SUAREZ, FRANCISCO, S. J., 1548-1617

99708

SOLD BY
THOMAS BAKER,
Bookseller,
22, NEWMAN STREET,
LONDON, W.

BT 764

99708

BT 100

TRACTATVS
DE LEGIBVS,
AC
DEO LEGISLATORE,
In decem libros distributus.

AVTHORE
P. D. FRANCISCO SVAREZ GRANATENSI,
è Societate Iesv, sacræ Theologiæ in celebri Conimbricensi
Academia Primario Professore.

OPVS RECENS NATVM: VTRIVSQVE FORI
hominibus non minùs vtile, quàm necessarium.

CVM VARIIS INDICIBVS.

LVGDVNI,
Sumptibus Horatij Cardon.

M DC XIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

BOSTON COLLEGE LIBRARY
CHESTNUT HILL, MASS.

TRACTATVS

DE LEGIBVS,

AC

DEO LEGISLATORE.

In decem libros distributus.

ILLVSTR^MO, AC REVER^MO DOMINO,

DOM. DIONYSIO SIMONI DE MARQVE-MONT, ARCHIEPISCOPO, AC COMITI LVGDVNENSI, Galliarum Primati, &c.

HORATIVS CARDON S.P.D.

TANDEM tandem noua purpura fulget; quódque ardentibus votis præsumebant boni omnes, eò denique prouexit se meritum, quò decebat, quò vocabat virtus, quò omnium nostrûm desiderium impellebat. Ita sanè est, beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quàm ad similes redundat, & publica in id lætitia gestit, vt quod sibi felix faustúmque approbat, communi gratulatione & profiteatur, & commendet. Inde materiam animósque mutuati tui Lugdunenses (Præsulum Primas Amplissime) statim ac felici renuntiatione te sibi Pastorem non tam electum, quàm diuinitus concessum agnouerunt, piæ gratulationis suffragio, qualem te quantúmque exspectarent, testati sunt. Vtque te deinceps videre & perfrui licuit, erupimus omnes in Pęanas; & quia à natura comparatum est, vt nihil æquè amorem accendat & excitet, quàm carendi metus, te totis medullis æternùm (ita sit) possessuri recondimus hausimúsque. Apollinem Latonæ filium finxit idcirco Vetustas, quia Planetarum primus non amplius latens antiquum chaos perrumpens illuxisset, quo te nomine illi cur non indigitent, virtutum omnium iubare cõspicuum post lucidissimi astri flebilem occasum? Enimuero ceu eundem Solem vniuersi non modò mortales suspiciunt, sed peculiari priuatóque officio Brachmanes & Gymnosophistæ venerantur, partitis pariter vicibus tibi clarissimo sæculi nostri Soli non modò gratulabunda plebs vniuersíque ordines applauserunt, sed & se tibi peculiari cultu addicti deuouerunt, panegyricis acclamationibus exultabundi, quos aut amor, aut splendor tuus, in tuas laudes feliciter ingenioſos prouexit. quorum numero vt accẽserer, veluti voluit humanitas in me tua, per quicquid est fauorum grassata, impulítque splendoris tui reuerentia, ita nefas duxi veluti Persas Regi suo, sic tibi sine munere occurrere, in ea potissimùm occasione, quæ non tam quęsita, quàm nata & à beneuolo numine suppeditata videbatur. Ecce enim dum librarium hoc meum penu excutio, aliquid ex eo neque te, neque voto meo indignum deprompturus, erupi ferè in illud antiqui Mathematici εὕρηκα, adeò felici, absolutissimi de Legibus commentarij R.P. Suarez pro Parente agnoscẽtes, & beata sorte obtigerunt: quos tibi omnino debitos sempiternoque deuoti animi pignore sacratos, authoritate tua illustriores, morum vitæque

probitate approbatiores, doctrináq; insigni acceptiores non dubito quin prę-
Neque sanè poterat eiusmodi opus alium sibi Genium expoſcere, aut præficere:
quicquid enim Itali de Saturno Ianóque Legislatoribus suis prædicant, quic-
quid de Zoroastre Babylonij, de Trismegisto Mercurio Ægyptij, de Phoroneo
Argiui, de Minoë Cretenses, de Amphione Thebani, de Dracone Solonéque
Athenienses, de Zaleuco Locrenses, de Charonda Syracusani, de Lycurgo Spar-
tani, de Numa Romani; illud adeò proprio legitimóque iure tibi vendicas, vt
non modò sacrarum legum promptuarium, sed & earumdem perfectissimam
ideam & canonem, quem Polycletus non adæquet, in tè habeamus. Propterea
in laudum tuarum campum descensuro non aliunde encomiorum materia, quàm
in te & à te mutuanda est: alios à Parentum longa nobilíque serie commenda-
mus, illos ab indole, hos à fortuna, istos ab eo dignitatis apice, quem nec virtus,
nec meritum exstruxerint, at te is optimè laudasse videatur, qui tua facta narra-
uerit fidelissimè. licétque pietatis tituli tibi omnibus honoribus potiores, & non
augeri dignitate, quàm æquari bonis sit gratius, quis tamen est, qui te nuper
supremo Rotæ Romanæ tribunali in Amplissimæ Vrbis Orbísque oculis pari
grauitate sanctimoniáque sedentem meminerit? cui statim non obuersetur Pli-
nianum illud, seueritatem pari iucunditate condire, summæque grauitati tantum
comitatis adiungere non minùs difficile, quàm magnum esse, proindéque te lau-
dabiliorem proclamet qui rara mixtura vtramque colueris, prætuleríque, in illa
venerabundus, in hac amandus, in vtraque prædicandus. Sed (quæ est ingens
virtus tua) licèt vbique facilis, à gloriæ tamen aucupio abhorrens, cuius γαργαλισμὸς
nullos non sollicitat, difficiles aures laudibus tuis accommodas, videríque in iis à
me silentium erogare; sed parce, vix abstineo: laudare enim optimum, ac per hoc
posteris velut è specula lumen quod sequantur, ostendere, vtilitatis multum
habet. Huic ergo paulisper cede: frustrà enim splendorem illum in te reprimas,
qui vndique emicans grata omnes luce ad te fert ferítque. Talem te ergo Roma-
na vrbs mirata est, qualem nos modò, ibíque πύκνοι ἐπὶ πᾶσαν σοφίην αὐξάμενοι,
(quod minùs verè ab Eunapio de Maximo dictum) nos de te veriùs bonæ manſu-
ræque famæ præsumptione perfruens certus tuorum posteritatíque (quæ summa
felicitas est) tacitè te nobis, si modò tantæ exspectationis mensuram adimple-
mus, destinabas. inibi in eo gradu, cui optimè, de cuiusque grauitate, sanctitate,
temperantia creditur, eum te efformabas, quem maiora cuperent caperéntque,
quémque concepta penitus tui admiratio illis subtraheret, nobis admoueret. Tan-
dem tandem iterum exclamo noua purpura fulget, quæ certissimo pietatis tuæ
cæterarúmque virtutum testimonio te in Antistitem nostrum exornauit. Quo-
niam verò non videri potest optimus, nisi qui omnibus optimis in sua laude præ-
stantior est, eáque potissimùm te cura angebat, vt summus ille sacerdotij apex
nihil de pristina viuendi religione apud te defrugaret, meministi hominem quo-
ad altiorem gradum extenditur, magis in exemplum spectantibus patere, & hanc
esse superiorum conditionem, vt quicquid faciant, præcipere videantur, adeò
melius exemplis docemur, quæ in primis hoc boni habent, quòd approbant quæ
præcipiunt fieri posse, longum etenim ad virtutem per præcepta, breue & efficax
per exempla iter est: propterea ita te composuisti, vt quicquid in te & à te est,
pietatem, virtutem, sanctitatem spiret, præferat, exprimat. Non aliter Ambro-
sium, Augustinum, Paulinum, Mediolanensis, Hipponēsis, Nolana Ecclesia mirata
est, quàm te affi cimur: vtque cum priori commune illud tibi est, à foro, felicissimo
transfugio ad Præsulatum transiisse, eius pariter feruorem in piis æmulatus, do-
ctrinâ Augustinum, sanctitate Paulinum, diuina metempsychosi repræsentas.
Exinde magnificum illud, quòd te ab omni vitiorum contagione reprimis ac re-

uocas

uocas, sed magnificentius quòd tuos: quanto enim magis arduum est alios præstare quàm se: tanto laudabilius, quòd cùm ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. Non Oryx apud Ægyptios maiore clamore, quo tempore Canicula exsurgit, exululat, quàm in vitiorum adurentem æstum sonora stupendę doctrinæ voce detonas, & caprarum Libycarum more, quæ Sirius, vbi ardor nascitur, ad Orientem obuertũtur, in ista schismatis hęretici tumultuatione, quam velut ille sitim morbósque mortalium animis afferentem, prodigioso abortu inferi deposuerunt, cœlestes benedictionum riuos in felicem irrigationem à cœlo deriuatos impertiris. Perge porrò, Antistes Amplissime, & quæ est natura sideribus, vt parua & exilia validorum exortus obscuret, eandem indutus naturam in isto tuo ortu adeò potens & ἐκάεργος mica, vt meridiem tuum nullæ deinceps nebulæ obscurent, occasum serò (vtinam nunquam) visurus. Interea operis oblationi faue, animóque & Authori, Ecclesiæque & nobis longùm viue, & vale.

CENSVRA P. F. LVDOVICI
ab Angelis, Ordinis Minorum Prouincialis.

EX mandato supremi sanctæ Inquisitionis Senatus, vidi hanc de Legibus tractationem ab admodum Reuerendo, & eruditissimo Patre Francisco Suarez compositam, in qua summa, & in ipso solita eruditione difficultates huius materiæ disserit, & dissoluit, nihilq; fidei repugnans in hoc Tractatu continetur, nihil almæ matris Ecclesiæ, atque sanctorum Patrum decretis, aut bonis moribus contrarium. Imò potiùs in omnibus explicandis, quæ hanc disputationem concernere possunt, tantum in ea eruditionis splendorem reperiri comperi, vt nihil superius, vel ad disputationem Theologicam, vel ad iuris Pontificij interpretationem desiderari videatur. Quocirca tanquam Theologiæ, & Iuris Canonici eruditissimis necessariam, & reipublicæ Christianæ vtilissimam dignam iudico, quòd typis excusa omnibus offeratur. Dat. Olysipone die 5. Maij, Anno Domini 1611.

FR. LVDOVICVS AB ANGELIS.

CENSVRA P. F. VINCENTII PEREIRA
Ordinis Prædicatorum.

LEGI accuratè de mandato supremi Senatus sanctæ Inquisitionis tractatũ hunc de Legibus in decem libros distinctum, Authore R. P. Doctore Frãcisco Suarez Primarij in Conimbricensi Academia Professoris, dignúmque suo authore iudico: plus enim in illo est, quod probatur aspectu, quàm ore laudari possit, sicut de Luce ait D. Ambrosius lib. 1. Exam. cap. 9. In communem ergo omnium vtilitatem typis mandari potest. Dat. in Conuentu S. Dominici Olysiponensis, die 5. Augusti, Anno Salutis 1611.

FR. VINCENTIVS PEREIRA.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS SOCIETATIS JESV, in Prouincia Lugdunensi.

ANTONIVS SVFFREN Prouincialis Collegiorum Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis, Henrico III. 10. Maij 1583. & Henrico IIII. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Febr. 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiusdem Societatis hominibus compositos, absque Superiorum permissione imprimant: permittit Horatio Cardon Lugdunensi Bibliopolæ, vt Opus quod inscribitur, *Tractatus de legibus, ac Deo legislatore, in decem libros distributus*, Authore P. D. Francisco Suarez, &c. ad sex proximos annos imprimere, ac liberè diuendere possit. Datum Lugduni, 22. die Aprilis, 1613.

SVFFREN.

R. D. D.

R.D.D. THOMÆ DE MESCHATIN-LA FAYE, huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN-LA FAYE, Comes, Canonicus & Cantor Ecclesiæ Lugdunensis, & Vicarius Generalis Illustrissimi ac Reuerendissimi D. D. Dionysij Simonis de Marquemont, Archiepiscopi, ac Comitis Lugdunensis, &c. Opus quod inscribitur, *Tractatus de Legibus, ac Deo Legislatore, in decem libros distributus*, Authore P.D. Francisco Suarez, &c. à Theologis recognitum, vt in lucem edatur, facultatem concedimus. Lugduni 23. die Aprilis, 1613.

MESCHATIN-LA FAYE.

SVMMA PRIVILEGII A CHRISTIANISSIMO Galliarum Rege obtenti.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis Diplomate cautum est, ne quis in suo regno aliisve locis ditioni suæ subiectis, intra proximos annos decem, à die impressionis prima inchoandos, excudat, vendat, excudendum, vendendúmque quouis modo ac ratione conetur librum, qui inscribitur, *Tractatus de Legibus, ac Deo Legislatore, in decem libros distributus*, Authore P.D. Francisco Suarez, &c. præter Horatium Cardon Bibliopolam Lugdunensem, aut illos, quibus ille concesserit: sub pœnis originali Diplomate contra delinquentes expressis. Datum Parisiis decimooctauo die mensis Februarij, 1613.

De mandato Regis,

Signatum

PERREAV.

INDEX

INDEX LIBRORVM, QVI IN HOC VOLVMINE continentur.

Lib.I. *De natura legis in communi, de eiúsque cauſis, & effectibus.* pag.5.
Lib.II. *De lege æterna, naturali, & iure gentium.* pag.59.
Lib.III. *De lege poſitiua humana ſecundùm ſe, & prout in pura hominis natura ſpectari poteſt, quæ lex etiam Ciuilis dicitur.* pag.117.
Lib.IV. *De lege poſitiua Canonica.* pag.215.
Lib.V. *De varietate legum humanarum, & præſertim de pœnalibus, & odioſis.* pag.271.
Lib.VI. *De interpretatione, mutatione, & ceſſatione legum humanarum.* pag.369.
Lib.VII. *De lege non ſcripta, quæ Conſuetudo appellatur.* pag.455.
Lib.VIII. *De lege humana fauorabili, ſeu de Priuilegiis.* pag.511.
Lib.IX. *De lege Diuina poſitiua veteri.* pag.634.
Lib.X. *De lege noua Diuina.* pag.717.

Indices Capitum horum Librorum in initio vniuſcuiuſque Libri inueniuntur.

TRACT

TRACTATVS

DE LEGIBVS, ET LEGISLATORE DEO.

PROOEMIVM

Subiectum, & rationem totius operis continens.

NVLLI mirum videri debet, si homini Theologiam profitenti leges incidant disputandæ. Theologiæ namque eminentia ab eius subiecto eminentissimo deriuata omnem excludit rationem admirandi. Imò si res ipsa rectè dispiciatur, palàm erit, ita legum tractationem Theologiæ ambitu concludi, vt Theologus subiectum eius exhaurire non valeat, nisi legibus considerandis immoretur. Deus enim, vt multis aliis titulis à Theologo, ita illo expendi debet, quòd vltimus sit finis, ad quem tendunt creaturæ rationis participes, & in quo vnica illarum felicitas consistit. Hinc ergo fit, vt doctrina sacra, & finem hunc vltimum respectet, & viam ad eum comparandum doceat. Neque verò Deus solummodo est finis & veluti scopus, ad quem creaturæ intellectuales tendunt, sed etiam est causa sui comparandi. Nam creaturas suas regit, &, ostensa via, ad se ducit; & ne à recto itinere deflectant, admonendo compescit, deflectentésque sua ineffabili prouidentia reuocat, ac reducit, doctrina illuminando, consiliis monendo, legibus cogendo, & præcipuè suæ gratiæ auxiliis adiuuando, vt iure meritò inclamet Esaias; *Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse saluabit nos.* Quoniam igitur huius salutis via in actionibus liberis, morúmque rectitudine posita est, quæ morum rectitudo à lege tanquam ab humanarum actionum regula plurimum pendet; idcirco legum consideratio in magnam Theologiæ partem cedit; & dum sacra doctrina de legibus tractat, nihil profectò aliud quàm Deum ipsum vt legislatorem intuetur.

Rectè sanè, inferat aliquis, si Theologus diuinarum legum terminis contentus humanas non inuadat, quas iure meritò vel morales Philosophi, vel iuris vtriusque Professores sibi possunt vendicare. Si enim Theologus de legibus agit, quatenus à Deo legislatore deriuantur, profectò alienum faciet, si ad alios diuertat legislatores. Adde, quòd cùm Theologia sit doctrina supernaturalis, ei debet prohiberi descensus ad ea, quæ hauriuntur à natura, & nihil supra illam euehuntur: alioqui naturalis Philosophus vltra naturales leges, diuinas etiam consideret, Iuris Cæsarei, vel etiam Pontificij professores sibi vsurpent diuinarum legum documenta, quod in promptu est, quàm sit à scientiarum concordi diuisione alienum.

Hæc tamen non magni momenti sunt, & vnico ferè verbo diluuntur, considerando, sicut omnem paternitatem, ita etiam omnem legislatorem à Deo

deriuari, omniúmque legum auctoritatem in eum esse vltimò refundendam. Si namque lex sit diuina, ab ipso proximè dimanat: sin humana, ab homine certè, vt Dei ministro, & vicario sancitur, vt testatur Apostolus ad Romanos. Non immeritò igitur sub hac saltem ratione omnium legum discussio est Theologicæ facultatis: nam cùm eius sit, Deum vt legislatorem intueri, Deúsque sit vniuersalis legislator, vel suppositi immediatione, vel virtutis, vt Philosophi sermocinantur, eandem doctrinam sacram vniuersas leges attingere necesse est. Deinde Theologicum est negotium conscientiis prospicere viatorum; conscientiarum verò rectitudo stat legibus seruandis, sicut & prauitas violandis, cùm lex quælibet sit regula, si vt oportet seruetur, æternæ salutis assequendæ; si violetur, amittendæ; ergo & legis inspectio, quatenus est conscientiæ vinculum, ad Theologum pertinebit. Tandem Catholica fides non solùm docet, quatenus parendum sit Deo supernaturaliter præcipienti, sed etiam quid natura vetet, iubeat, vel permittat; & quatenus obediendum sit potestatibus sublimioribus, vt Paulus dixit, atque adeò quatenus parendum sit tum Ecclesiasticis legibus, tum laicis, ante oculos nobis ponit. Ergo ex his fidei fundamentis Theologi est colligere, quid in hoc, aut in illo legum genere sit habendum.

Atque hinc licet intelligere, quomodo Theologia munus hoc sine vlla imperfectione, vel confusione perficiat, quia nimirum, sub altiori lumine de legibus tractat. Nam in primis Philosophi morales multa de legibus disputant; Plato enim duodecim libros de legibus scripsit, quos ferè Cicero ad tres reduxit. Aristoteles verò licèt proprium opus de legibus non reliquerit, in suis moralibus multa sparsim de legibus tradidit, sicut & Seneca, Plutarchus, & alij. Verumtamen hi Philosophi tantùm iurisprudentiæ principia videntur tradidisse. Nam ferè de solis humanis legibus tractarunt, quæ ad rempublicam, & ciuitatem in iustitia & pace continendam conuenientes sunt, & ad summum de naturali iure, quatenus humana ratione ostendi potest, & moralem honestatem virtutum acquisitarum dirigit, nonnihil attigerunt. Atque eamdem ferè rationem in legibus ferendis tenuerunt Imperatores, vt alij ciuilium legum conditores: nam philosophia tanquam fundamento vsi, ex illa leges ciuiles rationi consentaneas deduxerunt: vnde Cicero in libro primo de Legib. hoc maximè efficere conatur, vt ex intimis philosophiæ iurisprudentiam hauriendam esse confirmet; cui consonat illud Vlpiani in l. 1. ff. de iustit. & iur. *Veram philosophiam, non simulatam affectamus.* Vnde fit, vt iuris ciuilis prudentia nihil aliud sit, quàm quædam philosophiæ moralis ad regendos, ac gubernandos politicos reipublicæ mores applicatio, seu extensio. Ideoque vt aliquam veræ scientiæ rationem participet, philosophiæ coniungi, seu subalternari necesse est. Tota verò hæc legum consideratio non transcendit naturalem finem, imò neque omni ex parte illum attingit, sed quatenus ad externam iustitiam, & pacem reipublicæ tuendam necessarium est.

At leges Canonicæ ad supernaturalem ordinem spectant, tum quia à potestate Petro data ad pascendum Christi gregem deriuantur, tum etiam quia ex principiis diuini iuris originem ducunt; illúdque quoad fieri potest, & expedit, imitantur. Propter quod dixit Innocent. III. in cap. *qualiter, & quando. 2. de accusat.* Canonicas sanctiones ex auctoritatibus veteris & noui Testamenti processisse. Possumus tamen nihilominus in ipsis Canonibus duos fines distinguere; vnus est, in toto Ecclesiastico statu debitum ordinem politicum constituere, pacem & iustitiam custodire, & omnia quæ ad forum externum Ecclesiasticum spectant, recta ratione moderari; alius est, omnia quæ ad diuinum

cultum

cultum & salutem animarum, ac puritatem fidei & morum spectant, rectè & prudenter ordinare. Iuris ergo canonici interpretes per se, ac ex proprio instituto, superiori fine, & ratione sacros canones considerant, ac interpretantur. Theologia verò sub altiori ratione hæc omnia complectitur : nam ius ipsum naturale considerat, vt supernaturali ordini supponitur, & ab illo firmitatem maiorem accipit; leges verò ciuiles solùm, vel vt de earum honestate, ac rectitudine per altiores regulas diiudicet, vel vt obligationes conscientiæ, quæ ex illis oriuntur, iuxta principia fidei declaret: sacros autem canones, & Pontificum decreta, vt conscientiam ligant, & ad æternam salutem dirigunt, tanquam sibi proprias recognoscit, & vendicat, ac subinde in omnibus his legibus primariam originem, & vltimum finem sub diuino lumine inquirit: quomodo scilicet à Deo ipso originem habeant, quatenus potestas ad illas ferendas in Deo primariè existit, & ab ipso ad homines, aut naturali, aut supernaturali via dimanet, & cum illis semper influat, & cooperetur. Ac denique declarat, quomodo leges omnes mensuræ sint humanarum actionum in ordine ad conscientiam, & consequenter quantum ad meritum, vel demeritum æternæ vitæ conferant.

Neque verò hanc de legibus tractationem primi inter Theologos adorimur. Duces enim habemus omnis ætatis grauissimos scriptores. Et in primis D.Thom. *in sua 1. 2. à q. 90. vsque ad 109.* hanc methodum seruat in doctrina de legibus tradenda, quem ibi expositores sunt imitati, & præsertim Sot. *duobus primis libris de iustitia, & iure*, & D.Antoninus *1. p. Theologali à tit. 11. vsque ad 18.* Idem obseruauit Alens. 3. *p. à q. 26. vsque ad 60.* Vincent. Beluacen. *in speculo moral. lib. 1. p. 2.* per nouem primas disputationes, & aliqua de singulis legibus attigit Gerson. *3. p. tract. de vita spirit. lect. 2. & seq. & p. 1. tract. de potest. Ecclesiast. præsertim considerat. 13.* Magister autem Sententiarum pauca de diuinis legibus attigit *in 3. à dist. 37. vsque ad finem*, quem alij imitati sunt, quia solùm expositorum munus assumpserunt. Alij etiam Theologi peculiares tractatus de quibusdam legibus ediderunt, vt Guillielmus Parisiens. *1. p. Sum. lib. 2.* quem de legibus inscripsit, licèt de solis præceptis legis veteris ferè disputet. Et Castro scripsit *de lege pœnali*, & Dried. in opere *de libert. Christian.* eruditè de omni genere legum differuit, vt alios omittam. Itaque communis Theologorum consensus est, legem tam secundùm communem rationem suam, quàm prout ad omnes species suas descendit, ad sacræ doctrinæ considerationem spectare.

Ex dictis igitur constat, quæ sit huius tractatus subiecta materia, & sub qua ratione circa illam versetur. Quamobrem ad hunc scopum intendentes non erit difficile summam omnium, quæ tractanda sunt, & rationem dicendi, ac methodum seruandam præ oculis ponere. Dicemus enim primò de lege in communi, & deinde ad singulas species descendemus, & in singulis ea tantùm, quæ nostro fini accommodata fuerint, considerabimus, ita vt quantum in nobis fuerit, nihil, quod Theologici sit instituti, prætermittamus, ne sacræ doctrinæ terminos transilire videamur.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI.

De legibus in communi.

Cap. I. *Quid nomine legis significetur.*
Cap. II. *Quid ius significet, & quomodo ad legem comparetur.*
Cap. III. *De necessitate, & varietate legum.*
Cap. IIII. *Qui actus sint necessarij ad legem ferendam.*
Cap. V. *In quo actu lex formaliter consistat.*
Cap. VI. *Utrùm de ratione legis sit, vt pro communitate feratur.*
Cap. VII. *Utrùm sit de ratione legis ob commune bonum ferri.*
Cap. VIII. *Utrùm de ratione legis sit vt publica potestate feratur.*
Cap. IX. *De aliis conditionibus legis ex D. Isidoro.*
Cap. X. *Utrùm perpetuitas sit de ratione legis.*
Cap. XI. *Quæ & qualis promulgatio sit de ratione legis.*
Cap. XII. *Expenditur legis definitio iuxta posita conditiones.*
Cap. XIII. *An effectus à lege intentus sit facere subditos bonos.*
Cap. XIV. *Utrùm adæquatus effectus legis sit obligare subditos.*
Cap. XV. *An legis effectus rectè in quatuor diuidantur.*
Cap. XVI. *An omnis lex prædictos effectus efficiat, &c.*
Cap. XVII. *Vtrùm sint alij effectus legis præter numeratos.*
Cap. XVIII. *De his qui legi subiiciuntur, ac obligantur.*
Cap. XIX. *Expenduntur aliqua testimonia Scripturæ, quibus abutuntur hæretici.*
Cap. XX. *An in lege fieri possit mutatio, & quotuplex sit.*

LIBER PRIMVS

DE LEGE IN COMMVNI, EIVSQVE NATVRA, CAVSIS, ET EFFECTIBVS.

IN hoc primo libro, seruando doctrinæ ordinem, solùm de generali ratione legis disputabimus; præmittemus tamen diuisionem legis in membra sua, vt aliqua eorum notitia saltem confusa habeatur. Quia licèt in hoc libro ea tractanda sint, quæ omnibus legibus fuerint communia, abstrahendo quoad fieri possit ab his, quæ singulis speciebus sunt propria; nihilominus sæpe oportebit specierum mentionem facere, vt ea, quæ communia sunt, meliùs intelligantur; & ideo necesse est, vt de speciebus ipsis aliqua notitia tradatur. Vt autem clariùs procedamus, priùs de nomine, ac ratione legis aliquid præmittendum est.

CAPVT PRIMVM.

Quid nomine legis significetur.

1. *Legis definitio ex D. Thoma.*

DIuus Thomas 1.2.q.90.art.1. ita describit quid nominis legis: *Lex est quædam regula, & mensura, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur.* Quæ descriptio nimis lata, &. generalis videtur; sic enim lex non solùm in hominibus, seu rationalibus creaturis, sed etiam in reliquis locum habebit: nam vnaquæque res suam regulam habet, & mensuram, secundùm quam operatur, & inducitur ad agendum, vel retrahitur ab agendo. Lex item non solùm in moralibus, sed etiam in artificialibus, nec solùm in bonis, & honestis, sed etiam in turpibus versabitur, quia etiam artes, siue licitæ, siue illicitæ, habent suas regulas, & mensuras, iuxta quas vel ad operãdum, vel ad abstinendum ab opere inducuntur. Denique (quod difficilius videtur) sequitur, consilium esse sub lege comprehensum: nam etiam est quædam regula, & mensura operationis bonæ ad meliorem inducens, & à minùs bona retrahens: constat autem secundùm fidem consilia à præceptis distingui, & consequenter sub lege propria non comprehendi.

2. *Legis diuisio ex Platone.*

Circa hoc notari in primis potest diuisio, quæ ex Platone sumitur in Dialogo Minos, seu de lege, vbi duplicem distinguit legem, artis, & morum, cui tertium membrum addere possumus, ordinis, seu propensionis naturæ ex eodem Platone in Timæo, & Gorgia. Vbi quadruplicem legem distinguens, quandam vocat naturalem, de qua diuisione infrà *in cap. 3.* aliqua dicemus. Nunc per naturalem non intelligemus illam, quæ est in hominibus, de qua etiam postea dicturi sumus: sed eam, quæ rebus omnibus ex inclinatione ab Auctore naturæ indita conuenit; ita enim illam videtur explicare Plato, quamuis etiam in hominibus nobiliori modo esse fateatur. Vnde hæc tertia acceptio metaphorica est: nam res carentes ratione non sunt propriè capaces legis, sicut nec obedientiæ. Efficacia ergo diuinæ virtutis, & necessitas naturalis, quæ in his rebus inde resultat, per metaphoram lex appellatur. Consonátque phrasis Scripturæ, *Quando certa lege, & gyro vallabat abyssos.* & infrà, *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Atque hæc lex mensuræ nomine significatur: *Quis posuit mensuras eius, si nosti?* & infrà, *Quis conclusit ostiis mare? & dixi, Hucusque venies,* &c. *Prouer. 8.* *Iob 38.*

Et iuxta hanc etiam significationem solet inclinatio naturalis, legis nomine significari, vel quia est mensura operationis, ad quam inducit, vel quia est ex lege conditoris. Solet enim vocari lex, & ipsa regula, & opus, seu effectus eius, quatenus est illi conformis; sicut ars interdum appellatur ipsum artificium. Quomodo intelligi potest illud, *Non auditores tantùm, sed factores legis* (id est, operis lege præcepti) *iustificabuntur.* &, *Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem.* Quamuis ibi possit etiam verbum *faciendi* in alia significatione pro verbo obseruandi sumi. *Rom. 2.* *Ioan. 7.*

3. Iuxta hanc etiam priorem acceptionem intelligi potest Paulus, cùm inclinationem sentientis appetitus legem membrorum, & legem peccati appellat, ad Rom. 7. quam D. Thomas d.q.90.art.1.ad 1. & q. 90. art. 6. legem fomitis appellauit. Declarat autem ibi, fomitis inordinatam inclinationem vocari legem: non formaliter, vt lex est mensura, sed participatiuè, vt solet dici de mensurato per legem. Vnde sentit D. Thomas, inclinationem appetitus secundùm se non vocari legem, sed quatenùs ex lege Dei puniente priuata est rectitudine originalis iustitiæ propter peccatum originale. Nam hoc modo inordinatio fomitis non est merè naturalis, sed est pœna peccati, & ita dicitur lex tanquam effectus diuinæ legis. Quod etiam videtur sensisse August. lib. 1. ad Simplic. q. 1. dicens, *Quam sarcinam prementem, & vrgentem, ideo legem appellat, quia iure supplicij, diuino iudicio tributa, & imposita est,* vtique remouendo iustitiam, quæ contrariam rectitudinem tribuebat. *D. Thom.* *D. August.*

4. Sed licèt hæc vera sint, nihilominus videtur ipsa inclinatio appetitus, vt merè naturalis est, posse vocari lex, eo modo, quo inclinatio naturalis æquè lex appellatur. Sic enim in homine in puris naturalibus esset illa lex fomitis, licèt non esset pœna peccati. Item etiam nunc videtur fomitis propensio vocari

lex,non solùm quia est effectus legis,sed etiam quia est quasi mensura,& regula sensualium motuum, & ideo à Paulo lex membrorum vocata est, quia membris corporis specialiter dominatur. Vnde est illud *Augusti.* Augustini lib.5.Genes.ad lit.c.10. *Motum illius legis, quæ repugnat legi mentis, in membris suis habere meruerunt.* Etiinde etiam lex peccati vocata est, non solùm quia est ex peccato,sed etiam quia ad peccatum inclinat. Hoc autem modo non fuit in Adamo hæc lex ante peccatum, quia licèt appetitus sensitiuus eius non careret sua naturali inclinatione,per se non operabatur, nec dominabatur vllo modo, nec erat regula, aut mensura aliquorum motuum, sed legi mentis omnino subiecta erat. Sed de metaphoricis loquutionibus hæc sufficiunt.

5. Secunda acceptio legis magis propria est: nam ars est opus rationis, & ideo mensura eius propriùs potest legis nomine significari: & ita solemus distinguere leges militiæ,mercaturæ,&c. vt D.Thom. d.art.6.notauit. Et regulæ congruè loquendi solent leges grammaticæ appellari, & sic de aliis artibus. Tamen sicut rectitudo artis respectu creaturæ rationalis est rectitudo secundùm quid, vt 1.2.q.56.D. Thomas declarat, ita lex artis solùm potest dici lex secundùm quid. Propria ergo & absoluta appellatio legis est,quæ ad mores pertinet; atque ita restringenda est D. Thomæ descriptio, vt scilicet lex sit *D.Thom.* mensura quædam actuum moralium,ita vt per conformitatem ad illam, rectitudinem moralem habeant,& si ab illa discordent,obliqui sint.

6. Quocirca quamuis interdum iniqua præcepta, seu regulæ soleant legis nomine significari, iuxta *Esai.20.* illud, *Væ qui condiris leges iniquas.* & illud Aristot. 4. *Arist* Ethic.c.1.*Mala lex est, quæ tumultuariè posita est*, qualis est illa,quæ vulgò dici solet, lex mundi, lex duelli, & similes. Licèt (inquam) hoc ita sit, nihilominus propriè,& simpliciter loquendo, sola illa, quæ *Quæ sit propria & vera lex.* est mensura rectitudinis simpliciter, & consequenter sola illa, quæ est regula recta, & honesta, potest *D.Thom.* lex appellari.Ac propterea dixit D. Thomas d.q.90. art.1.& q.96.art.4. turpe præceptum non esse le- *D.Augusti.* gem,sed iniquitatem.& Augustlib.1.de lib.arb.c.5. *Mihi lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit.* Idémque de iure asserit lib.19.de Ciuit.ca.21. Imò etiam Ci- *Cicero.* cero 2.de legibus dixit; legem condi debere ad vitam iustam, quietam, & beatam: & ideo qui leges iniustas condidere,quiduis potiùs tulisse, quàm le- *Plato.* ges.Quod etiam latè confirmat Plato in Dialogo citato. Et ratio etiam ex dictis manifesta est, quia lex est mensura rectitudinis: lex autem iniqua non est mensura rectitudinis operationis humanæ; nam potiùs actio illi conformis iniqua est, non est ergo lex, sed participat nomen legis per quãdam analogiam, quatenus in ordine ad aliquem finem præscribit certum operandi modum. De qua re plura inferiùs dicturi sumus.

7. Atque ex his satisfactum est rationibus dubitandi quoad duo priora capita. Nam lex in præsenti dicitur mensura, non quorumcumque actuum, sed moralium, quoad bonitatem, & rectitudinem eorum simpliciter, ratione cuius ad eos inducit. Quo- *Clemens Alex.* modo dixit Clemens Alex.lib.1.Stromatum, *Legem esse regulam iustorum, & iniustorum.* Vltima verò obiectio postulat differentiam inter consilium, & legem, quæ longam habet cum hæreticis disputationem, non tamen ad hunc locum pertinentem. Dicunt ergo aliqui,legem dupliciter accipi; vno modo pro præcepto obligante, & sic distingui à consiliis: alio modo, pro quocumque dictamine rationis de honestate actus,& sic dicunt legem comprehendere *D.Thom.* consilia.Nam D.Thom.1.2.q.19.art.4.dicit,omnem actum bonum pendere in sua bonitate à lege æterna: actus autem consiliorum boni sunt, & optimi; ergo comprehenduntur sub lege æterna. Propriè tamen loquendo de lege, vt hic loquimur, illa non est, nisi quæ aliquam obligationem inducit, vt infrà latiùs dicam.

Est autem considerandum, aliquando dari legem de exercitio actus, & tunc obligare ad illum, vt est (verbi gratia) lex faciendi eleemosynam:aliquando verò dari legem solùm de specificatione, seu modo actus, quæ licèt non obliget ad actum exercendum; obligat tamen, vt si actus fiat, talis modus seruetur, qualis est, v. g. lex attentè orandi, quæ licèt non obliget ad orandum, obligat, vt si oratio fiat, cum attentione fiat. Hoc igitur posteriori modo in vniuersum verum est,quod D.Thomas proximè citatus dixit, omnem actum, vt bonus sit, debere esse conformem legi æternæ,scilicet, præscribenti debitum modum operandi, quod etiam in operibus consilij locum habet: tamen vt sic non dicuntur esse sub consilio, sed quatenus eorum vsus, seu exercitium non præcipitur, sed consulitur. Et hoc modo absolutè negandum est, consilium sub lege comprehendi. Excluditur autem consilium à descriptione data, *Differentia inter legem, & consilium.* vel quia non est propria regula, & mensura bonitatis actus: nam hæc potiùs consistit in lege præscribente modum: vel certè quia moraliter loquendo, non efficaciter inducit ad opus, imponendo scilicet moralem necessitatem operãdi:cùm autem lex dicitur inducere ad actum, hoc modo intelligẽdum est.

Atque hinc intulit D.Thomas in illo art. 1. q.90. *9.* etymologiam legis; putat enim à ligando sumptam *Legis etymologia.* esse,quia proprius effectus legis est ligare, seu obli- *D.Thom.* gare, quod sequutus est Gabriel in 3. d. 37.art.1. & *Gabr.* Clichtoue.in Damasc.lib.4.Fidei,ca.23.eamdem ety- *Clichtoue.* mologiam legis ex Cassiodoro refert,& probat.Cõsonátque Scriptura,quę leges appellat vincula,Hie- *Hierem.2.* rem.2.*Fregisti iugum,rupisti vincula.*Isidor.autem lib. *Isidor.* 2.Etymol.c.10.& lib.5.cap.3.à legendo putat legem esse dictam, quod inde colligit, quia lex debet esse scripta,& ideo legenda est. Sed quia nunc latiùs de lege loquimur, vt illa etymologia possit in omnem legem conuenire, oportet *legendi* verbum ad interiorem lectionem, seu recogitationem ampliare, vt notauit Alen.3.p.q.26.memb.1.Nam sicut lex natu- *Alens.* ralis dicitur à Paulo scripta in cordibus ad Roman. 2.ita in eis mente legi potest,& debet,id est,meditari,& recogitari, vt secundùm illam mores dirigantur, iuxta illud Psal.118. *Lucerna pedibus meis verbum* *Psalm.118.* *tuum.*Et huic etymologiæ consonat nomen Hebraicum,quo lex,*Tora*,dicitur,id est,instructio. Alij denique legem dictam esse putant ab eligẽdo, vel quia cum magna, & prudenti electione ferenda sit, vel quòd vnicuique ostendat, quid eligendum sit. sic *Augusti.* Augusti. in quęstionibus ex nouo Testamento,q.15. si eius est opus, *Lex* (ait) *à lectione,id est,electione dicta* *Cicero.* *est,vt de multis quid eligas scias.*Cicer.verò lib.1.de legib à legendo dictam esse declarat. *Quia nos*, inquit, *delectus vim in lege ponimus,sicut Græci*(ait)*legem vocant* νόμον, à tribuendo vtique vnicuique quod suum est, quia lex debet esse iusta. Vnde alij deriuant legem ab eo, quòd legitimè actiones humanas moderatur, vt refert Turrec. in cap. *lex.* d.1. in fine. Itaque hæ omnes etymologiæ aliquid explicant, quod verè *Turrecr.* conuenit legi: vnde autem vox deriuata sit, incertum est, & parum refert.

CAPVT II.

Quid Ius significet,& quomodo ad legem comparetur.

1. HVius vocis frequens est in hac materia vsus, & interdum pro lege accipitur, vt patet ex §. *singulorum.*

L. ius naturale. *gulorum.* Instit. de rer. diuis. & *l. ius naturale.* ff. de legib. quamuis interdum aliis etiam modis accipiatur, ideóque & illam explicare, & cum lege conferre necessarium est. Priùs verò aduertere oportet, tres solere iuris etymologias assignari. Prima est, vt ius dicatur, quod iuxtà sit, de qua videri potest. Conan. lib. 1. Commentar. Iuris ciuil. Eam enim omitto, quia mihi non probatur, quia si materiales voces consideramus, non est in ea proportio, cùm *Iuxta* non per S. sicut Ius, sed per X. scribatur. Si verò significationem attendamus, iuxtà esse, non significat, æquale esse, sed tantùm esse propè. Et licet interdum significet similitudinem, vel æqualitatem in aliquo munere, vel actione, illud tamen est in sensu longè diuerso ab æquitate, quam ius indicat; vnde dura mihi videtur, & singularis hæc deductio.

Varia nominis Ius, etymolog. *Prima. Conan.*

Secunda. Secunda, & Latinis magis recepta est, vt ius dicatur à iubendo: nam *iussum* participium est verbi, Iubeo, & si à participio *iussum* secundam syllabam demamus, ius relinquitur, vel certè, si illas duas syllabas diuidas, orationem constitues, qua ipsum iussum, seu imperium dicat, se esse ius; seu, ius sum.

2. *Tertia.* Tertia deriuatio est, vt ius à iustitia dicatur; sic enim dixit Vlpian. l. 1. ff. de iust. & iur. *Est autem ius à iustitia appellatum.* Quam etymologiam aliqui impugnant, quia iustitia potiùs à iure deriuatur, quàm è conuerso: iustum enim dicitur, quod est secundùm ius. Sed hæc ratio non cogit: nam aliud est loqui de ordine, seu deriuatione quoad causalitatem, aliud quoad denominationē, seu nominis impositionem. Nam priori modo verum est, iustitiam deriuari à iure (id est, ab eo, quod in re iustum, & æquum est) in ratione obiecti, ac subinde in genere causæ finalis, vel formalis extrinsecæ. Et hoc modó iustitia per ius definitur, quia *Ius suum vnicuique tribuit.* l. *iustitia.* ff. de iust. & iur. Nihilominus tamen quoad denominationem, & appellationem iuris, de qua loquitur Iureconsultus, potuit ius à iustitia appellari, sicut visus talis est, quia tendit in obiectum visibile, & nihilominus obiectum denominatur visibile ab ipso visu. Sic ergo iustitia, & est talis, quia tendit ad constituendam æqualitatem, quam dicimus esse ipsum medium iustum, & hoc medium rectè potuit à iustitia denominari iustum: nam illa æqualitas apta est per iustitiam fieri, & inde vocatur iusta. Inde verò potuit facilè deriuari ius, dempta vltima parte vocis *iustum*, sicut de nomine *iussum* dicebamus. Et ita etiam dixit Isidor. 5. Etymolo. c. 3. *Ius esse dictum, quia iustum est.* August. etiam in Psalm. 145. circa finem. *Ius* (inquit) *& iniuria contraria sunt: ius enim est, quod iustum est.* Sicut ergo iustum à iustitia clarè denominatur, ita ius potuit à iusto, & iustitia denominari quoad etymologiam vocis.

L. iustitia. *Isidor.* *August.*

3. *August.* Vnde idem August. lib. 19. de Ciuit. c. 21. tanquam principium philosophorum sumit. *Quòd illud ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauit.* Quamuis enim ius per modum obiecti sit causa iustitiæ; in genere tamen causæ efficientis, est effectus iustitiæ; nam iustitia facit, & constituit obiectum suum, sicut aliæ virtutes morales. Illud ergo obiectum si in potentia consideretur, posset denominari à iustitia iustificabile (vt sic dicam) sicut de visu, & visibili dicebamus: tamen illa denominatio non est in vsu, & barbara est, & loco illius videtur introductum nomen iuris, vt est obiectum iustitiæ. Si autem consideretur illud obiectum in actu, sic dicitur iustum, & dici potest ius. Sic enim propriè locum habet, quod dixit Augustinus, ius, & iniuriam esse contraria: nam iniuria nihil aliud est quàm actus iniustus. Et ita etiam dixit in secundo loco allegato. *Quod iure fit, profectò iustè fit.* Vnde Bartol. in d. l. 1. dixit, ius in actu esse exequtionem, & de hoc interpretatur illam legem: verum-

Bartol.

A tamen etiam potest optimè intelligi de iure in potentia, seu in habitu, quia (vt dixi) non est sermo de emanatione causali, sed de sola denominatione, sicut scibile denominatur à scientia etiam in habitu. Nihil ergo est incommodi in hac etymologia, & quamuis incertum sit, quæ istarum duarum deductionum sit verior, vtraque præsenti instituto deseruire potest.

Iuxta has ergo duas vocis deriuationes, nomen *Ius* duas præcipuas habet significationes, quas adnotauit Driedo lib. 1. de libert. Christian. cap. 10. Nã iuxta vltimam etymologiam ius idem significat, quod iustum, & æquum, quod est obiectum iustitiæ. Considerandum est autem, iustitiæ nomen dupliciter accipi. Primò pro omni virtute, quia omnis virtus respicit, & facit aliquo modo æquitatem: secundò pro speciali virtute tribuente alteri quod suum est. Vtrique ergo significationi ius cum proportione respondet. Nam primò ius significare potest quidquid est æquum, & consentaneum rationi, quod est veluti generale obiectum virtutis in genere. Secundò potest ius significare æquitatem, quæ vnicuique ex iustitia debetur, & hæc posterior significatio magis est in vsu: nam ius sic acceptum ad propriam iustitiam referri maximè solet. Vnde D. Tho. 2. 2. q. 57. ar. 1. hanc dixit esse primam rationem, & significationem iuris. Et inde optimè concludit in solutione ad 2. ius non esse legem, sed potiùs esse id, *quod lege præscribitur*, seu mensuratur. Quod ego censeo cum proportione esse intelligendum: nam leges pertinentes ad specialem iustitiam respiciunt ius speciale, in dicta proprietate sumptum: lex autem in genere, prout in omnibus virtutibus locum habere potest, respiciet ius generaliter, & largè sumptum, sicut dixit Cicero lib. 2. de legib. in ipso nomine legis inesse vim iusti, & iuris colendi, quia vera lex æquum, & iustum præcipere debet, vt dixi.

4. *Driedo. Nominis, Ius significatio.* *D. Thom.* *Cicero.*

Et iuxta posteriorem, & strictam iuris significationem solet propriè ius vocari facultas quædã moralis, quam vnusquisque habet, vel circa rem suam, vel ad rem sibi debitam; sic enim dominus rei dicitur habere ius in re, & operarius dicitur habere ius ad stipendium, ratione cuius dicitur dignus mercede sua. Et hæc significatio vocis huius frequens est non solùm in iure, sed etiam in Scriptura. Nam in iure hoc modo distinguuntur ius in re, vel ad rem: item iura seruitutum, seu iura prædiorum rusticorum, vel vrbanorum, iura vtendi, vel fruendi, & similia, quæ latè videri possunt apud Brissonium lib. 9. de verb. signif. verb. *Ius.* In Scriptura verò legimus, dixisse Abraham ad filios Heth, Gen. 23. *Date mihi ius sepulchri*, id est, facultatem sepeliendi. & c. 31. de Iacob quando discessit à socero, dicitur tulisse secum omnia, *quæ iuris sui erant*, & similia loca sunt frequẽtia. Atque hoc modo sumi videtur ius in l. *iustitia.* ff. de iust. & iur. cùm dicitur iustitia esse virtus, quæ ius suum vnicuique tribuit, id est, id tribuens vnicuique quod ad illum spectat. illa ergo actio, seu moralis facultas, quam vnusquisque habet ad rem suam, vel ad rem ad se aliquo modo pertinentem, vocatur ius, & illud propriè videtur esse obiectum iustitiæ. Hinc etiam solet ius pro necessitudine accipi, vt dicitur in l. vlt. ff. de iust. & iur. videtur enim tunc vox illa significare specialem quandam obligationem, aut relationem, quæ ex ipsa necessitudine nascitur. Atque hoc modo dicitur vnus succedere iure sanguinis, alius iure adoptionis, alius verò iure institutionis, seu testamenti. Sic etiam dicitur in l. *ius.* 34. ff. de pactis. *Ius cognationis non posse repudiari*, & ius cognationis restitui filio, dicitur in l. vlt. ff. de senten. pas. Vnde colligitur, non significare ipsam cognationem, sed moralem actionem, seu facultatem, quæ

5. *Propria nominis, Ius, appellatio.* *Brisson.* *Genes. 23.* *Genes. 31.* *L. iustitia.*

ex illa nascitur,& sic de aliis.

6. *Alia significatio nominis, Ius.*

Iuxta aliam verò etymologiam, qua ius à iubendo dicitur, propriè videtur ius legem significare: nam lex in iussione, seu imperio posita est. Et hoc modo sumunt frequenter hanc vocem Iureconsulti, vt quando dicunt, hoc, vel illo iure vtimur, vel hoc est certi,& explorati iuris,& similia. Item videtur hoc modo sumi quoties à facto distinguitur, vt cùm diuiditur ignorantia iuris ab ignorantia facti, vt est frequens in iure, & Doctoribus:éstque titulus de iuris, & facti ignorãtia. Et hinc etiam id quod est consentaneum rationi,iure fieri dicitur,tanquam legi conforme. Sic etiam videtur definisse ius Salust. in Catilinario,cùm dixit, *Ius est ciuilis æquitas, vel scriptis legibus sancita, vel institutis, aut moribus recepta.* Quæ descriptio in primis de solis legibus ciuilibus data videtur; si tamen particula illa *Ciuilis* dematur, etiam legibus canonicis, & diuinis positiuis facilè poterit adaptari. Legi autem naturali non videtur conuenire,nisi eam dicamus esse scriptam in mentibus hominum: nam ius etiam de lege naturali dicitur, vt constat ex titulo de iure naturali,gentium, & ciuili, de qua diuisione infrà dicemus. Deinde illa descriptio magis videtur data per effectum legis, quàm per propriam eius rationem. Vel certè videtur magis esse descriptio obiecti constituti per legem, quàm ipsius legis,quia lex constituit æquitatem, vel est mensura, & regula eius; non est propriè ipsa æquitas.

Salust.

7. *S. Isidor.*

Addit verò Isidor.d.lib.5,Origin.c.3.ius,& legem comparari vt genus,& speciem:nam ius vult esse genus,legem verò speciem. Et rationem reddere videtur,quia ius legibus, & moribus constat. Lex autem est constitutio scripta,& habetur in cap.2.3.& 4.d.1. Et videtur sequi D.Thomas 2.2.q. 57. ar. 1. ad 2. dicens,rationem æqui,& iusti,si in scriptum redigatur esse legem. Et videntur sumpsisse ex August. lib. 83. quæstionum,q.31.dicente, *Lege ius est, quod in eo scripto, quod populo expositum est, vt obseruet,continetur.* At verò è contrario Cicero lib: 1. & 2. de Legib. solam illam putat esse propriam legem,quæ in ratione est; scriptam verò exteriùs dicit esse populariter legem. Vnde diuinam mẽtem vocat summam legem, deinde rationem existentem in mente sapientis, legem verò scriptam magis nomine,quàm re legem appellari. Iam verò vsus obtinuit,vt lex descripta, & non scripta propriè dicatur,& ita ius prout legem significat, cum illa conuertitur, & tanquam synonyma reputantur.

D.Thom. *August.* *Cicero.*

8. *Actus iudicis Ius significat aliquando.*

Hinc verò deriuatum est nomen iuris ad alia quędam significata,ad quæ significanda legis vox translata non est. Nam hinc actus iudicis solet nomine iuris appellari,vel quia secundùm leges fieri debet, vel quia interdum videtur quasi legem constituere, & sic dicitur iudex,cùm munus suum exercet,ius dicere; vnde est titulus ff. si quis ius dicenti non obtemperau.& c.2.de Const.in 6.dicitur, *Extra territorium ius dicenti impunè non obediri*, quod tam de sententia,quàm de lege,seu statuto intelligi potest.Imò in l. penult. ff. de iust. & iur. dicitur iudex ius reddere, etiam cùm iniquè decernit, non habito respectu ad id, quod facit, sed ad id,quod facere debet. Præterea hoc modo dicitur iudex subditum in ius vocare,vtique iuris experiundi causa, vt dicitur in l. 1.ff. de in ius vocando.Quamuis posset illud intelligi de vocatione ad locum iudicij. Nam vox hæc etiam ad significandum locum,in quo iudicium exercetur,translata est, vt notatur in eadem l. penult. ff. de iust. & iur.Vnde apud Latinos,*ire in ius*, idem est, quod ad Prætorium, seu sedem Prætoris ire, vt ex Donat. Victor.& multis iurib. notat Brisson. suprà. Imò & D. Thomas suprà ad 1.ita interpretatur, cùm dicitur aliquis comparere in iure. Vbi addit etiam aliam significationem huius vocis: nam ipsa etiam ars, qua discernitur, quid sit iustum, dicit aliquando vocari ius.Et sic tacitè videtur exponere dictam l.1.ff.de iust.& iur. vbi Vlpian. refert, & probat definitionem Celsi dicentis, *Ius est ars boni, & æqui*: nam hæc definitio non tam ipsi legi, quàm Iurisprudentiæ conuenire videtur, nisi ars latè sumatur pro quacumque ratione, seu mensura operationis.

Brisson. *D.Thom.* *Vlpian.*

9. *Quomodo ius distinguatur ab æquo & bono.*

Duo tandem supersunt declaranda. Vnum est, quomodo ius interdum ab æquo & bono distinguatur, si nihil aliud est ius, quàm ipsum iustum, quod etiam est ipsum æquum, & bonum; vel, si sumatur pro lege,est ratio ipsius boni,& iusti,vt diximus. Illa autem distinctio iuris, ab æquo, & bono, constat ex multis,quæ refert Ludouic.Viu.in Schol.ad August. lib.2.de Ciuit. c. 17. Sic enim dixit Quintil. lib. 4. *Iudicis natura noscenda est,iuri magis,an æquo sit opposita.* Et lib.6.*iure pugnandum, an æquo?* & Cicer. in Bruto. *Crassus multa tum contra scriptum pro æquo, & bono dixit.* Hanc ergo dubitationem proponit Aristo. 5. Ethic. c.10. & in summa respondet, æquitatem esse iusti emendationem. Ad quod intelligendum,voces iusti, & æqui, & iustitiæ, ac æquitatis distinguendæ sunt.Duplex est enim iustum;vnum naturale, quod est rectum secundùm naturalem rationem; quod nunquam deficit,si ratio non erret. Aliud est iustum legale,id est,quod lege humana constituitur,& hoc, licèt in vniuersali iustum sit,solet in particulari deficere. Nec propterea lex iniusta est, quia necesse est vniuersaliter ferri:defectus autem (ait Aristotel.)nõ ex legislatore,sed ex materia ipsa prouenit. Et iuxta hoc duplex iustum, duplex cum proportione potest distingui iustitia; eodemque modo dupliciter solet accipi æquitas,vno modo pro æquitate naturali,quę eadem est cum iustitia naturali, & illi respondet æquum, prout idem est, quod iustum naturale, & in hoc sensu loquuntur sępe ciuilia iura de ęquitate naturali,vt in l.1. §. *si filius*.ff.de suis,& legitim.hæred. *Naturali æquitate nepotes in filiorum locum succedũt.*& l. 1.ff.de requiren.reis, *æquitatis ratio non patitur inaudita causa quem condemnari.* Et huic æquitati respondet æquum generaliter dictum. Sicq; dicitur in l. *nam hoc.* ff.de cond. indebiti. *Hoc natura æquum est neminẽ cum alterius nocumento locupletari.* Atque æquitas hoc modo sumpta non est emendatio iuris, sed potiùs origo,seu regula ipsius,iuxta l.91.ff. de reg. iur. *In omnibus,maximè tamen in iure,æquitas spectanda est.*

Cicero. *Arist.*

10. Alio verò modo sumitur æquitas pro prudenti moderatione legis scriptę prętер rigorem verborum eius, & sic dicitur opponi stricto iuri, in l.2. §. *item.* ff. de aqua pluuia arcen.sicque dixit Terent. *Inter ius & æquitatem hoc interest;ius est, quod omnia recta, & inflexibilia exigit;æquitas est,quæ de iure multum remittit.* Et ab ęquitate sic sumpta dicitur etiã quasi per antonomasiam æquum,& bonũ,quod in se quidem tale est, licèt à verbis legis discordare videatur.Et sic sumpsit Arist.æquitatem, cùm illam dixit esse emendationẽ iusti,vtiq; legalis, virtutęq; à qua procedit hic actus vocauit epiikiam,de qua disputat etiam D.Thomas 2.2.q. 120. Ad illam enim spectat contra verba legis humanæ agere in particulari, quando illam seruare esset contra naturalem ęquitatem,tũncque iudex dicitur non agere iure; vtique materialiter, & vt sonat,sed agere ęquo,& bono,quod est,ius ipsum iuxta intentionem eius seruare, & contrarium agere esset ius violare,iuxta illud Iustin. C. de leg. *Non dubium est, in legem committere eum, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem*, & ideo fortasse Iurisprudentia dicta est ars boni,& æqui,quòd in legibus interpretandis bonum,& æquum semper intueri debet,

bet, etiam si interdum oporteat verborum rigorem temperare, ne ab æquo & bono naturali discedatur. Plura de hac re vide in Gouarr. in reg. *Possessor*, part. 2. §. 6. n. 3.

11. *De distinctione inter ius, & fas. Isidor.*

Alterum declarandum est, quid sit fas, & quomodo ad ius, & legem comparetur. Ait enim Isidor. 5. Etymolog. c. 2. *Fas lex diuina est, ius lex humana*, & habetur etiam dist. 1. c. 1. vbi hoc exemplo explicatur, *Transire per agrum alienum fas est, ius non est.* Hæc autem videntur intelligenda iuxta dicta in proximo puncto, vt ibi ius strictè sumatur pro lege scripta: fas autem pro æquitate, & quasi iusta exceptione. Vt in dicto exemplo transire per alienum agrum dicitur non esse ius, quia nimirum lex humana per se potiùs prohibet illum transitum: tamen si ex rationabili causa absque detrimento fiat, fas est, seu licitum est. Atque ita explicuit Glossa ibi, & Henrr. Quodlib. 9. q. 2. At verò D. Thomas 2. 2. q. 57. art. 1. ad vlt. aliter illa verba exponit. Vult enim, nomen iuris secundùm quándam specialem proprietatem magis conuenire legibus, quæ ordinantur ad homines inter se, quàm legibus, quæ ordinant hominem ad Deum, quia Deo non possumus reddere æquale, & ideo, inquit, respectu Dei potiùs fas, quàm ius appellatur lex. Sed quidquid sit de hac proprietate, quæ non est ab vsu Latinorum aliena, Isidor. non appellat fas legem diuinam, eo quòd circa debitum Deo reddendum disponat; sed quia in naturali æquitate, atque adeò in ratione naturali, quæ lex diuina est, nititur. Omissis autem metaphoricis significationibus, & distinctionibus, quæ in præsenti instituto non deseruiunt, nunc de iure in secunda, & propria significatione generaliter loquimur, sicque cum lege conuertitur, prout nunc etiam de illa vniuersaliter tractamus.

Glossa. Henrr. S. Thom.

CAPVT III.

Quanta sit necessitas, & varietas legum.

1. EXplicatis nominibus iuris, & legis, antequam inquiramus, quid lex sit, oportet priùs ostendere illam esse, Quod optimè fiet, eius necessitatem declarando, quia in his rebus ad institutionem morum pertinentibus, nec aliquid superfluum admittendum est, neque id, quod necessarium est, deesse potest. Solet autem distingui duplex necessitas; vna absoluta, secundùm quam dicitur res aliqua per se, & propter se simpliciter necessaria: quomodo Deus habet necessitatem essendi secundùm existentiam actualem, de qua loquimur. Alia est necessitas respectiua in ordine ad aliquem finem, vel effectum, quę duplex subdistinguitur: nam quædam est necessitas simpliciter, alia ad melius esse, quæ propriùs est vtilitas,

2. *Lex absolutè non fuit necessaria.*

Duo ergo in generali videntur certa, Primum est, necessitatem absolutam legi non conuenire, quatenus lex est. Probatur, quia talis necessitas est propria Dei, qui solus est ens per se, & absolutè necessariũ; lex autem omnis vel est aliquid creatum, vel certè supponit aliquã creaturam, propter quam feratur, Deus enim non est capax legis; ergo sicut creatura non est simpliciter necessaria, ita neque lex. Addo præterea, loquendo de propria lege, de qua nunc agimus, tantùm esse posse propter creaturam rationalem: nam lex non imponitur, nisi naturæ liberæ, nec habet pro materia nisi actus liberos, vt infrà videbimus; ergo non potest esse magis necessaria lex, quàm sit rationalis, vel intellectualis creatura; at creatura rationalis non habet absolutam necessitatem essendi; ergo nec lex habet huiusmodi necessitatem. Solùm poterat hîc oriri dubium de lege æterna, quam nunc esse suppono: illa enim est Deus ipse, & ideo est tam immutabilis, & æterna, sicut ipse, ac subinde tam necessaria. Sed dico breuiter rem illam, quæ est lex æterna, esse absolutè necessariam, vt probat argumentum; tamen sub ratione legis non habere absolutã necessitatem, quia includit respectũ liberũ, vt infrà ostendam.

3. *Lex suppositâ creatione creaturæ rationalis, fuit vtilis, & absolutè necessaria necessitate finis.*

Dico secundò: Suppositâ creatione rationaliũ creaturarum, lex fuit necessaria necessitate finis, tam simpliciter, quàm ad melius esse. Hæc veritas est tãquam principium per se notum in hac materia, & quoad priorem partem de necessitate simpliciter declarari potest, quia intellectualis creatura eo ipso, quòd creatura est, superiorem habet, cuius prouidentię, & ordini subiaceat, & quia intellectualis est, capax est gubernationis moralis, quæ fit per imperium; ergo connaturale est, & necessarium tali creaturæ, vt subdatur alicui superiori, à quo per imperium, seu legem regatur. Item talis creatura eo ipso, quòd ex nihilo facta est, flecti potest ad bonum, & malum, vt ex communi Patrum sententia nunc suppono; ergo non solùm est capax legis, qua dirigatur ad bonum, & arceatur à malo, sed etiam aliqua talis lex est illi simpliciter necessaria, vt conuenienter suæ naturæ viuere possit. Vel etiam à contrario possumus argumentari: nam qui caret lege, peccare non potest; rationalis autem creatura potestatem habet peccandi; ergo & legi necessariò subdita est. Nec refert, quòd per gratiam, vel gloriam possit hæc creatura fieri impeccabilis; tum quia hîc de naturali necessitate loquimur, & hoc modo dicimus necessariam esse legem, suppositâ conditione naturæ rationalis: tum etiam, quia per donum, quo talis natura fit impeccabilis, non tollitur, quin sit subdita legi quoad illos act⁹, quos liberè exercere potest, sed fit, vt indefectibiliter pareat legi. Altera verò pars de vtilitate, ex priori clara est, quia necessitas in ordine ad finem, vtilitatem necessariò includit. Item quia de legibus scriptum est illud, *Lex Domini immaculata, conuertens animas*, &c, & illud, *Mandatum lucerna est, & lex lux*, & similia, quæ postea insinuabimus, & magnas ostendunt legis vtilitates.

Psal. 18. Prouer. 6.

4. Verumtamen quia vtilitas hæc, vel necessitas non est eadem in omnibus legibus, ad illam exactè declarandam operæpretium erit, varia genera legum distinguere, & in singulis propriam necessitatem, vel vtilitatem explicare: ita enim cõstabit non solùm esse legem in genere, sed etiam in particulari quotuplex sit, quod etiam necessarium est, vt de toto obiecto huius tractatus quęstionem, an sit, plenè definiamus; ostendimus enim suprà, obiectum hoc omnes legum species complecti. Erit etiam hoc opportunum, vt intelligantur voces, quibus in discursu totius tractatus nobis vtendum est.

5. *Legum diuisio in varia membra. Plato.*

Primò ergo supponere possumus diuisionem legis in quatuor membra, quam posuit Plato in Timęo & Phædro, scilicet, in diuinam, cœlestem, naturalem, & humanã, ex quibus vocibus secunda non admittitur à Theologis, quia vel superflua est, vel erroneam doctrinam continet. Per cœlestem enim legem fatũ, & necessitatem quamdam operandi, quę ex ordinato motu, & influxu cœlorum prouenit, Plato intellexit. Vnde si intelligat, legem illam talem esse, vt vel diuinæ prouidentiæ non sit subiecta, vel rebus omnibus, etiam hominibus, quoad proprias animæ operationes necessitatem imponat, falsam, & hæreticam sententiam continet, diuinę gubernationi, & libertati arbitrij contrariam: si verò per cœlestem legem solùm intelligat, quod Aristot. dixit, mundum hunc inferiorem coniunctum esse sphæris cœlestibus, vt inde gubernetur, per naturales, scilicet, influentias, & vicissitudines, quæ à Deo semper pendeant, & corpora immutent, & non animas, sic non oportuit membrum illud distinguere, quia eo modo, quo potest appellari lex, sub naturali comprehenditur, vt monstrabimus. Omissa ergo illa secunda voce, alia tria

tria sunt etiam in vsu Theologorum, sed in sensu aliquantulum diuerso.

6. *Quid sit lex diuina apud Platonem, & quibus modis vsurpetur.*

Lex ergo diuina apud Platonem est ratio gubernatrix vniuersi in Dei mente existens, quam legem etiam Theologi agnoscunt, sed legem æternam appellant. Duobus enim modis dici potest lex diuina: vno modo, quia in ipso Deo est; alio modo, quia ab ipso Deo immediatè fertur, licèt extra Deũ ipsum sit. Priori modo legem diuinam appellauit Plato, Theologi verò cũ August. vt distinguãt illam legẽ ab alia, quam Deus extra se fert, vocant illam æternam; & ita etiam nos appellabimus. De ipsa igitur re, quæ lex æterna vocatur, tam certũ est esse in Deo, quàm est certum habere Deum vniuersi prouidentiam, quia per hãc vocem nihil aliud significatur, quàm ratio huius prouidentiæ in Deo existens, vel aliquid eius. Quo modo autem recipiat nomen, & proprietatẽ æternæ legis, in principio libri sequẽtis explicabimus. Et hinc facilè intelligitur quæ sit necessitas, & vtilitas huius legis, est enim eadẽ, quæ diuinæ prouidentiæ: nã sicut absque diuina prouidentia mundus non posset consistere, ita neque sine hac diuina, & æterna lege, & omnis vtilitas, & commoditas, quę huic mundo prouenit ex diuina prouidentia in hanc etiam diuinam legem referenda est. Aduertit autem D. Thomas 1.2. q.91.art.1. ad 3. vtilitatem huius legis non esse, quia ipsa ordinatur ad finem, sed quia ipsa ordinat omnia alia ad suos fines per conuenientia media: ipsa enim non potest ad finem ordinari, cùm sit ipse Deus, qui est vltimus finis omnium. Tandem ex hac prima lege diuina, seu æterna colligi potest prima diuisio legis, in æternam, & temporalem, supponimus enim nihil esse æternum extra Deum: constat autem plures esse leges extra Deum existentes; ergo præter legem æternam necesse est dari alias temporales, quæ consequenter differunt tanquam creatum, & increatum, quia quidquid est æternum, increatum est, & quod est temporale, est creatum. Hinc ergo constat dari legem diuinam, id est, in Deo ipso existentem: quomodo autem detur lex diuina à Deo proximè lata, patebit ex dicendis. Denique datur lex in Deo ipso existens: hæc enim omnia in idem recidunt.

D. Thom.

Prima diuisio legis, in temporalem, & æternam.

7. *Secunda diuisio legis in naturalem, & positiuam.*

Ex aliis igitur duobus membris legis à Platone positis secunda diuisio legis colligitur, quæ est subdiuisio legis creatæ, in naturalem, & positiuam. Quã diuisionem omnes etiam Theologi agnoscunt, & est frequens apud Sanctos, siue sub nomine legis, siue sub nomine iuris positiui, & naturalis. Vt patet ex Isidoro lib. 2. & 3. Etymol. & habetur in Decr. d. 1. & sequentibus. & sumitur ex Augustino tractatu 6. in Ioannem, & indicata est à Paulo Roman. 2. dicente, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* vt ibi Glossa ordina. notauit. Eadem diuisio repetitur in iure ciuili, Instit. de iure natur. gentium, & ciuili, & l. 1. ff. de iustitia, & iure. Et Cicero libr. 1. de Legibus ex professo probat, dari ius naturale priùs omni humano. De quo multa etiam habet lib. 2. de Legibus, & Arist. 5. Ethicor. cap. 7. vbi in eodem sensu distinguit ius in naturale, & legale.

D. Isidor.

D. August. Rom. 2.

Glosſ. ord.

Cicero.

Arist.

Quibus modis lex naturalis apud Auctores vsurpetur.

Sed circa legem naturalem aduertendum est, variis modis à Philosophis, Iurisperitis, vel Theologis accipi. Plato enim supra legem naturalem videtur accipere pro omni inclinatione naturali indita rebus à suo creatore, qua singula ad proprios actus, & fines tendunt. Sicut enim legem diuinam esse dixit, rationem æternam in Deo existentem, qua reguntur omnia, ita participationẽ illius rationis creaturis impressam, vt in destinatos fines suos tendant, naturalẽ legem appellauit. Imò etiam D. Thom. 1, 2. q. 91. art. 2. dixit, omnia, quæ diuina prouidentia reguntur, participare aliqualiter legẽ æternam, in quantum ex efficacia eius habent inclinationes in proprios actus, & fines. At verò Iurisperiti legem naturalem cõmunem esse dicũt, non solùm hominibus, sed etiam aliis animalibus; inanimata verò à participatione huius legis excludere videntur, vt patet ex §. 1. Instit. de iure naturali, &c. & l. 1. ff. de iust. & iure.

D. Thom.

8. *Lex secundũ proprietatem insensibilibus non attribuitur.*

Verumtamen, vt in primo capite notaui, lex non attribuitur rebus insensibilibus secundùm proprietatem, sed secundùm metaphoram, & ideo de illa priori, ac generalissima acceptione legis naturalis, nihil amplius hìc dicere necesse est, præter ea, quæ in cap. 1. diximus, & quæ infrà dicemus de lege æterna. Animalia etiam bruta non sunt capacia propriè legis, cùm nec ratione, nec libertate vtantur, & ideo non potest nisi per similem metaphoram illis attribui naturalis lex. Quamuis enim in hoc differant ab insensibilibus, quòd non solo pondere naturæ, sed etiam cognitione, & instinctu naturali ducũtur, qui instinctus est illis quasi lex, & hac ratione possit aliqualiter sustineri illa secunda acceptio Iurisconsultorum; nihilominus simpliciter est metaphorica, & valde analoga, & ideo etiã nunc illam omittimus; infrà enim li. 2. c. 8. explicando ius gentium, sensum proprium illarum legũ inuestigare conabimur.

9. *Quænam sit propria lex naturalis.*

Lex ergo naturalis propria, quæ ad moralem doctrinam, & Theologiam pertinet, est illa, quæ humanæ menti insidet ad discernendum honestum à turpi, iuxta illud Psal. 4. *Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* vt explicuit D. Tho. d. q. 91. art. 2. vbi concludit legem naturalem esse *participationem legis æternæ in rationali creatura.* Et in 4. d. 33. art. 1. *Quia homo* (inquit) *inter cætera animantia rationem finis cognoscit, & proportionem operis ad finem; ideo naturalis conceptio ei indita, quæ dirigitur ad operandum conuenienter, lex naturalis, seu ius naturale dicitur; in cæteris autem naturalis æstimatio vocatur.* Et hoc etiam apertè sensit Cicero lib. 2. de Legib. Nam post verba suprà citata de lege æterna subdit, *Ex qua illa lex, quam Dij humano generi dederunt, rectè est laudata: est enim ratio, mẽsque sapientis ad iubendum, & ad deterrendum idonea.* Ita ergo hæc lex naturalis dicitur, non solùm prout naturale à supernaturali distinguitur, sed etiam prout distinguitur à libero. Non quia eius exequutio naturalis sit, seu ex necessitate fiat, sicut exequutio naturalis inclinationis est in brutis vel rebus inanimis; sed quia lex illa est veluti proprietas quædam naturæ, & quia Deus ipse illam naturæ inseruit. Et ex hac parte etiam est diuina hæc lex, tanquam à Deo immediatè lata, vt sensit D. Thom. dicta quæst. 91. & q. 94. art. 6. vbi adducit D. Augustinum 2. Confessionum, capite 4. dicentem ad Deum, *Lex tua scripta est in cordibus hominum*; quod dictum est propter legem naturalem; vnde dixit in libr. 2. de sermone Domini in mont. cap. 9. *Nullam esse animam, in cuius conscientia non loquatur Deus. Quis enim scribit in cordibus hominum naturalem legem, nisi Deus?* Expressiusque hanc legem, diuinam appellat Isidor. lib. 5. Etymol. c. 2. Atque ex his tandem constat, quàm sit necessaria, & vtilis hæc lex, cùm in ea posita sit discretio inter honestum & turpe in rationali natura. Verumtamen hæc omnia longam requirunt declarationem, sed ne ordinem inuertamus, & confundamus omnia, in librum sequentem illam reseruamus.

Cicero.

D. Thom.

D. August.

D. Isidor.

10. Supereſt dicendum de quadam subdiuisione legis naturalis; priùs autẽ oportet aliquid dicere de quarta lege à Platone posita, quam humanam appellauit, & pertinet ad ius illud quod Arist. vocauit *ius legale*, quod ipse ita descripsit; *Est ius, quod à principio nihil refert; postquam autem positum est, multum refert.* Quod ex parte materiæ talis iuris intelligendũ est, quia versatur circa actiones, quæ secluso tali iure non essent sub obligatione; per illud autem efficiuntur necessariæ. Denique ad hoc membrum spectant illæ leges, quas

Arist.

quas Cicero lib. 2. de legib. à lege æterna, & naturali distinguit, & populares vocat. Nos autem more Theologorum legem creatam, seu temporalem in naturalem, & positiuam diuisimus, quia positiua latiùs patet, quàm humana. Est enim aduertendum, Philosophos non agnouisse supernaturalem hominum finem, sed solùm de huius vitæ aliquali felicitate, vel potiùs conuenienti statu, ad illam in pace & iustitia transigendam, tractasse, & in ordine ad hunc finem de legibus considerasse, & ita naturalem legem solùm ab humana, quam nos ciuilem appellare possumus, distinxisse, de qua statim aliquid dicemus. At verò cùm fides doceat, homines ad finem supernaturalem vitæ futuræ per conuenientia media in hac vita exequenda ordinari, rectè sacra Theologia infert, longè aliter esse necessariam hanc legem naturalem, & pluribus legibus positiuis homines indigere, quàm iidem Philosophi fuerint assequuti.

11. *Quibus modis considerazur natura humana in ordine ad leges, quibus indiget.*

Circa legem ergo naturalem docet Theologia, hominem secundùm duplicem naturam, & duplex rationis lumen considerari posse. Primò secundùm puram naturam, seu substantiam animæ rationalis, & consequenter secundùm rationis lumen illi connaturale: secundò iuxta naturam gratiæ desuper homini infusæ, & secundùm diuinum, ac supernaturale lumen fidei, per quod pro statu viæ regitur, & gubernatur. Et iuxta hæc duo principia distinguit duplicem legem naturalem; aliam simpliciter naturalem respectu hominis; aliam, quæ licèt supernaturalis sit respectu hominis (quia totus ordo gratiæ illi supernaturalis est) nihilominus naturalis dici potest respectu gratiæ, quia etiã gratia habet suam propriã essentiam, & naturam, cui connaturale est lumen infusum, cui etiã connaturale est non solũ dirigere homines ad rectã, & honestã, ac debitã operationẽ supernaturalẽ, sed etiã depellere tenebras, & errores circa ipsammet legẽ purè naturalem, & sub altiori ratione præcipere ipsiusmet legis naturalis obseruationem. Sic ergo lex naturalis duplex distingui potest, vna purè naturalis, alia simpliciter supernaturalis, naturalis autem respectiuè, per comparationem ad gratiã. Vnde cũ lex naturalis etiam pura diuina sit, quia à Deo manat, multò magis lex naturalis diuini ordinis diuina est. Nã prior est à Deo mediante natura, à qua manat, tanquã proprietas eius: posterior autẽ est à Deo per se infundente gratiam, & ipsum supernaturale lumen, ac actualiter etiam dirigente homines ad dictamina illius legis perficienda per auxilia gratiæ excitantis, & adiuuãtis.

Quotuplex sit lex naturalis.

12. Denique vtraque lex dici potest connaturalis generi humano, eo modo quo naturale quodammodo dicitur, quod cum natura concreatum est, sempérque in illa perseuerauit. Ita enim lex etiam connaturalis gratiæ semper in humano genere fuit, quia nunquam in hominibus vniuersis, seu in tota Ecclesia lumen fidei defuit, neque homines caruerunt vnquam lege diuina supernaturali, sine qua non potuissent in supernaturalem beatitudinem tendere. Vnde quando distingui solent status hominum per leges, scilicet, in statum legis naturalis, scriptæ, vel gratiæ: in primo statu per legem naturalem intelligenda est tam lex solius naturæ, quàm lex connaturalis gratiæ, seu lex fidei: non potuit enim mundus vnquam carere omnino hac lege secundùm ordinariam prouidentiam, cùm factores legis semper potuerint cum diuino auxilio iustificari, vt sumitur ex Paulo ad Romanos cap. 2. & 3. Atque ita etiam patet, quæ fuerit necessitas, & vtilitas legis naturalis in hoc posteriori sensu declaratæ, nimirum, quia gratia, & fides semper fuit necessaria, & hæc lex est illis connaturalis. Item vt haberet homo legem, per cuius obseruantiam posset consequi remissionem peccatorum, ac vitam æternam, cum diuino auxilio.

A Circa alterum membrum de lege positiua sciendum est, illam legem vocari positiuam, quæ non est innata cum natura, vel gratia, sed vltra illas ab aliquo principio extrinseco habente potestatem posita est; inde enim positiua dicta est, quasi addita naturali legi, non ex illa necessariò manans. Vnde ab aliquibus *ius positum* vocatur, vt videri potest in Conan. lib. 1. Comment. iur. ciuil. ca. 8. Et in legem positiuam sic sumptam conuenit, quod Arist. 1. Ethic. c. 9. dixit, *legem esse sermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum, quæ vim habeat ad cogẽdum.* Nã licèt ille de lege humana tantũ loquatur, tamẽ verba eius de se generaliora sunt, & ita etiã lex positiua latiùs patet, quã humana.

13. *Quænam sit lex positiua.*

Conan.

Arist.

Atque hinc traditur à Theologis tertia diuisio legis positiuæ in diuinam, & humanam. Lex positiua diuina dicitur, quæ ab ipso Deo immediatè lata est, & toti legi naturali addita; de humana statim dicemus. Præter has verò non potest esse alia positiua lex respectu hominum, quia non sunt plures legislatores; Angeli enim non habent hanc potestatem in homines, quia nec naturalis illis est, nec à Deo est illis concessa; nulli enim id reuelatum scimus, vnde nec diuinate illud possumus. Lex itaque diuina in præsenti non dicitur lex in Deo existens, sed à Deo manans speciali quodam modo; non enim significat legem conceptam, seu exhibitam, & in hoc inter alia differt à lege diuina, prout illam posuit Plato. Deinde differt hæc lex à naturali sumpta cum omni perfectione suprà declarata, quia lex naturalis non additur à Deo specialiter ipsi naturæ, vel gratiæ; hæc autem lex specialiter ponitur, & additur vltra illam. Vnde lex naturalis non confertur per se primò, vt speciale donum legis, sed censetur idem donũ, vel cum ipsa natura, vel cum ipsa fide, & gratia: nam qui dat formam, dat consequentia ad formã. Hæc autem lex per se primò datur tanquã donum additũ & naturæ, & gratiæ. Et hinc factum est, vt hæc soleat appellari simpliciter lex, vt patet ex tota Epistola ad Rom. & ex aliis scripturę locis, quę statim insinuabimus. Atque ideo lex diuina simpliciter dicta solet de hac positiua intelligi, & ita etiam nos frequẽtiùs loquemur.

14. *Diuisio legis positiuæ in diuinam, & humanam.*

Ex quo etiam facilè constat, quæ fuerit huius diuinæ legis necessitas. In quo animaduertendum est (ne propter ambiguitatem vocis decipi contingat) D. Thomam in quæst. 1. art. 4. quatuor afferre rationes, ob quas fuit necessaria lex diuina, quas si aliquis attentè consideret, inueniet solùm probare de lege diuina vel naturali, vel supernaturali, prout connaturalis est gratiæ: non verò de lege supernaturali positiua, prout nunc loquimur. Prima ratio est, vt dirigat hominem ad supernaturalem finem; secunda, vt iuuet hominem etiam in naturalibus, ne erret; tertia, vt etiam de interioribus actibus possit præcipere, & ordinate; quarta, vt omne malum prohiberet, quod lex humana non potest. Et ad has quatuor proprietates accommodat illud Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.* Nam in hoc vltimo verbo continetur prima ratio, quia per sapientiam ordinatur homo ad supernaturalem fidem. In tertia autem, seu penultima proprietate continetur vltima ratio: nam quia hæc lex nititur in veritate Dei; non potest subesse erroribus; imò errores naturæ potest emendare, & cohibere: præterea in secunda proprietate insinuatur ratio tertia: nam quia lex diuina interiores actus dirigit, meritò conuertere animas dicitur. Ac denique immaculata dicitur, quia nullum malum permittit. At verò hæ omnes rationes maximè probant de lege diuina connaturali gratiæ, præsertim ratio prima, & secunda, vt suprà etiam tetigi. Nam ratio tertia, & quarta etiam in pura lege naturali locum habent, quia illa præcipit

15.

D. Thom.

Psalm. 18.

præcipit etiam internos actus bonos,& malos prohibet;nullúmque actum prauum re vera permittit.Imò lex diuina positiua,provt nunc de illa loquimur, ordinariè versatur circa actus exteriores, vt videre licet in lege veteri, & in noua, quatenus est de sacramentis, & de Hierarchia Ecclesiastica. Item per legem positiuam non prohibet Deus omnia mala, sed hoc spectat ad diuinam legem naturalem vtriusque ordinis, vt suprà explicata est.

16. *Necessitas legis diuinæ non est absoluta, sed ex suppositione,*

Vnde colligimus, necessitatem legis diuinæ positiuæ non fuisse necessitatem absolutam in ordine ad finem supernaturalem,sed fuisse necessitatem ex suppositione institutionis Synagogę,vel Ecclesiæ,respectu cuius censeri potest necessitas simpliciter, licèt respectu ipsius finis sit potiùs ad melius esse, & ad maiorem hominum instructionem, vel propter eorum nimiam cæcitatem, & deprauatos mores, ad cohibendos illos, vel propter maiorem perfectionem, & lumen, ad perfectionem virtutis, & sanctitatis assequendam. Ratio est, quia licèt aliqua lex supernaturalis, sicut & supernaturalis cognitio, fuerit necessaria, sufficere poterat illa, quæ est connaturalis ipsi gratiæ; necessitas ergo addendi alteram legem positiuam orta est ex peculiari institutione corporis mystici spiritualis, vt sic dicam. Qua institutione suppositа, possunt optimè applicari cum proportione rationes D. Thomæ ad hanc legem diuinam positiuam. Quæ vlteriùs subdiuidi solet in veterem, & nouam, quam partitionem in lib. 9. & 10. latè sumus explicaturi.

17. Supereſt dicendum de lege positiua humana; quæ ita denominatur à proximo principio, vnde manat. Non enim dicitur lex humana, quia hominibus imposita sit, nec quia in illis sit, vt in his, qui per illam gubernandi sunt; quia licèt hoc re vera conueniat huic legi, non est proprium eius, sed commune est omni legi, de qua tractamus, siue diuina, siue naturalis sit. Vnde secundùm illam denominationem distingueretur potiùs lex humana ab angelica, id est, à lege Angelis imposita, de qua non tractamus. Item non dicitur lex humana ex materia, quia videlicet, de rebus humanis, & non diuinis feratur: nam licèt fortasse hæc denominatio cadere possit in legem, quam Philosophi humanam nominarunt, re vera nó est ab eis intenta, nec est adæquata, quia lex humana latiùs patet, vt videbimus. Dicitur ergo humana lex, quia proximè ab hominibus inuenta, & posita est. Dico autem *proximè*, quia primordialiter omnis lex humana deriuatur aliquo modo à lege æterna; iuxta illud, *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Prouerb. 8. & quoad vim obligandi manat à potestate Deo data, quia *non est potestas, nisi à Deo,* Rom.13. Nihilominus tamen lex ipsa, quæ humana dicitur, actus est hominis, & ita ab illo proximè fertur,& inde humana vocatur. Sic dixit Plutar.in Cómentar. in principe requiri doctrinam, *Iustitia legis est finis; lex autem Principis opus; Princeps verò Dei simulacrum administrantis vniuersa.* Et Aug. lib. de vera relig.cap.31.*Conditor*(inquit)*legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, legem æternam consulit, vt secundùm eius immutabiles regulas, quid sit pro tempore, iubendùm vetandúmque discernat.* Et tract.6.in Ioan.dicit, Deum per imperatores distribuisse humano generi iura humana. Est ergo lex humana opus hominis, ab eius potestate, & prudentia proximè manans,& tanquam regula, & mensura operationum subditis posita.

Quæ sit lex humana, & cur ita appelletur.

Prouerb.8.

Rom.13.

Plutarc.

S.Augst.

18. *Quæ sit necessitas legis humanæ. D.Thom.*

Vnde etiam facilè constat, quæ sit necessitas, vel vtilitas huius legis. Vt enim notauit D.Thom.q.91.a. 3.necessitas manat ex eo, quòd lex naturalis, vel diuina generalis est, & solùm complectitur quædam principia morum per se nota, & ad summum extenditur ad ea, quæ necessaria, & euidenti illatione ex illis principiis consequuntur; præter illa vero multa alia sunt necessaria in republica humana ad eius rectam gubernationem, & conseruationem; ideo necessarium fuit, vt per humanam rationem aliqua magis in particulari determinarentur circa ea, quæ per solam rationem naturalem definiri non possunt, & hoc fit per legem humanam, & ideo fuit valde necessaria. Vnde Plato lib. 9. de legib. non longè à fine. *Necesse est*(inquit)*leges hominibus ponere, vt secundùm leges viuant: nam si absque his vixerint, nihil à feris atrocissimis discreparint.* Et simili modo dixit Arist.lib.1.Polit. cap. 2. *Vt perfectione suscepta, optimum omnium animalium est homo, ita si alienus fiat à lege,& à iudiciis, pessimum est omnium animalium.*

Plato.

Arist.

19. Et ex vtroque licet amplius rationem explicare. Nam in hoc fundatur, quòd homo est animal sociabile,natura sua postulãs vitam ciuilem,& cómunicationem cum aliis hominibus,& ideo necesse est vt rectè viuat, non solùm vt priuata persona est,sed etiam vt est pars communitatis; quod ex legibus vniuscuiusque communitatis maximè pendet. Deinde oportet, vt vnusquisque non tantùm sibi, sed etiam aliis consulat, pacem & iustitiam seruando, quod sine conuenientibus legibus fieri non potest. Item necesse est, vt ea,quæ ad commune bonum hominum, seu reipublicæ spectant,precipuè custodiantur,& obseruentur: singuli autem homines, & difficilè cognoscunt id, quod expedit ad commune bonum, & rarò illud per se intendunt,& ideo necessariæ fuerunt leges humanæ, quæ communi bono consulerent, ostendendo quid agendum sit propter tale bonum, & cogendo,vt fiat.Vnde Arist.lib.10.cap.9.*Publicas*(inquit) *diligentias, atque curas per leges fieri constat, bonas autem per studiosos.* Propter quod ait Cyril.lib.3.contra Iul.non longè ab initio, *Neque dubium est, quin leges dirigant ad bonum & à deterioribus recedere cogant, vnde nemo, qui mente præditus est, redarguerit, vel leges, vel legislatores.* Fuerunt ergo leges positiuæ, & vtiles, & necessariæ. Vnde olim quando leges inanimatæ conditæ non fuerant, Principes erant quasi animatæ leges, quorum arbitrio populi regebantur, vt ex Iustino refert diuus Augustinus, libro quarto de Ciuitate, cap.6.

Arist.

S.Cyril.

Augst.

20. *Vltima diuisio legis in ciuilem & Ecclesiasticam.*

Tandem verò hæc positiua lex in ciuilem, & Ecclesiasticam distinguitur, quam diuisionem Philosophi non agnouerunt, quia supernaturalem finem, & specialem potestatem ignorarunt. Et ideo apud illos idem est lex humana, quæ ciuilis, quam temporalem solet Aug. appellare. Est enim illa, quæ ad ciuitatis politicam gubernationem, & ad temporalia iura tuẽda,& in pace,ac iustitia rempublicam conseruandam ordinatur. Vnde leges ciuiles circa hæc temporalia bona, seu corporalia versantur. Præter has autem Christiana religio recognoscit leges Ecclesiasticas, seu canonicas, quæ in sacris canonibus, & decretis Pontificum continentur, quas aliqui non humanas, sed diuinas vocant, eo quòd ab speciali potestate à Deo specialiter lata deriuentur,& ad supernaturalem finem, & diuinum cultum,ac salutẽ animarum potissimè referantur.Re tamen vera humanæ sunt,vt bene docuit Ioan.Andr. quem refert, & sequitur Panorm. in c.1.de iura.calumn.n.7. & sumitur apertè ex c. *non debet,* de consanguin.& affini.& ratio est,quia per voluntatem humanam proximè cõstituuntur, licèt à ciuilibus differant in potestate,à qua proximè manãt,& in fine,& materia,vt postea videbimꝰ. Ratio autẽ,seu necessitas talium legũ eadem cum proportione fuit. Quia Deus (vt supponimus) specialẽ cõgregationem fidelium,quę esset vnũ corpus,quod Ecclesiam nunc vocamus,instituit:& per legem à se latam non disposuit in particulari de omnibus,quæ ad spirituale regimen Ecclesię cõueniẽtia esse poterant,sed solũ quędã

Quæ sit lex ciuilis.

Quæ item Ecclesiast.

substan

substantialia fundamenta huius spiritualis reipublicæ instituit: reliqua verò per suos ministros, & Ecclesiæ pastores disponenda reliquit; tum vt suauiter & modo hominibus accommodato omnia ordinarentur, tum quia non poterant omnia in particulari ita determinari, vt essent immutabilia. Hæc ergo determinatio fit per leges canonicas, & ideo tam fuerunt necessariæ in spirituali republica Ecclesiæ, sicut ciuiles in temporali.

Quæ sit necessitas condendi legem ciuilem, & canonicam.

21. Ex his igitur satis constat varietas legum & necessitas, multipléxque diuisio. Quibus addi solent aliæ, quæ vel incertæ sunt, vel quasi materiales, & ideo circa illas immorari nunc non est necesse: nam suis locis melius attingentur. Huiusmodi est diuisio legis in ostendentem, & præcipientem, de qua dicemus in libro sequenti, & fortasse necessaria non est. Item est alia generalis diuisio legis in affirmatiuam, & negatiuam, quia illa præcipit, quod agendum est; hæc vetat, & prohibet, quod cauendum est; quæ duo præstant omnes leges numeratæ, quia solùm differunt in materia præcepta, quæ est agere, vel non agere: & inde habent aliquam differentiam in modo obligandi, quam cap. decimo tertio, commodiùs trademus. Addi denique possunt diuisiones legis humanæ in pœnalem, & non pœnalem, prohibentem tantùm, vel etiam irritantem, quæ voces satis notæ sunt; de rebus autem ipsis in sequentibus erunt speciales disputationes instituendæ. Denique in dictis diuisionibus omissum videri potest ius gentium, sed quomodo illud ad prædicta reuocetur, in lib. seq. cap. 8. explicabimus.

CAPVT IIII.

Qui actus sint necessarij in mente legislatoris ad legem ferendam.

1. QVæ hactenus tractauimus solùm pertinent ad definiẽdam quæstionem, an sit lex; ostendimus non autẽ solùm esse, sed etiam necessariam esse, non vnam tantùm, sed varia genera, seu species illarum, quorum nomina, & rationes eorum exposuimus, vt in discursu materiæ clarè, & expeditè loqui possimus. Iam sequitur videndum, quid sit lex, quod abstractè, & in communi explicabimus, & difficultates insurgentes ex particularibus legibus in propria loca remittemus; sempérque loquemur more humano, & iuxta nostrum concipiendi modum: erunt tamen loquutiones applicandę ad diuinam legem, seu mentem, remotis imperfectionibus. In hoc ergo, & sequenti capite dicemus de genere, sub quo lex constituitur, postea differentiam inquiremus.

2. Primùm ergo supponimus legem esse aliquid pertinens ad naturam intellectualem, quatenus talis est, atque adeò ad mentem eius: sub mente intellectum, & voluntatem comprehendendo (ita enim nunc loquor.) Hoc per se satis notum est, quia lex dicit moralem ordinem ad aliquid agẽdum; nulla autem natura est capax huius ordinationis, nisi intellectualis. Item propriè loquẽdo non regũtur legibus, nec sunt capaces talis gubernationis, nisi quæ intellectu, & ratione vtuntur; ergo multo magis requiritur mens in eo, qui per leges debet gubernare. Est ergo lex aliquid ad mentẽ pertinens. Imò si in ordine ad naturalia, vel irrationalia dicitur Deus per extensionem quandam legem cõcipere, id solùm est quatenus ea quæ intellectu carent, indigent superiori mente gubernante, vt opus naturæ sit opus intelligentiæ; omnibus ergo modis lex ad mentem referenda est. Et hic fuit conceptus legis in omnibus sapientibus, etiam Philosophis, vt ex Platone, Arist. & Cicer. in locis allegatis constat.

Lex ad naturam intellectualem pertinet.

A Suppono secundò, legem propriè loquendo, præsertim quatenus est in legislatore in aliquo actu secundo, non in habitu, vel potestate positam esse. Patet, quia lex dicitur, quæ habet vim proximam mouendi, & obligandi subditos: hæc autem non est in potentia, vel habitu, nisi radicaliter, & remotè; est ergo in aliquo actu. Item imperare, ordinare, & similia dicunt actum; illa autem fiunt per legem, vel formaliter, vel quasi actiuè moraliter: consistit ergo lex in actu. Vt autem explicemus quisnam hic actus sit, oportet priùs numerare omnes actus, qui ad legem concurrere possunt, & eorum seriem, seu ordinem describere: possunt enim hi actus esse, vel interiores, & eliciti ab intellectu, vel voluntate; aut exteriores, & imperati: & omnes necessarij sunt, vt B lex tandem suum effectum consequatur.

3. *Lex non in habitu, sed in actu posita est.*

Ad hoc autem explicandum aduerto tertiò, legem in triplici statu, vel subiecto posse considerari. Primò in ipso legislatore, quomodo suprà dicebamus, legem esse conceptam in mente Dei ex æternitate. Secũdò in subditis, quibus lex imponitur, quomodo dici solet lex naturæ esse indita in mẽtibus hominũ. Tertiò in aliquo alio signo, seu alia materia exteriori, vt in scripto, vel etiam in voce manifestante voluntatẽ superioris. De lege in duobus vltimis statibus cõsiderata nulla potest esse difficultas: nã lex tertio modo spectata formaliter cõsistit in aliquo exteriori actu, quo legislator mentem suam manifestat, qualis est inter homines loquutio, vel scriptura, quemodo dixit Arist. 10. Ethic. c. 9. legem esse sermonem ab aliqua mente, seu prudentia profectum. Sic etiam Gabr. in 3. d. 37. definit legem esse signum, principis voluntatem, vel mentẽ sufficienter manifestans. Dixi autem hoc signum esse actionem, vel actum, sub illo comprehendendo terminum eius, quando & permanens est, & perfectam rationem signi continet: sic enim lex scripta lex dicitur, non solùm quando scribitur, sed quatenus est terminus scriptionis permanens, sempérque mentem principis indicans. Et eadem proportione, si lex solo verbo tradatur, quamuis sensibile verbum transeat, quatenus verò manet in memoriis hominum, lex sufficienter durare dicitur: sic enim interdum lex non scripta per traditionem conseruatur. Et eodem modo consuetudo potest aliquando obtinere vim legis, vt infrà videbimus. Neque in hoc membro alia occurrit difficultas, præter illam, quæ ad promulgationem legis spectat, de qua infrà dicemus.

4. *De subiecto in quo lex potest existere.*

Arist.

Gabr.

Præterea de lege, prout esse potest in homine legi subiecto, certum est, consistere in actu mentis, & per solum requirere iudicium intellectus, & non actum voluntatis: hic enim necessarius est ad obseruationem, seu exequutionem legis, non ad existentiam eius. Nam lex præuenit voluntatem subditi, & illam obligat; actus verò intellectus necessarius est vt proponat, & proximè applicet voluntati legem ipsam, & ideo necessariò requirit iudicium rationis. Atque hoc modo lex naturalis communiter dicitur esse naturale iudicium rationis humanæ, scilicet quatenus illa lex est in homine tanquam in eo, qui illi legi subiicitur. Atque hoc etiam modo dixit Damasc. lib. 4. de Fide, cap. 3. *Adueniens lex Dei, mentem nostram incendens eam ad se pertrahit, conscientiámque nostram vellicat, quæ & ipsa lex mentis nostræ dicitur.* Idémque proportionaliter est in legibus positiuis: nam postquam latæ sunt, per iudicium rationis vnicuique applicantur, quatenus ex vi legis iudicatur necessarium, quod per se non erat, & ita illud iudicium iam est quasi lex existens in ipso subdito. Hìc verò occurrebat quæstio, an in his legibus positiuis, aliquando requiratur ex parte subditorum actus voluntatis acceptantis legem; sed de hac re dicendum

5. *Lex in subdito solùm requiret in actu mentis.*

D. Damasc.

est circa leges humanas, quibus hoc proprium est. Nunc certum sit hoc non requiri ad rationem legis, vt sic, neque fortasse ad vllam legem, nisi ex defectu potestatis in legislatore. De hoc ergo statu legis nihil amplius in communi dicere necesse est. Peculiaris enim difficultas, quæ in hoc potest occurrere circa legem naturalem, in lib. seq. melius tractabitur.

6. *Ad legem ferendam intellectus & voluntatis actus sunt necessarij.*

Supereſt ergo quæstio de lege, quatenus est in ipso legislatore. In quo certum in primis est ad ferendam legem, intellectum, & voluntatem interuenire. Explicandum verò est, quos actus circa illam habeat. Et in primis quia lex, quatenus exterius imponitur subditis, medium quoddam est ad bonũ eorum, & ad pacem, seu felicitatem comparandam, ideo primum omnium intelligi potest in voluntate legislatoris intentio boni communis, seu bene gubernandi subditos, ex qua statim sequitur in intellectu consultatio de hac, vel illa lege, quæ sit iusta, vel conueniens reipublicæ; quæ duo in homine intelliguntur cũ successione, & discursu: in Deo verò sine imperfectione per simplicẽ actũ cũ ordine rationis. Hi verò actus remotè cõcurrunt ad ferendam legẽ, & ideo clarum videtur, nõ esse in eis positã substantiã legis. Post illos ergo ex parte intellectus videtur proximè concurrere iudicium illud, quo legislator statuit, & decernit rem talem esse cõuenientem reipublicæ, & expedire, vt ab omnibus seruetur. Hoc manifestum est, quia sinè tali iudicio non potest lex prudenter & rationabiliter ferri; est autem de ratione legis, vt sit iusta, & consequenter vt sit prudens: nam prudentia præceptiua est, vt tradit D. Thomas 2. 2. q. 47. art. 8. ex Arist. 6. Ethic. cap. 10. & sequẽtibus. Vnde sicut in vnaquaque priuata persona requiritur prudentia ad rectè præcipiendum singulas actiones, vel sibi, vel alteri; ita in principe requiritur prudentia politica, seu architectonica ad leges ferendas, iuxta illud, quod Prouerb. 8. ait Sapientia, *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Et tradit optimè D. Thomas 2. 2. q. 50. attic. 1. cum Arist. lib. 3. Polit. cap. 3.

Quot actus sint necessarij proximè in intellectu & voluntate ad legem ferendam.

D. Thom. Arist.

Prouerb. 8.

D. Thom. Arist.

7. Secundò est certum, vltra hoc iudicium requiri ex parte voluntatis actum, quo princeps acceptet, eligat, ac velit obseruari à subditis id, quod intellectus iudicabit expedire. In quo etiam omnes Doctores conueniunt, saltem quoad leges positiuas, & id ostendemus in capite sequenti. Ratio autẽ breuiter est, quia lex non tantùm est illuminatiua, sed motiua, & impulsiua: prima autem facultas mouens ad opus in intellectualibus rebus est voluntas. Quæret verò aliquis, quisnam hic actus voluntatis sit? Et est ratio dubij, quia voluntas aliqua simplex, aut ineffica non est sufficiens: nam hanc habet Deus, etiam in his, quæ consulit, & non præcipit, & inter homines, quamuis superior hoc modo aliquid desideret fieri à subdito, & hoc desiderium illi intimet, non satis est, vt præcipiat. Voluntas autem efficax non videtur necessaria; neq; enim Deus habet illam in his omnibus, quæ præcipit, alias omnia fierent, quia voluntas efficax infallibiliter adimpletur.

8. *Quæ actus efficacia requiratur in voluntate ad legem.*

Respondetur, necessarium esse aliquem actum efficacis voluntatis, quæ in Deo est beneplaciti, vt rectè probat prior ratio facta; hæc autem voluntas non oportet, vt sit de ipsa obseruatione, seu exequutione legis: nam hæc quid posterius est, & hoc etiam probat posterior ratio facta. Per se ergo requiritur, vt sit de obligatione subditorum, id est, vt sit voluntas obligandi subditos, quia sine tali voluntate non obligabit illos, & illa sufficit ex parte voluntatis. Primum patet, quia obligatio est effectus moralis, & volũtarius principi. Item quia actus agentium non transcendunt intentionem eorum. Item quia hac ratione votum non potest esse sine voluntate se obligandi, in quo æquipatatur legi, vt in 2. tom. de Relig. tractat. 6. lib. 1. c. 2. diximus. Secundum autem patet, quia supponimus in legislatore potestatem ad obligandum; ergo si habeat etiam voluntatem obligandi, nihil aliud ex parte voluntatis requiri potest. Dices; necessaria est voluntas præcipiendi, & illa sufficit sine voluntate obligandi. Respondeo, has non esse duas voluntates, sed eandem diuersis verbis declaratam, vt infrà explicabo.

9. *Actus intellectus, qui dicitur ab aliquibus intimatio non requiritur ad legem ferendam.*

Potest etiam aliter hæc voluntas declarari, vt sit voluntas constituendi talem actionem, vt necessariã ad seruandam æquitatem, seu mediocritatem in tali materia virtutis: habet enim voluntas superioris hanc moralem efficacitatem, vt possit obligare subditos, & vt possit facere materiam necessariam virtutis eam, quæ de se non erat necessaria, v. g. abstinẽtiam talis diei esse necessariam ad mediocritatem temperantiæ. Quamuis enim hoc non sit semper necessarium ad legem; nihilominus quando oportuerit, nõ excedit potestatẽ legislatoris. Ita ergo rectè explicatur obiectũ, circa quod legislatoris volũtas efficax versatur; nam licèt sit quid morale potius, quàm physicum, circa illud potest versari voluntas efficax, non solùm humana, sed etiam diuina, vt alibi ex professo dixi, & infrà in tract. de Gratia dicã. Hîc verò occurrebat difficultas specialis circa legẽ naturalem, sed commodiùs tractabitur in libro sequenti.

10. Solùm ergo supereſt inquirendum, an post dictos actus intellectus, & voluntatis aliquis alius sit in ipso legislatore necessarius ad legem ferẽdam. Multi enim existimant requiri vlteriùs quendam actum intellectus, quem vocant intimationem, explicationem, vel insinuationem voluntatis superioris respectu inferioris: nam hunc actum dicunt habere propriam rationẽ imperij, & explicari illa voce, *Fac hoc*, & ita (vt infrà dicam) in illo constituunt propriã rationem legis. Et fundantur, quia in omni operatione morali putant hunc actum esse necessarium post electionem ad exequutionẽ, & de illo loquutũ esse Arist. 6. Ethic. quando dixit, perfectissimum actum prudentiæ esse imperare, & D. Thomam 1. 2. q. 17. quando docet, imperium esse actum intellectus.

11. Ego verò, in vniuersum loquendo de imperio respectu propriarum actionum, seu potentiarum eiusdemmet operantis, sentio, post electionem, seu actũ voluntatis, quo determinatè, & efficaciter quis vult aliquid operari ad extra, cum omnibus particularibus conditionibus requisitis ad agendum ex parte circumstantiarum, & potentiæ exequutiuæ, non requiri actum aliquem intellectus, qui immediatè dirigatur ad potentiam exequentẽ; imò nec talem actũ esse possibilem. Quia neque potentia exequens percipit vim imperij, neq; ad intellectum spectat applicare potentiam ad operandum, sed solùm proponere obiectum volũtati, ad quam spectat postea applicare reliquas potentias ad vsum, vt est cõmunior sententia, quam suppono ex 1. 2. q. 17. & ex auctoribus, quos referam capite sequenti. Eandémque rem sæpius, satisque fusè attigi tract. de Prædest. lib. 1. c. 16. & 17. & tract. 4. de Relig. lib. 1. cap. 3. & tract. 6. lib. 1. cap. 12.

12. Hac verò doctrina supposita circa imperium vniuscuiusque ad seipsum: de imperio vnius ad alium necessariò dicendum est, post actum voluntatis legislatoris, quem suprà declaraui, solùm requiri ac necessarium esse, vt legislator illud suum decretum & iudiciũ insinuet, manifestet, seu intimet subditis, ad quos lex ipsa refertur. Hoc enim necessarium est, quia

quia aliàs non posset voluntas principis obligare A subditum, quia non innotesceret illi, vt dicemus latiùs agentes de promulgatione. Quòd autem hoc sufficiat, patet, quia voluntas principis est ex se efficax: nam est ex sufficienti potestate, & cum absoluto decreto obligandi, vt supponitur; ergo si illa sufficiéter proponatur subdito, operatur quod vult; inducit ergo obligationem; ergo consummata est lex; ergo nihil àliud necessarium est. Quod euidentiùs constabit ex dicendis capite sequenti.

13. De illa verò intentione constat, consistere in loquutione quadam, sub loquutione quamcumque significationem, seu manifestationem interni actus alteri factam comprehendendo. Hæc autẽ loquutio si rectè consideretur, præsertim in ordine ad creaturam, perficitur per actum transeuntem, qui aliquo modo tandem recipitur in eo, cui fit loquutio. Vt inter homines euidens est; & idem suo modo existimo esse inter Angelos: nam si is, qui loquitur, non imprimat aliquid ei, ad quem loquitur, non manifestabit illi conceptum suum. Et idem est de Deo respectu creaturarũ: non enim intimauit Deus Adamo suam voluntatem de abstinendo ab esu arboris vitæ, nisi per reuelationem aliquam ipsi Adamo factam, & si Deus manifestet beato in Verbo, quid velit ab ipso fieri, ipsamet visio Verbi, quæ est in beato, habet vim loquutionis, & intimationis Dei circa tale præceptum. De loquutione autem creaturę ad Deum, alia est ratio, de qua dixi in citato loco de Orat. hîc autem non habet locum, quia non potest creatura imperare Deo. C

14. *Vltra actus numeratos requiritur actus intellectus ad loquẽdum subdito.* Ex his ergo concludo, post prędictum actum voluntatis solùm requiri in legislatore actum intellectus, qui ad loquẽdum subdito de tali re, vel decreto, necessarius fuerit. Et consequenter esse poterit necessarius nouus actus voluntatis efficiendi signũ manifestans priorem volũtatem. Vt in nobis requiritur apprehẽsio verborũ, quibus loquuturi sumus, & voluntas mouendi linguam; & ita, proportione seruata, in principe requiritur, vt per intellectũ concipiat modum intimandi legem, & vt per voluntatẽ velit exequi intimationem, quod cum proportione potest ad Deum applicari; ita enim hanc intimationem operatur sicut alios effectus suos. Denique post D prædictum actum voluntatis intelligi etiam potest in legislatore nouus actus intellectus, quo videt illam voluntatem suam, vt in Deo intelligimus scientiam visionis posteriorem illa voluntate. Quo etiam fit, vt legislator post cognitionem suæ legis, aliter etiam iudicet de materia legis, quã antea, quia priùs solùm iudicabat illam, vt aptam imperari: postea verò iudicat eam, vt necessariam ad honestatem morum ex decreto suo. Quæ omnia adeò sunt manifesta, vt non indigeant noua probatione. Quomodo autem hæc ad legem concurrant, atque adeò in quo actu illa posita sit, dicemus capite sequenti.

CAPVT V.

Vtrùm lex sit actus intellectus, vel voluntatis, & quisnam ille sit? E

1. *Prima sententia affirmans legem esse actum intellectus.* *D. Thom. Vincent. Caiet. Conrad. Soto. Turrec. Alens.*

SVpposítis, quæ in superiori capite dixi, quæstio fere tota erit de modo loquendi, tamen propter varietatem opinionum expedienda breuiter est. Prima igitur sententia affirmat, legem esse actũ intellectus, ita sentit D. Thom. d. q. 90. art. 1. & sępe ita loquitur in discursu materiæ Vincen. in specul. mor. lib. 5. part. 2. d. 1. Sequuntur Thomistæ Caiet. Conr. & alij ibi, & 1. 2. q. 17. q. 58. art. 4. & q. 60. art. 1. Soto 1. de iust. q. 1. art. 1. Turrecrem. in cap. *officium*, d. 3. Alens. 3. p. q. 26. in primo Richard. 3. d. 33. artic. 2. q. 6. ad 3. Antonin. 2. p. tit. 4. cap. 10. Guilhelm. Paris. tract. de Legib. & Cordub. lib. 2. quæstion. q. 10. *Richard. Anton. Guilhelm. Paris. Cordub.*

Probari autem solet hæc sententia primò, quia tam Scriptura, quàm Patres, Philosophi, & Iurisconsulti legem tribuunt rationi, aut sapientiæ. Prouerb. 8. ait Sapientia, *Per me legum conditores iusta decernunt.* Sic etiam Clemens Alex. lib. 1. Strom. non longè à fine ait, legem esse opinionem bonam, bonam autem esse, quæ est vera. Et subdit, *Cui consequenter quidam dixerunt legem esse rationem rectam, quæ iubet facienda, & prohibet quæ facienda non sunt.* & Basil. in cap. 8. Isaiæ, *Lex*, inquit, *est doctrix, & magistra.* Damasc. etiam lib. 4. cap. 23. legi tribuit docere. *Prouerb. 8. Clem. Alex. Basil. Damasc.*

Præterea Plato in Dialog. Minos, seu de lege, in principio legem vocat *operationem ciuitatis probam*, id B est, veram; & infrà dicit esse *veritatis operationem.* Eodémq; modo Arist. lib. 1. Elench. c. 12. in fine legem esse dicit, *opinionem multitudinis.* Et in Epist. ad Alex. ante Rhetoricam ad illum, definit, legem esse *Orationem, quæ communi ciuitatis consensu iubet*, &c. Et statim capit. 1. Rhetoricæ ait, *legem esse communem ciuitatis consensum, qui scripto præceperit, quomodo vnumquodque agendum sit.* Vbi legem etiam ponit in iussione, & præcepto; cùm tamen sæpe aliàs rationi, & prudẽtiæ tribuat imperare. 6. Ethic. cap. 9. & sequentib. 1. Politic. c. 3. Vnde lib. 10. Ethic. c. 9. dixit, legem esse *sermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum.* Ex Cicer. etiam multa suprà adduximus, quibus significat, legem in ratione esse, primùm quidem in mente C Dei, per participationem autem eius, in humana ratione esse legem naturalem, & prudentiam, à qua leges ciuitatũ proficisci debent, vt latè prosequitur in lib. 1. & 2. de leg. paulò post principiũ, vbi inter alia sic cõcludit, *lex est recta ratio in iubendo, & vetando.* Sic deniq; Papini. in l. 1. ff. de leg. legem vocat *commune præceptum*, & declarat esse *virorum prudentium consultum.* & Marc. in l. 2. ex Chrysippo refert, *legem esse diuinarum, humanarúmque rerum Reginam, Principem, ac ducem.* Hæc autem sunt munera rationis, ad quam spectat regere, & dirigere operationes. *Cicero. Papinian. Marcia.*

Rationes ad confirmandam hanc sententiam afferuntur variæ. Prima est, quia ad legem pertinet ordinare, vnde & definiri solet, quòd sit *ordinatio rationis*; sed ordinare non ad volũtatem, sed ad intellectũ D spectat, quia includit ratiocinationem quandã: vnde quæ ratione carent, ordinare non possunt: ergo lex actus intellectus est. Secunda, legis est illuminare, & instruere, iuxta illud, *Lucerna pedibus meis verbũ tuũ.* & illud, *Lex Domini immaculata conuertens animas, sapientiam præstans paruulis*: illuminare autem intellectus est. Tertia, lex est regula, vt in principio dictum est ex Bas. in c. 1. Isaiæ, vbi eam vocat *regulam iustorũ, & iniustorum*, quod etiam habetur in l. 2. ff. de leg. & ideo leges Ecclesiasticæ vocantur canones, id est, regulæ, vt ait Isidor. 2. Etymologiarum; sed volũtas non est regula, quin potiùs ipsa ratione regulanda est; est ergo lex in ratione. 3. *Rationibus confirmatur prima sententia.* *Basil. Isidor.*

Quarta, quia nullus potest assignari actus voluntatis, qui sit lex; aut enim est voluntas principis, seu superioris, quòd talis actio fiat à subdito, & hoc non; quia talis volũtas necessaria nõ est, nec sufficit: nam Deus verum præceptum posuit Abrahæ de sacrificãdo filio, quod tamen Deus fieri nolebat, & è cõuerso quantumuis superior velit, & desideret aliquid fieri à subdito; si non præcipit, non obligat. Et ideo dicunt Theologi, nos nõ teneri conformari diuinæ voluntati, etiam efficaci, nisi addatur præceptũ de exequenda tali voluntate; non ergo cõsistit lex in tali voluntate; vel consistit in voluntate obligandi subditum; & hæc etiam non sufficit, nisi intimetur. Imò addunt aliqui, non esse necessàriam talem voluntatem in Principe, vt ferat legem, quia 4.

licèt Princeps nihil cogitet de obligatione, si vult imperare, imperando fert legem. Imò addit Medin. 1.2.q.90.art.1.quòd licèt nolit obligare, si vult imperare, obligar, & fert legem. Sicut (inquit) qui vouet sine voluntate se obligandi, nihilominus verè vouet & obligatus manet, & qui promittit sub iuramento dolosè, & sine intentione se obligandi, tenetur implere promissum ex religione iuramenti; sic ergo qui vult imperare, ex efficacitate imperij obligat, etiam si nolit. quare ad legē non erit necessarius alius actus voluntatis, nisi voluntas imperandi; illa autē voluntas non est lex, nisi sequatur imperium, quod pertinet ad intellectum; in illo ergo lex est.

Medin.

5. In quo actu intellectus sit lex.

Est autem controuersia inter auctores huius sententiæ, quisnam actus intellectus habeat rationem legis, an scilicet, iudicium rationis, quod antecedit voluntatem, vel imperium, quod subsequi dicitur? Nam quidam eorum dicunt, esse iudicium rationis, quod tenuit Guillelm. Parisien. & sequutus est Cōrad. d. art. 1. Et quidem D. Thom. q. 91. artic. 2. clarè dicit, legem esse dictamen in Principe. Et si considerentur testimonia adducta, præsertim Philosophorum, de hoc iudicio loqui videntur. Item proprietates illæ, quæ sunt illuminare, esse regulam & mensuram, in iudicium rationis conueniunt, & non in illud imperium, quod solum dicitur esse impulsiuum, & non manifestatiuum alicuius veritatis. Huic tamen sententiæ obstat, quia iudicium illud non habet efficaciam obligandi, nec moraliter mouendi; hæc autem in lege necessaria est: item, quoad iudicium nihil differre videtur præceptum à consilio, quia etiam consulens habet simile iudicium de actione, quam faciendam consulit, vnde si Deus nihil aliud nobis manifestaret, quàm hoc iudicium, non legem, sed consilium præberet, in his videlicet, quorum opposita intrinsecè mala non sunt.

Quidam dicunt esse iudicium rationis.

6.

Alij ergo auctores ponunt legem in actu intellectus subsequente voluntatem, & vocant illū actum imperium; sed si hic actus non sit per modum loquutionis, est planè confictus, vt suprà diximus: si autem est, loquutio aliqua habebit rationem signi; igitur non tam erit lex, quàm signum legis, vel ad summum dicetur lex, sicut lex scripta, aut voce prolata lex vocatur. At verò hæc lex externa, seu scripta non habet vim legis, nisi quia significat aliquid aliud, in quo est virtus legis, & ideo necessariò supponit aliud, quòd principaliter sit lex; & hoc est, quod inquirimus. Nec etiam dici potest, loquutionem illam internam, prout consideratur in mente Principis esse legem, quia etiam illa solùm habet vim, & efficaciam, quatenus est signum: ergo necessariò supponit id, quod principaliter est lex.

7. Alij dicunt legem esse actum intellectus, qui dicitur imperium.

Præterea occurrit specialis ratio in Deo, propter quam non videatur talis actus ei attribuendus, tanquam necessarius ad legem ferendam. Quia vel est per modum impulsus, qui sit actiuus ad extra, sicut aliqui illum ponunt, etiam in Deo distinctum à proprio iudicio, & cognitione, vel est per modum mentalis loquutionis; neutrum autem horum dici potest, ergo. Minor quoad priorem partē probari posset, ostendēdo nullum esse talem actum, quia frustrà ponitur, & intelligi non potest: sed hoc egimus in prima part. tract. 2. lib. 1. ca. 10. Nunc verò breuiter declaratur, quia ex parte Dei non potest esse necessarius talis impulsus ad legem ferendam, quia Deus ferendo legem non impellit physicè ad actum lege præceptum, sed solùm ponit obligationem, quæ est quid morale, & non potest illo modo physico fieri, vt videtur per se clarum. Altera verò pars Minoris de loquutione, patet facilè, quia loquutio Dei ad extra non est, nisi infusio luminis, vel specierum, vel exhibitio alicuius signi manifestantis ipsum, vel eius voluntatem; totum autem hoc facit Deus per voluntatem suam, nec ad hunc effectum est magis necessarius alius impulsus, vel actus intellectus posterior actu voluntatis, quàm ad alios. Nullo ergo modo potest in Deo lex constitui in actu consequente voluntatem. Vnde idem est de quolibet alio legislatore, quia omnes participant rationem legis, quæ in Deo est per essentiam, & ideo cum proportione illam imitantur.

3. Secunda sententia affirmans legem esse actum voluntatis.

Est ergo secunda opinio principalis affirmans, legem esse actum voluntatis legislatoris. Pro hac sententia referri possunt omnes, qui ponunt imperium in voluntate, vt Henr. quodlib. 9. q. 6. Gab. in 2. d. 37. q. 1. art. 1. not. 3. Maior in 3. d. 33. q. 7. Ocham. in 3. q. 22. art. 4. Almain. tract. 3. Moralium, cap. 2. Angest. in Moral. tract. 1. p. 3. Corol. 3. Sentit etiam Bonauent. in 3. d. 17. art. 1. q. 1. ad penult. vbi ait, *voluntatem esse illud, penes quod residet regnum, & imperium eorum, quæ sunt in ipso volente.* Idem Medin. Cod. de Orat. q. 2. Tribuitur etiam Dur. & Greg. in 1. d. 47. quatenus asserunt, voluntatem diuinam esse regulam, cui omnes tenemur conformari. Citatur etiā pro hac sententia Scot. in 2. d. 6. q. 1. & d. 38. q. 1. ad vlt. & quodlib. 17 quatenus his locis ait, ad voluntatem pertinere ordinare alium ad aliquid agendum. Et in 3. d. 36. q. 1. a. 2. voluntati tribuit imperare. eandem opinionem latè defendit Cast. lib. 2. de lege pœnali, cap. 1.

Henr. Ocham. Gabr. Maior. Almain. Angest. Bonauent. Medin. Durand. Greg. Scot. Castro.

9.

Suaderi autem potest primò, quia Scriptura, & ciuilia iura voluntatem Dei, aut Principis legem appellant, Psal. 32. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas*, id est, præcepta sua. & Psal. 142. *Doce me facere voluntatem tuam.* 2. Macha. 1. *Det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem*, id est, seruetis eius legem. Sic dixit Christus Dominus in oratione Dominica, *Fiat voluntas tua*, id est, seruetur lex tua, & in oratione in horto dixit, *Non mea voluntas, sed tua fiat*, id est, tuum præceptum: sic enim de ipso scriptum erat Psal. 39. *In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam.* Responderi solet ex Magistro in 1. d. 47. & D. Thom. 1. p. q. 19. ar. 9. in his locis esse sermonem de voluntate signi, quæ non propriè, sed metaphoricè voluntas est.

Psalm. 32. Psalm 142. 2. Mach. 1. Psalm. 39. Magist. D. Thom.

10.

Verumtamen licèt signum voluntatis metaphoricè voluntas dicatur, necesse est, vt aliquam propriā voluntatem indicet. Cur enim voluntas metaphoricè diceretur, nisi quia habitudinem habet ad voluntatem propriam: non habet autem aliam habitudinē nisi signi, & ideo voluntas signi dicitur; ergo illa voluntas significata est, quæ propriè impletur, & quæ illis locis significatur nomine legis. Vnde etiam in iure Ciuili dicitur lex habere voluntatem suam. l. *in ambigua*. ff. de legib. quia nimirum lex scripta, seu exterior indicat voluntatem principis, quæ dicitur voluntas ipsius legis; ergo talis voluntas est lex in ipso principe. Vnde l. 1. ff. de constit. Princip. & §. *sed & quod*, Inst. de iure naturali, gent. & ciu. *Quod Principi placuit*, dicitur, *legis habet vigorem.* Quę verba sine dubio actum voluntatis indicant. Similiter adduci possunt Philosophi dicentes, legem esse *decretū, & institutum ciuitatis*, vt est apud Plat. d. Dialog. Minos, vel esse consensum ciuitatis, vt est apud Arist. Rhet. ad Alex. c. 1. & 2. Nam decretum propositum voluntatis indicat, & clariùs, consensus actus est volūtatis. Ansel. etiam in lib. de voluntate Dei, voluntati diuinæ tribuit præcepta, & lib. de conception. Virgin. cap. 4. imperare tribuit voluntati.

L. in ambigua. Plato. Arist. Anselm.

11. Confirmatur secunda sententia ex proprietatibus legis.

Secundò principaliter id ostēdi potest ex proprietatibus legis: nam omnes, quæ tribuebantur actui intellectus, magis conueniunt voluntati, & aliquæ conueniunt voluntati, quæ intellectui tribui nō possūt; ergo, &c. Maior patet, quia in primis legi tribuitur, quòd sit regula, & mēsura; at hoc maximè cōuenit diuinæ

D.Thom. diuinæ voluntati, vt sumi potest ex D. Thom. 1. 2. quæst. 4. art. 4. & quæst. 19. artic. 9. & 2. 2. quæst. 26. artic. vltim. expressiùs quæst. 105. artic. 1. ait, diuinam voluntatem esse primam regulam, qua mensurari debent humanæ actiones: voluntates autem superiorum hominum esse secundam regulam participatam à prima. Et ratio est, quia id agere, aut velle debemus, quod Deus vult nos velle, aut agere, vt ait Anselm. lib. de volunt. Dei.

Anselm.

12. Altera proprietas legis est, quòd illuminat, & dirigit subditum: in hac autem considerandum est, posse attribui legi, quatenus est in ipso subdito, quomodo non est dubium, quin sit actus rationis, & formaliter illuminans, vt in superiori capit. dixit. Et ideo in legendis auctoribus cauenda est æquiuocatio; cùm enim legem per rationem definiunt, sæpe loquuntur de lege, prout est in subdito, quomodo naturalis lex dicitur esse recta, & à natura indita ratio: sic autem lex illuminat, quia ostendit voluntatem legislatoris. Vnde in ipso legislatore voluntas esse videtur, quæ obiectiuè (vt sic dicam) vel etiam effectiuè illuminat subditum, quomodo dixit Anselm. dicto libro de Voluntate Dei, *voluntas Dei est magistra humanæ voluntatis.*

13. Erat tertia proprietas, quod lex ordinat, at hoc propriissimè cóuenit voluntati, vt rectè Scot. suprà docet, & in tract. de Prædestin. ostendi loco suprà cicato. Et optimè confirmari potest ex D. Thom. 1. p. q. 107. art. 1. dicente vnum Angelum per voluntatem suam ordinare suum conceptum ad alium, & ita loqui ei; pertinet ergo ad voluntatem ordinare. Vnde in præsenti declaratur: nam hæc ordinatio legis, vel est per modum relationis medij in finem, vel per modum loquutionis indicantis voluntatem Principis: vtroque autem modo optimè attribuitur voluntati: nam voluntas est, quæ ordinat media ad finem, quia ipsa est, quæ intendit finem, & eligit media propter ipsum, & ita statuit, vt fiant: voluntas etiam est, quæ imperat loquutionem, & in Deo, vel immateriali suppositio ordinatio loquutionis etiam fit per voluntatem; ergo ordinatio legis, prout est in superiore ordinante, vel loquente, semper est aliquid spectans ad voluntatem.

D.Thom.

Anselm.

14. Vnde aliter etiam soluitur obiectio, quæ fieri solet, quia licèr superior velit aliquid fieri à subdito, si non intimet voluntatem, non præcipit. Respondetur enim, hanc intimationem posse esse exteriorem, & de hac non esse sermonem, quia illa non est in legislatore, sed actio transiens, quæ vel in subdito, vel in alia externa materia recipitur, iuxta dicta superiori capite: intimatio autem, prout est in legislatore, maximè esse videtur voluntas extetiùs intimandi, quæ in ipsa voluntate obligandi intimè includitur, vel ex illa sequitur; ergo ea etiam ratione lex maximè pertinet ad voluntatem.

15. *Aliquæ legis conditiones quæ solùm quadrant in voluntatis actum. Prima.* Supereſt probanda altera pars primi antecedentis, nimirum aliquas conditiones ad legem necessarias inueniri in actu voluntatis, & non propriè in actu intellectus. Prima est mouere, & applicare subditum ad exercendam actionem, sub actione semper omissionem intelligendo. Principiũ enim mouens, & applicans ad exercitium actionis est voluntas; nam intellectus potiùs mouet quoad specificationem, & ideo potiùs dicitur dirigere, quàm mouere. Secunda est, habere vim obligandi, quæ propriè est in voluntate, & nõ in intellectu: nam intellectus solùm potest ostendere necessitatem, quę est in ipso obiecto, quòd si in illo non sit, non potest ipse eam tribuere: voluntas autem confert necessitatem, quæ in obiecto non erat, & facit, v.g. in materia iustitiæ, vt res tanti, vel tãti valeat, & in materia aliarum virtutum, vt hîc, & nunc sit necessarium operari, quod aliàs per se non esset. Tertia, ferre legem est actus iurisdictionis, & potestatis superioris, vt infrà dicam, vnde est veluti vsus cuiusdam dominij; vsus autem est actus voluntatis, & præsertim vsus dominij, qui liber est. Quarta lex est actus iustitiæ legalis; nam Princeps dum fert legem, maximè debet ad commune bonum respicere, quod spectat ad iustitiam legalem, iustitia autẽ legalis est virtus voluntatis, quamuis indigeat directione prudentiæ, quod commune est omnibus virtutibus voluntatis. Vnde solum fit, ad legem ferendam maximè necessariã esse prudentiam, quod rectè probant fundamenta prioris sententiæ, non tamen fit, esse formalem actum prudentiæ. Sicut iusta distributio, & recta electio à prudentia pendet, & tamen formaliter est actus voluntatis, per iustitiam distributiuam, vel per aliam virtutem moralem operantis.

Tertia.

Quarta.

16. Vltima ratio esse potest, quia ex his, quæ dixit proponendo priorem sentẽtiam, intelligi potest, quàm sit difficile, designare actũ intellectus, qui sit lex; in voluntate autem facilè assignatur. Nam illa voluntas, quam superior habet obligandi subditum ad talem actum, vel (quod perinde est) constituendi talẽ materiam intra necessarios terminos virtutis, optimè recipit denominationem legis, tam propter omnia, quæ adduximus de proprietatibus legis, quàm ex eo, quod etiam tetigimus, quia nihil antecedens hanc voluntatem habere potest vim legis, cùm non possit necessitatem inducere: quidquid autem subsequitur, potiùs est signum legis iam conceptæ, & stabilitæ in mẽte principis: nam ipsa etiam loquutio mentalis signum tantùm mentale est. Cui fundamẽto non aliter potuit respondere Medina, nisi negando voluntatem obligandi esse necessariam in principe ad ferendam legem, & obligandum per illam.

17. *Impugnatur doctrina Medinæ circa voluntatem obligandi.* Veruntamen responsio hæc id negare videtur, quod reliqui auctores vtriusque opinionis tanquam certum supponunt, nisi fortasse in verbis sit aliqua æquiuocatio. Certum est enim in his effectibus moralibus, qui à voluntate pendent, agentia non operari sine intentione, vel vltra intentionem; obligare autem per legem est effectus moralis, & pendens ex libertate legislatoris; ergo vt fiat, necessaria est in legislatore intentio, & voluntas illius, aliàs fieret sine intentione, quod repugnat. Minor euidens per se est, & ideo idem auctor fatetur, legem requirere cõcursum voluntatis. Maior autem cõmunis est Theologorum; imò, & Iuristarum, qui hoc sensu dicunt, actus agentium non operari vltra intentionem eorum, arg. c. vlt. de præben. & constat inductione: nã hac ratione excommunicatio lata sine intẽtione ligandi non ligat, & absolutio data sine intentione absoluendi, non soluit; & idem est de cæteris sacramentis: & similiter votum, matrimonium, & similia facta sine intentione, non valent. Ratio autem est, quia tota virtus talium actuum manat à voluntate, aut mediante illa: item illa est, quę dat esse quasi forma: nam actus exterior sine intentione non est verus actus moralis sub illa ratione tali, sed fictus.

18. *Velle præcipere, & velle non obligare, sunt intentiones repugnãtes sublata ignorantia.* Vnde in exemplo voti certum existimo non obligare, si factum sit sine intentione obligandi, vt in tract. 6. de Relig. dixi; sicut autem ibi solet fingi casus, in quo aliquis voueat cum intentione vouendi, & simul habeat intentionem non se obligandi; ita Medina similem fingit in legislatore, qui habeat voluntatem præcipiendi, & non obligandi, & tunc ait, nihilominus obligare. Verumtamen, si ignorantia non intercedat, illæ intentiones sunt repugnantes, & inuoluentes contradictionem, si prior intentio sit verè, & non fictè vouendi, aut præcipiendi, quia velle præcipere, nihil aliud est, quàm velle obligare, aut saltem velle insinuare voluntatem obligandi, & idem

idem est cum proportione in voto. Si autem illa intentio talis non sit, sed solùm exterius præcipiendi, aut vouendi, sine dubio nihil fit, nec fertur vera lex, aut fit verum votum. Certum est enim posse fieri fictam promissionem, quæ non obliget; illa autem nullo alio modo fieri potest, & idem est cum proportione de præcepto, & ideo si subdito constaret, superiorem, licèt proferat verba præceptiua, non habere animum obligandi, sine dubio non obligaretur, vt in dicto casu de Excommunicatione omnes dicunt. Vel sicut è contrario ait D. Thom. 2. 2. q. 104. art. 2. voluntatem superioris, quacumque ratione innotescat subdito, esse quoddam præceptum, quod non potest intelligi, nisi de hac voluntate obligandi.

Similiter in voto repugnat intentio vouẽdi, & nõ obligandi.

19. In casu autem de iuramento non est omnino eadem ratio: nam potest quis habere intentionem iurandi, id est, adducendi Deum in testem, & nihilominus habere intentionem non se obligandi, & ideo si tunc oritur obligatio (quod sub opinione est) non est ex propria voluntate, sed præcepto naturali, quo vnusquisque tenetur facere verum id, in cuius testimonium Deum adduxit, vt latè dixi tract. 5. de Relig. lib. 2. cap. 7. At verò obligatio legis, non nisi ex voluntate legislatoris oriri potest, & ideo actus ille voluntatis necessarius est. Et ita rectè dixit Gabr. 3. d. 37. quantumcumque notificetur voluntas superioris, nisi per illam velit ligari inferiorem non consurgere obligationem. Dixi autem, nisi sit æquiuocatio in verbis, quia fortasse necessarium non est, vt legislator directè, & expressè concipiat obligationem subditi, & voluntate feratur in illam; satis enim esse potest, vt velit, v. g. præscribere, vt res tantum valeat, vel vt talis actus sit in materia necessaria temperantiæ, vel, vt confusè velit præcipere quantum potest; sed hæc parum differunt, quia in his omnibus includitur intentio obligãdi, & cum illis omnino repugnat habere intentionem non obligandi, nisi operans prorsus ignoret, quid velit, & tũc ipsamet ignorantia impediret prorsus veram voluntatem obligandi, atque adeò veram legem, vt in simili de voto dixi; igitur quoad necessitatem huius voluntatis vera sine dubio est hæc secunda sententia.

In iuramento potest stare intentio iurandi cum intentione se non obligandi.

Gabr.

20. Vnde quæ pro his opinionibus adduximus suadere videntur vtrumque actum intellectus, & voluntatis esse ad legem necessarium, & ideo potest esse tertia opinio dicens, legem componi, & coalescere ex actu vtriusque potentiæ. Quia in his rebus moralibus non oportet quærere vnitatem perfectam, & simplicem, sed potest tes, quæ moraliter vna est, ex multis physicè distinctis, & se mutuò iuuantibus cõstare. Sic ergo lex duo requirit, motionẽ, & directionem, bonitatem (vt sic dicam) & veritatem, id est, iudicium rectum de agendis, & voluntatem efficacem mouendi ad illa, & ideo ex actu voluntatis, & intellectus constare potest. Et hæc sententia tribui solet Greg. in 1. d. 48. q. vnic. sed ibi hoc non disputat, nec aliud dicit, nisi eum, qui discordat à voluntate beneplaciti Dei, agere contra legem æternam, & allegat Aug. 22. contra Faustum, c. 27. dicentem, legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei, vbi Aug. nihil determinat. Magis indicat hanc sentẽtiam Gabr. 3. d. 37. q. vnic. in princ. vbi cùm de lege externa, seu quæ est in subdito dixisset, esse *signum verum, creaturæ rationali notificatiuum rectè rationis distantis, ligari eam*, &c. declarat, *dictum esse dictantis, seu ligantis*, &c. *ad innuendum, quòd recta ratio præcipientis vna cum voluntate est ratio obligationis inferioris, id est, quo inferior obligatur.* Lex autem est propria ratio obligationis, sentit ergo in ipso principe legem esse rationem eius cum voluntate, & declarat illam esse voluntatem ligandi subditum, vt suprà. Vnde sicut liberum arbitrium definiri solet, esse facultatem voluntatis, & rationis: ita lex, quæ arbitrium Principis appellari solet, non immeritò potest existimari actus vtriusque facultatis.

Tertia sententia affirmans legem ex vtroque actu componi.

Greg.

Augustin.

Gabr.

21. Addi etiam potest, licèt nomen legis adequatè, & completè vtrumque actum complectatur, nihilominus secundùm aliam considerationem tam actum voluntatis, quàm intellectus posse dici legem sub diuersis rationibus, cui modo loquendi non dissonat August. in d. loco contra Faust. & declaratur in hunc modum. Nam si in lege attendatur vis mouendi, & ideo lex dicatur id, quod est in principe, quod mouet, & obligat ad agendum, sic lex est actus voluntatis: si autem spectetur, ac consideretur in lege vis dirigendi ad id, quod bonum, & necessariũ est, sic pertinet ad intellectum: & videtur consistere in iudicio practico, & prout est in principe non antecedere voluntatem, sed subsequi, non quidem per modum actus impellentis, qui iudicium non sit (hoc enim satis improbatum est) sed per modum iudicij practici, quo, stante decreto suo, princeps iudicat hoc esse omnino agendum à subditis, quibus propterea intimandum est tale decretum. Hoc enim iudicium subsequi voluntatem in mente principis in superiori capite declaraui, & ideo sub hac ratione dici potest lex scripta in mente eius, à qua procedit omnis lex exterior. Et simile iudicium, quod est in subiecto, erit tanquam lex participata ab illa, quæ est in principe.

22. Hæ sententiæ probabiles sunt, & vltima satis facilis, & plausibilis, nihilominus tamen, vt aliquod iudicium de re tota feramus, secernimus legem naturalem, & consequenter etiam æternam, quia in illis est specialis difficultas in re ipsa, An, & quomodo habeãt veram, & propriam rationem legis, quam libro seq. tractabimus. Præsens ergo controuersia solùm est de lege posita per voluntatem alicuius superioris. De qua certum est, vel constare ex actu rationis, & voluntatis, vel certè non esse sine vtroque: ita, vt si est alter illorum tantùm, ab altero nihilominus intrinsecè pendeat. Hoc enim conuincunt omnia adducta pro duabus primis sententiis.

Ferturiudicium distinctè de tota controuersia.

23. Atque hinc inferimus secundò, neutrum modum loquendi illarum opinionum posse efficaciter probari. Nam testimonia adducta in prima opinione solùm probant, legem non ferri sine directione prudentiæ. Vnde Philosophi ibi allegati, cùm legem tribuunt rationi, non loquũtur de actu intellectus, qui in principe sequitur ex voluntate, qua vult obligare subditos, sed de iudicio antecedente, dirigente, & quasi regulante illam voluntatem; solùm enim dicunt ad legem non sufficere voluntatem principis, nisi iusta sit, & recta, & ideo debere oriri ex recto, & prudenti iudicio, de quo iudicio constat, non esse legem, si per se, & vt prior voluntate spectetur: vocant ergo legem rectam rationem quoad radicem, sicut Cicero in eodem lib. de Legib. dixit, virtutem esse rectam vitæ rationem. Rationes autem factę pro illa sententia confirmando secundam solutæ sunt. Testimonia verò adducta in secunda sententia in rigore solùm probant, legis obligationem manare ex voluntate legislatoris: nam hoc satis est, vt obseruans legem Dei, dicatur facere volũtatem eius, vel secundùm voluntatem eius, & è conuerso. Rationes autem factæ pro illa sententia vrgentiores mihi videntur, si supponamus legem esse actum illum principis, qui per se, & vi sua inducit obligationẽ, & ligat subditum. Dici verò potest, vocem legis non significare actum ligantem, sed signum illius actus, vel actum intellectus, à quo proximè tale signum procedit.

Cicero.

24. Vnde addo tertiò, spectando ad rem ipsam meliùs intelligi, & faciliùs defendi, legem mentalem (vt sic dicam) in ipso legislatore esse actum voluntatis iustę, & rectæ, quo superior vult inferiorem obligare ad hoc, vel illud faciendum. Hoc probant mihi rationes

Legem esse actum voluntatis meliùs intelligi & defendi asseritur.

tiones factæ pro secunda opinione. Nam licèt hæc voluntas non possit habere effectum in subdito, nisi ei sufficienter proponatur, hæc autem propositio se habet, vt applicatio causæ obligantis, non vt propria causa, & ratio obligationis.

§. *Lex ex impositione prius significat externum imperium, quàm signum.*

Vltimò verò asserо respiciendo ad nominis legis impositionem, videri priùs positum ad significandũ externum imperium, & signum ostensiuum voluntatis præcipientis. Ideo enim Arist. 10. Ethic. dixi legem esse sermonem à sapientia profectũ, & in Rhet. ad Alex. dixit esse consensum populi in scriptis positum, & Isidor. hoc supponit, cùm dicit legem à legẽdo esse dictam, & debere esse scriptam. Iuxta hanc ergo vocis significationem optimè defendi potest, legem in principe esse actum illum intellectus, quo proximè dictat legem externam, vel de se aptum ad dictandam & exhibendam illam. Nam sicut exterior est quasi proxima regula voluntatis subditorum, ita cum proportione lex illa, quasi scripta in intellectu principis est regula eiusdem voluntatis subditi, à qua proximè procedit regula exterioris legis, quando subdito proponitur. Procedit autem ab illa (vt aiũt) per modum alterius intimationis, vel impulsus: hæc autem intimatio nihil est præter loquutionem exteriorem, quam dirigit, & quasi dictat intellectus principis per illud iudicium iam approbatum per suam voluntatem, vel prout est de tali actu, vt iam definito, & decreto per actum voluntatis eiusdem principis, vt satis ex dictis constat.

CAPVT VI.

Vtrùm de ratione legis sit, vt pro aliqua communitate feratur.

1. EXplicato genere, sub quo lex ponitur, inquirenda est differentia, per quam in ratione legis constituitur, quam inueniemus explicando nonnullas conditiones, quæ ad propriam rationem legis necessariæ sunt; simúlque causas legis explicabimus, quia propriæ, & intrinsecæ conditiones legis non possunt aliunde meliùs, quàm ex causis eius oriri, nec differentia eius sine materia, obiecto, & fine eius intelligi, aut explicari potest. Constat ergo in primis de ratione legis esse vt pro aliquibus feratur, quoniam, vt Paul. ait ad Rom. 3. *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur.* Dicit ergo lex essentialiter quandam habitudinem ad eos, quibus imponitur, & ideo ad explicandam eius rationem declarandus est terminus huius habitudinis. Supponimus deinde, legem ad homines ferri debere, quia inferiores creaturæ non sunt capaces propriæ legis, de qua tractamus, vt sæpe dictum est, quia non sunt capaces actuum moralium. Angeli verò licèt sint capaces diuinæ legis, tamen nunc de illis non agimus, vt in procemio dixi; poterunt tamen quæ de lege naturali, & diuina dixerimus, ad eos facilè cum proportione applicari. Lex ergo, de qua tractamus, hominibus imponenda est, & ideo omnis lex potest dici humana ex hoc capite, vt suprà dicebam, quamuis propter vitandam æquiuocationem non ita vocetur.

De ratione legis esse vt pro aliquibus feratur. Rom. 3.

Soli homines sunt capaces harum legum.

2. *An sit de ratione legis, vt pro communitate aliqua feratur.*

His positis, oritur dubium an lex ferri possit ad vnam tantùm personam, vel sit de ratione eius, vt pro aliqua multitudine hominum, seu communitate feratur. Supponimus enim vt clarum, communitatem humanam esse capacem legum, imò illis maximè indigere; id enim conuincunt adducta in præcedenti capite. Vnde etiam est clarum regulariter, & ordinariè legem ferri pro aliqua communitate, vel multitudine hominum, vt vsu ipso satis constat, & ex dicendis magis patebit. Difficultas ergo est, an hoc sit de ratione legis. Prima sententia affirmat, solùm illud præceptum esse legem, quod generaliter fertur pro omnibus sub aliqua communitate comprehẽsis: vni verò personæ impositum, non esse legem. Fundarique solet hæc opinio in capite, *erit autem lex.* distin. 4. quod est Isidori lib. 1. Etymolo. c. 21. vbi ponit varias conditiones legis, & vltima est, *vt nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta sit.* Sed hic textus non cogit, quia aliud est legem imponi communitati, aliud imponi pro bono, seu vtilitate communitatis: nam præceptum potest imponi particulari personæ, & nihilominus imponi intuitu communis boni. Isidor. ergo non ponit ibi conditionem requisitam ex parte personæ, cui imponenda est lex, sed requisitam ex parte finis, propter quem est imponenda, scilicet, propter bonum commune, quam conditionem sequenti capite explicabimus.

Prima sententia affirmans.

Cap. erit autem lex. D. Isidor.

Dices; hoc modo explicata illa conditio iam erat contenta sub alia conditione ab eodem Isidoro in eodem capite posita, scilicet, *quòd lex sit iusta, & honesta*, quia non erit talis, nisi ad commune bonum ordinetur. Sed hoc non obstat, tum quia multæ ex conditionibus ibi positis ab Isidoro ita comparantur, vt vna in alia contineatur, vel ex illa inferatur, & nihilominus adduntur ad maiorem explicationem: nam in hoc solo, quòd lex debet esse iusta, continetur, debere esse possibilem, & vtilem: quomodo enim erit iusta, si vel impossibilis, vel inutilis sit? & nihilominus distinctè hæc recensentur. Igitur maiori ratione potuit illa conditio vltima addi, ad explicandum distinctè iustitiam, & honestatem, quam lex requirit. Potest enim esse actus iustus, & honestus, licèt non sit propter bonum commune, satisque erit, quòd illi non repugnet; de lege autem additur, ad iustitiam eius esse necessarium, quòd ordinetur ab bonum commune. 3.

Nec videtur posse dubitari, quin hæc fuerit mens Isidori, vt patet ex illa aduersatiua, *Nullo priuato commodo, sed pro communi omnium vtilitate conscripta.* Nam legem communitati imponi, & pro priuato commodo, non repugnat; vtrumque enim simul habent leges tyrannicæ: at Isidor. illa duo ponit tanquam sibi repugnantia; ergo non loquitur de communitate, cui imponenda sit lex, sed solùm docet pro vtilitate communi imponendam esse, cuicumque imponatur. Atque ita intellexit diuus Thomas sententiam Isidori d. q. 90. ar. 2. Nam in corpore tota ratio eius eò tendit, vt declaret intentionem legislatoris in ferenda lege debere ferri ad bonum commune, quia communis felicitas debet esse mensura, & quasi primum principium, per quod mensuretur iustitia, vtilitas, & conuenientia legis. Vnde concludit, *quodcunque aliud præceptum de particulari opere non habet rationem legis, nisi secundùm ordinem ad bonum commune, & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur.* In quibus verbis potiùs indicat, posse legem continere particulare præceptum, dummodo ad vltimum finem referatur. Et ita etiam intellexerunt textum illum ibi, Archid. Dominic. & Turrecr. & plures, quos referam in capite sequenti. 4.

D. Thom.

Archid. Turrec. Dominic.

Secundò solet probari hæc sententia ex l. 1. ff. de legib. vbi dicitur, legem debere esse *præceptum commune.* Verumtamen etiam verbum *commune* ambiguum est: nam, vt ibi notat Iason in principio, cum Fulgosio, triplici ratione potest dici lex præceptũ commune. Primò, quia communi consensu, seu auctoritate lata est. Secundò, quia debet esse communis omnibus. Tertiò, quia pro bono communi: in illa autem lege nõ declaratur secundũ communitatis modum esse simpliciter necessarium ad rationem legis, seu communis præcepti. Vnde Glossa ibi sub disiunctione dicit, *esse cõmune, id est, pro cõmuni vtilitate* 5.

Iason. Fulgos.

Glossa.

statutum; vel communiter toti vniuersitati factum. Ergo ad rationem legis sufficiet prima conditio, licèt secundam non habeat. Tertiò probatur ex cap. 1. Extrà, de constitut. vbi dicitur, *Canonum statuta custodiantur ab omnibus*; supponit ergo debere omnibus imponi. Verumtamen hunc textum valde eneruat *Glos.* Glossa ibi; nam ad verb. *Canonum*, addit, *Generalium; nam quidam canones sunt personales, quidam locales.* Vnde non videtur dubium, quin verba illa intelligẽda sint cum distributione accommoda, scilicet, canones seruandos esse ab omnibus, cum quibus loquuntur, vel quibus imponuntur. An verò isti sint semper plures respectu singulorum canonum, vel possit dari canon ad vnum tantùm obligãdum factũ, ibi non traditur.

6. Secunda sententia negans esse de ratione legis, vt pro communitate aliqua ferat.

Potest ergo esse secunda sententia dicens, non esse de ratione legis, vt communitati, vel multitudini hominum imponatur, licèt plerumque ita fieri contingat, quia regulæ operandi ordinariè sunt communes multis: aliquando verò possunt pro vno, vel alio constitui. Potest pro hac sententia referri D. Thomas *D. Thom.* in d. ar. 2. quatenus dicit, particulare præceptum relatum ad commune bonum inducere rationem legis; & in solutione ad primum idem repetit, & ad 3. generalem regulam ponit, præceptum, quod ordinatur ad commune bonum, rationem legis habere. Ex- *Glossa.* pressiùs hoc docet Glossa in l. 1. ff. de legib. dicens in illa lege non contineri definitionem legis, quia aliqua est lex, quæ non est cõmunis. Idem sentit Glossa in d. cap. 1. de constit. vbi distinguit canones generales à personalibus. Estque hæc distinctio valde fre- *Archid. Dominic. Turrecr. Gloss.* quens apud Canonistas, vt patet ex Archid. Dominico, & Turrecr. vbi suprà. Eandem distinctionem indicat Glossa in l. *iura.* ff. de legib. vbi distinguit ius in generale, & speciale, & prius dicit imponi multitudini; posterius autem posse esse priuatum. Idem habet Glossa in l. *neque Dorotheum*, & in l. *Doctitij.* C. de Decurion. lib. 10. Potestque suaderi primò in illis duabus legibus; quia illæ sunt veræ leges; & tamen dantur de quibusdam personis in particulari. Secundò videtur hoc expressè haberi in l. 1. ff. de constit. princi. ibi, *Ex his*, scilicet, ex legibus, *quædam sunt personales.* Et idem habetur in §. *sed & quod*, verb. *planè*, Instit. de iur. nat. gent. & ciuil. Tertiò facit, quòd etiam Canones distinguunt legem priuatam à publica, & priorem volunt imponi priuatæ personæ; posteriorem communitati. Sumitur ex cap. *licet*, de *Cap. licet. Cap. duæ sunt.* regular. latiùs in c. *duæ sunt.* 19. q. 2.

7. Confirmatur rationibus hac sententia.

Tandem potest hæc sententia rationibus suaderi. Primò, quia præceptum iustum potest imponi vni tantùm subdito, & propter commune bonum, & ex potestate regendi rempublicam, & singula membra eius; ergo tale præceptum erit eiusdem rationis essentialis cum simili præcepto impositio multis, vel omnibus de tali communitate; ergo erit vera lex. Prima consequẽtia probatur, quia ad rationem præcepti videtur accidentale, quòd vni tantùm, vel multis imponatur, sicut accidentale est calori, quòd sit in vno, vel multis subiectis, vel orationi, quod ad vnum, vel ad plures fundatur. Secunda verò consequentia probatur, quia illud præceptum multis impositum esset lex; ergo & vni, quandoquidem ostensum est, esse eiusdem rationis. Et quòd imponatur vni, & non multis potest accidere ex eo solùm, quòd necessitas talis præcepti in vno solo inuenitur. Secundò, quia lex est regula moralium operationum hominis, vt sæpe dictum est; sed non tantùm communitas hominum, verùm etiam singuli homines indigent hac regula; ergo lex per se non dicit respectum ad solam communitatem humanam, sed etiam ad singulas personas humanas. Tertiò, quia lex fertur ad personam; ergo non minùs, imò per prius fertur ad personam veram, quàm ad fictam; quia semper fictio supponit veritatem, quã imitatur. At communitas est persona ficta, vnusquisque autem particularis homo est persona vera; ergo non est minùs capax legis particularis personæ, quàm communitas. Quartò, quando lex fertur pro communitate, vel solùm obligat communitatem, vt sic, vel etiam obligat singulos de communitate. Primum neque est necessarium, nec regulariter ita fit, vt per se cõstat: imò si fiat, tunc communitas se geret, vt particularis persona, & inde etiam concluditur, legem posse ferri ad vnam tantùm personam: si verò dicatur secundum, inde etiam infertur, posse legem pro vno tãtùm ferri, si illi expediat, & pro illo tantùm necessaria sit.

8. Præfertur sẽtẽtia quæ asserit de ratione legis esse vt ferat pro communitate. Isidor. D. Thom. Panorm. Felin. Iason. Fulgos.

Hæc controuersia potest multum pendere ex vsu vocis. Nihilominus simpliciter dicendum est, de ratione legis, vt hoc nomine significatur, esse, vt sit præceptum commune, id est, communitati, seu multitudini hominum impositum. Hoc supponunt Isidor. & D. Thom. suprà, & aliis locis infrà referendis. Docẽntque Panormit. in Rubr. de constit. Felin. in cap. *cùm omnes*, de consti. n. 5. Iason cum Fulgos. in d. l. 1. ff. de legib. licèt enim dicant, legem posse dici præceptum commune, & ex habitudine ad eum, à quo, & ad finem propter quẽ fertur, & ad illos, quibus imponitur; satis verò indicat hæc tria, non diuisim, sed coniunctim in lege propria requiri. Idem sensit Anton. Gomez in l. 1. Tauri. n. 5. vbi ad rationem legis requirit, vt sit communis, & non particularis respectu alicuius personæ, & alij, quos infrà, & capite sequenti referemus. *Anton. Gomez.*

9.

Potestque hoc probari primò inductione quadam; nam lex æterna, & naturalis satis communis est, vt constat; lex etiam diuina, tam vetus, quàm noua pro communitatibus latæ sunt, illa pro Iudaico populo, hæc pro Ecclesia Catholica, & vniuerso mundo. Nec solùm tota lex, sed etiam singula præcepta eius generaliter lata sunt. Non quòd singula illorum pro omnibus, & singulis membris ferantur (hoc enim necessarium non est, nec ad legis rationem pertinet) sed quòd licèt inter communia præcepta, leges impositæ sint, obligantes hæc, vel illa membra, iuxta eorum munera, & capacitatem, semper ferantur sub generali, & cõmuni ratione. Imò etiam præceptum diuinum impositum Adæ in statu innocentiæ, non soli illi pro sua persona, sed vt capiti totius naturæ impositum fuit, & duraturum semper fuisset in illo statu, & obligaturum omnes, & in tantum habuit propriam rationem legis. Cuius signum est, quia licèt Deus imposuerit præceptũ soli Adæ, priusquam *Genes. 2.* Euam formaret, nihilominus etiam Eua per illud obligata fuit, vt constat ex cap. 3. At verò præceptum, quod Deus posuit Abrahæ de immolando filio, non potest dici propriè lex, sed præceptum, iuxtà communem loquendi modum.

10. L. iura.

De iure autem Ciuili videtur hoc satis expressum in l. *iura.* 2. ff. de legibus. Dicitur enim ibi, *Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.* De legibus etiam canonicis id probari potest ex d. cap. *Cap. duæ sunt.* *duæ sunt*, quatenus in eo dicitur, canones, & decreta à Patribus edita esse leges publicas. Lex autem priuata, quam ibi adiungit, non est lex canonica, sed est *Greg. IX.* longè diuersæ rationis, vt dicemus. Hinc etiam Gregor. IX. in Proœmio Decret. inquit, *Ideo lex proditur, vt appetitus noxius sub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, vt honestè viuat, informetur.* Aristot. etiam lib. 6. Ethic. dixit, facultatem, seu prudentiam ferendarum legum esse Architectonicam, seu regalem, quia principalis actus illius prudentiæ est leges ferre, vt exposuit diuus Thomas 2. 2. quæstion. 50. *D. Thom.* artic. 1. ad 3. Prudentia autem illa respicit communitatem, & circa illam versatur; ergo etiam lex ex sententia Aristot. communitatem respicit. Vnde *Arist.* in 1. lib.

in 1.lib.Rhetoric.c.4.dixit, *Salutem ciuitatis in legibus positam esse.* Et in Proœmio Rhetor.ad Alexand.dixit legem esse *rationem communi consensu ciuitatis definitam*, &c. supponens pro eâdem communitate dirigenda ferri. Idem sæpe repetit Plato de legibus; & *Plato* *Biesius.* omnes Philosophi ita loquuntur. Vnde Biesius lib.4. de Repub. *Leges* (ait) *sunt publica vitæ præcepta, quibus nos omnes obtemperare semper oportet*, &c. Itaque iuxta communem vsum iurium, & sapientum, non est dubium, quin nomine legis significetur præceptum publicum communitati alicui, & non tantùm vni, vel alteri personæ singulariter impositum.

11. *Confirmatur sententia amplius ex legis proprietatibus.* Declarari præterea hoc potest ex aliis proprietatibus legis, vna est, quòd debet esse perpetua, vt infrà ostendemus; hoc autem habere non potest præceptum vnius personæ, quia perpetua non est: communitas autem est perpetua, saltem per successionem, & ideo respectu illius habet locum propria lex. Nec refert, quòd etiam præceptum communitati impositum possit esse temporale: nam inde ad summum sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, quod postea videbimus; id verò nõ obstat, quominus omnis lex debeat esse communitati imposita, vt perpetua esse possit. Idem ostendi potest, sumendo hanc perpetuitatem ex parte ferentis legem, quia de ratione legis est, vt non pendeat ex vita legislatoris, vt infrà probabimus; at hoc solùm habet locum in legibus communibus; præceptum enim singulare, & vni tantùm personæ impositum cessat mortuo præcipiente, vel remoto à suo munere, vt communis sensus, & cõsuetudo testatur, cuius rei rationem infrà trademus. Neque etiam hic refert, quòd præceptum pro communitate latum extinguatur per mortem præcipientis, si per modum legis non sit latum, vt infrà etiam dicam: nam hinc etiam solùm sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, cum quo stat, vt lex debeat habere illam perpetuitatem, seu independentiam à persona ferentis illam, quam non habet, nisi sit præceptum communitati impositum. Dices; hæc coniectura solùm habet locum in legibus humanis; nam in diuinis, siue naturalibus, siue positiuis, legislator non potest deficere, vel mutari, & ab illo semper pendent in fieri, & conseruari. Respondeo hoc non obstare, nam quia de legibus diuinis clarum est latas esse pro communitate, ideo addimus illam obseruationem in legibus humanis, vt declaretur, præceptum semper considerari in ordine ad aliquam communitatem, vt possit habere stabilitatem, quam lex per se requirit. Et hinc præceptum patrisfamilias seruis impositum, vel etiam filiis, imò & toti familiæ, *D.Thom.* non est lex, vt docet D.Thomas d.q.90.art.3.ad 3. quia non est latum sufficienti communitati, vt ibidem dicitur, vel quia non est latum per propriam iurisdictionem coactiuam, quod ad legem necessarium est, *Arist.* vt dicit Arist.libr.10.Ethicorum,cap.vlt.

12. Tandem potest hoc declarari ex alia proprietate legis, quæ est, esse regulam, & mensuram operationis, quasi ex parte materiæ, & medij virtutis: nam hoc modo dicitur regula iustorum, & iniustorum, vt ex Basilio, & aliis suprà retuli. Et eodem modo id, *Arist.* quod per legem definitur, vocatur ab Arist.5.Ethic. *D.Thom.* c.1.iustum, legitimum, seu legale, vt notauit D.Thomas d.ar.2. Est ergo lex quasi regula constituens, vel ostendens in sua materia, seu operatione, circa quam versatur, medium seruandum ad rectè conueniente̅rque operandum. Hæc autem regula de se vniuersalis est, ad omnes cum proportione pertinens; ergo lex de se est generalis; vt ergo aliqua sit propria, & perfecta lex, hanc conditionem habere debet. Si verò sunt aliqua præcepta, quibus hæc conditio non inest, vel simpliciter non sunt leges, vel si inter leges numerantur, illud est, in quantum illam conditionem aliquo modo participant. Addi etiam potest, pertinere ad hanc generalitatem, seu communitatem legis, vt vniuersè feratur, sine personarum acceptione, aut iniqua exceptione, iuxta cap. *communes*, de constit. & hoc videntur intendere multa ex dictis iuribus, quæ supponunt priores conditiones, seu vniuersalitatem legis, & addunt hanc tanquam necessariam ad iustitiam legis, de qua paulò pòst dicemus. *Cap. communes*

Magis autem declarabitur hæc resolutio respondẽdo ad argumenta proposita. Ex quibus priori loco posita facilè expediri possunt. Nam ad primum fatemur, Isidorum, & D.Thomam in illis locis non intendisse directè agere de hac conditione, illam tamen supposuisse. Vnde idem D. Thomas 5. Ethic. *D.Thom.* c.1. lect.2. exponens locum Arist. quem in d. ar.2. adducit, clariùs dicit, iusta legalia dici ea, quæ sunt factiua felicitatis *per comparationem ad communitatem politicam, ad quam respicit legis positio.* Vbi loquitur de lege humana, sed est eadem ratio de reliquis cum proportione. Ad alia verò iura, & quæ contra illa obiiciuntur, respondemus, licèt nuda illa verba per se non ita conuincant, quin possint per aliquam interpretationem, vel euasionem eneruari; tamen adiunctis aliis iuribus, & interpretationibus sapientum, non paruam vim habere ad veritatem positam confirmandam. *13. Satisfit argumentis oppositæ sententiæ.*

Ad posteriora ergo argumenta respondẽdum est. Et primò ad D. Thomam dicimus, in locis ibi citatis nunquam excludere hanc conditionem, nec loqui de præcepto particulari ex parte personæ, cui imponitur, sed ex parte operis, de quo in particulari datur, & de hoc dicit debere esse tale, vt conferat ad commune bonum, & si hoc habeat præceptum de illo positum habiturum rationem legis, vtique si alias conditiones ad legẽ requisitas habeat. Ad Glossam verò, & alios Doctores ibi allegatos respondetur, explicandos, vel admittendos esse iuxta iura, quæ allegant, & si aliud voluerunt, non esse probandã eorum sententiam. Igitur de illis duabus legibus de Decurioni. *Neque Dorotheum, & Doctitij*, verũ est versari aliquo modo circa commoda particularium personarum, quæ ibi nominantur: nihilominus tamen quatenus aliquid præcipiunt, non feruntur ad illas singulares personas, sed ad communitatem, & ad omnes subditos legislatoris, obligantes illos ad seruandam talem, vel talem immunitatem illis personis. Quomodo etiam lib. 8. declarabimus, priuilegium, licèt particulare videatur, posse habere rationem legis. Addo etiam in illis legibus non tantùm concedi fauorem singularibus personis ibi nominatis, sed etiam successoribus eorum in perpetuum, & ita illæ leges participant perpetuitatem, & communitatem, quia illæ familiæ magna quædam pars communitatis, & fortasse ex præcipuis esse poterant, & ita illæ leges, licèt quadam ratione videantur speciales, suo modo generales sunt, licèt nunquam ferantur, nisi per modum priuilegiorum, vt ex vsu constat. *14.* *Quid sit lex priuata. Et cur ita appelletur.*

Ad secundum ex l.1.& §.1. &c. respondeo, leges personales ibi vocari leges priuilegiorum, quæ personales vocantur ratione proximæ vtilitatis, quam intendunt, semper tamen respiciunt aliquo modo communitatem ex parte eorum, quibus præcipiunt, vt proximè explicatum est, & tractando de priuilegiis latiùs dicetur. Ad tertium respondetur legem priuatam in illis canonibus sumi in sensu longè diuerso. Dicitur enim lex priuata, aut votum factum ex speciali inspiratione Spiritus sancti, aut ipsamet inspiratio diuina, per quam homo specialiter vocatur ad aliquod altius bonum, *15.*

quæ

quæ appellatio metaphorica est; illa enim non est propria lex, de qua modò tractamus, sed ita vocatur, quia scribitur in corde, & participat aliquos effectus legis, sicut de Voto alias diximus.

16. *Lex & præceptum non conuertuntur.*

Ad rationes facilè respondeti potest ex dictis. Nam circa primam constat ex dictis, præceptum & legem non conuerti: nam licèt omnis lex sit præceptum; non tamen omne præceptum est lex, sed oportet, vt speciales conditiones habeat, inter quas vna est, vt sit præceptū commune in sensu explicato. Neque oportet in re morali anxiè inquirere, an præceptum & lex essentialiter distinguantur; esto enim non distinguantur physicè quoad species naturales actuum, satis est quòd distinguantur moraliter, vel (vt ita dicam) in esse artificiali. Est enim lex veluti quoddam arte factum resultans ex tali actu, cum talibus circumstantiis, conditionibus, vel habitudinibus, sine quibus non erit vera lex, etiāsi quoad actum præcipiendi eiusdem sit naturæ. Addi etiam potest, legislationem quoad actum prudentiæ, à quo procedit, & quoad honestatem, quam habet, vt procedit à legislatore, habere specialem rationem virtutis distinctam à præcepto particulari, & priuato, & hoc modo dici posse legem, vt sic essentialiter distingui à priuato mandato.

Quid addat præcepto lex; & quomodo distinguātur.

17. *In quo sensu dicitur lex communis, & pro communitate lata.*

Ad primam confirmationem respondetur, verum esse, legem dicere respectum ad singulares personas, vt sunt partes communitatis, cui lex imponitur tanquam regula operandi. Ad secundā confirmationem respondetur, legem non dici communem, quia necessariò imponi debeat communitati, vt communitas est, & corpus mysticum; sed quia generaliter proponi debet, vt ad omnes, & singulos pertinere possit, iuxta materiæ exigentiam, & hoc modo verum est, ferri, vt regulam personarum verarum, & nō tantùm fictarum. Addendum verò est propter confirmationem tertiam, legem ordinariè ferri ad communitatem, non collectiuè, sed distributiuè, id est, vt ab omnibus & singulis de communitate seruetur cū distributione accommoda iuxta conditionem legis: nam hoc semper subintelligendum est. Potest autem etiam ferri aliquando lex in ipsam communitatem, vt communitas est, id est, prohibēdo, vel præcipiendo actum, qui ab illa sola, vt communitas est, exerceri potest; vt constat de statutis quarumcumque congregationum, vniuersitatum, capitulorum, collegiorum, &c. disponentibus aliqua circa actiones publicas, & communes talis corporis mystici. Nam illæ sunt veræ leges, si alias conditiones habeant, etiam si tantùm præcipiant vni indiuiduæ communitati; si tamen communitas perfecta sit, vt statim dicam. Tum quia licèt illa dicatur vna persona ficta, simpliciter est communitas, & habet perpetuitatem requisitam ad legem, & immediatè respicit bonum commune; tum etiam, quia per talem legem semper obligantur singuli de illa communitate ad non operandum, vel cooperandum contra talem legem.

18. *Qualis debeat esse communitas, quæ capax sit propriæ legis.*

Sed quæret non immeritò aliquis, qualis debeat esse communitas, vt sit capax propriæ legis. Respondeo breuiter, pro diuersitate legum, diuersam cōmunitatem sufficere, vel postulari. Distingui ergo potest in primis communitas, quia quædam est naturalis per solam conuenientiam in rationali natura, cuiusmodi est communitas humani generis, quæ inter omnes homines interuenit; alia verò dici potest cōmunitas politica, vel mystica per specialem coniunctionem in congregatione morali modo vna. Priorem communitatem respicit lex naturalis, quæ per lumen rationis vnicuique homini proponitur. Quia non fertur ad vnumquemque, qua talis est, Petrus v.g. sed qua homo. Quod obseruare licet tam in lege purè naturali, quàm in supernaturali, quatenus ipsi gratiæ connaturalis est. Posterior communitas subdistingui potest: nam quędam intelligi potest addita naturæ, non tamen iure humano, sed diuino, eo quòd ab ipso Deo instituta sit sub aliquo capite ab ipso designato, & cum aliqua vnione in ordine ad supernaturalem finem. Huiusmodi fuit olim synagoga: nunc autem multò perfectior est Ecclesia catholica, quæ non pro vno, vel alio populo, sed pro vniuerso mūdo ab ipsomet Christo instituta est, sub eadem fide, sub certis signis ab eodem Christo institutis protestanda, & sub obedientia vnius capitis, cui ipse vices suas in terris commisit. Ad huiusmodi ergo communitatem feruntur per se primò leges diuinæ positiuæ, sicut fuit lex vetus data populo Iudæorum, & lex gratiæ data pro vniuersa Ecclesia. Item ad eandem feruntur leges canonicæ, quamuis non omnes pro vniuersa Ecclesia constituantur, sed iuxta intentionem, vel potestatem ferentis illas, vt postea videbimus.

19. *L. ciuitas.* *Cap. dilecta.*

Præter has est communitas humanitùs congregata, seu inuenta, quæ dicitur esse cœtus hominum, qui aliquo iure sociantur, vt sumitur ex l. *ciuitas*, ff. si certum petatur. & ex cap. *dilecta*, iuncta Glossa de excessibus Prælatorum, vbi declaratur ad communitatem non sufficere hominum multitudinem, nisi inter se aliquo fœdere, in ordine ad aliquem finem, & sub aliquo capite copulentur. Sic etiam dixit Arist. 3. Politic. cap. 10. Ciuitatem esse ciuium multitudinem habentium scilicet inter se morale vinculum. Hæc autem communitas distingui solet à Philosophis moralibus, & Iurisperitis in perfectam, & imperfectam. Perfecta in genere dicitur, quæ est capax politicæ gubernationis, quæ, quatenus talis est, dicitur sufficiens in hoc ordine, quomodo dixit Arist. 1. Politic. ca. 1. & D. Thomas 1. 2. q. 90. art. 2. Ciuitatem esse communitatē perfectam, & à fortiori regnum, & quælibet alia superior congregatio, seu communitas, cuius pars ciuitas sit, erit communitas perfecta. Potest enim in aliis communitatibus esse latitudo, & licèt singulæ per se spectatæ perfectæ sint; tamen illa, quæ est pars alterius, sub hac ratione imperfecta est, non absolutè, sed comparatè, seu respectiuè. Et præterea inter has communitates quędam dicuntur reales, seu locales, quia certis terminis realibus, seu localibus claudūntur, vt est ciuitas, vel regnum: aliæ verò dicuntur personales, quia magis in personis, quàm in locis considerantur, vt est religio aliqua, v. g. vel confraternitas, &c. quæ possunt esse etiam perfectæ communitates, si perfectum regimen, & moralem vnionem habeant. De quibus videri possunt Iurisperiti in l. 1. & sequentibus. ff. quid cuiusque vniuersitatis, &c. & ff. de collegiis illicitis.

Arist. *D. Thom.*

20. *Quæ sit communitas imperfecta.* *D. Thom.* *Soto.* *Arist.*

Communitas autem imperfecta non respectiuè tantùm, sed absolutè dicitur priuata domus, cui paterfamilias præest, vt notauit D. Thomas q. cit. ar. 3. ad 3. & Sot. ibi, & lib. 5. de iust. q. 1. ar. 2. & sumitur ex Arist. suprà. Ratio verò est, quia illa communitas non est sibi sufficiens, vt statim explicabitur. Item quia in ea non congregantur singulæ personæ vt principalia membra ad vnum corpus politicum componendum, sed solùm ibi existunt inferiores in vtilitatē domini, & quatenus eius dominio aliquo modo subsunt. Et ideo talis communitas per se loquendo, & intra proprios terminos non regitur propria potestate iurisdictionis, sed dominatiua, atque ita pro diuersitate dominij participat diuersum modum imperandi respectu diuersorum. Aliud enim est ius, vel quasi dominiū patrisfamilias in vxorē, aliud in filios, aliud in famulos, vel seruos; vnde neque habet perfectam vnitatem, seu vniformem potestatem; neque etiā participat propriè politicum regimen, & ideo

ideo communitas illa simpliciter imperfecta dicitur.

21. *Leges humanæ solùm debent ferri pro communitate perfecta.*

Hac ergo distinctione suppositâ dicendum est, leges humanas habere propriè locum in quacumque communitate perfecta, non tamen in imperfecta. Prior pars probatur, quia omnis cõmunitas perfecta est proprium corpus politicum, & gubernatum per propriam iurisdictionem habẽtem vim coactiuam, quæ est legumlatiua. Item præcepta, & regulæ viuendi tali communitati propositæ, si habeant alias conditiones requisitas ad legem, constituere possunt iustum legale, & medium seruandum in vnaquaque materia virtutis accommodata tali communitati; ergo tales regulæ, seu præcepta habebunt veram rationem legis. Denique sicut illa communitas perfecta est, ita præceptum illi impositum potest simpliciter dici præceptum commune; ergo & lex.

22. *Arist. D. Thom.*

Altera pars satis insinuatur ab Arist. 10. Ethic. cap. vlt. & D. Thoma d. ar. 2. ad 3. quatenus docent, communitatem vnius domus non sufficere ad propriam legem. Ratio reddi potest ex Arist. quia in tali communitate non est propria iurisdictio, nec vis coactiua, quæ in proprio legislatore requiritur. Huius autem ratio est, imperfectio quasi naturalis talis communitatis, quia non sibi sufficit ad felicitatem humanam comparandam eo modo, quo humano modo comparari potest, vel (vt clariùs dicatur) partes talis communitatis non sibi inuicem præstant sufficiens subsidium, vel mutuum iuuamen, quo indiget humana societas ad suum finem, vel ad suam conseruationem, & ideo talis communitas quasi naturaliter ordinatur ad perfectam communitatem, vt pars ad totum; ideóque potestas legislatiua nõ est in tali communitate, sed tãtùm in perfecta. Quæ ratio procedit proprie in legibus ciuilibus, cum proportione tamen applicatur ad Ecclesiasticas, quia licèt potestas legislatiua Ecclesiastica non manet à communitate, sed à Christo, tamen communicatur, & distribuitur cum conuenientia, & proportione ad communitatem humanam.

23. *Obiectio.*

Sed obiiciet aliquis; nam sequitur ex dictis non posse ferri propriam legem in communitate perfecta, si tantùm pro aliqua illius parte feratur; consequens videtur falsum; ergo. Sequela patet, quia statutum vnius domus, vel communitatis imperfectæ nõ est lex, quia illa communitas imperfecta est pars perfectæ; ergo idem erit de quacumque parte ciuitatis; illa enim etiam est communitas imperfecta, & pars perfectæ. Minor verò probatur, quia non est de ratione legis, vt obliget omnes de ciuitate; ergo potest obligare partem, & nihilominus esse vera lex. Circa hoc aliqui Iuristæ dicunt legem latam à principe ad obligandã vnam partem ciuitatis, v. g. quartam partem, & non aliam, non esse veram legem, nec obligare. Ita docuit Angel. quem refert, & sequitur Iason in l. 1. ff. de legib. n. 2. qui solùm fundatur in hoc, quòd lex esse debet præceptum commune.

Angel. Iason.

24. *Solutio.*

Respondeo nihilominus, aliud esse loqui de tali lege ex ratione iustitiæ, vel iniustitiæ, seu acceptionis personarum; aliud ex defectu sufficientis communitatis, cui imponatur. Hìc non tractamus de priori consideratione: tamen etiam sub illa dicere non possumus talem legem esse intrinsecè malam, seu iniustam, quia potest interdum subesse sufficiens causa, & ratio imponendi onus vni parti, & non alteri, vel ratione situs, & loci, quia in tali parte indiget ciuitas tali seruitio, vel ratione conditionis personarum, vt ex legibus tributorum constat. Posterior autem consideratio huc spectat, in qua dicimus non esse de ratione legis, vt pro tota communitate feratur totaliter, vt sic dicã, quia in parte eius potest esse sufficiens communitas, & fundamentum sufficiens ad perpetuitatem legis, & vt procedat ex iurisdictione politica, & immediatè pertinente ad communem gubernationem. Potest autem hoc accidere variis modis. Primò, si lex feratur sub ratione talis muneris, vel officij, ita vt comprehendat tales artifices, & non alias personas. Secundò, si feratur in personas talis generis, vel conditionis, vt in plebeios, vel nobiles, vel in descendentes ex Hebræis, aut conuersos ex Saracenis, vel quid simile. Tertiò fieri potest pro habitantibus in tali parte, vel vico ciuitatis, & non pro aliis; ita, vt non tantùm pro his, qui nunc habitant, sed durabiliter per successionem indifferenter feratur. Quicumque enim ex his modis generalitatis sufficiens erit ad rationem legis, si alioqui iustitia seruetur. Nam primus est simpliciter generalis secundùm distributionem accommodam; secundus participat eandem, suppositâ iustâ distributione; tertius etiam est de se indifferens ad omnes, quia nullus est, qui non possit ibi habitare, & ad hunc modum indicari potest de quacumque alia simili lege.

CAPVT VII.

Vtrùm de ratione legis sit, vt propter commune bonum feratur.

1. *De ratione legis esse ob cõmune bonũ ferri. D. Thom. Caiet. Conrad. Soto Castro. Antoni. Nauarr. Grego. Lop. Glos. Bart. Iason. Isidor. Arist.*

EX hac conditione legis videntur maxima ex parte aliæ pendere, & ideo secundo loco illam constituimus, licèt Isidorus vltimam eam posuerit; simúlque intrinsecum finem legis declarabimus. In quæstione ergo proposita nulla est inter auctores controuersia, sed omnium commune axioma est, de ratione, & substantia legis esse, vt pro communi bono feratur; ita vt propter illud præcipuè tradatur. Ita docet D. Thom. d. q. 90. vbi Caiet. Conr. & alij moderni. Soto lib. 1. de Iust. q. 1. ar. 2. Castr. lib. 1. de lege pœnal. c. 1. Antoni. 1. p. tit. 11. c. 2. §. 1. & tit. 17. §. 3. & Summistæ omnes verb. *lex*. Et bene Nauarr. in comment. de Finibus. n. 28. Gregor. Lop. in l. 9. tit. 1. part. 1. vbi Alphonsus Hispaniæ rex eãdem conditionem in suis legibus requirit. Et ita etiam intelligunt iuris ciuilis interpretes l. 1. ff. de legib. dicentes, legem debere esse *commune præceptum*, id est, *pro communi vtilitate statutum*, vt ibi Glossa exponit, quam Bart. Iason. & alij sequuntur. Clariùs id docuit Isidor. in d. cap. *Erit autem lex*, d. 4. vt cap. præcedenti explicui, & sequuntur ibi Canonistæ.

2. *Marsil. Ficin. Plato. Cicero. Plutar.*

Sumitur præterea hæc veritas ex Aristot. qui lib. 3. Ethic. cap. 6. ait, finem ciuitatis esse bene, ac feliciter viuere, & ideo subdit, *De virtute, & vitio publicè cogitant, quicumque curam habent bene instituendi ciuitatem*, vtique per leges. Vnde in lib. 4. cap. 1. addit; *Leges ad rempublicam esse accommodandas, non rempublicam ad leges*. Sic Marsil. Ficin. in argumento Dialogi Minos Platonis ex eius mente, tum ibi, tum in libris de Legibus, & Repub. colligit talem legis descriptionem: *Est vera gubernandi ratio, quæ ad finem optimum per cõmoda media gubernata dirigit*. Quin potiùs Plato in eodem Dialogo, Regiam legem appellat eam, quæ in ciuitatis ordine, & gubernandi ratione, quod rectum est, constituit. Et in Dialogo Hippias, seu de Pulchro, parum à principio, *Conditur* (ait) *mea quidem sententia vtilitatis gratia lex, & vt maximum ciuitati bonum legem concedunt legislatores, legéque sublata legitimè in ciuitate viuere non possumus*. Et lib. 1. de Legib. latè ostendit, *leges esse virtutis gratia conditas*, & ob communem pacem, & felicitatem. Idem latissimè Cicer. lib. 3. de legib. Plutar. in Proble. in 40. ait, Omnium pulcherrimum in ciuitate iudicari bonitatem legum, quod nimirũ commune illius bonum maximè procurent.

3.

Et quidem veritas hæc per se patens est in legibus diuinis, ideóque probare illam necesse non est. Nam licèt ad diuinum honorem necessariò ordinentur

nentur (non enim potest Deus quidquam extra se velle, vel operari, nisi propter seipsum) tamen in eis non quærit suam vtilitatem, sed hominum bonum, & felicitatem. Vnde quia diuina opera perfectissima sunt, & maximè proportionata, sicut leges diuinæ alicui communitati tribuuntur, ita etiam dantur propter eius commune bonum, & felicitatem, vt facilè etiam inductione constare potest, tam in lege naturali, quàm in diuinis positiuis. Neque obstat, quòd per has leges sæpe intendit Deus priuatũ commodum huius, vel illius personæ, vt per legem pœnitentiæ salutem ipsius peccatoris, & sic de aliis: non (inquam) hoc obstat. Tum quia bonum singulorum, vt statim latiùs dicam, sub communi comprehenditur, quando bonum vnius tale non est, vt excludat commune sed potiùs est tale, vt in singulis requiratur ex vi talis legis, vt applicatæ ad singulos, vt ita ex bonis singulorum cõsurgat commune bonum. Tum etiam, quia leges diuinæ præsertim referuntur ad felicitatem æternam, quæ secundùm se commune bonum est, & in vnoquoque indiuiduo est per se, & propter se intenta etiam sine ordine ad aliam communitatem. Propter quod dixit D. Thom. 1. p. q. 23. ar. 7. & q. 98. ar. 1. humanarum animarum multiplicationem, etiamsi tantùm numero differant, nõ esse tantùm per accidens, sed per se intentam propter suam immortalitatem, & felicitatis capacitatem.

4. De legibus autem humanis, cuiuscumque ordinis sint, ratio sumenda est ex præcedenti conditione. Nam sicut leges communitati imponuntur, ita propter bonum communitatis præcipuè ferri debent, alioquin inordinatæ essent. Nam contra omnem rectitudinem est, bonum commune ad priuatum ordinare, seu totum ad partem propter ipsam referre; igitur cùm lex pro communitate feratur, illius bonum per se primò procurare debet. Item ex ordine finium sumitur optima ratio. Nam finis debet esse proportionatus actui, eiúsque principio, & facultati; sed lex est regula communis operationum moralium; ergo & primum principium moralium operationum debet esse primum principium legis: sed finis vltimus, seu felicitas est primum principium moralium operationum: nam in moralibus finis est principiũ operandi, & ita vltimus finis est primum principium talium operum: bonum autem commune, seu felicitas ciuitatis est vltimus finis eius in suo ordine; ergo illud debet esse ptimum principium legis; debet ergo esse lex propter commune bonum. Qui ferè est discursus diui Thomæ in d. ar. 2. qui potest egregiè illustrati ex doctrina Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 16. vbi ex debito ordine partis ad totum, & vnius domus ad ciuitatem (cuius est (vt inquit) initium, seu particula) colligit, ad pacem ciuium pacem domesticam referri. Et subiungit, *Ita fit, vt ex lege ciuitatis præcepta sumere patremfamilias oporteat, quibus domum suam sic regat, vt sit paci accommodata ciuitatis*; ergo multò magis (secundùm Augustum) leges ciuitatis debent ad communem pacem, & bonum ciuitatis ordinari.

D. Thom. *D. Aug.*

5. Alia manifesta ratio sumi potest ex origine humanæ legis, quia potestas gubernatiua, quæ est in hominibus, vel est immediatè à Deo, vt contingit in potestate spirituali, vel est immediatè ab ipsis hominibus, vt in potestate purè temporali: vtroque autem modo talis potestas est præcipuè data propter commune bonum communitatis; ergo hoc bonum debet intendi in legibus ferendis. Minor quoad priorem partem de spirituali potestate est euidẽs in Scriptura: nam propterea Prælati vocantur pastores, qui animam suam debent ponere pro ouibus suis: & dispensatores, non domini; & ministri Dei, non causæ primariæ; ergo tenentur diuinæ intentioni conformari in vsu talis potestatis; Deus autem commune bonum ipsorum hominum principaliter intendit; ergo etiam ministri ad hoc tenentur. Et ideo grauissimè in Scriptura reprehenduntur, qui hac potestate in suum priuatum commodum abutuntur. Quando verò potestas data est immediatè ab ipsis hominibus, euidentissimum est, non esse propter principis vtilitatem, sed propter commune bonum eorum, qui illam contulerunt, & ideo Reges ministri reipublicæ appellantur. Adde etiam esse ministros Dei ad Roman. 13. & Sapient. 6. *Cùm essent ministri regni eius, &c.* Debent ergo ea potestate vti in bonum reipublicæ, à qua, & propter quam illam acceperunt. Propter quod rectè dixit Basilius Hom. 12. in initium Prouerb. in hoc differre Tyrannum à rege, quòd ille propriam, hic communem vtilitatem in suo regimine quærit. Quod etiam tradit Arist. 8. Ethic. cap. 10. & 3. Politicorum, cap. 5. & consentit D. Thomas 2. 2. q. 42. art. 2. ad 3. & lib. 3. de regim. princi. cap. 11. Iam verò probatur prima consequentia, quia vnus ex præcipuis actibus huius potestatis est lex, nam est veluti instrumentum per quod princeps moraliter influit in rempublicam, vt illam gubernet; debet ergo esse lex propter commune bonum ipsius reipublicæ.

Sapient 6. *Basil.* *Arist.* *D. Thom.*

6. Contra hanc verò conditionem obiici potest, quia multæ sunt leges, quæ in bonum priuatarum personarum ordinantur, vt v. g. quæ fiunt in fauorem pupillorum, militum, & similes. Vnde in l. 1. ff. de iustit. & iur. & in §. *huius studij*, Instit. eodem titul. duplices distinguuntur leges, quædam, quæ ad commune bonum, seu statum reipublicæ ordinãtur; aliæ verò, quæ sunt circa priuatum bonum singulorum. Et in l. 1. ff. de constitut. principum, dicitur, quasdam esse leges personales, quæ personam non egrediuntur, quia nimirum in illius tãtùm commodum fiunt. Quod maximè videre licet in priuilegio, quod lex priuata dicitur in cap. *priuilegium*. d. 3. quia nimirum, in priuatum commodum priuilegiati conceditur; non ergo leges omnes ordinantur in commune bonum. Aliunde verò non videtur satis esse, quòd in commune bonum ordinentur, quia sæpe in multorum damnum, & detrimentum redundant; non sunt autem facienda mala, vt veniant bona, nec quidam locupletandi sunt cum aliorum detrimento, iuxta regulam *locupletari*, de regul. iur. in 6. Maior patet, primò, quando contingit eidem Regi multa regna subiecta esse: nam lex, quæ vni regno est vtilis, alteri solet esse nociua; & in eodem regno potest idem contingere inter diuersas ciuitates. Item lex præscriptionis, vt vni præbeat dominium rei, verum dominum priuat re sua; sæpe etiam quod communitati videtur vtile, multis particularibus personis onerosum est, & incommodum; imò aliquando leges directè inferunt malum aliquibus, vt leges punitiuæ.

6. Obiectio. *Cap. Priuilegium.*

7. Ad priorem partem variè respondent auctores, vt videre licet in Nauarro n. 28. & 29. loco suprà citato. Mihi verò res videtur clara, & adhibita duplici distinctione facilè expediri. Prior est de duplici bono communi reipublicæ; vnum est, quod per se primò commune est, quia non est sub alicuius priuati dominio, sed totius communitatis, ad cuius vsum, vel vsumfructum immediatè ordinatur; huiusmodi sunt templa, vel res sacræ, magistratus, pascua communia, seu prata, & similia, de quibus sermo est in prædictis iuribus, & in aliis sub titulo de rerum diuisione. Aliud verò est bonum commune solum secundariò, & quasi per redundantiam; immediatè autem bonum priuatum est, quia sub dominio priuatæ personæ, & ad eius commodum proximè ordinatur; dicitur autem etiam commune, vel quia respublica habet ius quoddam altius in bona propria singularum personarum, vt eis vti possit, quando illi fuerint

7. Fit satis obiectioni. Nauar.

rint necessaria, vel etiam quia eo ipso, quòd vnaquæque persona est pars communitatis, bonum vniuscuiusque, quod in damnum aliorum non redundat, est commodum totius communitatis. Sic dicunt iura expedire reipublicæ, vt ciues sint locupletes, & vt nemo malè sua re vtatur. §. *sed maior.* Inst. de his, qui sunt sui vel alieni iuris, Authent. *vt iudices*, &c. §. *considerandum*, Collat. 2. cum similibus.

8. Alia distinctio est, quæ de actibus humanis generatim dari solet, in quibus distinguitur materia proxima, circa quam versantur, & motiuum, seu ratio propter quam. Cùm enim lex actus moralis sit, illa etiam duo in ea sunt distinguenda. Materia ergo, circa quam versatur lex, interdum est bonum commune per se primò; aliquando verò per se primò est bonum priuatum; commune autem per redundantiam. Igitur hoc etiam modo data fuit distinctio legum in illis iuribus, vt etiam latiùs explicui tract. 5. de relig. seu de iura. lib. 2. Nam quædam leges proximè versantur circa materiam communem, aliæ circa bona singulorum: semper tamen ratio, propter quam lex versatur circa vtramque materiam, est commune bonum, quod propterea semper debet esse primariò intentum.

Duplex materia boni cõmunis circa quam versari potestlex.

9. *Obiectio.* Quæri autem potest circa hanc partem, an oporteat hoc bonum esse intentum intentione operantis, vel intentione ipsius operis, iuxta modum loquendi D. Thomæ 2. 2. q. 141. art. 6. ad 1. Nam intentio operantis videtur esse extrinseca, & per accidens variari posse, & non pendere ab illa rationem legis; opus autem ipsum ex se, non semper fertur ad bonum commune, nisi ab alio referatur, & ideo neque intentio operis videtur necessaria, nec sufficiens. Respondeo breuiter, ad valorem, & substantiam legis solùm esse necessarium, vt res illa, de qua fertur lex, hoc tempore, hoc loco, in hac gente, & communitate sit vtilis, & conueniens ad bonum commune illius: hæc enim vtilitas, & commoditas non datur à legislatore, sed supponitur, & ideo quantum ad suum esse, vt sic dicam, non pendet ex intentione legislatoris. Ex quo etiam fit, vt talis res ex se debeat esse referibilis in commune bonum: nam omne bonum vtile, quatenus tale est, aptum est ordinari in eum finem, ad quem est vtile, & in hoc sensu necessaria est in præsenti intentio operis, non operantis. Ratio clara est, quia etiam si legislator ex odio, v. g. aut ex alio prauo fine legem ferat, si lex ipsa nihilominus in bonum commune cedit, id sufficit ad valorem legis. Quia illa praua intentio est merè personalis, & non redundat in actum, quatenus ad vtilitatem communem spectat. Sic praua intentio iudicis non refert ad valorem sententiæ, si non est contra æquitatem eius; sic etiam praua intentio ministri, nihil officit sacramento, si non sit contra substantiam eius; ita ergo in præsenti bonum commune in lege ipsa spectandum est, non in extrinseca intentione legislatoris.

Materia legis ex se debet esse vtilis, & commoda cõmuni bono, nõ ex intentione legislatoris.

Augustí. Quam sententiam optimè tradit Augustinus lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. dicens, *Lex quæ iuendi populi causa lata est, nullius libidinis argui potest, siquidem ille, qui tulit, si Dei iussu tulit, id est, quod præcepit æterna iustitia, expers omnis libidinis, id agere potuit. Si autem ille cum aliqua libidine hoc statuit, non ex eo fit, vt ei legi cum libidine obtemperare necesse sit, & quia bona lex, & à non bono ferri potest.* Et infrà optimam rationem indicat, quia licèt ille cũ libidine legem tulerit, *potest illi sine libidine obtemperari.*

10. *Fit satis obiectioni.* Per hæc ergo facilis est responsio ad priorem partem obiectionum; solùm enim concludit, legem non semper habere pro materia proxima illud bonũ commune, quod per se primò est in communitate secundùm se, & ita intelligitur distinctio data in prioribus iuribus ibi citatis. Data est enim ex parte materiæ, & illæ leges dicuntur versari circa particularia commoda, quæ habent pro materia bona propria ipsorum ciuium, quæ alia ratione diximus continere bonum commune. In quibus etiam est considerandum nunquam cadere sub lege, quatenus ad vnam, vel alteram personam tantùm pertinent, sed quatenus spectant ad personas certæ conditionis, vt ad pupillos, ad milites, &c. vel certæ originis, vt. nobiles, vel ad successores talis familiæ: & ex hac etiam parte respicere bonum commune communitate, vt sic dicam, vniuersalitatis, quia scilicet bonum illud in multis reperitur, vt capite præcedenti in fine declaratum est. At verò in d. l. 1. ff. de constit. princip. cùm dicitur constitutionem Principis aliquando nõ egredi personam, non videtur sumi constitutio pro lege propria, sed pro quolibet edicto, vel decreto Principis, in fauorem, vel odium alicuius certæ personæ constitutum; quod nisi habeat maiorem amplitudinem, & maiorem durationem, non est proprie lex, vt capite superiori dictum est.

11. Et hinc patet, quid dicendum sit de priuilegio, de quo etiam loqui videtur dicta lex 1. ff. de constit. princ. Respondet igitur Glossa in d. c. *erit autem lex.* per hanc conditionem distingui legem à priuilegio. *Glossa.* Quam responsionem acriter impugnat Castro suprà, *Castro.* quia ex illa (inquit) sequitur, legẽ latam à Principe de perpetuo tributo sibi soluendo in suum commodum, dicendam esse priuilegium. Sed hoc nõ multum vrget contra Glossam; quia vel tale tributum esset iustum, vel iniustum: si iustum, etiam lex esset iusta, & licèt esset in commodum Principis, nihilominus esset propter commune bonum, tum quia bonum Principis, quatenus talis est, censetur commune, cùm ipse sit persona publica, & communis, tum etiam, quia iustum subsidium datum Principi à republica, commune bonum est totius reipublicæ. Si autem tributum esset iniustum; & tyrannicum, tunc non esset lex, sed haberet se ad modum priuilegij iniqui, & iniusti. Nec videtur illa responsio Glossæ aliena à sententia Cicer. lib. 3. de Legib. dicentis, *Maiores nostri in priuatas personas leges ferri noluerunt, id est enim priuilegium.* *Cicero.*

12. Nihilominus tamen existimo, istam conditionem non esse positam ab Isidoro ad excludendum priuilegium à ratione legis; tum quia eadem Glossa in c. *priuilegia.* d. 3. dicit, priuilegium esse legem, & in illo requirit alias conditiones positas ab Isidoro in alio cap. *erit autem lex*, tum etiam quia illa particula directè ponitur ad excludendas leges tyrannicas, vel quæ non cedunt in commune bonum, etiamsi fortasse nec ad priuatum respiciant, & ita necesse est, per illã conditionẽ excludi prauas leges, etiãsi priuilegia non sint; tum deniq; quia fortè necesse nõ fuit, priuilegiũ excludere, de quo dicam infrà suo loco. Nunc solùm asserо, ex parte boni communis non repugnare, quin sit lex, quia licèt proxima ejus materia sit speciale bonum alicuius familiæ, vel domus, vel aliquarũ personarum (propter quod fortasse priuata lex appellatũ est ab Isidoro in d. cap. *priuilegium*) nihilominus formaliter etiam debet respicere bonum commune, argumento cap. *requiritur*, & §. *nisi rigor.* & cap. *dispensationes.* 1. quæst. 7. & quæ tradit diuus Thomas 1. 2. q. 97. ar. 4. ad 1. Nam illud bonum per priuilegium concessum, ita debet esse aliquorum proprium, vt in bonum commune redundet, modo superiùs declarato. Ac præterea ipsa concessio priuilegij tam rationabilis esse debet, vt ad bonum commune spectet, ex similibus causis similia priuilegia concedi. Ex hoc ergo capite non excluduntur priuilegia à propria ratione legis; an verò excludantur ex eo, quòd respiciunt priuatam personam, vel possint esse propriè leges, maximè si perpetua sint, dicemus in lib. 10.

Priuilegium esse veram legem.

Cap. erit autem lex.

Cap: priuilegium.

Cap. requiritur.

Cap. dispensationes.

D. Thom.

13. Minor difficultas est in legibus tributorum: nam illæ communitati imponuntur, vt per se constat, & immediatè respiciunt bonum commune, quia, vt dixi, licèt videantur cedere in commodum Principis, tamen vt veræ leges sint, commune bonum respicere debent, quia non dantur Regi, nisi quatenus persona communis, & publica est, & vt in commune bonum illis vtatur. Vnde in Concilio Tolet. 8. cap. 10. de Regibus dicitur, *Non prospectantes propriu iura commodi, sed consulentes patriæ, atque genti.*

14. Ad alteram partem obiectionum generatim dicitur, hanc esse conditionem rerum humanarum, vt non seruent vniformitatem in omnibus, & ideo plerumque accidit, vt quod communitati expedit, vni vel alteri nocumentum afferat. Quia verò commune bonum præfertur priuato, quando simul esse non possunt, ideo leges simpliciter feruntur pro bono cõmuni, & ad particularia non attendunt, vt habetur in multis legibus. ff. de legib. & de iustit. & iur. & sumitur ex c. *licet*, de regular. & ex cap. *scias*. 7. q. 1.

15. Cõtingit autem aliquando sub eodem Rege esse plura regna, vel plures communitates quasi per accidẽs, quia re vera inter se non componunt vnum corpus politicum, sed ex accidenti diuersis titulis in illius potestatem deuenerunt, & tunc iniustum esse eisdem legibus diuersa regna obligare, si vni essent vtiles, & non alteri. Quia non comparantur tunc, vt bonum commune, & particulare, sed vt duo bona communia, quibus per se, ac sigillatim propriis legibus prospiciendum est, ac si sub diuersis Regibus permanerent, sicut facit etiam Pontifex cum præcipit diuersis religionibus, quatenus distinctę communitates sunt, & vnaquæque propriis legibus indiget. Quando verò communitates sunt partes eiusdem regni, seu politici corporis, tunc vniuscuiúsque partis bonum cẽsetur priuatum respectu totius communitatis, ad quã leges per se primò feruntur. Obseruanda verò duo sunt; vnum, ne tot sint particularia nocumenta, vt præponderent aliorum commodis; aliud, vt si opus fuerit, adiungatur dispensatio, vel exceptio: nam in huiusmodi euentibus maximè licet, & aliquando etiam deberi potest.

15. Ex quo facilè constat, quid dicendum sit de nocumento priuatæ personæ, illud enim minùs consideratur, & ideo aliquando permittitur, vt in præscriptione, quæ respicit bonum commune, scilicet, pacem, euitando lites, &c. Aliquando etiam intenditur, vt in legibus punitiuis, quæ etiam sunt ad commune bonũ necessariæ. Et ita explicatæ manent aliæ duæ conditiones legis positæ ab Isidoro in eodem capite, scilicet, vt sit necessaria, & vtilis; quas ita exponit D. Thomas q. 95. art. 3. vt necessitas referatur ad remotionem mali, vt quando lex fertur propter vitandum aliquod malum reipublicæ, vtilitas ad promotionem boni: quod rectè dictum est, ne altera ex illis particulis redundare videatur. In vtraque autem maius bonum commune attendi debet: ita enim remouendũ est vnum malum, ne inde aliud maius reipublicæ sequatur: aliàs talis lex non esset necessaria, sed perniciosa. Et ita est etiam procuranda aliqua vtilitas, ne inde maior impediatur, aut maiora mala cõmunia cõsequantur. Omnia ergo illa verba eãdem proprietatẽ in lege explicant, licèt sub diuersis respectib⁹ ad maiorem declarationẽ, quod satis est, vt non sint superfluę.

D. Thom.

16. *An lex generalis lata ea intentione vt noceat particulari, sit iniusta, & invalida.* *Bart.*

Quæri verò hìc solet, an lex lata sub forma generali, ea intentione, aut dolo, vt cedat in præiudicium singularis personæ, iniusta sit, vel inualida. Nam Iuristæ dicere solent, adeò esse iniquam talem legem, vt ab illa liceat appellare, vel exceptionem doli contra illam ponere, vt videre licet in Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iust. & iur. q. 5. n. 53. Panormit. in Rubric. de constit. n. 2. Felin. in c. *cùm omnes*, de const. n. 5. Iason, & Greg. Lop. vbi suprà. Non sentiunt tamen hi auctores, talem legem semper esse inualidã, aut iniustam: nam sine dubio potest interdum fieri ex rationabili causa, permittẽdo potiùs damnũ priuatũ propter cõmune bonum, quàm illud intẽdẽdo, vel etiam illud intendendo in pœnam iustam, vel si contingat intendi iniquè, à ferente legem ex odio priuato, non nocebit ipsi legi, nec iustitiæ eius, vt suprà dictum est; si aliàs ipsa sit necessaria ad commune bonum. Et ita docuit latè Felin. suprà concl. 1. & in 3. addit, idem esse, si lex fiat in fauorem priuatæ personæ, vel familiæ, quando illa redundat in commune bonum, quod est satis clarum ex dictis. Loquuntur ergo dicti auctores, quando damnum tertij sine iusta causa sub specie communis legis procuratur; tunc enim clara est iniustitia: & consequenter est etiam licita, & debita conueniens defensio, de qua ipsi tractant, quia ad ipsos pròpriè pertinet.

Panormit. Felin. Iason. Greg. Lop.

Felin.

CAPVT VIII.

Vtrùm sit de ratione legis, vt publica potestate feratur.

1. EXplicuimus finalem causam legis; sequitur vt de efficiente dicamus: nam ex illa sumitur alià conditio legis, sine cuius cognitione legis natura integrè tradi, aut definiri non potest. Propter quod etiam D. Thom. d. q. 90. art. 3. proponit similem quæstionem, interrogando, an ratio cuiuslibet sit factiua legis? Videtur enim vniuscuiusque ratio habere vim legis saltem quoad dictamina legis naturalis; ergo saltem in lege naturali non est necessaria hæc conditio, vt scilicet à publica potestate feratur. Antecedens patet, tum ex illo Pauli ad Roman. 2. *Cùm gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.* Tum etiam quia secluſa omni superiori potestate, lex honorandi parentes, vel non mentiendi, & similes, semper obligant: non est ergo illa conditio de ratione legis, vt talis est: nam quod non est de ratione vnius speciei, non est de ratione generis. Et confirmatur, quia omnes etiã aliæ leges humanæ nihil aliud sunt, quàm *prudentum virorum consulta*, vt dicitur in l. 1. ff. de legib. consulta autem prudentum non requirunt specialem potestatem publicam, sed prudentiam, & rectam rationem. Vndè Cicer. libr. 1. de legib. *Lex* (inquit) *est naturæ vis, mens, & ratio prudentis*, & Isidor. 25. Etymol. c. 10. *Si ratione* (inquit) *lex consistat, lex erit omne iam quod ratione constiterit.* Lex ergo ex ratione pendet, non ex alia potestate.

D. Thom. *Romã. 2.* *Cicero.* *Isidor.*

2. Dicendum nihilominus est, legem esse præceptum ab eo impositum, qui vim habeat cogendi, ac subinde de ratione legis esse, vt ab habente publicam potestatem feratur. Hoc intendit D. Thom. in d. art. 3. & est quasi principium primum in materia morali. Non potest autem vniformiter in omnibus legibus declarari, ideóque per partitionem diuinarum humanarumque legum distinctiùs ostendetur. De legibus enim diuinis per se notum est, sicut de ratione earum est, vt à Deo, tanquam à proximo legislatore procedant, ita necessariò procedere ab habente non solùm publicam potestatẽ, sed etiam supremam, &, vt ita dicam, per essentiam, quia Deo naturaliter cõpetit supremum dominium rerum omnium, & cum omni iure, tam nominandi, quàm gubernandi, & regendi, & homo etiam naturaliter est Deo subiectus. In hac ergo subiectione ex parte hominis, & potestate suprema ex parte Dei, fundamentum habent leges diuinæ: iuxta illud Isai. 33. *Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster*, vtiq; sũmus, & indepẽdens ab omni alio, qui auctoritate propria, & non ab alio accepta leges ferre potest, & cogere ad earum obseruationem, & punire trãsgressores. Quomodo

D. Thom. De ratione legis esse, vt à publica potestate feratur.

Isaiæ 33.

modo dixit Iacob cap. 4. *Vnus est legislator, & iudex, qui potest perdere, & liberare*; leges ergo diuinæ necessariò dicunt respectum ad publicã, & supremam potestatem. Quocirca lex naturalis, aut propria lex nõ est; aut si vera lex est, à publica etiam procedit gubernandi potestate, quia si lex diuina est, ergo est ab eius potestate, quæ naturam gubernat, eique dominatur. Quomodo autem lex naturæ Deum habeat auctorem, libro sequenti declarabitur.

Iacob 4.

3. Præceptũ requirit in imponente aliquam potestatem. Differentia inter actus petendi, promittendi, & imperandi. D. Thom.

Vt autem in legibus humanis hanc veritatem declaremus, & ostendamus, supponimus primò, præceptum, vt tale est, necessariò postulare aliquam superiorem potestatem in præcipiente respectu eius, cui præcipit. Nota enim est differentia inter hos tres actus, petere, seu orare; promittere, seu vouere; imperare, seu præceptum imponere; quod primum est indigentis, & ideo, vt sic, est inferioris ad superiorem; vltimus est superioris ad inferiorem; secundus verò potest esse ad omnes, vt indicauit D. Thomas 2. 2. q. 88. artic. 1. & tract. 4. & 6. de relig. in princ. explicuimus. Ratio verò est, qua per actum orationis, nec se obligat homo, nec obligat alium, sed solùm vult aliquid ab alio obtinere, in quo inferiorem se illi exhibet. Per promissionem autem obligat homo seipsum, quam potestatem vnusquisque in se habet, & potest illam exercere respectu æqualis, vel inferioris, aut superioris, quia numquam exercet ius in alium, sed in se, nec cogit alium ad acceptandum si nolit. Per præceptum autem obligat præcipiens alium, cui præcipit, & ideo necesse est, vt in illum habeat ius, & superiorem potestatem. Non enim potest esse actio sine principio proportionato, à quo manet, hoc autem principium in præsenti est potestas illa, per quam vnus alteri superior constituitur. Item non omnis homo potest alteri præcipere, nec æqualis (vt sic dicam) potest æqualem obligare, vt est per se notum, quia non est vlla ratio, cur vnus magis teneatur parere alteri, quàm è cõuerso, esset que bellũ iustũ ex vtraq; parte; est ergo necessariò specialis potestas superior ad præcipiendum validè, & efficaciter. Vnde cùm lex sit essentialiter præceptũ; etiã hoc erit de legis essentia, ac necessitate, etiam in humanis legibus.

4. Diuisio potestatis præceptiuæ in dominatiuã, & iurisdictionẽ.

Secundò verò addendum est quòd sicut præceptum, & lex non conuertuntur, quia non omne præceptum est lex, licèt omnis lex sit præceptum, ita potestas præceptiua, & legislatiua non conuertuntur. Potestas ergo præceptiua quasi generica est, quæ in duas species distinguenda est, quas potestatem œconomicam, & politicam, vel potestatem dominatiuam, & iurisdictionis appellare possumus, sicut eas nominauimus, & distinximus in ordine ad votorum irritationem, & dispensationem libr. 6. de voto, cap. 1. Et solent etiam distingui ab auctoribus distinguentibus dominium in dominium iurisdictionis, & proprietatis, vt latè declarat Molin. tract. 2. de iustit. disp. 3. cum Couarr. in regula, *Peccatum*, 2. p. §. 9. n. 8. & attigit Seneca lib. 7. de benefic. cap. 4. dicens, *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Possunt autem distingui hæ potestates circa personas, & aliquo modo circa res alias, circa quas propriùs inuenitur potestas dominij, quàm iurisdictionis, tamen suo modo etiam hæc circa illas versatur, vel secundariò, & per cõsecutionem, vel per modum administrationis: hoc verò nunc ad præsens nõ spectat: nã ad leges, vel præcepta per se requiritur potestas in personã, vt ex ratione præcepti declaratũ est.

Molin. Couarr. Seneca.

5. Variæ differentiæ inter potestatẽ dominatiuã, & iurisdictionis.

Inter illas autem potestates, vt in personis versantur, cùm multæ aliæ differentiæ assignari possint, tres sunt, quæ ad præsentem causam faciunt. Vna est, quòd potestas dominatiua regulariter est circa priuatas personas, seu inter partes imperfectæ communitatis, & interdum est ex iure naturæ per naturalem originem tantùm, & ex vi illius, vt est patris potestas in filium: interdum est etiam natura, supposito tamen pacto humano, vt est potestas viri in vxorem in ordine ad gubernationem domus, & personæ; aliquando est ex iure gentium, vel ciuili, vt potestas domini in seruum bello captum; interdũ ex humano contractu, & vt dominium in seruum, qui se vendidit, & huc spectat potestas, quæ per votum obedientiæ confertur ei, cui obedientia promittitur. At verò potestas iurisdictionis per se primò respicit communitatẽ perfectam: nam per se est ad politicam gubernationem, quæ in tali communitate est necessaria: nam ad imperfectam sufficit prior potestas. Atque hinc sequitur secunda differentia, quia in potestate iurisdictionis multa maior vis ad coercendum, & cogendum inuenitur, quam in potestate dominatiua, tum quia maior est potestas communis, quàm priuata, tum etiã quia ad comunitatem perfectam tuendam, & omnes partes eius in officio continendas, maior coercitio necessaria est, quã in priuata domo, vel inter priuatas personas. Et ita non licet domino sæuire in seruum, vt dicunt iura ciuilia, expedítque reipublicæ, vt seuerior correctio non nisi auctoritate publica fiat. Vnde est etiam notãda tertia differentia, quia dominatiua potestas ordinariè magis est in commodum habẽtis illam, quàm eius, in quem habetur, licèt aliquãdo possit contrarium inueniri, maximè quando confertur ex pacto voluntario in eum finem ordinato, vt in obedientia ex voto debita frequentiùs seruatur. Posterior autem potestas per se, & ex primæua institutione sua est propter bonum communitatis, in quam datur, vt capite præcedenti declaratum est.

6. Ad ferendas leges necessaria est potestas iurisdictionis in legislatore.

Ex his ergo concluditur veluti quarta differentia, quæ ad præsens refert. Dicendum est enim, ad ferẽdas leges necessariam esse potestatem iurisdictionis, nec solam dominatiuam per se sufficere. Ita docent Canonistæ communiter in cap. *cùm accessissent*, & ca. *cùm in Ecclesia sanctæ Mariæ* (per textum ipsum) de constit. & in ca. *Ecclesiarum*, & cap. *solutæ*. de maior. & obedi. c. *duo sunt*. & c. *bene quidem*. 96. d. Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iustitia & iure. in 1. q. princ. idem in l. *imperium*, ff. de iur. omni iudic. vbi n. 8. ait legum lationem pertinere ad iurisdictionem meri imperij, vel existentis in gradu proximo. Quod ibi sequuntur communiter Doctores, Anton. in cap. vlt. de his, quæ fiunt à prælatis, & Bald. in l. 1. ff. de iustit. & iur. consentiunt etiam Theologi cum D. Thom. d. q. 90. ar. 3. q. 69. ar. 5. 2. 2. q. 67. ar. 1 5. Soto lib. 1. de iust. q. 1. ar. 3. Sylvest. Angel. & alij Sũmistę, verb. *lex*. Sumitur etiã hæc assertio ex Arist. libr. 10. Ethic. cap. vlt. dicente, *Patris præceptio vires non habet, neque necessitatem, neque vllius omnino vnius viri, nisi sit Rex, vel aliquis talis: Lex autem vim habet cogentem.* Plat. in Dialog. Ciuilis, seu de regno, versus finem. *Legum lationem* (dicit) *ad dignitatem regiam pertinere*, quod & latè prosequitur Plutar. in Comment. in Principe requiri doctrinam, ait, *legem esse principis opus.* Vnde Philo lib. 2. de vita Mosis in princip. *Regis* (inquit) *officium est iubere quæ oportet fieri, & vetare a quibus abstinere decet, cæterùm iussio faciendorum, & interdictio cauendorum propriè ad legem pertinet.* Eodem modo loquuntur Patres, Basil. hom. cap. 2. in init. Prouerb. *Si regnum* (inquit) *est legitima potestas, manifestum est, quòd ex rege, alioqui hoc nomine digno, exeuntes vitæ præceptiones multum apud omnes momenti habeant ad considerandam, & cõsequendam in communi bono vtilitatem.* Et Clemens Alex. lib. 1. Stromat. c. 14. versus finẽ, legum ferendarum sapientiam, imperatoriam vocat, & maximè regiam. & infrà, *Quemadmodũ pastoralẽ artem omnium curam gerere dicimus, ita etiã legũ ferendarũ artem dicemus, virtutẽ hominum cõparare, humanum bonum pro viribus excitantem, vt quæ gregis hominum curam gerat, & prouidentiam.*

Anton. Bald. *Arist.* *Plato.* *Basil.*

7. *Confirmatur resolutio rationibus.*

Rationibus etiam potest facilè hæc veritas declarari. Primò, quia legislatio est potissimus actus, quo respublica gubernatur, ideóque propter eius commune commodum ferri debet, vt vidimus; ergo per se spectat ad potestatē gubernatiuā reipublicæ, ad quam pertinet eius commune bonum procurare: hæc autē est potestas iurisdictionis, vt declaratum est. Item potestas dominatiua per se est priuata, quę potest esse in vna persona respectu alterius; potestas autem iurisdictionis per se est potestas publica, & ad communitatem ordinata; ergo hæc sola est principium proportionatum ad ferendas leges, quæ per se etiam ad communitatem referuntur, vt dictum est. Tandem potestas dominatiua ad summum potest præcipere ex virtute obedientiæ, vel iustitiæ, aut pietatis; quasi exigendo vsum rei suæ, aut sibi promissæ: lex autem præcipit constituendo actum in proprtia specie virtutis iuxta exigentiam materiæ, in qua lex versatur, & in illa necessitatem imponendo: hæc autem efficacitas est propria potestatis iurisdictionis, quia est actus publicæ potestatis; ergo hęc potestas est per se requisita ad leges ferendas.

8. *Quæ potestas iurisdictionis sit sufficiens ad leges ferēdas.*

Rectè autem (vt suprà tetigi) aduertit Bart. in loco allegato, non omnem potestatem iurisdictionis esse sufficientem ad leges ferendas: habent enim ordinarij iudices iurisdictionem, & tamen leges ferre non possunt; requiritur ergo principalis quædam, & primaria potestas in illo ordine. Quia sicut condere legem vnus est ex præcipuis actibus gubernationis reipublicæ, ita præcipuam, & superiorem Requirit potestatem. Hæc autem potestas primariò, & per essentiam in Deo est; communicatur autem regibus per quandam participationem, iuxta illud Sap. 6. *Audite reges, &c. quoniam data est à Domino potestas vobis. Non enim est potestas nisi à Deo*, vt dicitur ad Rom. 13. Et ideo vnusquisque pro mensura potestatis sibi commissæ potest leges facere, & non ampliùs. Nam vt rectè dixit Chrysost. in Psalm. 44. circa finem, Regum leges ratæ sunt, & validæ intra eorum fines. *Romanorum Imperator Persis non posset ferre leges, nec Persarum Rex posset ferre leges Romanis.* Et sic de cæteris. Quomodo autem hæc potestas sit in omnibus, & ad eos dimanet, & quotuplex sit, & an semper sit necessaria ad condenda humana statuta, infrà dicendum est, tractando de lege humana; vbi etiam explicabimus, in quo gradu oporteat hanc iurisdictionem habere, vt ad legem ferendam sufficiat.

Sapient. 6. *Rom. 13.* *Chrysost.*

9. *In omni communitate semper esse aliquam potestatem supremā.*

Nunc solùm aduerto in omni communitate esse aliquam potestatem supremam in suo ordine, vt est in Ecclesia Pontifex, in regno temporali Rex; in republica, quæ aristocraticè gubernatur (id est, per se ipsam) tota respublica. Non enim potest esse corpus, nisi sit monstrosum, & mutilum sine capite. Et de hoc capite ait D. Thomas d. artic. 3. esse, vel ipsam multitudinem, id est, rempublicam, vel gerentem vicem eius; potest autem vicem eius gerere, vel qui ab ipsa est constitutus, vel qui immediatè à Deo, vt infrà dicetur. Ideóque vt ab vtroque abstraheret, rectè cōclusit, *legem debere esse à persona publica, quæ totius multitudinis curam habet.* Constat igitur, potestatem ferēdi leges humanas saltē esse in supremo capite, quodcunque illud sit, quia nec potest procedi in infinitū, nec in alio esse potest maior potestas in illo ordine. In inferioribus autem, & subordinatis principibus tanta erit, quanta illis fuerit communicata à capite: quod est ratione muneris vniuscuiusque ex consuetudine, aut ex legibus, vel priuilegiis intelligendum erit, vt infrà latiùs dicetur.

D. Thom.

10. *D. Thom. Fit satis rationi dubitan di ex D. Tho.*

Ad rationem ergo dubitandi in principio positam rectè respondet D. Thom. suprà ad primum, legem naturalem posse considerari, vel prout est in subditis, vel prout est in aliquo superiore, à quo lata est. Priori modo est à natura insita ipsis hominibus, qui per eā gubernantur, eíque obedire debent, & hac ratione quatenus illam in suis mentibus scriptam habent, dicitur vnusquisque sibi ipsi esse lex, sicut codex legum interdum solet vocari lex, vt de libris veteris Testamenti ex Hieronymo suprà diximus: liber autē mortuus non potest dici esse sibi ipsi lex, quia non potest se per legem in ipso scriptam gubernare; cor autem hominis est liber viuus, in quo est lex naturæ scripta, & ideo quatenus illa regitur, dicitur sibiipsi esse lex. Quomodo autem illa lex naturæ sit ab aliquo superiore potestatem habente, dicemus in libro sequenti. Ad confirmationem respondetur, solam honestatem, vel iustitiam actionis, quæ per legem humanam præscribitur, non esse satis ad propriam obligationē legis, & ideo licèt in condendis illis legibus sit necessaria prudentia, & ideo interuenire debeant, & soleāt consilia sapientum; tamen illa non sufficiunt sine voluntate habentis potestatem, à qua potestate, & voluntate lex accipit vim, & esse legis, vt suprà dictum est. Quando ergo dicuntur leges esse consulta sapiētum, vel esse id, quod ratione constiterit, aut quid simile, denominatio sumitur à proprietate quadam maximè necessaria, & fortasse posita est ad illius necessitatem indicandam; non verò quia illa sufficiat.

CAPVT IX.

Vtrùm sit de ratione legis, vt sit iusta, & iustè lata, vbi de aliis conditionibus legis ab Isidoro positis.

1. EXpositis conditionibus in lege requisitis ex parte personarum, seu causarum, quæ possunt extrinsecè iudicari; explicandæ veniunt conditiones veluti intrinsecæ, & actui, in quem legis præceptum cadere potest, & ipsi actioni ferendi legem quas ad iustitiam reuocamus, & sub illa comprehendimus omnes conditiones positas ab Isidoro lib. 5. Etymol. c. 2. vbi sic inquit, *Lex erit omne, quod ratione constiterit, dumtaxat quòd religione congruat, quòd disciplinæ conueniat, quòd saluti proficiat.* Videtur autem loqui magis de consuetudine humana, quàm de lege in genere, quāuis verba possint ad omnia accommodari. In eodem verò libro c. 21. & lib. 2. c. 10. alias conditiones, vel easdem distinctiùs enumerat, dicēs: *Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundùm naturam, secundùm consuetudinem patriæ, tempori, locóque conueniens.* Quas etiam conditiones de lege humana interpretatur D. Thom. 1. 2. q. 95. artic. 3. Quia verò vel omnes, vel præcipuæ illarum in omni lege locum habent, & ad concludendam legis definitionem, necesarium est, notitiā illarum habere; ideo earum explicatio conuenienter in hunc locum cadit. Omnes autem reuocamus ad duas conditiones in titulo insinuatas, scilicet, vt lex sit iusta, & iustè feratur, quas ex professo explicabimus, & cum illis aliàs corollariè declarabimus.

Isidor. *D. Thom.*

2. *1. Assertio. De ratione legis est, vt præcipiat iusta.*

Dico ergo primò. De ratione, & essentia legis est, vt præcipiat iusta. Assertio est non solùm certa secundùm fidem, sed etiam clara secundùm naturalem rationem. Et ita eam tradunt non solùm Theologi, & Patres inferiùs allegandi, sed etiam passim Philosophi in præcedenti capite citati. Declaratur autem in hunc modum, quia duobus modis intelligi potest, legem debere esse iustam, vno modo respectu ipsius actus exercendi à subdito ex vi talis legis, nimirum quòd talis sit, vt possit ab eo iustè fieri: alio modo respectu ipsiusmet legis, quòd nimirū sine iniuria homini imponatur. Potest enim interdū actus esse talis, vt à subdito iustè fieri possit, vt v. g. ieiunare in pane, & aqua, & quòd superior iniuriā illi faciat talē actū præcipiēdo. Quā distinctionē tradidit D. Th. 1. 2. q. 96. art. 4.

Dupliciter consideratur lex vt iusta.

D. Thom.

Hæc

Hęc ergo assertio intelligitur de priori parte, seu modo legis iustæ; nam ad distinguendam illam ab altera parte, diximus legem debere iusta præcipere. Præterea iustitia interdum significat particularem virtutem, interdum verò omnes virtutes; hic verò generatim accipiendum est, cùm dicimus legem debere esse iustam, quia id, quod præcipit, tale esse debet, vt iustè, & honestè, seu studiosè fieri possit. Verumtamen hæc ipsa conditio dupliciter explicari potest, scilicet, vel negatiuè, vt scilicet quod præcipitur, nec iniustum, nec turpe sit, vel positiuè, vt sit iustum, & honestum.

3. Conditio ergo hæc præcipuè intelligitur priori modo, & sic est euidens; alia verò ratione inuenitur in legibus diuinis, & aliter in humanis. In diuinis enim ratio est rectitudo per essentiam diuinæ voluntatis. Est enim Deus summè bonus, & ideo non potest aliquid prauum præcipere. Item quia non potest Deus sibi esse contrarius; ergo nec contraria simul præcipere, manente cõtrarietate, vel ergo opus præceptum tale est, vt nullo modo possit ab illo separari iniquitas, vt est mentiri, vel odio habere Deum, vel ei sufficienter loquenti non credere, & similia, vel est tale, vt ab eo possit malitia separari, mutata materia, vel operandi modo, vt est hominis occisio, vel quid simile. Quando opus est priori modo intrinsecè malum, eo ipso prohibetur lege naturali, & consequenter à Deo vt est auctor eius; ergo impossibile est, vt lex diuina positiua aliquid contra hanc naturalem iustitiam contineat, licèt supra illam multa possit præcipere, quæ in suo ordine sunt honestissima. Si autem opus sit posterioris rationis, eo ipso, quod à Deo præcipiatur, erit honestum, vt in facto Abrahæ videre licet, & idem est in similibus, de quibus dicemus infrà, tractando de dispensatione legis naturalis. Hic enim posterior modus præcipiendi (quod notandum est) non contingit in generalibus legibus diuinis, sed ad summum in aliquibus, & raris personalibus præceptis, & ideo de legibus diuinis euidentissimum est, continere semper hoc iustitiæ genus.

4. De legibus autem humanis, hoc fundatur in alio principio. Nam legislator humanus non habet volũtatem perfectam, sicut Deus, & ideo quantum est ex se, & quoad factum potest interdum iniqua præcipere, vt constat; non tamen habet potestatem ad obligandum per iniquas leges, & ideo licèt iniqua præcipiat, tale præceptum non est lex, quia vim, aut valorem ad obligandum non habet: loquor autem de opere iniquo, quòd sit contra legem naturalem, aut diuinam. Nam si sit malum solùm quia prohibitum lege humana, & illa possit auferri per subsequentem legem, iam illa posterior lex non erit de opere malo, quia reuocata priori lege, tollitur malitia operis. Et ita est clara ratio assertionis, tum quia illa potestas est à Deo; quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt; ergo est data in bonum, & in ædificationem, non in malũ, seu in destructionem. Tum etiã, quia nullus inferior potest obligare contra legem, & voluntatem superioris; sed lex præcipiens prauum actum est contra legem Dei prohibentis illum; ergo non potest obligare, quia impossibile est, homines simul obligari ad agendum, & non agendum aliquid: si autem opus prauum est prohibitum lege diuina, non potest lex inferioris tollere illam superioris obligationem; ergo nec potest inducere suam; ergo eius lex de tali opere non potest esse valida. Et de hac iustitia legis loquebatur Aug. lib. 1. de libero arbit. cap. 5. cùm dixit, *Mihi lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit.* Et de eadem intelligi potest, quod dicit lib. de vera relig. c. 31. *Conditor legum temporalium, si vir bonus est, sapiens legem consulit æternam, vt secundum eius incommutabiles regulas, quid sit pro tempore vitandum, iubendúmque dis-*

Auguſt.

A *cernat.* Vnde sicut lex æterna solùm iusta præcipit, quia est ipsa iustitia per essentiam, ita vera lex humana esse debet participatio eius, & ideo non potest validè præcipere nisi iusta, & honesta, iuxta illud Prouer. 8. *Per me reges regnãt, & legũ cõditores iusta decernũt.* *Prouerb. 8.*

Atque hinc vlteriùs concluditur, hanc conditionem, etiam positiuè intellectam esse de ratione legis; quamuis non vno, & eodem modo singulis applicãda sit. Declaratur prior pars ex præcedenti: nam si actus præceptus non est malus de se, & per superiorem præcipitur, eo ipso potest honestè exerceri, quia ex vi præcepti recipit aliquam honestatem, etiamsi de se illam non semper habeat. Sicut enim actus de se non malus, fit malus per iniustam prohibitionem superioris; ita actus de se non bonus, neque malus, per legem præcipientem iustè fiet bonus: & ita semper lex est de bono actu, quia vel bonum supponit, vel facit. Et ita constat posterior pars. Nam actus præcepti per legem interdum supponuntur boni, & honesti de se, & per legem accipiunt tantùm necessitatem, & obligationem, quia antea erant voluntarij, & eorum omissio non erat mala; post latam autem legem omisio fit mala, & actus sit necessarius ad honestatem, vt patet de actu audiendi Missam, ieiunandi, vel similibus. Aliquando verò lex datur de opere de se indifferente, vt de ferendis, vel non ferendis armis tali tempore, aut loco, & similibus, & tunc actus fit bonus, & ex efficacia, & ex fine legis, quæ honestas ordinariè pertinet ad aliquam specialem virtutem iuxta capacitatem materiæ, in qua lex versatur, quia in illa constituit tale medium, vt in lege ieiunij, seu prohibente pro tali tempore vsum talium ciborum de se indifferentium, & similibus: nonnunquam verò potest pertinere ad solam obedientiam, vel iustitiam legalem, vt in lege prohibente ferre arma, vel alia simili. His ergo modis debet lex esse iusta ex parte materiæ. *5. Quomodo actus præceptus per legẽ habeat honestatem positiuam.*

6. Posset verò hîc fieri obiectio de lege humana permittente aliquod malum, quæ non videtur esse de re iusta. De qua difficultate captiosè disputat Aug. d. lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. & 6. & infra de illa redibit sermo. Nunc breuiter dico, materiam illius legis non esse opus malum, sed permissionem eius; permissionem autem operis mali bonã esse posse, cùm Deus illam velit, & ita legẽ illam esse de materia iusta. Quòd si quis vrgeat; quia permissio non est materia legis, sed effectus. Respondeo in primis permissionem non fieri à lege, nisi quatenus præcipit talem actũ permitti, & non puniri, nec cohiberi, aliàs non posset subsistere vera ratio legis, vt ex genere eius constat, & infrà latiùs dicam. Deinde si quis ita loqui velit, vt actus ille sit materia legis. Respõdeo actum ipsum sub duplici ratione considerari posse, scilicet, vt operabilẽ; &, vt sic, esse malum, vel vt permissibilẽ (vt sic dicã) & sub ea ratione nõ esse materiam prauam, vel rationi contrariam. Quod est dicere, actum illum non esse aptam materiam capacem obligationis legis, esse tamen capacem permissionis, quia in ordine ad finem talis potestatis non postulat necessariò prohibitionẽ vel punitionem, & ideo, vt sic, esse materiam iustam in ordine ad talem legem. *Auguſt.* *Quomodo lex quæ versatur circa malum permissionem, sit iusta.*

7. Ex hac assertione sic declarata duo inferre possumus. Vnum est, ad illam maximè pertinere primam conditionem positam ab Isidoro in d. cap. *erit autem lex*, scilicet, vt lex sit honesta, quod ex ipsa vocis proprietate satis patet. Addo etiam ad hanc iustitiam legis optimè reduci omnes conditiones positas ab Isidoro priori loco, seu in capit. *consuetudo*, d. 1. Vbi primùm ait, *lex erit omne, quod ratione constituerit*, id est, lex debet esse consentanea rationi, quod nihil aliud est, quàm debere esse iustam in sensu explicato. Imò in hac conditione virtute includitur omnis, & *1. Corollar. Honestatem esse de ratione legis, & ad hanc reliquas conditiones ex Isidor. reduci.*

tota iustitia legis, quia non potest lex esse rationi conformis absolutè, nisi vndique iusta sit. Et ideo D. Thomas d.q.95.art.3. non accepit hanc vt specialem conditionem legis, sed vt generalem, virtute includentem omnes, & ideo illas prætermisit.

8. Isidor. D.Thom. Secundò ergo requirit Isidor. in lege, *vt religioni congruat*, quod D.Thomas ibidem exponens de lege humana, dicit, esse debere congruentem religioni in quantum esse debet proportionata legi diuinæ. Hæc autē proportio non in alio consistit, nisi in hoc, quòd non præcipiat, quæ lex diuina prohibet, nec prohibeat, quæ illa præcipit, & sic etiam idem est esse congruentē religioni, quod esse honestam. Possumus autem & conditionem extendere ad omnem legem, & religionem cum maiori proprietate accipere pro vero ritu colendi verum Deum. Sic enim constat legem æternam, vt præceptiua est ad extra pro suis temporibus, esse maximè congruentem diuino cultui, quia Deus per illam legem omnia ad suum honorem, & gloriam ordinat. Et ideo maximè prohibet omne peccatum, quia suæ legi, & bonitati contrarium est. Item lex naturalis, quæ est prima illius participatio, præcipuè præcipit cultum Dei, propter hoc enim dixit Paul. ad Rom. 1. gentes fuisse inexcusabiles; quia cùm nouissent illum, non sicut Deum glorificauerunt. Et ideo lex naturæ, non solùm non præcipit, verùm nec permittit aliquid, quod cum veri Dei religione non congruat. Quamuis enim non singula præcepta illius legis præcipiant cultum Dei; nullum tamen præcipit aliquid, quod non possit in gloriam Dei fieri, & hoc est religioni congruere.

9. Hebr.7. In legibus etiam diuinis positiuis est hæc conditio per se nota, quia semper datæ sunt, vt maximè congruebat ad diuinum cultum, & religionem pro talibus temporibus, & populis, vt infrà tractando de illis legibus videbimus, & optimè colligi potest ex illa sententia Apostoli ad Hebr. 7. *Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat.* Nam licèt specialiter id dictum fuerit propter legem veterem, fundari rectè potest in hac conditione legis, quòd debet congruere religioni, & ideo, mutato ritu religionis, illam mutari necesse est. Vnde hinc etiam solet Aug. vtriusque legis consonantiam, & rationem explicare, vt attigit lib.3.Confess.c.37.& latè prosequitur in libris contra Faust.& sæpe aliàs. Denique leges humanæ, si sint canonicæ, per se primò intendunt diuinum cultum, & religionem, & ita ferè singulæ in illa materia versantur: aliqua verò possunt in aliis materiis versari, semper tamen in eis obseruatur maximè religionis decentia, & congruentia. Denique leges ciuiles, licèt hunc finem per se non habeant, illi tamen subalternantur, & ita debent illi non repugnare; aliàs iustæ non possunt esse, & hoc modo debent congruere religioni. Potest enim hæc conditio, & positiuè, & negatiuè explicari, & licèt in quibusdam legibus prior modus inueniatur; in aliis sufficit posterior, scilicet, vt religioni veræ non repugnent, quod totum ad honestatem earum pertinet.

August.

10. Isidor. Tertiò requirit Isidor. in lege, *quòd disciplinæ conueniat*, quod D.Tho. exponit, *Quia debet esse proportionata legi naturæ*, quæ proportio non in alio potest consistere, nisi in hoc quòd non deuiet à præceptis & præscriptis legis naturæ; debet enim legislator humanus se gerere in ferendis suis legibus tanquam discipulus (vt sic dicam) legis naturalis, & ea præcipere, quæ disciplinæ illius legis congruant. Quod rectè quidem dictum est. Tamen si hanc conditionem intelligamus de disciplina respectu subditorum, optimè dicemus omnem legem tradere subditis conuenientem doctrinam, & sic disciplinæ conuenire. Est enim omnis lex instructio quędam subditorum, iuxta illud, *Lex Domini immaculata*, &c. *sapientiam præ-*

Psalm.18.

stans paruulis; quia omnis iusta lex aliquo modo lex Domini est, sapientiámque præstat paruulis; ergo respectu illorum doctrina quædam est, ergo rectè de omni lege dicitur, quòd debet esse conueniens disciplinæ. Illa autem instructio morum (de hac enim est sermo) conueniens dicitur disciplinæ, quæ virtutem promouet, vel ita est vtilis ad alios fines, vt moribus honestis non noceat, sed potiùs prosit, quantum in se est. Nam etiam hæc conditio potest positiuè, & negatiuè intelligi, & vterque modus sufficit cum proportione accommoda. Licèt vix possit esse lex non repugnans moribus honestis, quæ non habeat aliquam congruentiam ad honestam disciplinā, si alioqui est vtilis reipublicæ, quod in vltima illarum conditionum significatur. Addit enim Isidor. *Quod saluti proficiat.* Quod exponit D.Thom. *In quantum est proportionata vtilitati humanæ*, subindicans ad hanc conditionem pertinere, quod suprà dictum est, legem esse vtilem communi bono, in quo sensu etiam potest ad omnem legem hæc conditio accommodari, vt suprà declaratum est. Posset tamen hæc particula subintelligi magis theologicè de salute animæ, quam fortasse præ oculis habuit Isidor. Nam illam solent sancti Patres nomine salutis significare. Erit autem lex talis, si sit iusta, quia obseruantia legis iustæ, quantum est de se, proficit ad salutem. Et ita per hæc omnia verba explicatur honestas legis, vt obseruandæ à subdito. Neque propterea sunt verba superflua, quia per diuersos respectus magis explicatur honestas legis, & connexio, quam habet cum superioribus bonis tam ad Deum, quàm ad animam pertinentibus.

Isidor D.Thom.

11. 2.Corol. *Legem sine honestate, non solùm legis rationem non habere, verùm nec obligari nec seruari posse.*

Secundò infertur ex dictis, legem non habentem hanc iustitiam, seu honestatem non esse legem, neq; obligare, verùm etiam nec seruari posse. Hoc constat, quia iustitia repugnans huic honestati legis est ipsi Deo contraria, quia includit culpam, & offensionem Dei; ergo non potest licitè seruari, quia non potest Deus licitè offendi. Item talis iniustitia non potest inueniri nisi in legibus ab hominibus latis; oportet autem obedire Deo magis, quàm hominibus; ergo non possunt tales leges seruari contra obedientiam Dei; sicut non obeditur Prætori contra præceptum Regis, sicut à fortiori argumentatur August. lib.1. de verb. Domini, serm.6.c.8. Aduertunt autem omnes Doctores necessarium esse, vt de iniustitia legis certò moraliter constet: nam si res sit dubia, præsumēdum est pro legislatore, tum quia habet altius ius, & illud possidet; tum etiā quia regitur altiori cōsilio, & potest habere rationes vniuersales subditis occultas, tum etiam, quia aliàs subditi sumerent nimiam licentiam non parendi legibus, quia vix possunt esse tam iustæ, quin possint ab aliquibus per apparentes rationes in dubium reuocari. Atque ita docuit August. 22. contra Faustin. capite 75. & refertur in capite, *quid culpatur*. 23.q.1. Quantà verò certitudo de hac iniustitia legis necessaria sit, vt homo teneatur illi non parere, in 1.2. tractando de conscientia tradi solet, & infrà tractando de obligatione legis, præsertim humanæ, aliqua dicemus: nam circa illas leges solent maximè occurrere huiusmodi dubia, & possunt multiplicetur variari, & ideo ibi commodiùs, ac pleniùs hæc materia expedietur. Quomodo autem in casu dubio pro principe præsumatur, tractant latè Panormit. in capite, *cùm in Ecclesiarum*. nu. 14. & Felin. nu. 60. & sequentibus de Constitution. Turrecrem. in cap. *sententia*. 11. quæst. 3. conclusion. 6. & 7. nu. 8. & 9. & in cap. *si dominus*, eadem causa, & quæst. in fine.

D.Aug.

In dubio de honestate legis præsumendam esse honestatem, ac proinde seruā dam.

Panormit. Felin. Turrec.

12. 2. *Assertio, de ratione legis esse vt iustè ferat.*

Dico secundò: De ratione legis est, vt iustè feratur, & aliter lata non erit vera lex. Prior pars communis est. Et quoniam de diuinis legibus satis per se

euidens

euidens est iustè ferri, in humanis explicabitur assertio, quam posuit D. Thom. dict. quæst. 96. art. 4. vbi expositores omnes, & alij statim referendi. Probatur autem primò in generali; quia de ratione legis est, vt sit rationi consentanea, vt probant omnia adducta in superiori puncto, & omnes etiam Philosophi suprà citati agnouerũt: vt autem sit rationi consentanea, non satis est, vt habeat materiam honestam, sed etiam, vt formam iustam, & rationabilem seruet, & hoc est iuste ferri, ergo hoc est de ratione legis. Deinde declaratur in particulari, supponendo, cùm dicimus esse de ratione legis, vt iustè lata sit, non esse sermonem de modo iustè operandi ex parte operantis; sed ex parte operis. Nam modus ex parte operantis requirit, vt non solùm ex parte legis nihil deficiat, sed etiam, vt operans bono affectu, & non ex odio, vel cupiditate moueatur, & quòd in modo, & circumstantiis operandi ex parte sua prudenter se gerat, hic autem modus studiosus, seu virtutis ex parte legislatoris ferentis legem, non est necessarius ad valorem legis. Nam potest Princeps in lege ferenda malè, & iniquè se gerere, & nihilominus iustam, & bonam, ac validam legem ferre. Modus autem requisitus ex parte legis est, vt non solùm materia legis sit honesta, sed etiam forma; tunc ergo dicitur lex iustè ferri, quando in ea seruatur forma iustitiæ, vt D. Thomas suprà dict. art. 4. & quæst. 95 art. 3. eleganter declarat.

D. Thom.

13. *Triplex iustitiæ virtus exerceri debet, vt lex iustè feratur.*

Potéstque in hunc modum ampliùs explicari; nam vt lex iustè feratur, tres virtutes iustitiæ in illius forma cerni debent. Prima est iustitia legalis, cuius est commune bonum intendere, & consequenter iura communitati debita seruare; at lex hunc finem præcipuè intendere debet, vt ostensum est; debet ergo ferri iustè secundùm legalem iustitiam, & hoc modo ait D. Thomas suprà, debere legem esse iustam ex fine boni communis. Secunda est iustitia commutatiua, ad quam spectat, vt legislator non plus præcipiat, quàm possit, quæ iustitia est maximè necessaria ad valorem legis. Vnde si Princeps legem ferat pro nõ sibi subditis, contra iustitiam commutatiuam peccat respectu illorum, etiamsi actum de se honestum, & vtilem præcipiat. Et sic dixit D. Thomas requiri in lege iustitiam ex parte ferentis. Tertia iustitia est distributiua, quæ etiam in lege requiritur, quia præcipiendo multitudini, quasi distribuit onus inter partes reipublicæ in ordine ad bonum eius, & ideo necesse est, vt in ea distributione seruet æqualitatem proportionis, quæ ad iustitiam distributiuam pertinet; & ideo iniusta erit lex, si inæqualiter onera dispenset, etiamsi res præcepta iniqua non sit. Et hoc modo dixit diuus Thomas suprà, in forma legis iustæ requiri æqualitatem proportionis. Vnde etiam rectè concludit, præter iniquitatem ex parte materiæ posse legem tripliciter esse iniustam, scilicet, vel ex fine priuati commodi, & non communis boni, vel ex parte agentis, ac defectu potestatis, vel ex defectu formæ, seu iustæ distributionis. Constat ergo de ratione legis esse, vt iustè feratur omnibus prædictis modis.

14. *Probatur necessitas iustitiæ ad valorem legis. D. Thom. Soto. Medin. Castro. Panorm. Felin. August.*

Altera item pars assertionis, scilicet, quòd hæc iustitia sit adeò necessaria ad legem, vt sine illa lex sit inualida, & non obliget, expressè ponitur ab eodem D. Thoma, Soto, Medina, & aliis ibidem, Castro li. 1. de Legib. pœnal. c. 5. Victor. in Relect. de potestate Papæ, & Concil. num. 18. Panormitanus suprà num. 9. & ibidem Felino num. 40. & 41. & aliis, & fauet lex prima, ff. de iustitia & iure. vbi videri possunt interpretes. Et de hac etiam iustitiæ parte intelligit D. Thomas dictum suprà citatum Augustin. lib. 1. de libero arbitr. capite quinto; *Lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit,* & clariùs huc spectat, quod ait lib. 19. de Ciuitat. c. 21. *Quod iure fit, iustè fit. Quod autem fit iniustè, nec iure fieri potest. Non enim iura putanda sunt, vel dicenda iniqua hominum constituta, cùm illud etiam ipsi ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit.*

Denique in hoc sensu rectè intelligitur secunda conditio legis posita ab Isidoro in posteriori loco suprà citato; ait enim, *legem debere esse honestam, & iustam*: & prior pars respicit materiam legis, vt in priori assertione declaraui; posterior ergo pertinet ad formam legis (vt sic dicam) hoc est, vt iustè feratur. Ratione præterea potest ostendi hæc pars discurrendo per illa tria, quæ D. Thomas posuit de iustitia, ex fine, ex agente, ex forma. Nam de prima procedunt omnia dicta in capite septimo, vbi ostendimus, non esse legem, quæ propter commune bonum non fertur. Et ita sub hac parte iustitiæ, quam legalem appellauimus, comprehenduntur illæ conditiones legis ab Isidoro in eodem loco positæ, scilicet vt sit necessaria, vtilis, & pro communi vtilitate, quas propterea hìc prætermittimus, quia suprà explicatas reliquimus. Ad iustitiam autem ex parte agentis, seu commutatiuam pertinent omnia, quæ cap. octauo diximus, & inde etiam satis constat, legem sine iurisdictione latam esse nullam.

Isidor.

16. *De necessitate iustitiæ distributiuæ ad valorem legis.*

Supereſt ergo probanda assertio solùm quoad aliam tertiam partem iustitiæ, quæ spectat ad formam, seu distributiuam æquitatem. De qua manifestum est esse necessarium ad iustitiam legis, quia si lex quibusdam imponatur, & non aliis, ad quos æquè pertinet materia legis, iniusta est, nisi ex rationabili causa exceptio fiat, vt suprà ostensum est. Item æqualia onera omnibus imponere, nulla habita ratione virium, & facultatum, etiam est contra rationem, & iustitiam, vt per se constat. Quòd verò hæc iniustitia sufficiat ad nullitatem legis, affirmat expressè D. Thomas, dicens, *tales potiùs esse violentias, quàm leges, & ideo non obligare in conscientia.* Quod ego intelligendum puto, quando tanta est improportio, & inæqualitas legis, vt redundet in detrimentum commune, & in graue, ac iniustum onus plurium membrorum eius. At verò si contingat, legem de se vtilem esse, exceptionem tamen aliquam esse iniquam, non propterea lex esset omnino nulla, aut cessaret obligare alios, quia illis propriè non fit iniustitia positiua (vt sic dicam) imponendo illis tale onus, quia hoc per se malum non erat, sed fit solùm improportio quædam respectu aliorum, & totius communitatis; quæ non videtur satis ad nullitatem legis. Quòd si ex quorumdam exceptione grauentur alij vltra æquitatem, quoad illum excessum non obligabit lex; poterit tamen obligare quoad aliud, in quo non esset iniusta, vt in legibus tributorum videre licet, de quibus aliqua postea dicemus. Hæc verò pars declarabitur magis explicando tertiam principalem conditionem legis ab Isidoro positam, scilicet vt lex sit *possibilis*, & alia, quæ ibi subiungit, scilicet; *secundùm naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco temporique conueniens.* Nam hæc omnia videntur esse determinationes illius possibilitatis, vt declarabimus.

D. Thom.

17. *3. Assertio, de ratione legis esse circa obiectum possibile.*

Dico ergo tertiò, de ratione legis esse, vt sit possibilis. Hæc assertio generatim sumpta in omni lege locum habet. Vt autem probetur, & explicetur, aduertendum est, vocem illam possibile dupliciter accipi posse. Primò, vt opponitur impossibili simpliciter; alio modo, vt opponitur difficili, graui, & oneroso. Priori modo intellecta hæc proprietas per se nõ est euidens, quidquid Hæretici tergiuersentur, quia quidquid non cadit sub libertatem, non cadit sub legem; quod autem simpliciter impossibile est, non cadit sub libertatem; cùm libertas intrinsecè requirat potestatem ad vtrumque: ergo nec potest esse materia legis. Item vbi transgressio, seu omissio non potest imputari ad culpam, vel pœnam, non potest

ibi lex interuenire, quia de intrinseca ratione eius est, vt aliquam intrinsecam obligationem induat ; sed omittere, quod impossibile est, non potest imputari ad culpam: sicut nec imputatur ad præmium, facere quod simpliciter necessarium est ; ergo non possunt leges in huiusmodi rebus versari.

18. *Confirmatur assertio ex Tridentin. Trident. Bellarm. Vega.*

Atque in hoc saltem sensu definit assertionem etiam in diuinis legibus Triden. sessione sexta, cap. 11. & Canon. 18. & contra Hæreticos huius temporis ex Scripturis, Patribus, & ratione eam latè probant Bellarmin. lib. 4. à cap. 11. Vega lib. 11. in Tridentin. à cap. 9. Vnde à fortiori constat, multò magis leges humanas debere esse possibiles : nam sunt ex minori potestate, & quasi participationes legis diuinæ, & quia rationes factę in illis à fortiori procedunt. Adde, *Augusti.* Augustin. lib. de natur. & gratia, cap. 96. non solùm dicere, Deum non iubere impossibilia, sed etiam dicere. *Firmissimè creditur, Deum iustum, & bonum impossibilia non potuisse præcipere.* Quomodo ergo poterit homo impossibilia præcipere ? Vnde in hoc est magna differentia inter Deum, & hominem, quòd Deus aliqua potest præcipere impossibilia naturæ, quia potest illa facere possibilia per gratiam, quam non negat, quantum in se est, quatenus ad præceptorum obseruationem necessaria est, & ideo semper est præceptum Dei de re possibili, quia quod per amicos possumus, simpliciter possumus, si amici adiutorium certum, & paratum est. Homines autem non possunt dare vires ad præcepta implenda, & ideo illas supponere necessariò debent, vel ex natura, vel ex gratia, iuxta præcepti conditionem. Hìc verò occurrebant difficultates de possibilitate diligendi Deum, vincendi concupiscentiam, seruandíque mandata ; sed de his dicemus in tractatu de Gratia.

19. Iuxta hanc ergo vltimam partem intelligendus est Isidor. cùm requirit in lege, quòd possibilis sit. Nam principaliter loquebatur de lege humana, & ideo ad declarandum modum possibilitatis addit, *Secundùm naturam*, id est, considerata fragilitate, & conditione naturæ. Quod etiam Deus ipse suo modo obseruat. Nam ideo non præcipit omnibus virginitatem seruare, quia non erat hoc possibile secundùm naturam; sic etiam lex Canonica non præcipit omnibus festis communicare, quia non posset dignè fieri secundùm conditionem naturæ, & sic de aliis. Atque huc etiam spectat (vt D. Thom. voluit) vt lex accommodari debeat subditis secundùm capacitatem eorum, & ideo non imponuntur eadem ieiunia pueris, quæ grandioribus. Addit etiam Isidor. *Secundùm consuetudinem patriæ*, quia cõsuetudo est altera natura, & ideo quod repugnat consuetudini, valde censetur repugnans naturæ, ac subinde ferè moraliter impossibile. Hoc autem intelligendum est de consuetudine honesta, & vtili reipublicæ: nam consuetudo praua per legem corrigenda est, & licèt aliquando fuerit vtilis, si tanta sit facta rerum mutatio, vt iam sit inutilis, & contraria expediat ad commune bonum, etiam poterit lex consuetudinem vincere, vt infrà suo loco dicemus. Denique addit Isido. *Tempori locóque conueniens*, quia hæ circumstantiæ in omni actu prudenti obseruandæ sunt. Hìc autem non considerantur ex parte actus præcipiendi, sed ex parte materiæ, seu actus, qui præcipitur, quia non in omni loco, nec in omni tempore eædem actiones conueniunt, & ideo in ferendis legibus maximè sunt hæ circumstantiæ considerandæ, vt rectè tradidit etiam Augustin. lib. 3. de *D. Augustin.* Confession. cap. 37. Si quis autem rectè consideret, hæ circumstantiæ etiam sunt determinationes possibilitatis, quia in vno tempore censebitur aliquid moraliter impossibile, quod in alio est facile, idémque est cum proportione de loco; possunt etiam interdum pertinere ad honestatẽ propter rationẽ similem.

A Tandem declaratione harum conditionum intelligitur, in tantum posse illas pertinere ad substantiã, & valorem legis, in quantum vel ad iustitiam, vel ad debitam possibilitatem legis humanę necessariæ fuerint, quia potestas legum ferendarum cum hac iusta moderatione est hominibus data. Definire autem quando in his conditionibus defectus sit substantialis, ex prudenti pender iudicio, quod oportet esse valde certum, vt ex hoc capite lex possit censeri nulla. Hìc enim multò magis locum habet, quod suprà dixi, oportere iniustitiam esse claram, & nõ dubiam, tum propter rationes suprà factas, quæ in præsenti etiam locum habent ; tum etiam, quia hìc minus est periculi, cùm dubium solum versetur circa incommodum temporale. Est enim notanda differentia in- *Differentia inter iniustitiam ex parte materiæ, & ex parte modi.*
B ter iniustitiam in materia, vel in modo legis: quod in priori, si de iniustitia constet, nulla ex causa, etiam propter vitandum quodcumque detrimentum, vel scandalum obedire licet, quia malũ facere nunquam licet propter vllum finem : at verò in alio casu, licèt lex de se non obliget, potest subditus illi parere, si vult, dummodo iniustitiæ non cooperetur, quia potest cedere iuri suo. Et ideo multò facilius tunc obligari poterit in casu dubio; imò etiam in casu, in quo sit certa iniustitia, aliquando poterit obligari propter vitandum scandalum : nam hoc vitandum est, etiam cum detrimento temporali, c. 2. de præscript. & sumitur ex Aug. Serm. 6. de verb. Domini, & in Psal. 124. *D. Aug. D. Thom. Adrian. Gabr. Panormit. Cardin Bellar.*
& notauit D. Th. d. q. 96. ar. 4. & videri possunt Adriã.
C quodl. 6. ad primam obiectionem, Gabr. in 4. d. 16. q. 3. Iuristæ in d. cap. 2. de præscript. Panorm. in ca. de const. nu. 9. Card. in ca. *de his*, 50. d. Bellarmin. lib. 4. de Rom. Pontifice, cap. 15.

CAPVT X.

Vtrùm perpetuitas sit de ratione legis.

1. DVplicem perpetuitatem solent Philosophi distinguere, vnam ex parte initij, quam vocant à parte antè, aliam ex parte finis, quam à parte pòst vocant. Hìc non tractamus de priori ; nam diuidendo legem, diximus, dari vnam legem æternam, quæ intra
D Deum est ; alias verò esse temporales ex parte initij. Nam licèt lex naturalis dici possit aliquo modo ęterna, vt voluit Glossa in princ. d. 5. verb. *Cæpit*, vtique obiectiuè, seu quoad esse essentiæ, vt infrà explicabitur : nihilominus prout existit in creaturis, ex tempore incepit cum creatura, vt bene Gratian. ibidem dixit, & ita à parte antè non potest dici perpetua. Tractamus igitur de perpetuitate in futurum, ex quo lex semel lata est, Quæ perpetuitas solet vlterius distingui in perpetuitatẽ simpliciter, quę æternitas dicitur, vel secundùm quid, quę dici potest duratio lõgi temporis, quæ in Scriptura sæpe æuum, vel æternum sæculum appellatur. Vt autem omittamus varias significationes, quæ magis ad speculationem pertinent; *Quæ sit perpetuitas ad legem requisitam.*
E perpetuitas, de qua tractamus, solùm est quædam legis stabilitas, ad quam spectat, vt habeat suum esse cum valore, ac efficacia obligandi ita fixum, & permanens, quantum est ex vi suæ originis, & constitutionis, vt de se duret semper, aut per indefinitum, vel diuturnum tempus. Qui modus perpetuitatis potest esse duplex, vnus dici potest negatiuus; alter positiuus. Negatiuus est quando lex indefinitè fertur, & *Diuisio huius perpetuitatis in positiuã, & negatiuam.*
ideo indefinitam habet durationem, licèt reuocari possit, & tolli per extrinsecas causas, quomodo dicitur suspensio perpetua negatiuè, quæ sine termino fertur. Positiuè autem perpetua dicitur lex, quæ natura sua, vel per expressa verba fertur, vt semper duret, & numquam reuocetur. Vt depositio dicitur suspensio perpetua. De vtroque ergo modo perpetuitatis

tatis potest hæc quæstio tractari. Et quoniam eius difficultas tota versatur circa humanas leges, ideo operæpretium erit, priùs illam in diuinis legibus expedire.

2.
1. *Assertio, Diuinam legem etiã vendicare perpetuitatem absignatam.*

Dico ergo primò: Omnis diuina lex perpetuitatem dictam participat. Declaratur breuiter discurrẽdo per singulas. Nam lex æterna propriè, ac simpliciter perpetua est, quia in se immutabilis est. Quamuis enim prout dicit respectũ ad creaturas, non semper respiciat eas secundùm eundem modum existentiæ, neque imponat eis leges, quæ pro toto tempore durent, sed iuxta modum definitum ab ipso Deo, nihilominus iuxta illum modum, & ex parte Dei, lex semel ab ipso concepta perpetuò manet. Deinde lex naturalis etiam dici potest absolutè perpetua, quia ex parte mentis, in qua scripta est, perpetuitatem habet. Et aliunde ex parte obiecti includit intrinsecam necessitatem: prohibet enim quæ intrinsecè mala sunt, & præcipit, quæ per se necessaria sunt; quod autem est necessarium, perpetuum est; & ideo immutabilis dicitur à Gratian. d. 5. in princip. & d. 6. §. vlt. & idem habetur Instit. de iur. natur. gent. & ciuil. *§. sed & naturale*, & infrà suo loco latiùs dicetur. Nec refert, quòd præceptũ naturale in vna opportunitate obligat, & non in alia, quod maximè in affirmatiuis verum habet; non (inquam) hoc obstat, quia præceptum semper idem est, & quantum est ex se semper obligat, quamuis non pro semper, & id satis est, vt lex sit perpetua. Quod optimè explicauit August. lib. 3. Confess. cap. 37. dicens, hanc legem naturalem, *vt omnia ordinatissimè fiant*, immutabilem esse, licèt in applicatione eius ad varias materias, vel occasiones possit esse variatio.

Gratian.

D. August.

3.
Perpetuitatẽ participat lex vetus, & noua.

Præterea vtraque lex positiua diuina vetus, & noua suo modo perpetua dici potest; sed prior negatiuè tantùm; posterior etiam positiuè. Prior pars constat, quia lex vetus stabilem, multúmque permanentem durationem habuit, non tamen irreuocabilem; habuit ergo perpetuitatem negatiuam, quia sine temporis certi limitatione posita fuit, vt per multa tempora duraret; tandem verò reuocata fuit. At lex noua habet positiuam perpetuitatem, quia mutari non debet vsque ad finem mundi; ita enim hìc sumimus perpetuum comparatione facta ad subiectum, seu genus humanum, non ad totam æternitatem. Solùm posset quis dubitare de lege veteri, quia non videtur indefinitè lata, sed vsque ad certum tempus, scilicet, *donec veniret semen*, vt dicitur ad Galat. 3. Respondetur tamen, esto hoc ita sit, habuisse sufficientem perpetuitatem negatiuam, quia posita est, vt duraret donec per aliam meliorem legem excluderetur, siue postea reuocatione positiua indiguerit, siue per se cessauerit, facta mutatione rerum, quod postea suo loco videbimus.

Galat. 3.

4.
2. *Assertio, Legẽ humanam non esse ita perpetuã, vt reuocari non possit.*

Secundo loco dicendum est de lege humana, de qua, vt certum supponimus, non esse ita perpetuam, vt sit irreuocabilis; nam & proximus auctor eius mutabilis est, & ita potest illam mutare, & potest etiam ipse deficere, & successor eius, qui æqualis est potestatis, poterit illam mutare, & ipsa etiam lex ex se, & ratione suæ materiæ, & humanæ consuetudinis deficere potest, vt infrà suo loco latiùs dicemus. Non est ergo hæc lex positiuè perpetua. Dubium ergo solùm esse potest de perpetuitate negatiua, quæ certum, ac definitum tempus excludat. In quo dubio duæ possunt referri opiniones. Prima negat perpetuitatem aliquam esse de ratione legis humanæ. Ita sentit Glossa 1. in cap. 1. de constitut. quatenus dicit, aliquos canones esse temporales. Expressiùs id docet Gomez. in Proœm. ad regulas Cancell. q. 2. ad 2. cum Gemini. consil. 93. quem refert. Potestque probari primò, quia nec Isidor. nec D. Thomas hanc conditionem posuerunt inter requisita ad legem humanam. Secundò, quia sola duratio est valde accidentaria, pendetque ex Principis voluntate, vnde si lex generaliter feratur, licèt pro certo tempore feratur, erit vera lex: nam æquè obligabit, & habebit omnes alios effectus legis. Tertiò afferuntur exempla ex cap. 1. 29. d. & ex Extrauag. *Ad regimen*, de præbend. inter communes, & ex regulis Cancellariæ, quæ leges sunt, licèt non sint perpetuæ.

An aliqua perpetuitas sit de ratione legis humanæ.
1. *Opinio negatiua.*
Glossa.
Lud Gom.
Gemini.

Extrauag. Ad regimen.

Secunda sententia affirmat, perpetuitatem esse de ratione legis, statuti, seu constitutionis. Ita tenet Glossa penult. in fine in cap. *à nobis* 1. de sentent. excommunicat. & ibi Panormit. n. 12. & Cardin. in repetit. cap. *perpendimus*, de sentent. excommunic. & Archid. in cap. *donatum* 1. q. 7. vbi coniungit illa duo, quòd lex debet esse perpetua, & communis, & citat cap. *erit autem lex.* d. 4. vbi de perpetuitate nihil dicitur, sed de communitate. Vnde videtur vnam conditionem ex altera colligere. In eadem sententia est Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. Nauarr. in Manual. c. 27. n. 74. Potestque sumi ex D. Thoma 1. 2. q. 104. ar. 3. ad 3. quatenus dicit, præcepta iudicialia ab hominibus instituta habere perpetuam obligationem, manente illo statu regiminis. Fundarique solet hæc sententia in l. *edenda.* C. de edendo, ibi, *Prout edicti perpetui monet auctoritas*; sed meliùs in l. *Arrianus*, C. de Hæreti. §. 1. Instit. de perpet. & temp. actio. Optimè verò ex cap. vlt. de officio legati, vbi dicitur, statuta edita à legato in sua prouincia durare tanquam perpetua. Vbi est considerandum, decretum illud declaratiuum esse, non concessiuum specialis fauoris: supponit enim Papa, legatum suum posse condere statuta, & inde ex ratione statuti colligit, talia statuta durare recedente legato, quia nimirum de ratione statuti est, vt sit perpetuum.

3.
2. *Opinio affirmatiua.*
Glossa.
Panormit.
Cardin.
Archid.

Bartol.
Nauarr.
D. Thom.

L. edenda.
L. Arrianus.

Vnde etiam sumitur ratio: nam præceptum generale datum pro tota cõmunitate, & ad bonum commune, eius non est lex, & in nullo alio differt à lege, nisi in perpetuitate; ergo signum est perpetuitatem esse de ratione legis. Maior probatur, quia habent effectus morales valde diuersos. Nam differentiæ, seu diuersi effectus, quos solent auctores tribuere censuræ latæ per statutum, vel per sententiam generalem, fundantur solùm in differentia præcepti, & statuti, quia excommunicatio per sententiam ab homine est, & per solum præceptum fertur, per statutum autem est à iure, vt latè notat Francus in cap. *Romana*, §. *caueant.* de sentent. excõmunic. in 6. & Couarr. in cap. *alma.* p. 1. §. 10. n. 2. Minor autem patet, quia licèt à posteriori assignetur differentia inter statutum, & præceptum in effectibus. v. g. quia statutum ligat non subditos in territorio existentes, aut delinquentes; non autem præceptum, iuxta dictum cap. *à nobis.* 1. de sentent. excommunic. & similibus; tamen hæc diuersitas in effectibus supponit distinctionem causarum in se, & in suo esse; nulla autem alia excogitari potest, nisi in perpetuitate.

6.

Francus.
Couarr.

Cap. à nobis.

Hæc sententia posterior absolutè loquendo est iurĩ conformior; quia tamen potest esse dissensio de modo loquendi, ideo res magis explicanda est, & inde facilè constabit, an prior sententia possit aliquem verum sensum habere. Dico ergo, legem humanam propriè dictam triplicem habere moralem perpetuitatem, seu stabilitatem. Prima est ex parte ferentis, quia non amouetur, illo amoto, nec moritur, illo mortuo. Secunda est ex parte subditorum, ad quos fertur, quia non tantùm obligat præsentes, qui vel nati sunt, vel territorium incolunt, cùm lex fertur, sed etiam eorum successores postea natos, vel denuo ibi habitantes. Tertia ex parte ipsius legis, quia semel lata semper durat, donec vel reuocetur, vel materia eius, aut causa ita mutetur, vt iusta esse desinat.

7.
Posterior sententia iuri est magis conformis.

De triplici perpetuitate quæ in lege humana reperitur.

Prima

8. *Prima perpetuitas requisita in lege ex parte ferentis illam.*

Prima perpetuitas manifestè probatur ex dicto cap.vlt. de offic. legati. Cõfirmatur deinde, quia non videtur dubium, quin legislator possit hoc modo obligare per suas leges. Primò, quia hoc ad minimum probant iura citata. Secundò, quia hæc est consuetudo omnium legum humanarum, vt constat. Tertiò, quia hæc saltem immutabilitas est necessaria ad finem talium legum, aliàs quotidie fieret magna mutatio legum in republica cum magno detrimento eius. Quartò, quia in legibus ciuilibus potestas ferendi leges est in republica per se primò, vnde sicut respublica non moritur, ita potest ferre leges, quæ nullius morte extinguantur; ergo cùm transtulit in Principem suam potestatem, etiam dedit illi facultatem ad ferendas leges, quæ sua morte non extinguerentur. Vnde à fortiori probatur idem de legibus Canonicis, quia potestas, à qua procedunt, est à Christo, qui non moritur, & voluit ita obediri legibus sui Vicarij, sicut suis, & censetur dedisse potestatem accommodatam humanæ congregationi, eiúsque conueniẽti regimini. De potestate ergo dubitari non potest. Ergo quoties Princeps simpliciter præcipit statuendo, censetur ita præcipere, quia statuendo legem, & nullam limitationem adhibendo, præcipit stabiliter, quantum potest, & quantum finis legis postulare videtur.

9. *Confirmatur resolutio ex differẽtia inter præceptũ purum, & statutum, seu constitutionẽ. Anton. Abb.*

Declaratur hoc ampliùs ex communi sententia Doctorum, qui hanc differentiam constituunt inter præceptum ab homine latum solùm per modum personalis præcepti, & latum per modum constitutionis, quod purum præceptum expirat per mortem præcipientis; non verò lex, seu statutum, ita notant Anton. & Abb. in cap. *irrefragabili*, §. *cæterum*, de offic. ordin. vbi optimè notant, delegationem ab homine expirare, re integra, per mortem delegantis; non autem delegationem à iure, seu per legem, quia lex non moritur. Idem latè probat Restaurus Castaldus tract. de Imperato. q. 93. ostendens, mutato Rege, vel Imperatore, non mutari leges eius per se, seu ipso facto, quia perpetuæ sunt. Idem Sylvest: in verb. *Mandatum*. q. 3. vbi ait, *Talia præcepta expirant morte præcipientis, nisi fiant per modum constitutionis, vt consuetudo interpretatur*, Itaque solùm in consuetudine differentiam fundat. Idem in verb. *Delegatus*, q. 6. vbi colligit, omnia præcepta lata à Prælatis inferioribus, qui non possunt constitutiones facere, expirare morte illorum, dispositiones autem omnes, quæ per legem, vel statutum fiunt, perseuerare post mortem statuentis. Idẽ habet Menoch. lib. 1. de arbitrar. q. 69. Cordub. in regul. sancti Francisc. ca. 10. q. 3. puncto 1. partit. 3. quos refert, & sequitur Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 28. q. 2. n. 47.

Reſt. Caſt. *Sylueſt.* *Menoch. Cordub. Sanci.*

10. *Vasq. Aliquorum limitatio. Ad differentiã inter purum præceptum, & statutum.*

Eandem differentiam tradit Vasq. 1. 2. disp. 151. c. 3. num. 16. videtur tamen illam interpretari tantùm de præceptis singularibus, quæ particularibus personis imponuntur. Vnde rationem prædictæ differentiæ ex natura ipsius præcepti, & legis colligit. Nam lex, cùm feratur communitati, & pro bono communi, nomine ipsius reipublicæ ferri videtur à Principe, & ideo cùm semper maneat respublica, semper durat, etiamsi Princeps moriatur. At verò præceptum singulare (inquit) alicui imponitur à Principe, vel superiore, vt curam illius gerit; nam respicit bonum singulare huius, vel illius ciuis, & ideo fertur ab ipso Principe, non tam nomine reipublicæ, quàm suo, quatenus ad ipsum pertinet cura singulorum ciuium, quæ cura expirat per mortem, vel mutationem Prælati, & ideo etiam cessat præceptum.

11. *Resicitur limitatio.*

Dicendum verò est, differentiam datam procedere non solùm de præcepto dato singulari personæ (quod iam ex illo capite nõ est lex, quia non est præceptum commune:) sed etiam de præcepto communi dato communitati in bonum cõmune ipsius, vt rectè exposuerunt Menoch. Cordu. & Sanci. suprà contra quendam Petrum Peuzebis, quodlib. 1. q. 21. qui de generalibus præceptis dixit, non expirare per mortem præcipientis, quod falsum est, quia consuetudo, quam allegat Sylvest. de quocunque præcepto eadem est. Vnde colligo, rationem adæquatam huius differentiæ non posse sumi ex eo, quòd præceptum procedit à cura singularis personæ, & non fit nomine communitatis. Nam præceptum generale, etiamsi non feratur per modum statuti, ad curam totius communitatis, & bonum eius pertinet. Adde, quòd leges canonicæ non fiunt nomine totius reipublicæ, seu communitatis, quia potestas, per quam illæ leges feruntur, non manauit à communitate, & tamen illa differentia, etiam in legibus Ecclesiasticis, & præceptis locum habet. Item è conuerso, quamuis Rex præcipiat vni particulari personæ, potest, si velit, ita imponere præceptum, vt duret post mortem suã, donec à suo successore reuocetur: quia si potest præcipere communitati, cur non singulari personæ, & tamen tunc etiam dicetur, ferre illud præceptum tanquam gerens curam specialem talis personæ; ergo non est hæc adæquata ratio, cur expiret præceptum. Item respublica, quando transtulit potestatem in Principem, non communitatis tantùm, sed etiam singulorum curam illi commisit: in ipsa autem republica erat potestas imponendi præceptum particulare, quod obliget personam singularem, donec reuocetur; ergo etiam in Principem transtulit hanc potestatem; ergo potest Princeps hoc modo singulare præceptum imponere; ergo differentia illa non prouenit ex eo, quòd præceptum sit singulare, vel commune, sed ex eo, quòd licet sit commune, fertur aut per modum legis, aut per modum personalis præcepti.

Menoch. Cordub. Sanci.

12. Declaratúrque hoc ampliùs, quia vel loquimur de Principe habente potestatem condendi legem, vel de inferiori Prælato, vel gubernatore, qui potest præcepta ferre, non verò legem statuere. De priori constat, quòd licèt possit legem condere, potest etiam præcipere communitati, non condendo leges, qui duo modi præcipiendi non possunt meliùs distingui, quàm in prædicta perpetuitate. Nam cùm ostensum sit, per legem posse imponi obligationem, quæ duret post mortem præcipientis, & hunc modum præcipiendi esse maximè conuenientem regimini reipublicæ, & potestati legislatiuæ, rectè fit, quotiescumque Princeps declarat simpliciter se statuere, vel condere legem, ponere præceptum ita durabile, ac subinde tale præceptum significari nomine legis. At verò quando tantùm præcipit, non statuendo, signum est, non pro futuris temporibus, sed pro tempore præsenti, seu pro tempore gubernationis suæ præcipere, nec vti propria potestate legislatiua, sed tantùm præceptiua, & ideo rectè censetur hoc præceptum expirare morte præcipientis. Vnde à fortiori idem generaliter est de præcepto eius, qui non habet statuendi potestatem, quia in illo non solùm ex voluntate, sed etiam ex defectu potestatis prouenire videtur, vt præceptum eius extinguatur cum morte eius, vel cum ablatione à munere: nam hoc perinde reputatur, vt in materia de censuris dixi. Posset tamen dubium moueri, an si talis superior velit aliquid præcipere, cum declaratione expressa, vt duret præceptum, etiam post mortem, donec à successore reuocetur, valeat dispositio, Sed hoc non refert ad præsens, & ideo in alium locum illud remittimus: satis enim nobis est, quòd iure ordinario, & communi præceptum simpliciter latum, à quocumque feratur non habet stabilitatem, & quòd in hac lex superat personale præceptum.

Huc

13. *L. mandatū.* Huc etiam spectat vulgare axioma, quòd mandatum spirat morte mandantis. l. *mandatum.* C. mandati. c. *gratum.* c. *relatum.* de offic. delegat. cap. vltim. vers. *secus autem,* de offic. legat. & Doctores communiter his locis, Couarr. Rubr. de testam. p. 3. num. 2. & Summistæ communiter verb. *Mandatum.* Hæc autem vox in illo axiomate sumitur pro personali mãdato, non pro lege. Imò aduertit Sylvest. d. q. 3. non accipi ibi mandatum pro præcepto simpliciter obligante ad aliquid faciẽdum, sed pro delegatione iurisdictionis; nam in præcepto purè, & propriè dicto simpliciter, & sine limitatione verum est cessare per mortem præcipientis: in mandato autem additur in iure limitatio, *si res fuerit integra*; nam si fuerit inchoata, firmatur iurisdictio, vt duret etiam post mortem mandantis. Quod rectè animaduersum est: non est tamen coarctandum mandatum ad commissionem, seu delegationem solius iurisdictionis propriè dictæ; nam etiam habet dicta regula locum in mandato procurandi, donandi, seu agendi aliquid nomine alterius, vt constat ex dicta l. *mandatum*, & ex l. 2. §. *sed si quis*, & ex l. *absenti.* ff. de donat. & in nostro regno in l. 23. tit. 5. part. 3. & notant referentes alios plures Couarr. in Rubr. de matrim. p. 3. num. 13. & Ant. Gomez. lib. 2. variar. c. 4. n. 3. Sed de hoc aliàs.

Couarr. *Sylvest.* *L. mãdatum.* *L. absenti.* *Couarr.* *Ant. Gom.*

14. *Secunda perpetuitas legis ex parte subditorum. Glossa. Panormit. Couarr.* Secunda perpetuitas legis est ex parte eorum, ad quos fertur, quia non solùm præsentes obligat, sed etiam futuros, statim, ac incipiunt esse partes illius communitatis, cui lex imposita est. Quæ pars etiam sumitur ex Glossa. Innoc. Panormit. & aliis in d. cap. *à nobis* 1. de sentent. excommun. & notat Couar. in ca. *alma*, p. 1. §. 10. n. 2. vbi etiam constituit differentiam in hoc inter excommunicationem latam per generalem sententiam, quæ vim habet cuiusdam præcepti, & latam per statutum, seu legem, quòd prior tantùm comprehendit eos, qui iam sunt subditi, quando præceptum fertur: posterior verò omnes, qui in futurum incipiunt esse subditi, quia lex obligat omnes, & ita in hac parte habet perpetuitatem. Quæ differentia sano modo intelligenda est quoad absolutam durationem, etiam post mortem ferentis sententiam; nam pro tempore, pro quo durat generalis sententia in sua vi, etiam obligat nouos subditos, vt dixi in 5. tomo de censur. disp. 5. sect. 5. n. 9. solùm ergo potest esse differentia quoad maiorem independentiam legis, quæ nascitur ex priori perpetuitate; satis ergo est, quòd hæc proprietas perfectiùs, & stabiliùs legi conuenit. Quod præterea ostendi potest manifesta inductione, quia omnes leges positiuæ Ecclesiæ, & regnorum, & ciuilis iuris ita obligant, sempérque obligarunt. Ratio autem est, primò quia lex fertur prospiciendo ad futura, & ideo non tantùm obligat præsentes, sed etiam futuros. Secundò lex directè fertur in communitatem, & consequenter obligat membra eius; communitas autem perpetua est, & semper est eadem, licèt successiuè mẽbra eius varientur, vel augeantur, & ideo lex etiam quamdiu durat, & non reuocatur, totam communitatem obligat, & omnes partes eius. Tertiò, quia qui denuo nascitur in aliqua communitate, eo ipso nascitur subditus legibus eius, & similiter qui denuo illi voluntariè aggregatur, subiicitur legibus eius, quia de ratione partis est, vt conformetur toti, & hæc conditio quasi naturali iure est inclusa in tali conuictu humano; ergo etiam est de ratione legis, vt cum eadem conditione feratur.

15. *Tertia perpetuitas quæ ex natura legis oritur.* Tertia perpetuitas, scilicet, vt lex duret quamdiu non reuocatur, vel materia eius mutatur, habet idem fundamentum, quia ad rectam gubernationem reipublicæ necessaria sunt præcepta hoc modo stabilia, quæ sint certæ, & permanentes regulæ, ac mensuræ operationum: hæc autem præcepta significantur nomine legum, iuxta vsum iurium, & Doctorum; ergo. Minor satis probata est referendo secundam sententiam. Maior etiam experientia, & ratione constat, quia gubernatio humana, vt sit vtilis, postulat stabilitatem, & vniformitatẽ. Item quia lex humana fertur pro communitate, quæ per se perpetua est, & propter commune bonum, quod etiam debet esse stabile, & deducitur ex lege naturali, quæ perpetua est; ergo, vt conuenienter feratur, debet accommodari, quoad fieri possit, his omnibus, & eorum proprietatem imitari. Præterea hæc perpetuitas sequitur ex prima: nam si lex durat post mortẽ primi legislatoris, nisi ab eo reuocetur, eadem ratione durabit eodem modo, & sub eadem conditione, viuente successore, & post mortem etiam eius, & idem erit de secundo successore, & sic sine termino, quia non est maior ratio de vno, quàm de alio, quandiu materia non ita mutatur, vt lex fiat iniusta. Est etiam hæc tertia perpetuitas necessaria ad secundam, quia, vt lex de se obliget semper ex parte subditorum, & successorum, necesse est, vt ipsa in suo esse, & vigore perseueret, vt cõstat. Denique declaratur exemplo: nam olim Bulla cœnæ Domini pro tempore vnius anni ferebatur, & tunc illius censuræ reputabantur ab homine: postea verò à tempore Gregor. XIII. lata est, donec reuocetur, & ex tunc eius censuræ reputatæ sunt à iure, vt notauit Nauarr. in expositione illius Bullæ; ergo signum est, ad constituendum ius (quod idem est cum lege) necessarium esse illũ perpetuitatis modũ. *Nauarr.*

16. Vnde fit, quoties præceptum superioris ad limitatum tempus fertur, per se loquendo, & iure ordinario, non habere rationem legis. Dixi, *per se, & iure ordinario*, quia si legislator vellet, ferendo præceptum ad tempus statuere, ac declarare, vt pro illo tempore haberet vim, & priuilegia legis, vt sic dicam, posset id facere, quia non includit repugnantiam; illud tamen esset quasi ex dispensatione quadam. Et ideo censeo solum gubernatorem supremum posse id facere, vt est Rex in temporalibus, Papa in Ecclesiasticis, quia in communi, & ordinario iure, præsertim in re tam graui, non possunt inferiores dispensare. Tunc verò retinet illa lex illud perpetuitatis genus, quod est, non dependere à vita ferentis: nam si intra illud tempus deficeret, nihilominus vsque ad definitum tempus lex duraret. Et eadem ratione potest supremus Princeps decretum, seu præceptum ferre, declarans velle vt duret pro tempore vitæ suæ, & non ampliùs, & quòd in cæteris habeat virtutem, & efficaciam legis, quia in hoc etiam non est repugnantia, & Princeps potest vti sua potestate, prout voluerit, & cùm hæc ratio, seu proprietas legis ex institutione pendeat; potest Princeps illam mutare, vbi iudicauerit expedire. Tunc autem re vera illa non esset simpliciter lex, qualis nunc significatur hoc nomine absolutè sumpto, sed esset lex secundùm quid, vel (vt sic dicam) per dispensationem quandam.

17. Et hoc fortasse tantùm voluerũt auctores primæ sententiæ; fatentur enim legem regulariter esse perpetuam, non esse tamen hoc ita essentiale, quin aliter ferri possit, quod in idem ferè recidit. Nos autem addimus, legis nomen re vera significare præceptum ita durabile, præceptum autem non ita stabile, licèt in ratione præcepti sit eiusdem essentiæ, iam non esse propriam legem. Potest exemplo declarari; nam de ratione beatitudinis est perpetuitas, & ideo licèt possit Deus dare homini visionem sui, quæ citò transeat, illa erit eiusdem naturæ cum visione, quæ est beatitudo; non tamen erit simpliciter beatitudo: ita ergo suo modo de lege loqui possumus. Ad primam igitur rationem illius sententiæ respondeo in primis, non fuisse necessarium, Isidorum, & D. Thomam explicitè ponere omnes conditiones legis, satis enim est, quòd

quòd in illis,quas ponunt, reliquæ contineantur; ita enim hæc perpetuitas legis in ipsa ratione boni communis continetur. Deinde addo, non omnino prætermisisse illas; iam enim allegaui locum D.Thomæ, in quo satis expresè huius perpetuitatis meminit. Item si attentè legatur in q.95. art. 1. in corp.& ad 2. semper loquitur de lege humana,tanquam de regula permanente, & stabili. Rationes etiam, quas ibi adducit ex Arist. 1.Rhetor.ca.1.vt probet necessitatem legum,omnes probant debere esse fixas,& stabiles,& non debere variari, durante eodem statu reipublicæ, & rerum. Et ita eadem q. 95. art. 4. legem ponit, vt permanentem regulam directiuam humanorum actuum, & eodem modo loquitur semper de lege Isidorus.

12. Ad secundum iam dictum est, quòd si lex feratur ad certum tempus ex voluntate legislatoris, erit potiùs quoddam præceptum, quàm lex, vel erit lex secundùm quid, & quasi analogicè. Ad tertium ab exemplis dico in primis, sine causa allegari cap.1.29. d. quia non dicit, leges esse temporales, id est, non perpetuas de se; sed dicit, iudicandas esse, id est, intelligendas, & interpretandas, attenta ratione temporum, & locorum, in quibus latæ sunt. Et ita fatemur, leges non easdem ferri pro omnibus temporibus,& quasdam expedire quibusdam tẽporibus, alias aliis, & pro diuersitate temporum variari, quod non obstat,quominus suam habeant perpetuitatẽ, quamdiu nec status rerum mutatur,nec tolluntur,vt explicatum est. Ad Extrauag. *ad regimen*, dico, non videri propriam legem, sed reseruationem quandam circa promissionem præbendarum, & beneficiorum valde amplam,& generalem,quam fecit Benedict.XII. pro tempore tantùm vitæ suæ, vt in ea expresè dicitur, vocat autem illam constitutionem,quia pro illo tempore voluit habere vim,& stabilitatem legis, & quia solùm ex parte materiæ,quæ temporalis fuit, certam durationem habuit. De regulis Cancellariæ negant multi esse veras leges, vt ibi refert Gomez, & Felin. in cap. *ex parte*, de rescr.num.vlt. vel certè si per modum legum,& constitutionum feruntur, modus durationis earum ex se perpetuus est, licèt ex speciali declaratione Papæ aliquam fortè limitationem habeant,quod hîc non potest ampliùs declarari.

Lud. Gom. Felin.

CAPVT XI.

An de ratione legis sit promulgatio, & quæ sit sufficiens.

1. HÆc conditio ferè ab omnibus Doctoribus ad complementum legis postulatur,vt videre licet in D.Thoma d.q.90.art.4.& aliis scriptoribus ibi, & super iura statim alleganda,& in Summistis verb.*lex*, creditúrque comprehensa ab Isidor. in d.cap. *erit autem lex*, sub alia conditione, in qua postulat, vt lex sit clara,& manifesta; *ne aliquid per obscuritatem captionem contineat.* 3.Etym.c.10.& lib.5.cap.21. Hæc enim conditio potest intelligi primò de ipsis verbis,vt sint clara,& perspicua,ne occasionem præbeant erroris, aut tergiuersationis, vel opinionum, & interpretationũ, ex quibus & fraudes & lites nasci solent, & in hoc sensu videtur præcipuè ab Isidoro posita. Sic autem requiritur maximè ad perfectionem legis,non est tamen de essentia, & vix potest diligentia humana adhiberi, qua vitentur dubia, quæ circa legum intelligentiam oriuntur. Secundo tamen modo potest intelligi, quòd lex debet esse manifesta, id est, publicè proposita,vt ab omnibus legi possit,vel audiri,& hoc modo erit conditio magis essentialis,quam vel etiam intendit Isidor. vel certè illam supponit, quia specialiter agit de lege humana, de qua dixerat à legendo esse dictam,quia debet esse scripta, vt ab omnibus legi possit. Vnde ibidem concludit *debere esse pro communi vtilitate conscriptam*, quod sine promulgatione habere non potest. Et in eodem lib.cap.10.ait, legem esse *constitutionem populi,qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt.* In quo includit promulgationem.Eandem conditionem indicat Gratian.in §.*leges*, vbi exponit verba August. lib. de vera relig. cap.31. quæ ibi retulerat cap. *in istis*, videlicet, *leges postquam institutæ,& firmatæ sunt, non posse à subditis iudicari.* Addit autem Gratian. *tunc leges institui, quando promulgantur; firmari autem, quando moribus recipiuntur.*

D.Thom. *Isidor.* *Gratian. August.*

Habet autem hæc proprietas specialem difficultatem in lege æterna, quia vt æterna est,non videtur capax promulgationis,quam difficultatem in lib.seq. tractabimus, quia hîc non potest vna ratio communis illi legi cum aliis reddi, & ideo præ oculis habenda est distinctio suprà insinuata de duplici lege, seu duplici statu legis, vnus est merè interior, prout lex consideratur in mente legislatoris, alius est exterior, prout lex existit extra legislatorem, vel in ipsis subditis, vel in aliquo signo manifestante voluntatem legislatoris. Promulgatio ergo, vt ex vi ipsius vocis constat, dicitur respectu legis externæ: nam promulgatio dicit publicationem legis, per quam possit à subditis cognosci, quæ non potest cadere in legem,nisi vt exteriùs prodeuntem. Lex autem æterna tantùm dicit legem in mente Dei conceptam,& ideo non potest eadem ratio promulgationis ad eam applicari; quomodo autem in illa locum habeat,in loco allegato videbimus.

2.

Illa ergo omissa,de aliis legibus, seu de lege externa optima est ratio D.Tho. Quia vt lex plene constituta sit,oportet, vt habeat efficaciam obligandi, sed hãc non habet,donec promulgetur; ergo donec promulgetur non est vera lex, ac subinde promulgatio est de ratione legis.Maior constat, quia lex est mensura, & regula communis operationum habens vim cogendi, vt Arist. dixit, & infra probabitur, quia in hoc differt à consilio,& qualibet alia monitione.Minor etiam probatur, quia vt regula de se obliget, oportet, vt quantum est ex parte sua sit sufficienter proposita. Est autem lex regula non pro vna,vel altera persona,sed pro tota communitate lata;ergo debet esse proposita publico modo, & communitati accommodato; talis ergo publicatio, seu propositio promulgatio appellatur. Quam rationem insinuauit Iustinian.C. de legib.in leg. *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debẽt,vt vniuersi, præscripto earum manifestius intellecto, prohibita declinent, & faciant præcepta.* Vnde etiam sumitur confirmatio, quia lex postulat obedientiam à subditis,quæ præstari non potest, nisi lex sit sufficiẽter proposita, & quia non obligat singulos, nisi quatenus sunt partes communitatis, ideo vt obliget debet communitati proponi, quod est promulgari. Denique lex est præceptum Principis, vt Princeps est; ergo oportet vt per eam loquatur Princeps vt persona publica, quod tunc facit, quando legem promulgat: aliàs si priuatim loquatur, nondum loquitur vt persona publica, & ideo non sufficit ad obligandum,nec ad constituendam legem.

3. Ratio assertionis ex D. Thoma. *Iustinian.*

Est præterea obseruandum, hanc promulgationem aliter in naturali lege,aliter verò in positiua requiri:nam in priori inuenitur certus modus promulgationis à natura definitus, quia sicut illa lex naturalis est,ita ex se determinat conditiones legis. Promulgatur ergo eo ipso, quod ex natura ipsa manat. Oritur enim ex specifica ratione talis naturæ,& ideo licèt promulgatio fiat in singulis, non censetur esse propositio particularis,sed communis vox totius naturæ,vel potiùs auctoris eius, quia licèt loquatur ad singulos, loquitur vt persona publica, quia loquitur

4. *Diuersa promulgationem requiri in lege positiua ac in naturali.*

vt

Psal. 4. vt auctor ipsius naturæ, iuxta illud, *Signatum est super nos lumen vultus tui.* Quomodo etiam intelligunt aliqui illud Ioan. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Verumtamen hoc de lumine gratiæ magis intelligitur: potest autem in præsenti attribui legi naturali, quatenus diximus comprehendere supernaturalia præcepta connaturalia gratiæ: illa enim lex non promulgatur à Deo vt auctore puræ naturæ, sed vt auctore gratiæ; promulgatur autem eo ipso, quòd gratiam infundit. Et quia de se paratus est ad infundendum, & promulgandum omnibus lumen fidei, per quod lex illa manifestatur, ideo dicitur, quantum est ex se omnes illuminare, vt in tractatu de Gratia latè dicemus. Et ita sicut nunquam defuit in vniuerso sufficiens fidei propositio, quantum fuit ex parte Dei, ita nunquam defuit sufficiens illius legis promulgatio. Modus autem quasi connaturalis illius legis fuit, vt inciperet à diuina reuelatione; postea verò per traditionem descenderet à parentibus ad filios, præueniente simul, & cooperante Deo cum singulis ad illuminationem illius legis percipiendam; sed de hoc plura in dicto tractatu de Gratia.

Ioan. 1.

A

B

5. Alia verò ratio est de lege positiua, siue diuina, siue humana: hæc enim semper fertur per se primò pro aliqua communitate, & ideo semper requirit vocem publicam legislatoris per se, vel per alium communitati loquentis; non tamen ex se determinat certum modum illius publicę manifestationis, sed ab ipsomet legislatore præscribendus est, quia nó potest aliunde determinari. Et ita obseruatum videmus tam in legibus diuinis, quàm in humanis. Quod quidem de lege diuina veteri constat Exodi 19. & 20. vbi magnis signis, & prodigiis promulgata est publicè. De lege autem noua ex actibus Apostolorum, vbi post admirabilem, & publicum aduentum Spiritus sancti, cœpit ab Apostolis publicè prædicari, donec *in omnem terram exiuit sonus eorum.* De qua promulgatione, quando consummata fuerit, dicemus in vltimo libro. De legibus autem humanis idem constat ex vsu, & quoad leges canonicas sumitur ex cap. 1. de postul. Prælat. & ex cap. 2. de constit. Quoad ciuiles verò declaratum hoc est in Authent. vt factę nouæ constitutiones, Collat. 5. Vnde Gratian. in §. sub. cap. *in istis*, d. 4. *Leges* (inquit) *tunc instituuntur, cùm promulgantur.* In particulari autem de promulgatione requisita in singulis generibus legum, præsertim humanarum, dicemus inferiùs suo loco.

C

Gratian.

D

6. *Quæ propositio, & promulgatio legis sit necessaria.* Nunc ergo in genere sufficiat, necessariam esse aliquam propositionem externam, & sensibilem factam ita publicè, & cum tanta temporis latitudine, vt moraliter possit ad notitiam totius communitatis deuenire, quia hoc saltem necessarium est, vt obligare possit, quod per se ad legem spectat. An verò ad aliquem effectũ legis minor promulgatio sufficiat, habet specialem quæstionem tam circa legem humanã, quàm circa diuinã, quæ ex diuersis principiis oritur, & ideo tractando de illis meliùs explicabitur. Potest autem hìc quæri, an hæc promulgatio requiratur solùm vt conditio necessaria ex parte hominis, quia non potest obligari, nisi cognoscat legem, vel etiam requiratur ex parte ipsius legis, quia non potest obligare, nisi sit promulgata. Multi enim nihil inter hæc duo distinguere videntur. Vnde Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. tantam dicit esse huius promulgationis necessitatem, vt nec Deus ipse possit lege positiua ab eo data aliquem obligare sine legis publicatione. Hoc autem est verum de publicatione, vt dicit notitiam legis proportionatam obligationi: hæc enim est necessaria ex parte ipsius hominis, quia nisi ei proponatur obiectum, non potest moueri, nec peccare, & ità non potest cum effectu obligari. Promulgatio autem publica, & externa, ac sensibilis, de qua nunc tracta-

An promulgatio sit conditio necessaria ex parte legis obligantis, an ex parte subditorum qui obligãtur. Castro.

E

mus, non est ita necessaria in legibus Dei de potentia absoluta, quin possit ipse tanquam supremus dominus obligare omnes per priuatam notitiam etiã merè interiorem. Ille autem modus non esset hominibus accommodatus, & præsertim pro multitudine, seu communitate humana. At verò simpliciter, & ex natura rei loquendo, talis promulgatio est necessaria ex parte ipsius legis, quia hoc postulat conditio legis, quatenus est regula publica totius communitatis, vt dictum est, & ideo licèt lex sit à Principe decreta, & publicari mandata, quamdiu promulgata nó est, non obligat, etiamsi priuatim sciatur. Postquam autem promulgata est, de se iam obligat omnes, ad quos per se potest notitia eius peruenire, nec oportet, vt alia intimatio quasi iuridica singulis fiat, vt dicitur in d. cap. 1. de postul. Prælat. & tractando de lege humana latiùs explicabitur.

7. *An sit de ratione legis acceptatio subditorum.* Dubitari verò hìc vlteriùs poterat, an de ratione legis sit etiam acceptatio subditorum, quæ post promulgationem sequitur, vt videtur insinuare Gratian. supra dicens, *leges institui, cùm promulgantur; firmari, cùm moribus suscipiuntur.* Sed hoc dubium non habet locũ in legibus diuinis, sed solùm in humanis, & ideo illud infrà tractãdum remitto. Et dico breuiter, illam conditionem non esse de ratione legis, nec formaliter conuenire alicui legi; imò quodammodo cum illius ratione pugnare; nam de ratione legis est, vt vim habeat obligandi; si autem pendeat ex acceptione subditorum, iam non tam ipsa obligaret, quàm ipsi subiti voluntariè se submitterẽt legi. Si ergo aliquando requiritur populi acceptatio, vel est propter imperfectam potestatem Principis, qui tantùm sub hac conditione, & dependentia potestatem recipit, vel est ex benignitate legislatoris, qui non vult vti sua absoluta potestate. Vnde quando dicitur lex humana firmari moribus vtentium, non tam iure, quàm facto intelligendum est, vt sensit Archid. in d. §. *lex.* d. 4. & ibi Turrec. art. 2, sed de hoc plura tractando de legibus humanis.

Gratian.

Resolutio.

Archidia. Turrec.

8. *An scriptura sit de ratione legis.* Denique dubitari potest, an esse scriptam sit de ratione legis. Ratio dubij est, quia Isidor. sæpe hoc posuit in definitione legis: nam lib. 5. Etymol. cap. 5. *Lex* (inquit) *est constitutio scripta:* habetur in cap. 3. d. 1. & in hoc distinguit legem à iure, & à cõsuetudine ibidem. Vnde D. Thomas 2. 2. q. 57. art. 1. ad 2. dicit, ius si in scriptum redigatur, vocari legem; & Arist. in Rhetor. ad Alexand. in principio definit legem, dicens, *Lex est communis ciuitatis consensus, qui scriptis præceperit, quomodo vnumquodque agendum sit.* Et similia repetit cap. 2. & Cicer. 1. & 2. de legib. Legem populariter dictam esse illam, quæ scripto sancit, quod vult. Atque ita Turrec. in cap. *lex.* d. 1. art. 2. simpliciter pronunciat, de essentia legis esse scripturam, vbi alios pro hac sententia refert.

Isidor.

D. Thom. Arist.

Cicero.

Turrec.

9. *Resolutio.* Sed hoc dubium non potest eodem modo tractari, aut definiri in omnibus legibus; vt enim omittamus legem æternam, quæ intra Deum est, & non nisi metaphoricè dici potest scripta: lex etiam naturalis non est scripta, nisi metaphoricè in mente, seu in corde hominum. Inter leges autem diuinas positiuas, lex vetus Scripturã necessariò requirebat, quia Deus ita voluit illam tradere; & nihil illi addi tanquam pertinens ad diuinum ius; & ideo lex illa scripta per antonomasiam dicitur. At verò lex gratiæ non requirit per se, quòd sit scripta in membranis; sed in cordibus. Vnde non limitatur ad scripturam, sed antiquior est illa, & sine illa sufficienter promulgata fuit, vt postea videbimus. Hinc ergo euidenter conuincitur, scripturam materialem, & externam, de qua est quæstio, non esse de ratione legis. De lege autem humana dicendum est, regulariter, & ordinariè non fieri sine scriptura, quia reuera ita expedit, vt leges sint conspicuæ

ſpicuæ,& non facilè mutabiles. Et hinc fit,vt ab his, quæ frequentiùs accidunt, ſæpe tales leges dicantur per ſcripturam publicam ferri. Nihilominus tamen in rigore,ac per ſe loquendo, non eſt ſcriptura de eſſentia legis,vt eſt communis ſententia iuris interpretum in rubr. de conſtit. vbi præcipuè Panormit. & Felin. & pluribus confirmat Selua tract. de benef. c. 22. n. 14. Et ita Caſtro lib. 1. de lege pœnal. ca. 1. in definitione legis ſub diſiunctione ponit, quòd ſit *voce, aut ſcripto* promulgata,quam diſiunctionem ipſe non probat, ſed vt manifeſtam ſupponit. Idémque admittit Turrecr. d. ar. 2. in fine, & dicit poſſe ſumi ex Iſidoro. Fauet etiam Ariſt. lib. 10. Ethic. cap. vlt. dicens, *Lex eſt ſermo ab aliqua prudentia profectus*, &c. Ratio verò eſt, quia etiam verbo poteſt præceptum ſuperioris ſufficienter intimari non ſolùm priuatæ perſonæ, ſed etiam communitati, ſi voce præconis ſufficienter publicetur,& poſtea manear in memoriis hominum, & per traditionem conſeruetur, & tunc etiam diſtingueretur talis lex à conſuetudine,vt conſtat. Itaque ex natura rei nihil aliud probari poteſt; an verò ex iure ciuili, vel canonico ſcriptura interdum requiratur ad legis obligationem, poſtea videbimus.

Panormit. Felin. Selua. Caſtro. Turrecr. Ariſt.

CAPVT XII.

Quæ definitio legis ex dictis conditionibus eius colligatur.

1. D. Thom. Sotus. Caſtro. Cicero. Clem. Ale. Ariſt. Iſidor. Gratian.

HAnc methodum ſeruauit D. Thomas d. q. 90. ar. 4. vbi ex proprietatibus legis, quas tradiderat, definitionem eius concludit, de qua ſtatim dicam. Aliæ enim traduntur definitiones legis, quas Sot. ibi lib. 1. q. 1. & Caſtro libr. 1. de lege pœnali, cap. 2. & alij moderni referunt, & reiiciunt. Sed non oportet in hoc immorari, quia re vera non ſunt definitiones, ſed encomia legis, vel non dantur de lege in communi, ſed de aliqua in particulari. Sic dixit Cicer. 1. de Legib. *Legem eſſe quiddam æternum in mente Dei exiſtens*, & lib. 2. eſſe *rectam rationẽ ſummi Iouis*, &c. quæ conueniunt legi æternæ. Iterum verò dixit, legem eſſe *rectam rationem à natura inſitam*; quomodo etiam Clem. Alex. dixit, eſſe *rectam rationem*. Quę conueniunt legi naturali. Ariſt. autem in Rhetor. ad Alex. dixit, *Legem eſſe communem ciuitatis conſenſum*, &c. & lib. 10. Ethic. c. vlt. eſſe *ſermonem ab aliqua prudentia profectum*, &c. Quæ conueniunt legi humanæ, ſeu ciuili. Similia habet Iſidorus ſæpe allegatus lib. 2. Origin. cap. 10. & lib. 5. per multa capita, quæ referuntur à Gratian. d. 1. & 4. & ſimilia ſumi poſſunt ex variis legibus. ff. eod.

2. Variæ legis definitiones. D. Thom. Caſtro.

Generalior definitio ſumi poteſt ex diuo Thoma, quæſt. 91. artic. 2. vbi ait, *Lex eſt dictamen rationis practicæ in Principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam*. Aliter verò Caſtro lib. 1. de leg. pœnal. ca. 1. ait, legem eſſe *voluntatem rectam eius, qui vicem populi gerit, voce, aut ſcripto promulgatam, cum intẽtione obligandi ſubditos ad parendum illi*. Quæ definitiones proprias opiniones definientium includunt, quod vitandum eſt, quoad fieri poſſit, quia definitio debet eſſe quaſi primum principium, & fundamentum omnibus commune. Deinde hæc poſterior definitio aliqua inuoluit, quæ vel non ſunt in rigore neceſſaria, vel maiori expoſitione indigerent, vt quòd ſit voluntas recta: nam in rigore poteſt eſſe non recta ſimpliciter. Item quòd vicem populi gerat; poteſt enim eſſe, vel populus ipſe, vel alius, qui non vicem, ſed curam eius gerat. Prior verò definitio ſolùm conuenit legi prout eſt in animo Principis, cùm tamen in hac materia etiam tractetur de lege externa. Ac propterea Gabriel. in 3. diſt. 37. art. 1. legem definiuit eſſe *ſignum de-*

Gabr.

A *finitiuum rectæ rationis, dictantis ligari aliquem ad aliquid agendum, vel non agendum*; cui videtur fauere Ariſtoteles ſuprà relatus in lib. 10. Ethicor. dicens, *Legem eſſe ſermonem à quadam prouidentia profectum*. Sed non oportet definitionem limitare ad ſolum externum ſignum. Et præterea tota illa definitio poteſt multis præceptis, ſeu ſignis adaptari, quæ propriè leges non ſunt. Denique idẽ eſt de aliis ſimilibus definitionibus quæ videri poſſunt in Gerſone 3. part. tractat. de vita ſpiritu. lect. 10. & p. 1. tract. de orig. iuris & legum.

Ariſto. Gerſon.

Quapropter definitio, quam D. Thom. colligit d. art. 4. frequentiùs recepta eſt, ſcilicet, *Lex eſt ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata*. Et ferè eandem habet Alexand. Alenſ. 3. part. q. 26. memb. 4. In qua in primis loco generis ponitur *ordinatio rationis*, quæ vox actiuè, non paſſiuè ſumenda eſt; ſubditi enim ordinantur per legem: ordinatio autem actiua eſt à legislatore, & ille actus, quo ordinat, appellatur ordinatio actiua, quæ à ratione proficiſci debet, & ideo dicitur ordinatio rationis. Hæc autẽ vox (quidquid ſit de particulari mẽtione auctorũ) ex ſe non limitatur ad actum intellectus, vel voluntatis: nam in vtroque poteſt eſſe ordinatio, & illa, quæ eſt volũtatis, dici poteſt rationis, vel quia ipſa volũtas potẽtia rationalis eſt, vel certè, quia recta ratione dirigi debet, præſertim in lege ferenda. Poteſt etiam vox illa, & interno actui, & externo etiam accommodari: nam etiam externum præceptum eſt ordinatio rationis, id eſt, à ratione dictata. Reliquæ verò particulæ adduntur per modum differentiæ, & in illis virtute includuntur omnes conditiones legis, vt hactenus ex dictis ſatis conſtat.

B

C

3. D. Thom. Alexand.

Dubitari verò poteſt, quia nihil ibi eſt, per quod excludatur conſilium à ratione legis. Vnde aliqui concedunt, conſilium ſub lege contineri, quod in rigore verum non eſt, vt ſuprà tetigi, & in ſequenti capite iterum dicam. Reſpondeo ergo, dupliciter excludi conſilium per illam definitionem. Quia conſilium vt ſic, per ſe non eſt à ſuperiore, quatenus habet poteſtatem, & curam in ſubditos; lex autem debet eſſe talis ordinatio rationis, quæ hoc modo procedat ab habente curam communitatis, vt in ipſa definitione declaratur, per ſe enim, ac formaliter intelligenda eſt. Et eodem modo excludenda eſt oratio, ſeu petitio ab hac ordinatione rationis: hæc enim tria, præceptum, conſilium, & petitio in hoc conueniunt, quòd per illa omnia ordinatur, ſeu dirigitur vnus ad operãdum per rationem alterius; & ita omnia illa poſſunt dici ordinatio rationis; ſed differunt. Nam petitio per ſe eſt inferioris ad ſuperiorem, licèt poſſit exerceri inter æquales, & aliquando à ſuperiore circa inferiorem, ſeu non quatenus talis eſt; imò in eo quodammodo ſe ſubmittit alteri, vt ſuprà dixi. Conſilium autẽ per ſe eſt inter æquales, & ſi aliquẽ exceſsũ indicat in conſulente, eſt ſolùm in ſapientia, non in poteſtate. Lex autem per ſe eſt à ſuperiore circa inferiorem, quod in definitione ſignificatur; ita ergo ſufficienter excluditur conſilium à ratione legis. Et præterea genus ordinationis intelligi debet de efficaci ordinatione, quæ vim habeat cogentem, vt Ariſt. dixit, & hoc videtur etiam determinari per particulam, *promulgata*, quia conſilio non conuenit propriè promulgari: nam hæc vox indicat ordinem ad obligationem inducendam, in quo maximè differt conſilium à lege.

4. Obiectio. Solutio, & differẽtia inter legem & conſilium.

D

Tandem videtur obſtare illi definitioni, quia poteſt Prælatus ordinare ſubditos ſecundùm rectam rationem ad aliquid agendum, ſufficienter proponẽdo communitati voluntatem ſuam, & nihilominus non ferre legem, quia non includit præceptum perpetuum, & ſtabile, quod diximus requiri ad rationẽ legis: vnde tota illa definitio conuenit præcepto

E

comma

communitati promulgato, etiamsi ad diem tantùm propositum sit. Ad quod dico breuiter, vel D. Thomam latiùs sumpsisse legem, & sub illa comprehendisse omne huiusmodi præceptum, vel certè particulam primam ita intelligendam esse, vt *ordinatio rationis* pro illa tantùm, quæ stabilis, ac duratura est, sumatur. Vnde posset fortasse breuiùs ita definiri: Lex *est commune præceptum, iustum, ac stabile sufficienter promulgatum.* Illud enim genus posuit etiam D. Thom. q. 96. art. 1. ad 2. & Iureconsultus l. 1. de legib. & per illud excluduntur præcepta particularia: per alias verò particulas indicantur omnia, quæ in lege desiderari possunt, vt facilè patet consideranti ex his, quæ diximus.

Solutio.

Auctoris definitio. D. Thom.

CAPVT XIII.

Vtrùm effectus à lege intentus sit facere subditos bonos.

1. EXplicando naturam legis ferè omnes eius causas declarauimus. Primò efficientem, quia esse debet ab eo, qui potestatē, & iurisdictionem habeat. Deinde materialem quasi subiectiuam, quia esse debet in intellectu, aut voluntate, vel in quacumque re, quæ signum illius voluntatis possit in se recipere: & materialem quasi obiectiuam, quia esse debet de re honesta, & circa subditos. Formalem etiam causam exposuimus, declarando modum, quo lex ferri debet, & promulgari. Denique finalem etiam attigimus, cùm diximus, legem debere ferri pro communi bono, quia verò finis cum effectu coincidit, non potuit sine illo plenè explicari. Hìc ergo incipimus de effectibus tractare, & simul innotescet ampliùs finis legis, qui est probitas, & honestas subditorum, & ideo ab hoc generali effectu incipimus.

2. Ratio ergo dubitandi esse potest, quia lex diuina non habet hunc effectum; ergo multò minus aliæ. Antecedens patet, quia lex diuina, vt lex est, non præbet vires, nec iuuat ad operandum bonum, ob quam rationem Paulus ad Roman. 3. legem veterem vocat legem mortis; & c. 4. ait, legem ita operari, & ca. 5. *lex subintrauit, vt abundaret delictum.* Secundò saltem lex ciuilis non habet facere hominem bonum, propter quod Aristo. 3. Politic. cap. 3. aliam dicit esse virtutem boni viri, & aliam boni ciuis; ergo & lex alia; lex ergo ciuilis facit bonum ciuem, sed non simpliciter bonum virum. Ratio autem est, quia finis ciuitatis solùm est huius vitę temporalis conseruatio in exteriori pace, & iustitia, vt sumitur ex eodem Philosopho 1. Politic. cap. 2. ad quem finem etiam ordinantur ciuiles leges; non ergo intendunt veram probitatem morum, quæ facit hominem bonum, sed solùm exteriorem quandam obseruantiam, quæ facit bonum ciuem. Tertiò ad legem implendam non est necessarius actus bonus; imò sæpe per peccatum impletur etiam canonica lex; sed homo non fit bonus, nisi bonis actibus; ergo obseruantia legis non facit bonum; ergo multò minus lex ipsa.

Rom. 3. Rom. 4. & 5.

Arist.

3. Nihilominus dicendum est, finem intentum à lege esse, facere subditos bonos; atque ita hunc esse quasi vltimum effectum legis. Ita docet D. Thom. q. 92. art. 1. quem omnes sequuntur. Cōsonat Aristot. 2. Ethic. cap. 1. dicens, *legumlatores ipsos ciues assuefacientes bonos efficere.* Ratio D. Thomæ est, quia bonum subditi in hoc consistit, vt motioni superioris subiiciatur, vt sentit etiam Aristot. 1. Polit. cap. vlt. mouetur autem subditus à superiore, mediante lege; ergo per illam efficietur bonus, si ei subiiciatur. Et confirmatur, quia lex, vt sit lex, debet esse iusta; vt autem sit iusta, oportet, vt tendat in bonum finem ad bonum commune

Finem intentum per legē esse, facere subditos bonos

D. Thom.

Arist.

A pertinentem, & per medium honestum; ergo qui seruauerit legem, operabitur circa honestum, & propter commune bonum, quantum est ex vi legis; ergo ex vi illius bonus fiet. Sed hoc declarabitur melius inductione facta in singulis legibus, & respondendo ad rationes dubitandi.

Circa primum ergo argumentum manifestum est, diuinas leges eò tendere, vt faciant homines bonos: nam *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum*, vt ait Paulus. Quod non solùm verum est de lege scripta, vt contra hæreticos infrà ostendemus, sed à fortiori etiam de lege gratiæ, & de lege naturali per se est euidens: nam prohibet quidquid est malum, præcipit autem omnem virtutem; vnde de illa maximè dictum creditur, *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Denique pro ratione sufficit, Deum esse auctorem alicuius legis, vt certò constet, ad efficiendos homines bonos datum esse. Vnde ad omnem Dei legem applicari possunt omnes laudes, quas de lege diuina prosequitur Dauid toto Psal. 118. inter alia, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Nam hoc modo præcipuè lex facit bonos, scilicet, dirigendo ad id, quod bonum est, & obligationem illud operandi imponendo, cui consonat illud Psal. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas.* Et infrà, *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.*

B

Rom. 7.

Psal. 4.

Psal. 118.

Psal. 18.

4.

Est autem aduertendum, Paulum distinguere legem à gratia, quia lex, vt lex, licèt ostendat, quid operandum sit, per se non dat vires ad id exequendum: hoc enim ad gratiam spectat. Vnde est illud Pauli ad Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*, &c. Et infrà, *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* & respondet, *Gratia Dei per Iesum Christum:* lex ergo, si multa præcipiat, & vires operandi non præbeat, quamuis per se tendat ad bonum, potest esse occasio, vt homo propter fragilitatem suā peior fiat. Atque hic est sensus Pauli in prioribus locis: nam hæc erat infirmitas legis veteris, quòd multa iubebat, & non iuuabat, & ideo dicitur, iram, & mortem operatam fuisse, non per se, vel ex intentione sua, sed per occasionem ab hominibus acceptam. Vnde cùm dicitur *vt abundaret delictum*, posita, particula, *vt*, non significat finem, sed consequutionem, quod in illa particula, *vt*, frequens est, & notandum in Scriptura. Ponitur autem ad denotandum, effectū illum præuisum esse à Deo, & ex speciali prouidentia permissum, vt homines suam fragilitatem, & necessitatem diuinæ gratiæ, ac redemptionis Christi cognoscerent.

C

Rom. 7.

D

Circa secundum de lege ciuili aliqui Thomistæ existimant, propterea diuum Thomam addidisse, *legem facere bonum, vel simpliciter, vel secundùm quid*: quia lex ciuilis, licèt non faciat bonum virum, quod est esse bonum simpliciter, facit bonum ciuem, quod est esse bonum secundùm quid. Sed aduertendum est, illud *secundùm quid* dupliciter accipi posse; vno modo, vt distinguitur bonum in aliquo genere, v. g. scientiæ, vel artis à bono morali, seu honesto, quod vocamus bonum simpliciter; alio modo sumi potest, prout intra ipsum genus honesti bonum vnius tantū virtutis est secundùm quid, respectu collectionis omnium virtutum, quomodo tēperatus, si non sit bonus, vel iustus, dicetur bonus secundùm quid. D. Thomas ergo sine dubio loquutus est in priori sensu, adeò, vt dixerit, leges latronum si seruentur, facere bonos latrones, & idem est de lege militiæ, & cuiuslibet artis: sed illæ leges non sunt leges simpliciter, sed secundùm quid, vt ex principio materiæ constat. Vnde leges ciuiles, quæ simpliciter leges sunt, re vera non tantùm faciunt bonum secundùm quid in illo sensu, sed simpliciter, quia bonum morale, &

6. *Opinatio aliquorum Thomistarum circa effectum legis faciendi scilicet bonos subditos.*

E

Leges ciuiles non solùm bonos ciuiliter, sed moraliter ciues efficiũt. Arist.

honestum intendunt. Ita profiterur Iureconsultus in l.1.ff.de iust.& iur.dicens, *Iustitiam colimus, licitum ab illicito discernentes, bonos non solùm metu pœnarum, sed etiam exhortatione præmiorum efficere cupientes.* Idẽ sentit Arist.3.Polit.c.4.dicens finem ciuitatis esse *bene viuere*, & *honestatem aliquam participare*,& cap.6. ait, *De virtute,& vitio publicè cogitant quicunque curam habent bene instituendi ciuitatem*,& 1.Politicor.cap.vltim.dicit, *omnes ciues debere esse participes virtutis moralis, quantum opus est.* Tamen in Principe requirit virtutem simpliciter, vtique in secundo sensu posito, id est, collectionem omnium virtutum, quia in omnibus debet præcipere.

7. Ratio à priori.

Ratio autem à priori est, quia finis humanæ reipublicæ est vera felicitas politica, quæ sine moribus honestis esse non potest; per leges autem ciuiles dirigitur in eam felicitatem,& ideo necesse est, vt illæ leges ad bonum morale per se tendãt,quod, vt dixi, est bonum simpliciter. Quando verò Arist. bonum ciuem distinguit à bono viro, id facit, quia plus requiritur ad virtutem boni viri, quàm boni ciuis; quamuis enim virtus boni ciuis moralis sit,& honesta ex se, tamen præcisè sumpta est secundùm quid, secundo sensu suprà declarato,& sola non sufficit ad constituendum simpliciter bonum virum, Vnde si quis sit solitarius,poterit esse vir bonus, etiamsi non sit bonus ciuis. Qui autem pars est ciuitatis,non erit bonus simpliciter,nisi & vir bonus,& bonus ciuis sit, quia bonum ex integra causa; poterit autem esse bonus ciuis, licèt non sit bonus vir, quia esse bonum ciuem,est esse bonum secundùm quid.

8. Leges canonicæ faciunt bonos subditos simpliciter.

Atque hinc constat à fortiori, leges canonicas facere bonum simpliciter in eodem sensu; nam si illæ tantùm seruentur,non faciunt bonum omnino consummatũ,id est,in omni genere boni: quod de quacunque lege in particulari dici potest, quia non præcipit omne bonum, sed partem eius, præter legem charitatis,quæ virtute omnia complectitur. Atque ita vnaquæque lex facit bonum ex parte (vt ita dicã) & in hoc sensu facit bonum secundùm quid:tota autem collectio legum facit absolutè bonum. Et hoc ipsum in re censuerunt Caietan. & Soto circa dictum artic. 1. quamuis in verbis differre videantur.

9. Possit ne lex seruari per actum malum. D.Thom.

Circa tertium occurrebat disputatio cum Adrian. & aliis;an peccando mortaliter possit verè lex aliqua seruari.Sed de hoc videri potest D.Thomas 1.2.quæstione 100.art.9.& 3.2.q.44.art.4.& infrà tractando de lege positiua disputabitur, nunc admitto, posse legem seruari per actum malum,non verò quatenus malus est, sed quatenus aliquid boni ex suo genere habet, ex quo solùm sequitur legem non præcipere semper omne bonum, loquendo de vna lege in particulari, neque ita efficaciter reddere hominem bonum, vt non possit ipse malitiam aliquam admiscere bonitati intenta à lege.Vnde quia bonum ex integra causa,malum autem ex quocumque defectu fit,vt actus quidem sit simpliciter malus propter circumstantiam ab homine adiunctam,& nihilominus propter bonam substantiam, quam habet, sufficiat ad implendam legem.Deinde dicitur,hîc maximè habere locum vulgatum principium, *Finem legis non cadere sub legem.* Nam quamuis lex præcipiendo actum bonum ex genere, intendat etiam, vt bene fiat, vt hoc modo possit hominem bonum facere, non tamen hoc totum præcipit semper,sed solùm actus substantiam,ideóque per illam poterit impleri.

CAPVT XIIII.

Vtrùm obligare subditos sit proximus, & adæquatus effectus legis.

1. Quid sit proximus effectus legis.

PRæcipua efficacia legis ad faciendos homines bonos,est eius obligatio quæ videtur esse maximè intrinsecus effectus eius, & ideo de illa consequenter tractamus. Vt autem intelligatur quæstio proposita, duo termini in titulo positi sunt declarandi. Prior est, *proximus*, qui ponitur, quia solùm loquimur de effectu, quem lex per se ipsa facere potest, & hunc vocamus proximum, vt nunc excludamus effectum, quem lex per se non facit; statuit autem, vt per hominem fiat, vt est, v. g. punitio, & hic dici potest effectus remotus legis. Alius verò effectus esse potest magis remotus; quia licèt sit intentus à legislatore; lex tamen nec illum per se facit, nec ad illum obligat simpliciter, sed ad aliquid eius, vt est moralis bonitas subditi, de quo agemus in casibus sequentibus; nunc de primo tantùm agimus. Alius terminus est, *Adæquatus.* Potest enim dici talis effectus adæquatus, vel quia nulla est lex, quæ non habet talem effectum, vel quia ille effectus non potest esse, nisi à lege;vel denique,quia lex nullum alium habet effectum. De tertio membro dicemus capite sequenti, nunc duo priora sub illa voce comprehendimus, & supponimus esse sermonem de propria lege, & de propria obligatione morali, vt excludamus legem metaphoricam, quæ circa irrationalia, & insensibilia versatur, quæ non obligationem, sed necessitatem inducit per inclinationem, vel instinctum naturalem, quæ ad præsens nihil refert. De lege autem propria, & respectu rationalis creaturæ, cùm constet,non inducere illam necessitatem simpliciter,dubium est,an inducat moralem,quæ obligatio dicitur.

Quid sit adæquatus effectus legis.

2. L.legis virtus, Cap.omnis. D.Thom. 1.Corinth.7.

Videtur ergo in primis,non posse hoc tribui omni legi, ex l. *legis virtus.* ff. delegib. & cap. *omnis.* dist. 3. cum his, quæ tradit D. Thomas q. 62. art. 2, Nam inter leges numerantur permittentes,& punientes;at verò permissio opponitur obligationi, iuxta illud Paul: 1. ad Corinth.7. *Hoc dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium*; imò propriè loquendo ea dicuntur permitti, quæ facienda non sunt; permittuntur enim mala; ergo lex permittens non obligat;non est ergo obligatio effectus legis in vniuersum. Idem dubium nascitur ex lege pœnali, quia ad pœnam nemo obligatur propria obligatione; imò sunt, qui censeant quoties lex specialem imponit pœnam,non inducere obligationem. Hic etiam addi potest lex fauorabilis, qualis est priuilegium, quod lex appellatur ab Isidoro in cap. *priuilegium.* d. 1. & tamen non obligat: nam vnusquisque fauori suo renunciare potest, cap. *cùm ad monasterium*, de regular. Denique consilium etiam inter leges numeratur: nam lex priuata vocatur in cap. *nisi cùm pridem*, de renũtiat. & cap. *commissum*, de sponsal.& tamen non obligat.

Cap. priuilegium. Cap. cùm ad monasterium. Cap. nisi cũ pridem. Cap. commissum.

3.

Deinde neque in secundo sensu videtur obligatio adæquatus effectus legis. Primò, quia etiam præcepta priuata obligant,quamuis leges nõ sint.Imò non tantùm præcepta, quæ ex iurisdictione procedunt sed etiam sine iurisdictione obligare solent, vt præceptum parentis ad filium, domini ad seruos,& Prælati religionis ad subditos, etiamsi iurisdictionem non habeat, vt olim erat in vsu etiam in monasteriis virorum, & nunc in monialibus reperitur. Itẽ obligatio sæpe oritur ex propria voluntate, vt in voto, promissione,& quocumque contractu; non est ergo obligatio adæquatus effectus legis in illo sensu.

4. Omnẽ legem propriam obligationem inducere. D.Thom. Soto. Castro. Gratian.

Nihilominus dicendum est primò, nullam esse propriam legem, quæ obligationem non inducat, id est, necessitatem quandam operandi, vel non operandi. Est communis assertio Theologorum cum D. Thoma,quæst.92.art.2.ad 1.& quæst.93.art.2.Soto q. 1.art.1.Castro lib.1.cap. 1.ad finem, & Iuristarum in leg. *legis virtus*, & in d. cap. *omnis.* Et eodem sensu dixit Gratian.dist.4.ad fin. *Decretum necessitatem facit, exhortatio liberam voluntatem excitat.* Similẽ sententiam habet sub nomine consilij,& præcepti, Hier.li.2.cõtra Iouin. *D.Hieron.*

Iouin. circa medium, *Vbi consilium datur, offerentis arbitrium est; vbi præceptum, necessitas est seruituris.* Et Ambr. lib. de viduis, circa finem. *Præceptum* (inquit) *in subditos fertur, consilium amicis datur: vbi præceptū est, ibi lex est, vbi consilium, ibi gratia est.* Et infra, *Præceptum ibi est, vbi est pœna peccati*, vtique propter necessitatem, quam præceptum inducit. Sic etiam dixit August. in lib. de sancta Virginitate, cap. 14. *Domino præcipienti non obedire damnabile est.* & infra, *Præcepto quisquis non obtemperat, reus est, & debitor pœnæ.* Ponderari etiam potest, quod ait Greg. lib. 12. Epist. 17. & refertur in cap. 1. de donat. *Nobilitas quodammodo sibi legem imponit, vt debere se quod sponte tribuit, existimet:* supponit enim, legem imponere debitum. Denique Aristot. 1. Ethic. cap. 9. hac ratione dixit, in lege esse vim coactiuam, quia licèt non omnis lex specialiter pœnam imponat, infert tamen necessitatem, ratione cuius homo fit dignus pœna, si legem transgrediatur. Ratio autem sumitur ex dictis de substantia legis; est enim imperium procedens à voluntate efficaci obligandi eius, qui potestatem habet, sed voluntas efficax suppositā potestate, inducit effectum; ergo. Sensus autem, & maior declaratio assertionis patebit, respondendo ad ea, quę in primo membro obiecta sunt, & ideo illis satisfaciendum est.

D. August. *D. Gregor.* *Aristot.*

5. *Castro. Quænam leges permittentes habeant veram rationem legis. Glossa.*

Circa primum ergo de lege permissiua vno verbo respondeo cum Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. in fine, leges permittentes in tantum esse leges, in quantum latenter habent admista præcepta, sine quibus non posset intelligi permissio, vt specialiter decreta per legem. Quod significauit Glossa in d. leg. *legis virtus*, dum vtitur exemplo legis primæ, Cod. de iur. & fact. ignor. Vbi militi permittitur vti exceptionibus post sententiam contra se latam, propter suam ignorantiam: nam illa permissio legis obligat iudicē ad tales exceptiones admittendas, & idem est in similibus, vt capit. sequenti latiùs explicabo.

6. *De duplici obligatione cōsideranda in lege.*

Circa secundum de lege pœnali aduerto, duplicem posse intelligi respectum in tali lege, vnus est ad iudicem, qui inflicturus est pœnam; alius est ad reum, qui illam passurus est. Priori modo dici potest lex illa inducere obligationem, & imponere illam iudici, puniendi tale delictum secundùm mensuram per legem præscriptam. Iuxta illud August. lib. de ver. relig. cap. 31. *In his temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent, cùm eas instituunt, cùm tamen fuerint institutæ, & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare, sed secundùm ipsas.* Hæc autem obligatio maior est in ordinariis iudicibus, quàm in supremo Principe, vt declarat D. Thom. 2. 2. q. 67. art. 4. in omnibus tamen est aliqua, præterquam in Deo, qui est supremus Dominus, & potest pœnam prout voluerit relaxare, sed hoc nihil ad præsens refert.

August. *D. Thom.*

7. Circa posteriorem autem respectum aduertendum est, duas posse intelligi obligationes in lege: vna est ad culpam, quæ solet dici in conscientia; alia est ad pœnam. Nam licèt hæc posterior videatur illā priorem supponere, quia nemo fit dignus pœna, nisi per culpam; nihilominus controuerti solet, an lex aliqua inducat posteriorem obligationem sine priori, quod solùm in quibusdam legibus humanis habet aliquam dubitationem: nam in diuinis certum est illud principium: de illa autem quæstione postea dicemus, tractando de lege pœnali. Nunc vel potest intelligi assertio posita de obligatione in genere, abstrahendo ab illis duobus modis; vel melius dici potest, etiamsi aliqua lex non obliget in conscientia ad actum, propter cuius transgressionem pœna imponitur, obligare saltem vel ad illum, vel ad soluendam, seu sustinendam pœnam, & ita neque illam legem esse sine aliqua obligatione omnino propria. Dixi autem, *Ad soluendam, vel sustinendam pœnam*, quia et-

A iam de ipsa pœna quæstio est, an lex per se, & immediatè obliget ad illam, quæ non est hic tractanda; satis enim est ad assertionem positam, quòd obliget, siue ante, siue post sententiam latam, siue ad agendum, siue ad non resistendum, atque ita ad sustinendam pœnam.

8. *Opinio assertium priuilegium non esse veram legem. Glossa. Castro. Sententia auctoris priuilegium esse veram legem. D. Isidor.*

Circa tertium de priuilegiis, multi propter illam rationem negant, priuilegium esse veram legem, sed aut secundùm quid tantum, vt sentit Glossa in d. cap. *priuilegium*, aut nullo modo, vt sentit Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 1. Ego verò existimo, si priuilegium cum proportione sumatur, non minùs posse inter leges computari, quàm permissionem. Quæ est aperta sententia D. Isidori 5. Etym. cap. 19. vt videbimus capite sequenti. Dico autem, *cum proportione*, B quia si sermo sit de priuilegio temporali, vel concesso vni personæ, vt cum eius vita finiatur, illud deficit à ratione legis, non præcisè ex eo, quòd priuilegium est, sed quia non est quid stabile, aut firmum, quod diximus esse de ratione legis: at priuilegium perpetuum concessum aut communitati alicui, aut familiæ, vt in ea semper duret, propriā rationē legis habet.

9. *De duplici priuilegio, & qua ratione vtrumque veram rationem legis cōtineat. Cap. si diligenti. L. ius publicum.*

Oportet tamen duplicia distinguere priuilegia; quædam sunt concessa intuitu alicuius boni communis, quibus priuatæ personæ renunciare non possunt, iuxta ca. *si diligenti*, de foro competenti, & l. *ius publicum*, ff. de pactis, vt est priuilegium fori, v. g. respectu clerici, cui ipse renunciare non potest, quia non intuitu personæ suæ, sed dignitatis clericalis concessum est. Et hoc priuilegium propriissimè est lex, non C solùm respectu aliorum, quibus præcipitur, vt tale priuilegium clerico obseruent, sed etiam respectu ipsius clerici, cui præcipitur, vt illo vtatur. In illa enim dispositione superioris inuenitur perfecta vis obligandi; nihil ergo illi deest ad rationem legis. Alia sunt priuilegia concessa intuitu priuati commodi ipsarum personarum, de quibus est sermo in dict. ca. *cùm accessissent*. de probat. & in regula, *quod ob gratiam*, de regulis iur. in 6. Vbi Glossa, & alij, Syluest. verb. *Priuilegium*. Hoc ergo priuilegium, si comparetur ad ipsum, cui conceditur, sine dubio non habet rationem legis, vt probat ratio facta, quia non est præceptum illi impositum, neque obligat illum, cùm possit ei renunciare. At verò respectu aliorum qui D tale priuilegium obseruaturi sunt, veram habet rationem legis; continet enim præceptum perpetuum obligans ad talem immunitatem seruandam; alioqui valde inefficax esset tale priuilegium: ergo sicut de promissione diximus, vel etiam de lege punitiua, quatenus obligat iudicem, vt tale iustum nocumentum inferat, ita in præsenti dicendum est.

Cap. cùm accessissent. Glossa. Syluest.

10. *Glossa.*

Circa quartum de consilio, Glossa in d. leg. *legis virtus*, propter illud censuit, etiam consilium pertinere ad virtutem legis. Illam tamen communiter reprobāt Bart. & cæteri. Soto lib. 1. de iust. q. 2. ar. 2. eam irridet, quoniam consilium potiùs condistinguitur à præcepto, & consequenter à lege, quod sentit etiam D. Thomas d. q. 92. art. 2. ad 2. & q. 17. de verit. art. 3. ad 2. & hæc sententia in rigore, & proprietate vera est, E vt suprà etiam dixi. Et ratio D. Thom. est optima, quia consilium non requirit potestatem superioris, sed à priuato etiam dari potest; ergo per se non requirit auctoritatem legis.

Bart. Soto. D. Thom. Consilium rationem legis nō habere ratio à priori ostendit.

11. *Obiectio. D. Thom. Solutio.*

Obiici verò potest, quia idem D. Th. 1. 2. q. 108. art. 4. consilia Euangelica ponit inter partes legis gratiæ. Respondetur primò, nomine legis interdum comprehendi totam dispositionem, seu prouidentiam legislatoris circa gubernationem subditorum, & sic ad illum pertinet non tantùm præcepta dare, sed etiam consilia de iis, quæ meliora sunt; quod obseruauit Christus Dominus in lege Euangelica, & in iure etiam humano, præsertim Canonico sæpe obseruatur,

Cap. commissum. vt patet in capit. *commissum*, de sponsalibus, ibi, *Tutius est*. Et multa sunt similia iura, ad quæ intelligenda est hoc sæpe necessarium. In hoc ergo sensu non malè dixit illa Glossa legem non tantùm præcipere, sed etiam consulere, quamuis re vera id non faciat formaliter, vt lex, sed concomitanter. Addo præterea, quando lex consulit vnum effectum, sequi alium, nimirum, vt illud opus, quod consulitur, iure prohiberi non possit, nec tanquam malum refutari, & quoad hoc dici potest illa lex retinere vim legis, & obligare. Et hoc modo cum maiori proprietate dicuntur consilia Euangelica pertinere ad legem gratiæ tanquam approbata, & stabilita per illam. Et hac ratione pro cõsiliis Euangelicis damnamus hæreticos, qui paupertatem, aut continentiam reprehendunt tanquam naturæ contrariam. Ita ergo nulla lex est, vel dispositio superioris, quæ participet rationem legis, nisi in quantum obligationem inducit.

12. *2. Assertio, obligationem esse adæquatum effectum legis.* Dico secundò, Si obligatio propriè & cum proportione sumatur, semper oritur ex aliquo iure, & lege, atque ita in hoc sensu dici potest hic effectus adæquatus legis. Declaratur breuiter: nam in primis necesse est loqui de obligatione communitati imposita, quia si imponatur priuatæ personæ, non erit ex lege, & idem est, si imponatur ad breue tempus, quia tunc etiam deficit conditio requisita ad legem. Quamuis illæ etiam obligationes, quatenus habent aliquam conuenientiam cum obligatione legis in hoc, quòd ab alio habente potestatem imponuntur; consequenter etiam conueniunt cum lege in hoc, quòd ex imperio, seu præcepto aliquo proueniunt, maximè quando necessitatem in conscientia imponunt. Imò etiam tunc ab aliqua lege totam vim obligandi accipiunt. Atque ita sensus assertionis est, omnem huiusmodi obligationem ex lege oriri aliquo modo. Probatur autem primò à contrario ex Aug. 22. contra Faust. cap. 27. definiente, peccatum esse dictum, vel factum contra legem: nam apertè supponit omnem obligationem ad aliquid vitandum, vel faciendum oriri ex lege. Nam quoties aliquis agendo contra obligationem propriam in conscientia peccat, agit contra legem; ergo talis obligatio erat ex lege.

Augustin.

13. Deinde probatur eisdem exemplis, quæ in contrarium afferebantur, scilicet, voto, promissione, aut quocumque pacto: nam ex his omnibus non oritur obligatio, nisi ex virtute legis. In illis enim omnibus distinguere oportet fundamentum, seu proximam materiam obligationis à propria ratione, & causa eius: nam fundamentum consistit in aliqua actione humana: illa verò supposita, ius est, quod obligat; sic in voto (& idem est cum proportione de reliquis) proximum fundamentum obligationis est voluntaria promissio: quod autem propriè obligat ad illam implendam, est ius illud naturale, ac diuinum, *Si quid vouisti Domino, nec moreris reddere.* Et ita etiam Iuristæ dicunt, omnem obligationem, quæ ex contractibus oritur, esse naturalem, vel ciuilem, quia ex iure naturali, seu gentium, aut ciuili oritur, vt sumitur ex textu cum Glossa in l. *cùm amplius.* ff. de regul. iur. & l. *ex hoc.* ff. de iustit. & iur. & ita satisfactum est secundæ parti rationis dubitandi in principio positæ.

Glossa.

CAPVT XV.

An rectè numerentur quatuor effectus legis, præcipere, prohibere, permittere, & punire, & quomodo ab illa fiant.

1. RAtio dubitandi esse potest, quia obligatio, de qua dictum est capite præcedenti, videtur esse adæquatus, id est, vnicus, & totalis effectus legis; ergo superuacanea est hæc enumeratio. Antecedens probatur primò; quia essentialis ratio consistit in imperio; ex imperio autem, vt sic, non sequitur, nisi obligatio: reliqua enim sunt per accidens; ergo secundò declaratur discurrendo per illa membra: nam præcipere, & prohibere formaliter idem sunt solumque materialiter distinguuntur, & ideo superfluum est, illa vt distincta ponere. Assumptum patet, quia prohibitio etiam est quoddam imperium, & præceptum: nam prohibere nihil aliud est, quàm præcipere, vt aliquid non fiat, sicut è contrario præceptum est quædam prohibitio: nam qui præcipit audire Missam, vetat ne omittat; & ideo Isidorus lib. 2. Etym. art. 10. & lib. 5. cap. 19. solam prohibitionem ponit, & omittit præceptum, fortasse, quia præceptum per se non dat bonitatem actui, sed necessitatem, quæ necessitas bene explicatur per negationem omittendi, quam significat prohibitio respectu talis materiæ. Permissio autem, vt sic, non est effectus imperij, sed potiùs per carentiam imperij fit. Nec denique punitio est effectus legis, sed esse poterit iudicis, vel legislatoris.

Isidor.

In contrarium autem est, in primis auctoritas Isidori, qui saltem tres effectus distinxit, & quartum, qui est præcipere, vt clarum supposuisse videtur ex ipso nomine, & ratione legis. Apud Gratianum autem in cap. *omnis.* d. 3. ad textum Isidori adduntur hæc verba, *Diuina autem præcipit, vt diligas Dominum Deum tuum.* Quæ verba non sunt in Isidoro, & illa particula *Diuina*, ineptè addita est, quia non sola diuina lex præcipit, sed etiam alia. Et ideo in Decreto Gregoriano notatur, in multis codicibus non haberi, & sine dubio expungenda est, & legendum, *aut præcipit*, vt sit quædam additio ad numerationem Isidori. Expresse verò illam particulam habet Modestinus in l. 7. de Legibus, dicens; *Legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, punire.* Atque ita hanc participationem defendit etiam D. Thomas q. 92. ar. 2. Eamque ratione declarat, quia actus humani, aut boni sunt, aut mali, aut indifferentes: illis ergo tres effectus legis respondent, qui sunt præcipere bonos; prohibere malos; permittere indifferentes, quibus additur quartus puniendi, tanquam necessarius ad efficaciam legis. De quo discursu plura statim dicemus. Hæc ergo numeratio tanquam doctrinalis, & satis apta ad explicandos effectus per se conuenientes legi acceptanda est, & explicanda. Ad illius verò meliorem intelligentiam declarabimus singula membra, & eorum distinctionem, & modum, quo per legem fiunt, quod facilè fiet per difficultates propositas discurrendo.

2. *Gratian.* *Decretum Greg.* *Modestin.* *D. Thomas.*

Prima, & præcipua erat; quia obligatio est adæquatus, & vnicus effectus præcepti, in qua possumus priorem partem admittere, & negare posteriorem. quidquid enim lex operatur, media obligatione; operari videtur, vt probat ratio facta de efficacia præcepti, & hoc modo dici potest ille effectus adæquatus: non tamen vnicus, quia mediante obligatione operatur alios, vt ex sequentibus patebit, discurrendo per omnes effectus legis.

3. *Approbatur diuisio in quatuor effectus legis.*

Secunda erat, de distinctione præcepti, & prohibitionis, quæ parui momenti est. Fatemur enim in primis vtrumque ex illis effectibus comprehendi sub obligatione legis, diuerso tamé modo inducere obligationem, & hoc satis esse, vt illa duo priora membra distinguantur. Imò ad hoc distinguuntur, vt declaretur legem non solùm posse obligare ad agendum, sed etiam ad non agendum. Per quod etiam traditur vulgaris diuisio legis in affirmatiuam, & negatiuam, quæ licèt fortasse non sit essentialis, sed quasi materialis, nihilominus non est superflua, sed necessaria ad duas illas partes iustitiæ explicandas, quas Dauid etiã distinxit Psalm. 36. dicens, *Declina à malo, & fac bonum.* Deseruítque ad declarandum tum diuersos modos obli-

4. *Quæ distinctio sit inter præceptum & prohibitionem.* *Psal. 36.* *Diuisio legis in affirmati-*

uam, & negatiuam: differentia inter vtramque.

obligandi legis, tum etiam diuersos modos peccandi contra legem. Nam lex affirmatiua dicitur obligare semper, non tamen pro semper, quia ex quo lata est, incipit obligare, & semper obligat, quādiu durat, quia obligatio est quasi naturalis effectus eius, nō tamē pro semper, quia nō obligat pro singulis momētis, aut tēporibus, sed solū pro certo tempore, pro quo imponit operandi onus. Lex autem negatiua obligat semper, & pro semper, quia & eius obligatio cum illa semper durat, & propter negationē, quam includit pro omni tempore, & qualibet parte prohibitionis suæ obligat, quia negatio omnia destruit, & quia abstinere à malo semper, & pro semper, necessarium est. Ex hac etiam diuisione oritur diuisio peccatorū in peccatū cōmissionis, & omissionis: nā peccatum commissionis contrariū est legi negatiuæ; omissio verò affirmatiuæ, vt ex materia de peccatis suppono. Atque ita tādem cōstat, nomen præcepti, seu imperij æquiuocum esse: interdū enim significat quasi genus cōmune ad negatiuum, & affirmatiuum præceptum, quomodo diximus in definitione legis, *Esse præceptum commune*, &c. aliquando verò specialiter sumitur pro affirmatiuo præcepto, & sic distinguitur à prohibitione, & ita pronuntur illa duo tanquam distincti legis effectus.

5. Tertia difficultas erat de permissione, quam D. Thomas ita declarat, vt videatur illam ponere in sola negatione præcepti, & prohibitionis; illa enim permitti dicuntur, quæ nec præcipiuntur, nec prohibētur. Addítque materiam permissionis esse actus, vel indifferentes, vel parū bonos, & parùm malos. Vtrūque autem dictam difficultatem habet. Primum quidem, quia (vt obiiciebam) illa negatio non est effectus legis, sed potiùs est effectus negationis vtriusq; legis tam præcipientis, quàm prohibentis, quia sicut affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis; permissio autem illo modo declarata negatio tantùm est; ergo non est effectus legis, sed negationis legis. Et confirmatur argumento facto in præcedenti capite, quia permissio illo modo non inducit obligationem, nec est effectus eius; ergo non potest esse effectus legis.

6. Secundum etiam de materia difficile est, primò ex parte actuum malorum, quia licèt sint parum mali, non permittuntur lege æterna, & naturali, vt docuit *Auguſt.* Auguſt. lib. 1. de libero arbitrio, cap. 5. & 6. Si verò sit sermo de lege positiua, etiam grauiter mali interdum permittuntur, vt sunt fornicatio, homicidium adulteræ, aliqua pacta iniusta, & similia. Secundò ex parte bonorū actuū, quia si permissio in sola negatione consistit, aliqui boni actus nec præcipiuntur, nec prohibentur, quia sunt optimi, & ex melioribus bonis, vt Virginitas & similes actus, qui sub cōsilium cadunt, *Gloſſa.* & sic Glossa in d. cap. *legis virtus*, dixit, consilium esse posse effectum legis, & sub permissione comprehendi. Quòd si quis refugiat concedere tales actus esse permissos, sequitur, & non rectè poni permissionem in illa sola negatione, & diuisionem actuum datam à D. Thoma esse insufficientem.

7. *Duplex genus permiſſionis, Iuris ſcilicet, & facti.* Ad explicandum ergo hunc effectum aduerto primò, permissionem interdum esse solius facti, interdum iuris; prior nullo modo ponitur effectus legis, posterior autem esse potest, quia lex ad ius pertinet, seu ius constituit. Vtrumque in Deo explicatur optimè: nam si factum attendamus, Deus multa peccata permittit, quia cùm posset impedire, ne fiant, de facto non impedit, nec vult impedire, sed potiùs directè vult illa permittere, id est, sinere, vt fiant. Attendendo autem ad ius, Deus nullum peccatum permittit, quia nullum non prohibet, neque vllum impunitum relinquit, quomodo dixit Auguſt. *Auguſt.* suprà, legem æternam nullum peccatum permittere. Igitur permissio facti non includit negationem probitionis, sed meram negationem impedimenti, seu operis, quo possit efficaciter impediri effectus permissus; permissio autem iuris, de qua in præsenti est sermo, includit negationem prohibitionis, & præcepti, vt D. Thomas dixit. Secundò, hæc permissio iuris considerari potest, vel vt consistit in mera negatione præcepti, & prohibitionis, vel quatenus in aliquo positiuo præcepto fundatur, quia nimirum per legem aliquam positiuam talis permissio decreta est, & stabilita. Sicut enim in Deo quoad permissionem facti, aliud est permittere, aliud est velle permittere, ita in ordine ad ius, aliud est permittere purè negatiuè, aliud per legem positiuam de permissione statuere.

8. *Permiſſionem negatiuam nō eſſe proprium effectum legis aſſeritur.* Dico ergo, permissionem merè negatiuam, quæ resultat ex sola negatione vtriusque præcepti affirmatiui, & negatiui, non esse proprium effectum legis; vt verò per aliquam positiuam legem decernitur, sic esse specialem effectum legis. Prior pars videtur probari sufficienter ratione facta, quia ad illum modum permissionis non est necessarium ferre legem aliquā, satis enim est non ferre legem prohibentem. Item permissio illa non est ex potestate legislatiua: nam interdum actus talis est, vt nec prohiberi possit, nec præcipi; ergo negationes illæ tunc non sunt effectus talis potestatis, quia non sunt (vt sic dicam) ex voluntate etiam indirecta legislatoris, sed ex se tales sunt. Ergo nec permissio illa est effectus potestatis legislatiuæ; ergo neque legis. Denique illa negatio nullam propriè habet causam, sed ex se talis actus permissus est, dum non prohibetur. Sicut non propriè dicetur Deus esse causa negationis essendi, quæ intelligitur in re possibili nunquam futura; sed ex se habet, quòd sit nihil, quia illa nihil est, nisi creetur; quòd autem sit nihil non habet à Deo, sed ex se; sic ergo actus ex hoc præcisè, quòd non prohibetur, nec præcipitur per legem, non habet à lege, quòd sit permissus, sed id habet ex se; vt ergo sit propriè permissus per legem, oportet vt ipsa permissio stabiliatur, & firmetur aliquo decreto, & voluntate legislatoris; & tunc rectè dicitur actus permissus positiuè, & similiter permissio illa habet specialem modum, ratione cuius dicatur effectus legis. Et ita etiam manet secunda pars assertionis declarata, & confirmata, quam ita profectò intellexit Isidor. vt statim ostendam.

9. *Permiſſio ſim pliciter dicta regulariter ſolùm verſatur circa malos actus.* Vt autem magis constet, de qua permissione sit sermo, oportet vltimò notare permissionem simpliciter dictam attribui solere malis actibus, & de illis maximè, ac regulariter intelligi, præsertim quando Deo tribuitur: dicitur enim Deus permittere peccata; reliquos verò actus non tantùm permittere, sed etiam velle, aut ordinare. Nihilominùs tamen aliquando accipitur etiam in bonam partem. Sic enim dixit Paul. 1. Corinth. 7. *Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium*, id est, permittendo, non præcipiendo; loquebatur autem de actu matrimonij, qui malus non est. Vnde à fortiori dici poterit permissio de actibus indifferentibus. Vtroque ergo modo scilicet in bonam & malam actionem potest permissio esse effectus legis. Imò Isidor. apertè loquutus est de permissione rei bonæ.: nam adhibet exemplum huius permissionis, dicens, *Omnis lex aut permittit aliquid, vt quòd vir fortis petat præmium*: nam illud verbum *petat*, ibi non dicit imperium, sed permissionem; constat autem illam permissionem esse rei bonæ. Sic etiam Glossa in cap. *qui partem*, 55. d. vbi *Gloſſa.* in textu de his, qui partem digiti, vel aliam similem particulam corporis, non voluntate, sed casu amiserunt, dicitur, *Hos canones præcipiunt clericos fieri*; Glossa rectè exponit, id est, *permittunt*, quia illud non est imperium, licèt de re bona sit.

Permiſſio etiã aliquando verſatur circa actus bonos & indifferentes.

Iſidor.

Sic etiam in cap. *hac ratione*, 31. q. 1. dicitur, Apo- 10

ſtolos præcepiſſe ſecundas nuptias,id eſt, permiſiſſe, A
Auctor imperf. verũ eſt,illa verba eſſe Auctoris imp.in Matth.Hom. 22. qui non bene ſenſit de ſecundis nuptiis, & ideo permiſsionem ibi accipit in malam partem; vnde de huiuſmodi permiſsione ſubiungit, *Aliud eſt præcipere, aliud permittere; quod enim præcipimus, ſemper placet; quod autem permittimus, nolentes permittimus, quia malam voluntatem hominum in totum prohibere non poſſumus.* Quæ doctrina vera eſt de permiſsione mali,& ſtatim nobis deſeruit; tamen malè applicatur ad illud exemplum de ſecundis nuptiis poſt mortem prioris coniugis: nam illæ bonæ ſunt,& non præcipiũtur propriè, quia nemo ad illas obligatur, & ita rectè ibi præceptum pro permiſsione boni interpretamur. Sæpius verò dicuntur leges permittere aliqua mala, ſicut leges ciuiles permittunt meretrices, & maritum occidere vxorem inuentam in actuali adulterio, & contrahentes ſe decipere infra dimidiam, &c. Sic etiam
Matth.19. multi intelligunt verbum Chriſti Matth. 19. *Ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis Moyſes dimittere vxores veſtras*; vt ſuprà Imperf.exponit,& Ambr.lib.8.in
Auctor imperf. Ambroſ. Hieron. Luc.c.16.& Hier.Matth.5.& 19.& quã plures ſcholaſtici. Alij verò intelligunt de diſpenſatiua permiſſione, per quam actus redditur non malus, licèt non præceptus, quod eſt probabile, non pertinet tamen ad hunc locum id diſcutere: ſatis enim eſt, quod in illo etiam ſenſu permiſsio dici poteſt effectus legis.

11. Omnibus autem his modis hic effectus non eſt purè negatiuus, ſed aliquid poſitiuũ circa negationẽ operatur,diuerſo tamen modo.Nam quando permiſ- C
ſio dicitur de actu aliàs bono, non ſolùm non prohibet illum: ſed etiam cùm ſit bonus, dat poſitiuam facultatem, ſeu licentiam, vel ius aliquod ad illum. Idem contingit in exemplo poſito ab Iſidoro; cùm enim lex dicit, *Vir fortis petat præmium*,non ſolùm negatiuè permittit, ſed dat illi ſpeciale ius ad poſtulandum tale præmium, & ad laborandum in ſpe illius, in virtute virtualis promiſsionis eiuſdem legis. Atque hoc modo lex concedens fauorem, quando non præcipit illum acceptare, ſed liberum relinquit illi renunciare, permiſsiua dicitur iuxta modum loquẽdi Iſidori; quamuis non tantùm negatiuè diſponat, ſed aliquid poſitiuè concedat. Quando verò lex permittit malum, in quo vel diſpenſare non poteſt, D
vel non diſpenſat, licèt non tribuat ius (vt ſic dicam) tribuit ſaltem impunitatem apud homines, quæ cõtinet morale ius non parui momenti. Interdum etiam (ſi ſit lex ciuilis) concedit,vel negat actionem, in iudiciali foro, qui etiam eſt moralis effectus ſatis diſtinctus à ſola negatione prohibitionis. Denique ſi permiſſio ſit ſimul diſpenſatiua, eſto non ſit præceptiua, concedit non ſolùm impunitatem apud homines, ſed etiam apud Deum, quia concedit immunitatem à culpa, quod longè maius eſt.

12. Atque hinc tandem intelligitur quod ſupcriori capite dicebamus,legẽ permittentem ſemper includere præceptum obligans aliquem,& aliquo modo. Nam licèt non obliget alios, ad quos potiſſimè dirigitur per modum imperij; vt in illo exemplo capit. *qui* E
Cap. qui partem. *partem,* verbum illud *Præcipimus clericum fieri,*non obligat mutilatum, vt Clericus fiat,ſed reſpectu illius eſt permiſſio conceſſiua iuris (vt ſic dicam;) obligat tamen Prælatum, ne ob eam cauſam illum repellat. Item in exemplo Iſidori obligat illa lex ad dandum præmium viro forti petenti, quando ſecundùm legem petit, & nihil eſt, quod rationabiliter impediat. Quando verò permiſſiò eſt alicuius mali, obligat iudicem, ne propter illud puniat, quia hoc prohibet talis lex, & ſic de aliis. Atque ita ſufficienter eſt declaratus hic effectus ſecundùm ſe; quid autem ſecundùm D. Thomam dicendum ſit, in puncto ſecundo dicam.

13. Quarta obiectio erat de punitione, quia non videtur eſſe effectus legis. Ad quod breuiter dico, aliud *Quomodo punitio ſit effectus legis.* eſſe loqui de dignitate, ſeu reatu pœnæ; aliud de actuali inflictione pœnæ, & vtroque modo poteſt dici pœna effectus legis,licèt diuerſis cõſiderationibus, & rationibus. Nam lex imponendo neceſsitatem virtutis, ſeu honeſtatis conſequenter facit,vt tranſgreſſor legis ſit dignus pœna ſaltem apud Deum, quia ſuam obligationem lege impoſitam non obſeruat. Quod locum habet tam in lege naturali, quàm in poſitiua, diuina, vel humana, quia ſuppoſita lege actus eſt inordinatus, & illa dignitas pœnæ intrinſecè ſequitur ex malitia actus, etiamſi malitia fortaſſe fuerit ex occaſione legis poſitiuæ. Eſt tamen differentia in hoc *Differentia legis naturalis, & poſitiuæ quoad effectum puniendi.* inter legem naturalem,& poſitiuam; quòd lex naturalis,licèt faciat, vel oſtendat actum eſſe malum, tamen vt eſt merè naturalis non taxat modum, vel quantitatem pœnæ: nulla enim ratione intelligi poteſt hoc fieri ſine decreto alicuius liberæ voluntatis. Quia licèt peccatum ex natura ſua mereatur fortaſſe pœnam tantæ grauitatis, vel durationis,tamen quod ſit in hac ſpecie mali,vel ſupplicij, vel quod ſit in tali gradu intentionis, in tali loco, & tempore, ex libera aliqua adminiſtratione,& prouidentia pendet. Vnde taxatio pœnæ iſto modo, aut fit per legem æternam Dei,maximè quoad pœnam vitæ futuræ, aut fit per legem poſitiuam,quoad pœnas,quæ in hac vita, & in humano foro imponuntur. Et olim quidem per legem diuinam poſitiuam ſcriptam fuerunt multæ pœnæ huius vitæ pro variis delictis præſcriptæ: in lege autem gratiæ nullæ ſunt pœnæ inflictæ pro hac vita iure diuino,vt in materia de cenſuris, & irregularitate oſtendimus.Huiuſmodi ergo pœnæ vitæ præſentis per humanas leges ciuiles, vel canonicas deſignantur, & eo ipſo, quòd pœna eſt per legem deſignata, tranſgreſſor legis fit reus, & debitor talis pœnæ, & hoc modo dicitur talis pœna effectus legis.

14. At verò ipſa actualis inflictio pœnæ aliquando fit etiam immediatè per ipſam legem, vt quando lex ipſa ſecum affert exequutionem per ſe ipſam, vt contingit in legibus imponentibus cenſuras, irregularitates,aut alias inhabilitates ipſo facto, quod etiam non facit lex,niſi imponẽdo obligationem ab aliquo actu abſtinendi,vel aliquid agendi,vt de cenſuris alibi diximus,& de lege pœnali infrà dicetur. Aliquando verò, & ordinariè ſolùm infligitur pœna per legem mediatè, & remotè, quatenus in virtute legis aliquis mouetur, vel obligatur ad infligendam pœnã. Vnde licèt hoc modo iudex verbi gratia ſit propinqua cauſa pœnæ,vel potiùs miniſter, qui ex imperio eius mouetur;nihilominus quia lex eſt quaſi primum mouens iudicem, ideo talis pœna dicitur effectus legis.Dices;ergo omnis actus præceptus per legem,vel *Obiectio.* omiſſio actus ptohibiti dici poterit effectus legis. quod non videtur verum; nam effectus legis eſt præcipere,non facere.Reſpondeo concedendo ſequelam *Solutio.* cum proportione: nam, vt capite ſequenti dicam,effectus legis eſt facere homines bonos. Vnde duplex diſtingui poteſt effectus legis, vnus, qui immediatè fit ab ipſa, & hoc eſt præcipere, vel prohibere;alius mediatus, qui eſt bene operari,vel mala vitare. Et in hoc ferè idem eſt de effectu punitionis, licèt interdũ ipſa executio pœnæ fiat per ipſam legem, vt dictũ eſt.

15. Dices; ergo etiam peccatum poterit dici effectus *Obiectio.* legis permittentis, quia licèt illa lex immediatè ſolùm concedat permiſſionem,vel præcipiat impunitatem,tamen ex illa tandem ſequitur executio peccati permiſſi. Reſpondeo, negando ſequelam: eſt enim *Solutio.* longè diuerſa ratio, quia lex permittens iuſta eſt (vt ſupponimus;)non eſt ergo cauſa peccati, quia neque illud inducit poſitiuè, & conſtat,neque illud intẽdit, ſed impedire maiora mala:neque etiam indirectè eſt cauſa illius, quia non tenetur illud prohibere, aut punire,

punire, quare nec præbet actiuam occasionẽ illius, sed solùm permittit scandalũ passiuũ. Lõgè verò aliud est de lege prohibente malũ, & præcipiente bonum: nam vtraque per se id intendit, & ad id inducit, quantum potest. Imò etiam est diuersa ratio de lege puniente, quia licèt absolutè non intendat malum pœnæ, nihilominus ex suppositione culpæ intendit, & præcipit pœnam, & interdum facit illam, vt dixi.

16. *Qui nam sint effectus à lege intenti, & qui accessorij.*

Atque ex his satis declarati manent dicti quatuor effectus, & modus, quo efficiuntur à lege, vel immediatè quoad obligationem, prohibitionem, aut concessionem, vel mediatè quoad exequutionem, seu punitionem. Constat etiam distinctio, & quasi ordo illorum effectuum inter se. Nam primi duo effectus, qui sunt præcipere, & prohibere, sunt primariò, ac per se intenti, & quodammodo pertinent ad substantiam legis, & in hoc distinguũtur ab aliis duobus, qui sunt veluti accessorij, & adiuncti ad iuuãdam legem, vt faciliùs, vel efficaciùs priores effectus consequatur. Inter se autem distinguuntur duo primi effectus tanquam affirmatio, & negatio, vt declaratum est, & ferè similem oppositionem habent inter se permissio, & punitio; nam prior concedit impunitatem, vel etiam fauorem: posterior verò è contrario se habet, vt constat.

CAPVT XVI.

Vtrùm omnes leges prædictos effectus efficiant, præsertim peccati permissionem.

1. *Duplex vsurpatio nominis lex.*

AD hoc explicandum notari potest, legis nomen interdum sumi vt collectiuum ad significandum totum aliquem ordinem, seu statum legum: sic enim lex naturalis dicitur tota collectio præceptorum naturalium; lex scripta, vel lex gratiæ significat totum ius diuinum positiuum antiquum, vel nouum; & sic etiam potest accipi lex ciuilis, & canonica cum proportione; quamuis in communi vsu loquendi illa collectio magis significari soleat nomine iuris ciuilis, vel canonici, quàm nomine singulari legis. Alio ergo modo lex est determinatum nomen significans indefinitè singulas particulares leges.

2. *Non omnes effectus legis singulis conueniunt.*

Loquendo itaque de lege hoc posteriori modo, & magis proprio, certum est non omnes illos effectus conuenire singulis legibus, cùm aliqui illorum inter se habeant oppositionem. Itaque in primis lex prohibens non est præcipiens, nec è conuerso: nam, vt dixi, illi duo effectus distinguunt quasi duas species præceptorum habentium inter se oppositionem quasi contradictoriam ex parte materiæ. Nec refert, quòd interdum dicitur lex præcipiens actum prohibere omissionem: nam illa prohibitio in affirmationem reducitur, quia est negatio, quæ in negationem cadit, scilicet, in omissionem; & ita duæ negationes affirmant. Neque etiam obstat, quòd lex præcipiens actum tali tẽpore faciendum, virtute prohibet habere propositum, aut voluntatem non faciendi eundem actum pro illo tempore, siue tale propositum in eodem tempore, siue priùs habeatur; semper enim erit legis violatio, sicut etiam lex prohibens aliquem actũ, præcipit interdum actum positiuum voluntatis, vel externum, si necessarius fucrit ad vitãdum actum prohibitum, vt lex non fornicandi, aliquando obligat ad habendum positiuum propositum non fornicandi, si necessarium sit ad vincendam rationem illi legi contrariam, vel obligat ad fugiendas occasiones, &c. Hæc (inquam) non obstant, quia sunt solùm per quandam consequutionem, in quantum lex aliquid imperans, consequenter obligat ad ea, quæ necessaria sunt ad id, quod primariò est imperatum. Illa autem duo membra distinguuntur ex rebus, quas per se primò imperant, quæ sunt agere, vel non agere, & ita nunquam possunt coincidere in eamdem legem.

3. *Effectus puniendi quomodo semper coniungitur cum omni lege.*

Sic ergo primi duo effectus non conueniunt singulis legibus. Tertius autem qui est punitio, semper coniungitur aliquo modo cum singulis legibus, & cum primis duobus effectibus, saltem quatenus omnis legis transgressio de se, & per naturalem consequutionem facit dignum pœna, vt dictum est; non tamen omnis lex imponit specialem pœnã, vt per se cõstat, sed hoc est proprium aliquarum legũ. Et quia pœnæ taxatę pro vita futura pertinent ad forum Dei, de illis non agimus, quia nobis in particulari ignotæ sunt. Propriè ergo tribuitur hic effectus aliquibus legibus humanis, quæ speciales pœnas imponunt, & ideo pœnales dicuntur, de quibus infrà specialem sermonem instituemus. Quartus denique permissionis effectus multò minùs conuenit singulis legibus: imò rarus est, & paucæ sunt leges, quæ ad permissionem tantùm concedendam ferantur, vt per se constat.

4. *Legi sumptæ collectiuè omnes effectus legis conueniunt.*

Loquendo autem de lege in priori significato collectiuo, sic omnes hi effectus possunt omnibus, & singulis legibus attribui, præsertim si permissionem accipiamus in illa amplitudine, in qua ab Isidoro, & à D. Thom. sumpta est, Quod ideo dico, quia in permissione est aliqua difficultas: nam de cæteris tribus effectibus satis ex dictis constat in omni ordine legum habere locum. Nam in omni ordine legum est necessarium aliquid præcipere & vetare, & cum omni lege est coniuncta vis cogens, qua faciat transgressores reos pœnæ. Illis ergo effectibus omissis, quod ad permissionem attinet (vt à clarioribus incipiamus) dè legibus ciuilibus cõstat multa permittere, siue concedẽdo bona, seu priuilegia, siue permittẽdo peccata: hoc enim non est contra iustitiam talis legis humanę, quia non spectat ad illam, nec ad finem eius, cohibere, vel punire omnia vitia, vt tradidit Augustinus. 1. de liber. arb. cap. 5. & 6. & infrà videbimus, & exempla sunt in superioribus sufficienter posita. *Augustinus.*

5. *Lex permissiua per modũ cõcessionis, & dispensationis non supponens culpam in iure canonico sæpe reperitur. Cap. qui partem.*

De legibus autem canonicis clarum est, inueniri in iure canonico leges permissiuas aliquarum rerum, quæ non includunt culpam, sed concessionem per modum dispensationis, non obstante aliquo defectu naturali, vel morali iam præterito, vt dictum est de casu cap. *qui partem.* d. §. Idem dici potest de canonibus permittentibus aliquem neophytum ordinari, vel conuersum ab hæresi aliquando in honoris gradum restitui, & similibus. De permissione autem positiua peccati non videtur solere fieri per ius canonicum. Dico autem positiua, quia negatiuè infinita sunt peccata, quæ permittuntur iure canonico, id est, quæ non prohibentur, aut puniuntur speciali iure canonico, sed relinquuntur suæ naturæ; sed iam diximus hunc modum permissionis non esse proprium effectum legis. Non videntur autem iura canonica positiuè disponere de aliquo vitio in particulari, vt non puniatur per Ecclesiæ Prælatos, aut quòd impunè permittatur, quia hoc non videtur consentaneum fini illius iuris, qui est integra salus animarum, & ideo videntur relinquere prudentiæ Prælatorum vel correctionem, vel tolerantiam eorum peccatorum, de quibus iura canonica nihil disponunt, & ita propria permissio positiua peccati non videtur esse effectus legis canonicæ.

6. *Lex diuina Euangelica non continet leges aliquas permissiuas, præcipuè peccats.*

Vnde à fortiori constat non inueniri talem permissionem in lege diuina gratiæ, in qua pauca sunt positiua præcepta pertinentia ad ritus essentiales sacrificij, & Sacramentorum nouæ legis, & ad vnitatem fidei magis explicitæ, & Ecclesiæ vniuersalis sub vno capite. De aliis autem rebus particularibus non continet specialẽ dispositionem quoad actus virtutum, nedum quoad permissiones peccatorum. Neque dici potest, illa permittere, solùm quia non prohibet, quia non

non propter talem finem illa specialiter non prohibet, sed quia supponit prohibita ipso diuino iure naturali. Loquendo autem de permissione concessiua priuilegij aliqui effectus similes possunt huic legi attribui, inter quos numerari possunt singularia priuilegia Christianorum respectu infidelium, vt quòd possit coniux fidelis ab infideli discedere, &c. Item priuilegia Clericorum, & præsertim summi Pontificis. De quibus tamen aduerto, hæc non dici propriè permissiones, sed iussa, quia non sunt priuilegia personæ, sed fidei, vel dignitatis, & communitatis, & ideo non per modum permissionis, sed per modum præcepti conceduntur, vt, Deo dante, in materia de Ordine, & Hierarchia Ecclesiastica latiùs tractaturi sumus. De lege autem veteri controuersia est, an illa positiuè permitteret aliquod peccatum, & præsertim tractatur de libello repudij. Sed non possunt hæc in particulari discuti in præsenti. Solùm dico id non repugnare iustitiæ, & honestati illius legis, nec esse multum alienum ab imperfectione eius, licèt satis probabile sit, etiam in illa lege non fuisse hunc effectum, quia necessarius non erat, & minùs decuisse videtur.

An lex vetus aliquod peccatum permitteret.

7. *De permissionibus quæ in legem turali, & æterna reperiuntur.*

Tandem de naturali lege (idémque est cum proportione de æterna) certum est, multa bona concedere permissiuè, potius quàm præceptiuè (vt sic dicã) respectu singulorum, quibus talis concessio fit. Vt concessit hominibus diuisionem, & dominia rerum: nam posse diuisionem rerum facere, & dominia particularia acquirere, de iure naturæ est, non præcipiẽdo, quia poterant homines diuisionem non facere, & particularia dominia non admittere; ergo permissiuè. Et ita possunt multa numerari, de quibus dicemus libro sequenti, explicando ius gentium. At verò loquendo de permissione mali culpæ, certum est, nullo modo permitti per naturalem legem: nam lex naturalis prohibet omne malum, & quantum est ex se nullum relinquit impunitum: nam omnis transgressor legis ex vi naturalis iuris dignus est pœna. Vnde quando D. Thomas d. q. 92. artic. 2. dicit parua mala permitti per legem, potest primò intelligi secundùm aliquos, de peccatis venialibus, quæ lato modo permitti dicuntur, quia non sunt contra præcepta naturalia, sed præter illa. Sed hoc non placet, quia omne malum etiam minimum prohibetur lege naturali, & dici potest contra illam, licèt imperfectè. Debet ergo illud intelligi non de lege naturali, sed de lege in generali, vt abstrahit à positiua, & naturali: ita enim loquitur D. Thom. de lege in illo articulo, ideóque non omnia, quæ ibi dicit, sunt accommodanda omnibus legibus, sed singula singulis cum partitione accommodata iuxta materiæ capacitatem. Sic ergo aliqua lex, scilicet humana & ciuilis permittit illa parua mala, licèt non omnis lex, quia lex naturalis illa non permittit. Et in hoc sensu parua mala dici poterunt, non tantùm venialia peccata, sed etiam quædam mortalia, quæ in ordine ad finem legis ciuilis parua reputantur, licèt in ordine ad Deum sint magna.

D. Thom.

8. *An opera indifferẽtia per legem naturalẽ permittantur, ac per exteras.*

De indifferentibus autem operibus dubitari potest, an dici possint permitti lege aliqua, quia nulla esse videtur, quæ positiuè illa permittit, sed tantùm negatiuè, quia non prohibet, nec præcipit illa, quod nõ videtur esse satis, vt dixi. Nihilominus dici possunt propriè permitti per legem naturalẽ, quia lex naturalis non merè negatiuè circa illa se habet, sed etiã positiuè iudicat, & disponit talia esse indifferentia, ac proinde ex se non esse dissentanea naturæ rationali, nec per se honesta. Vnde etiam talia sunt, vt per quamcumque aliam legem permitti possint. De actibus verò bonis obscurum est, quod ibi D. Thomas priùs ait, legem præcipere omnes actus virtutum: nam hoc nec de vna aliqua lege, nec de omnibus simul videtur verum, & patet de operibus consiliorum. Item patet de paruis bonis, de quibus statim idem D. Thomas dicit, solum permitti, & tamen illi sunt actus boni; non ergo omnes actus boni præcipiuntur aliqua lege. Denique obscurum etiam est, cur bona minora dicantur permitti lege naturæ, & non meliora, de quibus etiam dictat lex naturalis, non esse de necessitate virtutis. Verumtamen prior propositio à D. Thoma adducitur ex Arist. 5. Ethic. cap. 1. & 2. qui de lege humana loquitur, & ab eodem D. Thom. exponitur infrà q. 96. art. 3. non de singulis operibus virtutum, sed de actibus omnium virtutum generatim, seu indefinitè, & sic verum est, leges præcipere omnium virtutum actus, licèt non præcipiãt omnes, & singulos actus omnium virtutum; & ita nihil repugnat, esse aliquos actus bonos tantùm permissos. Hoc autem magis attribuit D. Thom. minoribus bonis, quàm melioribus, quia minora non consuluntur: maiora verò consuluntur, & quæ talia sunt, non videntur à D. Thoma sub his effectibus legis comprehendi, forrè propter rationem in capite superiori insinuatam.

D. Thom.

CAPVT XVII.

Vtrùm sint alij effectus legis præter illos quatuor.

INquirimus sufficientiam prædictæ numerationis. Et ratio dubitandi est, quia plures alij effectus solent fieri per leges. Primò enim per leges taxantur pretia rerum. Secundò per illas constituitur medium in materia virtutis. Tertiò dantur formæ contractibus, testamentis, &c. & constituuntur vt essentiales, ita vt actus aliter facti non valeant. Ad quem effectum pertinent etiam irritationes contractuum, inhabilitationes personarum ad tales contractus, vel munera. Quartus est mutare dominia rerum. Quintus leges reuocare, sextus fauores concedere, & præmia tribuere: non enim minùs hoc ad legem pertinet, quàm punitio. *Nam præmio, aut pœna vita moderatur humana*, vt Isido. suprà dicit.

1.

Hanc difficultatem facilè aliqui expediunt, concedendo esse alios effectus legis; illos verò quatuor fuisse numeratos vt præcipuos, magisque visitatos, ac necessarios, & quia ex eis facilè erat alios intelligere. Quod non habet magnum inconueniens, quia nec Isidor. nec Iurecons. nec D. Thomas assumpserunt prouinciam tradendi omnes effectus, sed moraliter, ac doctrinaliter loquuti sunt. Et ab hoc modo dicendi non longè absunt Glossa, & Bart. in d. l. *legis virtus*, dum dicunt, aliquas esse leges, quæ non habent aliquem ex his effectibus; nullam tamen esse, quæ non faciat aliquem effectum æquipollentem, & hoc satis esse. Et eadem ratione concedunt, posse aliquam legem non habere aliquem ex effectibus, sed aliquẽ alium æquipollentem alicui ex suprà numeratis.

2.

Satis tamen probabiliter dici potest, nullam esse legem, quæ non habeat aliquem ex dictis effectibus cum omni proprietate. Et è contrario nullum esse effectum legis, qui sub prædictis non contineatur. Primum probatur ex principio posito in capite præcedenti, vbi ostendimus, omnem legẽ habere vim obligandi; ergo necesse est, vt omnis lex obliget; ergo vel ad agendum, vel ad non agendum: nam hæc contradictoriè opponuntur, & cõsequenter non admittunt medium, & ideo nulla est lex, quæ saltem quatenus aliquem obligat, non habeat rationem præcepti, aut prohibitionis, licèt sub aliis rationibus possit alios effectus habere.

3. *Nullam esse legẽ sine aliquo ex effectibus numeratis, & omnes alios in his contineri vt probabile asseritur.*

Vt autem probetur altera pars, supponenda est vulgaris distinctio de duplici virtute legis, directiua, & coactiua, quam tradit D. Thomas q. 69. ar. 5. & ibi alij.

4. *D. Thom*

alij. Solent autem hæc verba varie accipi: interdum enim vis coactiua legis dicitur vis obligandi in conscientia, quomodo loquitur D. Tho. 1. 2. q. 17. art. 3. ad 2. dum in hoc distinguit consilium à præcepto, quod consilium est inductio non habens vim actiuã, id est, obligatiuam, & sic vis directiua est communis consilio; cõsistítque solùm in illuminatione, & directione mentis. Ita etiam Caiet. to. 1. Opusc. q. 2. sub coactione legis vim omnem ad obligandum includit, & ferè eodem modo loquitur Soto lib. 1. de iust. q. 6. ar. 7. circa finẽ. Propriùs verò loquendo, in ipsamet lege duo effectus, & consequenter quasi duæ virtutes distinguuntur; alia obligandi in conscientia, quæ directiua dicitur, alia subiiciendi, & obligandi ad pœnam, quæ coactiua dicitur. Nam in legislatore vtraque potestas necessaria est; directiua, vt imperare valeat, quid agẽdum, vel non agendum sit cum necessitate quadam pertinente ad honestatem morum, quæ dicitur obligatio in conscientia, seu in ratione honestatis; coactiua, vt cogere possit, vt sibi obediatur. Et hic est cõmunior vsus harum vocum, vt constat ex D. Tho. d. q. 96. art. 5. & aliis interpretibus ibi, & ita illis vtemur, quia coactio propriè dicitur de re inuoluntaria, vt est pœna: directio autem legis plus includit, quàm consiliũ, vel monitionẽ, ac subinde includit obligationẽ.

D. Isidor. *Caiet.* *Soto.* *De duplici potestate, directiua scilicet, & coactiua, quæ comitantur legem.* *D. Thom.*

5. Potestas ergo directiua sufficienter videtur explicari per actum præcipiendi, & prohibendi propter rationem dictam, quòd hæc contradictorie opponuntur. Item quia illæ duæ partes iustitiæ, qui sunt vitare malum, & facere bonum, sufficienter comprehendũt totam iustitiam, vt rectè tradit D. Tho. 2. 2. q. 79. art. 1. ergo & leges vt obligãtes sufficienter diuiduntur per præcipientem, & prohibẽtem. Ad potestatem autem coactiuam pertinet moraliter cogere ad obediẽdum vtrique legi, quod fit per comminationẽ pœnę. Vnde Aug. lib. de correp. & grati. ca. 1. *Dominus* (inquit) *non solùm ostendit à quo malo declinemus, & quod bonum faciamus, quod solum potest legis litera.* Postea verò ait hæc non posse impleri sine Spiritu gratiæ. *Quæ si desit* (inquit) *ad hoc lex valet, vt reos faciat, & occidat.* In quo explicat propriam vim coactiuam legis. Vnde per hæc tria videbatur sufficienter explicata tota efficacia legis; tamen quia interdum etiam necessarium est aliquid permittere, quod fit sine obligatione, vel coactione respectu eius, cui fit permissio; ideo necessariũ fuit hunc etiam effectum explicare, quia prout fieri potest per legem partim à potestate directiua, partim à coactiua dependet. Nã ipsamet vis directiua ostendit, & statuit aliquid esse permittendum, & non puniendum ab homine, & ita præcipit ipsam permissionem, & cogit ad illius obseruationem, & ita constant dicti quatuor effectus, nec apparet necessitas multiplicandi alios.

August.

6. Hoc autem vltimum magis confirmabitur discurrendo per alios effectus, qui in principio, in secunda parte rationis dubitandi proponebantur. Primus erat taxare pretia rerum, de quo assero, pertinere ad effectum præcipiendi, vel prohibendi, aut permittẽdi, vel certè aliquid de singulis includere: ordinariè enim videntur tales leges ferri per prohibitionem, ne talis res pluris vendatur, quàm tanti, vel ne minori pretio ematur, quàm tali. Et interdũ potest vtrumque præcipi, scilicet, vt res vendatur, & vt tanti vendatur: frequentiùs verò permittitur venditio; taxatur autem pretium peraliquam prohibitionem, vt dixi. Vel, si velimus per modum affirmatiui præcepti illud explicare, erit quasi sub conditione, seu quoad modum actus, non quoad exercitium, scilicet, si quis voluerit vendere, aut emere tanti id faciat. Nec refert, quòd lex non feratur per propria verba præcepti, sed per verba, quæ circa materiam versantur, taxando illam, vel aliquid simile, quia, vt dicitur in l. *cùm pater.* §. *do-*

6. Ad quem effectum legis pertineat pretia rerum taxare. *l. cùm pater.*

A *nationis.* ff. de legat. 2. *Non quæri oportet, cum quo de supremis quis loquatur, sed in quẽ voluntatis intẽtio dirigatur.*

Secundus effectus erat constituere mediũ in materia virtutis. De quo idem dicendum est; nam illud non fit, nisi prohibendo, vel præcipiendo. Vt præceptum ieiunij præscribit hodie medium temperantiæ prohibẽdo cibos talis qualitatis, & plures comestiones ex aliis permissis, vel si medium affirmatiuè statuatur, pertinet ad præceptum. Hoc enim modo lex præcipiens audire Missam in die festo, constituit in vsu illius medium virtutis religionis pro tali tempore, quia pro illo facit talem actum esse necessarium ad honestatem illius virtutis, quod non fit, nisi imponendo obligationem talis actus pro tali tempore.

7. Ad quem effectum pertineat constituere medium in materia virtutis.

Tertius effectus erat formam in humanis actionibus ponere, scilicet, vt fiant tali, vel tali modo, sub quo comprehendimus irritationem contractuum, & inhabilitationem personarum, vel ad illos simpliciter, vel ad illos tali, aut tali modo faciendos, vel ad talia munera, &c. De quo effectu generatim dici potest sub præcepto comprehẽdi, quatenus lex dat formam actibus, & sub prohibitione, quatenus illos irritat. Sed hoc posterius habet difficultatem, quia ad irritandum nõ sufficit prohibitio, etiam directa, vt suo loco dicetur; ergo irritatio dicit specialem effectum à prohibitione distinctum. Nam prohibitio, vt sic, nõ tollit absolutam potestatem faciendi actum, sed facit, ne liceat: at irritatio priuat potestate faciendi validè actum; est ergo effectus distinctus. Et ideo addi potest, irritationem esse quidem distinctum effectum à prohibitione; semper tamen adiungi prohibitioni, & habere rationem pœnæ, vel eiusdem prohibitionis violatæ, vel alterius culpæ. Verumtamen licèt hæ irritationes, vel inhabilitationes sæpe inferantur per leges in pœnam, per se tamen non ita est: nam inhabilitatio sacerdotis ad matrimoniũ non est pœna, nec irritatio matrimonij sine parocho, & testibus, & similia. Dici aliter potest, hunc effectũ esse specialem, & distinctum ab illis quatuor; tamen esse specialem legis humanæ, & ideo non assignari. Sed hoc non satis facit; tum quia, qui distinguunt, & numerant illos quatuor effectus, præcipuè loquũtur de lege humana; tum etiam quia fortè assumptũ non est verum, & non est parum controuersum, an lex naturalis, vel diuina interdum irritet actus, vel inhabilitet personas ad illos, quod postea videndum est.

8. Ad quem effectum legis pertineat formam in humanis actionibus statuere.

Dicendum ergo est, hunc effectum irritandi, vel inhabilitandi sub prohibitione, vel præcepto contineri. Duobus enim modis fieri potest irritatio, scilicet, præscribendo formam essentialem, sine qua actus non valeat, vel prohibendo omnino actum. Primus spectat ad potestatem, quã lex habet ad taxanda pretia rerum: nam eiusdem rationis sunt præscribere modum in translatione, acquisitione, vel amissione rerũ; hæc autem omnia fiunt præcipiendo saltem modum operandi, vel prohibendo alios modos, vt declaraui. Secundus autem modus ad prohibitionem spectat. Quia legislator habet potestatem prohibendi nõ solùm actum, sed etiam valorẽ actus: vnde irritatio dici potest specialis, & quasi duplicata prohibitio, quia non tantũ actũ, sed etiã valorẽ eius prohibet, & ad idẽ reducitur inhabilitatio personæ: nam eodẽ modo fit.

9. Effectus irritandi, vel inhabilitãdi ad legem prohibentem vel præcipientem pertines.

Obiici verò potest, quia sunt quædam leges, quæ irritant actum, & non prohibent illum directè, vt dixi in li. 2. de Iuram. cap. 24. Item quia prohibitio directè fit de actu possibili, ac subinde relinquitur in absoluta potestate illius, cui fit prohibitio: irritatio autem aufert potestatem validè faciendi; ergo non est prohibitio, sed effectus alterius rationis. Sed respondetur, irritationem sub prohibitione comprehendi, siue actus omnino caueatur, siue solùm statuatur, ne validè fieri possit, quia saltẽ necesse est prohibere

10.

actum

actum vt formaliter talem, scilicet vt matrimonium, vel testamentum, quia prohibere valorem actus, est prohibere, ne subditi possint talibus actibus vti vt validis. An verò hæc prohibitio, quando est per leges ciuiles, semper obliget in conscientia, postea videbimus. Aliter etiam potest hic effectus explicari, vt dicam in puncto sequenti.

11. *Ad quem effectum legis pertineat mutare dominia rerum.*

Quartus effectus erat, mutare dominia rerum, vt fit in lege præscriptionis, &c. Ad quam dici potest etiam hunc effectum reduci ad præceptum; nam lex præcipit hunc esse dominum, & non illum; præcipit autem faciendo, quia aliàs non posset efficaciter præcipere. Addi verò potest, probabile esse hunc effectum, & similes (licèt legibus firmentur, & ideo ferendo leges fieri soleant) formaliter non fieri per legem vt lex est, quia auferre, vel dare dominium non est præcipere, sed est quasi donare, vel operari. Item quia videtur esse à potestate diuersæ rationis: nam in Principe, vel republica non solùm est potestas propria iurisdictionis ad imperandum, & puniendum, sed etiam est potestas supremi dispensatoris, & administratoris bonorũ reipublicæ. Lex ergo cũ suis propriis effectibus procedit à potestate iurisdictionis: transferre autem dominia, vel impedire illa, & similia pertinent ad bonorum administrationem, & ad potestatem dominij alti, quod dicitur esse in republica. Et hac potestate formaliter vtitur Princeps, quando statuit, vt per præscriptionem acquiratur dominium ab vno, & amittatur ab alio; ipse enim sua superiori potestate, & voluntate de facto confert dominium, quod certè formaliter non est præcipere, sed agere, & quasi donare. Tamen non fit sine præcepto, quia oportet, vt modus acquirendi lege præscribatur, & vt facta acquisitione postea firma, & illæsa conseruetur, & ideo hic effectus tribuitur legi, licèt, vt dixi, formaliter diuersus sit, & ideo fortasse inter effectus legis, vt talis est, non numeratur. Quæ doctrina ad effectum etiam irritandi applicari potest.

12. *Ad quem effectum legis pertineat legis reuocatio.*

Quintus effectus erat de reuocatione legis, sed hic non habet difficultatem, quia reuocatio legis, non est legislatio, sed potiùs ablatio, sicut dispensatio legis, vel interpretatio, aut moderatio non sunt effectus legis, sed alij actus qui circa legem ipsam fiunt. Quòd si interdum abrogatio vnius legis fit per aliam, tunc lex noua habebit suos proprios effectus, quos per se intendat, aut faciat; ablatio autem alterius est quid consequens, sicut generatio vnius est corruptio alterius, vel certè si noua lex directè imperat, ne prior seruetur, nec pro lege habeatur, tunc illa abrogatio pertinebit ad prohibitionem quandam, & sub illo effectu legis continebitur.

13. *Fauores, seu præmia ad legem permissiuam pertinent.*

Sextus effectus erat fauores concedere, & præmia conferre. Sed de fauoribus iam vidimus, ex mente Isidori sub permissione comprehendi. Dico etiam idem esse de fauoribus, quod de priuilegiis: nam si considerentur respectu eius, cui fiunt, non sunt effectus legis, sed alterius potestatis donandi, vel dispensandi iura reipublicæ; si verò considerentur ex parte aliorum, quibus fauor ille præstandus est, vel priuilegium seruandum, sic continetur sub præcepto, aut prohibitione, iuxta dicta in cap. 13. De præmio verò dixit Castro suprà, sub pœna comprehendi, & subintelligi. Iuxta mentem autem Isidori videtur sub permissione comprehendi, quia petitionem præmij ponit expressè sub permissione. D. Thomas autem non putat, hunc esse effectum legis, quia non requirit potestatem superiorem, sed potest à quolibet fieri, vnde æquiparat illud consilio, quod etiam non requirit legis auctoritatem, & ideo etiam non est effectus legis. Et hæc sententia mihi placet. Addi verò potest, pœnæ adiectionem esse multò frequentiorem in legibus, quàm promissionem præmij, quia est moraliter loquendo magis necessaria; homines enim maiori ex parte praui sunt ad malum, & suis ducuntur cupiditatibus, & ideo frequentiùs timore pœnæ coerceri debent. Vnde etiam iudices, & custodes legum ordinariè magis obligantur ad puniendos legum transgressores, quàm ad conferendum præmium obseruantibus illas, & propterea meritò inter legis effectus, potius pœna, quàm præmium constituitur.

Castro.

D. Thom.

CAPVT XVIII.

An viatores omnes legi subiecti sint, & illa obligantur.

1. DIximus, potissimum effectum legis in obligatione positum esse, omnésque alios in hoc vno radicari: obligatio autem essentialiter respicit aliquẽ cui imponatur, & ideo ad perfectam huius effectus declarationem necesse est exponere, in quos cadat hæc obligatio legis, vel qui sint capaces illius. Quãuis enim suprà ostensum sit, legem ad homines, & in communi, seu pro aliqua communitate ferri; non tamen declaratũ est, an omnes homines sint capaces huius obligationis, vel aliqui sint quasi exempti. Quam quæstionem de lege humana in particulari tractauit D. Thomas 1. 2. q. 96. art. 5. quia fortasse de lege in communi non putauit esse necessariam, eo quòd euidentissimum sit, omnes omnino homines viatores adultos (de his enim loquimur) esse subiectos alicui legi. Nihilominus hæretici huius temporis cogunt nos, vt quæstionem hanc hoc loco in generali tractemus, in qua non inquirimus, qui homines obligentur legibus positiuis, diuinis, aut humanis; imò nec qui obligentur lege naturali: hæc enim postea in particulari videbimus; vnde multò minùs inquirimus, an omnes homines omnibus legibus obligentur: nam clarum est, non obligari singulos omnibus, & singulis legibus: id enim quoad leges positiuas nec necessarium est, nec possibile, vt per se est notum; solùm ergo inquirimus, an obligatio legis, vt sic, seu alicuius legis, absttactè, seu disiunctim sumptę, ad omnes homines pertineat, ita vt nullus sit, qui iugo alicuius legis non subiiciatur.

D. Thom.

2. *Hæretici iustos omnes eximunt à lege.*

Hæretici enim huius temporis docent iustos à iugo legis exemptos esse, & non loquuntur de lege tantùm humana, vt aliqui putant; sed simpliciter de lege, vt ex eorum fundamentis manifestè colligitur. Quæ diligenter, & accuratè expendunt Petr. Caniſ. libr. 1. de corruptelis verbi Dei, cap. 11. Salmeron in Epist. ad Galat. disp. 14. & Cardinal. Bellarm. lib. 4. de Iustificat. cap. 1. vbi inter alias Lutheri blasphemias sequentem refert ex quodam eius sermone: *Caueamus à peccatis, sed & multò magis à legibus, & bonis operibus, & tantùm attendamus ad Dei promissionem, & fidem.* Refert etiam, ipsos in hoc consti tuere libertatẽ Christianam, quòd homo iustus liber sit à debito legis implendæ coram Deo, ita vt illi omnia opera sint indifferentia, id est, nec præcepta, nec prohibita. Fundantur isti partim in erroribus suis, partim in quibusdam testimoniis Scripturæ prauè intellectis. Præcipuum fundamentum est, quia negant veram iustitiam, & necessitatem operum ad illam. Nam dicunt, homines iustificari per solam acceptationem, vel non imputationem Dei extrinsecã, quam omnis ille assequitur, qui firmiter credit, sibi esse remissa peccata, vel potiùs non imputari propter Christũ; & hanc fidẽ dicunt sufficere ad salutẽ, quidquid homo operetur. Ex quo principio necessariò sequitur, iustũ, qualis ab eis fingitur, si in ea fide constans sit, non obligari vlla lege, quia quidquid operetur, credens sibi non imputari, non fit reus pœnæ, nec sibi ad peccatum imputatur. Vnde non videntur ita negare homines ligari lege,

Caniſius. Salmeron. Bellarm.

lege, vt opera legi contraria non sint peccata: nam potiùs alias docent, omnia opera iustorum esse peccata, & impossibile esse etiam iustos legem Dei implere, & similia, quæ supponunt, legem obligare, & esse regulam talium operum. Aiunt ergo, illam obligationem moraliter quasi tolli, vel impediri per illā suam fidem, quia non facit hominem reum pœnæ, nec ratione illius opus in conspectu Dei tanquam malum reputatur, licèt in se tale sit. Aliud eorum fundamentum sumitur ex falsa quadam differentia inter legem, & Euangelium, quam infrà tractando de lege gratiæ expendemus. Testimonia verò Scripturarum, quibus niti se simulant, in cap. sequenti expendentur.

3. *Omnes homines viatores subiectos esse legi fides docet.*

Veritas autem Catholica est, omnes homines viatores esse subiectos legi, ita vt teneantur illi parere, eiúsque rei fiant apud Deum, si illam voluntariè non seruent. Conclusio est certa de fide, definita in Concil. Trident. cap. 11. & canon. 18. 19. & 20. vbi specialiter loquitur de iustis, & perfectis, quia contra hæreticos specialiter doctrinam tradebat; non tamē omittit generalem doctrinam, cùm inquit, *Nemo autem quantumuis iustificatur, liberum se ab obseruatione mādatorum putare debet.* Si ergo nemo excipitur ab hac obligatione, omnes prorsus homines in hoc mundo legibus subiecti sunt. Potéstque hoc ostēdi inductione quadam. Nam homines à principio suæ creationis subiecti fuerunt legi naturali, & præterea Adam, & Eua legem habuerunt non comedendi de ligno scientiæ, etiamsi essent iusti, & in statu innocentiæ. Præterea post peccatum, & ante Christi aduentum manifestum est, Iudæos fuisse sub lege scripta, & reliquos homines sub lege naturali (vt nunc omittamus leges humanas.) & hoc ex professo docet Paul. in Epist. ad Roman. cap. 1. & 2. ostendens tam Iudæos, quàm Gentiles pręuaricatores fuisse legis, illos scriptæ, hos naturalis, quam scriptam in cordibus ostendebant, quando aliqua ex parte illam seruabant. Illæ autem leges non minùs obligabant iustos, quàm iniustos, quia indifferenter pro omnibus positæ sunt. Et lex naturalis per se, & ab intrinseco ante, & post iustitiam, vel iniustitiam obligat: lex verò scripta à iustis incepit; nam toti illi populo fideli, in quo erat Moyses, Aaron, & multi alij iusti, data est, & priùs lex circumcisionis data fuit Abrahæ, qui erat iustus.

Trident. 11.

4. *Matth. 28.*

Post Christi verò aduentum extra Ecclesiam non sunt iusti, & ideo de hominibus, qui omnino sunt extra illam, solùm dicere possumus Gētiles infideles teneri eadem lege naturali, quia non est dispensatum cum illis, nec aliqua gratia illis facta est. Et præterea certum est, eos teneri ad recipiendam fidem, & Christi legem. Ipsomet Christo attestante: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcumque mandaui vobis.* Quod verò spectat ad Iudæos, etiam est manifestum, eos obligari lege naturali, & teneri eodem præcepto, quo Gentiles ad recipiendū Baptismum ac legem Christi, quod clariùs expressit Marcus cap. vlt. dicens, *Prædicate Euangelium omni creaturæ, &c. qui non crediderit*, vtique fide viua, & per charitatem operante, *condemnabitur.* Et præterea isti Iudæi, quamuis iam re vera non obligentur lege scripta, quia sublata est, tamen ex conscientia erronea illam non seruando peccant: nam Paul. *Testificatur omni circumcidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ*, ad Galat. 5.

Marc. 16.

Galat. 5.

5. *Mali Christiani lege Euangelica obligantur.*

Venio ad Christi Ecclesiam, de qua peculiariter loquuntur hæretici, & in ea distinguo malos à bonis, seu iustis. De malis euidens est, eos obligari lege, quā- doquidem ideo mali sunt, quia legem non seruant. Dicent fortè hæretici, non ideo hos esse peccatores, quia simpliciter præcepta non seruant, sed quia infideliter ea non seruant, id est, quia dum contra illam operantur, non habent firmam fidem, quod talia mala opera sibi non imputentur, nec propter illa amittant Dei beneuolentiam, & fauorem, in quo isti iustitiam ponunt. Sed refellitur facilè hic error ex verbis Christi, vbi in sententia condemnationis malorum Christianorum, non damnat illos, quia non crediderunt, nec quia transgredientes præcepta, fiduciam nō imputationis, non habuerunt, sed simpliciter, quia opera misericordiæ non fecerunt, ac subinde quia legem misericordiæ, & charitatis non seruarunt, vt pō- derauit August. lib. de fid. & operib. cap. 15. & lib. de octo quæstionib. ad Dulcit. cap. 1. vbi plura alia testimonia Scripturæ ad hoc confirmandum congerit. Sed de hac etiam parte non oportet plura hìc dicere, quia quoad hos baptizatos prauos non negant etiam hæretici subiectionem ad legem, sed errant in modo explicandi, de quo statim aliquid dicemus, & latiùs in materia de Gratia, & de Fide.

Matth. 25.

S. August.

Superest ergo dicendum de fidelibus iustis. Ex quibus quidam esse possunt baptizati tantùm in voto, qui eo modo dicuntur esse de Ecclesia, seu merito, licèt non numero: alij verò sunt baptizati in re, & de numero viuorum membrorum Ecclesiæ. De prioribus manifestum est obligari saltem lege Baptismi, vltra obligationem legis naturalis, & fidei, spei, charitatis, & pœnitentiæ. De baptizatis autem etiam iustis, quòd obligentur legibus humanis tam ciuilibus, quàm Ecclesiasticis, & lege etiam diuina positiua à Christo lata, ostendemus infrà in suis locis. Nunc ergo probatur de lege diuina morali, seu naturali. Primò; quia hæc est tam intrinseca, & per se necessaria, vt auferri non possit, vt in libro sequenti ostēdemus.

6.

7. *Matth. 5.*

Secundò, quia Christus illam non abstulit, imò illam stabiliuit statim in initio prædicationis suæ, Matth. 5. vbi illam magis declarauit, & à corruptionibus Pharisæorum, vel imperfectionibus legis Mosaicæ expurgauit, & additis consiliis, & mediis ad obseruandam illam, eam perfecit, & quodammodo auxit. Certum est autem totam illam doctrinā datam fuisse à Domino pro sua Ecclesia futura, & tam pro iustis, quàm pro iniustis: nam ad omnes dicit, *Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quàm Scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum*, & quæ sequuntur. Et maximè ponderandum est illud, *Intrate per angustam portam:* vocat enim apertissimè *angustam portam* obseruationem mandatorum, quæ mandata dicit in illo principio comprehendi, *Quæcumque vultis, vt vobis faciant homines, & vos facite illis*, quod docet etiam ad Euangelium pertinere, & ad omnes, qui illud profitentur.

Ibid.

Matth. 7.

Ibid.

8. *Ioā. 14. & 15.*

Tertiò omnia, quæ Christus in nocte Cœnæ docuit de obseruatione præceptorum, & præsertim charitatis, ad iustos baptizatos maximè pertinent. Iusti enim & baptizati erant Apostoli, ad quos dicebat Ioan. 14. *Si diligitis me mandata mea seruate.* & infrà, *Qui habet mandata mea, & seruat ea, iste est, qui diligit me.* & infrà, *Siquis diligit me, sermonem meum seruabit, &, Qui non diligit me, sermonem meum non seruat.* & c. 15. *Manete in dilectione mea, si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.* & infrà, *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Quæ conditionalis habet vim comminationis, & necessitatem indicat obseruandi mandata ad conseruandam charitatem; ergo iusti tenentur seruare mandata, & sine hac obseruantia iustitiam nō seruabūt. Possunt infinita similia ex Scripturis adduci, sed non oportet immorari in re clara, & euidente lumine naturali, saltem quoad præcepta moralia.

9. *Fit satis fundamentis hæreticorum.*

Fundamentum hæreticorum plures inuoluit errores, quos hoc loco tractare nō possumus, sed in variis locis huius operis tractandi sunt. Nam primò, quòd dicunt impossibilia esse diuina mandata, suprà iam reiectum est, & ex tractatu de Gratia fiet euidentiùs

euidentiùs. Secundò ibidem repelletur, quod aiunt, omnia opera iustorum esse peccata, præsertim mortalia. Tertiò veram differentiam legis veteris, & nouę trademus in fine huius tractatus & falsam ab hæreticis confictam impugnabimus. Quartò radicem omnium hæresum, quæ est imputata iustitia, in materia de Gratia euellemus, ibique ostendemus, homines verè, & re ipsâ, ac intrinsecè iustificari per inhærentem iustitiam per Christum datam, & per eandē verè, & radicitus remitti peccata, & non tantùm tegi, seu ad pœnam non imputari. Vnde certum esse constabit, opera iustorum ita æstimari, & reputari, ac impurari à Deo, sicut re vera sunt. Vnde si sint bona opera, imputantur ad præmium, si mala leuia, ad pœnam temporalem, nisi per pœnitentiam, & satisfactionem deleantur; si peccata grauia, ita imputari, vt ipsam iustitiam destruant, donec per pœnitentiam reparetur.

10. Fundamentum ergo hæreticorum etiam naturali lumini contrarium est, & diuinæ bonitati valde repugnans. Non potest enim displicere Deo peccatum, vt peccatum est; nam *odio est Deo impius, & impietas eius.* Item repugnat diuinæ iustitiæ, eò faciliùs remittere, vel non imputare peccata, quo maiori fiducia in ipsomet Deo fiunt, quasi ipse dederit licentiam peccandi, promittendo non imputationem eis, qui illam crediderint. Eo vel maximè quia vana, & ficta est talis promissio: nullibi enim in Testamento nouo habetur magis quàm in veteri; imò ait Paul. Roman. 2. Secundùm Euangelium Deum esse iudicaturum occulta hominum per Iesum Christum, vtique secundùm legem, & veritatem, non secundùm falsas hominum existimationes. Denique interrogo ab his hæreticis, an homines ante Christi aduentum iustificarentur in fide Christi, nec ne? Nam si negent, magnam iniuriam vniuersali redemptioni Christi inferunt, & repugnant expressis locis sacræ Scripturæ. *Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, sub quo oporteat eos saluos fieri.* Illum enim solum posuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, teste Paul. ad Roman. 3. Si autem affirment, semper iustificationem factam fuisse per fidem; vt consequenter loquantur, oportet vt dicant, semper factam fuisse sine lege & operibus, & per non imputationem cum sola fiducia ex parte hominum; ergo dicere cogentur, etiam iustos in statu legis naturæ, aut veteris non fuisse legi obnoxios, nec peccasse contra illam, etiamsi illā transgrederentur, dummodo id facerent cum fide non imputationis; quid ergo est, quod specialiter Euangelio attribuunt? est ergo impium, & vanum tale fundamentum.

Sap. 14. *Rom. 2.* *Actor. 4.* *Rom. 3.*

CAPVT XIX.

Explicantur aliqua Scripturæ testimonia, quibus hæretici abutuntur.

1. *1. Obiectio hæreticorum ex 1. ad Timoth. 1.*

SVpereſt vt testimonia Scripturarum expēdamus, quæ in fauorem sui erroris hæretici adducunt. Primum sumitur ex verbis Pauli 1. Timoth. 1. *Iusto non est lex posita.* Quæ verba aliqui volunt exponere de lege veteri, ita vt sensus sit, illam non esse positā iustis, id est, Christianis per gratiam iustè viuentibus. Quæ expositio sumi potest ex Anselm. ibi, & ex contextu: nam Paulus monebat Timotheum, vt corriperet quosdam falsos Doctores, qui falsam doctrinam de lege tradebant, & ideo ipse subdit, bonam esse legem, vtique scriptam, illam tamen non esse imponendam iustis, quia non est iusto posita. Sed expositio non satisfacit; tum quia licèt sit verum, Paulum loqui de lege scripta diuina, tamen sententia eius de se vniuersalis est, & eandem rationem habet in omni lege, vt constabit. Tum etiam, quia per iustum non possumus intelligere solos iustos legis Euangelicæ, sed absolutè iustos, etiam qui fuerunt, quando lex illa lata est. Nam Paulus absolutè loquitur de iusto, distinguendo illum ab iniustis, & transgressoribus. Ex illa verò sententia sic intellecta nihil possunt hæretici colligere, quia negare non possunt, quin lex vetus obligauerit iustos illius populi, pro quo lata est; ergo verba illa, *Iusto non est lex posita*, non possunt habere hunc sensum, id est, non obligant iustum. Imò ad hominem argumentari possumus contra eosdem nouos hæreticos: quod necesse sit, vt fateantur legem esse impositam tali iusto, qualem ipsi cōfingunt, quia ille potest esse fornicatius, & periurus, &c. & tamē Paulus ait, huiusmodi hominibus legē esse positā.

Aliqui exponunt locū Pauli de lege veteri, qua iustis, id est, Christianis iustis non est imposita.

Ex luditur expositio

2. Quid ergo est, iusto non esse legem positam? Cōmunis expositio scholasticorum est, intelligi de lege, non quoad vim directiuam, sed quoad coactiuam: nam lex posita est ad obligandos etiam iustos, non tamen ad cogendos illos, quia illi non indigent coactione. ita D. Thomas d. q. 96. art. 5. ad 1. & ibi Caiet. Soto, & omnes. Soto etiam lib. 3. de natura, & grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Trid. cap. 8. Salmerō disp. 2. epist. 1. ad Tim. 1. Bellarmin. lib. 3. de peccato primi hominis, cap. 1. Dicet aliquis; ergo si iustus ageret contra legem, non incurreret pœnam legis, quandoquidem vis coactiua legis non cadit in illum, sicut Princeps agens contra legem non incurrit pœnam eius, quia non comprehēditur sub lege quoad vim coactiuam, sed quoad directiuam tantùm. Respondetur negando consequentiam; non enim in eo sensu dicitur, iustos non cogi lege, quia non obligentur vi coactiua eius, sed quia de facto non coguntur, sed Spiritu Dei ducti valde voluntariè legi obsequuntur. Instabis; quia hoc modo etiam dici potest, legem non esse positam iusto quoad vim directiuam, quia ita operatur iustus bonum ex amore iustitiæ, & honestatis, vt non sit minùs illud operaturus, etiamsi lex illi non imponatur. Respondetur non esse simile rationem; tum quia lex quoad vim directiuam est lumen ostendens viam salutis, & ex hac parte est per se necessaria iustis tum etiam, quia sæpe honestas actionis per se pendet à lege, vel simpliciter, quia sine lege actio esset indifferens, vel saltem quoad necessitatem, quia sine lege omissio actus non esset mala, & ideo secluſa coactione legis, obligatio eius directiua est per se necessaria, vt voluntas iusti ab intrinseco moueatur secundùm legem, quia fortasse sine lege non faceret illum actū, sed alium, quia omittere talem actum, tunc non esset malum.

Legem non esse positam iusto quoad vim coactiuā, esse tamen quoad directiuam, communis est expositio. *D. Thom.* *Caiet.* *Soto.* *Veg.* *Salmeron.* *Bellarm.* *Obiectio.* *Solutio.*

3. Aliqui verò moderni impugnant hanc communem doctrinam, solùm quia multi sunt iusti, qui mouentur ex timore pœnæ ad vitanda peccata, vt de incipientibus constat ex Trident. sess. 6. c. 6. & de proficientibus etiam ostendi potest, quia de sola perfecta charitate dixit Ioan. 1. Epist. c. 3. foras mittere timorē; ergo imperfecti in charitate sæpissime mouentur ex timore pœnę; ergo pro maiori parte ponitur lex quoad vim coactiuam etiam iustis, & in eis suam virtutē exercet. Nec satisfacit quod aliqui respondent, cū dicitur, iusto nō esse legem positam, intelligendum esse tantùm de perfectis. Hoc enim non consonat cōtextui Pauli: nam statim subiungit, *sed iniustis*: at imperfecti non possunt dici iniusti; ergo etiam illis non est lex posita ex mente Pauli.

Vasq. disp. 166. c. 2. *Tridentin. sess. 6. c. 6.*

4. Nihilominus dico, argumentum non esse magni momenti, quia sermo Pauli rectè intelligi potest formaliter (vt sic dicam) & quātum est ex parte iustitiæ, sicut Ioannes dixit, qui natus est ex Deo, non peccat, vtique si prout natus est operetur, ita etiam iustus, quantum est ex parte iustitiæ non indiget coactione legis, nec illa mouetur. Quod videtur sensisse Caiet. ibi

Caiet.

ibi dicens, *Formalis est sermo Pauli: nam cùm medium legis sit pœna, & iustus, quatenus iustus, nulli sit obnoxius pœnæ, formaliter verificatur, quòd iusto non est lex posita.* Fauétque Augustinus de Spiritu, & litera, cap. 10. dicens, *Iniustus legitima lege vtatur, vt iustus fiat, quod cùm fáctus fuerit, ea iam non vtatur tanquam vehiculo, cùm peruenerit, vel potius tanquam pædagogo, cùm eruditus fuerit.* De omni ergo homine iam iustificato, vt talis est, intelligit, illi non esse legem positam, vtique vt vehiculum, aut pædagogum, quo perducatur ad gratiam: dicitur autem lex vehiculum, & pædagogus, quatenus terret, & cogit. Vnde de iusto subiungit, illi esse necessariam legem, *Ad quam iniustus ad iustificantẽ gratiã perducatur, sed qua legitimè iã iustus vtatur.*

August.

5. *Iudicatur probabilis dicta expositio. August.*

Est ergo valde probabilis dicta expositio, quam aliis verbis tradidit Augustinus conc. 11. in Psalm. 118. vbi tractans verba illa, *Legem pone mihi Domine*, &c. dubium proponit, an Dauid, cùm hoc petebat, esset iniustus, vel iustus: nam primum dici non potest, cùm proximè ante illa verba dicat idem Propheta, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum*; si verò dicatur secundum, quomodo Dauid petebat sibi legem poni, quam Paulus negat poni iusto? Et respondet, *Eo modo non ponitur iusto, quo posita est populo contumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus, sed secundùm vetus Testamentum*, & infrà in summa dicit, iustum Dauid petiisse sibi poni legem, *sicut sanctis filiis liberæ*, vel sicut postea Deus promisit, *Dabo legem meam in mentibus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Ierem. 31. & Hebr. cap. 8. & infrà ait, petiisse legem, *quam faceret diligendo, non in timoris angustiis. Nam qui timore pœnæ* (ait) *opus legis facit, inuitus facit*, &c. Intelligit ergo legem, vt terret, cogit, & inuitum inducit, non esse positam iusto: hoc autem est, quod scholastici dixerunt, non imponi quoad vim coactiuam; & hanc totàm sententiam Augustini habet Anselm. in expositione illius loci. In eadem sententia est Ambrosius lib. 3. officiorum, cap. 5. cùm dixisset, iustum non minùs vitare peccatum, si possit latere, quàm si non possit; *Non enim latebra sapienti spes immunitatis, sed innocentia est.* subiungit, *Denique lex non iusto est posita, sed iniusto, quia iustus legem habet mentis suæ, æquitatis, ac iustitiæ suæ normã, ideòque non timore culpæ reuocatur à culpa, sed honestatis regula.* Quomodo dixit Aristot. lib. 1. Rhetoric. cap. 14. Eum esse vituperandum, qui iustitiam secundùm leges scriptas solummodo seruat: nam scripta (inquit) coacti seruant; melior autẽ, qui nõ coactus iustus est.

Anselm. Ambr.

Ariſt.

6. *Legem iusto non esse positã quia illi nociua non est, vt alij exponunt. Anselm.*

Alia expositio est, iusto non esse legem positam, quia non facit illum reum pœnæ, nec est illi nociua, sed vtilis, & videtur quadrare contextui. Dixerat enim Paulus, *Bonam esse legem, si quis ea legitimè vtatur*, quasi subintelligens, ei esse onerosam, & suo modo nociuam, qui malè illa vtitur. vt significat Anselm. nam ita exponit, *Scientes, quia iusto non est lex posita, id est, imposita, vt supra illum sit; in illa enim est potiùs quàm sub illa; quia non sua vita viuit, cui coercendi lex imponitur: iniustus verò sub illa est, quia sua vita viuit, cui coercendi lex imponitur.* Clariùs expressit hunc sensum Salu-

Saluian.

ian. libr. 5. de prouident. in principio, vbi reprehendens eos, qui dicebant, mandata Dei nocere Christianis, qui non seruant illa, quia grauiùs punientur, quàm si illa ignorarent, respondet, non legem nocere, sed mores, & ad hoc adducit dicta verba Pauli, & subiungit, *Iustus esse incipe, & eris liber à lege*, id est, à pœna legis, *Quia non potest venire lex contra mores, quæ iam habetur in moribus.* Et infrà expendens, quod Paulus ait legem esse positam *iniustis, sceleratis, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur*, concludit, *Ac per hoc non tam lex tibi, ô homo, quàm tu legi aduersaris, nec lex contra te bene præcipiendo, sed tu contra legem malè viuendo agis.* Hanc etiam interpretationem amplexus est diuus Augustinus ad Galat. 2. & diuus Bernardus Epistola ad Carthusianum, & Guidonem, quos postea secutus est diuus Thomas ad Timoth. 1. lect. 3. Potest verò hæc expositio ad priorem reduci, nisi quòd hoc modo, legem non esse positam iusto, idem est, quod non aduersari iusto, & non punire illum: iuxta priorem autem expositionem, legem non imponi iusto, idem est, quod non propter illum pœnam minari; vtrumque autem est, non exercere in illum vim, vel alio modo suam vim coactiuam.

August. Bernard. D. Thom.

7. *Probabilior expositio, Legem iusto nõ esse positam. id est, non propter iustũ latam, sed propter iniustos.*

Sed licèt hæc probabilia sint, & in se vera; fortè pro loco Pauli non sunt necessaria. Quia censeo, ad literam loqui de lege scripta, & ibi non considerare in illa, quòd fuerit lex timoris, vel quòd puniat peccatores, & non iustos, quod commune est omni legi, & tam clarum, & superfluum videatur, & nihil conferens ad intentionem Pauli: sed considerasse, legem illam nõ esse per se datam propter iustos, sed propter peccatores. Lata est enim lex illa ad retrahendos Iudæos à peccatis idololatriæ, & aliis vitiis, ad quæ erant maximè propensi. Cui expositioni subscribit Epiphan. lib. 2. contra hæres. hæres. 66. ad finem, explicans hunc locum Pauli, *Quandoquidem*, inquit, *iusto non est lex posita, iniquus ergo est iustus? absit. Sed quoniam anticipauit iustus perficere ea, quæ sunt legis, non est lex contra iustum, qui fecit legem; verùm posita est contra eos, qui deliquerunt, iudicans iniquos; sic igitur & testamentum, iubet enim homicidas occidi*, &c. Præterea confirmatur hæc expositio ex illo ad Galat. 3. *Quid igitur lex propter transgressionem posita est*, id est, occasione transgressionum, & ad coërcenda hominum vitia fuit posita, vt Chrysostom. tam ibi ad Galat. 3. quàm hîc 1. ad Timoth. & alij Græci, & Hieronymus exponunt. Vel potest exponi cum Augustino, *propter transgressionem*, id est, vt manifestaretur peccatum, & hominũ fragilitas ad vincendum illud. Quia ergo Paulus in loco, quem tractamus, reprehenderat vanos legis Doctores, qui non intelligebant, neque quæ loquerẽtur, neque ea, quæ affirmabant, subiungit, hunc defectum esse ex parte eorum, non ex parte legis, quia *lex bona est, si quis ea legitimè vtatur.* Et consequenter adiũgit, quid necessarium sit ad ea legitimè vtendum, nimirum, *Scientes quia lex iusto non est posita*, id est, non occasione iustorum, quia illa non indigebant, sed *propter iniustos, idololatras*, &c. subintelligens, si quis hoc sciat, legitimè vsurum lege, D. Thomas ibi ait, non plus ei tribuendo, quàm quod ei conuenit: non enim est data propter suam perfectionem, sed vt per illam ostenderetur hominum propensio ad peccandum, & vt esset pædagogus homines ad Christum ducens, & custodiens *conclusos in eam fidem, quæ reuelanda erat*, vt dicitur ad Galat. 3. Et ita quadrat optimè expositio Augustini in dicto lib. de Spiritu, & litera, c. 9. & 10. & illam etiam attingit Chrysost. Homil. 2. in dictam Epistol. quem Theophyl. & alij sequuntur; quamuis primam etiam expositionem admittant. Addi etiam potest, sententiam illam, *Iusto non est lex posita*, videri sumptam non solùm ex peculiari facto legis veteris, quamuis ad illud rectè fuerit accommodata; sed etiã ex generali conditione legum, quæ frequentiùs ponuntur ad coërcenda vitia, quàm ad studia virtutum promouenda. Nam, vt ibi D. Thomas ait, *Si omnes essent iusti, nulla necessitas esset dandi legem, quia omnes essent sibi lex.* Sic etiam dixit Cicer. lib. 2. de Legib. *Leges improbos supplicio afficiunt, & defendunt, ac tuentur bonos.*

August. Chryſoſt. Hieronym. August. D. Thom. Theophyl. S. Thom. Cicero.

8. *Obiectio.*

Sed contra obiici potest: nam homini in statu innocentiæ posita fuit lex non comedendi de ligno vitæ, & statim posita est cum minatione pœnæ mortis, *In quacumque die*, &c. Genes. 2. & tamen tunc homines erant iusti, & innocentes, quia nunquam peccauerant; ergo lex etiam quoad vim coactiuam non solùm ponitur iusto, sed etiam ponitur sine

occasione peccati, nec propter coërcenda peccata. Et ferè similis obiectio fieri potest ex lege Circumcisionis posita Abrahæ iam iusto, Genes. 17. Ad hæc verò facilè respondere possumus, concedendo, non esse necessarium, vt leges omnes imponantur occasione peccati: aliquando enim imponuntur propter exercendam virtutem; neque id negauit Paul. Sed loquendo de lege scripta dixit, illam esse datam illa occasione, quod verissimum est, & similiter est verum, leges humanas frequentiùs ferri propter coërcenda vitia: non est tamen hoc semper necessarium, nec de ratione legis.

9. Vnde in priori exemplo posita fuit illa lex propter exercendam hominis obedientiam, & subiectionem, & humilitatem, & alias virtutes, vt rectè notauit *Augusti.* Aug. in Genes. de præcepto primis parentibus impositio. *Oportebat*, inquit, *vt homo ab aliquo prohiberetur, vt esset ei virtus merendi obedientia.* Quòd verò addita fuerit comminatio, n ő fuit, quia homo ex vi perfectionis illius status illa indigeret, sed aliis de causis, vt ad exaggerãdam grauitatem præcepti, à cuius obseruãtia bonum totius naturæ pendebat, & propter mobilitatem liberi arbitrij frænandam, quæ poterat totam illam perfectionem gratiæ deserere, & se ab illa subtrahere, sicut fecit. Et ita non est negandum comminationes fieri iustis & esse vtiles illis, sed solùm dicunt auctores suprà citati, non pro illis principaliter poni, neque illis præcipuè moueri, si vt iusti sunt operentur. Idémque accommodari potest ad legem Circumcisionis, de qua minor est difficultas, quia illa data fuit occasione peccati, & in remedium eius.

Ratio cur facta fuerit cõminatio primis parentibus violantibus præceptum in paradiso.

10. Addi denique potest, cùm dicitur lex non imponi iusto, propriè intelligi de lege externa, & scripta, quę ponitur præcipuè ad renouãdam legem, quæ deberet esse scripta in cordibus, & est quasi obliterata, seu obliuioni data propter peccata. Talis enim lex non datur, nec scribitur in tabulis, vel membranis, nisi propter peccatores, qui sine illa tãquã sine lege viuerent, vt rectè docuit Bellarmin. lib. 3. de statu peccati, cap. 1. allegans in eam sententiam Ambrosium in id Psalm. *36. Lex Dei eius in corde ipsius*, vbi sic ait, *In corde iusti lex Dei est. Quæ lex? non scripta, sed naturalis: iusto enim non est lex posita, sed iniusto.* Quibus verbis virtute interpretatur illa verba de lege scripta, quatenus est renouatio legis, quæ debet esse scripta in corde. Et idem significauit Augustinus circa illa verba Psal. 1. *In lege Domini voluntas eius*, adducens etiam dicta verba Pauli, & subiungens, *Aliud est lex, quæ scribitur, & imponitur seruienti; aliud est lex, quæ mente conspicitur ab eo, qui non indiget literis.* Quando ergo lex non ponitur exteriùs ad renouandam legem naturalem, seu internam, sed omnino de nouo ponitur, nihil vetat, quin ponatur sine vlla occasione peccati, & æquè pro iustis, ac pro iniustis, non solùm quoad obligationem (quod omnibus legibus cum proportione commune est) sed etiam quoad occasionem, vel peculiarem intentionem legislatoris imponẽda tali lege. Talis autem fuit lex lata primo homini ante peccatum: illa enim non pertinuit ad legem naturæ, nec fuit renouatio eius, quæ erat in corde, sed fuit determinatio specialis, quæ pro iustis sine vlla occasione peccati constitui potuit.

Bellarmin. Psalm. 36. Ambros.

Augusti.

11. Secundò principaliter obiiciunt hæretici verba Paul. ad Galat. 5. *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege.* Iusti autem Spiritu ducuntur: nam desideria carnis non perficiunt quæ sine ductu Spiritus vitare non possent, vt ibidem significatur; ergo non sunt sub lege; ergo non obligantur lege. Circa hoc testimoniũ duo à nobis explicanda sunt. Primùm, de qua lege Paulus ibi loquatur, secundum, quid sit esse sub lege: inde enim facilè constabit, quid sit etiam non esse

2. Obiectio hæreticorum ex Pauli loco ad Galat. 5. De qua lege loquatur Apostolus & quid sit esse sub lege apud eumdem.

sub illa. Circa primum Ambros. ibi videtur per legem intelligere legem peccati, seu fomitis, quia præmiserat Paul. *Spiritu ambulate, & desideria, seu concupiscentiam carnis* (vt legit Ambrosius) *non perficietis*; concupiscentia autem lex fomitis est, & ita intelligit Ambrosius ibi Paulum opposuisse legem Spiritus legi fomitis, & ideo postea dixisse, qui Spiritu ducuntur non esse sub lege fomitis. Verumtamen quia ibi non differit Paulus de concupiscentia sub nomine legis, & quia inferiùs post enumeratos fructus Spiritus, subdit, *aduersùs huiusmodi non est lex*, quod de lege fomitis intelligi non potest, & quia tota intentio Pauli ibi dirigitur ad legem scriptam, ideo cum communi sententia supponimus, Paulum ibi loqui de lege vetere, seu scripta.

1. expositio Ambr. intelligẽs per legem, legem peccati, seu fomitis.

Eluditur expositio.

12. Quia verò lex illa, & moralia, & cæremonialia præcepta continebat, dubitari potest, sub qua ratione de illa loquatur. Et quidem Hieronym. Epistol. 89. ad August. videtur intelligere illum locum de lege quoad præcepta cæremonialia: nam coniungit cum eo præcedentia verba, *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini*, vbi constat, sermonem esse de lege cæremoniali, quam statim vocat idem Hieronym. *præcepta legalia, & non bona, & iustificationes, in quibus non viuerent*, vt dicitur Ezech. 20. Et hanc expositionem vt probabilem sub disiunctione ponit Caiet. in eodem loco.

2. expositio Hieron. intelligens per legem legem cæremonialem.

Caiet.

13. Alij verò sentiunt, illa verba intelligenda esse de lege, etiam quoad præcepta moralia, quia Paul. proximè antè dixerat, *Omnis enim lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Quod præceptum morale est, & omnia moralia virtute continet. Et quia hoc præceptum non violatur, nisi ex inordinata concupiscentia temporalium bonorum, subdit, *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis*, quasi diceret, & hoc modo implebitis præceptum illud, *Non concupisces*, quod etiam morale est, & deinde adiungit, *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege*; vtique sub lege diligendi proximum, & non concupiscendi inordinatè. Atque ita August. lib. de natura, & grat. cap. 57. locum hunc intelligit de lege, *Non concupisces*. Et clariùs Epist. 19. ad Hier. rescribens ad eius epistolam vbi referens paulò antea, & tacitè corripiens expositionem, quam ipse indicauerat, inquit, *Neque enim hoc propter circumcisionem arbitror dicere, nec propter sacrificia, &c. Sed hoc ipsum etiam, quod lex iubet, Non concupisces, quod fatemur certè Christianos debere obseruare.* Et hæc expositio vera est, si ita intelligatur, vt non de solis præceptis moralibus intelligatur, sicut nec de solis cæremonialibus, sed simpliciter de tota lege, etiam includente moralia præcepta. Arbitror autem hoc non negasse Hieronymum citato loco, vt statim dicam.

3. expositio Augustini intelligens per legem tam cæremonialem, quàm moralem.

Augusti.

Vltima expositio duas præcedentes connectens.

14. Circa secundam dubitationem, Ambr. suprà, *esse sub lege*, idem esse significat, quod esse sub dominio legis, seu minari à lege. Quia verò per legem intellexerat legem fomitis, dominari ab illa lege, secundùm illum erit, vinci à lege fomitis, & à concupiscentia trahi ad opera carnis perficienda. Et ita exponit, *Qui Spiritu Dei ducuntur, non sunt sub lege*, id est, Qui ducem habet Spiritum sanctum, non errat; lex enim errantibus dominatur, sicut alio loco dicit, *Iusto non est lex posita.* Quæ expositio non displiceret, si lex posset in illo sensu accipi; tamen quia hoc non stat cum antecedentibus verbis, nec cum sequentibus, nec cum proprietate verborum, quæ magis quadrat illi contextui, ideo hanc expositionem omittimus.

S. Ambr.

15. Supponẽdo ergo ibi esse sermonẽ de lege Dei, obiicit ibi Hieron. Quoniã si illi, qui Spiritu ducũtur, nő sunt sub lege; ergo vel Moyses, Aarő, Iosue, Dauid, & similes nő fuerũt Spiritu ducti, vel nő fuerunt sub lege. Item Paulus Spiritu ducebatur, & multò magis Christus,

Obiectio Hieronymi.

Christus, & tamen vterque dicitur factus sub lege, Galat.4.1.Corinth.9.Quæ obiectio,præcipuè videtur mihi conuincere contra hæreticos,*non esse sub lege*,non necessariò significare idem,*quod non obligari lege:* nam Ioannes Baptista,Simeon,& similes iusti ducebantur Spiritu, & nihilominus obligabantur lege veteri. Deinde cogit illa obiectio,vt fateamur illam particulam *sub lege*,non eandem significationem habere semper in Paulo,etiam respectu ciusdem legis. Prima ergo expositio,& valde recepta quoad locum ad Galat. 5.est,eum,qui Spiritu ducitur, nõ esse sub lege terrente, atque minante,quia iam amore ducitur,& non timore. Ita August.d. c. de natur. & gratia. Vnde idem Augustin.enarrat in Psal.1.circa id, *Sed in lege Domini voluntas eius*, notat esse aliud *esse in lege*, aliud, *sub lege Qui est in lege,secundùm legem agitur; ille ergo liber est, iste freuus.* Et eandem expositionem indicant Chrysost. & Theophyl.licèt fortasse aliud intendentes, vt statim dicam. Eandem sequuntur D. Thom. Anselm. Beda, Caiet.Adam,& multi alij, éstque valde probabilis, & sufficiens.

Prima expositio loci est, iustos non esse sub lege terrẽte & minãte.

August.

Chrysost. Theophyl. D.Thom. Anselm. Beda. Caiet. Adam.

Altera expositio esse potest, vt esse sub lege, idem sit in dicto loco, quod non damnari lege, & non esse reum ex vi illius, quia lex non damnat eos, qui illam obseruant; qui autem ducuntur Spiritu,seruant legẽ, etiam quoad illud præceptum, *Non concupisces*, & ideo non damnantur à lege. Hanc indicat August. dicta epistol.19,ad Hieronymum,dicens, *Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem*, &c. Quæ verba refert etiam Beda ad Galat. 5. quamuis priorem expositionem magis probare videatur Anselm.etiam vtramque referens, hanc ponit vltimo loco, sicut & Adamus. Potéstque suaderi ex verbis, quæ paulò inferiùs post numeratos fructus Spiritus sancti Paulus subiungit, *Aduersùs huiusmodi non est lex*.quasi diceret,qui hæc operatur non est sub lege,quia non habet illam sibi contrariam,nec ab illa damnatur. Probabilis quidem est expositio,illi tamen non libenter assentior, quia sententia illa in illo sensu nihil referre videtur ad intẽtionem Pauli,nec ad causam, quam in illo loco tractabat: quamuis enim lex vetus non damnaret eum, qui ab Spiritu sancto ducitur, posset illum obligare,sicut de Moyse,& de Prophetis argumentabatur Hieronymus. Item quia simpliciùs, & propriùs possunt illa verba explicari sine vllo incommodo,vt dicam. Item illo modo qui ducitur ab Spiritu sancto non est sub lege naturali,nec sub lege Euangelica, quod Paulus, credo, non dixisset.

15. *Secunda expositio est, nõ esse sub lege illos, qui legem non violant.*

D.August. D.Hieron. Beda.

Anselm. Adam.

Tertiò igitur possunt illa verba simpliciter accipi, vt *non esse sub lege*,sit *nõ subdi legi scriptæ*,vt scripta est, ex necessitate, seu non indigere illa, qui sensus videtur facilis, & accommodatus textui, & intentioni Pauli. Ipse enim persuadere volebat, nunc non esse fidelibus necessariam legem Moysis; neque ab eis esse seruandam, vt constat ex fine totius Epistolæ,& ex discursu præcedentium capitum, & præsertim ex verbis illis c.4. *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis*,&c. Vbi esse sub lege non significat, sub pœna, vel damnatione contineri, sed solùm esse sub obligatione eius, & sub obseruantia illius tamquam necessariæ ad salutem,vt videtur per se notum. Hunc ergo scopum prosequens Paul,incipit cap.5. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri*.& post multa,*Vos*(inquit) *in libertatem vocati estis fratres,tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis*. Quibus verbis docet,ita esse Christianos liberos ab obligatione legis Moysi; vt tamen nõ sint liberi à lege diuina naturali honestè viuendi,& secundùm rationem, non secundùm carnis concupiscentiam. Et hac occasione declarat, summam huius legis naturalis in lege charitatis positam esse, & concupiscentiam carnis adiutorio diuini Spiritus esse vincendam, & deinde subiungit, *Quòd si Spiritu du-*

16. *3. expositio probabilior est non esse sub lege idem esse, ac non subdi legi scriptæ, & illa non indigere.*

Galat.4.

Galat.5.

A *cimini,non estis sub lege*. Ac si diceret, quamuis necessarium sit, Spiritu vincere concupiscentiam, non ideo estis sub lege, vtique scripta in tabulis, quia lex scripta in corde vobis sufficit, & illa regimini; imò & obligamini non speciali legis obligatione,aut monitione, & ideo subiungit, *Manifesta autem sunt opera carnis*,&c. Ac si diceret, iam non indigetis lege monstrante turpitudinem talium operum, & non adiuuãte ad vincenda illa. Spiritus autem legis gratiæ clarè monstrat illa, & iuuat ad illa vitanda: nam(vt adiungit) *Fructus Spiritus est charitas*,&c.& alij, quos numerat,& vt ostenderet perfectionem illorum fructuum, concludit, *aduersùs huiusmodi non est lex*, ac si diceret, hæc talia sunt, vt lege non prohibeantur, nec prohiB beri possint, quia non potest esse discordia inter Spiritum,& legem,vt ibi exponit D.Thomas; vel si pronomen illud, *huiusmodi*, referatur ad personam, optimus sensus erit,aduersùs eos,qui hos fructus faciunt, nihil habet scripta lex,nec potest illos damnare; non solùm quia faciunt quæ illa præcipit, verùm etiam si alia, quæ præcipit non faciant, vel etiamsi hæc ipsa non faciant ex inductione talis legis, sed ex Spiritu fidei, qua Christo adhærent, & propter quem carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis.

D.Thom.

17. *D. Chrysostomus.*

Atque hunc sensum apertè iudicat Chrysost. ibi: nam post illa verba, *Quòd si Spiritu ducimini, non estis sub lege*; interrogat, *Quænam est hæc consequentia?* respondet, *Maxima quidem,& euidens. Etenim qui Spiritum vt oportet habet,per hunc extinguit omnẽ concupiscentiã; porrò qui liberatus est ab his,non eget legis auxilio*,&c. C Et infrà, *Quanquam lex erat loco Spiritus, iuxta suas vires, priusquam Spiritus adueniret, non tamen ob id oportet manere in pædagogo, tunc quidem meritò sub lege eramus, vt metu castigaremus concupiscentias, nondum prodito Spiritu: nunc verò posteaquam venit gratia,quæ non solùm iubet ab illis abstinere, sed etiam ad altiora prouehit,& ad altiorem vitæ rationem,quid opus est lege?* Et in sequentibus semper hunc sensum prosequitur, & verba illa, *Aduersùs huiusmodi non est lex*,ita exponit, *Quid enim præcipiat illi, qui omnia in se habeat, etiam perfectam philosophiæ magistram charitatem?* Et idem ferè habet Theodoret. & clariùs Theophylactus,Hieronymus etiam D in breuioribus commentariis ita exponit, *Si vos spiritualibus per omnia actibus occupetis, non est vobis lex necessaria, quæ carnalibus data est.* Et infrà circa illa verba, *Aduersùs huiusmodi non est lex*, addit, *Non enim ista prohibuit, sed & qui nouum implet, non est sub veteri Testamento.* Similiter locum explicat noster Salmeron,in epistola ad Galat.disp.31.Nec contra hanc expositionem obiectionem video alicuius momenti.

Theodor. Theophyl. Hieron.

18. *Soluitur obiectio Hieronymi suprà posita.*

Nam ex his facilè expeditur obiectio ab Hieronymo facta. Nam Sancti veteris Testamenti,qui ducebantur Spiritu gratiæ,non habebant illam perfectionem ex vi status illius temporis,seu legis, sed in fide Christi venturi,& ideo manebant sub lege quoad obligationem; Paulus autem loquitur de his, qui ratione status,& præsentis gratiæ Spiritu ducuntur: nã hi nõ sunt sub lege scripta, etiam quoad obligationẽ. E Iuxta aliam verò expositionem dicentur illi Sancti antiquæ legis non fuisse sub lege, tanquam coacti ab illa, nec tanquam rei facti per illam; satis autem dubito, an illos voluerit comprehendere Paulus sub illa sententia. Christus autem Dominus longè alio modo dicitur factus fuisse sub lege; non enim quoad obligationẽ factus sub illa est, sed quoad obseruationem, vt ex materia subiecta est manifestum. Paulum verò ponderat Hieronymus, non simpliciter de se dixisse, *Factus sum sub lege*,sed addidisse, *Iis, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cũ ipse non essem sub lege*, &c. vbi potiùs simpliciter negat,fuisse se sub lege,vtiq; quoad obligationem:dicit tamen se fuisse quasi sub illa,quia

Quomodo Christus Dominus erat sub lege, & B. Paulus. S.Hieron.

interdum ita obseruauit illam, ac si illa teneretur vt Iudæos lucrifaceret. Videtur autem ibi Hieronymus in hoc æquiparare Paulo antiquos Prophetas, quòd illi etiam non essent simpliciter sub lege, sed quasi sub lege; sed loquendo consequenter, prior responsio solidior est. A

19. Denique ex dictis satis constat, quocumque modo à Patribus tradito intelligantur illa verba, per illa non excludi, quominus iusti noui Testamenti, quantumuis Spiritu diuino moueantur, sub lege aliqua sint quoad obligationem eius, & hoc supponere Sanctos omnes, qui dicta verba interpretantur. Imò ex eodem loco Pauli euidenter colligitur: nam numeratis operibus carnis concludit, *Quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Certè si lege aliqua non tenerentur ad cauenda talia opera, propter illa non amitterent regnum Cœlorum. Et alia eiusdem loci verba statim ponderabimus. B

20. 3. obiectio hæreticorum ex loco ad Roman. 6. Tertium testimonium hæreticorum est illud ad Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Quæ verba secundùm se spectata eadem possent habere interpretationes, sed iuxta planum contextum alius est sensus illorum facillimus. Nam sine dubio loquitur Paulus de lege scripta, & *esse sub lege*, non solùm ibi significat esse sub obligatione legis, quamuis hoc etiam includat, seu supponat; sed specialiter exprimit, esse sub imperfectione legis præcipientis, & non iuuantis. Docuerat enim Paulus, baptizatos omnes mortuos esse à peccatis in Christo; vnde illos admonuit, *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius*; & infrà, *Peccatum enim vobis non dominabitur.* Et ne hoc illis difficile videretur, pro ratione adiungit, *Non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Ac si diceret; non enim estis in statu, in quo lex præcipiebat non concupiscere, & non iuuabat, sed estis sub gratia, quæ interiùs ad id seruandum mouet, & exteriùs iuuat.

Esse sub lege hoc loco idem est, ac esse sub imperfectione legis scriptæ obligãtis subditos, non verò adiuuãtis. C

21. *Chrysost. Theodor. Theophyl.* Sic Chrysostomus ibi Homil. 11. & Theodor. ac Theophyl. aiunt, *Corpus nostrum ante Christi aduentum facilè à peccato expugnari potuit, neque enim spiritus aderat qui succurrere; neque Baptisma, quod mortificare posset,* &c. *lex erat iubens tantùm, nihil tamen auxilij afferebat; gratia verò & priora peccata remittit, & ad futura nos munit.*

D. August. Est etiam expressa sententia Augustini lib. de contin. c. 3. dicentis, *Non sumus sub lege bonum quidem iubente, non tamen dante; sed sumus sub gratia, qua id, quod lex iubet* (vtique quoad moralia) *faciens nos amare, potest liberis imperare.* Et lib. de grat. & liber. arbitr. capit. 12. *Non enim estis sub lege, sed sub gratia, non quia lex mala sit, sed quia sub illa sunt, quos reos facit iubendo, non adiuuando, gratia quippe adiuuat, vt legis quisque sit factor, sine qua gratia, sub lege positus, tantùm erat legis auditor.* D

Anselm. Beda. Adam. Caiet. Tolet. Pereira. Salmeron. Eamdem expositionem sequuntur Anselm. Beda, Adam, Caiet. & bene Tolet. Percira. Item noster Salmeron in Epistol. ad Rom. capit. 6. disp. 4. Nec occurrit difficultas illa. Mirúmque est, quòd hæretici abuti audeant hoc loco cùm Paulus statim quasi respondens eorum impudentiæ, subiungat, *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.* Et similem sententiam habet in principio capitis, & in fine concludit, *stipendium peccati mors; gratia autem Dei vita æterna,* constituendo ergo fideles sub gratia, & non sub lege scripta, eiúsque imperfectione, non dicit esse immunes ab omni lege, aut peccata eis non imputari, si ea committant, sed eos excitat ad peccata vitanda, quia gratia Dei potentior est illis. E

22. 4. obiectio hæreticorum ex variis locis noui testamẽti Quartò obiiciunt hæretici illa testimonia, in quibus libertas legis gratiæ commendatur, vt Galat. 2. 4. & 5. 2. Corinth. 3. Iacobi 1. & 2. quæ testimonia volunt intelligi de libertate ab omni legis obligatione. Hæc verò falsa explicatio specialiter destruit veritatem legis gratiæ, quam infrà lib. 10. specialiter defendemus, & hunc errorem expugnabimus. Et ideo nunc breuiter respondemus, in primis ex illis locis colligi non posse, in eis esse sermonem de libertate ab omni lege, quia hoc in eis non dicitur, sed generatim est sermo de libertate, & aliunde sensus est tam absurdus, & tam contrarius omni rationi, & pietati, & aliis Scripturarum testimoniis, quæ docent obligari fideles ad vitãda peccata, & ad honestè operandum, vt statim per se sit incredibile tale commentum. Deinde addimus, quòd libertas multiplex esse potest, & à seruitute peccati, à seruitute timoris, & à reatu pœnæ & cuiuscunque mali, & à legis obligatione, & vel in particulari vnius legis, vel generaliter omnium: ex quibus omnibus hæretici hunc postremum sensum eligunt. Dico autem, ex eisdem locis apertè constare, non in hoc sensu sumi libertatem Christianam, sed in aliquo ex aliis.

23. *Expenditur locus Pauli ad Galat. 2. in quo Apostolus loquitur de libertate à lege veteri à qua liberi Christiani.* Nam ad Galat. 2. verba sunt: *Subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent*; constat autem euidenter ex his, quæ in eodem capite sequuntur, seruitutem illam, ad quam fratres illi subintroducti volebant Christianos redigere, fuisse obseruationẽ legis Moysi, quia cogebant Christianos iudaizare; ergo libertas illa, *quam habemus in Christo Iesu*, prout de illa est sermo in illo loco, solùm est libertas à iugo, & obligatione legis Moysi, vt bene explicat Salmeron ibidem.

Galat. 4. In cap. autem 4. eiusdem Epistolæ, verba sunt: *Itaque fratres non sumus filij ancillæ, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit.* Quæ verba sunt conclusio totius discursus, præcipuè ab illis verbis, *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse*, &c. quam ostendit fuisse legem seruitutis, & ideo populum, cui data est, significatum esse per filium ancillæ; ergo apertè loquitur de libertate populi Christiani, quam habet à iugo, & seruitute illius legis. In ca. autem 5. verba sunt, *Vos in libertatem vocati estis fratres.* Statim verò declarat qualis sit hęc libertas, adiiciens, *Tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis.* Non est ergo prophana libertas, quæ omne iugum legis auferat, & licentiam præbeat quidlibet operandi; sed est libertas spiritualis, qua fit, vt Spiritu ducamur, & non simus sub lege, vt statim dicitur, & iam explicuimus. *Galat. 5.*

24. *Explicatur locus Pauli 2. Corint. 3. de libertate à velamine obcæcationis, vel à seruitute legis.* At verò 2. Corinth. 3. verba sunt, *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*; quæ secundùm se sumpta possunt optimè exponi de libertate à seruitute peccati, & de libertate ab spiritu timoris seruilis, & de libertate à lege veteri: nam Spiritus sancti gratia, & motio ab omnibus his oneribus, seu dominis nos liberat. Prout verò in illo loco dicta sunt à Paulo, intelligenda videntur de libertate à velamine obcæcationis, & duritie cordis, & possunt extendi, simúlque intelligi de libertate à seruitute legis veteris. Dixerat enim, *Vsque in hodiernum diem cùm legitur Moyses, velamen positum esse super cor Iudæorum*, vt scilicet, non videant testamẽtum illud iam esse euacuatum; & addit, velamen illud esse auferendum ab illo populo, *Cùm conuersus fuerit ad Dominum*, & subdit: *Dominus autem Spiritus est, & vbi Spiritus Domini, ibi libertas*, vtique ab illo velamine. Nam Spiritus Domini est, qui liberat à iugo legis, sicut alibi dixit, *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege*; & ideo idẽ Spiritus Domini, qui talẽ dat libertatem, dat etiam lumen ad cognoscendam illam, ac subinde aufert velamen, quod veritatem illam occultabat, & ideo concludit, *Nos autem reuelata facie gloriam Dei speculantes*, &c. Quod totum vnico verbo eleganter complexus est Chrysost. Homil. 7. dicens, *Libertatem autem dixit, habita ratione pristinæ seruitutis.* Et ita intelligunt omnes Catholici scriptores. Neque est cur libertas spiritus intelligatur esse ab omnis legis obligatione: quia nec Paulus hoc dicit, nec pertinet

tinet ad perfectionem, vel dominatum Spiritus: nã in Angelis, & Adamo, & in omnibus iuſtis fuit Spiritus, & in illis non fuit talis libertas, vnde potiùs repugnat perfectioni, & ſanctitati, ac dominationi diuini Spiritus.

25. *Expenditur locus Epiſtolæ Iacobi de lege libertatis, id eſt, charitatis.*

Loca autem Iacobi 1. & 2. contra ipſos hæreticos conuincunt: nam in cap. 1. illam, quam vocat legem perfectæ libertatis, ſupponit, eſſe veram legem obligantem ad opus, & ideo concludit, illum fore beatum, qui in ea permanſerit, & fuerit *factor operis*, id eſt, qui illam ſeruauerit. In cap. autem 2. ſignificat, per legem illam libertatis eſſe homines iudicandos. *Sic loquimini* dicens, *& ſic facite, ſicut per legem libertatis incipientes iudicari*: videtur autem loqui de lege charitatis, quam paulò antea *regalem* vocauerat; ſupponit ergo apertè, Chriſtianos eſſe ſubiectos legi. Cur autem illa vocet legem *perfectam*, *regalem*, & *libertatis*, in libro vltimo, de lege gratiæ diſputando, dicetur.

CAPVT XX.

An in lege fieri poſſit mutatio, & quotuplex illa ſit.

1. EXplicata natura legis, & omnibus cauſis, & effectibus eius, ſolùm ſupereſt dicendum de mutatione legis. Verumtamen quia hæc proprietas nó eſt communis omni legi, ideo meliùs tractabitur de ſingulis in particulari, in eis declarando, an modum aliquem mutationis admittant. Hìc ergo ſolùm præmittemus quaſdam generales regulas, & explicationes terminorum, vt facilior ſit poſtea doctrina in ſingulis legibus. Primò igitur ſupponimus ex dictis, legem indefinitè latam de ſe non mutari, neque eius obligationem ceſſare propter ſolam tẽpotis diuturnitatem, ſi alia cauſa mutationis non interueniat.

1. *aſſertio, Lex indefinitè lata non mutatur ob ſolam temporis durationẽ.*

Probatur, quia lex de ſe perpetua eſt; ergo propter ſolam temporis durationem non mutabitur, niſi aliunde tollatur. Dices; aliquando lex inuoluit, ſeu præſcribit certum terminum ſuæ obligationis. Reſpondetur primò, ideo loquutos nos fuiſſe in aſſertione de lege indefinitè lata. Secundò addimus, illud ſolùm habere locum in aliqua lege poſitiua, & rarum eſſe, & quaſi præter naturam perfectæ legis, vt ſuprà dictum eſt, & ideo ſimpliciter affirmari poſſe, moraliter loquendo, non ceſſare propter ſolam tempotis diuturnitatem. Eo vel maximè, quòd cùm lex eſſe debeat rationabilis, & iuſta, nunquam præſcribet certum terminum ſuæ durationis, niſi quia in illo termino, ſeu fine temporis ceſſabit vel iuſtitia legis, vel potiſſima ratio, quæ mouit legislatorem ad ponendam illam, & ita nunquam oritur propriè mutatio ex ſolo temporis decurſu, ſed ex aliqua alia mutatione, quæ cum illo coniungitur.

Obiectio.

Solutio.

2. Secundò dicendum eſt, mutationem legis dupliciter accidere poſſe. Vno modo quaſi ab intrinſeco ex defectu materiæ, ſeu cauſæ conſeruantis. Secundò ab extrinſeco per actionem contrarij agentis. Quę aſſertio non eſt vniuerſaliter accipienda, ita vt ſenſus ſit omnem legem eſſe mutabilem his modis, quia non ita eſt; aliqua enim eſſe poteſt immutabilis, & aliqua poteſt mutari vno modo, & non alio: ſolùm ergo indefinitè dicimus, in lege habere locum illos duos modos mutationis. Et ita declarari poteſt primò, quia lex ſe habet ad modum cuiuſdam accidentis, quatenus eſt in ſubditis, vel illos obligat, ſeu debitores conſtituit: accidens autem illis duobus modis in generali mutari poteſt, aut deſtrui, vt conſtat ex Philoſophia; idem ergo erit cum proportione in lege. Secundò probatur declarando in particulari vtrumque membrum. Ratio prioris membri eſt, quia lex requirit cauſam quaſi materialem, circa quam verſetur, & ideo ſi illa deſit, ceſſabit obligatio legis; vt ſi omnino ſubditi deſint, ceſſabit obligatio legis, licèt ipſa

2. *aſſertio, Mutationem legis dupliciter accidere poſſe, vel per defectũ cauſæ conſeruantis, vel per actionem contrarij agentis.*

A poſſit manere in mente legislatoris: ſed hæc mutatio nihil ad moralem conſiderationem refert. Habet etiam lex cauſam efficientem, & ex hac parte ſolet effectus deſinere, ſeu mutari per ſuſpenſionem influxus, ſeu non conſeruationem cauſæ efficientis. Quia verò efficiens cauſa legis, prout eſt in ſubditis, ſeu extra legislatorem, non eſt niſi voluntas legislatoris, quæ eadem perſeuerare cenſetur, quamdiu contraria non interuenit, ideo mutationem legis ex parte cauſæ efficientis comprehendimus ſub illa, quæ fit per actionem contrariam. Denique habet lex cauſam finalem, & ex hac parte maximè cenſetur lex ceſſare, ſeu mutari ab intrinſeco ex defectu cauſæ finalis, in qua maximè habet locum illud, *Ceſſante cauſa, ceſſet effectus*, ca. *ceſſante*, de appellat. Verumtamen hic mo- *Cap. ceſſante.*
B dus mutationis legis maximè habet locum in legibus poſitiuis humanis, quia in naturali non videtur habere locum, & de diuina poſitiua eſt res ſub controuerſia, & ideo in ſingulis meliùs explicabitur. Ratio verò alterius partis eſt, quia lex accipit ſuum eſſe, & vim obligandi per voluntatem legislatoris; ergo per contrariam voluntatem auferri poterit, quia ſupponimus non deeſſe poteſtatem, cùm illa ſit eadem in legislatore ad vtrumque actum, ſuppoſita capacitate materiæ, vt magis ex ſequentibus declaratur.

3. *aſſertio, Legem poſſe mutari, vel per oblationẽ illius, vel per ingreſſum alterius, quæ illam extinguat.*

Tertiò dicimus, hãc legis mutationem interdum eſſe poſſe putè ablatiuam, ſeu corruptiuam per ſe: aliquando verò eſſe poſſe per modum generationis vnius, quæ ſit corruptio alterius. Declaratur, quia in
C primis, quoties mutatio legis fit per ſolam mutationem, vel defectum cauſæ neceſſariæ ad conſeruationem eius, tunc eſt mera ceſſatio legis per carentiam obligationis eius, abſque introductione alterius obligationis, ſicut corrumpitur lumen per abſentiam ſolis. Deinde etiamſi tollatur lex per voluntatem contrariam legislatoris, qui vult legẽ ceſſare, tunc etiam habet locum pura ſubtractio legis, quia non eſt neceſſe aliam introduci ad prioris ablationem. Vnde licèt in eo dicatur lex tolli per actionem contrariam quaſi immanentem, quia voluntas contraria verſari poteſt circa ſolam priuationem, ſeu ablationem legis, non tamen tollitur per mutationem contrariam quaſi tranſeuntem, ſed per mutationem priuatiuam,
D & ablatiuam legis; ita ergo ſatis conſtat prius membrum. Poſterius autem locum habet, quando vna lex tollitur per introductionẽ alterius priori repugnantis, vt ſi præceptum ieiunij tollatur, imponendo præceptum comedendi carnem, aut bis in die. Hic enim mutationis modus locum habet in materia mutabili, & quæ nunc poteſt eſſe vtilis, & poſtea nociua; & tunc ſi præcepta ſint contraria, neceſſe eſt vt vnum excludat aliud, etiamſi id directè non exprimat, quia non poſſunt ſimul obligare leges contrariæ, vt per ſe notum eſt.

4. *4. aſſertio, Mutationem legis, vel poſſe eſſe vniuerſalem, vel particularem, vel ſimpliciter, vel ſecundùm quid.*

Quartò, poteſt hæc mutatio legis eſſe vniuerſalis, vel particularis tantùm, ſeu poteſt eſſe mutatio ſimpliciter, vel ſecundùm quid. Mutatio vniuerſalis & ſimpliciter erit, quando lex in totum, & ſimpliciter
E tollitur, id eſt, & reſpectu omnium, ſeu totius communitatis, quam obligabat, & reſpectu ſui eſſe, ſeu durationis, quia ſimpliciter tollitur, ita vt ampliùs non redeat. Poſſet autem fieri mutatio vniuerſalis, non tamen ſimpliciter, ſed ad tempus; ſi pro aliquo tempore ſuſpendatur obligatio legis ſtatim reditura illo tranſacto, & hanc vocamus mutationem ſecundùm quid, quia re vera lex non ſimpliciter tollitur, quandoquidem tranſacto illo tempore, perſeuerat ſicut antea ſine noua editione, vel promulgatione. Particularis autem mutatio fit, quando manente lege quoad vniuerſalem obligationem reſpectu communitatis, aufertur in particulari reſpectu alicuius perſonæ, ſeu partis communitatis, vt fieri ſolet per

dispensationes, aut priuilegia. Nam, sicut suprà diximus, posse interdum ferri legem pro aliqua communitate, excipiendo partem, vel aliqua membra, ex iusta causa; ita post latam generaliter legem potest fieri similis exemptio, & tunc dicitur fieri mutatio aliqua particularis in lege.

5. *Varia vocabula quibus legis mutatio vniuersalis significatur.*

Et iuxta hanc distinctionem sunt impositæ variæ voces ad hanc legis mutationem significandam, quas oportet breuiter præ oculis ponere, vt clariùs & expeditiùs in sequentibus loqui possimus. Quędam igitur verba sunt, quæ significant generalem, & absolutam mutationem legis; alia, quæ tantùm significant mutationem secundùm quid, vel particularem. Prior significatur præcipuè per verbum *abrogandi* legem; tunc enim abrogari lex dicitur, quando totaliter, ac simpliciter aufertur. Potest autem hoc fieri variis modis. Vnus est per simplicem ablationem legis, quæ potest dici reuocatio legis, & interdum vocatur mors legis, vt videbimus infrà tractando de lege veteri. Alius est, quando non solùm tollitur lex, sed etiam vetatur eius obseruatio, & dici potest prohibitio legis, per quam prior lex incipit esse non solùm mortua, sed etiam mortifera, vt de lege veteri loquuntur Theologi. Differtque hic modus à præcedenti, quia ille consistit solùm in ablatione legis, & obligationis eius; hic verò præter illam priuationem addit nouam legem prohibentem id, quod per aliã præcipiebatur.

6. Tertius modus esse potest, quando non solùm prohibetur, quod priùs præcipiebatur, sed etiam contrarium, vel incompossibile priori præcipitur, vt si priùs præcipiebatur studiũ tali hora, & postea præcipiebatur oratio pro eadem hora: nam hoc plus est, quàm non præcipere studium, & quàm prohibere illud; additur ergo in hoc tertio modo nouum præceptum non solùm de contradictorio obiecto (vt sic dicam) sed etiam de contrario. Potest autem his duobus vltimis modis abrogatio prioris legis fieri per aliam nouam legem contradictoriam, vel contrariam; aliquando verò præcedit pura reuocatio, & postea additur noua prohibitio, vel nouum contrarium præceptum. Et quando fit priori modo non potest posterior lex fieri nisi vel ab eodem, qui priorem tollit, vel à superiori potestate, quia inferior non potest resistere maiori: quando verò fit prohibitio posteriori modo, potest fieri ab inferiori, quia iam supponit ablatam priorem legem, vt in abrogatione legis veteris videre licet, & infrà suo loco explicabimus. Denique Soto addidit irritationem legis tanquam distinctam ab abrogatione legis; quia sicut votum irritari potest, ita videtur etiam lex posse irritari. Verumtamen in lege irritatio non videtur distincta ab abrogatione, quia eundem effectum habet, & solùm per potestatem iurisdictionis fieri potest. Soto autem vocat simplicem abrogationem, quando fit ab eodem, qui legem tulit, vel à successore, qui tanquam idem reputatur. Quando verò ablatio legis fit à superiori, tunc vocat irritationem. Sed hoc solùm potest pertinere ad vsum vocis, an verò in re sit aliqua differentia, infrà circa legem humanam dicemus.

Soto. Irritatio & abrogatio legis idem significat.

7. *Vocabula quibus mutatio particularis legis significatur.*

Aliæ sunt voces significantes particularem mutationem legis, inter quas prima, & magis vsitata est dispensatio legis. Circa quam vocem notari in primis debet origo, & proprietas eius. Dispensare enim in sua propria impositione idem est, quod distribuere, vel administrare munus aliquod, habens coniunctam rerum necessariarum distributionem. Et ita distributio ipsa beneficiorum Dei, quæ pro ratione diuinæ prouidentiæ diuersis temporibus fit, dispensatio solet appellari, vt patet ex illo ad Ephes. 1. *Secundùm beneplacitum eius, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporis instaurare omnia in Christo.* Specialiter autem solet in sacra Scriptura vocari dispensator, qui in domo aliqua ab eius domino constituitur, vt necessaria familiæ dispenset, iuxta illud Luc. 12. *Quis putas est fidelis dispensator*, &c. Et ita in veteri Testamẽto solet nomen dispensatoris temporalis accipi pro illo, qui familiam alicuius temporaliter administrat, vt Genes. 43. & 44. & 3. Reg. 8. Et hæc acceptio est valde vsitata in iure ciuili. §. *rectè*. Instit. de mandato. l. *vrbana*. ff. de verb. significat. & multa de illa eruditè congerit Brissonius.

Luc. 12.

Brisson.

8. *Disputatur quid significet in nouo Testamento istem dispensatio.*

At in nouo Testamento ad altiorem, spiritualem scilicet significationem vox hæc translata est: significat enim œconomum, seu ministrum spiritualis domus Dei, quæ est Ecclesia, iuxta illud 2. Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* & 2. Pet. 4. *Sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei.* Vnde etiam ipsa distributio, seu generalis administratio mysteriorum Dei, quæ in Ecclesia fit, solet in sacra Scriptura dispensatio appellari. 1. Corinth. 9. *Dispensatio mihi credita est.* ad Ephes. 3. *Si tamen audistis dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis.* ad Colos. 1. *Cuius factus sum ego minister secundùm dispensationem Dei, quæ data est mihi.* Sic etiam dixit Bernard. ad Eugenium lib. 3. de consider. cap. 3. *Dispensatio tibi super orbem credita est, non data possessio.* Hinc ergo vlteriùs translata est hæc vox, ad significandum particularem actum huius potestatis administratiuæ: sic enim concessio indulgentiarum, dispensatio thesauri Ecclesiastici dicitur: sic etiam dantur dispensationes voti, & iuramenti, de quibus aliis locis dictum est. Ita ergo in præsenti accommodata est vox dispensationis, ad significandam particularem mutationem legis per relaxationem obligationis eius circa vnam vel aliam personam: est enim obligatio legis quasi onus quoddam distribuendum inter multos, & ideo liberatio vnius ab illa obligatione, & non aliorum, quædam dispensatio illius appellata est. Nam quia lex in communi ponitur, & in particulari persona potest occurrere specialis ratio, vel necessitas, vt à tali onere eximatur, ideo genus hoc mutationis interdum necessarium, aut conueniens est. Vnde dispensatio tunc propriissimè fit, quando obligatio legis, quæ antea & communiratem, & talem personam obligabat, ab hac persona tollitur, cùm maneat lex communitatem obligans circa eandem materiam.

Disputatur quid significet in nouo Testamento istem dispensatio.

2. Cor. 4.

2. Pet. 4.

1. Cor. 9.

Ephes. 3.

Colos. 1.

D. Bernard.

Quãdo excedatur propria dispensatio in lege.

9. *De mutatione legis quæ fit per communationem, vel compensationem.*

Aliter etiam solet hæc mutatio fieri per modum communitatis, seu compensationis, quæ re vera est quædam dispensatio, quia per illam etiam aufertur in particulari obligatio legis, tamen quando non tollitur per puram priuationem (vt sic dicam) sed loco illius aliquod aliud onus imponitur, vocatur commutatio, vel compensatio, vt quando alicui relaxatur ieiunium cum onere recitandi Rosarium, vel quid simile, & quando illud onus, quod loco obligationis legis substituitur, pecuniarium est, poterit illa dici redemptio, sicut in votis solet appellari: nam quoad hoc est eadem ratio, seruata proportione; & ideo de his videri possunt, quæ in simili diximus, tractando de voto. Hîc demum aduerti potest, solere hanc mutationem vocari nomine *permissionis*, & *licentiæ*, quæ tamen voces generaliores sunt, & ideo sunt explicandæ. Permissio enim non solùm dicitur, quando obligatio aufertur, sed etiam quando conniuetur, dissimulatur, aut cùm effectus non impeditur, nec punitur violator legis, & hæc non est dispensatio, vt per se notum est. Deus enim multa præcepta sua violari permittit, in quibus non dispensat; non ergo omnis permissio est dispensatio, sed dispensatio dici potest quædam permissio, quia per illam sinitur quis agere contra præscriptum legis non solùm impunè, sed etiam immaculatè. Sicut autem diximus de abrogatione, quòd potest fieri, vel auferendo tantùm, vel etiam prohibendo

Tom. 1. de Rel. tract. 3 lib. 6.

Quid sit permissio in materia legis.

Propria significatio verbi, dispensatio.

Ephes. 1.

prohibendo, aut præcipiendo contrarium, ita de dispensatione dici potest. Nam interdum est pura, & tunc habet modum permissionis, & per se hoc solùm requirit; interdum verò potest per prohibitionem fieri, vt si Prælatus non solùm auferat a subdito obligationem audiendi Missam, v.g. sed etiam prohibeat illam audire, &c. Nomen etiam licentiæ latiùs patet, quàm nomen dispensationis: omnis enim dispensatio rectè dicitur licentia quædam; non tamen omnis licentia est dispensatio. Nam sæpe per licentiam non relaxatur obligatio legis, sed solùm est circumstantia quædam requisita in ipsa lege ad actum bene exercendum, vt maximè in religiosis statutis videre licet. Nam religiosus non debet loqui, aut exire domo sine licentia, cùm tamen illa datur, non propriè in lege dispensatur, sed potiùs completur modus operandi lege præscriptus, & ideo talis licentia non requirit causam eiusdem rationis, nec propriam potestatem iurisdictionis, sed alicuius administrationis, quæ ad legum mutationem non pertinet.

Quid significet nomen, licentia.

10. *De nomine, interpretatio; & quomodo à dispensatione differat.*

His addenda est *interpretatio* legis, quam aliqui cum dispensatione confundunt, sed sunt longè diuersæ, vt dixi latè lib. 6. de voto, cap. 9. nam ibi dicta de dispensatione & interpretatione voti eandem rationem habent in dispensatione, & interpretatione legis, & ideo non sunt hìc repetenda. Differt ergo interpretatio à dispensatione, quòd non tollit obligationem legis, sed declarat, legem interdum non obligare. Vnde dispensatio à voluntate proximè pendet, & gratiæ, ac liberalitatis rationem habet; interpretatio intellectus potiùs est, & rationem iustitiæ inuoluit. Vnde si fiat priuatim, ad iudicium prudentis pertinet; si verò fiat ex potestate, est quasi iuridica sententia. Hinc etiam interpretatio non solùm in particulari casu, sed etiam de tota lege fieri potest, vt si fiat interpretatio, quòd lex sit iniusta, & ideo omnino non obliget; vel si cessante omnino ratione legis in vniuersali consequenter declaretur, legis obligationem cessasse, vera fit interpretatio, & tamen illa non dicetur abrogatio legis, sed cognitio, vel iudicium nullitatis eius. Ita ergo quando interpretatio legis fit in particulari persona, vel casu, quòd in eo lex non obliget, non potest illa dici dispensatio. Quocirca nec mutatio legis dici poterit, quia tunc non mutatur lex: nam ipsa de se, eadem, & eodem modo perseuerans, inuenitur non obligans pro illo casu, quia vel suis verbis illum non comprehendit, vel à principio non fuit mens legislatoris in illo, seu pro illo obligare. Vnde interpretatio in quadam significatione magis strictè dicitur illa, quæ fit per specialem virtutem æquitatis, de qua disputat D. Thom. 2.2.q.120. Illámque vocauit emendationem legis, seu epiikiam, Aristotel. 5. Ethic. cap. 10. non quia in lege fuerit prius error, qui postea per interpretationem emendetur, & ita lex ex parte mutetur, sed dicitur emendatio legis quoad extetnam speciem, & quoad generalem vigorem verborum. Nam lex generaliter loquitur, & verbis suis non potest singulares casus excipere, & ita in externa specie videtur comprehendere aliquos, quos re vera non comprehendit, & quia hoc declarat epiikia, ideo emendatio legis dicitur.

D. Thom.

Arist.

11. *Variatio quæ fit in obligatione legis ob mutationem materiæ, non est dispensatio.*

Atque hinc etiam obiter colligitur, variationem, quæ interdum contingit in obligatione legis ex mutatione, vel variatione materiæ, non esse dispensationem in lege. Probatur, quia propria dispensatio legis est mutatio eius; hæc autem non est mutatio legis, sed materiæ, quæ est alterum extremum, à quo pendet obligatio. Est enim obligatio quasi relatio quædam, quæ pendet ex fundamento, & termino, & ex vtriusque mutatione potest auferri; quando ergo tollitur per solam materiæ mutationem, tũc lex non obligat, non quia ipsa mutetur, sed quia ipsa pro eo casu non loquitur. Vt v.g. si quis teneatur promissum soluere, & creditor remittat debitum, iam non obligat lex, quæ prior obligabat, non quia in illa dispensatum sit, sed quia subtracta est materia, & sic de aliis. Quod pro intelligentia legis naturalis est notandum, vt infrà declarabitur. Ad dispensationem ergo necessarium est, vt perseuerante materia, & subiecto capaci obligationis legis tollatur obligatio ex parte ipsius legis per relaxationem eius. Nam si solùm subtrahitur legi materia, vel subiectum, circa quod possit operari, seu obligationem inducere ipsa de se eadem semper manet, & ex se habet, non vt semper, & in omni casu obliget, sed cum certis circumstantiis. Et hac ratione lex ieiunandi obligat hominem sanum; si autem ægrotet, desinit illum obligare, non quia ipsa mutetur, sed quia moraliter iam non est idem subiectum, ad quod loquitur lex.

12. *Obiectio.*

Obijcies; quia suprà dictum est, aliquando fieri mutationem in lege per ablationem causæ; talis autem videtur esse hæc mutatio. Respondeo, illud genus mutationis solùm contingere, quando omnino lex desinit esse per subtractionem totalis causæ conseruantis, quia tunc transit de esse ad non esse, & ita mutatur. At verò quando mutatio materiæ solùm est in particulari casu, tunc lex non desinit esse, sed tantùm non obligat, & ideo non mutatur ipsa nec variatur, quia semper fuit ita constituta. Vrgebis, idem dici posse de dispensatione legis, quia tunc etiam non desinit esse, sed tantùm obligare. Respondetur negando similitudinem: nam per dispensationem mutatur lex, seu coarctatur, plus quàm antea esset; per mutationem autem materiæ minimè, quia à principio constituta est circa talem materiam, & cum talibus conditionibus, & non alio modo. Sicut præcepta affirmatiua pro quibusdam temporibus obligant, & non pro aliis, non quia ipsa mutentur, sed quia sunt à principio ita constitutæ, & quia hæc est eorum natura: ita ergo in præsenti cogitandum est.

Solutio.

13. *De mutatione legis secũdũ quid quæ fit per suspensionem.*

Tandem solet alia mutatio in lege fieri per suspensionem eius, quam vocauimus mutationem secundùm quid, quia non simpliciter tollit legem, sed suspendit effectum eius ad tempus. Et non immeritò potest hæc mutatio sub dispensatione comprehendi. Nam si suspensio illa fiat circa aliquam personam in particulari, est clara dispensatio temporalis, & ex hac parte minùs perfecta. Potest autem interdum fieri pro tota communitate, & tunc ex hac parte videtur habere similitudinem cum abrogatione; tamen quia non simpliciter tollit legem, sed ad tempus suspendit obligationem eius, dicitur tantùm suspensio. Potest autem hæc suspensio accidere aliquando per solam interpretationem, & tũc ad epiikiam pertinet: interdum verò à superiore concedi potest talis relaxatio toti communitati pro breui tempore, vel etiam pro vno tantùm actu, ad faciendum aliquod opus seruile in tali die festo, propter specialem causam, & tunc talis suspensio dispensatio dici potest. Atque hæc sufficiant de significatione vocum, in quibus supponimus, mutationes illis vocibus significatas in legibus esse possibiles; quomodo autem ad singulas leges applicandæ sint, & per quas causas fieri possint, in sequentibus libris explicandum est, & ideo de lege in communi hactenus dictum sit.

FINIS LIBRI PRIMI.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI SECVNDI.

De lege æterna, naturali, ac iure gentium.

Cap. I. *An sit aliqua lex æterna, & quæ necessitas illius.*
Cap. II. *De materia legis æternæ, & de actibus ab illa imperatis.*
Cap. III. *In quo actu existat lex æterna, & an sit vna, vel multiplex.*
Cap. IIII. *An lex æterna sit causa aliarum legum, & per illas obliget.*
Cap. V. *In quo consistat lex naturalis.*
Cap. VI. *An lex naturalis, sit lex diuina præceptiua.*
Cap. VII. *De materia legis naturalis, ac de eius præceptis.*
Cap. VIII. *An lex naturalis vna sit.*
Cap. IX. *Vtrùm lex naturalis obliget in conscientia.*
Cap. X. *Vtrùm lex naturalis obliget non solùm ad actum, sed ad modum virtutis.*
Cap. XI. *Vtrùm lex naturalis obliget ad modum operandi ex charitate.*
Cap. XII. *Vtrùm lex naturalis non solùm prohibeat, sed etiam irritet aliquos actus.*
Cap. XIII. *An præcepta legis naturæ ab intrinseco immutabilia sint.*
Cap. XIV. *An ius naturale mutari vel dispensari queat per potestatem humanam.*
Cap. XV. *An Deus de potentia absoluta dispensare queat in lege naturali.*
Cap. XVI. *Vtrùm in lege naturali habeat locum Epiikia, seu interpretatio.*
Cap. XVII. *Vtrùm ius naturale distinguatur à iure gentium.*
Cap. XVIII. *Vtrùm ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat.*
Cap. XIX. *Quomodo ius gentium distinguatur à naturali.*
Cap. XX. *Aliqua corollaria, & quomodo ius gentium iustum sit, & mutabile.*

LIBER

LIBER II.

DE LEGE ÆTERNA, ET NATVRALI, AC IVRE GENTIVM.

POST tractationem de lege in communi sequitur, vt ad singulas species legum descendamus, inter quas primum locum obtinet lex æterna propter suam dignitatem, & excellentiam, & quia est legum omnium fons, & origo. De illa verò breuiùs differemus, quàm de aliis, quia respectu hominũ non ita applicatur per seipsam ad vsum, seu munus legis, sicut aliæ, & quia magna ex parte solet confundi cum prouidentia diuina, de qua in 1. p. ex instituto disputatur. Cum lege autem æterna naturalem coniungimus, tum ad huius libri complementum; tum etiam quia naturalis lex est prima earum, per quas lex æterna nobis applicatur, seu innotescit, & quia differunt tanquam lex per essentiam, & per participationem, vel (vt sic dicam) tanquam signum, & significatum, vt declarabimus. Sumimus autem hîc legem naturalem strictè, vt continetur in solo lumine naturali: nam illa, quæ est connaturalis gratiæ, seu fidei, simpliciter supernaturalis est, & infrà tractando de lege gratiæ consequenter explicabitur, licèt cũ proportione possint ad illam applicari, quæ de lege naturali dicemus. Circa quam aduerto, dupliciter esse hominibus propositam, priùs per naturale lumen rationis; secundò per legem Decalogi in tabulis Mosaicis scriptam, & ideo D. Thomam de lege naturali sub priori ratione spectata disputasse 1.2.q.94. sub posteriori autem in q.100. *D.Thom.*

Sed quia lex illa scripta in tabulis reipsa non est alia quoad substantialem obligationem à lege naturali, cuius solam maiorem notitiam contulit illa scripta: ideo in præsenti comprehendemus omnia, quæ ad illam legem pertinent: quid verò illi adiunctum sit ex lege veteri, vel quoad pœnam, vel quoad aliquas circumstantias, vel quoad augmentum alicuius obligationis, dicemus postea de lege veteri disputando, & ibi consequenter videbimus, an secundùm aliquam rationem lex illa Decalogi cessauerit, vel adhuc duret. Denique quia ius gentium propinquissimum est legi naturali, illud etiam in huius libri fine declarabimus.

CAPVT I.

Vtrùm sit aliqua lex æterna, & quæ sit eius necessitas.

1. *1. Argum.* RAtio dubitandi est, quia lex necessariò requirit aliquem, cui possit imponi, sed ab æterno non fuit aliquis capax legis; ergo nec lex aliqua æterna esse potuit. Maior patet, quia lex est actus imperij; A repugnat autem esse imperium, nisi sit aliquis, cui imperetur. Minor etiam probatur, quia ab æterno solùm fuit Deus, cui lex imponi non potest, sicut nec imperium. Secundò, quia hac ratione ab æterno *Secundum.* non fuit dominium, nec iurisdictio, nec gubernatio, quia non erant quibus dominaretur Deus, vel quos gubernaret; sed lex est actus gubernationis, & dominij, seu iurisdictionis; ergo eadem ratione non potuit esse æterna. Tertiò; de ratione legis est promul- *Tertium.* gatio, vt diximus, sed ab æterno non potuit esse promulgatio, quia non erat cui promulgaretur, neque intra Deum solum potuit promulgari; ergo. Quartò; *Quartum.* si esset aliqua lex æterna, esset simpliciter, & absolutè necessaria, & immutabilis, quia nihil est æternum, nisi quod simpliciter necessarium est: sed nulla lex B est per se, & absolutè necessaria, vt suprà dictum est; ergo nulla est lex æterna.

Nihilominus communis sententia Theologorum 2. est, dari in Deo legem quandam æternam. Ita docet *Dari legem æternam cõmunis Theologorum sententia est.* D.Thom. 1. 2. q. 91. artic. 1. & 93. per totam, & ibi *D.Thom.* Caietan. Soto, & alij, Vincent. Beluac. in specul. mo- *Caiet.* rali, part. 2. dist. 1. Alens. 3. p. q. 26. m. 1. Antonin. 1. *Soto.* part. tit. 11. cap. 1. §. 4. & tit. 12. à princip. Turrecr. in *Vincent.* cap. *omnes leges.* d. 1. & sumitur ex Augustin. lib. de ve- *Alens.* ra religion. cap. 30. & lib. 1. de liber. arbit. cap. 5. & 6. *Anton.* & lib. 22. contra Faust. cap. 27. Quinetiam Cicer. lib. 1. *Turrec.* & 2. de Leg. hanc legẽ maximè prædicat, & à sapien- *August.* tissimis Philosophis cognitam fuisse his verbis con- *Cicero.* firmat, *Hanc video sapientissimorum fuisse sententiam, le-* C *gem neque hominum ingeniis excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret, imperandi, prohibendique sapientia. Ita principem legem illam, & vltimam mentem esse dicebant omnia ratione, aut cogentis, aut vetantis Dei.* Plato *Plato.* etiam in Timæo quatuor leges distinguens, primam vocat diuinam, per quam planè hanc æternam intelligit, per quam mundum Deus gubernat, vt idem tradit Dialog. 10. de Legib.

Probat autem D. Thom. hanc veritatem, quia ne- 3. cesse est, in Deo ipso esse aliquam legem, & hæc non potest esse nisi æterna; ergo necesse est esse in mundo aliquam legẽ æternam. Minor supponitur, quia Deus est immutabilis, & nihil potest illi aduenire de nouo. Maior autem patet, quia cùm Deus habeat prouidentiam, in eo necessariò supponitur æterna quædam D ratio practica totius dispositionis, & gubernationis vniuersi, iuxta illud Boëtij 3. de consolat. *Boet.*

O qui perpetua mundum ratione gubernas;

Ergo illa ratio Dei æterna habet veram rationem legis, quia, vt dixit Isidor. 2. Etymol. ca. de lege, *Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione constituerit.* Confirmari potest ex August. quia omnis lex humana mutabilis est, & defectum, ac errorem pati potest; ergo supponit necessariò aliquam legem immutabilem, *Isidor.*

lem, per quam ſtabiliatur, & quaſi menſuretur, vt per conformitatem ad illam rectè fiat, quæ non eſt, niſi lex æterna. Denique omnis lex participata ſupponit legem per eſſentiam; ſed lex per eſſentiam æterna eſt; ergo.

4. *Obiectio.* Dicet verò aliquis, his diſcurſibus ſolùm probari, eſſe in Deo rationem æternam agendorum, quam prouidentiam vocamus; non tamen probari illam fuiſſe ab æterno propriè legem. Quia prouidentia dicit reſpectum æternum; lex autem temporalem, vt argumenta in principio facta oſtendere videntur. Vnde illa æterna ratio ad ſummum dici poterit lex quaſi materialiter, & quoad actum illum voluntatis, vel intellectus diuini, qui eſt lex; non verò formaliter quoad propriam denominationem legis, & conditiones omnes ad legem requiſitas. Sicut creatio actiua poteſt dici æterna materialiter quoad actum Dei, non verò formaliter, & ſimpliciter, vt creatio eſt; idémque eſt de poteſtate dominandi, & ſimilibus. *D. Thom.* At verò D. Thom. d. quæſt. 91. artic. 1. ad 1. ſuſtinet, illam legem etiam formaliter, & ſub ratione legis eſſe æternam, quia *ipſe conceptus æternus diuinæ legis habet rationem legis æternæ, ſecundùm quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipſo præcognitarum.* Sed licèt D. Thom. rectè dicat, rationem rerum faciendarum in Deo eſſe æternam, & habere rationem ideæ, non tamen declarat, quomodo etiam ab æterno habeat rationem legis, nec in quo differat ſub ratione ideæ, nec difficultatibus poſitis videtur planè ſatisfacere.

5. *Duplex ſtatus legis.* Vt ergo non ſit tantùm de nomine quæſtio, videndum ſupereſt, quid in re clarum ſit, & quid poſſit eſſe in vſu vocum, & quæ ratio huius loquutionis ſimpliciter reddi poſſit. Diſtinguamus ergo in lege duplicem ſtatum, vnus eſt, quem habet in interna diſpoſitione legislatoris, quatenus in mente eius iam illa lex deſcripta eſt, & eius abſoluto decreto, ac firma voluntate ſtabilita. Alius ſtatus eſt, quem habet lex exteriùs conſtituta, & ſubditis propoſita. Priori modo manifeſtum eſt, dari in Deo legem æternam, & hoc probant rationes pro vera ſententia adductæ. Poſteriori autem modo æquè certum eſt, non habuiſſe legem Dei hunc ſecundum ſtatum ab æterno; & hoc probant rationes dubitandi in principio poſitæ, vt ex earum reſponſione ampliùs patebit. Item lex priori modo ſumpta eſt actus immanens, vnde poteſt eſſe æternus in Deo, etiamſi dicat reſpectum ad effectum temporalem; ſicut prædeſtinatio, vel prouidentia: lex autem poſteriori modo includit actum trãſeuntem reſpectu Dei: nam licèt poſſit illa lex æterna Dei, quatenus propria lex eſt, proponi ſubditis per actus immanentes eorum; tamen illimet actus ſunt externi reſpectu Dei, & neceſſariò ſunt temporales, & ideo lex non poteſt eſſe æterna quoad illum ſecundum ſtatum. Quòd ſi aliquis contendat de verbis dicens, legem in illo priori ſtatu non eſſe legem, quia non eſt lata, ſed ferenda. Reſpondeo in primis, non eſſe de vocibus contendendum: nam vt ita ſimpliciter appelletur, ſufficit vſus Sanctorum, & ſapientum in tali materia. Deinde poteſt optima ratio illius appellationis reddi, qua etiam oſtendatur, illam legem in eo ſtatu non eſſe tantùm ferendam, ſed ex æternitate eſſe ſuo modo latam, vt reſpondendo ad argumenta conſtabit.

Solutio ad obiectionem.

6. *Solutio ad primum.* Ad primum ergo reſpondetur, quòd ſicut diuina voluntas æterna eſt, ita & imperium: nam imperium quoad ſubſtantiam ſuam in ipſa voluntate conſiſtit, vt dixi. Et ſi imperium vocetur ipſa ratio, vel iudicium de agendis, etiam hoc fuit æternum in mente Dei. Petitur autem in illo argumento, an lex illa æterna, ſit aliquo modo reſpectu ipſiuſmet Dei, id eſt, an ſit aliquo modo menſura, & regula actuum voluntatis diuinæ, de quo dicemus in capite ſequenti. Ad ſecundum reſpondetur, actum dominandi, & gubernandi, eſſe actum tranſeuntem, & proprium dominium dicere relationem ad rem actu exiſtẽtem, & ideo denominationes, quæ ab his actibus ſumuntur, eſſe temporales. At verò lex, vt ſic, non neceſſariò dicit actum tranſeuntem, præſertim reſpectu Dei, quia in illo primo ſtatu, qui eſt veluti ſubſtantialis, ſufficienter ſaluatur in actu immanente, vt declaratum eſt.

Ad ſecundum.

7. *Ad tertium argumentum aliquorum reſponſio.* Tertium argumentum variè ſoluitur; quidam dicunt legem illam æternam non dici legem reſpectu creaturarum, vel hominum, quia non eſt imperium illis impoſitum, ſed eſſe reſpectu actuum Dei ad extra, quia eſt regula, & menſura omnium, quæ à Deo fiunt. Iuxta quam expoſitionem lex illa non eſt lex morum (vt ſic dicam) ſed artificiorum: nam omnia, quæ à Deo fiunt, comparantur ad illum, tanquam artefacta ad artificem. Vnde ſicut idea artificis dici poteſt lex, quam ipſe ſibi præſcribit, vt iuxta illam artefacta producat, ita hæc lex æterna, eſt qua Deus vt ſupremus artifex omnia condere ſtatuit ex æternitate. Quapropter ceſſat ratio de promulgatione: nam hæc eſt neceſſatia in lege morum, non in lege artificiorum; imò etiam ceſſant aliæ rationes: nam hæc non eſt lex, quæ imponitur ſubditis, nec pertinet ad gubernationem. Hæc verò expoſitio non placet. Tum quia eſt contra mentẽ Auguſtini, & Theologorum, imò & Ciceronis, & Philoſophorum; omnes enim apertè loquuntur de lege, quæ eſt menſura actionum humanarum, & exemplar omnium legum, quæ ſunt in mentibus hominum, vel ab illis emanare poſſunt, ſiue plura includat illa lex æterna, ſiue non, quod infrà videbimus. Tum etiam, quia illa appellatio valde metaphorica eſt, & impertinens eſſet pro materia de legibus ratione ſolius metaphoricæ ſignificationis, cùm res ipſa, quæ ſub illa metaphora intenditur, nihil aliud ſit, nec alium reſpectum dicat, quàm idearum, de quibus in 1. p. diſputatur: tum quia ſicut prouidentia dicit reſpectum ad res prouiſas, & nihilominus poteſt eſſe æterna, licèt res prouiſæ temporales ſint, ita etiam lex poteſt dicere habitudinem ad ſubditos, & eſſe æterna.

Excluditur iſtorum opinatio.

8. *Reſponſio Alenſis ad argumentum.* Vnde Alenſ. ſuprà aliter reſpondet ex Iſidor. lib. 2. Etymol. legem vno modo dici à legendo, & alio à ligando, & priori modo legem Dei eſſe æternam, quia in mente eius legebatur; ſecundo autem modo non eſſe æternam, & ſub ea tantùm ratione indigere promulgatione. Quòd ſi inſtes, quia lex, quæ non ligat, non meretur nomen legis; Reſpondet in ſumma, ad rationem legis ſatis eſſe, quòd de ſe vim habeat ligandi, licèt nondum actu liget, quia nondum eſt applicata. Quæ doctrina fortaſſe eſt vera; non tamen per eam ſufficienter ſolui videtur argumentum de promulgatione, quia vel negandum eſt promulgationem eſſe neceſſariam ad eſſe legis, ſed tantùm ad effectum legis, qui eſt ligare, quod videtur eſſe contra communem legis definitionem, vel certè non explicatur, quomodo illa lex ſit vera lex ſine promulgatione. Quod verò ibi ſupponit Alenſ. de duplici etymologia legis, ego non reperio vtramque in Iſidoro, ſed tantùm illam, quæ eſt à legendo, & non in illa ſignificatione metaphorica, ſed magis propria; ſed parum refert, vnde vox ſit ſumpta, quia non ſufficit, quòd etymologia legis poſſit alicui rei applicari, vt illa ſimpliciter dicatur lex.

9. *Tertia reſpõſio ex D. Thoma.* Tertiò igitur D. Thomas ſuprà ad 2. conatur explicare, quomodo in illa lege nõ defuerit æterna promulgatio. Nam promulgatio, inquit, fit & verbo, & ſcripto, & vtroque modo lex illa habuit promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia & verbum Dei eſt æternum, & ſcriptura libri vitæ eſt æterna.

Sed

Obiectio. Sed contra primum obiiciunt aliqui, quia productio verbi non est per se necessaria ad legem Dei, quia est personalis, non essentialis, & quia aliàs solus Pater promulgasset legem, & esset legislator. Contra secundum etiam obiicitur, quia parum refert scriptura in scientia Dei ad promulgationem, si illa non innotescit, nec potest innotescere subditis; nam promulgatio fieri debet his, quibus lex imponitur; at illa scriptura à nemine legi potuit ab æterno, nec fuit ab æterno aliquis, cui illa lex promulgaretur. Nec satisfacit, quod D. Thom. ad 1. ait, fuisse tunc creaturas in præcognitione diuina, quia promulgatio non fit creaturis obiectiuè præcognitis, sed in se existentibus, alioqui etiam lex Moysi, & lex gratiæ ab æterno fuisset promulgata, & ita esset lex æterna.

10. Sed prima obiectio parum obstat; tum quia, quod D. Thomas dicit, de promulgatione in verbo, intelligi potest per appropriationem, non per proprietatem, sicut dicuntur ideæ esse in verbo, & ita ipsemet D. Thomas explicauit, qui consequenter sentit secundùm proprietatem debere intelligi de verbo quoad conceptum essentialem, tum etiam quia non est de ratione legis, vt simul promulgetur verbo prolato, & scripto, sed scriptum publicè expositum sufficit; D. Thom. autem ad doctrinæ abundantiam, & elegantiam voluit vtrumque modum in Deo explicare. Vnde non est inconueniens, quòd vnus modus sit personalis, & alter essentialis. Nec inde sequitur, solum Patrem esse legislatorem, vel promulgare, quia ad vtrumque sufficit modus essentialis. Ad aliam obiectionem tacitè respondet D. Thomas, addens limitationem, quòd illa lex habet promulgationem *ex parte Dei*, & subiungens, *Sed ex parte creaturæ audientis, seu inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Vnde quod dicit in solutione ad 1. de creaturis præcognitis ex æternitate, non est, quia putet illam existentiam obiectiuam creaturarum in æternitate sufficere, vt ex parte illarum fiat æterna promulgatio, sed vt declarat ex parte Dei potuisse tunc statui legem, per quam futuræ creaturæ essent gubernandæ.

11. *De ratione legis æternæ non esse promulgationem actu factam.* Ex hac verò doctrina D. Thomæ apertè concluditur, iuxta mentem eius de ratione huius legis æternæ non esse promulgationem actu factam subditis, sed sufficere, vt ex parte legislatoris iam sit facta pro suo tempore. Et re vera idem fuit sensus Alensis, & mihi videtur verum. Addóque esse singulare in illa lege: nam censetur consummata, & perfecta eo ipso, quòd in mente legislatoris stabilita est; aliæ verò leges non consummantur donec actu promulgantur. Ratio autem reddi potest, quia decretum Dei æternum immutabile est, & sine vlla sui mutatione pro suo tempore obligat; decretum autem hominis mutabile est; vnde quandiu non promulgatur per modum legis, semper se habet potiùs per modum proposití ferendi legem, quàm per modum legis firmiter stabilitæ, & latæ. Vnde in hac lege æterna per se loquendo, nulla alia publica promulgatio requiritur, vt actu obliget, sed solùm quòd veniat in notitiam subditi; vnde si per internam reuelationem nobis innotesceret diuinæ voluntatis decretum, sufficeret ad obligandum, quod non ita est in lege hominis: nam licèt subditus sciat, iam esse scriptam apud Regem, non obligatur illa, donec promulgetur. Ordinariè autem Deus non obligat homines per legem æternam, nisi mediante aliqua exteriori lege, quæ sit illius participatio, & significatio, & ita quando aliæ leges promulgantur hominibus, promulgatur ad extra lex ipsa æterna; ideóque in illa, vt æterna est, non habet locum propria promulgatio. In quarto argumento petitur, an lex æterna ponenda sit in actibus liberis Dei, vel in necessariis. Sed hoc tractabitur commodiùs in capite tertio.

CAPVT II.

Quæ sit materia proxima legis æternæ, seu qui actus ab illa imperentur, seu regantur.

1. DIximus, legem æternam esse, explicandum sequitur quid sit: quia verò omnis lex est mensura aliquorum actuum, quos respicit vt materiam, & obiectum, hoc etiam in lege æterna obseruari necesse est, & ideo ad explicandum quid illa sit, commodum est priùs declarare materiam, in quam cadit: nam comparatur ad illam per modum obiecti: omnis autem actus per suum obiectum conuenienter explicatur. Tres autem sunt ordines, seu genera actuum, de quibus dubitari potest, an per illam legem mensurentur. Primum, & supremum est aliquorum actuum ipsiusmet Dei, & manentium intra ipsum, scilicet actus liberi diuinæ voluntatis; secundum, & infimum est actionum inferiorum agentium naturalium, & ratione carentium; tertium est actuum liberorum creaturarum intellectualium, & de singulis breuiter dicemus.

2. *An lex æterna sit regula diuinorũ actuum ad intra. Resolutio negatiua. D. Thom. Alens.* Primò ergo dubitari potest, an lex æterna sit regula actuum diuinorum ad intra. Et vt certa ab incertis separemus, supponimus, actus diuini intellectus, & voluntatis, prout circa Deum ipsum versantur, & non dicunt habitudinem ad creaturas, vt futuras, non cadere sub legem æternam, nec per illam regulari. Ita sentit D. Thomas dict. q. 93. art. 4. & Alens. suprà, & omnes Doctores, qui hanc legem requirunt propter diuinam prouidentiam, ita vt ferè cum illa coincidere censeant: diuina autem prouidentia circa opera Dei versatur, non circa Deum ipsum secundùm se. Vnde generatio æterna filij Dei, vel productio Spiritus sancti, non cadunt sub legem, quia sunt omnino naturales, & non ex directione, aut motione, quæ præcedat per dictamen rationis, vel applicationem voluntatis, quæ motio pertinet ad rationem legis, & eadem ratione nec amor, quo Deus se amat, est ex lege æterna, sed ex natura. Ratio verò est, quia lex non est de rebus per se, & ab intrinseco necessariis, quæ non indigent regula, sed ab intrinseco habent certum essendi modum, & per se rectæ sunt. Difficultas ergo solùm de actibus liberis, qui in Deo sunt, & quatenus liberi sunt, morales dici possunt; quatenus verò sunt operatiui ad extra, dici possunt artificiosi.

3. *An lex æterna sit regula actuũ liberorum Dei operantium ad extra.* Dici ergo vel cogitari potest, legem æternam sub vtraque ratione esse mensuram, ac regulam actuum liberorum Dei. Primò quatenus morales sunt & honesti; sic enim regulantur per rationem diuinam, tanquam per naturalem legem ipsius Dei. Probatur; quia Deus semper secundùm rectam rationem operatur, non alienam, sed propriam; ergo mensura rectitudinis liberorum actuum voluntatis Dei est iudicium sui intellectus, quod ordine rationis antecedit, quo iudicat, ita esse faciendum. Illud ergo iudicium habet rationem legis æternæ respectu diuinæ voluntatis. Confirmatur, ac declaratur exemplis: nam si Deus loquitur, verum dicit, quia iudicat mentiri esse malum, & si promittit, implet, quia iudicat, fidelitatem esse honestam, & consentaneam naturæ suæ, & eadem ratione sibi complacet in rebus honestis, & displicent illi peccata, quia ratio recta dictat ita esse faciendum; ergo in actibus suis moralibus ducitur sua ratione æterna tanquam lege; ergo ex hac parte lex æterna Deo ipsi imposita est quoad actus morales voluntatis eius, & eorum honestatem.

4. Secundò videri potest lex illa æterna posse concipi vt lex, quam Deus vt artifex sibi ipsi imposuit, vt secundùm illam sua opera faceret. Nã cùm Deus posset

variis modis mundum fabricare, & regere, ſtatuit illum ſecundùm quandam certam legem conſtituere, & gubernare, vt v. g. ſtatuit elementa, & orbes cœleſtes tali ordine conſtituere, & aquas tali loco continere. Item ſtatuit tales pœnas pro peccatis, & alia præmia pro meritis reddere, & ſecundùm tales, vel tales leges mundum gubernare; ergo ſecundùm hanc rationem meritò dici poteſt, legem æternam cadere in ipſa opera Dei, vt ab ipſo tanquam à ſupremo artifice, vel gubernatore ſunt, & conſequenter cadere proximè in actus liberos voluntatis Dei à quibus talia opera proximè procedunt. Et confirmatur; quia hac ratione dicitur Deus, quædam non poſſe facere ſecundùm legem ordinariam, videlicet, quam ipſe ſibi impoſuit, vel non poſſe ſecundùm potentiam ordinatam, id eſt, ad talem ordinem reductam per eandem legem, vt ſignificauit Scot. in 1. d. 44. q. vnica. *Scotus.* Vnde ſi aliquem in mortali peccato defunctum Deus ab inferno liberaret, diceretur diſpenſatione vti, non autem ſecundùm ſtatutam legem operari; ergo opera libera Dei per legem ab ipſo ſtatutam regulantur. Nec videtur inconueniens, quòd eadem voluntas ſibi ipſi ſit lex ſecundùm actus ratione diſtinctos: nam eadem voluntas poteſt ſibi imperare, & legislator poteſt ſua lege obligari.

3. Suppono ex dictis in præcedenti libro legem propriè ſumptam eſſe regulam operum moralium, ſecundùm honeſtatem eorum; aliquando verò etiam dici de regulis artis vel alicuius gubernationis. Vtroque ergo modo poteſt lex æterna vocari lex, & ita in vtroque ſenſu poſſumus ad hãc interrogationem reſpondere. Dico ergo primò, lex æterna, vt eſt regula actionis honeſtatis liberæ, non debet intelligi vt impoſita ipſi Deo, nec voluntas diuina debet concipi vt honeſta, & recta propter conformitatẽ ad legem æternam, cui ſubiiciatur. Ita D. Thom. 1. 2. q. 93 ar. 4. ad 1. & Alenſ. 3. p. q. 26. memb. 8. ar. 1. Conſentit Anſelm. lib. 1. Cur Deus homo, cap. 12. dicens, Deum eſſe omnino liberum à lege, & ideo quod vult, iuſtum, & conueniens eſſe; id autem, quod eſt iniuſtum, & indecens, non cadere in eius voluntatem, non propter legem, ſed quia non pertinet ad eius libertatem.

1. Aſſertio. Lex æterna non eſt regula actionum diuinarum quatenus morales ſunt. D. Thom. Alenſ. Anſelm.

6. Ratiõne declaratur, quia lex illa intelligeretur vt poſitiua, vel vt naturalis; neutro autem modo intelligi poteſt; ergo. Probatur minor quoad priorem partem; quia lex poſitiua eſt illa, quæ ponitur per liberam voluntatem alicuius potentis præcipere, & ſuo præcepto, ſeu voluntate obligare eum, cui lex imponitur; ſed Deus non habet ſuperiorem, neque ſe ipſum per modum præcepti, & legis obligare poteſt; quia non eſt ſibi ſuperior; ergo nullo modo eſt capax poſitiuæ legis. Confirmatur, quia reſpectu Dei nihil eſt malum, quia prohibitum, ſiue in faciendo, ſiue in omittendo, quia quantumuis aliquid ponatur eſſe prohibitum, ſi Deus contrarium faciat, bonum erit, quia eſt à prima regula bonitatis; ergo lex poſitiua in ordine ad honeſtatem morum non habet locum in diuina voluntate. Vnde non obſtante quacumque lege à ſe poſita circa rerum gubernationem, poteſt illam non ſeruare, ſua potentia abſoluta vtendo, vt circa præmia, vel pœnam retribuendam, & ſimilia, quia non obligatur ad ſeruandam legem. Quia eſt ſupremus Dominus, & extra omnem ordinem, & ita non eſt comparandus cum legislatore humano, qui eſt pars ſuæ communitatis, quidquid ſit de modo, quo legislator humanus obligatur ſua lege. Quòd ſi vltra legem generalem accedat promiſſio, iam Deus obligabitur ad ſeruandam illam non ex lege poſitiua, ſed ex rectitudine naturali, quæ reſultat in tali obiecto ex vi promiſſionis. An verò ibi interueniat lex naturalis, dicetur in ſequenti puncto.

7. *Obiectio.* Dices; ſi Deus, poſtquam decreuit abſolutè aliquid non facere, id ageret, inordinatè faceret, & ideo id facere non poteſt; ergo liberum decretum Dei habet vim poſitiuæ legis reſpectu voluntatis eius, vt non poſſit honeſtè facere, quod per ſe, ac remoto illo decreto, liberè facere potuiſſet. *Solutio.* Reſpondeo, Deum non poſſe facere contra ſuum decretum, non propter prohibitionem, quam decretum inducat, ſed propter repugnantiam ipſius rei, quia ſi ageret contra decretum abſolutũ, haberet ſimul, & ex æternitate decreta contraria circa idem, & pro eodem tẽpore, ſeu abſolutè vellet duo cõtradictoria, quod repugnat. Ageret etiã contra efficaciam ſuæ voluntatis, & illam redderet inefficacẽ, & inconſtantẽ, quod etiam repugnat. Vnde vlteriùs dicitur, eſto, non implicaret contradictionem phyſicam (vt ſic dicam) mutare Deum decretum ſuum, ſed tantùm moralem, ac ſubinde poſito vno decreto, eſſe inordinatum agere contra illud; nihilominus id non oriri ex prohibitione, ſed ex intrinſeca natura, & eſſentia Dei, ſicut mox de veritate, & fidelitate, & ſimilibus dicemus. Quia ſicut non decet diuinitatem fallere, ita nec inconſtantem eſſe. Atque ita impotentia volendi contra decretum non eſt ex prohibitione, ſed ex natura rei, propoſito obiecto in tali ſtatu.

8. *Dictamen practicum Dei de agendis cur nõ habeat rationem legis reſpectu ſui.* Altera pars minoris, quæ erat de lege naturali, probatur, quia licèt negari non poſſit, quin in intellectu diuino ordine rationis præcedant dictamina practica, quibus iudicat, quid deceat, ſuam bonitatem, iuſtitiam, aut ſapientiam, vt ſunt hæc, mentiendum non eſt, implenda ſunt promiſſa; tamen illa non poſſunt habere rationem legis reſpectu diuinæ voluntatis. Primò, quia non proponunt præceptum aliquod, nec voluntatem alicuius intimant; ſed tantùm oſtendunt, indicando quid rei natura habeat; lex autem aut eſt voluntas, aut intimatio voluntatis; ergo. Secũdò, quia in Deo non diſtinguuntur in re voluntas, & ratio, propter quod dixit D. Thomas q. 93. ar. 4. ad 1 voluntatem Dei ſecundùm ſe non rectè dici rationabilem: nam potiùs eſt ipſa ratio; ſicut ergo ratio Dei æterna non menſuratur lege, ita nec voluntas, etiam prout liberè vult, ſed per ſe recta eſt, tanquam ipſamet recta ratio per eſſentiam. Et ita eſt intelligendus idem D. Thomas 1. p. q. 21. ar. 1. ad 2. cùm dicit, *Impoſſibile eſt, Deum velle, niſi quod ratio ſuæ ſapientiæ habet, quæ quidem eſt ſicut lex iuſtitiæ, ſecundùm quam eius voluntas recta, & iuſta eſt.* Illa enim particula, *ſicut*, non dicit proprietatẽ legis, ſed analogiã, & proportionẽ, & ad hoc explicandũ ſubdit, *Vnde quod ſecũdùm ſuã voluntatem facit, iuſtè facit ſicut & nos, quod ſecundùm legem facimus, iuſtè facimus; ſed nos quidem ſecundùm legem alicuius ſuperioris; Deus autẽ ſibi ipſi eſt lex*, id eſt, ſe ipſo eſt rectus ſine lege, ac ſi ſibi ipſi eſſet lex. Declaratur tandem, quia iudicium rationis in Deo ſolum eſt neceſſarium ex eo, quòd nihil poteſt eſſe volitum, quin prænoſcitum; non tamen habet munus quaſi obligandi, vel determinandi voluntatem; ſed ipſa voluntas per ſe eſt recta, & honeſta, & ideo dictamẽ rationis, quod intelligitur ratione præcedere in intellectu, non poteſt habere rationẽ propriæ legis reſpectu diuinę voluntatis. Dices, eſto nõ poſſit dici lex cogẽs, dici poterit lex dirigens, & oſtendens obiecti conuenientiam, vel honeſtatem. Reſpondeo, hoc non ſatis eſſe ad legem moralem, vt ex ſuprà dictis patet, & in ſequentibus circa legem naturalem magis explicabitur: metaphorica autem loquutio non eſt admittenda, niſi ſit vſitata, vt conſtat.

D. Thom. *D. Thom.*

9. *2. Aſſertio. Lex æterna poteſt dici lex operandi reſpectu rerum* Dico ſecundò: Lex æterna vt eſt lex gubernãdi, ſeu quaſi operandi artificioſè, dici poteſt habere rationem legis reſpectu rerum gubernatarum, non verò ipſius Dei, ſeu voluntatis eius. Ita loquitur D. Thom. d. art. 4. ad 1. Vincent. in ſpecul. moral. part. 2. diſt. 1. & de

gubernatarũ; non verò Dei. D. Thom. Vincent.

& declaratut ptius exemplis: nam Deus constituendo legem, v. g. vt tali operi bono tale præmium, & tali peccato talis pœna in suo iudicio respondeat, consequenter facit, vt bene operans sit dignus tali præmio, & peccans reus talis pœnæ, & ita res ipsæ gubernandæ statim subiiciuntur illi legi; Deus autem non manet illi subiectus, sed semper manet solutus legibus, vt possit operari prout voluerit; & in ordine rerum naturalium idem inuenitur. Ratione declarari potest, quia quando Deus constituit legem æternam circa gubernationem creaturarum, pro ipsis creaturis illam statuit, vt secundùm illam moueantur; non verò illam sibi imponit, vt secundùm illam gubernare cogatur. Denique lex, si propriè sumatur, est ordinatio superioris circa inferiorem per proprium imperium, quod si extendatur latiùs & quasi per metaphoram, semper debet seruare proportionem, vt sit motio superioris circa rem sibi subiectam; ergo ratio diuinæ prouidentiæ sub eadem proportione recipit proprietatem, vel appellationem legis, vt ex sequenti puncto magis constabit.

10. *An creaturæ rationis & vitæ expertes legi æternæ subdantur. D. Thom. D. Augu.*

Secundò dubitari potest, an sub hac lege æterna comprehendantur creata omnia, etiam ratione, aut vita carentia, quæ non liberè, sed ex necessitate naturæ suos motus efficiunt. Ratio dubitandi esse potest, quia D. Thomas ar. 4. & 5. illius quæstionis 93. etiam necessarias actiones creaturarum vult comprehendi sub hac lege, & sumitur ex August. 1. de liber. arbitr. cap. 5. & 6. dicit enim, legem æternam esse rationem in mente Dei existentem, qua res omnes per consentanea media in suos fines diriguntur, & lib. 83. quæstion. q. 27. in fine. *Lex* (inquit) *incommutabilis omnia mutabilia pulcherrima moderatur gubernatione.*

Ratio pro affirmatiua parte.

Ratio autem esse potest, quia sicut nostra voluntas imperat membris corporis, & suo imperio illis imponit necessitatem operandi; ita diuina voluntas imperat rebus omnibus creatis, illisque necessitatem imponit pro captu vniuscuiusque, iuxta illud, *Præceptum posuit, & non præteribit*, Psal. 148. & id Prou. 8. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Quod explicatur Iob 38. *Dixiusque huc venies, & non procedes amplius, & hîc confringes tumentes fluctus tuos.* Hæ namque leges, licèt in tempore datæ sint, à lege æterna processerunt.

Psal. 148. Prouer. 8. Iob 38.

11. *Ratio pro negatiua. August. Cap. mulier. 1. Cor. 9.*

In contrariùm autem est, quia nulla natura irrationalis capax est legis propriè sumptæ, vt expressè docuit August. q. 74. in Leuit. & habetur in cap. *mulier.* 15. q. 1. Imò sumitur ex Paulo 1. ad Corint. 9. vbi referens illam legem, *Non ligabis os boui triturranti*, subdit, *Nunquid de bobus cura est Deo; Cura*, scilicet legislatiua: nã prouidentia diuina generatim sumpta etiam circa irrationalia versatur, vt est certissimum; tamen illa cura, quæ specialiter adhibetur per leges, propriè dirigitur ad intellectualia, & ideo subdit Paulus, propter homines scriptam esse illam legem, quia non est priuandus mercenarius mercede sua. Ratio etiam adiungi potest, quia legis proprium est inducere vinculum, & obligationem moralem; huius autem non sunt capaces, nisi res intellectuales, & illæ non in omnibus actibus suis, sed in his, quos liberè operantur, quia omne esse morale pendet ex libertate.

12. *Resolutio quæstionis.*

Respondeo breuiter, quæstionem esse de modo loquendi; tamen si inspiciamus phrasim Augustini, qui præcipuus auctor est, qui de lege æterna sermonem habuit, re vera sub hac voce comprehendit omnia tam naturalia, quàm moralia; voluit enim per illam vocem explicare efficaciam diuinæ prouidentiæ, non solùm circa actiones liberas, sed etiam circa actiones naturales, & circa totum ordinem vniuersi, nimirum explicando, quomodo omnia sint subiecta diuinæ gubernationi, & illi obediant iuxta efficacitatem eius. Hoc manifestum est ex citato loco de liber. arbitr. & ex lib. 5. de ciuit. cap. 11. vbi ait: nihil esse in vniuerso, quod sit alienum à legibus prouidentiæ diuinæ, & lib. 9. cap. 22. ait, sanctos Angelos in æternis, & immutabilibus Dei legibus, quæ in Dei sapientia viuunt, mutationes temporum præuidere, & lib. 19. cap. 12. ait, *Nihil à legibus summi creatoris, ordinatorisque subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur.* *August.*

13.

Nihilominus tamen censeo sub hac genetali acceptione legis æternæ duas quasi analogias comprehendi. Vna est ex parte legis, quia lex, qua Deus dicitur gubernare res naturales; seu ratione carentes, metaphoricè lex, seu præceptum appellatur. Altera ex patte creaturarum, quæ priori respondet; nam subordinatio, & subiectio irrationalium rerum ad Deum latè, & metaphoricè dicitur obedientia, quia potiùs est necessitas quædam naturalis: lex autem æterna, quatenus pet illam moraliter, & politicè rationalia gubernantur, habet propriam rationem legis, & illi respondet proptia obedientia. Vt autem suprà dixi, sub hac potissimùm ratione in hac materia consideranda est; & ideo sub propria appellatione ad irrationalia non extenditur.

14. *An omnes actiones humanæ sint materia legis æternæ.*

Vlteriùs verò inquiri potest; an omnes actiones morales, seu humanę sint materia huius legis ęternæ. Et de malis quidem nulla est dubitandi ratio, quia omnes illæ prohibentur hac lege, vt suprà declaratum est. De indifferentibus verò est nonnullum dubium, quia illæ nec vetantur, nec præcipiuntur, & ita nullius legis videntur esse materia in mente Dei. Idem, vel maius dubium est de bonis operibus, quæ ad finem non sunt necessaria, sed sunt excellentiora. Propter hoc dicunt aliqui, si lex illa propriè sumatur, vt consistit in imperio, non extendi ad huiusmodi materiam; generaliùs autem sumptam comprehendere illam, quatenus amplectitur quamcumque dispositionem gubernatoris, sub qua etiam permissio, & consilium comprehenduntur: nam permissio cadit in actus indifferentes; consilium verò in excellentiores.

15.

Verumtamen absolutè affirmari potest, omnes actiones morales cadere aliquo modo sub lege æterna, etiam vt propriè præceptiua est. Quod potest declarari, applicando quandam distinctionem datam in superioribus de lege præcipiente, vel exercitium actus, vel solam specificationem, & modum eius. Dicimus ergo, prædictos actus esse materiam legis æternæ, vel imperantis exercitium, vel præscribentis modum aliquem operandi, aut prohibentis alium. Declaratur: nam in primis quoad actus bonos, seu optimos, iuxta doctrinam Augustini ferè nullum est opus consilij, quod in præparatione animi non possit ad præceptum pertinere, si ad diuinam gloriam tale opus necessarium sit. Quod maximè verum est in ordine ad legem æternam, per quam Deus obligat hominem, vt sit paratus ad hæc omnia opera præstanda, si ipse voluerit, vel si ex alia occasione necessaria fuerint. Sicut matrimonium, quamuis non sit opus consilij, sed ex bonis inferioribus, nec regulariter cadat sub præceptum: ex lege naturæ cadit sub obligationem, si ad conseruationem speciei sit necessarium, & ita etiam cadit sub legem æternam. Sic ergo nullum est opus bonum, quod sub illam legem, vt imperantem, non cadat. Deinde quando exercitium talium actuum necessarium non est, licèt tantùm consuli, vel probari videantur; nihilominus etiam tunc per legem æternam ptæscribitur modus, quo fieri debent, vt rectè fiant, & sic dicimus cadere sub legem præscribentem modum, seu specificationem actus. Et idem est clarum in actibus indifferentibus: nam si fiant, præcipiuntur fieri propter honestum finem, & prohibentur fieri propter se, & ita si

præcisè spectentur, quatenus talia sunt, dici possunt cadere sub illam legem, vt prohibentem, iuxta probabilem sententiã D. Thomæ, quæ asserit, non posse dari opus humanum indifferens in indiuiduo. Sicque duo præcepta intelligi possunt in lege æterna circa hæc opera: vnum est faciendi illa propter bonum & honestum finem, si fiant: aliud est prohibens illa facere propter se ipsa, sicut prohibetur verbum otiosum.

16. *Quo sensu Aug. asserit nihil posse effugere imperium legis æternæ.*

Atque hinc tandem intelligere licet, quo sensu verum sit, quod Augustin. locis suprà citatis, & sæpe aliàs repetit, nihil esse, quod possit omnino subterfugere imperium legis æternæ, neque in cœlo, neque in terra, neque in inferno, siue peccando, siue rectè operando. Nã licèt peccando agat quis cõtra vnã legẽ æternam Dei, in aliam præcipientẽ incidit, quæ iubet, vt quantum in actione homo deficit, tantum per passionem compensetur: vt dixit D. Thom. q. 93. ar. 6. cum Augustin. lib. de catechizand. rudib. cap. 18. dicente, *Nouit Deus ordinare deserentes se animas, & ex earum iusta miseria inferiores partes creaturæ suæ, conuenientissimis, & congruentissimis legibus admiranda dispensationis ordinare.* Et huc etiam spectat, quod ait Augustin. lib. 1. confess. cap. 12. *Iussisti Domine, & sic est, vt omnis inordinatus animus sibi ipsi sit pœna.* Siquis autem rectè consideret, lex illa præcipiens, quæ in malis impletur per pœnam, & in iustis per præmium, non spectat ad legem præceptiuam moralium actuum respectu creaturæ intellectualis, sed est lex taxatiua (vt sic dicam) talis pœnæ vel præmij, quæ lex per efficaciam diuinæ prouidentiæ ad effectum perducitur.

D. Thom. Augustin.

CAPVT III.

An lex æterna sit actus diuinæ mentis, ratione ab aliis differens, & an vna sit, vel plures.

1. *Augustin.*

EX dictis hactenus constat, legem æternam in diuina mente esse, quia extra illam nihil est æternum. Item constat esse per modum actus secundi & vltimi: nam lex prout est in legislatore, in huiusmodi actu consistit, non in habitu, vel actu primo, & præsertim in Deo qui est purissimus actus. Inquiri ergo potest, an sit in intellectu, vel in voluntate: nam quæstionem hanc indecisam, & ambiguam reliquisse videtur Augustin. 22. contra Faust. cap. 27. dicens, *Lex æterna est ratio diuina vel voluntas Dei, ordinem naturalem conseruari iubens, & perturbari vetans.*

2. *An lex æterna sit actus liber Dei, vel necessarius. Opinio aliquorum confundentium ideas cum lege æterna.*

Priùs autem, quàm ad hoc respondeamus, vlteriùs inquirimus, an lex æterna dicat actum liberum in Deo, vel necessarium. Aliqui enim dicunt, legem æternam non esse, nisi ideas diuinas, per quas res ad extra producuntur, quia non putant hanc legem esse ad præcipiendum, sed solùm vt sit regula, ad cuius instar omnia à Deo fiunt. Ex qua sententia videtur inferri, quòd sicut ideæ naturaliter, & non liberè sunt in intellectu diuino, ita & lex æterna.

3. *Resolutio. Lex æterna est in actu libero Dei. D. Thom. Alens. Augustin.*

Dicendum verò est legem æternam non dicere actum necessarium in Deo, sed liberum. Ita sentiunt D. Thomas, Alens. & alij, locis allegatis. Et sumitur ex verbis Augustini proximè citatis; nam lex æterna habet pro materia opera Dei ad extra: nam iubet seruari ordinem naturalem, & prohibet illum inuertere; ordo autem naturalis non est, nisi in rebus creatis; ergo sicut hæc opera libera sunt, ita & lex æterna inuoluit respectum liberum. Confirmatur; quia non potest lex esse sine respectu ad ea, quæ per illam gubernanda sunt; sed lex æterna non imponitur Deo, vel personis diuinis, vt dictum est; ergo est propter creaturas; ergo dicit respectum liberum ad illas. Vnde D. Thomas q. 91. art. 1. ad 1. *Æternus* (inquit) *diuinæ mentis conceptus habet rationem legis æternæ secundùm quod ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Quocirca ad illud de idea primò negari potest, legem æternam, vt lex est, dicere rationem ideæ, quia idea magis constituitur vt principium operandi ex parte ipsius artificis, quàm per modum præcepti, vel impulsus respectu rei per ideam producendæ; & ita verisimilius est, legem, & ideam ratione differre, vt ex dicendis ampliùs constabit. Deinde verò addo, etiam iuxta illam sententiam conuenientiùs dici, non ideam secundùm se, sed vt exemplar, habere rationem legis æternæ. Differt enim idea ab exemplari, quòd idea est merè naturalis in Deo; vnde est etiam de rebus possibilibus: exemplar autem inuoluit respectum liberum, quia exemplar inuoluit causalitatem aliquo modo actualem; ita vt aliquid ad illius imitationem fiat, vel futurum sit. Ita ergo lex dicere posset ideam, vt est sub illo respectu, & non vt simpliciter necessaria est.

Differentia inter ideam, & exemplar.

4. *Lex æterna includit seu postulat actũ diuinæ voluntatis.*

Atque hinc quoad prius dubium concluditur, legem æternam necessariò includere, seu postulare actum diuinæ voluntatis, quia libertas etiam Dei est formaliter in voluntate diuina: sed lex æterna est aliquid liberum in Deo; ergo includit voluntatem. Et hac ratione etiam in lege æterna verum est, quod suprà diximus, nullam legem, vt sic, esse simpliciter necessariam, quia etiam æterna lex, quatenus libera est, non est simpliciter necessaria. Neque hoc repugnat eius æternitati, quia etiam aliquid liberum intra Deum, potest esse æternum. Neque etiam repugnat eius immutabilitati, quia decreta libera etiam sunt immutabilia.

5. *Obiectio. Cicero. Solutio.*

Vnde infertur vlteriùs, legem æternam non esse in actibus diuini intellectus, prout antecedunt ratione decreta libera Dei. Probatur, quia in illis, vt sic, non est libertas; ergo nec lex. Item ob hanc rationem nec prouidentia, nec prædestinatio intelliguntur in intellectu diuino ante omne decretum liberum voluntatis, quia tam prouidentia, quàm prædestinatio dicunt actum liberum; ergo nec lex æterna potest intelligi in diuino intellectu vt sic spectato. Dices; in intellectu diuino, vt sic concepto, sunt dictamina legis naturalis, vt, *Non est mentiendum, Seruandum est promissum, Puniendà sunt mala*, & similia; ergo saltem quoad hæc inuenitur lex æterna in diuino intellectu ante omnem liberum voluntatis actum. Vnde ita videntur de lege æterna sensisse Cicero libr. 2. de Legib. & alij Philosophi de illa tractantes. Nihilominùs respondeo, si illa dictamina considerentur in ordine ad ipsam voluntatem diuinam, id est, quatenus dictant de volendis ab ipso Deo, vt sic, non habere rationem legis, vt iam declaratum est: si verò considerentur in ordine ad voluntatem creatam, quatenus dictant, quid ab illa faciendum sit, aut vitandum, etiam non habent rationem legis, donec ad illa accedat voluntas diuina, quia non sunt imperia, nec practicè mouent, sed sunt quasi speculatiua cognitio talium obiectorum, vt in sequentibus tractando de lege naturali explicabimus.

6. *Lex æterna formaliter cõsistit in decreto libero Dei statuentis ordinem seruandum in partibus vniuersi in ordine ad bonum cõmune. Damasc.*

Secundò ex dictis infertur, satis conuenienter dici posse, legem æternam esse decretum liberum voluntatis Dei statuentis ordinem seruandum, aut generaliter ab omnibus partibus vniuersi in ordine ad commune bonum, vel immediatè illi conueniens ratione totius vniuersi, vel saltem ratione singularum specierum eius, aut specialiter seruandum à creaturis intellectualibus quoad liberas operationes earum. Probatur primò ex dictis in libro præcedenti cap. 5. Deinde addi potest sententia Damasc. lib. 2. de Fide, cap. 12. Vbi cùm retulisset sententiam Gregorij Nazianzen. Orat. 2. de Paschate, dicentis, oportuisse post creaturam spiritualem, & corpoream condere creaturam ex vtraque compositam, subdit ipse, *Hoc autem*

autem vocabulo, Oportebat, nihil aliud à me indicatur, quàm opificis voluntas. Hac enim nec lex, nec sanctio vlla congruenter fingi, excogitarive potest, &c. Facit etiam quod *August.* August. lib. 2. de ciuit. cap. 19. dicit, *In cœlesti, & angelica curia voluntas Dei lex est.* Eadem ergo est lex æterna totius vniuersi, licèt specialiter attribuatur cœlesti curiæ, quia ibi Dei voluntas in se ipsa cognoscitur, & quia illa est proxima, & principalis regula operandi omnibus Beatis.

7. Præterea eo modo, quo Deus dicitur præcipere rebus intellectu carentibus, non per intellectum, sed per voluntatem proximè, & immediatè præcipit, quia non præcipit eis loquendo, sed faciendo, at immediatiùs per voluntatem, quàm per intellectum operatur, vt ex 1. parte suppono; ergo lex æterna, quatenus circa hæc inferiora versatur, rectè intelligitur esse in voluntate Dei ordinantis vnicuique dare talem naturam, inclinationem, situm, &c. Vt verbi gratia, *Prouer. 8.* lex illa, de qua dicitur Prouerb. 8. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos*, considerata vt temporalis, & extra Deum constituta, nihil aliud est quàm naturalis inclinatio indita aquæ ad ita quiescendum in suo loco, vt non sursum ascendat, sed terminis naturæ suæ contineatur, vt Iob 38. & Psalm. 103. significatur; ergo lex illa, vt in æternitate existit in mente Dei, nihil aliud est, quàm voluntas Dei, qua decreuit, aquas constituere in tali loco, & talem inclinationem eis tradere, vt non transirent fines sibi præscriptos, & sic de aliis. Sic ergo lex æterna, metaphoricè (vt sic dicam) concepta in ordine ad res merè naturales, & irrationales, rectè in voluntate Dei constituitur.

8. Idémque est de illa lege, quatenus dispositi aliquid circa creaturas intellectuales operari, sine illarum libera cooperatione, vt sunt ea, quæ vel illæ, vt naturæ quædam sunt, naturali necessitate operantur, vel Deus ipse in eis, sine illarum libera cooperatione operatur, vt creando illas, illuminando, vocando, vel alio simili modo præueniendo, aut etiam præmiando, vel puniendo. Si verò consideretur illa lex æterna vt proprietatem legis habet in ordine ad moralem obligationem creaturarum intellectualium; sic erit voluntas Dei æterna, secundùm quam operari debent voluntates rationales, vt bonæ sint. Nam, vt dixit *August.* Aug. lib. 83. quæstion. q. 27. *in sola bona voluntate secundùm legem agimus, in cæteris autẽ secundùm legem agimur, cùm lex ipsa incommutabilis maneat*, &c. Et iuxta hæc possunt hîc applicari, quę de hac sententia generaliter dicta sunt superiori libro cap. 5.

9. *In quo actu intellectus lex æterna est constituenda, si in illius actibus formaliter consistat.* Siquis autem, iuxta ea, quæ ibi diximus, voluerit hanc legem æternam in diuino intellectu considerare, non erit difficile id explicare. Oportet tamẽ, vt eã consideret in intellectu diuino, vt subsequẽte secundùm rationẽ dictum decretũ voluntatis Dei. Negari enim non potest, quin illud decretum sit veluti anima, & virtus huius legis, à qua tota vis vel obligandi, vel inclinandi efficaciter descendit; tamen supposito illo decreto, intelligi potest in mente Dei cognitio illius decreti, quæ ad illud subsequitur, & quòd ratione illius iam intellectus diuinus iudicat determinatè, quæ ratio tenenda sit in gubernatione rerum, atque ita in se præconcipere legem, quæ vnicuique rei suo tempore præscribenda est. Et ita intelligo quod D. Thom. d. q. 92. ar. 1. ait, *Conceptum Dei æternum, secundùm quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso progenitarum, esse legem Dei æternam:* quia illa ordinatio non est aliud, quàm decretum voluntatis, quod explicuimus, quod vt cognitũ ab intellectu determinat illum ad talẽ rerum gubernationẽ secundũ talem rationem, seu legẽ. Et fortasse quia vtrũque concurrit ad legem, & vtrumque suo modo & in bono sensu *August.* verum est, ideo D. Aug. contra Faustum sub disiun-

A ctione est locutus.

10. *De distinctione inter legem æternã Dei, & illius ideas.* Tertiò ex dictis satis constat, quomodo distinguatur ratione lex æterna ab ideis. Nam si lex illa constituatur in decreto voluntatis, clara est dictinctio; nam ideam, certum est, esse in intellectu. Si verò loquamur de illa lege, prout est in intellectu, aliqui non constituunt distinctionem, præsertim si de ideis, vt sunt exemplaria, loquamur. Nihilominus D. Thomas q. 93. ar. 1. hæc duo expressè distinguit, & in eius doctrina potest variis modis distinctio explicari. Primò, quia ideæ propriè sunt circa rerum creationem, seu productionem; lex verò magis versatur circa rerum gubernationem, vt D. Thomas suprà tradidit. Vnde sicut distinguuntur ideæ à prouidentia, ita & à lege æterna distinguendæ sunt. Secundò, propria B differentia esse videtur suprà insinuata, quòd idea solum habet rationem exemplaris respectu ipsiusmet Dei, vt secundùm illam operetur, & sic concurrit solùm (vt sic dicam) ad specificationem operum Dei: lex autem diuina, vt lex, habet potiùs rationem mouentis, & imprimentis inclinationem, vel obligationem ad opus; quæ diuersa habitudo sufficientissima est ad distinctionem rationis. Denique hinc etiam est, quòd lex, vt lex, imponitur subditis, seu inferioribus: ordinat enim lex, quid res subiectæ operaturæ sint, vnaquæque iuxta modum suum: idea autem non imponitur propriè rei in illa repræsentatæ, sed ponitur formaliter in mente artificis, vt secundùm illam operetur; est ergo clara distinctio.

11. *De distinctione inter legem æternã Dei & illius prouidentiã.* Quartò etiam intelligi potest ex dictis, quomodo C lex æterna distinguatur à prouidentia, de qua etiam solet dubitari, an in intellectu, vel voluntate constituatur; nam vtriusque actum includit. Vt ergo prouidentia, & lex comparentur, debent cum proportione conferri, videlicet, quatenus vtraque est in voluntate, vel vtraque in intellectu; & sic videntur non distingui etiam ratione. Quia prouidentia est ratio gubernationis rerum omnium ex æternitate existens in mente diuina: sed hoc ipsum est lex æterna in sua generalitate sumpta, vt sumitur ex D. Thom. dicta q. 92. ar. 2. ad 1. non videntur ergo distingui, vt duo attributa, sed esse idem, quod sub diuersis considerationibus diuersa nomina recipit. Quòd si lex æterna non cum illa amplitudine sumatur, sed restrictè, & propriè quatenus circa creaturas intellectuales versatur, & D illas propriè obligat; sic erit quędam pars diuinæ prouidentiæ. Nam ad prouidentiam Dei spectat, leges ponere rationalibus creaturis; imò hæc est magis specialis, & propria gubernatio moralis consentanea naturis intellectualibus, quarum Deus habet specialem curam, vt significauit Paulus 1. Corinth. 9. ergo semper lex æterna cum prouidentia coincidet, si cum proportione comparentur. Atque ita videtur sentire de lege æterna, & prouidentia D. Thomas suprà, & q. *D. Thom. Alens. August.* 93. ar. 1. & 4. & Alens. dicta q. 26. memb. 1. & fauet Augustin. suprà, & lib. de vera relig. cap. 30. in fine, & 31. in princip. & dict. lib. 83. quæstion. q. 27.

12. *D. Thom.* Sed nihilominus D. Thomas q. 5. de veritate, artic. 1. ad 6. distinguit legem æternam à prouidentia, di- E cens, *Prouidentia non nominat legem æternam, sed aliquid ad legem æternam consequens*, & id declarans addit, le- *Resolutio.* gem æternam comparari ad prouidentiam, sicut principium generale ad particulares conclusiones, seu actiones, sicut in nobis principia prima practica comparantur ad prudentiam. Et ita exponit, actus prouidentiæ, seu effectus attribui legi æternæ tanquam principio, vnde manant, non tanquam proximo dictamini de tali opere in particulari efficiendo. Quod potest ampliùs ita explicari. Nam ratio diuina, vt habet rationem legis, constituit veluti generales regulas, secundùm quas res omnes moueri debent, & operari: prouidentia verò de singulis rebus,

& actibus in particulari disponit, & ita est veluti ratio exequendi, & applicandi legem. Videturque hoc consentaneum proprietati ipsarum vocum. Nam lex dicit ius in communi constitutum, vt suprà visum est; prouidentia verò dicit cutam, quæ de singulis actibus haberi debet.

13. *De effectibus legis æternæ.* Vnde obiter potest quintò intelligi per comparationem ad prouidentiam, quos effectus habeat lex æterna. Solet enim quæri, an lex æterna habeat omnes effectus, quos habet prouidentia. In qua comparatione sumenda est lex æterna in tota sua latitudine. Nam si sumatur specialiter, vt lex propriè præcipiens moraliter creaturis intellectualibus, sic clarum est, non omnes effectus prouidentiæ esse effectus legis æternæ, sed solos actus bonos morales, quia naturales effectus non procedunt à lege æterna, sub hac ratione spectata. Boni autem actus morales sunt effectus æternæ legis, quia ad illos de se mouet, & obligat. Mali autem effectus morales non sunt effectus legis æternæ, vt mali sunt, licèt sint materia legis æternæ prohibentis illos, sicut etiam non sunt effectus prouidentiæ, quia non sunt effectus Dei sub ea ratione, licèt sint materia prouidentiæ; tum quatenus illamet prohibitio pars est, vel quasi principium prouidentiæ, iuxta modum loquendi D. Thomæ; tum etiam quatenus permittuntur per diuinam prouidentiam, & puniuntur, & ad aliquod bonum ordinantur. Atque hoc modo peccatum vt peccatum, licèt simpliciter non sit ex lege æterna, nec secundùm illam, imò contra illam, quoad materiale est ex lege æterna, qua Deus statuit cum creaturis concurrere, & punitio eius est etiam ex lege æterna. Et ita, qui peccant, vt ait Aug. in Enchir. c. 100. *Quantum ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt; quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id facere voluerunt, hoc quippe ipso, quòd contra voluntatem Dei fecerunt de ipsis facta est voluntas eius.* Et simili ratione de peccatore dicit lib. 4. confess. cap. 9 *Quò it, aut quò fugit, qui te dimittit, nisi à te placido ad te iratum? Nam vbi non inuenit legem tuam in pœna sua.*

D. Aug.

14. At verò loquendo de lege æterna secundùm totam suam amplitudinem, omnes effectus prouidentiæ possunt dici aliquo modo effectus legis æternæ, quia tota gubernatio prouidentiæ diuinæ continetur tanquam in principio in lege æterna, & ita omnis effectus prouidentiæ in lege æterna radicatur (vt sic dicam) Ita sentit D. Thom. d. q. 5. de verit. ar. 1. ad 6. & sumitur ex loquutionibus August. in locis citatis.

D. Thom.

Obiectio. Dices; lex fertur in generali; Deus autem per prouidentiam suam interdum operatur præter legem; ergo ille effectus non poterit dici esse à lege æterna, licèt sit à prouidentia. Vt solem aliquando quiescere, effectus est diuinæ prouidentiæ, non tamen legis æternæ, quia potiùs lex æterna est, vt continuè moueatur. *Solutio.* Respondetur, legem æternam esse vniuersalissimam, & quod videtur discrepare ab vna eius parte, vel esse quasi dispensationem eius; alia via esse consentaneam eidem legi æternæ secundùm aliam partem. Vt in exemplo dicto, licèt quiescere solem non sit ex lege æterna præscripta de ordine seruando in motibus cœlorum, imò sit dispensatio eius; nihilominus est conformis alteri, qua Deus vult orationes amicorum exaudiri, si debito modo, & ex iusta causa fiant. Vnde Aug. 26. contra Faust. c. 3. *Appellamus naturam cognitum nobis cursum, solitúmque naturæ, contra quem cum Deus aliquid facit, magnalia, vel mirabilia nominantur: contra illam verò summam naturæ legem à notitia remotam, tam Deus nullo modo facit, quàm contra seipsum non facit.*

August.

15. Sextò, & vltimò ex dictis definiri potest quæstio, an lex æterna dicenda sit vna, vel plures. In qua D. Thom. d. q. 93. art. 1. ad 1. sentit esse vnam, ita, vt neque ratione multiplicetur: nam constituit in hoc differentiam inter ideas, & legem, quòd ideæ multiplicantur, cùm lex æterna vna tantùm sit. Idem sentire videtur Vincentius suprà citatus. Hęc tamen differentia non est facilis ad intelligendum; quia ideæ non multiplicantur secundùm rem, sed solùm secundùm diuersos respectus rationis ad obiecta: sic autem etiam multiplicantur præcepta, & leges in mente Dei. Sicut dicebamus paulò antea, alium esse legis modum circa res carentes ratione, & alium circa habentes rationem; & respectu harum potest in mente Dei distingui lex merè naturalis vel positiua. Quod si dicas, ex his omnibus consurgere vnam simplicissimam & adæquatam legem respectu totius vniuersi; eodem modo dici poterit dari in mente Dei vnam adæquatam ideam vniuersi, cuius aliæ, quæ ratione distinguuntur, sunt veluti partes. Vnde Augustinus lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. & 6. & lib. de vera relig. c. 30. & 31. & sæpe aliàs singulariter legem æternam vocat; in 9. de ciuit. cap. 22. pluraliter dicit æternas, & immutabiles esse leges, quæ in diuina sapientia viuunt, & libr. de catechizand. rudib. cap. 18. dicit, Deum conuenientissimis legibus inferiores partes creaturæ ordinare nolle.

An lex æterna sit vna vt multiplex.

Vincent.

Aug.

Tota verò hæc quæstio est de modo loquendi, satisque probabile est, quod docet Alens. d. q. 26. memb. 6. sub diuersis rationibus posse legem æternam vocari vnam, & plures secundùm rationem. Nam simpliciter, & secundùm se vna est, & simplicissima, vt constat; in se tamen complectitur plures leges ratione distinctas, vt ratio facta probat. Neque hoc est nouum: nam lex naturalis vna dicitur, & plura continet præcepta; licèt modo longè diuerso: nam in lege naturali est vnitas collectionis; in lege autem æterna est per summam simplicitatem. Addere verò possumus propter D. Thomam, esse maiorem aliquam rationem vnitatis in lege, quàm in idea: nam idea solùm dicit habitudinem ad exemplar, seu exemplatum, & ideo distinctionem rationis recipit pro diuersitate exemplarium: lex autem sicut & prouidentia respicit bonum commune, vt finem, & ideo omnia præcepta, quæ ordinantur ad finem eiusdem rationis, censentur vnum ius, & vnam legem constituere. Vnde quia Deus respicit vniuersalissimũ finem, lex quæ est in eius mente, dicitur vna, sicut & prouidentia.

15. *Resolutio auctoris. Alens.*

CAPVT IV.

Vtrùm lex æterna sit causa legum omnium, & per illas innotescat, & obliget.

1. EXplicuimus rationem, vniuersalitatem, & necessitatem legis æternæ; de causis autem eius non est, quod dicamus, quia cùm sit Deus ipse, nullam habet causam, sed ad summum potest habere rationem, eo modo, quo vel diuina voluntas est ratio præcipua diuinæ legis, vt posita est in Deo ex æternitate, vel quo diuina sapientia dici potest ratio iustissimæ voluntatis eius, in qua efficacitas huius legis posita est, vt explicuimus, & ideo de causis huius legis nihil superest dicendũ. De effectibus autem eius quantum ad actus, qui per ipsam imperantur, vel ex impressione ipsius fiũt, obiter etiam diximus, quæ pro materiæ capacitate necessaria visa sunt. Solùm ergo superest dicendum de proximo, & quasi intrinseco effectu legis, qui est, obligare subditos, quomodo in legem æternam conueniat. Et vt hoc punctum, quod morale est, sine verborum ambiguitate tractetur, suppono sermonem esse de lege æterna, vt est propriè præceptiua respectu hominum (& idem cum proportione de Angelis) nam prout extenditur ad inferiores creaturas, clarũ est non inducere obligationem propriam, sed instinctum, vel inclinationem, aut impetum naturaliter

turaliter determinantem ad vnum; qui effectus neque ad propriam legem pertinet, neque aliam doctrinam requirit, præter philosophicam.

2. *Lex æterna præceptiua sufficienter promulgata, vim obligandi habet.*

De lege igitur æterna sic spectata dicimus habere vim obligandi de se, si sufficienter promulgetur, & applicetur. Probatur; quia aliàs non esset vera, & propria lex, cùm de ratione legis sit obligare, vt supra ostensum est. Item quia Deus habet supremam potestatem imperandi; ergo & obligandi (nam superioris præceptum obligationem inducit) sed per suam legem æternam imperat (non enim incipit in tempore suum imperium concipere;) ergo per eandem obligat. Dices, ergo obligat ab æterno, cùm ipsa sit æterna; consequens est clarè falsum; ergo. Respondetur negando consequentiam: nam prouidentia æterna est, & non ab æterno gubernat, quia gubernare dicit actionem transeuntem circa creaturas actu existentes, ita ergo lex æterna ab æterno ponitur, non tamen ab æterno obligat, sed in tempore, quia obligare dicit respectum ad creaturas actu existentes. Hoc ergo posito declarandum supereſt, quomodo hæc lex obliget, an scil. immediatè per seipsam, vel mediis aliis legibus, quæ ab ipsa manant.

3. *An cæteræ leges ab æterna vim obligandi habeant.*

Ad hoc autem explicandum, tractandum est præcipuum dubium propositum de origine legum omnium à lege æterna, quod aliis verbis quæri solet, An omnes leges sint effectus legis æternæ, ac eius participationes, ita vt ab illa vim obligandi habeant.

Ratio dubitandi.

Ratio autem dubitandi esse potest; quia vel est sermo de lege diuina, vel de humana: sed neutra potest propriè dici effectus legis æternæ; ergo minor quoad priorem partem probatur; quia lex diuina est imperium ipsiusmet Dei; ergo est in ipso Deo; ergo ex æternitate est in ipso; ergo est ipsa lex æterna; ergo non est effectus eius. Quoad posteriorem autem partem probatur, quia si lex humana esset effectus legis æternæ, ab illa participaret vim obligandi; ergo obligaret ex iure diuino, & non humano, quod est clarè falsum. Probatur autem vltima illatio: nam lex naturalis obligat ex diuino iure, solùm quia est participatio legis æternæ; ergo si lex humana est similis participatio, eodem iure obligabit.

4. *Resolutio affirmatiua.*

Nihilominus dicendum est primò, omnem legem aliquo modo esse à lege æterna, & ab illa habere vim obligandi. Hæc est D. Thomæ sententia d. qu. 93. art. 3. Alens. d. q. 26. memb. 7. & aliorum Theologorum. Et sumitur ex August. libr. de vera relig. cap. 31. vbi hanc vocat *legem omnium artium*, & paulò inferiùs, *Conditor* (ait) *legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, vt secundum eius incommutabiles regulas quid sit pro tempore iubendum, vetandúmve discernat.* Hac etiam ratione dixit idem August. tract. 6. in Ioan. *Ipsa iura humana per Imperatores, & Reges Deus distribuit generi humano.* Item lib. 1. de liber. arbit. cap. 6. ait, *Nihil est in temporali lege iustum, quod ex lege æterna non deriuetur.* Idem quæst. 67. in Exod. *Lex* (inquit) *æterna Dei est, quam consulunt omnes piæ mentes, vt quod in ea inuenerint, vel faciant, vel iubeant, vel vetent.* Vbi obiter aduertendum est, non omnes homines rectè operantes consulere legem æternam in se ipsa, seu prout in Deo est: nam fortasse aliqui carentes fide eam in se non cognoscunt; multi etiam illam actu non considerant, quando rectè operantur, vel honestè præcipiunt; dicuntur ergo illam consulere, vel in se, vel in aliqua sui participatione, qualis est naturalis ratio, aut lumen fidei, vt D. Thomas suprà exposuit art. 2. & Alens. memb. 2. Multi verò ex Philosophis, legem æternam in Deo ipso existentem per effectus assequuti sunt, & consequenter agnouerunt, omnem rectam, seu veram legem in hominibus existentem ab æterna lege manare, vel immediatè, vt legem naturalem, vel mediante ista, vt leges humanas. Vnde Cicer. lib. 2. de legib. postquam *principem illam legem*, id est, æternam commendauit, subdit, *Ex qua illa lex, quam dij humano generi dederunt, rectè est laudata*, & cætera, quæ prosequitur. Et in Philippi. 2. dixit, *Lex nihil aliud est nisi recta, & à numine Deorũ tracta ratio, imperans honesta, prohibénsque contraria.* Vnde etiã Demost. vt refert Martian. I. C. in lib. 2. ff. de leg. dixit, *Lex est, cui omnes homines debẽt obedire, quia omnis lex inuentio quædã, & donũ Dei est.*

Cicero. *Martian.*

5. Ratio autem generalis reddi potest, quia lex æterna est lex per essentiam; & omnis alia est per participationem; ergo necesse est, vt omnis alia lex sit effectus legis æternæ. Declaratur præterea, quia lex duo requirit, vnum, vt sit iusta, & rationi consentanea; aliud, vt sit efficax ad obligandum; sed omnis recta ratio creata est ex participatione diuini luminis, quod signatum est in nobis, & omnis potestas hominum desuper datur, & à Domino Deo est; ergo omnis lex in hominibus existens est ex lege æterna. Et vtrumque significauit diuina sapientia, cùm dixit, *Per me reges regnant*, vtique quantũ ad potestatem, *& legum conditores iusta decernunt*; videlicet, quoad rectã rationẽ. *Prouer. 8.*

6. Magis autem explicabimus rationem hanc declarando duo membra in ratione dubitandi posita. Cuius priorem partem de lege diuina attigit Caiet. dicto ar. 3. & respondet, rationem supernaturalem esse legem diuinam, & illam esse participationem, & effectum legis æternæ, iuxta mentem D. Thomæ q. 91. ar. 4. ad 3. Vnde etiam addit, legem diuinam non esse rationem existentem in Deo; sed existentem in homine ad se vel ad alios supernaturaliter gubernãdos. Quod de lege diuina naturali cum proportione intelligi potest. Vt autem meliùs intelligatur, aduertendum est, quod in principio præcedentis libri notaui, legem considerari posse, vel in legislatore, vel in subditis, & in illo esse propriè, ac formaliter; in his verò tanquam in applicante legem per aliqua signa illius. Lex ergo diuina quatenus est in legislatore, in ipso Deo est, quia ipse solus est proprius legislator talis legis, in hominibus autem est tanquam in subditis, etiamsi consideretur, prout est in hominibus gubernantibus: nam etiam illi subditi sunt legi diuinæ, & respectu aliorum solùm se habent vt proponentes, & declarantes legem, quæ in Deo est. Et sic dicitur lex vetus data per Moysem, Ioan. 1. & ipsi Moysi data dicitur per Angelos Actor. 7. Tamen ius obligandi non erat à voluntate Moysis, vel Angelorum, sed immediatè à voluntate Dei, & ideo in ipso solo erat, vt in legislatore; & idem est seruata proportione de lege gratiæ, & de lege naturali. *Caiet.* *D. Thom.*

7. Vnde fit, vt lex diuina, quatenus in legislatore est, non sit effectus legis æternæ, sed sit potiùs ipsa lex æterna secundùm quendam conceptum inadæquatũ eius. Possumus autem duas denominationes in ea distinguere, vnam, quatenus æterna est, quæ vt sic præscindit ab externa promulgatione, & non dicit respectum ad creaturas actu existentes: aliam prout est iam actu promulgata, & obligans, & consequenter dicens respectum tẽporalem ad creaturas actu iam existentes, & vt sic potest denominari diuina: ita vt sub hac voce connotet hunc statum sufficientis communicationis, & promulgationis ad extra. Propriùs verò dicitur lex diuina, lex ipsa ad extra existens in subditis, vel ministris Dei, seu in cognitione, vel signo quolibet, per quod eis sufficienter proponitur. Et hoc modo dicimus legem diuinam esse participationem legis æternæ excellẽtiorem quacumque alia; tum quia perfectiùs in ea participatur lex æterna; tum etiam, quia immediatiùs ab ipsa manat; tum denique quia obligatio eius immediatè est ab eadẽ diuina auctoritate. Et sic satisfactũ est priori parti difficultatis.

8. Ad alteram verò partem neganda est illatio ibi facta,

cta,nimirum, quòd obligatio legis humanæ diuina sit. Est enim longè diuersa ratio in lege humana, & diuina: nam lex humana non solùm prout in subditis,sed etiam prout est in proprio legislatore,est quid creatum,& temporale, quia hæc lex in mente,& voluntate hominis formatur,ac perficitur, quia immediatè est lex hominis, non ipsius Dei. Vnde hæc lex sub vtraque consideratione est effectus legis æternæ, vt probat ratio facta, quia hæc etiam lex, prout est in ipso legislatore,est lex per participationem. Itē manat à potestate data ab ipso Deo, ad Rom. 13. Habet etiam vim obligandi quatenus nititur in principiis legis æternæ, quale est, obediendum esse superioribus. Denique quia vt sit recta, debet esse conformis legi æternæ; est ergo his modis omnibus effectus eius.Et ita de hac lege potissimè loquitur August. locis citatis. Vnde fit,vt hæc lex,quatenus est in subditis, non ita immediatè sit effectus legis æternæ, sicut lex ipsa diuina. Nam lex humana peruenit ad subditos mediante homine,non tantùm vt causa per accidens(vt sic dicam)id est, proponente, & applicante; sed etiam vt causa per se,id est,constituente ipsam legem: nam à voluntate hominis legislatoris habet proximè hæc lex suam virtutem,& efficaciam. Hinc etiam sequitur differentia, quæ in proposita difficultate postulatur, quia in diuina lege obligatio est immediatè ab ipso Deo: nam prout est in homine non obligat,nisi quatenus indicat diuinam rationem, seu voluntatem; in lege autem humana obligatio non est immediatè à Deo, quia prout est in subditis immediatè respicit voluntatem Principis, quem habet vim constituendi nouam legem distinctam à lege diuina, & ab illa est proxima obligatio, quamuis radicaliter tota sit à lege æterna.

Differentia inter legē æternam diuinam, & leges humanas.

9.

Lex æterna non est per se ipsam nota hominibus viatoribus, sed per alias leges innotescit.

Præterea ex dictis concluditur, legem æternam non esse per se ipsam notam hominibus in hac vita, sed vel in aliis legibus, vel per illas. Viatores enim homines non possunt diuinam voluntatem in se ipsa cognoscere,sed solùm quantum per aliqua signa, vel effectus eis proponitur, & ideo proprium est beatorum, vt diuinam voluntatem intuentes, per illam vt per propriam legem gubernentur,vt suprà ex August. retuli.Cognoscunt ergo viatores legem æternam per participationē eius, ac subinde per leges iustas, temporales, ac creatas, quia sicut causæ secundæ ostendunt primam, & creaturæ creatorem, ita leges temporales,quæ participationes sunt legis æternæ,ostendunt fontem,à quo manant. Tamen(vt dixi)non omnes homines consequuntur hanc cognitionem, quia non omnes valent ex effectu causam cognoscere. Et ita omnes quidem homines necessariò vident aliquam participationem legis æternæ in se ipsis,quia nemo vtens ratione est, qui non iudicet aliquo modo,honestum esse sequendum,& turpe vitandum: & in hoc sensu dicuntur homines habere aliquam notitiam legis æternæ, vt loquuntur D. Thom. Alens. & alij Theologi cum August. lib. 1. de liber.arbitr. cap. 6. & de vera relig. cap. 18. Nihilominus tamen non omnes cognoscunt illam formaliter sub ratione participationis legis æternæ,& ita non est omnibus nota lex æterna per directam cognitionem, quæ ad ipsam formaliter terminetur.Aliqui tamē eam cognitionem assequuntur, vel naturali discursu, vel perfectiùs per reuelationem fidei, & ideo dixi legem æternam quibusdam notam esse tantùm in inferioribus legibus, aliis verò non solùm in illis, sed etiam per illas.

Quo sensu verum sit omnes habere notitiam legis æternæ.

D.Thom. Alens. D.August.

10.

De modo quo lex æterna obliget subditos.

Vltimò constat ex dictis,quomodo lex æterna obliget:nam præcisè spectata vt æterna est, non potest dici obligare,sed dici poterit obligatiua(vt sic res explicetur) seu de se sufficiens ad obligandum. Ratio est,quia lex non potest actu obligare, nisi sit exteriùs promulgata; lex autem æterna vt sic, non est exteriùs promulgata; ergo.Item lex æterna vt sic,non connotat effectum temporalem iam factum, quia sic repugnaret esse æternam; sed actu obligare est temporalis effectus;ergo.Vnde etiam fit,vt lex æterna nunquam per seipsam obliget separata ab omni alia lege, sed necessariò debet alicui alteri coniungi, vt actu obliget.Quia non actu obligat,nisi quando actu exteriùs promulgatur, non promulgatur autem, nisi quando lex aliqua diuina, vel humana promulgatur. Atque hoc modo potest dici,legem æternam nunquam obligare immediatè, sed mediante aliqua alia lege. Diuerso tamen modo, quia quando per diuinam legem applicatur, ratio obligationis principalis, ac proxima est ipsa lex æterna, & lex externa, quæ ibi interuenit, solùm est signum indicans legem principaliter obligantem. Quod in legibus diuinis positiuis est manifestum; in lege autem naturali habet aliquam difficultatem, quam in sequentibus capitibus explicabimus. Quando autem applicatio legis æternæ fit per legem humanam,tunc licèt lex æterna concurrat ad obligationem ad modum causæ vniuersalis; tamen proxima causa obligationis est ipsa lex humana,quia non obligat tantùm vt signum voluntatis diuinæ, sed proximè, vt signum voluntatis humanæ, & ita in legibus humanis minùs propinquè (vt sic dicam) obligat lex æterna. De qua hæc sufficere videntur.

CAPVT V.

An lex naturalis sit ipsa naturalis ratio recta.

1.

Variæ opinationes circa formalem rationem legis naturalis.

ALiquam esse naturalem legem in lib.1.ca.3.supposuimus,& ostendimus,nēque certius,inquirendo quid sit.Dixerunt ergo aliqui, hanc legem nihil aliud esse,quàm ipsam naturam rationalem,vt talis est. Hoc tamen in diuersis sensibus affirmari potest, & ideo aduertere oportet, rationalem naturam dupliciter spectari posse; vno modo secundùm se, id est,quatenus ratione talis essentiæ,quam habet,quædam sunt illi conuenientia, & alia disconuenientia; alio modo quatenus vim habet iudicandi de his,quæ sibi conueniunt, vel disconueniunt, mediante lumine naturalis rationis. Quam duplicem considerationem insinuauit D.Thom. dicta qu.94.art.2. vbi priùs distinguit varias inclinationes naturales humanæ naturæ,secundùm quas ratio dictat de his,quæ sunt bona,vel mala tali naturæ; vt inde colligat præcepta legis naturalis. Duplex ergo sensus esse potest sententiæ asserentis, legem naturalem esse ipsam naturam rationalem.Primus est,vt hoc intelligatur de ipsa natura secundùm se,quatenus ratione suæ essentiæ talis est, vt ei ex natura sua tales actiones sint conuenientes, & contrariæ disconuenientes. Alter est,vt intelligatur de ipsa natura ratione iudicij rationis,quod in ipsa est connaturaliter,& respectu illius habet rationem legis.

D. Thom.

Sensus quæstionis exponitur.

2.

1 Opinio, affirmans legem naturalē consistere formaliter in ipsa natura rationali, vt non implicat contradictionem, & est fundamentum honestatis in actibus. Vasquez.

Est ergo prima sententia affirmans, naturam rationalem secundùm se, & vt non implicat contradictionem, éstque fundamentum omnis honestatis actuum humanorum, vel conuenientium tali naturæ, vel contrariæ turpitudinis eorum per disconuenientiam ad eandem, esse ipsam legem naturalem. Ita docuit Vasquez 1.2.disp.150.cap.3. & id sæpe repetit in toto discursu huius materię,neminem autem pro hac sententia refert. Fundamentum est, quia sunt aliquæ actiones ita intrinsecè malæ ex natura sua, vt nullo modo pendeant in malitia ex prohibitione extrinseca, nec ex iudicio, vel voluntate diuina, & eādem ratione sunt aliæ actiones ita intrinsecè bonæ,& honestæ,

neſtæ, vt in hoc etiam non pendeant ex cauſa extrinſeca. Quod ſuppono ex communi ſententia
D.Thom. Victoria. Theologorum in 2.d.37.& ex D. Thoma 1.2.q.100. art.8.& Vict.relect.de homcid.1.p.& in ſequentibus id confirmauimus. Nunc breuiter ratio eſt, quia actus morales habẽt ſuas intrinſecas naturas, & eſſentias immutabiles, quæ non pendent à cauſa, vel voluntate extrinſeca magis quàm aliæ rerum eſſentiæ, quæ per ſe non implicant contradictionem, vt nunc ex Metaphyſica ſuppono.

3. Hinc ergo formatur prima ratio:nam in his actionibus inuenitur honeſtas, vel turpitudo per conformitatem ad aliquam legẽ,& non per conformitatem ad iudicium rationis; ergo per conformitatem ad ipſam rationalem naturam;ergo ipſa natura ſecũdùm
B ſe eſt lex naturalis reſpectu omnium,quæ præcipiuntur vel prohibentur, vel probantur, aut permittuntur lege naturali. Maior ſupponitur, vel ex illo
Rom.4. Auguſt. Roman.4. *Vbi non eſt lex, nec præuaricatio*, vel ex definitione peccati tradita ab Auguſt.22. contra Fauſtum,cap.37. *Eſt dictum,factum,vel concupitum contra legem Dei*, vel ex illo
Ambroſ. Ambroſij lib. de Paradiſ. cap.8. *Non conſisteret peccatum, ſi interdictio non fuiſſet*, vel denique, quia omnis honeſtas virtutis habet aliquam menſuram, quæ habet rationem legis. Minor verò probatur; quia mentiri v.g.non ideo malum eſt,quia per rationem iudicatur malum, ſed potiùs è conuerſo,ideo verè iudicatur malum,quia per ſe malum eſt; ergo non eſt iudicium menſura malitiæ actus; ergo
C nec eſt lex prohibens illud. Vnde è conuerſo probantur aliæ conſequentiæ,quia ille actus ideo malus eſt, quia ſecundùm ſe eſt diſconueniens naturæ rationali; ergo ipſa natura eſt menſura talis actus, & conſequenter eſt lex naturalis.

4. Secunda ratio eſſe poteſt, quia præcepta huius legis ſunt,vel principia per ſe nota ex terminis, vel cõcluſiones euidenti neceſſitate ex illis elicitę,quæ ſunt priores omni iudicio rationis, non ſolùm intellectus creati, ſed etiam ipſius intellectus diuini; ſicut enim eſſentiæ rerum, quatenus non implicant contradictionem,ſunt tales, vel tales in eſſe eſſentiæ ex ſe,& ante omnem cauſalitatem Dei,& quaſi independenter ab ipſo, ita honeſtas veritatis, & turpitudo mendacij talis eſt ex ſe,& ſecundùm æternam veritatem;
D ergo reſpectu talium actuum, vel præceptorum non poteſt iudicium habere rationem legis, quandoquidem ante omne iudicium ſunt boni, vel mali, atque adeò præcepti,vel prohibiti;ergo nihil poteſt habere rationem legis naturalis reſpectu illorum, niſi natura ipſa rationali. Tertiò in aliis naturis rerum inferiorũ, menſura boni,& mali, conueniẽtis & diſconueniẽtis eſt vniuſcuiuſque rei natura: vt v.g.calor eſt diſcõueniens aquæ,& frigus conueniens, quia aqua ex vi ſuæ formæ,& naturæ poſtulat frigus,& non calorem,ſed potiùs illi repugnat. Vnde ſi velimus menſuram aliquam, & quaſi legem aſſignare motionum conuenientium,& diſconuenientium tali rei, nullam inueniemus præter naturam eius;ergo idem cum proportione eſt in natura rationali, in qua conuenientia,vel
E diſconuenientia actus liberi ad ipſam naturam rationalem vt talis eſt,conſtituit honeſtatem, vel turpitudinem, & ita magis propriè pertinet ad rationem legis.

5. In hac ſententia veram eſſe exiſtimo doctrinam, quam in fundamento ſupponit de intrinſeca honeſtate, vel malitia actuum, qua ſub legem naturalem prohibentem, vel præcipientem cadunt,vt in diſcurſu capitis declarabo.Nihilominus ſententia ipſa quatenus ad legem naturalem declarandam pertinet, &
Excluditur 1. opinio de ratione legis naturalis. modus loquendi de illa mihi non probatur. Primò, quia modus loquendi alienus eſt ab omnibus Theologis,& Philoſophis,vt ſtatim videbimus. Secundò, quia natura ipſa rationalis præcisè ſpectata, vt talis eſſentia eſt, nec præcipit, nec oſtendit honeſtatem, aut malitiam, nec dirigit, aut illuminat, nec alium proprium effectum legis habet; ergo non poteſt dici lex niſi velimus valde æquiuocè, & metaphoricè nomine legis vti, quod enertit totam diſputationem. Nam ſupponimus cum communi ſententia non ſolùm Doctorum, ſed etiam Canonum, & legum, ius naturale eſſe verum ius, & legem naturalem eſſe veram legem.

Tertiò declaratur in hunc modum, quia non omne id,quod eſt fundamentũ honeſtatis, ſeu rectitudinis actus lege præcepti,vel quod eſt fundamentum turpitudinis actus lege prohibiti,poteſt dici lex:ergo licèt natura rationalis ſit fundamentum honeſtatis obiectiuæ actuum moralium humanorum, non ideo dici poteſt lex, & eadem ratione, quamuis dicatur menſura, non ideo rectè concluditur, quòd ſit lex, quia menſura latiùs patet, quàm lex.Vnde tòtus diſcurſus procedit à generali ad ſpeciale affirmatiuè colligendo, quod vitioſum eſt. Aſſumptum declaratur multis modis. Primò in eleemoſyna; indigentia pauperis, & facultas dantis eſt fundamentum honeſtatis, vel obligationis actus eleemoſynæ, & tamen nemo dicit, neceſſitatem pauperis eſſe legem eleemoſynæ. Simile eſt, quod de temperantia tradit D. Thomas 2.2.q.141.art.6.neceſſitatem corporis eſſe *D.Thom.* regulam temperantiæ, nemo tamen dicet eſſe legem, ſed eſſe fundamentum legis. Imò ibidem ad 1. ait D. Thomas, beatitudinem eſſe regulam actuum humanorum, quatenus honeſti ſunt, & tamen non eſt lex; conſtat ergo rationem regulæ, & menſuræ latiùs patere. Item finis eſt regula, & menſura mediorum, & non eſt lex, & obiectum eſt regula, & menſura actuum, & ſimiliter non eſt lex, vel laboramus in æquiuoco abutendo terminis.

Præterea poſſumus ab inconuenientibus argumẽtari, vnum eſt, quia ſequitur non minùs propriè habere Deum ſuam legem naturalem, quæ ipſum liget, & obliget, quàm homines, quod videtur abſurdum. Sequela patet,quia etiam Deo repugnat v.g. mendacium, quod eſt diſconueniens excellenti naturæ ſuæ; eſt ergo ipſa natura Dei regula honeſtatis, quæ eſt in dicendo verum, & turpitudinis, quæ eſt in mendacio; ergo natura Dei non minùs eſt lex reſpectu Dei, quàm ſit natura hominis reſpectu hominis. Nam quòd voluntas Dei tantam habeat rectitudinem, vt non poſſit non conformari illi naturæ, quando aliquid poſtulat vt neceſſarium ad honeſtatem,nihil refert ad rationem legis, quæ ſolùm ponitur in illa ratione menſuræ: quæ in natura diuina inuenitur. Vnde D. Thomas 1.p.q.21.art.1.ad 3. ait iuſtitiam Dei *D.Thom.* reſpicere decentiam ipſius, ſecundùm quod reddit ſibi, quod ſibi debetur; ipſa ergo natura Dei eſt menſura ſuarum actionum, quatenus conuenienter, & decenter ad illam opetatur; erit ergo lex.Item eadem ratione diuina bonitas manifeſtata beato erit lex amoris beatifici, quia eſt menſura honeſtatis eius, & modi,quem obſeruare debet in diligẽdo. Parúmque refert,quòd amor ille ſit neceſſarius,nec ne,quandoquidem lex hæc eſt merè naturalis, & ſolùm requirit rationem menſuræ in ipſa natura exiſtentem.

Deinde ſequitur,legem naturalem non eſſe legem diuinam,neque eſſe ex Deo. Probatur ſequela, quia iuxta illam ſententiam præcepta huius legis non ſunt ex Deo quatenus neceſſariam honeſtatem habent,& illa conditio,quę eſt in natura rationali,ratione cuius eſt menſura illius honeſtatis, non pendet à Deo in ratione,licèt pendeat in exiſtentia. Nam quòd mendacium v.g. ſit diſconueniens tali naturæ, non eſt ex Deo,nec pendet ex eius voluntate; imò ordine rationis eſt prius, quàm iudicium Dei; ergo lex naturalis

6.

7. *Impugnatur prædicta opinio ex abſurdis quæ ſequuntur.*

8.

præcedit

præcedit iudicium,& voluntatem Dei;ergo non habet auctorem Deum, sed per se inest tali naturæ eo modo,quo de se habet,vt sit talis essentiæ, & non alterius. Quòd autem consequens illud non sit admittendum,ostendemus in sequentibus. Tandem in ipsis legibus humanis, cùm iustæ & rectæ esse debeant, supponi necessariò debet aliquod fundamentum iustitiæ,& rectitudinis earum:nam omne iustum,& rectum per ordinem ad aliquam regulam iustum est, quatenus illi adæquatur;ergo bonum commune v.g. vel communitas ipsa quatenus ei debetur,vel conueniens est talis materia, vel actio, quæ lege humana præcipitur, erit quædam lex prior ipsa lege humana, & tanquam lex eius,quia est mensura eius; quod nemo dicet. Concludimus igitur, illam rationem mensuræ, vel fundamenti honestatis non satis esse ad rationem legis, ideóque solam naturam rationalem, vt sic,non posse conuenienter vocari legem naturalem.

9. 2. *Sententia asserens, legē naturalem esse vim quamdam naturæ, quam appellamus rationem naturalem.*

Est ergo secunda sententia,quæ in natura rationali duo distinguit, vnum est natura ipsa, quatenus est veluti fundamentum conuenientiæ, vel disconuenientię actionum humanarum ad ipsam; aliud est vis quædam illius naturæ,quam habet ad discernendum inter operationes conuenientes, & disconuenientes illi naturæ, quam rationem naturalem appellamus. Priori modo dicitur hæc natura esse fundamentum honestatis naturalis: posteriori autem modo dicitur lex ipsa naturalis, quæ humanæ voluntati præcipit, vel prohibet,quod agendum est ex naturali iure. Hęc videtur esse mens Theologorum, vt sumitur ex D. Thom.1.2.q.94.art.1.& 2.& in 4.d.33.q.1. art.1.Alens. dicta q.27.Ita sentiunt,& Abul.Matth.19.q. 30. Soto lib,1.de iust.q.4.art.1.Viguer.in inst.cap.15.§.1.vers. 1.& alij Theologi frequenter,& Iurisperiti in titul. de iust. & iur. & specialiter videri potest Albert. Bolog. tract.de lege,iur.& æquit.num.25.& 26. vbi alios refert.Philosophi etiam hoc modo frequenter loquuntur,vt retuli præcedenti lib.cap.3.

D.Thom. Alens. Abulens. Soto. Viguer. Albert.

10. *Rom.2. Confirmatio ex scriptura.*

Potéstque fundari in Paulo Roman.2.vbi cùm dixisset,*Gentes,quæ legem non habent,naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex*, quasi declarans,quomodo sibi sint lex,& quæ sit illa lex,subiungit,*Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis,testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Est autem conscientia opus rationis, vt constat, & illa præbet testimonium,& ostendit opus legis scriptum in cordibus hominum,quia testificatur,malè, aut bene agere hominem, quando resistit, vel sequitur dictamen naturale rectæ rationis, & consequenter ostendit dictamen illud habere vim legis in homine, etiamsi scriptam exteriùs legem non habeat. Hoc ergo dictamen est lex naturalis, & ratione illius dicitur homo, qui illo ducitur, esse sibi lex, quia in se habet scriptam legem, medio dictamine naturalis rationis. Et hoc confirmat D.Thom. q.91.art.2.ex illo Psal.4. *Quis ostendit nobis bona, significatum est super nos lumen vultus tui Domine:* ibi enim significatur, per lumen rationis participare hominem legem æternam dictantem quid sit faciendum,quídve vitandum: illud ergo est lex naturalis,quia hæc non est, nisi quædam participatio naturalis æternæ legis.

D. Thom. Psalm. 4.

11. *Confirmatio ex Patribus. Basil.*

Potest etiam hæc sententia ex Patribus confirmari: nam Basilius,vt refert D.Thomas d.q.94.art.1.argum.2.dixit,synderesim,seu conscientiam esse legem intellectus nostri,quod non potest intelligi, nisi de lege naturali,vt ibidem D.Thom.dixit,sumptúmque videtur ex Basil.hom.12.in init. Prouerb. De hac etiam lege videtur loqui Damasc.lib.4.cap.23. de Fide, cùm ait, *Lex Dei mentem nostram incendens,eā ad se pertrahit,conscientiámque nostram vellicat,quæ & ipsa mentis nostræ lex dicitur.* Vbi Clictoueus sic exponit, *Lex mētis nostra est ipsa naturalis ratio Dei legem habens sibi indi-*

D.Thom.

Damasc.

Clictoue.

A *tam, impressámque & insitam, qua bonum à malo interno lumine diiudicamus,*&c. Idem sentit Hieronym.Epist. 151.ad Algas. q.8. vbi hanc legem appellat legem intelligentiæ, quam ignorat pueritia, nescit infantia, tunc autem venit,& præcipit, quando incipit intelligentia,quæ non possunt ipsi naturæ rationali conuenire.Addit etiam,Pharaonem stimulatum lege naturæ sua crimina cognouisse.Exod.9. non stimulat autem nisi recta ratio.Et Maxim.tom. 5.Biblio. centur. 5.cap.13.*Lex naturæ,*ait,*est ratio naturalis, quæ captiuum tenet sensum ad delendam vim irrationalem.* & Augu.lib. 2.de serm.Domini in monte, *Nullam animam esse,* dicit, *quæ ratiocinari possit, in cuius conscientia non loquatur Deus. Quis enim legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Et ita exponit locum Pauli ad Ro-

B man.2. Quod eodem modo tractat copiosè Ambro. lib.5.Epist.41.vbi inter alia ait,*Ea lex,* scilicet naturalis,*non scribitur, sed innascitur,nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam natura fonte in singulis exprimitur.* Idem sumitur ex Isidor.5.lib.Etymol.cap.2.Denique Lactan.lib.6.de vero cultu,cap.8.verbis Ciceronis in lib. de repub. legem naturalem describit,dicens, *Est quidem vera lex recta ratio naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium, iubendo,vetando,*&c.

Maxim.

D. August.

D. Ambr.

Isidor.

Lactant.

12. *Confirmatur opinio rationibus.*

Ratione breuiter declarari potest ex dictis. Primò à sufficienti diuisione: nam lex naturalis in homine est,quia non est in Deo, cùm temporalis sit, & creata, nec est extra homines, quia non est scripta in ta-

C bulis, sed in corde, & non est in ipsa natura hominis immediatè,vt ostendimus,nec est in voluntate, quia non pendet ex voluntate hominis,sed illam ligat, & quodammodo cogit; ergo necesse est, vt sit in ratione. Secundò, quia effectus legis, qui in lege naturali considerari possunt, immediatè proueniunt à dictamine rationis; nam illud dirigit, obligat,& est regula conscientiæ,quæ accusat,vel approbat facta; ergo in illo consistit huiusmodi lex. Tertiò, proprium est legis dominari,& regere,sed hoc tribuendum est rectæ rationi in homine, vt secundùm naturam rectè gubernetur;ergo in ratione est lex naturalis constituenda tanquam in proxima regula intrinseca humanarum actionum.

13. *An lex naturalis consistat in actu, vel in habitu mentis.*

Solet autem hîc interrogari, an hæc lex consistat

D in actu, vel in habitu, seu in lumine ipso naturali,deest, in aliquo actu primo. Nam in hoc etiam dissentiunt Theologi;multi enim volunt esse actum secundum, quia lex est imperium, quod in actu consistit, & quia actus est propriè regula dirigens. Hęc est sententia communis Thomistarum 1. 2. q. 94. art. 1. ita intrepretantium sententiam D. Thomæ ibi, vt patet ex Caiet.Conr. & aliis, Anton. 1.p.tit.13.cap. 1.Soto libr.1. de iust.q.4.art.1.At verò Alens. 3. q.27. memb. 2. per tres articulos iudicat esse habitum. Potéstque suaderi, quia lex naturalis dicitur congenita cum natura, & semper permanens, quæ non conueniunt actui, sed habitui; nomine enim habitus non intelligitur qualitas superaddita po-

E tentiæ, sed ipsum intellectuale lumen, prout in actu primo spectatur. Aliter Bonauen. in 2. d. 39. art. 2. qu. 1. ad vlt. dicit, legem naturalem, vno modo significare habitum; alio modo significare præcepta ipsa naturalia,vt sunt obiectiuè in mente, seu synderesi. D. Thomas autem dicit, legem naturalem propriè significare actum, seu iudicium rationis; alio verò modo esse habitum,quatenus ipsa principia naturalia habitualiter manent in mente.

Caiet. Conrad. Anton. Soto. Alens.

Bonau.

14. *Iudicium auctoris, & resolutio quæstionis.*

Mihi sanè videtur quæstio de modo loquendi, & non dubito, quin in actuali iudicio mentis propriissimè existat lex naturalis. Addo verò etiam lumen naturale intellectus expeditum de se ad dictandum de agēdis posse vocari naturalem legem; quia quam-

uis

uis homines nihil actu cogitent, aut iudicent, naturalem legem retinent in cordibus suis. Considerandum est ergo, legem naturalem, prout de illa nunc loquimur, non considerari in ipso legislatore, sed in ipsis hominibus, in quorum cordibus illam descripsit, vt ait Paul. & per lumen mentis, vt significatur in Psalm. 4. Ergo sicut lex humana, provt est extra legislatorem, non solùm significat actualem cognitionem, vel iudicium existens in subdito, sed etiam permanens signum in aliqua scriptura, quod potest semper excitare illam cognitionem; ita in lege naturali, quæ in legislatore non est aliud, quàm lex æterna, in subditis non solùm est actuale iudicium, vel imperium; sed etiam lumen ipsum, quod veluti permanenter continet scriptam illam legem, & potest semper actu illam repræsentare.

15. *Quomodo distinguatur lex naturalis à cõscientia regula.*

Vnde etiam facilè intelligitur, quomodo lex naturalis comparetur ad conscientiam; aliquando enim censentur esse idem, vt ex Basil. & Damasc. suprà retulimus, quia conscientia nihil aliud est, quàm dictamen de agendis. Nihilominus tamen in rigore hæc duo diuersa sunt: nam lex dicit regulam generaliter constitutam circa agenda: conscientia verò dicit dictamen practicum in particulari; vnde potiùs est veluti applicatio legis ad particulare opus. Ex quo etiam fit, vt conscientia latiùs pateat, quàm lex naturalis, quia non tantùm applicat legem naturalem, sed etiam quamcunque aliam, siue diuinam, siue humanam. Imò conscientia non solùm applicare solet veram legem, sed etiam existimatam: quomodo interdum datur conscientia erronea; lex autem erronea dari non potest: nam eo ipso non erit lex, quod maximè verum est in lege naturali, quæ Deum habet auctorem. Denique lex propriè fertur de agendis, conscientia autem etiam versatur circa ea, quæ iam facta sunt, & ideo illi tribuitur non solùm ligare, sed accusare, testificari, & defendere, vt videre licet in D. Thoma 1.p.qu.79.& 1.2.q. 19. art. 6. quibus locis de conscientia disseritur, & specialiter de hoc videri potest Alens. dicta q.27. memb.2.att. 3. & Bonauen. in 2.d.39.art.2.q.1.

D. Thom.

Alens. Bonau.

CAPVT VI.

An lex naturalis sit verè lex diuina præceptiua.

1. *Proponitur ratio dubitãdi.*

RAtio dubitandi in præsenti quæstione oritur ex fundamento prioris sententiæ relatæ capite præcedenti, quod ibi propositum est, & nondum est solutum. Lex enim propria, & præceptiua non est sine voluntate alicuius præcipientis, vt in libro primo ostensum est; sed lex naturalis non nititur in voluntate alicuius præcipientis; ergo non est propria lex. Minor probatur ex adductis in cap. præcedenti, videlicet, quia dictamina rationis naturalis, in quibus hęc lex consistit, sunt intrinsecè necessaria, & independentia ab omni voluntate, etiam diuina, & priora, secundùm rationem, qua illa liberè aliquid velit, vt Deus est colendus, parentes honorandi, mendacium est prauum, & cauendum, & similia, quod satis videtur suprà probatum; ergo lex naturalis non potest dici vera lex. Et confirmatur, quia non est verum præceptum; ergo nec vera lex. Antecedens patet; quia vel est præceptum hominis ad se ipsum, & hoc non, quia tale præceptum, vel non est nisi iudicium ostendens veritatem rei, vel si sit intimatio voluntatis, seu electionis iam factæ, per se non est necessarium ad operationem, nec inducit obligationem, sed exequutionem; & ita nec sufficit, nec confert ad veritatem, vel proprietatem legis. Aut est præceptum alicuius superioris, & hoc etiam dici non potest propter rationem factam, quòd secluſa omni voluntate superiori, lex naturalis dictat, quid sit bonum, vel malum.

2. Atque hinc etiam videtur concludi, naturalem legem non posse dici propriè diuinam, id est, à Deo tanquam à legislatore datam. Dico autem, *tanquam à legislatore*, quia clarum est, rationem naturalem, & eius dictamina esse diuinum donum descendens à Patre luminum. Aliud verò est, hanc legem naturalem esse à Deo effectiuè tanquam à prima causa, aliud esse à Deo, vt à legislatore præcipiente, & obligante. Nam primum est certissimum, & de fide; tum quia Deus est prima causa omnium bonorum naturalium, inter quæ magnum bonum est rectæ rationis vsus, & lumen: tum etiam quia hoc modo omnis veritatis manifestatio à Deo est, iuxta illud ad Roman. *Roman. 1.* 1. *Reuelatura Dei de cælo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent.* Et declarans Paulus cur vocet veritatem Dei, subdit, *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit*, vtique per naturale lumen rationis, & per visibiles creaturas, per quas possunt inuisibilia Dei cognosci. Hoc ergo modo, id est, in genere efficientiæ, & magisterij (vt ita dicam) interpretantur locum illum Pauli Chrysost. ibi Hom. 3. & copiosiùs Homil. 12. & 13. ad Popul. Theophyl. etiam in eundem locum Pauli, & ibidem Ambro. & Cyril. lib. 3. contra Iulian. versùs finem. §. *nam quod summa*, & sequentibus, & optimè August. serm. 55. de verb. Domini, & lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 9. *Quis* (ait) *legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Est ergo sine dubio Deus effector, & quasi doctor legis naturæ, non tamen inde sequitur, vt sit legislator, quia lex naturæ non indicat Deum vt præcipientem, sed indicat, quid in se bonum vel malum sit, sicut visio talis obiecti indicat, illud esse album, vel nigrum, & vt effectus Dei indicat Deum, vt auctorem suum, non tamen vt legislatorem; ergo censendum erit de lege naturali.

Chrysost. Theophyl. Ambr. Cyril. August.

3. In hac re prima sententia est legem naturalem non esse legem prȩcipientem propriè, quia non est signum voluntatis alicuius superioris, sed esse legem indicantem, quid agendum, vel cauendum sit; quid natura sua intrinsecè bonum, ac necessarium, vel intrinsecè malum sit. Atque ita multi distinguunt duplicem legem; vnam indicantem, aliam præcipientem, & legem naturalem dicunt esse legem priori modo, non posteriori. Ita Greg. in 2. d. 34. q. 1. art. 2. paulò post principium. §. *secundum corollarium.* qui refert Hugonem de sancto Victor. libr. 1. de Sacram. p. 6. cap. 6. & 7. Sequitur Gabr. 2. d. 35. quæstion. 1. artic. 1. Almai. lib. 3. Moral. cap. 16. Cordub. lib. 3. de conscient. q. 10. ad 2. Atque hi auctores consequenter videntur esse concessuri, legem naturalem non esse à Deo, vt à legislatore, quia non pendet ex voluntate Dei, & ita ex vi illius non se gerit Deus vt superior præcipiens, aut prohibens, imò ait Gregor. quem cæteri sequuti sunt, licèt Deus non esset, vel non vteretur ratione, vel non rectè de rebus iudicaret, si in homine esset idem dictamen rectæ rationis dictantis, v. g. malum esse mentiri, illud habiturum eandem rationem legis, quam nunc habet, quia esset lex ostensiua malitiæ, quæ in obiecto ab intrinseco existit.

3. 1. Sententia affirmans legem naturalem non esse legem præceptiuam propriè, sed iudicantem.

Greg. Hugo de S. Victor. Gabriel. Almain. Cordub.

Secunda sententia huic extremè contraria est legem naturalem omnino positam esse in diuino imperio, vel prohibitione procedente à voluntate Dei, vt auctore, & gubernatore naturæ, & consequenter hanc legem vt est in Deo, nihil aliud esse quàm legem æternam vt præcipientem, vel prohibentem in tali materia; in nobis verò hanc legem naturalem esse iudicium rationis, quatenus nobis significat voluntatem Dei de agendis, & vitandis circa ea, quæ rationi naturali consentanea sunt. Ita sumitur ex Ocham. in 2. quæst. 19. ad 3. & 4. quatenus dicit,

4. *Secunda sententia affirmans legẽ naturalem esse verè diuinam ac præceptiuam.*

Ocham.

dicit, nullum esse actum malum, nisi quatenus à Deo prohibitus est, & qui non possit fieri bonus, si à Deo præcipiatur, & è conuerso. Vnde supponit totam legem naturalem consistere in præceptis diuinis à Deo positis, quæ ipse posset auferre, & mutare. Quòd si instet aliquis, talem legem non naturalem esse, sed positiuam. Responderem, dici naturalem, quia est proportionata naturis rerum, non quia non sit extrinsecus à Deo posita. Et in hanc sententiam inclinat *Gerson.* Gerson p. 3. tract. de vit. spirit. lect. 1. corol. 10. & 11. Alphab. 61. lit. E. & F. & ideo in lect. 2. & 3. ait legem naturalem, quæ in nobis est, non esse tantùm signum dictaminis recti diuini intellectus, sed etiam diuinæ voluntatis. Et hanc sententiam defendunt *Pet. Aliac.* latè Petr. Aliacus in 1. q. 14. art. 3. vbi ait, voluntatem diuinam esse primam legem, & ideo posse creare homines ratione vtentes sine omni lege. Idem latissimè *Andr. de Nouocast.* Andr. de Nouo Cast. in 1. d. 48. qu. 1. art. 1. Qui etiam addunt totam rationem boni, & mali in rebus ad legem naturæ pertinentibus positam esse in voluntate Dei, & non in iudicio rationis, etiam ipsius Dei, neque in rebus ipsis, quæ per talē legē vetantur, aut præcipiuntur. Fundamentum huius sententiæ videtur esse; vel quia actiones non sunt bonæ, aut malæ, nisi quia à Deo præceptæ, aut prohibitæ; quia ipsemet Deus non ideo vult hoc præcipere, aut prohibere creaturæ, quia malum est, aut bonum; sed potiùs ideo hoc est iustum, vel iniustum, quia Deus voluit illud fieri, aut non fieri, iuxta illud *Anselm.* Anselmi in Prosolog. cap. 11. Illud est iustum, quod vis; & *Hug. Vict. Cyprian.* non iustum, quod non vis. Quod etiam sentit Hugo Vict. lib. 1. de Sacramen. p. 4. cap. 1. & Cyprianus lib. de singularit. Clericorum, illi attributo.

5. 1. Assertio. Lex naturalis non solùm est indicatiua mali, & boni, sed etiam cōtinet præceptionem, & prohibitionē vtriusque. D. Thom.

Mihi verò sententia satisfacit, & ideo mediam viam tenendam censeo, quam existimo esse sententiam D. Thomæ, & communem Theologorum. Dico ergo primò; Lex naturalis non tantùm est indicatiua mali & boni, sed etiam continet propriam prohibitionem mali, & præceptionem boni. Ita sumo ex D. Thoma 1. 2. quæst. 71. art. 6. ad 4. dicente, per comparationem ad legem humanam non omnia peccata esse mala, quia prohibita; per comparationem autem ad legem naturalem, quæ continetur principaliter in lege æterna, & secundariò in indicatorio rationis naturalis, omne peccatum esse prauū, quia prohibitū, & q. 100. ar. 8. ad 2. ait, Deum non posse negare seipsum, & ideo non posse ordinem suæ iustitiæ auferre, sentiens, non posse non prohibere ea, quæ mala sunt, & contra rationem naturalem. Idem sentit *Bonauen. Gerson.* Bonauent. in 2. d. 35. dub. 4. circa literam, apertè Gerson in d. tract. de vita spirit. lect. 2. per totam, præsertim corol. 5. vbi sic definit rationem naturalem, *Lex naturalis præceptiua est signum indītum cuilibet homini non impedito in vsu debito rationis, & notificatiuum voluntatis diuinæ, volentis, creaturam rationalem humanam teneri ad aliquid agendum, vel non agendum per consequutionem sui finis naturalis.* Quæ definitio fortasse plura comprehendit, quàm sit necesse, nunc verò solùm ea vtimur, quatenus proposito inseruit. Et hanc etiam assertionem supponunt auctores secundæ sententiæ, & eandem latè defendit *Victoria.* Victor. in relect. de peruen. ad vsum rationis, nu. 8. & sequentibus.

6. Confirmatur rationibus assertio.

Probatur autem primò ex proprietate legis: nam lex naturalis est propria lex; ita enim de illa loquuntur, & sentiunt omnes Patres, Theologi, & Philosophi; sola autem notitia, vel propositio obiecti in mente existens non potest dici lex, vt per se constat, & ex definitione legis suprà data; ergo. Secundò declaratur in his actibus, qui sunt mali, quia prohibiti lege humana: nam in illis etiam vt homo peccet, necesse est, vt præcedat iudicium mentis, quod indicet, obiectum illud esse malum; & tamen iudicium illud non habet rationem legis, seu prohibitionis, quia solùm manifestat id, quod est in obiecto, vndecumque illud sit; ergo similiter, licèt in his, quæ pertinent ad ius naturale ad operandum bene, vel malè, necessariò præcedere debeat iudicium indicās bonitatem, vel malitiam obiecti, seu actus, illud non habet rationem legis, nec prohibitionis; sed est mera notitia eius, quod iam esse supponitur tale, vel tale. Vnde ille actus, qui per tale iudicium turpis esse cognoscitur, non ideo talis est, quia cognoscitur, sed quia est talis, ideo verè iudicatur talis; ergo iudicium illud non est regula malitiæ, vel bonitatis; ergo neque est lex, nec prohibitio. Tertiò aliàs etiam Deus haberet legem sibi naturalem respectu suæ voluntatis, quia etiam in Deo ad voluntatem antecedit secundùm rationem iudicium mentis, indicans mentiri esse malum, seruare promissum esse omnino rectum, & necessarium; si ergo hoc satis est ad rationem legis, etiam in Deo erit vera lex naturalis. Quia tunc non obstabit, quòd Deus non habeat superiorem, quia lex naturalis non imponitur ab aliquo superiore. Neque obstabit identitas, qua sufficit rationis distinctio, vt voluntas Dei verè dicatur ferri in id, quod intellectu manifestatur, & qua sic proponitur; ergo sufficiet vt sit lex, nam illud dicitur esse satis ad rationem legis. Denique iudicium indicans naturam actionis non est actus superioris, sed potest esse in æquali, vel inferiore, qui nullam vim habeat obligandi: ergo non potest habere rationem legis, vel prohibitionis: aliàs doctor ostendens quid sit malum, quid ve bonum, legem imponeret, quod dici non potest. Lex ergo est illud imperium, quod potest obligationē inducere: iudicium autem illud non inducit obligationem, sed ostendit illam, quæ supponi debet; ergo iudicium illud, vt habeat rationem legis, debet indicare aliquod imperium, à qua talis obligatio manat.

7.

Sed fortasse quis dicet, hæc argumēta solùm facere vim in verbo legis, & ideo posse facilè eneruari, dicēdo legē naturalē nō dici legē in eo rigore, quo lex dicitur esse præceptum cōmune superioris, sed magis generali ratione, quia est quædā regula boni, & mali moralis, sicut esse solet lex. Sed cōtra hoc argumētor vlteriùs, quia id, quod est cōtra naturalē legē, necessariò est cōtra verā legem, & prohibitionē alicuius superioris; ergo lex naturalis, prout in homine est, non solū indicat rē ipsā in se, sed etiā vt prohibitā, vel præceptā ab aliquo superiori. Cōsequentia est clara, quia si lex naturalis intrinsecè cōsistat in solo obiecto secundùm se, vel in ostensione ipsius, violatio eius per se, & intrinsecè non erit contra legem superioris: nā remota omni lege superioris, violaret homo naturalē legem, agendo contra illud dictamen. Probatur ergo antecedens tum ex Aug. 22. contra Faust. c. 27. defi- *D. August.* niente peccatum *esse dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam,* & addente, *legem æternam esse rationē, vel voluntatem Dei*; sentit ergo de ratione peccati esse, vt sit contra legem propriam alicuius superioris. Vnde lib. 2. de pec. merit. & remis. c. 16. sic ait, *Neque peccatum erit, si quid erit, si non diuinitùs iubeatur, vt non sit.* Et infrà, *Quomodo dimittitur per Dei misericordiā, si peccatum non est, aut quomodo non vetatur per Dei iustitiam, si peccatum est?* significans non minùs repugnare, esse peccatum, & non prohibitum à Deo, quàm indigere remissione, & non fuisse peccatum. Idem confirmat definitio Ambros. lib. de Parad. ca. 8. *Peccatum est legis* *Ambros.* *diuinæ præuaricatio, & cœlestium inobedientia mandatorum.* Sed peccatum contra legem naturalem est verè peccatum; ergo est violatio diuini, & cœlestis mandati; ergo lex naturalis, prout in homine est, habet vim diuini mandati tanquam indicans illud, & non solam rei naturam. Tandem consonant huic veritati verba

Pauli

Rom. 4. Pauli Rom. 4. *Vbi non est lex, nec præuaricatio.* Loquitur auté apertè de tota lege, non solũ quoad cæremonialia, & iudicialia præcepta, sed etiã quoad moralia, quę sunt de lege naturæ. Nam de omni lege, vt lex est etiã naturalis, procedit doctrina Pauli, quod de se, & sine spiritu gratiæ iram operatur, & ita communiter exponitur, quia aliàs doctrina Apostoli non esset completa, vt in materia de Gratia latiùs dicetur; sentit ergo omne peccatum esse cõtra aliquam legem. Quod etiam de propria lege præceptiua intelligendum est, tum quia de illa semper loquitur in illo capite; tum etiam quia non oportet traducere verba ad improprium sensum, sine auctoritate, aut cogente necessitate.

1. Ratione præterea declaratur assertio à priori, quia omnia, quæ lex naturalis dictat esse mala, & prohibẽtur à Deo speciali præcepto, & voluntate, qua vult nos teneri, & obligari vi auctoritatis eius ad illa seruanda; ergo lex naturalis est propriè lex præceptiua, seu insinuatiua proprij præcepti. Consequentia clara est. Antecedẽs probatur primò; quia Deus habet perfectã prouidentiam hominum, ergo ad illum vt ad supremum gubernatorem naturæ spectat vetare mala, & præcipere bona; ergo quamuis ratio naturalis indicet, quid sit bonum, vel malum rationali naturæ; nihilominus Deus vt auctor, & gubernator talis naturę præcipit id facere, vel vetare, quod ratio dictat esse faciendum, vel vetandum. Secundò, quidquid contra rationem rectam fit, displicet Deo, & contrarium illi placet, quia cùm voluntas Dei sit summè iusta, non potest illi non displicere quod turpe est, nec non placere honestum, quia voluntas Dei non potest esse irrationabilis, vt dixit Ansel. libr. 1. Cur Deus homo, cap. 8. Ergo ratio naturalis, quæ indicat, quid sit per se malum, vel bonum homini, consequenter indicat, esse secundùm diuinam voluntatem, vt vnum fiat, & aliud vitetur.

Anselm.

9. *Instantia.* Dices; ex voluntate complacentiæ, aut displicentię in Deo non sequitur, quòd sit voluntas obligans per modum præcepti; tum quia hac ratione non tenemur conformari omni diuinæ voluntati, quæ est per simplicem affectum; imò nec omni voluntati beneplaciti, seu efficaci; sed illi tantùm, qua vult nos obligare, vt suppono ex 1. 2. q. 19. Vnde hac ratione licèt opera consiliorum placeant Deo, non inde infertur voluntas præcipiens; tum etiam quia homini iusto, vel beato displicet quidquid à me cõtra rationem fit, & tamen nihilominus illa voluntas nõ est præceptiua.

Solutio. Respondeo primùm, non esse sermonem de quacunque voluntate complacentiæ, sed de illa, qua ita placet aliquid vt bonum, vt contrarium, vel priuatiuè oppositum per omissionem displiceat tanquã malũ; opera autem consiliorum non placent hoc modo, sed ita placent, vt in oppositis omissionibus non displiceat aliqua malitia, & ideo illa complacentia vocatur simplex voluntas; prior autem, qua ita vnum placet, vt aliud simpliciter displiceat, censetur magis absoluta. Deinde dico talem voluntatem spectandam esse in Deo vt in supremo gubernatore, & non vt inueniri potest inpersona priuata iusta, siue beata, siue viatrice; Deus enim habẽs illã absolutam displicẽtiam, aut complacentiam, vult absolutè illud opus fieri, vel nõ fieri, quantum ad munus iusti gubernatoris spectat; ergo est talis volũtas, vt per illam velit subditos obligare, vt id faciant, vel non faciant. Non enim potest esse voluntas efficax, vt opus absolutè fiat, vel nõ fiat, aliàs nunquam opus aliter fieret, quàm Deus vellet, quod tamen non ita est, vt constat. Neque id pertinet ad munus gubernatoris, ad quem spectat ita velle bona, vt permittat mala, & sinat causas secundas liberas sua libertate vti expeditè, & sine impedimento; ergo oportet, vt sit voluntas obligans: nam hoc modo prouidet subditis in hoc genere, quantum ad rectam, & prudentem prouidentiam spectat.

Vnde confirmatur assertio, quia peccata contra legem naturalem dicuntur in Scriptura esse contra diuinam voluntatem. Vnde dixit Anselm. in lib. de voluntate Dei, *Quicumque legi naturali obuiat, Dei voluntatem non seruat.* Et signum manifestum est, quia trãsgressor legis naturalis in diuino iudicio dignus est pœna; ergo est transgressor voluntatis diuinæ: nam ille seruus vapulabit multis, qui domini voluntatem non facit, vt dicitur Lucæ 12. ergo lex naturalis includit Dei voluntatem. Et è conuerso facienti voluntatem Dei promittitur regnum cœlorum, Matth. 6. 1. Ioan. 2. quod necesse est præcipuè intelligi de voluntate præcipiente: nam scriptum est, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*; ergo qui seruat naturalem legẽ, facit voluntatem Dei; ergo lex naturalis includit voluntatem Dei præcipientem. Confirmatur præterea: nam voluntas signi, quam Theologi in Deo ponunt, etiam extenditur ad ea, quæ sunt iuris naturalis, vt sumitur ex D. Thom. 1. p. q. 19. art. vlt. cum Magist. & aliis in 1. d. 45. & est per se notum: nam qui violat legem naturalem, à Dei voluntate recedit, & quando petimus in oratione Dominica, *Fiat voluntas tua*, etiam petimus vt fiat in obseruatione legis naturalis; ergo lex naturalis in nobis existens est signum alicuius voluntatis Dei; ergo maximè illius, qua vult nos obligare ad legem illam seruandam; ergo lex naturalis includit hanc Dei voluntatem. Cõfirmatur tertiò; quia peccatum contra legem naturalem est offensiuũ Dei, & inde habet quãdam infinitatem; ergo signum est esse contra Deum, vt contra legislatorem: cõtinet enim virtualem contemptum eius; ergo lex naturalis Dei voluntatem includit, quia sine voluntate non est legislatio. Denique obligatio legis naturalis vera obligatio est; hæc autem obligatio aliquod bonũ est suo modo, in rerum natura existens; ergo necesse est, vt illamet obligatio sit ex diuina voluntate volente homines teneri ad id seruandũ, quod recta ratio dictat.

10. *Anselm.* *D. Thom. Magist.*

Dico secundò: Hæc Dei voluntas, prohibitio, aut præceptio non est tota ratio bonitatis, & malitię, quę est in obseruatione, vel transgressione legis naturalis, sed supponit in ipsis actibus necessariam quandam honestatem, vel turpitudinem, & illis adiungit specialem legis diuinę obligationem. Hæc assertio sumitur ex D. Thoma locis suprà citatis, & quoad priorem partem colligitur ex illo communi axiomate Theologorum, quædam mala esse prohibita, quia mala; si enim prohibentur, quia mala, non possunt primam rationem malitiæ accipere à prohibitione, quia effectus non est ratio suæ causæ. Hoc autem axioma habet fundamentum in Augustino lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 18. vbi ait quædam esse, quæ non possunt bono animo fieri, vt stupra, adulteria, &c. clariùs ex lib. 1. de liber. arb. c. 3. vbi Euodius ait, adulteriũ non esse malum, quia lege prohibitum, sed è conuerso, quod August. tacitè approbat. Et idem sentiunt Scholastici, Durãdus in 2. distinction. 47. quæstion. 4. numer. 7. 8. Scoto, Gabriel, & alij in 3. distinction. 37. & Caietanus 1. 2. quæstio. 100. art. 1. Soto lib. 2. de iust. q. 3. a. 2. & alij. Theologi suprà citati. Estque aperta sententia Arist. 2. Ethic. cap. 6. dicentis, *Sunt affectus nonnulli, qui continuò nomine suo sunt cum prauitate connexi, vt maleuolentia, imprudentia, & inuidentia, & actus identidem, vt adulterium, furtum, homicidium. Hæc enim vniuersa, & talia dicuntur, quia ipsa sunt praua*, &c. Fundatíque potest in illo metaphysico principio, Quòd naturæ rerum quoad esse essentiæ sunt immutabiles, & consequenter etiam quoad conuenientiam, vel disconuenientiam proprietatum naturalium; nam licèt res aliqua possit priuari naturali proprietate, vel contratiam accipere, non tamen

11. 2. *Assertio. Prohibitio aut præceptio non est tota ratio bonitatis, aut malitiæ, quæ est in transgressione aut obseruantia legis naturæ, sed supponit aliquam, &c.* *D. Thom. August.* *Durand. Scoto. Gabr. Caiet. Soto. Arist.*

fieri poteſt, vt ille ſtatus ſit illi connaturalis, vt latè A ſignum diuinæ voluntatis vetantis illud.

Victor. Vict. relect. de homicid. d. 4. & ſequentibus, & attigit
Soto. Soto loco proximè citato, & de eſſentiis creatis diximus diſp. 31. Metaph. in princ. & lib. 9. de Trin. cap. 6. Confirmatur à poſteriori, quia ſi odium Dei v. g. non haberet aliquam rationem intrinſecæ malitiæ priorem prohibitione, poſſet non prohiberi: nam cur non poterit, ſi non eſt malum de ſe? Ergo poſſet licere, vel eſſe honeſtum, quod planè repugnat. Denique hanc partem ſufficienter probat ratio dubitandi in principio poſita cum fundamentis primæ ſententiæ poſitis in capit. præced. Et plura dicemus tranctando de indiſpenſabilitate huius legis,

12. Quoad vltimam verò partem colligitur aſſertio ex dictis in priori concluſione: nam lex naturalis prohibet ea, quæ ſecundùm ſe mala ſunt; ſed hæc lex B eſt vera lex diuina veraque prohibitio; ergo neceſſe eſt, vt addat aliquam obligationem vitandi illud malum, quod de ſe, & natura ſua tale eſt. Item nihil repugnat, vt rei de ſe honeſtę addatur obligatio faciendi illam, neque vt rei de ſe turpi addatur obligatio vitandi illam; imò exiſtente vna obligatione poteſt addi alia, maximè alteri⁹ rationis, vt patet de voto, de lege humana, & ſimilibus; ergo etiã poteſt lex naturalis, vt eſt vera lex diuina, addere obligationẽ propriã moralem ortam ex præcepto vltra naturalem (vt ſic dicam) malitiam, vel honeſtatem, quam ex ſe habet materia, in quam cadit tale præceptum. Atque hoc magis declarabitur ſtatim reſpondendo ad rationem C contrariam.

13. Ex dictis ergo concludo, & dico tertiò, legem naturalem eſſe veram, ac propriam legem diuinã, cuius
3. Aſſertio. *Lex naturalis eſt vera ac propria lex: Deus autem eſt legiſlator illius.* legislator eſt Deus. Hæc aſſertio ſequitur clarè ex dictis, & ſumitur ex Patribus allegatis, & ex Epiphan. ac Tertul. locis infrà referendis, & Plutar. in Commẽt. *In Principe requiri doctrinam*, circa principium. Et declaratur, quia lex naturalis poteſt, vel in Deo, vel in nobis conſiderari; & in Deo quidem ſecundùm rationis ordinem ſupponit iudicium ipſiuſmet Dei de conuenientia, vel diſconuenientia talium actuum: addit autem voluntatem obligandi homines ad id ſeruandum, quod recta ratio dictat. Quod totum ſatis declaratum eſt. Et fortaſſe hoc voluit inſinuare Auguſt. in d. loco contra Fauſt. lib. 22. cap. 27. quando D dixit, *Legem æternam eſſe diuinam rationem, vel voluntatem ordinem naturalem conſeruari iubentem, perturbari vetãtem.* Vſitatũ enim eſt, vt particula, *vel*, pro copulatione accipiatur, maximè quando illa inter quæ ponitur, ita ſunt inter ſe connexa, vt non ſeparentur; ſic autem ſe habent ratio diuina, & voluntas circa legẽ æternam, & ideo vtramque Auguſt. complexus eſt. Vnde probandum non eſt, quod Doctores poſteriori loco allegati dicunt, volũtatem diuinam, quia lex naturalis ſancitur, non ſupponere dictamen diuinæ rationis dictantis, hoc eſſe honeſtum, vel turpe, neque voluntatem illam Dei ſupponere in obiecto intrinſecam conuenientiam, vel diſconuenientiam ad naturam rationalem, ratione cuius vult vnũ fieri, & aliud vetari; conſtat enim ex dictis in ſecunda concluſione, E hoc falſum eſſe, & contra rationem legis naturalis. Quamuis ergo obligatio illa, quam addit lex naturalis, vt propriè præceptiua eſt, ſit ex voluntate diuina, tamen illa voluntas ſupponit iudicium de malitia, v. g. mendacij, & ſimilia; tamen quia ex vi ſolius iudicij non inducitur propria prohibitio, vel obligatio præcepti, quia hoc ſine voluntate intelligi non poteſt, ideo adiungitur voluntas prohibendi illud, quia malum eſt. Vnde tãdem fit, legẽ naturalem, prout in nobis eſt, non tantùm eſſe indicantem malum, ſed etiam obligantem ad cauendum illud, ac ſubinde non ſolùm repræſentare naturalem diſconuenientiam talis actus, vel obiecti cum rationali natura; ſed etiam eſſe

14. Supereſt, vt ad fundamentum vtriuſque ſententiæ reſpondeamus: totum enim verſatur circa hanc hypotheſim: *Etſi Deus non prohibeat, vel præcipiat ea, quæ ſunt de lege naturæ, nihilominus mentiri eſt malum, & colere parentes bonum, & debitum.* Circa quam conditionem duo videnda ſunt, vnum eſt, quid ſequatur, poſita illa hypotheſi; aliud eſt, an hypotheſis ipſa poſſibilis ſit. In quo Medin. 1. 2. q. 18. art. 1. ad vltimum reſpondet, hypotheſim eſſe impoſſibilem, quia illa poſita, ſequitur contradictio, ſcilicet, quòd mendacium v. g. non ſit peccatum, quia non eſt prohibitum per vllam legem, & quòd ſit peccatum, quia eſt contra rationem, & per ſe diſconueniens naturæ rationali. Sed contra hoc eſt, quia ſecundùm ordinem rationis priùs eſt talis actus malus, quàm prohibitus per propriam legem; ergo licèt hypotheſis illa ſupponatur, nempe opus non prohiberi à Deo, non ſequeretur illud non eſſe malum, quia ex ſe id habet ſine prohibitione; ergo non ſequitur contradictio.

Fit ſatis fundamento vtriuſque ſententiæ oppoſitæ.

Reſpõſio Medinæ ad oppoſitum fundamentum.

15. Reſponderi poteſt, quòd licèt illa negatiua propoſitio non ſequatur per locum intrinſecum (vt aiunt) ſeu à priori, ſequitur à poſteriori, & per principia extrinſeca. Quia ſi opus non prohiberetur à Deo, non diſpliceret illi, & conſequenter non eſſet malum, & tamen aliàs ſupponitur eſſe malum, & ita ſequitur contradictio. Declaratur à ſimili, ſi Deus vellet me illũ odio habere, tunc certè odiũ Dei non eſſet malum, & tamẽ ſi eſt odium, neceſſariò eſt malũ, & ita ſequitur contradictio. Vel ſi Deus vellet, ignem natura ſua eſſe frigidum, id fieret, tamẽ quia ſequeretur cõtradictio, nõ poteſt De⁹ id velle. Iuxta hãc ergo reſpõſionem ſupponitur, repugnãtiam inuoluere, quòd actus ſit de ſe malus, & non prohibeatur à Deo. Non video autem, quomodo hoc rectè probetur, inferendo illã contradictionem, quòd opus eſſet ſimul malum, & non malum, quia ſic petitur principium, & committitur circulus in probatione; igitur aliunde probandũ eſt. Quapropter ex vi illius hypotheſis, ſiue poſſibilis, ſiue impoſſibilis ſit, ſolùm colligitur, malitiam aliquam actus humani, vel omiſſionis eius, formaliter non conſiſtere in diſcordia à præcepto proprio, ſeu lege vetante, aut præcipiente. Vnde poſita illa hypotheſi, rectè ſequitur, actum eſſe malum, & non prohibitum; non tamen inde inferri poteſt, illa duo eſſe in re ſeparabilia, quod ſolùm ad præſentem cauſam facit.

Excluditur reſponſio Medinæ.

Accommodatior reſponſio.

16. Sed inſtabis: nam inde ſequitur, data illa hypotheſi, actũ eſſe malum ſine lege prohibẽte, ſeu illa præciſa, & abſtracta; ergo ſequitur etiam moraliter eſſe malũ, quia ſupponitur eſſe actus liber; malitia autem actus liberi per diſconuenientiam ad naturam rationalem vt ſic, malitia moralis eſt; ergo actus ille eſt moraliter malus, & non ex lege prohibente; ergo etiam eſt peccatum, præciſa repugnantia ad legem prohibentem, & ita ruunt omnia fundamenta noſtræ ſententiæ. Ad hoc verò reſpondent aliqui, vt ſuprà Medin. refert, diſtinguentes inter actum malum, & peccatum, quia actus malus latiùs patet, & inueniri poteſt ſine contrarietate ad legẽ, non verò peccatum; vnde in eo caſu concedunt, actum fore malum; negant tamen fore peccatum. Sed difficilis eſt diſtinctio, & videtur parum conſentanea doctrinæ D. Thom. nam peccatum nihil aliud eſt, quàm actus malus ex obliquitate à debito fine, nimirum, quia cũ fiat, vel fieri debeat propter aliquẽ finẽ, in ordine ad illũ nõ eſt rectus, ſeu ab illo declinat. Vnde ſi act⁹ ſit moralis, & human⁹ eo ipſo, quòd eſt malus propter deuiationẽ à recta ratione, eſt etiã peccatũ, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 21. art. 1. *D. Thom.* quia tãlis actus deuiat à fine recto, propter quem fieri deberet, & ideo eſt malus, & cõſequenter peccatum. Vnde alij reſpondent, eſſe quidem peccatum, ſed non

eſse

esse culpam, si non sit contra legem. Sed hoc etiam videtur repugnare D. Thomæ in eadem q. 21. art. 2. vbi ait, in actibus liberis peccatum & culpam conuerti, solúmque differre respectu, & denominatione, quia actus dicitur peccatum per obliquitatem à fine: culpa verò dicitur per respectum ad agens, cui imputatur; actus autem liber eo ipso, quòd liber est, imputatur agenti; ergo si est actus liber, & malus, consequenter est peccatum, & culpa; ergo etiam in eo casu, secluſa lege Dei, esset actus culpabilis, & ita eneruantur omnes rationes factæ.

7. *Vera responsio ad difficultatem.*

Respondeo igitur, in actu humano esse aliquam bonitatem, vel malitiam ex vi obiecti præcisè spectati, vt est consonum, vel dissonum rationi rectæ, & secundùm eam posse denominari, & malum, & peccatum, & culpabilem secundùm illos respectus, secluſa habitudine ad propriam legem. Præter hanc verò habet actus humanus specialem rationem boni, & mali in ordine ad Deum, addita diuina lege prohibente, vel præcipiente, & secundùm eam denominatur actus humanus speciali modo peccatum, vel culpa apud Deum, ratione transgressionis legis propriè ipsius Dei, quam specialem malitiam videtur Paulus significasse nomine *præuaricationis*, cùm dixit, *Rom. 4.* *vbi non est lex, nec præuaricatio.* Hanc ergo deformitatem non haberet actus humanus rationali naturæ contrarius, posita illa hypothesi, quòd Deus illum non prohiberet, quia tunc non haberet illum virtualem contemptum Dei, quem continet transgressio legis respectu legislatoris, teste Basil. in id Psalm. 28. *Basil.* *Afferte Domino gloriam, & honorem.* Et consonat illud Pauli ad Rom. 2. *Per præuaricationem legis Deum inhonoras.* *Rom 2.* Vnde dixit August. de vera relig. cap. 26. *legem prohibentem omnia commissa congeminare.* *D. August.* Quod declarans addit, *Non enim simplex peccatum est, non solùm malum, sed etiam vetitum admittere.* *D. Thom.*

8. Atque hoc modo videtur D. Thom. 1. 2. q. 71. art. 6. ad 5. distinguere peccatum vt est contra rationem, & vt est offensiuum Dei, & priori modo considerari à Philosopho morali; posteriori autem modo à Theologo. In illo ergo casu esset actus malus moraliter peccatum, & culpa, non tamen Theologicè, seu in ordine ad Deum, & eodem modo videtur intelligendum, quod ibidem dicit in solutione ad 4. talia peccata in ordine ad legem æternam esse mala, quia prohibita, vtique illa malitia Theologica (vt sic dicam) quam non haberet actus, nisi esset prohibitus. Et ita videtur intelligenda ratio, quam subdit, quæ aliàs videri potest obscura. Nam cùm dixisset, omne peccatum esse malum, quia prohibitum in ordine ad legem æternam, subdit, *Ex hoc enim ipso, quòd est inordinatum, iuri naturali repugnat.* Quæ ratio potiùs videtur probare esse prohibitum, quia malum, quàm è conuerso. Quod verum est loquendo de malitia moralis inordinationis, tamen ratione illius additæ est lex æterna, & diuina prohibitio, ad quam habet tale peccatum specialem repugnantiam, & consequenter inde habet specialem deordinationem, quam non haberet, si prohibitio diuina non interuenisset, per quam deordinationem completur ratio peccati theologicè sumpti, & ratio culpæ simpliciter apud Deum. Et in *Victor.* hoc sensu videntur loqui Victor. & nonnulli alij Theologi, & ita non procedunt replicæ factæ, nisi fiat vis in solis verbis.

9. Ex illa ergo hypothesi hoc modo explicata, & concessa, nihil potest inferri contra nostram sententiam, nec contra rationes, quibus illam probauimus. Nam admissa illa conditionali in dicto sensu, nihilominus nunc lex naturalis verè, & propriè prohibet quidquid secundùm se malum, seu inordinatum est in actibus humanis, & sine tali prohibitione actus non haberet (vt sic dicam) consummatam vel perfectam rationem culpæ, & offensæ diuinæ, quæ negari non potest in actibus, qui præcisè sunt contra legem naturæ.

10. Vt autem omnino constet, quomodo possit hæc prohibitio diuina intrinsecè ac per se pertinere ad legem naturæ; oportet secundum punctum exponere, videlicet, an hypothesis illa possibilis sit, id est, quod Deus per propriũ actũ suę voluntatis non adiunxerit legẽ propriam vetantem, vel præcipientẽ ea, quę sunt de dictamine rationis naturalis. In quo duo possunt cogitari modi dicendi. Primus est, Deum quidem posse de potentia absoluta non facere talem prohibitionem, quia non apparet implicatio contradictionis, vt videntur probare omnia, quæ Okam, Gerson, & alij pro sua sententia congerunt; nihilominus tamen id fieri non posse secundum legem ordinariam diuinæ prouidentiæ rerum naturis consentaneam: nam hoc ad minus probant rationes in contrarium factæ pro nostra sententia, & multum fauent testimonia Scripturæ, & Patrum. Et hoc videri potest sufficiens, vt lex naturalis dicatur includere proprium præceptum Dei, quia lex naturalis est illa, quæ est conformis naturis rerum.

An Deus potuerit nõ prohibere per propriam legem ea quæ sunt contra rationem naturalem.

1. Opinio affirmans.

11. Alter modus dicendi esse potest, illam hypothesim esse omnino impossibilem, quia non potest Deus nõ prohibere id, quod est intrinsecè malum, & inordinatum in natura rationali, vel non præcipere contrarium. Hæc sententia est apertè D. Thomæ dicta q. 72. art. 6. & clariùs q. 100. art. 8. ad 2. quatenus ait, decretum diuinæ iustitiæ circa hanc legem esse immutabile. Quod non potest intelligi de sola immutabilitate ex suppositione decreti: nam hoc modo quodlibet decretum Dei, in quacumque lege positiua, est immutabile; loquitur ergo D. Thom. de immutabilitate simpliciter. Vnde ita censet, non posse Deum in hoc auferre suæ iustitiæ ordinem, sicut non potest negare seipsum, vel sicut non potest non esse fidelis in promissis. Eandem opinionem supponit clarè Medin. supra, & latiùs Victor. in dicta relect. de peruenientib. ad vsum rationis, n. 9. & 10. vbi nec probabile, nec intelligibile esse censet, aliquem posse peccare, & non habere superiorem, & præceptum, seu legem eius. Vnde quàm impossibile est, hominem vtentem ratione non posse peccare, vel non habere superiorem, tam impossibile credit esse, posse Deum non vetare illa, quæ secundùm se mala sunt, aut non præcipere ea, quæ sunt necessaria ad naturalem honestatem. Ratio denique qua probauimus, de facto Deum ferre hanc legem, probat, illam esse simpliciter necessariam, quia non potest non displicere Deo talis actus, modo consentaneo suæ bonitati, & iustitiæ ac prouidentiæ.

2. Opinio negans hoc esse possibile. D. Thom.

Medin. Victor.

12. Vt verò hæc ratio declaretur, obiicitur, quia præceptum diuinum est actus voluntatis, vel voluntatẽ supponit, & ab ea ducit originem; sed diuina voluntas est libera in omnibus actionibus ad extra; ergo etiam est libera in illa voluntate; ergo potest illam non habere; ergo potest non imponere tale præceptum. Respondent aliqui, ad legem naturalem sufficere naturale dictamen intellectus diuini, quo indicat, hæc mala esse vitanda, & hæc bona facienda. Nã circa ea, quæ per se, & intrinsecè talia sunt, illud dictamen non est liberum, sed necessarium: & ex illo dictamine legis diuinæ, & æternę in tali materia necessariò dimanat quædam eius participatio ad creaturã rationalem suppósita eius creatione; & ex hac participatione, & deriuatione sine alio actu voluntatis diuinæ redundat specialis obligatio in rationalem creaturam, quasi per naturalem sequelam, ratione cuius tenetur sequi rectam rationem, vt indicantem regulam æternam, quæ est in Deo; atque ita quidquid fit de libero actu diuinę volũtatis, obligatio hęc, & prohibitio omnino necessariò sequitur ex

Obiectio.

Aliquorum solutio.

Excluditur responsio. ratione diuina. Sed hæc responsio intelligi non potest, quia solùm dictamen intellectus sine voluntate non potest habere rationem præcepti respectu alterius, nec inducere in illum specialem obligationem. Quia obligatio est motio quædam moralis ad agendum: mouere autem alium ad operandum, opus voluntatis est. Item quia tota illa obligatio non transcendit vim obiecti per se boni, vel mali, à quo habet actio, vt per se bona, vel mala sit, & iudicium rationis solùm habet rationem applicantis, vel ostendentis tale obiectum. Ac denique ratio naturalis ostendens bonum, & malum, non plus, vel magis obligat, eo quòd sit participatio rationis diuinæ, quàm obligaret secundùm se spectata, ac si à se esset.

13. *Caiet. Vera responsio ad obiectionem, & ostenditur quomodo stante libertate diuina Deus nõ possit nõ prohibere ea, quæ sunt intrinsecè mala per aliquam legẽ.* Dico igitur ex Caiet. dicto art. 8. diuinam voluntatem, licèt simpliciter libera sit ad extra, tamen ex suppositione vnius actus liberi posse necessitari ad alium, vt si vult promittere absolutè, necessitatur ad implendum promissum; & si vult loqui, aut reuelare, necessariò debet reuelare verum. Et cum eadem proportione, si vult creare mundum, & illum conseruare in ordine ad talem finem, non potest non habere prouidentiam illius, & suppositа prouidendi voluntate, non potest non habere prouidentiam perfectam, & consentaneam suæ bonitati, & sapientiæ. Ideóque suppositа voluntate creandi naturam rationalem cum sufficienti cognitione ad operandum bonum, & malum, & cum sufficienti concursu ex parte Dei ad vtrumque, non potuisse Deum non velle prohibere tali creaturæ actus intrinsecè malos, vel nolle præcipere honestos necessarios. Quia sicut non potest Deus mentiri, ita non potest insipienter, vel iniustè gubernare: esset autem prouidentia valde aliena à diuina sapientia, & bonitate, non prohibere, vel præcipere suis subditis, quæ talia sunt. Sic ergo ad argumentum distinguitur minor; nam absolutè posset Deus nihil præcipere, vel prohibere, tamen ex suppositione, quod voluit habere subditos ratione vtentes, non potuit non esse legislator eorum, saltem in his, quæ ad honestatem naturalem morum necessaria sũt. Item ratio suprà insinuata est satis probabilis, quia non potest Deus non odisse malum rectæ rationi contrarium; habet autem hoc odium non tantùm vt priuata persona, sed etiam vt supremus gubernator; ergo ratione huius odij vult obligare subditos, ne illud committant.

14. *Alia obiectio Solutio ad obiectionem, vbi ostenditur quam intimationem legis diuinæ naturalis teneatur Deus exhibere, vt homines ad illam obligẽtur.* Obiicitur verò secundò, quia ad legem non sufficit voluntas legislatoris, nisi accedat insinuatio, seu intimatio talis voluntatis; sed nihil est, quod necesse sit Deum ad intimandam talem voluntatem suam; ergo potest illam non intimare, cùm hoc sit ei liberũ; ergo potest non ferre talẽ legẽ, nec per illã obligare, quia sine intimatione non fit obligatio. Respondeo in primis, si illa voluntas Dei necessaria est ad conuenientem, & prudentem prouidentiam, & gubernationem hominum, consequenter est necessarium, vt ex vi eiusdem prouidentiæ innotescere possit hominibus illa voluntas Dei, & hoc sufficit ad rationem præcepti, & legis; neque est alia intimatio necessaria. Vnde dicitur vlteriùs, ipsummet iudicium rectæ rationis inditum naturaliter homini, esse de se sufficiens signum talis voluntatis diuinæ, nec esse necessariam aliam insinuationem. Probatur; quia iudicium rationis indicat de se diuinam prouidentiam decentem Deum, & moraliter necessariam ad plenũ dominium eius, & debitam subiectionem hominis ad ipsum, in qua prouidentia hæc legislatio continetur. Item hac de causa per lumen naturale cognoscitur, Deum offendi peccatis, quæ contra legem naturalem fiunt, & ad ipsum pertinere illorum punitionem, & iudicium; ergo ipsum naturale lumen est de se sufficiens promulgatio legis naturalis, non solùm quia manifestat intrinsecam disconuenientiam, vel conuenientiam actuum, quam lumen Dei increatum ostendit; sed etiam quia intimat homini, contrarias actiones displicere auctori naturæ, tanquam supremo Domino, & curatori, ac gubernatori eiusdem naturæ; hoc ergo satis est ad intimationem talis legis, vt sensit D. Thomas 1.2.q.90.art.4.ad 1. Et hac ratione lex naturalis vocatur lex mẽtis, vt notat Epiphan. hæres. 64. in verbis, quæ ex Methodio refert in fine illius §. & insinuat Tertullian. lib. contra Iudæos, cap. 2. *D. Thom. Epiphan. Tertul.*

15. Adhuc verò supereſſe hîc poterant difficultates, & interrogationes subobscuræ; vna est, an transgressio legis naturalis eo modo, quo à nobis explicata est, habeat specialem malitiam distinctam ab illa, quam haberet actus ex sola disconuenientia ad rationalem naturam præcisè spectatam, vt in hypothesi suprà tractata consideratur. Item si malitia illa est specialis, qualis sit, & quanta ex vi legis naturalis. Item an possit hæc specialis ratio legis naturalis inuincibiliter ignorari, vel posita tali ignorantia, an actus factus contra rationem esset offensiuus Dei, vel an haberet malitiam infinitam, seu an esset peccatum mortale. Sed hæc pertinent magis ad materiam de Peccatis, & ideo nunc illa omitto, ne ab instituto nimium digrediamur, interim videri possunt Victor, dicta relect. de peruenien. ad vsum rationis, & Gerson dicta lect. 2. de vita spirit. paulò ante corollarium primum, & alij auctores allegati. *Victor. Gerson.*

CAPVT VII.

In qua materia versetur lex naturalis, seu quæ sint eius præcepta.

1. SVpponimus ex dictis, bonum per se honestum, seu ad honestatem necessarium, & malum illi cõtrarium esse materiam huius legis; illud vt præcipiẽdum; hoc vt vitandum. Probatur, quia cùm hæc sit vera lex, & Deum habeat auctorem, non potest non esse honesta; ergo non potest præcipere nisi honestum, nec vetare nisi contrarium. Item hæc lex id præcipit, quod est naturæ rationali consentaneum, vt talis est, & vetat contrarium; illud autem non est, nisi honestũ, vt cõstat. Imò in hoc differt lex naturalis ab aliis legibus, quòd aliæ faciunt esse malum, quod prohibent, & necessarium, vel honestum, quod præcipiunt: hæc verò supponit in actu, seu obiecto honestatem, quam præcipiat, vel turpitudinem, quam prohibeat, & ideo dici solet, per hanc legem prohiberi aliquid, quia malum, vel præcipit, quia bonum, vt capite præcedenti tactum est. *Differentia inter legem naturalem & alias.*

2. *An omne honestum, vel malum contrarium cadat sub legem naturalem.* Difficultas ergo est, an omne honestum bonum, vel malum contrarium, cadat sub legem naturalem. Nam quidam dixerunt, sola generalia principia per se nota, quæ versantur circa bonitatem, vel malitiam moralem, qualia sunt, *bonum est faciendum, malum vitandum; quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, esse materiam huius legis, non verò conclusiones, quæ ex his principiis eliciuntur, vt *depositum esse reddendum, furtum vitandum*. Solet citari pro hac sententia D. Thom. q. 94. a. 2. & Durand. tract. de Legib. quem habere nõ potui, sed illũ refert Turrecr. in c. *ius naturale*, d. 1. n. 3. & aliqui Iuristæ ita defendunt hanc opinionem, vt existimẽt, præcepta Decalogi non cõtinere ius naturale, sed ius gentium, quod putant esse diuersum. In quã sententiam videtur inclinare Soto lib. 1. de iustit. q. 5. art. 4. vt capite sequenti latiùs dicam. Videntúrq; fundari in modo loquendi Iureconsultorũ, qui eos actus, quos dictat ratio, solùm per discursum non tribuunt iuri naturali, vt videre licet in l. 1. 2. & 3. & l. *omnes*, cum *Opinio asserentium sola communia principia, & generalia cadere sub legẽ naturalem. D. Thom. Durand. Turrecr. Soto. L. omnes.*

L. bona fide. cum aliis, ff. de iustit. & iur. & in l. *bona fide*, ff. depositi.

3. Ratio esse potest primò, quia ius naturale est id, ad quod ipsa natura immediatè inclinat; huiusmodi autem solùm sunt prima principia: nam quæ per discursum comparantur, potiùs ab ipso homine habent originem. Vnde etiam in ipsis habitibus distinctio est inter habitum principiorum, & conclusionum. Secundò, quia ius illud, quod versatur circa prima principia, est prorsus immutabile, tam ex parte sua, quàm ex parte hominum, quia ignorari non potest: illud autem, quod versatur circa conclusiones, mutari potest, & ignorari. Tertiò, quia alias etiam actus virtutum, quos præcipiunt homines, pertinerent ad legem naturæ, quia per discursum ex illa eliciuntur. Quartò, quia alias non distingueretur ius gentium à iure naturali, sed illius pars esset, vel sub illo contineretur.

4. *Resolvitur quæstio, & ostenditur ius naturale cõplecti omnia præcepta moralia, quæ habent euidentem honestatem necessariã ad morum rectitudinem.* Nihilominus dicendum est, ius naturale complecti omnia præcepta, seu principia moralia, quæ euidentem habent honestatem necessariam ad rectitudinem morum, ita vt opposita moralem inordinationem, seu malitiam euidenter contineant. Hæc est mens D. Thomæ q. 91. art. 2. q. 94. art. 2. & 4. q. 95. art. 2. & q. 100. art. 1. 2. & 3. vbi Caiet. Conrad. & alij expositores idem sentiunt, Soto lib. 1. de iustit. q. 4. art. 2. & q. 5. art. 1. & 2. & lib. 3. q. 1. art. 2. & 3. & idem sumitur ex Theologis in præcedenti cap. allegatis, & ex Turrecr. in cap. *ius autem*. d. 1. per plures articulos, præsertim in primo, & vltim. Couarr. in regula, *Peccatũ*, 2. p. §. 11. n. 4. Item sumitur ex Arist. 5. Ethic. cap. 7. vbi omne ius in naturale, & legitimum distinguit, sub naturali comprehendens omne illud, quod necessariam, & immutabilem habet veritatem. Eadémque est sententia Ciceronis lib. 2. de Inuent. Vbi definit, ius naturæ esse *quod nobis non opinio, sed quædam innata vis affert, vt religionem, pietatem*, &c. Idem sensit Isidor. 5. Etymol. cap. 3. vbi aliis exemplis ius naturale declarat. Item August. lib. 1. de libero arbitr. cap. 3. quatenus adulterium ponit, esse contra ius naturæ: nam eadem ratio est de omnibus similibus. Denique sumi hoc potest ex illo Psal. 4. *Quis ostendit nobis bonum? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Nam inde rectè colligimus, omnia, quæ lumen naturale euidenter manifestat, pertinere ad legem naturę. Et confirmari potest ex illo Pauli ad Roman. 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* Vnde infert, eos sibi ipsis esse legem: illa autem, quæ euidenter cognoscuntur lumine naturæ, siue cum discursu, siue absque illo cognoscantur, rectè dicuntur naturaliter fieri; ergo.

D. Thom. Caietan. Conrad. Soto. Turrecr. Couarr. Arist. Cicero. D. Isidor. August. Psal. 4. Rom. 2.

5. *Confirmatur assertio ratione.* Ratione etiam declaratur assertio: nam ea quæ naturali ratione cognoscuntur, in triplici genere distingui possunt; quædam sunt prima principia generalia morum, vt sunt illa, *honestum est faciendum, prauum vitandum, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, & similia, de his nullum est dubium pertinere ad legem naturalem; alia sunt principia magis determinata, & particularia, tamen etiam per se nota ex terminis, vt, *iustitia est seruanda, Deus est colendus, temperatè viuẽdum est*, & similia, de quibus etiam nulla est dubitatio, & à fortiori patebit ex dicendis. In tertio ordine ponimus conclusiones, quæ per euidentem illationem ex principiis naturalibus inferuntur, & non nisi per discursum cognosci possunt; inter quas quædam faciliùs, & à pluribus cognoscuntur, vt adulterium, furtum, & similia, praua esse; aliæ maiori indigent discursu, & non facilè omnibus notæ, vt fornicationem esse intrinsecè malam, vsuram esse iniustam; mẽdacium nunquam posse honestari, & similia. De his ergo omnibus intelligitur assertio posita: nam omnia hæc ad legem naturalem pertinent. Quòd si id probatum fuerit, etiam de conclusionibus, cuiuscumque gradus, dummodo euidentiæ gradum certum attingant, à fortiori erit probatum de reliquis.

Probatur ergo primò inductione: nam præcepta Decalogi sunt de iure naturæ, vt est indubitatum apud omnes, & tamen non omnia continent principia per se nota, sed aliqua indigẽt discursu, vt etiam est clarum. Multóque id clarius est de multis præceptis naturalibus, quæ in illis continentur, vt est præceptum prohibens simplicem fornicationem, vel vsuram, vel vindictam de inimico propria auctoritate, de quibus secundùm doctrinam Catholicam certum est, esse de iure naturali. Et similiter in præceptis affirmatiuis, seruare votum, vel promissionem, date eleemosynam ex superfluo, honorare parentes, naturalia præcepta sunt non solùm secundùm fidem, sed etiam secundùm Philosophos, & omnes rectè sentientes, & tamen non sine discursu, & interdum multa ratiocinatione concluduntur. Secundò argumentor ratione, quia omnia illa, quæ in illis membris comprehenduntur, præcipiuntur, quia honesta sunt, vel prohibentur, quia mala sunt, & non è conuerso; ergo illa non pertinent ad legem positiuam; ergo ad naturalem: non enim est aliud membrum legis, vt suprà notaui. Prima consequentia patet, quia illa est propriè lex positiua, quæ addit necessitatem, præter id, quod postulat intrinseca natura materiæ: nam (vt dixit Arist.) lex positiua est de his rebus, quæ non referunt, priusquam lex ponatur. Antecedens autem patet, quia veritas principij non potest stare sine veritate conclusionis, quando illa necessariò elicitur, & ideo si conclusio, pertinens ad honestatem, necessariò sequitur ex principiis naturæ, per se, & ab intrinseco, habet honestatem, etiam secluſa lege extrinseca; ergo si adhibetur lex, ideo est, quia illud obiectum necessariam habet honestatem, & idem est è contrario de malitia, & prohibitione.

6. *Arist.*

7. Tertiò, de primis generalibus principiis nemo dubitat; ergo nec de particularibus dubitari potest, quia etiam illa per se, & ex vi terminorum habent conuenientiam cum natura rationali, vt talis est; ergo nec de conclusionibus ex his principiis euidenter elicitis dubitandum est, quia veritas principij in conclusione continetur, & qui vnum præcipit, vel prohibet, necessariò prohibet id, quod in illo continetur, vel sine quo subsistere non potest. Imò si propriè loquamur, magis exercetur lex naturalis in his principiis, vel conclusionibus proximis, quàm in illis principiis vniuersalibus, quia lex est proxima regula operationis; illa autem communia principia non sunt regula nisi quatenus per particularia determinantur ad singulas species actuum, seu virtutum. Denique hæc omnia præcepta necessitate quadam prodeunt à natura, & à Deo quatenus auctor est naturæ, & tendunt ad eundem finem, nimirum ad debitam conseruationem, & naturalem perfectionem, seu felicitatem humanæ naturæ; ergo omnia pertinent ad naturale ius.

8. *Gratian.* Addit verò Gratian. ad 1. in principio, Ius naturale esse, quod in lege, & Euangelio continetur. Quod si verum est, non solùm ea, quæ diximus, sed etiam quę vel per Moysem Deus præcepit, vel Christus iussit in lege noua, ad ius naturale pertinebunt: nam hæc sunt, quæ in Euangelio, & lege continentur. Ad quod tacitè respondens Glossa ibi dicit, ius naturale ibi vocari à Gratiano ius diuinum, indicans comprehendere non solùm ius diuinum naturale, sed etiam positiuum, & hoc sequuntur aliqui Iuristæ. Imò D. Thomas in 4. distinct. 33. quæst. 1. artic. 1. ad 4. inquit, *Aliquando dici naturale, non solùm id, quod est à principio intrinseco, sed etiam quod est ex infusione, & impressione superioris agentis, scilicet, Dei; & sic accipi ab Isidoro, cùm dicit ius naturale esse*

Glossa. D. Thom.

quod in lege, & Euangelio continetur: nam licèt illa verba non sint Isidori, sed Gratiani, videntur fundata in
D.Isidor. Isidoro ibidem relato in cap.1.ex lib.5.Etym. cap. 2. dicente, *Omnes leges diuinæ sunt, aut humanæ; diuinæ natura; humanæ, moribus constant.* Sed nihilominus hic sensus non videtur ab his Patribus intentus, tum quia satis explicant de quo iure naturali loquantur, scilicet, de eo, quòd est commune omnibus nationibus, eo, quòd instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur, & ita illud distinguunt à iure ciuili. Vnde apertè loquuntur de iure, seu legibus, quibus homines ex vi suæ institutionis merè naturalis, vel ex naturalibus constitutæ, gubernati sunt à principio; non ergo comprehendunt ius diuinum supernaturale, seu positiuum; nec est verisimile, quòd cæremonias omnes legis veteris, & sacramentorum præcepta sub appellatione legis naturalis cõprehenderint.

3. *Dictum Gratiani explicatur.* Dico ergo, Gratianum non dicere, ius naturale complecti omnia, quæ in lege, & Euangelio continentur, neque illo modo describere, seu definire ius naturale, sed affirmare solùm hoc ius naturale contineri in lege, vtique quoad præcepta moralia eius, & præcepta duarum tabularum, & illud etiam contineri in Euangelio, vel quatenus expressè in eo confirmantur, & explicantur præcepta Decalogi, Matth.5. vel quatenus virtute totum ius naturale cõtinetur in illo principio, quod habetur Matth.7. *Quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis,* *Matth 7.* & hoc vltimum fuisse videtur à Gratiano maximè intentum. Vnde sic est eius litera coniungenda, *Ius naturale est, quo quisque iubetur alij facere, quod sibi vult fieri; quod in lege, & in Euangelio continetur.* *Gratian.* Vnde Christus in Euangelio dixit, &c. Et ita ferè exposuit D. Thomas 1.2.q.94.art.4.ad 1.& Turrecr. ibi art.3. ad 4. licèt non constanter loquatur, nunc vnam, nunc alteram responsionem admittendo, & priùs improbando Glossam, & postea probando responsionem *D.Thom. Turrecr.* D. Thomæ in 4. quam postea sine dubio retractauit. Supererat verò hîc explicandum, an omnes conclusiones, quæ ex principiis iuris naturalis euidenter eliciuntur, sint simpliciter de iure naturali, & quæ connexio, quámve necessaria, seu euidens ad hoc necessaria sit: hoc verò partim respondendo ad argumenta, partim in sequentibus capitibus declarando immutabilitatem legis naturalis, cõmodiùs expedietur.

10. Ad fundamenta contrariæ sententiæ in primis nego, D. Thomam in contraria fuisse sententia, quod satis ex dictis manifestum est, nec etiam Soto aliter *Soto.* sensit, vt ipse copiosiùs declarauit lib.3.de iustit.q.1. art.3. De opinione verò Iuristarum dicam in capite sequenti. Ad primam verò rationem respõdeo, quidquid est ex necessario dictamine rationis naturalis, consequi ex necessitate ad naturam, & esse ex naturali inclinatione, siue immediatè, siue mediatè, & per discursum tale dictamen formetur. Quia non solùm immediata passio, sed etiam mediata fluit à natura, nec solùm principium internum motus, sed etiam motus ipse, & terminus eius naturalis est, ad rem moralem, seu obligationem parum refert, quòd interueniat, vel non interueniat discursus, si obligatio ipsa, & cum obiecto, & cum natura habet intrinsecam cõnexionem. Ad secundam rationem ostendam infrà, legem naturalem nõ esse propriè mutabilem, quamuis quædam præcepta eius possint habere materiam magis, vel minùs mutabilem, quod non variat rationem formalem legis.

11. *An omnes actus virtutũ cadant sub naturalem legem.* In tertio argumento postulatur specialis difficultas, an omnes actus virtutum pertineant ad naturalem legem, quam tractat D. Thomas dicta q.92. art. 3. & q.100.art.2. Et in hoc loco respondet affirmando; explicat autem sub iure naturali se comprehendere non *S.Thom.* tantùm præcepta, sed etiam consilia. Nos autem prius de præceptis quærimus. Posset igitur hoc facilè expediri eodem modo, quo diximus in lege æterna; nimirum, omnes actus virtutum quoad specificationem, seu modum, quo fieri debent, cadere sub naturalem legem, licèt non omnes simpliciter, seu quoad exercitium præcipiantur. Aliter verò idem D.Thom. in priori loco sub distinctione respondet, actus virtutum dupliciter considerari posse, scilicet, vel secundùm rationem virtutis, id est, vt studiosi sunt, vel absolutè, vt sunt tales actus; & priori modo affirmat omnes actus virtutum cadere sub legem naturæ; posteriori autem modo negat. Quæ distinctio dupliciter exponi potest: primò vt sensus sit, omnis virtutis actum secundùm specificam rationem spectatum posse cadere sub præceptum naturale præcipiens nõ tantùm modum, sed etiam exercitium actus (ita enim in rigore loquimur de præceptis) si autem considerentur in individuo omnes actus cuiuscumque virtutis, sic non omnes actus virtutum esse in præcepto naturali. Quæ posterior pars clara est, tum de actibus consiliorum, tum de multis actibus bonis, qui licèt non sint optimi, & ideo non sint in consilio, nec etiam sint necessarij, & ideo non sint in præcepto; nihilominus sunt honesti, & licitè fieri possunt, vt actus matrimonij, &c.

12. *An in omni virtute sit naturale præceptum obligãs aliquando ad illius exercitium.* Ex priori verò parte oritur difficultas, an in omni virtute sit naturale præceptum obligans aliquãdo ad exercitium illius virtutis: nam regulariter esse, satis per se manifestum est. In aliquibus autem virtutibus non ita videtur, vt in liberalitate, quæ ex se videtur excludere debitum, & in eutrapelia, quæ videtur etiam maximè volũtaria. Verumtamen exacta tractatio huius difficultatis postulat cognitionem omnium virtutum, ideóque breuiter asserо, si præceptum rigorosè sumatur, prout obligat ad mortale, non habere locum in omni materia virtutis, sed in grauioribus virtutibus, quod probat ratio facta. Et de veritate multi sentiunt nunquam obligare ex genere suo ad mortale, quia nisi illi adiungatur obligatio iustitiæ, vel alterius similis virtutis intra suos limites, non obligat ad mortale. At verò si latiùs loquamur de obligatione etiam ad veniale, sic probabile est nullam esse virtutem, quæ aliquando non possit obligare ad suum vsum. Quia cùm ex omnibus virtutibus simul sumptis resultet integra rectitudo hominis, & debitus operandi modus, tam respectu sui, quàm in ordine ad alios, verisimile est, omnes virtutes habere suas opportunitates, in quibus exercendæ sunt ex propria obligatione, quam nec liberalitas, nec quæliber alia virtus excludit.

13. Alius sensus illius distinctionis esse potest, actum virtutis posse considerari vel materialiter, vt est v.g. comedere, vel abstinere; vel formaliter, vt in tali actu consideratur medium. D. Thomas ergo hoc posteriori modo loquitur de his actibus cùm dicit cadere sub legem naturæ; nam hæc respicit honestatẽ. In quo etiam est considerandum, duobus modis cõtingere in aliquo actu esse medium virtutis: vno modo ex re ipsa, quia comparando talem materiam ad talem personam cum talibus circunstantiis, in ea inuenitur medium virtutis ex sola ratione, & discursu naturali; & tunc clarum est, naturalem legem ibi obligare. Alio verò modo contingit, medium virtutis constitui in aliqua materia ex sola lege positiua, vt in ieiunio, vel in iusto rei pretio, & tunc difficultas est, an ibi habeat locum lex naturæ: nam D.Thomas indifferenter, & generaliter loqui videtur, & ita etiam videtur à Caiet. & aliis intelligi. In contrarium verò est, quia hoc modo, vel tollitur obligatio legis positiuæ, vel multiplicantur circa idem obligationes. Sed hoc dicam commodiùs, explicando effectº legis naturalis. Nũc solũ asserо, interuenire

quidem

quidem ibi legem naturalem, non tam vt per se obligantem, quàm vt dantem efficaciam legi positiuæ.

74. Quartum argumentum postulabat grauem difficultatem de distinctione inter ius naturale, & ius gentium, quæ declarari non potest, non declarato vtroque extremo, & ideo reseruamus illam in vltimam partem huius libri, vbi post consummatam tractationem de iure naturali secundùm se, aliquid dicemus de iure gentium, & tunc commodiùs dicetur, quomodo inter se distinguantur.

CAPVT VIII.

An lex naturalis vna sit?

1. TRia possunt in præsenti inquiri. Primum, an in vno homine vna sit: secundum, an in omnibus hominibus, & vbique vna sit: tertium, an in omnibus temporibus, & in omni statu humanæ naturæ vna etiam sit. Priùs verò quàm respondeam ad singula, aduerto, quod suprà notaui, legem hanc naturalem posse sumi vel in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam, quatenus suam etiam naturam habet. In hoc ergo sensu manifestum est, legem naturalem esse duplicem; aliâ humanitatis (vt sic dicam) aliam gratiæ: sunt enim diuersorum ordinum, & ad fines valde distinctos ordinatur. Vnde vna istarum legum humanæ naturæ purè connaturalis est; altera simpliciter supernaturalis. Et hanc distinctionem apertè docuit Caietanus 1.2. q. 100. artic. 1. & sumitur ex D. Thoma ibi, & clariùs ar. 3. Igitur de vtroque illorum membrorum possunt illa tria inuestigari; imò omnia, quæ de lege naturali dicuntur, possunt cum proportione ad vtramque applicari. Nos autem quasi gratia exempli ferè semper loquimur de lege omnino naturali, tum quia est notior, tum quia frequentiùs ita loquuntur auctores.

Caiet. *D. Thom.*

2. *In vnoquoque homine plura esse precepta naturalia, ex omnibus tamen vnam legem componi.* *D. Thom.* *Soto.*

Ad primum ergo quæsitum dicendum est, in vnoquoque homine plura esse naturalia præcepta; ex omnibus verò componi vnum ius naturale. Ita rem hanc explicat D. Thomas citatis locis, Soto, & alij; & sumitur ex l. 1. ff. de iustit. & iure, ibi, *Hoc ius collectum est ex naturalibus præceptis.* Ratio autem vnitatis, præter communem modũ loquendi, fundatur à D. Thoma in reductione omnium præceptorum naturalium ad vnum primum principium, in quo illa præcepta quasi vniuntur: vbi enim est vnio, est aliqua vnitas. Atque huc spectat sententia Basilij in regula, fusiùs disp. regul. 1. dicentis, esse ordinem in diuinis mandatis, vnum esse primum, quod est dilectionis Dei; aliud secundum, dilectionis proximi, vt dicitur Matth. 22. ad quæ duo tanquam ad prima principia cætera reducuntur, vt etiam Paul. significauit Rom. 13. Addi denique potest, omnia naturalia præcepta vniri in vno fine, & in vno etiam auctore, seu legislatore, & in vno modo vel vitandi malum, quia malum est, vel præcipiendi bonum, quia honestum, ac necessarium est; hæc ergo sufficiunt ad moralem vnitatem.

Basil.

3. *D. Thom.* *Caietan.*

Vt autem multitudo præceptorum ad aliquem ordinem redigatur, distingui possunt in varia capita, vel ex parte personarum ad quas ordinantur quasi obiectiuè; & sic quædam præcepta versantur circa Deum, quædam circa proximum, quædã circa ipsummet hominem. Possunt etiam distingui per virtutes: nam quædam sunt præcepta iustitiæ; aliæ charitatis, seu amoris naturalis, &c. Item distingui possunt per ordinem ad intellectum, & sic distinguuntur à D. Thoma, Caiet. & aliis naturalia præcepta, sicut distinguuntur à Philosophis propositiones necessariæ: nam quædam sunt per se notæ, & in se, & respectu omnium hominum, vt sunt vniuersalissima præcepta; aliæ sunt in se per se notæ, ac immediatè, non A tamen quoad nos, quamuis respectu sapientum possint esse tales, vt sunt aliqua præcepta singularum virtutum, & præcepta Decalogi: aliæ verò sunt, quæ indigent discursu, inter quas est etiam latitudo: nam quædam facilè, aliæ difficilè cognoscuntur. Quæ distinctio confert ad cognoscendam ignorantiam legis naturalis, de qua statim dicemus.

4. *D. Thom.*

Vltimò reducit D. Thomas in d. art. 2. q. 94. quem Caietanus, & alij imitantur, varietatem hanc præceptorum naturalium ad varias hominis inclinationes naturales: est enim homo indiuiduum quoddã ens, & vt sic inclinatur ad conseruandum suum esse, & ad suam commoditatem; est etiam ens corruptibile, seu mortale, & vt sic inclinatur ad conseruationem speciei, & ad actiones propter illam necessarias; tandem rationalis est, & vt sic capax immortalitatis, & spiritualium perfectionum, & communicationis cũ Deo, ac societatis cum rationalibus creaturis. Lex ergo naturalis perficit hominem secundùm omnem inclinationem suam, & vt sic continet varia præcepta; temperantiæ, vel fortitudinis secundùm primam inclinationem; castitatis, & prudentiæ quoad secundam; religionis iustitiæ, &c. quoad tertiã. Nam hæ omnes propensiones in homine spectandæ sunt, quatenus aliquo modo determinatæ, & eleuatæ per gradum rationalem. Nam si considerentur vt merè sunt naturales, vel animales, potiùs frænandæ sunt ad virtutem assequendam, vt dixit Aristot. 2. Ethic. cap. 9. & optimè Chrysost. Hom. 11. ad Populum, versus finem: tamen vt regulabiles per rectam rationem, singulis respondent propria, & accommodata præcepta.

Arist. *Chrysost.*

5. *Legem naturalem esse vnam in omnibus hominibus.* *Arist.* *Cicero.* *Lactant.* *D. Thom.*

Secundò dicendum est, hanc legem naturalem esse vnam in omnibus hominibus, & vbique. Ita Arist. 5. Ethic. cap. 7. Cicero, cuius egregia verba in superioribus allata sunt, & refert Lactantius lib. 2. Institutionum, cap. 7. & lib. 5. cap. 8. D. Thomas q. 94. ar. 4. & ibi omnes. Ratio est, quia hæc lex est veluti proprietas consequens, non rationem propriam alicuius indiuidui, sed specificam naturam, quæ eadem est in omnibus. Item synderesis eadem est in omnibus hominibus, & per se loquendo esse posset eadem cognitio conclusionum; ergo & eadem lex naturæ. Hic verò occurrebat obiectio, quia diuersæ nationes vsæ sunt legibus contrariis naturalibus præceptis; ergo non est eadem lex naturæ in omnibus. Antecedens constat ex Hieronym. lib. 2. contra Iouin. & Theod. lib. 9. Curat. D. Thoma q. 94. art. 4. vbi ex Iulio Cæsare li. 6. de bello Gallic. refert, apud Germanos olim furtum non fuisse reputatum iniquum. Et de Lacedæmonibus idem refert Castro ex Plutarc. lib. 2. de lege pœnal, cap. 14. Adulteria etiam à Lycurgo probata fuisse refert Plutarch. in vita illius. Respondeo breuiter ex D. Thoma suprà, hanc legem quoad substantiam in omnibus hominibus esse vnam; quoad notitiam verò non esse integram, vt sic dicam in omnibus.

Obiectio. *Hieron.* *Theodor.* *D. Thom.* *Castro.* *Plutarc.* *Solutio.*

6. *D. Thom.*

Declaro breuiter: nam suprà dixi, hanc legem posse considerari in actu primo, & vt sic, esse ipsum intellectuale lumen; hoc ergo modo constat, esse in omnibus eandem. Potest vlterius esse in actu secundo, id est, in actuali cognitione, & iudicio, vel etiam in proximo habitu iam comparato per actum: atque hoc modo est ex parte in omnibus, qui ratione vti possunt: nam saltem quoad prima, & vniuersalissima principia ignorari non potest, quia sunt ex terminis notissima, & adeò conformia, & quasi adæquata naturali inclinationi rationis, & voluntatis, vt tergiuersari non possit. Et hoc modo dixit D. Thomas suprà art. 6. legem naturalem non posse aboleri à cordibus hominum, saltem quoad hæc principia. Quomodo aliqui intelligunt Arist. 3. Ethic. cap. 1. dicentem, meritò quemlibet reprehendi propter ignorantiam vniuersalem. Quoad alia verò particularia præ-

Arist.

cepta ignorari potest; qua ignorantia suppositа, potuerunt aliquæ gentes introducere leges contrarias iuri naturæ; nunquam tamen ab illis habitæ sunt vt naturales leges, sed vt humanæ positiuæ.

7. *An ignorantia naturalium præceptorum possit esse inuincibilis? Opinio negans. Castro. Alens. Durand. Gratian. Glossa. Sententia auctoris.*

Hìc verò occurrebat quæstio, an hæc ignorantia naturalium præceptorum possit esse inuincibilis. Castro suprà significat, non posse, & fuit aliquorum Theologorum opinio, vt videre licet in Alense 2. p. q.153.ar.3.& Durand.in 3.d.25. q.1.& inclinant etiam aliqui Iuristæ, vt patet ex Gratiano post cap.*turbatur.* 1.q.4.& Glossa in cap.vlt.de consuetud. Sed quia hæc res latiùs tractari solet in materia de Peccatis. 1. 2. q. 76. mea sententia breuiter est, prima principia ignorari nō posse vllo modo, ne dum inuincibiliter: præcepta verò particularia, quæ vel per se nota sunt, vel facillimè ex per se notis colliguntur, ignorari quidem posse, non tamen sine culpa saltem per longum tempus, quia & facillima diligentia cognosci possunt, & natura ipsa, & conscientia ita pulsat in actibus eorum, vt non permittat inculpabiliter ignorari, & huiusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia. Et hoc satis significauit Paulus ad Rom. 2. nam de transgressionibus horum præceptorum loquebatur, quando de gentibus dicebat, datas esse in reprobum sensum propter peccata sua. Et idem sumitur ex ca. *flagitia.* 32. q.7. Alia verò præcepta, quæ maiori indigent discursu, ignorari possunt inuincibiliter, præsertim à plebe, iuxta cap. *obiiciuntur.* 1.q.4. Et ratio per se facilis est. Videatur Corduba lib.4.quæstion.q.4.& Soto 1.de iustit.q.4.art.4.

Cap. flagitia.

Cap. obiiciuntur. Corduba. Soto.

8. *Legem naturalem esse vnam in omni tempore, ac statu humanæ naturæ. Arist. Cicero. Lact.*

Vltimò dicendum est, hanc legem naturalē etiam esse vnam in omni tempore, & statu humanæ naturæ. Ita etiam docuit Arist. suprà dicens, *vbique & semper,* & Cicer.3.de repub.& apud Lactant. lib.de vero cultu, c.8. dicentem, *omni tempore omnes gentes,* &c. Ratio verò est eadem, quia hæc lex non sequitur ex aliquo statu huius naturæ, sed ex ipsa natura secundùm se. Sunt autem, qui dicāt, licèt hoc sit verum quoad vniuersalia principia huius legis, tamen quoad conclusiones non ita esse; sed distinguendum esse duplicem statum huius naturæ, scilicet, vel integræ, vel corruptæ, & illis tribuendum esse diuersum naturale ius. Nam in natura integra ius naturale petebat v.g. libertatem omnium hominum, & dominia communia, & similia: in natura verò corrupta petit seruitutes, rerum diuisionem, &c. vt sumitur ex l. *manumissiones,* ff. de iustit.& iure.& §. *ius autem,* Instit.de iure naturali.

L. manumissiones.

9. Distinctio verò necessaria non est. Primò, quia illa exempla, quæ afferuntur, & siqua sunt similia, non pertinent ad naturale ius proprium, & positiuum, sed ad ius gentium, vt infrà latiùs explicabo. Vnde propria præcepta naturalia, regulariter saltem loquendo, communia sunt vtrique statui. Secundò, quia aliud est loqui de existentia præceptorum (vt sic dicam) aliud de actuali obligatione, seu exercitio eorum. Quāuis ergo status postulare possit vsum vnius præcepti, & non alterius; nihilominus ius naturæ semper idem est, & eadem complectitur præcepta, quia vel sunt principia, vel conclusiones necessariò elicitæ; ergo habent necessitatem, quæ in nullo statu deficit. Declaratur tandem, quia vel in lege naturæ considerantur præcepta negatiua, vel affirmatiua. Negatiua necesse est eadem semper esse, & fuisse in omni statu, quia prohibent actiones intrinsecè malas, quæ proinde in omni statu malæ sunt; obligant etiam pro semper, & ideo in omni etiam statu obligant, si materia illorum occurrat. Præcepta autem affirmatiua, cùm etiam præcipiant res per se honestas, semper etiam eandem honestatem habent; tamen quia non obligant pro semper, fieri potest, vt in vno statu occurrant occasiones exequendi quædam præcepta, in alio verò aliæ; quod non satis est, vt lex dicatur esse diuersa: nam etiam in statu naturæ corruptæ aliud est tempus pacis, aliud belli, in quibus diuersa præcepta seruanda sunt, & ars medicinæ est eadem, quamuis alia præcipiat tempore sanitatis facienda, alia tempore ægritudinis: sic ergo semper idem est naturale ius.

CAPVT IX.

Vtrùm lex naturalis obliget in conscientia.

1. EXplicuimus hactenus naturam, & causas, seu materiam legis naturalis, sequitur dicendum de effectibus eius, inter quos potissimus est obligatio, vel ferè vnicus; nam si quos alios habet, ad hunc reducuntur: igitur de hac obligatione, & modo eius dicendum est.

2. *Resolutio. Legem naturalem obligare in cōscientia. Rom.2.*

Et primò statuendum est, legem naturalem obligare in conscientia. Hoc est certum de fide, vt sentiunt Theologi. Et sumitur ex illo Paul. Rom.2. *Quicumque sine lege* (vtique scripta) *peccauerunt, sine lege peribunt,* scilicet, quia naturalem legem violarunt. De qua subiungit: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt,* &c. *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Ratio verò in primis est, quia lex naturalis est lex Dei, vt ostensum est. Secundò, quia est proxima regula honestatis moralis; vnde malitia moralis per oppositionem ad hanc legem insurgere solet, & ita definitur, peccatum esse actum contra legem Dei, quod licèt Augustin. & D. Thomas expli-

D.Thom.

cent de lege æterna, tamen in materia legis naturalis in tantum aliquid est contra legem æternā, in quantum est contra rationem, vt idem D. Thom. sensit 1. 2.q.71.art.6.ad 4.& 5. Quia, vt suprà dixi, lex æterna quoad nos non est proxima regula, nisi quatenus explicatur per legem naturalem. Atque hinc fit, vt hæc lex in sua latitudine obligare possit tā sub culpa mortali, quàm sub culpa veniali, vt apertè sumitur ex cit. loco Pauli, & facilè potest inductione ostendi. Ratio verò est, quia materia huius legis sæpe est valde grauis, & necessaria ad charitatem Dei, vel proximi seruādam, atque adeò ad felicitatem humanam consequendam. Quando autem præcepta huius iuris vno, vel alio modo obligent, non spectat ad hunc locum, sed in materia de Peccatis declaratur, quōmodo veniale, vel mortale peccatum ex natura rei distinguantur, & infrà tractantes de lege humana aliquid attingemus.

3. Contra hanc autem veritatem potest obiici primò, quia lex naturalis est dictamen rationis naturalis, sed ratio naturalis non cognoscit æternā pœnam; ergo nec lex naturalis potest obligare sub reatu pœnæ æternæ; ergo nec sub culpa mortali. Posterior consequentia patet, quia culpa mortalis est, quæ reatum pœnæ æternæ inducit. Prior verò probatur, quia non potest lex obligare ad pœnam, quam non potest manifestare, nec inferre. Propter hoc Gerson in 3. p. tract.de vit.spirit.lect.4. Alphab.62. lit.G. videtur negare, legem naturalem, vt talis est, posse obligare ad culpam præcipuè mortalem. Sed de huius auctoris sententia, & sensu dicemus latiùs lib.seq. ca.18. Nunc solùm dicimus, negari non posse secundùm fidem, quin transgressio legis naturalis sufficiat ad æternam damnationē, etiamsi omnis supernaturalis lex ignoretur. Hoc enim conuincunt testimonium Pauli, & rationes adductæ. Nec obstat obiectio, quia lex naturalis licèt in nobis sit ipsa ratio, tamen in Deo est ratio, aut voluntas diuina, & ideo satis est, quòd Deus ipse cognoscat pœnam debitam transgressoribus talis legis. Nam ad incurrendum reatum alicuius pœnæ, non est necessarium, vt ipse subditus, & trāsgressor legis cognoscat pœnam debitam suæ transgressioni;

greſſioni; ſed ſatis eſt, vt faciat actum dignum tali pœna, vt ipſemet Gerſon fatetur ibidem lect. 2.

4. Secundò obiici poteſt, quia lex naturalis non facit obligationem, ſed ſupponit; ergo obligatio non eſt effectus eius. Antecedens patet: nam hæc lex prohibet aliquid, quia malum eſt; ergo ante illam eſt obligatio vitandi tale malum. Et idem eſt cum proportione de imperio, & præcepto faciendi bonum, quia bonum eſt. Ad hoc verò ex parte reſponſum eſt ſuprà, & iterum occurretur inferiùs; & ideo nũc breuiter dico, obiectionem illam probare aſſertionem. Nam, ſi lex hæc prohibet aliquid quia malum, propriam, & ſpecialem neceſſitatem inducit vitandi illud, quia hoc intrinſecum eſt prohibitioni. Simul autem probat, aliquid hanc legem ſupponere, quod pertinet ad intrinſecum debitum naturæ, quia vnaquæque res quodammodo ſibi debet, vt nihil faciat ſuæ naturæ diſſentaneum. Vltra hoc verò debitum addit lex ſpecialem obligationem moralem, & hanc dicimus eſſe effectum huius legis, quæ à Iuriſperitis ſolet vocari obligatio naturalis, non quia moralis non ſit, ſed vt diſtinguant illam à ciuili. Vnde etiam fatentur eſſe obligationem in conſcientia, & ita illam appellant, vt videre licet in Gloſſa l. *ex hoc iure*, verb. *obligationem*, ff. de iuſtit. & iure, Panormit. & aliis Canoniſtis in cap. *plerique*. de immunit. Eccleſ.

Gloſſa. Panorm.

5. *An omnis obligatio inducta per ius naturale in conſcientia obliget.*

Tertiò circa hanc obligationem, vt magis explicetur, dubitari poteſt, an in vniuerſum ſit verũ, obligationem inductam naturali iure, eſſe obligationem in conſcientia. Ratio dubitandi eſſe poteſt, quia omnis obligatio orta ex virtute morali eſt de iure naturę, quia, vt ſuprà diximus, hoc ius ad actus omnium virtutũ obligat, ſed non omnis obligatio ex virtute morali, eſt obligatio in conſcientia; ergo. Patet minor, quia obligatio, ex gratitudine v.g. non obligat in conſcientia; item obligatio ex amicitia quadam, &c. Confirmatur, quia obligatio ad pœnam, quæ reſultat ex culpa, de iure naturæ eſt; & tamen non obligat in conſcientia; ergo.

6. *Diſtinctio aliquorum de iure legali, & morali ad dubij ſolutionẽ. Couarr. D. Thom.*

Circa hoc aliqui diſtinguunt duplex debitum, vtrũque ortum ex iure naturæ, ſc. legale, & morale; & primum aiunt, non obligare in conſcientia, ſed tantùm ſecundum. Ita ſentit Couarr. in cap. *cùm in officiis.* n. 10. & ca. *cùm eſſes.* n. 9. de teſtamentis, & in ca. *quamuis pactum.* p. 2. §. 4. n. 5. vbi ponit exemplum de gratitudine, citans D. Thomam 2. 2. q. 106. ar. 1. ad 2. & ar. 5. Sed ibi D. Thomas in ſenſu longè diuerſo affert diſtinctionem illam de debito legali, & de debito (quod ipſe vocat honeſtatis, à quo ſine dubio non excludit obligationem in conſcientia: nam ideo *honeſtatis* appellat, quia ad honeſtatem morum neceſſarium eſt, quamuis non ſit tam rigoroſum, vt ad illud ſeruandum leges humanæ obligent, quod appellat debitum legale. Quocirca, ſi in rigore loquamur de obligatione naturali, ſeparari certè non poteſt ab obligatione in conſcientia, quia ſi ſit ad aliquid vitandum, naſcitur ex intrinſeca turpitudine actus, qui propterea in conſcientia vitandus eſt. Si verò ſit ad aliquid agendum, naſcitur ex intrinſeca connexione talis actus cum honeſtate virtutis, quam in noſtris actibus ſeruare etiam in conſcientia tenemur: vnde tunc omiſſio actus debiti per ſe mala eſt. Et confirmatur, quia repugnat frangere legem naturæ, & non peccare, vt patet ex definitione peccati ſuprà poſita; ergo repugnat obligationem eſſe ex lege naturæ, & non eſſe in conſcientia.

Obligatio naturalis in rigore ſemper inducit obligationem in cõſcientia.

7. *Duo ſenſu obligationis morales non inducat obligationem in conſcientia.*

Ne autem fortaſſe ſit æquiuocatio in verbis, aduerto, iuxta communem modum loquendi, aliquando vocari obligationem moralem debitum quoddã, non neceſſitatis ſimpliciter, ſed ad melius eſſe, quod pertinet veluti ad conſilium in latitudine alicuius virtutis; & in hoc ſenſu verum eſt, non omnem obligationem moralem eſſe obligationem in conſcientia, ſeu ad culpam. Tamen illa non eſt propriè obligatio legis naturalis: fortaſſe tamen in hoc ſenſu loquutus eſt Couarr. & ita patet reſponſio ad rationem dubitandi. Propter confirmationem autem, Bartolus in Extrau. *ad reprimendum*, verb. *denunciationem*. §. *ſed dico*. n 10. excipit à poſita regula obligationem ad pœnam. Sed non eſt exceptio neceſſaria, quia obligatio ad pœnam non eſt obligatio ad aliquid agendum; ſed potius debitum ſuſtinendi pœnam, quæ ab alio infligenda eſt. Eò vel maximè, quòd intra terminos legis naturalis non incurritur reatus pœnæ, niſi infligendæ à Deo, ad quam non pertinet obligatio propria, de qua agimus.

Couarr. Bart.

8. *An omnis obligatio in conſcientia ſit effectus legis naturalis.*

Vltimò interrogari poteſt, an è conuerſo omnis obligatio in conſcientia ſit effectus legis naturalis, & ideo poſſit omnis illa dici obligatio naturalis. Et ratio dubitandi eſt, quia, vt videbimus, etiam leges humanæ obligant in cõſcientia; ergo illa obligatio non eſt effectus legis naturalis, ſed poſitiuæ. Item quia obligatio in conſcientia eſt immediatè à lege poſitiua ſupernaturali, vt v.g. obligatio confitendi, aut ſeruandi ſigillum confeſſionis; vnde talis obligatio dici poteſt ſupernaturalis; nullo ergo modo eſt effectus legis naturalis. Denique aliàs idem eſſet adæquatus effectus naturalis legis, & legis in communi, vnde ſuperfluæ eſſent aliæ leges.

9. In contrarium autem eſt, quia obligatio in conſcientia, quæ naſcitur ex lege humana, videtur effectus legis naturalis: nam ſi quid obſtaret, maximè quia interuenit voluntas Principis: at hoc nõ obſtat, quia etiam in obligatione voti interuenit propria voluntas promittentis, & nihilominus obligatio voti effectus eſt legis naturalis. Sicut autẽ lex naturæ præcipit reddere, quod propria voluntate promiſſum eſt, ita etiam facere, quod ſuperioris voluntate iniunctum eſt. Item in præſcriptione lex humana interuenit, quæ trãsfert dominium rei ab vno in alium; & tamen obligatio, quæ inde naſcitur ad non vſurpandã ab alio rem ab ipſo præſcriptam, naturalis eſt, quam violare furtum eſſet. Et idem videtur de obligatione, quæ oritur, petita lege taxante pretium rei: nam ſtatim oritur obligatio iuſtitiæ, cuius violatio furtum erit, atque adeò contra legem naturæ.

10. Secundò, non ſolùm obligatio humanæ legis, ſed etiam diuinæ, & ſupernaturalis, videtur effectus legis naturæ: ſic enim cenſent Theologi, non aſſentiri rebus fidei ſufficienter propoſitis, eſſe cõtra ipſum lumen naturæ, quod tunc euidenter oſtendit, res illas eſſe credibiles, atque adeò credendas ſecundùm rectam rationem. Ex quo etiam dicunt Theologi frequentiùs, neminem auerti peccando à fine ſupernaturali, quin auertatur etiam à naturali. Quod non alia ratione verum eſſe poteſt, niſi quia violat ſemper legem naturalem; ergo è contrario obligatio ſeruandi ſupernaturalia præcepta, ſemper eſt effectus naturalis legis. Ratio etiam adiungi poteſt, quia natura eſt fundamentum tam gratiæ, quàm cuiuſcunque legis humanæ. Principia etiam naturalia per quæ homo in moralibus gubernari debet, tã ſunt generalia, vt virtute comprehendant omnem obligationem, ita vt nulla poſſit homini applicari, niſi mediantibus illis principiis; ergo ſicut omnis cognitio humana eſt effectus primorum principiorum, ita omnis obligatio in conſcientia erit effectus legis naturalis; ſaltẽ quatenus illa prima principia includit.

11. *Fit ſatis dubio propoſito, & aſſeritur nõ omnem obligationem in conſcientia eſſe immediatũ effectũ & per ſe legis naturalis.*

Dubitatio hæc breuiter expediẽda eſt iuxta diſtinctionem quandam ſuperiùs inſinuatã; auctores enim nihil de ea tractant. Poſſumus ergo loqui de effectu immediato, ac per ſe, vel de effectu remoto, qui interdum poteſt eſſe per ſe, interdum per accidens. Dico ergo primò non omnem obligationem in conſcientia

tia esse immediatum,& per se effectum legis naturalis.Hoc probant rationes priori loco factæ: nullus enim dicet,obligationē ieiunandi die ab Ecclesia præcepto esse ex lege naturæ,nec etiam obligationem fidei,propriè loquendo. Vnde in tertio præcepto Decalogi,prout in lege scripta traditum est, Theologi duo distinguunt,sc.cultum Dei,& circumstantiā diei sabbati;& primum dicunt,esse effectum legis naturalis;non verò secundum,quia non caderet sub obligationem,nisi lex positiua Dei interueniret.Ratio denique à priori est,quia lex naturalis non est proxima regula omnium humanarum actionum.

12. *In quo sensu dici possit omnem obligationem in cōscientia esse effectum legis naturalis.*

Secundò verò dicendum est, nullam esse obligationem in conscientia, quæ non sit aliquo modo effectus legis naturalis;saltem mediatè,& remotè. Hoc probant argumenta posteriori loco facta. Est autem notanda differentia inter obligationem, quæ oritur ex lege ciuili,seu merè humana (quod dico,vt excludam canonicam,quam nunc magis sub lege supernaturali comprehendo) & legem diuinam supernaturaliter à Deo positam; Quòd respectu legis humanæ,& obligationis ab ea prouenientis lex naturalis dici potest causa per se,quia re vera omnis illa obligatio per se fundatur in principiis legis naturalis, & cognitis per naturale lumen. Nam licèt lex ciuilis nō inferatur quasi speculatiuè per absolutam illationem ex principiis legis naturalis, sed feratur per modum determinationis per volūtatem Principis: nihilominus,supposita hac determinatione,ex principiis naturalibus infertur saltē practicè seruandam esse talem legem humanam; atque hoc modo obligatio illius legis ciuilis dicitur esse effectus legis naturalis tanquam causæ per se,non proximæ, sed quasi vniuersalis,& modificatæ per particularem,quę est lex humana.In quo etiam (propter quædam argumenta facta) considerandum est, legem humanam aliquando habere effectum obligandi tantùm ad aliquid agēdum, vel non agendum. Et tunc obligatio illa est propriè, & immediatè à lege humana;remotè verò à naturali. Aliquando verò habet lex humana alios effectus circa res ipsas, in quibus actus virtutum versantur, & tunc sæpe fieri potest,vt licèt aliqua mutatio in rebus facta sit per legem humanam,aut per ius gētium, aut etiam per voluntatem priuatam,obligatio postea sic, vel aliter operandi immediatè nascatur ex lege naturali.Et ita contingit in dictis exemplis de præscriptione,& de rerum diuisione, & de voto. Ratio autē est, quia tunc mutatio fit in materia; nihil autem refert, quòd ab vna,vel alia causa fiat:nam facta mutatione, statim eodem modo obligat lex naturæ, vt exempla adducta declarant,& in sequentibus ampliùs explicabitur.

13. At verò respectu obligationis supernaturalis prouenientis ex lege diuina distinguendum vlteriùs est quoad naturalem legem: nam si loquamur de illa lege naturali, quæ connaturalis est gratiæ, eodem modo comparabitur ad quamcumque legem positiuam ordinis supernaturalis, quo lex merè naturalis ad legem ciuilem:nam est eadem proportio.Imò idem dicendum est de lege humana canonica: nam quatenus procedit ex potestate supernaturali, per se fundatur in principiis supernaturalibus connaturalibus ipsi gratiæ;& ideo mediatè quidem, tamen per se, & connaturali modo ex illa oritur,vt ex causa vniuersali.Loquendo autem de naturali lege magis strictè, vt est à solo lumine naturæ, sic quidem etiam obligatio supernaturalis est aliquo modo effectus illius legis, non tamen per se,sed tantùm per accidens. Priorem partem probant superiùs adducta, Ratio autem posterioris partis est,quia naturalis cognitio non potest esse causa per se supernaturalis cognitionis, cùm sit inferioris ordinis. Potest autem esse conditio necessaria,vt applicetur obiectum sufficienter cognitioni supernaturali,vt ex materia de fide constat.Hoc ergo modo potest dictamen naturale supponi, & esse necessarium, vt præceptum supernaturale possit obligare.

CAPVT X.

Vtrùm lex naturalis obliget non solùm ad actum, sed etiam ad modum virtutis,ita vt nisi per actum omni ex parte honestum impleri non possit.

HÆc quæstio necessaria est ad perfectè intelligēdam vim,& efficaciam legis naturalis,eiusque exactam obligationem; illámque disputauit de præceptis Decalogi D.Thomas q.100.quam nos hîc simul cum 95.ferè totam explicabimus,quia præcepta Decalogi naturalia sunt,licèt in lege veteri fuerint speciali modo proposita. Ibi ergo in articul. 9. quærit D.Thomas,an modus virtutis cadat sub præceptum,& in art.10.idem quærit de modo charitatis, & distinguit plures conditiones necessarias ad actum virtutis,& aliquas dicit cadere sub legem naturalem; de aliis verò negat. Priùs verò quàm eius doctrinam proponamus,distinctionem constituamus inter præcepta negatiua, & affirmatiua, quæ in hoc quodammodo conueniunt,quòd sicut affirmatiua non præcipiunt nisi quod honestum est, ita negatiua non prohibent, nisi quod malum est, quia (vt sæpe diximus) quæ prohibentur lege naturæ, non sunt mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala. Differunt verò quia præcepta negatiua impleri possunt sine vllo actu, quantum est ex forma præcepti,quia per solam negationem actus prohibiti homo est conformis præcepto; & ita in his præceptis vix habet locum proposita quæstio,nisi fortasse quatenus hæc præcepta impleri possunt per voluntatem nō faciendi quod prohibitū est,de quo modo aliquid attingemus. Propriè verò habet locum quæstio in præceptis affirmatiuis, quæ per positiuum actum implenda sunt,vt constat. 1. *Differētia inter præcepta affirmatiua, & negatiua.*

Deinde obseruandum est,aliud esse non transgredi præceptum; aliud verò implere illud,si propriè loquamur. Omnis enim qui non peccat contra præceptum,non transgreditur illud; & tamen non semper qui non peccat contra præceptum, implet illud. Qui enim inuincibiliter ignorat præceptū, vel qui ebrius est,aut dormit,vel est impotēs, vel aliam similem excusationem habet, non peccat contra præceptum,& tamen nō implet illud,præsertim si affirmatiuum sit, quia non facit id,quod lex præcipit,& hoc est propriè implere illam;imò si moraliter illo verbo vtamur, nō satis est facere,quod lex iubet, sed oportet liberè, & humano modo facere,vt mox dicemus. Quapropter quæstio non mouetur de non transgressione præcepti,quia hęc potest cōtingere nō solùm sine actu virtutis,sed etiā sine vllo actu,vt constat ex dictis, quia dormiendo fieri potest,vt non peccetur cōtra præceptum. Quæstio ergo est, quando nulla est excusatio, sed lex positiuè (vt sic dicam) implenda est, vt vitetur contra illam peccatum;& tum clarum est,esse necessarium actum ex suo genere honestum, quia (vt cap.7.dicebam) lex naturalis nō præcipit alios actus, & impleri non potest,nisi per actum, quem præcipit; quia verò non satis est ad virtutem,honestum facere, nisi fiat honestè,iuxta illud Deut.16. *Iustè quod iustum est persequeris*, ideo inquirimus, an totum hoc sit necessarium ad legem naturalem implendam. 2. *Differētia inter impletionem præcepti, & non transgressionem illius.* *Deut.16.*

Denique distinguendæ sunt tres conditiones requisitæ in actu morali, vt sit bonus, quas Aristo. sub 3. *De conditionibus ad actū bonum moralē requisitis.*

dua

duabus comprehendit; nos autem claritatis gratia ita illas distinguimus, vt magis in sequentibus explicabimus. Prima est, vt actus fiat ex sufficienti cognitione; secunda, vt liberè, & spontaneè fiat; tertia, vt non solùm sit de re honesta, sed etiam cum circumstantiis omnibus ad honestatem actus requisitis. Aliam addit Aristo. quam tertio loco ponit, & nobis esse posset quarta, scilicet, vt actus fiat firmiter, promptè, ac delectabiliter, id est, vt ex habitu fiat. Hanc verò conditionem vltimam omittere possumus, quia certum est, & indubitatum apud omnes, neque naturalem legẽ, neque aliquam aliam obligare ad illum modum operandi. De aliis legibus est id manifestum, quia nec directè, ac formaliter id præcipiunt, vt facilè constare potest ex discursu legum omniũ, tam diuinarum positiuarum, quàm humanarum, nec etiam sequitur ex eo, quod præcipiunt, quia quidquid præcipiunt, fieri potest sine vllo modo. Eadémque ratio probat de lege naturali. Præsertim, quia illa non præcipit, nisi quod ad honestatem per se necessarium est; ille autẽ modus non est necessarius ad honestatem operationis, licèt sit commodus, & conueniens. Item lex naturalis obligat à principio, priusquam homo possit habere habitus (loquendo ex natura rei) quia debet illos acquirere suis actibus. Item habere, vel non habere habitus, non est per se materia præcepti, quia præcepta dantur de actibus humanis, quòd verò ad illos sequantur, vel non sequantur habitus, vel est ex natura actuum, vt in acquisitis, vel ex gratia Dei, vt in infusis, & ideo illud non cadit sub præceptum. Vnde licèt ex obseruatione continua præceptorum fieri possit, vt acquiratur habitus, & illa facilitas operandi: tamen illud est accidentarium ad præceptũ; priùs enim obseruatur præceptum, quàm habitus acquiratur, & rectè fieri potest, vt diu seruetur præceptum v.g. ieiunandi, & non acquiratur habitus, nec facilitas ieiunãdi, si homo extra tempus ieiunij lautè comedat, etiãsi terminus naturalis temperantiæ non excedat. Omissa ergo illa conditione in qua nulla est difficultas, de reliquis dicemus, quia nonnullam declarationem requirunt.

4. 1. *Assertio. Modus operandi volũtariè cadit sub præceptum legis naturalis, & necessarius est ad illius obseruationẽ.* *D. Thom.*

Dico ergo primò: Modus voluntariè operandi, sub præceptum legis naturalis cadit, & ideo necessarius est, vt lex naturalis seruetur. Ita docet D. Thom. dict. ar. 9. & ibi omnes. Et probatur, quia lex naturalis in ratione posita est, & immediatè dirigit, ac gubernat voluntatem; ergo illi imponitur quasi per se, & principaliter obligatio illius legis; ergo non obseruatur illa lex, nisi mediante voluntate; ergo modus voluntariè operandi est per se præceptus, ac necessarius ad obseruationem talis legis. Secundò, quia lex naturalis directè cadit in actum humanum; sed actus non est humanus, nisi sit perfectè voluntarius, ac subinde liber, saltẽ pro statu huius vitæ; ergo talis modus agendi directè cadit sub hanc legem naturalem, vnde qui inuoluntariè opus legis facit, licèt illam seruare videatur, præuaricator est legis, vt sumitur ex August. lib. 2. contra duas Epistolas Pelag. cap. 9. & sæpe alibi dicente, vbi fit bonum non amore iustitiæ, sed timore pœnæ, non bene fieri, vtique quando timor est ita seruilis, vt habeat coniunctum affectum non faciendi opus præceptum, si pœna non esset adiuncta. Et eodem sensu dixit D. Thomas dicto art. 9. ad 3. Quòd operari sine tristitia cadit sub præceptum legis diuinæ; quia quicumque operatur, cum tristitia operatur, non volens. Hoc enim est verum de illa tristitia, quæ nascitur ex affectu omnino cõtrario, quo aliquis habet propositum non obediendi præcepto, si non cogeretur; ergo tale inuoluntariũ est contra legem maximè naturalem, quæ directè cadit in actus etiam internos; ergo è contrario modus voluntariè operandi est de necessitate talis præcepti.

D. Aug.

D. Thom.

A Dices, hac ratione rectè probari, necessarium esse, vt saltem cum opere legis non coniungatur propositum non faciendi, si pœna vel alia similis coactio nõ adiungeretur; nõ tamen probari esse necessarium positiuum modum voluntariè seruandi legem: nam potest dari medium, videlicet, vt opus fiat nec voluntariè, nec inuoluntariè; quod satis erit, quia lex præcipit solùm, vt fiat opus. Respõdeo, vltimam rationem supponere actum, quo seruatur, præceptum debere esse humanum, quod priores rationes sufficiẽter probant; non potest autem esse humanus, nisi sit voluntarius, & à voluntate procedat, aliàs potius passio quàm actio hominis dicenda esset. Quia verò non omne, quod est à volũtate, est simpliciter, vel debito modo voluntarium, ideo vltima ratio ostendit, tale B debere esse hoc voluntarium, vt non admittat secum contrariam voluntatem de se repugnãtem præcepto, ac subinde absolutam voluntatem esse necessariam ad obseruationem legis naturalis. Ad maiorem verò declarationem possumus hîc duo distinguere. Vnum est, quòd actus præceptus secundùm se spectatus voluntariè fiat; aliud est, vt ille actus etiam vt præceptus voluntarius sit, ita vt voluntas feratur in ipsam præcepti obseruationem. Possunt enim hæc duo separari: nam qui ignorat præceptum dandi eleemosynam, non poterit velle, seruare illud præceptum, poterit tamen nihilominus volũtariè exercere actum eleemosynæ. Conclusio ergo potest de vtraque voluntate intelligi: nam prior necessaria est tanquam fundamẽtum actus præcepti, vt ille actus humanus sit, & C materia præcepti. Posterior autem etiam videtur necessaria, vt obseruatio præcepti moralis sit, & vt possit esse effectus legis, seu præcepti, & vt possit ipsi homini attribui: alioqui enim casu tantùm accidet, vt actus sit conformis præcepto.

5. *Solutio.*

Circa vtráque autem partem occurrit difficultas. Circa primam, quia videtur interdum impleri præceptum per actum factum sine vsu rationis, ac proinde non volũtarium humano modo. Sed de hac difficultate dicemus circa assertionem sequentem. Circa alteram partem dubitari potest, quia sequitur ex illa, ad obseruationem præcepti necessarium esse formalem actum obedientiæ, scilicet, volendi parere præcepto, quod absurdum est, & contra omnes. Deinde sequitur operari cũ displicentia præcepti semper esse peD catum, ita vt non impleatur præceptum, quod etiam admittendum non est: nam qui dat eleemosynam, etiamsi cum displicentia id faciat, seruat præceptum. Ad priorem partem respondeo negando sequelam, quia aliud est velle facere quod præceptum est, aliud velle facere, quia præceptum est, ita vt illud sit motiuum operandi. Primum dicimus esse necessarium, & sufficienter fieri, eo ipso quòd non ignoratur præceptum, & voluntas vult illud, quod iussum est. Hoc autem non est sufficiens ad formalem actum obedientiæ, sed necessarium est secundum, id est, formaliter operari ex tali motiuo, quod sine dubio necessarium non est ad præceptum implendum, quia neque in lege ipsa hoc præcipitur, nec est vlla raE tio, quæ ad hoc obliget, & ita rari sunt, qui hoc modo faciant opera præceptorum naturalium, sed respiciendo ad proprias honestates singulorum præceptorum.

6. *Aliquot obiectiones contra traditam assertionem.*

Satis fit obiectionibus.

Ad alteram verò partem respondetur, absolutè negando sequelam: nam in primis esse potest displicentia quædam merè naturalis orta ex aliqua repugnantia subiecti, vel ex aliquo humano incommodo, quod inde nascitur, quæ displicentia neque est in se mala, nec reddit actum malum, per se loquendo. Deinde displicentia etiam voluntaria, & per cõsensum deliberatum, subdistinguendum est. Nam duplex displicẽtia in præsenti intelligi potest, vna est de ipsamet obserua

7. *Quæ displicentia operis præcepti repugnet illius impletioni.*

obseruatione præcepti, in sensu composito (vt sic dicam) quia non obstante naturali lege obligante, vellet quis non seruare illam, si non timeret pœnam, vel aliud nocumentum, vt dictum est de timore seruiliter obtemperante, & hic modus includit intrinsecam repugnantiam cum præcepto, & ideo est intrinsecè malus, & contra naturalem legem. Quia illa displicentia, licèt non excludat absolutam voluntatem faciendi tale opus, quod efficaciùs imperat timor seruilis; excludit nihilominus voluntatem seruandi legem, & contrarium affectum supponit, qui de se, & ex parte voluntatis absolutus est, licèt ex metu fiat conditionatus. Alia verò displicentia esse potest de occasione (vt sic dicam) talis præcepti, & quòd nunc occurrat eius necessitas, & hæc non est intrinsecè B mala, & cum illa stare potest absolutus affectus seruandi præceptum, & ideo cum tali displicentia potest seruari, quia non excludit sufficiens voluntarium, vt constat.

8. *2. Assertio. Operari ex scientia est aliquo modo necessariũ ad impletionem naturalis præcepti.*

Dico secundò; Operari ex scientia, seu cognitione esse aliquo modo necessarium ad seruandum naturale præceptum. Ratio est, quia præceptum non seruatur nisi per actum humanum; non est autem actus humanus, nisi ex cognitione procedat; ergo. Maior satis probata est in præcedenti assertione, ex qua non minùs hæc necessariò sequitur. Et confirmatur, quia videtur cognitio necessaria ad præceptũ implendum, quàm ad transgrediendum; sed ad transgrediendum est necessaria cognitio aliqua; ergo. Dices; imò aliquando fit transgressio præcepti sine cognitione, per ignorantiam. Respondetur, saltem esse necessariam scientiam debitam, & possibilem, & per negligentiam omissam: hæc autem sufficit ad transgressionem, quia malum ex quocumque defectu; implere autem præceptum est quoddam bonum, & ideo integram causam requirit, ad quam pertinet cognitio.

9. *Qua & quotuplex cognitio haberi debeat de actu præcepto ad hoc vt impleatur.*

Est autem aduertendum, hanc cognitionem duplicem esse posse, scilicet, vel actus præcepti secundùm se, & de hac maximè procedunt rationes factæ: nam constat, cognitionem actus esse necessariam, vt voluntariè fiat, quia cognitio est principium ipsius voluntarij. Sed obiici potest; nam qui ignorans, vel inuitus fecit actum, non tenetur postea iterum facere; ergo signum est, impleuisse præceptum. Antecedens patet: nam si restitutio facta est debitore inuito, debitor liber manet ab onere restituendi: item si eodem modo decimæ solutæ, vel potiùs extractæ sunt à nolente, non tenetur iterum soluere: item si eleemosyna data est ab ebrio, cessat postea obligatio. Denique in præceptis positiuis idem est, vt siquis audiat Missam coactus, vel ieiunet contra suam voluntatem, quia priuatur cibis, & similia. Respondeo in his omnibus casibus non seruari præcepta naturalia, quia grauiter peccatur contra illa. Vnde ad argumentum negatur consequentia, quia in illis casibus præceptum postea non obligat, non quia fuit impletum, sed quia subtracta fuit materia eius. Vt cessat obliga- E tio restituendi, quia extinctum fuit debitum per rem ipsam, etiamsi ab inuito fuerit extracta, quia vt debitum tollatur, non est semper necessaria voluntas debitoris, vt constat. Idem cum proportione est in solutione decimarum, & de eleemosyna idem statim dicemus. De præceptis autem positiuis dicemus libro sequenti; nunc dico, illo modo coram Deo non impleri præceptum, in exteriori autem foro impleri ad euadendum pœnam, dummodo actus præceptus quoad substantiam fiat. Nam siquis per vim ita adsit Missæ, vt non attendat, etiam exteriùs non implebit: & eadem ratione siquis ebrius legat totum Breuiarium, nihil implet, quia non recitat, & ideo tenetur postea recitare.

Obiectio.

Solutio.

A Aliter verò esse potest sermo de cognitione ipsius præcepti, id est, quòd talis actus præceptus sit. Et sic potest esse dubium, an talis cognitio sit necessaria ad implendum præceptum, quia sine tali cognitione potest fieri actus humanus, & moralis, qui præceptus est. Sed hoc forte habet aliquam difficultatem in lege positiua, de qua infrà dicemus. In præsenti autem breuiter dico, sine tali cognitione posse obseruari præceptum quasi materialiter, quod sufficiet ad non peccandum directè contra præceptum, vt probat ratio facta; nihilominus tamen non impleri tunc præceptũ formaliter, & humano modo, atque ita cognitionem illam esse necessariam, vt talis actus sit humanus in ordine ad præcepti obseruationem, iuxta dicta in præcedenti assertione. Vnde si contingat aliquem scienter dare eleemosynam eo tempore, quo præceptum naturale obligabat, ignorans illam obligationem, quamuis non transgrediatur præceptum, non potest dici propriè illud implere, quia in ordine ad præceptum, casu, & quasi per accidens id facit. Imò posset accidere, si ignorantia esset vincibilis, vt peccaret tunc contra ipsum præceptum, quia ex vi dispositionis, seu cognitionis præsentis potuit se exponere periculo transgrediendi præceptum, eo quòd nesciret obligationem eius. Dices; qui ignorando, v.g. præceptum eleemosynæ, actum eius fecit, postea nó tenetur iterum dare eleemosynam, etiamsi agnoscat præceptum; ergo signum est impleuisse illud. Respondetur ex dictis negando consequentiam, quia C præcepta affirmatiua non obligant pro semper, sed necessitatis tempore: per illam autem eleemosynam factum fuit, vt proximi necessitas cessauerit; & ideo cessauit obligatio præcepti, non quia impleta fuerit, sed quia materia, & occasio defuit, vnde si eadem occasio, seu necessitas durat, etiam præcepti obligatio durabit. Ex quo tandem obiter intelligatur, ex vnoquoque præcepto oriri obligationem sciendi illud, quia non potest aliter moraliter obseruari. Vt rectè sensit D. Thomas dicto artic. 9. dicens, eum, qui *D. Thom.* ignorans facit actum, qui lege iubetur, casu, & per accidens facere opus præceptum; at præceptum obligat, vt per se & ex intentione seruetur, vt ostensum est; ergo obligat ad habendam cognitionem, imò D & considerationem illius.

10. *An cognitio actus præcepti, vt præceptum est, sit necessaria ad implctionem præcepti. Responsio.*

11. *3. Assertio. Lex naturalis obligat ad modum virtutis.*

Dico tertiò: Naturalem legem etiam obligare ad modum virtutis; vt intelligatur assertio, explicandum est, quid intelligamus per modum virtutis. Sub illo enim comprehendimus quidquid necessarium est, vt actus sit honestus, & simpliciter bonus moraliter, ad quod necesse est, vt sit non solùm de bono obiecto quasi materiali, sed etiam formali, id est, propter honestum motiuum. Quod significauit Arist. 2. Ethic. *Arist.* c.2.4. cùm dixit, vt opus virtutis studiosè fiat, non satis esse, vt iusta, vel tẽperata sint, quæ fiunt, sed præterea requiri, *vt agens sic se habens agat. Primò quidem si sciens; secundò, si eligens propter ipsa; tertiò, si firmo animo, ac immutabili agat.* Ex quibus conditionibus secunda est, E quæ præsenti instituto deseruit. Nam in illa videtur Arist. comprehendisse primam assertionem, & hanc tertiam, & ideo aliqui illam cõditionem in duas subdistinguunt, vt vna sit operari voluntariè: hoc enim est operari ex electione; alia sit operati propter honestatem. Et licèt Soto lib. 2. de iust. q. 3. art. 9. hoc im- *Soto.* probet, quia Arist. conditionem illam vt vnam tradidit; nihilominus doctrina ipsa vera est, & in præsenti confert illas distinguere, ad explicandam obligationem naturalis legis. Igitur operari, *eligens*, pertinet ad primã assertionem; operari verò, *propter ipsam*, id est, honestatem, pertinet ad hanc tertiam, & sub illa intelligo comprehendi totum id, quod necessarium est, vt actus habeat omnes conditiones necessarias ad honestatem simpliciter, quia nemo operatur

intendens

intendens ad honestatem, nisi debitis circumstantiis operetur; igitur modus virtutis totum hoc comprehendit, & ita dicimus cadere sub legem naturalem.

12. *D. Thom.* Ita ergo explicata conclusio sumitur ex D. Thom. loco citato, qui in hoc constituit differentiam inter naturalem legem, & positiuam, quæ differentia alio modo intelligi non potest: sentit ergo ius naturale non solùm obligare, vt quis operetur volens, sed etiam volens propter hoc, id est, propter honestatem, in quo includitur modus virtutis. Et idem clarè docet ibi Soto ad 3. ita exponens D. Thomam. Nihilominus non desunt auctores, quibus hæc differentia non placeat, sed absolutè sentiant modum virtutis non cadere sub obligationem legis naturalis. Quod *Soto.* sentire videtur Medin. Codic. de Orat. q. 16. de horis *Medina.* Canonic. iterandis, & Nauar. tract. de Orar. & horis *Nauar.* canonicis, cap. 20. n. 29. & in c. *inter verba*, 11. q. 3. & in summa capit. 21. n. 7. Nam qui restituit debitum, naturale præceptum restituendi seruat, etiamsi id faciat modo indebito; & qui dat eleemosynam, naturale præceptum misericordiæ seruat, etiamsi propter vanam gloriam faciat.

13. *Conciliatur vtraque opinio.* Sed hæc ita possunt breuiter conciliari, vt licèt per actum bonum ex genere malè factum re vera seruari possit aliquid iure naturæ præceptum, non tamen totum ius naturæ, in quo differt hoc ius ab humano: nam ius humanum ita potest seruari per actum malum, vt nulla ex parte violetur, quia illa malitia, quæ adiungitur tali actui, sæpe non est contra aliquod præceptum humanum, sed contra naturale, vt pater de communione indignè sumpta tempore Paschæ: quæ nullo modo est contra ius Ecclesiasticum: nam præceptum ibi violatum (scilicet, dignè communicandi, quando id fit) non est humanum, sed naturale, & solùm hoc tunc violatur. At verò ius ipsum naturale, quod præcipit facere actum honestum, præcipit etiã, vt studiosè fiat, quia hoc ipsum est ex dictamine rationis naturalis; ergo est de iure naturali: & ideo quoties per actũ malum vnum naturale præceptum impletur, ius ipsum naturæ violatur.

14. *Dubium.* Quæri autem posset, an illa duplex, vel quasi duplex obligatio oriatur ex eodem, vel diuersis præceptis naturalibus. In quo, probabili distinctione vti possumus. Interdum enim circũstantia malitiæ, quæ adiungitur, est contra diuersam virtutem, vt in exemplo posito de intentione inanis gloriæ adiuncta operi misericordiæ, id est, eleemosynæ, tunc enim malitia illius circumstantiæ contra humilitatem est, non contra misericordiam. Et tunc est duplex obligatio orta ex diuersis præceptis, ideóque in eo casu dicendum est, vnum præceptum naturale seruari integrè per actum bonũm ex genere malè factum: nihilominus tamen non seruari absolutè integrè ius naturale, quia committitur contra aliud præceptum naturale. Aliquando verò contingere potest, malitiam, quæ adiungitur actui, esse contra eandem virtutem, cuius præceptum per substantiam actus seruari videtur, vt si quis oret attentè, tamen in loco indecenti, vel cum alia circumstantia contraria diuinæ reuerentiæ in oratione debitæ. Et tunc rectè dici potest idem præceptum seruari quoad substantiam, & violari quoad circumstantiam, quia licèt actus virtutis requirat obiectum, & circumstantias intrinsecas, non ideo putandum est, dari plura distincta præcepta de obiecto, & singulis circumstantiis, sed vnum, & idem præceptum naturale est, quod præcipit actum talis honestatis, quæ tales circumstantias requirit, & ideo obseruari potest illud idem præceptum quoad substantiam actus exterioris, licèt quoad alias circumstantias violetur.

CAPVT XI.

Vtrùm lex naturalis obliget ad modum operandi ex dilectione Dei, vel charitate.

1. *D. Thom.* HAnc quæstionem tractat D. Thom. in hac materia q. 100. art. 10. inuoluit tamen multa pertinentia ad alias materias, præsertim de fide, charitate, & gratia, & pendet ex suprà dictis q. 18. de requisitis ad bonitatem moralem humani actus. Et ideo posset hoc loco omitti, tamen propter complemẽtum materiæ, & quia aliquid continet necessarium ad explicandam vim legis naturalis, ideo eam breuiter expediemus, remittendo quoad fieri possit ad propria loca, quæ ab hoc fuerint aliena. Supponere autẽ oportet, posse nos loqui, vel de dilectione Dei naturali, vel de charitate infusa, quod in titulo insinuauimus, nomine charitatis intelligendo infusam; nomine autem dilectionis naturalem amorem Dei, vt finis naturæ. Vnde consequenter loqui etiam possumus de lege naturali cum proportione, id est, vel de purè naturali, quæ cõsequitur puram naturam, vt vtentem solo lumine rationis naturalis; vel de lege connaturali gratiæ, & lumini fidei, quam possumus per antonomasiam diuinam appellare.

2. Loquendo ergo de dilectione Dei auctoris naturæ, supponimus primò, dari posse in humana natura talem dilectionem etiam super omnia distinctam substantialiter à dilectione infusa, etiamsi absque viribus gratiæ perfectè haberi non possit. Quod in tractatu de Gratiã attingemus, declarando quibus viribus elici possit, & latiùs in materia de charitate illa distinctio explicanda est. Secundò supponimus legẽ naturalem continere speciale præceptum diligendi Deum vt auctorem naturæ, quod in materia etiam de charitate ostendendum est. Tertiò, ex hoc sequitur legem naturalem collectiuè sumptam obligare hominem in pura natura spectatum ad referendum se, & omnia sua in Deum vt vltimum finem, quia hæc relatio in dilectione super omnia includitur. Tamen quia hoc præceptum affirmatiuum est, non obligat pro semper, sed pro temporibus opportunis, & ideo talis dilectio non est necessaria ad implenda alia præcepta integrè, & sine vlla transgressione alicuius præcepti naturalis. Potest enim interdum occurrere occasio honorandi parentẽ, quæ non postulet dilectionem Dei, & tunc possim implere præceptum pietatis erga parentes, licèt non impleretur vllo modo ex dilectione Dei quantum est ex parte operantis. Addendum verò est quartò, omne opus, quò impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendere in Deũ vt in vltimum finem & quantum est ex se cadere in gloriam eius. Quia à Deo procedit tanquam à primo, & principali auctore, & quia per illud re ipsa impletur voluntas Dei, etiamsi operans hoc formaliter nõ intendat: & quia tale opus est honestum, & proportionatum vltimo fini naturali hominis, qui principaliter est Deus.

Asseritur legem naturalem obligare hominem in pura natura spectatum ad se, suáque omnia referendum in Deũ.

Omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendere in Deum finẽ vltimum.

3. *Resolutio. Quomodo intelligendum quòd lex naturalis obliget ad dilectionem Dei.* Ex his ergo satis constat quæstionis resolutio, quatenus procedere potest de pura lege naturali, & pura dilectione Dei, vt auctoris naturæ, rationi naturali consentanea. Nam in hoc ordine modus operandi ex dilectione Dei, non est nisi vel operari dilectionem ipsam, vel operari aliquid aliud ex imperio talis dilectionis. Primum solum erit necessarium, quando illud præceptum obligauerit, & ita ratione eiusdem præcepti erit necessarius ille modus dilectionis, vt lex tota naturæ collectiuè impleatur, non autem vt singula præcepta moralia implcãtur, quia non omnia obligant ad dilectionem Dei. Secundum si intelligatur de imperio formali, manifestum est, non esse necessarium, quia nec de hoc da-

tur singulare aliquod præceptum, nec alia præcepta singula hanc obligationem imponunt, vt est per se notum; alias ad bene operandum esset semper necessarium coniungere actualem amorem Dei, quod dicere ridiculum est. Si verò intelligatur de imperio virtuali, id est, de relatione fundata in aliquo actu præcedente ipsius operantis, etiam hoc necessariũ non est ad seruanda alia præcepta; tum quia fieri potest, vt actus ille dilectionis nõ præcesserit, & occurrat occasio operandi aliud bonum consentaneum alteri præcepto naturali; tum etiam quia licèt præcesserit talis dilectio, potest hîc, & nunc non influere, quia nulla est eius memoria, nec virtus ab illa relicta. Addo etiam, nec habitualem affectum talis dilectionis requiri: nam qui est in peccato mortali, non censetur habere illum habitualem affectum, & nihilominus potest aliquod præceptum naturale implere. Sufficit ergo illa naturalis relatio, seu tendentia, quæ in ipso opere honesto natura sua includitur, vt explicatum est.

4. Gregorij opinio asserentis nihil creatum esse honestè diligibile propter se, sed solum Deum. Augustin.

Hîc verò occurrebat disputatio cum Greg. qui in 2.d.39.q.1.art.1.conc.2. dixit, nihil creatum esse honestè diligibile propter se, sed solum Deum. Vnde in art.2.corol.1.& 2. infert, non posse homines honestè operari, nisi operando propter Deum dilectum, in quem suum actum referant, vel actu, vel virtute, id est, ex vi alicuius dilectionis præcedentis. Quod probat ex variis locis Augustin. præsertim lib. 1. de doctr. Christ. cap. 27. & 37. lib. 9. de Trin. cap. 8. & lib. 83. q. 30. vbi dicit, peruersum esse, frui aliqua re creata, propter Deum. Vnde lib. 1. de morib. Eccles. cap. 14. dicit, omnia bona esse referenda in summum bonum, ex quo infert cap. 15. nihil esse virtutem, nisi summum amorem Dei, & per hunc omnes virtutes definit, & ideo lib. 19. de ciuit. cap. 25. dicit esse superbum diligere propter seipsas, etiam ipsas virtutes. Ratio verò est, quia solus Deus est summè bonus, & ideo solus est propter se volẽdus. Item quia alias quodlibet bonum creatum posset propter se diligi.

Excluditur opinio Gregorij.

Verumtamen non est præsentis loci hęc disputatio: nam pertinet ad 1.2.q.18. vbi de requisitis ad honestatem moralem actus humani tractatur, & in materia de fide disputari etiam solet propter infideles non agnoscentes Deum, & ideo breuiter dico, opinionem illam Gregorij probabilem non esse, nullóque probabili niti fundamẽto. Nam bonum honestum propter se amabile est, & sufficit ad honestatem actus, etiamsi de Deo non cogitetur, nec antea ita cogitatum fuerit, vt præterita Dei dilectio nunc influat aliquo modo in actum. Item aliud est diligere aliquid vt summũ bonum; aliud verò diligere aliquid, vt bonum per se amabile. Primum est proprium Dei: secundum autem communicatũ est ab ipso Deo omni bono honesto, & ideo sic amando bonum honestum, non fit aliquid contra Deum. Neque inde fit, omnia bona creata esse propter se amabilia, quia nulla sunt inferiora bona vtilia, vel delectabilia, quæ nisi propter honestatem appetenda non sunt. Denique licèt bonum honestum creatum propter se ametur; non amatur vt vltimus finis, sed talis amor natura sua tendit in Deũ, & hoc est satis, vt non dicatur homo frui tali bono, sed vti; tunc autem diceretur illo frui, quando in illo suum finem vltimum constitueret, & hoc est, quod dixit Augustin. esse superbum. Et ita nec auctoritas Augustini obstat, nec ratio Gregorij momentum habet, ideóque eius sententia communiter reiicitur à Theologis in materia de fide, vt suo loco, Deo dante, videbimus, & hîc tractant Soto lib. 2. de iust. q.3. art.10. & Med. ibi, & q. 18. art.9.

Soto. Medina.

6. Modus operandi ex charitate infusa

Secundò dicendum superest de modo operandi ex charitate infusa, de quo constat, non esse per se necessarium adimplendam legem purè naturalem, cùm sit longè superioris ordinis. Dubitari autem posset, an, supposita eleuatione hominis ad finem supernaturalem, sit hæc circumstantia necessaria ad implendã ipsam legem naturalem absque peccato. Ita enim videntur sensisse, qui dixerunt, hominem nunc implere præcepta diuina, quæcumque illa sint, nisi aliquo modo ex charitate operetur. Quod tenuit Dion. Cister. in 1.d.17.q.1.art.3. & idem ante paucos annos docuit Michael Baius, qui dixit, omnem actũ, qui non fit ex charitate, esse ex vitiosa cupiditate, & ideo esse malum.

non est necessarius ad legẽ naturalẽ implendam.

Dionysij Cister. opinio ac censura illius.

7.

Verumtamen sententia hæc prorsus falsa, & erronea est, vel magnam præbet occasionem erroris: vt autem hoc ostendamus, membratim ostendendum est. Potest enim illa sententia primò intelligi de habitu charitatis, seu, quod idem est, de statu gratiæ, & sic erronea est, & in Lutheranis virtute damnata, in Trid. sess. 6. can. 7. Nam iuxta illam sententiam omnia opera facta extra statum gratiæ essent contra præceptum diuinum, & peccata; vnde sequeretur omnia opera, quibus peccator remotè se disponit ad gratiã, esse peccata, quod ibi damnatum est, & meritò, quia in Scriptura sacra consuluntur sæpissime huiusmodi opera, vt diuinus timor, eleemosyna, oratio, & similia. Sed fortè responderet Baius, habitualem charitatem esse necessariam ad non peccandum, non tamen esse sufficientem, vt homo consequatur remissionem peccati; potest enim consequi habitualem iustitiam absque remissione peccati. Sed hæc responsio inuoluit alium errorem, nimirum posse veram iustitiam, & charitatem esse de facto in homine existente in peccato, quod est contra idem Conc. dict. sess. 6. can. 7. & non cuitat superiorem definitionem, quia in illa Concilium loquitur de operibus ante iustificationem, quod non dicit tantùm remissionem peccati, sed maximè infusionem iustitiæ, vt ex doctrina eiusdem Concilij constat. Item quia dispositiones remotæ non solùm sunt ad remissionem peccati, sed etiam ad infusionem iustitiæ; ergo impossibile est opera talia esse mala, aut contra legem Dei.

Trident.

8.

Denique est euidens ratio, quia necessitas habitualis gratiæ, vel charitatis ad seruanda singula præcepta sine noua transgressione, nec est ex lege purè naturali, vt ostensum est, nec est ex lege connaturali ipsimet gratiæ habituali, vel charitati, quia nulla est necessaria connexio inter illos habitus, & talem obligationem, neque ex vllo probabili principio ostendi potest. Neque etiam est ex speciali lege positiua Dei, quia nullibi latum inuenitur tale præceptum, vt statim ostendemus, respondendo ad obiectiones. Vnde Theologi omnes ad quosdam actus specialiter sanctos requirunt sanctitatem habitualem in operante, vt dignè, & sine peccato fiant, vt administranda sacramenta viuorum. Potest etiam ille status requiri propter opus, in quo imminet periculum mortis, vel propter aliam similem occasionem; sed illa obligatio est specialis ex lege charitatis, vel religionis; tamen generalis ad omnia opera nec fundari potest in aliqua lege, neque aliqua probabili ratione cogitari.

9. Alius sensus quæstionis.

Secundò potest intelligi illa sententia de actuali dilectione charitatis, ita vt ad seruandum quodlibet præceptum legis naturæ sit necessaria propria relatio in Deum per dilectionem supernaturalem, quæ sit proprius actus operantis, vel simul existens cum opere, quo seruatur præceptum, vel qui præcesserit, & influat virtute in opus. Sed hoc etiam facilè refutatur ex principiis positis, quia vel hoc intelligitur de dilectione Dei super omnia, vel de alia dilectione imperfecta, & tantùm affectiua, quæ sit supernaturalis, & possit per illam referri in Deum opus cuiuscunque præcepti. Si primum dicatur, inciditur in præcedens incommodum, & additur nouum, quia actus dilectionis

ctionis Dei super omnia non separatur ab habitu (siue ab illo procedat, siue ad illum proximè disponat, quod ad præsens nihil refert) ergo si illa dilectio est necessaria, siue actu existens, siue præcedens, & non retractata (hoc enim necessarium est, vt possit virtualiter influere) etiam status in statu gratiæ, & charitatis erit necessarius, quod reprobatum est. Et præterea postulatur actus perfectæ charitatis influens in opus præceptum, quod nouum absurdum est, quia sicut ad obtinendam habitualem iustitiam præparamur per bona opera antecedentia ad ipsam iustitiam quatenus esse possunt ab Spiritu sancto mouente, & nõ-
Trident. dum inhabitante, vt dicit Trident. sess. 14. cap. 4. ita etiam disponimur ad impetrandum auxilium, & motionem, qua proximè disponamur ad iustitiam, & Deum super omnia diligamus; ergo non minùs absurdum est, ad singula opera præceptorum moralium prærequirere actum infusum amoris Dei super omnia quàm habitum. Et præterea contra hoc procedunt cum proportione, quæ contra Gregorium diximus, vt circa aliud membrum iam declaro.

10. Si ergo non postuletur dilectio super omnia, sed alia minor, quæ sufficiat ad referendum actum in Deum finem supernaturalem. In primis difficile est distinguere talem affectum, qui sit supernaturalis complacentiæ, seu beneuolentiæ in Deum, & aptus elici à charitate infusa ab amore super omnia, & iustificante. Sed hoc nunc omitto in alium locum proprium, & ex propriis ostendo, etiam in illo sensu sententiam illam esse falsam, & voluntariam. Quia neque ex natura rei sequitur talis obligatio ex principiis, & lumine fidei, neque etiam ostendi potest præceptum speciale positum à Deo hominibus ordinatis ad finem supernaturalem operandi semper, vel seruandi præcepta naturalia ex simili dilectione, aut relatione. Ad quod possunt cum proportione applicari omnia, quæ contra Gregorium diximus. Quin potiùs nec ad seruanda alia supernaturalia præcepta est in vniuersum, ac per se necessaria hæc relatio, vel dilectio: nam fidei præceptum per actum credendi impletur ante omnem actum propriæ dilectionis Dei, & similiter etiam præceptum spei, vt ex Trid. sumitur, sess. 6. cap. 7. & eâdem ratione potest impleri præceptum religionis de diuino cultu, aut oratione. Imò licèt in aliquibus actibus externis propter specialem sanctitatem eorum requiratur status gratiæ, vt dicebam, nihilominus etiam ad illas non est necessaria hæc specialis dilectio actualis, aut virtualis, si persona in statu gratiæ supponitur, sed sufficit religiosa intentio, quæ ad religionem spectat. Sicut etiamsi occurrat occasio vel confitendi fidem, vel respondendi pro Dei honore, fieri potest ex affectu ad fidem, & confessionem eius, vel ex affectu diuini cultus, & honoris pertinentis ad religionem, etiamsi non fiat ex actu proprio charitatis: nulla ergo ratione modus operandi ex charitate est de necessitate aliorum præceptorum, extra proprium præceptum chatitatis, quod non pro semper obligat, sed certis temporibus, & occasionibus, vt in propria materia dicetur.

11. *Obiectio.* *1. Cor. 10.* *Colo. 3.* *1. Cor. 16.* *Augusti.* Sed obiicitur primò illud 1. Corinth. 10. *Omnia in gloriam Dei facite.* & illud ad Colos. 3. *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum.* & illud 1. Corinth. 16. *Omnia vestra in charitate fiant.* Secundò obiiciuntur varia loca Augustini, in quibus significat, quidquid non fit ex charitate fieri ex praua cupiditate, ac proinde malum esse. Vnde 1. retra. capit. 15. *Voluntas sine charitate* (inquit) *tota est vitiosa cupiditas.* libr. de gratia, & libero arbitr. cap. 18. inquit, *Quod fit sine dilectione non bene fit*; & similia habet primo libr. de grat. Christi, cap. 26. &

sæpe aliàs. Tertiò argumentabatur Dionys. quia Deus suis præceptis intendit nos facere sui dilectores; ergo nisi ex dilectione Dei seruentur, non fit voluntas Dei; ergo neque præcepta implentur.

12. *Solutio ad obiecta.* Ad testimonia sacræ Scripturæ respondeo primò, continere optimum consilium; secundò continere posse præceptum, altero è duobus modis. Vnus est, vt omnia opera nostra talia sint, vt quantum est ex se in gloriam Dei cedant, etiamsi actus ad hoc non referantur, iuxta verbum Christi Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* *Matth. 5.* non enim est sensus, oportere opera facere eo fine, vt videantur ab aliis, qui glorificent Deum; etsi enim hic finis de se bonus sit, non est tamen necessarius, nec ordinariè consulendus propter periculum; sensus ergo est, talia debere esse opera, vt si videantur, ex illis possit resultare gloria Deo. Alio modo potest hìc intelligi præceptum affirmatiuum, quod obligat semper, sed non pro semper, nisi in præparatione animi, scilicet, vt parati simus omnia propter gloriam Dei facere, vel ex charitate, vel pro confessione nominis Christi, quando necesse fuerit, vel oportuerit.

13. *Explicatur Augusti.* Ad testimonia Augustini in propriis locis de fide, & charitate ex professo respondebimus, quia de vtraque virtute habet Augustinus loca difficilia. Nũc dico, posse Augustinum exponi eodem modo, quo Scripturam, vt operari ex chatitate non sit elici, aut imperari à charitate, sed operari consentaneè ad charitatem, ita vt operatio talis sit, quæ charitate dirigi, & fieri possit, ita vt charitas semper sit de se quasi regula boni operis, licèt non necesse sit, vt sit etiam principium, vel finis ab operante intentus. Vnde cùm ait, *non bene fieri, quod sine dilectione fit*, perinde est, ac si diceret, quod non fit dilectioni consentaneum, aut quod fit à dilectione alienum. Cùm verò ait, voluntatem sine charitate totam esse vitiosam cupiditatem, potest etiam exponi de voluntate ipsa, non de singulis actibus eius, & tota dicatur esse vitiosa cupiditas morali modo, non rigore physico, quia voluntas destituta charitate, vincitur vitiosa cupiditate regulariter, esto possit interdum bene operari ex amore honesti sine relatione charitatis, vt latiùs in tractatu de Gratia dicemus. Aliqui verò exponunt August. vt in illis locis nomine charitatis non intelligat virtutem infusam Theologicam, sed generalem affectum boni honesti, seu rectè operandi propter iustitiam ipsam. Veruntamen in dicto cap. 18. de liber. arb. & 26. de grat. Christi, apertè loquitur de illa charitate, cuius est illud præceptum Christi, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem*, Ioan. 13. & illud, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut te ipsum*, Deut. 6. Mar. 12. Item loquitur de illa charitate, de qua Petrus dixit, quòd *operit multitudinem peccatorum.* 1. Petri 4. & de qua Ioannes loquitur, cùm dicit; *Diligamus inuicem, quia charitas ex Deo est.* Hæc enim ibi adducit Augustin. vt explicet de qua charitate loquatur. Alium locum retractationum hactenus non inueni; sed hæc nunc de Augustino sufficiant. *Ioan. 13.* *Deut. 6.* *1. Petri 4.*

14. Ad rationem respondetur cum D. Thoma, quem Soto, & alij imitantur, finem præcepti non cadere sub præceptum. Et ideo licèt Deus intendat maximè, vt ex charitate operemur, non tamen id nobis præcipit in omnibus operibus, nec per singula præcepta, sed solùm per speciale præceptum charitatis, quod suis temporibus seruandum est, ideóque extra illam necessitatem specialem poterit non solùm lex naturalis, sed etiam supernaturalis sine illo modo seruari. Sic enim peccator Christianus credendo præceptum fidei implet, licèt ex charitate non credat, & finem

proximè à Deo intentũ per illud præceptum assequitur: nam hìc includitur in ipso præcepto, licèt extrinsecum, seu remotum non assequatur, & idem est de aliis præceptis.

CAPVT XII.

Vtrùm lex naturalis non solùm prohibeat aliquos actus, sed etiam irritet contrarios.

1. TRactando de obligatione legis naturalis, consequenter explicuimus ferè omnes effectus, qui solent legi in communi attribui: nam constat ex dictis, hoc ius quædam bona præcipere, mala prohibere; permissionem autem, aut punitionem propriè non habere locum in illo. Quia licèt ex transgressione naturalis iuris sequatur reatus pœnæ in ordine ad diuinam prouidentiam, & iustitiam: ad quam spectat pœnam illam taxare, nihilominùs ratio naturalis non potest illam pœnam definire, & ideo talis ac tanta propriè non sequitur ex imperio alicuius legis merè naturalis, sed sequitur ille reatus ex naturali, & intrinseca conditione culpæ, ita vt licèt pœna non esset per legem determinata, arbitrio competentis iudicis puniri posset. Vnde fit, vt neque propria permissio locum habeat in hoc iure, quia nihil, quod de se malum sit, permittit licitè fieri, vt per se constat, quia hoc repugnat actioni intrinsecè, ac per se malæ: nec etiam permittit fieri impunè, eo modo quo pœna potest ex hoc iure sequi, scilicet, quoad reatum, quia nunquam impedit, aut de se impedire potest reatum pœnæ. Quod si dicatur hoc ius permittere vel indifferentia, quæ non prohibet, vel bona, quæ approbat, licèt non præcipiat, neutra est propria permissio legalis (vt sic dicam) quia prior est pura negatio: dicitur enim opus indifferens quod nec præcipitur, nec prohibetur, nec etiam approbatur: posterior verò est plusquam permissio, quia est positiua concessio, vt suprà tactum est, & infrà tractando de iure gentium, latiùs dicetur. Quòd si in his materiis consideretur ius naturale, quatenus disponit, quomodo præstandæ sint, vt honestè, & sine macula fiant; iam illud pertinet ad legem præcipientem vnum modum, & vetantem alium, vt in superioribus etiam tactum est, & ideo de his effectibus nihil addendum occurrit.

Permissionem nõ habere locum in lege naturali.

2. Solùm ergo supereſt inquirendum, quando, & quomodo possit ius naturale habere vim non solùm obligandi, seu prohibendi, sed etiam irritandi actum qui contra talem obligationem fit. Quod dubium præcipuè habet locum in præceptis negatiuis: extendi verò potest ad affirmatiua, quatenus ex consequenti prohibent contraria eorum, quæ præcipiunt. Ratio autem dubitandi est, quia irritare non est præcipere, sed facere; ius autem naturale, vt sic, solùm videtur habere vim præcipiendi, non verò tollendi dominium, v. g. vel faciendi aliquid simile. Confirmari potest inductione: nam ius naturæ prohibet contrahere matrimonium post factum votum castitatis, vel post promissionem sponsalium factam alteri, & tamen matrimonium validum est: prohibet etiam lex naturæ vendere rem vltra iustum pretium, & nihilominus talis venditio non est irrita ipso iure naturæ; ergo idem erit in omnibus similibus. Nam efficacitas iuris naturæ eadem est in omnibus, neque peculiaria verba habet, per quæ prohibeat, vt propter illorum diuersitatem dicamus, aliquando irritare, & non semper, vt dici potest in iure positiuo.

Difficultatis ratio.

3. Nihilominus certum est, actus factos contra ius naturale, aliquando non solùm malos, sed etiam irritos esse. Hoc tanquam certum supponunt auctores in pluribus quæstionibus, quas in particulari tractãt, vt an talis actus, v. g. contractus factus ex metu, vio-

Actus factos cõtra ius naturæ non solùm esse prauos, sed aliquãdo irritos.

A lentia, dolo, vel cum alia conditione simili, sit nullus iure naturæ, vel tantùm positiuo; supponunt ergo, ex vtroque capite posse habere nullitatem. Probatur deinde exemplis: nam secundum matrimoniũ factum, viuente priori coniuge, ex iure naturæ nullum est. Idem est verum de matrimonio v. g. inter fratres, & adhuc certius inter patrem, & filiam; contractus etiam vsurarius iure naturæ irritus, seu nullus est, quoad vsurę obligationem; idem est de contractu facto per dolum grauem, & similia sunt multa. Vt autem rationem reddamus, & priores obiectiones soluamus, oportet regulam aliquam assignare ad cognoscendum quando actus prohibitus iure naturæ validus, vel irritus sit: nam vtrumque posse accidere ostendunt adducta exempla: differentia autem non B potest sumi ex verbis legis, vt rectè obiectum est; vnde ergo illam sumemus.

4. *Regula ad dignoscendum quando actus iure naturæ sunt irriti.*

Duæ regulæ præcipuè occurrunt. Prima est; quando actus prohibetur iure naturæ ob defectum potestatis, vel ob materiæ incapacitatem, tunc actus est nullus, & irritus ex natura sua. Hoc ostendit exemplum illud de secundo matrimonio, & in vniuersum de donatione eiusdem rei facta post priorem validam, & permanentem; est enim nulla, quia ille, qui secundo donat, vel tradit, iam non habet potestatem in talem rem. Vnde intelligetur differentia inter traditionem factam post priorem traditionem, vel tantùm post priorem promissionem: cùm enim vtraque sit contra ius naturæ, vna est valida, & non alia, quia prior traditio abstulit dominium, & ita etiam abstulit potestatem: promissio verò non tollit dominium, & ideo non tollit potestatem, quamuis obliget ad vtendum illa tali modo. Eadem ratione contractus, seu consensus per dolum substantialem (vt sic dicam) extortus, nullus est iure naturæ, quia dolus impedit verum consensum, & causat inuoluntarium: sine voluntate autem non potest contractus humanus perfici, & sic de aliis. Ex quibus facilis est ratio regulæ, quia in his, & similibus casibus tollitur principium substantiale (vt sic dicam) valoris actus, quod est potestas moralis, id est, quæ habeat adiunctam sufficientem voluntatem; sine potestate autem, & voluntate non est actus validus.

Prima regula.

5. *Secunda regula.*

D Secunda regula est, quando actus prohibetur propter indecentiam, vel turpitudinem in materia eius inuentam, tunc etiam est irritus, quando eadem turpitudo durat in ipso effectu, vel, vt Iuristæ loquuntur, quando habet causam perpetuam. Hanc regulam sumo à simili ex Glossa in Clement. 1. de iure patronat. verb. *inhibentes*, in fine, & ex Glossa in c. *vides*, dist. 10. Decio in cap. 2. de testib. & aliis, quos refert Couarr. in 4. Decret. 2. p. ca. 6. in princ. n. 6. & colligitur ex lege, *si stipulor*, de verb. obligat. *Quod leges* (inquit) *fieri prohibent, si perpetuam causam seruaturum est, cessat obligatio, vt si sororem sibi nupturam aliquis stipuletur.* Vbi Glossa aduertit, talem promissionem esse irritam ipso iure naturæ. Et ita confirmatur regula exemplo posito de matrimonio contracto inter consanguineos in primo gradu: nam ibi non deest potestas, id est, dominium sui ad se tradendum in matrimonium, nec deest voluntas, quantum est ex parte contrahentium; tamen illa naturalis indecentia, quæ facit tale matrimonium esse prohibitum, perpetuò durat, si matrimonium tale duret; ideo etiam duratio ipsa prohibita est, & hoc est esse irritam. Idem cernitur in exemplo de vsura, quæ prohibita est, quia iniusta; quæ iniustitia tam inuenitur in retentione lucri accepti, & ideo prohibitio illa irritans est. Vnde etiam constat ratio clara, quia si valor actus sit contra ius naturæ, à nemine fieri potest, cùm ius superioris resistat: in illo autẽ casu valor ipse est contra ius naturæ, quia habet eandem causam turpitudinis; ergo

Glossa. Couarr.

L. si stipulor.

non

non potest talis valor subsistere; ergo est irritus talis actus. Vide potest considerari differentia inter hanc regulam, & præcedentem, quòd in priori actus prohibetur, quia prauus, & nullus est ex defectu potestatis: in hac verò posteriori actus fit nullus ratione intrinsecæ malitiæ perpetuæ, ac subinde per ipsam prohibitionem, quia aliàs potestas absoluta circa talem materiam non deerat.

6. *Quando actus licèt prohibitus iure naturæ, non est irritus.*

Extra hos autem casus, quamuis ius naturæ prohibeat actum, non irritabit effectum eius, quia si supponatur potestas sufficiens ad talem effectum, & alioqui possit effectus durare absque turpitudine, & cum honesto vsu, non est, cur inualidus sit. Id optimè declaratur in matrimonio facto contra votum simplex castitatis: nam illud votum non abstulit, sed B liganit potestatem, quam homo habeat in corpus suum; & alioqui matrimonium contra illud contractum, quatenus est actualis traditio, habet maiorem quandam efficaciam, quàm promissio, & potest etiam habere honestum vsum, saltem reddendo, & non petendo debitum; ergo rectè potest esse validum. Venditio item iniusta relinquit quidem perpetuam obligationem restituendi excessum pretij; quod si fiat, cessat omnis turpitudo in valore, & perpetuitate talis contractus, & ideo non est, cur simpliciter irritus sit. Et ita patet responsio ad obiectiones factas. In quibus etiam exemplis considerari potest, prohibitionem non esse quasi directam, vel absolutam de substantia talis actus, sed vel prouenire ex C aliqua generali lege, vt est seruare votum, vel solùm esse de tali modo, seu excessu, & ideo mirum non esse, quòd actum non irritet.

CAPVT XIII.

Vtrùm præcepta legis naturæ de se, & ab intrinseco immutabilia sint.

1. HActenus substantiam, & obligationem legis naturalis explicuimus, reliquum est, vt de illius firmitate, vel immutabilitate dicamus. Duplex autem mutatio potest intelligi in aliqua lege, scilicet, vel per additionem, vel per ablationem, seu diminutionem. Hìc autem non est sermo de additio- D ne, quia in non est mutatio, quando prior lex integra manet, sed est perfectio extensiua conferens ad vtilitatem humanam, vt dixit D. Thomas q. 94. art. 5. & sic Vlpian. l. *ius ciuile*, ff. de iust. & iure, ait, ius ciuile constitui, addendo aliqua iuri naturali. Imò & ius diuinum multa addidit iuri naturæ, & ius Canonicum vtrique. Nam, vt infrà videbimus, humana iura multa determinant, quæ per ius naturæ, aut diuinum determinata non sunt, nec conuenienter determinari potuerunt. Tractamus ergo de propria mutatione, quæ fit per ablationem legis, vel obligationis eius. Hęc autem mutatio dupliciter solet in rebus accidere, nimirum, vel per mutationem rei ab intrinseco deficientis, vel per extrinsecus factam virtute alicuius agentis habentis potestatem. Et vterque modus potest ad legem applicari: nam interdum res per seipsam deficit, quia ex vtili fit noxia, vel ex rationabili fit irrationabilis; aliquando verò tollitur per superiorem, vt in legibus positiuis postea videbimus. Et vtraque istarum mutationum contingit, vel absolutè, & vniuersaliter in tota lege, & dicitur abrogatio legis; vel in particulari, & dicitur dispensato, vel particularis relaxatio. De his ergo omnibus modis mutationum potest inquiri circa legem naturalem: in hoc autem capite solùm de mutatione ab intrinseco dicemus; in sequentibus autem inquiremus de mutationibus ab extrinsecis agentibus.

D. Thom. Vlpian.

Sensus quæstionis explicatur, & explicatur de qua immutabilitate sit sermo.

2. Dico igitur, propriè loquendo, legem naturalem per seipsam desinere non posse, vel mutari, neque in vniuersali, neque in particulari, manente natura rationali cum vsu rationis, & libertatis. Semper enim hæc hypothesis præintelligitur, & supponitur: nam cùm lex naturalis sit veluti proprietas huius naturæ, si illa de medio tolleretur, tolleretur etiam lex naturalis quoad existentiam suam, & maneret tantùm secundùm esse essentiæ seu possibile obiectiuè in mente Dei, sicut & ipsa rationalis natura. Imò tunc etiam lex æterna non haberet rationem propriæ legis, quia non esset cui Deus præciperet: oportet ergo naturam rationalem supponi, & sic dicemus, non posse legem naturalem, vel in totum, vel in parte per se deficere, aut mutari. Ita sumitur ex D. Thoma 1. 2. *D. Thom.* q. 94. art. 4. & 5. & q. 100. art. 8. & 2. 2. q. 66. art. 2. ad 1. & q. 104. art. 4. ad 2. Vincent. in Specul. mo- *Vincent.* ral. lib. 1. part. 2. d. 3. & aliis, quos cap. sequenti, & 15. referam. Item ex Aug. libr. 83. quæstion. q. 53. *August.* & lib. de vera relig. c. 31. & lib. 1. de liber. arbitr. c. 6. Item ex Lactantio libr. 6. de vero cultu, c. 8. & ex *Lactant.* Arist. 5. Ethic. c. 7. Cicer. lib. 1. & 2. de leg. & 3. de *Arist.* Repub. & ex §. *ſeder.* Instit. de iur. natur. Probatur *Cicer.* autem primò, quia hoc ius naturale vel consideratur in Deo, vel in homine; prout est in homine mutari non potest, quia est intrinseca proprietas necessariò fluens ex tali natura, qua talis est, vel (vt alij volunt) est ipsa rationalis natura; ergo repugnat, manente tali natura apta ad vtendum ratione auferri legem naturalem. Si verò consideretur hæc lex, vt est in Deo, suprà ostensum est, non posse auferri non solùm à iudicio diuini intellectus, verùm etiam neque à voluntate, qua vult, vel talia bona præcipere, vel talia mala vitare.

Resolutio. Legem naturalem per se ipsam nec deficere, nec mutari posse, neque in vniuersali, neque in particulari.

3. Secundò argumentor in hunc modum, quia nulla lex deficit per seipsam sine reuocatione legislatoris, nisi vel quia non erat perpetua, sed pro tempore certo, quo finito, ipsa etiam finitur, & desinit esse, vel quia in materia fit aliqua mutatio, ratione cuius lex sit irrationabilis, & iniusta, cùm antea esset iusta, & prudens. Quia si lex indefinitè, ac sine termino posita erat, & ex parte materiæ non est facta mutatio, non potest intelligi quomodo per seipsam cesset lex, manente obiecto, & subiecto eius, cùm ex parte legislatoris non auferatur, vt supponimus. At neuter illorum modorum habet locum in iure naturali. De priori patet, quia leges eius sunt necessariæ, & perpetuæ veritatis; complectitur enim hoc ius (vt suprà dixi) principia morum per se nota, & omnes, ac solas conclusiones, quę ex illis necessaria illatione inferuntur, siue proximè, siue per plures illationes; omnia autem hęc perpetuę veritatis sunt, quę veritas principiorum non subsistit sine veritate talium conclusionum, & principia ipsa ex terminis necessaria sunt; ergo in omnibus his præceptis est perpetuitas; non ergo possunt desinere per solum lapsum temporis. Altera verò pars ex eodem principio facilè ostenditur, quia iudicium, quod necessariò colligitur ex principiis per E se notis, nunquam potest esse falsum; ergo nec potest esse irrationabile, vel imprudens; sed omne iudicium legis naturalis tale est, vt vel sit de principiis per se notis, vel ex illis necessariò inferatur; ergo quantumuis res varientur, iudicium legis naturalis variari non poterit.

4. Tertiò fit alia inductio distinguendo in hoc iure præcepta affirmatiua, & negatiua, & ostendendo, neutrum genus talium præceptorum posse per se cessare, aut desinere obligare. Nã in primis præcepta negatiua prohibent res per se, & intrinsecè malas, & ideo obligant semper, & pro semper, tum ratione suæ formæ, quia negatio omnia destruit, tum etiam quia quod per se malum est, semper, & vbique vitandum est; eadem ergo ratione non possunt talia

præcepta per se desinere, quia non potest res per se mala desinere esse mala. Affirmatiua verò præcepta, licèt semper obligent, non tamen pro semper, & ideo potest huiusmodi præceptum, licèt naturale sit, vno tempore obligare, & non in alio, seu in vna occasione, & non in alia, non tamen propterea recipit mutationem, quia hæc est illius natura, & (vt sic dicam) à principio fertur pro talibus occasionibus, vel sub talibus conditionib⁹, & non pro aliis. Nihilominùs tamen semper retinet suam vim, semper obligat, licèt non pro semper; sicut præceptum confessionis, v.g. licèt pro hoc mense non obliget, & pro tempore Quadragesimę obliget, non ideo mutatur, sed de se idem semper permanet. Et declaratur ampliùs: nã præcepta affirmatiua legis naturalis solùm obligant pro illis occasionibus, in quibus omissio talis actus esset per se, & intrinsecè mala; ergo sicut illa omissio non potest non esse mala; ita neque obligatio affirmatiui præcepti ad actum illi omissioni contrarium potest per se desinere, aut mutari: ergo tale præceptum necessariò semper obligat pro suo tempore, & consequenter semper etiam obligat ad non habendum contrarium propositum, seu ad obediendum saltem in animi præparatione.

5. Quartò declaratur, & confirmatur hæc veritas expediendo obiectionem, quæ hic fieri potest. Dicit *Arist.* enim Arist. 5. Ethic. cap. 7. Iustum naturale, seu natura constans non omne mutabile esse, aliquando verò posse esse mutationi obnoxium. Quod etiam tradit *D. Thom.* D. Thom. 1. 2. q. 94. a. 5. dicens, legem naturæ quoad prima principia omnino esse immutabilem, quoad conclusiones autem vtplurimum non mutari, in aliquo tamen casu, & in paucioribus mutari, propter particulares causas occurrentes. Confirmat hoc D. Thomas exemplo legis naturalis præcipientis depositum reddi suo domino petenti, quæ non obligat in casu, in quo depositum petitur ad damnificandam rempublicam. Et simile esse potest de præcepto naturali seruãdi secretum, quod negatiuum est, & tamẽ violari potest, si ad defensionem reipublicæ, vel innocentis sit necessarium. Præceptum item, *Non occides*, naturale est, & tamen in propriam defensionem licitum est occidere. Difficilius exemplum esse potest de præcepto non contrahendi matrimonium cum sorore, vel matre, quod naturale est, & tamen in casu necessitatis generationis humanæ non obligat, vt de facto contigit in principio creationis, vt ex materia de Matrimonio constat. Ratione denique hoc confirmat D. Thomas, quia certior est scientia speculatiua, & naturalis, quàm moralis, & practica, & nihilominus in scientia physica, & naturali, licèt vniuersalia principia non deficiant, conclusiones etiam necessariæ interdum deficiunt; ergo idem poterit accidere in moralibus, atque ita poterit ius naturale mutationem pati. Probatur consequentia à paritate rationis, quia sicut materia physica est mutabilis, ita etiam res humanæ, quæ sunt materia iuris naturalis, multò magis mutabiles sunt; ergo etiam ipsum ius mutabile est: nam sicut ex materia sumit speciem, ita illius conditionem imitatur, & participat.

6. *Quomodo sit immutabilis lex naturalis, item in quo subire potest mutationem.* Hæc verò omnia rectè explicata potiùs confirmant assertionem. Est ergo considerandum ea, quæ consistunt in quadam adæquatione, & quasi relatione, dupliciter posse mutari, vel quasi mutari, seu desinere esse, scilicet, vel intrinsecè per mutationem sui, vt pater desinit esse pater, si moriatur; vel extrinsecè tantùm per mutationem alterius, quomodo pater desinit esse pater per mortem filij, quæ desitio in patre non est mutatio, sed per modum mutationis à nobis concipitur, vel significatur. In lege ergo positiua contingit mutatio priori modo, quia tolli potest; in lege autem naturali minimè, sed solùm secundo modo per mutationem materiæ contingit, vt actio subtrahatur ab obligatione legis naturalis, non quia lex tollatur, vel minuatur; semper enim eo modo obligat, & obligauit, sed quia ipsa materia legis mutatur, vt statim patebit in exemplis adductis. Vnde vlteriùs considerandum est, legem naturalem, cùm per se non sit scripta in tabulis, vel membranis, sed in mentibus, non semper dictati in mente illis verbis generalibus, vel indefinitis, quibus à nobis ore profertur, vel scribitur, vt v. g. lex de reddendo deposito, quatenus naturalis non ita simpliciter, & absolutè in mente iudicatur, sed cum limitatione, & circumspectione: dictat enim ratio reddendum esse depositum iure, & rationabiliter petenti, vel nisi ratio defensionis iustæ, vel reipublicæ, vel propria, vel innocentis obstet. Communiter autem solet illa lex illis tantùm verbis proferri, *Reddendum est depositum*, quia cætera subintelliguntur, nec in forma legis humano modo positæ omnia declarari possunt.

7. *Explicantur D. Thomas, & Arist. mutationem admittentes in præcepto naturæ.* Quando ergo D. Thomas cum Aristotele ait, aliqua præcepta legis naturalis mutari, vel deficere, aut exceptionem pati in paucioribus, seu in casu, loquitur de mutatione impropria per solam denominationem extrinsecam ratione mutationis, quæ in materia fit, vt ex eodem sumitur dicta quæst. 100. a. 8. & quoad hoc differentiam constituit inter quædam præcepta naturalia respectu aliorum, vel respectu principiorum vniuersaliorum. Nam quædam versantur in materia, quæ non recipit mutationem, vel limitationem, vt est, vel generale principium, *Non sunt facienda mala*, vel interdũ particulare præceptum, vt, *non est mentiendum*: alia verò sunt, quæ ex parte materiæ mutationes recipere possunt, & ideo limitationem, vel quasi exceptionem admittant. Vnde sæpe loquimur de his præceptis, ac si essent proposita per absoluta verba, sub quibus patiuntur exceptionem, quia non satis declarant ipsum præceptum naturale prout in se est. Sic enim præceptum in se spectatum nullam exceptionem patitur, quia ratio ipsa naturalis dictat, hoc debere fieri tali, vel tali modo, & non aliter, vel concurrentibus talibus circumstantiis, & non absque illis. Imò interdum mutatis circumstantiis, non solùm non obligat naturale præceptum ad faciendum aliquid, v. g. ad reddendum depositum, sed etiam obligat ad non faciendum.

8. Et ita facilè declaratur exemplum de deposito: nam licèt in hoc casu reddendum non sit, non propterea naturale præceptum mutatur: nam à principio non fuit positum pro illo casu, sed pro aliis, quos recta ratio dictat, sicut qui non implet promissionem, quia res notabiliter mutatæ sunt, non mutatur ipse, nec lex fidelitatis seruandæ mutatur, sed mutata est materia, tamen à principio illa mutatio fuit virtute excepta per conditionem in ipsa promissione subintellectam, & ita non est vera, vel intrinseca mutatio, sed apparens, & per extrinsecam denominationem. Idem ergo est de depositio, etiamsi depositio adiungatur promissio reddendi illud, vt est apud Augustinum Psal. 5. & habetur in cap. *ne quis*. 22. q. 2. Idémque cum proportione est de præcepto naturali seruandi secretum: nam secretum est quasi depositum, quod custodiẽdum datur, & accipitur sub promissione seruandi sine damno, & iniuria tertij: nam hæc conditio necessariò subintelligitur, vt promissio licita sit. Loquimur autem de naturali secreto: nam sigillum confessionis altiorem habet obligationem. Denique idem est de quinto præcepto Decalogi, *Non occides*, quod vt naturale est, includit plures conditiones, scilicet, non occides propria auctoritate, & aggrediendo, de quibus in sua materia dicendum est, & cap. 15. aliqua attingemus. De vltimo

August.

verò

verò exemplo, quod obscurius est, dicam capite sequenti.

9. *Fit satis opposita rationi.*

Ad rationem respondeo, admittendo similitudinem ex conclusionibus physicis sumptam cum proportione. Nam propositiones physicæ, licèt dicantur interdum deficere, tamen vt conclusiones scientificæ sunt, non deficiunt, quia vt sic non absolutè inferuntur, sed cum limitatione, vtique à talibus causis per se hoc prouenire, nisi impediantur; & sic etiam in præsenti naturale præceptum (vt dixi) non absolutè præcipit in tali materia, v. g. reddendum est depositum, sed subintellectis debitis circumstantiis, vt satis explicatum est: solùm enim hoc modo inferuntur tales conclusiones necessariò ex principiis naturalibus, & non aliter sunt naturalia præcepta, nisi vt ex illis principiis necessariò colliguntur. Et ideo etiam non obstat, quòd materia sit mutabilis: nam lex naturalis discernit mutabilitatem in ipsa materia, & iuxta illam accommodat præcepta: nam aliquid præcipit in illa materia pro vno statu, & aliud pro alio, & ita ipsa in se manet semper immutata, licèt quoad nostrum modum loquendi, & per denominationem extrinsecam quasi mutari videatur.

10. *An lex natura possit deleri à mentibus hominum, ac proinde ita mutationem subire? Responsio.*

Alia difficultas hîc occurrebat, quia videtur lex naturæ posse de mentibus hominum deleri, ac subinde esse mutabilis quasi per separationem à subiecto, sicut scientia, quæ ex parte obiecti immutabilis veritatis est, in subiecto corrumpi potest per errorem. Sed hæc difficultas quantum ad rem attinet sufficienter tacta est suprà cap. 8. vbi diximus de ignorantia, quæ in hanc legem cadere potest. Dicimus ergo breuiter, legem hanc non posse omnino deleri de mentibus hominum; quoad aliqua verò præcepta posse ignorari, & fortasse non ab omnibus hominibus. Nam licèt quædam gentes errent circa vnum præceptum, aliæ circa aliud: nullum tamen esse videtur, quod non aliquibus saltem hominibus per lumen naturale manifestetur, & hoc satis est, vt simpliciter dicimus, nullum præceptum naturale totaliter deleri, etiam per ignorantiam. Addo verò, per errorem, vel ignorantiam non mutari legem in se, sed occultari, seu nesciri, quod longè diuersum est. Nam licèt omnia præcepta legis naturalis sint immutabilia, non tamen omnia sunt æquè nota, & ideo inconueniens non est, vt aliqua ignorari possint. Alia difficultas hîc occurrit de epiikia, quæ grauior est, & propriam disputationem requirit, quam infrà cap. 16. trademus.

CAPVT XIV.

Vtrùm ius naturale mutari, vel dispensari possit per humanam potestatem.

1. QVamuis hæc quæstio videatur ex præcedenti definita, nihilominus non desunt graues Doctores, qui absolutè dicant, posse dispensari interdum per hominem in iure naturali, vel mutari per ius humanum, vel gentium, vel ciuile. Non quidem quoad omnia iura naturalia: fatentur enim hanc mutationem non habere locũ in primis principiis iuris naturæ, nec in conclusionibus illis propinquis, de quibus sentiunt procedere omnia dicta in superiori capite; solùm ergo in quibusdam rebus, seu præceptis magis remotis dicunt, posse fieri hanc mutationem: non vniuersalem per modum abrogationis, sed particularem per modum dispensationis, vel diminutionis. Ita expressè declarat Glossa in cap. *à nobis*, de deci. verb. *exemptos*. Idem sentit Glossa in l. *manumissiones*, verb. *nascerentur*, & Glossa 1. in l. *ius ciuile*. ff. de iustitia, & iure. Sequitur Abbas in dicto cap. *à nobis*, n. 4. & in cap. *cùm tanto*. de consuet. n. 3. & cap. *quæ in*

1. *Opinio asserentium ius naturale posse in particulari per potestatẽ humanã dispensari.*

Glossa.

Abbas.

A *Ecclesiarum*. de constit. n. 11. vbi etiam Felin. n. 26. & ibi Innocent. & alij communiter. Copiosiùs verò, & distinctiùs tradidit hanc sententiam Angel. verb. *Papa*, n. 1. vbi specialiter de Pontificia dispensatione loquitur, Nauarr. etiam cons. 2. qui filij sint legi. n. 8. dicit, posse Papam limitare legem naturalem, & diuinam, & dispensare circa illas. Idem de Pontifice docet Sancius lib. 8. de matrim. disp. 6. & refert plures Iuristas, & ex Theologis Canum in relect. de pœnit. p. 5. Sed illius sententiam in hac parte sufficienter refellimus in lib. 6. de voto, cap. 9. Potest etiam pro hac sententia referri Henriq. lib. 8. de Euchar. cap. 13. Sed in his auctoribus, & aliis, qui de hoc puncto tractant, aduertere oportet, interdum loqui generatim de iure diuino, & de potestate Papæ ad dispensandum in B illo, confundentes sub diuino iure tã naturale, quàm positiuum diuinum. Nos verò distinctè, & specificè loquimur, & nunc solùm agimus de iure naturali in ordine ad quamcunque potestatem humanam, & actionem eius, siue sit dispensatio, siue præceptum, aut iuris institutio, siue per legem, siue per consuetudinem, vel particularem, vel totius orbis, quæ solet dici ius gentium, vt infrà dicam. De iure autem diuino positiuo infrà in vltimo libro huius tractatus dicemꝰ.

Felin. *Innocent.* *Angel.* *Nauarr.* *Sancius.* *Canus.* *Henriq.*

Hæc igitur sententia primò suadetur variis exemplis. Primum, & vulgare est de diuisione dominiorum, quia iure naturæ omnia erant communia, & nihilominus rerũ diuisio ab omnibus introducta est in cap. *ius naturale*, dist. 1. cap. *quo iure*, dist. 8. Imò in cap. C *dilectissimis*. 12. q. 1. dicitur rerum diuisio per iniquitatem introducta, non quòd ipsa introductio iniqua fuerit, sed quòd occasione peccati facta fuerit, vt omnes infrà citandi interpretantur. Secundum exemplum simile est de libertate, quę iure naturæ hominibus conuenit, & tamen per leges humanas aufertur. l. *manumissiones*. ff. de iustit. & iure. l. *libertas*. ff. de statuliberis. §. *ius autem*, Instit. de iure naturali, gentium, & ciuili. Tertium exemplum est de iure naturali non auferẽdi alienum, quod videtur immutari hominum introductione per vsucapionem, & præscriptionem. Quo exemplo vtitur Glossa in dicta l. *manumissiones*. Quartum est de iure naturali, quòd per consensum mutuum maris, & fœminæ fiat matrimonium, quod D ab hominibus immutatur, ne fiat, nisi præterea testes adsint. Simile est de iure condendi testamentum, vel donandi res suas: nam hæc iure naturę fieri possent pro arbitrio domini; & tamen hoc ius mutatur, vel limitatur ab hominibus, vt, scilicet, id non fiat, nisi per testamentum solemne, &c.

2.

Cap. ius naturale. *Cap. quoiure.* *Cap dilectissimis.* *L. manumissiones.* *L. libertas.* *Glossa.*

Secundò principaliter afferuntur varia exempla dispensationum humanarum in iure naturali. Primũ est, de dispensatione in votis, & iuramentis, quorum obligatio de iure naturali est. Secundum est de dispensatione in matrimonio rato, quod supponimus esse dissolubile dispensatione Pontificis, cùm tamen iure naturæ indissolubile sit. Tertium est de dispensatione in residentia Episcoporum, quæ est de iure diE uino naturali, vt sentit Concil. Trident. sess. 23. cap. 1. de reformat. & tamen in illa quotidie dispensatur, vt constat. Neque in hoc exemplo habet locum vulgaris euasio, quòd illa non sit dispensatio, sed interpretatio iuris naturalis; tum quia euidenti experimento constat, in multis casibus dari hanc facultatem, in quibus non cessauerat obligatio residendi, neque vlla probabili ratione posset id per solam interpretationẽ colligi, sed per auctoritatem Pontificis tollitur obligatio, relaxando illam, & hæc est dispensatio; tum etiam, quia ita sæpe vocatur in ipsis indultis; imò etiam in Concil. Tridentino sess. 6. cap. 2. de reformatione. Quartum exemplum est de dispensatione in impedimentis irritantibus matrimonium iure naturali: nam in matrimonio inter fratres

3.

Conc. Triden.

refert Angel. suprà fuisse dispensatum iure naturali, & tamen illud est impedimentum irritans iure naturæ. Denique adduntur à Iuristis exempla de dispensatione in debito soluendi decimas, quod dicunt esse de iure diuino naturali. Item in exemptione clerici à iurisdictione sæculari, quam exemptionem etiam cēsent esse de iure diuino naturali, & tamen in ea dispēsat Pontifex, permittendo clericum à temporali iudice puniri, etiam in causa criminali, & alia similia videri possunt in Felino cap. vlt. de maior. & obedientia, n. 7. & sequentibus.

Felin.

4. Tertiò argumentantur ratione, quia hæc dispensatio in aliquibus iuribus naturalibus est sæpe necessaria ad bonum animarū, vt exempla adducta ostendunt; ergo non est verisimile, reliquisse Deum homines sine hoc remedio, quia ad prouidentiam Dei spectat concedere hominibus potestatem moraliter necessariam ad conuenientem gubernationem reipublicæ. Vnde ex hoc principio colligimus esse in hominibus potestatem puniendi malefactores etiam pœna mortis, & priuandi homines rebus suis, quando causa reipublicæ id postulat, & similia. Hinc dixit Angel. suprà, non fuisse Deum futurum bonum patremfamilias, nisi reliquisset pastorem super gregem suum, qui posset consulere omnibus occurrentibus, & necessariò expediētibus. Qui hoc citat ex Richard. in 4. dist. 38. vbi ar. 9. q. 1. solùm dicit, rectam rationē dictare, aliquem esse loco Dei in Ecclesia, qui periculis personatum, pensatis infirmitatibus, & vtilitatibus, possit rationabiliter obuiare. Et declaratur à simili: quia nisi Papa ita condereet leges suas, vt concederet Episcopis facultatem in eis dispēsandi in casibus necessariis, in quibus non possit adiri, vel consuli Pontifex, non rectè prouideret Ecclesiæ: & ideo ex hoc principio colligunt auctores cōmuniter, posse in his casibus dispensare inferiores in lege superioris; ergo similiter in præsenti, seruata proportione. Tandem hac ratione omnes fatentur, posse cadere interpretationem in lege naturali, sed eadem est ratio de interpretatione, & dispensatione: nam eamdem potestatem requirit, quia interpretatio authentica legis solùm ab auctore legis fieri potest; ergo eadem ratione admittenda est dispēsatio, quia sæpe per solam interpretationem non potest occurrentibus casibus subueniri.

Angel.

Richard.

5. Nihilominus contraria sententia docet, ius naturale in nullo vero præcepto suo tolli, diminui, dispēsari, aut alio simili modo posse mutari per aliquam legem, vel potestatem humanam. Hæc est sine dubio sententia communis Theologorum, quos latiùs referemus capite sequenti. Præcipuè verò D. Thomæ dicta q. 100. art. 8. & aliis locis allegatis capite præcedenti, & specialiter de Papa quodlib. 4. art. 13. Sumitur ex Alense 3. p. q. 27. memb. 4. per totum, licèt memb. 2. §. 2. obscurè loquatur de mutabilitate legis naturalis, vt videbimus capite sequenti. Idem sentiunt Theologi, qui absolutè negant, Papam posse dispensare in iure diuino: nam si in positiuo diuino non potest, multò minùs in naturali, quia & diuinum etiam est, & immutabilius; illos autē referemus infrà tractando de lege gratiæ. Expressè verò de lege naturali id tradit Almain. de potest. Ecclesiæ, cap. 13. concl. 1. & idē sentit in 4. d. 15. q. 2. ar. 1. Idem Sylvest. verb. *Papa*, q. 16. Abul. Exo. 20. q. 35. ad mediū, & supponit sæpe Victoria relect. 2. de potest. Papæ, & Cōci. supponit itē Driedo li. 2. de liber. Christia c. 4. in fine, Soto li. 1. de iust. q. 7. ar. 3. li. 4. q. 3. ar. 1. ad 1. & li. 10. q. 3. art. 4. id extendit etiam ad speciale exemplum de residentia Episcoporum. Et moderni Theologi communiter. Et ex Iurisperitis hoc insinuant Glossæ in capit. *sunt quidem*. 25. qu. 2. per illum textum, & sequentem, & Glossa in cap. *proposuit*. de cōcess. Præben. licèt obscurè loquantur. Clariùs id docent, Turrecremat. in Súma, lib. 3. ca. 54. & 57. Nauarr. consil. 4. de desponsi. impuber. n. 16. & sumitur ex eodem in cap. *ita quorundam*, de Iudæis, Glossa. penult. per totā, Couarr. in regula, *peccatum*, p. 2. §. 11. n. 3. & sequentibus, & in cap. *quamuis pactum*, 2. p. §. 4. n. 6. & in Epitom. 4. p. 2. cap. 6. §. 9. n. 3. Barbos. in rubr. ff. soluto matrim. 2. p. n. 104. & Albert. Bologne. tract. de legib. & iuri. cap. 26. n. 3. & sequentibus. Et hanc sententiam iudico esse omnino veram, licèt quoad aliquos articulos eius possit esse de nominibus dissensio.

Secunda opinio communior, asserens ius naturale in nullo præcepto tolli posse, vel dispensari per humanam potestatem.

D. Thom.

Alens.

Almain.

Sylvest.

Abulens.

Victoria.

Driedo.

Soto.

Glossa.

Turrecrem.

Nauarr.

Couarr.

Barbos.

Albert. Bologn.

Vt ergo veritatem breuiter explicemus, aduertendum est, multis modis posse aliquid dici de iure naturali. Primus, & maximè proprius est, quando lex aliqua naturalis id præcipit, & hic est modus proprius iuris naturalis, de quo nos tractamus. Ad quod necesse est, vt ratio naturalis per se spectata dictet, aliquid esse necessarium ad morum honestatē, siue id dictet absque discursu, siue ex illo, vno, vel pluribus; dummodo enim illa vno semper sit necessaria, parum hoc refert, vt sæpe dixi. Alio verò modo dicitur aliquid esse de iure naturali soùm permissiuè, aut negatiuè, aut concessiuè (vt sic res explicetur.) Talia sunt multa, quæ attento solo naturali iure, licita sunt, vel data hominibus, vt rerum communitas, hominum libertas, & similia; de quibus lex naturæ non præcipit, vt in eo statu permaneant; sed hoc relinquit hominum dispositioni iuxta rationis exigentiam. Sic potest dici nuditas naturalis homini, quæ in statu innocentiæ operienda non esset; in statu verò naturæ lapsæ aliud dictat naturalis ratio. Sic etiā libertas est homini naturalis, quia ex vi iuris naturalis illam habet, licèt lex naturæ non vetet illam amittere. Alio item modo dicitur aliquid esse de iure naturæ, quia fundamentum habet in conditione naturali, licèt nō simpliciter præcipiatur iure naturali, vt filium succedere patri ab intestato, *ea scripto*, in fin. ff. vnde liberi; quia licèt id non præscribat omnino lex naturæ, ad id inclinat, & quasi naturaliter sequitur, nisi aliunde impedimentum ponatur. Sic etiam arguitur, nisi testibus adhiberi fidem, vel illos ad probationem humanam sufficere, dici potest de lege naturæ, non præcipiente, sed approbante, & admittente, nisi aliud ex specialibus causis addatur, vel requiratur. Hic ergo (vt dixi) de iure naturæ primo modo loquimur; occasione verò argumentorum dicemus aliquid posteriori.

6. *Quibus modis cadere possit aliquid sub ius naturale.*

L. scripto.

Vlterius verò circa primum modum aduertere oportet, inter præcepta iuris naturalis, quædam esse, quæ versantur circa pacta, conuentiones, aut obligationes, quæ per humanas voluntates introducuntur, vt sunt leges de seruandis votis, & promissionibus humanis, siue simplicibus, siue iuramento cōfirmatis, & idem est de aliis contractibus, iuxta singulorum conditiones, & de iuribus, vel actionibus, quæ ex illis nascuntur. Aliæ verò sunt leges naturales, quæ immediatè obligant in suis materiis independenter ab omni præuio consensu voluntatis hominis, vt sunt leges affirmatiuæ religionis erga Deū, pietatis erga parentes, misericordiæ, vel eleemosynæ circa proximum; & negatiuæ, non occidendi, non infamandi, & similes. Et in vtroque genere istorum præceptorum est eadem necessitas quoad formalem rationem iuris, & consequenter eadem inuariabilitas, & immutabilitas: ex parte verò materiæ hæc posteriora præcepta habent quandam maiorem immutabilitatem, quia non habent quasi pro materia ipsum humanum arbitrium, quod mutabile valde est, & sæpe indiget correctione, & mutatione.

7. *Aduertendū.*

Dico primò: Nulla potestas humana, etiamsi Pontificia sit, potest proprium aliquod præceptum legis

8. *Assertio.*

natura

Nullam potestatem humanam posse aliquod præceptum naturale abrogare.

naturalis abrogare, nec illud propriè, & in se minuere, neque in illo dispensare. Probatur primò ex dictis in capite præcedenti: nam ostensum est, ius naturæ quoad sua præcepta esse immutabile natura sua; sed non possunt homines mutare id, quod immutabile est; ergo. Confirmatur, ac declaratur, quia naturale ius quoad omnia præcepta sua pertinet ad naturales hominis proprietates; sed nō potest homo naturas rerum mutare; ergo. Secundò, in omni præcepto iuris naturalis legislator est Deus, sed non potest homo mutare legem, quam Deus tulit, quia inferior non potest prævalere contra superiorem, cap. *inferior.* dist. 21. Clemen. *ne Romani.* de electi. ergo, Tertiò, ius naturale est fundamentum humani iuris; ergo non potest ius humanum iuri naturali derogare, aliàs suum fundamentum destrueret, & consequēter seipsum. Quartò, si ius humanum posset naturali derogare, posset aliquid contra illud statuere, quia non potest intelligi alius modus mutandi illud; at hoc non potest; ergo. Probatur minor, quia quod est contra ius naturæ intrinsecè malum est; ergo illud ius humanum esset de re intrinsecè mala, & consequenter non esset ius, neque lex. Confirmatur, quia hac ratione consuetudo contra naturale ius non potest inducere legem, cap. *cùm tanto.* de consuetudine, vbi Glossa notat, ius naturale esse immutabile quoad præcepta, & prohibitiones. Idem Glossa in §. 1. distinct. 5. vbi Gratianus ait, ius naturale esse immutabile, quod repetit in §. vlt. dist. 6.

Cap. inferior. *Cap. cùm tanto.* *Glossa.* *Gratian.*

9. *Obiectio.*

Dices; hæc omnia rectè procedere de abrogatione, vel mutatione absoluta alicuius præcepti naturalis, non verò de dispensatione, quando legitima causa occurrit: nam ad abrogationem, vel diminutionem sine causa faciendam, non est verisimile Deum concessisse facultatem hominibus; neque ipsi ex se talem auctoritatem non habent, vt rationes factæ probant. Secùs verò est de iusta dispensatione. Nam licèt homo sua auctoritate illam non possit concedere, vt etiam probant rationes factæ; nihilominus auctoritate Dei poterit, quia hoc modo inferior dispensare potest in lege superioris; & verisimile est, hominem gerentem in terris vicem Dei, posse etiam in his legibus ex iusta causa dispensare ex diuina concessione, quia hoc pertinet ad bonam gubernationem vniuersi, vt suprà argumentabamur.

10. *Solutio.*

Sed contra hoc instatur primò, quia Deus ipse nō potest (saltem iure ordinario) dispensare in aliquo ex præceptis legis naturalis. Quod si interdum aliquam in his præceptis mutationem facit, vtitur absoluta potentia, imò & supremo dominio, vt explicabimus capite sequenti; ergo non est verisimile, dedisse hominibus ordinariam potestatem dispensandi in aliquo præcepto naturali. Eo vel maximè quòd ex solutionibus argumentorum, & ex cap. 16. constabit, non esse hominibus necessariam talem potestatem ad conuenientem gubernationem. Secundò si in hominibus esset talis potestas, non solùm in Pontifice esset, sed etiam in Imperatore, vel Rege temporali in his præceptis naturalibus, quæ circa temporalia versantur, vt sunt ferè omnia, quæ ad proximum pertinent: vtrumque autem falsum est; ergo. Sequela declaratur, quia licèt Papa habeat in Ecclesia supremam potestatem; tamen etiam Imperator potestatem habet à Deo, & vicem eius gerit in sua republica, iuxta Paul. Rom. 13. Et loquendo ex vi legis naturalis, ante institutam Pontificiam dignitatem non potest fingi alius, qui vices Dei quoad talem actum in republica gerat, & nunc si non sit à Pontifice impeditus, eandem habebit. Minor autem quoad Imperatorem habetur in Clement. *Pastoralis.* de re iudic. in fine, ibi, *Nec prædicta suppletio circa subditum ad ea potuisset de ratione referri, per quæ de crimine præsertim sic graui delato*

Clementin.

A *defensionis (quæ à iure prouenit naturali) facultas adimi valuisset, cum illa Imperatori tollere non licuerit, quæ iuris naturalis existunt.* Et generaliter idem sumitur ex ca. *super eo*, de vsur. ibi, *cum vsurarum crimen vtriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationē aliquam posse fieri non videmus.* Ex eo enim quod vtrumque testamentum tale crimen detestetur, tacitè colligit Pontifex, esse contra ius naturale, & hinc esse indispensabile simpliciter, ac subinde per quamcumque hominis potestatem. Tertiò, in his præceptis eadem est ratio partis, & totius: nam in propositione necessaria, quam Dialectici dicunt esse in materia naturali, non minùs repugnat falsitas vnius singularis, quàm totius vniuersalis propositionis; sed omne præceptū naturale est in materia naturali, & continet absolutam veritatem ex natura rei necessariam; ergo sicut abrogari non potest, ita neque in aliquo singulari casu mutationem recipere, & consequenter nec dispensari. Sed vis huius argumenti pendet ex dicendis in cap. seq. & in solutionibus argumentorum.

Cap. super eo.

B

11. *2. Assertio. Præcepta iuris naturalis, quæ pendent in sua obligatione à consensu voluntatis humanæ possunt aliquādo per homines dispensari.*

Dico secundò; Præcepta iuris naturalis, quæ pendent in sua obligatione præceptiua à priori consensu voluntatis humanæ, & ab efficacia illius ad aliquid agendum, possunt interdum per homines dispensari, non directè, ac præcisè auferendo obligationem legis naturalis, sed mediante aliqua remissione, quæ fit ex parte materiæ. Prior pars negatiua constat facilè ex præcedenti assertione, quia etiam illa præcepta secundùm se spectata continent intrinsecam honestatem, quæ nunquam potest auferri, aut violari, si ad suam materiam applicentur, vt patet in his præceptis, Seruanda est fides, vel Dèo, vel homini, & similibus. Altera verò pars affirmatiua probatur optimè exemplis de voto, iuramento, & similibus, & explicata est latè in tract. de voto, lib. 6. cap. 9. & infrà respondendo ad argumenta clarior fiet. Ratio autem non est alia, nisi quia materiam illam mutari, vel variari non est contra legem naturalem, quia pendet ex voluntatis mutatione. Et hac etiam ratione hoc non excedit potestatem superioris humani, vel quatenus ab illo pendet voluntas subditi, vel quatenus est Vicarius Dei. Facta autem tali mutatione, non solùm non repugnat auferri obligationem legis naturalis, sed etiam ipsa per se cessat, ac desinit obligare. Imò hoc modo priuatus homo potest interdum auferre obligationem naturalem ortam ex promissione, verbi gratia, remittendo illam, vel ortam ex mutuo perficiendo donationem. Ad hunc ergo modum intelligenda est hæc relaxatio iuris naturalis, quæ in hoc genere dispensationis admiscetur, quæ re vera in rigore non est dispensatio iuris naturalis, sed vocatur dispensatio voti, aut iuramenti, quia fit per remissionem quandam ex potestate superiori, & iurisdictionis; tamen in rigore potiùs est dispensatio facti, quàm iuris, vt rectè dixit Albert. Bolognet. suprà.

C

D

Albert. Bolognet.

12. *3. Assertio. Per ius humanum ita materia iuris naturæ mutari potest, vt ratione illius varietur obligatio iuris naturalis.*

Dico tertiò: Per ius humanum, siue gentium, siue ciuile fieri potest talis mutatio in materia legis naturalis, vt ratione illius varietur etiam iuris naturalis obligatio. Iuxta hanc conclusionem intelligenda videntur nonnulla iura ciuilia, vel Iuristæ, cùm dicunt, per ius gentium, vel ciuile detrahi aliquid de iure naturali, vt patet ex l. *manumissiones*, & l. *ius ciuile.* ff. de iustit. & iure, & in §. *ius autem*, Institut. de iure natur. gentium, & ciuili. Hanc etiam assertionem confirmant multa ex exemplis in primo fundamento contrariæ sententiæ adductis, vt in eorum explicatione videbimus. Ratio denique est, quia hic modus mutationis non repugnat necessitati, & immutabilitati iuris naturalis, & aliunde est conueniens, & sæpe necessarius hominibus iuxta varias mutationes, quæ in statu eorum

E

L. manumissiones. *L. ius ciuile.*

contin

contingunt. Et hoc modo rectè accommodatur vsitatum exemplum ex Auguſt. ſumptum, quod ſicut medicina alia præcepta tradit pro infirmis, alia pro ſanis, & quædam pro fortibus, alia pro debilioribus, & tamen non propterea regulæ medicinæ in ſe variantur, ſed multiplicantur, & quædam nunc deſeruiunt, nunc aliæ: ita ius naturale idem exiſtens aliud præcipit in tali occaſione, aliud in alia, & nunc obligat, & non antea, vel poſtea ſine ſui mutatione, propter materiæ variationem.

13. *Fit ſatis argumentis. Ad primum. Scot. Gabr.*

Ad argumenta igitur prioris ſententiæ, quatenus huic reſolutioni obſtare poſſunt, reſpondendum eſt. Circa primum itaque exemplum in primo argumento poſitum de rerum cõmunitate, & diuiſione Scot. in 4.d.15.q.2.attic.1.& ibidem Gabr.q.2. in princ. dicunt, ante peccatum habuiſſe homines præceptum, vt omnia eſſent communia; poſt peccatum verò ſublatum fuiſſe illud præceptum, & ideo rerum diuiſionem non fuiſſe contra ius naturæ. Sed hæc ſententia quoad illud primum præceptum, non placer, quia nõ video neceſſitatem illius præcepti. Nam ſi ponatur poſitiuum, gratis aſſeritur, cùm oſtendi non poſſit: ſi naturale, probanda eſt neceſſaria connexio communitatis rerum cum ſtatu innocentiæ; nulla autem eſſe videtur, quia ſalua morum honeſtate, poſſent homines in illo ſtatu res aliquas, præſertim mobiles, & ad ordinarium vſum neceſſarias ſibi vſurpare, & inter ſe diuidere. Quod notauit Almain. ibi q.2.art.1.conſecturæ autem, quibus vtitur Scot. ad oſtendendum illud præceptum, ſcilicet, quia communitas in illo ſtatu eſſet magis accommodata ad hominum ſuſtentationem, & pacem, & ſimiles, ſolùm probant, tunc non fuiſſe neceſſariam rerum diuiſionẽ, vel ad ſummum communitatem rerum futuram fuiſſe vtiliorem in illo ſtatu; non verò fuiſſe neceſſariam. Sicut è conuerſo congruentiæ, quæ oſtendunt, diuiſionem rerum eſſe commodiorem in natura lapſa, non probãt, hanc diuiſionem eſſe ſub præcepto naturali, ſed ſolùm eſſe huic ſtatui, & conditioni hominum accommodatam. Aduerto tamen etiam iuxta illam ſententiam Scoti non eſſe admittendam intrinſecam, & propriam mutationem in iure naturali, ſed ſolam ceſſationem obligationis eius propter mutationem factam ex parte hominum, atque adeò in ipſa materia.

Almain.

14. *Diſtinctio iuris naturalis in negatiuũ, & poſitiuum.*

Communis ergo reſponſio tam ad illud exemplum, quàm ad multa alia eſt, dupliciter aliquid eſſe de iure naturali, ſcilicet, negatiuè, & poſitiuè. Negatiuè eſſe dicitur, quod ius naturale non prohibet, ſed admittit, quamuis neque illud poſitiuè præcipiat: quando verò aliquid præcipit, dicitur id eſſe poſitiuè de iure naturali, & quando prohibet, dicitur eſſe poſitiuè contra ius naturale. Diuiſio ergo rerum non eſt contra ius naturale poſitiuum, quia nullum erat naturale præceptum, quod illam prohiberet. Quando ergo aliqua iura dicunt eſſe contra ius naturale, intelligenda ſunt de iure naturali negatiuè: ſic enim communitas rerum erat de iure naturali, quia ex vi illius res omnes eſſent communes, niſi homines aliud introduxiſſent. Sumitur ex D.Thoma 2.2.q.66. ar.2. ad 1.& in d.q.94.art.5. ad 3. Conrad. de contract. q. 10. Couarr. in regula, *peccatum*, 2.p.§.11.n.3.& Nauar. in cap. *ita quorundam*, de Iudæis, notab. 11. Gloſſa penult.

Rerum diuiſio non eſt contra ius naturale poſitiuum.

D.Thom. Conrad. Couarr. Nauar.

15. *Fortunij obiectiones contra datã doctrinam.*

Hanc verò reſponſionem impugnauit ex Iuriſtis Fortunius Garcia in dict. l. *manumiſſiones*. nu.8. Quia iuxta illam diſtinctionem non magis libertas, quàm ſeruitus, nec magis communitas, quàm diuiſio rerum eſſet de iure naturæ, quod eſt contra dicta iura, & contra communem ſententiam. Sequela patet, quia etiam rerum diuiſio eſt de iure naturæ negatiuè, quia non prohibetur. Secundò, quia aliàs ſequeretur, ſtando in iure naturæ potuiſſe vnum hominem licitè priuare alium libertate, & redigere in ſeruitutem, quia nihil ageret contra præceptum legis naturalis, quod patet, quia libertas ſolùm negatiuè dicitur eſſe de lege naturæ, ſcilicet, quia non prohibetur; non verò quia aliquo præcepto poſitiuo mandetur; ergo actio contratia libertati non eſt prohibita iure naturæ. Tertiò, inde etiam ſequeretur, potuiſſe homines licitè ſuo arbitrio, & per potentiam vſurpare, & res omnes, & iuriſdictionem, & dominium in alios homines, quia in hoc non agerent contra aliquod præceptum legis naturalis, ſed ſolùm contra id, quod permittebatur ex vi legis naturalis, quod non eſt per ſe malum. Vnde hinc videtur ſumpſiſſe occaſionem opinio quorundam Iuriſtarum dicẽtium, Reges temporales de abſoluta potentia ſua poſſe ſuo arbitrio dominia rerum tranſmutare, vel ſibi vſurpare. Sic ferè loquitur Gloſſa in cap. *per principalem*, verb. *ad nos.* 9. q. 3. licèt non ſatis declaret, poſſe Principem ſine cauſa iuſta id facere. Idem Angel. in l. *item ſi verberibus*. §. 1. ff. de rei vindicat. Hæc autem abſurdiſſima ſunt, vt eſt per ſe notum, quia ſunt contra hominum pacem, & iuſtitiam, & contra ius vnicuique datum à natura.

Gloſſa. *Angel.*

16. *Fit ſatis obiectionibus & explicatur amplius doctrina.*

Sed hæ obiectiones procedunt ex mala intelligentia illius diſtinctionis, ad quam meliùs percipiendam ſupponenda eſt alia diſtinctio iuris, quæ in ſuperioribus à nobis data eſt: diximus enim ius aliquãdo ſignificare legem; aliquando verò ſignificare dominium, vel quaſi dominium alicuius rei, ſeu actionem ad vtendum illa: nunc ergo idem dicimus de iure naturali. Atque ita diſtinctio D.Thomæ, & communis intelligitur de iure naturali præceptiuo, & in ordine ad materiam, de qua ſermo eſt. Quo ſenſu manifeſtum eſt, diuiſionem rerum non eſſe contra ius naturale, quòd illam prohibeat abſolutè, & ſimpliciter. Et idem eſt de ſeruitute, & aliis ſimilibus. At verò ſi loquamur de iure naturali dominatiuo, ſic verum eſt libertatem eſſe de iure naturali poſitiuè, & non tantùm negatiuè, quia ipſa natura verum dominium contulit homini ſuæ libertatis. Communitas etiam rerum aliquo modo pertineret ad dominium hominum ex vi iuris naturæ, ſi nulla eſſet facta rerum diuiſio, quia homines haberent poſitiuum ius, & actionem ad vſum rerum communium, vt eſt per ſe euidens, & rectè probat prima obiectio facta. Nam hac ratione libertas eſt de iure naturæ, potius quàm ſeruitus, quia natura fecit homines poſitiuè (vt ſic dicam) liberos cum intrinſeco iure libertatis, non tamen ita fecit poſitiuè ſeruos, propriè loquendo. Similiter contulit communiter dominium rerum omnium, & conſequenter vnicuique dedit poteſtatem vtendi: proprietatem autem dominiorum non ita contulit, vt egregiè declarat Auguſtinus tract. 6. in Ioan. in fine, & cap.1.d.8. & de hoc communi dominio videri poteſt Soto lib.4.de iuſtit.q.4.ar.1. Molin. tract.2.de iuſtit.diſp.3.

Auguſt. *Soto.* *Molin.*

17.

Per quod etiam patet reſponſio ad alias illationes; nihil enim illorum ſequitur, quia illa repugnant huic iuri poſitiuo, & dominatiuo, quod natura vel omnibus, vel ſingulis contulit. Vnde quamuis natura non præceperit, vt res ſemper eſſent communes (quo ſenſu dicitur communitas rerum de iure naturæ negatiuè) tamen durante illo ſtatu, poſitiuum præceptum iuris naturæ erat, vt nemo prohiberetur, nec impediretur ab vſu neceſſario communium rerum. Quod præceptum ſuo modo nunc durat in his rebus, quæ communes ſunt, quamdiu non ſunt diuerſæ aliquo modo; nemo enim poteſt prohiberi à communi vſu illarum per ſe loquendo, id eſt, ſecluſa ſpeciali neceſſitate, vel cauſa iuſta. Sicut etiam è contrario, quamuis diuiſio rerum non ſit præcepta iure naturæ; tamen poſtquam facta eſt, & applicata

ſunt

sunt dominia, ius naturæ prohibet furtum, seu indebitam acceptionem rei alienæ. Et ob hanc causam non licent ea omnia, quæ in ea obiectione inferuntur, vt constat, & de illis videri possunt Couar. lib. 3. variar. cap. 6. & Pinel. in rubri. C. de resc. vendi. par. 1. cap. 1. n. 14. & sequentibus.

Couar. Pinel.

18. Sed adhuc obstat secundum exemplum, quia diuisio dominiorum quoad libertatem à natura facta est, quomodo ergo potest licitè auferri. Et in vniuersum oritur alia difficultas, cur possit ius naturæ dominatiuum, etiamsi positiuè ab ipsa natura datum sit, immutari, & per homines aliquando licitè, & validè auferri; non autem ita possit mutari ius naturæ præceptiuum. Respondeo priùs ad secundum exemplum, quamuis natura dederit libertatem, & dominium eius, non tamen absolutè prohibuisse, ne auferri possit. Nam in primis eo ipso, quòd homo est dominus suæ libertatis, potest eam vendere, seu alienare. Respublica etiam per potestatem altiorem, quàm habet ad regendos homines, potest ex iusta causa (vt in pœnam) hominem priuare sua libertate: nam etiam natura dedit homini vitam quoad vsum eius, ac possessionem, & interdum nihilominus potest iuste illa priuari per potestatem humanam.

Cur ius naturæ dominatiuum possit per homines mutari, non ita verò præceptiuum.

Ratio autem generalis differentiæ inter ius præceptiuum, & dominatiuum est, quia illud priùs continet regulas, ac principia bene operandi, quæ continent necessariam veritatem, & ideo immutabilia sunt: fundantur enim in intrinseca obiectorum rectitudine, vel prauitate. Ius autem dominatiuum solùm est materia alterius iuris præceptiui, & consistit (vt sic dicã) in facto quodam, seu in tali conditione, vel habitudine rerum. Constat autem res omnes creatas, præsertim incorruptibiles, habere à natura multas conditiones, quæ mutabiles sunt, & per alias causas auferri possunt. Sic ergo dicimus de libertate, & de quocumque iure simili, etiamsi positiuè sit à natura datum, posse per homines mutari, quia in singulis personis est dependenter, vel à sua voluntate, vel à republica, quatenus habet legitimam potestatem in omnes priuatas personas, & bona earum, quantum ad debitam gubernationem necessarium est.

Solutio, & ratio differẽtiæ.

19. Atque ex his reliqua exempla facilè expedita sunt. Nam tertium de præscriptione solum probat, leges ciuiles posse ex iusta causa mutare, vel transferre iura dominandi, qua mutatione facta, extrinseca ratione dici potest mutari ius naturale, quia mutata materia, cessat priùs ius, & aliud obligat, quod non repugnat dictis; imò illa confirmat. Quartum verò exemplum de testamentis, vel contractibus solùm probat, ius humanum posse aliquid addere iuri naturali, quod etiam verum est. Neque inde sequitur aliquid contra positiuum præceptum iuris naturæ, quia ius naturale non præcipit, v. g. vt matrimonium sine tot testibus factum valeat; sed in hoc negatiuè se habet non exigendo testes. Vnde fit, vt quamdiu ius positiuum illos non postulauerit, matrimonium sine illis valeat ex vi iuris naturalis: postquam autem ius positiuum talem conditionem postulabat ad valorem contractus, ius naturale illi non repugnat; sed potiùs suo modo ad illius iuris obseruationem obligat, & sic de aliis formis humano iure inuentis dicendum est.

20. *Ad secũdum.* Ad secundum argumentum continens exempla humanarum dispensationum in lege naturali respondetur, procedere iuxta secundam assertionem, & illam probare. Nam primum exemplum de voto, & iuramento, apertè versatur in materia, quæ pendet ex humano arbitrio, & consensu, & ita in illorum dispensatione non relaxatur in se præceptum legis naturalis, sed remittitur debitum ortum ex consensu humano, & ita cessat consequenter obligatio naturalis præcepti, vt in tract. de Iuramento, & voto, ex professo traditum est. Eiusdem generis est secundum exemplum de matrimonio rato: nam etiam ibi obligationi naturali substernitur contractus humanus, ratione cuius potest in illo dispensari. Quod si instes; quia lex naturalis præcipit, vt vinculum illud sit indissolubile. Respondeo, non ita hoc præcipere naturalem legem, vt absolutè sit intrinsecè malum contractum illum dissolui: nam hoc non ostenditur sufficienter ex principiis naturalibus, sed solùm vt dissolui non possit priuata auctoritate, & voluntate cõtrahentium, quia talis dissolutio non fit sine aliquo præiudicio communitatis, seu ipsius naturæ conseruandæ, cui per tale vinculum fuit aliquo modo ius acquisitum, & ideo dissolui non potest priuata auctoritate: contra quam naturalem legem non fit, quando dispẽsatur auctoritate publica, & ita nulla dispensatio in proprio iure naturali præceptiuo ibi interuenit. Quod autem id fieri possit auctoritate publica, non est contrarium, imò consentaneum ipsi naturæ, quia natura ipsa (vt sic dicam) potest cedere iuri suo propter aliud bonum maius, quod in suum etiam commodum redundat. Et quia administratio eorum iurium, quæ ad commune bonum naturæ pertinent, commissa est potestati gerenti curam reipublicę, ideo non est contra naturale ius, quòd talis actus auctoritate publica dissoluatur. An verò hæc potestas sit supranaturalis, vel possit esse in pura natura, vel matrimonium esset purus contractus, & non sacramentum, & quomodo locum habeat in matrimonio tantùm rato, & non in consummato, ir materia de Matrimonio tractandum est.

Quomodo cessante naturale ius per dispensationem, quæ fit in voto & aliis à Prælatis.

21. In tertio exemplo de dispensatione in residentia Episcoporum, disputari posset, an obligatio residendi sit de iure naturali, vel diuino positiuo, sed quia non est huius loci, suppono esse de iure naturali. Quo supposito Soto (vt suprà retuli) negat illam esse veram dispensationem, per quam relaxetur eius obligatio, sed esse interpretationem tantùm, quòd in tali casu ius naturale non obliget. Quia cùm illud præceptum sit affirmatiuum, non obliget pro semper, & ideo facile occurrere possunt occasiones, in quibus, seu pro quibus tale præceptum non obliget, & in illis habebit locum interpretatio. Sed hæc responsio efficaciter improbatur rationibus factis inter argumentandum. Quia vbi est pura interpretatio, non tollitur obligatio; sed ablata supponitur, & declaratur: in hoc autem genere est euidens, & experientia notissimum, sæpe concedi licentias, & dispensationes in casibus, in quibus per se obligatio non cessauerat; nec priuata auctoritate posset tuta conscientia omitti, per quamcumque interpretationem doctrinalem (vt sic dicam) subsistente tali causa; & tamen facta facultate per Pontificem cum eadem causa sola, dubitandum non est, quin tuta conscientia non resideatur; ergo signum est, esse ibi veram relaxationem per potestatem iurisdictionis. Neque etiam dici potest, illam esse interpretationem in casu dubio, & ideo requirere iurisdictionem, quia nullum supponitur dubium; imò supponitur vt certum, causam non esse talem, quæ per se valeat auferre obligationem. Quod etiam patet, quia causa sæpe est extrinseca respectu talis obligationis, vt publica vtilitas in regimine totius regni, vel in assistendo Catholico Principi ad commune bonum Ecclesiæ, vel regni, & similes, quæ per se non excusant; & multum pendent ex arbitrio humano, & ideo possunt sufficere ad honestandam dispensationem; non verò ad tollendam per se obligationem.

An Pontifex possit dispensare in residẽtia Episcopi quæ est de iure naturali.

22. Concedo ergo illam esse dispensationem. Dico tamen non esse in iure naturali præceptiuo per se spectato, sed in materia eius mutãdo illã, quatenus etiam pendet

Auctoris sententia posse humana potestate dispensari in residentia Episcopi, & assignatur ratio.

pendet ex consensu, aut voluntate humana; qua mutatione facta ipsum naturale præceptum per se cessat obligare. Declaratur, quia illa obligatio residendi non insurgit, nisi mediante pacto, & vinculo inter Episcopum, & Ecclesiam: hoc autem pactum, & vinculum humana voluntate contrahitur, & ideo ex hac parte mutabile est saltem per potestatem publicam.

Cap. inter corporalia. cap. *inter corporalia*, de translat. Episc. & ideo per eandem relaxari potest, & consequenter etiam potest naturalis obligatio, quæ ex illo nascitur, vel mutari, vel aufetri. Et declaratur amplius, quia illud pactum inter proprium Episcopum, & suam Ecclesiam ex natura rei subordinatur supremo pastori, ita vt in illo pacto includatur conditio offerendi se ministerio talis Ecclesiæ cum subordinatione ad supremum pastorem, qui habet in illa Ecclesia excellentiorem potestatem, & immediatam etiam curam. Quando autem Pontifex dispensat in residentia, ipse statuit, quomodo pro tali tempore prouidendum sit tali Ecclesiæ, & quasi onus illius in se suscipit, & inde consequenter fit, vt proprius Episcopus liberetur personali obligatione, non per dispensationem in præcepto naturali, sed quia illo modo re vera implet pactum cum sua Ecclesia, ex quo illa obligatio præcepti oriebatur. Vel potius impletur illa obligatio alio modo incluso etiam in ipso pacto, prouidendo Ecclesiæ modo præscripto à supremo pastore ex rationabili causa: hoc enim supponi debet, quia hæc est iusta conditio, quam vinculum ipsum includit.

13. *Impedimenta iure naturæ matrimonia dirimētia nequeunt à Pōtifice dispensari.*

Ad quartum exemplum de impedimentis irritantibus iure naturali, nunc supponimus esse probabilius, in talibus impedimentis non posse dispensari per potestatem humanam, vt quòd aliquis, qui matrimonium cum vna contraxit, & consummauit, aliam ducat, priori viuente, vel manente vtroque vinculo valido, vel dissoluto priori: neutrum enim fieri potest per humanam potestatem, idémque est in similibus. Vnde hæc exempla potius confirmant primam assertionē: nam hæc impedimenta, si naturalia sunt, ex pura ratione pendent, non ex voluntate humana. Vnde non credimus, esse aliquando in Ecclesia dispensatum in matrimonio inter fratres, si tamen id factum est, credendum est, factum esse adhærendo opinioni dicenti, illud non esse impedimentum irritans iure naturæ, de quo plura in proptia materia, & aliquid addemus in capite sequenti.

14. Alia verò exempla nihil faciunt ad causam: nam in priuilegiis decimarum non derogatur iuri naturæ, sed humanæ determinationi. Quia licèt sustentatio ministrorum Ecclesiæ sit de iure naturæ, tamen modus, & distributio illius oneris inter fideles, humani iutis, & arbitrij est, & in hoc tantùm fit aliqua immutatio, vt latè declaraui tractat. 2. de Relig. lib. 1. cap. 14. Immunitas etiam Ecclesiastica quoad personas (dato quòd sit de iure diuino naturali, quod nunc non agimus) non violatur, nec minuitur in se, & prout esse potest in præcepto naturali, ex eo, quòd auctoritate Pontificis interdum aliquis Cleticus priuetur illa, & potestati laicæ subiiciatur, vel quia tunc potestas Ecclesiastica subit rationem ministri Pontificis, vel certè quia ratio naturalis non alio modo dictat hanc immunitatem, nisi cum dependentia, & subordinatione ad supremum Ecclesiasticum pastorem; & ita ibi nulla interuenit dispensatio in iure naturali præceptiuo. Quia ius naturale non præcipit ita clericos esse immunes, vt etiam ex iusta causa non possit Ecclesiasticus Prælatus, præsertim supremus eos brachio sæculari remittere, vt est per se notum. Quapropter quando hoc fit, non solùm non est relaxatio iuris naturalis, verùm potius est iusta exequutio iustitiæ, quam diuinum, & naturale ius dictat. Alia verò exempla, quæ Felinus ibi citatus adducit, prudens omitto, quia multa ex dictis excluduntur; alia probabilia non sunt; alia verò non ad præsentem causam pertinent, sed quæstionem de dispensatione in iure diuino positiuo infrà suo loco tractandam attingunt.

Ad rationem respondeo confirmare secundam assertionem, & non procedere contra primam. In his enim obligationibus, quæ pendent ex consensu, vel pacto humano, frequens esse potest illa necessitas dispensandi, & ideo consentaneum est diuinæ prouidentiæ, vt illam potestatem reliquerit in Ecclesia. Qua ratione in tractatibus de Iuramento, & voto, vti sumus. Item materia talis obligationis de se est mutabilis, & variabilis, & humana voluntas sæpe imprudenter consentit in obligationem aliquam, & ideo materia illa apta erat ad potestatem dispensandi. At verò quando lex naturalis obligat ex vi solius rationis in materia independente à priori consensu humano, non solùm esse non potest necessitas dispensationis, sed etiam illi repugnat: nam si res sit prohibita ratione naturali, est intrinsecè mala: quæ ergo potest esse necessitas dispensationis in tali lege? Si verò sit præcepta, vel occurrente necessitate, talis lex non obligabit, & non erit necessaria dispensatio; vel si non obstante necessitate lex obligat ex vi rationis, omissio illius est intrinsecè mala in tali articulo, & ideo nulla potest esse necessitas permittendi illam. Et ita cessant reliqua, quæ ibi adducuntur, quæ habere possent aliquem colorem pro iure diuino positiuo, & in suo loco tractabuntur: nam ad ius naturale non rectè accommodantur. Quod verò in fine additur de interpretatione, in c. 16. tractabitur.

15.

CAPVT XV.

Vtrùm Deus dispensare possit in lege naturali etiam de absoluta potestate.

1. *Ratio difficultatis.*

RAtio dubitandi est, quia omnis legislator potest in sua lege dispensare quod in humano legislatore tam generaliter, & sine exceptione hoc verum habet, vt etiamsi absque causa dispenset, factum teneat; ergo multo magis in Deo; ergo cùm ipse sit auctor naturalis legis, poterit in ea dispensare. Confirmatur, quia ita feciſſe videtur dispensando cum Abrahamo, in quinto præcepto Decalogi, Genes. 22. & cum Osea in 6. quando illi præcipit accipere mulierem fornicariam, Oseæ 2. & cum filiis Israel in septimo, quando ex Dei facultate spoliauerunt Ægyptios, Exod. 12.

2. *Distinguitur triplex ordo præceptorum naturalium.*

Distinguamus tres ordines præceptorum naturalium: quædam sunt vniuersalissima principia, vt, malum faciendum non est, & bonum est prosequendum: quædam verò sunt cōclusiones immediatæ, & omnino intrinsecè coniunctæ dictis principiis, vt præcepta Decalogi. In tertio ordine sunt alia precepta, quæ multo magis sunt remota à primis principiis; imò & ab ipsis Decalogi præceptis de quibus postea exempla ponemus. De primis non est controuersia inter auctores: nam certum est, in ea non cadere dispensationem respectu hominis liberè, & moraliter operantis. Nam si Deus faciat, vt homo careat omni operatione morali, liberum vsum rationis, & voluntatis impediendo, excusaretur homo ab omni lege naturali, quia nec bene, nec malè moraliter operari posset; tamen illa non esset dispensatio in lege naturæ, sed esset impedire subiectum ne esset capax obligationis illius, sicut nunc infans non obligatur propriè lege naturali. At verò si homo relinquitur capax libetæ operationis, absolui non potest ab omnibus illis principiis legis naturæ; quia posita quacumque dispensatione, necesse est, vt illa principia sint regula

honestè

ho nestè operandi; vel enim dispensatio facit operationem, vel carentiam eius licitam, vel non facit; si non facit, nulla est dispensatio; si verò facit, necesse est, vt ratio iudicet, hîc, & nunc operationem esse licitam; ergo dispensatio non potest cadere in illud principium, bonum est prosequendum, quod amplius ex dicendis constabit. Controuersia ergo est de aliis duobus ordinibus præceptorum, & præsertim tractatur à Doctoribus de secundo: nam de tertio pauca dicunt, & ideo in fine breuiter illam expediemus.

3. 1. Sententia affirmans Deũ posse dispensare in omnibus præceptis naturalibus.

Est ergo prima sententia, generaliter affirmans posse Deum dispensare in omnibus præceptis Decalogi. Quæ consequenter ait, non solùm posse Deum dispensare, sed etiam abrogare totam illam legem, auferendo omnino eius obligationem, vel prohibitionem. Quo facto, inquit hæc opinio futura fuisse licita omnia, quæ lex naturæ prohibet, quantumuis mala nunc esse videantur. Ex quo tandem concludit, non solùm posse Deum hæc nõ prohibere, sed etiam præcipere, vt fiant; quia si mala non sunt, sed licita, cur non poterit illa præcipere. Hæc fuit sententia Ocham in 2. q. 19. ad 3. dubium, quem sequitur Petrus de Aliaco in 1. dist. 14. & Andr. de Castr. Nouo in 1. d. 48. q. 1, art. 1. & inclinat Gerson. Alphabet. 61 lit. E. & F. Almain. etiam 3. Moral. cap. 15. vt probabilem tractat hanc opinionem; postea verò illam reiicit. Fundantur præcipuè, quia omnia, quæ cadunt sub legem naturæ, non sunt mala, nisi quia prohibenter à Deo, & ipse liberè illa prohibet, cùm sit supremus Dominus, & gubernator. Item quia oppositum non implicat contradictionem; ablata enim prohibitione, reliqua omnia facilè consequuntur.

Ocham. Petrus Aliac. And. de Castr. Nou. Gerson. Almain.

4. Excluditur hac sententia.

Hæc verò sententia tanquam falsa, & absurda à reliquis Theologis reiicitur. Et à priori improbanda est ex dictis suprà ca. 6, vbi ostendimus, legem naturalem, licèt, vt est propria lex diuina, præcepta, & prohibitionem Dei includat, nihilominus supponere in sua materia intrinsecam honestatem, vel malitiam ab ea prorsus inseparabilem. Et præterea ibi ostendimus, suppositâ diuina prouidentia, non posse Deum non prohibere mala illa, quæ ratio naturalis ostendit esse mala. Sed licèt fingamus, prohibitionem auferri per voluntatem Dei posse; nihilominus prorsus repugnat, ad id, quod per se, & intrinsecè malum est, desinere esse malum, quia rei natura non potest mutari, vnde nec potest talis actus liberè fieri, quin malum sit, & dissonum naturæ rationali, vt ex Aristot. & aliis ibi ostendimus. Et videtur per se notum: quî enim fieri potest, vt odium Dei, vel mendacium liberè facta non sint praua? Fundamentum ergo huius sententiæ, scilicet, quòd omnis malitia humanorum actuum proueniat ex prohibitione extrinseca, omnino falsum est. Ideóque ne in equiuoco laboremus, separanda est quæstio de prohibitione extrinseca Dei, an possit ab ipso non fieri, vel respectu omnium, vel respectu alicuius. Nam de hac prohibitione esse potest res magis dubia, vt in dicto cap. 6. dixi, probabilius tamen esse ostendi, esse à diuina prouidentia inseparabilem, illa verò quæstione omissa, hîc absolutè inquirimus, an fieri possit à Deo, vt actiones illæ, quæ per legem Decalogi prohibentur, malæ non sint vllo modo, ita vt nec per legem ostensiuam naturalis rationis vetentur, vt malæ, & in hoc sensu dicemus, esse falsam sententiam Ochami, & aliorum.

5. Absurdum quod sequitur ex improbata sententia; posse scilicet Deũ

Vnde à fortiori constat, multo maius absurdum esse dicere, posse Deum homini præcipere, vt ipsummet Deum odio habeat, quod planè sequitur ex illa sententia. Nam si potest illum actum non prohibere, & ablata prohibitione non est malus; ergo potest illum præcipere. Consequens autem esse absurdum patet, quia non potest Deus facere, vt ipsemet sit odio dignus: nam repugnat eius bonitati: neque etiam potest facere, vt sit rectum, & ordinatum, habere odio rem amore dignam. Item esset ibi quædam contradictio: nam obedire Deo, est quidam virtualis amor eius, & obligatio ad obediendum præsertim nascitur ex amore, ergo repugnat obligari ex præcepto ad ipsummet Deum odio habendum. Idem argumentum fieri potest de mendacio: nam si Deus illud posset præcipere, etiam posset ipse mendacium dicere, quod erroneum est: sic enim tota certitudo fidei periret. Atque hæc etiam ratio probat de dispensatione: nam si potest Deus dispensare in omnibus, ergo in mendacio non tantùm officioso, sed etiam pernicioso, & in quacumque materia; multo ergo magis poterit (vt ita dicam) secum ipse dispensare, vel potiùs sine dispensatione mentiri, quia respectu illius nulla est prohibitio, & aliàs dicitur, actum secundùm se malum non esse. *præcipere vt ipsemet odio habeatur.*

Secunda sententia est Scoti in 3. distin. 37. quæst. vnica, quem ibi sequitur Gabriel quæst. 1. artic. 2. & refert etiam ibidem Almain. distinguítque inter præcepta primæ, & secundæ tabulæ. Primæ tabulæ dicuntur tria præcepta Decalogi, quæ versantur circa Deum, de quibus sentit, duo prima, quæ negatiua sunt, esse indispensabilia, tertium autem, quatenus inuoluit circumstantiam Sabbati, & dispensabile, & abrogabile fuisse (quod est manifestum apud omnes, quia quoad id non fuit naturale, sed positiuũ) quatenus verò absolutè continet affirmatiuum præceptum cultus diuini, dubitat, an dispensabile sit. Et de tota hac parte huius opinionis infrà dicam. Præcepta secundæ tabulæ dicuntur reliqua septem, & in vniuersum omnia, quæ circa proximos, vel creaturas versantur, de quibus omnibus sentit Scot. dispensabilia esse. 6. 2. Opinio affirmans præcepta Decalogi, quæ dicuntur secundæ tabulæ, dispensari posse per Deum, nõ verò prima. *Gabriel. Almain.*

Duo fundamenta præcipua adducit Sot. Vnum est, quia si essent indispensabilia, intellectus diuinus, vt præuenit voluntatem suam, necessariò iudicaret, hos actus esse amandos, & illos odio habendos, & consequenter necessitatem imponeret diuinæ voluntati ad amandos actus, quos præcipit, & odio habendos, quos prohibet, quod reputat absurdum, & dicit alibi probasse. Secundum eius fundamentum est, quia beatitudo hominis non pendet ex aliquo actu circa creaturam: nam solo amore sui potest Deus hominem beatificare; ergo nullus actus voluntatis humanæ circa creaturam est medium necessarium secundùm potentiam Dei absolutam ad beatitudinem hominis: nec etiam est impedimentum necessariò illam excludens; ergo nullus talis actus circa creaturam necessariò præcipitur, aut prohibetur à Deo, ergo potest in omni tali actu dispensare. Vnde concludit Scot. septem illa præcepta Decalogi non esse conclusiones, quæ absoluta necessitate inferantur ex principiis per se notis, sed solùm habere quandam conuenientiam maximam cum natura hominis, vt illi præcipiantur, vel prohibeantur, ac proinde esse capacia dispensationis. Ponítque exemplum in occisione hominis, cuius prohibitio non necessariò infertur ex principiis naturæ, vt in Abrahamo (inquit) ostensum est. Atque hanc ferè sententiam tenuisse videtur Bonauent. in 1. dist. 47. solúmque differre, quia de præceptis primæ tabulæ indistinctè negat recipere posse dispensationem; de præceptis autem secundæ tabulę absolutè contrarium affirmat, & putat esse sententiam Bernardi libr. de præcep. & dispens. cap. 5. sed de sensu Bernardi dicam inferiùs, & fortasse Bonauent. in eodem loquutus est. 7. *D. Bonauent.* *D. Bern.*

In hac opinione Scoti in primis considerandum est, illum non tam admittere dispensationem in iure 8.

naturali, formaliter loquendo, vt sic dicam; seu loquendo propriè, & rigorose de præcepto legis naturæ, sed potius extrahere ab hoc iure præcepta secundæ tabulæ, & ideo concedere esse dispensabilia. Vnde consequenter videtur non admittere aliquod proprium præceptum legis naturæ, nisi quod ad Deum pertineat. Vtrumque patet, quia lex naturalis est illa, quæ ex vi rationis solius ducit obligationem, sed illa præcepta non sunt talia secundùm Scotum, quia dicit, non necessariò inferri ex principiis naturæ, & ita non esse intrinsecè mala, nisi prohibeantur; ergo.

9. *Excluditur opinio.*

In vtroque igitur mihi valde displicet hæc sententia. Primò enim si præcepta secundæ tabulæ non essent legis naturæ, ante legem per Moysem datam non obligassent homines ex vi solius rationis naturalis, quia per illam non poterat constare de speciali prohibitione diuina, si ratio non ostendebat in actibus intrinsecam malitiam. Vnde etiam post datam legem illa præcepta moralia non obligassent gentes, pro quibus lex Moysi data non erat, imò nec nunc quoad nos suam vim retinerent, quia omnia præcepta, quatenus fuerunt positiua illius legis, cessarunt. Nisi dicatur, fuisse renouata à Christo in Euangelio: quod verum quidem est; tamen inde retorquetur argumentum, quia Christus non tradidit præcepta moralia positiua, sed naturalia, & illa magis explicauit; ergo si nunc perseuerant, ideo est, quia naturalia sunt. Deinde totum illud consequens videtur esse contra Paulum ad Roman. 2. dicentem, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, & qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt,* scilicet sine lege positiua propter solam naturalem: loquitur autem ibi Paulus de peccatis contra præcepta secundæ tabulæ, cùm ait, *Tradidit eos in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt,* &c.

Roman. 2.

Rom. 1.

10. Respondeti potest, etiamsi hæc præcepta non sint omnino necessaria de lege naturæ, esse tamen adeò conuenientia naturæ, vt ab omnibus gentibus fuerint introducta, & accepta, & hoc satis esse, vt secluſa positiua Dei prohibitione homines peccarent, ea transgrediendo. Sed contrà: nam inde sequitur, hæc præcepta ad summum esse iuris gentium, quod planè sentire videtur Scot. quando illa comparat cum dominiorum diuisione. At verò ius gentium non solùm à Deo, sed etiam ab hominibus mutabile est, vt infrà dicam, & patet, quia si aliqua prouincia non vteretur diuisione, sed communitate rerum, non possemus id tanquam malum damnare, sequitur ergo idem esse dicendum de præceptis secundæ tabulæ, quod absurdissimum est. Alias si aliqua gens barbara non vteretur diuisione, sed communitate vxorum, non esset talis consuetudo tanquam intrinsecè mala improbanda, quod nemo dicet. Vnde, vt suprà notauimus, quædam nationes approbarunt adulteria, aliæ non damnatunt furta, qui errores in eis maximè improbantur, cùm tamen si tantùm essent contra ius gentium, non omnino essent damnabiles, quia nō tenentur omnia regna, vel prouinciæ quoad suum vsum, omnia iura gentium, quæ in rigore humana sunt, acceptare. Denique etiam Paulus loco citato illam responsionem videtur excludere, dicens: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis,* vtique ab auctore naturæ, vt omnes exponunt, qui propterea dicunt, auctorem huius legis esse ipsum met Deum per lumen naturæ. Confirmo hoc ex Paulo ad Roman. 13. dicente, *Non occides, non mœchaberis,* &c. *in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum, sicut teipsum,* in quibus verbis docet, illa præcepta esse intrinsecè, & ex natura rei connexa cùm amore proximi, & non aliter pertinere ad Decalogum, quàm vt necessaria ad amorem proximi: per se autem notum videtur, dilectionem proximi maximè pertinere ad legem naturæ, cum sine illa conseruari non possit natura ipsa non solùm in debito ordine, & educatione, verùm etiam neque in suo esse; ergo idem dicendum est de illis præceptis.

Roman. 13.

11. *Non tantum præcepta erga Deum necessaria esse de iure naturæ, sed etiam plurima erga proximum, & Aristot. Cicer. Plato. D. Thom.*

Hinc autem necessariò sequitur, non solùm præcepta erga Deum esse simpliciter necessaria ex vi legis naturalis, sed etiam multa, erga proximum. Quod etiam Philosophi agnouisse videntur, vt patet ex Aristotel. 2. Ethicor. cap. 6. & lib. 5. cap. 7. Cicerone, & Platone in libr. de Repub. & D. Thoma, & reliquis Theologis. Et ratio, quæ ex dictis colligitur, id conuincit. Et præterea patet inductione: nam saltem octauum præceptum, *Non falsum testimonium dices,* omnino necessarium est, vt à fortiori patet ex dictis suprà de prauitate mendacij. Item furtum formaliter, sistendo in ratione furti, nunquam potest licere: nam si acceptio est licita, alter à quo accipio, non est rationabiliter inuitus; quòd si non est ita inuitus, non est furtum; ergo è contrario, quando alius est rationabiliter inuitus, acceptio non est licita; ergo repugnantia est, esse furtum, & licere; ergo hoc etiam præceptum simpliciter necessarium est. Et idem argumentum fieri potest de homicidio, vt in tertia opinione dicam.

12. *Fit satis argumentis Scoti.*

Argumenta verò Scoti non cogunt: nam primum, vt Bassolis, Caieta. & alij notarunt, æquè procedit contra priorem partē sententiæ ipsiusmet Scoti, quia si aliquod præceptum primæ tabulæ est dispensabile, etiam diuinus intellectus, vt antecedit voluntatem, necessariò iudicat, illud esse seruandum, & consequenter voluntas etiam diuina necessariò conformabitur huic iudicio, cùm tamen versetur circa aliquid creatum, scilicet, circa mores, vel actus humanos. Illud ergo consequens, quantum ad intellectum Dei spectat, nullum infert inconueniens: nam de omni veritate necessaria necesarium habet iudicium, siue sit de re increata, siue de creata, siue speculatiua, siue practica, seu operabili ab homine. Quod verò pertinet ad voluntatem Dei, si sit sermo de simplici affectu complacentiæ, vel displicentiæ, etiam hunc potest Deus necessariò habere circa illud, quod iudicat esse per se bonum, aut per se malum, maximè supposita voluntate libera, quam habet creandi hominem. Si autem sit sermo de voluntate aliqua beneplaciti ferendi præceptum, seu obligandi homines positiua, & superaddita obligatione: sic probabiliter potest disputari illud consequens in vtramque partem; nos autem suprà ostendimus vt probabilius, etiam illo modo non esse inconueniens necessitari diuinam voluntatem ad illam prohibitionem ex suppositione, quòd decreuit naturam humanam condere, & illam gubernare, seu conuenientem prouidentiam circa illam habere. Secundum autem fundamentum Scoti ab extrinseco sumitur: nam malitia, vel bonitas intrinseca actus ex obiecto pensanda est, non ex habitudine, vel necessitate ad vltimum finem. Vnde mendacium iocosum, vel officiosum in rigore non priuat vltimo fine, cùm sit peccatum veniale, & nihilominus indispensabile est. Quòd si dicatur impedire, quia illo durante, non potest obtineri beatitudo, donec reatus illius pœnæ tollatur; sic constat falsum esse assumptum: nam multi actus circa creaturas, vel omissiones eorum possunt esse necesarij ad beatitudinem, vel possunt illam impedire. Nam propterea dixit Paulus, sine lege perituros, qui talia faciunt. Quamuis ergo substantia beatitudinis consistat in solo Deo, & actibus circa illum, tamen actus circa creaturas possunt illam impedire, vel esse media necessaria ad illam consequendam, quatenus redundant in offensionem Dei, vel eius obedientiam continent.

Tertia

13. 3. Opinio affirmans præcepta negatiua Decalogi esse indispensabilia excepto quinto præcepto, quòd cum affirmatiuis dispensari potest. Durand. Maior.

Tertia opinio est Durandi in 1. dist. 47. quæst. 4. & Maioris in 2. dist. 37. quæst. 10. qui distinguunt inter præcepta negatiua, & affirmatiua, quamuis non omnino inter se conueniant. Nam Maior dicit, negatiua esse indispensabilia, excepto quinto præcepto, *Non occides*. Durand. verò eandem regulam constituens de exceptione, dixit, si verbum, *Non occides*, generaliter sumatur pro quacumque hominis occisione, sic dispensabile esse; si verò sumatur pro occisione hominis, prout eam prohibet ratio naturalis, sic etiam illud indispensabile esse. Sed profectò non erat necessaria, quia priori modo occisio non cadit sub prohibitione legis naturæ, quia dicit quid commune abstrahens ab occisione iusta, & iniusta; de qua constat, vt sic, non prohiberi lege naturæ. Igitur loquendo propriè de quinto præcepto, sine causa fit exceptio, vt patebit. Et eodem modo possent isti auctores excipere septimum præceptum, vel in illo distinguere, quia etiam acceptio rei alienæ potest interdum iustè fieri.

14. De affirmatiuis autem præceptis, Maior absolutè dicit, omnia esse dispensabilia. Et probat primò, quia potest Deus non concurrere cum homine ad quemcumque actum præceptum. Sed hoc impertinens est, quia hoc non est dispensare, sed tollere potestatem operandi. Quis enim dicat, vnum hominem dispensare cum alio, ne audiat Missam, violenter illum detinendo, aut ita grauiter vulnerando, vt illam audire non possit. Probat deinde, quia pro quocumque tempore signato potest Deus præbere facultatem non exercendi actum præceptum, vel etiam precipere facere aliud; ergo hoc modo poterit pro toto tempore vitæ dispensare. Sed neque hoc vrget: si consideremus, præceptum affirmatiuum non obligare pro semper; & stando in pura lege naturæ non habere aliud tempus, pro quo determinatè obliget, nisi illud, quod necessaria occasio, vel opportunitas definierit. Vnde quamuis contingat, totum vitæ tempus transigi sine tali occasione, vel opportunitate, & ideo nunquam occurrere obligationem præcepti, nō propterea interueniat dispensatio; nam hoc etiam naturaliter, & sine miraculo contingere potest. Ratio ergo illa ad summum probat, posse Deum facere, vt in singulis temporibus precepti necessitas non occurrat, vel quia vrget aliud præceptū magis, vel quia rerum circumstantiæ mutantur. Quòd si Maior velit, stantibus eisdem circumstantiis, cum quibus obligat naturale præceptum, posse Deum dare licentiam, ne impleatur, illud non probat, sed assumit rantùm.

15. Durandus ait præcepta 1. tabulæ esse indispensabilia, non ita verò 2. tabulæ.

Durandus autem distinguit inter præceptum primæ, & secundæ tabulæ, & prius dicit esse in dispensabile, posterius autem dispensari posse. Probat hac ratione, quia omnis materia, à qua potest auferri ratio debiti, dispensabilis est; illa verò, quæ habet debitum separabile, est indispensabilis; sed materia illorum præceptorum ita se habet; ego. Minorem probat hac analogia, quia dependentia à Deo est inseparabilis ab homine; dependentia verò vnius hominis ab alio est separabilis à quocumque: sic ergo à cultu Dei est inseparabile debitum; ab honore autem parentum separari potest. Vnde non potest Deus facere quin illi credendum sit, & reuerentia exhibenda: potest autem facere, ne parentes honorentur. Sed quoad neutram partem videtur mihi ratio efficax, nec distinctio constans. Primum probo, quia longè aliud est de dependentia à Deo in esse; hæc enim essentialis est, quia sine illa non potest homo subsistere; sine actione autem morali erga Deum potest existere; imò & bene operari circa alia obiecta. Item quamuis potuerit Deus facere, vt Petrus v.g. non habuerit esse à suis parentibus, tamen hoc non esset dispensare in præcepto de honorandis parentibus: supposito autem quòd ab illis habuit esse, iam interuenit dependentia à qua inseparabile est debitum honorandi parentes, sicut à dependentia à Deo inseparabile est debitum colendi ipsum. Et hinc patet secunda pars: nam si sit sermo de debito, æquè inseparabile est sumptum cū proportione, seu suppositā emanatione à tali causa: si verò sit sermo de actibus, quibus soluitur hoc debitum, sicut potest Deus facere, vt homo sine peccato nunquam in tota vita exerceat actum honoris circa parentes, ita potest etiam facere, vt nūquam exerceat actum cultus diuini; ergo vel neutra est dispensatio, vel in vtroque præcepto dispensari potest.

16. 4. Opinio asserens præcepta omnia decalogi esse indispensabilia, etiam de potentia Dei absoluta. D. Thom. Cajet. Soto. Victoria. Altisiod. Viguer. Vincent. Richard. Palud. Basol. Abulens. Molina.

Est igitur quarta opinio, quæ absolutè & simpliciter docet, hæc præcepta Decalogi esse indispensabilia etiam per potentiam Dei absolutam. Tenet D. Th. q. 100. artic. 8 & ibi Caietan. & alij, Sotus lib. 2. de iust. q. 3. artic. 8. Victor. relect. de homicid. Viguer. in Instit. Theolog. cap. 15. §. 1. versu 7. Vincent. in speculo moral. lib. 1. part. 2. dist. 6. Altisiodor. in summa lib. 3. tract. 7. cap. 1. q. 5. Richard. in 3. dist. 37. artic. 1. quæstion. 5. & ibi Paludan. Bassolis, & alij. Abulen. in 20. caput Exodi q. 35. & Molin. tom. 6. tractat. 5. disputation. 57. num. 6. Fundamentum D. Thomæ est, quia ea quæ continent intrinsecam rationem iustitiæ & debiti, indispensabilia sunt; sed huiusmodi sunt præcepta Decalogi; ergo. Maior patet, quia implicat contradictionem esse debitum, & non esse debitum; quod autem dispensatur, eo ipso fit indebitum; si autem habet debitum inseparabile, necessariò illud retinet; ergo repugnat dispensare quod huiusmodi est. Et ideo ait D. Thomas, nec Deum dispensare posse, quia non potest agere contra suam iustitiam, quod tamen ageret, si licentiam daret faciendi id, quod per se, & intrinsecè iniustum est.

17. Hanc verò rationem impugnant auctores aliarum opinionum, quia vel petit principium, vel æquè procedit in omni præcepto, & dispensatione eius. Probatur, quia si sit sensus, stante, & manente debito, non posse dispensationem habere locum, hoc in omni lege locum habet, quia repugnat dispensare, vt manente debito legis liceat agere contra legem: nam ratio dispensationis consistit in hoc, vt auferat debitum legis, & ideo in illis terminis cōtradictio inuoluitur, vel est sensus, hoc debitum non posse auferri in præceptis naturalibus, & hoc probandum est: cùm hoc ergo assumitur, principium petitur.

18. Approbatur quarta sententia, & explicatur.

Respondetur, duplex esse debitum, aliud procedēs ab ipsa lege tanquam effectus eius, & de hoc procedit apertè obiectio: tamen D. Thomas in dicta ratione non loquitur de hoc debito. Aliud est debitum proueniens ex intrinseca proportione inter obiectum, & actum comparatum ad rectam rationem, seu naturam rationalem, & de hoc debito procedit ratio D. Thomæ. Nam (vt sæpe dictum est) lex naturalis prohibet ea, quæ secundùm se mala sunt, quatenus talia sunt, & ideo supponit in ipsis obiectis, seu actibus intrinsecum debitum, vt non amentur, seu non fiant: & è contrario præcipit bona quatenus intrinsecam connexionem, & necessitatem habent cū natura rationali; hoc autem debitum inseparabile est, non quia non sit dispensabile (sic enim peteretur principium) sed quia intrinsecè supponitur in ipsis rebus ante omnem legem extrinsecam, & ideo stantibus eisdem rebus auferri non potest, quia non pendet ex extrinseca voluntate, neque est res aliqua distincta, sed quasi modus omnino intrinsecus, seu quasi relatio, quæ impediri non potest, posito fundamēto, & termino. Et hanc rationem confirmant, quæ circa alias opiniones dicta sunt, & quæ in sexto capite diximus.

19. Hæc igitur sententia formaliter, & propriè loquendo,

quendo, vera est. Quia verò negare non possumus, A Deum aliquando efficere, vt actus illi materiales liceant, qui alias, non intercedente Deo ipso, & eius potestate, licitè fieri non possint, ideo vt intelligatur quomodo hoc fiat, & cur illa non sit, nec appelletur dispensatio, oportet distinguere in Deo varias rationes. Est enim supremus legislator; vnde habet, vt possit noua, & varia præcepta imponere: est etiam supremus Dominus, qui potest dominia mutare, vel concedere: est item supremus iudex, qui potest punire, vel vnicuique reddere quod ei debetur. Dispensatio ergo propriè pertinet ad Deum sub prima consideratione, quia eiusdem potestatis est tollere, & condere legem: itaque vt intelligatur Deus dispensare, oportet vt vtendo sola illa iurisdictione, & B non adiungēdo potestatem dominatiuam, per quam res ipsas immutet, licere faciat, quod antea non licebat. Nam si per dominium suum mutet humanum, hoc non erit dispensare, sed tollere materiam legis, vt ex superioribus constat. Quoties ergo Deus facit licitum actum qui iure naturæ videbatur prohibitus, nunquam id facit vt purus legislator, sed vtendo alia potestate, & ideo non dispensat.

20. Hoc videre licet in exemplis positis. Quando enim Deus præcepit Abrahæ interficere filium, id fecit tanquam Dominus vitæ, & mortis: si enim Deus ipse per se ipsum voluisset interficere Isaac, non indiguisset dispensatione, sed ex suo dominio id facere posset: eodem ergo modo potuit vti Abrahamo vt instrumento, & quintum præceptum non prohibet C esse instrumentum Dei in occisione, si ipse præceperit. *D.Thom.* Idem sentit diuus Thomas de facto Oseæ in assumenda muliere fornicaria, vt patet dicto art. 8. ad 3. & 2. 2. quæst. 154. Potest enim Deus transferre in virum dominium mulieris sine consensu eius, & ita efficere vinculum inter illos, ratione cuius illa copula iam fornicaria non sit. Sed licèt hoc sit verum de potentia absoluta, locus Oseæ non cogit ad hanc interpretationem; iussit enim Deus assumere eam, quæ priùs fornicaria fuerat, non solùm ad vsum, sed etiam ad matrimonium, & in coniugem, vt Hieronym. Theodor. & alij interpretantur, & Irenæus lib. 4. contra hæreses, cap. 37. & August. 22. contra Faust. cap. 80. & 85. & lib. contra Secundinum Manich. D cap. 21. Simili modo non dispensauit cum Hebræis, quando Ægyptiorum spolia illis concessit, sed vel tanquam supremus Dominus donauit, vel saltem tanquam supremus iudex reddidit eis mercedem laborum suorum, vt dicitur Sapient. 10. Ita ergo in similibus omnibus intelligendum est, neque potest aliter fieri propter rationem adductam. Idémque applicari potest ad præcepta affirmatiua, in quibus est res facilis, quia non obligant pro semper, sed stante opportunitate, quæ circa tale obiectum inducat necessitatem. Potest autem Deus aut obiectum mutare, cedendo iuri suo, vel hominum iura immutando, aut etiam necessitatem potest auferre addendo nouas circumstantias, quæ illam impediant, & nihilominus præceptum integrum manet, vt ex se semper E obliget pro debita opportunitate, quod est signum, non fuisse factam dispensationem.

Oseam meretricem in cõiugem coopta[ss]e probabilior tenet opinio. Hieron. Theodor. Irenæus. August.

21. *D.Thom.* Vnde colligit D. Thomas in dicta solut. ad 3. hunc modum immutationis non solùm Deo, sed etiam homini interdum esse possibilem. In negatiuis quidem præceptis, quando materia illorum cadit sub dominio humano, & per homines immutari potest, quomodo nos suprà explicuimus legem præscriptionis. In affirmatiuis autem, quando per homines possunt immutari circumstantiæ, quæ inducebant necessitatem operandi, vel quando possunt homines grauius præceptum imponere. Vt si Rex præcipiat filio non succurrere parenti extremè indigenti, vt subueniat reipublicæ periclitanti. Deus autem ob singularem excellentiam potest, quando vult vti absoluta potestate, & dominio. Vnde etiam intelligitur ratio, ob quam non in omnibus præceptis negatiuis potest talis mutatio fieri per homines ex parte materiæ, in quibus potest fieri à Deo, vt v. g. in præcepto non fornicandi, quia nimirum non habet homo illam potestatem in personam fœminæ, quam habet Deus, vt possit alteri tradere in suam prout voluerit, & ideo etiam potuerunt leges humanæ per vsucapionem mutare dominia rerum, non tamen ita potuerunt mutare dominia vxorum. Et ita stante lege humana potest desinere esse furtum, quod antea fuisset, non tamen potest desinere esse adulterium, quod per se tale existit.

22. *Quæ præcepta naturæ sint omnino immutabilia.*

Præterea ex his obiter intelligitur, quotiescumque materia præcepti talis fuerit, vt honestas, vel turpitudo eius non pendeat ex dominio diuino, tunc non solùm indispensabile esse tale præceptum, sed etiam ita immutabile, vt nō possit vlla ratione licitum fieri id, quod prohibet: solùm enim in negatiuis præceptis hoc propriè inuenitur. Huiusmodi est primum præceptum Decalogi, quatenus negatiuum est, & prohibet habere, vel colere plures Deos: hoc enim nullo modo potest immutari, quia est contra rationem vltimi finis, & excellentiam Dei, ac vnitatem eius quam ipse mutare non potest. Nec enim potest vel alium Deum constituere, vel aliquid facere, quod sit æquali honore dignum; mutatio ergo talis præcepti, seu materiæ eius non cadit sub diuinum dominium. Idem est de secundo præcepto Decalogi, tum quia inuoluit prohibitionem mendacij, quod nulla ratione honestari potest, si mendacium manet: tum maximè, quia prohibet facere Deum auctorem mendacij, quod etiam includit irreuerentiam Dei, adeò repugnantem diuinæ auctoritati, vt non possit in hoc cedere iuri suo (vt sic dicam.) Atque in hoc sensu verum est quod intendebat Scotus, hæc aliis esse immutabiliora.

23. *Vtrum Deus possit alicui concedere, vel permittere vt per totam æternitatē nullum motum bonum circa ipsum exerceat.*

De tertio autem, cùm sit affirmatiuum, certum est, posse à Deo fieri, vt sæpe non obliget, quando alias secundùm communem cursum rerum obligaret. An verò possit homini licentiam dare, vt per totum vitæ tempus, &, quod difficilius est, per totam æternitatem nullum bonum motum circa ipsum exerceat, neque cultum aliquem proximum, & directū exhibeat, non immeritò dubitauit Scot. Nōnulli verò ex Thomistis censent, hoc non posse fieri, nec per propriam dispensationem, neque etiam per mutationem materiæ. Si tamen consideremus absolutam, ac nudam potentiam, non apparet in hoc implicatio contradictionis, quia inde non sequitur, non posse talem hominē bonos actus morales circa obiecta creata exercere, quia eorum bonitas non pendet ex præuio actu fōtmali circa vltimum finem, & natura sua tendunt in ipsum, & ita mediatè, & remotè, vel quasi materialiter possunt dici continere cultum Dei. At verò considerando diuinam potentiam, vt coniunctam infinitæ sapientiæ, & bonitati Dei, atque adeò loquendo moraliter (vt sic dicam) credibilius est, non posse Deum in hoc cedere iuri suo, quia esset veluti prodigalitas quædam irrationabilis, maximè respectu creaturæ rationalis & pro tota æternitate. In aliis autem præceptis non inuenio huiusmodi immutabilitatem ex parte materiæ, solo excepto mendacio, vt iam dixi, in quo fortasse est specialis ratio, vel quia etiam respectu ipsius Dei malum est, vel quia de se non limitatur ad materiam creatam, nec pendet ex dominio Dei in illam, vel in personam, sed in quacumque materia, & de quacumque persona dici potest, vel denique quia eius deformitas non pendet ex alio dominio, vel diuino iure, sed statim oritur ex

dissonantia

dissonantia verborum ad mentem.

24. *Quo sensu asseruerit D. Bernardus, præcepta secundæ tabulæ mutari posse à Deo. D. Bern.*

Tandem ex dictis intelligitur, quo sensu dixerit Bernard. in lib. citato de præcept. & dispensat. cap. 5. ea, quæ pertinent ad præcepta secundæ tabulæ, mutari posse auctoritate Dei præcipientis: loquitur enim non de præceptis ipsis formaliter sumptis, vt sic dicam, sed de actionibus, circa quas illa præcepta versantur. De quibus ait, cùm per se nunquam liceant, auctoritate Dei præcipientis posse licere. Quod verum est in sensu explicato; illa tamen non est dispensatio in præcepto secundæ tabulę, sed est mutatio materiæ eius, vt diximus. Tamen quia hæc mutatio, quando fit ex peculiari dominio, & potestate Dei, est (vt ita dicam) extra cursum naturæ, & præter leges ordinariæ prouidentiæ, ideo interdum dispentio appellatur, non quidem proprij præcepti naturalis (neque hoc dixit Bernard. si attentè legatur) sed ordinarij cursus, & legis prouidentiæ, quæ à diuina voluntate pendet. Et in eodem sensu videtur loquutus Bonauent. Nam sententiam Bernardi imitatur. Dices; ergo nulla erit tunc differentia inter præcepta primæ, & secundæ tabulæ, quam Bonauent. constituit, & fauet Bernard. nam statim cap. 6. dicit, quædam ita esse immutabilia, vt nec à Deo ipso mutari valeant. Respondetur facilè ex dictis, in hoc esse differentiam, quòd præcepta primæ tabulæ talia sunt, vt non solùm ipsa formaliter dispensari non possint, verùm etiam neque in actionibus quas prohibent, possit talis mutatio fieri, vt liceant, vel honestæ sint, ac subinde vt neque etiam materialiter sumptæ honestari possint auctoritate Dei præcipientis. Odium enim Dei nullo modo potest honestari, nec adoratio idoli, nec cultus alterius Dei præter Deum verum, quia ab his actionibus secundùm se sumptis inseparabilis est deformitas, si liberè fiant, quod non ita semper est in actionibus pertinentibus ad præcepta secundæ tabulæ. Quod non vniuersaliter, sed indefinitè accipiendum est: aliqua enim præcepta secundæ tabulæ possunt esse immutabilia etiam hoc modo, vt apertè fatetur Bernard. dicto cap. 6. & in superioribus satis explicatum est.

D. Bern.

25. *An extra decalogum sint aliqua præcepta naturæ dispensabilia per potẽtiam diuinam. Soto. Medina.*

Supereſt dicendum, an saltem extra Decalogum sint aliqua naturalia præcepta, quæ proptiè, & formaliter relaxari possint per diuinam dispensationem. Affirmat enim Soto loco citato, & sequitur Medin. dicto art. 8. & tribuit D. Thomæ, vel quia q. 94. art. 5. dicit legem naturalem quoad aliquas cõclusiones posse in aliquo particulari casu mutari, vt in lege de reddendo depositio (quo exemplo vtuntur dicti auctores ad probandum, dispensationem posse cadere in talem legem) vel fortè, quia D. Thomas dicta q. 100. art. 8. dicit, in præcepta, quæ dantur ad determinandos modos speciales exequendi præcepta Decalogi, posse cadere dispensationem, vt si ad custodiam ciuitatis distribuat lex vigilias per ciues, potest cum aliquo dispensari (hoc enim est exemplum D. Thomæ, quod ad hanc etiam partem Soto applicat.) Huius etiam sententiæ videtur fuisse Altisiod. suprà, distinguit enim in præceptis quatuor gradus necessitatis, ex quibus quartus non facit ad causam, quia est de necessitate proueniente ex lege humana, in tertio ponit præcepta, quæ pendent ex actu humano, quam supponunt, vt sunt de seruandis votis, iuramentis, contractibus, &c. & in his parua est difficultas, vt patet ex capite præcedenti. In primo ergo gradu necessitatis dicit præcepta non esse dispensabilia, in secundo autem esse; ponit exemplum in præcepto non ducendi plures vxores. Et rationem indicat, quia illa sunt secundæ necessitatis, quæ sunt aliquo modo necessaria ad cõseruationem charitatis, non tamen simpliciter ad ipsam charitatem; nam hæc constituunt primum gradum necessitatis. Fauet multum D. Thomas in 4. dist.

D. Thom.

Altisiod.

A 33. quæst. 1. Nam in primo art. docet, esse præceptum naturale prohibens pluralitatem vxorum pertinens non ad primaria, sed ad secundaria præcepta, & ideo subdit art. 2. potuisse Deum in illo præcepto dispensare. Eadémque ratio erit de præcepto naturali prohibente matrimonium inter fratres: vnde de Abraham legitur habuisse Saram sororem suam in vxorem. Item de præcepto non dissoluendi vinculum matrimonij consummati. Nam hæc, & similia naturalia sunt; & tamen in illis dispensare potest Deus. Fundamentum Soti esse videtur, quia hæc præcepta nec proximè, nec remotè continentur propriè in præceptis Decalogi, tanquam conclusiones in principiis. Vnde sentit, non inferri per necessariam consequentiam, & ideo non habere tantam necessitatem, quin in eis possit dispensari.

B

26. *Resolutio. Deum in nullo præcepto naturæ posse propriè dispensare. D. Thom. Cajet. Richard.*

Nihilominus dicendum est, propriè loquendo, non dispensare Deum in aliquo præcepto naturali, sed mutare materiam eius, vel circumstantias, sine quibus præceptum ipsum naturale non obligat ex se, & absque dispensatione. Hanc credo esse mentem D. Thomæ in dict. artic. 8. & Caietan. Richardi, & aliorum. Quam probo primò excludendo exempla, quæ in contrarium afferuntur. Primum erat de non reddendo depositio in casu necessario; illa verò non est dispensatio, vt est euidens, aliàs vniusquisque secum dispensaret in illa lege naturali, quia sua auctoritate potest non reddere depositum in tali casu, imò tenetur. Est ergo illa mutatio in materia, per quam fit, vt

C illa non sit materia talis præcepti, vt cap. 3. declaraui. Vnde immeritò adducitur D. Thomas in art. 5. q. 94. quia ibi non de dispensatione, sed de mutatione ex parte materiæ loquebatur. Secundum exemplum erat de custodia ciuitatis per vigilias lege distributas, quod multo magis est extra rem: nam illa distributio non fit nisi per humanam legem, & ideo mirum non est, quòd cadat in illam dispensatio, non solùm Dei, sed etiam hominis. Ideóque malè etiam citatur diuus Thomas in dicto art. 8. quia ibi loquitur de determinatione legis naturalis facta per legem humanam, vt exemplum ostendit.

D. Thom.

27. Tertium exemplum indicatum ab Altiosidorensi est, de præcepto seruandi votum, in quo potest dis-

D pensari. Ad quod etiam constat ex dictis in capit. præcedenti, cùm auferetur votum non fieri dispensationem in lege naturali, sed auferri materiam eius; eodémque modo, & non alio potest Deus auferre obligationem voti: nec enim facere potest, vt votum integrum maneat, & quòd lex naturalis non obliget habentem, ad implendum illud: potest ergo Deus auferre votum, & ita subtrahere obligationem legis naturalis absque dispensatione. Imò hîc addo (quamuis fortè ad modum loquendi pertineat) quòd licèt Pontifex auferendo votum, dicatur propriè dispensare in illo, si tamen Deus per se illud remittat, non tam posse dici dispensare in illo, quàm irritare illud. Et ratio est, quia Deus remittit debitum suum tanquam proprius Dominus illius, & ideo donat, vel irritat, non

E dispensat, sicut quando vnus homo remittit alteri promissionem sibi factam, non dispensat, sed irritat illam. Secùs verò est de Pontifice, qui operatur potestate commissa sibi, & tanquam Domini dispensator. Cuius signum etiam est, quia Deus potest tollere votum sine vlla causa pro sola sua voluntate, quod est proprium irritationis. Pontifex verò non potest sine causa dispensare.

28. Quartum exemplum erat de præcepto non ducendi plures vxores, & ad eundem gradum, & ordinem pertinent cætera ad eandem matrimonij materiam spectantia, in quibus considero, omnia illa præcepta esse ex his, quæ fundant obligationem suam in humano consensu, & contractu, vt ex materia de ma-

trimonio suppono, & inductione constat in allegatis præceptis: omnia enim fundãtur in natura talis cõtractus, vt conueniente naturæ rationali. Hinc ergo est, vt omnia illa mutabilitatem patiantur ex parte materiæ, quia cùm contractus ille consistat in mutua corporum traditione, Deus qui est supremus Dominus illorum corporum, potest mutare, aut moderari translationem dominij in corpus alterius per talem contractum factum, & hac mutatione facta cessabit lex, quæ in illo fundatur, nõ per dispensationẽ legis, sed per irritationem contractus, vel in totum, vel ex parte. Confirmatur, & declaratur à simili, quia hæc præcepta æquiparari possunt cum naturali præcepto non fornicandi, in quo fieri non potest dispensatio, quia accessus ad non suam non potest honestari; tamen quia illa, quæ non erat sua, v. g. Oseæ, nec esse poterat sine illius consensu, fieri potuit sua per Dei potentiam vel simpliciter, vel quoad talem vsum, ideo accessus ad illam potuit fieri honestus, non per dispensationem in præcepto non fornicandi, sed faciendo vt non sit fornicatio, quæ antea fuisset. Ita ergo è conuerso recessus à propria vxore quoad vinculum, contra naturale præceptum est, quia in homine non est potestas priuandi alterum dominio acquisito, etiam illo volente; Deus autem habet hanc potestatem, & ideo potest mutare materiam illius legis, & consequenter facere, vt cesset obligatio eius sine dispensatione. Declaratur tandem, quia, vt in capite præcedenti dicebam, in præceptis ad matrimonium pertinentibus quædam respiciunt finem eius, & conseruationem naturæ; quia ergo hæc conseruatio ad auctorem naturæ spectat, ideo talia præcepta includunt in obiecto suo veluti habitudinem intrinsecam ad auctorem naturæ, seu dependentiam ab illo, ita vt non sint omnino absoluta, sed quasi conditionata. Vt v. g. quòd dissolutio matrimonij non liceat propria auctoritate, quia non possunt priuati facere sua auctoritate aliquid, quod cedit in præiudicium naturæ. Vnde in tali præcepto intelligitur excepta auctoritas Dei, vt auctoris naturæ; ideóque quando ille aliud præcipit, non est dispensatio, sed obseruatio præcepti iuxta conditionem, quam includit, sicut infrà de præceptis humanis dicemus, quando in ipso præcepto, vel regula præcipitur, ne hoc fiat sine licentia, tunc dare licentiam non esse dispensare, sed exequi legem ordine, & modo ab ipsa præscripto. Nullo ergo exemplo probari potest, habere locum propriam dispensationem Dei in præceptis naturalibus.

19. Ratione tandem hoc declaratur, quia si præceptum est naturale, vt tale est, sequitur per cõsequentiam necessariam ex principiis naturalibus; ergo non potest magis dispensari in illo, quàm in ipsis principiis. Consequentia patet, quia omnis falsitas, vel defectus in conclusione redundat in falsitatem, vel defectum, aut mutationem principij. Antecedens verò patet, quia si non sequitur necessariò, ergo non obligat ex vi solius rationis, & discursus; ergo non est merè naturalis obligatio. Declaratur tam in affirmatiuo, quàm in negatiuo præcepto. Quia si præceptum affirmatiuum non sequitur necessariò ex principiis naturalibus; ergo actus, quem præcipit, non est simpliciter necessarius ad honestatem morum ex vi solius rationis; ergo nec est præceptus, nec sub obligatione naturali, nisi accedat aliqua voluntas, quæ inducat necessitatem. Vnde è contrario nec omissio talis actus erit per se, & intrinsecè mala in aliqua opportunitate, vel cum aliquibus circumstantiis. Nam si pro aliquo tempore, vel occasione habet illam intrinsecam malitiam, non verò pro aliis; certè pro illa erit præceptum naturale obligans ad talem actũ, & non pro aliis, & ita stante illa occasione cum omnibus circumstantiis, non poterit præceptum non obligare: quòd si mutentur occasio, & circumstantiæ, tunc desinere poterit obligatio, non tamen per dispensationem, sed quia hæc est natura præcepti affirmatiui, vt obliget semper, & non pro semper. Si verò præceptum est negatiuum, vt sit naturale oportet, vt prohibeat rem, quia mala est, atque adeò vt per se, & intrinsecè est mala: alioqui non erit præceptum naturale, quod non facit, sed ostendit malitiam actus prohibiti. Nam si actio ex se talis non est, necessaria erit aliqua voluntas, per quam fiat mala.

Dices fieri posse, vt actio eadem interdum ex se mala sit, interdum verò non sit; sed contrà, quia tunc non poterit vtrumque habere cum eisdem circumstantiis, vel conditionibus ex parte materiæ. Nam cùm bonitas, vel malitia consurgant ex consonantia, vel dissonantia actus ad naturam rationalem, fieri non potest, vt idem actus cum eisdem conditionibus sit per se dissonus, & consonus, quia non resultant oppositæ relationes ex eodem fundamento; ergo vt illæ diuersæ habitudines consurgant etiam pro diuersis temporibus, necesse est, vt pro illis fiat mutatio in conditionibus materiæ. Vt v. g. accipere rem alienam, interdum est malum, interdum bonum, sed non cum eisdem circumstantiis, sed erit malum sine extrema necessitate, bonum verò in illa, quia pro illis opportunitatibus variatur ius vtendi tali re. Tunc autem præceptum negatiuum naturale prohibens talem actum, non prohibet illum abstractè, sed vt malum est, ac subinde vt versatur circa materiam talibus circumstantiis affectum; ergo non potest tale præceptũ deficere circa suam materiam, & consequenter nec circa illam dispensari. Hęc autẽ ratio vniuersalis est pro omnibus præceptis naturalibus, & illa ostendit intrinsecam differentiam quoad hoc inter naturale præceptum, & positiuum; ergo nulla exceptio, vel limitatio habet locum in lege naturali, si propriè de illa, & de vera dispensatione loquamur. Quòd si interdum D. Thomas, vel grauis auctor aliter loquutus est, latè accipit dispensationem pro mutatione obligationis orta ex mutatione materiæ, quando illa mutatio materiæ extraordinariè fit à Deo per supremam quandam potestatem, vt suprà respondendo ad Bernardum satis explicuimus. 30.

CAPVT XVI.

Vtrùm circa legem naturalem habeat locum epiikia, vel interpretatio siue à Deo, siue ab homine facta.

1. *Legem naturalem posse recipere interpretationem supponunt cõmuniter auctores.*

DVo in hoc titulo petuntur, vnum est, an circa naturalem legem habeat locum epiikia; aliud est, si locum habet, an à solo Deo, vel ab hominibus etiam fieri possit. In primo puncto ferè omnes auctores conuenire videntur, legem naturalem posse recipere interpretationem per epiikiam, vt ex statim allegandis constabit. Dissentiunt tamen; nam quidam dicunt, hanc epiikiam lege naturali à solo Deo fieri posse. Tribuitur D. Thomæ in 4. d. 33. q. 1. art. 2. vbi loquitur in particulari de lege naturali prohibente pluralitatem vxorum; tamen ibi nomine dispensationis vtitur. Et eodem modo ibi Richard. art. 1. q. 1. Palud. Supplementum Gabrielis, & alij ibidem, in eodem casu vtuntur nomine dispensationis. Sicut etiam multi Theologi (vt in lib. 6. de voto notauimus) legis interpretationem in casibus obscuris dispensationem vocant. Et iuxta dicta videtur necessaria hæc expositio, quia rigorosa dispensatio non cadit in legem naturalem,

D. Thom.

Richard. Palud. Supplem.

turalem, vt ostensum est; ergo si aliqua videtur fieri, esse debet per modum interpretationis. Hæc autem videtur moraliter necessaria, quia lex naturalis quoad aliqua præcepta magis remota à primis principiis, versatur circa materiam mutabilem, & quæ in multis casibus potest deficere, vt Arist. dixit 5. Ethic. cap. 7. & 12. ergo in illa est etiam necessaria epiikia, quia aliàs sæpe esset iniusta. Quòd autem hæc pertineat ad solum Deum, probatur, quia eius est interpretari legem, cuius est condere.

Arist.

2. *Opinio asserentium epiikiam cadere posse in lege naturali, & ab homine interdum fieri. Caiet. Soto. Nauarr. Couarr. Felin.*

Aliorum verò opinio est, epiikiam & cadere posse in legem naturæ, & ab homine interdum fieri, vt à Papa, vel alio simili potestatem habente. Vtrumque sentit Caietan. 2.2.q. 120. art. 1. licèt primum expressiùs. Et idem tenet Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 3. ad 3. & lib. 10. quæst. 3. art. 4. Idem latè Nauarr. consil. 4. de desponsi. impub. num. 16. & 17. varia adducens exempla, vbi etiam refert Couarr. in 4. 2. part. cap. 6. §. 9. Idem Felin. referens alios in cap *quæ in Ecclesiarum*, de constitut. num. 26. Et omnes, quos in cap. 14. allegauimus, qui dicunt posse homines dispensare in lege naturali, à fortiori possunt pro hac sententia allegari. Ratio verò est, quia hæc interpretatio, seu epiikia sæpe est moraliter necessaria', vt proximè ostensum est; ergo non est verisimile, eam sibi Deum reseruasse, sed hominibus, quos suos ministros constituit, commisisse. Probatur consequentia, quia aliàs multum defuisset Deus hominibus in necessariis, quod non est prouidentiæ ipsius consentaneum. Sequela patet, quia recursus ad Deum ipsum immediatè non est homini possibilis, neque est consentaneus ordini naturali; ergo si in occasionibus occurrentibus non esset in hominibus potestas ad interpretandum ius naturale, etiam præter verba eius, si causa id postulet, homines essent perplexi, & miraculo esset opus, vel speciali reuelatione diuina ad dirigendas suas operationes, quod repugnat omni prudenti prouidentiæ. Sicut inter homines repugnaret, Principem ita reseruare sibi interpretationem suarum legum, vt in nullo casu, etiam quando esset impossibilis recursus ad ipsum Principem, possent ministri eius legem interpretari.

3. *Alia opinio asserès legem naturalem epiikiæ esse incapacem.*

Nihilominus esse potest tertia opinio, quę in priori puncto negat legem naturalem esse capacem epiikiæ, & consequenter tollit fundamentum posterioris dubij: nam ex hoc principio sequitur, neque Deum ipsum posse per veram, & propriam epiikiam casum aliquem excipere à lege naturali. Quia si lex ipsa naturalis non est capax talis interpretationis, nihil mirum est, quòd nec à Deo fieri possit. Igitur primum illud fundamentum probari videtur ex dictis de dispensatione: nam qua ratione non potest in legem cadere dispensatio, eadem neque huiusmodi interpretatio. Probatur, quia ideo in talia præcepta non cadit dispensatio, quia continent intrinsecam rationem iustitiæ, seu debiti honestatis: vel (quod perinde est) quia præcepta huius legis sunt quædam propositiones necessariæ, quæ per necessariam consequentiam ex principiis naturalibus inferuntur; sed huiusmodi propositiones in nullo indiuiduo possunt deficere, aut esse falsæ; ergo non potest per aliquam interpretationem fieri, vt liceat facere quod per illa prohibetur, quia est intrinsecè malum, neque vt liceat omittere quod per illa præcipitur, quia est per se necessarium ad honestatem. Et quia aliàs pro illo casu, in quo fieret talis interpretatio, inueniretur falsum esse id, quod lex naturalis dictat, quod impossibile est, vt diximus.

4. *Fertur iudicium de opinionibus, &*

Atque hæc vltima sententia, quantum attinet ad propriam epiikiam in rigore mihi vera videtur; vt autem aliorum auctorum dicta intelligantur, & res tota magis explicetur, oportet distinguere inter legis interpretationem, & propriam epiikiam seu æquitatem: multò enim latiùs patet interpretatio legis, quã epiikia, comparantur enim tanquam superius, & inferius: omnis enim epiikia est legis interpretatio; non verò è conuerso omnis interpretatio legis est epiikia. Notauit distinctionem hanc Caiet. dicta q. 120. art. 1. vbi ait, sæpe, vel potiùs semper leges indigere interpretatione propter verborum obscuritatem, vel ambiguitatem, aut aliam similem causam; non tamen omnem huiusmodi interpretationem esse epiikiam, sed illam solùm, per quam interpretamur, legem deficere in aliquo particulari propter vniuersale, id est, quia lex vniuersaliter lata est, & in aliquo particulari ita deficit, vt iustè in illo seruari nõ possit. Hoc ipsum sumitur ex Arist. 5. Ethic. cap. 10. in hoc enim sensu dicit, epiikiam esse emendationem iusti legalis, quia interpretatur, legem non esse seruandam in casu, in quo esset error practicus illam seruare, & contra iustitiam, vel æquitatem naturalem; & ideo dicitur esse emendatio legis. At verò possunt esse aliæ interpretationes legum, quæ non pertinent ad emendationem earum, sed solùm ad explicandum sensum earum in his, quæ habent ambiguitatem, vt v.g. quando interpretamur, an lex prohibeat contractum, vel irritet illum, nullam legis emendationem facimus, sed verum sensum eius inquirimus. Ita ergo differunt interpretatio in genere, vel vt fit per epiikiam.

posterior elicitur, & explicatur.

Quæ distinctio sit inter epiikiam, & interpretationem. Caiet.

Arist.

Deinde aduertendum est, legem naturalem dupliciter spectari posse; vno modo secundũ se, alio prout ferri contingit per aliquam legem positiuam. Lex enim positiua, seu scripta, vt Caietan. etiam dicto loco notat, quædam est constitutiua noui iuris, & hæc est strictè positiua siue diuina, siue humana: alia verò est solùm declaratiua, vel (vt sic dicam) recordatiua iuris naturalis, vt fuerunt præcepta moralia Decalogi in lege veteri, & sunt leges humanæ, quæ naturalem iustitiam continent, vt quòd depositum reddatur, promissum soluatur, vxor à viro non separetur, & similia. Aliqua verò sunt præcepta naturalia, quæ non præscribuntur aliqua lege positiua, vt vitandam esse simplicem fornicationem, quia lex humana non omnia declarat, aut præcipit. Sic ergo lex naturalis spectari potest vel secundùm se, prout recta ratione concipitur, vel dictatur; vel prout exprimitur aliquibus certis verbis per aliquam legem scriptam.

5.

Caiet.

Dico ergo primò: Multa præcepta naturalia indigent multa declaratione, & interpretatione ad verum sensum vniuscuiusque statuendum. Hæc assertio intelligi potest de lege naturali tam secundùm se, quàm prout scripta in aliqua lege positiua, & vtroque modo manifesta est. Probatúrque primò inductione: nam in præcepto v. g. vitandi homicidium, interpretatio maximè necessaria est, ad intelligendum quid nomine homicidij ibi significetur, quia non quælibet occisio hominis est homicidium prohibitum lege naturali, sed illa quæ fit priuata auctoritate, & per se, seu ex instituto, aut per modum aggressionis; non verò quæ fit legitima auctoritate, vel per modum cautæ defensionis. Ita in præcepto soluendi votum Deo factum, interpretamur intelligendũ esse de voto iuxta intentionem vouentis, ideóque non obligare in casibus sub eius mente, ac intentione non comprehensis. Et sic de aliis, quæ statim proponemus. Ratio verò est, quia non omnia præcepta naturalia sunt æquè nota, nec æquè facilia ad intelligendum, & indigent interpretatione propter verum sensum eorum intelligendum absque aliqua diminutione vel additione. Itẽ potest declarari, quia actus humani in honestate, & malitia multum pendent ex circumstantiis, & opportunitatibus operandi, & in hoc est magna varietas inter illos: quidam enim sunt aliis simpliciores (vt sic dicam) & pauciores

6. *1. Assertio. multa præcepta naturalia interpretatione, & declaratione sæpe indigere.*

conditiones requirunt, vt eorum bonitas, vel malitia insurgat: lex autem naturalis secundùm se spectata non præcipit actum, nisi vt illum bonum esse supponit, nec prohibet, nisi prout supponit intrinsecè malum, & ideo ad intelligendum verum sensum naturalis præcepti, necesse est, inquirere conditiones, & circumstantias, cum quibus actus ille secundùm se malus est, vel bonus, & hæc vocatur interpretatio præcepti naturalis quoad verum sensum eius. Vnde constat, hanc interpretationem hominibus, seu pro hominibus esse necessariam: Deus enim, vel Angeli per se non indigent interpretatione, sed directè intuentur, quale sit vnumquodque præceptum, & quomodo, & cum quibus conditionibus circa suam materiam versetur. Constat etiam, hanc interpretationem fieri posse, & debere non tantùm à Deo, sed etiam ab homine, quia ipse homo est, qui debet inquirere, & intelligere verum sensum legis naturalis, & si per se non potest id assequi, debet ab aliis discere, quod sæpe fieri potest per solam doctrinam sine potestate iurisdictionis. Quomodo autem hæc interpretatio interdum pertineat ad auctoritatem superioris, statim dicam.

7. 1. *Assertio. Propria epiikia non habet locum in lege naturali, vt naturalis est.*

Nihilominus dico secundò: Propria epiikia non habet locum in aliquo præcepto naturali, vt naturale est, seu secundùm se spectato; vnde nec ab homine, neque à Deo ipso fieri potest. Hæc posterior pars sequitur ex prima. Prima verò probatur inductione in eisdem exemplis, quæ alij auctores in contrarium adducunt. Vnum est de lege reddendi depositum, quo vtitur Cãiet. quia in illo interpretamur non obligare in casu, in quo esset contra iustitiam, vel charitatem depositum reddere. Hæc autem interpretatio non est epiikia in ipso præcepto naturali secundùm se spectato: nam illud præceptum vt sic, est in recta ratione, & recta ratio non absolutè dictat, depositum esse reddendum, sed sub intellectis conditionibus, quas ratio iustitiæ, & charitatis requirit, & ita illa interpretatio, quæ tunc fit, non est propter vniuersale (vt Caietan. loquitur) sed est declaratio veræ vniuersalitatis ipsius legis, prout in se lata est, id est, prout in recta ratione continetur. Non est ergo epiikia. Aliud exemplum adducit Nauarr. ex Clementi. 1. de homicid. de præcepto, *Non occides*, quòd non comprehendat occisionem in defensionem necessãriam. Hæc autem non est epiikia, sed simplex interpretatio veri sensus illius præcepti. Quis enim dicat declarationem, quòd liceat auctoritate publica occidere malefactores, non obstante quinto præcepto Decalogi, esse epiikiam, seu emendationem præcepti; Nemo certè ita loquitur, quia solùm est declaratio veri sensus præcepti; idem ergo est de propria defensione: nam sunt eiusdem rationis. Aliud exemplum eiusdem Nauarri est in cap. 1. de iureiur. in 6. vbi explicatur naturalem legem de seruando iuramento non obligare ad seruandum statutum illicitum. De quo constat, nullam ibi esse epiikiam, sed solùm declarationem naturæ iuramenti, quæ est non obligare ad aliquid illicitum. Et ita in his duobus exemplis ipse Nauarr. fatetur, non esse interpretationem epiikiæ. Addit verò tertium, sentiens, in eo esse propriam epiikiam: nam lex naturæ præcipit, inferiorem parere superiori, à qua fit exceptio per exemptionem: per illam enim fit, vt inferior non teneatur parere superiori. Sed multò minùs hæc est epiikia. Tum quia exceptio à lege per priuilegium non est epiikia, vt rectè Caiet. suprà notauit: illa verò exemptio nihil aliud est, nisi priuilegium quoddam. Tum etiam, quia ibi lex desinit obligare per mutationem materiæ, quia scilicet ille qui erat inferior, per exemptionem desinit esse inferior, vt ipse Nauarr. fatetur; at hæc non est epiikia: aliàs in præscriptione fieret epiikia à lege naturali non retinendi rem alienam, & sic de aliis, quæ dici non possunt. Et ratio est, quia per mutationem materiæ non emendatur lex; imò nec fit in illa vlla propria interpretatio, nec mutatio, sed mera cessatio per denominationem extrinsecam, vt in cap. 13. declaratum est.

Confirmatur doctrina varia exemplorum inductione ac explicatur.

Nauar.

8.

Tandem adducit Nauarr. exemplum de votis, in quibus sæpe fit interpretatio. Sed, vt dicebam de iramento, ita dicendum est de voto: nam interdum fit interpretatio solùm ad explicandam naturam eius, vt quod non obliget in materia illicita, vel impossibili, &c. Et tunc nulla est vmbra epiikiæ. Aliquando verò fieri potest interpretatio intentionis vouentis, limitando illam, etiamsi verba voti videantur vniuersalia, & tunc re vera habet modum epiikiæ, quia est emendatio voti propter vniuersale: tamen illa epiikia non cadit in legem naturalem implendi votum, sed in votum ipsum, quod est quasi lex positiua priuata, & ita per illam epiikiam voti solùm declaratur modus promissionis, quæ est materia, in quam tunc cadit lex naturalis, & ita respectu legis naturalis non est epiikia, sed simplex declaratio obiecti eius. Sicut dicebamus, dispensationem in voto non esse dispensationem in illa lege naturali, sed in materia eius, qua remissa, per se cessat obligatio naturalis legis; ita enim est in præsenti, seruata proportione. Et ita etiam cessat exemplum, quo vtitur Soto de naturali præcepto, quo tenentur Episcopi residere, quod dicit interdum tolli per interpretationem epiikiæ. Vt enim omittam, illam non esse interpretationem sine aliqua mutatione ex parte obligationis, quæ verè inerat, & aufertur; etiamsi esset interpretatio, non esset epiikia in lege naturali sed in pacto, seu promissione, aut vinculo, quo Episcopus coniungitur suæ Ecclesiæ, & in quo fundatur præceptum illud naturalis iustitiæ. Si enim aliquando potest talis obligatio per interpretationem cessare, tota interpretatio versatur circa pactum, & circa intentionem se obligandi, excipiendo ab illa casum subintellectum, licèt non fuerit expressum, vt si interpretemur, posse abesse propter grauem infirmitatem, vel aliam necessitatem similem vrgentem, &c.

9. *Firmatur eadem resolutio ratione.*

Ratione demum declaratur. Primò, quia epiikia est emendatio legis, seu iusti legalis; at lex naturalis emendari non potest, cùm posita sit in recta ratione, quæ à vero deficere non potest: nam si deficit, iam non est recta ratio; ergo eadem ratione deficere non potest iustum huic legi respondens, quia ita legale est, vt sit etiam naturale: iustum autem naturale, cùm oriatur ex extrinseca (vt sic dicam) conformitate, & consonantia extremorum, deficere non potest, nisi aliquod ex extremis mutetur, & tunc iam mutatur materia legis, & non est idem medium virtutis, & consequenter neque idem iustum, & ita licèt cessat obligatio legis, non est propter epiikiam, sed propter mutationem materiæ. Secundò declaratur ampliùs, quia in lege naturali nunquam fit per interpretationem exemptio ab eadem lege vniuersali, eo quòd sit vniuersaliter proposita, quæ sola est epiikia, vt dictum est. Assumptum patet, quia dictamen rectæ rationis secundùm se spectatum, & vt practicè verum, non fertur in vniuersale, prout potest deficere, sed prout his circumstantiis affectum, cum quibus nunquam deficit: aliâs non esset dictamen verum, & consequenter nec necessarium, nec rectum, nec præceptum naturale continens. Sicut scientia philosophiæ non iudicat simpliciter omnem hominem habere tantùm quinque digitos, sed cum limitatione, si causæ naturales sint aptæ, & non impediantur, & ita nunquam deficit, aliàs non esset conclusio scientifica.

Tertiò

10. Tertiò declaratur inductione quadam: nam præcepta legis naturæ, aut affirmatiua sunt, aut negatiua. Priora talis sunt conditionis, vt semper obligent, non tamen pro semper: in eis autem vt semper obligant, non cadit interpretatio, quia non cadit variatio; necesse est enim, vt pro suis opportunitatibus semper, & infallibiter obligent. In eisdem verò vt non obligant pro semper, dupliciter potest fieri determinatio temporis, pro quo obligant; vno modo per legem positiuam, & tunc in illa determinatione cadere poterit non solùm interpretatio, & epiikia, sed etiam dispensatio, quæ non pertinent ad præsens, quia non sunt in lege naturali, sed in positiua. Alio ergo modo fit determinatio per eandem naturalem rationem, & tunc licèt ratio determinet, pro nunc B obligare præceptum; pro tunc verò non obligare, nulla est epiikia, quia nulla est exceptio à lege, nec emendatio præcepti, sed simplex intelligentia illius; ergo in his præceptis non habet locum epiikia, quia non potest in eis intelligi alius modus determinationis, aut carentiæ obligationis pro aliquo casu: nam si ratio determinat pro aliquo tempore non obligare, hoc ipso intelligitur, tale præceptum natura sua non esse latum pro occasione, & circumstantiis illo tempore occurrentibus, vt v. g. in præcepto correctionis fraternæ, quatenus naturale est, ipsa ratio determinat non obligare, quando non est spes fructus, non per epiikiam, sed quia præceptum illud natura sua non obligat pro semper, & illa est vna C ex circumstantiis, pro qua non obligat. Sic etiam intelligo præceptum de reddendo deposito, si per modum affirmatiui præcepti concipiatur, quia non obligat pro semper, sed pro tempore, in quo possit commodè, id est, sine alterius præiudicio vel iniuria reddi. Ita ergo in his præceptis nulla est epiikia.

11. Venio ad negatiua, quorum natura est, vt semper, & pro semper obligent, vitando mala, quia mala sunt: hoc enim est de ratione præcepti naturalis negatiui, & ob hanc vltimam partem non patitur epiikiam. Quia impossibile est id, quod est per se, & intrinsecè malum, fieri bonum, aut non malum, manente eodem obiecto, & circumstantiis, & ideo dicimus non posse hoc fieri per dispensationem; ergo multò minùs fieri potest per D epiikiam. Probatur consequentia, quia quod non potest esse non malum, nunquam non est malum; ergo nunquam non est prohibitum; ergo non potest verè declarari non prohibitum lege naturali pro aliquo tempore, vel occasione, quod ad epiikiam pertinet. Quòd si mutatio fiat in obiecto, vel circumstantiis intrinsecis, & ratione eius mutationis actus desinat esse malus, iàm illa non est epiikia, quia non versatur circa materiam sub tali lege naturali comprehensam, sed est cognitio, seu interpretatio materiæ legis, & finium eius. Vt quando interpretamur per legem non furandi, non prohiberi, accipere ab alio necessaria ad vitam in extrema necessitate, illa non est epiikia, sed pro- E pria declaratio illius legis, quæ non prohibet nisi furtum, id est, acceptionem rei alienæ, domino rationabiliter inuito, seu acceptionem rei alienæ quoad proprietatem, & vsum; acceptio autem rei alienæ in extrema necessitate nec est de re omnino aliena, quia pro illo articulo omnia sunt communia, nec est inuito domino rationabiliter. Sic etiam in illo exemplo de deposito, si intelligatur præceptum illud tanquam negatiuum, sicut præceptum restituendi, id est, non retinendi depositum alienum, non est ita indefinitum præceptum, sed non retinendi irrationabiliter, seu sine causa cogente. Ita ergo in præceptis negatiis naturalibus intelligi non potest propria epiikia.

A Dices; ergo eadem ratione etiam in præceptis positiuis nunquam intelligetur epiikia. Patet, quia vel manet actus semper cum eisdem circumstantiis, & tunc impossibile est, vt præceptum negatiuum prohibens actum, nunc obliget, & postea non obliget: vel circumstantiæ actus mutantur, & tunc etiam non erit epiikia. Et idem cum proportione dici poterit in affirmatiuis. Respondetur, negando consequentiam: sunt enim duæ differentiæ notandæ inter ius positiuum, & naturale, quæ maximè declarant hanc materiam. Prior est, quòd in lege positiua, manente tota materia actus cum omnibus circumstantiis intrinsecis eius, potest per interpretationem æquam cessare obligatio, quamuis necesse sit, vt aliqua circumstantia extrinseca occurrat, quæ cogat ad talem interpretationem faciendam, & illa est propriissima epiikia. Patet in exemplo communi de prohibitione ferendi arma noctu; nam si sit euidens necessitas, & ita vrgens, vt non possit à superiori licentia postulari, iustè interpretamur, tunc præceptum non obligare, non quia non sit illa materia talis præcepti, sed quia licèt sit eadem, ab ea est separabilis malitia ablata prohibitione, & tunc non est verisimile intentionem legislatoris ad illum casum extendi. At verò in lege naturali fieri non potest, vt stante integra materia cum eisdem circumstantiis intrinsecis propter solas extrinsecas occasiones interpretemur legem prohibentem non obligare, quia impossibile est à tali materia suis intrinsecis conditionibus affecta separari malitiam, & consequenter nec naturalem prohibitionem, etiamsi extrinsecus finis, vel circumstantiæ varientur. Hoc declarat egregiè exemplum de mendacio, de quo suppono ita esse intrinsecè malum, vt propter nullam occasionem, vel necessitatem extrinsecam licere possit, si manet mendacium, iuxta doctrinam Augustini in lib. de menda. & contra mendac. & in epist. 8. ad Hieron. & sequentibus, quæ fuit etiam Basilij, & regula 76. ex breuior. & Hieronym. Apolog. contra Ruffi. & epistol. 65. & est recepta ab omnibus Theologis cum Magistro in 3. d. 38. & D. Thom. 2. 2. q. 110. art. 3. & habet magnum fundamentum in verbis Christi Ioan. 8. vbi de dæmone ait, *Mendax est, & pater mendacij*, quia mendacium non potest esse ex Deo, sed dæmone, & ideo vocatur pater, id est, inuentor eius, & ideo de Deo potiùs scriptum est, *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*, Psal. 5. Vnde in cap *super eo*, de vsur. dicitur, Scripturam sacram prohibere pro alterius vita mentiri, & ideo contrariuim in Cassiano collatio. 17. tanquam error damnatur, de quo latiùs alibi, & videri potest Castro contra hære. verb. *mendacium*. Nulla enim alia ratio huius verissimi dogmatis reddi potest, nisi quia extrinsecus finis, vel necessitas extrinseca non mutat obiectum, nec intrinsecas conditiones ad mendacium requisitas, à quo obiecto præcisè spectato habet mendacium suam intrinsecam deformitatem, & ideo nec dispensatio, nec epiikia in eo locum habet, vt possit licere propter extrinsecas occasiones, necessitates, aut fines. Quoties ergo præceptum aliquod naturale videtur non obligare in aliqua opportunitate, necesse est mutari materiam talis actus, quæ illi dabat malitiam, propter quam prohibetur lege naturali. Et ita differt multum talis mutatio ab illa, quæ fit in lege positiua, quando interuenit epiikia, quia hîc sola prohibitio cessat circa eandem materiam; ibi autem minimè, sed materia subtrahitur, & per illius mutationem tollitur malitia.

12. *Obiectio.*

Duplex differentia inter legem positiuam, & naturalem, ex qua soluitur obiectio.

Prima.

Probatur mẽdacium esse intrinsecè malum, ac proinde nullam causa honestari per se.

August.

Basil.

Hieron.

Magist.

D. Thom.

Ioan. 8.

Psal. 5.

Cap. super eo.

Cassian.

Castro.

Alia differentia est, quòd in lege positiua, quando interpretatio fit per epiikiam, non fit circa actum prohibitum per legem, nec circa obscuritatem verborum eius, sed potiùs supponitur, illũ esse actũ prohibitum

13. *Secunda.*

hibitum secundùm speciem suam, & comprehendi sub verbis legis spectatis in sua proprietate: tota verò interpretatio, & coniectura fit circa intentionem legislatoris, quòd non fuerit mens eius comprehendere talem casum, seu actum illũ pro tali opportunitate. Et hæc est propria epiikia, quæ dicitur emendatio legis; vtique secundùm speciem verborum, iustificando illa (vt sic dicam) per intentionem, & æquitatem præsumptam legislatoris. Hoc verò non habet locum in lege naturali, quia non fundatur primò in voluntate prohibente, sed in natura ipsius actus per se mali, & ideo interpretatio ibi solùm habet locum circa materiam, quando actus abstractè sumptus non habet intrinsecam malitiam, sed solùm vt versatur circa talem materiam tali, vel tali modo, vt in occisione hominis, acceptione rei alienæ, retentione depositi, & aliis similibus explicuimus. Et ideo in huiusmodi lege non fit interpretatio per emendationem legis; nam hæc semper coaptatur materiæ, sed fit per solam explicationem rei, & malitiæ, quam secundùm se habet: nam secundùm illam tantùm fit prohibitio, vel fertur lex, siue intelligatur vt indicatiua malitiæ, siue vt prohibitiua. Et tunc nunquam potest per epiikiam interpretatio fieri, quòd ille actus, vt versatur tali modo circa talem materiam, possit licere propter solam intentionem legislatoris coniecturatam per extrinsecam occasionem, necessitatem, aut finem; & ita non rectè fit comparatio inter naturalem legem, & positiuam.

14. Obiectio. Sed instari adhuc potest, quia nonnulla sunt naturalia præcepta, quæ propriissimam interpretationem epiikiæ recipiunt: nam circa eosdem actus, & cum omnibus circumstantiis intrinsecis, quæ ordinariè, sufficiunt ad naturalem prohibitionem, propter extrinsecam necessitatem, seu finem extrinsecum interpretamur, non obligare in aliquo casu. Huiusmodi est præceptum prohibens matrimonium cum sorore, quod in casu extremæ necessitatis non obligat propter conseruationem speciei. Idem est de præcepto non contrahendi cum secunda, viuente prima; maximè si primum matrimonium fuit consummatum; nam in eadem necessitate generis humani, si prima esset sterilis, liceret accipere secundam; & in præceptis pertinentibus ad impedimenta, quæ iure naturæ irritant matrimonium, inuenientur multa similia.

15. Solutio. Respondetur nihilominus, genetalem regulam datam veram esse, nimirum, stante eâdem materia præcepti negatiui naturalis, fieri non posse, vt per epiikiam iudicetur licitus actus prohibitus propter solam extrinsecam causam, seu finem, aut necessitatem: hoc enim conuincunt rationes, & exempla adducta. Quòd si in aliquo præcepto id accidere videtur pro aliquo casu, vel tale præceptum simpliciter naturale non est, sed naturali proximum, & consuetudine hominum receptum, & approbatum, ac proinde absolutè solius iuris gentium, & ideo mutabile, vel alterabile pro aliquo casu; vel si præceptum est naturale simpliciter, materia eius non erit actus simpliciter, & abstractè sumptus, sed cum aliqua circumstantia intrinseca, qua sublata possit obligatio cessare; non tamen per epiikiam, sed per defectum propriæ materiæ. Applicare autem hanc regulam ad singula præcepta non est præsentis instituti, sed ad varias materias spectat. De illis ergo præceptis matrimonij, qualia sint, disputant Doctores, & non eodem modo sentiunt. Nunc autem, supponendo, illa esse verè præcepta naturalia, respondetur, per illa non prohiberi simpliciter matrimonium v. g. inter fratres, vel cum secunda, sed prohiberi tale matrimonium quatenus noxium humanæ naturæ, & ita contrarium naturali honestati secundùm rectam rationem: in casu verò illius necessitatis cessat hæc ratio, & incipit esse matrimonium maximè commodum naturæ, & subinde honestum, quia propter solam conseruationem necessariam suscipitur, qui finis non est extrinsecus, sed intrinsecus tali actui; atque hoc modo in illa occasione mutatur materia præcepti negatiui. Declaratur à simili: nam mutilatio proprij corporis sine necessitate ad conseruationem vitę intrinsecè mala est; tamen in casu necessitatis propter conseruandum corpus licet, quia illa mutilatio non prohibetur, nec est per se mala, nisi vt noxia vitæ; tunc autem non est noxia, sed necessaria. Sic etiam verbum prolatum sine fine honesto, vel conuenienti naturæ: malum est, & iure naturæ prohibitum: idem autem verbum propter conuenientem finem non prohibetur, quia non erat per se malum vt tale verbum, sed vt otiosum, & inutile, quæ deformitas tollitur ex relatione ad talem finem. Sic ergo attentè est consideranda qualitas, & conditio materiæ: nam iuxta capacitatem eius mutatur moraliter eius conditio ex fine, vel necessitate occurrente, quia actio talis est, vt natura sua petat ordinem ad talem finem, tali, vel tali modo, & tunc necessitas occurrens redundat in materiam præcepti, & mutat illam, & inde fit, vt cesset obligatio præcepti naturalis, non quia præceptum in sua materia non obliget semper, & pro semper, sine exceptione, sed quia mutata materia, iam non habet in illa locum tale præceptum, vt naturale est.

Dico igitur tertiò: Si præcepta naturalia spectentur, vt per legem positiuam constituta sunt, tunc recipiunt exceptionem epiikiæ, præsertim in ordine ad intentionem legislatoris humani, licèt secundùm se, & vt naturalia sunt, illam propriè non admittant. Iuxta hanc assertionem possunt exponi frequentes loquutiones aliorum auctorum. Et præsertim Caiet. expressè loquitur de his præceptis, vt constitutis per leges humanas, & alij etiam loquuntur de illis vt latis per generalia verba, sine moderatione, quam postea adhibet epiikia, quod non habet locum in his præceptis vt naturalia sunt, quia vt sic non feruntur per aliquod generale verbum, nisi in eo sensu, in quo includat omnia necessaria ad intrinsecam malitiam, & ita nullam possit admittere exceptionem, sicut dicebamus de prohibitione furti, vt furtum est, vel homicidij, vt per se mali. Et inde patet ratio assertionis. Nam leges humanæ sæpe hoc non attendunt, sed simpliciter præcipiunt actum. v. g. reddere depositum, vel soluere promissum, in quibus legibus, vt sic propositis potest habere locum epiikia. Dico autem hoc intelligi in ordine ad intentionem legislatoris humani, quia sæpe contingere potest, vt legislator humanus nihil de tali exceptione cogitauerit, nec illam expressè intenderit, sed potiùs absolutè, & sine limitatione legem tulerit sub verbis de se comprehendentibus casum illum, & nihilominus interpretamur non comprehendisse illum. Quę interpretatio respectu voluntatis legislatoris humani est epiikia, quia est quasi emendatio eius; in se verò, & respectu legis naturalis est tantùm explicatio mutationis factę in materia, ratione cuius actus cum talibus circumstantiis non habet per se malitiam, nec comprehenditur sub lege naturali, ita facilis est tota assertio posita. Crediderim etiam, plures ex dictis auctoribus latè, & impropriè interdum loqui de interpretatione legis naturalis, vocantes epiikiam, vel exceptionem à lege, solam declarationem materiæ, & veri sensus legis; sed non est de nomine contendendum, quando de re constat; quamuis ad explicandam vim legis, & ad constanter loquendum de interpretatione eius, doctrina data necessaria videatur.

16. 3. Assertio. Lex naturalis vt per legem positiuam constituta admittere potest epiikiam.

CAP.

CAPVT XVII.

Vtrùm ius naturale distinguatur à iure gentium, quia hoc solis hominibus conuenit, illud etiam brutis commune est.

1. EXplicato naturali iure, priusquam ad positiuum transeamus, operæpretium erit in fine huius libri ius gentium quatenus ad rationem legis spectat, declarare, tum quia magnam habet cum iure naturali affinitatem, ita vt à multis cum illo confundatur, vel pars quædam eius esse censeatur; tum etiam, quia eo modo, quo ab illo distinguitur, est illi propinquissimum, & quasi medium inter naturale ius, & humanum, & priori extremo vicinius, & ideo per illud conuenienter transitum faciemus ad proprium ius positiuum exponendum. Quòd ergo aliquod sit ius gentium, vel ex ipsius vocis vsu frequentissimo, omnes tanquam certum supponunt: nam huius iuris frequens mentio est in iure ciuili. ff. de iustit. & iur. & Instit. de iure naturali, gent. & ciuili, & in Decret. dist. 1. & sequentib. ex Isidoro 5. etym. cap. 2. & in vtriusque iuris Doctoribus illis locis, & passim, & in diuo Thoma, ac Theologis 2. 2. quæstio. 57. artic. 3.

Isidor. D. Thom.

2. *Explicantur varia iuris acceptiones.* Quia verò hæc vox æquiuoca est, oportet illam distinguere, vt significationem tantùm ad nos pertinentem vsurpemus. Ius enim interdum significat moralem facultatem ad rem aliquam, vel in re, siue sit verum dominium, siue aliqua participatio eius, quod est proprium obiectum iustitiæ, vt constat ex D. Thoma d. q. 57. ar. 1. Aliquando verò ius significat legem, quæ est regula honestè operandi, & in rebus quandam æquitatem constituit, & est ratio ipsius iuris priori modo sumpti, vt dixit ibidem D. Thomas, dicto art. 1. ad 2. quæ ratio est ipsa lex, vt ibi dicit; & ita ius coincidit cum lege, vt præcedenti libro cap. 2. notauimus. Vnde vt habeamus breuia nomina, quibus vti possimus, primum vocare possumus ius vtile, secundum honestum; vel primum ius reale, secundum legale. Vtrumque ergo ius potest diuidi in naturale, gentiũ, & ciuile. Nam ius vtile naturale, dicitur, quando ab ipsa natura datur, seu cum illa prouenit, quomodo libertas dici potest ex iure naturali. Ciuile dicitur, quod ius ciuile introduxit, vt ius præscriptionis; Gentium, quod ex communi vsu gentium habetur, vt est ius transeundi per vias publicas, vel ius seruitutis bello introductum. Atque in hoc sensu pertinet hæc diuisio ad obiectum iustitiæ, & fortè ita traditur à D. Tho. dicto art. 3. In præsenti verò non ita loquimur de iure gentium, sed vt est quædam species legis. Nam etiam ius legale per tria illa membra diuidi solet: nam in l. 1. §. *huius studij.* ff. de iustit. & iur. expressè dicitur, ius collectum esse ex præceptis naturalibus, aut gentium, aut ciuili. Et eodem modo sumitur diuisio illa in titulo, de iure naturali, gentium, & ciuili. Quam diuisionem ex communi vsu, & sententia bonam esse supponimus, & quia duo extrema membra satis nota sunt ex dictis in lib. 1. cap. vltim. oportet nunc explicare secundum membrum, quod in hunc locum remisimus, quia pendet ex comparatione eius cum iure naturali, vnde etiam constabit ratio, & verus sensus totius diuisionis.

D. Thom.

D. Thom.

3. *Opinio Iurisstarum distinguens ius naturale, à iure gentium, in eo, quòd* In hoc itaque iure gentium explicando, variæ sunt sententiæ, quarum primam in hoc capite pertractabimus, deinde cæteras persequemur. Iurisperiti ergo communiter distinguunt ius naturale à iure gentium in hoc, quòd ius naturale est commune brutis etiam animantibus; ius autem gentium est proprium homi-

A num. Vnde in l. 1. §. *huius studij.* & in §. 1. & 2. Instit. de iure natur. gentium, & ciuili, sic dicitur, *Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non solum humani generis proprium est, sed omnium animalium, quæ in terra, marique nascuntur, autum quoque commune est.* Et adhibentur exempla, vt maris, & fœminæ coniunctio, filiorum procreatio, & educatio. De iure autem gentium additur, *Gentium est, quo gentes humanæ vtuntur*, & dicitur à naturali recedere, quia solis hominibus inter se commune est. Additur verò inferiùs in leg. 9. ius gentium vocari, *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, & apud omnes peræquè custoditur.* Vnde constat, ius gentium censeri etiam naturale, sed speciali modo, & proprio hominum, & hoc etiam declarant exempla, quæ adhibentur in lege 2. 3. & 4. scilicet, *religio in Deum, obedientia ad patres, & patriam, vim atque iniuriam propulsare.* Vnde ibidem significatur, *hominem homini insidiari*, contra ius gentium esse. Adduntur præterea *Manumissiones*, & *seruitutes*, item *bella regnorum, dominiorum, rerúmque diuisio, commercia, aliique contractus venditionum*, & alia huiusmodi. Et similiter in §. 4. Institution. de iure natural. eadem exempla adhibentur, præter religionem, & pietatem ad parentes, & patriam.

primum competat etiam brutis, istud verò solum homini.

B

Quocirca iuxta hanc sententiam diuisio illa iuris, seu legis in naturalem, gentium, & ciuilem, ita debet ad duas bimembres reduci, vt priùs lex diuidatur in naturalem, & ciuilem; deinde verò lex naturalis generatim subdistinguatur in naturalem communem omnibus animantibus, quæ absolutam appellationem iuris naturalis retinuit secundùm quandam acceptionem, & legem naturalem propriam hominum, quæ iuris gentium appellata est. Et ratio talis subdiuisionis esse potest, quia illæ duæ rationes verè sunt distinctæ in re, & possunt habere diuersas considerationes, & effectus morales, & ideo congruum fuit, illas distinguere, & illis nomina propria imponere, & accommodare. Nec videtur posse meliùs illa nomina explicari. Et soluitur facilè difficultas tacta, quia iam constat, quomodo diuisio illa adæquata sit; sumpto tamen nomine iuris naturalis in generaliori significato. Nec videtur ab hac sententia recedere diuus Thomas 1. 2. quæstio. 95. articul. 4. ad 1. & latiùs 2. 2. quæstio. 7. articul. 3. vbi hos duos modos iuris naturalis agnoscit, eísque illas voces accommodat. Atque ità illum interpretatur Conrad. dicta quæstio. 95. articu. 2. & 4. vbi ita exponit Iuristarum opinionem, & dicit, D. Thomam loquutum fuisse more illorum, licèt Philosophi aliter loquantur.

C

4.

D

D. Thom.

Conrad.

Hanc verò interpretationem Iurisconsultorum reprehendit Laurentius Valla libr. 4. elegantiar. capit. 48. Conan. etiam in commentar. iur. ciuil. lib. 1. cap. 6. illam subdiuisionem iuris naturalis reiicit, & consequenter putat, non distingui ius gentium à iure naturali, ideóque nec Aristotelem, nec alios antiquos Philosophos illud distinxisse, aut cognouisse. Soto etiam lib. 3. de iustitia, quæstio. 1. articul. 3. expositionem Iurisconsultorum reiicit. Et primò fundantur; quia nullum est ius naturale commune hominibus, & aliis animalibus, quia bruta animalia non sunt capacia propriæ obedientiæ, aut iustitiæ, vel iniustiæ. Ad hoc verò respondent Albertus lib. 5. Ethicorum, cap. 7. Tutrecremata, & Couarru. locis infrà citandis, ius naturale dici commune brutis non formaliter quoad rationem iuris, & legis, sed materialiter quoad opera, quæ sub tale ius cadunt: nam illa communia sunt hominibus cum brutis, vt patet in exemplis positis in iure de coniunctione maris, & fœminæ, procreatione filiorum, &c. Sed contra hoc est, quia illa communitas

5. *Auctores improbantes Iuristarum opinionem. Laur. Val. Conan. Soto.*

Responsio pro Iuristis ad instantiam. Albert. Turrecr. Couarr.

cum

cum brutis in materiali opere nihil refert ad distinctionem iuris, vel legis, ergo est impertinens, & sine arte illa diuisio in illo sensu, & propter illam solam causam. Sed respondere possunt, illam materialem conuenientiam defetuire ad explicandam in homine diuersam rationem naturalitatis iuris (vt sic dicam.) Nam lex naturalis generatim sumpta in dictamine rationis naturalis consistit: hoc autem dictamen interdum est ex inclinatione generis, seu naturæ sensitiuæ vt sic: interdum verò ex propria inclinatione naturæ rationalis, vt talis est, & secundùm has duas rationes distinguitur ius naturale tanquam commune brutis, ex parte scilicet inclinationis, in qua fundatur.

6. Verumtamen etiam hoc modo non satisfit difficultati. Primò, quia iuxta hanc declarationem, vim vi repellere non sub iure gentium, sed sub iure naturali constituendum esset, quod in illis legibus non fit. Probatur sequela, quia illa actio communis est brutis animalibus, & ex generali inclinatione ad propriam conseruationem prouenit. Nam sicut generatio prouenit ex inclinatione naturali ad conseruandam speciem, ita propria defensio est ex innata inclinatione ad conseruandam propriam vitam, & proprium esse: vtraque autem inclinatio comunis est homini cum aliis animalibus; ergo immeritò ponitur hæc actio sub iure gentium. Secundò falsum esse videtur ius naturale, vt habet propriam rationem legis, fundari in ratione naturæ sensitiuæ, vt communis est brutis animalibus: nam semper considerari debet, vt eleuata ad superiorem gradum per differentiam rationalem. Quia lex naturalis non regulatur per conuenientiam ad naturam sensitiuam; sed ad rationalem; sensitiuam autem respicit solùm vt contractam, & speciali modo perfectam per differentiam rationalem; ergo illa conuenientia generica impertinens est ad distinguendam legem naturæ. Consequentia videtur clara, & antecedens probatur. Tum, quia quando lex naturę aliquid præcipit in ordine ad conseruandam naturam sensitiuam, semper inuoluit modum rationalem, & ita dictat de coniunctione maris, & fœminæ multò aliter, quàm instinctus naturalis brutorum, vt constat de matrimonio, & idem cum proportione est de educatione filiorum, & de conseruatione propriæ vitæ, & similibus. Tum etiam, quia in eodem opere materialiter communi brutis, multa prohibet lex naturalis in homine, à quibus bruta non arcentur per naturalem instinctum, vt prohibet lex naturalis vagum concubitum, seu fornicationem simplicem, & coniunctionem cum matre, vel sorore, quæ priuationes non sunt communes brutis. Vnde etiam nouum, seu tertium argumentum insurgit: nam sequitur ex illa sententia, hæc præcepta negatiua esse iuris gentium, & non naturalia, quod valde absurdum est. Et patet sequela, quia sunt ita propria hominum, vt non possint dici brutis communia: nam licèt illud opus sit suo modo commune brutis, tamen omissio operis non est communis, & hæc est propria materia talis legis. Hoc verò argumentum euidentiùs ostenditur in præceptis colendi Deum, honorandi parentes, & proximum. Nam absurdum est, negare, hæc esse simpliciter de iure naturali, sed tantùm de iure gentium; idémque est de præcepto restituendi alienum, vel reddendi depositum, vel seruandi fidelitatem, dicendi vetitatem, & similibus, quæ sunt propria hominum, & non communia cum brutis etiam materialiter, & tamen ad naturale ius maximè perinent.

7. Ad hæc verò respondeti potest iuxta ciuilia iura, ius gentium re vera esse ius naturale, & ita sæpe in iure ciuili vocari, vt patet in leg. *bona fides.* ff. *depositi.* & §. *& quidem.* & §. *singulorum.* Instit. de rerum diui-

L. bona fides.

A sione, & §. penult. Instit. de iure natur. Quapropter nó etit absurdum in hoc sensu vocare præcepta commemorata, imò & omnia Decalogi de iure gentium, quia per hoc non negatur esse de proprio, & stricto iure naturali, sed indicatur peculiaris modus, & quasi proprietas talis iuris, respectu humanæ naturæ, & ita contentio tota versabitur circa solum vsum vocis, vel necessitatem, aut vtilitatem illius distinctionis in illo sensu. Sed licèt hoc aliqua ex parte ita sit; nihilominus secunda ratio facta retinet suam vim & ostendit impropriè valde dici dari ius naturale commune brutis. Et præterea (ne contentio sit de vocabulo) simpliciter dicendum erit iuxta illam sententiam, ius gentium esse intrinsecè, & essentialiter ius naturale,

B seu partem eius. Hoc autem ad omnia, quæ de iure gentium adducuntur, accommodari non potest; quia quædam continèt materiam non solùm necessariam, sed etiam communem brutis, vt monstrant argumenta facta; alia non solùm versantur in materia propria hominum, sed etiam non continent intrinsecam necessitatem, vt ex sequentibus constabit.

8. Quapropter etiam non placet modus loquendi aliquorum Theologorum, qui sentiunt, ius gentium habere intrinsecam necessitatem in suis præceptis. Solúmque differre à naturali, quia ius naturale sine discursu, vel facillimo discursu innotescit; ius autem gentium per plures illationes, & difficiliores colligitur. Quod potest sumi ex Soto libr. 1. quæst. 5. artic. 4. & indicant aliqui moderni Thomistæ, ita intelligentes D. Thomam, quem infrà interpretabimur. Nobis igitur hæc etiam sententia non placet, primò, quia multa dicuntur esse de iure gentium, quæ non habent illam intrinsecam necessitatem, vt diuisio rerum, seruitus, & alia, quæ infrà videbimus. Secundò ac præcipuè, quia ius gentium nec circa prima principia moralia, nec circa conclusiones, quæ ex illis necessariò inferuntur, versari potest, quia omnia illa sub proprio iure naturali comprehenduntur, vt cap. 7. probatum est. Et confirmatur: nam omnia præcepta, quæ à Deo sunt in cordibus hominum scripta, pertinent ad ius naturale, vt sumitur ex Paulo ad Roman. 2. sed omnia illa, quæ euidenti ratione deducuntur ex principiis naturæ, sunt scripta in cordibus; ergo omnia pertinent ad ius naturæ. Et è conuerso præcepta iuris gentium ab hominibus introducta sunt per arbitrium, & consensum illorum, siue in tota hominum communitate, siue in maiori parte; ergo non possunt dici scripta in cordibus hominum ab auctore naturæ; ergo sunt iuris humani, & non naturalis. Quòd si de aliquibus præceptis iuris gentium hoc necessariò fatendum est, vt ostendemus, non oportet ius gentium cum naturali confundere, nec propter solas illationes etiam plures ita vocare ius illud, quod simpliciter naturale est: nam discursus non excludit veram & naturalem necessitatem præcepti sic cogniti, & quòd discursus sit per plures, vel pauciores illationes, magis, vel minùs notas, valde accidentarium est.

8. Excluditur etiam 2. opinio distinguês ius gentium à naturali, quòd naturale sine discursu vel facillimo innotescit, alterum è contra. Soto.

9. Dicunt verò aliqui, ius naturale comprehendere conclusiones ita necessarias, vt nulla facta suppositione societatis humanæ, vel dependentis à voluntate humana, sequatur ex principiis naturæ euidenter, & has non spectare ad ius gentium: esse verò alias conclusiones, quæ sequuntur etiam ex principiis naturæ necessariò, tamen non absolutè, sed suppositа humana societate, & consideratis aliquibus circumstantiis necessariis ad ipsius conseruationem, & præcepta, quæ circa huiusmodi conclusiones versantur, constituere ius gentinm. Quod videtur posse sumi ex diuo Thoma in 2. 2. loco allegato.

9. 3. Opinio distinguens ius naturale in eo, quòd obliget sine dependentia à potestate humana, è contra verò ius gentium.

D. Thom.

Sed

Excluditur dicta opinatio

Sed per hoc etiam non explicatur vera, & propria ratio, & distinctio iuris gentium a naturali. Nam multa sunt de iure naturali, quæ non obligant, nec locum habent, nisi aliqua suppositione facta, vt præceptum non furandi non habet locum, nisi facta diuisione bonorum, & dominiorum. Præceptum item parendi dominis non habet locum, nisi supposita seruitute; iustitia etiam contractuum non habet locum, nisi ex suppositione commercij humani. Et ita sunt plura alia, quæ manifestè pertinent ad ius naturale: nam ita sunt per se honesta, vt contraria prohibeantur, quia mala, & non è contrario. Ratio etiam reddi potest, quia quòd conclusio sequatur ex principiis naturæ ex suppositione talis, vel talis materiæ, aut status hominum, non variat modum legis, quæ subsistit ex intrinseca rei natura, & non ex voluntate humana, sed denotat solùm distinctam materiam legis, v. g. lex reddendi promissum, & seruandi fidelitatem Deo, vel homini, naturalis est; & tamen non habet locum, nisi ex suppositione promissionis; sic etiam in materia de Simonia dicitur, vendere rem consecratam ab hominibus, contra ius naturale esse, licèt supponat consecrationem humano iure introductam. Ergo licèt conclusio sequatur ex suppositione, se tenente tantùm ex parte materiæ præcepti, si illatio est euidens ex principiis per se notis, talis conclusio ad ius naturæ pertinet, non ad ius gentium. Ergo vt ius gentium à naturali distinguatur, necesse est, vt etiam supposita tali materia, non sequatur per euidentem consequentiam, sed per aliquam minùs certam, ita vt arbitrium humanum, & moralis commoditas, potius quàm necessitas intercedat. Concludendum igitur censeo, ius gentium non præcipere aliquid tanquam ex se necessarium ad honestatem, nec prohibere aliquid, quod per se, & intrinsecè malum est, vel absolutè, vel supposito tali statu, & conditione rerum, sed hæc omnia pertinere ad ius naturale, ac subinde in hoc sensu ius gentium non comprehendi sub iure naturali: nec etiam ab illo differre, quia sit proprium hominum: nam hoc etiam iuri naturali conuenit, vel maiori ex parte, vel etiam omnino, si de iure, & lege proprie loquendum est.

CAPVT XVIII.

An ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat, aut potiùs solùm concedat, vel permittat.

1. Conan. Vasquez. Opinio aliquorum asserens ius gentium non esse præceptiuum, sed permissiuum tantum, & concessiuũ aliquid agendi, vel è contra.

PRopter ea, quæ superiori capite tractata sunt, Conan. lib. 1. Comment. iur. ciuil. cap. 6. num. 5. quem refert, & sequitur Vasquez disp. 157. cap. 3. existimauit, ius gentium prout à naturali distinguitur, non continere sub se præcepta, aut promissiones, sed solùm concessiones quasdam, seu facultates, aut permissiones aliquid agendi, vel non agendi, non tantùm impunè, sed etiam iustè & honestè; ita tamen vt contrarium non sit turpe, vel iniustum. Addúntque vlteriùs auctores huius sententiæ, ad ius gentium necessarium esse, vt conueniat humanæ naturæ non absolutè spectatæ, sed vt iam constitutæ in ciuili communitate, quia multa sunt vtilia hominibus, vt in communitate viuentibus, quæ absolutè non pertinent ad commodum naturæ secundùm se. Illa ergo, quæ concedũntur hominibus in communitate viuentibus, propter communem vtilitatem, tanquam honesta, & non tanquam necessaria ad honestatem, nec tanquam præcepta, dicunt esse de iure gentium. Nam si præcipiantur, erunt vel de iure naturali, si ex vi rationis præcipiantur; vel de iure ciuili, si præcipiantur ex humana voluntate potestatem habente, vt probant discursus facti capite superiori; ergo vt ius gentium possit esse distinctum, oportet vt sit concessiuum, non præceptiuum. Confirmatur hæc sententia auctoritate saltem negatiua D. Isidori, & diui Thomæ. Nam Isidorus 5. Etymolog. cap. 4. & 6. vbi dicit, ius naturale esse illud, quod est commune omnibus nationibus; ius autem gentium non definit, sed explicat tantùm per quædam exempla, quæ concessionem tantùm continent, non præcepta, vt postea videbimus. Diuus etiam Thomas solùm dixit, ius gentium positum esse ab hominibus in societate viuentibus ad maiorem vtilitatem, quæ ex rationis discursu colligitur; non verò dixit esse positum per modum præcepti.

Isidor. D. Thom.

2. Excluditur opinatio.

Hanc verò sententiam, vt verum fatear, non satis intelligo. Nam inquiro, an loquatur de iure, vt solùm consistit in morali facultate vtendi, & non vtendi, vel de iure vt significat legem, seu regulam rationis; siue propriè præcipientem, siue approbantem aliquid vt honestum. Prior sensus non est ad rem, vt ex dictis constat, nisi fortasse velint auctores illius sententiæ negare, dari aliquod ius gentium, quod sit vera lex, quod non declarant. Nec possunt rationem reddere cur admittant hoc membrum iuris gentium in iure, quòd sit facultas vtendi, & non in lege, & ex dicendis constabit esse eandem vtriusque rationem. Si verò loquantur de iure, quod est vera lex, aut regula honestatis, facilè etiam potest illa doctrina refutari.

3.

Nam ostendo in primis, nullam esse maiorem rationem distinguendi ius gentium concessiuum à iure naturali, quàm ius præceptiuum. Quia in iure naturali multa sunt, quæ honestè fieri possunt ex vi legis naturalis, quæ non præcipiuntur, nec contraria prohibentur, & ita etiam dari potest ius naturale concessiuum, quale est ius ducendi vxorem, ius retinendi, & conseruandi propriam libertatem: hoc enim honestum est, & illud ius naturæ concedit, non præcipit. Et in hoc sensu solet distingui duplex ius naturæ, aliud positiuum, id est, præcipiens, aliud negatiuum, id est, non prohibens, vt videre licet in Couarru. regula, *peccatum*, 2. parte, §. 11. num. 3. & suprà tractando de immutabilitate legis naturalis, illam distinctionem explicauimus. Et ratio est, quia ratio naturalis non solùm dictat, quid necessarium sit, sed etiam quid liceat. Quando ergo dicitur ius gentium dare facultatem honestè operandi aliquid, interrogo, an illa facultas, vt est iusta, & honesta, habeatur ex ipsa ratione naturali præcisè spectata, vel ex aliqua hominum consensione. Si primum dicatur, iam illud ius erit naturale, licèt sit tantùm concessiuum. Si verò dicatur secundum, vel procedunt rationes factæ, quòd illud non sit ius gentium distinctum à ciuili, vel si eo non obstante, potest esse tale ius concessiuum distinctum à ciuili, & quasi medium inter naturale, & ciuile, eadem ratione poterit dari simile ius præceptiuum.

Couarr.

4.

Respondeti potest, illud ius haberi ex vi solius rationis naturalis; tamen non conuenire hominibus absolutè spectatis, sed vt congregatis in aliqua societate humana, & ideo distingui à primario iure naturali tanquam secundarium, vocarique ius gentium. Exemplis vsitatis in hac materia declaratur: nam bellum v. g. dicitur esse de iure gentiũ, non quia præcipiatur etiam supposito iusto titulo, sed quia conceditur tanquam honestum: hoc autem genus iuris supponit communitatem humanam, vt constat. Itẽ diuisio agrorum, seu terrarum, ac sedium, & termi-

norum in communi dicitur esse de iure gentium, quę manifestè supponit institutionem humanarum societatum, & illa suppositа ex vi solius rationis naturalis omnia illa licent, licèt simpliciter necessaria non sint. Sed contra hoc est primò, quia ipsamet gentium discretio, & regnorum diuisio est de iure gentium, vt dicitur in l. *ex hoc iure*, ff. de iustitia, & iure, & tamen ante illam diuisionem non supponitur aliquid præter statum naturalem hominum; ergo non semper ius gentium oritur ex illa suppositione, sed solùm ex pura conditione naturali, qua homo est animal sociale, adiuncto naturali etiam principio, quòd diuisio ciuitatum est magis accommodata ad hominum conseruationem. Secundò argumentor, quia quod in huiusmodi rebus, aut iuribus supponantur societates hominum, non tollit, quin illud ius concessiuum naturale sit, quia illa suppositio solùm prærequiritur, vt resultet materia talis iuris; regula autem ipsa rationis antea erat, & semper naturalis est. Probatur, quia ius præceptiuum sæpe etiam non habet materiam, in qua actu obliget, nisi suppositа vita hominum in communitate, & societate, & nihilominus talia præcepta semper sunt iuris naturalis, vt suprà probatum est, & dicti auctores etiam concedunt; ergo idem erit cum proportione in iure concessiuo: nulla enim verisimilis ratio differentiæ assignari posse videtur.

L. ex hoc.

4. Deinde ostendo, non separari ius concessiuum ab omni iure præcipiente, vel prohibente, & in præsenti materia si vnum sit iuris gentium, etiam alterum; vel si vnum est iuris naturalis, etiam aliud, & ita nõ subsistere distinctionem datam. Primum declaratur in primis exemplo priuilegij: nam eo ipso, quod vni conceditur, præcipitur aliis, ne vsum illius impediãt. Et hac ratione explicabamus suprà rationem legis in priuilegio: hoc autem eandem rationem habet in omni iure concessiuo. Secundò declaratur discurrendo per exempla iuris gentium, quæ Isidorus posuit. Primum est, *sedium occupatio*, hæc enim ita est licita vnicuique iure gentium, vel potiùs naturali, vt nemo iustè impedire possit alium, quamuis occupet sedem ab alio non præoccupatam, & ita illa concessio habet annexum hoc præceptum. Secundum exemplum est, *ædificatio*, tertium, *munitio*, de quibus est eadem ratio. Nam repugnat aliquem habere liberam facultatem ædificandi, vel muniendi terram, aut possessionem à se occupatam, & posse ab aliis iustè impediri, aut perturbari in vsu illius facultatis; ergo est necessaria cõnexio inter ius concessiuum, & præceptiuum. Quartum exemplum est, *bella*, in quo id euidentiùs constat. Nam in primis supponit præceptum prohibens aggressori tale bellum; ideo enim vni licet defensio, quia alter iniustè bellum aggreditur. Deinde respectu eius, qui se defendit, sæpe tale ius non solùm concedit facultatem, sed etiam præcipit vsum, præsertim Principi, qui tenetur defendere rempublicam. Et idẽ est de aliis, qui tenentur defendere commune bonũ, vel etiam interdum propriam vitam. Si autem bellũ sit aggressiuum, eo ipso, quòd vni licet contra alterum, huic est prohibita defensio, quia tenetur parere, & ius suum alteri reddere, vel iustam pœnam acceptare.

Isidor.

5. Quintum, & sextum exemplum sunt *captiuitates*, & *seruitutes*, in quibus etiam constat, si vni licet alterum in captiuitatem, vel seruitutem redigere, etiam cogendo illum; eo ipso teneri hunc ad parendum, & non resistendum, quia non potest esse bellum iustum ex vtraque parte. Septimum exemplum est, *postliminia*, de quo eadem cum proportione est ratio: nam est ius, vel recuperandi libertatem amissam, vel redeundi ad priorem statum post exitum à liminibus captiuitatis; in hoc autem iure necessario includitur præceptum vel restituendi talem hominem in antiquum ius, vel non priuandi illum recuperato iure. Octauum exemplum est, *fœdera pacis*. Nonum, *inducię*. In quibus primò potest considerari facultas feriendi pacem, vel concedendi inducias, quæ sine dubio est res honesta de se, & sæpe vtilis, vel necessaria, tamen cum hac facultate coniuncta est obligatio nõ violandi pacis fœdera, neque nocendi hosti inducia-rum tempore. Decimũ exemplum est, *Legatorum non violandorum religio*, quod apertè per modum præcepti fertur; in eo tamen distingui possunt illa duo, vnum est facultas mittendi Legatos ad alios Principes vel prouincias, aliud est præceptum, & obligatio seruandi immunitatem illorum. Vltimum denique exemplum est, *connubia inter alienigenas prohibita*, in quo nõ sola permissio, sed præceptum apertè proponitur, & quia negatiuum est, vix in eo intelligitur aliquid per modum concessionis; quomodo autem in hoc exẽplo locum habeat ius gentium, paulò inferiùs exponam.

Dici potest, esto verum sit, cum iure concessiuo semper coniungi aliquod præceptiuum, tamen sæpe esse posse diuersorum ordinum: nam sæpe posito iure ciuili concessiuo resultat ius naturale, vt posito iure concedente dominium media præscriptione, & acquisita præscriptione, resultat ius naturale prohibens accipere ab aliquo ipso inuito rem, quam præscripsit, & concesso priuilegio ab homine, vel humano iure eximente aliquem à solutione tributi, naturalis lex dictat, non esse petendum. Sic ergo in dictis exemplis dici potest, permissionem, seu concessionem esse de iure gentium; præcepta verò inde resultantia esse de iure naturali præceptiuo.

6.

Propter hanc obiectionem proposui secundam partem assertionis, scilicet, in præsenti materia hoc non habere locum. Nam in simili inductione ostendi potest, quòd tam concessio, quàm prohibitio ad alios resultans est de iure naturali, vel si aliqua earum est absolutè de iure humano, potiùs hoc conueniat concessioni, qua facta obligatio inde resultans naturalis est. Primum apertè, vt credo, ostenditur in quatuor primis exemplis Isidori, de sedium occupatione ædificatione, munitione, ac defensione per iustum bellum: nam ius ad hæc omnia naturale est, id est, hęc omnia licita sunt iure naturæ: & eodem modo obligatio vnius ad non violandum tale ius alterius naturalis legis est. Solùm vsus illarum facultatũ posset dici de iure gentium ratione consuetudinis omnium gẽtium; at hoc ad factum pertinet, non ad legẽ. Idémque cum proportione dicendum est in 8. 9. & 10. exemplis de pace, induciis, & legatis: nam illa omnia fundantur in pacto aliquo humano, in quo tam facultas contrahendi, quàm obligationes fidelitatis, & iustitiæ, quæ ex fœdere, seu conuentione nascuntur, ad ius naturæ spectant. Solus vsus potest dici de iure gentiũ propter conuenientiam omnium gentium in vsu talium rerum in genere; veruntamen hic etiam vsus est effectus iuris, non ipsum ius, quia hoc ius non ex vsu, sed vsus ex iure est.

7.

At verò in quinto, & sexto exemplo de captiuitate, & seruitute videtur aliquid introductum vsu hominum, quod non est immediatè de dictamine rationis naturalis, nimirum, quòd titulus acceptionis in bello iusto sit sufficiens ad detinendum alium etiam inuitum, & coactum, vel etiam ad acquirendum dominium vnius hominis in alium, & consequenter ad introducendum seruitutem in vno, respectu alterius. Nam lex sola naturalis hoc non præscribit, licèt illud non vetet, suppositа iustitia belli. Determinatio ergo illius iuris est quasi lex quædam pœnalis vsu hominum introducta contra gerentes iniustum bellũ: ponitur enim illis in pœnam, vt captiui, vel serui fiant, si vincan

8.

vincantur. Hæc autem lex sic intellecta non est concessiua, sed magis directè est punitiua, & obligat reū ad pœnam eadem proportione, qua aliæ leges pœnales ciuiles, de quibus infrà lib. 5. dicturi sumus. Qualiscunque autem sit, quatenus de facto dat facultatē reducendi homines in captiuitatem, vel seruitutem, positiua est, & non ex sola vi, ac discursu rationis naturalis, etiam suppositā institutione humanarum communitatum; ergo non pertinebit ad ius gentium, quale ab illa sententia describitur.

3. Præterea idem euidentius est in octauo exemplo de postliminibus, in quo videtur esse plus de iure ciuili, quàm de iure naturali, vel gentium: nam videtur esse illa quædam moderatio pœnæ captiuitatis, aut seruitutis, vel in vniuersum amissionis bonorum, vel deprædationum hostium, quæ maximè in bellum contingunt, quæ non est tam vniuersalis omnium gentium, sed iura ciuili maximè de illa loquuntur. Et præterea eo modo quo talis moderatio intelligitur lege constituta, non est sola permissio, sed lex verè obligans ad sui obseruationem: non enim est minùs obligatoria, lex quæ moderatur aliquam pœnam, quā lex, quæ pœnam taxauit. Denique in vltimo exemplo clara est prohibitio, & non tantùm permissio ne fiant connubia cum alienigenis. Præterquam quòd neutro modo constat fuisse hoc ius, vel hunc vsum communem omnibus gentibus, sed videtur maximè propria consuetudo fidelis populi tam in lege veteri, quàm nunc in noua: & ita illud potiùs est ius diuinū, vel canonicum, & si aliquæ gentes id seruarunt, magis videtur pertinuisse ad ius ciuile illarum, quàm gentium. Concludimus ergo non rectè distingui ius gentium à naturali, quia vnum concessiuum tantùm sit, & aliud præceptiuum: nam vel vtrumque membrum in vtroque iure repetitur, vel si præceptum naturale est, etiam concessio illi cum proportione respondens, ex ipso iure naturali nascitur.

CAPVT XIX.

Vtrùm ius gentium distinguatur à naturali tanquam simpliciter positiuum humanum.

1. *Ius gentium proprium non comprehenditur sub naturali.*

EX hactenus dictis videtur concludi, ius gentium propriè dictum non comprehendi sub naturali, sed essentialiter ab illo differre, quia licèt cum illo conueniat in multis, tamen in propria morali differentia distinguuntur. Conueniunt quidem primo, quia vtrumque est aliquo modo commune omnibus hominibus, ex quo capite vtrumque potest gentium appellari, si in sola voce sistatur, quæ proprietas in iure naturali clara est, & ratione illius in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. videbitur ius ipsū naturæ appellari ius gentium (quod in multis legibus obseruandum est) propriùs verò appellatio illa tribuitur iuri, quod vsu gentium introductum est in §. 4. Instit. de iur. natur. &c. Secundò conueniunt, quia sicut materia iuris gentium solùm inter homines locum habet, ita etiam materia iuris naturalis est propria hominum vel omnino, vel magna ex parte, vt ex dictis in cap. 17. sufficienter constare potest. Et ideo multa exempla, quæ à Iuristis ponuntur sub iure gentium solùm ratione huius conditionis, solo nomine sunt iuris gentium propriè dicti: nam re vera sunt iuris naturalis, vt religio ad Deum, honor ad parentes, pietas in patriam, quæ habentur in leg. 2. & 3. de iustit. & iur. meritò autem illa omisit Imperat. Instit. de iur. natur. Similia sunt alia, quæ ponit Isidor. si in rigore sumantur, vt seruare pacis fœdera, & inducias, & immunitatem legatorum, & similia. Quo autem sensu illa intellecta fuerint ab Isidoro, infrà dicemus. Tertiò conueniunt ius gentium, & naturale, quòd in vtroque sint præcepta, prohibitiones, atque etiam concessiones, seu permissiones, vt cap. 8. satis declaratum est.

Inquo conueniat ius gentium cum naturali.

L. omnes populi.

Differt autem primò, ac præcipuè ius gentium à iure naturali. Quia quatenus continet præcepta affirmatiua, non infert necessitatem rei præceptæ ex sola rei natura per euidentem illationem ex principiis naturalibus, quia quidquid huiusmodi est, naturale est, vt ostendimus. Vnde necesse est, vt aliunde oriatur talis necessitas. Et simili modo præcepta negatiua iuris gentium non prohibent aliquid, quia per se malum sit: nam hoc etiam est mere naturale: vnde ex parte humanæ rationis non est ius gentium tantùm ostensiuum malitiæ, sed constitutiuum; itaque non prohibet mala, quia mala sunt, sed prohibendo facit esse mala. Hæ autem sunt propriè, & quasi essentiales differentiæ legis; ergo ita differunt ius gentiū, & naturale. Secundò consequenter differunt, quia ius gentium non potest esse tam immutabile, sicut naturale, quia immutabilitas ex necessitate oritur; ergo quod non est æquè necessarium, non potest esse æquè immutabile, vt in capite sequenti latiùs declarabitur. Tertiò hinc fit, vt etiam in his, in quibus hæc iura conuenire videntur, non habeant omnimodam similitudinem. Nam in vniuersalitate, & communitate ad omnes gētes naturale ius omnibus est commune, solúmque per errorem potest alicubi non seruari: ius autem gentium non semper omnibus, sed regulariter, & fere omnibus commune est, vt Isidor. loquitur. Vnde sine vllo errore potest alicubi non seruari quod apud alios de iure gentium esse censetur. Item licèt ius gentium regulariter versetur in materia propria hominum, aliquando potest aliquid disponere in matetia communi brutis animalibus, vt in permittendo vago concubitu, seu fornicatione, vel in repellenda vi quatenus aliquo modo per ius gentium foueri, aut determinari potest. Est ergo ius gentium simpliciter diuersum à naturali, præsertim ratione primi discriminis.

2. *In quo præcipuè differat ius gentium à naturali.*

3. *Ius gentium simpliciter dicendum esse positiuū humanum.*

D. Thom.

Vnde tandem concludi videtur, ius gentium simpliciter esse humanum, ac positiuum. Hæc assertio potest sumi ex D. Thoma q. 95. art. 4. vbi absolute ius positiuum diuidit in gentium, & ciuile, & vtrumque dicit esse humanum ius deriuatum à naturali. Potest tamen in his terminis esse aliqua equiuocatio, & ideo tollenda est, & verus D. Thomæ sensus explicandus. Potest enim lex humana interdum vocari, non ex auctore, sed ex materia, quia versatur circa res humanas, in qua significatione ius ipsum naturale humanum est, quia illo humanum genus gubernatur, & humanę actiones diriguntur. Et hoc modo videtur sumpsisse ius humanum Arist. 5. Ethic. cap. 7. quod ipse nominat ius politicum, vel ciuile, vt interpres vertit. Atq; ita diuidit ius ciuile in naturale, ac legitimum, per legitimum intelligens illud, quod nos positiuum ciuile nominamus. Item in hac significatione videtur sumpsisse ius humanum D. Thomas d. q. 95. art. 2. nam illud diuidit in id, quod vim habet ex discursu naturali, aliud quod ex arbitrio hominum; quæ duo videntur esse ius naturale, & positiuum tantùm. Præterea lex positiua vocatur à D. Thoma humana, & talis ab ipso censetur omnis illa, quæ ab hominibus ponitur. Eámque subdistinguit in artic. 4. nam quædam est per modum conclusionis, quæ vim habet à iure naturali, quam nos dicimus esse potiùs declaratiuam iuris, quàm constitutiuam; alia verò est per modum determinationis, quæ nouum ius introducit, quam simpliciter positiuam vocamus. Videtur ergo D. Thomas in dicto art. 4 loqui de iure gentium tanquam de lege humana, & positiua, priori modo accepta: nam apertè dicit esse per modum conclusionis, & habere suam vim a iure naturali. Et idem videtur

Arist.

D. Thom.

sentire 2.2.q.57.art.3.ad argumenta. Nihilominus tamen potest intelligi propriè de iure positiuo, & humano, id est, ab hominibus constituto: dicitur autem constitui per modum conclusionis, & non determinationis, quia ex vi iuris gentium non recipit integram determinationem in particulari, sed in communi introducitur per modum illationis, non simpliciter necessaria, sed ita conueniens naturæ, vt quasi instigante natura inferatur. Et ita illum intelligit, & sequitur Soto lib. 1. de iustit. q. 5. art. 4. & latiùs lib. 3. q. 1. art. 3. & Cardinalis Bellarmin. lib. 1. de Cleric. cap. 29. in vltima editione. Idem tenet Couarr. in regula, *peccatum*, 2 p. §. 11. n. 4.

Soto. Bellarm. Couarr.

4. Neque ab hac sententia dissentiunt Iuristæ, qui ius gentium distinguunt in primarium, & secundarium, & prius dicunt includi in iure naturali; posterius verò esse positiuum humanum, vt videre licet in Albert. Bolognet. tractat. de Legib. & iuram. cap. 27. & Pinell. in rub. C. de rescind. vendit. Hæc enim diuisio tantùm differt in vsu vocis: nam in re coincidit cum doctrina data. Quia illud ius gentium primæuum intrinsecè naturale est, solúmque denominatur gentium, quia illo gentes vtuntur communiter. Hic verò propriè loquimur, quatenus ab origine, & auctoritate ita denominatur, & hoc est illud secundarium quod illi fatentur esse positiuum humanum. Ratione etiam conuincitur hæc assertio ex dictis, quia lex sufficienter diuiditur per naturalem, & positiuam propriè dictam, vel per diuinam, & humanam ab auctore vtramque denominãdo, quia vtraque membra immediatam contradictionem inuoluunt, vt cõstat: sed ostensum est, legem iuris gentium non esse naturalem propriè, & in rigore, & consequenter non esse diuinam; ergo necesse est, vt sit positiua, & humana. Confirmatur, quia lex naturalis est, quam non opinio genuit, sed naturalis euidentia, vt Cicer. dixit; ergo omnis lex, quæ non hoc modo generatur, positiua est, & humana; tale autem est ius gentium, quia non per euidentiam, sed probabilitatem, & communem æstimationem hominum introducitur; ergo.

Albert. Bolognet. Pinell.

5. Nunc autem supereſt explicandum, in quo differat ius gentium à ciuili: nam omne ius positiuum ab hominibus positum in ordine ad gubernationem purè politicam, vocat Arist. legitimum, 5. Ethicor. cap. 7. & illudmet videtur vocari ciuile, vt sumitur ex Isid. suprà, seu cap. 1. d. 1. & sentit D. Thomas locis citatis. Dices, differre, quia ius ciuile est ius vnius ciuitatis, aut regni: ius autem gentium est commune omnibus gentibus. Sed contra hoc est, primò quia hæc differentia solùm videtur secundùm magis, & minus, & valde accidentalis. Secundò & difficilius, quia impossibile videtur, ius gentium esse commune omnibus gentibus introductum volũtate, & opinione humana. Quia in his, quæ ab opinione, & arbitrio hominum pendent, non solent omnes rationes conuenire. Nam hoc est hominum ingenium, vt quot sunt capita, tot ferè sint placita, & opiniones; ergo vel ius gentium non est humanum, vel non potest in eo à ciuili differre.

5. In quo differat ius gentium & ciuile. Arist. Isidor. D. Thom.

6. Ad hoc igitur explicandum ita statuo; præcepta iuris gentium in hoc differunt à præceptis iuris ciuilis, quia non scripto, sed moribus, non vnius, vel alterius ciuitatis, aut prouinciæ, sed omnium vel ferè omnium nationum, constant: ius enim humanum duplex est, scilicet scriptum, & non scriptum, vt tradunt iura suprà citata, & infrà videbimus; constat autem ius gentium scriptum non esse, & ita in hoc differre ab omni iure ciuili scripto, etiam imperiali, & communi. Ius autem non scriptum moribus constat, quod sit vnius gentis moribus introductum, & illas tantùm obligat, dicitur etiam ciuile. Si verò introductum sit moribus omnium gẽtium, & omnes obliget, hoc credimus esse ius gentium proprium, quod & differt à naturali, quia non naturæ, sed moribus innititur, & à ciuili etiam distinguitur in origine, fundamẽto, & vniuersalitate, modo explicato. Quod videtur mihi sensisse Iustinian. in §. *ius autem*, Instit. de iure natur. gentium, & ciuili, cùm ait: *Ius autem gentium omni humano generi commune est; nam vsu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ iura quædam sibi constituerunt.* Vbi pondero verbum, *vsu exigente*, & verbum *constituerunt*: nam in hoc posteriori significatur constitutum fuisse, non à natura, sed ab hominibus, & in priori declaratur, non scripto, sed vsu fuisse introductum. Idem videtur sensisse Isidor. lib. 5. Etymolog. nam priùs capit. 4. distinguit dicta tria iura, & definit, *ius naturale esse illud, quod est commune omnium nationum, eo quòd vbique instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur.* In quo assertionem nostram comprobat, & virtute docet ius gentium non fundari in solo instinctu naturæ. Vnde inferiùs c. 5. post exempla iuris gentium concludit, *Inde ius gentium vocari quòd eo iure omnes ferè gentes vtuntur.* In quo insinuat definitionem iuris gentium, scilicet, esse ius commune omnium gentium, non instinctu solius naturæ, sed vsu earum constitutum. Nec prætereunda leuiter est illa particula *ferè*: nam per eam indicatur, non esse in hoc iure necessitatem omnino intrinsecam, & naturalem, & non esse necessarium, vt sit commune omnibus omnino gentibus, etiam secluſa ignorantia, & errore, sed satis esse, vt ferè omnes gentes bene institutæ illo vtantur. Eundem existimo fuisse sensum D. Thomæ, vt mox explicabo, & auctores alij suprà citati hoc sine dubio voluerunt.

Isidor.

Probatur autem primò à sufficienti partium enumeratione, quia in hoc modo iuris gentium nulla includitur repugnantia, sed est planè possibile; vt statim ampliùs declarabo, & non potest commodiùs distingui ab aliis duobus extremis, quod satis probant omnia, quæ diximus; ergo. Secundò declaratur aliquibus exemplis adductis. Nam consuetudo recipiendi Legatos sub lege immunitatis, & securitatis absolutè spectata nõ est de necessitate iuris naturalis, quia potuisset vnaquæque communitas hominum non habere apud se Legatos alterius, nec velle illos admittere; nũc tamẽ admittere est de iure gentiũ, & illos repudiare esset signum inimicitiæ, & esset violatio iuris gentiũ, esto nõ esset iniustitia cõtra rationẽ naturalẽ. Quocirca, licèt suppositа admissione Legatorum sub pacto subintellecto, cõtra ius naturale sit non seruare illis immunitatem, quia est contra iustitiam, & debitã fidelitatem, tamen illa suppositio, & pactum illud sub tali conditione iure gentium est introductum. Idem considerari poterit in quocumque contractu, & cõmercio, in quo tria possunt distingui, vnum est particularis modus contrahendi, & hic ordinariè pertinet ad ius ciuile, & sæpe fieri potest arbitrio contrahentium, non repugante aliquo iure: secũdum est obseruatio contractus postquam consummatus est, & hoc pertinet ad ius naturale, vt cõstat; tertium est libertas contrahendi commercia cum hominibus non inimicis, vel hostibus, & hæc est de iure gentium, quia ius naturæ per se ad hoc non obligat, potuisset enim vna respublica per se viuere, & nolle commercium cum alia etiamsi non esset inimicitia: iure autem gentium introductum est, vt cõmercia sint libera, violaretúrque ius gentium si absque causa rationabili prohiberentur. Et ita puto intelligendum quod dicitur in d. §. *ius autem. Ex hoc iure gentium pene omnes contractus introductos esse, emptiones, venditiones*, &c. Et ad hunc modum discurri potest de aliis.

7.

Addo verò ad maiorem declarationem, duobus modis (quantum ex Isidoro, & aliis iuribus, & auctoribus colligo) dici aliquid de iure gentium; vno modo

8.

modo quia est ius, quod omnes populi, & gentes variæ inter se seruare debent, alio modo quia est ius, quod singulæ ciuitates, vel regna intra se obseruant, per similitudinem autem, & conuenientiam ius gentium appellatur. Prior modus videtur mihi propriissimè continere ius gentium re ipsa distinctu à iure ciuili, prout illud explicuimus. Et ad illud pertinent exempla de legatorum, & commerciorum vsu, quæ explicuimus. Idem censeo de iure belli quatenus fundatur in potestate, quam vna respublica, vel monarchia suprema habet ad puniendam vel vindicandam, aut reparandã iniuriam sibi ab altera illatam, videtur propriè esse de iure gentium. Nam ex vi solius rationis naturalis non erat necessarium vt hæc potestas esset in republica offensa; potuissent enim homines instituere alium modum vindictæ, vel committere illam potestatem alicui tertio Principi, & quasi arbitro cum potestate coactiua, tamen quia hic modus, qui nunc seruatur, facilior est, magisque naturæ cõsentaneus, vsu introductus est, & ita iustus, vt non possit illi iure resisti. In hoc etiam ordine constituo seruitutes: nam illo iure vtuntur populi, & gentes inter se, & non erat necessarium ex pura naturali ratione; posset enim alius modus pœnæ introduci, vt dixi; nunc autem tale est hoc ius, vt & rei teneantur hanc pœnam sustinere eo modo, quo introducta est, & victores non possint iustè grauiùs punire hostes iam victos, & finito bello, nisi alius specialis titulus interueniat. Item fœdera pacis, & inducíarum possunt sub hoc capite collocari, non quatenus seruanda sunt, postquam sunt facta: hoc enim potiùs pertinet ad ius naturale, sed quatenus admittenda sunt, & non neganda, quando debito modo, & rationabiliter petuntur: hoc enim licèt sit valde consentaneum rationi naturali, tamen vsu ipso, & iure gentium videtur magis firmatum, & sub maiori esse obligatione. Et ad hunc modum possunt inueniri alia exempla, vel explicari.

Ratio autem huius partis, & iuris est, quia humanum genus quantumuis in varios populos, & regna diuisum, semper habet aliquam vnitatem non solùm specificam, sed etiam quasi politicam, & moralem, quam indicat naturale præceptum mutui amoris, & misericordiæ, quod ad omnes extenditur, etiam extraneos, & cuiuscumque rationis. Quapropter licèt vnaquæque ciuitas perfecta, respublica, aut regnum, sit in se communitas perfecta, & suis membris constans, nihilominus quælibet illarum est etiam membrum aliquo modo huius vniuersi, prout ad genus humanum spectat; nunquam enim illæ communitates adeò sunt sibi sufficientes sigillatim, quin indigeant aliquo mutuo iuuamine, & societate, ac communicatione, interdum ad melius esse, maiorémque vtilitatem; interdum verò etiam ob moralem necessitatem, & indigentiam, vt ex ipso vsu constat. Hac ergo ratione indigent aliquo iure, quo dirigantur, & rectè ordinentur in hoc genere communicationis, & societatis. Et quamuis magna ex parte hoc fiat per rationem naturalem; non tamen sufficienter, & immediatè quoad omnia; ideóque aliqua specialia iura potuerunt vsu earumdem gentium introduci. Nam sicut in vna ciuitate, vel prouincia consuetudo introducit ius, ita in vniuerso humano genere, potuerunt iura gentium moribus introduci. Eo vel maximè, quòd ea, quæ ad hoc ius pertinent, & pauca sunt, & iuri naturali valde propinqua, & quæ facillimam habent ab illo deductionem, adeóque vtilem, & cõsentaneam ipsi naturæ, vt licèt non sit euidens deductio tanquam de se omnino necessaria ad honestatem morum, sit tamen valde conueniens naturæ, & de se acceptabilis ab omnibus.

Posterior modus iuris gentium continet quædam præcepta, vel ritus, aut modos viuendi, qui per se, & directe non referuntur ad vniuersos homines, neque habent veluti pro fine proximo conuenientem societatem, & communicationem omnium nationum inter se; sed in vnaquaque republica foro suo conueniente regimine constituuntur. Et nihilominus tales sunt, vt in vsu similium rituum, aut legum fere omnes nationes inter se conueniant, vel similitudinẽ habeant interdum genericam, interdum veluti specificam. Hoc etiam exemplis illustrari potest; & potest in primis ad hunc modum accommodari exemplum de Religione, quo vsus est iureconsultus: nam cultus Dei absolutè est de iure naturæ; determinatio verò eius omnino specifica & particularis est de iure positiuo diuino, & in ordine naturæ esset de iure ciuili, seu priuato; at verò medio quodammodo videtur fuisse de iure gentium, vt ritus colendi Deum per sacrificia non est simpliciter de iure naturali, & tamẽ in eo videntur ferè omnes gentes conuenisse, vt in propria materia diximus; meritò ergo poterit dici de iure gentium. Similiter quòd sit in republica status hominum specialiter deputatus ad cultum Dei, non videtur esse de absoluto iure naturali, tamen est adeò consentaneum illi, vt ferè omnes nationes, & respublicæ in hac institutione consenserint saltem in communi, quamuis in particulari modo fuerit magna varietas, quoad hoc ergo potest etiam religio dici de iure gentium. Sic etiam multa ex exemplis Isidori videntur dici de iure gentium, vt sedium occupatio, ædificia, munitio, vsus pecuniæ; contractus etiam multi particulares possunt hoc modo dici de iure gentium, vt emptio, & venditio, & similia, quibus nationes singulæ intra se vtuntur, & ad eundem modum refero postliminia, si vera in illis est conuenientia inter nationes: nam (vt dixi) proximè videntur spectare potiùs ad ius ciuile. Idémque maiori ratione asserо de prohibitione coniugiorum cum alienigenis in religione: nam re vera vbi est talis prohibitio, non respicit generalem communicationem, & societatem generis humani, sed propriam vtilitatem illius communitatis, in qua fit talis prohibitio: etsi in hac prohibitione est magna similitudo inter nationes (quod mihi satis incertum est) ex ratione poterit illa referri ad ius gentium. Ex his ergo satis declarata, & probata manet nostra sententia.

CAPVT XX.

Corollaria ex superiori doctrina, & quomodo ius gentium, & iustum sit, & mutabile.

1. *Quomodo ius gentium sit omnibus commune, & tamen non sit naturale.*

EX dictis facilè est definire cætera, quæ de iure gentium desiderari possunt. Et primò intelligitur facilè quomodo possit ius hoc esse commune omnibus gentibus, licèt naturale non sit, & soluitur difficultas quædam in superiori capite relicta. Nam si sermo sit de proprio iure gentium priori modo declaratum, facilè constat, potuisse ipso vsu, & traditione in vniuerso introduci paulatim, & per successionem, propagationem, & imitationem mutuam populorum sine speciali consensu, vel consensu omnium populorum, vno tempore facto; est enim hoc ius tã propinquum naturæ, & tam cõueniens omnibus nationib', & societati earum, vt ferè naturaliter propagatum fuerit cum humano genere, & ideo scriptum nõ est, quia à nullo legislatore est dictatum, sed vsu conualuit. De alio verò modo iuris gentium facilè explicari potest, vnde orta in illo sit magna similitudo inter gentes, licèt aliàs per se ciuile sit. Ratio enim est, tum quia hæc similitudo non sæpe est perfecta, sed tantùm in aliqua ratione generali, & communi, vt expli-

vt explicaui; tum etiam, quia licèt huiusmodi ratio communis non sit simpliciter de iure naturæ, est tamen adeò propinqua, & adeò consentanea, vel commoda naturæ, vt facilè potuerit singulas nationes ad talia iura inclinare; tum denique, quia potuit in hoc etiam interuenire traditio, & mutua imitatio inchoata à principio generis humani, & cum illo aucta & dilatata.

2. *Quomodo explicandus D. Thomas, dum asserit præcepta iuris gentium esse conclusiones deductas ex principiis iuris naturalis. D.Thom.*

Secundò intelligitur quo sensu accipiendum sit, quod D.Thomas dicta q.95.art.4.dicit, præcepta iuris gentium esse conclusiones deductas ex principiis iuris naturalis, & differre à iure ciuili, quia eius leges non sunt conclusiones, sed determinationes iuris naturalis. Quæ doctrina præcipuè traditur de proprio iure gentium communi, & generali priori modo declarato, & licèt à Conrado intelligatur esse data iuxta modum loquendi Iuristarum; meliùs cum Soto, & aliis intelligimus, præcepta iuris gentium vocari conclusiones iuris naturalis non absolutè, & per necessariam illationem, sed comparatione facta ad determinationē iuris ciuilis, & priuati. Nam in iure ciuili, seu priuato fit determinatio vel merè arbitratia, de qua dictum est, *quod Principi placuit, habet legis vigorem*, non quia sola voluntas pro ratione sufficiat, sed quia determinatio illa diuersis modis facta esset rationabilis, & sæpe nulla est ratio, ob quam potiùs hoc modo, quàm illo fiat, & ita dicitur fieri voluntate, potius quàm ratione. Vel certè vbi aliqua specialis ratio intercèdit, consideratur in ordine ad particulares, & quasi materiales circumstantias, atque ita est determinatio magis in circumstantiis, quàm in substantia. At verò in iure gentium præcepta sunt magis generalia, quia in eis consideratur vtilitas totius naturæ, & conformitas ad prima, & vniuersalia principia naturæ, ideóque vocantur conclusiones ex illis elicitæ, quia ex vi naturalis discursus statim apparet conuenientia, & moralis vtilitas talium præceptorum, quæ homines induxit ad tales mores introducendos, magis necessitate exigente, quàm voluntate, vt Iustinian. Imperator dixit.

3. *Veram æquitatem, & iustitiam seruandam esse in iure gentium.*

Tertiò ex dictis infero, in præceptis iure gentium seruandam esse æquitatem, & iustitiam: hoc enim est de ratione omnis legis, quæ sit vera lex, vt suprà ostensum est; leges autem ad ius gentium pertinentes veræ leges sunt, vt explicatum manet, & propinquiores sunt legi naturali, quàm leges ciuiles, ideóque impossibile est, esse contrarias æquitati naturali, vt bene notauit Couarr. lib.2.variar. cap. 3. num. 2. Addo verò esse differentiam inter ius gentium, & naturale rigorosum, quòd ius naturale non solùm præcipit bona, sed etiam ita prohibet omnia mala, vt nullum permittat. Ius autem gentium aliqua mala permittere potest, vt notauit Mattienz. lib. 5. recopil. tit. 11. leg. 1. Glos. 1. num. 3. Quod maximè videtur habere locum in illo iure gentium, quod re vera ciuile est; per similitudinem autem, & conuenientiam nationum vocatur gentium. Sic enim sicut in iure ciuili permittuntur aliqua mala, ita etiam possunt permitti iure gentium, quia ipsa permissio potest esse tam necessaria iuxta fragilitatem, & conditionem hominū, vel negotiorum, vt in ea seruanda omnes ferè nationes concordent, talis esse videtur permissio meretricum, & permissio deceptionis in contractu, quæ non sit enormis, & similia.

Couarr. Differentia inter ius gentium, & naturale.

Mattienz. Glossa.

4. *Obiectio. L. in causæ. Glossa. L. item si pretio.*

Obiici verò potest l. *in causæ*, §. *idem Pomponius*, ff. de minor. adiuncta Glossa: nam dicitur in textu, *naturaliter licere contrahentibus se circumuenire in pretio emptionis, & venditionis.* Vbi Glossa exponit, *Naturaliter*, id est, de iure gentium. Quod etiam habetur in l. *item si pretio*, §. *quemadmodum*, ff. locati. Ad hoc respondet Mattienzo suprà (sustinendo interpretationem Glossæ quoad aduerbium, *naturaliter*) verbum *licere*, non debere intelligi cum proprietate, vt dicitur de re licita, & honesta, sic enim repugnat esse licitum se circumuenire tam in pretio emptionis, aut venditionis, quàm in quolibet alio negotio: nam Paul. 2. Thessal. 4. inter præcepta à se tradita ponit, *vt nemo circumueniat fratrem suum*, & subdit: *Quoniam vindex est Deus de his omnibus.* Debet ergo verbum, *licere*, latè sumi, & in ordine ad humanum iudicium, prout licere dicitur, quod impunè fit, & quod vsu toleratur, quod perinde est, ac permitti. Vel dici etiam potest, & ferè in idem redit, *naturaliter*, id est, *iure gentium* id *licere*, id est, *non prohiberi*, non quia ius naturale rigorosum id non prohibeat, sed quia ius gentium, prout humanum est, non addit specialem prohibitionem: imò statuit, vt id non puniatur, neque tanquam delictum in humana republica, seu foro habeatur. Et iuxta hunc sensum illa iura confirmant potiùs doctrinam traditam.

2. Thes. 4.

5. *Couarr.*

At verò Couarr. non probat illam Glossæ interpretationem in verbo, *naturaliter*, neque illam improprietatem in verbo, *licere*, præsertim cùm lex, *Item si pretio*, dicat, *Naturaliter concessum est*, &c. Et ideo exponit verbum, *circumuenire*, vt non sumatur rigorosè, prout significat deceptionem per dolum, & fraudem, sed vt significat humanam solertiam, & artem, quia emens procurat minuere rei æstimationem quantum potest, & vendens augere non cum fraude, & dolo, sed intra limites iusti pretij, & rectæ rationis. Quam circumuentionem videtur descripsisse Sapiens Prouerbior. 20. dicens: *Malum est, malum est, dicit omnis emptor, & cùm recesserit, gloriatur.* Vnde quod dicitur in dicto §. *quemadmodum, naturaliter concessum esse, quod pluris est, minoris emere, & quod minoris est, pluris vendere*; intelligendum erit (iuxta hanc sententiam) intra latitudinem iusti pretij; quia emens procurat emere minimo pretio iusto; vendens summo vendere. Et iuxta hunc etiam sensum nihil obstant illa iura, licèt ad rem præsentem non faciat, & ideo in illo examinando non immoror.

Prou. 20.

6. *Ius esse mutabile ex hominum consensu.*

Quartò ex dictis colligitur ius gentium esse mutabile quatenus ex hominum consensu pendet, in quo etiam differt ius gentium à naturali, vt ex suprà dictis constat. Imò dicunt aliqui, posse mutari priuata auctoritate, quatenus aliquis potest cedere iuri suo, etiamsi à iure gentium manet; sic enim religiosus cedit dominio temporalium bonorum; imò & capacitati eius. Sed hoc non est proprium iuris gentium, neque in eo differt à naturali, si præcisè quatenus concessiuum est, spectetur, quod alij negatiuum vocant. Sic enim etiam renunciat religiosus iuri ducendi vxorem, quod à natura habet; & potest quis se tradere in seruum se priuando naturali libertate. Sicut etiam in priuilegiis iure ciuili, vel canonico priuatim concessis, potest quis renunciare iuri suo. Igitur corollarium intelligendum est de iure gentium, vt prohibitionem seu præcepta continet. Nam hæc de se mutabilia sunt. Ratio autem est, quia res prohibitæ iure gentium simpliciter non sunt malæ de se, & intrinsecè; tum quia illa præcepta non inferuntur per necessariam, & euidentem illationem ex principiis naturalibus; tum quia obligatio iuris gentium non oritur ex sola ratione sine aliquo modo obligationis humanæ, saltem per generalem consuetudinem introductæ; ergo ex parte materiæ talis iuris non repugnat simpliciter mutationem in illo fieri, dummodo sufficienti auctoritate fiat.

7. *A quo, & quomodo cadere possit mutatio in iure gentium.*

In quo etiam aduerto, talem mutationem aliter posse contingere in iure gentium, quod solùm est commune propter cōuenientiam plurium rationum in tali, vel tali lege; aliter verò in illo, quod est commune ex vsu, & more gentium, quatenus inter se habent societatem aliquam, seu communicationem.

Nam

Nam priùs ius poteſt immutari à particulari regno, vel republica, quantum ad ipſam, quia vt eſt in illa, re vera eſt tantùm ciuile intrinſecè (vt ſic dicam) ſolúmque appellatur ius gentium; vel per relationem, & concomitantiam aliorum, vel quia eſt tam propinquum iuri naturali, vt inde oriatur illa vniuerſalitas talis iuris in omnibus, vel ferè in omnibus gentibus. Per ſe autem vt eſt in vnaquaque republica pendet ex peculiari determinatione, & poteſtate, vel conſuetudine illius reipublicæ in ſeipſa, & ſine reſpectu ad alias; ergo poteſt ab vna in ſe mutari, licèt aliæ non conſentiant, quia non tenentur ſingulæ aliis conformari, vt v.g. poſſet aliqua reſpublica ſtatuere, vt intra illam non permittãtur meretrices, vel vt reſcindãtur omnes venditiones iniuſtæ in quocumque exceſſu; vel vt non vtantur pecunia, ſic de aliis generibus commutationum. Quamuis enim de facto hæc non fiant, quia non ſubeſt cauſa, nec omnino commoditas, tamen ex vi honeſtatis, & poteſtatis id non repugnat.

8. In alio autem iure gentium longè difficilior eſt mutatio, quia reſpicit ius commune omnium nationum, & omnium auctoritate videtur introductum, & ideo non ſine omnium conſenſione tolli poteſt. Nihilominus tamen non repugnat mutatio ex vi materiæ, ſi nationes omnes conſentirent, vel ſi paulatim introduceretur conſuetudo contraria, & præualeret, ſed hoc licèt cogitari poſſit vt non repugnãs, moraliter non videtur poſſibile. Alio verò modo poteſt aliqua communitas præcipere, vt inter partes, & membra ſua tale ius gentium non ſeruetur, & hic modus eſt poſſibilis, & moralis. Sic enim ius gentium de ſeruitute captiuorũ in bello iuſto in Eccleſia mutatum eſt, & inter Chriſtianos id non ſeruatur, ex antiqua Eccleſiæ conſuetudine, quæ eſt veluti ſpeciale ius gentis fidelis, & omnino ſeruandum, vt notauit Bartol. in l. *hoſtis*, ff. de captiuis, nu. 16. & Couar. plures alios referens in regula, *peccatum*, 2. part. §. 11. num. 6.

Bart.
Couarr.

Atque hinc intelligitur alia differentia, quæ in hoc conſtitui ſolet inter ius gentium, & ciuile: nam ciuile dicitur eſſe mutabile in totum; ius autem gentium non in toto, ſed in parte. Eſt enim intelligenda differentia non de abſoluta poteſtate (vt ſic dicam) ſeu mutabilitate ex parte iſtorum iurium: nam hoc modo vtrumque de ſe mutabile eſt, vt probant rationes ſuprà factæ. Sed intelligenda eſt ſecundùm moralem poteſtatem, & vſum hominum. Item intelligenda eſt non de tota collectione præceptorum vtriuſque iuris: ſic enim neutrum eſt moraliter mutabile in totum, quia neutrum poteſt à toto humano genere abſolutè tolli, vt ex dictis ſatis per ſe eſt clarum. Igitur, quoad ſingula præcepta dicuntur ciuilia iura facilè in totum abrogari, & mutari. Ea verò, quæ ſunt iuris gentium tantùm in vna, vel altera parte diminui.

9. *Differentia inter ius gentium, & ciuile.*

10. Denique ſatis ex dictis declaratum videtur quid, & quale ſit ius gentium in re ipſa, & ſecundùm propriam rationem ſpectatum, & ſolutæ ſunt difficultates omnes tactæ in ſuperioribus capitibus, quæ maximè niti videbantur vel in modis loquendi iurium, & grauium auctorum, vel in exemplis variis, quæ adducunt. Sed in hoc non eſt facienda vis, tum quia potuerunt vti voce illa in diuerſo ſenſu; tum etiam quia ius gentium eſt veluti medium inter ius naturale, & ciuile: nam cum primo conuenit aliquo modo in communitate, & in vniuerſalitate, & facili illatione ex principiis naturalibus, licèt non per abſolutam neceſſitatem, vel euidentiam in quo conueniri cum humano iure: & ideo interdum aliqua præcepta naturalia, quæ per ſolum diſcurſum habẽtur, & illo indigẽt, iuris gentium appellata ſunt; & ſimiliter interdum ponuntur exempla iuris gentium permixta cum naturalibus. Tamen in rigore loquendo, & propriè diſtinguendo rationes iurium, exempla etiam, & præcepta diſtinguenda ſunt.

FINIS LIBRI SECVNDI.

INDEX CAPITVM

LIBRI TERTII.

De lege humana,& ciuili.

Caput I. *Vtrùm sit in hominibus potestas ad leges ferendas.*

Cap. II. *In quibus hominibus immediatè existat ex natura rei potestas hæc condendi leges humanas.*

Cap. III. *An potestas ferendi leges humanas sit data hominibus immediatè à Deo, vt auctore naturæ.*

Cap. IIII. *Corollaria ex superiori doctrina.*

Cap. V. *An potestas ferendi leges ciuiles in Christi Ecclesia perseueret,& per eas obligare possit Christianos.*

Cap. VI. *An potestas ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersam Ecclesiam sit in summo Pontifice.*

Cap. VII. *Vtrùm potestas vniuersalis ferendi leges ciuiles obligantes totam Ecclesiam sit in Imperatore.*

Cap. VIII. *Corollaria ex præcedenti doctrina,quibus potestas Imperatoris,& legum ciuilium iuris communis magis explicatur.*

Cap. IX. *Apud quos sit potestas condendi leges ciuiles inter fideles.*

Cap. X. *Vtrùm potestas ferendi leges ciuiles pendeat ex fide,vel moribus Principis.*

Cap. XI. *Vtrùm finis potestatis,& legis ciuilis,prout nunc est in Ecclesia, sit alius à fine eiusdē potestatis & legis,vt in pura natura vel gentibus spectari potest.*

Cap. XII. *Vtrùm leges ciuiles in sola materia honesta versentur virtutum omnium actus præcipiendo,vel vitia contraria prohibendo.*

Cap. XIII. *An lex ciuilis tantùm possit externos actus præcipere,aut prohibere.*

Cap. XIIII. *Vtrùm actus præteritus possit esse ex materia legis humanæ.*

Cap. XV. *Quæ forma externa,seu sensibilis seruanda sit in ferenda lege humana.*

Cap. XVI. *Quæ promulgatio necessaria sit ad perfectam constitutionem legis ciuilis.*

Cap. XVII. *Quando, & quomodo incipiat obligare lex ciuilis ex natura sua postquam est sufficienter promulgata.*

Cap. XVIII. *De tempore,in quo lex incipit obligare secundùm ius ciuile.*

Cap. XIX. *Vtrùm acceptatio populi sit necessaria in lege ciuili vt perfectè constituatur,& vim habeat obligandi.*

Cap. XX. *Vtrùm intentio legislatoris,seu ratio legis sit intrinseca forma eius.*

Cap. XXI. *Vtrùm lex ciuilis possit subditos obligare in conscientia.*

Cap. XXII. *Vtrùm omnis lex humana,seu ciuilis obliget in conscientia.*

Cap. XXIII. *Vtrùm lex ciuilis in præsumptione fundata obliget in conscientia.*

Cap. XXIIII. *Vtrùm lex ciuilis obliget,vel obligare possit sub graui culpa.*

Cap. XXV. *Vtrùm lex humana vt obliget sub mortali culpa,grauē materiā requirat,& quæ illa sit.*

Cap. XXVI. *An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale,& quæ verba ad hoc sufficiant.*

Cap. XXVII. *Vtrùm obligatio legis quoad grauitatem eius ex intentione legislatoris pendeat.*

Cap. XXVIII. *Vtrùm lex humana,& ciuilis obliget sub mortali,vt ex contemptu non violetur,etiam in minimis.*

Cap. XXIX. *Vtrùm lex humana obliget ad modum virtutis,& consequenter quo actu impleatur.*

Cap. XXX. *Vtrùm lex humana, & ciuilis possit obligare ad sui obseruationem cum periculo cuiuscumque nocumenti.*

Cap. XXXI. *Vtrùm leges humanæ generaliter,& indifferenter omnes subditos obligent.*

Cap. XXXII. *Vtrùm leges propriæ alicuius regni,vel territorij obligēt homines illius territorij quando extra illud versantur.*

Cap. XXXIII. *Vtrùm leges propriæ alicuius territorij obligent aduenas dum ibi existunt.*

Cap. XXXIIII. *Vtrùm leges ciuiles iustæ obligent Ecclesiasticas personas.*

Cap XXXV. *Vtrùm legislator suis legibus obligetur.*

LIBER

LIBER III.

DE LEGE POSITIVA HVMANA SECVNDVM SE, ET PROVT IN PVRA HOMINIS NATVRA SPECTARI POTEST,

quæ lex etiam ciuilis dicitur.

1. DISTINXIMVS in primo libro tẽporalem legem in naturalem,& positiuam,& ideo postquam de æterna lege, & temporali naturali dictũ est, dicendum sequitur de positiua.Hanc verò ibidem subdistinximus in diuinam, & humanam, inter quas diuina quidem nobilior est,& dignior;tamẽ humana est nobis notior,& propinquior naturæ, quia eiusdem ordinis est, & ita sicut natura gratiæ supponitur, ita ex suo genere lex humana veluti generationis ordine prior est, quàm diuina, quia hæc supernaturalis est,& ad ordinem gratiæ spectat. Ideóque priùs de lege humana, quàm de diuina tractamus.De ratione autem communi positiuæ legis, vt à diuina, & humana abstrahit, nihil dicere necesse est, quia præter modum originis, qui per hanc negationem explicatur, quòd præcepta vtriusque iuris diuini,& humani positiui non habent per se intrinsecã necessitatem, sed ex voluntate extrinseca:præter hoc (inquam) & præter ea,quæ de lege in cõmuni in primo libro sunt dicta, ferè nihil supereſt dicendum in cõmuni,quod ad moralem doctrinã vtile sit;imò nec ad speculationẽ alicuius momẽti.Et explicato vtroq; membro, omnia quæ de illorum conuenientia, aut differentia desiderari possunt,explicata relinquentur.

2. *Lex humana diuiditur in eam quæ est iuris communis, & proprij.*

Lex autem humana iuxta mentem Iustiniani in §. *ius autem*, Institutionum de iure natur. gent. & ciuil. diuidi potest in legem, quæ est iuris cõmunis, & quæ est iuris proprij; prior ad ius gentium spectat, & hoc nomine significatur, & de illa iam satis dictum est.Hic ergo tractamus de iure humano proprio, cui nomen legis humanæ positiuæ accommodatum est: dicitur autem proprium alicuius ciuitatis,reipublicę, aut similis perfectæ congregationis. Vnde huiusmodi etiam lex humana in ciuilem, & canonicam distinguitur:nam licèt canonica de se possit esse communis vniuerso orbi,sicut Ecclesia catholica vniuersalis est:tamen de facto est propria huius communitatis,quæ est Ecclesia Christi,& non est communis omnibus gentibus,quia non omnes sunt de Ecclesia. Præterquam quòd in modo, quo fertur, est propriè lex positiua humana,& longè diuersæ rationis à iure gentium,in multis similitudinem seruat ad ius ciuile. Conueniunt enim hæ duæ leges in communi ratione legis positiuæ humanæ. Inter eas verò notari potest differentia,qua lex ciuilis est merè naturalis ordinis quoad suam originem,& potestatem: nam licèt non feratur immediatè à natura, fertur tamen per potestatem homini connaturalem. At verò lex canonica propriè est illa,quæ ab hominibus fertur per potestatem supernaturalem. Et hac ratione ordine doctrinæ à facilioribus incipiendo, priùs de ciuili lege quàm de canonica dicendum videtur. De communi autem ratione legis humanæ positiuæ simul cum lege ciuili differemus: sic enim facilior erit doctrina, faciléque poterit ad legem canonicam accommodari, ea tantùm addendo, quæ ratione supernaturalis potestatis illi conueniunt,quod in libro sequenti præstabimus. Et hinc etiam est, vt in ipsa lege ciuili duo status distingui possint, vnus secundùm se, ac purè,prout fuit in gentibus,& nunc est in infidelibus; alius prout est coniunctus cum fide,& inter fideles in Ecclesia Christi in vsu esse potest, qui status accidentaliter tantùm differunt, & ideo simpliciter de lege ciuili dicemus; vbi autem aliquid proprium explicandum occurrerit,id non prætermittemus, sed doctrinam vniuersam ad præsentem Ecclesiæ statum accommodabimus.

Lex humana in ciuilem & canonicã distinguitur.

CAPVT I.

Vtrùm sit in hominibus potestas ad leges ferendas.

1. LOquimur (vt dixi) de natura hominis eiúsque potestate legislatiua secundùm se spectata, non considerando nunc an per legem diuinam aliquid illi additum, vel subtractum sit: hoc enim postea videbimus. Itaque quæstio est, an homines, ex sola rei natura loquendo, possint imperare hominibus, per proprias leges eos obligando. Ratio autem dubitandi esse potest, quia homo natura sua liber est, & nulli subiectus, nisi creatori tantùm; ergo principatus humanus contra naturæ ordinem est, & tyrannidem includit. Confirmatur experimento: nam ita de facto introductus est: nam de Nemrod dicitur Genes. 10. *Ipse cœpit esse potens in terra: fuit autem principium regni eius Babilon*, vtique per vim, & potentiam. Et similiter de Alexandro dixit Lucan. fuisse *felicem terrarum prædonem*, quod etiam significauit Augustin. lib. 4. de ciuit. cap. 4. Vnde est illud Oseæ 8. *Ipsi regnauerunt, & non ex me; Principes extiterunt, & non cognoui eos.* Confirmatur secundò ex Augustin. qui lib.19. de ciuit. cap. 15. expendit, dixisse Deum Genes. 1. *Faciamus hominem*, &c. *vt præsit piscibus maris; volatilibus cœli, bestiis terræ*; non dixisse autem, vt præsit hominibus, significans, hunc dominatum non esse naturalem homini; *Et ideo* (inquit) *priores iusti non reges, sed pastores ouium fuerunt, & appellati sunt.* Ita etiam Gregor. 21. Moralium, cap. 10. aliàs 11. & in pastorali p. 2. cap. 6. indicat, huiusmodi potestatem per peccatum esse introductam, & vsurpatam. Tertiò confirmari hoc

Oseæ 8.

Augustin. Genes. 1.

potest

potest nonnullis Scripturæ testimoniis, in quibus significatur solum Deum esse hominum regem, legislatorem, & dominum. Isai. 33. *Dominus iudex noster, Deus Rex noster, Dominus legifer noster,* & Iacob. 4. *Vnus est enim legislator, & iudex,* &c. Tandem confirmatur, quia non est vera lex, nisi quæ obligat in conscientia; sed vnus homo non potest alium in conscientia obligare, quia hoc videtur maximè proprium Dei qui potest saluare, ac perdere; ergo.

Isaiæ 33. Iacob. 4.

2. Conclusio affirmatiua, eáque de fide.

In hoc puncto referri possent varij hæreticorum errores, sed illos attingemus melius in sequentibus, & ideo illis omissis, dicendum est primò, magistratum ciuilem cum potestate temporali ad regendos homines, iustum esse, & humanæ naturæ valde consentaneum. Conclusio est certa de fide, quæ satis probari potest exemplo ipsius Dei constituentis in populo Iudaico huiusmodi regimen, priùs per iudices, postea per reges, qui sine dubio habeant principatum, & potestatem temporalium, & in tanta veneratione habeantur, vt dij etiam vocarentur, iuxta illud Psal. 81. *Deus stetit in synagoga Deorum; in medio autem Deos diiudicat.* Nec refert, si quis dicat, illos habuisse potestatem ab ipso Deo, quia nihilominus illa potestas in se non excedebat naturæ limites, etiamsi modus habendi illam fuerit extraordinarius, & per specialem prouidentiam; ergo hoc non impedit, quominus illa potestas aliter posset iustè haberi. Imò inde sumitur argumentum, talem modum potestatis esse consentaneum ipsi naturæ, quatenus ad conueniens regimen humanæ communitatis necessaria est. Et hoc ampliùs confirmat hominum consuetudo: nam multò ante illa tempora fuerunt reges etiam sancti, & laudati in Scriptura, vt Melchisedec Genes. 14. & ad Hebræos 7. & Abraham etiam creditur fuisse Rex, vel supremus Princeps, item Iob, &c. Ac denique generaliter dicitur Prouerb. 8. *Per me reges regnant.* Apud sanctos Patres res est manifesta, quos in discursu attingam.

Genes. 14. Hebr. 7.

Prouerb. 8.

3. Ratio assertionis. Arist. Chryjost:

Ratio sumenda est ex Philosopho lib. 1. Politic. eámque explicuit D. Thomas Opusc. 20. de regimine principum, lib. 1. cap. 1. & elegantissimè D. Chrysost. Homil. 34. in 1. ad Corinth. nititúrque duobus principiis. Primum est, hominem esse animal sociale, & naturaliter, rectéque appetere, in communitate viuere. Circa quod principium recolendum est, quod suprà diximus, duplicem esse communitatem hominum, imperfectam, seu familiarem, & perfectam, seu politicam. Inter quas prior est maximè naturalis, & quasi fundamentalis, quia inchoatur ex societate maris, & fœminæ, sine qua non posset genus humanum propagari, aut conseruari; qua ratione scriptum est, *Non est bonum hominem esse solum*, & ex coniunctione hac proximè sequitur societas filiorum cum parentibus, quia prior coniunctio ad filiorum educationem ordinatur; filij autem saltem in principio, & per multum tempus ætatis indigent coniunctione, & societate parentum, quia aliàs nec viuere, nec conuenienter educari, nec rectè instrui possent. His autem statim accedit coniunctio aliqua seruitutis, seu famulatus, & dominij, quia moraliter loquendo, indigent homines adiutorio, & ministerio aliorum hominum. Ex his autem tribus coniunctionibus consurgit prima communitas hominum, quæ imperfecta dicitur respectu politiæ; est autem in se familia perfecta in ordine ad domesticam, seu œconomicam gubernationem. Hæc autem communitas, vt suprà etiam tetigi, non est sibi sufficiens, & ideo ex natura rei necessaria vlteriùs est in genere humano communitas politica, quæ ciuitatem saltem constituat, & ex pluribus familiis coalescat; quia nulla familia potest in se habere omnia ministeria, & omnes artes necessarias ad vitam humanã, & multò minùs potest sufficere ad assequendam omnium rerũ necessariarum cognitionem. Item quia si singulæ familiæ essent inter se diuisæ, vix posset pax inter homines conseruari, neque iniuriæ possent ordinatè propulsari, aut vindicari, & ideo dixit Cicero in lib. de Amicitia: *Nihil principi Deo in rebus humanis esse gratius, quàm homines habere inter se societatem ordinatam, & perfectam, quæ ciuitas,* inquit, *dicitur.* Hæc autem communitas vlteriùs augeri potest in regnum, vel principatum per societatem plurium ciuitatum, quæ etiam est valde conueniens humano generi, saltem ad melius esse, propter easdẽ rationes cum proportione applicatas, quamuis necessitas non sit omnino æqualis.

9.

4. In communitate perfecta necessariũ est potestatem gubernantẽ communitatem. Prou. 11.

Secundum principium est, in communitate perfecta necessariam esse potestatem, ad quam spectet gubernatio communitatis, quod etiam ex terminis videtur per se notum. Nam, vt ait Sapiens Prouerb. 11. *Vbi non est gubernator, corruet populus*: natura autem non deficit in necessariis; ergo sicut cõmunitas perfecta est rationi, & naturali iuri consentanea, ita & potestas gubernandi illam, sine qua esset summa cõfusio in tali communitate. Confirmatur ex proportione ad omnem aliam societatem humanam: nam quia coniunctio viri, & fœminæ naturalis est, ideo in ea caput inuenitur, quod est vir, iuxta illud Genes. 3. *Sub viri potestate eris.* Propter quod ait Paul. ad Titum 2. *Mulieres subditæ sint viris suis.* Vbi addit Hieronymus. *communi lege naturæ.* Similiter in alia coniunctione parentum, & filiorum, pater habet à natura potestatem in filium: & in tertia, quæ est seruorum ad dominum, constat etiam, potestatem gubernandi esse apud dominum, vt in eodem loco Paulus tradit, & Ephes. 6. & ad Colos. 3. dicens seruos debere dominis obedire, vt Deo. Quia licèt coniunctio seruitutis nõ sit omnino à natura, sed per voluntatem humanam; tamen illa supposita subordinatio, & subiectio lege naturæ debita est titulo iustitiæ. Subiectio autem filiorum etiam ipsum vinculum, & fundamentum naturale habet, scilicet originem naturalem, vnde & perfectior est ex titulo pietatis; & maximè in quarto præcepto Decalogi declaratur. Vnde fit tandem vt in domestica, seu familiari communitate etiam sit ex natura rei potestas proportionata ad regẽdam illam, quæ principaliter in patre familias residet. Idémque inuenire necesse est in quacumque communitate vnius tantùm domus, licèt non fundetur in vinculo matrimonij, sed in alio genere societatis humanæ: ergo simili modo in communitate perfecta necessaria est potestas gubernatiua illi proportionata.

Genes. 3. ad Titum 2. Hieronym. Ephes 6. Coloss. 3.

5. Ratio à priori. D. Thom.

Ratio denique à priori est, quam D. Thom. tetigit in dicto Opusc. quia nullum corpus potest conseruari nisi sit aliquod principium, ad quod pertineat procurare, & intendere commune bonum eius, vt in corpore naturali constat, & in politico idem docet experientia. Et ratio clara est, quia singula priuata membra priuatis commodis consulunt, quæ sæpe contraria sunt bono communi, & interdum multa sunt necessaria communi bono, quæ ad singulos non ita pertinent; & quamuis interdum pertineant, non procurante eo, quòd communia, sed quòd propria sunt; ergo in communitate perfecta necessaria est publica potestas, ad quam ex officio pertineat commune bonum intendere, ac procurare. Ex his ergo euidenter concluditur honestas, & necessitas magistratus ciuilis, quia hoc nomine nihil aliud significatur, nisi homo, vel hominum multitudo, apud quam est prædicta potestas regendi communitatem perfectam: constat enim talem potestatem in hominibus esse debere, quia homines naturaliter non gubernantur politicè per Angelos, neque immediatè per Deum ipsum, qui lege ordinaria operatur per causas secundas

das proportionatas; ergo necessarium, ac naturale est, vt per homines gubernentur.

6. 2. *Conclus.* Dico secundò: Magistratus humanus, si in suo ordine supremus sit, habet potestatem ferendi leges sibi proportionatas, scilicet ciuiles, seu humanas, quas ex vi iuris naturalis & validè, & iustè condere potest, seruatis aliis conditionibus ad legem necessariis. Cõclusio est certa, quam etiam Philosophi tradiderunt, *Arist.* Arist. 1. Politic. per totum, & 10. Ethic. cap. vlt. *Plato.* Plato in Dialogis de Legib. & de repub. *Cicero.* Cicer. lib. 1. de Inuent. & in libris de Legib. Cõueniunt etiam Theologi, & alij Doctores, quos suprà lib. 1. cap. 8. retuli, *Couarr.* & multa videri possunt in Couarr. cap. 1. practic. *Probatur cõclusio.* quæstion. & in regula, *peccatum*. 2. p. §. 9. nu. 6. Ratio autem est, quia magistratus ciuilis necessarius est in B republica, ad regendam, & moderandam illam, vt in superioribus ostensum est, sed vnus ex actibus magis necessariis est legis conditio, vt constat ex lib. 1. ergo in politico magistratu existit hæc potestas. Nam qui aliquod munus recipit, omnem potestatem necessariam ad illud conuenienter exercendum recipit, vt est principium iuris per se manifestum.

7. *Corollarium.* Atque hinc sequitur, etiam conuerti hanc potestatem condendi leges humanas cum humano magistratu, qui iurisdictionem superiorem in republica habeat. Hoc constat ex dictis suprà lib. 1. cap. 8. vbi ostendimus, hanc potestatem pertinere ad perfectam iurisdictionem, quæ omnia hic sunt accommodanda. Et vniuersaliter procedunt, quia solùm apud principem, seu magistratum est potestas publica; quæ ad actum publicum ordinetur, & circa totam communitatem versetur, & habeat efficaciam obligandi, & cogendi; sed hæc duo sunt necessaria ad legem, iux- *Arist.* ta Aristot. 10. Ethic. cap. vlt. & sumitur ex l. *legis virtus*, ff. de legib. & in superioribus etiam ostensum est; ergo solus magistratus habens potestatem superiorem in republica, habet etiam potestatem condendi legem humanam, seu ciuilem. Denique hæc potestas superior est species cuiusdam dominij: non est autem tale dominium hoc, vt ei respondeat propria seruitus despotica, sed subiectio ciuilis; ergo est dominium iurisdictionis, quale est in Principe, seu Rege.

8. Quidam autem iurisperiti hoc limitant, vt verum D habeat in legibus iuris communis, seu regni; non in legibus municipalibus, seu statutis particularium *Felinus.* populorum, vt videre licet per Felinum, & quos ipse refert in cap. *cùm omnes*, de constit. nu. 9. & 10. in fine. Fundantur, quia multæ communitates habent potestatem condendi statuta, quæ non habent iuris- *Obiectiones in corollarium.* dictionem. Confirmari potest, quia iura ciuilia sæpe distinguunt iurisdictionem ab imperio, id est, à potestate imperandi, vt videri potest in leg. *ea, quæ*, ff. ad municipalem, & in l. *imperium*, ff. de iurisdict. omni. iudic. lex autem propriè pertinet ad potestatem imperandi, vt facilè intelligi potest ex dictis suprà de essentia legis; ergo potestas per se necessaria ad legem non est iurisdictio.

9. Respondetur nihilominus, non esse necessariam limitationem, nisi fortasse in terminis sit æquiuocatio: rationes enim factæ vniuersaliter, & sine restric- *D. Thom.* tione probant. Et declaratur ex D. Thoma in 2. 2. q. 67. artic. 1. vbi probat, ad ferendam sententiam esse necessariam iurisdictionem ex eo, quòd ad legem est necessaria, quia sententia & est lex particularis, & vim habet coërciuam; ergo à fortiori quælibet lex quantumuis particularis videatur, iurisdictionem requirit. Quia nunquam est tam particularis, quantum est sententia, & semper habet, vel habere debet adiunctam coercitionem, vt constat ex Arist. suprà, & ex *Arist.* dictis iuribus, quia vis directiua sine coerciua inualida est. Quòd autem ad sententiam ferendam requiratur iurisdictio, nullus vnquam dubitauit. Vnde confirmatur: nam si ad dicendum ius necessaria est iurisdictio, multò magis ad constituendum.

10. *Satisfit obiectionibus in corollarium.* Ad fundamentum autem illorum auctorum negari potest assumptum; quia vel statuta non sunt veræ leges, vel sine iurisdictione non fiunt, de quibus plura in sequentibus. Circa cõfirmationem (propter leges in ea citatas) aduerto, iurisdictionem adæquate, & propriè sumptam significare potestatem dominatiuam politicam, seu gubernatiuam, quomodo de illa nunc loquimur. Et in hac significatione iurisdictio intrinsecè includitur in imperio politico, ne tyrannicum sit, argumento cap. *quid culpatur*. 23. q. 1. vbi suprema potestas gubernandi rempublicam *legitimum imperium* appellatur, & iuxta gradum, & modum imperij erit etiam gradus, & modus iurisdictionis. Aliquando verò iurisdictio sumitur strictè iuxta nominis etymologiam pro mera potestate iudicandi; nam per sententiam propriè dicitur, seu explicatur ius, & hoc modo non repugnat esse in aliquo potestatem iudicãdi sine potestate ferendi legem; quamuis nunquam sit sine aliqua potestate coerciua, quæ nomine imperij strictè etiam sumpti videtur aliquando significari. Vnde è contrario potestas magistratus, quæ ad vindicanda crimina datur vsque ad pœnam sanguinis, solet in iure ciuili vocari tantùm imperium, & ita videtur accipi in dictis legibus. Et in l. *potestatis*, ff. de verb. significat. & tunc solet vocari merum imperium. l. 2. cum Glossa ibi. ff. de in ius vo- C can. cum similibus, licèt re vera tale imperium sine potestate iurisdictionis esse non possit, sicut è contrario nec iurisdictio esse potest sine aliquo impetio, iuxta l. vlt. ff. de eo, cui mandat. est iurisd. vbi mandata iurisdictione, mandari dicitur aliquod imperium; *Quia iurisdictio sine modica coërcitione nulla est.* Hæc ergo duo in re non separantur, seruata proportione, sed solùm in aliquo vsu vocum, atque ita potestas ferendi leges, sicut est potestas imperandi, ita etiam est iurisdictionis potestas.

11. *Satisfit obiectionibus primæ conclusionis.* Ad rationem ergo dubitandi negatur consequentia, quia licèt homo non sit creatus, vel natus subiectus potestati Principis humani, natus est subiicibilis ei (vt sic dicam.) Vnde actu illi subiici, licèt non D sit immediatè à natura, non est etiam contra ius naturale præcipiens; imò est consentaneum rationi naturali, vt humana respublica habeat aliquem, cui subiiciatur, quamuis ipsum naturale ius per se non effecerit subiectionem politicam sine interuentu humanæ voluntatis, vt videbimus. Ad confirmationem *Principatus humano est per accidens imperia esse introducta tyrannicè.* primam fatemur, imperia, & regna sæpe fuisse per tyrannidem, & vim introducta, & vsurpata; negamus tamen hoc pertinere ad intrinsecam rationem, seu naturam talis principatus, sed ad hominum abusum; vnde etiam negamus à principio fuisse hoc modo regna introducta, vt iam exemplis ostensum est. Verba autem illa Oseæ, specialiter de Regibus Israel præter Dei voluntatem introductis dicta sunt, vt la- E tè ibi exponit Ribera. Possunt verò applicari, vel ad omnes tyrannos, vel ad omnes, qui iniquè regnant, licèt sint veri reges; vel ad eos, qui licèt sint indigni, & inepti ad gubernationem, illam ambiunt. Et hi sæpe dicuntur non regnare ex Deo, non quia veri reges non sint, sed quia non secundùm Dei voluntatem regnant; vel quia permittente Deo, potiùs quàm ordinante, ad tale munus assumuntur, vt videre licet in Orig. Homil. 4. in Iudi.

12. *Principatum humanum nõ esse congenitum cum natura, non verò esse contra naturam.* Ad aliam confirmationem ex Augustino respondeo, inde solùm haberi, principatum humanum non esse congenitum cum natura; non verò esse contra naturam. Sentit verò ibi Augustin. dominium vnius hominis in alium non esse ex institutione prima naturæ, sed occasione peccati; sed loquitur de dominio,

cui

cui seruitus, & conditio seruilis respondet. Diuus autem Gregorius clarius loquitur de potestate gubernandi, intelligendus autem est quoad potestatem coërciuam, & exercitium eius. Nam quoad directiuam, probabilius videtur, futuram fuisse in hominibus, etiam in statu innocentiæ. Nam etiam inter Angelos est ordo, & principatus, vt constat ex modo loquendi Scripturæ, & ex Dionysio cap. 9. de Eccles. Hierarch. & Gregor. Hom. 34. in Euang. Discursus etiam factus potest ad statum innocentiæ applicati, quia non fundatur in peccato, vel aliqua deordinatione, sed in naturali hominis conditione, quæ est esse animal sociale, & naturaliter postulare modum viuendi in communitate, quæ necessariò debet regi per potestatem publicam. Coactio verò supponit deordinationem aliquam, & ideo quoad illam dicitur hæc potestas introducta occasione peccati. Sicut etiam subiectio vxoris ad virum naturalis est, & in statu innocentiæ esset; & nihilominus post peccatum dicitur Euæ Genes. 3. *Sub viri potestate eris*, scilicet, quoad vim coërciuam proportionatam, vt significauit Augustinus libro 11. Genes. ad literam cap. 37.

Dionys. Gregor. *D. Aug.*

13. Ad tertiam confirmationem ex locis Scripturæ respondetur ibi tribui Deo, quod est proprium Dei, non negari hominibus, quod ab ipsis participari potest. Isaias ergo excitat populum suum ad fiduciam in Deum, & in protectionem eius; quia ipsum habebat, vt verè Dominum, Regem, & legislatorem, nimirum excellenti, & singulari modo: non tamen excludit, quin populus ille haberet proprium regem humanum, qui etiam erat in suo gradu dominus, &c. Sic etiam potest intelligi locus Iacobi de supremo legislatore, & iudice, vt indicant illa verba, *Qui potest perdere, & liberare*: hoc enim videtur esse proprium Dei. Satis verò commodè potest exponi, vt illud verbum, *vnus*, non tam singularitatem, quàm identitatem significet, ita vt sensus sit; ille, qui est legislator, est etiam iudex; nec debet vsurpare iudicium, qui legislator non est, nec eius virtutem habet; vnde subiungit, *Tu autem quis es, qui iudicas fratrem tuum?* Non ergo negat, homines esse posse legislatores, & ferre iudicium, sed reprehendit eos, qui temere iudicant, & ita vsurpant munus iudicum, & legislatorum. Ad quartam confirmationem respondebimus in sequentibus, explicando legis humanæ obligationem.

Isaias. *Iacob. 4.*

CAPVT II.

In quibus hominibus immediatè existat ex natura rei potestas hæc condendi leges humanas.

1. *Rationes dubitandi.* RAtio dubitandi est, quia vel est in singulis, vel in omnibus, seu in tota collectione eorum. Primum dici non potest, quia neque omnes sunt aliorum superiores, neque ex natura rei aliqui habent hanc potestatem magis, quàm alij, quia non est maior ratio de his, quàm de illis. Secundum etiam non videtur posse dici; tum quia aliàs omnes leges manantes ab hac potestate, essent communes omnibus hominibus; tum etiam, quia non apparet, à quo possit tota hominum multitudo habere hanc potestatem, quia non ab ipsis hominibus, quia dare non possunt, quod non habent; neque etiam à Deo, quia aliàs non posset illa potestas mutari; sed necessariò manere deberet in tota hominum cõmunitate, quatenus perpetua successione durat. Sicut quia Deus contulit potestatem spiritualem Petro, necessariò in illo, vel successoribus eius durat, nec potest per homines immutari.

2. *Prima sententia.* Circa hanc quæstionem solet referri opinio aliquorum Canonistarum dicentium, hanc potestatem ex natura rei esse in aliquo supremo Principe, cui à Deo collata est, & per successionem durare debet semper in aliquo. Citatur Glossa in cap. *denique.* 7. q. 1. Sed ibi solùm dicit, filium regis iure esse regem quod longè diuersum est, nec dicit illum successionis modum perpetuò in hominibus fuisse. Citatur etiam Glossa in cap. *quoniam*, d. 10. quatenus ait, Imperatorem à solo Deo habere potestatem. Sed ibi per illam exclusiuam *solum*, intendit dicere, non habere à Papa; non verò quòd non habeat ab hominibus: nam ibidem ait, Imperatorem fieri ab exercitu iuxta antiquam morem, cuius fit mentio in cap. *legimus*, d. 93. Itaque hæc opinio neque auctoritatem habet, neque fundamentum, vt magis ex sequentibus patebit.

Glossa.

3. *Sententia auctoris.* Dicendum ergo est, hanc potestatem ex sola rei natura in nullo singulari homine existere, sed in hominum collectione. Conclusio est communis, & certa, sumitur ex D. Thoma q. 90. art. 3. ad 2. & q. 97. ar. 3. ad 3. quatenus sentit, Principem habere potestatem ferendi leges, quam in illum transtulit communitas, vt habent etiam, & fatentur leges ciuiles. l. 1. ff. de constit. Principum. l. 2. §. *nouissimè*, ff. de origin. iuris, tradunt latè Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 1. §. *postquam.* Soto lib. 1. de iustit. q. 1. art. 3. & videri etiam potest lib. 4. de iustit. q. 2. ar. 1. & 2. Ledesm. 2. p. quarti, q. 18. ar. 3. dub. 10. Couarr. in practicis, cap. 1. concl. 1. Nauar. in cap. *nouit*, de iudiciis, notab. 3. num. 119. Ratio prioris partis euidens est, quæ in principio est tacta, quia ex natura rei omnes homines nascuntur liberi, & ideo nullus habet iurisdictionem politicam in alium; sicut nec dominium; neque est vlla ratio, cur hoc tribuatur ex natura rei his respectu illorum, potius quàm è conuerso. Solùm posset quispiam dicere, Adamum in principio creationis ex natura rei habuisse primatum, & consequenter imperium in omnes homines, & ita potuisse ab illo deriuari, vel per naturalem originem primogenitorum, vel pro voluntate ipsius Adæ. Sic enim dixit Chrysost. hom. 34. in primam ad Corinth. Ex vno Adamo omnes homines formatos, & procreatos esse, vt significaretur subordinatio ad vnum principem. Verumtamen ex vi solius creationis, & originis naturalis, solùm colligi potest, habuisse Adamum potestatem œconomicam, non politicam; habuit enim potestatem in vxorem, & postea patriam potestatem in filios, quandiu emancipati non fuerunt; potuit etiam discursu temporis habere famulos, & completam familiam, & in ea plenam potestatem, quæ œconomica appellatur. Postquam autem cœperunt familiæ multiplicari, & separari singuli homines, qui erant capita singularum familiarum, habebant eandem potestatem circa suam familiam. Potestas autem politica non cœpit, donec plures familiæ in vnam communitatem perfectam congregari cœperunt. Vnde sicut illa communitas non cœpit per creationem Adæ, nec per solam voluntatem eius, sed omnium, qui in illa conuenerunt; ita non possumus cum fundamento dicere, Adamum ex natura rei habuisse primatum politicum in illa communitate; ex nullis enim principiis naturalibus id colligi potest, quia ex vi solius iuris naturæ non est debitum progenitori, vt etiam sit rex suæ posteritatis. Quòd si ex principiis naturę hoc non colligitur, non possumus cum fundamento dicere, Deum speciali dono, aut prouidentia dedisse illi hanc potestatem, quia nullam de hoc habemus reuelationem, nec Scripturæ sacræ testimonium. Ad quod etiam facit, quod capite præcedenti ex Augustino notauimus, Deum non dixisse, *faciamus hominem*, vt præsit hominibus, sed cæteris animantibus: potestas ergo dominandi, seu regendi politicè homines, nulli homini in particulari data est immediatè à Deo.

D. Thom. *Soto.* *Ledesm.* *Couarr.* *Nauarr.* *Chrysost.* *Quam potestatem habuit Adamus in posteros.*

Hinc

4. Hinc facilè concluditur altera pars assertionis, nimirum potestatem hanc ex vi solius iuris naturæ esse in hominum communitate. Probatur, quia est in hominibus, vt probatum est, & non in singulis, vel in aliquo determinatè, vt etiam est ostensum: ergo in collectione; est enim sufficiens partitio. Vt autem hoc meliùs intelligatur, aduertendum est, multitudinem hominum duobus modis considerari; primò solùm, vt est aggregatum quoddam sine vllo ordine, vel vnione physica, vel morali, quomodo non efficiunt vnum quid nec physicè, nec moraliter; & ideo non sunt propriè vnum corpus politicum, ac proindè non indigent vno capite, aut principe. Quapropter in eis consideratis hoc modo nondum intelligitur hæc potestas propriè, ac formaliter, sed ad summum quasi radicaliter. Alio ergo modo consideranda est hominum multitudo, quatenus speciali voluntate seu communi consensu in vnum corpus politicum congregantur vno societatis vinculo, & vt mutuò se iuuent in ordine ad vnum finem politicum, quomodo efficiunt vnum corpus mysticum, quod moraliter dici potest per se vnum; illúdque consequenter indiget vno capite. In tali ergo communitate, vt sic, est hæc potestas ex natura rei, ita vt non sit in hominum potestate ita congregari, & impedire hanc potestatem. Vnde si fingamus homines vtrumque velle, scilicet, ita congregari veluti sub conditione, vt non manerent subiecti huic potestati, esset repugnantia, & ideo nihil efficerent. Quia sine gubernatione politica, vel ordine ad illam non potest intelligi vnum corpus politicum; tum quia hæc vnitas magna ex parte insurgit ex subiectione ad idem regimen, & ad aliquam communem, & superiorem potestatem; tum etiam, quia aliàs corpus illud non posset dirigi ad vnum finem, & commune bonum, & ideo naturali rationi repugnat, dari congregationem humanam, quæ per modum vnius corporis politici vniatur, & non habere aliquam potestatem communem, cui singuli de communitate parere teneantur, ideóque si illas potestas non sit in aliqua persona determinatè, necesse est, vt in tota communitate existat.

Duplex consideratio hominum multitudinis.

5. His verò addendum est, hanc potestatem non ita esse ex natura rei in multitudine hominum, vt necessariò sit vna numero in tota specie, seu in tota collectione hominum existentium in vniuerso orbe. Quia necessarium non est ad conseruationem, aut bonum naturæ, vt omnes homines ita congregentur in vna politica communitate, imò vix erat id possibile, & multo minùs erat expediens. Dixit enim Arist. 7. Polit. cap. 4. ciuitatem nimis copiosam difficilè gubernari rectè; difficiliùs ergo regnum, si nimis amplum sit; multo ergo difficiliùs totum vniuersum; loquendo de ciuili gubernatione. Vnde mihi verisimilius est, vel nunquam, vel breuissimo tempore fuisse hanc potestatem hoc modo in tota hominum collectione, sed paulò post mundi creationem cœpisse homines diuidi in varias respublicas, & in singulis fuisse hanc potestatem distinctam. Vnde August. 15. de Ciuit. cap. 8. colligit ex Genes. 4. ante diluuium Caim fuisse primum, qui proprium regnum, & rempublicam constituxit, & lib. 16. cap. 4. addit, post diluuium fuisse Nembrod ex Genes. 10. Nam Caim fuit primus, qui diuisit communitatem perfectam separando se à familia paterna; idémque postea fecit Nembrod respectu Noe.

Arist. *August.* *Genes.*

6. Atque hinc tandem concluditur, potestatem hanc ferendi leges humanas proprias & particulares (quas ciuiles vocamus, tanquam ordinatam ad regimen vnius communitatis perfectæ) hanc (inquam) potestatem nunquam fuisse vnam, & eandem in totâ hominum vniuersitatem; sed ita fuisse per communitatem diuisam, sicut ipsæ communitates instituebantur, & diuidebantur. Vnde etiã concluditur, non fuisse hanc potestatem ciuilem (saltem ante Christi aduẽtum) in vno particulari homine respectu totius vniuersitatis, quia neque omnes homines aliquando conuenerunt ad illam conferendam alicui Principi suprà totum vniuersum; neque scimus, Deum illam contulisse alicui. Nam maximè id poterat de Adamo cogitari, de quo tamen iam id excluſimus. Nec denique aliquis vnquam per bellum, vel alio simili modo talem potestatem sibi comparauit, vt ex historiis constat: quid verò dicendum sit post Christi aduentum, in sequenti libro dicam. Per hæc autem non excluditur, quod suprà de iure gentiũ dicebamus; imò poti⁹ inde confirmatur. Nam licèt vniuersitas hominum non fuerit congregata in vnum corpus politicum, sed in varias communitates diuisa fuerit, nihilominus vt illæ cõmunitates sese mutuò iuuare, & inter se in iustitia, & pace conseruari possent (quod ad bonum vniuersi necessarium erat) oportuit, vt aliqua communia iura quasi communi fœdere, & consensione inter se obseruarent; & hæc sunt, quæ appellantur iura gentium, quæ magis traditione, & consuetudine, quàm constitutione aliqua introducta sunt, vt diximus. Et hoc est duplex illud ius proprium, & commune, quod distinguit Caius in l. *omnes populi.* ff. de iustitia, & iure.

Iura gentium quomodo introducta.

CAPVT III.

An potestas ferendi leges humanas sit data hominibus immediatè à Deo, vt auctore naturæ.

1. *Ratio dubitandi.*

RAtio dubitandi esse potest, quia ex dictis sequi videtur, à singulis hominibus per proprium eorum consensum deriuari hanc potestatem in totam communitatem ex eis coactam. Nam idem est principium talis potestatis, & ipsius communitatis, in qua residet; sed ipsa communitas coalescit, medio consensu, & voluntate singulorum; ergo ab eisdem etiam voluntatibus manat potestas. Maior patet, quia posita communitate, sequitur hæc potestas, sed qui dat formam, dat consequentia ad formam; ergo qui est proximus auctor talis communitatis, videtur etiam esse auctor, & collator potestatis eius. In contrarium verò est, quia priusquam homines in vnum corpus politicum congregentur, hęc potestas non est in singulis, nec totaliter, nec partialiter: imò nec in ipsa rudi (vt sic dicam) collectione, vel aggregato hominum existit, vt capite præcedenti declaratum est; ergo nunquam potest hæc potestas prouenire immediatè ab ipsis hominibus.

2. *Communis & vera sententia.*

In hac re communis sententia videtur esse, hanc potestatem dari immediatè à Deo vt auctore naturæ, ita vt homines quasi disponant materiam, & efficiant subiectum capax huius potestatis: Deus autem quasi tribuat formam dando hanc potestatem. Ita indicat Caiet. tom. 1. Opusc. tract. 2. de potestate Papæ, p. 2. cap. 10. ad 2. confirmationem, & Couar. cap. 1. practic. quæstion. latiùs Victor. in relect. propria de hac potestate, Soto lib. 4. de iustit. q. 2. art. 1. Et potest suaderi, quia, vt antea dicebam, supposita voluntate hominum conueniendi in vna politica communitate, non est in potestate eorum impedire hãc iurisdictionem; ergo signum est proximè non prouenire ex eorum voluntatibus, quasi ex propria causa efficienti. Sicut in matrimonio rectè colligimus, virum esse caput mulieris ex dono ipsius auctoris naturæ, & non ex voluntate vxoris, quia licèt ipsi voluntate sua matrimonium contrahant, tamen si matrimonium contrahant, hanc superioritatem impedire non possunt.

Caiet. *Couar.* *Victor.* *Soto.*

Ad Roman. 13. Confirmatur ex Paulo ad Roman. 3. dicente, *Non est potestas nisi a Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*; ergo etiam hæc potestas est à Deo, ergo est immediate ab ipso Deo, quia à nullo alio prius, seu immediatiùs est. A

3. *Actus potestatis legislatoris.* Declaratur secundò, quia hæc potestas habet plures actus, qui videntur excedere humanam facultatem, prout est in singulis hominibus; ergo signum est, non esse ab illis, sed a Deo. Primus actus est punitio malefactorum; etiam vsque ad mortem: nam cùm solus Deus sit Dominus vitæ, solus ipse videtur potuisse dare hanc potestatem. Et ideo dixit August. lib. de natura boni, cap. 32. *Nocentium potestas non est, nisi a Deo.* Secundus actus est, constituere in materia aliqua medium virtutis necessarium ad honestatem eius. Tertiò cum hoc statu coniunctus est effectus obligandi in conscientia, vt infrà videbimus, quod maximè videtur pertinere ad diuinam potestatem. Quartus est vindicare iniurias singulorum, cùm alioqui scriptum sit, *Mihi vindictam, & ego retribuam*; dicit Dominus Roman. 12. Ergo signum est, hanc potestatem esse diuinam, alioqui potuissent homines alium modum vindicandi iniurias vsurpare, quod est contra naturalem iustitiam. B

Aug. Roman. 12.

4. In hac sententia vnum est certum, & clarum; aliud verò aliqua explicatione indiget. Primum est, hanc potestatem esse à Deo vt à primo, & principali auctore. Hæc enim videtur clara sententia Pauli, & sufficienter probari rationibus factis. Et præterea quia potestas hęc est aliquid in rerum natura, & siue sit res physica, siue moralis, est simpliciter res bona, & magnæ æstimationis, ac necessitatis ad bonam consuetudinem humanæ naturæ; ergo necessariò manare debet ab eius auctore. Denique quia illi, qui hac potestate vtuntur in humana communitate, Dei ministri sunt; ergo potestatem à Deo acceptam administrant; est ergo Deus auctor non solùm prępcipuus, sed etiam proprius huius potestatis. Alterum verò explicatione indigens est, quomodo Deus dicatur immediatè conferre hanc potestatem. C

5. *Potestas predicta quomodo datur à Deo.* Circa quod breuiter dico primò, hanc potestatem dari à Deo per modum proprietatis consequentis naturam, eo modo quo dando formam, dat consequentia ad formam. Probatur primò, quia Deus non dat hanc potestatem per specialem actionem, vel concessionem à creatione distinctam; aliàs de tali concessione deberet per reuelationem constare, quod falsum esse constat: alioqui non esset talis potestas naturalis; ergo datur vt proprietas consequens naturam, nimirum, medio dictamine rationis naturalis, ostendentis, Deum sufficienter prouidisse humano generi, & consequenter illi dedisse potestatem ad suam conseruationem, & conuenientem gubernationem necessariam. D

6. *Potestas predicta quando resultat.* Secundò assero, hanc potestatem non resultare in humana natura, donec homines in vnam communitatem perfectam congregentur, & politicè vniantur. Probatur, quia hęc potestas non est in singulis hominibus diuisim sumptis, nec in collectione, vel multitudine eorum quasi confusè, & sine ordine, & vnione membrorum in vnum corpus; ergo priùs est tale corpus politicum constitui, quàm sit in hominibus talis potestas, quia priùs esse debet subiectum potestatis, quàm potestas ipsa, saltem ordine naturæ. Semel autem constituto illo corpore, statim ex vi rationis naturalis est in illo hæc potestas; ergo rectè intelligitur esse per modum proprietatis resultantis ex tali corpore mystico iam constituto in tali esse, & non aliter. Quocirca sicut homo, eo ipso, quòd creditur, & habet vsum rationis, habet potestatem in se ipsum & in suas facultates, & membra ad eorum vsum, & ea ratione est naturaliter liber, id est, non seruus, sed dominus suarum actionum; ita corpus politicum hominum, eo ipso quòd suo modo producitur, habet potestatem, & regimen sui ipsius, & consequenter habet etiam potestatem super membra sua, & peculiare dominium in illa. Atque eadem proportione sicut libertas data est vnicuique homini ab auctore naturæ, non tamen sine interuentu causæ proximæ, seu parentis, à quo producitur; ita hæc potestas datur communitati hominum ab auctore naturæ, non tamen sine interuentu voluntatum, & consensuum hominum, ex quibus talis communitas perfecta congregata est. Tamen sicut in priori exemplo voluntas parentis solùm est necessaria ad generandum, non tamen requiritur specialis voluntas dandi filio libertatem, aut alias facultates naturales, quæ per se non pendent ab speciali voluntate generantis, sed naturaliter consequuntur; ita in præsenti voluntas hominũ solùm est necessaria, vt vnam communitatem perfectam componant; vt autem illa communitas habeat prędictam potestatem, non est necessaria specialis voluntas hominum, sed ex natura rei consequitur, & ex prouidentia auctoris naturæ, & in hoc sensu rectè dicitur ab ipso immediatè collata. E

7. *Tradicta potestas non est immutabilis.* Tertiò addo, licèt hæc potestas sit veluti proprietas naturalis perfectæ communitatis hominum, vt talis est; nihilominus non esse in ea immutabiliter, sed per consensum ipsiusmet communitatis, vel per aliam iustam viam posse illa priuari, & in alium transferri. Hoc satis constat ex vsu, & ex sequentibus illationibus ampliùs explicabitur. Nunc ostenditur ex adducto exemplo seu proportione ad illud; nam libertas à seruitute proprietas est naturalis hominis, & ideo dici solet esse de iure naturæ, & nihilominus per propriam voluntatem potest se homo illa priuare, vel etiam ex iusta causa illa priuari, & in seruitutem redigi; ergo simili modo communitas humana perfecta, licèt ex natura rei libera sit, & potestatem in se habeat, potest aliquo modo ex prædictis illa priuari. Vnde considerari licet, quòd licèt proprietates physicæ manantes à natura soleant esse immutabiles naturaliter; nihilominus hæ proprietates quasi morales, quæ sunt veluti dominia seu iura, mutari possunt per contrariam voluntatem, quamuis à natura sint accepta; sicut interdum etiam proprietates physicæ, quæ contrarium habent, vel pendent à dispositionibus habentibus contrarium, mutationi obnoxiæ sunt, vt constat.

8. Secundò declaratur idem ex conuenientia aliqua, & alia differentia inter hanc potestatem, & illam, quę est ex speciali institutione diuina, vt est v.g. potestas Pontificis. Nam hæc potestas licèt à Christo sit data tali personæ ritè electæ, ipsemet Pontifex potest, si voluerit, illam renunciare, se illa spoliando, saltem acceptante Ecclesia, vt nunc suppono; in hoc ergo est aliqua conuenientia, quia etiam communitas hominum, licèt à Deo habuerit potestatem, potest se illa spoliare, si velit. Est tamen differentia in modo, tum quia Pontifex semel electus non potest ab vniuersis hominibus ob quamcunque causam priuari sua potestate, vel dignitate inuitus, sed tantùm à Christo, qui illam dedit: respublica autem potest interdũ ex iusta causa priuari sua libertate per coactionem, vt per iustum bellum; tum etiam, quia Pontificis potestas non potest ita mutari, vt ab vna persona in aliquam communitatem transferatur; quia non est in potestate hominum monarchicum regimen in Ecclesia mutare: communitas autem humana potest suã iurisdictionem transferre in vnam personam, vel in aliam cõmunitatem, vt patebit. Est ergo hæc potestas non solùm mutabilis, sed etiam mutabilior, magisque à voluntatibus hominũ pendẽs. Tertiò potest reddi ratio huius differentiæ, quia ea, quæ sunt ex institutione

stitutione speciali, pendent à voluntate instituentis, quæ ab inferioribus mutari non potest; hæc autē potestas nō est ab institutione, sed a natura, & ideo eo modo datur, quo est conueniens naturæ rationali secundùm rectam rationem, & prudētiam. Ratio autem naturalis dictat non esse necessarium, imò nec conueniens tali naturæ habere hanc potestatem immutabilem in tota communitate: vix enim posset illa sic sumpta, & nulla determinatione adiuncta, vel mutatione facta, illa vti; ergo ita datur à natura, & eius auctore, vt possit in ea mutatio fieri, prout communi bono magis fuerit expediens.

CAPVT IIII.

Corollaria ex superiori doctrina.

1. EX dictis in superiori capite possumus aliqua inferre, quæ ad omnia dicenda magnam lucem afferent. Primum est, quòd licet hæc potestas absolutè sit de iure naturæ, determinatio eius ad certum modum potestatis, & regiminis est ex arbitrio humano. Declaratur; nam (iuxta doctrinam Platonis in Dialogo ciuili, seu de regno, & in libris de Repub. & Aristotelis 3. Polit. cap. 5. & 8. Ethic. cap. 10.) triplex est politica gubernatio simplex, Monarchia, id est, per vnum caput: Aristocratia, id est, per paucos, & optimos: Democratia, id est, per plures, & plebeios. Ex quib⁹ confici possunt varij modi gubernationis mixtæ, seu compositæ ex illis simplicibus per participationem vel omnium, vel duorum ex illis. De quibus videri potest fusè, & optimè Bellarmin. lib. 1. de summo Pontifice, à principio per nonnulla capita. Stando ergo in iure naturali non coguntur homines eligere determinatè vnum ex his modis gubernationis. Quia licèt inter eos monarchia sit melior, vt Aristoteles latè ostendit, & colligi potest ex gubernatione, & prouidentia totius vniuersi, quam oportet esse optimam, & inde cōclusit Arist. 12. Metaph. in fine, esse monarchiam, dicens, *Vnus ergo princeps.* Idémque ostendit exemplum Christi Domini in institutione, & gubernatione suæ Ecclesiæ: ac denique id etiam suadet frequentior vsus omnium nationum. Licèt hoc (inquam) ita sit, nihilominus alij modi gubernandi non sunt mali, sed possunt esse boni, & vtiles, ideóque ex pura lege naturæ non coguntur homines habere hanc potestatem in vno, vel in pluribus, vel in collectione omnium; ergo hæc determinatio necessariò fieri debet arbitrio humano. Et ita etiam cōstat experientia, magnam esse in hoc varietatem: nam alicubi est monarchia, & rarò est simplex, quia, supposita fragilitate, ignorantia, & malitia hominum, regulariter expedit aliquid admiscere ex communi gubernatione, quæ per plures fit, quæ etiam est maior vel minor iuxta varias consuetudines, & iudicia hominum: pendet ergo tota hæc res ex humano consilio, & arbitrio. Intelligendum igitur est, singulos homines ex natura rei habere partialiter (vt sic dicam) virtutem ad componendam, seu efficiendam communitatem perfectam: eo autem ipso, quòd illam componunt, resultat in tota illa hæc potestas. Nihilominus tamen ius naturæ non obligat, vt vel per ipsam totam communitatem immediatè exerceatur, vel in ipsa semper maneat. Imò quia moraliter difficillimum esset, ita fieri: esset enim infinita confusio, & morositas, si suffragiis omnium leges essent conditæ; ideo statim determinatur hæc potestas ab hominibus ad aliquem ex prædictis modis gubernationis, quia non possunt alij excogitari, vt facilè consideranti patebit.

Plato. *Arist.* *Bellarm.* *Monarchicum optimum regimen. Arist.*

2. Secundò sequitur ex dictis, potestatem ciuilem, quoties in vno homine, vel principe reperitur legitimo, ac ordinario iure, à populo, & communitate manasse, vel proximè, vel remotè, nec posse aliter haberi, vt iusta sit. Hæc est sententia communis Iurisperitorum in l. 1. ff. de const. Princip. & in l. 2. ff. de orig. iur. Ex quibus iuribus id etiam habetur. Idem Panor. & alij Canonistæ in cap. *per venerabilem*, qui filij sint legitimi. Idem D. Thomas q. 90. art. 3. & q. 97. Caiet. citato opusc. de potestate Papæ, part. 2. cap. 2. & 10. Victor. in propria relectione de hac re, & alij allegati. Ratio ex dictis est, quia hæc potestas ex natura rei est immediatè in communitate; ergo vt iustè incipiat esse in aliqua persona tanquam in supremo principe, necesse est, vt ex consensu communitatis illi tribuatur. Deinde explicatur à sufficienti partium enumeratione: nam hæc potestas potest intelligi data regibus immediatè ab ipso Deo, sed hoc, licet aliquando sit factum, vt in Saul, & Dauide, tamen illud fuit extraordinarium, & supernaturale quoad modum; iuxta communem autem, & ordinariam prouidentiam non ita fit, quia homines iuxta naturæ ordinem non reuelationibus, sed naturali ratione reguntur in his, quæ ciuilia sunt. Neque obstat, quod Scriptura interdum dicit, Deum dare regna, & mutare suo nutu, Daniel. 4. & Esai. 45. dicitur, Cyrus à Deo constitutus Rex. Vnde Ioan. 19. dixit Christus, *Non haberes in me potestatem vllam, nisi tibi datum esset desuper:* in his enim solùm significatur, hæc omnia non fieri sine speciali prouidentia Dei, vel ordinantis, vel permittentis, vt dixit August. tractat. 6. in Ioan. & 22. cōtra Faustum, cap. 74. Hoc tamen non excludit, quin per homines fiant, sicut alij effectus omnes, qui fiunt per causas secundas, principaliter tribuuntur prouidentiæ Dei.

Potestas ciuilis quando *manat à communitate.* *Panormit.* *D. Thom.* *Caiet.* *Victor.* *Potestas ex natura rei est immediatè in communitate* *Primus titulus regiæ potestatis est immediatè à Deo.* *Daniel. 4.* *Esai. 45.* *Ioan. 19.* *August.*

Secundò potest hæc potestas esse in rege per successionem hæreditariam, & ita existimant nonnulli Iuristæ à principio fuisse, sed rectè alij aduertunt, successionem necessariò supponere dominium, vel potestatem in eo, cui succeditur, & ideo necessariò deueniendum esse ad aliquem, qui alteri non successerit, quia non proceditur in infinitum. De illo ergo primò inquirimus, vnde habuerit regnum, & potestatem, quia non habet à se iure naturæ; ergo successio non potest esse prima radix huius potestatis in rege. Quapropter necesse est, vt primus habuerit potestatem supremam immediatè à republica; successores autem illius ab illa habeant mediatè, & radicaliter. Et quia res transit ad successorem cum suo onere, conditiones illæ, cum quibus primus Rex à republica regnum accepit, ad successores transeunt, ita vt cum eisdem oneribus regnum habeant.

3. *2. Titulus regiæ potestatis successio hæreditaria.*

Tertius titulus regiæ potestatis esse solet bellum, quod oportet esse iustum, vt verum titulum, & dominium conferat. Et hinc multi existimant, in principio introducta esse regna per tyrannidem potiùs quā per veram potestatem, vt videre licet in Aluaro Pelagio lib. 1. de planctu Ecclesiæ, c. 41. Driedo lib. 1. de liber. Christ. c. 15. Petro Bert. in tract. de orig. iuris, q. 1. Quando ergo regnum per solam vim iniustam possidetur, non est vera potestas legislatiua in rege: fieri autem potest, vt successu temporis populus consentiat, & admittat talem principatum, & tunc reducetur potestas ad populi traditionem, & donationē. Interdum autem contingere potest, vt respublica antea non subiecta regi per iustum bellum subiiciatur: illud autem semper est quasi per accidens in pœnam alicuius delicti, & tunc ipsa tenetur parere, & cōsentire subiectioni, atque ita etiam ille modus quodammodo includit consensum reipublicę, vel exhibitum, vel debitum. Quamquam hîc præcipuè loquimur de hac potestate, quatenus per se introduci potest, & dari vni homini. Ac denique siquis rectè consideret, quando hæc subiectio fit per iustum bellum ad vnum regem, iam supponitur in eo potestas regia, per quam possit tale bellum indicere, & illa solùm est veluti

4. *3. Titulus regiæ potestatis bellum iustū.* *Aluar. Pelagius.* *Driedo.* *Bert.*

iusta extensio regni; ergo semper reducenda est hæc potestas regia ad aliquē, qui non per bellum, sed per iustam electionem, vel populi consentionem illam comparauerit; ergo à sufficienti diuisione rectè concluditur potestatem hanc à republica ad principem manasse.

5. Obiici verò potest, quia hinc sequitur potestatem regiam esse ex solo iure humano, quod videtur contra modum loquendi Scripturæ, *Per me reges regnant*, Prouerb. 8. & ad Rom. 13. *Minister enim Dei est*, &c. Item sequitur, regnum esse supra regem, quia illi dedit potestatem. Vnde vlterius fit, posse, si velit, illum deponere, vel mutare, quod omnino falsum est. Propter hæc Victor. suprà sentit, absolutè dicendam este potestatem regiam de iure diuino, & à Deo datā, suppositā electione hominum. Contrarium verò docent Bertrand. & Driedo suprà, & Castro lib. de lege pœnal. c. 1. Et sine dubio hoc verum est, si loquamur formaliter de potestate regia, quatenus talis est, & in vno homine existit. Nam potestas hæc gubernatiua politicè secundùm se considerata, sine dubio est ex Deo, vt dixi, tamen esse in hoc homine est ex donatione ipsius reipublicæ, vt ostensum est; ergo sub ea ratione est de iure humano. Item quòd regimen talis reipublicæ, vel prouinciæ sit monarchicum, est ex hominum institutione, vt suprà ostensum est; ergo & principatus ipse est ab hominibus. Cuius etiam signum est, quia iuxta pactū, vel conuentionē factā inter regnū, & regē, eius potestas maior, vel minor existit; ergo est ab hominibus, simpliciter loquendo.

Prouer 8. Rom. 13. Potestas regia formaliter vt talis est de iure humano. Bertrand. Driedo. Castro.

6. Diuina autem Scriptura duo significat in illis loquutionibus. Vnum est, hanc potestatem secundùm se spectatam esse à Deo, & esse iustam, & conformem diuinæ voluntati; aliud est suppositā translatione huius potestatis in regem, iam gerere vicem Dei, & naturale ius obligare ad parendum illi. Sicut quando vnus homo priuatus se vendit, & tradit alteri in seruum, dominium illud ab homine simpliciter est; illo verò contractu supposito, iure diuino, & naturali obligatur seruus parere Domino. Et ita patet responsio ad confirmationem, negando simpliciter sequelā, quia translata potestate in regem, per illam efficitur superior etiam regno, quòd illam dedit, quia dando illam se subiecit, & priori libertate priuauit, vt in exemplo de seruo, seruata proportione, constat. Et eadem ratione non potest rex illa potestate priuari, quia verum illius dominium acquisiuit, nisi fortasse in tyrannidem declinet, ob quam possit regnum iustum bellum contra illum agere, de quo alias.

7. Tertiò colligitur ex dictis, loquendo ex natura rei, seu iuxta naturalem, & ordinarium cursum humanarum rerū, nullas esse leges ciuiles vniuersaliter latas pro toto orbe, & quæ omnes homines obligent. Quod quidem vel ex ipso nomine constat: loquimur enim de legibus humanis, strictè distinguendo illas à iure gentium, quæ ideo ciuiles appellantur, quia sunt particulares vnius ciuitatis, vel gentis, vt dicitur in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. Loquimur item de legibus, quæ per potestatem naturalem ferri possunt, omissa pro nunc supernaturali potestate. Tales ergo leges quasi ex intrinseca conditione postulant, vt vniuersales non sint. Ratio à priori est, quia nulla est potestas legislatiua, quę habeat iurisdictionem in totum orbem, seu in omnes homines; ergo nulla lex ciuilis potest esse ita vniuersalis. Consequentia est clara, quia lex non egreditur terminos iurisdictionis ferentis eam: *Scimus enim*, vt ait Paulus, *quòd omnis lex ad eos, qui sub lege sunt, loquitur*. Nam *extra territorium ius dicenti impunè non paretur*, vt dicunt iura; multò ergo minùs parendum est extra territorium ius seu legem ferenti. Antecedens autem patet ex dictis, quia potestas hęc non est in tota hominum communitate, quia non omnes componunt vnam rempublicam, aut regnum, nec est in vno aliquo homine; deberet enim illam habere ab hominibus, quod fingi non potest, quia homines nunquam conuenerunt ad illam conferendam, vel ad constituendum sibi caput vnum. Imò neque titulo belli, siue iusto, siue iniusto, fuit vnquam aliquis princeps, qui vniuerso orbi fuerit tēporaliter dominatus, vt ex historiis constat; ergo secundùm humanæ naturæ cursum nulla est, nec fuit, nec moraliter esse potuit potestas legislatiua humana vniuersalis pro toto orbe. Occurrebat autem in præsenti difficultas de Imperatore, de quo in libro seq. cap. 3. dicam. Quapropter, licèt totum vniuersum gubernetur, & obligetur legibus ciuilibus, vt moraliter constat de omnibus nationibus, quæ aliquam politiā habent, & non sunt omnino barbaræ; non tamen regitur totum eisdem legibus, sed cum partitione accommoda, vnaquæque respublica, vel regnum suis legibus gubernatur. Quomodo verò hæc potestas in Ecclesia Christi locum habeat, & an peculiarem aliquam institutionem receperit, in sequētibus dicemus.

Nullas esse leges vniuersaliter pro toto orbe latas, cunctos obligantes.

Rom 3.

8. Quartò potest ex dictis breuiter colligi, quibus modis participari possit hæc potestas ferendi leges humanas. Dicendum est enim in primis haberi posse immediatè à Deo, quia non potest hæc potestas habere aliam originem, vt capite superiori ostēsum est, & quia Deus est auctor omnium bonorum, & consequēter omnium potestatum, & præsertim huius, quæ ex diuina prouidentia maximè pendet, cùm ad bonos hominum mores, & conuenientem conseruationem ac gubernationem necessaria sit. Vnde necesse est, vt hæc potestas sit à Deo immediatè in aliquo, quia si in aliquo est mediatè, in aliquo alio erit immediatè, cùm non possit procedi in infinitum. Duobus autem modis potest esse à Deo, scilicet naturaliter, vt ab auctore naturæ; vel supernaturaliter, vt ab auctore gratię. De hoc posteriori dicemus in lib. 5. Prior verò satis ex dictis declaratus est. Atq; inde etiam constat, posse hanc potestatem esse immediatè ab hominibus, & mediatè à Deo, imò ordinariè ita esse, loquendo de potestate naturali. Quia cùm immediatè sit in communitate, per illam deriuata est ad Reges, vel Principes, seu Senatores: rarò enim, aut nunquam in tota communitate retinetur, ita vt per illam immediatè administretur. Postquam verò translata est hęc potestas ad aliquam singularem personam, quamuis per successiones, vel electiones varias ad plures transeat, semper intelligitur haberi immediatè à communitate, quia ex vi primæ institutionis ad cæteros transit. Sicut potestas Pontificia, licèt per plures electiones ad plures personas successiuè varietur, semper est in omnibus immediatè à Deo.

8. Quibus modis participari potest ferēdi leges potestas.

9. Oportet autem hìc distinguere duos modos, quibus haberi solet potestas aliqua, scilicet, vel vt ordinaria, vel vt delegata. Nam quæ dicta sunt de ordinaria potestate procedunt; ita enim est hæc potestas immediatè à Deo in communitate, & eodem modo ab illa transfertur in principem, vt tanquam proprius dominus illa vtatur, & vt habens illam ex vi proprij muneris. De alio verò modo quæri potest, an hęc potestas delegabilis sit. Quod dubium mouet Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iustitia, & iure. q. 2. princ. quæstiunc. 5. numer. 20. & Panormit. in c. *grauem*, de sentent. excommun. Potéstque tractari de omni potestate legislatiua humana, tam supernaturali, quàm naturali, & in quocumque statu, & ita videtur tractari à dictis auctoribus. Qui simpliciter docent, potestatem hanc delegabilem esse. Quod Panormitan. colligit ex dicto capit. *grauem*, ibi, *Quidam ciues Pisani deputati à potestate, & populo ad statuta ciuitatis edenda*, &c. Colligi etiam solet ex prima lege Codicis §. *quibus*.

Bart. *Panorm.* *Panorm.*

Sed

10. *Quæ potestas delegabilis.*

Sed aduertendum est, duobus modis fieri posse hanc commissionem, seu delegationem. Vno modo vt delegatio sit ad condendam legem, decernendo, an sit iusta, & vtilis, vel necessaria, & quibus verbis ferenda sit, non tamen extendatur potestas delegati ad dandam legi vim obligandi, & consequenter nec ad promulgandam illam tanquam legem. Et hoc modo manifestum est, potestatem hanc esse delegabilem; tamen illa re vera non est delegatio iurisdictionis, sed solùm cuiusdam ministerij requirentis scientiam, & peritiam. Vnde potiùs videtur esse per modum cuiusdam consultationis. Et hoc modo est quotidiana hæc delegatio; imò vix possunt leges aliter ferri à Principibus, qui per se non possunt omnia necessaria ad legem condendam efficere. Et siquis rectè consideret allegata iura, solùm hoc probant. Aliter ergo erit propria delegatio, quando ita alicui cõmittitur legis editio, vt possit etiam per suam voluntatem illi dare auctoritatem, & robur sine alia confirmatione, vel approbatione delegantis, & hic modus non est tam frequens, vel facilis. Vnde Bartolus suprà distinguit inter communitatem, & principem, & dicit, communitatem posse delegare hanc potestatem, quando communitas habet hanc potestatem vt ordinariam, & suo arbitrio potest illa vti, vt voluerit. At Principes, aut iudices, quibus demandata est hæc iurisdictio, dicit, non posse illam delegare, tum quia illorum industria postulatur, quando illis committitur, & ideo non possunt in alium eam curam transferre, argumento l. 1. de officio eius, cui mandata est iurisdictio, tum etiam, quia videtur in eis esse hæc potestas tantùm delegata, & ideo non possunt eam subdelegare.

Bart.

11. Omisso verò priori membro, quod est clarum, posterius indiget declaratione. Nam si intelligatur de Imperatore, Regibus, & aliis Principibus, ad quos hæc potestas reipublicæ simpliciter translata est, falsam continet doctrinam. Quia in his Principibus non est hæc potestas delegata, sed ordinaria: est enim perpetua, & ex vi muneris sui in eis conuenit. Item hi principes possunt aliquibus ciuitatibus, vel dynastis inferioribus concedere illam, vel ordinariam; cur ergo non poterunt committere etiam illius delegationem? quandoquidem ex parte ipsius potestatis nihil obstat, quin delegabilis sit, vt ipse Bartolus supponit, & est clarum, quia omnis potestas solius iurisdictionis delegabilis est; talis autem est hęc potestas. Quocirca translatio huius potestatis à republica in Principem non est delegatio, sed quasi alienatio, seu perfecta largitio totius potestatis, quæ erat in communitate, quapropter sicut communitas poterat illam delegare, ita & princeps. Neque ita illi committitur, vt personalis eius industria requiratur, magis quàm in communitate requiretur, sed simpliciter illi conceditur, vt per se, vel per alios illa vtatur, eo modo, quo illi magis videbitur expedire. Et hac ratione etiam summus Pontifex, & non solus ille, sed etiam Episcopi possunt suam legislatiuam potestatem delegare, quando sunt ordinarij legislatores, & procedit in eis eadem ratio.

12. *Quæ potestas indelegabilis.*

Illa ergo sententia Bartoli solùm habet locum in his magistratibus, & iudicibus, quibus hæc potestas à summis potestatibus delegata est: nam in illis tantùm procedunt rationes Bartoli. Quia verò ille de communitatibus specialiter loquitur, posset dictum eius verificari in his rebus publicis, quæ de facto liberæ sunt, supremámque potestatem in se retinent, & nihilominus legumlationem committunt, vel senatui, vel duci, aut soli, aut cum senatu. Nam hi fortasse tantùm sunt delegati, & ideò non poterunt suam potestatem delegare, nisi hoc ipsum in ipsa delegatione declaratum sit, vel ex consuetudine constet in hoc sensu eis esse commissam talem potestatem, quod potiùs pertinet ad factum, quàm ad ius, & ideo nihil certiùs de illo affirmare possumus. Et eadem ratione nihil dicere possumus de actuali delegatione huius potestatis, id est, in quibus sit hæc potestas delegata, quia hoc pendet ex libera voluntate, & nihil de hac re communi iure statutum est.

CAPVT V.

An potestas ferendi leges ciuiles perseueret in Christi Ecclesia, & per eas obligare possit Christianos, seu fideles baptizatos.

1. QVæ hactenus diximus de naturali potestate humana ad leges ciuiles ferendas, generalia sunt ad omnes Ethnicos, & infideles; vt ergo nobis vsui esse possint (quia de his legibus, prout sunt in vsu Ecclesiæ, & ad mores fidelium pertinere possunt, in præsenti tractamus) necessarium est doctrinam daram ad Ecclesiam Christi applicare, & quomodo in ea locum habeat, & seruanda sit, exponere. Circa propositã ergo quæstionem fuit error circa tempora Christi, & Apostolorum exortus quorundam dicentium, non esse licitum fidelibus alium dominum recognoscere præter Deum, ideóque sæcularibus Principibus, aut eorum legibus obediendum non esse. Ita refert Hieronym. ad Tit. 3. in principio, censétque auctorem huius erroris fuisse Iudam illum Galilæum, de quo refertur Actor. 5. *Extitisse in diebus professionis*, id est, ortus, & natiuitatis Christi, quando *exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, & ibant omnes, vt profiterentur*, vt dicitur Lucæ 2. Et additur de illo Iuda, *quòd auertit populum post se*; quid autem ille prædicaret, Lucas non explicat. Hieronymus autem refert, dicens, *Inter cætera hoc quasi probabile proferebat ex lege, nullum debere dominum, nisi solum Deum vocari, & eos, qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere.* Et hanc hæresim (ait) multum percrebuisse vsque ad tempora prædicationis Christi, & illius occasione Pharisæos misisse discipulos suos ad Christum interrogandum, an liceret censum dare Cæsari, &c. Matth. 22. Addit Anastasius Nicen. q. 67. in Scripturam, Sectatores huius Iudæ Galilæi, vocatos fuisse Galilæos; & prohibuisse offerre sacrificia pro Imperatore, & populo Romano, & ideo interfectos fuisse à Pilato. Hos enim credit esse illos Galilæos, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificiis eorum, vt attigit Lucas cap. 13. Nec verò ideo hæresis ipsa extincta est, sed vsque ad tempora Apostolorum durasse creditur, quia Apostoli Galilæi erant, & nouam doctrinam prædicabant venisse dicuntur in suspicionem, quòd credentes etiam auerterent ab obedientia principum sæcularium ac legum ciuilium. Ita sentit Hieronymus suprà, dicens, ideo Paulum tum ibi, tum ad Rom. 13. monere Christianos, vt obediant principibus, quia *Iudæ Galilæi dogma adhuc per illud tempus vigebat.* Chrysost. etiam Hom. 23. ad Rom. *Plurima* (inquit) *tunc temporis circumferebatur fama traducens Apostolos veluti seditiosos, rerúmque nouatores, qui omnia ad euertendum leges communes & facerent, & dicerent.*

Iudæ Galilæi error. *Luca 2.* *Hieron.* *Luc. 13.* *Rom. 13.* *Chrysost.*

2. Non inuenio autem vel ab aliis Patribus, vel ab aliquo ex antiquis scriptoribus declaratum, an re vera illis temporibus fuerit aliquis hæreticus, & apostata à fide Christi, qui specialiter conatus fuerit errorem hunc in Ecclesiam introducere, & Christianis suadere, legibus Imperatorum non esse subiectos. Nam Iudas ille Galilæus & ante Christi prædicationem fuit, & de solis Iudæis videtur fuisse loquutus. An verò post illum fuerit aliquis idem asserens de

Christianis, vel solùm per falsos rumores ea suspicio A sparsa fuerit contra Christianos tempore Apostolorum, mihi non constat: Chrysost.autem, & alij magis hoc posterius indicãt, nec inter hæreses antiquas, quæ post Christum fuerunt, inuenio, hanc referri ab Epipnanio, August. Damasc. aut aliis. Nostris verò temporibus Lutherus hanc hæresim magna exaggeratione docuit; dixit enim, Christianis nullam, siue ab hominibus, siue ab Angelis vllo iure imponi posse, nisi quantum ipsi velint; neque principes habere ius super Christianum hominem, & quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fieri. Ita refert Prateol. in Lutherо, anno 1520. Posteaque eundem errorem sequuti sunt Anabaptistæ, & Trinitarij, de quibus refert Bellarmin. lib. 3. de Laicis, cap. 2. quòd dixerint, non licere Christianis gerere magistratus, nec inter Christianos debere esse tribunalia, iudicia, &c.

Epiphan. Aug. Damasc. Luther.

Prateol. Anabap. Trinitarij. Bellarmin.

3. Fundamentum istorum sumitur ex redemptione Christi, & libertate, quam per ea obtinuit credentibus in ipsum. Sic intelligentes illud Matth. 17. *Ergo liberi sunt filij*: vbi per filios omnes Christianos intelligunt, quos dicunt esse liberos à tributis regibus soluendis (de his enim ibi Christus loquebatur) vnde fit etiam, vt sint liberi ab eorum regimine, & potestate: nam hæc mutuò se consequuntur. Idque confirmant ex illo Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum; vos autem non sic.* Et illud Matth. vlt. *Baptizantes eos, &c. docentes seruare omnia quæcumque mandaui vobis*; non ergo mandata hominum. Item illud 1. Corinth. 7. *Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.*

Matth. 17.

Luc. 22. Matth. vlt.

1. Cor. 7.

4. Hic etiam adduci possunt illa testimonia, quibus hæretici vtuntur, ad probandum omnes fideles esse liberos à lege: nam cùm id dicant etiam de lege naturali, multò magis dicent idem de lege ciuili. Vnde etiam consequens est, vt de omnibus fidelibus idem dicere debeant, tum quia ipsi dicunt, omnes fideles esse iustos, si tamen ea fide, quã ipsi fingunt, id est, certa fiducia de sua iustitia, quia tũc nihil cis imputatur, etiãsi cõtra quamcũque legẽ sit, tũ etiã quia ipsi dicũt, Christũ liberasse omnes à iugo cuiuscũq; legis; ergo nemo potest eos subiicere, siue iusti sint, siue nõ sint.

5. *Magistratũ ciuilem in lege gratiæ permansisse.*

Nihilominus dicendum est primò: Magistratus ciuilis etiam in lege gratiæ & inter Christianos permansit, suámque vim, & potestatem retinet cum moderatione tali statui accommodata. Hanc vltimam partem remittimus in librum sequentem, vbi de spirituali potestate legislatiua dicendum est: nam hæc moderatio tota consistit in subordinatione magistratus ciuilis ad Ecclesiasticum, & ideo sine huius cognitione explicari non potest; omissa ergo hac parte conclusio posita est de fide. Probatur primò ex his, quæ insinuauimus, referendo antiquum errorem Iudæ Galilæi: nam ille virtute dãnatus fuit à Christo Domino, quando illa occasione (vt suprà dicebamus) interrogatus an liceret dare Cæsari censum, respondet Lucæ 20. & Matth. 22. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Ex quo loco colligit præceptum soluendi tributa Principibus Iustin. Apolog. 2. pro Christianis, aliquantulum a principio. Quod etiam confirmauit Christus Matth. 17. cùm iussit tributorum exactoribus pro se, & Petro reddi tributum: expenduntque Iren. lib. 5. cap. 24. & Ambros. lib. 4. in Luc. cap. penultim. dicentes, ibi esse datum spirituale documentum, quo Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, & habetur in c. magnum, 11. q. 1. Imò multi censent cùm Christus dixit Ioan. 10. *Quot ante me venerunt fures sunt, & latrones*, non solùm propter antiquos pseudoprophetas, sed propter eos, qui proximè præcesserant, inter quos ille Iudas fuerat, id dixisse. Vt videri potest in Chrysost. Theophyl. & Euthm. quas sequuntur, Tolet. & Maldon. Ioannis 10. & Lorin.

Luc. 20. & Matth. 22. Iustin.

Matth. 17.

Iren.

Ioan. 10. Chrysost. Theophyl. Euthym. Tolet. Maldon.

Actor. 5. qui alios referunt. Posset verò quis dicere, illos eo tempore erasse, quia nondum verus Christus venerat, nec suam Ecclesiam instituerat, & ita Christi verba solùm ad illud tempus referri.

Igitur ad hoc præueniendum, & cauendum, Apo- 6.
stoli ex professo errorem illum refutarunt, tanquam valde pernicioſum Ecclesiæ, fideique propagationi. Expressa satis est sententia Pauli ad Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quæ verba de potestate, & magistratu ciuili Chrysost. & communiter expositores intelligũt. & Nazianzenus Orat. 17. ad populum timore perculs. & Iren. suprà, & optimè Aug. Epist. 54. ad Maced. & Basil. in const. moral. capit. 23. Qui non excludunt Ecclesiasticam potestatem, sed potiùs Basil. inde sumit à fortiori argumentum in fauorem illius, de quo postea videbimꝰ. Qualis autem sit illa subiectio declarat Apostolus dicens, *Ideo necessitate subditi estote*, quasi diceret non esse vrbanitatis, subiectionem, vel arbitrariam, sed necessariam, & ex obligatione. Et originem, ac primariam radicem assignat, cùm totam hanc potestatem ad Deum refert, vt in eo capite sequenti latiùs exponemus. Similem sententiam habet Paul. ad Titum 3. dicens, *Admone illos principibus, & potestatibus subditos esse.* Et 1. Pet. 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum*, id est, omni homini, qui vicem Dei gerit in terris, & ad quem refertur subiectio illi exhibita, & subdit, *Siue Regi tanquam præcellenti*, &c.

Rom. 13.

Nazianz. Basil. August.

Titum 3.

1. Pet. 2.

Et potest à posteriori confirmari: nam suprà ostensum est, magistratum politicum ex natura rei conuenire humano generi, & communitati, ex quo vero principio sequitur, reges gentium priusquam ad Ecclesiam veniant esse veros reges, si iusto titulo regna possidẽt: dici autem non potest, quòd propter cõuersionem ad fidem, vel ipsorum vel suorum subditorũ, sua regna, & dominia amittant; ergo etiam in Ecclesia retinent suam potestatem, quam veluti naturali iure, seu ordine possidebant. Minor patet, tum quia illud fuisset magnum fidei impedimẽtum; quis enim Rex fidem susciperet, vel a suis subditis recipi permitteret, si crederet, eo ipso manere priuatũ suo dominio, vel subditos fieri à sua obedientia liberos? Tú etiam quia hoc statim apparet iniustum, & re vera est, nisi ex Dei reuelatione ostendatur, eius voluntate esse factum; at hoc ostendi non potest; imò contrarium constat, & sine dubio ita expediebat ad fidei puritatem, & ad omnem calumniam vitandam. Vnde antiqui Patres aduertunt, in initio prædicationis Euãgelicæ, dæmones, & hostes fidei hanc notam, & infamiam religioni Christianæ inurere voluisse, quòd principatus humanos euerteret, & libertatem, ac cõfusionem quandam introduceret, & ideo Apostolos Petrum, & Paulum ex professo tanto malo occurrisse. Ita Chrysost. & Hieron. quos in principio citaui.

7. *Ratio conclusionis.*

Nota iniusta primitiua Ecclesiæ quæ & modò nobis.

Et idem sentit Iustin. Martyr. ducta Apologia 2. 8.
pro Christianis, vbi ex professo persuadere conatur Imperatori potestatem quã habebat tũc in Christianos ad iustitiam exercẽdã ab eis recognosci. imò addit, *A vobis autem hoc etiam contendimus, vt eos, qui non cõgruenter eius* (id est, Christi) *decretis, & præceptis viuũt, tantúmq; Christiani dicuntur, supplicijs coërceatis.* Et Aug. Conc. 31. in id Psal. 118. *Principes persecuti sunt me gratis*; eleganter expendens particulam illam *gratis*, ait, si Euangelium eos suis regnis priuaret, videri possent non gratis, nec sine occasione persequutiones contra illud excitasse; nunc autem vere gratis, quia nõ eripit mortalia, quia regna dat cœlestia. Vnde cùm Prophetę prædixerunt, reges terræ ad Christũ conuertendos fuisse, vt Isai. 49. & 60. nõ significarũt amissuros fuisse regna eo, quòd Christo subiicerẽtur, sed illuminãdos, vt melius possent iudicare terram; iuxta illud Psal. 2. *Et nunc reges intelligite, eruditmini qui iudicatis terram,*

Iustin.

Augustin.

Psalm 2.

seruite

seruite Domino in timore,&c. Et constat à principio Ecclesiæ id obseruatum esse in Imperatoribus Philippo, & Constantino, & postea in aliis, & vsque hodie seruari in his prouinciis, & regnis, quæ de nouo ad fidem conuertuntur. Imò rectè expendit Basil. dicto cap.23. constitutionum,non solùm debere Christianos parcere suis regibus conuersis ad fidem, sed etiam, *quod maius est* (inquit) *etiam illis, quorum vita impia erat:* nam tales erant principes sæculi, quando Apostoli illis obedire præcipiebãt,vtique in his, quæ mala non sunt, nec Deo contraria, quia naturalis iustitia hoc postulat, cui Euangelium non contradicit. Idcóque tales reges per bellum priuari non possunt sua potestate, nisi in Christianæ religionis iniuriam, vel fidelium subditorum perniciem illa abutantur, vt est constans sententia apud Theologos.

Basil.

Denique rationem à priori huius veritatis sumo ex Augustin. lib. 19. de Ciuit. cap. 17. vbi veritatem Catholicam his verbis proponit, *Ciuitas cœlestis, vel potius pars eius, dum apud terrenam ciuitatem velut captiuam vitam suæ peregrinationis agit, legibus terrenæ ciuitatis, quibus hæc administrantur, quæ sustentandæ vitæ mortali accommodata sunt, obtemperare non dubitat.* Hoc autem in virtute sic probat, *Terrena ciuitas, etiam quæ non viuit ex fide, humanam pacem appetit, in eóque defigit imperandi, obediendique concordiam ciuium, vt sit eis de rebus ad mortalem vitam pertinentibus quædam cõpositio voluntatum.* At cœlestis etiam ciuitas dum hic peregrinatur, *ista pace necesse est vtatur, donec ipsa, cui talis pax necessaria est, mortalitas transeat*; ergo necesse est illam seruare leges ciuitatis terrenæ, quæ ad illam pacem iuuant, *vt quando communis est mortalitas, communis etiam sit pax & concordia.* Vnde concludit inferiùs, *Hæc ergo cœlestis ciuitas, dum peregrinatur in terra, ex omnibus gentibus ciues euocat, atque in omnibus linguis peregrinam colligit societatem, non curans quidquid in moribus, legibus, institutisque diuersum est, quibus pax terrena vel conquiritur, vel tenetur, nihil eorum rescindens, vel destruens; imò etiam seruans, ac sequens, quod licèt diuersum sit in diuersis rationibus, ad vnum tamen eundémque finem terrenæ pacis intenditur, si religionem, qua vnus summus, & verus Deus colendus docetur, non impedit.* Est ergo summa rationis, quòd finis ciuilium legum per se bonus est, & Christianis etiam necessarius; ergo etiam leges, quæ ad illum ordinantur, & magistratus à quibus condi possunt, sunt in Ecclesia necessarij. Item hic ordo naturalis est, & gratia non destruit naturam, sed perficit, & Christus non prohibuit hunc modum regiminis; vbi enim est prohibitio? Tandem sine potestate temporali, & ciuili non posset spiritualis ordo,& regimẽ protegi,vel conseruari,vt ipsa experientia docet. Vnde egregiè dixit Nazianzenus dicta Orat.17. *Submittamus nos tum Deo, tum aliis, tum iis, qui imperium in terra gerunt: Deo quidem omnibus de causis, alij autem aliis propter charitatis fœdus, Principibus denique propter ordinem publicaque disciplinæ rationem.*

9. 2. Ratio à priori ex Augustino.

Vaz.

Ad fundamenta hæreticorum facilis est responsio: nam Christus dicens Matth. 17. *ergo liberi sunt filij*, de se ipso potissimum loquebatur; vanum ergo est, & sine fundamento dictum, ibi nomine filiorum intelligi omnes Christianos, & ideo omnes illos esse exemptos iure diuino à tributorum solutione. Neque vllus Sanctorum ita illud exposuit, sed contrarium ipsi docuerunt cum Paulo Rom. 13. consentaneè ad Christi doctrinam in aliis locis, vt ostensum est. An verò ibi comprehensi fuerint Clerici omnes vel immediatè, vel saltem in Petro, in tractatu de immunitate Ecclesiastica disputatum est. Ad secundum dicitur, Christum ibi non prohibere temporale regnũ, sed monere discipulos suos, tum vt principatum non ambiant, tum vt si præsidere cogantur, non sint tãquam dominantes, sed potiùs vt ministrantes. Duo enim de

10. Respondetur hæreticis. Matth.17.

1.c

um.13.

Regibus gentium proposuit, vnum, quòd non regere, sed dominari, & in seruitutem redigere subditos voluntj;aliud,quòd titulos honoris, & excellentiæ affectant. *Vos autem* (inquit) *non sic, sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator.* Similia habet Matt. 20.& Marci 10. & vbique reprehendit nimiam cupiditatem dominandi,prauũ vsum, non legitimum imperium, & ita exponunt in illis locis Ambros. Hieronym.& Chrysost. *Luc.22. Matt.20. Marc.10. Amb. Hieron. Chrysost.*

Ad tertium ex Matth. vltim. respondetur primò, Christum dicendo, *docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis*, non exclusisse alia, sed ea commemorasse, quæ maximè necessaria erant,quæque iam tunc erant stabilita. Deinde dico, ibi in virtute comprehẽdisse reliqua, quia ipse præcipit seruare integrè legem naturalem, & dare vnicuique quod suum est, & facere aliis, quod vnusquisque vult sibi ab aliis fieri: in his autem principiis fundatur, quòd sit obediendũ superioribus potestatibus in quocũque ordine. Vnde in illis verbis continetur, quòd fideles debeant obedire parentibus,& serui dominis, & subditi Prælatis, aliàs iuxta hæreticorum sensum, omnis obedientia hominibus præstanda, esset sublata per illa verba Christi. Quod est contra omnem rationem, & cõtra verba eiusdem Christi Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Quæ licèt de Prælatis Ecclesiæ præcipuè dicta sint, in omnibus superioribus legitimis cum proportione locum habent, iuxta illud ad Colos.3. *Sicut Domino, & non hominibus*,&c. Et infrà, *Domino Christo seruite.* Et clariùs ad Ephes.6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo.* Et 1.Pet.2. *Serui subditi estote dominis*,&c. *Luc.10. Colos.3. Ephes.6.*

Ad quartum testimonium ex 1.Cor. 7. *Nolite serui fieri hominum*, facilè respondetur, ibi non de seruitute corporali, sed de spirituali esse sermonem, vt patet ex præcedentibus verbis, *pretio empti estis*, & ita facti Christi serui,vt ibi sæpius dixerat, huic autẽ seruituti opponit seruitutem hominum; loquitur ergo de spirituali seruitute. Nam de corporali iam dixerat, nihil obstare Christi seruituti; imò consilium dederat, *seruus vocatus es, non sit tibi curæ.* Tunc autem dicitur quis fieri seruus hominum seruitute peccati, quãdo vt placeat hominibus displicet Deo, & quando temporalibus dominis contra Dei honorem obsequitur,& ita dixerat ibi paulò superiùs; *Quòd si infidelis discedit, discedat. Non enim seruituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit nos Deus.* Obedientia ergo ad homines si sit iusta,& honesta, nõ est contra Christi redemptionem, sed est paci, & iustitiæ consentanea. Atque ita exposuit illa verba Chrysost. Homil.19.in 1.ad Corinth. Qui etiam addit, posse seruum manentem seruum secundùm humanam conditionem exuere conditionem seruilem,non seruiendo Domino vt homini,sed vt Christo,vt aliis locis citatis Apostolus consulit. Et posset etiam exponi, *nolite fieri serui hominum*, cùm sitis à Christo redempti, ipsi seruite in hominibus, & ita non efficiemini serui hominum, tametsi conditione sitis serui. Quæ posterior expositio veram continet doctrinam, sed prior est literalis: nam illa verba (vt idem Chrysost. notat) non ad seruos tantùm, sed ad homines etiam liberos dicta sunt, vt nolint fieri spiritualiter serui, cùm tanto pretio sint redempti. Et ita etiam exposuit Ambros. in id Psal. 43. *Vendidisti populũ tuum sine pretio.* Ad reliqua hæreticorum fundamenta in primo libro responsum est, & contra falsam libertatem Christianam,quam ipsi fingunt,in libro sequenti, & latiùs in vltimo huius tractatus disseremus. Contra fictionem autem illam de iustificatione per imputationem mediante sola fiducia in Christum,in tractat. de Gratia dicendum est. *1.Cor.7. 1.Cor.7. Chrysost. Psalm.43.*

CAPVT VI.

An hæc potestas ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersam Ecclesiam sit in summo Pontifice.

1. DIximus esse in Ecclesia Christi potestatem temporalem ad obligandos Christianos legibus ciuilibus: nunc videndum sequitur apud quos sit hæc potestas, & priùs dicemus, an sit aliqua talis potestas vniuersalis pro tota Ecclesia, & postea quomodo re vera distributa sit. Respectu autem vniuersalis Ecclesiæ, de duabus maximè personis dubitari potest, scilicet, Pontifice summo, & Imperatore, de quibus sigillatim dicemus. Multi ergo Doctores tradiderunt, Pontificem summum habere directam potestatem ad ferendas leges ciuiles pro vniuersa Ecclesia. Imò quidam dixerunt, habere illam pro vniuerso orbe. Moueríque potuerunt, quia Christus Dominus illam habuit, & vices suas Vicario suo plenè concessit. Vnde de D. Petro ait Ecclesia, *Tibi tradidit Deus omnia regna mundi.* Verumtamen si hæc sententia intelligatur de vniuerso orbe, prout includit non tantùm fideles, sed etiam infideles priùs quàm ad fidem conuertantur, & de directa potestate, & iurisdictione in illos, est clarè falsa. Quia Christus Dominus nunquam concessit Ecclesiæ hanc potestatem, sed solùm respectu fidelium dedit potestatem, & ius prædicandi illis, dicens Matth. vltimo. *Euntes docete omnes gentes:* vbicumque autem dedit potestatem gubernatiuam, loquitur respectu fidelium. Ioan. 21. *Pasce oues meas,* & Matth. 16. priùs dixit Petro, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et postea addidit, *Quodcumque ligaueris*, &c. & cap. 18. priùs dixit, *Dic Ecclesiæ.* & postea, *Quæcumque alligaueritis*, &c. Atque ob hanc causam dixit Paul. 1. Corinth. 5. *Quid enim mihi de his, quæ foris sunt iudicare*, id est, de infidelibus, qui sunt extra Ecclesiam, & non subiacēt iurisdictioni eius. Vnde Innoc. 3. cap. *gaudemus*, de diuort. dixit, constitutiones canonicas non obligare extra Ecclesiam paganos; multò ergo minùs possent obligare leges ciuiles latæ à Pontifice per directam potestatem. Hinc etiam omnes Theologi in materia de fide pro comperto habent non posse Pontificem vi cogere infideles ad sibi obediendum: at verò si haberet directè supremam potestatem temporalem in illos, posset illos iustè cogere. Imò reges ipsi infideles non essent veri, & supremi reges in temporalibus, sed tenerentur recognoscere Papam, vt superiorem principem in illo ordine, quod est manifestè falsum, & contra vsum, & sensum Ecclesiæ.

Matt. vlt. *Ioan. 21.* *Matt. 16. & 18.* *1. Cor. 5.* *Cap. gaudemus.*

2. Aliter ergo potest illa sententia intelligi de orbe Christiano, ita vt in vniuersa Ecclesia habeat summus Pontifex hanc directam potestatem à Christo datam, & consequenter de se extendatur ad totum orbem simpliciter, si totus fidem, vt tenetur, suscipiat. De facto verò solùm in his partibus orbis, in quibus est Ecclesia, illam exercere valeat, siue illam per se exerceat, siue per Imperatorem, cui illam demandauit. Et hoc sensu tenuerunt illam opinionem Aluarus Pelagius lib. 1. de planctu Ecclesiæ, cap. 44. D. Anton. 3. p. tit. 22. cap. 5. §. 8. & 13. Syluest. verb. *Papa.* q. 2. 7. & 10. & in verb. *legitimus*, q. 4. Augustin. de Ancona, de potestate Eccles. q. 1. art. 7. & 8. q. 22. art. 2. & 3. q. 23. art. 1. & sequentib. & sæpe in illo opere, & multi alij, quos referunt Nauarr. in cap. *nouit*, de iudiciis, notab. 3. num. 19. & Couarr. in regula *peccatum*, 2. p. §. 9. nu. 7. Fundamentum est, quia Ecclesia Christi, quæ de se vniuersalis est, & totum mundum cōplectitur, est etiam perfectè vna, & optimè instituta; ergo tam in temporalibus, quàm in spiritualibus est vera monarchia: nam hoc spectat ad perfectionē eius, vt vtraque sit in vno, & eodem capite, quia aliàs non

Aluarus Pelagius. *Anton.* *Sylvest.* *Augustin. de Ancon.* *Nauar.*

A possent commodè subordinari, & vniri: ergo cui Christus dedit supremam spiritualem potestatem, dedit etiam temporalem. Vnde Nicolaus Papa in cap. 1. d. 22. de Christo Domino dicit, *Qui beato Petro æternæ vitæ claugero terreni simul & cœlestis imperij iura commisit.* Et Bonifacius VIII. in Extrau. *vnam sanctam*, de maioritate, & obedientia, dicit, in summo Pontifice esse vtrumque gladium, temporalem, & spiritualem. Huius etiam argumentum est, quia Pontifex tribuit Imperatori dignitatē imperialem cap. *In nomine Domini*, dist. 23. & cap. *venerabilem*, de electione, & ideo Imperator priùs quàm à Papa confirmetur, vel coronetur, iurat illi fidelitatem, ex cap. *tibi domino*, 63. dist. & clariùs in Clement. 2. de iur. iur. Hinc etiam Papa B aliquando deponit Imperatorem ex iusta causa, cap. *ad Apostolicæ*, de sentent. & re iudic. in 6. Vnde etiam transtulit imperium à Græcis ad Germanos, vt dicitur in dict. cap. *venerabilem*, & in dicta Clement. 1. & tractat latè Bellarmin. integro opere de illa translatione. Denique vacante imperio Pontifex iudicat subditos imperij, Clementin. *Pastoralis.* §. vlt. de re iudic. & cap. *licet ex suscepto*, de foro compet.

Nicolaus Papa. *Bonifacius.*

Nihilominus vera sententia est, summum Pontificem, etiam in hoc sensu non habere directam potestatem temporalem in vniuersum orbem, sed solùm in illa regna, vel prouincias, quarum est dominus temporalis. Vt autem hæc sententia verè, & catholicè intelligatur, aduertendum est, aliud esse omnem potestatem, etiam supremam in illo ordine esse subC iectam potestati summi Pontificis: aliud verò quòd summus Pontifex habeat directam potestatem temporalem distinctam ab spirituali, per quam per se directè possit ciuiliter gubernare totā Ecclesiam. Nam illud primum verum, & certum est; non tamen propter temporalem potestatem Petri: sed propter spiritualem, & cui temporalis in ordine ad finem illius subiicitur, vt infrà comparando vtrāque potestatem latiùs dicetur. Quòd si prior sententia in hoc tantùm sensu loquatur, vt interdum significant auctores pro illa citati, verum dicunt, licèt obscurè loquantur. Hęc verò posterior sententia in secundo sensu loquitur, éstque communiter recepta. Tenet Maior in 4. dist. 24. q. 3. Vualdens. lib. 2. doctr. fidei antiquæ, cap. 77. & D 78. Caietan. tom. 1. Opusc. tract. 2. ca. 3. & 2. 2. q. 43. art. 8. Victoria in vtraque relect. de potestate Papæ, Sot. lib. 4. de iustit. q. 4. art. 2. & in 4. dist. 25. q. 2. art. 1. Turrecrem. in summa de Ecclesia, lib. 2. cap. 113. & in cap. *in apibus*, 7. q. 1. Bellarm. lib. 5. de Roman. Pontifice à principio per nonnulla capita. Pet. Bertr. tract. de origine iurisdict. q. 3. Couarr. & Nauar. locis citatis, qui plures alios referunt.

3. *Vera sententia.* *Temporalis potestas subiecta spirituali quomodo.* *Maior.* *Vualdens.* *Victor.* *Sotus.* *Turrecrem.* *Bellarm.* *Bertr.* *Couarr.* *Nauar.*

Probatur, quia nec ex Scriptura habemus, Christum dedisse hanc potestatem Petro, neque ex traditione; ergo cùm sit res supernaturalis nō potest cum fundamēto affirmari, maximè cùm ex traditione potiùs oppositū habeamus, fuerítque cōgruentius. Probo singula: nam in primis Christus in Euangelio soE lùm promisit Petro claues regni cœlorum, per quas potestatem spiritualem supremam significauit, vt Patres exponunt, & videbimus libro sequēti. Postea verò implendo promissionem illam solùm dixit, *Pasce oues meas*, quæ verba etiam de iurisdictione spirituali ab omnibus intelliguntur. Deinde ipsimet Pontifices nunquam vsi sunt in Ecclesia hac directa potestate in temporalibus, sed quotiescumque circa temporalia vsi sunt iurisdictione, solùm id fecerunt indirectè, & in ordine ad spiritualia. Aliunde verò agnoscunt esse in Ecclesia reges supremos in temporalibus; ergo illam in se, & directè non cognoscunt, quia si Pontifex haberet potestatem temporalem supremam, nullus infra ipsum illam haberet, sicut quia potestatem spiritualem supremam habet, nullus

4. *Ioan. 21.*

Eccle

Ecclesiasticus princeps potest in eo ordine habere supremam potestatem. Antecedens autem probatur ex cap. *solitæ*, de maiorit. & inobedientia, & cap. *per venerabilem*, qui filij legitimi, & cap. *nouit*, de iudiciis, vbi Pontifex dicit, se nolle derogare supremæ iurisdictioni Regis Galliæ, nec temporalia iudicia vsurpare. Similia habet Gelasius Papa in Epist. ad Anastasium, & Nicolaus Papa in Epist. ad Michaelem Imperatorem, & habentur in cap. *duo sunt*, & cap. *cùm ad verum*, cum aliis 96. dist. Vnde idem Nicolaus Papa in cap. *inter hæc.* 33. q. 2. dicit, *Sancta Dei Ecclesia gladium non habet nisi spirituale.* Vbi nomine *gladij*, potestas suprema significatur, vt suprà animaduerti. Intelligit autem, hunc gladium non esse directè & formaliter in summo Pontifice, quamuis indirectè, & eminēter (vt sic dicam) illo non careat, & per alios illo vti possit, vt alij Pontifices loquuntur, & infrà fusiùs explicabimus. Hoc etiam colligitur ex cap. *si duobus.* §. *denique.* de appellat. vbi dicitur, in causis ciuilibus nō appellari ad summum Pontificem, nisi in terris illi temporaliter subiectis. Et ad idem faciunt cap. *lator*, & cap. *causam*, 2. qui filij sint legitimi, & cap. *quoniam*, cum aliis dist. 10. Ex iure etiam ciuili hæc assertio constat, quatenus in eo Imperatores etiam Christiani suprema potestate temporali vtuntur. l. 1. C. de veteri iure enucleando, & L. *benè à Zenone.* C. de quadrien. præscript.

Cap. solitæ. *Cap. nouit.* *Gelasius Papa.* *Nicolaus Papa.* *Cap. si duobus.* *Cap. lator.* *Cap. causam.* *Cap. quoniã.*

5. Ratio à priori est, quia Christus Dominus non contulit hanc potestatem, vt satis ostensum est. Imò nec dominium aliquod temporale dedisse directè, & immediatè Romanæ Ecclesiæ, sed illud, quod habet in terris temporaliter subiectis ex donatione Imperatorum, ac Principum habuisse, agnoscunt Romani Pontifices in cap. *Constantinus.* dist. 96. & cap. *ego Ludouicus.* dist. 63. & in cap. *fundamenta*, de elect. in 6. Congruentia verò est, quia neque ad fidei propagationem, neque ad conuenientem gubernationem Ecclesiasticam necessarium fuit, talem potestatem Pōtificibus dari diuinitus. Prior pars declaratur, quia (vt capite præcedenti dicebam) magnum esset fidei impedimentum, si Reges terræ suam amitterent supremam potestatem, eo ipso quòd ad fidem conuerterentur, quod planè sequeretur, si hæc suprema potestas intra Ecclesiam in solo summo Pontifice existeret. Vnde quod Ecclesia de Christo Domino canit, *Non eripit mortalia, qui regna dat cœlestia*, verum etiam est de fide ipsius Christi, quæ non tollit potestatem regiam. Altera pars declaratur, quia ad vnitatem, & regimē pacificum Ecclesiæ sufficit debita subordinatio, quæ esse debet inter potestatem temporalem, & spiritualem, quam exemplo corporis, & spiritus optimè declarauit Gregor. Naz. citatus in cap. *suscipitis*, dist. 10. Et habetur in Orat. 17. cuius verba paulò aliter sic transfert Iacobus Billius, *An me liberè loquentem æquo animo feretis? Nam vos quoque* (loquitur ad præfectum) *imperio meo, ac throno lex Christi subiecit. Imperiū enim nos quoque gerimus; addo etiam perfectius, ac præstantius, nisi verò æquum est spiritum carni fasces submittere, & cœlestia terrenis cedere:* Hoc igitur modo habet supremus pastor Ecclesię sufficiens ministerium & adiutorium à temporali potestate, & non habet nimiam curam, & solicitudinem temporalem, quæ spirituale regimen posset impedire, vt sumitur ex dicto cap. *quoniam*, dist. 10. & optimè ex Amb. in Orat. de tradendis Basilicis, Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, Bernard. lib. 2. de consideratione.

Nazianz. *illius.*

6. *Ostenditur oppositum sententiæ.* Ex quibus responsum est ad fundamentum contrariæ sentētiæ. Iam enim constat, quomodo vnitas Ecclesiæ perfectè possit sine illa potestate tēporali subsistere. Et ad omnia illa, quæ ibi referuntur, sufficit eminentia (vt sic dicam) potestatis spiritualis, ratione cuius indirectè habet efficaciam supra temporalia, vt infrà iterum occurrit. Hæc autem potestas indirecta, licèt sufficiat ad corrigendas interdum, vel abrogandas leges ciuiles; quando vergere possunt in perniciem animarum, non tamen proprie ad ferendas, & statuendas leges ciuiles, præsertim merè positiuas, & formaliter loquēdo. Dico autem *merè positiuas*, quia declarando ius naturale seruandum in aliquo contractu, vt in monte pietatis, vel aliquo simili, potest Papa legem condere, quia talis lex non est propriè constitutiua iuris, sed declaratiua, & definitiua, quæ definitio ad Papam spectat. Item dixi, *formaliter loquendo*, quia in ordine ad vitandum periculum animæ potest prohibere aliquem contractum, vel contrahēdi modum propter periculum, quod in eo esse iudicat, & tunc illa non est lex ciuilis, sed canonica. Item in ordine ad pias causas potest legem condere circa testamentum, vel similia, quia totum hoc sub spirituali fine continetur, & ad legem canonicam spectat.

Potest hoc declarari exemplo de præscriptione cū possessione malæ fidei, quæ licèt probetur per leges ciuiles, reprobatur per canonicas, cap. vlt. de præscription. regula *possessor*, vbi Glossa, & Doctores de regul. iur. in 6. Et ita illa lex, quòd ad præscribendum sit necessaria bona fides, canonica quidem est, & in ciuilibus locum habet. Dico autem non esse formaliter ciuilem, quia nō respicit temporale commodum, sed spirituale, impedire scilicet fraudes, & furta. Simile exemplum est de lege ciuili, quæ negat alimenta filiis illegitimis, quam reprobat lex canonica vt contrariam æquitati naturali, cap. *cùm haberet*, de eo qui duxit in matrimonium, &c. vt notant Glossa ibi, Panormit. & alij. Et Bartol. in Authentica, *ex complexu*, C. de incestis nuptiis. Couar. in 2. part. cap. 8. §. 6. Anton. Gomez in legem 9. Tauri n. 37.

7. *Præscriptio cum possessione malæ fidei reprobatur per leges canonicas.* *Glossa.* *Panormit.* *Anton. Gomez.*

Quare non mihi probatur quod tradit Felin. in capite, *Ecclesia*, de constit. nu. 45. nimirum constitutionem illam Ecclesiæ obligare in temporaliter subiectis Papæ, non verò in terris imperij, & loquitur specialiter de illa lege dandi alimenta filiis spuriis. Contrarium enim omnino dicendum est de omnibus his legibus, quæ licèt in materia temporali versentur, respiciunt bonum, vel causam pietatis, & ideo canonicæ sunt, & per vniuersalem, & supernaturalem potestatem feruntur; talis autem est illa lex quia causa alimentorum pia est, vt suprà Couar. n. 6. cum Alexan. in l. 1. ff. soluto matrim. col. 6. & fauent notata per eundem Felinum in eodem ca. n. 51. Habebit autem locum illa doctrina Felini in legibus Pontificum, quę directè, & purè disponunt in materia temporali: illæ enim non obligant vniuersum orbem, sed illos tātùm qui temporaliter sunt sub Ecclesiæ dominio, ac iurisdictione ciuili, sicut in cap. sequenti dicemus de legibus Imperatorum quoad regna non subiecta Imperatori: est enim eadem proportionalis ratio. Vnde etiam possunt tales leges Pontificis merè temporales non admitti in aliis territoriis, sed contrarium statui per leges Imperatoris quoad terras illi subiectas, & per leges aliorum regnorum quoad sua territoria: & in eis tenentur iudices iudicare secundùm proprias leges, non secundùm Pontificias. Imò licèt contingat deesse legem regni pro aliquo casu decidendo, non obligabit in tali loco talis lex canonica, nisi hoc ipsū per leges talis regni dispositum sit, vt ex dicendis in sequenti capite cum proportione cōstabit. Et ibi etiā dicemus, an in tali casu præferendum sit ius canonicum ciuili, vel è contrario. Excipit tamē ab hac regula terras imperij Felin. suprà num. 49. referens multos Canonistas dicentes, in terris imperij stādum esse canoni in materia non decisa per ius ciuile. Nullam autē ad hoc probandum afferunt legē imperialem, nec rationē; imò nec iura canonica, quæ inducunt, id probant, & ideo consulendā esse censeo consuetudinem, quia

8. *Felin.* *Couar.* *Alex.* *Felin.*

quia vbi per illam de hoc non constiterit, non video, vnde possit talis obligatio affirmari.

CAPVT VII.

Vtrùm potestas vniuersalis ferendi leges ciuiles obligantes totam Ecclesiam sit in Imperatore.

1. POtest hoc loco tractari quæstio celebris inter Iuristas, an Imperator iure sit dominus, & princeps totius orbis, & consequenter an possit totum mundum suis ciuilibus legibus obligare, quamuis de facto ei non obediatur, & ideo suam vniuersalem iurisdictionē actu non exerceat. Sed quia inter Theologos quæstio hæc nullam, aut paruam dubitationem, vel difficultatem habet, & quæ in vtramque partem afferri solent, satis vulgaria sunt, ideo breuiter rem expedimus, attingendo solùm ea, quæ ad intelligendam vim, & obligationem legum imperialium conduxerint. Fuit ergo antiquorum vtriusque iuris doctorum receptissima sententia, Imperatorem habere ius, & dominium iurisdictionis in vniuersum orbem. Quam tanta assueueratione asseruit Bart. in l. *hostes*, ff. de captiuis, vt hæreticum reputet, qui dixerit, Imperatorem non esse dominum orbis. Quod de dominio iurisdictionis verum esse tradit Socin. cons. 127. & Paul. Castren. cons. 61. volum. 2. Et hoc fundamentum tanquam certum supponit Panormit. 2. p. consil. consilio 6. n. 2. & sequuntur alij multi, quos refert & sequitur Restaur. Catald. tract. de Imperator. quæst. 52. & alij quamplures.

Bartol. affirmat. *Socin.* *Paul. Cast.* *Panormit.* *Catald.*

2. Hæc verò sententia variis modis potest intelligi. Primò quòd Imperatores Romani etiam ante Christi aduentum obtinuerint totius mundi principatum legitimum, ac veram iurisdictionem in vniuersum orbem, quæ postea per successionem, vel electionem deriuata sit ad posteriores Imperatores. Atque hoc modo videtur illam sententiam intellexisse Bart. & nonnulli alij. Nam in eius suasionem adducunt verba Lucæ ca. 2. *Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.* Et verba Christi Matth. 12. & Lucæ 20. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Nam illis verbis Christus videtur approbasse imperium Cæsaris, quod Lucas dixit esse in vniuersum orbem. Vnde in l. *deprecatio*, ff. ad leg. Rhodi. de iactu, Imperator dicit, *Ego mundi dominus.*

Explicatur sententia affirmatiua. *Bart.* *Lucæ 2.* *Matth. 12.* *Luca 20.*

3. Hæc autem sententia si intelligat, Imperatorem Romanum fuisse aliquando verum principem totius mundi, habuisséque supremam iurisdictionem supra omnia regna mundi, est planè falsa, & prorsus sine fundamento excogitata, vt latè ostendit Oldrad. cōs. 96. cuius initium est, *consueuit dubitari*, & Ioan. Igneus in disput. pro suprema potestate Regis Franciæ, & Alciat. in l. 1. C. de summa Trinit. Gloss. 2. & Couarr. in regul. *peccatum*, 2. p. §. 9. n. 5. & 6. Soto lib. 4. de iust. q. 4. art. 2. Ratio autem est, quia Imperator Romanus nec à Deo ipso immediatè potestatem illam vniuersalem in totum orbem consequutus est, nec ab hominibus totius vniuersi electus est primus Imperator Romanorum, vt ab illo potuerint alij succedere cum eadem vniuersali potestate, neque etiam per bellum omnia sibi subiecit, neque vnquam de facto tale dominium vniuersale habuit; ergo nullus cogitari potest iustus titulus talis potestatis, neque vnde originem habuerit, quia illi sunt omnes tituli iustè regnandi, neque alius excogitari potest. Quia homo non habet à se talem potestatem; ergo oportet, vt habeat illam ab alio; ergo vel à Deo, vel ab homine aliquo ex dictis modis: constat enim ab Angelis nō prouenire: nullam enim iurisdictionem in homines habēt.

Refutatur predicta opinio. *Oldrad.* *Igneus.* *Alciat.* *Couar.* *Soto.*

4. Primum ergo membrum certum est, quia modus ille concedendi potestatem regiam supernaturalis esset; non enim spectat ad ordinariam prouidentiam Dei, vt est auctor, & gubernator naturæ; ergo non est asserendus sine fundamento, vel reuelatione; nullibi autem hoc traditum, aut reuelatum est. De solo enim Iudæorum populo legimus, quòd priùs per Moysem, Iosue, & sequentes iudices illum gubernauerit, & postea Saulem primum illorum Regem constituerit. Secūdum membrum per se notum est, quia nec de tali concordia, & consensu nationum totius vniuersi constat, neque humano modo videtur possibilis. Item constat ex historiis, & legibus ciuilibus, Imperatorem Romanum ab ipso populo, & republica tantùm Romana accepisse potestatem, & dominium sui imperij, vt latè refert Couar. in Practic. ca. 1. concl. 3. seu n. 3. Vnde etiam constat tertium membrum: nam Romani nunquam occuparunt totum orbem suis bellis, & imperio; ergo nunquam Romanus populus potuit in suum Imperatorem transferre iurisdictionem in vniuersum orbem, quia ipse populus, aut respublica illam non habebat, & in hoc rerum genere nemo dat quod non habet. Vnde eleganter Prosper lib. 2. de vocat. gent. cap. 16. aliàs 6. *Gratia Christiana* (inquit) *non contenta est, eosdem limites habere, quos Roma, multósque populos sceptro Crucis Christi subdidit, quos armis suis ipsa non domuit.* Cui consonat illud Leonis serm. 1. de sanctis Petro, & Paulo, *Vt latiùs præsideres religione diuina, quàm dominatione terrena.* Confirmatur, quia ipsimet Imperatores fatentur, esse aliquos populos sibi non subiectos. l. *mercatores*, C. de commerciis, vbi regnum Persarum dicitur non fuisse subiectum Romanis, & in l. 2. C. de offic. Præfe. Prætorio Africæ, dicit Imperator, pacem cum Persis in perpetuum confirmasse, & in l. *postliminium*, ff. de captiuis, fit mentio Regum, & populorum, qui liberi erant à Romano imperio, id est, in quos Romanus Imperator non habebat potestatem.

Couar. *Prosper.* *Leo Papa.* *L. mercat.* *L. postlimi-nium.*

5. Alter ergo sensus illius sententiæ esse potest, vt saltem post Christi aduentum Imperator habeat vniuersalem iurisdictionem legislatiuam in totum orbem, non iure sanguinis, belli, aut alio humano titulo, sed speciali institutione Christi. Et hoc etiam sentit Bart. in Extrauag. *ad reprimendum*, verb. *totius orbis*, & Castald. d. q. 52. n. 10. & sequent. Sed in hoc etiam sensu illa sententia probabilis non est. Quia nec talis institutio est immediatè à Christo, nec per Pontificē. Prior pars patet ratione suprà facta, quia Christus nullibi contulit immediatè, & per se temporale rerum dominium, aut iurisdictionem hominibus; ergo nec Imperatori illam tribuit. Vbi enim est vestigium aliquod talis institutionis, vel in Scriptura vel in Ecclesiastica traditione? In his autē rebus (vt dixi) quæ supernaturales sunt, nihil credendum est, quod diuinitus reuelatum non sit, & sufficienter nobis propositum. Vnde manifestum est, post Christi ascensionem, & Euangelij prædicationem non statim defecisse reliqua terrena regna, vel imperia. Neque Imperatorem Romanum cœpisse latiùs dominari, quàm antea imperarat. Neque Regem Persarum v. g. vel Reges Indorum, aut Iaponiorū, vel Chinæ, vel alios similes suam supremam potestatem temporalē amisisse. Altera verò pars de institutione mediata, & per Pontificem probatur ex dictis. Quia ostensum est, Christum non dedisse Pontifici potestatem directam in temporalibus; ergo nec Pontifex ipse potuit illam per se conferre, quia non potest alteri iurisdictionem communicare, quam à Christo non recipit. Potestas autem indirecta, quam Pontifex habet circa temporalia, eadem est cum spirituali, vt ostendimus; sed Pōtifex non communicat Imperatori spiritualem potestatem, vt constat; ergo nec temporalem indirectam. Et quamuis illam communicaret, non esset potestas legislatiua directè in materia ciuili, de qua sola potestate nunc tractamus.

5. 2. Sensus predictæ sententiæ. *Reiicitur etiam 2. sensus predictæ sententiæ.*

Sit ergo in primis certum, neque Imperatorem 6.

Roma

Nullum vnũ hominem habere potestatem vniuersalem ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersum orbem.

Romanum, neque aliquem vnum hominem, vel Regem habere potestatem vniuersalem ad ferẽdas leges ciuiles obligantes vniuersum orbem. Rationes enim factæ de Imperatore Romano, de quocumque alio Rege, vel Principe humano procedunt maiori efficacia. Neque vllus auctor est, qui de alio principe extra Romanum Imperatorem id cogitauerit, quia de cæteris nulla esse potuit suspicionis vmbra. Nec verò pro Imperatore Romano quidquam faciunt quæ ex Euangelio afferuntur. Nam in primis in verbis Lucæ 2. illa particula *vniuersus orbis*, non significat vniuersum terræ ambitum, aut omnes homines, aut regna, quæ in illo continentur, quia constat, nec totum orbem in hoc sensu fuisse descriptum, nec edictum Cæsaris missum fuisse ad Indos, vel alias gentes, in quibus Præfectos, & Præsides Augustus non habebat. Significatur ergo ibi nomine totius orbis (vt omnes exponunt) per Synecdochem pars illa orbis præcipua, & notissima, & maxima, cui Imperatores Romani dominabantur; & per antonomasiam, orbis appellatur. Vel vt ait Hieronym. Isai. 13. *Idioma est sanctæ Scripturæ, vt omnem terram illa significet prouinciã, de qua sermo est.* Exempla sunt frequentia Daniel. 2. 4. & 5. & sæpe aliàs. Verba autem Christi ex alio loco citata ad summum probant Regibus soluenda esse tributa debita; non verò probant vni Cæsari debuisse omnes homines totius mundi tributum, sed eos tãtùm, qui illi subiecti erant. Addo neque ibi docuisse Christum imperium Cæsaris in Iudæos fuisse legitimum, & iustum: nam ab ea quæstione abstinuit, generatímque respondit, reddendum esse Cæsari quod ei debebatur, id est, siquid ei debetur, vel quod ei debetur iure, aut facto. Nam (vt bene ait Soto loco citato) Christus solum ius naturæ, non peculiare ius Romanorum Imperatorum declarauit. Et ideo licèt ex illis verbis rectè colligatur legitimis principibus soluenda esse iusta tributa: nihilominus inde non constat, quale fuerit ius Imperatorum Romanorum in Iudæos. Vnde licèt admittamus fuisse legitimum (quia licèt magna ex parte per tyrãnidem inceperit, postea nihilominus consensione populorum, & legitima successione, vel electione à subditis acceptata firmatum est) nunquam tamen in totum orbem dilatatum est.

Hieron. Isaiæ 13.

Dan. 2. 4. & 5.

Soto.

7. Tertius sensus illius sententiæ esse posset, vt saltem Imperator Christianus habeat iurisdictionem hanc vniuersalem ad ferendas leges ciuiles in vniuersum Christianum orbem, seu in vniuersam Ecclesiam vbicumque fuerit diffusa. Quam iurisdictionem habuerit, non iure belli, aut electionis, sed institutione Romani Pontificis, & postea per electionem legitimam iuxta ritum ab eadem Sede Apostolica ordinatum. Et hic sensus videri potest verisimilior. Primò quia iura Canonica hoc indicant: constituunt enim Pontificem & Imperatorem tanquam duo suprema capita Ecclesiæ, vnum in spiritualibus, & alium in temporalibus. Vnde in cap. *solitæ*, de maior. & obedientia, comparantur Soli, & Lunæ, & in cap. *duo. 96.* dist. Mundus dicitur principaliter regi auctoritate sacra Pontificum, & regia potestate. Vnde Hieron. cap. *in apibus*, 7. q. 1. in omni ordine dicit esse debere principem vnum, & subdit, *Imperator vnus.* Secundò fauent iura ciuilia Christianorum Imperatorum: nam in leg. 2. de veteri iure enucle. in fine ait Iustinian. *Tertia pars totius mundi accreuit nobis, post Europam enim, & Asiam, tota Libya nostra imperio adiuncta est.* Vnde in l. *cùm multa.* C. de bon. quæ liber. *Imperialis* (inquit) *fortuna omnes superasminet alias.* Et in Extrauaganti, *ad reprimendum*, in principio, *Romanum imperium* (ait) *in cuius tranquillitate totius orbis* (vtique Christiani) *regularitas requieuit.* Tertiò suadetur hoc maximè, quia constat, Imperatoriam dignitatem, vt nunc est in Ecclesia, à summis Pontificibus esse institutam, & ex vi illius Imperatores esse supra omnes Reges, & principes Ecclesiæ; ergo habet iurisdictionem temporalem in totam Ecclesiam. Maior patet ex translatione imperij, quæ à Græcis ad Germanos per Pontificem Romanum facta est, vt constat ex Clement. *Romani*, de iur. iur. vbi etiam dicitur, Imperatorem à Pontifice accipere approbationem, vnctionem, conseruationẽ, & coronationem. Idem sumitur ex cap. *venerabilem*, de electione, vbi etiam dicitur electores imperij à Sede Apostolica habere ius eligendi, & Glossa ibi verb. *In Germanos*, addit, *Sic ergo regnum mundi translatum est ad Teutonicos*, & alia, quæ latè prosequitur, sentiẽs, ex tunc Imperatores Orientis non fuisse verè Imperatores. Vnde probatur consequentia primi argumenti cum minori, quia secluſa iurisdictione, & dominio, nihil habet dignitas imperatoria, in quo regiam excellat.

Translatio imperij à Græcis ad Germanos à Pontifice facta.

Nihilominus dicendum est, etiam in hoc sensu Imperatorem Romanum non habere potestatem legislatiuam in totam Ecclesiam, nec iurisdictionem immediatam in omnes Ecclesiæ prouincias, quæ ad hoc sufficiat. Probatur primò de toto imperio Orientis prout fuit sub Imperatoribus Græcis, & Christianis post translationem Imperij occidentalis ad Græcos. Nam Irene, quæ tunc imperabat, post coronationem Caroli Imperatoris Orientalis mansit, & ad illam Pontifex, & Carolus legatos miserunt ad pacem inter vtrumque imperium conseruandum. Et quamuis postea multi ex Orientalibus fuerint tyranni, & alij hæretici, nihilominus qui fuerunt ritè electi, & catholici, vt legitimi Imperatores habiti sunt, etiam à Romanis, neque vnquam Imperator Occidentalis ius imperij in Orientem sibi vendicauit, aut attribuit, vt ex omnibus historiis constat. Secundò idem est manifestum de principibus, & regibus, siqui fortè extra ditionem Romani imperij regnãtes ad fidem conuersi sunt; vt sunt nunc Iaponij, & alij in India, & possent esse plures, vt Rex Chinæ, &c. In hos enim nullum ius dominandi, vel imperandi habet Romanus Imperator, solùm quia Ecclesiæ membra sunt quia nulla est ratio, vel titulus subiectionis temporalis; sicut ergo antea non erant subditi, ita etiam neque post conuersionem.

8. *Sententia auctoris.*

Tertiò id probatur de Regibus Christianis intra fines antiqui imperij existentibus: nam inter illos multi sunt supremi in temporalibus; ergo in illos, & eorum regna non habet Imperator iurisdictionem, nec potest eos suis legibus obligare. Consequentia clara est, quia repugnat esse supremum, & esse subditum in eodem ordine iurisdictionis. Antecedens patet, primùm in terris ipsis temporaliter subiectis Pontifici: ibi enim ipse habet supremam iurisdictionem temporalem directam, & ita Bart. in dicta Extrauag. *ad reprimendum*, saltem illam partem orbis Christiani excipit. Deinde de regno Galliæ ex cap. *per venerabilem*, qui filij sint legitimi, vbi dicitur Rex Galliæ superiorem in temporalibus non recognoscere. Et licèt Glossa ibi dicat, intelligendum id esse de facto; repugnare videtur textui: nam inde infert Pontifex, *sine iuris alterius læsione*, potuisse se subdere alteri, quàm Imperatori, quod non ita esset, si esset iure Imperatori subiectus. Et ita Glossam illam meritò contemnit Tiraquel. de iure Primog. q. 7. opin. 3. num. 20. & 21. Idem est certum de Rege Hispaniæ, vt ostendit Couar. in reg. *peccatum*, 2. p. §. 9. nu. 9. ex triplici titulo, scilicet, iure belli contra Saracenos gesti, iure præscriptionis & consuetudinis, & ibi refert plures alios auctores. Idémque ferè habet Castald. tract. de Imper. q. 53. numer. 6. 13. & 14. Et Cabed. tom. 1. decis. 211. num. 3. dicens, Reges Hispaniæ habere iura imperij. Idem alij docent de Rege Angliæ, & significatur

9.

Cap. solitæ. *Cap. duo.* *Hieron. Cam in apibus.* *Iustinian.* *L. cùm multa.* *Extrauagans ad reprimendum.* *Bart.* *Cap. per venerabilem Glossa.* *Tiraquel.* *Couar. Reg. peccatũ.* *Castald.* *Cabed.*

catur in cap. *causam*, 2. qui filij sint legitim. & in cap. *nouit*, de iudic. Respublica etiam Veneta eodem iure vti dicitur, & fortasse alia regna; ergo manifestum est non habere Imperatorem supremam iurisdictionem temporalem ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersam Ecclesiam.

10. Quartò est ratio à priori, quia Imperator etiam Romanus non habet directam iurisdictionem temporalem à Pontifice; ergo multò minùs potest illam habere in vniuersam Ecclesiam. Consequentia est clara, quia aliunde illam non habet, vt ostensum est. Antecedens autem patet ex dictis, quia Pontifex non habet à Christo iurisdictionem temporalem nec in vniuersum orbem, nec in vniuersam Ecclesiam, neque in aliquam partem eius ex vi iuris diuini: nam regnum temporale, quod nunc habet, iure humano obtinuit, vt constat; ergo non potuit talem iurisdictionem directam Imperatori conferre per Pontificiam potestatem, sed solùm potuit illud imperium, quod antea erat, ab vna persona in aliam transferre. Vnde hoc sensu verissimum est, regiam potestatem etiam in Ecclesia non ducere originem à Sacerdotali, vt latè, & bene confirmat Vuald. lib. 2. doctr. fidei, cap. 78.

Vuald.

11. *Respondetur oppositæ sententiæ argumento.* Neque iura canonica in contrarium adducta aliquid probant: nam in cap. *solitæ*, quando fit comparatio ad Solem, & Lunam, non est sermo de Imperatore, sed de regia potestate: sic enim dicitur ibi, *Ad firmamentum vniuersalis Ecclesiæ fecit Deus duo magna luminaria, id est, duas instituit dignitates, quæ sunt Pontificalis auctoritas, & regalis potestas.* Quod potest rectè intelligi de regali potestate secundùm se, siue sit in vna persona respectu totius Ecclesiæ, siue in multis respectu diuersarum partium Ecclesiæ. Vnde paulò antea loquendo de Imperatore solùm dicitur, *Præcellit in temporalibus eos, qui ab eo suscipiunt temporalia.* Similiter etiam in cap. *duo sunt*, sermo est de regia potestate, non de Imperatore. Vnde statim in plurali de Regibus dicitur, esse subditos sacerdotibus, qui pro illis sunt rationem reddituri. Denique cap. *in apibus*, solùm probat, in vnoquoque regno debere esse vnũ principem supremum, siue ille sit Imperator, siue Rex. Ad leges ciuiles respondeo in dicta l. 2. de veter. iur. enucle. Imperatorem loqui de mundo, & partibus eius per Synecdochem: nam ex aliis legibus eiusdem Imperatoris, constat, non habuisse sub potestate sua omnes Ecclesiæ prouincias, quę iam erant in mundo, & partibus eius, vt suprà allegatum est. Vt autem Imperialis fortuna tunc diceretur super alias eminere, satis supérque erat, quòd ampliſſimam, & supremam iurisdictionem exercebat in maiorem partem mundi omnibus cognitam. Et ob eãdem potentiam, & protectionem specialem Ecclesiæ, quæ ad illum semper pertinuit, dicitur etiam requiescere orbis Christiani regularitas, id est, pax, & defensio, ac debitus ordo.

12. *Quid habeat Imperator ex translatione imperij.* Ad tertium in summa negatur minor, quatenus dicit, per translationem imperij auctoritate Pontificia factam, Imperatorem esse constitutum supra omnes reges Christianos, propria superioritate iurisdictionis, præsertim ordinariæ, & legislatiuæ, sed ad summum, obtinuisse specialem gradum honoris, & dignitatis ex speciali coniunctione ad Apostolicam sedem, eiusque concessionem. Itaque Imperator Occidentis postquam facta est translatio, & diuisio Imperij, non cœpit habere maiorem iurisdictionẽ temporalem, ac directam, quàm habeant Imperatores Orientales in Occidentis prouincias, quia nec Pontifex illam maiorem iurisdictionem temporalem contulit, nec conferre poterat. Primum patet ex iuribus allegatis, & ex historiis; quæ solùm asserunt, Papam Leonem III. transtulisse imperium, & in illo primum constituisse Carolum Magnum; transferre autem solùm est, dominium, quod Irene v.g. habebat in terris imperij Occidentalis, ablatum ab ea fuisse, & collatum Carolo, vt perpetuò in Occidentali Imperatore eligendo iuxta modum à Pontificibus ordinandum, permaneret; ergo ex vi illius translationis non est auctum illud imperium quoad iurisdictionem temporalem, & directam in eas prouincias Ecclesiæ, in quas antea illam non habeat. Secundum autem, scilicet, hoc aliter fieri non potuisse, patet, quia Pontifex non potest pro suo arbitrio mutare regna, vel subiicere temporaliter ea, quæ libera sunt, sed solùm quando ratio spiritualis boni id postulet per supremam potestatem spiritualem, quæ hoc modo ad temporalia extenditur. Tunc autem nulla erat ratio mutandi ordinem iurisdictionum temporalium regnorum, nec subiiciendi Imperatori regna libera, siquæ erant; ergo non est verosimile potuisse tunc Pontificem tantam mutationem facere, multòque minùs credibile est, id fecisse.

Pontifex non potest pro suo arbitrio mutare regna, sed solũ quãdo bonũ spirituale id petit.

13. Imò existimo, ex vi illius translationis non fuisse additam immobilitatem (vt sic dicam) dominio temporali, seu iurisdictioni Imperatoris. Ac subinde fieri etiam potuisse, vt post illa tempora regna aliqua, quæ tunc non erant omnino libera, fuerint libera effecta, vel per ius belli, vel per legitimam præscriptionem, vel certè per ipsorum Pontificum concessionem ex iusta, & rationabili causa factam. Quia temporalis imperij iurisdictio de se subiecta est his mutationibus, & per solam translationem non est immobilior facta, quia in iurisdictione, vel in dominio non est aucta, nec in se variata, sed solùm in applicatione ad talem personam, & ad talem modum successionis. Accessisse autem videtur Imperatori quidam honoris, & dignitatis gradus, qui licèt simpliciter temporalis sit, indirectè participat excellentiam spiritualis ordinis per habitudinem ad Pontificiam dignitatem. Quia specialiter ordinatus est, vt sit protector, & defensor Ecclesiæ, & Pontificiæ dignitatis, & ideo specialiter coniungitur Põtifici, & ab eo cõiungitur, cõsecratur, & coronatur. Et fortasse in ordine ad eum finem defendendi Ecclesiam, aliquam auctoritatem habet conuocandi, vel mouendi principes Catholicos, vel etiam similem auctoritatem habet ad componendas, & dirimendas dissensiones inter illos, vbi ad vitanda bella, & damna Ecclesiæ necessarium fuerit. Sed siquid habet huiusmodi, à Pontifice id participat; pertinétque ad indirectam potestatem quasi ministerialem, & vicariam Pontificis, non ad directam tẽporalem iurisdictionem: & ita in vsu talis auctoritatis semper à Pontifice pendet; imò sine interuentu Pontificis credo esse valde inefficacem, & vix posse obligationem inducere: in qua re vsui, & consuetudini standum erit. Hæc verò auctoritas quidquid de illa sit, non sufficit ad propriam iurisdictionem temporalem directam, nec ad leges ciuiles ferendas, quod nunc tractamus.

Leonem III. transtulisse imperium in Carolũ Magnum.

CAPVT VIII.

Corollaria ex præcedenti doctrina, quibus potestas Imperatoris, & legum ciuilium iuris communis magis explicatur.

1. *Imperatorem per suas leges obligare posse tantum imperio Romano subiectas terras.* EX dictis concluditur primò, Imperatorem quidem posse leges ciuiles condere; non tamen posse per illas obligare totam Ecclesiam, sed tantùm prouincias imperio Romano subiectas. Prior pars certa est apud omnes, quia Imperator in suis terris est princeps supremus quoad iurisdictionem temporalem directam: ergo maximè ferre potest leges ciuiles. Et hoc constat ex iure communi Cæsareo, quod auctoritate Imperatorum institutum est: eandem enim

enim auctoritatem habet nunc Imperator in terris sibi subiectis, quam olim habebant Imperatores in suo latiori imperio : Imperator autem non solùm hanc potestatem habuit, sed etiam *illi Deus leges subiecit, eámque legem animatam constituit*, vt dicit Iustinian. in Authentica de Consulibus, circa finem. Imò in l. 2. C. de veter. iure enucle. *Soli imperiali auctoritati* (ait) *leges condere, & interpretari esse concessum.* Et idem fere habet in l. 1. & vlt. C. de legib. Loquitur tamen in ordine ad populos sibi subiectos (vt sæpissimè aliis locis declarat) nam in suo imperio se tantùm agnoscebat in temporalibus supremum; eadem ergo potestas nunc est in Imperatore cum eadem proportione. Vnde facilè etiam patet altera pars ex dictis: nam ostensum est, non habere Imperatorem Romanum propriam iurisdictionem temporalem in vniuersam Ecclesiam; ergo non potest totam illam suis legibus obligare, sed tantùm prouincias sibi subiectas.

2. *Prouinciæ subiectæ imperio in duplici esse differentia.*

Quòd siquis quærat, quænam sint hæ prouinciæ nunc subiectæ imperio. Respondeo, in duplici esse posse differentia, quædam sunt, in quibus ipse immediatè dominatur, ita vt nullum alium recognoscant proximum principem, siue sub nomine Regis, siue Ducis, vel alio simili, sed immediatè soli Imperatori pareant tanquam supremo principi. Et in his terris non solùm obligant imperiales leges: verùm etiam nullæ aliæ habere vim possunt, nisi ab ipso Imperatore confirmatæ sint, quia ibi solus ipse habet summam potestatem, quæ ad ferendas leges ciuiles necessaria est, vt in capite sequenti amplius explicabimus. Aliæ sunt prouinciæ, seu terræ Imperatori quidem subiectæ tanquam supremo principi, non tamen tanquam immediato domino; cuiusmodi esse dicuntur multi Ducatus, Marchionatus, Comitatus, vel quolibet alio nomine nuncupentur, Germaniæ, & Italiæ. Nam sunt quidem proprij domini, & principes cum potestate quodammodo regia: nam leges proprias ferre possunt, monetam cudere, & interdum etiam bellum indicere; & nihilominus Imperatorem recognoscunt vt supremum dominum, vel iure feudi, vel alio simili: quia vel ab Imperatore sub illa conditione principatum acceperunt, vel consuetudine introducti sunt cum illa recognitione, & subiectione. Et in his prouinciis obligant etiam leges Imperatorum, quamuis non solæ, quia etiam possunt habere proprias leges à suis propriis principibus latas, quia supponimus habere potestatem gubernatiuam saltem modo supremam quoad immediatum regimen suarum terrarum, & ita quoad hoc æquiparantur regibus iuxta dicenda capite sequēti. An verò isti Principes subiecti imperio, possint suis legibus derogare Imperatoriis legibus, ex modo donationis, vel ex consuetudine colligendum est. Vtroque enim modo potuerunt huiusmodi principatus concedi ab Imperatoribus, vel consuetudine, & quasi præscriptione introduci, scilicet, vel cum obligatione parendi legibus Imperatorum, ita vt proprias condere possint per modum additionis, non per modum derogationis, vel certè cum potestate derogandi illis, solúmque cum obligatione illas seruandi, quamdiu per proprias derogatæ non fuerint. Qualis autem fuerit concessionis modus, vsu ipso maximè constare posse videtur.

An Principes imperio subiecti suis legibus possint derogare Imperatoriis.

3. *Quibus in terris obligāt leges ciuiles iura communia.*

Atque hinc obiter intelligitur, in quibus prouinciis, seu terris Ecclesiæ obligent leges ciuiles, quæ iuris communis dicuntur, & in corpore iuris ciuilis continentur, solámque imperatoriam auctoritatem habent. Dicendum est enim per se, & ex vi talium legum tantùm obligare in terris Imperij, altero ex duobus modis declaratis. In regnis autem supremis, quæ proprios habent principes supremos non recognoscentes superiorem in temporalibus per se, & ex vi sua non obligant: propter rationem factam; quia iurisdictio Imperatorum ibi non obligat, & extra territorium ius dicenti impunè non paretur. Et ita in paucis prouinciis Christianorum seruatur ius ciuile, vt latè refert Gigas tract. de crim. læsæ maiest. libr. 3. quæst. 23. num. 17. & sequentib. Poterunt autem tales leges obligare, quantum per leges talium regnorum acceptatæ fuerint. Sic enim in terris subiectis Pontifici in temporalibus ius ciuile seruatur, vbi canonicum defuerit, non vi sua, sed quia Pontifices ita voluerunt, cap. 1. de noui oper. nunc. Qui textus non de causis temporalibus, sed de Ecclesiasticis loquitur, & quoad hoc seruari debet in tota Ecclesia, quia in his causis vbique subiecta est iuri canonico, & ita etiam vti debet ciuili, quatenus ibi est canonizatum, & fauet cap. *si adiutorium*, dist. 10. In causis autem merè temporalibus solùm habebit locum ius illud in terris temporaliter subiectis Ecclesiæ. Sic etiam in hoc regno Lusitaniæ, quod eisdem titulis supremum est, quibus regnum Hispaniæ ius ciuile per se non obligat, eique per leges regni derogari potest, ac sæpe derogatur: vbi autem deest lex regni, seruatur ciuile, non vi sua, sed ex ordinatione propria eiusdem regni, vt habetur lib. 3. Ordin. tit. 64.

Gigas.

Ius ciuile ex vi sua non obligat in Lusitania.

4. *Leges ciuiles absolutè non sunt in vsu in Gallia.*

At verò in regno Galliæ aliter seruatur, quia non solùm ius proprium præfertur ciuili, sed absolutè leges ciuiles non sunt in vsu, vt testatur Honor. 3. in cap. *super specula*, de priuil. dicens, *In Francia, & nonnullis prouincijs laici Romanorum Imperatorum legibus non vtuntur.* & tradit Bald. cap. vlt. de constit. circa finem. Idémque in Hispania expressè cautum est legibus regni, part. 1. tit. 1. l. 15. & clariùs part. 3. tit. 4. l. 6. ibi, *Por las leys deste libro, e non pro otras*, quibus locis id notat Gregor. Lop. & refert Palacium Rubi. dicentem, Hispanos olim constituisse, vt qui leges Imperatorum allegaret, capite plecteretur. Quod etiam Oldra. consil. 69. Ioann. Andr. & alij referunt Gigas suprà, & Vargas, & Salced. infrà citandi. Item in l. 1. Tauri refertur antiqua lex Regis Alphonsi, quæ ibi confirmatur, & renouatur, in qua declaratur, quo ordine, & modo iudicandum sit per proprias leges Hispaniæ, nulláque ratio habetur iuris ciuilis in ratione legis, ac iuris. Additur verò ibidem, permitti nihilomin⁹ in Hispania, leges ciuiles in publicis Academiis doceri, & interpretari propter earum eruditionem, & sapientiam, non quia per illas iudicandum sit. Et in l. 2. Tauri adduntur illa verba, per leges regni, & non per alias iudicandum esse, & omnia hæc nouissimè confirmantur in noua recopilatione l. 1. ante librum 1. & lib. 2. l. 1. & 2. Ex quibus legibus manifestum est, leges ciuiles in Hispania non habere vim legum, quatenus leges positiuæ sunt. Et ita si irritant contractum, qui per leges Hispaniæ non est irritus, talis cōtractus in Hispania non erit irritus, vel si pro delicto imponunt pœnam, quam non imponunt leges Hispaniæ, non tenebitur iudex ex rigore legis illam pœnam imponere, sed vti poterit prudenti arbitrio, idémque est in aliis dispositionibus, quæ pendent ex potestate iurisdictionis, & voluntate Principis. Quatenus verò illæ leges in multis continent, & declarant ipsam naturalem legem, seruandæ erunt in vi legis naturalis, non in vi legis humanæ, vt rectè notauit Gregor. Lop. suprà ex Panormit. in cap. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, de constit. Item quamuis non contineant naturalem obligationem, nec etiam per se obligent, deseruire possunt per modum exemplarium ad imitandam prudentiam, & æquitatem, quam frequentiùs continent, siue in taxandis pœnis, siue in interpretandis testamentis, in coniecturanda mente defunctí, & similibus.

Honor. *Bald.* *Greg. Lop.* *Palac.* *Oldrad.* *Ioan. And.* *Vargas.* *Salcedo.* *Cap. Ecclesia sanctæ Maria.*

5. *An seruandũ vnquam necessariò ius ciuile in Hispania.*

Addunt verò aliqui, consuetudine receptum esse in Hispania, vt ius ciuile seruetur, vbi leges regni desunt. Ita tenet Burgos de Paz in l.1.Tauri, n.520. vbi etiam Anton. Gom. n. 10. sentit, leges ciuiles habere vim legis in Hispania, deficiente lege regni; non tamen affert ius in quo id fundetur, nec consuetudinis mentionem facit, sed tantùm ait esse communem opinionem. Re tamen vera non habet sufficiens fundamentum: nam constat ex dictis, illas leges ex vi suæ originis non habere vim in Hispania. Constat etiam non accepisse illam ex vi alicuius legis Hispaniæ, imò per illas exclusas esse, vt allegatum est. De consuetudine autem sufficiente, quæ consentientibus Regibus, vel scientibus introducta sit, non constat. *Philipp.2.* Præsertim cùm nouissimè per Philippum II. renouatæ in hac parte sint superiores leges. Nec sufficit, quòd iudices in similibus casibus frequentiùs iudicent per leges ciuiles: nam credendum est, id facere imitatione, non obligatione. Non credo tamen esse consuetudinem puniendi aliquem proprer transgressionem talium legum, si actus non sit, vel contra leges naturales, vel contra leges regni. Et eadem ratione non debent, nec possunt iudices irritare contractum aliquem, eo quòd sit contra ius ciuile, si non sit irritus per leges regni, vel iure naturæ, aut mereatur irritari. *Gregor. Lop. Vargas. Bern. Diaz. Salzedo.* Et ita sensit Gregor. Lopez suprà, & Francisc. Varg. tract. de potestate Pontific. Axioma. 7. n. 10. Bernard. Diaz in Pract. q. 144. circa finem, vbi Salzed. lit. C, alios allegat.

6. *Dubium incidens.*

Ex quibus tandem potest definiri dubium, quod in fine capitis præcedentis huc remisimus, an in regnis non subiectis temporaliter Papæ, nec Imperio, sequendum sit ius Pontificium in materia merè ciuili, seu temporali; vel imperiale, in casibus, qui per proprium ius regni decidi non possunt. Et per vtrũque illud ius diuerso modo deciduntur. Tunc enim ius Pontificium sequendum esse tenuit Ioan. Lupus in repetit. cap. *per vestras*, de donat. inter virum & vxor. in rubr. seu introductione, quem refert, & sequitur Gregor. Lop. in l. 8. tit. 14. partit. 5. nu. 2. & Salzed. suprà, referens plures alios Hispanos Scriptores. Verumtamen hoc intelligendum videtur per modum consilij, & æquitatis. Nam ratio obligationis, aut necessitatis nulla potest assignari. Quia sicut in eo casu absolutè non obligant in hoc regno leges imperiales, ita neque etiam Pontificiæ merè temporales, vt capite superiori dictũ est, & ex hîc dictis cũ proportione patet; ergo etiamsi vtrumque ius, Pontificium, & imperiale concurrant in eo casu, poterit vtrumque omitti, & tertium arbitrium sumi; quia neutrum obligat: ergo etiam erit liberum iudici eligere quod voluerit, si alterum illorum imitari velit. Quin potiùs in legibus huius regni Lusitaniæ cautum est, vt in tali casu iudicium feratur iuxta imperiales leges, licèt Pontificiæ contrarium disponant, lib. 3. Ordinat. tit. 64. Imò additur ibi §. 3. quòd si in aliquo casu ius regni, & imperiale nihil disponit, & per ius canonicum disponitur vno modo, per Glossas autem, & interpretes legum ciuilium alio modo; non sunt canonica iura præferenda; sed Rex ipse consulendus. Igitur in his euentibus, vel id seruandum est, quod iura regni disponũt; vel si nihil disponitur liberum erit eligere, quod iuxta occurrentes circumstantias, rationi, & æquitati magis consentaneum iudicabitur.

CAPVT IX.

Apud quos sit potestas condendi leges ciuiles inter fideles.

1. HÆc quæstio expedienda ferè est ex principiis positis in cap.2.& 3.quia hęc potestas, prout est intra Ecclesiam, eisdem modis, & titulis obtinetur, quibus ex natura rei haberi potest: nihil enim in hoc legimus, fuisse à Christo Domino directè, & per se immutatum, licèt indirectè, & per quandam consequutionem aliquid speciale interdum in Ecclesia fieri possit, vt ex dictis in duobus capitibus proximè præcedentibus facilè intelligi potest.

2. *1.Conclus. Potestatem condendi leges ciuiles esse in omnibus regibus supremis cum partitione accommoda. D.Thom. Bald. Bart. Nauarr. Arist. August.*

Primò ergo constat ex dictis, hanc potestatem esse in omnibus regibus supremis cum partitione accommoda, id est, in vnoquoque pro suo regno. Ita D.Thomas 1.2.q.90.art.3.2.2.q.51.art.2. Canonistæ in cap. *Ecclesia*, de constitut. Bart. & alij in l. vlt.C. de legib. Bald. in cap. 1. de constit. Nauarr. in cap. *nouit*, nota.2.nu.110. Vnde D.Thomas 2.2. q. 50. dixit, Principalem actum regis esse leges condere, & ideo (vt aduertit in discursu illius articuli) eandem prudentiam, quam Arist.6.Ethic.cap.8. legislatiuam appellauit, vocasse propriam prudentiam Principis, id est, regnatiuam, lib.3.Polit.cap.3. Præterea hoc sensit Augusti. tract. 6. in Ioan. cùm dixit, *Diuinum ius in Scripturis habemus, humanum ius in legibus regum.* Et infrà, Quia ipsa iura humana per Imperatores,& *Reges seculi Deus distribuit generi humano.* Et refertur in cap.1.dist. 8. Denique colligitur hæc veritas etiam ex modo loquendi Scripturæ, in qua sæpe cum regia dignitate potestas legislatiua coniungitur. *Prouer 8. Isaiæ 33. 1.Petr.2.* Prouerb. 8. Isai. 33. & sumitur ex 1. Petri 2. Sine *Regi tanquam præcellenti.* Ratio à priori est, quia potestas regia, & suprema translata est à tota communitate perfecta in personam regis, ita vt tota potestas regendi communitatem, quæ in ipsa erat, in Regem transmissa fuerit; sed potestas legislatiua per se primò, & ex natura rei erat in communitate, vt suprà ostensum est; ergo potestas regia legislatiua est. Et cõfirmatur, quia in republica, quæ monarchicè regitur, necessaria est hæc potestas; ergo maximè esse debet in supremo principe, & capite, vt argumentatur Iustinianus in d.l.vlt.C.de legib. *Ratio à priori.*

3. Vnde fit, hanc conclusionem non solùm habere locum in illis Principibus supremis, qui reges nominantur, sed etiam in omnibus, qui non recognoscunt superiorem, quoad subordinationem temporalis iurisdictionis, siue Duces, siue Comites, aut quolibet alio nomine vocentur, quia hæc potestas in iurisdictione consistit, & nulla maior requiri potest, quàm suprema. De Principibus autem Imperatori subditis iam diximus capite præcedenti, habere posse hanc potestatem, si iurisdictio in eo gradu perfectionis illis data sit, & consuetudine, aut alio sufficienti modo id constet. Idémque cum proportione applicari potest ad Principes (si qui sunt habentes aliquo modo supremam potestatem in aliquibus rebus, vt sunt, iudicia ferre, ac terminare sine vlla appellatione, vel supplicatione ad superius tribunal temporale, monetam cudere, &c. etiamsi in aliis regem aliquem recognoscunt, vt superiorem, ac dominum, quia ab illo fortasse sub ea conditione principatum habuerunt. Nam hi etiam iuxta modum, & conditionem potestatis acceptæ, vel poterunt leges ferre, vel in hoc pendere à superiori Rege.

4. *2.Conclus. prædictam potestatem eo modo sub quo translata est per communitatem esse in principe.*

Atque hinc sequitur secundò, etiam in Principe supremo esse hanc potestatem eo modo, & sub ea conditione, sub qua data est, & translata per communitatem. Ratio est clara ex superiùs dictis: quia hæc est veluti conuentio quædam inter communitatem, & principem, & ideo potestas recepta non excedit modum donationis, vel conuctionis. Quis autem ille modus fuerit, si scriptum non sit, ex consuetudine maximè colligendum est: nam ipsamet consuetudo solet esse sufficiens ad dandam iurisdictionem; ergo multò magis sufficiet ad modum illius declarãdum. Et iuxta hoc etiam definiendum est, an requiratur tur con

tui consensus populi ad ferendas huiusmodi leges, quando scilicet, populus per Reges gubernatur. Nam per se loquendo, & iure communi potestas legislatiua propriè est in solo supremo Principe, vt constat ex iuribus, & rationibus addductis: iuxta consuetudinem autem requiri poterit consensus populi saltem quoad acceptationem, de quo infrà videbimus.

5. *3. Conclus. Quid dicendum de principibus non supremis, & magistratibus.*

Tertiò ex his intelligi potest, quid dicendum sit de Principibus non supremis, & magistratibus, seu gubernatoribus, qui à regibus constituũtur. Quamuis enim ex iure ciuili colligi videatur, omnes, qui sunt principales magistratus habentes regimen prouinciarum, posse etiam condere leges ciuiles, quæ prætoriæ, seu ius prætorium appellari solent, de quo extant plures tituli in iure ciuili: nihilominus de facto non possumus aliam regulam assignare, nisi concessionem, vel permissionem Principis supremi. Tantam enim potestatem ad hunc actum habent inferiores, quantam eis concedit supremus Princeps, quia in illo est independenter; in aliis verò cum dependentia ab ipso. Cùm autem hæc potestas iurisdictio sit, sicut iurisdictio haberi potest vel ordinaria, vel delegata, ita etiam hæc potestas: nam eadem est ratio; nihil enim obstat, quominus hæc potestas delegabilis sit. Quando autem vno, vel alio modo concedatur ex institutione officij, vel muneris iuxta leges vniuscuiusque regni, vel ex consuetudine, vt dixi, vel ex priuilegio, aut speciali voluntate, & concessione principis accipiendum est. Vnde constat in Hispania non posse Duces, Marchiones, Comites, & similes dynastas leges ferre, quia soli Regi hæc potestas reseruata est. Nam in l. 12. tit. 1. partit. 2 expressè dicitur, Principes regni subditos Regi, non posse leges ferre. Estque consentaneum legi naturali, & iuri gentium, vt rectè deducit D. Thomas q. 90. ar. 3. & ibi cæteri Theologi. Et vsus etiam huius regni id seruat. De quo videri potest Azeb. in leges Hispan. lib. 2. cap. 1. Gregor. autem Lopez conatur aliter illam legem interpretari, vel limitare; sed non est necessaria alia limitatio, præter eam, quam ponit lex ipsa, scilicet, nisi eis fuerit per leges specialiter concessum, vt dicemus etiam in vltimo dubio huius capitis: nam quoad hoc eadem est ratio de his potestatibus, quæ de ciuitatibus regni, de quibus ibi dicemus.

L. 12. In Hispania principes inferiores rege non posse leges ferre. D. Thom. Azeb. Greg. Lop.

6. *Quid de communitatibus quæ per se ipsas gubernantur, dicẽdum. l. omnes populi.*

Quartò concluditur ex dictis, potestatem hanc legislatiuam etiam esse in illis communitatibus perfectis, quæ per se ipsas, & non per Reges gubernantur, siue aristocraticè, siue populariter regantur, illud intelligendo cum proportione, & partitione accommoda. Ita sumitur ex l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. & ibi docent omnes. Et ratio est etiam manifesta, quia hæ communitates in se retinent supremam potestatem gubernatiuam, cùm non transtulerint illam in aliquem principem; ergo per illam possunt sibi leges condere. Vnde fit, idem dicendum esse cum proportione de illis rebus publicis, quæ supremam in se potestatem retinent, vt Veneta, Genuensis, & similes: quæ licèt sibi vnum ducem, vel principem eligant, non tamen in eum transferunt omnem potestatem; ideo in illis regimen est mixtum, & suprema potestas neque est in principe solo, neque in sola communitate, vt ab illo distinguitur, sed in toto corpore cum capite. Atque eodem modo in toto ipso residet potestas leges ferendi, ita vt nec communitas sine Principe, nec Princeps sine communitate illas ferre valeat. Posset tamen respublica eligere Principem cum huiusmodi potestate, & tunc quoad actum ferendi legem habebit regimen monarchicum, & ita Princeps solus tunc posset leges validas condere.

7. Duo verò hîc supersunt dubia explicanda, vnum circa singulares personas, aliud circa communitates.

A Primum ergo est, an hæc potestas legislatiua ciuilis possit esse in fœmina, seu Regina hærede regni. Quãdo enim solum habet illud nomen, & dignitatem propter matrimonium cum Rege, certum est non habere ex vi illius potestatem ferendi leges, quia illa non est dignitas iurisdictionis, sed tantùm honoris. Vnde non solùm nõ habet potestatem legislatiuam, verùm etiam nec aliquam propriam gubernationem, nisi ei specialiter concedatur. Difficultas ergo manet quando mulier est hæres, & per se, ac ratione propriæ successionis regina effecta est. Videri enim potest nihilominus actum ferendi legem excedere facultatem, & capacitatem fœminei sexus. Dicit enim Paul. 1. Timoth. 2. *Docere mulieri non permitto, nec dominari viro; sed subillius esse potestate*, vt additur 1. Corinth. 11. ergo multò minùs potest leges ferre, & hũc actum, qui supremi dominij est, in totam virorum communitatem exercere. Et confirmatur: nam in l. *fœminæ*, ff. de regul. iur. dicitur, fœminas ab omnibus officiis ciuilibus, vel publicis remotas esse, & ideo nec iudices esse posse, nec magistratus gerere: multò ergo minùs possunt imperare, vt infert August. lib. quæstionum noui & veteris Testamenti, q. 45. & refertur in cap. *mulierem*. 33. q. 5.

1. Tim. 2. 1. Cor. 11. L. fœmin.

8. *Reginam regni dominam posse leges cõdere.*

Nihilominus certum est, Reginam dominam regni posse leges condere perinde ac Regem. In duplici autem statu potest hæc Regina considerari, primò in statu libero à matrimonij vinculo, vel quia nondum nupsit, licèt regnum possideat, & gubernet, vel quia vidua est. Secundò potest considerari in statu matrimonij. De priori statu est res manifesta, & extra controuersiam. Quia supponimus esse verè dominam regni; ergo habet in se potestatem regiam, quæ legislatiua est, & tunc in vsu eius à nullo superiore pendet, quia ex se nullum habet in temporalibus, vt supponitur, nec per matrimonium illum assumpsit, vt etiam ponitur; ergo potest liberè vti illa potestate, & leges ferre. Item aliàs contra rationem esset, & contra legalem iustitiam, ius regni, & dominium fœminæ conferre, quia contra rationem est, ei potestatem dare, qui non potest eius actum potissimum exercere. Tandem fœmina capax est iurisdictionis etiam Regiæ, vt supponitur in cap. *ex parte*, 2. de priuileg. & sumitur in ca. *dilecti*, de arbitr. vbi id notat Innoc. & Abb. n. 1. & 3. inde infert, fœminam habentem regnum posse, si velit, per se causam cognoscere, & ferre sententiam, & iurisdictionem in subditos exercere. Et idem tradit Anton. Corset. tract. de potestate Regis, p. vlt. q. 98. n. 58. ergo quando fœmina habet iurisdictionem supremam, poterit illa vti ad leges ferendas, quia est eadem ratio, nec est aliquid, quod specialiter impediat. Nam defectus scientiæ, & prudentiæ per sapientum consilium suppleri potest, vt notant dicti Auctores: & ita quoad hoc eadem est ratio de cæteris actibus iurisdictionis.

c. ex parte. c. dilecti. Innocent. Abbas. Anto. Corset.

9. Neque contra hoc obstant citata verba Pauli: nam ille loquitur de doctrina fidei, & de modo publicè illam tradendi, & concionandi in Ecclesia: de hoc enim ibi tractat, & magis declarat. 1. Corinth. 14. dicítque, id fœminæ non permitti, non tam propter incapacitatem (hæc enim posset sæpius non deesse) quàm propter honestatem, & decentiam. Quæ ratio non habet locum in actu ferendi leges; potest enim ex parte ferentis legem secretè, & cum summa decẽtia fieri, etiamsi lex ipsa publicè postea promulganda sit. Alia autem verba Pauli propriè intelliguntur de fœmina matrimonio coniuncta respectu mariti, de qua statim dicemus. Nec valet argumentum à simili, quòd sicut mulier non potest dominari marito, ita nec possit dominari suæ reipublicæ, quia in ordine ad vsum matrimonij, & regimen familiæ, mulier est natuturaliter inferior, ac subdita: in ordine autem

1. Cor. 14.

ad regimen ciuile nihil est ex lege naturæ statutum, sed respublica potuit transferre potestatem in fœminam, vel in Regem, cum ea conditione, vt ei posset fœmina succedere. Nec denique obstant leges ciuiles, seu iura humana, quia loquũtur de fœminis communibus (vt ita dicam) seu non habentibus propriam iurisdictionem; secùs verò esse de fœminis præcellentibus, & præsertim regnis supremis, quæ sunt supra ipsum ciuile ius; neque illas comprehendere potest in his, quæ illarum potestati repugnant.

10. Nonnulla maior dubitatio est de Regina habente maritum, qui ratione matrimonij rex appellatur, & vt rex honoratur, & obeditur. In qua re communis sententia Iurisperitorum est Reginam etiam post contractum matrimonium retinere, & regnum, & liberam regni administrationem, ac subinde potestatem, & vsum ferendi leges. Præcipuus auctor huius sententiæ fuit Bald. in cap. *significauit*, de rescript. quem sequitur Tiraquel. de nobilit. cap. 18. n. 3. referens Decium, Alciat. & alios. Idem Martin. Garatus tract. de Principib. q. 176. Gregor. Lop. in l. 1. Gloss. 9. & in l. 9. Gloss. 4. t. 1. p. 2. Ratio Baldi fuit, quia Regina per matrimonium non transfert regnum in maritum, illud à se abdicando; nec etiam illud ita confert marito, vt æquè maneat in vtroque, nec retinet proprietatem in se, & administrationem præbet marito; ergo in se sola vtrumque retinet, scilicet, potestatem, & administrationem, & ita per se potest sicut antea iurisdictionem exercere, ac proinde leges ferre. Consequentia clara est. Antecedens probatur quoad singulas partes. Prima ergo pars probatur, quia regnum non potest alienari; neque in dotẽ dari, vt ait Baldus, & ratio esse videtur, quia est veluti officium, & onus personale à regno collatum, & ideo nõ potest in alium transferri sine consensu regni, vel nisi iuxta cõditionem inclusam in ipsa regni institutione, quæ solet esse, vt transferatur per electionem, vel successionem, non verò per alium modum alienationis. Adde, talem alienationem, seu translationem regni in maritum, nec fieri voluntate Reginæ, vt constat, nec aliquo iure, quia nec tale ius est naturale, vt per se notum est; nec de humano constat, nec posset ad hoc cogere Reginam supremam dominam, quæ potestatem habet supra tale ius. Maximè quia nec in dominiis inferioribus, nec in aliis bonis per matrimonium amittit vxor dominium suorum bonorum, & illud in maritũ trãsfert, sed ad summũ administrationem. Denique aliàs, etiamsi talis Regina moreretur sine liberis, maritus retineret dominium regni, quod est apertè falsum.

Bald. Tiraquel. Alciat. Martinus Garatus. Greg. Lop. Glossa.

11. Secundum membrum antecedentis probari solet, quia est contra rationem naturalem, vt idem regnum sit æquè in duobus, quia esset vnum corpus habens duo capita, quod est monstrosum, & rectæ gubernationi regni valde pernicioſum. Quia si inter se dissentirent, nihil fieret, nec pateret via, aut modus definiendi, quid agendum, vel præcipiendum esset. Vnde facilius posset esse gubernatio per tres simul, vt posset maior pars vincere, quàm per duos tantùm, nisi inter eos alter aliquo modo procederet, & qualitate vinceret in casu discordiæ, vel nisi in hoc haberent aliquam vicissitudinem, aut alio medio vti tenerentur, vt sortibus, vel compromissione, vel adiunctione alicuius tertij suffragij. Sed quidquid sit de possibili, certum est hoc non posse fieri in præsenti casu, etiamsi regina vellet, quia esset mutatio magna in regno, & in modo monarchiæ eius, quæ sine consensu regni fieri non potest. Item illa multiplicatio duorum etiam illo modo facta esset magnum grauamen & præiudicium subditorum; ergo fieri non potest, etiam vi matrimonij. Denique ad hoc, & superius punctum confirmandum valet axioma commune Iurisperitorum, quòd suprema Principis potestas nec abdicari potest, nec minui, de quo videri possunt, quæ congerit Franc. Vargas tractat. de potestate Pontif. in principio.

Franciscus Vargas.

12. Tertium item membrum patet, quia eadem ferè est ratio de administratione, quæ de dominio & proprietate. Nam duobus modis posset hoc intelligi. Vnus est, vt illa administratio ita esset in rege, vt solus, ac repugnante vxore posset leges condere & alios actus gubernationis exequi, & hoc planè esset quædam alienatio regni, eiúsque translatio in alium saltem ad vitam, seu durante vinculo matrimonij: hæc autem fieri non potest sine consensu regni, & ad illam applicari possunt omnia dicta in primo mẽbro. Accedit, quòd in hoc non est cõparandum regnum cum aliis bonis, seu cum administratione dotis, quia regnum est veluti quoddam officium, quod incumbit propriæ personæ, cui confertur, & non tam est propter ipsam, quàm propter eos, qui regendi sunt, & ideo non potest rex, vel regina tale onus à se separare, nec in alium transferre, etiam quoad vsum, vel administrationem, ita vt non maneat apud ipsum suprema potestas, & obligatio regendi; nõ ergo transferri potest illo modo administratio regni in regem ratione matrimonij. Alter modus est, vt regina haberet quidem administrationem, sed dependentem à rege, ita vt sine eius consensu, vel illo repugnante, non posset leges ferre, & aliter iurisdictionem suam exercere. Et hoc etiam dici non potest, quia incidimus in omnia incommoda, quæ in secundo membro tacta sunt: nam vel sequeretur continua perplexitas, & diuisio, vel oporteret vxorem cedere marito, quod esset sua iurisdictione priuari. Vnde sicut non potest regina suam administrationem à se auferre, inuito regno, ita nec potest illam minuere, nec facere, vt suprema in suo genere non sit; ergo non potest facere vsum eius dependentem à consensu mariti.

Regnũ est veluti officium quod incumbit propriæ personæ cui confertur.

13. Sed contra hanc communem sententiam obiici potest lex Hispaniæ 9. tit. 1. part. 2. vbi in principio dicitur, quatuor modis posse iure obtineri dominium regni, & nomen regis. Et postea dicitur, tertium modum esse per matrimonium, quando aliquis priuatus ducit vxorem Reginam, & regni hæredem; ergo tunc vir obtinet iure dominium regni; ergo apud ipsum est potestas legislatiua, non apud reginam. Et confirmatur, quia aliàs maritus esset vxori subditus, ac subinde teneretur parere eius legibus, & consequenter etiam personalibus præceptis, vt v. g. teneretur bellum gerere, præcipiente vxore, & similia, quæ videntur esse contra debitum naturæ ordinem, & contra sententias Pauli suprà citatas. Confirmatur secundò, quia maritus habet ius, & potestatem gubernandi vxorem in omnibus actionibus suis, & corripere illam non solùm in rebus ad se pertinentibus, sed absolutè in omnibus, quæ aduersantur bonis moribus, qua ratione multi censent, posse maritum omnia vota vxoris irritare; ergo etiamsi vxor sit regina, habet maritus potestatem, & superioritatem in omnes actiones eius, etiam in eas, quas exercere potest, vt regina est; ergo necesse est, vt regina pendeat à marito in vsu, & administratione suæ iurisdictionis.

Lex Hispaniæ 9. tit. 1. part. 2.

14. Propter hæc fortasse, & similia Montaltus, vt refert suprà Greg. Lop. dixit in eo casu iurisdictionem reginæ, seu administrationem eius transferri in maritum regem. Et Palac. Rubi. quem etiam refert, dixit, secundùm leges Hispaniæ administrationem regni esse in vtroque. Sed, vt idem Gregor. notat, nulla est lex in Hispania, quæ hoc disponat, nec esset conformis rationi, vt probatum est. Ad legem ergo citatam respondetur, in eadem contineri limitationem, & declarationem, quia in illo tertio modo obtinendire

Montaltus. Greg. Lop.

Palac. Rubi.

di regnum solùm dicit, ratione coniugij cum regina, posse maritum vocari regem quod est consentaneum rationi naturali, quia vir, & vxor ita fiunt vnum ratione matrimonij, vt honores, & dignitates sibi communicent. Et quamuis communiter soleat vir, quia caput est, trahere vxorem ad participationem conditionis suæ, siue nobilitatis, siue ignobilitatis, vt statuunt plures leges ciuiles, quas latè refert Tiraq. d. c. 18. n. 1. & 15. nihilominus, quando tanta est excellentia vxoris, quanta est in regina, illa trahit ad se virum, vt illi communicet nomen, & honorem suæ dignitatis, vt idem auctor prosequitur à n. 39. Hoc ergo solum est, quod per illam legem Hispaniæ statuitur. Et quia nomen illud regis vacuum non est, dicitur etiam vir per matrimonium consequi dominium regni, non quoad iurisdictionem propriam, sed per quandam communicationem cum regina, ratione cuius vt dominus habendus est, & honorandus vt rex. Imò probabile est, si aliquid disponat circa regimen regni, vel legem ferat, & regina videns taceat, parendum illi esse, quia regina tacendo censetur illi consentire, vel committere vices suas: quamuis in hoc consuetudini, & communi modo sentiendi regni standum videatur.

Tiraq.

15. Ad primam confirmationem respondetur, concedendo, in his, quę pertinent ad communem reipublicæ gubernationem, regem in eo casu esse subiectum reginæ, quia re vera illa sola est suprema domina quoad iurisdictionem politicam, vnde sola est caput: rex autem est membrum illius reipublicæ; sub ea ergo ratione subditum esse necesse est. Vnde non est dubium quin obligetur legibus à regina latis, neque hoc est mirum, quia infrà ostendemus, etiam ipsum legislatorem obligari suis legibus: & verisimile est, in hoc æquiparari virum vxori, quia tanquam vnum reputantur, argumento sumpto à fortiori ex l. *Princeps*, ff. de legib. Neque hic modus subiectionis viri ad vxorem est contra rationem, aut contra verba Pauli, quia sub diuersis rationibus, & in ordine ad diuersos fines, fieri potest, vt vir quatenus habet potestatem iure coniugij, sit superior vxore etiam regina in his, quæ spectant ad vsum matrimonij, gubernationem familiæ, custodiam vxoris, educationem filiorum, &c. Vxor autem quatenus regina, sit superior in ordine ad politicam gubernationem. Et iuxta hæc dicendum etiam est ad secundam confirmationem, virum non habere absolutam potestatem in vxorem, sed tantùm in ordine ad œconomicum regimen, vnde nō potest disponere ad libitum de omnibus actionibus eius, nec vota eius indiscriminatim irritare, sed tantùm ea, quæ sibi, vel suæ familiæ, aut priuato regimini præiudicant, & ideo non oportet, vt in eo casu actiones regiæ potestatis vxoris à marito in rigore pendeant; quanuis ex quadam honestate debeat vxor etiam in his consilium mariti magni facere.

L. Princeps.

Maritum reginæ subdi illi quoad politicum regimen, in œconomico verò esse superiorem.

16. Aliud dubium pertinens ad communitates est, an quælibet ciuitas possit veras leges condere. Diuiduntur autem ciuitates secundùm ius ciuile in maximas, maiores, & minores, iuxta l. *si duas*, ff. de excusat. tutor. Maximæ dicuntur in illa lege illa, *quæ sunt metropoles gentium*. Vbi Glossa declarat, nunc esse eiusmodi omnes ciuitates Archiepiscopales, quia habent metropolitanum, sic enim Archiepiscopus appellatur. Maiores autem dicuntur ibidem, *quæ habent forum causarum*; oportet enim vt ciuitas habeat iurisdictionem, & specialem auctoritatem, & modum se gubernandi. Et ita populi, in quibus sunt Episcopales sedes, sunt ex his ciuitatibus, quanuis non sit de ratione ciuitatis, etiam propriè dictæ, vt habeat Episcopum, vt notauit Panorm. in cap. *pernicioſum*, de offic. ordin. num. 1. & latè Bart. in Extrau. *qui sint rebelles*, verbo, *Lombardiæ*, quia ciuitates antiquiores sunt Episcopis; ergo Episcopus supponit ciuitatem, non facit; imò olim non in pluribus ciuitatibus, sed solùm in frequentioribus erant Episcopi. Minores verò ciuitates dicuntur illi populi, qui sub ciuitatibus sunt, & ab illarum foro iudicantur. Quæ nunc non vocantur ciuitates, sed villæ, vel castra.

An quælibet ciuitas possit condere leges. L. si duas.

Quæ ciuitates dicendæ maximæ, maiores, minores.

Panormit. Natal.

17. De populis ergo huius tertij gradus videtur res clara eos non habere potestatem ferendi proprias leges. Ita docet Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iust. & iur. in principio. Et ratio est, quia suprà ostensum est, non posse ferre legem, qui non habet iurisdictionem, imò nec quancumque sufficere, sed valde superiorem, vt mox etiam explicabimus; sed hi populi iurisdictionem talem non habent, quia nec forum causarum habent, vt supponitur in d. l. *si duas*, vel certè si aliquem modum iudicij habent; est tantùm in leuibus causis, & cum magna subordinatione ad forum ciuitatis, vel similem superiorem iudicem; ergo non est verisimile habere hos populos potestatem condendi leges. Et hoc ex aliis duobus membris magis constabit. Adhibet autem exceptionem Bart. dicens, posse facere statuta de his, quæ pertinent ad suorum bonorum administrationem. Sed non est necessaria limitatio. Nam talia statuta si non sint confirmata ab habente potestatem, non possunt habere vim, & rationem legis, quia de ratione legis positiuæ est, vt procedat ab habente iurisdictionem, vt superiori libro ostensum est. Poterunt ergo esse, vel pacta quędam inter eos, qui sunt de communitate, vel præcepta humana temporalia, sicut sunt præcepta patrisfamilias in domo sua, teste D. Thoma q. 90. ar. 3. non tamen poterunt habere legis perpetuitatem, ac virtutem.

17. Conclusio. Minores ciuitates non habere potestatem ferendi proprias leges.

Bart.

D. Thom.

18. De Ciuitatibus autem maximis videtur frequentius receptum, posse condere leges. Nam in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iure, dicitur, vnumquenque populum posse sibi ius constituere. Quod etiam habetur in §. *ius autem ciuile*, Instit. de iure natur. gentium, &c. ergo maximè debet habere locum in his populis, qui sunt metropoles ciuitatum. Et iuuat quod dicitur in l. 9. ff. de legib. *Non ambigitur senatum ius facere posse*. Veruntamen nulla specialis ratio in rigore inuenitur in his maximis ciuitatibus magis quàm in maioribus, quæ respectu illarum minores sunt; quod attinet ad potestatem ex vi iuris, licèt in facto, & consuetudine possit assignari aliquod discrimen, vt dicemus. Igitur absolutè de omnibus propriis ciuitatibus est communis sententia, posse condere ius municipale, quod propriis legibus constet. Dummodo sint tales leges de materia proportionata vnicuique ciuitati, id est, propria illius, & non communi cum aliis, nec contra bonos mores, nec reseruata Principi, aut iuri ciuili contraria. Ita ferè Abb. in c. *quod clericis*, de foro compet. num. vlt. vbi in eandem sententiam refert Ioan. Andr. & Speculat. Videtur etiam idē sentire Syluest. verb. *lex*. q. 4. Sed re vera non persistit in illa. In eam etiam inclinat Gregor. Lop. in l. 12. tit. 1. partit. 1. Saltem quoad eas leges, quæ spectant ad rerum vniuscuiusque ciuitatis administrationem. Probari autem solet præcipuè hæc sententia ex dicta l. *omnes populi*, quæ loquitur indistinctè (vt expēdit Panormit.) & ideo de omnibus ciuitatibus intelligenda est. Idem probat §. *sed naturalia*, Insti. de iure natur. ibi, *Ea, quæ ipsa sibi quæque ciuitas constituit*. Et in §. *ius autem*, dictum fuerat, tale esse ius vniuscuiusque ciuitatis, vocaríque ius ciuile quasi ius proprium ipsius ciuitatis. Ratio reddi potest, quia vnaquæque ciuitas indiget hac potestate, quia per solum commune ius non potest sufficiēter prouideri necessitatibus omnibus, quæ in diuersis locis pro eorum varia qualitate, & dispositione occurrunt; ergo oportet, vt hoc suppleatur per ius municipale. Confirmatur: nam

L. omnes populi.

Lex 9.

Abbas.

Sylvest. Greg. Lop.

Panorm.

quælibet ciuitas censetur communitas perfecta secundùm Arist. ergo per se potest leges condere; sed circa res proprias meliùs potest vnaquæque ciuitas statuere; ergo rationi consentaneum est, vt illis fuerit relicta hæc potestas, quæ spectat ad rerum propriarum administrationem.

19. *Bald. Syluest.* Sed in hoc puncto probanda videtur doctrina Baldi in dicta l. *omnes populi*, quam etiam refert, & sequitur Sylvest. suprà, videlicet, vnamquamque ciuitatem tantum habere de potestate condendi legem, vel statutum, quantum habet de iurisdictione. Et ratio sumitur ex dictis, quia potestas condendi leges (vt lib. 1. cap. 8. & lib. 2. c. 1. dixi) iurisdictionis est; ergo pro mensura iurisdictionis, quam ciuitas habuerit, iudicandum erit de hac potestate. Vnde ad hanc resolutionem, per se loquendo, non multum refert distinctio de maxima, vel maiori ciuitate, quia fieri potest vt ciuitas secundi ordinis habeat hanc iurisdictionem, & nō maxima ciuitas. Potiùs ergo spectandū est, an ciuitas retineat in se aliquam potestatē supremæ reipublicæ, & per illā seipsam gubernet, vel illam transtulerit simpliciter in aliquem principem, vel quolibet alio iusto titulo translata sit. Omnis ergo ciuitas prioris ordinis potest sine dubio condere leges, quia habet supremam iurisdictionem iuxta principia posita in priori libro. Et de his populis liberis loquitur dicta l. *omnes populi.* Nam loquitur de iure ciuili prout condistinguitur à iure gentium: ius autem ciuile illo modo sumptum non est tantùm ius municipale, seu particulare alicuius populi, sed est quodlibet ius proprium vnius gentis, vel prouinciæ, vel regni, vel cuiuslibet communitatis habentis supremam iurisdictionem temporalem. Tamen, quia hoc ius cœpit à ciuitatibus supremis, & ab illis nomen sumpsit, ideo in dicta lege dicitur esse proprium vniuscuiusque populi, *qui legibus, & moribus regitur*, id est, qui potest sibi proprium ius constituere præter illud, quod omnibus gentibus est commune; loquitur ergo de populis liberis, vt erant Romanus, Athenienſis, & similes, in quibus posuit exemplum Imperator in §. 2. & 3. Instit. de iure naturali, gentium, & ciuili. Et de eisdem liberis populis locutus est etiam Isidor. in cap. *ius ciuile*, dist. 1. vt *Cardinal. Alexand. Decius.* ibi notat Cardin. Alexand. & Decius in cap. *Ecclesia*, de constit. n. 24. Loquuntur enim illa iurā de populis secundùm se spectatis, & secundùm suam primæuam naturam.

20. At verò omnis ciuitas siue maior sit, siue maxima, quæ subdita est supremo Principi, in quem populi potestas translata est, iam non potest condere leges per se sola, ex vi solius potestatis propriæ, quia iam se abdicauit potestate necessaria ad ferendas leges perpetuas & ad commune bonum ordinatas; oportet ergo vt vel à principio in creatione sui principatus sub tali conditione, vel limitatione collata fuerit Principi potestas, vt ciuitas posset nihilominus per se statuere de rebus ad suam peculiarem gubernationem, & administrationem pertinentibus; vel certè vt postea ex particulari Principis concessione talem potestatem receperit. Et de quolibet istorum modorum constare poterit vel priuilegiis antiquis, vel ex communi iure talis regni, vel, quod est frequentius, vsu, & longa consuetudine. Extra hos verò casus necesse est, vt statutum ciuitatis subditæ per suum superiorem expressè, vel tacitè confirmetur, vt habeat rationem legis, sicut in §. *constat*, Instit de iure naturali, dicitur, Plebiscita cœpisse habere valorem legum per legem Hortensiam, scilicet, quia consentiente senatu illa facultas plebi data est. Idem ergo requiritur cum proportione in quacumque communitate, quæ non est suprema. Et hoc etiam significatur in l. 3. C. de legibus, ibi, *Nec ijs, quæ specialiter quibusdam concessa sunt ciuitatibus, vel prouincijs, vel corporibus*, &c. Vbi clarè supponitur omnes terras subiectas imperio indigere concessione Imperatoris ad statuēdas proprias leges, quod non solùm de ciuitatibus maximis, sed etiam de prouinciis, & in vniuersum de corporibus mysticis traditur. *L. 3. C. de legibus.*

21. Solùm constitui potest differentia inter maximas ciuitates, & inferiores, quia verisimilius est potestatem hanc concedi maximis ciuitatibus potius quàm inferioribus, quamuis in vtrisque necessarium sit, vt de tali concessione, vel potestate sufficienter constet aliquo ex dictis modis. Nam ex iure communi non constat etiam pro ciuitatibus maximis subiectis Imperio, quia nec Iureconsultus Caius in dicta l. *omnes populi*, de his populis loquutus est, vt dixi, nec ipse poterat populis subiectis illam facultatem dare, vt per se constat. Nec etiam Iustinian. Imperator in eo sensu illam legem acceptauit in §. 2. Instit. de iure natur. quin potiùs in l. vlt. C. de legib. expressè dixit, *In præsenti soli Imperatori leges condere concessum est*, vtique in suo imperio, & ex vi ordinariæ potestatis. Atque idem cum proportione est in regno Hispaniæ, vt statuitur in dicta l. 12. tit. 1. part. 1. vbi etiam Gregor. Lop. refert. Pragmaticam specialem hoc statuentem, quæ hodie habetur in lib. 7. nouæ recopilat. tit. 1. l. 8. & idem significatur in legibus huius regni Lusitaniæ lib. 3. tit. 75. §. 1. Vltimò inquiri hîc poterat, an hæc potestas ferendi leges ciuiles delegabilis sit. Sed in hoc nihil occurrit addendum his, quæ in libro superiori cap. 4. in fine diximus. *Caius. Iustinian. Greg. Lop.*

CAPVT X.

Vtrùm potestas ferendi leges ciuiles pendeat ex fide, vel moribus Principis.

1. *Hæresis Vualdl. Vuicleph. Ioan. Hus. Castro. Armacanus.* HAnc quęstionem moueo propter hæresim Vualdensium (vt refert Castro verb. *potestas*) quos Vuicleph. & Ioan. Hus sequuti sunt, dicentes; Principes iniquos, vel infideles non habere ciuilem potestatem, & consequenter non posse suis legibus subditos obligare, quod etiam, vt referunt, sensit Armacanus lib. 10. de quæstionib. Armenorum. Fundantur, quia potestas regia ordinatur ad bonum commune; esset autem valde contrarium bono communi, si in huiusmodi iniquis hominibus talis potestas inueniretur, aut perseueraret; & ideo Saul statim priuatus fuit regno, postquam Deo displicere cœpit. 2. Reg. 15. & de Regibus iniquis, generaliter dicit Deus Oseæ 8. *Regnauerunt, & non ex me*, id est, non legitima potestate. Hæc tamen sententia erronea est, & damnata in Concilio Constantiensi, sess. 8. & 15. Vt tamen veritatem Catholicam breuiter explicem, dicam priùs de fide, postea de moribus. *2. Reg. 15. Conc. Const.*

2. *Vera sententia.* Primò ergo certum sit, hanc potestatem neque fidem, neque aliud donum supernaturale requirere in Principe, seu in subiecto, in quo existit. Probatur; nam vel conditionem hanc postulat iure naturæ, vel diuino positiuo, vel Ecclesiastico: nihil autem horum dici potest; ergo. Probatur minor quoad primam partem, quia hæc potestas pertinet ad purum ius naturale, vt suprà ostensum est: vnde futura esset in hominibus, etiamsi crearentur in puris naturalibus sine vllo ordine ad supernaturalem finem, & fuit in gentibus ante Christi aduentum, & nunc est in infidelibus non baptizatis præsertim in gentibus. Et ratio clara est, quia fides, & reliqua dona sunt superioris ordinis; ergo non possunt iure naturæ requiri ad hanc potestatem. *Fidem & reliqua supernaturalia non requiri de iure naturæ ad potestatē legislatiuam vt pote quæ sint superioris ordinis.*

3. *Occurritur dubiolo.* Dicetur fortasse, hoc argumentum rectè procedere de puro iure naturæ quatenus fundatur in solo lumine

lumine naturali: secus autem esse de iure connaturali gratiæ, quod fundatur in lumine fidei, quia supposita eleuatione naturæ humanæ ad finem supernaturalem, ipsum lumen supernaturale dictat, non esse homines regendos, etiam in ciuilibus, & temporalibus, nisi per principes fideles, propter vitandum cõmune incommodum, quod ex contrario sequi potest. Sed hoc absque fundamento dicitur. Quia ordinatio ad finem supernaturalem per fidem, vel alia dona, non mutat naturam huius potestatis, neque impedit actus eius: ergo etiam posito lumine fidei non potest per veram rationem colligi potestatem hanc necessariò supponere fidem. Quamuis enim ex principiis fidei recte colligatur, nõ esse obediendum magistratui temporali in his, quæ fidei, vel supernaturalibus præceptis repugnant, non inde colligitur, non posse esse verum Principem eum, qui fide careat, aut ei obediendum non esse in his, quæ pertinent ad rectam gubernationem politicam, & fidei non repugnantem. Quod etiam apertè confirmat Scriptura Daniel. 2. *Tu es Rex, & Deus cœli tibi regnum dedit*; erat autem infidelis, & Genes. 47. Ioseph fecit terram Ægypti tributariam Pharaoni, qui etiam erat infidelis. Constat ergo hanc potestatem ex natura rei in sola naturali ratione fundari.

Dan. 2. Genes. 47.

4. *2. Pars conclusionis probatur.* Et possumus obiter addere, quamuis ad actualem vsum eius requiratur vsus rationis in habente illam; tamen ad ipsam potestatẽ non requiri, scilicet, quoad ius dominandi, & regendi: potest enim esse in puero, etiam ante vsum rationis, vt patet in eo, qui iure hæreditario regnum obtinet statim à principio natiuitatis: ille enim, & ante rationis vsum, & ante baptismum rex existit; habet ergo potestatem in habitu, licèt per se illam exercere non possit. Et idem contingere potest in eo, qui ad tempus incidit in amentiam: nam si amentia sit perpetua, priuandus est tali potestate propter commune bonum. De quo aliàs.

5. Secunda pars minoris, quæ est de iure diuino positiuo satis ex eo probatur, quia ostendi non potest tale ius, neque ex Scriptura, neque ex traditione. Imò oppositum docent Paulus ad Rom. 13. & 1. Timoth. 2. & Petrus 1. canonica c. 2. vbi admonent fideles subditos esse Regibus, & principalibus qui tũc dominabantur, quos constat fuisse infideles. Nec dici potest, hoc fecisse Apostolos ad vitandum maius malũ: nam expresse aiunt, illos esse ministros Dei, & ab illo habere potestatem, eisque obediendum esse, nõ tantùm propter timorem, sed etiam propter conscientiã. Ex quibus locis constat, stando in iure diuino, hanc potestatem perseuerare in infideli, non solùm respectu aliorum infidelium, sed etiam respectu Christianorum, qui aliàs iusto titulo subditi erant illi: nam de his in particulari loquuntur Apostoli in illis locis. Congruentia autem reddi potest, quia tale ius non fuisset congruum ad fidei propagationem, & conseruationem: nam plurima scandala sequerẽtur, nec reges infideles permitterent, subditos ad fidem conuerti.

Rom. 13. 1. ad Tim. 2. 1. Petr. 2.

6. *3. Membrum conclusionis probatur.* Atque hinc facilè constat aliud membrum de iure Ecclesiastico, quod auctoritate etiam negatiua sufficienter probatur, quia nullibi inuenitur. Ad maiorem autem intelligentiam distinguere possumus duplices reges infideles, quidam nunquam baptizati, nec apostatæ à fide; alij sunt hæretici apostatæ: in priores non habet Ecclesia iurisdictionem directam; & ideo non potest illos punire, nec per se regnis priuare. Si autem sub se haberent fideles, & eos vel à fide auerterent, vel ab obedientia Ecclesiæ, vel aliàs ad prauos mores manifestè inducerent, tunc Ecclesia haberet iustum bellum contra illos, possétque eos in defensionem innocentium, potestate, & regno priuare:

Quid potest Ecclesia in Principes infideles non baptizatos.

A quandiu verò non priuantur, suam retinent potestatem. In posteriores autem habet Ecclesia directam potestatem, & per se, ratione baptismi, & ideo in pœnam infidelitatis, & hæresis potest eos hac potestate priuare; hactenus verò non priuauit eos ipso facto, saltem quantum ad retentionem, & vsum illius potestatis: imò nec de facto ab illa deiici possunt, donec per sententiam Ecclesiasticam declarentur, iuxta cap. *cum secundum leges*, de hæreticis, in 6. & latiùs traditur in materia de Fide.

Quid in baptizatos.

Circa alteram partem de moribus, dicendum est, potestatem hanc in hominibus iniustis, & iniquis permanere posse, & ita simpliciter non pendere ex moribus honestis. Conclusio est etiam certa de fide, quæ satis constat ex discursu totius Scripturæ, in qua legimus, plures Reges, tam in populo Israel, quàm inter gentes fuisse iniquissimos, & nihilominus fuisse veros Reges, & Dauid etiã, ac Salomon, qui aliquando grauiter peccauerunt, non statim priuati fuerunt regno. Ratione ostendi potest discursu simili superiùs facto, quia hæc pœna priuationis talis potestatis nullo iure lata est, ipso facto, contra Reges iniquos, nec fuisset conueniens, quia infinita perturbatio inde sequeretur, & omnes subditi facilè contra reges insurgerẽt. Explicari deinde potest in hunc modum, quia vel Rex, licèt aliàs prauus sit, in legibus ferendis, seruat honestatem, & iustitiam, & tunc formaliter, & in quantum Rex, iustus est: malitia autem illa se habet quasi concomitanter, & ideo non refert ad hanc potestatem. Vel in ipsis legibus ferendis exercet iniustitiam, & iniquitatem, præcipiendo rem turpem, & tunc non inducit quidem obligationem per talem actum. Nam lex iniqua non est lex, nec potestas regia est data ad tales leges ferendas, iuxta ea, quæ suprà diximus de ratione legis. Possunt ergo tũc subditi, & debent non obedire regi in tali præcepto, si de re iniqua sit, non tamen propterea possunt illi obediẽtiam absolutè negare in his, quę iusta fuerint. Vel denique rex est iniquus etiam in vsurpatione ipsius potestatis, quia tyrannicè illam occupauit, & tunc verum est, illam iniquitatem excludere potestatem veram, non quia priuet illa, sed quia supponit carentiam eius, eámque donare non potest, & tunc meritò tali homini non obeditur, quia Rex non est, sed tyrannus.

7. *Conclusio est qua de fide.* *Ratio conclusionis.*

Occurrit autem hìc incidens dubium circa hoc vltimum membrum, an in eo casu possint subditi licitè obedire huiusmodi Principi, si alioqui ex parte materiæ iustas leges ferat. Quòd enim non teneãtur, per se loquendo, manifestũ est, quia illæ non sunt leges, iuxta suprà dicta, cùm non procedant à legitima potestate. Quòd autem possint, videtur persuaderi, quia possunt facere quidquid bonum est, vel nõ malum, licèt non teneantur, cedendo iuri suo, & patienter vim alterius sustinendo. Imò addũt multi authores, posse tũc subditos postulare ab huiusmodi Principe, & concessiones gratiæ, & actus iustitiæ, qui in se iniusti non sint, quãuis ab illo iniustè sint faciendi per vsurpatam potestatem; quia tunc non inducunt ad malum, sed ad minus malum; minus enim malũ est sic gubernari, quàm omnino non gubernari. Ita docuit Caiet. in summa, verb. *Tyrannus*, quem sequitur Armilla eodem verb. & Nauar. c. 14. n. 41. In contrariũ autem esse videtur, quia obedire huiusmodi regi, etiã in his, quæ aliàs honesta sunt, videtur esse cooperatio ad malum, & fauor iniustitiæ, seu tyrannidis eius.

8. *Dubium circa mores Principis.* *Caiet. Armil. Nauar.*

Breuiter dicendum censeo, quasdam esse actiones ita honestas, vt in nullius nocumentum cedant, neque indigeant potestate publica, vt rectè fiant, vt sũt deferre hæc, vel illa arma, vel aliquid simile, vel etiam soluere tributum, quod licèt ex parte exigentis

9. *Quãdo liceat seruare præcepta Tyranni, & quando nõ.*

requirat potestatem, ex parte soluentis illam nō postulat, per se loquendo. Neque conditio tributi alteri affert nocumentum, nisi soli soluenti, qui potest cedere iuri, vel vtilitati suæ. Aliæ verò sunt actiones, quæ inuoluunt nocumentum tertij, & vt iustè fiant, requirunt potestatem publicam, vt occidere malefactorem, etiam dignum morte, & similes. In prioribus per se malum non est seruare leges, vel præcepta tyranno data, quia illæ actiones tales sunt, vt propria voluntate, & authoritate possint honestè fieri sine lege. Quòd autem fiant posita illa iniusta lege, nō habet circumstantiam, quæ reddat actum malum. Quia illa re vera non est cooperatio, sed tolerantia quædam violentiæ, quæ nulli affert nocumentum; ergo per se non est ibi malitia. Dico autem per se, quia oportet scandalum vitare, & non dare occasionem tyranno, vt in sua iniustitia firmiùs perseueret, sed potiùs illi obsistere quando sine incommodo fieri potest. At verò in posterioribus actionibus contrarium videtur, quia honestas illarum omnino pendet ex vera potestate publica, sine qua nullus potest exequi, vel condemnare alium, etiam in pœna iusta, nisi habeat publicam potestatem, quam tyrannus dare non potest. Sed in hoc etiam aduertendum, seu subdistinguendum est: nam hoc in rigore est verum, quantum est ex parte tyranni: contingit autem vt respublica, quia non potest illi resistere, illum toleret, & ab eo se gubernari sinat, & tacitè consentiat, ac velit, iustitiam per ipsum administrari propter rationem tactā, quia minus malum est, per illum gubernari, quàm omnino carere iusta coactione, & directione, & tum non erit peccatum obedire, etiam in dictis actibus, quia Reipublicæ consensus supplet defectum potestatis tyranni.

10. Ad fundamentum contrarij erroris respondetur, multò maiora incommoda contra bonum commune sequi, si potestas ciuilis pendeat ex priuata fide, vel bonis moribus ipsius principis, quia nulla esset pax, neque obedientia in republica, sed quilibet subditus vellet superiorem suum iudicare, & consequenter illi obedientiam negare, quod absurdissimum est. Quocirca licèt peccator fortè mereatur priuari regno, tamen quamdiu illo non priuatur ab habente potestatem verus rex perseuerat, atque ita contigit in Saule, donec permittente Deo occisus est. Quod autē dicitur Oseæ 8. *Regnauerunt, & non ex me*, plures habet expositiones, de quibus videri possunt Orig. Homil. 4. in lib. Iudicum, Hieronym. & Expositores ibi. Verus sensus mihi videtur, ibi reprehendi reges iniquos Israel, non quia reges non essent, & gubernarent, sed, quia cùm reges essent, malè gubernarent, hoc enim significat regnare non ex Deo, quod statim explicatur, quia inducebant populum ad idola colenda, & similia.

Saul. Oseæ 8. Origen. Hieron.

CAPVT XI.

Vtrùm finis potestatis, & legis ciuilis, prout nunc est in Ecclesia, sit alius à fine eiusdem potestatis, & legis, vt in pura natura, vel in gentibus spectari potest.

1. DIximus dari in hominibus potestatem ad ferendas leges, atque adeò has leges esse possibiles, vt autem natura, & necessitas earum magis declaretur, oportet finem illarum, ipsiúsque potestatis generatim considerare, quod in hoc capite præstandū est. Statímque occurrit opinio Fortunij Garciæ tract. de vltimo fine vtriusque iuris, vbi contendit suadere, finem iuris ciuilis esse eundem cum fine iuris canonici, haberéque eandem originem, eadémque principia. Vnde multa infert, quæ postea examinanda sunt. Nam de hac opinione quatenus comparationem facit inter vtrumque ius, in lib. sequenti dicendum ex professo est, quia non explicato priùs vtroque extremo, non potest eorum comparatio fieri, aut intelligi. Hîc ergo solùm de potestate, ac iure ciuili absolutè spectato in ordine ad suum finem opinio hæc tractanda est. Sentit ergo Fortun. finem iuris ciuilis esse non solùm externam pacem, & iustitiam Reipublicæ, sed etiam veram, & internam hominis felicitatem, ac salutem. Ita significat ibi. nu. 6. iunctis, quæ dixerat n. 2. Vbi eundem finem iuris Canonici posuerat, & inde concludit esse eundem finē vtriusque iuris. Vnde necesse est, vt vel sentiat, finem canonici iuris esse tantùm externam politiam humanam, quod valde absurdum est, vel oportet, vt sētiat, finem iuris ciuilis non sistere in humana politia, & externa pace, ac iustitia reipublicæ, sed etiam tendere ad veram felicitatem humanam.

Finem iuris ciuilis esse eūdem cum fine canonici sensit Fortunius.

Quia verò hæc opinio statim apparet incredibilis intellecta de iure ciuili, & de potestate ferendi illud, prout esse potest in pura natura, & in principio libri à nobis explicata est, ideo Nauar. in Commen. de finibus humanorum actuum, n. 29. ita illam interpretatur, vt intelligenda sit de iure ciuili, quatenus est à Christianis Imperatoribus, & Regibus compositum, aut probatum: sic enim etiam ipse ait, veram felicitatem æternam, quam credimus, & speramus esse finem iuris ciuilis. Quia licèt ipsa potestas de se non tendat in illum finem; nihilominus vt est coniuncta fidei, in illum referri potest, & debet: & ita etiā eius actus, qui est Lex ciuilis, à legislatoribus Christianis in eundem finem refertur. Quod suadet ipse Nauar. ex inscriptione Codicis, & Procemij digestorum à Iustiniano editi, quæ sic habet, *In nomine Domini nostri Iesu Christi*, &c. Et eandem habet in declaratione iuris ciuilis, quæ habetur in fine legis 2. de veteri iur. enucle. Et in Epistol. ad Tribonianum, quæ incipit, *Deo authore*, & in Codice est lex 1. de veteri iure enucleando, vbi de *authoritate legum*, dicit, *Quæ diuinas, & humanas res bene disposuit, & omnem iniquitatem expulit.* Addit Nauar. probationem ex l. 1. & 2. C. de sum. Trinita. Vbi Imperator præcipit, omnes populos sibi subditos Christianam fidem, & religionem sequi, & hæreticos puniri, & ex multis legibus, quas ille Imperator de rebus Ecclesiasticis constituit per plures titulos vsque ad 16. lib. 1. Codicis.

2. *Nauarr.*

C. de summa Trinit.

Veruntamen de hac opinione Nauarri per se spectata dicemus postea: nunc enim considerando fundamenta Fortunij, videtur simpliciter loqui de potestate ciuili secūdùm se, & in omni statu; probat enim sententiam suam ex Aristo. 1. Ethic. cap. 2. & 4. dicente, humanam felicitatem esse finem moralis doctrinæ, & lib. 5. cap. 1. dicit, ea dici iusta, *quæ felicitatem societatis ciuilis efficiunt, & conseruant*, & ideo leges de omnibus virtutibus præcepta dare, quæ ad hanc felicitatem conferunt. Adducit etiam Ciceronem lib. 2. de officiis, dicentem, *Per leges bene beatéque viuitur.* Adducit item quod ex Demosthene refertur in leg. 2. ff. de legib. *Omnes debere parere legi, quia inuentio quædam & donum Dei est.* Et ex Chrysippo legem esse omnium diuinarum, *& humanarum rerum reginam, & iustorum, atque iniustorum regulam.* Hæc autem omnia dicta sunt à Philosophis Ethnicis de lege ciuili, & ante leges Imperatorum; ergo dicta sunt de lege ciuili secundùm se, & prout naturam humanam consequitur, secluſa fide; ergo in eodem sensu videtur ille author loquutus. Confirmat verò suam sententiam à fortiori ex legibus Imperatorum, quas adduximus pro sententia Nauar. & addit Authentic. *vt non luxurientur contra naturam.* Quia in ea ostēdit Iustinia. sui muneris esse, curare, vt subditi sui bene viuant, &

3. *Fortunij fundamenta.*

Arist. 1. Eth. c. 2. & 4.

Cicer. 2. offic.

Demosthe.

Chrysippus.

Authen. Iustinian.

Dei

Dei placationem inueniant. Item Authen. quomodo oporteat Episcopos, &c. in princ. vbi Iustinia. ait, *Maximam habemus solicitudinem circa verè Dei dogmata, & circa sacerdotum honestatem*, &c. Videtur ergo hic author vtrunque statum potestatis, seu legis ciuilis amplecti, hoc fortasse discursu, quòd lex ciuilis intendit homines in veram eorum beatitudinem perducere. Vnde quando potestas illa est sola, & separata à lumine fidei, dirigit in veram felicitatem naturalẽ, de qua Philosophi loquuti sunt; quando autem coniungitur fidei manifestanti veram hominis felicitatem altioris ordinis, tunc etiam per fidem eleuatur, & extenditur ad ferendas leges, intendendo eãdem veram, & supernaturalem felicitatem. Atque hoc modo nunc intra Ecclesiam eundem esse finem legis ciuilis, & canonici. Et ad hoc tandem inducit diuum Thomam, quia in 1. 2. quæstione 90. art. 2. & q. 95. art. 1. indifferenter loquens de lege humana, dicit, finem eius esse felicitatem.

D. Thom.

4. *Fortunij opinio noua. Humanè felicitas duplex, vitæ præsentis & futuræ, & vtraque in naturalẽ, & supernaturalem distincta*

Nihilominus hæc opinio Fortunij noua est, & singularis, ortaque est ex quadam verborum confusa, & indistincta significatione, seu æquiuocatione, qua sublata facilè rei veritas intelligetur. Duplex ergo felicitas hominis distinguenda est, vna est vitæ præsentis, altera futuræ, & vtraque in naturalem, & supernaturalem distingui debet secundùm receptam Theologicam doctrinam, quam nunc supponimus. Dico ergo primò; potestas ciuilis, & ius ciuile per se non respiciunt æternam felicitatem supernaturalem vitæ futuræ tanquam finem proprium, vel proximũ vel vltimum. Probatur, quia talis potestas est merè naturalis, ergo natura sua non tendit in finem supernaturalem. Diees; ipsa hominis natura ordinatur ad supernaturalem felicitatem, vt ad finem vltimum; ergo etiam potentiæ omnes naturales huius naturę ordinantur ad eundem finem; ergo etiam potestas ciuilis. Respondeo dupliciter posse aliquid ordinari in illum finem vltimum; vno modo per intrinsecam habitudinem; alio modo per solam relationem, vel imperium extrinseeum. Priori modo ordinatur fides infusa v. g. ad supernaturalem beatiudinem; posteriori modo fides, vel alia virtus aequisita. Dico ergo potestatem ciuilem per relationem extrinsecam, vel Dei, vel hominis habentis illam posse ordinari ad supernaturalem felicitatem vt ad finem vltimum. Et hoc ad summum probat ratio facta: nam ex parte Dei verum est omnia bona data hominibus, etiam naturalia, data esse propter felicitatem supernaturalem adipiscendam, & hoc modo etiam hæc potestas data est propter illum finem. Ex parte verò hominis non potest ipse referre actus huius potestatis in illum finem per solum naturale lumen, sed oportet, vt supernaturaliter cognoscat illum finem, ideóque stando in pura natura, non posset lex ciuilis etiam hoc modo ordinari ad finem supernaturalem.

Dubiolum.

Occurritur dubiolo.

5. *Discrimẽ habituum naturalium, & supernaturalium.*

Deinde addo legem ciuilem prout est actus huius potestatis ex se non tẽdere in supernaturalem finem, & hunc esse sensum in præsenti præipuè intentum. Declarari autem potest notando differentiam inter habitus, seu facultates naturales, & supernaturales, quòd supernaturales, vt virtutes per se infusæ, ira ordinantur per se in supernaturales, & circa obiectum aliquo modo supernaturale secundùm se proportionatum supernaturali felicitati. Idémq; est suo modo in potestatibus moralibus supernaturalibus. Nam hoc modo character v. g. ordinatur ad supernaturalem finem, & similiter potestas Ecclesiasticæ iurisdictionis tendit in eundem finem quasi connaturali modo, & operando ex se circa materiam supernaturalem, & per se relatam ad illum finem. At verò virtutes aequisitę de se non ita tendunt, nec operari possunt circa supernaturalem finem, sed solùm per extrinseum imperium possunt in illum referri. Ita ergo se habet potestas ciuilis in ordine ad supernaturalem felicitatem: nam per se non tendit in illum finem vltimum ex vi propriæ naturæ, vel propriarũ actionum, per quas nullo modo versatur circa talem finem, nec circa materiam, vel obiecta supernaturalis ordinis. Et hoc modo dicimus potestatem ciuilem, vel leges ab illa procedentes non respicere felicitatem supernaturalem, vt finem vltimum: & in hoc maximè distingui à potestate Ecclesiastica, vt in sequenti libro cap. 1. & 8. latiùs videbimus. Et ideo dixit Nicol. Papa in cap. *quoniam*, dist. 10. & in cap. *cùm ad verum*, 96. dist. Imperatores indigere Pontificibus pro æterna vita, & non debere, nec posse diuinis rebus præesse, cùm sint negotiis secularibus implicati. Et Imperator ipse in Authent. quomodo oporteat Episcopos, &c. in prineipio dixit sacerdotiũ, & imperiũ esse maxima dona à Deo data. *Illud diuinis ministrans, hoc autem humanis præsidens.* Et alia similia in citato loco afferemus.

Nicolaus Papa.

6. *2. Conclusio.*

Vnde dico secundò: Potestatem ciuilem non solùm non respicere felicitatem æternam vitę futuræ vt finem vltimum proprium, verùm etiam nec per se intendere propriam spiritualem felicitatem hominum in hac vita, & consequenter nec per se posse in materia spirituali disponere, aut leges ferre. Hoc colligitur ex iuribus citatis. Item ex illis omnibus, in quibus leges ciuiles per canonicas aliquatenus corriguntur, vel supplentur in ordine ad vitanda peccata, quia lex ciuilis considerat honestam vtilitatem temporale rei publicæ humanæ: lex autem canonica prineipaliùs attendit saluti animæ, & vt peeeata euitentur, vt dixit Glossa in cap. *cùm contingat*, de iureiur. verb. *debent*, & sumitur ex illo textu cum concordantibus cap. *licèt*, de iureiur. in 6. & cap. vlti. de præscript. Et notant latè Ioan. And. in regula, *possessor*, in Mercurial. & Panorm. in Proœm. Decret. n. 16. & in cap. 1. de iuram. cal. n. 7. Ratione declaratur, quia spirituale bonum, seu felicitas huius vitæ est dispositio per se ordinata ad vltimam felicitatem supernaturalem vitæ futuræ, vel potiùs est quædam inchoatio eius; ergo potestas, quæ non ordinatur per se ad dirigendos homines in illam felicitatem, non potest per se referri ad spiritualem finem huius vitæ, quia eiusdem potestatis est dirigere ad finem vltimum, & ad omnia, quæ per se ad illum disponunt. Potestas ergo ciuilis sicut non ordinatur ad æternam beatitudinem vitæ futuræ, ita nec ad spiritualem felicitatem præsentis. Vnde etiam concluditur, per se non versari in spirituali materia, quia finis proximus, & materia cuiuscũq; potestatis proportionãtur inter se, & fini vltimo eiusdẽ potestatis: sed potestas ciuilis nõ habet pro fine vltimo felicitatẽ supernaturalẽ vitæ futuræ, aut præsentis: ergo. Atque ideo in decretis sæpe lex ciuilis comparatur corpori, & lex canonica animæ, ac spiritui, vt auctores proximè citati notant, & apertè tradit Innoc. III. in ca. *solitæ*, de maiorat. & obedien. Hinc etiam dixit D. Thomas 1. 2. q. 99. art. 3. *Lex diuina principaliter instituitur ad ordinandum homines ad Deum; lex autem humana principaliter ad ordinandum homines adinuicem: & ideo leges humanæ non curauerunt aliquid instituere de cultu diuino, nisi in ordine ad bonum commune hominum.*

Gloss.

Ioan. And. Panorm.

Ex D. Thom. in quid ordinatur diuina lex principaliter & in quid humana.

7. *3. Conclusio.*

Addo tertiò potestatem ciuilem legislatiuam, etiam in pura natura spectatam non habere pro fine intrinseco, & per se intento felicitatem naturalem vitæ futuræ: imò nec propriam felicitatem naturalem vitæ præsentis quatenus ad singulos homines vt particulares personæ sunt, pertinere potest, sed eius finem esse felicitatem naturalem communitatis humanæ perfectæ, cuius curam gerit, & singulorum hominum vt sunt membra talis communitatis, vt in ea, scilicet in pace & iustitia viuant, & cum sufficientia bonorum, quæ ad vitæ corporalis conseruationem, & com-

& commoditatem ſpectant,& cum ea probitate morum, quæ ad hanc externam pacem, & felicitatem reipublicæ, & continentem humanæ naturæ conſeruationem neceſſaria eſt.Hæc eſt mens Ariſto.in locis in principio citatis,& D.Thomæ ſuprà q. 90. artic. 2. iunctis q.95.art.1.& 4.q.96.art.2.& 3.& q.99. art. 3. In quibus docet,ac declarat, finem humanarum legum eſſe commune bonum ciuitatis, & illa tantùm prohibere, ac præcipere, quæ huic fini conſentanea ſunt. Ad idē faciunt quæ Fortunius adducit ex proœmio Decret. & cap. *factæ ſunt*, diſt. 4. nam quæ ibi dicuntur, legibus etiam ciuilibus communia eſſe videntur.Ratio verò ſumi poteſt ex dictis,quia hęc naturalis poteſtas condendi humanas leges non eſt in ſingulis hominibus per ſe ſpectatis,nec in multitudine hominum aggregata ſolùm per accidens; ſed eſt in communitate vt moraliter vnita, & ordinata ad componendum vnum corpus myſticum, & ex illo reſultat tanquam proprietas eius; ergo per ſe ordinatur ad bonum commune huius corporis, eiúſque felicitatem:nam finis eſt proportionatus principio;ſicut ergo bonum naturale huius corporis politici non extenditur vltra præſentem vitam; imò nec durat niſi in illa, ita nec finis huius poteſtatis, aut legis vltra præſentem vitam extenditur.Et eadem ratione etiam pro hac vita non intendit bonum ſingulorum, niſi in ordine ad bonum totius communitatis, in quo ſiſtit tanquam in vltimo fine proprio talis facultatis; ergo id,quod ita pertinet ad priuatam felicitatem,vt non redundet in bonum communitatis, ad hanc poteſtatem,vel legem ciuilem non ſpectat.

Ariſt. D.Thom.

Fortunius. ca.facta ſunt.

Ratio concluſionis.

8. Confirmatur,ac declaratur: nam triplex poteſt diſtingui moralis gubernatio hominis; quædam politica,quæ pertinet ad regimen ciuitatis,& communitatis perfectæ:alia œconomica,quæ ſpectat ad regimen vnius familiæ, ſeu domus; tertia dici poteſt propria vniuſcuiuſque circa ſemetipſum,quæ dici poteſt monaſtica,quaſi vnius regimen continens. Poteſtas autem ciuilis per ſe ordinatur ad gubernationem politicam,vt ex ſuperioribus cōſtat,& ideo per ſe nō dirigit œconomicum regimen,niſi in his,quę redundant in cōmune bonū ciuitatis, & illud poſſunt impedire, aut promouere:reliqua enim,quę ad priuatā familiam ſpectant, non per leges ciuiles, ſed per vniuſcuiuſque patrisfamilias prudentiam ordinantur. Ergo ſimili proportione, ac ratione non ſpectat ad leges ciuiles monaſtica directio,ſeu priuata honeſtas ſingulorum, vt tales ſunt, ſed ſolùm ea morum rectitudo per has leges conſtituitur, quæ bono ciuili vel neceſſaria, vel valde vtilis eſt. Ad felicitatem autem etiam naturalem vniuſcuiuſque hominis, vt ſingularis perſona eſt, non ſufficit virtus illa ciuilis, ſed neceſſaria eſt integritas morum cum debito ordine ad Deum, quantum lumen naturale dictat; ergo non ſpectat felicitas priuata ad finem proprium legis ciuilis, ſeu poteſtatis legislatiuæ merè naturalis. Accedit tandem, quòd hæc naturalis felicitas ſingulorum vt tales ſunt, principaliter conſiſtit in actibus internis, vel ſpeculatiuis, vel mōtalibus, & practicis cum integra rectitudine naturali. Poteſtas autem ciuilis non multum curat de internis actibus, imò vix circa illos aliquid poteſt, vt infrà dicetur, valde etiam impotens, & inefficax eſt ad dirigendos illos; ergo non intendit per ſe huiuſmodi felicitatem, ſed ſolùm communem,prout explicatum eſt. Neque argumenta Fortunij ampliùs probant, vt facilè ex dictis conſtare poteſt.

Regimen humanum triplex,politicū, œconomicum, & monaſticū.

Poteſtas ciuilis non multum curat de actibus internis.

9. Quartò dico poteſtatem hanc ciuilem (etiam prout eſt in principibus Chriſtianis fidei coniuncta)non extendi in materia, vel actibus ſuis ad finem ſupernaturalem, ſeu ſpiritualem vitæ futuræ,vel præſentis, ſicèt ipſi legislatores fideles in ſuis legibus ferendis intueri poſſint, & ex parte debeant ſupernaturalem finē, & actum ipſum ferendi legē in ſupernaturalem finem referre. Vtraque pars aſſertionis manifeſta videtur. Prima quidem,quia poteſtas hæc vt nunc eſt in principibus Chriſtianis, in ſe non eſt maior, nec alterius naturæ, quàm fuerit in principibus ethnicis; ergo ex ſe non habet alium finem,nec aliam materiā. Sicut virtus acquiſita temperantiæ in fideli, & infideli, in iuſto, & iniuſto,non eſt alterius naturæ, nec actus ſuos efficere poteſt circa aliam materiam, vel propter alium proximum finem, ſeu motiuum, aut intrinſecam honeſtatem. Denique iura canonica ſuprà allegata, quæ hanc poteſtatem vocant terrenam, temporalem, ad corpora pertinentem, & ſimilia, loquūtur de illa,vt eſt in Imperatore,& Regibus Chriſtianis, & inde concludunt non poſſe diſponere in ſpiritualibus, neque de his, quæ per ſe ſpectant ad ſalutem animarum, vel cultum religionis; ergo etiam nunc ſecularis poteſtas talium principum eiſdem terminis concluditur.

10. Dices; nunc poſſunt principes ſæculares hæreticos punire, & alia vitia contraria religioni Chriſtianæ, vt talis eſt, prohibere, vt eſt blaſphemia in Chriſtum, circumciſio Iudæorum, & ſimilia, quæ non pertinuiſſent ad ciuilem poteſtatem, ſecluſa fide. Reſpondeo in primis, aliqua ex his non tam per ſe pertinere ad ſecularem poteſtatem, quàm ex conceſſione Eccleſiaſticæ poteſtatis, & quaſi per tacitam, vel expreſſam inuocationem eius poſtulantis auxilium brachij ſecularis.Et ita infrà dicemus, vniuerſas leges ciuiles,quæ circa materias ſpirituales verſantur, vel non eſſe leges, vel habere vim ſuam à ſuperiori poteſtate. Deinde dicimus illa vitia,& peccata, quæ dicuntur mixti fori, eatenus puniri, & cohiberi per leges ciuiles, quatenus ſuppoſito hoc ſtatu reipublicæ Chriſtianæ illam perturbant, & magna nocumenta illi afferunt etiam quoad ſuam pacem,& externam felicitatem,ac conſeruationem:hunc enim finem ſemper intēdit ipſa poteſtas quatenus talis eſt, licèt vtens illa poſſit perfectiùs operari. Et hoc modo Leo Papa Epiſt. 7. laudat Theodoſium,quòd fide ſua præſidium afferret Eccleſiæ, & non ſolùm regium animum,ſed etiam ſacerdotalem oſtenderet,& quòd curam haberet auertendi hæreſes,& ſchiſmata. *Quia tanc* (inquit) *eſt optimus regni veſtri ſtatus,quando ſempiternæ Trinitati vnius Deitatis confeſſione ſeruitur.*

Leo Papa Theodoſiū.

11. Altera verò pars probari poteſt aliquibus argumētis Nauarri,& fortaſſe ipſe nihil aliud intendit ſecundùm ſuam priuatam ſententiam; immeritò tamen adducit ad illam confirmandam leges Codicis, quæ in materia ſpirituali verſantur:nam illæ vel leges non ſunt, nec fuere vnquam, vel nixæ fuerunt auctoritati Pontificum,vt lib.ſequenti ca.12. dicemus. Non rectè etiam ad hunc ſenſum accommodat opinionē Fortunij, quia ſine dubio loquitur de legibus ipſis, ac poteſtatibus, & non tantùm de perſonis operantibus. Et ita illum latè impugnat Michael Vlcurruno tract.de Regim.mun. p. 1. q. 5. princip. Argumenta item eiuſdem Fortunij probant hanc opinionem, & nihil aliud,vt facilè intuenti patebit.Denique res ipſa per ſe nota eſt: nam hæc legislatio ciuilis de ſe, & ſuo genere actio honeſta eſt, licèt ordinis naturalis, & prudentiæ acquiſitæ, ac rationi naturali conſentanea; ergo eſt de ſe apta referri ad finem ſupernaturalem; ergo Princeps Chriſtianus facilè poteſt in eum finem illam referre,& optimè faciet illam referendo, iuxta illud Auguſtini lib. 5. de Ciuitat. capit. 24. Vbi de Regibus Chriſtianis ait, *Felices eos dicimus, ſi ſuam poteſtatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maieſtati eius famulam faciunt.*Et quod in Concil. Moguntino ſub Steph.ca.2.de Rege dicitur, *Meminerit ſe præ omnibus ita ſanctæ matris Eccleſiæ eſſe filium, vt eius*

2. Pars concluſionis probatur Nauar.

Michael Vlcurrun.

Auguſt.

Conciliū Moguntin.

pacis,

paci, & tranquillitati per vniuersum mundum suum prodesse faciat Imperium. Est autem obseruandum, hanc relationem posse dupliciter fieri, primò per positiuam ordinationem, & sic regulariter erit in consilio, nisi vbi speciale præceptum, vel necessitas ad illum obligauerit. Sic enim Leo Papa Epistol. 75. ad Leonem Augustum inquit, *Debes incunctanter aduertere regiam potestatem tibi non solùm ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatam,* &c Secundò intelligi potest per negationem tantùm, seu per circumspectionem nihil statuendi per hãc potestatem, quòd sit contrarium fini supernaturali, vel eius consequutionem impedire possit, quæ obseruantia, & prudens cautio ex fide procedit, & virtualis quædam relatio in vltimum finem dici potest. Estque non tantùm in consilio, sed etiam in præcepto maximè proprio Christiani, ac Catholici principis, vt constat.

Leo Papa.

CAPVT XII.

Vtrùm leges ciuiles in sola materia honesta versentur virtutum omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibendo.

1. HActenus explicatæ sunt causa finalis, & efficiens legis ciuilis, quoniam ad ostendendum hoc genus legis esse possibile, conueniénsque & quasi naturale homini, fuit necessarium; nunc ad declarandam naturam, & efficaciam huius legis, de materia, & forma aliquid dicendum est. Non agimus autem de materia, ex qua, seu subiecta, quia de hac satis dictum est in primo libro, tractando, an lex interna (vt sic dicam) sit an intellectu, vel voluntate principis, aut subditi; & an lex externa debeat esse scripta, vel verba sufficiant. Inquirimus ergo materiam, circa quam legis ciuilis, id est, quid possit præcipere, aut prohibere; constat autem ex dictis in primo libro, legem tantùm esse posse de actibus humanis, qui sint in hominis potestate, vnde etiam certum est, de his tantùm esse posse legẽ ciuilẽ, hi verò actus studiosi, praui, & indifferentes esse possunt, & in his potest magna varietas repetiri secundùm varias species virtutum, & vitiorum; item quidam sunt externi, alij mentales tantùm, ac merè interni; quidam futuri, alij præteriti, quidam faciles, vel ordinarij, alij ardui, & valde difficiles, seu extraordinarij, idcóque de tota hac varietate aliquid dicere necesse est.

2. Circa propositam ergo quæstionem duplex potest referri opinio, vna est, potestatem laicam, & ius ciuile per se primò intendere statum politicum, ciúsque conseruationem, & argumentum, ac subinde materiam legum esse illam, quæ statui politico inseruit, & conseruationi, vel augmento eius. Et in ordine ad hunc finem has leges ferri, siue in eis vera honestas inueniatur, siue tantùm simulata, & apparens, dissimulando etiam illa, quæ iniusta sunt, si reipublicæ temporali sint vtilia. Hæc est doctrina Politicorum huius temporis, quam præcipuè persuadere conatus est principibus secularibus Machiauelus, solúmque fundatur in hoc, quod non potest aliter temporalis respublica conseruari. Vnde illius iudicium peruersum est, non posse esse verum regem, & stabilem, qui legibus virtutis astringitur, eísque omnino subiicitur. Potéstque hic error iuuari ex legibus ciuilibus, quæ interdum sustinent, & fouent actus praui, propter temporalem commoditatem, vt in l. *dolo*, C. de inutil. stipul. datur actio, non obstante dolo, & in §. *namque*, Instit. de actionibus, conceditur actio fraudulenta, & in l. *pacisci*, ff. de pactis, pactum contra leges sustinetur; item præscriptio cum mala fide per leges ciuiles commendabatur olim, vt constat ex ca. *vigilanti*, cap. vlt. de præscrip. & ex Grat. 16. q. 3. §. *præscriptionem*. post cap. *placuit*, cùm tamen illa præscriptio iniqua esset, & ideo per iura canonica reprobata sit. Et in multis aliis etiam aliqua approbantur iure ciuili, quæ in foro animæ non possunt subsistere, vt notat Couar. in regula, *possessor*. p. 2. §. 9. num. 6. in fine. Et in regula, *peccatum*. 2. p. §. 6. nu. 3. & 4. & ex materia de matrim. iuramento, vsuris, & aliis possunt multa exempla afferri, quæ omitto, & aliqua videri possunt in Azor. tom. 1. lib. 5. cap. 20. & 21.

Machiauel. error & Politicorum præ temporali regimine non curanda spiritualia.

Couar.

3. Secunda sententia referri potest, quæ licèt fateatur ius ciuile solùm versari in materia honesta, limitat tamen illam ad materiam iustitiæ, dicítque legem ciuilem solùm posse ferri in materia iustitiæ præcipiendo iusta, & prohibendo, ac puniendo iniurias; non pertinere autem ad illam, vel ad potestatem ciuilem de actibus aliarum virtutum moralium disponere. Solet hęc sententia tribui Francisco Sarm. tract. de reddit. Eccles. iast. p. 4. cap. 5. Sed ibi non solùm de lege ciuili loquitur, sed etiã de canonica; imò de hac præcipuè, quia omnia, quæ adducit in illa potissimũ locum habent, & ideo infrà tractando de lege canonica illi respondebimus. Nunc specialiter de ciuili iure id suaderi potest ex dictis capite præced. Nam finis potestatis ciuilis est pax, & felicitas temporalis reipublicæ humanæ; ergo solùm potest leges ferre in materia iustitiæ ad pacem hanc, & felicitatem conseruandam, sed huiusmodi est materia iustitiæ, & non aliarum virtutum; ergo tantùm in illa materia potest leges ferre. Minor sumi potest ex Aug. lib. 2. de ciuit. cap. 21. vbi ex Ciceron. refert, *concordiam esse arctissimum, atque optimum in omni republica vinculum incolumitatis, eámque sine iustitia nullo pacto esse posse*, significans cum illa esse posse, & illam solam sufficere ad illum finem. Quod etiam colligitur ex definitione populi, quam ex eodem refert, scilicet, *populum esse cœtum iuris consensu, & vtilitatis communione sociatum*: nam hoc totum habebit populus, si iustitia inter ciues seruetur; ergo illa sola est propria materia legis ciuilis. Hoc item videtur suadere vsus legum ciuilium; semper enim versantur in materia iustitiæ, & de aliis non disponunt, nisi in ordine ad æquitatem inter ciues seruandam, & vt occasiones iniuriarũm euitentur. Argumento l. *hac lege*, C. de pact. conuent. ibi, *Quamuis enim bonum erat mulierem, quæ seipsam marito committit, res etiam eiusdem pari arbitrio gubernari: attamen quoniam conditores legum, æquitatis comites esse fautores, nullo modo volumus*, &c.

3. 2. Sententia dicens l. gem ciuilem solũ posse ferri in materia iustitiæ.

Franciscus Sarmien.

4. Prior ex his sententiis omnino falsa, & erronea est. Vnde dicendum primò est, leges ciuiles solùm posse versari in materia honesta cum proportione, id est, vel præcipiendo honestum, vel prohibendo quod malum est, vel saltem illud non præcipiendo: loquor autem de potestate iuris, non facti: nam per errorem sæpe Magistratus ciuilis potest præcipere aliquid iniustum, vel illicitum; iure tamen non potest; nec tale præceptum poterit veram rationem legis habere, quia lex iniusta, vel turpis non est lex, vt suprà lib. 1. dictum est cum August. lib. 1. de libero arbitrio. c. 5. Vera ergo lex ciuilis non potest esse de turpi. Ratio à priori est, quia lex naturalis prohibet quidquid est turpe; lex autem ciuilis non potest legem naturalem auferre, nec homo potest simul obligari legibus contrariis; ergo impossibile est, vt talis lex ciuilis sit vera lex, aut obliget. Maior constat ex dictis lib. 2. Minor quoad posteriorem partem per se nota est. Quoad priorem verò constat; tum quia inferior non potest abrogare legẽ superioris, nec illi derogare. Vnde ius prætorium in iure ciuili non valet contra ius Imperatoris, l. 2. C. de offic. Præfecti Prætor. Orient. & in vniuersum lex inferioris non valet contra legem Imperatoris, l. *cassa*, C. de sacrosanct. Eccles. ergo nec lex Imperatoris, aut Regis valere potest contra

4. Conclusio legem ciuilem solùm versari in materia honesta, vel præcipiendo honestum, vel prohibendo malum, vel illud non præcipiendo.

Ratio à priori.

legem

D.Aug. legem Dei, vt rectè colligit Augustinus serm. 6. de verbis Domini, & Epistola 166. & habetur in cap. *qui resistit*, cum sequentib. 11. quæstion. 3. cùm ergo lex naturalis sit lex Dei, vt suprà ostensum est, non potest lex ciuilis contra illam prævalere; debet ergo esse de re honesta, seu consentanea rationi naturali, aliàs lex non erit.

5. Addo, rationem hanc concludere de omnibus actibus, seu materiis contrariis legi diuinæ, etiam supernaturali, vel etiam canonicæ, vt infrà dicemus. In omnibus enim vera est illa sententia Apostolorum Actor. 5. *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus*, siue Deus per lumen rationis, siue per lumen fidei loquatur: nam Apostoli de negotio fidei, & religionis Christianæ potissimè loquebantur. Quam veritatem tam manifestam esse supponebant, vt iudicium illius aduersariis committerent capite quarto dicentes, *Si iustum est in conspectu Dei, vos potiùs audire, quàm Deum, iudicate.* Vnde constat, Politicos, qui doctrinam illam suadent principibus secularibus, si sentiant id eis licere, & iure posse talia ferre præcepta, quæ sint contraria religioni veræ (de his enim legibus illi potissimum loquebantur) hæreticos esse, vel certè Atheos, quod verisimilius est. Nam qui credit Deum esse, non potest non credere, præcepta eius esse præferenda mandatis hominum, cùm Dei iurisdictio sit longè superior. De quo videri possunt multa apud *Vrban. Papa. D. Bernar. D. Basilius.* Gratian. 11. q. 3. & optimè Vrban. Papa in ca. vlt. 15. q. 6. Bern. de præcep. & disp. & Epist. 7. & Basil. regul. 114. ex breuior. Quod autem Politici dicunt, non posse rempublicam temporalem, vel regnum temporale conseruari, si in omnibus regulam honestatis, aut diuinæ legis sequatur, omnino falsum est. Nam si loquamur de honestate naturali, potiùs illa necessaria est ad pacem, & felicitatem politicam reipublicæ humanæ, vt etiam ipsa iura ciuilia fatentur, quæ statim referemus. Si verò sit sermo de integritate fidei, & religionis, ipsa experientia constat, nulla re meliùs conseruari regna, etiam in temporali felicitate, quàm obedientia, & conseruatione Catholicæ fidei, ac religionis, de quo argumento videri possunt, *Bozius. Bellarm. Pet. Ribad.* quæ copiosè scribit Bozius de signis Eccles. præcipuè lib. 21. & seq. Bellarmin. lib. 4. de notis Eccle. ca. 17. & 18. & Petr. Ribaden. lib. 1. de princip. Christ. cap. 13. & sequentib. & ferè per totum illud opus prudenter satis, ac eruditè.

6. Fortunius, aliud præcipere iniquũ, aliud permittere, hoc interdum faciunt leges, non verò illud. Nullũ ergo est illius erroris fundamentum. Ad illud autem, quod ex vsu legum ciuilium afferebatur, dicendum est in primis, nihil esse in legibus ibi citatis, quod directè aduersetur æquitati naturali, vel honestati, quod latè tractat Fortun. in dicto tract. de vlt. fine, vindicans ius ciuile ab hac tota. Pro his verò, quæ adduximus, generalis regula notanda est, aliud esse præcipere iniquum; aliud promittere, aut non punire, vel non rescindere quod malè factum est; leges ergo ciuiles non præcipiunt iniqua; interdum verò permittunt, aut tolerant ad maiora mala *Barbosa.* vitanda, vt latè explicat Barbosa ff. solut. matr. in *Explicantur aliquot leges.* rubr. p. 2. n. 10. & seq. mox dicemus. Primò igitur in dicta l. *dolo*, datur actio in iure ciuili, non obstante dolo, in contractibus stricti iuris, non quia ius approbet, sed quia vult iudicari de illo per Prætorem, & ita concedit exceptionem doli, quod malum non est, & potest esse vtile reipublicæ; nihilominus tamen qui fecit dolum in conscientia, tenebitur abstinere. Ad secundum verò de actione Publiciana, de qua loquitur §. *namque*, negatur illam esse actionem fraudulentam, quia & sine mendacio proponi po- *Glossa. Couar.* test, vbi Glossa latè, verb. *dicit*, & bonam fidem requirit, vt latè Couar. in regula, *possessor*. 2. p. §. 11. nu. 6. vbi ostendit etiam iure canonico esse receptam. Ad tertium ex l. *paciſci*, responderi posset, illam esse

A permissionem quandam; veriùs tamen dicitur, pactum, de quo ibi est sermo, licitum esse, vt quòd emptor cum venditore conueniat, vt de vitiis rei venditæ non teneatur, nec possit moueri quæstio: hoc enim emptori licet, cùm per hoc renunciet iuri suo, ex parte autem vendentis necessaria erit bona fides non solùm ex iure naturali, sed etiam ex ciuili, vt ibi notat Glossa. Ad quartum de præscriptione, respondetur necessariam esse bonam fidem, etiam secundùm posteriora iura ciuilia. Neque potuerunt vnquam iura ciuilia securum reddere in conscientia possessorem malæ fidei, sed ad summum potuerunt non admittere contra illum actionem, aut litem. Et idem cum proportione dicendũ est de omnibus aliis casibus in quibus ius ciuile dicitur nõ procedere in foro animæ. In B quo etiam est considerãdum, quòd licèt magistratus ciuilis non teneatur semper cauere pericula peccatorum; interdum tamen posse excedere, ferendo leges, quæ licèt de peccatis non sint, pericula illorum inuoluant, vel illis aliquo modo fauere, vel occasionem præbere videantur. Et in his casibus solent leges canonicæ corrigere ciuiles, vt infrà videbimus: ille verò defectus est personæ, non officij; & prudentiæ, non potestatis: nam lex ciuilis, si prudenter feratur, non modò non debet præcipere turpe, verũ etiam ne inorale periculum peccandi dare. Quomodo autem lex possit indifferentia præcipere, dicam in fine capitis.

7. Leges ciuiles posse præcipere rectam omnibus virtutibus, & opposita illis vetare. Dico secundò: Leges ciuiles non solùm præcipiunt recta in materia iustitiæ, sed etiam in materia alia- C rum virtutum moralium, & similiter vetare possunt vitia contra omnes virtutes. Hæc enim duo eandem semper rationem, seu proportionem seruant, quia facere bonum, & vitare malum, partes sunt iustitiæ non tantùm particularis, sed etiam generalis. Hæc assertio sumitur ex D. Thom. q. 95. art. 3. & vbi de *D. Thom.* lege humana in communi loquitur; præcipuè verò id docet propter ciuilem: nam de canonica nulla poterat esse dubitatio, & ita confirmat assertionem ex Aristot. 5. Ethic. cap. 1. dicente: *Ipsæ autem leges de* *Aristot. 5. Ethic.* *omnibus dictant, conijectantes communem vtilitatem*; & infrà, *Præcipit autem lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem, vt non deserere locum in acie, non fugere, non abijcere arma. Et item ea quæ sunt temperantis, vt non* D *adulterari, non libidine vti. Et illa etiam quæ sunt materia iusti, vt non pulsare, non conuitia dicere, & in cæteris virtutibus, atque vitijs, alia iubens, alia vetans.* Plato etiam 1. *Plato duos bonorum ordines distinguit.* de legib. duos ordines bonorum distinguit, priora vocat diuina, posteriora humana; & in prioribus ponit quatuor virtutes cardinales, in posterioribus bona fortunæ, & corporis, & priora dicit esse præferenda, eorúmque ordinem ac connexionem declarat, & subiungit: *Quare oportet, vt legum quoque lator & ipse hunc ordinem sequatur, & mandet omnibus, vt semper hæc ipsa resficientes in singulis operentur.* Idem profitentur auctores legum ciuilium: nam in l. 1. ff. de iustitia, & iur. ait Vlpian. *Iustitiam colimus*, &c. Declarat *Vlpian.* autem se loqui non tantùm de particulari iustitia, sed de generali, quæ respicit iustum legitimum (vt Aristot. suprà loquitur) vnde subiungit Vlpian. *Æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos efficere cupientes*, & infrà in l. *L. iustitia.* *iustitia*, & in §. *puris*, Instit. eod. dicitur, *Iustis præcepta sunt hæc, honestè viuere, alterum non lædere, suum cuique tribuere*; ex quibus primum latiùs patet, quàm particularis iustitia.

8. Potestas legislatiua non potest assequi finem suum, nisi in materia omnium virtutum præcipiat. Ratio propria est, quia potestas legislatiua ciuitatis non potest assequi finem suum, nisi in materia omnium virtutum præcipiat. Quod vt declarem, suppono primò, sermonem hìc esse de virtutibus moralibus; nam de theologalibus nihil agnoscit naturalis ratio in qua leges ciuiles fundantur; quanquam eo modo, quo potest esse in natura aliqua remota imi-

tatio

tatio illarum virtutum; illa etiam posset per leges ciuiles in officio contineri, vt ex dicendis constabit. De virtutibus ergo moralibus probatur assumptum quia finis iuris ciuilis est felicitas vera naturalis politicæ ciuitatis: hæc autem obtineri non potest sine obseruantia omnium virtutum moralium, ergo in omnibus potest præcipere ius ciuile. Maior patet ex dictis cap. præced. Minor autem probari posset ex dictis lib. 1. cap. 15. vbi ostendimus leges ciuiles intendere ciues facere bonos viros, quia non possunt aliter facere bonos ciues. Vlterius verò potest idem probari inductione. Quia enim necessitas iustitiæ per se clara est, ideo in illa materia multiplicantur magis leges ciuiles. Temperantia verò etiam est necessaria, ne natura ipsa nimium corrumpatur, aut conseruatio, vel propagatio eius impediatur: cuius rei cura etiam spectat ad leges ciuiles. Et hac ratione prohibent, ac puniunt leges ciuiles vitia contra naturam: possunt etiam prohibere nimium abusum ciborum, vel in eis mensuram, & modum ponere. Fortitudo etiam est necessaria ad defensionem reipublicæ, vt de se constat. De prudentia verò non videntur dari speciales leges distinctè à legibus de actibus aliarum virtutum moralium, quia prudentia per se non operatur bene, vel moraliter sine virtutibus moralibus voluntatis; tamen quia aliæ virtutes morales operantur sine prudentia, ideo leges de aliis virtutibus simul sunt de vsu prudentiæ.

Leges ciuiles intendunt ciues facere bonos viros, quia non possunt aliter facere bonos ciues.

9. *Omnes virtutes morales, aut sunt ad alterum hominem, aut ad se, aut ad Deum, & secundũ omnes hos respectus potest præcipere lex ciuilis.*

Alio item modo potest hæc inductio fieri, quia omnes virtutes morales aut sunt ad alterum hominem, aut sunt ad se, aut ad Deum; leges autem ciuiles secũdùm omnes hos respectus præcipere possunt. Primò quidem, & maximè in ordine ad alterũ, quod quidem possunt facere non solùm vbi est debitum iustitiæ, sed etiam vbi debitum fidelitatis, aut simplicis promissionis interuenit. Nam licèt sæpe id non faciant, tamen non est extra potestatem earum, quia etiam obseruatio fidelitatis valde conueniens est ad concordiam ciuium: vnde in multis casibus de illa disponunt. Item etiam respiciunt debitum gratitudinis, & propter ingratitudinem priuant multis commodis ob eandem causam. Opera etiam eleemosynæ, & communis amicitiæ, seu dilectionis ad proximum, & maximè vbi interuenit necessitas communis, præcipere possunt, & sic de aliis. Secundò ex virtutibus ad se præcipere possunt obseruationem temperantiæ, & fortitudinis modo suprà dicto. Possunt etiam præcipere moderationem in externis sumptibus, in deliciis, in cultu vestium & nimio apparatu domorum, ac seruientium, &c. Quæ omnia spectant ad honestatem personæ in vsu propriarum rerum & actionum, & necessaria possunt esse reipublicæ ciuili, tum propter vitandum scandalum aliorum, & ne noxiæ consuetudines introducantur; tum etiam ne ciues pauperiores fiant, quod est etiam reipublicæ noxium. Item possunt hæ leges interdum imperare res arduas, & pericula, quæ sine fortitudine superari non possunt. Tertiò etiam de rebus pertinentibus ad Deum curam habuerunt leges ciuiles ductu naturæ, quia obseruantiam religionis putarunt semper ad incolumitatem reipublicæ maximè pertinere. Vnde opinor in statu puræ naturæ, si in illo esset respublica verum Deum nãturaliter colens, potuisse leges ciuiles prohibere, & punire docentes cultum falsorum Deorum, aut falsas opiniones de Deo, & similia. Denique potest hoc declarari ex cõnexione harum moralium virtutum, quia sæpe iustitia seruari non potest, nisi cohibeatur intemperantia, vt patet in adulterio; sæpe etiam ad cauendam iniustitiam necessaria est mansuetudo, sapientia, aut fortitudo, & sic de aliis.

10. Potest verò aliquis dubitare de quibusdam virtutibus minùs perfectis, minùsve necessariis, vt sunt liberalitas, magnificentia, & similes. De actibus enim harum virtutum non videntur ferri posse leges Ecclesiasticæ, nedum ciuiles, quia necessariæ non sunt; imò videntur extraordinariæ, & ex se postulare carentiam obligationis, quia vsus earum videtur esse consilij potius, quàm necessitatis. Ad hoc verò responderi posset primò assertionem, seu distributionem intelligi de virtutibus cardinalibus præcipuis, quæ ad communem honestatem necessariæ sunt: nã de his maximè videntur loqui D. Thomas, & Arist. & ordinariè videntur sufficere ad bonum regimen reipublicæ. Dico verò vlteriùs, licèt leges ciuiles ordinariè non præcipiant exercitium actuum talium virtutum, posse nihilominus imponere modum, & mensuram, & hoc satis esse, vt illæ etiam virtutes sint materia legis humanæ. Denique dico, non esse impossibile inueniri casus, in quibus tales actus sint necessarij, aut valde conuenientes ad commune bonum reipublicæ, & hoc satis esse, vt aliquando, licèt rarissimè, præcipi possint.

Soluitur dubium.

D. Thom. Arist.

11. *3. Conclusio. leges ciuiles non posse ferri de omnibus actibus omnium & singularum virtutum. D. Thom. Probatur.*

Tertiò dicendum est, leges ciuiles non posse ferri de omnibus actibus omnium, & singularum virtutũ. Hoc etiam docet D. Thom. dicto a. 3. & constat facilè inductione. Non enim potest præcipi virginitas, etiamsi optimus actus virtutis sit, & idem est de aliis actibus, qui propriè dicuntur consiliorum. Item de actibus difficillimis, quando ad commune bonum reipublicæ ciuilis non sunt simpliciter necessarij, vt esset v.g. frequenter ieiunare, & similia. Ratio autem est, tum quia lex humana debet esse moderata, & de re moraliter possibili vniuersę communitati pro maiori parte, vt lib. 2. in communi ostensum est; tum maximè quia ad finem legis humanæ non sunt necessarij omnes actus virtutum omnium, mensura autem potestatis ex fine illius sumenda est.

12. *Non potest lex ciuilis prohibere omnia vitia contra omnes virtutes.*

Et ob eandem rationem non potest lex ciuilis prohibere omnia vitia contra omnes virtutes, vt simplicẽ fornicationem non scandalosam, nec aliter nociuam cõmunitati Imò nec in materia iustitiæ prohibet omnia, vt deceptionem in emptione citra dimidiam, vel sine enormi læsione, & similia. Quod etiam tradit D. Thom. d. q. 96. art. 2. cum Aug. lib. 1. de libero arbitr. c. 5. & optimam rationem indicat, quia cauere omnia vitia non est omnium, nec multorum, sed perfectorum: lex autem ciuilis esse debet accommodata communitati humanæ secundùm naturalem conditionem spectatæ, & ideo per leges ciuiles non prohibentur omnia vitia: sicut etiam potestas coactiua ciuilis non extenditur ad omnia, quia hoc esset supra conditionem humanam. Et propter hoc etiam diximus lib. 1. cap. 15. legem ciuilem, licèt intendat facere hominem bonum moraliter; non tamen simpliciter bonum in illo genere, quia non est talis, nisi careat omnibus vitiis, quod lex ciuilis efficaciter non potest intendere, licèt possit consulere.

13. *Explicatur sententia dicentium, solum illum actum posse esse materiam legis humanæ qui est materia legis naturalis, vel diuinæ.*

Sed fortè quærat aliquis, quinam sint actus vniuscuiusque virtutis, aut vitij, quos lex ciuilis potest, vel non potest præcipere, vel prohibere. Quidam dixerunt, solum illum actum esse posse materiam legis humanæ, qui est materia legis naturalis, vel diuinæ. Quod quidem duplicem potest habere sensum; vnus est, legem humanam nihil posse præcipere nisi quod est aliqua lege naturali, vel diuina præceptum, ita vt humana lex solùm sit noua explicatio, & propositio legis naturalis, aut diuinæ, & in hoc sensu solet hęc sententia Gersoni tribui, sed quid ille senserit, postea videbimus. Nunc dico explicationẽ hanc in illo sẽsu esse erroneam, & conformem doctrinæ hęreticorum huius temporis: euertet enim veram potestatem ciuilem legislatiuam suprà demonstratam. Item constat ex vsu humanarum legum, multa per eas præcipi, quæ

quæ antea non erant necessaria. Vnde etiam Arist.5. Ethic.cap.7.dixit, *iustum legitimum esse, quod a principio quidem nihil refert, sic an aliter habeat, cum verò positum fuerit, refert.* Idque ex dicendis infrà de obligatione legis ciuilis magis patebit.

13. Alio ergo modo posset illa regula explicari, videlicet, solum illum actum virtutis posse præcipi per legem humanam, quia cadit sub legem naturalem sub aliqua ratione generali, ita vt à lege naturali præcipiatur saltem in communi; per humanam autem determinetur ad aliquem particularem modum, aut alias circumstãtias, quæ non cadebant sub legem diuinam, vel naturalem. Et hic sensus insinuatur à Gerſone 3.p. Alphab. liter. G. & sequentibus, videturque probabilis: nam si fiat inductio, ferè omnes leges humanæ inuenientur esse huiusmodi, sicut in Ecclesiasticis legibus, quia lex diuina præcipit confessionẽ, & communionem; lex Ecclesiastica præcipit, vt tali tempore fiat. Sic ergo in ciuilibus, quia ius naturæ præcipit Dei cultum, vel honorare parentes, vel seruare æquitatem in rebus; lex humana determinat, vt hæc fiant tali tempore, vel tali modo. Ea verò, quæ tantùm sunt supererogationis ex vi legis diuinæ, vel naturalis, non possunt præcipi per legem ciuilem, quia non recipiunt talem determinationem.

14. *Prædicta regula licèt vera, non tamen omnino satisfaciens.*

Sed licèt hæc regula ordinariè vera sit; tamen non omnino satisfacit, quia illa etiam, quæ generatim præcepta sunt lege diuina, vel naturali, possunt variis modis magis, vel minùs perfectis determinari, & lex humana non potest præcipere quamcumque determinationem, vt temperantiam per ieiunium in pane, & aqua, vel quid simile; ergo alia regula necessaria est ad discernendum, quis modus obseruari possit, ac debeat in hac determinatione legis naturalis, aut diuinæ. Et præterea positiuum præceptum non semper est per modum determinationis alicuius præcepti diuini, aut naturalis, solùm quoad circumstantias, sed etiam quoad totum actum, quia lex humana nõ supponit semper naturale, vel diuinum præceptum illius actus, quem ipsa præcipit, sed ad summum supponit generalia principia, vt delicta esse punienda, pretia rerum debere esse iusta, vel similia: lex autem humana, prudenti arbitrio determinat genus pœnæ, vel taxam pretij, &c. Hoc autem modo omnis operatio studiosa in particulari determinatur per rationem, & arbitrium humanum, & tamen non semper potest talis determinatio fieri per legem humanam, licèt honestissimè fiat, proprio arbitrio, vt per se constat.

15. Dicendum igitur censeo, nullam aliam regulam in hoc assignari posse, præter eam, quæ ex conditionibus legis suprà in commune positis colligi valeat: nimirum, illum actum virtutis posse esse materiam legis humanæ, qui ad bonum finem talis legis moraliter necessarius, & ad commune bonum valde vtilis, & communitati hominum, eorúmque ordinariæ facultati accommodatus sit: has enim conditiones diximus esse necessarias ad legem, & ideo ab illis etiam sumenda est mensura, seu regula materiæ humanæ, ac ciuilis legis. Idémque cum proportione dicendum est de prohibitione vitiorum: illa enim vetanda sunt per ciuilem legem, quæ communitati humanæ noxia sunt, & cum morali vtilitate reipublicæ prohiberi possint, & puniri. Quando autem vitia non sunt noxia communitati, vel ex rigorosa punitione illorum maiora mala timentur, permittenda potius sunt, quàm cohibenda per leges ciuiles. Quapropter in particulari ad applicandam hanc regulam necessaria est prudentia legislatoris; neque aliquid aliud certum in hoc puncto dici, aut affirmari posse existimo.

16. Supereſt verò difficultas de actibus indifferentibus: nam ex dictis sequitur non posse esse materiam legis humanæ, nec præcipientis, nec vetantis. Primũ patet, quia nõ omnes actus moralium virtutum per hanc legem præcipi possunt; ergo multo minùs poterunt præcipi actus indifferentes, quia minùs vtiles sunt ad communem bonum actus indifferentes, quã actus boni, & valde perfecti; sed hi propter suam excellentiam non cadunt sub humanam legem, ergo illi propter suam inutilitatem non poterunt per legem ciuilem præcipi. Et confirmatur, quia lex non potest præcipere, vt isti actus fiant manentes (vt sic dicam) in sua indifferentia, quia sic essent mali in indiuiduo, quod autem malum est, præcipi non potest; nec etiam potest lex præcipere, vt fiant propter aliquem finem extrinsecum honestum: nam finis operationis non cadit sub præceptum humanum, sed tantùm operatio ipsa, vt paulò pòst dicemus. Secundum verò de lege prohibente patet, quia non potest prohiberi nisi malum: in his autem actibus indifferentibus vel nulla est malitia, vel si in indiuiduo aliquam habent vt indifferentes sunt, & fiunt, illa est minima, quæ non potest prohiberi per legem humanam, cùm dictum sit, non posse legem humanam prohibere omnem malitiam. Consequens autem videtur esse contra vsum legum humanarum, quæ multa indifferentia vetant, vel præcipiunt. Quod videtur etiam supponere Aristot. in descriptione iusti legalis suprà relata. Item hac ratione dicunt Theologi quædã esse mala, quia prohibita per legem humanam, quæ per se talia non erant; igitur ante legem erant indifferentia: nam si fuissent bona, non potuissent fieri mala per legem. Et eadem ratione quædam erunt bona, quia præcepta; ergo ante præceptum non sunt bona, erunt ergo indifferentia, quia si fuissent mala, præcipi non potuissent. *Arist.*

17. Respondeo, actum indifferentem dupliciter considerari posse, primò secundùm se, quatenus propter se fieri, vel caueri potest, & vt sic concedo non esse materiam legis humanæ præcipientis, aut vetantis, sed tantùm permittentis, vt probat ratio facta. Imò sentit D. Thomas quæstione 93. art. 2. nullius legis esse posse materiam, nisi quoad permissionem, quod verum est, loquendo de tali actu in sua specie considerato, vel quantum ad suam positiuam rationem; si tamen in indiuiduo consideretur quantum ad carentiam honesti finis, seu quantum ad omissionem eius (vt sic dicam) si propter se tantùm fiat, sic prohibetur per legem naturalem, iuxta doctrinam eiusdem D. Thomæ 1.2.q.18.art.9. Verum tamen sub hac ratione non cadit sub prohibitione legis humanæ, vt etiã probat ratio facta, quia est ex minimis, de quibus lex ciuilis non curat. Alio verò modo potest considerari actus indifferens ex obiecto vt vtilis ad aliquod cõmune bonum reipublicæ, vel ad vitandum graue malũ eius, & vt sic clarum est, posse præcipi, aut vetari per leges ciuiles, tum quia potestas ad aliquem finem, consequenter est omnino necessaria ad illum finem, tum etiam quia actus indifferens sub ea ratione, de se est consentaneus rationi, & honestus. Si enim actus indifferens ordinatus ad commoditatem naturæ priuatæ personæ non est otiosus, sed de se honestè fit; multò magis id habebit, si propter commune bonum fiat, intercedente vera necessitate aut sufficienti vtilitate, vt sæpe potest interuenire, vt de se constat. Vnde tunc ex parte legislatoris iusta est talis lex, qua est vtilis cõmuni bono, & non est de re mala, sed quę potest bene fieri. Ex parte verò subditorum, licèt ad illam legem implendam necessarium non sit illos operari propter eundem finem, quem legislator intendit, ob rationem factam, quòd finis legis non cadit sub lege; nihilominus ad obligationem legis satis est, quòd ille actus de se non est otiosus, nec inutilis, & quòd *D.Thomas.*

potest

potest honestè fieri, si subditus velit materiam talis legis exequi, obseruando omnes alias circumstantias, quas naturalis ratio postulat, vt actus in indiuiduo honestus sit.

18. Vnde tandem potest considerari differentia inter actum bonum, & malum, quòd actus si per se, & intrinsecè malus sit, numquam potest per legem humanam præcipi, licèt possit permitti, quia nunquam est ab illo separabilis malitia, vel prohibitio superioris legis, vt patet ex dictis in prima assertione. At verò actus bonus ex obiecto, qui potest per se, & propter se honestè fieri, secluſa lege prohibente; nihilominus potest prohiberi per humanã legem, etiam ciuilẽ, & fieri malus ratione prohibitionis, qui aliàs de se erat bonus. Ratio est, quia si actus sit malus in specie sua, quandocumque exercetur retinet illam malitiam, & ideo non potest præcipi, quia ad malum sufficit quicumque defectus: actus autem bonus, licèt ex specie sua talis sit, potest in exercitio esse malus, quia potest tale exercitium esse prohibitum, & ita iam deerit illi actui circumstantia aliqua debita ex vi legis, & ideo iam erit malus, quia malum ex quocumque defectu. Sic licèt facere sacrum bonum sit, id facere in feria sexta Parasceues non erit bonum, quia deest illi debita circumstantia temporis ratione prohibitionis, idẽ est de ieiunio in die Dominica, de quo exẽplo vide, si placet, quæ scripsimus tract. 2. de Religione, lib. 2. cap. 4. n. 6. & quidem S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 5. ad 3. expresè asserit non esse à peccato immunem, qui die Dominica ieiunaret. Et in legibus ciuilibus potest idem considerari: nam donatio liberalis de se bona est, & nihilominus potest ex iusta causa per legem ciuilem prohiberi, & fieri mala solùm, quia prohibita. Et sic de aliis. Potest etiam hoc declarari ex alio principio, quòd leges humanæ possunt mediocritatem constituere in actionibus humanis. Vnde fieri potest, vt actus, qui secluſa lege positiua, seruare medium virtutis, posita lege prohibente, iam non seruet medium, & peccet per extremum, sicut peccaret per defectum, si lex præciperet actum, & non fieret.

D. Thom.

19. Et hinc etiam obiter intelligitur, quomodo lex humana dicatur constituere medium in materiis virtutum; id enim facit imponendo necessitatem operandi in talibus materiis iuxta exigentiam earum. In quo est notanda differentia inter præcepta affirmatiua & negatiua, quòd affirmatiua regulariter supponunt intrinsecam honestatem in actu, quem præcipiunt, & consequenter medium virtutis in materia eius, vt patet in præcepto ieiunij & similibus, non tamen supponunt necessitatem, sed faciunt. Quia medium virtutis habet latitudinem, & varietatem, & ideo non omne id, quod est de se honestum, est per se necessarium: lex autem humana potest hanc necessitatem ponere, qua posita, ille actus iam est necessarius ad honestatem talis virtutis. Et hoc sensu dicitur constitui per talem humanam legem in tali specie virtutis, vtique quoad necessitatem, non quoad honestatem. Dixi autem, *regulariter loquendo*, propter actus indifferentes, in quibus non videtur supponi honestas, quanquam si sumantur, vt ordinati ad finem, propter quem lex eos præcipit, honesti sint, quam honestatem haberent sic facti, etiamsi sine lege fierent; non tamen haberent necessitatem. Atque ita in vniuersum præceptum affirmatiuum humanum facit potiùs necessitatem, quàm honestatem. At verò præceptum negatiuum purè humanũ ex se non supponit malitiam in actu, quem prohibet, sed facit: sic enim dicuntur multa esse mala, quia prohibita, & ratio est, quia malitia consistit in carentia rectitudinis debitæ; ante præceptum autem huiusmodi nullum erat debitum, & ideo carentia actus erat negatio, non priuatio moralis, ac proinde nec malitia erat: posita autem lege insurgit debitum, & carentia transit in rationem priuationis, atque ita insurgit malitia ex vi legis positiuæ. Ad eius autem speciem intelligendam consideranda est materia legis, vel motiuum virtutis, sub quo talis actus prohibetur per legem: nam tunc pertinet malitia ad vitium contrarium illi virtuti; vt v. g. effusio sanguinis in Ecclesia, quatenus per legem Ecclesiasticam prohibetur, non pertinet ad iniustitiam, sed ad sacrilegium, quia illa prohibitio fit intuitu reuerentiæ debitæ loco sacro, quod ad religionem spectat. Et idem est in omnibus peccatis commissionis, quę repugnant formaliter præceptis negatiuis, seu prohibentibus: nam in aliis malitiis omissionis, quæ repugnant directè præcepto affirmatiuo, ex honestate actus contrariè oppositi insurgit propria determinatio seu specificatio omissionis. Et ita etiam constat, quomodo leges humanæ habeant pro materia actus vitiorum secundùm species suas.

A

B

Posset præterea circa hanc materiam tractari an modus virtutis cadat sub præceptum, an actus difficiles, & ardui possint præcipi per legem ciuilem. Sed hæc commodiùs dicentur infrà explicando obligationem huius legis, & modum implendi illam. De modo autem, quo lex ciuilis differat à canonica ex parte materiæ, dicemus lib. seq. cap. 2.

20.

CAPVT XIII.

An lex ciuilis tantùm possit externos actus præcipere, aut prohibere.

C

ACtus humanus (de quo solo lex potest proximè ferri) duplex est, vt ex 1. 2. q. 18. & sequentibus constat, interior, & exterior, qui inter se ita comparantur, vt exterior non possit esse sine interiori: ab illo enim tãquam à morali forma habet, quòd humanus, & moralis sit. Vnde exterior actus humanus est veluti compositum quoddam ex actu exteriori, corporis v. g. (ita enim nunc loquimur) & ex interiori actu voluntatis tanquam ex materia visibili, & forma per se inuisibili; sicut homo componitur ex corpore, & anima, & de hoc actu nulla est quæstio,

1. *Actus humanus duplex, interior, & exterior, & hinc tanquã à forma morali habet quod sit humanus, & moralis.*

D quin possit esse materia humanæ legis. Tantùm ergo superest inquirendum, an solus ille sit materia humanæ legis; aut etiam interior esse possit vel per se, vel vt coniunctus exteriori. Vnde simul etiam oportebit inquirere, vtrùm actus exterior per legem humanam præcipiatur, vt volũtarius est, vel solùm vt actus quidam exterior est. Sub actu autem (vt sæpe monui) comprehendimus omissionem actus humani; constat enim, hanc etiam esse præceptam per legem negatiuam, vel prohibitam per affirmatiuam: nam qui actum præcipit, consequenter prohibet eius omissionem.

E Dico ergo primò: Lex merè humana non potest præcipere actum purè internum directè, & secũdùm se. Hæc assertio in sensu statim explicando communiter recepta est, sumiturque ex l. *cogitationis pœnam nemo meretur*, ff. de pœnis. *Pœnam*, vtique ciuilem, quia, scilicet, ius ciuile per se non versatur circa internos actus. Nam quia illos naturaliter, ac per se punire non potest, ideo nec illos præcipere, aut prohibere potest: nam potestas legislatiua est etiam coactiua, vt diximus, & ita si coactiua esse non potest respectu interioris actus, neq; legem ferre circa illum potest. Dixi autẽ, *actũ purè internum*; quia oportet, vt in sola mente sistatur. Nam si cupiens v. g. occidere, aliquo modo intentet exteriorem actum, & in illo prodere incipiat, quamuis effectum non assequatur; sæpe aget contra legem, & incurret pœnam eius. Quomodo aliquando dicitur in iure, aliquem

2. *Lex merè humana non potest præcipere actum purè internum directè, & secundùm se.*

puniri, *vel quia cogitauit*, scilicet exteriùs inchoando, vel per consilium, vel per aliquam actionem, quæ casu non habuit effectum. Sicque intelligitur lex *quisquis*, C. ad leg. Iul. maiestatis, & l. *Diuus*, ff. ad leg. Cornel. de sicar. Quib⁹ locis alia iura circa hoc Gloss. & Doctores adnotant, & latè Felin. tract. 1. quãdo conatus puniatur, & Nauarr. in cap. *si quis non dicam*, de pœn. dist. 1. nu. 5. Ratio autem huius limitationis est, quia iam tunc est actus exterior, licèt non consummatus, & ideo prohiberi potest à lege humana, & puniri vel leuiori pœna, vel aliquando etiam ordinaria, iuxta materiæ grauitatem.

L. quisquis. L. Diuus. Glossa. Felinus. Nauar.

3. *Potestas humana legislatiua solùm ordinatur ad exteriorẽ pacem, & honestatem communitatis humanæ.*

Ratio verò principalis assertionis est, quia potestas humana legislatiua solùm ordinatur ad exteriorem pacem, & honestatem communitatis humanæ, ad quam nihil referunt actus, qui in pura mente cõsumantur. Item quia hæc potestas immediatè nascitur ab ipsa communitate humana media ratione naturali: nulla autem ratio dictat, quòd communitas humana possit dare potestatem immediate, & per se super actus merè internos, cùm illi sint omnino extra cognitionem suam, ac proinde etiam sint extra forum suum. Denique hoc optimè declarat D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 5. ex Seneca 3. de benef. quia vnus homo naturaliter non subditur alteri secundùm animam, sed secũdùm corpus. *Errat enim* (inquit ille) *si quis putat, seruitutem in totum hominem descendere, pars enim melior excepta est. Corpora obnoxia sunt, & adscripta dominis, mens sui iuris est.* Solùm enim potest inueniri subiectio inter homines, quatenus inter se communicationẽ habere possunt, & actiones vnius possunt aliis esse vtiles, vel nociuæ, & ideo solùm de his actibus possunt præcepta humana dari qui ad exteriorem dispositionem rerum humanarum pertinere possunt.

D. Thom. Seneca. Nemo naturaliter alteri subditur secundum animam sed tantùm secundũ corpus.

4. Si quis autem has rationes attentè consideret, facilè intelliget, solùm procedere de lege humana, quatenus per potestatem à sola ratione naturali manantem, ferri potest, quæ lex cum ciuili coincidit; nõ verò procedere in lege Ecclesiastica, quæ procedit à superiore potestate, ordinata ad altiorem finẽ, & habente altiorem originem. Manet ergo de illa lege specialis difficultas, quæ ex speciali ratione illius nascitur, & ideo in librum quartum illam tractandam relinquimus. Et ob hanc causam loquutus sum in assertione de lege merè humana: nam Ecclesiastica quodammodo est diuina, & in hoc sensu nulla est difficultas in assertione.

Lex Ecclesiastica quodammodo est diuina.

5. *Obiicitur legem ciuilem non posse esse circa actum externum, qui non potest probari cùm non possit puniri omnino.*

Sed obiici potest; nam sequitur, non posse legem ciuilem prohibere, aut præcipere actum externum omnino occultum, qui in iudicio humano probabilis non sit: consequens autem est falsum; ergo. Sequela patet, quia talis actus non potest puniri per legem putè humanam; ergo nec prohiberi, quia potestas legislatiua semper habet coactiuam adiunctam, vt sæpe cum Arist. diximus. Antecedens patet, quia tale delictum non potest puniri per iudicium humanum; ergo nec per legem humanam, quia eadem est potestas ad vtrumque actum, & confirmatur, quia tale delictum non est probabile in humano iudicio; ergo nec potest in illo iudicari, quia iudicium humanum non fertur nisi secundùm allegata, & probata. Primum autem consequens planè falsum est, quia aliàs non peccaret, qui legem humanam occultissimè non seruaret, quod dici non potest, quia lex non tantùm prohibet, ne actus publicè fiat, sed simpliciter, ne fiat; tum etiam quia non prohibet actum solùm ratione scandali, aut notorietatis, sed ratione sui, quia vel malus est, vel ex vi prohibitionis legis fit malus. Tum denique quia lex præcipiendo constituit actum in tali specie, vel mediocritate virtutis, & ideo quia ab illa discrepat, quantumuis occultè contra virtutem agit, ac subinde peccat. Vt si lex taxat pretium tritici, si quis cariùs illud vendat occultè, omnino contra iustitiam agit, & sic de aliis.

Pro solutione supponenda est vulgaris distinctio de actu dupliciter occulto, scilicet, per se, & natura sua; vel per accidens, ex defectu probationis, cuius quidem capax erat actus de se spectatus, de facto tamen defuit. Quam distinctionem bene tractat Caiet. 2. 2. q. 11. art. 3. Castro lib. 2. de leg. pœnal. cap. vlt. & Simanc. in Catholic. instit. tit. 42. Actus ergo mentales, ac merè interni sunt per se, & natura sua occulti aliis hominibus extra operantem, quia homines non cognoscunt naturaliter, nisi ministerio sensuum, & ideo quæ per sensibiles effectus, vel signa non manifestãtur, per se, & natura sua sunt extra cognitionem humanam: huiusmodi autem sunt actus merè interni, & ideo dicuntur per se occulti. Actus verò qui exteriùs prodeunt, sensibus percipi possunt, & ideo non sunt per se occulti; contingit autem ignorari propter absentiam testium, & sic non posse probari, & tunc occulti quidem sunt, tamen per accidens, quia illa testium absentia est accidentaria. Assertio ergo posita procedit de actibus internis, ac subinde per se occultis: obiectio verò procedit de actibus externis per accidens occultis, de quibus fateamur esse posse materiam legis humanæ, & per illam prohiberi, vt probant rationes factæ, & rectè docent auctores allegati, & Palud. 4. dist. 17. q. 2. Nauar. de pœnit. dist. 5. in princ. n. 27. vbi alios in eandem sententiam refert. Allegat autem D. Thomam quodlib. 4. art. 12. significantem, peccatum occultum etiam externum non cadere sub humanam iurisdictionem; sed D. Thomas non negat simpliciter, cadere sub iurisdictionem hominis, sed solùm quoad actum iudicandi de illo, inquirendo, vel alio simili modo, quia hic actus supponit notitiam aliquam humanam tanquam fundamentum inquisitionis, & iudicij: secùs verò est de actibus iurisdictionis, qui per sententiam generalem & per leges exerceri possunt, quia illi optimè cadere possunt in actus per se cognoscibiles, etiamsi per accidens occultissimi sint.

6. *Actus dupliciter occultus per se, & per accidens. Caiet. Castro. Simanc.*

Palud. Nauar. D. Thom.

Ad obiectionem ergo negatur consequentia, & ratio differentiæ inter vtrunque actum est, quia multùm refert ad morales effectus, quòd actio sit natura sua insensibilis, vel sensibilis, quia iurisdictio hæc datur hominibus modo connaturali, ac subinde proportionato naturæ, & ideo datur super eas actiones, quæ per se, & natura sua cognoscibiles sunt humano modo; non verò super alias per se occultas, quia ex se sunt extra humanum forum. Nec in prioribus cõsiderari potest accidentalis ille status occultus in ordine ad vniuersalem potestatem; tum quia lex generaliter datur de actibus secundùm conditionem naturalem eorum, & circũstantię accidentarię non mutant, nec impediunt efficaciam legis; tum etiam, quia non deest modus humanus, quò possint tales act⁹ dirigi, & cohiberi per legem abstrahendo ab illa circumstantia.

7.

Vnde vlteriùs addimus, quoties lex absolutè disponit de huiusmodi actu, illum simpliciter præcipiendo aut vetando, comprehendere actum externum occultum, nisi addantur in lege verba limitantia illam ad actum publicum, vel notorium. Ratio est, quia lex indefinitè lata, & nihil distinguens, per se loquendo extenditur ad omnia, quæ sub verbis eius comprehenduntur. Ad difficultatem autem in contrarium cum eadem proportione, & distinctione respondetur, actum talem per se esse punibilem per legem humanam, licèt per accidens ex defectu probationis, puniri per homines non possit. Cui⁹ signum est, quia quacumque ratione perueniat delictum ad sufficientem hominum notitiam, puniri poterit, licèt in principio fuerit occultissimè commissum, quod nõ ita est de actu

8. *Lex indefinitè lata per se extenditur ad omnia quæ sub eius verbis comprehenditur.*

de actu mere interno. Vnde interdum poterit lex humana per se ipsam punire delictum sic occultum, imponendo pœnam ipso facto sibi proportionatam, vt latiùs dicemus tract. de lege pœnali, ideoque rectè potest oriri aliquando obligatio ad restituendum ex vi talis transgressionis humanæ legis, vt rectè in argumento dicebatur.

9. *Lex purè humana potest indirectè præcipere actum interiorem.*

Dico secundò: Lex purè humana, seu ciuilis potest indirectè, seu per quandam consequutionem præcipere actum interiorem voluntatis, & intellectus, quatenus connexi per se esse possunt cum actu exteriori præcepto, vel prohibito. Hoc est certum apud omnes, & per se satis clarum, quia actus exterior præcipitur per legem vt humanus, & liber, sed nō potest esse humanus, & liber sine interiori; ergo necesse est, vt actum interiorem saltem indirectè, & consequenter præcipiat. Quomodo enim lex præcipiet homini, vt faciat, nisi possit præcipere, vt velit facere, cùm voluntate facturus sit. Et proportionali ratione, si lex humana prohibeat facere aliquid, prohibet etiam velle efficaciter facere idem. Imò non solùm lex prohibens actum externum, consequenter prohibet aliquam voluntatem internam; sed etiam lex præcipiēs actum externum pro aliquo tempore, consequenter prohibet habere pro illo tempore voluntatem non faciendi, seu nolitionem faciendi, vel etiam voluntatem faciendi alium actum incompossibilem, quia necesse est, vt prohibeat quidquid incompossibile est obseruationi legis: quilibet autem ex his actibus voluntatis est incompossibilis obseruationi talis legis, vt constat. Atque hinc etiam fit, vt eo ipso, quòd lex prohibet aliquid facere, prohibeat etiam habere propositum absolutum faciendi; & è conuerso si præcipit aliquid facere, consequenter prohibet propositū non faciendi debito tempore, licèt propositum actus interior sit, quia eo ipso quòd actus exterior est prohibitus, est malum obiectum respectu voluntatis, & ideo consequenter fit, vt talis voluntas eius sit mala, ac subinde prohibita mediante obiecto suo.

10. *An desiderium inefficax possit prohiberi à lege humana.*

Dices; ergo eadem ratione erit prohibitum omne desiderium etiam inefficax, omnisque complacentia circa tale obiectum, quia etiam hi actus circa obiectum malum mali sunt: consequens autem est falsum; quia illi actus non sunt per se connexi cum actu exteriori, nec impediunt per se exequutionem præcepti. Respondeo, quod attinet ad desiderium inefficax, illud ex parte obiecti semper includit conditionem aliquam, quæ attendenda est ad iudicandum de honestate, vel turpitudine talis desiderij. Si ergo desiderium cadat in tale obiectum non obstante prohibitione, & conditio solùm sit, si possem occultè facere, vel sine discrimine pœnæ, aut alia similis, talis actus prohibitus est ex vi legis, propter rationem factam, quia versatur circa obiectum prohibitum retenta prohibitione, & formaliter est desiderium quoddam transgrediendi legem, quod malum est, & prohibitum. At verò si conditio sic talis, vt remoueat prohibitionem, non erit prohibitum, nec malum, quia iam non versatur circa obiectum malum, vt v. g. siquis habeat simplicem affectum faciendi hoc, si non esset prohibitum, per hanc conditionem remouet malitiam, & prohibitionem, & appetit actum illum secundùm se spectatum, qui vt sic malus non est. Et idem dicendum cum proportione est de simplici complacentia, seu delectatione in actu illo cogitato: nam si talis delectatio præscindat à prohibitione, vt ordinariè fieri solet in actibus, qui solùm sunt mali, quia prohibiti, eo ipso non est de obiecto malo, & consequenter non prohibetur ex vi talis legis, quia nec directè, nec indirectè, vt ex dictis constat. Si autem quis delectaretur de illo actu inuoluendo transgressionem præcepti, vtputa, quia delectatur cogitans, se id facere non obstante prohibitione legis; sic complacentia esset mala; imò esset quidam contemptus legis, vel formalis, vel saltem virtualis, & ideo indirectè prohibetur per legem.

11.

Ex quibus intelligi potest, duobus modis posse legem humanam prohibere, vel præcipere indirectè internum actum, scilicet, vel ex parte actus, comprehendo illum tanquam causam formalem, seu partem actus humani completi, qui est compositus ex interiori, & exteriori actu; vel ex parte obiecti actus interioris, reddendo illud prauum, & contrarium rectæ rationi. Priórque modus præcipuè cernitur in actibus efficacibus, & absolutis, qui ordinantur ad exequutionem operis præcepti, aut prohibiti, sunt-que causa eius: posterior verò modus inuenitur in actibus inefficacibus, & simplicibus, qui licèt non sint causæ, suam tamen rationem sumunt ab obiectis, & ratione illorum boni, vel mali fiunt. Denique in priori modo actus interior aliquo modo est materia legis, estque (vt sic dicam) compræceptus per legem, quia per se præcipitur actus humanus sensibilis, compræcipitur autem pars, & quasi forma eius, etiamsi insensibilis, & spiritualis sit, sicut per se generatur homo, & anima congeneratur suo modo quatenus forma hominis est, saltem quoad vnionem cum materia. Et ideo secundùm hunc modum non solùm potest præcipi actus interior, qui est voluntas operandi, sed etiam omnis ille actus mentis, sine quo actus exterior præceptus esse non potest; vt, si miles præcipitur custodire arcem, consequenter præcipitur vigilare, & attendere, & si superior præcipit studere, attentionem, & applicationem animi compræcipit, & sic de aliis, vt notat Sylvest. verb. *hora*, q. 11. & dicemus infrà latiùs, tractando de lege canonica. At verò in posteriori modo actus interior non est materia legis humanæ, sed versatur circa materiam legis humanæ, & ex mutatione morali, quæ per legem fit circa illam materiam, resultat malitia in interiori actu propositi, aut desiderij de tali materia prohibita, ad eum modum, quo vnum relatiuum resultat ex mutatione alterius extremi, & ideo talis mutatio non excedit potestatem humanam. Solùm poterat hîc superesse difficultas, an possit alio modo prohiberi per legem humanam; vel præcipi actus interior cum exteriori, cum quo neutro ex dictis modis connexus sit. Sed hæc difficultas specialis esse videtur in legibus canonicis, & ideo in lib. 4. commodiùs tractabitur.

CAPVT XIIII.

Vtrùm actus præteritus possit esse ex materia legis humanæ.

1.

IN triplici statu possunt considerari actus humani, futuri, præsentes, & iam facti. De futuris nulla est quæstio, quia certum est, & pro illis maximè poni leges humanas, cap. 1. & cap. vlt. de constit. & in l. *leges, & constitutiones*, C. de legib. Ratio est, quia lex ponitur vt regula operationis; regula autem supponi debet ad opus: est enim suo modo principium actionis, & ideo maximè datur propter futuram actionem. De præsentibus actionibus nihil distinguimus, sed cum præteritis eas numeramus, quia iam supponuntur factæ absque lege; etiamsi contingat, simul tempore existere; vel certè si ponamus fieri ex vi legis, in eodem momento, in quo datur lex, iam comparantur ad legem per modum futuri. Sed hic operandi modus in Angelis potiùs, quàm in hominibus cōcipi potest. Igitur de præteritis est quęstio. Et ratio dubitandi oritur ex proximè dictis, quia materia alicuius regulæ non est effectus iam factus: nam ad illum nihil conferre potest; lex autem

L. leges & constitutiones.

Ratio dubitandi.

est regula actus; ergo non potest habere pro materia actum præteritum. In contrarium verò est, quia dicta iura docent, posse legem humanam disponere de præteritis, si legislator velit. Distinguenda est ergo duplex lex, quædam dicitur declaratiua, alia constitutiua iuris, quarum legum differentia ex ipsis vocibus satis nota est. Nam lex declaratiua non condit ius, quatenus talis est, sed declarat quid secundùm aliud antiquius ius fieri debeat, aut non fieri: lex autem constitutiua nouum introducit ius, quantum in ipsa est. Deinde distinguere oportet effect⁹ legis præcipuè tres, obligare, scilicet, pœnã imponere, & actũ irritare

Lex alia declaratiua, alia constitutiua.

2. Dico ergo primò: Lex declaratiua, quantum in se est, comprehendit non tantùm futura, sed etiam præterita. Est communis sententia Abbatis, Decij, Felin. & aliorum in cap. vltim. de constit. Bartoli, & Legistarum in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. in dicta l. *leges*, & sumitur ex Authentica de filiis ante dotalia instrumenta natis, collat. 3. Exemplum sumi potest ex cap. *vt lex*. 27. q. 1. vbi Innoc. Papa præcipit, separari clericos in sacris, & religiosos professos ducentes vxores, & subdit: *Huiusmodi namque copulationem, quã contra Ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus.* De quo textu dubitari potest, quia materia illa iuris humani est, & verbum *censemus*, est ambiguum: nam potest significare, vel iudicamus, vel statuimus, vt docet Gloss. in Clement. vnic. de concess. præben. Sed nihilominus lex illa declaratiua fuisse videtur; tum quia verbum *censeo*, in rigore latino, & in frequentiori vsu magis significat arbitrari, & mentem suam aperire; tum maximè, quia Pontifex reddit rationem antiquam suæ decisionis, quæ est sufficiens signum legis declaratiuæ, vt ibi Glossa, & Panormit. notant, & sumitur ex Bart. in dicta l. *omnes populi*, n. 44. Quod maximè procedit, quãdo ratio non tantùm est motiua, sed etiam decisiua, id est, de se sufficiens ad ostendendam malitiam actus, secluſa noua lege, vt bene notat Nauarr. in cap. *si quãdo*, de rescript. except. 21. n. 4. Talis autem est ratio Pontificis in dicto cap. *vt lex*, & ideo non videtur dubium, quin ius declaratiuum tradat, quòd extendatur etiam ad matrimonia, quæ illud decretum anteceſſerunt, quia ante illud decretum talia matrimonia erant contra Ecclesiasticam regulam. Vnde in singulis legibus verborum proprietas, & materia, ac ratio legis diligenter expendenda sunt, ad discernendum, an lex sit declaratiua. Clarius exemplum est in cap. vlt. de sponsa duorum, vbi matrimonium cõtractum, & consummatum post aliud ratum, & nondum cõsummatum, censetur nullum, quod ad præterita extenditur. Aliud est in cap. *gaudemus*, de diuortiis.

Cap. vt lex. Inno. Pap.

Bart.

Nauar.

3. Ratio verò est, quia lex declaratiua non est regula actionis, sed supponit, & interpretatur illam; ergo an re legẽ declaratiuam erat lex, vel ius inducens obligationem, vel alium effectum; ergo lex quæ declarat tale ius, supponit semper habuisse talẽ effectũ: nam effectus antiqui iuris non pendet ex declaratione postea futura. Vnde confirmatur, quia noua declaratio nihil denuo constituit, argumento l. *hæredes*. §. 1. ff. de testam. ibi, *Nihil enim nũc dat, sed datum significat*; ergo lex declaratiua ex se non habet nouum effectũ; ergo quantum in se est, æquè comprehendit præteritum, ac futurum. Sed obiici potest: nam si ratio est efficax, non solùm probat hanc legem extendi posse ad præteritum, sed necessariò ita esse, nec posse per legem humanam limitari, quia ad præteritum non est potentia. Consequens est falsum: nam leges declaratiuæ interdum addunt has particulas, *ex nunc, in posterum*, & similes, vt limitent legem, ne ad præterita extendatur. Assumptum patet ex cap. vnic. de postulatione Prælat. in 6. vbi prohibentur quædam formulæ eligendi, & postulandi de se ineptæ, & tamen additur particula, *de cætero*, quæ indicat solam prohibitionem in futurũ, vt ibi notat Glossa. Simile exemplũ est in cap. *aqua*, de consecrat. Eccles. vel altaris, vbi declarat Pontifex, violatam Ecclesiam non posse reconciliari per sacerdotem, sed per Episcopum tãtùm, & nihilominus addit particulam *de cætero*; imò statim præcipit sustineri reconciliationes priùs factas à sacerdotibus.

L. hæredes.

3. Lex declaratiua non est regula actionis, sed supponit, & interpretatur.

Cap. vnic. Glossa.

Respondetur, argumentum conuincere, sistendo in vi legis declaratiuæ, vt talis est, sicut de illa loquuti sumus, illam de se extendi ad præteritum tempus, pro quo constat fuisse latam legem aliam, quæ declaratur. Vnde si declaratur aliquid esse contra ius naturale, vbi virtute decernitur, actus contrarios tali iuri semper fuisse malos; si verò declaratur legem aliquam fuisse irritantem, consequenter declaratur, actus præteritos factos à tempore talis legis fuisse de se nullos, & sic de aliis. Oportet tamen aduertere, aliquando non esse legem purè declaratiuam, sed habere aliquid admixtum legis constitutiuæ ex potestate legislatoris declarantis. Et tunc quantum ad id, quod addit præter nudam declarationem non extenditur ad præterita, sed ad futura tantùm, iuxta ea, quę inferiùs dicemus. Exemplum est in cap. *quantæ*, de sentent. excomm. vbi per verbum *interpretamur*, declarat Pontifex, sub percussoribus Episcopis comprehendi, non solùm qui positiuè cooperantur, sed etiam qui non obstant, cùm possint, quæ declaratio non est pura, sed per potestatem condendi legem, potius quàm per interpretationem facta. Et ideo talis interpretatio in rigore non extenditur ad præterita, nisi aliud expressè declaretur. Nam interdum fieri solet extensio talis declarationis ad præteritum ex peculiari voluntate ipsius legislatoris satis expressa; cuius rei inter alia est vulgatum exemplum in declaratione Sixti V. circa suum Motum proprium de illegitimis, & de receptione religiosorum.

4. Satis fit obiectioni.

Legem aliquando esse partim declaratiuam, partim constitutiuam.

Cap. quantæ.

Motus proprius Sixti V.

Deinde oportet distinguere illos tres legis effectus, qui sunt obligatio in conscientia, cui respondet culpa in transgressione legis, item pœna, & irritatio act⁹: nam in illis non procedit semper eadem ratio. Quando enim lex est purè declaratiua obligationis antiquę legis, negari non potest (per se loquendo) quin obligatio antea fuerit, & consequenter, nec vitari poterit, quin fuerit culpa contra illam agere. Per accidẽs autem potuit hic effectus impediri, quia fortasse ante illam declarationem ius ignorabatur, vel non ita intelligebatur etiam à viris doctis, quamuis re vera iam existeret, & quoad hoc habere potest magnam vim lex declaratiua, vt postea sit culpa, quæ antea excusabatur per ignorantiam. Et hic videtur fuisse casus in d. c. vnic. vt Glosa ibi sentit, & ideo lex illa vtitur verb. *prohibemus*, quæ prohibitio, vt talis fuit, non potuit ad tempus præteritum extendi. Et fortasse actus ibi prohibiti non erant irriti ex natura rei, vnde cùm antea non essent speciali iure Ecclesiastico prohibiti, multò minùs erant irriti ex vi illius; & ideo in nouo decreto irritante meritò additur particula, *de cætero*; pro solis enim futuris temporibus addebatur. Atque ideo obseruare oportet in omni noua lege prohibente, vel puniente id, quod per se malum erat, vel antea prohibitũ: nã licèt posterior lex sit declaratiua prioris iuris, nihilominus quantum ad id, quod de nouo statuit, vel addit, non extenditur ad præterita, vt ex dicendis patebit.

5. Effectus legis tres, obligatio in conscientia, pœna, & irritatio actus.

Quantum ergo ad effectum pœnæ, si lex nõ addat pœnam de nouo, sed declaret in tali actu incurri ipso facto ex vi antiqui iuris, consequenter declarat per singulos actus incursam fuisse in præteritis temporibus: est enim eadem ratio. Hoc autem etiam est intelligendum per se loquendo: nam ratione ignorantiæ fieri potest, vt effectus pœnæ non extendatur ad

6.

præteritos

præteritos actus, etiamsi lex sit declaratiua quoad ipsam pœnam. Quia, vt infrà suo loco ostendam, qui excusatur à culpa, in omni rigore excusatur à pœna, etiamsi ipso iure lata sit. Sed non obstante declaratione præteritæ actiones excusantur à culpa ratione ignorantiæ, vt dictum est; ergo & à pœna. Loquimur autem de propria pœna: nam si solùm sit indecentia quædam, seu irregularitas, hæc non excusabitur propter ignorantiam, nisi sit verè in pœnam imposita. An verò ignorãtia solius pœnæ illam excuset, infrà tractabitur. Denique idem dicendum est de alio effectu, qui est irritare aliquem actum, vel effectum: hic enim effectus non impeditur propter ignorantiam totius legis, quando non est pœna proprie sumpta, quia non pendet ex culpa, & lex per se habet efficaciam ad impediendum valorem actus. Et ideo quoties lex declarat nullitatem actus ex vi legis antiquæ, talis declaratio locum habet in actu præterito simili modo facto, etiamsi fortasse ignorantia interuenerit.

Qui excusatur à culpa in omni rigore excusatur à pœna etiam ipso iure lata; si propriè sit pœna, secus si solum sit indecentia, seu irregularitas: nisi hæc etiam sit verè in pœnã posita.

Quid dicendum de irritatione.

7. Circa hoc autem est vltimò obseruandum, hanc nullitatem aliquando esse ex defectu conditionis iure diuino necessariæ ad valorem actus, vt si lex declaret sacramentum, v.g. confirmationis, datum sine balsamo non valuisse, & tunc lex declarans nullitatem illius actus, & causam eius, ita extenditur ad præteritum, vt non possit per se supplere, vel reualidare actum, quia pendet ex iure diuino. Aliquando verò contingit nullitatem oriri ex iure humano: actũ verò esse talem, vt pendeat ex efficaci consensu operantium, seu contrahentium, vt matrimonium contractum inter consanguineos intra quartum gradum est nullum, supposito iure Ecclesiastico. Et hic etiam actus non potest per legem declaratiuam posteriorem suppleri quoad præcedẽtes actus, sed necesse est, vt ablato impedimento iterum validè fiant per iteratum consensum contrahentium, quia ab illo pendet essentialiter talis actus, nec potest lex sola per se ipsã illum efficere. Interdum verò nullitas actus & pendet ex iure positiuo, & per ipsummet refici potest, quia non dicit intrinsecum respectum ad alium consensum. Et tunc quamuis lex declarans nullitatem actus comprehendat præteritos; nihilominus auctor legis potest illum defectum auctoritate sua supplere, vel dispensando, vel per se talem actum efficiendo. Et huiusmodi videtur esse casus in d. cap. *aqua*. Nam illa benedictio, vel purificatio templi institutio est humana, & forma vel necessitas eius potuit per Pontificem vel dispensari, vel suppleri.

8. Dico secundò: Lex constitutiua iuris per se, & quasi natura sua non extenditur ad præterita, sed de futuris tantùm datur: quoad aliquos verò effectus extendi potest ex voluntate legislatoris satis expressa, aut declarata. Tota assertio sumitur ex d. ca. 2. & c. vlt. de const. & ex d. l. *leges*, vbi Glossa, & Doctores, Felin. c. 2. & Nauar. in Comm. de dat. & promis. nu. 6. Item Gloss. in c. 1. de Cleric. non resid. in 6. verb. *receperint*, & in Clement. 1. de testam. verb. *deputatis*, & in Clement. 2. de ætate, & qualit. verb. *in posterum*, & in Clement. 1. de concess. præben. verb. *concesso*. Ratio autem prioris partis generalis est supra tacta, quia lex ponitur vt regula humanorum actuum; quando autem constituit nouum ius, introducit nouam regulam operandi: ergo ex natura sua fertur pro actibus futuris, quia præteriti iam non indigent regula; imò nec sunt capaces illius. Cõfirmatur, quia præceptum vt tale est, non potest dari de præterito actu, sed de futuro, vt per se constat; at lex vt est constitutiua, est præceptum quoddam; ergo. Imò hinc etiam intelligitur, legem, vt legem absolutè loquendo, solùm cadere in futuros actus, non in præteritos, quia lex vt lex essentialiter est præceptum, vt ex suprà dictis constat. Lex autem declaratiua, vt sic, potiùs est doctrina quædam, quæ optime cadit in præterita. Quòd si cõsideretur illa lex vt præceptum obligans ad sequendam illam declarationem vt authenticam, sic etiam præceptum illud versatur circa actus, per quos nunc iudicatur de sensu præteritæ legis, & ita non inducit obligationem nouam ad aliquem præteritum actum, vt per se constat, sed ad futuros.

Lex constitutiua iuris sua natura de futuris tantum datur.

Cap. vlt. de const.

Glossa.

Felin.

Nauar.

Clement. 1.

Clement. 2.

Præceptum vt tale nõ potest dari nisi de futuro.

Ad explicandam igitur, & probandam alteram partem assertionis, distinguendi sunt legis effectus suprà numerati, quorum primus est obligatio, qui locum non habet in actibus præteritis, quatenus præteriti sunt, vt per se, & ex dictis constat, & ideo quoad hunc effectum non potest legislator, etiamsi maximè cupiat, extendere nouam legem ad actus præteritos, quia si illi facti sunt sine culpa, non poterunt reddi culpabiles propter legem postea latam. At verò quoad effectum pœnæ, potest lex per voluntatem legislatoris extendi ad actum præteritum, non solùm quatenus habet respectum, vel tractum successiuum in futurum (quod est per se manifestũ, & expressum in c. *cùm tu*, de vsur. & est frequens in censuris ferendis) sed etiam propter actum priùs commissum. Vt hoc autem locum habeat, necessariò supponendum est, talem actum fuisse malum, contra aliud ius antiquius vel naturale, vel pòsitiuum, quia non est actus dignus pœna, nisi quatenus per illum violatur aliquod ius; per actum autem præteritum non violatur ius posterius conditum; ergo vt possit per posteriorem legem iustè puniri, necesse est vt supponatur fuisse contra aliquod ius antiquum. Hoc autem intelligendum est de propria pœna, sicut in simili nuper dixi: nam si sit sola irregularitas, seu inhabilitas, potest ex præterito actu imponi, etiam sine culpa eius, cui imponitur. Idémque est de reuocatione alicuius priuilegij. Exempla sunt quoad primum in Motu proprio Pij V. de illegitimis; quoad secundum verò in Concil. Trid. sess. 23. ca. 6. de reformat. vbi disponit de ordinatis in minoribus, & comprehendit eos, qui ante illam legem erant ordinati.

9.

Quid de effectu pœnæ dicendum.

Motus proprius Pij V. Trident.

Deinde supponere necesse est, legislatorem habere potestatem ad punienda delicta non tantùm commissa contra suas leges, sed etiam contra alias diuinas, vel humanas, quod per se satis clarum est, quia ad eum pertinet cura, vt omnes leges seruentur, & consequenter potestas coerciua eius extẽditur ad omnes transgressiones quarumcumque legum pertinentium ad conuenientem reipublicæ gubernationem. Ex his ergo rectè concluditur posse Principem noua lege punire delicta priùs commissa contra alias leges priores. Et declaratur: nam potest punire præcedens delictum per sententiam postea datam; ergo etiam potest per legem postea latam, quia sententia est quædam particularis lex. Oportet autem vltimò obseruare, duobus modis posse legem punire præcedens delictum. Primò pœna ipso iure imposita, & hoc rarissimè, vel nunquam fit, quia esset nimis rigorosum, vnde censuræ (quæ maximè solent ipso iure imponi) nunquam imponuntur propter delictum præteritum, vt sic, de quo alibi. Alio modo designat lex pœnam inferendam à iudice, & hoc faciliùs fieri potest, etiam in ordine ad delicta iam commissa, quando non habebant certam pœnam taxatam: nam tunc futura erat arbitraria, & hoc arbitrium potest lex definire. Si autem priùs erat pœna imposita per priores leges, vix potest augeri per posteriorem legem in ordine ad delicta iam commissa, quia iam illa induxerunt proprium reatum pœnæ. Nihilominus propter aliquam vrgentem causam boni communis existimo id fieri posse à supremo Principe, qua nunquam sibi abstulit huiusmodi potestatem.

10.

Atque eodem modo sentiendum est de alio effe-

11.

Rarò potest lex de nouo irritans ad actus iam factos extendi, non tamen omnino repugnat.

ctu irritandi actum, rarò enim potest lex de nouo irritans ad actus iam factos extendi, non tamen omnino repugnat. Quia ex iusta causa potest iudex irritare actum iam factum, & validum, per sententiam; ergo & legislator ex causa proportionata poterit idem facere per legem, si tamen actus irritabilis sit. Quod dico propter matrimonium, & similes actus, qui sunt natura sua, vel Christi institutione indissolubiles, & hoc ad minus sumitur ex c. *ante triennium*. d. 31. Imò in his, qui ab hominibus irritari possunt, oportet aduertere, quosdam fieri ita validos, vt sint etiam omnino firmi ex se, quia videlicet legitimè facti sunt, & secundùm omnes leges, quæ tunc vigebant, quando facti sunt, & huiusmodi actus semel facti moraliter loquendo, non possunt per subsequentem legem irritari, nisi fortè in pœna alicuius noui delicti, vel propter tantam necessitatem boni communis, vt ad subueniendum illi possit quis suis bonis priuari, quia per talem actum est ius acquisitum de se firmum, & stabile. Alij verò sunt actus, qui licèt sint validi, sunt tamen infirmi aliquo modo, quia ex aliqua parte cõtra legem facti, & hi possunt faciliùs per subsequentem legem irritari: nam in illis propriè habet locum ratio facta, quòd talis irritatio tunc est iusta pœna, & ideo ex rationabili causa potest per legem fieri.

Cap. ante triennium.

12. Atque hinc tandem constat vltima pars assertionis, nimirum, vt hæc extensio legis ad actum præteritum tam in hoc, quàm in præcedenti casu admittatur, necessarium esse, vt in lege ipsa sit satis expressa. Quod docet Panorm. in cap. *cognoscentes*, de constit. Angel. verb. *lex*. n. 10. Sylu. n. 23. & sumitur ex d. c. 2. & vlt. de const. Vnde si dubium fuerit, potiùs lex coarctanda est ex generalibus principiis iuris, quòd pœnæ, & odia sunt restringenda, & quòd leges modo maximè connaturali interpretandæ sunt; ostensum est autem extensionem legis nouæ ad præteritum quodammodo esse præter naturam legis, quæ est regula futurorum. Aduertere tamen hic vltimò oportet, aliud esse, legem simpliciter disponentem cadere in actus præteritos; aliud verò non includere vllo modo res præteritas, seu iam factas. Hic enim solùm primum affirmamus, & id probant iura, & rationes adductæ: secundum autem nec necessarium est, nec verum: nam lex prohibens vsum talis libri, aut vestis, prohibet quidem vsum tantùm futurum, tamen prohibet illum, etiam circa librum, aut vestem priùs factam, si absolutè, & simpliciter disponat, quia illa tantùm est quasi materia remota legis; lex autem noua optimè potest versari in re antiqua, vt in materia remota. Item sæpe potest lex prohibendo aliquid futurum, impedire, ne actus iam inchoatus cõsummetur, vt si lex denuo prohibeat, illegitimum profiteri, potest extendi ad eum, qui iam erat nouitius, quando lex noua edita est, quia etiam ille tantùm est materia remota illius legis. De quo puncto videri possunt multa, quæ in vtramque partem eruditè tractat Nauarr. in dicta except. 22. ferè per totam.

Panorm. Angel. Syluest.

Nauar.

13. Sed quæret hîc aliquis, an lex expressè loquens de præterito extendatur ad præsentia, vel futura. Respondeo breuiter, regulariter loquendo totum tempus comprehendere. Ita docent Bart. in l. *cùm lex*, ff. de legib. Bald. & alij in l. vnic. ff. de cond. ex lege. Panormit. in cap. 2. de constit. in princ. Angel. verb. *lex*. n. 10. Sylu. n. 24. Et ratio est, quia lex semper loquitur. l. *Arriani*, C. de hæret. & ideo licèt lex dicat, qui facit, vel fecit hoc, semper loquitur contra eum, qui in quolibet tempore facit, vel quotiescumque de illo dici potest fecisse. Item cùm lex per se, & natura sua versetur circa futura, ad illa maximè ferri censetur, etiamsi per verba præteriti, vel præsentis loquatur. Intelligendum autem hoc est, nisi materia legis obstet, aut aliquod absurdum sequatur; vt dicti auctores limitant ex l. *cùm lex*, ff. de legib. dicente, *Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat*. Quia si indulgeret etiam in futurum, daret occasionem delinquendi, vnde potiùs indulgendo supponit, actum esse dignum pœna, & ideo limitat indulgentiam ad præteritum, vt in futurum prohibeat, aut prohibitum relinquat.

Legem loquẽtem de præterito regulariter totum tẽpus comprehendere. Bart. Bald. Panorm. Syluest.

CAPVT XV.

Quæ forma externa, seu sensibilis seruanda sit in ferenda lege humana.

1. DIximus de materia legis ciuilis, superest dicendum de forma, quæ potest duplex cogitari, vna externa, & sensibilis, quæ est veluti corpus legis, alia interna, & quasi spiritualis, quæ est veluti anima, seu ratio legis. De hac posteriori dicemus in cap. 17. nunc de priori. Supponimus autem ex dictis in ca. 1. legem ciuilem, quæ subditis datur, constitui in genere signi indicantis Principis voluntatem. Vnde necesse est, vt tale signum sit sensibile humanæ cognitioni accommodatum. De hoc ergo signo in generali constat, debere esse tale, vt modo sensibili Principis voluntatem indicet subditis, alioqui non esset signum humanum, & consequenter non esset lex humana; hæc ergo significatio est de substantia huius legis. Quibus autem verbis exprimi debeat, dicemus paulò inferiùs. Vnde inter conditiones legis ponit Isidor. vt sit manifesta, id est, clara, *ne per obscuritatem quid in captionem contineat*, vt ait lib. 5. Etym. c. 21. & c. *erit autem*, dist. 4. id est, ne obscuritas sit occasio deceptionum, & ambiguitatum. Vnde etiam conuenientissimum esse solet, vt leges simplicibus, breuibus, ac claris verbis ferantur: nam quando prolixiores sunt, plerumque sunt magis perplexæ, & ambiguitatibus expositæ.

Isidor.

2. Ex quibus colligo in forma legis sensibili duo posse distingui: scilicet materiale signum, vt vocem, vel scripturam, & significationem, ex quibus, si inter se comparentur, scriptura, vel sonus materiale quid est, significatio autem formale; ex vtroque verò completur forma sensibilis legem constituens, seu quæ est ipsamet lex: nam cùm lex sit actus humanus, est etiam quædam forma. Declarari potest exemplo formæ sacramentalis, quæ est in verbis, in eis tamen sonum verborum tanquam materiale quid, & sensum, seu significationem tanquam formale distinguimus, & ex vtroque formam sacramentalem constitui dicimus. Ita ergo est suo modo in lege; consistit enim in signo externo, quod materiam aliquam requirit, eius tamen essentia in significatione, & sensu posita est. Vnde quod August. lib. de catechiz. rudi. cap. 9. generatim dixit, & refertur in cap. sedulò, dist. 38. *Præponendam esse verbis sententiam, vt præponitur animus corpori*, & quod de Euangelio dixit Hierony. ad Galat. 1. *Non in verbis Scripturarum esse Euangelium, sed in sensu*. cap. *Marcion*. 1. q. 1. hoc ipsum cum proportione de lege humana dici potest. Nam materialia verba nec obligationem inducere, nec alium effectum legis habere possunt, nisi quatenus indicant Principis voluntatem, & imperium: est ergo de formali ratione legis, vt sit sensibile signum. Explicandum verò superest, quale esse debeat, & an solemnitatem specialem requirat, vt in ratione legis plenè constituatur, ideóque ad externam legis formam pertineat. Distinguere autem possumus solemnitatem hanc, vel antecedentem, vel concomitantem, seu inexistentem ipsi legi, vel subsequentem, & de singulis inquirendum est.

August.

3. Circa primam dubitari potest, vtrùm ad ferendam legem præcedere necessariò debeat multorum consilium,

Vt lex prudenter constituatur.

uatur naturaliter esse eo bus multorum consilium: at in rigore non esse necessarium.

lium, atque suffragium, in quo breuiter dicendum est, hanc diligentiam esse moraliter necessariam, vt lex prudenter, & rectè constituatur. Quia res est valde grauis, & pendet ex multarum circunstantiarum consideratione, quæ faciliùs à multis, quàm ab vno attenduntur, & ob eandem causam necesse est, vt fiat lex suffragio virorum prudentum, qui & periti sint, & timorati, vt habetur in l. *humanum*, C. de leg. vbi Imperatores profitentur, non aliter esse legem aliquã promulgaturos, quamuis indicent, hoc non esse absolutæ necessitatis, sed prudentiæ, & benignitatis. Vnde in rigore loquendo hæc solemnitas non est de necessitate legis: nam si Princeps solo arbitrio proprio ferat legem, valida erit, dummodo aliàs iusta sit. Quia neque ex natura rei illa solemnitas est necessaria, neque aliquo speciali iure est præscripta. Antecedens quoad priorem partem de iure naturali patet, quia illa consultatio solùm requiri potest, vt lex sit iusta, & rationi consentanea; si ergo contingat, sine aliorum consilio Principem attingere iustitiæ æquitatem & publicam vtilitatem in lege ferenda, non oberit valori eius omissio præuiæ consultationis; licèt fortasse malè faceret Princeps suam præcipitando sententiam, cum periculo errandi, & cum scandalo. Quoad alteram verò partem de iure positiuo probatur, tum quia nullum extat; tum etiam, quia licèt existeret, ipse Princeps posset illud mutare, vel secum pro tunc dispensare validè, etiamsi in hoc peccaret. De quo puncto videri potest Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de legib. & Iason in l. 1. ff. de constitut. prin. n. 1.

L. humanum.

Bartolus. Iason.

4.

Atque hinc vlteriùs sequitur, ad legem constituendam non esse per se necessaria suffragia multorum, quia voluntas Principis sufficit. Hoc autem, vel formaliter (vt sic dicam) intelligendum est, vel ad monarchiam est restringendum, in qua potestas legislatiua sit in vna persona: nam tunc sola voluntas eius est de substantia legis. Vbi verò regimen est multorum constituentium vnum tribunal, tunc multorum suffragium necessarium est, non per modum solemnitatis accidentariæ, & præambulæ, sed propter substantialem constitutionem legis, quæ non pendet ex vna tantùm persona, sed ex congregatione constante ex multis. Tunc autem dicimus, legem illam constitui ab vna persona ficta, & ita formaliter (vt sic dicã) vno consensu constitui. Et ideo necesse est, vt omnes, qui suffragium decisiuum habent, vocentur, quantum commodè fieri possit, argumento l. 2. C. de decur. lib. 10. vel sufficiet conuocare eos, qui in vrbe suo loco tunc adsunt, dummodo duæ partes totius corporis præsentes sint, argumento l. *nominationum*, eodem tit. & l. *nulli*, ff. quod cuiusque vniuers. Et ex eisdem iuribus constat oportere, vt simul congregentur ad legem constituendam per modum vnius corporis. Non verò oportet, vt omnes consentiant, sed quod maior pars curiæ fecerit, perinde habetur ac si ab omnibus factum fuisset, iuxta l. *quod maior*, ff. ad municip. quod rectè Glossa exponit de his, qui conuenerunt. Idem in l. *aliud*, ff. de regulis iuris. In iure autem Canonico addi solet, vt consentiat etiam sanior pars cap. 1. de iis, quæ fi. à maiori parte cap. Sed illud est speciale in rebus Ecclesiasticis, vt ibi notat Abbas num. 3. & 11. secundùm ciuile autem ius illa censetur sanior pars, quæ est maior totius consessus, vt notauit Felin. cap. *cùm omnes*, de constit. num. 19. & seq. vbi plura de hoc puncto videri possunt.

..nominationum. ..nulli.

Abbas. elin.

5. ex humana ripta alia, ta non scripta.

Circa secundam solemnitatem inquiri maximè solet, an necesse sit, legem humanam esse scriptam, in quo sciendum est, Iuristas communiter distinguere legem humanam in scriptam, & non scriptam, sed per legem non scriptam communiter intelligunt cõsuetudinem, quæ vim habet legis: de illa verò nunc non tractamus: infrà enim de illa specialiter dicendum est, sed agimus de propria lege, quæ expressè, & directè à Principe constituitur. Vnde ex illa distinctione potiùs videtur inferri legem propriam, de qua modò agimus, debere esse scriptam. Ita enim est illa distinctio intelligenda, duplicem scilicet esse legem, vnam, quæ solùm introducitur per tacitum consensum communitatis, & Principis, cuiusmodi est consuetudo; aliam verò, quæ fertur per expressum imperium, de qua procedit dubitatio propria. Cùm ergo Iurisperiti hanc posteriorem distinguant à priori tanquam scriptam à non scripta, videntur sentire, de ratione huius legis esse scripturam. Et alia multa in confirmatione huius partis adduximus suprà lib. 1. cap. 11.

Alia diuisio legũ.

6. Conclusio.

Nihilominus dicendum est, licèt optimus modus ferendi legem sit in scripto, non esse tamen hoc de substantia, & valore legis. Prima pars probatur primò ex communi vsu. Secundò, quia oportet, vt leges sint stabiles, ac proinde, vt signis permanentibus ferantur. Tertiò, quia sæpe necessarium est expendere propria, & formalia verba legis, quod non potest moraliter fieri, nisi sint scripta. Nihilominus probatur altera pars, quia hæ rationes tantùm sunt congruentiæ, & maioris vtilitatis; non tamen probant absolutam necessitatem ex natura rei. Quia expressum præceptum sufficienter potest verbo fieri, & publicè proponi, & per traditionem ab vno in alium conseruari. Imò Christus Dominus ita tulit præcepta sua, & aliqua non fuerunt in diuinis literis scripta. Hoc verò faciliùs ipse potuit agere, quàm humani legislatores, quia potuit ea scribere in cordibus, & quia per Spiritum sanctum ita regit Ecclesiam Catholicam, vt non sinat eam talium præceptorum obliuisci. Atque hæc resolutio, scilicet scripturam nõ esse de substantia legis, communis est, vt patet ex Rota, tit. de constit. decis. 1. in nouis, & ex Panormit. Decio, Felin. & aliis in titulo, seu rubr. de constit. & Ioan. Andr. in regula, *nemo potest*, de regul. iur. in 6. & sumitur ex Glossa in cap. 1. §. *postquam*, verb. *in scriptis*; de censib. in 6. quatenus numerat plures casus, in quibus scriptura requiritur, & inter eos nõ ponit legem. Probari tandem potest ex cap. *institutionis*, 25. q. 2. ibi, *Siue quæ scripto decreuimus, siue quæ in nostra præsentia videntur esse disposita.* Idémque supponitur in cap. 1. de renunt. in 6. Hoc verò intelligendum est, nisi oppositum fuerit consuetudine præscriptum, quia consuetudo facere potest ius. Oportet autem vt legislator non habeat potestatem derogandi consuetudinem: nam si hanc potestatem habeat, & suam voluntatem sufficienter exprimat, valida erit lex solo verbo præscripta, non obstante consuetudine.

Rota. Panorm. Decius. Ioan. Andr. Glossa.

Cap. institutionis.

Cap. 1. de renuntiatione.

7. Quæ forma verborum necessaria.

Vlteriùs verò circa eandem partem superest inquirendum, quæ forma, vel expressio verborum necessaria sit vt lex sufficienter edita censeatur, siue illa scripta sint, siue voce prolata. In quo dubio generatim loquendo, solùm dicere possumus debere esse talia, vt sufficienter explicent intentionem Principis esse ferre præceptum stabile, & commune, habénsque alias conditiones ad legem requisitas, & quocumque modo hoc fiat, illum sufficere. Primum patet, quia, vt in principio dixi, talis significatio est de substantia legis humanæ: secundum verò patet, quia nihil aliud est determinatum iure naturali, vel alicuius superioris. Hinc verò inferri potest, regulariter adhibenda esse verba præceptiua, quia solum præceptum inducit obligationem, & quia de ratione legis est, vt sit præceptum, & quia effectus obligationis odiosus, seu onerosus est, ideóque ad verborum proprietatem restringendus est. Quapropter vt intelligatur superior ferre legem, non satis est, vt dicat, Rogo, peto, hortor, vel quid simile, nisi aliquid addat, quo magis explicet obligandi intentionem. Sic dixit glos. in cap.

rogo,

rogo, 11.q.3. ibi positum esse verbum rogandi pro verbo mandandi contra propriam significationem, fortè quia ibi Pontifex rogat, hortatur, & monet ad id, quod sine peccato aliter fieri non poterat. Verumtamen in his, & similibus decretis, non oportet verba impropriè accipere, quia in eis Pōtifex, vel Princeps, hortatur subditos, vt impleant, quod aliàs tenentur, tamen ex vi talium verborum, nouam obligationem non imponit. Et hæc exhortatio solet à Iuristis (vt suprà dixi) vocari consilium reuerentiæ, quod non est nouum præceptum, sed modesta, & paterna petitio obseruantiæ obligationis, quæ iam inerat, & sic loquitur glos. in Clem.1.de testib. verb. *exhortatur*. Estque optimum exemplum in Concil. Trid. sess.24.c.1. de reformat. ibi, *Sancta Synodus hortatur, vt coniuges ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent*. Quæ verba legem obligantem non continent, vt omnes intelligunt.

Glossa.

Conc. Trid.

8. Oportet ergo, vt verba legis constitutiua præceptiua sint; possunt autem distingui: nam quædā præceptum proferūt quasi in actu signato (vt sic dicam) alia in actu exercito. Priora quoad præcepta affirmatiua maximè sunt verbum, *præcipio*, vel *impero*: hæc enim verba esse videntur, quæ de se maximè indicare possunt voluntatem obligandi, vt sumitur clarè ex Clementin. *exiuit de paradiso*, de verb. significat. Vbi Clemens V. interpretatur, verbum, *præcepit*, indicare rigorosam legis obligationem. Et idem habet Nicolaus III. in cap. *exiit*, de verbor. significat. in 6. Quoad negatiua verò præcepta, verba propria sunt, *inhibeo, prohibeo*, & similia, vt in eisdem decretis declaratur, & ex vi significationis talium verborum videtur per se manifestum. Verba item æquiualentia sufficiunt, vt ibidem declaratur, huiusmodi autem esse videntur hæc, *Omnes teneantur, nemini liceat*, & similia. De verbis autem imperandi in actu exercito, vt sunt, *Facite, abstinete, omnes soluant, nemo audeat*, & similia, de his (inquam) multi dubitant, quia frequenter proferri solent per modum consilij, aut simplicis directionis, & ita Castro suprà reprehendit Panormit. qui dixit, hunc modum imperandi sufficere ad legem obligantem constituendā. Sed certè opinio Panorm. valde ptobabilis est: nam præcepta superiorum ordinariè feruntur hoc modo, & censentur sufficienter ferri, quia illa verba sufficienter explicant imperium. Item Concil. Tridentinum sess.13. cap. 7. de Sacerdote, qui vrgente necessitate absque præuia confessione celebrat cum conscientia peccati mortalis, solùm dicit, *Quamprimum confiteatur*, per quæ sola verba legem obligantem constituit, iuxta communem intelligentiam, vt alibi ostensum est. Quapropter considerata proprietate illius locutionis, quando superior hoc modo loquitur ad subditum, & ex aliis circumstantiis, vel ex vsu aliud non constat, præcipere censendus est; & cum proportione quando decretum superioris ita fertur, & inter iura, seu leges, aut decreta præceptiua inseritur, sub ratione legis ferri videtur, nisi ex aliis coniecturis oppositum constare possit.

Quædam leges proferunt præceptum in actu signato, quædam in actu exercito.

Clem. exiuit de paradiso.

Nicolaus Papa III.

Panorm.

9. Præterea dubitari solet de quibusdam verbis in particulari, & in primis de verbo, *mando*, quod interdum solet significare idem quod committo, & sic multas differentias constituunt Iuristæ inter mandatum, & præceptum, de quibus videri potest Felin. in c. *eam te*, de rescrip. num. 9. sed nobis non sunt necessariæ, quia consistunt in sola verbi æquiuocatione. Mandatum enim illo modo idem significat, quod delegatio vel commissio potestatis, per quam solet aliquis iudex vel procurator constitui: hîc autem sumitur vt iussionem significat. Solet item verbum mandandi per vrbanitatem poni pro verbo petendi, aut rogādi, quo sensu vtitur illo Sixtus Papa in c. *mandastis vt scriberem vobis*. 2.q.5. & Sylucrius in c. *Guilisarius Patritius noster mandauit me ad se venire pacificè*. 23.q.4. id est, misit ad me petendo, &c. Vnde Sylvest. verb. præceptum, q.2. & Armil. nu.7. non putant sufficere simplex verbum, *mandamus*, nisi addatur geminatio, mandando præcipimus. Anton. autem 2.p.tit.14.c.2.§.3. ita videtur distinguere inter verbum mandandi, & præcipiendi, vt prius leuem tantùm obligationem, posterius grauem indicet; ait enim, mandatum sufficere ad legem obligantem tantùm sub veniali culpa; præceptum verò etiam sub mortali. Sed hoc nullum fundamentum habet in significatione verbi: nam si mandatū idem est, quod iussio, vel imperium, non est cur limitetur ad leuem obligationem, sed pro capacitate materiæ obligabit, sicut etiam verbum præcipiendi non inducet obligationem grauem, si materia non sit capax, vt infra dicetur. Dico ergo attendendum esse, quis cui loquatur, & quomodo: nam inter æquales verbum mandandi non solet vsurpari ab eo, qui rogat, vel petit, sed vrbanitatis gratia soler vsurpari ab eo, qui rogatur: nam petitionem accipit tanquam mandatum, & multò magis ita accipitur tale verbum quando superior loquitur ad inferiorem etiam passiuè (vt sic dicam.) At verò quando superior loquitur ad subditum actiuè mandando, sic verbum illud idem in rigore significat, quod verbum *præcipio*, vt latè docet Felin. suprà. Atque ita quando ponitur in lege superioris per illud statuentis, & ordinantis, in rigore sufficit ad legem constituendam, nisi ex adiunctis eius significatio distrahitur. Quia in rigore significat proprium præceptum: nam est æquiualens verb. *præcipio*, & alioqui in illa occasione constat non poni gratia vrbanitatis, nec in alia æquiuoca significatione.

Sylvest.

Anton.

Sixtus Papa.

Sylucrius.

9. Dubia de verbis legis in particulari, quid significat verbum, mando. Felinus.

Item solet dubitari de verbo, *oportet*. Aliqui enim putant sufficere ad legis imperium indicandum, quod sentiunt Nauarr. cap. 23. num. 30. præsertim in legibus Ecclesiasticis, de quibus infrà, & Medin. tract. de iciun. cap. 7. Sed ex vi verbi contrarium videtur, tum quia verbum illud potiùs videtur indicare iudicium de re ipsa, quàm imperium, tum quia etiam per modum iudicij non declarat necessitatem, sed honestatem, vt rectè notauit Castro lib.1. de lege pœnal. c.5. documento 4. De verbo item, *volumus*, dubitari solet, quia ex vna parte videtur satis explicare voluntatem superioris, in qua consistit substantia præcepti. Vnde D. Thom. 2.2.q.104. art.2. dicit quacumque ratione constet subdito de voluntate superioris sufficere ad præceptum saltem tacitum. Aliunde verò verbum videtur valde ambiguum, quia non omnis voluntas superioris sufficit ad obligandum, & in dubio sunt verba in mitiorem partem interpretanda in materia obligationis. Dico ergo ex circumstantiis considerandum esse, an cadat super obligationem, ita vt superior exprimat se velle obligare subditos: nam hoc sine dubio satis est, quia in illa voluntate est substantia legis, vt dixi. Si autem verbum, *volo*, solùm explicet desiderium, & affectum superioris, non satis est ad legem. Existimo autem absolutè prolatum in materia legis habere priorem sensum, nisi ex vsu, vel materia, aut aliis circumstantiis aliud constet. De verbo autem, *ordinamus*, & similibus clarum est per se non sufficere ad propriam legem constituendam, nisi alię circumstantiæ cogant, vt sumitur ex D. Thom. 2.2.q.106. art. 9. ad 2. & ex ratione facta, quòd in dubiis mitior interpretatio est adhibendà. Addendúmque præterea est oportere, vt ex verbis, vel circumstantiis constet, præceptum imponi, vt perpetuum, seu duraturum, donec reuocetur, quia hoc etiam spectat ad substantiam legis, vt suprà diximus. Ac denique necessarium esse, vt feratur per modum communis præcepti, quia sine hoc etiam non esset lex.

10. Dubium de verb, oportet. Nauarr. Medina.

De verbo volumus.

D. Thom.

Hinc verò nascitur dubium, an oporteat legem ferri

11. Dubiolum.

ferri per modum legis, vel sufficiat ferri per modum sententiæ, quando ab illo fertur qui potestatem habet condendi legem. Communis enim opinio est, sententiam Principis legem constituere. Ita tenet Iason l.1.ff.de constit. prin.num.1.& in l.1.ff.de feriis,n. 23.& 24.vbi alios refert Ludouicus Gomez in Proœmio ad regul.Cancellar.Gomez quæ.2.ad 1.cum Platea,quem refert in leg.*neque*,C.de decur.lib.10. Idem tenent communiter Canonistæ in cap.*in causis*, de re iudicata,& Felinus in rubrica de rescriptione,num.1. qui refert alios. Et probatur primò ex lege vltima, Cod.de legibus, vbi expressè dicitur, sententiam inter partes cum cognitione datam ab Imperatore in vna causa, constituere legem in omnibus similibus causis seruandam. Idem significatur in leg. 1. ff. de constitution princip.vbi inter modos ferendi leges vnus est, *Quando Imperator cognoscens decreuit*, vbi addit Glossa, *dando definitiuam sententiam.* Ratio reddi potest, quia sententia Principis est veluti regula, ad quam omnes inferiores iudices conformari tenentur,sed hæc est propria vis legis;ergo. Maior insinuatur, & probatur ab Imperatore in dicta lege vltima, his verbis, *Quid enim maius, quid sanctius imperiali est maiestate? Vel quis tantæ superbiæ fastidio tumidus est, vt regalem sensum contemnat*? Quasi dicat sententiam Imperatoris tantam habere auctoritatem, vt subditos obliget, ne in simili causa ab illa discrepent, & quoad hoc virtuale præceptum obtinere, & ita habere vim legis. Potéstque confirmari ex eadem lege, quia decretum Imperatoris habet vim legis, sed sententia ab ipso lata continet decretum eius;ergo.

Iason. *Gomez.* *Felin.* *L. vlt. C. de legib.*

12. Contra hanc verò sententiam obiici potest l. 2. C. de legibus, vbi Theodos. Imperator ait, *Quia ex relationibus, vel suggestionibus iudicantium procerum,introducto negotio statuimus*, &c. *generalia iura non sint*.Vnde conficitur argumentum: nam illud, quod Princeps communi consilio iudicantium, seu procerum statuit, vel est sententia, vel plusquam sententia, & tamẽ illa dicitur non habere vim generalis legis. Confirmatur, quia Princeps ferendo sententiam in particulari causa non fungitur munere Principis dicentis ius toti reipublicæ, sed potiùs munus priuati iudicis in causa particulari, de qua potest iudicare secundùm propriam opinionem; non ergo statim legem statuit. Vnde Couarr. in 4.p.1.cap.7.§.4.num.15. dicit, leg. vlt. C. de legibus, intelligendam esse quando Princeps, qui potestatem habet ferendi legem occasione alicuius controuersiæ, quæ inter priuatos contingit, legem aliquam eiúsque sensum explicat & interpretatur ea mente,vt interpretatio vim legis vniuersalis habeat: non autem procedere decisionem illius legis, si simpliciter Rex ius dicens priuatis, aliquam ferat sententiam, neque significans, se illius interpretationem generalem facere, nec expressè legis verba interpretans, vt inde constet voluisse, interpretationem illam legis vim obtinere. Atque ita indicat Couarruuias illam legem vltimam intelligendam esse de sententiis, per quas Princeps expressè interpretatur aliquam legem, vtique suam, vel inferioris, cuius interpretatio ad ipsum pertineat, & ita esse limitandam communem sententiam. Aliam verò legem secundam procedere de aliis sententiis omnibus, quæ talem interpretationem non continent, & ita conciliantur illæ leges, & soluitur confirmatio addita ex sententia huius auctoris. Quia quando Princeps auctoritate sua legem interpretatur, non est locus priuatæ opinioni, quia Princeps certò scit suam intentionem, & mentem, quam per talem sententiam declarat. Et ideo illa interpretatio vim habet legis, seu è contrario lex ita declarata iam non obligat, neque habet vim, nisi iuxta declarationem ab auctore datam,quia eius est interpretari legem, cuius est condere, vt in eadem l. vlt. dicitur, & in l. *leges sacratissimæ*, eod. Quando autem talis interpretatio expressè fit per sententiam aliquam ab eodem legislatore datam, etiamsi sit in causa particulari,necesse est vt generaliter declaret sensum legis, quia non potest lex in vno negotio vnũ sensum habere, & in alio omnino simili sensum alium, sed vnius legis vnus est legitimus sensus,& ille maximè est, quem auctor eius declarat.

Obiectio. *L.2 de legib.* *Couarr.* *L. leges sacratissimæ.*

Sed licèt hæc expositio, quoad partem hanc affirmantem sententiam continentem interpretationem propriæ legis habere vim legis,certissima sit,& in illa lege vltima contenta; nihilominus videtur nimia limitatio illius legis,& communis opinionis,si ad hanc solam sententiam restringatur. Quia auctores generaliùs loquuntur,& verba legis generalia sunt de sententia; nam de interpretatione legis postea agere incipit. Vnde in illa priori parte nó fundatur in auctoritate interpretandi, sed absolutè in auctoritate decernendi. Deinde requirit causæ cognitionem, & præsentiam partium, quæ solent esse necessariæ ad cognitionem facti, non ad iuris interpretationem: nam hæc æquè bene dari posset in absentia partium, & independenter à tali, vel tali facto, quod postea per particularem iudicem potest examinari ad applicandam facto iuris interpretationem. Accedit quòd Glossa ibi potiùs intelligit, legem illam procedere in his causis,quæ non sunt decisæ per leges. *Nam in aliis* (inquit) *legem seruaremus scriptam.* 13.

Vnde eadem Glossa in dicta l. 2. intelligit, legem vltimam procedere in omnibus sentẽtiis, quæ feruntur ab Imperatore in quacumque causa, illa exactè cognita, & examinata in præsentia vtriusq; partis, vt in eadem lege expressè cauetur, & consequenter in sententia lata solùm in vi iuris, quod ex cognitione causæ resultat: nam tunc sententia conferens ius vni parti, vim habet legis, siue declaret priorem legem (quod fortasse frequentiùs eueniet) siue constituat illam, si pro simili causa non erat constituta. At verò dictam leg. 2. intelligit eadem Glossa ibi de his statutis,seu concessionibus, quas Imperator facit per modum priuilegij, vel in gratiam alicuius personæ propter peculiarem respectum, vel in tali tempore, aut loco, propter specialem occasionem: talia enim statuta non habent vim generalis legis, vt in eadem l.2. consequenter declaratur, & habetur etiam in l. 1. ff. de const. princ. & est consentaneum regulis iuris 28. & 74.in 6.quòd priuatæ concessiones non trahuntur in consequentiam,vt in simili notauit Glossa dist.19. in princ.éstque in re vera hæc sententia, & satis conformis illi leg.2. 14.

Baldus verò ibi addit, legem vltimam de legib. procedere in sententia definitiua, siue sit iuris dispositiua, siue declaratiua. Non verò in interlocutoria, de qua loquitur lex secunda, vt ipse exponit, & expressiùs habetur in l.3.& hac distinctione vtuntur etiam communiter Canonistæ in cap.*in causis*,de re iud. Sed ita eam limitant, vt eam euertere videantur:nam fatemur, si interlocutoria sit in corpore iuris incerta, habere vim legis:item si lata sit cum cognitione causæ, & in præsentia partium habere etiam vim legis, etiamsi non sit inserta in corpore iuris. At verò has conditiones requirunt etiam in sententia definitiua iuxta dictam legem vltimam: non videtur ergo necessaria distinctio. Maximè cum in l.1. ff. de constit. princ. dicatur, etiam illud, *quod Princeps de plano interloquutus est, legem esse*; si ergo cætera sint paria, non videtur esse differentia, quia, licèt sententia sit interlocutoria respectu causæ principalis, de qua tractatur,potest esse quasi definitiua, quantum ad id, quod Princeps per illam proximè statuit, vel declarat, quia in eo continere potest vltimam (vt sic dicam) eius 15. *Bald.*

resolu

resolutionem; si ergo de mente principis æquè constat per vtramque sententiam, eadem erit vtriusque ratio. Differentia igitur solùm esse potest quasi materialis, quia facilius, & frequentius solet de hac mente principis constare per sententiam definitiuam, quam per interloquutoriam. Atque hoc modo intellecta communis sententia verissima est.

16. *Præter dicta duo necessaria legi.*

Duo autem addenda occurrunt, vnum est, necessarium semper esse, vt ex verbis sententiæ constet, latam esse non solùm ex arbitrio prudenti, & opinatiuo (vt sic dicam) sicut ferri solet ab inferioribus iudicibus, sed etiam ex potestate, & voluntate dicendi, & stabiliendi certum ius; nam alioqui priuata sententia non sufficiet, vt confirmatio supra facta rectè probat, in quo etiam bene sentit Couar. Hoc autem, vt dixi, frequentiùs contingit, quando Princeps fert sententiam, interpretando aliquam legem propriam, vel æqualis, aut inferioris. Quando verò non interpretatur, sed condit nouum ius, tunc necesse est, vt hoc expressiùs significetur in sententia, quia sententia de se non est constitutiua iuris, sed declaratiua, quia de se cadit in factum præteritum, vel ius acquisitum, seu præexistens inter partes litigantes: iudicium autem cadens in præteritum ordinariè est declaratiuum potius, quàm constitutiuum iuris, nisi aliud explicetur. Vnde sæpe etiam contingere potest, vt Princeps per talem sententiam non interpretetur ius humanum, sed naturale; & tunc magis dubium erit an talis sententia legem constituat, quia Princeps non habet maiorem potestatem interpretãdi ius naturale, quàm ratio eius probauerit. Quia in hoc magnum est discrimen inter interpretationem legis naturalis, & ciuilis: nam interpretatio legis ciuilis procedit non solùm ex scientia, sed etiam ex potestate, & voluntate, quæ facit esse certam interpretationem, etiamsi minùs consentanea sit prioribus verbis, vel tantam mutationem facere, vt ius antiquum mutare videatur. Non est autem ita in interpretatione iuris naturalis; procedit enim solùm ex vi rationis, quæ interdum non est euidens; sed tantùm probabilis, & ideo non tam facilè datur cum obligatione, & præcepto sequendi illam, & ideo oportet, vt in modo ferendi sententiam clariùs de hoc præcepto, & obligatione constet. Et tunc si sententia principis apertum errorem contra iustitiam, vel rationem naturalem non contineat, illi standum est, quando per modum regulæ, & animo obligandi latam fuisse constiterit.

17. *L. 1. C. de nouo codice faciendo.*

Alterum addendum erat, necessarium esse, vt talis sententia sufficienter proponatur, seu publicetur tanquam communis regula decidendi similes causas, quia (vt dicimus) hoc pertinet ad complementum legis. Magis autem spectat ad promulgationem legis, de qua statim dicemus, quàm ad editionem, seu constitutionem eius, de qua nunc tractamus. Vnus autẽ modus magis vsitatus constituendi talem sententiam in statu legis esse solet, quando inseritur in corpore iuris, vt sumitur ex l. 1. C. de nouo codice faciendo. §. penult. in fine, & in iure canonico est id maximè vsitatum, vt infrà videbimus. Non videtur autem hic modus publicationis adeò necessarius, vt nullus alius possit sufficere, quia nullo iure id cauetur, nec ex natura rei sequitur. Poterit ergo alio modo sententia taliter per publica referipta, vel per publicam famam euulgari, ita vt in ratione legis constituatur, in quo cum proportione seruandum erit, quod infra de promulgatione legis dicemus.

18. *Dubium. Glossa.*

Quæri autem solet, an hoc intelligendum sit de sententia solius Imperatoris, vel etiam aliorum inferiorum. Nam Glossa l. 1. ff. de feriis, verb. *derogare*, significat, sententiam inferiorum Magistratuum non facere legem, & loquitur in particulari de Prætore, vbi id notat Iason num. 23. cum Angelo, & multis aliis, qui limitationem extendunt ad Reges, & alios inferiores principes, etiam habentes potestatem condendi leges. Et hoc etiam sequutus est Felin. in dicta rub. de rescript. Contrarium autem docuit idem Angel. in l. *nem veniunt*, §. *caterum*, ff. de petit. hæredit. quem Iason supra, & in dicta l. 1. de const. princ. n. 6. posteriori loco refert, & non improbat. Felin. verò prius reprobat, postea ex parte illius sententiam admittit, scilicet quando sententia inferioris potentis condere leges in territorio suo, inserta est, inter constitutiones eius. Sed hoc pertinet ad modum promulgationis, & supponit potestatem ferendi legem per sententiam: hoc autem posito non est, cur modus promulgationis limitetur ad illum modum magis in his inferioribus, quàm in Imperatore, seruata proportione. *Felin.* *Angel.*

19.

Quocirca distinctione vtendum esse censeo, qua posita facile intelligetur, in quo sensu locum habere possit prior sententia, & quomodo Angelus non docuerit contraria. Primò ergo si Magistratus inferior, qui sententiam profert, non habeat potestatem condendi leges, clarum est multò minùs posse legem ferre, ferendo sententiam; tum quia semper est defectus potestatis; tum etiam, quia modus ferendi legem per sententiam nihil habet speciale, sed potius pertinet ad extensionem quandam potestatis.

20. *Subdistinctio de condente legem.*

Deinde si is, qui tulit sententiam, potestatem habeat condendi legem, subdistinguendum est, quia vel est supremus Princeps non recognoscens superiorem in temporalibus, ac talis, vt non obligetur iure communi ciuili, seu imperialibus legibus. Et in illo procedit doctrina non minus quàm in Imperatore, siue ille sit Rex, vt Hispaniæ, Galliæ, &c. siue Dux supremus, siue respublica, vt Veneta, de qua videtur loqui Angel. in posteriori loco supra allegato. Ratio autem est, quia doctrina data non fundatur in speciali dignitate Imperatoris, aut Regis; sed in iurisdictione legislatiua suprema: nam ad omnem Principem, vel legislatorem habentem talem iurisdictionem, æquè spectat interpretari suam legem, ac condere, & potest per sententiam illam interpretari, sicut potest Imperator, vel ferendo sententiam potest per illam legem condere, si velit, & id declaret; quis enim, aut quid prohibet.

21.

Denique talis esse potest Princeps, qui fert sententiam, vt licet possit legem ferre, superiorem nihilominus habeat, cuius commune ius seruare tenetur, & solùm ex concessione eius possit aliquas leges condere, non contrarias iuri communi. Et de huiusmodi sententia iterum distinguendum est: nam si illa contineat interpretationem iuris cõmunis supremi Principis, non poterit inducere legem, etiam pro particulari territorio inferioris principis. Quia non spectat ad illum interpretari legem superioris, etiam pro sua prouincia; tum quia esset in præiudicium superioris, tum etiam quia lex vnica est pro toto regno superioris, ideoque vnum vniuersalem debet habere sensum, quem non potest dare inferior cum auctoritate: alias possent plures ex similibus inferiotibus variis, & contrariis modis interpretari legem pro suis prouinciis. Vnde constat, multò minùs posse talem sententiam, si sit contra ius superioris, habere vim legis priuatæ, seu municipalis; tum quia non est concessum illi inferiori legislatori contra ius commune regni præcipere, vt supra ostensum est; tum etiam quia nec talis sententia iusta esset, vtpote iuri contraria. Et in hoc sensu videntur loquuti auctores ponentes discrimen inter supremum, vel inferiorem. Quod etiam significauit Gregor. Lopez in l. 9. tit. 18. parti. 3. n. 9. vbi ait, quòd licèt in supremo Senatu fuerit iudicatum contra ius commune regni non est curandum, quia Magistratus nó potest inducere stylum in derogationem

iuris

iutis communis,& sumitur ex l. *nemo*, C. de sentent.& interlocut. omnium iudicum. At verò si talis sententia esset iuri communi regni conformis,& aliquid adderet ad iuuandum, vel magis confirmandum illud ius, quoad id posset legem particularem inducere, quia in hoc potest inferior legem ferre circa eandem materiam cum lege superioris, vt suprà cum communi sententia dictum est. Et eadem ratione si sententia talis principis inferioris versetur in materia, circa quam nulla est lex superioris; in ea locum habebit doctrina data, nec oportet distinctionem facere inter hunc inferiorem, & supremum, quia in huiusmodi sententia se gerit, vt supremus, & quia potest vti sua potestate legislatiua in tali materia,& per sententiam potest satis explicare, se velle illa vti, & stylum, seu regulam inducere.

22. *An idem dicēdum ac rescripto seu Epistola principis ac de sententia.*

Tandem dubitari hîc potest, an quod dictum est de sententia, locum habeat in rescripto, seu Epistola Principis, quòd nimirum vim habeat legis, quod maximè locum habet, quando per tale responsum interpretatur aliquâ legem, vel suam, vel naturalem, idémque erit, si rescribat, statuendo quid seruandum sit in aliquo negotio, vel dubio. In hoc enim Bart. in l. 2. C. de legib. negat rescriptum Principis constituere generalem legem, & in hoc differentiam quandam constituit inter Epistolas Pontificias, & regales, sed de Pontificiis postea suo loco dicemus. Sequitur Decius in rubr. de rescrip. in princ. & Paul. de Castro in l. 1. ff. de constitut. princ. Fundantur in dicta l. 2. C. de legib. ibi, *vel consultatione*. Verius tamen est, idem esse dicendum de epist. vel rescripto interpretante dubiũ, quod de sententia. Quod docent Iason, Angel. Felin. & alij suprà citati, & videri potest Burgos de Paz in Proœm. ad leges Taur. n. 450. & sumitur ex dicta lege vlt. C. de legib. in secunda parte eius, & est expressum in dicta l. ff. de constit. princ. ibi, *Quodcumque Imperator per epistolam, & subscriptionem statuit, vel edicto præcipit, legem esse constat*. Hoc autem intelligendum, & declarandum est modo dicto de sententia: nam est eadem ratio de quolibet responso Principis, quod directè decidit aliquod dubium, constituens illud responsum tanquam regulam operandi; oportet autem vt non sit concessum in peculiarem fauorem, vel priuilegium alicuius personæ, vel ob particularem circumstantiam occurrentem, & ita eodem modo conciliantur iura ciuilia, vt dictum est.

Decius. Paulus de Castro.

CAPVT XVI.

Quæ promulgatio necessaria sit ad perfectam constitutionem legis ciuilis.

1. SVperest dicendum de tertia solemnitate legis, quam subsequentem appellauimus, comparatione facta ad voluntatem principis, & exteriùs scriptam, vel declaratã aliquo signo sensibili exteriùs indicante illam, & circa quam suppono in primis, non esse satis priuatam Principis locutionem, seu expressionem, vt lex iam lata censeatur, donec voluntas, & iussio Principis solemni ritu edita, & subditis proposita sit: hoc enim & vtroque iure humano est cõstitutum, vt suprà lib. 1. cap. 11. ostensum est, & ipsa legis natura postulat. Tum quia est regula operationis, ad quam tota communitas se debet conformare: non potest autem habere talem rationem communis regulę, nisi publicè sit edita, ita vt à tota communitate obseruari possit. Tum etiam quia lex est signũ voluntatis Principis, qua vult totam communitatem mouere, & obligare; ergo oportet, vt tale signum publicum sit. Vnde fit, conditionem hanc ita esse necessariam, & intrinsecam legi humanæ, vt non possit Princeps, etiamsi velit legem condere sine aliqua publicatione communitati accommodata, & de se sufficiente, quamuis modum eius variare possit. Quia illud prius, generatim & absolutè sumptum est iure naturali necessarium, vt ostensum est. Estque communis sententia omnium, quos referemus. Solùm inueni apud Seluam, de benef q. 22. n. 14. quòd sine scriptura, *sine publicatione valet lex, & ligat statim, si conditor velit*, & citat Glossam in Clement. 2. de hæreticis. At verò illa Glossa in verb. *ex tunc*, non dicit sine publicatione, sed statim à promulgatione, quod longè diuersum est, vt infrà declarabo. Neque aliter loquuntur Doctores in rubr. de constit. quos etiam Selua refert. Vnde etiam ille fortè in eodẽ sensu loquutus est, per publicationem intelligens illam, quæ longo tempore, vel certa solemnitate fit: hæc enim potest per principem immutari, vt dicemus. Explicandum verò est, quæ & qualis debeat esse hæc solemnitas, seu publica propositio, quæ solet communiter promulgatio vocari.

Selua opinio quòd sine scriptura, & publicatione valet lex, & ligat statim.

2. *Panormit.*

In quo Panormit. in c. 1. de postulat. Prælat. n. 10. distinguit, inter solemnem editionem, & publicam promulgationem, & priorem putat sufficere ad substantiam, & obligationem legis, sine secunda, quia in illo textu dicitur sub disiunctione, *Solemniter editur, aut publicè promulgatur*. Vnde ait constitutionem obligare statim ac solemniter in publico consilio editur, antequam sit publicè promulgata, ac subinde promulgationem publicam solùm requiri, quando lex sine solemnitate edita est. Meliùs tamen dicitur, illa duo verba æquipollentia esse, & particulam *aut*, positam esse pro, *seu*, vt frequenter fit. Vnde fieri non potest, vt lex humana incipiat esse lex, & vim obligandi habeat priusquam sit aliquo modo promulgata publicè. Nam si dicatur edita solemniter, solùm quia in publico consilio Regis, aut senatorum reipublicæ conscripta, vel definita est, hoc non est satis vt sit lex, vel vt obligare incipiat etiam præsentes, & scientes, quia solemnitas requisita ad legem non tantùm est ex parte cõditorum, sed etiam in ordine ad communitatem, & ideo non est lex, donec respectu communitatis habet statum legis, nec incipit obligare singulos, donec possit communitatem obligare. Quod optimè explicatur in legibus editis in generali concilio: nulla enim potest esse solemnior editio ante promulgationem, & nihilominꝰ non sufficit, nisi sequatur promulgatio. Quamuis ergo lex sit edita in regio concilio, & ibi omnium ore prolata, vel eorum auctoritate scripta, & imò licèt sit typis mandata, nondum est lex, donec aliquo alio modo publico sit communitati proposita, & hanc vocamus promulgationem. Si verò solemnis editio legis sit in conspectu totius populi, vt Panormit. loqui videtur, tunc solemnis editio includit promulgationem; immeritóque distinguuntur. Nunquam ergo editio legis habet solemnitatem requisitam sine promulgatione; neque è conuerso promulgatio esse potest sine solemni editione, quia vel cum illa fit, vel certè additur editioni legis priùs factæ, & solemnizat illam (vt sic dicam.) Et ideo vbi illa duo distinguuntur, & diuersis actionibus, ac temporibus fiunt, necesse est, vt vtrumque concurrat. Et ita sentit Innocentius dicto cap. 1. num. 6. & Hostiens. num. 21. & 22. & alij, qui copulatiuè intelligunt textum illum; nos autem vtrumque sub nomine promulgationis, vel solemnis editionis comprehendimus.

Particulam, aut, positam esse pro seu.

Editio legis nunquam habet solemnitatem requisitã sine promulgatione, nec è contra promulgatio est sine solemnitate. Innocent. Hostiens.

3. *Distinctio inter promulgationem, & diuulgationẽ legis.*

Vt autem explicem clariùs, qualis promulgatio sufficiat, ac necessaria sit, distinguo inter promulgationem, & diuulgationem legis. Promulgationẽ appello illam publicam propositionem, seu denunciationem legis, quæ fit aut voce præconis, aut affigendo legem scriptam in publico loco, aut alio simili modo. Diuulgationem autem appello applicationem.

illius primæ promulgationis ad notitiam, vel aures subditorum aduentum, qui aut legere, aut audire primam illam promulgationem non potuerut; vtrũque ergo explicandum est: nam re vera vtrumque potest esse aliquo modo necessarium, & in vtroque oportet aliquos dicendi modos extremè contrarios cauere.

4. 1. *Conclusio.* Dico igitur primò: Ex natura rei non est positiuè determinata certa solemnitas, vel promulgatio publica, sed hæc in legibus ciuilibus ex ipsomet iure ciuili, vel ex recepta consuetudine, vel ex voluntate expressa legislatoris determinanda est. Prima pars per se nota videtur, quia ex iure naturæ solùm habemus quod hactenus diximus, legem humanam debere esse communitati sufficienter propositam; modus autem huius sufficientiæ non est ex natura rei definitus; ergo determinatio eius non potest ex sola ratione naturali determinari. Addidi autem non posse positiuè determinari, quia negatiuè aliquid designari potest in particulari quod ad promulgationem legis necessarium non sit, vt v.g. quòd singulis subditis in particulari intimetur, necessarium non est, vt expressè dicitur in cap. 1. de postulat. Prælat. vbi omnes id notant non tanquam in iure tantùm positiuo præscriptum, sed vt ex natura rei consequens; tum quia lex per se respicit communitatem, & ideo respectu illius postulatur necessaria promulgatio non respectu singulorum; tum etiam quia illa legis intimatio particularis ad singulas personas est moraliter impossibilis, & ex accidenti potest in multis impediri; lex autem considerat ea, quæ sunt per se & quæ moraliter sufficiunt, & ideo licèt particularis notitia, vel ignorantia legis possit requiri ad accusationem, vel excusationem vniuscuiusque personæ: nihilominus sufficiens promulgatio legis ex his circumstantiis non pendet. Sic ergo quoad aliquam negationem habet determinationem hæc promulgatio legis, scilicet, vt generalis sit, & modo publico fiat absque priuata intimatione: quoad illum autem modum publicum non habet positiuam determinationem hæc promulgatio ex sola rei natura.

5. Vnde facilè colliguntur aliæ partes; quia de facto semper necessarium est, vt hæc promulgatio determinato modo fiat, qui ad legem cõstituendam & requiratur, & sufficiat; aliàs nunquam posset subditos constare, quando lex sit sufficienter constituta, ita vt obliget: ergo cùm hoc non sit ex natura rei determinatum, oportet per hominem potestatem habentem constitui, ergo quoad leges ciuiles maximè id fieri potest per ius ciuile, iuxta quod fieri debent huiusmodi leges, vel per consuetudinem, quæ ad legem introducendum sufficit, vt infrà dicemus, vel per voluntatem legislatoris: nam sicut potest legem ferre, ita & modum eius determinare, vt statim dicemus.

6. *Quot in locis necessaria fiet promulgatio legis.* Declarandum ergo supereſt, quæ certa solemnitas promulgationis nunc sufficiat, vel necessaria sit pro legibus ciuilibus, & quo iure sit determinata. Et in particulari solet dubitari, an sufficiat vnica promulgatio in curia Principis, vel in Metropoli totius regni, vel plures requirantur, & quot. Vt autem ad hoc clarè respondeamus, operæpretium erit distinguere duplices leges. Quędam sunt inferiorum communitatum, seu minùs vniuersalium; alię ampliſſimarum communitatum. Sub priori membro comprehenduntur municipales leges ciuitatum particularium; item leges vnius prouinciæ, vel etiam vnius parui regni, in quo vna tantùm est principalis ciuitas, seu metropolis, quæ est veluti caput omnium aliorum populorum. Sub alio capite continentur leges, quæ feruntur à supremo Principe habẽte sub se latiſſimam ditionem. Quod dupliciter contingit, vno modo per vnionem plurium prouinciarum in vno regno, ita vt singulæ prouinciæ per se componant aliquo modo vnum corpus, & vnaquæque habeat suam ciuitatem præcipuam, & quasi metropolitanam, licèt ex illis omnibus prouinciis vnum regnum coalescat, quod iisdem legibus gubernatur, & moraliter est quasi vnum, & per se indiuisibile. Quando autem prouinciæ eiusdem regni censeri debeant esse ita distinctæ, & habere distincta capita prouinciarum, ex vsu, & moribus populorum, & consueto regimine, & æstimatione illarum, credimus esse accipiendum. Alio modo contingit ditionem regiam non solùm ex multis prouinciis, sed etiam ex multis regnis constare, quæ non habent inter se moralem vnitatem per se, sed solùm per accidens in vna persona eiusdem regis, ad quem vel per successionem, vel alio titulo per accidens deuenerunt: exempla omnium istorum membrorum inueniri possunt in imperio Hispaniæ, in quo sub vno Principe sunt plura regna inter se distinctiſſima, quæ aliam vnionem non habent, nisi in qua persona regis. Ex his autem regnis quædam sunt particularia, quorum singula vnam habent metropolitanam ciuitatem, vt videtur esse Neapolitanum regnum Aragoniæ, Valencię, &c. aliqua sunt ampliora, vt Castellæ regnum, quod prouincias valde distinctas, & quasi metropolitanas complectitur, & huiusmodi etiam videtur esse regnum Galliæ, & similia.

7. *Leges prioris ordinis sat promulgari vnica solemni publicatione.* De legibus ergo prioris ordinis omnes conueniunt, sufficienter promulgari vnica solemni publicatione facta in curia, vel præcipua ciuitate, vel in loco secundùm morem patriæ consueto. Ratio est, quia illa sufficit, vt lex dicatur publicè, ac solemniter edita, & vt moraliter valeat per totum territorium, seu districtum euulgari; ergo ex natura rei non potest cum fundamento aliquid ampliùs postulari: nec etiam iure positiuo aliud præscriptum inuenitur; ergo hoc sufficit. Et confirmatur, quia aliàs oporteret in singulis ciuitatibus, vel populis promulgari, quia si vna promulgatio non sufficit in capite, non est maior ratio, cur exigatur in quibusdam, quàm in omnibus aliis populis. Consequens autem est planè falsum, vt constat, tum ex vsu; tum quia lex per se respicit communitatem: & ita satis est, quòd toti communitati semel publicè proponatur. Ex qua ratione dicebamus suprà, non requiri priuatam intimationem respectu personarum, vel familiarum, eadem ferè ostendi potest, non esse necessariam respectu singulorum populorum vnius priuatæ ditionis, siue ciuitatis, siue prouinciæ particularis regni. Hæc autem intelligitur per se, & nisi in ipsamet lege aliud præscribatur: nam interdum id poterit expedire, & non est dubium quin fieri possit, & sæpe fiat, vt ex dicendis constabit, tam in præsenti, quàm in legibus Canonicis.

8. 1. *Opinio de legibus.* 2. *ordinis.* De legibus autem secundi ordinis sunt variæ opiniones. Prima affirmat in illis legibus necessarias esse plures promulgationes, quæ fiant in capitibus regnorum, vel prouinciarum, & factam in vnaquaque metropoli solùm pro sua prouincia sufficere, vel si fiat in curia regis, solùm sufficere pro illa prouincia cuius est caput, vel in qua existit. Ita tenet Glossa in authentica, vt factæ nouæ constitut. collat. 5. verb. *huiusmodi lex*, & sequitur ibi Bartolus, & Baldus in lege, *leges sacratiſſimæ*. C. de legib. Ioannes Andreas Data sexti, Panormitanus cap. 2. de constitut. num. 7. & ibi Felinus num. 7. & alij ibi, & Nauarrus consil. 1. de constitut. quæst. 4. n. 19. & 20. Soto lib. 1. de iustitia, quæst. 1. artic. 4. Angel. verbo, *lex*, quæst. 7. num. 1. Armilla num. 11. Rosell. num. 8. Ludouicus Gomez in Proœmio ad regulas Cancell. quæst. 2. qui aliter sentiunt de legibus Canonicis, de quibus

Glossa. *Bart.* *Baldus.* *Ioan. And.* *Felinus.* *Nauar.* *Sotus.* *Angelus.* *Armil.* *Rosel.* *Ludouicus Gomez.*

de quibus sequenti libro dicemus. Fundata est hæc sententia in Authentica, *vt factæ nouæ constitutiones*, &c. quam omnes ita intelligunt; imò Nauar. ait, hanc sententiam potissimum fundari in iure scripto.

9. *Difficultas contra dictam sententiam.*

Difficultas verò contra hanc sententiam est, quia lex ita non est vniuersalis pro omnibus legibus, sed solùm pro legibus disponentibus circa testamenta, quomodo condenda sint, &c. vt patet ex cap. 1. eiusdem authenticæ ibi, *Sancimus igitur ex illo nostras constitutiones, quæ pro testamentis fiunt, valere, ex quo in communi factæ sunt manifestæ; in prouinciis autem, ex quo directè per metropolitas palàm factæ sunt.* Ex quibus satis constat, ex vi verborum constitutionem esse restrictam ad talem materiam. Nec verò eam licet extendere propter similitudinem rationis; tum quia fortè non est similitudo rationis, quia testamentorum causæ sunt magis piæ, & in eis poterat esse magis nociua ignorantia legis obligantis, vel irritantis testamentum, & plures lites ob illam causam oriri poterant in illa materia, quàm in aliis; tum etiam quia Imperator ibidem semper reddit rationem ex peculiari causa vltimarum voluntatum. *Non enim volumus* (ait) *deficientium infringi voluntatem*; tum denique quia illa extensio per similitudinem rationis rarò, aut nunquam in legibus admittenda est, vt infrà dicemus. Vnde propter hanc obiectionem Vasquez 12. disput. 156. cap. 2. dicit, frustrà Iurisperitos extendisse Authenticam illam ad omnes leges Imperatorum, cùm de solis testamentorum legibus disponat, solúmque per argumentum à simili extendisse legem illam sine sufficiente fundamento.

Vasquez.

10. *Glossa.*

Verumtamen Iurisperiti non tantùm similitudinem rationis, sed etiam verba rubricæ illius authenticæ considerarunt, vt apertè constat ex Glossa ibi, quia verba rubricæ generalia sunt, scilicet, *Vt factæ nouæ constitutiones post insinuationes earum, post duos menses valeant.* Quæ rubrica, vt ex ipsius verbis constat, est ex illis, quæ à Iuristis dicuntur perfectum sensum reddere, de quibus est apud illos dogma receptum, habere textus auctoritatem in his, *In quibus nigro non repugnat*, vt ipsi loquuntur, id est, in his, quæ non sunt contraria legibus sub rubro contentis. Vnde concludunt, etiamsi lex strictiùs loquatur, extendendam esse iuxta generalitatem rubricæ, quando non est repugnantia, nec absurdum aliquod sequitur. Hæc regula sumitur ex Glossa 1. & Doctoribus in dicta authentica, & in leg. 1. C. de capitat. ciuiũ, &c. lib. 11. & in leg. 1. C. ne fideiussores, vel mandat. dot. dentur, vbi Glossa Magist. circa finem, & ex Anton. de Butrio in Proœmio Decret. Iason. & Decio in leg. 1. ff. si certum petatur, & aliis quos refert, & sequitur Albertus Brunus tractat. de stat. exclud. fœm. articul. 8. num. 93. & Ioannes Bonius tractatu de statutaria vrbis præscriptione, Glossa 19. n. 61. & sequentibus, & Rolandus à Valle in quæstionibus de lucr. dotis, quæst. 9. Vbi addit, generalitatem rubricæ sufficere ad decisionem causæ, non obstante loquutione legis magis restricta, quia rubrica potest pro textu allegari, iuxta notata per supradictos Doctores.

Legem strictius loquentem extendẽdam esse iuxta generalitatem rubricæ, quando non est repugnantia, aut absurdum.
L. 1. Cod. ne fideiussores.
Glossa.
Antonius de Butrio.
Iason.
Decius.
Albertus Brunus.
Ioan. Bonius.
Rolandus à Vall.

11. Hi verò Doctores omnes nullam aliam probationem afferunt præter communem ipsorum consensum, & quasi traditionem, quæ in interpretatione iurium magnam sine dubio habet auctoritatem: nam si consuetudo est optima legum interpres; ergo & hæc tot, & tantorum doctorum testificatio, quæ consuetudinem necessariò habet adiunctam, siue illam induxerit, siue de illa testificetur. Videntur autem dicti auctores supponere rubricas iuris ciuilis esse eorundem Imperatorum, seu Iureconsultorum, quorum sunt leges, quod fundari potest in l. 1. ff. si certum petat. & fortasse in aliis. Vnde dicere solent iidem Doctores, rubricas Decreti non habere auctoritatem, quia non sunt ab auctoribus canonum, sed à Gratiano, vel aliis, ita notant Ioannes Andr. & Anton. in Proœm. Decret. Ex hoc autem principio, valde probabili illatione colligitur, rubricam reddentem sensum perfectum habere legis auctoritatem, & non limitari per textum regulariter loquendo, nisi necessitas cogat, ne credatur talis tituli auctor frustrà generalẽ illam propositionem protulisse; sed potiùs leges specialiùs loquentes esse veluti membra illius generalitatis, vel quasi materialia exempla, in quibus cernitur, quod in rubrica generaliùs continetur.

12. Hoc ergo principium negari non potest à Theologis cum probabilitate, quia in his, quæ rationi contraria non sunt, nec legibus repugnant, multum habet ponderis communis consensus peritorum in sua propria scientia; præsertim cùm sit illud principium per se verisimile & consentaneum rationi. Ex illo autem optimè infertur in præsenti, dictam authenticam extendendam esse ad omnes leges ciuiles, quia titulus rubricæ generalis est, & sensum reddit perfectum, & ita habet textus auctoritatem, & per illam explicanda est authentica, sicut vnum ius per aliud explicatur. Vbi etiam considerari potest, quod notat Bald. Perusi. tract. de statut. verb. *rubrica*, quoties rubrica incipit per *vt*, aut per *ne*, decidere, & habere vim textus, quia completum sensum reddit; ergo tunc per illam rectè textus explicatur. Confirmatur, hoc primò, quia in materia huius authenticæ hæc extensio fauorabilis est: si autem considerentur allegati auctores, etiam in materiis odiosis, & stricti iuris illam doctrinam admittunt; ergo à fortiori est ad hanc authenticam applicanda. Confirmatur hoc secundò, quia alia pars illius constitutionis, quæ est de dilatione duorum mensium, generaliter intelligitur, vt infrà videbimus, & sumitur ex quadam Bulla Pij IIII. super declaratione temporis obseruationis Concilij Tridentini, ibi, *Iure communi sancitum est, vt constitutiones nouæ non nisi post certum tempus obtineant*; nullibi enim inuenitur sancitum, nisi in illa authentica; ergo intellexit Pontifex illam legem absolutè de nouis constitutionibus, & non tantùm de pertinentibus ad testamenta. Denique non repugnant verba authenticæ, quia licèt occasione testamentorum sit facta, & ideo de illis legibus in particulari loquatur, non est id tamen materialiter intelligendum, sed quasi gratia exempli, & formaliter sumendum est, quod lex intendit, iuxta rubricam, quam auctor eius proposuit. Cui intentioni consonant nonnulla verba, quæ rationem generalem indicant, vt sunt illa, *Cur enim culpabimus eos, qui positas nostras ignorauerint constitutiones. Si* (vt infrà dicit) *eo quod non fuerunt sufficienter propositæ, ignorantur.*

Baldus Perusinus.

13. Dicendum ergo est vi iuris communis imperialis, seu ciuilis necessariam esse promulgationem legis in ciuitatibus prouinciarum, aut regnorum, vt in singulis prouinciis lex obliget, nec sufficere vnam publicationem factam in curia principis. Ratio est, quia ita statutum est iure imperiali modo declarato, iuuante etiam consuetudine Imperij. Congruentia verò magna profectò est, vt hoc modo melius possit lex innotescere, & vitentur magna incommoda, & iurgia, seu lites, quæ ex ignoratione legis propter distantissimam promulgationem possunt prouenire. Addunt Iuristæ congruentiam, quia Imperator non habet curiam stabilem, & immobilem, sed facilè huc, atque illuc transfertur, & ideo non potest esse tam certa, & vniuersalis promulgatio, quæ in illa fit, præsertim pro regnis, vel prouinciis distantibus, quæ & magnam morum dissimilitudinem, & paruam communicationem inter se habere solent. Atque hinc fit vt omnes inferiores principes temporales, qui subduntur

Necessariam esse promulgationem legis in ciuitatibus prouinciarum aut regnorum, vt in singulis prouinciis obliget, ex vi iuris communis imperialis.

duntur imperio, & legibus eius, iuxta hanc regulam, & conditionē leges suas particulares ferre teneantur, quia non possunt statuere contra ius commune, nisi consuetudine, vel speciali iure sibi concesso exempti sint, vt suprà est declaratum. Vnde etiam fit, vt licèt hoc ius sit ordinarium, in aliquibus casibus possit sufficere alius modus promulgationis, vt quando lex fertur per sententiam, vel Epistolam principis, quia secundùm aliud commune ius sufficit illam publicari successu temporis per publicam notitiam, & famā, vel per incorporationem in communi omnibus satis nota, vel alio simili modo, qui vel consuetudine, vel aliqua lege approbatus sit.

14. Tandem ex dictis colligitur hæc non habere locum in his regibus qui non subduntur legibus imperij, quia eos non obligat dicta Authent. oportet ergo consulere proprium regem, vel consuetudinem. Nā iure ciuili regio statui potest; vt vna promulgatio in curia, vel in loco à rege designato sufficiat, quia (vt dixi) hoc non est contra ius naturale, non solùm quoad diuersas prouincias vnius regni, sed etiam quoad varia regna, quæ tantùm ex accidenti sub vno Rege militant. Regulariter autem credimus non ita fieri, quia rarò etiam, vel nunquam vna, eadémque lex simul pro omnibus regnis huiusmodi fertur. Quamuis ferri non repugnet, si alioqui pro omnibus iusta sit. Nam de potestate absoluta regis posset vna publicatione pro omnibus regnis in curia regia publicari, quia non est intrinsecè iniustum, nec contra naturam legis. Interdum verò esse potest contra specialem institutionem, & forum alicuius regni, quod Rex seruare tenetur, quia sub ea conditione videtur potestatem accepisse. Et generatim loquendo, conuenientius est, vt promulgatio suaui modo fiat in vnoquoque regno. Intra idem autem regnum faciliùs potest vna promulgatio sufficere pro omnibus prouinciis, quia maior est conuenientia, & communicatio inter illas. Vnde in rigore id sufficit, nisi aliud sit consuetudine introductum. Quid autem de legibus canonicis censendum sit, lib. sequenti dicemus.

CAPVT XVII.

Quando, & quomodo incipiat obligare ex natura sua lex ciuilis postquam est sufficienter promulgata.

1. QVamuis lex in aliquo loco promulgata, consequenter sit in suo esse sufficienter constituta, & habeat vim ad obligandum, non inde statim constat, posse subitò totam regionem, pro qua fertur, obligare. Nam licèt agens sit in se perfectè constitutum cum plena virtute agendi, non semper potest statim, ac subitò operari in propinquis, & remotis partibus sphæræ suæ. Ob hanc ergo causam de lege iam sufficienter constituta inquirimus, an statim obliget in tota sua sphæra, vel qua successione suam obligationem quasi diffundat. Suppono autem in præsenti solùm esse sermonem de lege præcipiente vt sic, quantum ad effectum obligandi, vel cogendi, quia de aliis effectibus irritandi actus, inhabilitandi personas, & reuocandi priores leges, dandi, vel auferendi priuilegia, sunt peculiares difficultates, quæ infrà suis locis tractandæ sunt. Potest autem quæstio hæc tractari vel ex sola rei natura, & secluso omni iure positiuo, omniúmque speciali voluntate legislatoris, vel adiuncta hac voluntate, aut communi iure positiuo.

Status quæstionis.

2. Primò igitur, loquendo ex natura rei, est opinio multorum, legem humanam statim, ac publicè promulgatam in loco competente, obligare in toto territorio, in quo potest obligare: iuxta potestatem, & iurisdictionem legislatoris, nisi per ipsum legislatorem suspendatur, vel differatur obligatio. Hoc videtur supponere communiter Doctores statim citandi, qui temporis dilationem in hac obligatione iuxta voluntatem legislatoris, vel ius positiuum putant esse regulandam: nam inde inferri videtur secluſa huiusmodi quasi suspensione positiua, legem de se statim vbique obligare. Et ratio esse potest, quia lex sufficienter promulgata est perfecta lex, & habet omnia requisita ad obligandum, & est quasi agens naturale, quod statim agit, quantum potest. Atque hinc à fortiori sequitur: si legislator expressè declaret, se velle statim obligare sine vlla mora à promulgatione, statim obligare illo modo, quia si taciturnitas, vel negatio suspensionis sufficit, vt lex obliget propter indefinitam, & absolutam (vt sic dicam) voluntatem legislatoris; multò magis sufficiet illa voluntas ita expressa. Et è contrario etiam fit optimum argumentum: nam legislator potest hoc modo obligare, si id expressè velit, & declaret; ergo ille modus obligandi non est contra rationem naturalem; ergo eo ipso, quòd lex per voluntatem humanam non limitetur, nec impeditur, absolutè lata, & promulgata ita obligauit. Atque hoc modo possunt etiam pro hac sententia citati auctores dicentes, leges positiuas expressè dicentes, *ex nunc*, vel, *ex tunc*, aut aliquid æquiualens, post promulgationem statim obligare omnes, seu in toto territorio. Quod tenet Gloss. in Clement. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, quam ibi sequuntur Doctores, & Panormitanus in cap. 2. de constit. n. 7. & ibi Felin. n. 7. limitat. 5. Decius, Imola, & alij, & Nauar. consil. 1. de constit. quæst. 4. n. 15. & in summa cap. 23. num. 44.

Glossa. Panormit. Felinus. Decius. Imola. Nauar.

3. Hæc sententia sic intellecta, vt explicata est, mihi semper difficilis visa est. Quia planè videtur excedere potestatem legislatoris, & esse supra conditionem legis humanæ, quod statim obliget ab instanti promulgationis pro toto territorio, seu principatu legislatoris; ergo ex natura rei non potest ita obligare; ergo non solùm absolutè lata non ita obligabit, verùm etiam si legislator id velit, & declaret, non id efficiet, quia excedit potestatem: imò idem est cum proportione, etiamsi concedatur dilatio temporis, si illa sufficiens non sit. Declaratur antecedens, quia ad actualem obligationem legis per se est necessaria notitia eius; ergo vt possit obligare, necessarium saltem est, vt per se loquendo, possit ad notitiam deuenire: nam vbi non est potestas ad media, neque etiam ad finem erit. Sed fieri non potest, vt facta promulgatione in vno loco, lex statim sciatur ab omnibus subditis, & in toto loco iurisdictionis; ergo impossibile est vt lex statim obliget, nec ante elapsum sufficiens tempus, intra quod legis notitia in toto territorio, per se loquēdo, possibilis sit. Confirmatur, & declaratur, quia promulgatio legis, vt dixi, necessaria est ad sufficientem diuulgationem: nam hæc requiritur ad obligationem; ergo præter promulgationem concedi debet necessariò, & iure naturæ tempus sufficiens, in quo fieri possit talis diuulgatio post promulgationē; ergo quantumcunq; velit legislator statim à promulgatione omnes subditos obligare, non potest, quia repugnat naturali iuri. Quomodo enim intelligi potest, vt lex hodie promulgata Matriti, hodie etiam obliget habitantes Conimbricæ: planè id videtur supra humanam potestatem, quia per se est impossibile & non tantùm per accidens, consequi eadem die notitiam talis legis.

Refutatur prædicta opinio.

4. Cōfirmatur secundò, quia eadem est proportio legis ad communitatem vnius populi, in quo promulgatur, quę est ad totam communitatem regni, vel populorum totius territorij, pro quo promulgatur; sed si lex in hoc populo priuatim, vel submissa voce proferatur

feratur in aula Regis, non potest habere vim obligãdi communitatem totius populi, quia non est ita sensibiliter prolata, vt sit accommodata toti communitati talis populi; ergo similiter licèt hîc sit promulgata, non satis est, vt possit obligare statim totam prouinciam, aut regnum, quia tam impossibile est, legem hîc promulgatam statim sciri in tota Lusitania, sicut est legem promulgatam in hoc cubiculo audiri à tota Conimbrica. Confirmatur tertiò ex D. Thoma 1.2.q.90. art. 4. ad 2. dicente, *legem obligare in quantum eius promulgatio in omnium notitiam per se, vel per alios peruenire potest.* Et addit Caietan. & meritò, hoc nõ intelligi de potentia logica, quæ non implicat contradictionem, sed de politica, id est, secundùm ordinem, vel cursum politicum. At publicatio in vno loco facta, non potest humano modo peruenire ad loca distantia; ergo nec lex statim obligat in omnibus illis locis.

5. Propter hæc ad hoc punctum explicandum dico
1. Conclusio. primò; lex sufficienter publicata in loco debito, absq; illa limitatione temporis ex voluntate principis, aut determinatione iuris positiui, statim incipit obligare ex natura sua. Hæc assertio est consentanea communi sententiæ propositæ, & probatur sufficienter ex dictis circa illam. Declaratur præterea, quia si legislator non præscribit certum tempus ad obligandum, non est maior ratio admittendi tantam dilationem, vel maiorem, aut minorem; ergo nulla admittenda est; ergo statim incipit obligatio. Item ob hanc causam in huiusmodi rebus indefinita æquiualet vniuersali, quia aliàs esset indeterminata ac proinde inutilis. Vniuersalitas autem in præsenti est, vt post promulgationem lex semper obliget; ergo statim obligare incipit. Item hac ratione votum simpliciter factum, sine designatione temporis, pro quo obligaturũ est, incipit statim obligare quantum est ex se; ergo idem est de lege. Oportet autem in hoc notare nonnullam diuersitatem inter præcepta negatiua, & affirmatiua: nam priora obligant pro semper, & ideo in eis verum est incipere obligare statim, & pro statim: affirmatiua verò non obligant pro semper, & ideo licèt statim etiam obligare incipiant, non tamen pro statim, sed pro tempore opportuno iuxta exigẽtiam materiæ, & præsumptam, seu probabilem intentionem legislatoris, sicut in exemplo adducto de voto cum proportione dicunt omnes auctores.

6. Dico secundò: Lex sufficienter & absolutè promul-
2. Conclusio. gata in vno loco competente, licèt statim obligare incipiat, non simul, & in eodem momento obligat in toto territorio, pro quo fertur; sed successiuè, & intra tempus moraliter sufficiens, vt notitia legis, & promulgationis eius per totum territorium diffundatur. Hanc assertionem videntur mihi conuincere argumenta facta posteriori loco. Quæ licèt videantur esse contra communem sententiam, non militabunt contra illam, si in hoc sensu explicetur, scilicet, vt lex promulgata absolutè, id est, à legislatore non impedita, seu suspensa, statim natura sua obliget, vbi moraliter sciri potest, id est, in illo proximo, & præsenti loco: inde verò quasi continuè extendatur obligatio ad loca distantia intra tempus, in quo prudenti arbitrio deferri ad illud potest notitia legis. Quem sensum non existimo esse alienum ab auctoribus allegatis pro priori sententia. Nauarrus enim cùm sibi obiecisset quarto loco, quia durum est credere legẽ Romæ promulgatam intra duos menses obligare Æthiopes, & Indos: respondet, concedendo durum quidem, & grauissimum esse dicere, omnes existentes in illis partibus extra Romam peccare contra legem post illos menses. *Sed non esse* (ait) *durum dicere, quòd obligantur post tempus, quod vir bonus, siue iudex arbitrabitur esse sufficiens, vt illi de quibus quæritur, sciant,*

Nauar.

A *attenta distantia prouinciæ, & qualitate legis, & frequentia hominum illius prouinciæ habitantium Romæ, & venientium ad eam, & redeuntium ab ea, quod est aptissimum temperamentum dictorum in dicto cap. 2. de constitut.* Hæc Nauar. Per quæ videtur clarè ita exponere cõmunem sententiam, vt non intelligatur de obligatione, quæ in momento fiat pro omnibus locis distantibus, sed intra tempus prudenter existimandum. Quod profectò satis etiam indicant Panormit. suprà, n. 7. & 8. & Felin. n. 7. & Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. q. 5. Nam, secluſa legis determinatione certa, & sufficiẽte, dicunt, obligationem esse iudicãdam prudenti arbitrio, iuxta tempus moraliter necessarium, vt notitia legis posset ad loca distantia peruenire. Idem videntur sensisse D. Thom. & Caiet. loco allegato: ad obli-
B gationem enim legis requirunt, vt notitia legis moraliter peruenire possit, vbi futura est obligatio. Et expressiùs ibi Medin. concl. 5. dixit, leges tunc, & non antè esse sufficienter promulgatas, quando sic propositæ sunt, vt moraliter loquendò in omnium notitiam peruenire valeant.

Panormit. Felin. Bart. Legem incipere obligare pro prudenti arbitrio iuxta tẽpus, moraliter necessarium, vt notitia legis haberi possit.

Potest præterea hæc assertio sumi ex cap. 1. de cõcess. præben. in 6. ibi, *Lex, seu constitutio, & mandatum nullos astringunt, nisi postquam ad notitiam peruenerint eorundem, aut ipsi post tempus, intra quod ignorare minimè debuisset.* Quæ vltima verba notanda sunt: nam in eis satis significat Põtifex legem non obligare, nisi post sufficiens tempus elapsum, intra quod moraliter sciri posset: nam illud est, in quo ignorare minimè
C debuisset. Neque contra hanc assertionem obstat ratio facta in prima sententia, quia licèt semel promulgata sit vera lex, & habeat vim obligandi perfectam, non tamen statim, vel simul applicatur sufficienter ad agendum (vt sic dicam) in loca distantia, & ideo debet successiuè deferri, & applicari. Neq; propterea erit necesse, vt in singulis prouinciis fiat noua solemnis promulgatio (vt sine causa colligit Medina etiam pro legibus Pontificiis, de quibus infrà dicemus) nam ex natura rei (vt nunc loquimur) sufficit illa prior, & per eos, qui eam audiunt, ad alios distantes deferatur, vt D. Thomas significauit dicens, satis esse, quòd no-
D titia legis per alios possit comparari. Si autem non solùm non fiat noua publicatio in distantibus locis; verùm etiam nec concedatur sufficiens tempus, vt publicatio alicubi facta possit ad loca remota peruenire, non video, quomodo possint homines existentes in illis remotis locis obligari, cùm impossibile illis sit habere illius legis notitiam, & consequenter inuincibiliter illam ignorent, non tantùm ex accidẽti, sed etiam per se, moraliter loquendo.

7. Cap. 1. de cõcess.

Respondetur obiectioni.

D. Thom.

Ex quibus colligo primò, quòd licèt lex dicat, *ex nunc*, vel quippiam simile, non ideo incipit simul obligare in toto territorio, pro quo fertur, quia lex humana sicut non potest obligare ad impossibile, ita nec potest obligare modo impossibili, nec circa talem modum aliquid statuere, quod repugnet cum ratione naturali: ostensum autem est, illum modum obligandi esse impossibilem, & contra rationem naturalem; ergo nõ potest ille esse sensus taliũ verborũ. Sensus ergo est, vt *ex nunc*, id est, vt statim, ac lex promulgatur in loco debito, sine vlla mora obligare incipiat omnes, ad quorum notitiam moraliter deuenire potest, & *ex tunc*, etiam extendatur obligatio ad omnes, prout creuerit etiam moralis potestas diffudendi notitiam ad omnes. Et ideo dixit Medina suprà, promulgationem legis non fieri in instanti, aut in paruo tempore, sed in temporis spatio, quo possit ad notitiam omnium deuenire. Quod sano modo intellectum mihi valde placet: nam licèt publicatio prima solemnis breui tempore fiat, & finiatur physicè (vt sic dicam) tamen non censetur moraliter esse cõpleta, donec sonus eius possit ad loca distantia peruenire,

8. *Corollarium primum.*

Medina.

uenire, quod non fit paruo tempore; imò nec certo, ac determinato, sed prudenti arbitrio opus est, vt Doctores suprà allegati dixerunt. Hæc autem intelligenda sunt de obligatione legis, vt in principio dixi: nam si sermo sit de aliis effectibus, vt de irritatione actus, vel de pœna ipso facto incurrenda, potest esse speciale dubium de sensu illius particulæ, *ex tunc*, de quo infrà suis locis, & paulò inferiùs aliquid adiiciã.

9. *Corollar.2.* Secundò infero, quòd licèt legislator in ipsa lege designet expressè certum tempus, *vt ex tunc* lex obliget, semper est id accipiendum vel quoad inceptionem obligationis, vel quoad illa loca, pro quibus tantum tempus moraliter sufficit; frequentiúsque illa dilatio ponitur ad suspendendam obligationem intra illud tempus, etiam pro illis locis, in quibus lex posset ex natura rei obligare à puncto promulgationis, nisi legislator illam restringeret: vt patet ex Authentica, *vt factæ nouæ constitutiones*, quam statim tractabimus. Et tunc lex incipiet obligare finito illo tẽpore, simúlque obligabit in toto territorio, si tempus illud sit sufficiens ad diuulgationem legis per totum illud. Quia hæc est intentio talium legum, & nihil inuoluit repugnans legi naturali. Et ita sentit apertè Nauarr. dicta q. 4. n. 17. Si verò tempus illud non sufficit pro locis distantioribus, quoad illa seruanda est regula data, & extendendum est tempus prudenti arbitrio, quantum necesse fuerit, vt promulgationis notitia possit ad illas remotas partes peruenire, seruata proportione ad initium obligationis. Tunc autem tempus illud computandum erit à prima publicatione legis, quia id sufficit ad consummationem promulgationis. Quæ omnia ex his, quæ de iure positiuo dicemus, clariora fient.

10. *Corollarium 3. Nauar.* Tertiò infero, legem indefinitè latam, & promulgatam non obligare simul omnes subditos, pro quibus fertur. Ita sentit Nauarr. n. 17. dum ait, ideo iuxta ius ciuile, legem non obligare intra duos menses à promulgatione, vt lex non priùs liget quosdam subditos quàm alios; sed omnes incipiat simul obligare, & ita in hoc seruetur maior æqualitas; ergo per argumentum à contrario, si ex iure communi, vel voluntate Principis nulla fiat suspensio, vel determinatio temporis, lex priùs obligabit quosdam, quàm alios, scilicet propinquiores, quàm remotos. Ratio autem est, quia priùs est sufficienter promulgata pro vicinis, seu præsentibus, quàm pro distantibus. Et in eodem sensu dixit Medina suprà, posse legem esse sufficienter promulgatam respectu quorundam, & respectu aliorum non esse satis propositam.

11. *Quartum.* Quartò infero, post elapsum sufficiens tempus à solemni publicatione legis, vt eius notitia per totum territorium moraliter diffundatur, absolutè loquendo obligat in toto illo, & omnes de illo, etiamsi fortasse talis notitia ob incuriam hominum, vel casu aliquo ad plures subditos, vel etiam ad aliquam partem territorij non peruenerit. Hoc planè colligitur ex doctrina D. Thomæ suprà citata, quia ad obligationem legis solùm requirit, vt notitia eius habeatur, vel possit haberi, sed quando facta est solemnis publicatio, & tempus sufficiens elapsum est, poterat notitia legis ad omnes peruenire; ergo hoc satis est, vt obliget, licèt casu non peruenerit. Præterea in illo casu cessat ratio à nobis facta, quia notitia legis non est tunc per se, & humano modo impossibilis; leges autem non considerant ea, quæ per accidens sunt.

12. *Obiectum dubiolo.* Dices; quamuis notitia legis potuerit peruenire ad partes remotas si de facto non peruenit, non obligat subditos ibi habitantes: imò licèt illuc peruenerit, non tamen ad omnes personas, non obligat eos, qui nihil de ea audierunt sine ipsorum culpa; ergo non satis est potuisse peruenire notitiam legis ad partes illas, vel ad personas, nisi peruenerit. Antecedens patet, quia illi non peccant non seruando talem legem, & consequenter non incurrunt pœnam eius; ergo non obligantur lege. E conuerso autem si modo aliquo extraordinario, vt per Angelos malos, vel bonos aliquis existens in India sciret, eodem die, vel mense legem promulgatam Matriti, secluſa omni determinatione positiua obligaretur illa lege, & peccaret violando illam; ergo statim à principio est sufficiens virtus ex parte legis ad obligandum æqualiter in vtroque casu, si post publicationem habeatur notitia, solúmque erit differentia, quia in hoc tempore breuiori est frequentior, ac quasi per se necessaria excusatio; in alio verò est per accidens, & rara, & ideo erit differentia quoad fotum externum, quia quando tempus est breue, & insufficiens, præsumitur ignorantia inuincibilis; non verò quando tempus est sufficiens: in re autem ipsa, & in veritate nulla videtur esse differentia.

13. Respondeo, aliquos existimare, differentiam hanc reduci ad quæstionem de vocabulo, an in illo casu dicendum sit, legem non obligare, vel subditos ignorantes excusari. Dico tamen hoc fortasse habere locum, quando ignoratio est post tempus de se sufficiens ad habendam notitiam legis, de quo modo loquendi paulò pòst dicam. At verò quando tempus de se est insufficiens, dico, non in modo tantùm loquendi, sed in re ipsa legem non obligare infra illud tempus pro remotissimis partibus, eodem planè modo, quo non obligaret in curia Principis, si non fuisset in illa publicè proposita, etiamsi esset edita cum pleno consilio, ac deliberatione, quia æquè est impossibilis notitia legis pro talibus locis, seruata proportione. Imò quodammodo est impossibilior notitia in partibus remotis statim post publicationem, quàm sit in eodem loco ante eandem publicationem, quia faciliùs est nosse Matriti eodem die, quæ Rex secretè statuit sine publicatione, quàm scire Neapoli, quæ eodem die Matriti publicè euulgauit. Itaque in eo casu non solùm est excusatio ex parte subditi, sed etiam insufficentia ex parte legis, & ideo simpliciter non obligat, vel quoad efficaciam, vel quoad sufficientiam (vt sic dicam.) Quando verò notitia promulgationis legis potuit peruenire, & casu non peruenit, lex de se sufficienter obligat, licèt de facto non liget ignorantes. Quę differentia licèt fortè quoad effectum obligationis non habeat in re morali diuersitatem ordinariè loquendo, nihilominus quoad alios effectus, præsertim irritandi, aut inhabilitandi, potest illam habere, vt infrà in propriis locis dicetur.

14. Et præterea in illo extraordinario casu credo esse diuersitatem etiam quoad obligationem. Nam si aliquis in India existens industria dæmonis haberet notitiam eorum, quę in Hispania geruntur ante tempus, in quo posset humano modo talis notitia illuc peruenire, ille sciens legem in Hispania promulgatam, infra illud non obligaretur illa. Quia respectu illius re vera non est sufficienter promulgata, & illa notitia per Angelum collata non pertinet ad promulgationem, nec ad humanam notitiam. Quod tamen secùs esset, si post tempus sufficiens, & post promulgationem de se consummatam aliquis reciperet illo extraordinario modo diuino, vel angelico notitiam legis: nam sine dubio obligaretur lege, quia lex de se iam sufficienter obligabat, & impedimentum erat accidentale, quod sublatum est, & nihil refert, quòd per hunc, vel illum, hoc, vel illo modo auferatur. Et ita sufficienter respondetur ad obiectionem, & omnia clariora fient in puncto sequenti.

***

CAP.

CAPVT XVIII.

De tempore, in quo lex incipit obligare secundùm ius ciuile.

1. *Quando incipiat lex obligare secundum ius ciuile.*

SVpereſt ergo, vt dicamus, quando incipiat obligare lex ciuilis ſecundùm ius ciuile. Quidã enim moderni dicunt, ſtatim à publicatione obligare, ſolúmque excipiunt leges pertinentes ad teſtamenta. Ratio eſt, quia illæ ſolæ exceptæ ſunt in Authentica, *vt nouæ conſtitutiones*, collatione 15. De cæteris autem nihil diſponit ius ciuile, & ideo ſuccedit lex naturæ: Nihilominus dicendum eſt primò, Leges Imperatorum non incipiunt obligare intra duos menſes à publicatione facta in vnaquaque prouincia, & poſt duos menſes ſtatim obligant totam prouinciam, niſi aliud in ipſa lege expreſſum ſit. Hæc aſſertio eſt communis Doctorum vtriuſque iuris, atque etiam Theologorum, quos in hoc, & in præcedenti capite retuli. Et fundamentum primæ partis eſt, quia ita ſtatuitur in illa Authentica, cuius diſpoſitio generalis eſt quoad omnes leges ciuiles Imperatorum, vt in capite præcedenti fundatum eſt: ille enim diſcurſus hic eſt applicandus. Et apud me multum confirmant hanc partem verba Pij IIII. in Bulla pro Concilij Trident. promulgatione, vbi inter alias rationes deſignandi certum tempus pro Concilij obligatione hanc ponit, *Et iure etiam communi ſancitum eſt, vt conſtitutiones nouæ vim, non niſi poſt certum tempus obtineant.* Vbi clarè attendit ad dictam authenticam, quia in iure ciuili non eſt alia lex, quæ ius commune circa hoc ſtatuat.

Pius IIII.

2. *2. Pars concluſionis probatur.*

Secunda verò pars conſtat, quia tranſactis duobus menſibus lex non impeditur, ſed potiùs iuuatur iure communi; ipſa autem de ſe habet vim obligandi; ergo ſtatim obligat. Dices, ſtatim quidem incipere obligare, non tamen ſtatim obligare totam prouinciam. Reſpondeo negando conſequentiam, quia incipit tunc tanquam ſufficienter promulgata, & publicata per tempus illud duorum menſium, & ideo iam poteſt ſubitò, & in momento, vt ſic dicam, totam prouinciam obligare, & hoc ſignificauit illa Authentica dicens, *Poſt inſinuationem ſufficienti hoc tempore omnibus manifeſtam eam conſtituere.* Eſt enim conſiderandum, legem illam ciuilem ſupponere inſinuationem publicam in ſingulis prouinciis faciendam. Et quia nulla prouincia ciuilis eſt tã lata, quin bimeſtre tempus ſufficiat ad deferendam per totam illam promulgationem factam in Metropoli, ideo poteſt optimè lex ciuilis ſtatim obligare totam prouinciam elapſis duobus menſibus. Et hoc eſt, quod Nauarr. dixit, illud tempus deſignatum eſſe non ſolùm propter tollendam ignorantiam, ſed etiam vt lex ſimul incipiat omnes obligare. Nihilominus tamen vbi non eſſet neceſſaria propria, & publica inſinuatio in ſingulis prouinciis, & aliqua pars regni eſſet tam diſtans, vt tempus duorum menſium non ſufficeret ad notitiam legis illuc deferendam, ſicut eſt nunc Mexicana ciuitas reſpectu Matriti, tunc etiam poſt elapſos duos menſes, non obligaret lex homines regionis illius, ſed ſeruanda eſſet regula legis naturæ ſuprà declarata, quia alius modus excedit poteſtatem humanam, vt dictum eſt.

3. *Tertia pars concluſionis probatur.*

Tertia pars aſſertionis, quæ exceptionem continet, manifeſta eſt, dummodo de eodem, vel æquali legislatore intelligatur. Nam ſi ſit inferior, ille non poterit immutare commune ius, etiamſi ex poteſtate ſibi commiſſa legem ferre poſſet: nam intelligitur data ſecundùm ius commune, niſi aliud exprimatur. Ipſe verò Princeps ſupremus poteſt derogare communi iuri poſitiuo, & ideo ſi velit obligare per legem

A ante duos menſes poteſt, ſicut etiam poteſt maiori tempore obligationem differre: oportet autem, vt in ſua lege id ſatis declaret. Vnde obiter intelligitur, quam vim poſſit habere in lege Imperatoris particula *ex tunc*, vel *ſtatim*, ſi dicat in lege, vt facta publicatione ex tunc, vel ſtatim obliget. Poſſet enim quis ſimilia verba referre ad tempus poſt completum ſpatium duorum menſium, quia eſt fauorabilior expoſitio, & eſt conſona iuri communi, euitátque derogationem illius. Nihilominus tamen probabilius eſt, leges ſic loquentes derogare iuri communi, & ſtatim obligare, vt verba ſonant, quia ad hoc ponuntur, aliàs ſuperflua ſunt, & nullùm habent effectum, quia ſine illis lex obligaret poſt duos menſes ſtatim, & ſi
B ne mora. Quod erat tam manifeſtum, vt non ſit veriſimile; addi illas particulas propter ſolam maiorem declarationem, & ideo quando adduntur, ſine dubio id fit ad celebrandam obligationem. Quando verò lex ſimpliciter loquitur, generalis regula duorum menſium ſeruanda eſt.

4. Sed quid ſi ante bimeſtre tempus elapſum aliqui ſciant, legem eſſe in curia Imperatoris, vel in Metropoli ſolemniter promulgatam? Aliqui dicunt, illos obligari lege, & malè agere, illam non ſeruando, licèt per ius ciuile non puniantur. Ita ſentit Bartol. in *Bart.* l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. q. 5. nu. 37. & ibidem Bald. & in l. *leges*, C. de legib. Item Bald. Peruſi. tract. *Bald.* de ſtatut. §. *ignorantia*. n. 2. Sylueſt. verb. *lex*, q. 6. dicto *Bald. Per.* 3. in fine, Angel. n. 12. Nec d ſſentit Soto dicto art. 4. *Syluest.* C & idem ſentiunt multi loquentes de Eccleſiaſticis legibus, quia maior ratio eſt de ciuilibus. Ita Gloſſa in *Soto.* cap. 2. de rebus Eccleſiæ non alienan. in 6. verb. *hactenus*, quam communiter ſequuntur Canoniſtæ in rubr. & in cap. 2. de conſtit. vbi Panormit. n. 7. coniecturas, & iure adducit. Primò quia fruſtrà expectatur euentus, cuius nullus eſt effectus, cap. *cùm contingat*, de officio deleg. Secundò, quia vt lex obliget, ſufficit eſſe ſolemniter editam, ac promulgatam, cap. 1. de poſtul. prælat. Tertiò ex cap. *cùm ſingula*, de præben. in 6. iuncta Gloſſa ibi verbo, *peruenerit*. Quartò, quia iuxta regulam, *qui certus*, de regul. iur. in 6. eum, qui certus eſt, non eſt neceſſe certiorem fieri; ergo ſimiliter, &c.

D Probabilius autem eſt, ſuppoſita conſtitutione 5. Authenticæ, *vt factæ nouæ conſtitutiones*, & generali eius interpretatione, legem Imperatoris neminem obligare infra duos menſes à publicatione, ſiue notitiam habeant promulgationis eius, ſiue non. Ita tenet Turrecrem. in §. *leges*, diſt. 4. n. 4. cum Antonio, cap. 2. *Turrec.* de conſtit. vbi idem tenet Decius, & in cap. 1. de poſtul. prælat. n. 19. Nauar. in ſumma cap. 23. n. 44. & dicto conſ. 1. de conſtit. q. 4. nu. 17. Idem tenet Valencia 2. tom. d. 7. q. 5. p. 5. dub. 3. & ſentit Medin. q. 90. art. 4. nec diſſentit Soto ſuprà, ſed ſub diſtinctione loquitur, non erat tamen neceſſaria, quia Authentica ſatis clarè loquitur. Fundamentum ergò eſt, quia illud tempus duorum menſium non aſſignatur ab Imperatore
E ſolùm pro foro externo (vti ſcilicet pro illis duobus menſibus admittatur, vel præſumatur ignorantia legis; non verò vltra illos menſes:) ſed ponitur ad ſuſpendendam obligationem legis, vt ante completum illud tempus non habeatur tanquam ſufficienter ſancita; ergo intra illud tempus non obligat ſcientes. Patet conſequentia, quia lex non obligat, antequam ſit ſancita, & à legislatore propoſita ad talem effectum. Antecedens autem patet ex verbis Authenticæ, *Vt autem adhuc apertiùs cauſa declaretur, ſancimus, ſi ſcripta fuerit huiuſmodi lex, hanc poſt duos menſes dati eius temporis valere.* Nam verbum *valere*, nulla ratione admittit diſtinctionem Soti, ſcilicet, valere in ſe, vel valere in iudicio, aut præſumptione reipublicæ: nam abſolutè prolatum, apertè refertur ad validitatem

actus;ergo ex intentione legis ante illud tempus non valet, id est, non habet vim,& efficaciam legis; ergo obligare non potest, non solum ratione ignorantiæ, sed ratione suæ conditionis, quia nondum perfectè constituta est,quod inferiùs magis expressit imperator, addens, *Sufficienti hoc tempore omnibus manifestam eam constituere*: antea enim non censetur sufficienter manifestata, seu promulgata, & consequenter nec perfectè constituta.

5. Confirmatur, quia si in particulari lege diceret legislator,Nolumus,legem hanc valere vsque ad tale tempus,certè ante illud non obligaret scientes, & si quis voueret intendens,vt suum votum non valeret vsque ad talem diem,non obligatur antea; idem ergo est in verbis illis iuris communis: nam ex vi illorum promulgatio legis tota refertur ad tempus post duos menses,& ad hoc solùm promulgatur, vt post duos menses obligare incipiat. Et confirmatur tandem, quia aliàs ferè nullius fructus fuisset illud indultum, quia si intra duos menses lex obligat scientes,& post illos non obligat ignorantes, quid concedit illa lex? Dices,immunitatem in iudicio contentioso, propter præsumptam ex vi illius iuris ignorantiam pro illo tempore.Sed certè hoc parui momenti esset, si conscientia maneret ligata, & actus fortasse nullus; immeritóque ita restringitur lex,quæ absolutè loquitur, & fauorem inducit;præsertim quia lex ciuilis licèt interdum valeat in foro externo,& non in interno,quia non potest ampliùs extendi; quando autem licèt possit,non vult obligare in foro externo, multò minùs vult obligare in interno, quia per se primò intendit politicam obligationem, & internam efficit quasi consequenter,& in ordine ad illam,vt postea dicemus.

7. *Respondetur ad fundamenta contraria sententiæ.* Fundamenta verò contrariæ sententiæ parui momenti sunt. Hìc enim non frustrà expectatur lapsus duorum mensium,quia non expectatur,vt lex sciatur à singulis, sed vt accipiat vim obligandi, quam non aliter accepit à legislatore ex voluntate eius,quæ potuit moueri ex illa ratione,vt notitia legis posset priùs haberi ab omnibus. Quòd autem hæc ratio cesset in vno,non mutat vim legis,nec voluntatem legislatoris.Præsertim quia motiuum etiam esse potuit vt lex priùs sciretur ab omnibus,& non priùs obligaret hos, quàm illos,vt Nauarr.dixit.Caput autem 1,de postul. Prælat. solùm dicit, legem promulgatam obligare scientes,licèt eis non sit specialiter intimata;non excludit autem tempus requisitum ex vi iuris,præsertim pro legibus ciuilibus.In cap.autem *cum singula*, nihil habetur,& Glossa,si attentè legatur,potiùs fauet nostræ sententiæ.Denique tempus hoc non postulatur, vt promulgatio legis certior fiat,sed vt lex ipsa valida esse incipiat, quoad inferendam actualem obligationem.

Cap. 1. de postul. prælat.

8. *Quia dicendum de regibus, qui non recognoscunt superiorem in temporalibus.* Secundò principaliter dicendum est leges Regum, qui non recognoscunt superiorem in temporalibus, nec legibus Imperatorum subiiciuntur, non esse regulandas perdictum ius ciuile commune, ac subinde statim incipere obligare,nisi vel in ipsa lege aliud declaretur, vel per leges proprij regni alius modus determinatus sit,aut illud ius commune sit consuetudine saltem acceptatum,Tota hæc assertio est consentanea communi doctrinæ, & satis clara. Prima ergo pars patet,quia ius Imperatorum non obligat in huiusmodi regnis supremis,vt suprà ostensum est; ergo nec illa authentica obligabit, nec habebit vim legis. At verò illa secluſa,& aliunde non addita limitatione, lex relinquitur in sua natura, quæ est, vt statim obligare incipiat, sicut declaratum est; ergo. Et ita probata relinquitur secunda pars. Tertia autem probatur, quia certum est posse legislatorem designare tempus, pro quo vult obligare, & non antea. Et eadem ratione potuerunt Reges supremi in suis regnis definire tempus, pro quo leges promulgatæ obligare inciperent. Atque ita in hoc Lusitaniæ regno statutum est, vt lex promulgata in curia regni incipiat ibi post octo dies obligare; in toto autem regno post tres menses lib.1.Ordinat.tit.2.§.10.Quòd ius istius regni ita est cum proportione exponendum, sicut ius commune declaratum à nobis est, & idem cum proportione dicendum est de legibus aliorum regnorum.

Lib. 1. Ordin. tit. 2.

9. *Leges latæ ab inferioribus magistratibus statim obligãt si non exprimãt aliam determinationẽ. Hostiens. Turrecr. Angel. Syluest. Nauarr.* Dico tertiò, leges latæ à Magistratibus inferioribus statim obligare, si non exprimunt aliam temporis determinationem. Ita Hostiens. in sum. tit. de constitut. §. *quando*,Abb.Deci.& alij in cap.2.de constit.Turrecremat.§.*leges*,post cap. *inistis*, d. 4. Syluest. verb.*lex*.q.6.Angel.& alij,& Nauarr.cap.22. n. 44. & dicto cons 1.de constit.q.4.Rationes variæ afferuntur,sed vnica est solida,quia circa has leges,& tempus obligationis earum, nihil est iure humano dispositum,aut limitatum; ergo tunc obligant, quando ex natura rei possunt, sed ex natura rei obligant statim, vt ostensum est;ergo.Primum antecedens ab omnibus supponitur vt indubitatum,quia dicta Authentica de solis legibus Imperatorum loquitur, & præter eam nullum tale ius inuenitur scriptum: cætera verò euidenter inferuntur,Vnde etiam sequitur,hanc obligationem quoad loca distantia intelligendam esse modo explicato,& ideo dicunt omnes Iuristæ suprà allegati,talem legem statim obligare præsentes; respectu verò absentium tempus esse arbitrarium,quod maximè intelligi debet de illis absentibus, qui ex natura rei scientiam legis habere non possunt in eodem momento,aut breuissimo tempore. Denique intelligendum hoc est,secluſa consuetudine in contrarium: nam vbi per illam introductum fuerit, vt tales leges non obligent, nisi post hoc, vel illud tempus à promulgatione,seruandum est,quia tunc iam habent limitationem à iure positiuo non scripto; hanc enim vim habet consuetudo; hæc tamen non est generalis, vbi ergo fuerit specialis, satis de illa constare debet.

10. *An lex obliget ignorãtes.* Vnum verò supereſt hìc dubium commune omnibus legibus, an & quomodo obligent ignorantes, postquam sufficienter promulgatæ,& de se satis euulgatæ fuerint.Supponendum autem est sermonem esse de ignorantia inuincibili:nam si ignorantia sit culpabilis,satis clara est obligatio. Non enim esset culpabilis obligatio legis,nisi lex ipsa iam obligaret ad notitiam sui habendam,ideo enim ita imputatur trãsgressio ignorãti,ac si sciret legem.Potest autem lex ignorari inuincibiliter,vt suppono ex 1.2.q.76.& late tractat Castro lib.1.de leg,pœnal.cap.1.& 3.& Cordub, lib. 2. q. 4. Quando verò talis sit iudicanda ignorantia in foro conscientiæ indicta,1.2. q.6. & 76. dictum est. Quando item præsumatur talis in foro externo, tractant Panormitan.& Felin,in dicto cap.2.de constit.Syluest,verb,*lex*, q. 7. Posita ergo hac ignorantia, omnes supponunt,ignorantem non agere contra legem,licèt illam non obseruet,ita vt sit dicendus eius transgressor,vel vt talis puniendus.

Castro. Cordub. Panorm. Felinus. Syluest.

11. *Innocent. Panorm. Felin. Bald. Glossa.* Dubitant verò, an lege obligetur: nam quidam aiunt, tunc legem non obligare ignorantes, Innoc. Panormit.Felin.& alij cap.2.de constit.Bald. in l. *leges sacratissimæ*,C.de legib.Glossa in cap. 2.de rebus Ecclesiæ non alienan.in 6.verb.*hactenus*,& Glossa etiam in data lib.6.sentit idem Caiet.q.90.art.4.& Castro suprà.Fundatur hic loquendi modus,quia vt causa operetur,debet esse non solùm in se sufficiens, sed etiam satis applicata;lex autem est quædam causa, quæ applicatur per notitiam;ergo quamdiu ignoratur inuincibiliter,non inducit obligationem.Contrario modo loquuntur Soto q.1.ar.4.lib.1.& Medin.q.90.ar.4.vbi fauet D.Thom.ad 2.Fundantur, quia ignorans excusari

Soto. Medina. D.Thom.

sati dicitur à culpa; excusatio autem supponit obligationem: nam qui non obligatur lege, non dicitur excusari, vt laicus v.g. non dicitur excusari à recitandis horis Canonicis, sed omnino non teneri. Dissensio autem, vt dixi, est de modo loquendi. Et concordia esse potest, legem, quantum est ex se, obligare etiam ignorantes, si habeant omnia alia requisita, quæ potest dici obligatio in actu primo, quæ satis est ad propriam excusationem, & ita excluditur exemplum adductum: nam lex de recitãdis horis Canonicis, etiam de se non obligat laicos. In actu verò secundo re vera non exercet lex obligationem circa ignorantes ex defectu applicationis, & hoc probat ratio alterius sententiæ; imò hoc ipsum est, quod nomine excusationis significatur. Rectè ergo dici potest lex obligare ignorãtes quoad sufficientiam; nõ verò quoad efficaciam. Quod significauit Sylvest. verb. *lex.* q. 8. & Angel. n. 12. & 14. & in re fortè alij non dissentiunt. Quod verò speciale in hoc habeant leges irritantes, vel ipso facto punientes, aut reuocantes alias, inferiùs suis locis dicemus.

Concordia dictarum opinionum.

Lex obligat ignorantes quoad sufficientiam, non quoad efficaciam.

CAPVT XIX.

Vtrùm acceptatio populi sit necessaria in lege ciuili vt perfectè constituatur, & vim habeat obligandi.

1. Hæc esse potest vltima conditio ad valorem, & *efficaciam legis humanæ necessaria.* Et circa illam variæ sunt opiniones. Prima dicit, legem ciuilem non obligare si à populo non acceptetur, ac subinde acceptationem populi esse necessariam, vt lex habeat statum, & efficaciam legis. Hæc videtur esse communis opinio Iuristarum in c. 1. de treug. & pac. vbi Felin. plures refert, & maximè videtur suam mentem hoc modo declarare in n. 12. Idem Domini. in §. *leges.* d. 4. Couar. lib. 1. variar. c. 16. n. 6. vbi plures etiam citat, & Nauarr. in sum. cap. 23. n. 41. & Consil. 1. de const. q. 5. Idem sentit Iason in l. *rem non nouam.* §. *patroni*, C. de iudi. vbi Glossa, verb. *pactis*, idem indicat, licèt magis de consuetudine loqui videatur. Ex Theol. tenet idem Maior in 4. distin. 15. q. 4. in argumentis contra secundam conclusionem, & Dried. lib. 1. de libert. Christ. cap. 9. docum. 2. Tenet etiam Armil. verb. *lex.* n. 11. Angel. n. 4. in fine, Sylvest. etiam ibi q. 6. dicto 4. priùs hoc absolutè affirmat, postea verò ita rem inuoluit, vt vix mens eius percipiatur. Citari solet sententia Augustini in §. *leges*, dist. 4. Est tamen Gratiani asserentis, *leges promulgatione constitui, firmari autem vsu*; nam hinc sequi videtur, accipere leges firmitatem, & vim obligandi ab vsu, & acceptatione subditorum. Consonat etiam l. *de quibus* ff. de legib. dicens; *Ipsæ leges nulla alia causa nos tenent, quàm quod iudicio populi receptæ sunt.* & Arist. lib. 2. Politici. cap. 6. in fine dixit, *Lex nullam vim obligandi habet, nisi ex more.*

1. Opinio, non obligare legem si non acceptetur à populo. Estque communis Iuristarum. Felin.

Couar. Nauarr.

Glossa.

Maior.

2. Ratione potest dupliciter fundari hæc sententia: nam quia ad legem potestas, & voluntas concurrere debent, potest acceptatio requiri, vel ex defectu potestatis ad legem aliter ferendam, vel tantùm ex defectu volũtatis. Primum ergo fundamentum sit, quia in Principe seculari, vel Rege, non est potestas ad obligandum populum per legem, nisi ipsemet populus illam acceptet: hoc enim in dictis iuribus, & ab Aristot. significari videtur. Et ratio reddi potest, quia Magistratus ciuilis habet à populo potestatem, vt suprà vidimus; ergo potuit populus illam non dare, nisi sub hac conditione, vt non obligaretur legibus Principis, nisi ipse etiam populus per acceptationem in eis consentiret; ergo verisimile est, sub hac conditione, & non aliter illam dedisse. Patet hæc vltima consequentia; tum ex vsu antiquissimo populi Romani, quem referunt Alex. ab Alex. lib. 6. Geni. cap. 23. Rebuff. tom. 1. Comment. leg. Galli. in Præfat. Gloss. 1. n. 12. Couarr. in Pract. quæst. cap. 1. tum etiam, quia ita videbatur conueniens ad commune bonum, quia nullum signum melius esse potest, an lex communi bono totius populi conueniat, nec ne, quàm ipsius acceptatio, vel repugnantia. Atque hoc fundamento vtitur Maior suprà, & hac ratione dicit, rempublicam esse superiorem Principe in his, quæ ad supremum regimen spectant, vt est legislatio. Idem ferè sentit Castro lib. 1. de leg. pœn. c. 1. Aliter verò explicat hanc impotentiam Dried. videlicet, quia Imperator non potest ferre leges bono communi contrarias, eo autem ipso, quòd totus populus, vel maior illius pars legi resistit, non expedit illi talis lex, quia plus damni, & turbationis, quàm commodi afferret, & ideo talis lex amittit vim obligandi, nec potest Princeps illam firmare, etiamsi velit.

Alexan. ab Alex.

Aristot.

Rebuff. Glossa. Couar. Nullum acceptatione populi melius signum an lex communi bono conueniat. Maior.

Castro. Driedo. Imperator non potest ferre leges bono communi contrarias.

Secundum fundamentum est defectus voluntatis: nam licèt Princeps habeat potestatem, non præsumitur habere voluntatem obligandi populum per legẽ, donec illam acceptet: effectus autem agentium non excedunt voluntatem eorum, & ideo supposita illa voluntate, certum erit, non otiri obligationem ante acceptationem, quia conditio non est impleta, & consequenter nec voluntas: sicut votum, vel pactum conditionatum ante impletam conditionem non obligat. Maior propositio, seu modus ille conditionatæ voluntatis Principis asseritur ab auctoribus citatis, præsertim Felino, Nauarr. Couarr. & Dominico, & Gerson. tom. 3. tract. de vita spirit. lect. 4. Cordub. 13. & licèt ab eis non probetur, coniectura esse potest, quia lex debet esse communis regula; ergo credẽdum est, legislatorem nolle, vt habeat statum, & vim communis regulæ, donec à communitate acceptata sit, quia non est verisimile, vt voluerit obligare, & cogere totam communitatem inuitam, aut aliquos in particulari, dum alij maiori ex parte resistunt. Et ad hunc sensum potest etiam accommodari coniectura Driedonis, quia præsumendum est, legislatorẽ nolle obligare, si lex non sit conueniens bono communi; si autem non acceptatur, magnum signum est, legem non esse conuenientem communi bono; ergo. Confirmatur tandem, quia consuetudo potest abrogare legem iam obligantem; ergo multò magis præuenire, ne obliget, maximè, quia videtur populi in hoc iam quasi præscripsisse, & ita acquisiuisse ius non parendi legibus, donec acceptentur.

Felinus. Nauar. Couar. Dominicus. Gerson. Corduba.

Secunda sententia extremè contraria est, acceptationem non esse necessariam ad legis obligationem, vel perfectam institutionem, sed potiùs esse effectum, qui sequi debet ex lege iam instituta sufficienter, & obligante. Hanc sententiam tenet apertè Cardinalis Zabarellus in Proœmio Clement. verb. *vniuersitati*, quæst. 2. ait enim, non receptionem indistinctè nihil operari, nisi transeat in consuetudinem à legislatore non ignoratam, & Turrecrem. in §. *ideo*, dist. 4. dicens cum Archid. & Hugone, legislatorem posse compellere subditos ad acceptandam legem, quia aliàs potestas eius esset illusoria, & in §. *leges*, cod. dicit, leges accipere ex moribus firmitatem stabilitatis, non verò firmitatem auctoritatis, vbi etiam refert Laurent. & Archid. dicentes, leges firmari moribus de facto: nam de iure satis firmatæ sunt ab ipsa institutione. Idémque sentit ibi Pręposit. & inclinat Sylvest. dicta q. 6. quatenus sentit, non receptionem non tollere legem, nisi per modum consuetudinis, quando Princeps scit, & tolerat. Tenet etiam Gregor. Lop. in l. 16. tit. 1. p. 1. n. 4. vbi plures refert, & dicit esse communem intentionem Doctorum loquentium in hac materia, & idẽ tenet Medin. Cod. de restit. q. 36. ad 5. & si attentè legatur, idem tenet Castro lib. 1. de leg. pœnal. cap. 1.

4. 2. Opinio, acceptationẽ non esse necessariam ad legis obligationem.

Turrecr.

Laurent. Archidia.

Praposit. Sylvest.

Greg. Lop.

Medina. Castro.

Funda

5. Fundamentum huius sententiæ est, quia lex sufficienter promulgata,& proposita ab habente auctoritatem, obligat ad sui obseruationem; ergo & ad sui acceptationem;ergo non est possibile, vt acceptatio sit conditio necessaria ad obligationem legis.Consequentiæ sunt claræ,quia fieri non potest, vt effectus causæ sit conditio necessaria in ipsa causa,vel ad esse, vel ad operari,quia talis conditio necessariò supponitur ad effectũ.Et in præsenti declaratur, quia vel subditi tenentur acceptare legem ex vi, & obligatione ipsius legis,& sic euidens est,acceptationem non requiri ad legem,sed sequi ex lege:vel est liberum subditis àcceptare,& sic non obligabuntur ad legem acceptandam,cuius contrarium in primo antecedenti sumpsimus. Probatur ergo illud antecedens, quia in supremo legislatore non deest potestas,& potest non deesse voluntas,& iudicandum est,non deesse, quando absolutè fert legem; tantùm enim ex his duobus principiis hæc obligatio pendet, vt rectè sumebat contraria opinio.Vnde contra duo fundamenta eius probandæ sunt duæ partes assumptæ.

6. In prima notanter dixi, *in supremo legislatore*, quia inferior Magistratus potest habere facultatem limitatam sub tali, vel tali conditione. Imò in aliquibus prouinciis,licèt per Reges gubernentur, dicitur non esse translata in Regem absoluta potestas ferendi leges,sed solùm cum consensu regni in publicis comitiis eius, vt dicitur esse in regno Aragoniæ. Et tunc verum est,requiri aliquo modo acceptationem regni ad valorem legis;tamen etiam in eo casu non est illa acceptatio, de qua nunc tractamus,quia non est consequens ad institutionem & promulgationem legis, nec est à subditis,vt tales sunt, sed est consensus regni simul cum consensu Regis concurrens ad condendam legem,in quo regnum se habet tanquam assessor cum Rege ad legem instituendam,& postea sequi debet promulgatio, ac deinde acceptatio subditorum. Et ita cum proportione etiam in tali modo regiminis est verum,in supremo legislatore esse potestatem ad obligandum subditos, vt acceptent legem: nam ibi supremus legislator non est solus Rex, sed Rex cum regno. Vbi autem tale pactum non interuenit inter Regem,& populum,nec de illo potest vsu aut scripta lege constare,non est data Principi potestas cum illa limitatione, sed absolutè constituitur caput reipublicæ. Et ita seruatur regulariter in perfecta monarchia,in qua suprema potestas est in Imperatore, vel Rege, vel quocunque alio, qui in temporalibus non habeat superiorem: nam in illum transtulit populus suam potestatem absolutè,& simpliciter, vt ex ordinario modo regiminis constat,nec aliud verisimiliter affirmari potest,nisi vbi ex consuetudine constiterit. Idémque est cum proportione in republica suprema, quantum ad Senatum,in quem est translata potestas absolutè,nisi de alia limitatione ex consuetudine, vel alio modo constiterit.

7. *In omni regimine non democratico populus transtulit supremam potestatem in principem.* Sic ergo declarata illa pars facilè probatur.Primò; Vbicunque regimen non est democraticum, populus transtulit supremam potestatem in Principem, siue ille sit vna persona,vt in Monarchia; siue sit consilium procerum, vt in Aristocratia, siue sit mixtum aliquod ex vtroque,vt est Dux cum senatu, vel Rex cum comitiis regni; ergo in his omnibus, is qui de facto supremam potestatem habet ad ferendam legem,habet etiam potestatem ad obligandum omnes de regno,vt illam acceptent.Probatur consequentia, primò ex illo Paul. Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.*Secundò, quia aliàs inefficax, valde esset illa potestas,& planè inutilis, si non posset cogere subditos ad acceptandam,& obseruandam legem.Tertiò, quia vsu constat Reges statim ac lex sufficienter est constituta, promulgata, & proposita, A punire trangressores, nulla populi acceptatione spectata;imò pœnis cogunt ad obseruandã,& acceptandam; hæc autem coercitio iusta est, vt constat; ergo supponit obligationem.Vnde licèt fortasse fuerit cõsensus populi necessarius ad condendam legẽ, quãdo aliqua ex parte regimen reipublicæ fuit democraticũ: translata tamen potestate in verum monarcham,non est talis consensus populi necessarius, & consequenter nec eius acceptatio,si Princeps velit vti sua potestate.Imò si formaliter,& proprie loquamur,post legem absolutè constitutam ad habentem supremam potestatem, nunquam fuit noua acceptatio necessaria, sed in sola democratia contingebat, vt idem esset condens, & acceptans legem, & ideo simul fiebant.

B Iam verò supposita potestate, quòd voluntas non desit,quando lex simpliciter fertur. Probatur primò à posteriori indicio allato,quia Principes cogunt per pœnam ad legis executionem, vt vsu ipso constat. Neque in principio quando lex fertur,audebunt subditi coram iudice excusationem afferre, quòd legem non seruauerint,quia recepta non fuerit:nam hoc est, quod tunc agitur,& ad quod directè cogunt,& propter quod puniuntur, scilicet, quia illam non obseruant,& obseruando acceptant; neque alia præuia acceptatio necessaria censetur.Secundò id constat ex vi verborum legis,quæ simpliciter sunt præceptiua:præceptum autem absolutè latum non obligat si subditus velit acceptare:quæ enim esset hæc obligatio?sed absC solutè inducit necessitatem,teste Paulo Rom.13.quia sufficienter indicat absolutam Principis voluntatem. Quam enim ipse non limitat,quomodo possunt subditi limitare? Tertiò, si hæc potestas est in Principe, certè non est vana, nec superflua, sed propter vsum necessarium, aut saltem conuenientem reipublicæ;ergo quoties Princeps simpliciter legem fert, censendus est hac potestate vti,quando aliud non declarat, nec ex aliis coniecturis morali certitudine constare potest. 8.

Quocirca posterior sententia simpliciter asserẽda, & pro regula habenda est,quia solidum habet fundamentum,& planè dissoluit contrarium fundamẽtum, vt ex proximè dictis constat.Et hoc confirmari potest D ex Authentica,vt factæ nouę constitutiones,vbi post publicationem legis, & lapsum temporis designati præcisè exigitur obseruantia legis,nec de acceptatione fit mentio.Et idem in actu exercito (vt sic dicam) seruatur in modo ferendi singulas ciuiles leges.Deinde hoc cõfirmari potest ex dicto §.*leges* (quamuis non habeat canonis auctoritatem:)nam ibi dicitur lex instituicùm promulgatur; ergo si iam est lex,iam habet vim obligandi. Dicitur autem firmari non sola acceptatione, sed moribus, & vsu,non vt obligare incipiat, quia ipse vsus ex obligatione nascitur, sed vt stabilior sit,& non facilè abrogetur, vt suprà tactum est. 9. *Præfertur posterior opinio.* *Authent.*

Vnde consequenter dicendum est,post legem sufficienter promulgatam,& ptopositam pro eo tempore,pro quo potest obligare, peccare subditos, qui in principio illam non obseruant, solùm quia illam acceptare nolunt.Hoc docent communiter Doctores, & sequitur necessariò ex dictis: nam lex obligat ad sui acceptationem;ergo qui legem statim violat,contra illam delinquit,& qui non acceptat,etiam in hoc legem transgreditur. Nihilominus tamen fieri potest,vt si illa non receptio,seu violatio legis, valde sit frequens,& in maiori parte populi, & legislator sciẽs dissimulet, & non cõgat ad obseruationem legis, lex facilè desinat obligare; non quia acceptata non fuit, sed quia ex tacito consensu Principis reuocata fuit, in quo ferè omnes Doctores consentiunt, vt videre licet in Felino suprà, & latiùs dicturi sumus infrà 10. *Post legem sufficienter promulgatã, pro tempore, pro quo potest obligare, peccare subditos qui in principio illam non obseruant solùm quia illã acceptare nolunt.* *Felinus.*

infrà lib.7.tractando de consuetudine, vbi etiam dicemus,quod tempus sufficiat ad reuocationem legis, & quæ scientia,tum in Principe,tum in subditis non seruantibus illam requiratur.

§ 11. *Lex iniusta non est lex.*

Hæc autem regula generalis pati potest nonnullas exceptiones.Vna est, si lex sit iniusta,sed hæc re vera non est exceptio; nam lex iniusta non est lex. Præsertim quando ex parte materiæ est iniusta, quia rem iniquam præcipit;tunc enim non solùm ad acceptandum non obligat,verùm etiam neque si sit acceptata. Quia non solùm non tenentur subditi acceptare illam,verùm etiam non possunt, quando est clarè, & manifestè de re iniqua. Quando verò tantùm est iniusta respectu subditorum, quia illis infert grauamen iniustum, etiam si ab eis sine peccato seruari possit; tunc etiam non obligat, vt acceptetur, tum quia excedit potestatem legislatoris,tum quia nemo patiens iniuriam per legem, potest per illam obligari. Imò etiamsi subditi acceptent,non obligabuntur lege, vt lex est;an verò possint obligari,vel per modum pacti, aut promissionis,vel donationis,aut tandem præscriptionis,quæstio est alterius loci,quam fortasse attingemus in sequentibus.

12. *Prima exceptio in dicta regula, si lex sit nimium grauis, licèt non iniusta.*

Alia exceptio est,si lex,quamuis non sit iniusta, sit tamen nimium dura,& grauis,& talis communiter à populo, seu republica iudicetur: tunc enim verisimile videtur, non obligare populum ad acceptandum,nec peccare eos, qui incipiunt non seruare legem.Quia tunc verisimiliter præsumitur,non esse latam legem illam à Principe cum intentione absolutè obligandi,sed solùm experiendi, quomodo talis lex à populo recipiatur. Vnde etiam subditi videntur, simili intentione posse incipere non seruare legem, ne sibi grauamen inferant,vel certè vnusquisque poterit licitè expectare, in quam partem communitas populi inclinet, & interim non seruare legem. Quæ exceptio est probabilis, præsertim vtendo in hoc sensu ptiori sententia, quia saltem sub hoc prætextu videtur multum vsu recepta. Tamen in rigore iuris aliud videbatur dicendum,quia si lex censetur ita dura,vt excedat potestatem, iam est iniusta, & procedit prima limitatio: si autem illa difficultas semper est intra latitudinem iustæ legis, videtur parendum legi, iuxta illud Vlpiani in l. *prospexit*. ff. qui, & à quibus. *Quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est.* Nam licèt durum sit superioris mandatum, obediendum est,vt dixit Glossa in capit. *ex parte*, 2.de offic.delegat. Quapropter in huiusmodi casu consultius erit instare coram Principe,vt legem auferat, vel moderetur,interim seruando illam,si tempus vrgeat, & Princeps interdum tenebitur conniuere, si tamen in sententia persistit,seruanda est lex, & acceptanda, quia in rigore supponitur esse valida, cùm non supponantur iniusta.

13. *Tertia exceptio, si de facto maior pars populi non seruat legem.*

Tertia exceptio esse potest,si de facto maior pars populi non seruat legem:nam licèt fortè illi peccauerint, qui inceperunt,& qui primùm sequuti sunt: tamen postquam res ad eum statum peruenit, vt de facto à maiori parte non seruetur; tunc alij sine peccato poterunt maiori parti conformari, & excusari, licèt fortè lex nondum plenè reuocata sit, quia pro tunc nõ possunt pauciores commodè seruare legem, & habent commodam causam excusationis (vt Nauarr.ait) quia obseruantia priuata talis legis iam non pertinet ad commune bonũ, nec videtur velle Princeps obligare vnum, vel alium, quando communitas non obseruat legem. Verumtamen hoc etiam indiget magna moderatione, alioqui multæ leges humanæ non obligarent timoratos,& iustos, quia maior pars reipublicæ eas non seruat; quod absurdissimum esset; solùm ergo potest hoc habere locum, quando non solùm non seruatur lex à maiori parte, sed etiam eius obseruantia perturbationem generat in republica cum periculo seditionis, vel scandali: tunc enim meritò excusabuntur particulares personæ,quia iam talis obseruantia non esset vtilis communi bono, & Princeps ipse tenebitur tunc legem tollere, saltem propter maiora mala vitanda. Quando verò censenda sit lex derogata per hanc subditorum resistentiam; dicemus commodiùs in libro sequenti capit.16.quia in hoc communis est doctrina vtrique legi canonicæ,& ciuili.

Non videtur velle princeps obligare vnum vel alium quando communitas non obseruat legẽ, & datur commoda causa excusationis.

CAPVT XX.

Vtrùm intentio legislatoris seu ratio legis sit intrinseca forma eius.

1. EXplicuimus ea,quę externam formam legis concernere visa sunt,supereſt dicendum de his, quæ ad formam eius internam,& quasi spiritualem pertinent:sic enim duo in lege esse distinguenda suprà posuimus.Sumitúrque ex communi modo loquendi Iurisperitorum,distinguunt enim in lege verba,& mentem legislatoris, & primum dicunt esse quasi materiam,& corpus legis;secundum esse spiritum, & animam legis.Tradit Bald.in l.*scire etiam*,ff.de excus. tut. Rogerius in tract.de int.inter.q.1.nu.16.& sequentib. Stephan.de Freder.tractat.de interpretat.leg.*p.1.à n.2.* Georgi.Natham in tract. de statuto,q.4. nu. 346. Tiraquel.in l.*si vnquam*,verb.*si libertus*, à nu.45. Nos autem suprà in verbis ipsis duo distinximus, scilicet, materialia verba & significationem, per quam sensum reddunt, & mentem legislatoris declarant, & illa duo inter se comparando, diximus, significationem esse formale respectu materialium verborum; nunc autem verba ipsa etiam vt significantia comparamus ad interiorem mentem legislatoris, & sic dicimus,se habere,vt corpus, & materiam respectu formæ,seu spiritus.

Verba sunt materia & corpus legis mens legislatoris,anima. Baldus. Rogerius. Stephan. de Freder. Georg. Natham. Tiraquel.

2. Præter hæc verò in ipsa mente legislatoris duo distinguimus, scilicet, voluntatem, & rationem, quæ Bald.& auctores suprà citati videntur confundere, & æqua de illis iudicare. Quod etiam docet Bart. in l. *cùm mulier*,ff.solut.matrim.per textum ibi.Idem verò Bart.in l.3.§.*si parens*, ff. de legit. tut. præter verba distinguit in lege mentem,& rationem, dicens, ex ratione colligi mentem,non tamen esse idem sequitur Deci.in l.1.C.de edendo,nu.12.& optimè in cap. *secundò requiris*,de appellat.nu.1. in fine. Et sine dubio in animo legislatoris hæc duo distincta sunt, scilicet, voluntas,seu intentio eius,secundùm quam vult præcipere,& ratio,ob quam mouetur:hæc enim in omni persona ex voluntate, & ratione operante distincta sunt,vt per se, & ex Philosophia constat, & ideo de vtraque dicendum est, quomodo in ea consistat anima legis, seu quomodo pertineant ad intrinsecam formam legis.Hinc enim multum pendet sensus, & interpretatio legis,vt postea videbimus.

Bartol. Decius.

3. Dico ergo primò: Voluntas legislatoris est intrinseca forma,& anima legis.Probatur quia lex essentialiter pendet in suo esse,ac institutione ab intentione legislatoris;nam licèt ille proferat verba de se sufficientia ad præcipiendum, & cum omnibus exteriùs requisitis ad constitutionem legis, si non habeat intentionem ferendi legem,non feret illam,neç illa erit vera lex.Ratio est,quia omnis actus moralis pendet essentialiter ab intentione, sine qua non est verus actus, sed fictus in suo ordine, seu in sua specie. Sic votum exterius factum sine intentione non est votum,nec censura lata sine intentione est censura, nec sacramentum sine intentione collatum est sacramentum,& sic de aliis;idem ergo est cum proportione in lege. Atque hoc modo rectè intelligitur illud, *quod*

Conclusio affirmatiua.

Omnis actus moralis pendet essentialiter ab intentione.

Principi

Principi placuit legis habet vigorem. Instit. de iur. natur. gent. & ciuili. §. *sed &*, quia ex beneplacito Principis tota lex pendet, & ideo etiam in L. *non dubium.* C. de legib. dicitur, *in legem peccare, qui verba legis amplexus contra legis nitur voluntatem.* Vtique, quia voluntas est anima, & quasi substantia legis.

4 *Duo in voluntate legislatoris considerãda.*

Duo autem possumus in hac voluntate legislatoris considerare, vnum est, quòd velit legem ferre, & per illam subditos obligare, aliud est, quòd velit obligare ad hoc vel illud, ad hunc, vel illum modum, tali tempore, vel occasione, &c. Ex quibus primum commune est omni legi; secundum autem pertinet quasi ad speciem, seu determinationẽ legis, & ideo vtrumque esse potest de substantia legis tanquam forma generica, & specifica, quæ est vna, & eadem, secundùm diuersas habitudines spectata. Sic enim idẽ est actus voluntatis, quo legislator vult obligare subditum, & quo vult, illum hoc, vel illud facere; vtrumque ergo pertinet ad hanc formam intrinsecam legis. Præterea in priori actu generali duæ voluntates, seu intentiones distingui possunt, vna est intentio ferendi legem, alia est intentio obligandi per legem, quas in lib. 1. tetigimus, & de illis quæri potest, an vtraque, vel altera tantùm, & quæ illarum sit de essentia legis humanæ. Quæ interrogatio solet in simili de voto ferri, & eodem modo hîc definienda est. Vnde breuiter dico vtranque intentionem esse de substantia legis, quia intentio ferendi legem est (vt ita dicam) directè, ac formaliter necessaria, vt ostensum est; intentio autem obligandi est necessaria, vt lex inducat obligationem, quia actus morales non operantur vltra intentionem agentium; repugnat autem esse legem, & non inducere de se obligationem, quia intrinsecè est vinculum quoddam, & obligatio est quasi formalis effectus eius.

5. Addendum verò est, intentionem ferendi legem, & obligandi per illam, esse vnã, & eandem, vel vnam includere aliam, saltem implicitè, ideóque quamlibet sufficere ad constituendam legem. Probatur ex dictis in lib. 1. quia essentialis actus requisitus in voluntate legislatoris ad ferendam legem, est voluntas obligandi subditos: nam hæc est voluntas præceptiua, sine qua non potest intelligi obligatio, nec etiam alia voluntas cogitari potest, quæ per se necessaria sit ad legem. Igitur in lege humana hæc voluntas est necessaria; ergo voluntas ferendi legem non est alia, nisi voluntas insinuandi subdito voluntatem obligandi illũ; ergo voluntas ferendi veram legem, includit voluntatem obligandi; & è conuerso voluntas obligandi, si efficax sit, includit voluntatem insinuandi, & significandi exteriùs seipsam subdito, quia sine hac significatione non potest esse obligatio; ergo illæ duæ voluntates, vel in vnam coincidunt, vel mutuò se includunt; ergo siue legislator proferat verba legis cum intentione obligandi, siue cum intentione constituendi legem, illa intentio satis est.

6. Dices, quid si habeat intentionem ferendi legem, cum intentione non obligandi per illam. Respondeo, si omnem excludat, posteriorem destruere priorem. Imò intentiones illas adeò esse contrarias, vt simul haberi nõ possint, nisi interueniente ignorantia, quia in ipsis obiectis contradictionem inuoluunt. Quod si per ignorantiam habeantur, nihil facient, tum quia sunt contrariæ, & ita se impediunt, & nihil efficiunt, tum etiam quia ignorantia causat inuoluntarium, & ita impedit effectum, tum maximè, quia in illa intentione ferendi legem inuoluitur repugnantia, quia est intentio ferendi legem, quæ nullam obligationem inducat, quod repugnat, quia illa non est lex, sed consilium. Et ideo illa intentio non sufficit ad ferendam veram legem, quia per illam, vel non intenditur lex nisi solo nomine, vel quia, licèt lex non obligans possit per ignorantiam intendi, non tamen fieri, quia intentio fertur in rem vt apprehensam, effectio autem terminari debet ad rẽ, vt in se possibilis est. Quæ omnia in materia de voto in simili declarata sunt.

7. *Intentionem legislatoris semper præsumendam; nisi contraria intentio aliunde constet.*

Tandem est in hoc puncto addendum, intentionem hanc legislatoris semper præsumi, quoties verba legis illam sufficienter indicant, nisi aliunde contraria intentio manifestè constet. Hoc certum est, tum quia non possumus melius intentionem Principis cognoscere, quam ex verbis eius, tum etiam, quia ad hoc fertur lex sensibilis, vt per eam voluntas Principis innotescat, tum denique, quia semper præsumitur superior legitimè operari, nec credi potest fingere, nisi manifestè id aliunde pateat, alias frustrà ferrentur leges; vnicuique enim liceret similem excusationem fingere. Quin potiùs si verba legis clara sunt, licèt ex aliis coniecturis intentio præcipientis reddatur dubia, parendũ est legi, & recognoscenda est obligatio, tum quia hæc pars securior est; tum etiam quia quando lex in verbis est clara, quasi possidet ius obligandi, quo non potest in dubio priuari, quia melior est conditio possidentis. Si autem quæratur, quando per legem sufficienter explicetur talis intentio. Respondetur, non esse necessarium, vt declaretur quasi in actu signato, id est, vt superior dicat, se velle obligare, sed satis esse, vt absolutè præcipiat, quia præceptum satis significat voluntatem præcipiendi, & voluntas præcipiendi includit voluntatem obligandi, vt dictum est. Denique si contingat, in re ipsa legislatorem non habere intentionem, quam indicat, & ideo non condere veram legem, ipsa quidem de se non obligabit; nihilominus tamen subditi facilè poterunt obligari ex conscientia erronea, quia (vt dictum est) tenentur credere esse veram legem, donec oppositum constet: ex hac verò existimatione oritur obligatio in conscientia, licèt erronea, vt constat. Ideóque talis obligatio cessabit statim ac constiterit de intentione ficta legislatoris. Et tunc si aliqua pœna sit addita tali, in reipsa non incurretur, etiamsi sit aliqua censura ipso iure lata quoad exteriora verba, nec posset postea iustè per iudicem imponi, etiamsi esset comminata in lege, quia re vera non præcessit culpa condigna tali pœna, vt suprà in simili notauit Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 5. docum. 3.

8. Circa alium actum, seu circa determinationem huius voluntatis ad talem, vel talem materiam, addendum occurrit, in voluntate illa vt sic spectata consistere propriè mentem legislatoris constituentem talem legem in ratione præcepti obligantis ad talem, vel talem actum, vel modum eius. Nam sicut lex constituitur in ratione legis humanæ, quatenus est signum voluntatis præceptiuæ, seu obligantis, ita constituitur in ratione talis legis, quatenus est signum talis voluntatis legislatoris de tali actu à subdito exhibendo, & ita hæc dicitur propriè mens legislatoris, quia illa est, quæ immediatè insinuatur, & notificatur per talia verba. Hęc ergo specialis mens est in vnaquaque lege propria forma, & anima eius, quia seruata proportione tota virtus, & efficacia legis in voluntate legislatoris posita est. Atque hoc docent iura, quando dicunt, legem non obligare, nisi secundùm mentem legislatoris, cap. *si postquam,* de electione in 6. ibi, *Quoniam non solùm vt quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quòd vsque ad finem negotium prosequatur.* Et idem probat lex, *cùm mulier,* ff. soluto matrimonio, ibi, *Si tamen ex mente legis sumat aliquis, vt nec accusare possit, qui lenocinio vxori præbuerit, audiendus est.* Hoc etiam probant iura citata, quę docent aduersùs legem committere, qui facit contra

Cap. si postquam.

L. cùm mulier.

mentem,

mentem quanuis verba custodire videatur, dicta lege, *non dubium*, & l. *scire leges*, ff. de legibus.

9. Occurritur obiectioni. Dices, per hæc omnia solùm probari posse, voluntatem legislatoris esse causam efficientem legis; non verò formalẽ. Item lex consistit in signo sensibili, cui voluntas legislatoris valde extrinseca est; non ergo habet rationem formæ, sed efficientis. Denique intrinseca forma tantùm est vna; hæc autem est significatio ipsa verborum, vt supra visum est; ergo non voluntas legislatoris. Respondeo huiusmodi formam non esse physicam, sed moralem, & ideo nihil repugnare, vt secundùm diuersas rationes, actus imperans sit, & forma actus imperati. Sicut actus exterior physicè spectatus procedit efficienter ab interiori voluntate, & nihilominus in esse actus moralis per illam formaliter constituitur, & cum illa componit vnum actum humanum, qui ab interiori actu habet totum suum esse morale. Ita ergo lex scripta, aut voce prolata potest physicè procedere efficienter ab imperio, seu ab influxu voluntatis legislatoris: nihilominus autem per illam moraliter constitui in esse legis, quia ab illa constituitur in ratione talis vinculi obligantis. Vnde quemadmodum Aristoteles dixit, vbi est vnum propter aliud, ibi esse vnum tantùm; ita dici potest in præsenti, significationem verborum legis, & voluntatem legislatoris tanquam vnum reputari: quoniam & voluntas legislatoris est in lege tanquam in signo, & lex in tantum est vera lex, in quantum mentem, & voluntatem legislatoris attingit, & ideo in dicta lege, *non dubium*, voluntas legislatoris, legis voluntas appellatur, & statim eadem voluntas appellatur legis sententia, quæ eadem est cum mente legislatoris. Quoniam verò vbi est vnum propter aliud, illud est præcipuum, & principale, propter quod aliud est, secundùm commune axioma, *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis*; ideo in omni lege præcipua est mens legislatoris, atque ita illa est intrinseca forma, reliquum verò est quasi corpus, & materia.

Arist.

10. *Rationem legis esse quasi formam aut mensurã extrinsecam tenentem se quodammodo, &c.* Dico secundò Ratio legis non est forma intrinseca legis humanæ, sed est quasi forma, aut mensura extrinseca tenens se quodammodo ex parte obiecti voluntatis superioris. Suppono, sermonem esse de lege propria constituente, & inducente obligationem: quoniam si lex sit tantùm declaratiua iuris diuini, aut naturalis, illa tota dependet ex ratione, seu ex priori lege: nam ab illa est tota ratio obligationis. Sic ergo conclusio, præsertim quoad priorem partem, sumitur ex Bartol. & Decio suprà allegatis. Et declaratur primò à simili de cæteris actibus moralibus: nam licèt procedant à libero arbitrio, quod est voluntatis, & rationis: nihilominus exteriores actus morales non constituuntur formaliter ex ratione operandi, sed ex voluntate libera, & operatione ab illa procedente: ratio verò se habet vt mouens ex parte obiecti, & vt regula, ac mensura talis operationis. Sic etiam votum, licèt prærequirat rationem aliquam mouentem ad vouendum, tamen formaliter non consistit, nisi in promissione vt coniuncta voluntati se obligandi, seu promittendi. Ita ergo de lege sentiendum est. Ratione item suadetur, quia ratio mouens legislatorem est quid antecedens ad legem, & per se non habet rationem mouentis alium, scilicet subditum, sed ad summum mouet, & inducit ipsum legislatorem, vt legem ferat, qua moueat subditum; ergo ratio legis intrinsecè non constituit, nec componit ipsam legem. Confirmatur, & declaratur ampliùs, quia subsistente tota ratione legis, stat non sequi legem, quia Princeps non vult secundùm talem rationem operari; è contrario verò stante voluntate principis efficaci, statim ponitur lex, quia si voluntas est efficax, statim se insinuat, suique signum exhibet; ergo ratio legis non ita pertinet ad formam legis sicut voluntas.

Bartol. Decius.

Dices; de essentia legis est, vt sit secundùm rationem: nam si sit irrationabilis, non est lex, vt suprà visum est; ergo ratio aliqua legis est de essentia eius. 11. *Obiectiuncula cum confirmatione.* Confirmatur, ac declaratur: nam duplex esse potest ratio legis, vnam possumus appellare tantùm motiuam, alteram non tantùm motiuam, sed etiam constitutiuã legis. Prior est extrinseca, & dici potest quasi personalis ratio ipsius legislatoris, & de illa clarum est non pertinere ad formam legis, quia nec per se est necessaria ad illam. Huiusmodi est v. g. in præcepto ieiunij corporis maceratio, vel mortificatio, vel satisfactio pro peccatis, & similia, quæ mouere possunt legislatorem, per se tamen non sunt necessaria ad constitutionem talis legis. Vnde eadem lex posset ferri sine his motiuis, & ab vno legislatore ferri potest propter vnum, & ab alio propter aliud, cùm tamen lex sit eadem. Imò interdum potest legislator moueri ex motiuo priuato, vel rationabili, & lex nihilominus erit valida, si ex sua materia, & obiecto rationabilis sit; de hac ergo ratione extrinseca rectè procedunt omnia dicta. Alia verò ratio est intrinseca, & constitutiua legis, quæ potest dici ratio iuridica, & hæc videtur esse de essentia legis, ac subinde ipsius forma, quia constituit illam, ita vt sine illa esse non possit. Vt in dicto exemplo de lege ieiunij ratio intrinseca est, quòd ille actus est per se conueniens, & continens mediocritatem virtutis temperantiæ, & sic de aliis; ergo non est in vniuersum verum rationem legis non esse formam eius.

12. *Respondetur dubiis.* Respondeo, hac obiectione declarari posteriorem partem assertionis. Nam in hac ratione intrinseca legis duo spectari possunt, vnum est honestas, vel conuenientia, quæ supponitur in materia illa, vel actu, quem præcipit lex præcipiens, seu malitia, aut disconuenientia, quæ supponitur in materia legis prohibentis; aliud est lumen ipsum, & discursus intellectus ostendens talem conuenientiam, vel disconuenientiam in tali materia, vel actu, & vtroq; modo fatemur, rationem esse necessariam ad legem, quia debet esse rationabilis, & iusta. Veruntamen neutro modo concurrit ratio per modum formæ constitutiuæ legis: nam priori modo se habet vt obiectum, & veluti ratio, sub qua materiæ proximæ legis: præcipit enim lex actum conuenientem, & prohibet disconuenientem; illa autem ratio conuenientię vel disconuenientiæ obiectiuæ supponitur in illa materia, & sub illa præcipitur, vel prohibetur; est ergo ratio obiectiua legis, non tamen formaliter constituens legem. Posteriori autem modo ratio solùm est ostensiua talis materiæ, & proprietatum eius, & consequenter est directiua voluntatis legislaroris, & ita se habet, vt regula, seu mensura extrinseca legis quoad iustitiam, & honestatem eius, non verò vt intrinseca forma. Atque ex his multa possunt inferri de modo, quo ratio legis, vel mens legislatoris conferre possint ad intelligendum legis vigorem, & obligationem. Sed hæ tractabuntur commodiùs in lib. 8. tractando de Interpretatione legis.

CAPVT XXI.

Vtrùm lex ciuilis possit subditos obligare in conscientiæ foro.

1. EXplicatis causis legis, & omnibus conditionibus requisitis ad plenum valorem, & efficaciam legis, sequitur dicendum de illius effectibus, qui ferè omnes ad obligationẽ reuocantur iuxta superiùs dicta de lege in communi, & ideo hæc obligatio legis ciuilis potissimè à nobis explicanda est. Quia verò ex ratione communi legis constat, obligationem esse

quasi formalem effectum legis, nec posse esse veram legem, quin aliquam obligationem inferat, & in superioribus ostensum est, potestatem ciuilem esse veram legislatiuam, ac subinde legem ciuilem esse veram legem; ideo non dubitamus in genere de obligatione, sed illam supponimus: inquirimus autem modum seu speciem eius, & in hoc sensu quærimus, an humana lex, præsertim ciuilis, possit in conscientia obligare.

2. Ratio autem dubitandi esse potest, quia forum conscientiæ est forum Dei, sed homo non potest obligare in foro Dei; ergo nec in foro conscientiæ. Maior declaratur explicando metaphoram vocis, *forus*: nam ex primæua impositione significat locum, in quo iudicium exercetur, cap. *forus*, de verb. significat. inde verò translata est ad significandum ipsum iudicium, & ita distingnitur duplex forus, internus, & externus, de externo fit mentio in cap. *cùm Episcopus*, de offic. ordin. in 6. & innuitur esse duplex, Ecclesiasticum, & ciuile. Internum autem est, quod intus in mente hominis vbi conscientia residet, exercetur, & ideo forum conscientiæ appellatur, & ab Augustino dicitur, *forum poli*, seu Dei, cap. vlt. 17. q. 4. ergo idem est forum conscientiæ, quod forum Cœli, seu Dei. Minor autem probatur primò, quia inferior non potest obligare in foro superioris. Secundò hoc maximè probatur de homine vt habente solam potestatem temporalem, quia ab illa non potest procedere spirituale vinculum, sed obligatio in conscientia est spirituale vinculum; lex autem ciuilis est à potestate temporali, vt talis est; ergo. Tertiò leges ciuiles solùm ordinantur ad externam politiam; ergo satis est, quòd in foro exteriori obligent. Quartò, quia nemo potest obligare in eo foro, in quo non potest cognoscere, quia non potest obligare, vbi non potest iudicare, argumento l. vlt. ff. de iurisdict. omni. iudic. Sed homo non potest iudicare de conscientia alterius, quia non potest illam cognoscere; ergo.

3. Quintò, quia nemo potest obligare ad pœnam quam infligere non potest, argumento l. vlt. ff. de officio eius, cui mandata est iurisdictio; sicut iudex secularis non potest præcipere sub pœna excommunicationis; ergo legislator humanus non potest obligare sub pœna inferni, vel purgatorij, quia non potest illam infligere, sed obligare in conscientia est obligare sub reatu huius pœnæ: ergo excedit hoc efficaciam legis humanæ. Sextò nemo potest ligari in eo foro, in quo non potest soluere, quia illa duo sunt connexa, & quasi correlatiua, vt sumitur ex cap. *quòd autem*, de pœnit. & remiss. sed legislator humanus non potest soluere in foro conscientiæ, nec remittere culpam, quæ sit vera culpa coram Deo; ergo non potest legislator ciuilis obligare sub reatu veræ culpę coram Deo; ergo neque in conscientia. Septimò Augustin. 22. contra Faust. cap. 27. definit, peccatum esse factum contra legem Dei; ergo factum contra legem hominis, vt sic, non est peccatum; ergo lex hominis, vt sic non obligat in conscientia: nam si ita obligaret, transgressio eius, quatenus talis est, sufficeret ad constituendam veram rationem peccati. Octanò, seruare diuina mandata sufficit ad vitam æternam obtinendam, Matth. 19. ergo qui illa seruauerit, quamuis non seruet leges humanas, saluabitur; ergo signum est, illas leges non obligare in conscientia.

4. In hac re fuit sententia negans, posse Magistratus ciuiles per leges suas in conscientia obligare. Ita sentiunt à fortiori hæretici, qui negant esse in Principibus veram potestatem ad leges ferendas: sed contra hos satis disputatum est. Inter Catholicos ergo videtur ita sentire Gerson in 3. p. tract. de vit. spiritu. lect. 4. Alphab. 62. vbi dicit, solum Deum posse dare præcepta affirmatiua, vel negatiua, obligantia sub pœna mortis æternæ. Vnde infert corollar. 5. & sequentib. quoties peccari videtur contra legem humanam, non incurri culpam ex transgressione legis humanæ, sed diuinæ, quæ ibi coniungitur. Vnde non videtur aliquid tribuere legi humanæ, nisi explicationem eius obligationis quæ continetur in lege diuina, vt patet ex exemplo medici, quo vtitur. Nam cùm medicus imperat alicui, Ne bibas vinum purum, alias morieris, statim oritur obligatio non bibendi, non quia illam medicus imponat, sed quia in ipsa lege diuina continebatur. Et quamuis de culpa mortali semper loquatur, rationes tamen eius, & omnia, per quæ discurrit, si quid valent, æquè probant de omni culpa, & de omni obligatione in foro Dei, de qua nunc loquimur: nam in speciali de obligatione sub mortali culpa infrà dicemus. Eandem sententiam quoad leges ciuiles tenet Almain. de potestat. Eccles. cap. 12. inter Canonistas inclinare videtur in eam sententiam Decius in cap. *nam concupiscentiam*, de constit. circa finem lectionis primæ, & Ioan. Imol. cap. 2. de maiorit. & obedient. & in cap. *cùm contingat*, de iureiur. & Roman, in l. *is qui bonus*, ff. de verbor. significat. Vnde Mencha. lib. 1. illustr. quæstionum, cap. 19. n. 1. & Soto, Castro, & alij non censent tam certum, leges ciuiles obligare in conscientia sicut Ecclesiasticas. Et rationes in principio factæ de illis maximè procedunt.

5. Dicendum verò est, legem humanam ciuilem habere vim, & efficaciam obligandi in conscientia. Hęc est sententia communis Catholicorum, vt videre licet in D. Thoma cum expositoribus 1. 2. q. 96. art. 4. Anton. 1. p. tit. 18. cap. vnic. §. 2. Soto lib. 1. de iustitia, quæstio. 6. art. 4: ad 8. Castro lib. 1. de lege pœnali, capit. 4. & 5. Salmer. tom. 4. in Euang. part. 3. tract. 12. Bellarmin. tom. 2. lib. 3. de laicis, cap. 11. Turrian. lib. 5. aduers. Magdeburg. cap. 9. Couar. in regula *peccatum*, p. 2. §. 3. Nauar. in summ. cap. 23. n. 54. & sequentib. Felin. in cap. ..de sponsal. n. 18. referente Ioan. Andr. Anchar. & Ioan. Calderin. & Glos. in capit. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. ibi, *iure poli*. Idem Tiraquel. qui alios refert in præfatione ad librum de vtroque retractu, n. 74. Et videtur assertio vel de fide, vel proxima fidei: nam ferè apertè colligitur ex illo Pauli ad Roman. 13. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, sibi ipsis damnationem acquirunt.* Quod de damnatione etiam apud Deum intelligit ibi Chrysost. hom. 23. Item additur ibi ratio his verbis, *Dei enim minister est*, vnde colligitur, illi esse obediendum, *non tantùm propter iram, sed etiam propter conscientiam:* ac si apertè diceret, non solùm propter timorem pœnæ, sed etiam propter vitandam culpam: hoc enim in rigore significat particula illa, *propter conscientiam*. vt Ambros. Anselm. D. Thomas, Theodor. & ferè alij intellexerunt. Et sumitur ex illo, 1. Petr. 2. *Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis*, &c. & priùs ibidem dicitur, *subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi*, &c. *quia sic est voluntas Dei*, & facit illud Prouerb. 8. *Per me reges regnant.*

Ex quibus testimoniis, & similibus suprà citatis sumuntur variæ rationes huius veritatis. Prima est, quia etiam legislator ciuilis fert leges vt minister Dei per potestatem ab ipso acceptam; ergo obligat in conscientia ad parendum: patet consequentia, quia qui resistit ministro Regis in eo, in quo minister est, & quatenus repræsentat personam Regis, planè censetur resistere ipsi Regi, vt patet ex consensu omnium hominum, & ex illo 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt sed me*; ergo in transgressione talis legis intercedit Dei offensio, & iniuria; ergo lęditur conscientia;

ergo

Quid sit forus. *c. forus.*

c. cùm Episcopus. *Forum duplex Ecclesiasticum, & Ciuile.*

D. August.

4. Sententia negans magistratus ciuiles per leges suas in conscientia obligare. Gerson.

Cap. quòd autem.

Almain. *Decius.* *Imola.* *Mencha.* *Soto.* *Castro.*

5. Legem humanam ciuilem habere vim, & efficaciam obligandi in conscientia.

Ambr. *Anselm.* *D. Thom.* *1. Pet. 2.*

Prou. 8.

6. Legislator ciuilis fert legem vt minister Dei, & per potestatem ab eo acceptam.

1. Reg. 8.

ergo lex ipsa in conscientia obligabat. Dicet aliquis, potestas ciuilis non est immediatè à Deo, sed à communitate hominum; ergo potuerunt homines conferre hanc potestatem limitatam, nempe ad ferendas leges cogentes alio modo, non tamen in conscientia obligantes. Respondetur primùm, etiam admisso illo casu, non deesse in tali republica potestatem ad ferendas leges obligantes in conscientia, sed illam permansisse in tali communitate, & non fuisse translatam in principē. Inde verò potiùs sequitur, in illo casu cum non esse principem perfectum, nec habere potestatem gubernatiuam absolutè, & simpliciter, sed tantùm secundùm quid. Et ideo quoties respublica constituit sibi Regem cum vera potestate suprema, necessariò confert illi hanc facultatem. An verò possit talis modus potestatis, & actus eius intelligi sine aliqua noua obligatione in conscientia, patebit magis ex sequenti capite.

7. *Ius diuinum & naturale dictant seruandas leges à legitimis principibus positas.* 1. Pet. 2. Matt. 23. D. Thom.

Secunda ratio principalis est, quia ius diuinum, & naturale dictat, seruandas esse iustas leges à legitimis principibus positas; ergo qui illas non seruant, agit contra diuinā volūtatem, iuxta citatum verbum Petri, *Hæc est enim voluntas Dei*, & iuxta verbum Christi, *Quæcumque dixerint vobis, facite*; ergo illa transgressio est vera culpa, & peccatum: atq; adeò contra obligationē in conscientia. Atque hoc sensu dixit D. Thomas, legem humanam obligare in conscientia, quatenus participat legem æternam, & naturalem, id est, quatenus in voluntate Dei, & in dictamine rationis naturalis nititur; hoc enim principium, *Obediendum est iustis præceptis principum*, naturale est. Nec verò inde sequitur, vel culpam illam esse propriè contra legem naturæ, vel obligationem ad actum præceptum lege humana esse naturalem, quia, vt in superioribus tetigi, lex humana se habet vt causa proxima, & secunda, quæ nititur in lege æterna tanquam in causa prima: effectus autem, qui proximè est à causa secunda, ita vt à prima non fieret, nisi per illam, secundæ simpliciter tribuitur, & ideo obligatio hæc, etiamsi sit in conscientia, simpliciter est à lege humana.

Occurritur dubio.

8. *Prædicta potestas est necessaria ad conuenientem gubernationē reipublicæ humanæ.* Deut. 21. ad Coloss. 3. Ephes. 5. 1. Pet. 2. c. *si Dominus.*

Tertia ratio sit, quia hæc potestas est necessaria ad conuenientem gubernationem reipublicæ humanæ: ex fine autem rectè colligimus efficaciam causæ, præsertim in moralibus. Antecedens patet, quia etiam in inferioribus, & imperfectis communitatibus est necessaria vis præcipiendi, obligādo in conscientia: hac enim ratione pater potest obligare filium, adeò vt Deuteron. 21. dignus morte iudicaretur filius non obediens præcepto patris. Et similiter vxor in conscientia tenetur obedire marito, iuxta illud Pauli ad Col. 3. *Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino*, & ad Eph. 5. absolutè dicit, *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino.* Et reddit rationem: *Quoniam vir caput est mulieris.* Multò autem magis Rex est caput reipublicæ temporalis. Similiter etiam seruus tenetur in conscientia parere Domino, vt planè docet Paulus locis citatis, & sumitur ex 1. Petri 2. ex cap. 1. de coniugio seruorum, & de omnibus famulis in eo, quod ex officio facere tenentur idem est manifestum, & habetur in cap. *si Dominus*, 11. quæst. 3. & in religionibus sine aliqua obligatione huiusmodi, non posset consistere perfecta gubernatio; ergo signum est, multò magis esse necessariam in communitate perfecta, etiam ad eius temporalem gubernationem. Et ratio à priori est, quia gubernatio sine potestate cogendi inefficax est, & facilè contemnitur: coactio autem sine potestate obligandi in conscientia, vel est moraliter impossibilis, quia coactio iusta supponit culpam, quod est valde probabile, vt magis declarabitur in seq. & tractando de lege pœnali, vel certè est valde insufficiens, quia per eam non posset in multis casibus necessariis sufficienter reipublicæ subuenire.

9. *Gersonis opinio quomodo sanè explicetur, quæque censura digna sit.* Hebr. 13.

Ex his facile constat, quid de opinione Gersonis censendum sit. Etenim si ille intellexit, vt Soto, Castro, & multi alij ex eo satis apparenter colligunt, nihil posse præcipi per legem humanam, seu ciuilem, quod per legem naturalem præceptum non sit, saltem per discursum, & deductionem necessariam ex principiis naturalibus, sic assertio eius erronea est, & bonis moribus valde contraria, vt constat ex testimoniis & rationibus adductis, & ex communi sensu fidelium in praxi, & vsu talium legum, vt magis ex sequenti capite constabit. Si verò solùm intellexit, leges humanas non obligare in conscientia, nisi in virtute horum principiorum naturalium, *Obediendum est principibus humanis in licitis, & honestis*, iuxta illud, *Obedite præpositis vestris*, quod præceptum naturale est, & non tantùm positiuum, & ideo dicit, legem humanam non obligare vt humana est, sed vt pertinet ad quēdam gradum legis diuinæ, vt apertè dicit dicta lect. 4. corol. 4. supponendo ea, quę dixerat in lect. 2. corol. 7. sic fortasse de nomine disputat. Verūtamen nō sine scandalo discedit à cōmuni modo loquendi Theologorum, & introducendo modū loquendi ambiguum, qui potest sensum erroneum, & bonis moribus contrarium inducere. Et præterea semper indicat, obligationem talium legum non fundari immediatè in potestate legislatorum, sed in deductione aliqua ex principio aliquo euidente, vel reuelato, subsumendo propositionem dubiam, piè tamen creditum, & ad morum ædificationem pertinentem, & in hac deductione fundat practicam obligationem, vt patet ex dicta lect. 2. corollar. 7. iuncto corollario sexto lectionis quartæ. Hoc autem in rigore falsum est, quia nisi lex humana addat obligationem, illa probabilitas, vel pietas, quæ apparet in tali materia, non sufficeret ad obligationem. Vt in exemplo de obseruatione Quadragesimæ, quo vtitur, etiamsi tale ieiunium per se spectatum conferat ad pietatem, non satis esset ad obligationem, nisi potestas Ecclesiastica illam imponeret, idémque cum proportione est in omni materia legis humanæ, etiam ciuilis. Itaque licèt verum sit obligationem legis humanæ fundari aliquo modo in principiis legis naturæ, & supponere aliquam naturalem honestatem, vel sufficiens fundamentum, & materiam, nihilominus ipsa lex humana immediatè addit obligationem in conscientia non contentam in principiis legis naturæ, nisi medio imperio potestatis humanæ.

10. *D. Thomas.* *Soto.* *Duplex deductio ex lege naturali.*

Tandem intelligi potest ex dictis, quomodo in omni lege humana quoad obligationem eius locum habeat quod D. Thomas docet q. 95. art. 2. & 4. omnem legem humanam à lege naturali deriuari. Duplex enim esse potest lex humana etiā ciuilis, vna est declaratiua tantùm obligationis naturalis, vt est lex ciuilis prohibēs furtum, vel homicidium, vel vsuras, & in vniuersum omnis illa, quæ præcipit, vel prohibet aliquid, quod per necessariam illationem deducitur ex principiis legis naturalis tanquam necessarium ad morum honestatem, vt notauit Soto lib. 2. de iustit. quæstione quinta, articulo secundo: alia lex humana est quæ addit obligationem specialem, quæ ex solis principiis naturalibus deduci non posset, nec euidenter, nec probabiliter, vt est lex prohibens ne arma nocte deferantur, vel ne res tales è regno extrahantur, & similes. Item duplex est deductio ex lege naturali, vt idem D. Thomas notat, vna est per modum cōclusionis ex principiis, quæ satis nota est, alia est per modū determinationis, quia lex naturalis solùm præcipit aliquid in generali, vt v. g. tributa esse soluenda, maleficia esse punienda, &c. ex hoc autem

principio colligit prudens ratio, oportere determinare certam quantitatem tributi, aut pœnæ, &c. quam determinationem addit legislator humanus prudẽti arbitrio, & per potestatem sibi à Deo datam, media ratione naturali quoad ciuiles leges, vt suprà ostẽsum est, & ideo rectè dicitur talis lex humana deriuari à naturali per modum determinationis. Priores ergo leges deducuntur priori modo, scilicet, per modum conclusionis ex lege naturali, quia re vera, secundùm se continentur sub tota latitudine legum naturalium, vt ex lib. 2. constat, & ex vi rationis naturalis habent obligationem suam primariam, quam magis inculcat, seu proponit legislator humanus, & ex parte sua aliquo modo auget obligationem illam saltem extensiue. Posteriores autem leges, quæ propriissimè humanę sunt, deriuantur à lege naturali solũ posteriori modo, scilicet, per modũ determinationis, & secundùm illã determinationẽ obligant immediatè ex vi potestatis legislatiuæ humanæ, quæ obligationem illam in conscientia potest addere supra obligationem legis naturalis, vel diuinæ, vt ostensum est. Et quia illa potestas quoad leges ciuiles deriuatur ad hominẽm media ratione naturali, vt suprà ostensum est, ideo rectè dicuntur tales leges humanæ deduci ex naturali per modum determinationis, seu additionis, factæ per potestatem deriuatam ab ipsa lege naturali.

11. *Fit satis argumentis aduersantibus.*

Superest, vt argumentis in principio positis respondeamus. Ad primum sumptum ex voce, & distinctione fori respondetur, etiamsi forum externum quoad executionem, & iudicium distinctum sit à foro interno, & conscientiæ, nihilominus ex lege exterùs posita de aliquo actu redundare diuersum iudicium in foro conscientiæ de eodem actu, quia talis lex habet vim constituendi talem actionem, vel omissionem in materia necessaria virtutis vel vitij, qua morali mutatione facta, conscientia dictat, hoc facere, vel omittere esse peccatum. Item habet vim lex humana applicandi suo modo voluntatem Dei, & consequenter efficiendi obligationem in foro conscientiæ. Vnde simpliciter negandum est, homines non posse obligare in foro Dei, quia quando operantur vt ministri Dei, in foro eiusdem Dei obligant. Nec est inconueniens, quòd inferior obligat in foro superioris, quando per potestatem ab ipsomet superiore datam operatur: nam ipse superior vult, vt ei obediatur, iuxta illud, *Qui vos audit, me audit*, vnde etiam subiungit, *qui vos spernit, me spernit*. Ad secundum respondetur, potestatem ciuilem dici temporalem ex parte materiæ, & hoc modo est verum, non posse ponere vinculum spirituale, scilicet, in materia spirituali, vel per se, ac directè in ordine ad spiritualem actum, vel effectum. Nihilominus tamen quatenus in materia temporali potest repetiri honestas, & obligatio ad illam seruandam, eatenus potest lex ciuilis ex parte materiæ hoc vinculum ponere, etiamsi aliquo modo spirituale videatur, quatenus conscientia quid spirituale est, quia facta mutatione in materia temporali, ipsa conscientia aliter dictat de honestate, vel turpitudine talis materiæ. Potestas autem ciuilis potest facere illam mutationem in materia. Adde, potestatem illam esse participationem diuinæ potestatis, & sub ea ratione posse includere vim quãdam, quæ spiritum ipsum, & rationem liget.

12. Ad tertium respondetur, leges ciuiles etiam intendere honestatem morum in sua materia, & in ordine ad suum finem, & hac ratione posse in conscientia obligare. Deinde dicitur, ipsam obligationẽ in conscientia esse necessariam, vt potestas ciuilis per suas leges possit efficaciter consequi finem suum, quia nisi ciues in conscientia teneatur ea facere, vel vitare, quæ lex ciuilis efficaciter præcipit, aut prohibet, non poterit pax, & iustitia reipublicæ conseruari, quia homines proximè per conscientiã dirigũtur in actionibus suis, & ideo necesse est, vt ex lege ciuili redundet obligatio ad conscientiam. Ad quartum de cognitione talis obligationis respondetur, aliud esse actum, de quo fertur lex, esse debere subiectum cognitioni humanæ; aliud verò obligationem ad talem actum debere esse eodem modo cognoscibilem: primum est verum per se loquendo, ac necessarium: & hac ratione suprà diximus, has leges solùm dari de actibus externis: secũdum autem non est per se necessarium, quia vt lex humana imponat obligationem in conscientia, non oportet, vt per se, ac directè de ea iudicet, seu de transgressione in illo foro, sed solùm de externa actione, vel omissione. Nihilominus tamen verum est, etiam legislatorem humanum posse cognoscere, & iudicare, suam legem obligare in conscientia in tali materia, etiamsi in particulari ignoret, an subditus operetur contra conscientiam, nec ne?

13. *Dupliciter posse aliquem esse reum pœnæ per transgressionem legis.*

Ad quintum de obligatione ad pœnam respondetur, dupliciter posse aliquem fieri reum pœnæ ex transgressione legis. Primò quia lex illa, vt est à proximo legislatore, directè imponit talem pœnam. Secundò inferri potest reatus pœnæ solùm consequutione quadam. Priori modo verum est, non posse legislatorem obligare ad pœnam, quam nullo modo potest infligere; posteriori autem modo falsum est. Lex autem ciuilis non obligat sub pœna inferni, vel purgatorij priori modo, sed tantùm posteriori modo, & ideo ratio non procedit. Vt autem huius rei ratio à priori intelligatur, aduertendum est, interdum posse superiorem Principem, seu legislatorem imponere pœnam sibi propriam, seu reseruatam suæ iurisdictioni pro transgressoribus legum suorum gubernatorum; & tunc quamuis gubernator, seu legislator inferior per suam legem directè non imponat talem pœnam; nihilominus ex transgressione illius legis per necessariam consequutionem incurritur reatus illius pœnæ in virtute legis latæ à superiori Principe; ita ergo est in præsenti. Nam Deus voluit obseruari leges à suis ministris latas, etiam sub pœna alterius vitæ, quia transgressiones earum continent veram culpam, & in offensionem ipsius supremi legislatoris redundant.

14. *Obligare & remittere non necessariò connectit.*

Ad sextum de remissione culpæ respondetur, in rigore falsum esse principium assumptum; nam illa duo, *obligare* scilicet, & *remittere*, non sunt per se, ac necessariò connexa: nam homo potest se voto obligare, & non potest obligationem sibi auferre: maximè autem hoc verum est, quando obligatio non directè ponitur, sed consequitur aliunde: nam tunc non inducitur principaliter ex potestate solius proximi legislatoris, sed maximè virtute Dei. Nihilominus tamen in propriis legibus, & legislatoribus potest aliquem verum sensum habere illa propositio. *Qui potuit obligationem legis ponere, potest & auferre*, quia pẽdet eius voluntate, & ita sicut legislator humanus potest ponere obligationem in conscientia, ita etiam potest illam auferre, dispensando vel abrogando leges, vt postea dicetur. Hoc autem procedit ante transgressionem legis: nam postquam transgressio legis facta est, non oportet, vt legislator humanus possit remittere culpam illa transgressione commissam, quatenus contra Deum est, quia, vt sic, est alterius ordinis, & maximè repugnat legi æternæ. Poterit autem idem legislator remittere illam trãsgressionem, quatenus in suam offensionem, & iniuriam cedit, & cõsequenter etiam potest remittere reatum pœnæ per suam legem directè impositæ, quia hæc omnia permanent in eodem ordine, & pertinent ad proprium ius ipsius proximi legislatoris.

Ad

15. *Vis obligandi legis humanæ præcipuè fundatur in lege æterna.*

Ad septimum de definitione peccati solutio patet ex dictis. Nam quia vis obligandi legis humanæ principaliter nititur in lege æterna, ideo qui illam transgreditur, virtute violat legem æternam, & diuinam, & hoc modo conuenit etiam illi transgressioni definitio peccati. Eadémque est responsio ad vltimum: vnum enim ex diuinis præceptis est obedire superioribus, & principibus humanis, & ideo qui nó seruat leges humanas, neque omnia Dei mandata seruat, ac iubinde damnationem sibi acquirit, vt dixit Paulus, quia re vera non implet códitionem à Christo positam, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, Quamuis possint optimè verba vniuersè intelligi de omnibus legitimis mãdatis tam diuinis, quàm humanis. *Matt. 19.*

A in conscientia imponit, quam non ponit consilium; ergo hoc est de ratione legis.

In contrarium autem est primò, quia lex fundata in præsumptione est vera lex, & iusta, & cum intentione præcipiendi posita, & tamen non obligat in conscientia, vt communiter Doctores sentire videntur in capite primo, de constitut. Secundò, lex pœnalis est vera lex, vt constat, & tamen potest non obligare in conscientia; ergo non est de ratione legis, vt obliget in conscientia. Minor patet, tum quia vt sit lex, satis est, vt aliquo modo cogat; tum etiam quia ita videbimus obseruari in multis regionibus, in quibus veræ leges, seu statuta feruntur, & in eis declaratur non obligare ad culpam, sed ad pœnam. Tertiò licèt obligatio aliqua sit de ratione legis, modus tamé obligationis pendet ex intentione præcipientis. Vnde fit, vt licèt materia legis grauis sit, possit legislator nolle obligare sub mortali; ergo eadem ratione potest nolle obligare in conscientia, sed tantùm sub alio modo necessitatis, seu coactionis. 3. *Cap. 1. de const.*

CAPVT XXII.

Vtrùm omnis lex humana, seu ciuilis obliget in conscientia, aut possit esse vera lex sine tali obligatione.

1. Diximus posse humanam legem in conscientia obligare, nunc autem inquirimus, an sit hoc intrinsecum tali legi. Supponimus autem sermonem esse de vera, & valida lege, quia vt lex obliget, oportet, vt sit vera lex, quia quæ non est vera lex, neque obligare potest per modum legis. Vt autem aliqua sit vera lex, oportet vt habeat conditiones essentiales legis 1. lib. positas, & præsertim vt iusta, & rationabilis sit, quia lex iniusta non est lex, & consequenter neque obligare potest in conscientia, iuxta dicta in eodem libro primo. Necessarium etiam est, vt lata sit ex voluntate præcipiendi, & cum intentione obligandi, quia præceptum est de ratione legis, & verba sine intentione non operantur, & ità etiam lex lata sine intentione non est vera lex, sed ficta, vel apparens, vel ad summun erit simplex ordinatio, & directio, per modum concilij. Item oportet vt sit sufficienter proposita, & non abrogata, & cætera, quæ suprà dicta sunt.

2. *Ratio dubitãdi, quia obligatio sequitur intrinsecè naturam legis & voti.*

Hinc ergo nascitur ratio dubitandi: nam videtur repugnare ferri ab homine veram legem, & non obligare in conscientia. Probatur, quia si est vera lex, fertur cum intentione obligandi, & ex potestate; ergo verè obligat: quia ad obligandum sufficit potestas cum volũtate; ergo repugnat talem legem non obligare in conscientia. Probatur hæc vltima consequẽtia, quia hęc obligatio sequitur intrinsecè, & ex natura rei ex veritate legis, ita vt licèt sit in potestate legislatoris velle ferre, aut non ferre legẽ, non tamẽ sit in eius potestate velle legem ferre, & in cõscientia nó obliget. Sicut de voto, & promissione aliàs diximus, esse quidẽ liberum vouẽti velle, aut nolle promittere, seu vouere, si tamen vult vouere, non esse in potestate eius nolle obligari in conscientia; ita ergo est in præsenti. Et ratio à priori est, quia si superior vult legem ferre, vult præcipere; ex præcepto autem sequitur obligatio in conscientia ex vi diuini iuris, *Obedite præpositis vestris*, atque adeò ex vi diuinæ voluntatis vt obediatur ministris suis præcipientibus; ergo non potest voluntas hominis talem obligationem impedire. Confirmatur primò, quia si lex est posita, illa est regula honestæ operationis; ergo necessariò obligat subditum, vt iuxta talem regulam operetur, nec ab illa deficiat, quia deficere à regula intrinsecè malum est, & in moralibus actionibus talis malitia moralis est; ergo repugnat dari legem, & non ita obligare, vt deficere ab illa sit turpe, & moraliter malum; hoc autem est obligare in conscientia; ergo. Confirmatur secundò, quia vera lex differt à consilio; non habet autem in quo differat, nisi in hoc, quòd necessitatem *Hebr. 13.*

B

C

D

E

B obligationis pendet ex intentione præcipientis. Vnde fit, vt licèt materia legis grauis sit, possit legislator nolle obligare sub mortali; ergo eadem ratione potest nolle obligare in conscientia, sed tantùm sub alio modo necessitatis, seu coactionis.

Propter rationes priori loco positas aliqui existimant, non posse dari veram legem humanam, quin inducat obligationem in conscientia materiæ proportionatam. Ita videntur sentire omnes auctores, qui negant, posse dari legem obligantem ad pœnam, & non ad culpam, quod sentit Sylvest. verb. *inobediẽtia*, in fine, & Soto lib. 1. de iust. q. 6. art. 3. Idem sentit Ioan. Esel. in expositione Decalogi, præcep. 4. cap. 36. Qui consequenter videtur asserere, regulas religionum non posse obligare ad pœnam, quin obligent ad culpam, quia pœna dicit intrinsecam relationem ad culpam, nec potest esse iusta, nisi sit proportionata culpę, ita vt *iuxta mensurã delicti sit & plagarum modus*, vt dicitur Ruth 25. & cõsonat illud Apoc. 18. *quantum fuit in deliciis, tantum date ei tormentum.* Vnde est illud Aug. lib. 2. de Bapt. cap. 6. Quis dubitauerit hoc esse sceleratiùs commissum, quod est grauiùs vindicatũ, cap. *non afferamus.* 24. q. 1. ac denique in cap. 2. de const. dicitur, *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non conuenit.* Idémque sentiunt qui existimant, non esse in potestate legislatoris hoc vel illo modo obligare, sed tantùm præcipere, aut non præcipere: nam ex præcepto naturaliter sequitur obligatio in conscientia proportionata materiæ, quidquid velit legislator. Et additur coniectura, quia aliàs daretur occasio hypocrisis, quia seruarent homines regulam, vel legem, quando videri possent ab aliis: non autem vbi occultè possent illam transgredi. 4. *Sylvest. Ruth 25. Apoc. 18. August. c. non afferamus. Cap. 2. de const.*

5. *In hac quæstione esse aliquid de modo tantùm loquendi.*

In hoc verò puncto aliquid pertinere potest ad quæstionem de re, & aliquid ad modum loquẽdi. De re quæstio est, an ordinatio superioris, quocumque nomine appelletur, possit aliquo modo inducere, vel obligare ad actum sub aliqua alia necessitate, non obligando in conscientia, ita vt transgressio illius ordinationis per se, & in rigore sumpta non sit peccatum coram Deo. De modo autem loquendi erit controuersia, an talis ordinatio, si detur, vocanda sit lex, nec ne? Quoad priorem ergo partem negare non possumus, quin possint fieri tales ordinationes, vel statuta quæ immediatè non obligent in conscientia ad actus quos præcipiunt, vel prohibent. Ita docuit expressè D. Thom. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 2. Sequitur Angel. verb. *in obedientia*, n. 1. Henric. quodlib. 3. q. 2. 2. Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 5. 8. & 9. Et sumitur ex Clemẽt. *exiuit de paradiso*, vers. *non tamen*, de verbor. significat. cõstat etiam ex vsu multarum religionum à summis Pontificibus approbato, in quibus fundatores tradentes regulam disertè explicant, se nolle obligare ad culpam mortalem, vel venialem. Sed solùm ad pœnam; est autem certum illa statuta sancta esse, & consentanea rationi, & transgressores eorum iustè, & rationabiliter puniri. *D. Thom. Angel. Henr. Castro. Clement.*

6. Quòd autem illi transgressores per se loquendo, non peccent, probatur, quia prudenter conformant dictamen suæ conscientiæ intentioni sui legislatoris: ille autem declarauit in illa transgressione non esse culpam ex vi illius legis; ergo prudenter subditi formant iudicium conscientiæ, quòd nullum ibi interueniat peccatum; ergo re vera non peccant, quia quod est ex legitima conscientia, peccatum non est. Dico autem, *per se*, quia aliunde sæpissime, & fortasse frequentiùs poterit ibi misceri culpa, quia difficile est ex motiuo honesto, & cum omnibus circumstantiis requisitis id operari, quod est contra regulam. Sed hoc est accidentarium respectu regulæ, cuius solam vim nos consideramus, & absolutè loquendo, non repugnat, actum fieri cum omnibus illis circumstantiis, etiamsi aliàs discordet à regula. Idem contingere potest sine dubio in multis legibus ciuilibus, seu politicis, quæ non absolutè aliquid præcipiunt, sed quasi sub conditione statuunt, vt qui hoc fecerit, soluat hanc vel illam pœnam, de quibus latiùs infrà disputando de lege pœnali. Præterea non repugnat fieri votum merè pœnale, quod absolutè non obliget in conscientia ad actum immediatè promissum; ergo idē facilè intelligi poterit in ordinatione superiorum. Ratio denique est, quia hęc obligatio pēdet ex intentione mandantis; ergo si ille intendit non obligare in conscientia, re vera non obligat. Quòd autem possit ita intendere, patet ex vsu, & quia non inuoluit repugnantiam, dummodo non omnis obligatio etiam ad pœnam excludatur. Quod potebit magis ex puncto sequenti, & ex responsionibus argumentorum.

7. *Dubium cum ratione dubitandi.* *D.Thom.* Iam ergo succedit alia quæstio, an talis ordinatio sit vera lex. Pars enim negatiua videtur sumi ex D. Thoma citato loco: dicit enim, non omnia, quæ ponuntur in lege, poni per modum præcepti, sed aliqua esse per modum simplicis ordinationis, vel statuti, & ideo non omnia obligare in conscientia. Significat ergo, quidquid ponitur per modum præcepti obligare in conscientia, & è conuerso, quod non obligat in conscientia, non esse præceptum, & consequenter non esse legem, quia præceptum est de essentia, seu de substantia legis, vt in superioribus visum est. In contrarium autem est, quia si illa non est lex, erit tantùm consilium, non enim potest intelligi medium aliquod inter hæc duo, quia per quandam contradictionem inter se distinguuntur: non possunt autem illa statuta reputari tantùm consilia, quia aliàs non magis astringeretur religiosus ad obseruantiam suarum regularum, quàm aliorum consiliorum, quæ in regula non continentur, nec magis esset dignus pœna non seruans regulam, quàm non exequens alia consilia, quod est planè falsum; ergo.

8. *D.Thom.* Dico igitur, huiusmodi statuta, & leges pœnales, licèt quoad proximum actum, de quo disponūt, non sint absolutè præcepta, & consequenter etiam non sint propriæ leges: tamen respectu omnium, quæ includunt, veram rationem legis habere. Primam partem probat ratio desumpta ex D. Thoma, & quia talis lex non est simplex, vt sic dicam, sed quasi hypothetica, & conditionata. Vnde sicut in propositione conditionali antecedens non affirmatur simpliciter, sed illatio: ita neque hîc præcipitur simpliciter talis actus. Quod optimè declarat exemplum de voto: nam qui vouet, si luserit dare eleemosynam, non promittit absolutè non ludere, sed illam conditionalem. Et ex hoc exemplo declaratur, & probatur facilè altera pars assertionis, quia respectu illius coniuncti illa est verè promissio, quæ licèt non obliget absolutè ad priorem partem, obligat ad secundam; ita ergo est in præsenti: nam licèt hæc lex, de qua agimus, non obliget ad hoc faciendum, vel omittendum absolutè, obligat tamen vel ad hoc, vel ad sustinendā pœnam, aut alium effectum legis, si in priori parte lex non seruetur.

Probatur cōiunctio exemplo voti pœnalis conditionalis.

Vltimò hinc concluditur resolutio quæstionis. 9. Dico enim omnem veram legem humanam necessariò resolui in aliquam conscientiæ obligationem. Probatur, quia necesse est, vt lex vel absolutè obliget ad actum; vel saltem sub aliqua pœna. Priori modo latè obligat in conscientia ad talem actum, vt ostensum est. Si autem feratur posteriori modo, ita vt sit lex purè pœnalis, obligabit vel ad soluendam pœnam, supposita transgressione, si cum eo rigore posita sit, sicut obligat votum pœnale, vel saltem ad sustinendam pœnam, vt rectè explicuit D. Antonin. 3. parte, tit. 16. capite vltimo, in fine, & tandem consentit Ioannes Eselius suprà & patet, quia nisi teneatur in conscientia sustinere pœnam, qui tale statutum transgressus est, non poterit superior habere ius ad puniendum illum, vel posset dari bellum iustum ex vtraque parte. Atque hoc modo facilè explicantur leges omnes, quæ dicuntur purè pœnales. Idem verò dicendum est cum proportione de legibus irritatoriis, vel quæ dant formam substantialem contractibus, etiamsi supponatur non obligare immediatè in conscientia ad talem formam, vel modum, quod quidem in eis rariùs, & difficiliùs est, quia efficere actum sine his conditionibus, quæ necessariæ sunt ad finem, & valorem eius contra prudentiam, & consequenter contra honestatem esse videtur: casu illo tamen admisso (de quo infrà) semper lex illa resoluetur in aliquem effectum, ad quem obliget in conscientia. Nam qui fecit contractum iure humano irritum, ipso facto, conscientia tenetur, vel rem apud se non retinere, vel alium non obligare, vel denique non vti illo contractu ad alios effectus, quos haberet si irritus non fuisset. Idem censeo dicendum de aliis legibus quæ ex intentione legislatoris dicuntur obligare in foro exteriori, & non in interiori; illæ enim si referantur ad ipsos iudices, illos obligant in conscientia, vt secundùm tales leges in foro exteriori iudicent, & consequenter obligare possunt subditos, vt in eodem foro pareant iisdem legibus, & non resistant, & hoc modo semper lex obligat in conscientia, si sit propria lex præceptiua, seu ordinatiua. Quod ideo addo, quia si sit tantùm lex permissiua, talis lex respectu illius personæ, ad quam spectat permissio, non est propriè lex, vt in superioribus vidimus, & ideo mirum non est, quòd secundùm eam rationem, & respectu eiusdem non inducat obligationem in conscientia; inducet autem illam respectu aliorum, quibus imperat, vt talem actum non puniant, vel impediant iuxta suprà dicta de effectu talis legis. Et idem cum proportione dicendum est de lege concedente priuatum priuilegium, quia respectu eius, in cuius fauorem fit, non habet rationem legis, & ideo illum non obligat in conscientia, sed obligat alios, vt contra illius priuilegium non agant. Atque ita in vniuersum omnis vera lex humana aliquam obligationem in conscientia inducit.

10. *Satisfit argumentis oppositis.* Ex his ergo facilè patet responsio ad primam rationem dubitandi prioti loco positam. Potest enim vera lex ferri sine intentione obligandi absolutè in conscientia ad actum, vel omissionem immediatè ordinatam per legem; quamuis non possit ferri lex sine intentione ita obligandi, vt saltem resolui possit in obligationem conscientiæ, saltem quoad pœnam aliquam, vel coactionem substituendam, vel aliquid simile. Atque in hoc sensu dixerunt multi auctores legem non obligare in conscientia, quando legislator sufficienter declarat, hanc esse intentionem suam, vt tractat latè Castro suprà, & admittunt

Sylucst.

Sylvest. Sotus. Nauar. Driedo.

Sylvest.verb. *lex*, q.9.casu 1.Soto suprà dicta q. 6. ar. 4.& 5.Nauarr.cap.23.num.48.& 49. Couarr. in regul.*peccatum*.p.2.§.5.Dried.lib.1.delibert. Christ.ca. 3.Quia actus agentium non operantur vltra intentionem eorum,maximè quando non operantur naturaliter ,sed voluntariè. Hi autem Doctores supponunt,posse legislatorem habere voluntatem ferendi legem sine intentione obligandi in cõscientia.Quod est verum quoad absolutam obligationem proximi actus;non verò quoad obligationem quasi disiunctã vel conditionatam faciendi,vel patiendi illud,si hoc non fecerit.Et hoc probat ratio dubitandi, & exemplum de voto,& non aliud. Vnde etiam rectè concluditur,non posse intelligi veram legem sine obligatione,vel ad culpam,vel saltem quoad pœnam respectu actus immediatè intenti. Quomodo autem interdum possit lex pœnam iniungere,licèt non supponat in transgressione veram culpam, quod referẽdo contrariam sententiam tetigimus,tractabimus latè agentes de lege pœnali,nũc satis sit dicere, ad humanam pœnam, vel quasi pœnam , seu coactionem aliquam interdum sufficere causam iustam,licèt culpa non sit.Propter quod cum tali limitatione dicitur in capit 23.de regulis iuris in 6. *Sine culpa , nisi subsit causa,non est aliquis puniendus.* Hæc autem causa licèt interdum non sit culpa apud Deum, tamen apud humanam communitatem , quatenus pars discordat à toto , saltem in exteriori,seu ciuili obseruantia,dici potest quædam culpa ciuilis,seu humana, ac proinde sufficiens ad leuem pœnam humanam infligendam.

11. Atque eodem modo respondendum est ad primã confirmationem ibi positam, quòd lex est regula operationis:talis enim est regula, qualis est lex,& ideo si sit lex absolutè præcipiens actum , erit simpliciter regula,& de illa procedent omnia,quæ ibi dicuntur: nam re vera obligabit in conscientia : si verò sit tantùm lex cum limitatione præcipiens sub tali conditione ad tale onus, & non maius,distinguendum est inter simplicem actum, quem primò lex intendit, & inter totam legis, seu regulæ obligationem. Nam respectu solius actus non est illa lex absoluta regula honestatis , nec solus defectus à tali regula in tali actu est malus moraliter , sed est de se onerosus, quatenus reddit obnoxium tali oneri , seu pœnæ : respectu verò totius materiæ talis legis, censeri potest regula honestatis,quia ita obligat ad totum disiũctum, vt non possit in vtraque parte committi contra talem legem , quin turpiter , & contra bonos mores peccetur,putà, si non solùm lex in priori actu non impleatur,sed etiam nolit quis patere pœnæ , & illi resistat.

12. Et per hoc etiam patet , quomodo talis lex differat à consilio:nam consilium per se nullam coactionem habet,nec obligationem, etiamsi non seruetur, vt constat. Aliter verò Angelus verb. *inobedientia*, distinguit duplex consilium, vnum vocat perfectionis, vt est consilium paupertatis,&c.*Vade,& vende omnia, quæ habes*, &c. & aliud reuerentiæ , quale esse dicit, quãdo subditus deberet facere, & nihilominus superior solùm consulit , quod posset præcipere. Quam distinctionem habet etiam Glossa vlt. in cap. *ad aures*,de ætat.& qualit. & Panormit.in cap. 1. de constit. n.4.& citatur etiam Archid. in cap. *testamentum*, dist. 6.Ait ergo Angel. in omissione consilij perfectionis, nullam esse culpam, iuxta cap. *quisquis*. 14. q.1.consilium autem reuerentiæ non prætermitti sine aliqua culpa, saltem veniali. Hæc tamen distinctio nobis necessaria non est, quia non de voce , sed de re tractamus; consilium autem reuerentiæ , si rectè explicetur,re vera non est consilium,prout à præcepto distinguitur,sed est declaratio quædam, & iudicium de re aliàs necessaria ex præcepto , quod consilium dari potest ab eo,qui iurisdictionem non habet;quando verò datur à superiore, dicitur consilium reuerentiæ,vt bene exposuit Panormit. Et tunc non seruando tale consilium , peccabitur quidem , non tamen ratione consilij, nec contra superiorem , qui illud dedit,sed ratione materiæ,quæ aliunde supponitur necessaria, vnde pro qualitate illius poterit ibi interuenire,sicut veniale peccatum , ita & mortale. Est ergo tale consilium quoad modum(vt sic dicam) non quoad rem, seu materiam. Nos autem hìc loquimur de consilio quoad rem , seu ex parte materiæ,de quo in vniuersum verum est, nullam coactionem inducere,nec obligationem,ideóque nullam esse culpam,illud non sequi,aut exequi, & in hoc partim conuenire cum regula,seu lege non obligante ad sui obseruationem sub reatu alicuius culpæ: partim verò differre , quia talis constitutio addit aliquam coactionem pœnæ, & obligationis exequendi , vel patienter sustinendi illam.

13. Supereſt respondendum ad argumenta posteriori loco in contrarium obiecta. Veruntamen secundum illorum,quod erat de lege pœnali, ex dictis solutum est, & plura dicemus in particulari disputando de illa lege.Primum autem , & tertium postulant prolixiora dubia , quæ in sequentibus capitibus commodiùs tractabuntur.

CAPVT XXIII.

Vtrùm lex ciuilis in præsumptione fundata obliget in conscientia.

1. *Quando lex fundatur in præsumptione non obligare in cõscientia, veritate non concordante præsumptioni, sentiunt plures.*

Sylvest. Adrian. Sotus. Richard. Castro. Nauar. Couar. Bald.

HAnc dubitationem postulabat primùm ex argumentis secundo loco propositis in precedenti capite ; & in ea frequenter Doctores docent quando lex fundatur in præsumptione non obligare in conscientia , si veritas non concordet præsumptioni, quia conscientia nititur veritati , & quia non est intentio legislatoris tunc obligare. Ita Sylvest. verb. *lex*. q. 2.casu 2. Adrian. quodlib. 6.Soto dicto lib. 1. q.6.art.4.in fine,& in 4.dist.22.q.1.art.3. Richard. in 4.dist.28.art.1.q.3. & 4. Castro dicto cap.5. Indicant Nauarr.in sum.cap. 17. n. 284. & Couar.in cap. *cùm esses*.de testam. n. 9.& in Epitom. 4.p.1.cap.4.§.1.n.9. Idem sentit Bald.in Authen. *Ingressi*.de sacrosc.Eccles. n.49.vbi ait,dispositionem iuris ciuilis,quæ non fundatur in præsumptione , procedere etiam in conscientia , & refert D. Thomam : expressiùs id docet idem Bald.in l. *cùm quis*, C.de iur.& fa.igno.n.19.Iason.in rubr.ff.de acqui.hæred.n. 25. vbi alios refert. Idem Panorm.in cap.1.de constit. n. 10. & ibidem Felin. n. 3. & 40.Deci. lect. 1. n. 18. & sumitur ex Innoc. in cap. *quia propter*, de elect. Ioan.Andr.in cap. *is qui fidem*,de sponsal.quos cum aliis Felin.suprà refert. Allegantúrque pro hac sententia cap. *is qui fidem*,& cap. *tuanos*, de sponsal. Quatenus in priori dicitur , per copulam subsecutam post sponsalia, præsumi matrimonium contractum,& nihilominus dicitur in posteriori,si re vera non adsit consensus , tale matrimonium in re ipsa non esse validum. Hæc tamen iura nihil ad rem præsentẽ facere videntur, quia ibi nõ præcipitur , vt in eo casu matrimonium valeat , sed solùm dicitur, quòd præsumitur valere ; certum est autem , actum non statim fieri validum, quia in iure præsumitur validus,nisi fortè talis sit actus , vt sola iuris auctoritate possit validus fieri , vt statim magis declarabitur.Matrimonium autem non est talis actus , qui possit fieri sola efficacitate canonis sine consensu contrahentium,& ideo meritò in illis iuribus dicitur , sponsalia consummata per copulam transire in matrimonium præsumptione iuris, & de iure, illam tamen præsumptionem non sufficere ad valorem matrimonij coram

Panorm. Felinus. Decius. Innocent. Ioan.Andr. Ca. is qui fidem. C.tuanos, de sponsal.

Angel.

Glossa. Panormit. Archid.

cap. quisquis.

Deo, si re vera defuit consensus. Non potest tamen inde inferri, legem in præsumptione fundatam non obligare in conscientia, quoties veritas non concordat præsumptioni.

2. *Legem in præsumptione fundatam esse duplicem. Vna quæ seruari potest sine peccato, alia quæ nō prima potest obligare conscientiam. 2. verò minimè.*

Vt ergo vera resolutio intelligatur, aduertendum est, præceptum superioris, vel legem in præsumptione fundatam duplicem esse posse. Vna est, quæ seruari non potest sine peccato, quando præsumptio legislatoris in veritate rei non subsistit: alia est, quando licèt res ipsa non sit, vt præsumitur; nihilominus lex potest sine peccato seruari. In priori casu vera, & necessaria est dicta sententia, quòd talis lex, vel præceptum, non possit in conscientia obligare; imò verò nec possit in conscientia seruari, vt rectè conuincit dictum cap. *tua nos*, de sponsal. & cap. *inquisitioni*, de sentent. excommunic. & ratio est clara, quia nemo potest obligari ad peccatum committendum, sed illud potiùs vitare tenetur, non obstante quocumque præcepto, & præsumptione humana, quia potentior est lex veritatis naturalis, aut diuina, quæ tunc obligat ad vitandum talem actum, vt in simili Augustin. tradit, & habetur in ca. *veritate*, dist. 8. Exemplum commune est: nam Ecclesia iustè præsumit esse veros coniuges illos, qui in facie ipsius legitimè contraxerunt, & nullum verum impedimentum irritans, aut defectum consensus ostendere possunt, ideóque illos suis legibus, & censuris cogit ad cohabitandum, & vtendum matrimonio, & nihilominus in eo casu, si re vera defuit consensus, vel adfuit impedimentum irritans, non possunt copulari coniuges scientes postea tale impedimentum, quia agerent contra veram conscientiam. Idem ergo est, quoties præsumptio est contraria veritati necessariæ ad honestatem actus.

c. inquisitioni. *Augustin. c. veritate.*

3. Auctores verò allegati non solùm loquuntur in illo casu, sed etiam in alio, quando non obstante falsitate rei præsumptæ, lex potest sine peccato seruari, & indistinctè docent (præsertim Abb. & Felin.) etiam in eo casu legem non obligare. Vnde inferunt, etiamsi lex humana irritet talem actum, scilicet venditionem, electionem, vel similem, ex simili præsumptione, nihilominus actum esse validum, si re vera habeat illas conditiones, quæ ex iure naturæ sufficiunt ad valorem eius; sed de legibus irritantibus in lib. 5. ex professo dicemus, nunc verò de sola obligatione legum tractamus. Esse autem potest vulgare exemplum huius sententiæ de lege ciuili, quæ iubet hæredem adeuntem hæreditatem, nō confecto inuētario, soluere debita etiam vltra vires hæreditatis, & nihilominus communis interpretatio est, illum non teneri in conscientia soluere debita in ea quantitate, quæ re vera superat vires hæreditatis. Quia lex fundatur in præsumptione, quòd ille, qui neglexit facere inuentarium, vsurpare voluit pinguem hæreditatem, & non integrè soluere debita, quæ præsumptio in eo casu cessat, & consequenter cessat etiam obligatio in conscientia, vt est communior sententia Bartoli, Baldi, & aliorum, quos refert, & sequitur Iason in rubrica ff. de acquiren. hæredit. à num. 23. Idem ergo erit in omnibus similibus. Fundamentum enim generale est, quòd veritas præfertur præsumptioni, & ideo intentio legislatoris, qui in præsumptione fundatur, non creditur extendi ad casum, in quo veritas non subsistit.

Bart. Baldus. Iason.

4. Sed nihilominus doctrina hæc non potest indistinctè, & generaliter approbari, quia sine dubio aliqua ex adductis exemplis falsa sunt, vt infrà lib. 5. dicemus de aliquibus. De renunciatione autem filiæ dote contentæ, & de alienatione fundi dotalis ab vxore facta, & de similibus actibus per leges humanas irritos esse, quamuis fiant cum vero consensu, & aliis conditionibus ex vi solius iuris naturalis suffi-

cientibus, in tom. 2. de relig. tract. de iuram. latiùs diximus. Denique (quidquid sit de particularibus exemplis) certum videtur, posse legem ciuilem, etiāsi (iuxta modum loquendi illorum auctorum) in præsumptione fundetur, simpliciter ferri, ita vt obliget, & habeat totum suum effectum, etiā in casibus, in quibus præsumptio non subsistit, quando in obseruatione legis nullum interuenit peccatum, quia potest ad commune bonum pertinere, vt talis lex absolutè feratur, & obliget, etiamsi in particulari casu ratio eius deficiat; ergo non potest generaliter, & indistinctè defendi, quòd lex in præsumptione fundata nunquam obliget, vel habeat effectum in conscientia, quoties veritas non consonat præsumptioni, licèt fortasse sint aliquæ leges, quæ in hoc sensu ferantur.

5. *Duplex præsumptio legis, vna facti, altera periculi moralis.*

Quapropter distinctione vtendum videtur, quam sumere possumus ex diuo Thoma 2.2. qu. 60. art. 4. ad 3. vbi ipse loquitur de interpretatione alicuius rei deteriorem partem, quam dicit, posse dupliciter fieri, scilicet præsupponendo posse ita esse, vel definiendo ita esse. Ita ergo in præsenti duplicem præsumptionem legis distinguo, vnam vocare possumus præsumptionis, aliam definitionis, vel vnam facti, aliam periculi moralis secundùm id, quod frequentiùs accidit, si tamen hæc posterior præsumptio, & non potiùs certa scientia dicenda est: loquimur tamen vulgari modo. Prior ergo modus est, quando præsumitur opus tali, vel tali modo esse factum, vt in casu illo de matrimonio per sponsalia consummata, præsumitur copula facta affectu maritali, & cum vero consensu contrahendi matrimonium. Posterior autem erit, quando solùm præsumitur in tali modo contrahendi v. g. inesse dolum, aut timorem, vel imperfectionem consensus ex defectu iudicij, quia plerunque ita accidit in simili euentu. Vnde semper inest periculum morale, quod ita sit, sicut præsumitur. Et hoc modo fundantur in præsumptione lex irritans professionem ante legitimum tempus ætatis, aut probationis, & similes.

D. Thom.

6. *1. Conclusio.*

Dico ergo primò, leges fundatas in præsumptione ratione solius moralis periculi obligare in conscientia, & habere suos effectus, etiamsi in particulari casu, factum non sit consentaneum periculo, nec re vera interueniat, quod timeri poterat. Hoc probāt quæ vltimo loco adduximus. Nam lex prohibens fieri professionem ante decimumsextum annum expletum, obligat, etiamsi puer sit doli capax, & habet effectum irritandi professionem antea factam, ita vt in conscientia nullam obligationem inducat. Similiter lex statuens, vt votum factum à filio impubere ante decimumquartum annum possit irritari à parente, suam vim habet, etiam in cōscientia, quamuis certò constet, talem puerum in tali ætate habuisse perfectum iudicium. Et sic de aliis. Ratio verò est, quam notauit D. Thomas 2.2.q.88.ar. 9. quia leges humanæ attendunt ea, quæ frequentiùs accidunt, & id satis est, vt generaliter obligent. Confirmatur primò, quia ob hanc rationem, deficiente fine legis in particulari, nō cessat obligatio legis; sic autem se habet in præsenti defectus præsumptionis in particulari casu, quia ibi tantùm cessat ratio legis in particulari, & merè negatiuè, quandoquidem potest lex sine iniustitia, vel alia malitia seruari, vt supponitur.

D. Thom.

7. *Obiectio.*

Sed contra hoc obiici potest, quia quando lex aliquid prohibet propter vitanda aliqua incommoda, si in particulari casu cessant, seu non inueniantur illa commoda, non obligat talis lex, etiamsi posset sine incommodo executioni mandari, vt sentit Panormit. in c. *quoniam contra*, de probat. numero 6. *Dummodo* (ait) *lex non contemnatur*. Et idem sentit Nauarr.

Panorm. *Nauarr.*

Caiet. uarr. in ſum. cap. 16. num. 37. cum Caietan. tom. 1. Opuſc. tract. 12. q. 2. de matrimon. qui ſpecialitet tractant le lege prohibente clandeſtina matrimonia, quam dicunt non obligare, quando ceſſant omnia illa incommoda, quæ lex illa vitare intendit. Et ratio redd: poteſt, quia tunc inutilis eſt obſeruantia talis legis, nullámque honeſtatem habet; ergo ſimiliter in præſenti, quando lex fundatur in præſumptione generali ratione periculi, potiùs quàm facti, non obligabit in particulari caſu, vbi conſtiterit, nullum eſſe tale periculum: eſt enim eadem ratio.

8. Reſpondetur negando antecedens generaliter ſumptum. Nam lex prohibens deferre arma noctu propter incommoda iurgiorum, vel iniuriarum, quæ inde ſequi ſolent, obligat omnes, etiamſi nulla rixa timeatur. Item lex prohibens habere plura officia reipublicæ, propter vitandum incommodum indebitæ adminiſtrationis, obligat etiam illum, in quo tale incommodum ceſſat, quia ſufficiens eſt ad illa perfectiſſimè adminiſtranda. Vnde potiùs poteſt retorqueri argumentum ad confirmandam aſſertionẽ. Nam ſi lex prohibeat aliquid propter incommoda vitanda, obligat in particulari caſu, etiamſi in illo non inueniantur; ergo ſimiliter, &c. Prætereà retorquetur ratio illius ſententiæ, quia licèt ceſſent pericula, vel incommoda, ſemper eſt honeſtum, ſeruare legem, & eſt vtile ad maiorem legis vigorem, & obſeruantiam. Item quia vt lex vniuerſaliter obliget, ſatis eſt, quòd vt in plurimum ſequantur incommoda ex contrario actu. Quocirca, vt in aliquo caſu ceſſet obligatio legis latæ ad vitanda incõmoda, nõ ſatis eſt, vt incommoda ceſſent, ſed oportet, vt occurrant aliqua grauia incommoda, quæ in tali caſu ſequantur, ſi lex ſeruetur, & ideo per modum epiikiæ ceſſare cenſeatur. Et ita videtur interpretari Nauarr. *Nauarr.* ſuam ſententiam, de quo puncto plura dicemus infrà, tractando de interpretatione, vel ceſſatione obligationis legis.

9. *2. Concluſio.* Dico ſecundò: Quando lex fundatur in præſumptione definitiua, ſeu facti, non obligat, non ſubſiſtente præſumptione, ſeu veritate facti. Iuxta hanc aſſertionem procedere poteſt communis ſententia *Felinus.* ſuprà citata, eámque ſignificare videtur Felin. dicto nu. 40. verb. *hanc fallentiam*, vbi numerat tres caſus in quibus lex non obligat in conſcientia, & omiſſis ſecundo de lege iniuſta, & tertio de lege pœnali quoad ſolutionem pœnæ, qui ad rem præſentem non pertinent, primus, & vnicus apud illum eſt, *quando lex fundatur ſuper præſumptis, & non ſuper certis*, vt ille loquitur. Vt quando lex præcipit obedire ſententiæ, quam præſumit iuſtam: nam ſi conſtet, non eſſe iuſtam, non obligat talis lex obſeruandam illam ſententiam, quia fundatur in præſumptione talis facti in indiuiduo, ſcilicet, quòd *Baldus.* talis ſententia iuſta ſit. Et idem ſignificat Bald. in dicta l. *cùm quis*, in exemplis omnibus, quæ adducit. Quamuis alij vtantur aliis exemplis, quæ plus indicant, & admittenda non ſunt, vt in lib. 5. latiùs dicam. Exemplum autem de hærede non facien- E te inuentarium, admiſſa illa opinione ad hunc ſenſũ debet accommodari. Et habet fundamentum in Authentica de hæredib. & falcid. cap. 2. ibi. *Et non per ea, quæ fortè ſurripiunt, vel malignanter introducere pertentant.* Et infrà, *cùm vtique ſi nihil malignati eſſent, non fortè competeret*, vel fortè illa lex quaſi pœnalis eſt propter negligentiam faciendi inuentarium, & ideo non obligat in conſcientia ante iudicis ſententiam; poterit autem tunc iuſtè cogi hæres per iudicem, & tunc tenebitur in cõſcientia parere. Neque aliud diſponi videtur per illam legem. Omiſſis verò exemplis, ratio aſſertionis eſt, quia quando lex fundatur hoc modo in præſumptione, deficiente veritate, tollitur omnino fundamẽtum legis, & ideo neceſſe eſt, vt ceſſet obligatio eius. In quo eſt magna differentia inter hanc legem & illam, quæ fundatur in præſumptione periculi, quia in priori, ceſſante veritate, deficit fundamentum legis; in poſteriori autem minimè, quia ſemper eſt verum dicere, actum eſſe periculoſum, etiamſi non eueniat effectus. Vnde propriè loquendo, illa ratio periculi non tam ex præſumptione, quàm ex vero, & certo iudicio de tali periculo timetur: ſecùs verò eſt, quãdo præſumptio eſt de ipſo facto, quod ſimpliciter incertum eſt, licèt præſumatur, vnde cùm non tantùm periculũ, ſed etiam ipſummet factum ſit fundamẽtum talis legis, meritò ceſſante veritate facti, ceſſat obligatio legis. Accedit quòd etiam tunc ceſſat materia legis, vt in caſu de B matrimonio, ſi lex præcipiat permanere cum muliere cognita poſt ſponſalia, & contingat, non fuiſſe cognitam affectu maritali, ceſſat in conſcientia obligatio talis legis, quia re vera ceſſat materia eius: nam intentio illius legis eſt præcipere acceſſum ad ſuam coniugem, & illa non eſt coniux; ita ergo eſt in omnibus ſimilibus.

Solùm poteſt vlteriùs interrogari, quomodo diſcernendum ſit, quando lex fundetur in præiudicio periculi tantùm, ſeu in eo, quod frequentiùs accidit, vel etiam in præſumptione facti, quòd ita in re ipſa eſſe ſupponatur. De hoc verò non poſſumus certam regulam in particulari aſſignare. Dicimus ergo ex materia, & verbis legis, adiuncto vſu, & interpreta- C tione Doctorum id eſſe colligendum. Altera dubitatio de intentione legislatoris, quę in alio argumento ſuperioris capitis petebatur, poſt ſequens caput commodiùs tractabitur.

10. *Ex verbis legis, vſu, & interpretatione Doctorum colligendum, quãdo lex fundetur in præiudicio periculi, vel in præſumptione facti.*

CAPVT XXIV.

Vtrùm lex ciuilis obliget, vel obligare poſſit ſub reatu mortalis culpæ.

PRæceptum (vt notat Caiet. 2. 2. q. 104. ar. 2. & in ſum. verb. *præceptum*) interdum generaliter ſumitur pro imperio imponẽte neceſſitatem obediendi, ita vt peccetur, ſi non impleatur, iuxta illud Hie- *Hieron.* ronym. lib. 1. contra Iouin. *Quod præcipitur imperatur, quod imperatur neceſſe eſt fieri*, cap. vlt. 14. q. 1. aliquando verò accipitur antonomaſticè pro imperio imponente neceſſitatem mortaliter peccandi, ſi non pareatur, & vtroque modo præceptum includit obligationem in conſcientia, & ita vtraque ratio præcepti ſufficit ad veram rationem legis, & aliqua earum neceſſaria eſt iuxta ſuprà dicta. Hinc ergo oritur quæſtio, an lex ciuilis ſolùm includat rationem præcepti largè ſumpti, vel etiam poſſit ex ſuo genere magis obligare, & neceſſitatem imponere vel parendi, vel mortaliter peccandi. In quo puncto clariùs videntur loqui Gerſon, & Almain. ſuprà citati cap. 20. *Gerſon. Almain.* negantes Magiſtratui ciuili hanc poteſtatem. Idémque à fortiori tenent qui de legibus Eccleſiaſticis hoc docent, quos libro ſequenti cap. 18. commemorabimus. Aliqui etiam Canoniſtę docuerũt, non eſſe peccatum mortale, non parere legibus ciuilibus ſecluſo contemptu. Imol. in repet. cap. *cùm contingat*, de iur. *Imola.* iur. col. 17. cuius doctrinam in hac parte valde commendat Felin. in c. 1. de ſponſal. nu. 19. vnde videntur *Felinus.* ſupponere, ex vi talium legum nõ ſequi per ſe talem obligationem. Hi verò auctores nullam nouam rationem, vel probationẽ afferunt, qua oſtendant, excedere efficaciam poteſtatis, ac legis ciuilis, attingere hũc gradum præcepti, ſeu obligationis, & omnes, quę afferri poſſunt, reducuntur ad eas, quæ in cap. 10. poſitæ ſunt. Quibus omiſſis,

1. *Caiet.*

Dicò primò: Lex ciuilis ex genere ſuo obligare poteſt 2. *Legem ciuilẽ*

ex genere suo obligare posse sub culpa mortali, licèt hoc non semper in individuo contingat.

poteſt ſub reatu mortalis culpæ. Dico autem, *ex genere ſuo*, quia certum eſt, in individuo, ſeu in ſingulis legibus non ſemper eſſe tam grauem obligationem, vt tranſgreſſio legis ciuilis reatum æternæ pœnæ inducat. Quia nec lex diuina, & naturalis omni materia & actione cum tanto rigore obligant, vt ex 1.2.q.88. & 89.nunc ſuppono. Dicitur ergo lex ciuilis ex ſuo genere obligare ſub mortali, quia, ſi ex parte materiæ ſit capacitas, & voluntas legiſlatoris interueniat, ex parte legis non deeſt efficacia, ſeu poteſtas ad obligandum. Ita docet apertè D.Thom. 2.2.q.104.ar.6. iuncto ar.1.q.105.& q.147.ar.3. Soto lib. 1. de iuſtit. q.6.art.4. Caſtro lib.1. de leg.pœn.cap. 4. & 5. Dried. lib.2. de libert. Chriſtian.cap.1. Medin. C. de pœniten. tract.4. de ieiun. c.7. Adria. quodlib.6.art.2. Maior 4. diſt.15.q.4. præſertim ad 2. Nauarr. in ſum.cap. 23. n. 55. Couarr. in regu. *peccatum*, p.2.§.5.n.2.& 3. vbi plures alios refert. Et probari poteſt ex Auguſt. epiſt.50. non longè à principio, dicente, *Quicunque legibus Imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande ſupplicium.* Vtique apud Deum, vt ex contextu conſtat. Oſtendi etiam poteſt aſſertio omnibus teſtimoniis & rationibus adductis in cap. 20. nam obligatio in conſcientia ſimpliciter dicta extenditur ex genere ſuo ad obligationem ſub mortali. Vnde ratio propria eſt, quia lex humana ex ſe obligat in conſcientia; ergo ex ſe etiam inducit obligationem materiæ proportionatam, ſi circa illam abſolutè feratur; ergo ex ſe inducere valet obligationem ſub mortali. Confirmatur, quia ratio naturalis dictat talibus legibus eſſe obediendum, ſicut dictat eſſe obediendum parentibus, & ſicut dictat promiſſionem Deo factam eſſe ſeruandam; ergo ſicut non ſeruare vota, vel non obedire parentibus ex ſuo genere eſt peccatum mortale, ita etiam non ſeruare leges ciuiles, ſeu (quod perinde eſt) non obedire Principi ſeculari, ex ſuo genere eſt peccatum mortale; ergo leges ciuiles ex genere ſuo poſſunt obligare ad mortale.

D.Thomas. Sotus. Caſtro. Driedo. Medina. Adrian. Maior. Nauar. Couar. Auguſt.

3. Corollar.

Atque hinc infertur, poteſtatem hanc ſic præcipiendi cum tam rigoroſa obligatione non conuenire Principibus ſecularibus ex ſpeciali Dei, aut Chriſti conceſſione, ſed ex natura rei conſequi ad illam poteſtatem, quam habent à Deo ad gubernandam rempublicam in ſuo ordine. Probatur primò à ſimili de poteſtate, quam pater habet ad imperandum filio, imponendo ei grauem obligationem, quando materia illam poſtulat: illa enim poteſtas non eſt ex ſpeciali conceſſione, ſed ſequitur iure naturæ ex vi dominij paterni, & illius naturalis principij, obediendũ eſt patentibus iuſtè præcipientibus. Idémque eſt cum proportione de obedientia, quam ſeruus debet domino; ergo idem eſt de obedientia debita legibus Principum. Secundò, quia poteſtas Principis ad conſtituendum actum vt neceſſarium ad honeſtatem illius virtutis, in cuius materia verſatur, vel ad præſcribendum medium in tali materia virtutis, non eſt ex ſpeciali conceſſione diſtincta à poteſtate regendi rẽpublicam, ſed eſt incluſa in illa ex ipſa rei natura; ſed ex hac poteſtate, & actu eius ſequitur intrinſecè, & ex natura rei, vt ſit peccatum mortale tranſgredi talem legem; ergo etiam poteſtas ſic præcipiẽdi eſt incluſa ex natura rei in tali poteſtate, & non eſt addita per ſpecialem conceſſionem. Minor declaratur (cætera enim clara ſunt) in materia iuſtitiæ, quando lex taxat pretium rei: nam eo ipſo illud eſt medium iuſtitiæ, & tranſgreſſio eſt iniuſtitia, quæ ex genere ſuo peccatum mortale eſt, & conſequenter etiam violatio talis legis eſt ex ſuo genere peccatum mortale, & idem eſt cum proportione in reliquis. Tertiò probatur, quia hæc conceſſio nó eſt ſpecialiter data à Chriſto, aliàs eſſet propria legis nouæ, quod eſt friuolum, & ſine fundamento, & apertè repugnat Paulo Rom. 13. dicenti, *omnis anima*, &c. & tradit generalem doctrinam communem etiam Ethnicis, vt in ſuperioribus viſum eſt, & conſtat apertè ex ſimili loco Petri 1. Canon. cap.2. & Sapi.6. *Audite reges*, &c. *quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis.* Quòd verò illa poteſtas, quæ communis eſt Ethnicis, non ſit ex ſpeciali conceſſione addita naturæ, in ſuperioribus oſtenſum eſt, & per ſe eſt euidens, tum quia in Scriptura nulla fit mentio talis conceſſionis, ſed illi poteſtati naturali tribuitur tanta vis imperandi, vt qui ei reſiſtunt, ſibi damnationem acquirant, Rom.13. tum etiam, quia talis poteſtas inuenta eſt in legitimis regibus infidelibus nullam reuelationem, vel ſupernaturalem notitiam habentibus; eſt ergo intrinſeca poteſtati naturali, & diuina dicitur per modum doni connaturalis, non per modum ſpecialis conceſſionis.

Rom.13. *1. Pet 2.*

Prædictam poteſtatẽ præcipiendi cum tanto rigore, conſequi ad illam poteſtatem; non autẽ eſſe ex ſpeciali Dei aut Chriſti conceſſione.

4. Medin.

Contra hanc autem veritatem videtur ſenſiſſe Medina tract.de ieiunio, c.7, ſentit enim, ſeculares Principes habere hanc poteſtatem ex ſpeciali Dei conceſſione; ratione cuius dicit, eos vti auctoritate Dei, quando imperant ſub reatu pœnæ æternæ. Et in hoc æquiparat Principes ſeculares Prælatis Eccleſiæ, qui poteſtatem ſuam habent ex ſpeciali conceſſione Chriſti. Nititúrque in illo fundamento Gerſonis, quòd nemo poteſt ſub reatu pœnæ æternæ imperare, niſi qui illam pœnam poteſt infligere, & ideo ſolus Deus id poteſt, vel qui ab illo habet talẽ poteſtatem ſpecialiter commiſſam. Almain. verò d.c.12. Moral. licèt in principali aſſertione diſſentiat à Medina, tamen in hoc fundamento conuenire videtur. Putat enim, ad præcipiendum ſub reatu pœnæ æternæ neceſſariam eſſe auctoritatem ſpecialiter à Deo conceſſam, & quia putat, hanc eſſe datam Chriſti Vicario, non autem Principi temporali, ideo negat, leges ciuiles obligare ſub mortali, licèt de Eccleſiaſticis id concedat.

Almain.

5.

Sed profectò idem eſt cum proportione de vtroq; ſuperiori ſeculari, & Eccleſiaſtico in hac parte ſentiendum. Nam licèt in hoc differant, quòd poteſtas gubernandi aliter data eſt Vicario Chriſti, quàm Imperatori: illi enim data eſt per ſpecialem conceſſionem ſupernaturalem, huic per electionem hominũ, vel alium modum dimanantem à Deo, vt auctore naturæ ex vi naturalis luminis rationis; nihilominus in hoc conueniunt, quòd neutri data eſt peculiaris poteſtas imperandi in ſua materia, & foro ſub reatu pœnæ æternæ per ſpecialem conceſſionem, ſed ſolùm quatenus ex natura rei includitur in poteſtate gubernandi vnicuique conceſſa. Nam Petrus non habuit hanc poteſtatẽ (vt infrà videbimus) niſi ex vi illius conceſſionis, *Paſce oues meas*, & aliam ſpecialiorem fingere vanum eſt, & ſine fundamento. Idem ergo cum proportione eſt de Rege, ſeu Imperatore, quia in latitudine ſuæ materiæ poteſtas eius includit hanc vim, & efficaciam imperandi, vt declaratum eſt.

Ioan. 21.

6.

Neque fortaſſe Medina aliud ſenſit; nunquam enim dixit, hanc eſſe ſpecialem conceſſionem, ſed ſolùm voluit explicare, non potuiſſe quamcumque ex his poteſtatibus extendi ad obligandum ſub reatu pœnæ æternæ, niſi eſſet vtraque aliquo modo diuina, & per eam operaretur homo, ac præciperet, vt miniſter Dei. Quod eſt veriſſimum, tum quia id ſatis indicauit Paulus loco citato, tum etiam, quia aliàs tranſgreſsio talis legis non redundaret in Dei offenſionem, & conſequenter non mereretur æternam pœnam. Almain. autem immeritò conſtituit in hoc differentiam inter poteſtatem laicam, & Eccleſiaſticam: nam licèt in multis aliis differant, in hoc ſeruant proportionem, non æqualitatis, ſed cuiuſdam proportionalitatis, vt ſatis explicatum eſt.

Secun

7. Secundum corollar. Secundò ex dictis infertur, non solùm posse peccari mortaliter contra legem ciuilem, quando ex contemptu formali non seruatur; sed etiam quoties cum sufficienti cognitione, ac deliberatione violatur, siue id fiat ex negligentia, siue ex quocumque alio prauo affectu. Hoc aduertimus contra aliquos, qui etiam de Ecclesiasticis legibus dixerunt, non peccari contra eas mortaliter, nisi formaliter contemnantur, qui à fortiori idem essent dicturi de legibus ciuilibus. Sed contra illos ex professo tractabimus libro seq. Nunc probatur illatio, quia sine contemptu formali datur plena, & consummata transgressio legis; ergo si lex de se obligat sub reatu æternæ pœnæ in transgressione eius committitur peccatum mortale, etiamsi non fiat ex cõtemptu formali. Loquor autem semper de formali contemptu: nam virtualis, seu potiùs materialis, in omni transgressione legis includitur: formalis autem necessarius non est, vt patet inductione: nam ad peccandum cõtra iustitiam, vendendo rem cariùs, quam lege taxatum sit, non est necessarius formalis contẽptus legis, sed satis est id facere voluntariè ex affectu pecuniæ, vel alio sim. li. Item vt iudex peccet grauiter transgrediendo iuris ordinem in iudicio, non est necesse, vt ex contemptu id faciat, vt constat. Et idem est in similibus, quæ satis constant ex communi vsu, & sensu fidelium. Imò hinc obiter infero posse peccari mortaliter contra legem humanam per vnum actum, vel omissionem, omnibus illis modis, quibus potest peccari contra legem naturalem, vel diuinam, scilicet, vel per malitiam, seu ex certa scientia, & prauo vsu libertatis, vel ex passione, quæ sufficientem deliberationem non excludat, vel per ignorantiam crassam, & supinam, seu ex notabili negligentia profectam. Patet, quia omnibus his modis potest esse actus sufficienter volũtarius, & nihil aliud requiritur, suppositia obligatione legis. Et quoad hoc eadem est ratio de humana, quæ de naturali, vel diuina lege. Quapropter sano modo intelligẽdum est, quod Caietanus verb. *præceptum*, in fine ait, in his quæ sunt positiui iuris, si absque contemptu peccetur ex pura ignorantia, vel apparenti excusatione, cum animo nõ consentiendi contra præceptum obligans ad mortale, non peccati mortaliter. Hoc enim intelligendum est de ignorantia inuincibili, & non crassa, & de probabili existimatione excusationis. Vnde idem dici posset de rebus iuris diuini positiui, licèt in humano plures admitti possint similes excusationes. Atque ita explicuit illam doctrinam Sylu. verbo, *inobedientia*, vbi D. Thomam, & alios refert.

CAPVT XXV.

Vtrùm lex humana vt obliget sub mortali culpa, grauem materiam requirat, & quæ illa sit.

1. QVoniam dictum est, legem posse de se obligare sub mortali, licèt non semper ita obliget, & ideo necessarium est declarare, quando obligatio legis pertingat vsque ad illum gradum, in quo tam rigorosè obliget. Quantum autem ex communi doctrina Doctorum in hac materia colligi potest, tria capita designari solent ad hanc grauitatem obligationis in lege discernendam, nimirum qualitas, seu quantitas, aut grauitas materiæ, in qua lex præcipit: verba quibus lex profertur, sub quibus pœnam in lege additam comprehendimus: & intentio præcipientis, de quibus sigillatim dicendum est.

A Circa primum certum est, grauitatem materiæ præcepti esse necessariam ad grauem legis obligationem, ita vt non sit in potestate legislatoris humani obligare sub mortali in materia leui, etiamsi maximè id velit, & intendat. Ita docuit Driedo lib. 3. de libert. Christ. c. 3. ad 5. & hac ratione dixit idem auctor lib. 2. cap. in discursu secundæ propositionis, *Temeratæ mandantium intentiones pro quibuslibet rebus parui ponderis non obligant subditos, vt teneantur obedire sub pœna criminis illius, quod ipsi volunt subditos incurrere.* Idem tenet Castro d. lib. 1. de leg. pœn. c. 5. docum. 4. inclinat Cord. in sum. q. 118. p. 1. quatenus ait, non esse in potestate superioris obligare sub mortali, aut veniali, sed hoc pendere ex quantitate materiæ. Et probatur primò, quia primum fundamentũ huius obligationis est materiæ capacitas, nec potest legislator facere vt actus excedat potentiam, id est obligatio capacitatẽ materiæ. Secundò, quia esset iniustu, imò stultũ præceptũ quoad illã partem. Quid enim magis inordinatum, quam propter rem leuem obligare ad pœnam æternam? aut (quod perinde est) in re leui constituere salutis viam, seu medium ad illam. Tertiò, quia lex naturalis, & diuina non obligant sub mortali in materia leui; ergo multo minùs potest id facere lex humana. Quartò, quia talis lex non esset in ædificationem, sed in destructionem, & scandalum, & occasionem ruinæ, & onus imponeret graue, & importabile; non ergo potest talem imponere obligationem. C Quintò quia aliàs possent Principes, aut Prælati pro suo arbitratu imponere graues obligationes circa res minimas, quod est absurdum, & contra Christi reprehensionem, *Alligant onera grauia, & importabilia.* Matth. 23. Sextò, quia si lex ciuilis pœnam mortis imponeret pro leui crimine, iniusta esset, & nulla quoad illã partem; ergo multò magis erit iniusta lex humana, quæ imponeret reatum pœnæ æternæ apud Deum in materia leui, secundùm rectam æstimationem apud eundem Deum. Vnde meritò dixit Aug. d. lib. 2. de Bapt. c. 6. iniquas esse stateras eorum, qui pro arbitrio suo dicunt, hoc graue, hoc leue est. Ex quibus rationibus constat, hoc esse verum, siue materia leuis sit totalis materia legis, siue partialis: nam est eadem proportio, & ratio. Sicut aliàs diximus, votum de re D leui non obligare sub mortali, siue materia sit totalis, siue partialis. Et in lege naturali idem reperitur: nam lex non mentiendi per se obligat tantùm sub veniali culpa, & eodem modo obligat lex non furandi in materia leui, licèt in priori lege materia leuis & totalis sit; in posteriori autem partialis. Solúmque est differentia, quòd in priori lege obligatio est per se, & ex genere legis: in posteriori autem solùm ex accidenti, & in tali individuo. Idem ergo cum proportione in lege humana obseruandum est.

Contra hanc verò sententiam referri possunt varij 3. auctores, qui frequenter dicunt, ex intentione legislatoris pendere, quid præceptum obliget sub mortali, etsi illa sciatur sufficere, quia ex illa pẽdet legis vis. Ita sentiunt Angel. verb. *lex*, n. 3. Sylu. verb. *præceptum*, q. 3. Armil. verb. *lex*. n. 4. & Caiet. verb. *præcepti transgressio*, qui addit, inueniri quædam præcepta humana obligantia sub mortali. Idem sentit Cord. d. q. 188. p. 2. ratio. 1. 2. & 3. & confirmat, tum quia in religionibus ponuntur præcepta obedientiæ, & sub excommunicatione de rebus minimis, quæ verè obligant, quia potestas superioris timenda est, tum exemplo Dei, qui leue præceptum Adæ imposuit sub obligatione æterni reatus. Citari denique solet Angel. in Moral. lib. cap. 9. & 10. in prin. ex quo solùm video posse induci, quod in d. cap. 10. in princ. conclu. 5. dicit, superiores posse prohibere dilectiones remissas eiusdem obiecti sub maiori obligatione, quàm intensas.

Angel. Sylu. Armil. Caiet. Cordub.

Sed

4. *Resolutio auctoris.*

Sed nihilominus assertio posita verissima est, & communis, sufficienterque demonstrata. Et fortasse dicti auctores contrarium non senserunt: nam Summistæ, cùm dicunt intentionem sufficere, intelligendi sunt de intentione rationabili, & iusta: nã illa erit commensurata materiæ, & ideo si fuerit de obligatione sub mortali, supponet materiam capacem talis obligationis. Et ita videtur intellexisse Couarr. in reg. *peccatum.* 2. p. §. 5. nu. 2. in fine, & in cap. *quamuis pactum.* 2. p. §. 2. n. 7. Sic etiam intelligunt communiter Doctores dictum illud legis 1. ff. de constit. princ. *Quod principi placuit, legis habet vigorem*, vtique de placito rationabili, & iusto. Addo etiam, voluntatem legislatoris declaratam grauiter obligandi secum afferre præsumptionem, & quasi declarationem, quòd materia sit capax talis obligationis, & ideo moraliter, ac regulariter timendam esse, vt dixit Corduba. Denique addo, sæpe materiam, quæ nudè spectata leuis apparet, prout in tali occasione, & in ordine ad talem finem præcipitur, esse grauem, vt mox explicabimus, & dixi latè in tom. 5. de censur. disp. 4. sect. 6. n. 1. & quia sæpe potest latere superioris motiuum, pro illo præsumitur. Nihilominus tamen si veritas obstaret præsumptioni, & clarè constaret, materiam non esse grauem, nec dignam tali obligatione, tunc non induceretur obligatio. Neque ampliùs probat exemplum religionum: nam doctrina data in eis etiam locum habet de necessitate materiæ grauis, quamuis in illis, propter altiorẽ finem perfectionis, frequentiùs possit accidere, vt res in specie leuis in tali statu, & in ordine ad finem ei consentaneum, grauis meritò censeatur.

Couar.

Materia quæ nudè spectata leuis apparet, prout in aliqua occasione, & in ordine ad talem finem præcipitur posse sæpe esse grauem.

5. Ad exemplum autem de præcepto Adæ impositò respondet Corduba suprà, illud præceptum obligasse sub mortali ratione status, etiamsi materia esset leuis. Rationem autem status in hoc ponit, quòd in illo nó poterat peccari venialiter priùs quàm mortaliter. Sed hæc ratio probabilis non est. Aliàs etiam præcepta naturalia de rebus leuibus obligarent sub mortali in illo statu, & ita verbum otiosum, & mendaciũ officiosum, aut iocosum, essent ibi peccata mortalia, quod incredibile est, quia illa peccata sunt venialia, etiamsi plena libertate, & absque passione, vel ignorantia fiant; cur ergo in illo statu essent mortalia? Vel quam circumstantiam adeò grauem adderet ille status? Quamuis enim ex contemptu possint illa peccata fieri mortalia, tamen etiam in illo statu possent fieri sine contẽptu, si tamen fieri possent. Quid enim ibi erat, quod ad contemptum cogeret? Quocirca supponendo primum peccatum in illo statu non potuisse esse veniale, ratio non est reddenda ex eo, quòd omne peccatum in omni materia quantumuis minima ibi esset mortale; sed ex diuina prouidentia, quæ custodiret hominem in leuibus, quandiu grauiter non caderet, ne vel felicem illum statum propter peccatum veniale amitteret, vel in eo deordinationẽ aliquam, vel pœnam sustineret. Aliter verò responderi potest, licèt legislator humanus nó possit obligare sub mortali in materia leui, Deum ipsum posse. Veruntamen cùm diuinum præceptum non possit non esse iustum, fieri nó potest, quin sit materiæ proportionatum, ita si sub mortali obligat, cadat in materiam capacem talis obligationis, ac subinde grauẽ saltem formaliter, & vt ordinatur ad finem à Deo intentum. Aliàs peccatum mortale, & veniale differrẽt tantùm ex volũtate diuina, & nõ ex natura rei, quod falsum est. Dico ergo, præceptum Adæ impositum fuisse de re graui, quia illa abstinentia à cibo vetito imposita fuit in recognitionem obedientiæ Deo debitæ, & quasi in tributum humanæ subiectionis ad Deum, & ad reprimendam hominis elationem, quodammodo subiiciendo illum inferiori creaturæ in

Quare in obedientia Adæ fuit grauis.

A obsequium Dei, sub quibus rationibus præceptum illud grauissimum erat.

6. *Præceptum positum sub mortali, in materia leui obligare sub veniali.*

Sed quæres, an præceptum sub mortali impositũ in re leui, obliget saltem sub veniali. Videtur enim nihil omnino obligare, quia est iniustum. Nihilominus verius videtur obligare quantum materia est capax, ac subinde sub veniali. Duo enim sunt in illo præcepto distinguenda, vnum est talem rem præcipi, aliud est præcipi sub tali obligatione, vel pœna: primum (vt supponimus) non est iniustum, quia ponimus materiam præcepti simpliciter honestam esse, & in suo gradu iustam, & capacem præcepti: secundum autem iniustum est. At verò non obstante iniustitia, & nullitate, quoad secundum, potest præceptum valere quoad primum, quod iustum
B est; tum quia illud est prius natura (vt sic dicam) & ex se separabile à secundo, tum etiam, quia in his, quæ huiusmodi sunt, vtile per inutile non vitiatur. Neque intentio præcipientis intelligitur esse conditionata, ita vt nolit præcipere quod potest, si non potest obligare quantum appetit, sed potiùs absolutè intendit præcipere, & volendo obligare plus quàm potest, cõsequenter etiam vult obligare quantum potest. Et ita censeo tale præceptum esse validum quoad obligationem commensuratam, & proportionatam materiæ eius, quia quoad illam non deest intentio præcipientis, & nihil aliud est, quod ibi desideretur.

Vtile per inutile non vitiatur.

7. *Grauitatem materiæ sufficientem ad grauem obligationem colligendam esse prudenti arbitrio tam in lege ciuili, quã Ecclesiastica.*

Secundò dicendum est, grauitatem materiæ sufficientem ad grauem legis obligationem prudenti arbitrio iudicandam esse, non posse certiorem regulam
C tradi. Hæc assertio in materia de peccatis tractanda est: nam est propria illius loci, eadémque regula pro lege naturali, & diuina solet assignari, vt in materia etiam de Voto, & iuramento dictum est, & dici solet in materia de Furto, & similibus. Quia re vera nõ potest alia specialior cogitari, quæ vel rem declaret, vel certa sit; eadem autem ratio est de materia legis positiuæ, siue ciuilis, siue etiam Ecclesiasticæ: nã quoad hoc eandem rationem participat, vt constat, & apertè supponunt Caiet. & Syluest. locis citatis, & alij statim citandi. Ad ferendum autem hoc prudentiale iudicium duo præcipuè in lege considerandæ sunt, vnum est finis legis præsertim proximus, ratione cuius materia præcepta censetur constitui per legem in
D hac, vel illa specie virtutis; aliud æqualitas, seu proportio medij præcepti in ordine ad talem finem, & ex his duobus prudenti arbitrio spectatis colligenda est materiæ grauitas.

8. *Opus esse vt finis legis pertineat ad virtutem aliquam ex grauioribus, & inuestigatur quænam sint illæ. Anton.*

Itaque in primis necessarium est, vt finis legis pertineat ad virtutem aliquam ex grauioribus. Multique indicant, huiusmodi virtutes tantùm esse illas, quæ respiciunt Dei amorem, & cultum, vel etiam illas, ex quibus pendet moraliter loquendo amicitia inter proximos, vel pax, & commune bonum reipublicæ, vt sunt religio, iustitia & charitas. Ita sentit Anton. 2. p. tit. 4. c. 2. §. 3. vbi solam illam materiam præcepti censet esse grauem, quæ est necessaria ad charitatem, vel iustitiam, vel diuinam reuerentiam. Idem sequi-
E tur Syluest. verb. *præceptum.* qu. 3. Parúmque differt regula Caiet. tom. 1. Opusc. tract. 25. q. 1. dicentis, tũc materiam esse grauem, quando pertinet ac necessaria est ad charitatem Dei, vel proximi.

Syluest.

9. Sed hæc non satis rem explicant. Quia si dicti auctores sentiant, solas illas materias, quarum honestas formaliter, ac proximè pertinet ad has virtutes, esse graues, falsum docent, aliàs tantùm præcepta charitatis Dei, vel proximi, vel religionis, & iustitiæ, vel ad summum tantùm ea, quæ formaliter dirigunt ad Deum, vel proximum, haberent materiam grauem, & possent obligare ad mortale, consequens est falsũ, quia etiam virtutes, quę non sunt ad alterum, habent materiam grauem, vt est ieiunium in materia temperantiæ:

rantiæ: nam iuxta communem sensum Ecclesiæ, A vt est in lege ciuili vendere rem tanti, & non pluris, *sub lege sectus de intrinseco.*
præceptum ieiunij sub mortali obligat, & grauem habet materiam. Idem contingit in materia castitatis, & fortitudinis, vt constat. Si verò illi auctores intelligũt illam materiam esse grauẽ, quæ saltem virtute repugnet charitati. Sic vera est sentẽtia, quia omne peccatũ mortale est contra charitatem, saltem virtute, seu vltimatè; tamen non deseruit ad declarandum, quando materia præcepti est grauis: nam hoc est, quod inquirimus, quando scilicet materia est talis, vt eius transgressio repugnet saltem virtute charitati Dei.

19. Eandémque difficultatem habet quod Caiet. sentit in sum. verb. *præceptum*, dum ait, tunc præceptum obligare sub mortali, quando actus contrarius præ- B cepto tollit dispositionem animi virtuosam, & necessariam ad salutem. Quia destruitur finis, ad quem ordinantur omnes leges. Licèt enim hoc verum sit, tamen rem non declarat: càm enim dispositio virtuosa necessaria ad salutem non sit, nisi charitas, hoc est, quod inquirimus, qualis scilicet materia legis sit necessaria ad hanc dispositionem conseruandam, vel quando actus contrarius illam destruat. Dico ergo, materiam legis positiuæ posse esse grauem in omnibus virtutibus, præsertim principalibus, & cardinalibus, iuxta doctrinam D. Thomæ, & Caiet. 2. 2. quæst. 104. art. 2. ad 1. In vnaquaque autem virtute illam esse grauem, cuius omissio, vel violatio notabilem haber deformitatem, seu turpitudinem in sua C specie, & tunc illa turpitudo virtute repugnat charitati Dei: gradus autem, seu grauitas talis turpitudinis prudenti arbitrio iudicandus est, spectata communi æstimatione hominum, & grauiorum Doctorum, virorúmque prudentium sensu, & opinione.

Materiã legis positiuæ posse esse grauem in omnibus virtutibus præsertim principalibus & cardinalibus. D. Thom. Caiet.

11. Secundo loco dicimus considerandam esse proportionem medij ad finem lege intentum; oportet enim, vt multum conferat ad illum: nam si leuiter illum impediat, aut diminuat, quamuis finis in se grauis sit, læsio eius per tale medium non potest grauis reputari. Sicut finis iustitiæ in se grauis est, & necessarius reipublicæ; si tamen in re minima lædatur, nec multum perturbat rempublicam, nec amicitiam inter homines moraliter dissoluit, & ideo non constituit D materiam grauem, & è conuerso si defectus in aliqua materia grauiter lædit finem intentum à lege, licèt in se aliquid minimum esse videatur, nihilominus in ratione medij est quid graue, & ideo vt est materia talis præcepti, est materia grauis. Et in hoc sensu dixit Caiet. suprà, interdum de re minima dari præceptum obligãs ad mortale; intelligit enim de re minima absolutè spectata, non tamen respectiuè in ordine ad finem legis. Vt v. g. ingredi talem domum absolutè quid lene esse videtur, tamen in ordine ad vitandam occasionem peccati graue quid est. Et in materia iustitiæ, aliqua absolutè spectata leuis est, quæ respectu talis personæ pauperis est grauis, quia multum illa indiget, vel ex carentia eius sequitur illi nocumẽ- E tum graue. Sic ergo ex proportione materiæ ad finem legis coniectari facilè poterit grauitas materiæ, cæteris paribus.

Ad iudicandum quantũ obliget lex circa mediũ, videndum si multum, vel parum prodest finis à lege intento.

12. Dices, finis legis non cadit sub lege; ergo licèt finis non obtineatur, imò impediatur, si materia seruetur, non violatur præceptum, vt suprà de naturalibus ostensum est, & est eadem, vel maior ratio de positiuis; ergo ex maiori, vel minori læsione in ordine ad finem, non potest considerari grauitas materiæ, vel præcepti, vel peccati contra tale præceptum. Respondeo, assumptum esse verum de fine extrinseco legi, & materiæ eius. Nos autem hìc loquimur de fine intrinseco, siue ille includatur in ipsa materia, vt quando propter se, & suam honestatem præcipitur,

Finẽ extrinsecum legi & materiæ eius non cadere

& in Ecclesiastica audire Missam, ieiunare, &c. siue proximè respiciatur per præceptum, vt quando materia solùm præcipitur, vt medium ad talem finem, vt quando prohibetur ingressus in domum propter vitandum scandalum, vel quid simile.

CAPVT XXVI.

An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale, & quæ verba ad hoc sufficiant.

1. SVpposita doctrina capitis præcedentis, clarum est, nulla verba posse sufficere ad hunc effectum, nisi supponatur materia capax; nihilominus tamen verba ipsa, si ex parte sua sufficienter proponant talem obligationem; etiam declarant materiam esse grauem, & illis standum est, vt dixi, si aliud manifestè non constet, & ideo inquirimus, an ex verbis legis possit hoc interdum colligi. Potest autem lex declarare obligationem suam, aut oratiõne aliqua cõplexa, aut verbo simplici præcipiendi; de vtroque modo breuiter dicemus.

2. Circa primum clarum est, posse legislatores humanos explicare in sua lege se velle obligare sub reatu pœnæ æternæ, vt fit interdum in Ecclesiasticis legibus, vt infrà videbimus; in ciuilibus autem hoc non est in vsu, quia non spectat ad temporales principes discernere inter peccatum mortale, & veniale, vnde ad summum solent explicare, se velle obligare quantum possunt, vel interdum etiam declarãt Christiani Principes se velle obligare in conscientia. Hæc tamen, & similia verba generalia sunt, & ex parte sua non declarant obligationem esse grauem absolutè, sed solùm quasi sub conditione, si materia sit capax, ideóque modus, & grauitas obligationis ex qualitate materiæ determinari debet. Solent autem in legibus humanis addi comminationes pœnarum, quæ si spirituales sint, indicare solent modum obligationis legis in conscientia, sed illæ sunt propriæ Ecclesiasticarum legum, de quibus libro sequenti dicemus. Aliq sunt temporales, vel corporales pœnæ, de quibus hìc dicendum est, quia in quibuscunque legibus humanis addi possunt, præsertim verò in ciuilibus.

3. Multi ergo censent, huius pœnæ adiectionem non solùm non esse signum grauis obligationis legis, verùm potiùs esse signum, legem non obligare in foro conscientiæ, sed tantùm in foro externo ad talem pœnam. Ita sentit Nauarr. dicto cap. 23. n. 55. cum aliis. Ego verò cum communi sententia, quam infrà tractabo, suppono, adiectionem pœnę etiam tẽporalis, vel corporalis non esse signum legis purè pœnalis, nisi in ipsamet lege sufficienter explicetur, vel aliunde satis constet, quia non obstante transgressione legis in conscientia, & pœna illi respondẽte apud Deũ iustè legislator humanus adiicit pœnam per homines infligendam. Et ideo si lex absolutè præcipiat, licèt adiiciat pœnam temporalem, nihilominus in conscientia obligat.

Proponitur sententia Nauarri, & refutatur.

4. Hoc ergo supposito dicendũ est, grauitatem pœnæ per se loquendo magnum signum esse grauitatis materiæ, de qua lex fertur, & grauis obligationis eius. Ratio est, quia grauis pœna non imponitur prudenter nisi pro re graui: præsumitur autem legislator prudenter adiicere pœnam; ergo. Vnde rectè docuit Scot. in 4. d. 1. q. 6. prope finem, quoties lex vetus cõminabatur illis verbis, *Peribit anima illa de populo suo*, id est, quoties pœnam mortis imponebat trãsgressoribus alicuius legis materiam illius legis fuisse grauẽ, & de se sufficientem ad peccatum mortale. Cui consonat sententia Augustini lib. 2. de Bapt. cap. 6. Af-

Conclusio.

Scot. Exod. 12.

Augustin.

feramus (inquit) *diuinam ſtateram de Scripturis ſanctis,& in illa quid ſit grauius appendamus.* & infrà, *Tempore illo, quo Dominus priora delicta recentibus pœnarum exemplis cauenda monſtrauit, & idolum fabricatum, atque adoratum eſt, & propheticus liber ita regis contemptoris incenſus, & ſchiſma tentatum: idololatria gladio punita eſt, exuſtio libri, bellica cæde, & peregrina captiuitate, ſchiſma hiatu terræ, ſepultis auctoribus viuis & cæteris cœleſti igne conſumptis. Quis iam dubitauerit hoc eſſe ſceleratius commiſſum, quod eſt grauius vindicatum.* In ſtatera ergo diuina colligit Auguſtinus grauitatem delicti ex grauitate pœnæ, non tantùm vitæ futuræ, ſed etiam præſentis; ergo etiam in ſtatera legis humanæ, quæ debet eſſe quoad fieri poſſit conformis rationi diuinæ, ex grauitate pœnæ rectè colligitur grauitas tranſgreſſionis legis, & conſequenter etiam grauitas materiæ de ſe ſufficientis ad mortalem culpam. Et quamuis non ſemper grauior culpa apud Deum puniatur grauiori pœna huius vitæ, maximè per iudices humanos, nihilominus, quando lex ciuilis imponit grauiorem pœnam, ſignum eſt, materiam talis legis humanæ, & cuſtodiam eius eſſe magis neceſſariam ad finem legis & poteſtatis ciuilis, quàm ſit alia materia aliàs honeſtior, vel excellentior apud Deum, & ita in ordine ad obligationem legis humanę, ſemper illud eſt optimum ſignum materiæ ſatis grauis, & ſufficientis ad culpam mortalem, quando aliàs ex tenore legis conſtat, non eſſe purè pœnalem; & ita docent Summiſtæ verb. *pœna*, & Couar. in reg. *peccatum.* 2. p. §. 5. n. 3. in fine, & Medin. dicta q. 7. de ieiunio, & Armil. verb *præceptum*, n. 6. & verb. *lex.* n. 4. & Caſtro lib. 1. de leg. pœn. cap. 5. docum. 4.

5. *Dubium & ratio dubitãdi.*

Circa ſecundum punctum de verbis ſimplicibus dubitari poteſt, an ſit aliquod ſimplex verbum præcipiendi, ſeu ferendi legem, quo hæc obligatio ſub mortali ſufficienter ſignificetur. Et ratio dubitandi ſumitur ex Clement. *exiui*, de verb. ſignificat. & cap. *exiit*, eod. tit. in 6. vbi ex hoc, quòd lex fertur per verbum, *præcipimus*, vel æquiualens, colligitur obligatio legis ſub mortali. Vnde multi ſentiunt verbum præcipiendi, vel æquiualens ſufficere ad obligationem legis ſub mortali culpa. Ita Soto lib. 1. de iuſtit. quæſt. 6. art. 4. & idem ſentiunt Sylueſt. verb. *præceptum.* quæſt. 2. Armil. num. 7. Alij verò licèt hoc admittant in legibus canonicis propter dicta canonica iura, non tamen ciuilibus, quia in iure ciuili talis declaratio non habetur, nec ex conſuetudine conſtat, ſic eſſe verba illa intelligenda. Ita Medin. dicto cap. 7. de ieiun. Caſtro dicto lib. 1. de lege pœnali, cap. 5. & idem in re ſentit Nauar. dicto cap. 23. num. 50. nam licèt priùs abſolutè dicat, verbum præcipiendi de ſe non ſignificare ſatis præceptum obligans ſub mortali, nihilominus ſubiungit in legibus canonicis habere hanc vim ex vſu, & ex dicta Clement. vbi oppoſitum ſentit de ciuilibus. Alij denique exiſtimant, in nullis legibus, nec ciuilibus, nec Eccleſiaſticis ex verbo præcipiendi poſſe colligi talem obligationem. Ita Caiet. 2. 2. quæſt. 186. artic. 9. circa ad 3. Quin potiùs ibi generaliùs loqui videtur, & negare, verbum, *præcipimus*, ſufficienter indicare legem obligantem quocumque modo: nam aliquæ coniecturæ, quas adducit, ex vſu illius vocis in Euangelio, & in regulam Auguſtini, huc tendere videntur, quatenus inde elici poteſt, ſimplices ordinationes, ac regulas ſæpe ferri per verbum præcipiendi, & vocari præcepta, ſed nihilominus eius mens ſolùm fuit loqui de præcepto obligante ad mortale: poſtea verò quaſi per antonomaſiam hoc ſolum vocat ſimpliciter præceptum, & ita negat, mendacium ſimplex prohiberi præcepto, & ſimilia. Fundamentum ergo illius eſt, quia verbum *præcipio*, æquè ponitur (adde & cum eadem proprietate) in rebus peccati venialis, ac mortalis.

Sotus. Sylueſt. Armil. *Clement. exiui.* *Cap. exiit.* *Medina. Caſtro. Nauar.* *Caiet.*

Mihi tamen dicendum videtur, aliud eſſe inquirere, an lex vi alicuius verbi in ea poſiti abſolutè, & ſimpliciter obliget ſub mortali culpa, ſemper, ac independenter ab omni alia conditione legis; aliud verò eſſe quærere, an ex parte verborum legis ſit aliquod verbum ſimplex, quod hanc obligationem ſufficienter indicet. Loquendo priori modo vera eſt ſententia Caietani, nullum ſcilicet eſſe tale ſimplex verbum, & ſufficienter probatur fundamento eius. Nam ſi aliquod eſſet tale verbum, maximè eſſet verbum, *præcipio*: ſed hoc non, quia etiam res leuis per illud verbum propriiſſimè præcipitur; ergo non obſtante illo grauitas, vel leuitas obligationis pendet ex materia, vt oſtenſum eſt; ergo. Et confirmatur à fortiori: nam etiam verba complexa ad hoc non ſufficiunt, etiamſi dicatur ſub interminatione æternæ pœnæ, &c. niſi ſupponatur capacitas materiæ, vt oſtenſum eſt; ergo multò minùs ſufficiet ſimplex præcipiendi verbum. Quin potiùs in hoc poteſt conſtitui differentia, quia quando verba ſunt complexa, & in illis fit illa exaggeratio, vel alia ſimilis, ex illis ſumitur magna probatio, quòd materia ſit grauis, niſi aliud ſatis clare conſtet: ex ſimplici autem verbo præcipiendi non ſumitur talis prolatio, nec ſufficiens præſumptio, quia de ſe eſt indifferens, & æquè propriè, ac vniuocè (vt ſic rem explicem) cadit in materiam grauem, & leuem, quantum eſt ex vi verbi.

6. *Mens auctoris.*

At verò ſi in altero ſenſu loquamur, dicendum cenſeo ſimplex verbum præcipiendi, quantum eſt ex forma legis, ſufficiens eſſe ad obligationem ſub mortali iudicandam, ſi materia legis ſit capax illius. Et in hoc ſenſu exiſtimo loqui auctores primæ ſententiæ. Et probatur, quia eo ipſo, quòd lex eſt vera lex, & non reſtringitur ad purè pœnalem, vel alio ſimili modo, obligat in conſcientia, & quantum poteſt pro capacitate materiæ; ergo obligat ſub mortali, ſi materia eſt capax, ſed ex vi verbi præcipiendi cõſtituitur præceptum in ratione veræ legis, quantum eſt ex parte formæ ſeu verborum, quia ex vi illius ſatis exprimit Princeps ſuum imperium, & voluntatem obligandi, nec extrahi poteſt ab hac propria ſignificatione, niſi attenta aliqua conſuetudine, & aliquibus circunſtantiis id ſufficienter colligatur; ergo ex vi talis verbi abſolutè propoſiti obligat ſub mortali, ſi materia eſt capax. Conſequentiæ ſunt claræ, & ſecundùm antecedens oſtenſum eſt ſuprà cap. 13. Primum verò antecedens patet, tum quia obligatio eſt effectus quaſi naturalis legis; ergo eo ipſo quòd lex abſolutè conſtituta eſt, obligat quantum poteſt; tum etiam quia lex naturalis dictat, eſſe obediendum ſuperioribus præcipientibus: hæc autem lex naturalis ex ſuo genere obligat ſub mortali, & ideo ſi materia præcepti humani grauis ſit, & humanum præceptum abſolutè feratur, etiam obligatio illius legis naturalis eſt grauis, & ex vi illius etiam præceptum humanum grauiter, & ſub mortali obligabit. Denique quia aliàs non haberent leges ciuiles verba, quibus poſſent grauem obligationem declarare, & regulariter illam non ſatis declararent, quia non declarant expreſsè, ſe præcipere ſub mortali, vel ſub interminatione, &c. nec hoc ad eas pertinet, vt dixi: conſequens autem eſt abſurdum, vt conſtat.

7. *De verbo ſimplici præcipiendi.*

Vnde colligo immeritò ſecundam ſententiam diſtinguere in hoc inter leges ciuiles, & canonicas, quia diſcurſus factus etiam in legibus ciuilibus procedit: nam de illis oſtenſum eſt, verbum præcipiendi abſolutè prolatum eſſe ſufficiens ad conſtituendam formam legis. Item de eiſdem oſtẽſum eſt, obligare in conſcientia quantum ad id, quod abſolutè præcipiunt.

8. *1. Corol.*

cipiunt. Denique de eisdem etiam verum est, quod obligant quatenus naturaliter, & quantum possunt iuxta capacitatem materiæ; ergo in eis verbum præcipiendi absolutè positum de se indicat obligationem sub
2. Corol. mortali, si materia est capax illius. Secundò infero idem dicendum esse de verbis prohibendi, seruata proportione, & de omnibus æquiualentibus iuxta doctrinam supra datam de forma legis humanæ, seu ciuilis, quæ hic applicanda est. Nam primò & præcipuè spectandum est, quæ verba constituant legem in esse legis: nam illamet constituunt illam in ratione præcepti habentis vim obligandi in conscientia, & consequenter ex parte verborum talis legis, si absoluta sint, & non limitentur, obligabit talis lex quantum potest iuxta materiæ capacitatem, & consequê-
3. Corol. ter etiam sub mortali, si materia sit capax. Tertiò in- B fertur, quomodo intelligenda sint dicta iura in Clem. *exiuit*, & *cæterùm*, cùm dicunt verba præceptiua in regula sancti Francisci indicare obligationem sub mortali; intelligunt enim hoc quatenus est ex se, seu supposita materiæ capacitate, quam ibi Pontifices supponere visi sunt. Et ita regula, qua ibi vtuntur Pontifices, generalis est ad alias leges, non tantùm canonicas, sed etiam ciuiles: non enim vtuntur illa regula propter specialem rationem, quæ in regula sancti Francisci inueniatur, nec propter aliquam, quæ reperiatur in legibus Ecclesiasticis, sed propter proprietatem verborum præcipiendi. Neque enim illa decreta constitutiua sunt noui iuris, sed declaratiua talis regulæ ex iure antiquo, naturali potiùs, quã positiuo canonico. Nunquam enim Pontifices addiderunt C specialem vim verbis illis pro legibus canonicis, sed ex primæua, & propria significatione talium verborum, & ex communi vsu illam supponunt.

CAPVT XXVII.

Vtrùm obligatio legis humanæ, quoad grauitatem eius, ex intentione legislatoris pendeat.

1. SVpponimus intentionem obligandi esse de ratione legis, vt supra ostensum est; inquirimus autem, an grauitas obligationis, quoad mortale, aut veniale etiam pendeat ex legislatoris intentione. Deinde vt intelligatur punctum quæstionis, supponimus variis D modis posse legislatorem se habere in ferenda lege, primò vt simpliciter intendat legem ferre circa talem materiam, & non amplius. Secundò, vt definitè velit ferre legem, & per illam in conscientia obligare, non determinando quantitatem obligationis. Tertiò, vt velit ferre legem merè pœnalem, & non obligantem in conscientia. Quartò, vt velit definitè obligare sub peccato mortali, & non tantùm sub veniali, & è contrario vt velit tantùm sub veniali, & nullo modo sub mortali, & de hoc vltimo membro tantum est aliqua controuersia, cætera enim clara sunt ex dictis. Nam in primo modo sine dubio lex obligat in conscientia, quia vera lex natura sua habet hunc E effectum, si non excludatur; vnde eo ipso, quod intentio fertur ad veram legem, & hic effectus non excluditur, est sufficienter intentus, & efficitur per legem. Neque est semper necessaria formalis intentio obligandi in conscientia, vel sub mortali; imò verò hoc vix venit in mentem legislatoris ciuilis, & maximè in infidelibus, de quibus est eadem ratio. Item idem est in voto, & promissione, quia si fiant, statim obligant in conscientia, licèt promittens nihil de conscientia cogitauerit; idem ergo est in lege, neque est vlla ratio, cur expressior intentio necessaria sit.

2. Et idem cum proportione est dicendum in secun-

A do modo intentionis: nam ibi etiam est implicitè intenta grauitas obligationis, & non impeditur, vel aliter excluditur efficacia illius intentionis; ergo satis est. Et ideo supra notauimus quòd si materia sit capax, & lex feratur absoluto verbo præcipiendi, & cum simili confusa intentione, obligatio est ad mortale, argumento Clement. *exiuit*, quod etiam tradit Soto *Clement. exiuit. Soto.* lib. 1. de iustit. q. 6. art. 4. versùs finem, quia si legislator vult obligare, & non determinat modum, ex materia determinatur, quia in re non potest fieri sine aliqua determinatione, & hæc non potest alimnde sumi; tunc ergo talis intentio sufficit, quia materiæ accomodatur, ac per illam determinatur.

Præterea idem dicendum est cum proportione in 3. tertio modo, quando intentio legislatoris expressè est de ferenda lege purè pœnali: nam (vt suprà dixi) illa intentio mutationem facit in materia legis, quæ mutatio est in potestate legislatoris: nam potest hãc vel illam materiam, aut determinatè, aut disiunctim, aut absolutè, aut sub conditione præcipere, licèt non possit à tota materia omnem obligationem in conscientia excludere, si veram legem ferre vult. Quando ergo dicitur intendere non obligare in conscientia, sed ad puram pœnam, hoc intelligitur respectu actus immediatè præcepti, vel prohibiti: tamen eo ipso talis actus non est adæquata materia illius legis, sed vel hoc disiunctum, aut facere tale opus, aut sustinere, vel exequi talem pœnam, vel (& in idem redit) est lex conditionata soluendi talem pœnam, si hoc fiat, & tunc à toto disiuncto non excluditur obligatio in conscientia. Imò eo C ipso quòd legislator vult veram legem ferre, & non vult determinare obligationem in conscientia ad talem actum, vult obligare in conscientia ad disiunctum, de quo adæquatè fert legem, & tunc grauitas obligationis sic impositæ, & modus eius ex materia determinanda est, iuxta proximè dicta de quacumque alia lege indefinitè lata cum sola intentione ferendi legem. In quarto etiam modo res erit clara, si intentio legislatoris sit conformis conditioni materiæ, id est, si materia sit grauis, & ipse velit grauiter, & sub mortali obligare, vel si materia sit parui momenti, & ipse velit tantùm sub veniali obligare: tunc enim nihil est, quod impedit effectum, vt constat. Item si indefinitè velit legislator obligare, determinatur obligatio ex materia, & ipse censetur velle obligare iuxta materiæ conditionem; ergo à fortiori, quando intentio est determinata, & conformis capacitati materiæ, habebit effectum. Difficultas ergo superest, quando est difformitas inter intentionem, & materiam, quæ difformitas potest esse duplex, vna per excessum quia intendit obligare sub mortali in materia leui, & de hac iam dictum est, non posse habere effectum adæquatum intentioni, quia excedit potestatem agentis, & tunc intentio operatur, quod potest, non quod vult. Alia ergo disproportio est per defectum, quia legislator intendit obligare sub veniali tantùm in materia graui. Et de hoc tantùm puncto dicendum superest, an possit legislator in materia capaci obligationis sub mortali, temperare obligationem per intentionem suam, qua vult tantùm obligare sub veniali.

In quo puncto sunt opiniones contrariæ. Prima 4. negat, esse hoc in potestate legislatoris, sed necessariò obligare sub mortali ferendo legem in tali materia. Ita tenet Vasquez 1. 2. disput. 158. cap. 4. num. 37. & sequentibus. & tribuit Driedoni dicto lib. 3. de libert. Christian. cap. 3. ad 5. ex quo refert hæc verba, *Præcipientis intentio non facit præceptum habere maiorem, vel minorem obligandi efficaciam, sed necessitas, dignitas, vel vtilitas eorum, quæ præcipiuntur.* Sed in originali,

Sententia asserens non esse in potestate legislatoris in materia graui non obligare grauiter. Vasquez. Dried.

ginali,quo vtor,est dictio exclusiua,quæ potest sensũ mutare;sic enim ait,*Sola præcipiẽtis intentio nõ facit*, &c. *Sed & necessitas*,&c.Vnde sensus esse potest,non pendere quantitatem obligationis legis ex sola intentione legislatoris,sed etiam ex aliis principiis & ita non fauet dictæ sententiæ ,sed solùm confirmat ea , quæ suprà dicta sunt. Nihilominus si sensus sit , quod sola intentio præcipientis non sufficit , vt præceptum habeat minorem obligandi efficaciam , quàm materia postulet:sic fauebit dictæ sententiæ. Eandem sententiam expressè tenet Salmeron, tomo 4.Euangel. p. 3. tract. 12. §. differt autem.

Salmeron.

5. Prima ratio huius sententiæ est , quia licèt ferre, vel non ferre legem pendeat ex voluntate pręcipientis , tamen supposito præcepto vis ipsa obligandi ex iure naturæ nascitur , quia ius naturæ dictat parendum esse superioribus præcipientibus, sed ius naturæ in materia graui grauiter obligat ; ergo non potest illa obligatio minui per intentionem præcipientis.Secundò, quia superior non potest rem leuem ita præcipere, vt sub mortali obliget,etiamsi velit ; ergo nec rem grauem sub veniali.Probatur consequentia,quia sicut est stulta voluntas legislatoris in priori casu , ita in posteriori:tam stultũ enim est velle,vt transgressio præcepti de re magni momenti leuis sit,sicut quòd de re leni transgressio sit grauis, sed in vno casu non habet effectum illa voluntas , quia stulta est ; ergo nec in altero. Tertiò , differentia venialis , & mortalis peccati ex natura rerum oritur, non ex voluntate alicuius legislatoris ; ergo non pendet ex voluntate legislatoris , quòd transgressio legis sit venialis , si materia ipsa ad mortalem sufficit.Quartò,obligatio prȩcepti non est essentia præcepti , sed effectus eius ; ergo posita lege necessariò habet effectum obligationis proportionatum materiæ , neque in eo pendet à voluntate superioris.Antecedens patet , quia præceptum consistit in intimatione voluntatis superioris, quæ est distincta ab obligatione, & prior illa.Consequentia verò probatur , quia stante eadem materia præcepti cum eisdem circumstantiis , & eodem fine rei præceptæ non potest præceptum non esse idem ; ergo non potest non inducere eadem obligationem, quia non liberè,sed naturaliter illam inducit.

6. Secunda sententia est , posse legislatorem,si velit, in materia graui, & capaci obligationis sub mortali, ferre legem quæ tantùm sub veniali obliget , solùm quia non intendit,nec vult ampliùs obligare , atque ita obligationem legis positiuæ esse sub mortali,pendere ab intentione legislatoris , vt à causa necessaria, licèt sola non sufficiat. Hanc sententiam docet expressè,& latè Castro dicto lib.1.cap.5.docum.4.Eandem tenet, vel potiùs supponit Nauarr.in Manuali c. 23. num. 48. 49. & sequentibus. Idem sentit Medin. tract.de ieiun.q.7.§. *superest* , & in eodem sensu videtur loqui Caiet. in sum. verb. *præcepti transgressio*. Ac denique hîc videtur esse communis sensus Doctorum in hac materia:omnes enim cùm de hac obligatione tractant,primùm omnium requirunt intentionem legislatoris : nam sine illa esse non potest , licèt sola illa non sufficiat , quod etiam intendit Driedo loco citato. Et hæc sententia mihi videtur vera, quam sequentibus assertionibus declarabo.

Castro. Nauar. Medina. Caiet.

7. Dico primò: Quãtumuis materia legis grauis sit,si legislator sufficienter declaret , se nolle obligare sub mortali , talis lex non obligat sub mortali. Probatur primò, quia hæc obligatio est effectus moralis ab homine faciendus, qui non potest fieri sine cõsensu voluntatis humanæ,sed ibi non adest consensus voluntatis superioris,quia ipse potiùs vult non obligare ad mortale, vt supponitur ; ergo non inducitur talis obligatio. Probatur consequentia,quia ibi non interuenit alia voluntas humana,quę possit illam obligationem inducere, & voluntas superioris,licèt possit,non vult, & non operatur quod non vult , quia actus agentium non transcendunt intentionem eorum, vt sumitur ex l. *si quis nec causam*,& l. *non omnis*,ff. si cert. petat. Dicitur fortè, voluntatem ferendi legem sufficere: nam illa posita ius naturale cogit , vt obligatio legis grauis sit. Sed contrà: nam illa voluntas ferendi legem non est absoluta, sed limitata , & quasi sub hac conditione imponendi obligationem sub mortali; ergo vt ex illa voluntate lex imponatur oportet, vt conditio impleatur ; tum quia impossibile est voluntatem conditionatam habere effectum non impleta conditione, cùm nihil ponat in esse, tum etiam quia aliàs illa voluntas inuolueret repugnantiam in obiecto , & consequenter esset de re impossibili , & eo ipso non posset habere effectum. Vnde argumentor secundò, quia vel est possibile,in tali materia dari legem humanam, & non obligantem sub mortali, vel est impossibilis talis lex: si est possibilis , in eo casu fiet,quia hæc est voluntas ferentis illam; si verò est impossibilis , eo ipso ex vi talis modi ferendi legem, talisque voluntatis nulla lex valida constituetur ; ergo talis lex non obligabit ad mortale, quod nunc intendimus. Probatur hæc vltima consequentia, quia legislator talem legem vult facere , & non aliam ; si ergo illa est impossibilis , vult legem impossibilem, & consequenter nihil facit. Confirmatur à simili: nam si vellet ferre legem circa materiam grauem, aut leuem,& quod nullo modo obligaret,nec ad culpam mortalem , neque ad venialem , neque ad pœnam, profectò non ferret legem , sed consilium , aut simplicem ordinationem, & censeretur errare in nomine legis : quia si ille non ignorat naturam legis, non potest simul velle contraria , & si ignorat naturam legis, eo ipso non facit legem , quia habet repugnantem,contra quam non potest prævalere voluntas ex ignorantia procedens:ergo idem cum proportione erit in præsenti.

8. *Ponderantur rationes oppositæ sententiæ,& respondetur illis.*

Harum autem rationum efficacia ostendetur meliùs discurrendo per rationes in contrarium factas. Circa primam enim considerandum est , quòd licet obligatio legis humanæ radicaliter oriatur ex lege naturali; nihilominus immediatè est à voluntate humana legislatoris ; vnde tunc obligat lex naturæ ad parendum superiori præcipienti, quando supponitur homo sufficienter , & validè præcipere. At in præsenti superior aut non validè præcipit , quia vult repugnantia, & incomposibilia , vel non præcipit sufficienter,ad obligandum ad mortale,quia non præcipit nisi media suæ voluntate,& ipse non vult tali modo præcipere , quia non vult tali modo obligare.Vnde conuertitur argumẽtum, quia obligatio legis humanæ radicatur in illo principio naturali , obediendum esse superioribus , sed hîc superior non vult obligare ad mortale ; ergo nec ius naturale obligat ad mortale,quia in præsenti non operatur, nisi mediãte voluntate superioris , & quasi dando illi efficaciam; non dat autem efficaciam contra ipsam , sed vt ipsa impleatur in his, quæ vult.

9. Ad secundum negatur consequentia: est enim longè diuersa ratio inter voluntatem præcipiendi rem leuem sub mortali , vel grauem sub veniali. Quia prior voluntas est ad imponendam obligationem,& ideo cùm obligatio sit iniusta , & excedens potestatem humanam non habet efficaciam : posterior autem voluntas ad minuendam , vel potiùs non imponendam talem obligationem , scilicet sub mortali (quoad hanc enim partem nũc illam consideramus) ad hoc autẽ non est necesse,vt aliquid efficiat,sed satis est vt nõ efficiat;nõ efficit autẽ eo ipso,quod non vult,vnde si nõ vult obligare ad mortale,planè nõ obligat. Neque refert,quòd talis voluntas stulta sit(hoc enim

7. *Mors auctorum.*

enim permisso, & non concesso, vt infrà dicam) non est eodem modo stulta, quo prior: nam prior est stulta, & iniusta; posterior autem non est iniusta, esto sit imprudens; prior enim est ad imponendum grauamen vltra potestatem, posterior solùm ad non imponendum totum grauamen, quod posset, in quo non facit superior iniuriam subdito, esto aliàs malè gubernet. Vnde hîc etiam retorquetur argumentum: nam vt voluntas non imponendi onus de facto illud non imponat, satis est, quòd de facto habeatur, éstque impertinens, quòd prudenter, aut stultè habeatur. Vt si Rex ferat legem sine causa iusta, nihil facit; si verò auferat legem iustam sine causa iusta, factum tenet, licèt malè faciat, quia plus ad ponendum, quã ad non imponendum, vel non conseruandum onus requiritur. Sic ergo in præsenti.

10. Ad tertium de differentia venialis, & mortalis peccati, dato antecedente in bono sensu, negatur consequentia. Nam in his, quæ non sunt per se mala, sed tantùm quia prohibita, licèt ratio peccati mortalis, aut venialis, non pendeat immediatè ex voluntate hominis, necessariò pendent remotè, in quantum à voluntate hominis pendet ponere, vel non ponere præceptum prohibens, & ponere tale, vel tale præceptum. Non est ergo satis, quòd materia sit grauis, quando tota illa de se, & non prohibita, esset indifferens: oportet ergo, vt prohibeatur simpliciter, & adæquatè (vt sic dicam) secundùm totam capacitatem suam, & posita tali prohibitione, iam non pendebit ex voluntate hominis, quod peccatum sit mortale, vel veniale, sed ex natura obiecti sic propositi id sequitur, & ita in superioribus diximus occidere, quãdo materia est capax obligationis sub mortali, & legislator non limitat modum præcipiendi, sed simpliciter vult præcipere. At verò in nostro casu non supponitur prohibitio sufficiens, vt materia illa sit mala, quia prohibita, in gradu peccati mortalis, quia non sic prohibetur; ergo ex hypothesi talis præcepti impossibile est, actum illi contrarium esse peccatum mortale. Nam vel est tale per se, & hoc non, vt supponitur, vel est tale, quia prohibitum, & hoc etiam non, quia non est ita simpliciter prohibitum.

11. Ad quartum respondeo, obligationem quasi passiuam, quæ in subdito moraliter consideratur, non esse essentiam legis, sed effectum, quamuis si consideretur vt effectus causæ efficientis, sed formalis, possit non immeritò intrinsecus, & essentialis reputari. Omissa tamen obligatione passiua; de actiua obligatione, quæ potiùs est quasi actiuitas obligationis passiuæ, dico, hanc esse de essentia legis, & inseparabilem ab illa, quia lex essentialiter est vinculum obligationis inductiuum. Neque contra hoc obstat, quòd lex sit prior obligatione passiua, & quòd consistat in intimatione voluntatis legislatoris: nam potiùs hinc sequitur, talem esse legem, qualis est voluntas, quæ per illam intimatur, quia illa voluntas est quasi anima eius, & ab illa quasi formaliter habet vim obligandi; sed in nostro casu illa lex non intimat voluntatem obligandi sub mortali; ergo nec ipsa potest sub mortali obligare: nam intimatio vt sic, tantùm est in genere signi, quod solùm habet efficaciam ratione signati. Vnde ad primam consequentiam, quòd posita lege ex ea naturaliter nascitur obligatio proportionata materiæ, respondeo distinguendo consequens: nam posita lege adæquata materiæ, verum est: in nostro autem casu non ponitur lex adæquata materiæ, vt supponimus. Vnde posita huiusmodi lege inadæquata materiæ falsum est illud consequens. Quapropter si consequens illud vniuersè intelligatur de quacunque lege, negatur consequentia, quia vel inuoluit repugnantiam, vel supponit probandum, nimirum quòd lex necessariò sit adæquata, etiam contra voluntatem ferentis illam. Hoc enim hactenus, probatum non est, neque etiam est ostensum, quòd circa eandem materiam, cum eisdem circumstantiis, non possint esse diuersæ leges magis, vel minùs prohibentes iuxta intentionem præcipientis. Et quamuis id gratis daretur, adhuc non probaretur inde in eo casu ferri legem obligantem sub mortali, sed potiùs nullam legem ferri, quia legislator nec vult ferre quam potest, nec potest quam vult.

Vnde ad maiorem rei explicationem dico secundò: 12. Quamuis in eo casu lex non possit obligare ad mortale, vt ostensum est; nihilominus non est omnino nulla, potéstque obligare ad veniale iuxta voluntatem legislatoris, quæ non semper irrationabilis est. *2. Conclusio.*

Hanc assertionem intendunt auctores citati, probatúrque prior pars ex vsu religionum, in quibus plures sunt cõstitutiones cadentes in materias de se sufficientes ad obligandum sub mortali, si rigorosa præcepta de illis imponerentur, vt sunt v. g. constitutio audiendi Missam quotidie, vel ieiunandi tali die, &c. Et nihilominus quia in ipsismet declaratur non esse intentionem religionis obligare ad mortale, non ita obligant, sub quacunque forma verborum ferantur. Et nihil repugnat obligare ad veniale, si hoc etiam in ipsis constitutionibus declaretur, sicut potest; nulla enim afferri potest repugnantia supposita priori negatione. Et fortasse in aliquibus religionibus ita obligat, vt sentit D. Thomas 2. 2. q. 186. articul. 9. ad 1. Addo, quòd vbi neutro modo obligant, vtrumque exprimitur in ipsis constitutionibus, vt de sua religione retulit D. Thomas citato loco, & in nostræ Societatis constitutionibus idem habetur. In hoc autem ipso modo declarationis satis significatur, potuisse tales cõstitutiones in illis eisdem legibus obligare sub veniali, & non sub mortali: ideo enim vtrũque exprimitur, ne solo mortali excluso, censeantur obligare sub veniali. Atque hinc sumitur argumentum aliud ex lege purè pœnali, quo vtuntur Nauarr. & alij: nam lex ex intentione legislatoris potest non obligare ad culpam, sed tantùm ad pœnam, etiam in materia de se graui, & sufficiente ad obligationem sub mortali, vt ex eisdem constitutionibus Prædicatorum constat, & in sequentibus generaliter disputabitur; ergo per eãdem intentionem legislatoris fieri poterit, vt lex obliget sub veniali, etiamsi materia capax esset maioris obligationis. Respondeti potest, legem pœnalem tandem resolui in aliquam obligationem conscientiæ. Sed contrà; nam esto hoc verum sit, potest resolui in solam obligationem sub veniali, vt si pœna esset leuis, quam omittere non esset mortale: tunc enim quasi mediatè res grauis præcipitur sub culpa veniali incurrenda, nisi talis pœna impleatur; ergo etiam immediatè, & simpliciter posset sic præcipi. *D. Thomas.* *Nauar.*

A priori verò probari hoc potest primò, quia talis lex non est iniusta, neque illicita ex parte materiæ: nam præcipit rem honestam, neque excedit potestatem ferentis legem, sed potiùs est quasi inadæquatus actus eius; cur ergo erit nulla? Vnde parum refert, quòd sit indiscreta, quia imprudentia in lege ferenda, non facit illam nullam, nisi reddat illam turpem, inhonestam, aut iniustam vltra potestatem ferentis illam. Nec etiam est, cur talis lex reputetur impossibilis, quia si materia est capax obligationis maioris, cur non erit minoris? quando quidem vtraque est quasi extrinsecus aduenies illi per liberam voluntatem imperantis, sicut in censuris v. g. Licèt pro contumacia in furto graui possit rationabiliter imponi excommunicatio maior; nihilominus si feratur excommunicatio cum intentione non inferendi maiorem, non inferetur maior, inferetur autem minor, si Prælatus eam intendat, etiamsi fortè negligen- 13: *Materia capax obligationis maioris est etiam minoris.*

ter, & imprudenter faciat, non ferendo maiorem; ita ergo in proposito præceptum quasi recipit maius, & minus ex parte voluntatis legislatoris volentis grauiter, aut leuiter obligare. Quæ dici etiam possunt
D.Thom. præceptum simpliciter, & secundùm quid, sicut D. Thomas dixit, peccatum veniale non esse contra præceptum simpliciter, sed secundum quid, & in-
Caiet. nuit sæpe Caietan. 2.2. quæst. 104. art. 2. quæst. 186. artic. 9. tom. 1. Opusc. tract. 25. quæstion. 1. Sic ergo, licèt materia sit capax præcepti simpliciter, potest legislator pro sua libertate velle imponere præceptum secundùm quid, & non simpliciter, & sicut illa voluntas efficax est quoad obiectum negatiuum, sicut est ostensum, ita etiam quoad affirmatiuum, quia nulla est repugnantia, nec rationes prioris sententiæ illam ostendunt, vt ex dictis patet. Et confirmatur: B nam per se videtur satis credibile, quòd sicut Ecclesia præcipit ieiunium, vel Missam sub mortali, potuit etiam precipere sub solo veniali, si expedire iudicaret. Quia ieiunare, & audire Missam de se est opus honestum, & graue, & nihilominus non est sub necessitate salutis ante præceptum, sed voluntas Prælati imponit necessitatem; ergo potest non omnem necessitatem imponere, cuius opus est capax, sed minorem, ita vt nõ simpliciter ad salutem, sed ad cauendã omnem culpam, etiam leuem sit necessarium, siue ponendo solum præceptum obedientiæ in eo gradu, siue intra latitudinem religionis, vel temperantiæ, faciendo talem determinationem, siue circumstantiam temporis sub leui obligatione imponendo, vtendo illo medio ad finem talis virtutis, non vt graui, ac necessario, sed vt leui dispositione ad grauiora præcepta, iuxta doctrinam D. Thomæ, dicta quæstion. 108. artic. 7. & 9.

14. Addidi tandem, talem voluntatem, talémque præcipiendi modum, non semper esse irrationabilem, aut habere malitiam aliquam. Id enim etiam persuadet consuetudo religionum, & ratio, quia in tali modo præcipiendi, nulla intrinseca indecentia ostendi potest, nec transgressio alicuius obligationis, quia superior non tenetur præcipere semper quantum potest, neque etiam tenetur abstinere à præcipiendo leuiori modo, quando non vult toto rigore præcipere. Vbi enim est talis prohibitio, aut in quo fundari potest? Alioqui verò potest habere finem, & causam rationabilem ad non præcipiendum cum rigore, D neque omittendum omnino præceptum, quia imponere aliquam moderatam obligationem, sine periculo grauis lapsus, potest esse vtile ad spiritualem directionem subditi. Nihil ergo obstat, quin modus hic præcipiendi, etiam in materia graui possit esse validus, & prudens. Confirmatur, quia eadem materia grauis prudenter potest esse aliquando sub consilio, vel simplici ordinatione ad nihil obligantis, aliquando sub lege tantùm pœnali, aliquando sub graui præcepto obligante quantum potest sub mortali; cur ergo esse etiam non poterit sub leui obligatione, quæ timoratam conscientiam pungat, & in discrimen grauis lapsus non adducat? Neque contra hoc video E rationem vrgentem. Solet autem fieri argumentum, & comparatio sumpta ex obligatione voti, & iuramenti. Sed de his in libris de Religione, tract. 6. dictum est.

CAPVT XXVIII.

Vtrùm lex humana, & ciuilis obliget sub mortali, vt ex contemptu non violetur, etiam in minimis.

1. QVamuis hæc quæstio tractari possit, non solùm de lege humana, sed etiam de naturali, nihilominus, quia præcepta humana faciliùs contemni possunt, & ita modus peccandi ex contemptu frequentiùs in eis committi potest, ideo de illis solet hæc quæstio specialiter tractari. Et præsertim sumpta occasione ex opinione asserente, transgressionem legis humanæ per se leue esse, factam verò ex contemptu esse mortalem: nam huius opinionis auctores supponunt apertè, contemptum esse talem circumstantiam transgressione legis, vt de veniali faciat mortalem. In quo alij auctores eis non contradicunt, etiamsi in priori parte dissentiant, dicentes, contemptum non esse necessarium, vt transgressio præcepti humani sit peccatum mortale, si materia sit grauis.

2. *Sententia affirmatiua vtque communis.* Itaque omnes in hoc conueniunt, quòd transgressio legis humanæ ex contemptu facta est peccatum mortale, etiam in materia minima; imò idem sentiunt de transgressione regulę aliàs non obligantis ad aliquam culpam, vel etiam de consiliorum contemptu. Ita docet D. Thom. 2. 2. quæst. 186. artic. 9. *D.Thomas.* ad 3. Bonauent. in Pharet. diui.amo. lib. 2. cap. 44. *Bonau.* Gerson Alphab. 34. liter. M. & tertia parte, tract. de *Gerson.* vita spiritual. lection. 5. Adrian. quodlib. 6. artic. 2. *Adrian.* Panormitanus in capit. *nam concupiscentiam*, de *Panormit.* constitut. numer. 5. & in capit. *relatum*, ne clerici vel monach. numer. 6. Felin. in cap. *cùm quidam*, de iure- *Felin.* iur. num. 7. Archid. in cap. 1. d. 27. quæst. 1. & in cap. *quicunque*, 18. dist. & Domin. in cap. *nullus*, 55. dist. Nauarr. in sum. capit. 23. num. 41. & 42. Dried. lib. 2. *Nauar.* de libertat. Christian. cap. 1. Couar. in cap. *alma mater*, *Dried.* 1. p. §. 7. numer. 6. & in regula, *peccatum*, 2. part. §. *Couar.* 5. num. 3. in fine, Caiet. & Castro locis infrà citandis, *Caiet.* & plura congerit Henric. tract. de Syno. post 3. patt. *Castro.* art. 1. conclus. 16. num. 257. Fuitque aperta sententia *Henr.* D. Bernard. lib. 1. de præcep. & dispens. cap. 11. 12. & *D.Bern.* sequentib. vbi de leuioribus præceptis in primis ait, *Non contemni sine crimine.* Deinde subdit, *Porrò contemptus in omni specie mandatorum pari pondere grauis, & communiter damnabilis est.* Et iterum dicit de contemptu, *Conuertit in crimen grauis rebellionis culpam leuis transgressionis.*

3. *Rationes dubitandi circa prædictam communem sententiam.* Sed licèt hæc doctrina vera, & communis sit, nihilominus difficultate non caret, quia ex ea sequitur, contemptum ipsum semper esse peccatum mortale, quod non videtur admittendum. Sequela patet, quia propter quod vnumquodq; tale, & illud magis; si ergo transgressio præcepti leuis, seu in materia leui sit semper mortalis ratione contemptus, multo magis ipse contemptus erit semper mortale crimen. Minor autem, seu falsitas consequentis probatur, quia contemptus non est maius peccatum, quàm inobedientia, vel sacrilegium, & similia: sed hæc non sunt semper peccata mortalia; ergo nec contemptus. Declaratur præterea exemplis: nam siquis proximo dicat leue conuicium ex contemptu eius, non ideo statim peccat mortaliter, quia tota illa actio cum illa formalitate contemptus non transcendit rationem iniuriæ, quæ in illa materia leuis est. Item siquis nolit obedire Prælato in re minima, solùm vt ostendat, se parui pendere illum, non videtur peccare mortaliter, quia tota illa potest esse leuis iniuria: item siquis mẽdacium proferat ex contemptu quodam, quia pro nihilo reputat illam deordinationem, non ideo videtur peccare mortaliter, quia in illo contemptu non apparet tam grauis deordinatio.

4. *Quid sit trãsgredi ex cõtemptu.* Ad soluendam hanc difficultatem, & intelligendum sensum, & rationem communis sententiæ, primum generatim explicandũ est quid sit transgredi legẽ ex contemptu, deinde quid, & quotuplex sit contemptus, ac denique quando ad peccatum mortale sufficiat. Circa primum quidam dixerunt, peccare ex contemptu esse peccare ex certa scientia, & sine

& sine passione, vel causa, cui opinioni videtur fauere Caietan. in summa verb. *contemptus*, condistinguens peccatum ex contemptu contra peccatum ex ignorantia, & ex passione. Vnde videtur sentire esse peccatum, quod vocatur ex malitia: nam hoc communiter contra illa duo membra distinguitur, & dicitur esse ex certa scientia. Fauet etiam Glossa in cap. *Metropolitanum*, 2. quæst. 7. quatenus ait, non parere ex contemptu idem esse, quod non parere sine causa. D. Thomas etiam in 2. dist. 24. q. 3. art. 5. argum. 2. cum solutione videtur supponere, peccare ex contemptu, esse peccare ex deliberatione perfecta. Indicat etiam Bernard. suprà dicens, aliud esse non obedire, aliud velle non obedire, & hoc posterius dicit esse contemnere, & significat, semper esse peccatum mortale: vocat enim, *blasphemiam & repugnantiam non ferendam.*

5. *Transgredi legem ex contemptu non esse peccare ex certa scientia, & sine passione vel causa.*

Sed hæc explicatio contemptus non potest præsenti instituto accommodari, & in eo sensu falsa esset, & contra omnes auctores citatos, & referendos. Quamuis enim (vt statim dicam) contemptus in latiori quadam significatione interdum ita sumatur, ratione in præsenti non potest in eo sensu accipi, quia etiam peccatum veniale potest fieri ex certa scientia, & perfecta deliberatione, neque inde fit mortale, etiam si passio non intercedat, sed meta libertas. Nam entia passionis non dat per se nouam speciem malitiæ, vt per se notum est, nec potest infinitè augere malitiam ex suo genere, vel ex aliis circumstantiis leuem; imò ipsa per se non auget, sed solùm non minuit culpam, & quamuis maior libertas, quæ inde relinquitur, augere possit peccatum; non tamen adeò, vt faciat esse mortale, quod aliàs tale non esset, cùm plena libertas possit etiam in leui peccato reperiri. Ergo ratione huius circumstantiæ non potest esse peccatum mortale, quod ex proprio obiecto, & materia tale non esset. Et idem argumentum fieri potest de circumstantia scientiæ perfectæ; solùm enim ex se excludit ignorantiam, & ideo ex se nõ auget speciem malitiæ; quantitatem verò peccati auget, solùm quatenus auget libertatem: hoc autem augmentum nunquam excedit capacitatem materiæ, & obiecti per se loquendo; ergo nunquam ex illo capite præcisè sumpto peccatum fit mortale, quod alias esset de se veniale.

6. Quod etiam inductione patet in mendacio leui, vel paruo furto; quantuncumque enim scientia & voluntate fiant, si in eorum obiectis, & materia sistatur, non addendo circumstantiam mutantem speciem, nũquam erunt peccata mortalia; ergo hic modus peccandi nõ est peccare ex contemptu proprio, & rigoroso, de quo tractamus. Et hoc potiùs docuit D. Thom. loco proximè citato, quatenus concedit, peccatum veniale ex genere non fieri mortale, licèt fiat ex perfecta deliberatione, neque id satis esse ad contemptum, & ideo quæst. 15. de verit. artic. 5. ad 2. dixit per peccatum veniale non contemni Deum, etiamsi ex perfecta scientia fiat. De sensu autem Bernardi infrà dicetur. Ad Glossam autem respõdet Nauar. in capit. *non inferenda*, num. 15. Quando peccatur contra legem sine causa, præsumi contemptum, non tamen esse, etiamsi ex causa iniqua peccetur, vt ex voluptate, vt sumitur ex Glossa in cap. *cùm illorum*, de sententia excommunicat. verb. *in contemptu*.

7. *Transgredi legem ex consuetudine non esse illam cõtemnere.*

Secundò dixerunt alij, transgredi legem ex consuetudine esse illam contemnere, ac subinde peccatum ex consuetudine esse peccatum ex contemptu. Vnde inferunt, transgressionem legis de se venialem fieri mortalem ex consuetudine. Hæc autem opinio dupliciter intelligi potest. Primò, vt adæquata causa contemptus sit consuetudo. Et hoc à nemine asseritur, & est planè falsum, quia contemptus potest aliũ de oriri, quàm ex consuetudine, nimirum ex superbia, vel indignatione, aut alio simili vitio. Item quia cõtemptus est simplex actus, vt statim explicabimus, & ita potest concipi per aliquem primum actum ante consuetudinem, vt superbia, & alia similia vitia. Secundò intelligi potest, quòd licèt consuetudo non sit necessaria ad contemptum, nihilominus illa sit vnus modus peccandi ex contemptu, & hoc modo indicat hanc sententiam Glossa in cap. *vnum orarium*, §. *nunc autem*, verb. *criminale*, dist. 25. & Ang. verb. *inobedientia*, vbi hanc vocat contemptum interpretatiuum cum Richard. quodlib. 1. q. 19. & citatur pro hac sententia Collectar. in cap. 1. de const. Fauet etiam Panormit. in cap. *nam concupiscentiam*, de constitut. in fine, dum ait, nullum esse veniale peccatum, quod consuetudine non fiat mortale: nam hoc verum esse non potest, nisi ratione contemptus. Denique Bernard. dicto libro de præcep. & dispens. cap. 14. dicit, quædam esse venialia peccata, excepto, cùm per contemptum vertuntur in vsum, & consuetudinem.

Glossa. *Collectar.* *Panorm.* *D. Bern.*

8. Sed hæc sententia falsa est, vt meritò docuit D. Thom. & cum eo Caietan, 2. 2. quæst. 186. artic. 9. ad 3. & sequitur Angel. verb. *contemptus*, & bene Nauar. in cap. *tres sunt*, de pœni. distinct 1. num. 13. & Archid. in cap. *quicunque*, 81. distinctione, & ratio est, quia consuetudo non est contemptus; ergo peccare ex consuetudine, non est peccare ex contemptu, formaliter, ac per se loquendo. Quod ideo addo, quia consuetudo potest disponere ad contemptum, & illum paulatim generare, vt D. Thomas suprà dixit, ex illo Prouerb. 18. *Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Propter quod solent Iuristæ dicere, vt notat Nauarr. suprà, ex consuetudine indici præsumptionem contemptus, licèt ipsa contemptus non sit. Probatur ergo antecedens, quia contemptus per se consistit in vno actu; consuetudo autem solùm dicit, vel multiplicationem talium actuum, vel habitum inde genitum; constat autem habitum non esse contemptum, nec etiam multitudinem actuum: nam illi actus per se loquendo sunt similes, vnde sicut primus non est contemptus legis, licèt sit transgressio legis, ita nec secundus, nec tertius, nec designari potest, in quo actu incipiat contemptus ex vi consuetudinis. Præterea peccatum ex consuetudine ad summum augetur quoad pronitatem, vel facilitatem, aut affectum peccandi; non verò quoad malitiam diuersæ rationis, vel specici; contemptus autem addit malitiam specie distinctam, vt ostendemus; ergo consuetudo per se non sufficit ad contemptum.

8. *D. Thom.* *Caiet.* *Nauar.* *Angel.* *Archid.* *Prou. 18.*

9. Vnde infertur, falsũ omnino esse quod Panormitan. ait, nullum esse peccatum veniale, quod per consuetudine non fiat mortale. Aliàs omnis consuetudo peccandi venialiter, constitueret homines in statu peccati mortalis, & ita consuetudo mentiendi leuiter, vel loquendi otiosè, & similes, constituerent homines in morali periculo peccandi mortaliter, quia peccatum illud ratione cõsuetudinis esset peccatum mortale. Et cùm designari non possit numerus actuum, in quo tale peccatum incipiat esse mortale ratione frequentiæ, seu consuetudinis, sequitur peccari mortaliter ex vi talis consuetudinis, & periculi perueniendi ad numerum actuum, in quo peccatur mortaliter. Consequens autem est absurdissimum, & contra sensum totius Ecclesiæ, & omnium piorum, & cõtra omnes Doctores, qui etiam in materia de Iuramento, dicunt consuetudinem iurandi verum leuiter, & sine causa non constituere hominem in statu peccati mortalis, & idem dicunt de ludo superfluo, non tamen pernicioso, & aliis similibus. Ratio verò à priori est, quia consuetudo peccandi venialiter per se solum auget extensiuè numerum

rum peccatorum venialium, & voluntarium in posterioribus peccatis; ex neutro autem argumento potest colligi peccatum mortale, quia multa peccata venialia non faciunt vnum mortale, vt ex prima secundæ, suppono, nec maior voluntas sufficit ad peccatum mortale, si materia, obiectum, & aliæ circunstantiæ peccati eadem sunt, vt in præsenti supponimus. Consuetudo ergo non transfert actum de veniali in mortale. Et ita inde etiam concluditur peccare ex consuetudine, non esse peccare ex contemptu. Neque Bernard. id dixit, sed potiùs dixit, contemptum solere esse causam consuetudinis, & tunc verum est, actum de se venialem posse fieri mortalem non ratione solius consuetudinis, sed ratione cõemptus à quo procedit.

10. *Obiectiuncula cum respõsione.*

Dices; consuetudo furandi, etiamsi singula furta leuia sint, constituit peccatum mortale, vt omnes fatentur. Idémque est si contra legem positiuam taxantem pretium aliquis frequenter delinquat leuiter, aliquid paruum vltra iustum pretium accipiendo. Item consuetudo communicandi ciuiliter cum excommunicato est peccatum mortale, licèt singuli actus communicandi per se sumpti, sint peccata venialia; ergo idem erit in omnibus. Respondeo, si in his, & similibus casibus tandem committitur peccatum mortale, non est ratione contemptus, vt constat ex dictis, & ratione, quia possunt singuli actus ex eodem motiuo, seu affectu, aut passione fieri, vt experientia constare potest in paruis furtis: multiplicantur enim ex eadem cupiditate sine contemptu, sed potiùs ex quadam vi passionis, & interdum cum quadam imperfecta displicentia, & simplici affectu, seu velleitate seruandi legem. Item si per illam consuetudinem peruenitur ad peccatum mortale, non est præcisè, ac formaliter ratione consuetudinis, alioqui in omni consuetudine idem esset, quod planè falsum est, vt ostendi.

11. In primo ergo casu de furtis leuibus ideo est, quia materia præcedentium furtorum retinetur semper contra eandem legem, & semper augetur per sequentia furta, & ita tandem peruenitur ad aliquod, in quo licèt materia præsens sola sit leuis, coniuncta præcedentibus constituit vnam materiam grauem, & ita est illud peccatum mortale, quantum est ex parte materiæ. Vnde etiam oportet, vt ex parte peccantis voluntas feratur aliquo modo in illam materiam vt grauem, & congregatam ex multis leuibus, & tunc peccabit mortaliter ratione materiæ grauis. Quando autem materiæ leues non ita copulantur, multiplicatio venialium non efficit vnum peccatum mortale, vt latè declarauimus in lib. 5. de voto, capite quinto, vbi de consuetudine committendi leues transgressiones voti loquuti sumus, diximúsque eandem esse rationem de lege. Neque refert, quòd tunc videatur finis legis, ac voti frustrari magis, ac magis, ac subinde grauiter lædi per plures illos actus; ex illo enim augmento non cõsurgit vnum peccatum mortale, sed multitudo venialium, vt multis exemplis, & rationibus ibi ostensum est. De alio verò exemplo de communicatione ciuili cum excommunicato, dixi in 5. tom. de censur. disp. 15. sect. 2. n. 11. ibi esse specialem rationem, quia communicatio humana, licèt successu temporis, & per varios actus fiat; tamen per excõmunicationem prohibetur per modum vnius actus, seu materiæ grauis, & ideo si quis ita frequenter actus leues, vt animo, & voluntate expressa, vel virtuali in perseuerantem communicationem feratur, violat legem in materia graui, & illi actus leues non spectantur tunc vt distincti, sed vt partes vnius materiæ grauis per illos intentæ, & vt sic censentur grauiter prohibiti, & per legem ex suo genere obligantem sub mortali. Et ita nunquam ratione solius consuetudinis veniale peccatum efficitur mortale.

12. *Resolutio aliorum.*

Dicendum ergo est, tunc committi contra legem humanam ex contemptu, quando ipsa transgressio exterior legis oritur ex imperio contemptus interioris, ita vt illa exterior transgressio ex vi talis imperij fiat quidam contemptus exterior. Ita Caietanus *Caiet.* in sum. verb. *contemptus*, & 2. 2. loco proximè citato, vbi D. Thom. idem indicat, & attigit Bernard. *D. Thom.* in dicto c. 14. dicens, *Tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur.* Ratio verò generalis est, quia actus exterior accipit malitiam formalem, & præsertim extrinsecam, & accidentalem ab actu interiori; sed transgressio legis in re minima, neque in actu exteriori, neque in voluntate, quæ illum respicit vt obiectum, habet de se malitiam mortalem; ergo si ex contemptu illam recipit, ideo est, quia imperatur ab aliquo interiori actu habente malitiam mortalem, qui actus contemptus appellatur, & ideo transgressio illa dicitur esse ex contemptu.

13. *Quinam sit actus interior qui dicitur contemptus.*

Sed tunc restat inquirendum quod secundo loco propositum est, quisnam sit hic actus interior, qui contemptus appellatur, & cur tam graue malum reputetur, vt reddat mortale peccatum, quod leue erat, vel etiam quod de se nullum erat. Circa hoc D. Bernard. suprà cap. 12. indicat, hunc contemptum esse actum superbiæ, dicens, *Contemptus tumor superbiæ est.* Sumi etiam potest ex diuo Thoma citato loco 2. 2. quæstion. 186. art. 9. ad 3. dum ait, *Contemnere esse nolle subiici legi.* Et peccare ex contemptu esse peccare ex voluntare non se subiiciendi alteri. Docet autẽ idem D. Thom. 2. 2. quæst. 161. art. 2. ad 3. officium humilitatis præcipuum esse subiici Deo, quod repetit art. 3. & q. 162. art. 5. & in 6. inde colligit superbiæ grauitatem; ergo si contemptus est voluntas non se subiiciẽdi formaliter, id est, solùm propter fugiendam subiectionem, est planè actus superbiæ. Et hanc interpretationem sequuntur ferè Canonistæ in principio citati, & Adrian. ac Gerson dicta lect. 5. de vita spir. Angel. Syluest. & alij Summistæ verb. *contemptus.* At *Angel. Sylues.* verò Caiet. 2. 2. q. 104. art. 2. & q. 105. art. 5. ad 2. hanc D. Thomæ sententiam videtur interpretari de formali inobedientia, quæ consistit in voluntate non seruandi legem, propter non obediendum, & hanc voluntatem significat esse contemptum. Quod & aliqui moderni sequuntur, & fauet D. Thom. dicta quæst. 105. art. 1. ad 1. Ex hoc verò sequi videtur, contemptum non posse versari circa consilia, quod est contra omnes, & planè falsum. Probatur autem sequela, quia obedientia tantùm est circa præcepta, ergo etiam inobedientia. *D. Thom.*

14. Potest ergo esse alius dicendi modus, contemptum esse iniustitiam quandam, quia contemptus est, *æstimatio minùs iusto*, vt definit Altisiodor. lib. 2. sum. tract. 20. c. 2. q. 1. Diminuere autem æstimationem alterius, contra iustitiam est. Vnde de contemptu proximi ita sentit Caiet. in sum. verb. *contemptus.* videtur autem esse eadem ratio de contemptu legis, vel legislatoris. Et ita Nauarr. suprà, & in sum. cap. 23. nu. 42. ait, peccare ex contemptu esse, moueri ad peccandum, eo quòd legem, vel legislatorem aliquis parui faciat: hoc autẽ ad iniustitiam pertinere videtur. Ex his ergo incertum maner quodnam vitium sit contemptus, quia superbia, formalis inobedientia, & iniustitia vitia sunt specie distincta. Quòd si contemptus in omnibus illis speciebus esse potest, & ideo vox æquiuoca est, vt Altisiodor. suprà sentit, ambiguum manet quomodo sumenda sit, cùm dicitur esse peccatum mortale, transgredi legem ex contemptu. *Nauar.* *Altisiod.*

15. Ad hoc ergo explicandum aduerto, contemptum partim esse posse in intellectu, partim in affectu interno, partim in opere externo, sub opere omissionẽ includendo, quod ferè notauit Altisiodor. suprà.

Primus

Primus ergo contemptus dici potest intellectualis,& consistit in iudicio, quo res aliqua, vel persona in minori æstimatione habetur, quam par sit, ac dignitati eius debeatur. Quamuis enim minus æstimare vnam rem, quàm aliam, soleat generaliter vocari contemptus illius; si tamen æstimatio sit prudens, non erit contemptus vitiosus, de quo solo tractamus; tunc ergo est inordinatus contemptus, quando respectu ipsiusmet rei, aut personæ, considerata eius qualitate, & dignitate, inordinata est talis æstimatio. Nam si vna res sit vilior alia, illam contemnere præ alia non est vitium, sed virtus, vt cótemnere diuitias, vel honores, propter virtutem. In affectu autem contemptus est, aut velle habere hanc vilem æstimationem de alio, aut certè velle illam verbo, aut opere ostendere, & in aliis generare: in opere autem contemptus erit quidquid exterius fit intentione despiciendi alium, vt ab aliis parui æstimetur, vel vt operans ostendat, se pro nihilo illum æstimare. Quæ omnia non aliter probantur, quàm ex ipsius vocis proprietate, & communi sensu, & conceptione, ac interpretatione Doctorum, præsertim Altisiodoren. & Caietani suprà.

16. Vlteriùs autem aduerto, contemptum posse referri vel ad personam, id est, ad Deum, aut proximum, vel ad res alias, vt diuitias, & honores, actiones, &c. Si sumatur hoc posteriori modo non videtur habere certam speciem vitij. Imò, vt dixi, si debitam proportionem seruet ad rem, quæ contemnitur, potest esse actus laudabilis modo explicato: si verò sit vltra proportionem debitam tali materiæ, vel obiecto, pertinebit ad vitium contrarium illi virtuti, quæ inclinat ad seruandum medium, & moderandum affectum circa talem materiam. Vt v. g. nimius contemptus honoris, vel famæ potest esse vitiosus, & contra illud, *Curam habe de bono nomine*: habebit ergo ille contemptus malitiam contrariam magnanimitati; vel humilitati, quæ constituunt medium in affectu honoris. Sic etiam contemnere plus iusto diuitias necessarias vitæ humanæ esse poterit contra liberalitatem, & in prodigalitatem declinare, & sic de aliis. Hic autem modus contemptus non est propriè qui ad rem præsentem spectat, vt statim dicam. Contemptus autem personæ videtur mihi formaliter, & propriè pertinere ad iniustitiam cum proportione sumptam. Quod ideo addo, quia contemptus Dei, erit formaliter contra religionem: nam illa est iustitia ad Deum, qualis in nobis esse potest: si verò sit contemptus parentis, erit contra pietatem, si Prælati, contra obsetuantiam, & reuerentiam illi debitam; si contra alios proximos, contra communem iustitiam, & hoc vltimum docuit Caietan. suprà; ex illo autem sequuntur cætera cum proportione. Et ratio est, quia per talem contemptum agitur contra ius alterius, & quantum est ex parte contemnentis, infertur illi iniuria, vel etiam nocumentum. Quia vnusquisque habet ius, vt in æstimatione debita habeatur, vt conuenienter ad illam tractetur: nam hoc ad honorem, vel cultum vnicuique debitum necessarium est, & inter homines habere potest magnam vtilitatem, ideóque huiusmodi contemptus non parua iniuria reputatur, ac subinde peccatum mortale est ex genere suo.

17. *Contemptus duplex: materialis, quando non intenditur directè postpositio alterius: formalis verò quando intenditur. D. Thom.*

Est tamen animaduertendum tertiò, huiusmodi contemptum dupliciter committi posse, scilicet, materialiter, vel formaliter; cùm enim de facto aliquid fit, quo aliqua persona aliis postponitur, licèt hoc directè non intendatur, materialiter contemnitur; si verò id etiam intendatur, tunc est cótemptus formalis. Priori modo committitur contemptus contra Deum per omnia peccata mortalia, vt notauit D. Thom. in 4. dist. 9. ar. 3. quæstiunc. 3. & eodem modo transgressio humani præcepti voluntaria, etiamsi ex A passione fiat, solet interdum vocari contemptus, vt loquitur Gregor. in cap. *honoratus*. 74. dist. Et fortasse hoc sensu dixit August. 14. de Ciuitate, ca. vlt. Amorem sui vsque ad contemptum Dei ædificare ciuitatem Babylonis, sic etiam lib. de natur. & grat. cap. 29. refert idem Aug. ex quadam obiectione Pelagianorum, sententiam dicentem, *Omne peccatum esse contemptum Dei*, quam ipse non reprobat, sed declarat, non omne peccatum esse formalem, seu propriam superbiam, aut contemptum superbiæ. Atque in eodem sensu videtur dixisse Isidor. lib. 2. de differentiis spirit. cap. vlt. *Vnum genus superbiæ esse eorum, qui per transgressionem culpæ, contemptui habent diuina præcepta.* Idemque habet latiùs lib. 2. sentent. cap. 38. Denique hoc modo B transgressores præceptorum diuinorum dicuntur contemptores in sacra Scriptura Leuit. 26. & sæpe aliàs. Sic etiam contra proximum peccatur hoc modo per omnia peccata, quæ diminuunt æstimationem eius; etiamsi id non intendatur, vt per detractionem, quamcumque inhonorationem, &c.

Gregor. Cap. honoratus. August.

Omnia peccata mort. esse Dei contemptum; materialem, non formalem.

Formaliter autem committitur hoc vitium quando ex directa intentione ad hoc aliquid fit, vt alter despiciatur, aut despici credatur, seu ostendatur: nam intentio est, quæ dat præcipuam formalitatem actibus moralibus. Quapropter quando hoc vitium tribuitur superbiæ, intelligitur causaliter, quia loquendo moraliter, ac regulariter, contemptus, præsertim formalis, ex superbia nascitur, & ita numeratur ab Isidoro inter filias superbiæ, vt refert Altisiodor. & C sumitur ex lib. de conflict. vitiorum, & virtut. cap. de superbia. At verò è conuerso dicitur aliquando contemptus formalis inobedientia, quia hæc nascitur ex contemptu, & est quasi medium, quo subditus iniquus vtitur ad contemnendum Prælatum suum: directè enim vult non obedire, vt per hoc ostendat, nihili se æstimare Prælatum. Atque hoc modo accipiendum videtur, quod Bernard. suprà dixit, *Nolle obedire esse intolerabilem blasphemiam*; id enim maximè habet locum in inobedientia formali. Quia tamen nemo intendẽs ad malum operatur, & in inobedientia, vt sic, nulla apparet ratio boni per se appetibilis, semper illa formalis inobedientia nascitur, aut ex superbia, & appetitu excellentiæ, aut ex indignatione, D & abiecta æstimatione Prælati, quam subditus habet, & ratione illius præceptum eius contemnit, & propterea illi non vult parere. Atque ita satis explicatum est, quotuplex sit contemptus, & quomodo ex illo legis transgressio nascatur.

18. *Intentio dat præcipuam formalitatem actibus humanis.*

Isidor. Altisiod.

Bern.

Superest tamen explicandum, quod tertio loco proposuimus, an transgressio legis humanæ ex contemptu semper, & in quacumque materia minima sit peccatum mortale. Et ratio dubitandi est, quam in principio posuimus. Propter quã Caiet. in sum. verb. *contemptus*, in fine, apertè concedit, dari contemptum præcepti, & transgressionem præcepti ex contemptu, quæ sit tantùm veniale peccatum ex leuitate materiæ, & ex leui modo contemnendi, vt sic dicam, quia scilicet, non contemnit simpliciter præceptum, sed E hoc præceptum in re minima. Et ideo distinguit contemptum, etiam proprium, & formalem in contemptum simpliciter, & secundùm quid, & priorem dicit esse peccatum mortale; posteriorem autem esse tantùm veniale peccatum. Eandémque sententiam sequitur Barth. de Medin. 1. 2. q. 88. art. 4. in fine.

19. *Contemptus formalis duplex simpliciter, & secundũ quid. primus iuxta Caietan. mortal. 2. venialis.*

Huic autem sententiæ obstat, quia videtur repugnare communi sententiæ, quam suprà retulimus. Nam omnes auctores ibi citati indistinctè damnant peccati mortalis inobedientiam præcepti ex contemptu, etiam in minimis, & Bernard. expressè dixit, contemptum *in omni specie peccatorum pari pondere grauem esse*: & loquitur de minimis præceptis, vt suprà explicuimus. Responderi tamen potest ex mente Caietani,

20.

Bernardum,

Bernardum, & alios auctores intelligendos esse de contemptu simpliciter, non secundùm quid. Et ita si contemptus sit simpliciter talis, id est, contemptus obedientiæ, vel præcepti, vel superioris absolutè, sic transgressionem semper, & in quocunque mandato, etiam minimo esse peccatum mortale, & ita procedere dictum Bernardi, & aliorum sine vlla limitatione, vel exceptione. Si verò contemptus sit secundùm quid, tunc illum esse posse tantùm veniale peccatum, & consequenter etiam transgressionem legis mandati ex intentione, seu imperio illius. Sed hoc non videtur satisfacere, tum quia nec Bernardus, nec alij auctores cognoscunt medium inter hæc duo, scilicet, transgredi ex contemptu, vel sine illo; quomodo dixit Glossa in cap. *quis autem*, distinct. 10. *Aliud est contemnere, aliud non parere*, & primum absolutè damnatur peccati mortalis; ergo indistinctè id accipiendum est; tum etiam quia eodem modo dicere possumus, transgredi legem humanam, per se, & secluso contemptu esse semper peccatum mortale, quia dicemus intelligendum esse de transgressione simpliciter. nam transgressio in leui materia, seu secundùm quid, imò præceptum in leui materia, non est præceptum simpliciter, sed secundùm quid: sic enim D. Thom. dixit, peccatum veniale non esse contra præceptum, vtique simpliciter. Nullum ergo erit discrimen inter nudam transgressionem præcepti, & transgressionem ex contemptu, quod est contra communem doctrinam.

Reiicitur dicta distinctio Caietan.

Glossa.

21. *Castri sententia, & distinctio.*

Mihi ergo vtendum videtur distinctione insinuata à Castro dicto cap. 5. in fine, licèt alio modo: ille enim distinguit contemptum legis, & legislatoris: quia verò in præcepto duo sunt, scilicet, res præcepta, & præceptum ipsum; ego potiùs distinguo inter contemptum personæ, seu legislatoris, & contemptũ operis, seu rei præceptæ. Neque oportet addere tertium membrum de contemptu præcepti, seu legis, quia lex solùm contemni potest, vel per respectum ad legislatorem, cuius potestas contemnitur, & sic ad contemptum legislatoris reducitur; vel potest lex contemni, quia res præcepta parui æstimatur, & sic reducitur ad contemptum operis.

22. *Trãsgredi legẽ ex contẽptu rei præceptæ nõ semper est peccatum mort. sed tãtum ex grauitate materiæ, vel errore in doctrina.*

Dico ergo primò: Transgredi legem ex contemptu rei præceptæ non semper, & in indiuiduo est peccatum mortale, & in hoc potest habere verum opinio Caietani; & ratio eius, quia res contempta potest esse minima, vel pertinens ad infimam aliquam virtutem, & quia tunc per se nec fit, nec intenditur iniuria legislatoris. Duplici ergo ex capite potest esse hoc peccatum mortale. Primò, si inuoluat, vel supponat errorem in doctrina. Sic peccant grauissimè, qui contemnunt consilia, quia existimant illa esse inutilia, aut infima bona. Sic etiam peccaret grauiter, qui contemneret transgressionem ex se leuem, quia existimaret, peccatum veniale non esse dignum pœna apud Deum, vel quippiam simile. Secundò potest hoc esse mortale ex materiæ grauitate, sicut in aliis vitiis contingit.

23. *Trãsgredi legem ex contemptu legislatoris Dei sẽper est pecc. mortale, vtpote quod indicat odiũ Dei odium.*

Dico secundò; Transgredi legem ex contemptu Dei legislatoris semper est peccatum mortale, etiam in indiuiduo, & sine vlla distinctione. Et hoc saltem modo indistincte procedit communis sententia, & ita expressè Bernard. cap. 12. (quem alij sequuntur) distinguit mandatum a mandante, & grauitatem cõstituit in contemptu mandantis. Et quidem respectu Dei videtur res manifesta: agimus enim de contemptu formali, vt dixi; est autem magna irreuerentia directè intendere contemptum Dei, seu quocunque signo ostendere indignam de Deo æstimationem. Vnde licèt talis transgressio in se quid minimum videatur; imò licèt per se non sit culpa, sed consilij omissio; nihilominus in ratione signi imperati ab interno cõtemptu, habet grauem inordinationem. Sicut omittere cõsilium, quod scimus per se magis placere Deo, ex obiecto non est peccatum; tamen si quis illud omitteret ex hac formali intentione deliberata, ne faciat hoc beneplacitum Deo, planè esset graue peccatum, quia indicat quoddam Dei odium, quod ex leuitate materiæ nunquam potest esse veniale peccatum. Et similiter contemnere præceptum minimum, vel consilium, solùm quia à Deo datum est; & ex illo contemptu illud omittere, grauissima inordinatio affectus est, etiamsi materia consilij, vel præcepti minima sit. Et quamuis ille affectus, vel contemptus restringatur ad tale præceptum minimum, semper retinet grauem inordinationem. Sicut dicere leue mendacium ea formali intentione offendendi Deum etiam leuiter, est profectò peccatum mortale, quia illa mentis intentio est grauis irreuerentia, & continet debberatum Dei odium. Quomodo intelligi potest illud, quod ex August. refert Gratian. in cap. *vnum ex istis*, §. *nunc autem*, dist. 25. *Nullum peccatum est adeò veniale, quod non fiat criminale, dum placet*, vtique ex contemptu Dei.

24. *Transgredi legem humanam ex contemptu formali legislatoris, videtur semper & in indiuiduo peccatum mortale, vtpote qui tunc contemnitur vt vicẽ gerens Dei.*

Dico tertiò: transgredi legem humanam ex contemptu formali humani legislatoris, etiam videtur esse semper, & in indiuiduo peccatum mortale. Hoc non videtur æquè certum, quia legislator humanus non est persona tam excellens, & quia aliquod odium eius potest esse veniale. Distinguere ergo possumus superiorem, vel formaliter quatenus Prælatus, vel superior est, vel quatenus quidam homo. Transgredi ergo illius legem ex contemptu eiusdem quatenus Prælatus est, semper censeo, esse peccatum mortale. Et ita procedit conclusio posita. Ratio autem est, quia illud est contemnere potestatem eius, & quia tunc contemnitur quatenus repræsentat Deum, & vices eius gerit, & ideo talis contemptus redundat in contemptũ Dei, iuxta verbum Christi Domini Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Cui consonat illud Bernardi loco citato, *Siue Deus, siue homo mandatum quodcunque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum.* Si verò contemptus solùm sit ipsius personæ, quatenus homo quidam est, & habere potest aliquem defectum, sic non repugnat esse veniale peccatum ex leuitate materiæ, & hoc etiam voluit Caiet. Probaturque sufficienter exemplis eius. Et in idem redit alia distinctio, quam ibidem indicat, dicens, aliud esse nolle subdi, seu formaliter nolle obedire, aliud nolle consolari superiorem, & hoc posterius dicit esse posse solùm veniale peccatum, etiamsi ob eam formalem causam voluntas superioris non impleatur, quia non contemnitur eius potestas, sed circa personam eius quædam amaritudo animi ostenditur. Cauendum est autem, ne talis amaritudo erga personam, redundet in contemptum potestatis etiam circa minima, quia tũc iam erit contemptus formalis Prælati, & peccatum mortale, iuxta priorem partem, & quia hoc valde contingens, ac periculosum est, ideo talis modus resistendi præcepto superioris ex indignatione aliqua, vel interiori despectu personæ illius, diligentissimè cauendus est.

Luc 10.

D Bern.

Contemptum legislatoris quatenus homo quidam est non repugnat esse venialem ex leuitate materiæ.

25. *Malitiam ex contemptu distingues specie ab ea, quæ est ab obiecto, vel ab ea, quæ habetur sine cõtemptu.*

Ex dictis sequitur, malitiam mortalem quam habet transgressio leuis præcepti ex contemptu, esse distinctæ speciei ab illa, quam habet talis transgressio ex obiecto suo, vel facta sine contemptu, vt si egrediar è cubiculo contra mandatum Prælati, habebit illa actio simpliciter facta venialem malitiam, vel otiositatis, vel inobedientiæ; si tamen fiat ex contemptu, habebit mortalem malitiam irreuerentiæ contra Deum, vel Prælatum. Probatur, quia illa circumstantia est alterius speciei, & contra aliam virtutem. Item contemptus ipse est peccatum specie distinctum ab otiositate, vel inobedientia, vt ostensum est,

est, & illam tantùm participat actio illa quatenus à contemptu imperatur, vt etiam ostensum est. Denique illa malitia grauis ex contemptu additur actioni, etiamsi ex obiecto mala non esset, vt patet in omissione consilij; ergo signum est addere malitiam specie distinctam. Et ideo ex hoc principio rectè suprà collegimus, peccatum ex certa scientia, seu ex malitia sine ignorantia, vel passione non esse peccatum ex contemptu, quia ille modus peccandi non addit malitiam diuersæ rationis, seu speciei, & ita non potest augere malitiam circa materiam leuem vsque ad grauitatem mortalem, stante eadem materia leui, & non addito alio fine, vnde talis grauitas sumi possit. Idémque intulimus de peccato commisso ex consuetudine, si per se, ac præcisè in consuetudine sistatur, vt satis explicatum est.

CAPVT XXIX.

Vtrùm lex humana obliget ad modum virtutis, & consequenter quo actu impleatur.

1. QVæstionem hanc suprà libro secundo tractaui de lege naturali, vbi notaui solùm habere locum, propriè loquendo in præceptis affirmatiuis, quia negatiua non dantur de actibus, sed de negatione actus, & ideo per se non requirunt actum, sed omissionem, vt impleantur: in omissione autem, vt sic, non inuenitur modus virtutis, licèt in positiua voluntate abstinendi ab actu praua esse possit; per se autem necessaria non est ad implendum præceptum negatiuum, vt à fortiori patebit ex dicendis. Præterea in eodem loco distinxi in actu morali tres modos, seu conditiones necessarias ad modum virtutis, vna est operari ex cognitione, ac scientia; alia operari voluntariè, tertia operari intentione honesta, & cum omnibus circumstãtiis necessariis ad bonitatem moralem actus, & omisi quartum de modo delectabiliter operandi, quia constat, non cadere sub præceptum, vt ibi generaliter ostendi. Omitto etiam hîc modum operandi ex dilectione Dei super omnia, de quo ibi etiam dixi, quia multò certius est, etiam hunc modum non cadere sub legem humanam. Imò etiam de prima, & secunda conditione nihil ferè hîc addendum occurrit: habent enim eandem rationem in lege positiua, quam in lege naturali, quia leges humanæ etiam dantur de actibus humanis, qui à voluntate, & ratione procedere debent, & ideo nisi fiãt voluntariè, & consequenter ex scientia, non videntur sufficere, vt per eos lex humana impleatur, in quo Doctores omnes conuenire videntur.

Tres conditiones necessariæ ad modũ virtutis operari scienter, voluntariè & cum fine, & circumstãtijs debitis.

2. Solùm video obiici posse, hinc sequi, eum, qui toto die ieiunij dormit, non implere præceptum, ac subinde si excommunicatio sit lata contra non seruantes illud præceptum, incurri à sic dormiente. Idémque argumentum fieri potest de illo, qui dormiens recitat integrè Psalmum, vel horam, & de hoc certus sit à circumstantibus: nam sequitur, illum non impleuisse præceptum, & incurrere censuram, si lata sit, nisi iterum recitet. Tertiò potest fieri idem argumentum de illo, qui nesciens esse diem festum Missam audit; nam sequitur non impleuisse præceptum, sed teneri ad iterum audiendam, & similiter incurrere censuram latam, nisi iterum audiat. Quartò potest obiici de illo, qui coactus detinetur audiens Missam, & interiùs non vult audire si posset, sed potiùs absolutè cupit non audire, & habet propositum non audiendi, nisi cogeretur, vel duceretur timore seruili.

Obiectiuncula.

3. Hæc ferè argumenta proponit Medin. q. 100. art. 9. & in priori docet, qui per solam vim, & coactionem ieiunat, quia violenter priuatur cibo, cùm ipse non abstineat voluntariè, non implere præceptum, & ideo censuram incurrere, si imposita sit. Idemque eadem ratione diceret de dormiente, quando cum ea voluntate iuit dormitum. Sed quod ad censuram attinet, hoc probabile non est, quia præceptum ieiunij negatiuum est, vt suppono, & ideo licèt morali modo non impleatur, quando voluntas deest, tamen quoad effectum externum, vel substantiam impletur, vel saltem non violatur, & hoc satis est, vt non incurratur excommunicatio, quia ibi non est transgressio exterior præcepti, quæ ad incurrendam excommunicationem necessaria est. Nec sufficit voluntatis conatus contra præceptum, si effectus non sequatur, etiamsi sit materialiter (vt sic dicam) vt ex materia de Censuris, constat. Et idem est in alio exẽplo, quod ibi Medina adducit de soluente decimas, aut debitum coactè, & habens propositum non soluendi, si posset, etiamsi habeat præceptum soluendi sub censura ipso iure lata. Nam licèt illa re vera non excusset grauem culpam coram Deo, & moraliter non impleat præceptum, sed potiùs peccet interiùs contra illud; nihilominus exteriùs non transgreditur, & liberatur à debito, & materia præcepti in posterum sublata est, & consequenter non incurrit censuram, quia cum effectu non omisit exteriùs, quod lex præcipiebat, quod satis est ad non incurrendam censurã quacumque ratione, & modo id acciderit. Secùs verò est in exemplo recitandi posito in secunda obiectione: nam qui dormiens profert verba precationum, non orat; præceptum autem est de orando, & ideo in tali casu præceptum non impleretur, & incurreretur excommunicatio, non recitando iterum in vigilia, si lata esset contra non orantes, quia ille verè non orauit.

4. Et ita ad secundam obiectionem concedo sequelam, neque in consequenti est aliquod inconueniens. Ad tertiam verò dico, non esse simile, quia is, qui audit Missam, licèt ignoret esse diem festum, verè audit Missam, quia attentè audit; imò etiam liberè, & spontaneè audit. Et ita ille actus sufficit ad implendum præceptum, vel saltem ad non transgrediendum illud exteriùs, vnde à fortiori etiam sufficit ad vitandam censuram. An verò ille postea, sciens esse diem festum tempore habili, teneatur aliã Missam audire, vel saltem habere animum satisfaciẽdi præcepto per priorem auditionem, tractaui latè in tom. 2. de relig. lib. 4. de orat. cap. 26. Denique idem cum proportione dicendum est ad quartam obiectionem, in eo casu excusari materialem, & exteriorem transgressionem præcepti, quod satis esset ad excusandam censuram, non tamen seruari mente, & animo totam obligationem præcepti, & consequenter non excusari grauem culpam. Et ita est intelligendus Antonin. statim citandus, dicens, non implere præceptum, *qui stant ad sociandum dominos, aliàs non audituri.* Et de his conditionibus hæc sufficiunt, de quibus in citato loco de religione, multa dixi.

5. Difficultas ergo solùm superest de proprio modo virtutis, qui consistit in bonitate morali actus consurgente ex integra causa, id est, ex bono obiecto, recta intentione, & aliis circumstantiis. Aliqui enim sentire videntur, præcepta humana non impleri, per huiusmodi actus, nisi includant rectam intentionem, sine qua inquiunt non impleri humanam legem, etiamsi actus præceptus fiat. Ita tenet Dionys. Cisterci. 1. dist. 17. art. 3. Idem sentit Anton. 2. p. tit. 9. cap. 10. §. 2. quatenus ait, non implere præceptum audiendi Missam, *qui accedunt ad Ecclesiam, vt videãt, vel videantur ab amatoribus suis: sed debent* (ait) *accedere ad orandum, & tunc à se remouere debẽt cogitationes temporales ad Deum orandum.* Fundari potest primò hæc sententia in regula 8. Extrauag. de regul. iuris, *Qui ex timore facit*

Sententia asserens nõ impleri præcepta humana sine recta intentione.

Dionys. Antonin.

præceptum, aliter quàm debet facit, & ideo iam non facit. Ex qua argumentatur à simili, vel à paritate rationis: nam qui actum præceptum malè facit, aliter quàm debet facit; ergo non facit, seu non ita facit, vt seruet præceptum. Et confirmatur primò, quia lex præcipit actum bonum; ergo si non fit actus bonus, non fit, quod lex præcipit; ergo non seruatur. Confirmatur secundò, quia lex præcipit v.g. Dei cultum, vel temperantiam, &c. Actus autem non bonus non est cultus Dei, nec actus temperantiæ, vel alterius similis virtutis; ergo. Denique lex humana præcipiendo actum, constituit illum in certa specie virtutis, iuxta materiæ capacitatem, & rationem sub qua præcipitur, vt est receptum dogma Theologorum; ergo nisi verè fiat actus virtutis in tali specie, non fiet quod lex præcipit, nec seruabitur lex: si autem actus non est bonus, non est actus virtutis; ergo.

6. *Sententia auctoris.*

Nihilominus dicendum est, sufficienter impleri legem humanam per actum præceptum secundùm substantiam illius, etiamsi non sit simpliciter bonus moraliter, nec honesta intentione fiat. Ita sumitur ex D.Thom. q.100.art.9. vbi idem docent Caiet. Conr. Medin. & alij, Soto lib.2.de iustit.q.3.ar.9.& 4.dist.15. q.2.art.1.in fine, loquens specialiter de præcepto Missæ. Maior 3.dist.37.q.5.& ibi Palud.q.3. & Almain.4. dist.17.q. vnica, circa finem: vbi refert Gersonem, & Martin. addítque in hanc sententiam ferè omnes Doctores conspirare. Medin. tract. de orat.q.16.de horis Canoni. Nauar.cap.21.num.7. & latiùs in Enchir. de orat. cap.20.n.29.vbi refert etiam seipsum in ca. *inter verba*, 11.q.3.& Ioan.Andr.& Abbatem in c. *quod quidam*, de pœnit. & remiss. Sed illi loquuntur de bonis operibus præceptorum factis in statu peccati mortalis, quod longè diuersum est: nam opus factum in peccato mortali potest esse simpliciter bonum, quod est certum de fide, & ita est æquè certum per illud seruari præceptum. Aliàs quomodo esset opus simpliciter bonum? At hîc loquimur de opere malo, siue sit in peccatore, & sit peccatum mortale ex praua intentione, siue sit in homine iusto, & sit peccatum veniale, & vtroque modo dicimus, impleri præceptum positiuum.

D.Thom. Caiet. Conrad. Medina. Sotus. Maior. Palud. Almain, Gerson. Martin. Medin. Nauar. Ioan. And. Abbas.

7. *Finis præcepti non cadit sub præceptū.*

Hæc autem assertio duobus modis probari potest, scilicet, vel de facto, vel etiam de possibili. Prior est facilior, fundatúrq; in illo principio, quòd finis præcepti non cadit sub præceptum, quod tradunt Doctores allegati, & sumitur ex D. Thom. 1.2.q.96.art.3. q. 100.art.9.& 10.2.2.q.44.art.1.& art.8. ad 1. & Caiet. 2.2.q.122.art.4. & patet clarè in præcepto ieiunij, cuius finis est, vel satisfactio pro peccatis, vel corporis maceratio, & tamen si quis formam ieiunij seruet, licèt lautè, & delitiosè comedat, & in statu peccati ieiunet, ita vt nec satisfaciat, nec maceretur, nihil peccat contra ieiunij præceptum, vt est constans apud omnes, & idem est in similibus. Ratio autem est, quia actus solùm cadit in obiectum, & circa illud operatur eo modo, quo potest; ergo etiam lex solùm obligat ad id, quod præcipit; solum autem præcipit materiam, in quam cadit, & non finem; ergo obligat ad materiam, non ad finem; ergo si materia executioni mandetur, seruatur lex, quidquid aliunde peccetur. Probatur vltimum antecedens (reliqua enim per se nota sunt) quia solum id præcipitur, quod in lege exprimitur per modum imperij; lex autem humana non imperat fieri hoc propter illud, sed vt fiat hoc. Quod si aliquando in lege exprimitur finis legis, non est per modum obiecti legis, sed solùm per modum rationis, vel motiui, propter quod modus præcipitur, & hæc quidem ratio sufficienter conuincit de facto.

D.Thom. Caiet.

Lex humana non imperat hoc propter illud fieri, sed vt fiat hoc.

8. Auctores verò allegati etiam de possibili loqui videntur: nam commune illorum fundamentum est, quia lex humana non potest præcipere interiorem actum; ergo nec potest præcipere, vt actus exterior tali intentione fiat; ergo si homo facit actum externum ab Ecclesia præceptum, licèt praua intentione id faciat, implet præceptum hominis, licèt alia ratione peccet; ergo eadem ratione vndecumque actus sit malus, si exterius habet quidquid lex humana iubet, sufficit ad non peccandum contra legem humanam. Sed obiici potest contra hanc rationem, quia si est efficax, probat non tantùm de facto, sed etiam de possibili; non videtur autem esse supra potestatem humanam præcipere vt actus externus bene, & ex honesta intentione in generali, vel in speciali, tali intentione fiat. Probatur, quia illud non esset præcipere directè actum internum, sed externum, vt manantem à tali interno, quod videtur cadere sub humanā potestatem, etiamsi finis ipse extrinsecus, & accidentarius sit respectu actus externi præcepti. Quod patet ex lege prohibente: nam lex humana potest prohibere, ne actus humanus fiat ex intentione praui finis extrinseci, vt ex odio, vel auaritia, vt suprà dictum est; ergo potest præcipere, vt actus bonus fiat ex intentione extrinseci finis honesti, vt ex amore. Estque accommodatum exemplum, si fiat constitutio dicendi Missam ex hac, vel illa intentione, quæ planè est extrinseca ipsi sacrificio, vt sacrificium est, & nihilominus talis constitutio obligat subditos, etiam quoad illam intentionem.

9. Nihilominus probabilius censeo, hoc non posse cadere sub legem humanam, quando intentio re vera est omnino extrinseca ipsi operi externo, vt cadit sub præceptum, prout planè docent Doctores allegati. Ratio autem potest duplex reddi ex dictis. Prima est, quia tunc præciperetur directè actus internus. Patet, quia vel per tale præceptum priùs præciperetur intentio talis finis, vt tandem ex illa sequeretur electio, quia intentio finis ex se antecedit electionem medij, vel certè si actus externus primò præcipitur, & additur vt fiat ex tali intentione, quæ ad complementum ipsius actus necessaria non erat, planè per se præcipitur actus ille interior, qui addendus est exteriori. Secunda ratio est, quia lex humana, vt dixi, non potest præcipere omnem bonitatem, sed illam, quæ suo fini, & exteriori gubernationi accommodata est: quòd autem actus exterior fiat hac, vel illa intentione extrinseca, non pertinet ad bonitatem accommodatam illi fini, sed ad Deum pertinet, qui scrutatur corda; non est ergo illa materia legis humanæ. Et ita responsum est ad fundamentum contrarium, negando assumptum.

10. Ad exemplum autem de præcepto negatiuo, primùm nego paritatem rationis. Nam potest multum pertinere ad commune bonum, v. g. ad iustitiam seruandam in iudicio, vt nemo ex odio, vel propter sordes illud munus assumat, & ideo in malis prohibēdis potest ille modus habere maiorem proportionem. Deinde suprà dixi, tunc re vera nō prohiberi, aut puniri malitiam prouenientem à tali intentione, sed ipsum actum externum absolutè; pœnam verò non imponi ipso iure, nisi dependenter à tali conditione. Vnde est etiam differentia suprà insinuata, quia si per affirmatiuum præceptum addatur intentio extrinseci finis, extenditur iurisdictio, & augetur obligatio ad nouum actum interiorem, quādò verò punitur actus exterior, si à tali interiori procedat, potiùs restringitur prohibitio, & iurisdictionis vsus, quia non punitur omnis actus exterior, qui puniri posset. Ad aliud verò exemplum, de intentione offerendi sacrificium pro hac, vel illa causa, aut persona, dicitur in primis, obligationem illam regulariter loquendo non fundari in sola iurisdictione, sed vel in voto obedientiæ, vel in aliqua obligatione iustitiæ, per quam potest aliquis se obligare ad faciendum aliquid sub hac, vel illa

inten

intentione maximè si ad effectum actionis necessaria A sit. Vnde dicitur secundò, illam intentionem non esse omnino extrinsecam illi actioni, sicut suprà dicebamus de intentione conficiendi sacramentum: nam licèt in præsenti, illa intentio non sit de necessitate sacrificij, vt sic, est tamen necessaria ad completam oblationem sacrificij, & ad fructum eius, & ideo, qui potestatem habet præcipiendi sacrificium, totum id præcipere potest.

II. Ad rationes alterius sententiæ respondetur, in primis in illa regula iuris sermonem esse de timore seruili peccaminoso, quando quis ita voluntariè facit opus præceptum, vt animum habeat non faciendi, si posset pœnam effugere: nam in illo modo operandi deest voluntas necessaria ad implendum præceptum B apud Deum, etiamsi exteriùs impleri videatur. Et ita negatur similitudo: nam qui facit totum id, quod lex humana præcipit, & cum omnibus externis circunstantiis, quas præcipit, licèt praua intentione id faciat, non facit aliter, quàm debeat facere ex vi illius legis humanæ, licèt faciat aliter, quàm alia lex diuina præcipiat, & ideo non peccat contra legem humanam, licèt aliàs peccet. Vnde ad primam confirmationem respondetur legem humanam præcipere actum de se bonum, seu qui de se potest bene fieri, non tamen præcipere omnes modos necessarios, vt bene

D. Thom. fiat. Et ita ferè respondet D. Thom. 1. 2. q. 96. ar. 3. ad 2. Et eadem est responsio ad secundam confirmationem. Nam lex humana præcipit actum in se C continentem cultum Dei, vel mediocritatem aliquam temperantiæ, aut alterius virtutis; illam autem potest habere actus, etiamsi ex parte operantis malè fiat ex alio capite, quod per se non prohibet, nec præcipit lex humana.

II. Ad vltimam confirmationem admittimus communem, & veram doctrinam, quod per legem humanam actus præcepti determinantur ad certam speciem virtutis. Non est autem sensus, quòd lex humana præcipiat illam virtutis speciem esse per se intentam ab operante, aut quòd purè fiat sine admistione alicuius malitiæ; sed sensus est legem humanam præcipiendo imponere solùm obligationem obedientiæ, quæ generalis est, & in omni præcepto includitur, sed etiam præcipere de se actus singularum virtutum, quia, vt supra dixi, leges humanæ intendunt facere homines honestos in omni genere virtutis, & ideo præcipiunt secundùm omnes species virtutum. Non tamen inde fit, vt lex humana præcipiat actum studiosum simpliciter, & vt studiosè fiat, sed satis est, quòd præcipiat studiosum ex genere, & constituendo tale medium in tali specie virtutis, vt patet clarè in materia iustitiæ; præcipit enim actum eius, constituendo medium in materia illius, quo seruato, non peccatur contra illam legem etiamsi ex auaritia, vel alio vitio quis operetur.

CAPVT XXX.

Vtrùm lex humana, & ciuilis possit obligare ad sui obseruationem cum periculo cuiuscumque nocumenti temporalis, etiam mortis.

I. DEclarauimus modum obligationis legis humanæ quoad grauitatem eius, nunc explicandus est quoad rigorem (vt sic dicã) vel lenitatem eius, & consequenter explicabitur quoad durationem eius, vel cessationem ratione occurrentis occasionis, quæ maximè esse solet, quando damnum aliquod graue, vel periculum eius imminet ex obseruatione legis, & ideo inquirimus, an in huiusmodi occasione cesset

obligatio legis, ita vt nullum peccatum sit, illam non seruare.

Prima sententia absolutè docet, legem humanam non posse obligare cum morali periculo vitæ; vel alio simili. Tenet Almain. in moralib. tract. 1. cap. 3. Inclinat Syluest. verb. *metus*. q. 7. Fundamentum est, quia dare vitam propter opus per se non necessarium ad salutem, vel honestatem, est opus difficillimum, & supererogationis; lex autem humana non potest huiusmodi opera præcipere; ergo. Confirmatur, quia conseruare vitam est de lege naturæ; ergo nulla lex humana potest contra hoc præcipere. Vnde D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 5. dixit in his, quæ ad conseruationem corporis spectant, hominem non teneri homini obedire.

1. *Sententia negans absolutè posse legem humanam obligare cum mortali periculo vitæ. Almain. Sylvest.*

D. Thom.

Altera sententia est, legem humanam in vniuersum obligare, non obstante quocunque periculo mortis. Ita docet Caiet. 1. 2. q. 96. artic. 4. & 2. 2. q. 125. art. 3. Idem sentit Adrian. in 4. q. 3. de clauib. Henric. tract. de syno. Episcop. post 3. part. arti. 1. n. 271. in tom. 13. Tractatuum, p. 2. Fundamentum est, quia quod est contra legem humanam est malum, & peccatum, vt ex suprà dictis patet; ergo etiam propter mortem vitandam faciendum non est, cap. *ita ne*. 32. q. 3. ex Aug. Confirmatur primò, quia bonum commune præferendum est priuato, & homo tenetur pro communi bono vitam perdere; sed humana lex propter commune bonum ponitur; ergo seruanda est, non obstante vitæ periculo. Tandem confirmatur inductione, quia non potest quis propter metum mortis contrahere cum consanguinea in gradu prohibito per legem humanam, nec potest aliquis propter vitandam mortem sacrum facere sine vestibus sacris, cùm tamen id solum sit de lege humana. Denique non potest quis communicare cum excommunicato propter vitandam mortem, cap. *sacris*, de iis, quæ vi, &c.

3. *Secunda sententia legem humanã obligare in vniuersum non obstante quouis mortis periculo. Caiet. Adrian. Henr.*

Nihilominus dicendum est primò, non deesse potestatem in magistratu ciuili, & idem à fortiori de Ecclesiastico ad obligandum suis legibus, & cum periculo vitæ, si necesse sit. Sententia est communis, & mihi certa, & præter auctores secundæ opinionis, tenent eam Soto lib. 1. de iustit. q. 6. art. 4. in fine, & in 4. D dist. 22. q. 1. art. 4. & Ledesma 2. p. q. 10. art. 5. & q. 25. art. 3. Couarr. qui alios refert, in cap. *alma mater*. 1. p. §. 3. num. 9. & alij infrà citandi. Ratio est, quia in republica est potestas necessaria ad suam cõseruationem, & commune bonum; sed ad hos fines est moraliter necessarium præceptum obligãs ad aliquid agendum vel ad perseuerandum in aliquo loco, non obstante periculo mortis; ergo cadit hoc sub humanam potestatem. Minor constat, quando necessarium est agere periculosum bellum ad defendendam rempublicam, vel perseuerare tempore pestis in aliquo loco ad procurandam communem salutem, vel si necesse sit propter fidei honorem aliquid agere cum vitæ discrimine. Maior autem per se nota videtur ex terminis, quia aliàs insufficienter prouisum esset gubernationi, & conseruationi reipublicæ. Sed dici potest, in E his casibus legem naturalem obligare, & ideo non esse hanc obligationem præcepti humani, sed quasi coactionem ad seruandam naturalem obligationem. Respondetur primò, licèt fortasse præceptum naturale tunc obligat rempublicam, cel ciues in communi, non tamen hunc, vel illum determinatè; ergo applicare obligationem ad has, vel illas personas, est potestatis humanæ, & ita ibi internenit verum præceptum humanum. Dicimus etiam, non semper esse certam obligationem naturalem, sed sæpe esse posse rem dubiam, & dependentem ex iudicio prudentiæ, an scilicet, communi bono expediat, hoc vel illo medio vti cum tanto periculo: tunc autem interue-

4. *Esse potestatẽ in magistratu ciuili, & canonico ad obligandum suis legibus cum periculo vitæ. Soto. Ledesm. Couar.*

Est in republica necessaria potestas ad suam conseruationem, & commune bonum.

Obuiatur obiectioni.

niente iudicio Principis, seu Prælati, eiusque præ- A cepto inducitur certa obligatio, quæ non potest dici legis naturæ, sed humanæ. Et confirmatur tandem, quia hic actus est fortitudinis; ergo si necessarius sit reipublicæ, vel valdè conueniens, potest lex humana illum præcipere: nam humana lex circa actus omnium virtutum versatur, vt in superioribus docuimus cum Arist. 3. Ethic. qui in specie loquitur de actu fortitudinis.

5. *Legem humanam tunc maximè obligare cum periculo vitæ quando illud periculum per se est annexũ actui præcepto.*

Dico secundò, legem humanam tunc maximè, & quasi per se obligare cum periculo vitę, quando illud periculum per se est annexum, seu coniunctum actui præcepto, si alioqui lex iusta sit, vt præsumi debet, quando oppositum non constiterit. Declarari potest exemplis positis de bello, de periculosa nauigatione, B de curatione proximorum tempore pestis, & similibus. Ratio autem est, quia tunc periculum non reputatur accidentarium, sed veluti de substantia actus moraliter considerari. Item non potest censeri præter scientiam, vel intentionem præcipientis, cùm sit per se coniunctum actui; ergo eo ipso, quòd præcipitur talis actus, censetur præcipi non obstante tali periculo, & potestas non deest, vt ostensum est; ergo nascitur obligatio. Addi verò conditionem iustitiæ legis, quia hæc generaliter necessaria est, & in huiusmodi præcepta multa requiruntur, vt seruetur, quia non potest res adeò difficilis iustè præcipi, nisi ex iustissima causa pertinente ad commune bonum, vel ad aliquam personam valde necessariam communi bono. Quia respublica, vel magistratus eius non habet C dominium vitæ ciuium, sed conuenientem vsum, & ideo nõ potest ex leuibus, vel ordinariis causis cogere ciues ad perdendam vitam. Quod etiam patet ex his, quæ suprà diximus de lege humana, scilicet, debere esse moraliter possibilem, & facilem. Denique hoc confirmant fundamenta prioris sententiæ. Nihilominus tamen hîc etiam est vera generalis regula in superioribus posita, quando non manifestè apparet temeritas in lege, præsumendum esse pro iustitia eius, quia semper ius superioris præfertur & licèt homo ius etiam habeat in vitam suam, tamen in eandem maius ius habet respublica, quia (vt in 5. Politic. dixit Philosophus) ciuis magis est reipublicæ, quàm sui ipsius. Itaque in dubio æquali seruanda est lex, li- D cèt propter periculum proprij detrimenti curandum sit, vt certitudo aliqua de iustitia legis habeatur.

Arist. 5. Politicor. Ciuis magis est reipub. quã sui ipsius.

6. *Quid dicendum quando periculum nõ est per se coniunctum actui præcepto.*

Dico tertiò: Si mortis periculum non est per se coniunctum actui præcepto, sed contingenter adiungitur, lex humana per se non obligat ad sui obseruationem cum tãto periculo vitæ, imò nec alterius grauissimi nocumẽti, quale est grauis infamia, aut magna iactura bonorum; ex accidenti verò, seu in aliquo casu obligare potest. Priorem partem sequuntur à fortiori auctores allegati in prima opinione, & non repugnant allegati in assertione prima, sed fauent maximè & Gabr. in 4. d. 18. q. 3. & Ocham in suo Dialog. 1. p. lib. 7. c. 58. quatenus dicũt, Ecclesiam non posse suis legibus regulariter imponere tam rigorosam obligationem: nam idem est *regulariter*, quod *per se*. Et idem E sentit Maior in 4. dist. 18. q. 4. insinuat etiam Nauar. in sum. c. 25. n. 84. Sumitur denique ex multis, quæ congerit, & allegat Felin. in c. 1. de constit. n. 49. Probatur autem primò prior pars inductione, quia lex diuina, quæ grauior est, non solet obligare in simili euentu. Exemplum commune est de Dauide, qui propter necessitatem manducauit panes propositionis. 1. Reg. 21. quos laicis manducare non licebat, iuxta legem, & tamen factum defendit Christus Math. 12. Vbi eodẽ modo excusat discipulos, qui die sabbati spicas colligebant. Et ita exposuit etiam D. Thom. 3. p. q. 40. ar. 4. ad 3. & eodem modo declarat factum Machabæorum pugnantium die sabbati. 2. 2. q. 100. ar. 8. Idem constat

Gabr. Ocham.

Maior. Nauarr. Felinus.

1. Reg. 21. Matth. 12.

D. Thom.

in præcepto diuino de integritate confessionis: nam graue periculum interdũ excusat ab illius exequutione quasi materiali (vt sic dicam.) In præceptis etiam Ecclesiasticis potest fieri similis inductio: nam præceptum ieiunij non obligat cum detrimento salutis, quod explicatum est in ca. *consilium*, de obseruatione ieiunij, & idẽ constat de præcepto audiendi Missam, recitandi horas, &c. Simili modo propter necessitatem famis licet communicare cum excommunicato procurando subsidium, cap. *quoniam multos.* 11. q. 3. cap. *inter.* de sentent. excomm. eadẽ autem ratio est in reliquis. Generalis autem ratio conclusionis est, quia talis necessitas ostendit, non fuisse in legislatore voluntatem obligandi in tali euentu, vel etiam non fuisse potestatem: quacunque autem illarum deficiente, cessat obligatio legis; ergo. Vtraque præmissa constat ex supra dictis, præsertim tractando de Epiikia, quia potestas humana non se extendit ad omnia sine mensura, voluntas etiam prudens non vult obligare quantum potest, sed cum moderatione, & benignitate. Obligare autem ad quencunque actum præcepti, non obstante quacunque accidentali necessitate insurgente, esset supra potestatem legislatoris humani, quia talis obligatio communiter non est necessaria ad commune bonum reipublicæ, vt in communi obseruatione talium legum contingit; & quanuis aliquando non sit apertè iniusta obligatio, vel supra potestatem. si sit nimis grauis, & dura, conseretur esse prę- ter voluntatem legislatoris, quod maximè in diuinis legibus positiuis obseruatur, vt communiter Doctores interpretantur; ergo.

Cap. consilium.

Cap. quoniam multos.

Cap. inter.

7. *Probatur secunda pars conclusionis & notatur.*

Altera verò pars, scilicet, per accidens fieri posse, vt etiam in eo casu obligetur homo ad seruãdam legem, communis etiam est; talisque necessitas esse censetur quando violatio legis propter talem metum cederet in contemptum, vel iniuriam religionis, aut graue scandalum pusillorum: tũc enim bonum commune, & religionis præferendum est priuato etiam propriæ vitæ. Item quia tunc transgredi præceptum humanum, esset vel deficere in confessione fidei tempore debito, vel cooperari ad aliquid intrinsecè malum. Exemplum sit, si tyrannus cogat ad comedendam carnem die prohibito in contemptum illius obseruantiæ Ecclesiasticæ: tunc enim consentire illi, esset significare, se idem sentire, & contemnere; imò etiam exteriùs dissimulare, & non plane resistere, ad minimum esset aliis scandalum dare, & ideo nunquam licet, iuxta illud Augustini lib. de bono coniug. cap. 16. *Satius est fame mori, quàm idolothytis vesci* (vtique cum scandalo, vel iniuria religionis). 1. Corinth. 10. Et ideo hęc obligatio nõ solũ in Ecclesiasticis legibus locum habet, sed etiam in ciuilibus, quia etiam illæ contemnendæ non sunt, nec magistratus ciuilis, & in earum etiam violatione scandalum cauendum est. Nec satis erit in huiusmodi casu, habere interiùs intentionem non scandalizandi, vel non contemnendi, & exteriùs agere contra legem ad vitandam mortem. Hoc (inquam) non est satis, quia E tenemur exteriùs non contemnere, nec contemnentibus consentire, vel cooperari, & similiter ad vitandum scandalum maximè necessarium esse solet, actum externum vitare; si autem protestatio aliqua exterior sufficeret ad tollendum scandalum, tunc cessaret illa necessitas, vt notauit Bonau. in 4. dist. 33. dub. 8. circa literam, & latiùs in materia de scandalo tractatur.

Aug.

1. Cor. 10.

Nota de ptestatione.

Dices; ergo in huiusmodi casibus, licèt obligatio talis actus quasi resultet occasione legis positiuæ, nihilominus propriè non oriri ex illa, sed aut ex præcepto affirmatiuo confitendi fidem tempore opportuno, vel ex præcepto negatiuo non præbendi scandalum aliis, vel non contemnendi legem, aut si

8.

aut superioris potestatem. Quę sunt obligationes legis naturalis, pertinéntque ad legem charitatis, aut religionis, vel confessionis fidei, vel iustitiæ legalis, non ad particularem legem positiuam. Respondeo, licèt probabile hoc sit, probabilius tamen videri, etiam in illo casu obligare legem humanam. Itaque non negamus, in illis euentibus obligare præcepta illa naturalia, seu aliquod illorum, dicimus tamen, obligare ad seruandam ipsam legem positiuam, & ita etiam legem ipsam positiuam obligare. Sicut in occasione necessaria confitendi fidem, obligat fides ad sustinendum martyrium propter fidei confessionem, & nihilominus tunc etiam obligat fortitudo quasi imperata à fide; ita ergo est in præsenti. Vnde e contrario si quis in eo casu violet legem positiuam in contemptum religionis, non solùm peccat in specie contemptus, sed etiam in specie vitij contrarij illi morali virtuti, ad quam pertinet præceptum, vt in casu Machabæorum, si illi comederent carnes porcinas, non solùm contra religionem, sed etiam contra temperantiam peccarent, comedendo cibum vetitum. Et sic de aliis.

9. *Notanda ad iudicandum quando obligetur aliquis ad legem sub periculo mortis.*

Sed quæret tandem aliquis, quomodo possit certum iudicium ferri ad discernendum tempus, & occasiones, in quibus obligat lex humana non obstante periculo mortis. Respondeo, vix posse certã aliquam regulam designari, sed prudenti arbitrio vtendum esse. Duo tamen, ad hoc prudens iudicium ferendum, obseruari possunt. Primum est dupliciter posse homines incidere in hoc periculum, seu in metum mortis. Vno modo ab intrinseco, seu ex naturali, & ordinaria conditione humanæ conditionis fragilis, siue oriatur ex ægritudine intrinseca, siue ex necessitate famis, aut sitis, siue ex tempestate maris, siue ex occasione belli alia de causa occurrentis, siue ex quacunque alia causa extrinseca, quæ directè non intendat transgressionem legis. Alio modo potest hoc malum imminere ab extrinseco, id est, ab homine comminante tale malum, vt extorqueat legis transgressionem, vnde prior dici potest quasi per accidens respectu talis effectus; hic verò posterior quasi per se, moraliter loquendo, & ex parte causæ inferentis talem metum. Quando occasio est prioris modi, regulariter lex positiua non obligat cum tali periculo, sic Machabæi processerunt ad bellum die sabbati ratione periculi. 1. Machab. 2. quia periculum erat prioris generis, & intellexerunt, in illo legem sabbati non obligare. Quando verò metus infertur posteriori modo, regulariter non excusat, quia cedit in contemptum fidei, vel religionis, & sic Machabæi mortem sustinuerunt, ne legem violarent, lib. 2. cap. 7. quia metus ille directè ad hoc inferebatur à tyranno. Dixi autem in vtraque parte *regulariter*, quia non est regula adeò generalis, & infallibilis: quin possit aliquando deficere, & ideo semper sunt particulares circunstantiæ considerandæ ad vltimum iudicium ferendum. Præsertim verò in posteriori modo contingere potest, vt licèt directè inferatur metus ad extorquendam actionem legi contrariam, non tamen id fiat propter legis transgressionem in eius contemptũ, vel religionis, sed propter alias causas humanas, voluptatis, aut commodi, vt adnotaui in 5. tomo, disp. 6. & tunc talis metus perinde reputatur, ac quilibet alius proueniens ex causis naturalibus, vel extrinsecis, quia non parit contemptum legis, vel aliud simile malum.

Periculum mortis, vel est ab intrinseco, vel ab extrinseco.

1. *Mach.* 2.

2. *Mach.* 7.

Nota.

10. Secundò obseruandum est, aliud esse obligari ad obseruationem legis humanæ, non obstante mortis periculo, aliud verò posse licitè eam obseruare, eodem periculo non obstante. Plus enim ad prius requiritur, quàm ad posterius; licèt enim ad vtrunque necessaria sit aliqua ratio valde grauis, & iusta, quia non potest homo pro quacunque leui occasione vitam prodigere; nihilominus multò maior causa requiritur, vt ad hoc possit obligari per legem, vel præceptum superioris humani, quàm vt id possit homo sua spontanea voluntate honestè facere, quia non omnia honesta possunt nobis præcipi, quando sunt valde ardua, nisi ex speciali necessitate sine qua nos possumus illa libere facere. Sic potest quis in casu necessitatis extremæ famis, vel naufragij licitè cedere suo commodo, & dare panem, vel tabulam amico æquali, ad quod tamen non posset lege humana obligari. Item propter vtilitatem publicam potest aliquis aggredi opus cum magno periculo vitæ, etiamsi non sit tanta necessitas boni communis, in qua posset obligari. Propter hoc ergo ad discernendam occasionem, in qua lex humana obligat cum tali periculo, non tantùm ponderandum est, an bonum commune tunc præponderet vitæ propriæ, sed etiam, an tale sit, vt redundet in extremam, vel grauem necessitatem boni communis, vel è conuerso, an ex transgressione legis, graue damnum commune, quale est contemptus religionis, fidei, aut ipsarum legum, sequatur: in his enim tantùm casibus obligat lex humana, & vltrà non extenditur.

11. *Satisfit argumentis contrariis.*

Ad fundamentum prioris sententiæ respondetur, dupliciter posse aliquod opus dici supererogationis. Primò, quia lex naturalis, vel diuina illud non præcipit, & hoc modo non est in vniuersum verum, legem humanam non posse præcipere opera supererogationis, vt suprà contra Gersonem ostensum est. Alio modo dicitur opus supererogationis; quod ex suo genere ita est sub consilio, vt de se non possit habere necessariam connexionem cum fine vltimo, vel cum communi bono reipublicæ temporali, vel spirituali, vt est v.g. custodia virginitatis, & in hoc sensu verum est, bonum supererogationis non posse præcipi lege humana. Sic autem negamus, dare vitam pro republica esse opus supererogationis, aliquando enim cadit sub præceptum naturale. Et sic etiam potest interdum præcipi lege humana. Nec refert, quòd sit difficile: nam circa hoc versatur virtus in actibus necessariis, iuxta finem proportionatum, & ad idem extenditur potestas legis humanæ, quando non obstante illa difficultate, obseruantia humanæ legis ad commune bonum necessaria est. Ad confirmationem autem respondetur, in præcepto conseruationis vitę duo includi, vnum est negatiuum, quod obligat semper, & pro semper, scilicet, non se occidendi, & contra hoc nihil potest præcipere lex humana. Aliud est affirmatiuum, faciendi aliquid ad conseruandam vitam, & ad euitandam mortem, & quoad hoc non obligat pro semper, sed prætermitti sæpe potest, non solùm propter obseruantiam legis, sed etiam propter bonum amicitiæ, vel propter alias honestas actiones, seu rationes. Et ita etiam potest lex humana obligare ad prætermittendam vitæ custodiam propter obseruantiam legis ad commune bonum necessariæ.

12. Ad fundamentum Caietani respondetur, illationem fieri à sensu composito ad diuisum; stante enim obligatione legis, repugnat contra illam agere, vt rectè probat illa ratio: non autem hoc dicimus, sed in casu necessitatis cessare obligationem, & ita etiam cessare rationem culpæ in illa materiali transgressione, vel potiùs in materiali non executione legis. Quod planè confirmat regula iuris, dicens, necessitatem facere licitum, quod aliàs non esset. De qua videri potest Alexand. *si ex toto*, ff. de legibus. Ad primam confirmationem fatemur, propter bonum commune contemnendam esse vitam propriam, quando necessarium est; negamus tamen semper necessarium ad bonum cõmune materialiter

vt sic dicam) exequi legem. Nam licèt illa propter bonum commune posita sit, satis consequitur finem, si regulariter, ac per se, & extra hos casus extremos obseruetur.

13. Ad secundam confirmationem, & inductionem Caietani, primum exemplum erat de matrimonio contrahendo cum consanguinea, in quo primò supponẽdum est, quòd licèt obligatio legis cesset ex occurrente periculo grauissimi nocumenti, si tamen lex est irritans non cessat irritatio propter metum; vt infrà dicemus, & omnes auctores supponunt, & constat ex praxi Ecclesiæ. Et ratio reddi potest, quia ad vitandum periculum satis est, exteriorem actum facere, etiamsi propter resistentiam legis validus non sit. Quòd si fortasse illa occasione incurratur aliud periculum violandi aliquam legem naturalem, aut moriendi, id est valde remotum, & accidentarium, & ideo id non attenditur in facienda absoluta irritatione actus. Accedit, quòd si in tali casu cessaret irritatio propter metum, liceret postea, vel etiam necessarium esset in tali actu persistere transacto metu: hoc autem est valde contrarium bono communi, & fini talium legum. De qua re plura dicemus infrà tractando in specie de lege irritante. Hoc ergo supposito respondemus, in casu de matrimonio licitum esse, illud exteriùs contrahere, quia vel hoc non est prohibitum, vel si est, pro illo casu cessat prohibitio. Nihilominus tamen dicimus, in eo casu, non obstante metu, manere obligationem abstinendi à matrimonij vsu, non propter specialem obligationem legis positiuæ, sed quia cùm non fuerit validum, esset contra naturalem legem illud consummare, quia esset fornicari, quod intrinsecè malum est.

14. *Obiectio.* Dices; etiam primum videtur includere aliquid contra legem naturæ, & intrinsecè malum: nam in primis si matrimonium consideretur in ratione contractus, illud est fictum matrimonium, & ita includit malitiam mendacij, saltem officiosi: si verò consideretur in ratione sacramenti, videtur includere malitiam grauis sacrilegij, quia ministrare sacramentum personæ in habili, vel tentare illud conficere sine requisitis ad valorem eius, sacrilegium est. *Responsio.* Respondeo breuiter neutrum esse necessarium, quia talis persona potest vti amphibologia, & non habere intentionem conficiendi sacramentum, sed solum illum materialem actum faciendi ad vitandam mortem, & ita facilè potest à peccato graui excusari, de quo in proprio loco, & videri potest Sanci. lib. 7. de matrim. disp. 7. Solùm in præsenti aduerto, etiamsi in illo casu committatur aliqua culpa; nihilominus non incurri excommunicationem latam in Clement. vnic. de consanguinit. & affinit. vt bene notauit Nauar. in sum. cap. 27. nu. 41. quia si aliquid ibi peccatur etiam consummando, est contra legem naturalem, non contra Ecclesiæ præceptum, censura autem lata est contra contumaces in Ecclesiasticam legem.

Sanci.

15. *An liceat celebrare sine vestibus sacris.* Secundum exemplum erat de celebratione sine vestibus sacris, in quo regulariter loquendo concedi potest, quod Caietan. assumit, quia talis actus vix fieri potest sine contemptu rerum sacrarum, nec talis metus solet incuti, nisi propter hunc finem, vel in odium religionis. Si tamen fingamus casum, in quo nec metus fiat propter illum finem, sed propter aliam indiscretam deuotionem, vel existimationem, & quòd res fieri possit sine irreuerentia, & scandalo, non erit ille actus culpabilis ex vi solius legis positiuæ, quod sentit Ledesm. suprà, & Medin. 1. 2. q. 96. art. 4. & insinuat Nauarr. dicto cap. 25. nu. 84. dicens, oppositum esse satis durum. De hoc etiam exemplo videri possunt dicta in 3. tom. 3. partis.

Ledesm. Medin. Nauarr.

16. *De communicatione cum excommunicato propter metum.* Tertium exemplum est de communicatione cum excommunicato propter metum, quod integram A postulabat disputationem, sed est alterius loci. Breuiter ergo respondeo, negando assumptum: seclusis enim circunstantiis dictis de scandalo, contemptu clauium, secluso etiam quòd communicatio non sit in crimine, nec in actu aliàs per se, & intrinsecè malo, non peccat, qui ex metu graui communicat cum excommunicato, quæ est magis recepta sententia fundata in principio posito in hac quæstione, quamuis alij sentiant oppositum fundari in dicto cap. *sacris*. Ad quod respondet Soto, loqui de communicatione in crimine criminoso, Sylvest. verò ait, loqui de communicatione, quæ cedit in iniuriam clauium, alij de vtraque exponunt; alij limitãt textum ex parte metus, ita vt loquatur de metu leui, & graué comprehendat sub nomine violentiæ. Quæ omnia in se B vera sunt, difficile tamen ad textum accommodantur, quia Pontifex simpliciter, & absolutè loquitur, & non affertur ratio, cur hoc alio modo limitetur, & ideo alibi dixi, Pontificem non assignare regulam vniuersalem, scilicet, metum in illa materia non excusare à culpa mortali, sed constituere regulam indefinitam, scilicet, non semper metum excusare, ita vt in hoc ponat differentiam inter vim, & metum, quòd vis semper excusat; metus autem non semper: quando autem excusat, vel quando non, id non declarat, sed relinquit generali doctrinæ, quæ in aliis expositionibus continetur. Tandem dici possit, Pontificem solum esse loquutum secundùm præsumptionem quoad forum externum: sed non ita placet, quia etiam in foro externo admittenda est probatio metus, C & excusationis sufficiẽtis. Videantur dicta in 5. tom. de censur. disp. 6. n. 10. sect. 3. & disp. 15. sect. 2. n. 13.

excommunicatione cum excommunicato propter metum.

Cap. sacris exponitur. Soto. Sylvest.

CAPVT XXXI.

Vtrùm leges humanæ generaliter, & indifferenter omnes subditos obligent.

1. QVoniam obligatio legis respectum dicit ad eos, qui legibus obligantur, ideo postquam explicuimus ea, quæ ad hanc obligationem absolutè pertinẽt, necessarium est, hunc respectum declarare, quod fiet eius terminum declarando, id est, personas ad quas talis obligatio pertinet. Possunt autem hæ personæ in quatuor ordines, seu classes distingui: quidam enim sunt inferiores legislatore, id est, subditi; hic enim tantùm modus inferioritatis (vt sic dicam) ad præsentem considerationem refert; alij sunt superiores eodem modo, id est, prælatione, seu iurisdictione, alij sunt indifferentes, seu liberi ex natura rei, id est, nec subditi, nec superiores, qui sub ea ratione possunt dici æquales, quibus quarto loco addi potest legislator ipse. Ex quibus omittimus superiores: de illis enim nihil dicere necesse est, cùm sit per se notum, eos non obligari legibus inferiorum, si vt tales spectentur, an verò sub aliqua ratione possint obligari, explicando alia membra dicetur. Igitur de reliquis ordinibus personarum dicendum est, & primò de subditis.

2. In proposita ergo quæstione tres errores notari possunt. Primus hæreticorum dicentium, fideles, seu Christianos homines non obligari legibus humanis, quia per Christum liberi facti sunt. Vnde dixit Paul. 1. ad Corinth. 6. *Pretio empti estis, nolite serui fieri hominum*, & Christus ipse Matth. 23. reprehendit seruantes mandata & traditiones hominum. Sed hic error generaliter refutatus est lib. 1. cap. 18. & specialiùs in principio huius libri, vbi ostendimus esse in principibus potestatem legislatiuam ciuilem, & hanc perseuerare in Christi Ecclesia, & circa fideles versari. Idémque cum proportione ostendemus in

libro

libro sequenti de Ecclesiastica potestate, & ideo hîc plura dicere non est necesse. Nam quod Paul. monet, ne efficiamur serui hominum, intelligit, quà homines sunt, id est, ne illis pareamus in iis, quæ Deo repugnant, nec seruitutem illorum seruituti Dei præferamus. Qui autem subiicitur legi humanæ iustæ & legitimæ potestate latæ, magis Deo seruit, quàm homini, quia & homo non fert legem, nisi vt minister Dei, & Deus ipse præcipit obedire Principibus, & Prælatis, vt idem Paulus aliis locis docuit. Et eodem modo, ac sensu mandata hominum dicuntur per antonomasiam, quę repugnant mandatis Dei, sicut propria voluntas dicitur, quæ à voluntate Dei, vel superioris discordat, & ideo reprehendi solet, quamuis aliàs constet, ptopria voluntate, & libertate vtendum esse ad obediendum Deo. Sic ergo mãdatis hominum obediendum est, quando sunt consentanea diuinæ voluntati.

3
2. Error saltem iustos non obligari legibus humanis.

Secundus error est hæreticorum huius temporis dicentium, saltem iustos non obligari legibus humanis, qui vtuntur eisdem fundamentis, propter quæ idem asserunt de omni lege, istis verò satis respondsum est in dicto cap. 18. lib. 1. & ideo in hoc nihil hîc addere necesse est. Videri deinde potest Augustin. in Epist. ad Rom. cap. 72, ad finem, qui latè hunc errorem iam olim confutauit. Tertius error fuit nõ quoscunque iustos, sed eximiè perfectos exemptos esse ab obligatione legis humanæ, quod senserunt Begardi, & Beghini, vt colligitur ex Clement. *ad nostram*, de hæret. Fundabantur autem, quia putabant, iustos perfectos in hac vita peruenire ad statum beatificum, in quo non obligantur beati legibus humanis. Sed hoc fundamentum planè est hæreticum, neque est hoc loco tractandum, habet enim proprium in 1. p. q. 12. & 1. 2. q. 3. & 4. ideo contra hunc etiam errorem sufficere possunt superiùs dicta in allegato cap. 16. & de potestate ferendi leges humanas, & definitio Concilij Trident. sess. 6. cap. 11. & cano. 19. & 20. & videri potest Soto lib. 3. de natur. & grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Concil. Trident. cap. 6. & 7.

Begardi & Beghini. Clem. ad nostram, de hæret.

Trident. Soto. Vega.

4.
Leges humanæ obligare omnes subditos, ad quos loquitur. D. Thom.

Dicendum ergo est, omnem hominem viatorem, & superiorem habentem, posse illius legibus obligari, ac subinde leges humanas obligare omnes subditos, ad quos loquuntur, Quæ assertio sumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 96. ar. 5. & 2. 3. q. 104. ar. 1. & rectè declarata omnino certa est, & de fide. Probatúrque sufficienter ex verbis Pauli Roman. 3. *Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur.* Illos ergo etiam obligat, quia loquitur imperando, & imperium obligat subditos, vt suprà ostensum est, & conuincit etiam illud Pauli Roman. 13, *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, cum similibus testimoniis suprà citatis. Ratio autem generalis est, quia ratio naturalis docet seruandas esse leges iustas ab hominibus latas, & Deus etiam in Scriptura sæpe hoc præcipit; ergo maximè à subditis: nam illi sunt, qui suis superioribus obedientiam debent; ab hac autem generali regula, nulla exceptio nobis data est, vel de fidelibus, vel de iustis, seu de perfectis, siue de cuiuscunq; alterius conditionis hominibus: neque enim per scripturam, vel per traditionem, vel per aliquam probabilem rationem de tali exceptione constat: ergo nec secundùm fidem, nec secundùm rationem admitti potest: ergo omnes subditi obligatione legis humanæ tenentur.

Rom. 3.

Rom. 13.

5.
Notanda verò est particula, *ad quos loquuntur*, ex qua pendet intelligentia conclusionis: non enim singulæ leges humanæ vniuersos homines obligant, nec singuli homines omnibus his legibus onerantur, sed vnusquisque obligatur legibus ad se pertinentibus: nullus verò est, qui ad aliquas leges humanas seruandas non teneatur, si in terris recognoscit superiorem.

Et ita omnes quidem subiiciuntur humanis legibus, non tamen absolutè, & indifferenter, sed respectiuè. Explicandum verò superest, quomodo hic respectus, seu distributio huius obligationis facienda sit, ad quod explicandum duæ aliæ regulæ generales addendæ sunt.

6.
Quæuis lex hum. ligat omnes partes communitatis pro qua lex fertur, si cætera concurrant.

Dico ergo secundò: Vnaquæque lex humana obligat omnes personas, quæ sunt partes illius communitatis, pro qua lex fertur, si cætera concurrant. Hanc vltimam particulam addo, quia supponendæ sunt in lege omnes aliæ conditiones ad obligationem legis requisitæ, quæ in superioribus tractatæ sunt: nam hic solùm agimus de conditione necessaria ex parte personę, quæ obliganda est per legem. Deinde etiam supponimus, verba, & rationem legis, quantum est de se, habere locum in tali persona: nam si lex ipsa determinatè feratur ad certa mẽbra reipublicę, non obligabit reliqua, quia tunc non fertur ad totam communitatem, sed ad partem eius, quatenus sub alia ratione minorem quandam commutationem constituit, & ita seruata proportione ad illam etiam poterit regula posita applicari. Sic ergo explicata assertio, communis, & certa est, sumitúrque ex Paulo priori loco allegato. Ratione declaratur, quia lex, vt in superioribus vidimus, per se primò fertur in communitatẽ, & inde descendit eius obligatio ad singulos: ergo per se, & quantum est ex vi legis, descendit ad omnes, qui sunt partes communitatis, quia nec potest esse alia ratio huius obligationis, neque est diuersa, aut maior in his, quàm in illis membris, quando materia vniformis est. Confirmatur, quia lex habet potestatem obligandi subditos, vt dictum est, sed membra communitatis sunt subiecta toti communitati, cuius virtute, & potestate lex fertur; ergo lex obligat membra omnia communitatis.

Probatur conclusio.

7.
Quænam sint membra communitatis quo ad præsens.

Quæret verò aliquis, quænam sint censenda membra communitatis quantum ad præsens spectat. Respondetur, in generali loquẽdo, sicut in naturali corpore actualia membra constituuntur per vnionem proportionatam tali corpori, qua mediãte subiiciuntur motioni totius corporis, ita in corpore politico membra constitui per moralem cõiunctionem, quę non est eiusdem rationis in omnibus communitatibus, sed cum proportione sumenda est. Nam in ciuili republica, postquam semel constituta est, ordinariè constitui solent membra per naturalem originem, l. 1. ff. ad municip. & l. *ciues*. C. de incolis, lib. 10. In Ecclesia verò vniuersali constituuntur membra per spiritualem originem, nempe Baptismum, in particulari verò per mutationem, vel acquisitionem domicilij, argumento cap. 3. de tempor. ordin. in 6. & sumitur ex l. 1. C. de incol. In aliis verò specialibus communitatibus solent constitui membra per specialem receptionem, seu acceptationem in collegam, & per aliquam promissionem, vel iuramentum, vt constat in vniuersitatibus, collegiis, capitulis, religionibus, & similibus: hæc autem intelligenda sunt de vnione, & subiectione quasi permanente; nam transeunter (vt sic dicam) possunt dari alij modi contrahendi subiectionem, vt inferiùs explicabitur.

l. 1. ff. ad municip. l. ciues.

c. 3. de tempor. ordin.

8.
Legem non extẽdi ad eos, qui omnino sunt extra cõmunitatem cui lex imponi tur. D. Thom. Summista. 1. Cor. 5.

Tertiò dicendum est, obligationem legis per se nõ extendi ad eos, qui omnino sunt extra communitatem, cui lex imponitur. Est etiam communis ex D. Thoma suprà, & Commentatoribus, & Summistis omnibus verb. *lex*, & pluribus aliis, quos referemus cap. sequenti. Et eam confirmant verba Pauli 1. ad Corinth. 5. *De his, qui foris sunt, nihil ad nos*: quæ ratio in omnibus communitatibus cum proportione procedit, & ita potest conclusio inductione confirmari: nã ob hanc causam, nec leges Hispaniæ obligant Gallos, neque è conuerso, & statuta vnius communitatis non obligant religiosos alterius, neque è con-

Probatur ratione. uerso,& sic de aliis. Ratio denique est,quia nulla potentia extra suam sphæram operatur: potestas autem vniuscuiusque communitatis habet pro sphæra adæquata ipsam communitatem; ergo. Minor patet in potestate ciuili,quia ciuilis potestas manat à communitate, & sic non potest vltra illam extendi; vbi verò potestas manat à superiori principio, datur cum proportione respectu illius communitatis, cuius caput, vel Princeps aliquis constituitur, sicut de potestate Ecclesiastica infrà dicetur. Et confirmatur, quia lex, vt dixi, est actus superioris; nullus autem legislator est superior, nisi illius communitatis, cui præpositus est: extra illam igitur non potest obligare. Et facit illud cap.2. de const.in 6.*Extra territorium ius dicenti impunè non paretur*. Obiectio autem, quî hic fieri posset ab excommunicatione ad legem(quia excommunicatio obligat non subditos ad non communicandum cum excommunicato à suo superiore)facilè soluitur negando similitudinem, quia excommunicatio id operatur in vi iuris communis, potius quàm ex vi iurisdictionis priuati Episcopi,aut superioris, vt latiùs dixi in 5.tom.de cens.disp.15.sect.1.

Cap. 2. de constit. in 6.

CAPVT XXXII.

Vtrùm leges propriæ alicuius regni, vel territorij obligent homines illius territorij quando extra illud versantur.

1. QVatuor modis potest aliqua persona comparari ad territorium, seu diœcesim. Primò, quia ibi est incola,& ibi etiam actu existit, & habitat. Secundò per contrarium extremum, quia neutrum habet in tali territorio. Tertiò, quia cùm sit incola illius territorij, & in eo habeat domicilium, in alieno actu versatur.Quartò,quòd in territorio habeat præsentiam, non tamen domicilium, aut originem. De primo, & secundo nulla est disputatio: nam in primo maximè locum habent dicta in capite præcedenti, quia ibi concurrun tomnia necessaria ad actualem subiectionem, & consequenter ad obligationem legis: in secundo verò clarum est, non posse obligare legem, quia nullus est titulus subiectionis: in tertio autem, & quarto puncto occurrunt duæ difficultates tractandæ.

2. *Ratio dubitandi.* Prima difficultas est in titulo proposita. Ratio autem dubitandi est, quia quamùis subditus actu versetur,seu peregrinetur extra territorium,semper manet subditus,dum non mutat domicilium.Sed dictum est legem obligare omnes subditos, & omnes partes communitatis; ergo etiam obligat in illo casu. Confirmatur primò sumpto argumento à contrario: nam incola alterius regni dum in hoc versatur, non cogitur seruare præcepta huius regni, vt in legibus canonicis videtur expresse definiri in cap.*à nobis*,1. de sentent.excommunic. ergo obligandus est seruare præcepta sui territorij, alioqui propter solam absentiam maneret liber ab onere vtrarumque legum, quod videtur absurdum. Confirmatur secundò: nam si Episcopus huius diœcesis faciat statutum, vt omnes sui subditi habentes beneficium in suo Episcopatu resideant tali tempore sub tali pœna,vel censura, obligat illos,vbicunque existant,ita vt si præscripto tempore non veniant,incurram pœnam, vel censuram, per se loquendo, & secluſa ignorantia,& impotentia; ergo statutum prouinciale obligat diœcesanos, etiam alibi peregrinantes; ergo idem est de quacunque lege simili.

c.à nobis.

3. *Conclusio negativa,eáque communis.* Nihilominus dicendum est, legem non obligare extra terminum territorij illius superioris,vel Principis, à quo fertur, & ideo incolas illius territorij, per se loquendo,nihil peccare, etiamsi contra illam agãt dum extra territorium existunt. Hæc est communis sententia Doctorum in cap.2.de constit.in 6. & in dicto cap.*à nobis*,1.de sentent.excom.Sylu. verb. *excommunicatio*,2. n. 7. vbi Ang. & alij Summistæ verb.*lex*, Cou.in cap.*alma mater*, 1.p.§. 10. n. 3. sumitúrque ex dicto cap.2.vbi dicitur, non incurrere sententiam latam per statutum Episcopi,qui extra territorium existens illud non seruat. Respondere autem quispiam potest, ibi non esse sermonem de obligatione præcepti,sed de censura, & in ea diuersam esse rationem, quia impositio censuræ non pertinet ad vim directiuam, sed ad coactiuam legem, & ideo non extenditur extra territorium, quia superior, vel iudex non potest extra territorium punire,licèt possit præcipere, & obligare. Et hunc sensum videtur ibi indicare Pontifex in ratione, quam subdit, *quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè*. Nam ius dicere idem est, quod sententiam ferre. Nihilominus mens Pontificis sine dubio fuit,declarare, tale statutum nõ violari à subdito in illo casu, & ob eam causam non incurrere censuram; ergo etiam quoad vim directiuam non obligat in eo casu. Item qui in eo casu non seruat statutum, non est contumax contra obedientiam Ecclesiæ; ergo signum est non obligari per statutum, etiam quoad vim directiuam. Antecedens patet,quia si tunc subditus esset contumax, posset etiam excommnnicari,& consequenter incurrere censuram legis: nam excommunicatio, iuxta veriorem sententiam, ferri potest in absentem, etiamsi in alieno territorio versetur, dummodo sufficiens causa censuræ supponatur:contumacia autem est sufficiens causa,iuxta illud, *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus, & publicanus*, Matth. 18.ergo sicut censura non ligat absentem, ita nec præceptum. Vnde apertè fit, quòd licèt tale statutũ simpliciter latũ esset sine censura,vel pœna in vi cuiusdam legis directiuæ obligantis in conscientia, non obligaret absentes,tum quia eius obligatio in conscientia nõ magis extenditur ratione censuræ:nam potiùs censura supponit iurisdictionem,& potestatem ad obligandum,& quando additur censura, ratione illius non extenuatur, seu coarctatur iurisdictio. Atque ita ex illo textu optimum sumitur argumentum de quacunque lege prodeunte a potestate limitata ad definitum territorium, siue illa canonica sit, siue ciuilis, seruata proportione.

c. 2. de const. in 6.
c.à nobis 1.de excom.
Angel.
Couar.

4. Ratio autem assertionis non eadem redditur ab omnibus. Quidam enim eam referunt ad intentionẽ legislatoris, quia tantùm intendit obligare subditos in suo territorio, vnde consequenter aiunt, assertionem positam solùm procedere,quando lex solùm loquitur generalibus verbis: nam per ea non explicatur alia,seu maior intentio statuentis. Quapropter, si expressis verbis legislator declaret se velle obligare subditos,vbicunque sint, tunc aiũt, legem obligare illos etiam extra territorium,& ita limitant dictum cap.2. Pro qua opinione communiter citatur Bartol. in leg. 1.C.de summ.Trinit.n.44.& sequentibus.Hanc verò rationem vt ex Bartol. sumptam reprehendunt Panormit.in dicto capit.*à nobis*. Nauar. cap. 27. n. 272. Sylvest.Couar.suprà,& omnes. Et conuincitur planè ex dicto c.2. vbi Pontifex rationem suæ assertionis reddit, *quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè*.Quæ verba non significant tantùm defectum voluntatis,sed etiam potestatis, vt per se constat ex l. vlt.ff. de iurisdict. omni. iudic. à qua desumpta sunt, vbi etiam communiter interpretes in hoc conueniunt.Ratio ergo propria assertionis est, quia iurisdictio vnius cuiuscunque ciuitatis, vel particulatis Principis non extenditur quoad leges ferendas extra ciuitatem, seu territorium, vt latiùs explicaui in tom. 5. de censuris, disput. 5. sect. 4. vbi de hoc

Bartol. Panorm. Nauar. Sylvest. Couar.

puncto

puncto alia, quæ ad censuras magis pertinent, tractaui. Neque ista ratio est aliena à mente Bartoli: nam illam attigit illo num. 44. Eámque colligit ex l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. vbi lex dicitur ius proprium ciuitatis. Sicut ergo in Philosophia dicere solemus, extra sphæram actiuitatis non sequi actionem; nimirum ex defectu potestatis, non voluntatis: ita iurisdictionis actiuitas in ferenda lege limitatur ad territorium, & ideo lex extra illum non obligat. Vnde apertè concluditur, etiamsi legislator maximè velit, & suis verbis expresse id explicet, non posse obligare subditum extra territorium existentem.

5. *Quando possit princeps punire extra territorium subditum.*

Hoc autem intelligendum est de propria obligatione legis directiua, & in conscientia: hic est enim proprius, & immediatus effectus legis. At verò si sermo sit de coactione per pœnam, est opinio Iuristarũ, posse Principem punire subditum, qui deliquit extra territorium pœna imposita per legem suam, & latam pro suo territorio, quando pœna non est ipso iure imposita, sed imponenda, & delictum extra territorium commissum, intra illud postea punitur. Ita docet Abbas in c. 1. de raptorib. num. 8. & re vera hoc solum intendit Bart. in loco citato, si attentè legatur. Et ratio est, quia tũc pœna non imponitur extra territorium, sed intra illud, quia supponitur per hominem imponenda, & iudices non puniunt, nec inferunt vim forensibus extra territorium existentibus, sed quando ad illud redeunt, & ita hoc non repugnat dicto cap. 2. tum, quia loquitur de statuto ferente sententiam censuræ, per quam sententiam censura ipso iure fertur, tum etiã, quia tale statutum necessariò supponit, & requirit propriam vim obligandi in conscientia, vt possit transgressorem reddere contumacem, & capacem censuræ. Et ob eandem causam non obstat prædictæ limitationi ratio illius cap. 2. quia per talem legem designantem pœnam ferendam, etiam pro delicto extra territorium cõmisso, & per exequutionem eius, non dicitur ius extra territorium.

6. Et hinc etiam constat ratio differentiæ inter legem ferentem pœnam ipso facto, aut solùm statuentem ferendam, quia prior lex debet extendere suam efficaciam quoad obligationem, & exequutionem extra territorium, quia per se ipsam exequitur pœnam, quod non potest aliter facere, nisi obligando delinquentem, vt in se pœnam exequatur quod facere nõ potest, vt probatum est, quia si non potest obligare ad actum, vel prohibere illum, multò minùs poterit obligare ad exequutionem pœnæ. At verò lex, quæ imponit pœnam ferendam per iudicem, per se magis obligat iudicem, vt secundùm ipsam iudicet, quàm reum: iudex autem intra territorium existit. Dices, etiam subditus obligatur in conscientia ad sustinendam talem pœnam. Respondeo subditum delinquẽtem propriè non obligari per illam legem, nisi post sententiam, quando iam in territorio esse supponitur. Vnde rectè adnotat Panormit. necessarium esse, vt delictum illud, quod per talem legem punitur, nõ sit tantùm malum, quia illa lege prohibitum, sed vt supponatur per se malum, aut aliàs sufficienter prohibitum, quia lex illa nõ poterat prohibere illud opus extra territorium, vt probatum est; ergo nec potest pro illo pœnam designare, nisi aliàs opus supponatur malum, vel sufficienter prohibitum.

7. *Respondetur argumentis aduersãtibus.*

Ad rationem dubitandi in principio positam respondetur ex dictis, subditum extra territorium existentem, licèt non amittat subiectionem in habitu, vt sic dicam, seu radicalem, amittere tamẽ actualem, seu eius vsum in ordine ad leges territorij, quia constituitur extra terminos earum. In confirmatione autem prima petitur difficultas de intelligentia illius cap. *à nobis*, quæ ad punctum sequẽs magis pertinet, & ideo breuiter dico, ibi non esse sermonem de statuto, vel lege, sed de sentẽtia generali, seu præcepto personali ac temporali: quæ autem differentia hinc nascatur, & quæ sit ratio eius, dicam statim.

c. à nobis, expositur.

Propter secundam confirmationem addunt Doctores limitationes aliquas assertioni positæ, vt videre licet in Sylvest. supra, & Angelo verb. *excommunicatio*, 1. n. 10. qui ad hoc principium illas reducunt, vt extrà territorium non ligetur quis, quando & persona operans, & res, circa quam operatur, & actio ipsa omnino sunt extra territorium. Vnde si persona sit extrà, res autem, circa quam peccatur, sit intrà, poterit obligatio legis habere locum. Couarr. autem aliis verbis limitationem explicat, licèt fortasse in idem redeat, scilicet, legẽ non obligare extra territorium, nisi materia eius respiciat bonum ipsius-met territorij, scilicet, vt vitetur iniuria, aut nocumentum eius, vel aliquid simile. Quam doctrinam veram censeo, & eam latiùs explicui in dicto loco de censur. & ex ibi dictis colligo, per eam in rigore non limitari assertionem, quia delicta contraria tali legi, non extra, sed intra territorium fieri censenda sunt. Nam si præceptum v.g. sit affirmatiuum mandans aliquid fieri in territorio, omissio eius ibi censetur consummari, vbi actus præceptus fieri debuisset, quia ibi videtur quis delinquere, vbi non facit, quod debet, sicut è contrario ibi peccari, vbi facit, quod non debet, iuxta legem, *qui non facit*, ff. de regul. iur. Si autem præceptum sit negatiuum, & commissio contra illud, cedat in iniuriã territorij, ibi planè consummatur delictum, vt si quis corpore existens extra terminum territorij, vel regni emissa sagitta occidat hominem intra territorium existẽtem, planè censetur peccare in territorio, ideóque contra legem ageret, & sic censuram, si in eo lata esset, incurreret, vt in citato loco dixi. Ita ergo contingit in casu illius confirmationis, cui per hoc est sufficienter responsum.

8. *Sylvest. Angel.* *Couarr.*

9. *Idem cum proportione dicendum de locis exemptis, quãdo aliàs intra territorium continentur.* *Palud.* *Gabr.* *Anton.* *Rosel.*

Dubitabit verò aliquis, an idem dicendum sit de locis exemptis, quando aliàs inter territorium continentur. Sed hoc dubium, & frequentiùs locum habet in legibus canonicis, quàm in ciuilibus, & illud sufficienter tractaui in dicto loco de Censuris. Et ideo breuiter dico, idem cum proportione dicendum esse de huiusmodi loco, quæ est communis resolutio, vt ibi dixi. Quam tenent etiam Paludan. 4. distinct. 18. quæstion. 2. in 2. parte, illius articul. 2. & ibi Gabriel quæstion. 2. articu. 2. concluf. 6. Antonin. 3. parte, titu. 24. cap. 75. §. 1. & Sum. Rosel. verb. *excommunicatio*. 7. §. 3. Armil. num. 30. Canonistæ in cap. *cùm Episcopus*, de offic. ordin. in 6. & in Clement. *Archiepiscopo*, de priuil. & ex illis iuribus hoc comprobari potest, quatenus ex eis colligitur, Prælatum non posse exercere iurisdictionem suam in loco exempto, quod in omni superiore procedit. Inde ergo colligimus, locum exemptum quoad iurisdictionem esse extra territorium, quia exceptis casibus à iure expressis, non potest ordinarius superior territorij iurisdictionis actus ibi exercere: obligare autem per statutum, vel legem in loco exempto, est iurisdictionem ibi exercere, vt constat ex dicto cap. 2. de constitut. in 6. ergo est eadem ratio de illo loco, & ad illum optimè applicatur illud principium, *extra territorium ius dicenti non paretur impunè*.

CAPVT XXXIII.

Vtrùm leges propriæ alicuius territorij obligent aduenas dum ibi existunt.

1. QVæstionem hanc tractaui latè tom. 1. de relig. tract. 2. lib. 2. de festis c. 14. occasione præce-

pti seruandi festa, & ideo in præsenti absque repetitione perstringam breuiter quæ ibi tradidi, & nonnulla addam huic loco magis accommodata. Tria ergo in lege distingui possunt, vis obligandi in conscientia, quam directiuam voco, & vis coactiua, per quam fit, vt aliquis puniri possit secundùm legem, & vis ponendi formam in contractibus, & aliis actibus forensibus, per quam interdum fit, vt actus aliter factus validus non sit, & quoad hæc tria explicãda est proposita quæstio, quia proprias habent difficultates.

Tria in lege distinguenda.

Circa primum punctum variæ sunt sententiæ, quas citato loco retuli. Prima est absolutè negãs, aliquem obligari legibus loci, nisi in eo habeat fixum; & perfectum domicilium. Pro qua ibi allegaui Palud. Medin. Archid. Hostiens. & alios, sed illam tanquam improbabilem refutaui. Secunda dicit leges loci obligare exteros ita ibi permanentes, vt saltem quasi domicilium contrahant; non verò alios breui tempore ibi existentes, vel illac transeuntes. Pro qua Felin. Anton. & alios adduxi. Vtriusque autem sententiæ idem ferè est fundamentum, scilicet, quia peregrini non sunt subditi: nã subiectio quoad morum directionem, & obligationem non acquiritur, nisi per domicilium, vel saltem per quasi domicilium. Præter hanc rationem afferunt exempla de infidelibus, qui non obligantur legibus Christianorum, licèt inter illos viuant, & de religiosis respectu secularium, & de nouitiis respectu professorum. Sed hæc omitto, quia non sunt ad rem, cùm hæc exempla non solùm in transeuntibus, sed etiam in habentibus ibi domicilium locum habeant, & in sequenti libro capire vltimo, de his dicemus. Confirmatur ab incommodis, quia aliàs tenerentur infideles, dum trãseunt per prouincias fidelium, seruare leges, seu ritus eorum, abstinendo è carnibus diebus prohibitis, &c. quod est absurdum. Item obligarentur monachi habitantes seruare ieiunia synodalia, quod esset graue onus, cùm ipsi habeant plura alia ieiunia propria, ad quæ non obligantur laici propter ipsorum regularium statuta. Item sequitur, teneri religiosum vnius prouinciæ ad seruanda ieiunia, festiuitates, & similia statuta propria alterius prouinciæ, quando est hospes in illa, etiamsi non sint communia toti religioni. Et similiter nouitius teneretur seruare leges religioni, quandiu ibi moratur, quæ admittenda non sunt.

2. *Sententia negatiuæ fundamenta.*

Palud. Medin. Archid. Hostiens. 2. Sentent.

Felin. Anton.

Probatur exẽplis.

Nihilominus dicendum est legem territorij obligare aduenas, & hospites, quandiu ibi commorantur, in conscientia, & eo modo, quo obligat incolas. Hæc est communis sententia interpretum in l. *cunctos populos*, C. de summa Trinitate, & in cap. *à nobis*, 1. de sentent. excommunicat. præsertim Innocenc. Hostiens. & Panormitan. & in cap. 2. de constitution. in 6. vbi latè Gemin. & Syluest. verb. *excommunicatio*, 2. nu. 4. & plures alios in citato loco allegaui. Eámque Augustini auctoritate, & Ecclesiæ consuetudine, vtriisque rationibus comprobaui. Propria verò ratio est, quia lex generaliter fertur pro tali territorio, vt supponimus; ergo obligat omnes actu ibi degentes pro tempore, quo ibi commorantur. Probatur consequentia primò ex parte causæ finalis, quia ad bonam gubernationem prouinciæ, loci, seu territorij, est moraliter necessarium, vt leges pro illo latæ hanc vim habeant, quia ad pacem, & bonos mores loci necesse est, vt aduenę conformentur moribus populi, quandiu ibi versantur, vt sæpe in iure insinuatur, cap. *illud*, dist. 12. c. *quæ contra*, dist. 8. c. *in nonã*, 16. q. 7. & experientia id satis docet, quia si aliter fiat, sequuntur dissidia, & scandala. Cùm ergo leges ferantur propter commune bonum, & pacem, ac bonos mores loci præcipuè intendant, necesse est, vt hanc vim habeant. Secundò idem probatur

3. *Legem territorij obligare aduenas quandiu ibi commorantur in conscientia, & eo modo quo obligant incolas.*

Innocent. Hostiens. Panorm. Gemin. Sylues. Augus.

Ad pacem & bonos mores loci necessariũ est aduenas dũ ibi versantur cõformari moribus populi ne sequantur scandala.

ex parte causæ efficientis, seu potestatis legislatoris, quia vnusquisque gubernator reipublicæ habet potestatem necessariam ad conseruationem suæ reipublicæ, & ad eius bonos mores tuendos; ergo habet potestatem ad ferendas leges, quas omnes ibi morantes seruare tenentur. Hac enim ratione habet potestatem puniendi aduenas ibi delinquentes; ergo earum ratione habet potestatem obligandi per suam legem omnes ibi operantes, quatenus ad bonum suæ reipublicæ necessarium est.

4. *Probatur ex parte aduenarum.*

Tertiò idem patet ex parte personarum aduenarum, quia non deest in illis sufficiens titulus subiectionis, ratione cuius obligari possint legibus territorij: hæc autem subiectio tantùm desideratur; ergo Maior patet, tum quia potestas in vno, & subiectio in alio sunt correlatiua; ostensum est autem, in Principe esse potestatem; ergo illi respondet subiectio ex parte alterius extremi: tum etiam, quia sicut illa obligatio est quasi transiens, & secundùm quid, ita ad illam sufficit quasi transitoria subiectio, ad quam satis est actualis commoratio & præsentia, licèt diuturna futura non sit. Nam sicut is, qui transfert domicilium in aliquem locum, eo ipso vult obligari legibus loci permanenter; vel ex consequenti obligatur, etiamsi nolit; ita qui alicubi vult ad breue tempus morari, eo ipso vult, aut velle debet, subdi pro tunc regimini illius loci quoad ea, quæ ad generales mores, & leges spectant. Quod confirmatur à contrario: nam incola discedens à territorio ad breue tempus, statim pro eodem desinit obligari legibus territorij, iuxta dicta capite præcedenti, & consequenter pro tunc fit non subditus in actu; ergo idem erit è contrario: nam est eadem ratio, & æquitas postulat, vt in vtroque paritas, seu proportio seruetur.

5. *Satisfit fundamento cõtrario.*

Fundamentum contrariæ sententiæ ex dictis solutum est: ita enim ostensum est, quomodo hic nec iurisdictio nec subiectio desit, & in citato loco de censur. sigillatim ostendimus, ad hãc obligationem sufficere in primis quasi domicilium, deinde satis esse breuem moram aliquorum dierum, & hanc extendendam esse cum proportione ad viatores, qui ad breue tempus in hospitio commorantur, & quæ ibi diximus de lege seruandi festa, possunt facile ad omnes leges etiam ciuiles applicari, de quibus etiam multa obiter tetigimus. Addo etiam obiter, eandem doctrinam applicandam esse ad religiosos peregrinos, seu hospites in aliis prouinciis, vel domibus, quoad peculiaria statuta earum. Quod ideo aduerto, quia aliqui excipiunt religiosos peregrinantes ab hac obligatione, quia non habent territorium proprium, eo quòd per totam Ecclesiã potest diffundi religio. Sed hoc nõ obstat, quia nihilominus possunt religiosi habere sua domicilia propria, argumento cap. 1. de priuileg. in 6. Et quoad hoc possunt peculiaria monasteria, & prouinciæ habere proprias obseruantias, & ad has dicimus obligari aduenas, quandiu ibi sunt, seruata proportione, quia est eadem ratio, nisi ipsamet cõsuetudo religiosa aliquam exemptionem illis tribuat.

Hæc doctrina ad religiosos quomodo applicanda.

Tandem ex dictis constat, non rectè aliquos dixisse, teneri aduenas ad has leges seruandas solùm propter vitandum scandalum. Hoc enim verum non est, aliàs cessante scãdalo, ac per se, & in occulto non obligarentur his legibus. Dicendum ergo est, licèt interueniente actuali scandalo crescat accidentariè obligatio, non tamen esse scandalum proprium fundatum obligationis, sed ad summum esse occasionem seu motiuum, quod legislatorem mouet ad ferendam legem, cuius obligatio non cessat, etiamsi in particulari cesset motiuum. Sicut prohibentur arma tali loco, vel tempore vt vitentur rixæ, & prohibẽtur fœminæ hoc vel illo modo ornari, vt

6. *Non ob scandalum solùm teneri aduenas ad loci leges, sed etiam propter ipsas leges & sufficientem subiectionem.*

non

non præbeant scandalum: & nihilominus postquam leges positæ sunt, obligatio non est tantùm scandali, sed per se ratione talium legum. Sic ergo est in præsenti, necessitas enim vitandi scandala, & conseruandi bonos mores reipublicæ mouet ad ferendas leges pro omnibus, qui in tali loco versantur; & ideo postquam lex est constituta, tenetur aduena illi conformari, non solùm ratione scandali vitandi, sed etiam propter ipsam legẽ, & sufficientem subiectionem, vt explicatum est.

7. *Dubium. Innoc.*

Sed quæres, an possit ferri lex pro aliqua ciuitate, aut territorio, quæ solos aduenas in illo existẽtes obliget. Nam Innoc. in dicto cap. *à nobis*, dicit talem legem non posse obligare peregrinos, sed solũ quando generalis est, & per se obligat incolas, & quasi cõcomitanter peregrinos. Et fortè motus est, quia tunc habet locum ratio vniformitatis, & accessorij, quod sequitur principale: hæc autem ratio non habet locum, quãdo lex loquitur ad solos peregrinos, qui per se, ac directè non sunt subditi talis reipublicæ, vel Principis. Nihilominus contrarium censeo verum, quod tenet Hostiens. ibi, cui magis adhæret Panormitan. & sequitur Syluest. Ratio autem est eadem cum proportione applicata: nam ad bonum ciuitatis, vel reipublicæ spectat ordinare, quomodo peregrini se ibi gerere debeant, & statuere quæ ad hunc finem necessaria fuerint, alioqui non fuisset sufficiẽter prouisum reipublicę, nec talis potestas esse potest in alio, quàm in ipsa, vel eius gubernatore, quia illi prouidentia, & cura illius loci commissa est. Sicut ergo peregrini habent peculiarem modum viuendi, seu existendi in tali loco, ita in multis postulare possunt peculiaria statuta; ergo possunt per illa obligari, quia quoad hoc efficiuntur subditi per solam illam moram, vt declaratum est. Supponimus autem, debere leges esse iustas, & accommodatas non solùm loco, sed etiam ipsis peregrinis, proportionem inter eos seruando: sic enim nihil deest in illis legibus ad peregrinos obligandos.

Responsio vera
Posse ferri legem pro aliquo territorio quæ solos aduenas in illo existentes obliget cum hoc ad bonum commune spectare possit.
Hostiens. Panormit. Syluest.

8. *Dev. coactiua Ratio dubitãdi. c. à nobis.*

Circa secundum punctum de vi coactiua, an etiam secundùm illam lex obliget aduenas, seu peregrinos, specialis ratio dubitandi sumitur ex ca. *à nobis*, 1. de sentent. excõmun. vbi proposita quæstione, an Episcopus ferens in sua diœcesi generalem sententiam, *Si quis furatus fuerit, excommunicatus sit*, obliget forenses. Respondet Pontifex tantùm obligare subditos, cuius rei ratio alia esse non potest, nisi quia talis Episcopus non habet potestatem coactiuam in forenses, sed tantùm in subditos. Respondet Glos. ibi, etiam aduenas comprehendi illa excommunicatione, non quatenus tales sunt, sed quatenus sunt subditi ratione delicti, & ita putat esse textum intelligendum de subditis quocunque titulo. Sed re vera euertit respõsionem Pontificis, & friuolam, ac ridiculam illam reddit. Nam hoc ipsum est, quod quærebatur, an illi forenses fiant subditi ratione delicti; non ergo loquitur hoc sensu de subditis, sed prout incolæ simpliciter subditi appellantur. Præterea inuoluitur in illa responsione quædam repugnantia: nam in pœna excommunicationis non potest proxima ratio subiectionis esse delictum in tali loco commissum, sed necessariò supponi debet obligatio parendi Prælato illius loci, quia ad excõmunicationem necessaria est contumacia respectu Ecclesiæ, & non sufficit delictũ contra legem naturalem, vt sic (quod suppono ex propria materia) ergo ante delictum supponi debet subiectio, ex qua oriatur obligatio parendi præcepto prohibenti aliquid sub pœna excommunicationis; ergo cùm in illo textu sit sermo de hac censura, non possunt aduenę ratione delicti comprehendi sub nomine subditorum, sed subditi vocantur, quia per se ante talem legem, vel delictum huiusmodi erant,

Reiicitur Glossa.

A Atque ita intellexerunt textum illum Panorm. & alii, qui consequenter fatentur aduenas non comprehendi sub illa censura per sententiam generalem lata. *Panormit.*

9. *Mens auctoris.*

Nihilominus dicendum est, legem pro territorio latam comprehendere peregrinos ibi morantes, etiã quoad vim coactiuam, id est, puniri ibi posse propter transgressionem talis legis, vel per iudicem, vel per ipsam legem, si pœnam ferat ipso facto. Ita sentiunt auctores suprà allegati, & interpretes in eodem c. *à nobis*. Et ratio est manifesta, quia idem titulus subiectionis, seu potestatis interuenit quoad vim coactiuã, quia demonstratus est de vi directiua; imò directiua non esset efficax, nisi haberet adiunctam coactiuam. Accedit præterea, quia si aduena tenetur per se & in
B conscientia seruare legem huius reipublicæ, transgrediendo illam delinquit in hoc loco, & in hanc rẽpublicam; ergo etiam ratione delicti manet subiectus coactioni talis reipublicæ, iuxta authenticam, *quæ in prouincia*, C. vbi de criminib. agi oporteat.

10.

Addi verò solet limitatio, nisi peregrinus sit superior respectu auctoris talis legis, quia nullus superior potest subdi inferiori quoad vim coactiuam, vt si Episcopus hic prohibeat aliquid Clericis sub pœna excommunicationis ipso facto, metropolitanus, etiãsi in hoc Episcopatu contra talem legem agat, non poterit incurrere illam cẽsuram. Quod notauit Syln. *Syluest.* *excommunicatio*, t. n. 9. & Panorm. in cap. 1. de raptorib. *Panorm.* n. 11. qui idem attigit in ca. vlt. de foro compet. Idem
C sentit Soto in 4. dist. 22. q. 2. vbi etiam ad æqualem *Soto.* hoc extendit, dicens, neque Archiepiscopum neque alium Episcopum delinquentem intra diœcesim suffraganei, vel Episcopi posse ligari censura eius: Panorm. autem rectè hoc declarat de superiore quoad iurisdictionem. Nam licèt aliquis sit æqualis, vel etiã superior in dignitate, dum existit in tali Episcopatu obligari potest legibus eius; ergo etiam poterit ligari censuris, vel puniri propter delictum ibi cõmissum. Quod tam in Ecclesiasticis legibus, quàm in ciuilibus verum est, vt sensit etiam Innoc. in cap. *cùm* *Innocent.* *inferior*, de maiorit. & obedien. & sumitur ex l. 3. ff. de offic. Præsid. & ratio est, quia dignitas sine iurisdictione nõ impedit subiectionem ratione delicti, sicut non impedit obligationem seruãdi talem legem.
D Vnde illa dignitas est quasi per accidens ad ordinem iurisdictionum. Hoc autem procedit secundùm ordinarium ius, & nisi persona ratione talis dignitatis sit exempta: nam ob hanc rationem vnus Episcopus nõ *Vnus Episcopus non potest ab alio æquali puniri.* potest ab alio æquali puniri. At verò quando persona est iurisdictione superior, tunc clarum est, non posse ligari ab inferiori, cap. *cùm inferior*, de maiorit. & obedien. Tunc autem sicut superior non subiicitur quoad vim coactiuam, seu quoad pœnam, ita nec quoad vim directiuam, seu obligationem, quantum est ex vi præcepti, quia est eadem ratio, cùm etiam hoc pendeat ex iurisdictione. An verò possit alia ratione obligari, dicemus infrà disputantes de ipsomet legislatore: nam quoad hoc est eadem ferè rãtio.

11. *c. à nobis. Non esse sermonem de lege, vel statuto, sed de præcepto, seu sententia hominis, & quid inter hæc intersit.*

E Ad obiectionẽ igitur factã ex c. *à nobis*, dicẽdum est, ibi nõ esse sermonem de lege, vel statuto, sed de præcepto, seu sententia hominis, etiã generaliter lata, vt ex textu constat, & omnes interpretantur. Oportet tamen differentiam reddere inter statutum, & præceptum, seu sententiã generalem hominis. Panorm. ibi hanc reddit, quòd sententia hominis operatur, cùm fertur, & ideo tantùm ligat illos, quos tunc inuenit habiles: lex verò semper ligat eos, qui de nouo efficiuntur subditi. Sed hoc non placet, primò quia iuxta cap. *à nobis*, talis sententia generalis non comprehẽdit extraneos, etiamsi actu existãt in territorio, quãdo profertur talis sententia, & tamen, si præceptum, & sententia ferretur, per statutum comprehende-

Panormit. reiicitur.

rentur;

rentur ; ergo etiam supposita æquali subiectione, seu præsentia est reddenda differentia, & non tantùm in ordine ad futurum tempus. Secundò, quia etiam in ordine ad futurum illa differentia non subsistit: nam si per præceptum ab homine sententia fertur pro futuro delicto, etiam pro illo tempore durat, & pro illo semper loquitur, & comprehendit eos, qui de nouo ibi nascuntur, & eos qui domicilium denuo illuc transferunt, etiamsi non essent subditi rempore præcepti impositi. Item quia statutum non solùm præcipit, aut prohibet, sed etiam per se punit ipso facto, & in se continet sententiam iure latã, & nihilominus tã obligatio præcepti, quã vis sententiæ iuris extenditur ad eos, qui post primam editionem talis statuti veniunt ad territorium, & ibi delinquunt; ergo quoad hoc eadem ratio est de generali præcepto hominis includente sententiam generalem imponẽtem pœnam ipso facto contra futuros transgressores talis præcepti. Nam si in statuto cõsideratur illa permanentia, qua semper loquitur, & ideo semper obligat, cur non considerabitur in præcepto hominis, quod etiam durat iuxta intentionem eius, quandiu ipse viuit, seu in officio perseuerat. Quòd si in statuto fictione iuris intelligitur ferri sententia, quando fit delictum in territorio, etiamsi fiat ab extraneo, qui denuo illuc venit, cur non eadem fictio iuris habebit locum in sententia lata per hominis præceptum.

12. *Differentia legis, & puri præcepti hominis.*

Dico ergo, differentiam sumendam esse ex natura legis, & puri præcepti hominis: nam lex perpetua est, vt lib. 1. dixi; præceptum autem hominis transitorium, & facile mutabile. Vnde fit, vt lex ratione suæ perpetuitatis æquiparetur consuetudini, & censeatur nota omnibus, & omnibus proposita, vt ab eis seruetur: præceptum verò non ita æquiparatur consuetudini, nec illam introducit, cùm facilè mutetur, nec ita solet esse notum, & ideo præceptum de se solùm obligat incolas terræ, & subditos verè, ac permanenter: statutum verò omnes ibi degentes. Vnde consideratur alia differentia, quòd lex fertur pro territorio, est enim *ius ciuitatis*, vt considerauit Bart. seu *lex territorij*, vt dixit Panorm. & ideo obligat personas quasi mediante loco, id est, quatenus in tali loco versantur, ad eum modum, quo interdictũ locale ligat personam in tali loco, propter quod etiam statutum non obligat extra territorium personas aliàs subditas, vt suprà dicebamus: at verò præceptum hominis, seu personale directè cadit in personas subditorum, ideóque prærequirit subiectionem, & ideo nõ obligat extraneos, etiam in loco existentes, & è contrario potest obligare subditos etiam extra territorium, vt dixi in 5. tom. de censur. disp. 5. sect. 5. vbi de hac difficultate plura dixi: hîc autem solùm indicare volui, quomodo illa doctrina ad omnes leges humanas, etiam ciuiles applicari possit.

13. 3. *Dubium.*

Tertium punctum suprà positum est, an efficacia legis dantis formam iudiciis, contractibus, aut aliis similibus actionibus, & irritantis aliter factas, extendatur intra territorium etiam ad non subditos. In quo breuiter dicendum est, etiam quoad hoc seruandam esse legem in suo territorio, & secundùm illam esse de actu iudicandum. Ita Bartol. Iason, & alij in dicta l. *cunctos populos*, Felin. cap. 1. de sponsal. num. 2. & num. 23. & sequentib. & optimè Panormitan. 2. part. Consilior. in 52. Tiraquel. de primogenitis, quæstion. 46. & 48. Sensus autem assertionis est aduenam, qui in hoc loco facit testamentum, aut contractum, debere in illis seruare formam præscriptam per leges huius regni; ac proinde si forma illa non seruata contractus sit irritus ex vi eiusdem legis, etiam factus ab extraneo erit irritus, & sic de aliis. Ratio est, quia illa lex est regula talis actus quoad vim obligandi ratione loci, vt dixi; ergo etiam ibi obligat ad seruandam formam operandi, quam præscribit, & sicut ibi habet vim puniendi, ita etiam vim irritandi. Patet consequentia ex paritate rationis, & quia actus ille simpliciter est subiectus illi legi; ergo est subditus quoad totam efficaciam eius. Et confirmatur, quia hi actus, qui certam formam, & solemnitatem requirunt, non habent valorem sine adminiculo iuris, l. *legitima*, ff. de pactis: tunc autem ius non concurrit, sed potius resistit; ergo actus non habebit valorem. Denique in huiusmodi rebus, & actionibus consuetudines locorum seruandæ sunt; ergo etiam leges. Et hoc ipsa etiam iura ciuilia docent, quæ latè referunt allegati actores, ad quos proprie pertinent, & ideo non immoror.

Aduenam facientem testamentum aut contractũ debere seruare in illis formã præscriptã loci in qua est.

Confirmat.

14. *Hinc infertur ius positiuum impediãdo valorem actus, consequenter impedit obligationem.*

Hinc tamen nobis inferre licet, valorem talium actuum, & obligationem in foro conscientiæ iuxta huiusmodi leges spectãdam esse, quia ius positiuum impediendo valorem actus, consequenter impediuit obligationem eius. Idem dicendum est de iudiciis: nam agenda sunt iuxta formam, & modum præscriptum per leges loci, in quo fiunt, quibus propterea debet forensis litigans accommodari; aliàs nihil validum efficiet, si per leges loci irritatum sit, & sic de aliis. Semper autem supponimus, & leges esse iustas, & respicere bona in tali loco existẽtia, seu actiones ibi factas, quia ratione loci debent subdi iurisdictioni illius territorij, etiamsi persona secundùm se, & quoad conditiones personales, seu abstrahentes à loco, non sit subdita, vt latiùs dicti actores prosequuntur. Hìc occurrebat quæstio de Tributis, an peregrinus teneatur ea soluere: ex eisdem tamen principiis definienda est. Nam si debeatur tributum ratione rei existentis in loco, vel actionis quę in tali loco fit, etiam aduena illud soluere tenebitur, per se loquendo, & supposita iustitia tributi; non verò alia, quæ personalia sunt. De qua re tota plura in libro 5. dicemus.

Quomodo teneatur aduena ad tributa.

CAPVT XXXIV.

Vtrùm leges ciuiles iustæ Ecclesiasticas personas obligent.

1. *Ratio dubitãdi.*

QVæstio hæc pertinet ad materiam de immunitate Ecclesiasticarum personarum: nam illam supponit, & in sola illa fundatur, non potest tamen hîc omnino prætermitti, quia necessaria est ad explicandam limitationem, vel extensionem legum ciuilium, & efficacitatis earũ circa personas extraneas à iurisdictione ciuili. Ratio ergo dubitãdi est, quia leges ciuiles procedunt à iurisdictione temporali; clerici autem exempti sunt à iurisdictione temporalium Principum; ergo & ab eorum legibus; ergo illis non obligantur, quia leges solùm possunt obligare personas subditas potestati legislatoris. Confirmatur, quia si clericus obligaretur lege regia, inobediens esset regi, illam transgrediendo; ergo ab ipso vel ipsius ministro, ac iudice puniri posset propter huiusmodi transgressionem, quia vnusquisque Princeps vindex est suarum legum, & ideo omnis lex secum affert vim cogendi, vt Arist. dixit, quia alioqui valde inefficax esset ad finem suum assequendum; at constat clericos, non posse puniri à regibus, vel secularibus iudicibus, etiamsi leges seculi non obseruent; ergo signum est illis non obligari.

Confirmat.

Lex secum affert vim cogendi ex Philosophis.

2. *Eximi Ecclesiasticos à potestate ciuili quoad tribunalia causarum, tã*

Vt difficultatem hanc expedire possimus, supponendum primò est, personas Ecclesiasticas exemptas esse à potestate ciuili quoad iudicia, seu tribunalia causarum, non solùm Ecclesiasticarum (quod indubitanter pertinet ad ius diuinum) sed etiam

tempo

temporalium tam ciuilium, quàm criminalium, atque etiam à solutione tributorum; siue hæc exemptio sit absolutè de iure diuino, siue ab illo trahat originem, & per Pontificem consummẽtur. De quo fundamento inter verè catholicos non est controuersia, & in præsenti non reuocatur in dubiũ, & in proprio tractatu ex professo demonstratum est, & ideo in illius probatione non immoramur, sufficit cap. 2. cap. *si diligenti*, cap. *significasti*, de for. compet. & optimè Concil. Trid. sess. 25. cap. 20. de reformat. Nec solùm personæ Ecclesiasticæ, sed etiam bona earum exempta sunt à temporalibus tributis, & oneribus, vt constat ex cap. *non minùs*, & cap. *aduersus*, de immunitat. Eccles. cap. *nouerit*, de sentent. excommunic. & cap. *quanquam*, de censib. in 6.

c. si diligenti. c. significasti. Conc. Trid.

c non minus. c. aduersus. c. nouerit. c. quanquã. 3.

Secundò ex hoc fundamento sequitur, hîc non moueri quæstionẽ de legibus ciuilibus, quæ huic immunitati personarũ Ecclesiasticarũ cõtrariæ sunt directè, vel indirectè, quia tractamus de legibus iustis, vt in titulo explicuimus: tales autẽ leges iniustæ sũt, & reprobatæ, vt iniquæ, nõ solùm in iure canonico, cap. *Ecclesia*, & cap. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. & cap. *nouerit*, de sententia excommun. & cap. vlt. de immunit. Eccles. in 6. Sed etiam in iure ciuili, C. de sacrosanct. Eccles. per plures leges. Est autem lex ciuilis directe contra immunitatem Ecclesiasticam quando vel de materia spirituali aut Ecclesiastica directè disponit, aut circa personas Ecclesiasticas in particulari, vel directe, aut expressè versatur: indirecte autem est contraria, quando in propria materia ita disponit, vt ex eius obseruatione redundet aliquid contra propria iura Ecclesiarum, aut Ecclesiastici ordinis, vel contra priuilegia sibi à Deo, Pontifice, aut Imperatoribus concessa, vt dixit Innoc. in cap. *nouerit*, de sentent. excommun. & sequuntur alij Doctores statim citandi. Quia sicut nõ potest lex ciuilis directè imponere tale onus clericis, ita nec indirecte, tum quia in moralibus vnum alteri æquiualet, tum quia vtrumque per sacros canones reprobatum est, vt explicui late in dicto tract. de immunit. Eccles. lib. 1. cap. 15. & attigi in tom. 5. de Censur. disput. 21. sect. 2. n. 89. & sequentibus.

Quando est lex ciuilis directe vel indirectè contra immunitatem Ecclesiasticã.

c. nouerit.

Omissis ergo his legibus iniquis, sermo noster est de legibus ciuilibus iustis, ac necessariis, quæ pro tota communitate populi, seu ciuitatis ponuntur, quarum materia cõmunis est clericis cum aliis ciuibus, & æquè potest ab omnibus seruari sine vlla indecẽtia, vel inquo grauamine clericorum. In quibus legibus duo distinguere possumus, scilicet, vim directiuam, seu obligationem in conscientia ad seruandas tales leges, & vim coactiuam, seu reatum ad pœnam, quem legis transgressores contrahere solent, siue illa sit per legem imposita, siue arbitrio iudicis imponenda, & de vtraq; parte dicendum est.

4. Quæstionem esse de legibus quæ seruari possunt sine indecẽtia, aut grauamine.

Quoad priorem partem de vi directiua, & obligatione in conscientia, Nauar. consil. 3. de constitut. n. 4. concl. 2. sentit, legem ciuilem loquentem per verba præcipiendi, vel prohibendi, non obligare in conscientia clericos, etiamsi in materia fauorabili, vel generali, & omnibus conuenienti disponat; nullum verò fundamentum adducit, sed dicit esse magis receptam sententiam, solùm verò allegat Decium in cap. *Ecclesia*, de constitut. n. 27. qui licèt id dicat argumentando, postea in illa sententia non persistit. Adducit tamen aliqua illius sententiæ fundamenta. Primum, ac præcipuum est, quod in ratione dubitandi proposuimus: quia præceptum non obligat in conscientia, nisi ex potestate procedat; legislator autem ciuilis non habet potestatem in clericos; ergo quotiescumque præcipiendo fert legem, non obligat in conscientia clericos. Ac subinde nunquam obligabit, quia lex non obligat, nisi quatenus verbis præceptis fertur, vt suprà dictum est. Vnde iuxta sententiam hãc lex ciuilis solùm quatenus commodum aliquod, vel priuilegium concedens habere potest effectum in Ecclesiasticis personis, non verò quatenus præcipiẽs, vel prohibẽs. Secundò ad hoc inducit Decius dictum cap. *Ecclesia*, vbi statutum prohibens alienare bona Ecclesiarum à quodam Basilio laico factum, licèt bonum, & vtile de se Ecclesiæ, reprobatur, quia non fuerat à Pontifice approbatum; ergo generaliter idem dicendum est de omni lege ciuili ad personas Ecclesiasticas comparata. Parum enim refert, quod in specie de clericis, seu rebus Ecclesiasticis, vel in genere de ciuibus, aut agris feratur: quia etiam lex generalis applicata ad clericos fit specialis, & in eo vt sic inuenitur idem defectus potestatis. Tertiò inducit iura canonica, quæ generaliter dicunt laicis super personas, vel res Ecclesiasticas nullam esse attributam potestatem in cap. *bene quidem*, dist. 96. & specialiter allegat cap. *inter hæc*, 33. q. 2. vbi ait Nicolaus Papa sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam *constringitur legibus*.

2. fundam. c. Ecclesia.

3 fundam.

c. bene quidẽ. c inter hæc.

Nihilominus dicendum est, clericos teneri in conscientia ad seruandas huiusmodi leges ciuiles. Hæc assertio communi consensu recepta est, vnde illam dixit, esse certissimam Medina 1. 2. q. 96. art. 5. vbi illam tenet Vasquez disp. 167. cap. 4. & cæteri Theologi moderni, Cardinalis Bellarm. lib. 1. de Clericis, cap. 28. & in noua disputat. de Clericis, cap. 1. Victor. relect. 1. de potest. Eccles. q. vlt. Soto lib. 1. de iustit. q. 6. artic. 7. in princip. & in 4. dist. 25. q. 2. art. 2. in fine, Medin. Cod. de restitut. qu. 36. Castro lib. 1. de leg. pœnal. cap. vlt. qui in specie loquuntur de legibus rerum pretia taxantibus. Consentiunt etiam Summistæ Tolet. lib. de septem peccat. mort. cap. 21. Syluest. verb. *lex*, q. 15. Angel. num. 5. & latiùs plures referens Sayrus in claui regia, p. 1. lib. 3. cap. 4. num. 16. Idem docent iuris canonici interpretes communiter in cap. *Ecclesia*, de constitution. vbi Panormi. num. 13. Deci. num. 27. in fine, Felin. à n. 37. maximè verò in 81. & 85. qui Cardin. & alios refert, & Salzed. referens alios in Pract. crimin. cap. 55. & de aliquibus legibus ciuilibus in specie loquens. Et similiter Couar. in Pract. capit. 33. Ac denique legistæ in l. *cunctos populos*, C. de summ. Trinitat. præsertim Bart. à num. 28.

6. Communis sẽtentia affirmans clericos teneri ad seruanda leges ciuiles. Medin. Vasq. Bellarm. Victor. Soto. Medin. Castro. Tolet. Sylvest. Angel. Sayr. Panorm. Deci. Card. Salzed. Couar. Bart.

Probatur autem primò ex iure canonico disponente huiusmodi leges ciuiles ab Ecclesiasticis seruari, vt primò colligitur ex cap. primo, de noui operis nuntiacione, vbi Papa vult, causam inter clericos super capellæ constructionem post noui operis nunciationem, secundùm leges terminari, quia hoc non est contra bonum Ecclesiarum, sed in earum iuuamen, in quo textu est valde considerandum non videri in eo institui ius nouum, sed antiquum proponi, & declarari, aliàs causa præterita non esset secundùm illud ius decidendum, quia ius nouum non extenditur ad præterita; supponitur ergo in illo decreto esse regulam antiquorum Canonum, vt ius ciuile seruetur in Ecclesiasticis, quando fauorabile est, & toti communitati seruiens, & canonibus non repugnans. Atque ita ex illo textu colligunt assertionem Panorm. & Deci. suprà. Item Panormit. in idem cap. Idémq; sumitur ex c. *innotuit*, ibi, *cũ legali sit prouisione statutum*, de arbitris, & ex c. 1. & c. *si in adiutorium*, dist. 10. cum similibus, dicentibus, seruandas esse leges ciuiles in his, quæ nec sunt contra canones, nec clericis præiudicant. Vnde in cap. *de capitulis*, distinct. 10. ait Pontifex, *se curare vt Imperatoris leges seruentur.* Et in cap. *cùm ad verum*, distinct. 96. dicit Pontifices pro cursu temporalium rerum temporalibus legibus vti. Quæ iura consuetudine optima legum interprete confirmata sunt.

7.

5. Sententia Nauar. de vi directiua legis circa Ecclesiasticos.

Primum fundamentum.

c. innotuit. c. si in adiuto

c. de capitulis

c. cùm ad verum.

Nam

Nam communis Ecclesiæ vsus habet, vt huiusmodi leges ciuiles à clericis seruentur, non propter timorem, sed maximè propter conscientiam, contra quam omnes timorati Ecclesiastici agere credunt, si tales leges non obseruent, & alij ciues graue scandalum paterentur, si viderent tales leges à clericis non seruari, vt triticum cariùs vendi, quàm lege taxatum sit, vel quid simile. Quam consuetudinem antiquissimam esse colligitur ex Theodoret. lib. 4. histor. cap. 7. vbi de sanctis Episcopis, & sacerdotibus ait Imperator, *Sanctè, & sincerè, tum mandatum præpotentis Regis Dei obseruant, tum meis legibus obsequuntur.* Ratio verò non facilè redditur. Prima est, quia licèt lex ciuilis per se non obliget clericos, etiam quoad vim directiuam ex defectu potestatis, vt videtur probare obiectio facta, nihilominus posita lege ciuili, oritur obligatio id seruandi, quod illa lege præscriptum est, ex vi rationis naturalis dictantis, partem non debere discordare à toto. Et explicatur vis rationis, quia membra reipublicæ ratione naturali obligantur ad ea seruanda, quæ ad conuenientem ordinem, & pacem reipublicæ, sunt necessaria, sed clerici sunt membra reipublicæ ciuilis, sunt enim ciues, vt latè disputat Felin. in dicto cap. *Ecclesia*, num. 69. quia etiam ipsi indigent communitate ciuili, & politica ad huius vitæ conseruationem, & ad hunc finem vniuntur cũ laicis in vno corpore politico, seu in vna ciuitate; sunt ergo ciues; ergo etiam ipsi tenentur iure naturæ ad ea, quæ communi bono talis corporis necessaria sunt. At verò talium legum communis obseruatio etiam in clericis est necessaria ad prædictum finem, quia cùm materia talium legum communis sit omnibus, vniformitas in illis est necessaria ad bonam gubernationem, pacem, imò & ad iustitiæ æquitatem. Nam postquam lex ciuilis taxat v. g. rei pretium, illa non plus valet; ergo naturalis iustitia iam obligat omnes etiam clericos ad illam legem seruandam. Item si lex ciuilis irritet testamentum minùs solemne, oportet, vt extra legata pia, in omnibus etiam clericis locum habeat, quia aliàs nõ esset laudibus, & litibus sufficienter prouisum.

Theodoret.

1. Ratio pro hac sententia.

Felin. c. Ecclesia.

8. Hæc ratio est probabilis, & in aliquibus materiis, præsertim in rerum pretiis taxandis posset fortè sufficere, tamen in vniuersum non videtur posse esse adæquata. Primò, quia ratio naturalis non absolutè dicta, partem corporis politici teneri confirmari in omnibus, seu in communium legum obseruatione, sed sub aliquibus conditionibus, nimirum, nisi sit legitimè excusata, vel dispensata, & eadem ratione addi poterit, nisi sit legitimè exempta, quia exemptio vel est quædam dispensatio, vel aliquid maius: sicut ergo dispensatus non tenetur conformari toti in legis obseruatione, ita neque exemptus. Item quando in aliquo membro intercedit ratio, vel conditio diuersa, non tenetur conformare toti, vt nobilis non tenetur propter vniformitatem obseruare leges, à quibus propter nobilitatem censetur legitimè exemptus: aliàs superflua, & nullius momenti esset exemptio; ergo similiter clerici si propter statum, & specialem sanctificationem exempti sunt à legibus ciuilibus, non erunt propter vniformitatem ad eas seruandas obligati, quia sunt membra alterius rationis, seu conditionis, in quibus illa vniformitas non est necessaria. Accedit, quòd licèt daretur in clericis obligatio seruandi has leges propter solam vniformitatem, illa non esset grauis ex suo genere, quia non conformari toti cõmunitati in his rebus, in quibus aliàs homo non tenetur, non est grauis culpa seclusa scandalo, & ideo dispensatus in lege humana sine iusta causa, nõ censetur peccare mortaliter, vtẽdo dispensatione & cõseruando legem, etiamsi absque causa non conformetur toti; ergo idem erit a fortiori in clerico, qui ex causa rationabili censetur exemptus. Præterea transgressio illius legis in clerico non erit inobedientia, quia non obligatur ex vi præcepti, & consequenter non est contra virtutem specialem, in cuius materia versatur lex, quia solùm ex vi legis ciuilis actus erat necessarius in tali materia virtutis, & lex ciuilis, vt supponitur, non habet illã virtutem suam respectu clerici, neque etiam est contra charitatem, quia supponimus vitari scandalũ nec cõtra iustitiã legalem, quia nullum sequitur nocumentũ commune; ergo non est, vnde culpa illa sit grauis.

A

Vnde vlteriùs sequitur, clericum vendentem triticum cariùs, quàm lex ciuilis præscribat, non teneri ad restitutionem, quod est falsum, & contra prædictos auctores. Et sequela patet, quia non peccat cõtra iustitiam, vt probatum est. Quo argumento vrgentur Castro, & Ioan. Medina, & respondent, peccare contra iustitiam, quia supposita lege, iam triticũ non valet, nisi tanti in tali loco, & ideo nullus siue exemptus, siue exterus potest iustè cariùs illud vendere. Sed contrà, quia licèt triticum laicorum taxetur per efficaciam talis legis, non tamen triticum clericorum, tum quia etiam bona clerici sunt exempta, tum etiam quia non videtur limitari pretium rei per legem, nisi quatenus dominus obligatur per legem, ne cariùs vendat; at clericus non potest ita obligari lege ciuili, vt supponitur; ergo nec eius triticũ potest limitari quoad valorem per talem legem. Neque est simile de exteris, quia illi non sunt exempti, sed dum versantur in tali regno, legibus illius regni obligantur, cuius contrarium supponitur. Denique simile argumentum vrgeri potest de legibus ciuilibus irritantibus contractus, vel testamenta aliter facta, quã leges disponant, non enim poterunt irritare tales actus factos à Clericis, consequẽs est falsum, vt omnes fatentur, & sumitur clarè ex dicto ca. *innotuit*, de arbitris, ibi, *Talem sententiam denuncies penitus nullam esse*; ergo: sequela patet, quia si lex non potest obligare clericum, prohibendo actum, multo minùs poterit irritare illius volũtatem circa talem actum, quia maior efficacia, vt sic dicam, maior iurisdictio, & potestas directa in voluntatem requiritur ad irritandum consensum eius, quàm ad prohibendum illum. Neq; sola illa turpitudo, quæ in hoc reperitur, quòd pars non conformetur toti, sufficit ad irritandum actu, vt patet clarè in eo, qui dispensatus validè, licèt sine causa, & iniustè in gradu irritante contrahit matrimonium: nam valide contrahit licèt turpiter agat, discordando à toto. Denique non est contemnendũ argumentum, quia si posita lege ciuili clericus obligaretur grauiter ex vi solius rationis naturalis, dispẽsatio illi concessa à Principe, vel Prælato in tali lege, si datetur sine causa, esset nulla, sicut infrà de Principe dicemus. Atque ita in hoc essent peioris conditionis clerici, quàm laici, quod non videtur verisimile.

B

Responsio quorum.

Impugnatur.

C

c. innotuit.

D

Propter hæc alij reddunt rationẽ huius obligationis, quia clerici quoad hanc partẽ non sunt exempti à iurisdictione temporalium regum, & ideo per has leges ciuiles ita obligant clericos, sicut alios ciues ratione obedientiæ potestatibus sublimioribus debitæ: Ita sentit Bart. vbi suprà, & Panorm. quem imitantur Syluest. & Angel. licèt immeritò soleant in contrarium allegari: nã distinguunt duplices leges ciuiles famorabiles Ecclesiæ, quædã disponentes in particulari de rebus, vel personis Ecclesiasticis, aliæ generaliter loquentes pro tota communitate ciuili, & de prioribus dicunt non obligare ex defectu potestatis ferentis illam. Quod videtur expressum in dicto c. *Ecclesiæ sanctæ Mariæ*, de constit. Addũt verò limitationẽ, nisi talis lex sit fundata in ratione naturali, quòd pars debet

E

10. *Alia ratio pro communi sententia profertur.*

Bart. Panorm. Syluest. Angel.

c. Ecclesia.

debet conformari toti, quia hæc non habet locum in talibus legibus, sed loquuntur de ratione naturali dictante in tali materia idem, quod lex ciuilis præscribit, & tunc illa, non est limitatio, quia illa obligatio non est legis ciuilis, sed rationis naturalis, quæ eadem esset, etiamsi lex ciuilis lata non esset. De aliis verò legibus communibus, & omnibus vtilibus absolutè dicunt obligare clericos; intelligunt ergo in vi legis, & non tantùm in vi alicuius rationis. Et idem sentiunt, Victor. Soto, Medin. & alij dicentes obligare quoad vim directiuam, licèt non quoad coactiuam. Denique alij multi ex allegatis modernis, dicunt, clericos quoad hãc partem non esse exemptos, vt possint obligari his legibus. Et hanc sententiam videntur suadere omnia, quæ circa præcedentem adduximus.

Victor. Soto. Medin.

11. *Confirmatur ratio dicta.*

Ac denique suaderi potest à priori hæc sententia, quia exemptio clericorum à iurisdictione ciuili, siue sit iuris diuini positiui, aut naturalis, siue non; nihilominus non habet omnem determinationem à solo iure diuino, vt suppono. Et saltem hanc non habet, quia nec ratio naturalis dictat esse indecens, clericos subiici potestati ciuili, quoad has leges, cum potiùs dictet, esse honestum, vt eas seruent, nec ex diuino iure positiuo potest colligi talis determinatio, seu particularis exemptio, quia tale ius nec traditione constat, nec ex Euangelio colligitur. Quia potiùs verba illa Christi Matth. 17. *Ergo liberi sunt filij*, non possunt hìc accommodari, quia leges Regum omnibus ciuibus communes etiam filios eorum obligant, si eorum statui specialiter non repugnant. Neque etiam inuenitur hæc exemptio quoad has leges ex iure canonico; tum quia iura suprà citata potiùs approbant has leges, & seruari à clericis volunt; tum etiam quia canones solùm illas leges ciuiles reiiciunt, quæ sunt contrariæ libertati Ecclesiasticæ, & clericis præiudicant, vt patet ex Concilio Tridentino dicto cap. 20. & ex c. *nouerit*, de sent. excomm. & eodem modo loquitur l. *cassa*, C. de sacro. Eccles. ergo nihil obstat, quominus clerici virtute, & efficacia talium legum obligentur. Et cõfirmatur, quia per se congruũ est vt clerici quatenus ciues sunt, laicis etiam directè, & per se obligentur, sicut alij ciues: cur enim sub ea ratione sine lege relinquentur; ergo obligantur hoc modo his legibus ciuilibus, quia non dãtur aliæ per quas obligentur: nec possunt in hac obligatione separari ab aliis ciuibus, cùm sub hac ratione vnum corpus componant, & in eundem finem tendant; tum denique quia nullæ sũt leges Ecclesiasticæ, quibus possint sub illa ratione gubernari, quia potestas Ecclesiastica nihil in materia ciuili directè disponit nec pro clericis, nec pro laicis vt constat.

Matth. 17.

Conc. Trid. c. nouer. c cassa.

Confirmat.

12. *Impugnatur etiam hic modus dicendi. Primò. c. Eccles.*

Sed hæc etiam sententia non est simpliciter admittenda. Primò, quia multi canones sine limitatione, & vniuersaliter dicunt, laicis super Ecclesiis, & personis Ecclesiasticis nullam esse potestatem tributam, vt habetur in dicto cap. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, & cap. *bene quidem*, distinct. 96. c. *cum laicis*, de rebus Eccles. non alienan. cum similibus. Præsertim in Concilio Lateran. sub Leone X. expressiùs sic dicitur: *Cùm à iure tã diuino, quàm humano laicis potestas nulla in Ecclesiasticas personas attributa sit*, innouamus, &c. At potestas obligandi in conscientia per suas leges aliqua, & magna potestas est; ergo neque illa relicta est laicis Principibus in Ecclesiasticas personas. Secundò, quia si Rex posset sua lege directe, & ex vi suæ potestatis obligare clericos suis legibus, eadem ratione posset transgressores earum punire, quod nullus concedet. Sequela probatur, quia teste Arist. Potestas directa inefficax est sine coactiua, & ideo vel est vna, & eadem, vtrunque actum comprehendens tanquam finem, & medium, vel moraliter non separantur. Et confirma-

Conc. Later.

Confirm.

tur, quia saltẽ posset legislator ciuilis obligare iudicẽ Ecclesiasticum, vt clericum suæ legis tranigressorem puniat tali pœna eadem lege ciuili designata, quia hoc etiam potest reduci ad vim directiuam tanquam pertinens ad bonum commune ciuitatis, & pacem ciuium: consequens autem admittendum non est, vt infrà dicam. Tertiò est moralis, & practica ratio, quia Princeps, & iudices temporales valde affectãt, & extendunt iurisdictionem in clericos, & ideo si dicantur habere propriam, & veram iurisdictionem in clericos ad obligandos eos suis legibus, facilè illam extendent, vel ad coactionem aliquam transgressorum talium legum, vel ad plures leges, quàm statui clericorum conueniat. Ergo non est verisimile Ecclesiam reliquisse, seu permisisse laicis similem in clericos potestatem. Adde hæreticos, & schismaticos huius temporis in odium Põtificis, & status Ecclesiastici vehementer defendere, & exaggerare hanc potestatem tẽporalis Principis in clericos, ideóque vt omnem occasionem illis auferamus, longiúsque ab eis discedamus, satius esse omnem Ecclesiasticarum personarum obligationem ad potestatem Ecclesiasticam reuocare.

13. *Verior modus dicendi.*

Est ergo tertia ratio, seu tertius modus explicandi originem huius obligationis, clericos obligari ad seruandas leges ciuiles, quia per canones approbantur, & quasi canonizantur quoad hunc effectum. Hanc rationem inuenio apertiùs explicatam in Decio dicto cap. *Ecclesia*, num. 27. quàm in cæteris. Ibi enim post rationes, quas contra communem opinionem obiecerat, subiungit, *Sed tamen ne vniuersalis machina huius materiæ alteretur quòd lex ciuilis approbata videatur si fauorabilis sit, & canonibus non contradicat.* Quod probat ex iuribus in probationem assertionis, & communis sententiæ adductis, præsertim ex dicto c. 1. de noui oper. nunciat. Vbi rectè expedit, ibi decidi casũ ex dispositione legis ciuilis, non per singularem, vel nouam approbationem, & extensionem legis, alias (vt suprà dicebam) non decideretur per eam casus præteritus, & ideo supponi in eo textu tales leges approbari à iure canonico, eo ipso quòd non reprobãtur, & de se vtiles sunt, & conuenientes Ecclesiæ, aut clericis: vt ex aliis iuribus (ait) efficaciter colligitur. Optimèque declarat, hoc intelligendum esse de legibus in cõmuni loquentibus abstrahendo à clericis, & laicis: nam si in specie disponat circa res, vel personas Ecclesiasticas, satis reprobatæ sunt in dicto c. *Ecclesia*, cum similibus. Et ratio differentiæ est, quia quando disponunt in particulari circa Ecclesiastica, præseferunt, ac supponunt potestatem laicorum in illa, quod repugnat Ecclesiasticæ libertati. Quando verò in communi loquuntur, tantùm procedunt ex potestate gubernãdi rempublicam in temporalibus, in quo libertas Ecclesiastica non offenditur. Et ideo si aliunde leges illæ fauorabiles sunt, Ecclesiastica potestas pro suis rebus, vel clericis illas acceptat, eo ipso, quòd eas non reprobat. Denique addit, censeri fauorabiles tales leges, eo ipso, quòd sunt vtiles toti communitati, & non nocent clericis per se loquendo; imò decet, ab eis seruari, quomodo explicant etiam hunc fauorem Panorm. Sylu. Angel. & alij. Et hãc sententiam expresè, & in propriis terminis sequuntur, & approbant hanc Decij doctrinam in eodem cap. *Ecclesia*, Marcus Mantua. n. 23. & Petr. Greg. n. 16. Tenet etiam Fortun. Garc. de vlt. fine, illat. 10. principali, n. 155. & latiùs illat. 13. num. 223. Maranta disput. 8. num. 17. & 47. Rebuff. in Comm. ad constit. Galli. tom. 1. in Proœm. Gloss. 1. num. 62. qui addit limitationem, vt doctrina intelligatur de legibus ciuilibus iuris communis, non tamen de legibus particularium regnorum, quia illas non solet Papa approbare, cùm earum notitiam non censeatur habere,

Decius.

Panorm. Sylnest. Angel. Marcus. Mantua Fortun.

Rebuff.

Valasc. iuxta c. 1. de const.in 6. Quod sequitur Valas.de iure emphyt.p.1.quæst.20.num. 6. §. *item quæro.* Hoc tunc cum limitatione intelligendum arbitror,vt procedat quando lex regni est contraria iuri communi, tunc enim lex iuris communis censetur iure canonico approbata; at verò quando lex regni est solum vltra ius commune, tunc etiam censetur approbata, non quidem absolutè (vt sic dicam) & in particulari, sed in generali, & sub illa conditione, vt si lex iusta, & toti communitati ciuium conueniens,& libertati, ac decentiæ clericorum nihil derogans, ad hanc enim approbationem non est necessaria talium legum notitia, vt per se patet. Et ita sentiunt etiam Thom.Zerola Episcopus Benauentan. in Praxi Episcopor. verb. *pragmatica.*num.3.§.*ad primum,* & Petr. Morla in emporio iur.p.1.tit.1.num.14.

Thom.Zerola. *Morla.*

14. Probatúrque hæc sententia sic explicata.Primò ex dicto capite 1.de noui oper. nuntiat. Nam licèt in particulari casu loquatur, supponit tamen ius generale, vt suprà illud induximus, & Decius etiam indicauit. Idémque probat optimè dicto cap. *innotuit*, de arbitr.vbi non solùm causa canonica secundùm leges deciditur, sed etiam prior sententia ab Ecclesiasticis iudicibus non secundùm leges lata, nulla denunciatur: quod apertè supponit leges in eo casu obligare. Secundò idem probant antiquiora decreta, quæ generaliter loquuntur: vt cap. *de capitulis*, dist. 10. vbi *Leo Papa.* Leo Papa IIII. ad Imperatorem scribit, effecturum, vt constitutiones eius seruentur; *quantum valuimus* (inquit) & *valemus.* Et Nicol.Papa cap.1.eiusdem dist. *Nicol.Papa.* solùm dixit, *Lege Imperatorum nõ in omnibus Ecclesiasticis controuersiis vtendum est.* Vbi non dixit,in nullis esse vtendum, sed *non in omnibus.* Quod in fine declarans, ait, *non quòd Imperatorum leges, quibus sæpe Ecclesia vtitur, dicamus penitus renuendas, sed quòd eis Euangelicis Apostolicis, atque canonicis decretis, quibus postponendæ sunt, nullum posse inferre præiudicium asseramus.* *Gelas.Papa.* Et in cap. *quoniam*, ait Gelas.Pap.Pontifices vti legibus Imperatorum tantummodo pro cursu temporalium rerum, vtique vbi canones Ecclesiastici desunt. Neque obstat, quòd hæc decreta de legibus Imperatorum, seu communis iuris ciuilis loqui videantur. Tum quia interdum generaliter loquuntur de constitutionibus, seu legibus Principum, vt in c. *constitutiones*, & c. *quis autem*, d. 10. & quoad hoc Reges Imperatoribus comparantur in d.c. *duo sunt.* Vnde leges vniuersales alicuius regni, tanquam ius commune ibi reputantur.Tum etiam quia naturalis ratio, & æquitas, ob quam Ecclesia vult, has leges à clericis seruari, eadem in legibus regnorum easdem conditiones habentibus locum habet. Tum præterea quia eadem consuetudo in his legibus reperitur, videntibus Ecclesiasticis Prælatis.De qua Doctores allegati, qui in diuersis regnis scripserant, testificantur: est ergo sufficiens signum approbationis talium legum, saltem tacitæ. Sic ergo facilè intelligitur,leges ciuiles nunquam obligare clericos virtute sua, sed quoties clerici ad eas obseruandas tenentur, virtute canonũ, & rationis naturalis obligari. Atque ita facilè soluũtur obiectiones, & conciliantur omnia. Nam quod ad primam rationem attinet, admittimus quidem illam decentiam, & conuenientiam in obseruatione talium legum tanquam fundamentum obligationis, quæ per consensum,& approbationem canonum cõsummatur, & ita facilè satisfit obiectionibus contra illam rationem. Et ex eodem principio respondetur ad ea,quæ in secunda ratione adducebãtur.Negamus enim has leges obligare, quia exempti non sint à iurisdictione ciuili quoad hanc partem,sed quia ius canonicum tales leges approbat, & dat illis eam vim obligandi, quæ conuenienti gubernationi politicæ sufficiat.

Secundo loco dicendum est de vi coactiua talium legum. In quo vera, & certa resolutio est, has leges non comprehendere clericos quoad vim cogendi illos, nec quoad hoc per canones approbari,licèt trãsgressores earum, à suis Prælatis, & eorum arbitrio puniri possint propter talia delicta.Prior pars duo includit, vnum est autores talium legum non posse cogere clericos ad illarum obseruationem; aliud est, non posse punire transgressores, & vnum sequitur manifestę ex alio,quia vtrunque fundatur in potestate iurisdictionis coactiua, quam non habent Principes,vel iudices laici in Ecclesiasticas personas. Quod est certissimum, quia personæ Ecclesiasticæ gaudent immunitate fori, maximè in criminalibus, quam immunitatem hìc supponimus ex alio tractatu, & est per se nota in sacris Canonibus, atque etiam in iure Imperatorum & Regum Christianorum. Si autem ratione huius immunitatis iudicari non possunt clerici à Magistratibus laicis propter delicta contra legem naturalem, ita neque propter delicta contra leges humanas, quæcunque illæ sint, quia priuilegium fori absolutum est, & iura generaliter loquuntur, & est eadem ratio,& decentia status clericalis in omnibus. Et in hoc cernitur clara differentia inter vim directiuam, & coactiuam legis: nam in priori nulla est indecentia, in posteriori autem esset maxima. 15. *Leges ciuiles iuxtè quoad vim coactiuã clericos non comprehendere.*

Alia differentia esse potest,quia lex quoad vim directiuam fertur in ciues,vt tales sunt, & per se est necessaria ad commune bonum, & ideo quoad hunc effectum statim acceptatur per ius canonicum; coactio autem fit ciuibus,vt delinquẽtes sunt, ideóq; nõ est per se ita necessaria, nec acceptatur per canones quoad clericos, neque id decebat, sed multò magis, vt suorum tantùm Prælatorum coactioni subdantur. Item coactio non fit in communi, sicut fit dispositio legis, sed fit in particulari circa personas, & ideo non potest vllo modo fieri à potestate laica circa clerici personam,nec per legem disponentem de illa in particulari obligari posset, vt dictum est; ergo multò minùs per sententiã. Poterant verò hìc moueri difficultates de clericis delinquentibus contra leges prohibentes deferre arma tali tempore, aut loco, aut talis generis, an possint clerici illis priuari per potestatem laicam. Item an custodes montium possint ab eis pœnã exigere.Sed hæc remitto in tractatũ de immunit.& simpliciter respõdeo negatiuè stando præcisè in ratione pœnę.An verò sub aliis rationibus possit talis actio satis consueta, iustificari, ibi tractatum est. 16. *Alia differẽtia.*

Atque hinc obiter colligitur, quòd licèt lex ciuilis obligans clericos quoad vim directiuum, interdũ addat pœnam ipso iure incurrẽdam,nihilominus clericus transgressor legis, licèt peccet, non tenetur in conscientia pœnam soluere, nisi per suum iudicem ad hoc cogatur,vt fieri potest modo statim declarando. Probatur, quia licèt pœna imponatur per ipsam legem,nihilominus pertinet ad vim coactiuam. Item illa lex prout fert pœnam continet sententiam eo ipso à legislatore latam contra delinquentem; sed nulla potestas laica potest per sententiam punire clericum propter aliquod delictum; ergo nec per legem.Dices, hoc esse verum de sententia,quæ per hominem, & seruato iuris ordine ferenda est: nam illa prærequirit coactionem per hominem inferendam; secùs verò de sententia lata per legem,quæ processũ, aut iuridicam cognitionem causæ nõ requirit; sed tãtùm consummationem delicti, quæ ipsi delinquenti in conscientia innotescat.Vnde sine propria coactione imponitur per obligationem in conscientia ad exequendam talẽ pœnam,si delictum fiat,vt infrà tractando de lege pœnali videbimus. Respondetur de vtraque sententia procedere rationem factam; tũ quia vtraq; pertinet ad vim coactiuã, & quodãmodo maior 17. *Hinc colligitur.* *Obuiatur obiectiunculæ.*

ior coactio fit per sententiam legum latam, quia secum affert exequutionem, & non datur locus defensioni; tum etiam, quia omnis sententia lata à non iudice nulla est; illa verò fertur à non iudice respectu clerici. Quare licèt legislator ciuilis possit imponere obligationem in conscientia quoad morum directionem communem omnibus ciuibus, non tamen quoad pœnarum inflictionem, quia hæ per alios competentes iudices imponi possunt.

18. Et ideo addidimus alterā partem assertionis, scilicet, posse Ecclesiasticas personas à suis Prælatis puniri propter transgressiones talium legum: quæ facilè probatur, quia illa transgressio est delictum contrarium bono communi; ergo potest per potestatem aliquam puniri, non per ciuilem; ergo per Ecclesiasticam. Item illa punitio est moraliter necessaria ad commune bonum: nam ad illud expedit, ne talia delicta maneant impunita; ergo per legitimum superiorem fieri potest. Dixi autem tunc esse imponendam pœnam arbitrio Prælati, vt insinuarem, licèt per leges ciuiles sit pœna designata pro tali delicto, non teneri Prælatum Ecclesiasticum illam imponere clerico transgredienti legem. Ita notauit Couarr. lib. Practicar. quæstion. cap. 33. in fine, & Salced. in Practi. crimin. cap. 66. & ratio est, quia lex illa quoad illam partem, qua pœnam designat, iam pertinet ad vim coactiuam, & ideo non habet vim in Clericum. Et explicatur amplius, quia iudices Ecclesiastici non tenentur iudicare secundùm leges ciuiles, sed secundùm canones, & vbi illi desunt possunt suo arbitrio vti, accommodādo pœnas canonicas, & non ciuiles: vnde quia canones non ponunt determinatam pœnam pro tali delicto, vt constat, arbitrio iudicis Ecclesiastici imponenda erit. Quinimo nonnulli Iuristæ dicunt, non posse tunc iudicem Ecclesiasticum imponere subdito pœnam legis ciuilis, nec videatur clericum iudicare more laicorum, aut iuxta laicorū iudicium, contra cap. 2. de iudic. Sed in hoc nulla est prohibitio, nec obligatio per se loquendo: nam potiùs est prudens consilium, & canonibus consentaneum, vt iudices Ecclesiastici imitentur leges iustas ciuiles, vbi canones desunt. Solùm ergo id habebit locum, quando pœna esset corporalis, & non decens Ecclesiasticam personam, vel quando per accidens sequeretur scandalum, vel suspicio agendi contra Ecclesiasticam immunitatem.

19. Et iuxta hæc facile est respondere ad alteram partem rationis dubitandi, seu obiectionis positæ contra priorem assertionem. Negatur enim sequela quæ fit à vi directiua ad coactiuam, vel è contrario, de quo plura dicemus capite sequenti. Negatur etiam, esse impossibile aliquem teneri præceptis alicuius, à quo non possit cogi per pœnam, aut puniri, si inobediens sit. Nam licèt vtraque potestas necessaria sit ad efficaciam legis, non est tamen necessarium, vt semper vtraque sit in eadem persona. Quamuis enim regulariter, & attēto solo ordinario iure, ita sit, nihilominus propter commune bonum possunt interdum separari, & ita factum est in huiusmodi legibus. Nam legibus ciuilibus relicta est directio necessaria etiam quoad personas clericorum in his, quæ secundùm communem rationem ciuium necessaria sunt ad cōmune bonum ciuitatis, & omnibus ciuibus communia sunt. Et nihilominus coactio necessaria etiam pro talibus legibus seruandis, reseruata est Ecclesiasticis iudicibus, propter honorem, & decentiam Ecclesiastici status, & ad maiora mala vitanda. Vnde ad magistratus ciuiles pertinebit implorare auxilium Prælatorum Ecclesiæ, vt cogant subditos suos iustas leges seruare, quod ipsi pro sui muneris obligatione facere tenebuntur.

Bene posse aliquem teneri præceptis alicuius à quo nequit cogi per pœnam.

20. *Quando sint* Interrogabit autem fortasse aliquis, quibus signis,

A aut regulis cognosci possit, quando leges ciuiles tales sint, vt Ecclesiasticas personas obligent ad sui obseruationem. De hac enim re multa scribunt Iurisperiti, & non tam generalem regulam tradunt, quàm per varios casus discurrunt, vt videri potest in Bartolo, Panormit. & Felin. sed illud pene infinitum est, & præterea difficile est ex illis aliquid certum colligere. Quantum ergo ad nos spectat, videri potest vtilis distinctio legum suprà data: nam quædam respiciunt bonum publicum immediatè & secundùm se, aliæ bonum singulorum, ex quo tandem resultat commune bonum. De prioribus ergo legibus generaliter affirmari potest obligare clericos, quando materia earum communis est omnibus ciuibus, vt tales sunt, B & est iusta, & honesta, & nihil continet contra decētiam, vel exemptionem Ecclesiastici status, sed potiùs illam fouet, etiamsi interdum non iuuet ad vtilitatem temporalem, quæ in tali casu considerabilis non est. Hoc patet exemplis, in lege taxante pretium tritici, & similium rerum, in lege prohibente extrahi à regno res necessarias reipublicę, vel prohibente deferre arma noctu, & similibus. Et ratio est clara, quia commune bonum ciuitatis, vt tale est, maximè cadit sub obligationem, & omnibus aliis præferendum est. Vnde quia per has leges per se primò procuratur, & alioqui non sunt contra specialia iura, vel priuilegia clericorum, vt supponitur; ideo in eis nulla est ratio exemptionis, sed omnia, quæ diximus in illis maximè locum habent. C

leges ciuiles tales, vt obligent Ecclesiasticos.

Cōmune bonum maximè cadit sub obligatione, & omnibus aliis præferendum.

De cæteris verò legibus non est tam certa similis generalis regula: nam auctores citati variis distinctionibus vtuntur, & præcipuè videntur requirere, vt tales leges redundent in commodum Ecclesiasticorum: nam si præiudicium afferant, non valebunt. Aliqui etiam postulant, vt leges versentur circa contractus laicorum saltem ex parte, id est, laici cum clerico, aut è conuerso; non verò si fiant inter ipsos clericos inter se. Mihi tamen videtur quoad priorem partem cauendum esse, ne lex directè, vel indirectè tendat ad imponendum onus clericis, vel priuandum illos aliqua libertate, aut iure sibi concesso: nam tunc iam esset lex iniusta, & contra immunitatem Ecclesiasticam: si autem lex re vera sit iusta, & generalis, non est curandum de particularibus incommodis temporalibus, quæ sunt per accidens: nam tales leges interdum iuuant, interdum impediunt temporalia commoda, vt quòd testamentum minùs solemne non sit validum, sæpe erit contra voluntatem testatoris: sæpius verò est illi vtile propter fraudes, quæ committi solent. Vnde meritò à Panormitano, & aliis aduotatum est, non posse dici legem onerosam, quæ secundùm varias occasiones, & facti accidentia potest esse vtilis, vel damnosa, & in ea generalitate lata est, prout moraliter, & frequentiùs expedit bono communi, atque etiam singulorum ad euitandas fraudes, & lites; ergo quoties lex talis fuerit, & habuerit alias conditiones honestatis, & iustitiæ, ac vniuersalitatis, obligabit clericos, non obstante particulari temporali incommodo accidentaliter occurrente. Quoad alteram verò partem non existimo esse necessariam limitationem, si in cęteris iustitia legis seruetur. Quia etiam clerici quando illo modo inter se contrahunt, non se gerunt vt clerici, sed vt ciues, & communi iure ciuili vti debent. Vt rectè explicatur in lege taxante triticum: nam licèt clericus vendat clerico, seruare debet legem, & idem credo esse in testamento, licèt clericus instituat hæredem clericum; debet enim testamentum esse solemne, vt valeat, secluſa speciali ratione piæ causæ, & sic de aliis. D

21. *Si lex sit iusta, & generalis, non est curandum de incommodis particularibus.*

Tandem interrogari potest, de quibus personis Ecclesiasticis intelligenda sit resolutio prædicta. E

22. *A resolutione*

prædicta excipi Papam, Ecclesiam seu communitates ecclesiasticas & pia loca quatenus aliquo speciali gaudent priuilegio: idémque de personna illustri habente simile priuilegium.

In quo breuiter dico, excipiendam in primis esse personam summi Pontificis, quæ iure diuino in omnibus, & per omnia exempta est à potestate ciuili, vt nũc suppono, vnde nullas leges ciuiles alterius principis seruare tenetur, non solùm quia nunc ipse est supremus in temporalibus in suis terris, sed etiam ex vi suæ dignitatis spiritualis, vt in dicto tractatu ostensum est. Vnde licèt Pontifex versaretur in alieno regno, non teneretur leges ciuiles illius regni seruare, quod existimo verum non solùm in vi præcepti, & obedientiæ, vt probat ratio facta, sed etiam ex titulo seruandi vniformitatem cum tali communitate, quia est persona adeò excellens, vt ex vi rationis non cogatur sese accommodare statutis, & legibus suorum inferiorum, vt in capite sequenti iterum dicemus. Deinde excipiendæ sunt Ecclesiæ, seu communitates Ecclesiasticæ, ac pia loca, quatenus aliquo speciali priuilegio gaudent, ratione cuius dispositio legis nõ potest ad illa accommodari, vt est de institutione minùs solemni, & similia. Nam tunc est peculiaris ratio exemptionis, & ita non procedunt omnia, quæ diximus. Idémque erit de quacunque persona in spirituali dignitate constituta, cui annexum sit simile priuilegium: quod idem esset in persona, & dignitate laica, si talem dari contingat. Tunc autem sicut talis communitas, vel persona non obligatur lege ciuili ex vi præcepti, & obedientiæ, ita etiam nec propter considerationem vniformitatis tenetur illas seruare, quia iusta exemptio tollit hanc obligationem, vt suprà argumentando probatum est. In reliquis autem Ecclesiasticis personis doctrina generaliter procedit, non tantùm in secularibus, sed etiam in religiosis, nec tantùm in personis veris, sed etiam in fictis, id est, communitatibus contrahentibus, vel operantibus per modum vnius ciuis. Nam de omnibus est æqualis ratio, seruando proportionem, & supponendo, quòd obseruatio talis legis vnicuique iusta sit, & non repugnet decentiæ, & immunitati vniuscuiusque status.

CAPVT XXXV.

Vtrùm legislator suis legibus obligetur.

1.

Legem latam à communitate obligare omnes illius communitatis

DVplex potest esse legislator, scilicet, communitas aliqua, vel singularis persona vnius Principis, aut Prælati. Et quamuis respectu vtriusque possit quæstio locum habere cum proportione, tamen potissimùm versatur in posteriori sensu. Nam in priori certum est, legem latam à communitate obligare postea omnes personas illius communitatis, vt sumitur ex cap. *cùm omnes*, de constit. Et ratio est, quia cõmunitas est supra quascunque personas eius. Et hac ratione lex lata in capitulo generali v. g. obligat ipsũ generalem, & sic de aliis. Si autem talis lex comparetur ad ipsum senatum, seu Capitulum, sic eadem est ratio de illo, & de quocunque Principe legem ferente.

2.

Præsentem quæstionẽ esse de vno Principe, vel Prælato, & de legibus habentibus rationẽ vniuersalem, & communẽ principi, vt in pretiis, non verò in eis in quibus non est eadem ratio, vt in lege de non ferendis armis noctu.

Secundò supponendum est, sermonem esse de legibus, quæ habent rationem, & materiam de se vniuersalem, & communem ipsi Principi, vt est lex v. g. taxans pretia rerum, & similes, in quibus ratio iustitiæ, vel alterius virtutis eadem est in Principe, & reliquis reipublicæ membris: nam si materia, vel ratio legis non sit communis, clarum est, non comprehendere Principem. Commune exemplum est, si feratur lex, vt nemo noctu arma deferat, illa non obligat Principem, quia nec decet, nec est accommodata statui eius, & ideo ex intentione Principis, & quasi ex naturalis legis imponitur communitati, vt distinctæ à Principe, & ideo illum non obligat. Sicut etiam potest fieri lex pro communi plebe, quæ nobiles non obliget, quia non est illis accommodata, vt per se constat, & tradit Aristoteles 4. Ethicorum cap. 9. ergo multò magis id fieri poterit respectu Principis. Tertiò distinguenda sunt in lege illa tria, scilicet, vis directiua, & coactiua, & irritans, seu dans formam contractibus, & iudiciis, & de singulis agendum est, licèt prima sit præcipuè intenta.

3.

Dubium & ratio dubitandi.

Quoad vim ergo directiuam difficultas est, an teneatur Princeps in conscientia seruare legem à se latam. Et ratio dubitandi est, quia Princeps dicitur esse solutus legibus in l. *Princeps*, ff. de legib. Et adiungi potest ratio, quia vel Princeps obligat seipsum sua lege, vel obligatur ab alio. Non primum, quia nullus potest sibi ipsi præcipere, inducendo obligationem: per promissionem enim vel votum potest quis seipsũ obligare, non autem per præceptum, quod sibi imponat. l. penult. ff. de recept. arbitr. Et ratio est clara, quia præceptum postulat iurisdictionem, vel dominium: nullus autem potest iurisdictionem in se habere, nec sibi ipsi esse subiectus. Secundum etiam dici non potest, quia legislator, vt sic, non est subditus, quia vel est princeps non habens superiorem, vel si sit aliàs inferior, nihilominus vt legislator non imperatur ab alio, sed ipse aliis imperat; ergo vt sic non potest ab alio homine obligari. Nec verò dici potest obligari tunc ab alio, scilicet Deo: nam sequeretur non obligari lege humana, sed diuina, quod videtur absurdum; tum quia non potest lex illa ostendi; tum etiam, quia aliàs non posset per hominem dispensari in ea obligatione, essétque peioris conditionis ipse, quàm omnes subditi.

4.

Resolutio.

Nihilominus communis, & constans sententia est, teneri Principem, seu legislatorem tam ciuilem, quã Ecclesiasticum ad seruandas suas leges, quando materia communis, & eiusdem rationis est in ipso, & in aliis. Docet D. Thom. 1. 2. q. 96. artic. 5. ad 3. & lib. 3. Polit. lection. 9. in fin. Conrad. Caiet. & cæteri expositores dicto artic. 5. Soto 1. de iust. quæst. 6. artic. 7. Victor. relect. de potestate ciuil. num. 21. & de potestate Papæ, & Concilij. num. 7. Anton. 2. part. tit. 17. num. 5. Syluest. verb. *lex*. q. 14. Couarr. in cap. *alma mater*. 1. p. §. 1. num. 5. Nauarr. in cap. *si quando*, de rescrip. exceptio. 1. & in Apolog. de redditib. Ecclesiasticis, q. 1. num. 32. & consil. 18. de pœnit. & remiss. Abulens. Matth. 23. quæst. 24. Dominic. Turrecrem. & alij in cap. *iustum est*, dist. 9. & alij Canonistæ in cap. *cùm omnes*, de constit. Glossa etiam, & Doctores in dicta l. *Princeps*, & Cuiaci. lib. 15. obseruat. cap. 3.

D. Thom. Conrad. Victor. Caiet. Sotus. Anton. Sylvest. Couar. Nauar. Turrecr.

5.

Probatur ex Scriptura, & vtroque iure.

Probat hoc primò D. Thom. ex illo Matth. 23. *Alligant onera, & digito suo nolunt ea mouere*. Vbi Christus reprehendit Prælatos, qui multa iubent, & nõ faciũt. Et quamuis Christus specialiter loqueretur contra phariseos, qui per falsas interpretationes ea onera populo imponebant, tamen non solùm reprehendit eos ex deceptione, sed etiam ex inæqualitate. Vnde rectè facit illud Prouerb. 20. *Pondus, & pondus, mensura, & mensura, abominabile est Domino*. & illud Michæ. 6. *Nũquid iustificabo stateram impij*? Secundò probatur ex vtroq; iure: nam in dicto cap. *cùm omnes*, de const. refertur, & probatur illa sententia Catonis, *Patere legem, quam ipse tuleris*, & illud Prætoris edictum, ff. *quod quisque iuris in alterum statuerit, ipse eodem iure vtatur*. De quo ait Vlpian. ibi in l. 1. *summam habere æquitatem. Quis enim* (ait) *asspernabitur, idem ius sibi dici, quod ipse aliis dixerit*? & in c. *iustum est*, d. 9. ex Isidor. lib. 3. sent. c. 51. *iustum est* (dicitur) *Principem legibus obtemperare suis*. & infrà dicitur, *Principem teneri suis legibus*. Sic ad Valentinianũ scribit Ambr. epist. 32. aliàs lib. 2. epist. 13. vel aliàs 3. loquens de quadam eius lege, *Quod cùm præscripsisti aliis, præscripsisti etiam tibi, leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat*. Vnde in cap.

non

non liceat Papæ. 12.q.1. Pontifex ipse legem fert, quæ verbis etiam expressis ipsum Pontificem comprehendat, & in l. *digna vox*, C. de legib. dicitur, *Digna vox maiestate regnantis est, legibus alligatum se Principem profiteri.* Idem sumitur ex l. *ex imperfecto*, C. de testamentis, & ex §. vlt. Instit. quibus modis testamenta infirmentur. Idémque habetur in Legib. Hispaniæ l. 16. tit. 2. p. 1.

6. *Vnde obligetur princeps suæ legi.*

Vt autem propriam rationem huius veritatis reddamus, & simul explicemus, quam grauis sit hæc obligatio, oportet inquirere, an hæc obligatio in Principe intrinsecè oriatur à lege ab ipso lata tanquã ab immediata ratione operante; an verò ex aliquo principio extrinseco. Nam ratio dubitandi in principio posita videtur probare, non posse affirmari primum, & ideo auctores hanc obligationem deducunt ex principiis extrinsecis, vt videre licet præcipuè in Caietano, & Soto suprà. Vnum est, *Quod tibi non vis, alteri ne facias*, quo vtitur Soto, sed non videtur rectè accommodari. Nam sensus illius principij est, vt nemo alteri inferat iniuriam, quam non vult ab alio sustinere; non autem est sensus, vt nemo alteri faciat quod sibi ipsi non facit: nam iudex furem iustè condemnat, & interficit, se autem ipsum non tenetur condemnare, etiamsi fur sit. Aliud principium est, *quia turpis est pars, quæ discordat à toto*, sumptum ex August. lib. 2. confess. c. 8. habetur in cap. *quæ contra mores*, dist. 8. legislator autem pars est reipublicæ, cùm sit caput eius, & ideo turpiter agit, si in legum obseruantia à toto discordat. Veruntamen (vt capite præcedenti argumentabar) ex hoc principio non colligitur maior obligatio quàm sub veniali, vt declarabamus exemplo alterius ciuis, qui vtendo dispensatione valida iniustè tamen, & sine causa concessa, discordat à toto, & tamen ad summum venialiter peccare censetur; ergo similiter si Princeps solùm obligatur hoc titulo, erit leuis obligatio. Quòd si fortasse in eo augeatur propter circũstantiam personæ, ad summum id erit ratione scandali, in quo interdum fundari solet hæc obligatio, vt patet ex l. 16. tit. 2. p. 1. & Greg. Lop. ibi. Hæc autem obligatio est per accidens, vnde cessante scandalo non tenebitur Princeps suam legem seruare, saltem obligatione graui. Consequens autem est & contra bonos mores reipublicæ, & contra Doctores suprà citatos: censent enim hanc obligationem non esse minorem in Principe, quàm in subditis. Quod de summo Pontifice notauit Couar. in cap. *alma mater*. p. 1. §. 1. n. 9. cum Decio in cap. *sanè*. 1. de officio deleg. & idem notat Victor. relect. de simon. num. 39.

7.

Alia principia sunt illa, *Patere legem, quam ipse tuleris; & quod ius in alium quisque statuit, illud seruare debet.* Veruntamen hæc & similia axiomata aut petunt principium, aut non rectè accommodantur: nam variis modis possunt intelligi. Primò de iure seu de lege humana declaratiua legis naturalis, & sic infallibile est, talem legem æquè obligare Principem, & subditum, quia tunc ius naturale est, quod præcipuè obligat, & illa vis directiua legis humanæ, quatenus est ostensiua iuris naturalis, æquè operatur in principem, ac in alios, de quo puncto videri possunt aliqua ex Iurisperitis apud Tiraquel. de vtroque retract. lib. 1. Glos. 1. §. 3. n. 39. Secundò potest intelligi, aliquem pati legem à se latam, quando in statu subiectionis constituitur, vt contingit in eo, qui fert legem, non vt caput, sed vt vnum suffragium communitatis: nã postea vt persona priuata pati debet legem, vt diximus, in quo sensu videntur afferti illa principia in dicto cap. *cum omnis*. Deinde habent locum illa principia, si contingat eum, qui magistratum gerebat, illum deponere, vel illo priuari: nam postea subiectus erit legi quam ipse tulit, quia verè tunc est subiectus communitati, & consequenter legibus eius non solum quoad vim directiuam, sed etiam quoad coactiuam, & videtur illud axioma conuenienter ita exponi; nam illud verbum, *patere legem*, indicat subiectionem quoad vtramque vim. Tertiò verò modo potest intelligi in sensu, quem tractamus de legislatore supremo in sua dignitate permanente, & sic continet illud principium conclusionem, de qua disputamus, non verò in eo redditur ratio, quam inquirimus, nec explicatur titulus huius obligationis.

8. *Princeps obligari ad seruandam suam legem ex virtute, & efficacia ipsius legis. D. Thom. Cant. Soto. Probatur conclusio.*

Dicendum igitur censeo, Principem obligari ad seruandam suam legem proximè ab ipsamet lege, & ex virtute, & efficacia eius. Quod ita explicatur, quia transgrediendo illam, committit peccatum eiusdem speciei cum subditis peccantibus contra illam. Ita sentit diuus Thomas suprà, & reliqui Doctores, neq; enim existimo, Caietanum, & Sotum aliud voluisse, vt explicabo. Hoc etiam indicant iura citata, quia dicunt, talem legem obligare ipsum Principem; ergo ponunt ipsam legem positiuam tanquam proximam rationem illius obligationis. Hoc etiam confirmat discursus proximè factus, quia per principia extrinseca non potest sufficienter explicari hæc obligatio. A posteriori etiam declaratur, quia si Rex statuit legem taxantem pretium rei, & ipse vt priuatus dominus rem cariùs vendat, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, ex communi sententia, quia hoc postulat naturalis æquitas; ergo signum est, illam legem positiuam habere suum effectum etiam respectu legislatoris. Similiter si absque causa comedat carnes die prohibito, aut non ieiunet in die præcepto, agit contra temperantiam; ergo obligatio eius immediatè nascitur ex ipsa lege positiua. Atque hinc tandem concluditur ratio, quam indicauit Soto: nam lex positiua habet efficaciam constituendi materiam suam in tali specie virtutis, & præscribendi medium necessarium ad honestatem talis virtutis; ergo posita lege, Princeps ideo censetur peccare, non seruando illam, quia non seruat medium virtutis: postquam enim illud medium constitutum est, absolutè in illo consistit virtus, & ideo ab illo recedere peccatum est; ergo proxima ratio illius obligationis etiam respectu Principis nascitur ex ipsa lege.

9. *Difficultas.*

Adhuc verò manet difficultas, quia lex humana non constituit medium virtutis absolutè, & simpliciter respectu omnium, sed respectu subditorum; ipse autem Princeps non est subditus. Respondent aliqui legem dupliciter considerari posse, scilicet, vt præceptum, & vt regulam rationis, & priori modo solùm referri ad subditos: posteriori autem modo etiam ipsum legislatorem obligare, quia tenetur secundùm rationem viuere, & consequenter regulam rationis seruare. Sed hoc non expedit punctum difficultatis, quia regula rationis duplex esse potest, vna consulens, seu ostendens aliquid vt honestum, non tamen vt omnino necessarium ad honestatem, & si de hac regula sit sermo, non sufficit, quia discordare ab hac regula non est peccatum: sic enim laicus v. g. non vtens regula rationis, qua religiosus vti debet, non peccat, quamuis bene faceret, illa vtendo. Alia est regula rationis necessariò sequenda ad honestatem, & hæc non separatur à præcepto, quia necesse est, vt habeat vim obligandi, aliàs non inducet necessitatem. Si ergo lex non habet rationem præcepti respectu legislatoris, ad summum erit regula consulens, & ita non peccabit legislator non sequens illam: si autem est regula necessaria, non potest ab illa excludi vis, seu ratio præcepti.

Suasio.

Obuiatur eius obiectioni.

10. *Alia responsio probabilior.*

Dicunt ergo alij, legislatorem obligari sua lege ex voluntate totius reipublicæ, & ex virtuali pacto inter principem, & rempublicam: nam ea conditione acce-

ne accepit potestatem legislatiuam, vt ipse etiam obligaretur legibus à se latis: & ita indirectè quidem obligatur à seipso, quatenus obligando alios comprehendit se: directè autem censetur virtute obligari ab ipsa communitate, à qua habet potestatem sub ea conditione. Hæc responsio est probabilis, sed illi obstant duo. Primum est, quia illud genus pacti ostendi non potest, neque est necessarium; nam licèt respublica vellet, vt lex non obligaret legislatorem, si absque causa id vellet, nihil efficeret. Vnde etiam, si fingeremus à principio interuenisse contrarium pactum inter rempublicam, & Principem, nimirum quòd ipse non esset obligandus suis legibus, nihilominus obligaretur, quia pactum illud esset iniquũ, & contra bonum commune, & ideo nullius esset valoris. Secundum est, quia illa ratio non habet locum in potestate Ecclesiastica, quia non manat à communitate, sed à Christo, & tamen assertio etiam in Ecclesiasticis legislatoribus vera est. Quòd si quis respondeat, Christum dedisse potestatem sub illa conditione, ostendere oportet, vnde id colligatur, quia ipse illam non expressit, nec possumus dicere ibi pactum interuenisse.

Oppugnatur dupliciter.

12. Resolutio auctoris.

Respondeo igitur, Deum, qui est principalis auctor huius potestatis, illam conferre sub conditione prædicta, & non aliter, & hoc ipsum colligi ex ipsamet ratione naturali, absque alia reuelatione, vel pacto humano. Declaratur in hunc modum: nam omnis potestas legislatiua est à Deo principaliter, vel immediatè, vt in potestate Ecclesiastica, vel mediante republica, vt in ciuili. Vnde licèt homo immediatè legem ferat, in eo actu se gerit vt minister, & dispensator Dei, vt ex Paulo in superioribus attulimus; ergo intentio, & voluntas Principis ferentis legem, debet conformari intentioni Dei dantis potestatem; imò efficacia legis ad obligandum magis pendet ex intentione Dei, quàm particularis legislatoris. Deus autem non solùm vt auctor gratiæ, sed etiam vt auctor naturæ vult, legislatorem humanum non habere potestatem ad ferendas leges, nisi cum vniuersali obligatione illarum, qua totam rempublicam vt constantem ex corpore, & capite comprehendat; ergo. Probatur minor ex ipsa necessitate communis boni, ad quod hæc potestas ordinatur; datur enim in ædificationem, non in destructionem. Quod autem ad huiusmodi bonum commune pertinear, potestatem hanc ita esse datam Principi, vt licèt in voluntate eius sit, legem ferre; si tamen feratur, vniuersalis sit & ipsum comprehendat, declarant sufficienter testimonia Scripturæ, & rationes adductæ, & communis consensus non solùm Patrum, sed etiam Philosophorum. Propter quam causam dixit optimè Arist. 3. Polit. c. 7. circa finem, legem debere in republica dominari. Nam (vt ibi rectè explicat D. Thomas) dum nõ occurrit sufficiens ratio excipiendi aliquid à lege, etiam ipse Princeps debet illi subiici, & secundùm illam legem, vel operari, vel iudicare, quia aliàs inutilis redditur lex, & respublica perturbatur.

Arist 3. Polit. c 7. D. Thom.

12. De rationibus extrinsecis scandali, & deformitatis morum, quæ ad ostendendam principis subiectionem legi afferuntur.

Ex quibus intelligitur, quomodo accipiendæ sunt rationes extrinsecæ, quæ ad ostendendam hanc veritatem afferuntur, scilicet, scandali, deformitatis morum, &c. Sunt enim optimæ ad declarandum, quomodo pertineat ad commune bonum, vt potestas Principis sit limitata modo suprà dicto. Sicut enim in superioribus tractandõ de obligatione aduenarum ad seruandas leges territorij, dicebamus, scandalum esse extrinsecum motiuum, non proximam, & intrinsecam rationem obligationis. Ita in præsenti obligatio non oritur proximè ex illis rationibus extrinsecis, sed ex ipsa lege: illæ verò rationes indicant necessitatem constituendi legem ita regularem, & inflexibilem, vt sic dicam, vt totum corpus cum capite obliget. Et hoc planè sensit Caiet. cùm dixit, hanc obligationem Principis, & subditorum, sequi ex principiis legis naturalis, diuersis tamen. Nam in subdito sequitur ex illo principio, *Obediendum est superiori*, in Principe verò ex illo, *Patere legem, quam ipse tuleris*; tamen sicut in subdito obligatio solùm radicaliter sequitur ex dicto principio; proximè verò ex lege, ita proportionaliter in Principe intelligendum est.

13. Prædicta obligatio est naturalis in radice, vipote quæ sequitur ex ratione ipsa naturali; formaliter verò est positiua humana absolutè diuina ex hypothesi.

Ex quo etiam constat, an hæc obligatio in Principe dicenda sit naturalis, vel positiua, diuina, vel humana: est enim naturalis in radice, quia sequitur ex ipsa ratione naturali, quomodo dixit Bald. in l. 2. C. de seruit. num. 40. Principem obligari ad seruandam suam legem ex discursu rationis. Quod etiam habet Dec. in cap. 1. de constit. lect. 1. num. 15. Proximè verò & formaliter illa obligatio est positiua, quia ex lege positiua nascitur, vt dictum est, & eodem modo dici potest obligatio humana absolutè, licèt dici possit diuina ex hypothesi, id est, supposito, quòd lex feratur, & ob illam causam in ea potest per hominem dispensari, etiam respectu Principis, vt infrà videbimus.

14. Dubium de legibus municipalibus.

Quæret verò aliquis, an Princeps superior teneatur etiam seruare statuta, seu leges municipales prouinciarum sibi subiectarum, saltem quando in illis prouinciis moratur, vel in eis peregrinatur. Videri enim potest, tunc etiam esse obligandum propter vniformitatem morum, & ad vitanda scandala, &c. Nihilominus dicendum est, non teneri, quæ est cõmunis resolutio, vt videre licet in Felin. cap. 1. de constit. num. 30. qui refert Card. cons. 2. Idem Tiraquel. referens alios loco suprà citato n. 38. Ratio est, quia talia statuta lata sunt ab inferiori potestate, & iurisdictione, & ideo non habent vim obligandi eũ, qui in eodem loco habet superiorem iurisdictionem. Qua ratione dicunt etiam communiter Canonistæ, legatum Pontificis, dum est in aliquo Episcopatu, non obligari peculiaribus legibus illius Episcopatus. Imò addit Tiraquel. suprà cum aliis, licèt tale statutum particulare approbatum sit ab ipsomet Principe, nihilominus non obligare illum. Et ratio reddi potest, quia non approbat illud pro tota sua republica, sed tantùm pro determinato loco, & ideo nulla ratio cogit caput totius reipublicæ, vt illi subdatur. Hoc verò ego libẽter limitarem, nisi talis locus esset quasi propria habitatio ipsius Principis, vt est Roma v. g. respectu Pontificis, vel propria curia respectu Regis: nam quæ ibi generaliter seruanda statuuntur per supremam auctoritatem ipsiusmet Principis, eum etiam obligare videntur, quia speciali ratione se habet tanquam ciuilis, & membrum illius loci.

15. Legem non obligare principem quoad vim coactiuam siquidem non habeat superiorem. D. Thom. L. princeps.

Circa secundum punctum de vi coactiua legis cõmunis, resolutio est, legem nõn obligare Principem quoad vim coactiuam. Ita docet diuus Thomas, dicta solutione ad 3. & ita exponit legem, *Princeps*, suprà citatam, & alias, quæ dicunt, Principem non ligari legibus, scilicet, quoad vim coactiuam, quam sententiam, & interpretationem alij sequuntur. Ratio verò est, quia coactio ex intrinseca ratione sua postulat, vt ab extrinseco proueniat, vt cõstat ex Philosophia; ergo Princeps non potest cogere seipsum per suam legẽ. Nec etiam cogi potest à subditis, quia nullus inferior potest violentas manus iniicere in superiorem, nec etiam potest cogi ab æquali, quia non habet in illo iurisdictionem, nec denique à superiore, quia agimus de Principe, qui superiorem non habet; ergo. Confirmatur hæc ratio, quia vis coactiua pertinet ad pœnæ impositionem, & inflictionem: pœna autem per se, & ex ratione sua fertur in inuitum, & ideo ferri non potest, nisi ab habente superiorem potestatem in alium tanquam sibi subditum; ergo non potest imponi à legislatore respectu sui ipsius,

ipsius, sed tantùm respectu subditorum.

16. *Obiectio.* Vt autem hæc sententia, quæ vera est, & ratio eius ampliùs explicetur, obiicitur, quia ex illa ratione ad summum colligitur, non habere legislatorem, qui in ipso pœnam exequatur, non verò non esse obnoxium pœnæ, quantum est ex vi legis: hæc autem duo valde diuersa sunt, vt per se constat: nam vnum pertinet ad ius, alterum ad factum: vt autem lex vere obliget quoad vim coactiuam, satis est, quòd quantum est ex se reddat transgressorem obnoxium suæ pœnæ, etiamsi contingat, tunc non posse exequutioni mandari. Vt interdum supremus Prælatus in aliquo ordine, v. g. Generalis alicuius religionis, licèt transgrediatur leges, tunc non punitur, quia non habet superiorem, postea verò finito officio solet puniri, quia tunc iam habet superiorem; ergo signum est, antea fuisse de se subiectum legi, etiam quoad vim coactiuam.

17. *Respondetur obiectioni.* Respondetur negando primum assumptum. Nam legislator ita est exemptus à vi coactiua suæ legis, vt non teneatur sustinere pœnam in illa statutam, quia licèt simpliciter sit reus pœnæ, saltem apud Deum (quia hic reatus necessariò sequitur ex culpa) tamen illud erit respectu pœnæ statutæ à Deo, non verò de pœna posita ab ipsomet legislatore. Quod patet, quia ipse non intendit seipsum ad pœnam obligare, neque etiam obligatur à republica per modum alicuius contractus, seu in virtute eius, tum propter suprà dicta, tum maximè quia quoad hanc partem nullum est indicium talis conuentionis, nec per aliquem vsum, nec per iudicium sapientum. Denique neque à Deo ipso, neque à lege naturæ obligatur, vt probat idem commune iudicium sapientum. Et ratio etiam differentiæ est optima, quia vis directiua ordinatur ad bonos mores, & ideo comprehendit etiam ipsum legislatorem: pœna verò solùm per accidens intenta, aut necessaria est, & cùm alias ex se postulet violentiam, non fuit conueniens illi subdi legislatorem, esset etiam superflua illa obligatio cùm moraliter non posset ad exequutionem perduci. Declaratur denique quia vel legislator habet in terris superiorem, qui possit illum punire pro delictis suis, vel non habet, si non habet, nulli hominum tenetur parere in exequutione talis pœnæ circa seipsum; ergo neque est obnoxius ex vi suæ legis tali pœnæ, quia nihil aliud est esse obnoxium, quàm teneri ad parendum in sustinenda tali pœna, si infligatur ab homine habente potestatem. Nam si infligatur à Deo, iam oritur obligatio ex altiori principio. Si verò legislator habet superiorem, vt est, v.g. Episcopus, poterit puniri à Pontifice, etiam propter indebitam transgressionem suæ propriæ legis; tamen non erit necessarium, illi imponere pœnam in sua lege statutam, sed hoc arbitrarium erit Pontifici, quia non tenetur iudicare secundùm legem inferioris; ergo signum est, pœnam illam ex vi legis non comprehendere ipsum legislatorem, sicut in simili dicebamus in capite præcedenti de clericis respectu pœnarum ciuilium legum.

18. *Replicatur in responsionem.* Sed instabit aliquis: nam licèt hoc verum sit de pœna per iudicem imponenda, non tamen de illa, quæ ipso iure per legem imponitur; ergo saltem illa lex habebit effectum virtutis coactiuæ etiam in ipso legislatore. Antecedens patet, quia illa pœna non requirit alterius hominis exequutionem, sed ipsiusmet rei; ergo etiam ex hac parte ab ipso legislatore poterit exequutioni mandari, vt si pœna sit v.g. pecuniaria, vel de aliquo actu virtutis, eleemosynæ, ieiunij, &c. Aliunde verò, quatenus talis lex obligat in conscientia ad talem pœnam absque alia condemnatione, videtur ex vi directiua virtutis obligare ad pœnã illam: quia obligatio in conscientia pertinet ad virtutem directiuam. Vnde videtur esse eadem ratio de

A obligatione in conscientia ad hanc pœnam, & ad primam obseruatiam legis. Propter quod dixerunt aliqui, non repugnare impliciter, legislatorem iubere legi quoad vim coactiuam, sed tantum quando ex parte pœnæ est aliqua repugnantia, vel indecentia, vt esset planè in pœnis corporalibus; tum quia esset indecens Principem, aut legislatorem pœna corporali affici; tum etiam quia in his pœnis nemo potest obligari ad exequendam pœnam in se ipsum, vt infra dicetur, & ab alio cogi non potest Princeps, vt probatum est. Idem etiam certum est de aliquibus spiritualibus pœnis: omnes enim fatentur non posse legislatorem incurrere censuram à se impositam, vt est communis sententia, de qua in propria materia. Ratio autem non videtur sufficienter sumi ex indecentia: quia censuræ in Episcopis non sunt indecentes: sæpe enim contrahunt illas, & in Pontifice ipso voluntaria quædam suspensio, & separatio à diuinis in vindictam sui criminis publici non esset magna indecentia; melius ergo dici potest, in his pœnis esse specialem rationem, quia essentialiter requirunt contumaciam, & inobedientiam respectu Prælati Ecclesiastici, & ideo non possunt contrahi ab eo, qui illas imponit, quia non potest sibi ipsi esse inobediens. At verò in pœnis pecuniariis, vel quæ consistunt in operibus pietatis, & virtutis, non est indecentia, nec repugnantia, & ideo quantum ad has non videtur impossibile, legem obligare Principem.

19. *Omnis pœna pertinet ad vim coactiuam.* Sed nihilominus de quacumque pœna & de quocumque modo imponendi illam, vera est dicta resolutio, & communis. Ratio verò generalis est, quia omnis pœna quomodocumque imponatur, pertinet ad vim coactiuam, vt superiori capite explicatum est, & coactio ex suo genere, & ratione petit distinctionem inter agens inferens coactionem, & qui illam patitur, & secundùm hanc generalem rationem iudicandum est de virtute legis circa legislatorem, etiãsi in particulari in exequutione alicuius pœnæ illa ratio cessare videatur. Deinde addi potest alia ratio, quia in lege ferente pœnam ipso facto, distinguenda est ratio legis, & ratio sententiæ, quam virtute includit. Nam ad actum directè præceptum, vel prohibitũ obligat vt lex, & ita comprehendit legislatorem, ad pœnam verò cogit vt sententia, quæ formaliter à iudice ferri debet, & ideo non comprehendit nisi eum, qui possit esse iudex in tali causa, vt indicauit Glossa in cap. *licèt canon.* verb. *exequutione*, de elect. in 6. Nullus autem esse potest iudex in sua causa, cap. *inter querelas.* cum Gloss. ibi 25.q.4. nec ligatur aliquis nisi à proprio iudice, cap. *at si Clerici*, de iudiciis, & ideo legislator ad talem pœnam non ligatur. Accedit tandem congruentia suprà tacta, quia pœna non est per se intenta, neque per se necessaria ad honestatem morum, & ideo obligatio ad illam, etiamsi in conscientia oriatur respectu aliorum, non est tam vniuersalis, sicut obligatio ad materiam per se intentam in lege.

20. 3. *Obiectio.* Tertiò instari potest, quia vis directiua siue coactiua est valde infirma, & inefficax, propter quod nonnulli censent, non posse separari, quia est contra naturam legis; alij verò censent, quando separantur adeò esse infirmam puram virtutem directiuam, vt non sufficiat ad obligationem sub mortali. Vnde Caiet. tom. 2. Opusc. tract. 23. q. 2. quem sequitur Sotus lib. 10. de iustitia, q. 5. art. vlt. in fine, dicunt religiosum factum Episcopum non peccare mortaliter trãsgrediendo præcepta religionis distincta à tribus votis, licèt talia sint, vt ante Episcopatum obligent sub mortali, & rationem reddunt, quia Episcopus iam non obligatur illis præceptis quoad vim coactiuam, sed tantùm quoad directiuam; ergo idem dicendum esset in præsenti, quod esset valde absurdum.

21. *Respondetur obiect.*

Respondeo vim directiuam legis esse separabilem à vi coactiua legis respectu aliquarum personarum, vt capite præcedenti dictum est de legibus ciuilibus respectu clericorum, & de statu innocentiæ vniuersaliter, & probabiliter aliqui sentiunt, quòd licèt in eo (si duraſſet) futura fuiſſent præcepta humana obligantia, non tamen cogentia per pœnas, ſicut nunc etiam ſæpe lex præcipit, & verè obligat, licèt nullam imponat pœnam. Denique illi actus ſunt, vt ſic dicam, realiter diſtincti, & non habent inter ſe eſſentialem connexionem; poteſt ergo vnus ſine alio fieri. Ad efficaciam igitur legis humanæ ſatis eſt, vt regulariter vtramque vim exerceat, vbi ſpecialis ratio exceptionis non intetuenit: hæc autem ratio in præſenti manifeſta eſt, quia cùm legislator, vel ſimpliciter, vel vt exercet illud munus, non ſit ſubiectus ſibi, non poteſt cõuenienter ſubdi legi ſuæ quoad vim coactiuam; ſatis ergo eſt, quòd apud Deum poſſit, & debeat timere pœnam. Nihilominus addendum eſt, vim directiuam ſeparatam etiam à coactiua poſſe inducere grauem obligationem, vt ex dictis in capite præcedenti conſtat. Et ratio eſt, quia obligatio prouenienſ ex vi directiua legis non ideo grauis eſt, quia habet coniunctam coactionem: nam hæc poſterior eſt, & potiùs coactio grauis ſupponit obligationem grauem, quia ex materia, & ex fine legis præcipuè naſcitur; ergo ſi lex quoad vim coactiuam ex parte materiæ, & finis habet ſufficiens fundamentum grauis obligationis, illam inducet, etiamſi ſeparetur à coactione. Exemplum autem illud de religioſo Epiſcopo quoad veritatem rei incertum eſt; apud illos autem auctores, qui ita ſentiunt, ibi vis directiua non proprie ſumitur pro legis obligatione, ſed ſolùm pro quadam decentia, & honeſtate morali. Sed de illo puncto alibi latiùs.

22. *4. Obiectio.*

Vltima obiectio fieri poteſt, quia Princeps obligatur ciuiliter; ergo poteſt etiam ciuiliter cogi: nam hæc eſt efficacia obligationis ciuilis, ergo etiam potetit ad pœnam cogi. Antecedens patet ex priori aſſertione: nam Princeps obligatur ſuis legibus ciuilibus; obligatio autem ciuilis eſt, quæ prouenit ex lege ciuili §. 1. Inſtit. de exceptionib. Circa hanc difficultatem Iuriſperiti inter ſe contendunt, an Princeps obligetur ciuiliter ratione ſuæ legis. Deci. enim in dict. cap. *ſanè*, & alij propter argumentum factum id negant, atque ita facilè expediũt obiectionem. Felin. autem ibi num. 3. & in cap. *Eccleſia*, de conſtit. cum Baldo, & aliis affirmat: qui conſequenter negabit ad ciuilem obligationem ſequi neceſſariò coactionem: nam ipſamet ciuilis obligatio poteſt eſſe tantùm directiua. Et hæc ſententia mihi placet ſimpliciter, quamuis poſſit eſſe æquiuocatio in verbis. Ad quam tollendam aduerto, quòd obligatio in conſcientia vocari poteſt interdum ciuilis, quia non oritur ex ſola lege naturali, ſed ex lege ciuili adiuncta, vt v. g. ſi ex contractu cum minori facto non acquiritur dominium ratione legis ciuilis, tenetur quis in conſcientia rem reſtituere; illa verò obligatio non eſt ex ſola natura rei, ſed ex ciuili lege, & ideo ciuilis dici poteſt: idem videre licet in præſcriptionibus, & ſimilibus. Alio modo dici poteſt obligatio ciuilis, ex qua oritur actio in ciuili iudicio, vt debitor cogatur ſoluere obligationem, quomodo ſæpe dicunt Iuriſtæ, ex aliquibus ſtipulationibus, vel aliis contractibus oriri obligationem naturalem, & non ciuilem.

An princeps obligetur ciuiliter ratione ſuæ legis.

Decius.

Felinus, & Baldus rectè negant.

23.

Priori ergo modo ſine dubio Princeps obligatur ciuiliter, quia tenetur in conſcientia ſtare contractui habenti vires, & valorem ex adminiculo iuris ciuilis, vnde non poteſt ab alio auferre rem legitimè præſcriptam contra ipſummet iuxta ius ciuile, etiamſi antea fuiſſet ipſiuſmet Principis. Et ratio eſt, quia totũ hoc naſcitur ex vi directiua legis, quæ in ipſum A Principem cadit, vt dictum eſt. At verò loquendo poſteriori modo, ſubdiſtinguendum mihi videtur; nam ſi actio in iudicio tendat ad cogendum verè debitorem: ſic dari non poteſt, aduersùs Principem, & ſic dici poteſt non obligari ciuiliter. Si verò tendat ſolùm, vt per iudicis ſententiam declaretur ius creditionis aduersùs Principem, vt iuridice conſter, ipſum teneri ad ſeruandum illud, nec poſſit ſine iniuſtitia illud negare; ſic dari etiam poteſt actio contra Principem, ita vt in conſcientia teneatur illam permittere, ſeu admittere. Atque in hoc etiam ſenſu ciuiliter obligatur ſine coactione, per quod obiectioni ſatisfactum eſt.

24. *3. Punctum de irritatione cõtractus per actionis, & ratio dubitandi.*

Supereſt expediendum tertium punctum de alio effectu legis, qui eſt irritare contractus, ſeu actiones. B Et ratio dubij eſſe poteſt, quia hic effectus videtur pœnalis, & ita ſæpe inter pœnas computatur à iuris interpretibus; ergo ſicut pœna non comprehendit Principem, ita neque hic effectus. Confirmatur ex l. *ex imperfecto*. C. de teſtam. vbi dicitur, Imperatorem iure imperij eſſe exemptum à ſolemnitatibus iuris, id eſt (vt exponit Gloſſ.) quia licet in actibus ſuis non obſeruet ſolemnia iuris, nemo ſit, qui ea poſſit infirmate. Aliunde autem videtur oppoſitum colligi ex eadem l. *ex imperfecto*, vbi etiam de Imperatore dicitur, non conſequi hæreditatem ex imperfecto teſtamento, quia ſcilicet, iure ciuili irritum eſt; ergo ille effectus fit à lege, etiam reſpectu Principis. Idem ſumi poteſt ex cap. *in cauſis*, de ſent. & re iudic. quatenus Pontifex dicit, etiam in ſuis iudiciis ſeruandam eſſe C iudiciorum formam à canonibus ſtatutam. Ratio denique eſt, quia hic effectus magis pertinet ad vim directiuam, & eſt per ſe intentus in lege, & maximè refert ad bonum commune, vt Princeps etiam in illo concordat cum toto corpore, vt v. g. quòd ſacerdos ſit inhabilis ad matrimonium, effectus eſt legis Eccleſiaſticæ irritantis, maximè autem expedit, vt illum habeat, etiam circa perſonam ſummi Pontificis.

L. imperf.

Cap. in cauſis.

25. *Irritatio aliquãdo eſt purè pœnalis, & propriè: ſæpius verò eſt effectus per ſe intentus ob honeſtatum morum reip.*

Breuiter diſtinctione vtendum cenſeo. Nam hic effectus aliquando eſt purè, & propriè pœnalis, quia ſolùm in pœnam fit, vt quando ſimoniacus per ſuum contractum nihil operatur, vel quando beneficiatus non facit fructus ſuos, quia non recitauit horas: aliquãdo verò, & ſæpius hic effectus eſt per ſe intentus propter honeſtatem morum reipublicæ, vt ſolemnitas teſtamenti requiritur ad valorem eius, vt ſecuriùs ſeruetur iuſtitia. Priores ergo leges non comprehendunt Principem propter primam rationem factam. Poſteriores autem leges, per ſe loquendo, & niſi expreſsè derogentur, vel diſpenſentur, Principem comprehendunt. Et hoc probant poſteriora motiua. Nihilominus tamen quando Princeps ipſe facit ſcienter actum ſine ſolemnitatibus iuris, cenſetur ſecum ipſe diſpenſare, & actum facere validum, iuxta dictam legem, *ex imperfecto*, quod ſecùs eſt de actu ſeu teſtamento ab alio facto, etiam reſpectu Imperatoris, quia tunc non eſt vlla ratio diſpenſationis, & ideo actus eſt inualidus. Et ita conciliat illas duas partes Gloſſa ibi, & conſonat optimè §. vlt. Inſtitut. quibus modis teſtamenta infirmentur. Quid autem neceſſarium ſit, E vt derogatio, vel diſpenſatio quoad hunc effectum ſit valida reſpectu Principis, infrà dicemus: nam idem in hoc cenſendum eſt, quod de diſpenſatione in obligatione legis quoad eundem Principem, de qua diſpenſatione in octauo libro dicturi ſumus.

26. *Fit ſatis rationi dubitandi.*

Ad rationem ergo dubitandi in principio poſitam ex dictis patet ſolutio: iam enim declaratum eſt, poſſe legislatorem ſua lege obligari, quia fert legem vt miniſter Dei, cuius auctoritas in illa obligatione interuenit. Et quamuis non poſſit Princeps obligari lege ſua tanquam præcepto directè ſibi impoſito, poteſt nihilominus obligari præcepto à ſe lato pro tota

commu

communitate, cuius ipse est pars, quia per tale præceptum constituitur certa regula virtutis, quam ipse ex vi rationis naturalis sequi tenetur, quia ita præceptum est ab auctore talis potestatis, vt declaratum est. Vnde alij dicunt, quòd licèt idem non possit sibi ipsi imperare, tamen idem vt minister Dei potest se vt hominem obligare lege à se lata, quia operatur per iurisdictionem aliquo modo diuinam, id est, à Deo acceptam, quæ potest habere hanc efficaciam in ipsum habentem: quatenus innititur diuinæ potestati, à qua manat, quod in idem redit: nam eodem modo, & ex iisdem principiis explicandum est.

27. *Respondetur ad legē Princeps. Vlpianus.* Ad legem, *Princeps*, quidam moderni respondent, ibi non dici, Principem esse solutum omnibus legibus, sed indefinitè legibus, intelligendum esse iuxta rubricam legis, quæ sic habet, *Idem Vlpianus in lib.14. ad legem Iuliam, & Papiam.* Cùm ergo ibi dicitur Princeps solutus legibus, intelligendum solùm est de lege Iulia, & Papia, quæ dicitur fuisse de caducis legatis, à qua solutus erat Princeps, ídque non iure suo, sed beneficio senatus. Hanc ego interpretationem non improbo quoad omnia, quæ assumit, quia non mihi constat, esse falsa omnia, ipsa verò in se non probo, tum quia noua est, & contra communem interpretationem, tum quia est parum consentanea & verbis illius legis, & aliis legibus. Probatur primò, quia illa indefinita in rigore doctrinali æquiualet vniuersali, & coniuncta cum verb. *solutus est*, habet maiorem vim, quia verbum illud, *solutus est*, includit negationem, scilicet, non est subiectus legibus, & in virtute est ille terminus distributus: tum etiam quia licèt illa lex fuerit sumpta ex libro Vlpiani ad legem Iuliam, & Papiam, non ideo sequitur, in illa sententia, & verbis illius legis loquutum fuisse de illa sola lege; potuit enim illud principium generale afferri occasione alterius legis, de qua tractabat. Quod declaratur accommodatissimo exemplo sumpto ex §. vlt. Instit. quibus modis testamenta infirmentur; vbi cùm dictum fuisset, Imperatorem non admissurum aliquid sibi relictum per testamentum non legitimum, &c. subditur, *Secundùm hoc diui Seuerus, & Antoninus sæpissime scripserunt; licèt enim* (inquit) *legibus*

Seuerus. Anton.

A *soluti simus, attamen legibus viuimus*, vbi non possunt illa verba limitari ad sola testamenta imperfecta, vel similia legata, quorum occasione ibi afferuntur, cum referantur tanquam sæpissime in rescriptis Imperatorum repetita. Ita ergo potuit contingere in Vlpiani libro. Item inde colligo, sententiam illam tanquam vniuersalem, & non limitatam ad certam quandam legem receptam fuisse, quandoquidem ab Imperatoribus sæpissime repetebantur quacumque oblata occasione. Deinde colligo, Imperatorem intellexisse, se esse solutum legibus, non priuilegio, aut beneficio Senatus, sed suo iure, & ex vi supremæ potestatis suæ, aut subinde sententiam illam Vlpiani intelligendam esse de supremo Principe, qui ex se, & sine priuilegio solutus legibus esse dicitur, quod in altera
B parte eiusdem legis significatur, dum dicitur, *Augustam, licèt legibus soluta non sit*, vtique ex vi suæ dignitatis, *nihilominus beneficio Principis esse solutam*. Denique hoc maximè confirmant verba legis, *ex imperfecto*, C. de testamentis, *licèt lex Imperij* (id est, dignitas, & suprema potestas) *solemnibus iuris Imperatorem soluit, nihil tamen tam proprium Imperatori est, quàm legibus viuere*.

Vera ergo est communis interpretatio, quæ leges 28.
has intelligit de exemptione Principis à vi legum
coactiua, à qua non est exempta Regina, seu Augusta, quia simpliciter est inferior, & potest per Principem cogi, & puniri, tamen gaudet illo priuilegio, beneficio Principis propter singularem dignitatem,
C & coniunctionem cum Principe. Cùm autem in proximè citatis iuribus Imperatores addunt, *Attamen legibus viuimus*, recognoscunt directiuam obligationem legum, & ideo eas se seruare profitentur. Vnde in l. *ex imperfecto*, ff. de legat. 3. sic dicitur, *Ex imperfecto testamento legata, vel fideicommissa Imperatorem vindicare verecundum est, decet enim tantæ maiestati eius seruare leges, quibus ipse solutus esse videtur*. Et ita intellexerunt illam legem non solùm D. Thom. & Theologi, sed etiam Iurisperiti in principio allegati. Supererat hoc loco dicendum de mutatione legis ciuilis. Sed hoc commodiùs tractabitur infrà lib. 8. generaliter de omni lege humana.

D. Thom.

FINIS LIBRI TERTII.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI QVARTI.

De lege positiua Canonica.

Cap. I. *An sit in Ecclesia spiritualis potestas ad Canonicas leges ferendas.*

Cap. II. *An hæc potestas sit propria legis gratiæ.*

Cap. III. *Quibus personis data fuerit, & quomodo detur nunc hæc potestas.*

Cap. IIII. *Possitne quiuis Episcopus in sua diœcesi leges ferre, & quo iure.*

Cap. V. *Alia dubia in maiorem explanationem superioris doctrinæ.*

Cap. VI. *Quæ communitates Ecclesiasticæ habeant potestatem condendi leges.*

Cap. VII. *Vtrùm potestas condendi leges Ecclesiasticas ex moribus, an fide pendeat.*

Cap. VIII. *Vtrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas sit excellentior ciuili.*

Cap. IX. *Vtrùm potestas Ecclesiastica sit ita superior ciuili, vt illam sibi subiectam habeat.*

Cap. X. *Vtrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas possit esse in eadem cum ciuili.*

Cap. XI. *An lex Canonica habeat propriam materiam.*

Cap. XII. *Vtrùm potestas Ecclesiastica efficaciam habeat in actus merè internos.*

Cap. XIII. *Vtrùm lex Canonica possit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos.*

Cap. XIV. *Quæ sit seruanda forma in legibus Canonicis ferendis.*

Cap. XV. *Quæ promulgatio in legibus Canonicis sufficiat, vt vim obligandi habeat.*

Cap. XVI. *Vtrùm lex Canonica obliget fideles priusquam ab eis acceptetur.*

Cap. XVII. *Vtrùm leges Canonicæ obligent in conscientia.*

Cap. XVIII. *Quando lex Ecclesiastica obliget sub mortali culpa.*

Cap. XIX. *Quas personas obligent Ecclesiasticæ leges.*

Cap. XX. *An leges synodales personas religiosas exemptas obligent.*

LIBER

LIBER IIII.

DE LEGE POSITIVA CANONICA.

DIximvs de lege ciuili in particulari, & quatenus inter Christianos vim suam habere potest, reliquum est, vt de Canonica lege disseramus. De qua supponimus omnia, quæ illi cum ciuili lege communia esse possunt, & in lib. 3. tractata sunt, ad quem illa remittemus, quandocumque occurrerint, solúmque explicabimus ea, quæ legi Canonicæ sunt propria, & in quibus à ciuili distinguitur. Quoniam verò rota ratio huius legis, eiúsque cognitio maximè pendet ex potestate, à qua procedit, ideo priùs de ipsa potestate dicemus; tum absolutè, tum comparando illam ad potestatem ciuilem; postea verò de actu, seu lege ipsa, & conditionibus illi propriis disseremus.

Modus procedēdi in hoc lib. 4.

CAPVT I.

An sit in Ecclesia spiritualis potestas ad Canonicas leges ferendas.

1. *Pars negatiua est error Arij. Epiphan. Augusti. Marsi. Pad. Alb. Pigh. Aluarus Pelag. Castro. Prateolus.*

VEtus fuit error negans esse in Ecclesiæ pastoribus hanc potestatem. Potéstque tribui Aerio quatenus dixit, ieiunia Ecclesiæ non esse seruanda, ne sub lege esse videamur, vt sumitur ex Epiphan. hæres. 75. Augustin. in 55. Solet etiam tribui Marsil. Paduan. vt indicat Albert. Pighi. lib. 5. de Eccles. hierar. Verumtamen neque Aluarus Pelag. lib. 1. de planctu Eccles. cap. 68. neque Castro, neque Prateol. referendo Marsilij errores huius meminerūr. Ille enim abstulit quidem fundamentum huius potestatis, negando potestatem Papæ, & Vicarij Christi in terris: negauit etiam, habere Episcopos maiorem potestatem, quàm habeant Presbyteri, inde tamen non necessariò sequitur, quòd negauerit, esse in clero potestatem ad leges ferendas. Refert tamen Anton. 4. p. Theol. tit. 11. c. 7. §. 5. Extrauagantem Ioan. 22. quæ incipit, *Dudum ad audientiam*, quæ in corpore iuris non habetur, in qua Petrus de Corbaria, & alij damnantur propter dictos errores, quibus addebant, omnem iurisdictionem, quam quidem Prælati habent maiorem, quàm alij, esse ab Imperatore, & nullam habere à Christo, quod est negare Ecclesiasticam potestatem ad leges ferendas. Fuit autem Marsilius Paduan. eodem tempore, & fautor illius Petri, qui fuit Antipapa, & ita sine dubio ille fuit principalis author illius erroris. Eundem sequuti sunt Vualdenses, alias dicti Pauperes de Lugduno, quorum meminit Anton. 4. p. tit. 11. cap. 7. §. 2. licèt hunc errorem non referat; eum tamen refert Prateol. verb. *Pauperes de Lugduno*, n. 8. & 22. ex Ænea Sylu. de origin. Bohemor. c. 33. Idem sequuti sunt Vuicleph, & Ioan. Hus, vt constat ex Concilio Constan. sess. 8. & 15. vbi istorum errores referuntur. Idem postea Luther. quem sequuti sunt A Melanchthon, Caluin. Ioan. Vuestphalus, & alij, de quibus apud Prateol. & Bellarmin. lib. 4. de sum. Pontifi. cap. 13.

2. *Fundamenta pradicti erroris.*

Fundamenta huius erroris partim sumuntur ex his testimoniis Scripturæ, quæ lib. 3. cap. 1. adduximus ad suadendum, homines præsertim Christianos non debere subiici hominibus: nam illa possunt etiam ad Prælatos Ecclesiasticos applicari, cùm ipsi homines sint: sed ad illa eisdem locis satis responsum est. Præterea hìc maximè accumulant hæretici illa testimonia, quæ sunt de libertate Christiana, ex quibus, quæ ad iustorum exemptionem à lege pertinent, in 1. lib. cap. 16. tractata sunt; alia verò, quæ pertinent ad libertatem legis gratiæ, inferiùs de illa tractando expendentur. Illis ergo omissis, possumus in fauorem B huius erroris argumentari primò, quia in lege veteri non erat licitum addere humana præcepta diuinis, quia Dominus fuerat illius populi proprius legislator, vt dicitur Isaiæ 33. ergo neque in noua lege licet. *Isa. 33.* Consequentia supponitur, quia maior est dignitas, & libertas præsentis status, quàm veteris. Antecedens autem probatur, quia Deut. 4. & 12. æquè prohibet *Deut. 4. &* Deus aliquid addere legi, sicut & minuere. Vnde *12.* Isai. 29. conqueritur Deus de Iudæis; quod colerent *Isai. 29.* ipsum secundùm mandata hominum. Et 4. Reg. 21. reprehendit Manassem, quòd nouas aras in templo Dei sine eius mandato addidisset. Et similiter 4. Reg. *4. Reg. 16.* 16. reprehenditur Achaz, quia altare in templo addidit. Secundò Christus abstulit à sua Ecclesia iugum C legis veteris: nam saltem de hac libertate legis gratiæ non est inter Catholicos, & nouos hæreticos controuersia; ergo multò magis abstulit iugum legum Ecclesiasticarum; non ergo dedit potestatem ad illas condendas. Probatur prima consequentia, quia onus tot legum Canonicarum non minùs repugnat libertati Christianæ, nec minùs onerosum reddit iugum Christi, quod ipse suaue esse dixit, quàm id faceret onus veteris legis. Vnde Augustin. Epist. 119. D *Augustin.* dicit voluisse Christum religionem *quam paucissimis sacramentis esse liberam*, & subdit, *hanc libertatem premi humanis obseruantiis*, & cætera, quæ ibi videri possunt. Tertiò possumus argumentari, quia vel hæc potestas dirigit homines ad naturalem finem, vel ad supernaturalem: ad primum necessaria non est; sufficit enim D potestas politica: ad secundum autem impossibilis est; excedit enim humanam capacitatem, quia nemo potest efficaciter mouere hominem ad finem supernaturalem, nisi solus Deus; ergo nec leges condere, quæ ad illum finem perducant: nam eiusdem est ferre leges ordinatas ad aliquem finem, cuius est efficaciter mouere in eundem finem.

3. *1 Conclusio.*

Dicendum verò est primò; esse in Ecclesia peculiarem potestatem ad regendam, & gubernandam illam. Hæc assertio est de fide, quæ probatur præcipuè ex verbis Christi dictis Petro Matth. 16. *Tibi do claues, & quodcumque ligaueris*, &c. & Ioan. 21. *Pasce oues* *Matth. 16.* *Ioan. 21.* *meas*,

meas, quæ verba inferiùs latiùs expendemus. Deinde probatur ex verbis, quæ generatim dixit Apostolis Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Quæ verba non solùm quantum ad doctrinam, sed etiam quantum ad præcepta intelligenda esse præter expositores ibi, declarauit optime Cyprian. epist. 69. & Basil. in constit. Monast. cap. 22. & 23. & sumitur ex aliis verbis eiusdem Christi Ioan. 20. *Sicut misit me viuens Pater, & ego mitto vos:* missus est autem Christus non solùm vt doctor, sed etiam vt legislator, & gubernator; iuxta illud Psalm. 2. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, reges eos in virga ferrea.* Et latiùs in lib. 10. videbimus; ergo etiam misit suos Apostolos cum sufficienti participatione illius potestatis. Regnum enim, & regimen Christi in Ecclesia militante non erat finiendum cum vita mortali eius, aut cum præsentia visibili, & corporali in terris, sed perpetuò erat duraturum, iuxta illud, *Dabit illi Dominus sedem Dauid Patris eius, & regnabit in æternum,* Luc. 1. ergo necessarium fuit, vt relinqueret in terris potestatem vicem eius tenentem, per quam hoc regimen spirituale perpetuò duraret.

Luc. 10. Cypr. Basil. Ioan. 20. Psalm. 2.

4. Secundò principaliter hoc probatur ex vsu huius potestatis. Nam primus actus huius potestatis, qui in Scriptura legitur, videtur fuisse decretum Apostolicum Actor. 15. *Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil vltrà imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis.* Vbi duo continentur humana præcepta Canonica, vnum imponens illud onus, vt necessarium, quæ duo verba clarè indicant prohibitionem sub præcepto. Aliud verò fuit, vel declaratiuum, vel constitutiuum, vt ex tunc nihil aliud cæremoniale legis Moysi obseruaretur vt necessarium onus. Et in fine capitis dicitur de Paulo, *Perambulabat præcipiens custodire præcepta Apostolorum, & seniorum.* Fuerunt ergo illa vera præcepta humana, de quibus plura dicemus infrà tractando de cessatione legalium. Vnde constabit, illud priùs non obligasse tunc ex vi legis veteris; constat autem non obligasse ex propria prohibitione Christi; fuit ergo pro illo tempore mandatum Apostolicum. Deinde Paulus in suis epistolis sæpe commemorat potestatem, quam ait, *sibi dedisse Dominum in ædificationem, non in destructionem*, 2. ad Corinth. 13. & 1. ad Corinth. 4. interrogat, *Vultis vt in virga veniam ad vos? Virga* autem significat potestatem gubernatiuam, quæ quatenus directiua est, dicitur *Virga directionis*, Psalm. 44. Quatenus verò est coactiua, dicitur *Virga ferrea*, Psalm. 2. ex August. Exponente vtrumque locum. Nam in priori ait, *Directionis virga est, quæ dirigit homines.* & infrà, *Accede ad istam virgam, sit tibi Rex Christus, regat te ipsa virga, ne frangat te. Virga enim est illa inflexibilis.* Et in posteriori loco exposuerat, *Virgam ferream esse inflexibilem iustitiam.* Vnde in priori addit, *Alios regit, alios conterit, regit spirituales, conterit carnales.* Talis ergo erat virga Pauli à Christo participata; vnde statim cap. 5. virga illa vt ferrea vtens, ait, *Iam iudicaui vt præsens eum, qui sic operatus est tradere huiusmodi homines*, vt expendit Augustin. lib. 3. contra Epistolam Par. cap. 1. de virga autem directionis ait idem Paul. loquens de Episcopis Actor. 20. *Quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei*, & ad subditos fideles ait Heb. 13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete illis.* Denique 1. ad Timoth. 5. sic ait, *Aduersùs Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.* In quibus verbis supponit esse in Ecclesia iudicium proprium, & tribunal, ex quo etiam potestas legislatiua colligi facilè potest. Verba etiam illa, quatenus constituunt talem formam seruandam in iudicio Presbyteri, legem à Paulo latam continent. Item quod in eadem Epistol. cap. 3. dicit, *Oportet Episcopum esse vnius vxoris virum*, legem Apostolicam continet de irregularitate bigamiæ, vt est constans apud omnes.

Act. 15. 2. Cor. 13. 1. Cor. 4. Psalm. 44. Psalm. 2. D. Aug. Actor. 20. Heb. 13. 1. Tim. 5.

Tertiò constat hæc veritas ex Ecclesiæ traditione, & consuetudine, quam ex Conciliis, & Pontificibus statim ostendam. Ex Patribus videri potest Clemens Rom. Epist. 1. ad Iacobum fratrem Domini ad finem, B. Ignatius Epistol. 6. ad Magnesian. circa initium, & in Epistol. ad Trallian. Hieronymus Epist. ad Rusticum Monachum. Origenes hom. 20. in Lucam, Cyprian. lib. 1. Epist. 3. & lib. 3. Epist. 1. alias Epist. 55. & 58. Epiphan. hæres. 21. Leo serm. 2. de Ieiun. Chrysost. Hom. 83. in Matth. & Epist. 1. ad Innocent. & Hom. 70. ad Populum, Augustin. serm. 42. & 46. de verbis Domini, & Epistol 76. ad Casulanum, Bernard. lib. de præcepto, & dispensat. Ratio denique manifesta est, quia Ecclesia est vna tanquam vnum corpus Christi mysticum, vt ex Scripturis, & ex Symbolo suppono; ergo cùm à Deo sit constituta, perfectè, & ordinatè instituta est, iuxta illud ad Rom. 13. *Quæ à Deo sunt, ordinata sunt*, non esset autem rectè instituta, nisi haberet potestatem proportionatam, qua regeretur, & gubernaretur, vt à fortiori constat ex dictis suprà in simili de politica communitate: esset enim corpus sine capite, & multitudo sine ordine, quæ non potest non esse confusa. Et ita ad hoc propositum dixit Leo Papa Epist. 85. alias 87. *In domo Dei nihil inordinatum esse debet*, refertúrque in cap. *miramur*. dist. 61. ergo est in Ecclesia spiritualis principatus, ad quem pertineat Ecclesiæ gubernatio in spiritualibus. Ergo est etiam in eo principatu potestas præcipiendi. Probatur hæc vltima consequentia, quia impossibile est intelligere principatum, & potestatem gubernandi sine potestate præcipiendi, quia futilis esset gubernatio, nisi esset necessitas obediendi. Quia verò lex aliquid addit suprà præceptum, vt de propria lege id ostendamus, secundam assertionem addemus.

Rom. 13. D. Leo.

6. 2. Conclus.

Dico ergo secundò: Potestas hæc verè, ac propriè legislatiua est. Hæc assertio est æquè certa, ac præcedens: nam ex eisdem principiis constat, & sequitur ex illa manifestè, quia potestas legislatiua nihil aliud requirit, quam potestatem directiuam, & coactiuam ordinariam, ac de se perpetuam supra communitatē aliquam perfectam: hæc autem omnia in dicta potestate inueniuntur, vt facile constabit applicando quæ adduximus. Item gubernatio perfecta talis communitatis debet fieri per leges, vt suprà ostensum est, sed hæc est potestas gubernatiua perfecta; ergo. Item potestas, quæ potest talia præcepta ponere, vt durent etiamsi persona præcipiens moriatur, est legislatiua, vt constat ex dictis in lib. 1. sed talis est potestas gubernatiua Ecclesiæ; ergo. Minor probatur, tum quia est nobilior, quàm potestas ciuilis, & ciuilis hoc habet, vt dictum est; tum etiam quia illa potestas talis est, vt non moriatur, etiamsi moriatur persona, quæ illam habet: præceptum autem si feratur iuxta efficaciam potestatis, imitatur illam in duratione; tum denique quia Christus, cuius vicem gerunt, qui hanc potestatem administrant, semper viuit, & ideo potestas non deficit, licèt Vicarius Christi moriatur, & simili ratione leges eius semper permanent, donec reuocentur. Tandem hæc assertio euidenter confirmatur ex vsu, sicut præcedens. Nam Apostoli per potestatem illam, quam habebant ad gubernandam Ecclesiam, leges tulerunt Actor. 15. vt satis declaratum est. Quæ ex parte confirmatæ sunt, & censuris munitæ in canon. 62. Apost. vt bene expendit ibi Turrec. lib. 1. pro Canon. Apostol. cap. 5. & lib. 6. in Const. Apost. Clem. cap. 13. vbi auctoritate Patrum hoc confirmat, quibus additur Concil. Aurelianense 2. capite 20. Chrysostom. Homil. 33. in Acta. Leo Papa Epistol. 79. capite 5. Augustin. Epistol. 15. Aliud exemplum est de præcepto, quòd bigamus non ordinetur, quod latum creditur

Turrec. Clem. Conc. Aur. Chrysost. Leo Papa. August.

1. Tim. 3. Tit. 1. Innocent.

ditur à Paulo 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1. & tradit Innoc. 1. Epist. 4. cap. 2. Vt autem in materia de irregularitate latiùs diximus, præceptum illud diuinum non est, sed humanum; vnde, & dispensationem admittit. Denique Paul. 1. ad Corinth. 7. distinguit, quędam esse præcepta à Domino, quædam verò ab ipso Paulo. Atque similia exempla multa habemus ex canonibus Apostolorum, & omnibus decretis, quæ in iure canonico, & in omnibus Conciliis habentur, quæ nunc referre supernacaneum est.

1. Cor. 7.

7. 3. Conclus.

Dico tertiò: Hæc potestas spiritualis, & supernaturalis est. Quæ veritas est certa de fide, dummodo termini rectè intelligantur. Est enim aduertendum, potestatem hanc non esse characterem aliquem, vel qualitatem, aut physicam entitatem inditam hominibus. Non enim datur hæc potestas per consecrationem aliquam eius personæ, cui confertur: nam licèt requirat, vel supponat ordinem, non consistit in ipsa ordinatione, nec per eam datur, sed per electionem, vel deputationem voluntate hominis, aut hominum facta, siue detur ab homine, tanquam à ministro Dei, siue immediatè ab ipso Deo, ad præsentiam (vt sic dicam) electionis humanæ, de quo postea videbimus. Et ratio est, quia potestas hæc iurisdictio quędam est, pertinens ad externum forum Ecclesiasticum, & ideo data est à Christo Domino, iuxta modum iurisdictioni accommodatum. Iurisdictio autem, sicut & dominium non consistit in qualitate physica, sed in iure, & potestate morali; ita ergo data hæc est potestas. Et ideo quādo spiritualis, & supernaturalis dicitur, non est quærenda entitas aliqua ordinis Angelici, sed ex fine, & mediis, in quibus hæc potestas versatur, illas proprietates, vel denominationes recipit. Sic ergo intellecta conclusio facilè probari potest: nā finis huius potestatis est æterna felicitas, & consequenter etiam huius vitæ sanctitas, quæ maximè spirituales sunt & supernaturales; ergo potestas ipsa spiritualis, & supernaturalis est. Maior est Nicolai Papæ in Epistol. ad Michaelem Imperatorem, vbi inter alia inquit, *Imperatores indigere Ecclesiasticis legibus pro æterna vita.* Habetur in cap. *cùm ad verum*, 96. dist. vbi multa alia decreta idem continent, præcipuè cap. *duo sunt*, & cap. *si Imperator*, vbi hæc potestas ad ciuilem cōparatur, sicut anima ad corpus; sicut cœleste ad terrenum, æternum ad temporale. Idem sumitur ex cap. *solitæ*, de maiorit. & obedient.

Nicol. Papa.

8. Et ratione patet, quia potestas Christi Domini præcipuè ordinata est ad finem spiritualem, & supernaturalem, propter quem in mundum venit, & ideo ipse dicebat, *Regnum meum non est de hoc mundo*; ergo etiam hæc potestas, quæ est participatio illius ad eundem finem tendit, & propterea, *claues cœlorum*, appellatur, vel sub ea continetur. Idem argumentum fieri potest ex parte mediorum, quæ sunt veluti obiectum, & effectus huius potestatis: media enim sunt proportionata fini, & ideo ad finem prædictum spiritualia, & supernaturalia media ordinantur. Potestas autem hæc circa huiusmodi media versatur, quæ possunt ad nonnulla capita reduci, scilicet, ad veram de Deo cognitionem supernaturalem, verum cultum præcipuè Sacramentorum, & sacrificij, & ad res alias, quæ per se petinent ad honestos mores, & vitanda peccata hominum: tota autem hæc potestas in hac materia versatur, vt infrà dicemus, & ex ipso vsu satis constat. Vnde quatenus directiua est, ordinat hominem ad actiones maximè spirituales, & quatenus est coerciua, præcipuè vtitur gladio spirituali, spirituales pœnas imponendo, vt in tom. de Cen. latè tractatum est. Atque in tota hac doctrina conueniunt Catholici auctores præcipuè videri possunt Victor. relect. 1. de potest. Ecclesiæ, Bellarm. lib. 4. de summo Pontifice, cap. 15. & seq. Salmeron tom. 4. in Euangel. p. 3. tract. 12. vbi de hac materia eruditè, Castro lib. 1. de leg. pœnal. cap. 4. Dried. lib. 1. de libert. Christian. Medin. Cod. de pœn. tractat. 3. q. de necessit. ieiunij, Adrian. quodlib. 6. Antonin. 2. p. tit. 22. & iuris Canonici interpretes in rubr. de constitut. præsertim in cap. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, & in Decreto dist. 15. & 96.

Ad primum igitur argumentum sumptum ex comparatione legis veteris, quidquid sit de antecedente (de quo in capite seq. dicendum est) negari potest consequentia. Est enim magna differentia inter veterem legem, & nouam; nam in illa lege Deus ipse non solùm dederat præcepta legis naturæ, vel gratiæ, ipsi gratiæ connaturalia; sed etiam dederat innumera præcepta positiua, præsertim iudicialia, & cæremonialia, & ideo in illa lege minùs necessariæ erant leges positiuæ, præsertim ad religionem pertinentes (quales sunt canonicæ) quia omnes cæremoniales erant huiusmodi, & illæ erant quamplurimæ. In lege autem gratiæ Christus pauciſſima dedit per seipsum positiua præcepta, vt infrà suo loco videbimus, sed hoc reliquit dispositioni suorum ministrorum, quos reliquit vt dispensatores mysteriorum Dei, vt ait Paul. 1. Cor. 4. qui vtens hac potestate dicit in eadem Epist. *Cætera autem cùm venero disponam*, in principio laudat eos dicens, *Laudo vos, quòd per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis.* Hoc autem fecisse videtur Christus Dominus, tum propter maiorem perfectionem huius legis, & maius lumen Spiritus sancti ad bene conuenienterque omnia disponendum, quod Vicario suo communicaturus erat; tū etiā, quia Christi Ecclesia vniuersalior est, & diuturnior, quā Hebræorū populus. Ille enim populus in angulo terrę cōclusus facilè poterat eisdē legibus particularibus gubernari: Ecclesia verò per vniuersum orbē diffusa, licèt in fide, & ritibus substantialibus religionis conueniat, in reliquis accidentalibus varietatē admittit, quæ ad eius pulchritudinem, & amplitudinem pertinet, & ideo talium rerum dispositionem Christus suis ministris commisit. Deinde verò addimus, etiam assumptum esse falsum, & loca Scripturæ explicabimus cap. seq. exempla verò Achaz, & Manasse ineptissimè ab hęreticis ad hāc causam afferuntur: nam vterque idolorum cultor fuit, & cultum illorum, ac ritum gentium in templum introducere voluit, vt ex Scriptura euidenter constat, & latè exponit Abul. d. cap. 16. q. 12. & cap. 23. q. 1. 3. & 6.

9. *Satisfit argumentis oppositis.*

Abulens. 10.

Ad secundum respondetur negando consequentiam, & probationem eius: non enim est simile de præceptis legis veteris & præceptis Ecclesiasticis positiuis; nam illa erant innumera pro toto populo: hæc autem pro vniuersali Ecclesia solùm sunt quatuor, vel quinque quæ solùm sunt determinationes quædam iuris diuini, moraliter necessaria hominibus, vt patet de præcepto annuæ confessionis, & communionis de ieiuniis, & festis diebus, ac soluendis decimis. Reliqua enim omnia vel pertinent ad particulares status, qui voluntariè ab hominibus sumuntur, vel ad ordinem iudicialem. Præcepta item legis veteris, præsertim cæremonialia, erant figuræ futurorum, & ideo veniente veritate, cessare debuerunt; erant etiam valde onerosa, & quasi carnalia, vt latè Aug. lib. 19. contra Faustum. Præcepta autem Ecclesiastica feruntur quatenus conuenientia sunt ad bonos mores componendos, vt res sacræ cum debito honore fiant: consequenter verò interdum habent significationem moralem, quę homines excitet ad virtutem, & spem gloriæ, vt latiùs in 3. tom. de cæremoniis Ecclesiasticis tractaui: Augustinus autem diminutè ibi citatur: nam ante illa verba hæc præmittit, *Omnia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatem continent, nec in Conciliis Episcoporum statuta inueniuntur,*

nec consuetudine vniuersæ Ecclesiæ roborata sunt, vbi facultas fuerit, resecanda existimo. Ex quibus verbis euidenter constat, August. admittere Ecclesiasticas leges, & statuta conuenienti auctoritate lata; solùm ergo suspectos habet peculiares ritus, vel consuetudines particularium locorum, quando non sunt sufficienti ratione, & auctoritate fundatæ; non ergo agit de potestate, sed prudentem eius vsum requirit.

11. Ad tertium respondetur homines sua virtute non posse dirigere alios in finem supernaturalem; adiutos autem ab Spiritu sancto, à quo habent potestatem, posse id præstare, & quamuis semper Deus sit, qui per gratiam suam dat efficaciam, & incrementum; tamen homines etiam possunt plantare, & rigare, atque ita dirigere per leges in finem supernaturalem, & eadem ratione possunt per spirituales pœnas, vel aliàs congruentes eos cohibere à peccatis in ordine ad æternam salutem, quæ per peccata impeditur. Et quanuis humanæ coactiones, vel coercitiones per se non possint mutare internam volũtatem, in qua peccatum propriè existit, nihilominus necessaria est hæc coactio; tum quia vexatio solet dare intellectum; tum etiam quia sublata occasione, vel commoditate exercendi actum externum multò faciliùs voluntas desistit ab interno affectu; tum denique quia ipsa exterior obseruatio ad bonũ Ecclesiæ, & vitanda scandala, & dissensiones, ac similia, necessaria est. Ideóque pastores Ecclesiæ vtraque potestate directiua, & coactiua vtuntur, & non solùm interiorem iustitiam, sed etiam extetiorem honestatem, decentiam, & ornatum per suas leges procurant. Et iuxta hæc intelligenda sunt aliqua, quæ hîc ex Patribus obiici solent, quæ omitto, quia difficultatem non habent: non enim negant potestatem pastorum Ecclesiæ ad præcipiendum, & vindicandum, sed consulunt modum suauem illa vtendi, & prudentem, ita vt præcipua cura sit de interiori correctione, quamuis exterior non sit omittenda. Et ita facilè intelliges Chrysostomum lib. 2. de Sacerdo. & alia, quæ tractat Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia, cap. 45. & 47.

Quomodo intelligendi sunt Patres qui sentire videntur contra prædictã potestatem.

Chrysost. Turrec.

CAPVT II.

An hæc potestas sit propria legis gratiæ, vel sit etiam de lege naturæ, & fuerit inscripta.

1. *Ratio dub.* RAtio dubitandi est, quia Ecclesia antiquior est lege gratię, cœpit enim ab Abel, & perpetuò duravit; ergo semper indiguit hac potestate. Probatur consequentia, quia Ecclesia est, sempérque fuit vnum corpus mysticum, distinctũ formaliter (vt sic dicam) à corpore politico, ordinatum, scilicet, ad diuersum finem, nimirum felicitatem supernaturalem, & vnitum diuerso vinculo, scilicet, vnitate fidei, & exercẽs diuersas actiones, illas scilicet, quæ pertinent ad cultum Dei, & sanctificationem animæ; ergo semper indiguit propria potestate, qua in his omnibus accommodatè regeretur, aliàs non esset bene institutum, sed esset corpus truncum, & confusum. In contrarium autem est, quia hæc potestas est supernaturalis, vt ostendimus, vnde pendet ex supernaturali reuelatione, vt habeatur; & peculiari Spiritus sancti influxu, vt exerceatur. Quod significauerunt Apostoli Actor. 15. dicentes, *Visum est Spiritui sancto, & nobis*: non constat autem de tali reuelatione, & assistentia ante legem gratiæ; ergo. Accedit, quòd hæc potestas pertinet ad claues; claues autem regni cœlorum sunt propriæ legis gratiæ, Matth. 16. ergo.

Actor. 15.

2. *Resolut. auctoris.* Respondeo, vestigium aliquod, seu participationem aliquam huius potestatis ante legem gratiæ, atque adeò semper in Ecclesia fuisse; perfectam autem potestatem, prout nunc est in Ecclesia, propriam esse legis gratiæ, & a Christo Domino fuisse collatam. Hanc assertionem sumo ex cõmuni sententia Theologorum in materia de clauibus, in 4. d. 18. Quam distinctiùs, & copiosiùs tractauit Victoria relect. 1. de potest. Ecclesiæ, q. 2. & 4. Vt autem singulas partes probemus oportet discurrere per omnes status generis humani, præsertim legis naturæ, scriptæ, & gratiæ.

Victoria.

3. *Duplex consideratio legis naturæ.* Circa legem ergo naturæ recolendum est, quod sæpe dixi, spectari posse vel in ordine ad puram naturam, seu ad rationem naturale nudè sumptam, vel prout illuminatam lumine fidei. Priori modo intelligi potest in humano genere vestigium quoddam huius potestatis, non quidem supernaturalis, vt per se notum est, quia natura ex se nihil supernaturale habet, sed naturalis cum quadam proportione ad hanc potestatem spiritualem. Quod ita declaro, quia natura hominis per se requirit veram Dei cognitionem intra ordinem naturæ, vt in eodem ordine suam perfectionem, & beatitudinem naturalẽ obtinere possit, cui cognitioni accedere debet cultus Deo debitus, ne incidatur in reprehensionem Pauli, *Qui eũ cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt*: ergo respublica humana etiã in pura natura spectata indigeret vnione, & conformitate in hujusmodi cognitione, & cultu veri Dei; ergo indigeret etiã potestate, quæ illã gubernaret in ordine ad hunc finem, & præscriberet sacrificia, cæremonias, & alias circunstantias necessarias ad verum Dei cultum; ergo hæc potestas ex ipsa ratione naturali cõuenit hominibus, non minùs, quàm potestas politica. Et confirmatur: nam in omni natione, etiam falsos deos colente, semper fuit potestas sacerdotalis, vel pontificia distincta à regali, saltem in sua formali ratione potestatis moralis, licèt non semper essent in distincta persona. De quo vsu videri possunt multa apud Alexandrum ab Alexandro cum Tiraquello ibidem lib. 2. genialium dierum, cap. 8. Hæc autem generalis consuetudo declarat instinctum naturæ; ergo hîc multò magis inuenitur circa cultum, & cognitionem veri Dei, ad quem natura intrinsecè, & per se ordinatur.

Rom. 1.

3. Vnde consequenter fit, ita esse sentiendum de origine, & subiecto illius potestatis præcisè sumptæ in eo gradu, sicut de potestate ciuili. Esset enim radicaliter à Deo, medio discursu rationis, & ex sola rei natura esset immediatè in sola communitate perfecta, per illam verò conferri posset vel vni personæ, vel multis in vnum congregatis, vt administraretur. Quæ omnia eisdem rationibus probanda sunt, quibus similia de potestate ciuili ostendimus. Vnde etiam fit, potuisse hanc potestatem, & ciuilem constitui in diuersis personis, & in eadem pro arbitrio hominum, quia natura, vel ratio nihil in hoc necessariò determinat. Semper autem seruatum videtur ab hominibus, vt licèt particulares magistratus ciuiles, & sacerdotales diuersis hominibus tribuerentur; quia varietas actionum illam distinctionem postulabat: nihilominus suprema potestas vtriusque ordinis, præsertim quoad leges ferendas in vno principe collocaretur. Et ita Regibus, & Imperatoribus semper fuit tributa, vel subordinata hæc potestas in Romana vrbe, & imperio, vt ex historiis constat; idémque de aliis communitatibus verisimile est, vt videbimus etiam in sequenti membro. Rationem verò attigit D. Thomas 1. 2. q. 99. ar. 3. dicens, semper humanam reimpublicam vtẽtem sola potestate naturali habuisse curam diuini cultus, & rerum omnium ad religionem pertinentium in ordine ad communem pacem, & politicam gubernationem, & quia hic est finis regiæ potestatis; ideo cętera omnia ei subordinata fuisse. Vbi Caietan. significat, hoc non solùm habuisse locum in his gentibus, quæ falsos deos colebãt, de quibus mirum non est, quòd cultum Dei ordinarent ad

D. Thom.

Caiet.

commodum humanum, sed etiam in colentibus verum Deum solo lumine naturali; *Quia illud* (inquit) *non est intrinsecè malum, quia non Deus ipse, sed cultus Dei ordinatur ad pacem, & vnionem hominum inter se, quod nō est malum, etiamsi non sit perfectum.* Vnde quia homo in pura natura, vel absolutè non potest, vel difficilè potest diligere, & colere Deum perfectè propter seipsum, ideo potestas hæc in pura natura considerata semper haberet illam imperfectionem adiunctam, propterea in supremo Magistratu non esset separata à ciuili, moraliter, seu regulariter loquendo.

4. Loquendo autem de lege naturæ in ordine gratiæ, consequenter dicendum videtur, semper habuisse coniunctam potestatem aliquam sacerdotalem, in se quidem supernaturalem, & spiritualē; connaturalem autem ipsi gratiæ. Ita sentit Victor. suprà, & probatur efficaciter ratione dubitandi in principio posita. Item ex proportione inter naturam nudè sumptam ad naturalem finem cōparatam, & naturam eleuatam per gratiam collatam cum supernaturali beatitudine. Denique quia in illo statu esset in communitate humana exterior fidei professio, & cultus Dei, vt supernaturalis finis, quæ nō essent determinata ex solo diuino iure, quantum ad modum, tempus, & alias circunstantias; determinanda ergo erant iure humano, ergo necessaria erat in Ecclesia potestas, & magistratus Ecclesiasticus, ad quem illa cura pertineret.

5. Hinc autem fit, quoad subiectum, & modum potestatis ita esse iudicandum de illa potestate, sicut de alia naturali cum proportione. Habuit enim originem à Deo auctore gratiæ, non tamen per distinctam donationem (vt sic dicem) vel reuelationem, sed media infusione ipsius luminis supernaturalis, & quatenus ex illo supernaturaliter sequitur, sine alia positiua determinatione. Ideóque per se primò talis potestas esset in communitate perfecta, & per illam iuxta arbitrium, vel traditionem humanam collocaretur in aliqua persona, vel congregatione plurium, per quam administraretur. Solùm superest in hoc aduertendum, Ecclesiam in illo statu non habuisse tam perfectam vnitatem, quàm nunc per Christum habet; solùm enim habebat vnitatem fidei, & habitudinis ad eundem finem supernaturalem, & eundem mediatorem Christum, non tamen habebat vnitatem subiectionis, & obedientiæ ad vnum caput in terris, nec necessariò habebat cōformitatē in externis signis sacramēti, aut sacrificij, aut aliarū cæremoniarū. Vnde fit, vt hæc potestas non fuerit tunc vna, & eadem numero, ac suprema pro tota Ecclesia, sed in vnaquaque republica perfecta, & totali poterat esse suprema potestas in hoc ordine, sicut erat suprema ciuilis, quia hoc totum pendebat ex determinatione hominum, & ideo vnaquęque communitas ab alia independens in subiectione ciuili, etiam in hac subiectione esset independens, quanquam si homines vellent, possent alio modo conferre hanc potestatē, seu determinare, de qua re nonnulla attigi in 1. tom. 3. partis, disput. 47.

6. Superest dicendum de tempore legis scriptæ, de quo certum est fuisse à Deo institutum peculiare sacerdotium distinctum à dignitate regali, & ab illo sacerdotio, quod erat in lege naturæ, vt constat ex libro Leuitici, & ex tota Epistola Pauli ad Hebręos. Quanquam illud sacerdotium non erat vniuersale pro tota Ecclesia, quæ tunc esse poterat in Iudæis, & in gentibus, sed solùm pro synagoga. Secundò est certū pertinuisse ad illud sacerdotium potestatē gubernandi, & dirigendi ea, quæ pertinebant ad res sacras, & ad declarationem dubiorum occurrentium circa legem, & circa iudicia causarum: sic enim Deut. 17. dicitur, *Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, moriatur.* Habebat ergo Pontifex potestatem obligandi imperio suo, aliàs non imponeretur tam grauis pœna transgressoribus non obedientibus. Et ideo dicebat Christus Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisæi, quæcumque dixerint vobis, seruate, & facite.* Deut. 17.

7. Nihilominus dubitari potest, an Pontifex tunc habuerit potestatem legislatiuam: nam rectè esse poterat iurisdictio ad gubernandum templum, & iudicandum de his, quæ spectabant ad obseruationem legis Dei, sine potestate imponendi nouas leges: quæ illo tempore non videntur adeò necessariæ fuisse, quia omnia pertinentia ad sacramenta, sacrificia, & cæremonias satis in particulari erant determinata per præcepta diuina, quæ tam multa erant, vt necessarium non esset alia adicere. Et ideo videtur hoc fuisse prohibitum Deuter. 4. & 12. vbi rigorosè prohibitum est aliquid addere, vel minuere de his, quæ præcepta erant. Vnde Mat. 15. videtur Christus Dominus reprehendere traditiones seniorum, quas videlicet ipsi addiderant tanquam nouas leges. Quod ita videtur exponere Chrysost. ibi Homil. 52. sentiens, illos Pontifices non habuisse potestatem condendi leges. Quòd si quis obiiciat, apud Iudæos fuisse nouas aliquas festiuitates ex præcepto humano institutas Esther 9. Iudith vlt. 1. Machab. 4. Responderi posset illas non fuisse proprias leges sola auctoritate Ponrificum latas, sed quædam vota communi cōsensu totius populi emissa. Vnde ibi dicitur, *Statuit vniuersa Ecclesia*, &c. Ex voto autē aliquid, vel aliquod tempus Deo voluntariè cōsecrare, semper licitū fuit. Deut. 4. & 12. Matth. 15. Chrysost. hom. 52. Esther. 9. Iudith vlt. 1. Mach. 4.

8. His verò non obstantibus, dicendum est, fuisse in illo populo potestatem legislatiuam. Ita tenet Bellarmin. lib. 4. de Pontif. cap. 7. & Victor. suprà q. 4. nu. 6. Salmeron tom. 4. in Euāg. part. 3. tract. 12. & est aperta sententia D. Thomæ lect. 2. & 3. in Epist. ad Galat. 1. exponens illa verba, *Abundantiùs æmulator existens paternarum mearum traditionum*; quę intelligit de legib. humanis iustè latis in eo populo. Et illud Deut. 4. exponit de additione contraria, vel repugnante legi. Nam cap. 5. eiusdem Deuteron. ita illud declaratur, *Non declinabis neque ad dexterā, neque ad sinistrā.* Additio ergo, quæ non declinat à lege, id est, quæ illi non repugnat, non erat prohibita. Atque ita Christus Dominus Matth. 15. reprehendit Iudæos, dicens, *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras.* Et affert verba Isai. 29. quę superiori capite obiiciebantur, & ita illa exponit, *Sine causa colunt me, docentes doctrinam, & mandata hominum*, vtique quibus irritabantur, & contemnebantur mandata Dei, vel quæ superstitiosa, & ad verum Dei cultum nihil conducebant. Fuisse in populo hebræo legislatiuam potestatem. Bellarm. Victor. Salmer. D. Thom. Matth. 15. Isai. 29.

9. Sed licèt hæc vera sint, nihilominus non constat, sacerdotem Leuiticum, etiam summum ex vi Pontificatus, & solius diuini iuris habuisse potestatem legislatiuam super vniuersum populum, quia nullibi legitur esse illi concessam. Nam Deut. 17. solùm conceditur sacerdoti summo cū consilio aliorū potestas maxima in decisione dubiorū insurgētium in causis, vel circa interpretationē legis: potestas autē legislatiua est valde diuersa. Vnde probabile est, ante tēpora regum, vel illis deficientibus, fuisse illam potestatē in populo, & ita Esth. 9. totus populus cōmuni censensu statuit legem de solēnitate cuiusdam dici. Idē Iudith vlt. Nā tunc populus destitutus erat rege, si vera sunt, quę de tempore illius belli coniectat Benedict. Perer. lib. 1. in Dani. præterea lib. 1. Macha. cap. 4. dicitur, *Et statuit Iudas, & fratres eius, & vniuersa Ecclesia Israel*, &c. Tempore autem regum in eis videtur fuisse potestas legislatiua, vt sumitur ex 1. Reg. 30. vbi Dauid quandam legem tulit, & inferiùs cap. 10. magis constabit. Erat ergo potestas sacerdotalis, seu Pontificalis longè inferioris rationis ab ea, quæ nunc est in Ecclesia, non solùm quia limitata erat quoad populum, locum & tempus, sed etiam quia nec in se supernaturalis erat, sed solùm quoad modum, quia ab Esther 9. Iudith vlt. Pererius. 1. Mac. 4. 1. Reg. 30.

ipso Deo fuerat immediatè instituta, id est, quia non erat ex se potestas illa supernaturalis in substantia (vt sic dicam) sed solùm in fieri, & modo, quia Deus illam dedit, potuisset tamè populus illud sacerdotium instituere, si Deus non præueniſſet; vt Corduba docet cum Victor. relect. 1. de potestate Ecclesiæ, q. 3. proposit. 6. Nec etiam erat de ratione illius potestatis, vt esset legislatiua, quia finis eius non erat gubernare populum, sed ministrare Deo pro populo. Vnde ex natura rei ad summum includebat potestatem præcipiendi, quæ necessaria esset ad vsum illius ministerij, vt magis sentit Victor. q. 4. nu. 6. Quod autem Deus specialiter contulerit Pontifici legali potestatem leges ferendi sola sua auctoritate, non constat, nec ex Matth. 15. aut 23. aut Deuter. 17. vel aliis similibus id sufficienter colligi potest.

Corduba. Victor.

A

B

10. Vltimò ex dictis concluditur principalis pars assertionis, & præcipuè intenta, scilicet, potestatem hanc spiritualem, prout nunc est in Ecclesia, esse propriam eius singulari dono à Christo datam. Hoc certum est ex Euangelio, in quo primum promisit Christus hanc potestatem Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris*, &c. Deinde impleuit promissum Ioan. 21. vt latiùs videbimus capite sequenti, Paulus etiam affirmat se accepisse à Domino hanc potestatem, & idem est de aliis Apostolis, vt statim latiùs dicemus. Declaratur autè ex perfectionibus huius potestatis & ex modo eius. Primò enim est vniuersalissima pro toto mundo: nam sicut Ecclesia Catholica totum mundum complectitur; ita etiam hæc potestas, vt ex illis Christi verbis, *Pasce oues meas*, rectè colligit Innocent. III. in cap. *solita*, de maiorit. & obedien. quia non dixit has, vel illas oues, sed simpliciter, *oues meas*; ita vt non sit ouis Christi, nec in eius grege numeretur, qui huic potestati non subiacet. Secundò, quia data est, vt perpetuò duret, quandiu mundus durauerit, quia sicut lex gratiæ vltima est, quam Deus est daturus, & sicut Ecclesia perpetua est; ita etiam hæc potestas, sine qua non potest Ecclesia suam vnitatem retinere. Et hoc significauit Christus cùm dixit, *super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebùt aduersùs eam*, Matt. 16. & cap. 18. adiecit, *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi*. Tertiò, quia in se maximè supernaturalis est, non solùm per connaturalitatem ad gratiam, sed etiam per specialem perfectionem, & excellentiam à Christo liberaliter additam propter perfectionem præsentis status.

Vltima conclusio.

Matth. 16.

Ioan. 21.

C

Innocent. 3.

Matth. 16. & 18.

D

11. Hoc etiam probat Victoria suprà ex effectibus, quia per hanc potestatem consecratur corpus Christi verum, & sanctificatur corpus mysticum, cui etiam per illam remittuntur peccata, & gratia confertur. Sed si quis rectè consideret, hi non sunt effectus potestatis exterioris iurisdictionis, de qua nunc agimus, sed potestatis ordinis, & quoad remissionem peccatorum potestatis iurisdictionis in foro pœnitentiæ. Hic autem agimus de iurisdictione in foro externo Ecclesiastico, in quo non videntur dari effectus, vel actus supernaturales in se. Nihilominus dicendum est, hanc potestatem esse supernaturalem, primò ex coniunctione ad alteram, quia datur vt annexa, & coniuncta illi, & consequenter ad illam iuuandam, & quodammodo exequendam. Vnde per hanc potestatem ponuntur præcepta, quæ versantur circa sacramenta, & sacrificium, quæ supernaturalia sunt. Secundò est supernaturalis aliis, quia plures effectus morales potest efficere ex concessione Christi, quàm sine illa potuisset, vt est v.g. dispensare in votis, aut in matrimonio rato, & similia: hæc autem perfectio colligitur ex illis verbis vniuersalibus Christi, *Quodcunque ligaueris & quodcunque solueris*. Tandem pertinet ad perfectionem huius potestatis, quòd ex institutione sua monarchia est, & hunc modum habet ex diuino iure, & ideo immutabilis, vt constabit ex dicendis capite sequenti.

Victoria.

Prædicta potestas quomodo supernaturalis.

E

CAPVT III.

Quibus personis data fuerit, vel nunc etiam detur hæc potestas immediatè à Christo Domino.

1. OMissis hæreticis impugnantibus primatum Petri, contra quos in materia de Clauibus, & de fide latiùs differitur, & videri potest Bellarm. libris de Romano Pontifice à principio; dicendum est primò, hanc potestatem immediatè datam esse Petro à Christo Domino, & singulari, ac speciali modo. Hæc assertio est de fide, quæ præcipuè fundatur in illis duobus testimoniis Matth. 16. & Ioan. 21. nam licèt Matth. 18. generaliter dixerit Christus, *Qui Ecclesiam*, id est, pastores Ecclesiæ, *non audierit*, &c. & subiunxerit etiam generaliter, *Quæcunque ligaueritis*, &c. tamen cap. 16. specialem promissionem fecit Petro, dicens, *Tibi dabo claues regni cœlorum*, &, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*; ergo singulari, & speciali modo hanc potestatem illi promisit. Postea verò implendo promissum, etiam ostendit hanc singularem concessionem, & ideo priùs illum publicè interrogauit Christus, an se diligeret plus quàm cæteri, significans, plus etiam fuisse accepturum, & deinde subiungit, *Pasce oues meas*, Ioan. 21. vbi in verbo *pascendi*, potestas regendi, & leges ferendi significatur, vt suprà tetigi, & colligitur optimè ex 2. Reg. 5. *Tu pasces populum meum Israel, & eris princeps super eum*. Dum autem indefinitè dixit, *Oues meas*, vt suprà dixi, ostendit potestatem esse supremam, & monarchicam etiam super alios Apostolos: nam illi etiam erant oues Christi. Et ideo dicitur in cap. *in nouo Testamento*, dist. 21. & cap. *ita Dominus*, dist. 19. Petro esse datam potestatem vt capiti, cæteris vt membris. Idem habetur in cap. *cùm beatissimus*, & cap. *loquitur*, cum multis aliis, 24. q. 1. Ex quo loco, & ex dist. 96. & multis aliis locis Decreti colligi potest euidès traditio Pontificum, Conciliorum, & Patrũ hanc veritatem confirmans, quam Bellarmin. etiam suprà copiose prosequitur, & ideo illam omitto. Ratio verò propria fuit voluntas Christi; congruentia autem est, quia oportuit, & decuit in Christi Ecclesia esse perfectam vnitatem mysticam, & perfectissimum regimen, & instituit illam per modum monarchiæ, & supremam potestatem vni contulit, ad quam Petrum elegit sua altissima prædestinatione.

1. Conclus.

Matth. 16. Ioan. 21.

Matth. 18.

F

2 Dicet aliquis ex his omnibus solùm probari, Petro datam esse potestatem vniuersalem regendi Ecclesiam; non verò inde sufficienter probari datam fuisse illi potestatem leges ferendi, quia potuisset Christus vnam potestatem dare sine alia. Respondeo vtrunque conuinci ex dictis. Primò, quia verba Christi vniuersalia fuere, *Quodcunque ligaueris*; vinculum autem legum est vnum ex præcipuis, quod supremus princeps iniicere potest. Vnde suprema potestas ligandi hunc etiam actum potissimè comprehendit. Idè colligitur ex verbo illo, *Pasce oues meas*: nam ad officium pastoris pertinet oues custodire, & dirigere, ac coercere, quod per leges maximè fit ab humano pastore. Præterea ex natura rei includitur hæc potestas in munere capitis, & Principis, seu supremi pastoris. Et ideo etiam Reges seculi, eo ipso quòd à republica ad illud munus eligantur, potestatem legislatiuam accipiunt; sed Petrus accepit simile munus, & principatum spiritualem: ergo & potestatem legislatiuam. Maior est naturaliter euidens, quia repugnat, esse superiorem, & gubernatorem, & non posse

1. Obiectio.

præci

præcipere,& suo præcepto obligare subditum. Aliàs posset subditus sine culpa non facere iussa superioris, & consequenter posset illi retistere, & non posset iustè cogi ad illa implenda, & ita non esset ordo, sed summa confusio, nec ille esset superior, nisi nomine tantùm. Et ideo principium hoc, *Obediendum est superioribus*, naturali lumine est euidens, imò & per se notum ex terminis.

3. *3. Obiectio.* Dices, hinc ad summum probari potestatem præcipiendi, non verò leges ferendi, sicut Magistratus inferior habet potestatem præcipiendi, non verò ferendi leges. Respondeo, licèt hæc sint separabilia in inferiori gubernatore; non verò in supremo, qui sit caput totius reipublicæ, loquèdo saltem ex natura rei, quidquid sit de potentia absoluta Dei. Probatur, tum quia potestas præcipiendi est proportionata principatui, vt de Regibus diximus: tum quia hoc est ex natura rei necessarium ad conuenientem reipublicæ, vel Ecclesiæ gubernationem. Nam lex vltra præceptum, in præsenti materia, non potest addere, nisi perpetuitatem; hæc autem est summè necessaria ad bonum regimen vniuersale, quia perpetua mutatio, & cessatio legum ad mutationem personarum regentium, infinitam confusionem pareret, vt per se notum est, & suprà est ostensum. Vnde à principio nascentis Ecclesiæ ita intellectus est primatus Petri, & potestas eius, & idem constat de successoribus Petri, vt mox dicemus.

4. *2. Concluſ.* Secundò dicèdum est, hanc potestatem aliis etiam Apostolis datam esse immediatè ab ipso Christo, quãuis diuerso modo, & minùs perfecto, quàm Petro. *Durand. Caiet. Anton. Victor.* Priorem partem tenet Durand. in 4. dist. 24. q. 2. num. 5. & sentit Caietan. tom. 1. Opusc. Anton. 1. p. tit. 22. cap. 4. in princ. & §. 1. vers. 7. licèt soleat in contrarium referri, quia inferiùs dicit, Apostolos non fuisse æquales in iurisdictione: sed hoc diuersum est; potuit enim iurisdictio non esse æqualis, & esse immediatè à Christo: inæqualitas enim tantùm fuit, quia in Petro fuit tanquam in capite, & vt ordinaria, ac perpetuò duratura: de quo aliàs. Pro eadem parte refertur idem Anton. tract. de schismat. q. 45. Tenet etiã *Vargas.* Francisc. Varg. tract. de auctorit. Pontif. axiom. 4. Victor. in relect. de potestate Ecclesiæ, q. 2. *Castro. Bellarm. Sotus.* Castro lib. 2. de iust. hæret. pun. c. 24. Bellarmin. lib. 4. de Romano Pontifice, cap. 23. & Sotus in 4. d. 20. q. 1. ar. 2. & lib. 1 de iustit. q. 1. ar. 3.

5. *Matth. 18.* Et probatur, quia Matth. 18. dixit Christus Apostolis, *Quæcumque alligaueritis super terram*; & tamen vnus modus ligandi est per legem, & præcepta, iuxta illud *Matth. 13.* Matth. 13. *Alligant onera grauia*, &c. Christus autem cum distributione dixit, *Quæcunque alligaueritis*. Et licèt probabile sit, tunc non dedisse, sed promisisse potestatem; *Ioan. 20.* tamen postea Ioan. 20. dixit omnibus Apostolis; *sicut misit me viuens Pater, & ego mitto vos*. Ex quibus verbis Patres colligunt, eos fecisse suos legatos generales pro vniuerso mundo, iuxta illud Pauli, *Pro Christo legatione fungimur*, & ideo ad omnes etiam dixit Matth. vlt. *Euntes in mundum vniuersum*, &c. Idem colligitur ex aliis locis Pauli, quæ suprà citaui: profitebatur enim se habere hanc potestatem, & illam à Domino accepisse. 1. Corinth. 2. 2. ad Corinth. 10. & 13. & 1. ad Thessal. 4. *Scitis quæ præcepta dederim vobis.* &c. Sumitur etiam illa pars ex dicto cap. *in nouo*, dist. 21. & cap. *loquitur Dominus*, cum aliis. 24. q. 1. & ex cap. *noua*, de pœnit. & remiss. vbi Innoc. ait, Christum Apostolis claues regni cælorum commisisse, & ex cap. *per venerabilem*, qui filij sint legit. vbi Innoc. III. ait, Paulum habuisse plenitudinem potestatis, eámque indicasse cùm dixit, *Nescitis quia & Angelos iudicabimus, quanto magis sæcularia*, 1. Corinth. 6.

1. Cor. 4. 2. Cor. 10. & 13. & 1. ad Thessal. 4. Cap. in nouo. Cap. noua. Cap. per venerabilem. 1. Cor. 6.

6. *Ratio conclusionis.* Ratio verò, seu necessitas est, quia ad exercendum munus Apostolicum, & ad fundandam Ecclesiam necessaria erat hæc potestas: Christus autem immediate contulit omnibus Apostolis dignitatem, & munus Apostolicum, vt ex Euangelio constat; ergo etiam contulit dictam potestatem. Hoc autem adeò necessarium existimarunt Apostoli, vt deficiente Iuda, & præuaricante, non fuerint ausi alium substituere loco illius sua auctoritate, sed diuina, vt constat de Matthia Actor. 1. & similiter Paulus nõ ab hominibus, neque per hominem, sed ab ipso Christo Apostolatum accepit, vt ipse docet ad Galat. 1. & sentit Gelas. Papa in cap. *quamuis*, dist. 21. & habetur etiam in cap. *fundamenta*, de elect. in 6. ergo reliqui etiam Apostoli ab eodem Christo acceperunt immediate iurisdictionem ad suum munus necessariam. Vnde etiam constat, Apostolos non tantùm collectiuè, seu per modum vnius collegij accepisse illã potestatem, sed diuisim, ac personaliter, quia ex vi sui muneris, & vocationis separandi erant, & dispergendi per vniuersum mundum; ergo necesse erat, vt singuli irent cum potestate plantandi Ecclesias, creandi Episcopos, & ordinandi, ac præcipiendi omnia, quæ essent necessaria; ergo etiam cum potestate legislatiua in solidum accepta (vt sic dicam.) Et hoc significant verba Christi, *Euntes*, &c. *Mitto vos*, &c. Quocirca licèt Actor. 15. Apostoli congregati fuerint in vnum ad statuendum de legalibus, non id fecerunt, quia ad vsum iurisdictionis suę esset necessarium, sed ad maiorem satisfactionem fidelium, præsertim eorum, qui ex Hebræis conuersi fuerant, item ad maiorem vnionem, & pacem, & ad summam diligentiam, & inquisitionem ex parte sua præstandam. Sicut Paulus ascendit Hierosolymam ad conferendum suum Euangelium cum Petro, & aliis, non quia illi necessarium esset ad non errandum; habebat enim infallibilem assistentiam Spiritus sancti, sed propter exemplum, & ad maiorem vnionem, & præcipuè vt subordinationem ad Petrum ostenderet.

Galat. 1. Ca. quamuis. Cap. fundamenta. Actor 15.

7. *Posterior pars conclusionis probatur.* Posterior ergo pars assertionis sumitur ex capitibus suprà citatis asserentibus, hanc potestatem datam esse Petro vt capiti, aliis vt membris: nam sub his membris etiam alij Apostoli comprehenduntur, quia vt notaui, Christus simpliciter dixit, *Pasce oues meas*, vbi inter oues, Apostoli etiam numerantur. Fuítque hoc necessarium ad vnitatem Ecclesiæ constituendam, quia nec poterat esse vnum corpus sine capite, neque cum multis capitibus; illud enim imperfectum, hoc monstrosum fuisset, quod notant Cyprian. lib. de vnitate Ecclesiæ, seu de simplicitate clericorum, & sumitur ex Augustino tract. 50. & vlt. in Ioan. & lib. 1. de doctrina Christiana, c. 17. & Hieronym. lib. 1. contra Iouinian. & Leone Papa serm. 3. assumptionis suæ. Ex hac autem diuersitate, & subordinatione colligit Richard. 4. d. 24. art. 5. q. 3. ad 4. Apostolos recepisse immediatè à Christo potestatem clauium, non tamen potestatem iurisdictionis. Sed hoc repugnat priori parti, & omnibus, quæ in illius confirmationem adduximus: & ad constituendam differentiam, & debitam subordinationem inter Petrum, & alios Apostolos necessarium non est, vt facilè ex dicendis patebit.

Cyprian. Augusti. Hieron. Leo Papa. Richard.

8. *Prima diuersitas iurisdictionis Petri & reliquorũ Apostolorum perpetua successio.* Consistit ergo illa diuersitas primò, & præcipuè in hoc, quòd potestas data est Petro, vt in illa ei succederetur, & ita per successionem perpetuò in Ecclesia duraret: aliis verò Apostolis solùm data est per modum cuiusdam legationis, & personalis muneris finiendi cum vita eorum. Ita sumitur ex Patribus citatis, & confirmabitur pluribus testimoniis assertione sequenti, & ex ipso vsu vtraque pars satis constat. Nam Apostoli non creabant Apostolos, sed Episcopos, neque eis successit aliquis cum iurisdictione in vniuersum orbem: at verò Petro successit semper pastor vniuersalis, cuius sedes propterea

semper retinuit nomen Apostolicæ. Ratio etiam hoc conuincit, quia cum Ecclesia futura esset perpetua, eius regimen, & principatus ita constitui debuit, vt perpetuò duraret. Hic autem principatus Petro fuit promissus illis verbis, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, sed ædificium Ecclesiæ perpetuò erat duraturum; ergo & fundamentum, quod erat Petrus; seu sedes Petri. Quod satis declarauit Christus subiungens, *Et portæ inferi non præualebunt aduersùs eam.* Vnde dixit eleganter Innocent. III. in cap. 1. de homicid. in 6. Christum ascensurum ad Patrem, *ne Ecclesiam suam sine pastore desereret*, eam Petro commisisse, cuius successores sunt Pontifices. Quia nimirum, pro nullo tempore deseruit suam Ecclesiam Christus, & quantum grex durat, tantum necesse est durare pastorem. Impleuit autem Christus illam promissionem, d cès Petro, *Pasce oues meas*, illi ergo tunc contulit potestatem in suis successoribus duraturam. Aliis verò Apostolis, nunquam ita contulit, quia solùm fuerunt in illo initio Ecclesiæ necessarij, donec in omnem terram exiuit sonus eorum, & ideo sufficienter fundata Ecclesia, cessauit illa dignitas; perseuerauit autem Petri primatus. Atque ita hanc differẽtiam satis apertè indicauit Christus Dominus in eo singulari modo, quo Petrum aliis præposuit.

9. 2. *Prædicta potestas erat in Petro superior, in aliis verò inferiori modo.*

Secunda differentia notanda est, quia hæc potestas quoad actum ferendi leges in Petro erat simpliciter superior, & independens; in aliis verò inferiori modo, & cum nonnulla differentia, quantum ad valorem, vel firmitatem actus. Declaratur, quia Petrus poterat suis legibus, vel præceptis alios etiam Apostolos obligare, & nullus poterat eius leges reuocare; alij verò Apostoli nec Petrum obligare poterant; neque fortasse se ad inuicem, & Petrus in rigore poterat eorum leges non admittere, seu reuocare. Quod totum satis probatur ex munere pastoris, & ex subordinatione necessaria ad vnitatem. Vnde etiam mihi verisimile est, licèt singuli Apostoli haberent potestatem ad ferendas leges obligantes vniuersalem Ecclesiam, tamen ordinariè illas non tulisse, nisi ex consensu, & acceptatione Petri; vel certè illas tulisse in eis prouinciis, in quibus prædicabant, & postea non nisi sciente, & consentiente Petro, ad totam Ecclesiam dimanasse. Quod ex eodem fundamento facilè coniectamus. Quocirca quando legitur apud Cyprianum, vel aliquem alium Patrem, aut Pontificem ex relatis, vel referendis, omnes Apostolos fuisse pares, intelligendum hoc est formaliter (vt sic dicam) seu quantum ad dignitatem Apostolicam, & eam iurisdictionem in vniuersum orbem, quæ præcisè ex vi illius dignitatis data est. Nihilominus tamen Petrus excellit in Pontificia dignitate. Et iuxta hæc, vel declaranda est, vel non admittenda

Glossa. Turrec. Glossa in dict. cap. *in nouo*, distinct. 21. licèt eam simpliciter approbat Turrec. in summa de Eccles. lib. 2. cap. 74. dum significat, alios Apostolos fuisse pares Petro eo tantùm modo, quo Episcopi sunt pares Pontifici, scilicet in ordine, & consecratione. Non est enim in omnibus adæquata æquiparatio: nam de Apostolis constat ex dictis fuisse etiam pares Petro in dignitate Apostolica, & consequenter in vniuersalitate iurisdictionis in vniuersum orbem. Magis verò errarunt, qui ex illo textu intulerunt, Petrum ab aliis Apostolis fuisse electum in caput, quia in ipso

Error dicentium Petrum ab aliis Apostolis fuisse electum in caput. textu dicitur, *Apostolos alioqui pares in honore, & potestate, Petrum principem suum esse voluisse.* Illud enim verbũ non de voluntate antecedente, seu eligente, sed de voluntate consequente, & accipiante intelligendum est. Quod de mente Pontificis in eodem textu satis constat.

10. 3. *Conclus.* Dico tertiò: Summus Pontifex immediatè accipit ab ipso Christo, & ex vi institutionis eius potestatem legislatiuam in vniuersam Ecclesiam. Conclusio est omnino certa: nam quòd hanc potestatem habeat, est de fide, vt constat ex traditione, & communi sensu Ecclesiæ, & ex his, quæ statim afferemus. Quod autẽ habeat illo modo est conclusio adeò certa, vt sine errore negari nõ possit. Colligitur autem ex Scriptura hoc modo: nam Christus dedit hãc potestatem immediatè Petro, non pro sua tantùm persona, sed vt per continuam successionẽ perpetuò duraret in Ecclesia; ergo idem Christus, qui hanc contulit potestatem Petro, cõfert successori suo ex vi prædictæ institutionis, & illorum verborum, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, &, Pasce oues meas.* Constat autem ex perpetua successione, summum Pontificem esse successorem Petri; ergo ab eodem Christo immediatè habet potestatem. Vnde Anacletus Papa in cap. 2. dist. 22. *Romana Ecclesia nõ ab Apostolis, sed ab ipso Domino primatum obtinuit.* Et probat ex verbis illis, *Tu es Petrus.* Idem Gelasius Papa in cap. *quamuis*, 21. dist. Vnde Innocent. I. in cap. *quoties. 24. q. 1.* seipsum Petrum appellat, dicens, *Non nisi ad Petrum, id est, ad sui nominis, & honoris auctorem.*

Anacletus. *Gelas. & Innocent. Papæ.* *cap. quamuis.* *c. quoties*

Hinc etiam in cap. *significasti*, de elect. dicitur, leges Romani Pontificis non pẽdere à Conciliis, sed Conciliorum ab ipso. Et insinuatur ratio, quia potestas illius sedis eadem est cum potestate Petri, & cap. *nouit*, de iudiciis, de eadẽ Pontificis potestate dicitur, *Cùm non humana constitutioni, sed diuinæ innitatur, quia potestas nostra non ex homine, sed ex Deo est.* Idem in cap. *quanto*, & ferè toto titulo de translat. Episcop. Hinc etiam in eodem textu Pontifex dicitur Christi Vicarius, non autem Petri, sed successor. Dicitur etiam solùs habere plenitudinem potestatis; cap. *ad honorem*, de auctorit. & vsu pallij, & cap. *decreto.* 2. q. 6. eámque potestatem habere dicitur per principalem potestatem beatorum Petri, & Pauli in cap. vltim. 9. q. 3. Ac denique ob hanc causam dixit Agatho Papa in cap. *sic omnes*, dist. 19. *Sic omnes sanctiones Apostolicæ sedis accipiendæ sunt tanquam ipsius diuini Petri voce firmatæ sint.* Alia ex Patribus, & Conciliis videri possunt in Bellarmino suprà.

11. *Potestas iuris Apostolicæ eadem est cum potestate Petri.* *c. significasti.* *c. nouit.* *c. quanto.* *c. ad honorem.* *c. decreto.* *c. sic omnes.* *Bellarm.*

Denique veritas hæc ratione declaratur in hunc modum, quia hæc potestas supernaturalis est, & propria Ecclesiæ Christi; ergo nulli conuenire potest, nisi cui Christus illam contulit, vel confert, sed non contulit vt perpetuò duraturam, nisi Petro; ergo idem Christus est, qui eam confert successoribus eius. Sicut enim à principio dependens fuit à donatione Christi, vt esse inciperet, ita perpetuò pendet ex simili influxu, seu donatione eius, vt conseruetur. Dicees, donari quidem à Christo, non tamen immediatè, sed mediis hominibus. Respondeo, necessarium quidem esse aliquem hominum concursum, vt successorem eligant, quia hæc successio non est iure sanguinis, aut hæreditario, sed est morali modo per electionem. Nihilominus tamen ipsa potestas non confertur per homines tanquam per causam per se, vt ita dicam, quia nemo dat, quod non habet, & Christus nunquam contulit hanc potestatem Ecclesiæ, vel aliis hominibus, vt illam possent in alium transferre; ergo Christus ipse immediatè confert. Vnde Adrian. Papa in Epist. ad Imperatorem, quæ refertur in septima Synodo, Acti. 2. in additione, quæ incipit, *Si verò*, &c. dicit, per continuam successionem in sede Petri, impleri verbum Christi, *Tu es Petrus*, &c. & infrà ait, *Ab ipso Redemptore mundi beato Petro Apostolo principatus, ac potestas data est, & per eundem Apostolum Catholica, & Apostolica Ecclesia Romana vsque hactenus tenet principatum & potestatis auctoritatem.*

12. *Declaratur conclusio.* *Adrianus Papa.*

Atque hinc facilè expeditur dubium quod solet à Canonistis tractari, an Papa solus sine consilio Cardinalium, leges præsertim graues, & vniuersales condere

13. *Dubium incidens.*

Laurent. Ioan. Mon. Anchar. Bald. dere valeat. Quod enim non possit, tenuit Laurentius in cap. *sunt quidam.* 25. quæst. 1. & Ioan. Monachus in cap. *super eo*, de hæret. in 6. vbi idem sentit Anchar. cum Baldo in leg. *cùm multum*, C. de bonis, quæ liber. dicente non posse Papam infeudare castra pretiosa Ecclesiæ sine consensu Cardinalium. Et latè hanc *Andr. Sicul.* sententiam defendit Andr. Sicul. tract. de præstant. Cardinal. part. 1. quæst. 1. Fundamentum esse potest, vel quia iure consuetudinis, vel quasi præscriptionis Cardinales habent acquisitum hoc ius, vt Pontifex causas graues non determinet sine eorum consilio, inter quas causas meritò computatur legumlatio. Vel quia iure diuino sunt ad id munus instituti, & ideo non possunt illo priuari, & ad hoc allegatur cap. *per venerabilem*, qui filij sint legitimi, circa finem, ibi, *Sunt autẽ sacerdotes leuitici generis fratres nostri, qui nobis iure leutico in exequutionem sacerdotalis officij coadiutores existunt.* Confirmat hoc Andr. Sicul. ex cap. *Anastasius*, distin. 19. vbi Anastasius arguitur de eo, quod sine consilio Clericorum hæreticis communicauerit.

14. *Posse Pontificem sine consensu Cardinalium validè ferre leges.* *Turrecr. Abbas. Felinus.*

Nihilominus certum est, in solo Pontifice esse potestatem absolutam ferendi leges, ideóque posse validè illas ferre sine consensu, & sine consilio Cardinalium, licèt ex honestate, ac decentia id regulariter non faciat. Hæc est communis sententia Iuristarum, vt affirmat, & sequitur Turrecremata in cap. 2. §. *ideo.* art. 2. num. 4. Eandem tenet Abbas in cap. 2. de Clericis non residen. num. 4. latè Felinus, & multa referens in rubrica de constitution. num. 2. & ibi Decius lection. 1. q. 3. Pluraque in huius sententiæ confirmationem adducit Andr. Sicul. dicta quæstione prima. Sed res clarior est, quàm vt multis probationibus indigeat. Vnde prior pars videtur mihi adeò certa, vt sine errore negari non possit. Primò, quia talis est hæc potestas in Papa, qualis fuit in Petro, sed in Petro fuit ita absoluta, vt posset leges condere, etiam sine consilio Apostolorum, ne dum aliorum inferiorum; ergo multò magis talis erit in Pontifice, vt sine consilio Cardinalium possit leges condere. Maior certa est, & iam probata. Minor etiam est certa ex dictis in assertione prima, & secunda, & ex verbis Christi, *Pasce oues meas*; ibi enim dedit illi potestatem etiam supra alios Apostolos; dedit ergo eam illi soli, & liberam, ac independentem ab illis. At in illa potestate includitur potestas leges ferendi, vt etiam probatum est; ergo hanc habuit Petrus liberam, & independentem ab aliorum consensu, vel consilio, sicut absolutè illi promissæ fuerunt claues, *Tibi dabo claues*, & sicut ipse solus futurus erat Petra, in qua Ecclesia fundaretur. Sic ergo habet Papa à Christo hanc potestatem; nullo ergo modo potest limitari, aut minui ab hominibus. Secundò hoc conuincunt iura sæpe allegata, præsertim cap. *cuncta*, 9. q. 3. ibi, *Apostolica sedes sine vlla synodo præcedente, soluendi, & damnandi habuit potestatem; & hoc quidem pro suo principatu, quem beatus Petrus Apostolus Domini voce tenuit semper, & tenebit.* Item ex cap. vlt. de constit. vbi absolutè dicitur, *Constitutio sedis Apostolicæ omnes astringit*, & cap. *sunt quidam.* 25. q. 1. *Romano Pontifici semper licuisse nouas condere leges.* Quibus locis, & aliis similibus absoluta supponitur hæc potestas in solo Pontifice. Vnde tertiò possumus hoc confirmare ferè ex omnibus legibus Pontificiis iuris Canonici: rarò enim addunt illa verba, *sacro approbante Concilio*, vel illa, *De fratrum nostrorum consilio*, quæ sæpe in Motibus proprijs, vel Rescriptis aliis extra ius ponuntur; in iure autem minimè, sed Pontifices ferunt leges propria auctoritate, & in se solis agnoscunt absolutam potestatem, sicut Imperator, aut Rex suas leges ferre solet. Ex quo etiam magnum argumentum à fortiori sumitur. Tandem id confirmare possumus, quia dignitas Cardinalium, nec tam est antiqua, nec ita diuina, & immutabilis, sicut dignitas Pontificia; ergo. Ex quibus etiam concluditur, sine causa dixisse Cardinalem, consil. 138. constitutionem factam à Papa sine consilio Cardinalium non obligare successores, quia debet eorum consensum requirere: nam hæc ratio falsum sumit. Vnde in rigore non magis obligatur successor Papæ vna constitutione sui prædecessoris, quàm alia, loquendo de propria, & rigorosa obligatione, loquendo verò de decentia, facilius mutabit factam sine consilio Cardinalium, quàm cum illo editam.

15. Nec fundamenta alterius sententiæ sunt alicuius momenti. Ad priorem enim partem rectè respondẽt Abbas, & alij ex doctrina Innocent. in cap. *bonæ.* 2. de postulat. Prælat. non posse valere consuetudinem, aut præscriptionem contra supremam Papæ potestatem. Quod est veluti axioma receptum ab omnibus Iurisperitis, & meritò, quia non potest consuetudo humana prævalere contra ius diuinum; hæc autem potestas integra, & absoluta, seu plena (vt in iure vocatur) est de iure diuino; ergo non potest diminui per humanum vsum, aliàs etiam posset auferri: nam in hoc eadem ratio est totius, & partis: diminueretur autem si ex absoluta fieret dependens à Cardinalibus, vt constat. Vnde tota hæc consuetudo semper pendet à potestate, & voluntate Pontificis, qui posset iura Cardinalium immutare, vel aliter constituere, si expedire censeret. Vnde facilè respondetur ad alteram partem (quidquid sit de dignitate Cardinalium an, & quomodo sit, vel manet à iure diuino) omnem potestatem eligendi Pontificem, quæ in eis est, esse à iure humano, & pendere à Pontifice, vt suo loco latiùs ostendemus. Nec cap. *per venerabilem*, aliquid in contrarium probat; solùm enim inde habetur, Pontifices in lege gratiæ instituisse consilium Cardinalium ad imitationem legis veteris; vnde non sequitur hoc pertinere ad ius diuinum. Minus autem probat cap. *Anastasius*, tum quia apocryphum est, & nullius auctoritatis, vt in Decreto Gregoriano notatur; tum etiam quia ibi non agitur de vsu potestatis legislatiuæ, sed de communicatione cum hæreticis, generando scandalum, & suspicionem de se praua, de qua longè alia fuisset ratio, si vera fuisset historia, & non fabulosa, vt re vera est.

Cap. per venerabilem.

Cap. Anastasius, apocryphum.

16. Dico quartò: Christus Dominus per seipsum immediatè nulli alteri contulit vnquam hanc potestatẽ. Hæc assertio probatur auctoritate negatiua, quæ in materia supernaturali, & fidei est sufficiens. In Euangelio ergo non legimus alicui alteri illam contulisse extra Apostolos. Nam licèt elegerit etiam septuaginta discipulos; longè tamen diuerso modo, quàm Apostolos, & nullibi talem potestatem eis cõtulit, vt bene expendit Bellarmin. lib. 1. de Clericis, cap. 14. Neque etiam ex traditione Ecclesiæ haberi potest, Christum vel ante, vel post Ascensionem suam aliis dedisse immediatè hanc potestatem. Supponò enim inter Apostolos comprehendi præcipuè Paulum, & probabile est, etiam Barnabam numerandũ esse, vt sentit Glossa in cap. *in nouo*, dist. 21. ex cap. *quotidie.* 75. dist. quod est Leonis Papæ, epist. 79. cap. 1. Duæ tamen hìc oriebantur difficultates, vna de Episcopis; alia de Concilio generali, quæ in duobus capitibus sequentibus melius tractabuntur.

Solis Apostolis immediatè à Christo esse datam prædictam potestatem.

Bellarm.

ca in nouo. Cap. quotidie.

CAPVT IV.

Possitne vnusquisque Episcopus in sua diœcesi leges ferre, & quo iure.

1. DVobus modis solet potestas iurisdictionis, qualis est potestas ferendi leges, participari, scilicet, iure

cet, iure ordinario, & per delegationem. Prior est, vt ita dicam, per se, & omnino cadere potest sub scientiam, ac propterea de illo præcipuè dicemus: nam alius modus est magis per accidens, & pendens ex voluntate hominis, & ideo de illo in fine capitis quinti pauca subiiciemus. Est autem pro generali regula supponendum, potestatem hanc respectu totius Ecclesiæ in nullo esse præter Papam, quia non iure ordinario, vt patet ex capite precedenti, quia non possunt esse in Ecclesia duo capita, nec etiam per delegationem, quia tam vniuersalis delegatio nunquam fit, nec fortè conuenienter fieri potest, vt infrà dicam.

2. *Episcopos habere potestatẽ legislatiuam in suis diœcesibus iure ordinario humano fundato aliquo modo in diuino. Panorm. Decius. Hostiens.*

Dicendum igitur censeo, Episcopos habere potestatem legislatiuã in suis diœcesibus iure ordinario, humano fundato aliquo modo in diuino. Tres partes habet hæc assertio. Prima est absoluta, quòd Episcopi hanc habeant potestatem. Et hæc sine controuersia recepta est, eámque tradunt Canonistæ in rubrica, & in cap. *cùm omnes*, & cap. *cùm accessissent*, de constit. vbi Panormit. Deci. & Hostien. Item Summistæ verb. *lex*. Potéstque fundari in c. . . de consecrat. d. 3. vbi Episcopi supponuntur, habere potestatem præcipiendi festorum, & ieiuniorum obseruationem. Item in cap. 2. de locato, vbi supponitur, Episcopos posse statuta facere, vt ibi notat Glossa. Idem expressè habetur in cap. 2. de maiorit. & obedient. cap. 2. de constit. in 6. Estque hæc potestas valde consentanea muneri Episcoporum, quibus dixit Paulus Actor. 20. *Posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Item de illis maximè intelligit, quod Hebræor. 13. dicit, *Obedite præpositis vestris*; item potest adduci id Matth. 18. *Quæcunque ligaueritis*, &c. Nam sub verbo *ligandi*, etiam legislatio includitur, vt suprà dixi; loquitur autem ibi Christus ad omnes Apostolos, quibus Episcopi succedunt, cap. *in nouo*, distinct. 21. Trident. sess. 23. cap. 4. Ex quibus concluditur ratio, quia Episcopi sunt pastores ordinarij, & principes Ecclesiæ post summum Pontificem, & ideo ex vi sui muneris egent potestate ferendi statuta suis subditis conuenientia; illa verò potestas competit iure ordinario, quæ conuenit ex vi proprij muneris; ergo.

3. *Sententia dicentium Episcopos habere potestatem legislatiuam iure diuino, & immediatè à Christo. Victoria. Castro.*

Secunda verò pars, quæ affirmat, hanc potestatem conuenire Episcopis iure humano, magis controuersa est. Aliqui enim contendunt habere illam de iure diuino, & immediatè à Christo, quamuis cum subordinatione, & dependentia à summo Pontifice. Tribuitur Victor. relect. 2. de potestat. Ecclesiæ, q. 2. in fine; sed re vera, si attentè legatur, nunquam id expressè dicit, licèt fauere videatur, vt infrà dicam. Apertiùs & nimia exaggeratione id tradit Castro de iust. hæret. pun. cap. 24. dicens, oppositum esse contra omniũ sacrorum Doctorum sententiam, nullum verò designat. Ei verò adhæsit Gabriel Vasq. 1. 2. disp. 152. cap. 3. Potéstque hæc sententia suaderi ex principiis positis. Primò, quia Apostoli habuerunt hanc potestatem immediatè à Christo, sed Episcopi sunt Apostolorum successores; ergo succedunt in hac potestate ex vi donationis Christi, ac subinde ab illo immediatè eam habent, non à Pontifice. Maior posita est in capite præcedenti: minor autem proximè probata est ex iure, & ex Concilio Trident. Consequentia item in simili probata est cap. 3. Confirmant hoc ex verbis Christi Matth. 18. *Quæcunque ligaueritis super terram*, &c. quæ non tantùm ad personas Apostolorum, sed etiam ad Episcopos eorum successores dicta fuêre. Item inducunt verba Christi Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit*, &c. Nam illa ad Apostolos, & eorum successores pertinent, vt tradunt Cyprian. lib. 4. epist. 9. & Basil. in constit. monast. c. 23. & eodem modo possunt induci verba Pauli Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Nam etiam ibi intelliguntur potestates Ecclesiasticæ, vt omnes fatentur, quia sunt veræ potestates: inter has autem maximè intelliguntur Episcopi sub Pontifice. Denique simile est illud ad Hebræos 13. *Obedite præpositis vestris*, &c.

Vasquez. *Matth. 18.* *Luc. 10.* *Cyprian. D. Basilius.*

Secundò, quia munus Episcopale est de iure diuino, vt suppono; ergo quidquid est intrinsecè annexum tali muneri, est de iure diuino; sed iurisdictio ad ferendas leges est necessariò coniuncta cum Episcopali munere, quia non potest conuenienter pastorale munus exerceri sine tali potestate; ergo. Ita enim suprà colligebamus, Christum dedisse Apostolis iurisdictionem immediatè, quia dedit illis Apostolatũ, cui est intrinsecè necessaria iurisdictio; ergo simili proportione procedit in Episcopis, saltem quoad iurisdictionem eis proportionatam. Dices, Episcopatũ esse de iure diuino quoad consecrationem, & potestatem ordinis; non verò quoad Episcopatum ipsum, vt includit curam, & gubernationem. Sed contra hoc obstat primò: nam Paulus dixit, *In quo vos posuit Spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei*, &c. Nam regẽdi verbum apertè dicit pastorale munus. Secũdò, quia Episcopalis consecratio confert per se ipsam Episcopalem dignitatem; ergo confert iurisdictionem saltem in habitu, seu in actu primo, licèt non conferat vsum donec applicetur illi materia. Sicut in ordinatione sacerdotis datur potestas absoluendi, quæ est iurisdictio in habitu. 3.

4. Tertiò possumus argumentari ex vsu antiquissimo Ecclesiæ, quia in principio Apostoli creabant Episcopos, inconsulto Petro, & postea fiebant per electionem cleri, aut populorum, & statim censebantur esse Episcopi sine speciali recursu ad Pontificem, vel alium hominem; ergo signum est, potestatem illam dari immediatè à Deo, facta designatione personæ per electionem, vel per alium legitimum modum, sicut de summo Pontifice diximus. Et confirmatur, quia Episcopus, cùm leges fert, non potest dicere, se ferre illas potestate sibi à Papa concessa, sicut nõ potest hoc dicere quando excommunicat, vel à censura absoluit: nam hoc pertinet ad delegatum; non ad ordinarium iudicem, sed potest, & debet dicere Episcopus, Ego potestate à Christo accepta, vel quid simile; ergo signum est habere illam immediatè à Christo.

5. *Opposita sententia vera colligitur ex cõmuni Theologorum.*

Nihilominus dicendum est, hanc potestatem legislatiuam non dari immediatè à Christo, sed per summum Pontificem; neque esse de iure diuino, sed de humano. Similem assertionem posui in tomo 4. de iurisdictione in foro pœnitentiæ, & in tomo 5. de potestate absoluendi à censuris; consequenter ergo in præsenti idem assero de potestate legislatiua. Quam sententiam ex veteribus Theologis colligimus, quatenus asserunt, potestatem clauium, aut iurisdictionis, quatenus ad gubernationem Ecclesiæ spectat, ad omnes alios per Petrum, & successores eius deriuari: nam clarum est, hanc potestatem legislatiuam sub illa iurisdictione contineri; imò maior est ratio de illa, vt ex discursu patebit. Illud autem principium sumitur ex D. Thoma 4. contra Gentes, cap. 76. ration. 4. vbi dicit, ideo Christum specialiter Petro promisisse, *Tibi dabo claues, vt ostenderetur potestas clauium per eum ad alios deriuanda ad conseruandam Ecclesiæ vnitatem.* Idem sentit 2. distinct. 44. in fine circa expositionem literæ. Et loquens de potestate concedendi indulgentias in 4. distinct. 20. q. vnic. artic. 4. quæstiunc. 3. dicens, *Papa habet plenitudinem potestatis Pontificalis quasi Rex in regno: Episcopi verò assumuntur in partem solicitudinis quasi iudices singulis ciuitatibus præpositi.* Vnde concludit habere potestatem secundùm ordinationem Papæ, & non ampliùs. Idem sentit distinctione

D Thom. Durand. Soto. Caiet. Anton. Hernæus. Vargas. Bellarm. Salmeron.

stinctione 24. art. 5. q. 3. ad 4. & Durand. quæst. 2. num. 13. Soto dist. 20. quæst. 1. artic. 4. Caietan. tomo 1. Opuscul. tract. 1. cap. 19. expresè Antonin. 3. part. tit. 22. cap. 4. §. 1. verb. *septima*, cum Heruæo tract. de potestate Papæ, latissimè Franciscus Vargas tract. de auctoritate Pontificis quæst. princ. Bellarm. lib. 4. de Romano Pontifice, cap. 24. Salmeron tom. 4. part. 3. tract. 4.

6. Vt autem hanc sententiã sine vocum ambiguitate probemus, aduertendũ est, contrariã sententiã duobus modis solere explicari. Prior supponit in primis id, quod certum esse credimus, scilicet, consecrationem Episcopalem, & potestatem ordinis, quæ ex vi illius confertur, esse ex Christi institutione, & ita ex vi iuris diuini conferri, & rectè dici posse immediatè à Christo dari. Hoc in materia de ordine ex professo probandum est. Nunc breuiter declarantur singulæ partes: nam sicut Christus instituit, vt essent in Ecclesia sacerdotes; ita etiam instituit, vt essent Episcopi, qui in gradu ordinationis suæ essent superiores, & potentiores; vnde multa possunt efficere per potestatem ordinis quæ non possunt sacerdotes vel omnino, vel ex vi tantùm suæ ordinationis, vt conferre ordines præsertim sacros, & maximè sacerdotium confirmare, & alia. Hæc ergo potestas nó potest esse, nisi ex Christi institutione, quia per illã datur character, & potestas consecrãdi, & absoluendi, & gratia sanctificans, quæ non possunt esse ex institutione humana. Ergo consecratio Episcopalis, per quam talis potestas datur, de institutione Christi est. Item, quòd personæ sic consecratæ detur specialis potestas, de iure diuino est, nec potest talis potestas impediri, aut limitari per homines, si consecratio valida est. Ac subinde rectè dicitur à Christo immediatè dari, quia licèt intercedat actio ministri consecrantis alium in Episcopum, ille solùm se gerit, vt minister, applicans, seu efficiens sacramentum, seu consecrationem: Christus verò ipse est & proximũ, & principale operans propria virtute; ex vi ergo suæ institutionis tantùm confert illam potestatem quasi de suo, vel (vt ita dicam) de suo communicat participationem immediatam suæ potestatis.

7. Explicatur opinio Castri, & Nauarri. Hoc supposito dicit Castro, hanc potestatem sic datam Episcopo ex vi suæ consecrationis, nó solùm esse potestatẽ ordinis, sed etiam iurisdictionis. Quia ex vi illius potest Episcopus consecratus ius dicere, si ei applicetur materia. Ad eum modum, quo Nauar. & aliqui alij dixerunt, omnes sacerdotes ex vi ordinationis suæ recipere iurisdictionem in habitu (vt ipsi loquuntur) licèt ea vti validè non possint, nisi eis applicetur materia. Ita etiã explicat hanc sentẽtiam Vasq. suprà, vtẽs eadem similitudine, & proportione, & declarans, illam applicationem materiæ nó esse per solam approximationem præexistentis materiæ; sed esse per moralem effectionem ipsius materiæ, quæ simul fit, & approximatur. Quia materia illa sunt subditi, vt tales sunt; in præsẽti ergo tunc applicatur materia, quãdo efficiuntur subditi, nec aliter applicantur, quàm faciendo in eis subiectionem. Hãc verò sententiam sic declaratam, nó aliter probat hic auctor, nisi quia existimat hãc potestatẽ actiuæ iurisdictionis fuisse promissam Apostolis Matth. 18. illis verbis; *Quæcunque alligaueritis*, &c. Item vltima confirmatione suprà posita, quòd Episcopus non potest dicere, *Ego excommunico per potestatem à Papa acceptam.*

8. Refutatur Nauarrus. Mihi autem in tom. 4. disp. 16. sect. 3. opinio illa Nauarri (vnde in præsenti sumitur proportio) valde displicuit. Primùm, quia in re solùm mutat loquendi modum contra receptas locutiones Conciliorum, & scholasticorum, vt ibi ponderaui, & constabit clarè intuenti loca D. Thomæ, & scholasticorũ, quæ proximè citaui. Qui appellant potestatem ordinis eam quæ datur ex vi sacramenti, & præter illam requirunt potestatem iurisdictionis, quæ datur extra sacramentum per hominis concessionem nudam. Illa autem iurisdictio in habitu, quam Nauar. sic nominat, non est nisi potestas ordinis in corpus Christi mysticũ, nec plus potest operari sine alia, quam potestas illa, quam scholastici ordinis vocant. Deinde, quia si necesse est, vt postea fiant homines subiecti tali personæ, vt per illam potestatem possit in illos operari, vt in præsenti Vasquez fatetur; ergo necesse est, vt sacerdos, vel Episcopus consecratus de nouo fiat superior respectu talium subditorum, quia superior, & subditus correlatiua sunt, & ideo non potest vnum fieri priùs, quàm aliud, neque vnum sine alio. Ergo cùm applicatur materia, & fiunt subditi, superior accipit nouam potestatem, & ius, & quasi dominium in illos, quia per talem potestatem formaliter constituitur superior; ergo illa est etiam potestas iurisdictionis; ergo vltra potestatem datam per ordinationem, requiritur potestas iurisdictionis data per homines; ergo in idem reuoluitur, & immeritò prior vocatur potestas iurisdictionis etiam in habitu, quia est potestas omnino absoluta à subditis, quod repugnat iurisdictioni. Dicent fortasse, dicere habitudinem ad eos, qui possunt fieri subditi. At certè hoc modo quilibet homo habebit iurisdictionem actiuam regalem, quia habet rationem, & voluntatem, quæ habet potestatem imperandi eis, qui fieri possunt subditi, quod ridiculum est; sic enim simplex sacerdos ex vi ordinationis nihil plus habet superioritatis, vel iurisdictionis, quàm veluti capacitatem proximam ad superioritatem, & iurisdictionem in foro pœnitentiæ exercendam, si detur: tunc autem sicut superior non est, ita nec iurisdictionem habere dici potest.

Cùm superior & inbitus sint correlatiua, ideò vnum sine alio non potest fieri.

9. Veruntamen licèt ille modus loquendi in illa materia habere posset aliquam verisimilitudinem, in præsenti nullam habere potest: idcirco enim illam partem hîc repetij, & declaraui, vt ex comparatione magis innotescat falsitas illius sententiæ. Probatur ergo assumptum: nam actus proprius iurisdictionis in foro pœnitentiæ essentialiter pendet à potestate ordinis, scilicet, absolutio à peccatis, & consequenter omnis actus ligandi, & soluendi in illo foro, eandem dependentiam habet. Nàm licèt contingat, aliquem habere iurisdictionem in parochiale beneficium, si non sit sacerdos non potest per se absoluere; vnde fit, vt actus ille simul essentialiter sit consecrationis (vt sic dicam). & ordinis, & ideo potestas ordinis sacerdotalis est potestas per se requisita ad absoluendum, & principium per se absolutionis. Vnde quia absolutio est actus dicendi ius, potest aliquo modo illa potestas dici iurisdictiua, vt sic dicam. At verò in Episcopo nullus est actus iurisdictionis, qui per se pendeat à consecratione, & ideo Episcopus electus, & confirmatus potest efficere ea, quæ iurisdictionis sunt, iuxta cap. 1. & 2. de translat. Episcop. & cap. *transmissum* de elect. vbi id notat Glossa vltim. ab omnibus recepta, ibidem. Vnde etiam indulgentias concedere potest nondum consecratus; imò nec ordinatus sacerdos, vt docuit D. Thom. in 4. distinction. 20. quæst. vnic. art. 4. quæstiunc. 2. & Panormit. in capit. *accedentibus*, de excess. Prælat. num. 4. cum aliis; cùm tamen indulgentiarum concessio videatur actus maximè spiritualis inter omnes, qui sunt iurisdictionis. E contrario verò Episcopus consecratus, licèt nullos subditos habeat, potest validè efficere omnes actus proprios ordinis Episcopalis. Quamuis enim vt rectè fiant, necessaria sit licentia superioris: tamen si absque tali licentia confirmet

Episcopus electus & confirmatus non consecratus potest efficere ea quæ sunt iurisdictionis, etiã indulgentias concedere.

D. Thom. Panorm.

firmet, vel ordinet; valida est ordinatio, & confirmatio, vt est certum apud omnes. Ergo character, seu consecratio Episcopalis non est principium per se alicuius actus iurisdictionis; nullo ergo modo dici potest, quòd sit iurisdictio actiua, neq; actu, neque habitu, quandoquidē sine illo principio fiunt omnes actus iurisdictionis Episcopalis, & quando illud inest cum iurisdictione, solùm se habet quasi concomitāter respectu actionum puræ iurisdictionis, vel vt conditio quædam significans personam, & constituens habilem ad alias actiones magis sacras.

10. *Tota iurisdictio Episcopalis potest committi non Episcopo vt illa vti possit.*

Et confirmatur primò, quia propter hanc causam tota iurisdictio Episcopalis committi potest non Episcopo, non solùm quoad potestatem, sed etiam vt illa per seipsum vti possit; nec solùm potest delegari, sed etiam ordinaria dari, vt est certum de multis Abbatibus, & de Prælatis religionum, de quibus paulò infrà dicemus; ergo signum est, consecrationē Episcopi nō dare vllo modo potestatem iurisdictionis, quia & esse poterit sine vlla iurisdictione, id est, sine Episcopatu, vt dicitur in cap. *inter corporalia*, de translat. Episcop. Et è contrario iurisdictio Episcopalis potest esse, & exerceri sine consecratione. Vnde etiam colligitur, hanc iurisdictionem non cōsistere in applicatione materiæ, quæ sit distincta à potestate vera, & morali, quæ datur Episcopo per concessionem omnino distinctam à consecratione: per hanc enim potestatem ille fit superior, & alij fiunt subditi, neque alia materia ibi cogitari, aut desiderari potest.

11. *Potestas spiritualis iurisdictionis confertur Papæ per electionem, & nudam concessionem Dei sine consecratione.*

Tandem confirmatur, & declaratur ex potestate pontificia, quæ est veluti primum exemplar omnis potestatis spiritualis iurisdictionis; nemo enim negabit, illam esse veram potestatem spiritualem actiuæ iurisdictionis, imò supremam in illo ordine, quæ in puris hominibus esse potest: illa autem non datur Pontifici per vllam consecrationem, sed per electionem, & nudam concessionem Dei. Quando enim dixit Petro, *Pasce oues meas*, nullam nouam consecrationem, vel characterem illi impressit, sed purā potestatem iurisdictionis illi prębuit. Sic etiā Papa, cùm ritè eligitur, statim est verus Papa quoad talem potestatem, & nullam consecrationem inde accipit; imò si non sit Episcopus, vel sacerdos, postea consecrandus est, vel etiam ordinandus, & interim nihilominus potest omnes actus solius iurisdictionis externæ exercere. Ergo eodem modo conceditur aliis Episcopis propria potestas iurisdictionis per electionem, vel puram concessionem, non per consecrationem; est enim eadem ratio. Tum quia Episcopalis potestas non est, nisi participatio quædam Papalis potestatis. Tum etiam quia sicut in constitutione Papæ non est aliud applicare illi materiam, quàm facere illi subditam vniuersam Ecclesiam; nec facere illi subditam est aliud, quàm dare illi veram, & nouam potestatem supra illam; ita quando Episcopo consecrato tantū datur Episcopatus, non aliter applicatur illi materia, nisi quia aliqui denuo illi fiunt subiecti, nec fiunt subiecti, nisi dando illi nouam potestatem superioris distinctam omnino à potestate ordinis, seu à consecratione. Tum denique quia sicut actus Pontificiæ iurisdictionis, vt sic, non sunt actus ordinis, vel consecrationis, nec ab illa manant; ita nec actus Episcopalis iurisdictionis. Et simile argumentum sumi potest ex iurisdictione Apostolorum, vt consideranti facilè patebit.

14. *Respondetur argumentis oppositæ sententiæ.*

Quapropter modus ille declarandi, & defendendi illam sententiam verisimilis non est. Nec rectè pro illo adducitur promissio Christi Matth. 18. *Quæcumque alligaueritis*, &c. Nam ex vi verborum ibi non fuit promissa potestas ordinis Episcopalis, sed fuit promissa potestas iudiciaria, & iurisdictionis coactiuæ spiritualis, quæ de se dari posset, & interdum datur sine consecratione personæ. Quānis alias Christus voluerit, vt per se primò, ac principaliter sit in Episcopis. Ratio verò illius sententiæ non vrget, quia solùm nititur in quodam modo loquendi, & gratis, ac sine probatione sumit, non potuisse vsu introduci, vt Episcopi etiam in actibus suę iurisdictionis ordinariæ dicerent, *auctoritate mihi a Vicario Christi concessa*, vel quidpiā simile, sicut ordinarij iudices, & gubernatores Regū dicere solent, *præcipit Maiestas regia*, vel aliud æquiualens: his enim iudicibus æquiparat Episcopos D. Thom. 4. dist. 20. q. vnic. ar. 2. quæstiunc. 3. Quòd ergo hoc non sit in vsu, non est, quia non possit esse, nec quia iurisdictio Episcoporū detur immediatè à Deo, seu per consecrationem, quod patet, quia de inferioribus Prælatis habentibus iurisdictionem Episcopalem sine consecratione, nemo dubitat, quin habeant illam iure humano, & à Papa, & tamen illi etiam non vtuntur illo modo loquendi; non est ergo quia non possint, nec quia habeant iurisdictionē immediatè à Deo. Igitur in vtrisq; est, vel propter modestiam & moderationem Pontificū, qui licet dent potestatem, intelligūt illam esse principaliter à Christo, & in illum esse omnia referenda, quia ille est principale operans, ipsi verò sunt Vicarij eius. Vel certè id fit, vt distinctio seruetur inter potestatē delegatam, & ordinariam, ne confundātur, vel ambiguitates oriantur. Vel certè, quia ordinaria potestas ita datur, vt postea Prælatus suo iure vtatur ad modū causæ primæ præcipientis, ideo necesse non est, vt exprimat in suo actu, quòd habeat potestatem ad illam: nam hoc ipso iure constat, & consequenter; nec oportet exprimere à quo receperit virtutē, quia hoc impertinens est ad effectum. Potestas autem delegata semper est veluti quid facti, & qui illa vtitur se habet ad modum instrumenti actu moti, & pendentis ab influxu causæ principalis, & ideo vt de iurisdictione constet, conueniens est exprimere operantem, se illam habere, & consequenter vnde illam habeat. Quę differentia est moralistantùm congruētia, ita vt necessarium nō sit semper seruari. Nam qui vtitur potestate delegata, non semper id exprimit, & Prælatus ordinarius potest, si velit, id explicare, & interdum fortè propter aliorum ignorantiam poterit esse expediens.

13. *Ponitur secundus modus explicādi prædictam sententiam.*

Venio ad modum alium explicandi, & defendendi priorem sententiam, nimirum Christum Dominū instituisse, vt essent in Ecclesia Episcopatus sub Pōtifice, quia non poterat tota Ecclesia immediatè gubernari per vnum Episcopum vniuersalem, qualis est summus Pontifex; voluitque idem Christus Dominus, vt illi intermedij gubernatores essent nō tantùm delegati, & quasi Vicarij Papæ, sed vt essent veri Pastores ordinarij, & Principes spirituales sub Pontifice summo. Hoc enim ostendit Ecclesiastica traditio, & sumitur ex verbis Pauli citatis, *In quo Spiritus sanctus vos posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Hinc ergo vlterius fit, vt Episcopatus ipse ex vi institutionis Christi iurisdictionem ordinariam, & principalem includat; imò quòd tota illa dignitas vt distinguitur à consecratione, in potestate iurisdictionis consistat, quia est dignitas prælationis, & regiminis, quæ sine iurisdictione intelligi non potest. Et consequenter, nec sine potestate præcipiēdi; hæc enim (vt suprà dicebam) adeò est intrinseca superiori, vt repugnet aliquē fieri superiorē, seu Prælatum, & nō recipere potestatem præcipiendi. Hinc ergo concludunt dicti authores, hāc potestatē dari immediatè à Christo, & ex vi iuris diuini, quia datur ex vi muneris à Christo instituti. Et licèt Pōtifex, vel per se applicet tale munus huic, vel illi personæ, vel possit instituere modum applicandi illud; nihilominus tali muneri

Actor. 20.

ex

ex vi iuris diuini adhæret talis iurisdictio, & ipsum munus ex vi diuinæ institutionis datur, & consequẽter Pontifex solùm se habet, vt designans personam; Deus verò est, qui per se, & immediate tribuit munus, & consequenter potestatem.

14. *Reiicitur prædictus modus.*

Veruntamen contra hunc modum explicandi hanc potestatem facilè potest recepta veritas demonstrari. Nam in primis licèt demus Episcopatum esse de iure diuino, non solùm quoad dignitatem ordinis, sed etiam quoad munus pastorale, non inde sequitur, institutionem, vel collationem talis muneris, vel iurisdictionis esse immediatè à Christo, quia fieri rectè potuit, vt Christus docuerit, & præceperit Apostolis, & præcipuè Petro, modum regendi monarchiam Ecclesiasticam mediis Episcopis tanquam pastoribus ordinariis, & Principibus sub Petro, & nihilominus quòd commiserit Petro, & institutionẽ muneris cum tali iurisdictione, & collationem eius, tantùm designando personam, sed etiam potestatem ipsam impertiendo. Hæc enim duo valde distincta sunt, & separabilia, præcipere aliquid fieri, vel facere illud. Vt fieri etiã potuit, vt Christus Apostolis præceperit, vt ordinarent modum, & ritum celebrandi sacrificium Missæ quoad accidentales cæremonias, & nihilominus eis commiserit illas ordinare, & instituere. Idémque dici potest de oratione publica Ecclesiæ, & similibus. Sic ergo potuit Christus præcipere, vt esset in Ecclesia pastorale munus Episcoporum, & nihilominus institutionẽ illius muneris committere Petro. Hoc autẽ posito (in quo nulla repugnantia, nec moralis incommoditas ostendi potest) planè sequitur, iurisdictionem Episcoporum esse de iure humano, & per homines dari. Quia res est talis ex immediata institutione, non ex præcepto, quod ad illam mouit. Nam præceptum remotè se habet, & est generale, & non determinat particulares circunstantias rei, sine quibus res ipsa non fit: institutio verò proximè se habet, & constituit rem in particulari cum determinatis circunstantiis. Sicut in exemplis adductis cæremoniæ Missæ sunt de iure humano; esto præceptum generale ordinandi illas fuerit diuinum, vt re vera est, siue fuerit diuinum naturale, siue positiuum; & sic in similibus. Idem ergo erit in præsenti ex dicta hypothesi, quòd Episcopatus inferiores pontificali dignitate non habent à iure diuino nisi generale præceptum instituendi, & cõferendi talem dignitatem, vt si Rex mittens proregem in Indiam, illi præcipiat cõstituere in prouinciis ordinarios gubernatores, illi verò cõmittat, & modum potestatis illis conferendæ, & munerum largitionem, non dicẽtur postea gubernatores illi habuisse munus à Rege immediate, sed à prorege, licèt ex regis præcepto, quia proxima mensura potestatis est voluntas, ac iudicium proregis, & ipse est etiam proxima causa, quæ ex vi suæ potestatis alia officia prouider; ita ergo erit in præsenti, posita prædicta institutione.

15. *Gregor. in c. decreto.*

Quòd ergo talis fuerit Episcopatuum institutio, probatur primò ex modo loquendi Canonum; ait enim Gregor. in cap. *decreto.* 2.q 6. *Romana Ecclesia vices suas ita aliis impertiuit Ecclesiis, vt in partem sint vocatæ solicitudinis, non in plenitudinem potestatis.* Vbi pondero verba illa, *vices suas impertiuit*: nam planè significant, aliarum Ecclesiarum pastores à Romano habere potestatem, & ideo suo modo vices illius gerere, sicut olim Prętores vices Imperatoris gerebat. Nõ intendit autem per hoc docere Gregor. Episcopos esse tantùm Vicarios Papę: & non proprios pastores, & Principes, sed solùm voluit explicare emanationẽ vnius principatus ab alio, à quo creantur Episcopi, vt eius coadiutores. Itẽ Leo Papa in cap. *ita Dominus.* 19. dist. loquens de potestate Petri, inquit in ipso fuisse à Christo principaliter collocatam, *Vt ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in omne corpus diffunderet.* Quod testimonium ita eludit Castro, vt particulam illam, *ab ipso*, interpretetur, dicere ordinem temporis, non causalitatis. *Nam Christus est* (inquit) *qui immediatè dedit Apostolis potestatem*, sed priùs Petro Matth. 16. & postea reliquis Apostolis Matth. 18. Sed in primis semper ibi supponit falsum, scilicet, Christum dedisse Petro, vel Apostolis potestatem Matth. 16. & 18. quia tunc non dedit, sed promisit, vt constat ex verbis, & communi expositione. Vnde falsum etiam est, Christum priùs tempore dedisse Petro Apostolatum, vel potestatem, quàm cæteris Apostolis: nam simul omnibus dixit, *sicut misit me viuens Pater, & ego mitto vos*, Ioan. 20. & cap. sequenti dixit Petro: *Pasce oues meas*, quod pertinuit ad singularem dignitatem eius; postea verò iterum quoad munus Apostolatus dixit omnibus, *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium*, &c. Matth. vlt. Potestas ergo Apostolorum, & iurisdictio illorum, vt tales erant, non fuit, *ab ipso*, Petro, etiam ordine temporis: non ergo in hoc sensu loquutus est Leo. Neque per illam particulam, *ab ipso*, refert solam personam Petri, sed etiã cum proportione ad suos successores, vt constat ex contextu. Priùs enim dicit, *Christum Dominum ita ordinasse Apostolorum officiũ, vt in beatissimo Petro Apostolorum omniũ summo principaliter collocaret.* Vbi non dixit priùs tempore, sed principaliter, quia nimirum in illo tanquã in capite, & ordinario pastore, cui succedendum esset, in aliis verò tanquam in legatis vitalitiis, vt sic dicam, officium illud collocauit. Et addit rationem, & causam, *vt ab ipso*, id est, per ipsum, *dona sua diffunderet*, non in Apostolos; iam enim de illis non tractabat, *sed in corpus omne*, non vno tempore, sed perpetuò; ideo enim voluit dignitatem illam Petri esse perpetuam, vt per Petrum, & successores eius omnis alia potestas ad alios diffunderetur.

Matth. 16. & 18. *Ioan. 20.* *Matth. vlt.*

16. *Prædictus modus institutionis est magis consentaneus, perfectæ monarchiæ & cõgruentior maiori vnioni membrorum cum suo capite.*

Secundò potest adiungi ratio; & congruentia, quia hic modus institutionis est magis consentaneus perfectæ monarchię, qualem esse Christi Ecclesiam Catholici intelligunt. Item est congruentior ad maiorem vnionem membrorum omnium, etiam principalium cum suo capite, & perfectiorem subordinationem, & consequenter maiorem Ecclesiæ pacem; ergo meritò credimus, ita fuisse Ecclesiam à Christo institutam. Præsertim quia de supremi capitis institutione cum plenitudine potestatis, & absoluta pastorali cura sine vlla limitatione constat expresse ex Euangelio; de potestate autem immediatè data aliis Prælatis, quibus perpetuò succederetur ex vi eiusdẽ donationis, non constat ex Euangelio, imò neque aliquod eius indicium reperitur. Et aliunde ex vsu colligi potest, mutationes, & erectiones Episcopatuũ ad Romanum Pontificẽ semper spectasse, vt sumitur ex c. *quanto*, & c. *Salonitanæ*, 63. dist. & c. *pastoralis*, & c. *temporis*, 7. q. 1. & plura alia refert Vargas suprà.

c quanto. c. Salonitana. c. Pastoralis. c. temporis Vargas.

17. *Papalis dignitas habet certam & immutabilem qualitatem ex vi suæ institutionis in his quæ ad substantiã eius pertinẽt.*

Tertiò declaratur eadem veritas ex differentia inter pontificiam dignitatem, & officium Episcopi: nã põtificia dignitas habet certam, & immutabilẽ qualitatem, & potestatem ex vi snæ institutionis in his, quæ ad substantiã eius pertinent, & ideo rectè intelligitur esse potuisse, ac debuisse ex immediata institutione diuina. Nam ex parte subditorum, & territorij habet determinationem per modum vniuersalitatis, vt scilicet extendatur ad vniuersum mũdum, & omnes Christianos baptizatos, & aliquo modo ad omnes homines, quantum necesse est ad fidei propagationem, ac iustam religionis Christianæ protectionem; & similiter ex parte actionum soluendi, & ligandi omnium modorum, & materiarum, in quibus versari possunt, habet eandem determinationem per vniuersalitatem, & in omnibus his habet immutabilitatem, quia nec augeri, nec minui

Dec. in cap. ita Dominus.

minni ab omnibus potest, & ideo illius potestatis origo immediatè in Deum fertur, quia non est in hominibus potestas nec innata, nec extrinsecùs data, à qua tanta celsitudo potestatis manare potuerit.

18. At verò munus Episcopale nõ habet certam qualitatem, aut determinationem ex vi iuris diuini, neque in territorio, neque in personis subdendis huic, vel illi Episcopo, neque in actibus regiminis, neque in materia illorũ. Vnde videbimus quoad territoria Episcopatus esse inæquales, & eundem nunc augeri, nunc minui, vel vnum in duos diuidi, vel è conuerso ex duobus vnum fieri. Quoad personas etiam ex eadem diœcesi aliquæ eximuntur à subiectione Episcopi, & immediatè subiiciuntur Papæ, vel alteri, iuxta voluntatem eius, & sæpe contingit Episcopum vnius diœcesis habere Ecclesias subiectas sibi in alterius diœcesi, & aliquam exemptam in proprio territorio. In ipsis etiam Episcopatibus est ordo hierarchicus Episcoporum, Archiepisc. & Patriarcharũ, seu Primatuum, qui nullo modo potest in ius diuinum referri, vt per se constat. Item in actibus iurisdictionis spiritualis aliqui sunt, quos non possunt Episcopi exercere vi sui officij, vt instituere irregularitates, vt in propria materia dixi, vel prescribere impedimenta irritantia matrimonium, vt ex propria materia suppono, vel relinquere suum Episcopatum, aut ad aliũ transire, iuxta cap. *inter corporalia*, de translat. Episcopor. & cap. *nisi cum pridem*, de renunciat. & in vniuersum grauiorum causarum definitio iuxta cap. *maiores*, de Baptismo. In aliis verò actibus iurisdictionis, quos Episcopalis potestas exercere potest, limitationem, & reseruationem sæpe recipit, vel certam mensuram, vt in absolutionibus, dispensationibus, indulgentiis, & aliis similibus: ergo non potuit cõuenienter tale munus habere diuinam institutionem immediatã, quæ debet esse certa, & præscripta. Qualis enim, & quanta hæc fuerit, ex iure diuino definiri non potest; ergo nec ipsum munus in potestate iurisdictionis consistens fuit immediatè institutum, & datum à Christo, sed solum præceptum, & commissum Vicario suo.

c. inter corporalia. *c. nisi cum pridem.* *c. maiores.*

19. *Euasio cum obiectione.* Dicetur, ex vi iuris diuini habere Episcopum integram potestatem iurisdictionis spiritualis, nisi à Papa in aliquibus rebus limitetur, & solùm in hac dependentia esse inferiorem potestatem Papæ, atque hoc modo habere certam qualitatem, & prescriptum modum ex vi iuris diuini, variabilem tamen per humanum. Sed in primis hic modus institutionis alienus est ab institutione diuina; decet enim, vt ea, quæ immediatè à Deo prescripta sunt, immutabiliora permaneant, & ita videmus seruari in institutionibus sacrificij, & sacramẽtorum. Deinde, cùm in illo munere tanta futura esset mutabilitas, ac varietas, & nunquam retenturum esset totam illam vniuersalitatem, necesse fuit, ita diuinitùs institui, cùm iam iam esset data Ecclesiæ in Petro sufficiens potestas, per quam posset ordinari: Deus enim suauiter disponit omnia, operando per causas secundas, quando commodè potest. Denique ex illo modo institutionis videntur sequi aliqua absurda, vnum est, Episcopalem iurisdictionem de se, & ex vi iuris diuini extendi ad vniuersum mundum, & ad omnes homines, nisi per Pontificem limitetur ad modum iurisdictionis Apostolicę, quod per se incredibile est. Aliud est posse Episcopos ex vi iuris diuini dispẽsare in matrimonio rato, nisi à Papa reseruetur, quod est etiam incredibile. Tertium est posse relinquere Episcopatum sua auctoritate, nisi à iure humano esset prohibitũ, quod est contra Innoc. III. in d. c. *inter corporalia*. Et similia possunt multa inferri; non fuit ergo talis institutio diuina, sed solùm hæc, vt crearentur Episcopi, qui essent ordinarij pastores principales animatum; ergo nihil aliud immediatè per ius diuinum positiuũ institutum est. Ex illa verò generali ordinatione sequitur statim, in creando illo munere, seruãda in primis esse, quæ ius diuinum naturale postulat, supposito priori fundamento, scilicet vt tale munus creetur cum omnibus necessariis ad conueniente vsum eius: in his verò, quæ prudentialia, vel arbitraria sunt, res tota commissa est Petro; ergo ab illo, & per illum habent immediatè Episcopi omnem suam potestatem.

Innoc. 3. in dicto c. inter corporalia.

20. Vnde tandem concluditur, multò magis id dicendum esse de potestate ferendi leges, quia non solùm potest illa limitari, vel ampliari per Pontificem, vt quotidie fit, sed etiam possent particulares Episcopatus instituti, non conferendo Episcopis potestatem condendi leges. Quia hæc potestas non est per se necessaria in omni gubernatore, nec in omni Principe, vt patet in temporalibus Principibus habentibus superiorem in illo ordine. Et ratio est, quia ad huiusmodi regimen, etiam ordinarium, principalius sufficit potestas præcipiendi pro tempore, pro qua durat regimen, & obligandi, cogendi, ac iudicandi, quæ omnia possunt haberi sine potestate ferendi leges, id est, perpetua præcepta, & durabilia post mortẽ præcipientis. Vel saltem posset Pontifex ordinare, vt statuta Episcoporum non essent firma, & durabilia, nisi ab ipso confirmarẽtur, vel nisi approbarentur à Cõcilio prouinciali, vel à Metropolitano, aut Patriarcha, prout ipsi iuxta regionum varietatem, ac distantiam videretur expediens. Cur enim hoc non poterit Pontifex? aut quæ est in his omnibus repugnãtia. Imò vsus ipse ostendit, potestatem hanc sæpe illis cõcedi cũ aliqua limitatione, vt patet ex cap. vlt. de fer. ibi, *cum clero, & populo*, & ex cap. *nouit*, cum toto ferè titulo de his quæ fiunt à prælat. sine consen. cap. Ergo ex diuino iure naturali non repugnat Episcopale regimen cum hac limitatione instituti, quandoquidem Episcopi in suo ordine non sunt supremi principes, sed superiorem habentes. Nec etiam repugnat ex diuino iure positiuo, vt à fortiori constat ex dictis. Quia nullum est verbum in sacra Scriptura, nec vllũ vestigium traditionis, vnde colligi possit tale positiuum ius, si ex natura rei non est illa potestas necessariò connexa cum Episcopali munere. Habent ergo Episcopi hanc potestatem, quia supremus Ecclesiæ legislator humanus, qui est Põtifex, illam eis, vel expresse, vel tacitè cõcessit, suóve muneri adiunxit. Sicut suprà dicebamus de Dynastis subiectis Imperatori, vel alteri Regi supremo in tẽporalibus, tunc posse leges ciuiles condere, quando eis concessum est, & non aliàs. Quòd autem Episcopis sit hæc potestas concessa, ex vsu, & ex iuribus citatis constat.

c. vlti. de fer. ibi. Cum clero & populo. *c. nouit.*

21. *Respondetur fundamento aduersarij.* Ad primum ergo, & præcipuum fundamentum Castri, quòd Episcopi sunt successores Apostolorũ, respondetur vno verbo succedere illis vt Episcopi fuerunt, non vt fuerunt Apostoli: sunt enim hæ dignitates diuersarum rationum: Paulus enim Apostolus fuit, & nescimus fuisse Episcopum alicuius certæ diœcesis, vel habuisse aliquam propriam Ecclesiam, tanquam ordinarium, & proximum pastorẽ illius, licèt haberet solicitudinem omnium Ecclesiarum. 2. Corinth. 11. & in multis creauit Episcopos, vt Titum Cretæ, Timotheum Ephesi, Dionysium Athenis. De Ioanne etiam Euangelista legitur, rexisse vniuersas Ecclesias Orientis, & in eis Episcopos constituisse, non tamen propriam alicuius sedem priuatum Episcopum occupasse. Fuerũt ergo omnes Apostoli Episcopi immediatè facti à Christo quoad cõsecrationem, & quoad hanc succedunt illis omnes Episcopi: fuerunt item Apostoli Episcopi quasi vniuersales totius Ecclesiæ ex immediata concessione Christi, & secundùm hanc rationem non habuerunt

2. Cor. 11.

Episcopi succedunt Apostolis vt fuerunt Episcopi, non vt Apostoli.

runt ſucceſſores præter ſolum Petrum, qui altiori modo pontificatum habuit.

22. Aliqui etiam Apoſtoli (licèt non omnes) habuerunt determinatas ſedes Epiſcopales, & quoad hoc non habuerunt Epiſcopatum immediatè à Chriſto, ſed per determinationem humanam. Sic Iacobus Alphæi creatus eſt primus Epiſcopus Hieroſolymitanus à Petro, vt teſtatur Chryſoſt. Hom. 87. in Ioan. & Euſeb. lib. 2. Hiſtoriæ, cap. 1. Sic etiam ipſe Petrus primus Epiſcopus fuit Antiochiæ, quam ſedem non immediatè à Chriſto habuit, ſed ſua auctoritate accepit, & eadem poſtea reliquit. Quoad hos ergo Epiſcopatus ſuccedunt Apoſtolis Epiſcopi, propriè quidem, & in rigore ſolùm in illis Eccleſiis, quæ aliquem ex Apoſtolis habuerunt in primum Epiſcopum, in reliquis verò ſolùm per quandam imitationem, vel participationem, quam habent à Petro, non immediatè à Chriſto. Ad verba Chriſti Matth. 18. iam dictum eſt, ſolùm fuiſſe promiſſiua. Modus autem quo talis poteſtas eſſe danda paſtoribus Eccleſiæ, ibi non declaratur. Vnde licèt Epiſcopi habeant per Petrum poteſtatem, veriſimile in illos conuenit, *Quoſcunque ligaueritis*, &c. cum participatione, & diſtributione accommoda. Reliqua teſtimonia immeritò afferunt, quia non ſolùm de Epiſcopis, ſed etiam de omnibus ſuperioribus, ſeu Prælatis inferioribus verum habent. Et ſuo modo etiam in Magiſtratibus, & principibus temporalibus, quamuis certum ſit, non immediatè à Deo, ſed per conceſſionem hominum habere ſuam poteſtatem. Nam poſtquam illas habent, incipiunt eſſe miniſtri Dei, & ideo illis debetur obedientia.

Chryſoſt. *Euſeb.* *Matth. 18.*

23. Ad ſecundum patet reſponſio ex dictis; conceſſa enim maiori in bono ſenſu, negatur minor, quia poteſtas ferendi leges, non eſt de ratione intrinſeca muneris Epiſcopalis ſecundùm generalem rationem ſuam, ſecundùm quam habet originem aliquam à iure diuino; & ideo non eſt apta comparatio, quæ fit ad dignitatem Apoſtolatus: nam illa fuit dignitas vniuerſalis iuriſdictionis reſpectu totius Eccleſiæ, & ab ipſo iure diuino fuit determinata ad illum gradum perfectionis. Epiſcopalis autem dignitas quoad iuriſdictionem non eſt ita de iure diuino, nec habet ab illo certum modum poteſtatis, & conſequenter nec inſtitutionem, ſed ſolum generale præceptum inſtituendi, & conferendi illam. Et hoc modo ſufficienter explicantur verba Pauli, *In quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei:* eo vel maximè quòd etiam reges dicuntur regnare per Deum, & habere poteſtatem à Deo, etiamſi per homines immediatè illis collata ſint regna; ita ergo licèt Epiſcopi conſtituantur à Petro, veriſſimè dicitur, poſitos eſſe à Spiritu ſancto ad regendam Eccleſiam, quia hæc eſt voluntas Spiritus ſancti, & non ſine ipſius inſpiratione, & cooperatione fit. Reliqua, quæ ibi addantur, iam ſunt expedita.

23. Apoſtolatus fuit dignitas vniuerſalis iuriſdictionis in totâ Eccleſiam, ac proinde competit ei ferre leges, non ſic verò Epiſcopalis.

Actor 20.

24. Ad tertium ex vſu reſpondetur, poſt Apoſtolos ſemper fuiſſe Epiſcopos creatos per homines, & non immediatè à Chriſto, & accepiſſe ſuam poteſtatem mediante Pontifice ſummo aliquo modo, licèt non ſemper fuerit idem modus ſeruatus. Nam in principio naſcentis Eccleſiæ, licèt Petrus ſua auctoritate quamplurimos Epiſcopatus erexerit, vt latè refert Baron. ann. 44. num. 11. 27. & ſæpe aliis locis; tamen etiam alij Apoſtoli per poteſtatem ſibi à Chriſto cóceſſam Eccleſias erigebant, & Epiſcopos in eis conſtituebant, vt de Paulo dictum eſt, & de ſe ipſe teſtatur, & de Ioanne Euangeliſta ait Hieron. de Scriptor. Eccleſ. *Totas Aſiæ fundauit, rexitque Eccleſias.* Et Tertulian. lib. 4. contra Marci. cap. *Habemus* (inquit) *Ioannis alumnas Eccleſias; nam etſi Marcion Apocalypſim eius reſpuit, ordo tamen Epiſcoporum ad originem recenſus, in Ioannem ſtabit auctorem.* Et de aliis ſimiliter eſt notum, ac neceſſarium.

Baron. *D Hieron.* *Tertulian.*

Nihilominus verò credendum eſt, omnes Epiſcopos ab Apoſtolis creatos habuiſſe ſucceſſores, media Petri auctoritate, mediatè, vel immediatè. Nam ordo Hierarchicus Epiſcoporum, Archiepiſcoporum, & Patriarcharum a principio Eccleſiæ incepit, & quia in Eccleſia perpetuò erat duraturus, non ſine auctoritate Petri inſtitutus eſt, vt alibi Deo dante latiùs dicemus? Tunc ergo in Aſia, & aliis regionibus remotioribus per electionem aliquam vſu, & tacito conſenſu Romani Pontificis fiebant Epiſcopi & ſuperiores Prælati, & fortaſſe Archiepiſcopi confirmabant Epiſcopos, in Oriente, & regionibus remotis, Patriarchæ autem Epiſcopos, ipſi verò Patriarchæ à principio fuerunt per Petrum inſtituti, & poſtea auctoritate Romanæ Eccleſiæ, vel modo aliquo ab illa præſcripto conſtituebantur, & ad hunc modum ſemper potuerunt Epiſcopi mediatè, vel immediatè per Romanum Pontificem creari. Et licèt per electionem, vel poſtulationem cleri, aut populi fierent, poteſtas ipſa ſemper dabatur auctoritate capitis, vel per ſe, vel per alios operantes, quod vſque hodie ſeruatur in Eccleſia Catholica, ſempérque ſeruatum fuiſſe credendum eſt. Nam, vt ait Irenæus lib. 3. c. 3. *Ad Romanam Eccleſiam propter principaliorẽ principalitatẽ neceſſe eſt omnes conuenire Eccleſias, hoc eſt, omnes vndique fideles.* Quod licèt maximè de doctrina fidei verum ſit; tamen etiam locum habeat in his omnibus, quæ ad vniuerſale regimen, & grauiores eius actus pertinent, inter quos computatur creatio Epiſcoporum, vt tradit Gregor. in c. *præceptum*, diſtinct. 12. & ibi Gloſſa, & alij notant, & ſumitur ex cap. *antiqui*, 9. quæſt. 3. quod ſumptum eſt ex Epiſtola Athanaſij ad Felicem Papã. Vnde etiam notat Gloſſa in cap. *quanquam*, de elect. in 6. quod de iure antiquo, & diſpoſitione Eccleſiæ poteſtas conferendi Epiſcopatum pertinet ad Papam, & notat Panormit. in cap. *verùm*, de for. compet. num. 11.

25. Ordo Hierarchicus totus à Petro dependens.

Irenæus. *Greg. c. præceptum. Gloſſa. c. antiquis.* *c. quanquam.* *c. verùm.*

26. Atque hinc tandem explicata, & confirmata manet vltima pars aſſertionis, in qua dicebamus, poteſtatem hanc Epiſcoporum originem habere à iure diuino, & præcepto Chriſti eſt, vt Eccleſia per Epiſcopos gubernetur, & quòd à Papa vocentur in partem ſolicitudinis, licèt modus, determinatio, & collatio poteſtatis per arbitrium, & prudens iudicium Pontificũ facta ſit, & augeri, vel limitari poſſit. Vt autem hæc omnia clariora fiant, & ad omnes ſingulares perſonas, quæ leges Eccleſiaſticas ferre poſſunt, meliùs applicentur, nonnulla peculiaria dubia in ſequenti capite proponemus, & exponemus.

CAPVT V.

Deciduntur nonnulla dubia quibus doctrina ſuperioris capitis magis explicatur.

1. PRimum dubium eſt, vtrùm Epiſcopus poſſit condere leges ſine voluntate Papæ, & quæ regula in hac materia ſeruanda ſit, videlicet, an poſſit Epiſcopus quidquid ei non prohibetur, vel ſolùm quod ei conceditur. In quo primò dicendum eſt, Epiſcopos nõ poſſe leges ferre in rebus, quas Papa ſibi ſpecialiter reſeruauit, illis videlicet aliquo modo repugnantes. Hoc eſt certiſſimum ex ſubordinatione debita. Habetúrque in cap. 1. de *tranſlat. Epiſcop.* & cap. 1. & 2. de reliquiis, & venerat. Sanctorũm, & cap. vlt. de religioſis domibus. Vnde ſecundò certum eſt, non poſſe aliquid ſtatuere contra ius commune, quia eo ipſo repugnarent voluntati ſuperioris, ſumitur ex capit. ſecundo, de locato. Tertiò addendum, quod

1. Dubium primum.

Epiſcopos nõ poſſe aliquid ſtatuere contra ius commune vel circa ea quod Pap. ſibi ſpecialiter reſeruauit.

in grauioribus causis nihil posse statuere, quia per generalem regulam Sedi Apostolicæ sunt reseruatæ. Notat Glossa in cap. 2. de maiorit. & obedient. Item Glossa in cap. 2. §. *porrò*, distinct. 3. & 18. distinct. in principio. Abbas in cap. vlt. de offic. legati, num. 5. & sumitur ex cap. *præceptis*, distinct. 12. & cap. *multis*, distinct. 17. & cap. *maiores*, de Baptismo. Probatur etiam ex generali principio, sub generali concessione non venire ea, quæ in specie non essent verisimiliter concedenda cap. vlt. de officio vicarij, in 6. & optime ad rem præsentem in cap. *quòd translationem*, vbi adnotant Panormitan. & alij, & Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de iustitia & iure. num. 26. Dicuntur verò esse grauiora, quæ ad nouam fidei declarationem, vel promulgationem pertinent, vel quæ concernunt statum vniuersalis Ecclesiæ, vt v. g. continentia Sacerdotum, aut quæ repugnant priuilegiis, vel consuetudinibus vniuersalibus, iuxta cap. *cum dilectus*, de consuetud. vbi Glossa verbo, *constituutus*. Item vnam Ecclesiam alteri subiicere, aut duos Episcopatus, vel vnum in duos diuidere, vt dicitur in dicto cap. *quòd translationem*, & simile esset quadragesimale ieiunium mutare, vel quid simile. Extra hos verò casus pro generali regula habendum est, Episcopum non agere positiua approbatione, confirmatione, aut concessione Papæ; vt possit statuta condere de se firma, ac perpetua, quia hoc conuenit illi iure ordinario, 2. de maiorit. & obedient. cap. 2. de constitut. in 6. & ex perpetua consuetudine, traditione Ecclesiæ, neque est vlla ratio ad limitandam hanc Episcopi potestatem.

Gloſſa in cap. 2. §. porrò. Abbas. c. præcep. c. multis. c. maiores.

c. quòd transl. Panormit. Bart.

Circa quæ nõ potest statuere Episcopus. c. cum dilectus.

Circa quæ potest statuere Episcopus.

Secundum dubium est, vtrùm Episcopus possit sine consilio, vel consensu capituli, aut cleri, statuta efficere. Aliqui enim id affirmant ex Glossa in cap. *siquis*, de maioritate & obedient. sed illa Glossa id non dicit, sed solùm ait posse Episcopos constitutiones facere. Vnde Panormitan. cap. vlt. de offic. legati, absolutè id negat, citátque Ioann. Andr. & id colligit ex cap. *nouit*. & cap. *quanto*, de iis, quæ fiunt à Prælato sine consensu capituli. Quæ iura non loquuntur de statutis, sed de obiectionibus bonorum Ecclesiæ, & aliis similibus negotiis, quæ ab Episcopo sine capitulo facienda non sunt. Vnde dicendum puto, eandem ferè regulam hîc esse seruandam, quæ in proximo antecedenti puncto posita est. Nam regulariter Episcopus non pendet in ferendis legibus à capitulo, quia non habet ab illo potestatem, sed à Papa, à quo in suo gradu constitutus est princeps habens regimen monarchicum, quia hoc erat magis consentaneum diuino iuri. Item, quia nullo iure adhibetur hæc limitatio potestatis Episcopalis, nec talis dependentia Prælati à subditis in legibus ferendis sequitur ex principiis naturalibus; ergo non est pro generali regula constituenda; solùm ergo dici potest, esse necessarium concilium, vel consensum cleri, aut etiam populi in casibus à iure expressis, vel in his rebus, quæ specialem rationem, vel necessitatem præseferunt. Exemplum prioris partis habetur in cap. vlt. de feriis, & de illo latè dixi in tom. 1. de religione, tractat. 2. lib. 2. cap. 11. à num. 7. Exempla alterius partis sunt, si leges Episcopi disponant de rebus, quæ possunt cedere in præiudicium capituli, aut cleri, proportione seruata, vt si sint contra priuilegium à superiore illis concessum, vel contra præscriptam consuetudinem. Et hoc ad summum potest colligi per argumentum à simili ex dictis capitibus, *nouit*, & cap. *quanto*, & magis ex cap. *vestra*, de locato; & est hæc communis sententia. Felinus cap. *cùm omnes*, de constitut. num. 11. & Archid. ex textu ibi capit. de consecr. distinct. 3.

2.

c. siquis.

Panormit.

c. nouit. c. quanto.

c. nouit, c quanto. c. cum om. Felin. Archid.

3. Idem posse

Tertium dubium est, quid dicendum sit de superioribus Prælatis, vt sunt Archiepiscopi, Primates, seu Patriarchæ. De quibus in primis certum est, iure communi idem posse in suis particularibus diœcesibus, quod Episcopus, quia illarum Episcopi sunt. Deinde dicendum est, nihil amplius, vel intra, vel extra illas posse, nisi speciali iure, aut præscripta consuetudine, vel priuilegio eis consensum sit. Ita sumitur ex cap. 4. vsque ad cap. *conquestus*, 9. q. 3. & cap. *duo simul*, de offic. ordinarij. Ratio autem est, quia hæ dignitates, quatenus superiores Episcopis sunt, omnino sunt de iure humano Ecclesiastico, & ideo nihil ratione illarum fieri potest; nisi quod specialiter concessum est: præsertim cùm ita sit in dictis iuribus declaratum. Vnde quod ait Glossa in principio distinct. 18. verbo, *constituendum*, scilicet, Episcopum posse condere Canones Episcopales, & Archiepiscopum prouinciales, intelligendum est de Archiepiscopo cum Concilio prouinciali, aliàs iuri repugnaret, vt constat ex iuribus citatis, præsertim ex cap. *nullus Primas*, 9. quæst. 3. Ideóque æquiparatio illa Archiepiscopi cum Episcopo non est omnimoda etiam respectiuè: nam Episcopus solus potest facere Canones Episcopales, non sic Archiepiscopus prouinciales.

Archiepisc. in suis particularibus Diœcesib. quod Episcopi in suis.

c. duo.

Glossa.

c nullus. Primas.

Atque ex his facilè intelligi, seu expediri potest quartum dubium, scilicet, quam potestatem habeant ad condendas leges Cardinales, Abbates exempti habentes iurisdictionem Episcopalem, vel alij similes Prælati, aut etiam legatus Pontificis. Primò enim de Cardinalibus dicendum est, per se, & ratione suæ dignitatis solùm posse leges ferre in Ecclesiis suorum titulorum. Probatur, quia tantùm in illis habent iurisdictionem Episcopalem, vt apertè sumitur ex cap. *his*, *quæ*, de maioritate & obedient. & cap. *querelam*, de elect. vbi id notat Panormit. citans Ioan. Andr. & alios, & Hieron. Manfred. tractat. de Cardinalib. deci. 134. Secundò dicendum est, inferiores Prælatos, licèt Cardinales non sint, si habent iurisdictionem Episcopalem, posse iure communi in suis quasi diœcesibus leges ferre, nisi eis sit specialiter prohibitum, aut ex consuetudine, vel peculiari institutione requirant communitatis, vel capituli consensum, quod tam ad regulares, quàm ad seculares extendi potest. Ratio est, quia hæc potestas est iurisdictionis, & per se, & iure ordinario est coniuncta cum iurisdictione Episcopali. Tertiò idem dicendum est de Legato summi Pontificis: habet enim potestatem condendi leges in sua prouincia, quæ durent, etiam finito munere eius, donec reuocentur, vel à Papa, vel ab alio habente æqualem potestatem. Ita declaratur in cap. vlt. de offic. legati, vbi Panormitan. & alij, Sylueſter verb. *lex*, num. 4. Ratio est, quia hoc munus ita institutum est à summis Pontificibus, & quia illi Legati habẽt iurisdictionem plus quàm Episcopalem, & ordinariam, vt patet ex toto titulo de officio legati.

4. Cardinales posse ferre leges solùm in Ecclesiis suorum titulorum.

c. his quæ, c querelam. Ioan. And. Manfred.

Legatũ summi Pontificis habere potestatem ferendi leges in sua prouincia.

Vltimò dicendum est, nullam aliam personam singularem, præter numeratas, habere in Ecclesia potestatem ferendi leges canonicas, quia nullibi concessa legitur, neque cum aliquo alio munere coniuncta est. Et ratio reddi potest, quia (vt suprà dixi) potestas legislatiua in qualibet republica, de se est suprema; in inferioribus autem solùm esse potest quatenus à supremo Principe communicatur: non solet autem communicari, nisi magis principalibus, & habentibus superiorem valde gubernationem, & ideo in Ecclesia iure ordinario hæc potestas non est coniuncta, nisi cum principali iurisdictione, qualis in Ecclesia est Episcopalis, & non inferior.

5. Nullum præter dictos habere potestatem condendi leges Canonicas.

Quintò dubitari hîc solet, an sententiæ sanctorum Patrum, præsertim illæ, quæ in decreto habentur, vim legis habeant. Ratio dubitandi est, quia in

6.

Decreto

Decreto Gratiani vt tales inseruntur, & ita communiter, vt canones citantur. Imò Glossa in cap. *noli*, dist. 9. verb. *in istis*, generaliter dixit, sententias Patrum, quæ probantur à Gelasio dist. 15. cap. 3. esse Canonicas vsque ad minimum apicem. Sed hoc non habet fundamentum, quia nec Ecclesia hoc sentit, cùm Patres non fuerint canonici scriptores, nec infallibilem assistentiam Spiritus sancti habuerint. Neque in illo textu id dicitur, nisi specialiter de quadam Epistola Leonis Papæ, in qua vt Pontifex loquutus est. Vnde per vim exceptionis satis significatur, approbationem aliorum operum non esse in eo sensu factam, sed solùm vt de grauissima humana auctoritate illorum Patrum constaret. Quod ergo ad præsens spectat, dicendum est, sententias, seu dicta Sanctorum, per se, & quatenus nituntur auctoritate eorum, non habere vim legis, vt notat Glossa distinct. 20. in princip. & sumitur ex tota illa distinctione. Et ratio est, quia lex non est actus doctrinæ tantùm, sed potestatis; sancti autem Patres non habebant potestatem hanc, neque etiam hac intentione talia scripta tradebant. Lege Panormitan. Deci. & Felin. cap. *ne innitaris*, de constitut. Dixit autem, *Per se, & quatenus eorum auctoritate nituntur*, quia interdum ipsi testificantur de præcepto, vel à Christo, vel ab Apostolis tradito, vel Ecclesiæ traditione introducto; & tunc ex illis colligitur præceptum tanquam ex testibus, non tanquam ab auctoribus. Vnde iuxta modum, quo de re aliqua, seu obligatione testificantur, & iuxta maiorem, vel minorem consensum Sanctorum inter se, eò maiorem, vel minorem fidem efficiunt; de qua re vide Augustin. de Ancona lib. de potestate Papæ, quæst. 100. & Canum lib. 7. de locis, cap. 3.

Gloss. in c. noli.

Panormit. Decs. Felinus. c. ne innitaris.

August. de Ancona. Canus.

Addo præterea, sententias Patrum non accipere vim legis, eo quòd à Gratiano in suo Decreto insertæ sint, nisi ab aliquo Pontifice fuerint canonizatæ, vt inter Decretales aliquando inueniuntur. Ratio est, quia nec Gratian. habuit potestatem dandi vim legũ, neque Põtifex aliquis pro legibus approbauit omnia quæ in illo Decreto continentur. Quamuis aliqui Canonistæ oppositum sentiant, quos refert, & sequi videtur Felinus in cap. 2. de rescript. num. 45. Sed re vera non habent firmum fundamentum: nam consuetudo, quam allegant, non est in eo sensu (iuxta cõceptum communem sapientum) introducta. Et ita sentiunt plures alij Canonistæ, quos idem Felinus refert, & Decius ibidem, num. 15. Idémque dicendum est de aliquibus legibus ciuilib⁹, quas in suo decreto Gratian. posuit, quia non eo ipso habent vim legis canonicæ, nisi ab aliquo Pontifice sint canonizatæ; propter eandem rationem; vt sentit Glossa in cap. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis in 6. verb. *tractatus*, & videtur supponere Nauarr. de redditib. Eccles. quæst. 3. mon. 17. num. 5.

7. *Dicta Patrũ non accipere vim legis eo quod à Gratian. in suo Decreto sint inserta, nisi ab aliquo Põtif. fuerint canonizata. Felinus. Decius.*

Glossa.

Nauarr.

8. Denique obiter addo, nonnulla referri à Gratian. quæ in Conciliis, vel Patribus, quibus ipse ea tribuit, non inueniuntur, de quibus meritò dubitari potest, an habeant vim legis. Nam aliqui putant, omnino esse credendum Gratiano, quia iura auctoritatem illi tribuere videntur, iuxta Decium, & Felinum suprà, cum Panormitan. cap. 2. citato, de rescriptis. Verùm tamen licèt illa sit aliqua præsumptio, non tamen sufficiens, vt inducat legis auctoritatem, & sufficientem propositionem. Quia Gratian. (verisimile est) non omnia sumpsit ex propriis originalibus, sed multa ex antiquioribus Decretis, seu collectoribus, & ita facilè potuit deceptio, & mutatio fieri, præsertim in nominibus auctorum. Item in Decreto Gregoriano multa emendata sunt. Quapropter consulenda semper sunt originalia: quando verò hæc non inueniuntur, inspiciendum est, an talia decreta vsu saltem, & consuetudine sint recepta, vel in aliis certioribus decretis confirmata, alioqui ad ius constituendum non sufficient.

Gratian. Decius. Felinus. Panormit.

CAPVT VI.

Quæ communitates, seu congregationes Ecclesiasticæ habeant potestatem condendi leges.

1. *De concilio triplicitèr spectato.*

PRimum locum inter has communitates, seu cõgregationes habet generale concilium, quod tribus modis considerari potest; primò vt summum Pontificem personaliter habeat præsentem, cuius auctoritate, & congregatum sit, & procedat: secundò quod habeat auctoritatem Papæ per Legatos præsentes, non tamen personam; tertiò, vt omnino sine Pontifice sit. De primo res est per se nota, quia si solus Papa potest ferre leges pro vniuersa Ecclesia, à fortiori poterit simul cum Concilio generali; & huius rei exemplum habemus Actor. 15. vt suprà notauimus. De secundo etiam concilio si à Papa postea confirmatum sit, est etiam manifestum habere eandem potestatem, propter eandem rationem, & huius rei exemplum habemus ferè in omnibus Conciliis generalibus extra vrbem factis, & maximè in Tridentino.

Actor 15.

2. *Victor. Soto.*

Difficultas autem est, an hoc concilium habeat potestatem obligandi per suas leges, prius quàm à Papa cõfirmetur. Aliqui Auctores affirmant, significat Victor in relect. 2. de potestate Papæ q. 1. n. 6. & Sot. in 4. dist. 20. q. 1. art. 4. ad 2. Suaderi potest, quia concilium illud habet infallibilem auctoritatem; ergo & supremam potestatem. Item quia aliàs superfluè conuocaretur ad leges condendas, quia tandem solus Pontifex illas conderet. Verior tamen sententia est, illas leges non obligare sine confirmatione Papæ. Ita Caiet. Opusc. de comparatione Papæ, & Concil. Turrecrem. lib. 2. summæ cap. 71. Nauar. lib. 1. consil. tit. de constit. consil. 1. n. 4. Quod sufficienter probatur perpetua traditione, obseruatione conciliorum generalium; semper enim confirmationem à Pontifice postularunt, & antea non censebantur habere vim obligandi suis legibus. nec vniuersè in Ecclesia recipiebantur. Quòd si aliquando prouincia, vel Ecclesia aliqua particularis ante confirmationem admittit talem legem, id facit vel spontanèe, vel ex particulari præcepto suorum Prælatorum, vt Nauarr. notat, specialiter circa decreta Concilij Trident. quę ante confirmationem cœperunt in Hispania obseruari. Ratio autem est, quia concilium congregatum sub obedientia Pontificis non habet immediatè ex iure diuino iurisdictionem super vniuersam Ecclesiam: nullibi enim illi concessa loquitur, sed Petro tantùm; ergo tantũ iurisdictionis habet, quãtum illi à Papa conceditur; sed Papa non dat auctoritatem cõcilio ad ferendas leges obligantes priùs, quam ab ipso confirmentur, vt ex vsu constat; ergo. Dices, potest illam dare, & mittere legatos cum ea potestate, & conditione, vt leges à concilio latæ statim sine alia cõfirmatione promulgari possint, & obligare. Respondeo primò, si Papa id faciat antecedenter, vt sic dicam, confirmare illas leges; cùm diximus autem confirmationem esse necessariam, de cõsequente, vel antecedente intelligendum est. Addo verò, nunquam id fieri, nisi quando Papa, in ipsa instructione concilij in particulari declarat, quid præcipiẽdum sit: nã in cõmuni, & indifferenter non est ita expediens, quia confirmatio Papæ, vt certam habeat, & infallibilem assistentiam Spiritus sancti, oportet, vt circa rem certam, & determinatam versetur. Quòd verò consilium huiusmodi illam habeat, antequam

Leges cõciliorum non obligare sine confirmatione Papæ patet traditione. Caiet. Turrecr. Nauarr.

Concilium congregatum sub obedientia Papæ non habet immediatè iurea no iurisdictionẽ in totam Eccles.

confirmetur: satis dubia res est, de qua non est hîc dicendi locus. A

3. *De concilio sine Papa aut eius legatis.*

Superest dicendum de Concilio quando Papa, nec per se, nec per Legatos adest. Et quidem si in Ecclesia sit certus aliquis, & indubitatus Pontifex, talis congregatio, nec esset verum concilium, quia non esset legitimè coactum, vtpote sine auctoritate Pontificis Romani: nam repugnare videtur, vt eius auctoritate congregetur, & quòd desint in eo Legati eiusdem, vel aliquis, qui ipsius nomine præsideat, & quòd sit consilium generale. Vnde si tale concilium fingatur, non poterit dici generale, quia omnino in illo deest Ecclesiæ caput, cum tamen eo tempore, vt supponitur, non desit in Ecclesia. Vnde etiam illo casu ficto admisso, constat, decreta, & leges talis concilij non posse obligare vniuersam Ecclesiam ante confirmationem Papæ, quia non est generale, & quia de illo à fortiori procedunt dicta in priori puncto.

4. *De concilio tempore schismatis.*

Solùm ergo superest dubium, quando contingit tale concilium congregari deficiente Pontifice, propter exortum schisma, vt contingit tempore concilij Constantiensis. Et tunc dicendum censeo, tale concilium solùm habere eam potestatem, quæ necessaria est veluti ad defensionem Ecclesiæ, & ad pacificandam illam eligendo summum Pontificem certum, & ideo solùm ea posse præcipere, & ordinare, quæ ad hunc finem necessaria sunt; non verò leges perpetuas pro vniuersa Ecclesia statuere. Hoc in primis probat vsus. Deinde ratio, quia tale concilium non habet hanc iurisdictionem immediatè ab aliquo iure diuino positiuo, quia nec scriptum est, nec traditione constat; neque etiam habet à summo Pontifice, quia supponimus, illum non esse, & qui præcesserunt, illam non reliquerunt, quia nullum etiam decretum de hoc habemus; solùm ergo habet potestatem, quæ ex iure diuino naturali consequitur in quolibet corpore mystico, vt possit se gubernare, & tueri per principes particulares vnitos in vnum corpus, quando deest supremum caput. Hęc autem potestas ex natura rei solùm consequitur ad prædictum finem, & cum dicta moderatione. Vnde si tale concilium aliquas ferret leges, ad summum possent obligare ex vi acceptationis Ecclesiæ, vel quatenus singuli Episcopi possent illas in suis Episcopatibus ferre, vel vsque ad electionem Pontificis. B C D

5. *Collegium Cardin. vacante Sede nullas ferre posse leges obligantes totã Ecclesiam.*

Vnde obiter intelligitur, quid dicendum sit de Collegio Cardinalium, vacante Sede; nullas enim ferre potest leges, quæ obligent totam Ecclesiam. Ratio est, quia nullibi est illi Collegio concessa talis iurisdictio. Nam de iure diuino est idem argumentũ, quia nullibi constat. Nec collegium ipsum, seu Cardinalium dignitas censetur esse de iure diuino, iuxta communiorem sententiam, quam nunc definimus. De iure verò Ecclesiastico potiùs colligitur prohibitio ex Clementina, *ne Romani*, de elect. in princip. ibi, *Irritum, aut inane decernentes quidquid potestatis, aut iurisdictionis ad Romanum Pontificem (dum vixit) pertinentis, cœtus ipse duxerit exercendum.* Solúmque ibi excipiuntur, quæ in cap. *vbi periculum*, de electio. in 6. Cardinalibus conceduntur; ibi autem nihil eis conceditur, nisi quæ ad electionem Pontificis, & ad defensionem Ecclesiæ, & quæ ad obuiandum imminentibus periculis spectant. De reliquis verò potiùs dicitur, *Quòd se nequaquam de alio negotio intromittant.* Et in §. *certum*, additur, *Omni conatu, & solicitudine, prout passibilitas patitur, id acturi tantummodo, vt eorum ministerio acceleretur vtilis, & perneccssaria totius mundi promissio.* Atque hæc sententia sumitur ex Glossa in Clemẽtina vnica, de schismaticis, verbo, *sede vacante*, in fine, expressiùs Abbas in c. *cùm te*, de reiudic. num. 13. & ibi Felinus num. 11. & Anton. de Butr. & Imola in cap. *transiato*, de constit. E

Clement. ne Romani.

Glossa. Abbas. Felin. Anton. But. Imola.

Contrarium verò tenuit Archidiac. cum Laurent. in cap. *cùm constitueretur*, 50. dist. in fine, & sequitur Iacobat. lib. 1. de Concilijs, artic. 12. p. 38. Alban. de Cardin. quæst. 42. in fine, Manfred. de Cardin. decisio. 6. Fundatur, quia Senatus poterat condere legem, l. *non ambigitur*, ff. de legibus. collegium autem Cardinalium habet auctoritatem Senatus, cap. *Ecclesia 16.* quæst. 1. & cap. *Constantinus*, 96. distinct. ergo confirmatur, quia collegium Cardinalium habet potestatem creandi legislatorem. Quid ergó mirum, quòd possit condere leges? Sic enim intulit Hugo in cap. *nullus*, 79. dist. posse illud collegium creare Cardinalem, quia potest eligere Papam. Confirmatur secundò, quia illud collegium repræsentat vniuersã Ecclesiam, quatenus illius nomine potest eligere Papam. Sed hæc sententia non habet firmum fundamentum, neque video quomodo intelligi, aut defendi possit. Nam vel loquitur de cœtu Cardinalium, viuente Papa, aut sede vacante; neutro autem modo vera esse potest; ergo. Minor qnoad priorem partem patet, quia viuente Papa, nullam iurisdictionem ordinariam habet illud collegium, vt collegium est; imò nec singulæ personæ eius nisi in propriis titulis, vt suprà dictum est. Quapropter, viuente Papa nec congregari in vnum possunt per modum talis collegij, nisi ex voluntate, & auctoritate eiusdem Papæ, præsertim ad disponendum de his, quæ ad Ecclesiæ regimen spectant, multóque minùs poterunt tunc condere legẽ sine Papa. Altera verò pars euidẽter conuincitur ex iuribus allegatis, & discursu facto.

6. *Arch. Laur. Alban. Manfred.*

c Eccles. c. Constantinus.

Hugo in c. nullus.

Vnde illa æquiparatio cum senatu friuola est, quia nec in illis decretis habetur, & licèt fieret, intelligẽda esset quoad honoris, & dignitatis titulos, non quoad iurisdictionem spiritualem. Hanc enim non potuit dare Constantinus, nec est in communitate aliqua Ecclesiastica, nisi à Papa deriuetur. Ad primam verò confirmationem negatur consequentia, quia potestas solùm est data Cardinalibus ad actum eligendi, non ad alios, licèt minùs nobiles. Vnde etiam illa æquiparatio Hugonis falsum infert, quia Collegium Cardinalium re vera non potest creare Cardinalem, quia nullibi datur illi hæc potestas, & potestas definita ad actum nobiliorem, non potest extendi ad alium diuersæ rationis, licèt minùs nobilem, & ita notauit Glossa in Clement. 2. de elect. verb. *potestatis*, & Turrecrem. in dicto cap. *nullus*. In secunda denique confirmatione, in rigore falsum est, quod sumitur: nam potestas illa eligendi Pontificem non est in illo collegio ab Ecclesia, sed à Christo, mediantibus præcedentibus Pontificibus. Deinde licèt Collegium illud repræsentaret Ecclesiam, non tamen simpliciter, sed ad præbendum illum consensum, sicut procurator destinatus tantùm ad vnum actum. Sicut etiam Concilium Acephalum, sede vacante, dicitur repræsentare totam Ecclesiam, non tamen omnino perfectam, sed carentem capite, & in ordine tantùm ad creandum illud, & tollenda impedimenta, vel incommoda, quæ interim solent Ecclesiæ aduenire.

7.

Glossa. Turrecr.

Secundo loco dicendum est de minoribus conciliis, de quibus statuitur regula, posse ferre leges accommodatas, & proportionatas iurisdictioni suæ, tã quoad territorium, quàm quoad materiam legum. Hanc sumo ex communi doctrina Canonistarum in §. *porrò*, post cap. *regula*, dist. 3. Hostien. in sum. titul. de constit. Decio, & aliis circa eandem rubricam, Innocent. in cap. *graue*, de præbendis. Declaratur, & probatur breuiter: nam hæc concilia sunt triplicis ordinis; quædam dicuntur nationalia, vt in Hispania ferè fuerunt Toletana, & generaliter sunt illa, ad quæ conueniunt non solùm Episcopi, sed etiam Archiepiscopi alicuius nationis sub vno Primate, vel Patriarcha.

8. *De minoribus conciliis.*

Hostien. Decius. Innocent.

Patriarcha. Alia sunt prouincialia vnius Metropolis, in quibus conueniunt Episcopi suffraganei cum suo Archiepiscopo. Alia denique sunt synodalia, quæ ordinariè non vocantur cõcilia, sed synodi, & ad ea cõueniũt Abbates, & Parochi cum suis Episcopis. Nullum ergo ex his potest per se ferre leges obligãtes totam Ecclesiam, nisi Pontifex illas efficiat suas, quia nõ habent vniuersalem iurisdictionem, & eadem ratione non possunt ferre leges in materiis grauioribus reseruatis Pontifici, iuxta regulam suprà positam. At verò in materia proportionata potest vnumquodque in suo territorio leges ferre.

9. c. Catholica. c. concilia. 6. penult. Conclusio ergo sic explicata sumitur ex cap. *Catholica*, dist. 11. & ex cap. *Concilia*, dist. 17. & ferè tota dist. 18. & cap. penult. dist. 92. Ratio autem huius iurisdictionis sumi potest vel ex natura rei, supposita ordinaria iurisdictione Episcoporum, & aliorũ Prælatorum superiorum, qui in ordine Ecclesiasticæ hierarchiæ illis superiores sunt aliquo modo. Nam inde statim fit, vt quatenus plures Episcopi sub vno Archiepiscopo, vel Patriarcha constituuntur, possint etiam in vnum congregari, & legitimum corpus mysticum efficere, in quo ex natura rei est potestas legislatiua, eo ipso quòd à superiore non prohibetur. Et eadem ratio procedit in clero sub vno Episcopo cõstituto, &c. Vel etiam potest hæc iurisdictio censeri ex institutione humana, quia summi Pontifices voluerunt ad maiorem vnionem, & conformitatem diuersarum nationum, vel prouinciarum, aut Episcopatuum respectiuè, & ad magis suauem gubernationem, vt non solùm per ipsos Episcopos, seu Primates sigillatim, sed etiam per legitima Concilia, & synodos leges ferri possent. Quæ institutio constat ex traditione antiquissima, & insinuatur in citatis decretis, & nouissimè in Concilio Tridentino sess. 24. cap. 2. de reformation. quatenus præcipit, synodalia, & prouincialia Concilia frequenter fieri.

10. Vnde fit, vt ad obligationem legum, quæ ab his Conciliis fiunt, non sit necessaria confirmatio Papæ. Quia hæc concilia intra se habent, vel habere debent caput sibi proportionatum, scilicet, Patriarchã, aut Primatem, vel Archiepiscopum, vel Episcopum respectiuè; & ideo sufficiunt ad ferendas, & confirmandas suas leges particulares. Item in his legibus per se sumptis non est illa infallibilis auctoritas, quæ in legibus Conciliorum generalium, quia non feruntur pro tota Ecclesia. Et hinc etiam constat limitatio posita, quia hæ leges non procedunt à suprema iurisdictione, & ideo nec vniuersales esse possunt, nec de rebus grauioribus, quæ vel totam Ecclesiam attingunt, vel summo Pontifici reseruatæ sunt. Hoc autem intelligendum est præcisè sistendo in auctoritate talium Conciliorum secundùm se: nam si in aliquo eorum adsit summus Pontifex, vel eius confirmatio postea accedat, possunt tales leges omnem vim, & efficaciam accipere iuxta Pontificis voluntatem. Quia potestas in eo non deest, vt suprà dixi, & ideo ad maius auctoritatis robur, & vt leges immutabiliores sint, solent hæc concilia confirmationem suarum legum à Pontifice postulare. Hæc autem cõfirmatio non satis est, vt tales leges vltra territorium suum extendantur, nisi hac intentione à Pontifice confirmentur, vel per traditionem, vel alium modum extendantur. Sic enim multa decreta Conciliorum prouincialium generaliter recepta, & canonizata sunt. Ad hoc autem non satis est inueniri in Decreto Gratiani, vt suprà tetigi, sed aliunde in particulari obseruandum est, ex vsu, & traditione, vel Pontificum decretis.

11. De inferioribus communitatibus. Tertiò loco dicendum est de inferioribus communitatibus, & primò de capitulo Ecclesiæ cathedralis, quod dupliciter cõsiderari potest, scilicet, vel viuente Episcopo, vel sede vacante. Item potest esse sermo vel de statutis obligantibus tantum ipsummet capitulum, & membra eius, vel de pertinentibus ad totum Episcopatum, vel clerum. Primò ergo est certum, capitulum nihil posse viuente Episcopo statuere de his rebus, quæ ad alios pertinent, quia nullam habet iurisdictionem. Secundò conueniunt omnes, posse aliqua statuta facere pertinentia ad seiptum, seu capitulares suos. Dubitant autem Doctores, an possit ea facere per se sine consensu Episcopi, vel illum requirat. Cùm enim Episcopus sit caput, non videtur corpus sine illo quidquam posse facere, argumento capituli *nouit*, de his, quæ fiunt à Prælatis, &c. Aliunde verò videtur Capitulum illud esse corpus distinctum, & habere suum proximum caput, scilicet, Decanum, & vt sic posse facere sua statuta. Sic enim aliquando in iure capitulum ab Episcopo distinguitur, in quo significatur Episcopum non esse partem capituli, etiãsi aliàs sit superior. De quo videri potest optima Glossa in Clement. 2. de stat. & qualit. verb. *in eisdem*, & quæ notantur in rubrica de his, quæ fiunt à Prælatis sine cõsensu capituli, in qua fit clarè dicta distinctio, & in cap. vnic. ne sede vacãte, in 6. Communis tamen resolutio est, minora quædam, quæ solùm pertinent ad bonum ordinem, & regimen Capituli, posse ab ipso statui sine confirmatione Episcopi, argumento cap. *cùm omnes*, de constit. in grauioribus autem, quæ spectant ad suæ Ecclesiæ commoda, & ad obseruantiam antiquarum consuetudinum, necessarium esse consensum Episcopi, argumento cap. *cùm accessissent*, de constit. Vbi in re graui confirmatio Papę postulatur, argumento cap. *cùm consuetudines*, de consuetud. Et rationes pro vtraque parte factæ vtranque etiam partem probant. Et ita docuit Glossa in cap. 2. §. 1. verb. *statutum*, de verbor. signific. in 6. Sylueст. verb. *lex*. quæst. 4. Panorm. cum Innocent. in d. cap. *cùm omnes*. numer. 4. & latiùs ibi Felin. referens plures à num. 8.

nouit. *c. vnic.* *Minora quædam quæ solum pertinent ad bonum ordinem, & regimen capituli, posse ab ipso statui sine confirmatione Episcopi.* *Glossa.* *Sylueст.* *Panorm.* *Innocent.*

Sed obiicit Felin. ibidem, n. 10. §. *quartò est aduertendum*, quia Capitulum nullam habet iurisdictionem, neque magnam, neque paruam; ergo nullam legem omnino facere potest, quia lex essentialiter est actus iurisdictionis, vt suprà lib. 1. & 3. dictum est cum Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de iust. & iur. q. 1. & aliis. Respondet autem Felin. quòd statuere in decisione causarum, & super his, quæ pertinent ad iurisdictionem, est iurisdictionis proprie. At verò statuere non esse iurisdictionis, quia vniuersalitates possunt facere statuta in negotiis ad eas spectantibus, licèt iurisdictionem non habeant. Sed iam in superiori libro c. 2. dixi, sine iurisdictione non esse propriam legem, licèt possit esse quædam regula operandi ex conuentione partium, habens aliquam vim obligandi ex vi promissionis, vel pacti, non legis. Vnde in præsenti dicendum est, vel Capitulum habere iurisdictionem ad condenda statuta proportionata tali communitati, & tali materiæ, vel ita statuta non esse proprias leges, sed ordinationes quasdam sub aliqua fidelitate obligantes. Et si primùm dicatur, consequenter asserendum est, illam iurisdictionem manare à Papa, haberique ex consuetudine, fauente iure communi, & tacito consensu Pontificis. Neque id inuoluit aliquid repugnans, vel incommodum aliquod, sed potiùs valde probabile est, quia Capitulum clericorum capax est spiritualis iurisdictionis, & in eos & in omnibus partibus eius est sufficiens communitas, vt pro illa possit ferri aliqua lex, & Pontifex illam contulit Episcopis; ergo etiam potuit illam conferre corpori Capituli mystico in his, quæ ad illud solum spectant. Si verò dicatur secundum, quod etiam est satis probabile, dicendum consequenter est, talia statuta non obligare, nisi in vi iuramenti, quod

12. *Felinus.* *Bartol.*

quod fieri solet, & in vi pacti, & promissionis, quæ solet etiam intercedere.

13. *De vniuersitatibus. Felin. Sylvest.*

Et hoc modo intelligendum regulariter est, quod de vniuersitatibus ait Felin. posse nimirum facere statuta, quod etiam de vniuersitate Magistrorum, seu Academia, vel studio generali affirmat Sylvest. verb. *lex.* q. 4. Nam, deficiente iurisdictione in vniuersitate, intelligendum hoc est de statuto fidelitatis, vt dixi, & est optimus textus in cap. *ex literis*, de constit. in princip. ibi, *Licèt à vobis fide præstita fuerit constitutum*, vbi tota vis constitutionis eiusmodi ponitur in iuramento, vel pacto, & ideo sustinetur, & ita exponitur vt non contraueniatur iuramento. Siqua verò est vniuersitas, quæ nec iurisdictionem habet ad faciẽda statuta, nec pactum, aut compromissionem, seu iuramentum membrorum eius de his obseruandis, quę ex communi consensu vel omnium, vel plurium cõstituta fuerint, illa neutro modo poterit statuere, vt constat de hac nostra Vniuersitate Conimbricensi, & idem ferè existimo in aliis multis obseruari.

14. *c. cùm olim. c. vnic. c. si Episcopus Conc. Trid*

Supereſt dicendum de Capitulo, sede vacante, an possit facere legem pro tota diœcesi, non vt capitulum est, sed vt iurisdictionem Episcopalem pro tunc administrat, iuxta cap. *cùm olim*, de maiorit. & obediẽt. & cap. vnic. eodem, in 6. & cap. *si Episcopus*, & cap. vlt. de supplend. neglig. Prælat. in 6. & Trident. sess. 24. cap. 16. In qua re duas inuenio sententias. Prima, & valde communis est, posse capitulum leges Episcopales ferre, quæ semper obligent, donec à succedente in Episcopatu reuocentur. Hæc fuit opinio Freder. sen. in consil. 16. quod incipit, *Capitulum Ecclesiæ*, quã sequuti sunt Anchar. Imol. & Anton. quos refert, & sequitur etiam Felin. in d. cap. *cùm omnes*, de constit. n. 9. Sequitur etiam Abb. in cap. *cùm olim*, de maiorit. & obedient. n. 24. Sylvest. verb. *capitulum*, q. 6. & Francis. Pauin. tract. de potest. capituli, q. 6. referentes plures alios, & addens, se non inuenisse Doctorem famosum dicentem contrarium. Fundamentum potissimum est, quia capitulum succedit in iurisdictione Episcopi quoad totam administrationem in spiritualibus, & temporalibus, vt dicunt iura allegata; ergo potest quidquid Episcopus potest, quod illi non sit specialiter prohibitum, sed condere legem, est de potestate Episcopi, & non inuenitur prohibitum Capitulo; ergo non est illi denegandum. Confirmatur, quia potest occurrere necessitas corrigendi aliquas prauas consuetudines; ergo potest capitulum per statuta pœnalia tali necessitati prouidere; erunt ergo de se perpetua, quia hoc est de ratione statuti, & quia nihil præiudicat futuro Episcopo, cùm possit illa reuocare, si expedire censuerit. Ex quo etiam addunt Pauin. Felin. & alij, posse capitulum reuocare statuta præcedentis Episcopi, si oporteat, & contraria statuere, quia est æqualis illi in iurisdictione, & est posterius, seu actu illam habet, quando alter iam illam amisit. Quòd si obiicias, quia Collegium Cardinalium, vel Concilium omnium Episcoporum Ecclesiæ non potest, vacante sede Apostolica, reuocare Pontificum leges, nec nouas vniuersales facere pro tota Ecclesia, vt suprà dictum est; ergo idem erit cum proportione in Capitulo. Respondetur negando cõsequentiam, quia iurisdictio Pontificis, illo mortuo, non deuoluitur ad Ecclesiam, vel Cõcilium, aut collegium Cardinalium, quia illa iurisdictio datur secundum institutionem diuinam, & Deus hoc non instituit: Episcopalis autem iurisdictio datur per homines, & iure humano statutum est, vt deuoluatur ad Capitulum, & ideo potest per illam leges ferre.

Communis sententia posse capitulum leges Episcopales ferre, quæ obligent donec ab Episcopo succedẽ te reuocentur. Freder. Anchar. Imola. Anton. Abbas. Sylvest. Pauin.

Pauin. Felinus.

15. *2. sententia.*

Secunda sententia negat, posse capitulum statuta propria condere, id est, durabilia, etiam post ablatam ab ipso Capitulo iurisdictionẽ. Pro hac sententia potest allegari Glossa in cap. *si qua de rebus*, 12. q. 2. quatenus ait, sede vacante, non posse capitulum immutare statutum Episcopi: nam eadem est ratio de conditione noui statuti, quæ de immutatione statuti præexistentis. Et idem sentire videtur ibi Archid. Verum est, Glossam non dicere, *statutum*, vt Felin. refert, sed statum, tamen ex vno videtur aliud inferri, vt infrà explicabimus. Præterea Felin. suprà n. 10. verb. *secundo*, ita limitat priorem sententiam, vt illam euertere videatur. Dicit enim, quòd vbi non immineret necessitas statuendi non posse capitulum, sede vacante, facere statuta, quia deficiente necessitate actus est voluntariæ iurisdictionis, iuxta Glossam in dicto cap. *cum omnes*, & Lapum cap. 1. de constit. in 6. At verò in iurisdictione voluntaria, maximè si concernat totam diœcesim, non succedit Capitulum, iuxta Glossam in Clement. 1. §. 1. de hæretic. verb. *capituli*, quam in hoc sequitur Domin. 18. dist. in summa. Quod si hoc verum est, nunquam poterit Capitulum ferre legem, sed vacante, tum quia nunquam esse poterit necessarium, quia ad subueniendum omnibus necessitatibus occurrentibus, sufficit temporale præceptum, quod duret vsque ad Episcopi creationem: tum etiam quia semper erit morale dubium de valore talis legis, quia nunquam potest de tanta necessitate ferendi legem perpetuam, non expectato Episcopo, constare.

Archid. Glossa. Felin. c. siqua. c. 1. ne sede vacante. c. si Episcopus

16. *Glossa.*

Ratio verò à priori pro hac parte esse debet, quia licèt Capitulum succedat in iurisdictione Episcopali, non tamen simpliciter, sed iuxta id, quod in iure est præscriptum: hoc autem non est in iure præscriptum; ergo. Maiorem indicat dicta Glossa in dicto verb. *capituli*, vbi in simili dubio de visitatione, an competat capitulo, sede vacante, sic argumentatur, *Hoc non est iure expressum; ergo nec attribuendum*, habétque hic modus argumẽtandi fundamentũ in c. 2. ne sede vacante, ibi, *Cùm nusquam inueniatur cautũ in iure, quòd Capitulum, vacante sede, fungatur vice Episcopi in collationibus præbendarum.* Declaratur, quia Capitulum succedit Episcopo solùm in administratione spiritualium, & temporalium: at leges ferre non videtur ad hanc administrationem pertinere, sed altioris esse potestatis. Vnde licèt generalior esset in iure concessio iurisdictionis Episcopalis facta Capitulo, sede vacante, non videretur extendenda ad hunc casum ferendi leges nouas, & multò minùs mutandi antiquas, quia est casus valde specialis, & moraliter non necessarius, & in quo potest periculum imminere, quia mutationes legum noxiæ esse solent. Vnde etiam potest hoc confirmari, quia, sede vacante, nihil est innouandum, c. 1. ne sede vacante, sed leges nouas ferre, vel mutare ab Episcopis positas, magna esset innouatio; ergo non videtur hoc concessum Capitulo; ergo. Maior, præterquam quòd in iure habetur c. *si Episcopus*, de supplend. negli. Prælat. est valde consentanea rationi, quia iurisdictio non datur Capitulo, vt in eo sit quasi per se, & durabiliter (vt sic dicam) sed solùm vt interim Ecclesiam regat, conseruando res eius, & bonos mores, ac pacem: non verò ad notabilem mutationem faciendam. Quòd autem huiusmodi sit legum conditio, vel mutatio, per se notum videtur. Et probabiliter persuadetur eadem coniectura, quia sicut lex de se perpetua est, ita iurisdictio ad illam ferendam, nec datur, nec dari debet, nisi habent illam stabili, ac perpetuo modo, non verò Capitulo, cui veluti per occasionem ad tempus committitur.

17.

Propter has coniecturas videtur non improbabilis hæc posterior opinio. Nihilominus tamen non est recedendum à communi sententia. Nec etiam videntur sine maiori fundamento restringenda iura, quæ, sede vacante, capitulo tribuunt Episcopalem iurisdi

iurisdictionem, & administrationem tam in spiritualibus, quàm in temporalibus: nam ad vtrúque finem multum deseruire possunt statuta, & sæpe esse necessaria. Neque in hoc potest esse aliquod graue præiudicium cõmunitatis, vel Episcopi futuri, quia omnes fatẽtur posse capitulum generalia præcepta ferre pro tota diœcesi; quòd ergo illa ferantur per modum statuti, parum refert, habito respectu ad tempus vacationis Ecclesiæ: postquam autem Ecclesia habuerit Episcopum, ille poterit reuocare statutum, si expedire iudicauerit; ergo neque illi præiudicium fit, neque Ecclesiæ, cùm per hunc modum illi sufficienter subueniatur, si fortè præceptum illi est commodum. Aliunde verò potest esse valde conueniens, vt præceptum non cesset ipso facto, donec per nouum Episcopum recognoscatur, & reuocetur, si oportuerit, vel si est vtile, relinquatur; ergo in vsu huius potestatis nihil est periculi. Et ideo existimo priorem opinionem simpliciter esse probabiliorem, & in praxi sequendam. Nisi fortè alicubi contrarium teneat consuetudo: nam hæc seruanda est semper, quia & potest dare iurisdictionem, & auferre, & est optima legum interpres.

18. Superest dicendum de inferioribus communitatibus Ecclesiasticis. De quibus idem ferè cum proportione sentiunt Canonistæ, scilicet, de rebus vniuersalibus, & maioris momenti non posse facere statuta: de minoribus autem, quæ solùm ad suæ communitatis administrationem pertinent, posse illa ferre, vt videre licet in auctoribus allegatis, & Innoc. in cap. *cùm accessissent*, num. 2. & ibi Hostiens. n. 8. & 9. Abb. & aliis, & Felin. in dicto cap. *cùm omnes*, & Rota decision. 167. aliàs 4. de concess. præbend. in nouis, & Alberic. tract. de statutis, q. 3. & 6. Qui etiam addunt, quòd licèt capitulum cathedralis Ecclesiæ non possit facere statutum sine consensu Episcopi, inferiores Ecclesiæ collegiatæ poterunt illud efficere sine consensu Episcopi cum consensu sui proximi Prælati. Distinguunt etiam inter statuta directiua tantùm, & coactiua, seu pœnam imponentia, & priora concedunt, posse fieri ab his communitatibus; non tamen posteriora, nisi habeant ad hoc specialem iurisdictionem, citántque caput *conquestus*, de feriis, & l. *per iniquum*, C. de iurisdictione omnium iudicum, & similia iura, quæ sanè parum ad rem faciunt. Et tota resolutio valde confusa est, & sine solido fundamento.

Innocent. Hostiens. Abbas. Felin. *Albericus.* *Cap. conquestus.* *L. per iniquũ.*

19. Quocirca vtendum censeo distinctione proximè tacta de propria lege procedente ex potestate legislatiua, vel de statuto latè sumpto pro regula operandi posita ex conuentione illorum, qui sunt de communitate per modum pacti. Dico ergo has communitates inferiores Ecclesiasticas non posse ordinariè, ac regulariter proprias leges ferre, sed solùm vbi constiterit, eas habere propriam iurisdictionem spiritualem: tunc enim iuxta modum iurisdictionis poterunt legem statuere, & non ampliùs. Prior pars constat, quia suprà ostendimus, proprias leges esse actus iurisdictionis, & sine illa ferri non posse: at hæ communitates ordinariè non habent Ecclesiasticam iurisdictionem, quia nec iure diuino illam habent, vt suprà dictum est, nec iure communi canonico illis conceditur; oportet ergo vt ex aliqua speciali concessione, vel priuilegio illam habeant, quod rarum esse credimus, & ideo necesse est, vt de illa constet, vel ex speciali institutione, aut priuilegio, aut ex præscripta consuetudine. Tunc autem clarum est, posse ferre statuta proportionata iurisdictioni, quia vnaquęque potestas operari potest iuxta modum virtutis suæ, & non ampliùs. At verò quando hæ communitates iurisdictionem non habent, possunt nihilominus statuere aliquid per modum conuentionis, & pacti, seu promissionis, vt satis explicatum est. Et tunc non video esse necessariam differentiam illam de lege pœnali, vel non pœnali: nam cum iurisdictione vtraque fieri potest, & sine iurisdictione neutra ferri potest tanquam vera lex: in vi autem promissionis vtroque etiam modo fieri potest; sicut quotidie fiunt pacta pœnalia, vel sicut per inobedientiam potest quis se subiicere non tantùm imperio alterius, sed etiam correctioni. Verum tamen est, hanc priuatam correctionem non posse extendi ad pœnas, quæ ex iurisdictione pendent, vt sunt censuræ.

Communitates inferiores Ecclesiasticæ quando possunt leges ferre quãdo non.

20. An verò hæc statuta fieri possint ab his communitatibus sine consensu Episcopi, vel illum requirant. Dicendum est, quòd si sunt propriæ leges, id pendet ex modo iurisdictionis, & certè regulariter non possunt, nisi vbi Prælatus proximus ex priuilegio habet iurisdictionem Episcopalem; tunc autem consensus eius sufficiet, & necessarius erit, quia in illo esse solet principaliter iurisdictio. Quoad alia verò statuta impropria, non poterit talis communitas sine suo proximo capite facere statutum, quia sine illo nec legitimè congregari potest, nec facere vnum corpus perfectum: nihilominus tamen communitas cum capite congregata poterit facere statutum, sine consensu speciali sui proprij Prælati, quia poterit vincere maior pars Capituli contra suffragium Prælati, qui tunc non operatur per se, & sua singulari potestate, sed vt pars communitatis præcipua. Sicut in Capitulo Ecclesiæ cathedralis potest fieri statutum contra speciale suffragium Decani, seu præsidentis. Atque de his statutis verum est, quod Innoc. & alij dicebant, non esse necessarium consensum Episcopi: idem verò est, seruata proportione de Capitulo Ecclesiæ cathedralis, vt suprà dictum est. Semper tamen erit necessarium, vt Episcopus non contradicat: nam quoad hoc semper habet superiorem iurisdictionem. Ac denique in his omnibus multum potest valere consuetudo.

21. Denique ex dictis constat, quid dicendum sit de religiosis communitatibus; habent enim suam potestatem ferendi propria statuta, & leges, vt videri potest ex Innoc. in cap. *in singulis*, de statu Monach. Quæ potestas vtroque modo dicto intelligi potest: nam in religionibus, & est obligatio ex vi promissionis, & voti obedientiæ, & est iurisdictio Ecclesiastica à summis Pontificibus, iuxta vniuscuiusque priuilegia singulis concessa. In quo verò sit hæc potestas, scilicet, vel in supremo Prælato, vel in capitulo generali, aut prouinciali, vel in vtroque simul, non possumus idem de omnibus definire, sed consulenda est vniuscuiusque regula, quia votum obedientiæ secundùm illam fit, & iurisdictio Pontificia etiam datur vnicuique ad regendum secundùm illam; & ideo iuxta modum in regula statutum erit hæc potestas in vnaquaque religione. An verò ad essentiam religionis pertineat habere propriam iurisdictionem Ecclesiasticam, vel sufficere posset potestas, quæ ex voto obedientiæ intrinsecè nascitur; in tractatu de statu religionis dicendum est.

De Religiosis. *Innoc. Cap. in singulis.*

22. Vltimò interrogari potest in præsenti, quibus delegetur hæc potestas Ecclesiastica ad leges ferendas. Quod potest vel de possibili, vel de facto quæri; verumtamen hoc posterius non cadit sub scientiam, quia non est res iuris, sed facti, pendétque ex voluntate hominis delegantis, quæ incerta, & variabilis est. De iure autem nulla facta est delegatio huius potestatis: nam illa, quæ est in legato Pontificis, non censetur esse delegata, sed ordinaria; idémque est de potestate, quam diximus esse in religionibus, & similibus. De possibili autem erit quæstio, an hæc potestas delegabilis sit, quam expediuimus lib. 3. cap. 4. in fine, & illa resolutio hîc applicanda est: nam hæc potestas eo quòd supernaturalis sit, nihil habet repugnans

De iure nulla facta est delegatio prædictæ potestatis licèt non repugnet delegari, secus verò in totam Ecclesiam potestas ferendi

leges sine speciali approbatione Papæ, sicut nec potestas definiendi potest delegari.

pugnans delegationi: nam etiam iurisdictio Ecclesiastica delegabilis est; hæc autem potestas pars quædam est illius iurisdictionis. Solùm potest considerari, delegationem hanc respectu vnius, vel alterius congregationis, vel prouinciæ facilè fieri posse; nam sicut Pontifex suo legato dedit hanc potestatem vt ordinariam, ita potest eam delegare suo delegato, & idem est de Prælatis religionum, & similibus, nihilominus tamen respectu totius Ecclesiæ videtur hoc moderandum: nam quoad consultationem, & iudicium de conuenientia legis, & modo ferendi illam, facilè etiam poterit talis delegatio fieri, vt per se constat. At verò quoad absolutam legislationem, per quam lex accipiat vim obligandi totam Ecclesiam absque speciali approbatione Pontificis, non videtur talis potestas posse delegari; imò nec vllo modo alteri committi. Ratio est, quia leges canonicæ obligantes totam Ecclesiam proficisci debent à potestate, quæ in rebus ad mores pertinentibus errare non possit: hæc autem potestas cùm pendeat ab speciali directione Spiritus sancti Pontifici promissa, delegabilis non est, sicut nec potestas definiendi, vt ex propria materia suppono, & ideo nec potestas legislatiua pro tota Ecclesia est illo modo delegabilis, vel certè saltem non est illo modo deleganda, ne tota Ecclesia periculo alicuius erroris in re tam graui exponatur.

A

B

CAPVT VII.

Vtrùm potestas condendi leges Ecclesiasticas ex moribus, aut fide pendeat.

C

1. VT ea, quæ spectant ad subiectum huius potestatis, compleamus, hæc quæstio necessaria est: nam hæretici, qui ciuilem potestatem negant manere in peccatoribus, multò magis id negant de Ecclesiastica potestate. Et quosdam alios hæreticos Bernardi tempore in eodem fuisse errore, eorum nomine tacito refert idem Bernard. serm. 66. in Cantic.

D. Bernar.

Referri etiam solet pro hac sententia Armacha. lib. 10. de quæstion. Armen. cap. 4. Fundantur primò, quia hæc potestas est donum supernaturale Dei; ergo non debet in peccatoribus manere. Secundò, quia est ad regendam Ecclesiam Dei sponsam; ergo non debet inimicis Dei committi. Tertiò, quia datur hæc potestas in ædificationem, non in destructionem; at in peccatoribus esset potiùs in destructionem, quàm in ædificationem; ergo non est verisimile illis concedi.

Fundamenta hæreticorum

D

2. Habere autem videntur rationes huiusmodi aliquam verisimilitudinem in carentia fidei, & ideo aliqui ex catholicis dixerunt, hanc potestatem ita esse fundatam in fide, & ab illa pendere, ita vt si Prælatus Ecclesiæ (quicumque ille sit, etiam summus Pontifex) incidat in hæresim, eo ipso potestatem, & dignitatem amittat. Hanc opinionem tenuit Turrecr. lib. 4. sum. cap. 1. & c. 20. Eámque latè defendit Castro lib. 2. de iusta hæreticorum punitione, c. 23. & 24. Et præter rationes factas confirmari potest, quia iure diuino tenemur vitare hæreticos, & non communicare cùm illis; ergo etiam prohibemur illis obedire; ergo multò magis illi priuantur potestate præcipiẽdi, alioquì esset perplexitas in subditis, & bellum iustum ex vtraque parte. Confirmatur secundò, quia fides est fundamentum totius spiritualis ædificij; ergo etiam huius potestatis: nam qui caret fide, nec Christi, nec Ecclesiæ membrum est, & ideo nec caput, nec pastor Ecclesiæ esse potest; nec per illum Christus influit; ergo nec potestatem spiritualem habere potest. Tandem confirmatur, quia aliàs Ecclesia nullum remedium habere posset aduersùs futurum Pontificem hæreticum, quia non obstante hæresi, summam iurisdictionem retineret; ergo nullus illum cohibere posset, cogeretúrque Ecclesia semper habere tale caput, quod esset incommodissimum.

Potestatem prædictam esse ita fundatam in fide vt ab ea pendeat sentiunt aliqui. Turrecr. Castro.

Fides fundamẽtum totius spiritualis ædificij.

E

3. Contraria verò sententia vera est; non verò est æquè certa quoad fidem, & quoad honestatem morum, & ideo de his sigillatim dicemus. Dico ergo primò, potestatem hanc esse posse, & permanere in homine fideli, & baptizato, licèt iniquissimus sit, & in hoc sensu non pendere ex bonis moribus. Hoc est certum de fide, & oppositum damnatum est in Concilio Constantiensi. Probari autem potest ex verbis Christi Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi*, &c. Nam ibi docet Christus, Prælatis bene præcipientibus obediendum esse, licèt opera ipsorum non sint imitanda. Vbi licèt loquatur de Pontificibus legis veteris, tamen non refert, tum quia non tam loquebatur propter ipsos, quàm propter nos, vt omnes Sancti intelligunt; tum etiam, quia ex similitudine rationis sumitur efficax argumentum. Vnde Cyprianus in sermone de Baptismo Christi, ex hoc loco colligit, in homine iniquo manere plenam potestatem, & in eo honorari officium, non vitam.

Contraria sententia certa.

Matth. 23.

Cyprianus.

4. Ratione declaratur, quia vel hæc potestas amittitur, amissa gratia sanctificante, atq; adeò per quodlibet peccatum mortale, vel per aliqua specialia peccata, vel per multitudinem, consuetudinem, aut circunstantias eorum. Primum est, quod intendunt hæretici, & eò tendunt eorum rationes; est tamen prorsus absurdum, & incredibile, alioqui per peccata mentalia amitteretur hæc potestas, quia per illa amittitur gratia, atque ita omnia essent incerta, & confusa. Deinde hæc potestas non habet connexionem cum sanctitate, quia non datur in sanctificationẽ, vel vtilitatem habentis, sed aliorum, & ita potiùs imitatur gratias gratis datas, quæ nõ pendent semper ex propria sanctitate, vt constat ex propria materia. Secundum verò non minùs absurdum est. Quę enim sunt illa peccata, quæ multitudo, consuetudo, aut circunstantiæ, quæ ex se vim habeãt ad expellendam hanc potestatem? Nihil sanè cum fundamento responderi potest. Et præterea inde sequitur, vt subditi possint iudicare Prælatos, & eis obedientiam negare, eos de praua vita arguendo iuxta sui arbitrij mensuram.

4.

Prædicta potestas nõ habet connexionem cum sanctitate.

5. Denique talis pœna non est iure humano ordinariè imposita. Quòd si aliquando fertur aliqua similis pro aliquo delicto, præcedere ordinariè debet sententia iudicis saltem declaratoria, vt infrà attingemus, agentes de lege pœnali, & latiùs tractatur in materia de Censuris. Neque etiam talis pœna est iure diuino imposita, nullibi enim est tale ius. Nec peccator priuatur statim omnibus donis Dei supernaturalibus, retinet enim fidem, & spem, & multò magis potest retinere illa, quæ ad aliorum commodum ordinantur. Neque est Deo difficile, vti homine sibi inimico tanquam instrumento ad bene faciendum amicis suis. Et ideo etiam non sequitur, potestatem hanc esse in destructionem, si in peccatore maneat, quia potest iusta præcipere, etiam si ipse iniustus sit, maiórque destructio, & confusio sequeretur, si liceret non obedire Prælatis discolis etiam si iusta præciperent. Et ideo Pet. 1. can. 2. seruis præcipit, obedire dominis, *non tantùm bonis, sed etiam discolis*. Quia nimirum per prauos mores non amittunt dominium suum, neque ad malum inducunt, si iusta præcipiant. Eadem autem ratio est de Ecclesiasticis Prælatis, ideóque obedientia Prælatorum absolutè, & sine distinctione inter bonos, & malos, præcipitur Hebræor. 13. Atque ita sufficienter constat hæc veritas, simúlque responsum est ad

1. Pet. 2.

priores

priores rationes dubitandi.

6. Secundò dicendum est, potestatem hanc non pendere essentialiter ex fide habentis illam, sed illam retinere, etiamsi fidem amittat, donec mediante Ecclesia, illa priuetur. Hæc non est tam certa doctrina sicut præcedens, est tamen opinio Theologica multò probabilior. Intelligenda verò est de fide ipsa secundùm se, non de sacramento fidei, seu de Baptismo, aut charactere eius: nam de hoc supponimus esse necessarium ad hanc potestatem iurisdictionis Ecclesiasticæ, quia est fundamentum totius Ecclesiæ, & ianua ad illam. Loquimur ergo de fide propria, quæ in credulitate actuali, vel habituali, & supernaturali consistit. Et sic tenet assertionem Caietan. tom. 1. Opusc. tract. 1. de potest. Papæ, ca. 19. Canus lib. 4. de locis, cap. vlt. ad 12. & lib. 6. cap. vlt. Bellarm. lib. 2. de Romano Pontifi. cap. 30. Vt verò eam clariùs probemus, distinguamus tres gradus hæresis, quædam est purè interna, & mentalis, quæ vocatur occulta per se; alia est externa, sed ita secreta, vt non possit in iudicio probari, quæ dicitur occulta per accidens; alia est externa, & publica, vel probabilis, quibus omnibus commune est fidem expellere.

Conclus. *Caiet.* *Canus.* *Bellarm.*

7. Iam ergo, si fides amittatur per solam interiorem hæresim, manifestum videtur tunc non amitti potestatem hanc. Ergo non pendet à fide secundùm substantiam, seu existentiam eius. Consequentia clara est. Probatur ergo antecedens, primò ab incommodis suprà insinuatis: nam esset gubernatio valde incerta, si potestas penderet ex internis cogitationibus, & culpis. Item cùm Ecclesia sit visibilis, oportet, vt potestas gubernatiua eius sit suo modo visibilis, & ideo pendens ex actionibus externis, & non ex solis mentis cogitationibus. Ratio à priori est, quia in eo casu Ecclesia non aufert potestatem suo humano iure, quia non iudicat de internis, vt dicemus infrà. Neque etiam auferetur ex vi solius iuris diuini, quia vel hoc est naturale, seu connaturale ipsis donis supernaturalibus, vel est superadditum positiuè. Primum dici non potest, quia ex natura rei non potest ostendi necessaria connexio inter fidem, & hanc potestatem; item quia potestas ordinis magis supernaturalis est, & tamen est de fide, non amitti, vt in materia de Sacramentis in genere latiùs tractatur, & docet D. Thomas 2. 2. q. 39. art. 3. Vnde licèt fides sit fundamentum sanctificationis, & donorum, quæ ad illam pertinent; non tamen est fundamentum aliarum potestatum, & gratiarum, quæ propter alios dantur. Secundum autem sufficienter probatur, quia nec traditione nec Scriptura ostendi potest tale ius positiuum diuinum. Denique rationi consentaneū est, vt sicut Ecclesiastica iurisdictio non confertur, nisi media aliqua actione hominis, siue illa sit tantùm designatiua, seu electiua personæ, vt in summo Pontifice, siue collatiua potestatis, vt in reliquis, ita etiam non auferatur, nisi media aliqua actione exteriori, quia in vtraque debet seruari proportio ad hominis conditionem, & naturam, vt à fortiori ex sequenti puncto constabit.

D. Thom.

8. De hæretico etiam exteriori occulto, seclusis censuris Ecclesiasticis, de quibus statim dicemus, certum est, ex vi talis delicti non amittere hanc potestatem. Quod ferè eodem discursu ostendi potest, quia nec est ius diuinum imponens talem pœnam, nec etiam Ecclesiasticum, ita vt incurratur ipso facto, & ante sententiam. Vnde sunt multa decreta, quæ præcipiunt huiusmodi homines deponi, & priuari potestate, quod non habet locum, quando delictum est mentale, sed quando est externum. Imò oportet, vt sit probabile, si per hominem inferenda est pœna, seu priuatio. Assumptum constat ex vsu: nam ita obseruatum videmus in antiquis Conciliis,

A Constantinop. I. Ephesino I. Chalced. & aliis, & sumitur ex cap. *ad abolendam*, de hæreticis, & ex cap. *omnibus*, 24. q. 1. ibi, *Hanc domum siquis corripientem, corrigentémque contempserit, sit tibi, inquit, sicut Ethnicus, & publicanus.* Vbi Augustin. loquitur de hæreticis recedentibus ab Ecclesia, & eos etiam significat esse priuandos potestate, & iurisdictione per sententiam Prælatorum Ecclesiæ: ita enim illa verba Domini intelligit Glossa vlt. quia inde colligit, hæreticum contumacem esse iudicandum. Et potest sumi ex Aug. in fine cap. 51. lib. 7. de Baptismo. Colligi etiam hoc potest ex illo Pauli ad Titum 3. *Hæreticum hominem post primam, & secundam correptionem deuita*; ergo saltem antequam moneri, & corripi possit, non est priuatus ipso facto iurisdictione, & potestate sua; vt autem corripi possit, ita vt sit obligatio vitandi illum vt ab Ecclesia præcisum, necesse est, vt crimen non sit occultum. Denique hanc etiam partem probant multa ex his, quæ adduximus.

Concil. Constantinop. Conc. Ephes. Conc. Chalc. Cap ad abolendam. Ca. omnibus. *D. Aug.* *Ad Tit. 3.*

B Maior difficultas est in tertio membro, quando Ecclesiæ Prælatus publicè fidem deseruit. Nam multi viri docti loquentes de Papa docent, si fiat publicè hæreticus, eo ipso desinere esse Papam. Quod si verum est, non potest id esse ex vi iuris humani, quod non habet vim coactiuam supra Papam, & ita cēsent esse ex vi iuris diuini, quod Paul. declarauit in loco allegato ad Tit. 3. Quod ius consequenter habebit effectum in quibuscumque Prælatis Ecclesiasticis. Et ita sentit Bellarmin. suprà, & indicat Driedo lib. 4. dogmat. c. 2. p. 2. sentent. 7. Contrarium verò tenet Caiet. suprà. Quam rem grauissimam nolumus nunc perfunctoriè definire. Nam ferè pro solo Papa est necessaria, & tractabitur in materia de fide. De inferioribus autem Prælatis nunc certum est, non solùm per hæresim publicam, sed etiam per omnem externam, etiam occultam per accidens (vt vocant) amittere, quantum est ex se, vsum omnis Ecclesiasticæ iurisdictionis, saltem ratione excommunicationis, quam ipso facto incurrunt. An verò hæc excommunicatio sit de iure diuino, vel humano, & quàm sit antiquum, & quomodo nunc seruandum sit in publicis hæreticis nondum nominatim excommunicatis, ac denunciatis, seu declaratis, in materiam de hæresi remittimus. Quia in præsenti materia neutra opinio necessaria est. Dicimus ergo de facto hæreticum publicum, etiamsi denunciatus non sit, non posse validas leges ferre saltem ratione censuræ. Neque obstabit Extrau. *ad euitanda*, quia illa constitutio non est in fauorem excommunicati, sed fidelium, & ideo quamuis alij non teneantur vitare illum; nihilominus si publicè constet, illum esse hæreticum, optimè possunt illi non obedire, nec eius leges seruare, quia re vera ille non habet vsum potestatis ad coercendum, vel obligandum, & alioqui ipsi non coguntur communicare cum illo, licèt possint id facere in his, quæ honesta, & commoda fuerint. Si autem subditi parere non tenentur, ipse non habet vsum iurisdictionis coactiuæ, & ideo leges ab illo latæ nullæ, seu inualidæ sunt.

9. *Papam hæreticum ex vi iuris diuini eo ipso desinere esse Papā sentiunt multi.* *Bellarm.* *Driedo.* *Caiet.* *Per hæresim occultam per accidens omnē Episcopum inferiorem Papa amittere quātum est ex se omnem vsum iurisdictionis Ecclesiasticæ.*

E Ad rationes ergo vltimo loco adductas pro opinione Castri responderi facilè potest. Ad primam dicitur, antecedens ad summum procedere de hæreticis publicis, & in illis esse dubium; tamen siue ex iure diuino, siue ex Ecclesiastico, fatemur, illos esse priuatos potestate ferendi leges. Ad secundum negatur assumptum, quia character baptismalis potest sufficere ad retinendam hanc potestatem, præsertim si in publico ritu fidei, & externo nondum quis discessit ab Ecclesia. Ad tertiam de summo Pontifice possemus respondere, negando posse dari talem euentum iuxta opinionem asserentem Pontificem Romanum ex diuino priuilegio non posse errare in fide, etiam vt particularem personam, quam opinionem

10. *Ad rationes Castri respōdetur.*

nem probabiliter defendunt aliqui, vindicando ab hac nota omnes Pontifices, qui hactenus præcesserunt. Nam videtur consentaneum suaui prouidentiæ Dei, vt non permittat eum falsa contra fidem sentire, quem permissurus non est, falsa docere. Et ita dicunt, vtrunque complecti verba illa, *Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua.* Quia verò hæc sententia non est admodum recepta, & Concilia generalia aliquando admiserunt casum illum, & consequenter supposuerunt, saltem esse possibilem; ideo dicendum est, si Papa fiat hæreticus, non statim cadere à dignitate ipso facto ratione fidei amissæ, vt generaliter probatum est, quia nullum de illo habemus in hoc speciale ius diuinum, neque fuisset Ecclesiæ conueniens propter pericula schismatum. Neque etiam ex vi censurarum Ecclesiasticarum manet depositus ipso facto, quia Pontifex non est capax censuræ, quamdiu Pontifex est, quia nulli subiicitur in terris quoad potestatem coerciuam, ad quam pertinent censuræ. Vnum ergo superest Ecclesiæ remedium, scilicet, vt in Concilio generali iuridicè declaretur hæreticus; nam eo ipso cadit à dignitate, non tam potestate humana, quàm diuina. Sicut enim quando eligitur, non accipit potestatem ab electoribus, sed à Christo; ita in eo speciali casu à Christo ipso deponitur post iuridicam declarationem. Et quamuis fortè de hoc non habeamus expressum ius diuinum scriptùm; tamen traditio Ecclesiæ sufficienter ostendit esse in Ecclesia hanc potestatem, quæ ferè debita illi erat iure defensionis, & ad prouidentiam Christi Domini maximè pertinebat. An verò hoc remedium sit semper necessarium, etiamsi contingat, Papam esse publicè hæreticum, disputabitur in locis præallegatis.

Consentaneū est suaui gubernationi Dei non permittere Papā fieri hæreticū quod si fiat iuridicè est declarandus, sicque deponitur à Christo Domino. Luc. 22.

CAPVT VIII.

Vtrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas sit excellentior ciuili in fine, origine, subiecto, & aliis proprietatibus.

1. *Conclusio affirmatiua.*

QVamuis hæc quæstio magna ex parte in superioribus definita sit; nihilominus vt excellentia huius potestatis magis illustretur, & aliquibus difficultatibus occurramus, opportunam hoc loco illam iudicauimus. Primò itaque certum statuimus, potestatem hanc Ecclesiasticam in lege Euangelica longè excellentiorem esse potestate ciuili. Hæc veritas facilè ostendi potest ex his, quæ adduximus in cap. 1. huius libri, præsertim concluſ. 3. vbi Doctores etiam allegauimus. Est etiam communis Patrum,

Ignat. Ignat. Epist. ad Smirnens. *Ego autem dico, honorate quidem Deum vt auctorem omnium, & Dominum, Episcopum autem tanquam Principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem, principatum quidem secundùm Deum, sacerdotium autem secundùm Christum, & post hunc honorare oportet etiam Regem.*

Ambr. Ambros. lib. 2. de dignitat. sacerdot. cap. 2. *Honor, & sublimitas Episcopalis* (inquit) *nullis comparationibus poterit adæquari. Si regum fulgori compares, & principum diademati, longè erit inferius, quàm si plumbi metallum ad auri fulgorem compares, quippe cùm videam regum colla, & principum committi genibus sacerdotum.* Quæ verba referuntur, & probantur à Gelas. in cap. *duo sunt.* 96. distinct. Innocentius autem in cap. *solitæ*, de maiorit. & obedient. Soli, & Lunæ comparat dictas potestates. At verò

Chrysost. Chrysostom. lib. 3. de sacerdot. in principio, *Sacerdotium* (inquit) *tantò regno est excellentius, quantum spiritus, & carnis interuallum esse potest.* Quam sententiam latissimè prosequitur, & amplificat, in Homil. 83. in Matthæum, *Sine* (inquit) *princeps diademate coronatus sit, indignè autem accedat, prohibe, maiorem illo potestatem habes.* Et similia multa habet Homil. 4. & 5. in verba Isai. *Vidi Dominum*, &c. & Homil. 3. ad populum aliquantulum à principio, vbi loquens de Flauiano, eum præfert Imperatori, dicitque habere gladium non ferreum, sed spiritualem. Et plura ex Patribus in sequenti capite referemus. In prædictis autem locis ferè semper loquuntur generatim de potestate sacerdotali secundùm totam amplitudinem suam, includendo potestatem ordinis, secundùm quam complectitur potestatem censurandi, remittendi peccata, creandi sacerdotes, &c. simúlque potestatem iurisdictionis, quæ includit etiam dispensationem thesauri spiritualis Ecclesiæ, & potestatem ligandi, ac soluendi per censuras, & alia multa. In qua vniuersalitate considerata hac potestate, luce clarius est, esse longè excellentiorem ciuili potestate. Hìc autem non tantùm hoc modo loquimur, sed etiam præcisè conferendo has potestates sub ratione legislatiuæ potentiæ. Et sic etiam dicimus, excellere Ecclesiasticam potestatem, quod tradit apertè Bonifac. Papa in Extrauaganti, *vnam sanctam*, de maiorit. & obedient. inter communes. Et ratio reddi potest ex dictis in cap. 1. quia potestas hæc (etiam vt legislatiua) est ordinis supernaturalis; potestas autem ciuilis naturalis est, vt suprà est ostensum: ergo illa est excellentior in suo esse, & substantia. Atque hæc potest constitui differentia inter has duas potestates, quæ ex dictis in capite primo satis constat, & statim amplius explicabitur. Vt autem excellentia huius potestatis illustrior fiat, aliæ etiam differentiæ assignandæ sunt ex parte causarum, & principiorum, & actuum vtriusque potestatis.

Isa. 6.

Bonif. Papa.

Potestas Ecclesiastica etiam vt legislatiua est supernaturalis.

2. *Finis potestatis Ecclesiasticæ est supernaturalis.*

Secunda ergo excellentia huius potestatis sumitur ex parte finis: nam finis potestatis Ecclesiasticæ supernaturalis est, ciuilis autem omnino intra naturæ ordinem continetur; ille spiritualis, hic materialis est; ille æternus, hic temporalis. Hæc enim omnia constant ex dictis in hoc libro capite primo, & secundo, & in libro superiori capite sexto. Nam ibi ostendimus, finem potestatis, ac iuris ciuilis non esse felicitatem æternam, ac supernaturalem, sed ad summum felicitatem naturalem huius vitæ; eámque non exactam, & perfectam, sed quantum in humana communitate perfecta obtineri potest; ad vitam autem futuram post mortem, vel ad statum eius per se, & intentione sua non extendi illam potestatem. De potestate autem legislatiua Ecclesiastica longè aliter sentiendum est; nam per se primò data est ad dirigendos homines in felicitatem æternam, ac supernaturalem vitæ futuræ: hic enim est finis vltimus per se primò intentus per hanc potestatem. Nam sicut Christus Dominus propter hunc finem sanguinem suum fudit pro hominibus, ita propter eundem instituit Ecclesiam suam, & potestatem ad illam regendam in ordine ad eundem finem hominibus contulit. Et hic est sensus illorum verborum, *Tibi dabo claues regni cœlorum*, &c. & illorum, *Posuit vos Spiritus sanctus Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Et ita sæpe in legibus Canonicis fit expressa mentio huius finis, vt in cap. *inter cætera*, de offic. ordin. *Inter cætera* (dicitur) *quæ ad salutem pertinent populi Christiani*, &c. & in cap. *quoniam*, dist. 10. dicitur, Imperatores indigere Pontificibus *pro æterna vita*, idem in c. *cùm ad verum*, dist. 96. Et hinc etiam est, vt hæc potestas per leges suas principaliter intendat animarum salutem, & vt peccata caueantur, vt ex multis iuribus ostendi superiori libro c. 6. & idem sumitur ex cap. 2. de constit. in 6. ibi, *Vt animarum periculis obuietur*, & cap. vlt. de pœnit. & remiss. ibi, *Ne pro dilatione pœnitentiæ periculum immineat animarum*, & in

Finis potestatis Ecclesiasticæ est supernaturalis.

Matth. 16. Actor. 20.

c. inter cætera.

c. quoniam.

c. cùm ad verum.

toto

Cap. omnis vtriusque. toto capite, *omnis vtriusque*, eodem, & præsertim ibi, *Diuersis experimentis vtendo ad saluandum ægrotum.* Item

c. vt constitueretur. Augustin. ex capite, *vt constituerentur*, distinct. 50. vbi Augustinus ait, antiquam irregularitatem impositam agentibus publicam pœnitentiam propter enormia crimina inductam esse ex rigore disciplinæ pertinentis ad potestatem clauium, significans, hanc potissimùm datam esse ad spiritualem criminum correctionem, & ad salutem animarum procurandam. Denique ferè ex toto iure canonico, & Epistolis decretalibus Pontificum est id manifestum.

3. *Potestas Ecclesiast. supernaturalis, cùm non possit esse in natura pura, & semper præcipit saltè in ordine ad supernaturalem finem.* Ratio etiam est clara, quia potestas hæc supernaturalis est, vt suprà cap. 1. late ostendimus; ergo per se, & natura sua tendit in supernaturalem finem, siue futuræ vitæ, siue præsentis: hi enim ita sunt inter se connexi, & subordinati, vt non possit vnus ab altero separari; ergo in hoc fine maximè differt hæc potestas à potestate ciuili, quæ merè naturalis est, & tantùm ad finem naturalem ex se tendere potest, vt suprà ostensum est. Atque ita constat opinionem Fortunij tractatam suprà lib. 4. cap. 6. quatenus confundit fines harum potestatum, probabilem non esse, & occasionē posse præbere multis erroribus. Nam certè si vtriusque potestatis idem est finis vltimus, eadem etiam erunt media, eadémque materia, & consequenter iidem actus, & quidquid vna potest, poterit altera, quæ sunt planè erronea. Ratio verò est, quia potestates hæ in suo esse pluſquam genere distinguuntur; ergo & in finibus distingui necesse est. Antecedens patet ex dictis, quia vna est supranaturalis, non tantùm quia à Deo conceditur extraordinario modo, sed quia ex se, & natura sua non potest inueniri in ipsa natura, nec ex principiis eius oriri, quod secùs est de potestate ciuili. Vnde etiam potestas regia prout in Saule fuit, vel Dauide, licèt habuerit in eis quendam modum supernaturalem, longè diuersa fuit ab hac potestate: nam illa fuit tantùm potestas ciuilis, ac de se naturalis in substantia sua, licèt modo præternaturali data fuerit; hæc autem est per se supernaturalis, & ordinis diuini, quia nullo modo esse potest connaturalis hominibus. Prima verò consequentia patet, quia totum esse cuiuscumque potestatis est in ordine ad suum finem, & obiectum; ergo si potestas supernaturalis est, necesse est, vt ad finem, & obiectum supernaturale natura sua tendat.

4. *Obiuratur obiectiuncula.* Dices; sæpe leges canonicæ disponunt de rebus, quæ merè exteriores sunt, & naturales: nam ius etiam canonicum intendit externam pacem, & iustitiæ conseruationem, vt in procemio Decretalium dicitur, & in hunc finem coercet, & punit vitia. Multa etiam inueniūtur in legibus canonicis, quæ solùm pertinent ad ordinem causarum, & contractuum, vt patet ex libro 2. & ex magna parte libri tertij decret. ergo licèt potestas Ecclesiastica, vt est potestas tradendi doctrinam fidei, & sacramentorum, & vt est potestas remittendi peccata, vel dispensandi spiritualia, supernaturalis sit, & finem supernaturalem respiciat, nihilominus vt est legislatiua videtur esse eiusdem rationis, & ordinis cum potestate ciuili. Respondetur negando consequentiam. Primò quidem, quia etiam in materia fidei, & sacramentorum multa supernaturalia, & supernaturaliter præcipit, nimirum, credere hoc vel illud, recipere talia sacramenta tali modo, vel tempore, offerre sacrificium supernaturale, vel illi assistere, & similia: in quibus omnibus se gerit, vt potestas legislatiua est, iuxta ea, quæ tractat Ioan. XXII. in Extrau. *quia quorundam*, de verbor. significat. Secundò, quia etiam in his omnibus, quæ statuit hæc potestas, pertinéntque ad externam politiam Ecclesiasticam, vel ad lites, contractus, &c. semper supernaturaliter præcipit, id est, sub ratione supernaturali, & in ordine ad finem supernaturalem.

A Nam eadem est potestas legislatiua in quacumque materia, & semper operatur sub propria ratione obiecti sui. Quod potest à simili declarari ex actibus virtutum infusarum. Nam per fidem v. g. non tantùm credimus supernaturalia mysteria, sed etiam multa naturalia, vt Deum esse, vel animam esse immortalem, tamen prout fides circa hæc versatur, sub ratione supernaturali tendit, & supernaturaliter operatur; idem in charitate, & spe videre licet, & maximè in virtutibus moralibus per se infusis; ita ergo se habet hæc potestas in his legibus ferendis, quæ politicæ, & quasi ciuiles esse videntur: nam semper in illis habet respectum ad salutem animarum, & ad religiosum cultum Dei, vt ex tenore etiam ipsorum canonum regulariter constare potest. Estque optimum exemplum in c. *qualiter & quando*, 2. de accusat. vbi tractando de ordine in iudiciis, vel denunciationibus seruando ipsum colligere nititur Pontifex ex auctoritatibus noui, & veteris Testamenti. *Ex quibus*, inquit, *postea processerunt canonicæ sanctiones.* Ratio verò est, quia cùm hæc potestas sit superioris ordinis, complectitur etiam inferiora quatenus aliquo modo superioribus deseruiunt, vel per modum subiecti, vel per modum instrumenti, aut alio simili, & ita potest etiam de rebus, seu materiis inferioris ordinis leges ferre, semper tamen sub ratione superiori, & supernaturali.

B

c. qualiter & quando.

5. *3. Excellentia ex origine, & causa efficiente.* Tertia excellentia huius potestatis assignari potest ex parte causæ efficientis, & originis: nam hæc potestas est quasi per se infusa, vnde à solo Deo, vt auctor est, & gubernator supernatutalis, tanquam à primo, & principali principio manare potest immediatè; potestas autem ciuilis datur à Deo vt auctore naturæ, & non propriè per se confertur, sed per modum proprietatis manantis ab ipsa natura, modo explicato in lib. 3. Vnde constat, etiam ex hoc capite longè excellentiorem esse hanc potestatem. Quod amplius ita declaratur: nam hæc potestas secundùm suā adæquatam rationem, & excellentiam à Christo Domino collata est, & in illo fuit veluti proprietas manans ex vnione hypostatica humanitatis ad Verbum, vt in 1. tom. 3. partis, disp. 47. latè explicuimus. Vnde constat, tanto excellentiorem esse hanc potestatem in suo fonte potestate ciuili, quanto vnio hypostatica superat communitatem humanam. A Christo verò, & per Christū deriuata est hæc potestas ad Vicarium per maximam quandam participationem illius potestatis excellentiæ, quæ fuit in Christo, & sic habuit fundamentum non solùm in ipsa incarnatione, sed etiam in meritis Christi Domini, & in sanguine eius, quod non potest dici de potestate ciuili secundùm se spectata; ergo ex his omnibus manifestè apparet excessus Ecclesiasticæ potestatis.

C

D

6. *4. Excellent. ex parte subiecti, cū principaliter sit in Christo Domino, ciuilis autem potestas in communitate humana.* Quartò declarari potest excellentia hæc ex parte subiecti, quia potestas Ecclesiastica multum excedit ciuilem in primario, & veluti immediatè subiecto. Nam potestas ciuilis immediatè est in communitate humana; hæc autem potestas residet principaliter in Christo homine, vnde fit, vt quoad subiectum proximum illa prior sit in eo homine, cui communitas illam commisit, vel in successoribus eius; hæc verò sit in eo, cui Christus illam commisit, vel successoribus eius; aut mediante ipso in aliis. Inter has autem personas sunt tres differentiæ notandæ. Prima, quòd potestas ciuilis potest esse in quolibet homine, etiam non baptizato, hæc verò Ecclesiastica non nisi in habente characterem Baptismi. Quia Baptismus est ianua Ecclesiæ, & ideo sicut ante characterem Baptismi, nullus directè subiicitur Ecclesiæ, ita etiam sine illo charactere nullus est capax Ecclesiasticæ potestatis, vnde nec potestatem ordinis habere potest. Dices, hinc posse inferri illa incommoda, quæ suprà

E

infere

inferebamus de hæretico mentali, quia si amissa fide, amitteret potestatem, valde incerta esset hæc potestas; ita enim in præsenti incertum est, an aliquis habeat characterem Baptismi, quia multis modis contingere potest, Sacramentum non esse validum; ergo ex necessitate characteris eadem incertitudo sequitur. Respondetur tamen non esse simile, quia certitudo Baptismi, quamuis non sit omnino infallibilis, habet nihilominus eam moralem certitudinem, quæ in rebus humanis haberi potest, & character semel impressus numquam amplius deleri potest; fides autem facilè amitti potest.

7. Alia differentia est, quòd potestas ciuilis in viris, & fœminis esse potest: Ecclesiastica verò in fœminis esse non potest, saltem ordinario iure. Loquimur de potestate iurisdictionis, ad quã legislatio spectat: nã de potestate ordinis certum est, fœminas illius incapaces esse, vt in materia de Ordine ex professo ostendendum est contra nouatores excitantes antiquam hæresim Papuzianorum, quam refellunt Augustr. de hæresi. in 27. & Epiphan. in 49. ex Paulo 1. ad Corinth. 14. & 1. ad Timoth. 1. vbi fœminas nec docere, nec loqui in Ecclesia permittit. Dixi autem, *non potest*, quia hæc potestas quatenus immediatè à Christo datur, id est, summa, & Pontificia, non potest esse in fœmina, quia illa non est capax ordinis, vel consecrationis Episcopalis, & ideo nec Pontificatus potest esse capax. Quod autem de Ioan. 8. quidam finxerunt, fabulosum est, vt ex Onuphrio ostendit Bellarmin. lib. 3. de Roman. Pontific. cap. vlt. & copiosè Baron. tom. 10. anno Christi 853. nu. 56. & sequentibus, vbi alios refert. Et in n. 63. rectè aduertit, quòd licèt factum illud fabulosum, ita vt narratur accidisset, illa fœmina non fuisset Pontifex, sed vacasset sedes pro illo tempore, & postea in electione Benedicti fuisset continuata successio, de quo alibi latiùs. Hinc verò colligo extendendum esse verbum illud, *non potest*, ad totam iurisdictionem Ecclesiasticam ordinariam. Nam ille, qui incapax est potestatis ordinis, etiam est incapax ordinariæ iurisdictionis Ecclesiasticæ, quia ex diuina institutione Ecclesiæ in spiritualibus debet per sacerdotes, aut clericos ordinario iure gubernari. Et nihilominus addidi, saltem ordinario iure, propter iurisdictionem Ecclesiasticam, quatenus per Pontificem delegari potest, de qua est cõtrouersia an aliquis actus huius potestatis committi possit fœminæ. In qua certum est, non debere committi, & magis receptum est, non posse, vt in materia de Censuris, disp. 2. sect. 3. à nu. 5. tractaui. Et quoad præsentem potestatem legislatiuam numquam visum est in Ecclesia, quod signum est, fieri non posse.

Augusſt. Epiphan. *Onuph. Bellarm. Baron.*

8. *Merè laicus possit ne eligi Papa, & electus vti sua iurisdictione.* Vltimò est in hac parte differentia, quòd potestas ciuilis esse potest in merè laicis; hæc autem non nisi in clericis, quæ eodem modo explicanda est, sicut præcedens. Quamquam de Pontificia potestate non sit ita certum, merè laicum esse omnino incapacem eius, si alioqui ritè eligatur, vt statim ordinetur. Est autem certum, numquam esse factum in Ecclesia, nec fieri debere, propter nouitatem, & periculum. Et similiter est certum, non debere sic electum vti iurisdictionis potestate, nisi sit ordinatus, quamuis ante Pontificiam consecrationem possit illa vti, statim atque electus est, & in sede collocatus. De inferiori autem potestate ordinarium ius Ecclesiæ est, vt laicis non committatur, & ideo infra summum Pontificem nullus potest illam committere laico. Vnde licèt aliquando visum sit, laicum eligi, aut postulari ad Episcopatum, vt Ambrosium, &c. non tamen visum est, illi dari potestatis vsum, donec aliquã ordinationem accipit. Ideóque summus Pontifex ordinario iure vtendo illam non præbet nisi homini constituto in aliquo gradu clericali, saltem primæ tonsuræ, quãuis de absoluta potentia possit fortasse aliud facere. Aliæ denique excellentiæ possunt facilè, ex supradictis, in hac Ecclesiastica potestate considerari, scilicet, quòd sit multò vniuersalior, & in suo gradu supremo sit vnica pro toto orbe, & quòd sit maximè necessaria, & quòd suo modo sit Ecclesiæ fundamentum, vt dixit D. Thomas in 2. dist. 44. in vltimo dubio literali. Ac denique, quòd nobiliores habeat effectus quod explicando leges eius magis constabit.

D. Thom.

CAPVT IX.

Vtrùm potestas Ecclesiastica sit ita superior ciuili, vt illam sibi subiectam habeat.

1. QVamuis superiori capite ostensum sit, Ecclesiasticam potestatem esse excellentiorem in perfectione, non inde statim infertur, esse superiorem in subordinatione, & propria iurisdictione: nam potest facultas vna esse minùs perfecta, quàm alia, & non illi subiecta, vel subordinata. Atque hinc sumi potest ratio dubitandi, quia subordinatio hæc non sequitur intrinsecè ex maiori perfectione; neque etiam ostendi potest ex speciali Christi concessione; ergo non datur. Maior patet ex ratione facta, & iuuari potest exemplo legis veteris, in qua etiam fuit potestas sacerdotalis, & regia, & nihilominus regalis non erat subiecta sacerdotali; imò potiùs videtur posse contrarium sumi ex 3. Regum 2. vbi Salomon deposuit Absathar à Sacerdotio; & loco illius posuit Sadoc; ergo erat tunc sacerdotalis potestas sub regali potius, quàm è contrario. Minor autem probatur, quia in nouo Testamento non legimus instituisse Christum sacerdotium concedendo illi hanc superioritatem, quia Petrus, non obstante sua potestate, præcipit omnibus fidelibus subiectos esse Principibus, & Regibus. 1. Pet. 2. & Paul. Rom. 13. idem pronuntiat de omni anima. Neque etiam id habetur ex traditione: nam potiùs ex historiis colligi potest, Imperatores iudicium interdum tulisse de Pontificibus, eósque deposuisse.

2. *Conclusio affirmatiua ob vnitatem Ecclesiæ Christi.* Nihilominus dicendum est, potestatem Ecclesiasticam non solùm esse in se nobiliorem, sed etiam superiorem, & habere sibi subordinatam, & subiectam potestatem ciuilem. Sunt enim hæc duo, vt dixi, valde distincta, quod etiam D. Thom. in 2. in fine, dist. 44. declarauit. Est ergo conclusio hæc certa, & communis apud Catholicos, de qua videri potest D. Tho. ibi, & Bonau. tom. 2. Opusc. in 38. de Eccles. Hierarch. par. 2. §. 1. in fin. Henric. quodlib. 6. q. 23. Victor. relect. 2. de potest. Ecclesiæ, & relect. de Indis, p. 1. num. 29. vbi dicit, hoc esse verum non solùm de potestate hac, prout est in Papa, sed etiam prout est in quolibet Episcopo. Quod iure ordinario, & Ecclesiastico, ac seclusis priuilegiis, aut exemptionibus verum est; in sequentibus verò ampliùs exponetur. Videri etiam possunt Driedo de libertate Christiana lib. 2. cap. 2. Turrecrem. in summa lib. 2. cap. 113. & sequentib. Vuald. lib. 2. doctrinalis fidei, cap. 76. & sequentibus, Albert. Pyghius lib. 5. de Ecclesiast. Hierarch. cap. 14. & 15. Sander. lib. 2. de visibili Monarch. Caiet. in Apolog. pro Romano Pontifice, cap. 13. ad 8. Sot. in 4. dist. 25. q. 2. art. 5. Bellarm. de summo Pont. lib. 2. à capit. 6. Velloſillo Lucensis Episcop. in aduertent. Theol. in 5. tom. Hieronym. q. 5.

D. Thom. Bonau. Henric. Victor. Dried. Turrec. Vuald. Pyghius. Sander. Caiet. Sot. Bellarm. Velloſillo.

3. Præcipuum huius veritatis fundamentum ratione simul, & auctoritate declaratur; sumitur enim ex vnitate Ecclesiæ Christi Domini in Euangelio satis significata, & per Paulum declarata, 1. Corinth. 12. dicentem, *Omnes nos in vnum corpus baptizati sumus*, &c. & ad Rom. 12. *Multi vnum corpus in Christo*, &c. idem ad Ephes. 4. & sæpe alias; igitur constituit Christus Domi

Dominus Ecclesiam tanquam vnum spirituale regnum, in quo vnus etiam esset Rex, & princeps spiritualis; ergo necesse est, vt ei subdatur temporalis potestas, sicut corpus animæ. Hoc enim exẽplo explicat subordinationem harum potestatum Gregor. Nazianzen. orat. 17. ad populum timore perculsum. Et meritò, quia sicut homo non esset rectè compositus, nisi corpus esset animæ subordinatum, ita neque Ecclesia esset conuenienter instituta, nisi temporalis potestas spirituali subderetur. Potéstque eadem ratio declarari, & confirmari ex dictis suprà de dominio indirecto, quod Pontifex habet in vniuerso orbe: nam hoc dominium non fundatur, nisi in subordinatione harum potestatum. Quia, vt ibidem dixi, non est in Pontifice duplex potestas, sed vna, quæ directè respicit spiritualia, & consequenter extenditur ad temporalia: hæc autem extensio solùm esse potest propter subordinationem temporalis potestatis ad spiritualem. Atque hac ratione Bernard. lib. 4. de consid. cap. 3. Pontificem habere simul gladium spiritualem, & naturalem, quia vel vnum habet directè, & alium indirectè, vel vnum in se, & per se, alium sibi subordinatum, quod significat, cùm ait, spiritualem gladium ab Ecclesia exercendum esse; materialem verò à milite pro Ecclesia ad nutũ sacerdotis, & iussum Imperatoris. Vnde in cap. vlt. Pontificem vocat, *Fidei defensorem, Christianorum ducem, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, Deum Pharaonis*. Sic etiam concluſit Bonifaci. Papa in Extrauag. *vnam sanctam*, de maiorit. & obed. *Oportet gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatem spirituali subiici potestati*. Ex quo textu ampliùs roboratur ratio facta. Quia vbi est vnum corpus, necesse est esse vnum caput ad quod omnia aliquo modo reuocentur, quoniam aliàs neque pax, neque perfecta vnitas posset esse in corpore; Ecclesia autem Christi, vnum corpus est, vt diximus; ergo quamuis in eo sint plures potestates, seu magistratus, necesse est, vt inter se habeant subordinationem, ita vt ad vnum aliquo modo reuocentur propter rationem factam; ergo vel spiritualis potestas subordinatur temporali, vel è contrario. Primum dici non potest: nam vt ibidem ex Paulo affert Pontifex, *Quæ à Deo sunt, ordinata sunt*, esset autem peruersus ordo, si spiritualia subiecta essent temporalibus; ergo secundum necessariò dicendum est.

Dicet fortasse aliquis, Ecclesiam vt perfectè vna sit, sufficienter vniri in vno capite suo, quod est Christus. Hanc enim responsionem posset quis incautè sumere ex Vuald. lib. 2. doctr. fidei, cap. 78. num. 4. vbi sic inquit, *Et quod arguunt quidam, Ecclesiam reducendam esse in monadem, verum est in Christum, qui solus in ore tenet in geminæ potestatis suæ signum, gladium bis acutum. Cæterum sub Christo sacerdos, & Rex impermistas continent potestates*. Respondetur ad priorem partem, illam sententiam in eo sensu sumptam, & hìc applicatam non posse satisfacere. Quia Ecclesia militans est vnum corpus visibile in hoc mundo existens, ac indigens gubernatione humana, & externa; ergo non potest solùm reduci immediatè ad caput inuisibile hominibus mortalibus, quale est Christus; ergo necesse est, vt etiam Vicarius Christi habeat excellentiam potestatis, vbi fuerat necessaria ad conueniens regimen totius corporis; ipse ergo est simpliciter supremum caput. Neque Vualden. in contrario sensu loquutus est, sed agit de reductione vtriusque potestatis ad vnum principium quoad originem, & participatione directè iurisdictionis, quam vnaquæque illarum potestatum habet in suo ordine. Et hoc sensu dicit impermistas, & reduci solùm ad Deum, vel Christum: non negat tamen, quin saltem indirectè potestas temporalis subordinetur spirituali, præcipuè in ordine ad vitandum peccatũ, & diuinam offensionem, vt in num. 6. expressè declarauit cum Hugo. de sancto Victor. lib. 2. de Sacram. cap. 4. 6. & 7.

Et hinc potest noua confirmatio addi fundata in verbis Gelasij Papæ in cap. *duo sunt*. 96. dist. *Quia pro animabus regum Pontifices sunt reddituri rationem*, insinuans in verbis illis, *Pasce oues meas*, etiam Reges, & Imperatores Petro fuisse subiectos, quia sub Christi ouibus cõprehẽdi debent; ergo etiã debẽt pasci, & regi à Petro: iam enim explicuimus sub verbo, *pascendi*, etiam potestatem regendi contineri. Dices; hoc verum esse quoad spirituale regimen. Sed contrà, quia regula regiminis temporalis, vt sit rectum, & honestum, debet esse spiritualis; ergo necesse est, vt ipsamet potestas temporaliter regendi reguletur per spiritualem, & hoc est illi esse subiectam, & subordinatam. Et hac ratione Pontifices reddituri sunt rationem pro Regibus, & Imperatoribus, quia ad illos pertinet corrigere, & emendare quidquid ipsi non solùm vt homines, sed etiam vt Reges in vsu suæ potestatis peccauerint.

Vnde confirmatur, quia aliàs non esset sufficienter prouisum Ecclesiæ, si non esset in ea potestas, quæ Reges, & Principes possit in officio continere, saltem vtendo spirituali gladio. Dices; hoc argumento probaretur, necessariam etiam esse aliam potestatem, quæ spirituales pastores contineat in officio: nam etiam illi errare possunt, & fortasse maiora damna ouibus inferre. Respondetur ita quidem esse, quoad omnes spirituales principes, seu pastores, infra supremum Christi Vicarium, ad quem pertinet emendare, vel etiam punire reliquos; ipsum autem caput supremum, non potuit alteri homini mortali subiici, quia vel procederetur in infinitum, vel tolleretur debita subordinatio, & vnitas. Et ideo alio altiori modo prouidit Christus Ecclesiæ suæ quoad hanc partem; nam quoad doctrinam, & præcepta morum talem assistentiam suo Vicario promisit, vt in his errare nõ posset, ita vt graue aliquod damnum inferret Ecclesiæ per abusum potestatis. Et hoc fuit sufficiens quoad potestatem legislatiuam, de qua agimus. Alia verò incommoda, quæ interdum sequi possunt ex prauis moribus, vel operibus talis personæ, minoris momenti sunt, & aliquando sunt toleranda: nam hæc est hominum fragilitas, & conditio, & si interdum sint grauiora, & clarè iniusta, iure defensionis possunt homines se tueri; non tamen iure vindicationis, aut punitionis. Solùm in casu hæresis solet fieri aliqua exceptio, quam alibi tradendam, & explicandam relinquimus.

Posset eadem assertio confirmari ex vsu Ecclesiæ, ac variis exemplis, quæ exparte connumerat Gelas. Papa loco citato, sed quæ ad præsentem materiam pertinere possunt, inferiùs tractando de Legibus Canonicis attingemus: cætera videri possunt in historiis, & ea in summam redigit Bellarmin. suprà cap. 7. Ex quibus etiam expedita manet ratio dubitãdi in principio posita. Nam ostensum est Scriptura, & traditione hanc institutionem esse à Christo Domino. Petrus verò, & Paulus ibi allegati loquuntur de obedientia debita Principibus, & potestatibus à suis subditis respectiuè, non tamen in eis explicatur qualis sit subordinatio potestatum inter se. Neque est verum Imperatores Christianos vnquam iudicasse Pontifices, vt in tracta. de Immunit. latè ostensum est.

Exemplum autem ibi adductum ex 3. Reg. 2. petebat specialem difficultatẽ de comparatione simili inter Pontificem, & Regem sub statu legis veteris, sed hæc parum refert ad præsens institutum, & in proprio loco tractando de Romano Pontifice disputabitur. Et ideo nunc solùm dico duo. Vnum est, ex illo nihil sufficienter probari, vel quia ibi narratur factum,

D. Naz.

D. Bernard.

Bonifac. Papa.

4. obiectio dimitur.

Vual.

5. c. duo sunt.

Obiectioni.

6.

7. Gelas. Pap.

Bellarm.

factum, non ius, id est, narratur, quid fecerit Salomon, non tamen an fecerit ex legitima, vel vsurpata potestate, vel certè, quia (vt aliqui volunt) Salomon ex peculiari instinctu Spiritus sancti id fecit, vt in eodem loco innuitur, & ideo non sequitur id fecisse ex ordinaria potestate quam haberet. Alterum est, parum referre ad præsentem causam comparatio illa veteris Testamenti, tum quia lex vetus in his cæremonialibus, & iudicialibus iam cessauit, vt lib. 9. ostendemus: tum etiam quia longè altioris ordinis est Pontificatus legis nouæ, quàm veteris, & ideo dato, & non concesso, Pontificatum veterem non habuisse illam excellẽtiam, non sequitur Pontificatum à Christo institutum illam non habere. Sicut etiam Papa nunc habet potestatem remittendi peccata, quam non habuit sacerdos antiquæ legis, nunc Papa potest concedere indulgentias, quod alius non potuit. Deniq; Petro promissæ sunt claues regni cœlorum, & dictum illi est, *Pasce oues meas*, &, *Quidquid ligaueritis super terram, erit ligatum & in cœlis*, quæ non sunt dicta veteri Pontifici. Et ideo quidquid de illo sit, veritas posita inconcussa manet.

Ioan.21.
Matth.16.

CAPVT X.

Vtrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas possit in eadem persona coniungi simul cum ciuili.

1. HÆc sola comparatio nobis supereſt inter has duas potestates. Et in illa inueniuntur errores contrarij, vnus est, has duas potestates, prout sunt in Ecclesia, semper ac necessariò esse coniunctas, non quidem in eo sensu, in quo aliqui dixerunt, vtramque potestatem esse in summo Pontifice respectu totius orbis, & directè, ac formaliter (vt sic dicam) ex diuino iure; quanuis enim hoc non ita sit, non tamen est error in fide, sed opinio, de qua satis dictum est. In alio sensu hæretico docent illam hæretici huius temporis, quorum princeps quoad hanc partem videtur fuisse Henricus VIII. Rex Angliæ, qui voluit vnumquemque Regem temporalem esse summum Pontificem in suo regno, atque ita habere simul vtrãque potestatem. Hi hæretici nullum habent fundamentum præter affectum libertatis: videntur autem nihil altiùs sentire de hac potestate spirituali in lege noua, quàm habuerit in lege veteri, aut naturæ, & ideo quod illis temporibus seruatum esse putant, vt Reges essent supra sacerdotes; nunc etiam seruandum esse existimant.

Haresis huius temporis.

Fundamentũ ex lege veteri & naturæ.

2. Alius error inuentus etiam à nouatoribus est, potestatem ciuilem omnino repugnare Põtificibus, seu personis in sacerdotali dignitate constitutis. Affertunt verba illa Christi Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum, &c. Vos autem non sic.* Ex quibus verbis sic colligit Bernard. lib. 2. de consider. cap. 6. *Planum est, Apostolis interdicitur dominatus; ergo tu, & tibi vsurpare aude, aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum, plane ab alteruiro prohiberis, si vtrumque similiter habere voles, perdes vtrumque.* Item illa Pauli 2. ad Timoth. 2. *Nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus.* Ex quibus volunt colligere, iure diuino prohibitum esse sacerdotibus habere regimen temporale. Confirmari potest, quia Nicolaus Papa in Epistola ad Michaelem Imperatorem dicit, *In lege naturæ eosdem fuisse Reges, & sacerdotes; Christum autem illas potestates separasse.* Ratio etiã adiungi potest, quia non videtur vna persona sufficiens ad vtrũque regimen conuenienter præstandum, præsertim si vtrumque sit perfectum, quale requiritur in eo, qui potestatẽ habet ferendi leges.

Secundus error.

D. Bernard.

Nicolaus Papa.

3. Nihilominus veritas catholica est, potestates has nec necessariò esse coniunctas, nec necessariò separatas, quia neutrum est diuino iure præceptum, aut prohibitum. Prior pars satis patet ipso vsu, & experientia. Nam in primis multo tempore fuit Ecclesia Christi sine vlla temporali potestate quoad ciuile regimen reipublicæ, & priùs, scilicet, quàm Reges cœpissẽt ad fidem conuerti, & tamen potestatem spiritualem semper habuit, ex quo Christus dixit, *Pasces oues meas.* Nunc etiam multi sunt Episcopi, qui nullam habent potestatem ciuilem ad ferẽdas leges, cùm tamen spiritualem habeant; ergo ex hac parte separabiles sunt. Deinde quòd potestas ciuilis etiam suprema sine Ecclesiastica inueniatur, eadem traditio ostendit. Nam Constantinus Imperator in Concil. Niceno professus est, se non habuisse potestatem ad iudicandum inter sacerdotes. Idẽ de Valentiniano seniore refert Ambr. lib. 2. Epist. 13. ad Valentin. iuniorem, in qua dignam refert catholico Imperatore sententiam, *In causa fidei, vel alicuius Ecclesiastici ordinis, eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis.* Et ita etiam factis obseruasse refert Niceph. li. 11. hist. cap. 2. & 30. & similia habet Theod. lib. 4. hist. cap. 6. & 7. Qui etiam cap. 16. cum Niceph. suprà cap. 13. refert indignè dictum Eulogij sacerdotis, qui cùm à præfecto induceretur ad consentiendum Valenti Arriano Imperatori, per ironiam interrogauit, *Num quid cum Imperio est etiam sacerdotis dignitatem consequutus?* Denique ab omnibus catholicis Regibus ita vsque ad nostra tempora seruatum est. Ratio verò clara est ex dictis, destruendo fundamentum contrarij erroris: nam in lege noua potestas Ecclesiastica non est naturalis, sed supernaturalis, & specialiter à Christo data, nunquam verò data est terrenis regibus, nec alicubi Christus præcepit, vt esset coniuncta cum potestate regia; nulla ergo est talis necessitas.

Ratio.

Consta ntin.

D. Ambr.

Nicephor. Theod.

Ratio conclus. quia potestas Ecclesiastica in lege noua est supernaturalis.

4. Quod autem hæ duæ potestates in eadem persona coniunctæ esse possint, similiter probatur ex vsu Ecclesiæ: nam summus Pontifex simul etiam Rex est temporalis in suis terris, quarum est dominus, quod à sanctis Pontificibus inchoatum, & conseruatum est, vnde cogitari non potest esse illicitum. Imò speciali Dei prouidentia factum esse affirmat D. Thom. in 2. sentent. in fine. Similiter multi Episcopi simul habent ciuilem potestatem, & dominium, vt constat, præsertim in Germania, & Hispania, & in Conimbricensi hoc Episcopatu. Ratio verò est, quia hoc non est per se malum, neque est aliqua positiua lege prohibitum, & aliunde potest multas rationes congruentiæ habere; ergo. Antecedens quoad primam partem probatur, quia contra nullam est virtutem. Item quia si aliqua esset per se malitia, maximè quia temporalis potestas impediret debitam curam, & solicitudinem circa administrationem spiritualis potestatis; hoc autem nec necessariò sequitur, quia per ministerium aliorum potest illa potestas exequutioni mandari, ita vt non multum impediat. Præterea siquid laboris, vel incommodi hinc sequi videatur, potest vtilitatibus aliis compensari; tum quia verisimile est, iustitiam rectiùs esse administrandam per huiusmodi Principes; tum etiam quia coniunctio illarum potestatum in eadem persona multum deseruire potest ad maiorem pacem, & vnionem, & vt temporale regimẽ ad spirituale meliùs referatur; tum etiam quia hoc conciliat maiorem reuerentiam erga Ecclesiasticum principem, qui etiam meliùs poterit resistere hostibus fidei, si potestatem habet temporalem, vt experientia comprobatum est. Atque ita simul probata est tertia pars antecedentis. Secunda autem probatur, quia nulla est talis lex diuina, vel humana, quod patebit respondendo ad fundamenta contrarij erroris.

4. Ciuilem & Ecclesiasticã potestatem esse posse in eadem ostenditur ex vsu Ecclesiæ.

Ex verbis ergo Christi Domini, *Reges gentium dominantur eorum*, &c. talis prohibitio non colligitur: nam

5. Luc. 22.

cùm

Explicatur auctoritatis contra Hæresis.

cùm subdit, *Vos autem non sic*, non est sensus, vos non habebitis dominium temporale, sed sensus est, Non dominabimini sicut illi dominantur, id est, ad vestrũ commodum, vtilitatem, & honorem, vbi non loquitur de regimine temporali Ecclesiæ, sed de spirituali, & formam, ac modum eius præscribit per comparationem ad temporale, quod in superioribus etiam tactum est. Et in eodem sensu loquitur Bernard. vt ex contextu est manifestum. Addo, quòd licèt daremus, Christum ibi loqui de dominio remporali, illa verba non continerent prohibitionem, sed solùm explicarent, Christum non dedisse hominibus hanc potestatem, licèt non prohibuerit, vt per homines dari possit Ecclesiasticis Principibus. Neque etiam ex loco Pauli talis prohibitio colligi potest. Expendendum etenim est illud verbum, *implicat se*: potest namque Ecclesiasticus Princeps vti hac potestate temporali, non se implicando negotiis secularibus, sed prudenter, ac moderatè illa vtendo. Item est ponderandum illud verbum, *negotijs secularibus*, quod propriè significat negotiationem, & nimiam solicitudinem circa temporalia lucra, vt notauit Chrysost. Princeps autem Ecclesiasticus non ad hũc finem accipit temporalem principatum, sed vt Ecclesiæ vtilitati, & fidelium commodis magis inseruiat; & ideo illud temporale ita coniunctum spirituali non est seculare omnino, sed aliquo modo sacrum; habere igitur talem potestatem ciuilem simul cum spirituali contra nullam legem diuinam est, vel positiuam, vel naturalem. Quòd verò contra humanam non sit, per se notum est, nec indiget probatione. Sic ergo responsum est ad fundamentum secundi erroris; Adrian. autem Papa in Epistola ibi citata solùm intẽdit, quod in priori puncto contra primum errorem diximus, nec enim potuit indicare, esse prohibitum, quod ipsemet profitebatur. Plura de hoc argumento legi possunt in Bellarm. lib. 5. de Rom. Pont. cap. 9. & 10.

D. Bernard. *Chrysost.* *Adrian. Papa.* *Bellarm.*

CAPVT XI.

An lex Canonica habeat propriam materiam, in qua honesta præcipiat, & praua prohibeat, distinctam à materia legis ciuilis.

1. DIximus de finali, & efficienti causa legis canonicę, dicendum sequitur de materiali, in qua multa habet communia cum lege ciuili, quæ breuiter supponenda sunt: nam inde oritur difficultas præsentis quæstionis, quæ in hoc versatur, vt distinctionẽ in materia inter vtranque legẽ assignemus. Primò ergo conuenir canonicum cum ciuili in hoc, quòd circa solam materiam honestam versari potest: nam hoc multò magis necessarium est ad finem eius, quàm ad finem legis ciuilis, vt per se constat. Item quia hoc spectat ad perfectionem legis; ergo multo magis debet conuenire legi canonicæ, quàm ciuili. Vnde pro regula constitui potest, quidquid perfectionis in hoc genere materię habet lex ciuilis, multò magis conuenire legi canonicæ. Secundò ergo conuenit lex canonica cum ciuili, quia præcipere potest in materia cuiuscunque virtutis, quia ordinatur ad finem perfectiorem, magísque spiritualem, ad quem vsus omnium virtutũ magis necessarius est, & ita constat ex vsu, quia Ecclesia determinat præcepta diuina, vel addit noua, in sacramentis, ieiuniis, orationibus, &c. vt latè, & bene Nauatr. de reddit. Eccles. quæst. 2. moni. vltim. num. 2. & 3.

1. Conuenientia legis Canon. cum ciuili. *Secunda.*

2. Tertiò conueniunt, quia lex etiam Canonica non præcipit omnes actus omnium virtutum, licèt præcipiat omnium virtutum actus; quia inter opera virtutum multa sunt consilij, quæ non possunt sub absolutam obligationem per Ecclesiam imponi, vt est perpetua castitas, & similia. Et ratio est, quia lex Canonica licet à diuina potestate specialiter descendat, simpliciter humana est, & ferri debet modo hominibus accommodato, & ideo esse etiam debet moribus hominum accommodata, & moraliter possibilis, & vtilis multitudini, sicut de lege in communi dictum est. Dixi autem absolutè præcipere; tum quia non absolutè, sed sub aliqua iusta conditione potest Ecclesia interdum præcipere opera consilij; sic enim imponit clericis in sacris necessitatem castitatis seruandæ, quia non simpliciter, sed sub præuia conditione voluntaria illud onus imponit, scilicet, si velint in illo ordine cõstitui, quod illis voluntarium est; tum etiam, quia licet absolutè non præcipiat opera dura, & asperæ pœnitentię, supposito delicto potest illa præcipere in vindictam eius, & correctionem. De regula autẽ seruanda in definiẽda hac materia, quãdo excedat, vel non excedat limites potestatis Ecclesiæ, nihil occurrit addendum his, quę de lege ciuili dixi, sed prudenti arbitrio opus est, quod maximè accommodãdum est vsui Ecclesiæ, & morali necessitati talis materiæ, vel legis in ordine ad comunem salutem animarum, in quo etiam considerandus est personarum status, pro quibus leges feruntur, vt illi etiam accomodentur.

Tertia.

3. Quartò similiter conuenit lex canonica cum ciuili, quia non prohibet absolutè omnia vitia, & peccata. Dico autem non prohibere omnia speciali coactione, aut censura, illa vtendo: nam absolutè cupit omnia euitari, & per doctrinam, & monitionem id procurat, pertinétque maximè hæc cura ad Ecclesiæ pastores. Ar per vim coactiuam, vel legislatiuam non omnia prohibet, quia esset nimis onerosum humanæ fragilitati, & potiùs esset in destructionem, quàm in ędificationem, quia maiora mala sequerentur ex prohibitione adeò generali, quàm ex aliqua tolerantia. Regula ergo posita generaliter à D. Thom. dict. q. 95. ar. 2. & suprà declarata specialiter in legibus ciuilibus, cum proportione applicanda est ad leges canonicas, prohibuit enim vitia, quæ grauiora sunt, vel quæ scandalum, & nocumentum spirituale aliis afferre possunt; alia verò minora tolerat, seu dissimulat, cũ moderatione autem, & modo statim explicando.

D. Thom.

4. Ex his igitur oritur ratio dubitandi in præsenti puncto: videri enim potest, nullum esse discrimen inter has leges in earum materia, quandoquidem vtraque in materia omnium virtutum, & vitiorum versatur. Accedit, non videri necessarium, vt potestas ciuilis, & Ecclesiastica, licèt distinctæ sint, in materia distincta versentur: sæpe enim contingit, facultates, vel virtutes diuersas in eadem versari sub diuersa ratione, vt patet de intellectu, & voluntate, & temporantia acquisita & infusa; sic ergo potestas ciuilis, & Ecclesiastica poterunt habere materiam communem sub diuersis rationibus, ordinando illas ad suos fines diuersos. Denique hoc videtur suadere vsus ipse, nam leges ciuiles & canonicæ versantur circa matrimonia, iuramenta, vsuras, & similia; &, quod difficilius videtur, in Cod. Iustiniani habentur leges de Episcopis, de clericis, monachis, dę Ecclesiis, quæ sunt materiæ in quibus maximè possunt leges canonicæ à ciuilibus distingui. Adde ipsos canones disponere, leges ciuiles aliquando posse habere vim in foro Ecclesiæ, cap. *certum*. cum aliis, dist. 10. c. 1. de noui oper. nuntiat.

Ratio dubitandi. *Cap. certum.*

5. In contrarium autem est, quia vnaquæque potentia debet habere materiam sibi proporrionatam, maximè quando sunt diuersorum ordinum: ostendimus autem potestatem ciuilem, & Ecclesiasticam hoc modo esse distinctas, quia vna est spiritualis, & diuini ordinis; altera materialis, & naturalis; ergo necesse est, vt habeant materias proportionali modo diuersas. Deinde, quia ad fines distinctos diuersa media ordinantur, & accommodantur, quæ media solent esse

esse materiæ legum; leges autem ciuiles,& canonicę habent fines longè diuersos,vt ostendimus,ergo media;ergo & materias.Quod à fortiori exemplo declarari potest,quia intra latitudinem legum temporaliũ iuxta diuersos fines distinguuntur etiam materiæ diuersarum legum, & ita distinguitur ius militare à iure proprio ciuitatis,vt significauit Isidor. 5. Etymol. cap.7.habetur in cap.*ius militare*, dist. 1.& sumitur ex Arist.7.Polit.cap. 8.& 9.& Platone lib.2. de repub.& 8. de Legib. ita ergo à fortiori in præsenti. Denique constat, illas leges ciuiles nullas esse, quæ mittunt falcem in messẽ alienã,vt in superioribus, ostendendo differentiã vtriusque potestatis, demõstratum est.

Isider. Arist. Plato.

6. *In quibus differãt lex can. & ciuilis ex parte materiæ.*

Igitur dicendum est, ius canonicum, & ciuile in multis differre ex parte materiæ. Primò quidem, ac præcipuè, quòd materia legis ciuilis temporalis est, Canonicæ autem spiritualis. Ita sentiunt communiter Canonistæ in cap.*Ecclesia*,de constit.& Legistæ in l.*omnes populi*,ff.de iustit. & iur.& sumitur ex cap. *bene quidẽ*,cap.*si Imperator*,& cap.*duo sunt*,96.dist. & c.*quoniã*, dist.10.c.*solitæ*, de maiorit. & obedientia. Ratio verò generaliter assignari potest ex dictis de potestate laica,& Ecclesiastica;ostendimus enim, illam esse humanam,& temporalem; & hãc verò quodãmodo diuinam,& spiritualem:omnis autem potentia debet habere materiam sibi proportionatam,& nulla excedit suos limites; ergo potentiæ spirituali spiritualis materia respondet,& ciuili temporalis: sic enim vnaquæque seruabit proportionem cum sua materia,circa quam versatur. Neque obstabit huic diuersitati, quòd vtraque possit in materiis omnium virtutum imperare, quia virtutes omnes possunt aliquo modo versari in vtraque materia, & ideo quamuis vtrumque ius possit attingere honestatẽ cuiuscũque virtutis moralis; vnumquodque tamen illam præscribit in materia sibi proportionata.Iã enim diximus,quamuis ius dirigat aliquã virtutẽ, non necessariò versari circa omnes actus,vel circa totã materiam talis virtutis.

7. *Quid materia temporalis, quid spiritualis.*

Vt autem hæc differentia exactè intelligatur, oportet exponere, quid nomine materiæ temporalis, vel spiritualis intelligẽdum sit. Ad hoc autem declarandum aduerto, in materia virtutis duo posse considerari, scilicet, actum ipsum virtutis,vel vitij,& rem circa quã versatur,quæ potest esse vel res,vel persona circa quã fit operatio, vel etiam persona operans, ad quã actus ipse præceptus,vel prohibitus per legẽ, dicit aliquam habitudinẽ.Actus itaque virtutis,vel vitij est proxima materia legis,vt hactenus diximus; tamẽ consequenter etiã alia pertinẽt ad hanc materiã legis ratione ipsius actus.Loquẽdo ergo de materia proxima legis spiritualis, materia præcipua ac primaria est actus supernaturalis, vt est actus fidei,& ideo omnes leges,quæ pertinent ad fidem vel materiam eius,sunt per se canonicæ, quia tota illa materia spiritualis est. Deinde in eodẽ ordine collocãtur actiones sacramẽtorum,quia etiã illæ supernaturales sunt. Vnde etiam factum est,vt actiones quædã, quæ aliàs videbantur naturales (vt matrimonium quatenus est contractus humanus, qui ad conseruationem generis humani ordinatur) propter eleuationem ad esse sacramentale,pertineant ad leges canonicas,iuxta cap.penult. & vlt. de secundis nuptiis. Idémque dicendum est de aliis actionibus sacris,& de iis præsertim, quæ proximè,& directè ad cultum Dei ordinantur, vt sunt vota iuramenta, &c. Ex quo vlteriùs ortum est,vt res omnes, circa quas per se,& proximè versantur hæ actiones, sub ea ratione ad materiam canonicam pertineant, huiusmodi sunt personæ sacræ,loca,templa, & vasa,& consequenter etiam beneficia,& bona Ecclesiarum,quæ inter res sacras computantur.

8. Consequenter etiam vitia contraria huiusmodi actibus,seu rebus per se pertinent ad canonicas prohibitiones,vt sumitur ex c. *vt inquisitionis*, cum duobus sequentibus, de hæreticis, in 6. vbi sermo est de crimine hęresis, de quo dicitur ad meram uitisdictionẽ Ecclesiasticã pertinere. Quia verò omnia peccata auertunt hominem à supernaturali fine, ex eo capite in hoc spirituali ordine computantur, iuxta c. *nouit*, de iudic. tum quia opponuntur spiritualibus bonis, & ita reducuntur ad eundem ordinem,quia contraria sunt quodammodo eiusdem generis; tum maximè, quia sunt iniuriæ Dei, cuius honor, & cultus est primarius finis canonicæ potestatis. Atque hac ratione peccata quantum est ex se sunt materia Ecclesiasticæ potestatis,& quantum est ex vi iurisdictionis sub materia legis Canonicæ continentur, si aliunde conditiones aliæ concurrant, vt expediat de illis leges ferre.Denique consequenter hinc fit,vt res omnes inferiores, quatenus possunt esse materia supernaturalium actuum, vel virtutum,aut etiam vitiorum,sub hac materia canonica comprehendãtur. Atque ita ex declaratione materiæ canonicæ explicatum est, quæ sit materia temporalis,seu legis ciuilis.Illa enim materia apta ad legem humanam,quę hunc gradum spiritualem non attingit, temporalis est, sub qua proximè continentur actus morales, qui ad humanam societatem naturaliter necessarij sunt; remotè verò res omnes, circa quas tales actus versantur, & personæ, quatenꝰ ex eis ciuitas,seu humana politia cõponitur. *Cap.nouit.*

9. *2. Differentia.*

Secunda differentia inter vtranque materiam assignari potest,quia Canonica excellentior est,& vniuersalior. Hæc sequitur ex prima. Ratio enim prioris partis est, quia spiritus præstat corpori. Alterius verò partis ratio est, quia ferè tõta materia temporalis ad spiritualem finem ordinari potest, & illi subest, & sub illo respectu induit quandam rationem spiritualis materiæ, & ita potest ad leges Canonicas pertinere. Sic enim suprà dicebamus, potestatem temporalem, seu ciuilem esse Ecclesiasticæ subiectam, & eodem modo dicunt Iuristæ materiam peccati, id est, vbi agitur de illo vitando, seu de periculo animæ, canonicam esse; & ad leges canonicas spectare, sic Glossa per textum in regula,*possessor*, de regul.iur.in 6.vbi alia iura adducit, quibus locis id tradunt communiter Doctores, vt notat Nauar. Comment.c.*si funeraueris*, n. 106. & idem tradunt Bartol. & alij,quos refert,& sequitur Fortun.tract.de vlt.fine vtriusque iuris,n.151.Vnde sicut in naturalibus potẽtiis superior interdũ versatur circa materiã inferioris sub altiori ratione,& vltra illã circa aliã excellentiorẽ,vt patet de intellectu respectu sensuũ;ita quodammodo lex canonicę excellentiori modo materiã legis ciuilis, & aliã præterea altioris ordinis complectitur. *Glossa. Nauar. Bartol. Fortun.*

10 *3. Differentia.*

Vnde etiam potest tertia differentia in primariis materiis considerari. Nam materia legis ciuilis principalior, & magis per se intenta est, quæ pertinet ad iustitiam humanam: principalis autem materia legis Canonicæ est, quæ pertinet ad iustitiam, & religionem diuinam, quia ferè reliqua omnia ad hanc refert,& ordinat;vt constat ex dictis. Vnde quoad hanc partem ciuilis potestas magis limitata nũc est in Ecclesia, quàm esset ante Christianam religionem:nam olim cura religionis ordinabatur ad honestã felicitatẽ reipublicæ,vt suprà ex D. Thom. notauimus:nunc autem religio,& spiritualis salus ac felicitas per se primò intenta est,& reliqua propter illam: & ideo olim cura religionis, vel pertinebat ad potestatẽ regiã,vel cũ illa coniungebatur in eadẽ persona,vel illi subordinabatur:nunc autem cura religionis specialiter pastoribus Ecclesiæ cõmissa est.Vnde materia primaria legis Ecclesiasticæ est religionis materia,sub qua cõprehẽdimus omnẽ illam, quæ ad sanctificationẽ animæ spectat: indirectè verò, seu in ordine ad illam ad alias etiam materias extenditur,vt declaratum est. *Ante legem gratiæ cura religionis vel pertinebat ad potestatẽ regiam vel cum ea coniungebatur vel illi subordinabatur.*

Et

11. Et hinc intelligitur, qua ratione contingat, vt lex Canonica, & ciuilis interdum versentur circa eãdem materiam, quia nimirum materia per se temporalis est, & sub ea ratione potest lex ciuilis circa illam versari; habet tamen aliquem respectum ad spiritualia, & sub ea ratione potest ad legem canonicam pertinere. Atque hoc modo multa delicta dicuntur esse mixti fori, quia ad vtranque potestatem pertinere possunt, & in eis datur locus præuentioni. Et hoc tantùm probat secunda ratio dubitãdi suprà posita, quia diuersę facultates possunt interdum circa eãdem rem materialiter versari, & eadem res potest esse vtilis ad diuersos fines, & è conuerso idem peccatum potest perturbare rempublicam, tam in temporalibus, quàm in spiritualibus; ita ergo possunt hæ leges habere aliquam materiam communem, quanuis non totam, quia semper finis proprius, & præsertim excellentior aliqua media propria, & excellentiorem materiam habet, circa quam versari nullo modo potest inferior potestas.

12. Vltimò ex dictis intelligitur, posse aliquando Pontificem determinare materiam aliquam, seu quasi reseruare illam, vt tantùm Canonica sit, non solùm declarando (vt sine dubio facere potest, quando materia ipsa ex se, & ex iure diuino spiritualis est) sed etiam constituendo, & eximendo, sibique reseruando aliquam materiam: propter spiritualem rationem, etiamsi aliàs secundùm se posset esse materia legum ciuilium. Ratio est, quia illa potestas est superior, & ita in ordine ad suum finem potest disponere etiam de inferiori materia, prout expediens fuerit; ergo multò magis potest sibi appropriare materiam communem, si ad decentiam rerum sacrarum iudicarit opportunum.

13. *Respondetur argum.* Ad rationes dubitandi in priori loco positas in discursu capitis ferè responsum est. Solùm circa tertiam, quæ ex vtriusque iuris principiis sumebatur, tria notanda sunt. Primum est, vsum legum ciuilium disponentium in materiis canonicis solùm admitti posse in legibus ciuilibus, quæ aut versantur circa materiam mixti fori, vel disponunt circa materiam fori Ecclesiastici; adiuuando Ecclesiasticas leges, modo ab eis permisso. In quo in primis obseruare oportet, vt leges ciuiles non repugnent canonicis: nam vbi repugnauerint, canonicæ præferendæ sunt, quia sunt à superiori potestate; quando verò non solùm non repugnant, sed potiùs conueniunt, & lex ciuilis iuuat, & suo modo ministrat canonicæ, vtraque seruanda est, vnaquæque in suo foro, & iuxta mensuram sibi proportionatam. Sícque leges ciuiles prohibent, & puniunt delicta, quæ per canones etiam puniuntur, vt sunt vsuræ, matrimonia illicita, vt incestuosa, clandestina, & similia: nam hæc interdum sunt contra naturalem iustitiam, vt vsura, vel sunt contra debitũ modum contrahendi etiam naturalem, & conuenientem ad pacem reipublicę, & ideo sub ea ratione possunt esse materia legum ciuilium in his, quæ per canonicas non prohibentur. Interdum verò leges ciuiles puniunt delicta, quæ sunt omnino fori Ecclesiastici, vt est hæresis, blasphemia, & similia, quia etiam hæc vitia nocent valde reipublicæ Christianæ, etiam quoad externam pacem, & felicitatem temporalem, & aliàs Ecclesia id non prohibet; imò vtitur ministerio talium legum in suum finem. Et hęc doctrina colligitur etiam ex citatis iuribus, & ex cap. 2. 35. q. 2. & ex cap. 2. de desponsat. impuber. & est valde communis, vt videri potest in Glossa in Authentica, *quomodo oporteat Episcopos*, &c. in princ. verb. *tolli*, de electio. quæ communiter approbantur tum ibi, tum alibi, vt videre licet in Felin. in cap. *Ecclesia*, de constit. latissimè, & ibi in Abbare, & aliis, & plura refert Couarr. in 4. cap. 6. in principio, num. 18. 19. & 20. Ma-

Glossa. *Felin.* *Abbas.* *Matienz.*

tienz. lib. 5. recopil. tit. 1. l. 1. Glossa 7. n. 3. & 4. Gregor. Lop. in l. 5. tit. 3. partit. 4. n. 3. Ex qua lege colliguntur duæ optimæ rationes suprà insinuatæ, scilicet, per tales leges ciuiles intendi, vt Canonicæ melius impleantur, & vt alia damna, & perturbationes reipublicæ vitentur, & plura refert Sancius lib. 3. de matrimon. disp. 47. num. 12. *Greg. Lop.*

14. Secundò obseruandum est, leges ciuiles interdum admitti, non solùm in eadem materia, sed etiam in vsu fori Ecclesiastici: quando autem hoc contingit, non fit ex vi iurisdictionis ciuilis, nam leges ciuiles non possunt ad hoc obligare, vt per se constat: sed fit ex voluntario vsu potestatis Ecclesiasticæ, quæ vbi desunt canonicæ leges, ciuiles sibi vtiles admittit, & illis vtitur. Illud autem fit duobus modis per Canones. Vnus est per generalem regulam, quòd leges ciuiles obseruantur in foro canonico, vbi canones nihil disponunt, & leges sunt vsui Ecclesiæ accommodatæ secundùm similitudinem rationis. Ita enim profitetur Luc. 3. cap. 1. de noui operis nunciat. ibi, *Sicut leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum constitutionibus adiuuantur.* Vnde infrà concludit, *Secundùm legem, & Canonum statuta negotium non differas terminare.* Vbi Glossa, & ferè omnes Doctores id notant, & Panormit. in cap. 2. de desponsat. impuber. & Bernard. Diaz. in Pract. cap. 14. in fin. & ibi Salzed. qui aduertunt in huiusmodi occasione leges proprij regni præferendas esse imperialibus, vbi canonicæ deficiunt, & referunt alios. Sed fortasse hoc magis est consilij quàm necessitatis, cùm per canones non inueniatur dispositum; nisi aliud ex consuetudine Ecclesiasticorum iudicum habeatur; illam enim obseruandam esse censeo. *Leges ciuiles obseruãtur in foro canonico vbi canones nil disponunt, & sunt vsui Ecclesiæ accommodatæ.* *Glossa.* *Panor.*

15. Alter modus est, quando in particulari lex aliqua ciuilis est canonizata (vt aiunt) id est, canonica effecta ex acceptatione Ecclesiæ. Ad huiusmodi autem canonizationem non satis est, legem aliquam ciuilem esse insertam in Decreto authentico Gratiani, quia ille non habuit iurisdictionem, qua posset talem vim dare legi ciuili, sed necesse est, vt Pontificia auctoritate sit approbata, & inter canones recepta, vt fit in cap. 1. & 2. de caus. possessionis, & cap. *in primis.* 9. *glorioſus*, distinct. 11. & ibi notat Glossa verb. *capituli.* Item Glossa in cap. 1. de rebus Ecclesiæ non alienand. in 6. verb. *tractatus*, vbi Gemin. & alij. Abb. in cap. *super eo*, 1. de testib. num. 4. & latiùs ibi Felin. n. 2. & in cap. 2. de rescript. nu. 29. & 43. & bene Rebuff. in tract. Nominationum, q. 5. n. 15. & Gutier. lib. 1. Cononic. quæstionum, cap. 21. n. 72. & 73. qui refert Ripam in c. 2. de rescrip. n. 80. & alios. *Gemini.* *Abbas.* *Felin.* *Rebuff.* *Gut.* *Ripa.*

16. Tertiò obseruandum est circa leges illas Cod. à Iustiniano Imperatore editas circa personas, & res Ecclesiasticas. Ad quas aliqui respondent eo tempore nondum fuisse personas, & bona Ecclesiastica exempta à iurisdictione Imperatorum. Sed non potest admitti responsio, tum quia id, quod supponit, simpliciter falsum est; tum etiam quia saltem de rebus, & causis Ecclesiasticis est certum, semper fuisse exemptas, cùm tamẽ leges illæ etiam de his materiis multa disponant. Alij respondent, fuisse factas illas leges ex consensu Pontificum, sic enim non repugnat, laicum spiritualia tractare, vt indicatur in cap. *decernimus*, & c. *cum non ab homine*, de iudic. & ibi notatur, & Gloss. in cap. *imperium*, dist. 10. & 16. q. 7. in prin. Sed hoc non est verisimile, quia licèt interdum Pontifices conferant secularibus Pontificibus aliqua particularia, quæ sine spirituali iurisdictione exerceri possunt; nõ tamẽ illis conferunt spiritualem iurisdictionẽ, nec Ecclesię gubernationem cõmittere possunt, ideo non est verisimile illis contulisse potestatẽ ad illas leges ferendas. Et maximè cùm de illa commissione non constet, & *De legibus Cod. circa personas Ecclesiasticas.* *Cap. decernimus.* *Glossa, Cap. imperiũ.*

Imperatores in eis propria auctoritate vti, & in eo sensu loqui videantur. Alij ergo excusant Imperatores, quòd bona fide, & omnino iuuando Ecclesiam illas leges fecerint, & fortè non ad obligandum, vel cogendum Ecclesiasticos, vel in materia Ecclesiastica; sed ad instruendum suos ministros de rebus Ecclesiasticis, vt & seruare illas, & iuuare Ecclesiam possent, cùm oporteret. Et certè hoc animo videntur multæ similes leges positæ inter leges Partitarum Hispaniæ. Vtcunque verò sit, certum est, illas non esse veras leges, nec obligare, iuxta cap. *literas*, de iuram. calum. nisi in his, in quibus fuerant canonizatæ; in aliis verò si fuerint contrariæ canonibus, contemnendæ sunt, vt etiam sumitur ex l. *priuilegia*, & l. *cassa*, C. de sacrosan. Eccles. si verò non sint contrariæ, poterunt deseruire per modum instructionis, non per modum iuris. De quo videri potest Felin. in dicto cap. *Ecclesia*, de constit. nu. 36. & ibi Panormit. num. 15.

CAPVT XII.

Vtrùm potestas Ecclesiastica efficaciam habeat in actus merè internos, ita vt per legem canonicam per se præcipi, aut prohiberi possint.

1. EXplicuimus hactenus proprium principium, & finem legis Canonicæ, sequitur, vt declaremus materiam eius, & incipiamus à propinquiori, quæ est actus humanus, & quia de actu exteriori in genere nulla est difficultas, de interiori specialiter inquirimus: nam licèt de lege humana in communi suprà definierimus, non posse per se versari circa internos actus, in lege Canonica habet illa resolutio specialem difficultatem, quam in hunc locum remisimus.

Ratio dubitandi. Est autem generalis ratio dubitandi, quia potestas Ecclesiastica est spiritualis, & ordinatur principaliter ad internum bonum animarum, & habet altius principium, scilicet, Deum ipsum supernaturaliter illam conferentem, & ideo ex vtroque capite videtur posse immediatè versari circa interiores actus. Vnde argumẽtor in hunc modũ: nam Christus Dominus habet potestatem ferendi leges obligantes ad actus internos, vt credendi, & similes, & ideo potuit præcipere confiteri etiam cogitationes internas; ergo potuit Vicario suo relinquere participationẽ huius potestatis: nulla est enim repugnantia; ergo relicta fuit ab eo.

2. Probo hanc vltimam consequentiam variis modis. Primò ex generalitate illorum verborum, *quodcunque ligaueris*, &c. Cur enim à nobis limitatur, cùm Principis concessio amplè sit interpretanda? Secundò ex congruentia insinuata, quia ad finem huius potestatis hæc materia proportionata est: nam interna salus animarum, quę per hanc potestatem intenditur, magis pendet ex internis actibus, quàm ex externis. Tertiò probatur inductione: nam primò potest Ecclesia remittere interiores culpas per absolutionem sacramentalem. Deinde potest dispensare in votis, etiam purè internis, & mentalibus; ergo habet iurisdictionem in tales actus. Item potest similia vota irritare. Præterea potest pœnas pro peccatis debitas per indulgentias remittere, quod etiam requirit potestatem iurisdictionis, vt nunc suppono. Præterea aliquando excommunicat propter interiorem actum, vt propter hæresim mentalem, vt ex multis Decretis conatur probare Medina statim citandus. Interdum etiam videtur punire actum externum ob conditionem internam equè hominibus occultam, quod perinde est. Tandem potest hæc sententia confirmari, quia homo potest se voluntariè subiicere alteri per votum obedientiæ etiam quoad internos actus; quid ergo mirum, quòd Christus subiecerit fideles Vicario suo, etiam quoad interiores actus.

3. *1. Opinio affirmatiua.* Propter hæc, & similia argumenta nonnulli Doctores affirmant posse Ecclesiam ferre leges, quæ immediatè versentur circa interiores actus. Ita sentit Glossa in Clementin. 1. de hæretic. §. *verum*, verbo, *eo ipso*, Glossa etiam in cap. *cogitationis*, de pœnitent. distinction. 1. Adrian. quodlibet. 8. art. 1. liter. H. & sequent. Medin. Cod. de orat. quæst. 15. de hac re. Albert. Pighi. lib. 6. de Ecclesiast. hierarchia, cap. 26. Et Summa Rosel. verbo, *absolutio*, 1. num. 28. & 29. vbi plura allegat, sed non rectè, vt Syluester aduertit.

Glossa. *Adrian.* *Medin.* *Pighi.* *Syluest.*

4. *Sententia communis.* Contraria tamen sententia communis est, quam tenet diuus Thomas 1. 2. q. 91. art. 4. q. 100. art. 9. & ibi Soto, & reliqui expositores: item Soto in dist. 22. q. 2. art. 3. & Caietanus 22. q. 11. art. 3. & Opusc. de Auctoritate Papæ, cap. 19. & in summa verb. *hæresis*, Palud. in 4. distinct. 13. q. 3. ar. 1. n. 15. & dist. 15. q. 5. ar. 2. n. 24. & dist. 17. q. 2. ar. 2. & q. 7. n. 20. Maior in 3. dist. 25. q. 3. dub. vlt. Durand. in 4. dist. 15. q. 12. & dist. 17. q. 8. Antonin. 3. p. tit. 24. Almain. de potestate Ecclesiæ; cap. 10. Castro lib. 2. de iusta hæretic. punit. cap. 18. & lib. 2. de leg. pœnal. c. vlt. Gabr. lect. 62. in Can. lit. K. Gerson. tract. de vit. spirit. lect. 4. sub Alphab. 62. lit. G. & H. Nauarr. in Sum. cap. 27. n. 57. & in dicto cap. *cogitationis*, de pœnit. dist. 1. n. 9. & in cap. *siquis non dicat*, eadem dist. n. 8. vbi refert Felin. Hippolyt. & alios, idem in princip. de pœnit. 5. n. 23. Driedo lib. 3. de libert. Christiana, cap. 5. Simancas de Cathol. instit. tit. 42. n. 3. Angel. verb. *hæreticus*, vbi refert Canonistas, & verb. *hora*, n. 27. Syluest. *excommunicatio*, 7. n. 3. vbi malè allegat Angel. in contrarium, vt infrà videbimus, & verb. *hora*. q. 11. & verb. *hæresis*. 1. q. 8. Armil. eodem num. 1. & bene Tabien. *excommunicatio*. 5. casu 4. num. 4.

Maior. *Durand.* *Anton.* *Almain.* *Gabr.* *Gerson.* *Nauarr.* *Felin.* *Hippolyt.* *Driedo.* *Simancas.* *Armil.* *Angel.* *Syluest.* *Tabien.*

5. *Humana potestas potest iudicare de actibus merè internis, nec punire cum nequeat scire illos.* Fundamentum potissimum D. Thomæ est, quia humana iurisdictio nõ potest ferre leges de actibus, de quibus nõ potest iudicare, nec punire; sed potestas Ecclesiastica humana non potest iudicare de actibus merè internis, neque illos punire; ergo nec potest de illis leges ferre. Minor expressè asseritur in c. *sicut tuis*, & cap. *tuanos*, de simon. *Nobis*, inquit Pontifex, *solùm datum est, de manifestis iudicare*. Sumitur etiam ex cap. *erubescant*, dist. 32. & ratio est, quia iudicium supponit causæ cognitionem; actus autem interiores sunt omnino extra cognitionem humanam, & ideo iudicium de internis ad solum Deum pertinet. *Homo enim videt ea, quæ parent, Deus autem intuetur cor*, 1. Reg. 16. & ideo dicebat Paul. 1. ad Corinth. 14. *Nolite ante tẽpus iudicare quoad vsque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*. Maior autem sumitur ex Arist. 10. Ethicor. cap. 5. dicente, potestatem legislatiuam necessariè debere coniunctam habere potestatem coactiuam, quia aliàs esset inutilis, & inefficax. Vnde fit, hominem solùm posse ea lege præcipere, quæ potest punire, si aliter fiant; non punit autem nisi iudicando; ergo circa ea tantùm versatur lex humana, circa quæ potest humanum iudicium versari. Potest etiam idem probari à paritate rationis, vel etiam à fortiori, quia plus est, legem ferre, quàm iudicare, & quia lex esse solet regula humani iudicij.

6. *Difficultas.* Hoc verò fundamentum difficultate non caret. Interrogo enim de quo iudicio sit sermo in maiori assumpta, aut de iudicio, quod profertur ab homine per sententiam, aut quod proferri potest ab ipso legislatore per legem: interdum enim ita fertur iudiciũ. Quando videlicet, lex ipsa per se ipsam punit delictum, ferendo v.g. excommunicationem ipso facto incurrendam, quæ propterea vocatur latæ sententiæ, quia fert lex ipsa sentẽtiã. Si intelligatur priorimodo, videtur

videtur falsa illa maior, quia multa possunt prohiberi, & puniri per legem Ecclesiasticam, quæ non possunt per sententiam hominis condemnari, vt sunt omnia ita occulta, vt probari nō possint. Et ratio est, quia vt homo iudicet, indiget testibus, & probatione facti: vt autem lex iudicet, & puniat, non semper hoc est necessarium, sed sufficit conscientia delinquentis, vt patet in exteriori hæretico omnino occulto, qui statim manet excommunicatus, & in conscientia tenetur abstinere. Si autem iudicium in maiori propositione sumatur posteriori, vel generali modo, sic in eadem propositione petitur principium: nam hoc est, de quo agimus, scilicet, an lex ipsa per se possit iudicare de actibus occultis per se, sicut potest de per accidens occultis. Et sic facilè negabitur minor de eodem iudicio intellecta: nam iura, quæ in probationem adducuntur, non sunt ad rem, quia loquuntur de iudicio ferendo per sententiam hominis. Et præterea propositio illa, quòd potestas legislatiua non possit esse circa aliquem actum sine coactiua, non videtur per se necessaria, si sermo sit de coactione, vt distinguitur ab obligatione in conscientia, quam fortasse Arist. ignorauit, & ideo postulauit externam coactionem, quæ det efficaciam legi. At verò si lex obligat in conscientia; vt maximè de Ecclesiastica infrà ostendemus, illa est sufficiens efficacia legis, imò pœnæ, vel censuræ, quæ ipso iure ab Ecclesia imponuntur, maximè habent efficaciam ex ligamine conscientiæ; ergo non repugnat Ecclesiam habere potestatem ad ferendas leges, quæ in conscientia obligent pro actibus internis, etiamsi non posset ad illos exteriùs, & per hominis actionem cogere.

A sed in his, quæ pertinent ad dispositionem actuum, & rerum humanarum, ac sensibilium: nam ea, quæ sensibilia non sunt, non censentur humana, saltem in ordine ad communitatem humanam. Ergo Christus Dominus hoc modo contulit Ecclesiæ potestatem illam, quæ ad hoc Ecclesiæ regimen pertinebat. Nam actus interiores propriè non pertinent ad communitatem, sed ad priuatam vniuscuiusque salutem, vel damnationem, quibus sufficienter prouisum est per priorem potestatem ad internum forū pertinentem: hæc ergo est propria ratio huius institutionis, & veritatis.

Et iuxta illam explicanda est ratio D. Thomæ, & communis. Non enim eò tendit, vt persuadeat, aliud fuisse omnino impossibile, sed solùm vt declaret, hunc esse ordinem consentaneum naturæ hominis. Quo sensu verum est iuxta rei naturam, & ordinariam legem, solum illum actum posse humana lege præcipi, qui potest per homines iudicari, ita vt sermo sit de iudicio per sententiam hominis proferendo. Imò eadem ratione verum est, nihil posse per legem ipsam indicari, nisi quod de se etiam potest iudicari per hominem. Nam ipsa sententia hominis dicitur esse quædam lex particularis, & è contrario lex imponens pœnam ipso iure est quædam sententia generalis. Vnde in supremo Pontifice sunt actus eiusdem potestatis. Quòd autem interdum contingat aliquid quod prohibetur, & punitur per legem humanam, non posse puniri per sententiam hominis, accidentarium est ex occasione aliqua extrinseca, quia nimirum deficiunt testes seu probationes, non verò ex natura talis actus, qui re vera posset esse materia huiusmodi iudicij, vt suprà lib. 3. cap. 5. declaraui. Similiter illa propositio, quòd potestas legislatiua semper habet potestatem coactiuam coniunctam, vera est, & moraliter necessaria, vt inductione constat in quacunque alia simili potestate, & quia vtraque pertinet ad perfectam iurisdictionem. Nec sufficit per se loquendo posse obligare in conscientia, nisi interueniat etiam potestas cogendi ad hanc obligationem implendam, seu (quod idem est) ad puniendos transgressores huius obligationis. Quamuis ergo speculatiuè rem considerando, sit vna potestas separabilis ab alia, non tamen moraliter, & iuxta conuenientem institutionem, & ideo Christus Dominus non dedit potestatem hominibus ad ferendas leges de illis actibus, pro quibus non poterant transgressores punire, non solùm ex accidenti, sed per se, & ex naturali conditione talium actuum.

9.

7. *Non esse impossibilem Ecclesiasticam potestatem in merè interna de facto tamen dari, non enim constat vbi data.*

Priusquam ad hæc respondeam, censeo, præcipuā probationem huius sententiæ non esse sumendam ex impossibilitate rei secundùm se, hanc enim planè non video, quod & argumentum proximè factum, & rationes in principio positæ persuadere videntur; potuisset enim Christus, si voluisset, hanc potestatem Ecclesiæ dare. Tractanda est ergo res de facto, & probandum est, non dedisse: nam hoc mihi multò verisimilius est. Et primum argumentum sit, quòd in Scriptura non est aliquod indicium huius potestatis; sed hæc occulta interiora semper reseruātur Deo, & ad hoc faciunt verba suprà adducta ex Paulo. Neque etiam summi Pontifices de hac potestate mentionem aliquam fecerunt, sed potiùs vbique significant, hæc esse extra forum suum; eùm tamen aliàs iurisdictionem suam totam sæpe explicent, & tueantur. Est etiam magnum argumentum, quod hactenus non inuenimus, legem datam ab Ecclesia de his actibus merè internis, quod enim nunquam factum est, signum est fieri non posse. Antecedens nō potest probari directè, constabit tamen sufficienter, respondendo ad decreta, quæ Medina adducit, & reliqua argumenta soluendo.

10. *Fit satis 1. rationi.*

Ex his facilis etiam est responsio ad primam rationem in principio positam; concedimus enim Christum de absoluta potentia sua potuisse dare Ecclesiæ hanc potestatem; negamus autem dedisse. Et ad verba, *quodcumque ligaueris*, &c. respondemus, distributionem illam intelligendam esse de omnibus requisitis ad conuenientem Ecclesiæ gubernationem. Quæ autem hæc sint, quamuis ex discursu rationis magna ex parte possit intelligi, præcipuè sumendum est ex traditione, & communi doctrina Ecclesiæ. Ex vtroque autem capite intelligimus, illam potestatem ligandi quatenus legislatiua est, in materia tantùm externa, & sensibili versari. Dico præterea (respondendo ad alteram probationem sumptam ex fine) potestatem Ecclesiasticam in tota sua latitudine sumptam, duplicem esse, scilicet, fori interni, & externi. Quas ita distinxit, ac declarauit D. Thomas, 4. dist. 18. q. 2. ar. 2. quæstiūc. 1. Quòd in foro conscientiæ causa agitur inter hominē, & Deum: in foro autem exteriori causa agitur hominis ad hominem. Hinc ergo fit, vt prior potestas possit versari circa actus interiores: imò illos potissimè respiciat, quia

D. Thom.

8. *Potestas legislatiua per se primò ordinatur ad externum Ecclesiæ regimen, actus autem interni merè non pertinet ad hos.*

Præterea addi potest congruentia, quia potestas legislatiua per se primò ordinatur ad externum, & commune Ecclesiæ regimen, vt in ea omnia conuenienter, & ordinate fiant; ergo per se versari debuit solùm circa exteriores actus; nā Ecclesia corpus est visibile, & ideo materia accommodata ad eius communem, & externam gubernationem, debet etiam esse sensibilis, & externa; illa ergo tantū est proportionata potestati legislatiuæ. Et cōfirmatur, quia gratio accōmodatur naturę; postulat autē natura hominis vt in ordine ad regimē cōmunitatis humanæ in solis actibus seruetur cōmunicatio, & debita proportio tā inferiorum ad superiores, quàm è cōuerso, atq; ipsorum membrorum inter se. Et ideo ait D. Thom. 2.2 q. 104. art. 5, obediētiam humanam ad homines, solùm esse in his, quæ per corpus fiunt, & non in omnibus,

D. Thom.

quia per illos maximè ordinatur homo ad Deum, & in illis consistit interna salus singulorum fidelium, propter quã maximè hæc potestas datur. Et ob eandem causam actus huius potestatis ad iurisdictionẽ pertinent, quam Iuristæ vocant voluntariam, quæ exercetur in commodum subditi, seu rei, & ad petitionem, vel consensum eius, quia interior salus, & reconciliatio cum Deo voluntaria esse debet. Qui autem actus ad hanc potestatem pertineant, infrà dicetur; certum est autem, legislationem non esse actum huius potestatis, & ideo ab illa nullum sumi argumentum. At verò potestas Ecclesiastica, quatenus gubernatiua est totius communitatis, vt sic, habet etiam suam materiam proportionatam, nimirum actus externos ad gubernationem etiam Ecclesiæ exteriorem pertinentes, & ad hunc ordinem pertinet potestas Ecclesiastica, vt legislatiua est. Nã licèt Ecclesiasticæ leges etiam ordinẽtur ad finem supernaturalem, & ad internum bonum animarum, nõ tamen immediatè operando illud, sed media honestate actuum externorũ, circa quos proximè versantur.

11. Ad inductionem, quæ in contrarium fiebat, facilis etiam est ex dictis responsio. Nam primò aliqua ex his, quæ ibi recensentur, non pertinent ad hanc potestatem legislatiuam, de qua agimus, sed ad iurisdictionem fori interni, vt absolutio à peccatis, quæ maximè spectat ad iurisdictionem fori sacramentalis, quod est maximè internum. Quanquam eo modo, quo fit inter homines, necessariò postuler, vt licèt peccata sint omnino interna, per externam confessionem ad tale iudicium deferantur. Quod solus Christus instituere, & primario præcipere potuit. Quomodo autem Ecclesiastica etiam lex in hac materia versari possit, in capite sequenti dicetur.

12. *De dispensatione votorũ.* Secundum exemplum erat de potestate dispensandi in votis, etiamsi sola mente interiùs facta sint. Ad quos respondeo, non esse similem rationem. Primò, quia illa potestas non est coactiua, sed iurisdictionis voluntariæ, & ideo mirum non est, quòd etiã circa actus internos data sit. Secundò, quia hæc potestas magis respicit forum animæ, seu eius bonum, quàm externam gubernationem Ecclesiæ, & ideo ex hac parte meritò extendi potuit ad actus internos. Declaratur, quia hæc potestas data est à Deo ad remittendum nomine eius obligationem illi factam per hominis promissionem, & ita eius actus versatur tantùm inter hominem, & Deum, ideóque in actum interiorem cadit. Imò, si attentè res consideretur, propria voti obligatio, quæ per eius dispensationem tollitur, per actum internum inducitur: nam exterior prolatio voti magis est, vt hominibus innotescat obligatio voti, quàm apud Deum illam inducat, quia Deus non indiget signo externo, vt cognoscat, & acceptet promissionem, & ideo talis potestas per se respicit illam obligationem, siue per solum actum internum, siue cum externo inducta sit. Moraliter autem loquendo, semper necessarium est, vt votum internum exteriùs proponatur superiori, vt illud valeat dispensare. Nam licèt cogitari possit casus, in quo superior votum ignorans, sub conditione dicat. Ego tecum dispenso, si fortè votum emisisti, etiã sola mente; tamen hoc non potest moraliter considerari, quia dispensatio voti requirit cognitionem causæ, & consequenter cognitionem materiæ eius, & periculi, quæ vix potest intelligi moraliter sine notitia voti. Verum est tamen hoc non multum referre, quia semper actus huius dispensationis fertur in ipsum vinculum, & internum actum, licèt exterior significatio illius præcedat.

Illa potestas non est coactiua, sed iurisdictionis voluntariæ.

13. *De commutatione voti.* Tertiò idem dicendum est, de commutatione voti; nam est eiusdem potestatis, quatenus iurisdictionẽ Prælati requirit, aliquãlémque dispensationem saltem partialem includit, vt tract. 6. de relig. lib. 6. cap. 9. & sequentib. dictum est. De irritatione verò alia est ratio, quia non necessariò est potestatis iurisdictionis, sed dominatiuæ, vt ibidem dixi. Fit autem dupliciter, scilicet, vel ex parte materiæ, vel ex subiectione voluntatis vouentis. Prior modus tunc habet locum, quando materia est sub alterius dominio, & potestate, & ideo necesse est, vt sit materia sensibilis: nam illa tantùm ita esse potest sub alterius potestate, vt possit liberè vsum illius prohibere, & ita ex hac parte talis irritatio directè versatur circa materiam sensibilem, & indirectè, ac per consequutionem tollit internum vinculum voti. Si autem tale esset votum, vt non solùm actus ipse promittendi esset mentalis, sed etiam materia promissa esset interna, vt sancta cogitatio, vel mentalis oratio, non possit ex parte materiæ irritari, nisi remotè, præcipiendo nimirum aliquod opus externum, quod aliud internũ impediret. At verò per irritationem directam possunt huiusmodi vota irritari, eo quòd vouens quoad suam voluntatem, & potestatem se obligandi firmiter pendet omnino à voluntate alterius, vel ob defectum ætatis, & naturalem subiectionem, vt in filio impubere, vel ratione religiosæ professionis, & voti obedientiæ, quod includit: hanc autem dependentiam habent vota, vt promissiones ad Deum sunt, ac subinde etiam, vt mentalia sunt, quia respectu Dei ibi consummantur. Denique vota hæc conditionem includunt, ratione cuius irritari possunt, non subsistẽte conditione. Et ita ex his actibus nullum potest sumi argumentum a simili, quia sunt valde diuersi, & à diuersis non fit illatio.

14. *De remissione pœnarum per indulgentias.* Quartum exemplum erat de remissione pœnarũ apud Deum per indulgentias, quod idem habet responsum. Nam potestas ad dispensandum thesaurum per concessionem indulgentiarum, magis reducitur ad potestatem fori interioris: nam illud negotium etiam versatur inter hominem, & Deum, & ad perfectam liberationem animæ ab omni reatu ordinatur, vt in proprio tract. de indulgent. dictum est. Denique quod vltimo loco ibi assumitur, falsum est, scilicet, excommunicationem ferri propter actum purè mentalẽ; nam iura, quæ loquuntur de peccato hæresis, in illigũtur de illa, quæ prodit aliquo modo in actum externum, vt communiter Doctores allegati docent, & in propria materia ex professo tractandum est, & explicandum, & nonnulla de hoc pũcto diximus in tom. 5. de Censur. disput. 4. sect. 2. De alia verò difficultate ibi tacta de conditionibus occultis actuum externorum, dicemus commodiùs capite sequenti.

15. Ad vltimam confirmationẽ de subiectione quoad actus internos mediante voto, non desunt, qui existiment, etiam ratione voti obedientiæ non posse superiorem præcipere actum merè internum, vt v. g. orationem mentalem, quia licèt possit prohibere exteriores actus qui interiorem impedire possunt; non verò directè obligare ad exercendum actum interiorem. Et videtur fauere D. Thomas 2.2. q. 104. art. 5. quatenus generaliter ait, quoad interiores animi motus hominem soli Deo subiici. In contrarium verò est, quia homo potest vouere Deo immediatè, & absolutè actum merè internum, vt omnes in materia de voto absolutè fatentur, & est res clara, quia tale votum erit de meliori bono, & possibili. Ergo potest etiam idem vouere sub conditione si Prælatus præceperit, quia hoc, nec difficiliùs est, nec minùs honestum, quàm primum: hoc autem virtualiter fit vouendo obedientiam in ordine ad talem actum; ergo supposito tali voto, potest superior præcipere talem actum.

D. Thom.

16. *Lex fundatur* Quocirca loquendo de possibili, hoc posterius censeo

ex iurisdictione quæ solum data est quãtũ expedit ad cõmune bonum.

censeo verum. Neque est simile de potestate legis, quia lex fundatur in iurisdictione, quæ solùm data est, quantum expedit ad bonum commune, vt diximus: hoc autem præceptum fundatur in voluntate vouentis, & pacto, seu promissione eius, quæ quia Deo principaliter fit, de actu etiam merè interno fieri potest. Item quia materia voti latiùs patet, quàm legis: nam votum maximè est de consiliis, de quibus non est lex. An verò de facto Prælati religionum habeant hanc potestatem, & hæc sit intentio vouentiũ obedientiam, pendet ex regula vniuscuiusque religionis. Quia iuxta doctrinam D. Thomæ, & communem, non omnes religiosi vouent eandem obedientiam, sed singuli secundùm suam regulam, & ideo si regula præcipit, vel consulit actus mẽtales, vel significat, Prælatos posse illos iniungere, tũc eodem modo interpretandum est obediẽtiæ votum, vt, scilicet, possint Prẹlati tales actus imponere: rectè autem facient, nunquam eos imponendo sub rigore prẹcepti, propter periculum vitandum; satis enim est exteriorem vacationem præcipere.

CAPVT XIII.

Vtrùm lex canonica posſit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos simul cum externis.

1. *Duobus modis cadere actum internum indirectè sub præceptum de externo actu.*

DVobus modis potest interior actus cadere indirectè sub præceptum de exteriori actu, vt notaui lib. 3. cap. 12. in fine; vnus est tantùm per quandam consequutionem, quatenus per legis prohibitionem exterior actus sit malus tam in ratione actus, quàm in ratione obiecti moralis, & ideo ex vi illius legis consequenter fit malum internum propositum faciendi talem actum prohibitum, vel non faciendi talem actum præceptum pro tali tempore. Et de hoc modo non mouetur quæstio, quia dicto loco ostendimus, ex omni lege humana iusta consequi hanc obligationem. Vnde necesse est, vt maiori ratione hanc vim habeat lex canonica. Quis enim dubitet, esse peccatum mortale proponere nõ audire Missam in die festo? cùm sit de obiecto prauo, & actus interior sumat malitiam suam ab obiecto. Vnde in cap. *c. nulli, explicatur.* *nulli*, dist. 19. dicitur, *Nulli fas est, vel velle, vel posse transgredi Apostolicæ sedis præcepta.* Quanquam illud velle nõ possit ab Ecclesia puniri, quia ad hoc oporteret directè, & per se de illo ferre iudicium, & ideo quæ de punitione in illo capite adduntur, necessariò sunt de voluntate in effectum prodeunte intelligenda. Alter modus indirectæ prohibitionis, vel præcepti actus interioris per legem humanam est per quandam concomitantiam cum actu exteriori, ita vt præcipiendo, vel prohibendo exteriorem, compræcipiatur, vel comprohibeatur actus internus, ita vt sit quasi pars actus integri, & compositi, qui est propria materia illius legis, & de hoc modo prohibitionis intelligitur proposita quæstio.

2. Oportet autem satis distinguere hanc cõiunctionem actus interni cum externo sub eadem lege, quæ per se versatur circa actum, vt externus est: fieri enim potest duobus modis. Prior est, quando coniunctio est talis, vt internus actus per exteriorẽ manifestetur, tanquã causa per effectũ, vt volũtas audiendi Missam cõiuncta est cum actu audiẽdi libero: alter est, quãdo actus interior coniungendus exteriori per illum non manifestatur, vt est in eodẽ exemplo attẽtio assistentis ad Missam audiendam, vel intentio audiendi illam propter Dei cultum, vel propter turpem finem. De priori ergo modo nulla est quæstio, quia in dicto etiam loco ostensum est, legem humanam, vt sic, posse præcipere indirectè huiusmodi actum internum, qui ad externum requiritur tanquam necessaria causa eius, quia lex præcipit actum externum humanum, & liberè exercendum: impossibile autem est hoc modo illum præcipere quin simul compræcipiat (vt sic rem explicem) talem actum. Reducitur ergo quęstio ad actus interiores posteriori modo cõiunctos cum externis.

3. *Prima sententia affirmans, lt èt coniunctio sit per accidens, & tantum ex intentione operantis ob vsum Ecclesiæ.* *Angel. Tabien. Caiet. Cordub. Couar.*

De his itaque actibus internis duas inuenio opiniones extremè contrarias. Prima est, posse legem humanam prohibere actum internum, vt coniunctũ alicui exteriori, etiamsi illa coniunctio nõ sit per se, sed merè per accidens ex arbitrio operantis. Ita sensit Angel. verb. *hæreticus*, n. 2. & sequitur Tabien. *excommunicatio.* 5. casu 4. n. 4. & Caiet. in sum. verb. *excommunicatio*, cap. 3. & verb. *hora*, §. 3. Soto lib. 10. de iust. q. 5. art. 5. & videntur consentire Cordu. lib. 4. q. 13. & Couar. in regul. *peccatum*. 2. p. num. 7. Fundantur in vsu Ecclesiæ, afferúntque multa iura, quæ hoc modo videntur præcipere, aut prohibere actus internos simul cum externis. Primum sit cap. *omnis vtriusque*, de pœnit. & remiss. quatenus præcipiendo confessionem annuam, præcipit dolorem necessarium, & cõfessionem cogitationum merè internarum. Secundum est cap. *dolentes*, de celebrat. Missar. & Clement. 1. eodem, vbi præcipitur clericis recitatio attenta, & deuota. Tertium est cap. *commissa*, §. *cæterùm*, de elect. in 6. vbi punitur qui recipit beneficia absq; intentione suscipiendi debitum ordinem intra annũ, nisi mutata voluntate ordinetur. Quartò ex Clemẽt. 1. §. *verùm*, de hæret. vbi Inquisitores, qui ex odio, vel intentione turpis lucri omittunt contra iustitiam, & conscientiam procedere contra aliquem in causa fidei, excõmunicantur. Quintò ex Clement. 1. de stat. Monach. vbi Monachus Benedictinus sine licentia se conferens ad curiam, animo accusandi Prælatum, excommunicatur, & non sine tali intentione. Sextò ex cap. *si quis*. 8. dist. 30. vbi excommunicatur, qui ex contextu, vel interna superstitione ieiunium Ecclesiasticum non seruauerit, & non aliàs; cùm tamen contemptus, interior actus sit. Et eodem modo solẽt iura canonica excommunicare facientes hoc, vel illud, *scienter*, aut *temere*, & cum aliis similibus particulis significantibus modos merè internos actuum externorum, qui nec sunt per se connexi cum illis, nec per illos manifestantur, & nihilominus censura incurritur cum illo modo, & non sine illo, vt est communis doctrina; ergo.

c. omnis vtriusque. *c. dolentes.* *c. commissa.* *Clement.* *c. si quis.*

4. *2. Opinio negatiua.*

Secunda opinio negat, posse Ecclesiã præcipere, prohibere, aut punire actum internum coniunctum merè per accidẽs cum externo; aut è conuerso punire externum propter talem internũ, qui nec sit causa externi, nec per illum manifestetur. Referri solet pro hac sententia Sylvest. verb. *excommunicatio*. 7. in 2. excommuni. quatenus impugnat sententiam Angeli, sed re vera non hoc sentit, vt ex dicendis constabit. Refertur etiam Almai. de potest. ciuili. c. 3. & probare videtur Nauar. de pœnit. dist. 5. in principio. n. 26. clariùs in Coment. cap. fin. de simon. n. 20. Vbi ex illo textu id confirmat: nam ideo ibi nõ punitur simonia mentalis in exterius opus prodiens, quia vitium illud non manifestatur in opere, sed in intentione tantùm mentis consistit. Allegat etiam cap. *venerabilem*, §. vlt. de sentent. excommunicat. in 6. Et hanc sententiam defendunt aliqui moderni in hac materia. Et ex illa inferunt primò, eum, qui in Quadragesima confitetur diminutè, tacendo, & omittendo in confessione peccata cordis per se occulta non incurrere sententiam excommunicationis latam contra eos, qui non obseruant præceptum Ecclesiæ confitendi semel in anno, quia ille non transgreditur præceptum Ecclesiæ, sed diuinum tantùm, quia non omittit circunstantiam confessionis externam, de qua

Nauar. & alii qui recentiores. *c. venerabilẽ.*

possit

possit Ecclesiæ constare. Vnde idem à fortiori dicent de illo qui confitetur inualidè ex defectu interioris doloris necessarij. Secundò inferunt, clericum beneficiatum recitantem horas exteriùs integrè, & cõpletè, quamuis sine vlla attẽtione recitet voluntariè, non transgredi proprium Ecclesiasticum præceptũ, nec incurrere pœnas Ecclesiasticas impositas transgressoribus illius præcepti, quia nihil omittit eorum, quæ exteriùs fieri debent, & de quibus possit Ecclesiæ constare. Secùs verò esset, si illa mentis distractio ex actione exteriori prohibita proueniret: nam tũc iam posset constare de transgressione. Tertiò inferunt, non peccare contra prohibitionem Ecclesiæ inquisitores iniustè agentes ex odio, nec censuram incurrere, nisi odium illud in ipso externo opere ostendãt; & sic de aliis.

5. *Mens auctoris & distinctio.*

Mihi autem videtur distinctione vtendum: nam interdum actus internus coniungitur cum externo tanquam necessarius ad aliquod esse morale, vel quasi artificiale, quod lex humana potest intendere, vel præcipere, esto, ille actus externus ad materialem illam actionem sensibilem, prout exteriùs apparet, necessarius non sit. Vt v.g. intentio baptizandi necessaria est, vt fiat Baptismus, licèt non sit necessaria, vt fiat absolutio, neque vt verba exteriùs proferantur, & ideo non obstante priori necessitate, illa intentio baptizandi exteriùs non manifestatur euidenter per exteriores actiones abluendi, aut verba proferẽdi. Aliquando verò coniungitur internus actus exteriori omnino extrinsecè tam physicè, quàm moraliter, id est, tam respectu actionis externæ materialiter sumptæ, quàm respectu eiusdem sub ratione sacramenti, vel contractus, vel alterius similis formalitatis moralis, quę interdum esse potest materia legis humanę, vel præcipientis, vel prohibentis: vt erit in dicto exẽplo intentio baptizandi gratis, & non propter pretium, vel alia similis, à qua non pendet Baptismus, nec vt ablutio, nec vt sacramentum. De his ergo duobus generibus actuum internorũ censeo, esse diuerso modo loquendũ, tam in præceptis affirmatiuis, quã in negatiuis, & ideo sigillatim de illis dicemus.

6. *Sufficit necessitas alicuius esse moralis, vt actus internus iubeatur ob externum, vt patet induction in sacramentis Ecclesiæ.*

Dico ergo primò: Aliquando actus internus potest cadere sub obligationem legis, seu præcepti humani, etiamsi ex vi actus externi innotescere nõ possit infallibiliter, id est, licèt non sit necessarius talis actus internus ad efficiẽdum materialiter actum externum, dũmodo sit necessarius ad aliquod esse morale externi actus, quod sæpe potest esse materia legis humanæ. In hoc sentio cum priori sententia, & fortasse Sylu. Almain. & Nauar. non intendunt, hoc negare; imò videtur esse communis sententia Theologorum, vt patebit. Et probatur primò inductione: nam ad verè contrahendum per exteriora verba necessarius est internus consensus, licèt per exteriora verba contractus non euidenter appareat talis consensus, quia non est necessarius ad substantiam verborum, & tamen Ecclesia, imò & respublica potest subditis suis præcipere in multis casibus, vt verè cõtrahant, & pro illis posset leges ferre; ergo ex vi talis præcepti obligatur homo ad cõtrahendum cum vero consensu, aliàs inutilis esset talis lex. Sic etiam Ecclesia præcipit omnibus recipientibus sacrum ordinem, vt castitatem voueant, quod facere non possunt sine interna intentione vouendi, aut se obligandi ad castitatem, quæ per exteriorem ordinationem non innotescit. Idem argumentum simi potest ex eo, quòd Ecclesia potest præcipere sacerdoti, vt aliquando sacrificet, quod facere nõ potest sine interiori intentione conficiendi; ergo ad illam obligatur ex vi illius præcepti; aliàs inefficax valde, & inutile esset præceptum, similéq; est de omni præcepto Ecclesiastico recipiendi aliquod sacramentum, & de c. vlt. de A hæret. in 6. Vbi præcipitur inquisitoribus, *vt puram, ac prouidam intentionem habeant*, &c. Et de præcepto recitandi horas canonicas: nam (quidquid sit de attentione) saltem de intentione orandi omnes Doctores conueniunt, esse necessariã ex vi talis præcepti, quoniam sine intentione orandi non erat vera oratio, sed ficta.

7. *Solutur obiectiuncula.*

Dicet fortè aliquis, in his omnibus casibus non præcipi actum internum ex vi iuris humani, sed ex vi iuris diuini, vel naturalis. Nam Ecclesia solùm præcipit exercitium illius actus exterioris in ordine ad talem finem, & tunc præceptum diuinum, vel naturale obligat ad operandum cum tali intentione, vel consensu, &c. At hoc neq; vniuersaliter verũ est, nec in aliquo ex dictis exemplis sustineri potest. Primum patet in actu v.g. recitandi horas canonicas: nam legere omnia illa, quæ recitãtur animo addiscendi, vel refricandi memoriã, non est per se malum, nec eõtra ius naturale, aut diuinum, vt per se constat, & tamen qui sic legeret horas, & aliter non recitaret, non impleret Ecclesiæ præceptum secundùm omnes; ergo obligatio recitandi eum illa intentione est ex præcepto Ecclesiæ. Idem est de intentione recipiendi ordinem sacrum sine animo seruandi castitatem, vel ad illam se obligandi: hoc enim nõ est intrinsecè malũ, aut contra ius diuinum, & tamen nunc est peccatum mortale ex vi præcepti Ecclesiæ. Idem licet considerare in præcepto dandi gratis titulos ordinis, aut officium temporale Ecclesiæ, vel aliquid simile, quod nõ sit prohibitum vendi iure naturali, aut diuino, sed tãtùm Ecclesiastico; nam intentio dãdi gratis talẽ rem, nunc necessaria est ad vitandum peccatum, & nõ ex iure diuino; ergo ex Ecclesiastico; ergo Ecclesiastica lex potest obligare ad similẽ intentionẽ. Imò in hoc, & præcedenti exẽplo lex Ecclesiæ nõ obligat simpliciter ad hoc, vel illud exteriùs efficiẽdum, sed obligat, vt si fiat, gratis fiat, quod pendet omnino ex intentione interna, quæ non est simpliciter necessaria ad actum externũ, nec per illum sufficienter manifestatur; nã posset esse datio, & receptio, & vtraq; gratis fieri. In aliis etiam exemplis allatis non potest admitti illa responsio; tum quia sæpe est longè maior obligatio habendi talem actũ internum ratione præcepti Ecclesiastici, quàm esset sine illo, vt interdum fictè contrahere, vel proferre aliqua verba, esset tantùm veniale peccatũ ex natura rei, & posita lege humana præcipiente talẽ contractum, erit graue peccatum; tum etiã, quia peccatum, quod ibi solet cõmitti contra ius naturale, solet esse peccatum cõmissionis, vel mẽdacij, aut fictionis, vel iniuriæ in proximũ, vel in Deum, quia actus exterior sic factus inuoluit iniustitiam, vel aliam similem malitiam; at verò stãte lege positiua præcipiente talem actum, contra illam peccatur per omissionem, vt statim declaratur.

8. *Prædicti actus sunt necessarij ad humanum conuictum, vel ad cultum religionis.*

Ratio autem à priori assertionis esse videtur, quia isti actus interni sunt necessarij ad humanum conuictum, vel ad cultum religionis in Ecclesia necessarium, non solùm materialiter sumpti secundùm esse physicum, sed etiam formaliter accepti, vt sunt tales actus morales, vel quasi artificiales, id est, quatenus sunt contractus, sacramentum, sacrificium, cultus, oratio, & similes; ergo ad rectam Ecclesiæ gubernationem necessaria illi fuit potestas ad præcipiendum vsum, & exercitium talium actuum secundùm tales formales rationes. Non possunt autem ita præcipi, quin præcipiantur actus interni, sine quibus rationes illæ consistere non possunt; ergo illo modo præcipi possunt, siue per actus externos sufficienter manifestentur, siue non, quia, vt præcipiantur satis est illa necessaria connexio, quia non præcipiuntur per se, sed compræcipiuntur, nec aliter possunt præcipi efficaciter tales actus externi.

Consit

Confirmatur,ac declaratur, quia ratio potissima, ob quam potest simul cũ actione materiali externa præcipi voluntas faciendi illã,est, quia illa actio externa est necessaria ad commune bonum reipublicæ,& nó potest humano modo præcipi,non præcepta voluntate,sed etiam hi actus externi sunt necessarij cõmunitati humanæ,secundùm dictas rationes morales,& secundùm illas subsistere non possunt sine internis; ergo hi etiam compræcipi possunt.

9. Accedit,quòd vbicumq; actus interior hoc modo cõiungitur cum externo,morali, & humano modo per illu manifestatur,quia præsumitur homo habere debitã intentionem cùm operatur,licèt non sit infallibilis indicatio,quia potest homo esse fictus,& mẽdax; ergo illud sufficit, vt talis actus interior possit B muoluí (vt sic dicam) seu comprehendi sub adæquata materia, & obligatione legis humanæ. Denique cõfirmatur à contrario,quia sæpe superior potest obligare ad aliquid agendum, quamuis honestas, vel vtilitas actionis exterioris præceptæ tota pendeat ex intentione præcipientis,argumento dicti cap.*venerabilem.§.*penult.de sentent. excom. in 6. iuxta Glos. verb.*iustitia*,quia non semper tenetur superior rationem sui præcepti subdito reddere;ergo eadem ratione potest præcipere actum externum sub intẽtione, quæ pendeat à voluntate subditi operantis, etiamsi talis intentio videri non possit. Et multæ ex his rationibus probant idem de legibus ciuilibus, vt insinuaui lib.3.cap. 5. maiorem autem probationem in hunc locum reseruaui,quia hæc necessitas frequentiùs occurrit in materia canonica, quæ magis spiritualis est,magísque ex internis actibus pendet. C

10. Ex hac assertione infero primò,posse peccari grauiter contra legem Ecclesiasticam ex defectu aliquo *Corolla.* in actu mentis,etiamsi in exteriori actione non appareat defectus.Probatur,quia Ecclesia præcipit illũ actum externum non tãtùm,vt talis est materialiter, & physicè,sed etiam vt est talis moraliter, id est, vt est sacramentum, contractus, vel aliquid simile, sed fieri potest, vt propter solum defectum interioris actus, exterior non sit talis; ergo tunc non implebitur præceptum Ecclesiæ, sed peccabitur grauiter contra illud. Hoc constabit clariùs in particulari.

undum. Secundò infero, transgredi præceptum annuæ con- D fessionis,qui in Quadragesima ita cõfitetur exteriùs, vt sacramentum pœnitentiæ non percipiat, etiamsi hoc tantùm contingat ex solo defectu interiori. Ita dixi in 4. tom. 3. part.disp.36. sect. 7. cum tutiori, & communiori sententia, quam certiorem censui,

Tor. quando defectus est in integritate. Vnde Victor.in sum. 4. qu. de Confess. n. 150. licèt credat satisfieri præcepto Ecclesiæ per confessionem sine dolore, requirit nihilominus vt sit integra;imò etiam postulat, *vt iste confiteatur hoc ipsum, quòd non habet dolorem*; cùm tamen defectus doloris solùm sit mentalis, & in-

desm. ternus. Et eodem modo loquitur Ledesm. in 4. qu.80. art.2. dub.12. Et ratio particularis de defectu integritatis esse potest, quia licèt peccatum omissum in cõ- E fessione sit internum,tamen omissio ipsa est de actu externo: est enim omissio partialis confessionis exterioris;potest autem Ecclesia præcipere illum actum externũ, etiãsi materia eius remota sit, seu circa quã sit actus internus: nam licèt hoc excedat potestatem humanam in ordine ad forum externum;non tamen est,cur excedat potestatem Ecclesiasticam in ordine ad forum internum,& salutem animæ.

11. Et potest hoc ab inconuenienti confirmari, quia aliàs fidelis habens conscientiam peccati mortalis tantùm interni, & mentalis, non teneretur ex præcepto Ecclesiæ confiteri semel in anno ex vi præcepti confessionis, quod videtur absurdum; ergo.Sequela est manifesta, quia si præceptum Ecclesiæ non A obligat ad partialem confessionem peccati mortalis interni, multò minùs obligabit ad confessionem totalem internorum peccatorum, etiam mortalium. Minor autem patet, tum ex vniuersalitate præcepti, & communi intelligentia illius;tum maxime quia ille tenetur ex præcepto diuino confiteri; Ecclesia autem indistinctè, & absolutè determinauit tempus, pro qua tale præceptum obligat; ergo posito præcepto Ecclesiæ obligatur ille homo ad confessionem pro illo tempore. Et hæc est ratio generalis etiam pro defectu doloris, vt dicto loco dixi, quia Ecclesia præcipit sacramentum pœnitentię recipere semel in anno, quod Christus simpliciter præcepit aliquando recipere. Item quia Ecclesia præcipit ita confiteri, vt possit quis absolui, vt ibidem dixi, & rectè notauit Nauarr. in cap. *placuit*, dist.6.num.183. *Nauar.* cum Adrian. in 4.mat. de confess. q. 5. dub. 4. Nec *Adrian.* est, cur hoc excedat potestatem Ecclesiæ, cùm lex sic intellecta sit de vsu externo cuiusdam sacramenti pro tali tempore, & maximè conueniente communi bono Ecclesiæ. Et ideo semper probabilius credidi, potuisse Ecclesiam hoc præcipere,supposita sola institutione,& vtilitate talis sacramẽti,etiamsi Christus vsum eius non præcepisset, vt latiùs tractaui in eodem 4.tom.disp.35.sect.1.

12. Tertiò infero, beneficiatum voluntariè recitantem sine attentione non implere præceptum Eccle- *3.Corollar. voluntariè distractum non implere præceptũ Ecclesiæ.* siæ, etiamsi nullum signum externum illius distractionis exhibeat, nec faciat actionem aliquam externam prohibitam, nec omittat aliquid externum præceptum in ordine ad attentionem, sed omnia exteriora plenè impleat, solúmque mente voluntariè distractus sit. Nam ille sine dubio peccat mortaliter sic recitando, nisi iterum recitet intra tempus habile,& non contra ius diuinum, quia nullum est præceptum diuinum de tali recitatione, nec pro tali tempore, nec simpliciter; ergo illud peccatum quatenus est omissionis mortalis,est contra Ecclesiasticum præceptum. Sed hæc latiùs à nobis tractata sunt tom. 2. de relig. tract. 4. lib. 4. cap. 16. & sequentib.

13. Quartò infero, sicut in his casibus peccatur contra præcepta Ecclesiæ, ita posse incurri censuras, vel *Quartum. posse etiam incurrere censuras.* alias pœnas ipso iure impositas non seruantibus talia præcepta. Ratio propria est, quia illa transgressio non est purè mentalis, sed externa, quia est omissio orationis vocalis,vel susceptionis sacramenti sensibilis, licèt per accidens occultetur per fictionẽ orationis,vel sacramenti. Item quia quidquid potest Ecclesia sub obligatione peccati mortalis præcipere, potest condigna pœna, vel cẽsura punire per ipsammet legem,absque alia sententia ferenda per hominem, quando pœna apta est, vt hoc modo imponatur,& culpa est illa digna. Denique de censuris hoc ostendi in 5.tom.disp.4.sect.2.De pœnis verò impositis non recitantibus cùm teneãtur ex obligatione beneficij,idem dixi dicto lib.4.de Horis Canon.c.26.

14. Dico secundò, quando actus internus nullo mo- *2. Conclusio.* do est necessarius ad esse physicum,vel morale exterioris actus, sed solùm coniungi potest ex libertate operantis,tunc non cadit sub Ecclesiasticam legem, nec fortè cadere potest sub humanũ præceptum, saltem regulariter loquendo. Prior pars, quæ loquitur de facto,videtur clara,quia (vt existimo) nullũ probabile exemplum afferri potest indicãs similem Ecclesiasticam legem, vt patebit respondendo ad iura in principio allegata,& latiùs inferiùs explicãdo per quos actus impleãtur præcepta affirmatiua Ecclesiastica. Loquendo autem de possibili non est mihi certa conclusio,sed probabilis.; explicatur autem in hunc modum, Quia talis actus interior esse potest necessarius ad honestatem aliquam exterioris; hoc

autem

autem sufficit,vt simul præcipi possint; ergo maior patet,quia præcepta affirmatiua non dantur, nisi de actibus virtutum,& in ordine ad aliquam honestatẽ, & ideo si actus interior præcipitur cum exteriori,erit propter aliquam honestatem;non autem propter solum interiorem,quia interior non potest ab Ecclesia præcipi propter suam honestatem per se, & absolutè spectatam,quia vt sic non est materia legislationis humanæ,vt capite præcedenti ostensum est; ergo si potest præcipi vt coniunctus exteriori,solum erit vt communicans aliquo modo suam honestatem actui exteriori.Quod autem hoc sufficiat declaratur, quia duobus modis potest requiri actus interior ad honestatem actus exterioris. Primò simpliciter, quia sine tali actu non potest actus exterior honestè fieri, vt quando actus exterior non potest honestè fieri sine aliqua intentione honesta, vel quia dignè fieri non potest sine interiori dispositione,vt si Eucharistia sumenda sit,& quia non potest dignè recipi, nisi à iustificato,ideo sit necessaria cõtritio, vel attritio cum confessione ad dignè communicandum. Secundò potest requiri actus interior solùm ad melius esse, scilicet, vt actus exterior sit honestus, seu pluribus modis bonus,licèt sine tali actu possit esse bonus ex obiecto,& circunstantiis propriis.

Requiri posse actum int. ad honestatem actus exter. simpliciter vel ad melius esse.

15. De vtroque ergo ex his modis, verisimile videri potest, posse cadere sub præceptum humanum.Nam de primo inquiro,cur non possit Ecclesia præcipere, vt talis actus dignè fiat,siue illa dignitas pendeat ex circunstantiis extrinsecis,siue ex intrinsecis.Nam illa honestas est simpliciter honestas actus externi, seu compõsiti ex interno, & externo, quod satis est, vt internus compræcipiatur cum externo.Item iam ille actus internus est necessarius ad quoddam esse morale magni momenti actus externi. Item potest esse valde expediens communi bono Ecclesiæ, vt actus externus cum tota illa integritate, seu rectitudine morali præcipiatur. Maximè si Ecclesia sit in graui aliqua necessitate,& velit placare Deum per sacras actiones fidelium sanctè factas. Certè cùm potestas gubernatiua Ecclesiæ sit maximè spiritualis, & ordinata præcipuè ad salutem animarum,non videtur hic modus præcipiendi improportionatus illi, cùm absolutè sit de actu visibili sãcto,sicut Ecclesia visibilis & sancta est.De alio verò modo licèt minùs videatur aptus ad præceptum;nihilominus videri potest non omnino impossibilis. Nam interdũ præcipimur orare v. g. vel ieiunare pro tali necessitate; ergo potest per tale præceptum directè iniungi,vt dicatur litania v.g.pro tali necessitate in particulari; hoc autẽ pendet ex intentione interiori operantis, quæ intentio non est necessaria ad honestatem illius orationis, vel ieiunij:nam sine illa possent honestè fieri;ergo.Confirmatur, quia sæpe conceditur indulgentia oranti, vel operanti cum tali intentione, & non alio modo; ergo si publica necessitas id postularet, posset etiam præcipi actus cum eadem conditione.

16. *Conclusio de probabilitate contraria.* Nihilominus probabile satis est, vtrumque modũ excedere mensuram humanæ legis, etiam Ecclesiasticæ,& de posteriori quidem videtur id clarius,quia per talem actum internum solum additur externo bonitas quædam accidentaria per extrinsecam relationem, vel imperium ab actu interiori omnino distincto; ergo non potest illa bonitas præcipi ex vi præcepti actus externi,sed oportet,vt distincto præcepto per se & directè præcipiatur,quod esset præcipere directè actum internum,quod ostensum est fieri non posse. Secundò declaratur à contrario,quia si quis,non obstante tali præcepto, faceret actum externum bene ex obiecto intrinseco,& circumstantiis per se requisitis,& omittendo alium actum interiorem, tunc solùm peccaret omittendo actum internum, non autem faciendo externum actum tali modo;ergo signum est,illa esse duo præcepta distincta,& vnum per se versari circa solum actum interiorem,illúdque tantùm non impleri per internam omissionem. At hoc fieri non potest, iuxta dicta. Tertiò id potest ostendi ex vsu Ecclesiæ, & illo eodem exemplo indulgentiarum: nam Ecclesia non consueuit cogere ad talem intentionem internam non necessariam ad substantiam moralium actuum, sed inducit ad illam offerendo spiritualia commoda, sub illa conditione, & non aliter: qui modus semper iudicatus est sufficiens ad subueniendum communibus necessitatibus Ecclesiæ. Ergo alius necessarius non est,neque etiam est conueniens, quia est de re occultissima,& periculis exposita, & ideo verisimilius est,non esse materiam ipsam ad legem humanam.

Atque hæc vltima ratio potest applicari ad priorem modum de quo minor est certitudo, quia licèt ille modus operandi magis necessarius esse possit ad bonos mores fidelium;nihilominus tamen ad generalem, & conuenientem Ecclesiæ gubernationem videtur sufficere,vt per leges præcipiantur actus externi de se boni, vel religiosi,cum conditionibus necessariis,vt sint tales actus morales:nam eo ipso naturalis ratio,vel ius diuinum obligat, vt honestè, seu dignè fiant; ergo non oportuit in hoc multiplicari Ecclesiastica præcepta: maximè quando rectitudo pendet ex solo actu, vel dispositione interiori, de qua Ecclesiæ constare non potest. Accedit quòd talis circunstantia per se non includitur in præcepto de tali actu externo substantialiter spectato,non solùm in esse materiali,& physico,sed etiã in esse morali sacramenti,vel contractus,orationis,&c.Ergo vt talis rectitudo præcipiatur, necessarium erit directè, & per se præcipi,quod esset directè præcipere actum interiorem. 17.

Dico tertiò: Ecclesia non potest prohibere, vel punire actum externum de se bonum ex obiecto, & circunstantiis externis,propter solum defectum,quẽ accipere potest ex affectu interno, vel intentione operantis.Vt esset v.g.punire per legem,dantem eleemosynam propter vanam gloriam, etiamsi exteriùs non demonstraretur,vel quippiam simile. Hæc est sententia Almaini,suprà allegati. Assertio satis patet ex præcedenti, & ex rationibus in ea factis,quia profectò talis prohibitio esset directè de actu interno: nam externus non ratione sui,sed ratione interioris tantùm prohiberetur,vnde solus etiam internus verè puniretur.Item ad regimen Ecclesiæ visibilis necessarius non est,nec conueniens talis modus prohibitionis,vel pœnæ; est enim præter humanam conditionem,& ita nunquam Ecclesia hoc consueuit,vt constabit ex dicendis. Denique hoc bene probant cap.vlt.de simon.& cap.*tua nos,* eodem,vt paulò inferiùs dicam. 18. 3.Cor.6.

Vnde infero, & aduerto, faciliùs esse Prælato Ecclesiastico prohibere alicui eleemosynam absolutè, & simpliciter,& pœnam imponere,si fiat,quàm prohibere,vel punire eleemosynam factam propter vanam gloriam.Quia cùm prohibetur absolutè, potest subesse aliqua ratio pertinens ad externam gubernationem,& forum, propter quam præceptum sit humanum, & iustum, vt notauit Glossa suprà citata in d.verb.*iustitia.*Neque est necessarium, vt superior in suo præcepto suum motiuum exprimat: nam præsumitur iustum,dum aliud non constat,& ita de transgressione talis præcepti sufficienter constat per solã effectionem extrinseci actus. At verò si prohibeatur eleemosyna tantùm ob circunstantiam prauæ intentionis in lege expressam,eo ipso declaratur, materiã prohibitionis non esse aptam, nec rationem prohibitionis 19

bitionis accommodatam potestati humanæ, nec de trãsgressione posse constare per actionem externam, quandoquidem licèt illa fiat, non statim sit contra tale præceptum, quia de intentione non constat.

20. *4. Concluf. de actu externo dependente ab interno.*

Dico quartò: Ecclesia potest prohibere, & punire actum exteriorem cum dependentia ab interiori affectu, vel intentione accidẽtaria tali actui, quando actus aliàs esset malus sine tali intentione, & dignus tali pœna. Iuxta hanc assertionem interpretor opinionem Caiet. & illam apertè docet Sylu. sup. & res ipsa in se videtur satis clara, & vsui conformis. Ratio verò à priori est, quia Ecclesia potest prohibere simpliciter talem actionem externam, & punire illam; ergo potest etiam prohibere, & punire cum tali conditione, scilicet, si à tali intentione odij, vel simili procedat, & non aliàs. Antecedens patet ex ipsa assertione: nam supponit, actionem illam esse malam in se sine tali intentione, & consequenter esse dignã pœna, versaríque in materia Ecclesiastica, seu canonica: sic enim semper loquimur. Consequentia verò patet, quia per illam conditionem non extenditur potestas, sed restringitur vsus eius. Magis enim moderata, & restricta est prohibitio, & punitio cum ea conditione, quàm si absolutè fieret, vt per se notum est. Et declaratur exemplo: nam Ecclesia potest v.g. excommunicare omnem illum, qui graue sacrilegiũ commiserit; si ergo tantùm excommunicet eum, qui scienter illud commiserit, non auget, sed temperat rigorem, & suæ iurisdictionis vsum, & tamen particula illa *scienter*, includit conditionem de actu interiori, id est, si sciens, & volens directè hoc fecerit. Hinc etiam Ecclesia grauiori (vt sic dicam) sed magis restricta irregularitate punit homicidium voluntarium, quàm casuale, quæ tamen sæpe differunt, nisi in cognitione, & intentione interna. Quia in rigore Ecclesia posset vtrumque homicidium æquali irregularitate afficere; ex benignitate autem voluit rigorem temperare, quando homicidum non est per se intentum, seu directè voluntarium.

21. Est etiam optimum exemplum, quod totam doctrinam datam confirmat: nam certum est, hæreticum externum non incurrere propriam cẽsuram hæreticorum, nisi animo hæretico exteriùs se prodat: nam si solùm fingat, & interiùs non dissentiat, non incurrit censuram ipso facto; ergo talis censura imposita est propter actum externum cum dependentia ab intentione interna; cùm tamen actus externus quoad materialem actionem, vel significationem non pendeat ab illa, nec possit exteriùs discerni, an procedat ab animo ficto, aut verè hæretico. Similiter est imposita irregularitas rebaptizanti, quam tamen non contrahit, si fictè, & sine intentione exteriùs rebaptizet, etiamsi Ecclesiæ constare non possit de tali fictione, nec de intentionis defectu. Potuisset quoque Ecclesia irregularitatem imponere propter externam rebaptizationem sacrilegam, & scandalosam, etiam sine intentione factam; noluit tamen, sed temperauit rigorem; ergo signum est, posse Ecclesiam hoc modo leges ferre circa actus externos, quãdo secundùm aliquam rationem moralem respicientem statum Ecclesiæ pendent ab interiori actu, licèt non pendeant in materiali actione externa, nec ex aliquo sensibili signo; ergo eadem ratione poterit simili modo prohibere, & punire alia delicta externa, prout iudicauerit expedire.

22. *ponitur c. Simon. 1. de actu terno ex od nulla itia appa-*

Nec contra hanc assertionem aliquid vrget cap. vlt. de simon. citatum à secunda opinione, quia loquitur, quando in actu externo nulla malitia appareret, nec præsumptio illius; & eodem modo loquitur expressè cap. *tua nos*, eod. Imò ibi est sermo, quando actus exterior habet speciem boni, vt eleemosynæ, vel religiosi cultus; animus verò est simoniacus, & ideo textus illi procedunt in specie tertiæ assertionis, & illam confirmant, huic autem quartę nihil obstant. In c. autem *venerabilem*, §. vlt. quod Nauarr. allegat, nihil inuenio, quod ad causam faciat. Ex §. autem vlt. quem suprà allegaui, solùm potest colligi, reuocari posse in dubium, an sit iustum præceptum superioris prohibentis actum de se bonum, quatenus ibi permittitur, vt transgressor talis præcepti absoluatur ad cautelam; absolute tamen potiùs supponitur tale præceptum præsumi iustum, licèt intentio præcipientis occulta sit. Corollaria autem, quæ ibi inferuntur, vera non sunt, vt de duobus primis iam diximus, & de tertio statim dicemus.

Fundamenta verò primæ opinionis, partim hanc, 23.
partim primam conclusionem confirmant, & nihil aliud probant. De cap. ergo *omnis vtriusque*, & de cap. *dolentes*, & Clement. 1. satis dictum est in corollariis primæ conclusionis. Ad tertium ex c. *commissa*, multi intelligunt textum illum de recipiente beneficium parochiale, seu curatum sine intentione merè interna recipiendi ordinem intra annum, dicúntque illum defectum intentionis puniri per priuationem fructuum, propter coniunctionem cum opere exteriori, etiamsi exteriùs non ostendatur. Imò addit Soto d. lib. 10. q. 5. art. 6. quòd si principio quis non habũit illam intentionem, & post sex menses illam habere incepit, nihilominus manet priuatus fructibus illorum sex mensium, & è conuerso si à principio bona fide recipit beneficium, & post sex menses mutat illam, & decernit non ordinari, ex tunc incipit non facere fructus suos; ac denique generalem statuit regulam pro quocunque tempore anni, pro quo ille non habet intentionem sacerdotij, vel formalem, vel habitualem ex illa relictã, & non retractatã, pro illo priuari fructibus, etiamsi tandem intra annum ordinetur.

Sed profectò tantus rigor non habetur in textu, 24.
nec augendus est in lege pœnali. Et in primis sensus ille de intentione merè interna non videtur habere locum iuxta nostram quartam assertionem, quia receptio beneficij per se non est malus actus, nec punibilis. Vnde videtur potiùs textus ille in illo sensu procedere contra tertiam assertionem, & ideo dicere aliquis posset, textum illum intelligendum esse de intentione non merè interna, sed signo aliquo manifestata, vel saltem ita insinuata, vt rationabiliter possit ab Ecclesia præsumi. Sed hic sensus admittendus non est, tum quia est contra communem intelligentiam, tam Iuristarum, quàm Theologorum, cum Glossa ibi; tum etiam quia est contra proprietatem verborum textus absolutè dicentis, *Si promoueri ad sacerdotium non intendens*, &c. tum propterea quia est contra rationem textus, *Cùm eos receperis fraudulenter*, hoc enim fit ex vi intentionis interioris; tum etiam quia textus addit, *Nisi voluntate mutata*, &c. ergo loquutus fuerat de intentione volũtatis; tum denique quia declarat priuationem fructuum ipso facto; non ergo agit de præsumptione, sed sufficere censet, quod interior desit intentio.

Respondent ergo alij, non esse illam pœnam im- 25.
positam per legem humanam, sed esse obligationem restituendi, vel incapacitatem fructuum, quæ ex natura rei sequitur ex tali intentione, & per illam legem declaratur. Patet, quia beneficium curatum non datur nisi propter officium, quod exerceri non potest sine sacerdotio, & ideo non sacerdos, qui recipit beneficium sine animo suscipiendi sacerdotium, eo ipso iniustè recipit fructus beneficij, & consequenter non facit illos suos. Quia tunc non recipit fructus propter officium, quod exercet, cùm sit incapax illi⁹, ergo maximè posset recipere propter spem recipiendi quamprimum, vel tempore prescripto: hanc autem spem aufert praua intentio; ergo reddit talem per-

nam incapacem fructuum, nisi illam mutet, & tempore debito ordinetur.

26. Hæc verò responsio non habet solidum fundamentum. Nam sine dubio, si lex lata in cap. *commissa*, non addidisset illam priuationem fructuum, non posset cum sufficienti fundamento dici, recipientem beneficium sine tali intentione non facere fructus suos, præsertim de fructibus totius beneficij. Primò, quia beneficium etiam curatum non datur propter solum officium proprium sacerdotis: nam datur etiam propter officium dicendi horas canonicas, & ille sic tenens beneficium, posset recitare horas. Datur etiam propter ministerium chori, & administrationem Ecclesię, quę possunt fieri sine ordine sacerdotali. Præterea non ita datur hoc beneficium propter officium dicendi Missam, & ministrandi sacramenta (propter quæ requiritur sacerdotalis ordo) vt omnino obliget ad facienda hæc ministeria per seipsum: nam possunt fieri per tertium, maximè ad tempus, quòd si ita fiant, sufficiet, & saltem vt faciat beneficiatus fructus suos sine obligatione restituendi, præsertim si personaliter resideat, & regat Ecclesiam; ergo hoc etiam modo posset beneficiatus non sacerdos, & intendens non ordinari, per annum ita satisfacere officio suo, vt suos faceret fructus, si per ius humanum non impediretur.

27. Confirmatur, ac declaratur: nam si sacerdos acciperet tale beneficium cum intentione nō ministrandi in illo per annum quoad ordinem sacerdotalem, non ideo non faceret fructus suos, si aliàs integrè satisfaceret officio suo, partim per se, partim per alios, & similiter qui acciperet beneficiū ante sacerdotium cum intentione accipiendi sacerdotiū intra annum; non tamen ministrandi in illo per seipsum tam citò, nec post aliquod tempus, nō propterea teneretur restituere fructus omnes, nec fortasse partem, si aliàs per alium suppleret, quod per se non faceret, & sufficientem curam haberet suæ Ecclesiæ; ergo secluso iure positiuo, idem esset, licèt quis reciperet beneficium sine intentione recipiendi sacerdotium intra annum. Probatur hæc vltima consequentia, quia non obstante tali intentione, posset satisfacere obligationi officij, propter quod dantur illi redditus beneficij, pro eodem tempore. Et ita ex sola rei natura non deesset titulus ad recipiendos, & retinendos illos fructus sine iniustitia, scilicet, titulus beneficij cum recitatione, administratione, & seruitio sufficiente beneficij pro toto illo tempore, modo declarato.

28. Vera ergo responsio mihi esse videtur, illam non esse propriam pœnam propter interiorem culpam, etiam adiunctam externo actui de se non malo, nec etiam esse obligationem restituēdi propter defectum in officio, vel seruitio beneficij, sed fuisse prudentem ordinationē Ecclesiæ, quæ statuit, vt non daretur beneficium homini non ordinato, nisi sub tali onere, & conditione. Vnde ex quo fuit conditus canon ille, eo ipso, quòd talis persona acceptat beneficiū, acceptat illud cum illo onere, & ideo si non implet conditionem, non facit fructus suos, quia Ecclesia illi nō contulit ius ad illos. Nec est incōueniens, quòd Ecclesia, licèt non iudicet de occultis, det beneficium sub conditione occulta, & interna, quia ad hoc nō est necessarium, vt ipsa iudicet de illa conditione, sed satis est, quòd recipiens beneficium de illa iudicet, & per iudicium suæ conscientiæ teneatur ad restituendos fructus, quos nō fecit suos sine alio iudicio Ecclesiæ. Sæpe enim in collatione aliqua exteriùs facta includitur conditio interna ex parte suscipientis, vt cùm Episcopus cōfert ordines alteri ibi est cōditio inclusa, quod ille habeat intentionē recipendi illos. Et ego possum dare eleemosynam pauperi sub conditione explicata illi, quòd habeat intentionem orandi pro me, & si illam non habeat, nō fiat dominus eleemosynæ? Quid enim vetat ita fieri? Cùm liberè possim disponere de re mea prout libuerit. Ita ergo potuit Ecclesia disponere circa collationem beneficiorum parochialium, quia ita oportebat obligare recipientes, & nullus poterat esse conuenientior modus illos cogendi ad habendam illam intentionem.

29. Quod si obiicias, quia ius illud etiam habuit locum in eos, quia iam ante illum canonem receperant beneficia. Respondeo negando assumptum, quia lex non extenditur ad præterita per se loquendo, & ibi non explicatur, nec est extensio facienda in lege pœnali sine sufficienti causa. Vel certè si dispositio illa habet locum circa beneficia priùs recepta, erit quatenus à tempore illius legis cœperunt retineri cum mala fide, & in ea perseueratum est per reliquam partem anni iuxta dicenda in sequenti puncto. Hoc igitur modo explicatus ille canon, nec facit pro conclusione quarta, nec obstat tertiæ, sed continet limitationem alterius rationis: nam limitat modum, & conditionē cōferendi talia beneficia talibus personis.

30. Aliter verò posset exponi iuxta tertiam assertionem, illam esse pœnam impositam pro omissione externa sacerdotalis ordinis, quem ex præcepto diuino definito per Ecclesiam tenetur recipere intra annum, qui tale beneficium recipit, quoniam illa omissio processit ex tali intentione fraudulenta. Ad hoc explicandum aduerto circa illum textum, ibi non imponi conditionem illam, *Si recipiat beneficium sine intentione sacerdotij intra annum*, vt absolutè sufficientem ad contrahendam illam obligationem restituendi, sed cum illa moderatione, *Nisi voluntate mutata promotus fuerit*. Vnde fit, vt licèt quis accipiat beneficium sine illa intentione, & ita persistat per vndecim menses, si tandem mutat intentionem, & intra vltimum mensem ordinatur, faciet fructus suos, vel confirmabit (vt sic dicam) dominium in retentione eorum, quia noluit Ecclesia aliter ponere illam conditionem, vt ex textu patet. Estque optima ratio, quia hoc modo meliùs lex illa obtinet effectum intentum, qui est, vt ille ordinetur, & inseruiat beneficio semel accepto, & ita per receptionem ordinis purgatur prior defectus, quia impletur conditio ab Ecclesia postulata, quæ in summa est, vt non habeatur illa praua intentio à principio, vel saltem, vt non perseueretur in illa vsque ad effectum non recipiendi ordinem per totum annum. Vnde quod Soto ait de restitutione facienda pro quocunque tempore anni, pro quo illa intentio debita non habetur, non habet locum si tandem mutatur voluntas, & recipitur ordo intra annum, quia tunc nulla restitutio facienda est, vt dixi, & ex textu constat. Signum ergo est, pœnam illam (si pœna est) non imponi intentionem propter tantùm internam secundùm se, sed prout annexam, & prodeuntem in omissionem externam totius anni, quæ omissio mala est, & posset puniri illa pœna, etiam sine illa intentione à principio concepta, sed per negligentem dilationem totius anni contractam. Atque hoc modo textus ille confirmat tertiam conclusionem, & nihil obstat quartæ. Alia verò, quæ attingit Soto, an ille textus loquens de receptione beneficij extendi debeat ad retentionem, & an loquens de beneficiis parochialibus extendendus sit ad Episcopatus, & similia, ad præsentem materiam non spectant.

31. Circa quartum de Censura imposita inquisitoribus iniustè procedentibus ex odio, vel turpi affectu in dicta Clem. 1. §. *verum*, aliqui dicunt, loqui de odio manifesto signis externis, sed sine fundamēto in textu, & sine causa, quia illa excommunicatio non fertur propter aliud signū odij, sed propter effectum iniustū ab illo procedentem. Et ita ille textus probat quartam

Explicatur Clementi.

tam assertionem, vt etiam dixi in tom. 5. dicta disp. 4. sect. 2. Idem dicendum est cum proportione ad 5. ex Clement. 5. de stat. Monach. Et ad textum ex dicto cap. *sicut*. nam actiones illæ, quæ ibi puniuntur, & alias prohibitæ sunt, & prauæ, & moraliter loquendo sufficienter manifestant prauum animum, a quo proficiscuntur. Reliqua in illa opinione iuxta quartam assertionem procedunt.

CAPVT XIIII.

Quæ sit seruanda forma, seu solemnitas in legibus canonicis ferendis.

1. NIhil in præsenti tractandum proponimus de forma intrinseca legis canonicæ, quia omnia, quæ de hoc puncto diximus libro præcedenti, cap. 13. cõmunia sunt legi humanæ vt sic, nec aliquid speciale notandum occurrit in lege canonica. Imò etiam quæ de forma extrinseca diximus de legibus ciuilibus, magna ex parte communia sunt canonicis, quia illis cõueniunt, quatenus humanæ sunt, & non quatenus ciuiles, seu seculares sunt. Et ideo leges canonicæ in signo etiam sensibili consistunt, & verba requirunt, quæ sufficienter explicent præceptum, seu voluntatem obligandi Prælati cum talibus conditionibus, quæ ad legem sufficiant, vt cum perpetuitate, communitate, & similibus, vt ibi explicatum est; vbi etiam sufficientia verba declaramus.

2. Vltra illa verò non est data determinata forma verborum in legibus canonicis ferendis, vel ex iure diuino, vel ex Ecclesiastico, præsertim quoad proprios canones, quorum conditor est Pontifex, qui semper est superior illis, & ideo non arctatur ad certam formã verborum. Inferiores verò Episcopi, & Prælati, vel capitula limitari possunt ad seruandam certam verborum formam, vel solemnitatem. Sed de hac etiam non constat saltem ex iure communi. Nam licèt in quibusdam statutis requiratur consensus capituli respectu Prælati, vel è conuerso consensus Prælati respectu Capituli, vel aliquid simile: illud magis pertinet ad limitationem potestatis, quàm ad determinationem formæ seruandę in lege ferenda. Præterea non est etiam de ratione legis canonicæ vt sit scripta: nam ea, quæ de hoc puncto allegauimus, pro lege ciuili maximè probãt de canonica, & præcipuè de Pontificia propter supremam potestatem vt dixi. Inferiorum autem statuta semper feruntur in scriptis, & ita seruandum est ad tollendam ambiguitatem, vel obscuritatem. Vnde etiam oportet, vt ex tenore ipsius scripturæ constet, ex potestate legislatiua esse profectam, & continere actum eius, alias non erit sufficiens signum voluntatis Principis ferendi legem, vel obligandi subditos communi, & stabili legis obligatione, quod in sequenti puncto declarabitur.

Nõ est de ratione legis Canon. vt sit scripta.

3. Hinc enim suboritur dubium suprà tractatum de lege ciuili, an Epistolæ Põtificiæ leges canonicas inducãt, quoniã in eis respondent ad speciales interrogationes, aut consultationes. Canonistæ enim interdum indicant, hęc responsa Pontificum non introducere legem; Abb. in c. *tua*, de sponsal. n. 3. & ibi Alex. de Neuo n. 15. & Præpos. n. 4. ad 7. nam exponens illum textum, dicentem verba esse de necessitate matrimonij, quoad Ecclesiam, dicit, non introducere legem, quia solùm continet responsum Pontificis ad priuatam consultationem.

Sent. dictum Epist. Pontif. inducere leges Canon. Alex. de Neu. Præpos.

4. Contraria verò sententia vera est, à qua dicti auctores non dissentiũt: est enim certa, & inter Iurisperitos cõmunis tenet Glossa in c. *ex tua*, de fil. Presbyt. verb. *consultationem*, vbi Panorm. idẽ sentit, & tacitè declarat priorem sententiam, vt statim dicam. Idem Felin. rubr. de rescrip. in princip. cum Rom. cons. 260. & Archid. & Domini. in c. *ignorantia*. 38. dist. Imò iuris ciuilis interpretes multò magis certam censent esse hanc sententiam de Epistolis Pontificum, quàm Legum, aut Imperatorum, vt constat ex Batt. & Paul. Castr. in l. 1. Cod. de legib. Iason, & alijs, quos retuli superiori libr. c. 13. Probatur apertè hæc sententia ex c. 1. dist. 19. quod est Nicolai I. in Epist. ad Episcopos Gallię, quæ habetur in tertio tom. Bibli. Vbi in eandem sententiã adducit Leonẽ I. Epist. 1. in fine, & Gelasi. in c. *sancta Romana*, dist. 15. & ibi ex professo probat Nicol. hoc non solũ esse verũ de Epistol. in iure canonico insertis, sed etiam de omnibus aliis. Ratio autem sufficiens est, quia Pontifices habent auctoritatem ad ferendas leges hoc modo, & ipsimet declararunt hoc sensu, & hac potestate esse scriptas huiusmodi Epistolas, vel responsa. Quomodo autem hoc intelligendum sit, & quid requiratur, vt huiusmodi Epistolæ vim legis habeant, dicetur respondendo ad priorem sententiam.

Bart. Castro. Iason.

5. Igitur ad cap. *tua*, de sponsal. respondetur in primis, potiùs ex illo probari, quando consultus Pontifex respondet, illud responsum habere vim legis, quatenus directè satisfaciat consultationi, licèt consultatio priuata fuerit. Et hoc supponunt, & fatentur interpretes illius textus suprà allegati. Addunt tamen, per huiusmodi responsa Pontificum ad interrogationes factas circà antiqua iura non introduci nouam legem, quæ antea constituta non fuisset, sed solùm interpretationem eius, de qua fuerat Pontifex consultus, siue illa sit Ecclesiastica, siue diuina, aut naturalis. Vt in illo capite consultus fuit Pontifex, an verba sint necessària ad matrimonium. Respondet autem, matrimonium mutuo consensu perfici, necessària autem esse verba quantum ad Ecclesiam. Vnde colligũt dicti interpretes, per illud responsum non introduci nouam legem, aliquid de nouo præcipientem, sed tantùm declarari authenticè id, quod antea erat ius diuinum, ac naturale, scilicet, de substantia matrimonij tantum esse mutuum consensum, vtique sufficientibus signis expressum, quia aliàs non posset esse mutuus, & datus simul, & acceptatus. Vnde in hoc sensu recte inferunt, noluisse ibi Pontificem introducere nouam legem Ecclesiasticam, qua præciperet, vt matrimonium fieret per verba, quando fieri potest, neque in hoc sensu dixisse, verba esse necessaria propter Ecclesiam, quia hoc præceptum Ecclesiasticum non erat antea, nec Pontifex ibi illud ponit de nouo, cùm tantùm respondeat consultationi. Vnde concludunt, solùm explicasse per illa verba moralem necessitatem, seu vtilitatem verborum in matrimonio, vt Ecclesia certior de illo fiat, ciúsque clariorem probationem habeat.

6. Ex quibus apertè constat, non negare dictos auctores Epistolam Pontificiam habere vim legis in eo, quod decernit, sed proponere regulam ad intelligendum quid decernat. Ordinariè enim huiusmodi Epistolæ continentes responsa consultationum sunt potiùs declaratiua, quàm constitutiua iuris, quiã non solet consuli Pontifex, an aliquid facere iubeat, nec ne, sed an aliquid faciendum sit secundùm ius diuinum naturale, vel ab Ecclesia iam statutum. Et tunc respondendo Pontifex interpretatur ius, & in hoc habet eius responsio auctoritatem legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad seruandum antiquum ius, secundùm illam interpretationem, & hoc est, quod in Decretis suprà allegatis docetur. Non tamen solent per talia responsa condere Pontifices nouas leges, non quia non possint, sed quia non hoc tunc agunt, nec de hoc consuli solent, vt dixi. Si tamen occasione sumpta ex consultatione, ipse velint nouam legem introducere, sine dubio possunt illo modo id facere, dummodo suis verbis hoc sufficienter declarent.

Epistol. Pontificiæ habent auctoritatem temperandi ius & obligandi ad eam interpretationem tenendã.

7. Quocirca quando Epistolæ non sunt responsiuæ ad consultationem, sed directe scriptæ ad gubernationem,

Quãdo Epistolæ sint scri-

Quæ non ad consultationē sed directè ad gubernationē facilius possunt habere vim legis, sed hoc colligendum ex tenore verborum.

nationem, tūc faciliùs habere possunt vim legis constitutiuæ de nouo, quod ex tenore verborum spectandum est. Adiungendæ etiam sunt circunstantiæ temporis, & loci, & personarum, ad quas scribitur, ad intelligendum, an lex sit vniuersalis pro tota Ecclesia, vel pro aliqua tantùm prouincia, aut diœcesi. Denique necessarium est, vt talis Epistola per traditionem, vel declarationem posteriorum Pontificum sufficienter sit nota, & in auctoritate habita; hoc enim necessarium est, vt obliget: licèt non sit necessarium, vt sit in corpore iuris inserta, quia ita cautum est in ipso iure, vt dixi, ac meritò, quia est valde accidentarium, & non potest ius limitare auctoritatē Papæ. Quod maximè verum habet in his, quæ spectant ad declarationem iuris naturalis, vel diuini, Nam in his non potest esse mutatio, nec error, quando Pontifices vt Pontifices definiunt, quod possunt facere per has Epistolas, & faciunt, quando ostendunt, se loqui ad docendam, & instruendam totam Ecclesiam. Et ideo in his rebus sunt talia decreta generalia, & perpetua, licèt fiant respondendo ad particulares interrogationes, quia illa particularis materia est accidentaria, & solùm concurrunt per modum occasionis, doctrina autem ipsa generalis est. At verò, quando responsum concernit materiam iuris positiui Ecclesiastici, licèt vt processit à Pontifice non potuerit continere errorem in moribus, per temporis successionem potest accipere mutationē, & quoad hoc potest multum deseruire, quod tale decretum sit, vel non sit moribus receptum, vel etiam quòd sit in corpore iuris insertum, vel extrà vagetur, & tunc etiam oportet considerare, an sit consentaneum iuri communi, vel illi contrarium: nam in priori casu seruanda est; in posteriori autem Pontifex est consulendus, iuxta cap. *Pastoralis*, de fide instrum. Quæ omnia vsui esse possunt ad intelligendas decretales Epistolas, & aliquid statim addemus soluendo obiectionem, quæ in præsenti fieri posset.

3. Præterea potest simile dubium de sententiis Pontificum hìc definiri, quod suprà de sententiis Imperatorum, & Regum tractauimus: nam ex ibi dictis à fortiori sequitur, sententiam latam à Papa in particulari causa introducere legem generalem pro omnibus similibus causis: nam maior est authoritas Pontificia, quàm Regia. Et hoc modo videtur magna ex parte esse constiturum ius canonicum: nam plura illius decreta sunt quædam sententiæ Pontificum in singularibus causis latæ. Et in particulari videtur hoc declaratum in cap. *in causis*, de re iud. ibi, *Cùm in similibus casibus cæteri teneantur similiter iudicare.* Et ita docent ibi expositores. Dubitant autem, an hoc intelligendum sit tantùm de sententia definitiua, vel etiam de interloquutoria, dummodo de illa satis constet, de qua videri possunt ibi Doctores, præsertim Panorm. n. 3. & 4. & Felin. n. 3. & seq. quia de hac distinctione nobis sufficiant dicta circa legem ciuilem. Alia verò distinctio de sententia inserta, vel non inserta in corpore iuris, qua vtuntur etiam aliqui ex dictis Doctoribus, in præsenti non est admittenda, quia repugnat iuri canonico, quod expressè illām excludit in Epistolis Pontificum, vt vidimus; est autem eadē ratio de sententiis. Item quia ex dicto cap. *Pastoralis*, apertè colligitur, Epistolam Decretalem Pōtificiam, etiamsi sit contra ius commune, habere auctoritatē, solúmque limitatur modo suprà dicto, quādo est cōtra ius commune: nomine autem Decretalis etiam sententia lata, & scripta à Papa comprehenditur, vt omnes fatentur, & constat ex vsu Decretalium; non est ergo conditio simpliciter necessaria ad rationem legis, quòd sententia sit inserta in corpore iuris, licèt ad promulgationem legis, & ad cognitionem eius magis publicam, & certiorem multum conferat.

Contra hanc verò resolutionem obiici possunt verba Alexandri III. in cap. *licèt*, de sponsa duorum, vbi definit, matrimonium ratum non dissolui per subsequens consummatum, & adiungit, *Quanuis aliter à quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando iudicatum*, vtique per sententiam, vt communiter videtur intelligi; ergo sententia Pontificis non potest facere legem, cùm tam grauem errorem continere possit. Similis obiectio fieri potest ex cap. *quanto*, de diuortiis, vbi Innocent. III. docet, matrimonium inter fideles baptizatos, & Catholicos contractum non dissolui per hæresim, seu apostasiam à fide alterius coniugis, & subiungit, *Licèt quidam prædecessor noster sensisse aliter videatur.* Quod dixit propter Cæleſt. n. III. qui contrarium respondit, vt in cap. *laudabilem*, alias 1. de conuers. Infideli. olim habebatur, vt ibi notat Glossa, & nunc habetur in collectionibus Antonij Augustini collect. 2. tit. 23. cap. 2.

9. Obiicitur quædam constitutio vera quæ videtur reprobare & extinguitur. c. laudabilem. Ant. Augustinus.

10. Circa primum, Alexander III. non designat, qui fuerint illi Pontifices, qui aliter iudicarunt, & Glossa ibi solùm allegat cōsuetudinem quandam Mutinensem, cuius fit mentio in cap. vlt. eiusdem tituli, quæ est impertinens: nam ibi non dicitur, illam consuetudinem fuisse per aliquem summum Pontificem approbatam. Imò Innoc. III. in illo cap. vlt. dicit, *Fuisse contra id, quod sentit sancti Petri Sedes*, & ideo non possumus certò dicere quale fuerit illud iudicium illorum Pontificum. Responderi ergo potest, supponendo, probabile esse, posse Pontificem ex iusta causa dispensare in matrimonio rato non consummato; fortè igitur illi Pontifices, quos Alexand. III. commemorat, non tantùm sententiando, aut respondendo, sed etiam faciendo dissoluerunt illa matrimonia, non quidem iudicando ipso facto dissolui (stando in solo iure diuino) per subsequens consummatum, sed iudicando, illam fuisse causam sufficientem ad illam dispensationem concedendam, & licèt fortè in hoc errauerint, erit error facti, & non iuris. Non est autem verisimile, fuisse iudicium illud ferendo generalem legem formaliter, & expressè, sed fortasse dispensando cum aliquo populo, aut saltem similem consuetudinem alicubi tolerando, vel approbando: nam hoc totum pertineret ad errorem facti, & particularem, id est, non redundante in perniciem totius Ecclesiæ, & ideo non repugnat contigisse. Alex. 3.

11. Quòd si fortasse iudicium illud fuit per sententiam latam in aliqua particulari causa (licèt id non constet) dicendum est, illam sententiam non fuisse latam interpretando ex cathedra ius diuinum, sed iudicando de facto secundùm opinionem priuatam, & ideo non potuisse inducere generalem legem. Atque ita respondet Couarr. 2. p. quarti, cap. 7. §. 3. num. 15. Non est item necesse, verbum *iudicandi*, referre ad sententiam alicuius causæ definitiuam, sed ad priuatum iudicium, quod interdum est per opinionem priuatam, & ita potuit contingere in illis Pontificibus. Et ita exposuit Cano lib. 6. de locis, c. 8. ad 3. & Bellarm. lib. 4. de Roman. Pontif. cap. 13. in princ. Imò etiam de Alexand. III. dicit, non definiuisse, sed tantùm quid sentiret explicuisse, sicut prædecessores sui fecerant. Idque colligi potest ex verbis eiusdem Alexand. in Conc. Later. p. 6. c. 8. vbi habetur integra Epistola, quæ valde familiaris est, & in ea solùm dicit, se velle aperire quid sentiat, & postea nō loquitur de omni matrimonio rato, sed multas adiungit circunstātias, & solemnitates, ac tādem concludit, *Quanuis alij aliter sentiant, aliter etiam à quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando iudicatum.* Sed licèt hoc fortè ita in principio fuerit; nihilominus postquam respōsio illa iuri Canonico per Gregor. IX. inserta est, & pro generali lege tradita vniuersæ Ecclesiæ, non est dubium quin sit vniuersalis, ac vera lex, ac subinde certam fidem

Couarr. Bellarm. Alex. 3. Conc. Lat. Gregor. 9.

fidem faciat, qui non potest intolerabilem errorem contiuere.

12. Secunda obiectio magis procedit contra priorē resolutionē de Epistolis Decretalibus, quàm contra hāc de sententia: nam illud dictum Cœlestini fuit responsio eius ad quandam consultationem, vt constat ex integra Autoritj Augustini. Et eam se vidisse refert Castro lib. 1. contra hæres. cap. 4. & propter illam audet dicere, in eo erasse Cœlestinum, non tantùm ex negligentia, ita vt illum erasse dicamus velut priuatam personam, & non vt Papam, quia in qualibet re seria definienda tenetur consulere viros doctos, *Quia huiusmodi definitio* (inquit) *habebatur in antiquis Decretalibus*. Sed excedit, & videtur malè sentire de potestate infallibili Papæ ad definiendas res fidei. Meliùs ergo Cano, & Bellarmin suprà respondent, non definiendo, sed opinādo Cœlestinum loquutum fuisse, potuisséque, Castro ex verbis Cœlestini attentè perpensis id colligere: solùm enim ait, *Non enim videtur nobis, quòd si prior maritus redeat*, &c. quæ verba sunt priuatum sensum aperientis, & cum formidine loquentis, non deficientis, aut certam doctrinam tradentis. Nunquam ergo responsio illa habuit vim legis toti Ecclesiæ propositæ, quia nec in ipsa hoc explicatum est, nec ita fuit recepta, aut recipi potuit. Dices; etiam Innoc. III. suum responsum protulisse per illa verba, *Non credimus, quòd in illo casu*, &c. respondeo etiam ex vi verborum id non fuisse ab Ecclesia definitum, vt etiam Bellarm. sensit; postea verò lex illa firmata est per Greg. IX. & vsu ipso declarata, ac denique vt veritas fidei definita in Concilio Trid. sess. 24. can. 5.

13. Tandem circa hæc duo puncta de sententia, & Epistolæ Pontificis dubitari potest, an idem censendum sit de Episcopis cum proportione pro suis Episcopatibus. Nam Canonistæ communiter in hoc differentiam constituunt, vt patet ex Fel. dict. c. *in causis*, n. 8. & in rubr. de rescrip. & aliis, quos allegat. Sed in hoc idem cum proportione sentio de Episcopis, quod dixi de Magistratibus ciuilibus habentibus potestatem ad ferendas leges cum subordinatione ad aliquem superiorem Regem, vel Imperatorem. Ita enim Episcopi comparantur ad summum Pontif. & ad ius Canonicum. Nam, & leges ferre possunt pro suis Episcopatibus, & non possunt contra ius commune statuere, aut sententias dicere. Si ergo sententia vel responsum Episcopi sit contra ius commune, non solùm nō inducet legem, verùm etiam nihil valebit; si verò per sententiam interpretetur suum proprium ius, vim etiam proprij iuris habere poterit sententia, quia quoad hoc habet eandem potestatem, & idem est cum proportione de rescripto, dummodo aliæ conditiones concurrant, scilicet quod ex verbis & modo scribendi satis constet de animo statuendi, & quod materia, & sententia, vel decretum Episcopi sufficienter pro ratione suæ diœcesis promulgetur.

Celestinus. *Aut Aug.* *Felin. Quid de Episcopis sentiendum.*

CAPVT XV.

Quæ promulgatio in legibus canonicis sufficiat, vt vim obligandi habeant.

1. SVppositis quæ communia sunt legi humanæ, vt talis est, & dicta sunt libro præcedēti, c. 14. hic solū superest quæstio, an pro quibus suis canonicis Pōtificiis sufficiat vna promulgatio Romæ facta, vel in singulis diœcesibus, aut Archiepiscopatibus, vel prouinciis plures necessariæ sint. In hoc enim variè sentiunt auctores. Prima opinio est in legibus canonicis seruandam esse regulam datam de legibus ciuilibus latis pro amplissimis regnis, plures, ac principales, & distantes prouincias comprehendentibus, videlicet, pro talibus legibus non sufficere vnam promulgationem Romæ factam, sed necessarium esse, singulas promulgationes in singulis prouinciis Ecclesiasticis, id est, in singulis Episcopatibus fieri. Ita tenet Panormitan. in cap. 2. de constitut. num. 7. ad finem, Fel. n. 7. Dec. lect. 2. n. 6. Nauarr. in summa c. 25. n. 44. Angel. verb. *lex*. n. 23. Medin. 1. 2. q. 90. art. 4. qui illam tribuit Caiet. ibi, sed ille non dicit, necessariam esse denuntiationem in prouincia, vt lex obliget, sed solum excusari ignorantes, si lex propter incuriam pastorum ad eorum notitiam non deueniat, quod verum, & longè diuersum est, vt per se patet. Vnde potiùs posset Caiet. in contrarium induci. Soléntque pro hac sententia citari aliqua iura canonica, sed nihil probant, & ideo illa omitto.

Panorm. Fel. in Decret. Nauarr. Medina.

Fundamentum ergo sumi debet ex Authentica, *vt factæ nouæ constitutiones*, collat. 5. quæ de legibus ciuilibus hoc disponit, vt suprà visum est. Addendo regulam suprà etiam positam, quod ius canonicum in huiusmodi rebus vtitur iure ciuili, & veluti tacitè acceptat illud, quādo aliquid contrarū, vel diuersū non disponit, & alioqui in re ipsa nihil est repugnans bonis moribus, aut religioni. In præsenti aut ius illud ciuile, quod requirit promulgationem in singulis prouinciis, non est reuocatum iure canonico, neque est contrā bonos mores, imò est valde consentaneum illis, vt leges suauiores sint, & vt tollantur occasiones allegandi, vel fugiendi ignorantiam. Accedítque hoc maximè necessarium videri in his legibus canocis, quia pro toto orbe feruntur; ergo citata authentica extendenda etiam est ad canonicas leges.

2. *Authentica vt facta.*

Nihilominus contraria sententia communiùs recepta est. Tenent Glossa, & Ioann. Andr. in fine Sexti, circa datam eius Panormitanus mutans sententiā in cap. *nouerint*, de sententia excommunicationis, in fine, Cardin. in Proœmio Clementinarum, *§. vniuersitatis*, num. 4. Syluest. verb. *lex*, quæst. 6. Rosel. num. 4. Armil. num. 11. & verb. *constitutio*. num. 3. Ludouicus Gomez in Proœmio ad regulas Cancellariæ, quæst. 2. Nauar. non constans etiam in prioti sententia, dicto consil. 1. de constit. num. 19. & idem sentit Soto lib. 1. de iustit. quæst. 1. artic. 4. & Palac. in tertio, dist. 37. disputat. 1. Ac denique Bartolus, & alij allegati in præcedenti libro, cap. 14. in hoc differentiam constituentes inter ius canonicum, & ciuile. Adduci autem solet pro hac sententia c. 1. de postulat. Prælatorum, quod reuera non cogit: nam ibi solùm concluditur, necessarium non esse, vt lex semel promulgata, *singulorum auribus intimetur per speciale mandatum, vel literas*. Quando vbi promulgata esse debeat lex canonica, ibi non explicatur.

3. *2. & vera opinio. Glossa. Ioan. And. Sylvest. Rosel. Lud. Gom. Nauarr. Soto. Palac. Bart. Bald.*

Item allegatur cap. *nouerit*, de sententia excommunicationis, cuius verba sunt, *Nisi ea de capitularibus suis infra duos menses post huiusmodi publicationem fecerint amoueri*. Non declaratur autem, quæ sit illa publicatio; verisimile autem est, loqui Pontificem de publicatione Romæ facta, & ita hic textus probabilis est. Responderi tamen posset, in illa lege determinatum fuisse illum modum promulgationis; non verò fuisse latam legem, vt idem sufficiat in omnibus legibus. Certum est enim, quoties lex canonica præscribit modum promulgationis in ea seruandum, illum sufficere, vel esse necessarium, etiam si ex iure cōmuni, vel consuetudine aliud requiratur. Sicut è cōtrario posset argumentum sumi ex cap. *cùm infirmitas*, de pœnitent. & remiss. ibi, *Postquam per Prælatos locorum fuerit publicata*, inde colligendo, hunc modum publicationis esse necessarium in legibus Pontificiis: quod tamen re vera inde colligi non potest, quia est speciale in illa lege, & fortasse magis, quoad inducendam pœnam interdicti ab ingressu Ecclesiæ,

4.

1. *Sententia.*

Ecclesiæ, quàm quoad obligationem legis. Vnde potiùs inde posset ab speciali argumentum retorqueri, vt bene notauit Nauarr. suprà num. 21. Simile est in Concilio Tridentino sess. 25. quoad legem illam irritantem matrimonium clandestinum, in qua specialem promulgationem postulat, quæ ordinariè nó est necessaria in legibus Ecclesiasticis. Ita ergo potuit in illo cap. *nouerit*, assignari vt sufficiens illa vnica promulgatio in fauorem fidei, & immunitatis Ecclesiasticæ, licèt fortasse iure communi plures requirantur; nam semper potest Pontifex commune ius positiuum immutare, prout expedire censuerit.

5. Fundamentum ergo proprium huius sententiæ esse debet, quia ex natura rei illa promulgatio sufficit, nisi aliud Ecclesia statuerit; nihil autem aliud statuit, nec prædictam Authenticam acceptauit, aut in hac parte suam fecit. Nullo enim iure scripto id ostendi potest in particulari, nec etiam in generali, quia canones solùm in iudiciis causarum voluerunt, vt ciuiles leges seruarentur, vbi canonicæ deessent; modus autem ferendi vniuersales leges longè grauior est, & pertinens ad propriam Pontificis actionem, & potestatem, & ideo non est illa generalis regula ad præsentem casum extendenda. Nec etiam talis acceptatio potest consuetudine ostendi: nam potiùs contrarium potest consuetudine probari, illius enim varia sunt indicia. Primum est, quia in curia Romana totius orbis lites definiuntur iuxta leges Pontificias Romæ publicatas, etiamsi alibi promulgatæ non sint, quod non esset iustum, si in aliis prouinciis illæ leges non obligarent absque speciali promulgatione in eis facta, vt bene considerat Nauarr. vbi suprà. Potéstque explicari exemplo adducto à Ioanne Andrea de quadam electione facta in vna prouincia contra constitutionem Pontificiam, quæ Romæ, & non in tali prouincia erat promulgata, & nihilominus irrita facta est. Idémque seruari in regulis Cancellariæ notat Anton. Gomez suprà.

Probatur opinio 2.

6. Præterea multa sunt decreta in iure canonico, quæ nunquam fuerunt promulgata in singulis prouinciis, sed tantùm Romæ. Et quamuis enim ipsa editio publica iuris canonici habeat vim quandam promulgationis, quæ in singulis prouinciis fieri censetur, quia in singulis illi libri publicè circunferuntur, nihilominus in rigore obligatio talium Decretorum latiùs extenditur, quàm illa promulgatio. Deinde multa sunt rescripta Pontificum, vel Bullæ, aut Motus proprij, qui non sunt inserti in communi iure Canonico, & nihilominus censentur obligare per solam publicationem Romæ factam. Quod etiam in Bulla Cœnæ videre licet: vniuersaliter enim obligat; cùm tamẽ rarò in singulis Episcopatibus publicetur. Tandem magnum argumentum est, quia quando Pontifices volunt necessariam esse promulgationem suæ legis in singulis Episcopatibus, seu prouinciis, hoc specialiter declarant: rarò autem id faciunt, & in rebus maioris momenti, aut periculi; ergo signũ est extra hos casus speciales in legibus absolutè latis, & Romæ promulgatis, illas speciales promulgationes non requiri. Item è contrario interdum extendunt tempus, pro quo volunt differri obligationem legis etiam post promulgationem, vt Pius IIII. voluit, vt decreta Concilij Tridentini non obligarent, nisi post tres menses à promulgatione, in quibus legibus supponunt, promulgationem in vrbe factam sufficere, quia si aliæ particulares spectandæ essent, illa temporis dilatio necessaria non esset. Denique est optima congruentia, quia tota Ecclesia vt est sub vno pastore, est propriè, & perfectè vnum corpus mysticum, & vna respublica, & ideo pro toto hoc corpore satis est vna promulgatio facta in Metropoli huius reipublicæ. Et vlteriùs considerant Iuristæ, Sedem Pontificiam esse fixam Romæ, & Pontificem non vagari per prouincias, sicut solent Reges, & idcirco inde accommodatissimè influere in vniuersam Ecclesiam, & ob eandem causam Romanam curiam esse aptum, & sufficientem locum ad huiusmodi promulgationem.

Et ita solutum est fundamentum contrariæ sententiæ, & obiter reddita est differentia inter leges canonicas, & ciuiles, tum quoad dispositionem earum; tum quoad consuetudinem; tum etiam quoad congruentiam, quia in Ecclesia est maior vnitas sub vno Christi Vicario, quàm sit in regno sub temporali Rege. Vnde, licèt ad faciliorem notitiam legis, & ad vitanda aliqua incommoda, videri potuerit magis accomodatum, vt speciales promulgationes etiam in legibus Ecclesiasticis requirerentur. Nihilominus ob alias causas potuit oppositum esse congruentius tum ad commendandam maiorem Ecclesiæ vnitatem, maioremque obedientiam Pontifici debitam; tum etiam ne leges Pontificiæ ab Episcopis pendere videantur. Denique, quia vbi aliud necessarium fuerit in specialibus casibus, ab ipsismet Pontificibus statui potest, sicut interdum fieri diximus.

Atque hinc facilè constat, quid dicendum sit de aliis legibus canonicis. Nam si sint leges concilij vniuersalis, illæ per Pontificem approbari debent, & ita eadem est de illis ratio. Nam eorum publicatio Romæ fieri solet, & illa sufficiet, nisi aliud in ipsamet lege disponatur. Poterit etiam fieri in loco Concilij, si Pontifex contentus sit. De legibus autem Episcoporum manifestum est sufficere pro toto Episcopatu, eam, quæ fit in Matrice, vt à fortiori patet ex dictis, tum in præsenti, tum de legibus ciuilibus ciuitatum, aut regnorum particularium. Et cum eadem proportione loquendum est de Archiepiscopis, & Patriarchis, si aliquando possunt ferre leges pro toto Archiepiscopatu, vel Patriarchatu, quod tamen (vt suprà dixi) iure ordinario non possunt sine concilio prouinciali, de cuius legibus cum proportione etiam censendum est. De modo autem ipsius promulgationis nihil noui dicendum occurrit; nam potest fieri aut voce præconis, aut affigendo legem scriptam in loco publico ad hoc designato, vt Romæ fit, in quo seruanda erit loci consuetudo, nam ius scriptum non inuenitur.

Superest verò inquirendum, an lex Pontificia Romæ promulgata statim incipiat obligare omnes, vel post aliquod tempus, quod de lege ciuili latè tractatum est, & in præsenti potest breuiùs expediri. Dixit igitur Glossa in cap. *proposuisti*. 82. dist. verb. *non probatur*, leges canonicas non obligare nisi post sex menses. Idque colligit ex cap. *decernimus*, dist. 18. Sed ibi non agitur de promulgatione canonicarum legum, sed de modo, quo Episcopi suas plebes docere debent omnia, quæ in Conciliis prouincialibus acta fuerint. Nam Episcopis præscribitur, vt intra sex menses à Concilio peracto suos clericos & plebes conuocent, *& coram eis plenissimè referant, quæ in eodem anno in Concilio acta, vel definita noscuntur.* Quod non propter solam legum promulgationem, sed propter plenam instructionem & doctrinam tunc præcipiebatur; nihil ergo ex illo textu colligi potest de modo, quo leges Pontificiæ, vel Canonicæ, vniuersim obligare incipiant. Et ita illa sententia Glossæ ab omnibus reprobatur, quia in iure non habet fundamentum, & est contra consuetudinem, & contra vigorem Ecclesiasticæ disciplinæ.

Duæ igitur sunt opiniones, vna, quæ doctrinam datam de legibus ciuilibus censet esse applicandam ad canonicas, quia licèt in canonibus hoc expressum non sit, Authentica, *vt facta nouæ constitutiones*, extenditur

extenditur ad leges canonicas propter illam regulam generalem, quod non contradicit canonibus, & potiùs iuuat illos, in quo casu ius canonicum iuuatur ciuili, iuxta cap. 1. de noui oper. nuntiat. & cap. *si in adiutorium*, dist. 10. Et fauent verba Pij IIII. in Bulla pro euulgatione Concilij Tridentini, vt in superioribus allegatum est. Et ita sentiunt Panormit. Felin. & alij cap. 2. de constit. Sylvest. Angel. & alij verb. *lex*, Nauarr. cons. 1. de constit. quæst. 4. Soto, Medin. & alij citati, qui in hoc indistinctè loquuntur de legibus canonicis, & ciuilibus. Et idem docuit Glossa in cap. 1. de concess. præbend. verb. *post tempus*, & Glossa vltima in data Sexti, quæ adducit iura canonica parum vrgentia. Vnum est cap. vlt. ne cleric. vel Monach. vbi religiosi egressi ex suis claustris ad audiendam physicam, vel ius ciuile, nisi post duos menses ad claustra redeant, excommunicantur. Sed non est ad rem, quia illi duo menses non requiruntur ibi ad complendam legis promulgationem, sed dantur quasi pro sufficiēti monitione ad incurrendam censuram, vnde etiam post longissimum tempus à promulgatione illius legis necessarij sunt illi duo menses ad excommunicationem illam incurrendam, & ideo computantur non à die promulgationis legis, sed à die commissi criminis, vt dixi in 5. tom. de Censur. disp. 23. sect. 3. Aliud caput, quod citat, est cap. *nouerit*, de sentent. excommunicat. sed est simile præcedenti: nam in eo excommunicantur, qui infra duos menses non delent de capitularibus statuta immunitati Ecclesiasticæ contraria. Quod tempus non designatur propter legis promulgationem, sed pro admonitione sufficiente ad incurrendam contumaciam. Tertium est caput primum de concession. præbend. in 6. At ibi in textu nihil dicitur de duobus mensibus, sed in genere dicitur, *Nisi post tempus, infra quod ignorare minimè debuissent*. Quod non oportet referre ad duos menses, sed ad modum obligandi legis humanæ ex ipsa rei natura, vt in præcedenti libro explicaui.

Panorm. Felin. Sylvest. August. Nauarr. Soto. Medin.

11. Quapropter contrariam sententiam tenent non pauci Theologi moderni, scilicet, in legibus Canonicis Pontificiis nō esse necessarium tempus duorum mensium. Quæ sententia mihi valde probabilis videtur, & multum consequens ad ea, quæ in ptiori puncto huius capitis diximus. Nam si illud tempus esset necessarium, maximè propter illam authenticam, quia nec de iure naturæ, nec de canonico necessarium est, vt ex dictis constat: illa verò Authentica nō rectè applicatur ad leges canonicas. Duo enim in illa disponuntur, vnum est de promulgatione iteranda in singulis prouinciis, aliud de dilatione duorum mensium, qui in vnaquaque prouincia computantur à promulgatione in ea facta. Sed illa lex quoad priorem partem non est acceptata à Pontificibus pro suis legibus; ergo nec quoad posteriorem. Probatur consequentia, tum quia non magis constat de acceptatione posterioris partis, quàm prioris: in vtraque enim verum est, Pontifices non declarasse, velle se admittere leges ciuiles pro modo ferendi, vel obligandi Ecclesiam per suas leges, sed solùm in iudiciis forensibus, vbi leges canonicæ deessent; tum etiam quia consuetudine receptum non est, vt testātur graues auctores, & specialiter Vasquez disp. 156. c. 3. cum emphasi dicit, se audere id affirmare. Nauarr. autem dicit de consuetudine, & stylo in vrbe seruari, vt transgredientes legem Papæ ante duos menses à promulgatione puniantur non solùm qui probantur scisse promulgationem, sed etiam qui non probauit, illam ignorasse.

12. Addit verò Nauarr. hæc verba, *Quæ consuetudo restringi fortè posset ad forum tantùm exterius, & vrbicolas.* Sed prior restrictio non videtur mihi rationi consentanea. Quomodo enim iustè punirentur illi tanquam legis transgressores, nisi supponeretur lex iam pro illo tempore obligare. Ibi enim non habet locum præsumptio: nam certò constat, nondum esse elapsam tempus duorum mensium. Ergo si sciens legem iudicatur vt transgressor, ex nulla præsumptione iudicatur, sed ex certa probatione delicti, & si ignorās præsumitur transgressor dum non probat ignorantiam, hæc præsumptio supponit certam obligationem, tum legis, tum etiam sciendi illam ante duos menses, aliàs immeritò præsumeretur culpabilis, vel, quod perinde est, punibilis ignorantia; illa ergo consuetudo apertè supponit legē illam obligare Romæ ante duos menses. Nec potest suppositio esse falsa, quia non fundatur in præsumptione, sed in voluntate Pontificis, quia neque hæc potest latere Romanos iudices, neque ipse Pontifex potest ignorare qualiter suæ leges Romæ seruari cogantur, & sciendo, ac tacendo consentit, satisque ostendit, se nolle vti dispositione legis imperialis, sed sua, saltem pro curia. Posita autem vera obligatione in illis legibus impertinens est distinctio de foro interno, & externo, quia lex canonica maximè obligat in foro interno, vt statim dicemus, & Ecclesia non punit nisi propter culpam, aut veram, aut præsumptam, vtraque autem supponit obligationem legis in conscientia.

13. Altera verò restrictio Nauarri, scilicet, ad vrbicolas, non est iuris, sed facti, & ab ipso non probatur; imò nec simpliciter asseritur, sed sub particula, *fortè*, nec per se est multum verisimilis. Nam si lex publicata statim obligat Romæ, iam quoad hoc discrepat ab Authentica. Vnde ergo constare potest, quòd Papa acceptet illam pro omnibus locis extra vrbem? Item cur non seruabitur proportio ad loca distantia, vt quò sunt viciniora, eò intra breuius tempus obligentur, si vrbs ipsa statim obligatur? Vnde etiam sumitur optima coniectura: nam tempus illud duorum mensium erat aptum pro legibus ciuilibus publicandis in singulis prouinciis, quia pro vnaquaque erat sufficiens. At pro legibus Pontificiis semel tantùm promulgandis Romæ minimè erat proportionatum, quia leges illæ obligaturæ sunt totam Ecclesiam, quæ totum vniuersum de se occupat; impossibile autem est euulgari per vniuersum orbem intra duos, imò nec per totam Europam moraliter loquendo; ergo non oportuit tale tempus acceptare pro reliqua Ecclesia, si pro vrbe receptum non est.

14. Denique hoc videtur supponi in capite, *cùm singula*, de præbendis, in 6. quatenus ait, *Intra mensem postquam hæc constitutio peruenerit ad eosdem, vnum*, &c. *eligere teneantur, alioquin ex tunc pœnis subiaceant suprà dictis.* Vbi Glossa fatetur, quòd licèt illa lex peruenisset ad notitiam ante duos menses à publicatione, obligasset; ergo supponit textus ille non esse necessarium tempus duorum mensium ad obligandum. Neque potest hoc dici speciale, quia textus nihil de hoc statuit, sed supponit, & potiùs pro speciali addit concessionem mensis ad exequendum actum ibi præceptum, & ad incurrendas pœnas: qui mensis semper inciperet currere à notitia præcepti, etiamsi post plures menses haberetur, vt Glossa etiam fatetur. Ergo signum est, legem de se obligasse à publicatione independenter à lapsu duorum mensium.

15. Et ita sanè videtur in vniuersum probabilius, leges Pontificias statim obligare incipere: diffundere autem obligationem suam successiuè, iuxta id, quod natura legis humanæ requirit, & superiori libro explicatum est. Nam eo ipso, quòd Pontifex non addit specialem modum, seu temporis determinationem, nec ius Canonicum illam ponit, vel acceptat, talis obligatio sequitur prout rei natura postulat. Vnde etiam constat, idem esse à fortiori dicendum de

Statim à publicatione incipere leges Pontif. & reliquorū Prælatorum obligare, diffundere obligationem successiuè.

de reliquis legibus canonicis, vt Episcoporum, vel aliorum Prælatorum inferiorum; tum quia etiam in his nulla facta est restrictio in iure, vel per Papam; tum etiam quia ita dictum est de legibus ciuilibus inferiorum Magistratuum: est autem eadem, vel maior ratio de legibus canonicis, & ita docent omnes auctores, qui ibi videri possunt.

CAPVT XVI.

Vtrùm lex Canonica obliget fideles priusquam ab eis acceptetur.

1. *Sententia negatiua.*

HAnc quæstionem facilè in præsenti expediemus ex his, quæ de lege ciuili diximus, & hìc addemus ea quæ ibi in hunc locum remisimus. Multi ergo auctores, qui in lege ciuili ponunt dependentiam ab acceptatione subditorum, eandem ponunt in lege Canonica, & indifferenter de vtraque loquuntur. Ita Maior, Driedo, Angel. Armill. Nauarr. Couarru. Felin. & alij Iurisperiti pro illa opinione allegati, præsertim in cap. 1. de treug. & pac. vbi Gloss. verb. *frangere.* Et sequitur Henricus, tractatu de Synod. post. 3. part. art. 2. à num. 50. sed præsertim num. 62. dicit, ad integritatem legis, & constitutionis tria requiri. Primò, vt constituatur. Secundò, vt promulgetur. Tertiò, vt moribus vtentium approbetur, & siquid horum (inquit) desit, non debet dici lex, vel constitutio: & subiungit, cùm agitur de impediendo vinculo statuti noui, & non de præscribendo contra statutum, non peccare contrauenientes statuto. Et refert Panormitan. in dicto cap. 1. & Decium in cap. *nam concupiscentiam*, de constitut. lect. 1. Fundamentum huius sententiæ totum videtur poni in præsumpta voluntate Prælatorum Ecclesiæ ponendi leges suas subintellecta conditione, vt moribus subditorum probentur. Solus Maior indicat etiam id esse ex defectu potestatis, quia non possunt aliter eas ferre. Et ad hoc suadendum dicit, Ecclesiam esse supra Papam, & ideo si Ecclesia non acceptat legem Papæ, non posse per illam obligari.

Maior. Driedo. Angel. Armil. Nauar. Couarr. Felin.

2. *Pontif. potest obligare Eccles. ad acceptandas suas leges sufficiẽter promulgatas ex eo, Quodcumque ligaueris.*

Dico verò primò: Pontifex potest obligare Ecclesiam ad acceptandum leges canonicas à se latas, & sufficienter promulgatas. Idémque est cum proportione de Episcopis. Hanc conclusionem declarauit expresè Castro lib. primo de lege pœnal. cap. 1. & Turrecrem. dicto §. *leges*, §. 2. qui licèt in communi loquatur, tamen maximè loquitur de legibus canonicis, & idem est de omnibus auctoribus allegatis libro præcedenti, cap. 16. pro secunda opinione. Quocirca prior pars conclusionis mihi videtur tam certa, vt secundùm fidem negari non possit, ex dictis suprà tractando de potestate legislatiua Pontificis, vbi ostendimus, Petro esse datam à Christo Domino supremam potestatem in Ecclesiam, & non alteri, ac subinde habere illam Pontificem successorem Petri immediatè ab eodem Christo, a quo illam Petrus habuit, & non ab Ecclesia. Hinc ergo concludimus, Christum ita dedisse hanc potestatem Vicario suo, vt per se posset valide, & efficaciter operari sine dependentia à consensu populi; ergo per illam potest ferre leges habentes efficaciam, & valorem ad obligandum Ecclesiam ad consentiendam, & acceptandam legem, vel præceptum. Patet hæc consequentia, quia aliàs potestas non esset absoluta, & efficax. Prior verò probatur primò, quia aliàs illa potestas magna ex parte esse data populo Christiano, quia tunc lex Ecclesiastica non haberet vim, vt est à Pontifice solo, sed vt ab illo simul cum Ecclesia: si enim lex non potest esse lex, nisi consentiente populo, profectò populus est conlegislator simul cum Pontifice, quod absurdissimum dictu est.

Secundò, quia Christus absolutè dixit, *Quodcumque ligaueris, &, Pasce oues meas*, de populo autem nihil dixit, nec posuit conditionem, *Si populus acceptauerit*. Est ergo conclusio certa de hac potestate, prout est in summo Pontifice, quia in illo est immediatè à Christo, atque adeò cum eodem modo, & independentia, quo à principio data est. De inferioribus autem non est res ita certa, quia in illis potestas est ab ipso Papa, à quo dari potest cum limitatione, & sub prædicta conditione: nihilominus tamen illa non est admittenda, neque præsumenda, nisi de illa satis constiterit, iuxta dicta superiùs de potestate Episcoporum ad ferendas leges. In quo etiam est notanda differentia inter Pontificem, & inferiores Prælatos, quòd nulla consuetudo obstare potest, quominus Pontifex habeat dictam potestatem, quia consuetudo non potest præualere contra ius diuinum: respectu autem inferiorum, vbi esset consuetudo contraria, multum valeret, quia in his, quæ pendent à iure humano, multum potest consuetudo. Vnde & iurisdictionem augere potest, & minuere, quando per hominem concedi potest, vt notat Glossa vlt. in cap. *cùm olim*, de Cler. coniug.

3.

Secundò dicendum est, suppositâ iustitia legis canonicæ, per se loquendo, oriri ex illa obligationem ad acceptandum eam, ita vt non careant culpa, qui incipiunt illam non obseruare post sufficientem promulgationem. Dixi, *suppositâ iustitia legis*, quia lex euidenter iniusta, etiamsi canonica sit, non obligat, iuxta suprà dicta de lege in communi, & sumitur ex cap. *ante triennium*, dist. 31. & prosequitur latè Corduba in quæstion. lib. 4. q. 7. Victor. in 3. relect. de potestate Eccles. Bellarmin. lib. 4. de Pontifi. cap. 15. Panormit. in cap. *cùm teneamus*. Felin. in cap. *si quando*, de rescrip. & cap. *accepimus*, de fide instrum. Et ita est assertio clara, præsertim quando lex est non solùm iusta, sed etiam moderata, & facilis, quia tunc potestas non deest, & voluntas contraria nulla rationabili coniectura præsumi potest. Quod à fortiori patet ex dictis de lege ciuili. Addendum verò est ex dictis ibidem, etiam in legibus difficilioribus, & durioribus, si in rigore iustæ sint, idem esse seruandum, vt declarat Corduba suprà ex cap. *in memoriam*. 19. dist. ibi, *licèt vix ferendum ab illa sancta sede imponatur iugum, tamen feramus, & pia deuotione toleremus.* Quod censeo verum per se, & ex vi potestatis canonicæ, quæ maior est, quàm ciuilis: oportet autem, vt etiam de voluntate satis constet, tum ex verbis legis, & modo præcipiendi, tum etiam ex aliis indiciis, & circumstantiis legis. Addo etiam, oportere, vt verisimile sit, legislatorem non ignorasse specialem rei præceptæ difficultatem pro tali loco, vel tempore, aut alia occasione. Nam si probabiliter credatur, hæc ignorasse, credi etiam potest, noluisse cum tanto rigore obligare.

2. Conuen.

Non carent culpa qui incipiunt non seruare leg. Pont. Cordub. Victor. Bellarm. Panorm. Felin.

Sed tunc inquiri potest, an in simili casu liceat subditis à lege ad legislatorem supplicare, & præsertim ad Pontificem. Quidam omnino negant, imò dicunt, friuolam, & inutilem esse talem supplicationem, & ex ignorantia profectam. Probatur, quia à lege non prouocatur, seu appellatur, vt colligitur ex l. vlt. ff. de appellat. recip. & l. antepenult. ff. de verbor. signific. vbi id notat Rebuff. adducens alios Doctores, & iura. Idem in Concordat. tit. de constit. Ratio etiam assignatur ex differentia inter sententiam, rescriptum, ac legem: nam sententia est, cùm fertur in negotio particulari, & pendet ex partium probationibus, & ideo in ea admittitur appellatio, vt pars, quæ grauamen sensit, possit meliores, vel clariores probationes afferre. Rescriptum etiam conceditur super factum singulare, in quo potest Princeps decipi à collitigante, vel procurante suum commodum,

5.

& ideo

& ideo in rescripto meritò admittitur appellatio in cap. *significauit*, de rescript. At verò lex fertur in generali, & per vniuersalem scientiam, contra quam priuata scientia subditorum non est admittenda, & ideo neque appellatio, vel supplicatio admittenda est. Accedit, quòd in legibus ciuilibus à Rege latis talis appellatio, vel supplicatio non admittitur, neque est in vsu, ergo neque in legibus canonicis admittenda est.

6. *Posse supplicari Papæ de sua lege ab executione illius patet consuetudine. Panorm. Felin. Ancharr. Castro.*

Dico tamen, si supplicatio fiat ex rationabili causa, & licitè fieri posse, etiam in legibus Pontificiis, & esse valde vtilem, ac rationi consentaneam. Hoc à fortiori sentiunt Panormit. Felin. & alij in cap. 1. de treug. & pac. & in dicto §. *leges*, & citatur Ancharr. cons. 214. & expressè, ac indistinctè tam de lege ciuili, quàm de canonica id affirmat Castr. lib. 1. de leg. pœnal. cap. 1. Et probatur primò, quia hoc nullo iure prohibetur, imò est iuri consentaneum, & rationi. Prima pars patet, quia in legibus vlt. & antepenultima suprà citatis solùm dicitur, non licere appellare à pœna imposita secundùm præscriptum legis, nec à sententia, seu decisione data iuxta legem, seu perpetuum edictum; non verò dicitur non licere supplicare de tota lege coram ipso Principe. Sunt autem hæc duo valde diuersa, quia in prioribus casibus appellatio repellitur tanquam planè iniusta, quia illa non est appellatio à lege, sed à sententia iusta, vtpote secundùm legem lata. Quòd si appellatio eò tendat, vt legem arguat iniustitiæ, est etiam iniqua, tum quia supponitur lex vniuersalis, & seruari solita, ac subinde iusta, tum etiam, quia appellatio talis fit in particulari facto, in quo non licet à lege prouocare, quamuis liceat appellare, vel à declaratione legis, vel ab applicatione eius ad tale, vel tale factum: hîc autem agimus de lege nondum recepta, & de supplicatione facta ex causa rationabili, & à communitate, vel nomine eius ab eo, qui auctoritatem habeat. Vnde auctores citati non negant, licere supplicare à lege, sed de appellatione loquuntur, & hanc non simpliciter negant. Nam Rebuff. expressè ait, *Tunc à lege non appellari, quando ab eo est condita à quo appellare non licet, vtpote à Principe superiorem non recognoscente.* Vnde sentit, ex parte legis non repugnare appellationem: nam si sit edita ab eo, qui habet superiorem in eodem ordine, id est, in temporalibus, vel spiritualibus, & subditi grauari se intelligant, poterunt ad superiorem prouocare, vt ab statuto Episcopi ad summum Pontificem; ab ipso autem supremo Principe non est ad quem appelletur; supplicatio autem ad eundem non repugnat. Imò addit Rebuff. in concordat. quòd licèt non appelletur à concessione literarum Regis, vel Papæ, ab executione appellatur, seu supplicatur. Sic ergo de lege dicere possumus, quod licèt ab ipsa propriè non appelletur, posse nihilominus supplicari ab eius executione, donec Papa informetur.

7. Deinde est hoc consentaneum cap. *si quando*, de rescript. vbi Papa declarat, licitum esse, non exequi rescriptum eius, donec ipsa plenius informetur, quando vera, & rationabilis causa intercedit. Et simile habetur in cap. *cùm teneamur*, de præbend. Nec differentia suprà data satisfacit, quia eadem proportionalis ratio potest in lege interuenire. Quod patet, ratione ostendendo eandem sententiam. Quia eo ipso, quòd lex vniuersaliter fertur, facilè fieri potest, vt non congruat moribus, aut dispositionibus gentium omnium, pro quibus fertur, quod maximè contingere potest in legibus canonicis, & Pontificiis, quæ pro vniuersa Ecclesia dantur: nam Ecclesia complectitur varia regna, & prouincias, habentes varios ritus, & modos viuendi. Vnde licèt talis lex regulariter loquendo non sit disconueniens, vel nimis dura pro vniuersa Ecclesia, & ideo respectu totius non habeat locum supplicatio, nihilominus in vno, vel alio regno, aut prouincia potest esse nimis dissentiens à moribus eius, & contra consuetudines eius, quas non solent Pontifices velle mutare, nisi id exprimant, sed potiùs consetuare, iuxta cap. *certificari*, de sepultur. in tali ergo casu ratio postulat, vt liceat supplicare Pontificem, quia scientia eius vniuersalis non potest semper extendi ad hæc particularia. Et hoc ipsum est à Pontificibus iure statutum in cap. 1. de constit. in 6. ex quo videtur colligi, absque alia supplicatione à lege Pontificia, ipsam ex vi illius iuris ipso facto non obligare in simili casu; nihilominus tamen fieri potest, vt casus non sit ita clarus, & certus, quin sit conueniens noua declaratio Pontificis; ergo in tali casu licita est supplicatio, & iuri consentanea.

8. Denique consuetudo videtur satis hanc assertionem confirmare: scimus enim, ita seruari in multis prouinciis Ecclesiæ, & Pontificibus non displicere, quando causa est rationabilis, & cum debita moderatione, ac obedientia fit supplicatio. Et fortasse in legibus ciuilibus non tam ordinariè fit hæc supplicatio, quia non sunt tam generales; & ordinariè vna, & eadem lex non fertur, nisi pro regno, vel prouinciis in moribus ciuilibus multum similibus. Vnde in ipsis legibus Pontificiis frequentiùs fiunt tales supplicationes à prouinciis, vel regnis; quæ à Romana sede magis distant, quia faciliùs possunt earum propriæ consuetudines ignorari. Denique in huiusmodi casu pro tempore, pro quo durat supplicatio, cauendum est omne periculum peccati. Vnde si fieri potest, vt pro illo tempore nihil fiat contra legem Pontificis, curandum omnino est, licèt eius exequutio suspendatur, quia ita magis cauetur omne periculum, & eo modo paretur legi, quo commodè fieri potest. Si autem non potest hoc modo suspensio exequutionis fieri sine magna rerum mutatione, vel periculo alicuius scandali, tunc ex benigna interpretatione voluntatis Pontificis, lex censetur pro tunc non obligare, & tali declaratione prudenter facta, cessat etiam omne periculum peccati.

Tempore supplicationum nil faciendum contra legem, quod si fieri non potest sine magna rerum mutatione, vel scandali periculo, tunc ex interpretatione benigna Pontif. non censetur obligare.

9. 3. *Conclus.* Dico tertiò: Lex canonica, si per consuetudinem toleratam non acceptatur, tandem non obligat, etiamsi fortasse in principio culpabiliter fuerit non obseruata. Ita procedit communis sententia suprà citata, & sumitur ex cap. vlt. de consuetud. vbi dicitur, legem etiam receptam posse ita consuetudine abrogari, vt non obliget; ergo multò magis poterit impediri, ne obliget, cùm ante acceptationem minorem firmitatem habeat, iuxta dictum §. *leges*. Ratio autem est, quia tunc est magna causa præsumendi, legislatorem conniuere, & nolle cum tanto periculo communitatem obligare, & hoc etiam ostendit vsus totius Ecclesiæ. Oportet autem, vt consuetudo illa aliquam rationabilem causam habeat, vt dicitur in dicto cap. vlt. & infrà in loco latiùs explicabitur. Deinde necesse est, & sufficit, vt à maiori parte populi non obseruetur. Nam si maior pars legem seruet, quamuis alij eam non acceptent, suam vim retinet, quia id requiritur ad consuetudinem, vt infrà dicetur, & videri potest Panormit. in cap. *cùm iam dudum*, de præbend. in fine, & in cap. *quia circa*, de consanguinitate, & affinitate, nu. 8. vbi etiam Anton. & alij. Item Abb. in cap. *cùm olim*, de Cler. coniug. nu. 4. & Angel. verb. *constitutio*, num. 7. Et eadem ratione è conuerso, si maior pars resistat, introducet consuetudinem contra obligationem legis, quia in rebus moralibus consensus maioris partis censetur communitatis, & ideo sufficit ad consuetudinem. l. *quod maior*, ff. ad municipalem. Abb. & alij suprà relati.

Si maior pars resistat inducetur consuetudo contra obligationem legis.

Dubi-

10. *Dubium de scientia Principis.*

Dubitari autem potest, quantum tempus necessarium sit, vt hæc consuetudo præualeat contra legem, & an oporteat legislatorem scire, illam non seruari: videri enim potest hoc necessarium, vt consentire censeatur. Et ita sentit Glossa in cap. *vir*, de secund. nupt. Nihilominus certum est, non esse necessariam scientiam legislatoris, in quo conueniunt auctores statim citandi, quia est res moraliter impossibilis, & præter consuetudinem, & vsum, vt à fortiori patebit ex dicendis. Et ideo quoad tempus distinguere solent Doctores. Nam si lex non obseruatur, sciente legislatore, nullum certum tempus necessarium est, quia nullum est ius, quod illud præscribat; sufficiunt ergo tot actus contrarij maioris partis communitatis, qui moralem coniecturam efficere valeant de tolerantia legislatoris, quod prudenti arbitrio definiendum est.

11. At verò quando interuenit ignorantia Principis, aliqui requirunt tempus 40. annorum, vt lex derogata censeatur, refert Felin. ex Panormit. in cap. 1. de treuga, & pac. Alij verò nullum requirunt tempus, sed solùm non obseruantiam subditorum per aliquos actus, qui prudenti arbitrio sufficiant. Itaque nihil distinguunt inter scientiam, vel ignorantiam Principis. Ita tenet Henric. tract. de Synod. ar. 2. num. 63. cum Felin. dicto cap. 1. num. 13. & aliis. Fundantur, quia subditi non peccant non recipiendo legem à principio. Hoc tamen fundamentum à nobis reprobatum est. Vnde communis sententia affirmat, sufficere, & necessarium esse tempus decem annorum, quam multi tradunt, quos Felinus refert, & sequitur Card. in dicto §. *leges*, & Iaf. in l. *rem non nouam*, ff. de iudiciis. Fundamentum est, quia hoc tempus sufficit, vt dicatur consuetudo, seu præscriptio longi temporis, iuxta Gloss. in cap. vltim. de consuetud. in 6. Vt autem lex censeatur absolutè non acceptata, & derogata, sufficit consuetudo longi temporis, vt loquitur idem Panormit. in c. *cùm olim*, de Cler. coniug. num. 4. & alij communiter. Denique quia breuius tempus postulandum est, vt lex nondum recepta non obliget, quàm vt abrogetur lex iam vsu præscripta, sed ad hoc posterius ad summum requiritur tempus 40. annorum, vt postea videbimus; ergo ad alium effectum non est tantum tempus postulandum; ergo sufficit decennium, quia nullum aliud cum fundamento præscribi potest.

12. Hæc verò opinio quoad primam partem, vt non requiratur longius tempus, quàm decennium, practicè mihi certa videtur; quoad alteram verò quòd requiratur decennium, licèt sit securior, non videtur satis fundata, & ideo probabilis est sententia Felini, & Henrici, qui tunc etiam non requirunt certum tempus, sed solùm repugnantiam per actus contrarios in numero sufficienti arbitrio prudentum. Quæ etiam sumitur ex Glossa in cap. vlt. de consuet. lib. 6. & Innoc. in cap. *cùm Petrus*, de fide instrum. & Dominico in dict. §. *leges*, quatenus dicit, ad hanc derogationem sufficere habitualem voluntatem Principis non obligandi contra morem, argumento cap. 1. de consuet. in 6. & Authent. de fideiuss. in principio. Nam licèt Princeps ignoret subditorum consuetudinem, semper retinet illam voluntatem. Et ita non requiritur nouus eius consensus, ergo nec scientia; ergo nec determinatum tempus. Probatur hæc vltima consequentia, quia nullum est ius, quod præscribat illud tempus decem annorum, neque ex natura rei est necessarium, & vsus videtur esse in contrarium, quia vt lex censeatur non acceptata, non solet expectari illud tempus, sed solùm quod pro maiori parte per sufficientem consuetudinem repugnatum sit: hæc ergo sententia in conscientia, & praxi videtur satis secura. Nihilominus tamen vt consequenter loquamur, aliqua differentia adhibenda est inter casus scientiæ, vel ignorantiæ Principis. Nam quando princeps à Principio scit repugnantiam, & non obseruantiam subditorum, & dissimulat, statim post nonnullos actus contrarios toleratos, censetur prudenter reuocata lex. At verò quando Princeps ignorat, oportet, vt longior sit consuetudo, ita vt iam prudenter iudicetur, non esse vtilem tali populo, & ideo iustè præsumatur à Pontifice, vel Principe reuocata. *Differentia adhibenda inter casus scientiæ, & ignorantiæ Principis circa reuocationem legis.*

13 Vlteriùs verò quæri potest cum Nauarro in dicto conf. 1. q. 7. an lex sic non obseruata per aliquod tempus sufficiens, censeatur ita reuocata, & nulla, ac si non fuisset lata, vel ac si fuisset directè renouata à legislatore: nam ex dictis videtur sequi pars affirmans, quia dicimus iam non peccari contra illam legem, quia reuocata est. Nihilominus placet mihi resolutio Nauarri, non esse censendam illam legem omnino annullatam, & derogatam, quia si communitas illa postea mutaret consilium, & inciperet illam legem recipere, & pro maiori parte illam seruare, re vera inciperet obligari tali lege sine noua voluntate legislatoris. Vnde dicendum est, illam solùm fuisse quasi suspensam, vel reuocatam non simpliciter, sed quamdiu populus ille in illa consuetudine, & moribus persisteret.

14. *Si à pluribus pro maiori parte seruatur hoc seruatur pro omnibus singulis habeatur.*

Vltimò inquiri potest, si contingat, legem non seruari ex ignorantia populi nescientis promulgationem eius, an hoc sufficiat, vt desinat obligare. Aliqui respondent, in eo casu iudicandum esse de ignorantibus iuxta statum, quem lex habet apud non ignorantes. Nam si à scientibus pro maiori parte obseruatur, hoc sufficit, vt pro ignorantibus suam etiam obligationem retineat, & è conuerso si à scientibus non seruatur pro maiori parte, etiam pro ignorantibus derogata est. Quæ sententia vera est, quando ignorantes, & scientes sunt partes vnius corporis. Difficultas verò est, quando totum aliquod corpus politicum moraliter distinctum ab aliis ignorauit promulgationem legis, & ideo illam non seruauit per sufficiens tempus, seu per sufficientes actus contrarios. In quo casu respondet Nauarr. dicto conf. . q. 6. legem illam amittere suam vim, non obstante ignorantia, quia ratio, ob quam definit obligare, non est scientia, & voluntas quasi formalis non obseruandi legem: nam hæc potiùs posset impedire, quia non est digna tali indulgentia, sed ratio est mos ipse, & quasi præscriptio quædam. Dico tamen, legem sic non obseruatam propter solam ignorantiam in se non auferri, seu reuocari, sed solùm pro tunc non obligare propter ignorantiam, & ita solùm etiam negatiuè non esse acceptatam, neque etiam ablatam. Quapropter si postea tollatur ignorantia, manebit lex respectu talis populi in eo statu, in quo esset, si tunc fuisset primò edita, & promulgata, & ideo tunc incipiet obligare, si in eo sensu fuit lata, iuxta doctrinam suprà tactam.

CAPVT XVII.

Vtrùm leges Canonicæ obligent in conscientia.

1. *Negat Gerson.*

GErson (cuius opinionem tractauimus libro superiori, cap. 17. & 18.) in tract. de vit. spirit. lect. 4. Alphab. 62. lit. G. dum negat, legem humanam, quæ talis est, obligare in conscientia, non solùm de ciuili, sed etiam de Ecclesiastica apertè loquitur: nam in legibus Ecclesiasticis ponit exempla, & earum multitudinem, & rigorosam obligationem tanquam necessariam ad salutem æternam præcipuè reprehendit, vt ex corol. 7. constat. Potest tamen habere

habere illum duplicem sensum suprà declaratum in lege ciuili, scilicet, vel quòd lex Ecclesiastica non possit obligationem inducere, sed tantùm explicare, vel proponere illam, quæ ex principiis reuelatis colligitur certò, vel probabiliter. Et hic sensus est omnino falsus multò magis in legibus Ecclesiasticis, quàm in ciuilibus, vt Almain. notauit in Moral. cap. 12. & ex dictis in libro superiori satis conuincitur, & statim ostendetur. Alter sensus esse potest, quòd licèt leges Ecclesiasticæ re vera obligent in conscientia, non dicantur obligare quatenus Ecclesiasticæ sunt, vel humanæ, sed quatenus sunt aliquo modo diuinæ per deductionem ex aliquibus principiis reuelatis, & sic erit quæstio de vocabulo. In qua etiam modus loquendi Gersonis probandus non est, vt ex dictis in lib. 3. à fortiori conuincitur.

2. *Conclusio affirmatiua.*

Dico ergo primò: Lex canonica, seu Ecclesiastica obligare potest, & ex se obligat in conscientia. Conclusio est certa, quam omnes Doctores Catholici docent, & sufficiunt suprà relati lib. 3. cap. 17. & in præcedentibus capitibus. Nam ex ibi dictis de potestate Ecclesiastica ad ferendas leges, planè conuincitur hæc veritas. Quia si potestas Ecclesiastica nó posset obligationem nouam imponere, sed tãtùm diuinam proponere, vel exponere, esset potestas declaratiua tantũ superioris iuris, nó tamen legislatiua. Hoc etiam à fortiori conuincunt omnia, quæ de obligatione legis ciuilis diximus. Denique ex dicendis statim hoc euidentiùs confirmabitur. Circa hanc verò assertionem tractari posset, an hæc obligatio in conscientia semper sequatur ex omni lege Ecclesiastica, etiamsi pœnalis sit, vel in præsumptione fundetur. Sed hæ quæstiones tractatæ sunt de lege ciuili, & quæ de illa diximus cómunia sunt legi humanæ, qua talis est, ideóque omnia sunt cum proportione ad legem Ecclesiasticam applicanda, neque aliquid nouum, aut speciale occurrit addendum, præter ea, quæ infrà de lege pœnali dicemus.

3. *Prælati religionum sicut Ecclesiastici possunt cõdere leges obligantes in conscientia.*

Sed obiici solet, quia Prælati religionum nõ possunt præcipere, nisi secundùm regulam religionis; ergo nec Prælati Ecclesiastici possũt præcipere aliquid, nisi secundùm legem Christi; ergo nõ possunt nouas leges ferre obligantes in conscientia. Respondetur tamen facilè, etiam Prælatos religionum posse nouas leges condere obligantes in cõscientia, vt in proprio tract. de Stat. Relig. ostenditur. Vnde potiùs potest retorqueri argumentum, quia in hoc seruatur quædã proportionalis ratio inter vtrosque Prælatos. Nam vtrique possunt præcipere quæ sunt consentanea suo fini, & regulæ sibi proportionatæ. Absolutè tamen est differentia, quia Prælati Ecclesiæ possunt præcipere quæ sunt consentanea æternæ saluti cõsequendæ secundùm regulam, vel institutionem à Christo traditam, id est, quę iuuent communiter omnes fideles ad legem Christi seruandam, quæ vnica est salutis via. Prælati autem religionũ possunt præcipere quæ consentanea sunt ad perfectionem etiam assequendam. Sed quia multæ sunt viæ ad perfectionem, in vnaquaque religione est potestas præcipiendi secundùm suam professionem, & regulam, quia illa iurisdictio supponit voluntariam professionem cui accommodatur; iurisdictio autem Ecclesiastica accommodatur voluntati Christi, à quo perfecta est tam institutio, & professio Christianæ religionis, quàm iurisdictio illi conueniens, ac proportionata.

4. *Legem Ecclesiast. ex se obligare sub peccato mortali, si absolutè feratur.*

Dico secundò: Lex Ecclesiastica ex se, seu ex genere suo obligat sub reatu mortalis culpę, si absolutè feratur. Est communis assertio Doctorum, quos retuli superiori libro cap. 20. & Almain. de potestat. Ecclesiastica c. 12. Panorm. cap. 1. de constit. n. 9. Felin. in c. 1. de sponsal. n. 17. & 19. vbi plures refert, & specialiter Gloss. in cap. *Matthæus*, de simon. verb. *consulis*, iuncto textu, ex quo colligitur, præcepta Ecclesiastica circa simoniam obligare sub reatu salutis æternæ. Quod etiam ibi notauit Ioan. de Anania. Probari autem potest primò à fortiori ex omnibus dictis de lege ciuili. Secundò potest ostendi omnibus testimoniis, & rationibus, quibus Ecclesiasticam potestatem ad cogendum per leges, & per spirituales pœnas, partim in principio huius libri, partim in libro de Censuris, copiosè ostẽdimus. Tertiò nunc sufficiunt verba Christi Domini Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Et similia habet Paul. 1. ad Thessal. 4. vbi priùs commendat præcepta à se data, & postea dicit, Christum despicere qui ea negligit: constat autem spernere Christum non solùm contra conscientiam esse, sed etiam graue peccatum. Facit etiam illud Actor. 15. vbi Apostolicum præceptũ abstinendi à sanguine, & suffocato, & alia præcepta similia vocantur necessaria, vtique ad salutẽ, vt Chrysost. hom. 23. & alij declarant. Præceptum autẽ cuius obseruãtia est ad salutem necessaria, sub mortali obligat. At verò præceptum illud positiuum fuisse, illi tempori accõmodatum, sententia est D. Thomæ q. 103. ar. 4. cum Aug. 32. contra Faust. cap. 13. quam infrà tractando de cessatione legalium, latiùs expendemus. Præterea constat, leges Ecclesiasticas sæpe ferri sub excõmunicatione maiori, & ipso facto incurrenda: non potest autem talis excommunicatio incurri, nisi per culpam mortalẽ, vt ex propria materia suppono; ergo certũ est, tales leges obligare in conscientia, cùm transgressio earum non fiat sine graui culpa. Denique constat ex communi sensu totius Ecclesiæ, & ex communi doctrina Patrum, leges Ecclesiasticas de ieiuniis, & seruandis festis, & similes, ita obligare, vt transgressio earum sit peccatum, necessariò in confessione aperiendum, & qui hoc negaret, planè esset hæreticus; ergo tales leges obligant de se sub mortali, cùm earum transgressiones voluntariæ tanquam mortalia peccata in confessione aperienda sint.

absolutè ferat. *Almain.* *Panorm.* *Felin.* *Glossa.* *D. Thom.* *D. Aug.*

5.

Contra hanc assertionem præcipuè loqui videtur Gerson loco allegato, vbi indicat, in prædictis legibus, & exemplis solam legem diuinã esse quæ obligat ad talem culpam: Ecclesiasticam autem legem solum interpretari, & proponere nobis tempora, & circumstantias, cum quibus lex diuina obligat, vt patet in præcepto confessionis, vel communionis, & eodem modo exponit præcepta orandi, audiendi Missam, & similia. Sed hoc, intellectum vt sonat, nulla ratione sustineri potest. Tum quia Ecclesia sæpe prohibet, etiam sub censura excommunicationis, res alioqui ita indifferentes, vt non essent malæ, nisi essent prohibitæ, vt comedere carnes tali tempore, audire ius ciuile clericos, vel monachos, & similia; ergo non solùm prohibentur grauiter quoad circunstantiam aliquam, sed etiam quoad substantiam (vt sic dicam.) Tum etiam quia in iis, quæ præcipiuntur, determinando tempus, vel modum, plures actus præcipiuntur, vel prohibentur dicto modo ex vi iuris Ecclesiastici, quàm iure diuino præciperentur, vt constat apertè in præcepto audiendi Missam singulis diebus festis, & in præcepto clericorum de recitandis horis canonicis, ex quibus præceptis resultat obligatio sub mortali ad singulos actus graues, vt ad Missam audiendam singulis diebus festis, ieiunandum singulis diebus designatis, & ad recitandum singulis diebus officium canonicum, &c. Tum denique quia lex Ecclesiastica potest ita determinare tempus, vel modos exercendi actus iure naturali, vel diuino, vt actus contra solam legem Ecclesiæ propter omissionem illa-

illa circunstantia sit peccatum mortale; ergo simpliciter potest Ecclesia præcipere sub mortali actum honestum, alias non necessarium, si in tali lege concurrant necessitas vel vtilitas, & aliæ conditiones necessariæ ad iustam legem. Antecedens patet in præcepto confessionis annuæ: nam si quis eam omittat animo, & proposito confitendi alio tempore arbitrario, in quo ius diuinum per se obligaret, nihilominus peccabit mortaliter, vt constat ex communi sensu Ecclesiæ, quia in re valde graui transgreditur iustum præceptum Ecclesiasticum, licèt in rigore non transgrediatur diuinum. Idémque est in præcepto soluendi decimas, si quis transgrediatur legem Ecclesiæ quóad quotam, volens alio modo implere diuinam legem de ministrorum sustentatione, & sic de similibus. Consequentia autem prior probatur ex paritate rationis, quæ non est minor in aliis actibus honestis, quàm in his circunstantiis.

6. Quòd si Gerson solùm intenderet, nunquam præcipi ab Ecclesia actum honestum, qui aliquo modo non sit iure diuino, vel naturali præceptum saltem in generali, & abstrahendo à determinato modo, & circunstãtiis, & ideo talia præcepta Ecclesiæ semper niti in iure diuino, vel naturali; non esset multum cùm eo contendendum, quia in bono sensu posset id admitti. *D.Thom.* Nã & D.Tho. ferè eodẽ modo loquitur 2.2.q.147.ar. 3. Sed non obstat, quominus simpliciter verum sit legem Ecclesiasticam obligare sub mortali, sicut etiam obligat lex positiua diuina, quãuis præcepta eius sint etiam quædã determinationes legis naturalis. Neque in hoc est de verbis cõtendendum, cùm satis in superioribus ostensum sit, obligationem humanarum legum immediatè oriri ex humana voluntate, per potestatem à Deo datam, quæ potestas speciali, & altiori modo data est Principibus Ecclesiæ, & illa vtuntur per humanam voluntatem leges ferendo, & ideo certum est, talem obligationem oriri ex istis legibus, vt humanæ sunt: ita enim loquitur Paul. 1. ad Corinth. 7. dum distinguit quædam, quæ proponebantur, vt præcepta à Domino, & alia, quæ ipse præcipiebat, non Dominus.

7. *Opinantes offensionem legis Ecclesiast. non esse per se peccatum m. sed solũ quãdo fit ex contemptu legis. alij verò addunt ex consuetudine. Collectarius. Felin. Caiet.* Præter Gersonem solent alij referri, qui dixerunt, peccatum contra legem Ecclesiasticam, non esse, per se loquendo, peccatum mortale, sed solùm quando fit ex contemptu legis. Ita tenuit Collectarius, vt refert Angel. verb. *Inobedientia*, & idem sentit Felin. c. 1. de sponsal. nu. 19. & refert Gloss. in cap. *quis autem*, dist. 10. quæ solùm dicit, *qui contemnit legem, peccare, non tamen peccare eum, qui non paret legibus, vbi de consilio loquuntur*, ex quibus verbis potiùs colligitur, etiam peccare illum, qui non paret legibus, vbi de præcepto loquuntur, licèt non tam grauiter, sicut qui eas contemnit. In eandẽ verò sententiã inclinat Caiet. verb. *Cleric.* &c. §. vlt. & verb. *ieiunium*, cap. 4. qui non vniuersaliter loquitur, sed de præcepto ieiunij, & de quibusdam præceptis clericorum, tamen à paritate rationis videtur idem sentire de reliquis præceptis Ecclesiasticis, vt illi tribuit Natar. in sum. c. 23. nu. 55. Item *D.Bern.* fauere videtur huic sententiæ D.Bernard. de præcept. & dis. cap. 11. vbi loquens de præceptis positiuis Prælatorum, quæ *facilitia* vocat, ait inferte necessitatem longè disparem à præceptis naturalibus, *Cùm tamen* (ait) *nec sine offensa negligi, nec cõtemni sine crimine queant.* Et infrà, *Mandatum peccato obnoxium facit, non magno tamen si contemptus defuerit.* Loquitur autem de eodem genere mandati. Vnde in cap. 12. generalem regulam constituit de his, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, nec diuina institutione, aut propria cuiusque professione sunt fixa, *Vt non iussa licitè admittantur, vel omittantur, iussa verò sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur: vbique enim & culpabilis neglectus, & contemptus damnabilis est.* Quibus in verbis dum culpam à crimine distinguit, per crimen mortale peccatum, per culpam verò veniale intelligit; sentit ergo, non peccare mortaliter contra Ecclesiastica præcepta, nisi ex contemptu, ac subinde tales leges per se non obligare sub mortali, sed tantùm ratione contemptus.

Alij verò Doctores, hanc sententiam ex parte sequentes, præter contẽptum addunt consuetudinem, quia si præceptum Ecclesiasticum ex consuetudine frangatur, peccatum erit mortale, eo quòd consuetudo illa racitum contemptum includat. Si verò nec contempus, nec consuetudo intercedat, non putant, peccatum esse mortale agere contra Ecclesiasticam legem. Ita Angel. suprà citans Richard. quodlib. 1. q. 19. vbi de omissione Missæ præceptæ in particulari loquitur. Idem ex parte sentit Henric. quodlib. 3. q. 22. in fin. refertur etiam Archid. in cap. *vinam*, 76. d. vbi nihil clarè dicit. Refert item Angelus quandam Glossam, Panormitanum, & quædam iura, in quibus nihil, quod ad præsentem causam faciat, reperio. Adducitur denique Gemin. in cap. *generali*, de elect. in 6. Et tandem additur ratio, quia non est verisimile, intentionem Prælatorum esse obligare sub mortali, quando ex consuetudine non peccatur cõtra eorum leges, cùm per vnam, vel aliam transgressionem non ex toto frustretur finis suarum legum. E conuetso verò quia consuetudo peccandi potest officere, vt finis legislatoris grauiter violetur, vel in totum frustretur, ideo fieri potest, vt propter consuetudinem peccatum sit mortale, quod alias non esset. *Angel. Ric.*

Veruntamen prior sententia intellecta de contemptu formali improbabilis est, quia inductione constat iuxta communem Ecclesiæ sensum, peccari mortaliter, transgrediendo multas leges Ecclesiasticas, vt ieiunij, Missæ, cõmunionis, confessionis, & similium, etiamsi nullus alius contemptus, sed sola voluntaria omissio intercedat. Deinde propter vnam transgressionem similem incurritur aliquando excommunicatio maior, etiamsi non ex contemptu, sed ex voluntate fit, vt rectè notauit Syluest. verb. *inobedientia*, & constat ex tract. de Censur. Ergo manifestum est, non esse necessariam contemptu ad peccandum mortaliter contra talem legem. Præterea hoc suprà probatum est de legibus ciuilibus; ergo multò magis procedet in Ecclesiasticis. Denique ratio est clara, quia præceptum Ecclesiæ per se inducit obligationem grauem, supposita materiæ capacitate; ergo transgressio eius deliberata sufficit ad culpam mortalem, absque alio contemptu. Nec contraria sententia habet fundamentum, cui satisfactum non sit ex dictis hîc, & suprà de legibus ciuilibus.

Solum testimonium Bernardi difficile apparet, quia non videtur loqui tantùm de præceptis rerum leuiorum, sed simpliciter de præcepris positiuis: nam loquitur de omnibus, *quæ à Præpositis dispensationem admittunt*, quæ omnia leuiora esse censet. Item quia generalem regulam constituit de præceptis factitiis, ea distinguendo à naturalibus de se ingerentibus necessitatem, & deinde addit generalem de omnibus, quæ per se nec bona, nec mala sunt.

Nihilominus tamen existimo, non fuisse mentem Bernardi loqui de omnibus præceptis positiuis, quia præter ea, quæ per se bona, vel mala, ponit ea, quæ sunt ex institutione diuina, aut quæ sunt *fixa vniuscuiusque professione*, & in his omnibus sentit peccari grauiter non solùm per contemptum, sed etiã per negligentiã. At verò illa præcepta, quæ sunt fixa vniuscuiusque professione, positiua sunt, & humana: per illa enim intelligit grauiores constitutiones vniuscuiusque religionis, & præcepta Ecclesiastica dici etiam possunt fixa professione Christiana. Videtur ergo per *præcepta facilitia* intelligere leuiora quædam statuta religio

religionum, quæ ſunt de rebus leuioribus, ſicut ipſe exemplis indicat, dicens; *Ex his v.g. dico eſſe, vel riſum interdictum, vel indictum ſilentium.* Et hæc vocat diſpenſabilia, vel per antonomaſiam, quia facilè diſpẽſantur; alia enim grauiora tanquam immutabilia habentur in religionibus, ordinariè loquendo, vel certè, quia ordinariè per talia ſtatuta, vel regulas ſolùm ordinatur, ne hoc, vel illud fiat ſine licentia Prælati, per quam licentiam quaſi diſpẽſatur facilè, vnde etiã vocat *factitia*, quia facilè mutantur. De his ergo loqui videtur, cùm ait, in eorum tranſgreſſione non committi graue crimen, niſi contemptus interueniat. Et hoc fortaſſe intendit Sylueſt. verb. *inobedientia*, cùm ait, loqui Bernardum de mandatis, non de præceptis.

12. Vnde etiam patet, quid de altera ſententia ſentiendum ſit. Nam in primis falſum eſt, ad peccandum mortaliter contra leges Eccleſiæ eſſe neceſſariũ contemptum, vel conſuetudinem; nam in vno actu, vel omiſſione inuenitur ſæpe peccatum mortale, vt probant inductio, & rationes factæ. Et ab effectu conſtat, quia ſæpe per vnum actum, vel omiſſionem talem incurritur excommunicatio maior, vt ſuprà dicebam. Ergo ſatis eſt, quod violetur præceptum in materia graui, etiamſi non omnino deſtruatur finis eius, quoad alios actus, qui poſtea fieri poſſunt, quod eſt per accidens. Imò addo, conſuetudinem interdum poſſe minuere peccatum, quatenus minuit libertatem, licèt aliunde poſſit augere, augendo voluntariam, ſi ipſa voluntaria ſit, quod augmentum nunquam poteſt eſse tale, vt augeat in infinitum, transferendo actum de veniali peccato ad mortale. Si ex parte obiecti, & circunſtantiarum cætera ſint paria, vt lib. præced. cap. 24. oſtenſum eſt, vbi etiam tractauimus, an violare legem ex contemptu ſemper ſit peccatum mortale, & doctrina ibi data communis eſt omnibus legibus Eccleſiaſticis, imò in his à fortiori locum habet, nihilque in præſenti addendũ occurrit.

CAPVT XVIII.

Quando lex Eccleſiaſtica obliget ſub mortali culpa, & quomodo id diſcernendum ſit.

1. *Tres conditiones vt leges poſitiuæ obligent ſub mortali, grauitas, verba præcipientis ſeu ſigna, & intentio præcipientis.*

CErtum eſt, legem Eccleſiaſticam, etiam abſolutè latam non ſemper obligare ſub mortali culpa, ſed interdum ſub veniali, quia in materia cuiuſcunque virtutis poteſt eſſe grauis, & leuis obligatio, iuxta materiæ capacitatem; ergo idem eſt in materia legis Eccleſiaſticæ. Item quoad hoc eadem eſt ratio de lege Eccleſiaſtica, quæ de ciuili. Vnde ſicut ſuprà poſuimus plures conditiones requiſitas, vt lex ciuilis obliget ſub mortali, quibus deficiẽtibus ad ſummum obligat, ad veniale, etiamſi ſit abſoluta, & vera lex; ita de Eccleſiaſtica lege cenſendum eſt: nam quoad hoc (vt dixi) eſt eadem ratio. Tres autem conditiones neceſſarias eſſe diximus, vt poſitiua lex obliget ſub mortali, quæ ſunt grauitas materiæ, verba, ſeu ſigna præceptiua, & intentio præcipientis, de quibus ferè nihil occurrit addendum his, quæ diximus de lege humana ciuili, ſed applicanda hîc ſunt omnia ibi dicta, præſertim circa tertiam conditionem de intentione legislatoris, & de prima quoad neceſſitatem grauis materiæ, & quoad modum cognoſcendi illam. In hac verò conditione addi poteſt, materiam legis Eccleſiaſticæ ex ſuo genere magis ſpiritualem eſſe, & ad finem altiorem ordinari, & ideo faciliùs, ac frequentiùs materiam Eccleſiaſticarum legum eſſe grauem, licèt non rarò leuis etiam in eo ordine inueniatur. In quo etiam eſt aduertendum, aliter eſſe, hanc materiæ grauitatem expendendam in communibus legibus Eccleſiæ, quæ ex ſola iuriſdictione proceA dunt: aliter verò in præceptis religionum, quæ non ſolùm in iuriſdictione, ſed etiam in voto obedientiæ nituntur: vnde fieri poteſt, vt materia, quæ ſecundùm ſe non eſſet grauis per ſe ſpectata in ordine ad nudam iuriſdictionem, & communem Eccleſiæ gubernationem, vt ſubeſt tali voto, & in ordine ad finem talis ſtatus grauis ſit, vt latiùs tractando de Statu religionis, diximus.

Circa tertiam verò conditionem de vi verborum ſuprà diſtinximus verbum ſimplex ab oratione complexa, & de verbo quidem ſimplici nihil occurrit addendum, quia in his etiam legibus nullum eſt verbum impoſitum, vel ex vſu aut iuris accommodatione applicatum ad ſignificãdam obligationẽ ſub mortali. Nam ſi aliquod eſſet, maximè verbum, *præcipimus*, aut æquiualens; hoc autem, licèt ſatis indicet vim præcepti, & obligationem in conſcientia, non tamen ſub mortali, niſi vt coniunctum grauitati materiæ, quæ ſemper conſideranda eſt, & ita explicuimus ſuprà Clementinam, *exiuit*, de verb. ſignific. & cap. *exijt*, eodem tit. in 6. 2.

Circa verba autem complexa duo modi iudicandi hanc obligationem peculiares, ac proprij Eccleſiaſticarum legum adnotari poſſunt. Vnus eſt, quando adduntur verba, quæ vel expreſsè, vel implicitè addunt commination em æternæ pœnæ. Huiuſmodi ſunt, quando additur *ſub interminatione mortis æternæ*, vel, *qui hoc fecerit, diuinam maledictionem incurrat*, aut *indignationem ſanctorum Petri, & Pauli.* Item talis cenſetur eſſe forma præcipiendi, *in virtute obedientiæ*, quæ C frequentiùs eſt in vſu religionum, interdum verò etiam Pontifices illa vtuntur. Et ex eodem vſu conſtat, in hoc ſenſu addi; imò in religionibus iuxta communem vſum non intelligitur rigoroſum præceptum imponi, niſi quando illa verba, vel ſimilia adduntur, vel grauis cenſura imponitur; iuxta ſtatim dicenda. Denique etiam hæc verba, *ſtrictè præcipimus*, implicitè cenſentur eandem ſignificationem habere, quia illa exaggeratio non ſine cauſa additur, & in rigore indicat ſuperiorem velle obligare quantum poteſt. Alter modus explicandi hanc grauitatem eſt per adiectionem alicuius grauis cenſuræ, quæ pœna ſolùm per Eccleſiaſticas leges ferri poteſt. Et licèt in legibus ciuilibus etiam grauis pœna indicet grauem legis obligationem, vt ſuprà vidimus, & quoad hoc ſit aliqua cõuenientia inter vtraſque leges; nihilominus in cenſuris inuenitur hoc peculiare, quòd ſunt ſpirituales pœnæ, & ſæpe contrahi non ſolent; vel fortaſſe non poſſunt, niſi propter peccatum mortale. Quando ergo pœna, ſeu cenſura talis eſt, & illa imponitur tranſgreſſori talis legis, euidens eſt, violationem illius legis eſſe peccatum mortale, ſi clauis non erret, ac ſubinde talem legem obligare de ſuo ſub mortali, quia tranſgreſſio illius facit tranſgreſſorem tali cenſura dignum. 3. *Verba iudicatia obligationem grauem.*

Statim verò inſurgit quæſtio, quænam cenſura ſufficiens ſignum ſit talis obligationis. Sed hoc ſpectat ad materiam de cenſuris, & de irregularitate, vbi copioſè tractatum eſt, & ideo hîc breuiter expeE diendum eſt. Primò enim de excommunicatione, ſi minor ſit, certum eſt, quocumque modo feratur, non eſſe de ſe ſufficiens ſignum obligationis ſub mortali, quia talis excommunicatio frequẽter incurritur propter venialem culpam. Excommunicatio autem maior dupliciter fertur, ſc. ipſo iure lata, vel per homines ferenda. De priori ergo eſt certum, indicare obligationem ſub mortali, quia incurritur ipſo facto ex vi tranſgreſſionis talis legis, & non incurritur, niſi propter peccatum mortale, vt eſt notum. De poſteriori autem controuerſia eſt: nam multi putant, etiam tunc eſſe ſufficiens ſignum obligationis legis ad mortale. Ita Anto. citans Ioan. de Neapol. 2. p. tit. 4. 4. *Excommunicatio minor non eſt ſufficiens ſignum grauis obligationis, ſecus de maiori, ipſo iure inflicta, vel ſtatim infligenda ſine alia monitione, contrà verò quando requiritur monitio.* *Anton.*

Sylueſt. Angel. Caiet. c. 2. §. 3. & ſequitur Sylueſt. verb. *præceptum*, q. 3. Angel. verb. lex, n. 3. Caiet. 2. 2. q. 189. ar. 3. circa ad 2. Alij verò cenſent, quando lex fertur ſub excommunicatione tantùm ferenda, non eſſe ſufficiens ſignum obligationis ſub mortali. Quam ſententiam probabilem iudicat Anton. ſuprà, & idem ſentit Armil. verb. *Armil.* *lex*, n. 4. & verb. *præceptum*, n. 6. quia ſolùm iudicat, priorem ſententiam eſſe ſecuriorem, & pro hac citat Caiet. in ſum. verb. *præceptum*, & ſolet referri Driedo *Caiet. Driedo. Nauarr.* lib. 2. de libert. Chriſtian. cap. 1. & poteſt referri Nauarr. cap. 23. n. 53. Hi enim Caietanum in ſum. ſequuntur.

17. Veritas ergo eſt, diſtinguendum eſſe de excommunicatione ferenda. Nam dupliciter imponi poteſt, primò vt lex ſufficientem monitionem contineat, ita vt pro illius tranſgreſſione ſtatim ſine alia hominis admonitione, poſſit excommunicatio maior in trãſgreſſores ferri. Et tunc veriſſimum eſt, excommunicationem ſic ferendam eſſe ſignum legis obligantis ſub mortali, quia ſi tranſgreſſor poteſt ſtatim excommunicari, ſupponitur peccaſſe mortaliter in illa trãſgreſſione; ergo ſupponitur lex obligare ſub mortali. Et hoc etiam ſentiunt auctores, qui abſolutè, & indiſtinctè dicunt, excommunicarionis pœnam per legem impoſitam eſſe ſignum obligationis ſub mortali, vt ſunt Medin. dict. c. 7. de ieiun. Caſtro dict. c. 5. de *Couarr. Nauarr.* lege pœnali, lib. 1. & Couar. in regula, *peccatũ*. p. 2. dicto §. 5. n. 3. & Nauatr. ſupponunt enim hi auctores, excõmunicationis vocẽ abſolutè prolatam pro maiori ſumi, vt conſtat ex iure, & tunc dicunt ferri per legem, quando ſola legis tranſgreſſio ſufficit ad illam ſubeũdam, ſiue per legẽ ipſam ſtatim inferatur, ſiue per homines ex vi tranſgreſſionis legis: hæc enim diuerſitas parum ad præſens refert, quia in vtroque modo ſupponenda neceſſariò eſt mortalis culpa, vt talis cenſura inferatur.

18. Alio verò modo poteſt excommunicatio imponi per legem, quæ non ſolùm non inferat illam ipſo facto, verùm etiam nec ſufficiẽter admoneat ſubditum in ordine ad talem cenſuram, ſed potiùs requirat ſuperioris admonitionem, vt ſi poſt illam ſubditus legis tranſgreſſor adhuc contumax ſit, excommunicetur. Et tunc excommunicatio ſic ferenda non eſt ſufficiens ſignum obligationis legis per ſe ſpectatæ ſub mortali, quia fieri poteſt, vt ante monitionem Prælati talis tranſgreſſio non ſit peccatum mortale. Nam licèt neceſſarium ſit, vt poſt monitionem Prælati contumacia in tali tranſgreſſione ſit peccatum mortale, vt tranſgreſſor ſit excommunicatione dignus; nihilominus non poteſt inde colligi, legem per ſe ſpectatam obligare ſub mortali, quia multum augetur culpa ex inobedientia, & contumacia contra Prælati monitionem: includit enim maiorem cõtemptum non ſolùm legis, ſed etiam ſuperioris, per quem completur cauſa talis excommunicationis. Et hęc fuit mens Caietani loco citato, & ita etiã expoſuit Nauarr. & ſine dubio nihil aliud ſenſit Driedo. Quando autem lex quæ imponit excommunicationem ferendam, requirat poſtea hominis monitionem, vel illam per ſe faciat, licèt quidam dicant nunquam requirere monitionem hominis, niſi hoc exprimat, ego contrariam regulam ſtatuere ſoleo, vt ſemper talis lex intelligenda ſit, monitione præmiſſa, niſi illã apertè excludat. Tum quia hic ſenſus mitior eſt, & ideo præferendus in lege pœnali; tum etiam, quia eſt iuri conformior, quia excommunicatio prærequirit monitionem hominis, quando lex illam expreſſè non facit, tum quia iuxta communem vſum ita videntur intelligi ſimiles comminationes legum. Et hoc videntur ſupponere auctores prioris ſententiæ, & ideo dixerunt ex vi talis cenſuræ non ſatis colligi legem obligare per ſe ſub mortali, vtique regulariter loquendo, & niſi lex ipſa declaret, vt excommunicatio feratur, nulla alia admonitione præmiſſa.

Ex his conſtat, quid dicendum ſit de aliis duabus cenſuris, ſuſpenſione, & interdicto. Caſtro enim, & Medin. abſolutè negant, has duas cenſuras eſſe ſignũ ſufficiens tranſgreſſionis mortalis, & conſequenter nec obligationis legis. Contrarium verò cenſent Angel. Sylu. Armil. & alij. Ego verò in materia de ſuſpẽſione diſtinxi ſuſpenſionem in maiorem, & minorem inſtar excommunicationis. Si ergo ſuſpenſio ſit maior, id eſt, totalis, vel parrialis à graui aliquo munere, ſeu officio, ſignum eſt grauis obligationis, & ſub mortali, quia tam grauis pœna non imponeretur iuſtè propter leuem culpam: ſi autem ſuſpenſio ſit minor, poteſt interdum incurri propter leuem culpam, & ita non poteſt eſſe ſufficiens ſignum obligationis ſub mortali. Idémque cum proportione dicendum eſt de interdicto: nam in illo etiam habet locum ſimilis diſtinctio, vt ex propria materia ſuppono. Loquor autem de interdicto prout habet veram rationem pœnæ reſpectu eius, qui dedit cauſam interdicto: ſic enim non imponitur ſine graui culpa eius, qui perſonaliter, & ſpecialiter interdicitur. Etiamſi vniuerſale interdictum ſoleat innocentes comprehendere, quia non eſt propria pœna reſpectu illorum, ſed illius, qui dedit cauſam, & per quandam redundantiam, & moralem vnionem redundat in alios: inde tamen euidentiùs concluditur, non poſſe tale interdictum imponi, niſi propter grauem culpam alicuius. Denique circa irregularitatem non habet locum propriè hæc doctrina, quia irregularitas non eſt cenſura; nihilominus tamen, quia eſt grauiſſima, & ſuo modo ſpiritualis, ſignum eſſe cenſeo grauis obligationis, quando pœnalis eſt. Neque in illa habet locum illa diſtinctio de maiori, aut minori: omnis enim irregularitas ſimpliciter talis, grauis eſt, & graue affert nocumentum, ideóque ſi ſit pœna, grauis eſt pœna, & conſequenter eſt indicium grauis obligationis legis, grauiſque tranſgreſſionis eius, quando propter illam imponitur per eandem legem. Dixi autem, *ſi ſit pœna*, quia illa irregularitas, quæ eſt indecentia tantùm, requirit cauſam; non verò culpam, & ideo illa in præſenti non conſideratur.

19. *Idem cum proportione dicendum de ſuſpenſione, & interdicto maiori, vt in nostro modo.*

Irregularitatem eſſe ſignum grauis obligationis.

CAPVT XIX.

Quas perſonas obligent Eccleſiaſticæ leges.

1. *Dictum generale pro legibus ciuilibus, & canonicis.*

HAnc materiam latè tractauimus de lege ciuili in præcedenti libro à cap. 25. & omnia ibi dicta generalia ferè ſunt legi humanæ, & ita in Eccleſiaſticam etiam conueniunt. Qualia ſunt obligare omnes, & ſolos ſubditos, ad quos loquuntur, & hanc obligationem extendi ad eos, qui in territorio verſantur, etiamſi permanenter, & quaſi in habitu, ſubditi non ſint: è conuerſo autem non extendi ad exiſtentes extra territorium, etiamſi aliàs in habitu ſubditi ſint, quas quæſtiones in ſpeciali de legibus Eccleſiaſticis tractaui etiam in 1. tom. de relig. tractando de diebus feſtis, & in 5. tom. de Cenſur. diſp. 5. ſect. 4. & 5. Quæſtio etiam illa, an Princeps obligetur legibus, communis eſt Prælatis, ac legislatoribus Eccleſiaſticis, etiam ſummo Pontifici. Solùm ergo ſuperſunt adnotanda pauca circa perſonas inferiores, quæ legibus obligari ſolent, quæ propria ſunt Eccleſiaſticarum legum.

2. *Leges Eccleſiaſt. omnes ſolos baptizatos obligare etiam hę-*

Primò ergo dicimus, proprium eſſe legum Eccleſiaſticarum, vt tantùm homines baptizatos, etiamſi inter Chriſtianos habitent, & principibus Chriſtianis ſubditi ſint. Ratio eſt, quia infideles non ſunt Eccleſiæ membra, neque ſunt de communitate Eccleſiaſtica,

reticos vtpote qui habent fundamentum subiectionis characterem baptismalem.

siastica, & ideo licèt possint obligari legibus ciuilibus, vel suorum Principum infidelium in suis regnis, vel Principum Christianorum, quatenus possunt esse membra ciuitatis politicæ,& temporaliter subiecti Principibus Christianis, legibus tamen Ecclesiæ non obligantur,quia nec sunt membra Ecclesiæ,vt Ecclesia est,nec habent fundamentum subiectionis ad Ecclesiasticam iurisdictionem. Dices,ergo neque hæretici obligabantur his legibus,quia illi etiam non sunt membra Ecclesiæ;neque habent fundamentum fidei, sine quo præcepta Ecclesiastica, quæ ad salutem animæ,& cultum Dei ordinãtur,nec fructuosè, nec verè obseruari possunt. Respondeo negando consequentiam:supponimus enim sermonem esse de hæreticis baptizatis, qui generaliùs Apostatæ dici possunt; siue ad Iudaismum, siue ad paganismum, siue ad propriam hæresim translati sint.De his ergo omnibus negatur consequentia, quia sunt verè subiecti Ecclesiasticæ iurisdictioni:nam retinent characterem baptismalem,quod est fundamẽtum huius subiectionis. Et licèt secundùm præsentem statũ non sint absolutè membra, tamen aliquando fuerunt membra, & contra ius Ecclesiæ acquisitum,deliquerunt, se ab illa separãdo,sempérque ad illam redire cogi possunt, quia signum Ecclesiasticæ iurisdictionis semper in se retinent,& ratione illius veluti inchoationem quandam habent membrorum Ecclesiæ. Vnde fit, vt eius præceptis obligentur, & contra illa peccent illa non seruando. Neque refert, quòd non habeant fidem, sine qua illa præcepta seruari non possunt, quia fidem habere possunt,& per illos stat,quominus non habeant, & ideo ex eo capite non excusantur. Sicut peccator carens gratia non excusatur obligatione præcepti communicandi, quia potest se ad gratiam præparare. Præterquam quòd multa præcepta Ecclesiastica possunt quoad substãtiam seruari ab hæretico in eo statu permanente;potest enim ieiunare,soluere decimas,& similia.

3. Leges Pontif. omnes vbique Christianos obligare sicut & canones Conciliorum si ab eo sunt approbati.

Secundò dicendum est, leges Pontificias de se obligare Christianos omnes adultos, vbiq; terrarũ degẽtes,& cuiuscunque status,seu conditionis existant. In hoc etiam est magna differentia inter leges Ecclesiasticas,& ciuiles: nam ciuiles nullæ sunt, quæ vniuersum obligent,vt superiori libro probatum est, nec etiam obligant omnes status hominum, quia clericos obligare non possunt, nisi quatenus per canones permittuntur,& saltem summum Pontificem nullo modo obligare possunt;leges autem canonicæ ex suo genere vtriusque effectus sunt capaces. Probatur ergo prior pars,quia potestas Pontificis vniuersalissima est supra totam Ecclesiam, sed Ecclesia per vniuersum orbem de se diffunditur; ergo & potestas Pontificis; ergo & leges ab ea procedẽtes. Vnde constat,hoc esse proprium legum Pontificum, quia vniuersalis potestas propria est illius. Sub his tamen comprehendimus canones Conciliorum generalium, quia illi etiam à Pontificibus approbantur,& ea potissimùm ratione vim habent obligandi, & eadem ratione comprehendi possunt canones conciliorum Prouincialium,si à Pontificibus ita sunt approbati,vt in corpore Decretalium sint inserti,vel aliquo modo pro vniuersa Ecclesia acceptati, eíque sufficienter propositi. Et ideo dixi, has leges Pontificias de se obligare vbique quia possunt etiam Pontifices leges ferre pro certis prouinciis, vel regnis, & tunc ex intentione illorum limitabitur obligatio iuxta tenorem legis.

4.

Et eodem modo probatur facilè pars secunda,quia leges Ecclesiasticę obligare possũt clericos, & laicos, & nõ solùm inferiores homines,sed etiam Principes, nec solùm seculares,sed etiã religiosos; ergo maximè habent hãc vniuersalitatem leges Pontificiæ cũ eadẽ limitatione, scilicet, *de se*, & nisi ab ipso Pontifice limitentur.Quia potestas vniuersalis est,nullúsque hominum baptizatorum inuenitur ab illa exẽptus. Hoc autem semper intelligitur iuxta materiæ exigentiam. Quia non singulæ leges Ecclesiasticæ, seu Pontificiæ obligant omnes fideles:imò paucæ tales sunt, illæ videlicet, quæ respiciunt generalem statum Christianorum,& viatorum, quos dirigunt ad vitam æternã. Aliæ verò sunt accommodatę diuersis statibus Christianorum,& ita leges Põtificię,vt sic, ad omnes spectant; non tamẽ singulæ ad omnes,sed partitione accõmoda.Intelligẽdum etiam illud est de statibus Ecclesiasticis, seu aliquo modo spiritualibus ex materia, & fine. Nam si Christiani homines sumantur politicè, & vt ciues sunt, sic non subduntur Ecclesiasticis legibus per se loquendo,vt suprà tractatum est. Vnde licèt verè dicamus homines cuiuscunque status obligari Ecclesiasticis legibus, nihilominus verè etiam dicimus, leges Ecclesiasticas non posse de omnibus omnino statibus hominum disponere,vt patet in his, quę ad statum merè temporalem,& ciuilem pertinẽt.

5. Leges Episcoporum siue synodales omnes obligare intra territorium, extrà verò minimè, sicut & leges Conciliorum prouincialium.

Tertiò dicendum est,leges Episcoporum,seu synodales,licèt vbique non obligent,tamen intra territorium obligare possunt de se homines cuiuscunque status. Prima pars clara est,quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè.l. vlt. de iurisd. omnium iudic. & cap. *vt animarum*, de constitution. in 6. Secunda item pars est certa, quia Episcopus est generalis pastor in sua diœcesi,& omnes homines cuiuscunque status illi subditi sunt; omnes ergo potest suis legibus obligare in materia vnicuique proportionata,& suæ potestati subiecta,vt dictum est. Item in his omnibus,quæ nõ sunt propria Pontificis summi,possũt Episcopi in suis diœcesibus quidquid potest Põtifex in vniuersa Ecclesia; ergo sicut leges Põtificiæ de se obligãt in tota Ecclesia homines cuiuscunque status,ita leges synodales obligãt omnes intra proprium territorium. Vbi statim occurrebat quæstio, an hoc intelligendum sit de omnibus aliàs subditis, seu habentibus ibi domicilium, vel etiam de exteris breui tempore commorantibus. Sed hæc quæstio satis tractata est in locis in principio capitis citatis.

6.

Sub legibus autem Episcoporum comprehendimus leges etiam Conciliorum prouincialium seruata proportione ad territorium,seu ad totam prouinciam, ad quam Concilium pertinet, est enim eadem ratio, vt constat. Imò cum proportione applicari potest conclusio ad omnes Prælatos, & communitates Ecclesiasticas habentes potestatem legislatiuam respectiuè,& cum proportione.Nam vniuscuiusque superioris leges obligant de se intra suam sphęram omnes intra illam contentos,quia illi subditi sunt.Sed in hoc est obseruãda differentia inter Pontificem, & inferiores, quòd à iurisdictione Pontificis nemo potest esse exemptus; à potestate autem cuiuscũque inferioris possunt plures eximi per ipsum Põtificem, & ratione exemptionis poterunt non obligari legibus Episcoporũ. Et ita sub subintelligi debet in assertione, leges synodales obligare omnes, nisi per superiorem impediantur. Sicut enim regula illa, quòd Episcopus potest in suo Episcopatu quidquid potest Põtifex in vniuersa Ecclesia,habet subintellectam conditionem,*Nisi prohibeatur*,ita in præsenti similis conditio subintelligenda est.

CAPVT XX.

An leges synodales personas religiosas exemptas obligent.

1. Sententia negatiua. Palud.

ALiqui absolutè negant, citatur Paludan. in 4. dist. 15.q.4.ar.3. Sed ille loquitur de consuetudine; videtur tamen eadem ratio, quia tanta est vis consuetudinis, quanta legis, vt infrà dicetur, & ita idem

Aston. Ledesm. Fundatur in exemptione religiosorum, vel in diuersitate status & religiosi habẽt propria onera.

idem sequitur Antonin. 2. p. tit. 6. cap. 2. §. 1. Citatur etiam Ledesm. 2. p. 4. q. 17. ar. 3. §. *tertiò dico*. Hi autem auctores non videntur fũdari in exemptione religiosorum, sed in diuersitate status, & quia religiosi habent sua propria onera, vt ieiunia, &c. & non debent grauari communibus legibus synodalibus: sicut è conuerso leges seu statuta religiosorum non obligant seculares. Alij sentiunt, religiosos teneri ad leges Episcoporum seruandas, quia non sunt exempti à lege iurisdictionis Episcoporum. Ita sentiunt Glossæ, & Doctores statim citandi, qui supponunt distinctionem quandam de duplici lege Episcoporum, vna dicitur lex iurisdictionis, alia diœcesana strictè sumpta. Solet enim interdum lex diœcesana largè sumi pro toto iure Episcopali, vt in cap. *audistis*, de præscriptionibus, & tunc comprehendit legem iurisdictionis. Alio verò modo sumitur strictè, & sic distinguitur à lege iurisdictionis, vt in cap. *dilectus*, de offic. ordin. & 10. q. 1. in summa, & cap. 1. vbi dicitur, religiosos esse exemptos à lege diœcesana, & supponitur non esse exemptos à lege iurisdictionis. Cùm ergo præcipere pertineat ad legem iurisdictionis, concluditur, religiosos non esse exemptos à præceptis Episcoporum.

2. Legem iurisdictionis consistere in agẽdo seu regendo: legem Diœcesanam in recipiendo.

Vt autem hæc sententia intelligatur, oportet de illa distinctione pauca præmittere, quid enim per illas voces significetur, nõ inuenitur in iure satis declaratum. Glossæ igitur supra citata iura, ita illa explicant, vt lex iurisdictionis sit illa, quæ consistit in agendo, gubernando, seu ministrando; lex autem diœcesana ea, quæ consistit in recipiendo, id est, quæ statuit de his, quæ sunt conferenda Episcopo, & ab ipso recipienda. Quod his exemplis declarant; nam ad legem iurisdictionis pertinet omnia quæ circa iudicia aguntur, vt sunt citatio, causæ examinatio, decisio, punitio, vel absolutio, vt ex illo textu colligitur. Vnde omnia etiam, quę pertinent ad gubernationem diœcesis, ad hanc legem spectabunt, & cõsequenter etiam statuta condere, & leges, ad eandem legem pertinet. Addit etiam illa Glossa, Sacramentorum collationem, consecrationem Ecclesiarum, & confectionem Chrismatis, ac similia etiam pertinere ad legem iurisdictionis. Quod Panormitano ibi videtur difficile, quia si hæc essent iurisdictionis, possent delegari non habenti ordinem Episcopalem. Sed hæc nõ dicuntur esse iurisdictionis, quia non requirunt potestatem ordinis Episcopalis, sed quia requirunt iurisdictionem vt debitè ministrentur. Et sic Episcopus ratione suæ iurisdictionis potest illa omnia auctoritate sua in sua diœcesi, & suis subditis ministrare, & non aliis, & è conuerso subditi tenentur hæc recipere à suo Episcopo, & non ab alio sine licentia illius, quæ subiectio debetur Episcopo propter legem iurisdictionis, & ideo etiam in hoc religiosi subiiciuntur Episcopis, cap. *interducimus*. 16. q. 1.

3.

Ad legem autem diœcesanam, ait illa Glossa, pertinere Cathedraticum, quartã decimationem, & mortuariorum, Synodum, visitationem annuam, de quibus in cap. *conquerente*, de offic. ordin. Et videtur fundari in hoc, quòd ab huiusmodi iutibus, & oneribus eximuntur monasteria in iure, cap. *inter alia*. 10. q. 3. cum aliis, quæ ibi à Glossa citantur. Obiici verò potest, quia licèt quædam ex his consistant in recipiendo, non tamen omnia, & præter ea nullo iure probatur legem diœcesanam consistere semper in recipiendo. Primum patet, quia Synodi congregatio nõ consistit in recipiendo; nam vocare ad Synodum, agere est, & propriissimus actus iurisdictionis, & similiter illi præsidere: visitatio etiam annua iurisdictionis, & in agendo consistit. Altera pars non aliter probatur, nisi quia Gloss. nullum textum ad id probandum adducit. Nihilominus explicatio Glossæ potest probabili suaderi coniectura, quoad Episcopi ius, duo spectant, vnum est, regere, & pascere, & omnia, quæ ad hoc munus spectant, dicuntur esse de lege iurisdictionis. Aliud est pasci, seu debitum stipendium accipere, & ita omnia seruitia, & subsidia temporalia, quæ debentur Episcopis ratione sui muneris, dicuntur pertinere ad legem diœcesanam, sic strictè sumptam.

Ad Episcopi duo spectant pascere, & regere.

Admissa verò hac declaratione in illo sensu, exempla debent cum debita proportione assignari, ideoque congregatio Synodi, & visitatio annua ad legem iurisdictionis pertinebunt, vt probat ratio facta, licèt ius recipiendi Synodaticum (vt appellant) & procurationem, pertineat ad legem diœcesanam. Neque in iure est aliquid, quod repugnet, quia in iure non inuenitur declaratum, qui actus ad hanc, vel illam legem pertineant. Tunc autem difficile erit defendere duas illas generales regulas, quòd religiosi sũt exempti à lege diœcesana, non verò à lege iurisdictionis, vt ex his, quæ Panormitan. latè prosequitur, facilè intelligi potest. Posset autem responderi, vtramq; verificari cum exceptione, nisi in casibus à iure expressis, ita vt sensus sit, religiosos esse exemptos à lege diœcesana, id est, à soluendo subsidio, vel quasi tributo Episcopis, nisi in casibus à iure expressis, non tamen esse exemptos ab obedientia, & lege iurisdictionis, nisi in aliquo casu speciali in iure expresso.

4.

5. Regula communis de primo casu regulæ.

Aliter verò Panormitan. declarat illas voces, supponítque religiosos iure communi esse exemptos ab Episcopis in quibusdam rebus, & non in aliis. Dicit igitur illa omnia, quæ in iure inueniuntur expressa, in quibus religiosi sunt exempti ab Episcopali iure, appellari de lege diœcesana; reliqua verò omnia esse de lege iurisdictionis. Neque aliam adducit probationem, vel rationem nominum, sed dicit fuisse potiùs magistralem applicationem, quàm iuris impositionem, vel vsum. Vnde (quoad rem spectat) sentit religiosos non esse exemptos, nisi in his, quæ sunt in iure expressa, quæ sunt decem, vel vndecim, quæ ibi sigillatim enumerat, & plura in tribuendo, aliqua verò in agendo consistant. In eis tamen non continentur leges Episcopales, nec subiectio illis debita, & ita etiam hoc modo concluditur, leges Episcoporum obligare religiosos, quia in hoc non inueniuntur iure exempti, & ita pertinet ad legem iurisdictionis.

6.

Hi tamen Doctores Canonistæ loquuntur de Religiosis stando in iure communi, vt ex doctrina eorum constat, & quia sæpe excipiunt specialem exemptionem. Et hoc sensu eorum sententia videtur manifesta saltem stando in iure antiquo, quia nullo iure inueniuntur exempti quoad synodales leges; ergo nisi aliàs specialiter sint exempti, tenentur illis parere. Patet consequentia, quia sunt subiecti ex vi ordinariæ iurisdictionis Episcopalis. Item hac ratione iura antiqua præcipiunt, vt Monachi Episcopis pareant, & ab eis corripiantur, cap. *monasteria*, & cap. *cognouimus*. 18. q. 2. & D. Thom. in 2. distinct. 44. in vltim. dub. liter. ad 2. ait, Monachum teneri ad obediendum Abbati plus quàm Episcopo in illis, quæ ad statum regulæ pertinent; in his autem, quæ ad disciplinam Ecclesiasticam pertinent, magis teneri Episcopo, quia in his Episcopus est superior Abbatis. Ergo si leges Episcopales, & synodales non sint contra statum regulæ religiosæ, licèt sint diuersæ, & aliquid ei addant, tenentur religiosi eis obedire ex vi religiosi status, si aliàs exempti non sunt.

Regula D. Thomæ dicentis Monachi.

7.

Nec contra hoc obstat motiuum prioris sententiæ. Dico enim, religiosos, nõ obstãte statu, priùs obligari ad seruanda mandata Dei, & Ecclesiæ, quàm sua

statuta. Vnde licèt per talia statuta specialia onera suscipiant, propter illa non excusantur à generalibus legibus, sed illa voluntariè suscipiunt vltra communia onera Christianorum. Inter hæc autem generalia onera Christianorum computantur ea, quæ per leges Episcopales, aut synodales omnibus imponuntur, & in quocunque statu seruari possunt, vt sunt ieiunia, festiuitates, &c. Et ideo ab his excusari non possunt propter specialia onera sui status. Neque comparatio ibi facta valet, quia statuta religiosorum non sunt generalia pro tota diœcesi, sed sunt specialia talis communitatis, & professionis, ideo non possunt obligare seculares, siue clericos, siue laicos; leges autem Episcopi generales sunt pro toto territorio, in quo morantur religiosi, & ideo illis obligantur, si exempti non sint.

8. De exemptis verò est speciale dubium, an obligentur ad obediendum legibus Episcoporum. Videtur autem dicendum in rigore, & ex vi legis non obligari. Primò, quia sunt simpliciter exempti à iurisdictione, tam Episcoporum, quàm Synodorum Episcopalium; ergo maximè sunt exempti à primo actu iurisdictionis, qui est, legem ferre. Secundò, quia sunt extra territorium, argumento cap. 1. de priuileg. in 6. & iuxta id, quod suprà diximus, existentem in loco exempto esse extra territorium quoad effectum iurisdictionis. Tertiò, quia hi religiosi exempti nō tenentur parere Episcopis, nisi in casibus à iure expressis, vt colligitur ex dicto cap. 1. de priuilegiis, in 6, ibi, *Saluis casibus aliis, in quibus Episcoporum iurisdictioni subesse canonica præcipiunt instituta*: nullum autem est decretum canonicum, quod præcipiat exemptos parere legibus Episcoporum; quinimo in cap. *nimis*, de excessib. Prælator. inter alia, quæ prohibentur Episcopis, ponitur, quòd *suis constitutionibus subiicere cogunt religiosos*. Et licèt ibi nominentur specialiter Prædicatores, & Minores, tamen id est gratia exempli; sermo tamen generalis est de omnibus similibus, vt patet ex illis verbis, *Cùm quidam viri religiosi, vtputa fratres prædicatores, & minores*, &c. Accedit, quod Tridentin. concilium sess. 25. cap. 12. de regul. specialiter præcipit, vt religiosi exempti obediant Episcopis in censurarum, & festorum obseruatione ab eis præceptis. In quo videtur supponere, antea non fuisse ad hoc obligatos, sed per illam legem eorum exemptioni derogatum iri. Et præterea inde sumitur argumentum ab speciali, quòd in aliis legibus Episcopalibus, vt ieiuniorum, v.g. religiosi exempti obedire non tenentur. Denique hæc exemptio pleno iure concessa est, vt ex priuilegiis talium religiosorum constat, & notat Fel. in cap. *dilectus*, de offic. ordin. in fine, ex Panorm. & Cardinal. quos allegat; ergo tales religiosi prorsus sunt exēpti à iurisdictione Episcoporum, vt in simili dicitur in cap. *ex ore*, de priuilegiis; ergo, & à legibus eorum in his omnibus, quæ per sacros Canones non sunt excepta.

9. Sed licèt hoc verum sit ex vi præcepti, & iurisdictionis; nihilominus aliqui sentiunt, religiosos teneri ex vi iuris naturalis ad seruandas has leges synodales, seu Episcopales, quando non derogant statui religioso, & spectant ad communem obseruantiam, & deuotionem totius populi, aut cleri. Ratio est, quia licèt religiosi sint exempti, nihilominus sunt pars A istius communitatis, & ideo propter vniformitatem tenentur conformari in his legibus, & moribus, quia tam pis est pars quæ à toto discordat; ergo ex hoc principio lex naturalis obligat religiosos ad hanc vniformitatem, & consequenter ad obseruationem talium legum, saltem quoad vim directiuam, seu in foro conscientiæ, quamuis non quoad vim coactiuam, quia propter exemptionem cogi non poterunt per Episcopos ad eas seruandas, nec incurrunt censuras etiamsi per eas latæ sint.

10. *Solum teneri religiosos exemptos ad vitandum scandalum circa vsum, vel obseruantiam talium legum; nec enim partes heterogeneæ ducendæ sunt regula vniuersali.*

Existimo tamen, solùm teneri religiosos exemptos ad vitandum scandalum circa vsum, vel obseruantiam talium legum; illo autem secluso non peccare, illas non seruando, nisi vbi vsu, & consuetudine illas acceptauerint, & suo iuri cesserint. Et hoc apertè sentiunt Palud. & Antonin. vbi suprà. Ratio verò est, quia consideratio illa vniformitatis non sufficit ad huiusmodi obligationem. Et in primis quòd non sufficiat ad obligationem sub mortali, ostendimus suprà, & dicemus infrà in terminis fortioribus, tractando de dispensatione harum legum. Quod verò hic nulla sit talis obligatio, patet ex diuersitate status religiosi à reliquis secularibus: nam ex sua natura (vt sic dicam) includit quandam difformitatem; ergo non est cur requirat talem vniformitatem. Declaratur exemplo Philosophico: nam in corpore heterogeneo nō est necessaria vniformitas membrorum; hoc autem corpus ciuitatis constat ex laicis, clericis, & religiosis tanquam ex membris heterogeneis; ergo non postulat vniformitatem inter eos in his, quæ propria sunt, sed tantùm in his, quæ habent commania, vt sunt Christiani, vel membra Ecclesiæ: hæ autem leges synodales per se dantur pro secularibus, vel pro his, qui subduntur Episcopis; non ergo oportet, religiosos eis conformari. Declarari etiam potest exemplo morali de Nouitiis religionū, qui licèt communem vitam agāt cum cæteris religiosis, nihilominus non tenentur in vi præcepti ad seruanda statuta religionum, etiamsi talia sint, quæ alios religiosos obligent in conscientia, quia per se non tenentur, quia religiosi non sunt, & ita deest in illis fundamentum illius obligationis, quod est vinculum professionis, & voti obedientiæ, nec tenentur ratione vniformitatis, quia ad hanc non tenentur ex vi status; sunt enim ibi vt probentur, non vt aliis in omnibus conformentur, sed secundùm modum suum; multo ergo minùs tenentur religiosi conformari laicis etiam in operibus bonis, & obseruantiis specialibus eorum. Tandem accedit, quòd ideo hi religiosi eximuntur, quia habent propria onera, & ne cogantur alia sustinere, nisi quæ Pontifices, vel eorum Prælati eis imposuerint; ergo hæc ipsa exemptio declarat, non esse necessariam illam vniformitatem. Nihilominus ex decentia quadam rectè facient religiosi, has leges seruando, vbi sine magno onere potuerint. Et vbi fuerit consuetudo illas seruandi tanquam necessarias, obligabuntur ex vi consuetudinis, non verò ex aliis capitibus. Et hæc dixisse sufficiat de lege canonica; nam cætera, quæ desiderari possunt communia sunt legi humanæ quatenus talis est, ideóque ex libro præcedenti petenda sunt, & ob eandem causam de varia illius mutatione in lib. 8. dicemus.

FINIS LIBRI QVARTI.

INDEX CAPITVM LIBRI QVINTI.

De varietate legum humanarum, & præsertim de odiosis.

Cap. I. *De humanarum legum varietate.*
Cap. II. *De lege odiosa, & fauorabili, earúmque varietate.*
Cap. III. *Vtrùm leges pœnales obligent in conscientia ad actus quos proximè intendunt.*
Cap. IIII. *An possint dari leges humanæ solùm ad pœnam obligantes.*
Cap. V. *Vtrùm lex humana possit obligare in cõscientia ad pœnam ante condemnationẽ Iudicis.*
Cap. VI. *Quando leges pœnales contineant sententiam ferendam, vel non latam.*
Cap. VII. *An pœnæ executio sit debita in conscientia ante Iudicis coactionem.*
Cap VIII. *De pœnæ priuatiuæ executione ante sententiam.*
Cap. IX. *De obseruatione pœnæ priuatiuæ quæ per ipsam legem fit.*
Cap. X. *Vtrùm lex pœnalis obliget reum ad pœnæ executionem saltem post sententiam Iudicis.*
Cap. XI. *Vtrùm lex pœnalis obliget Iudicem ad pœnam in ea positam infligendam.*
Cap. XII. *Vtrùm ignorantia excuset pœnam legis.*
Cap. XIII. *Vtrùm leges per quas tributa imponuntur, purè pœnales sint.*
Cap. XIIII. *De potestate necessaria vt lex tributum imponens iusta sit.*
Cap. XV. *De ratione & causa finali ad iustitiam tributi necessaria.*
Cap. XVI. *De forma, & materia in legibus tributorum seruandis.*
Cap. XVII. *Vtrùm aliqua alia conditio præsertim subditorum consensus ad iustitiam tributi requiratur.*
Cap. XVIII. *Vtrùm leges tributorum obligent in conscientia ad illorum solutionem etiamsi non petantur.*
Cap. XIX. *Vtrùm leges humanæ irritantes contractum, pœnales, vel oneroſæ sint.*
Cap. XX. *Vtrùm leges irritantes actus illos in conscientia prohibeant.*
Cap. XXI. *Quibus modis impediri possit irritatio actus quem lex præcipit.*
Cap. XXII. *Vtrùm lex ipso iure irritans actum, impedire aliquo modo possit, ne actum nullum reddat.*
Cap. XXIII. *Vtrùm in lege irritante actum ipso facto, & ante omnem sententiã, habeat locum Epiikia.*
Cap. XXIIII. *Vtrùm lex irritans interdum priuetur suo effectu, quia in præsumptione fundatur.*
Cap. XXV. *Vtrùm omnis lex prohibens purè ac simpliciter actum eo ipso irritet illum.*
Cap. XXVI. *Quibus verbis aut modis lex prohibens actum irritet illum.*
Cap. XXVII. *Vtrùm aliquando sola prohibitio vi, & natura sua irritet actum.*
Cap. XXVIII. *Vtrùm ex vi iuris communis actus factus contra legem prohibẽtem irritus sit ipso iure.*
Cap. XXIX. *Vtrùm ea quæ fiunt contra legem Canonicam prohibentem purè, sit ipso iure inualida.*
Cap. XXX. *Vtrùm contractus contra legem ciuilem purè prohibentem facti sint ipso iure irriti.*
Cap. XXXI. *Vtrùm lex dans formam actui humano semper irritet illum qui fit sine tali forma.*
Cap. XXXII. *Quomodo lex dans formam actui, & addens clausulam irritantem impediat valorem actus.*
Cap. XXXIII. *Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum actus irritandi.*
Cap. XXXIIII. *Vtrùm leges punientes aliquos actus comprehendant inualidè factos.*

LIBER

LIBER V.

DE VARIETATE LEGVM HVMANARVM, ET PRÆSERTIM DE ODIOSIS.

DIXIMVS hactenus de lege humana in genere, tam ciuili, quàm canonica: quia verò in vtroque ordine aliquæ sunt, quæ secundum suas peculiares rationes, vel proprietates, speciali etiam declaratione indigẽt, quia proprias habent difficultates, idcirco operæpretium duxi in hoc libro, & duobus sequentibus de illis in particulari dicere. Doctrina tamen illorum communis erit ciuilibus, & canonicis legibus, quia in his rationibus ferè vniformiter conueniunt, quòd si aliquid peculiare interdum occurrit in aliquo ordine vtriusque legis, facilè poterit per occasionem adnotari. Quoniam verò tam leges ciuiles, quàm canonicæ in plura membra solent diuidi, quæ maiori ex parte solo nomine, vel ad summum accidentali, & materiali differentia, quæ ad doctrinam moralem nihil confert, distinguuntur, idcirco in hoc initio partitiones illas, & varias appellationes legum vtriusque ordinis præ oculis ponere institui, & ex eis illas eligere, de quibus in hoc, & duobus sequentibus libris dicendum est.

CAPVT I.

De humanarum legum varietate.

1. *Varia legum distinctiones seu denominationes ex Gratian. Isidor. Lapin Pompon. Vipian.*

TRadunt varias legum humanarum distinctiones, seu potiùs denominationes vtriusque iuris auctores, & expositores, vt in iure canonico Gratian. d. 1. 2. & 3. per totas, ex Isidoro lib. 5. Etymol. cap. 1. & sequent. & ibi expositores, & in rubr. de consti. In iure autem ciuili Papinian. in l. *ius ciuile*, ff. de iustit. & iur. & Pompon. in l. 2. ff. de orig. iur. & Iulian. in l. *neque leges*, ff. de legibus, & Vlpian. in l. *diuturno*, eod. & Iustinian. Imperator Instit. de iustit. & iur. & de iur. natur. gent. & ciuili, per plures textus, & interpretes eisdem locis. Et ex Theologis tractat latè Anton. 1. p. tit. 17. 18. & 19. breuiùs D. Thom. 1. 2. q. 95. art. 4. cuius methodum sequendo clariùs, & expeditiùs nonnullis partitionibus omnia comprehendemus, & elucidabimus.

D. Anton. D. Thom.

2. Primò ergo D. Thomas diuidit legem humanam in ius gentium, & ciuile, seu humanum strictiùs sumptum. Nos autem in superioribus de iure gentium diximus, & ita illam diuisionem omittimus, supponimúsque sermonem esse de lege positiua humana propriè sumpta, vt esse solet distincta, & in diuersis gentibus, prouinciis, seu ciuitatibus, aut congregationibus vnicuique propria. Hæc igitur lex primò diuidi potest in scriptam, & non scriptam. Prior intelligi solet nomine legis, quia licèt vtraque sit vera lex, nihilominus nomen legis humanæ simpliciter prolatum pro lege scripta accipi solet. Vnde Isidor. ait, *Lex est constitutio scripta*: altera verò consuetudo appellatur, quæ quoad substantiam, & obligationem veram legis rationem habet, quia verò habet peculiarem modum generationis (vt sic dicam) seu introductionis, & efficaciæ, idcirco de illa in particulari dicemus in lib. 7. nunc verò de lege scripta tractamus. Quæ interdum denominari solet à materia, vel modo, quo scripta est: sic enim solemnes fuerunt apud Romanos leges duodecim tabularum, quæ à decem, quæ fuetant apud Græcos, duxerunt originem, quibus Romani duas addiderunt, vt habetur in l. 1. ff. de orig. iur. Decalogus etiam in duabus tabulis scriptus fuit, licèt inde nomen non acceperit. Est ergo illa denominatio accidentaria, & ad rationem legis parum confert.

Lex 1. diuiditur in scriptam, & non scriptam.

Secundò diuidi possunt leges humanæ per habitudinem ad principia, à quibus procedunt, sic enim distinguuntur leges canonicæ à ciuilibus, & in vtrisque inuenitur eadem distinctio, vel subdiuisio, quæ aliquando materialiter tantùm, vt sic dicam, datur, aliquando verò potest formaliter dari. Materialiter voco quando in auctoribus legum solùm consideratur diuersitas personarum: formaliter autem voco respectu munerum, quando spectatur distinctio regiminum, ac potestatum, quamuis totum hoc tandem materiale ferè sit respectu obligationis ipsarum legum. Priori modo distingui solent in legibus ciuilibus, leges Trysinegisti, Lycurgi, Solonis, Rhadamãthi, Minois, Cereris, & aliorum apud Isidorum suprà, & Platon. in Dialog. *Minos*, & Plin. lib. 7. Histor. cap. 35. & Aristot. sæpe in libris Ethic. Imò interdum denominantur hæ leges non solùm ab auctoribus, sed etiam à collectoribus, vt sumitur de iure Papyriano, & Flauian. ex l. 2. ff. de orig. iur. Sic etiam denominatur lex Hortensia Papia, aut Iuliana, & sic sunt varij tituli, ff. ad leg. Falcidiam, & similes. Posteriori autem modo distinguuntur leges secundùm varias rationes gubernandi ciuitates, vel simplices, vel mixtas, & sic in legibus Romanorum distinguuntur leges latæ à populo, & vocantur Plebiscita, & latæ à senatu dicuntur Senatusconsulta, & quia in senatu aliquis consul præsidebat, nomen eius interdum notatur in ipso legis nomine, vt cùm dicitur, Ad senatusconsultum Velleianum, aut Macedonianum, &c. Atque huc referri etiam potest ius prætorium, quod à Prætore ferebatur, & honorarium etiam dicitur in l. 7. & 3. ff. de legibus. Item ius dictum Tribunitium, quia à Tribunis erat latum, & sic de aliis, iuxta potestatem

3. *Diuiditur lex per ordinem ad principia & hoc materialiter, aut formaliter.*

Isidor. Plato. Plinius.

statem vnicuique magistratui concessam. Præterea huc spectant Responsa prudentum, id est, Iurisconsultorum, quæ vim habebant legum, quando eis auctoritas Principis, aut reipublicæ accedebat: vel antecedenter illam eis committendo, vel consequenter illam communiter acceptando, & hoc ius interdum per antonomasiam vocatur ius ciuile. Leges autem, quæ ferebantur ab Imperatoribus, dicuntur Constitutiones Principum, dici possunt Ius Imperatorium. Nunc autem vtrasque leges complectitur ius commune ciuile, quod absolutè dictum solet accipi pro iure Romanorum, vt dicitur in §. *sed ius*, Institut. de iur.natur. illi verò respondet in singulis regnis ius regium.

4. Hæc tamen varietas vocum licèt conferat ad intelligendum ius ciuile, ad formalem distinctionem legum parum est necessaria, licèt cum proportione ad varias communitates, prout diuersimodè gubernantur, applicari possit. Et similiter cum proportione potest applicari ad leges canonicas; nam leges Pontificiæ sunt constitutiones Principum, & interdum nominantur à suis auctoribus, vt Clementinæ, &c. leges autem Episcopales censeri possunt quasi ius prætorium, vel honorarium, leges autem Conciliorum quasi Senatusconsulta, in legibus autem canonicis non habent locum Plebiscita, quia potestas ferendi leges canonicas nec in populo est, neque ab illo manauit.

5. *3. Diuiduntur leges in ordine ad eos ad quos feruntur.* Tertiò diuidi possunt leges ex parte eorum ad quos feruntur, & hoc dupliciter, scilicet, vel secundùm communitates omnino distinctas, vel secundùm partes eiusdem communitatis, quatenus intra illam diuersa habent munia, & suo modo distinctas communitates, magis particulares componunt. Priori modo distinguuntur leges Ægyptiorum, Lacedæmonum, Athenienſium, seu Græcorum, Longobardorum, & Romanorum, vt notatur in §. *sed ius*, Institut. de iur. natur. gent. & ciuil. Et tunc etiam distinguimus leges Hispanorum à legibus Gallorum, &c. Posteriori autem modo intra idem regnum, vel rempublicam, distinguuntur leges per ciuitates, & intra eandem ciuitatem, per communitates particulares, & sic distinguuntur ius municipale, & commune, & municipalia diuiduntur iuxta modum, & nomina ciuitatum, aut communitatum. Hoc etiam modo diuiduntur iura, aut leges pro diuersitate munerum, seu personarum communi bono reipublicæ deseruientium, & sic intra eandem rempublicam distinguitur ius militare, quod pro militibus specialiter institutum est, ius patronorum, libertorum, aut seruorum. Item ius Magistratuum, quod publicum etiam dicebatur. Dicebatur etiam apud Romanos ius publicum, quod erat de rebus sacris, & sacerdotibus, cap. *ius publicum*, dist. 1. Vnde sacerdotale etiam dici poterat. Nunc autē hoc ius in Ecclesia separatum est à ciuili, ac temporali, & canonicum denominatum est, vt suprà vidimus.

6. In quo Canonico iure potest aliquid propriū considerari, quia leges Canonicæ in sua generalitate vniuersaliores sunt, quàm leges ciuiles ex parte eorum pro quibus ferri possunt, quia dari possunt vniuerso orbi, quia per illud totum Ecclesia diffusa est. Atque ita communitas adæquata (vt sic dicam) legibus canonicis non multiplicatur, sed vna tantùm est; ideóque leges canonicæ ex hac parte vniuersales sunt, & non recipiunt varias denominationes ex parte eorum, pro quibus feruntur, sed simpliciter dici possunt Canones Ecclesiastici, vel præcepta Ecclesiæ. At verò intra ipsam Ecclesiam, ex parte personarum, vel communitatum particularium distingui possunt variæ leges, seu iura, & sic potest specialiter dici ius sacerdotale, vel clericale, quod non solum canonicum est, sed specialiter pro statu sacerdotali, vel clericali fertur: sic etiam dici potest ius Monachale, seu regulare proprium religiosis. Item hoc modo distinguuntur iura synodalia secundùm varios Episcopatus, diœceses, vel prouincias, à quibus etiam sæpe denominantur, & appellari etiam possunt iura municipalia canonica.

7. *Quid inter. est inter legē & statutum.* Hinc etiam distinguere aliqui solent inter legem, & statutum, quia lex dicitur propriè de lege pertinente ad totam communitatem alicui Regi, vel supremo Principi subiectam, statutū verò dicitur propriè de lege municipali. Sic enim leges vniuersitatum, Collegiorum, religionum, &c. statuta dici solēt. Sed hoc solùm ad significationem vocabulorū spectat, & ideo communis vsus obseruandus est. Nam sine dubio statuta municipalia sunt veræ leges; illis enim cum proportione conueniunt, quæ hactenus de lege in communi, vel de lege humana dicta sunt, & ita sæpe appellantur, & è conuerso leges communes, & vniuersales vocari possunt statuta, & frequenter ita vocantur, quia vis vocis non minùs in illas conuenit, vt per se cōstat; solùm ergo per quandam accommodationem solent illa vocabula ita distingui, præsertim in doctrina tradenda, vt habeamus vocabula quibus breuiter, & distinctè loqui possimus. Ad eundem modum censendum est de nomine constitutionis. Aliqui enim putant legem simpliciter dici de lege ciuili, non de Canonica, constitutionem verò è contrario: sed hoc etiam non habet fundamentum in re, nam leges etiam ciuiles constitutiones Principum appellantur, Digestis de Constitution. Principum. Isidorus in cap. *constitutio*, distinct. 2. ait, constitutionem esse edictum, quod Rex, vel Imperator constituit, & è conuerso constitutions Canonicæ verè leges sunt, & ita etiam passim nominantur. Tamen per accommodationem ille modus loquendi videtur esse satis vsitatus, & conformis rubricę de constitutionibus in decretalibus, vbi videri possunt interpretes.

8. Alia verò sunt nomina magis propria legum Ecclesiasticarum: vocantur enim Canones, Decreta Patrum, Decretalia vtique, iura, seu Decretales Epistolæ, vt constat ex titulo Decretalium, & ex capite primo & quinto, & de Constitut. & ex cap. primo, & secundo, distinctione tertia, vbi Glossa in sum. rationem nominum declarat, & alia adiungit. Nos solùm aduertimus, illa tria nomina potissimùm dici solere de legibus summorum Pontificum, vel Conciliorum: nam leges Episcopales non solent Canones, vel Decreta appellari, de quo videri potest Felinus in capite primo de Constitution. Denique his nominibus addita sunt alia plura, quibus leges Ecclesiasticæ significantur, dicuntur enim Extrauagantes, Motus proprij, Bullæ, &c. Hæ autem voces, & similes solis quibusdam legibus Pontificibus attribui solent, & varias habent origines, & etymologias, quæ nunc nobis necessariæ non sunt. Nam vis legum, quæ per has voces significātur, eadē esse videtur, & quod occurrerit proprium, in sequentibus adnotabitur.

9. Quartò solent distingui leges ex rebus, seu materia, quam præcipiunt, éstque hæc denominatio valde vsitata in iure ciuili, & interdum fit interposito nomine auctoris, vt ad legem Iuliam de adulteriis, ad legem Corneliam de sicariis, ad legem Iuliam de ambitu, Maiestatis, &c. Sæpe verò fit simpliciter denominatio ex materia, vt lex frumentaria, agraria & commissoria, &c. Et ferè omnes tituli vtriusque iuris hoc modo distinguuntur. Sed hæc etiam diuisio materialis est in ordine ad formalem rationem legis quam nos consideramus, & ideo licèt in ordine ad vsum, & ad practicam notitiam legum necessariū sit scire, quid per vnamquamq; legē præcipiatur, nobis tamen ad generalem doctrinā necessariū non est. Et

ideo

ideo de his omnibus partitionibus, seu denominationibus legum nihil amplius dicere oportebit. Solùm enim illas proposuimus, vt illarum vocum significatio non ignoretur, id enim ad nostrum vsum necessarium erat, ad eundē verò sufficiunt, quę dicta sunt.

CAPVT II.

De lege odiosa, & fauorabili, earúmque varietate.

1. DIuisionibus legis traditis in superiori capite addere possumus quintam ex effectibus sumptā, quæ instituto nostro maximè deseruiet. Quintò ergo lex humana generatim sumpta diuiditur in odiosam, seu onerosam, & fauorabilem, seu beneficium conferentem, quæ diuisio ex multis iuribus colligitur. Nā interdum dicunt iure odia esse restringenda, & fauores ampliandæ. cap. *odia*, de reg. iur. in 6. cum vulgaribus concordantibus, quæ regula præsertim intelligitur de fauoribus, vel odiis in iure contentis, ac subinde de legibus fauorabilibus, & odiosis. Et ita diuisionem hanc legum communiter Doctores supponunt, vt cōstabit ex his quos in discursu capitis referemus. Tria verò ad intelligentiam huius partitionis desiderari possunt. Primum est, vnde sit sumenda distinctio inter illa membra. Secundum est, an sit sufficiens, ita vt illa duo membra adæquatè diuidant legem humanā. Tertium est quot genera legum humanarum sub singulis illorum membrorum contineantur, vt de illis sigillatim in sequentibus dicamus.

2. *Ratio dubitādi ex eo quod omnis lex videtur fauorabilis.*

Circa primum ratio dubitandi esse potest, quia nulla est lex quæ simpliciter fauorabilis non sit; ergo non potest subsistere diuisio. Antecedens patet, quia lex vt sit iusta, & vera lex, debet esse communi bono vtilis, & moraliter necessaria, sed vtilitas boni communis maximus fauor est, quia bonum cōmune præferendum est ceteris: ergo omnis lex simpliciter inducit fauorem, & hoc est esse fauorabilem; nulla ergo esse potest odiosa. Et confirmatur: nam si quæ esset lex odiosa maximè illa, quæ pœnam imponit; at hæc non est odiosa; ergo nulla. Probatur minor, tum quia aliàs omnis lex esset odiosa, quia omnis lex imponit reatum pœnæ transgressoribus: quod autem illa pœna exprimatur, vel determinetur in lege, parum auget grauamen seu odium, cùm solus reatus æternæ pœnæ ad huiusmodi odium sufficiat, & comminatio illius reatus in omni lege includatur, quæ grauis sit, & nomen præcepti simpliciter mereatur. Tum etiam quia pœna non est intenta per legem, sed potiùs apponitur, vt fugiatur, & vt saltem ex timore eius seruetur præceptum; ergo additio pœnæ non facit legē odiosam, quia qualitas legis pensanda est ex fine, & bono per se intento per legem. Tum denique, quia licèt pœna sit malum quoddam, est tātùm secundùm quid, & vt est medium ad seruandam legem, est maximum bonum; ergo est potius fauor, quàm odium. Eædémque rationes fieri possunt de quacunque ratione odij in lege considerabili.

3. *Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex humana videtur odiosa.*

In contrarium videri potest, nullam esse humanam legem, quæ odiosa dici non possit, ac debeat, eo modo, quo talis denominatio potest in veram legem cadere. Lex enim non potest dici odiosa, quia per se sit odio digna, nec quia per se habeat effectum qui reddat hominem odio dignum, sic enim solum peccatum est per se odio dignum, & reddit peccatorem, vt talis est, odio dignum: lex autem nec peccatum est, nec ad peccatum inducit; nō potest ergo hoc modo dici odiosa. Solùm ergo dici potest odiosa, quatenus aliquid onus imponit, quod durum, ac graue meritò reputatur; hoc autē modo omnis lex humana odiosa videri debet, quia addit nouum coniunctum scientiæ vinculū vltra omne vinculum diuinæ legis, quod graue onus reputatur, præsertim quia potest esse occasio culpæ & æternæ mortis. Et confirmatur, quia si aliqua esset lex fauorabilis, maximè priuilegiatiua, quia hæc est, quæ magis directè, & ex instituto fauorē cōcedit, & priuilegiū quatenus lex est, odiosū est, quia est onerosum, illis quos obligat per modum legis, & quatenus priuilegium est censetur odiosū, quia derogat iuri cōmuni, & inducit singularitatē in communitate, quę odiosa esse solet, vt postea suo loco videbimus; ergo nulla est lex, quæ quatenus est talis, simpliciter fauorabilis sit. Tandem hæ rationes pro vtraque parte factæ videntur cōuincere, omnē legem mistam esse, & partim fauorē, partim odiū includere, quod satis est vt diuisio non habeat locū, cùm omnis lex sub vtroque membro comprehendatur. Quod si dicatur in hac mistione posse ex alterutra parte esse excessum, & secundùm excessum alterius partis illa membra distingui, tunc difficillimum erit, talē excessum expendere, & declarare, vixq; poterunt applicari regulæ, quæ de fauoribus, & aliis in iure traduntur.

4. *1. Sent. ex fine iudicandum de lege.*

In explicāda igitur distinctione illorū membrorū, variæ sententiæ referri possunt, de quibus videri potest Sarmiēt. lib. 1. select. c. 12. Prima est, ex fine legis iudicandum esse an lex sit fauorabilis, vel odiosa. Nā si lex intendit fauorē, seu bonū aliquod conferre, fauorabilis est, quidquid ex ea sequatur: si verò intēdit inferre malum, seu onus imponere, erit odiosa; etiam si fauor aliquis ex ea sequatur. Hac regula vtuntur Iurisperiti, citatur glos. in c. *si propter*, de rescript. in 6. illa verò solùm in verb. *intentionis*, aduertit, in legibus ad intentionē scribentis recurrendū esse. Citatur etiā Glos. verb. *alios*, in c. *sciant cuncti*, de elect. in 6. quatenus dicit, legem illius tex. esse fauorabilē, quam ibi Dominic. & alij sequuntur, & in simili Panorm. in c. *non dubium*, de sent. excōmun. n. 3. vbi Fel. n. 2. idem sentit, *quia in omni dispositione* (inquit) *attenditur quod principaliter agitur*, l. *si quis nec causam*, ff. si certum petatur. Clariùs Panorm. in c. 1. de locato, n. 10. Itē Nauar. cons. 11. de constit. & cons. 31. aliàs 32. de regul. Bart. Bald. Alexand. & alij, quos refert Tiraq. in Præfa. ad retract. n. 56. & 65. & tract. 1. de retract. §. 30. Glos. 1. n. 5. vbi etiam nonnulla adducit iura, ex quibus id colligi potest, & facit etiā c. 2. §. 1. de decim. in 6. Ratione Itē suaderi potest, tū quia finis est qui dat speciē actibus humanis, & consequēter etiam proprietates; ergo etiam in legibus finis est præcipuè attendendus, vt iudicetur, an lex sit fauorabilis, vel odiosa. Tum etiam quia id quod est per se, præfertur ei, quod est per accidens: at lex intendens fauorem, per se fauorabilis est; ergo simpliciter talis est, licèt ex accidenti inferat grauamen.

Panor. Nauar. Bart. Bald. Alexand. Tiraq.

Finis dat speciem actibus, & proprietates consequenter.

5. Veruntamen hæc sententia, nisi aliquo modo limitetur, aut explicetur, nō potest simpliciter approbari. Primò ob generalem rationem, quòd proprietas legis magis est spectata ex intrinseca materia, & quasi natura talis legis, quàm ex intentione ferentis: quia talis intentio extrinseca est, & nō potest mutare proprietatem intrinsecè inhærentem legi ex vi sui obiecti, seu materiæ; ergo si materia legis fauorem continet, lex erit fauorabilis, etiāsi legislator aliud intēdat, & è contrario. Neque enim intētio legislatoris facere potest, vt quod suapte natura odiosū est, sit fauorabile, vel vt quod fauorabile est, sit odiosū, vt rectè dicit Tiraq. in dicta præfa. n. 67. Secūdò, quia vel est sermo de intētione finis vltimi, seu remoti, aut proximi, neutra autem sufficit; ergo. De priori patet ex ratione dubitādi proposita, quia sic omnis lex est fauorabilis, quia per omnē legē intenditur cōmune bonū, aliàs enim nō esset iusta, cōmune autē bonū fauorabile est. Itē quia lex nō potest esse ita odiosa, vt in odio fistat, nisi fortè feratur in odiū alicuius vitij, quo per se, & absolu-

Ex intrinseca materia sumēdam proprietatem odiosa aut fauorabilis.

absolutè dignum est,& ideo tale odium inter fauores computãdum est. Eo vel maximè quod per se refertur in amorem virtutis,& ita ex fine remoto fauorabile est. Respectu verò personarum nunquã lex intendit malum, nisi propter maius bonum ; ergo si finis remotus sufficit, vt lex sit fauorabilis, omnis lex quantumuis grauis, vel pœnalis erit fauorabilis, si iusta sit:hoc autem est contra communem omniũ sensum, & contra principia iuris. Si autem sit sermo de fine proximo, intento à legislatore, constat illum non satis esse ; non solùm quãdo ille finis est extrinsecus,& accidẽtarius, vt probat prior ratio facta, sed etiam si videatur intrinsecus,quia potest aliũde vinci, ac superari. Quod patet exemplis.Nam dispensãs proximè intendit concedere fauorem , & tamen dispensatio non censetur fauorabilis,sed odiosa, vt infrà videbimus ; ergo idem esse poterit in lege. Et à contrario quãdo legislator infert grauamẽ, vt per illud obuiet maiori nocumento, dispositio eius non cẽsetur odiosa,sed fauorabilis , iuxta cap.2.§.1.de decim.in 6.Ex quo principio multi existimant, dispositionem capit. *si quis suadente* , esse fauorabilem , licèt proximè facta sit ad grauem censuram imponẽdam; ergo ex solo fine proximo legislatoris non potest sumi certa regula in hac materia.

6. Dici ergo potest, leges fauorabilem , & odiosam distinguendas esse ex materia,ita vt illa lex fauorabilis sit,quæ fauorem concedit;illa verò odiosa, quæ pœnam,vel aliud simile grauamen infert.Quæ regula erit certissima,quãdo materia legis talis est , vt vel purum fauorem , vel purum grauamen contineat, non solùm directè, & per se,sed etiam indirectè , seu per quandam consequutionem:tunc enim ex intrinseco fine lex talis est, & non habet vnde contrariam denominationem accipiat. Nec verò repugnat dari huiusmodi leges. Nam in primis sæpe potest concedi fauor , aut beneficium alicui fieri sine vllo illius grauamine, vel aliorum præiudicio, vt de nonnullis priuilegiis infrà dicemus , tũc ergo erit lex,& dispositio fauorabilis;idem ergo erit in quacunq; lege cõmuni habente similem conditionem. Sic enim per se valde probabile est, omnem legem prohibentem aliquid per se malum,vel præcipientem aliquid honestum,non nimis graue , aut onerosum, sed moderatum,& communi modo viuendi hominum consentaneum,esse fauorabilem,quia re vera est magnũ beneficium hominum,dum eos suauiter , & efficaciter dirigit ad operandum bonum,& vitandum malũ. Vnde nec sola ratio obligationis, aut vinculi cõsciẽtiæ,nec periculum reatus,quod ad præceptum sequi videtur, sufficit vt censeatur lex non continere purum fauorem, sed mixtum, tum quia hoc commune est omni legi, & ideo non mutat rationes particularium legum. Tum etiam quia difficultas intrinseca ipsi virtuti non impedit,quominus virtus ipsa maximus fauor sit,ergo eadem ratione lex, quæ est regula virtutis,quatenus vinculum imponit cum moderatione debita,gratia est, & fauor secundùm rectam rationem spectata,licèt inferiori portioni grauamen esse interdum appareat.Tum denique quia si quid est periculi alicuius mali ob transgressionem legis,illud non nascitur ex ipsa lege, sed ex hominis imperfectione,& ideo non impedit quominus lex huiusmodi purum fauorem contineat. Magis potest dubitari de lege odiosa quomodo possit purum odium continere,cùm semper bonum intendat.Dicendum verò est ex parte materiæ legis hoc non repugnare,etiamsi ex parte finis aliquid fauorabile per omnem legem intẽdatur:& ita lex purè pœnalis,seu quæ solùm fertur ad imponendã,vel augendã pœnam , potest dici simpliciter odiosa,& leges tributorum,& aliæ huiusmodi sub eodem ordine continebuntur.

A Difficultas verò specialis est,quando materia legis vno respectu videtur fauorabilis , & sub alio grauamen continet,vt sæpius contingit, quomodo de illa iudicãdum sit.Auctores enim in hoc etiam variè sentiunt,quidam enim dicunt,omnem legem continentem præiudicium,vel grauamen alicuius, aut malum aliquod inferentem,simpliciter odiosam esse,etiamsi magnum fauorem, vel fauorem aliunde cõtineat. Ita sentit Tiraquel.in dict.præf.n.65.cum Ioan.Andr. & aliis in c.vlt.de verb.signif. circa Glos. verb. *similibus*. Qui dicunt,cùm concurrunt fauor,& odium, dispositionem esse odiosam. Fundari potuit Tiraq. in alio principio, quia existimat, non posse eandem dispositionem simul esse fauorabilem,& odiosam etiam respectu diuersorum , vel secundùm diuersas rationes, B neque idem statutum posse esse partim fauorabile, partim odiosum,tum quia non potest vna, & eadem res diuerso iure censeri. l *eum qui ædes* , ff. de vsucap. tum etiam quia non potest idem statutum extendi in fauorem vnius,quin vertatur in odium alterius , & è conuerso. Ex hoc ergo principio inferri potest, legẽ, in qua simul concurrunt fauor , & odium, odiosam censendam esse,quia non potest simul esse fauorabilis, & odiosa,nec etiam potest dici fauorabilis omnino , quia bonum ex integra causa ; ergo erit odiosa, quia malum ex quocunque defectu , & odium habet rationem mali. Item quia legem esse odiosam non includit negationem omnis fauoris , sed solam dicit impositionem alicuius odij seu grauaminis,quod verificatur simpliciter de tali lege ; est ergo simpliciter C odiosa.Denique quia talis lex simpliciter restringenda est,ne odium aliqua ex parte augeatur ; ergo est tantùm odiosa.

Alij verò existimant , vbi coniunguntur fauor , & odium in eadem lege , vel statuto , talem dispositionem fauorabilem omnino censendam esse. Fundari potest,quia vbi cõcurrunt fauor,& odium,fauor prævalet,& præfertur odio; ergo constituet dispositionẽ simpliciter fauorabilem. Antecedens sumitur ex l. 2. C.de in ius vocando,vt notat, & sequitur Panormit. in c.*in littoris*,de restit.spol.n. 34.Anchar.& alij, quos refert Tiraq.suprà,n.66.Et confirmatur, quia vbi cõcurrunt fauor,& odium,fauor quoad fieri possit,ampliandus est, & odium restringendum est quantum D necesse fuerit,vt fauor amplietur ; ergo talis dispositio simpliciter iudicanda est fauorabilis.

Dico tamen , in primis, non repugnare eandem legem diuersis respectibus esse fauorabilem,& odiosam. Ita sentiunt communiter Doctores , & expresè Gloss.in dicta l.2. C. de in ius vocando , verb. *literis*, quam ibi Palud. Castrens.& alij sequuntur. Idem sentit Innoc.in c. *quod dilectio* , de consangui. & affin. & ibi Panorm. n. 7. & communiter Summistæ verbo, *priuilegium*, Potestque inductione ostendi in priuilegio, dispensatione,lege pœnali, & similibus,quæ respectu diuersorum,fauorabilia sunt,& odiosa.Ratione item patet,quia in hoc nulla ratio repugnantiæ ostendi potest : nam relationes quasi oppositæ possunt eidem rei conuenire respectu diuersorum,vt similitudinis,ac dissimilitudinis,æqualis,& inæqualis, maioris, ac minoris ; sed ita comparantur hęc duo: nam fauor,& odium respectiua sunt,fauor enim alicuius est fauor,& odium similiter ; ergo nihil repugnat eandem dispositionem , respectu diuersorum, vni esse fauorabilem,alteri odiosam.

Dices,verũ esse, hoc nõ repugnare,illos tamẽ duos respectus ita esse inter se connexos , vt vnus ex alio sequatur,ideóq; nõ posse secundũ vnũ ampliari legẽ, quin secundùm aliũ etiam amplietur, neq; è cõuerso secundùm vnum restringi, quin secundùm alium restringatur; & idcirco necessarium esse de tali lege iudicare tanquam de fauorabili absolutè , vel odiosa absolu

7. *Ioan. Andr. Tiraquel.*

8. *Panorm. Anchar.*

9. *Non repugnat legem esse diuersis respectibus fauorabilem & odiosam; nec enim, vt ait relationes oppositæ. Bald. Innocent.*

10.

absolutè, ita vt vel nulla ratio odij habeatur propter fauorem, vel nulla ratio fauoris propter vitandum, seu minuendum odium. Exemplum optimum est in lege tributum imponente, quæ odiosa est, ei cui tributum imponitur, fauorabilis autem ei, pro quo imponitur, vel rei, propter quam imponitur, nec potest vno respectu augeri, & minui secundùm alium, & ideo necessarium est, vt alter respectus vincat, secundùm quem lex iudicetur simpliciter fauorabilis, vel simpliciter odiosa.

11. Respondeo concedendo interdum illos duos respectus habere inter se illam cónexionem, & tũc argumentũ rectè procedere, quãdo fauor vnius augeri non potest sine damno alterius, neque è cõuerso potest incommodum vnius temperari, quin alterius cõmodum cesset, aut minuatur. Sic in motu physico nõ potest quis latiùs, aut velociùs accedere ad vnũ terminum, quin cum eadẽ proportione recedat ab oppositio, nec potest homo plus donare ex propria pecunia, quin pauperior fiat, &c. Nihilominus tamen non semper est necessaria illa connexio inter fauorẽ, & odiu, sæpe enim potest fieri, vel augeri fauor vni sine præiudicio aliorum, & è conuerso vnus potest grauari, vel puniri propter cõmune bonum sine speciali fauore aliorum, qui inde resultet. Eadémq; lex seu regula interdum ampliatur respectu vnius ob fauorẽ, & restringitur in odiũ alterius ratione boni cõmunis, vt est optimum exẽplum in l. *qui exceptionem*, ff. de condict. indebiti. Quia potest fieri alicui beneficium sine diminutione bonorum alterius, & è conuerso. Item fauor potest consistere in tempore, vel in modo, vel in honore, aut aliis rebus, quæ non subtrahuntur vni, vt dentur alteri. Deniq; hoc potest inductione ostendi in priuilegiis, in dispensationibus, in pœnis, & aliis similibus.

12. *Fauorem, aut odium præferenda pensatis circunstantiis materiæ, intẽtionis, & boni communis maximè.*

Deinde addo, quando lex diuersis respectibus est fauorabilis, & odiosa, non semper fauorem odio, aut odium fauori esse præferendum, sed prudenter pensanda esse omnia, scilicet, intentionem legislatoris, rationem boni communis, & alias circunstãtias materiæ, & verborum, vt illud præferatur, quod videtur esse grauius, & honestati, ac iustitiæ legis magis consentaneum. Hæc assertio quatenus media est inter duas sententias allegatas, potest vtriusque motiuis suaderi, & per se quidẽ spectata valde probabilis est. Quia fauor magis per se intendi potest, odium verò, seu grauamen minimè, sed propter instantem necessitatem. Et ideo per se loquendo, ac cæteris paribus, fauor est præferendus: nihilominus tamen tanta esse potest necessitas imponendi grauamen, vt imponendum sit, vel augendum propter maius bonum. Atque sic sentiunt qui censent, canonem, *si quis suadente*, esse legem fauorabilem, & esse extendendum, etiãsi censura extendi consequẽter videatur, quia est fauor religionis, & requirit illum rigorem, vt stabilis perseueret. Similiter in lege imponente tributum potest esse causa tam pia, & necessaria, vt non habeatur ratio odij, seu grauaminis, quominus lex simpliciter fauorabilis, & extendenda sit. E contrario verò lex excludens fœminas ab hæreditate, licèt intendat fauorem masculorum, odiosa simpliciter est, & coarctanda, vt est communis doctrina Iuristarum, vt videre licet in Tiraquello suprà dicta Præfat. num. 64. & aliis locis, quæ ipse allegat, quia fauor ille priuatus est, & non admodum necessarius, neque ad pacem & honestatem morum multum vtilis, & ad hunc modum est de aliis iudicandum.

Lex excludẽs fœminas ab hæreditate est odiosa quia fauor ille respectu hominum est priuatus.

13. *In dubio præferendum fauorem & legem ampliandam, quia per*

Vnde tandem asséro, vbi res fuerit dubia, quia fauor, & odium videntur quandam æqualitatem habere, vel quia ad inuicem se habent, sicut excedens, & excessum, tunc fauorem esse præferendum, & ad ampliandam legem, esse iudicandum simpliciter fauorabilem. Ita sumitur ex Gloss. in l. 2. C. de his, *sel ex intendit* qui non pos. ad liber. pernen. verb. *interrogauerit*, *fauorem.* vbi etiam Bald. & alij, idem Bald. in l. penult. C. de pactis, circa finem, vbi etiam Roman. & Alex. lib. 7. consilior. cons. 197. Et ratio est facilis ex dictis, quia lex per se, & quasi sponte sua inducit fauorem, odium verò quasi ex accidenti, & coactè ob necessitatem; id autem quod est per se præfertur ei, quod est accidentarium, cæteris paribus, ac subinde etiam in dubio. Explicatur hoc amplius, quia odium non intenditur, nisi vt tandem cedat in aliquod commodum, quod vel sit fauor, vel vt fauor reputetur; fauor autem non est propter odium; imò ex genere suo est per se; ergo magis intenditur fauor ex suo genere. Nam propter quod vnumquodque tale, & illud magis; ergo in dubio, ac cæteris paribus fauor præfertur. Et ita facilè conciliantur sententiæ adductæ, & solutæ manent omnes rationes dubitandi, & facilè potest lector intelligere, & ideo non oportet circa singulas immorari.

14. *Posse legẽ esse mixtè odiosã & fauorabilem.*

Ex his resoluitur, quod secundo loco suprà posui de sufficientia prædictæ partitionis. Posset enim facilè dici, non oportere, vt omnis lex, aut fauorabilis sit, aut odiosa. Nam potest aliqua esse mixta secundùm diuersos respectus, & aliqua fortè esse potest neutra, ita vt videntur esse præcepta morum generaliter proposita propter commune bonum. Meliùs tamen dicitur, diuisionem esse adæquatam, quia lex, quæ videtur mista, ab ea parte denominatur, quæ in ea præualet: vel si est dubium, aut æqualitas, talis lex censetur absolutè fauorabilis, vt declaratum est. Quòd si lex sit, quæ nulli imponit speciale grauamen, nec ita est grauis, & onerosa, vt propterea odiosa censeatur, eo ipso, quod est iusta, & propitia communi bono, censetur fauorabilis, & amplianda intra limites fauoris, & ita relinquitur partitio sufficiens, & adæquata.

15. *Quatuor esse species præcipuas legum odiosarum.*

Tandem quod ad vltimum punctum attinet, plures numerari solent modi, aut quasi species legum odiosarum; tres autem, vel quatuor videtur esse præcipuè. Videlicet lex pœnalis, lex tributum, aut onus imponens, lex irritans factum, quod prohibet directe, vel indirectè, seu consequenter lex exorbitans à iure antiquo, vel à communi iure, aut illi derogans, vel limitans, aut corrigens illud, & à fortiori lex posterior priorem abrogans, & de his omnibus in præsenti libro dicemus, quatenus peculiares proprietates, & effectus habent, quos explicare necesse est. Aliæ verò leges omnes, quæ huiusmodi non sunt, inter fauorabiles computantur. Veruntamen ex vi huius negationis non participant specialem rationem, quæ propria consideratione indigeat; tantùm ergo illæ, quæ priuilegij rationem habent specialem, indigent ratione, & ideo de illis dicemus in libro sequenti.

CAPVT III.

Vtrùm leges pœnales obligent in conscientia ad actus, quos proximè intendunt.

1. DVæ partes in lege pœnali distinguendæ sunt, vna est de actu, quem intendit fieri, aut omitti, alia est de pœna, quam imponit contra transgressores talis legis; & quamuis prior pars videri possit exposita tranctando de lege humana, ciuili, & canonica, tamen aliquid speciale habere potest in lege pœnali, & ideo priùs de illa priori parte dicemus, postea de posteriori, circa illam verò partem multa inquiri possunt. Primum, an leges

pœnales

pœnales possint obligare ad culpam : secundum, an de facto obligent; tertium, an possint non obligare ad culpam,sed ad solam pœnam:quartum , an de facto sic obligent. Et hæc duo puncta examinabimus capite sequenti,nunc reliqua examinanda sunt , & difficultas est de legibus imponentibus pœnam temporalem:nam de spiritualibus , vt sunt censuræ , & similes,nulla est dubitatio,quin regulariter loquendo culpam supponant,vt ex dictis in lib.4. constat,& in sequentibus magis declaratur.

2. *Posse esse legē pœnalem obligantem in conscientia, sic enim efficacior erit.*

Circa primum ergo,de potestate nulla est controuersia, & ideo breuiter dicimus, non excedere humanam potestatem præcipere aliquid simul obligãdo in conscientia, & imponendo pœnam,ac subinde posse ab homine fieri legem obligantem in conscientia,& imponentem pœnam certam transgressoribus, quod etiam de Principe seculari nullus Iurisperitorum negauit,vt fatetur Nauarr. in cap. *fraternitas.* 12. q.2.n.22.Et probatur facilè primò , quia talis lex potest esse conueniens reipublicæ , imò experientia ostendit,sæpe esse valde necessariam, & alioqui nullã iniustitiam continet; ergo non est cur excedat potestatem humanam:neque vlla ratio probabilis ad hoc afferri potest. Secundò , de legibus imponentibus spiritualem pœnam , excommunicationem, &c. nemo dubitat , quin obligent in conscientia ad actus præceptos,vel prohibitos,vt in lib.4. diximus , quia spiritualis pœna maximè solet imponi propter contumaciam, quæ non est sine inobedientia,& culpa,& quia spirituales pœnæ sunt medicinales, & præcipuè intendunt curationem animæ, & correctionem culpæ; ergo generatim loquendo,non excedit potestatem humanam obligare in conscientia sub certa etiã pœna per legem imposita ; ergo nec excedit hoc facultatem legis, seu potestatem ciuilem, etiamsi pœnas tãtùm temporales imponat.Probatur consequẽtia,quia nulla sufficiens ratio differentiæ assignari potest, quia vtraque potestas sicut includit vim dirigendi in conscientia,ita etiã vtraq; includit vim coërcendi per pœnas proportionatas, & sicut adiectio pœnæ spiritualis est moraliter necessaria in legibus Ecclesiasticis;ita pœna temporalis est mortaliter necessaria in ciuilibus,imò in vtrisq;legibus.Quia vtraque obligatio simul magis cogit,quàm altera tantùm & sensuales homines efficaciùs terrentur comminatione temporalium pœnarum, licèt spirituales grauiores sint. Tertiò, quia legislator humanus potest sine adiectione pœnæ temporalis obligare in conscientia per suas leges;ergo etiam cum illa. Probatur consequentia, quia legislator humanus potest adiicere pœnam temporalem obligationi legis naturalis,vt pœnam mortis propter homicidium, vel furtũ grauissimum,& similiter potest per posteriorem legem adiicere pœnam priori legi humanæ purè morali, & obliganti in conscientia , ita vt lex posterior non auferat obligationem prioris , vt latè probat Nauarr.suprà, dicens,à nemine negari , & esse rem adeò claram,vt nõ egeat probatione; ergo idem potest facere simul per vnam legem,quia valde accidẽtaria est vnitas , vel pluralitas legum , neque variare potest rationem iustitiæ,aut potestatis.

Nauarr.

3. *Obiectio.*

Sed obiici solet,quia videtur excedere iustitiæ æquitatem,reatum duplicis pœnæ imponere propter vnam transgressionem: nam in foro Dei *non insurgit duplex tribulatio*,propter idem delictũ, vt dicitur Nahum 1.vbi Septuaginta legunt, *Non vindicabit bis in idipsum in tribulatione*; ergo multò minùs potest id facere legislator humanus; ergo dum imponit pœnam temporalem, non potest imponere æternam , vel aliam alterius vitæ ; ergo nec potest obligare in conscientia , quia ad hanc obligationem sequitur reatus pœnæ alterius vitæ. Respondetur , negando assumptum,& patet inductione, quia Deus præcepto imposito Adamo , obligauit illum in conscientia ,& sub grauissima culpa , & reatu pœnæ æternæ ; & nihilominus addidit pœnã mortis temporalis,idémque constat in multis præceptis legis veteris , quæ obligabant sub pœna mortis , & de illis est generalis regula , quòd obligabant in conscientia. Idem fit euidens ex dictis de lege addente pœnam excommunicationis , etiamsi supponat reatum pœnæ æternæ. Item de lege addente pœnam temporalem propter crimen contra legem naturalem , vel contra aliam priorem legem humanam, quia ibi etiã coniunguntur duæ pœnæ sine iniustitia. Ratio verò est , quia vel peccatum propter suam infinitatem est capax vtriusque pœnæ , & plurium , vel quia transgressio legis humanæ non solùm est offensio Dei, sed etiam Principis , & reipublicæ humanæ, & ideo ab vtroque iustè punitur. Vnde etiamsi lex aliqua non imponat specialem pœnam , sed sit purè moralis, potest Princeps punire temporaliter transgressorem talis legis, quamuis etiam in foro Dei habeat reatum suæ propriæ pœnæ ; ergo signum est , duplicem illam pœnam diuersæ rationis, & distincti fori , diuini , & humani , non excedere meritum talis transgressionis.Nec locus Nahum aliquid facit ad causam , tum quia ibi non agitur de lege , aut eius pœna , sed de quadam promissione Dei respectu populi Iudaici,quem tunc secundò statuit non punire , non quia iustè non potuit;sed quia ex benignitate noluit ; tum etiam , quia ibi est sermo de duplici tribulatione temporali , licèt per figuram ibi significatum fuerit , eos qui ita affliguntur semel in hac vita , vt veram pœnitentiam agant , non esse passuros secundam vitæ futuræ afflictionem.

Respõsio.

4. *Leges humanæ habentes tẽporales pœnas non tenent in conscientia nisi exprimat contrariũ legislator, quod contingit.*

Supposita ergo potestate, de facto , seu de voluntate legislatoris humani supereest quæstio. In qua est prima opinio asserens, leges humanas eo ipso , quòd sanciuntur temporalibus pœnis,non obligare in conscientia de facto , & iuxta præsumptam voluntatem legislatoris , nisi aliud ipsemet exprimat , quod rarò fit , vel nunquam in legibus ciuilibus. Hanc opinionem potissimùm defendit Nauar.suprà , & in sum. c. 23.nu.55. & pro illa refert Mathesilan. not.78. quem etiam refert , & sequitur Decius in cap. *nam concupiscentiam*, de constit. lect.2: num.7. vbi refert Hostien. & Ioan. Andr. in cap. *relatum* , ne cleri. vel monach. Tamen hi specialiter loquuntur de quibusdam statutis religiosorum , vt Dominicanorum, nec putant, id esse generale , vnde etiam Mathesilanus eos referens , cum eis tantùm videtur sensisse. Idem verò generaliùs sensit Imola in cap.2.de maiorit.& obedient. & in cap. *cùm contingat*, de iur.iur. quem refert, & sequitur Deci. suprà lect. 1. num. 3. Sed illi loquuntur non tantùm de pœnalibus legibus , sed absolutè de humanis prohibentibus, vel præcipientibus res indifferentes , seu non necessarias ad honestatem ex lege naturæ , quorum opinionem quoad hanc partem improbabilem esse suprà ostensum est lib. 3. & 4. & Nauarr. etiam ab illis in hoc dissentit , quamuis in præsenti eorum auctoritate vtuntur , referens alios pro illa sententia , qui re vera illam non docent , vt Felin.in cap.1.de sponsi.num.12. & Caiet. de quo iam suprà dictũ est. Quod verò ad præsens spectat , dictã sententiã docuere priùs Iasõ in l. 2.C.de iur.emphyt. n.143. & Ludou. Gom.in cap. 2. de const. in 6.n.60.

Nauarr.
Mathesilan.
Decius.
Ioan And.
Imola.
Iason.
Lud.Gom.

Fundamenta Nauarri sunt; Primum,quia lex pœnalis est odiosa, & ideo interpretanda benigniùs quoad fieri possit:hæc autem intelligentia est benignior , & confert multum ad tollendos laqueos,& pericula animarũ,& potest sine inconuenienti sustineri.Secundum,quia legislator addens pœnã temporalem præsumitur excludere æternam , quia qui ex duobus

duobus vnum exprimit, & aliud tacet, censetur illud excludere, iuxta regulam text. in cap. *nónne*, de præsumpt. Tertiò, quia leges humanæ rarò explicant in actu signato obligationem in conscientia, vel certè ciuiles nunquam hoc declarant: imò infideles Principes nunquam de tali pœna cogitarunt; ergo non est verisimile illam intendere, maximè quando pœnam temporalem exprimunt. Quartò allegat Nauar. consuetudinem, testatúrque communi consensu receptum esse, vt hæ leges in hoc sensu intelligãtur. Tandem, quia aliquæ leges pœnales non obligãt in conscientia; ergo nullæ, nam est eadem omnium ratio.

A

6. *Contraria sẽtentia verior, & securior, tenẽtque Castro. Soto. D. Thom. Driedo. Medina. Henric. Felin. Sylvest. Angel. Tolet. Armil. Couar.*

Nihilominus contraria sententia verior est, & securior. Dicendum est ergo, legem, quæ in verbis suis & modo, quo fertur, præceptum continet, etiamsi pœnam adiiciat, obligare in conscientia, vel sub mortali, vel sub veniali culpa, iuxta qualitatem materiæ, & alia signa data in superioribus libris, nisi aliunde constet de expressa mente legislatoris. De hac postrema limitatione dicam in capite sequenti. Illa ergo omissa, assertio est communis Theologorum, quam maximè defendunt Castro lib. 1. de Leg. pœnali, cap. 8. & Soto lib. 1. de iustit. q. 6. art. 4. & 5. qui allegat D. Thom. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 1. Tenet etiam Driedo lib. 2. de libert. Christian. c. 1. & lib. 3. c. 3. ad 5. Medin. c. de restit. q. 12. aliàs 13. & q. 36. ad 6. & in c. de pœnit. tract. de Ieiun. Idem sentit Henr. quodlib. 3. q. 22. Nam licèt variis distinctionibus vtatur, tandem in hac sententia perstitit. Tenet etiam Tolet. de 7. peccat. mort. cap. 20. Bart. Medin. 1. 2. q. 96. art. 4. dub. 3. Quæ est etiam communis Canonistarum, tenet Glossa in cap. *vt animarum*, de constit. in 6. vbi idem sentit Domin. & in cap. *perpetuo*, eodem tit. Idem habet Felin. in cap. *nam concupiscentiam*, de constit. n. 1. Sylvest. verb. *Inobedientia*, in fine, & ibi Angel. & Armil. n. 2. & verb. *Lex*. n. 4. Couarr. in reg. *Peccatum*. 2. p. §. 5. n. 3.

B

7. *D. Thom.*

Fundari solet primò hæc opinio, quia lex pœnalis est vera lex; ergo obligat in conscientia. Probatur consequentia, quia vis obligandi in conscientia est de essentia legis, & per hoc solùm distinguitur à consilio, vt in superioribus dictum est, & insinuat D. Thom. 1. 2. q. 91. ar. 4. Hæc verò ratio non conuincit, quia non est de essentia legis, vt determinatè obliget in conscientia ad actum, quem præcipuè intendit; vt in capite sequenti explicabo. Secundò fundari solet, quia pœna dicit essentialiter ordinem ad culpam, nec aliter dici potest iusta. Nam vt dicitur Deut. 25. *Secundùm mensuram delicti erit plagarum modus*, & significatur in cap. 2. de constit. in 6. & in cap. *non afferamus*, 24. q. 1. Vnde Augustin. 1. Retract. c. 9. *Omnis pœna, si iusta est, peccati pœna est, & supplicium nominatur*, & ideo culpam, & pœnam correlatiua esse dixit Gerson. tract. de vita spirit. lect. 1. & insinuat D. Thom. 1. 2. q. 87. art. 7. & q. 108. art. 8. ergo cùm lex pœnalis iustè puniat, supponit culpam in transgressione eius. Veruntamen etiam hæc ratio non vrget, nam licèt pœna in quadam significatione rigorosa dicat ordinem ad culpam, tamen latiùs sumpta pro quocunque supplicio, vel damno, aut incommodo potest iustè inferri propter iustam causam sine culpa, vt latè ostendit Nauar. in dicto cap. *fraternitas*, n. 10. vsque ad 14. Vel etiam dici potest, licèt omnis pœna sit propter culpam, non tamen semper esse propter culpam contra Deum, sed interdum sufficere culpam quasi ciuilem, & humanam. Sed vrgent aliqui, quia si quis ex ignorantia inuincibili contra pœnalem legem committat, non fit reus pœnæ, vt infrà dicemus; id autem non videtur esse, nisi quia ignorantia excusat culpam; ergo signum est, talem pœnam supponere obligationem sub culpa. Respondeo tamen, etiam hoc signum non esse sufficiens. Nam si ignorantia excusat pœnam (vt supponitur, & infrà examinabitur) non est solum quia excusat culpam, sed etiam quia reddit actum inuoluntarium, qui nec est culpa, nec iusta causa pœnæ; maximè vbi pœna non ponitur, nisi ad inducendam, & quasi cogendam voluntatem ad aliquid, quæ coactio non habet locum, vbi voluntaria ratio ignorantiæ inuenitur.

C

D

Augustin.

Nauar.

8. *Lex cõtinens præceptũ obligat in conscientia.*

Vnica ergo ratio assertionis est, quia lex continens præceptum obligat in conscientia, vt suprà ostensum est; sed talis lex continet præceptum, ergo obligat in conscientia. Consequentia patet, quia maior propositio vniuersalis est, & quia adiectio pœnæ non obstat obligationi in conscientia, vt satis ostensum est. Eademq; ratione probari potest minor, quia lex illa continet præceptum ex vi verborum, considerata qualitate materiæ, & aliis necessariis in superioribus declaratis; ita vt si non adderetur pœna, illa forma præcipiendi, tali modo prolata, & in tali materia, esset sufficiens ad inducendum præceptum, & indicandam talem intentionem præcipientis, hæc enim in primis necessaria est, sed adiectio præcepti non euacuat hanc vim legis, & verborum eius, nec etiam est signum intentionis non obligandi, aut præcipiendi in legislatore, quia non solent adiicere comminationem pœnæ, vt suum præceptum destruant, sed vt muniant, & quodammodo augeant obligationem, saltem extensiuè, vt soluendo argumenta Nauarri facilè constabit.

9.

Et hinc confirmari potest assertio exemplo præcepti recitandi horas canonicas: nam habet adiunctam pœnam restitutionis in beneficiariis, & nihilominus obligat in conscientia. Respondent autem aliqui, obligationem recitandi in conscientia, esse priorem illa lege pœnali, ex priori præcepto morali, seu consuetudine, quæ non fuit ablata per posteriorem legem pœnalem, iuxta doctrinam suprà datam. Sed contra hoc instatur ratione suprà facta, quia si diuersis legibus inducitur hæc duplex obligatio circa idem, cur non etiam eadem? Quia sicut lex posterior addens pœnam priori obliganti in conscientia, non reuocat illam, nec ostendit talem esse intentionem imponentis pœnam; ita adiectio comminationis pœnæ addita præcepto, non reuocat vim eius, nec indicat, talem esse intentionem præcipientis, imò potiùs solet indicare seueritatem præcepti, & maiorem voluntatem obligandi. Accedit in dicto exemplo, quòd lex recitandi officium Virginis impositum clericis pensionariis sub eadem pœna obligat in conscientia, & tamen non est antiquior illa obligatio, sed per idem præceptum inducta.

10. *Lex taxans pretia obligat in conscientia.*

Denique, leges iustæ taxantes pretia rerum, licèt ferantur sub comminatione pœnæ, obligant in conscientia, vt est in Hispania lex taxans pretium tritici; ergo idem erit in quacunque alia lege pœnali. Respõdent aliqui, non esse eãdem rationem, quia per legem taxantem pretium fit, vt merces non plus valeant, & ideo si cariùs venditur, fit contra iustitiam, & inde oritur ratio culpæ. Sed contrà, quia lex taxans pretium rei, ideo facit, vt non plus valeat, quia definit medium iustitiæ, sed eodem modo per alias leges constituitur medium virtutis, vel in iustitia, vel in religione, vel in aliis, quia hæc est efficacia legis humanæ, vt in superioribus ostensum est, vnde consequenter contrarium actum constituit in specie vitij oppositi; ergo obligat etiam in conscientia ad seruandum tale medium, vel vitandum tale vitium. Nec videtur posse assignari sufficiens ratio, ob quam lex lata in materia iustitiæ, censeatur præscribere medium virtutis etiamsi pœnam adiungat, & non idem censendum sit de legibus præcipientibus sub pœna in aliis materiis.

11.

Neque in contrarium vrgent rationes Nauarri. Ad primam enim respondeo, benigniorem interpretationem

Benigniorem interpretationem habere locum vbi res est moraliter dubia.

nem habere locum,vbi res est moraliter dubia, & talem esse debere,vt verba legis non corrumpat. At hic sensus legis non est dubius , quandoquidem supponuntur verba ex se sufficienter significantia præceptum, & sine fundamento recurritur ad intentionem, corrumpendo, seu eneruando verba legis. Ad secundam dicitur primò,axioma illud,& cap. *nonne* , ibi allegatum habere locum, quando vel duo,de quibus est sermo,sunt repugnantia , vel quando sunt ad eligendum proposita ; tunc enim assumptio vnius præsumitur esse exclusio alterius:si autem non sint huiusmodi, non est illa sufficiens coniectura , nisi aliæ adiungantur. At hîc obligatio ad culpam , & pœnam , non repugnant inter se ; imò ex se habent quandam connexionem , & ideo sola adiectio pœnæ nulla est coniectura excusationis culpæ. Deinde dicitur , in lege , de qua tractamus,sufficienter contineri obligationem ad culpam in verbis præceptiuis , & ideo dici non posse, eam legem comminari pœnam, prætermissa comminatione culpæ, quia non solet aliter culpæ reatus proponi,nisi præcipiendo.

p.2. Vnde ad tertiam rationem negatur consequentia. Quæ si alicuius esset momenti,probaret , etiam leges humanas morales non adiicientes pœnam non obligare in conscientia , quia hoc non exprimunt in actu signato ; & leges Principum infidelium non ligare conscientias , etiam si pœnales non sint , quia tales Principes nihil de pœnis alterius vitæ cogitarunt ; vtrunque autem absurdum est,vt constat ex lib. 3. Igitur sicut in legibus moralibus sufficit naturalis vis præcepti ad inducendam obligationem conscientiæ, etiamsi Princeps illam non exprimat ; imò nec de illa cogitet in actu signato , sed tantùm de præcepto imponendo ; ita etiam sufficit in legibus pœnalibus. Et patet, quia præceptum morale Regis infidelis obligat sub reatu pœnæ vitæ futuræ , etiamsi legislator illam non cognoscat , quia sufficit vis connaturalis præcepti;ergo etiam sufficit in lege pœnali , quæ simul moralis est:nulla enim ratio differentiæ in his casibus reddi potest.Ad quartum negamus talem cõsuetudinem, quam Doctores communiter non agnouerunt, nec ex communi vsu,& sensu fidelium colligitur. De quinta ratione in sequenti capite dicendum est.

CAPVT IIII.

An dentur, vel dari possint leges pœnales non obligantes in conscientia,sed tantùm sub pœna, sine interuentu culpæ.

1. *Negat Sylvest. Arm.*

PArtem negantem tenet Sylvester suprà , & sequitur Armilla , licèt non videatur consequenter loqui, vt explicabo. Citatur pro hac sententia Soto suprà,sed si attentè legatur , non negat potestatem , nec in re dissentit à communi sententia,licèt in vsu verborum discrepare,& sine causa contendere videatur.Citat etiam Sylvester pro hac sententia D.Thomam , & auctores,qui indistinctè dicunt,legem,vel præceptum superioris obligare in conscientia. Eidem sententiæ adhærere videtur Bellarmin. lib.3. de Laicis , cap.11. probation.6. Fundamenta huius sententiæ tacta sunt in præcedenti quæstione , & ferè soluta. Summa est, primò,quia de ratione legis est obligatio in conscientia;ergo repugnat esse veram legem pœnalem , quin obliget in conscientia. Secundò , quia alias esset iniusta inferens pœnam sine culpa. Tertiò, quia alias nulla esset ratio inferendi maiorem , vel minorem pœnam per tales leges , quia pœna infertur maior , vel minor iuxta proportionem ad culpam ; sed vbi nulla est culpa,non potest esse maior , vel minor culpa;ergo nec maior,vel minor pœna. Quartò,quia nulla potest ratio reddi,cur quædam leges pœnales potiùs obligẽt in conscientia , quàm aliæ,nec declarari facilè potest, quo signo , aut modo discernendæ sint huiusmodi leges.

Bellarmin.

Probat.1.

Secunda.

Tertia.

Nihilominus dicendum est primò, dari posse leges cogentes , seu obligantes sub comminatione pœnæ, licèt non obligent in conscientia ad actum , propter cuius transgressionem obligant ad pœnam. Hanc assertionem vt claram supponit Nauarr.suprà , eámq; tenet Victor. Relect. de potest. ciuil.n.20.eam etiam latè ostendit Castro , & sequuntur alij antiqui citati. Qui distinguunt duplicem legem pœnalem , puram, & mistam,seu compositam , quibus membris additur tertium de lege humana non pœnali,sed purè morali, qualis est illa , quæ obligat in conscientia , & pœnam non adiicit.Nec refert,quod Nauarr.ait , etiam ex hac lege non seruata incurri reatum pœnæ : nam hoc est semper verum in foro Dei, non verò in foro humano, vnde ille reatus non oritur proprie ex lege humana, sed ex natura rei,vel ex diuina lege,& ideo illa lex humana meritò dicitur moralis purè, id est,non pœnalis, quia ipsa nec taxat pœnam,nec directè imponit illam. Mista verò dicitur,quæ simul moralis est , & pœnalis, & duo præcepta virtute includit , vnum faciendi , vel vitandi talem actum,aliud sustinendi talem pœnam,si id non fiat ; & de hac intelliguntur omnia dicta in capite præcedenti.Lex autem purè pœnalis dicitur, quæ solùm habet vnum præceptum quasi hypotheticum sustinendi talem pœnam,vel incommodum,si hoc,vel illud fiat,etiamsi de actu substrato tali conditioni præceptum non imponatur. Et quamuis Nauarr. suprà nouam dicat esse distinctionem illam , & Sylvest. & Armilla illam contemnant, vt puerilem, verbalem,& inutilem,nihilominus nec noua, nec puerilis est , quia illa vtuntur graues Doctores , non tantùm moderni, sed etiam antiqui, vt Henric. Angel. Castro, & aliqui alij ex allegatis capite præcedenti pro nostra sententia. Nec etiam potest dici inutilis , aut verbalis: nam rem, quam tractamus , rectè declarat , & potest optima ratione fundari,quia simul etiam probabitur assertio posita.

Affirmatiua pars vera.

Nauarr. Victor. Castro.

Nauar. Sylvest. Armil.

Henr. Angel. Castro.

Ratio autem est , quia legislator potest simul sua lege obligare in conscientia , imponendo pœnam transgressoribus , vt in superioribus ostensum est , & potest etiam obligare in conscientia sine adiectione pœnæ ; ergo etiam potest obligare solùm ad debitum pœnæ , & ita resultat distinctio trimembris respectu legis humanæ in communi , & bimembris respectu legis pœnalis. Solùm superest probanda prima consequentia : negari enim posset , quia culpa est prior, quàm pœna, & ita potest ab illa separari , & cum illa coniungi : pœna verò cùm sit posterior , quàm culpa , licèt possit cum illa coniungi , non tamen videtur posse ab illa separari , quia fundatur in illa. Sed nihilominus probatur consequentia , quia ille modus præcipiendi non est contra rationem legis , nec contra rationem iustitiæ ; ergo potest legislator pro suo prudenti arbitrio illum tantùm intendere , & non alium ; ergo si ita faciat, constituet legem purè pœnalem , quæ in conscientia non obliget ad actum præceptum , sed tantùm sub pœna. Prior consequentia patet , quia cùm vtraque obligatio cadat sub potestatem legislatoris , potest prout voluerit illa vti , quantum ratio legis iustæ permittit. Posterior item consequentia clara est, quia obligatio legis pendet ex intentione legislatoris , & non potest illam excedere ex vulgari regula, quòd actus agentium non excedunt intentionem eorum.

Prior verò pars antecedentis probatur exemplo regularum religionum , quæ hoc modo obligant. Respondent aliqui illas non esse leges , sed vel consilia,vel conuentiones quasdam,& quasi pacta.Sed hoc

Regulæ religiosorum non obligant ad

gratis

pœnam vbi non ad culpã.

gratis dicitur: nam communiter veræ constitutiones, & statuta censentur, & ita à Pontificibus vocantur, cùm dant potestatem ad illa cõdenda. Item quia sunt actus iurisdictionis, & potestatis superioris imponentis necessitatem aliquam sic operandi; ergo excedunt rationem consilij, & non sunt tantùm conuentiones. Nam licèt illam supponant, quatenus in principio fuit necessaria professio talis status; postea obligatio nascitur ex iurisdictione. Vnde quidam existimant, ad rationem legis satis esse, quòd inducat necessitatem

Castro.

siue ad culpam, siue ad pœnam. Castro verò suprà dixit, huiusmodi legem imponere obligationem in cõscientia iudici, vt transgressorem puniat, & ita fatetur habere magis proprietatem legis respectu iudicis, quàm respectu rei. Sed instari potest, tum quia præcepta religionis non magis videntur obligare in conscientia Prælatum, quàm subditum; tum etiam, quia hìc agimus de lege respectu subditi. Et ita (vt ipse etiam fatetur) si lex pœnalis imponat pœnam ipso facto soluendam, obligat subditum in conscientia post transgressionem legis, ad soluendam pœnam. Et ideo in vniuersum magis placet, hanc legem semper resolui, vt sic dicam, in aliquam obligationem conscientiæ, vt lib. 3. cap. 18. declaraui, quia licèt non obliget ad id, quod immediatè præcipit, tamẽ si quoad illud non seruetur, obligat in conscientia, vel ad soluendam pœnam si sit latæ sententiæ, vel ad sustinendam illam,

D. Thom.

cùm imposita fuerit, vt sensit D. Thomas 2.2. q. 186. art. 9. ad 1. ergo sufficienter saluatur in tali statuto vera ratio legis.

5. Interdictum & irregularitas sæpe incurritur sine culpa.

Altera verò pars, scilicet, hunc modum legis non repugnare cum æquitate, seu iustitia, probari solet ex regula iuris 23. in 6. quòd pœna interdum incurritur sine culpa, quamuis non sine causa, vt etiam dixit D. Thom. 2.2. q. 108. ar. 4. ad 2. afferens exempla irregularitatis, quæ sæpe incurritur sine culpa, & idem est de interdicto. Ad hæc verò dici posset, irregularitatem illam non esse pœnam; interdictum verò nunquam imponi sine culpa alicuius, quamuis comprehendat innocentes propter aliquam vnionem, quam habent cum delinquente. Sicut pœna patris peccantis solet redundare in filios innocentes. Sed in hoc non est de nomine contendendum. Fatemur enim (vt dixi cap. præcedenti) pœnam in maxima quadam proprietate sumptam includere rationem vindictæ, & dicere ordinem ad propriã culpam. Non est tamen necesse ita in præsenti sumi: nam generaliùs omne incommodum naturæ, ex quacunque causa nascatur, includitur sub malo pœnæ, & specialiter, ac morali modo loquendo, etiã dicitur pœna propria omnis afflictio, quæ fit per modũ coactionis, vt lex aliqua seruetur, & hæc potest sine culpa cõtra Deum imponi, quamuis non sine aliquo defectu, vel imperfectione apud homines. Quòd ergo hic modus pœnæ possit sine iniustitia imponi, probatur, quia superior potest cogere ad actum de se bonum, etiamsi in omissione talis actus non sit culpa, quia illud potest expedire ad bonum commune, & nihil habet cõtra rationẽ, & contra debitum superioris officium; ergo eadem ratione potest superior onus aliquod, vel afflictionẽ ponere propter omissionẽ illius actus, etiãsi culpa non fuerit apud Deũ. Probatur consequentia, quia illa punitio tunc non est, nisi quædam coactio, vt fiat, vel non fiat talis actus, quæ necessaria est, vt timor illius antecedenter etiam cogat ad vitandam similem transgressionem. Et confirmatur: nam interdum potest respublica alia onera imponere ex iusta causa, & sine culpa, vt probant exempla suprà adducta, & alia, quæ adducit Glossa in cap. 2. de constit. & ratio est, quia ad bonum regimen reipublicæ sæpe id necessarium est; ergo ita etiam fieri potest in præsenti, nam causa est sufficiens, secluſa culpa.

Glossa.

6. Deniq; sæpe potest expedire ad pericula animarũ vitanda hoc tantummodo cogere ad actum aliàs conueniẽtem communitati. Quia coactio aliqua est vtilis, & quòd maior non fiat, est etiam vtile animabus, & pertinet potiùs ad suauem prouidentiam, quàm ad rigorem. Et hoc prudenti consilio fiunt statuta in religionibus, in quibus supponitur virtuale pactum in voto obedientiæ, & professione inclusum, acceptandi talem pœnam, si in hac, vel illa regulæ transgressione quis comprehendatur, vt notauit Anton. 3. p. tit. 16. c. 1. §. vlt. circa finem. Quod extendi etiam potest ad quãcunq; communitatem, seu rempublicam, quia inter eam, & singula membra eius intercedit, vel saltem supponitur talis conuentio ad ciuilem vnionem in vno corpore, illa tamen supposita, ex vi potestatis iurisdictionis, quæ est in superiori, sequi potest talis modus imperandi, & imponendi talem obligationem, quia per se est iustus, & vtilis communitati, vt declaratum est.

Sæpe expedire ad pericula animarũ vitanda obligare ad pœnã, qui obligetur ad culpam; sic in lege humana censetur, qua pœnam imponit fugienti de carcere, & scindenti ligna in sylua. Anton.

Dico secundò. Aliquæ sunt leges purè pœnales, & in conscientia non obligantes, nisi ad pœnam, quæ ex materia, & verbis, aliisque circunstantiis à legibus pœnalibus mistis discernendæ sunt. Prior assertionis pars clara est, eámque videntur supponere auctores allegati in priori assertione, & licèt Castro dubitet an dentur tales leges, tamen non videtur cadere in dubium, tum, quia cùm possibiles sint, & sæpe possint esse aptiores ad regimen subditorum cum minori periculo, & grauamine in aliquibus materiis, in quibus maius onus necessarium non est, videtur per se credibile, sæpe ferri hoc modo leges pœnales. Tum etiam, quia in religionibus sunt clara exempla harum legum, vt suprà dixi, & in legibus humanis, purè pœnalis censetur illa, quæ pœnam imponit fugienti de carcere, scindenti ligna in sylua communi, &c.

7. 2. Concl. sup.

Tota ergo difficultas est in posteriori parte assertionis explicanda, quando, scilicet, lex pœnalis pura censenda sit. In quo dici cõmuniter solet, hoc pendere ex intentione legislatoris, quod verissimũ esse credo, ob rationem factã. Neq; hoc pendet ex illa quæstione, an obligatio præcepti, seu legis in conscientia, possit esse maior, vel minor ex intentione legislatoris. Nam quidquid de hoc sit, stante iam præcepto, nihilominus certũ est, pendere ex intẽtione superioris præcipere, & similiter duo præcepta, aut vnum tantũ hypotheticũ imponere, sicut pendet ex intentione vouẽtis sub pœna aliqua, vel vtramq; per se vouere, & expressè, aut tacitè duo vota emittere, vel vnũ tantũ hypotheticũ. Supposita ergo necessitate intẽtionis, inquirimus, quomodo cognoscetur, & vnde cõstabit, intentionem Principis fuisse, vnũ tantũ præceptũ hypotheticũ imponere. In quo etiam est clarũ, maximè posse hoc constare per expressam declarationẽ ipsius legislatoris, siue hæc exprimatur in ipsamet lege particulari, siue per aliquã generalẽ regulã aliquarũ constitutionũ, in eis cõprehẽsam, quæ hoc declaret, vel designet verba, per quæ sola significetur obligatio in cõscientia; vt in aliquibus religionibus fit, siue deniq; de tali intentione constet per traditionẽ, consuetudinem, seu legem non scriptam. Quãuis enim talis consuetudo nõ sit vniuersalis in omnibus legibus pœnalibus (vt Nauarr. volebat) potest in aliqua republica, seu congregatione introduci, & illa erit optima interpres cuiuscunque legis talis communitatis, nisi per ipsammet legem reuocetur, exprimendo vt talis lex obliget, vel habeat vim præcepti non obstante contraria consuetudine.

8. Pendere ex intentione legislatoris, quòd lex sit purè pœnalis vel non.

Consuetudinẽ esse interpretem, an lex sit purè pœnalis.

Nauar.

Vltra hos verò casus possumus generalem regulam negatiuam constituere, Quoties per verba legis pœnalis non declaratur sufficienter proprium præceptum obligans ad actum, vel omissionem eius, præsumendum est, esse legem purè pœnalem, ita vt in hoc casu procedat opinio Nauarri tractata cap. præcedenti. Quia procedit etiam ratio eius: nam si lex

9. Regula generalis.

non satis explicat duplicem obligationem, seu præceptum, benignior pars est eligenda, cùm res sit dubia, & lex non satis explicet rigorem. Censebitur autem lex non satis explicare priorem obligationem cõscientiæ, quando nec lata fuerit per verbum expressè præceptiuum, quod in actum prohibitum, vel imperatũ cadat, nec ex circunstantiis, aut materia, vel pœna legis colligatur virtuale præceptum, seu intentio sufficiens præcipientis. In priori parte huius documenti videtur fundata regula, quam generaliter admittit Castro, quoties lex non fertur per verbum imperandi, aut prohibendi, sed per verba conditionem tantùm significãtia, legem esse purè pœnalem. Vt cùm lex dicit, si quis inueniatur extrahens triticum ex regno, perdat illud, vel duplum; vel cùm dicit, quicunq; deprehensus fuerit venans in tali loco, soluat tale quid. Similes enim leges ex vi verborum non inducunt obligationẽ ad actum, vel omissionem, quia in rigore non præcipiunt.

Castri generalis regula.

10. *Limitatur regula Castri.*

Hæc autem regula indiget limitatione insinuata in posteriori parte nostri documenti. Nam si pœna legis intrinsecè supponat culpam, lex non est censenda purè pœnalis, etiamsi sub illa forma feratur, quia cõditio pœnæ satis declarat mentem legislatoris, vt quãdo excommunicatio fertur sub hac forma, Si quis hoc fecerit, sit excommunicatus, vel, Qui hoc dixerit, anathema sit. Nam licèt Nauar. dicat, has leges esse purè pœnales, supponere tamen culpã ex prioribus legibus diuinis, aut humanis, nihilominus verum non est. Tum quia sæpe nõ supponitur talis obligatio prior, vt quando nouo statuto dicitur, Si quis ingressus fuerit talẽ locum, maneat excõmunicatus, idémq; cum proportione est, quãdo veritas aliqua de nouo definitur sub illa forma, Siquis tale, vel tale dixerit, anathema sit. Tũ etiam, quia licèt conditio appositа sit de re contra ius naturale, vel diuinũ, vt si quis percusserit, si quis furatus fuerit, &c. nihilominus ad excõmunicationem necessariũ est præceptum Ecclesiasticum, & contumacia contra illud, vt talis pœna incurratur. Quoties ergo leges imponũt huiusmodi pœnas, non sunt purè pœnales, etiãsi dictis verbis vtantur. Idémque censeo, quando pœna est grauissima, etiam corporalis, vt si imponatur pœna mortis, vel mutilationis, aut alia æquipollens, ídq; non solùm ratione periculi (vt quidam volunt) nam illud sæpe vitari posset: sed ex morali æstimatione talis pœnæ. Nam lex censenda est prudens, & iusta: esset autem intolerabilis, si propter rem, quæ culpa caret, pœnam mortis, vel mutilationis imponeret. Et ideo diximus in superioribus ex doctrina Augustini, omnia præcepta legis veteris, quæ pœnam mortis corporalis imponebant, induxisse obligationem sub mortali. Vnde licèt verba non sint expressè præceptiua, vel prohibitiua, satis est, quòd virtute illam contineant, & ex adiuncta pœna declaretur, qualis sit legislatoris intentio.

Nauar.

11. *Considerandã materia gravitatẽ, ad cognoscendam legis obligationẽ quoad conscientiam, vel tantùm ad pœnam.*

Obiicies, quia satis grauis pœna est flagellationis publicæ, quæ imponitur frangenti carcerem, & nihilominus ille non obligatur in cõscientia seruare illam prohibitionem, nec peccat fugiendo. Respondeo, vel illam pœnam respectu talis personæ non censeri nimiùm grauem, vel à republica iudicatam esse proportionatam ad coactionem necessariam pro tali prohibitione, & quasi ad defensionem sui iuris, & publicæ iustitiæ, & ideo omnia esse prudenter considerանda.

12. Denique quamuis verba per se spectata, vel grauitas pœnæ, non satis ostendant obligationem in conscientia ad legem obseruandam, considerանda est materia legis: nam si illa fuerit moralis, id est, pertinens directè ad bonos mores reipublicæ, & ad cohibenda vitia, & ad eos fines censeatur necessaria, vel ad pacem eius, vel ad vitandum magnum incommodum eius, magna præsumptio est, legem poni sub intentione obligandi in conscientia, etiamsi modus præcipiendi non sit adeò expressus, & formalis, nec pœna nimiùm grauis. Ita sumitur ex Victor. & Couar. suprà. Et ratio est, quia credendum est, legislatorem in his casibus velle obligare modo magis conueniente, & necessario reipublicæ: in tali autem materia, & occasione maximè expedit, cogere obligando in conscientia; ergo. Quando verò nihil horum intervenit, sed materia est politica, vel non magni momenti, aut necessitatis ad bonos mores, & forma præcipiendi est tantùm conditionata, & pœna non nimiùm grauis, signũ sufficiens est, talem legem non obligare in conscientia.

Victor. Couar.

Ad primam rationem contrariæ sententiæ iam respondsum est, legem pœnalem resolui in aliquam conscientiæ obligationem soluendi, vel sustinendi pœnam, & hoc satis esse, vt sit vera lex, etiamsi ad conditionem, sub qua pœnam comminatur, in conscientia non obliget, respectu cuius conditionis dicitur purè pœnalis, licèt respectu ipsius pœnæ efficaciam habeat obligandi modo prædicto. Ad secundam negatur sequela, nimirum, talem legem fore iniustam, quia licèt inferat pœnam (id est, grauamen aliquod, seu malum) sine culpa, non tamen sine causa, vel licèt illud inferat sine culpa morali, non tamen sine culpa ciuili, seu politica, & hoc sufficit. Vnde ad tertiam negatur etiam sequela, quia ratio inferendi maiorem, vel minorem pœnam, non solùm esse potest maior, vel minor culpa, sed etiam maior, & minor causa, seu necessitas inferendi maiorem, vel minorem coactionem. Et argumentum deficit planè in regula religiosa, in qua inæquales pœnæ inferuntur propter varias transgressiones regularum, quæ ad culpam non obligant. Ad quartum iam declaratum est, cur oporteat dari aliquas leges purè pœnales, & quibus signis à mixtis discerni valeant.

13.

CAPVT V.

Vtrùm lex humana pœnalis possit obligare in conscientia ad illam soluendam, vel exequendam, seu obseruandam ante iudicis condemnationem, & executionem.

1. DIximus de obligatione legis pœnalis ad actum, vel omissionem prohibitum, nunc supereſt dicendum de altera parte talis legis, quæ est impositio pœnæ, quæ scilicet, obligatio ex illa nascatur, & dicemus priùs de possibili, deinde de facto, habétq; locum quæstio, tam in lege purè pœnali, quàm in mixta, eadémque proportione in vtraque definienda est. Prima igitur sententia docet indistinctè, legem humanam posse obligare in conscientia transgressorem ante omnem sententiam ad omnem pœnam quantumcunque grauem exequendam, etiamsi actionem ipsius rei requirat, illa tantùm actione excepta, quæ intrinsecam malitiam induerit, si ab ipsomet delinquente fieret, vt esset, v.g. occidere, aut mutilare seipsum. Hanc opinionem tenere videtur Castro toto lib. 2. de lege pœnali, qui maximè loquitur in particulari de pœna confiscationis omnium bonorum. Putat enim obligare in conscientia delinquentem, qui illam ipso facto incurrit, ad tradenda omnia bona sua fisco, etiam ante sententiã declaratoriam. Ex quo exemplo planè sequitur dicta vniuersalis regula, præsertim quoad pœnas, quæ corporales non sunt, & rationes, quibus vtitur, generaliter procedunt. Sequuntur hanc sententiam magna ex parte Panormit. Felin. & alij Canonistæ in c. 1. de constit. & plures sumi possunt ex Tiraquel. in l. *si vnquam*, verb. *reuertatur*, n. 291. & sequentibus. Fundamenta huius sententiæ sunt multa, quæ latè refert, & soluit Simancas infrà citandus.

1. *sententia affirmans exceptis actione, qua inferebam maiorem includeret.*

Castr.

Panorm. Felin. Tiraquel. Simancas.

Quibus omissis, quia in sequentibus attingentur, duæ partes distingui possunt in hac sententia. Vna est indefinita, scilicet, non deesse in lege humana potestatem

2.

tem obligandi ad pœnam, & ad pœnæ exequutionẽ, seu obseruationem ante omnem sententiam, & hoc tanquam verum admittimus. Quia nulla in eo potest ostendi repugnantia, & præterea ex dicendis clarè cõstabit. Altera pars est, hanc potestatem extendi ad omnem pœnam cum sola exceptione pœnæ includentis malitiam, quia non potest alia cũ fundamento excipi. Quod probatur, quia lex humana potest directè præcipere quidquid honestũ est, si sit necessarium ad bonum commune Reipublicæ; ergo etiam potest id in pœnam præcipere dicto modo, quia potest etiam esse necessarium ad cõmune bonum. Neq; obstabit acerbitas pœnæ, tũ quia tale potest esse delictum, vt totam illã mereatur, tũ etiam, quia lex humana potest obligare ad rem etiam difficillimam, si bono communi expediat: tum denique quia iudex per sententiam declaratoriam potest ad hoc obligare, vt constat in pœna illa de confiscatione bonorum; ergo lex poterit.

Non deesse in lege humana potestatẽ obligandi ad pœnam, & eius executionem ante sententiam, cùm hoc possit conuenienter esse communi bono aliquando.

3. *Præditã potestatem non extendi ad omnem pœnam, excepta pœna includẽte malitiã, cùm sint aliæ nimis acerbæ & repugnantes naturæ humanæ.*

Nihilominus sententiam hanc non probo quoad hanc vnicam exceptionem, cum tanta generalitate in cæteris pœnis. Quia vltra pœnas, quas ipse reus licitè in se non potest exequi, sunt aliæ ita acerbæ, & non repugnantes naturæ, vt præter humanam potestatem sit, illas dicto modo imponere. Cuius non minimum signum est, nullã talem inueniri legem humanã. Nam quod dicitur de confiscante bona, quòd ratione illius reus teneatur illis se spoliare, verum non est, tum quia consuetudo oppositum docet, & tenet, & nullus vir, aut confessor doctus obligat huiusmodi delinquentes ad se spoliandum suis bonis, priusquam iudicentur. Tũ etiam, quia in cap. *cùm secundùm leges*, de hæretic. in 6. declaratum est, non licere fisco vel iudicibus, vsurpare bona hæretici, etiãsi de eius delicto aliàs cõstet, donec per sententiam declaretur; ergo signum est, ipsum non teneri in conscientia ad se spoliandum. Ex hoc autem vsu satis probabiliter colligitur, non cadere hoc sub humanam potestatem, quia si hactenus factum nõ est, etiamsi commissa fuerint delicta grauissima, quantum esse possunt, & satis frequẽtia, signum morale est, fieri non posse. Itẽ quod hactenus non fuit necessariũ, nec expediens ad commune bonum, signũ est, & nunquã futurum, & natura sua non esse tale; ergo etiam est signũ non esse materiã, vel effectum accommodatum legi humanæ. Confirmatur: nam hac ratione dicimus, materiam propriam consiliorum non esse accõmodatã præcepto humano, quia licèt actus sit bonus, tamen obligatio per absolutam legẽ est vltra humanam consuetudinem, & vtilitatem; ergo similiter non satis est, quòd actio pœnalis non sit mala, vel quòd sit honesta, si obligatio est extra humanam consuetudinem, & vtilitatem. Et hæc est ratio à priori huius partis, quæ in sequentibus magis explicabitur.

Præditia exequutio est vltra humanũ vsum & vtilitatem quòd semper fiat ita.

4. *2. opinio vniuersaliter negans posse legislatorẽ obligare ad pœnã ante sententiam. Couar.*

Secunda opinio principalis est extremè contraria, nam simpliciter negat posse legislatorem humanum obligare in conscientia subditos delinquentes ad pœnam ante sententiã. Pro qua referri possunt Couar. in Epitom. quarti, p. 2. c. 6. §. 8. & alij infrà citandi. Tamen nullus est, qui non addat aliquam exceptionem, & ita non videntur ita generatim loqui, quanquam plures eorum rationes, si efficaces essent, id probarent. Potest ergo hæc sententia suaderi primò, quia contra iustitiã est, vt aliquis non accusatus, & conuictus condemnetur, priusquam audiatur, & ideo hoc damnant omnia iura: sed si quis obligaretur ante sententiam, damnaretur non auditus, & non conuictus; ergo esset contra iustitiam; ergo excedit omnem potestatem. Secundò, quia cogere ad obseruantiam legis est officium iudicis, qui ab Aristotele propterea vocatur iustum animatum; sed contra naturam est, obligare reum, vt in se exerceat officium iudicis, & sibi inferat vim, & coactionem; ergo etiam est contra naturam obligare illũ, vt pœnã in se exequatur, quia per pœnam fit coactio.

1. ratio.

2. ratio.

A Vnde argumentatur tertiò Soto, nam pœna consistit in passione; ergo natura abhorret, vt aliquis cogatur eam in se exequi, quia non debet simul esse agens, & patiens. Quartò argumentãtur multi; lex humana debet esse tolerabilis, vt suprà dictum est, imò & facilis, vt regulariter obseruari possit, nõ enim est præcipiendum multis, quod pauci possunt efficere, sed exequi in se pœnam ante omnem condẽnationem, est res valdè difficilis, quam moraliter loquendo pauci implebunt; ergo non est materia accommodata legi humanæ.

Natura abhorret in se exequi pœnã, & lex humana debet esse facilis.

Hæc sententia non potest vniuersaliter defendi, & ita à nullo Doctore catholico, quem viderim, vniuersaliter, vel sine limitatione asseritur. Quia excommunicatio est pœna, & grauissima, vt iura docent, & tamen certissimum est, sæpe imponi ipso facto, & incurri ante sententiam iudicis, & idem est de aliis censuris. Ex quo exemplo constat, rationes factas non habere vim, nam qui excommunicatur ipso facto, condemnatur antequam in exteriori iudicio audiatur, accusetur, & conuincatur; ergo vel illa pœna iniusta est, quod dicendũ nõ est, vel hoc non est intrinsecè malum, nec per se iniustum; ergo ex hoc capite non rectè probatur esse supra potestatem humanam obligare ad pœnam ante sententiam. Ratio autem huius est, quia accusatio, & cætera debent esse accommodata condẽnationi; quando autem quis per legem pœnalem obligatur ipso facto, non condemnatur in foro exteriori, sed in conscientia; ergo in illo debet accusari, audiri, & conuinci. Hoc autem modo constat, eum, qui sibi conscius est delicti contra legem commissi, in sua conscientia accusari, & si aliquam excusationem habet, audiri, & cùm rationabilis non appareat, conuinci; ergo non est alienum à iustitia, quòd tũc etiam in conscientia obligetur. Non ergo cogit prima ratio. Nec etiã secunda, quia licèt iudex ex officio debeat cogere ad leges seruandas, tamen etiam legislator ipse potest aliquam coactionem per se adhibere, præsertim pro his casibus, pro quibus viderit officium iudicis non sufficere; & hoc facit Ecclesia, quando imponit censuras ipso facto; ergo etiam potest id facere quicumq; alius legislator, si aliunde nõ repugnet. Ex tertio etiam capite agentis, & patientis non repugnat; tum quia in viuẽtibus, & præsertim in liberis, non repugnat idem esse agẽs, & patiens, tum etiam quia interdũ potest pœna in actione consistere, si voluntaria est; tum denique quia sæpe lex ipsa secum affert executionem, & imponit pœnam, vnde ipsa est agens, & homo patiens. Denique difficultas non est tanta, quæ superet conditionem humanam: nã excommunicatio satis grauis pœna est, & ad multa obligat satis ardua, vt sunt, priuari omni vsu rerum sacrarum, & omni humana cõmunicatione, & fructibus beneficiorũ, &c. & nihilominus ad hæc obligatur homo ante sentẽtiã; ergo imponere hoc onus non est supra potestatẽ legis humanę, nec repugnat in omni pœna, licèt in aliqua repugnet, vt diximus.

5. *Refutatur ab exemplo excommunicationis.*

Est ergo tertia sentẽtia, quæ à priori solùm differt, quia excipit solas censuras. Ita sentit Soto lib. 1. de iustit. q. 6. ar. 6. & lib. 4. q. 6. art. 3. Qui singularis est in hoc, quòd licèt fateatur, cẽsuras posse per legẽ imponi ipso facto (id enim negare non poterat) de omnibus aliis pœnis id negat, solũ propter fundamẽta proximè soluta in præcedenti paragrapho. Constituit autem differentiam, quia per censuras, inquit, priuat Ecclesia fideles quibusdam bonis communibus, quod potest facere, quotiescunq; ex parte illorum sufficiens causa fuerit, nullo spectato eorum consensu, neq; interueniente alia actione, præter ipsam sententiam legis. Sicut potest (inquit) Rex non admittere ad publicum conuiuium de bonis suis cũ, qui hanc vel illam conditionẽ nõ habuerit, nulla interueniẽte sentẽtia, sed ipso facto. Alia itẽ ratio, & fortasse probabilior, reddi

6. *Soto negans de omnibus aliis pœnis, asserit censuras posse poni ipso facto, ob exẽplum regis nõ admittentis ad mensam suam, nisi cũ tali conditione.*

reddi posset, quia censuræ non tam sunt pœnæ vindicatiuæ, quã medicinales; vt autem medicina adhibeatur, non est necessaria sentẽtia iudicis, sed vnusquisq; tenetur eam assumere, maximè præcipiente medico, seu doctore; aliæ verò pœnæ sunt vindicatiuæ, & ideo maiorem coactionem requirunt. Alia item ratio reddi posset, quia censuræ inducuntur per modum præcepti superioris vetantis talem actionem, receptionem, aut communicationem, vel quid simile, & ideo non sequuntur conditiones pœnarum, sed præceptorum, quæ obligant virtute ipsius legis, absq; alia sententia.

7. Nihilominus hæc sententia defendi non potest, vt opinor; sunt enim multæ aliæ pœnæ, quæ non solùm de possibili, sed etiam de facto imponuntur per ipsam legem ante sententiam hominis, & cõsequenter imponunt aliquam obligationem in conscientia. Hoc patet in primis in pœna irregularitatis, quæ non solùm potest ipso iure imponi, sed etiam hoc includit in ratione sua, vt ex propria materia suppono, & consequenter ante omnem sententiam obligat in conscientia ad abstinendum ab omni vsu, & receptione ordinum. Scio, ipsum Sotum hanc irregularitatem pœnalem vocare censuram, sed in hoc etiam falsa est eius sententia: & contra cap. *quærenti*, de verbor. significat. & contra cõmunem vsum rescriptorum, Pontificum, & Romanæ curiæ. Et in hoc exemplo deficit secunda ratio facta, quia irregularitas non est medicinalis pœna, sed vindicatiua, & ideo est de se perpetua.

Refutatur Sotus exemplo irregularitatis, qua ante omnem sententiam ligat, & idẽ de priuati. ne beneficij.

Cap. quærenti.

8. Idem est de priuatione beneficij, etiam iustè priùs possessi: nam potest imponi ipso facto ante omnem sententiam, vt fatetur Nauarr. in Summ. cap. 23. n. 67. vbi de possibili loquitur; tamen n. 110. versic. *Nota decimò*, notat duos casus simoniæ confidentialis, in quibus iuxta decreta Pij IIII. & Pij V. quæ ibi refert, hæc pœna ipso facto incurritur. Et quamuis Sylu. Couarr. & alij dubitent de facto, maximè in intelligentia vnius, vel alterius textus, tamen quòd id facere possit Ecclesia, non dubitant. Estq; casus satis expressus in cap. *licèt*, de elect. in 6. Vbi id notat Glossa verb. *priuatus*, & Nauar. cap. 25. n. 118. dicens, eum, qui intra annum post obtẽtum beneficiũ parochiale, non ordinatur, amittere illud ipso facto, ita vt non possit in conscientia illud retinere. Et eodem modo intelligit pœnam amissionis Episcopi, qui intra sex menses non cõsecratur, in Concil. Tridentino Sess. 23. de reformat. c. 2. Respondeti autem potest ex eodem Nauar. & Soto suprà, illam non esse propriam pœnam, sed quasi cõuentionem, quia, v.g. qui recipit beneficium parochiale priusquam sit sacerdos, sub hoc tacito pacto illud recipit, vt intra annum ordinetur, alias illud amittat, & hoc modo eludit Soto alia similia exempla, sed non satisfacit, tum quia similes leges non tantùm habent efficaciam in eos, qui post illam legem receperunt beneficia, sed etiam in eos, qui iam illa habebant, in quibus nulla conuentio præcessit; tum quia licèt is, qui recipit beneficium, ignoret talem legem, & nullo modo consentiat tali conuentioni, manet obnoxius illi obligationi, & pœnæ; ergo est ex efficacia legis, non ex conuentione.

Nauar.

Sylues. Couar.

Nauar.

Soto. Luasso Soti & eius refutatio.

9. Tertium exemplum est in pœna cõfiscationis bonorum, quæ ipso facto imponit, cap. *cùm secundùm leges*, de hæret. in 6. cum similibus. De qua potissimùm disputant Doctores relati, & ferendi, & inter eos est controuersia, an reus teneatur in conscientia se spoliare bonis confiscatis, in qua concedimus veriorem esse partem negantem, quæ communior est, vt videmus. Est etiam controuersia, an reus ipso facto amittat dominium suorum bonorum, esto non amittat iustam possessionem, vsumfructum, & vsum; tamen forasse est quæstio de modo loquendi, quia dubitari non potest, quin reus ipso facto amittat aliquod ius, quod antea in suis bonis habebat, & fiscus illud acquirat.

De pœna confiscationis bonorum. Cap. cùm secundùm.

A Nam ratione illius iuris, quãdo postea fertur sententia declaratoria criminis, retrotrahitur exequutio pœnæ, & fiscus recuperat omnia bona rei, vbicũque, & quomodocunque illa inuenerit; ergo talis lex infert aliquã pœnam statim ac sit crimen, ante omnem sententiam. Vnde etiam ex illa nascitur obligatio in conscientia ad non dilapidanda ea bona in detrimentum fisci, & ad non faciendos contractus, qui possint in damnũ tertij redundare. Sed de haç pœna in materia de Hæresi, Deo dante, latiùs dicturi sumus. Præter has deniq; sunt multæ aliæ pœnæ priuationum fructuum, irritationum contractuum, & inhabilitatum, ad quas sæpe lex pœnalis obligat in conscientia, vt constat de aliquibus impedimentis ex delicto ita inhabilitantibus personam ad matrimonium, vt ante omnem sententiam irritent subsequens matrimonium, ex recepta, & indubitata sententia, quam ipse Soto in 4. amplectitur. Inhabilitas etiam ad donandum, acquirendum, vendendum, & similia, sæpe inducitur per legem humanam ipso facto, vt infrà videbimus. Cur ergo, sicut hoc facit lex ipso facto, propter alias rationes non poterit etiam id efficere propter delictum: non est ergo sufficiens illa exceptio, quam facit Sotus.

De alijs pœnis priuationum fructuum irritationum & inhabilitatum.

Soto.

B

Accedit præterea, quòd generalis regula à Soto constituta nulla sufficienti ratione probatur: nam potissimæ sunt, quas adduxi in prima sententia, & ostendi nihil probare. Denique differentia, quam adducit Soto, non est constans. Tum quia censuræ etiã priuant propriis bonis, vt fructibus beneficij, vsu proprij muneris, seu officij, & aliquarum actionum, quarum homo est dominus. Tum etiam per alias leges inhabilitantes interdum priuatur homo bonis, seu iure proprio, vt est habilitas ad contrahendum matrimoniũ, vel quid simile, quod tamen per legem fieri solet in pœnam, vt dixi. Tum præterea, quia dũ Ecclesia priuat bonis communibus, non se gerit vt domina, sed vt fidelis dispensator, & iudex: ergo sicut potest per legem ferre sententiam, qua priuet hominem bonis communibus, ad quæ habebat ius ab ipso domino, ita etiam potest priuari bonis propriis, quia non plus aliquando æstimantur, nec magis vtilia sunt bona propria, quàm communia, vt cathedræ suffragia, & similia; ergo de his omnibus possunt ferre leges pœnales operantis ipso facto, quod Soto negat. Et probatur consequentia ad hominem, quia in hoc æquiparentur censuris, & nulla alia ratio differentiæ ab eo redditur. Ad secundam verò, quam nos adduximus, respondetur, etiam alias pœnas esse posse medicinales, & è conuerso etiam censuras esse pœnas vindicantes delicta, præterquam quòd vindicatio respectu vnius, est medicina præseruatiua respectu aliorum, & ideo postulare potest eandem vim & efficaciam. Tertia item differentia nulla est, quia etiam inhabilitas ad matrimonium per legem imposita includit præceptum non cõtrahendi cum irritatione, & è conuerso priuatio inducta per cẽsuram, sæpe nõ solũ præceptũ, sed etiam irritationem includit; est ergo eadem ratio.

C

Soto.

10.

D

Quarta sententia distinguit duplicẽ pœnam, vna est, quæ in sola passione cõsistit, nec requirit actionem, seu exequutionem hominis. Alia, quæ sine hominis actione, & exequutione fieri non potest. De priori affirmat hæc opinio, posse per legem ita imponi, vt ante omnem sententiam obligetur homo in conscientia ad seruandam illam; de posteriori autem negat. Hæc fuit opinio Caiet. 2. 2. q. 62. art. 5. & in Summa verb. *pœna*, vbi videtur ita sentire Angel. Armil. & alij Summistæ. Approbat etiam distinctionem Caiet. Simanc. de Catholic. instit. tit. 9. n. 31. & sequentibus, & inclinat Sylues. verb. *Assasinus*, num. 4. in fine, tamen n. 4. in ea non persistit. Citatur etiam Victor. in relect. priori de Indis, nu. 14. Adrian. quolib. 6. q. 1. Cõrad de contracti. q. 7. Cordu. lib. 1. quæst. q. 36. & plures ex Iurisperitis, præser-

E

11.

4 sententia in qua consistens quam vera obligatio ad sententiam secus de ea quæ in passione consistit. Caiet. Angel. Armil. Simanc. Victor. Sil. Conrad. Cord.

Bart. Bald. Ioan. And. Anchar.

præsertim Bartol. in l. *eius qui delatorem*, ff. de iure fisci. & Bald. in l. *id quod pauperibus*, C. de Episcop. & Cleric. Ioan. Andr. cap. 1. de homicid. in 6. & Anchar. in cap. *felicis*, de pœnis, in 6. Sed hi auctores re vera non loquuntur generaliter, sed de vna, vel alia graui pœna. Prior ergo pars huius sententiæ de pœnis consistentibus in passione sufficienter probatur argumentis factis contra secundam opinionem. Aliqua verò ex fundamentis illius secundæ opinionis applicantur ad posteriorem partem suadendam. Sed illa iam soluta sunt, vnde vnicum superesse potest huius partis fundamentum, scilicet, quia leges humanæ debent esse tolerabiles, & accommodatæ humanę conditioni, cap.

Cap. erit autem lex. Cap. alligant. Pœna quæ propriã actionem petit esset nimis grauis.

erit autem lex, dist. 4. cap. *alligant.* 26. q. 7. cum suprà notatis de hac re; sed lex, quæ obligaret hominem in conscientia ad exequendum in se pœnam, quæ propriam eius actionem requirit, esset nimis grauis, & intolerabilis, & aliena à communi hominum vsu; ergo talis modus legis excedit humanam potestatem. De qua ratione præter citatos videri potest Nauarr. in Comment. de datis, & promissis, num. 44.

12. Refutatur prædicta sententi. exemplo pœnæ dãnantis ad mortem ex fame vel non fugiendi è carcere, & non celebrandi, cùm adsit infamia.

Nihilominus hæc sententia vniuersaliter, & indistinctè sumpta probari non potest, nec distinctio data potest subsistere. Quod ita declaro, quia vel prior pars de pœnis purè passiuis, seu negatiuis intelligitur vniuersaliter, & sine vlla exceptione, vel cum hac moderatione, *Nisi pœna contineat nimiam acerbitatem repugnantem humanæ conditioni.* In priori sensu non est vera prior pars. Nam si quis per legem damnetur, vt fame pereat, non potest in conscientia obligari ad non comedendum, quamuis illud non requirat actionem, sed carentiam actionis, cuius manifestum argumẽtum est, quia etiam post sententiam iudicis ad id non obligatur reus in conscientia, vt traditur 2. 2. q. 64. & bene

Victor.

Victor. in relect. de homicid. num. 28. Idem est, si per legem quis obligatur ad non fugiendum è carcere, in quo timet aliquod graue nocumentum: nemo enim ad hoc in conscientia obligatur, vt ibidem docet Victor. & infrà attingemus, & tamen illa pœna non requirit actionem, vel motum, sed quietem. Idem est, v. g. de pœna non celebrandi, aut non communicandi: nam si ex effectu sequuto, v. g. infamia fiat nimis acerba, non obligatur quis in conscientia ad seruandam illam. Propter quod dicunt omnes auctores, excommunicatum occultũ posse licitè publicè communicare, quando sine graui infamia id vitare nõ potest. Præterea ratio, quam dicta sententia pro se adducit, persuadet, in illa priori parte necessariam esse hãc moderationem, quòd pœna, licèt sit purè passiua, nihilominus debeat non esse nimis acerba, & inhumana. At verò posita hac moderatione, etiam erit adhibenda in altero membro distinctionis, & sic erit falsum, & ruet tota distinctio. Nam pari ratione dicẽdum est, pœnam quæ requirit actionem, tunc solùm non posse dicto modo in conscientia imponi quãdo est nimis grauis, & præter humanam fragilitatem: secùs autem esse, si intra latitudinem illius generis pœnæ moderationem retineat. Tum enim cessat fundamentum illius sententiæ, cessat etiam omnis ratio iniustitiæ, quia lex humana potest præcipere quidquid nec malum est, nec nimis graue, aut repugnat naturæ, si aliunde possit habere æquitatem, & vtilitatem boni communis.

13. Non repugnare pœnam requirere actionẽ ipsius rei, & tamen esse moderatã. Sic enim est in priuationibus quæ non sunt nimis grauis.

Supereſt tamen vt probemus, hæc duo non repugnare, scilicet, pœnam requirere actionem ipsius rei, & nihilominus esse moderatam, & humanam; id autem multipliciter ostendo. Primò, quia dicti auctores fatentur, per sentẽtiam declaratoriam criminis incurri posse aliquam pœnam in conscientia sine alia condemnatione, vel exequutione iudicis, aut ministrorum eius; ergo idem posset facere lex non postulando sententiam declaratoriam. Probatur consequentia, quia per sententiam declaratoriam non fit coactio physica, vt sic dicam, & reus ipse obligatur, vt sit exequutor pœnæ in seipsum, & nihilominus mandatum ipsum non censetur intolerabile, vt procedit à iudice; ergo nec respectu legis ille modus pœnæ est nimis acerbus, si aliàs ex parte materiæ boni communis sit sufficiens ratio vtilitatis. Secundò, quia moraliter loquendo non minùs graue, & onerosum est homini liberè se priuare aliquibus actionibus, ad quas habet vel propensionem, vel ius, vel ex quibus sperat fructum, quàm aliquas actiones exercere, quæ pœnales, vel sibi graues sint; ergo si non est pœna nimis rigorosa, obligare hominem in conscientia, vt se priuet multis actionibus, vt communicatione humana, & diuina, vsu sui officij, etiam cum priuatione fructus, non erit etiam nimis durum, quòd obligetur aliquando ad actionem pœnalem moderatam. Probatur cõsequentia, quia quòd sit actio positiua, non includit specialem malitiam, vt suppono, propter quam ab homine fieri non possit; in reliquo autem æqualis est ratio, præsertim cùm voluntaria omissio moraliter sit quædam actio, quatenus non fit sine voluntate continendi seipsum. Vnde confirmatur: nam secundùm æstimationem moralem plus vellet homo tantam pecuniæ quantitatem soluere, quàm priuari suffragio actiuo, vel passiuo circa tale munus, sed potest per legem in conscientia priuari suffragio actiuo, vel fieri inhabilis ad passiuum; ergo etiam poterit imponi pecuniaria pœna ipso facto soluenda, etiamsi in actione consistat.

14. Tertiò, quia leges imponentes pœnas priuatiuas, seu passiuas, consequenter obligant ad multas actiones homini inuoluntarias, si necessariæ sint ad seruandam priuationem, vel ex illa consequantur. Vt excommunicatus si sit in Ecclesia & Missa, vel diuinum officium inchoetur, tenetur egredi, vel si ei detur beneficium, tenetur non acceptare, quod licèt videatur negatiuum, non fit sine positiua actione, & (quod difficilius est) quando quis per legem priuatur beneficio, obligatur in conscientia relinquere illud secundùm multos. Respondent aliqui, per legem auferri titulum beneficij, quia hæc est pœna, quæ nõ requirit hominis exequutionẽ, inde autem sequi obligationem renunciandi beneficium, quia ablato titulo, perditur dominium beneficij, quia omnino pẽdet à titulo, argumento regul. 1. de regul. iur. in 6. & cap. vnic. de eo, qui mittitur in poss. in 6. & cap. *relatum*, de iur. patronat. Hæc autem obligatio iam non est pœna legis humanæ, sed obligatio legis diuinæ, quia nemo potest retinere quod suum non est. Sed hoc non eneruat, sed confirmat potiùs rationem factam: nam si lex potest à seipsa auferre titulum beneficij, etiamsi inde sequatur nocumentum illud renuntiandi beneficium, cur non poterit directè obligare ad hoc ipsum nocumentum. Item quia eodem modo dicere quis posset legem priuare omni dominio, & iure in pecuniam, & illud in alium transferre, & inde sequi obligationem non retinendi rem alienam, sed tradendi illam vero domino, sicut in præscriptione lex priuat priorem dominum omni iure, quod in re, vel ad rem habebat.

Cap. relatum.

15. Resolutio prima.

Concludo igitur, ex omnibus his ferè opinionibus aliquid sumendum esse ex quo vera doctrina consurgat. Primùm itaque assero, posse legem humanã obligare in conscientia ad pœnam tam passiuam, quàm actiuam ante omnem sententiam, si aliunde seruetur æquitas. Hoc probatur, quia legislator potest suo præcepto obligare non solùm ad sustinendam pœnam, sed etiam ad agendum quando pœnalis actio potest licitè ab ipso reo exerceri, & nõ est nimis acerba, & inhumana; ergo potest per legem ita hoc præcipere, vt statim obliget absque alia declaratione. Etenim superior potest propter alias rationes iustas ita

obligare ſubditum ad ſimilem actionem ; cur ergo non poterit propter iuſtam cauſam ex delicto ortam? Certe non poteſt probabilis ratio reddi, vt ex dictis etiam contra alias ſententias conſtat.

16. *Secunda.* Secundò dicendum eſt, hunc modum obligationis habere locum in pœnis moderatis, non verò in quibuſcunque grauiſſimis, præſertim quando requirunt hominis exequutionem, hoc etiam proximè probatum relinquitur. *Tertia.* Tertiò dicendum eſt, hunc modum obligationis faciliùs poſſe imponi in pœnis priuatiuis, quàm in his, quæ requirunt actionem hominis, qui punitur, & inter priuatiuas faciliùs in cenſuris, & irregularitatibus, quam in aliis. Hanc aſſertionem damus auctoribus ſecundæ, & tertiæ ſententiæ, & eam ſuadent rationes eorum, maximè tamen vſus, vt ſtatim videbimus, & illius alias congruentias afferemus. Atque hæc ſententia ſic moderata eſt ſine dubio communior inter modernos Auctores, vt videre licet in Corduba dicta q. 36. ferè in principio, Nauar. citatis locis, & idem tandem dicunt expreſſe Couar. & Simanc. & exiſtimo antiquos Doctores nihil ab hac ſententia diſcrepare.

Cord. Couar. Nauarr.

CAPVT VI.

Quando leges pœnales contineant ſententiam ferendam, & non latam, & ideo non obligent in conſcientia ad pœnam ante iudicis ſententiam.

4. OStendimus non deeſſe poteſtatem legiſlatori humano ad obligandum ſubditos ad pœnam ſuæ legis abſq; interuentu alicuius ſententiæ per hominem latæ, ſupereſt dicendũ de actuali obligatione, quando imponatur: quoniam certum eſt, non ſemper vti legiſlatores hac poteſtate, neque etiam nunquam illa vti, ideóque neceſſarium eſt exponere, quando leges pœnales vno, vel alio modo obligent. In hoc ergo capite dicemus de legibus, quæ non ſtatim obligant ad pœnam: in ſequenti verò de his, quæ obligant, ex quibus, priores dicuntur continere ſententiã pœnæ ferendam per iudicem ; poſteriores verò dicuntur eſſe latæ ſententiæ, quia per ſe ferunt ſententiam condemnatoriam de tali pœna, ſiue requirant ſententiam declaratoriam criminis, ſiue nõ, vt poſtea explicabimus.

7. Quia verò tota hæc diſtinctio legum maximè pendere ſolet ex ipſarum verbis, ideo ad hoc declarandum aduerto, duplici verborum genere ſolere vti leges ad pœnas imponendas, vnum poſſumus ſimplicẽ vocare, aliud compoſitum: ſimplicem voco, quando lex ſolùm vtitur verbo præcipiendi, & imponendi penam ; compoſitum verò, quando illi verbo addit vel aduerbiũ aliquod, vel aliam particulam, aut clauſulam, per quã magis explicet modum imponendi pœnam. Et vterque modus eſt multiplex, & varius. Nam in priori, primò fieri poteſt ſimplex cõminatio pœnæ, vt cùm dicitur, *Prohibemus hoc fieri ſub tali pœna.* Secũdò poteſt fieri per verbum de futuro ſignificãs actionem, vt, *excommunicabitur, deponatur, irritabitur,* &c. Tertiò per ſimile verbum de præſenti, vt, *excommunicamus, irritamus.* Quartò per verbum præteriti, quod rarò fit, niſi addito alio verbo, vt, *Nouerit ſe priuatum, ſciat ſe eſſe inhabilem,* &c. Quintò per verbum imperandi, vt, excõmunicatur, &c. Sextò per verbum ſubſtantiuũ, *ſum,* quod ſemper adiũgitur alicui participio, & per dicta tempora, & modos variari poteſt, vt, *Priuatus eſt,* vel, *fuit, priuatus erit, ſit priuatus* ; & ex parte participij poteſt eſſe ſimilis varietas præſentis, vel futuri, vt, *Priuandus eſt,* vel, *Priuatus eſt.* In altero modo formæ legis compoſito diſtinguũtur etiam quãplures particulæ, & modi quibus iuſſio pœnæ ſolet vrgeri, & quaſi exaggerari, vt ſtatim incurrãtur, quales in primis sũt omnes illæ particulæ, quæ indicant præſentaneum effectum, vt, *Eo ipſo, Extunc, Ipſo facto, Ipſo iure,* & ſimiles. Secundò ſunt aliæ excludentes expreſſè neceſſitatem ſententiæ, vt, *Ante ſententiam, abſque alia declaratione, nulla monitione præmiſſa,* &c. Tertiò ſunt aliæ explicantes obligationem in conſcientia, vt ſi lex dicat, *In conſcientia tencantur,* &c. Quartò ſunt quædã particulæ vniuerſales, quæ videntur hoc comprehẽdere, vt, *Omnino, penitus, plenè,* &c. *nullius momenti,* & ſimiles.

3. Præterea aduerto, iuxta communem vſum, & ſenſum Doctorum, omnes ferè hos terminos habere maiorem vim circa pœnas, quæ hominis actionem non requirunt, quàm in aliis inuoluentibus talem actionẽ, & ideo hoc etiam conſiderari ſolere ad regulas in hac materia conſtituendas. Quæ plures tradi ſolent. Antequam verò illas conſtituamus, aliud ſupponimus fundamẽtum generale in hac materia, quod poſuit Gloſſ. in cap. *in pœnis,* de regul. iũr. in 6. Nimirum, quoties talia ſunt verba legis (quæcunque illa ſint) vt ex vi illorum incertus ſit ſenſus legis, an ſcilicet, contineat ſententiam latam, vel ferendam, de ferenda interpretandam eſſe, & ideo per ſe non obligare in conſcientia. Idémq; tenet Gloſ. in cap. *cupientes,* §. *ſi verò.* verb. *Priuentur,* de Elect. in 6. Item Gloſſa in cap. 2. §. 1. de hæreti. in 6. verb. *Innodetur.* ſequitur Caſtro dicto lib. 2. cap. 1. Tiraquel. de pœnis temper. num. 245. plures referẽs. Fundantúrque in illo principio iuris, quòd pœnæ in partem mitiorem interpretandæ ſunt. Et fauent alia principia iuris, quòd nemo præſumitur obligatus, niſi probetur ; & quòd lex, & ſententia, præcipuè condemnatoria, debet eſſe perſpicua, & quòd ſi legiſlator ampliùs intendiſſet, expreſſiſſet, cap. *ad audientiam,* de decim. His ergo poſitis,

Gloſ. Cap. in pœnis. Cap. cupientes. Caſtro. Tiraquel. c. ad audientiam.

4. *Legem vtentem verbis ſimplicibus comminatoribus pœnam, non obligare in conſcientia ad talem pœnam ſubeundam.* Prima regula ſit, Quoties lex tantùm vtitur verbis ſimplicibus comminantibus pœnam, non obligat in conſcientia ad talem pœnam ſubeundam, cuiuſcunq; generis pœna ſit. Vt cùm lex dicit, *Sub pœna quadrupli,* vel, *ſub pœna inhabilitationis,* &c. Et communis, vt de Cenſuris diximus tom. 5. & ſumitur ex D. Thoma 2. 2. q. 62. art. 3. & ibi Caiet. Tenent Soto, Cordub. & alij Theologi, & Iuriſtæ etiam cõmuniter cum Gloſſa vlt. in cap. *fraternitas,* 12. q. 2. vbi etiam Nauarr. & Tiraq. ſuprà num. 254. referens multos. Ratio eſt, quia talis lex ex vi ſuorum verborũ nullum præceptũ ponit de executione pœnæ; ſolùm ergo inſtruit iudicem, argumento cap. *de cauſis,* §. 1. de offic. deleg. Vnde ad ſummum virtute, & quaſi per neceſſàriam illationem præcipit reo, vt pareat iudici imponenti talẽ pœnam. Confirmatur primò, quia iura præcipiunt pœnas benignè interpretari. reg. *In pœnis,* de regul. iur. l. penult. ff. de pœnis. Confirmatur ſecundò, quia aliud eſt deſignare pœnam imponendam, aliud illam imponere; talis autem lex deſignat pœnam, & non imponit, nec fert ſententiã, quia nullum eſt in ea verbum, quod illã ſignificet. Vnde Caſtro adhibet limitationem, vt hæc regula procedat, niſi præter verbum deſignans pœnam, addatur aliud declarans ſententiam latam. Sed hæc limitatio non eſt nunc neceſſària: nam pertinet ad caput ſequens, in præſenti enim ſolùm agimus de lege ſimpliciter loquente, vt dixi, & ita ex parte verborum nullam habet limitationem. Ex parte autem pœnæ ſolet duplex limitatio adhiberi.

4. Legem vtentem verbis ſimplicibus comminatoribus pœnam, non obligare in conſcientia ad talem pœnam ſubeundam. D. Thom. Caiet. Soto. Cord. Gloſſa. Tiraq. Nauarr. Caſtro.

5. Prima eſt, vt non procedat in pœna conuentionali, quæ in contractibus ſolet apponi. Quia violans contractum ſtatim tenetur ad pœnam deſignatam in cõtractu ſoluendã, licèt in contractu tantũ dictum ſit, ſub tali pœna, vel talem pœnã incurrat. Ita tenet Tiraquel. ſuprà nu. 256. citans Paul. Caſtren. in l. *ad diem,* ff. de verb. oblig. Expreſsè idẽ tenet Felin. in cap. 1. de conſtitut. num. 46. & Deci. ibi, lect. 2. nu. 20. & ſequi-

5. Tiraq. Paul. Caſtren.

tur

Castro. tur Castro suprà. Ratio præcipua est, quia pœna conuentionalis debetur ex vi pacti, quod autem debetur ex pacto, debetur in conscientia ante iudicis sententiam; ergo. Maior videtur planè colligi ex l. *rescriptum*, §. *si pacto*, ff. de pact. dicente, *Si quis in pacto pœnam stipulatus est, posse postea agere vel ex pacto, vel ex stipulatione suo arbitrio*; ergo supponit illa lex, pœnam conuentionalem deberi ex pacto, & ex promissione. Vt vterque autem titulus inducit obligationem in conscientia, & ideo Glos. ibi differentiam in hoc constituit inter pœnam legalem, & conuentionalem, quæ nō potest esse alia, nisi quòd lex per se non obligat ad pœnā; conuentio autem, seu pactum obligat. Declaratur in votis pœnalibus: nam si quis vouit aliquid sub tali pœna, censetur vouisse pœnam, illámque in cōscientia tenetur implere, si principale promissum non impleuit; ergo idem est cum proportione in promissione, vel pacto humano: nam est eadem ratio, quæ in voto, in quo pœna censetur promissa Deo, vel in pœnam prioris transgressionis, vel in defectum alterius operis, quasi sub disiunctione promissi; idem autem est modus promissionis humanæ, vt constat.

6. Nihilominus limitationem hanc non admittit Nauarr. d. cap. 23. num. 68. Imò ampliat regulam positam, vt non solùm procedat in pœna legali, sed etiā in conuentionali. Qui neminem pro sua sententia allegat, nec probat illam aliquo textu, vel ratione iuridica, sed tantùm ex consuetudine, quia hæ pœnæ conuentionales communiter non soluuntur, nisi interueniat coactio, & ita ipsa consuetudo interpretatur, intentionem contrahentium esse, vt talis pœna non aliter debeatur.

Pœnam conuentionalem nō deberi antequam petatur coram iudice, & debitor condemnetur, licèt in contractu explicetur pœnam incurri ipso facto, sentit Vasquez. Nauarr. Couar.

Hanc opinionem sequitur Vasquez 1.2. Disp. 173. c. 1. Addítque, Nauarrum intellexisse, hanc pœnā conuentionalem non deberi antequam petatur coram iudice, & debitor condemnetur, quod est verisimile, licèt Nauarrus id non explicauerit, quia alia non est propria coactio. Addit præterea, hanc sententiam procedere, etiamsi in contractu expressum sit, vt pœna ipso facto incurratur, quod Nauarr. non dixit, nec ipse aliter probat. Denique allegat Couarr. in 4.2.p.cap.6.§.8.nu.11. cuius sententia longè diuersa est: ait enim, pœnam conuentionalem deberi in conscientia, si ab altera parte petatur, vnde non requirit sententiam iudicis, & ita interpretatur priorem sententiam, & differentiam inter pœnam conuentionalem, & legalem. Nam in reliquo dicit seruare proportionem, quia sicut non licet resistere iudici imponenti pœnam, ita nec licet resistere petenti pœnam ex pacto debitam. Addit verò Couar. sicut pœna legalis non debetur ante sententiam, ita nec conuentionalem debere antequam petatur. Ratio eius est, quia quando alius pœnam non petit, ex iusta coniectura alter præsumit, illam sibi remittere. Non exponit autem, quæ sit ista coniectura, potest autem afferri illa, qua vtitur Nauarr. quia honestiores homines non decet has pœnas exigere, aut velle, argumento cap. *suam*, de pœnis, & cap. *fraternitas*. 12. q. 2.

Nauar. Cap. suam. Cap. fraternitas.

7. *Resolutio Auctoris.*

Neutra ex his sententiis potest à nobis simpliciter, & in vniuersum probari. Dicere tamen possumus, priorem esse veram de rigore iuris, de facto verò posse contrarium contingere ex intentione contrahentium. Quod ergo de lege diximus, ita de pacto dicendum est, scilicet, aliud esse loqui de potestate, aliud de facto. Nam de potestate certum est, posse contrahētes conuenire de pœna soluenda in conscientia ab illo, qui contractum, vel promissum non seruauerit, etiam non expectata alterius petitione. Quod nemo negare potest, tum hoc nulla lege naturali, vel humana sit prohibitum, & non concedat liberam facultatem contrahentium. Loquor autem generatim de contractibus, in quibus non est prohibitum, pœnam apponere: nam si quis est specialis contractus, vbi hoc est prohibitum, vt de sponsalibus statuitur in cap. *gemma*, de sponsi. ibi nec in conscientia, nec per sententiam debita est pœna. Quandocunque verò licitum est, pœnam ponere, licitum etiam est, sese inuicem contrahentes in conscientia obligare. Sicut etiam est certum, quòd si nolint se ita obligare, sed solùm vt cogi possint per iudicem ad talem pœnam soluendam, id etiam positum sit in eorum voluntate, quia nihil est, quod eos necessitet ad se magis obligandum. *Cap. gemma.*

8. *Ex intentione contrahētium iudicandū de obligatione soluendi pœnam, & 2. ex verbis ipsorū, si contineant promissionem, planè soluēda est in conscientia ante sententiam iudicis, nisi constet de contraria consuetudine.*

Ex his ergo colligo, in conscientia iudicandum esse de obligatione contrahentium ex intentione ipsorum, quia ex illa pendet obligatio, & quoad illam eorum confessioni standum est in foro conscientiæ. Si autem nesciant specialem intentionem explicare, sed solùm generalem contrahendi, & obligandi se prout debebant: tum in primis verborum vis perpendenda est: nam si illa contineant promissionem ipsius pœnæ in tali euentu, sine dubio oritur obligatio in conscientia, quia est promissio conditionata, quæ obligat impleta conditione. Et hoc probat exemplum de voto, & quæ de illo tradi solent, habent enim locum in promissione humana pœnali, quæ est quidam contractus. Et eadem ratione procedent in quocunque contractu similem promissionem includente. Atque idem erit, si contractus pœnalis resoluatur in disiunctiuum, vt, Faciam hoc, vel illud: nam ex illis verbis sine dubio oritur obligatio ad vnum ex illis, & consequenter ad secundum, si primum non impletur. Solet autem hoc fieri per modum pœnæ, quando vnū est per se primò intentū per cōtractum, & aliud adiūgitur in defectum illius, & quasi ad cogendū contrahentem, ne in principali deficiat. Denique ob eādem causam, si verba contractus satis significent obligationem ipso facto, vel co ipso, quòd aliquis fuerit pactū transgressus, non video, cur non oriatur obligatio in conscientia, cùm ex verbis debeamus de voluntate iudicare, & illa verba satis indicent huiusmodi volūtatem. Quapropter nisi constet de contraria consuetudine (de qua mihi non constat, præsertim pro tali casu) censeo sic contrahentes, & transgredientes contractum obligari ad pœnam in conscientia, ante sententiam, saltem si ab altera parte petatur, vt magis ex sequenti puncto constabit.

9. Addo enim vlterius, licèt in contractu solùm dicatur, sub tali pœna, quam soluere debeat contraueniēs contractui, iuxta commune ius, & attenta rei natura intelligēdum esse soluendā esse pœnam, nulla sententia, vel coactione iudicis exspectata. Hoc mihi suadent fundamenta prioris sententiæ, quia re vera tota illa obligatio intelligitur nasci ex obligatione pacti, & promissionis humanæ mutuæ vel acceptę; pactum autem humanū obligat ex se, & sine vllo ordine ad coactionē iudicis. Vnde quāuis non repugnet, pactum fieri sub illa conditione, scilicet sub tali pœna per iudicem imponenda, vel post eius sententiā saltem declaratoriam soluenda; talis tamen intentio non videtur consentanea prōmissioni, vel pactioni humanæ; nec etiā videtur præsumenda, nisi in verbis declaretur, vel de illa certò constet paciscenti. Vel certè nisi certum sit, hanc esse cōmunem consuetudinem: tūc enim censendus est vnusquisque velle obligari secundū cōmunem consuetudinem. De tali autem cōsuetudine mihi non constat (quicquid Nauarr. & alij dicant.) Et fortasse ad summum consuetudo habet, vt talis pœna non censeatur debita, donec petatur, vt Couar. dicebat: potuit autē consuetudo introduci ex probabili præsumptione suprà notata. Neque hæc est propria limitatio regulæ suprà positæ, quia illa procedit de pœna legis, quæ est simpliciter inuoluntaria, & ex obligatione imposita, non assumpta: pœna autem conuentionalis est voluntaria in sua origine, nam ex voluntario contractu nascitur. Item lex veluti natura sua dicit ordinem ad iudicem tanquam ad motorem suum; nam iu-

Nauarr. *Couar.*

dex

dex est quasi lex viua,seu anima legis, pactum autem ex se per ipsosmet contrahentes executioni mandari debet, & ideo per se non requirit iudicem, etiam ad executionẽ pœnæ,sed solùm quòd in conscientia constet,tam de transgressione, quàm de volũtate alterius, & ciuili,ac spontaneo modo exigentis pœnas.

10. *Licèt testator solùm dicat, sub tali pœna,nõ implẽs eius voluntatem tenetur in conscientia; est enim cõditio sine qua non. Panormit. Rainaldus. Couar. Anton. Nauar. Castro. Tiraquel. Abb. Panormit.*

Alia item limitatio ad dictã regulam adhiberi solet,vt scilicet,non procedat in pœna testamẽtaria,quæ solet poni in legato, seu mandato testatoris imponentis talem,vel talem pœnam,si non impleatur. Nam licèt testator solùm dicat sub tali pœna,non implẽs eius voluntatem tenetur in conscientia. Quæ est cõmunis sententia Panorm.in cap.*Rainaldus*,de testamen.n.25. Anto.3.p.tit.10.ca.3.§.11.quæstiunc.4.Caiet.in Summa,verb.*Pœna*,Couar.in dicto cap.*Rainaldus*, §.1. nu. 6,& in 4.p.2.§.8.num.17.Nauar.dicto cap.23. nu.67. & Castro dicto lib.2.c.1.Tiraquel.suprà num.54.Hæc autem limitatio licèt veram doctrinam contineat, re vera non est limitatio regulæ positæ. Quia hæc non est vera pœna,sed conditio, vt rectè notauit Abb. suprà ex Glos.ibi ver. *Adiiciens*. Testator enim,ait rectè Panorm.non habet iurisdictionem,qua puniat, & cogat,sed habet plenum dominium rei suæ, ratione cuius potest legare,prout vult, & ideo quando videtur imponere pœnam,legat rem sub conditione, qua non impleta, non vult, rem suam detineri ab hærede, vel legatario, & in hoc sensu imponit pœnam,id est,onus non retinendi illam, quia in illo euentu non vult illam donare, & ideo talis pœna obligat in conscientia, quia cessat iustus titulus retinendi illam, & quia voluntas testatoris ex iustitiæ obligatione implenda est. Secùs verò est de pœna legali,quæ per potestatem iurisdictionis imponitur, & per eam reus priuatur re vel iure,quod absolutè possidebat,ad reipublicæ satisfactionem, & correctionem, & ideo non est de illa similis ratio.Alia limitatio posset adhiberi ex parte materiæ,quam in regula sequenti, cui communis esse videtur,explicabimus.

11. *Quando lex fertur simpliciter per verbum futuri, non obligat ante sententiam,cõmunis cõtra Barbat. verbũ siquidẽ futuri virtute includit negationem Son. Tiraquel. Obuiatur obiectioni.*

Secunda regula est, quando lex fertur simpliciter per verbum futuri temporis tantùm, non obligat in conscientia ante sentẽtiam. Est communis, vt de censuris dicto loco dixi, & generaliter Doctores allegati, præsertim Tiraquel. suprà num.39.40.& 41. vbi innumeros allegat Doctores, & Glossas, adiiciens, solum Barbat. contradixisse leuibus motum rationibus, quas ideo omittit. Ratio ergo regulæ clara est, quia verbum futuri temporis non solùm non fert sententiam in præsenti, sed etiam virtute includit negationem eius, quia quod in futurum faciendum est, non fit. Vt si dicat, excommunicetur, irritetur, nondum excommunicat, nondum irritat. Dices, hoc esse verum in verbis significantibus actiones, quæ non ab ipso reo, sed à superiore facienda sunt, vt sunt excommunicare, irritare: secùs verò fore,si verbum legis significet actionem ab ipso reo exercendam, vt si dicat, Soluet, ieiunabit, &c. Nam tunc videtur imponere de præsenti obligationem ad actum postea futurum. Respondeo, tunc habere locum alia principia posita, quòd saltem verba illa sunt indifferentia ad instruendum iudicem, vel obligandum reum, ac subinde in mitiorem partem assumuntur. Et ideo quidam dixerunt, quòd si ex tenore legis constet verbum de futuro dirigi ad partem, & non ad iudicem, continet sententiam latam, vt refert Tiraquel.suprà nu.61. Probatio autem, quam adducit, procedit in gratiis, non in pœnis, & ideo non admitto in præsenti illam doctrinam.Nam licèt lex loquatur ad reum, si tantùm per verbum de futuro designat pœnam, intelligitur præcipere,vt pareat tali pœnæ, quando illi fuerit iuridicè imposita;nam hic sensus est mitior,& iuri,ac consuetudini conformis.

Tiraquel.

12. *Tiraquel.*

Huic regulæ plures limitationes adhibet Tiraquel. suprà, duæ tamen,aut tres tantùm sunt examinandæ. Vna est, quòd non procedat,quando verbum de futuro geminatur in lege, vt si dicat lex,*cessetur,& irritetur*. Ita habet num.46.vbi pro ea refert Bald.Roman. Iason. Deci. Felinum, & innumeros alios. Qui solùm in hoc fundantur, quia verbum geminatum debet aliquid operari l. Balista. ff. ad Trebellian. adiuncta Glossa ibi,verbo,*Etiam fructus*.Nihilominus hæc sententia mihi nõ probatur, quia nullo firmo fundamento nititur.Et ideo ab illa meritò discedit Castro, quem alij Theologi moderni sequuntur. Et ex Iuristis illam retractarunt Deci.in lege,*cùm postea*, C. de pactis, & Felin.in cap.vltimo, de offic. delegat. num. 1. in fine. Dico ergo,licèt lex habeat duo verba de futuro, eandem pœnam,seu effectum significantia, non obligare in conscientia,nec continere legem latam, sed ferendam.Ratio in primis est, quia etiam in illo verbo geminato non cõtinetur præceptum ipsi reo impositum exequendi, seu obseruandi pœnam; ergo ad hoc non obligatur,donec à iudice per sententiam præcipiatur, vt si lex dicat,irritabitur, & euacuabitur, per vtrumque verbum instruitur iudex,non cogitur reus.

Bald. Roman. Iason. Deci. Felin. *Castrò.* *Regulã procedit in verbo geminato & non tur & tetur. Felin.*

13. Nec fundamentum contrariæ sentẽtiæ est alicuius momenti,quia licèt geminatio verbi aliquid operetur, non tamen operatur nouum effectum non significatum per mille verba similia. Quocirca,si verba significent distinctas pœnas, vel vnum augeat aliud in ipsa pœna;& vtrumque sit de futuro, geminatio significabit augmentum pœnæ imponendæ,non verò pœnam ipso facto impositam. Quãdo autem verba sunt synonyma in significato, & vtrumque est de futuro, non possunt significare aliquid de præsenti propter solam geminationem,quia hoc est vltra significationem verborum, & ita est ampliatio valde voluntaria, quæ in omni materia cauenda est;maximè verò in pœnali.Illa ergo geminatio tunc solùm ostẽdit, vel maiorem deliberationem legislatoris,vel maiorem affectũ, vel maiorem criminis acerbitatem, vel indicat maiorem firmitatem,vel immutabilitatem in pœna, vt iudex non audeat illam minuere,nõ verò indicat nouũ effectum, quem verba non significant. Sicut in multis iuribus constat, & in legibus etiam ferẽtibus pœnam ipso facto,vt postea videbimus,& admittit ipse Tiraq.ibi.nu. 25.48.& sæpe aliàs.Vnde non video, cur illi sentẽtiæ tam constanter adhæserit: nam multitudo Doctorum non sufficit,vbi nec textus,nec ratio suffragatur.

Tiraquel.

14. *Alia regula limitatio Tiraq. recta pœna per verbum futuri imponatur a duas leges. Felin. Tiraq.*

Atque hinc etiam non probo limitationem aliam, quam idem Tiraq.adiungit nu. 44. nimirum, si pœna per verbũ de futuro imponatur per duas leges,priorẽ, & posteriorẽ, tunc licèt ex vi solius prioris legis fuerit pœna tantũ ferẽda,ex vi posterioris esse latam,ac subinde secundam legem obligare in conscictia ad illam. Fundatur enim hæc limitatio in præcedenti, quia ibi geminatur verbum futuri. Nec impedit, imò iuuat, quòd geminatio per duas leges fiat: nam iuxta doctrinam Iuristarum, efficacior est geminatio, quæ fit per actus distinctos,& per temporis interuallũ,quàm quæ fit vno momento,& contextu,vt tradit Felin.dicto ca. vlt.de offic.deleg.& idem Tiraquel.num.49. Accedit, quòd vltima dispositio,seu lex idem statuẽs, quod prima, aliquid debet operari, ne sit superuacua, vt ex multis idem auctor notat nu.45. inde concludens, secundam legem imponentem pœnam de futuro plus operari,quàm primam,& ideo continere legẽ latam.

15. Nihilominus,vt dixi,hæc limitatio admittenda non est, propter rationem factam, quia verba posterioris legis non significant sententiam latam, nec mutant significationem propter priorem legem.Nec geminatio sufficit,vt ostensum est.Nec refert,quòd sit cum interuallo temporis,quando effectus,& modus significandi verborum idem omnino est. Neque propterea secũda lex erit superflua,tũ quia habere potest omnes effectus

suprà

supra dictos, tum etiã, quia potest deseruire, vt si fortasse prior lex in dissuetudinem abiit, per posteriorem
Rota. restauretur. Sic enim dixit Rota, decisi. 31. de præben. in antiquis, aliàs 858. geminatam reseruationem Papæ non operari nouum effectum, sed solùm efficere, vt reuocata priori, non censeatur sublata posterior. Item duplicata lex auget fortasse obligationem iudicis, & magis illũ mouet ad talẽ pœnã imponendam.

16. *Regula prædicta nõ procedit quando talis est pœna vt nisi ipso facto incurratur, illusoria reddatur.* Tertia, & valde notãda limitatio est, vt regula non procedat, quando talis est pœna, vt nisi ipso facto incurratur, illusoria reddatur lex, & nullius momenti: tunc enim licèt lex simpliciter imponat pœnã, dicendo, sub tali pœna, vel per verbũ de futuro, tacitè subintelligit, & includit actionẽ aliquam de præsenti factam virtute eiusdem legis, ratione cuius potest verificari in futurũ, quod lex disponit. Ita sumitur ex Glos. in l. *improbũ*, C. ex quibus causis infamia irrog. Quam sequitur Castro supra, Tiraq. supra n. 40. Et ratio optima est, quia lex non est ita interpretãda, vt sit vana, & inutilis: nam hoc cederet in iniuriã legislatoris; ergo si talis reddatur, intelligẽdo pœnam imponendã, & non latã, non potest ita intelligi, etiamsi per verba de futuro, vel generalia loquatur. Exemplis magis declaratur.

Lex enim non debet esse vana. *Glossa.* *Tiraq.* *Castro.* *Bart.* *Bald.*

17. *Exemplũ in pœna infamiæ.* Dicti ergo auctores ponunt exemplum in pœna infamiæ, ita interpretantes dictam l. *improbum*, in qua dicitur, vsurario irrogandam esse infamiam, & nihilominus intelligenda est ipso iure infamiã irrogare. Quam interpretationem, & opinionem sequuntur ibi Bart. Bald. & alij, & rationem reddunt, quia nisi lex illa de infamia ipso iure irroganda intelligatur, non posset habere effectum, quia non posset per iudicem imponi, & ita esset inutilis illa lex.

18. Hoc verò exemplum improbat Vasquez dicta disput. 123. cap. 1. solúmque vtitur ratione huiusmodi, quia sententia iudicis sit necessaria ad incurrẽdam infamiam, solùm est necessaria, vt conditio requisita, illa verò posita lex est, quæ per se infamiam infert, quatenus statuit, vt condemnatus à iudice de talibus criminibus, statim sit infamis.

19. *Reijcit Vasquez.* Veruntamen Glossa, & Doctores allegati non admittunt illud assumptum, & vtũtur alia ratione, vt statim dicã, quæ non dissoluitur, & ita nõ satis improbatur illo modo eorum sententia. Deinde etiãsi vera esset illa ratio, per illam non rectè improbatur exemplum, quia licèt infamia nõ ponatur per iudicem, nisi vt applicantem cõditionem necessariam, nihilominus talis pœna imponetur ipso iure; ergo licèt per verbum futuri exprimatur in lege, intelligenda erit lex de impositione ipso iure. Denique, quod caput est, infamia in tota sua latitudine sumpta non illo tantùm modo, sed etiam aliis potest imponi. Aliquando enim incurritur ex vi iuris per sententiam declaratoriam, potest etiam aliquo modo incurri ante talẽ sententiam ex vi solius criminis, etiam occulti, atq; etiam potest neutro modo incurri ipso iure, sed per iudicẽ, & sententiam cõdemnatoriam imponi: nullus enim modus ex istis repugnat tali pœnæ, vt probaui latè in 7. tom. de censur. disp. 38. sect. 1. & pro legum varietate vno, vel alio, aut alio modo incurritur, vel imponitur; ergo non est vniuersaliter verum, infamiam solùm ferri per sententiam, vt per conditionem necessariam; aliquando enim imponitur per illam vt propriã causam per se in suo ordine.

Refutatur Vasquez, & approbatur dictũ exemplum Iuristarum.

20. Atq; hæc vltima ratio videtur efficaciter impugnare sententiam Glos. & receptam, nisi limitetur. Dico verò aliud esse loqui de infamia in genere; aliud verò de infamia quatenus ,ppter vsuram potest à iudice seculari imponi. Priori modo non est verum vniuersaliter, infamiã esse talem pœnã, quæ non possit per iudicem imponi, & ideo etiam necessarium non est, vt quoties lex fert pœnã infamiæ, vel per solam cõminationẽ, vel per verbũ de futuro, sit de pœna ipso iure intelligẽda, quia cùm possit per iudicẽ imponi, vt dictum est, non A erit inutilis lex, etiam si cum proprietate intelligatur, & ita erit intelligenda, si aliud non obstet. Loquendo autem posteriori modo de tali infamia vsurarij, vt imponenda per ius ciuile, dicunt citati Iuristæ, nisi incurratur ipso iure ex vi legis, non posse per iudicẽ ciuilem imponi. Ratio autẽ eorum est, quia qui soluit vsuram, non potest agere cõtra vsuriariũ actione criminali, nec famosa, vt ipsi loquuntur, sed actione ciuili, scilicet, cõdictione indebiti, vel simili: ex vi autem huius actionis non infamabitur vsurarius per iudicem, etiãsi condemnetur ad restituendas vsuras, iuxta l. *cessat*, ff. de actionib. & obligat. Nec etiã potest criminaliter puniri ex vi talis actionis, & ideo ex vi talis sentẽtiæ non infamaretur reus, & ideo vt infamis maneat, oportet, B vt ex vi legis infametur, ideóque, nisi lex loqueretur de pœna ipso iure, inutilis esset. Hoc ergo modo defenditur exẽplum illud, licèt sit valde legale & mihi incertum, quia licèt sit verũ, & cõstans ex aliis iuribus, vsurarium esse ipso iure infamem: nihilominus, licèt non esset, nõ video, cur per iudicẽ possit fieri infamis ex vi illius l. *improbũ*, si in iudicio de improbo fœnore conuincatur, quacũque actione contra illum agatur. Nam licèt condictio indebiti per se non faciat infamem, nihilominus, quia fundatur in crimine vsuræ, poterit ad infamiam sufficere ratione alterius legis. Sed hoc Iurisperitis omitto.

21. *2. Exemplũ irregularitatis.* Clariora sunt alia exẽpla huius regulæ. Vnum est de pœna irregularitatis: nam licèt canon tãtùm dicat, sub pœna irregularitatis, vel, irregularis fiet, aut quid simile, intelligẽdum est, sententiã latam continere, quia irC regularitas est talis pœna, quæ non ab homine, sed à iure tãtùm imponatur, vt suppono ex dictis in 5. tom. disp. 40. sect. 4. Nam licèt interdũ aliqua irregularitas non incurratur, nisi supposita sententia criminis aliàs occulti, illud solum est, quãdo irregularitas non imponitur immediatè ratione criminis, sed ratione infamiæ, non quia ad ipsam irregularitatem, per se loquendo, requiratur sententia iudicis, & ideo lex imponens irregularitatem ipso iure, eam imponere intelligitur, etiamsi per verbum de futuro, vel simile loquatur.

22. *3. De irritatione, seu annullatione vinculi indissolubilis.* Aliud exemplũ esse potest de irritatione, seu annullatione vinculi indissolubilis. Nam si lex imponat in pœnã irritationẽ talis vinculi, licèt per verba de futuro D loquatur, intelligitur inducere inhabilitatẽ ipso facto, quia aliàs esset inutilis, & friuola. Vt si lex prohibeat contrahere matrimonium viri cum fœmina, quã polluit per adulteriũ, & addat, aliàs tale matrimoniũ irritetur, censetur ipso iure impedimentũ irritans imponere, quia nisi tale esset impedimentum, non posset postea irritari matrimoniũ semel validũ. Sic etiã, cùm antiqui canones dicũt, irritandũ esse matrimonium virginũ sacrarum, satis indicant, eas esse inhabiles ad validum matrimoniũ. Idémq; est de clericis, & similibus. Et similis regula applicari potest ad impedimẽta professionis religiosæ: nã si canõ dixerit, si quis hoc cõmiserit, & postea profiteatur, eius professio dissoluatur, ipso facto introducit impedimẽtũ, quia aliàs nõ potest habere effectum. Quando verò canones dicunt, si quis E hoc cõmiserit, eius ordinatio irritetur, tunc nõ potest eodẽ modo regula applicari, quia collatio ordinis, quoad valorẽ suum irritari nõ potest; intelligũtur ergo illa verba de irritatione quoad vsũ, & sic solẽt suspensionẽ significare, quę p hominẽ inferri põt, & ideo nõ est necesse, prædicta verba sub hac regula cõprehendi. Et ad hoc exẽplum spectãt alia quæ affert Tiraq. supr. n. 265.

23. *4. Exemplum de lege præcipiente sub pœna periurij.* Denique potest sumi tertium exemplum ex eodem n. 264. de lege præcipiente aliquid sub pœna periurij: nam eo ipso imponit illam ipso iure, non tam vi sua, quàm alterius. Immediatè enim ex vi talis legis fit, vt in transgressione eius committatur periurium; nam talis lex necessariò supponit aliquod iuramentum, in cuius virtute sic præcipit, & ideo transgressor talis

legis

legis contra præfitum iuramentum peccat, & consequenter incurrit pœnam ipso iure propter periuriũ impositam. Sed hoc exemplum non est propriè de lege pœnali. Nam verba illa sub pœna periurij non tam imponuntur ad comminationem pœnæ, quàm ad declarandum modum præcipiendi, exigendo obligationem prioris iuramenti, quod sufficienter illo modo significatur, iuxta communem sensum illorum verborum. An verò illi periurio imposita sit aliqua pœna ipso iure, ex tali lege non habetur, vt per se patet, & quamuis Tiraq. id affirmet ex cap. *cùm quidam.* de iureiur. & l. 3. §. *si ad diem*, ff. de re milit. tamen in illis iuribus nihil tale habetur, & longam requirit disputationem, quam tradidi lib. 3. de iuram. cap. vlt.

Cap. cùm quidam.

24. 3. Regula.

Tertia regula principalis sit, quando lex loquitur per modum imperandi, anceps est loquutio, & ideo considerandа est materia, circa quam proximè versatur imperium. Nam si fuerit actio hominis, lex continebit sententiam ferendam, & non obligabit statim in conscientia: si verò fuerit effectus aliquis, quem legislator per suam legem potest efficere, sæpe continebit sententiam latam, & obligabit. Hanc sumo ex communi doctrina, eámque sic declaro: nam verbum imperandi interdum est purè imperatiuum (vt sic dicam) aliquando verò est practicè effectiuum. Priori modo sumitur, quando dirigitur ad alium hominem ad mouendum, seu excitandum illum, vel etiam ad illum obligandum: vt ibi, *Exurge, qui dormis; Venite ad me omnes*, &c. Posteriori modo sumitur, quando dirigitur ad aliquem effectum immediatè faciendum, vt ibi, *Fiat lux*, & in similibus locis, & ita solent Theologi interpretari formam Græcorum in Baptismo, *Baptizetur seruus Christi*: nam illud verbum imperandi non est de futuro, nec dirigitur ad alium, qui baptizaturus sit, sed in actu exercito imperat receptionem Baptismi, quem confert baptizans. His ergo duobus modis potest imperandi verbum sumi in lege pœnali. Priori modo sumitur, quoties cadit in actionem per alium exercendam, & tunc dicimus, tantùm continere pœnam ferendam, quia vel imperium illud non dirigitur ad ipsum reum, vt cùm dicitur, *Expellatur, priuetur*, vel si possit dirigi ad reum (vt cùm dicitur, *Soluat centum*, vel quid simile) & iuxta materiam subiectam intelligendum est, vel certè secundùm ordinem iustitiæ postquam condẽmnatus fuerit, vel etiam tunc dirigitur immediatè imperium ad instruendum iudicem: nam perinde est, ac si lex diceret, Condemnetur ad soluendum centum, & ita illa soluat. Hæc verò intelligenda sunt de pœnis iudicialibus, seu fori externi: nam aliæ præcipiũtur interdum in ordine ad salutem animæ, quæ possunt statim obligare, vt in decretis, seu canonibus pœnitentialibus sæpe inueniũtur hæc verba, Pœniteat tanto tẽpore, ieiunet, &c. in quibus etiam discernendum est, an per modum consilij, vel præcepti id statuatur, quod ex vsu, & circunstantiis colligendum est, capit. *accepisti*, de sponsa duorum, cap. *vt mensuræ*, de empti. & vendit. c. *quicunque*, 6. q. 1.

ad Ephes. 5. Matth. 11.

Gen. 1.

Cap. accepisti. Cap. vt mensuræ. Cap. quicunque.

25.

Posteriori autem modo sumitur verbum imperandi, quoties cadit immediatè in effectum absque ministerio hominis, solétque tunc passiuè vsurpari, vt, *amittat, priuetur, subiaceat, incurrat, fiat.* Et tunc etiam non potest generalis regula constitui. Primò quidem, quia sæpissimè solent hæc verba vsurpari pro futuris, & ita de illis tractat latissimè Tiraq. suprà, nullámque specialem mentionem facit imperatiui modi. Vnde quando ex adiunctis constiterit, tale verbum accipi in vi futuri, superior regula in illo seruãda est, vt constat. Item quoties significatio fuerit dubia, in vi futuri accipiendum est verbum iuxta primum fundamẽtum initio positum. Præterea si verbum tale est, vt possit & ad effectum ipsum immediatè, & ad ministerium hominis referri, etiamsi imperandi verbum sit, referẽdum potiùs est ad homines, quàm ad effectus, & continebit tantùm sententiam, vt patet in verbo *excommunicetur*, semper enim continet sententiam ferendam sine controuersia. Idem sentio de verbo *annulletur, irritetur, spolietur*, & similibus. De verbo autem *Fiat*, solet esse maior dubitatio; plerumque autem videtur referri ad effectum ipsius legis, & illum imperare, & ideo in primis considerandus est terminus, cui adiungitur: nam si solùm significet reatum, seu obligationem, rectè exponi potest de pœna ferenda, vt si lex dicat, *Fiat obnoxius tali pœnæ, fiat reus, fiat debitor*, & similia: si autem cadat super ipsum effectum, verisimile est, continere sententiam latam, vt si dicat, *Fiat inhabilis, fiat nullus, fiat irritus, fiat excommunicatus.* Et hoc videtur esse regulare, nisi ex materia, & circumstantiis legis aliud colligatur. Idem ferè est de verbo, *subiaceat*, vel *incurrat*, nam si illi adiungatur ipsemet effectus in particulari, quem lex ipsa solet efficere, continebit sententiam latam, vt si dicat, *Subiaceat excommunicationi, incurrat inhabilitatem*: si verò verba sint generalia, vt, *Subiaceat pœnæ*, vel, *cadat in solum debitum pœnæ, incurrat reatum talis pœnæ*, vel quid simile, non inducent sententiam latam de pœna ipsa, sed tantùm de obligatione ad ferendam pœnam. Vnde etiam solent verba illa vsurpari circa pœnas, quæ per homines inferri solent, vt si dicatur, *Subiaceat flagellis, incurrat exilij pœnam*, &c.

Tiraquel.

Quarta regula est receptissima de verbo temporis præsentis, & indicatiui modi, nimirum, legem, quæ pœnam ipsam fert per tale verbum, cõtinere sententiam latam, vt si dicat, *Excommunicamus hoc facientem*, vel, *notam infamiæ illi inurimus, inhabilitamus, priuamus*, &c. Hæc regula est frequentiùs recepta, vt latè refert Tiraquel. suprà num. 21. Castro, & alij moderni illam sequuntur. Vt autem ratio reddatur aduertẽdum est, illum modum loquendi, & inferendi pœnam maximè habere locum in his pœnis, quæ non solùm imponi, sed etiam fieri possunt immediatè ab ipso legislatore sine actione rei, sed cum sola passione morali, seu priuatione, vt sunt pœnæ censurarum, inhabilitatum, confiscationum, nullitatum, & similibus. Et nunc est facilis ratio, quia per verbum de præsenti significat sufficienter legislator, se velle per seipsum, seu per suam legem inferre talem pœnam, & potest id facere; ergo facit; ergo verba continent sententiam latam, imò etiam continent executionem eius.

26. *Legem pœnam per verbum præsentis indicativi inducere sententiam latam. Secùs si continent mendacium. Tiraq. Castr.*

Confirmatur, quia aliàs verba legislatoris continerent mendacium, quia dicit, v.g. Inhabilitamus, & non facit, hoc autem admittendum non est. Quapropter quando legis pœna talis est, vt non possit fieri immediatè per ipsam legem, sed per actionem, vel ministerium hominis, fieri nõ potest, vt lex hoc modo loquatur per verbum præsentis temporis, quod indicet ipsum effectum pœnæ, sed ad summum per verbum indicans obligationem, vt, Mandamus restituere, soluere, & tunc non credimus per huiusmodi verbum simplex significari sententiam latam, nec obligationem in conscientia, ante sententiam iudicis, nisi aliquid amplius addatur, obligamus in conscientia, vel aliquid æquiualens, iuxta dicenda capite sequenti. Quia illud verbum præsentis indicatiui non excedit vim verbi de præsenti in modo imperandi, vt restituat quadruplũ, *Soluat*, &c. Dictum est autẽ hæc verba non significare sententiam latam; ergo idem est dicendum de aliis. Atque ita possent exponi auctores negantes hanc regulam, quos latè refert Tiraq. suprà nu. 24. Quòd si de prioribus verbis loquatur, admittenda non est. Neque obstat, quod in multis legibus, etiamsi pœnam ferant per illa verba de præsenti, addũtur aliæ particulæ exprimentes sententiam latam, vt, *Ex tunc, eo ipso*, vel quid simile, in quo indicatur nuda verba præsentis nõ sufficere. Hoc (inquam) non obstat, nam sæpe addũtur

27. *Notanda regula.*

plures

plures ex his particulis ad maiorem abundantiam, declarationem,& firmitatem,& ad exaggerandam rei grauitatem, vt suprà in simili dictum est, & sæpe repetit Tiraquel.suprà n.26.& sequentibus.Qui nu. 32. addit similem regulam de verbo præteriti temporis. Veruntamen vix potest per huiusmodi verbum pœna ferri,nisi vtendo participio cum verbo substantiuo, vel alio simili,vt *sit priuatus, nouerit se esse priuatum*,vel, *sciat se amisisse*,vel similia,quæ in sequenti regula melius explicabuntur.

Tiraquel.

28. *Si participium fuerit futurum indicat sentent. ferendam.*

Quintò ergo dicimus,superiores regulas applicandas esse ad verbum substantiuum participio coniunctum;nam si participium fuerit temporis futuri, sententiam ferendam indicat, cuiuscumque modi,vel tēporis sit verbum substantiuum, vt si dicat lex, *Excommunicandus est*,vel,*inhabilitandus sit*,vel, *irritandus erit*, verbum autem præteriti cum tali participio, non potest commodè coniungi in lege ferente pœnam, quia respicit futurum,nō præteritum.Si autem esset dispositio declaratoria præteriti, posset in hunc modum proferri,qui hoc fecit,fuit excommunicandus,& tunc etiam significaret pœnam ferendam per iudicem,non latam;quoties ergo participium est de futuro, non est canon,aut lex latæ sententiæ. At verò si participium sit de præsenti cum verbo substantiuo,*sit*,vel *est*, indicatur lata sententia.Oportet autē, vt per participium significetur pœna ipsa, quæ per legem immediatè ab ipso legislatore, sine interuentu actionis alterius hominis fieri possit, vt cùm dicitur, *priuatus est, excommunicatus est*,&c.vt sumitur ex Glossa in l.*iubilemus* 2. §.*œconomus*. C. de sacros. Eccles. verb. *priuetur*, cum aliis,quæ refert suprà Tiraquel.n.26. Et ratio est,quia talis loquutio ad sui veritatem requirit effectum de præsenti; ergo facit illum, cùm verba legis verificari debeant. Secùs autem erit, si per participium non significatur pœna ipsa, sed obligatio ad illam, vt suprà in tertia regula in simili dictum est. Idémque censetur,si ponatur verbum *sit*,vt, *excommunicatus*, vel *priuatus sit*, quia denotat imperium efficax, & faciens. Item habet eandem vim,si adiungatur nominibus habentibus æquiualentem significationem, vt si lex dicat,*Est*,vel *sit inhabilis*, aut *sit*,*vel est nullus*: nam hæc verba significant contractum annullari ipso facto.Imò tanta est vis illius negationis, vt etiamsi verbum *est*, ponatur de futuro, significare censeatur nullitatem ipso facto,quanquam non sit hoc omnino certum, vt videbimus capite sequenti,vbi omnia, quæ pertinent ad pœnam ipso iure latam,magis explicabuntur.

Participium de præsenti cū verbo substantiuo sit, vel est, indicat latam sententiam,quia talis loquutio aliàs non esset vera. Glossa. Tiraq.

CAPVT VII.

Quando leges imponentes pœnam latæ sententiæ obligent in conscientia ad exequendum ante iudicis sententiam pœnam, quæ in actione consistit.

1. QVæstionem hanc in materia de censuris in 5. tom. 3.p.disput.sect.11.succinctè,& breuiter expediui, quoniam in illo genere pœnarum ferè nullam habet controuersiam,vt statim attingam.Nunc autem quoniam de omni genere legum, & pœnarum disserimus,generaliùs,& accuratiùs tractanda est. Vt autem distinctiùs procedamus, supponenda est communis partitio pœnarum.Nam quædam sunt,quæ requirunt ministerium hominis, vt executioni mandentur: aliæ, quæ per ipsas leges immediatè fieri possunt, inter quas hæc est differentia, quòd in prioribus pœnis lex non trahit secum exequutionem, id est, non infert pœnā ipsam, sed ad summum obligationem ad illam: nam lex quæ iubet hominem flagellari, non flagellat, & lex, quæ præcipit soluere quadruplum, non soluit, nec spoliat hominem sua pecunia, sed obligat, vt soluat. At verò in pœnis posterioris generis, lex ipsa per se potest non solùm ferre, seu statuere pœnam, sed etiam inferre,seu exequi illam: lex enim canonica ferens excommunicationem latæ sententiæ, secum affert exequutionem; per se enim censuram imponit, idémque est in lege irritante, vel inhabilitante. Hæc autem differentia indicat aliam, quia priores pœnæ requirunt aliquem effectum physicum, ratione cuius requirunt actionem hominis: posteriores verò consistunt in effectu aliquo morali; lex autem per se non potest facere effectum physicum; potest autem efficere effectum moralem, quales sunt inhabilitationes, impedimenta,censuræ,priuatio dominij, &c. Et hinc etiam est, vt hæ pœnæ, quæ per legem immediatè inferuntur, semper consistant in priuationibus moralibus,vt sunt inhabilitates,nullitates,&c. quia pœna est malum, & vt sic est priuatio,& ideo lex per se puniēs non confert potestatem moralem, sed aufert. Aliæ verò pœnæ positiuæ dici possunt, quatenus requirunt actionem positiuam, ad quam sequitur aliqua priuatio,in qua malum illud pœnæ consummatur.

Communis partitio pœnarum.

Vlteriùs verò possumus subdistinguere primum membrum. Nam pœnæ requirentes actionem hominis, quædam postulant actionē tertiæ personæ distinctæ ab eo,qui punitur;aliæ per actionem ipsiusmet rei fieri possunt,& solent,vel ex necessitate,vt comedere, ambulare,&c. vel iuxta communem, & vsitatum hominum morem,vt soluere pecuniam. De priori genere pœnarum, quæ postulant actionem alterius, non oportet in præsenti dicere;regula enim generalis est, illas nunquam ferri per legem latæ sententiæ, quæ statim obliget in conscientia. Ratio est, quia lex ad summum potest obligare reum ad sustinendam patienter,seu obedienter talem pœnam, quod ipse facere non tenetur, nec potest, donec talis pœna ab alio inferatur: alius autem non potest illam inferre ex vi legis,nisi vt minister iustitiæ, ideóque necessariò talis pœna requirit sententiam, & mandatum hominis applicantis, & exequentis pœnam legis. Quomodo autem reus teneatur parere legi post sententiam in susceptione talis pœnæ,attingemus capite sequenti. De hac ergo pœna nihil ampliùs dicere necesse est. Non omittam autem aduertere, non solùm censeri pœnam requirentem actionem alterius illam,quæ physicè loquendo non potest aliter fieri: vix enim reperitur aliqua,quam non possit homo in se ipso exercere, spectando physicam potestatem;censetur ergo talis pœna omnis illa, quam vel non potest homo honestè sibi infligere, vt est pœna mortis, iuxta multorum sententiam,vel certè quæ esset nimis acerba, & crudelis, si homo cogeretur ad illam sibi infligendam, iuxta doctrinam cap.5.datam.

2. *Subdistinctio mēbri primi.*

Subdistingui potest pœna requirens actionem ipsius rei,in eam, quæ requirit positiuam actionem, vt est solutio pecuniæ,vel flagellatio, & in eam, quæ requirit omissionem actionis: omissio enim moralis, & humana solet quodammodo inter actus morales cōputari,& in præsenti non immeritò reputari potest per modum actionis,quia nec fit sine positiua voluntate,moraliter loquendo,nec sine dolore, & afflictione,imò sæpe cum maiori,quàm positiua actio. Huiusmodi enim pœna censeri potest ieiunium, quia nullā requirit actionem,sed abstinentiam. Denique in hoc conueniunt hæ pœnæ cum pœnis actiuis, vt sic dicam, quòd non possunt inferri immediatè per legem quoad physicam priuationem actionis, sed ad summum potest lex imponere obligationem in conscientia ad talem omissionem:nam lex imponens pœnam ieiunij non potest per seipsam cogere hominem, vt abstineat vel inuitus, potest tamen obligare ad abstinentiam, & similiter lex priuans suffragio non infert ipsam omissionem suffragij, sed ad summum po-

3.

test imponere obligationem ad illam. Veruntamen licèt hæc consideratio, & subdiuisio in corporalibus pœnis possit esse vtilis ad intelligentiam legum, quia hæ corporales pœnæ ordinantur ad positiuam corporis afflictionem, vt sunt ieiunium, vel absoluta pœna non comedendi, vel non exeundi à carcere, vel à domo, aut ciuitate: nihilominus in spiritualibus pœnis similes priuationes actionum sub pœnis priuatiuis computantur, vt patet in suspensionis pœna, & magna ex parte in excommunicatione, quæ priuat communicatione, quæ in actionibus humanis consistit, & idem est de priuatione suffragij, præsertim, quia simul solet lex innalidare illud, inhabilitando personam, quod pertinet ad moralem effectum ac priuationem iuris, seu facultatis moralis ad suffragium ferendum.

4. *Distinctio terminorum quibus significatur sententia lata.*

Tandem distinguere oportet varios terminos, quibus significari solet sententia lata per legem, præter eos, quos capite præcedenti obiter tetigimus. Interdum enim ipsum verbum, quo præcipitur pœna talis modi, ac temporis est, vt pœnam latam indicet, vt ibi diximus, & hîc ampliùs explicabimus: frequentiùs verbo præcepti adduntur aliquæ particulæ, vel circumlocutiones, vel clarissima verba, quibus sententia lata per legem iudicatur: particulæ sunt, *ipso facto, ipso iure, eo ipso, ex nunc*, vel *ex tunc*, & æquiualentes circumloquutiones communiter esse solent per effectus legis, quando statim fieri dicuntur, vt, *vacare censeatur, sine dispensatione non eligatur, non faciat fructus suos, non possit eos retinere tuta conscientia, non valeat*, &c. clarioráque erunt verba, si addatur, *teneatur ante sententiam*, vel *ante declarationem*, vel *ante omnem monitionem*. Clarissima denique erunt, si lex tot verba ex his accumulet, vt nullus tergiuersationi detur locus, & præsertim si dicat, statim, & ante omnem sententiam hoc facere in conscientia teneatur: semper tamen sunt attentè spectanda verba pœnæ, cui hæ particulæ adiunguntur, vt illud tantùm grauamen intelligatur per leges ipso iure impositum, quod per talem vocem in propria significatione, vel secundùm ius, vel secundùm communem consuetudinem solet significari; ita enim debent pœnæ, & rigores restringi, quæ animaduersio postea exemplis meliùs explicabitur.

5. *Regula generalis.*

Primò igitur de pœnis exequendis per actionem ipsius rei sit regula generalis; solùm ita imponi, quando per verba legis tam clarè explicatur lata sententia statim obligans in conscientia, vt vitari non possit sine corruptione, vel magna extorsione verborum legis. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Doctorum, quos cap. 5. retuli. Nam qui negant has pœnas posse imponi ipso facto, videntur loqui de potestate ordinaria (vt sic dicam) seu de ordinario iure: nam absolutè fatentur, in casu raro posse id fieri, vnde à fortiori dicent, nunquam esse ita legem intelligendam, nisi quando omnino verba cogunt. Alij etiam aliarum opinionum auctores fatentur; difficiliùs, & rariùs imponi has pœnas ipso facto, quàm alias priuatiuas, vnde oportet, vt clarissima verba requirant. Nam si in hoc genere pœnæ sic imponendo maior est acerbitas ex genere suo, & ideo minor est illius vsus, certè necessarium est, vt talis modus puniendi omnino in lege declaretur, & aliàs non censeatur à legislatore intentus. Quando autem lex sufficienter declarat obligationem ad talem pœnam, sine dubio obligat, quia potestas non deest, vt probatum est. Supponimus autem legem esse ita moderatam, vt non contineat crudelitatem, nec apertam iniustitiam, & ideo regulariter tales pœnæ sunt pecuniariæ, & non de omnibus bonis, sed in quantitate moderata, aut tolerabili. Denique supponimus, legem esse receptam, & non derogatam per consuetudinem contrariam quoad hanc partem, quod in omnibus legibus pœnalibus locum habet. Abrogari enim possunt per consuetudinem quoad pœnam, vel modum pœnæ, licèt quoad reliqua obseruentur, vt notant Caietan. in Sum. verb. *excommunicatio*, cap. 75. & Nauarr. cap. 27. n. 150. & infrà dicemus. Et ita in præsenti posset lex non esse derogata quoad vim obligandi statim in conscientia ad pœnæ solutionem, quia consuetudo potest derogare legi in totum; ergo etiam in parte separabili ab aliis. *Caiet. Nauar.*

6. *Exempla regulæ prædictæ.*

Vt autem hæc regula meliùs intelligatur, faciliúsque possit ad vsum applicari, nonnulla illius exempla afferre oportet. Primum sit de legibus præcipientibus actiones afflictiuas corporis, vt est flagellatio, quam potest homo in seipsum, & sine peccato exercere. Huc etiam pertinet pœna exilij, quam potest in se quis exequi exeundo à loco prohibito, se mouendo, & agendo in seipsum, sine vllo peccato, vel indecentia. Ordinariè verò non solent cogi homines per solas leges ad huiusmodi actiones, licèt non repugnet obligari. Ideóque in his maximè pœnis verum est, verba debere esse luce clariora, vt talem obligationem inducant. Harum verò legum exempla non habemus in iure ciuili, vel canonico. In aliquibus autem religionibus dicuntur esse aliquæ regulæ pœnales, quæ licèt non obligent in conscientia absolutè ad proximum opus, quod iniungunt, vel ad cauendum, quod prohibent, obligant nihilominus ad aliquam pœnam, quam transgredientibus talem, vel talem regulam imponunt. Quæ pœna talis esse debet, vt non excedat disciplinam religiosam, & communiter esse solet breuis aliqua oratio, & posset extendi ad moderatam flagellationem propriam, & secretam, vel etiam ad ieiunium, vt infrà dicam. Vt tamen intelligatur esse obligatio in conscientia ex vi legis, & ante præceptum superioris, oportet, vt lex dicat in virtute sanctæ obedientiæ, vel teneantur in conscientia, aut quid simile iuxta consuetudinem religionis.

7. *De pœnis pecuniarijs.*

Secundum exemplum esse potest de legibus imponentibus pecuniarias pœnas, in quibus faciliùs potest hæc obligatio imponi, quia ex genere suo leuiores sunt, & sine dedecore, vel infamia impleri possunt. Huiusmodi sunt aliquæ leges in regno Hispaniæ, quæ prohibent aliquid recipere quibusdam personis, & puniunt transgressores in quadruplo, addendo, *vt in conscientia, & sententia non expectata reddere teneantur.* Ita referunt Couarr. Cordub. & alij ex lib. 2. Ordin. regal. tit. 9. l. 2. tit. 14. l. 4. tit. 15. l. 30. tit. 21. l. 15. vbi sic habetur, *In quibus pœnis ex nunc pro tunc eos condemnamus, ita vt in foro conscientiæ ad eas pœnas soluendas, etiam ante iudicis sententiam teneantur.* Quia verò non dicunt hæ leges, *ante omnem sententiam, vel absque alia declaratione*, dubitari potest, an coarctari possint ad sententiam condemnatoriam, & sufficienter exponi, vt ante sententiam condemnatoriam iudicis oriatur hæc obligatio in conscientia, non verò ante sententiam declaratoriam, sed immediatè post illam: nam cõdemnatoria satis apertè ponitur per legem, non tamen videtur excludere necessitatem iuridicæ declarationis. Sed nihilominus censeo ex vi illorum verborum induci dictam obligationem, nulla expectata sententia iudicis etiam declaratoriâ, tum quia aliàs inutilis fuisset tot verborum multiplicatio, & exaggeratio, vnde ipsamet extraordinaria forma præcipiendi indicat satis extraordinariam, & magis rigorosam obligationem ad talem pœnam, tum etiam, quia cùm dicit lex, *ex nunc pro tunc*, particula illa *pro tunc*, non designat tempus post latam à iudice sententiam declaratoriam criminis, de qua lex mentionem non fecerat, sed tempus commissi criminis, de quo lex fuerat loquuta, tum denique (quod notandum est) quia illa particula *ante sententiam*, licèt indefinita videatur, æquiualet vniuersali in lege absolutè loquente, quia vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, maximè quia illud verbum

Couar. Cordub. Ordin. lib. 2.

Extraordinarius modus præcipiendi indicat rigorosiorem obligationem.

verbum *ante*, includit negationem sententiæ latæ à iudice. Atque ita intelliguntur illæ leges à citatis auctoribus.

8. At verò Soto suprà ad 4. ausus est carpere, aut reprehendere legislatorem ciuilem, eo quòd vsurpet verba illa, *in conscientia*, quia non est, inquit, secularium Principum de conscientia iudicare, & in iure communi exemplum simile non inuenitur, & fortasse ob eam rem tales leges vsu receptæ non sunt. Sed certè excessit Soto, quia leges, quæ magna consideratione conduntur, non possunt tam facilè reprehendi. Item quia Princeps secularis potest obligare in conscientia, vt suprà ostensum est, cur ergo peccat, explicando in actu signato vsum illius potestatis ad superanda subterfugia, & tergiuersationes hominum? Nec refert, quòd in iure communi non inueniatur exemplum, quia non tenetur supremus Rex formàm præcipiendi sumere à communi iure, sed potest nouam addere, si expedire iudicet. Quòd si illæ leges (vt fertur) vel per posteriores leges, quoad hanc partem mutatæ sunt, non ideo fuit, quia essent iniustæ, sed quia vel hominum proteruia præualuit, vel experientia docuit, aliud magis expedire. Et nihilominus in nouissima cõpilatione legum Hispaniæ lib. 2. tit. 18. l. 1. extat lex, quæ prohibet Secretarios regios munera recipere sub pœna reddendi quadruplum, cum his circunstantiis, prima vt iurent, hanc pœnam soluere, si in illam inciderint: secunda ex nunc in illa condemnantur: tertiò declaratur, vt ad illam soluendam in conscientia teneantur, nulla expectata condemnatione. De qua lege etiam solet dubitari, an sit recepta quoad hanc partem; seu abrogata per contrariam consuetudinem, & an possit in illa habere locum expositio, vt non excludat necessitatem sententiæ declaratoriæ, & quidem hoc posterius valde probabile videtur. Tum quia non dicit, *ante sententiam*, absolutè, sed *ante condemnationem*, seu *non expectata condemnatione*; tum etiam, quia licèt dicat, *ex nunc*, non addit *pro tunc*, & ita licèt lex ferat sententiam condemnatoriam, non designat tempus, pro quo illam ferat, nec excludit sententiam declaratoriam. Tum denique, quia etiam hoc modo tam iuramentum, quàm reliqua verba habent magnos effectus: nam ratione iuramenti tenetur quis statim ac declaratur de crimine, soluere quadruplum sub pœna periurij, nec potest occultare bona, quibus potest soluere pœnam, imò nec potest negare quantitatem munerum, quæ recepit, etiamsi in sententia non declaretur, sed tantum crimen recipiendi munera. Item ad hoc etiam obligat illa lex sua propria vi præter obligationem iuramenti; imò ita obligat, vt facta declaratione delicti nullus inferior iudex possit illam minuere, qui est etiam magnus effectus illorum verborum. Et saltem hoc modo videtur mihi illa lex obseruanda, nec posse dici abrogata contraria consuetudine, quia nec talis consuetudo probari potest, nec tolerantia Principis scientis illam.

9. *Conc. Lat. Motus Pij V. Beneficiarijs non recitantibus fructibus correspondentibus beneficijs pro rata.*

Tertium exemplum afferri solet ex Concilio Later. sub Leone X. & Motu quodam Pij V. vbi clerici beneficiarij non recitantes diuinum officium fructus omnes omnium beneficiorum singulis diebus respondentes pro rata restituere obligantur in conscientia, statim, & absque alia declaratione, seu sententia. Ita enim esse illud præceptum, & pœnã in eo impositam intelligenda, late ostendi lib. 4. de Orat. cap. 29. & 30. Sed nihilominus hoc exemplum non pertinet propriè, & directè ad hanc regulam, quam modò tractamus, quia illa pœna priuatiua potius est, quàm actiua, vt sic dicam. Lex enim illa immediatè impedit acquisitionem fructuum beneficij propter omissionem officij, quo posito impedimento ex natura rei sequitur obligatio respectu fructuum, quia nemo potest retinere re sibi quod suum non est. Et ita interpretantur omnes illud præceptum, & colligitur apertè ex verbis Concilij, tum ibi, *Beneficiorum suorum fructus suos non faciat*, tum maximè ibi, *tanquam iniustè percepios erogare teneatur*. Illud ergo priùs factum est virtute illius legis, secundum autem sequitur ex vi iustitiæ, non quia per se, & immediatè in pœnam impositum sit.

10. Dices, interdum ex vi illius legis beneficiarius tenetur se spoliare fructibus iam perceptis, & quos verè fecerat suos; vt siquis grossam beneficij acquisierit, & receperit, iure illam accepit, & fecit suam: & nihilominus si postea recitare desinat aliquibus anni diebus, tenetur partem grossæ illis diebus pro rata respondentem restituere: iuxta declarationem apertè factam à Pio V. ergo nascitur hæc obligatio immediatè ex punitione legis, non ex alia obligatione iustitiæ. Sed hoc nihil obstat, nam hæc obligatio restituendi partem illam ex eodem fonte, & eodem modo nascitur. Cùm enim expressè Concilium dicat, *Fructus suos non faciat, sed eos tanquam iniustè perceptos pro rata restituere teneatur*, & Pius V. non mutet, nec augeat hanc pœnam, sed tantùm ratam illam declaret: non possumus nos ad aliquam restitutionem obligare ex vi illius legis, nisi eodem modo, & titulo. Dico ergo, ex vi illius legis factum esse, vt in dicto casu nõ percipiat fructus omnes grossæ, nisi sub conditione, & onere non omittendi peccaminosè diuinum officium. Vnde si tunc recepisset grossam totam cum animo non recitandi decem diebus, iniustè recepisset, suámque non fecisset partem illam, repugnante leg. Concilij. Quando ergo bono animo, & proposito totam recipit quasi anticipata solutione, suam quidem facit, non tamen omnino plenè & absolutè, sed sub modo, & conditione tali, vt illa non impleta amittatur dominium, ex vi legis, quæ illud à principio infirmauit, vt sic dicam, & fecit pendens à futuro euentu, qui effectus legis priuatiuus etiam fuit, & ex illo nascitur postea ex natura rei obligatio restituendi.

11. Quamuis autem hæc vera sint, nihilominus ex illa lege sumitur probabilis confirmatio dictæ regulæ: nam sicut lex humana imponit ipso facto pœnam priuatiuã, ex qua necessariò sequitur obligatio ad actionem pœnalem, ita potest obligare ad similem actionem pœnalem immediatè. Colligitur etiam ex illis decretis, vt lex obliget per se ad actionem pœnalem, siue mediatè, siue immediatè, non oportere, vt semper expressè declaret formalibus verbis obligationem in conscientia ante omnem sententiã, sed satis esse, vt id explicet per aliquem effectum, qui subsistere non possit sine tali obligatione, vel qui necessariò illam inferat, sicut ibi, ex effectu impediendi acquisitionem dominij, sequitur obligatio restituendi. Estque simile huic exemplum in Concilio Trident. sess. 23. cap. 1. de reformat. vbi de beneficiario non residente modo ibi præscripto dicitur, *Statuit sancta synodus, eum pro rata temporis absentis fructus suos non facere, nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non sequuta, illos omnes sibi detinere posse*, &c. *Conc. Trid.*

12. Atque ex dictis in hoc tertio exemplo intelligi potest, hanc regulam positam de pœnis consistentibus directè in actione hominis, cum proportione applicandam esse ad pœnas, quæ proximè priuant actione humana, ex qua priuatione sequitur pœnalis afflictio corporis. Nã hæ pœnæ, vt suprà dixi, moraliter æquipollent illis, quæ in actione consistunt, & ideo eadẽ doctrina ad illas est applicanda. Exemplum est in pœna ieiunij, quæ non tam agendo, quàm carendo, seu abstinendo impletur. Hæc verò non tam est pœna ciuilis, quàm canonica; & nihilominus non inuenio eam ipso iure impositam in iure canonico. Nam licèt Cordub. dicta q. 36. ad hoc alleget cap. *quicunque*. 6. q. 1. & cap. *vt mensuræ*, de empti. & vendit. & cap. *accepisti*, de sponsa *Extensio prædictæ regulæ ad pœnas quæ proximè priuant actione humana, ex qua sequitur afflictio corporis.* *Cordub.* *c. quicunque.* *c. vt mensuræ.*

sponsa duorum;in his, & similibus iuribus nullum est verbum indicans talem obligationem,vel sententiam latam;solùm enim dicitur,*vt contrahens cum duabus, & periurus, & defraudans iustam mensuram, quadraginta dies in pane,& aqua pœniteat*; quæ verba non obligant statim ad illam pœnitentiam agendam, donec imponatur,vt de periurio explicui lib.4.de iuram.cap.vlt.in fine,& eadem ratio est de reliquis.Igitur in iure communi non habemus huius rei exemplum, tamen in regulis religiosis posset facilè reperiri, in quibus seruanda sunt quæ suprà de aliis actionibus pœnalibus diximus.

A neque in his canonibus temperatum esse aliquo modo rigorem talium vocum.Cuius ratio esse potuit, vel quia hæ pœnæ sunt spirituales,& medicinales,& ideo animam statim ligare censentur, & cum hac veneratione, & timore semper susceptæ sunt, vel quia per censuras separatur quis à communibus bonis Ecclesiæ tanquam indignus, & ideo statim obligatur in conscientia,vt se separet, & abstineat. Pertinet enim ad pastorem Ecclesiæ separare indignos, & illis præcipere,vt se separent,quod præceptum in ipsa censura includitur.

13. *De pœna famis vsque ad mortem.*

Aliud exemplum huius pœnæ est de fame, & carentia cibi sustinenda vsque ad mortem; hanc enim pœnam interdum leges imponunt:tam acerba autem B est, vt non possit ipso facto imponi. Imò etiam credo, nec per sententiam iudicis obligari hominem in conscientia ad illam implendam,si comedere possit.Solet autem quæstio esse, an tunc possit non comedere, & sinere se mori,si facultas suppetat comedendi,quæ ad materiam de homicidio spectat.2.2.q.64.Aliud denique exemplum est de pœna permanendi in carcere, vel aliquo loco:nam illa etiam sustinetur per priuationem actionis,scilicet,non fugiendo,& hæc etiam non solet imponi per legem,sed per mandatum hominis, de quo quando ponitur in solam pœnam, vel in ordine ad solam punitionem,dubium est,an possit obligare in conscientia,de quo aliàs. Nam quod ad nos attinet, leges per se ad hoc non obligant in conscientia, C maxime quando graue damnum inde timetur, absolutè enim existimo,non esse in vsu tales leges,& ideo nihil ampliùs de illis in præsenti dicere necesse est. Nam quæ tractari solent de iusta punitione rei fugiẽtis è carcere in 2.2.habent proprium locum q.69.a.4.

Omissis ergo censuris,ac irregularitate,de aliis priuationibus,& inhabilitationibus, sit prima generalis regula. Quoties in lege, per quam huiusmodi pœna imponitur,aliqua ex his particulis,*ipso facto,ipso iure,ex nunc,eo ipso*, vel alia æquiualens ponitur, pœna fit aliquo modo per ipsam legem, & hoc continet sententiam latam quoad aliquid, & quoad illud vim habet obligandi in conscientia ad pœnam. Hanc regulam sumo ex communi sententia Doctorum;quos allegauit in cap.5.& refert etiam Tiraq. dicto verbo, *reuertatur*,n.259.& potest sumi ex c.vlt.de præscript.in 6.vbi duobus modis dicitur quis priuari bonis in pœnam, scilicet, vel per sententiam, vel ipso iure. Inde enim colligimus, particulam, *ipso iure*,semper efficere aliquid in quo non expectetur sententia ferenda. Vnde ratio regulæ est, quia verba in lege non sunt superflua,nec falsa, non possunt autem esse vera, & vtilia, nisi aliquid operentur ante sententiam; ergo aliquem effectum habet lex vi vitalium verborum circa pœnam,quam imponit.Dices, poni ad terrorem, vel ad mouendum iudicem, vt cum rigore pœnam exequatur. Sed contrà, quia hoc modo eneruari possent, & frustrari omnes leges pœnales, nam semper dici posset, verba poni ad terrorem. Est ergo absurda illa interpretatio, & contra communem vsum verborum, quæ synonyma non sunt, & potiùs est verborum corruptio. Quamuis enim legislator interdum multiplicet synonyma verba, quia nec repugnat veritati,& efficaciæ legis, eundem effectum multis modis significare,nec est omnino superfluum, quia fit ad indicandum rigorem,& ad maiorem certitudinem,& claritatem: nihilominus quando verbum propriam vim,& significationem habet, etiamsi vnum tantùm signum ponatur de se sufficiens ad indicandam voluntatem legislatoris,satis erit ad effectum legis,quia non sunt cogendi legislatores ad exaggerationem verborum semper adiungendam: hoc enim contra rationem est, & frequenter non expedit. Sit ergo certum, huiusmodi leges semper operari aliquid ratione talium verborum;quid verò illud sit in his pœnis priuatiuis,explicandum superest.

CAPVT VIII.

Lex imponens pœnam priuatiuam ipso facto,quando obliget in conscientia ad executionem eius ante sententiam.

1. VEnio ad pœnas priuatiuas (vt communiter appellantur)quæ per ipsam legem immediatè fieri possunt,quas in tres classes distinguo. In prima pono censuras. In secunda priuationes quasdam, quæ non consequuntur suum plenum effectum sine actione hominis, vt sunt priuatio beneficij acquisiti, vel propriorũ bonorum. In tertia constituo quasdam priuationes,quæ per legem solam integrè fiunt, & non requirunt per se aliquam actionem hominis, nec ad illam obligant, sed solùm ad abstinendum ab aliqua receptione, vel actione, vt inhabilitas ad matrimonium, ad beneficium, ad ferendum suffragium, & similia. Et in hoc tertio ordine posset comprehendi irregularitas;illam verò omitto,quia, vt supra dixi, irregularitas talis pœna est, vt nunquam nisi ipso facto incurratur, & ideo quomodocunque E feratur, ipso iure imponi censetur,& incurri ante sententiam declaratoriam, nisi necessaria sit, vt infamia compleatur, vt in propria materia latiùs dictum est. De censuris etiam in particulari diximus tom.5. in 3. p.disp. 3.sect.3. vbi generaliter diximus, inter omnes pœnas priuatiuas censuras esse,quæ certiùs & facilius incurruntur quantum ad conscientiam ipsius delinquentis ipso facto,& ante omnem sententiam declaratoriam criminis. Ideóque quoties in canone censuram ferente additur,*ipso iure*,vel *ipso facto*,aut quid simile,esse canonem latæ sententiæ. Quæ est communis doctrina ferè sine cõtrouersia, & pro ratione sufficit,quòd verba illa in rigore sufficiunt ad hoc significandum,& quòd communis vsus,& sensus, ac obseruantia talium legum ostendit, in hoc sensu vsurpari,

Quoties in canone censurã ferente additur ipso iure vel ipso facto,aut quid simile,esse canonem latæ sententiæ.

Sit ergo secunda regula, Quoties lex fert pœnam priuationis rei propriæ, & iam obtentæ, quæ sine actione hominis non potest plenè mandari executioni,tunc talis lex,licèt aliquem effectum pœnalem per se faciat, non tamen inducit statim absolutam priuationem, nec obligat in conscientia ad illam exequendam,quæ ex actione rei pendet, ante sententiam declaratoriam criminis, nisi ex aliis verbis legis, vel ex materia, aut consuetudine aliquid ampliùs colligatur. Hęc regula sumpta est ex doctrina magis recepta scribentium in hac materia.Prima ergo pars affirmans,illam legem aliquid per se operari, probatur sufficiẽter ex proxima præcedenti regula;ostendetur autem clariùs declarando quid operetur.Nam primò ex vi illius legis ad incurrendã talem pœnã, & obligationẽ eius, non est necessaria sententia condemnatoria, sed sufficit declaratoria,nã condemnatoria per legem ipsam fertur. Quia ex vi dictorum verborum aliqua sententia fertur,& non declaratoria criminis,vt per se patet;ergo condemnatoria pro tali tempore, vel sub tali con-

In primis duobus regulis partes solo facto iure.

Tiraq. Cap. præs.

2. *Regula.*

ditione,

ditione, si de delicto iudicè constet. Confirmari hoc potest ex l. *eius, qui delatorem*, ff. de iur. fisci, vbi Bart. id aduertit, & latè Felin. referens plures in c. vlt. de rescrip. n. 37. Secundò hinc sit, vt talis condemnatio post factam declarationem extendatur, seu retrotrahatur vsque ad diem commissi criminis, quia ex tunc lata est sententia, & propter hunc effectum posita est illa particula, & ita sumitur ex l. vlt. C. ad leg. Iuli. maiest. & tradunt Doctores citati, & referendi. Tertiò hinc etiam fit, vt licèt talis lex non obliget in conscientia antè declarationem delicti ad dimittendam rem, qua priuat, vel abstinendum ab vsu eius: nihilominus aliquo modo diminuat, & infirmet ius circa talem rem, & potestatem vtendi illa. Hoc patet, quia eo ipso, quòd potest pœna illa retrotrahi postea vsque ad diem commissi criminis, necesse est, vt potestas vtendi illa re non maneat tam libera, & absoluta sicut antea erat, & consequèter, vt ius in illa fuerit diminutum, vt statim exemplis magis declarabitur. Sumitúrq; ex c. *cùm secundùm leges*, de hæret. in 6. cum ibi notatis, & ex his, quæ notant, & latè referunt Tiraquel. dict. §. *reuertatur*, n. 267. & 268. & Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 8. & 9. & alij statim allegandi.

L. eius, qui delatorem. Bart. Felin.

c. cùm secundùm leges. Tiraq. Couar.

4. *Sententia cõtraria regulæ posita.*

Secunda verò pars negatiua controuersa est inter Doctores. Nam communiter Iuristæ asserunt, ex vi talis legis teneri delinquentem in foro conscientiæ ad relinquendam rem, qua per legem priuatur, siue sit beneficium, siue officium, siue bona temporalia etiam omnia, quæ aliquis possidet, si pœna de omnibus vniuersè loquatur. Ita tenent Abb. in c. 1. de constit. & Felin. in cap. *Rodulphus*, & vlt. de rescriptis, n. 38. Matthæ. de Afflict. & alij relati per Tiraquel. suprà n. 291. quos & ipse sequitur, & Nauarr. in Sum. cap. 23. n. 67. vbi in hoc æquiparat priuationem beneficij, & similes priuationes censuris, & irregularitati. Inclinat etiam Cordub. dicta q. 36. Sequitur Castro lib. 2. de leg. pœnal. c. 6. & lib. 3. c. 10. & Anton. Gom. tom. 3. variar. c. 2. n. 5. Fundamentum est, quia verbum *ipso iure*, vel *ipso facto*, in rigore hoc significat, & est efficax; ergo inducit talem obligationem, quia nihil est, quod impediat: nam supponimus fore iustam pœnam, etiamsi cum hoc rigore feratur. Antecedens probatur exemplo censurarum; nam si in eis illud idem verbum habet hanc significationem, & efficaciam, vbique illam habebit. Neque refert, quòd simplex illud verbum sine alia adiunctione, vel exaggeratione ponatur. Nam (vt dicebam) non tenetur legislator multiplicatis verbis suam mentem iudicare, sed satis supérque est, quòd vno simplici, & sufficiente illam manifestet.

Abbas. Felinus. c. Rodulphus. Tiraquel. Nauar.

Cordub. Castro. Ant. Gom.

5. *Auctores affirmantes regulam prædictã, quia esset oppositum nimis acerbum. Innocent. Decius. Felinus. Panorm. Bald. Imola. Cagnol. Iulius Clarus.*

Nihilominus regula posita non solùm secura, sed etiam probabilior est; cui multum fauet Innocent. in cap. *cum nostris*, de concess. præbend. nu. 1. Citari etiam potest Decius in cap. 1. de constit. lect. 1. num. 20. Sed non rectè sentit, quia generaliter de pœna loquitur, & non distinguit inter legem imponentem pœnam simpliciter, & ipso facto, sed illam æquiparat. Felinus etiã in cap. *à nobis*, de simon. dubitat de sententia Panormitan. quam priùs tenuerat, & cogitandam relinquit. Possúntque in fauorem huius sententiæ adduci multa, quæ idem Felinus accumulat in dicto cap. *Rodulphus*. nu. 37. In eandem inclinat Bald. in l. 2. C. de vectigal. & commis. nu. 2. dum ait, eum, qui cadit in commissum, non teneri in foro animæ, etiamsi moriatur, tenet etiam Cagnol. in l. *si quis maior*. C. de transact. n. 160. & ibi Alexand. de Imol. Idémque sentit Iul. Clar. lib. 5. q. 73. n. 4. tenent etiã Archid. & Ioan. Andr. quos refert, & sequitur Syluest. verb. *Assassinus*. n. 4. & verb. *hæresis*. 1. q. 8. nu. 12. & 13. Couar. dicto §. 8. nu. 10. Conrad. tract. de Contract. q. 7. Peña referens alios in Direct. Inquis. 3. part. comment. 158. ad q. 129. Multi autem ex his fundantur in generali principio, quia talis lex esset nimis acerba, vel iniqua, cogeret enim homines ad se prodendum, & ad exequendam in se acerbissimam pœnam, ad quod nulla lex obligat. Sed hæc omnia non sunt vniuersaliter vera, vt constat ex dictis, & dicendis, & ideo probatio non est efficax.

Archidia. Ioan. And. Syluest. Couar. Conrad. Penna.

6. Ratio ergo solùm est, quia particula illa, *ipso facto*, vel *ipso iure*, in his legibus posita sufficientem effectum habet, iuxta priorem huius regulæ partem; ergo non est ampliùs extendenda in his temporalibus pœnis. Probatur consequentia tum ex principio generali, quòd pœnæ temperandæ sunt potiùs, quàm augendæ; tum etiam quia aliàs sæpè tales leges essent nimis rigorosæ, & ferè inhumanæ; tum præterea, quia communis vsus ita interpretatur huiusmodi leges, & ideo iura ipsa, quando maiorem obligationem imponere volunt, plura etiam verba addunt, & magis rem explicant, vt videbimus. Denique confirmari hoc potest, quia in ipso iure videtur ita temperatus rigor talium legum in cap. *cùm secundùm leges*, de hæretic. in 6. Nam ibi explicatur, in pœna confiscationis bonorum, quæ propter hæresim imponitur, simul coniungi, quòd sit ipso iure imposita, & quòd ad actualem priuationem requiratur sententia declaratoria criminis; ergo habemus ex iure, particulam illam *ipso iure*, in huiusmodi pœnis non excludere necessitatem sententiæ declaratoriæ. Rectè enim infert Syluest. suprà, si in crimine læsæ maiestatis diuinæ recipit illa particula illam moderationem, vt non excludat sententiam declaratoriam, à fortiori dicendum esse idem in inferioribus delictis.

Sylvest.

7. Responderi verò potest, in illo textu non dici, non teneri reum in conscientia ad exequendum in se talem pœnam ante sententiam declaratoriam criminis, sed solùm non posse ab aliis cogi ad illam, seu bonis suis priuari. Quod quidem longè diuersum est, & distinctam valde rationem habet. Nam qui deliquit, conscius est sui delicti, & ita quoad se iam habet prolatam sententiam sui criminis, & sine iniuria, vel scandalo potest pœnam sustinere à se ipso; quoad alios verò non est delictum de se sufficienter notum, donec per sententiam declaretur, vnde si aliis daretur licentia exequendi pœnam ante talem declarationem, esset occasio inferendi iniurias, aliáque scandala inde orirentur. Fateor equidem decisionem illius iuris non esse formaliter, & expressè de quæstione, quam tractamus, aliàs nulla fuisset de bonis hæreticorum controuersia. Nihilominus tamen valde probabile sumitur inde argumentum, quia si lex puniens ipso iure in bonorum confiscatione, non dat ius fisco ad vsurpanda illa bona ante sententiam declaratoriam criminis, etiam non auferet ipsi possidenti ius retinendi illa, vnde fit, vt non obligetur in conscientia se illis priuare ante sententiam. Confirmárique hoc potest exemplis, quæ adducemus post sequentem regulam. Nunc affero vnum ex Concilio Trident. sess. 22. c. 11. de reformat. vbi fertur ipso iure pœna priuationis iuris patronatus contra laicos patronos, & beneficiorum contra clericos vsurpantes bona Ecclesiarum. Et tamen certum est, per illam legem non obligari hos delinquentes ad se spoliandos, quia verba non cogunt ad interpretationem adeò rigorosam.

Conc. Trid.

8. *Explicatur particula, ipso facto.*

Fundamentum autem contrariæ sententiæ facilè dissoluitur ex dictis. Particula enim *ipso facto*, vel quælibet æquiualens, capax est amplissimæ significationis sententiæ latæ absque vlla necessitate declarationis iudicialis, vt probat exemplum de censuris. Oportet autem vt vel ex ipsomet iure, vel ex communi vsu constet, in hoc sensu, & hac intentione poni in lege à legislatore. Hoc autem in censuris inuenitur, & fuit congruum propter rationem suprà factam: in aliis verò pœnis nec locum habent prædictæ rationes, nec etiam

etiam ex iure, vel consuetudine constare potest ille sensus, quando maior declaratio in lege non additur, imò contrarium constat consuetudine, & insinuatur in iure, vt dixi. Possuntque multa exempla afferri legum & canonum, in quibus, non obstante illa particula, non statim oritur obligatio ad pœnæ executionem, quatenus ex ministerio hominis pendet, ex quibus exemplis nonnulla statim afferemus, explicando sequentem regulam. In qua simul exponemus vltimam partem huius regulæ, per quam illam limitamus, nisi ex materia, vel adiunctis verbis aliud colligatur.

9. *Tertia regula.* Tertia igitur regula sit, leges pœnales imponentes priuationẽ ipso facto, inducunt absolutam priuationẽ bonorum, quam intẽdunt, & obligationem in cõscientia ad exequendam totam pœnam inde subsecutam, etiamsi ex actione hominis delinquentis pendeat, quando adduntur alia verba in lege, quæ hanc intentionem legislatoris satis explicant, vel quando lex esset inutilis, & inefficax, nisi hunc effectum, & obligationem induceret. Iuxta hanc assertionem mihi valde placet communis opinio Panormit. & aliorum, quam in proximo puncto, priori loco retuli, & eam admittunt alij allegati pro nostra sententia, vno, vel alio excepto, vt in sequentibus exemplis ostendam. Ratio autem assertionis facilè reddi potest. Nam posterior pars probata est in simili in capite præcedenti, vbi ostendimus, non esse interpretãdam legem cum ipsius iniuria, & vilipendio, & ideo extendendam esse ad sententiam latam si necessarium sit ad vitandum hoc incommodum; ergo idem in præsenti à fortiori dicendum est, & omnia ibi dicta possunt hìc cum proportione accommodari, neque ea repetere oportet. Ratio verò prioris partis, & totius regulæ est, quia legislator humanus potest hoc modo per se, & sua voluntate efficere talem priuationem ex iusta causa, & obligare ad similes actiones, vel omissiones ex simili causa, vt inhabilitat personam ad matrimonium, vel prohibet ferre suffragium quando expedit, vel aufert bona reipublicæ necessaria, ergo idem potest efficere in pœnam iustam; ergo si hanc voluntatem satis explicet, re vera id facit. Neque obstabit, quòd inde necessitate quadam morali sequatur actiones pœnales exequendæ ab ipso reo: tum quia ostensum est, has etiam actiones posse directè imponi in pœnam ipso facto, & ante omnem declarationem, sicut possunt præcipi ob alias rationes iustas, tum etiam, quia semper supponimus, tales debere esse huiusmodi actiones, vt non excedant rationem iustæ pœnæ, considerata qualitate delicti, & reipublicæ necessitate, & humanæ naturæ morali conditione, ac possibilitate. Vnde etiam per se loquimur de hac obligatione, nam si per accidens interdum non potest talis executio ab ipso reo fieri sine magno scandalo, vel sine magna infamia, aut alio graui incommodo, quod vix potest homo sibi ipsi inferre, tunc excusabitur quis ab obligatione, seu executione legis, id tamen est per accidens; nam lex per se obligat.

10. *Exempla tertiæ regulæ.* Magis autem explicabitur hæc regula, adductis nonnullis exemplis, non vt illa, quæ ad alias materias pertinent, hìc ex professo tractemus, sed solùm vt attingamus ea, quæ ad generalem doctrinam legum intelligendam fuerint opportuna. Primum ergo exemplum sit de legibus canonicis, quæ propter aliqua delicta priuant omnino titulo, & dominio beneficij legitime antea obtenti, & possessi, & consequenter obligant ad resignationem beneficij iam obtenti, quæ resignatio actio positiua est, & satis onerosa, ac pœnalis. Sumitúrque ex capite *licèt canon*, de elect. in 6. vbi recipiens beneficium parochiale absque ordine sacerdotali, si intra annum non ordinetur sua culpa, ad illud renunciandum obligatur. Quòd autem hæc

Ca. licèt canon.

A obligatio sit statim in conscientia, his verbis apertissimè declaratur: *Quòd si intra idem tempus promotus non fuerit, Ecclesia sibi commissa, nulla etiam præmissa monitione, sit præsentis constitutionis auctoritate priuatus.* Hinc enim constat, hanc pœnam immediatè esse priuatiuam: ad illam verò sequi obligationem renunciandi, quia nemo potest retinere beneficium, quod suum non est. Vnde etiam obiter colligitur, legem non solùm posse ipso facto imponere pœnam priuatiuam rei nondum habitæ, impediendo illius dominij acquisitionem, sed etiam rei habitæ, priuando dominio iam acquisito: nam in illo casu iam ille erat dominus beneficij, & tamen illo priuatur ante omnem monitionem, & à fortiori ante omnem sententiam declaratoriam, vt ibi sentiunt Glossa, & Doctores, & Nauarr. in summa cap. 25. n. 118. *De obligatione ad ordines illius, qui recipit beneficium parochiale.* *Glossa. Nauar.*

B

Dicunt verò aliqui, illam non fuisse pœnam impositam per legem Ecclesiasticam, sed fuisse declarationem legis naturalis: nam ordo sacerdotalis necessarius est ad officium, propter quod datur beneficium, & ideo, qui non ordinatur debito tempore, eo ipso ex natura rei amittit titulum beneficij, quod in illa lege fuit declaratum. Sed hoc est contra verba illius canonis, *Sit præsentis constitutionis auctoritate priuatus*; non est ergo illa lex tantùm declaratiua, sed etiam constitutiua, & effectiua. Deinde falsum est, quod assumitur, nam licèt ex natura rei sequatur ex beneficio parochiali obligatio ad sacerdotium, & ideo grauiter peccet, qui est in mora notabili recipiendi illum ordinem; non tamen idcirco priuatus est beneficio ex natura rei, quia semper potest emendari, & retinere beneficium, si ordinetur, stando in naturali obligatione. Vnde licèt in illo capite determinetur tempus implendi obligationem illam ad annum, quæ determinatio non erat ita certa, nec vniuersalis ex natura rei, etiam quoad obligationem, nihilominus si canon ille non addidisset pœnam illam, sed solam obligationem suscipiendi ordinem ad tale tempus definisset, non teneretur transgressor illius legis dimittere beneficium, sed posset post annum, vel etiam post plures annos ordinari, & retinere beneficium sine noua collatione, aut nouo titulo, quia in hoc nihil inuenitur contra legem naturalem: fuit ergo illa pœna ipso iure lata per illam legem. 11.

C

D

Aliter verò dici posset illam non fuisse propriam pœnam legalem, sed conuentionalem, quia ex vi illius legis datur beneficium sub ea conditione, & dependentia ab illius complemento. Sed hoc licet non multum referat, gratis dicitur, tum quia lex illa effectum habere potuit in beneficiis acceptis, & possessis ante illam legem: tum quia etiam nunc operatur lex illum effectum in pœnam negligentiæ, & virtute sua sine respectu ad conuentionem. Quia licèt is, qui recipit beneficium, ignoret pœnam illius legis, nec velit acceptare beneficium sub conditione, sed absolutè, nihilominus lex operatur illum effectum. 12.

Secundum exemplum præcedenti simile sumi potest ex Concilio Trid. sess. 23. cap. 2. de reformat. vbi simili modo punit Episcopos, qui intra sex menses à confirmatione sua non consecrantur, priuando illos Episcopatibus. Hanc enim legem æquiparat præcedenti Nauar. in sum. cap. 25. n. 118. & eodem modo ait obligare Episcopum ad renunciandum episcopatui iam vacanti virtute illius legis. Sed aduerto, ibi non haberi omnia verba, quæ in superiori canone, sed tantùm dici, *sint ipso iure priuati*: omittuntur verò illa, *nulla etiam præmissa monitione*, & ideo licèt verba illa contineant sententiam latam, tum propter verbum præteriti, tum propter particulam, *ipso iure*, nihilominus sufficienter verificãtur de sententia condẽnatoria, & limitari possunt, vt non obligent, nec habeant suum effectum ante sententiam declaratoriam criminis. Nã in his 13. *Episcopus intra sex menses à confirmatione consecratus, priuari Episcopatibus. Conc. Trid. Nauar.*

in his pœnis rigorosis subintelligenda semper est necessitas huius sententiæ, quoties in lege expresse non excluditur, vt in præcedenti regula diximus, & ita hoc exemplum melius accommodatur ad præcedentem regulam, quàm ad præsentem.

14. 3. *Exemplum cõtra alienatores bonorũ suorum beneficiorum. Extrauag. Ambitiosæ.*

Tertium exemplum sumitur ex Extrauag. *ambitiosæ*, de reb. Eccles. non alien. vbi inferiores Prælati, & rectores Ecclesiarum, qui suorum beneficiorum bona contra præscriptum illius legis alienauerint, priuantur suis beneficiis, per verba de præterito, *Priuati existant*, & additis præterea his particulis, *ipso facto, & absque alia declaratione vacare censeantur.* Quę vltima verba nullam patiuntur tergiuersationem, quia non vacat beneficium, nisi quando amittitur titulus, & dominium eius; ergo ex vi talis legis ante omnem sententiam etiam declaratoriam amittitur beneficium, vnde fit, vt statim oriatur obligatio in conscientia renunciandi illud. Et ita intelligunt pœnam illam Caiet. in sum. verb. *excommunicatio*, cap. 75. Nauarr. in summa cap. 27. num. 150. Corduba dicta q. 36. & alij. Quamuis addant, legem illam, quoad talem pœnam contraria consuetudine derogatam esse, vel multis in locis, vel vbique, quod ad præsens institutum non refert.

Caiet. Nauarr. Corduba.

15. 4. *Exemplum de occidentibus per assassinos.*

Quartum exemplum sumi potest ex c. *pro humani*, de homicid. in 6. vbi occidẽtes alios per assassinos priuantur beneficiis ipso facto, & eodem tenore, & eisdem verbis, quibus excommunicantur, hoc modo, *Excommunicationis, & depositionis à dignitate, honore, ordine, officio, & beneficio incurrat sententias ipso facto.* Et præterea additur, *Et illa liberè aliis per illos, ad quos eorum collatio pertinet, conferantur.* Vbi etiam est ponderanda illa particula *liberè*, quæ indicat beneficia illa vacare ipso facto, & ideo posse aliis conferre *liberè*, id est, non vocato possessore, nec admissa aliqua exceptione, vt Glossæ exponunt, & ita vtitur hoc exemplo Corduba d. q. 36. Veruntamen licèt exemplum vix possit ad praxim reduci, iuxta illa, quæ de illo delicto diximus in 5. tom. disp. 23. sect. 5. num. 46. Nihilominus vt vim talium verborum explicemus, re vera illud exemplum magis ad præcedentẽ regulam confert, quàm ad præsentem. Nam ibi non infertur priuatio beneficij ante iudicis declarationem de delicto: quia in textu ipso expresse additur, *Postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem tam execrabile scelus commisisse*, non esse necessariam aliam sententiam; ergo ad incurrendam priorem pœnam, & vt beneficia liberè possint conferri, necesse est, vt priùs de scelere constet probabilibus argumentis. Quod maximè videtur intelligendum, debere constare iudici, vt iudex est, ac subinde per ipsum debere declarari. Quod sentit Felin. in cap. 2. de fid. instrument. num. 9. Addit tamen sufficere ad hoc declarandum vehementem præsumptionem ex indiciis, & coniecturis, quæ rem faciant moraliter indubitabilem. Posset etiam hoc extendi ad notitiam facti publicam, ita vt si delictum sit ita publicum, vt nulla tergiuersatione celari possit, omnes illæ pœnæ in actu incurrantur. Quod est probabile saltem quoad pœnam excommunicationis. Contrarium verò est probabilius quoad omnes, quia de omnibus textus loquitur, & verba illa magis propriè, & iuridicè referuntur ad probationem delicti in iudicio, & non sunt extendenda in lege odiosa, maximè, quia pœnæ sunt multæ, & grauissimæ, quæ meritò requirent notitiam iuridicam delicti. Vnde obiter aduerto duo, vnum est, quòd in illo textu ex vi illorum posteriorum verborum etiam sententia excommunicationis nõ incurritur ante declarationem iudicis de delicto, quod est ibi speciale, quia particula ipso facto expresse limitatur per posteriora verba. Aliud est, quòd licèt verba illa vltima non adderentur, nihilominus priuatio beneficij non incurreretur ante sententiam ex vi priorum verborum, quia verbum, *ipso facto*, non sufficit, & illud, *liberè conferatur*, requirit actum hominis, & cõsequenter debitum ordinem per sententiam, saltem declaratoriam criminis.

Corduba.

In dicto exẽplo non infertur priuatio beneficij ante iudicis declarationem de delicto, sed nec excõmunicatio,

Felinus.

Quintum exemplum sumi solet ex motu proprio Pij III I. contra committentes simoniam confidentialem, quem refert Nauarr. cap. 23. num. 110. & concedit, in eo casu contrahi hanc pœnam statim, & sentit, legem illam obligare ad renuncianda beneficia ante omnem sententiam, quia Pontifex dicit, *Præsentium auctoritate priuamus.* Ego verò in tomo primo de relig. lib. 4. de simon. cap. 43. in fine, censui, pœnam illam non ita incurri ante sententiam declaratoriam criminis, vt cogatur quis se spoliare beneficio, aut fructibus postea perceptis, quia illa verba tantùm continent sententiam condemnatoriam, & æquiualent simplicibus verbis, *ipso facto*, & non additur expresse particula excludens necessitatem sententiæ declaratoriæ, & ita exemplum hoc videtur magis pertinere ad proximè præcedentem regulam, quàm ad præsentem. Nunc verò attentiùs considerando initium illius clausulæ de illa resolutione dubitare cœpi. Præmiserat enim Pontifex plures cautiones, & circunstantias, quibus facilè concederet viam ad probandum in iudicio hoc delictum, etiamsi magna cautela, & solicitudine à delinquentibus occultaretur, & deinde subiungit, *Sed ne quisquam vana fiducia fretus non intendendi contra se iudicij, in crimine perseueret, omnes, & singulos*, &c. In quibus verbis apertè declarat Pontifex, voluisse omnino præcludere viam permanendi in tali delicto, vel committendi illud spe subterfugiendi iudicium, & consequenter pœnas, & ideo statuisse tali modo omnes illas pœnas, vt ad illarum effectum planè contrahendum nullum iudicium necessarium sit, & consequenter, nec sententia declaratoria. Ergo ne frustretur intentio Pontificis, & lex illa in hac parte vana, & inutilis reddatur, necesse est fateri pœnas illas omnino contrahi, & obligare ante omnem iudicis sententiam declaratoriam; quia hæc etiam sententia non fertur sine ordine iudiciario, & requisitis probationibus. Quapropter in rigore loquendo, & spectata mente legislatoris ita mihi dicendum videtur, & ita hoc exemplo rectè explicatur posterior pars huius regulæ. Probabile autem est, pœnam illam non esse in hoc sensu communiter receptam, & ideo fortasse esse illi derogatum in hac parte per communem consuetudinem, quæ tolerabilis iudicari potest, quia re vera pœna est valde rigorosa.

16. 5. *Exemplum ex motu proprio Pij IV. contra cõmittentes simoniam confidẽtialem, si dicatur pœna illa de priuatione instãtanea derogasse consuetudine. Nauar.*

17. 6. *Exemplum de examinatoribus simoniacis. Conc. Trid.*

Sextum exemplum hîc addo ex Concilio Tridentino sess. 24. cap. 18. de reformat. vbi examinatores beneficiorum, simoniam in examine committentes, videntur ita priuari beneficiis priùs obtentis, vt ad illa dimittenda statim in conscientia obligentur, quia ibi dicitur, vt absolui non possint à peccato simoniæ, *Nisi dimissis beneficiis, quæ quomodocunque antea obtinebant*: ibi enim apertè videtur loqui Concilium de absolutione à culpa in foro sacramentali, tum quia loquitur de absolutione à vitio simoniæ, non à censura; tum etiam, quia si loqueretur de absolutione in iudicio externo, non diceret, *Nisi dimissis beneficiis* (quæ verba significant voluntariam dimissionem) sed diceret, *nisi ablatis beneficiis*, vtique per iudicem à quo, esset absolutio danda. Præcipit ergo Concilium, vt tales non absoluantur sacramentaliter, nisi dimissis beneficiis; ergo obligat illos in conscientia ad dimittenda beneficia, quia aliàs non posset præcipere, vt non absoluantur, quia si non tenentur dimittere beneficia, non peccant non dimittendo; ergo possunt agere pœnitentiam de priori delicto, & sufficienter disponi, vt absoluãtur; cur ergo poterit illis negari absolutio? Nec enim dici potest, illam fuisse quandam reseruationem peccati, quia neque ibi est verbũ indicans reseruationem,

nem,nec reſeruatio fieri ſolet præcipiendo ſimpliciter negationem abſolutionis, nec conditio illa adhiberi ſolet in ſimilibus legibus, niſi quia abſque tali conditione homo nó poteſt bene diſponi ad abſolutionem, propter obligationem in conſcientia, quam habet ad talem conditionem implendam; hanc ergo obligationem habent examinatores ſimoniaci ex vi illius legis:nam aliunde illam habere non poſſunt. Illa ergo forma puniendi planè inducit ipſo facto hanc obligationem,vt ſenſit etiam lib.de ſimon.cap.58.num.3. *Lib. de ſimonia.* Vnde etiam videtur poſſe inferri,per illam legem priuari delinquentes beneficiis ſuis, quia poſſent aliàs in conſcientia teneri ad illa dimittenda, nec actio dimittendi beneficium proprium ſolet directè præcipi, ſed ſolùm quatenus conſequitur ex priuatione tituli, & carentia beneficij. Quod eſt quidem probabile, ſed incertum, quia non ſunt ampliandæ pœnæ adeò graues, minúſque oneroſum eſt, vt quis ſolùm obligetur dimittere ſuum beneficium, quàm vt ipſo facto illo ſpolietur, cogatúrque illud dimittere tanquam non ſuum, nec poſſet illud retinere ſine noua oblatione, & titulo, neque fructus eius, ſi fortè illos aliquo tempore percepit. Videtur ergo limitanda illa pœna ad vim verborum, & quoad hoc poteſt illud exemplum acceptari.

18. *7. Exemplum de Cardinalibus ſimoniacis in electione Pont Conc. Lat. Iulio 2.* Septimum exemplum ſumi poteſt ex vlt. Concilio Lateran.ſeſſ.5.ſub Iulio II. vbi contra Cardinales ſimoniacos in electione ſummi Pontificis fertur pœna priuationis beneficiorum ſub hac forma, *Eo ipſo abſque alia declaratione priuatus exiſtat.* Circa quam formam non eſt nunc tractandum, an illa conſtitutio habeat nunc vim ſuam in illo particulari caſu, vel vſu reuocata ſit (hoc enim in proprio loco actum eſt) ſed inquiri non immeritò poteſt, ac debet, an forma illa ferendi talem pœnam ſufficiat ad obligandum beneficiatum ad ſpoliandum ſe beneficio, illud renunciando ante omnem iudicis ſententiam, & conſequenter, an faciat fructus ſuos, ſi illud retineat, vel teneatur illos reſtituere in conſcientia ſimiliter ante omnem ſententiam. Aliqui enim dixerunt, non obſtante illo rigore verborum expectandam eſſe ſententiam declaratoriam criminis. Ita ſentit Couarr.in 4.2.p.§.8.nu.3. *Couar. ait expectandam ſentent. declaratoriam.* illat.3. Fundatur, quia etiam poſt ſententiam condemnatoriam,quando leges pœnales illam requirunt, non tenetur in conſcientia reus condemnatus priuare ſe ſuis bonis, aut illa reddere fiſco, ſed iudex debet exequi pœnam, cui reus non poteſt reſiſtere; ergo multo minùs obligatur in conſcientia quis propter ſolam legem,etiamſi maximè dicat, ante omnem declarationem, ſed ad ſummum in foro exteriori poterit puniri, quia illam non ſeruat. Hoc enim vltimum *Sylueſt.* etiam inſinuat Couar.reſpondendo ad Sylueſtrum, licèt non ſatis apertè loquatur. Vnde etiam indicat, ſi aliquid operatur illa particula, *Ante omnem declarationem*, eſſe in ordine ad forum externum; non quoad obligationem conſcientiæ. Atque hanc opinionem *Vaſquez.* ſequitur Vaſq.1.2. diſp. 168. cap.4. num.15. Solùm quia plures leges habent illam loquendi formam, eſſétque nimis aſperum, omnes illas ita interpretari. Quis verò ſit effectus illius particulæ ne inaniter in lege poſita videatur, ibi non explicat, ſed explicaturum promittit, non tamen inuenio ab ipſo declaratum,niſi fortaſſe id intendat in loco infrà citando.

19. *Communis ſententia oppoſita. Nauar. Caſtro. Corduba.* Contraria ſententia communis eſt; nam à fortiori illam tenet communis opinio Canoniſtarum ſuprà citata, & Nauarr. & Cordu. & maximè Caſtro; imò etiam Soto dicto loco citato ad 8.fatetur, hanc eſſe vim illius particulæ, *Ante declarationem*, confugit tamen ad pœnas conuentionales, & tandem dubitat de vſu,propter rigorem talium legum. Expreſſius verò, magiſque in particulari hanc opinionem docuit Syl- *Sylueſt.* ueſt.verb. *Aſſaſinus*,in fine,& ver.*Emphyteuſis.* Ratio verò eſt,quia illa verba ex vi particulæ,*ipſo facto*, continent ſententiam condemnatoriam, & addendo alteram,ſcilicet, *Abſque alia declaratione*, expreſsè excludunt neceſſitatem ſententiæ declaratoriæ, & ita relinquitur condemnatio abſoluta, & ſine vlla conditione, vel mora;ergo ſtatim operatur,& per ſe exequitur talis lex pœnam,quam imponit.Probatur conſequentia,quia nec deeſt poteſtas in legiſlatore,vt ſuprà probatum eſt, nec voluntas, cùm per illa verba ſatis explicetur,vt oſtenſum eſt.

Et declaratur ampliùs, ac confirmatur, quia aliàs 10.
verba illa eſſent inania, neque efficerent quod ſignificant; imò nec effectum aliquem moralem habere poſſent. Nam quod Couarr. reſpondere videtur, nimirum in foro conſcientiæ non habere effectum, habere tamen poſſe in ordine ad forum externum. Hoc (inquam)non video,quomodo ſubſiſtere poſſit. Quia multo minùs poteſt quis incurrere pœnam in foro exteriori ante declarationem,quàm in interiori,quia non poteſt iudex exequi pœnam in aliquem priuſquam declaret illum commiſiſſe delictum: & ita non ſolùm ad id non obligatur, verùm etiam nec iuſtè poteſt id facere.Reus autem ex ſe poteſt licitè, & per legem illam videtur obligari;non eſſet ergo vllius momenti obligatio,niſi eſſet in conſcientia.

Diceret fortaſſe Couarr. particulam illam operari 11.
in ordine ad forum externum, non quia det licentiam *Couar. reſp. tatur.*
iudici exequendi pœnam ante declarationem delicti, vt bene probat ratio facta. Sed quia facit, vt ante omnem declarationem delinquens cenſeatur incurrere pœnam, non quidem tunc exequendam, ſed poſtea ſubſecuta declaratione. At hoc duobus modis poteſt intelligi.Primo vt ex vi talis legis delinquens poſtea puniri poſſit ſpeciali pœna, eo quòd ſtatim ac deliquit non ſoluit pœnam, vel non renunciauit beneficium nulla expectata declaratione. Et hic modus probabilis non eſt, nec ſibi conſtans; tum quia ſi ille reus non obligatur ſtatim ad exequendam pœnam ex vi talis legis, nulláque expectata ſententia declaratoria, cur debet poſtea puniri, quia id non fecit? vel ſi tenebatur ex vi legis,& ideo poſtea iuſtè punitur tanquam fractor legis, cur illa obligatio non erit in conſcientia,cùm per legem præcipientem imponatur? Deinde (quod caput eſt) in illis legibus non agitur de punitione talis moræ in exequenda pœna, ſed tantùm de imponenda tali modo pœna pro alio delicto; ergo ficta eſt, & voluntaria talis interpretatio. Quocirca licèt in ſimilibus caſibus poſſit fortaſſe iudex Eccleſiaſticus poſtea punire beneficiatum, qui poſt tale delictum beneficium retinuit, & in illo miniſtrauit; hoc ſolum erit ex officio ſuo, & alia pœna fortaſſe arbitraria, & ad hoc ipſum neceſſe eſt ſupponere obligationem relinquẽdi beneficium ex vi talis legis pœnalis, quod nunc agimus.

Alio ergo modo poteſt exponi, illum priuari ante 12.
declarationem,quia poſtea declaratione ſequuta, pœna retrotrahitur à die commiſſi criminis, ac ſi tunc fuiſſet exequutioni mandata, atq; hũc ſolum effectum tribuit illis verbis Vaſq.diſp. 173. cap.2. neque alium *Vaſq.* apud ipſum reperio. Mihi autem non ſatisfacit: nam hunc effectum habet lex ponens ſimilem pœnam ipſo facto,vel ipſo iure,etiamſi vlteriorem particulam non addat:ergo per hunc effectum nõ explicatur quid denuo faciat illa additio, *Abſque alia declaratione*, vel, *nulla monitione præmiſſa.* Nec enim dici poteſt, talia verba addi ad exaggerationem, vel maiorem declarationem præcedentis vocis ipſo facto. Tum quia eſt contra manifeſtam intentionem legiſlatorum, qui optimè nouerunt, particulam, *ipſo facto*, iuxta communem interpretationem vſu receptam,non excludere in his pœnis neceſſitatem ſententiæ declaratorię,& ideo, ad excludendam illam addunt particulam prædictam,

Cap. Trid. dictam, & rectè intelligitur ex dicto loco Concilij Tridentini sessio. 23. cap. 1. de reformat. ibi, *Nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non sequuta, illos sibi detinere posse*: nihil enim aliud per illa interposita verba efficere voluit; nisi excludere necessitatem sententiæ declaratoriæ. Tum etiam, quia, vt suprà dixi, illa interpretatio legum habet locum, quando verba re vera sunt synonyma, & alia ratione multiplicari non possunt in eadē lege: hîc verò voces non sunt synonymæ, & in omni proprietate intelligūtur addi propter proprios effectus, & significationes; ergo nō sunt eludenda, & interpretanda, vt vana, & inutilia reddantur.

23. Couar. Fundamentum autem Couar. falsum sumit: nam, vt ostendam capite sequenti, in his etiam pœnis, quę per iudicem imponendæ sunt ex virtute legum, post latam sententiam tenetur reus pœnam exequi iuxta præscripta verba sententiæ, & iustam iudicis mentem, & hoc ipsum de lege dicimus, quando non solùm fert sententiam, sed etiam præcipit executionem; hoc autem facit per verba prædicta, vt declaratum est. Dices; quamuis demus, legem per illa verba, *Sit priuatus beneficio, aut bonis, ipso facto, & ante omnem declarationem*, tollere dominium rei, aut beneficij, non tamen inde sequi obligare delinquentem in conscientia ad spoliandum se re sua, vel beneficio, quia hoc est durissimum præceptum, & in eis verbis nec formaliter continetur, vt constat, nec virtute, quia possessio, & vsus rei aliud est à dominio, & ita potest quis retinere possessionem rei, & vsum, quamuis dominio priuetur. Multi enim ita sentiunt fieri in confiscatione bonorum, quæ per legem ipso facto fit. Et hoc modo habet sufficientem effectum illa particula, *ante omnem declarationem*, quia ex vi illius statim vacabit beneficium quoad titulum, & proprietatem, licèt quoad possessionem & vsum retineri possit.

24. Respondetur in primis, quidquid sit de aliis bonis temporalibus, in beneficiis Ecclesiasticis hoc non habere locum, & idem esse existimo seruata proportione in officiis publicis. Ratio autem est, quia beneficium Ecclesiasticum non potest in conscientia retineri sine vero titulo: qui autem priuatur beneficio, eo ipso priuatur vero eius titulo. Item quia beneficium datur propter officium: qui autem est priuatus beneficio omnino, ita vt beneficium vacet, iam non potest licitè exercere officium proprium talis beneficij, & ideo non potest licitè illud retinere, aut illo frui. Imò tales effectus sic facti, quando requirunt iurisdictionem erunt inualidi per se loquendo, & licèt sustineatur propter titulum coloratum, possunt postea irritari, si alias irritabiles sunt, quia sententia retrotrahitur ad omnia: hæc autem sunt valde absurda. Item est ratio à priori, quia hæc beneficia non dantur principaliter propter recipientes, sed propter ministerium, & propter fideles, quibus ministrari debet, & ideo qui priuatur beneficio, remouetur ab illo ministerio, ac subinde illud ampliùs retinere non potest. Quæ ratio in quibuscunque officiis publicis locum habet. Præterea sequetur absurdum de fructibus beneficij: nam vel illos faciet suos, qui sic retinet beneficium, vel non? primum dici non potest, quia nemo potest iustè accipere fructus rei non suæ, neque sine vero titulo potest quis facere fructus suos: si autem dicatur secundum; quî fieri potest, vt quis possit iustè retinere fructus non suos? Vel si non potest retinere, quomodo potest iustè accipere? Vel si neque accipere illos iustè potest, quomodo potest iustè retinere beneficium, cui debentur tales fructus? Igitur si leges illæ per verba prædicta priuent titulo, & dominio beneficij, profectò etiam obligant in conscientia ad dimittendum illud, & hanc consequentiam in beneficiis omnes admittunt.

25. De aliis autem bonis fortunæ est magna quæstio, quam in materiam de Fide reseruamus, vt suprà dixi.

A Nunc ergo solum dico, non esse de illis eandem rationem. Tum quia leges ciuiles, & canonicæ videntur ita interpretari pœnam illam, & concedere delinquenti naturalem retentionem talium bonorum, & vsum in suum commodum, & sustentationem, quandiu non iudicatur de crimine, vt sumitur ex capite, *cùm secundum*, de Hæret. in 6. & ex l. vlt. C. ad leg. Iul. Maiest. & expressiùs in l. Hispaniæ, part. 7. tit. 2. l. 4. Neque in hoc est repugnantia, & si demus dominium transferri in fiscum, transfertur enim sub ea conditione, & limitatione, vt interim, dum non profertur sententia declaratoria, antiquus dominus retineat possessionem naturalem, & administrationem, ac certum quendam vsum talium bonorum. Quod etiam non repugnat conditioni talium bonorum temporalium, quæ ad priuata commoda possidentis ordinantur, & prauis etiam hominibus facilè concedi possunt: in beneficiis autem Ecclesiasticis nunquam hoc leges declararunt, nec esset consentaneum illorum naturæ, & institutioni, vt declaratum est.

Cap. cùm secundum. *L. Hispa. part. 7. tit. 2.*

B

Ad fundamentum autem secundum eiusdem sententiæ respondeo, maius inconueniens esse, omnes leges sic loquentes ita exponere, vt inutiles fiant, & seueritatem fortasse ad commune bonum necessariam amittant. Deinde dico, licèt videatur durum, ita interpretari leges omnes ponentes illam particulam, tolerandum nihilominus esse, quia ita scriptum est, vt de legibus canonicis dicitur in cap. *in memoriam*, dist. 19. & de ciuilibus in l. *prospexit*, ff. qui, & à quibus, eo vel maximè quòd leges punientes cum tanto rigore raræ sunt, & in grauissimis criminibus. Et præterea in bonis temporalibus, quando omnia confiscantur, in iure ipso habent limitationem, & declarationem suprà explicatam; in aliis verò bonis beneficialibus poterit etiam prudens moderatio secundùm rationem naturalem adhiberi, nimirum, vt hæc obligatio sit per se, per accidens verò excusari possit, seu impediri illius executio, vel quando sine graui infamia, & publicatione delicti fieri non potest, vel quando necessarium esset ab statu cadere, & in graui necessitate pro vita sustentanda constituit: tunc enim licitum erit suspendere executionem, dummodo ad superiorem fiat recursus, vt remedium adhibeat, & beneficiū, aut officium restituat, & pœnam commutet, aut temperet, quod sine infamia potest occultè fieri consilio viri prudentis, quo in similibus casibus semper vtendum est.

C

26.

D

CAPVT IX.

Quæ obligatio oriatur in conscientia ad executionem pœnæ priuatiuæ ex lege imponente illam ipso facto, quando executio pœnæ actionem non requirit.

EX regulis superiori capite propositis prima communis est omnibus pœnis priuatiuis, & ideo de illa iam non tractamus; secunda verò, & tertia tantùm propositæ sunt de pœnis, quæ licèt proximè priuationem inducant, in actione consummantur. Et ideo supereſt dubium, qua ex his regulis vtendum sit, in pœnis purè priuatiuis, quæ ad plenam executionem nullam hominis actionem requirunt. De quibus certum à fortiori est, quòd si in lege dicatur, *ipso iure*, & addatur, *absque alia declaratione*, vel quid simile, statim absque mora lex ipsa exequitur pœnam, quia potest, & nihil est, quod expectetur, vt probatum est. Dubium ergo solum est, an simplex verbum, *ipso facto*, sufficiat in his pœnis. Quæ distingui possunt: nam interdum sunt quasi passiuæ, vt esse ineligibilem, esse incapacem bonorū, & similes, quæ tollunt passiuam capacitatem, seu habilitatē; aliæ verò dici possunt actiuę, quæ priuant voce actiua, seu reddūt inhabilem perso-

1.

nam

nam ad ferendum suffragium, ad eligendũ, & similes.

2. *Regula generalis pro particula, ipso facto.*

De his ergo est valde recepta sententia, quoties lex pœnalis cum additione, *ipso facto*, vel simili, imponit huiusmodi inhabilitatem, etiamsi non addat, *absque alia declaratione*; vel aliud æquiualens, inducere statim illam inhabilitatem ante omnem sententiam, etiam declaratoriam criminis. Ita tenent apertè Caiet. 2.2.q. 62.art. 3. Syluest. verb. *Assassinus*, Nauar. Cordu. & alij in cap. 1. de constit. & Tiraq. suprà. Consentit etiam Medin. 1.2.q. 96.art. 4. & in his pœnis idem sentit Couarr. in 4.p. 2.cap. 8. §. 5. num. 8. loquens de incapacitate ad hæreditatem paternam, quæ illegitimis spuriis imponitur ipso facto per leges, quamuis illa non tam sit filiorum pœna, quàm parentum. Idémque ait in regula, *peccatum*. 2.p. §. 6. de lege, quæ in pœnam impedit acquisitionem dominij alicuius rei, vt ex Concilio Lateran. suprà retuli, & ex Trident. sess. 23. cap. 1. de reformat. & simile habetur in sess. 22. cap. 3. & Soto lib. 10. de iustit. q. 5. art. 6. non audet hoc negare saltem de impedimento purè passiuo: semper tamen reducit has pœnas ad conuentionales, quia beneficia, vel officia dantur sub his conditionibus. Quod, vt sæpe dixi, voluntarium, & insufficiens est: tum quia illæ leges generaliter feruntur, etiam pro his, qui ante illas beneficia, vel officia obtinebant; tum etiam quia non pendent ex pacto, vel conuentione, nec illo intuitu feruntur, nec requirunt scientiam, aut consensum talis pacti, sed ex mera potestate legislatiua feruntur.

Caietan. Sylvest. Nauar. Tiraquel. Couar. Medin.

Conc. Lat. Trident. Soto.

3. *c. cùm singula.* Glossa. Motus Pij V.

Probatúrque ex c. *cùm singula*, de præbend. in 6. ibi, *Ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis.* & in fine; *Reddantur ineligibiles ipso iure*, vbi omnes intelligũt cũ Glossa, illam pœnam statim incurri, ita vt electio de tali persona facta nulla sit, & tamen inhabilitas illa, seu ineligibilitas nõ nascitur ex aliquo pacto, vel cõuentione, sed purè ex efficacia legis. Aliud exemplum huius assertionis sumi potest ex Motu proprio Pij V. contra simoniacos, vbi recipiens beneficium per simoniã redditur inhabilis ipso iure ad beneficia, quæ pœna statim etiam incurritur ante omnem sententiam, vt proprio loco dixi, stante illa lege in sua vi. Huc etiam spectant canones, qui in pœnam alicuius delicti, vt vxoricidij, reddunt personam inhabilem ad matrimonium, vt constat ex cap. 1. & cap. *super eo.* & cap. *significasti*, de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit, &c. Verum est, in his iuribus nõ haberi particulam, *ipso facto*, vel similes, sed ex effectu colligi inhabilitatem ipso facto, quia talia matrimonia censentur irrita, & ita illa iura non probant, an alia iura per solas particulas prædictas censeantur illam inferre.

4. *Prabendati sine iusta causa nõ promoti intra annum ad ordines suis prabendis annexos ex tunc priuãtur voce actiua in Capitulo: sentiunt Glossa. Card. Bonifacius.*

Præterea de priuatione quasi actiua est optimum exemplum in Clement. *vt is qui*, de stat. & qualit. vbi præbendati in Ecclesiis Cathedralibus, qui sine iusta causa non promouentur intra annum ad ordines suis præbendis annexos, *ex tunc* priuantur voce actiua in Capitulo. Quod intelligitur ante omnem sententiam, iuxta Glossam, Cardinal. Bonifaci. & omnes, plura afferemus infrà, tractando de legibus irritantibus contractus. Ratio denique est, quia hic effectus est aptus fieri integrè, & perfectè per solam legem, & ita potestas non deest; voluntas autem legislatoris sufficienter significatur per illam vocem, neq; est vllum iuridicum fundamentum ad limitandum illam. Item quia in hoc videntur hæ inhabilitates comparari censuris, & irregularitatibus, nec sufficiens ratio differentiæ assignari potest, neque ex vsu aliud constat.

5. *Dissentiunt Sotus, & Ledesm.*

Ab hac verò sententia dissentit Soto lib. 1. de iustit. q. 6. art. 6. ad 4. & lib. 4. q. 6. art. 3. circa finem. Ledesm. in 4.p. 2.q. 18.art. 2. §. *postremo hæsitat*, qui loquuntur de inhabilitate quasi actiua ad ferendum suffragium; tractant enim specialiter de legibus vniuersitatum, per quas pœna inhabilitatis imponitur scholasticis hoc, vel illud committentibus, & docet, tales pœnas non incurri, donec ipsi condemnentur. Et Ledesm. quidem nõ addit expressè, *Licèt lex dicat ipso facto, vel ipso iure*, sed indefinitè loquitur, supponítque legem pœnalem nunquam aliter obligare ad pœnam, & eisdẽ ferè verbis loquitur Soto in posteriori loco: tamen in primo vbi ex professo rem tractat, apertè loquitur de legibus punientibus ipso facto, & extendit sermonẽ ad omnes electiones, & suffragia. Et præter rationes generales, quas supponit, addit aliã, scilicet, quia aliàs vix esse posset tutus aliquis electus, vel qui cathedrã per suffragia scholarium obtinuit, quia multi electo suffragantes fortasse inhabiles erant ipso facto; licèt occulti. Hi verò auctores in primis excedunt, quatenus indicant, has leges in priori sensu intellectas, aut fore iniustas, aut omnino excedere potestatem legislatoris humani: hoc enim satis improbatum est in superioribus, & ideo necesse non est, hìc ad rationes generales respondere: hoc enim satis in superioribus actum est. Deinde ratio, quam Soto addit, non est magni momenti. Negatur enim sequela, & primò dici posset de occultis Ecclesiam non iudicare, & ideo meritò approbari huiusmodi electionem, seu collationem, & electum esse omnino tutum, & securum, quia non tenetur malum præsumere, & præsertim contra se. Veruntamen etiamsi electo constet, aliquem sibi suffragantem fuisse inhabilem pœnali inhabilitate, & solum ratione illius cathedram obtinuisse; nihilominus dico, electionem fuisse validam, quia licèt ille esset inhabilis re ipsa, & quoad se, nihilominus erat minister toleratus, & publica authoritate suffragium tulit, & ideo acta eius tenuerunt, iuxta regulam l. *Barbarius*. ff. de offi c. Prætor. Et saltem, quoad leges Ecclesiasticas imponentes hanc pœnam, habet in eis locum moderatio Extrauag. *ad euitanda*, vt ille censeatur prohibitus quoad se, non quoad alios, & ideo ipse peccat suffragio ferendo, nihil verò nocet electioni quatenus ad alios pertinet.

Ledesm.

L. Barbarius.

Extrauag. ad euitanda.

6. *Fundamentum Auctoris.*

Ex quo potest communis sententia confirmari, quia nisi ex vi huiusmodi legis obligetur talis homo inhabilis factus ad non eligendum, seu ad non ferendum suffragium, inutilis esset talis lex ipso facto imposita quoad particulam, *ipso facto*: nullum enim moralem effectum inde haberet, quod admittendum non est, vt suprà ostendi. Dices, etiam tunc operari vt sufficiat postea sententia declaratoria criminis sine condemnatoria. Sed contràm tunc differentia erit verbalis, potiùs quàm realis. Declaratur, quia tunc nõ poterit sententia retrotrahi, quia non poterit irritari suffragium iam datum, vel electio ratione illius facta, quia re vera fuit actus validus, vt ostensum est; ergo condemnatio non habet effectum, nisi ex quo fertur sententia, & quoad futuros effectus, quod pertinet ad sententiam condemnatoriam: & ita differentia erit de vocabulo, & vix etiam talis erit, quia, vt notauit Simancas, tit. 9. num. 163. nullus iudex profert sententiam declaratoriam criminis, quin declaret delinquentem reum pœnæ legis, quod est condemnare; imò hoc requiritur ad iustitiam sententiæ definitiuæ, iuxta l. *Præses*, C. de sentent. & interloquut. Vt ergo sit aliqua differentia in re, oportet, vt sententia retrotrahatur, & quòd illa retrotractio per se habeat aliquem effectum, quo puniatur delinquens à die commissi criminis, quod in genere pœnæ locum non habet; ergo oportet, vt habeat suum effectum, etiam ante sententiam declaratoriam. Accedit quòd aliàs moraliter illa lex esset inutilis, tum quia sæpe non punit, nisi prohibendo, & inhabilitando ad vnum actum, qui ordinariè sit ante sententiam declaratoriam, & vix potest aliter fieri moraliter loquendo, quia hæ inhabilitates vix possunt sufficienter probari. At sententia postea lata inutilis esset, quia iam

Obiectio cum responsione.

non

non habet locum dicta pœna, & alia non imponitur per legem, nec videtur posse imponi etiam arbitrio iudicis, quia ille non peccauit sic ferendo suffragium, quia non erat inhabilis, sed inhabilitandus; ergo iuxta materiæ capacitatem verisimillimum est, intentionem harum legum, quando addunt, *ipso facto*, esse pœnam inferre ante omnem sententiam extra conscientiam ipsius personæ.

7. Quod autem diximus de valore suffragij, non obstante inhabilitate cõtracta, ipso iure, in primis locum habet in actiua inhabilitate, non in passiua: nam rationes factæ non habent locum in eo, qui per legem ipso iure factus est ineligibilis, vel inhabilis ad cathedram: nam ille non exercet actum aliquem publica authoritate, sed vt priuata persona suum commodum quærit, & ideo cùm iniquè sese immisceat, nõ debet eius malitia illi suffragari. Vnde in illo etiam cessat altera ratio, quia licèt illa inhabilitas sit occulta; nihilominus quoad ipsum inhabilem, habet totum suum effectum, & ita facit electionem, vel prouisionem nullam, quia per hoc non nocet aliis, sed sibi, sicut de excommunicato, vel irregulari dicitur.

8. Deinde quoad actiuam inhabilitatem debet id intelligi de inhabilitatibus pœnalibus, non de illis, quæ tantùm sunt ex defectu cõditionum necessariarum, vt alicui detur potestas ferendi suffragium, vt est in hac vniuersitate, ætas quatuordecim annorũ, habere cursum integrum iuxta morem vniuersitatis, audiuisse lectiones oppositorum, vel saltem sufficientem habere notitiam, seu informationem eorum, & ad hanc conditionem pertinet, vt opinor (quidquid Soto, & Ledes. contradicant) conditio, vt quis sit inscriptus in matricula vniuersitatis, iuxta illius statuta: nam ille, qui non est inscriptus, priuetur suffragio non in pœnam prioris omissionis, sed quia tunc non se gerit, vt membrum huius communitatis, & ideo ad illam non pertinet electio eius, & idẽ est de similibus. Quoties enim inhabilitas est ex defectu cuiuscunque conditionis, ex prædictis suffragium erit omnino nullum, etiamsi defectus sit occultus, quia illa inhabilitas non est priuatio potestatis priùs habitæ, vt sic dicam, sed est perpetua carentia nunquam acceptæ potestatis. Nam hęc potestas non est ab intrinseco, vt sic dicam, sed est ex concessione Principis, Patroni, aut superioris, qui illam non vult concedere nisi personæ habenti tales, vel tales qualitates; ideo, sicut suprà dicebamus de legato relicto sub conditione, ea non impleta, non obtineri, ita hìc dicendum est de habilitate ad ferendum suffragium. Et hoc planè significat lex, cùm dicit, qui non fuerit quatuordecim annorum, non habebit suffragium, seu *no sera voto*, vt nostra habent statuta. Quæ eodem tenore loquuntur de aliis casibus.

9. Hinc autem difficile est discernere, quando inhabilitas sit pœnalis, quando verò substantialis, vt sic dicam, & ex defectu conditionis necessariæ: id tamen ex qualitate conditionis, & materiæ discerni poterit, maximè tamen ex vsu. Illæ enim conditiones, quæ per se eò tendunt, vt persona habeat qualitates moraliter conuenientes, vt sit idonea ad talem actum, & sine quibus ei non datur ius suffragij, possunt censeri substantiales; & carentia illarum nõ habet rationem pœnæ, sed cuiusdam inidoneitatis. At verò quando inhabilitas ponitur non obstante idoneitate personæ propter actiones incongruas, & disconuenientes rectæ electioni, tunc censetur pœnalis. Quæ discretio maximè perfici potest consuetudine, quæ est optima legum interpres. Et ita solent in hac vniuersitate distingui duplices inhabilitates, quasdam vocant iuris, alias facti. Priores sunt quas ego substantiales voco, & fortè dictæ sunt iuris, quia omnino impediunt obtinere ius ad ferendum suffragium, vel quia extra omne dubium inducunt ipso iure inhabilitatem, & annullant actum, vel quia non fundantur in facto personæ, sed in iure requirente talem conditionem vt essentialem in persona, vt sit capax suffragij. Aliæ verò dictæ sunt facti, licèt etiam per ius introductæ sint, quia in facto fundantur, & ad illud cohibẽdum positæ sunt. Et ideo de his posterioribus inhabilitatibus dicimus esse pœnales, ac subinde, licèt inhabilitent personam ipso facto, posse sustineri actũ, si aliàs persona habeat omnes conditiones per se, & iure requisitas ad potestatem ferendi suffragium.

10. An verò in hac vniuersitate istæ inhabilitates, quæ dicuntur facti, incurrantur ipso facto, ita vt obligent personam ad abstinendum à suffragio ante omnem sententiam declaratoriam, dubia res est. Quia partem negantem suadet, quòd in statutis non habetur particula, *ipso iure*, vel, *ipso facto*; affirmantem verò suadet ille modus loquendi, *No sean voto*, non habeant suffragium, qui videtur æquiualens, & habere vim negationis de præsenti, seu imperij practici denegantis, seu non concedentis ius suffragij. Et fortasse in rigore verborum, & attenta serie capitulorum omnium sub illo titulo contentorum, hoc posterius probabilius est: tamen si aliud habet consuetudo, sustineri potest; quia est interpres, & moderatrix legum. Et cum hoc temperamento moneo esse accipiendam sententiam hãc, qua docemus inhabilitates has statim incurri ex vi legum loquentium per verbum, *ipso facto*, scilicet nisi vbi aliud fuerit in aliqua lege consuetudine receptum. Et hoc modo limitanda sunt, quæ loquendo de particularibus vitiis, & pœnis in aliis locis scripsimus.

Soto. Ledesm.

11. *De iurãtibus si fecerint cõtra statuta vniuersitatis inhabilitãtia. Sotus. Ledesm.*

Sed tunc occurrit aliud dubium, quod etiã Soto, & Ledes. attingunt, an scholaris, v.g. sub iuramento à superiore interrogatus, an hoc vel illud fecerit contra statuta inhabilitantia, teneatur veritatem respondere, etiamsi occultè fecerit, vel possit sine periurio negare, saltem quando non laborat infamia, nec habetur semiplena probatio contra illum. Soto enim, & Ledes. suprà, absolutè respondent non teneri, quando nec infamia præcedit, nec semiplena probatio, quia non interrogatur iuridicè: supponunt enim, nõ incurrisse inhabilitatem ipso facto, & ita nõ posse iure repelli, donec legitimè conuincatur, & consequenter nec posse interrogari iuridicè, donec præcedat aliqualis probatio. At verò si supponamus hãc inhabilitatẽ ipso facto incurri, necessariò dicendũ est, subditũ à Rectore interrogatũ teneri veritatẽ confiteri, & ad mentẽ interrogantis respondere sub periurij pœna, etiamsi nulla præcedat probatio, vel infamia. Ratio est, quia tũc nõ interrogatur per se, & præcipuè ad punitionẽ, sed ad cauendum peccatum, & iniuriam tertij. Ille enim subditus supposita inhabilitate, & priuatione, vel suspensione, quam incurrit, peccat grauiter se immiscendo, & tendit ad faciendã alteri iniuriam, vsurpãdo iudiciũ, vel electionem ad se non pertinentẽ; ad hos autẽ fines habet superior ius interrogandi occulta, etiamsi nulla præcesserit infamia; & subditus tenetur simpliciter veritatem fateri. Vt est certum in iure, cap. vlt. de clandestin. despõsat. cum similibus, & est communis sententia Innoc. Panorm. & aliorum in cap. *qualiter, & quando*, 2. de accusat. Angeli, Syluest. & aliorum Summistarum verb. *inquisitio*, & Nauar. in cap. *inter verba*. concl. 6. n. 255. & sequentib. & tenet ipse Soto relect. de secreto, membr. 2. q. 6. concl. 3. Quòd si hoc fuerit graue onus, sibi imputet, qui se immiscuit; nã ante omnem interrogationem tenebatur abstinere. Et declaratur in aliis inhabilitatibus iuris, quas non pœnales, sed substantiales appellauimus: de illis enim interrogati electores tenentur simpliciter veritatem fateri, tum quia agitur de cognitione necessaria ad legitimam electionem; tum etiam, quia intercedit ibi pactum tacitum, vt habeat suffragium qui tales conditiones habuerit, & non alias; ergo omnes de his conditionibus

Mẽs Auctoris.

Innocent. Panorm. Angel. Sylvest. Nauar. Sotus.

tionibus legitimè interrogantur, ne iniquè se ingerant qui ad illud munus non sunt admissi, nec ius habent eligendi,& ideo in his non est necesse,vt precedat aliqua probatio,vel infamia, quia non agitur de illorum punitione,sed de cauenda iniustitia: ergo idem est dicendum in cæteris inhabilitatibus,si verum est,ita esse contractas ipso facto,vt grauiter peccent, qui tale iudicium,seu suffragium vsurpant.

12. *Quãdo potest quis respõdere amphibologicè.*

At verò vbi inhabilitas non est contracta ipso iure, donec per sentẽtiam declaretur, probabilis est opinio Soti,nimirum, subditum sic interrogatum de actu occulto, de quo nulla infamia, vel semiplena probatio præcessit,non teneri veritatem aperire, etiamsi iuret, sed vti posse amphibologia, respondendo ad mentem suam, non ad mentem superioris interrogantis, quia tunc,qui fert suffragium ante sententiam, non peccat, per se loquendo,quia suum ius retinet,dum nõ iudicatur inhabilis,& ita iure suo vtitur ferendo suffragium; ergo non peccat. Nec obstat dicere, quòd per legem fuerit prohibitus,quia illa prohibitio nõ obligat illum nisi per iudicẽ,& ita directè instruit iudicem, nõ obligat reum, donec condemnetur, atque ita non peccat iuxta illam sententiam; ergo nec tenetur respondere superiori interroganti ad mentem eius, & occultum suum factũ aperiendo,nisi legitimè interrogetur, quia præcessit infamia, vel semiplena probatio. Probatur consequentia,quia iam tunc illa interrogatio non tendit ad vitãdam culpam,vel iniuriam tertij, quia ostensum est, nullam committi, etiamsi ille suffragium ferat;ergo tendit ad punitionem;ergo debet in ea iuridicus ordo seruari.

13. *An prædictus tenetur restituere damna non electo, affirmãt Sot. & Ledesm. est tamen incertum.*

Addunt verò Soto, & Ledesm. suprà, quòd si quis iuridicè interrogetur,non solùm peccat,& est periurus negando veritatem,sed etiam tenetur restituere dãna, quæ fortasse ob eam causam patitur non electus. Sed hoc secũdum valde incertum est, & contrariũ fortasse est probabilius,supposito illo principio, quòd ille non est inhabilis ipso facto. Nã tunc ille negãdo veritatem non peccat contra iustitiam commutatiuam respectu eligendi,sed contra obedientiam respectu iudicis, vel contra iustitiam legalem respectu reipublicæ,vel contra iuramentum,& religionẽ. Neq; etiam ferendo suffragium post negatã veritatẽ ille peccat contra iustitiã, quia non amisit ipso facto ius ferendi suffragiũ, etiam postquam veritatem negauit, donec re ipsa condemnetur, quia illa est pœna ferẽda, vt supponitur; talis autem pœna nõ aliter incurritur.Et ideo reus, qui negando iniquè veritatẽ,euitat condemnationem pœnæ aliàs ferendæ,non tenetur illam restituere, iuxta probabiliorem sententiam, quam nunc suppono ex Nauarro in sum.cap.18.nu.49.& aliis modernis.

14. *Iuridicè interrogatus tenetur respondere nisi sit periculũ magni scandali, infamiæ propriæ, vel inimicitiæ, vel alius similis grauis iacturæ.*

Alterũ verò de culpa regulariter verum est, supposita interrogatione legitima, quia non potest dari bellũ iustũ ex vtraq; parte,& quia lex illa iusta est, & non in vanũ tales interrogationes præcipit; ergo obligat, saltem quando iuridicè fiunt. Hoc autẽ videtur intelligendum per se:nam ex accidẽti posset à culpa excusari,qui non potest respondere verum sine magno scandalo,vel infamia propria,vel inimicitia, vel alia simili graui iactura, & tunc licèt interrogatio per se sit iuridica;quia tamen ex accidenti respondens impeditur, licèt respondeat,se non fecisse, habet locũ subintellecta interpretatio,scilicet,non ita feci,vt tenear propalare,& ita excusatur à mẽdacio,& periurio. In his etiã legibus cõtingere potest, vt in præsumptione fundentur, & ideo iuxta doctrinam satis receptam, si is, qui aliàs verè habebat ius suffragij,habeat animũ seruandi iustitiam,& fauendi digniori, poterit excusari ab obligatione confitendi suum factum occultum,quia lex id iubens fundatur in præsumptione,quæ tunc cessat, & intentio legis seruatur.Hæc tamen posterior excusatio moraliter non est admittenda. Quia illa non est lex propriè fundata in præsumptione, sed fundata in morali periculo,quod imminet reipublicæ,seu Academiæ ex huiusmodi subornationibus,& muneribus, quibus electores corrũpuntur, & iustæ electiones impediuntur,quod fundamentũ nõ est præsumptũ, sed verum, & licèt in particulari cesset effectus eius,non ideo cessat obligatio legis. Ideóq; non excusatur quis ab obligatione respondendi verũ, etiamsi intẽtionem habeat faciendi iustitiam.Eo vel maximè, quòd facilè hi decipiuntur, & formant conscientiam iuxta suũ affectum, quem habent ad alterã partem propensum. Prior etiã excusatio,licèt in rigore sufficiat, & contingere possit, tamen moraliter loquendo rarissima est,tum quia ferè semper potest quis se subducere,& corã Rectore non apparere; tum etiã,quia potest ita moderari responsionem,vt ad inhabilitatem confitendam sufficiat, & infamiam non inducat, qua sublata, alia incommoda leuia esse solent.

15. *Tenetur adire scholas offerẽtes se ad suffragia ferenda siue præcedat infamia siue non.*

Denique sincerè spectato tenore statutorum, & legũ,& præcipuè huius Academiæ,sentio, teneri scholares, qui ad suffragia ferenda se offerunt, & corã Rectore præsentantur,veritatem fateri,siue præcedat infamia,siue non.Tum quia illa interrogatio non est primariò propter punitionẽ; sed propter morale bonum commune reipublicæ,&(vt ita rem explicem) nõ oritur ex affectu iustitiæ vindicatiuæ, sed ex affectu iustitiæ distributiuæ,& legalis, & hoc est satis, vt interrogatio sit iusta,etiãsi infamia non præcedat.Quia nõ est necesse, vt semper interrogatio fiat ad impediendum peccatum futurum,sed satis est, vt fiat propter cõmunem vtilitatem,& ad tollendã materiam, & cõmunes occasiones peccatorũ; vt bene notauit Nauar. in dict. c.*inter verba*,concl.6.n.258.& 264.& 265. Tũ etiam, quia lex illa indifferenter præcipit exigere iuramẽtum, & sub eodẽ tenore in omnibus illis articulis, siue pertineat ad conditiones quasi substãtiales ad ius suffragij habendum,siue ad alias, quæ tendunt ad cauenda mala,& occasiones iniustitiæ publicæ,& acceptionis personarum.Et similiter ponunturpro omnibus personis, nulla habita ratione infamiæ,nec alterius ordinis iudicialis;ergo supponit illa lex, interrogationẽ illam esse iustam, & æquè posse omnes, & in omnibus casibus obligare,aliàs lex ipsa non esset iusta,quod dici nõ potest; ergo sicut tenentur omnes respondere veritatẽ in inhabilitatibus iuris,seu substantialibus, quantumuis occultæ sint,ita in reliquis.Tũ præterea, quia sub hac lege, & conditione admittuntur omnes ad suffragium ferendum, vt illis interrogationibus verè respondeant iuxta mentem interrogantis (hæc enim sine dubio est intentio legis) & has conditiones accipiunt electores sine vlla limitatione,vel discrimine;ergo tenentur illas seruare,vel non dare suffragium.

16.

Vnde est magna differentia inter hanc interrogationem,& illam,quæ tẽdit ad vindictam:nam in hac posteriori,interrogatio, & responsio est quasi coacta, & in malum interrogati; illa verò prior est magis voluntaria ei,qui vult ferre suffragium, & per se ordinatur ad cauendam iniustitiam in electionibus, & ideo non est necessarius alius ordo iuridicus in hac interrogatione præter illum,quem statuta præscribunt, cui electores voluntariè subduntur. Nec etiam facilè admittenda est excusatio consuetudinis, per quam dici solet hic rigor talium legum temperatus.Nam consuetudo illa videtur potiùs corruptela, quia est contra bonos mores, & præbet occasionem innumeris malis, nec etiam talis cõsuetudo censeri potest tolerata à Principe sciente illam:nam semper reprehenditur, & reprobatur,& si contingat,aliquem conuinci de mendacio, punitur. Atque hoc maximè obseruandum est in grauioribus actibus,& transgressionibus,vt sunt emptio, & venditio suffragiorũ,& alia illicita pacta, & similia, quæ valde corrumpunt iustitiã, & mores publicos; in

Consuetudo contraria ratiõi est corrupta.

Quomodo admitti possit consuetudo excusans.

rebus

rebus verò leuioribus, vt sunt loqui, ingredi domum, & similes, faciliùs admitti posset probabilitas cõtrariæ sententiæ, maximè fauente consuetudine, quæ quoad hæc leuiora magis tolerata esse videtur.

CAPVT X.

Vtrùm omnis lex pœnalis obliget reum ad pœnæ executionem, saltem post sententiam iudicis.

1. HÆc quæstio videri potest pertinere potiùs ad potestatem, & vim præcipiendi explicandam in iudice, quàm in lege: tamen quia sæpe pendet ex sola lege, & semper ad illã cooperatur lex, ideo breuiter hoc loco explicabitur. Duo igitur distingui possunt in omni pœna, scilicet, pati, & agere. In passione videtur B consistere pœna per se, ac formaliter de illa loquendo, vt pœna est, quia consistit in priuatione alicuius commodi; priuatio autẽ vt sic, in passione, vel quasi passione consistit. Quòd si aliquando pœnæ positiuæ esse videntur, vt verberatio, & cõbustio, & similes, non habẽt rationẽ pœnę, nisi vt passiones, & receptiones quędã sunt, tali subiecto disconuenientes, & ideo nulla est pœna sine aliqua passione eius, qui patitur. Actio verò requiri solet quasi antecedenter ad pœnam, & ideo interdũ inferri potest pœna per actionem transeuntem alterius sine cooperatione patiẽtis, interdum fieri potest à solo patiente quasi immanenter in se operante, aliquando ab vtroq;, id est, partim à patiente, partim
Caietan. ab alio. Addit etiã Caiet. 2.2.q.62. art. 3. aliquãdo fieri C sine vlla actione, vt in cẽsuris, irregularitatibus, &c. Et ita communiter loquũtur alij. Si quis autẽ rectè consideret, sicut ibi non est actio physica, ita neq; passio, & sicut est passio quædã moralis, ita etiã est actio moralis, quæ est excommunicatio actiua, v.g. vel immissio talis inhabilitatis, &c. quæ in virtute est veluti quoddã præceptũ legis, vel hominis imponentis obligationem abstinendi ab hoc, vel illo munere, fructu, vel cõmunicatione, vel etiã inhabilitantis personam ad aliquid. Et ita meliùs fortasse dicitur, hanc pœnam nõ postulare aliam actionem propter illam, quam lex & sententia facere potest.

2. Primò ergo, quod attinet ad passionem pœnæ, nulla est difficultas. Dicẽdum est enim, legem etiam post D sententiam latam non obligare per se, & immediatè ad passionem, obligare tamen per se loquendo, ad sustinendam passionem pœnæ patienter, & sine propria resistentia, vel obligare ad ea, quæ secum affert priuatio pœnalis semel illata. Priorem partem pono præcipuè propter pœnas, quæ consistunt in physica priuatione, seu passione. Et probatur facilè, quia pati, vt sic, immediatè, & per se, nõ cadit sub obligationem: nam obligatio cadit in actum liberum; passio autem, vt sic, non est libera, nisi ratione actionis. Potest autem sub obligationem cadere, non resistere passioni, seu ne passio inferatur. Et quoad hoc certum est, legem pœnalem obligare post sufficiẽtem sententiam latam, quia tunc habet iudex ius exequendi sententiam; ergo alter non habet ius resistendi, aliàs daretur bellum iustum, E ex vtraque parte. Loquor autem de propria resistentia positiua: nam impedire pœnam per fugam, non est prohibitum in conscientia, quando pœna corporalis, & grauis est. Dixi autem, *Post sufficientem sententiam*, quia debet esse iusta, & secundùm leges lata; aliàs non potest conferre ius ad sui executionem.

3. Vbi statim occurrebat quæstio, quid dicendum sit, si sententia sit iusta in exteriori foro secundùm allegata, & probata, re tamen vera non habebat fundamentum veritatis. Sed hæc quæstio magis pertinet ad potestatem iudicis, quã legis, habétq; proprium locum
D. Thom. Soto. in 2.2.q.60.ar.5. & quæst.67.ar.2. & q.96.ar.4. Vbi à cõmentatoribus tractatur, & Soto lib.3. de iustit. q.4. art.5. Et de censuris tractata est à nobis latè quantum

materia illa postulabat, tom.5. disput.4. sect. 7. num.8. & sequentibus. Videri etiam possunt, quæ suprà diximus de lege iniusta, & de vi, quam habere potest ad obligandum. Resolutio ergo breuis est, quòd licèt illa sententia per se non obliget reum ad executionem pœnæ, quando illam commodè vitare, aut fugere potest, sine publica resistentia, vel scandalo; nihilominus obligare ad parendum executioni iudicis, vel legis, quando sine resistentia violenta, vel scandalosa vitari non potest; hæc enim resistentia nunquam licet, quando sententia est iusta secundùm allegata, & probata, quia tunc iudex legitimè vtitur potestate sua, cui subditus parere tenetur.

Secundò, nulla relinquitur quæstio de pœna, quæ 4. per solam actionem solius iudicis, aut legis inferri potest. Hoc patet, quia si pœna sit physica, & efficienda per actionem iudicis, illum obligare poterit, aut ministros eius, non autem reum, nisi modo dicto in præcedenti assertione. Si verò sit moralis priuatio, siue fiat per solam legem, siue mediante sentẽtia per se ipsam operante, vt in excommunicatione, & similibus, ibi nulla est necessaria obligatio respectu solius passionis talis pœnæ, quam immediatè facit lex vel sententia, quia illa operatur etiam in inuitum. Vnde non est in potestate patientis illi resistere: nam prolata sententia excommunicationis iusta per canones, vel homines, reus necessariò relinquitur excommunicatus, nec potest resistere, licèt maximè velit, & idem est in simili-
bus. Ideóque quoad hoc non habet locum obligatio parendi, quia vbi non potest esse resistentia, non est libertas in non resistendo, & ideo nec potest esse obligatio parendi propriè quoad receptionem talis priuationis. Ipsa tamen priuatio, seu censura, aut inhabilitas affert secum obligationem ad patiendas, vel exequendas alias priuationes, seu carentias, quæ aliquo modo pendent ex hominis libertate; & necessariam connexionem habent cum primaria priuatione, vt nõ communicare, non contrahere, & similes. Hoc etiam est per se clarum, quia quoad hæc pœna illa includit præceptum legis, vel iudicis, in cuius obseruantia consistit executio talis pœnæ; sed tenetur quis obedire præcepto iusto; ergo, & exequi pœnam quoad hanc partem, & hoc satis constat ex dictis capite præcedenti.

Tertiò ergo superest quæstio, quando pœna, vel requirit actionem, aut cooperationem ipsius rei, vel saltem per illam fieri potest, an tunc obligetur reus ad operandum, vel cooperandum, saltem post sentẽtiam iudicis. Multi enim affirmant, post latam sententiam teneri reum ad exequendam pœnam lege statutam, si actio illa nõ includit intrinsecam malitiã, vel nisi hoc modo pœna reddatur iniusta, vt esset, se occidere, vel mutilare. Tribui solet D. Tho. 2.2.q.62.ar.3. vbi negat teneri reum ad pœnã ante sententiam, post sentẽtiam verò iudicis condẽnantis ad pœnam dicit teneri, & eodẽ ferè modo loquendi Caiet. ibi clariùs id docet, 2.2.q.69.ar.4. & Soto lib.1. de iustitia, q.6. ar.6. concluf. 5. Castro lib.2. de lege pœnal. c.3. Nauarr. in summa cap.23.n.66. Ledesm. in 4.2.p.q.18.ar.2. Anton. Gom. 3. variar. c.14.n.3. Cordu. dicta q.36. Feli. cum Bald. & Anchar. quos refert in cap.1. de constit. n.46. & plures adducit Tiraq. in l. *si vnquam*, verb. *reuertatur*. n.291. Ratio huius sententiæ est, quia lex habet vim obligandi ad pœnam pro aliquo tempore, vel statu, sed nullum potest esse magis opportunũ, quã post latam sententiam iudicis (quid enim aliud spectandum superest) ergo. Item quia sententia, quam iustam supponimus, habet vim præcepti, sed subditus tenetur obedire superiori præcipienti; ergo.

5. *Sentent. affirmans teneri reum post sententiam latã ad exequendũ in se quando actio non includit intrinsecam malitiam quòd lex habet vim præcepti. D. Thom. Caietan. Castro. Nauarr. Sotus. Led. sin. Cord. Felin. Baldus. Anchar. Tiraq.*

6. *Sent. negatiua quia exequi est iudicis. Couar.*

Secunda opinio negat teneri reũ etiam per sententiam dãnatum, exequi pœnã in se, vel actionẽ aliquam exercere, qua illã exequatur, vel ad illam cooperetur. Ita sentit Couar. lib.1. variar. c.2. n.10. & in 4.2.p.c.

Caietan. Adrian. Paul. in Clement. Pastoralis. Decius.

6.§.8.n.10.illat.2. & nu. 11. & tribuit Caiet. de quo iam dixi. Citat etiam Adri.quolib.6.art.1.illat. 3. Sed ille apertè loquitur ante sententiam,& potiùs inferiùs refert Paul. in Clement. *Pastoralis*, de re iudicat. dicētem,quòd filij,quorum pater incidit in crimen læsæ maiestatis,possunt subtrahere de bonis eius, & nunquam restituere.Ipse verò ait,*Sed hoc non assero*,sentiēs teneri ad restituenda illa bona,si pater de crimine damnetur.Et ita ille Paul.videtur opinioni Couar.adhæsisse.Et pro eadem potest allegari Deci.in c.1.de constit.quia licèt in illa postea non persistat,quia putat legem pœnalē etiam ante sententiam obligare, nihilominus ex hypothesi tenet, quòd si lex nō obligat ante sententiam, neq; post sententiam obligabit ad pœnæ

Cap. suam.

exeeutionē.Solet ad hoc allegari c.*suam*,de pœnis,vbi Papa prohibet,ne quidam clerici in pœna molestentur etiam post cōdemnationem. Ratio autē præcipua est,quia ad officū iudicis spectat,non tantùm proferre sententiā,sed etiā exequi;reus autē non tenetur subire offieiū iudicis,nec fieri minister eius cōtra seipsū;ergo per sententiam non obligatur ad talē actionem,sed ad solā passionem sine resistentia. Et ita soluit hæc sentētia fundamentū præcedētis;tū quia negat,legē pœnalē inducere hāc obligationē,etiam pro illo tempore;tum etiam,quia putat,præter sententiam aliquid aliud esse expectandū à iudice,scilieet,executionem. Vnde etiā negat, in sententia iusta includi tale præceptum,sed solùm sustinendi pœnam, quod probari potest argumento quodam in superioribus facto, quia non plus potest præcipere iudex,quàm lex, vel saltem non intendit plus præcipere, quia iudicat secundùm legem, sed lex non præcipit actionem executiuam pœnæ,sed tantùm sustinentiam; ergo.

7. *Mens & distinctio authoris.*

Veruntamen controuersia hæe faeilè componi poterit:nam si res ipsa distinctè explicetur,parua esse potest dissensio, nisi fortasse in vno, vel altero exemplo diuersarū pœnarum.Primò ergo ex parte sententiæ distingui potest inter sententiam condemnatoriam, vel declaratoriā:nam de vtraq; potest quæri,an post illam latam oriatur prædicta obligatio. In hoe autē puncto necesse est, vt ex parte legum distinctio cum proportione fiat. Nā si lex cōtinet tantū pœnam ferendā,nec operari potest, nee loeū habere sententia tantùm declaratoria criminis. Primū patet ex dictis capite præcedenti:nā hoe specialiter operatur particula, *ipso facto*; ergo illa deficiente,cessat effectus. Ratio etiā est euidens,quia sententia tantùm declaratoria, vt talis est, non præcipit aliquid de nouo,sed solū dat publicā, & iuridicā notitiā delicti; at neq; lex ipsa in illo casu præcipit,quia non fert pœnam ipso facto,vt supponimus; ergo non est,vnde oriatur obligatio. Secūdum autem, scilicet,non esse loeū tali sententiæ in eo casu, patet, quia in illo maximè loeū habet dictum suprà citatum ex l.*Præses*,C.de sentent.& interloquut. *Legē definitiuā non absoluentem,vel condemnantem reum pro iusta nō haberi*.In eo autem casu si daretur sententia purè declaratoria criminis, nee absolueret, nec damnaret,nec formaliter,vt supponitur,nec virtute,quia nee lex ipsa damnaret;esset ergo sententia iniusta,imò & ridicula, & adeò stulta,vt moraliter non sit possibilis.

8. Seeundò aliter dicendum est, quando lex imponit pœnam ipso facto:si ex parte rei aliqua actio,vel cooperatio necessaria est,ad illam obligatur statim in cōscientia post latam sententiam declaratoriam criminis.Probatur contraria ratione,quia licèt talis sententia non præeipiat, lex tamen præcipit illa sententia posita,seu pro illo statu,vt eapite præcedenti declaratum est. Supponimus autem præceptum esse iustum, id est, pœnam esse talem, quæ etiam hoc modo imposita non excedit debitam moderationem, vel æquitatem humanam; ergo taie præceptum statim obligat. Vnde propter hanc causam nunquam illa particula ponitur in lege, nisi vbi pœna adiuncta talis est, vt possit, & licitè, & conuenienter mandari exeeutioni, & obseruari ab ipso reo;ergo signum est,legem intendere obligare eo ipso, saltem postquam sentētia declaratoria profertur.Cōfirmatur,ac declaratur:nam si lex dicat,*ipso facto*, & *absq; vlla declaratione*, per se obligat in conscientia ad executionem pœnæ; ergo quando ponit,*ipso facto*,solāq; sententiam declaratoriā requirit, non postulat aliam iudicis executionem,cùm ab illo solùm sententiam declaratoriam criminis requirat; ergo post illam sententiam prolatam statim obligat reum ad executionem pœnæ.

Contra hāc verò assertionē obiici potest ex Couar. suprà,illat.3.Nam etiam post sententiam condemnatoriam,non tenetur reus pœnam exequi,nisi iudex illam exequatur:ergo multo minùs tenebitur post solā sententiam declaratoriā,etiāsi lex condēnare cēseatur ipso facto. Respondeo in primis antecedens non esse in vniuersum verū,vt statim dicā.Quia verò interdum potest esse verum,vt etiam dicā, & inde potest argumentum confici,addo,esse differentiam inter legē punientem ipso facto,& iudicē condemnantem, quòd lex puniens ipso facto, statim præcipit quidquid necessariū est ad executionem pœnæ,solúmq; permittit trāsgressori expectare iudicis declarationem, & nullū aliud ministeriū iudeis vult esse necessarium ad talem executionem.Et quia lex semel lata semper eodē modo præcipit,ideo semper etiam eodem modo obligat post declaratoriam sententiam. Iudex autem dū condēnat,non semper vtitur eisdē verbis,& ideo nō semper obligat,vel nō obligat ad executionem immediatè faciendam per actionē ipsius rei absq; alia executione sua,sed vno & altero modo potest cōdēnare,vt iā dicā.

9. *Obiectio Couar.*

Diluitur obiectio.

Quanquam autem hæc sit regula generalis de se, dubitari nihilominus potest an patiatur aliquā exceptionem,& in partieulari solet quæri de pœna confiscationis omniū bonorum, an per eandem regulam obligetur reus in eōscientia ad illam exequendam statim, ac fertur sententia declaratoria criminis. Nam multi ex auctoribus eitatis affirmant,vt Soto, Medin. Cord.Anton.indicat Simanc.dicto tit.9.n.165. Nitūtur in fundamentis positis.Alij putant,in hoc easu habere locum priorem sententiam Couar. & hoc magis sentit Simanc.n.163. & mihi etiam magis probatur; tū quia illa pœna est grauissima, & consequenter ille modus executionis esset nimis arduus;tum etiam,quia in c.*cùm secundùm leges*, non imponitur hæc positiua obligatio,sed iudici datur potestas ad auferēda omnia bona à die commissi delicti post declaratoriam sententiam;tum deniq; quia hæc est communis praxis,& consuetudo.Sed de hac pœna confiscationis in materia de fide ex professo tractamus.

10. *Sotus. Medin. Cordub. Simanc. Couar. Simancas.*

11. *c. cùm secundùm leges.*

Venio ad alteram partem de lege,quæ tantùm continet pœnam ferendam,& de statu eius,in quo iam est per sententiam iudicis imposita. In quo puncto oportet distinctionem adhibere ex parte pœnarum: nam quædam sunt corporales, aliæ pecuniariæ. Et inter corporales quædam sunt contra vitam, vel integritatem,vel grauem dolorem,& ignominiam inferunt,vt mors,mutilatio,& publica,aeerba,& vilis flagellatio. Aliæ sunt,quæ in corpore, vel per corpus exercentur sine crudelitate, vt abire in exilium,domi contineri, peregrinari, &c.

12. *Reus damnatus ad pœnas corporales contra vitam, integritatem, interè & grauē dolorem tenetur ad proprium executione, quia esset nimis violentum.*

Primò ergo dicendum est,Reus damnatur ad priores pœnas corporales,regulariter non tenetur in conscientia ad propriam executionem earum, sed hanc debet facere iudex per ministros suos. In hac assertione ferè omnes conueniunt.Probari solet, quia non licet reo talem pœnam in se ipso exequi,quia esset occidere,vel mutilare se,quod est intrinseeè malum. Sed hæc ratio,& dubia est circa has pœnas, quia in eis nō legeret reus vt priuata persona, sed vt minister iudi-

cis

cis,& ideo non videtur esse hoc intrinsecè malum, de quo in 2.2.q.64.& non est vniuersalis, quia aliæ sunt pœnæ corporales, quæ sine peccato possent ab ipsomet,qui punitur,fieri,& tamen ad illas neque obligatur quis post sententiam, nec forsan obligari potest, vt est infamis, & publica verberatio, & si quæ sunt aliæ similes. Ratio ergo est suprà tacta,quia est nimis violentum,quòd idem sit agens, & patiens in pœna tam acerba;qua igitur ratione hoc non imperatur per legem ipsam, eadem non præcipitur per sententiam. Et ita constat ex communi vsu: nam in huiusmodi sententiis, verba passionem potiùs, quàm actionem significant respectu rei.

13. *Data sententia potest reus extendere collum, ascendere scalam, & cæt. aptando se morti recipiendæ.*

Dubitari autem solet,an dum iudex exequitur sententiam præsertim mortis, possit quis, vel teneatur aliquas actiones exercere,vt ambulare, ascendere, & extendere manum,vel præparare collum, &c. Aliqui absolutè negant, teneri ad aliquid agendum, sed solùm ad patiendum. Et ratio esse potest, quia quidquid agat, cooperatur morti suæ,quod non licet, vel est adeò durum, vt nemo videatur posse ad hoc obligari. Maximè, quia nulla videtur actio rei necessaria ad executionem pœnæ, v.g. mortis, quia si ipse non ambulauerit, vel ascenderit, poterit per violentiam ferri; ergo vel non potest obligari ad aliquam actionem similem, quia cooperatur suæ morti, vel certè non debet obligari,quia esset nimis acerba,& non necessaria obligatio.

14. Communis tamen responsio est,neminem obligari ad eas actiones, quæ commodè fieri possunt per ministros iustitiæ, quia per se solùm tenetur ad patiendum:ad aliquas verò actiones,quæ per alios commodè exerceri non possunt, & alioqui sunt necessariæ ad illum effectum, obligari, quia aliàs non posset iusta pœna executioni mandari. Vnde repugnare illis actionibus esset iustitiæ resistere. Neque moraliter censetur cooperatio ad mortem, quia est actio valde remota, & de se indifferens, id est, non intrinsecè afferens mortem, vt est actio ambulandi, ascendendi,&c. Vnde confirmatur, quia sic condemnatus potest tuta conscientia ex parte sua exhibere huiusmodi actiones, quia non continent intrinsecam malitiam, tum quia dici possunt exerceri ab ipso reo, non vt priuata persona,sed vt ministro iustitiæ,tum maximè, quia sunt actiones de se indifferentes, & propter bonum fieri possint, saltem propter vitanda maiora incommoda,& acerbiores coactiones,& propter vitandum scandalum, quod ex contraria resistentia nasceretur. Ergo etiam potest illa actio præcipi à iudice, quia potest præcipere actiones honestas, moraliter conuenientes ad executionem pœnæ, & quæ non continent inhumanam crudelitatem, vel acerbitatem; ergo ex vi sententiæ, & condemnationis censetur iudex obligare reum ad easdem actiones, cùm morali, & ordinario modo ad executionem pœnæ requirantur. Non est tamen hæc ratio ita accipienda, vt credatur iudex posse præcipere quidquid potest reus licitè exercere: hanc enim regulam non censeo veram, quia potest quis seueriùs in seipsum agere, quàm possit cogi ab alio per iustum præceptum, vt potest quis damnatus ad moriendum fame non comedere, etiamsi fortasse ad id non possit obligari.Procedit ergo illa ratio in actionibus communibus; quæ & licitæ sunt, & non sunt nimis acerbæ, & crudeles: quæ autem hæ sint,prudenti arbitrio ex communi vsu, & sensu hominum iudicandum est. Aliæ verò quæstiones de possibili,an possit quis condemnari, vt seipsum iugulet, vel vt bibat venenum, pertinent ad materiam de Homicid.2. 2.q.64. vbi Soto,& alij, & Victor.relect.de Homicid.

Soto. Victor.

15. *Damnatum ad exilium in*

Secundò dicendum est, reum iustè damnatum ad pœnas corporales secundi generis,vt sunt exilium, detentio in carcere, flagellatio moderata, & honesta, ac similes,teneri ad exequendas,seu seruandas huiusmodi pœnas eo ipso, quòd per sententiam condemnatur. Est communis opinio, quam tenent omnes suprà allegati,& consentit Couar. suprà, & lib.1. variar.c.14.& sequitur Dried.lib. 2. de libert. Christian. cap.6.Nauar.Comment.4.de regular.n. 65. Salced. in Pract.cap.137.liter. B. Ratio generalis est, quia sententia iudicis condemnatoria,vel lex pœnalis,post talem sententiam obligat in conscientia ad pœnam impositam, quando non inuoluit iniustitiam, vel crudelitatem, aut aliquid simile; sed talis est in illa pœna dicto modo imposita, vt constat ex qualitate illius,& ex communi vsu, & iudicio hominum; ergo tenetur reus seruare, quia re vera est hæc intentio indicis,& præceptum,quod imponit, est iustum.

carcerationē flagellationēve moderatam,teneri ad executionem. *Couar.* *Dried.* *Nauar.* *Salced.*

16. Deinde declaratur discurrendo breuiter per aliquas ex illis pœnis. Vna est detentio in carcere, seu certo loco præscripto, quæ quidem pœna non indiget positiua executione, sed solùm priuatione alicuius actionis, vt est,v.g.non egredi, aut non fugere ex carcere, & ex hac declaratione videtur clarum, posse hæc facilè præcipi. Et ita exercere contrariam actionem, esset resistere iudici iustè cogenti, quod nunquam licet, cap. *qui resistit.*2.q.3. Denique talis pœna potest sine peccato obseruari; ergo debet.Dices,hanc rationem non cogere, quia,vt diximus, non solùm est attendendum,an liceat,sed etiam an pœna sic imposita, sit humano modo tolerabilis: potest autem esse crudelis obligatio ad pœnam,non solùm quando includit actionem, sed etiam quando includit acerbam cessationem ab actione, vt est obligatio ad non comedendum,vel non fugiendum,etiamsi instet mors. Dicendum verò est illam rationem procedere per se loquendo;& iuxta materiæ capacitatem:sic enim permanentia in certo loco,seu carcere, non est res adeò acerba, & grauis,vt non possit sub obligationem imponi, & tanto erit facilior, quanto latior fuerit locus, & paucioribus incommodis expositus. Secùs verò esset, si esset carcer nimis acerbus, tristis, & insalubris; tunc enim durum esset obligare reum, sic condemnatum, ad non fugiendum, etiamsi posset. Multóque durius id erit,si quis non solùm detineatur, sed etiam nimis malè,& acerbè tractetur, ita vt paulatim ad mortem disponatur, vel certè cogatur ferre vitam doloribus, & afflictionibus plenam. Tunc ergo non obligabitur in conscientia ad ibi sua sponte permanendum. Et ideo credere non possum quod Nauarr.ait, damnatos ad triremes teneri in conscientia ad non fugiendum, etiamsi possint. Nam hoc nimis violentum est, & ad ministros iustitiæ spectat illos custodire. Excipio tamen casum, in quo fuerit data fides, præsertim iurata; nam tunc iusta promissio seruanda est,& maximè est implendum iuramentum, iuxta ea, quæ latè dixi lib.2.de iurament.cap. 10. Et hac ratione specialiter possunt obligari religiosi puniti ad carcerem, ad seruandum illud, quia voto obedientiæ obligantur, & specialiter obligari possunt ad talem clausuram seruãdam iuxta regulam, vel in pœnam iustam; & suo statui consonam.

e. qui resistit. *Nauar.*

17. Ex eisdem principiis iudicandum est de pœna exilij: ad illam enim obligari potest reus in conscientia postquam condemnatus est, quia non habet iniustitiam,vel crudelitatem ex hoc præcisè,quòd per actionem eiusdem hominis executioni mandetur; & ita fatetur etiam Couarr.cum cæteris. Oportet autem, vt per verba sententiæ hæc obligatio satis exprimatur. Nam si aliquis condemnetur, vt deportetur in exilium, non tenetur exire, donec deferatur, postea verò tenebitur non redire intra tempus præscriptum. Si autem simpliciter condemnetur ad exilium, videtur vtrunq; præcipi. In quo attendendum maximè est ad com

Couar.

communem vsum, & modum, quo solet talis pœna præcipi, vel executioni mandari, & ad promissionem, & pacta, quæ in hoc interuenire solent, & ad modum, quo leges loquuntur: inde enim facilè colligitur, quanta sit hæc obligatio. In vniuersum tamen loquendo, delatio extra territorium solet per coactionem, & ministerium iudicis fieri; commoratio autem extra regnum, seu non reditus ad illud, solet sub obligationem imponi. Sicut è contrario in pœna carceris perpetui delatio ad locum constitutum solet esse coacta, seu per executionem iudicis, detentio autem sub obligatione relinqui. Regulariter enim facilius præcipiuntur hæ quasi priuationes, quàm actiones, & ordinariè solent iudices constituere reos in statu (vt sic dicam) talis pœnæ, & illis imponere, vt sub illa permaneant. In rigore autem vtrunque possunt committere reo, præcipiendo illi, vt totum exequatur, quod etiam sæpe faciunt. Et licet addant comminationem aliarum pœnarum, nisi priores obseruent, nihilominus etiam obligant in conscientia, quia præceptum est iustum, & comminatio pœnæ non minuit obligationem, vt suprà dictum est. Altera pœna corporalis potest esse flagellatio moderata, & non turpis, neque infamis, & ad hanc etiam obligabitur reus post sententiam latam, si constet in eo sensu ferri, propter eandem rationem, quòd talis pœna, vt proponitur, non sit per se iniusta, nec inhumana. Non solet tamen talis pœna esse in vsu, nisi in religionibus, & aliquando in foro Ecclesiastico, vt in sancto officio inquisitionis. Frequentiùs tamen mandatur executioni per ministerium personæ ab ipso reo distinctæ. Denique idem cum proportione dicendum est de pœna ieiunij, & similibus, quæ in Ecclesiastico foro interdum solent imponi.

18. *De pœna pecuniaria.*

Tertiò dicendum est, in pœnis pecuniariis facilius posse obligari reum in conscientia ad soluendas illas, eo ipso, quòd condemnatus est, quando pœnæ sunt ordinariæ, & moderatæ. Ratio est, quia nec repugnantia, nec nimia difficultas in hoc inuenitur. Solùm sunt attendenda verba sententiæ: nam si reus simpliciter condemnatur ad talem pœnam, satis erit, si illam soluat, quando fuerit postulata, vt Couarr. dixit, & mihi placet, quia pœnæ sunt leniendæ, vbi contrarium non constat. Vnde si absolutè cõdemnetur reus, vt ipse soluat, tenebitur sponte sua facere, quia est satis clarum præceptum, & iustum. Et in hoc re vera non dissentit Couar. à communi sententia. At hinc obiter colligitur, si reus post huiusmodi sententiam moriatur, non soluta pœna reali, teneri hæredem ad soluendam illam eo modo, quo reus tenebatur, quia succedit in eodem onere, Bald. in l. *id, quod pauperibus.* C. de Episcop. & cler. q. 9. Castro dicto lib. 2. cap. 3. Quod autem dicitur in l. *si pœna*, ff. de pœnis, pœnam ad hæredem non transire, vel intelligitur de pœna corporali, vel de pœna, quæ nondum fuit debita, viuente reo, quia nondum erat sententia lata, nec per iudicem, nec per legem: tunc enim pœna etiam pecuniaria non transit ad hæredem. Sed habet locum alia regula, quòd morte finiuntur delicta quoad humanum forum, iuxta cap. *quorundam.* 23. d. l. 2. C. si reus, vel accusator, &c. Solùm quando pœna est ipso iure lata, & incursa ipso facto, potest agi post mortem ad declarationem delicti, & executionem pœnæ, vt fit in crimine hæresis, vt notant Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. c. 19. & Simanc. de Cathol. instit. tit. 18. Estque expressum in cap. *accusatus*, §. *in eo*, de hæret. in 6. Vnde fit, vt etiamsi post mortem innotescat delictum, & per sententiam declaretur, confiscentur bona, & auferantur ab hærede, quia cum illo onere ad illum peruenerunt, nisi per quadraginta annos bona fide illa præscripserit. Nam tunc titulo præscriptionis confirmatum est dominium, & illud onus sublatum, cap. *si qui*, de præscript. in 6. De quare in materia de Hæresi latiùs.

Couarr. *Bald.* *Castro.* *L. si pœna.* *c. quorundã.* *Castro.* *Simancas.* *c. accusatus.* *c. si qui.*

Ex his ergo sufficienter responsum est argumentis aliarum opinionum. Nam rationes primæ opinionis probant non excedere officium, & potestatem iudicis, hanc obligationem imponere. Ratio autem posterioris sententiæ ad summum probat, aliquas pœnas esse ab hac generali regula excipiendas. Solùm oportet pauca dicere de cap. *fi am*, quod immeritò ad præsentem causam adducitur. Nam in primis in illo non agitur de pœna ipso facto imposita, sed solùm de secunda pœna (vt sic dicam) imponenda non soluenti priorem pœnam intra certum terminum, de qua solùm dicitur, *Esse quæ pœna triginta librarum appositæ, nisi eas soluerent in termino constituto.* Vbi nullus terminus additur significans impositionem talis pœnæ ipso facto. Vnde inferiùs dicitur, *Eos in præfatis triginta libris tibi per delegatum iudicem condemnari obtinuisti.* Ex quibus verbis constat, auctores non tantùm sententiam declaratoriam, sed etiam condemnatoriam procurâsse, & ita textus ille non potest applicari contra superiùs dicta de pœna imposita ipso iure per legem, & iam debita post sententiam declaratoriam. 19. *c. fuam.*

Vltra hoc verò textus ille nullo modo facit ad causam, quia ibi non simpliciter reprehenditur Episcopus, quia petebat reum damnari in pœna imposita per legem, sed *quia veritate tacita literas contra clericos impetrauerat.* Nam pœna illa imposita illis fuerat, nisi intra certum tempus quadraginta libras soluerent; illi autem triginta tres soluerant intra terminum, & Episcopus occasione residuarum septem librarum contra eos impetrauerat literas, *veritate tacita* (vt ibi dicitur) tacendo nimirum solutionem triginta trium librarum, & simpliciter debitum triginta librarum, vel aliquid simile narrando. Quæ fuerat manifesta surreptio, quia non erat æquum integram pœnam postulare, cùm tarditas in soluendo tantùm in minima parte fuisset. Vltra hoc, fortassè ille Episcopus non declarauerat modum; & causam illius nouæ exactionis triginta librarum, scilicet, quòd fuisset occasione alterius pœnæ non solutæ, sed solùm quòd clerici erãt debitores illarum librarum, quæ erat noua surreptio, quæ colligitur ex illis verbis, *Quia igitur te non decet tantùm Pontificalis modestiæ obliuiſci, vt in honestis quæstionibus anhelando, desideres cum aliena iactura ditari.* Nam hinc colligitur, Pontificem non intellexisse modum illius quæstus, & non fuisse concessurum literas pro tali causâ, si fundamentum illius sibi narratum fuisset. Et ideo quasi in pœnam surreptionis imponit silentium Episcopo quoad petitionem illius secundæ pœnæ triginta librarum. 20.

Non potest igitur ex tali responso colligi, non teneri in conscientia eum, qui damnatus est ad iustam pœnam, eam persoluere, sed potiùs inferri potest, illos clericos non fuisse iustè damnatos; tum quia sententia fundata fuerat in literis subreptitiis, tum etiam, quia non debebatur integra pœna pro tam leui parte non in tempore soluta, & hoc multum indicat Gloss. ibi. Addo etiam, ex illo textu non posse absolutè colligi, esse iniustum, aut inhonestum agere contra aliquem ad condemnationem pœnæ contractæ, ex eo, quòd incidit in commissum, sed ad summum id non decere per similem subreptionem, vel propter tam paruam transgressionem totum petendo. Nam aliàs per se loquendo non est malum, nec semper indecès, agere contra alium ad solutionem pœnæ iustæ obtinendæ, vt videri potest in Fortunio tractatu de vltimo fine, illat. 18. Couarr. 2. p. 4. c. 6. §. 8. n. 11. Sarmient. lib. 3. selectar. cap. 6. num. 4. & Nauar. cap. 23. num. 67. Simancas de Catholic. instit. tit. 9. n. 178. 21.

Fortun. *Couar.* *Sarm.* *Nauarr.* *Simanc.*

CAP

C A P V T X I.

Vtrùm lex pœnalis obliget iudicem ad pœnam in ea præscriptam imponendam.

1. DVos respectus habet lex pœnalis, vnus est ad subditos, quorum facta prohibet, aut præcipit, de quo hactenus dictum est: alius est ad iudicem, de quo dubitatur, an imponat illi obligationem. Nam in superioribus solùm diximus, pœnam legi apponi ad instruendum iudicem, & hoc sonant iura; ergo non est, cur addamus obligationem, quæ longè diuersa est. Præsertim quia in his legibus non solent apponi verba præceptiua respectu iudicum, sed tantùm subditorum; ergo saltem vbi non fuerint expressa, non erit talis obligatio. Item quia si esset talis obligatio, non liceret interpellare pro reo, rogando iudicem, vt remittat pœnam, quia non licet petere, vt agat contra obligationem suæ legis: consequens est contra communem morem timoratorum, & religiosorum, quem fuisse à Sanctis, & antiquis Patribus obseruatum, constat ex Sozomeno lib. 1. Histor. cap. 13. vbi de sancto Antonio loquitur, & simile de D. Ambrosio refert Nicephor. lib. 2. Histor. c. 41. & Sozomen. lib. 7. Histor. cap. 24. & de antiquis Monachis refert Cassian. collat. 14. c. 4. Constat denique ex D. Augustino Epistol. 54. 127. 258. & sequenti, & refertur in Decretis. 23. q. 5. cap. 1. & sequentibus.

Sozom. D. Anton. D. Ambr. Nicephor. Cassianus, Aug.

2. Nihilominus dicendum est, huiusmodi legem obligare iudicem, vt secundùm illam iudicet, & puniat reum sufficiètter de crimine conuinctum. Est communis conclusio cum D. Thoma 2.2. q. 66. ar. 5. & q. 67. art. 4. tradit Soto lib. 3. de iustit. q. 4. ar. 5. & sumitur ex Iurisperitis, quos statim referemus, & ex Arist. 5. Ethic. cap. 6. & 3. Politic. c. 10. Estque sententia D. Augustini lib. de vera relig. cap. 31. & refertur in cap. *in istis*. dist. 4. *Non licet*, inquit, *iudici de legibus iudicare, sed secundùm ipsas*, & Gregor. in cap. *summopere*. 11. q. 13. *Diuina & humana lex reuoluatur, & secundùm quod ibi definitum est, proferatur sententia.* Ratio etiam reddi potest primò, quia si lex pœnalis imponat pœnam ipso facto, ad iudicem propriè non spectat pœnam imponere, sed sententiam super delictum proferre, & executioni pœnæ incumbere; vtrumque autem horum manifestè cadit sub obligationem iudicis. Primum quidem, quia tenetur secundùm veritatem probatam proferre sententiam; secundum autem, quia est minister, & executor iustitiæ. Et quanuis hæc obligatio magis ex munere ipso, & lege naturali, quàm ex lege puniente reum, oriri videatur, nihilominus etiam dici potest oriri ex tali lege, quia non nisi ratione illius determinatur obligatio exequendi talem pœnam, potius quàm aliam.

Legem obligare iudicem, vt secundùm eã iudicet, & puniat reum sufficienter conuictum. D. Thom. Soto. Arist. Aug. c. in istis. Gregor. c. summopere.

3. At verò si lex imponat pœnã ferendam, obligat iudicem, vt illam imponat, & inde etiam sequitur altera obligatio, scilicet, vt post condemnationem illã exequi faciat, ne inutilis, & friuola sit condemnatio. Et ita hoc posterius per se notum est. Primum autem ostenditur, quia lex imponens pœnam ferendam, etiam sub ea ratione est vera lex; & vt sic magis fertur ad iudicem, quàm ad reum, adeò vt Castro suprà dixerit solùm habere rationem legis respectu iudicis, quia antequam ipse iudicet, non obligat in conscientia reum, regulariter loquendo; ergo saltem necesse est, vt ipsum iudicem obliget ad imponendam pœnam; alias talis lex in ordine ad hunc effectum, valde esset inefficax; ergo ita instruit iudicem, vt obliget etiam illum siue expressè siue tacitè: nam ex natura rei ad iudicem diriguntur verba legis. Secundò explicari potest ratio; quia eo ipso, quòd lex taxat pœnam, tenetur iudex ex vi sui muneris ad imponendam illam.

A Probatur, quia tenetur seruare æquitatem in pœna imponenda, cùm sit iudex iustitiæ; hæc autem æquitas resultat posita lege: nam ante illam solùm erat æquitas naturalis, quam prudenti arbitrio discernere, & seruare tenetur iudex: posita autem lege, resultat æquitas legalis, quam etiam seruare debet, quia est custos, & executor legum, & quasi animata lex.

Per hæc igitur satisfactum ferè est rationibus dubitandi in principio positis. Vt autem vltimam, & rem totam magis explicemus, aduertendum est, duo posse in hac æquitate pœnæ considerari, & distingui. Vnum est, vt pœna non excedat terminum præscriptum à lege. Aliud est, vt ab illo non deficiat. In primo horum est manifestior obligatio, quia non solùm iustitia legalis, & obligatio proprij muneris respectu reipublicæ, sed etiam ipsa iustitia commutatiua respectu rei obligat iudicem ad vitandum illum excessum. Ratio est, quia non potest à reo iustè exigi plus, quàm debeat, sicut neque à quolibet debitore; posita autem lege taxante talem pœnam, qui contra illam committit, fit reus, & debitor talis pœnæ, & non maioris; ergo quicquid mali vltra illam infertur huiusmodi reo; non est pœna, sed iniuria. Vnde fit, vt in eo casu teneatur iudex satisfacere, seu restituere reo damnum, vel nocumentum, quod ex illo excessu ipsi euenerit, quia iustitia commutatiua obligat ad restitutionem. 4.

Dices, lex taxans pœnam non excludit prudens iudicis arbitrium, vt si ratione circunstantiarum viderit, reum esse dignum grauiori pœna, possit illam augere. Quod vsu etiam obseruari videtur. Respondeo, imò ad hoc præcipuè poni huiusmodi pœnas in legibus, vt non maneant arbitrariæ, sicut taxantur pretia rerum, vt tollatur arbitraria æstimatio, saltem quoad augmentum pretij. Per hoc autem non tollitur, quominus si delictum habuerit extraordinarias circunstantias, quæ illud atrox, vel grauissimum reddant, possit iudex prudenti arbitrio illas specialiter punire, quia dignæ sunt speciali pœna, & hoc non excluditur per legem, quæ loquitur de delicto, vt ordinariè committi solet, & non excludit prouidentiam ad bonum commune; & ad aliorum exemplum necessarium est, vt sumitur ex l. *quidquid ergo*, §. *pœna*, ff. de his, qui notantur infam. vbi Glossa verb. *oneraſſet*, id notat. 5.

E. quicquid ergo. Glossa.

Circa diminutionem autem pœnæ vlteriùs aduertendum est, aliquando esse pœnam legis, quæ in alium vtilitatem, & commodum cedit, vt est pœna pecuniaria, quæ interdum applicatur parti læsæ, interdum fisco, vel aliis. Aliquando verò pœna tantùm est in vindictam ad satisfactionem reipublicæ, & præseruationem aliorum, vt est pœna corporalis. Quando igitur pœna est prioris rationis, interuenit obligatio non solùm legis, sed etiam iustitiæ ad non diminuendam illam. Quod maximè verum est, si talis pœna ipso facto per legem imposita sit: nam tunc acquiritur ius alteri, cui talis pœna per legem applicata est, quia post latam sententiam declaratoriam criminis, statim lex ipsa transfert ius in illum; ergo iniustitia illi fit, si tali iure priuetur. Idem autem esse existimo, etiamsi pœna legis non sit ipso facto, quia aliquod ius acquiritur alteri ad pecuniam illam, & iustè petit à iudice, vt illud sibi seruet, tenetúrq; iudex ex officio reddere illi ius suum; ergo contra illum iniustus est, si talem pœnam ei non applicet. At verò quando pœna tantùm est vindicatiua, seu corporalis, non intercedit hoc genus iniustitiæ respectu tertij, quanuis pœna minuatur. 6.

Obligatur iudex ad statuendam totam pœnam, quando secùs faceret contra ius tertii, vt in pœna pecuniaria applicata parti læsæ.

Nihilominus tamen duplici alia ratione illud non licet. Primò, quia est contra commune bonum, atque adeò contra legalem iustitiam, quòd delicta maneant impunita, aut non satis punita, quia est moralis occasio 7.

Remissio pœnæ vindicatiuæ, seu

corporalis illicita quando contra commune bonum.

occasio,vt multiplicentur.Secundò, quia iudex ex officio suo,ac proinde ex iustitia tenetur obseruare leges iustas, quæ ad bonum commune ordinantur; imò & facere, & procurare, vt seruentur: lex autem quatenus imponit iustam pœnam, iusta est, & ad commune bonum necessaria; ergo. Tandem dici potest respublica, acquirere speciale ius in talem personam delinquentem, vt ab illa sumat iustam vindictam; ergo non potest voluntate iudicis illo iure priuari.

8. *Differentia communiter tradita inter supremum iudicem, & inferiorem quoad remissionem pœnæ licitam difficilis videtur in foro conscientiæ.*

Solet autem hæc generalis doctrina limitari,vt locum habeat in ordinariis iudicibus; non autem in supremo Principe, vel Rege,quia illi licitum est, pœnam reo remittere. Docet D. Thom.2.2.q.67.artic.4. quem alij communiter sequuntur,& idem tradunt Iuristæ in leg. *nulla iuris ratio*, ff.de legib. Quæ doctrina in exteriori foro facilè admittetur, quia Princeps impunè id faciet;inferior autem iudex puniri ob eandem causam poterit, si in casibus non permissis id faciat. At verò in foro conscientiæ videtur difficilis ea differentia, & ita Soto suprà indifferenter de vtroque loquitur, quia vel est sermo de remissione ex sola voluntate sine ratione, vel ex causa iusta; prior modus etiam Principi non licet in conscientia, quia suprà dictum est, legem iustam obligare Principem quoad vim directiuam; posteriori autem modo, etiam inferior iudex potest interdum remittere pœnam legis,vt notat Glossa citata in dicto verb. *oneraſſet*, & Felin. multa referens in cap. 1. de constit. nu.49. & sumitur ex Decio ibid. lect. 2. n. vlt. Possunt enim occurrere plures legitimæ causæ huius remissionis, quibus occurrentibus, iudicibus hæc potestas committitur. Vt sunt ætas ad tolerandam pœnam insufficiens, qualis esse potest senectus, & pueritia, vt patet ex l. *diuus Adrianus*, ff. de termino moto, & l. *auxilium*, ff. de minorib. ibi, *Nisi quatenus interdum miseratio ætatis ad mitioren pœnam iudicem perduxerit.*In pœna autem pecuniaria causa remissionis solet esse paupertas,in l. *illicitas*. §. vlt. ff. de offici. præsid. Multum etiam refert modus probationis: nam si reus non est omnino conuictus, temperanda est pœna. Item modus peccandi considerandus,vt si ex passione, &c. l. *absentem*,ff. de pœn. De qua re videri potest Felin. in c. *qualiter*, & *quando* 2.de accusat.à n.29.& latissimè Tiraquel.tract. de pœn. temperan.

Glossa. Felin. Decius.

L.D. Adrianus.

L. illicitas.

L. absentem. c. qualiter & quando. Tiraquel.

9. *Verum discrimen inter Principem, & inferiorē iudicem facilius nempe posse indulgere non pro mero arbitrio.*

Respondetur, vtrumque quidem verum esse,scilicet & inferiores iudices posse iustis ex causis temperare pœnas,& Principem non posse mero arbitrio, & sine vlla prorsus causa indulgere peccatibus:nam sine dubio esset magnum reipublicæ nocumentum. Nihilominus tamen aliquod interuenit discrimen: nam facilius hoc facere potest Princeps, quàm iudex.Nam inferior solum id potest, vel in casibus iure expressis, vel consuetudine receptis, aut certè per modum epiikiæ,quando non est facilis recursus ad superiorem.At verò Princeps habet supremam potestatem,& ad interpretandam legem, & ad dispensandum, quotiescunque prudenter iudicauerit causam esse sufficientem, vel rationabilem.Vnde inferior iudex vix potest aliquando minuere pœnam, nisi quando etiam tenetur, quia nimirum lex, vel consuetudo disponit,vt in eo casu minuatur, aut ratio æquitatis necessariò id postulet. Princeps autem sæpe potest dispensare, etiamsi non teneatur. Item aliquando potest iuste id facere in gratiam subditorum, vt se illis ostendat benignum, & liberalem, vt eos beneuolos, & obsequentes habeat.Sicut Pontifex sæpe censetur iustè indulgentiam concedere ob similem causam. Item potest facere remissionem in gratiam alterius Principis id postulantis: nam hæc beneficentia mutua necessaria est, & redundat etiam in bonum commune. Item propter vtilitatem personæ, quæ deliquit, vel propter priora obsequia, potest interdum iustè cum illo in pœna dispensare. Et facile est alias similes rationes excogitare, quæ in inferioribus iudicibus non sufficiunt. Estque alia differentia, quòd Princeps potest antecedenter, vt sic dicam, concedere priuilegium, vt aliquis non possit tali pœna puniri, quod non possunt inferiores iudices. Alia etiam notatur à Glossa,& Doctoribus citatis, quòd iudex, licet ante latam sententiam possit interdum illam temperare, post latam sententiam nihil potest, quia iam functus est officio suo. Princeps autem interdum potest, dummodo non redundet contra ius alteri quæsitum, seu in damnum tertij. Nam hoc non potest iustè Princeps inferre,nisi tantum intersit bono communi,vt propter illud priuari possit particularis persona iure suo.

10. Hinc ergo facilè intelligi potest, quid ad vltimam rationem dubitandi respondendum sit.Nam in primis cauendum est, si pecuniaria sit pœna certæ personæ applicanda, vt illius remissio non procuretur cum detrimento tertij, quod vel sit iniustum,vel charitati non consentaneum. Vt enim dixit Ambros. 3. offic. cap. 9. *Si non potest vni subueniri, nisi alter lædatur, commodius est, neutrum iuuare, quàm grauare alterum, ideóque in causis pecuniariis interuenire non est sacerdotis, quia frequenter fieri non potest, quin alter lædatur. Sacerdotis ergo est, nulli nocere, prodesse velle omnibus, posse autem solius Dei est.*cap. *denique*. 14. quæst. 5. Vnde Augustinus suprà, *In huiusmodi casibus* (inquit) *non cum iudice, sed cum alio tertio intercedendum esse, vt remittat pœnam.* Deinde in aliis pœnis, quæ tantùm ad bonum commune ordinantur,habenda etiam est ratio boni communis. Nam si delicta sunt frequentia,vel delinquens obstinatus est, vel incorrigibilis, aut scandalosus, vitanda est intercessio: ita enim est indigentibus subueniendum,vt iustitia non lædatur. Quomodo exponit diuus Thomas 2.2.quæstion.62.artic.4. ad tertium illud Exod.23.*Pauperis non misereberis in iudicio*,scilicet contra iustitiam, multóque minùs contra commune bonum. Duo igitur iustè postulari possunt, vnum est, vt si res fuerit aliquo modo dubia, mitior interpretatio fiat:id enim, & rationi,& regulæ iuris consentaneum est,cap. *in pœnis*,de regul.iuris in 6. cap. *alligant.* 26.quæst.7.vbi inter alia inquit Chrysostomus, *Melius est propter misericordiam rationem reddere, quàm propter crudelitatem*,vbi Glossa limitat hanc regulam, nisi reus obstinatus sit, & incorrigibilis, & spem emendationis non præbeat; tunc enim etiam in casu arbitrario, rigore potiùs,quàm benignitate cum illo vtendum est. Secundò, vt ait diuus Augustinus suprà,generatim postulari potest, vt tantum de pœna remittatur, quantum intra latitudinem iustitiæ fieri potuerit, siue in grauitate pœnæ, siue in modo, aut tempore eius, vel in aliis circunstantiis, quæ frequenter ex voluntate iudicis pendent.

D. Thom. Exod. 23.

c. in pœnis. c. alligant. Chrysost.

Glossa.

Aug.

11. Posset autem hic consequenter tractari, an iudex iniquè agens, remittendo pœnam legis, teneatur ad aliquam restitutionem, vel ratione nocumenti inde sequuti reipublicæ, aut tertiæ personæ, aut ratione carentiæ lucri, quod in pœnis pecuniariis solet accrescere illi, cui talis pœna esset applicanda. Sed hæc quæstio pertinet ad materiam de restitution. & de offic. iudicis, ex quo nasci potest talis obligatio, si quæ est, & ideo illam remitto in 2. 2. quæst. 62. & 67. Deinde posset etiam inquiri, quando pœnæ multiplicantur in distinctis legibus, an sint omnes imponendæ, seu exequendæ,vel altera tantùm. Quod tractant Iuristæ, ad quos hoc magis pertinet,vt Bartol. in leg. 2.ff. de vi bon. raptor. Anania in cap. *quod olim*, de Iudæ. Nauarr. in consil. 10. de constit. & attingit in cap. *ita quorundam*, de Iudæ. Gloss. vltim. num. 24. 29. & 30. Breuiter tamen dico, si leges ipso facto imponant diuersas pœnas, tunc omnes incurri per idem

Bart. Anan. Nauarr. Glossa. Si leges ipso facto imponãt diuersas pœnas omnes in-

curri per idem delictum, vel ante, vel poſt contumaciã.

idem delictum, vel ante, vel poſt declarationem, iuxta verba legis. Probatur, quia non eſt maior ratio de vna pœna, quàm de alia; ergo vel neutra, vel vtraq; incurritur. Primum autem dici non poteſt, vt per ſe conſtat; ergo ſecundum. Nec etiam dici poteſt, incurri ſolam pœnam impoſitam à poſteriori lege, quia poſterior lex pœnalis non reuocat diuerſam pœnam poſitam à priori lege, niſi vbi ex verbis, aut modo legis conſtat, hanc eſſe mentem legiſlatoris, vt ſuprà Nauar. ex multis tradit, & dicemus infrà tractando de abrogatione legum. At verò quando pœna eſt ferenda per iudicem, Iuriſtæ frequentiùs dicunt, in arbitrio iudicis eſſe vnam, vel alteram pœnam legum imponere, nõ verò debere imponere plures ſimul. Quod etiam intelligendum puto, niſi ſufficienter conſtet de mente poſterioris legiſlatoris, voluiſſe addere pœnam pœnæ, illas multiplicando, quod fieri ſæpe ſolet ad coërcendam delictorum frequentiam, & delinquentium contumaciam.

Nauar.

CAPVT XII.

Vtrum ignorantia excuſet pœnam legis.

1. DVpliciter poteſt quis excuſari à pœna legis ſuſtinenda, vel quoad executionem tantùm, vel quoad reatum, & debitum; priorem modum attigimus capite præcedenti, ſcilicet per diſpenſationem, remiſſionem in integrum, vel in parte, vel per commutationem. Ita enim re vera fit, quando delinquens contraxit totum debitum pœnæ, poſtea verò vel propter paupertatem, vel debilitatem virium, aut alias iuſtas cauſas, vel non poteſt pœna executioni mandari, vel non expedit, & ideo vel remittitur, vel commutatur. De alio ergo modo dicendum eſt in præſenti, videlicet, quando ex circunſtantia, vel modo operandi excuſatur quis, ne fiat etiam debitor pœnæ, vel ſaltem non tantæ pœnæ, etiamſi fuerit legis tranſgreſſor. Et quanuis ex pluribus cauſis poſſit hæc excuſatio oriri, nihilominus quia ignorantia frequentiùs allegari, vel intercedere ſolet, ideo de illa in particulari dicemus, & per ſimilitudinem rationis, poterit doctrina ad alias excuſationes facilè applicari. Oportet autem nonnullas diſtinctiones ignorantiæ præ oculis habere, quæ latiùs in 1.2.q.6.& 76. traduntur. Nam ex parte modi eſt vulgaris diſtinctio ignorantiæ in probabilem, quæ inuincibilis, & inculpabilis, & antecedens dici ſolet, & in improbabilem, ſeu culpabilem, aut vincibilem, ſeu conſequentem (cõmitantem autem omitto, quia, vt talis eſt, mea ſententia, neq; accuſat, neq; excuſat quoad exteriorem actum.) Solet autem ignorantia culpabilis diſtingui in affectatam, craſſam, & generaliter vincibilem. Verũtamen de affectata non loquor, quia nihil excuſat, omnis verò alia, ſi talis ſit, vt non excuſet à culpa mortali, craſſa, & ſupina in vniuerſum dici poteſt: ſi autem ſolùm habeat admixtam negligentiam venialem, non eſt culpabilis, niſi ſecundùm quid, rectéq; dicetur ignorantia leuis. Loquor autem Theologicè: nam Iuriſtæ in ordine ad aliquos effectus iuris aliter ſolent hanc ignorãtiam culpabilem diſtinguere in illam, quæ ex lata, leui, vel leuiſſima culpa procedit, vt videri poteſt in Couar. in 4.2.p.c.6.§.8. n. 12. & in reg. *poſſeſſor.* 2. p.§.7.n.7. Quæ diſtinctio nunc nobis neceſſaria non eſt.

Couarr.

2. Vlteriùs ex parte rei ignoratæ poteſt dari ignorantia, vel totius legis, & prohibitionis eius, vel ſolius pœnæ, vt quando quis non ignorat eſſe prohibitum, v. g. hodie comedere carnes; ignorat tamen aliquam cenſuram, vel pœnam eſſe illi peccato annexam. Et deinde quando ignoratur prohibitio ipſius legis humanæ, poteſt actus eſſe alias intrinſecè malus, vel diuina lege prohibitus, quod non ignoratur: aut poteſt tantùm eſſe malus, quia prohibitus; ac proindè, ſi probabilis ignorantia humanæ legis interueniat, erit non malus, ac ſubinde bonus, vel indifferens. Deniq; nulla interueniente ignorantia iuris, poteſt intercedere ignorantia facti, quia nimirum opus non putatur eſſe tale, quale per legem prohibitum eſt. Hæc de ignorantia. De excuſatione verò diſtingui poteſt, vtrùm ſit in foro cõſcientiæ, vel in externo, vel in vtroque ſimul. Et ad vtranque excuſationem intelligendam, conferet animaduertere, an pœna ſit ipſo iure lata, vel tantùm ferenda.

3. *Omnis ignorantia quæ excuſat factum ne peccatum ſit, excuſat pœnam debitam in vtroque foro per ſe, niſi aliud in lege exprimatur.*

His poſitis, eſt prima generalis regula, Omnis ignorantia, quæ excuſat factum, ne peccatum ſit, excuſat etiam debitum pœnæ in vtroq; foro. Eſt communis ſententia Doctorum in c.2.de conſtit. & videri poteſt Caſtro lib.2.de leg. pœn.c.14. Tiraq.li.1.de vtroq; retract. §.35. Gloſ.4.n.27. qui refert alios, & probatur ex d.c.2. de conſtit. dicente, *Quod culpa caret, in damnũ vocari non debet.* & facit regula, *Ceſſante cauſa, ceſſat effectus*, cap. *cùm ceſſante*, de appellat. Probatur etiam ex cap. *Apoſtolicæ*, de Clerico excommunicato miniſtrante, & cap. *vt animarum*, de conſtit. in 6. cap. *propoſuiſti*. diſt.82. *Ignorantibus*, inquit, *non eſt venia deneganda.* Et idem ſumitur ex cap. *ſi vir*, de cognat. ſpirit. Vbi id notat Gloſſ. & ideo in l.vlt.ff. de decretis ab ordine faciendis, dicitur, pœnam non imponi propter ignorantes, ſed propter ſcientes. Ratio à priori eſt, quia lex iuſta non imponit pœnam, niſi vt pœnam, ſed ablata culpa non habet locum pœna, vt pœna, ergo nec debitum eius; ergo talis ignorantia, quæ tollit culpam, excuſat omnino à pœna.

4. Statim verò occurrit inſtantia de lege purè pœnali; ſed ex dictis in ſuperioribus facilè ſoluitur: nam vel illa non eſt rigoroſa pœna, ſed veluti pars diſiunctiui præcepti, & ideo incurri poteſt ſine culpa; vel eſt talis pœna, quę ſolùm requirit culpam ciuilem, & legalem. Vnde cum proportione etiam in illa locum habet prędicta regula. Quia vt pœna illa debeatur, neceſſe eſt vt præcedat voluntarius actus, vel omiſſio contra legem. Quapropter ſi intercedat ignorantia, quæ culpã excuſet, aut excuſare ſufficeret, ſi actus eſſet prohibitus, illa reddit actum inuoluntarium, & ideo etiam excuſat illam pœnam. Atque ſimilis reſponſio applicanda eſt ad ſimilem inſtãtiam, quæ fieri poteſt de irregularitate, vel alia ſimili inhabilitate, quando non imponitur ſub propria, & rigoroſa ratione pœnæ, ſed propter indecentiam. Tunc enim excuſatio culpæ non impedit talem irregularitatem, quia non propter culpam, ſed propter ipſum factũ imponitur. Regulariter autem quando actus, propter quem illa quaſi pœna imponitur, eſt opus ipſiuſmet perſonæ, quæ defectum contrahit, oportet, vt ſit illi voluntarius, niſi aliud in lege exprimatur: interdum enim ſine vlla voluntate propria, & propter factum alienum incurritur irregularitas, quæ non eſt pœna. Dices, etiam ſimili modo ſolet aliquando incurri pœna propter factum alienũ, non obſtante ignorantia eius, qui pœnam ſuſtinet, vt in ſimonia conſtat. Reſpondeo primò, regulam intelligi per ſe, & niſi aliud in lege exprimatur, quam limitationem expreſſè addit Deci. in dicto cap.2.de cõſtit. lect.2.n.5. Secundò dici poteſt, etiam in eo caſu non incurri illam pœnam ſine culpa alicuius, vt in ſimonia, licèt ignoret accipiens, peccat fortaſſe, dans beneficium, vel interceſſor ſimoniacus. Quomodo enim actio erit ſimpliciter ſimoniaca ſine culpa alicuius. Tunc ergo pœna illa non ceſſat, quia nec culpa omnino deeſt. Quòd verò redundet pœna in eum, qui non peccat, eſt per accidens; redundat enim non vt pœna, ſed vt incommodum, quod tolerandum eſt propter commune bonum, quia non ſine cauſa imponitur. Vnde ſi contingeret, aliquid ſimile imponi per legem etiam ignorantibus omnibus, qui in facto interueniunt, ac ſubinde ceſſante

Deciꝰ.

te omni culpa : tunc haberet locum limitatio; quanuis etiam tunc dici posset illam non imponi vt pœnã, sed vt remedium ad tollendas occasiones, vel ad indecentiam vitandam, sicut dictum est de irregularitate non pœnali. Et ita in rigore non erit limitatio regulæ, quæ de propria pœna loquitur.

5. *Dictam regulam non tenere in ignorantia iuris sentiunt falsò Sect. Turrecr.*

Sed licèt hæc regula in facti ignorantia communiter recepta sit in vtroq; foro, nihilominus in ignorantia iuris habet nonnullam dubitationem. Nam aliqui auctores absolutè negant, hanc ignorantiam excusare. Ita sentit Scot. in 4.d.6.q.8. & Turrecr. in c. *quibus*, de consecr. dist. 4. n. 8. Qui videntur maximè loqui de ignorantia iuris humani, quando cadit in actum prohibitum iure diuino, vel naturali, quam dicunt non excusare pœnam legis humanæ. Generaliùs verò loquitur Glos. in c. vlt. de verbor. signif. in 6. verb. *scientes*, ex regul. 13. iuris in 6. *Ignorantia facti, non iuris excusat.* Nihilominus regula data cum proportione applicata, etiam in ignorantia iuris locum habet, vt latè ostendit Castro lib. 1. de leg. pœn. c. 1. ad fin. & lib. 2. c. 14. Idem sentit Soto in 4.d.3.ar.9. & ad 22. q.1. ar. 2. Couar. in regul. *possessor.* p. 2. §. 7. n. 7. Et declaratur breuiter in hunc modum: nam contraria sententia vel fundatur in hoc quòd ignorantia iuris nunquam est inuincibilis, vel in hoc, quòd licèt sit inuincibilis, non excusat à pœna, neutrum dici potest; ergo.

Glossa. *Castro. Soto. Couar.*

6. Minor quoad priorem partem clara est, quantum spectat ad ius positiuum humanum; imò etiam quoad diuinum positiuum. Nam licèt fortasse in hoc rarius contingat ignorantia inculpabilis, tamen neque repugnat, nec videtur esse nimis rara inter homines rudes. Quin potiùs etiam de iure naturali ostendimus suprà, interdum ignorari inuincibiliter quoad aliquas conclusiones, quæ per se notæ non sunt. Et ratio omnium est, quia sæpe homo per se non valet scientiam omnium præceptorum consequi, & interdum, ac sæpe etiam deficiunt occasiones, vel opportunitates ad comparandam illam notitiam sine hominis culpa, aut voluntate, quia non habuit vnde, aut quomodo excitaretur ad illam notitiam procurandam. Dices; licèt forte talis ignorantia aliquando non sit in se culpabilis; nihilominus est culpabile applicari ad opus cum tali ignorantia propter periculum transgrediendi. Respondeo facilè, in primis non semper intercedere aliam applicationem ad opus, præter omissionem actus præcepti. Deinde dicitur, quando interuenit opus factum ex ignorantia inuincibili, extendi etiam ignorãtiam illam ad applicationem ad opus, quia neque de illo periculo cogitatum est, nec dubium aliquod de tali obligatione in mentem venit. Et ita facilè probatur altera pars minoris, quia ignorantia inuincibilis, etiamsi iuris sit, excusat à culpa, quia excusat à voluntaria transgressione legis; ergo & à pœna, iuxta rationes factas pro conclusione.

7. *Scot. Turrecr.*

Contingit autem interdum actum prohiberi duplici lege, diuina, & humana, & humanam inuincibiliter ignorari, cùm tamen diuina non ignoretur, & tunc homo non excusatur simpliciter à culpa, ideòque in eo casu probabile est, non excusari regulariter loquendo à pœna legis humanæ, in quo sensu Scot. & Turrecrem. loquuti sunt. Et ratio est, quia tunc non cessat causa pœnæ: lex enim humana non solùm intendit punire transgressionem suam voluntariam, sed etiam culpã contra legem diuinam commissam. Item, quia scientia pœnæ, vt statim dicam, non est necessaria ad incurrendam illam. Sicque rebaptizans fit irregularis, etiamsi ignoret legem Ecclesiasticam de hoc latam, si non ignorat inuincibiliter diuinam, vt latiùs dixi in tomo tertio, 3. part. disput. 31. sect. 6. Vbi etiam notaui, excipiendas esse censuras, quæ non contrahuntur, quando lex Ecclesiastica inuincibiliter ignoratur, etiamsi aliàs actus sit malus contra legem Dei, quia requirunt contumaciam, vt sumitur ex cap. *vt animarum*, de constit. in 6.

Igitur illa regula iuris, si intelligatur quoad forum conscientiæ, debet intelligi regulariter, seu frequenter, quia ignorantia iuris rarò est inuincibilis, quia vnusquisque tenetur scire leges ad se pertinentes, vt tradit D. Thomas 1.2.quæst.76. articul.4. Et sumitur ex cap. 1. de constitution. & ex leg. *leges sacratissimæ*, C. de legib. & ex leg. *constitutiones*, C. de iuris, & facti ignorant. Si autem illa regula intelligatur in foro externo (vt faciliùs exponitur) intelligitur secundùm præsumptionem iuris propter iura proximè citata; & nihilominus si talis ignorantia sufficienter probetur inculpabilis (quod difficile est) etiam in illo foro excusabit à pœna, propter alia iura pro assertione allegata, quæ indifferenter loquuntur. Vnde etiamsi lex ponat pœnam ipso facto ante omnem declarationem, non tenetur quis in conscientia illam implere in eo casu. Quòd si per iudicem condemnetur, quia deficit in probatione, & ipse sit certus in conscientia de sua inculpabili ignorantia, licèt exteriùs teneatur parere, tamen in conscientia non tenetur exequi pœnam, potéstque illam omittere cauendo scandalum.

8. *D. Thom.*

9. *2. Regula.*

Secunda regula est: Quando ignorantia non excusat à culpa graui, propter quam pœna legis lata est; non excusat simpliciter à pœna, nisi in lege addatur verbum, quod scientiam, aut dolum requirat. Prior pars communis est, tradit illam Panormitan. in cap. 2. de constitution. num. 6. vbi Deci. lect. 1. num. 8. Felin. num. 4. Bartol. in l. *quod Nerua*, ff. depositi. num. 20. & alij moderni relati, & referendi. Et sumitur ex l. 1. ff. de legibus, vbi dicitur, non solùm scientes, sed etiam ignorantes esse transgressores legum, quod debet intelligi, quando ignorantia est vincibilis, quæ non excusat à culpa, quia non tollit omnino voluntarium. Vnde sumitur ratio, quia hæc ignorantia non tollit causam pœnæ, quæ est culpa, quia non tollit omnino voluntarium; ergo nec pœnam excusat. Dixi autem esse necessarium, vt talis ignorantia non excludat culpam, propter quam imposita est pœna, quia interdum potest ignorantia non excusare ab omni culpa mortali, & nihilominus excusare à pœna, quia excusat ab speciali grauitate orta ex speciali circunstantia, quam peccati grauitatem lex principaliter punire voluit. Vt v.g. si quis adulteretur, inuincibiliter ignorans matrimonium complicis, quamuis non ignoret non esse suam, excusabitur à pœna posita contra adulteros, licèt in eo facto mortaliter peccauerit, quia illud peccatum tantùm est in illo homine simplex fornicatio. Sic etiam, qui interficit hominem clericum, ignorans inuincibiliter esse clericum, non tamen ignorans esse hominem, non incurrit pœnam canonis, *si quis suadente.* licèt aliàs homicida sit, & canonem non ignoret.

Panorm. Decius. Bart. Felin.

10. *Existens ignorantia crassa tenetur farciendum damnum.*

Sed quæret aliquis, an hæc ignorantia crassa diminuat saltem pœnam, esto non excuset à tota illa. In hoc duo distinguenda sunt, scilicet, damnum ob eam causam alteri illatum, quod reparandum, & restituendum est, & propria pœna vindicatiua. Quoad primum non habet locum diminutio, sed integrè resarciendum est damnum, vt sumitur ex l. *quod Nerua.* ff. depositi. & l. 1. ff. si mensor falsum modum dixerit, & bene Glossa in l. *in actionibus*, ff. de in litem iurand. verb. *non etiam*, & plura congerit Tiraquel. tractatu de pœn. temperan. causa 14. Et ratio est, quia illa obligatio nascitur ex iustitia commutatiua, quæ respicit æqualitatẽ rei ad rem. Loquendo autẽ de propria pœna, subdistinguere oportet, an contrahatur per legẽ ante omnẽ sententiã, vel imponenda sit per iudicẽ. Na in priori casu nõ habet locum diminutio, quia lex ipsa infligit pœnã simpliciter, & sine moderatione, & sẽper

Tiraquel. Non habet locum diminutio in pœna imposita per legem; secus verò in imponenda per iudicem.

codem

eodem modo loquitur, & ita nunquam diminuit illam; ergo nec reus, auctoritate ſua poteſt diminuere, tum quia ad hoc requiritur poteſtas publica, tum etiam quia eſſet ſuſpectus diſpenſator in propria cauſa. Quin potiùs probabile exiſtimo, quoties lex ponit pœnam ipſo facto, quamuis requirat declarationem iudicis, non eſſe in poteſtate illius diminuere pœnam, ſi abſolutè per ſententiam declaret, reum commiſiſſe delictum, quia tunc non ipſe imponit pœnam, ſed legiſlator, & fortaſſe hæc eſt vna ex potiſſimis differentiis inter ſententiam declaratoriam, & condemnatoriam. Atque ita videmus vſu ſeruari in pœna confiſcationis. At verò quando pœna eſt imponenda per iudicem, tunc poteſt in eo caſu illam moderari, quia cauſa minor eſt, & quia hoc ei iure conceditur, iuxta dicta in capitulo præcedenti.

11. *Ignorantiam ſolius pœnæ regulariter nō excuſare eiuſdem pœnæ reatum. Ioan. Andr. Felin. Couar.*

Et ex hac regula colligitur, ignorantiam ſolius pœnæ regulariter non excuſare eiuſdem pœnæ reatum. Ita docet Couarr. ſuprà, & videtur neceſſariò admittenda à Doctoribus pro ſecunda regula citatis. Multi tamen nihilominus diſſentiunt, vt Ioan. Andr. in cap. 2. de conſtitution. in 6. & Felinus ſuprà num. 6. & alij, quos Couarru. refert. Quibus aſſentire videtur Menochi. lib. 2. de arbitris, cent. 2. caſu 185. numer. 45. dicens, legem requirere notitiam, quoad pœnam, non quoad commodum. Quod dictum probat *Sancius.* Sancius lib. 3. de matrimon. diſputat. 36. num. 3. in fin. Fortaſſe verò intelligunt de notitia legis quoad prohibitionem, vel præceptum, non quoad pœnam: ſic verò dubia erit pars alia de præmio, de qua in lib. ſeq. Mihi ergo videtur illatio facta neceſſariò colligi ex regula poſita. Quia ignorantia pœnæ quantumcunque ſit antecedens, non excuſat culpam in tranſgreſſione legis, vt per ſe conſtat, quia vt lex obliget in conſcientia, non oportet, vt addat pœnam; ergo vt quiſpiam agat contra conſcientiam, violando legem, non oportet, vt ſciat pœnam; illa ergo ignorantia non excuſat culpam; ergo nec pœnam, quia non ceſſante cauſa non ceſſat effectus. Item quia illa ignorantia ad ſummum facit, vt illa pœna non ſit voluntaria; hoc autem nihil refert, quia pœna potiùs poſtulat, vt inuoluntaria ſit. Atque ita videmus ſeruari tam à Deo, quàm ab hominibus: puniet enim Deus æterna pœna etiam illos, qui ignorabant, ſuis peccatis deberi talem pœnam; & ab hominibus ſuſpenditur furi etiamſi pœnam ignorauerit. Neque in contrarium video ratione alicuius momenti. Dixi autem, *regulariter*, propter cenſuras, præſertim excommunicationis, de quibus eſt magna controuerſia, an ignorantia cenſuræ excuſet illam, quam tractaui in tom. 5. diſp. 4. ſect. 9. & dixi admittendam eſſe exceptionem: nam ratione contumaciæ requiſitæ eſt ibi ſpecialis ratio. Denique intelligendum hoc eſt per ſe, ac præcisè: nam ſi ignorantia pœnæ redundet in ignorantiam obligationis legis, quia nimirum exiſtimat talis perſona, legem non imponentem pœnam grauem, non inducere grauem obligationem, tunc iam illa ignorantia excuſare poſſet culpam, & conſequenter pœnam.

12. Dicti autem Iuriſperiti in hoc differentiam faciunt inter legem punientem actum iam damnatum, & legem de nouo damnantem, & punientem actum. Vt doctrina data procedat in priori, non in poſteriori, ſed non eſt neceſſaria diſtinctio, quia in vtroque caſu ignorantia ſolius pœnæ non excuſat illam, extra cenſuras. Quia, licèt lex puniat factum aliàs damnatum, nihilominus punit illum, vt culpabilem ſimpliciter, ſed hæc culpa non excuſatur per ignorantiam ſolius legis punientis; ergo nec pœna. Item ſi eadem lex prohibet actum aliàs non damnatum, & ſimul punit illum, qui committit illum actum vt damnatum per talem legem, quam vt prohibentem non ignorat, incurrit pœnam eius, licèt ignoret eandem legem, vt punientem ſicut dictum eſt; ergo idem erit etiamſi actus damnetur per aliam legem, ſi talis damnatio, & malitia actus, non ignoratur. Patet conſequentia, quia valde accidentarium, & per accidēs eſſe videtur, quòd damnatio, & punitio fiat per eandem legem, vel per diuerſas, quia lex non punit culpam præcisè, & quaſi formaliter, vt à ſe prohibitam, ſeu vt eſt contra ſuam prohibitionem, ſed abſolutè punit talem culpam. Sicut modò dicebamus de lege puniente furtū, & idem eſt de lege puniente ſimoniam contra ius diuinum: nam incurritur, licèt quis ignoret pœnam, vel prohibitionem iuris humani. Eadémq; ratio eſt de ſimilibus. Nec video obiectionem alicuius momenti, & ita docet Panormit. in cap. *à nobis*, de ſentent. excommun. & latiùs Deci. in dicto cap. 2. de conſtit. lect. 1. n. 13. & alij multi, quos Felin. ſuprà refert. Neque etiam oportet diſtinguere inter pœnam latam ipſo facto per legem, vel per iudicem imponendam, licèt ita diſtinguant Bart. & alij, prout refert idem Felin. dicentes, pœnam lege latam ipſo iure excuſari per illius ignorantiam, non verò ferendam. Hæc enim diſtinctio nec iure, nec ratione fundatur. Rationes enim à nobis factæ generaliter procedunt. Et probant pœnam ſimpliciter latam, ſimpliciter etiam incurri, non obſtante ignorantia pœnæ, quia hæc non excuſat cauſam pœnæ, & ita non poteſt excuſare pœnam, vel pœnæ reatum.

13. Secunda pars aſſertionis poſita eſt propter quaſdā leges, quæ expreſſè addunt verbum, *ſcienter*, aut *præſumpſerit*, aut *qui temere hoc fecerit*, vel aliud æquiualens, quod dolum requirit, vt Iuriſtæ loquuntur. De quibus legibus dixit Gloſſa citata cap. vlt. de offic. delegati, *Gloſſa.* verè *ſcientes*, non obſtante tali forma legis, incurrere pœnam eius, qui ex ignorantia craſſa illam violat. Idem tenet Gloſ. in cap. 1. de conſanguinit. & affinit. verb. *ſcienter*, quas ſequuti ſunt multi, quos refert Ti- *Tiraq.* raquel. in dicto tract. de pœnis temperandis, cauſa 13. n. 22. Fundantur in dicta l. 1. ff. ſi menſor falſum modum dixerit, quæ dicit, ignorantiam craſſam æquiparari dolo, & ratio eſſe poteſt, quia non excuſat culpam grauem contra talem legem.

14. Sed nihilominus aſſertio poſita certa eſt, & pro materia de cenſuris neceſſaria, quam ibi ſequuntur communiter Doctores, præſertim Caietan. verb. *excommunicatio*, explicando ferè ſingulas excommunicationes, & Nauar. in ſum. cap. 27. & dixi latè in tom. 5. diſp. 4. ſect. 3. à n. 9. & ſequitur Tiraquel. ſuprà n. 23. & ſequentib. referendo plures. Ratio autem eſt, quia pœnæ, vt in iure dicitur, leniendæ ſunt potiùs, quàm exaggerandæ, cap. *pœna*, de pœnit. diſt. 1. & l. *pœna*. ff. de pœnis. Sed quando lex addit talia verba, ipſamet moderatur pœnam, nec vult illam incurri, niſi quando peccatum habet talem circunſtantiam; ergo non eſt extendenda, vt ſine illa circunſtantia incurratur. Et confirmatur, quia paulò ſuperiùs dixi, quanuis ignorantia non excuſet culpam mortalem, ſi excuſet modum, aut circunſtantiam, aut ſpeciem peccati, quam lex reſpicit, ſatis eſſe, vt excuſet pœnam, quia re vera tollit cauſam eius; ita verò eſt in præſenti: nam peccare ex certa ſcientia, eſt circunſtantia, quæ multum aggrauat culpam, & iniuriam, quam grauitatem reſpicit lex, quando ſimilia verba addit: ignorantia autem licèt ſit craſſa, excuſat illam grauitatem, eſto non excuſet culpam mortalem; ergo id ſatis eſt, vt excuſet pœna talis legis. *Caiet. Nauarr. Tiraquel. c. pœne. L. pœne.*

15. Atque ita patet reſponſio ad rationem in contrarium. Nam licèt talis ignorantia non excuſet abſolutam grauitatem peccati, excuſat nihilominus ab illo modo grauitatis peccati, ſine quo noluit lex peccatum punire, vt verba dicta ſignificant. Ad dictā autem l. 1, reſpondetur, ſpectando rem ipſam, & in conſci-

entia,

entia,& quoad grauitatem culpæ,solam ignorantiam affectatam æquiparari scientiæ, quia sola illa voluntarium directum includit,vt bene notauit Glossa ex textu satis expresso in cap. *eos*,de tempor.ordin.in 6.Quin potiùs non defuerunt,qui dixerint,etiam ignorantiam affectatam sufficere ad excusandam in simili casu pœnam legis, quia est minor, quàm scientia,argumento cap. *cùm inhibitio*.§.1.de clandestin.desponsat.ibi,*Non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantiæ*.Quod sensit Crotus in cap. *vt animarum*, de constit.in 6.Sed re vera ignorantia affectata in iure æquiparatur scientiæ quia & sufficit ad directam intentionem, temeritatem, & præsumptionem : & includit scientiam saltem periculi,& dubitationis, & hac ratione quodammodo videri potest, potiùs augere culpam, quàm minuere, vt in 1.2. latiùs traditur. Secluſa ergo ignorantia affectata, alia crassa,& negligens non æquiparatur scientiæ. Illa verò lex 1. intelligenda est de æquiparatione non in culpa, vel pœna, sed in obligatione ad reparandum damnũ inde subsequutum : nam qui negligenter, vel ignoranter crassè exercet ministerium suum, tenetur restituere damna sequuta, non minùs, quàm si certa scientia fecisset. Quod ita bene explicuit alia Glossa in l. *in actionibus*,verb. *non etiam*, ff. de in litem iurando. Possunt etiam æquiparari in pœna imposita ipso iure, quando lex non addit particulam, *scienter*, vel similes, sed simpliciter punit transgressores : at verò quando addit particulam, *scienter*, nullo modo æquiparantur, nec incurritur talis pœna propter actum ex ignorantia crassa factum, vt dictum est.

Glossa.

16. *Ignorantia excusans peccatum mortale excusata pœna grauis legis. Soto. Medina.*

Tertia,& vltima regula est, Ignorantia,quæ excusat culpam mortalem, licèt non excuset culpam venialem,excusat à pœna graui legis. Ita sentit Soto lib. 5.de iustit.q.1.ar.9.ad fin.Medin.Cod.de pœnit. tract. de Ieiun. q. de necessitate seruandi ieiunium. Ratio est,quia talis ignorantia verè tollit causam, & fundamentum talis pœnæ, quia pœna grauis non solet imponi per leges humanas, nisi propter culpam mortalem, vt suprà dictum est. Vnde hìc potest à fortiori applicari illud principium,Quòd ignorantia excusans circunstantiam,quam respicit lex,excusat pœnam,etsi maneat culpa mortalis : nam multò magis excusabit, si maneat tantùm culpa venialis, quia leges humanæ non solent ita punire veniales culpas,præsertim illas, quæ non fiunt directa voluntate,quales sunt illæ,quæ fiunt ex tali ignorantia. Vnde talis actus imperfectè voluntarius, & humanus dici potest : meritò ergo excusatur sic delinquens à tali pœna. Secùs verò esset si pœna esset leuis, quæ iustè in culpam venialem cadere possit; nam tunc verba legis seruanda sunt.Inde verò oriri poterant variæ quæstiones de censuris, & irregularitatibus, an propter veniales negligentias incurrantur. Sed illæ in locis propriis tractatæ sunt. Supererat hoc loco dicendum de interpretatione stricta legis pœnalis, sed hoc reseruamus in lib.6. vbi de interpretatione legis humanæ dicemus.Reliquum ergo est,vt ad alias onerosas leges transeamus.

CAPVT XIII.

An leges,per quas tributa imponuntur,purè pœnales sint.

1. QVòd hæ leges tributorum onerosæ sint, & inter odiosas computentur, notissimum est, tum ex communi sensu non solùm iurium, & Doctorum,sed etiam omnium hominum, tum etiam ex ipsis terminis, vt illos exponendo statim patebit, ideóq; ad hunc locum expectant, & meritò tum lege pœnali coniunguntur, quia sunt adeò similes, vt earum differentiam priùs explicare necessarium sit. Priùs verò circa nomen tributi aduertere oportet, aliquos existimasse, illud deriuari à tribus, vt scilicet, quia pecuniæ olim tributim imperabantur, inde tributa sunt appellata. Alij verò putant è contrario tribum à tributo esse appellatam. Nam quia tributa exigebantur à singulis partibus, in quas totus populus diuidebatur, ideo partes illæ tribus sunt appellatæ. Et hoc videtur verisimilius, sequitur Gregor. Lop. in l. 25.tit. 13.p.5. Gloss. 2. cum Ioan. de Platea in rubr. C. de annon. & trib. Vnde etiam videtur verisimilius tributum à verbo, *Tribuo*, deriuatum esse, vt sensit etiam Vlpian.in l. *ager*.§. *stipendium*. ff. de verb. signif. Iuxta hanc autem vocis etymologiam quæcumque pensio, aut portio determinata, quæ alteri ex iure aliquo persoluitur, poterit tributum appellari,lata, & generali significatione, siue pensio illa ad ius priuatum pertineat, siue ad publicum. Veruntamen iam vox illa siue ex vsus accommodatione, siue per antonomasiam, significat pensionem publicam, quæ ad Regios sumptus, seu communes reipublicæ operas per singulos de populo distribuitur, & stata lege persoluitur. Sunt autem alia etiam nomina, quibus tributa significantur,vt vectigal,pedagium,& similia, quæ quasi specificas rationes tributorum indicant; licet interdum generalibus vsurpentur, & ideo eorum significationes breuiter exponere necessarium existimo.

Greg. Lop.

A

B

Vt autem commodiùs fiat,oportet priùs distinctionem tributi adnotare,in reale, personale, & mistum, quæ sumitur ex l. vlt.ff.de muner. & honor. Reale dicitur, quod pro rebus immobilibus, & de fructibus earum quotannis persoluitur, quomodo decimæ Ecclesiasticæ possunt dici tributa realia,quanuis nec sub hac voce comprehendi soleant, nec de illis nunc disseramus. Solent igitur ita vocari pensiones quædam, quæ penduntur Regibus,& Principibus ex terris, & agris, quæ à principio ad eorum sustentationem illis applicata fuerunt,ipsi verò in emphyteusim, vel feudum aliis ea donarunt sub certa pensione annua, quæ in iure ciuili solet *Canon* appellari, quia certa regula, & lege præscripta erat,l.1.C.de indictionibus, lib.10. Solet etiam hæc pensio appellari, *Vectigal*, & agri ei subiecti *Vectigales*,vt patet ex l.1.& 2. ff. si ager vectigal. Alia verò significatio huius vocis statim tradenda magis propria,& vsitata est. Personalia tributa dicuntur, quæ ratione tantùm personæ soluuntur, & vocantur *census*, iuxta illud Matthæi 22.*Licet censum dare Cæsari,an non*. Nam census ille tributum personale erat,propter quod imponendum facta est descriptio, quam narrat Lucas capit.2.& Actor.5.vt probabilior fert sententia ex Iosepho lib.18.Antiquit.cap.1.& expositoribus ibi. Quod tributum generali nomine tributi appellatur Lucæ cap.20.à Matthæo verò speciali,vel fortasse illæ voces synonymæ sũt respectu Principis,licèt respectu priuatorũ soleant distingui,vt notat Panormi.in cap. *innouamus*,de censib. nu. 3. quod solum pertinet ad vsum vocis, vt dixi. Propriè item personale tributum vocatur à Iuristis *Capitatio*, in l. vlt.§.vlt.ff.de munerib.& honorib.& l. *sacrosancta*. C. de sacrosanctis Eccles.quia scilicet,per capita soluuntur.Mixta dicuntur,quæ pro rebus præsertim mobilibus, & personis soluuntur, huiusmodi sunt *Gabella*, quæ soluitur de rebus,aut vẽditis.Hispanè *Alcaualla*. Item,*Vectigal*,quo nomine in iure significat tributum debitũ ex mercibus inuectis in prouinciam,vel ex illa euectis,seu,quæ per pontes,aut portus vehuntur, iuxta l. *vectigalia*.ff.de publican. & vectigal, & l. *ex præscriptione*. C.de vectigal. Et ita distinguitur vectigal à tributo tanquam species à genere; licèt interdum videantur condistingui tanquam duæ species, vt apud Paul. Roma. 13. *Cui tributũ,tributũ,cui vectigal,vectigal*.Vt tributũ videtur significare pensionẽ debita ratione personæ,vel possessionis;vectigal autem ratione mercium, vel rerum, quæ portantur. Et hoc habet etiam

1. *Tributum videtur reale, personale, & mistum. Reale quid.*

C

D

E

Canon, quid.

etiam fundamentũ in iure l.1.§.1.ff.de publi. & vecti. ibi.notat Glossa verb. *pendant*.Ordinario verò vsu nomen *tributi* generale est,*vectigalis* speciale,quod solet etiam appellari,*Portorium*.l.3.C.de vectigal.

3. Alia vocantur *Angaria*.l.*his oneribus*,ff. de vacat. & excusat.mun. & l.*neminem*, C. de sacrosanct. Eccles. vbi Glossa inquit,Angaria sunt, quæ sunt in operis personarum.Alia vocãtur *Pedagia*, & *Guidagia* quorum significatio nota est,& de illis videri potest Gloss.in cap. *super quibusdam*, de verbor. significat. Item Glos. in l. *cùm qui*. ff.de verbor.significat. vbi pedagium pro vectigali ponitur,vide etiam Sylvestr. verb. *Gabella*, in princip.Nauarr.in cap.*fraternitas*,à num. 41. Et de his posterioribus tributis sub nomine Pedagij dicitur in cap. *quanquam*, de censi. in 6. regulariter esse in iure reprobata, non quia semper iniusta sint, sed quia solent esse suspecta. Omnis autem hæc tributorum varietas,quantum ad præsens spectat,materialis est, sumitur enim,vel ex rebus,super quas imponuntur, vel ex fine, & causa impositionis: formalis autem ratio obligationis eadem est in omnibus, & ideo de illis tantùm generatim loquemur. Alij verò explicant illa tria membra ex parte oneris, seu pensionis alicui impositæ:aliquando enim est opus,seu labor personæ,& ideo personalis dicitur, interdum verò est res aliqua, vel vsus eius, vt pecunia, triticum, gallinæ, vel vsus equi,aut domus;nonnunquam verò vtrunq; includit, vt si quis certis temporibus teneatur seruire Principi, personâ, & sumptibus suis. Quæ explicatio habet etiam fundamentum in dicta l. vlt. Tamen etiam est valde materialis,& magis habet locũ in priuatis oneribus,seu muneribus,quàm in tributis, quæ frequentiùs solent in pecunia exigi, quanuis aliquando etiam alia onera exigantur, de quibus quod spectat ad iustitiam legum,eadem est proportionalis ratio.

Sylvestr. *Nauarr.*

4. Ex his ergo facilè intelligitur, quæstionem propositam non habere locum in tributis realibus: nam vt bene dixit Nauar.suprà,sunt maximè naturalia,& præseferunt iustitiam,quia exiguntur de rebus propriis,& in contractu iusto fundata sunt.Et ideo leges per quas talia tributa solui præcipiuntur, etiamsi in illis addatur pœna, sine dubio purè pœnales dici non possunt, sed morales,sicut sunt aliæ de seruandis contractibus, & implendis promissis, & in vniuersum de reddendo debito, quod vnicuique ex iustitia debetur. Vnde etiam certum est, tales leges obligare in conscientia ad soluenda talia tributa, integrè, & sponte, & sine vlla diminutione, ac fraude; etiamsi non petantur: quia sunt debita ex iustitia commutatiua, quæ secum affert hanc intrinsecam obligationem, nisi ex consuetudine, vel scriptura constet, aliam fuisse conditionem pacti, seu oneris rebus ipsis impositi: nam tunc illæ seruandæ sunt, & ita de his tributis nihil amplius hic dicemus: pertinent enim ad materiam de feudis, & aliis regalibus,vt vocant.

Obligatio est in conscientia ad soluenda tributa realia licèt non petantur.

5. Circa alia verò tributa ratio dubitandi esse potest, quia hæc tributa poni ordinariè solent sine verbo præcipiendi, seu statuendi sub aliqua conditione pœnali; ergo leges, quibus præcipiuntur,merè pœnales sunt. Probatur consequentia, quia per talem conditionem indicatur, tributum non poni sub reatu conscientiæ, sed sub reatu solius pœnæ; vt suprà de lege purè pœnali dictum est. Confirmatur, ac declaratur, quia interpretando has leges in hoc sensu seruatur æquitas iustitiæ, quæ ad talem obligationem necessaria est: hoc enim modo non defraudatur Rex pensione sibi debita, quia per adiectionem pœnæ compensatur sufficienter quidquid de bonis eius per denegationem tributi diminui potest; ergo pœna imposita est ad resarciendum, vel potiùs vitandum nocumentum Regis, quo cessante, cessat etiam obligatio in conscientia soluendi tributum,vel ex ipsa rei natura,quia nulla A sit inæqualitas: vel ex intentione legislatoris rationabiliter præsumpta. Quæ præsumptio confirmatur: nam sic explicatæ leges tributorum erunt moderatæ, & tolerabiles, quæ in maiori rigore erunt nimis duræ, & fortasse iniustæ. Et pro hac sententia referri possunt auctores, qui dicunt, tributa non deberi in conscientia,priusquam petantur, quos cap. 15. referemus. Atque ita tenet apertè Angel.verb. *Pedagium*. num.6. & possunt citari omnes, qui legem pœnalem negant in conscientia obligare, sicut consequenter tenuit Nauarr. in sum. c. 23. num. 60. loquens spe- *Nauar.* cialiter de vectigalibus, & portoriis. Declarat tamen, postquam aliquis cecidit in commissum, non posse res defendere vi, & armis, quia iustè impeditur, & punitur,posse tamen fugere, vel modo alio licito euadere, si potest.

B Dicendum nihilominus est, leges tributorum ex genere suo, seu ex vi materiæ, nec per se habere vt pœnales sint, neque etiam esse merè pœnales ex eo tantùm,quòd in eis pœna adiiciatur,nisi ex verbis,aut circunstantiis legis aliud constet. Hanc doctrinam existimo esse communem,eámque latè tradit Couar. in regula, *peccatum*. 2.p.§. 5. Eandémque supponunt omnes,qui dicunt, leges tributorum obligare in conscientia,quos infrà cap. 15. referemus. Sensus autem est, nihil speciale in hoc habere leges tributorum, ac subinde sicut alias leges, ita & has posse tribus modis ferri, scilicet,per purum præceptum sine adiectione pœnæ, & præcipiendo simul, & adiiciendo pœnam non soluentibus, & imponendo tributum sub onere tantùm pœnæ sine interpositione præcepti. Ratio ge- C neralis est, quia materia harum legum est capax omnium horum modorũ,& nulla est ratio, ob quam aliquem illorum excludamus. Quod ita breuiter declaratur,& probatur, quia in lege tributi duæ partes distingui possunt, & debent. Vna est imperans, seu imponens tributum, alia est imponens pœnam non soluentibus tributũ:hæc autem pars non est per se, ac necessariò coniuncta cum prima, sed pendet ex arbitrio Principis,vt per se notum videtur.Tum quia secũda pars est posterior,& re omnino distincta à prima, & prior non pendet essentialiter à posteriori;ergo potest poni sine illa.Tum etiam,quia posset lex comminari tantùm pœnam in genere non soluentibus tributum,nimirum,quòd dignè puniantur, nisi soluant, non taxando pœnam,sed relinquendo arbitrio iudicis, D sicut in aliis rebus non minùs grauibus sæpe fit; ergo etiam potest nullã omnino mentionem pœnæ facere, sed simpliciter imperare tributum: nam ibi implicitè includitur,transgressorem fieri reum pœnæ, & posse puniri saltem arbitrio iudicis; est ergo possibilis ille prior modus,de aliis verò res est manifesta.

6. *Conclusio.*

Hinc ergo apertè concluditur prima pars assertionis:nam leges tributorum ex genere suo,& ex vi materiæ suæ tantum habent,vt tributa imponant, vt declaratum est; sed vt sic non sunt pœnales; ergo. Probatur minor,quia licèt tributum sit aliquando onerosum, vel laboriosum,nõ tamen supponit culpam; nec trãsgressionem aliquam,etiam ciuilem,propter quam E vindicandam,vel coërcendam imponatur; ergo nullam habet rationem pœnæ; ergo ex hoc capite non habet talis lex, quòd pœnalis sit. Confirmatur, quia multæ aliæ leges possunt imponere grauiora onera, vel imperare res difficiliores,quæ non propterea sunt pœnales, vt in legibus militiæ, & similibus manifestum est. Denique materia talium legum est materia iustitiæ commutatiuæ,continétque veluti iustum stipendium, seu subsidium reddẽdum Regibus ad sustẽtanda onera muneris sui,iuxta illud Pauli,Roman.13. *Soluite omnibus debita,cui tributũ,tributũ*, &c. Et rationẽ reddit,*quia ministri Dei sũt,in hoc ipsũ seruientes*. Ideo enim (inquit)*tributa præstatis*. Ergo hæ leges, vt tales

7.

sunt,

sunt,nullo modo possunt dici pœnales, sicut leges taxantes pretia rerum, vel stipendia operariorum, aut militum,non possunt dici pœnales respectu eorum, qui talia stipendia soluere coguntur, quia in eorum vtilitatem,vel commodum illæ res,vel munera fiunt, vel conferuntur.

2. Dixi,interdum tributum aliquod potest imponi in pœnam,vt rectè docuit Victor.relect.de iur. belli, nu. 57.& colligitur ex Deuter.20. & patet, quia Rex potest punire ciuitatem rebellem,vel aliud regnum, aut rempublicam, quæ iniuriam sibi intulit, postquam illam expugnauit; ergo potest iusto arbitrio eligere aliquod tributum,quod illi in pœnam imponat.Respondeo,nos formaliter loqui de tributo, vt tributum est secundùm proprium finem, & quasi intrinsecam naturam eius, & sic manifestum est, non esse pœnam. Nihil tamen obstat,quominus similis impositio fiat in pœnam.Tunc autem sequetur naturam pœnæ quoad obligationem, solùm est considerandum in istis casibus, & similibus tributum non imponi propter delictum futurum,sed propter iam factum,& post iustam condemnationem,vt supponitur: & ideo ita obligari homines ad illud tributum soluendum,sicut obligatur reus ad solutionem pecuniariæ pœnæ, postquam ad illam est iustè condemnatus.

9. Ex his vlteriùs infertur,leges tributorum spectatas præcisè secundùm id,quod per se,& intrinsecè requirunt,esse veras leges morales obligantes in conscientia. Probatur, quia si lex hæc imperat tributum sine adiectione pœnæ, imponit necessitatem soluendi tributum, & non imponit necessitatem pœnalem, quia,vt supponimus, illam non exprimit; ergo imponit necessitatem in conscientia. Probatur vltima consequentia,quia aliàs esset lex inutilis,& inefficax: nullo enim modo cogeret transgressorem. Quia si non obligaret in conscientia, neque postea posset quis propter transgressionem puniri, quia neque sub tali conditione fuit posita.Secundò,quia lex superioris absolutè posita obligat in conscientia iuxta capacitatem materiæ, sed illa materia est capax obligationis rigorosæ:nam est materia iustitiæ,& iusti stipendij soluendi,vt declaratum est; ergo. Quin potiùs licèt talis lex non contineret alia verba præceptiua præter taxam quantitatis soluendæ Principi in tributum, obligaret in conscientia,quia debitum alendi, & sustentandi onera Regis,naturale est; ergo eo ipso, quòd lex humana taxat quantitatem,& modum,obligat in conscientia ad seruandam illam, quia illud statim est medium iustitiæ, vt in aliis pretiis rerum, quæ lege taxantur, & in decimis Ecclesiasticis, quoad quotam taxatam per Ecclesiam,est manifestum videre.

10. Iam ergo probatur secunda pars assertionis ex dictis de lege pœnali in communi: nam adiectio pœnæ non tollit obligationem,quam eadem lex præcisè lata sine pœna induceret;sed ostensum est, legem tributorum, vt moralis est, præcisè latam obligare in conscientia; ergo licèt illi addatur pœna, obligabit per se ad tributum persoluendum, vel restituendum (cùm contra iustitiam non sit solutum) absque vlla condemnatione,vel sententia,etiamsi tunc nemo obliget ad pœnæ solutionem ante sententiam, iuxta generalem doctrinam datam de lege pœnali. Quæ non minùs habet locum in legibus tributorum, quàm in aliis, supposita paritate in verbis legis: nulla enim ratio discriminis excogitari potest. Declaratúrque in hunc modum, quia in tali lege mista, seu quasi composita ex tributo,& pœna,ad diuersos fines ordinantur impositio tributi,& adiectio pœnæ:tributum enim est ad sustentationem Principis,seu ad satisfaciendum naturali obligationi dandi stipendium iustum laboranti in nostram vtilitatem; pœna verò est ad cogendum, vt prior obligatio impleatur,vel puniendum delictum,si omittatur; ergo licèt tributum sit iustum, & adæquatum fini suo, & obligatio eius integra maneat, iustè additur comminatio pœnæ, & executio eius, si culpa intercedat,vltra integram tributi exactionem.Sicut in pœnis conuentionalibus, quæ addi solent inter contrahentes, iustè exigi potest pœna à violatore contractus,etiam vltra interesse,& satisfactionem damni illati, vt suprà dictum est.Idem ergo est in præsenti,intercedit enim veluti contractus inter Principem, & subditos, vt ille gubernet, hi verò ipsum alant per tributorum solutionem, & ad soliditatem huius contractus pœna potest adiungi, quæ non minuat vim, aut obligationem contractus, sed nouam coactionem adiungat.Vnde etiam potest ita declarari,quia propter adiectionem pœnæ non conceditur libertas,seu optio vasallo, vt vel tributum soluat, vel pœnam patienter sustineat,si illi imponatur:sic enim adiectio pœnæ non augeret efficaciam legis,sed minueret,quod planè est contra intentionem talium legislatorum; ergo addendo pœnam, non tollunt præceptum, sed confirmant, & vrgent illud;ergo semper lex per se obligat,licèt illi addatur pœna. Et re vera hoc est maximè consentaneum fini talis legis,&,vt sic dicam, quasi cõnaturale illi,vt in puncto sequenti magis explicabo.

Adiectio pœnæ non tollit vasallo optionem tributi vel pœnæ licèt non impugnet legem sed eam confirmet.

11. Supereſt ergo explicanda tertia pars assertionis, nimirum, quando ex verbis, & forma legis constiterit, mentem legislatoris esse, non absolutè imperare tributum,sed solùm sub conditione, nisi quis malit fieri pœnæ obnoxius,seu(quod perinde est) sub disiunctione,vel soluendi tributum,vel pœnam ob non solutionem,si de illa feratur iudicium, sustinere: tunc leges non obligare in conscientia determinatè ad solutionem tributi,sed solùm per modum pœnæ, seu simul cum illa,quando exigatur.In qua parte duæ includuntur.Vna est posse tributum sic tantùm imponi, & hoc est per se notum: nam pendet ex voluntate Principis, & non continet iniustitiam, nec rigorem, sed potiùs lenitatem: nam in eo videtur Princeps potiùs ex parte cedere iuri suo, quàm in aliquo excedere. Ac denique non magis repugnat hic modus legis in hac materia, quàm in aliis: nulla enim ratio discriminis afferri potest, vt de aliis argumentati sumus. Altera pars est, quòd posita tali lege, illa non obligat in conscientia statim,seu determinatè ad solutionem tributi. Et hæc etiam est euidens eisdem ferè rationibus,tum quia obligatio hæc pendet ex voluntate Principis, ipse autem Princeps satis per talia verba declarat,nolle se obligare absolutè, sed tantùm sub prædicta conditione, seu disiunctione: tum etiam, quia non est maior ratio de hac materia,quàm de aliis:in aliis verò lex illa non obligat in conscientia,nisi modo dicto,vt suprà ostensum est; ergo neque in ista.

12. Statim verò insurgit dubitatio suprà etiam de lege pœnali generatim tractata, an leges tributorum adiicientes pœnam, vt regulariter feruntur, intelligendæ sint iuxta hanc vltimam partem, vel iuxta secundam. Sed de hoc puncto dicemus plura paulo pòst in cap. 15. Nunc breuiter censeo, leges has pœnales imponentes tributa sub pœna,esse mistas, ac subinde per se obligare in conscientia ad solutionem tributi. Ratio est, quia verba legis ordinariè sunt præceptiua, sicut sunt communiter in aliis legibus moralibus, quæ ad bonum regimen reipublicæ ordinantur,ideóque obligant in conscientia, non obstante adiectione pœnæ. Secundò,quia intentio talis esse præsumitur, nisi aliud certò constet morali certitudine,quia(vt dicebam)per pœnam volunt Principes augere efficaciam legis,non minuere.Et quia per se primò intendunt in effectu cõsequi tributũ sibi,& cõmuni bono reipublicæ necessarium.Vnde est tertia ratio, quia materia talium legum maximè postulat huiusmodi obligationẽ, quia est materia iustitiæ,& in re grauissima, ac pertinente ad cõmune

munè bonum:imò necessaria moraliter ad reipublicæ conseruationem & gubernationem; ergo illi materiæ quasi debetur,& connaturale est præceptum per se,& absolutè obligans,& non tantùm sub conditionali pacto sustinendi pœnam,quod est valde per accidens,& de se insufficiens ad grauissimum tributorum finem. Ideóque censeo, non esse regulandas has leges per illas,quæ sub pœna prohibent venari,aut ligna cedere, aut aliquid è regno extrahere:nam hæ prohitiones, & similes sunt multo minoris momenti, ordinariè loquendo, & extra causas grauis necessitatis regni, & ad illas sufficit illa coactio, vel compensatio quasi cõtingens per pœnam.Tributorum autem impositio, & solutio est per legem intenta tanquam per se debita,& necessaria reipublicæ, ac Principi, & ideo ex se postulat proprium, ac directum præceptum, per se & absolutè obligans,etiamsi pœnæ accumulentur.Quapropter non existimo sufficere,quòd lex loquatur conditionali modo,si quis non soluerit tale tributum,tali pœna puniatur,vt illo modo intelligatur.Nam talis lex supponit necessariò tale tributum esse debitum, & ideo moraliter nunquam ponitur illa conditionalis,nisi post impositionem tributi, quæ fit per absolutum præceptum,vel saltem per taxationem quantitatis soluendæ, qua facta, naturalis lex iustitiæ obligat ad tributum soluendum,etiam ante adiectionem pœnæ:illa autem obligatio non adimitur propter conditionalem illam adiunctam, vt ex dictis constat. Illa ergo non sufficit in tali materia ad præsumendum, legem esse purè pœnalem, sed oportet, vt vel clarioribus verbis declaretur,vel ex aliis circunstantiis,aut certa consuetudine colligatur.

13. *Fit satis argumentis contrariæ sententiæ.*

Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ respondetur,ad summum probare tertiam partem assertionis nostræ,quia verò simpliciter procedit contra secundam, & intendit ex adiectione pœnæ inferre ablationem absolutę obligationis in conscientia,respondetur, negando hanc consequentiam. Quia non est hoc necessarium ad æquitatem iustitiæ, vt ostensum est, quin potiùs ad prouidendum sufficienter iustitiæ, & æquitati,quæ debet seruari inter Principem,& subditos,necessarium est,vt subditi simpliciter, & absolutè obligentur in conscientia ad iusta tributa soluenda, & vt rebelles distincta pœna puniantur.Alia enim est iustitia vindicatiua à commutatiua, & prior obligatio ad commutatiuam pertinet, & transgressio eius constituit nouum reatum, seu debitum in ordine ad iustitiam vindicatiuam. Neque etiam de intentione legislatoris aliud præsumi potest ex vi solius comminationis pœnæ,vt ostensum est,neque vlla inæqualitas,vel nimius rigor resultat in his legibus ex illo solo capite, magis quàm in aliis omnibus, quæ præcipiendo, pœnam transgressoribus minantur; vel quam in contractibus iustis,& æqualibus, quibus nihilominus adiicitur pœna,vltra interesse,vt dictum est.

CAPVT XIIII.

De potestate necessaria vt lex tributum imponens iusta sit.

1. QVoniam obligatio legis ex illius iustitia maximè pendet, & iustitia tributorum multas conditiones requirit, ideo illas explicare necessarium est, quod discurrendo per causas tributorum optimè fiet. Quod ergo ad efficientem spectat,certum est,necessariam esse potestatem ad imponendum tributum in eo,qui huiusmodi legem statuit, alioqui non erit iusta,sed tyrannica. Conclusio est clara, quia vbi deest potestas, actus non potest esse validus,nedum iustus.Item quia superior non potest præcipere,nec inferior tenetur obedire; hæc enim correlatiua sunt.Denique quia prima conditio necessaria ad iustitiam legis est potestas ferendi illam, vt supra visum est;ergo eadem requiritur cũ propositione in lege imponente tributum. Imò hîc considerandum est, non omnem potestatem, quæ sufficit ad condendam legem in aliis materiis, sufficere ad imponenda tributa: nam leges potest interdum condere Princeps non supremus,aut ciuitas,vel aliquis magistratus iuxta sui muneris institutionem; tributum autem imponere non potest,nisi supremus Princeps non recognoscens superiorem in suo ordine, vt ex dicendis constabit, & ideo specialiter requiritur hæc conditio in legibus tributorum, præter conditionem omnibus legibus generalem.

2. *Tributum nõ potest imponere nisi princeps supremus non recognoscens superiorẽ in suo ordine.*

Statim verò occurrit inquirendum,quinam habeant in republica hanc potestatem. Respondeo, quod attinet ad leges ciuiles,primum omnium esse hanc potestatem in Imperatore,l.1.& 2.C.noua vectigalia institui non posse. Vbi in lege secunda additur, ciuitates non habere hanc potestatem, & idem habetur in l. *vectigalia.* ff. de publican. & vectigal. Intelligendum autem est,nunc durare hanc potestatem in Imperatore in terris imperij, in quibus supremam potestatem retinet, non tamen in aliis regnis,seu prouinciis, in quibus iam illam amisit,iuxta dicta in libro precedenti. Vnde consequenter addendum est secundò hanc potestatem esse in Regibus, qui in suprema potestate æquiparantur Imperatoribus,vt suprà dictum est, & ita habetur etiam in legibus horum regnorum, & vtrunque dicitur aperte in cap. *super quibusdam*, de verb.significat. licèt Hostiens. ibi id neget, & per Reges exponat Regem Romanorum,contra vim verborum,& contra Glossam,& sine vllo fundamento, imò vlterius extẽdi hoc debet ad Principes,vt habetur in c. *innouamus*,de censib.& sent.it Glossa ibi in d.l. *vectigalia*,& in c.*siquis Romipetas.*24 q.3.Intelligi autem debet de his Principibus,qui licèt Reges non appellantur,tamen habent supremam iurisdictionem in temporalibus.Et sic est facilis ratio,quia ad ponendum tributum magis attenditur iurisdictio,quàm nomen, vel alia dignitatis conditio.Item,quia hi Principes possunt indicere bellum, & administrare rempublicam independenter ab alio superiori temporali,sed ad hoc sunt necessaria tributa; ergo etiam habet potestatem imponendi tributa.Quartò verò addimus,reliquos omnes, qui recognoscunt superiorem in temporalibus non posse tributa imponere, vt ex eisdem legibus colligitur, & docent Deci.cons. 534. & Rebuffus in expositione Bullæ Cœnæ,art.3.Et ratio esse videtur,quia potestas agentis debet esse proportionata fini: finis autem tributorum est,commune bonum reipublicæ, & ideo potestas imperandi illa ei tantùm data est,qui supremam curam habet totius reipublicæ.Item hæc potestas per se primò, & ex natura rei erat in republica, vnde illæ respublicæ, quæ nunc sunt supremæ, illam potestatem in se retinent, quia inter Reges, & Principes commutantur;ergo vbi respublica transtulit suam potestatem in Principem, solùm inuenitur hæc potestas in illo Principe, qui supremam reipublicæ potestatem habet.

c. super quibusdam. Hostiens.

Glossa. c. siquis Romipetas.

Decius.

3. Sed quæret aliquis,an Pontifex,vel Concilium,vel alia potestas Ecclesiastica habeat hoc ius.Aliqui enim dicunt, Concilium generale habere hanc potestatem, quia potest eam alij concedere, vt significatur in capite, *super quibusdam.* §. *præterea*, de verborum significat. Respondetur tamen, Pontificem, quatenus temporalis Princeps est, posse in suis terris imponere tributa, quia re vera ibi est supremus in temporalibus per directum dominium, & potestatem. In aliis verò regnis,sicut non habet dominium, vel temporalem iurisdictionem directè, ita nec potest per se, & directè imponere temporalia tributa,

buta,quia hic est actus illius potestatis.Quod à fortiori verum est de quocumque inferiori Prælato Ecclesiastico,vel Concilio etiam generali,cuius potestas ex Pontifice maximè pendet. Nihilominus tamen si ad spiritualem finem sit necessarium, vt ad defendendam Ecclesiam ab infidelibus,vel hæreticis,potest summus Pontifex imponere temporalia tributa,quia sub ea ratione habet supremam potestatem etiam in temporalibus. Potest autem directè summus Pontifex propter eundem finem, vel in subsidium sibi necessarium tributa imponere super Ecclesiæ bona, sicut tractando de Decimis, diximus, posse partem decimarum sibi reseruare, quia in illo ordine per se, & directè est supremus Princeps totius Ecclesiæ, & supremus dispensator bonorum eius, & ideo supremam etiam in hoc habet potestatem. Aliqui verò Episcopi hoc non possunt,capit.*prohibemus*, de censib. Concilium autem etiam generale in tantum id poterit, in quantum fuerit à Pontifice concessum, vel approbatum.Potest præterea Ecclesia declarare, qui Principes temporales possunt imponere tributa, & prohibere, ne alij imponant, vt fecit Concilium Lateran.in dicto capit.*innouamus*,& ita etiam intelligitur dictum capit. *super quibusdam.* Et singulis annis sub grauissima censura fit similis prohibitio in Bulla Cœnæ.

Nisi sit opus ad spirituale finem nõ posse Papam imponere tributa terris non suis temporaliter, sicut nec concilium vllum.

c.prohibemus.

c innouamus. c. super quibusdam.

4. *Illa tributa etiam esse iusta de quibus non constat à quibus sint imposita.*

Additur verò in dicto cap.*super quibusdam*, non solùm illa esse iusta tributa,de quibus cõstat esse imposita à Regibus,vel Principibus supremis,sed etiam illa, de quibus non constat,à quo imposita sint, dummodo *ex consuetudine, de cuius initio non extat memoria, sint introducta.*Cuius ratio est,quia vbi nec constat, nec constare potest de iniustitia, secundùm ius præsumitur iustitia : in huiusmodi autem casu constare non potest, tale tributum sine legitima potestate esse impositum, imò cum adeò præualuerit, vt per longissimum tempus à tota communitate solutum sit, præsumitur iustè incepisse.Item quia præscriptio præsertim immemorialis dat ius sufficiens; illa autem cõsuetudo inducit præscriptionem, & ideo diximus, requiri bonam fidem, quia in omni præscriptione necessaria est.

5. Occurrit autém hîc graue dubium,an idem dicendum sit de potestate imponendi nouum tributum, ex immemoriali consuetudine, etiamsi is, qui illud imponit,non sit supremus in temporalibus. Est enim attentè considerandum,hęc duo esse valde distincta,imponere tributum,vel exigere iam impositum, & similiter aliud esse, habere consuetudinem immemorialem exigendi aliquod tributum, quod ex eadem consuetudine supponitur iam impositum; aliud verò habere consuetudinem immemorialem imponendi noua tributa,& consequenter illa postea exigendi. Hæc enim potestas sine dubio est multo maior,vt bene notarunt Castro dicto lib.1.c.10.& Medin. dicto c.13.§. *sed fortè*,tum quia est potestas legislatiua, & dominatiua,& extenditur ad plures actus, & ad nouas impositiones faciendas;alia verò est quoddam particulare ius obtinendi, seu lucrandi pensionem, quæ supponitur iam imposita.Vnde etiam certum mihi est, ex hac posteriori consuetudine non bene inferri priorem. Multi enim Principes inferiores,imò & priuatę personæ habent ex consuetudine ius exigendi aliqua tributa antiqua,vel à Rege imposita,vel de quorum initio, aut auctore non constat, qui non habent potestatem, vel consuetudinem imponendi noua tributa. Ideóque licèt ratio facta probet antiquum tributũ, de cuius initio non est memoria, reputari iustum,& legitima potestate introductum, & ideo exigi iustè posse à quocunque habente titulum vel cõsuetudinem legitimam obtinendi talem pensionem,adhuc super est quæstio, an noua impositio tributi fieri iustè possit à non supremo Principe allegante consuetudinem immemorialem imponendi tributa.

Castro. Medina.

A In qua dubitatione Medina dicto c.de restit.c.13.§. *vt igitur*,affirmat tale tributum iustum esse. Fundatur præcipuè in dicto cap.*super quibusdam*,quod longè aliter intelligit,quàm à nobis declaratum sit.Ex illo enim capite colligit authoritatem imponendi tributa esse in in Imperatore, Rege, Papa, Concilio, & in antiqua consuetudine. Et ita sentit, Pontificem in eo textu principaliter loqui de nouis tributis, qui imponuntur ex vi potestatis præscriptæ per consuetudinem sine alio titulo,licèt paulo inferiùs,§. *de veteribus*, fateatur, etiam esse licitum exigere tributa antiqua in sola immemoriali consuetudine fundata, quia tunc pro recipientibus iustè præsumitur,& in §.*sed fortè*,obiiciendo contra hoc dictum cap. *super quibusdam*, respondet, non esse contrarium, sed potiùs approbando illa noua B tributa, *innuere* (ait) *etiam hæc antiqua iustè recipi posse.* Potest pro hac sententia citari Panormit. in dicto cap. *innouamus*,n.6.quatenus dicit,potestatem hanc imponendi tributa,posse præscriptione acquiri,& iura Principis posse consuetudine obtineri, de cuius initio non extet memoria,iuxta doctrinam Barto.in l.*infamem*. ff. de publi.iud.& Innoc.in cap.*ego P.*de fide instrum.Expressiùs id docet Panormit.in dicto c. *super quibusdam*, n.1.& 2.Ex quo videtur Medin. sumpsisse illius textus interpretationem.Eandem sententiam tenet D.Antonin.in 2.p.tit.1.c.13.§.8.in fin. vbi in speciali loquitur de quibusdam impositionibus particularibus, quas aliquæ ciuitates facere solent pro suis tantùm membris,vt ad communes necessitates contribuant. *Quia licèt hoc*, inquit, *ordinariè non possint facere sine licentia* C *Principis,secùs erit,si ita facere consueuerint ante hominum memoriam.*

6. *Medina.*

Sent. affirmãs idem esse de potestate imponẽdi nouum tributum ex immemoriali consuetudine licèt imponi non sit supermus.Medi. fundatus in c.super quibusdam.

Panorm.

Barto. Innocent.

Anton.

Ratione potest hæc sententia suaderi, primò, quia eadem ratio esse videtur quoad præscriptionem de iure petendi tributum antiquum, & de potestate imponendi nouum, quantum spectat ad possibilitatem acquirendi illud per consuetudinem : nam vtrumque est proprium Principis;ergo si vnum comparatur præscriptione,cur non aliud ? Nam quòd differant secundùm magis,& minus,parum refert,cùm hæc differentia accidentalis sit,& in multis aliis reperiatur, quæ contra Principem præscribi possunt.Vt sunt iurisdictio, quæ per consuetudinem acquiritur etiamsi propria Regis sit,& potestas legitimandi spurios, restituendi famam infamibus,recreandi tabelliones,& similia,quę Innoc. D suprà notat,præscribuntur contra Principem,cùm non videantur minora, quàm potestas imponendi tributum.Vnde confirmatur,quia præscriptio temporis immemorialis æquiparatur priuilegio concesso à Principe ex certa scientia,teste Bald.sub titulo,Quæ sint regalia in vsib.feudor.sed per priuilegium Principis potest inferior imponere tributum,vt ex allegatis iuribus colligitur, quæ dicunt, neminem posse imponere tributum,nisi Principem,vel qui ab eo habuerit facultatem;ergo eadem potestas poterit per immemorialem præscriptionem acquiri.Probatur consequentia simul cum maiori,quia per talem consuetudinem præsumitur,illam fuisse ortam ex aliquo simili priuilegio;& ita vel ipsa consuetudo confert potestatẽ, vel saltẽ probat E sufficienter,illam quatenus est ratio sufficiens ad præsumendã iustam originẽ eius.Vnde Glossa etiã in dicto c.*super quibusdam*,verb. *non extat*, dixit, consuetudinẽ, cuius nõ extat memoria,ius, siue priuilegiũ inducere.

7.

8. Contrariam nihilominus sententiam tenet Castro lib.1.de lege pœnali,cap.10.dicítque antiquam consuetudinem,de cuius initio non extet memoria,valere ad exigendũ tributa,quę ab illo tempore antiquo sunt introducta,non verò ad noua imponenda. Probat primò,quia dictũ c.*super quibusdam*, loquitur de antiquis tributis,non de nouis per antiquã consuetudinem impositis.In quo fundamento duo cõsideranda, & distinguenda mihi videntur.Vnum est intelligẽtia illius textus,

Sent. negãtiua. Castro.

tus, aliud est illatio, quæ ex illo fit. In primo hæc posterior interpretatio verior videtur: nam in textu non dicitur, consuetudinem sufficere ad imponendum tributum, nec ad potestatem imponendi tributum, sed dicitur illa tributa esse interdicta, *quæ non apparet Imperatorum, vel Regum, vel Lateranensis Concil. largitione concessa, vel antiqua consuetudine: cuius non exist memoria, introducta.* Loquitur ergo apertè Pontifex in his vltimis verbis de tributis introductis per antiquam consuetudinem, & de illis solis. Vnde non video, cur dixerit Medina hoc innui in illo textu, & non potiùs, hoc solum expressè affirmari, & quidquid aliùd inde affirmetur esse per illationem, non quia in textu contineatur. Nec etiam video, cur dixerit idem Auctor cum Panormit. numerari in eo textu quatuor habentes auctoritatem ad imponenda tributa, scilicet Imperatorem, Regem, Concilium (vtique cum Pontifice) & consuetudinem: nam ibi dicitur, consuetudinem dare auctoritatem ad imponendum tributum, sed dare auctoritatem tributo, quod hodie impositum inuenitur, quod sine dubio longè diuersum est, vt rectè dixit Castro. Medina etiam non negat, hæc duo esse diuersa; male autem conatur literam illius textus ad vtrumque accommodare, & magis in eo fallitur, quod textum principaliter accommodat ad eam partem, quæ in litera eius non continetur.

Medin. *Panorm.* *Castro.*

9. Alterum verò, quod ex hac vera interpretatione colligit Castro, non videtur mihi ex illo textu probari positiuè, sed ad summum negatiuè, quia licèt ibi non affirmetur, consuetudinem immemorialem posse dare potestatem imponendi tributa, non tamen negatur; ergo inde non potest colligi testimonium positiuum contra priorem sententiam, sed solum negatiuum, hoc modo nemo habet potestatem imponendi tributa, nisi qui in illo textu numerantur, sed ibi non datur hæc potestas cõsuetudini; ergo. Et simile videtur esse aliud argumentum, quod Castro sumit ex dicto capit. *innouamus*, quamuis ipse dicat, quòd in eo *Authoritas imponendi noua tributa apertè negatur antiquæ consuetudini, quia expressè ibi dicitur, solùm Regibus, & Principibus esse concessam.* Vnde ex illa exclusiua, *solùm*, videtur colligere, negari hoc consuetudini. Sed in rigore non est solida illatio, tum quia dictio exclusiua non excludit ea, quæ sunt paria, sicut ibi non excluditur Concilium: tum etiam, quia dictio exclusiua non excludit concomitantia, huiusmodi autem dici potest consuetudo, quia illa in tantum habet vim, in quantum præsumitur in auctoritate Principis fundata. Vnde addo, in illo textu non haberi verba, nec modum loquendi, quem Castro intendit, sed verba eius sunt, *Nec quisquam alicui nouas pedagiorum exactiones sine auctoritate, & consensu Regum, aut Principum statuere præsumat.* Qui autem imponit noua pedagia ex vi consuetudinis, non præsumit illa imponere sine auctoritate Regum, vel Principum: sed allegat, & præsumit talem consuetudinem in auctoritate Regum esse fundatam; ergo non potest dici apertè exclusi in illo textu; ergo ad summum dici poterit, ibi non probari talem consuetudinem sufficere. Quod argumentum negatiuum ex vtroque textu leue est, & vtrumque retorqueri potest. Primum quidem, argumentando à paritate rationis, & negando talem consuetudinem omnino omitti, quia in altera includitur, vel in potestate Regum, vel in concessione Concilij. Aliud verò, quia actus proprius Principis si fit ab inferiori, ex immemoriali consuetudine, censetur fieri auctoritate Principis, sed illo textu approbatur tributum nouum positum auctoritate Principis; ergo & positum ex immemoriali consuetudine, quia hæc includit auctoritatem Principis.

Castro. *innouamus.*

10. Alio ergo modo possumus illa iura in fauorem huius sententiæ inducere, etiam quatenus auctoritatem A tantùm negatiuam continent. Quia nulla potestas potest per consuetudinem, seu præscriptionem acquiri, nisi virtute alicuius legis ciuilis, aut canonicæ, sed nulla talis lex est, quæ det auctoritatem præscribendi hanc potestatem imponendi tributa; ergo non potest præscriptione acquiri, & consequenter nullus Princeps recognoscens superiorem potest iustè tali potestate vti, prætextu consuetudinis, etiam immemorialis. Maior constat, quia præscriptio non est iure naturali introducta, imò quodammodo videtur ab illa discordare, vel saltem omnino illi addi: nec etiam constat esse de iure gentium, quia omnes gentes illa vtuntur, neque eodem modo; oportet ergo vt fundetur in iure humano ciuili, vel canonico, quia sine authoritate iuris non esset præscriptio, sed iniqua vsurpatio rei alienæ.

B Probatur ergo minor, quia nulla inuenitur ciuilis lex, quæ talem præscriptionem approbet, neque etiam canonica, quia maximè illa duo capita suprà tractata: ostensum autem est, in illis nihil de hac consuetudine caueri, & alioqui generaliter damnari omnia tributa non concessa à Regibus, Principibus, vel Pontifice, seu Concilio, & in textu originali Concilij Lateranensis sub Alexan. III. p. 1. cap. 22. additur, *Vt nemo audeat tales exactiones statuere, aut statutas de nouo tenere.* Item ibi videtur postulari ad iustitiam tributorum, vt constet auctoritate supremi Principis esse imposita, si sint noua, vel quòd ex consuetudine immemoriali præsumatur, si sint antiqua: de præsumptione autem, vel præscriptione pro potestate imponendi illa nullum ibi est

Conc. Later. Alex. III.

C verbum. Nec etiam valet aliquid argumentum, quod à simili sumebatur, tunc quia hæc translatio, vel vsurpatio alieni iuris per consuetudinem odiosa est, & ideo non debet extendi, sed restringi, tum etiam quia non est æqualis ratio cùm ostensum sit, hanc potestatem esse maiorem, tum denique quia præscriptio talis potestatis multò magis potest cedere in perniciem reipublicæ, & ideo multo minùs potest præsumi, à Principibus approbari; ergo vbi non est expressa lex, non licet per solam coniecturam, vel æquiparationem illam colligere.

Et confirmatur hæc ratio ex alio principio Iurisperitorum: nam ea, quæ ita conueniunt supremæ potestati, vt ad propriam illius rationem pertineant, non

11.

D possunt à subditis consuetudine præscribi; sed talis est potestas imponendi tributa; ergo. Maior habetur ex communi sententia Iuristarum, Bald. in l. *comperit.* C. de præscript. triginta, &c. Panorm. cap. *cùm nobis*, & cap. *ad audientiam*, de præscript. & aliorum, quod refert, & sequitur Couarr. in reg. possessor. num. 8. & 9. & in Practi. cap. 4. num. 1. & Velasc. de iur. Emphyteut. q. 8. nu. 29. & sequentib. Cuius ratio à priori est, quia nullum ius humanum fauet tali præscriptioni; imò illi resistit, vt in iure ciuili constat ex dicta l. *comperit*, & in iure Hispaniæ l. 1. tit. 15. lib. 4. nouæ recopilat. & idem sumitur ex l. 5. tit. 29. p. 3. Resistit etiam ius Lusitaniæ lib. 2. Ordinat. tit. 26. in princ. & §. 15. Congruentia verò est, quia præsumi non potest, Principem consentire in huiusmodi præscriptione,

Bald. *Panormit.* *Velasc.* *L comperit.* *Ordin. lib. 2.*

E imò nec iure posse, quia esset valde perniciosa reipublicæ, & ipsimet Principi, quia ex parte priuaretur regia potestate. Minor itẽ propositio in argumento sumpta colligi potest ex dictis cap. *innouamus*, & *super quibusdam*, quatenus docent, ius imponendi tributa, esse reseruatum Regi, & Imperatori, ac similibus Principibus supremis, & eodem modo sumitur ex l. *vectigalia*. ff. de publi. & vectig. & l. 1. C. nou. vecti. & ex l. 9. tit. 7. p. 5. vbi Glossa 2. notat, esse hoc ex reseruatis Principi.

c. innouamus. *L. vectiga.* *Glossa.*

Sed fortè dicet aliquis, aliud esse, quòd actus sit reseruatus Principi, aliud verò quòd sit quasi de intrinseca ratione supremæ potestatis eius, vel signum quasi proprium, & quasi potestatiuum supremæ excellentiæ illius.

12.

illius. De actibus ergo huius secundi ordinis est vera prima propositio; non verò de actibus prioris ordinis, vt probant adducta pro contraria opinione: imponere autem tributum tantùm, probatur esse Principi reseruatum priori modo. Neque aliud colligitur ex iuribus citatis, & ideo non procedit ratio, quia multa similia reseruata Principi possunt contra illum præscribi, vt suprà inductione ostensum est.

Sed contra hoc ostendo, esse proprium Principis posteriori, & stricto modo. Et primùm expendo verba Pontificis in cap. *tributum*. 23.q.8.ibi, *Quod constitutum est pro pace, & æquitate, qua nos tueri debent, & defensare, Imperatoribus persoluendum est.* Quibus verbis significatur, titulum, ob quem tributa debentur, fundari in ea obligatione, qua rex tenetur regnum suum in pace defendere, sed hæc obligatio requirit supremam potestatem, & in illa fundatur; ergo tributum intrinsecè respicit illam potestatem, & inter alia habet, vt sit veluti signum exhibendum in signum supremi dominij. Hoc etiam confirmat quòd D. Augusti. ait lib. 22. contra Faust. cap. 74. *Ad hoc tributa præstantur, vt propter bella necessario militi stipendia præbeantur.* Nam licèt non sit hæc adæquata causa imponendi tributa, est vna ex præcipuis, & ostendit, quòd sicut potestas indicendi bellum est propria supremi Principis, nec potest acquiri per præscriptionem ab inferiore Principe habente superiorem, ita etiam potestas imponendi tributum. Præterea ex citatis legibus sumitur magnum argumentum, quia expressè definiunt, neminem posse præscriptione eximi à tributis soluendis, vt patet ex citata leg. *comperit*, & aliis horum regnorum. Et ex à Panormitan. in dicto cap. *cùm nobis*, num. 11. vbi reddit rationem, quia tributum debetur in signum subiectionis, sed multo plus est præscribere potestatè imponendi tributa, quã præscribere exemptionem à tributis, quia maius etiam signum supremæ potestatis est tributa imperare, quàm exigere; ergo.

c. tributum.

Augusti.

Panorm. c. cùm nobis.

13. Et declaratur hoc ampliùs, quia Rex habet potestatem imponendi tributa in toto suo regno, etiam in terris subiectis alicui inferiori Principi ipsi subiecto; quando ergo ille inferior Princeps acquirit per consuetudinem potestatem imponendi tributa in suis terris, vel Rex illam amittit, vel vterque retinet illam. Primũ est intrinsecè contra dignitatem Regiam, eam enim magna ex parte conuellit, quod per præscriptionem fieri non potest, vt ostensum est. Et etiam contra naturalem obligationem, qua vasalli tenentur recognoscere Regem vt supremum dominum. Secundum autem est etiam contra iustitiam respectu populorum, ita enim supra modum grauarentur. Vtrumque sic explico, quia populi ex naturali iustitia per se primò tenentur tributa pendere Regi, tum quia ille est supremus dominus, tum quia illius potestas censetur esse immediatè à populo, & ideo etiam populi subditi inferiori Principi subdito Regi, quatenus sunt pars quædam regni, tenentur per se contribuere ad sustentationem Regis, & status, ac dignitatis, omniúmque munerum, & onerum eius, quod faciunt populi tributa soluendo. Ergo contra iustitiam esset, quòd etiã inferior, & quasi proximus Princeps, posset sua auctoritate imponere eidem populo noua tributa, & quòd populus obligari posset à duobus Principibus, & præsertim ab illo, cum quo à principio non contraxit, neque ei potestatem contulit. Isti enim inferiores Principes non à populo, sed à Regibus, vel Imperatore suum statum, ac dignitatem acceperunt, & ideo non à populo, sed à Rege, vel iuxta Regis præscriptum possunt certos redditus à vasallis accipere. Atque hæc videtur esse ratio propria, cur hic actus imperandi tributa, est proprius supremi Principis, quæ consequenter optimè videtur ostendere, esse hoc tam intrinsecum illi supremæ potestati, vt contraria consuetudo illam destruat, & iustitiæ multum repugnet, ideóque non sit admittenda cõtra Principẽ, neque sufficiat ad iustificãda noua tributa, sine certa facultate à Regibus cõcessa.

Hæc ergo sententia mihi videtur verior, & securior, quia est magis consentanea iuri, & rationi, & quia impositio tributorum est grauissima, & multa consideratione indiget, vt iustè fiat, & ideo non est facilè committenda voluntati eorum, qui in temporalibus habẽt superiorem, nec consuetudo aliud inducens honesta censenda est. Neque præsumendum est, quòd bona fide sit introducta, vel per scientiam, & patientiam Regum. Oportet tamen aduertere, aliud esse, quòd Princeps aliquis inferior præscribat potestatem imponendi tributa retentâ subiectione ad superiorem, & sine licentia eius: aliud verò esse, quòd Princeps, qui ptiùs recognouerat superiorem per consuetudinem, & præscriptionem, eximatur à tali subiectione, & fiat supremus, & sic acquirat potestatem imponẽdi tributa. Hactenus ergo de prioti modo loquuti sumus, & ita dicimus fieti non posse, tum propter iura citata, tum propter repugnantiam, quam inuoluit contra iustitiæ æquitatem, & debitum ordinem, qui seruandus est, stante subiectione.

14. Auctoris sententia.

At verò si in posteriori modo supponamus, illam potestatem supremam, & exemptionem posse præscriptione acquiri, vt Iuristæ communiter docent cũ Bart. in l. *infamem*. ff. de publi. iudi. in fine, & in l. *hostes*. ff. de capti. & aliis quos refert, & sequitur Couar. in dicta reg. *possessor*. 2. p. §. 2. n. 8. §. *ex his verò*, & in reg. *peccatum*. §. 9. n. 9. Hac (inquam) sententia supposita consequens erit, vt talis Princeps acquirat etiam potestatem imponendi noua tributa, quia iam non est subditus, sed supremus, & ita ad illum pertinet regula textus in dicto cap. *innouamus*, & dicto cap. *super quibusdam*. Panormi. verò in cap. *cùm non liceat*. de præscripti. n. 16. sentit, non posse supremam regni potestatem illo modo acquiri, quia non potest inferior eximi à potestate superioris consuetudine sola, etiam longissima. Sed hæc quæstio nunc ad nos non pertinet; tantùm enim ex hypothesi loquimur, quæ sine dubio vera est, quidquid sit de veritate suppositionis, quamuis etiam illa satis probabilis sit, & fortasse etiam praxi comprobata. Nam multa regna censentur hanc potestatem vsu ipso & præscriptione acquisiuisse precedente aliqua probabili occasione, & titulo.

15. Iuristæ cum Bart. Panorm. Couar.

cap. innouamus. c. super quibusdam. c. cùm non liceat.

16. Ad rationes ergo contrariæ sententiæ nego esse parẽ rationem de consuetudine imponendi tributum, vel exigendi, tum quia prior consuetudo nullibi in iure censetur sufficiens ad acquirendam potestatem imponendi tributum; posterior verò inuenitur approbata, vt sufficiẽs ad iustitiam tributi. Quia prior potestas multò maior est, magísque pernicioſa reipublicæ, si indebitè vsurpetur, tum etiam, quia per illam consuetudinẽ derogatur supremæ potestati regiæ, per posteriorẽ autem minimè, imò fundatur in præsumptione contra subditos soluentes tributum antiquum, etiãsi non cõstet qua potestate, vel causa impositũ sit. Vnde ex hac parte consuetudo illa, & prescriptio fauet Principibus. Quòd si sit sermo de consuetudine accipiendi tributũ, per quam solet præscribi contra Regẽ (quod maximè intendunt Iuristæ ibi allegati) sic etiam neganda est cõsequentia, quia vtilitas tributi potest facilè à Rege donari aliis, & ita nihil est, quod vetet præscriptionem in illam. Quia per illam non derogatur dignitati, & potestati regiæ, sed tãtùm cuidã temporali vtilitati, quod secùs est in consuetudine imponendi tributa, vt ostensum est. Et ita etiam responsum est ad alia exẽpla, quæ ibi afferũtur: nam licèt sint de actibus reseruatis Principi, non tamen sunt propria signa excellẽtiæ eius, vel actus, qui veluti intrinsecè includant dependentiam à suprema potestate, vt est tributorum impositio.

16. Non esse parem rationem de consuetudine imponendi tributum, & exigendi.

Ad

17. Ad confirmationem respondeo, posse quidem Principem committere inferiori, vt nomine, & auctoritate sua tributum imponat in particulari casu, & examinata causa, ratione, & modo, vt in eisdem iuribus significatur: non tamen posse iuste concedere inferiori generale priuilegium imponendi tributum independenter à sua approbatione, & redundans in solam vtilitatem ipsius inferioris; esset enim tale priuilegium valde pernicioſum reipublicæ, ac communi bono, & valde repugnans supremæ potestati eiusdem Principis, & iustitiæ æquitati, vt ostensum est. Ideóque ex vi consuetudinis, quantumcunque longæuæ, nunquam præsumitur esse fundatam in aliquo priuilegio, vel iusto titulo. Et hæc est ratio sufficiens, vt per eam non possit talis potestas comparari.

CAPVT XV.

De ratione, & causa finali ad iustitiam tributi necessaria.

1. SEcunda conditio ad iustitiam tributi necessaria, est causa finalis, seu ratio. Ita sumitur ex cap. *peruenit*, de censibus. vbi etiam significatur, necesse esse, causam esse notam, quia *census ignorantia* (vt ibi dicitur) id est, cuius causa iusta ignoratur (vt ibidem exponit Glossa) *nullo iure diuino, vel humano probatur.* Et ideo, inquit Pontifex, *oportet, vt census omnis, ad quid, & quomodo persolui debeat, prosciatur.* Quod intelligendũ est de censibus nouiter impositis, vel imponendis, vt ibi sentit Glossa, vt notat Medin. suprà q. 14. Nam de antiquis præsumitur causa, licèt non sciatur, vt dicemus. Imò etiam in tributis nouis (vt infrà dicam) non est necessarium, vt causa sit nota omnibus, & singulis de populo; oportet tamen vt sit nota Principi, & consiliariis eius, vel procuratoribus regni, aut aliis ad quos pertinet, iustitiam tributi examinare. Quia nisi Principi constet iustam interuenire causam, vel probabilibus rationibus, vel fide digna, auctoritate, & iudicio suorum consiliariorum, non poterit iustè imponere, vel exigere tributum, quia temere agendo non habet ius exigendi. Et ideo nec retinere potest, quod sic exegit, nisi postea examinata causa inuenerit iustum fuisse tributum in re, licèt temere fuerit impositum.

c. peruenit. *Glossa.* *Medin.*

2. Vt autem causa sit iusta, dicunt Doctores omnes, necessarium esse, vt tributum imponatur propter bonum commune, non propter priuatum ipsius Principis. Sed in hoc oportet duo distinguere, vnum est id, quod debetur Principi ratione sui muneris, & laboris, quod dici potest pertinere ad vtilitatem eius: nam datur ad sustentationem, & quasi stipendium. Aliud est, quod necessarium est ad subueniendum reipublicæ in occasionibus necessariis occurrentibus. Si ergo de vtilitate Principis priori modo spectata sit sermo, iustè imponuntur tributa propter vsum, & vtilitatem Principis. In hoc enim sensu dixit Paulus ad Roman. 13. *Ideo enim tributa præstatis.* & subdit, *Minister enim Dei est.* Quasi diceret, soluitis stipendium Principibus, quia ministri Dei sunt, *in hoc ipsum seruientes*, ac subinde propter eorum ministerium. In hac autem vtilitate seruanda est æqualitas, vt scilicet detur Principi quantum necesse est, & quantum decet iuxta statum, & labores eius, non verò sine mensura iuxta concupiscentiam eius. Addi verò potest, hanc vtilitatem Principis non esse omnino priuatam, sed communem, quia ipse est persona publica, & sustentare illum, & statum illius, bonum commune est. Præter hunc autem finem, imponuntur sæpe aliqua tributa propter insurgentes occasiones, & causas, & de his verum est, causam esse debere non commodum Principis, neque alicuius personæ priuatæ, sed communitatis bonum.

Roman. 13.

3. Duplex ergo immediata causa in tributis spectanda est, vna pertinens ad personam Principis, vt talis est; alia spectans ad sumptus communes. Et hęc potest esse multiplex. Vna, & valde communis est, bellum, & ideo dixit Augustin. 22. contra Faust. cap. 74. tributa solui vt habeat Rex, vnde militibus stipendia soluat. Alia causa esse solet refectio pontium, & viarum, atque earum custodiæ, & aliæ similes, quæ in totius communitatis commodum cedunt. Sic igitur explicata causa tributi, non potest esse iusta, nisi ad commune bonum pertineat: nam cùm onus tributi commune sit, etiam finis, seu fructus eius debet esse communis, alioqui non seruaretur æqualitas. Hoc autem præcipuè locum habet in tributis, quæ per se vt tributa imponuntur. Nam imponi etiam possunt in pœnam alicuius delicti, vel in recompensationem alicuius nocumenti illati, vt suprà dictum est. Tunc ergo non oportet, vt ad communem vtilitatem specialiter ordinentur. Nam si ponantur in pœnam, poterunt sicut aliæ pœnæ applicari fisco, vel pauperibus, vel aliis piis, aut etiam publicis operibus, aut ministris iustitiæ arbitrio Regis imponentis. Si verò sint ad damna recompensanda, in eorum commodum redundare debent, qui damnum passi sunt, vt per se constat.

Augustin.

4. Atque hinc sequitur, quantitatem tributi non posse iustè excedere conditionem, seu indigentiam causæ. Quia sicut causa iusta est necessaria, ita etiam proportio tributi ad causam eius necessaria est ad æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, quæ est rei ad rem, quia tantum tributum iustè potest imponi, quantum ad finem eius est necessarium, & sufficiens: nam si plus imponatur, iam in eo non habet causam, & excedit æqualitatem iustitiæ, vt in simili dicitur in cap. *quia plerique*, de immunit. Ecclesiastica. Atque ita sub hac conditione includitur alia, quam Caiet. ponit in sum. verb. *vectigalia*, quam vocat vsum, id est, quòd tributum expendatur in illum vsum, propter quem est impositum, & sumitur ex D. Thom. lib. 2. de regim. Princ. cap. 12. Nam vt iustè exigatur tributum, & ex debito soluatur, tanquam necessarium requirit, vt id fiat, propter quod imponitur, eúmque imitatus est Greg. Lop. in l. 2. tit. 1. part. 2. n. 9.

c. quia plerique. *Caiet.* *D Thom.* *Greg. Lop.*

5. Circa hanc verò conditionem est considerandum, si loquamur de tributis, quę penduntur ipsi Regi ad suos sumptus, & propter suos labores, & vigilias, talium tributorum iustitiam non pendere ex vsu: nam siue malè, siue bene Rex postea expendat tales redditus, non erit iniustus accipiendo tributa, quia verè est dominus illorum, & de illis potest liberè dispensare, sine iniustitia, dummodo suo muneri satisfaciat, gubernando, & defendendo rempublicam, sicut tenetur. Alioqui si in hoc deficiat, iniustè accipiet, & retinebit hæc tributa, quæ propter officium dantur, & sunt tanquam merces operis, quam iniustè accipit, qui non laborat. Si verò loquamur de tributis impositis ad opera communia reipublicæ, de his clarum est, debere expendi in talia opera, aliàs committi fraudem, & iniustitiam, quę potiùs est in acceptione, & retentione illius, quàm in impositione. Nam hæc potuit esse iusta, si vera causa suberat; postea verò acceptio, vel retentio fit iniusta ex defectu debiti vsus. Necessarium ergo est, vt tributum expendatur in opus, propter quod impositum est: nam illius tributi non fit propriè Rex dominus, sed dispensator. Vnde ad summum poterit interdum, quando vera necessitas occurrerit, commutare illud in aliud opus pertinens etiam ad communem regni, vel populi vtilitatem. Nam quoad hoc habet supremam potestatem, & administrationem.

6. Ex quo vlterius infertur, tributum pendere (vt sic dicam) à causa in fieri, & conseruari. Nam si causa est necessaria ad iustitiam tituli, non potest plus durare tributum, quàm causa. Quia cessante causa (vtique

Tributum pẽdere à causa in fieri, & conseruari.

cap. cùm ceſſante. *cap. poſt trãſlationem.*

necessaria,& in suo genere adæquata) cessat effectus, cap.*cùm ceſſante*, de appellat. Quod ita ferè explicat Glossa citans varia iura in cap.*poſt translationem*,de renunciat.verb.*ceſſante*,& notant Doctores in l. *cùm pater.§.dulciſſimi.* ff.de leg.2. Sed in præsenti, causa est necessaria ad iustitiam tributi,vt dictum est; ergo illa cessante,cessat iustitia, & consequenter debet cessare tributum.Et confirmatur,quia si cessante causa tributum exigatur, iam plus exigitur, quàm sit necessarium; ergo in eo non seruatur æquitas, nec iustitia, quia, vt diximus, proportio inter quantitatem tributi, & exigentiam causæ est necessaria ad iustitiam tributi; ergo si causa sit perpetua, tributum poterit esse perpetuum: si autem sit causa temporalis, tributum debet etiam esse temporale, ita vt illa cessante, hoc etiam cesset.

7. Hoc autem intelligendum est cum limitatione,seu declaratione, vt intelligatur formaliter de causa, potiùs quàm materialiter. Nam licèt cessauerit determinata causa,pro qua positum fuit tributum,si alia equialens loco illius substituatur, poterit non cessare tributum, quia tunc non cessat simpliciter causa, sed talis causa, quæ non est simpliciter necessaria, & est in potestate Principis, vt dixi, illam mutationem facere, sicut posset nouum tributum imponere, noua insurgente causa. Item oportet aduertere, interdum causam tributi consistere in vno actu, seu effectu, quo absoluto omnino cessat causa, vt ædificato tali ponte, finito tali bello, & similibus, & in huiusmodi causa maximè procedit doctrina data, quòd cessante illa, cesset iustitia tributi. Sæpius verò causa tributi est permanentior, & occasio eius cessat pro aliquo tempore, semper tamen manet occasio,vel periculum eius.Vt v.g. causa imponendi pedagium fuit securitas itineris, & commoditas, quam Rex procurare tenetur. In his ergo, & similibus causis, licèt pro aliquo tempore cesset actualis necessitas expensarum in tali opere, nihilominus non cessat tributum,nec iustitia eius, tum quia illud est accidentarium, & in re morali non potest esse tanta dependentia,aliàs quotidie fieret mutatio iuxta occurrentes occasiones,quod sine dubio non expedit. Tum præcipuè,quia illa causa de se est permanens, & Princeps semper tenetur esse paratus,& habere curam securitatis viarum,aut maris,quæ obligatio est digna stipendio.Tum denique, quia sicut cessat interdum necessitas expensarum in vno,vel alio opere, ita sæpe occurrunt aliæ occasiones expendendi, quæ loco aliorum operum possunt succedere. Et ita vt in hoc etiam sumatur æqualitas,tenebitur Princeps non pro quacunque exurgente occasione nouã facere impositionem, etiam temporaneam,sed prudenter pensare,an pro illis sufficiant antiqua tributa,in quibus actualis necessitas faciendi expensas cessauit,vel suspensa est.

8. *Dubium de consuetudine.* *Cordub.* *Medin.*

Quæri verò vlterius potest,an in aliquo casu possit iustè exigi tributum,cuius causa cessauit, saltem ratione antiquæ consuetudinis,quæ suppleat vicem causæ. Hoc dubium tangit Cordub.in Summa Hispan.q. 95. & absolutè negat,quia non putat posse bonam fidem in tali consuetudine interuenire. Contrarium tenet Medin.dicto cap. 14. qui non solùm affirmat sufficere consuetudinem ad præsumptionẽ iustæ causæ, quando de illa est ignorantia negatiua,vt sic dicam, verùm etiamsi constet causam, propter quam impositum fuit tributum, cessasse, atque adeò iam non subsistere legitimam causam;putat nihilominus,consuetudinem antiquam,& bona fide, ac sufficienti tempore præscriptam,sufficere, vt tributum iustè exigatur. Ratio est,quia præscriptio dat sufficientem titulum, & supplet defectum quemlibet, etiamsi proueniat ex defectu causæ. Quòd si obiicias, quia tunc non potest consuetudo esse bona fide continuata, nam eo ipso, A quòd scitur causam cessasse, non potest exactio tributi bona fide continuari. Respondet, posse durare bonam fidem, quia licèt prior causa cessauerit, loco illius successit præscriptio, quæ dat sufficientem causam iustam ad exigendum tributum.

Sed hoc non videtur satisfacere. Nam consuetudo 9.
antecedit titulum præscriptionis, nam est causa eius; ergo bona fides consuetudinis non potest fundari in præscriptione, quia ante acquisitum titulum præscriptionis oportet,vt consuetudo bona fide continuetur: ergo toto illo tempore non potest fundari bona fides in titulo acquisito per præscriptionem. Neque tunc potest fundari in alia causa iusta: nam supponimus, illam cessasse, & hoc constare Principi exigenti tri-
B butum: ergo non potuit illa consuetudo bona fide continuari.Et declaratur amplius,quia dum iusta causa tributi durat, consuetudo exigendi non seruit ad præscribendum ius exigendi etiam cessante illa causa, aliàs omne tributum positum propter causam temporalem,duraturam tamen longo tempore, quadraginta,aut centum annorum, præscriberetur per illud tempus, vt perpetuò peti possit, etiamsi constet causam cessasse,quod est apertè falsum,quia esset inæqualitas magna inter tributum,& causam eius, quin potiùs eo ipso,quòd consuetudo exigendi continuatur tantùm propter durationem causæ,præscribitur(vt sic dicam) contra solutionem talis tributi, si cesset talis causa. Et ita dum causa durat, & propter illam durat
C etiam exactio tributi, non potest inchoari præscriptio ad exigendum illud sine tali causa; ergo deberet inchoari postquam cessauit causa, & nihilominus continuata fuit exactio, at tunc non potuit esse bona fides, quia nec potuit fundari in causa, quæ cessauit, & non ignorabatur, vt supponitur, neque in præscriptione, quæ nondum erat; ergo talis consuetudo nunquam potest dare titulum præscriptionis.

Alio ergo modo censeo esse possibilem bonam fi- 10.
dem in huiusmodi consuetudine, & ita esse explican- *Mẽs auctoris.*
dam,& præsumendam, vt præscriptio iudicari possit legitima. Nam licèt causa prima, propter quam fuit impositum tributum,cessauerit, potuit loco illius alia, & alia succedere, & ita bona fide tributum continua-
D ri:nam hoc est in potestate Principis, vt diximus. Si ergo constaret, non solùm primam causam cessasse, sed etiam nullam aliam extra præscriptionem fuisse loco illius subrogatam, non video, quomodo possit bona fide continuari consuetudo exigendi tale tributum, vt probat ratio facta.Si verò quanuis constet primam causam cessasse, non tamen constet, an alia fuerit loco illius subrogata, tunc potest facile locum habere bona fides. Et ideo distinguenda sunt tempora. Aut enim sumus intra tempus nondum consummatæ præscriptionis,& tunc dicendum est, quamprimum constiterit causam omnino cessasse,ita vt neque prima subsistat,neque alia iusta subuenerit,cessandum esse ab exactione tributi, quia tunc nec per se est iustum, vt ex dictis patet, nec ratione præscriptionis,
E quia non fuit consummata. Aut loquimur de tempore post consummatam præscriptionem, & tunc poterit tributum sustineri, quicquid sit, vel fuerit de causa in re ipsa spectata:nam præsumitur fuisse iusta. Neque est moraliter possibile, vt post talem præscriptionem incipiat positiuè constare(vt sic dicam)quòd nulla subsit causa, sed ad summum negatiuè potest non constare de illa,& ita semper est locus præsumendi non deesse.

Præsertim quia est tanta varietas in statu, & sump- 11.
tibus Principum, & in valore rerum, vt facilè credi possit, antiqua tributa, quæ propter alias causas imposita fuêre,illis cessantibus durasse, quia iudicata sunt necessaria ad honestam Principis sustentationem.

Medina. Castro.

nem. Quod etiam attigit Medin. suprà, & propter hoc Castro suprà, in his tributis antiquis non requirit has conditiones, sed pro illis dicit sufficere immemorialem consuetudinem. Et ita mihi probabile est, ad hanc consuetudinem, quæ suppleat causam iustam, non sufficere certum tempus etiam diuturnum, sed oportere, vt excedat hominum memoriam, argumẽto dicti cap. *super quibusdam*, à paritate rationis, & quia tributum nunquam potest iustè exigi, nisi per respectum ad causam iustam, nec aliter potest præscribi, quia hic respectus intrinsecè includitur in ipsa consuetudine, vt iusta, & bonæ fidei esse possit; ergo oportet, vt causa illa sit nota, vel præsumpta; vbi autem ignoratur, non potest ita præsumi, nisi consuetudo excedat hominum memoriam; ergo talis consuetudo necessaria est ad hunc effectum, & ita etiam sentit Medina suprà.

CAPVT XVI.

De forma, & materia in legibus tributorum seruandis.

1. Ad iustitiam tributi necessariam esse formam, seu proportionem. Caiet. Castro. Medina.

TErtia conditio ad iustitiam tributi necessaria est forma, vt Caiet. loquitur, seu proportio, vt loquitur Castro: hæc enim duo in idem coincidunt, vt significauit Medin. quia illa forma nihil aliud est, quàm proportio seruanda inter tributum, & subditos, quibus imponitur. Nam præter proportionẽ inter quantitatem totius tributi, & causam eius, quæ pertinet ad æqualitatem rei ad rem, seu iustitiæ commutatiuæ, de qua iam dictum est, seruanda est proportio tributi ad personas, quibus imponitur, & hæc proportio vocatur forma tributi, pertinétque ad iustitiam distributiuam respectu communitatis, sed redundat in commutatiuam respectu singulorum. Non est enim iustum, vt omnes æqualiter soluant, sed iuxta facultatem, & conditionem vniuscuiusque; plus enim à diuite, quàm à paupere exigendum est, cæteris paribus. Vnde fit, vt iuxta proportionem, quam personæ inter se seruant quoad facultatem, seu conditiones alias requisitas ad tributum, seruanda sit proportio inter eas in impositione tributi, & hæc est proportio distributiua iustitię. *D. Thom.* Et ita declaratur hæc conditio à D. Thom. 2.2. q. 63. art. 4. Est autem talis proportio necessaria, vt à nullo subdito plus exigatur, quàm iustè possit, & debeat contribuere, & quoad hoc resultat æqualitas commutatiuæ iustitiæ. Atque hinc etiam est necessaria proportio ad res super quas imponitur tributum: quas vocamus materiam tributi. Nam si imponatur super rem immobilem, non debet excedere quantitatem moderatam, consideratis fructibus eius, & laboribus, ac expensis, quæ circa illam fiunt: nam si in hoc tributum sit nimis onerosum, planè erit iniustum. Si autem imponatur super res mobiles, quæ venduntur, & emuntur, vel arte fiunt, obseruari debet ne tales sint huiusmodi res, vel tantum, & tam magnum tributum, vt redundet in maius onus pauperum & artificum, aut mercatorum, quàm possint sustinere commodè, ad vitam, & familiam sustentandam.

2. Multi cẽsent iniusta vectigalia quæ pro rebus, quæ ad propriũ vsum portãtur, imponuntur. L. vniuersi. L. omnium.

Atque ex hac conditione inferunt multi, iniusta esse vectigalia, quæ pro rebus, quæ ad proprium vsum portantur, imponuntur, solúmque imponi posse in rebus, quæ causa negotiationis deferuntur, sicut statutum est in l. *vniuersi.* & l. *omnium.* C. de vectigal. & idem habetur in l. 5. tit. 7. partit. 5. Ita tenet Caietan. verb. *vectigalia*, & hac ratione addit duas conditiones necessarias ad iustitiam tributi, scilicet, vt materia sit apta ad illud; hæc autem non est apta materia. Ratio est, quia in ea non seruatur forma debita, & iusta distributio oneris impositi per tributum: nam si imponatur in rebus necessariis ad proprium vsum, pauperes plus grauantur, quàm diuites. *Quia radix vsus* (ait A Caiet.) *est indigentia, & ita qui magis indiget, magis vtitur. Et pauper, qui est oneratus filiis, pluribus rebus indiget, & ita plus soluit ex vectigalibus.* Et hæc videtur fuisse antiquorum opinio, vt Glossa, & Hostiens. in cap. *super quibusdam*, & sequitur Summa Pisan. & Sum. Confessor. & Driedo lib. 2. de libert. Christ. cap. 5. Qui addit, hæc tributa esse prohibita iure ciuili, & canonico. Priorem partem probat ex l. allegata, posteriorem verò ex Bulla Cœnæ, in qua excommunicantur imponentes vectigalia prohibita, & ita sentit incurrere in censuram Bullæ Cœnæ exigẽtes hæc vectigalia, quod apertè tradit etiam Tolet. libr. 5. summæ c. 79. num. 1. licèt postea num. 2. sententiam limitet. In eandem sententiam inclinat Soto lib. 3. de iustit. q. 6. ar. 7. vbi priùs explicans quid sit vectigal, portorium, & pedagium, B solùm ponit pro materia eius res, quæ vehuntur negotiationis gratia, & postea dicit, esse iniusta tributa prohibita in dicta l. *vniuersi*, scilicet, quæ pro his rebus, quæ ad proprium vsum pertinent, exiguntur. Et inde videtur damnare iniustitiæ gabellam, quam *Alcaualam* vocant, quatenus exigitur de rebus, quæ ad propriam necessitatem subleuandam venduntur, quia tunc etiam plus soluit, qui plus eget, non qui plus habet, vel lucratur. Idem ferè sentit Ledesm. 2. p. 4. q. 18. art. 3. quatenus damnat quoddam tributum in Lusitania vsitatam, quod soluitur ab ementibus res ad suum vsum necessarias, & à vendentibus res, vt suis necessitatibus subueniant, quod tributum vulgo *Sisa* vocatur, quod idem ferè est, quod *Alcaualla*, licèt in Lusitania non soluatur à solo venditore, vt in Castella, C sed partim ab emptore. Itaque sentiunt hi auctores, tantùm peti posse ex lucris, vel fructibus, seu in rebus quatenus vel fructiferæ sunt, vel ordinantur ad lucra, & ideo iniustè exigi ex rebus emptis, vel venditis, vel transportatis ad proprium vsum.

Caiet. Glossa. Hostiens. Pisan. Driedo. Bulla Cœnæ. Tolet. Soto. Ledesm.

3. Contraria opinio auctoris.

Nihilominus dico, illam conditionem materiæ, quam ponit Caiet. prout ab ipso explicatur, non esse necessariam, quia non est iniustum; tributum imponere de rebus, quæ ad proprium vsum feruntur, aut venduntur, vel emuntur. Hæc est communior sententia, & sumitur ex D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 10. §. vlt. nam licèt loquatur de particularibus impositionibus ciuitatum, eadem est proportionalis ratio de generalibus tributis. Et idem omnino sequitur Gabriel. 4. d. 15. q. 5. art. 2. concl. 2. in fine, Sylvest. *gabella.* 3. q. 5. vbi non- D nullam differentiam in hoc constituit inter externos, & incolas, de qua statim dicam. Eodémque ferè modo loquitur Angel. verb. *pedagium*, num. 3. Armill. verb. *gabella*, num. 11. Tabien. verb. *pedagium*, num. 4. Idem tenet Medina dicto Cod. de restit. q. 15. in fine. Nauarr. cap. 17. num. 202. Molin. tom. 3. disp. 669. Supponendum autem est ad probandam hanc sententiam, sermonem esse de impositione tributi habente alias conditiones ad iustitiam tributi requisitas; nimirum quòd ab habente potestatem, & propter causas iustas, & proportionatas imponatur, & solùm tractari, an eo ipso, quòd imponitur super talem materiam, sit iniustum, vel iniquum.

Anton. Gabr. Sylvest. Angel. Armil. Tabien. Medin. Nauarr. Molina.

4.

E Probatur ergo non fieri iniustum, neque iniquum ex illo capite. Quia vel est iniustum, quia prohibitum, vel quia per se, & natura sua est intrinsecè malum: auctores enim primæ opinionis interdum vno fundamento, interdum alio vtuntur, & in hoc satis confusè loquuntur; neutrum autem fundamentum solidum est. Probatur ergo, propter solam humanam prohibitionem non posse dici simpliciter malum, id est, vbique, & in omnibus regnis, vel prouinciis Christiani orbis, quia non inuenitur prohibitum iure canonico, & ciuile ad hoc non sufficit. Prior pars declaratur, quia in Bulla Cœnæ non fit specialis prohibitio, sed supponitur, & fertur specialis modus censuræ contra imponentes tributa prohibita. Nec etiam in corpore iuris

canonici inuenitur ſpeciale ius, quod deſignet materiam vectigalium, ſeu pedagiorum, vt iuſta ſint. Neque hoc rectè ab aliquibus ex cap. *quanquam*, de cenſibus in 6. colligitur, quia in eo dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam iure canonico, quam ciuili, regulariter meritò eſſe damnatas.* Nam vt ex Gloſſ. ibi, Ioan. And. & aliis conſtat, ius canonicum, quod ibi citatur, non eſt aliud, niſi quod habetur in Concilio Lateranẽſi, cap. *innouamus*, de cenſibus & in Innoc. III. in cap. *ſuper quibuſdam*, de verbor. ſignificat. ibi autem non prohibentur talia tributa ratione materiæ, ſed quatenus non feruntur ab habentibus poteſtatem, vel ex conſenſu illorum. Et eodem modo intelligit Gloſſa ibi prohibitionem iuris ciuilis, citando legem *non ſolent*, C. vectigalia noua, &c. ſignificat etiam poſſe id referri ad prohibitiones pedagiorum reſpectu Eccleſiaſticarum perſonarum, dum allegat l. *placet*, C. de ſacroſ. Eccleſ. & cap. *generaliter*. 16. q. 1. Denique in illo capite non fertur prohibitio, ſed ſupponitur, & non ſimpliciter, ſed cum illo addito, *regulariter*, & fortaſſe id dictum eſt propter violentias, & exceſſus, qui regulariter fiunt in exactionibus pedagiorum.

Gloſſ. Ioan. Andr. *L. non ſolent.* *L. placet.*

5. Altera verò pars de prohibitione iuris ciuilis probatur in hunc modum, quia licèt non negemus, vectigalia in rebus ad proprium vſum eſſe prohibita iure Codicis, tamen illa lex non obligat in Hiſpania, Luſitania, Francia, & aliis ſimilibus regnis, vel rebus publicis, quæ ſuperiorem in temporalibus non recognoſcunt, quia, vt ſuprà oſtenſum eſt, leges Imperatoriæ ibi non obligant. Vnde miror, cur dixerit Tolet. Reges, & temporales dominos non poſſe de his rebus vſualibus pedagia exigere propter prohibitionem illius legis: Pontificem autem in ſuo dominio temporali id poſſe, quia non ſubditur legibus Imperatoris, cùm non minùs ſint ſupremi in temporalibus alij Reges numerati in ſuis regnis, quàm ſit Pontifex in ſua ditione temporali, quod attinet ad poteſtatem, & dominium directum, de quo tractamus. Neque etiam video, cur Hoſtienſ. in ſum. tit. de cenſib. §. *ex quibus cauſis*, verſic. *quòd ſi quis*, (quem multi alij ſequuntur) dixerit, non poſſe iuſtificari hæc pedagia, etiam ratione immemorialis conſuetudinis, niſi ſupponant legem illam non prohibere rem de ſe indifferentem, ſed rem per ſe malam, quòd probare non poſſunt, vt ſtatim oſtendam. Ideóque concludo, legem illam nunc non obligare, niſi in terris Imperij, & niſi ibi ſit per contrariam conſuetudinem abrogata, vt facilè fieri potuit.

Tolet. *Hoſtien.*

6. Probatur igitur vltima pars, videlicet, hoc non eſſe prohibitum, quia malum; quia nulla ſufficiens ratio intrinſecæ iniuſtitiæ in hac materia tributi inuenitur. Nam ſi quę eſſet, maximè quia in tali materia non poteſt ſeruari debita forma, & proportio tributi, quia pauperes plus grauantur, quàm diuites; at hoc non ita eſt per ſe loquendo, ac moraliter; ergo. Probatur minor, primò tollendo quandam æquiuocationem, quæ latet in verbis Caietani, & eadem ferè eſt in aliis auctoribus. Ait enim Caietan. quòd indigentia eſt radix vſus, & ita qui magis indiget, magis vtitur, & ita magis grauantur pauperes indigentes. At profectò vox illa *indigentia*, æquiuoca eſt, & aliter in antecedenti, & aliter in conſequenti ſumitur. Indigentia enim interdum ſignificat neceſſitatem, & de hac indigentia verum eſt, quod eſt radix vſus, & quòd qui plus indiget, magis vtitur, vtique quando ſubuenit indigentiæ ſuæ, ſeu neceſſitati. Hæc verò indigentia communis eſt diuitibus cum pauperibus, imò in diuitibus eſt maior, vel propter ſuum ſtatum, vel propter ſuas delicias, & quia voluptates reputant indigentiam. Quapropter ſtando in eadem ſignificatione, non rectè infertur, pauperes, qui ſunt indigentes, plus vti, & plus grauari, quia non ſunt hoc modo plus indigentes. Alio ergo modo indigentia ſignificat paupertatem, & ſic falſum eſt, hanc indigentiam eſſe radicem vſus: nam potiùs pauper ſæpe indiget veſte, & non vtitur illa, quia eget pecunia; & conſequenter etiam eſt falſum, quòd qui plus indiget, plus vtitur, quia multò magis vtuntur rebus vſu conſumptibilibus diuites, quàm pauperes, & plures, ac pretioſiores ex illis emunt. Et ſimiliter pauperes non ſolent res portare ex diſtantibus locis, vbi ſolent vectigalia exigi, ſed diuites frequẽtius hæc portari ſibi faciunt ad proprium vſum. Vnde ex vi paupertatis non video, quomodo hinc ſequatur illa improportio. Quòd ſi contingat, pauperem habere plures filios, & ideo plura emere, illud eſt accidẽtarium, quod in re morali conſiderari non poteſt. Præſertim, quia etiam diuites poſſunt filiis abundare, & ita quoad hoc eſt æqualitas, & aliunde pluribus, & pretioſioribus rebus vti ſolent ad eorum ſuſtentationem, & præterea regulariter diuites habent maiorem familiã ſeruorum, & familiarium, quam alunt, præter expenſas equorum, &c. & ita plura emunt ad ſuum vſum, & conſequenter plus ſoluunt ex tali tributo.

A B C D E

Et hic diſcurſus, licèt in vectigalibus, ſeu portoriis ſit euidentior propter illam conſiderationem, quòd pauperes rarò deferunt ex locis remotis res propter ſuum vſum, abſque adminiculo negotiationis: nihilominus etiam procedit de tributo impoſito propter ſolam emptionem, aut venditionem in rebus neceſſariis ad victum, & veſtitum, quia etiam ex his rebus plures emunt diuites per ſe, ac moraliter materiam expendendo. Nam contingit quidem diuiti, licèt plura conſumat, pauciora emere, quia vel ex fructibus ſuarum poſſeſſionum multa colligit, & alia domi alit, vel ſua induſtria comparat; licèt hoc autem ita ſit, hoc totum eſt accidentarium, & in re morali impoſſibile eſt infallibilem regulam conſtituere, quæ non ſæpe deficiat. Quod ſi fortaſſe Caiet. & alij velint, eo ipſo eſſe formam tributi iniuſtam, quòd pro aſportatione, aut emptione eiuſdem rei ad vſum neceſſariæ, æquale tributum pauperi, & diuiti imponitur: immeritò id aſſerunt, alioqui etiam eſſet iniuſta forma tributi impoſiti pro rebus cauſa negotiationis allatis, quia æquale tributum ponitur pauperi negotianti pro vita ſuſtentanda, & mercatori diuiti, in eadem materia, & cæteris paribus. Imò & decimarum diſtributio eſſet iniuſta, quia eadem quota pro pauperibus, & diuitibus ponitur. In his ergo rebus non poteſt ſemper tam exacta diſtributio fieri. Præſertim, quia hæc improportio poteſt compenſari aliunde, ſcilicet, quia diuites plura, & pretioſiora conſumunt, & tranſuehunt. 7.

Quapropter dicendum eſt in primis, conditionem illam ex parte formæ tributi, ſcilicet, vt cum proportione diſtribuatur quantitas oneris, iuxta vires facultatis vniuſcuiuſque, moraliter accipiendam eſſe, quantum videlicet ſuauiter poſſit ſeruari, & haberi ratio illius proportionis ſine vexatione populorum, & ſine magna difficultate Principum. Vnde ſi hæc diligentia adhibeatur, nihil obſtabit, quòd aliqua improportio ſequatur, quia illa eſt moraliter ineuitabilis, & non eſt intenta, nec cenſetur volita, ſed permiſſa, ſicut videmus in decimis Eccleſiaſticis, quòd vniformiter imperantur, etiamſi per accidens contingat, aliquos pauperes nimium onerari. Deinde dicimus, conditionem aliam ex parte materiæ ſumptam, ſcilicet, vt tributa hæc non imponãtur in rebus, quæ ad vſum proprium portantur, emuntur, aut venduntur, non eſſe ſimpliciter, ac per ſe neceſſariam ad iuſtitiam tributi, quia nec inuoluit intrinſecè inæqualitatem in forma tributi, vt oſtenſum eſt, nec per accidentales euentus fit iniuſta, vt etiam eſt declaratum, nec etiam propter leges ciuiles eſt iniqua, niſi vbi lex illa obligauerit in terris nunc ſubditis Imperatori. Solùm ergo neceſſe eſt obſeruare, vt ſit

8. *Conditio tributi vt cum proportione diſtribuatur quãtitas oneris iuxta vires facultatis moraliter.*

Caiet.

vt sit iusta causa imponendi talia tributa, quia nimirum alia non sufficiunt,& publica necessitas vrget, & alia ratio commodior illi succurrendi non suppetit. In quo etiam tenebitur Princeps moralem diligentiam adhibere, vt modum magis æquum,& subditis magis proportionatum, ac suauiorem eligat, qua diligentia præmissa securè potest eligere modum hunc,si probabiliter credit esse aptiorem. Accedit, quòd nemo dubitet esse iusta vectigalia, quæ imponuntur pro oneribus,seu rebus, quæ gratia negotiationis asportantur; at hæc tandem redundant in onus ementiũ:nam mercatores ob eam causam cariùs illas vendunt, & ita in re non videtur esse magna differentia inter hæc tributa,quantum est ex parte oneris, quod in pauperes redundat, quia non redundat in illos vt pauperes sunt, sed vt ementes sunt, etiamsi illas ad suos vsus à mercatoribus emant.

9. Quapropter non existimo, ciuilem legem prohibuisse illam vectigalium materiam, quia sit onerosa pauperibus,sed quia videtur asperum, & durum grauare homines in his rebus, quibus quotidie nutriũtur, & indigent,& similiter visum est graue, difficilem, ac onerosam reddere asportationem rerum ad proprium vsum pertinentium.Sed hæc difficultas non facit,rem esse per se malam, & superari potest ex aliis commoditatibus, vel necessitatibus occurrentibus, propter quas potest aliud statui ab habente potestatem supremam, quæ non subditur illi legi. Nihilominus tamen propter rationem,& fundamẽtum illius legis, & quia hæc tributa malè audiunt, & odiosa sunt communitati pauperum, rectè facient Principes, illa excusando quoad fieri possit. Multóque congruentius esset, in rebus,quæ ad vsus non necessarios,sed ad delicias, vel nimium ornatum,vel curiositatem deseruntur, similia onera,& grauiora imponere,dum tamen illa sufficiant ad indigentiam,iustámve necessitatem regni,aut Principis subleuandam.

Optimum consilium.

10. Vnde infero,hæc vectigalia,& pedagia,si generalia sint, & propria tributa iustè exigi non solùm ab incolis, sed etiam ab extraneis peregrinantibus in tali regno.Sicut vectigalia mercium solumntur à mercatoribus etiam extraneis. Tum quia hoc consuetudine seruatur in omnibus regnis, quia fortasse non poterat commodè fieri personarum distinctio, & quia aliàs occasio fraudibus daretur, & ita fit virtualis compensatio, veluti quodam iure gentium introducta. Tum etiam, quia extranei multa commoda recipiũt à Principe illius regni, in quo versantur, scilicet viarum securitatem,& expeditionem,& pacis conseruationem, & administrationem iustitiæ; tum denique quia dum ibi degunt,sunt aliquo modo subditi, quatenus tenentur illius regni legibus parere.Illa ergo exceptio,quam aliqui ex allegatis Doctoribus addunt, necessaria non est.Dixi autem,si tributa sint propria,&generalia;nam si sint particulares impositiones ciuitatum ad propria commoda particularia introductæ, magis ex quadam ciuium conuentione,& voluntate,ac pacto tacito, vel expresso,tunc non obligabuntur externi, & in hoc casu videntur loqui citati auctores. Non video tamẽ cur specialiter hoc doceant de vectigalibus positis in rebus ordinatis ad proprium vsum, cùm eadem sit ratio de omnibus, si seruetur proportio. Ratio autem est, quia illi non consenserunt in illo pacto, & conuentione, nec commoditas intenta in eos redundat. Nam si redundaret, & ex consensu Principis impositio generaliter fieret,tunc iam induceret rationem tributi suo modo generalis.

CAPVT XVII.

Vtrùm aliqua alia conditio, præsertim subditorum consensus, ad iustitiam tributi requiratur.

A PArs negans satis videtur ex dictis concludi; ex illis enim colligi possunt tres conditiones tributorum, scilicet, legitima potestas, iusta causa, ac debita proportio, quæ plane videntur sufficientes ad iustitiam tributi,& ita illas tantùm ponunt Castro,& Medin. Et probatur:nam aliæ, vel necessariæ non sunt, vel non nisi quatenus in his continentur, vt dictum est de vsu, & materia. Idémque est de personis, quibus imponitur tributum; debent enim esse subiectæ Principi secundùm eam potestatem,qua tributum imponit. Hæc enim conditio vera est, sed includitur in prima de Principe habente potestatem: nam superior & subditus correlatiua sunt, & ideo eo ipso, quòd requiritur potestas Principis, manifestum est, non extendi, nisi ad subditos. Vbi statim offerebatur occasio explican- B di, quomodo Ecclesiasticæ personæ exemptæ sint à tributis Principum secularium, sed hoc alio loco ex professo tractatum est, & ad præsentem non spectat. Quomodo item priuilegia exemptionum in hac materia dari possint personis laicis,vel semel data seruanda sint,alterius etiam est considerationis.

1. *Castro. Medina.*

Non omittam tamen aduertere, excogitatam esse à quibusdam conditionem aliam vt simpliciter necessariam ad iustitiam tributi, nimirum, vt cum consilio, & consensu regni imponatur.Putant enim,Principem etiam supremum non posse noua tributa imponere in regno suo sine consensu regni. Fundantúrque in quadam lege Hispaniæ,quæ hodie habetur in lib. 6. nouæ recopil.tit.6.l.1.vbi statuitur, vt in Hispania Rex non C possit nouum imponere tributum, nisi priùs conuocato regno per procuratores,& illis consentientibus, & acceptantibus tributum. Volunt autem hanc legem non tam constituere nouum ius positiuum, quàm declarare ius gentium,seu naturale, & dare modum, & formam,qua illud seruetur. Tum quia non est verisimile, Reges Hispaniæ tam liberaliter voluisse cedere iuri suo, vel ligare, ac diminuere potestatem suam, si antea ex vi regiæ potestatis omnino liberam illam haberent.Tum etiam, quia nisi hæc potestas ita sit restricta in Regibus,facilè verget vel in tyrannidem,vel certè in notabile incommodum, vel grauamen regnorum. Quia Principes valde propensi sunt ad imponendas subditis huiusmodi exactiones, sempér- D que causantur antiqua tributa sibi non sufficere ad suos eximios sumptus, siue illi necessarij sint, siue superflui. Vnde si sua sola potestate tributa possent imponere sine consensu regni, plus iusto, vel certè nimium populos grauarent.Accedit regula iuris, *Quod omnes tangit,debet ab omnibus approbari.*cap.29.de regul. iur. in 6. quæ regula est valde consentanea iuri naturali; ergo maximè debet seruari in re tam ardua, quàm est tributorum impositio.

2. *L. Hispan.*

Hanc verò sententiam sic explicatam non inuenio in iure communi,canonico,vel ciuili, neque in auctoribus antiquis,& ideo non censeo, hanc conditionem esse necessariam ex vi iuris naturalis,aut gentium, neque etiam ex iure communi; imò neque ex iure antiquo Hispaniæ.Probo singulas partes, & primò de iu- E re naturali videtur per se euidens, quia constitutio regnorum,& potestas Regum non est immediatè de iure naturali,sed mediante concessione populorum, vt suprà ostensum est;ergo amplitudo, vel restrictio potestatis circa ea,quæ per se mala, vel iniusta non sunt, non potest esse de iure naturali, sed pendet ex arbitrio hominum,& ex antiqua conuentione, vel pacto inter Regem,& regnum. At verò potestatem ad imponendum tributum intra limites iustitiæ absolutè residere in solo Principe non est intrinsecè malum, nec contra bonos mores,vel è conuerso quòd requiratur consensus populi,non est per se necessarium ad iustitiam, & æquitatem;ergo neque illud prius est contra ius naturale, neque hoc posterius est de eiusdem iuris præcepto,

3. *Non esse opus ad tributum consensum regni, nisi ex benignitate regis.*

pto. Neque sufficit dicere, hoc esse magis conueniens populis & regnis: tum quia ex maiori cõuenientia non potest colligi necessitas præcepti; tum etiam, quia illud non est certum, quia si coniecturis, & congruentiis vtendum est, possunt facilè pro vtraque parte afferri.

4. Nam constat ex suprà dictis, Monarchiam posse vtroque modo constitui, scilicet, vel ita vt Princeps in condendis legibus pendeat à consensu populi, seu senatus, tanquam ab habentibus suffragiũ definitiuum, vel ita vt potestas simpliciter sit in solo Principe, licèt vti debeat suorum consilio. Et hunc posteriorem modum diximus esse magis consentaneum monarchico regimini, & magis vsitatum, satísque consonum prudentiæ, & iustitiæ, & conuenienti regimini, & obedientiæ subditorum. Si ergo hæc potestas est data solis Regibus in aliis legibus ferendis, etiamsi grauissimæ sint, cur non poterit esse etiam in legibus tributorum, vel cur hoc repugnabit iuri naturali. Item Princeps supremus ad inducẽdum bellum, non indiget consensu populi, neque ad reficiendos pontes, vias, castra, mœnia, &c. cur ergo ex natura rei erit illi necessaria populorum acceptatio in tributorum impositione, cùm propter has causas præcipuè fieri soleat. Denique Monarchia integra, & perfecta nõ est contra ius naturale, vt per se notum est; sed non est perfecta, & integra monarchia, nisi habeat potestatem plenam ad imperanda tributa iusta, tum quia quantum pendet in hoc à consensu regni, tantum deficit à perfecta monarchia, tum etiam, quia si in hoc pendet illo modo, consequens est, vt etiam pendeat in omnibus aliis, quæ sine tributis fieri nõ possunt; ergo monarchia cum tali potestate non potest esse contra ius naturæ, ac subinde neque illa conditio, seu dependentia potest esse ex dictamine necessario iuris naturæ.

5. Atque hæ rationes idem conuincunt de iure gentium. Eo vel maximè quòd creatio Regum, & potestas eorum non est de iure gentium, sed est potiùs de iure ciuili, vel nationali (vt sic dicam) vniuscuiusque regni, vel prouinciæ. Vnde licèt in communi dici possit de iure gentium diuisio regnorum, ciuitatũ, & magistratuum, aut regiminum; modus tamen constituendi regimen vel per plures, aut pauciores, vel per vnũ cum tanta, vel maiori potestate, & cum his, vel illis conditionibus, non est de iure gentium, sed ex proprio iure singularum communitatum, & à principio fuit aut ex pacto voluntario, aut ex iusto bello, vel consuetudine introductus; ergo non potest hæc necessitas fundari in iure gentium. Multo autem minùs potest fundari in iure positiuo communi: nam (vt vidimus) in iure canonico hæc potestas conceditur simplicter Imperatoribus, ac Regibus, & Principibus supremis, qui illis æquiparantur, & nulla limitatio additur, neque postulatur regni consensus. Eodémque modo loquitur ius ciuile, vt etiam citauimus; ergo illa conditio non solùm non potest fundari in iure communi, verùm etiam illi repugnat, dum simpliciter loquitur: nam limitandum non est sine alio iure, vel ratione cogente. Et ita Doctores interpretantes illa iura absolutè dicunt, esse in Principe hanc potestatem, nulla facta mentione consensus populi, vt patet ex Innoc. in d. cap. *quod super his*, & ibidem Panorm. & in dicto cap. *innouamus*, Bartol. & aliis in dicta l. *vectigalia*. & in l. 1. & 2. C. noua vectigal. &c. Bart. etiam in l. vnic. ff. ad leg. Iuliã de ambitu.

Innocent. Panorm. Bart.

6. Tãdem neq; ex antiquo iure Hispaniæ talis dependentia Regis à regno, seu necessitas talis cõditionis ad iustitiam vel valorem tributi colligi potest. Nam in l. 2. tit. 1. p. 2. priùs dicitur absolutè, Imperatorem habere supremam potestatem, & absolutam imponendi iusta tributa, & postea subditur, hanc potestatem in his regnis translatam esse in Regem. Similiter in l. 9. tit. 8. p. 5. hæc potestas soli Regi tribuitur, idémq; supponitur in l. 5. tit. 10. partit. 7. Relinquitur ergo, concursum regni, seu populi consensum per se, vel per procuratores suos, non esse conditionem necessariã ad iustitiã tributi. Imò etiam sequitur, iustitiam tributi esse priorẽ, ex natura rei tali cõsensu populi, ideóq; suprẽmum Principem sua potestate posse imponere tributum iustum, lege lata, & consequenter posse obligare populum ad consentiendum, & acceptandum tributũ, modo explicando in capite sequenti. Alias tributum non posset imperari per modum præcepti, & legis, nisi priùs acceptaretur à subditis per modum noui pacti, & donationis, quod non potest esse verum ex natura rei, cùm tributum pertineat ad obligationem iustitiæ, non in noua, & liberali donatione fundatam, sed in naturali iure, quo tenemur dare laboranti mercedem, & gubernanti subsidium ad onera muneris sui sustentanda.

Ius Hispania.

7. Lex ergo illa, & consuetudo Hispaniæ requirendi consensum regni, quando tributa imponẽda sunt, specialis institutio Regũ fuit ex illorũ benignitate, non ex necessitate iustitiæ concessa, ante ducentos annos, vel circiter. Et ideo non est extendẽda ad omnia regna, sed in vnoquoque seruanda erit sua lex, vel cõsuetudo, & vbi nulla specialis determinatio fuerit, seruanda est æquitas iustitiæ naturalis. Illa verò Hispaniæ institutio in hoc fundata videtur, quòd eo tẽpore, in quo illa stabilita est, iam erant in Hispania imposita multa tributa, quæ ad onera regni sustẽtanda videbantur sufficere, & ideo ne nouis oneribus grauaretur populus sine magna, & publica causa, & vt maiori, ac suauiori prouidẽtia id fieret, quando fieri oporteret, ideo rectissimè id institutum est. Et post cõcessionem illã à Regibus factam, & moribus confirmatã, seruanda est. Nõ est autem ita intelligenda, vt sit in arbitrio Procuratorum, suum consensum non præstare, etiamsi iustitia tributi, eiúsq; necessitas nota sit, tunc enim consentire tenentur, sicut etiam tenentur fortiter resistere, quãdo iniustitia tributi est manifesta, vel quando ex multitudine tributorum tam grauiter onerantur populi, vt æquitatem iusti stipendij, & auxilij Principi debiti, excedat.

CAPVT XVIII.

Vtrùm leges tributorum obligent in conscientia ad illorum solutionem, etiamsi non petantur.

1. QVæstio hæc locum habere potest etiamsi lex tributi pœnalis non sit, vt diximus, quia licèt tributum non sit pœna, & ideo ad illius solutionem non sit necessaria sententia condemnatoria, imò nec declaratoria; nihilominus potest requiri exactio, ita vt sine illa nemo cogatur spontanee offerre tributum. Sicut etiam pœna pecuniaria legis post sententiam debita est sine alia noua sententia, & nihilominus Couarr. & alij sentiunt, non deberi, nisi petatur: simili ergo modo potest accidere in tributis, & hoc est, quod inquirim⁹. In qua etiam quæstione aduerto, nõ posse habere controuersiam, si de possibili loquamur. Quid enim vetat tributum imponi cũ hac moderatione, vt postulatum soluatur, & non alias: non est ergo dubium, quin possit hoc modo ferri, & quòd sic lata lex non plus obliget, quia obligatio non est maior, quàm legis verba postulent, per quæ animus imperantis cognoscitur. Et similiter dubitare nemo potest, quin Princeps possit imperare solutionem tributi, nulla expectata petitione, vel monitione. Quia etiãsi imponatur hoc modo, & cum hac expressa conditione, potest esse iustum tributum secundùm omnes conditiones suprà numeratas, vt patebit facile discurrendo per eas; ergo iustè potest sic imponi; ergo sic etiã obligabit: nã quoad hoc totũ lex illa est moralis, & procedũt omnia dicta in c. 11. Item tributum imponitur vt stipendiũ iustum, & debitũ ex lege iustitiæ, sed præcipere solutionẽ debiti, non spectata petitione, non est onus iustũ; imò nec nimis graue; ergo talis lex ex hoc capite nec iniusta, nec nimis grauis censeri potest; cur ergo non statim obligabit?

Couarr.

His

2. *Leges tributorum non obligare in conscientia ad illa soluenda, nisi petantur, sentiũt multi, imò nec obligare ad non occultandum simile debitũ, sentiunt multi ob consuetudinem.*

His ergo existentibus certis, solùm de vsu, & de efficacia legum imponẽtium tributa, seu de sensu verborum, quibus vtuntur, esse potest cõtrouersia. In qua varias inuenio opiniones. Prima negat, leges tributorum obligare in conscientia ad illa soluenda, nisi petantur, imò neque ad declarandum cõtractũ, aut vectationem mercium, aut aliã similem actionem fundantem debitum tributi: quin potiùs nec obligare ad non occultandum simile debitũ, seu fundamentum eius: ac subinde non esse cõtra iustitiã occultè, vel palliatè vẽditionem facere, ne gabella petatur, vel transire limina regni per loca inuia, aut intempestiuis horis, propter nõ soluenda vectigalia. Ac denique solùm obligare has leges ad soluenda hęc tributa, si exactor, seu publicanus occurrat, & petat, vel ad summum ad non decipiendum illum si interroget, præsertim cum iuramento. Hãc sentẽtiam à fortiori tenent Angel. & Nauar. allegati c. 11. & latiùs, ac expressiùs idem Nau. in c. *fraternitas.* 12. q. 2. à nu. 21. verum est, ibi magis procedere argumẽtando, quã definiendo, quia non perfecit opus, satis tamen indicat sententiam suam. Eãdem tradit latè Tab. verb. *pedagia.* n. 8. & 9. Medin. 1. 2. q. 90. ar. 4. Henr. to. 1. li. 7. de indulg. cap. 36. §. 5. lit. D. vbi refert Soncinat. & Parladorium. Inclinat etiã Soto lib. 3. de iustit. q. 6. art. 7. in fin. Fundamentum præcipuum huius sententię est consuetudo, quæ potest interpretari, & moderari legẽ, & eadem ratione potest moderari quotam stipendij taxatam per legem, sicut videmus in quota decimarum: nam licèt pars decima sit, quam lex canonica statuit, nihilominus ipsamet lex canonica declarat, id intelligendum esse, nisi obstet consuetudo, quæ præualere potest; ergo multo magis potest in præsenti.

Angel. Nauar. *Tabien. Medina. Henric.* *Sotus.*

3. Confirmatur, quia aliàs omnes, qui in casibus insinuatis non soluunt tributa, obligandi essẽt ad restitutionem, quia peccarent contra iustitiam, consequẽs est grauissimũ onus, & moraliter impossibile, imò etiam est contra consuetudinem, non tantùm pœnitentium, sed etiam confessorum eruditorum, vt Nauar. refert. Confirmatur secundò, quia hoc modo fiunt leges istæ tolerabiles, & humanæ, quæ alioqui essent nimis onerosæ, & difficiles ad obseruandũ, & aliunde hoc etiam sufficit ad finem taliũ legum: nam Principes hoc modo recipiunt sufficientia stipendia, & subsidia, & si interdum defraudantur, postea per executionem pœnarum fit compensatio; ergo.

4. *Secunda sententia sub distinctione loquens.*

Secunda opinio esse potest distinguens inter leges obligantes ad soluenda pedagia, seu vectigalia. Nam quædam procedunt ex antiqua cõsuetudine, cuius initium ignoratur, & hæ indistinctè obligant in cõscientia ad solutionem talis tributi sine fraude, vel occultatione, licèt non petatur, quia præsumuntur omni ex parte iustæ, iuxta cap. *super quibusdã*, de verb. signific. & propter alias rationes, quas in sequenti sententia afferemus, & in his tributis maximè sunt efficaces, & in hac parte conueniunt auctores statim allegãdi in hac, & sequenti opinione. Aliæ verò sunt leges imponentes noua pedagia, siue scriptæ sint, siue ex consuetudine, de cuius initio constet. Et de his subdistinguitur: nam si certò constet, talia tributa esse iusta ex omni parte, & conditione, tunc etiam obligabunt illæ leges ad solutionẽ absque præuia exactione, vel petitione, propter idem fundamentum; si verò non cõstet de iustitia earum, nõ obligabunt cum illo rigore. Quin potiùs si certò constiterit esse iniustas, non obligabũt vllo modo, per se loquendo, sed ad summum ratione scandali vitandi, quando aliter solutio tributi caueri non potest. Si autem nec de iustitia, nec de iniustitia cõstet, tunc etiam non obligant in conscięntia ad solutionem, saltem si tributum non petatur, & absque violentia, vel deceptione vitari non possit.

5. Hæc sententia licèt non tam distinctè explicetur ab auctoribus statim citandis, meritò tamen potest illis tribui, quia simpliciter asserunt ad soluenda hæc noua pedagia neminem obligari, nisi cui constiterit de illorum iustitia, satisque esse ad excusationẽ, vt de illa non constet, ac subinde, vt res sit dubia. Quod ego moderor, & interpretor, donec petantur, vel vbi eorum exactio sine vi, aut fraude vitari non potest. Tenet autem illam sententiam Gabr. 4. d. 15. q. 5. concl. 7. & Syluest. verb. *gabella.* 3. q. 3. nu. 9. & q. 14. nu. 29. Caiet. verb. *vectigal*, in fine, inclinat etiam Driedo d. lib. 2. de libert. Christia. c. 5. versùs finem, Armill. verb. *gabella*, nu. 18. Aragon. 2. 2. q. 62. art. 3. Inclinat Cordub. in sum. q. 95. dub. 1. Medin. d. c. 13. Fundantur primò hi auctores, quia noua pedagia, & vectigalia in iure præsumuntur iniusta, & reprobata, c. *quanquam*, de censib. in 6. ergo si certò non constet de illorum iustitia, vnusquisque potest præsumere de illorum iniustitia, ac subinde tuta conscientia illa non soluere, saltem nisi petantur. Confirmatur, quia in dubio melior est conditio possidentis, sed subditi possidẽt res suas; ergo in dubio non tenentur offerre tributum, cùm autem non sunt certi de iniustitia tributi, eo ipso dubitant de iustitia tributi; ergo.

Gabr. Syluest. Caiet. Driedo. Armill. Aragon. Medina. *c. quanquam.*

6. *Sententia affirmans has leges tributorum iustas obligare ad solutionem.* *Raymund. Anton. Bertach. Couar. Castro. Medin. Nauarr. Ledesm.*

Tertia sententia sine distinctione affirmat, has leges tributorum iustas obligare ad soluendum tributum, etiamsi non petatur. Ita tenet Hostiensis in summa tit. de censibus. §. *ex quibus causis*, in fine, & reprobat distinctionem de antiquis, & nouis vectigalibus, quam dicit fuisse Raymundi. Idem Anton. 2. part. titul. 1. cap. 13. §. 8. Bertachin. referens plures in tractatu de Gabellis, p. 9. nu. 1. & 3. Sequitur Couarr. in regul. *peccatum.* 2. part. §. 5. nu. 5. & dicit esse communem Canonistarum in cap. *innouamus*, de censibus; tenet etiam Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 10. Medin. c. de restitution. quæst. 13. & 15. Ledesm. 2. p. 4. q. 18. art. 3. dub. 10. in fine, Nauarr. lib. 3. de restitution. cap. 1. num. 263. Fundamentum est, quia lex iusta obligat in conscientia, vt impleatur, nullo admonente, sed lex tributum imponens est iusta, vt supponimus; ergo obligat ad solutionem nullo etiam petente. Sed ait Bartol. de Medin. non teneri externos scire leges regni. Respondeo in primis hìc non tractari, an ignorantia excuset, vel an interuenire possit, sed explicari obligationẽ, quam per se imponit talis lex. Deinde dico, extraneos teneri saltem ad procedendum via regia sine fraude, & tunc si nullus petat, probabiliter poterunt præsumere, nullum deberi tributum, & inde excusari: regulariter verò res est adeò nota in huiusmodi locis, vt vix possit probabilis ignorantia interuenire.

7. Secundò probatur eadem sententia, quia tributum iustum est ex iustitia debitum, sed vnusquisque tenetur soluere debitum iustitiæ, etiamsi non petatur; ergo. Dicet fortè aliquis, non esse debitum ex iustitia, sed ad summum ex obedientia legis. Sed hoc planè falsum est, & contra omnes Doctores, qui fatentur, hãc obligationem soluendi tributa, vbi interuenit, esse iustitię. Et suprà id probatum est ex Rom. 13. & idem sumitur ex illis verbis Christi, *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari*, Matth. 22. Agebat enim de redditione tributi, & significat esse reddendum instar rei alienæ. Item quia tributum est debitum per modum stipendij iusti, quod ex iustitia debetur, sicut de decimis suo loco diximus; est autem eadem ratio cum proportione in præsenti. Denique lex humana non obligat immediatè ex sola virtute obedientiæ, sed reponit actum in propria specie virtutis iuxta materiæ capacitatem, & motiuum, seu rationem præcipiendi; hìc autem materia legis imponentis tributum est materia iustitiæ, & ratio præcipiendi est, vt seruetur æquitas subditorum ad Principem, & ad onera eius, ac regni sustentanda; ergo talis lex non ex obedientia tantùm, sed ex iustitia obligat, præsertim, quia Principes intendũt obligare quantum possunt secundùm exigentiam materiæ: possunt autem

Rom. 13. *Matth. 22.*

autem ex iustitia obligare; ergo.

8. Dices, hoc esse verum, si lex ipsa expressè præcipiat soluere tributum, nulla expectata petitione; leges autem tributorum non ita ferri, & ex benigna, & consueta interpretatione non id præcipere, sed tantùm vt petita soluantur. Sed contra hoc est primò, quia etiam id, quod assumitur, non est vniuersaliter verum. Nam *l.5.tit.7. part.* in l.5.tit.7. partit. expressè præcipitur mercatoribus, vt via recta incedant per loca, vbi solent tributa exigi, & veritatem aperiant, nihil occultando, & multæ leges similes habentur in noua recopilatione lib.9. *Noua recopilat.* tit.19.l.13. 14.18. & 32. vbi afferentes merces obligantur per certas vias incedere, & per definitas partes ingredi, & emptori præcipitur manifestare contractum, vel certum fieri de solutione gabellæ, & in *Ordinat.* l.9.& 10.tit.1.lib.6. Ordinat. statuitur, vt transmittens merces per loca publica, si nullum inueniat custodem petentem vectigal, non incurrat pœnam, etiamsi transeat sine solutione vectigalis, & nihilominus teneatur ad illud soluendum: vbi satis apertè declaratur, legem obligare ad soluendum tributum, etiamsi non petatur.

9. Præterea dicimus; etiamsi lex non declaret expressè, vt tributum non petitum soluatur, sed simpliciter vt soluatur, id satis esse, vt in conscientia sit reddendum, etiamsi non petatur, quoties lex non concedit expressè hanc moram, vel coarctat, ac limitat expressè præceptum, quod certè nunquam facit. Assumptum probatur primò, quia sine dubio hæc est mens Principum; nam intendunt plenè, & integrè obtinere tale tributum, & intendunt obligare quantum possunt. Secundò, quia materia ipsa postulat hoc genus obligationis, vt ostensum est, quia est materia iustitiæ, & debiti soluendi; ergo si lex simpliciter præcipit, simpliciter etiam obligat. Nec licet nobis aliquid addere legi, quod ipsa non addit, neque in materia legis habet fundamentum: supponimus enim tributum sine tali conditione esse æquum, & iustum, aliàs nulla esset quæstio. Denique neque consuetudo sufficit ad talem moderationem admittendam. Quia illa consuetudo (si est) non est talis, vt possit derogare legi, quia non est vidente, & conniuente Principe, sed potiùs resistente, & puniente omnes, qui se occultant, aut alio modo vectigalia defraudant.

10. In hoc puncto, cùm ius videatur clarum, difficillimum est de facto ipso definitum iudicium ferre, & inter omnes auctores vix est vnus, qui generaliter loquatur, sed ferè omnes vel addunt limitationes plures, vel loquuntur sub conditione, & ita vix potest absoluta resolutio ex illis colligi. Varios ergo gradus iustitiæ in his legibus distinguo. Primus sit legum, de quarum iustitia ex omni parte certò constat, moraliter loquendo. Secundus extremè contrarius earum legum, de quarum iniustitia certò, vel probabilioribus coniecturis constat, quia nimirum constat deficere in tributo aliquam ex conditionibus necessariis ad iustitiã eius. Hæc enim est differentia inter iustitiam, & iniustitiam, quæ solet esse inter bonum, & malum, quia bonum ex integra causa: malum ex quocunque defectu, & ita vt cõstet, legem tributi esse iustam, necesse est, vt constet omnes conditiones in illo concurrere: vt autem constet esse iniustam, satis est, vt constet vnam deficere. Tertius gradus est medius, scilicet, quando nõ constat de iniustitia, neque de iustitia tributi, quod potest contingere dupliciter, scilicet, vel negatiuè omnino, quia nec est ratio ad præsumendam iniustitiam, neque etiam de iniustitia constat, vel quia pro vtraque parte sunt coniecturæ, & probabiles rationes, neutra tamen constat.

11. *Leges simpliciter imponẽtes tributa* Dico ergo primò, leges iustæ simpliciter imponentes tributa, licèt non declarent, quomodo soluenda sint, per se, & natura sua obligant ad soluendum tributum,

A etiam non petitum; quando de iustitia legis sufficienter constat morali modo. Hanc conclusionem præcipuè intendunt auctores secundæ sententiæ & eam plane confitentur, ac præmittunt, Caiet. Gabr. Syluest. Soto, Dried. Cordub. & Aragon. Et conuincitur rationibus factis in probatione tertiæ sententiæ: neque contra illam aliquid obiicitur in priori opinione, quod alicuius momenti sit, quódve inter probandam tertiam sententiam non sit solutum. Imò certè etiam Angel. Nauarr. & alij non videntur hoc ius negare, quia non negant in Principe potestatem ad præcipiendum hoc modo tributum; nec etiam dicunt, absolutum imperium vt soluatur tributum, non sufficere quoad vim verborum ad hanc obligationem, quæ in ipsa materia talis imperij intrinsecè B inclusa est, nisi ob eam causam aliunde excedatur in æquitate iustitiæ. Et hæc est ratio à priori huius partis, videlicet legem hanc simpliciter latam, simpliciter obligare supposita potestate ferentis legem, & æquitate ex parte materiæ: nam ex parte verborum nihil amplius requiritur, neque ex vi significationis eorum alia conditio intelligitur, nec ex declaratione iuris, neque ex vi alicuius consuetudinis iustæ, & toleratæ à Principe, maximè in his tributis, de quorum iustitia constat. Neque in terminis huius conclusionis inuenio aliam differentiam inter antiqua, & noua tributa, nisi quod antiqua, quorum initium ignoratur, supponuntur esse talia, vt de eorum iustitia satis constet, nec possint rationabiliter in dubium reuocari, quia pro illis stat præsumptio iuris, & de iure. Imò C potiùs videntur ipso iure approbata in dicto capite, *quod super his*: nam qua ratione sunt approbata quoad auctoritatem, eadem censeri debent approbata quoad causam, & formam. At verò tributa noua, qualia censentur omnia, quorum initium cognoscitur, non sunt semper iusta, nec esse supponuntur, nisi probentur: si tamen de eis constet sufficienter esse iusta in eis procedit assertio eodem modo, quia procedit in eis eadem ratio.

iusta obligãt ad soluendum tributum non petitum, quãdo de iustitia legis constet moraliter. Sylues. Soto. Dried. Cordub. Aragon.

c. quod super his.

12. Dico secundò: Leges tributorum, quando cõstat esse iniustas, non obligant ad soluenda tributa, non solùm antequam petantur, sed etiamsi exigantur. In hoc omnes conueniunt, & ratio est clara; quia si lex est iniusta, etiam petitio tributi; ergo nõ potest magis obligare petitio, quàm lex. Imò hinc sequitur primò, pec- D care grauiter, & teneri ad restitutionem, non solùm Principes ferentes tales leges, & accipientes talia tributa, sed etiam ministros illa exigentes, si illis constat de iniustitia legum. Sequitur secundò, omnes illos incurrere in censuram Bullæ Cœnæ Domini, vt circa illam declarauimus in 5.tomo, disp.21.sect.2. num.35. & 43. Tertiò sequitur, personas illas, à quibus talia tributa exiguntur, posse licitè non soluere tributũ, tum se occultando, tum etiam resistendo aliquo modo, quantum sine graui rixa, & scandalo possint, quia ius defensionis naturale est. Possunt etiam vti amphibologiis ad non reuelandam veritatem, quia iniustè interrogantur, & non tenentur respondere ad mentem E interrogantis. Mentiri autem non possunt, & multo minùs peierare, si autem id faciant, licèt peccent cõtra veritatem, vel religionem, non tamen cõtra iustitiam, & ideo nihil restituere tenentur. Sequitur quartò, eos, qui coguntur soluere talia tributa, posse alia via reparare damnum, vel non soluendo alia tributa iusta, si occasio detur, vel alio simili modo occulto, sine vi, & rapina, recompensationem faciendo ex bonis Principis, vel eius, qui per iniustitiam tributum extorsit. Hęc omnia patent ex generalibus regulis de restitutione, quæ in suo loco latiùs tractantur.

12. Leges tributa iniusta quando constat de iniustitia non obligant vsquam ad iustum.

13. Est autem circa hanc assertionem distinguendum inter iniustitiam tributi ex parte imponẽtis, vel ex defectu alterius conditionis. Quando enim lex ita est in- *13.*

iusta

Limitationes praedicta conclusionis ex parte causæ & excessus tributorum.

iusta ex parte imponentis tributum, vt constet, illum nullam habere potestatem, nec facultatem ad imponendum tributum, tunc tributum omnino est nullum, & maximè reprobatum, & iniustum, & ideo talis lex, nec ad totum, nec ad partem obligare potest. Si autem in imponente sit absoluta potestas, & iniustitia legis posita sit in abusu, & excessu talis potestatis: tunc consideranda est qualitas excessus, & quoad id non obligabit lex, quoad alia verò, quæ separabilia, & diuisibilia sunt, poterit obligare, sic enim vtile per inutile non vitiatur. Vnde si excessus solùm sit in extensione ad personas exemptas, lex non obligabit illas, poterit tamen alias habiles obligare, vt si Rex in suo regno iusta ex causa tributum ponat, præcipiátque ab omnibus etiam Clericis solui, non obligabit Clericos, obligabit tamen alios. At verò si excessus sit in defectu causæ, considerandum est, an omnino causa desit, vel solùm excedatur in proportione tributi respectu causæ quoad quantitatem, quia scilicet, plus exigitur, quàm necessarium sit. Et in priori casu quando causa omnino deest, omnino etiam nulla est obligatio; quando verò iniustitia tantùm est in excessu oneris, tunc obligat lex ad soluendum tributum in quantitate moderata arbitrio boni viri; excessus verò poterit sine peccato subtrahi, vel compensari, interim soluendo totum, & interim totum negando, prout necessarium fuerit ad recuperādum excessum. Idémq; cum proportione seruandum est, si iniustitia solùm sit in proportionali distributione: nam tunc poterit, qui plus iusto grauatur, minuere tributum in ea parte, in qua grauatur iniustè, tenebitur tamen aliquid soluere secundùm debitam proportionem, si in reliquis conditionibus constet tributum esse iustum, quia lex iniusta solùm non obligat in eo, in quo facit iniustitiam, in alio verò potest obligare, quia non est omnino nulla, & vnum est ab alio separabile.

A

B

C

D

E

Quid agendum in dubio.

14. Dico tertiò: Quando tributum est nouum, & non constat Principes habere potestatem ad imponendum tributum, quamuis non constet carere illa, non obligantur subditi illa lege ad soluendum tributum: si verò constet, Principem habere potestatem ad imponenda tributa generatim, licèt in particulari tributo non constet seruari omnes conditiones ad illius iustitiam requisitas, lex tributi obligabit subditos ad solutionem tributi, dummodo non constet de aliqua iniustitia tributi, seu de defectu alicuius conditionis ad illius iustitiam requisitæ. Prior pars huius assertionis est iuxta mentem auctorum secundæ sententiæ, eámq; à fortiori admittent auctores primæ, de auctoribus autem tertiæ sententiæ solùm dicere possumus, illi non contradicere, quamuis nec illam affirment. Ratio igitur illius partis est, quia primum fundamentum iustitiæ in tributis est potestas Principis, & obligatio, quæ inde in populo resultat ad contribuendum pro illius stipendio; ergo si dubitatur de iustitia tributi in hoc fundamento, cessat omnis ratio præsumendi iustitiam in illo, ac subinde talia tributa præsumuntur iniusta. Et in eis maximè procedunt rationes tertiæ opinionis; procedit etiam illa regula, *In dubijs melior est conditio possidentis*, quia tunc subditi possidēt sua bona, & suam libertatem, & non sunt certi de subiectione, in hac parte debita Principi. Posset autem hic casus contingere præcipuè in quibusdam Principibus temporalibus, qui non sunt supremi, sed recognoscunt superiorem, & nihilominus sibi vsurpant potestatem imponendi tributa titulo consuetudinis, vel alio simili. Si enim non constet, talia tributa esse approbata à supremo Principe, vel cum illius facultate, & licentia esse imposita, non est, cur præsumatur iusta, & ita in his credo maximè procedere tertiam sententiam. Hæc verò pars non minùs procedit ante petitionem tributi, quàm post illam; semper enim est eadem ratio excusationis, nec petitio præsumitur magis iusta, quàm impositio, & ideo non mutat rationem iustitiæ.

Altera pars videtur esse contra plures auctores allegatos in secunda sententia; veruntamen in illa particula, *non constet*, potest esse multiplex sensus, & inde fortasse est varietas in modo loquendi auctorum. Primò ergo dicitur non constare quod non scitur clara, & euidenti ratione vel physica, vel morali, & in hoc sensu certa videtur illa pars, quia non oportet, vt subditi cum euidentia, vel certitudine sciant, Principem obseruasse omnes conditiones iustitiæ in ferendo tributo, vt teneantur illi parere: Tum quia licèt Princeps habeat hanc certitudinem, & euidentiam, est moraliter impossibile, vt omnes subditi illam assequantur; contra rationem autem esset aliquid moraliter impossibile postulare, vt lex iusta obliget: Tum etiam, quia si hoc verum esset, ferè omnes possent excusari à solutione tributorum. Non est ergo satis, vt non constet per euidentiam. Potest verò latiùs illa particula sumi, & cum hac negatione alia coniungi, scilicet, vt neque per rationem probabilem constet de iniustitia tributi, & dicatur non constare, quod nec certò, nec probabiliter cognoscitur, ex qua negatione oritur dubium negatiuum. Et in hoc sensu dico, aliud esse loqui de Principe, aliud de subdito, & aliud de solutione tributi. Princeps ergo si cum simili dubio tributum imperet, agit iniustè, vt suprà dixi, quia agit temere, & onerat subditos sine iusta causa. Et ita in illo maximè habet locum, quod dicitur in ca. *peruenit*, de censibus, quòd census ignorantiæ nullo iure probatur; Princeps itaque debet nosse iustam causam tributi, & illam reddere quando oportuerit. Vnde si subditis constet, Principem cum illo dubio imperasse tributum, non tenebuntur soluere, etiamsi nesciant, an re ipsa interceserit sufficiens causa, necne, quia satis est, quòd sciant, tributum esse iniustum. Vnde tunc non potest dici tantùm negatiuè, non constare subditis de iustitia tributi: nam positiuè etiam constat, illis de iniustitia tributi, & ideo talis casus non ad præsentem consuetudinem, sed ad præcedentem spectat. 15.

At verò subditus qui nescit, Principem non habuisse causam, vel dubitasse de causa, sed solùm ignorat, an habuerit causam, vel quam habuerit, & consequenter solùm est dubius negatiuè de causa, vel iustitia tributi, tenetur ad soluendum tributum. Probatur ex generali regula quòd subditus tenetur obedire Prælato præcipienti, non solùm quando certus est, non esse contra Dei præceptum, quod homo iubet, sed etiam quando, *Vtrùm sit, certus non est*, vt dixit Augustin. 22. contra Faust. cap. 75. cap. *quid culpatur*. 23. q. 1. Nec video, cur sint ab hac regula excipiendæ leges tributorum, cùm aliæ possint esse, vel æquè, vel magis onerosæ, & cùm possit esse æquè onerosum Principi, si illi non soluantur tributa, & cogatur militare, vel alio modo seruire Reipublicæ sine necessariis tributis. Ad quod maximè iuuat, quod de Apostolica Sede dixit Carolus Imperator, Licèt vix ferendum ab illa sancta Sede imponatur iugum, *Tamen ferendum est*, cap. *in memoriam*. d. 19. Hæc enim sententia in quolibet Principe superiore cum proportione, & intra suam mensuram locum habet; præsertim cùm tributum non possit dici intolerabile iugum, solùm quia causa eius à subditis ignoratur. Præterea sæpissime potest causa tributi esse occulta, & tamen esse iusta, neque tenetur semper Rex causam propalare, imò interdum tenebitur occultare ad negotij expeditionem. Regulariter etiam non potest causa innotescere omnibus, & singulis subditis, quia vel non sunt capaces, vel quia non omnibus vacat causas tributorum examinare, & agnoscere; imò 16.

Augustin. c. quid culpatur.

c. in memoriam.

de facto fortasse sunt multa tributa iusta, quorum causas non agnoscunt multi viri prudentes, & docti, nedum omnes rustici. Atque hæc ratio eodem modo vrget de iustitia tributi, quatenus pendet ex forma. Qui enim fieri potest, vt omnes subditi informentur, & cognoscant, an in tributo sit aliqua inæqualitas ratione improportionis, seu iniustæ distributionis, cùm hoc vix possit à sapientibus iudicari, & pendeat ex innumeris circunstantiis? Ergo vt lex tributi obliget, postulari non potest passiua scientia, vel probabilis cognitio de iustitia tributi, quoad has omnes conditiones, sed satis est, quòd constet esse imperatum à legitimo Principe, & quòd non constet iniustitiam continere.

17. *c. super quibusdam.* Et confirmari hoc potest ex cap. *super quibusdam*, de verbor. signif. vbi quatuor genera tributorum dicuntur non prohibita, scilicet, imposita ab Imperatore, Rege, Concilio, seu Papa, & antiqua ante hominũ memoriam: sed in hoc quarto membro, si constat tributum esse ita antiquum, præsumitur legitimum ex parte causæ, etiamsi ignoretur, vt suprà dictum est, *c. peruenit.* & est communis sententia ibi, & in cap. *peruenit*, de censib. ergo eodem modo reliqua præsumenda sunt habere iustam causam, eo ipso, quòd ponuntur à Principe legitimo, nisi contrarium constet. Probatur consequentia, quia illa quatuor æquiparantur quoad hoc, vt non sint interdicta. Ratio etiam hoc suadet, quia præsumptio est pro superiore, dum contrarium non constat. Præsertim quando constat, vel creditur, Principem non temere processisse, sed consueto consilio vsum fuisse: tunc enim magna ratio est præsumendi iustam habuisse causam, licèt à priuatis subditis ignoretur. Et ita non obstat huic sententiæ dictum cap. *c. peruenit.* *peruenit*, dum reprobat census ignorantiæ, tum quia loquitur de ignorantia eius, qui tenetur scire, & causam reddere, tum etiam quia non potest dici omnino causam ignorare, qui scit, legem tributi esse latam à Principe, de quo tenetur præsumere ex causa moueri, dum sibi aliud non constat. Et hoc videtur mihi sensisse ibi Panormit. cum Innoc. dum ait, quando constat de debito census, licèt causa ignoretur, esse soluendum. *Et idem*, inquit, *vbi constaret de statuto, vel priuilegio indulto habenti potestatem; sufficit enim confessio, & haberi potest pro causa.*

18. Et similiter non obstat dictum capit. *quanquam*, de censib. in 6. quia in eo non dicitur, noua tributa, vel pedagia præsumi iniusta, sed regulariter reprobari iure canonico, & ciuili, quod dictum est propter pedagia non imposita legitima potestate, vt suprà cum Glossa declarauimus ex ipsis iuribus canonicis, & ciuilibus, in quibus pedagia reprobantur. Pedagia autem à legitimo Principe imposita nullo iure canonico, vel ciuili reprobantur vllo modo, nedum regulariter. Neque est verisimile, ius canonicum, vel ciuile hanc notam inurere Principibus legitimis, vt præsumat, regulariter esse iniqua noua pedagia ab eis impo- *c. quanquam.* sita; ergo ex vi dicti cap. *quanquam*, non possunt talia tributa præsumi iniusta; ergo nulla est probabilis ratio id præsumendi; quando autem nulla subest ratio præsumendi legem esse iniustam, & constat latum esse à legitimo Prælato, profectò obligat. Vnde etiam non rectè applicatur hic illud principium, Quòd in dubiis melior est conditio possidentis, quando duo possident aliquomodo, & in casu dubio alter est necessariò priuandus re, quam possidet, vel iure suo, melior est conditio eius, qui habet maius ius, & pro quo magis præsumitur; ita verò est in præsenti casu. Nam sicut subditus possidet suam pecuniam, ita Princeps possidet suum ius imperandi, & obligandi subditum, quod est maius, & excellentius, & pro illo magis præsumitur, & hæc est ratio, ob quam præceptum superioris præfertur dubitationi subditi, licèt A videatur possidere res suas, aut libertatem suam, vel actiones suas; ita ergo in præsenti dubio præfertur Princeps subdito, cum eadem ratio militet, nec possit respublica aliter conuenienter gubernari.

Tertio modo potest illa particula, *non constat*, excludere tantùm euidentem scientiam, manente probabili iudicio, & cognitione, & ita erit difficilior assertio, quia licitum est vnicuique homini operari iuxta probabile iudicium, vt est communis doctrina, quia non potest homo regulariter loquendo, certiorẽ cognitionem de rebus assequi; ergo si subditus habet probabiles rationes de iniustitia tributi positi à legitimo Principe, potest illud non soluere, & se indemnem seruare: & ita sentiunt allegati auctores, & declarat expressiùs Nauarr. lib. 3. de restit. cap. 1. num. 267. & *Nauar. Less.* sequitur Lessi. lib. 2. cap. 33. dub. 8. nu. 64. Sed non B videtur posse hoc indistinctè affirmari. Et in primis suppono, in ipso Principe non requiri euidentiam causæ, seu tributi, vt illud iustè imperet, sed satis esse, vt post prudentem consultationem probabiliter iudicet, causam, & impositionem esse iustam, vt iidem auctores fatentur, eo quòd frequenter impossibile sit hominibus certiorem assequi, & maximè in his rebus moraliter, quæ ex coniecturis, & innumeris circunstantiis pendent. Duobus ergo modis potest subditus *Auctor. de* contrarium probabiliter opinari. Primo habendo definitum iudicium probabile de iniustitia tributi ex defectu causæ, vel formæ, & ignorando omnino, an contrarium probabile sit, vel an Princeps ductus fuerit probabili iudicio in lege ferenda. Et quando subditus hoc modo est affectus, & instructus, verum censeo, posse sequi suum probabile iudicium, quia tunc C humano, & morali modo loquendo, illi constat, legem esse iniustam, cùm de illa habeat definitum iudicium opinatiuum, seu probabile; sine resistentia contrarij, vt sic dicam. Neque in eo casu tenetur præsumere pro iustitia Principis, quia non tenetur tantum deferre auctoritati Principis, vt contra proprium iudicium probabili ratione fundatum, sine alia ratione probabili pro illa præsumat.

19. *Si subditus habeat probabiles rationes de iniustitia tributi positi à legitimo Principe, potest illud non soluere.*

Alio verò modo potest subditus ita opinari iniustam esse tributi impositionem, vt nihilominus iudicet contrarium etiam esse probabile, & tunc censeo, non posse excusari ab obligatione legis propter illam probabilem opinionem. Primò, quia licet illud iudicium sit probabile speculatiuè, nihilominus practicè D potest certè iudicare, legem esse iustam. quia vt hoc sit certum, satis est, vt constet, legislatorem ductum esse, vel certè duci potuisse probabili, ac sufficiente ratione ad illam ferendam; ergo obligatur subditus ad parendum tali legi, quia non potest dari bellum iustum ex vtraque parte. Neque obstat, quòd interueniente ignorantia dari possit, quia hoc habet locum vbi cætera sunt paria; hic autem non est ita, quia cæteris paribus præfertur ius superioris, maximè quando practicè constat, illum iustè præcipere. Confirmatur primò ex dictis, quia quando dubium est negatiuum, est etiam ignorantia æqualis iustitiæ, & iniustitiæ, & nihilominus subditus cogitur obedire, vt E ostensum est; ergo à fortiori quando est iudicium speculatiuum æquale pro vtraque parte, debet practicè præferri ius superioris; est enim eadem ratio, vel maior, quia in præsenti certò constat practicè de iustitia legis: ibi autem neutrum constat practicè, vel speculatiuè, sed præsumptione tantùm agitur. Confirmatur secundò, quia aliàs in omnibus legibus idem esset dicendum, & ita quotiescunque subditus probabiliter iudicaret, Prælatum iniustè præcipere, etiãsi sibi constaret Prælatum duci iudicio probabili, & sufficiente, posset illi non obedire, quæ esset nimia licentia, & multam confusionem, & scandala pareret. Tandem illud principium de vsu opinionis probabilis

babilis hîc non rectè applicatur, quia non ſemper opinio probabilis ſpeculatiua de qualitate materiæ, vel de cauſis, aut effectibus eius, ſufficit ad licitum vſum eius in praxi, quando in cæteris non eſt æqualitas, vt quando in re ipſa ſemper ſubeſt periculum, quod imprudenter ſuſcipitur, vel quando ſit contra aliquod maius ius. Vt licèt quis probabilior opinetur, rem quam alius poſſidet, eſſe ſuam, non poteſt ſua auctoritate illam furripere, quãdo conſcius etiam eſt, alteri non deeſſe rationem probabilem ad retinendam illam, quia tunc non poteſt applicare ad opus prius illud iudicium probabile, cùm ſciat in ſimili euentu meliorem eſſe conditionem poſſidentis; ita ergo eſt in præſenti, quia ſuperior eſt hîc præferendus tanquam poſſidens principalius ius, vt declarauimus. Vt ergo contraria ſententia in praxi ſit ſecura, videtur intelligenda, quando rationes contra iuſtitiam tributi ſunt valde vrgentes, & præſertim ſi iuuantur publico rumore, & fama, vel ſuſpicione etiam virorum ſapientium, vel quando aliæ circunſtantiæ concurrunt, de quibus in ſequenti concluſione dicam.

Poſſit ne aliquando non ſolui tributum niſi petatur.

21. Dico quartò: Regulariter, ac per ſe loquẽdo, quoties lex tributi obligat in conſcientia, etiam obligat ad illius ſolutionem antequam petatur; & è conuerſo, quando non obſtante lege, iuſtè excuſatur ſubditus, non ſoluendo tributum, ſi non petatur, poteſt etiam ſe occultare, ne petatur, vel non fateri veritatem, ſi abſq; mendacio valeat, imò licèt mentiatur, vel peieret, aut reſiſtat, non aget contra iuſtitiam denegãdo tributum, etiamſi aliàs peccet. In aliquo verò caſu accidere poteſt vt lex licèt ſimpliciter imperet ſolutionem tributi, non obliget, donec petatur, & tunc re vera obligat in conſcientia ad ſoluendum ſine reſiſtentia, vel etiam ad veritatem prodẽdã, ſi de illa quis interrogetur ab exactore tributi. Tota hæc aſſertio ferè ſequitur ex dictis, ſolúmq; vltima pars aliquam declarationem poſtulat. Probantur ergo reliquæ partes, quia ſi conſtat ſufficienter, tributum eſſe omni ex parte iuſtum, lex per ſe obligat ad ſolutionem nulla expectata petitione, vt in prima aſſertione dictum eſt; ſi verò conſtat de iniuſtitia tributi, lex non obligat etiamſi petatur, vt probant adducta in aſſertione ſecunda. Si verò ſit ſtatus medius, ſeu dubius, inſpiciendum eſt, per quæ principia poſſit, & debeat reduci ad certitudinẽ practicam, vel obligationis, vel excuſationis, iuxta dicta in tertia aſſertione. Et quando non obſtante dubio manet practica obligatio, non ſolùm eſt ad ſoluendum petitum tributum, ſed ſimpliciter ad ſoluendum, quia eſt obligatio ad ſeruandam legem, & lex per ſe ad hoc obligat. Si verò è conuerſo ex dubio naſcitur excuſatio, nõ ſolùm erit ad non ſoluendum, quod non petitur, ſed etiã licèt petatur, ſi commodè fieri poſſit, quia excuſatio illa ſimpliciter eſt ab obligatione legis; ergo loquendo per ſe, ac regulariter non eſt differentia inter obligationem ad ſoluendum tributum poſt petitionem, vel ſine illa.

22. Nihilominus declaratur vltima pars: nam contingere poteſt, vt aliquod tributum abſolutè ſpectatum cẽſeatur nimis graue, & in ſuſpicionem iniuſtitiæ veniat, ita vt communiter ſubditi malè de iuſtitia illius opinentur, & nihilominus, quòd cum illa moderatione, ſcilicet, quòd tributum peti debeat, & aliàs nõ cenſeatur obligare, reputetur tolerabile, & facilè admittatur. Ergo nihil obſtat, vt in tali caſu lex non obliget ad ferendam ſolutionem, obliget autem ad parendum exigenti. Duobus autem modis hoc accidere poteſt, vnus eſt, ſi tributi quantitas, vel aliæ circunſtantiæ eius cogant ad ita interpretandam legem, vt iuſta ſit arbitrio virorum prudentum conſiderata proportione tributi ad res ſuper quas imponitur, & ad perſonas, quibus imponitur. Neque obſtabit, quòd verba legis id non declarent, aut quòd de tali intentione legiſlatoris non poſſit ex verbis legis conſtare, quia vt lex non ſit exorbitãs, licitum eſt reſtringere verba eius iuxta materiæ exigẽtiam, & ita tunc talis interpretatio fit exigente iuſtitia, vt ſic dicam. Et ita videntur ſentire de Gabella, ſeu Alcauala, Soto, Medina, & alij. Neque *Soto.* etiam huic moderationi obſtabit, quòd tributi contri- *Medina.* butio ſit cuiuſdam debiti ſolutio. Nam hoc debitum non habet ex natura rei certam quantitatem, ſed hanc taxat lex humana, & fieri poteſt, vt taxata cum abſoluta obligatione ſit nimia, & cum illa moderatione ſit accommodata.

Alio modo poteſt intelligi talis moderatio facta vi 23. conſuetudinis, in qua (vt dixi) Nauarr. maximam *Nauarr.* vim facit, & poteſt habere magnam, quando conſtat, vel probabilius eſt iuxta publicam formam, nimium eſſe grauatos ſubditos. Tunc enim conſuetudo illa non poteſt dici irrationabilis, nec contra legem naturalem, quia non eò tendit, vt Rex priuetur debitis, & abundantibus ſtipendiis, ſed vt non ſint nimia, & vt populus commodè poſſit illa ſoluere. Cur ergo talis conſuetudo non habebit vim moderandi legem quoad moderationem tributi ſoluendi, quæ per eam fit? Neque etiam in eo caſu obſtabit defectus conſenſus taciti in Principe, qui ſemper reſiſtit, & punit ſe occultantes, ne ſoluant. Hoc (inquam) non obſtat, quia licèt Princeps per moderatas pœnas ſemper reſiſtat, ne ſubditi nimiam licentiam ſumant, præſumi meritò poteſt, illam coactionem eſſe purè pœnalem, & ad recompenſandam illo modo tributorum diminutionem: nihilominus verò conſuetudo habebit vim remittendi obligationem legis in conſcientia, & Princeps vel non poteſt, vel non debet in hoc ei reſiſtere, quia leges humanæ debent eſſe moribus vtentium accommodatæ.

Addo præterea, contingere poſſe, vt de nullo tributo in particulari iudicari poſſit eſſe nimis graue, vel iniuſtum, etiamſi lex obliget ad ſolucdum illud abſolutè & abſq; petitione: & nihilominus, quòd tot ſint multiplicata tributa, vt ex eorũ cumulo reſultet onus nimis graue pro cõmuni populo ſubditorum, & quòd hoc moraliter conſtet ex effectibus, & ex publico clamore populi, & communi etiam prudentum iudicio. Tunc ergo habere poterit etiam locum dicta moderatio, quia ſi onus eſt nimium, parum refert, quòd vna, vel pluribus legibus, ac viis exigatur. Ergo tunc poterunt ſubditi illa moderatione vti in vna, vel altera occaſione, cùm commodè potuerint; non vt ſufficientia tributa non ſoluant (hoc enim nunquam licere poteſt, quia eſt contra naturalẽ iuſtitiam) ſed vt cum moderatione iuſta ſoluant, ſéque indemnes obſeruent, vt habere poſſint, vnde ſemper iuſta tributa perſoluant. 24.

Praxis in ſoluendis tributis declaratur.

Vltimò (quia potiſſima huius materiæ difficultas, & 25. vtilitas eſt in applicatione huius generalis doctrinæ ad praxim) addendum eſt, ad iudicium ferendum in ſingularibus factis, & perſonis, neceſſarium eſſe in particulari ponderare conditiones perſonæ, an ſcilicet, dives ſit, vel pauper, & an vnum, vel alterum tributum, vel multa ex diuerſis capitibus, ſeu titulis ſoluere teneatur. Deinde conferre oportet facultatẽ, & conditionem perſonæ cum onere tributi, vel tributorum, & expendere, an reſpectu talis perſonæ onus ſit nimis graue, quia excedit facultatem eius, & lucra, vel reditus, quibus indiget ad ſuſtentationem, vel perſonæ, vel familiæ, vel ſtatus conuenientis, ac moderati, attenta eius conditione, & qualitate. Quibus ſpectatis iuxta

conditionem inde resultantem poterit formari iudicium circa excusationem, vel obligationem soluendi tributa integrè, vel ex parte, & sub conditione, si petantur, vel absq; illa. Nam in primis nunquam debet quis excusari ab omnibus tributis soluendis, nisi tanta sit paupertas vt impotentia excuset; regulariter verò obligatio pendendi tributum Principi adeò naturalis est, & per se orta ex ratione iustitiæ, vt non possit quis omnino excusari propter apparentem iniustitiam, aut nimium grauamen tributorū. Nam esto aliqua essent iniusta, alia erunt iusta, & saltem antiqua semper præsumuntur iusta, & in cumulo tributorum semper includitur illa generalis ratio contribuendi ad dandum Principi iustum stipendium, & auxilium ad publicas expensas sui muneris.

16. Quia verò hæc contributio debet esse proportionata personis, & non est eadem quantitas absoluta iusta respectu omniū: ideo si in particulari constet respectu huius esse nimis graue, & improportionatam, excusabitur quis à tanto, licèt non à toto, & ita poterit, vel tantùm soluere ea tributa, quæ petuntur, si moraliter iudicatur, illa sufficere iuxta proportionē debitam, vel poterit soluere ea, quæ sine dubitatione sunt iusta, & alia vitare non propter solam dubitationem de illorum iustitia, sed quia omnia simul continerent improportionem, quæ meritò vitatur non soluendo ea, quæ minùs certa sunt. Quamuis si ordo iste commodè seruari non potuerit, & faciliùs sit occultare alia tributa, & ea soluere, quæ minùs certa sunt, satisfaciet quis suæ obligationi, illa soluendo, dummodo iusta quantitas tributorum persoluatur; nam ibi quædam tacita recōpensatio interuenit. Vbi autem ex improportione ad personā, non apparet excessus, & solùm agitur de iustitia, vel iniustitia tributi, regulæ assignatæ seruandę sunt. Neq; obstabit huic iustæ considerationi, & prudenti iudicio, quòd tributa pendantur publicano, qui illa conduxit, seu emit, quia propter contractum publicani cum Rege, non augetur debitum subditorum, & publicanus subrogatur loco Regis, & ideo eo modo, & cū illis limitationibus vel moderationibus ad illum transeunt, quo debebantur Regi. Deniq; est optimum consilium, & moraliter necessarium, vt hoc iudicium practicum non fiat ab vno quoq; de ipso; tum quia non solet quis esse æquus iudex in propria causa: tum quia non solent esse singuli subditi sufficiēter instructi ad hoc iudicium ferendum; vnusquisq; ergo sequi debet consiliū viri docti, & prudentis, seu confessoris, qui regulariter, ac cæteris paribus, debēt inclinare subditum ad solutionē tributi, præsertim ante factū, quia ius Regis de se & maius, & certius est, post factū verò faciliùs est conuenire, vbi vtrinque fuerit dubitandi ratio, vt dixit Syluest. ver. *gabella*, 3. q. 14. & ferè alij sequuntur.

A B C D

CAPVT XIX.

Vtrùm leges humanæ irritantes contractum pœnales, vel oneroſæ ſint.

1. *Lex humana irritat contractus, quia hoc expedit aliquando communi bono.*

VNus ex effectibus legis humanæ est irritare contractus, vt in superioribus diximus, & nunc supponimus tanquam manifestum ex vsu vtriusq; iuris ciuilis, & canonici. Sic enim in conficiendis testamentis, & in contractibus minorum, & mulierū, & in bonis Ecclesiasticis, & in ipso etiam sacramento matrimonij aliquæ conditiones sunt iure humano requisitę, sine quibus contractus non est validus ex vi eiusdem iuris humani. Ratio autem cur hoc possit facere lex humana, est, quia non repugnat legi naturali, & alioqui expedit ad commune bonum reipublicæ, vt talis potestas sit in republica, seu eius Principe. Prior pars constat, quia licèt potestas contrahendi validè sit naturalis homini, tamen potest illa priuari, sicut potest priuari libertate, neq; id est contra ius naturæ præceptiuum, sed negatiuum, vt suprà lib. 2. declaratum est. Posterior autem pars constat experientia, quia ad vitandas fraudes, & alia incommoda, sæpe hoc est necessarium, & ideo sicut data est reipublicæ potestas præcipiendi, ita & irritandi actus. Item quia pars communitatis est magis reipublicæ, quàm sua, & ideo habet operationes suas dependentes à republica, quando tales sunt, vt in commune bonum, vel damnū cedere possint; ergo caput reipublicæ habet potestatem in membra sua, vt possit operationes eorum irritare, vel modum eis præfigere, sine quo inualidæ sint, quoad morales effectus, qui per eas fieri possent. Ab hoc ergo effectu leges aliquæ irritantes denominātur, quæ secundùm illam rationem specialem considerationem habēt, quæ in hunc locum optimè cadit: nam propter illum effectum inter oneroſas, & odioſas leges cōputantur, quia valde oneroſum est homini eius, voluntatem ita ligare, vt neq; licitè, neq; validè facere possit quod vult, & facere posset, nisi in lege impediretur. Ad explicandam igitur harum legum obligationem oportet declarare quale sit hoc onus, & an subeat rationem pœnæ; inde enim constabit, an hæ leges obligent ad modum pœnalium legum, vel moralium: nam quòd aliquomodo obligent, dubitari non potest, cùm veræ leges sint, & intrinsecè includant omnia, quæ legi humanæ conueniunt ex vi generis, seu quatenus vera lex est.

2. *Leges irritantes esse pœnales sentiunt multi, quia est grauamen subditis. Panorm. Bart. Bald. Decius. Imola.*

In quæstione igitur proposita multi Iurisperiti censent, leges irritantes esse pœnales. Ita tenet Glos. in c. *decet.* §. *ordinarii.* ver. *processus*, de immunit. Eccleſiar. in 6. sequitur Panorm. in c. vlt. de fer. n. 18. Idem habet Bart. in l. *sanctio*, in prin. ff. de pœnis, & plures alij. Et potest sumi ex c. *super literis*, de rescri. ibi, *in suæ peruersitatis pœnam*, & ex l. *turpia*, ibi, *odio scribentis*, ff. de lega. 1. vbi id notat Bald. Imò aliqui vocant hanc pœnam naturalem, & intrinsecam, vt videre licet in Decio c. 2. de constit. lect. 1. n. 5. cum Imol. in cap. vlt. de rescri. circa Gloss. verb. *personalibus*. Et ratio reddi potest, quia irritatio actus, quem homo suo iure, & naturali libertate posset validè facere, est non paruum grauamen, & nocumentum subditi; ergo non potest nisi in pœnam iustè imponi. Et declaratur, quia hæc annullatio non fit, nisi inhabilitando personam ad talē actionem, sed omnis inhabilitas personæ per legē inducta est quædā pœna; ergo. Confirmatur, quia si lex irritans non esset pœnalis, non esset restringenda, sed potiùs extendenda, consequens est cōtra communem omniū sensum. Atq; hinc inferunt aliqui eo ipso, quòd lex addit aliam pœnam, censeri non irritare, ne bis eundem actum punire videatur, de quo puncto in cap. 23. dicemus.

3. *Leges irritantes non ſunt pœnales, ſed directiuas, ſeu tiunt Ioan. And. Felinus. Domin. Innocen.*

Aliorum verò sententia est, leges irritantes non esse pœnales, sed morales, seu per se directiuas cōmunitatis. Ita tenet Ioan. And. in c. vlt. de elect. in 6. regula, *odia*. de regul. iur. in 6. in Mercurial. Fundatur quia pœna solùm est, quando lex diminuit patrimonium, aut tollit ius acquisitum, quod non fit in actus irritatione. Idem tenet Domin. in dict. c. vlt. de elect. in 6. & idem sentit Feli. in d. c. 2. de constit. n. 3. citans Innoc. in c. *si verò*, de sent. excommu. vbi dixit, annullationem actus non esse naturalem pœnam. Sed dictum illud alium fortasse sensum habet, vt infrà hoc capite dicam. Ratio autem pro hac sententia præter eam, quam tetigit Ioannes Andr. esse potest, quia pœna non est, nisi præcedat culpa, sed annullatio actus sit sine culpa præuia; ergo non est pœna. Dices, pœnam interdum imponi sine culpa, licèt non sine causa, vt suprà dicebamus de lege purè pœnali. Sed contra hoc, quia etiam loquendo hoc modo de pœna latè sumpta requirit culpam etiam lato modo, scilicet, ciuilem, seu in eo foro, in quo imponitur pœna, esto non sit necessaria culpa in foro Dei, at hìc nulla culpa requirirur, etiam legalis.

Probatur quia non est pœna sine culpa.

Vel

Vel aliter, quando ad pœnam non requiritur culpa, sed causa, necessarium saltem est, vt illa causa sit actus liber punibilis ex iusta causa, quia pœna non est, nisi propter actionem, vel omissionem libera; at nulla talis causa est necessaria ad irritandum actum, sed alia, quæ consideratur ex parte boni communis; ergo illa non sufficit, vt sit pœna. Confirmatur, quia aliàs omnis irregularitas esset pœna, quia est grauamen, quod non imponitur sine rationabili causa: consequens autem est planè falsum.

4. *Irritationem actus in proprio conceptu non includere quòd sit pœna, & sæpius non esse pœnam, interdùm verò sic. Baldus. Panorm. Decius.*

Vera tamen resolutio est, irritationem actus in proprio, ac necessario conceptu non includere, quòd sit pœna, & ita sæpius non esse pœnam, interdum verò posse veram rationem pœnæ habere. Hæc est resolutio cõmunis, vt videre licet in Bald. in l. *non dubium*, C. de legib. Panor. in c. 2. de constit. & melius Decio, ibi lect. 2. Vt autẽ distinctè & in specie declaretur, aduerto, duobus modis posse irritari actũ, primò directè aliquid constituendo, & præcipiendo, & solùm per consequutionem; seu indirectè prohibendo, & irritando; ita videre licet in lege dante formam actui, & per consequutionem irritante actum factum sine tali forma. Exemplum optimum est in decreto Tridentini, sess. 24. circa contractum matrimonij: nam pro forma contractus posuit, vt fieret præsente parocho, & duobus testibus, & aliter factum irritauit. Simile exemplum est de lege requirente ad valorem testamenti talem numerum testium. Item de lege dante formam alienationibus rerum Ecclesiasticarum, Clem. 1. de reb. Eccles. non alienan. & c. *sine exceptione*. 12. q. 2. Item de dante formam eligendi, c. *quia propter*, de elect. Alius modus directè irritandi actum est negatiuus, seu prohibitiuus actus cum verbis sufficientibus ad irritãdum illum, talis est lex prohibens matrimonium inter consanguineos, vel affines intra quartum gradum, & irritans matrimonium clerici in sacris, aut Religiosi professi, similes. Hæc autem prohibitio ob triplicem causam, seu finem fieri potest. Primò per se propter commune bonum, quia ita expedit ad diuinum cultum, vel ad decentiam religionis. Secundò in fauorem aliquarum personarum, vt ad subueniendum fragilitati earũ, vt fit per leges irritantes aliquos contractus minorũ. Tertiò in odium personæ, seu actionis eius, vt in legibus irritantibus acquisitionem dominij in aliquibus donationibus, vel acceptationibus. Aliqui addunt tertium irritãdi modum per inhabilitatem personæ, sicut solent Theologi explicare impedimenta matrimonij & professionis, & sicut Conc. Trid. expressè declarauit factum ab ipso esse in decreto edito contra clandestina matrimonia. Sed hic modus licèt verissimus sit, in duobus præcedentibus includitur, nec potest ab illis separari, si respectiuè sumatur. Nã quoties lex irritat actũ, reddit subditi voluntatem inefficacem, & impotẽtem ad contrahendum, vel transferendum, aut acquirendũ dominium, vel quid simile, & hoc est inhabilitare actũ ad contrahendum, vel sic contrahendum. Aliquando enim lex inhabilitat simpliciter personam ad actum aliquem in specie, vt inhabilitat clericum in sacris, vel religiosum professum ad contrahendum matrimoniũ: aliquando inhabilitat respectiuè tantùm, vt ad contrahendum cum consanguinea, vel ad donandum extraneis: aliquando solùm inhabilitat, *ad sic contrahendum*, vt dixit Conc. Tridẽt. in dicto decreto. Et in his omnibus respectiuè irritatur actus ipse, & voluntatis consensus redditur inefficax ad talem effectum faciẽdum. Per hoc autem, & non aliter persona inhabilis fit ad eundem effectum. Quia sicut actus humani voluntate perficiuntur, ita inhabilitas personæ ad tales actus in voluntate spectari debet, quatenus actus eius redditur inefficax. Et è conuerso, non potest actus irritari, vel voluntas fieri inefficax, quin persona eo ipso inhabilis reddatur cum proportione, vt dictum est. Et ideo nõ bis sufficit duos illos modos irritationis distinguere, quia interdum distinctam doctrinam requirunt; tertius verò in illis includitur & non habet aliquid speciale, quod oporteat declarare.

Conc. Trid.

Dico primò: Lex irritans actum indirectè tantùm, & per consequutionem ad institutionem formæ seruandæ in aliquo contractu, non est pœnalis. Ita sentiũt auctores allegati, & plures quos refert, & sequitur Matien. lib. 4. recopil. tit. 4. l. 1. Gloss. 10. num. 35. Et alios refert Sanc. lib. 3. de matr. dist. 4. num. 9. & 10. Et ratio est clara, quia ibi nulla præcedit culpa, nec sufficiens causa pœnæ ex parte eius, cuius actus irritatur, verbi gratia, quando quis condit testamentum minùs solemne, quod ex illo defectu irritum est, nihil peccauit, nec aliquid fecit punitione dignum, quia sicut liberè posset testamentum non condere, & non ideo esset dignus pœna, ita etiã liberè potuit minùs solemne testamentum facere sine macula, vel causa pœnæ; ergo nullitas illa non est pœna; ergo nec lex est pœnalis, sed directiua tali modo, & cum tali efficacia, vt constituat illam formam tanquam substantialem actui, etiamsi inde consequatur alteri incommodum ex nullitate talis actus. Et confirmatur, quia intentio talis legis non est punire actum, vel negligentiam alicuius, cuius signum est, quia in dicto casu detrimẽtum, quod ex nullitate testamenti sequitur, magis cedit in damnum hæredis, quàm testatoris, neque id reputatur inconueniens, quia re vera lex neutrum punire intendit, sed communi bono prouidere; non potest ergo talis lex pœnalis reputari. Nec obstat, quòd interdum in iure videatur hic effectus, prout fit per has leges, vocari nomine pœnæ, & in l. 1. C. de posthum. hæred. instit. ibi, *Ne pœnam patiatur præteritionis, qui suos non præteriit*: nam ibi lato modo sumitur pœna pro incommodo, vel damno quocunque.

5. 1. *Conclusio.* *Matient.* *Gloss.* *Sanc.*

Dico secundò: Lex prohibens actum, & irritans illum intuitu boni communis, vel priuatorum, non est pœnalis. Hæc etiam assertio est communis, vt patet ex Gloss. communiter approbata in Clem. 2. de hæret. ver. *ex nunc*. & Abb. c. 2. de const. n. 7. Deci. nu. 14. Felin. n. 7. Syluest. ver. lex. q. 6. Rosella n. 6. Qui omnes hanc irritationem à pœna distinguunt. Exempla illius sunt in legibus irritantibus matrimonia inter consanguineos, vel affines, vel inter cognatos spiritualiter: illa enim irritatio non est introducta in pœnam contrahentium, sed per se, propter decentiam religionis, vel coniugalis honestatis. Item huc spectant leges irritantes professiones minorum, vel annum professionis, vel similes. Ratio verò est, quia illa irritatio non fit in odiũ alicuius, nec in vindictam delicti, quoad pœnam in rigore sumptam necessarium est, iuxta l. *sancimus*. C. de pœnis, nec etiam fit in recompensationem alterius transgressionis politicæ, vt explicatum est. Deniq; declaratur in hunc modum, quia pœna solùm per accidens introducitur, seu per occasionem ad cohibendũ, vel vindicandum: hæc autem irritatio per se imperatur, & sit, quia per se excedit bono communi, vel priuatorum. Neq; obstabit, quòd talis irritatio cedat in nocumentum alicuius, quia hoc est indirectè, & per consequutionem, non verò est illud damnum intentũ à legislatore, vt ille puniatur. Vnde multi cẽsent talem legem non solùm nõ esse pœnalem, verùm neq; odiosam esse, sed potiùs fauorabilem, quod sentit suprà Dec. cum Alex. in l. 1. de liber. & posthu. Sed hoc ex principiis positis in principio huius libri iudicandũ est.

6. 2. *Conclusio.* *Abbas.* *Deci.* *Felin.* *Rosella.* *Decius.* *Alex.*

Dico tertiò: Aliquæ leges irritantes pœnales sunt, scilicet, quæ irritationem inducunt in odium alterius transgressionis, seu culpæ. Ita docent Bald. Panor. & Deci. suprà. Vt autem in proprio sensu intelligatur, oportet aduertere, aliud esse irritationem esse pœnam, aliud verò effectionem actus irritè puniri pœna: contingit enim legẽ irritari actum, & adijcere pœnam in eum,

7. 3. *Conclusio.* *Bald.* *Panorm.* *Decius.* *Bartol.*

eum,qui talem actum irritum facit,ſicut notant Bart. in l.*Prætor ait*,§.*interdictum*. ff. de oper. nou.nunc.n. 3. *Abbas. Felin.* Abb.Fel.& alij in c.2.de teſtib. & conſtat ex vſu iuriũ in l. *iubemus*,2.§.*ſanè*,C.de ſacroſ. Eccl. & ex l.1.ff. de his, quæ pro non ſcrip.hab. & in Extraua. 2.de ſimo. cum aliis punientibus illud delictum vltra irritationẽ. *Conc. Trid.* Et ex Conc.Tri.ſeſſ.25.vbi irritat matrimonium contractum ſine Parocho,& teſtibus,& inſuper præcipit puniri ſic contrahentes, vt poſſet pœnam deſignare, licèt non faciat.Deniq; ex c.2.de reb.Eccleſ.non alien. vbi contra eos,qui res Eccleſiſtic.à dominis temporalibus impetrant,& obtinent,dicitur, *Irrita habeantur, quæ obtinent,& a communione Eccleſiæ excludantur*,quæ lex pœnalis eſt quoad pœnam excommunicationis ferendam, quoad priorem verò partem de irritatione non eſt pœnalis, ſed moralis. Imò neq; eſt inſtitutiua irritationis, ſed declaratiua, quia illa obtentio fuerat rapina quædam.Nam (vt ibi dicitur) qui ſic obtinent bona Eccleſiæ, egentium ſubſtantiam rapiunt, quia dominus temporalis non poteſt illa validè conferre; ergo quòd obtentio ſit irrita non fit,ſed declaratur per illam legem. Quando ergo actus irritus ſic punitur per legem,clarũ eſt,legem eſſe pœnalem quoad nouæ pœnæ impoſitionem, ſed id quaſi accidentarium eſt, ſeu aduentitium irritationi, & ideo illam pœnam hîc non conſideramus, ſed per generalem doctrinam de lege pœnali metienda eſt. Agimus ergo priori modo de ipſa irritatione, quæ interdum in pœnam præcipuè introducitur.

8. *Probatur concluſio inductione.* Sic autem probari poteſt cõcluſio inductione: nam inter impedimenta matrimonij illa, quæ ſunt ratione delicti, pœnalia ſunt, vt ſunt vxoricidium cum promiſſione, adulterium cum aliquo viuente coniuge cũ promiſſione futuri matrimonij,vt habentur in toto titulo de eo, qui duxit in matrim. quam poll. per adult. *c. ſi viuente.* & cap.*ſi viuente*. 31. q. 1. ſic etiam electio religioſi ad prælationem, cui ipſe conſentit ſine ſuperioris ſui licentia,irritatur,in pœnam ſuæ præſumptionis, vt expreſsè dicitur in cap.*ſi religioſus*,de elect.in 6.Idem colligitur ex cap. *diſpendio*,de reſcrip.in 6.ibi,*Simili pœna, ſi contra hoc fecerit puniendus*, ſcilicet, irritatione cuiuſdam reſcripti, & alia plura iura citantur à prædictis auctoribus,aliaque exempla de irritatione donationũ, vel acquiſitionum,largitionum, aut fructuum frequẽtia ſunt,& aliis locis tractata. Denique quoties in iure additur particula,*in pœnam*, vel, *in odium*, vel, *in iniuriam*,vt in cap.*cùm ſecundùm*,de præbend. cenſetur irritatio fieri in pœnam,aliquando verò ſine his particulis,& ex modo quo fertur,ſatis intelligi poteſt, ſub illa habitudine ferri. Ratio verò clara eſt,quia irritatio actus,eſt magnum grauamen, & poteſt nocumentum afferre; ergo de ſe eſſe poteſt ſufficiens pœna, & aliquando eſt valde accommodata delicto; ergo poteſt per legem intendi ſub ratione pœnæ:tunc ergo vel illa quatenus irritans habebit ſimul rationem legis pœnalis. Nec obſtabit,quòd per irritationem non minuatur patrimonium,aut tollatur ius quæſitum: nam ſatis ſupérq; ſufficit,quòd impediatur acquirẽdum, vel quod priuetur homo poteſtate,quam habet ad efficiendum validè actiones ſuas. Nam hoc modo inhabilitas ad *L. Senatus.* beneficium eſt magna pœna,& in l.*Senatus*,ff.de contrahend.empt.irritatio venditionis dicitur pœna venditoris, etiamſi re ſua non priuetur, & ſimiles pœnæ numerantur in l.*minoris*,ff.de pœnis.

9. *Sententiarum conciliatio.* Ex his ergo poſſunt facilè ſententiæ adductæ conciliari: nam indefinitè vtraque verum dicit, neutra autem vniuerſaliter. Vnde quæ dicit, legem irritantem eſſe pœnalem,vt ſit vera,permiſſuè,ſeu potentialiter eſt intelligenda,id eſt,poteſt eſſe pœnalis. Quæ verò negat eſſe pœnalem, intelligenda eſt formaliter, ſeu ex neceſſitate,quia lex irritans,vt talis eſt, non poſtulat,quòd ſit pœnalis,neque hoc eſt illi intrinſecum.

A Et ita etiam facilè ſoluuntur fundamenta illarum opinionum,ſi contra ea, quæ diximus, applicentur. Iura enim allegata in prima opinione ſolùm probant, irritationem interdum eſſe pœnam. Ratio verò ibi facta probat,hanc poſſe eſſe pœnam, non tamen neceſſarium eſſe reſpectum pœnæ,vt fiat, quia per accidens eſt,quòd reſpectu alicuius ſit grauamen, propter bonum commune multa grauamina toleranda ſunt ſine culpa, ſine perſonali cauſa, ſeu defectu. Vnde non eſt verum, omnem inhabilitatem perſonæ eſſe pœnam: interdum enim ad perfectionem,& ſtatum religioſum pertinet; aliquando verò eſt quid indifferens. Ad confirmationem verò ibi additam de interpretatione legis irritantis, dicemus latiùs in lib. 8. Nunc ſolùm reſpondemus, legem irritantem, ſi fuerit ſimul pœ- B nalis, reſtringendam eſſe: aliàs verò interdum extendi poſſe,prout fauorem, vel vtilitatem communis boni proſpexerit: & aliquando reſtringi poſſe, niſi inde reſultet aliquid contra commune bonum,quia ad hoc ſufficit,vt ſit oneroſa,licèt pœnalis non ſit. Argumenta verò,& iura allata in ſecunda ſententia,probant rectè irritationem poſſe,& ſæpe induci in pœnam, non tamen hoc illi eſſe intrinſecum, nec in vniuerſum illi conuenire. Et hoc tantùm conuincitur exemplo irregularitatis ibi adducto,quod etiam probat, poſſe dari iuhabilitatem, ac ſubinde irritationem, quæ non ſit pœna. Diſcurſus denique ibi factus conuincit in illis caſibus,vbi irritatio fit ſine culpa alicuius,& ſine cauſa(vt ſic dicam)perſonali, non poſſe irritationem eſſe pœnam. Sæpe autem imponitur irritatio præcedente C culpa,& ratione illius,& ideo tunc meritò imponi poteſt in pœnam.

Addo denique aliquando accidere poſſe,vt in eadẽ lege irritatio actus feratur, & per ſe propter commune bonum,& ſimul in pœnam. Quia iſti duo reſpectus non repugnant ſimul coniungi in eodem effectu; vel reſpectu eiuſdem,vel reſpectu diuerſorum. In exemplum adduci poſſunt impedimenta irritantia matrimonium propter delictum introducta:nam illa pœnalia ſunt,vt vidimus,& tamen etiam per ſeſe erant expedientia ad commune bonum,vt ſecuritati,& fidelitati coniugum conſuleretur. Vnde licèt alia pœna tale delictum condignè puniretur,nihilominus poſſet iuſtè irritatio ſimul perſiſtere ſine duplicatione pœnæ,quia per ſe expediebat,etiamſi non adiiceretur in pœnam. D Dices,hinc ſequi, nunquam fieri irritationem in pœnam,quin etiam propter ſe, & propter ſuam vtilitatem fiat, quia ſemper talis irritatio confert ad commune bonum,& propter illud fit. Reſpondeo,negando ſequelam,quia hîc non conſideratur tantùm communis vtilitas, quæ inuenitur in pœna, vt pœna eſt, quæ eſt vendicare delictum,& per illum modum coactionis præcauere,ne ſimilia fiant,quod eſt commune omni pœnæ:ſed vlteriùs cõſideratur vtilitas medicinæ (vt ſic dicam)auferendo occaſiones perpetrandi ſimilia delicta,quæ vtilitas non eſt communis omni pœnæ,nec de ratione eius, vt ad vindicationem ſpectat. Hoc ergo modo dicimus, per irritationem illam matrimonij in prædictis caſibus auferri occaſiones perpetrandi ſimilia delicta,& hanc cauſam fuiſſe ſufficiẽtem ad imponenda talia impedimenta,etiam ſine vindicatione delicti, quod per aliam pœnam fieri potuiſſet,ſicut de facto etiam fit. Aliquando verò imponitur in pœnam inhabilitas ad beneficia,propter rebaptizationem v.g. vel aliud ſimile delictum, ad quod vitandum nihil confert illa inhabilitas, niſi per modum comminationis,& vindictæ,ſicut quælibet alia grauis pœna prodeſſe poſſet.

10. *Poſſe in eadem lege irritationẽ atq; ſimul ſeruari bonum commune, & a pœnam.*

Obiectio.

CAPVT XX.

Vtrùm leges irritantes actus illos in conſcientia prohibeant.

Ratio

1. *Ratio dubitandi.*

RAtio dubitandi eſſe poteſt, quia hæ leges ſunt vera præcepta ſuperiorum; ſed de ratione veri præcepti, ſeu legis eſt, vt obliget in conſcientia, vt ſuprà oſtenſum eſt; ergo neceſſe eſt, vt hæ leges in conſcientia obligent aliquo modo. Et confirmatur, quia ſuprà dictum eſt, etiam leges purè pœnales reſolui aliquo modo in obligationem conſcientiæ, quia aliàs non ſaluaretur in eis vera ratio legis, ſed leges irritantes non minùs ſunt veræ leges, quàm pœnales; ergo. In contrarium verò poteſt fieri inductio: nam lex irritans teſtamentum minùs ſolemne, nullam obligationem in conſcientia inducit, quia neque teſtatorem obligat ad ſeruandam ſolemnitatem, cùm poſſit de rebus ſuis validè, & inualidè diſponere, ſicut poteſt aliter eas conſumere, ſi velit: nec etiam obligat hæredem, cùm illi nihil præcipiat. Similiter lex irritans contractum factum à minore non obligat illum in conſcientia, cuius ſignum eſt, quia poteſt illum iuramento confirmare, quod non poſſet, ſi eſſet peccatum, & ſic de aliis.

2. *Diſtinguendas eſſe duas partes in lege.*

Ad reſolutionem huius quæſtionis (cum proportione ad ea, quæ de lege pœnali diximus) oportet diſtinguere duas partes in hac lege, vna eſt affectio, vel omiſſio actionis, quam lex iſta præcipit, alia eſt irritatio actionis, quam lex ipſa iubet, vel facit. Circa primum aduertere oportet ex dictis, tripliciter ferri hanc legem, ſcilicet, per modum affirmatiui præcepti, vel per modum negatiui, vel neutro modo, ſed tantùm quaſi conditionaliter ad modum legis putà pœnalis. Primus modus habet propriè locum in legibus, quæ dant formam contractibus, vt patet in decreto Tridentini de matrimonio, quo præcipitur, vt matrimonium cum tali ſolemnitate fiat. Item in canonibus dantibus formam in electionibus, in alienationibus Eccleſiaſticis, & ſimilibus: præcipiunt enim talem formam ſeruari, & quoad hoc habent formam affirmatiui præcepti. Si quis autem rectè conſideret, talia præcepta, vt affirmatiua ſunt, non ſunt abſoluta, ſed conditionata: non enim præcipiunt alienationem fieri, v.g. ſed vt ſi fiat, tali modo fiat, quia nimirum tales leges non præcipiunt exercitium actus, vt ſic dicam, ſed ſolùm formam, ſeu modum ſeruandum in actu, quando fit. Vnde talia præcepta reſoluũtur tandem in negatiua, ſcilicet, vt talis actus, ſine tali ſolemnitate non fiat, ſic Tridentinum ſeſſ. 25. cap. 15. de regular. priùs prohibet, profeſſionem fieri ante expletum decimum ſextum annum ætatis, & annũ probationis, & deinde irritat profeſſionem aliter factam. Quocirca ſecundus modus legum negatiuarum prohibentium, ſcilicet, abſolutè actus, & irritantium illos frequentior eſt. Sic enim prohibentur matrimonia inter conſanguineos, vel affines, vel cum religioſo profeſſo, aut clerico in ſacris, vel prohibetur, aut irritatur datio, vel acceptio ſimoniaca, & alia ſimilia. Tertius autem modus poteſt interdum cum quolibet ex ſuperioribus coniungi. Aliquando enim lex dans formam actui, priùs præcipit ſic fieri, ſeu non aliter fieri, & poſtea irritat aliter factum, vt in exemplis ex Concilio adductis ſatis patet: nonnunquam verò nihil præcipit, vel circa actum ipſum, vel formam eius, ſed tantùm conditionaliter ſtatuit, vt ſi abſque tali forma fiat, non valeat, vt patet in lege de ſolemnitate teſtamenti, & ſimilibus, & ſimiliter in legibus directè irritantibus actus aliquos, non propter defectum formæ, ſed propter alias cauſas, ſæpe fertur priùs abſoluta prohibitio actus, & additur irritatio, vt patet in exemplis adductis de matrimonio: aliquando verò nihil ſimpliciter prohibetur, ſed irritatur actus ſi fiat, vt in caſu cap. *quanuis*, de pact. in 6. cum ſimilibus, de quibus infrà.

Trident.

Conc. Trid.

c. quanuis.

3. *Poſſe per legem ſtatui irritationem, vel vt faciendam vel ipſo facto.*

Circa alteram partem iſtarum legum, ſcilicet, irritationem, aduertendum eſt, dupliciter poſſe per legem ſtatui; nempe, vel ipſo facto, vel vt faciendam. Nam ſicut lex pœnalis interdum imponit pœnam ferendam, interdum per ſe illam infert ipſo facto, ſeu ipſo iurè: ita irritatio vtroque modo ferri poteſt per legem, quia vterque modus eſt poſſibilis, & vterque pendet ex arbitrio legiſlatoris, & conſequenter ex mente eius, quæ vno, & alio modo per verba legum ſignificari ſolet. Sæpe enim dicũt, talem actum, ſi fiat, vel aliter fiat, eſſe irritum, vel non valere, vt in l. *ſtipulatio non valet*. ff. de verbor. oblig. cum ſimilibus: aliquando verò ſolùm dicunt, vt actus irritetur, vt de venditione vltra dimidiam iuſti pretij, in l. 2. C. de reſcind. vendit. His autem duobus ordinibus legum ſolent Iuriſperiti addere tertium, earum legum, quas vocant nec aſſiſtentes, nec reſiſtentes contractui, quia non dant actionem ciuilem alicui contrahentium. Sed hæ leges non ſolùm irritantes non ſunt, verùm etiam nec prohibentes actus, quia nec irritant, nec confirmant contractum, nec prohibent, nec præcipiunt, & ita verſari poſſunt & circa actus iniuſtos, vt eſt lex negans actionem contra venditionem iniuſtam citra dimidiam, & circa actus iuſtos, vt eſt lex negans actionem propter ſolam obligationem naturalem ortam ex ſimplici promiſſione. Qui modus legum præſertim inter ciuiles reperitur, & licèt irritantes non ſint, vt dixi, earum notitia aliquid conferre poteſt ad obligationem legum irritantium intelligendam, vt ex dicendis patebit.

ritationem, vel vt faciendam vel ipſo facto.

4. *1. Concluſ.*

Iam igitur dico primò: Lex dans formam actui, licèt non obliget ad exercitium actus, nihilominus ex ſe obligare poteſt in conſcientia, vel ad ſeruandam formam in tali actu, ſi fiat, vel (quod perinde eſt) ad non faciendum actum ſine tali forma, & de facto ita obligat, quando vel materia legis id ex natura ſua poſtulat, vel in lege ſatis exprimitur, & non aliàs. Aſſertio eſt clara ex dictis. Primò enim iam oſtenſum eſt, per tales leges nullum actum abſolutè præcipi, vt eſt per ſe notum: nam lex dans formam matrimonio, aut teſtamento, non præcipit contrahere matrimonium, aut facere teſtamentum; ergo talis lex non inducit obligationem ad faciendum actum, quia hæc non oritur, niſi ex præcepto affirmatiuo abſoluto. Secunda verò pars etiam eſt per ſe clara de poſſibili, quia illa poteſtas non excedit limites iuſtitiæ, & pertinere poteſt ad conuenientem reipublicæ gubernationem; & ab vſu oſtendi poteſt multis exemplis ſuprà adductis, quæ ſtatim neceſſariò repetemus. Quia verò talis lex non ſemper inducit talem obligationem, vt inductio in principio facta conuincit, ideo difficultas tota eſt, quando hæc lex ita obliget in conſcientia, vt omiſſio formæ in tali actu peccaminoſa ſit, vel, quod perinde eſt, vt contrahere, vel alium ſimilem actum facere ſine debita forma per legem humanam præſcripta, peccatum ſit, vel non ſit.

5. *Duo ſigna ad dignoſcẽdam obligationem circa omiſſionem actus ex obiecto. Secundum ex prohibitione in lege, & additur irritatio.*

Duo ergo ſigna præbuimus ad dignoſcendam hanc obligationem. Vnum eſt, quando actus ex vi ſui obiecti, & naturæ talis eſt, vt velle illum facere, quando validè fieri non poteſt, turpe ſit, & contra rectam rationem. Quod maximè videtur contingere in materia religionis, & in actibus ſacris, & in materia iuſtitiæ: nam efficere actionem ſacram modo irrito, & inualido, ſacrilegium eſt, quia eſt contra reuerentiam debitam rei ſacræ, vt facere ſacramentum irritum, & ſine debita forma, & materia. Et hac ratione etiamſi Concilium Tridentinum expreſsè non prohibuiſſet, ſed tantùm irritaſſet matrimonium factum ſine parocho, & teſtibus, eſſet graue peccatum illud ſic contrahere, quia eſſet contra reuerentiam ſacramenti. Idémq; eſt de quolibet alio matrimonio contracto cum impedimento irritante, & de profeſſione in religione facta, omiſſa forma, ſeu conditionibus ab Eccleſia requiſitis ad valorem eius. Idẽ

videre licet in materia iustitiæ: nam electionem facere prætermissa substantiali forma, graue peccatū est, quia necessariò inuoluit iniustitiam, & ideo grauiter punitur in Trident. sess. 25. cap. 6. de regular. Idem est quoties quis ex officio tenetur facere actum: nam consequenter tenetur facere validum, & ideo prætermittendo debitam formam contra iustitiam faciet, vt si iudex proferendo sententiam substantiales circumstantias omittat, & sic de aliis.

6. Videri autem potest hæc obligatio in huiusmodi casibus non prouenire propriè, ac formaliter ex lege positiua, sed esse de iure naturali, quamuis non resultet, nisi posita institutione talis formæ, quam inuenit lex positiua, sicut profanatio calicis consecrati sacrilegium est contra legem naturalem, licèt supponat consecrationē ex positiua institutione. Sed licèt verum sit, tale peccatum esse contra legem naturalem, etiam est cōtra legem positiuam: nam eo ipso, quòd præfinit talem formam in tali materia, constituit in illa medium iustitiæ, vel religionis, & ideo, qui debitam formam prætermittit, etiam legem humanam violat, quia lex illa instituendo talem formam, ponit illam vt necessariam ad honestatem, & consequenter prohibet actum sine illa factum, sicut lex, quæ taxat pretium rei, necessariò prohibet cariùs vendere, etiamsi verbis formaliter prohibentibus id non explicaret. Aliud signum erat, quando prohibitio actus aliter facti ponitur in lege, & additur irritatio: nam tunc lex illa continet præceptum negatiuum, ratione cuius obligat ad vitandum, seu non intentandum talem actum. Quod *Conc. Trid.* interdum fit directè prohibendo, vt patet in Concilio Tridentino sess. 25. c. 15. Vbi priùs prohibet fieri professionem ante expletum tempus professionis, vel ætatis, & deinde irritat illam. Vnde interdum lex addit specialem pœnam præter irritationem propter actum sic factum: nam pœna est signum prohibitionis, vt in eodem Concil. cap. 6. eiusdem sess. videri potest.

7. Quando verò neutrum ex his signis in lege inuenitur, talis lex non obligat in conscientia ad seruandam formam præscriptam in actu, seu ad non faciendum actum sine tali forma, & in hoc sensu talis lex dici potest purè irritans. Hoc videtur sufficienter probari exemplo de testamento solemni. In quo id expressè asseruit *Matiens.* in lib. 5. recopil. tit. 4. l. 1. *Matiens. Glossa.* Gloss. 10. n. 18. & refert Nauarr. in Man. c. 23. n. 56. *Nauarr.* qui loquitur de lege purè pœnali: tacitè tamen videtur sumere argumentum à simili; idem ergo est in similibus. Ratio autem est, quia efficere testamentum, vel similem actionem validè, non est de iure naturæ, nec etiam præcipitur per legem dantem formam substantialem actui; ergo non est peccatum per se loquendo facere actum illum inualidum. Quia quod non est contra præceptum, non est peccatum; ergo nec facere illum sine solemnitate præscripta erit peccatum, quia si omittere solemnitatem esset peccatum, maximè id esset, quia fieret actus inualidè, & sine fructu, vel effectu; quæ enim alia deformitas ibi potest cogitari? Prima verò pars antecedentis probatur, quia sicut ius naturæ non obligat ad illam actionem absolutè exercendam (vt suppono) ita etiam non obligat ad effectum eius, vt v. g. ad transferendum dominium mearum rerum in alium, vel quid simile; ergo etiam non obligat ius naturæ ad efficiendam illam actionem validè, suppositō, quòd fiat, seu non prohibet illam facere inualidè, quia ex hoc quòd fiat inualidè, tantùm sequitur, vt non habeat effectum, quod non est contra præceptum.

8. *Diluitur obiectio.* Dices, ex tali actu inualido sequi potest deceptio alterius, vel inimicitia, vel simile inconueniens, vel saltem ille actus sic factus erit otiosus, & impertinens. Respondeo in primis, licèt hoc totum concedatur, non sequi, quòd sit lege humana prohibitus. Deinde dico, hæc non per se sequi, sed esse accidentalia, quia potest interdum ratio aliqua, vel finis honestus mouere ad testamentum faciendum, etiam sine solemnitate, vt, si aliter non possit constare de voluntate morientis, saltem illo modo constet; vel certè vt sic exteriùs satisfaciat testator importunis precibus alicuius extranei, volens, vt alius ab intestato habeat hæreditatem: tunc enim neque mentitur, neque alicui facit iniuriam, sed vtitur iure suo, & fortasse redimit vexationem suam. Et ita ibi non intercenit deceptio, vel si sequatur, erit passiua (vt sic dicam) non actiua, & idem est de inimicitia, & aliis incommodis. Altera deniq; pars antecedentis ex dictis planè sequitur, quia nec ex forma, seu verbis legis positiuæ, nec ex materia eius colligitur tale præceptum humanum, vt suppono; ergo non est, nec cum fundamento potest affirmari.

9. *Leges negatiuæ directè prohibentes, & irritantes, actum obligant in conscientia ad talem actum vitandum. Nauar.* Dico secundò: Leges negatiuæ, quæ directè prohibent actum, & ad maiorem firmitatem, seu exaggerationem prohibitionis, irritant illum, obligant in conscientia ad talem actum vitandum. Conclusio est clara, de qua videri potest Nauarr. suprà, & probatur, quia talis lex est iusta in tali prohibitione præcisè spectata, & continet præceptum negatiuum; ergo obligat in conscientia ad vitandum talem actum. Patet consequentia, quia hic est intrinsecus effectus legis iustæ, siue prohibentis, siue præcipientis: hic autem effectus non impeditur propterea, quòd lex addat irritationem prohibitioni, sicut suprà dicebamus, additionem pœnæ non auferre obligationem in conscientia legis pœnalis; est enim cum proportione eadem ratio. Quin potiùs in præsenti auget obligationem, tum quia ex suo genere grauius est, magisq; à recta ratione exorbitat facere actum prohibitum, & irritum, quàm tantùm prohibitum, tum etiam, quia ille modus prohibendi indicat maiorem grauitatem prohibitionis, tum ex parte necessitatis vitandi talem actum, tum ex parte intentionis legislatoris; satis enim significat, se velle obligare quantum possit.

10. Statim verò occurrit inquirendum; quomodo cognosci possit, quando lex hoc modo obliget, seu (quod idem est) quando contineat prohibitionem ante irritationem. Respondeo vtendum esse principiis, ac regulis supra datis. Nam primò consideranda sunt verba: si enim præceptiua sunt, seu prohibitiua absolutè, tunc sufficiunt ad hanc obligationem inducendam, vt ex dictis constat, & est exemplum in cap. *decet.* 89. *c. dect.* dist. Præter verba verò etiam ex materia poterit obligatio colligi, vt si lex irritet matrimonium cum adultera machinatrice, etiam prohibet illud, & sic de aliis. Præterea quoties irritatio imponitur in pœnam eiusdem actus, signum est maximè prohiberi ipsum actū: nam talis lex non solet esse purè pœnalis: non enim rectè accommodatur huic materiæ, seu pœnæ, & ideo admittenda non est, nisi aliud euidenter constet, quod erit rarissimum. Et ideo moralis regula est, talem legem continere prohibitionem actus in conscientia, vel saltem supponere illam, aut ex lege naturali, aut ex alia lege positiua; sic lex irritans collationem beneficij per confidentiam in conscientia prohibet illam, & lex irritans electionem religiosi ad Episcopatum acceptatum sine licentia sui Prælati, prohibet talem acceptionem; sic etiam turpia legata dum irritantur in odium scribentis, prohibentur, vel saltem prohibita esse supponuntur in l. *turpia.* ff. de legat. 1. & per *L. turpia.* hæc facile erit de similibus iudicare. In legibus autem irritantibus actus in fauorem alicuius, vel communitatis, vel priuatæ personæ, non est hæc regula ita vniuersalis: nā interdū prohibent simpliciter actū, & tunc obligāt in conscientia ad illū vitandū iuxta cōclusionē positā, & rationē illius; secùs verò dicendum erit, quā-

do

do non ita prohibent præcipiendo, ſed tantùm irritant iuxta dicenda in ſequenti aſſertione.

11. Dico tertiò: Quanuis lex ſimplicitet, & abſolutè irritet actum, ſi fiat, non neceſſariò obligat in conſcientia ad non faciendum illum de facto, ſeu materialiter, vt ſic dicam, ſed interdum eſt lex purè irritans, & non prohibens actum. Hæc aſſertio in generali probari poteſt, quia hoc non repugnat, & interdum ſufficit ad intentionem legiſlatoris. Item ſuaderi poteſt exemplo legis purè pœnalis cum proportione applicato. Denique conuincitur aliquibus exemplis, vt legis irritantis venditionem fundi dotalis factam ab vxore, etiam cum licentia mariti, cùm tamen illam non prohibeat in conſcientia: vel irritantis renunciationem hæreditatis paternæ, quam facit filia, cum nuptui traditur, dote contenta, & tamen licèt illam faciat, non peccat, quia cedere poteſt iuri ſuo. Quæ videtur eſſe ratio à priori, ob quam in talibus legibus ſit irritatio actus ſine prohibitione illius, quia huiuſmodi leges beneficium intendunt conferre illi, cuius actum irritant, & ideo nolunt aliâ coactionem, vel obligationem in conſcientia illi imponere.

12. *Quomodo diſcernatur lex purè irritans ab ea, quæ in conſcientia prohibet actus.* Hic verò ſtatim ſe offert inquirendum, quomodo poſſint diſcerni hæ leges purè irritantes ab aliis, quæ in conſcientia prohibent actus. Sed de hoc puncto diſputaui latè in materia de Iuramen. lib. 2. cap. 20. & ſequentibus, vbi varias retuli diſtinctiones, & opiniones Doctorum, eáſque examinaui, & in ſumma dixi, primùm omnium reſpiciendum eſſe ad verba legis, an dirigantur ad perſonam præcipiendo, vel prohibendo; an immediatè verſentur circa actionem, ſeu contractum illum, qualificando, ſeu infirmando: nam priores ex vi ſuæ formæ præcipiunt, & conſequenter obligant; poſteriores verò non prohibent actum ex vi talium verborum, licèt irritent illum in fauorem alicuius, niſi aliunde ex materia, fine, vel circunſtantiis, contrarium colligi poſſit. Et ideo vlterius conſiderandam eſſe dixi materiam legis, & an ordinetur ad bonum publicum, vel priuatum, & an ad talem finem non ſolùm irritatio, ſed etiam prohibitio expediat. Atque ita ex omnibus ritè penſatis, colligi poterit, an lex ſit purè irritans, vel etiam prohibens.

13. *Lex non irritans actum ipſo facto, ſed cum præcipiès non obligat, niſi fortè iudicem.* Dico quartò: Quando lex non irritat actum ipſo facto, ſed præcipit irritationem eius, tunc ad irritationem non obligat, niſi fortaſſe iudicem. Explicuimus obligationem harum legum quoad vitandum actum, ſupereſt explicanda obligatio, quæ ſpecialiter ex irritatione oriri poteſt; & quoniam lex irritans poteſt eſſe duplex, ſcilicet, vel præcipiens irritationem, vel faciés, ideo de priori hanc ponimus aſſertionem, de poſteriori verò dicemus in ſequenti. Concluſio ergo eſt clara, quia irritatio actus eſt effectus publicæ poteſtatis; ergo ſi non fit per legem, debet fieri per iudicem; ergo antequam fiat, non poteſt obligationem inducere, quia non eſt. Item talis lex vel eſt præceptiua, vel punitiua in tali irritatione imponenda: ſi ergo conſideretur vt punitiua, non obligat ante ſententiam, quia non ponit pœnam ipſo facto, quia ſolùm iubet actum irritari; vnde non obligat partes, ſeu priuatas perſonas ad efficiendam irritationem, ſeu ad diſſoluendum contractum, vel quid ſimile, ante ſententiam condemnatoriam iudicis, quia ſolùm ad paciendum obligat, iuxta ſuprà dicta de lege pœnali. Si autem talis lex ſpectetur vt præceptiua, iudici præcipit per ſe loquendo; ergo alios non obligat. Et hinc relinquitur probata vltima pars, ſcilicet, quòd obliget iudicem, quia ad illum loquitur, qui tenetur ſecundùm leges iudicare, ſicut ſuprà dictum eſt de lege pœnali, & iuxta ibi dicta hæc aſſertio cum proportione explicanda eſt, neque alia difficultas circa illam occurrit.

14. *Ex lege irritante ſi ſuum* Dico quintò: Ex lege irritante ipſo facto, ſi ſuum conſequatur effectum, ſequitur obligatio in conſcientia ad omnia, quæ intrinſecè ex irritatione naſcuntur: ſecùs verò erit, ſi effectus impediatur. Supponit hæc aſſertio, hanc legem non obligare ad irritationem ipſam faciendam, quia illam non facit homo, ſed ipſa lex, & ita quoad hoc non obligat lex, ſed operatur. Solum ergo poteſt obligare ad ſuſtinendam, ſeu exequutioni mandandam irritationem à lege factam. Et hoc eſt quod per hanc concluſionem intenditur, quæ duas continet partes, & vtraque eſt ſatis clara, & vniuerſalis ad omnes leges irritantes, ſiue in odium, ſiue in fauorem, ſiue in publicum, ſiue in priuatum fiant. Prior ergo pars probatur, quia ſi lex illa conſequitur effectum ſuum, actus eſt nullus; ergo nullum confert ius; ergo ſi actus ille ſit acceptio, vel acquiſitio alicuius rei, ex tali lege ſequitur obligatio nõ vtendi, nec fruẽdi illa re tanquam propria, nec contrectandi eam illo modo quo rem alienam contrectare non licet. Vt ſi talis actus ſit matrimonium, non licet ad coniugem accedere, neque alia iura coniugis, aut mariti vſurpare. Si ſit profeſſio religioſa, non licet actus proprios religioſorum efficere, & ſic de aliis, quæ fundari poterant in actus validitate: nam ſublato fundamento ruunt omnia, quæ ex illo oriri, aut in illo fundari poterant. Et poteſt hoc confirmari ex verbis Concilij Lateran. ſub Leone X. ſeſſ. 9. vbi beneficiatis non recitantibus imponitur pœna irritans acquiſitionem fructuum beneficij, his verbis, *Beneficiorum ſuorum fructus pro rata omiſſionis ſuos non faciant.* Vnde ſubiungit, *Sed eos tanquam iniuſtè perceptos erogare teneantur*, &c. Ergo proportionalis obligatio ſequitur ex omni lege irritante, & conſequente effectum, quocunque titulo, vel ratione irritatio fiat, quia obligatio non ſequitur ex titulo irritationis, ſed ex effectu ipſo, & effectus idem eſt, quocunque titulo fiat.

habeat effectum ſequitur obligatio ad omnia quæ intrinſecè ex irritatione naſcuntur, ſecùs ſi effectus impediantur.

Conc. Lat.

15. *Diluitur obiectio.* Dices, ex illis verbis probari quidem obligationem naturalem ex vi iuſtitiæ: non tamen probari aliquam obligationem ipſius legis irritantis. Reſpondeo in primis ideo in aſſertione non eſſe dictum, legem poſitiuam obligare ad hoc, ſed ex illa cum effectu eius ſequi talem obligationem, quod erit verum, ſiue hæc obligatio, quæ ſequitur, naturalis ſit, ſuppoſito effectu poſitiuæ legis, ſiue ſit etiam ſpecialiter inducta per ipſam legem. Addo verò probabiliſſimum eſſe, etiam ipſam legem irritantem actum, obligare ad non vtendum illo actu vt valido, ac ſubinde per contrarium vſum non ſolùm peccari contra legem naturalem, ſed etiam contra ipſam legem irritantem, quia intentio irritantis principalis eſt, ne talis actus vtilitatem habeat, ſeu moralem vſum, & ideo irritando prohibet vſum illius actus vt validi. Et ideo etiam ſolet talis vſus ſpeciali pœna puniri: non ſolùm attenta malitia contra legem naturalem, ſed etiam ſpectata inobediẽtia contra legem poſitiuam irritantem, propter quam ſolent cenſuræ imponi per Eccleſiaſticas leges, cùm ad talem pœnam requiratur inobedientia, & contumacia contra Eccleſiaſtica præcepta.

16. Poſterior verò pars aſſertionis ex tenore prioris conſtat: nam illa prior ſub conditione tantùm poſita eſt, ſcilicet, ſi effectus legis irritantis ſequatur; ergo ceſſante conditione, non procedet illa prior pars aſſertionis, nec habebit locum legis obligatio. Et patet ratione, quia ceſſante cauſa adæquata, ceſſat effectus: ſed adæquata cauſa huius obligationis eſt nullitas actus facta per legem, ſeu lex irritans efficaciter, & cum effectu, vt diſcurſus facti ſatis oſtendunt; ergo ceſſantè illo effectu, ceſſat cauſa obligationis, & conſequenter etiam obligatio ipſa. Poſita autem eſt illa conditio, & hæc poſterior pars, quia interdum poteſt impediri hic effectus.

Quibus autem modis impediri poſſit, in capite ſequenti dicam.

CAPVT

CAPVT XXI.

Quibus modis impediri possit irritatio actus, quem lex præcipit pro infecto haberi.

1. *Duobus modis fit irritus actus, per legem immediatè vel per sententiam iudicis.*

DVobus modis potest actus fieri irritus per legem, vno modo mediante sententia iudicis, vel condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis; alio modo immediatè per ipsammet legem statim, ac fit, seu intentatur actus. In quibus modis manifestum est, difficiliùs esse impedire irritationem soliùs legis, quàm illam, quæ requirit sententiam iudicis, quia facilius est impedire iudicem, ne sententiam proferat, quam legem, ne operetur, & ideo hîc dicemus de irritatione per iudicem inducenda, & in sequenti de altera. Et quanuis dupliciter possit irritari actus per sententiam iudicis, scilicet, vel per sententiam condemnatoriam, & hominis executionem, vel per declaratoriam tantùm, qua posita statim lex operatur, inter quos modos est magna differentia, vt infrà videbimus, tamen in præsenti non multum interest, quia satis nunc est, quòd actus non sit irritus ante sententiam; quòd si aliquid speciale occurrerit, adnotabitur.

2. *Regula generalis.*

Regula ergo generalis sit, Quoties lex irritat actum dependenter à sententia iudicis, licèt actus à principio irritabilis sit ratione legis, vt per se constat, nihilominus eius irritatio multis modis impediri potest: & dum non irritatur actus, permanet validus, siue iustè siue iniustè irritatio impediatur; vtroq; enim modo id contingere potest. Primò enim impeditur sine iniustitia, si actus sit occultus, ita vt in iudicio probari non possit, quia ex vi talis legis nemo tenetur actum suum irritare; vel contractum dissoluendo, vel spoliando se rebus acceptis, vt capite præcedenti dictum est. Et ideo nihil peccat, qui talem actum occultum tanquam omnino firmum, & validum perpetuò conseruat, quia re vera talis est, quandiu à iudice non irritatur. Neq; etiam peccat etiamsi actum occultum retineat ne irritetur, quia ex hoc capite non violatur lex; nec alicui fit iniuria. Cauendum est autem ne in ipsomet actu aliqua commissa sit; nam illa rescindenda est. Vt licèt venditio rei vltra dimidiam iusti pretij non sit irrita, sed rescindenda, licèt non rescindatur de facto, quia est occulta, tenetur venditor in conscientia, & absq; vlla coactione iudicis restituere partem illam pretij, in qua excessit iustitiæ æquitatem, & omnia damna, quæ ob eam causam, vel propter dilationem restitutionis iniquam emptor passus est. Et è conuerso si emptor fuit iniustus in paruitate pretij, tenebitur supplere quod abstulit, & damna, quæ ex illa diminutione alteri sequuta sunt, nihilominus tamen potest rem emptam retinere, & fructus eius similiter, quia cùm actus fuerit validus, factus est dominus rei emptæ, cum sola obligatione resarciendi iniuriam.

3. Secundò potest hæc irritatio actus (etiamsi publicus, seu probabilis sit) sine iniustitia impediri, aut ex consensu partium, quia neutra vult actum rescindere, aut quia illa pars, cuius interest, non vult litem mouere, nec rescissionem intentare. Tunc enim nihil agitur contra legem, cùm ipsa non imperet partibus, vt actum rescindat, nec etiam sibi faciunt iniuriam, vel quando ex mutuo consensu actum conseruant, quia volenti, & consentienti non fit iniuria, vel quando is, qui habet ius, non intentat actionem, quia ipse potest cedere iuri suo, & alter non obligatur ad irritationem procurandam. Semper tamen tenebitur ad recompensationem faciendam, si iniuriam intulit, iuxta proximè dicta in præcedenti puncto. Atq; hinc etiam fit, vt possit hæc irritatio impediri per legitimam præscriptionem aduersùs actionem, seu actorem, qui fuit negligens in petenda irritatione: nam si contra illum præscriptum sit, consequenter est omnino firmatus actus, & irritatio exclusa, quia hæc nõ potest fieri, nisi mediante actione, & actio fuit per præscriptionem exclusa. Quod verò tempus ad præscribendam actionem sufficiat, non est huius loci exponere. Vide Molin. tract. 2. de iustit. disp. 71. *Molina.*

4. Tertiò potest irritatio hæc impediri, licèt actus sit publicus, & probabilis, & ad iudicem delatus, vt illum irritet, quia iudex cum effectu illum non irritat, seu sententiam non profert: nam siue iure, siue iniuria id facere omittat, quãdiu cum effectu actum non irritat, ille valorem suum retinet cum omnibus effectibus, qui ab illo nascuntur. Probatur, quia si omittatur irritatio sine iniustitia alicuius, tunc manet res in eodem statu, in quo antea erat, & nulla ratio nouæ obligationis interuenit: si verò irritatio iniustè denegata est, tenebitur quidem ad recompensandum damnum, qui iniuriam intulit, siue ille fuerit iudex, iniustè iudicando contra allegata, & probata, siue fuerit falsus testis, siue alia tertia persona iniustè cooperando, siue ipsemet reus iniustè se defendendo; nihilominus tamen actus semper conseruabitur validus, & effectus eius, scilicet, dominium acquisitum, vel quid simile, semper permanebit, quandiu cum effectu actus non irritatur. Vnde etiam fit, vt si lex non irritet ipso facto, sed solùm præcipiat irritari actũ, tunc solùm irritetur tempore latæ sententiæ condemnatoriæ. Vnde si contingat actum rescindi aliquo tempore, postquam factus est non retrotrahetur rescissio ad initium actus, sed solùm tunc incipiet, cùm fit, quia antea actus fuit validus, & fructus v.g. illo tempore accepti ex re acquisita per talem contractum iustè accepti sunt, & cum absoluto, & perfecto illorum dominio. Tantumq; manere poterit obligatio recompensandi damna, si quæ alteri iniustè illata fuêre, vel in actu ipso in principio, vel in mora faciendi talem recompensationem, vt dictum est. Quæ omnia ex principiis iustitiæ necessariò sequuntur, & non possunt habere cõtrouersiam, & ideo longiori probatione; aut disputatione non indigent. Secus verò erit si lex irritet actum ipso iure cum ordine ad sententiam declaratoriam, nam tunc retrotrahetur irritatio, vt infrà dicam.

5. Quæri verò potest, si pars ipsa, quæ rem alterius per contractum irritabilẽ valide comparauit, per iniustitiam nouam impediat, ne contractus irritetur, vel per vim, & metum alium cogendo, ne rescissionem contractus petat, vel subornando iniquum iudicem, aut falsos testes, &c. an in eo casu teneatur ex iustitia rescindere contractum, etiamsi per iudicem irritatus non fuerit. Quando enim per alios ponitur tale impedimentum sine iniusta cooperatione ipsius partis, seu rei, non tenetur ipse spoliare se re sua, vel contractum sua voluntate soluere, magis quã antea teneretur, quia nulla nona ratio obligationis in eo inuenitur. Alij verò si iniusti fuerunt, tenebuntur ad recompensationẽ, non verò ad restituendum in specie per rescissionem contractus, quia hæc non est in eorum potestate, cùm pendeat ex alterius voluntate, scilicet, ipsius rei. At verò quãdo ipsamet pars, seu reus fecit talem iniuriam, videtur teneri ad reparandum damnum, quod intulit in eadem specie, quia potest, & ex sola sua voluntate pendet: nam damnum illatum fuit priuare actorem debita irritatione contractus, & hanc potest facere reus sua voluntate; ergo tenetur illam facere.

6. In contrarium verò obiici potest, quia hæc est quædam pœna: at verò nullus reus obligatur ad restituẽdam pœnam ad quam condemnandus esset secundùm legem, si de facto non condemnatur, etiamsi per iniquam, & iniustam tergiuersationem, vel subornationem, condemnationem impediuerit. Vt probabiliter tenet Nauar. cap. 18. n. 48. quem sequitur Vasq. in præsenti disp. 175. c. 2. ergo neq; hîc tenetur ad rescinden- *Nauarr. Vasq.*

dum

dum contractum,etiamsi dolo euitet cõdemnationem ad huiusmodi pœnam. Licet alij auctores contrarium opinantur cũ Soto lib. 1.de iust.q.6.ar.6.Sed quicquid de hoc sit,probabilius mihi videtur in præsenti puncto , hunc reum teneri in conscientia ad rescissionem contractus alio volente : vt ad reddendam rem priori domino,recuperato pretio , vel quid simile. Et ratio priùs facta apud me conuincit , quam hoc modo ampliùs declaro. Nam , vel ille tenetur restituere aliquid actori in illo casu , vel non ; hoc secundum videtur incredibile , quia planè irrogat illi iniuriam; cùm per media iniqua illum impediat à consequutione iuris, quod per leges illi competit. Item si falsus testis per iniquam deceptionem illum impediat , tenebitur ei satisfacere ; ergo & actor tenetur. Quòd si restituere tenetur , profectò debet in propria specie illud restituere , quod iniustè impediuit , quando quidem potest. Nam vbi restitutio in propria specie fieri potest, non habet locum recompensatio pro voluntate debitoris , quia alter habet ius in suam rem propriam. Imò in præsenti casu cùm agitur de rescissione contractus , præcipuè videtur intenta recuperatio rei propriæ in propria specie ; ergo.

7. Propter rationem verò in contrarium factam limito hanc sententiam , vt procedat , quando actus præteritus,qui rescindendus,seu irritandus est , fuit priuatus pendens ex voluntate contrahentium , per quam res vnius in alterum translata est,& postea per irritationem actus,intendit prior dominus peculiare emolumentum , sibi debitum virtute legis. Tunc enim illa rescissio contractus non habet propriam rationem pœnæ, vel saltem in tali causa, per quam actor ille ius suum petit , non consideratur præcipuè ratio pœnæ, sed res actoris , & reparatio illius , & ideo cùm ab illa consequenda per iniqua media impeditur, illi fit iniuria contra iustitiam commutatiuam , quæ ad restitutionem obligat in propria specie , vt dixi, quando debitor in illa soluere potest.Et ita ad obiectionem quatenus contra hoc procedit , negatur consequentia, quia in pœna, licèt per fraudem impediatur , non fit contra iustitiam commutatiuam, vt est probabile.Vnde si contingat actum , qui irritandus est,solùm titulo pœnæ esse irritandum , & non propter speciale ius, quod actor priùs haberet in rem , quæ per talẽ actum fuit in alium translata,sed solùm quia intendit,vt pœna illi applicetur , quia cedit in eius vtilitatem : in tali casu non est improbabile, reum non teneri ad restitutionem , etiamsi per iniqua media se defendat. Quia tunc non peccat contra iustitiam commutatiuam respectu priuati actoris , sed solùm cõtra iustitiam legalem respectu communis boni,vel cõtra obedientiam, & iustitiam,qua tenebatur iudici, & reipublicæ.Vt,v. g.si quis sit consequutus beneficium validè , non per resignationem , vel donationem alicuius priuatæ personæ , cuius antea beneficium esset , sed quia beneficiũ vacabat, & ordinario modo fuit ad illud electus, vel prouisus , cum aliquo tamen defectu, ratione cuius potest,& debet collatio cassari,tunc licèt alius impetret ius ad beneficium , & agat ad irritationem collationis, & possessor se iniquè defendat, vel defectum occultet , & irritationem collationis impediat , non videtur teneri in conscientia ad relinquendum beneficium,quia non fecit alteri iniustitiam,sed solùm egit ad excusationem pœnæ , ad quam alter non habet speciale ius iustitiæ commutatiuæ , quia non propter illius commodum imposita est , sed tantùm propter vindicationem delicti, quæ ad iustitiam legalem , seu boni communis spectat.

CAPVT XXII.

Vtrùm lex ipso iure irritans actum impediri aliquo modo possit,ne actum nullum reddat.

AGimus de lege, quæ per se,& ante omnem sententiam actum irritat , & loquimur de illa permanente in sua vi, & statu , ita vt nec per abrogationem , nec per dispensationem sublata sit eius obligatio. Videtur enim tunc fieri non posse , vt talis effectus legis impediatur , posita materia eius. Ratio est, quia talis irritatio fit per efficacitatem moralem ipsiusmet legis,& ita fit in eodẽ momẽto,in quo actus fit;nullus autem potest legis actionem impedire.Quia solus Princeps conditor legis potest vim legis auferre, & consequenter solus etiam potest effectum illius impedire;at legislator non potest in ipsomet tempore, in quo actus fit, illum irritare , nisi præcedat eius dispensatio,seu decretum,quo declaret,se nolle, vt in eo casu lex non obliget,nec habeat vigorem,de quo casu non loquimur , sed de lege integra , & immutata , vt dixi;ergo non videtur posse impediri talis effectus. Et confirmatur:nam si impediri posset,maximè per ignorantiam inuincibilẽ: sed non potest impediri per ignorantiam;ergo. Maior cũ consequentia patet,quia nulla est potentior excusatio,nec quæ magis causet inuoluntariũ,quàm ignorantia.Minor verò patet,quia licèt ignorantia excuset culpam, non verò tollit vires legis tam in obligando,quantũ est de se,quàm in efficiendo. 1.

In hoc puncto distinctione vtendum est inter irritationem propriè pœnalem,quæ in odiũ alicuius peccati principaliter imponitur, & illã , quæ per se inducitur propter bonum, & fauorem, aut communitatis, aut membrorũ eius,siue directè per prohibitionem,aut irritationem actus , siue consequenter per institutionem formæ necessariæ ad valorem actus inducta sit. 2.

Primò igitur dicendum est;quando irritatio tantùm in pœnam posita est, per ignorantiam, vel aliam similem,quæ à culpa excusat,impeditur. Docent Card. in Clement. 1.de elect.q.18.Bolognet.in l. *omnes populi*,ff.de iust.& iur.n.153.vbi alios refert. Probatur,quia cessante causa(vtique per se,& adæquata) cessat effectus;sed in præsenti casu culpa est causa per se,& adæquata talis irritationis , quia hoc modo est causa pœnæ,& illa irritatio pœna quædam est , vt supponitur; ergo.Vnde confirmatur ex generali principio , quòd ignorantia excusans culpã,excusat etiam pœnã , quod suprà traditum est,& probatum;sed non est minor ratio in hac pœna irritationis actus , vt cessare debeat, cessante culpa,quàm in aliis:ergo idem in illa dicendum est. Et potest hoc confirmari ex his,quæ diximus lib.4. de Orat.c.30.n.17.scilicet,eum,qui ex oblinione naturali omittit diuinum officium , facere fructus suos,non obstante lege pœnali irritante acquisitionem fructuum , contra non recitantes lata , quia per illam obliuionem cessat culpa,& consequenter etiam pœna; ergo idem erit in omnibus similibus. Dices; collatio beneficij simoniacè facta irrita est, quæ irritatio est pœnalis,& nihilominus tenet , etiamsi ignorãti inuincibiliter simoniam beneficium collatum sit , vt lib. 4. de simon.c.57. n.35.ostensum est. Respondetur,illud esse speciale , quia fuit in illa lege expressum in detestationem illius delicti. Addo etiam ibi, semper interuenire aliquam culpam,vel collatoris,vel alicuius tertij,quæ sufficit ad sustinendam illam pœnam , etiamsi recipiens excusetur: nam ad punitionem alterius, ipse etiam per accidens patitur.Dici etiam potest,illam irritationem non tantùm esse pœnalem , sed etiam per se inductam propter vitandam omnem indecentiam rerum sacrarum,quæ ex simonia prouenit, & propter vitandam omnem notam , & infamiam illius in his, qui Ecclesiastica beneficia validè consequuntur. 3.

Cardin. Bolognet.

Cessante causa per se & adæquata,cessat effectus.

Tandem circa hanc cõclusionem occurrebat quæstio , an ignorantia irritationis , & non prohibitionis, quæ culpam contra legem excusare valeat , impediat irritationem actus. Sed hoc etiam pendet ex quæstione suprà tractata , an ignorantia solius pœnæ excusat 4.

De ignorantia irritationis, an impediat irritationem actus.

excuſet illam, etiamſi contra legem peccatum ſit. In qua partem negantem veriorem eſſe cenſuimus. Vnde conſequenter in præſenti dicendum eſt, quando lex humana prohibet actum, addendo irritationem per modum pœnæ, ſi lex non ignoratur, vt prohibens, licèt ignoretur vt irritans; actum contra legem factum eſſe irritum, quia talis ignorantia non excuſat peccatum contra legem, & conſequenter nec excuſat pœnam, licèt ignoretur; ergo neque excuſat irritationem, quia irritatio non eſt talis pœna, quæ requirat ſpecialem contumaciam, ſicut excommunicatio, & ſimiles cenſuræ. Item hoc modo incurritur irregularitas pœnalis, licèt ignoretur ipſa pœna, ſi non ignoratur prohibitio, neque excuſatur culpa; ergo idem eſt de quacunque inhabilitate perſonæ; ergo & de irritatione. Denique inductione hoc oſtendi poteſt in beneficiato non recitante culpabiliter, qui non facit fructus ſuos, etiamſi pœnam ignoret, & ſic de aliis. Quæ doctrina etiam procedit indifferenter, ſiue actus irritatus per legem eſſet iam damnatus, ſiue de nouo per illam damnetur, quia hoc valde extrinſecum, & accidentarium eſt, vt de pœna etiam dixi. Et hoc magis conſtabit ex puncto ſequenti.

5. 2. *Concluſ.* Dico ſecundò: Quoties lex, conſtituendo formam ſubſtantialem ſeruandam in actu, conſequenter irritat illum, qui ſit ſine tali ſolemnitate, impediri non poteſt ille effectus, prout à lege præſcribitur, ſtante tali defectu, ideóque non poteſt eſſe validus actus factus cõtra talem legem. Supponimus ſermonem eſſe ſtante lege in ſua vi, & non interueniente diſpenſatione Principis. Probatur ergo primò ratione generali quaſi philoſophica, quia forma ſic ſtatuta per legem eſt iuoſtãtialis tali actui ſub tali, vel tali ratione, ſcilicet, contractus, profeſſionis, teſtamenti, vel alia ſimili, ſed abſque forma ſubſtantiali non poteſt res ſubſiſtere; ergo neque actus ille poteſt ſuum eſſe habere ſine tali forma; ergo tali forma deficiente non poteſt impediri defectus nullitatis. Secũdò lex illa reſiſtit valori talis actus; ergo ſi voluntas Principis non derogat legi (vt ſupponitur) non poteſt priuata voluntas alicuius illi reſiſtere, vel illam impedire; ergo nullum impedimentum cogitari poteſt ad hoc ſufficiens. Atq; hæc aſſertio magis confirmabitur ſimul cum ſequenti: nam hæc lex in tantum irritat, in quantum virtute prohibet, vel non admittit actum ſine ſolemnitate factum quoad valorem eius, & ideo eadem eſt ferè ratio de illa, & de lege directè, & per ſe prohibente, & irritante actum.

6. Dico ergo tertiò: Quando lex abſolutè, & ſimpliciter prohibet, & irritat actum, non poteſt irritatio illa per cauſam inferiorem, vel propter particularem occaſionem impediri, ſecluſa Principis diſpenſatione formali, vel præſumpta, vt nunc loquimur. Hæc aſſertio communis eſt, vt ex his, quæ ſtatim allegabimus, conſtabit. Et probatur ſufficienter illa generali ratione, quòd lex eſt, quæ operatur hunc effectum, & de ſe ſemper eſt efficax, nec poteſt impediri ab inferiori voluntate, aut poteſtate, quando ipſa abſolute loquitur, & prohibet. Explicatúrq; in hunc modum: Quia vt effectus ſit validus, non obſtante tali lege, neceſſe eſt, vt intercedat aliqua ſufficiens ratio interpretandi legem illam non procedere in illo caſu, id eſt, non fuiſſe mentem legiſlatoris, obligare ad ſeruandam talem formam in tali opportunitate, ſed hæc interpretatio admittenda non eſt in tali lege irritante, quãdo illa exceptio in ipſa lege, vel in alio iure non habetur; ergo. Maior euidens eſt ex dictis, quia cõtra legem reſiſtentem non poteſt valere actus; ergo è contrario, vt valere poſſit in aliquo caſu neceſſe eſt, vt pro illo non ſit poſita lex. Minor autem probatur, quia tres tãtùm, vel quatuor cauſæ, vel occaſiones excogitari poſſunt, ob quas in particulari caſu poſſit illa interpretatio fieri in tali lege. Vna eſt defectus voluntatis in eo qui facit contra talem legem per ignorantiam. Alia erit ſimilis defectus propter metum. Tertia eſſe poteſt, quia contrahens, ſeu operans cedit iuri ſuo. Quarta eſſe poteſt neceſſitas aliqua, quæ cogat per epiikiam interpretari non fuiſſe mentem Principis pro eo caſu obligare. Quintò addi poteſt ceſſatio cauſæ, & rationis legis. Sed de his duabus dicemus meliùs capite ſequenti, quia, ſi veræ ſunt, in eis interuenit quædã interpretatiua diſpenſatio legis. Ex aliis verò tribus cauſis nulla eſt ſufficiens.

7. Et in primis quòd ignorantia legis irritantis non impediat irritationem actus, ſiue ignorantia ſit de ſola vi irritandi legis, ſiue abſolutè de tota lege, indubitatum eſt apud omnes, vt patet ex Gloſſa in Clementi 2. de hæretic. verb. *ex nunc*, quam Cord. & alij communiter ibi ſequuntur, Decius in cap. 2. de conſtitution. lect. 2. num. 5. & ibi Abbas, Felinus, & alij, Soto lib. 1. de iuſtitia, quæſt. 1. art. 4. cum multis, quos infrà referemus tractando de promulgatione legis irritantis neceſſaria ad effectum irritandi, & plures etiam refert Sanci. lib. 7. de matrimonio, diſput. 9. num. 10. Probatúrque ſufficienter ex cap. 1. de conceſſ. præbend. & ex cap. *dudum*, & cap. *quoddam*, de præbend. in 6. Ratio autem eſt ſuprà tacta, quia ignorantia ſolum poteſt excuſare à culpa; hæc autem irritatio non pendet à culpa, quia non eſt pœna, vt cap. 19. dictum eſt, quia non in odium, ſeu vindictam peccati ponitur, ſed per ſe propter commune bonum; ergo ignorantia non poteſt obſtare huic effectui. Dices, quando actus ſimpliciter prohibetur per legem, tunc irritatio pœna eſt eiuſdem actus contra legem facti. Reſpondeo, etiam illam non eſſe propriè pœnam ex primaria intentione legis: nam per ſe intendit irritationem propter bonum commune; vt patet de lege irritante matrimonium inter conſanguineos, & aliis ſimilibus. Quæ etiam quoad hanc partem leges morales ſunt, & directiuæ, vt ſuprà dixi, & ideo ignorantia non impedit talem effectum. Vnde etiam auctores, qui hanc vocant pœnam, dicunt eſſe adeò intrinſecam, vt per ignorantiam non impediatur, vt ex multis refert Sanci. lib. 3. de matrim. diſput. 17. num. 10. Quanquam plures ex illis potiùs condiſtinguant hanc irritationem à pœna, vt ſuprà retuli. Confirmatur à ſimili: nam irregularitas, quæ non eſt pœna, incurritur, non obſtante ignorantia, vt ex propria materia conſtat, & idem eſt de inhabilitate, quæ non eſt pœna, vt patet de inhabilitate ad matrimonium contracta ex affinitate, vel cognatione; ergo idem erit in præſenti.

Gloſſ. Decius. Felin. Soto. Corduba. Sanc. c. 1. de conceſſ. præben. c. dudum. c. quoddam. Sancius.

8. Denique patet concluſio inductione in teſtamento minùs ſolemni, & ſimilibus. Vnicum tamen exemplum pro multis ſufficit de ſolemnitate requiſita ad valorem matrimonij per Concilium Tridentin. Eſt enim certiſſimum ſi abſque illa nunc fiat matrimonium inter ignorantes, vbi Concilium eſt promulgatum, illud eſſe nullum, vt omnes moderni de matrimonio ſcribentes docuerunt, & Medin. 1.2.q.90.ar.4. Et omnes Theologi conſentiunt, quia verba Concilij abſolutiſſima ſunt, & illam addere exceptionem valde temerarium eſſet. Imò ideo Concilium voluit, neceſſariam eſſe promulgationem illius decreti in ſingulis parochiis ad effectum irritandi, & poſt illam vnius menſis tempus conceſſit, ne matrimonia vlla inter ignorantes fieri contingeret. Ignorantia ergo non impedit hanc nullitatem. Idem videre licet in aliis impedimentis irritantibus vel matrimonium, vel profeſſionem, & ſimilia. Dices; hæc irritatio ſæpe fit in gratiam contrahentis, at beneficium non confertur inuito, qualis eſt ignorans; ergo. Reſpondeo primò, per poteſtatem ſuperiorem etiam inuito conferri beneficium, quando illi, vel communi bono expedit.

Conc. Trid. Medina. Diluitur obiectio.

Se

Secundò dico, illum non esse inuitum, sed ad summum non volentem, quod valde diuersum est: ignorantia enim præcisè sumpta non causat inuoluntarium positiuè (vt sic dicam) sed solùm non voluntarium, & sæpe fit beneficium ignoranti, & sine consensu eius expresso, vel tacito. Dici item potest, nunquam deesse præsumptum consensum. Quanuis re vera nec ille necessarius sit, quia per has leges per se consulitur communi bono.

9. *De contrahente matrimonium ob metum.*

Deinde quòd metus non impediat, eodem exemplo facilè ostendi potest, quia si quis per metum mortis cogatur nunc contrahere matrimonium sine parocho, & testibus, nihil efficiet, & idem in vniuersum esse de contrahente per metum cum impedimento irritante, docet Caietan. 1. 2. q. 96. ar. 4. & ibi Medin. & alij moderni. Soto lib. 1. de iustitia, q. 6. art. 4. & in 4. d. 22. q. 1. ar. 4. Nauarr. cap. 27. n. 141. Idem ergo erit in quacunque alia lege irritante. Dices in matrimonio illud inueniri, quia ipse metus irritat contractum, & ideo operari non potest ad alias irritationes impediendas. Respondeo primò, illam irritationem esse accidentariam ad id, de quo agimus: nam licèt daremus, metum non irritare matrimonium, nihilominus matrimonium inter consanguineos metu factum esset irritum. Et ita ibi interueniunt duo impedimenta, vt rectè notauit Sanci. lib. 7. de matrimon. disp. 5. n. 4. Et declarari potest ex opinione dicentium, matrimonium contractum ex metu graui, illato non solùm ad contrahendum, sed etiam ad consummandum, non irritare matrimonium, ne vertatur in damnum, quod pro fauore concessum est: nam illi, vt existimo, non concederent, matrimonium inter consanguineos fore validum, licèt fiat ex metu graui illato ad contrahendum, & consummandum. Neque post Concilium Tridentinum dici potest validum fore matrimonium factum sine parocho, & testibus ex timore simili, vt bene etiam docet Sanci. suprà; ergo tota ratio est, quia metus grauis non sufficit impedire efficaciam legis irritantis.

Caiet. Medina. Soto. Nauar.

Sanci.

Conc. Trid.

10. *Metus minuit libertatem, irritationē verò non impedit.*

Denique ratione sic declaratur, retorquendo obiectionem factam, quia metus de se solùm minuit voluntatem, & libertatem; at hoc impertinens est ad impediendam irritationem actus, quę per legem fit, quin potiùs de se iuuat, vt magis irritet, quia lex non fauet his violentiis, sed potiùs resistit illis. Item magis impedit voluntarium ignorantia, quàm metus, & nihilominus ignorantia non impedit irritationem; ergo nec metus impediet. Dices, rectè probari, metum per se, & ex vi intrinseci effectus non impedire irritationem; nihilominus tamen propter vitandum grauissimum damnum mortis posse impedire, quia lex humana non obligat cum tanto rigore, & ideo licèt prohibeat, & irritet actum, si imminet grauis mortis metus, nisi fiat actus, non obligabit humana lex, nec impediet, quominus validè fiat. Respondeo, aliud esse considerare legem quoad prohibitionem actus, aliud quoad irritationem. Nam quoad primum fieri potest, vt metus excuset à culpa faciendi actum contra legem, saltem ex ea parte, qua est contra humanam legem, vt patet, si quis ex timore profiteatur ante impletum annum professionis, vel si contrahat exteriùs cùm affine ad vitandam mortem: tunc enim probabile est, non peccare contra prohibitionem Ecclesiæ, quidquid sit, an peccet contra sacramenti reuerentiam, quod ad præsens non refert. Quoad aliam verò partem irritantem non est necesse, vt legis efficacia impediatur, quia illa non pendet ex culpa, quæ ibi committatur, vt dictum est. Neque est necessaria validitas actus ad vitandam mortem, quia per comminationem mortis non cogitur aliquis, nisi vt faciat, quod in ipso est: non enim ipse irritat actum, sed lex; ergo nulla est ratio, cur tunc cesset efficacia legis.

Diluitur 1. obiectio.

Vrgebis, quia interdum potest esse necessaria validitas actus ad vitandam mortem comminatam, vt si quis metu cogatur ducere consanguineam, & statim consummare, tunc valor contractus necessarius est, vt possit matrimonium consummari sine peccato mortali. Respondeo, metum mortis posse excusare ab obligatione legis humanæ, quæ ab illa nascitur; non tamen excusare ab obligatione legis naturalis, quæ nascitur, præsuppositio aliquo effectu legis humanæ, quem effectum non potuit metus impedire, quia non pendet ex hominis voluntate. Vt, v. g. si quis simoniam committat circa rem consecratam ex institutione Ecclesiæ, non excusabitur propter metum, neque etiamsi iniustitiam committat, vendendo rem vltra taxam legis. Sic ergo in præsenti non excusatur quis in eo casu ratione metus, quia re vera per illum non inducitur ad agendum contra legem Ecclesiæ, sed ad committendam fornicationem. Per legem enim Ecclesiæ immediatè fit, vt hæ personæ sint inhabiles, vt idem Concilium ait, quæ inhabilitas non est in potestate hominis, vt per metum auferatur: hinc verò consequenter fit, vt copula inter personas sic exteriùs contrahentes semper sit fornicaria, & ideo cùm quis ad illam cogitur, non inducitur ad agendum contra legem humanam, sed contra naturalem, & ideo metus talis non excusat. Quòd si inquiras vnde constet, Ecclesiam tam absolutè imposuisse illam inhabilitatem, vt non cesset etiam in tanto discrimine, & quæ ratio huius rigoris reddi possit. Respondeo, id constare ex sensu, & vsu totius Ecclesiæ, & communi consensu Doctorum. Ratio verò est, quia esset contra efficaciam, & finem ipsius legis huiusmodi exceptionem in ipsa ponere, vel admittere. Maximè cùm illud periculum sit valde remotum, quod à lege non debuit considerari: nam inde sumerent homines occasionem incutiendi huiusmodi metum circa vsum qui sine transgressione prioris legis irritantis licitè fieri non potest, ad legem ipsam eludendam.

11. *Obuiatur alteri obiectioni.*

Sed instabis: nam interdum aliquis incutit alteri hunc metum, vt ex nullitate actus commodum reportet, cum magno alterius detrimento, qui per violentiam cogitur ita facere actum; videtur ergo tunc alienum à ratione, vt lex faueat illi, qui iniuriam infert in damnum illius, qui iniuriam patitur; fauebit autem si is qui infert alteri iniustum metum, obtineat nullitatem actus, quam ipse iniquè intendit, & alteri iniuriam passo pernicioſa esset. Exemplum esse potest in testamento minùs solemni, si per metum grauem quis cogatur in suo testamento non seruare solemnitatem requisitam ad valorem eius, ne transeat hæreditas ad eum, quem ipse vult instituere, sed ad alium, & fortasse ad ipsum, qui incutit metum. In eo enim casu consequetur ille iniquus virtute legis, quod iniquè intendit, si actus non sit validus, quod videtur absurdum. Item solemnitas illa introducta est in fauorem testatoris, vt tollantur occasiones defraudandi mentem eius; ergo non debet ita seruari, vt redundet in eius incommodum, iuxta regulam iuris 61. in 6. *Quod in alicuius gratiam conceditur, non est in illius dispendium retorquendum*: ergo in illo casu non operabitur suum effectum. Et idem erit quoties metus redundauerit in fraudem legis, seu contra finem eius. Respondeo, hæc omnia nihil obstare, quominus actus ille sine legis solemnitate factus inualidus sit, quia caret substantiali forma, sine qua subsistere non potest. Et quòd per iniquitatem, & iniustitiam illa priuetur, parum refert, quia nullitas formaliter prouenit ex carentia formæ, accidentariúmque est, quòd ab hac, vel illa causa proueniat. Nec lex cooperatur ad alterius iniquam vim, sed illa non obstante effectū suum operatur, quia ita expedit communi bono. Et ideo etiam nō consideratur priuatum incōmodum huius, vel illius

12. *Obiectio.*

personæ, quod per accidens sequitur, & non potest semper à lege impediri. Et ita non procedit tunc regula iuris citata, quia cum proportione est intelligenda, vel quando aliquid conceditur propter priuatum commodum, & respectu eiusdem cessat, vel quando erat propter commune bonum, & generaliter cessat, & in commune dispendium conuertitur. In illo tamen casu particulari manebit, qui iniuriam intulit, obligatus ad restitutionem damni illati, tam in conscientia, quàm in exteriori foro, si metus, & iniuria in illo probari possit.

13. *Nihil obstare quominus lex suum habeat effectū quoad irritationem, quando is cuius interest, cedit iuri suo: ob commune bonum.*

Atque hinc vlterius constat, quid de tertio membro dicendum sit, scilicet, an hæc irritatio cesset, quando is, cuius interest, cedit iuri suo. Dicendum est, nihil hoc referre, vel obstare, quominus lex effectum suum operetur. Et ratio à priori est, quia lex respicit commune bonum in tali irritatione, & hoc non cessat, etiamsi priuatum incommodum per cessionem personæ voluntariè cessare videatur. Nec potest quis renunciare, aut derogare communi bono, cedendo proprio, sicut non potest quis renunciare priuilegio communitati per se primò concesso, & sibi ratione totius corporis communicato, vt latè dixi lib. 2. de iuramen. cap. 23. in princ. & cap. 26. num. 6. talis ergo cessio in præsenti casu friuola est, & nulla, vnde non potest irritationem legis impedire. Quod etiam inductione ostendi potest in vtroque modo irritationis suprà posito. Nam licèt testator dicat, se cedere iuri suo, & velle, vt testamentum sine debita solemnitate sit validum, & efficax, nihil efficiet, vt nunc suppono, & videtur esse extra controuersiam quoad valorem testamenti, vt tale instrumentum est, etiamsi de efficacia voluntatis ad dandum dominium in conscientia sit controuersia, quæ nunc tractanda non est. Magis verò indubitatum est in solemnitate præscripta per Concilium pro matrimonio contrahendo: nam etiamsi contrahentes maximè velint cedere iuri suo, & aliter contrahere, non poterunt, etiamsi ex tali contractu in tali casu nullum sequeretur incommodum, quia generalis lex hoc non considerat. Idem est de lege irritante matrimonium metu contractum: nam licèt is, qui metum patitur, velit cedere iuri suo, & validè contrahere, vt possit licitè consummare, & sic mortem euadere, non poterit, vt verior habet opinio, quā rectè tractat Sanc. lib. 4. de matrimon. disp. 18. à num. 13. quia ita expedit ad commune bonum per legem illam intentum, & quia formalis dispositio legis, & ratio eius semper subsistit, etiamsi persona illa particularis velit cedere iuri suo propter irritandum priuatum incommodum, quod lex non considerat.

Idem est de solēnitate matrimon. cùm testibus. Sicut, & in matrim. metu contracto.

Sanci.

14. *Obiectiones.*

Sed obiici potest, quia lex postulans annum integrum professionis ad validitatem professionis generalis erat ante Concilium Tridentinum, & tamen poterat aliquis cedere iuri suo, & cessabat irritatio; ergo idem erit in quacunque simili lege quandiu ipsa expressè nō excludit hanc facultatē cedendi iuri suo, expressè disponendo, vt tale ius non possit remunerari, sicut nunc in illo casu dispositum est per Tridentinum sess. 25. cap. 15. de regular. Deinde obiici possunt iura canonica, & ciuilia, quæ dicunt sustinenda esse iuramenta contra leges ciuiles irritantes, quando sine dispendio animæ impleri possunt, iuxta cap. *cùm contingat*, de iur. iur. cap. *quanuis*, de pactis in 6. Authent. *sacramenta*, C. si aduersùs vēditionem. Supponunt enim hæc iura, posse aliquem cedere iuri suo, etiam contra legem irritantem, & ita licitè implere quod iurauit; ergo tunc cessat irritatio legis per renunciationem proprij iuris. Et ratio est, quia hæ leges sæpe continent priuatum fauorem, cui vnusquisque renunciare potest, cap. *ad Apostolicam*, de regular.

Conc. Trid.

c. cùm contingat.

c. quanuis.

c. ad Apostolicam.

15. Ad priorem partem respondeo, illam legem antiquam non fuisse simpliciter irritantem, sed sub illa conditione, nisi vtraque pars, scilicet, nouitius, & conuentus cederet iuri suo, seu liberè consentiret in professionem antea factam. Vnde nec lex illa continebat absolutam prohibitionem, vt professio antea non fieret, sed tantùm sub eadem conditione. Nec erat tunc posita primariò propter bonum status religiosi absolutè, sed incommodum contrahentium, & dependenter ab eorum renunciatione. Quæ omnia manifestè colliguntur ex cap. *ad Apostolicam*, de regular. Imò ibi significatur, tunc aliquo modo fuisse prohibitam illam renunciationem, non simpliciter, sed, ne passim fieret: vel ne indiscretè admitteretur talis renunciatio anni probationis, *qui in subsidium fragilitatis humanæ noscitur institutum*. Itaque illa lex non erat irritans, vel non erat ex illis, de quibus nunc loquimur, quia nec dabat formam substantialem contractui, sed præfigebat tempus, nec prohibebat absolutè contrarium, sed cum certo modo. Concilium autem Tridentinum absolutam legem prohibentem statuit, & clausulam absolutè irritantem addidit, & ideo iam non est locus renunciationi proprij iuris, etiam si hoc ipsum Concilium non expressérit. Vnde potest potiùs retorqueri argumentum, quòd vbi lex dat formam absolutè præcipiendo, vel prohibendo, & irritando simpliciter actum, non habeat locum priuata renunciatio, nec actus nullitatem impedire debet.

c. ad Apostolicam.

Conc. Trid.

16. Tunc verò occurrit altera pars in obiectione posita, circa quam instituī posset longa disputatio de vi, & modo obligationis illarum legum; & quomodo iuramentum quodammodo contra illas præualeat. Sed quia de hac re disputaui latè in tract. de iuram. lib. 2. à cap. 20. ideo breuiter dico, in primis leges illas non esse simpliciter prohibentes, sed tantùm purè irritantes, imò nec absolutè irritantes, sed quasi sub conditione, nisi ille, ob cuius fauorem latæ sunt, iuri suo renunciauerit. Est enim magna differentia inter legem simul prohibentem, & irritantem, & purè irritantem: nam prior non solùm irritat actum, si fiat, sed etiam prohibet, ne fiat, & ita regulariter talis lex non fertur in fauorem priuatorum, sed intuitu communis boni, & ideo nihil conferre potest, ad impediendum effectum eius, renunciatio priuatæ personæ. Et patet, quia illa renunciatio non potest impedire, quominus peccatum sit facere actum contra legem prohibentem absolutè, quia voluntas priuata non potest facere, vt lex prohibens non obliget: neque respectu obligationis legis habet locum renunciatio; ergo neque respectu irritationis habere potest locum, aut vim, quia non est verisimile, legislatorem voluisse irritationem facere tantùm sub ea conditione, prohibendo actum sine conditione. At verò lex purè irritans non prohibet actum absolutè, sed fertur in fauorem priuatorum, cui possent ipsi renunciare. Et ideo dixit Panormit. in cap. *ad Apostolicam*, de regular. quòd lex cuius fauori renunciare quis potest, non tam est prohibitio, quàm exhortatio, vtique respectu illius: nam respectu aliorum potest continere vim prohibitionis. Sicut de priuilegio dicimus, non habere rationem legis respectu eius, cui conceditur; sed respectu aliorum. Tales ergo videntur esse illæ leges, nos autem de legibus prohibentibus, & irritantibus absolutè loquimur. Quòd si fortasse leges illæ continent absolutam irritationem (vt est probabile) dicendum est, non impediri irritationem talis actus per iuramentum, sed sustineri effectum eius, qui non erat per legem prohibitus, & ita formaliter, & in se non confirmari actum per legem absolutè irritatum propter renunciationem priuatæ personæ, sed solùm virtute formari alia via sustinendo eundem effectum, vt in dicto loco latiùs tractatum est.

Panorm.

***

CAPVT

CAPVT XXIII.

Vtrùm in lege irritante actum ipso facto, & ante omnem sententiam habeat locum epiikia.

1. *Ratio dubij.*

RAtio dubitandi est, quia interpretatio voluntatis legislatoris videtur posse habere locum in legibus irritantibus non minùs, quàm in prohibentibus tantùm, vel præcipientibus; ergo poterit cessare irritatio per coniecturatam mentem legislatoris, sicut cessat obligatio. Probatur æquiparatio, quia sicut lex generaliter prohibens potest in particulari casu non solùm non esse vtilis, sed etiam nocere, ita etiam lex irritans quatenus talis est: seu (quod idem est) sicut in priori lege potest cessare ratio legis in particulari, non solùm negatiuè, sed etiam contrariè, ita etiam in lege irritante, vt si ex irritatione contractus hîc, & nunc sequantur absurda, intentioni legislatoris contraria. Accedit, quòd hac ratione multi Iurisperiti docent, legem annullantem actum in fauorem alicuius, non sortiri effectum, si irritatio in eius nocumentum cedat, quia tunc cessat ratio legis contrariæ, quia vertitur in damnum, quod propter commodum fuerat concessum, & ita est contra intentionem legislatoris, & contra regulam iuris suprà citatam. Quod tradit absolutè Felin. in cap. *tuis*, de testib. n. 1. cum Roman. cons. 32. dicente, alienationem factam à minori, quamuis annulletur per ius, sustineri nihilominus, si in vtilitatem minoris cedat. Sic etiam dixit Nauarr. Comment. de regul. n. 32. contractum factum à religioso sine licentia Prælati, licèt per se non valeat, si tamen cedat in vtilitatem religionis, sustineri, quia in eius fauorem irritatio facta est. Atque eodem ferè modo idem Nauarr. in Comment. de alienat. rer. Ecclesiasticar. à nu. 15. dicit, alienationem rerum Ecclesiasticarum, non seruata forma Ecclesiæ, & contra legem irritantem factam, esse validam: si est vtilis Ecclesiæ, & in ea seruatur forma iure naturali debita. Idémque dicit de electione facta contra formam iuris. Denique ex hoc principio aliqui ausi sunt dicere, per epiikiam posse nunc aliquando valere matrimonium inter Catholicos factum sine parocho, & testibus, etiam in locis vbi est Concilium promulgatum, scilicet, in casu extremæ necessitatis, vbi nō adest parochus, & periclitatur salus æterna hominis concubinarij agentis animam, nisi priùs matrimonium cum concubina contrahat, & necessitas etiam magna vrget, vt filij legitimi efficiantur.

Felin. *Nauarr.* *Aliquos affirmasse epiykiã sufficere ad matrimoniũ sine testibus in necessitate, vbi promulgatum est Trident.*

2. *Mens authoris negatiua moraliter loquendo.*

Nihilominus censeo, in legibus irritantibus, quæ vel formam substantialem humanis contractibus præfigunt, vel absolutè prohibent actus quos irritant, non esse admittendam exceptionem quoad irritationem actus per solam epiikiam, moraliter loquendo. In his enim rebus, quæ ex variis circunstantiis pendent, vix potest tam vniuersalis regula constitui, quæ non patiatur aliquam exceptionem, si fingendi, & excogitandi casus detur licentia: & ideo moraliter loquimur de humanis rebus, prout secundùm ordinarium cursum contingunt, & sic dicimus, actum irritum per legem simpliciter, & absolutè, non posse vnquam validè fieri contra verba legis, per solam epiikiam. Probatur primò, quando lex inducit substantialem formam, quia in nullo casu potest res subsistere sine tali forma; ergo in nullo etiam casu potest irritatio cessare, quæ oritur ex defectu talis formæ. Dices, non subsistere rem tunc sine forma substantiali, sed desinere formam illam substantialem esse, sicut si in ea dispensatum esset. Sed contrà, quia forma substantialis cùm constituat rei essentiam, debet esse semper eadem, quoad fieri possit, debet etiam esse immutabilis in suo ordine, ita vt saltem solus ipse illam mutare possit, qui illam instituit. Et hac ratione dicimus, nullum præter Christum Dominum posse facere, vt sacramentum sine substantiali forma validè fiat, neque in hoc admittitur epiikia, neque dispensatio per alium, quàm per ipsummet Christum; ergo idem cum proportione dicendum est in omni forma substantiali per legem introducta.

Secundò de omni irritatione prohibente actum est efficax ratio, quæ lex irritans voluntatem ad actum aliquem, inhabilitat personam, vel simpliciter, vel ad ad contrahendum, nisi iuxta formam legis, sicut in principio capitis præcedentis declaratum est; sed inhabilitas per legem inducta nō potest restitui per modum epiikiæ, quia epiikia ad summum potest conducere ad excusationem obligationis: ad dandam autem potestatem, quam homo non habet, aut restituendam ablatam, non sufficit, quia ad hoc requiritur positiuus actus, qui tunc non fit, nec à superiore, nec ab aliquo, qui vim habeat restituendi potestatem ablatam, vel auferendi inhabilitatem inductam. Nec cogitari potest, quòd per se cesset inhabilitas, vel quòd sub ea conditione inducta sit, vt in casu necessitatis auferatur, vel quasi suspendatur; id enim est veluti contra naturam inhabilitatis absolutè, & sine restrictione inductæ: est etiam contra morem talium legum, quoties talem inhabilitatem simpliciter inducunt, vt patet de inhabilitate ad contrahendum cum consanguinea in gradu prohibito, quæ in nullo casu cessare potest sine dispensatione.

3. *Ratio de omni irritatione.*

Et hac ratione dicunt communiter Doctores, personam inhabilem ad matrimonium non posse propter quodcunque periculum, vel metum mortis contrahere matrimonium, & consummare, quia nunquam erit illud matrimonium validum propter inhabilitatem, quæ non restituitur per metum, vel similem occasionem. Ita docuit Soto lib. 1. de iustit. q. 6. ar. 4. in fine, & sequuntur Medi. 1. 2. q. 96. ar. 4. dub. 2. ad 2. & alij moderni; ergo idem erit in quacunque simili inhabilitate. Idem videre licet in irregularitate, quæ de se perpetua est; licèt enim in casu possit suspendi vsus eius circa actum quem prohibet, & non irritat, non tamen potest ipsa auferri, nisi dispensatio intercedat. Et idem est in excommunicatione, & aliis censuris, quæ non auferuntur propter extrinsecas occasiones, vt sic dicam, nisi per absolutionem auferantur; vel nisi in ipsa lege habeant terminum præfixum, quo absoluto cessent. Quod etiam in irritationibus, & inhabilitatibus locum habet, vt constat. Nam interdum imponuntur vsque ad certum tempus, vt patet, quando requiritur tanta ætas, &c. Interdum per alias leges fit exceptio, vt in extrema necessitate mortis quilibet minister sacramenti confessionis quantumuis inhabilis fit habilis, non per epiikiam, sed virtute legis scriptæ, vel traditæ.

4. *Soto.* *Medin.*

Contra hanc sententiam referri potest Molin. tract. 2. de iustit. disp. 81. §. *sunt verò*, vbi sentit, aliquando hunc iuris rigorem esse moderandum, quando non tota solemnitas, sed aliqua parua circunstantia bona fide omissa est, seruata æquitate naturali. Nam tunc ipsamet naturalis æquitas postulare videtur, vt actus sustineatur. Sed de hoc puncto dicemus in cap. 26. Nunc solùm dico, regulæ propositæ standum esse. Eámque eo certiorem esse futuram, quo materia legis fuerit grauior, vt sunt materiæ sacramentorum, aut status religiosi, atque ita per modum regulæ moralis vniuersaliter censeo esse veram, quia rationes factæ vniuersales sunt. Et licèt possit fortasse habere exceptionem recurrendo ad coniecturatam mentem legislatoris, mihi tamen nunc talis exceptio non occurrit, quæ moraliter sit admittenda. Quia si contractus est iam factus, & re vera fuit inualidus propter solemnitatem prætermissam, non habet postea locum epii

5. *Molina.*

epiikia, vel æquitas, propter effectus postea subsequutos, vel vtilitates, quæ alteri parti accesserunt: id enim accidentarium est. Si verò agitur de contractu faciendo, qui habeat effectum validum, & permanentem, tunc semper est res valde grauis, quæ intentari non potest contra legem irritantem propter solam extrinsecam necessitatem, sine adminiculo alicuius legis. Ita enim intelligenda est assertio posita, vt per se constat. Nam si in virtute alterius legis fiat exceptio, iam non erit epiikia, sed ius. Et sic intelligenda sunt, quæ tractat Felin. in cap. *ex parte*, de constit. n. 1. vers. *recepistis*. Vbi ait, ratione periculi validum esse actum contra formam mandati, in omissione consilij, ita enim in iure fundatum est, in cap. vnic. §. vlt. ne sed. vacan. in 6. Et ad eundem modum sunt similes exceptiones admittendæ.

6. *Distinctio inter prohibitionem & irritationem.*

Et ita responsum est ad rationem dubitandi in principio huius puncti positam; negatur enim æquiparatio inter prohibitionem, & irritationem, quia prohibitio natura sua admittit excusationem, vel ignorantiæ, vel moralis impotentiæ, & ideo in casu morali frequenter cessat: nam (si quis rectè consideret) ferè in omni interpretatione legis per epiikiam moralis quædam impotentia interuenit. Irritatio verò non fundatur in obligatione, nec requirit voluntatem, vel potestatem subditi, sed potiùs inducit impotentiam quandam, vel inhabilitatem in illo, ipso etiam inuito, quæ per solam excusationem auferri non potest. Deinde in legibus simpliciter præcipientibus, vel prohibentibus non est tam necessaria ad commune bonum vniformitas in obseruatione legis, quin moraliter possit sæpe expedire, non obseruare legem, in legibus autem imponentibus formam substantialem, vel inducentibus inhabilitatem, magis necessaria est vniformitas, quia ordinariè sunt grauiores, & in earum transgressione est maius periculum, & ideo magis expedit bono communi, quòd inuiolabiliter seruentur, quàm quòd in vno, vel alio casu aliquod incommodum vitetur.

7. *Felin.*

Ad regulam à Felino positam dico, vel esse intelligendam de legibus non irritantibus ipso iure, sed præcipientibus irritari actum aliter factum: tunc enim cùm actus sit validus, licèt fortasse prohibeatur fieri, non est mirum, quòd per epiikiam possit licitè fieri. Nam tunc penes iudicem erit arbitrium, an irritandus sit postea talis actus, cùm ex necessaria occasione fuerit factus. Vel certè si illi auctores loquuntur de actu irrito ipso facto per legem, solùm habebit locum eorum regula, quando irritatio non est absoluta, sed conditionalis, vt solet esse quando principaliter fit in fauorem alicuius priuatæ personæ, quæ includit conditionem, si illa non cesserit iuri suo, vel si cedat in illius incommodum. Et ita contingere in obligatione minoris, sensit clarè Gloss. in l. 2. ff. de acceptilat. Et idem existimo esse dicendum de contractu religiosi: suppositia illa sententia Nauarri, de qua in proprio loco latiùs disputabimus. Atque ita in his casibus non sustinetur actus propter epiikiam contra legem absolutè irritantem, sed propter formam legis non irritantis simpliciter. Aliud item exemplum ex Nauarro sumptum, si verum est, non fundatur in epiikia, sed in hoc, quòd lex illa fundata est in præsumptione, de quo dicemus in puncto sequenti. Denique exemplum illud de matrimonio sine parocho, & testibus, probabile non est, vnde retorqueri potest argumentum, quia in illo casu non valet matrimonium contra legem irritantem, vt rectè sensit Nauarr. in cons. 6. de clandestin. despon. dicens, in nullo casu posse recedi à forma Concilij, tum quia verba eius expressa, & præcisa sunt; tum quia si daretur licentia in vno casu, ostium aperiretur ad alios, quod esset magnum incommodum contra vim, & intentionem legis. Quæ ratio in gradu suo in omnibus legibus irritantibus locum habet. Idem latè docet Sanc. lib. 3. de matrim. disp. 17. n. 4.

Gloss. *Nauar.* *Nauar.* *Sanc.*

CAPVT XXIIII.

Vtrùm lex irritans interdum priuetur suo effectu, quia in præsumptione fundatur.

1. *Opinio negatiua.*

MVltorum opinio est, sæpe legem non irritare actum in re ipsa, quia fundatur in præsumptione, & sæpe veritas non est conformis præsumptioni. Ita sentiunt Doctores, qui dicunt, legem præcipientem in præsumptione fundatam non obligare in conscientia, quando veritatis fundamentum in re ipsa deficit; idem enim consequenter dicunt de lege irritante, siue substantialem formam actus præscribat, siue absolutè prohibeat actum. Quos auctores latè retuli lib. 3. cap. 22. & aliquos adducit Nauar. in Comment. de alienat. rer. Eccles. iast. num. 16. vbi ipse idem sentit, & in Comment. de spoli. num. 6. & ex hoc principio deducit alienationem rerum Ecclesiasticarum prætermissa forma iuris, licèt à iure annulletur, validam esse in conscientia, si in re seruetur naturalis iustitia, & Ecclesiæ vtilitas. Quod tenuerunt etiam Anton. in cap. *quia plerique*, de immunit. Eccles. & ibi Panorm. & in cap. 1. de in integrum restit. nu. 19. & alij. Idem infert idem Nauarr. de electione facta sine solemnitate à iure requisita ad valorem eius, scilicet, validam esse in conscientia, si iusta alioqui sit, & cum forma iure naturæ sufficienti fiat. Quæ fuit etiam sententia Innocent. in cap. *quia propter*, de electio. in cap. *si celebrat*, de Cleri. excõmun. minist. & Archidiac. in regul. *benefic.* in 6. Panorm. & Felin. in cap. 1. de constit. Domin. in cap. 1. de sponsal. in 6.

Nauar. *Anton. c. quia plerique.* *c. si celebrat. Felinus.*

2. *Testamentum minùs solemne validum in conscientia esse sentiunt multi. Couar. Medina. Soto.*

Sic etiam dicunt multi, testamentum inofficiosum, seu minùs solemne validum in conscientia esse, & securum reddere hæredem institutum, si constet illi de voluntate libera testatoris, & quòd nulla vis, vel fraus, aut deceptio interfuerit. Quam esse magis communem sententiam multis relatis tradit Couar. in cap. *cũ esses*, de testam. n. 5. & tenet Medin. Cod. de restitut. num. 23. in fine, & ex parte Soto lib. 4. de iustit. q. 5. art. 3. vbi mediam tenet sententiam, scilicet, talem actum validum esse in conscientia, posse tamen irritationem eius etiam in conscientia per iudicem postulari, quam nunc examinare nostrum non est. Nec etiam potest ad omnes actus applicari; aliqui enim si semel valent irritari non possunt, vt matrimonium, & professio, ad quos interdum illa sententia extenditur ab auctoribus. Nam Felin. in dicto cap. 1. de constit. num. 39. cum Panormit. in cap. *porrectum*, de regularib. num. 13. dicit, professionem factam sine solemnitate iuris in conscientia ligare, & validam esse, si cum sufficienti libertate, & iustè facta est, & acceptata; per dictum cap. *porrectum*, cum Gloss. 2. ibi. Ratio autem generalis est, quia deficiente fundamento deficit etiam quicquid in illo fundatum erat: in tali autem irritatione fundamentum est res præsumpta; ergo illa non existente, non procedit irritatio, nec legislator videtur posse iustè illam intendere.

Felinus. Panormit. Gloss.

3. *Reiicitur generalitas dictæ sententiæ.*

Hæc verò sententia si in ea generalitate sumatur, quam adducta exempla postulante, sustineri profectò non potest: quia ex illa multa sequuntur valde absurda. Nam si leges ponentes solemnitatem certam vt necessariam in testamentis, alienationibus, electionibus, & aliis similibus actibus humanis, in præsumptione fundantur, idem dicendum erit de omnibus legibus, quæ circa professiones, matrimonia & vota similem solemnitatem, vt necessariam introducunt, & in vniuersum de omnibus, quæ circunstantias speciales postulant non necessarias iure naturæ, vt est licentia tutoris in pupillo; &c. quia omnes istæ leges fundantur

in pe

in periculis deceptionum, vel in periculo seu timore deceptionis, coactionis, aut alterius iniustitiæ; ergo regula illa generaliter applicanda erit ad omnes has leges. Et ita nunc matrimonium clandestinum factum honesta ratione, aut necessitate, & sine vlla iniquitate præsumpta, esset validum, similiter professio facta ante legitimam ætatem, si constat de perfecta intelligentia, & consensu profitentis, idem de professione facta ante expletum annum probationis, si constet, nouitium in minori tempore plene fuisse expertum asperitatem regulæ, & ex vtraque parte fuisse omnia iure naturæ necessaria, quia etiam illa lex lata est ex simili præsumptione, quòd in tali ætate, vel tempore non fit professio cum perfecto iudicio, deliberatione, seu experientia. Hæc autem, & similia absurda sunt, & nulla probabilis ratio differentiæ reddi potest, cùm negari non possit, has etiam leges latas esse ex illo genere præsumptionis. Item idem dicendum esset de legibus irritantibus acceptiones, vel donationes etiam gratuitas propter periculum corruptionis iustitiæ, vt in iudicibus, tabellionibus, &c. nam siquis esset certus de sua voluntate, & animo seruandi iustitiam, nec timeret corrumpi, posset validè, & tuta conscientia contra legem irritantem recipere, quę magna esset morum corruptio.

4. *Regula generalis vera.*

Quapropter censeo, potiùs contrariam regulam esse generaliter constituendam, scilicet, actus factos cõtra leges instituentes substantialem solemnitatem tanquam simpliciter necessariam ad eorum valorem, esse nullos ex defectu talis solemnitatis, etiamsi in re fiant ex vero consensu, & sine vllo defectu contra legem naturalem. Probatur primò ratione facta, quia in multis casibus necessariò ita dicendum est, & eadem est ratio de omnibus. Est autem generalis ratio, quia illa forma est substantialis ex institutione humana iusta; ergo sine illa actus est inualidus, quia non potest aliquid substinere sine substantiali forma. Vel clariùs, lex humana ex iusta causa potest inhabilitare, seu impotentem reddere voluntatem subditi, vt non possit transferre dominium, nisi tali modo, & cum talibus circunstantiis; ergo si lex ita hoc absolutè disponit, & est iusta, semper id operatur, nec possumus nos eam limitare ad casus particulares, in quibus re vera inuenitur malum, quod timetur, cùm lex ipsa hoc non distinguat, nec ex ratione, in qua iustitia eius fundatur, id colligi possit, vt mox explicabitur. Et confirmatur, quia aliàs tales leges essent valde inefficaces, & parum vtiles: vix enim posset aliquid contra illas fieri, quod non posset aliquo colorato titulo sustineri, faciléque formarent homines dictamina conscientiæ de talibus titulis ad suas conscientias pacandas, vel fortasse fallendas. Atque hæc regula eadem ratione procedit in legibus absolutè irritantibus actus, quos simpliciter prohibet etiamsi in particulari non intercedãt ea mala, quæ lex timet, quia eodem modo procedit ratio, nimirum, quòd lex nõ nititur in particulari euentu, sed generalem rationẽ considerat, quæ semper subsistit, licèt in particulari cesset.

Axioma commune. Et ita incidimus in axioma commune, quòd legis effectus nõ impeditur, licèt ratio eius in particulari cesset, quando ratio generalis subsistit, & lex potest in particulari sine animæ discrimine seruari, vt rectè notauit Couar. in dicto cap. *cùm esses*, n. 8.

Couar. c. cùm esses. 5.

Vnde duo sunt maximè consideranda in hoc puncto, vnum est, has leges, de quibus tractamus, re vera non fundari in præsumptione, sed in solida veritate, & ideo semper cõsequi effectum suum. Quod indicaui dicto lib. 3. c. 22. & nunc explico in hunc modum, quia præsumptio potest in legislatore cogitari, vel ad ferendam legem, vel ad irritandum hunc actum in particulari, in quo cessant incommoda, quæ lex timebat: in neutro autem modo inuenitur præsumptio à veritate discordans. De priori patet, quia aliud est periculum mali, aliud malum ipsum; lex autẽ licèt feratur, ne mala eueniant, non tamen fertur ex præsumptione illorũ, sed ex certa scientia periculi illorum: præsumptio autẽ non dicit certam scientiam, sed cõiecturam; ergo ratio illius legis non est præsumptio, se certa scientia periculi. Et confirmatur, quia præsumptio propria versatur circa facta particularia; lex autem illa generaliter lata de nullo facto particulari præsumit, sed tantùm in generali periculum considerat, quod in omnibus inueniatur, siue in singulis perueniat ad effectum, siue non, & ideo de periculo non est præsumptio, sed certitudo. Sic igitur lex illa, quatenus à principio fertur, non fundatur in præsumptione. Neque etiã postea in effectibus particularibus, quando irritat singulos actus, in præsumptione fundatur, sed in eo, quod certum est, nimirum, hunc actum carere solemnitate à iure requisita. Nec enim talis actus irritatur à lege, quia in eo interuenerunt fraudes, &c. nec quia hoc de his cõtrahentibus hic, & nunc præsumatur, sed solùm quia caret solemnitate, quidquid sit de modo naturali in eo seruato, vel omisso. Item ille actus non irritatur nisi in virtute legis latæ, & iuxta rationem eius: illa autem non fuit lata ex præsumptione, sed ex iusta causa certa, quæ causa etiam in hoc actu particulari inuenitur, etiamsi in illo cessent fraudes, quia de se erat expositus periculo illarum, quod solùm lex considerauit, & iustè potuit irritare actum aliter factum indepẽdenter à futuro euentu. Ergo etiam in tali actu particulari id facit, quia lex est iusta, & ratio eius non cessat, & quamuis cessaret in particulari, non impediretur effectus eius.

6. *Explicatur mens auctoris à simili specie simoniæ.*

Et declaratur à simili: nam lex Canonica, quæ prohibet actum aliquem, quia habet speciem, vel periculũ simoniæ, propter vitanda pericula simoniæ, obligat in particulari, etiam vbi certò constat, nullam simoniam fieri contra legem naturalẽ, & talis actus erit simoniacus ex vi legis positiuæ, & consequenter irritus, si per legem fuerit irritatus, quia lex illa nõ fundatur in præsumptione facti, sed in certa scientia periculi, & in generali ratione vitanda pericula; sic ergo est in legibus, de quibus loquimur. Et hoc rectè videtur considerasse Anton. Gom. in l. 3. Tauri, n. 123. in fine, cùm dixit, has leges non fundari in præsumptione, sed in re, de qua certò cõstare poterat, quod sequitur ibi Burgos de Paz, n. 1471. & idẽ apertè sentit Molin. tract. 2. de iust. disp. 81. in rationibus secundæ opinionis, quas in hac parte admittit, & in re idẽ sentit Couar. in dicto cap. *cùm esses*. Et Ledesm. 2. p. 4. quæst. 18. art. 1. dub. 12. ad 1. & sentiunt omnes, qui tenent, hos contractus esse nullos in vtroque foro, qui à citatis auctoribus latè referuntur.

Ant. Gom. *Burgos de Paz.* *Molina.* *Couar.* *Ledesm.*

7. *Conc. Trid.*

Secundò considerandum est, quòd licèt proposita regula generaliter vera sit, in applicatione eius ad particulares leges necessarium est, verba legum, intentionem, & materiam considerare, quia non omnes ad eundem effectum ordinantur, & quædam irritant simpliciter, & absolutè contractus intuitu communis boni, in quibus indistinctè procedit regula data. Vt maximè constat de lege Concilij Tridentini irritante matrimonia clandestina, & idem est de similibus. Quædam irritant non simpliciter, sed in fauorem vnius partis, & quasi optionem illi relinquendo, vt eligat, quod sibi melius fuerit, vel vtilius, vt fortasse est in contractibus minorum, Ecclesiarum, religiosorum, &c. Aliæ possunt respicere commodum vtriusque contrahentis, & irritare contractus quasi sub conditione, nisi partes mutuo sibi inuicem remittant, & cedant iuri suo. Aliquando etiam potest lex non irritare voluntatem hominis operantis, nec effectum eius impedire, sed solùm irritare scripturam, vt testamentum, vel aliam similem, vt valorem non habeat ad illos effectus præstandos, quos talis scriptura valida solet efficere. In omnibus ergo his legibus generaliter verum est, operari suum effectũ independenter à Præsumptione propriè dicta,

dicta, id est, quæ fit de fraude, vel iniustitia, quæ in tali facto particulari interuenisse præsumatur, non tamen semper irritatio est eiusdem modi, sed iuxta verba legis, quæ in particularibus quæstionibus considerandæ sunt; nostrum enim nunc non est, ad singulas leges doctrinam applicare.

8. *Quid de communi suprà citata sententia censendū.*

Atque ex his tandem patet, quid de communi sententia citata sentiendum sit; nam quatenus sentit, has generales leges irritantes esse fundatas in præsumptione, mihi non placet quoad modum loquendi, vt explicaui. Ne tamen hæreamus in verbis, si intelligat, leges has fundari in præsumptione particulari non solius periculi, sed etiam facti, quam suprà vocaui definitiuam, sic falsum est, tales leges fundari in præsumptione, & ideo etiam falsum est, cessare effectum earum, quando in particulari cessant fraudes, vel similia mala. Si autem per præsumptionem intelligant generalem timorem, & opinionem periculorum, quæ imminent in tali actu sine debita solemnitate facto, sic damus, leges has fundari in præsumptione, negamus tamen deesse veritatem præsumptam, etiamsi in particulari facto fraudes non interueniant, quia præsumptio illarum in eo sensu non fuit fundamentum legis. Tunc ergo dici posset cessare præsumptio legis, quando generaliter cessarent pericula, & rationes timendi fraudes in tota communitate, & tunc cessaret quidem lex non solùm in particulari actu, sed absolutè, quia esset inutilis, & irrationabilis: non est autem timendum, quòd in natura corrupta cessent hoc modo præsumptiones talium legum, quia non sunt præsumptiones re vera, sed certa indicia.

9. Vnde ad exempla adducta respondeo nullum illorum esse simpliciter admittendum. Alienationes enim rerum Ecclesiasticarum sine substantiali solemnitate factas censeo esse nullas, cum Innoc. in d. cap. *quia plerique*, & aliis: an verò sit in potestate Ecclesiæ confirmare illas, & addere solemnitatem etiam altero renuente, alterius est considerationis. Idem censeo de electionibus nō ritè factis, quantumuis electus dignus sit, nec puto posse bona conscientia retinere munus, vel prębendam, nisi defectus aliquo modo suppleatur. Sic etiam testamentum minùs solemne prorsus irritum est: an verò voluntas testatoris irritetur etiam per leges, alterius considerationis est. Denique quod de professione religiosæ dicebatur, improbabile omnino est: nam si defectus solemnitatis substantialis contra leges Ecclesiasticas interueniat, valida non erit, etiamsi optima fide, & cum omnibus circunstantiis iure naturali sufficientibus facta fuerit, vt apertè nunc constat ex Concilio Trid. Neque iam vllus hoc negat. Imò nec Glos. vel Panorm. in d. c. *porrectum*, loquuntur de defectu formæ substantialis, sed accidentalis solemnitatis, vt legenti constabit.

Conc. Trid. Glossa.

CAPVT XXV.

Vtrùm omnis lex prohibens purè, ac simpliciter actum, eo ipso irritet illum, ita vt omnis actus factus contra legem prohibentem nullus sit.

1. DIstinximus in superioribus duos modos legum irritantium, quædam enim irritant, directè prohibendo, aliæ præcipiendo, seu dando certam formam actui: in vtrisque ergo necessarium est exponere, quando, vel quibus verbis id faciant. In præsenti autem solùm de prohibentibus agimus: in eis enim specialis est difficultas, quæ præcipuè oritur ex l. *non dubium*, C. de legib. vbi Imperator declarat, omnes contractus, & actus similes, qui fiunt contra legem prohibentem, esse inualidos, inutiles, & pro infectis haberi; & subiungit, hoc procedere, etiamsi lex non dicat, vt actus non valeat, sed solùm vt non fiat. Dicetur fortasse, hanc legem esse ciuilem, & non obligare in conscientia. Sed contra hoc est. Primo, quia etiam lex ciuilis obligat in conscientia. Deinde, efficaciter operatur quod intendit, & ex ipso effectu irritationis sequitur ex natura rei obligatio in conscientia, vt explicatum est. Præterea lex illa canonizata est per Gregor. Papam lib. 7. indict. 2. epist. 7. habetur in cap. *imperiali*. 25. q. 2. & concordat regula iuris Canonici 64. in 6. *Quæ contra ius fiunt, debent pro infectis haberi*. Quæ sumpta videtur ex l. *pacta, quæ contra*. C. de pactis. Secundò arguitur inductione: nam in primis lex naturalis prohibendo actum facit illum irritum, vt suprà visum est. Deinde leges Ecclesiæ prohibentes matrimonia inter consanguineos, irritant illa, quamuis non habent talia verba præter simplicem prohibitionem. Idem videre licebit in antiquis decretis prohibentibus matrimonia religiosorum vsque ad Innoc. II. quæ non habebant verba irritantia præter simplicem prohibitionem. Tertiò argumentamur ratione, quia voluntas inferioris non potest esse efficax contra voluntatem superioris; sed quando lex simpliciter prohibet actum, resistit illi voluntas superioris, ergo non potest esse efficax. Et facit cap. *venientes*, de iur. iur. vbi dicitur, non posse iuramētum inferioris obligari contra voluntatem, seu decretum superioris. Idem colligitur ex c. 2. de testib. Quod præsertim verum habet in contractibus, & similibus actionibus, quæ sine adminiculo iuris validæ non sunt: nam ius non cooperetur his actibus, qui contra legem fiunt. Tandem ex actione peccaminosa non potest aliquis consequi fructum, neque effectum; sed hæ actiones prohibitæ, si fiant, sunt grauia peccata, ergo eo ipso sunt etiam irritæ.

L. nō dubium. *Greg. Papa. c. imperi.* *L. pacta, quæ contra.* *Innoc. II.* *c. venient.*

2. Propter hæc, sententia pluriū Iurisperitorum est, legem simpliciter prohibentem actum, etiamsi nihil aliud addat, irritare illum. Ita sentit Bart. in d. l. *non dubium*, vbi Iason plures alios refert. idem Bart. in l. *cùm lex*. ff. de fideiussorib. n. 4. & 6. Glos. 1. in c. *licèt canon*, de elect. in 6. Panorm. cum aliis in c. *nulli*. de reb. Ecclesiæ non alienan. Idē in c. *ad Apostolicam*, de regular. n. 10. Tiraq. referens plures in l. vlt. connubialiū, Glos. 4. n. 5. & 6. & in hanc sententiam inclinare videntur Couar. in c. *quamuis pactum*. p. 2. §. 4. n. 6. Greg. Lop. in l. 28. tit. 11. partit. 5. num. 7. vbi eodem modo intelligit illam legem. Et alios in sequentibus referemus.

Legem simpliciter prohibentem actum licèt nil aliud addat, irritare illud sentiunt plures. *Bart.* *Panorm.* *Tiraquel.* *Couar.* *Greg. Lop.*

3. Hæc sententia ita indistinctè sumpta difficilis est: nam ei obstat aliud principium satis receptum in iure, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent*. c. *ad Apostolicā*, de regular. Quod multis etiam exēplis facilè confirmari potest. Nam matrimonium prohibetur habenti votum simplex castitatis, & tamen validum est, cap. *rursus*, qui clerici, vel vouentes, c. *vnic.* de voto. in 6. Item qui habet votum ingrediendi strictam religionem, prohibitus est in laxiori profiteri, si tamen id faciat, professio valida est, c. *penult.* de regular. in 6. Et in vniuersum prohibitū est, donari vni rē alteri promissam, & tamen donatio valida est, & multa sunt similia, quæ prædicta communis sententia non negat. Et ob eam causam variæ limitationes, & distinctiones ab eius auctoribus inuentæ sunt ad explicandam tam assertionem, quàm dictam legem, *non dubium*, vt videri potest in Angel. verb. *lex*. n. 18. & Syluest. q. 28. Vbi quatuor adhibet limitationes, ex quibus secunda, quæ est de fauore priuatæ personæ, in capite præcedenti tractata est, tertia verò spectat ad leges assignantes formam actibus, de quibus in capite sequenti dicetur, aliàs verò hic expendere necesse est.

Cur difficilis prædicta sententia indistinctè sumpta. *c. rursus.* *c. vnic. de voto.* *c. penult. de regular.* *Angel.* *Sylvest.*

4. Primò dicunt multi, quoties lex prohibet simpliciter sine adiectione pœnæ, irritare, si tamen pœnam adiiciat, non irritare. Ita Sylvest. verb. *lex*. quæstio. 28. cum Panormit. & Cardin. in Clementina 1. de rescript. & Ioann. Andr. in cap. *sicut*, ne Clerici, vel Monach. & plures refert Felin. in cap. 2. de testib. Priorémque partem supponunt ex dicta leg. *non dubium*,

Legem prohibentem simpliciter sine adiectione pœnæ irritare sentiunt Syl. Panorm. Card. Ioan. And.

dubium, cum communi sententia. Ad posteriorem autem suadendam inducunt legem vlt. ff. de repudiis, vbi ex pœna adiecta colligit Iurisconsultus actum non esse irritū. Item affertur *l. sanctio.* ff. de pœnis. Ratio autem est, quia pœna adiecta indicat, non fuisse mentem legislatoris duplici onere grauare subditos, & pœna, & irritatione.

5. *Reiicitur prædicta sententia.* Veruntamen in neutro membro videtur satisfacere hæc sententia: nam contra primum procedūt principium, & exempla adducta, & multa alia, quæ postea dicemus. In altero autem membro non est in vniuersum verum, legem imponentem pœnam non esse irritantem: ad summum enim posset ea regula præscribi de lege purè pœnali, quæ cùm non prohibeat simpliciter actum, sed solùm quasi conditionaliter imponat pœnam facienti illum, clarum est non irritare, nisi id B expressè declaret, quia cùm absolutè non prohibeat actum, nullum irritationis signum in ea relinquitur. Loquendo verò de lege propria, seu directiua prohibente simpliciter actum, non est dubium, quin possit & irritare actum, & adiicere pœnam, vt cap. 14. ostensum est. Dici verò potest hoc habere locum, quando vtrumque expressè ponitur in lege, quæ potest duas pœnas iniungere, sed quia hoc non præsumitur, quando non exprimitur, ideo secùs est, quando solùm prohibet, & pœnam adiicit.

6. *Anchar. Panor. c. sicut.* Sed contra hoc est, quia sola pœnæ adiectio nō est sufficiens indicium, quòd actus prohibitus non irritetur, si aliàs absoluta verba prohibentia ad irritandum C sufficiunt, vt expressè notauit Ancharr. in cap. *sicut*, ne Cleri. vel Monac. & ibi Panormit. num. 10. referens alios. Et patet primò, quia irritatio non est pœna, vt suprà diximus, & ita licèt addatur alia pœna, non est duplex, nec immoderata pœna. Et quamuis sint duo onera, sunt diuersarum rationum, & habent diuersas causas, & ideo meritò coniungi possunt: nam irritatio per se fit, quia expedit ad bonum commune; pœna verò imponitur propter culpam. Et ita lex *sanctio*, *l. sanctio.* quæ in contrarium afferebatur, non est ad rem, tum quia loquitur de duplici pœna propria, tum etiam, quia loquitur de pœnis non impositis per eandem legem, sed per diuersas, & vnam generalem, & aliam specialem, de quibus est longè diuersa ratio. Nam hîc loquimur de eadem lege irritante, & puniente, quæ D in rigore potest etiam imponere duplicem pœnam. Quia violans legem irritantem non minùs, imò per se loquendo grauiùs peccat, quàm violans legem prohibentem, & non irritantem; ergo retenta irritatione, meritò potest lex adiicere pœnam; ergo pœna nullum est indicium, quod lex prohibens non irritet. Nisi fortè in aliquo casu speciali, in quo ipse modus pœnæ supponat valorem actus, vt contingit in casu illius legis vltimæ, vt eam Bart. suprà interpretatur, & infrà iterum expendemus. Atque ita responsum est ad fundamenta illius sententiæ. Vnum verò addere non omittam, videlicet, quando ipsa prohibitio legis est pœna alterius delicti, tunc non irritare, nisi expressis, & euidentibus verbis id declaret. Ratio est; quia tunc lex illa non est directiua, nec per se intendit, vt talis actus E non fiat, sed in odium, & vindictam alterius peccati, & ideo non est interpretanda iuxta rigorem legis prohibentis, & irritantis, sed iuxta regulas legum pœnalium, quarum vna est, vt eas mitiori modo interpretemur. Accedit, quòd pœna non incurritur ante sententiam, nisi ipsa lege satis exprimatur.

7. *Cùm causa prohibitionis est temporalis legem non irritare, secùs cùm perpetua sentit Bald. Glossa.* Secundò est alia distinctio satis communis. Considerandū, scilicet, esse causam prohibitionis legis, nam si causa temporalis est, signum est, legem prohibētem non irritare; si autem est perpetua, signum est irritationis. Ita Bald. in dicta l. *non dubium*, num. 18. ex Gloss. in Clement. 1. de iure patronat. verb. *inhibentes*. Prior pars probatur, quia effectus non excedit causam, & ideo solet actus restringi iuxta exigentiam causæ. l. *si stipulator.* ff. de verbor. obligat. Si lex prohibens matrimonium fieri certis diebus, non irritat, vt constat ex titulo, de matrim. contra interdictum Ecclesiæ, quia temporalem habet causam. Posterior verò pars relinquitur vt probata omnibus rationibus in principio adductis: nam tunc maximè potest lex prohibens irritare, cùm habeat causam proportionatam.

In hac sententia possumus prius membrum pro nunc acceptare, vt fauorabile, & verum, quando lex vtitur tantùm verbo prohibente, non tamen illud admittimus vt sufficiens ad rem explicandā, nec vt rectè deductum ex illo fundamento. Ratio prioris partis est, quia si prohibitio absoluta sufficit ad irritādum, quòd prohibitio, vel causa eius sit temporalis, non sufficit, B vt lex non censeatur irritare. Probatur hoc simul cum altera parte. Quia non repugnat causam esse temporalem, & legem prohibentem irritare, si id exprimat. Probatur, quia minor ætas temporalis est: breui enim discursu temporis finitur, & tamen sunt multæ leges irritantes actus ex illo capite. Annus etiam probationis temporalis causa est, & tamen defectus illius irritat professionem. Item adulterium, vel homicidium cum machinatione, transitoria causa fuit, & tamen ratione illius data est lex irritans. Dices, licèt actus fuerit transiens, impedimentum, quod reliquit, est per manens, & perpetuum. Sed hæc est petitio principij: nam illud impedimentum non est causa legis, causa C enim fuit peccatum commissum, sed est illud impedimentum effectus legis, quia non ex natura rei, sed veritate legis fuit introductum; ergo ex causa temporali potest lex irritare actum, & reddere personam perpetuò inhabilem ad illum. Et ratio est, quia actus licèt temporalis sit, est dignus tali irritatione per legem introducta, vel certè si irritatio non sit pœnalis, quæ ob præteritum actum imponatur, habere potest rationabilem causam temporalem, vt est ætas, quæ ex certo tempore pendet, & sufficit, vt pro tunc expediat, non solùm prohibere, sed etiam irritare actum tali tempore factum: vt patet etiam in sententia die festo, vel noctis tempore prolata. Ergo in lege prohibente non debet attendi, an irritet, necne, ex parte causæ temporalis, nisi alia verba pensentur.

8. *Prædicta distinctio insufficiens.*

Aliud item membrum de quo est propria controuersia, non potest indistinctè defendi. Nam votum simplex castitatis, vel religionis de se perpetua causa est prohibendi matrimonium, & tamen non irritat. Item cognatio, quæ ex Catechismo contrahitur, perpetua est, & nihilominus lex prohibens matrimonium ratione illius non irritat actum, cap. *per Catechismum*, de cognat. spirituali, in 6. Ratio autem est, quia sola causa, etiam si sit perpetua, non irritat actum sine voluntate legislatoris, quæ voluntas debet per legem sufficienter exprimi; non exprimitur autem sufficienter per solam prohibitionem, vt probant exempla adducta. & principium illud, *multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.*

9.

10. *3. Limitatio, quando lex prohibet actū ratione suæ substantiæ, nō verò quando ratione circūstantiarum. Baldus. Castrens. Angel. Sylues.*

Tertius modus explicandi, seu limitandi prædictam sententiam est, vt locum habeat, quando lex prohibet actum ratione suæ substantiæ, non verò, quando prohibet ratione circunstantiarum, vt quod fiat hoc tempore, hoc loco. Ita Baldus cum Paul. Castrens. in dicta lege, *non dubium*, ex Glossa in Authētica, *decernit*, C. de receptis arbit. verb. *sacramenti*, Angelo, & Sylvestro suprà, & ferè reliqui. In qua distinctione admittimus posteriorem partem, quæ fauorabilis est. Non est autem intelligendum, non posse irritari actum, etiamsi tantùm ratione circunstantiarum, vel quoad solas circunstantias prohibeatur, dummodo prohibitioni addatur irritatio. Si enim irrita est professio facta intra annum probationis, licèt non prohibeatur professio absolutè, nec ratione sui, sed in tali tempore, & ratio-

ne circunſtantiæ. Sic etiam acta iudicialia prohibita in die feſto irrita ſunt, vt vidimus tract. 2. de religion. lib. 2. c. 30. licèt ſolùm ratione circunſtantiæ temporis prohibeantur, & idem eſt de ſimilibus prohibitis fieri in loco ſacro, vt in eodem tractatu diximus lib. 3. cap. 4. num. 13. irrita enim ſunt, licèt ſolùm propter loci circunſtantiam talis prohibitio fiat. Hæ tamen irritationes in legibus exprimuntur, quòd ſi non fieret, non cenſerentur irritæ ratione prohibitionis, vt in eiſdem locis diximus de contractibus factis in loco, aut die ſacro contra Eccleſiæ prohibitionem. Illa ergo pars vera eſt, non tamen propter rem prohibitam, ſed propter ſimplex verbum prohibendi; & ita parum confert pars illa ad expediendam difficultatem. Imò ex illa nonnullum ſumitur iudicium, verbum prohibendi de ſe non eſſe ſufficiens ad irritandum, quanuis illud ſolùm non cogeret.

11. Aliud autem membrum non videtur poſſe vniuerſaliter defendi, vt patet primò in prohibitione matrimonij, quæ fit propter impedimentum voti ſimplicis caſtitatis, aut religionis: nam ibi prohibetur ſubſtantia matrimonij, & actus ipſe in ſe, & ratione ſui, & tamen non irritatur ex vi talis prohibitionis. Ad hoc argumentum eludendum addunt aliqui aliam particulam, ſeu limitationem, ſcilicet, non ſatis eſſe, quòd prohibeatur ſubſtantia actus, niſi etiam prohibeatur directè, quod non ita fit per votum: nam ibi directè præcipitur reddere Deo promiſſum, & inde per quandam veluti reſultantiam prohibetur matrimonium, quod eſt prohiberi indirectè. Sed hoc diſplicet, in primis quia ſine ratione, & probatione adduntur iſtæ limitationes, & particulæ ad fugiendam difficultatem. Vnde etiam fit, vt in quocunque exemplo poſſit alia ſimilis euaſio inueniri, & ita res grauiſſima confuſa maneat, & ſine certa regula ad diſcernendum, quando prohibitio irritet. Deinde vrgeo exemplum adductum, quia licèt prohibitio matrimonij, comparata ad legem naturalem ſeruandi vota, indirecta, vel potiùs remota videatur, quia lex illa abſtrahit ab hac, vel illa materia, & à præcepto negatiuo, & affirmatiuo, vt alibi dixi, nihilominus lex obligans ad non faciendum actum, cuius carentia, ſeu priuatio Deo eſt promiſſa, ſatis directè prohibet talem actum, & prohibitio matrimonij eſt contenta ſub illa lege tanquam ſpecies ſub genere, quod ſatis eſt ad prohibitionem, de qua loquitur lex, *non dubium*, vt ex illius tenore conſtat; ergo erit illa prohibitio directa. Et præterea licèt demus ex ſolo iure naturæ talem prohibitionem eſſe indirectam, nihilominus lex Eccleſiaſtica directè prohibet tali perſonæ matrimonium. Nihil autem refert, quòd prohibeat ob illam conditionem voti; nam etiam prohibet matrimonium cum conſanguinea ob talem conditionem, imò hîc non prohibet ſimpliciter matrimonium tali perſonæ, ſed cum tali, ibi autem prohibet ſimpliciter, quia habens votum reſpectu omnium prohibitus eſt. Vnde quoad prohibitionem æqualia ſunt votum ſimplex, & ſolemne, vt dicitur in dicto cap. *rurſus*, & nihilominus differunt in irritatione, quæ per Eccleſiam reddita eſt voto ſolemni, & non ſimplici; ergo ſignum eſt, prohibitionem, vt ſic, quantumuis directam, & ſpecificam, non irritare. Denique ſi rationes communis ſententiæ in principio adductæ eſſent validæ, non multum referret prohibitionem eſſe directam, vel indirectam, quia vtroque modo reſiſtit voluntas Principis, & actus eſt deficiens grauiter; ergo vel vterque modus prohibitionis ſufficit, vel neuter.

L. non dubiũ. *c. rurſus.*

12. Præter hanc verò ſunt aliæ prohibitiones Eccleſiæ de matrimonio contrahendo ſatis directæ, quæ non irritant, vt ſunt omnes, quæ conſtituunt impedimenta prohibentia, & non irritantia, & ſignatim in c. 1. & c. *ex literis*, de eo, qui cognouit conſang. &c. directè prohibetur inceſtuoſis matrimonium contrahere, quæ prohibitio perpetua, & abſolute, ac directe ſit, & tamen non irritat; ergo ſolum verbum prohibendi non ſatis indicat voluntatem legiſlatoris reſiſtentem valori actus, ac ſubinde neceſſarium eſſe aliquid aliud quo talis voluntas oſtendatur, cùm eſſe poſſit prohibens, & non irritans. Extra materiam etiam matrimonij inueniuntur exempla: nam lex prohibens ludum alearum ſatis directe, & ſimpliciter prohibet illum, non quoad circunſtantias loci, aut temporis, ſed quoad ſubſtantiam actus, & nihilominus non irritat illum actum; ergo. Maior ſupponitur. Minor verò conſtat, quia lucrata per talem ludum non ſunt obnoxia reſtitutioni in conſcientia. Licet enim detur actio ei, qui perdit, ad petendum illa coram iudice, nihilominus ante latam ſententiam, alter reſtituere non tenetur; ſignum ergo eſt, acquiſiuiſſe dominium, ac proinde actũ fuiſſe validum, licet poſtea reuocari poſſit, quæ eſt communis ſententia Theologorum in 4. diſt. 15. & Summiſtarum verb. *ludus*, Nauar. in ſum. cap. 20. num. 19. Soto lib. 4. de iuſtit. q. 5. art. 2. & Couarr. in regula, *peccatum*. 2. p. §. 4. qui alios refert, éſtque ſententia communiter recepta in materia de reſtitut. Quæ in hoc potiſſimùm fundatur, quòd iura prohibentia ludum, ſimpliciter prohibent, & clauſulam irritantem non addunt, vt patet ex toto titulo ff. de aleator. & in cap. *Epiſcopis* 35. diſt. ſed ad ſummum dant actionem ad repetendum, vt patet ex l. *alearum*. C. de religioſis, & ſumpti. funer. & ex l. 2. & vlt. tit. 7. lib. 8. nouæ recopilat.

Nauar. *Soto.* *Couar.* *c. Epiſcopis.* *L. alearum.*

13. Denique eſt optimum exemplum, quod ſumitur ex l. 1. §. *biduum*. ff. quando appellan. ſit, & habetur in cap. *biduum*. 2. q. 6. vbi ſic dicitur, *Sanè quidem non eſt ſub conditione ferenda ſententia: ſed ſi fuerit dicta, quid fiet? Et eſt vtile, ſtatim tempora ad appellandum computari debere.* Vbi conſtat, vt Gloſſ. in verb. *non eſt*, notat, prohibitam eſſe talem ſententiam, factam tamen tenere. Et tamen illa prohibitio eſt ſatis directa, & abſoluta, ac de ſe habet cauſam perpetuam fundatam: in illa regula, quòd *actus legitimi non recipiunt conditionem, neque diem*, vbi id notat Gloſſa. Dices, ſententiam non ſimpliciter prohiberi, ſed tantùm ne ſub conditione feratur. Sed quid, quæſo, hoc refert, cùm ſententia ſic lata ſit ſimpliciter prohibita? Imò ille modus prohibitionis videri poſſet magis inducere nullitatem, quia videtur pertinere ad formam actus, ſcilicet, quòd ſententia abſolutè feratur, & inde oriri prohibitionem ſententiæ ſub conditione, qui modus prohibitionis ſolet annullare actus, de quo dicemus in capite ſequenti. Adde, quòd prohibitiones circa contractus, de quibus loquitur lex *non dubium*, non ſolent eſſe abſolutæ de non contrahendo, ſed de non contrahendo hoc, vel illo modo, vel ſine hac, aut illa conditione. Vt prohibetur minor alienare ſine licentia tutoris, vel ſine decreto iudicis, vel ne vxor contrahat ſine licentia mariti, & ſic de aliis; ergo vel per ſimiles exceptiones, & additiones eluditur illa ſententia, vt nunquam verificari poſſit, quòd lex directè prohibens actum, irritet illum, vel gratis, & ſine ratione ad quoſdam actus applicatur, & in aliis negatur.

Gloſſa.

14. Quarta diſtinctio, ſeu limitatio eſt, quam tradit Gregor. Lop. ſuprà; ait enim, procedere ſententiam illam, quando nullitas actus eſt in præiudicium tantùm contrahentium, vel alicuius ex illis, non verò ſi cedat in præiudicium tertij. Ponit exemplum huius poſterioris membri ex cap. *ſicut*, ne clerici, vel monach. vbi clericus in ſacris prohibetur officium tabellionis exercere, & nihilominus dicit ex ſententia Ioan. Andr. ibidem, inſtrumentum ab eo confectum non eſſe nullum, quia tunc pœna illa nullitatis cederet in damnum contrahentium, qui nihil peccarunt. At verò Ioan. Andr. non fuit motus illa ratione, ſed alia tacta in prima limitatione; illa verò ſententia, & ratio fuit

Greg. Lop. Quarta limitatio. *c. ex literis.* *Ioan. And.*

Petri

Anchar. Panorm. Bald. L.placet.

Petri de Anchar.ibi,quam Panormit.ibi,num. 10.non reprobat, licèt in casu illo particulari aliis distinctionibus vtatur. Aliud exemplum adducit ex Bald. in l. *placet.*C.de Episcop. & cleric. quia licèt *prohibitum esset Doctoribus salariatis aduocare*, si contra prohibitionem agerent,acta eorum non essent irrita.

15. *Rejicitur.*

Veruntamen hæc sententia quoad generalem regulam, quam admittit, non satisfacit difficultatibus hactenus propositis. Quantum ad exceptionem verò non videtur fundata, nec satis consequenter loqui. Primò, quia quando actus prohibetur, vel irritatur, non in pœnam, sed per se propter aliquam rationem virtutis, vel communis boni, non spectatur,an nullitas actus cedat in priuatum nocumentum, necne, sed simpliciter irritatur, quidquid inde sequatur; ergo si prohibitio absoluta sufficit ad irritandum, non obstabit, quòd nullitas actus cedat in alterius præiudicium sine culpa eius, quia hoc est per accidens & non consideratur à lege. Antecedens patet inductione, quia testamentum minùs solemne irritatur à lege, etiamsi cedat in magnum incommodum hæredis instituti, & sententia modo indebito lata sæpe irritatur, etiamsi aliàs iusta sit, & irritatio illa cedat in detrimentum partis habentis iustitiam, quæ ad sententiæ nullitatem nullo modo cooperata est. Et in simili materia,si lex prohibeat, ne quis exerceat tabellionis officium ante examen, potest, imò & solet irritare actum antea factum, etiamsi fortasse solam prohibitionem ponat, vt postea videbimus, & tamen ex parte præiudicij tertij eadem est ratio; ergo illa non est sufficiens ad impediendam irritationem, si aliàs verba prohibitionis de se illam sufficienter significant. Denique in stipulatione, quæ fit per tertiam personam, interuenit præiudicium illius, pro quo alter stipulatur, & nihilominus talis actus, quatenus prohibetur vel irritatur iure ciuili, nullam obligationem inducit respectu alterius,quamuis ille nihil fuerit ad illum actum cooperatus; ergo ad nullitatem actus hoc non consideratur. Vnde cùm lex *non dubium*, generalissimè loquatur, sine fundamento illi additur hæc exceptio, si generalis regula eius admittitur, vt Gregor. admittẽdam putat, & in hoc dicimus, non consequenter loqui. Neque in eo, quod in exemplis, quæ adducit, negat actum irritari,si absoluta est prohibitio.Neque in posteriori exemplo id docet Baldus, sed solùm ait, Doctores illos posse puniri iuxta illam legem. In priori autem casu de clerico in sacris officium tabellionis exercente, si verum est,acta illius non esse irrita, vt communis habet opinio, magis consequenter diceretur, hoc non esse simpliciter prohibitum in illo iure, sed solùm præcipi, vt interdicatur, vt Panormit. notat.

L.non dubiũ. *Baldus.*

16. *Quinta limitatio.*

Est ergo quinta limitatio, seu distinctio de legibus prohibentibus: nam quædam simpliciter prohibent, nullo adiecto verbo, quo actum sustineant, & illæ censentur irritare, aliæ cum prohibitione addunt aliquid, quod sine valore actus non rectè adderetur, nec habere posset locum circa actum inualidum, & tales leges non possunt irritare, ne contraria, & repugnantia continere, conuincatur.Ita docent Cyn. Bart. Bald. & ferè alij in dicta l.*non dubium*, & latè Syluest. suprà.

Cyn. Bart. Bald. Sylvest.

Refutatur.

Sed profectò distinctio non sufficit ad satisfaciendum difficultatibus propositis.Nam contra primum membrum etiam sic limitatum, procedunt exempla allata:quia in eis leges prohibentes simpliciter loquuntur, neque verba addunt, quibus specialiter actum sustinere, aut irritare videantur.Contra secundum verò membrum obiici potest, quia supposita illa sententia non videtur posse euitari repugnantia in illis legibus. Nam si verbum prohibendi est sufficiens ad irritandum; ergo ex vi suæ propriæ significationis significat irritationem, quam facit; ergo repugnantia contra tinet lex, quæ priùs prohibet actum, & postea sustinet. Veruntamen hoc non concludit contra illam sententiam: nam responderi potest, verbum quidem prohibendi absolutè sumptum habere hanc vim, non tamen repugnare, quin illi addatur aliquid, quo eius significatio, & vis limitetur. Et ita dixit Sylvest. dicta q.28. vers. *ego verò*, quando fit talis additio, non esse prohibitionem simpliciter, sed secundùm quid, & ex parte.*Nam talis lex*(inquit)*ex parte prohibet, & ex parte concedit*, & ita non est lex simpliciter prohibens, de qua loquitur lex,*non dubium.* *Sylvest.*

17.

Sed adhuc possumus instare,quia nunquam ferè talis lex sustinet actum directè, id est, concedendo, vel faciendo aliquid, sed potiùs præsupponendo, vt cum præcipit,actum prohibitum hoc, vel illo modo irritari, vel cùm effectum eius agnoscit, & præcipit obseruari, aut alio simili modo; talis ergo lex non confirmat actum positiuè, sed negatiuè se habet, quia non irritat; ergo quoad prohibitionem simpliciter, & absolutè prohibet, neque aliquid addit, quo prohibitionem limitet, aut extrahat à propria significatione, sed solùm non addit irritationem, & quod non addat, indicat ex aliis effectibus,quos præsupponit. Ergo signum est, prohibitionem de se quantumcunque absolutam non irritare, & consequenter non esse pro regula assignandum, vt lex prohibens irritet, nisi expresse sustineat actum, sed potiùs è contrario, quòd non irritet, nisi vel expresse addat clausulam irritantem, vel aliquid,quo illam sufficienter indicet.Et confirmatur:nam ille modus sustinendi actum lege prohibitum non solùm contingit fieri per eandem legem, sed etiam per diuersas, ita vt vna prohibeat, alia verò illum sustineat,vel in modo puniendi illum, vel præcipiendo,vt irritetur, vt expresse dicit Ioan. Andr. in Gloss.ad regulam, *quæ contra ius.*6 4.de regul.iur.in 6. Tunc autem posterior lex sustinẽs actum, quem prior simpliciter prohibebat, non derogat aliqua ex parte priori legi,nec concedit, quod illa abstulerat, sed tantùm supponit, priorem legem non irritasse prohibendo,& ideo aliquid disponit circa illũ actum, sustinendo illum,id est,supponẽdo tenuisse; ergo verbum prohibendi in priori lege absolutè propositum,non fuerat sufficiens ad irritandum. *Ioan. And.*

18.

Tandem ad omnia dicta confirmanda vtor argumento sumpto ex antiqua lege Ecclesiæ, quæ prohibebat matrimonia clandestina,cap.*aliter.* cum multis. 30. q. 5. cap. *cùm inhibitio*,de clandest.desponsat. Illa enim lex directè,in specie, & absolutè, & cum omni exaggeratione intra latitudinem prohibitionis, vetabat illum actum, vt patet ex illis verbis, *penitus inhibemus*, & nihilominus non irritabat illum vsque ad Concilium Trident. vt est certa sententia Theologorum in 4. d.28. Quam idem Concilium in principio illius decreti approbauit. Súntque eius verba ad præsentem causam plurimum notanda. Simul enim docet, *matrimonia clandestina libero contrahentium consensu facta, rata, & vera fuisse matrimonia, quandiu Ecclesia illa irrita non fecit.* Et subiungit, *Nihilominus sancta Dei Ecclesia ex iustissimis causis illa semper detestata est, atque prohibuit.*Ergo absoluta prohibitio cum quacunque exaggeratione, & detestatione actus non irritat illum ex mente Concilij. *c.aliter. c.cùm inhibitio.* *Conc.Trid.*

19.

Quare hoc argumento conuicti aliqui respondent, esse speciale in materia matrimonij, eámque excipiendam esse à regula legis, *non dubium*, quod asseruit Decius in cap. 2. de testib. num.7. Sed quamuis verum sit in matrimonio propter materię grauitatem, & periculum,magis specificam,& indubitatam requiri irritandi formam, tamen non est proprium eius, quòd sola prohibitio ad irritationem non sufficiat. Nam extenditur ad omnes actus irretractabiles, seu initerabiles,vt dixit Rota tit.de desp.impub.decis.vni. *Decius.* *Rota.*

aliàs

aliàs 450. Vnde consequenter videtur etiam extendi ad alios actus, qui licèt irritari possint, non tamen irritantur ex vi solius prohibitionis, quia iam constat, prohibitionem ex se non habere hanc vim, nisi aliud ei addatur. Nam quod aliqui dicunt, spiritualia difficiliùs solui, quàm temporalia, parum iuuat. Tum quia licèt hoc verum sit de his, quæ per humanam potestatem irritari non possunt, vt quòd sacerdos consecret quantumuis prohibeatur, &c. tamen de aliis non est ita, præsertim quando est sermo de irritatione antecedente, id est, quæ impedit, ne actus valeat. Tum etiam quia matrimonium, quatenus cõtractus humanus est, potest irritari per legem Ecclesiæ, vt constat ex Tridentino; ergo si absoluta prohibitio sufficit ad irritandum contractum, cur antea non fecit in matrimonio clandestino?

Conc. Trid.

20. Respondent amplius iuxta vltimam limitationem positam, ideo non irritasse, quia per alias leges canonicas sustinebatur. Sed contrà, quia lex canonica nunquam fecit, vt talis actus esset validus, sed supposuit validum, & ad summum declarauit, validum esse quãdiu per legem humanam non irritatur. Solùm ergo declarabatur validum eo tempore, quia per legem prohibentem non irritabatur, & non quia per aliam legem sustentaretur, vel potiùs, quia per naturalem legem sustentabatur (vt sic dicam) & hoc solùm declarari poterat per legem humanam, & declaratum fuit per Tridentinum, quæ declaratio non addebat valorem actui, sed illum supponebat.

Resolutio Auctoris.

21. Vt ergo, quod verum esse censeo, breuiter declarem, aduerto, posse nos loqui vno modo de lege purè prohibente ex sola rei natura, seu, quod idem est, attenta sola verborum vi, supposita significatione propria, & rigorosa verbi prohibendi, sine additione, extensione, aut interpretatione aliqua iuris positiui. Alio verò modo loqui possumus de verbo prohibendi vt ampliato, seu extenso per legem aliquam humanam constituentem regulam generalem sic interpretantem iuridicè sensum legis prohibentis, vt vim habeat irritantis, etiamsi per solum verbum prohibendi sine additione clausulæ irritantis feratur. Opinio ergo communis suprà relata videtur hoc posteriori modo procedere, & potest fundari in dicta lege, *non dubium*, vel in aliis iuribus ciuilibus, aut canonicis, de quibus oportet sigillatim dicere in capitibus sequentibus; nunc solùm in priori sensu quæstioni satisfaciendum est.

L. non dubiũ.

22. Dico ergo, ex sola rei natura legem purè prohibentem non irritare actum, nisi alio modo talis effectus, seu intentio legislatoris sufficienter declaretur. Hæc assertio videtur esse specialiter contra Baldum in cap. *nam concupiscentiam*, de constit. in princ. vbi nullitatem actus prohibiti vocat pœnam naturalem eius, *quia omne* (inquit) *quod est prohibitum, naturaliter est inualidum.* Quod dictum probat Deci. in cap. 2. de constit. lect. 1. num. 5. Sed contrarium rectè docuit Felin. ibi num. 5. cum Innoc. in cap. *si vere*, de sentent. excom. & aliis, quos refert. Vnde hanc assertionem existimo esse communiter receptam, quia Iuristæ, vt dixi, qui oppositum sentire videntur, fundantur in iure positiuo; alij verò hanc assertionem vt certam supponunt, & ex omnibus adductis conuinci videtur, & confirmabitur ampliùs ex dicendis in sequentibus. Ratio verò eius ita potest explicari, quia prohibere actum, & irritare illum, sunt effectus valde diuersi; ergo vt per legem fiant, debent per eius verba sufficienter explicari: sed per solum verbum prohibendi non explicatur effectus irritandi; ergo non fit ex natura rei per legem vtentem purè, & simpliciter verbo prohibendi, quantumuis directè, & specificè actum prohibeat.

Ex sola natura rei legem purè prohibentem non irritare actum, nisi alio modo talis effectus sufficienter declaretur. Felin. Innocent. c. si verè.

A Antecedens clarum est. Tum quia prohibere solùm est præcipere, & obligare, vt actus non fiat; irritare autem non est præcipere, sed facere, scilicet inefficacem reddere voluntatem, vel consensum eius, aut inhabilitare personam. Tum etiam, quia illi duo effectus sunt inuicem separabiles: nam sæpe prohibetur actus, & non irritatur, vt per se, & ex dictis constat; imò sæpe prohibetur actus, qui irritari non potest, vt cùm alicui sacerdoti præcipitur ne sacrificet, aut Episcopo ne ordinet. E contrario etiam interdum irritatur actus, si fiat, licèt non prohibeatur, ne fiat, vt de lege purè irritante dictum est. Sunt ergo illi duo effectus diuersi.

Prima verò consequentia, nimirum, necessarium esse vtrunque significari per verba legis, vt per illam fiant, constat ex natura, & potestate legis, & voluntatis humanæ. Nam licet apud Deum voluntas sufficiat ad operandum: inter homines non sufficit, nisi exteriùs sufficienter exprimatur, vt in principio huius materiæ, & in materia de Censuris ostensum est, & est vulgare in omni materia de iudiciis, & contractibus. Et ideo verba humana non plus operantur, quàm significent. Si ergo verba legis non significant illum duplicem effectum, non possunt vtrunque efficere. Quòd autem verbum solum præceptiuum, aut prohibitiuum non significet effectum irritandi, manifestum etiam videtur, tum ex primæua impositione talis verbi: non est enim impositum ad significandum effectum, quem lex per se efficiat, sed moralem obligationem, quam imponit subdito, quem mouere intendit, vt aliquid faciat, vel cohibere, ne faciat: tum etiam ex communi vsu illius verbi, quem vsum satis probant omnia, quæ contra communem sententiam adduximus. Rectè ergo concluditur, legem latam per solum illud verbum ex natura rei non irritare actum, quem prohibet.

23.

Et confirmari potest hæc ratio ex illo principio valde consentaneo naturali lumini, quòd in materia odiosa verba sunt restringenda, quoad fieri possit intra eorum proprietates, potiùs quàm extendenda; sed irritatio actus est valde odiosa, & valde repugnans naturæ, quia quodammodo aufert quoddam naturale ius, modo in superioribus explicato; ergo non debet extendi verbum prohibendi ad hunc effectum, quem de se non significat, nisi alia verba, vel materiæ necessitas cogat. Iuuat etiam ad hoc secundò confirmandum regula 75. in 6. *Contra eum, qui legem dicere potuit apertiùs, est interpretatio facienda*, quę iuuari etiam in præsenti potest ex regula 30. *In obscuris minimum est sequendum.* In præsenti enim non est dubium, quin potuisset legislator exprimere clariùs irritationem, si eam intendebat; debuit ergo id facere, quia solum verbum prohibitionis ad minimum est ambiguum; ergo si id non fecit, meritò interpretamur, id non intendisse, & minimum sequimur, tribuendo illi legi minimum effectum, quem ex vi talis verbi habere potest. Confirmari hoc etiam potest, quia irritatio, quæ propter legem violatam incurritur, pœnalis est; pœna autem non incurritur ipso facto, nisi in lege exprimatur; ergo nec irritatio. Nam, vt rectè dixit Innocent. in cap. *si verè*, de sentent. excommun. num. 2. non est naturalis pœna contrahentium contra legem, vel contra mandatum Principis, vt irritum sit factum cõtra ius. Quod verissimum est, quidquid Deci. & Bald. suprà citati dicant, tum quia nulla ratio talis connaturalitatis huius pœnæ reddi potest, tum etiam, quia lex naturalis multa prohibet fieri, quæ non irritat; imò vt irritet, necesse est, vt materia cogat, vt suprà visum est; ergo idem dicere debemus de lege positiua ex natura rei loquendo.

24. *In odiosis, ac proinde in irritationibus esse restringendum quoad potest, intra proprie, autem verborum.*

c. si verè.

Decius. Baldus.

Neque contra resolutionem hanc procedit prima ratio dubitandi in principio posita, quia tota fundatur in iure positiuo, de quo postea dicendum est. Ad inductionem

25. *Satisfit rationi dubitandi.*

ctionem autem, quæ fit in secundo argumento, patebit responsio ex duobus capitibus sequentibus. Ad rationem verò tertio loco propositam respondetur, voluntatem inferioris non prævalere contra voluntatem superioris in eo, in quo illi resistit, sed solùm in eo, in quo superior non resistit. Vt in præsenti; quia superior prohibet actum, non potest illi subditus resistere, quin peccet, & similiter si superior irritaret actum, non posset inferior illum validè efficere. Tamen quia per legem purè prohibentem ex natura rei superior resistit honestati, & libertati actus, non tamen valori, ideo licèt actus malè fiat, validus est. Quia vt actus valeat, non est necessarium, per se loquendo, vt superioris voluntas, vel humanum ius iuuet, vel assistat illi positiuè, sed satis est, quòd non resistat irritando. Quia voluntas humana ex iure naturæ habet hanc potestatem contrahendi, donandi, & alia similia faciendi, quandiu per superiorem eius facultas non est ablata, vel impedita, etiam quoad ipsam potestatem, & valorem actus. Et ideo non obstat, quòd actus malus sit: nam per actum malum possunt simile effectus validè fieri, vt per se constat; imò sæpe ius, & Deus ipse assistit actui quoad valorem, & effectum eius, licèt non assistat malitiæ, sicut patet in consecrationibus, matrimoniis, & professionibus peccaminosè factis. An verò interdum malitia actus impediat valorem eius, ex capitibus sequentibus constabit.

CAPVT XXVI.

Quibus verbis, aut modis lex prohibens actum, irritet illum.

1. PRiusquam ad ius positiuum declarandum accedamus, oportet exponere, quid sit necessarium ex natura rei vltra prohibitionem, vt lex prohibens actum, irritet. Cùm enim dictum sit, solum verbum prohibendi non sufficere, oportet exponere, quæ verba legis sufficiant, vt per ea explicetur irritatio actus prohibiti: & non agimus de prohibitione actus propter defectum formæ, de hac enim dicemus in capite sequenti, sed de irritatione actus simpliciter prohibiti. Ad hoc ergo explicandum, necesse est distinguere inter irritationem pœnalem, & non pœnalem, sed per se intentam propter bonum commune. Itémque in pœnali distinguendum est inter illam, quæ est tantùm ferenda, quia solùm fieri præcipitur, & quæ ipso facto imponitur. Circa irritationem ergo tantùm ferendam in pœnam, nihil ferè noui est, quod dicamus. Quia talis irritatio nullo modo statim fit per legem, sed per iudicem fieri debet, & per se loquendo solùm fit à tempore sententiæ latæ; & tunc non retractantur præterita, nisi specialem iniustitiam contineant, aut delictum aliquod dignum maiori pœna, vel nisi lex addat particulam, *ipso facto*. Quia sine illa lex nō obligat ad retrotrahendam sententiam, per quam actus irritatur. Aliàs lex imponens ipso facto irritationem pœnalem, nihil adderet vltra illam, quæ solùm præcipit irritare actum, quod verisimile non est. Igitur talis lex nullam obligationem in conscientia inducit vsque ad sententiam latam, & tunc eadem est ratio de illa, quæ de aliis pœnalibus legibus. Quando verò hæc pœna imponitur ipso facto, duplici modo suprà insinuato imponi potest, scilicet, vel ita vt requiratur sententia iudicis, priusquam in effectu actus sit nullus, etiam quoad naturalem obligationem, vel ita vt statim ante sententiam sit in se omnino irritus. Et quidem hic posterior modus frequentiùs traditur ab auctoribus, tamen quòd prior sit etiam verus, & maximè obseruandus, satis videtur in superioribus probatum, *Molina.* idque supponit Molin. in disp. 88. tract. 2. de iust. & sumitur ex regula generali satis recepta, quòd omnis

A pœna ipso iure imposita, intelligitur regulariter media sententia declaratoria criminis, quæ suprà tractata est, & declarata, eámque allegando multa, confirmat Felin. in cap. vlt. de rescript. num. 35. *Felin.*

Quocirca ad cognoscendum modum pœnalis irritationis, non oportet nouas regulas, vel indicia tradere, sed applicari debent, quæ de lege pœnali diximus: nam eadem est ratio de hac pœna, quæ de aliis. Itaque si non explicatur sufficienter, *ipso facto*, vel *ipso iure*, formaliter, aut æquiualenter, actus simpliciter valet, & irritatio est ferenda. Si verò additur *ipso facto*, aut *iure*, aut aliquid æquiualens, vt, *non valeat, careat robore firmitatis*, cap. *decet.* §. *ordinarij*, de immunit. Eccles. in 6. & nihil adiungitur, irritatio quidem est ipso facto, non tamen obligat vsque ad sententiam iudicis, B & ita non statim annullat actum quoad effectū suum, nec quoad obligationem naturalem, donec sententia feratur, & retrotrahatur, vt explicatum est. Vt ergo omnino annulletur actus, aliquid vltrà addere necesse est. Quid autem illud sit, vix certa regula comprehendi potest; maximè autem hoc significari solet per verba, quæ impediunt acquisitionem dominij, vel obligationem ad restituendum statim, vt, *non faciat suum, teneatur statim restituere*: nam ad huiusmodi effectus, necesse est impedire statim valorem contractus. Idémque censeo, si ex parte eius, qui obligatur, lex dicat, *ad nihil teneatur*, vel quid simile: nam respectu illius non est pœna, sed fauor, & ita statim potest illo frui, C nisi velit illi renunciare, & ita tunc in rigore impeditur naturalis obligatio, & consequenter actus est statim nullus. Secùs verò est si lex dicat, *non cogatur soluere*, vel, *actor non audiatur*, vel quid simile, quia tunc lex non statim resistit valori actus.

2. *Quomodo cognoscendus modus pœnalis irritationis.*

cap. decet. §. ordinary.

Præterea est consideranda materia: nam si lex dicat, irritari actum ipso facto, & actus sit irritabilis antecedenter, seu priusquam fiat, & non consequenter, seu postquã validus est, tunc lex statim irritat actum, vt videre licet in legibus irritantibus matrimonia, vel professiones. Si verò actus non sit irritabilis, nec in fieri, nec postquam factus est, & nihilominus lex dicat, irritari talem actum, intelligitur quoad vsum, vel aliquos effectus eius, quomodo dicuntur aliquando in iure canonico irritari ordinationes contra prohibi- D tionem Ecclesiæ factas, vt alibi latiùs explicatum est. Præterea solet hęc irritatio actus in se, & ante omnem sententiam explicari per effectus, vt cùm de matrimonio dicitur, posse coniuges ad alia vota transire, vel non obstante tali contractu, prolem esse illegitimam, vel debere perpetuò separari; his enim modis solent in iure, non solùm canonico, sed etiam ciuili explicari impedimenta irritantia matrimonium, vt patet ex cap. *super hoc*, de eo, qui duxit, &c. cum aliis eiusdem tituli, & similibus.

3.

4. *Irritatio non pœnalis quomodo inducitur.*

De irritatione autem non pœnali dicendum est, induci efficaciter, & statim, nulláque expectata sententia, vel declaratione iudicis, quoties lex ipsa declarat irritationem ipso facto, vel quòd non valeat actus ex E tunc, vel quid simile. Hoc patet, quia hæc irritatio non est pœna, vt suprà ostensum est; ergo non est necessaria sententia iudicis, vt incurratur; ergo si lex declarat irritationem ipso facto, non est quid amplius spectetur. Item lex directiua statim obligat in conscientia absque interuentu alterius præcepti iudicis, vel simile; sed talis lex etiam vt irritans est directiua, & per se necessaria ad commune bonum; ergo. Tandem posset id confirmari inductione legum irritātium matrimonia, professiones, &c. Sed quia res videtur esse certa, & extra controuersiam, non immoror. Quæ autem verba ad hoc sufficiant, satis intelligi potest ex proximè dictis, & suprà de lege pœnali. Et videri potest latè Felin. qui alia multa refert in cap. vlt. de re- *Felin.* script. num. 23. & sequentib. Tiraquel. in l. vlt. connub. *Tiraq.*

Gloss.

Couar. Gloſſ.4.à princ.Couar.in cap.*quamuis pactum*.2.p.§.4. Certum autem in generali eſt, verba prohibentia non ſufficere, vt ſæpe dictum eſt, ſed neceſſarium eſſe, vt vel per expreſſa verba, vel per effectus, vel per ipſam rationem legis ſufficienter declararetur. Et ita ceſſant inſtantiæ,quæ in principio c.25. aſſerebantur, de matrimonio, & profeſſione. Nam potiùs in his maximè neceſſaria eſt declaratio irritationis propter materiæ Sancius. grauitatem, & periculum,vt bene tractat Sanci.lib.7. de matrim.diſp.2. Verum tamen eſt, antiqua decreta ſæpe hoc explicare per effectus irritationis, vt ſunt perpetua ſeparatio,illicitus concubitus, & ſimiles, de quibus in ſuis materiis dicendum eſt,

CAPVT XXVII.

Vtrùm aliquando ſola prohibitio vi, & natura ſua irritet actum, ſine adminiculo alterius legis humanæ.

1. HActenus ſolùm diximus,legem prohibẽtem non irritare actum vi ſua,& quaſi ſola rei natura conſiderata. Oportet ergo exponere,an hæc regula ſit indefinitè ſumenda, id eſt, vt lex purè prohibens non ſemper irritet,vel generaliter,vt nunquam ſe ſola irritet, & hoc poſteriori modo intellecta, an aliquam exceptionem patiatur. Nam ſi ratio facta in cap. 25. valida eſt, videtur probare puram legis prohibitionem nũquam irritare actum, quia verbum prohibendi nunquam ſignificat nullitatem, ſed tantùm obligationem non faciendi; ſed verba legis nũquam poſſunt plus efficere,quàm ſignificant;ergo.

2. In contrarium verò eſt, quia ſæpe leges purè prohibentes videntur habere hunc effectum per ſeſe, & non in virtute legis, *non dubium*.Hoc in primis probatur de lege naturali : nam ſuprà dictum eſt, interdum irritare actum ; & tamen in illa non poſſumus diſtinguere verba irritantia à verbis prohibentibus, neque etiam in ea locum habet deciſio legis, *non dubium*, cùm illa ſit merè poſitiua, & non declaret tantùm ius naturale;ergo conuenit hoc alicui lege naturali ex parte materiæ habentis eandem indecentiam in continuatione, ſeu conſeruatione actus, quam habuit in prima effectione; ergo idem poterit cõtingere in lege poſitiua prohibente actum. Nam ſi eadem ratio, vel indecentia inueniatur in ipſo actu in facto eſſe, quæ fuit in fieri, intelligetur per talem legem non ſolùm prohiberi,ſed etiam irritari, quia in perſeuerantia circa talem actum ſemper fieret contra legem. Et confirmatur primò, quia in hoc ſenſu videtur optimè intelligi, & defendi communis ſententia ſuprà relata, quæ aſſerit, quando prohibitio habet cauſam perpetuam, habere vim irritandi:ſcilicet, ſi perpetuitas illa non referatur ad quamcunque cauſam motiuam, ſed ad intrinſecam rationem pertinentem ad indecentiam, quam lex in actu conſiderauit, ad prohibendum illum. Confirmatur ſecundò: nam quoties lex prohibet actum intuitu iuſtitiæ, tunc prohibitio facit eſſe iniuſtum actum prohibitum; ergo ſemper talis lex irritat actum, quia ſemper obligat ad tollendam iniuſtitiam factam, & conſequenter obligat in conſcientia ad reſtituendum, & ad habendum pro infecto, quod factum fuerat, quod eſt annullare actum. Denique hoc modo videntur irritare actum multæ leges ciuiles, quæ ita prohibent actum, vt ſi fiat contra legem, cedat in iniuriam tertij, vt lex prohibens meliorare filium vltra tertiam, aut ſimiles : illæ enim in conſcientia obligant, & impediunt valorem actus, etiamſi lex per verba tantùm prohibentia loquantur.

3. Propter has poſteriores rationes videri poteſt neceſſarium, aliquam exceptionem addere generali regulæ ſuprà poſitæ in prima aſſertione. Et ita ſentit Vaſq.dicta diſp. 164. c. 3. vbi aliquas regulas conſtituit ad diſcernendum, quando ex parte materiæ, vel ex motiuo legis prohibentis colligi poſſit nullitas, aut valor actus, ex quibus duæ tantùm ad rem noſtram facere videntur. Vna eſt, quando lex prohibet actum, non intuitu iuſtitiæ, ſed alterius virtutis, vt religionis,vel liberalitatis, aut ſimilis, & non addit clauſulam irritantem, tunc nũquam annullare actum. Vnde per argumentum à contrario inferet aliquis, ſi lex prohibeat actum intuitu iuſtitiæ, hoc ipſo irritare illum:quod tamen nec ab illo auctore conceditur,nec verum eſt,vt ſtatim dicam. Et ita ex illa regula nõ habetur, quando actus ſit nullus propter ſolam prohibitionem, ſed quando ſit validus, non obſtante illa, quod iam habemus ex generali regula poſita in cap. 25. Per hanc verò additur, illam vniuerſalem regulam nunquam pati exceptionem in legibus, quæ non conſtituunt actum in materia iuſtitiæ. Quod licèt fortaſſe verum ſit, non tamen ſoluit obiectionem factam de lege naturali, quæ interdum reddit nullum actum prohibitum,etiamſi prohibitio non pertineat ad materiam iuſtitiæ, ſed honeſtatis, vel pietatis, aut obſeruantiæ,vt eſt prohibitio matrimonij inter fratres, vel inter patrem, & filiam, &c. Vnde etiam relinquitur difficultas, cur non ſit idem in lege poſitiua lata, v.g. intuitu religionis, ſi contingat habere cauſam perpetuam,ſeu eandem rationem in ipſa duratione actus, ſeu effectus eius,quæ fuit in ipſo fieri.

Vaſquez.

4. Regula ſecunda à Vaſquez tradita.

Alia regula eiuſdem auctoris eſt: Quoties lex ita prohibet ſimpliciter actum certo generi perſonarum, vt deſignet legitimum auctorem illius, conſequenter irritare actum contra illam prohibitionem factum, etiamſi nihil aliud præter prohibitionem explicet. Non aſſignat autem generalem rationem huius regulæ,ſed variis exemplis legum pertinentium ad teſtamenta,& alienationes, illam confirmat. Vt ſunt illæ, quæ prohibent aliquibus perſonis teſtari,vel deſignãt partem legitimam, de qua teſtari poſſunt. Item leges, quæ prohibent alienare propter incapacitatem, iudicatam ſecundùm aliquem modũ à lege præſcriptum. In hac verò regula in primis deſideratur propria eius ratio. Et præterea in multis legibus videri poteſt hæc regula repugnare præcedenti. Nam iuxta hanc regulam lex prohibens minorem ſexdecim annorum profiteri,irritaret actum contra illam factum ex vi prohibitionis, etiamſi ampliùs non procederet, quia eſt lex prohibens actum certo generi perſonarum, vt regula dicit. Conſequens autem & eſt falſum, vt conſtat ex iure antiquo, & repugnat priori regulæ,quia illa prohibitio non fit titulo iuſtitiæ, ſed religionis. Quòd ſi hæc regula reſtringatur ad legem prohibentem intuitu iuſtitiæ, ſic non erunt ad rem exempla, quæ afferuntur de prodigo, qui prohibitus eſt alienare, quia illa prohibitio non fit titulo vitandi iniuſtitiam, ſed vitandi prodigalitatem, & diſſipationem bonorum. Et ſimiliter lex prohibens minori,ne teſtamentum faciat,non irritabit teſtamentum,quia etiam illa lex non fit intuitu iuſtitiæ, ſed conuenientis diſpoſitionis talium bonorum. Cur ergo prohibitio pura teſtamenti perſonæ minori facta irritat teſtamentum; prohibitio autem profeſſionis facta eidem non irritat profeſſionem?

5. Regula Mendoze.

Vnde Mendoza infrà citandus, ſentiens, legem ciuilem purè prohibentem aliquando irritare actum in conſcientia,aliam diſtinctionem,ac regulam cõſtituit. Diſtinguítque tres ordines legum,quædam ſunt, quæ reſpiciunt vtilitatem eius,cuius actus prohibetur;aliæ, quæ reſpiciunt vtilitatem alterius tertij,quædam, quæ publicæ vtilitati conſulunt.De primis affirmat,nõ irritare actum in conſcientia,nõ ſolũ purè prohibẽdo,ſed etiã ſi addant clauſulam irritantem,quam putat ſolùm operari in ordine ad dandã,vel tollendam actionem in

foro

foro exteriori. De secundis verò, & tertiis legibus, ait irritare actus contra legem factos, etiam in foro conscientiæ, & per exempla, quæ adduxit, indicat, loqui de illis legibus, etiamsi purè prohibeant. Veruntamen primum membrum quoad posteriorem partem falsum est, vt constat ex cap. præcedenti. Quoad secundum verò facilè potest admitti, iuxta generalem regulam nostram c. 25. positam, quæ in talibus legibus non est cur patiatur exceptionem, cùm sint iuris priuati, nisi fortè prohibitio pertineat ad defectum substantialem in forma actus, iuxta dicenda in cap. seq. In secundo autem membro de legibus respicientibus vtilitatem alterius, non video, quomodo fundari possit, quòd pura prohibitio annullet actum: nam lex de se indifferens est, vt prætendat vtilitatem tertij, vel tantùm prohibendo actum, vel etiam irritando. Vt si prohibeat clerico facere donationes prophanas ob vtilitatem pauperum, potest id facere, vel tantùm prohibendo, vel etiam irritando; ergo ex illo fine non satis colligitur irritatio per solam prohibitionem, nisi addatur in lege aliquod verbum, quo significetur aliquid aliud operari, vt contingit in exemplo de lege prohibente meliorare filium vltra certam quantitatem, vt cap. seq. dicam. Multò verò minùs potest sustineri illa generalis regula in legibus prohibentibus aliquid propter commune bonum, quia etiam propter illū finem potest fieri prohibitio sine irritatione, vt patet in prohibitione ludi, vel donationum, quæ fiunt ministris iustitiæ. Et idem inuenitur in exemplo, quo vtitur ille auctor de lege taxante rei pretium, & prohibente cariùs vendere: nam actus contra illam legem non est nullus; valet enim venditio, licèt iniusta sit, & relinquat obligationem restituendi excessum.

6. *Mis auctoris.* Dico ergo, legem purè prohibentem nunquam irritare actum, nisi vel ex ea constet, non solùm prohibere actum, sed etiam impedire effectum, seu obligationem, quæ per talem actum induci poterat, vel aliquo modo constituat, aut supponat substantialem formam actus, & ob illius defectum actum prohibeat. Hæc assertio quoad regulam generalem satis est probata in prima assertione cum omnibus, quæ in superioribus dicta sunt. Quoad priorem verò exceptionem declarabitur statim respondendo ad rationes dubitandi; quoad posteriorem verò in cap. sequenti. Et ratio in summa est, quia neque affertur exceptio, quæ ad illa duo capita non reuocetur, neque alia regula occurrit, quæ constans esse videatur ad discernendum per legem prohibentem, quæ irritet, vel non irritet ex vi prohibitionis. Et hoc etiam confirmat ratio dubitandi in c. 25. posita, quæ semper habet vim, quandiu non datur alia ratio, ob quam sola prohibitio ad irritandum sufficiat, quando non habet locum adminiculum legis, *non dubium*. Denique patebit hoc magis respondendo ad rationes dubitandi secundo loco positas.

7. Ad comparationem ergo quę fit cum lege naturali, negatur similitudo. Quia lex naturalis non tantùm dictat, quid sit honestum, vel turpe in actione aliqua, sed etiam dictat quid tale sit in vsu illius vinculi, vel effectus, quem talis actus post se relinquere posset. Nam si talis vsus habet turpitudinem intrinsecam eiusdem rationis cum turpitudine prioris actionis, tunc necesse est, etiam illum vsum prohiberi ex vi eiusdem legis naturalis, & consequenter impediri effectum, seu vinculum, quod solum propter talem vsum induci poterat. Nam si induceretur, esset etiam turpe, & contra rationem, quia esset iniquitatis vinculum, vt in exemplo de matrimonio inter consanguineos in primo gradu videre licet. At verò in lege positiua non procedit hæc ratio eodem modo, nisi sit tantùm declaratiua iuris naturalis: tunc enim reputatur tanquam eadem lex, & ideo eadem erit vtriusque ratio. Vt quando lex prohibet promissionem turpem ex parte obiecti, eo ipso annullat illam, vel potiùs declarat esse nullam, quia eadem turpitudo, quæ est in actu promittendi, esset in obligatione ad rem turpem, si per illam induceretur, & ideo in præsenti non agimus de lege positiua declaratiua iuris naturalis, sed de constitutiua noui iuris. Hæc autem lex non prohibet actum, quia malum, sed prohibendo facit, vt sit malus. Potest autem prohibere actum, & non prohibere, sed tolerare effectum eius, vel quia causa prohibitionis, quæ fuit in actu, cessat in effectu, vel quia licèt duret, non ita mouet ad prohibendum effectum, sicut actum, quia non appareret tanta indecētia, vel deformitas in vno, sicut in alio. Hoc patet exemplis suprà adductis; nam lex prohibens contrahere matrimonium cōtra interdictum Ecclesiæ, non irritat illum, quia vinculum permanens, seu matrimonium in facto esse non est ita contra interdictum Ecclesiæ, sicut in fieri. Lex verò prohibens matrimonium inter cognatos ex solo catechismo prohibet actum, & non impedit effectum, etiamsi ille modus cognationis semper duret inter coniuges, quia lex humana solùm reputauit illam, vt aliqualem indecēfiam ad contrahendum de nouo; non verò ad permanendum in matrimonio semel contracto.

8. *Vbi constiterit legem positiuā prohibere non solùm actum, sed etiam obligationem ex illo resultans, habere vim irritādi actum.*

Hinc verò colligimus, vbi constiterit, legem positiuam prohibere non solùm actum, sed etiam obligationem, & vinculum ex illo resultans, habere vim irritandi actum, quia tunc non solùm actus, sed etiam obligatio erit mala, quia prohibita; obligatio autem praua, seu turpis esse non potest valida, quia esset vinculum iniquitatis: nam lex, quæ prohibet obligationem, prohibet multo magis, vel actum, ad quem est obligatio, vel saltem prohibet, ne ex obligatione fiat. Tunc ergo locum habet prima exceptio in assertione insinuata, si tamen illa dicenda sit exceptio, cùm talis lex iam non sit purè prohibens actum, sed vltra progrediens ad effectum eius impediendum. Et ideo necesse est, vt talis extensio in lege sufficienter declaretur. Potest autem (quantum nunc occurrit) duobus modis declarari, vnus est per verba expressa, & talis modus est sine ambiguitate, aut scrupulo; illa tamen verba regulariter coincidunt cum illis, quibus solent irritari contractus, vel formaliter, vel æquiualenter, & tunc talis lex non potest dici prohibens tantùm, sed absolutè irritans. Alius modus erit, quando ratio legis prohibentis magis, aut æquè respicit effectum actus, quàm ipsum actum, quia nimirum actus prohibetur solùm propter vitandum talem effectum: nam tunc signum est, magis prohiberi ipsum effectum, iuxta illud, *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis*. Exemplum esse potest in lege prohibente apponere pœnam sponsalibus: ratio enim illius prohibitionis est, vt matrimonia sint libera, cap. *gemma*, de sponsal. & ideo lex prohibens appositionem talis pœnæ, non solùm negat actionem ciuilem ad talem pœnam extorquendam, sed etiam impedit absolutè, ne vlla obligatio ad pœnam ex tali contractu nascatur, quia semper talis obligatio obstaret libertati matrimonij. Aliud exemplum est de lege ciuili prohibente promissionem reuocandi testamentum, vel instituendi hæredem, quæ lex censetur irritans ex vi rationis prohibendi, quæ est, quia testamenta debent esse libera, iuxta l. 1. C. de sacrosanct. Eccles. & ita intelligitur communiter lex, *stipulatio hoc modo*, ff. de verbor. obligat. Et similia exemplum videri possunt in Bart. & aliis in l. *si quis pro eo*, ff. de fideiuss. & Couar. in cap. *quanuis pactum*. 2. p. in princ. nu. 2. & 3. Est ergo verus etiam hic irritandi modus; necessarium autem est, vt satis constet de modo, & ratione prohibitionis: nam in dubio semper præsumitur pro actus validitate. Et hanc partem suadet etiam confirmatio prima suprà posita, cui propterea aliter respondere non est necesse.

L. stipulatio hoc modo. *Bart.* *Couar.*

9. *Notandum.* Circa secundam autem confirmationem oportet aduertere,

uertere, aliud esse actum esse iniustum; aliud verò esse nullum: nam venditio vltra iustum pretium iniusta est, & tamen non est nulla, etiam quando excessus est vltra dimidiam; non satis est ergo, quòd lex prohibeat actum intuitu iustitiæ, vt illum irritet. Et ratio est, quia non obstante iniustitia potest actus fieri cum sufficienti voluntate ad valorem eius, & postea conseruari potest remouendo iniuriam, seu resarciendo iniustitiam factam, & ideo sola iniustitia contra legem prohibentem non sufficit irritare actum, licèt sufficere possit talis lex ad inducendam obligationem ad aliquam restitutionem faciendam. Sic lex taxans pretium rerum, licèt prohibeat cariùs vendere, non potest dici irritans actum factum contra illam prohibitionem, quia (vt dixi) venditio valida est cum obligatione restituendi excessum. Solùm videri posset probabile, tunc legem prohibentem intuitu iustitiæ irritare actum iniustum, quando iniustitia aliter resarciri non potest, nisi annullando actum; tunc enim valor actus esset vinculum iniquitatis, daret enim licentiam permanendi in iniustitia, & ideo videtur prorsus impediri. Sed neque hoc potest in vniuersum affirmari, quia si quis duxit vnam contra sponsionem alteri factam, iniuriam priori facit, quæ resarciri non potest, si matrimonium subsequens validum sit, & tamen non propterea lex prohibens tale matrimonium, irritat illud. Idem contingit in venditione, & traditione rei priùs promissæ, vel venditæ alteri sine traditione: nam posterior contractus validus est, licèt sit prohibitus, & iniustus, siue iniuria possit aliter resarciri, siue non. Et ratio est, quia posterior contractus cum traditione est posterior priori, & dissoluit illum, & ita licèt in ipso actu committatur iniustitia, nihilominus non continuatur, sed cessat. Et illa, quæ semel facta fuit, restituenda est, eo modo, quo fieri poterit, quod si non potuerit, est per accidens, nec sufficit ad annullandum actum. Igitur ex ratione iustitiæ, vel iniustitiæ per se tantùm spectata non potest colligi, an lex annullet actum, sed spectandum est semper, an verba, & ratio legis id requirant. Aliæ verò leges, de quibus in vltima confirmatione fit mentio, pertinent ad vltimam partem assertionis, quæ in sequenti capite explicanda est.

CAPVT XXVIII.

Vtrùm ex vi iuris communis ciuilis, omnis actus factus contra legem prohibentem irritus sit ipso iure.

1. *De lege, non dubium.*

IN hoc capite explicanda est decisio legis, *non dubium*, & doctrina Iuristarum illam explicantium; ad illam ergo breuiter declarandam, dico primò, lex ciuilis prohibens actum simpliciter, & quoad substantiam eius, etiamsi purè prohibeat, & aliam clausulam irritantem non addat, irritat illum. Hæc assertio videtur satis clara ex dicta l. *non dubium*. Nam in ea expressè annullantur omnes contractus contra legem facti, & postea extenditur decisio illa ad omnium legum, tam antiquarum, quàm nouellarum interpretationes. *Vt* (inquit) *quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solùm inutilia sed pro infectis etiam habeantur, licèt legislator fieri tantùm prohibuerit, nec specialiter dixerit, inutile esse debere, quod factum est.* Quid clarius?

2. *Sententia Ferdinand. Mendoza.*

Veruntamen non obstante hac verborum euidentia, quidam modernus Iurista conatus est hanc legem limitare, vt non intelligatur de omnibus actibus contra legem prohibentem, sed solùm de factis in fraudem legis. Distinguit enim ille duos modos violandi legem, vnus est apertè, & clarè agendo contra verba legis, qui simpliciter dicitur contra legem; aliud est seruando verba legis, & fraudulenter agendo contra intentionem, & prohibitionem eius, qui dicitur in fraudem legis. Dicit ergo, Imperatorem in l. *non dubium*, solùm de actibus in fraudem legis factis loqui, & illos irritare, non verò cæteros actus omnes, qui contra legem prohibentem fiunt. Ducitur ex principio eiusdem legis, *Non dubium est in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem.* Vbi apertè loquitur lex de actu qui fit in fraudem legis, & ad hoc principium conatur cætera verba omnia accommodare. Et ideo (inquit) non dixisse Imperatorem, *Quod ad omnes leges trahi imperamus*; sed dixisse, *Quod ad omnes etiam legum interpretationes trahi generaliter imperamus.* Non ergo constituit regulam pro omnibus legibus prohibentibus apertè, & nudè in ipsis verbis, sed pro quacunque lege prohibente secundùm veram interpretationem, vel e contrario pro quocunque actu facto contra legem, non apertè, sed secundùm falsam, & fraudulentam interpretationem.

3. *Cod. Theod.*

Denique hoc confirmat ex lege originali, quæ fuit Theodosij Imperatoris, & habetur in Cod. Theodos. in lib. 1. Nouellar. Theodos. qui habetur post finem Codicis tit. 4. Ibi enim constat, Theodosium condidisse illam legem per occasionem quorundam curialium, qui cùm essent prohibiti, nec ad procurationes rerum alienarum accederent, ipsi conducebant illas, fingentes conductionem non esse procurationem, quæ erat fraudulenta transgressio legis, cùm conductio species quædam procurationis sit. Et ideo de illis subiungitur in dicta lege originali, *pristinæ legis laqueis fuisse irretitos*, & postea ex illa occasione decernuntur reliqua, quæ in Cod. Iustiniano leguntur in dicta l. *non dubium*. *L. non dubiũ.*

Rectè ergo limitatur ad transgressiones fraudulentas. Quòd si obiicias, quia non minùs, imò magis videtur violare legem, qui apertè agit contra illam, quàm qui sub dolo, & fraudulenter, & ideo si lex irritat actum fraudulenter contra legem, multò magis irritare, quæ apertè contra illam fiunt. Respondent in primis negando assumptum, vel quia in transgressione est æqualitas, quia vtroque modo agitur contra voluntatem legislatoris, & in fraudulentia est excessus: vel quia id est magis pernicioſum reipublicæ, quia illo modo multiplicantur transgressiones, & minùs vindicantur. Deinde respondet, quidquid sit de comparatione transgressionum, Imperatorem ibi de fraudulenta tantùm egisse, quæ ad suum institutum spectabat: aliud verò genus transgressionum reliquisse dispositioni aliarum legum, quia satis esse poterat ex verbis manifesta. *Obuiatur obiectioni.*

4. Sed licèt hoc ingeniosè excogitatum sit, tamen non solùm non habet fundamentum in illa lege, sed etiam intentioni, & verbis eius repugnat, siue integra spectetur, vt habetur in Cod. Theodosiano, siue concisa, vt in Iustiniano. Hoc ita declaro, quia licèt verum sit, occasionẽ illius legis sumptum esse ex illo facto curialium, & ideo initium eius sumptum esse à detestatione eorum, quæ fiunt in fraudem legis; nihilominus in leg. Theodosij de ipsis curialibus statim subiungitur: *Attamen ne fraudis suæ velamine legis lateant contemptores, néve eis fucata suæ calliditatis excusatio relinquatur: hac perpetua lege valitura sancimus, cõducendi quoque fundos alienos licentiam curialibus amputari, locatas res fisci viribus vindicari. Cõductor itaq; locatori, vel contrà locator conductori contra hanc legem nulla tenebitur actione.* Et deinde subiunguntur verba, quæ aliis prætermissis Iustinianus immediatè subiunxit; *Nullũ enim pactum, nullã conuentionẽ, nullũ contractũ inter eos videri volumus subsequutũ, qui contrahunt, lege contrahere prohibente.* In quo cõtextu, prout apud Theodos. habetur, expendo, quòd ante datã hanc regulã generalẽ Theodos. expressè prohibuit curialibus conductionẽ. Vnde agendo postea cõtra illam legẽ, iam nõ agerent fraudulẽter, sed apertè, & nihilominus statim annullat contractũ, & vtriq; cõtrahentiũ denegat actionẽ, & pro ratione reddit regulã generalem,

lem, *nullum enim pactum*, &c. Ergo non agit iam solùm de agente fraudulenter contra legem, sed etiam de violante illam contra expressa, & specifica verba eius, vt apertè etiam illa verba sonant, *qui contrahunt, lege contrahere prohibente*, quæ durissimè detorquentur, ac limitantur ad solam transgressionem fraudulentam contra mentem legis, maximè cùm in eadem lege sæpius repetantur, & ad prohibita expressè, & implicitè extendantur.

5. *Expenditur textus Iustiniani.* Vnde vlterius expendo contextum Iustiniani; ille enim, videns hanc fuisse mentem Theodosij, prætermisit omnia, quæ ad casum particularem de curialibus pertinebant, & regulam generalem tantùm, vt nullus contractus contra legem prohibentem validus videatur, posuit; contractus autem contra legem prohibentem magis dicitur ille, qui est contra verba, & mentem legis, quàm ille, qui est contra mentem verbis retentis. Et ideo in vtroque textu extensio addita est *ad omnium legum interpretationes*, &c. quæ non ideo ita posita est, vt restringeretur ad fraudulentas legum transgressiones, sed potiùs vt ad illas ampliaretur. Cùm enim decreuisset Imperator, omnem actum contra legem prohibentem esse inualidum, declarat, illud decretum trahendum esse ad omnium legum interpretationes, id est, ad omnia, quæ secundùm veram mentem legum in eis intelliguntur comprehensa, licèt verbis non satis exprimantur. Qui sensus manifestè patet ex ratione, & verbis subiunctis, *Vt legislatori, quod fieri non vult, tantùm prohibuisse sufficiat. Cæteráque quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere.* Primùm ergo omnium pro fundamento ponit, quòd prohibitio sufficiat; ergo maximè sufficit, quando est expressa. Item totam efficaciam ponit in voluntate legislatoris; hæc autem magis resistit in prohibitione expressa. Denique ideo actus per fraudulentiam factus censetur irritus, quia ex legis voluntate reputatur quasi expressè prohibitus; ergo irritatio per se primò tendit ad expressè prohibita, & extenditur ad reliqua, in quantum censentur sub his comprehensa. Semper ergo, & ante omnia intelliguntur comprehensa sub illa lege, quæ contra legem expressè prohibentem fiunt, & ad instar illorum declarantur etiam irrita, quæ per fraudulẽtiam fiunt. Et ideo iterũ in eadem lege repetitur, inutile esse debere, quod factũ est contra legem prohibentẽ, etiãsi legislator prohibuerit tantùm, & non specialiter dixerit, si quid contrà fiat, inutile esse debere. Et iterum præcipitur, vt quod fuerit subsequutum ex eo, quod lege interdicente factum est, cassum, & inutile sit.

6. Et ita etiam concluditur ratio huius interpretationis, quia propter quod vnumquodque tale, & illud magis, sed implicitè prohibita irritantur per hanc legem, quia continentur in expressa prohibitione; ergo multò magis per eandem legem irritantur expressè prohibita. Neque contrariæ sententiæ fundamentum quidquam vrget, quia hic sensus non minùs colligitur ex originali lege Theodosij, quàm ex compendiosa Iustiniani: nam licèt occasio illius legis ferendæ sumpta fuerit ex fraudulenta cuiusdam legis trãsgressione, non propterea sola fraudulenta transgressio punita est, sed potiùs pœna transgressionis apertè extensa est ad fraudulentam. Et hoc ipsum tantùm in initio legis significatum est, cùm dicitur, *Nec pœnas insertas legibus euitabit, qui se contra legis sententiam sæua prærogatiua verborum fraudulenter excusat*: non videtur ergo dubiũ, quin ex vi illius legis irritentur actus facti contra legem prohibentem, vbicumque lex illa obligare potest.

7. *1. Concluſ.* Nihilominus dico secundò: Quãuis ex vi illius legis actus sit irritus ipso iure, nihilominus talis irritatio non obligat in conscientia, nec fit cum effectu, donec per iudicem declaretur. Quod probo primò ex principio suprà posito de lege pœnali, quòd pœna etiam ipso facto imposita non incurritur ante sententiam. Nam hęc

A irritatio in illa lege lata pœnalis est; ergo non incurritur ante sententiam, ita vt contrahentes obligentur ad irritationem contractus, vel ad alios effectus in illa contentos. Minor patet, tum ex illis verbis eiusdem legis, *Nec pœnas insertas legibus euitabit.* Nã hoc positum fuit, tanquam fundamentum eorum, quæ dicenda erãt. Item, quia illa irritatio posita est in odium transgressionis legis; ergo est pœna; ergo in ea seruanda est conditio pœnæ. Secundò idem persuadetur ex verbis eiusdem legis. Nam in primis Theodosius loquens priùs in particulari casu de curialibus conducentibus res alienas, præcipit, *Locatas res fisci viribus vindicari*, vnde potest rectè colligi, ex vi talis legis non omnino annullari locationem, sed quasi confiscari. Deinde addit, *Nec locatorem conductori, nec conductorem locatori actione teneri*;

B negat ergo actionem, non statim irritat in conscientia. Rursus consequenter subiungit, *Nullum talem contractum videri volumus subsequutum inter eos, qui lege contrahunt prohibente*: pondero enim verba illa, *videri volumus*, quia ad actum hominis conuenientissimè referũtur, & ideo in benigniori sensu sunt interpretãda; non enim dicunt actum absolutè esse nullum, sed ita *videri*, id est, declarari, & iudicari debere. Et eundem sensum habent illa, *non solùm inutilia, sed pro infectis etiam habeantur*, vtique in iudicio: nam hæc, & similia verba ad iudicium hominis referri solent. Denique huic interpretationi consonant verba Ioannis Papę in cap. *vides.* dist. 10. *Quod contra leges accipitur, per leges dissolui meretur.* Et in hac expositione illius legis consentit nobiscũ

C quoad hanc partem Mendoz. suprà, & inclinat Molin. tract. 2. de iustit. disp. 88. ad confirmationem primi argumenti. Alij verò antiqui confusè loquuntur: aliquando enim exponunt illam legem de nullitate ipso iure, aliquando verò de nullitate ope exceptionis, & si hoc posteriori modo intelligatur, clarum est, nõ esse actum omnino nullum in conscientia, donec per exceptionem irriteturin priori autem sensu videtur dicendum statim inducere obligationem in conscientia.

c. vides. *Mendoz.* *Molina.*

Vnde obiicere possumus contra assertionem positam, quia videtur contradictionem inuoluere, quòd lex irritet actum ipso iure, vel facto, & quòd non statim obliget in conscientia. Nam si contractus, v. g. est ipso iure nullus; ergo nec transfert dominium, nec

8. *Obijcitur.*

D dat ius; ergo non reddit tutum in conscientia eum qui aliquid possidet ex vi talis contractus; ergo inducit obligationem in conscientia. Respondeo, negari non posse, inspectis verbis illius legis, quin indicent pœnam ipso iure latam, iuxta dicta suprà de lege pœnali. Quod patet ex illis, *Non solùm inutilia, sed etiam pro infectis habeantur.* Et ex illis, *Sed & siquid fuerit subsequutum ex eo, illud quoque cassum, atque inutile esse perspicimus.* Nihilominus tamen dico, contrahentes non obli-

Respondetur. *Mensauctoris.*

gari illa lege ad exequendam in se talem pœnam, nec ad rescindendum contractum ante sententiam. Idque clarius est, quando contrahentes consentiunt, & neuter ab altero petit dissolutionem, seu annullationem actus, quia hìc neuter alteri facit iniuriam, & vterque videtur iuri suo cedere. Verumtamen etiamsi vnus priuatim petat, alius non tenebitur in conscientia, quia

E neuter tenetur in conscientia pœnam subire, vel admittere, donec per iudicem cogatur, vt in simili rectè dixit Castro lib. 2. de leg. pœnal. cap. 2. corol. 3. Neque repugnant illa duo, scilicet, nullitatẽ ipso facto imponi, & non obligare in conscientia ante sententiam: nam in pœnis priuatiuis, maximè quando requirunt actionem eius, qui punitur, frequenter hæc duo coniunguntur, vt in superioribus visum est.

Castro.

Dico ergo, talem actum dici esse nullum ipso facto, vel ipso iure, quia eo ipso quòd fit contra legem prohibentem, est subiectus retractationi, & nullitati ab ipso pũcto, in quo fit, ita vt licèt multo postea tempore feratur sentẽtia contra valorem actus, nihilo-

9. *Concluſio.*

minus ſententia retrotrahatur vſque ad illud tempus, in quo factus eſt,& conſequenter reuocet; & annullet omnes effectus eius,& auferat omnes effectus, & vtilitates,quas contrahens ex illo actu toto illo tempore conſequutus eſt, quos tamen poſſet in conſcientia retinere, ſi contra illum actum nihil in humano iudicio fieret.Quòd autem hic modus irritandi actum ipſo facto ſit poſſibilis per legem humanam, per ſe notum videtur ex dictis de pœna ipſo facto impoſita per legem:nam hæc irritatio,de qua nunc loquimur,pœnalis eſt,vt declaraui. Quòd verò de hoc ſaltem modo *L.non dubiũ.* irritationis ipſo facto loquatur lex,*non dubium*, colligo primò ex illis verbis, quæ ſunt in lege Theodoſij, *Locatas res fiſci viribus vindicari*, quæ planè indicant, res illas locatas, eo ipſo manere confiſcatas; confiſcatio autem ipſo facto incurritur, eiúſque vis eſt, vt ſententia declaratiua talis delicti vſque ad tempus commiſſi delicti retrotrahatur, licèt ante ſententiam nec poſſeſſionem auferat, nec omnino dominium tollat, ſeu impediat, & conſequenter neque actum omnino annullet in conſcientia.Secundò id colligo ex illis verbis vtriuſque codicis, *Nullum pactum,&c. videri volumus ſubſequutum.*Quæ ad minus habent hunc ſenſum, quòd iudex ita debet iudicare,& declarare illum actũ, ac ſi nullus contractus, aut conuentio per illum facta eſſet,& conſequenter declarare debet, nullam obligationem, nullúmve effectum habere potuiſſe: neceſſe eſt ergo, vt talis ſententia retrotrahatur, quia declaratio fertur de ipſo actu abſolutè,& conſequenter ab eo puncto,in quo factus eſt.

10. Tertiò id magis declaratur in illis verbis, *Huiuſmodi facta non ſolùm inutilia, ſed pro infectis etiam habeantur.*Dicuntur autem inutilia, quia nullum fructum parere poſſunt;reuocanda ſunt ergo à principio,aliàs non parum vtilia eſſe poſſent.Et hoc explicatur, cùm additur,*Sed,& ſiquid fuerit ſubſecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente factum eſt lege,illud quoque caſſum, atque inutile eſſe perſpicimus.* Et eadem ratione dicuntur pro infectis haberi,quia ita de illis iudicandum eſt, ac ſi non eſſent facta, & conſequenter omnes fructus auferendi ſunt,&c. Atque hoc modo explicatur verbum illud *L.iubemus.* in l.*iubemus.*§.*ſanè.* C. de ſacroſ. Eccleſ. vbi alienatio bonorum Eccleſiaſticorum indebito modo facta, his verbis irritatur: *Qui hoc tentauerit,omnem fructum propriæ temeritatis amittat,& pretia lucris Eccleſiæ acquirantur,& prædia cum fructibus, penſionibus, vel acceſſionibus totius medij temporis vindicentur, vt tanquam penitus à nullo empta,vel vendita teneantur.* Ergo habere aliquid pro infecto, nihil aliud eſt, quàm incurriſſe ipſo facto nullitatem,ſaltem fictione iuris.Nam,vt aduertit Bart. in dicta l.*non dubium*,hæc verba,*Pro infectis haberi,cenſeri*,& ſimilia,ſecundùm iuris fictionem ſignificant, & ideo non repugnant naturali valori actus, imò illum ſupponunt, non ſolùm quoad materialem actionem externam,vt Bart.interpretari videtur, ſed etiam quoad moralem valorem,ſeu naturalem obligationem, ſi alia via non excludit,quia verba rigoris limitanda ſunt ad proprium,& ſufficientem effectum.Rectè ergo exponitur illa lex de irritatione ipſo facto, etiamſi actus non ſit omnino nullus in ſe,& quoad naturalem obligationem,& conſequenter optimè conciliantur,quòd ſit irritus ipſo facto fictione iuris, & nihilominùs non inducatur obligatio in conſcientia ad diſſolutionem eius vſque ad iudicis ſententiam.

11. Sed obiici poteſt ſecundò,quia iſto modo iam erant irriti actus facti contra legem prohibentem per antiquum ius ante tempora Theodoſij; ergo maiorem irritationem addidit lex,*non dubium*, aliàs ſuperflua fuiſſet;ergo non tantùm inducit irritationem fictione iuris,ſeu in ordine ad ſententiam iudicis,ſed abſolutè,& in ſe,in ordine ad iudicium conſcientiæ. Antecedens patet ex dicta l.*pacta,quæ cõtra*,C.de pactis,vbi dicitur, pacta,quæ contra legẽ fiunt,*nullam vim habere, indubitati iuris ſit.*Nam licet illa etiam ſit lex Codicis, fuit lex Antonini Imperatoris multo antiquioris, & adhuc in eadẽ lege ſignificatur,ius illud eſſe antiquius,cùm dicitur,*Explorati iuris eſſe.*Neq; dici poteſt,legẽ,*non dubiũ*, tantùm fuiſſe declaratiuam iuris antiqui, & non conſtitutiuam noui iuris.Nam oppoſitum indicant multa verba eiuſdem legis,vt illud apud Theodoſium, *Hac perpetua lege valitura ſancimus.*& illud, *Nullum pactum videri volumus ſubſequutum.*& illud,*Generaliter imperamus*;illa enim verba,*volumus,imperamus*,manifeſtè ſunt condentis nouum ius.

12. Ad ſimilem obiectionem latè reſpondet Mendoza, ſuppoſita ſua interpretatione, & in ſumma dicit,ex vi iuris antiquioris fuiſſe irrita facta contra legem expreſsè prohibentem, non tamen facta in fraudem legis tantùm,& non contra verba eius,vt ipſe longè petito principio declarat:legem autem,*non dubium*,addidiſſe irritationem actuum, qui in fraudem legis fiunt, & ita nec eſſe ſuperfluam, nec declaratiuam tantùm, ſed conſtitutiuam noui iuris.Quæ reſponſio ſubſiſtere poſſet, etiamſi non admiſſa priori interpretatione, dicendo,legem, *non dubium*, & renouaſſe antiquum ius, & illud ampliùs declaraſſe, & præterea illud extendiſſe dicto modo.Veruntamen exiſtimo,reſponſionem illam neutro modo eſſe neceſſariam. Non enim pœnam illam, & irritationem, prout lata eſt, ipſo facto per legem,*non dubium*, in antiquiori iure reperiri, nimirum,cum illo addito,*Vt ea,quæ contra legem fiunt, inutilia,& pro infectis habeantur, licèt legislator prohibuerit tantùm,nec ſpecialiter dixerit, inutile eſſe debere quod factum eſt.* Hoc enim eſt proprium additamentum illius legis,propter quod principaliter condita videtur,quod in nullo iure antiquiori reperitur. Nam quod attinet ad iura Digeſtorum,licèt ſæpe dicant,*Turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti*, *L.generaliter.*ff. de verbor. obligat.& pacta contra bonos mores inutilia eſſe. l.*ſtipulatio hoc modo. L.Titia*,eodem tit. & l. *ſiquis inquilinos.* §. vlt.ff.de legat. 1.vbi etiam additur,*ſiquis ſcripſerit contra legem aliquid,vel contra edictum prætoris, non valere.* Licèt hæc(inquam)& ſimilia ſint antiqui iuris, in eis tamen nunquam explicatur, ſolam prohibitionem legis ſufficere ad irritandum actum ipſo iure, modo explicato.Tum quia cùm dicunt,eſſe inutilia, vel non valere,intelligi poſſunt,ſolùm in ordine ad ciuilem obligationem,vel ad dandam actionem ciuilem, tum etiam, quia illa iura ſemper loquuntur de actibus includentibus turpitudinem, vt ſunt illi,qui reſpiciunt obligationem in futurum, & obligant ad aliquid agendum, quod ſit turpe,vel lege prohibitum: talis enim pactio etiam ex natura rei irrita eſt, non in pœnam, ſed quia materia ipſa eſt incapax talis obligationis. Quod patet ex l.*veluti*, quæ ſubiungitur poſt dictam l. *generaliter*,ff.de verbor. obligat. vbi ponuntur exempla turpis pacti,*Veluti ſiquis homicidium,vel ſacrilegium ſe commiſſurum promittat.* Et ſimilia ſunt pacta contra bonos mores,de quibus aliæ leges loquuntur.

Mendoza.

L.generaliter. L.ſtipulatio. L. ſiquis inquilinos.

L.veluti. L.generaliter.

13. Solùm oportet aduertere,aliquando eſſe poſſe promiſſionem contra bonos mores naturales, & tunc omnino nullam eſſe, aliquando verò contra ciuiles tantùm mores, & tunc ſatis eſſe, quòd ſit nulla ciuiliter;cum proportione enim intelligendum eſt. Et ſic etiam in dicto §. vlt. (quod de teſtamentis, & legatis tractat) tunc dicitur aliquid eſſe ſcriptum contra legem,quando teſtator iubet aliquid fieri contra legem, quod mandatum nullius momenti eſt. Et ita in his iuribus non habetur irritatio pœnalis,ſed quaſi intrinſeca,& naturalis explicatur.Et eodem modo intelligo legem,*pacta,quæ contra*,C. de pactis, in qua ideo hoc dicitur eſſe indubitati iuris, quia eſt magis naturale, quàm poſitiuum,& quia non eſt pœnale, ſed intrinſecum actui.Et ita videtur exponi ſimilia iura in cap.vlt.

Promiſſionem contra bonos mores nullam eſſe.

L. pacta, quæ contra.

Extrà

Glossa. Extrà de pact. vbi Gloss. latè id declarat, & rectè aduertit, pactum turpe dici, vel quia est de re turpi quoad factū ipsum absolute, vel quia est de re, quam nō decet, nec expedit fieri ex pacto, vel obligatione, vt datio rei spiritualis, & similes, de quibus late diximus in li. 2. de iuram. Irritatio ergo pœnalis ipso facto inducta per legem tantùm prohibentem non est antiqui iuris, sed per legem, *non dubium*, inducta est, quæ quoad hoc, & noua, & constitutiua, & non tantùm declaratiua fuit. Et ad hoc confirmandum valere possunt dicta Iurisconsultorum, quæ latè refert Mendoz. suprà: censebant enim legem imperfectam, quæ aliquid fieri vetabat, & factum non rescindebat, vel alia pœna puniebat. Ergo signum est, ex vi iuris antiqui solam prohibitionem non induxisse pœnam irritationis, nisi illam expressisset; fuit igitur hoc nouum ius.

14. *3. Obiectio.* Tunc verò occurrit tertia obiectio: nam ex dicta explicatione sequuntur duo incommoda extremè contraria. Vnum est, omnes contractus factos contra legem prohibentem præcisè esse irritos ex vi iuris ciuilis ipso facto, saltem modo explicato, quod videtur durum, & incredibile. Sequela patet, quia lex illa generalissimè loquitur, & extendit decisionem suam ad omnium legum, tam antiquiorum, quàm nouarum interpretationes, sub quibus videtur comprehendere leges omnes etiam post illam futuras. Nos etiam impugnauimus omnes limitationes, & distinctiones, quas Iuristæ adhibent; ergo erit regula indistinctè intelligenda de omni lege prohibente, scilicet, irritare actum saltem ex institutione, & interpretatione iuris ciuilis. Aliud incommodum est, quia sequitur nullum contractum irritari ipso facto in foro animæ, seu conscientiæ, sed ad summum in ordine ad sententiam iudicis, quod non videtur etiam admittendum, vt de aliquibus contractibus vxorum, minorum, tutorum, & aliis similibus communiores, & probabiliores ferunt opiniones. Sequela patet, quia nulla lex ciuilis potest expressiùs irritare contractus, quàm illa lex, *non dubium*; ergo si illa non irritat dicto modo, neque aliæ id facient. Hæ obiectiones postulabant multas, & graues quæstiones, quas hîc ex professo tractare non possumus, & ideo nunc breuiter respondebimus; in fine autem regulas aliquas trademus, quæ aliis quæstionibus decidendis vtiles esse possint.

15. *Vasquez.* Ad priorem ergo partem obiectionis Vasq. disp. 164. fatetur ex vi illius legis, omnes contractus lege humana prohibitos esse etiam nullos, & omnino irritos ipso iure, quod ipse (vt videtur) intelligit in conscientia, & statim absque alia declaratione, vel sententia iudicis. Vnde à fortiori idem diceret de irritatione ipso facto, prout à nobis est explicata. Tres verò limitationes adhibet, prima, vt hoc intelligatur tantùm in terris Imperij, quæ vera est, vt in quarta assertione dicam. Vnde consequenter dicendum est, interpretationem illius legis, prout ad alias extenditur, solùm adaptari posse his legibus, quas Imperator interpretari potest, ideóq; ex vi illius non cadere interpretationem illam in iura canonica, neque in leges latas à supremo Principe non subdito Imperatori, vt in assertione tertia, & quarta explicabimus, & ita euitantur multæ instantiæ, & exempla superiùs adducta.

16. *Leges irritantes posse consuetudine abrogari.* Secunda limitatio est, vt hoc intelligatur, vbi lex illa viguerit: nam si per consuetudinem abrogata sit, non habebit effectum. Quam etiam veram censeo: nam suppono, leges etiam irritantes posse consuetudine abrogari, vt infrà lib. 7. dicemus, & ita potuit in hac contingere. Imò ita de facto esse, & consuetudinem contra legem illam præscripsisse opinatur Molin. *Molina.* vbi suprà. Sed oportet aduertere hanc consuetudinem non esse colligendam ex vsu illorum regnorum, seu prouinciarum, in quibus lex illa per se non obligat, quia consuetudo illarum regionum nihil operatur in terris Imperij, vt per se constat, & ideo nobis incerta est derogatio talis legis, quia vsum, & mores illarum prouinciarum ignoramus. Solùm ergo dicere possumus, facile fieri potuisse, vt derogata fuerit, quia est nimis rigida, & multa nimis complectitur, cùm leges prohibentes humanas actiones, & contractus plurimæ sint. Vnde etiam fieri potuit, vt pro aliquibus actibus grauioribus fuerit recepta, & pro aliis derogata, sed hoc ad factum pertinet.

17. Tertia limitatio est, vt intelligatur de lege prohibente simpliciter actum quoad substantiam eius, vel, vt ita dicam, quoad exercitium eius, non tamen de lege prohibente circunstantiam eius, præcipuè temporis, aut loci, quæ valde extrinsecæ sunt. Quam etiam admittendam censeo cum communi sententia, quia pœnæ restringendæ sunt, & quia solæ priores leges dici possunt simpliciter prohibere actū; aliæ enim solùm prohibent, ne hîc, vel nunc fiat. Neque per hoc tollitur, quin possit lex irritare actum ratione talium circunstantiarum, sed dicimus id non fieri ex vi legis, *non dubium*, ac subinde per alias leges solùm tunc fieri, quando id sufficienter explicauerint: nam per solam prohibitionem circunstantiarum id non faciunt. Et ita suprà circa tertiam limitationem hoc approbauimus. Instantiæ verò quæ ibi fiebant contra alteram partem vniuersalem, ferè omnes sumebantur ex legibus canonicis, quæ non procedunt contra legem, *non dubium*, quæ ciuilis est, & de illis dicemus in capite sequenti. Aliæ verò de ludo, & de sententia conditionali, videntur mihi probare (quod diximus) actum non ita irritari per legem, *non dubium*, vt in se nullum valorem habeat, antequam per sententiam declaretur, seu annulletur.

18. Limitatio autem, quæ ibi additur de directa, vel indirecta prohibitione, non mihi videtur magni momenti, quia parum hoc referre videtur, si actus in se verè est prohibitus; imò hoc ipsum videtur excludi per ipsam legem, *non dubium*, quatenus decisionem suam extendit ad omnes legum interpretationes, omnésque fraudulentos modos violandi illas. Dixi denique sermonem esse de legibus prohibētibus actum quoad suum vsum, seu exercitium, quia si lex permittat actū, & designet modum, solúmque prohibeat actum aliter factum, iam illud pertinet ad aliud genus prohibitionis, quod nos vocamus quoad specificationem, seu conditionatum, de quo dicendum est in cap. 31. Denique dixi intelligendum hoc esse de circunstātiis, quæ sunt extra substantiam actus: nam si tantùm sit circunstantia personæ, non sufficiet. Quanuis enim lex prohibeat actum tali, vel tali generi personarum, simpliciter prohibet actum, etiamsi non prohibeat omnibus personis, & habet locum interpretatio legis, *non dubium*, vt patet etiam ex casu particulari, occasione cuius lata est, scilicet, de lege prohibente curialibus tantùm, & non omnibus, quia respectiuè ille actus simpliciter est prohibitus in se, & in substantia sua.

19. Addo præterea, supposita nostra interpretatione ad dictam legem, acceptari etiam posse primam limitationem communem, vt habeat locum circa leges purè prohibentes, & non adiicientes aliam pœnam. Nam si legislator aliam pœnam addidit, videtur illa fuisse contentus; ostendimus autem irritationem introductam per legem, *non dubium*, pœnalem esse; non ergo existimandum est, voluisse Imperatorem multiplicare pœnas, sed loquutum fuisse de lege tantùm prohibente. Atque hoc modo fauet regula legis, *sanctio*, ff. de pœnis, quod *in huiusmodi pœnis generi per speciem derogatur*; lex autem, *non dubium*, quoad hoc generalitatem quandam continet per vniuersalem quandam interpretationem aliarum legum; ergo si in alia lege est pœna specialis imposita, impedit generalē pœnam, seu interpretationem. Et ita censuit etiam Rota *Rota.*

Cyn. Din. Bart. tit.de appellat.in nouis,decis.64. n. 7. cum Cyn. Din. Bart.& aliis. Neque contra hoc obstant superiùs obiecta contra primam limitationem, quia illa videntur procedere ex natura rei, & supponendo,irritationem hanc non esse pœnalem:non autem fatemur,verbum, *prohibendi*,ex se non inducere hanc irritationem,& vt inducitur virtute legis,*non dubium*, esse pœnalem, & ita pœnam hanc oriri ex lege distincta ab altera prohibente,& non imponente aliam pœnam. Et ideo rectè accommodatur prædicta limitatio.

20. Atque ita etiam in bono sensu sustinenda est altera limitatio de lege,quæ addit alium modum dissoluendi actum, vel verbum, quo magis valere significetur, quàm lex,*non dubium*,permittat. Nam tunc standum est speciali legi, quæ derogat generali, tum ratione specialitatis,tum etiam quia eo ipso non est tam perfecta,absoluta, & pura prohibitio, qualis in l. *non dubium*,desideratur.Neque contra hoc obstant obiectiones factæ contra quintam limitationem communem, quia illæ,vel procedunt contra eos,qui dixerint legem prohibentem ex se irritare,& non ex interpretatione, & additione generali cuiusdam legis ciuilis, vel certè sumuntur ex legibus, & materia canonica, quæ non sunt ad rem,vt diximus.

21. Præterea secunda distinctio communis quatenus generalem regulam admittit in lege habente perpetuam causam prohibitionis improbari non potest, dummodo intelligatur non ex natura verbi,*prohibendi*, nec ex quocunque iure, sed tantùm ex ciuili, & communi,& ex vi dictæ l.*non dubium*.Nam si in aliqua lege habere potest suum effectum, maximè in lege habente causam perpetuam. Nec instantiæ in contrarium procedunt contra hunc sensum, quia ex iuribus canonicis desumptæ sunt.An verò perpetuitas hæc conferre per se possit ad irritationem, absque alia declaratione posita in lege dictum iam est. Limitatio verò, quæ altero membro,de legibus prohibentibus, & habentibus temporalem causam, vt in eis non procedat interpretatio legis, *non dubium*, non video quo sufficienti fundamento probari possit. Quia licèt considerata sola vi prohibitionis illud sit verum, modo suprà explicato,tractando de lege naturali:tamen stante iure positiuo, non est necessarium, quia lex, *non dubium*,non considerauit causam prohibitionis,sed absolutam prohibitionem;potest autem esse absoluta prohibitio, licèt causa sit temporalis. Item omnes tales transgressiones generaliter,& indistinctè punit lex, *nõ dubium*,& licèt causa legis sit temporalis, nihilominus transgressio eius potest esse grauis, & digna tali pœna;ergo. Denique hoc probat discursus factus contra illam limitationem secũdam circa primum membrum eius. Nam licèt instantiæ ibi adductæ sint sumptæ ex iure canonico, tamen possent similes prohibitiones fieri per leges ciuiles, & certè prohibitio facta curialibus in eadem lege, *non dubium*, causam temporalem habuit, scilicet, ne solicitudo, & cura in illo munere impediretur, aut rectitudo euerteretur: poterat enim officium esse temporale, & ita etiam causa esse temporalis.Quòd si dicatur perpetua, quia quandiu durat officium, durat causa: hoc modo quælibet lex prohibens dicetur habere causam perpetuam,quia quandiu causa durat,ratio etiam prohibitionis permanet.Illam ergo limitationem quoad illam partem non admitto,sicut illam in simili non admittit lex, *stipuletur*, 35.ff.de verbor.oblig.Similiter etiam non admitto quartam à Gregor.Lopez positam de præiudicio contrahentium,vel tertij, quia nec fundamentum habet, nec l. *non dubium*, & verba eius, rectè accommodatur.

L. non dubiũ.

L. stipuletur.

22. Alia verò limitatio addi posset,scilicet, vt illa dispositio procedat in actibus, qui introducunt vincula dissolubilia & effectus habent reuocabiles; non verò in his,qui semel validi irritabiles non sunt,vt sunt matrimonium, professio religiosa, & similes. Veruntamen hæc limitatio esset fortasse vtilis, si dispositio illius legis ad ius canonicum extenderetur:nam in materia illius iuris inueniuntur huiusmodi actus indissolubiles. In actibus autem merè ciuilibus, & humanis non sacris,non inuenitur illa irreuocabilitas, & ideo non est accommodata limitatio, cùm dictum sit, dispositionem illius legis tantùm ad materiam ciuilem extendi. Præterquam quòd licèt esset possibilis,non habet fundamentum in lege, nec fundamentum sufficiens: & contra illam procedit ratio, quam statim proponam. Alia denique limitatio esse potest,vt lex illa restringatur ad materias graues, in quibus prohibitiones sunt etiam graues,& ideo actus contrarij sunt digni tã graui pœna:nam iniusta esset lex tam grauiter puniens leuiores actus.Quæ limitatio probabilis quidem est,non videtur tamen necessaria,quia si actus prohibitus continetur in generalitate verborum dictę legis,nõ est cur excipiatur à pœna, quia si transgressio fuit leuis,etiam irritatio eius erit pœna leuis, & ita semper seruatur proportio, & æqualitas:si autem actus non est absolutè prohibitus, quia non est materia ad ciuilem prohibitionem,tunc omnino est extra materiam illius legis, nec oportet de illo specialem exceptionem facere.

A

B

C

D

Ad secundam partem obiectionis Mendoza suprà dicit in primis,in dubio censendum esse,leges ciuiles nõ irritare actus simpliciter & in se, quoad naturalem obligationem,seu in foro conscientiæ, sed tantùm dare,vel auferre actionem in ordine ad iudicium ciuile, & eodem modo irritare aliquos actus in ordine ad iudicis sententiam. Nec tamen negat posse leges ciuiles illud facere, sed potiùs expressè id affirmat: requirit autem,vt satis clarè lex declaret illam mentem suam, & illum effectum,quia si res maneat dubia, & obscura, semper interpretabimur, legem irritare meliori modo. Quam regulam ego veram censeo, sufficientérque posse probari ex dictis circa interpretationem legis non dubium. Obiectio autem facta videtur vrgere,quia nunquam lex ciuilis censenda erit explicare sufficienter irritationem absolutam actus,id est,quoad totum valorem,& obligationem naturalem,si lex, *non dubium*,hanc non explicauit.Respondeo tamen breuiter negando sequelam,quia in multis legibus ciuilibus potest esse multo maior ratio intelligendi omnimodam irritationem, etiam quoad naturalem obligationem. Quæ ratio discernendi has leges partim ex verbis, partim ex materia desumenda est, vt suprà explicuimus.

23. *Satisfit 2.partí obiectionis Mendoza.*

CAPVT XXIX.

Vtrùm ea,quæ fiunt contra legem canonicam prohibentem purè,sint ipso iure inualida.

RAtio dubitandi posita est in cap. 25. Qua non obstante dicendum est, actum huiusmodi non esse ipso iure irritum, quia leges canonicæ prohibentes actum directè, & in substantia eius, non irritant illum ipso facto,nisi ex aliis verbis; vel aliis particularibus signis constet de tali effectu. Hæc assertio sumi potest ex Glossa vlt. in cap. penult. de desponsa. impub. & videtur esse nunc communis sententia Theologorum, imò & Iurisperitorum:nam hac regula vtuntur ad explicanda decreta Pontificum. Item hac regula vtimur in explicandis pœnis, quæ ipso facto incurruntur: hæc autem irritatio annexa prohibitioni ordinariè pœna quædam est, & vbi non est pœna, est graue onus, quod non præsumitur in lege, nisi illud declaret.Ostensum est autẽ ex natura rei non declarari sufficienter per verbum prohibendi,nulla est

1. *Leges canonicæ prohibentes actũ non irritant ipso facto nisi aliunde constet: ex communi Theologorum,& Iuristarũ Glossa.*

lex

lex canonica, quæ aliam vim, vel significationem illi verbo tribuerit; ergo. Atque hæc ratio probat de omni irritatione ipso facto, siue incurrenda per sententiam declaratoriam, siue ante illam. Denique hac ratione diligentissimè obseruant Pontifices, & Concilia in suis decretis, vt quando irritare volunt, clausulam irritantem adiiciant, per quam etiam modum, & tempus irritationis declarent. Estque optimum exemplum in cap. *statutum*, de rescript. in 6. vbi cùm in §. *insuper*, & sequentibus acceptio munerum distinctè prohibeatur legatis Apostolicis, postea in §. *siquid autem*, additur irritatio acceptionis per obligationem in conscientia ad restitutionem, quia nimirum censuit Pontifex solam obligationem non sufficere ad illam obligationem.

Pontifices, & concilia quomodo irritent in suis decretis.

2. Dicunt verò aliqui, non hac ratione addi clausulam irritantem, sed ne contrahentes possint renuntiare iuri suo, quod facere possent, si lex tantùm prohiberet, & prohibendo irritaret quasi in actu exercito, & non in actu signato, sicut per clausulam irritantē fieri videtur. Sed hæc ratio sine fundamēto excogitata est, quia re vera additur illa clausula ad explicandum irritandi effectum, vt ex exemplo proximè allato manifestè patet. Est etiam falsa illa diuersitas, quia sæpe non possunt contrahentes renunciare prohibitioni, etiamsi clausula irritans non addatur, vt patet in prohibitione Concilij Trident. de non contrahendo matrimonio, non præmissis denunciationibus; non enim licet sine dispensatione aliud facere, etiamsi contrahentes maximè velint suo iuri renunciare, quia illa lex non est fauor illorū, sed ipsius sacramenti, & boni communis. Cur ergo Concilium ibi non addit clausulam irritantē, & addidit illam in necessitate præsentiæ parochi, & testiū, nisi quia hîc voluit irritare actū, & non ibi? Idē explicatur optimè ex capite, *non solùm*, de regular. in 6. vbi prohibentur quidam religiosi, aliquem ad professionem admittere ante elapsum probationis annum, & professio aliter facta expressè irritatur, non tamen omnino, sed quoad talem religionem. Vnde nec ex vi prohibitionis actus erat irritus, nec postea irritatur plus, quàm exprimatur, & nihilominus tunc poterat illi legi renunciari.

c. non solùm.

3. Præterea declaratur ex duabus constitutionibus à Sixto V. & Clemente VIII. editis. Sixtus enim priùs prohibuit professionem fieri, nisi certo modo, & quia aliter factam valere noluit, clausulam irritantem addidit. Clemens autem postea prohibitionem confirmans irritationem abstulit; supponit ergo prohibitionem nudam non irritare, atque etiam supponi prohibitionem sine clausula irritante posse sufficere, vt illi renunciari non possit: nam in illa prohibitione ita est, vt per se constat. Idem videre licet in canonibus, qui prohibent aliquid recipere: nam quando volunt irritare receptionem id explicant; quando verò non explicant, non censetur irritatio, etiamsi talis sit prohibitio, vt partes illi renunciare nō possint. Exemplum quoad legem irritantem sumi potest ex lege irritante receptionem simoniacam; de lege verò tantum prohibente ex prohibitione non recipiendi in ordinatione in Trident. sess. 21. c. 1. de reformat. cui legi non possūt partes renunciare, quia pro bono communi introducta est. Non est ergo illa ratio addendi clausulam, sed quia sine illa non fieret effectus. Nam potestas renunciandi aliunde nascitur, scilicet ex eo, quòd lex sit in priuatum beneficium, & fauorem facta, cui renunciari quis posset. dum non impeditur, quod non tantùm in lege prohibente, sed etiam in irritante locum non habet.

3. Sixtus V. & Clem. VIII. de professionibus quid statuerunt.

4. Contra hanc verò conclusionem vrget obiectio suprà facta, quia lex, *non dubium*, canonizata est per Gregorium. Respondemus tamen, negando assumptum, quia Gregor. nunquam acceptauit illam, vt in canonico iure habeat effectum, sed vtitur illa ad effectum alterius legis etiam imperialis. Nam in illa Epist. 7. contra quoddam testamentum cuiusdam Abbatissæ allegauerat Gregorius legem Iustiniani Imperatoris prohibentis, monachos testari, & consequenter iubet retractari omnia per illud testamentum facta, & bona monasterio restitui, & ad hoc mandatum confirmandum subiungit, *Quia imperiali constitutione apertè sancitum est, vt ea, quæ contra leges fiunt, non solùm inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint*; vbi clarè alludit ad legem, *non dubium*, & illi tribuit effectum à nobis suprà explicatum, non tamen circa canones, sed circa alias leges imperiales.

4. L. non dubiū, quomodo à Gregor. canonizata.

Sed instari potest ex cap. *quæ contra*, 64. de regul. iur. in 6. vbi pro regula statuitur, quæ contra ius fiunt pro infectis haberi debere. Atque ita videtur ibi canonizata regula legis, *non dubium*. Vnde, licèt inde non colligatur irritatio omnium similium actuum ipso facto, & statim in foro conscientiæ, saltem sequitur, debere secundùm ius Canonicum omnes tales actus per sententiam iudicis ita tractari, vt ab initio pro infectis habeantur, & reuocentur omnia, quæ ex illis processerant. Atque ita videntur intelligere regulam illam Dinus ibi, & Glossa, & alij Canonistæ. Alij verò declarant illam regulam de his, quæ sunt contra ius dans formam substantialem actui, vt Sanci. lib. 3. de matrimon. disp. quinta, num. 4. ad 4. aduertit. Sed hæc restrictio videtur nimia, & in textu non fundata; maior autem videtur rigor prioris sententiæ, qui etiam in regula non explicatur, sed valde generaliter loquitur. Et ideo censeo, esse quidem applicandam ad omnia, quæ contra ius fiunt; non tamen vniformiter, sed cum proportione iuxta modum, quo acta fuerint iuri contraria, seu iuxta modum prohibitionis iuris, cui actus contrariatur. Per illam ergo regulam magis videtur instituī iudex, quàm priuata persona, quia, vt suprà ex Bart. dixi, actus factus contra ius per fictionem iuris pro infecto habetur: fictio autem iuris maximè solet in ordine ad iudicium externum fieri, & ideo dum regula dicit, talem actum pro infecto habendum, iudicem instruit, vt videat, in quo gradu actus sit contra ius, & ita illum puniat, vel retractet.

5. c. quæ contra, quomodo intelligendum.

Dinus. Glossa.

Sanchez.

Bart.

Potest autem actus esse contra ius, non solùm cùm fit, sed etiam postea cùm impletur, & tunc omnino est declarandus actus nullus. Et fortasse de hoc maximè loquitur illa regula, sicut suprà explicauimus legem, *pacta quæ contra*, vnde hæc regula videtur desumpta. Et ita nullam facit difficultatem: nam retractatio talis actus non est ex vi legis positiuæ, sed ex natura rei, quam lex declarat, vt suprà dixi. Potest etiam esse actus contra ius irritans ipso facto, & tunc etiam retractandus est actus ab initio, vel nullus declarandus. Potest denique esse ius tantùm prohibens, & tunc poterit fortè iudex dissoluere actum, & quoad hoc habere illum pro infecto, id est, à tempore, quo per sententiam irritatur, non tamen poterit retrotrahi sententia vsque ad initium actus, nisi lex talem pœnam per modum confiscationis ipso facto explicuerit. Intelligi etiam hoc debet de irritatione, cuius actus capax fuerit. Interdum enim actus est indissolubilis quoad vinculum, qui irritari non potest, vt matrimonium, & tunc si fiat contra legem tantùm prohibentem, non potest postea in se irritari; solet tamen secundùm quid dissolui, separando coniuges ad tempus, iuxta cap. 1. de matrimonio, contracto contra interdictum Ecclesiæ, & similiter ordinatio recepta ab Episcopo suo, & sine legitima licentia, licèt sit prohibita, valet; irritatur tamen aliquo modo quōad vsum ordinis ad tempus, iuxta cap. *Episcopus in diœcesim.* 7. quæst. 1. Alij verò actus, qui irritabiles sunt, licèt validè fiant contra legem prohibentem,

6. Quando declarandus actus nullus.

c. Episcop. in diœcesim.

poterunt ratione delicti dissolui,& ita haberi pro infectis ex vi illius regulæ. Quia tamen hæc irritatio non fit nisi in pœnam, quæ non designatur in illa regula, tanquam ex necessitate omnino imponenda, sed tanquam consentanea tali delicto, iuxta caput *vides*, distinct. 10.ideo semper erit in prudenti arbitrio iudicis spectare grauitatem culpæ, & an talis pœna illi sit proportionata, vel magis alia, iuxta occurrentes circunstantias, & tunc poterit sustinere actum, & punire delictum.

c.vides.

CAPVT XXX.

Vtrùm in regnis non subditis Imperio, contractus humani contra legem ciuilem purè prohibentem facti, sint irriti ipso iure.

1. *Conclusio negatiua.*

REspondeo breuiter: Vbi non obligat ius ciuile commune, seu Imperatorium leges ciuiles prohibentes actus directè, & in se ipsis, ac simpliciter per se non irritant ipso facto actus contra ipsas factos. Hæc assertio sequitur ex præcedentibus, quia talis irritatio, vel esset ex natura rei ex vi verborum talium legum, & hoc non, vt in prima assertione ostensum est, ex vi legis, *non dubium*, & hoc etiam non, quia non obligat in dictis regnis,vt supponimus, vel ex vi iuris Canonici,& hoc non, tum quia non datur tale ius faciens illam generalem interpretationem, tum etiam, quia licèt esset, non obligaret in materia ciuili, nisi in terris propriis Ecclesiæ, vel denique ex vi alicuius legis talis regni facientis illam generalem interpretationem, & hæc ostendenda est,aliàs non est credenda,vbi autem fuerit, habebit in suo territorio illam vim, quam lex, *non dubium*, habet in terris imperij.

2. *Molina. Vasquez.*

Hinc verò colligere possumns, in nostro Hispaniæ regno leges purè prohibentes non irritare actus, nisi per specialem clausulam id sufficienter declarent. Et cum proportione iudicandum erit de aliis regnis iuxta illorum leges, & consuetudines. Atque ita de nostro regno sensit Molina tractat. 2. de iustit. q. 88. Vasquez disputat. 164.cap.3. Ratio generalis esse debet, quia nulla lex est in Hispania,quæ ita generaliter interpretetur simplicem legum prohibitionem; ergo cùm ex natura rei illa non sufficiat ad irritationem, non est vllum fundamentum ad talem interpretationem faciendam. Potéstque hoc duplici vsu confirmari. Vnus est ipsorum Regum,quia cùm volunt annullare actum, non sunt contenti prohibitione, sed specialiter declarant irritationem. Est accommodatum exemplum in lib. 5. recopilat. titul. 2.l. 1. vbi postquam nonnullæ prohibitiones in dotibus, & donationibus inter sponsos latæ fuerant,subditur in hæc verba, *Et vt fraudes euitentur præcipimus, vt omnes contractus, pacta, & promissiones factæ vi huius legis nulla in se sint,& nullius effectus.* Immeritò autem Mattienzo ibi in Gloss.vltim.addidit;idem fore, etiamsi hæc posteriora verba non adderentur: nullam enim legem regni ad hoc confirmandum adduxit, sed tantùm l. *non dubium*, de qua iam dictum est. Et l. *fraus*, ff. de legibus,vbi solùm dicitur, peccari in legem per fraudem; de irritatione autem nihil dicitur. Addita ergo fuêre illa verba in illa lege,quia necessaria erant ad dictum effectum. Alia consuetudo est ipsius regni; ita enim communi vsu accipiuntur leges prohibentes accipere munera, vel ludere aleis, vel soluere amissa in ludo, pecunia credita,& similes, quando non addunt clausulam irritantem,quando illam addunt, verba ita obseruantur, vt non maior intelligatur esse irritatio, quàm per illa significetur: & solùm censeatur incurri per modum pœnæ, ac subinde cum modo, & restrictione legis pœnalis iuxta exigentiam verborum eius, vt suprà dictum est.

Mattienzo. L. non dubiũ. l. fraus.

Obiici tamen potest ex legibus Hispaniæ,l.28.titul. 11.partit.5.vbi in fine dicitur, omnem promissionem, seu conuentionem factam contra legem regiam, vel contra bonos mores, obseruandam non esse, etiamsi in illa fuerit addita pœna, vel iuramentum. Vbi Gregorius Lopez, num.7. videtur,legem illam intelligere iuxta l. *non dubium*; ergo illa lex operatur in regno Hispaniæ,& in illo inducet generalem interpretationem ad omnes leges prohibentes, quam lex, *non dubium*, introduxit pro terris imperij. Respondeo tamen, illam interpretationem non esse necessariam. Nam idem Gregorius Lopez ad declarandam legem illam citat l. *si stipuler*, 35.ff. de verborum obligationibus, in qua manifestè sermo est de promissione contra legem, vel contra bonos mores obiectiuè,id est,de promissione faciendi aliquid turpe, vel prohibitum per legem; hæc autem promissio dicitur non obligare, non quia prohibitio legis irritet actum, sed quia facit, vt actus sit prauus,& consequenter, quia natura sua promissio actus praui est nulla,inde fit, vt talis promissio ex natura sua non obliget. Et hic sensus optimè confirmatur ex eo,quòd etiam addito iuramento dicitur lex illa non obligare,quia nimirum iuramentum non est vinculum iniquitatis, neque obligat ad rem turpem. Si autem sermo esset de lege tantùm prohibente actum promittendi, vel paciscendi, non esset vniuersaliter verum,non obligare,etiam addito iuramento, vt alibi ostensum est. Accedit, quòd in illa lege non solùm dicitur,tale pactum non obligare, sed etiam dicitur, *Non deue ser guardado*, id est, obseruari non debet, quæ verba significare videntur etiam obligationem non obseruandi;signum ergo est, loqui legem illam de promissione operandi contra legẽ, & ita nihil ad causam facit.

3. *Quomodo intelligatur lex de conuentione contra bonos mores,aut contra legem regiam.* *Greg. Lop.*

CAPVT XXXI.

Vtrùm lex dans formam actui humano semper irritet illum,qui fit sine tali forma,etiamsi clausulam irritantem non addat.

1. *Forma etiam morales dant esse rebus moralibus.* *L.Iulianus. Axioma Iuristarum.*

DIximus de modo cognoscendi irritationem per legem directè prohibentem, nunc supereſt, vt explicemus, quando lex, quæ dat formam actui, vel contractui, irritet consequenter actum sine tali forma, ac subinde contra talem legem factum. Aliqui enim sine limitatione, vel declaratione respondent, quoties lex aliquid præcipit pro forma contractus, irritare actum aliter factum, etiamsi clausulam irritantem non addat. Fundari hoc potest, quia forma est, quæ dat esse rei, quod principium cum proportione verum est, de forma morali respectu actuum moralium, *Quia defectus formæ prope substantiam rei destruit*, vt dicitur in lege *Iulianus.*§.*siquis*, ff. ad exhibendum. Vnde est commune prouerbium Iuristarum, *Ex forma non seruata resultat nullitas actus.* Quod sumi potest ex l.1.2. & 5. Cod. quando prouocare non est necesse, quas latè refert Gratianus c.vlt. §. *diffinitiua*, 2.quæst. 6. & ex aliis iuribus,quæ infrà referemus, & ex Glossa iuncto textu in cap. *cùm dilecta*,verbo,*irritam*,de rescriptis. Panormitan. in cap. *nulli*, de rebus Ecclesiæ non alienand.num.7.& in cap. *siquis*, eodem,num.4. & in cap.*prudentiam*,de officio delegat.num.5. & aliis Doctor. eisdem locis, & Decius cons. 261, num.4. Aliáque refert Tiraquel.in l. *si vnquam*,verb.*reuertatur*, num.64.

Gratianus. Panormit. Decius. Tiraquel.

2. Hæc tamen sententia non potest indistinctè accipi: non enim omnis forma actus,etiam per legem ordinata substantialis est. Sæpe enim est accidentalis solemnitas,vt in sacramentis constat, & in matrimonio

cap.

cap. *nostrates.* 30. quæst. 5. & in sententia ferenda ex lege 1. Cod. de appellationib. & in Electionibus, vt cap. *quia propter*, de electione. Omissio autem formæ accidentalis non tollit substantiam actus, & consequenter non annullat illum. Ergo non omnis corruptio formæ, seu non omnis formæ corruptio annullat actum; sed cum distinctione de forma substantiali, vel non substantiali. Atque ita tota difficultas quæstionis eo reuocabitur, vt sciamus, quando forma lege præscripta sit substantialis, vel tantùm accidentalis: non enim id distinguere facile semper est, præsertim cùm contingat in eodem decreto, aut lege aliqua poni, quæ accidentalia sunt, & alia, quæ ad substantiam pertinent, vt in dicto cap. *quia propter*, notat Gloss. verb. *senior*, & verb. *viris*. Et in cap. 1. de electione, in 6. verbo, *formam*. Propter quod Doctores varias regulas assignant ad has formas discernendas, quarum præcipuas commemorabimus, quæ licèt singulæ non sufficiunt, omnes tamen conferunt, vt ex omnibus simul formæ qualitas cognosci possit.

Omissio formæ accidentalis non tollit aut annullat actum.

3. 1. *Regula.*

Prima regula est: Quando forma præscripta per legem continet naturalem æquitatem, tunc omissio eius reddit actum inualidum, non verò aliàs si lex non habeat clausulam irritantem. Exemplum esse potest in forma iudiciali, quæ habet, vt sine præcedenti infamia contra aliquem non procedatur, de illo in particulari inquirendo, vel quòd accusatio in scriptis fiat, & denunciatio præcedente monitione. c. *inquisitionis*, de accusat. & cap. *licèt Heli.* de simon. cum similibus. Nam illa omnia nascuntur ex naturali æquitate, & ideo omnia substantialia reputantur. Potest autem prior pars huius regulæ duplicem habere sensum. Vnus est, vt intelligatur de æquitate necessaria ex se ad valorem actus, ita vt eius omissio impediat ex natura rei valorem actus, & tunc à fortiori lex positiua ponens formam præcisè fundatam in illa æquitate, ponit illam vt substantialem, ita vt omissio illius reddat actum nullum, quod ex se notum; quia talis lex non tam esset constitutiua, quàm declaratiua iuris naturalis, quando ibi intercedere supponitur. Vnde ad cognoscendam talem legem, & eius æquitatem, vtendum est regulis suprà positis de lege naturali. Et ideo hic sensus non propriè spectat ad formam positiuam, de qua agimus.

Sensus 1. regulæ prædictæ.

4. *Secundus sensus.*

Alius ergo sensus esse potest de forma instituta in lege moraliter necessaria ad obseruandam æquitatem; quia licèt non intrinsecè, neque necessariò ex se illam contineat, nihilominus sine illa, vel nunquam, vel frequentiùs non seruabitur æquitas, & cum illa frequentiùs seruabitur. Et in hoc sensu est probabilis regula, maximè quando periculum illud fraudis, seu iniquitatis non solùm imminet in ipso actu, sed etiam in valore, & effectibus eius. Nihilominus tamen etiam hoc modo regula per se non est infallibilis, nec sufficiens: nam licèt hoc sit magnum iudicium, quòd lex constituat illam formam, vt substantialem, solum non sufficit sine aliis coniecturis, vel maiori fundamento in verbis legis, vt ex dicendis magis constabit. Vnde certior est secunda pars negatiua regulæ. Nam si forma non est de re per se admodum necessaria ad æquitatem, sed ad ornatum, vel ad melius esse, & alioqui non adduntur verba irritantia, non est vnde illa forma possit iudicari substantialis. Secùs verò erit, si lex addat clausulam irritantem, quia legis efficacia ad hoc extendi potest, & per illa verba satis significatur ille effectus, vt videbimus.

5. 2. *Regula.*

Secunda regula est; Quando forma talis est, vt renuntiari non possit, substantialis est: si verò possit renuntiari, non erit de substantia. Insinuat Gloss. in cap. *de causis.* verb. *consensu partium*, de offic. delegat. sequitur Felin. in cap. *tuis*, de testib. num. 1. vbi refert

c. de causis. Felin.

A Baldum, & alios qui posteriorem tantùm partem ponunt expressè. Cuius ratio esse potest, quia substantia, & essentia rei est immutabilis, & ideo si per voluntatem partis cedentis iuri suo potest actus valere sine tali solemnitate, signum est, illum non esse de substantia. Et consequenter è contrario, quando est tam necessaria, vt etiam per voluntatem contrahentium auferri non possit, magnum argumentum est substantialem esse.

Bald.

Tamen hæc etiam regula generalis non est, & quantum attinet ad res morales parum habet vtilitatis. Nam in primis circa priorem partem multæ sunt solemnitates actuum accidentales tantùm, quæ tanta necessitate sunt præceptæ, vt non possint licitè omitti, etiam ex voluntate operantium. Vt constat de solemnitate Sacramentorum accidentali, vel sacrificij Missæ, & de publicis denuntiationibus matrimonio præmittendis, & de forma pro excommunicatione præscripta in cap. 1. de sententia excommunicationis in 6. Et ratio est, quia etiam præceptum de forma accidentali potest non respicere priuatum commodum operantis, sed commune, vel rei decentiam, & æquitatem secundùm se, & ideo non potest priuatus operans illi renuntiare. Dices, quamuis non possit ita renuntiare vt licitè illam omittat, posse tamen, ita vt validè. Sed hoc nihil iuuat, quia illa renuntiatio nulla est, nullúmque effectum habet: nam siue fiat, siue non fiat, idem erit, nam facta, & non facta renuntiatione actus est validus, & vtroque modo est peccaminosus. Si ergo tunc actus est validus, non est quia forma renuntiari possit, sed quia supponitur esse accidentalis, quod aliunde colligere necesse est.

6. *Regula prædicta non est generalis.*

Alteram etiam partem huius sententiæ impugnat Panormitan. in dicto cap. *tuis*, de testib. Quia iuramentum est de substantia testimonij iudicialis cap. *de testibus*, eodem; & tamen per partes renuntiari potest dicto cap. *tuis*. Respondent Felin. & alij, iuramentum esse quidem necessarium ad valorem testimonij, si partes non renuntient iuri suo, nihilominus tamen non esse de substantia, quia absolutè loquendo separari potest ab actu. Sed hæc speculatio parum refert ad rem moralem: hîc enim de substantia vocamus quidquid tam necessarium est ad valorem actus, prout hîc, & nunc sit, vt eius omissio reddat actum nullum; loquendo autem hoc modo, argumentum conuincit, aliquam circunstantiam posse esse necessariam, cui renuntiari possit, sicut erat annus probationis ante Concilium Tridentinum. Vnde in illo exemplo verum quidem est, iuramentum non esse de substantia, seu necessitate omnis testimonij validi, quia potest aliquando esse validum saltem de consensu partium. Nihilominus tamen loquendo de re secundùm se spectata, & integro persistente iure vtriusque partis, sic dici potest iuramentum de substantia testimonij, quia necessarium est ad valorem eius. Sicut etiam tempus præfixum à delegante, vt intra illud terminetur causa, absolutè dici potest de substantia, quia post illud nihil valet processus, nisi partes consenserint intra dictum tempus in eiusdem prorogatione, vt dicitur in dicto cap. *de causis.*

7. *Panorm. Felinus. c. tuis. c. de testibus.*

Tertia ergo regula est: Quando lex instituit actum cum solemnitate ab ipsamet lege inuenta, signum est formam esse substantialem, & absolutè necessariam: secùs verò quando forma illa additur actui priùs instituto. Exempla esse possunt in formis sacramentorum, quæ sunt de substantia eorum, quia peculiariter à Christo Domino denuo institutæ. Item in legibus humanis sunt frequentia exempla de solemnitate alienationum in Clementina vnic. de rebus Ecclesiæ non alienandis, cap. *sine exceptione.* 12. quæstio. 2. vel de solemnitate electionum in cap. *quia propter*, de electione, &

8. 3. *Regula.*

Clementina.

ne,& similibus. Hæc verò regula in vniuersum non satisfacit, tamen in vno sensu potest esse valde vtilis. Prior pars declaratur, quia etiam accidentalis solemnitas potest aliquando simul cum substantiali institui, vt mixtio aquæ cum ipsa institutione Eucharistiæ incepit: & in consecratione altaris, aut calicis fortè non tantùm substantialis, sed etiam accidentalis solemnitas simul ab Ecclesia inuenta, & præcepta est. Et è conuerso licet actus non instituatur de nouo, forma substantialis ei de nouo additur, vt in testamentis, alienationibus, & electionibus constat: & nouissimè in contractu matrimonij per Concil. Tridentinum id factum est. Et similiter forma antiqua, quæ antea substantialis non erat, potest per nouam legem substantialis fieri. Annus enim probationis non ita erat de substantia professionis ante Concilium Tridentinum, sicut modò est; erat tamen iam institutus, & suo modo necessarius: ergo in vniuersum loquēdo, signum illud nec necessarium est, nec sufficiens. *Conc. Trid.*

9. 4. *Regula.* Explicatur verò altera pars, possētque esse noua regula. Quia quando legislator, qui inuenit, & præcipit formam, dat etiam potestatem ad efficiendum actum, seruata tali forma, magnum argumentum est, & secundùm ius ferè infallibile, talem formam esse de substantia actus, quando verò supponuntur potestas, & noua solemnitas additur, non censetur esse substantialis, nisi per specialem clausulam declaretur. Prior pars valde communis est, tenet Glossa in Clement. 1. de iure patronat. verb. *inhibentes*, vbi ait, Quando à principio datur potestas sub tali forma, defectum formæ irritare actum. Et idem sentit Felin. in cap. *ex parte*, de constitutionibus, in princip. Nam quia ibi Pontifex dat facultatem quibusdam personis conferendi certas præbendas cum consilio Episcopi, si conferant sine consilio Episcopi, dicit, collationem esse nullam, quia non seruata est forma, cum qua data est potestas. Et idem habetur in cap. *cùm dilecta*, de rescript. Et recte probatur ex l. *cùm hi.* §. *si prætor*, ff. de transactionibus. Et hoc confirmat optimè exemplum sacramentorum: nam quia potestas, quæ in sacramentis exercetur, data est ab ipsomet auctore sacramentorum, forma ab eodem data substantialis est: solemnitas verò postea ab Ecclesia addita accidentaria est. Hinc etiam, quando potestas delegatur, & datur forma procedendi in causa, defectus talis formæ censetur actum vitiare, vt probat dictum cap. *cùm dilecta*, de rescript. ibi, *Propter quod processum ipsorum contra nostri formam rescripti, ac iuris ordinem attentatum, irritum decernimus, & inanem*, & cap. *venerabili*, iuncta Glossa de officio delegat. ibi, *Quorum processus cassauimus, quia contra mandati nostri tenorem*, &c. vbi Glossa, *Cassauimus*, exponit, id est, *Cassos, & irritos denunciauimus*. Idem in cap. vltimo, de restitut. spoliat. ibi, *Irritum iudicauimus*, vtique propter defectum in forma commissum. Ratio verò est, quia potestas limitatur iuxta formam præscriptam ab eo, qui potestatem dat. Et ideo actus, in quo forma non seruatur, excedit potestatem, & ita est nullus, tanquam sine potestate factus; ac proinde forma censetur substantialis. Quod intelligitur etiamsi non addatur speciale verbum irritās; in hoc enim est differentia inter hanc formam, & alias, quæ supponunt potestatem, quia ex speciali modo suo affert secum limitationem potestatis, & ideo non indiget alia particula irritante. *Felin. Glossa. c. cùm dilecta. Potestas limitatur secundùm præscriptam formā illius qui dat potestatem.*

15. At verò quando supponitur potestas, & præcipitur forma, seu specialis modus procedendi, si non addatur clausula irritans, forma consequitur accidentalis, & omissio illius non censetur irritare actum. Et ita tradit Gloss. in dicto verb. *inhibentes*. & Felin. cum aliis in dicto cap. *ex parte*, limitat. 2. Et sumi potest ex cap. *dilectus*, 2. de præbend. & ex l. 1. C. de appellationibus, vbi sententia à Prætore lata, non seruato ordine, dicitur iniusta, non nulla. Idem sumo ex l. penult. C. de sententiis ex breuiculo recitandis. vbi sententia recitata sine scripto, licèt antea esset contra formam, non censebatur nulla, donec ibi clausula irritans addita est. Quod optimè fundatur in hac regula, quidquid dicat Tiraquel. in leg. vlt. connubial. Gloss. 4. numer. 6. Sic etiam forma seruanda in ferenda excommunicationis sententia, cap. 1. de sententia excommunicationis, in 6. accidentalis est, quia datur pro his qui iam habent potestatem excommunicandi, & non additur aliquid, quo maior necessitas in tali forma significetur. Ratio verò est opposita priori parti, quia hæc forma supponit absolutam potestatem, quæ poterat validè operari sine tali forma, & ideo si noua lex expressè non tollit, aut minuit potestatem, censetur actus ab antiqua potestate manare, & ita esse validus, licèt indebito modo fiat propter solemnitatem, vel formam nouam non seruatam. Vt ergo talis forma substantialis censeatur, necesse est, vt in lege exprimatur. Et fortasse ita factum est in cap. *nouit*, de his, quæ fiunt à Prælato sine consensu capituli. *c. nouit.*

11. *Declaratio regulæ.* Declarari autem potest hæc regula ex alia, quam frequenter tradunt Iuristæ (potéstque etiam ad ea, quæ de legibus prohibentibus dicta sunt, deseruire) nimirum, vbi lex formam constituendo, addit, actum aliter fieri non posse, inducere formam substantialem, sine qua actus non valet. Quæ regula si vera est, habebit locum, etiamsi supponatur potestas ante formam institutam. Quia per additionem illius negationis, *Aliter non possit*, &c. non solùm fertur simplex prohibitio, sed etiam limitatur ipsa potestas, vel potiùs aufertur respectu actus facti sine tali forma. Et hac ratione potest extendi hæc regula ad omnes leges prohibentes actum sub illa verborum forma, *Et aliter non possit*, vel simpliciter, *Nemo possit*, &c. Exemplum esse potest in lege prohibente maritum alienare dotem inuita muliere, vt in §. 1. Institutionum, quibus alienare liceat, &c. vbi ponitur verbum, *non posse*. Simile est de lege prohibente patrem meliorare filium vltra talem portionem hæreditatis, & in similibus, quæ loquuntur per verba potestatiua, *possit*, vel *non possit*, vt videre licet in toto titulo 6. lib. 5. recopil. legum Hispaniæ. Et idem est de legibus, quæ statuunt, minorem impuberem non posse contrahere, vel etiam puberem, si habeat curatorem, vt in l. 4. tit. 11. parti. 5. & lib. 17. tit. 16. & similes sunt leges, quæ taxant quantitatem rei, quæ donari potest, vel similes, quæ vel formaliter, vel virtute addunt clausulam, vt ampliùs non possit donari. Et ideo dixi in cap. 22. interdum legem prohibentem irritare actum prohibitum, licèt non addat propriam clausulam irritantem, quia intelligitur prohibere propter defectum formæ, quam supponit, vel virtualiter constituit. Hoc enim intelligitur facere lex, quæ prohibet per verbum, *non possit*, quia cùm potestas sit primum fundamentum valoris actus, qui negat potestatem, tollit radicem valoris, & consequenter excludit substantialem formam, quæ adhiberi non potest, nisi ab habente potestatem.

12. *Bart. Felin. Tiraquel.* Hanc autem regulam de verbo, *non possit*, tradit Bart. in l. *cùm lex*. ff. de fideiussoribus, & in l. vlt. num. 6. ff. de feriis, & sequitur Felin. in dicto cap. *cùm dilecta*, de rescriptis, in 6. verb. *septimum signum*, & latissimè locupletat Tiraquel. in l. vlt. connub. Gloss. 4. per totam. Constituit autem Bart. quandam differentiam inter verbum, *non potest*, quod est de præsenti, &, *non possit*, quod respicit futurum: nam in hoc posteriori dicit esse validam regulam, quia tunc negatur potentia etiam in futurum, quæ tamen non negatur per verbum præsentis. Sed hæc differentia nullius momenti est, vt notat Tiraquellus suprà num. 9. & Couarruuias in cap. *quamuis pactum*. 2. p. §. 4. num. 4. cum Iason. in l. *Gallus*. ff. de liberis & posthumis. Et ratio reddi potest, *Couar. Iason. L. Gallus.*

quia

quia lex semper loquitur, & ideo licèt per verbum de præsenti dicat, *non potest*, semper hoc dicit, quando postea contractus fit, quia semper lex durat, & ita semper resistit actui auferendo potestatem; illa ergo distinctio nullius momenti est.

13. *Exponitur verbum, non possit.* Potest tamen non immeritò circa hanc declarationem dubitari, quia verbum, *non potest*, ambiguum est: sæpe enim non significat negationem potentiæ facti, vt sic dicam, sed iuris. Nam id simpliciter possumus, quod iure possumus, vnde simpliciter dicimur non posse, quæ licitè facere non possumus; ergo ex verbo, *non possit*, non satis colligitur impotentia annullans actum, sed tantùm prohibitio faciens, vt actus non liceat. Et sanè Gloss. quæ ad hoc frequenter citatur in cap. 1. de regul. iur. in 6. verb. *non potest*, solùm dicit negationem additam verbo, *potest*, inducere necessitatem, quod est verum, quia inducit necessitatem obligationis, non tamen inde fit, vt inducat necessitatem impotentiæ ad oppositum actum quoad valorem eius. Vnde cùm in illo primo capite dicitur, *non potest licitè*, Gloss. in verb. *licitè*, notat, illud additum *licitè*, superabundare, quia idem dictum fuerat per verbum, *non potest*, quia id possumus, quod iure possumus. Nam quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est, vt dicitur in l. *filius, qui.* ff. de conditionibus institutionũ. Vnde in cap. *faciat.* 22. distinction. ait Augustinus debere facere hominem pro salute alterius, quod potest, non tamen debere peccare pro alterius salute, quia nimirum illud non potest, quòd non liceat. Et ita in cap. *literas*, de restit. spoliat. dicitur, coniugem conscium de impedimento consanguinitatis, non posse alteri commisceri, quia licitè non potest. Ergo cùm verba legis, quæ rigorem continent, benigniùs sint interpretanda, licèt lex dicat, *non possit*, sufficienter intelligitur, id est, *licitè*; non ergo id sufficit ad irritandum, sed ad prohibendum. Vnde Bart. & alij citati pro illa declaratione videntur apertè fundari in regula legis, *non dubium*, quòd facta contra legem prohibentem, sunt nulla. Suppositaautem nostra sententia, & vbi lex, *non dubium*, non operatur, non videtur illa interpretatio admittenda. Atque ita ex vi illorum verborum non constituetur forma substantialis ad valorem actus, sed solùm forma, seu modus necessarius ad honestatem actus, siue in ordine ad valorem substantialis sit, siue accidentalis.

L. filius. c. faciat. *c. literas.* *Bart.* *L. non dubium.*

14. *Iudicandum de verbo, non possit, iuxta materiã, & circũstantias.* Hæc obiectio apud me commincit, doctrinam, & regulam datam de verbo, *non potest*, non esse infallibilem, neque sufficientem, si præcisè, & nudè spectetur, sed esse materiam, & alias circunstantias considerandas, vt plenum iudicium de sensu illius verbi feratur. Quod etiam sensit Conarr. in dicto cap. *quamuis.* 2. p. §. 4. nu. 10. qui aliam etiam ambiguitatem insinuat. Nam licèt verbum, *non possit*, in lege positum referatur ad factum ipsum, seu valorem eius, & non ad conscientiam; potest esse dubium, an tollat potentiam solùm ciuilem, seu ad se obligandum ciuiliter, vel etiam naturaliter. Et ideo necessariò sunt alia verba legis expendenda, & vbi illa defuerint, materia erit considerandaPotéstque in primis cõsiderari, an actus, cui forma præscribitur, pendeat ex potestate concessa, à Principe, vel republica, vel ab auctoritate iuris, vt est sententia, electio, alienatio bonorum communium, vel Ecclesiasticorum, & quælibet administratio publica, vel quæ publica auctoritate fit, vt est officium tutoris, seu curatoris, & similia: an verò sit actus propriæ auctoritatis, & dominij, vt est facere testamentum, alienare res proprias, &c. In priori enim genere actionum valde probabilis præsumptio est, vbi lex prohibet actum, vel modum actus cum clausula, *non possit*, vel *non possit aliter*, &c. limitare ipsam potestatem, ita vt actus aliter factus sit inualidus, tum quia videtur lex loqui de potestate, quam ipsa, vel princeps concedit, tum etiam, quia idem qui dat potestatem, censetur tunc ponere formam, & ita procedit regula suprà data, quòd illa forma sit substantialis. Exemplum saltem à simili sumi potest ex l. vlt. C. de vendendis rebus ciuitatis. lib. 11. ibi, *Non aliter, nisi imperiali auctoritate venduntur*, &c. Vbi Bart. notat, illam esse formam substantialem.

15. *Quid dicendũ quando actus est priuati dominij.* At verò quando actus est priuati dominij, qui de se non pendet à potestate concessa à lege, vel republica, diuersa ratio est, tum quia ibi non est auferenda potestas, quæ à lege, vel republica proueniat, sed quæ vnicuique, vel iure naturæ, vel iure gentium conuenit; tum etiam, quia ibi lex supponit potestatem ad actum, cui formam præbet, & ideo ex vi verborum non videtur esse forma substantialis, nisi per verba satis expressa declaretur, qualia non videntur esse sola illa, *aliter non possit*, nisi aliunde constare possit, intentionem legis esse limitare simpliciter potestatem operandi, & non tantùm licitè operandi, & ideo ordinariè addi solent verba irritantia ad hoc explicandum. Item si non addantur, aliæ circunstantiæ spectandæ sunt. Et in primis tota series verborum consideranda est, & præcipuè an verbum, *non posse*, cadat super effectum, seu obligationem, quæ induceretur, si actus valeret: nam tunc signum est formæ substantialis. Vt cùm dicitur, *sine expressione causæ non posse constitui obligationem. l. iuris gentium. §. non posse.* ff. de pactis. Deinde inspiciendum est, an iuxta materiæ qualitatem, & vsum per talia verba soleat auferri administratio bonorum, vel ita limitari, vt sine alterius consensu, vel sine facultate iudicis fieri non possit. Nam tunc etiam censetur lex præscribere substantialem formam, vel auferre simpliciter potestatem moralem. Et ita contingit in legibus testamẽtorum & alienationum, quas suprà afferebamus. Nam licèt dominia rerum sint de iure gentium quoad rerum diuisionem in genere, nihilominus in particulari modus acquirendi, vel transferendi dominia, pendet multum ex iure humano, & ideo quando lex tollit potestatem donandi, aut absolutè, aut sine alterius licentia, & consensu, vel negat facultatem testandi, vel instituendi hæredem, vel è conuerso, tollit potestatem instituendi alios præter istos, aut ex illis meliorandi, nisi in tali parte, & similia, censetur substantialem formam præscribere, & simpliciter auferre potestatem, ac subinde inualidare actum. Denique consuetudo, & communis acceptatio legis in hoc, vel in illo sensu multum in huiusmodi dubio valere potest.

CAPVT XXXII.

Quomodo lex dans formam actui, & addens clausulam irritantem impediat valorem actus.

1. Regula recepta, & moraliter loquendo, generalis, est, Si lex det formam, & addat clausulam, vt actus aliter factus non valeat, vel sit irritus, aut inutilis, vel quid simile; tunc forma est substantialis, & necessaria simpliciter ad valorẽ actus. Hæc regula communiter recepta est, & sumitur ex Gloss. in cap. 1. verb. *ipso iure*, & in cap. *statutum*, in principio, verb. *committantur*, de rescriptis in 6. Tradit Felin. in cap. *cùm dilecta*, de rescriptis, num. 6. verb. *quintum signum*, vbi alios refert. Et constat ex dictis de virtute legis simpliciter prohibentis cum clausula irritante actum: nam perinde est prohibere cum eadem clausula ne aliter fiat. Vnde solùm oportet aduertere, necessarium esse, vt verba contineant irritationem de præsenti, seu ipso iure, quia aliàs non explicabunt necessitatem simpliciter ad valorem actus, vt statim magis explicabitur.

Gloss. *c. statutum.* *c. cùm dilecta.*

Adhi

2. Adhibetur enim communiter huic regulæ declaratio, videlicet, vt procedat, quando solemnitas præscribitur, vt obseruanda in ipsamet effectione actus: tunc enim substantialis est; secùs verò erit, si solemnitas supponat actum iam factum, quia tunc signum est, esse tantùm accidentalem. Hanc declarationem posuit Bartol. in l. *vniuersa*, C. de precib. Imperatori offerendis. & in l. *si ita quis.* 135. §. *ea lege.* num. 5. ff. de verborum obligationibus, vbi in Scholiis multi alij referuntur. Sequitur Panormit. in dicto cap. *quoniam frequenter*, vt lite non contestata. num. 10. & ibi Felin. num. 4. qui alios refert. Alios etiam refert Tiraquel. suprà num. 4. præsertim Baldum in rubr. C. de rescind. venditione. Exempla prioris partis sunt, de solemnitate requisita in testamento efficiendo, cap. *cùm esses*, de testamentis. l. *hac consultissima*. C. qui testamenta facere possunt. Vbi certus modus, & numerus testium ad testamentum postulatur in ipsomet actu. Idem est de solemnitate ad electionem requisita dicto cap. *qui propter*. Alterius verò partis exemplum est in lege postulante, vt donatio facta insinuetur, vel quòd ex re vendita talis gabella soluatur, aliàs non sit venditio. Ratio autem prioris partis est, quia quando forma in ipsomet actu postulatur, & additur, vt actus aliàs factus *non valeat*, ipsa immediatè resistit valori actus. Et ideo talis forma substantialis censetur, prout nunc loquimur. Alterius verò partis ratio est, quia quando conditio est posterior, supponit actum factum sine resistentia legis, & consequenter validum, ac proinde licèt postea videatur illum irritare propter subsequentem omissionem, illud est per modum cuiusdam pœnæ. Et ideo non statim habet effectum, donec applicetur pœna, nisi lex expressis verbis maiorem rigorem declaret, iuxta regulas suprà positas de lege pœnali.

Bart. *Panorm. Felin. Tiraquel.* *Bald.* *cap. cùm esses.*

3. Et propterea dixi, hanc declarationem intelligendam esse, quando lex addit absolutè verbum, *aliter non valeat*, aut aliud simile, quia si non addat huiusmodi verbum, etiamsi in ipsomet actu solemnitatem apponat, non sequitur esse substantialem: nam etiam forma accidentalis potest interdum requiri in ipsamet rei effectione. Exemplum esse potest de iuramento à iudicibus præstando in principio litis, iuxta legem, *rem non nouam*, C. de iudiciis. Quod in ipso actu postulatur, & tamen, licèt omittatur, actus est validus, vt ibi Gloss. vltim. notat. Idem est de forma seruanda in ferenda sententia excommunicationis, iuxta cap. 1. de sententia excommunicationis, in 6. & ita loquuntur citati auctores. Qui tamen videntur aliud membrum omisisse: nam interdum solemnitas requiritur ante actum, vt in alienatione rerum Ecclesiasticarum prærequiritur tractatus; in electione verò inquisitio, vel informatio. Existimo autem iuxta mentem horum auctorum, hanc solemnitatem antecedentem comprehendi in primo membro tanquam pertinentem ad substantiam actus. Quod sensit Bart. suprà, & in l. *ita quis.* §. *ex lege.* ff. de verborum obligationibus. expresse Felin. in dicto cap. *cùm dilecta*, num. 6. verb. & *hinc est*. Et ratio est, quia tunc actus censetur moraliter incipere à tali solemnitate antecedente, & iam tunc lex resistit actioni, si aliter fiat. Sic ergo declarata hæc limitatio, & doctrina probanda videtur, & quoad secundum membrum de conditione subsequente, est fauorabilis, & non indiget noua expositione.

L. rem non nouam. *Bart.* *Felin.*

4. Circa alterum autem membrum de forma requisita in ipsomet actu cum clausula irritante, occurrere possunt quæstiones. Vna est, an irritato illa intelligatur ipso iure induci statim, & ante omnem sententiam, vel requiratur sententia saltem declaratoria talis defectus. In qua breuiter dicendum est, irritationem hanc regulariter non esse pœnalem, vt per se constat, quia

Irritationem dictam aliquando esse pœnalem, vt pluribus non esse.

A per se imponitur, vel potiùs sequitur ex defectu formæ, etiamsi culpa non intercedat. Nihilominus aliquando posse esse in pœnam. Exemplum sumi potest ex cap. *nouit*, de iis, quæ fiunt à Prælato sine consensu capituli. Vbi præcipitur Episcopis, ne instituant, vel destituant Abbates sine suorum fratrum consilio, & assensu, & postea irritantur actus illi, si aliter fiant, vbi Gloss. vlt. notat, illas irritationes esse ipso iure, male autem illas fundat in l. *non dubium*, quia (vt suprà dixi) parum illa confert ad canones interpretandos; sunt ergo ipso iure, quia ibi satis exprimitur. Quòd autem illa irritatio fuerit pœnalis, clariùs colligitur ex integra in collect. 1. lib. 3. tit. 9. cap. 4. vbi sic dicitur, *Quòd si fortè contra prohibitionem nostram attentare præsumpseris, nos tales institutiones*, &c. *auctoritate Apostolica cassamus, & omni robore, & stabilitate carere decernimus.* Pòdero enim verbum, *præsumpseris*; ex illo enim satis constat, irritationem ferri in odium inobedientiæ, & trãsgressionis.

B

Quando ergo irritatio non est pœnalis, clarum est, non esse necessarium sententiam vllam, vt actus sit nullus, eo modo, quo per legem irritatur. Quia ad illam nullitatem per se non requiritur culpa, sed defectus formæ sufficit, nec est vlla ratio, cur sententia necessaria sit, nisi in ipsamet lege formaliter, vel virtute postuletur, iuxta ea, quæ in sequenti quæstiuncula dicentur. At verò quando est irritatio pœnalis, videri potest probabile, applicandam esse regulam legis pœnalis, scilicet, non incurri ante sententiam declaratoriam, etiamsi ipso iure lata sit, licèt retrotrahenda

C

sit postea sententia vsque ad initium actus. Nihilominus tamen quia hæc pœna non est pura pœna, sed includit etiam defectum substantialis formæ, ideo regulariter loquendo, probabiliùs videtur incurri statim ex illo capite, licèt ratio pœnæ non sufficeret. Dico autem *regulariter*, quia ex verbis legis poterit fortè interdum exceptio fieri, vt in dicto cap. *nouit*, verbum illud, *præsumpseris*, indicat (iuxta communem doctrinam) pœnam illam non incurri, si defectus committatur sine præsumptione ex ignorantia, vel alia simili negligentia, & consequenter indicat, illam solemnitatem non esse substantialem, sed esse tantùm requisitam sub illa pœna, & ideo probabile est, tunc non incurri ante sententiam declaratoriam.

5. In irritatione non pœnali non esse opus sententia, vt actus sit nullus.

Alia quæstio esse potest, an hæ leges irritantes ex

D

defectu formæ, irritent omnino actum, etiam quoad obligationem naturalem in conscientia, vel tantùm in foro exteriori. Sed de hac quæstione multa sunt tacta in superioribus, & in tractatu de iuram. lib. 2. Et vix potest in ea generalis regula statui, quia possunt leges vtroque modo ferri, & ideo verba earum, & materia, ac circunstantiæ considerandæ sunt, ad discernendum irritationis modum; vt sumi potest ex Couarruuia in cap. *quanuis.* 2. p. §. 4. & Molina tractat. 2. de iustit. disputation. 81. & 88. Quod maximè locum habere censeo in legibus ciuilibus: nam leges diuinæ positiuæ instituentes substantiales formas aliquorũ actuũ, clarum est consequenter irritare statim, ac ipso facto,

E

& in conscientia actum, cui deficit talis forma integra, vt patet ex materia de Sacramentis, & sacrificio. Deinde idem sentio de legibus canonicis, quatenus instituunt formas similes, maximè si attingant sacramentorum materias aliquo modo, vel etiam sacramentalium, proportione seruata. Ita videre licet in solemnitate substantiali requisita ad contractum matrimonij ex institutione Concilij Tridentini. Idémque sæpe disponunt iura in ordinationibus, quas irritant, si absque tali, vel tali modo fiant, cap. *alienationes.* 12. q. 2. cum similibus. Sed ibi irritatio accommodanda est materiæ; nam est tantùm quædam suspensio, ideóque si ipso facto imponitur, statim sine alia sententia incurritur tanquam censura. Idem etiam obseruari

6. An prædictæ leges irritãt in conscientia. *Couar.* *Molina.* *c. alienationes.*

potest

poteſt in cõſecrationibus, aut benedictionibus ab Eccleſia inſtitutis, vt in prima tonſura, in conſecratione altaris, aut calicis, quia ſi non ſeruentur formæ ab Eccleſia inſtitutæ, nullæ erunt, & iterandæ ſunt abſque alia declaratione, nec antea licebit vti talibus rebus vt benedictis, aut conſecratis. De aliis verò actibus magis temporalibus, vel externis, vt ſunt alienationes, & electiones, & iudicia, &c. videri poteſt res magis dubia, nihilominus idem dicendum cenſeo, quia hæ leges non fundantur in propria præſumptione, vt dixi, & ita directè intẽdunt veritatem, aut nullitatem actus in ſe, non in ordine ad ſolam probationem, aut actionem in humano iudicio.

7. *Actus irritos iure ciuili ex defectu formæ ſæpius in conſcientia irritos eſſe.*

In legibus autem ciuilibus faciliùs id poteſt accidere, quia in illo iure præcipuè intenditur exterior pax, & gubernatio, quæ per iudices exhiberi ſolet. Nihilominus tamen frequentiùs verum eſſe exiſtimo, contractus, & actus irritos iure ciuili ex defectu formæ in conſcientia irritos eſſe, præſertim quando pertinent ad publicam adminiſtrationem, vt ſunt ſententiæ, electiones, & ſimiles, quæ à legibus ipſis, & poteſtate publica multum pendent, & ideo ſi lex ipſa reſiſtit irritando, ſtatim operatur, quia non fundatur in falſa præſumptione, ſed quia ita expedit communi bono. In aliis verò legibus, quæ magis cõſulunt commodis ſingulorum, & ponunt formam contractibus, teſtamentis, & ſimilibus, aliquando ſolent leges non irritare obligationem internam, nec impedire naturalem valorem actus, ſed tantùm vel negare actionem in iudicio, vel irritare inſtrumentum ſic factum, vel ſcripturam, vt non faciat fidem in iudicio: aliquando verò omnino irritant actum, etiam quoad valorem naturalem. In quo verba legis rigorosè penſanda ſunt, & ſtrictè ſemper ſunt interpretanda, quia materia eſt odioſa. Semper tamen verum exiſtimo, eſſe licitum in conſcientia, vti his legibus ad irritandos actus, & eum, qui ab aliqua obligatione, vel promiſſione excuſatur, vel rem aliquam per ſententiam iuſtam ſecundùm illam legem latam, obtinet tuta conſcientia rem obtinere, & à ſolutione obligationis excuſari, quandiu lex ciuilis per canonicam non eſt derogata, & tanquam iuſta in ſuo foro ſeruatur. Quia licèt fortaſſe lex per ſe ſolam non tollat omnino obligationem naturalem, dat poteſtatem iudici, vt omnino irritet actum, & conſequenter tollat illam, vel mutet rei dominium: nam hoc non excedit poteſtatem legis ciuilis, & ſuppoſita tali lege, neceſſarium eſt, vt ſeruari poſſit ſine occaſione iuſtitiæ, & peccati. Vt v.g. in lege ſtatuente ſolẽnitatem teſtamenti, licèt demus per ſe ſolam irritare teſtamentum, non tamen voluntatem defuncti, & ideo poſſe hæredem inſtitutum in teſtamento minùs ſolemni tuta conſcientia retinere hæreditatem, quandiu ab illo non exigitur, quia moraliter certus eſt de voluntate defuncti: nihilominus is, qui ab inteſtato deberet ſuccedere, poterit tuta conſcientia litem mouere, & poſtulare hæreditatem, & ſi obtinuerit, retinere illam, quia lex hoc illi concedit, & ſaltem per ſententiam efficaciter applicatur. Et per hæc alia ſimilia, in quibus magna eſt varietas opinionum, probabiliter coniectari poſſunt.

8. *Quæ corruptio formæ ſufficiat ad annullandum actum.*

Vltima quæſtio eſſe poteſt, quanta corruptio ſubſtantialis formæ ſufficiat, vel neceſſaria ſit ad annullandum actum: eſt enim talis forma diuiſibilis, & plura verba, actiones, aut teſtes, vel quid ſimile requirit. Vnde omitti poteſt vel in totum, vel in parte, aut graui, aut leui. Et quidem ſi omittatur omnino, vel in parte graui, certum eſt, annullari actum. Dubium verò eſſe ſolet, quando id, quod omittitur, leue eſt, aut nimium. Aliqui enim exiſtimant, tunc actum non irritari, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. Ita ſentit Molina tractat. 2. de iuſtit. diſputation. 81. in fine, & refert Molinam lib. 2. primogen. cap. 6. nu. 33. *Molin.*

A cum Bart. & aliis dicentem, omiſſionem modicæ ſolemnitatis nõ vitiare, & idem ſentit Aluar. Valaſ. tom. 1. in conſil. 52. n. 8. ex l. vnic. §. vlti. ff. de ventre inſpiciendo. ibi, *Quale eſt enim, ſi quid ex ijs, quæ leuiter obſeruanda prætor edixit, non ſit factum.* Et hanc ſententiam referens Gregor. Lopez in l. 5. tit. 6. partit. 6. Gloſſ. 4. eã non improbat. Hoc etiam videtur ſupponere Felin. cum multis, quos refert in cap. *ex parte*, de conſtit. n. 5. in princ. Quòd ſi inquiras, quæ omiſſio ſolemnitatis ſit leuis cenſenda, reſpondent, hoc eſſe arbitrio prudentis relinquendum. *Bart. Aluar. Valaſc.* *Greg. Lop. Sentiũt in hoc parum pro nihilo reputandum.*

9. *Actũ irritari in quacunque omiſſione ſentiunt antiqui.*

Contrariam ſententiam, ſcilicet, actum vitiari, & irritari ex quacunque omiſſione formæ ſubſtantialis, vel partis eius, tenent plures antiqui, quos ſuprà refert Gregor. Lop. ſup. Alber. Angel. Ioan. Andr. in quorum ſententiam ipſe inclinat. Tenet etiam Azor tom. 1. lib. B 5. cap. 28. §. *animaduertendum.* Exempla verò ponit, ſi in teſtamento vnus teſtis, vel in electione vnus ex electoribus deficiat. Quæ quidem indubitata ſunt, vt per ſe conſtat, & tradunt Deci. in l. *hac conſultiſſima*, C. qui teſtamenta facere poſſint. n. 12. reſponderi tamen nõ immeritò poteſt, illam non iudicari prudenter leuem ſolemnitatem, ſed valde grauem. Aliud exemplum eſt, quia inuerſio ordinis præſcripti ad procedendum, vt in petendo conſilio ante, vel poſt actum: nam videtur leuis defectus, & nihilominus irritat actum, iuxta cap. *cùm dilecta*, de reſcript. Sed hæc etiam non reputabitur leuis omiſſio, quia propter conſilium potuiſſet ſententia mutari, vt notauit Felinus in cap. *ex parte* ſuprà citato. Aliud exemplum poteſt ſumi ex l. *cum hi*, §. *ſi prætor.* ff. de tranſactionib. vbi non ſolùm dicitur eſſe C tranſactio nulla, quando Prætor eam permittit ſine cauſæ cognitione, *ſed etiam* (inquit) *ſi non de omnibus inquiſierit, quæ oratio mandat, hoc eſt, de cauſa, de modo, de perſonis, quantis de quibuſdam quæſierit.* Ergo quidquid prætermittatur de forma ſubſtantiali, vitiatur actus. Et ad hoc facere poteſt, quod eſſentia rei conſiſtit in indiuiſibili, vt Philoſophi dicunt; ſic ergo forma conſiſtit in integritate; & ideo paruus defectus vitiat illam, vt ſignificauit etiam Baldus in cap. *cum alio*, de reſcriptis, num. 4. *Felin.* *Bald. c. cum alio.*

10. *Sententia ſecurior.*

Hæc ergo ſententia videtur practicè ſecurior, maxime quia ſi hoc relinquitur arbitrio prudentis, multùm eneruantur leges formam ſubſtantialem inſtituentes: vix autem poteſt alia regula dari, ſi ſemel datur locus, ſen licentia aliquid excipiendi. Non diſplicet autem diſtinctio, quam tradit Felin. ex Bart. & Imol. in cap. *cùm dilecta*, de reſcriptis n. 6. §. *tertium ſignum*, ſcilicet, vbi conſtat, ordinem eſſe ſubſtãtialem, omiſſionem eius indiſtinctè vitiare actum, ſiue leue, ſine graue præiudicium parere videatur: ſi autem ſumus in dubio, tunc poſſe diſtingui inter leue, & graue præiudicium. Idem enim meritò dici poteſt in omni dubio de forma ſubſtantiali. Applicari etiam in præſenti poteſt cum proportione doctrina, quæ de mutatione in forma ſacramenti tradi ſolet: nam ſi ſit formalis, vt ſic dicam, ſemper vitiat actum, id eſt, ſi mutet, vel corrumpat ſenſum verborum, etiamſi ſi hoc contingat per vnius tantùm literæ mutationem: ſi verò ſit merè materialis, non vitiat, id eſt, ſi verba eandem ſignificationem retinẽt. Tunc enim ſemper mutatio, vel omiſſio grauis eſt, etiamſi circa rem paruam eſſe videatur: è contrario verò poſterior mutatio dici poteſt leuis, etiamſi in re ſenſibili maior appareat. Ita ergo in præſenti, ſi omiſſio in re, quæ videtur parua, ſit contra intentionem, & mentem legis, tunc ſemper vitiat, & non eſt cenſenda leuis, ſed grauis, quia multum intereſſe poteſt: ſi autem non ſolùm eſt materialiter leuis circunſtantia, ſed etiam parum videtur referre ad finem legis, tunc non videtur vitiare, quia quaſi nihil reputatur. Et ita poſſunt conciliari dicti auctores: nam ſi attentè conſiderentur exempla, quæ affe- *Diſtinctio Felini, Bar. Imol. Felin. & Imol.* *Mutatio corrumpens ſenſum verborũ ſemper irritat actum, licèt ſit mutatio vnius tantùm literæ.* D E

runt, seu occasiones in quibus loquuntur, videntur in A prædicto sensu fuisse loquuti.

CAPVT XXXIII.

Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum irritandi actus.

1. QVamuis superiùs dictum sit de promulgatione legis, tamen quia nonnullæ leges irritantes censentur in hoc habere aliquid speciale, explicandum in præsenti breuiter est. Primò ergo suppono, legem irritantem non annullare actum, donec solemniter promulgata sit. In hoc omnes conueniunt. Et ratio est, quia ante talem promulgationem non est lex. Dices; hoc esse verum quoad vim obligandi, quia obligatio fit mediante notitia, quæ per promulgationem datur: non est autem idem de virtute irritandi, quia irritatio non pendet à notitia, & ideo fit etiam contra ignorantes, vt suprà diximus. Respondetur, quamuis in hoc sit aliqua diuersitas, quia irritatio in particulari non fit per applicationem conscientiæ, sicut obligatio: nihilominus in hoc conueniunt, quòd vtraque fieri debet per publicam, & notoriam regulam, & consequenter omnibus propositam, quòd non fit, nisi per promulgationem. Et ratio est, quia etiam lex irritans est generalis regula actionum humanarum, & ideo per se loquendo debet esse iusta, ac subinde publicè posita, etiam vt irritans, quia necessarium est, vt homines sciant, quomodo possint, ac debeant actiones suas facere, vt validæ sint, alioquin infinita incommoda in communitate sequerentur, & ideo ex natura necessaria est promulgatio legis, etiam ad hunc effectum.

Lex irritans est generalis regula actionum, ac proinde debet esse publicata, vt obliget.

2. Secundò suppono, per se, & ex vi talis effectus vnam promulgationem sufficere factam in curia Principis, vel in metropoli regni cum proportione hoc applicando ad leges ciuiles, & canonicas, iuxta superiùs dicta de vtrisque. Et probatio etiam inde sumenda est, quia neque ex natura rei, seu sola ratione, neq; ex iure aliquo positiuo aliud postulatur in his legibus. Aliqui verò moderni oppositum sentiunt, quoad leges canonicas irritantes, nimirum, non habere hunc effectum post Romanam promulgationem, donec in singulis prouinciis promulgentur. Sentit Medina 1.2. q. 90. artic. 4. citatur etiam Soto, sed immeritò, vt dicam. Fundamentum est, quia irritationes Ecclesiasticæ sunt de rebus grauioribus, & maioris momenti, & ideo non expedit aliter fieri. Respondetur, solam coniecturam non sufficere ad certam regulam constituendam, sine positiua lege, in re quæ ex solo iure naturæ necessaria non est. Illa ergo ratio ad summum declarat conuenientiam quandam, ob quam potest interdum expedire alium modum promulgationis statuere, inde verò solùm inferri potest, ad prudentiam Prælatorum, & Pontificum pertinere, vt iuxta materiæ qualitatem, modum etiam promulgationis in sua lege determinent: non tamen ex natura rei esse necessarium, si in lege non exprimatur. Exemplum optimum est in Concilio Tridentino sessione 24. vbi in lege irritante matrimonium clandestinum expressè declarauit, necessariam fore promulgationem in singulis diœcesibus, quia materia erat grauissima, & multa possent incommoda sequi si aliter fieret. Tamen inde per argumentum ab speciali potiùs sumitur coniectura, id non esse necessarium, nisi in lege exprimatur, quod à fortiori patebit ex dicendis.

Vnam publicationem factam in curia Principis sufficere, vel in metropoli, iuxta dicta.

Medina. Soto.

Conc. Trid.

3. Tertiò supponendum est, post factam promulgationem in curia Principis, sufficere ordinarium tempus duorum mensium, vt postea lex irritans incipiat habere suum effectum. Ita sentiunt omnes, & colligitur ex Authentico, *Vt nouæ constitutiones*, quod plane loquitur de lege irritante. Et ratio est, quia nulla lex est, vel constitutio, quæ maioris temporis lapsum in legibus irritantibus postulet, quàm in aliis. Neque etiam ex sola rei natura est necessarium, quia quod sufficit ad obligandum, sufficit etiam ex hac parte ad irritandum. Vnde fit, vt tempus illud eodem modo in his legibus declarandum sit, quo in aliis, iuxta ea, quæ superiùs diximus. Intelligitur enim quoad leges summi Principis, & respectu earum regionum, ad quas illud tempus sufficiens est: nam si longiùs distent, maius tempus est concedendum prudentis arbitrio, quod maximè in his legibus necessarium est, propter incommoda, quæ ex irritatione sequi possent.

Post promulgationem sufficere duos mēses, vt lex irritans habeat effectum, & illudque tempus necessarium esse.

4. B Hinc quartò dicendum est, in legibus ciuilibus illud tempus necessarium esse, vt lex incipiat irritare actum contra eam factum. Ita docent omnes Doctores, quos statim referam. Et ratio est, quia nulla etiam lex est ciuilis, quæ ad hunc effectum minori tempore sit contenta. Quin potiùs dictum Authenticum, quod tempus bimestre concedit, loquitur de legibus testamentorum quæ includunt irritationem. Item quia ante lapsum illud tempus lex illa non habet vim legis respectu talis loci, pro quo illud tempus necessarium est, vel saltem non est illi sufficienter applicata; ergo sicut non obligat, ita neque irritat ibi. Tandem si lex irritat actum, obligat ad non faciendum illum modo superiùs dicto, sed ante lapsum illud tempus non obligat; ergo neque irritat.

5. C Solùm superest difficultas de legibus canonicis: nã multi Canonistæ sentiunt, eas habere effectum irritandi statim ac fit Romæ promulgatio solemnis. Ita tenent Panormitanus, Decius, Felinus, & fere alij in capite secundo de constitution. & in cap. *nouerit*, de sententia excommunicationis, Ioan. Andr. in fine libri sexti super datam eius, & Gloss. iuncto textu in cap. 1. de concessione præbendæ, in 6. Turrecrem. in cap. *in istis*, distinct. 4. artic. 4. Ioan. Staphilus lib. de gratiis, & expectatiuis, forma 8. num. 8. Nauarr. in summa cap. 23. num. 44. & consil. 31. de regular. num. 5. & Soto lib. 1. de iustitia, quæst. 1. artic. 4. Sylvest. verb. *lex.* quæst. 6. dicto 3. & Rosel. num. 6. Fundantur in aliquibus decretis, quæ videntur supponere, constitutiones Apostolicas habere statim hunc effectum, cap. *dudum*, cap *si postquam*, cap. *cùm singula*, de præbendis, in 6. Vnde ratio solùm est, quia Pontifices possunt hoc facere, & declararunt, se velle; ergo faciunt.

Leges can. habere effectum irritandi statim ac fiat Romæ promulgatio illius, sentit plures. Panorm. Fe. in. Ioan. And. Glossa. Turrecr. Ioan. Staphilus. Nauar. Soto. Sylvest. Rosel.

6. Est autem in primis obseruandum, hanc sententiam non esse intelligendam absolutè de omnibus legibus canonicis, quia in hoc sensu neque vllo iure probatur, neque esset conueniens, propter rationes factas in secundo, & quarto fundamento, quæ hic etiam locum habent. Quocirca quando lex Ecclesiastica irritans simpliciter fertur sine adiectione alicuius particulæ, quæ sufficienter excludat illud tempus, planè illa non irritat ante lapsum ordinarium tempus in singulis prouinciis ad obligandum necessarium. Probatur, quia dum lex noua non excludit ordinarium ius antiquum, nec repugnat illi, censenda est secundùm illud ferri, quia semper iuris derogatio vitanda est, quoad fieri possit, vt infrà dicam; sed ex iure communi, & antiquo requiritur illud tempus, imò quatenus necessarium est ad humanam notitiam, videtur esse ex natura rei necessarium; ergo si lex noua illud non excludit, secundùm illud intelligenda est. Atque hoc etiam confirmant superiores rationes. Vnde à fortiori constat, quando lex canonica expressè concesserit maius tempus ad obligationem, consequenter etiam concedere illud ad irritationem, nisi aliud clarè exprimat, quia etiam est ordinarium ius, vt lex non priùs irritet, quàm obliget.

Dictam regulam non intelligi de omni lege can. sed tantùm in legibus Pont. habentibus particulam, ex nunc.

Præ

7. Prædicta ergo sententia ad summum habet locum in legibus pontificiis habentibus illam particulam, *ex nunc*, vel similes: nam illæ videntur excludere omnem temporis dilationem, quia aliàs essent superfluæ, & ita de illis loquuntur expressè Panormitanus, & alij suprà allegati. Et eodem modo loquitur Glossa ibi communiter approbata per Cardinal. Bonifacium, & alios in Clement. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, & sequuntur moderni Theologi communiter 1.2.quæst. 90.artic. 4. Sancius,qui alios refert,lib. 3.de matrimonio, disputation. 17. num. 10. à quorum sententia recedendum non est. Quia re vera hæc videtur esse mens Pontificum. Obseruandum autem est, huiusmodi leges, in quibus tales particulæ apponuntur, regulariter loquendo, esse de quibusdam rebus, vel actionibus,in quibus Pontifex potest liberè disponere, & dispensare,vt sunt beneficia, & collationes eorum,& ideo in his sæpe inhabilitat personas,vel impedit valorem collationis à die promulgationis. Vt nouissimè fecit Clemens VIII. in hoc regno Lusitaniæ; constituendo nouum impedimentum ex defectu generis ad quædam Ecclesiastica beneficia & Sixtus V. hoc etiam fecit, & declarauit in professionibus religiosorum, quia etiam valor professionis pendet ex acceptatione sedis Apostolicæ.

Panorm. *Glossa. Card. Bon.* *Sanchez.* *Clemens VIII.* *Sixtus V.*

8. At verò in aliis rebus, quæ non ita pendent ex voluntaria institutione Pontificum, sed supponunt aliquod naturale ius, quod per humanam legem interdum modificatur, id nunquam fit sine concessione sufficientis temporis, vt lex ad notitiam deueniat. Tum quia regulariter esset nociuum bono communi, tum etiam quia videretur aliquo modo iuri naturæ repugnare, vt declaratum est exemplo legis Concilij Tridentini irritantis matrimonia clandestina. Quanuis autem hoc ita sit,nihilominus semper pro lege est præsumendum, & ideo quandocunque lex Cononica habuerit similem clausulam, quamprimum ad notitiam deueniat, seruanda est, vt nullitatis periculum euitetur. Quod si per ignorantiam aliud contra illam factum fuerit,& habet esse permanens, à cuius subsistentia,& veritate alij effectus pendent,supplendus est defectus, propter eandem causam periculi euitandi.

9. Sed quid si lex ita intellecta nimis grauis videatur, & bono cómuni contraria liceat ne ab illa supplicare ad ipsum Pontificem, & interim legem non seruare. Respondetur, licet, in rescriptis particularibus admittatur hoc genus appellationis,vel suspensionis, cap. *significasti*, de rescriptis, cum his, quæ ibi notantur, quia talia rescripta sæpe pendent ex facto, cuius ignorantia in Pontifice admittitur. In legibus autem communibus non admittitur ille modus appellationis, vel suspensionis,vt notant Doctores in cap. *consuluit*, 3. de appellation. & in leg. *si res*, ff. eod. tradit Rebuffus in leg. *Scæuola.* §. *siqua pœna*, ff. de verbor. signific. Quia ignorantia iuris, & boni communis non præsumitur in Pontifice, & lex communis licèt in vno loco afferat incommodum, non ideo cessat efficacia eius. Quapropter in eo casu supplicari quidem potest Pontifici, interim tamen seruetur lex, quia semper poterit sine malitia seruari, & alioqui de se obligat, etiamsi aliquod incommodum, aut difficultatem contineat.

Cap. significasti. *c. consuluit. L. Scæuola.*

10. Quæret verò aliquis tam circa leges ciuiles,quàm canonicas irritantes, an pro eo tempore, pro quo nondum obligant, neque efficiunt suum effectum annullandi actum, vel inhabilitandi personas non consentientes, saltem efficiant illum, volente, & acceptante irritationem, vel inhabilitatem eo, ad quem commodum, vel incommodum talis irritationis spectare potest. Videri enim potest, posse aliquem vti lege irritante sibi fauorabili, etiam ante tempus à lege præscriptum ad obligandum, tum quia illud tempus conceditur in gratiam, & beneficium contrahentium, cui potest quisque renunciare, tum etiam quia licèt legislator nolit obligare, v. g intra duos menses, nihilominus placitum erit illi, si lex antea seruetur à quolibet sciente illam; ergo pari ratione credendum est, velle, vt actus sit irritus, si subditus etiam velit statim subdi legi. Et huic parti videtur fauere Bartol. in leg. *omnes populi.* ff. de iustitia, & iure, quæst. 5. princ. num. 10. vbi ait, quòd licèt statuta, quæ afferunt præiudicium, non operentur ante præfinitum tempus, nihilominus illa, quæ afferunt commodum, statim suum operantur effectum. Et eadem distinctione vtitur Turrecrem. in §. *leges*, d. 4. num. 4.

Aliud interrogatum. *Bart.* *Turrecr.*

11. Nihilominus dicendum est, quoties lex irritans differt effectum irritandi, vel inhabilitandi vsque ad certum tempus, & post factum certum modum promulgationis, non posse legem effectum illum antea efficere, neque hoc pendere ex voluntate subditorum, siue commodum, siue incommodum illis differat: nam hoc est valde accidentarium, & lex respicit commune bonum, cui expedit certam regulam in hoc præscribi. Exemplum euidens est in decreto irritante matrimonium clandestinum: nullibi enim potuit habere effectum, nec inhabilitare aliquam personam ad illo modo contrahendum, etiamsi ipsa maximè vellet, nisi seruato ordine, & modo à Concilio Tridentino præscripto, quia legislator noluit illam legem habere illum effectum alio er, vel alio modo, quia ita expediebat ad commune bonum Ecclesiæ. Idem ergo est in omnibus similibus legibus, quando in eis modus promulgationis, & tempus inchoandi irritationem designatur. Idem autem dicendum est, quando lex nihil speciale declarat, sed secundùm ius commune obligare, & operari incipit: nam eadem est ratio de tempore præscripto à iure communi, respectu talis legis, quæ est de tempore specialiter designato à lege, quando in ea exprimitur, quia etiam prior suspendit suum effectum vsque ad tale tempus, nec illud ponit in voluntate subditorum. Tum quia non considerat priuatum commodum, sed commune bonum, tum quia possent inde sequi deceptiones, & alia incommoda, & scandala, tum denique quia lex indistinctè loquitur pro omnibus.

Mens auctoris.

12. Quapropter nunquam hæc lex incipit operari priùs circa volentem, quàm circa inuitum: nam si lex est sufficienter promulgata, & tempus sufficiens ad operandum cucurrit, operatur etiam in ignorantes, & inuitos: si verò nondum est completa promulgatio cum tempore sufficiente ad euulgationem eius, nihil operatur etiam circa volentes, quia hoc non pendet ex voluntate eorum, sed Principis. Quod autem afferebatur de obligatione legis, partim simile est, partim dissimile. Est quidem simile, quatenus non potest subditus, etiamsi velit, esse obligatus à lege ante simile tempus, quia legislator noluit antea obligare. Est autem dissimile, quoad executionem legis in actu præcepto, vel prohibito: nam hunc potest subditus sine obligatione facere, si velit: irritationem autem non potest facere, quia non est ab ipso, sed à lege. Neque Bartolus, aut Turrecremat. de legibus irritantibus loquuntur, sed de priuilegiis, quæ ad priuatum commodum conceduntur.

Bart. *Turrecrem.*

CAPVT XXXIIII.

Vtrùm leges punientes aliquos actus, illos comprehendant, qui inualidè fiunt.

1. HÆc quæstio legibus pœnalibus, & irritantibus communis esse potest. & ideo librum hunc, in quo de vtriusque disputauimus, in illius inuestigatione, & resolutione conuenienter absoluemus. Contingit ergo legem pœnalem fieri contra eam, qui tale sacramentum confert, vel qui matrimonium sic contrahit, vel qui testamentum, vel alium similem actum facit, quem postea quispiam exteriùs facit, cum aliquo tamen impedimento actum irritante. Dubium ergo est, an sic faciens actum prohibitū sub tali pœna, pœnam incurrat. Ratio dubitandi est, quia si actus est nullus, non nisi æquiuocè talis actus nominatur; Baptismus enim nullus, non est Baptismus, sed falsa effigies Baptismi; & testamentum solemnitate substantiali carens non est testamentum; at verò lex pœnalis non punit actum apparentem, sed verum; ergo non comprehendit talem actum. Confirmatur primò, quia verba legis pœnalis strictè, & in rigorosa proprietate accipienda sunt; ergo non sunt extendenda ad actum fictum, sed ad verum restringenda. Confirmatur secundò inductione. Nam qui exteriùs negat fidem timore pœnarum, animo illam retinens, non incurrit pœnas hæreticorum, quia licèt appareat hæreticus, re vera non est. Item qui percutit alium lethaliter, si cum effectu alter non moriatur, etiam per miraculum, non incurrit pœnas homicidij, vt irregularitatem, &c. solùm quia ille actus non peruenit ad effectū; ergo idem erit in omni actu, qui propter nullitatem non inducit effectum. Item tabellio inducens falsitatem in aliquo instrumento publico, si contingat illud instrumentum aliàs esse inualidum, & nullum, non incurrit pœnas falsarij. l. 1. C. de sepulchr. violat. in fine.

2. In contrarium verò est, quia licèt actus sit nullus quoad effectum moralem, nihilominus est verus actus realis exteriùs factus in tali materia contra prohibitionem legis; ergo non minùs propter illum incurritur pœna legis, quàm si esset validus. Antecedens constat in exemplis adductis: nam qui facit scripturam falsam, re vera facit illam exteriùs, & in ea ponit falsitatem: quòd autem illa scriptura postea valeat vel non valeat, est per accidens quoad animum transgrediendi legem. Idem est in matrimonio clandestinè contracto, si contingat esse inter affines, vel quid simile. Et ratio est, quia lex de se prohibet illum actum externum vt procedentem à tali animo agendi contra legem, & hoc totum ibi inuenitur; ergo pœna legis etiam comprehendit sic operantem. Et confirmatur, quia actus ille sic factus est dignus talis pœnæ, quia est prauus, & quantum in se est repugnans intentioni legis; ergo. Confirmatur tandem, quia aliàs per actum nullum nunquam incurretur pœna legis, quia non est maior ratio de vno, quàm de alio, & si priores rationes efficaces sunt, in omnibus procedunt; consequens autem est falsum, aliàs excommunicatus absolueus sacramentaliter non fieret irregularis, quia absolutio, quam præbet, est nulla, idémque esset de rebaptizante scienter, quia etiam secundus Baptismus est nullus, & sic de aliis.

3. *Primum punctum certum.* In hac re nonnulla sunt certa, vnum est, actum intentatum contra legem prohibentem, etiamsi contingat nullum esse, prauum esse, & dignum pœna, atque adeò iustè posse per iudicem condignè puniri. Hoc probant rationes secundo loco factæ, quia ille est actus humanus, & moralis, & rationi contrarius, quia quantum est ex animo operantis legi contrarius est; ergo est pœna dignus, & consequenter etiam potest per iudicem puniri, quia est vindex transgressorum legum, & non solùm actus consummati, sed etiam intentati contra legem digni sunt pœna. Et in hoc omnes conueniunt: dubitant autem, an ille actus reputandus sit consummatus, vel solùm intentatus, & consequenter, an debeatur illi ordinaria pœna legis, vel extraordinaria, & quod ad nos magis spectat, si lex imponat pœnam, vel censuram ipso facto, an incurratur per talem actum.

4. Secundò certum est, aliquando per actum nullum incurri pœnam legis, hoc etiam probant nonnulla exempla adducta in posterioribus rationibus. Tertiò verò non minùs certum est, non semper incurri huiusmodi pœnam per actum nullum, hoc persuadent etiam nonnulla exempla priori loco posita, & alia statim afferemus. Difficultas ergo superest in explicando, quando actus nullus sufficiat ad pœnam legis, quando verò non sufficiat, & quæ regula in hoc possit obseruari.

5. *Regula communiter recepta,* In quo puncto regula communiter recepta est inspiciendam esse primariam intentionem legis: nam si principaliter intendat punire purum factum externum, & prauum animum facientis, non respiciendo ad iuris effectum, tunc per actum nullum incurritur pœna legis, iuxta l. *quid ergo*, §. *cùm autem*, de his, qui notantur infamia, vbi Glossa verb. *cùm ea*, & alij id notant. Si verò lex principaliter respicit effectum, & propter illum punit actum, tunc non sequuto effectu, cessabit pœna legis, & consequenter non incurretur per actum nullum, quia per illum non inducitur effectus, propter quem præcipuè ponitur pœna legis. Hanc regulam sumo ex Bartolo in leg. *continuus*. §. *cùm quis*, numer. 3. ff. de verbor. obligationibus. Et eam tradit Felin. in cap. *ex tenore*, de rescriptis, num. 9. & sequentibus, vbi alios allegat, & varia adducit exempla, in quibus non conueniunt omnes Doctores, quos allegat; & plures adducit declarationes, & limitationes, quæ ostendunt, regulam esse satis obscuram. Nam licèt membra eius veritatem continere videantur, quia lex operatur iuxta præcipuam intentionem ferentis illam: nihilominus obscurum remanet, quando lex intendat punire purum factum, vel effectum, & quæ regula in hoc seruanda sit. Ad hoc ergo explicandum breuiter nonnullas assertiones, seu regulas subiiciam.

L. quid ergo. Glossa. *Bart.* *Felin.* *Cap. ex tenore.*

6. *Prima cõclusio.* Dico ergo primò: Quoties vna, & eadem lex, & irritat actum, & ponit pœnam facienti, talis pœna per actum nullum incurritur. Hæc assertio sumitur ex Bartolo in leg. *non studium*, C. de legibus, num. 20. & in leg. *prætor ait* §. 1. ff. de operis noui nunciatione, num. 2. & ex Felino suprà, & aliis, quos refert Tiraquel. de vtroque retract. lib. 1. §. 26. num. 8. Estque satis consentanea priori parti regulæ præcedentis, quia tunc satis manifestè apparet intentio legis. Nam si irritando actum punit illum, satis apertè ostendit, velle punire actum, etiamsi non habeat iuris effectum, cùm ipsamet lex illum impediat. Neque contra hoc obstat ratio Baldi in leg. *ea quidem*, C. si mancipium, arguentis, per actum nullum pœnam non incurri, quia ex nihilo nihil fit. Hoc (inquam) non obstat, quia actus nullus non est omnino nihil: nam licèt in ratione venditionis, v. g. sit nullus, est tamen venditio intentata ex prauo animo profecta, ideóque meritò puniri potest, & de facto punitur per talem legem. Neque etiam erit inconueniens, quòd lex simul irritet actum, & puniat, quia irritatio potest non esse pœna, sed per se conuenire, aut propter commune bonum, aut ad resarciendum aliquod damnum, vltra quam restitutionem est actus punibilis, vel licèt sit pœna, potest actus esse dignus ea multiplici modo. Priori modo irritauit matrimonium clandestinum Concilium Tridentinum, & nihilominus iubet puniri sic nulliter contrahentes. Posteriori autem modo irritatur à iure venditio simoniaca beneficij, & nihilominus multiplici

Tiraquel. *Obuiatur rationi Baldi.*

multiplici alia pœna puniretur. Et consonat optimè lex 1. C. de sepulchro violat. dicens, eum, qui vendit rem sacram, licèt iure venditio non subsistat, læsæ tamen religionis incidere in crimen. Idem confirmari potest ex leg. *si quis legatus*, in princ. ff. ad leg. Cornel. de falsis, & ex cap. *si religiosus*, de electione in 6. & ex Clementin. 1. de consanguinitate & affinitate.

1. si quis legatus.

7. *Obiicitur l. ea quidem.*

Obiici verò potest lex *ea quidem*, C. si mancipium ita fuerit, &c. vbi dicitur, quòd si quis vendidit seruum sub conditione, vt non posset ei libertas concedi, pœna adiecta non seruanti cõditionem, licèt postea dominus manumittat, non tenebit factum, nec seruus consequetur libertatem; prior autem venditor serui non poterit exigere pœnam à manumittente, quia actus fuit frustratorius. Ibi autem fuerat posita pœna in eodem contractu annullante manumissionem, & ita Bartolus ibi inde colligit, non satis esse de facto contrà fieri, ad pœnam contrahendam. Respondeo, ibi non esse sermonem de lege annullante, & puniente, sed de priuato pacto prohibente concessionem libertatis sub tali pœna, quòd pactum ex vi formæ suæ potiùs videbatur non annullare actum, sed punire tantùm, iuxta dicta de modo irritandi legum prohibentium. Vnde quia illa lex hoc non obstante declarauit, manumissionem esse nullam, noluit pœnam adiectam exigi, non quia factum inefficax, seu frustratorium non posset puniri, sed quia illo modo pactum fuisset nimis rigorosum, & inæquale.

Bart.

8. *2. Conclus.*

Dico secundo: Quando lex punit actum sub nomine includente nullitatem ex vi alicuius legis, aut institutionis, tunc pœna legis incurritur per actum irritum, & effectu carentem. Conclusio est clara, & sequitur apertè ex vi prioris partis regulæ communis in principio positæ, quia tunc satis ostendit lex voluntatem puniendi purum factum ex malo affectu procedentem, cùm loquatur de actu, qui iuris effectum habere non potest. Item quia aliàs lex illa frustratoria esset; nunquam enim puniri posset malefactor ex vi illius, quia actus, de quo talis lex loquitur, vt supponitur, nunquam potest non esse nullus, vel ex se, vel ex efficacia prioris legis; ergo vt lex talis vtilis sit, & habere possit effectum, necesse est, vt actum nullum puniat. Præterea quia eadem est ratio huius, & præcedentis assertionis. Ideo enim lex irritans expresse actũ, & adiiciens pœnam, punit actum nullum, quia supponit illum nullum, & nihilominus punit, sed in præsenti etiam lex pœnalis supponit actum nullum, & de illo loquitur; ergo illum punit non obstante nullitate: nam quòd hæc nullitas supponatur ex alia lege, vel per eandem fiat, nihil omnino refert. Denique declaratur exemplis: nam pœna legis contra rebaptizantem lata, sine dubio incurritur per actum nullum, quia per rebaptizationem non potest fieri actus validus; similiter pœna legis punientis secundas nuptias, viuente primo coniuge, incurritur per matrimonium nullum ex eodem capite, quòd secundum matrimonium non potest esse validum durante primo, & similiter pœna legis punientis clericum in sacris, vel religiosum professum vxorem ducentem, per matrimonium irritum incurritur, quia non potest aliter ab huiusmodi personis fieri. Idem ergo est in omnibus similibus, in quibus eadem ratio militauerit.

9. *Corollar.*

Vnde etiam colligo, ampliando assertionem, non solùm incurri tunc pœnam per actum irritum, verùm etiam non posse incurri per actum validum: nam si contingat, actum, qui putabatur nullus, esse validum, non incurretur pœna legis, quod mirum videri potest, est tamen verum. Explicatur: nam si quis putans, aliquem esse baptizatum, illum iterum baptizaret animo rebaptizandi, & postea in re constaret illum non fuisse baptizatum, vel priorem Baptismum habuisse essentialem defectum, & fuisse inualidum, ille talis non incurreret pœnam legis punientis rebaptizantes, quia ille non fuit rebaptizator verè, & in re, sed tantùm putatiuè, seu ex conscientia erronea: lex autem punit verum rebaptizantem, non putatum. Idem cum proportione est de illo, qui contrahit alterum matrimonium, putans esse secundum, & postea intelligit primum fuisse nullum: nam tunc non incurrit pœnas. Idem dixi in materia de Censuris, de illo, qui celebrat, vel solemniter ministrat sacramentum, putans se esse excommunicatum: nam si postea intelligat priorem excommunicationem fuisse nullam, non est factus irregularis, quia hæc pœna non est imposita excommunicato putato ministranti, sed verè ligato. Ita ergo est cum proportione in præsenti. Atque ita ampliatur etiam primum membrum regulæ communis suprà positæ, quia hæ leges, de quibus tractamus, non solùm non puniunt propter effectum, sed etiam desinunt punire, quando actus habet effectum. Vnde directè, & quasi formaliter puniunt actum quatenus nullus est, & quia fit cum illo defectu irritante, qui per ipsum nomen delicti exprimitur, scilicet, rebaptizationis, secundarum nuptiarum, & similium. Et ita facilè tollitur admiratio, quia huiusmodi lex intendit punire tale delictum verum, & non tantùm putatum; non est autem tale delictum in re, quando actus non est irritus, sed verus, & habens suum effectum.

Quæri autem potest circa hanc, & præcedentem assertionem, an procedant, si actus intentatus, ex alio capite præter id, quod lex punire intendit, nullus sit, v.g. accipit quis secundam vxorem, viuente prima, putans non interuenire ibi aliud impedimentum, postea verò inuenitur, secundum matrimonium fuisse etiam nullum ex alio capite, v.g. quia secunda vxor erat consanguinea, vel affinis in gradu irritante, incurretur ne tunc pœna legis punientis secundas nuptias? Idem est de rebaptizante, si in secundo Baptismo fuit alius defectus. Videtur enim in his, & similibus casibus incurri pœna, quia ibi fit actus exterior purus, & ex prauo affectu, quem lex intendit punire; ergo inuenitur quidquid necessarium est ad pœnam talis legis incurrendam. Declaratur, quia si secunda nullitas non tollit primam; ergo neque additio nouæ nullitatis potest pœnam priotis impedire. Nihilominus dico, tunc non incurri pœnam legis punientis actus propter specialem nullitatem, & prauitatem resultantem ex illa circunstantia, quam importat nomen, sub quo lex punit talem actum. Itaque lex puniens rebaptizantem, intendit punire illum, qui quantum ex se facit, seu facere intendit Baptismum secundum validum, & ita faceret, si primum nõ obstaret. Idémq; est cum proportione de secundis nuptiis. Et hac ratione dixi in materia de Baptismo, eum, qui exteriùs rebaptizat hominem baptizatum sine intentione baptizandi, non incurrere pœnas, quia re vera non facit ex se propriam rebaptizationem, sed fictam: idémque est de contrahente exteriùs cum secunda sine consensu, & voluntate, etiam quantum ex se. Idem ergo erit etiamsi cum intentione idem facit, si à parte rei interuenit alius defectus etiam ignoratus, quia tunc solùm ex conscientia erronea intendit facere secundas nuptias, in re autem ipsa eas verè non intentat, quia intentat nuptias aliàs nullas. Vnde etiam fit, vt si religiosus contrahat matrimonium cum ea, quam ignorat esse consanguineam, animo contrahendi quantum ex se est: & in re illa non sit consanguinea, non incurrit pœnas latas contra religiosum ducentem vxorem, sed potiùs incurret pœnam legis prohibentis matrimonium cum consanguinea, quatenus ignorantia talis impedimenti culpabilis fuit, quia matrimonium illud prout intentatum à religioso

10. *Fit satis quæstiuncula.*

ex alio capite iam non erat verum, sed apparens. Et iuxta hanc doctrinam intelligendam puto priorem partem regulæ generalis supra positæ, cùm supponit tales leges punire actum purum cum prauo affectu: intelligi enim debet de puro actu aliàs sufficiente de se ad effectum, si non interuenit impedimentum, propter quod solùm intẽdit talis lex punire talem actum; & similiter intelligi debet de prauo affectu, cui in re subest talis actus, & non tantùm in cogitatione, vel erronea conscientia.

11. Declaratur, & confirmatur; nam si quis scienter rebaptizaret in aqua rosacea, sciens in illa non posse perfici Baptismum, non incurreret pœnas rebaptizantis; ergo licèt ex ignorantia putet sufficere, non incurret: nam conscientia erronea non sufficit ad pœnam humanæ legis, si in re non subest actus, quem lex punire intendit. Atque hanc doctrinam sumo ex Iurisperitis, qui dicunt, notarium facientem instrumentum falsum, non incurrere pœnam falsarij, si instrumentum illud ex alio capite falsum inueniatur, sed alio modo extraordinario esse puniendum. Quia licèt lex illa puniat actum ratione falsitatis, quæ sufficit ad annullandum instrumentum, non tamen punit illum, nisi quatenus aliàs validus esset, si falsitas non interueniret. Ita docuit Bald. in l 1. C. de sepulchro violato, in fine, licèt contrarium sentiat in dicto cap. *ex tenore.* num. 9. in princ. citans Bart. in l. *si quis legatus*, ff. ad leg. Corneliam de falsis. Qui non simpliciter id affirmat, sed cum variis distinctionibus, & nunquam dicit, illum notarium incurrere pœnam ordinariam falsi, sed esse puniendum propter atrocitatem delicti. quod potest intelligi de pœna extraordinaria, vt dixit etiam Baldus. Simile est quod dixit idem Bald. in l. 2. C. de Episcop. audien. Emphyteutam, qui inconsulto domino rem vendit, non cadere in commissum, si venditio aliàs fuit nulla ex defectu solemnitatis, vel ex quacunque alia causa extra illam, quòd inconsulto domino facta sit. Vt explicuit rectè Tiraquellus de vtroque retract. lib. 1. §. 1. Gloss. 2. num. 6. cum Cardin. & multis aliis, quos refert, & latiùs idem prosequitur in legibus connubialib. Gloss. 8. quæst. 24. à num. 205. vbi in num. 217. generalem constituit regulam, quando lex punit actum nullum, intelligendam esse de actu, qui non aliunde est nullus, nisi ex illo defectu, quem lex punire intendit.

Bald. *Bart.* *Tiraquel. Glossa.*

12. Dico tertiò: Quando lex punit actum qui tempore talis legis validus erat, licèt malè fieret, & postea sit nullus per legem posteriorem, pœna prioris legis non habebit locum in illo actu postea nulliter facto. Ratio sumenda est ex secunda parte regulæ suprà posita, quia tunc prior lex pœnam imponens, dirigebat suam intentionem ad actum validum, & solùm intendebat punire malitiam, quæ in aliquo modo faciendi talem actum adiungebatur; ergo postquam annullatur est actus, deficit materia illius legis: nam postea actus, qui exterius fit, re vera non est ille, de quo lex prior loquebatur, nec malitia eius est eadem, sed longè alia; valde enim diuersum est, actum validum inordinatè facere, vel intentare facere actum nullum. Et licèt interdum fortasse hoc secundum sit grauius, tamen simpliciter est diuersum, & ideo ad illud non extenditur pœna prioris legis, præsertim quia licèt sit grauius, potest non esse ita nociuum, nec habere illa incommoda, quæ prior lex considerabat. Et præterea ipsa irritatio est quædam incommoditas, quæ vicem pœnæ supplere potest. Exemplum esse potest in matrimonio clandestino, quod ante Concilium Tridentinum validum erat, licèt esset prohibitum sub aliquibus pœnis: nunc autem irritum est ex vi decreti dicti Concilij, & ideo illud inualidè contrahentes non incurrunt antiquas pœnas, vt aliqui moderni probabiliter opinantur, & latè tractat Sancius lib. 3. de matrimon. disp. 2. Quibus fauet Concilium Tridentinum, quatenus præcipit, vt clandestinè, & irritè contrahentes arbitrio Ordinariorum puniantur: sentire enim in hoc videtur, illos non incurrere alias pœnas per leges, vel constitutiones præscriptas. Est autem hoc valde probabile, loquendo de pœnis, quatenus per leges antiquiores Concilio erant statutæ: nam si aliquæ sunt postea per nouiores leges statutæ, vel renouatæ, in eis non procedet in rigore hæc conclusio, sed ex aliis principiis de illis erit iudicandum.

Sanchez. Trid. Con.

13. Dico quartò: Quando lex prohibet actum, qui validè fieri potest, non obstante prohibitione, & adiicit pœnam, illa non incurritur regulariter, nisi per actum validum. Ratio est, quia tunc lex principaliter respicit actum secundùm substantiam suam, & effectum, & non tantùm secundùm externam apparentiam, vt v. g. si lex prohibet venditionem principaliter respicit ad alienationem, atque adeò ad venditionem validam; ergo illam etiam directè punit; ergo per venditionem inualidam non incurritur illa pœna. Idem ergo intelligendum est in similibus. Quod etiam confirmat vulgaris regula, quòd verba cum effectu sunt intelligenda, vt dicitur in cap. *relatum*, de Clericis non residentibus, vbi Glossa multa refert, & habetur in l. 1. ff. quod quisque iuris, vbi etiam dicitur, non nocere conatum, si nullum habuit effectum, vtiq; quando verba legis de se actum, perfectum significant. Et plura refert Tiraquel. lib. 1. de retract. §. 1. Gloss. 2. n. 5. & 6. & Rebuff. in l. *boues*, de verborum significatione, limit. 2. & 3. Iuuat etiam generalis regula, nomen simpliciter dictum significare veram rem, & non fictam, & consequenter si actum significet, significare actum validum, non nullum. Vt nomen, *sententiæ*, significat sententiam validam, cap. vlt. & Clementin. vlt. de re iudicata. & *condemnationis* verbum illam significat, quæ rata est, l. 4. *condemnatum*, ff. de re iudicata. nomen *exhæredatio* illam indicat, quæ rectè fit, l. *non putauit.* §. *non quæuis*, ff. de bonorum possessione contra tabulas. Et ratio est, quia actus validus, & nullus non nisi analogicè tales sunt, & ideo simpliciter vox sumpta stat pro valido, de quo vide Rebuf. in d. l. *boues.* limitation. 1. num. 9. & Ripa in dicto §. *condemnatum*, d. num. 4. Et augetur ratio: nam maximè hoc debet procedere in pœnis, quia restringendæ sunt, & ad verborum proprietatem, & rigorem coarctandæ.

4. Concluſ. *Tiraquel. Rebuf.* *Clem. vlt.* *L. non putauit.* *L. boues.*

14. Sed obiici potest: nam sequitur, sacerdotem excommunicatum, ac denunciatum ministrantem alicui sacramentum pœnitentiæ, non incurrere irregularitatem, consequens est falsum; ergo. Sequela patet, quia illud sacramentum est nullum ex defectu iurisdictionis; ergo per illum actum non incurritur irregularitas, quæ est pœna sacerdotis excommunicati ministrantis sacramenta. Propter hanc, & similes exceptiones dixi in assertione, accipiendam esse regulariter, non infallibiliter. Illum ergo casum de sacerdote excommunicato absolutè tractaui in Tomo quinto, disputatione vndecima, sectione tertia, num. decimo tertio, & probabiliùs iudicaui, non obstante nullitate absolutionis, incurri irregularitatem in eo casu, & idem nunc etiam videtur. Quia considerata intentione canonum, sub illa prohibent excommunicato omnem vsum potestatis ordinis, etiamsi fiat cum illo defectu, quem necessariò habere debet, prout fit ab excommunicato. Itaque lex, quæ fert talem pœnam, iam supponit defectum in tali actu facto ab excommunicato, & illum intendit punire, & ideo etiamsi nullus fit, dummodo illam nullitatem habeat ex vi excommunicationis, punit illum. Et hoc est maximè in legibus attendendum, reducitúrque ad

Obiicitur obiectioni.

regu

regulam in secunda assertione positam, quia si lex explicitè, vel virtute supponit nullitatem in actu, vel defectum, vnde illa solet oriri, licèt non semper oriatur, censetur punire etiam actum illum qui nulliter fit ex vi censuræ, vel alterius similis defectus; quando autem nullitas prouenit ex alio capite, cessat prædicta ratio, & procedit generalis regula, quòd lex loquens de actu, intelligitur de actu valido, quia solùm ille simpliciter talis existimatur.

FINIS LIBRI QVINTI.

INDEX CAPITVM LIBRI SEXTI.

DE INTERPRETATIONE, CESSATIONE, & mutatione legis humanæ.

Cap. I. *De ratione rectè interpretandi legem humanam.*
Cap. II. *De extensione in legibus humanis per earum interpretationem.*
Cap. III. *De extensione legis ad casum non comprehensum sub aliqua verborum significatione.*
Cap. IIII. *Expediuntur nonnulla dubia circa extensionem legis.*
Cap. V. *De restrictione legis per interpretationem.*
Cap. VI. *De cessatione obligationis legis in particulari contra verba legis.*
Cap. VII. *De excusatione legis per epiikiam.*
Cap. VIII. *De vsu epiikiæ sine recursu ad Principem.*
Cap. IX. *De cessatione legis causa cessante.*
Cap. X. *De dispensatione in lege humana.*
Cap. XI. *De effectibus dispensationis humanæ legis.*
Cap. XII. *De materiali causa dispensationis.*
Cap. XIII. *De forma dispensationis humanæ legis.*
Cap. XIIII. *De potestate ordinaria dispensandi in legibus humanis.*
Cap. XV. *Dubia circa potestatem inferiorum in legibus humanis.*
Cap. XVI. *De potestate ordinaria dispensandi, & commutandi.*
Cap. XVII. *De potestate delegata ad dispensandum in legibus humanis.*
Cap. XVIII. *De iustitia causæ ad iustam dispensationem.*
Cap. XIX. *De validitate dispensationis legis humanæ sine iusta causa.*
Cap. XX. *De cessatione dispensationis cessante causa.*
Cap. XXI. *De nullitate seu inualiditate dispensationis.*
Cap. XXII. *Quando obtenta dispensatio sit subreptitia.*
Cap. XXIII. *Quæ taciturnitas inualidat dispensationem.*
Cap. XXIIII. *De dispensatione ab vno vinculo tacitis alijs.*
Cap. XXV. *De abrogatione legis.*
Cap. XXVI. *Quis possit legem abrogare.*
Cap. XXVII. *Quibus modis fit abrogatio, & de effectibus eius.*

LIBER

LIBER VI.

DE INTERPRETATIONE, CESSATIONE, ET MVTATIONE HVMANARVM LEGVM.

DIximvs in tribus libris proximè præcedẽtibus de omnibus quæ ſpectant ad rationem, & efficaciam legis, tam ciuilis, quàm canonicæ, & ad quaſdam earum generales ſpecies, quæ omnes mutationem admittunt, & ideo priuſquam de iure humano non ſcripto, vel de priuato dicamus, de mutatione legis humanæ ſcriptæ dicendum eſt. ſimúlque canonicam, & ciuilem comprehendemus, quoniam vtraque mutationem admittit, & doctrina quoad hanc partem communis eſt, ac ferè vniformis. Diſtinguendæ autem ſunt variæ mutationes, quę in humana lege fieri poſſunt: poteſt enim mutari interdum quaſi ab intrinſeco, & de ſe, aliquando verò ab extrinſeco agente, & vtraque mutatio accidere poteſt, vel in parte ſolùm, vel in tota lege. Dico autem legem mutari ex ſe, & ab intrinſeco, quando ex defectu materiæ, vel finis, aut rationis eius obligatio ceſſat. Et quando hoc contingit tantùm in parte, ſeu in particulari occaſione, dicitur legis interpretatio, ſeu æquitas, aut epiikia; quando verò integra mutatio accidit, ceſſatio dici poteſt, & ita à nobis appellatur. Ab extrinſeco autem mutatur lex, quando per contrariam actionem aufertur eius obligatio, & ſiquidem id fiat ex parte, vocatur diſpenſatio, ſub qua commutationem comprehendo: ſi autem fiat in tota lege, vocatur abrogatio, ſeu irritatio, aut ablatio legis. Ex quibus quatuor membra conſurgunt ſigillatim pertractanda, interpretatio, ceſſatio, diſpenſatio, & abrogatio legis. Quibus addi ſolet mutatio legis per additionem, vt conſtat ex D. Thoma q. 97. art. 1. Veruntamen ſi additio legis fiat ſine diminutione, vel abrogatione præexiſtentium legum, magis pertinet ad introductionem nouæ legis, quàm ad mutationem, de qua tractamus, & ideo nihil de mutatione illa nobis dicendum ſupereſt. Si autem lex noua antiquioribus deroget, iam non eſt pura additio, ſed mutatio, quæ ſub abrogatione comprehenditur, & ita quatuor illa membra ſufficiunt. Et quod ad primum ſpectat, licèt ſola interpretatio, per quam lex declaratur in ſpeciali caſu non obligare per epiikiam, ad legis mutationem pertinere videatur, nihilominus, vt illa meliùs intelligatur, & propter materiæ complementum operæpretium erit aliquid de interpretatione humanarum legum generaliter præmittere.

D. Thom.

CAPVT I.

De ratione rectè interpretandi legem humanam quoad legitimum ſenſum eius.

1. Gloſſa.

TRiplicem legis interpretationem diſtinguere poſſumus ex Gloſſa in l. *ſi de interpretatione*, ff. de legib. & Panormit. & Deci. in cap. 1. de poſtul. Præla. Sylueſt. verb. *interpretatio*, ſcilicet authenticam, vſualem, & doctrinalem. Anthenticam voco, quæ fit auctoritate illius, qui poteſt legem condere; vſualem, quæ conſuetudine, & ipſo vſu fit, & doctrinalem, quæ fit per doctrinam, & authoritate interpretum; hìc de hac tertia præcipuè loquimur, & ideo breuiter alias duas expediemus. Dicta verò Gloſſa aliud membrum addit illius interpretationis, quæ fit per ſententiam iudicis. Sed hæc ſub conſuetudine includitur, vt patebit inferiùs loco ſuo.

Panormit. Dec. Sylueſt.

Vide Bart. in l. Cæſar. ff. de publ. & vect. in repetit. nu. 22. q. 3. de virtute huius verbi, interpretari, *vbi multa de hac re.*

2. *Dari poſſe interpretationẽ, quæ legis authoritatem habet.*

Primò ergo certum eſt, dari poſſe interpretationem aliquam legis, quæ authoritatem legis habeat, hanc verò fieri non poſſe, niſi vel ab ipſomet legiſlatore, vel ſucceſſore, vel ſuperiorem iuriſdictionem habente. Tota aſſertio facilè probatur, quia interpretatio hæc ſæpe eſt neceſſaria ad bonum commune, & non excedit poteſtatem legiſlatoris, poteſt ergo cum authoritate legis ab eo fieri, non verò ab inferiori, qui legem ferendi non habet poteſtatem, vel non talem, vt cadat in actum ſuperioris. Et hoc eſt, quod dicitur in l. vlt. C. de legib. omnem legis interpretationem ab Imperatore datam, *ratam, & indubitatam habendã eſſe.* Et reddit rationem, *quia ſi leges condere ſoli Imperatori conceſſum eſt, etiam leges interpretari, ſolo dignum imperio eſſe oportet.* Quod neceſſe eſt intelligi de hac interpretatione, quam authenticam vocamus, de qua etiam dicitur in capit. *inter alia*, de ſentent. excommunicationis. *Vt vnde ius prodiit, interpretatio quoque procedat.* Eſtque optimum, & nouum exemplum in motibus propriis Sixti V. de illegitimis: nam per priorem de illis diſpoſuit, per poſteriorem verò priorem interpretatus eſt, & vterque eandem legis authoritatem habet. Eſt autem aduertendum, non tantùm eandem perſonam poſſe hoc modo legem ſuam interpretari, ſed etiam eandem ſedem, vt ita dicam, ſeu ſucceſſorem in eadem poteſtate, vt clarè probatur in dicto c. *inter alia.* Et ratio eſt, quia lex non procedit à perſona, niſi vt habente poteſtatem, & lex ſemper pendet ab eadem poteſtate, in quacunque perſona ſit; ergo qui in eadem poteſtate ſuccedit, ſemper poteſt prædeceſſorum leges interpretari. Verum quidem eſt, eundem hominem poſſe certiùs explicare ſuam mentem, & ſenſum, quem re vera habuit, quando legem condidit, quia ſolus ipſe voluntatem ſuam certò cognoſcit; ſucceſſor verò ſolùm poteſt illam coniectare. Nihilominus tamen poteſt ſucceſſor interpretari ſenſum, in quo lex recipienda eſt, & obſeruanda, & hoc modo dicitur hæc anthentica interpretatio. Vnde etiam manifeſtum eſt, poſſe ſuperiorem hoc modo legem inferioris interpretari, quia non eſt neceſſe, vt attingere certò poſſit perſonalem (vt ita dicam) ſenſum, & mentem eius; quia

quia hoc neque in successore est necessarium, sed satis est, vt possit definire, ac statuere, quomodo talis lex accipienda sit, & custodienda, quod melius potest facere per iurisdictionem superiorem, quàm per æqualem, vt constat. Superiorem enim voco non tantùm in dignitate, vel extrinseca perfectione, sed in subordinatione, & prælatione. Quomodo iurisdictio Regis est superior iurisdictione præfecti, aut Proregis, & iurisdictio Papæ iurisdictione Episcopi, non verò ita cõparatur Archiepiscopus ad Episcopum, vnde non potest sic interpretari legem eius.

3. *Hanc interpretationem non solùm esse nudam declarationem, sed aliquãdo mutationem.*

Vnde etiam intelligitur, frequenter contingere, vt hæc interpretatio nõ sit nuda declaratio sensus prioris legis, sed mutatio etiam aliqua, vel addendo, vel minuendo, quia totum hoc cadit sub potestatem eius, cuius authoritate fit talis interpretatio, & potest esse ad commune bonum necessarium. Vnde licèt contingat, interpretationem non videri omnino adæquatam proprietati verborum legis, non est dubitandum de authoritate, & efficacia interpretationis, quia cùm auctor eius possit aliquam mutationem facere, sæpe cum interpretatione illam miscet sub eodem interpretationis nomine illam comprehendendo, fortasse per modestiam, & comitatem, vt videre licet in cap. 1. de iuram. calum. & cap. vnic. de Cleri. coniug. in 6. cum similibus. Denique obseruare oportet, hæc omnia intelligenda esse de lege, quæ directè fit ad interpretandum priorem. Sæpe enim vnam legem per aliam interpretamur, licèt neutra ad hunc finem condita sit, sed ex certo sensu vnius veriorem alterius sensum colligimus, aut coniectamus, vel propter consonantiam, vel propter verborum vsum, vel propter similitudinẽ rationis, aut aliquid simile: tũc autem interpretatio nõ est authentica, sed sub doctrinali comprehenditur, quia nõ habet legis authoritatem, vt per se cõstat. Vt ergo authentica sit interpretatio, oportet,

Quæ requiruntur vt interpretatio dicatur authentica.

vt habeat omnes legis humanæ conditiones, atq; adeò vt sit iusta, procedens à legitima potestate, sufficienter promulgata, &c. Vnde consequenter fit, vt hæc ipsamet lex humana interpretatiua alterius, exposita sit dubiis, & obscuritatibus, ac subinde vt etiam propter illã aliæ interpretationes necessariæ sint. Ideóq; obseruant Doctores, quòd constitutio declarans aliã, in his, quæ non exprimit, recipit omnes interpretationes, quas constitutio declarata, vt sumitur ex Glossa in Clementin. *Statum*, verb. *consuetudo*, de electione, & in cap. *is qui*, verb. *vel electi*. de election. in 6. & habetur expressè in Authentica de filiis ante dotalia instrumenta natis, in fine, collation. 3. vbi id notant Gloss. & Bart. & alij, quos referunt Matienz. lib. 5. recopilat. titu. 4. l. 2. glos. 6. num. 10. Burg. de Paz l. 1. Tauri, num. 288.

Glossa. Bart. Matienz. Burgos.

4 *Interpretationem ex vsu sumptam interdum posse esse authenticam.*

Secundò dicendum est, multum valere interpretationem ex vsu desumptam ad legis obligationem præscribendam, & interdum talem esse posse, vt authentica sit, & pro lege habenda. Hæc assertio communis Doctorum est, vt sumitur ex cap. *cùm dilectus*, de consuetud. quatenus in eo dicitur, consuetudinem esse optimã legum interpretem, quod etiam habetur in l. *si de interpretatione*, ff. de legib. Pertinet autem ad materiam de consuetudine, & ideo illam prosequemur in c. 7. libri sequentis ad finem.

5. *Aliquando necessaria est doctrinalis interpretatio in legibus humanis.*

Tertiò dicendum est, leges humanas etiam admittere doctrinalem interpretationem, quæ licèt per se non inducat obligationem, quia non habet potestatem introducendi legem, habet tamen suum authoritatis gradum, qui potest interdum esse tam certus, vt inducat necessitatem. Hoc totum adeò notum est, vt probatione non indigeat: nam hæc est humana conditio, vt vix possit homo tam perspicuis verbis sensum suum explicare, quin ambiguitates, & dubia nascantur, præsertim quia lex humana loquitur breuiter, & in generali, & in applicatione eius ad varios casus in particulari oriuntur frequẽter dubia, propter quæ iudicium prudentum, & declaratio doctrinalis necessaria est. Denique ex hac necessitate orta est iuris ciuilis peritia, cuius præcipuus finis est, verum sensum, verámque interpretationem legum humanarum tradere. Quod munus cõmendatur in l. vni. C. de professoribus qui Constantinopol. lib. 12. quatenus honorari iubet eos, qui illo munere probè vtuntur.

6. *Conuenientia Do. magnam habet authoritatem.*

De hac igitur interpretatione certum est, non habere vim legis, quia non procedit à potestate iurisdictionis, sed à scientia, & iudicio prudentum, & ideo dicimus per se non inducere obligationem. Quia verò in omni arte iudicium peritorum in illa magnam inducit probabilitatem, ideo etiam in hac legum humanarum interpretatione hæc doctrinalis interpretatio magnum habet authoritatis pondus. In quo varij gradus esse possunt: nam si in alicuius legis intelligentia omnes interpretes conueniant, faciunt humanam certitudinem, & regulariter loquendo, etiam inducent obligationem seruandi legem, & vtendi illa in praxi iuxta talem interpretationem. Tum quia tanta consensio Doctorum indicat communem acceptationem, & obseruantiam legis in illo sensu, tum etiam, quia vix potest accidere, vt contra communem omniũ Doctorum interpretationem tam efficax ratio occurrat, vt in conscientia reddat securam contrariam intelligentiam. At verò vbi variæ sunt Doctorum interpretationes, iuxta pondus rationum, & Doctorum authoritatem iudicandum est, occurrebat hic d sputatio de electione opinionum, illa verò ad materiam de Conscientia spectat.

7. *Tria notanda vt verus sensus legis colligatur.*

Sed circa hanc interpretationem interrogari potest, quibus principiis, seu regulis vtendum sit ad verum sensum, & obligationem legis colligendam. In quo puncto latissimè scribunt iuris interpretes, quia proprie ad illos spectat, quia verò etiam Theologis aliqua directio in legum, ac canonũ intelligentia necessaria est, eam breuiter cõprehendemus. Tria igitur capita obseruãda sunt, quæ suprà tractando de forma legis distinximus, scilicet, verba legis quatenus significatiua sunt, mens legislatoris, & ratio, & de singulis aliquid est dicendum, quoniam ex his omnibus pendet vera interpretatio legis. Circa verba dicendum est, in omni lege humana primum omnium expectandam esse verborum proprietatem, id est, propriam significationem: nam ex illa maximè sumenda est vera interpretatio legis, sempérque est præferenda, nisi aliquid obstet. Sic enim de testatore dicitur in l. *non aliter*, ff. de legat. 3. *Non aliter à significatione verborum eius recedi, quàm cùm manifestum est, aliud ipsum sensisse*; ergo multo magis de verbis legislatoris idem asserendum est. Vnde in l. 1. §. *si is, qui nauem*, ff. de exercitoria actione, dicitur, *In dubiis non esse recedendum à verbis edicti*, & in l. *prospexit*, ff. *qui & à quibus*, verbis inhærendum esse, etiamsi res grauis esse videatur. *Quod quidem* (ait) *perquam durum est, sed ita lex scripta est.* Hinc etiam in cap. 2. §. *sed neque*, de translati. Episcop. concessa. cessione Episcopatus, non censetur concessa translatio. Et ratio redditur: *nam si circa translationem idem fieri voluisset, quod de cessione dixerat, & de translatione poterat expressisse.* Significans, non esse recedendum à proprietate verborum, quoad fieri possit. similia habentur in cap. *ad audientiam*, de decim.

L. non aliter.

Ratio verò clara est, quia verba in communi sermone vsurpantur in propria significatione: nam idcirco illã recipiunt; ergo multò magis hoc intelligendum est seruari in legibus, quia debent esse claræ, & non expositæ circunuentionibus, & falsis interpretationibus vt suprà diximus. Vnde confirmatur ab incommodo, quia aliàs nihil esset certum in legibus, neque per illas possent regulari actiones hominum

minum, quia vnusquisque posset suo arbitrio ad improprios sensus illas deriuare. Confirmatur secundò, quia propter hanc regulam docent Patres verba Scripturæ in proprio sensu esse accipienda, nisi ex circunstantiis,vel aliis locis aliud constet,quod maximè obseruandum est,vbi dogmata fidei,aut morum traduntur; idem ergo est eum proportione in lege, quæ est regula morum.Denique etiam Dialectici dicunt,analogum simpliciter sumptum accipi pro principali significato; verba autem,si præter sensum propriũ habere possunt improprium,sunt quasi analoga,& in eis sensus proprius est quasi principale analogatum; ergo absolutè posita in lege,accipienda sunt in proprio, ac principali statu.Atque hanc regulam tradunt Iurisperiti communiter,vt latè refert Tiraquel.in l.*si vnquam*, §.*libertus*.n.45.& sequentib. & attingit breuiter Constanti.Rog.tractat. de iur. interpret.q.2.nu.20.Quando autem,vel quomodo hæc regula deficiat,ex dicendis patebit.

Tiraq. Constanti. Rog.

9. *Duplex verborum proprietas.*

Obseruandum est autem in hoc puncto in verbis iuris,seu legum,duplicem proprietatem solere distingui, vnam naturalem vocant, aliam ciuilem. Prior non sic appellatur, quia significatio aliqua verborum legis sit à natura,constat enim omnia verba humanarum legum ad placitum,& ex impositione,significare, sed quia quædam significatio est ex simplici, & primæua verborum impositione,& in ea solent significari res prout verè,ac naturaliter sunt,sicut dictio, *mors*, significat naturalem mortem.Significatio autem ciuilis dicitur,quæ est per extẽsionem, parificationem,vel fictionẽ iuris,vt dictio,*mors*, significare solet ciuilem, qualis fit per religiosam professionem, & filius adoptatus dicitur filius,& sic de aliis. Quibus addi posset tertia significatio,quę vocari potest vsualis,quia est ab vsu,& consuetudine loquendi,quæ magnam vim habere solet in significatione vocum interpretanda,adeò vt in legum expositione proprietati etiam verborum vsus præferendus sit,vt Iurisperiti cum Bart. docent in l.*non dubium*, C. de legib. in l. *Labeo*, ff. de supellectile legata.& in l.1.ff.de suis,& legitimis hæredibus.Panormitan.in Procem.Decretalium. vbi latissimè Felinus plurima congerit. Ne verò tot membra multiplicemus,hanc significationem ad duas præcedentes reuocamus: nam si vsus verbi sit cõmunis totius populi in vulgari modo loquẽdi,iam illa significatio est facta magis propria magisque naturalis, quàm primæua, quia vsus habet vim derogandi institutionem, & mutandi impositionem humanam. Si autem vsus sit solius iuris,talis significatio sub ciuili continetur.

Bart. Panorm. Felin. Significatio vsualis ad naturalem vel ciuilem reducenda est.

10. *Quomodo regula tradita sit intelligẽda.*

Regula ergo proposita de priori proprietate est intelligenda,per se loquendo, & nisi circunstantiæ occurrentes,vel alia iura cogant,extensionem, vel limitationem faeere,vt in sequentibus prosequemur.Atq; ita sumitur ex lege vltima,C.de his, qui veniam ætatis,&c. Vbi perfecta,vel legitima ætas simpliciter dicta accipi dicitur pro naturali,non pro illa, *quæ imperiali beneficio suppletur*.Idem sumitur ex cap. *susceptum*, de rescrip.in 6.vbi id notat Glossa verb. *non morte*. citans alia iur.& latiùs Tiraquel.dicta l. *si vnquam*,verb. *suscepcrit*.num.17.Sed obseruandum circa hoc est, regulam hanc potissimum habere locum in vocibus vsualibus,vt sic dicam,quas leges,seu iura accipiunt ex communi lege hominum; sunt verò aliæ voces, quæ sunt propriæ ipsius iuris,& ab ipso inuentæ,sicut vnaquæq; ars propria habet vocabula,quibus vtitur,vt in iure canonico tales sunt,vox, *censura*, *excommunicatio*, & similes,& in iure ciuili,*vsucapio*,*præscriptio*, & similes; in his ergo vocibus significatio ciuilis, seu secundùm ius est significatio naturalis illarumnã est ex primæua impositione, & res per talem vocem significata non habet aliam naturam,nisi quam habet ex institutione iuris,& ideo secũdùm eam significationem sunt

Glossa.

A tales voces in legibus accipiendæ, & proprietas illarum ex iure sumenda est.

11. *Quando vox habeat plures significationes quid faciendum.*

Sed quid si vox habeat plures significationes proprias in naturali proprietate?Respondeo,tunc vtẽdum esse regula,quæ in omnibus sermonibus ambiguis,seu æquiuocis prudenter obseruari solet,videlicet,vt legis materia,aliæq; circunstantiæ attentè ponderẽtur:nam ex illis determinabitur facilè verborum significatio. Maximè verò legis initium considerare, & cum illo sequentia coniungere necesse est, quia ad illud debẽt trahi sequentia,nisi aliquid obstet. Nam in proœmio constitutionis solet causa finalis, & principaliter mouens contineri, & ideo illud maximè spectandum est ad legis intelligentiam,vt communiter tradunt Iurisperiti,quos latè refert Tiraquel.in tract.*Cessante causa*, limitation.1.num.64.& 65.& Molina lib.1.de primogen.cap.5.à num.3.& Gutierr.in practicis lib. 3. quæstion.17.num.90.Vnde etiam in cõtractibus initium, & causa spectantur.l.*si procuratorem*,in prine.ff.mandati; ergo multo magis in legibus obseruandum est initium,vt ad illud cætera accommodentur.Quin potiùs additur in leg.24.ff.de legibus.*Inciuile esse,nisi tota lege perspecta,vna aliqua eius particula proposita,iudicare*.Itaque ex anteeedentibus,& consequentibus eum materia, & aliis circunstantiis determinanda est æquiuoca verbi significatio. Quòd si verba legis adeò essent æquiuoca, vt neque ex antecedentibus, neque ex subsequentibus, nec ex materia,aut ratione legis constare posset definitus sensus eius, illa non esset lex, quia non solùm non esset clara, verùm etiam neque mentem legislatoris satis significaret. Vix autem fieri potest,quin altera significatio sit rei de qua tractatur, magis accommodata,& illa ferenda est iuxta regulam legis 68.ff.de regulis iuris. *Quoties idem sermo duas sententias exprimit,ea potissimum accipietur, quæ rei gerendæ aptior est*. Idem à simili sumitur ex leg.*si seruus plurium*. §.*vltim*.ff.de legat.1.

Tiraq. Molin. Gutier.

12. *Quid circa intentionem cõsiderandum legislatoris.*

Circa intentionem,seu mentem legislatoris considerandum est,ab illa potissimum pendere tam substãtiam,quàm efficaciam legis,quia, vt probatum est in lib.3.mens legislatoris est anima legis, vnde sicut in viuente substantia, & operatio vitæ ab anima maximè pendet,ita in lege à mente legislatoris. Illa est ergo vera interpretatio legis,per quam mentem,& voluntatem legislatoris assequimur,& ideo quacumque ratione de mente legislatoris constare possit,secũdùm illam maximè erit lex interpretanda. Quod potest confirmari ex principio generali, quod ex Gregorio traditur in cap. *humanæ aures*, 22.quæst. 5. *Non debet aliquis verba considerare*,vtique nuda,*sed intentionem,& voluntatem, quia non debet intentio verbis deseruire, sed verba intentioni*.Quæ verba nõ inueniuntur in Gregorio,sed sunt Cælestini,vt infrà videbimus.Denique cõfirmatur ex vsu iurium,considerantium vtique mentes legislatorum,c.*si postquam*,de electione,in 6.ibi, *Ex sui mente exigit*,&c.& in c. *secundò requiris*,de appel.ex intentione legislatoris verba extenduntur,quia *verba intentioni deseruiunt*,vt ibi allegatur. Sic etiam in l. *cùm mulier*,ff.solut.matrim.ex mente legis negatur marito propter lenocinium accusatio vxoris de adulterio. Idẽ probatur optimè ex l. *scire etiam*,§.*aliud*, ff.de excusat. tutorũ. ibi, *Sed etsi maximè verba legis hunc habebant intellectũ,tamen mẽs legislatoris aliud vult*. Simile etiã de Testamẽtis dicitur in leg.*non aliter*,in princ.ff.de leg.3.

Gregor. Cælestin.

13. Quæret verò aliquis quî possit fieri, vt mens præter verba aliquid conferat ad legem interpretandam. Quia homines non possunt mentem alterius hominis percipere,nisi ex verbis eius:nam,vt Gregor.dicit,26. Moral,& infertur in dicto cap. *humanæ aures*, initio: *Apud homines cor verbis, apud Deum verò verba pensantur ex corde*.hîc autem agimus de humano iudicio, & intelligentia,quomodo ergo potest sensus legis, quæ

Gregor.

in

in verbis consistit, ex mente sumi, cùm ipsa mens per verba tantùm nobis possit innotescere? Et confirmatur: nam si legislator per verba legis suam mentem non declaret, non constitueretur lex, nec oriretur obligatio, etiamsi ex aliis coniecturis possemus aliquo modo voluntatem legislatoris cognoscere, quia (vt suprà dictum est) lex non constituitur voluntate Principis, nisi per verba legis sufficienter expressa, quia voluntas sola non sufficit per se ad obligandum, nec etiam est satis, quòd aliunde priuatim innotescat, sed necesse est, vt in ipsa lege sufficienter contineatur: ergo non possumus è contrario per voluntatem cognoscere verborum sensum.

14. *Quomodo mēs legislatoris potest esse regula interpretandi.*

Ad interrogationem respondetur, cùm dicimus mentem legislatoris deseruire ad interpretandam legem, non esse sensum, ipsam voluntatem legislatoris merè internam, vel secundùm se spectatam esse posse regulam interpretandi legem, contra hunc enim sensum rectè procedunt obiectiones factæ; sed sensus est, verba nudè sumpta sæpe esse ambigua, & ex variis intentionibus, ac voluntatibus posse procedere, & ideo ex adiunctis, id est, ex materia, aut circunstantiis prudenter pensandum esse, ex qua voluntate, & intentione processerint, & tunc ad intentionem legislatoris accommodandam esse verborum significationem, & interpretationem. Ita sumitur ex sententia Hilarij lib. 4. de Trinit. dicente, *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus*, cap. *intelligentia*, de verbor. significat. Verum est igitur, homines iudicare de mente loquentis ex verbis, non tamen ex illis nudè, & abstractè sumptis, sed vt coniunctis omnibus circunstantiis, à quibus determinari possunt ad hanc mutationem potiùs, quàm aliam iudicandam. Vnde ad confirmationem fatemur, legem non constitui per internam voluntatem, nisi in lege ipsa sufficienter manifestetur, vt probat ratio facta. Nihilominus tamen vt verba legis sufficienter indicent intentionem, & voluntatem legislatoris, non est necesse, vt abstractè, & nudè sumpta illam indicent, sed possunt, ac debent ex omnibus adiunctis determinari.

Hilar.

15. Secundò interrogari hîc potest, an mens legislatoris plus conferat ad veram interpretationem legis, quàm verba, vel è conuerso. Nam ex dictis videtur sequi, plus menti esse tribuendum, quàm verbis, quia mens est præcipuum in lege, nam est vita eius. Item propter quod vnumquodque tale, & illud magis: sed verba sunt propter mentem; & non è contrario; ergo præferenda est mens verbis. Vnde in cap. *in his*, de verbor. signification. dicitur, *Non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem, cùm non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deseruire.* In contrarium verò facit, quia licèt ordine intentionis mens sit prior verbis, sic enim dicuntur verba esse propter mentem, quia ad illam iudicandam instituta sunt, nihilominus ordine executionis, seu in genere causæ instrumentalis priora sunt verba; nam per illa deuenimus in cognitionem mentis, & voluntatis legislatoris; ergo præferenda est verborum vis in legis interpretatione. Et confirmatur: nam illud est præferendum, quod certius est, sed verborum proprietas est certa, & clara: mens autem legislatoris solùm per coniecturas cognoscitur, in quibus sæpe homines falluntur; ergo præferenda sunt verba per se loquendo, vel saltem regulariter. Quod videtur sentire Tiraquel. in dicta l. *si vnquam*, verb. *libertis*. n. 23. cū Bald. in c. *licèt*, de elect.

Tiraquel. Bald.

16. Respondeo, hanc comparationem non posse fieri inter verba legis, & voluntatem legislatoris, vt in se est merè interna, cùm voluntas non hoc modo cognoscatur, neq; vt sic deseruire possit ad intelligēdam legem. Potest ergo fieri comparatio, vel inter verba ex vna parte, & alias coniecturas, quibus mentem legislatoris indagamus ex alia, vel inter vim, & proprietatem verborum & mentem legislatoris sufficienter coniectatam per varia signa simul sumpta. Priori ergo modo dicendum videtur, verba per se loquendo esse potissimum signum voluntatis legislatoris, & illo maximè vtendum esse ad mentem legis perspiciendam, non tamen illo solo, sed simul cum aliis, à quibus interdum vinci, ac superari potest. Primum horum intendunt Doctores allegati, & constat, quia significatio verborum est magis expressa, & certa. Itē, quia verba sunt, quæ ex intentione legislatoris potissimum assumuntur ad declarandam volūtatem suam; ergo illa etiam primò, ac principaliter consuli debent ad eandem voluntatem cognoscendam. Altera verò pars sufficienter probata est in principali regula, & in declaratione præcedentis dubitationis. Vnde constat, in secundo sensu comparationis mentem legis, vt cūq; sufficienter cognita sit, esse verbis præferendam, quod satis probant rationes priori loco factæ. Probatur etiā ex l. *non dubium*, C. de legib. dicente, *Contra legem agere, qui per occasionem verborum contra legis nitiur voluntatem*; est ergo voluntas verbis præferenda. Item in l. *nominis*, de verborum signific. dicitur, *Ex lege esse tam quod est ex sententia legis, quàm quod ex verbis*, vbi Glossa exponit, *Tam quod est ex sententia præter verba, quàm quod est ex verbis, & sententia*: nam quod est ex verbis sine sententia, non est lex, vt visum est. Hoc denique modo dicitur in dicta l. *non aliter*, ff. de legat. 3. à verbis legis recedi, vbi de mente legislatoris constat. Dicimus autem à verbis legis recedere, quando illa extendimus, vel restringimus, vel multo magis quando à proprietate verborum aliquantulum recedimus, quod etiam facere licet, quando necessarium est, vt à mente legislatoris non recedamus, quia tunc verba re vera non significant volūtatem legislatoris secundùm suam proprietatem, sed secundùm aliquam translationem, vnde est illud Gregorij in cap. *præterea*, de verbor. significat. *Plerumque dum proprietas verborum attenditur, sensus veritatis amittitur.*

Quo sensu verba sunt signa voluntatis legislatoris.

Gloſſa.

Interdum proprietas verborum relinquendi, vt mens legislatoris inueſtigetur.

17. Tandem verò interrogari potest, quibus modis, vel coniecturis vtendum sit ad mentem legislatoris indagandam præter nudam vim verborum. Respondeo multa assignari, à Iurisperitis, præcipua verò capita sunt hæc. Primò materia legis: nam illi maximè debent verba deseruire, iuxta sententiam Gregorij suprà citatam. Sic in cap. 2. de translat. Episcop. §. *sed neque*, exponitur, *Ecclesiam dici viduatam*, etiamsi habeat Episcopum non consecratum, vel inutilem, quia materia talem sensum postulabat. Sic etiam in l. *si verò*, ff. *locati*, verbum, *donationis*, per verbum transactionis exponitur, *materia exigente*. Secūdò quoties verborum proprietas induceret iniustitiam, vel similem absurditatem, circa mentem legislatoris, trahenda sunt verba ad sensum etiam improprium, in quo lex sit iusta, & rationabilis, quia hæc præsumitur esse mens legislatoris, vt multis iuribus declaratum est in tit. de legib. ff. Et in eis ratio ostēditur. Nam in l. 18. dicitur, *Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conseruetur.* Ergo si necessaria sit etiam impropria interpretatio, vt voluntas sit, vel præsumatur iusta, in eo sensu accipiēda est lex, quia aliàs non conseruabitur voluntas legislatoris, cùm lex iniusta non sit lex. Et in l. 19. additur, *In ambigua voce legis ea potiùs accipienda est significatio, quæ vitio caret, præsertim cùm voluntas legis ex hoc colligi possit.* Quia nimirum sine vitio esse præsumenda est. Quod habet verū, etiamsi illa ambiguitas sit per analogiam, vel improprietatem, & idem sumitur ex l. *nulla iuris ratio*, eodem.

Gregor.

Quibus modis mens legislatoris indaganda.

18. Tertiò ex comparatione ad alia iura potest indagari mens legislatoris in aliqua lege, etiam præter vim, & proprietatem verborum eius, idq; dupliciter. Primò ex repugnantia, & contrarietate aliarum legū, quæ oriretur

tur in vno verborum sensu, & vitatur in alio, tunc enim interpretamur mentem legislatoris non fuisse derogare superioribus legibus, aut illas corrigere, & ideo vsum fuisse verbis in ea significatione, quæ cum aliis iuribus stare possit. Quia non receditur à iure antiquo, nisi quatenus in nouo exprimitur, l. *præcipimus*, in fine. C. de appellation. & notat Glossa in cap. *cupientes*. §. *quod si*. verb. *petere*, de elect. in 6. Correctio enim, & mutatio legis odiosa est, & de se non admittitur, nisi vbi omnino vitari non potest. Vnde addunt Iurisperiti, vitandam esse, etiamsi opus sit verba posterioris legis minùs propriè interpretari. Ita docent Anton. de Butr. in cap. *cùm dilectus*, de consuet. n. 15. & ibi Imol. n. 12. & Felin. in cap. *non potest*, de re iudic. num. 8. §. *limita dupliciter*, cum Panormita. in cap. *cùm olim*, de re iudic. in fine, qui ad hoc etiam inducit Glossam vlt. interpretantem illum textum iuxta hanc regulam. Nam cùm textus ille requirat concordiam eligentium; & concordia in rigore significare videatur, vt nullus discrepet: nihilominus sufficere censet, vt fiat maiori parte consentiente: nam hæc est concordia iuridica, de qua intelligenda est illa lex, cùm non declaret, se velle communi iuri derogare. Vnde colligo, ita licere ob eam causam verba legis impropriè interpretari, vt tamen seruetur aliqua proprietas verborum, saltem secundùm consuetudinem iuris, vt in exemplo adducto constat, & idem inuenitur in aliis, quæ afferri solent. Estque valde consentaneum rationi, quia esto non semper legislatores loquantur iuxta naturalem proprietatem verborum, semper tamen videntur loqui saltem secundùm aliquam iuris proprietatem, aut consuetudinem, quando materia aliud non postulat. Neque maior extensio videtur admittenda, ne detur occasio, & licentia corrumpendi iura, quod est maius incommodum, quàm admittere aliquam iuris correctionem. Altera via colligendi mentem legislatoris per comparationem ad alia iura, est per concordiam. Vbi enim conueniens sensus legislatoris sumi non potest ex verbis in rigore, ac naturali proprietate sumptis, & alia significatio suppetit, in qua sensum accommodatum reddunt, multum iuuabit, si talis significatio verborum consentanea sit aliis iuribus, in quibus similia verba in illo sensu accipiuntur, vel æquiparantur: tunc enim valde probabilis sit talis interpretatio ex mente legislatoris, quia secundùm ius loqui præsumitur. Et hoc maximè habet locum, quando talis interpretatio benigna est, & nullum aliud habet incommodum: nam benigna interpretatio legis, cæteris paribus, præferenda est, iuxta l. *benignius*, ff. de legib.

Vide Gutierez in Pract. lib. 3. q. 15. n. 34. & 25. Anton. de Butr. Imola. Felin. Panorm.

Semper aliqua proprietas verborum seruanda.

19. Vltimò circa rationem legis addendum est, illam quidem non sufficienter continere mentem legislatoris, si tamen de illa constet, multum valere ad eandem mentem legislatoris inuestigandam. Ita docuit Bald. in c. *licèt*, de elect. & Decius in cap. *secundò requiris*, de appellat. & plures alij apud Tiraq. in dicta l. *si vnquam*, §. *libertis*, nu. 23. & prior pars constat, tum quia ratio legis non est textus legis, tum etiam quia multa per legem humanam statuuntur arbitrio potiùs quàm certa ratione, & ideo, *non omnium, quæ per leges statuuntur, ratio reddi potest*, vt dicitur in l. *non omnium*, de legib. Quanuis enim lex semper sit rationi consentanea, nihilominus electio inter ea, quæ rationabilia sunt, sæpe non habet rationem, & ideo nō semper est inuestiganda, vt dicitur in l. *& ideo*, ff. eodem. ergo sola ratio legis non continet legislatoris voluntatem, quia pro suo arbitrio potuit non in omnibus illi conformari, sed solùm quatenus voluit, & suis verbis explicauit. Vnde intulit Bald. suprà, maioris momenti esse verba, quàm rationem, *etiam magistralem*, vt ipse loquitur, quia verba sunt quasi legis substantia, & immediatè continent voluntatem legislatoris. Ratio autem solùm remotè illam indicat.

Ratio legis valde conducit ad mentem legislatoris indagandam. Bald. Decius. Tiraquel.

Bald.

Nihilominus tamen posterior etiam pars verissima est. Oportet tamen circa illam aduertere, duplicem esse posse rationem legis, vnam in lege nō expressam, sed ab interpretibus excogitatam. Aliam in lege ipsa explicatam. Prior ergo ratio licèt aliquid conferat ad assequendam legislatoris mentem, non est tamen certum iudicium, sed probabilis tantùm coniectura, tum quia sæpe ratio non est certa, sed in opinione Doctorum posita est, tum etiam quia multo minùs certum est, illam fuisse rationem, quæ mouit ipsum legislatorem, cùm possint esse aliæ, à quibus moueri potuerit, & consequenter est incertum, ad quam rationem magis accommodandus sit sensus legis. At verò quando ratio legis in ipsa lege continetur, magnum indicium esse potest mentis legislatoris, & post verba ipsa, videtur secundùm certitudinis locum obtinere, quia tunc ratio legis est aliquo modo pars eius, nam in ea continetur, vt supponitur. Vnde necesse est, vt præceptum, & voluntas legislatoris sit rationi suæ accommodata, & consequenter, vt verba significantia actum præceptum, si ambigua sint, ex ratione ibi expressa determinationem accipiant; ergo ex tali ratione efficaciter probatur mens legislatoris. Quod ideo manifestum visum est Bartolo, & multis aliis Iurisperitis, vt sæpe nō distinguant inter hanc rationem, & mentem legislatoris, & vtramque pariter vocant animam legis, vt suprà lib. 3. dixi, & attigit Deci. loco proximè citato. Verumtamen licèt illa duo sint valde propinqua, in rigore sunt distincta, vt ibi probaui, & ideo ratio est medium ad indagandam mentem, & moraliter certum, quando est in lege expressa: non tamen ita infallibile, quin aliæ etiam circunstantiæ ponderandæ sint, quia etiam ipsius rationis sensus potest esse ambiguus, & ex aliis circunstantiis certior redditur. Et contingere etiam potest, vt ex eadem ratione voluntas variis modis, & ad diuersa moueatur, & ideo ad plenè cognoscendam legislatoris voluntatem, quæ est propria mens eius, non sufficit sola ratio, etiam in lege expressa, sed omnia expendenda sunt, & attentè considerandа.

20. *Ratio legis in ipsa lege contenta magnū indicium mētis est legislatoris.*

Bart.

Decius.

CAPVT II.

Quando, & quomodo habeat locum extensio in legibus humanis per earum interpretationem.

1. LEgis interpretatio, si præcisè, ac secundùm vocis rigorem sumatur, solùm consistit in declaratione, & intelligentia proprij, & (vt sic dicam) immediati sensus ipsius legis, sistendo tantùm in vsitata, & propria significatione verborum, & in sensu legis ex illis sic intellectis resultante, & hanc interpretationem videtur vocasse declaratiuam Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iure, q. 6. principali, & de illa tractat in quæstiunc. 3. nobis verò nihil de illa dicendum superest, præter dicta in capite præcedenti. Alio ergo modo sumitur interpretatio prout aliquid specialiter operatur circa legem, quæ multiplex est secundùm varios effectus, vnus est correctio, vel abrogatio legis, de qua infrà dicemus, quia specialiter fit per vnam legem circa alias, vel per posteriores circa præcedentes; alij verò sunt, qui in vnaquaque lege secundùm se spectari possunt, vt sunt extensio, restrictio, exceptio, vel excusatio, seu cessatio obligationis legis, vel aliorum effectuum eius, & de singulis aliquid dicendum est, vt generales regulæ habeantur ad decidendos casus ex legum intelligentia pendentes.

Legis interpretatio declaratur.

Bart.

2. Primò igitur circa extensionem aduerto, quadruplicem extensionem in lege posse cogitari. Vna est intra verborum proprietatem secundùm naturalem significationem, alia est vltra proprietatem naturalem, & intra proprietatem ciuilem, siue per communis iuris vsum, siue per aliquam iuris fictionem, tertia

Quadruplex extensio legis.

esse potest vltra vtramque proprietatem per aliquam A impropriętatem, siue in significatione alicuius verbi, aut nominis, siue in connexione verborum, siue in subintelligenda, vel supplenda aliqua particula non expressa in lege. Et ita in hoc tertio membro potest esse infinita varietas, & inæqualitas per maiorem, vel minorem impropriętatem. Quartò potest cogitari extensio vltra omnem significationem verborum etiam impropriam, solùm propter rerum, vel casuum similitudinem, aut identitatem formalem in ratione legis. Quintò addi potest extensio vltra mentem legislatoris. Sed hanc non admittimus, vt infrà dicemus nec vltra dictos modos extensionis videtur alius possibilis per comparationem ad verba, vel rationem legis, quæ est veluti terminus à quo procedit extensio. Potest autem extensio fieri ad personas, ad res, seu casus, ad loca, vel ad tempora, & ita ex parte termini ad quem (vt ita dicam) possunt etiam extensiones multiplicari. B

3. *Quousque lex odiosa extendenda est.*

Dico ergo primò: Omnis lex non odiosa per se loquendo, extendenda est ad omnia; quæ verba in significatione propria, ac naturali comprehendunt, nō verò vltra illa, nisi alia specialis ratio id requirat. Exempla sunt, si lex loquatur de filiis, vt filias etiam cōprehendat, quia illa vox in significatione propria communis est, non verò ita comprehendit nepotes ex vi significationis, nisi alia ratio cogat. Et ideo dixi, *per se loquendo*: nam ex accidenti possunt verba intra illam significationem coarctari, vt si ex ampla intelligentia, etiā propriissima, sequatur aliquod absurdū, vel correctio alterius legis, vel aliquid simile, vt in capite sequenti explicabimus. Sic ergo explicata assertio cōmunis est in cap. 1. de constit. vbi bene Deci. lect. 1. n. 23. & sequentib. Panormit. n. 14. & sumitur ex Glossa in l. *non possunt*, ff. de legib. in fine. Prior ergo pars affirmans patet, quia tunc nulla est ratio extendēdi legem vltra naturalem proprietatem verborum; ergo non debet fieri, quia regulariter homines loquūtur secundùm proprietatem verborum, & si absolutè, & indefinitè loquuntur, de toto significato verborum loqui intelliguntur. Et hoc maximè habet locum in legibus, in quibus indefinitus sermo æquiualet vniuersali, quia sunt regulæ generales, & doctrinalem sermonem continent, vt optimè probari potest ex lege *prospexit*, ff. qui, & à quibus, & tradidit Bart. in l. 1. §. *sed & si*, ff. de ventr. in possess. mitten. n. 3. vbi in scholiis multa referuntur. Et confirmatur, quia lex, quæ non D continet odium, aut speciale grauamen, inter fauores reputari potest, vt in principio libri præcedentis dixi; ergo intra prædictos saltem limites extendenda est. C

Decius. Panormit. Glossa.

Bart.

4. Altera verò pars negatiua cum sua moderatione exceptiua, etiam est clara, quia per se loquendo, ac regulariter, homines vtuntur verbis in significatione maximè propria; multo ergo magis id est obseruādum in legibus. Et hoc etiam confirmant multa ex his, quæ in superiori capite adduximus, & nonnulla iuris principia, vt quòd *vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*, quod sumitur ex dicta l. *prospexit*. & l. 1. ff. de legat. præst. Cui æquiualens est, vt *quod absolutè dicitur, simpliciter, & sine diminutione accipiatur*, l. *de pretio*, ff. de Publiciana, &c. cui consonat l. *cùm prætor*. 170. ff. de regul. iur. iuuat etiam quod *simplicibus legibus est amica*, vt dicitur in §. *cæterùm*. Instit. de legitim. agnat. succ. & alia similia. Et hæc assertio ex sequentibus magis declarabitur, quando verò specialis ratio maiorem extensionem postulet, quando verò tantam non patiatur, dicemus capite sequenti. E

5. *Lex fauorabilis ad omnē proprietatem verborum est extendenda.*

Dico secundò: Quando lex est fauorabilis, vel specialis aliqua ratio iuris intercedit, extendenda est ad omnem proprietatem verborum, non solùm naturalem, sed etiam ciuilem, seu iuridicam, non verò vltra illam, nisi maior necessitas id postulet. Hæc posterior pars latiùs tractabitur in assertione sequenti, nunc verò sufficienter constat ex dictis in capite præcedenti, quia verborum proprietas tenenda est, nisi necessitas cogat, quia aliàs nihil erit certum, & constans in dispositione legum. Prior ergo pars assertionis, quæ præcipuè nunc intenta est, communis est, & clara. Et in communi suaderi potest, quia vnaquæq; ars vtitur verbis sibi propriis, & iuxta propriam consuetudinem, vel institutionem; ergo multò magis id seruādum est in legibus. Nec enim cogendus est legislator, vt quoties loqui vult de filiis naturalibus, & adoptiuis, specificè id faciat, sed aliquando vti poterit voce communi; ergo in legibus habere potest locum extensio secundùm totam significationem propriam verborum non solùm naturalem, sed etiam ciuilem; ergo maximè ita sunt accipienda verba in fauorabilibus legibus, iuxta vulgata principia iuris. Quod tamen semper est intelligendum per se, & nisi aliud obstet, iuxta alia principia, & regulas, quas proponemus. Idémque erit, quando eadem omnino ratio in lege expressa in omnibus illis significationibus inuenta fuerit, tunc enim satis indicat eadem ratio, intentionem legislatoris fuisse de omnibus illis loqui.

6. Atque ad hanc regulam spectant variæ quæstiones, quæ de hac extensione tractantur à Doctoribus, quarum resolutio ab illa pendet, & à posteriori, & quasi per inductionem illam confirmat. Vna, & satis celebris est, an lex loquens verbis propriè significantibus casum verum, extendatur etiam ad fictum, quem sub lata significatione verba comprehendere possunt, modo explicato. Quam quæstionē tractant Bart. & alij Legistæ in l. *si is, qui pro emptore*, ff. de vsucap. & in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. & in l. *cū ex oratione*, ff. de excusat. tutor. & in l. 3. §. *hæc verba*, ff. de negot. gest. nam ex his, & aliis iuribus inter se collatis constat, interdum legis verba extendi ad casum fictum, interdum verò non extendi. Vnde ordinaria regula est, in materia stricta, id est, odiosa, correctoria, & similibus non admitti extensionem illam, in materia autem ampla, id est, fauorabili, admitti. Vt cùm lex loquitur in fauorem filiorum, adoptiui etiam venire solent, vt docēt Baldus, & alij apud Menoch. lib. 4. præsumpt. 89. n. 36. & lex loquens de legitimis, legitimatos comprehendit, teste Bart. in dicta l. *si is, qui pro empt.* n. 30. & Menoch. suprà n. 22. Vnde potest hîc notari alia regula, scilicet, qnando lex omnino æquiparat fictum cum vero, tunc quoad dispositiones, seu effectus eiusdem iuris, ordinariè habere locum extensionem legis secundùm totam proprietatem ciuilem, seu legalem, quia lex disponere censetur secundùm eiusdem iuris vsum, & institutionem. Vt v.g. dicit lex, legitimatum nihil differre à legitimo, vtique quoad dispositiones iuris, vel secundùm iura factas, Authent. quibus modis nat. effi. &c. cap. 1. & 3. Inde ergo fit, vt nomine legitimorum ordinariè veniant etiam legitimati, nisi aliud constet aliunde de mente legis. In quo etiam considerandum occurrit, hoc maximè habere locum, quando effectus per legem inductus est quasi dispensatio in aliquo defectu non à natura, sed ab hominibus introducto, vt est ingenuitas concessa contra seruitutem: nam seruitus non est conditio naturæ, & ideo seruus factus ingenuus per legem, simpliciter venire solet in legibus nomine ingenui, vt patet ex dicta l. *cùm ex ratione*. Maximè verò in materia fauorabili. Et alia exempla afferemus in sequentibus.

Bart. *Extensio admittenda in materia fauorabili, non verò in odiosa.* *Baldus.* *Bart. Menoch.*

7. *Lex aliquando extenditur vltra proprietatem verborum tam naturalem, quā ciuilem.*

Dico tertiò: Extensio legis per impropriętatem, seu vltra proprietatem verborum, tam naturalem, quàm ciuilem rarò locum habet, admittenda verò est, quando aliàs vel lex fieret illusoria, & nullius momenti, vel iniustitiam, aut aliam absurditatem contineret. Hanc cōclusionem in terminis posuit Abb. in cap. 1. de constit. n. 14. & sequitur ibi Deci. & alij, & Felin. referens alios in cap. *translato*, de constit. n. 14. Couarr.

Abb. Dec. Felin. Couarr.

Nauar. 3. variar. cap. 3. n. 9. Nauarr. in sum. cap. 27. n. 51. & in cap. *pœnæ*, de pœnit. dist. 1. n. 16. & 21. & sumitur ex Gloss. penult. in cap. 2. de vsur. in 6. Qui omnes præcipuè loquuntur de posteriori parte assertionis. Nam prior, scilicet quòd hæc licentia extendendi legem ad improprium sensum, per se non liceat, sed tantùm necessitate cogente, per se nota est, & ex dictis in capite præcedenti satis probatur. Quòd verò propter dictam causam liceat, optimè probatur ex l. *scire etiam. §. aliud*, ff. de excusat. tutor. vbi propter vitandum absurdum lex ibi dicens, *Vel intra centum milliaria*, extenditur, vt etiam intra quatuor centum locum habeat. Et à simili etiam sumitur ex l. *nam absurdum*, ff. de bon. libert. & optimè in l. *si stipulatio*, de oper. liber. Et confirmari hoc potest ex cap. *si ciuitas*, de sententia excommunic. in 6. vbi interdictum ciuitatis extenditur ad suburbia, ne vilipẽdi valeat sententia interdicti. Idẽ probatur ex cap. *significauit*, de Iudæis, vt illud bene Nauarr. expendit Nauarr. in sum. cap. 27. n. 51. Ratio autem est, quia est vulgaris regula, omnem dispositionem ita esse interpretandam, vt valeat potiùs, quàm pereat; ergo multò magis lex, quæ magno consilio fit: at verò si iniustitiam contineret, non esset lex; ergo ita est interpretanda, vt & sit lex, & non sit iniusta, etiamsi ad hoc necessarium sit verba extendere vsque ad improprietatem. Et eadem ratione vitanda est omnis absurditas à lege per eius interpretationem, quia si esset absurda, irrationabilis esset, & consequenter non esset lex. Idem denique erit si sit inutilis, & nullius momenti, quia etiam hoc modo nihil ad commune bonum conferet, ac subinde non erit lex. Et præterea cùm lex auctoritate publica fiat, & magno consilio, non potest præsumi facta in eo sensu, vt sit iniusta, absurda, vel inutilis. Vnde etiam de statuto dixit Albert. Albert. conf. 20. n. 11. non esse ita interpretandum, vt elusorium fiat, & sequitur Mascard. Mascard. concl. 596. n. 2. Imò etiam in lege odiosa fit hæc extensio, ne fiat fraus legi, & ita fiat inutilis, vt in l. 4. ad Macedon. sub mutuo comprehenditur venditio pecunia credita. Et ad id valet l. *cùm quis*, 126. de regul. iur. & Glossa. Glossa vlt. in cap. vlt. de vsur. in 6. vbi nomen testamenti ad codicillum extendit in materia pœnali, ne lex fiat illusoria, estq; ibi communiter probata. Et plures alios in eandem sententiam refert Tiraq. in ll. Tiraquel. Sarmient. connub. Gloss. 5. n. 115. & Sarmien. lib. 1. select. c. 12. n. 7. Atq; in his assertionibus non videtur esse controuersia inter auctores: nam in his generalibus regulis conueniunt, licèt alij plures, alij pauciores limitationes adhibeant, quas nunc non expendimus, quia pendent magis ex particularibus materiis, seu ex applicatione generalis doctrinæ ad illas, quàm ex formali ratione interpretandi leges.

CAPVT III.

Vtrùm lex extendi possit ad casum non comprehensum sub aliqua verborum significatione, propter solam rationis similitudinem, vel identitatem.

1. QVæstio hæc valde controuersa est inter auctores, & non paruam habet difficultatem, & ideo specialiter tractanda est. Multi ergo sentire videntur, tantam extensionem fieri non posse. Et potest suaderi primò, quia ratio legis non est lex, nec formaliter illam constituit tanquam forma substantialis eius, quia hæc est voluntas legislatoris significata per verba; ergo si verba in aliqua significatione non extenduntur ad aliquem casum, quamuis fortasse ratio in eo militet, non est de illo lata lex. Dices, voluntatem legislatoris esse rationi conformem, & ideo tantum extendi, quantum ratio eius. Sed contrà hoc argumentor

A secundò, quia stante eadem ratione potest Princeps velle vnum, & non aliud, vel pro sola libertate, vel certè, quia non expedit multa præcipere, aut prohibere, neque omnia omittere, & ideo eligit vnum pro arbitrio suo, quod sæpe potest facere sine culpa; imò etiam interdum propter aliquam rationem. Nam licèt nos lateat, fortasse non defuit legislatori aliquod motiuum, propter quod vnum præciperet, & non aliud, non obstante aliqua similitudine rationis. Vnde confirmatur tertiò, quia ipsa determinatio expressa verborum ad vnum casum, & taciturnitas alterius, indicat potiùs legislatorem vnum voluisse præcipere, vel prohibere, & non aliud, ex illa coniectura iuridica, *quia si voluisset, expressisset*, cap. 2. de translat. Episcop. cap. *ad audientiam*, de decim. Vnde potiùs solet interdum sumi argumentum ab speciali, quia dum hoc B in speciali prohibetur, & alia tacentur, signum est alia non prohiberi. Denique lex non est vltra totam significationẽ extendenda sine necessitate, aut ratione cogente; hîc autem nulla est, sed sola coniectura similitudinis rationis, quæ & infirma est, quia nunquam potest illa similitudo omnimoda satis probari, cùm non oporteat legislatorem omnem rationem exprimere, quæ ipsum mouit, & per alias coniecturas, quas adduximus, illa sufficienter eliditur, argumento cap. *verisimile*, de præsumptionibus; ergo propter solam rationem non est lex extendenda vltra verba. Et hanc sententiam significat Glossa in cap. *in fidei*, verb. *inquisitionis*, de hæret. in 6. tenet Anton. in cap. vlt. de consuet. n. 57. Domin. in cap. 1. de temporib. ordin. in 6. n. 9. Adrian. in 4. Mater. de excommunic. q. C 3. excep. 8. & Cordub. lib. 1. q. 111. opin. 2. ad 3. & multi alij apud Tiraquel. in l. *si vnquam*, verb. *libertis*. à n. 2. vbi infinita pene congerit, & allegat vsque ad num. 30. & præcipuè in num. 20. & 21.

Glossa. Anton. Domin. Adrian. Mater. Cordub. Tiraquel.

Multi verò alij affirmant, tantam esse vim rationis legis, vt propter illam comprehendere censeatur casus in lege omissos, si in eis par ratio militet, licèt aliter sub verbis legis non contineantur. Pro qua sententia multa etiam congerit Tiraquel. suprà à n. 42. vbi etiam plures auctorẽs allegat. Idem Constanti. Roger. in tract. de iur. interpret. §. 1. à num. 21. Molin. lib. 1. de primogen. c. 5. n. 7. & sequentib. Couarr. in cap. *alma*. 2. p. §. 4. n. 7. vers. *secundo*. Angel. verb. *lex*. n. 6. & 8. cum Imol. & Gemi. Sylvest. q. 18. cum Panormit. in cap. *in istis*, de regular. n. 3. vbi ait, dispositionem D legis extẽdi propter rationem expressam in lege, etiãsi verba id non patiantur. Idem ferè habet in cap. 1. de iuram. calum. n. 8. Fundamentum potissimum est, quia ratio legis, præsertim in ipsa expressa, indicat sufficiẽter, intentionem legislatoris esse prohibere aliquid, non quatenus materialiter (vt sic dicam) tale est, sed vt subest tali rationi, ac subindè prohibere quidquid talem rationem æqualiter induit; ergo dispositio talis legis tam vniuersalis est, quàm eius ratio, etiamsi verba eius id non exprimant. Et confirmatur, quia hoc modo decisio vnius casus per sententiam Principis censetur habere vim legis pro omnibus similibus, quia, nimirum, casus ille particularis materialiter E sumptus solùm censetur esse tanquam quoddam exẽplum, in quo ratio decisionis exercetur, quia verò ratio est, quæ fundat decisionem, ideo vniuersalis esse censetur pro casibus similibus; ergo idem est cum proportione in quacumque lege. Et ad hoc confirmandum allegantur varia iura; quæ nunc non licet sigillatim expendere, quia intellecta generali doctrina, potest vnusquisque iuxta eam singula interpretari.

Ratio legis aliquando extenditur vltra significationem verborum. Tiraquel. Constant. Roger. Molin. Couar. Angel. Imola. Gemi. Sylvestr. Panormit.

2.

In hac re difficile est iudicium ferre, propter varia dicta Doctorum, & iurium, quæ ab ipsis allegantur. Vt tamen quod sentio dilucidè, & breuiter explicare valeam, suppono, sermonem esse de lege humana

De lege humana propria sermo esse debet.

3.

propria, id est, disponente, & inducente nouam obligationem, quæ ex sola ratione naturali non oriretur: nam si lex hominis tantùm sit declaratiua rationis naturalis, sine dubio tantum extendetur, quantum ipsa ratio. Nec de hoc esse potest controuersia. Deinde differentiam constituo inter paritatem rationis, & identitatem. Paritatem rationis voco, quando licèt rationes sint diuersæ, habent inter se æqualitatem, vt sunt v. g. ratio amicitiæ, aut gratitudinis, quæ inter se diuersæ sunt, possunt autem æquiparari, & moraliter æquales iudicari. Identitatem autem voco, quando in diuersis materiis vna, & eadem ratio pietatis promouendæ, aut nocumenti euitandi intercedit. Quam distinctionem attingunt Iuristæ allegati, & paritatem vocant similitudinem rationis, aliam identitatem, vt videre licet in Baldo, & aliis, quos Tiraquel. citat, & expressiùs Rochus Curt. tract. de consuet. ad cap. vlt. eod. sect. 4. num. 23. ex Alex. cons. 75. & Paulo de Castr. cons. 338. & in cons. 84. vt illum refert, & sequitur Tiraquel. in dicta l. *si vnquam.* verb. *liberis.* nu. 45.

Roch. Alex. Paul. Cast. Tiraquel.

4. *Similitudo rationis non sufficit, vt obligatio legis ex vno casu ad similè extendatur.*

Primò igitur censeo, solam similitudinem rationis per æquiparationem, seu æquiualentiam sine identitate non sufficere, vt legis obligatio ex vno casu ad similem extendatur, vt ex persona ad personam, aut alio simili modo, quando sub verbis legis in aliqua significatione non comprehenditur. Ita opinantur in primis auctores citati in prima opinione. Deinde idem planè sentiunt Paul. Castrens. Alex. & Rochus proximè citati. Ad idem potest citari Glossa in cap. 1. de temporib. ordin. in 6. verb. *Italiæ.* Nam licèt in principio videatur repugnare, in vltimis verbis tandem exponit illum textum, non admittendo extensionem propter similitudinem rationis, verum est, non fundari in hoc, quòd similitudo rationis non sufficeret, sed in hoc, quòd ratio aliqua dissimilitudinis excogitari potuit. Veruntamen etiam hinc sumi potest argumentum pro conclusione, quia si verba legis nullo modo casum comprehendunt, sola similitudo rationis non potest sufficere, vt dispositio legis censeatur habere locum in alio casu simili, quia nunquam potest similitudo esse tanta, quin facile sit aliquam rationem differentiæ inuenire. Sed vlteriùs declaratur, incipiendo à certioribus. Nam in primis ferè omnes fatentur, hanc extensionem per similitudinem rationis non habere locum, vbi alia lex aliter disponit in alio casu, quantuncumque simili, vt expresse docent Bartol. in Authent. *quas actiones*, C. de sacrosanct. Eccles. n. 8. & 9. & in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. q. 6. principali, quæstiunc. 4. consentit Abb. cons. 29. n. 4. vol. 2. & in cap. *translato*, de constitut. nu. 4. vbi clarè loquitur de ratione simili, non eadem, vt Bart. etiam loqui videtur, vt illum etiam Rochus exposuit. Idem Felin. in dicto cap. *translato*, de constit. nu. 13. Et ratio est, tum quia legum correctio est iuris strictissimi, vt infrà dicemus, & ideo non habet in illa locum extensio propter solam similitudinem rationis, tum etiam quia fortius vinculum est legis expressæ, quàm sit ratio alterius legis propter solam similitudinem; ergo non potest hæc lex contra alteram prætalere. Ex quo obiter colligo, solam similitudinem rationis non sufficere, vt casus sit comprehensus in lege ex mente legislatoris: nam si esset comprehensus, re vera eximeret illum à contraria lege antiquiori.

Glossa. *Anton. de Butr. Castro. Molin. Emman. Roder. Sanc.*

Bart. *Abb.* *Roch. Felin.*

5. *Duo in lege pœnali distinguenda.*

Deinde in legibus pœnalibus est facilior, magísque recepta assertio (idémque intelligatur cum proportione in irritantibus, & in omnibus odiosis.) Vt autem caueatur æquiuocatio, quæ in hoc committi potest, distinguenda sunt in lege pœnali duo, scilicet, præceptum, vel prohibitio, & pœnæ impositio. Quod ergo attinet ad pœnam, certum existimo, non posse legem pœnalem quoad pœnam extendi propter solam similitudinem rationis, quantacumque ista sit. Quod præter auctores proximè allegatos sensit Glossa. in cap. *in pœnis.* 49 de regul. iur. in 6. dicens, *quòd de pœnis non arguimus ad similia, quia pœnæ non excedunt proprium casum.* Idem docuit Anton. de Butr. in cap. vlt. de consuet. n. 57. & 58. & bene Castr. lib. 1. de lege pœnal. cap. 7. docum. 3. eandem opinionem tenet, & communem Doctorum esse dicit Molin. tract. 2. de instit. disp. 176. §. *quartò.* Emman. Roder. tom. 1. quæst. regular. qu. 11. ar. 6. regula 14. Sanci. lib. 10. de matrim. disp. 4. Probari autem potest primò ex generali regula iuris, in pœnis benigniorem interpretationem esse faciendam; at extensio pœnæ propter solam similitudinem non fit per interpretationem benignam, sed nimis rigorosam; ergo. Secundò, quia hæc extensio vel fieri posset à casu ad casum similem æqualem, vel grauiorem, vel à persona ad personam, vel à pœna ad pœnam, vel à loco ad locum, aut alia simili circunstantia; nihil autem horū potest dici cum probabilitate; ergo.

6. Probantur prima pars de casu ad casum, quia pœnæ impositio licèt secundùm generalem rationem æqualitatis, seu proportionis fundetur in ratione iustitiæ, tamen in determinatione talis pœnæ ad talem casum pendet ex voluntate legislatoris, magis quàm ex ratione, vt cōstat, quia nulla certa ratio cogebat Principem ad imponendam hanc pœnam pro tali delicto, posset enim imponere aliam, vel nullam per legem imponere, sed committere iudici; ergo rationis similitudo ex parte delictorum non sufficit ad extendendam pœnam ad casum similem, quia præter rationem necessaria est voluntas legislatoris, quæ ibi non interuenit. Declaratur, & confirmatur hæc pars, quia in pœnis, quæ ipso facto imponuntur, manifestum est, neminem obligari in conscientia ad exequendam, vel obseruandam in se pœnam legis, nisi commiserit illud specificum delictum, propter quod est imposita, vt in censuris, irregularitatibus, & aliis impedimentis canonicis manifestum est, vt constat ex doctrina sæpe repetita in materia de censuris. Imò Doctores omnes in illa ponderant non solùm specificam rationem delicti, sed etiam modum, & consummationem eius iuxta rigorosum sensum verborum esse necessarium. Vnde ridiculum esset dicere, parricidam, vel incendiarium templi, aut imaginum, incurrere censuram canonis, *si quis suadente*, quia hæc delicta æquiparantur in grauitate percussioni clerici; ergo idem dicendū est in pœnis imponendis per iudicem; eadem enim ratio militat, quia lex imponens pœnam certam pro furto, in rigore non obligat iudicem ad imponendam illam pœnam pro alio delicto, etiamsi simile, vel æquale sit. Quando verò possit iudex, vel etiam debeat ex alio principio vti ea similitudine, seu imitatione legis punientis vnum delictum ad puniendum aliud, paulò pòst explicabo.

Declaratur exemplo.

7. Atq; hæ rationes conuincunt in aliis extensionibus secundùm alias circunstantias, quando variata circunstantia, variatur factum, quod lex considerauit. Vt patet in primis in variatione personæ: nam si lex definitè punit religiosum concionantem hoc, vel illud, non punit clericum secularem idem delictum committentem, quia licèt sit in specie idem, non tamē est idem, quod lex voluit, & expressit. Item hîc procedit illa ratio, quòd punire hanc, vel illam personam pendet ex voluntate legislatoris, & ideo non sufficit similis ratio, quia nec semper homo vult omnia, quæ participant similitudinem rationis, nec semper expedit omnia velle, sed vnum præ alio eligitur arbitrio legislatoris, vel propter alia motiua, quæ apud se habere potuit. Et hæc est iuridica ratio exponendi omnes canones pœnales, & destructo hoc generali fundamento, tollitur certitudo in his legibus explicandis.

Iuridica ratio exponendi omnes canones.

Et

Et idem discursus fieri potest de loco: nam si lex punit delictum factũ in tali loco, ita vt ex illa constet, habuisse respectum ad illum, non extẽditur ad alium, licet eadem, vel similis ratio in eo esse videatur. *Bart.* Quod quidem dixit Bart. in Authent. vlt. C. de sacrosanct. Eccles. quando cum illa extensione inducitur correctio legis; ego verò censeo absolute, ac per se idem esse dicendum ex vi mutationis loci, & facti, quod lex considerauit. Et idem est de malo peccandi: nam si lex punit peccantem scienter, non extenditur ad peccantem ex ignorantia, etiamsi contingat, delictum ex aliis circunstantiis esse grauius, & sic de aliis, propter eandem rationem. Denique idem est euidentius de extensione à pœna ad pœnam: nam si certa pœna imponitur per legem, non potest iudex illam mutare, aliam similem imponendo, quia astringitur lege ad soluendum, vt ita dicam, in tali specie, nisi per modum dispensationis ex iusta causa aliud ei permittatur, vt suprà dictum est. Et in pœnis, quæ incurruntur ipso facto, non potest quis mutare pœnam in aliam similem, quando potest pœnam lege præscriptam exequi, imò licèt non possit, non tenetur aliam æquiualentem præstare, vt in superioribus dictum est, & in aliis legibus est certum, in eis non habere locum commutationem proprio arbitrio factam, vt infrà dicetur; nulla ergo extensio, vel argumentatio per similitudinem rationis habet locum in pœnis, quoad proprium reatum earum, etiamsi maxima congruentia, vel similitudo intercedere videatur, vt *Tom. 3. in 3. p. q. 67. art. 8. in comment.* dixi etiam in tom. 3. tertiæ partis, quæst. 67. art. 8. in comment.

Ioan. Andr. Superest dicendum de altera parte legis pœnalis, quæ est prohibitio, vel præceptum: nam Ioan. Andr. in cap. *dispendia*, de rescript. lib. 6. dixit, per similitudinem rationis extendi dispositionem legis pœnalis, licèt non extendatur pœna. Et potest suaderi, quia eadem est ratio de hac lege, quæ de qualibet alia obligante per vim directiuam, quia etiam lex pœnalis vt præcipiens, vel prohibens habet suam vim directiuam, solum hoc potest in ea considerari speciale, quòd ratione adiunctæ pœnæ videtur potiùs restringenda, quàm extendenda, quoad hoc vt pœna restringatur, vt non extendatur. Sed hoc non cogit, quia pœna est quid accessorium, & directio legis est principale, & ideo non est habenda ratio accessorij, si principale per se spectatum petit, vel admittit extẽsionem; sed lex directiua non adiiciens pœnam extẽditur propter similitudinẽ rationis; ergo & lex pœnalis quoad *Reijcitur sententia Ioan. Andr.* dispositionem, & directionem. Sed hæc sententia in primis in eo displicet, quòd separat pœnam à dispositione legis: nam licèt verum sit, pœnam legis non posse extendi ad eum, qui illam legem non violat, cui adiecta est, etiamsi aliam similẽ violet, vt probant omnia dicta in superiori puncto, nihilominus si propter rationis similitudinem extenditur dispositio legis pœnalis, consequenter dicendum est, violari legem illam per actum illum, in quo similis ratio militat, aliàs quomodo lex extenditur ad illum actum? Si autem lex violatur, pœna eius incurritur, quia adæquata est ipsi legi, & sequitur transgressionem eius, tanquam accessorium prtncipale. Deinde displicet ipsa assertio, quia licèt æquiparatio facta cum aliis legibus directiuis non pœnalibus videatur probabilis, nihilominus fundamentum etiam in aliis legibus censeo esse falsum.

9. *Similitudo rationis non sufficit ad vinculũ conscientiæ in iudicando.* Dico ergo, nullam legem extendi quoad vinculum obligationis in conscientia, quod per se imponit, propter solam similitudinem, vel paritatem rationis ad casum omissum, & nullo modo comprehensum sub significatione verborum legis, etiamsi de tali casu nihil per aliã legem dispositũ sit, & siue lex pœnam addat, siue non addat. Vt hanc assertionem probem, suppono distinctionem quadam, qua vtuntur Imol. Gemi. Tiraq. & Sylu. locis citatis, qui dicunt, duplicem esse mentem legislatoris; vel potius interpretationem mentis legislatoris, vnam comprehensiuam, aliam extensiuam, quod ego intelligo purè extensiuam, generale nomen imperfectiori membro applicando. Comprehensiua interpretatio, vel extensio est, quando per illam declaratur talem casum, vel personam cõprehensam fuisse in mente legislatoris, licèt verbis non satis eã declarauerit, vt est casus in c. *si posteaquã*. §. *si verò*, de elect. in 6. ibi, *Quæ non solum vt quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quòd vsque ad finem negotium prosequatur*, cùm similibus. Purè verò extensiua mẽs, seu interpretatio dicitur illa, per quam extenditur dispositio legis ad casum non comprehensum sub mente legislatoris, propter similitudinem, vel paritatem rationis.

Imol. Gemin. Tiraquel. Sylvest. Duplex interpretatio mentis legislatoris.

10. *Interpretatio purè extensiua non sufficit, vt dispositio legis obliget in tali casu.* Hoc posito sic argumentor, interpretatio purè extensiua, & non comprehensiua numquam sufficit, vt dispositio legis obliget in casu, ad quem fit extensio ex vi talis legis, sed extensio, quæ fit per similitudinem rationis sine adminiculo verborum, nunquam est comprehensiua, sed pura extensio; ergo ratione illius tantùm nunquam lex obligat per vim directiuã. Quæ ratio procedit tam in lege fauorabili, quàm in pœnali, correctoria, & quomodocũque odiosa, vt per se patet. Maiorem videtur planè supponere Imol. & Gemin. imò etiam Sylvest. & probatur, quia formalis ratio cõstitutiua legis est mens legislatoris, sub qua voluntatem eius præcipuè intelligo; ergo quod non fuit sub mente legislatoris comprehensum, non potest sub lege comprehendi; ergo non potest cadere sub legis obligationem; ergo si interpretatio sit purè extensiua, non potest sufficere ad obligationem legis. Probatur consequentia vltima (nam cætera omnia per se nota videntur) ex data declaratione terminorum, quia illa dicitur pura extẽsio, quæ fit vltra totum id, quod sub mente legislatoris cõprehenditur. Quòd autem talis sit extensio, quæ fit per solam similitudinẽ rationis, quod in minori sumebatur, probatur, quia sola similitudo rationis non ostendit, sub voluntate legislatoris comprehensa fuisse omnia, quæ similitudinẽ rationis inter se habent, vt probant omnia dicta de pœnis. Nam sicut obligatio ad pœnam talem non nascitur ex sola ratione, sed ex voluntate legislatoris, quæ stante simili ratione potest velle hanc, vel illam pœnam, & non aliam; ita obligatio directiua nascitur ex voluntate, & hæc non semper tantum extenditur, quantum rationis similitudo, vt in pœnis probatum est, & in rationibus pro prima sententia adductis.

Imol. Gem. Sylvest.

11. *Sylvest.* Respondet autem Sylvest. verb. *lex*. quæst. 18. sicut physicè est impossibile, esse eandem causam, quin sequatur idem effectus, ita loquendo iuridicè, esse impossibile, esse eandem rationem, & non esse idem ius, cùm ratio ipsa sit formaliter ius, & lex, nisi hoc sit ex voluntate legislatoris, quam tamen sequi non tenemur, nisi exprimatur. Veruntamen hæc obiectio, ablata quadam æquiuocatione, quam inuoluit, magis confirmat nostram sententiam, quàm eam oppugnet. Æquiuocatio ergo sæpe committitur in illo verbo, *eadem ratio*; nam si rigorosè sumeretur pro vera identitate rationis, prout à similitudine distinguitur, non procederet ratio contra nos, qui hæc duo distinximus, & nunc de sola similitudine tractamus: Sylvester autem latiùs loquitur de ratione eadem, prout antea dixerat, *Si ratio sit par simpliciter, seu eadem, aut certè maior*. Sic ergo loquendo de ratione eadem, pro simili, pari, vel maiori, falsa est maior, & inepta cõparatio, quæ fit causæ physicæ, quæ naturaliter agit, ad rationem, quæ moraliter inducit liberam volũtatem legislatoris: quod ipsemet Sylu. vidit, cùm addidit, *nisi hoc sit de voluntate legislatoris*; si ergo legislatoris voluntas

Refellitur responsio. *Sylvest.* *Sylvest.*

poteſt efficere, vt lex non tantum extendatur, quantum par ratio, non eſt iuridicè impoſſibile, eſſe eandem rationem, & non eſſe idem ius. Falſúmque eſt dicere, quòd talis ratio ſit formaliter ius, & lex: nam talis ratio per ſe non ſufficit,ius,aut legem conſtituere ſine voluntate legiſlatoris, alias non poſſet legiſlatoris voluntas facere, ne lex tantum extẽdatur,quantum illa ratio, quia non poteſt tollere ab illa ratione, quod illi eſt intrinſecum, & formale. Nam ob hanc cauſam non poteſt voluntas legiſlatoris humani facere, vt illa ratio naturalis, quæ per ſe inducit obligationem naturalis legis, & eſt quaſi formale ius naturale, non extendatur, quantum natura ſua poteſt. Secùs verò eſt de ratione congruitatis, ſeu conuenientiæ, quæ in lege humana reperitur; illa enim ratio per ſe non eſt formaliter ius, aut ratio, ſed potiùs eſt voluntas, vel ſaltem non ſufficit ratio ſine voluntate. Vnde libenter admittimus illud principium, quod Sylueſt. ſumit, quia non tenemur ſequi voluntatem legiſlatoris, niſi exprimatur: nihil autem illum iuuat, quia licèt legiſlator non exprimat, ſe nolle, vt lex extendatur ad omnia, in quibus ſimilis ratio inuenitur,non ideo ratio ſola per ſe obligat, vt oſtenſum eſt,niſi accedat voluntas legiſlatoris. Vnde retorquetur ratio, quia per talem legem non exprimitur voluntas legiſlatoris obligans ad talem extenſionem; ergo nulla eſt talis obligatio. Probatur conſequentia, quia voluntas legiſlatoris non obligat, niſi exprimatur,& illa non exprimitur;ergo ex illa non poteſt eſſe obligatio, nec etiam ex ſola ratione;ergo ex nullo capite.

11. *Obiectio.* Sed dici poteſt, quòd licèt ratio ſola non ſit lex ſine voluntate, tamen eſt ſignum voluntatis, præcipuè quãdo in ipſa lege exprimitur; ergo tunc tantum extenditur voluntas,quantum ratio, & ita ex ratione reſultabit interpretatio non tantùm purè extenſiua, ſed etiam comprehenſiua, & ſic etiam procedit, quod Bald.& alij dicunt, rationem eſſe ipſam legem, quia inuoluit voluntatem, & ideo æquè extendi legem ipſam, ac rationem eius. *Bald.* *Solutio.* Sed hoc, licèt poſſit habere apparentiam aliquam in proprtia identitate rationis, de qua ſtatim, non tamen in rationis paritate, aut ſimilitudine, quia de illa falſum eſt aſſumptũ; nam ratio per ſe non eſt ſufficiens, nedum adæquatum ſignum voluntatis, etiamſi in lege exprimatur, quia eſt tantùm ſignũ honeſtatis,vel vtilitatis, quam legiſlator in tali materia reſpicit, vt in illa per legem, ac voluntatem ſuam neceſſitatem inducat. Et ideo neceſſarium non eſt, nec moraliter verum, aut ordinarium, quòd voluntas legiſlatoris extendatur ad omnia, in quibus poteſt inueniri ſimilis ratio. Quia (vt dicebam) voluntas pro ſua libertate poteſt circa vnam materiam diſponere, & non circa aliam, licèt in vtraque inueniatur ſimilis ratio, quia fortaſſe non expedit in omnibus diſponere, & pro ſuo arbitrio legiſlator eligit vnam materiam potiùs, quàm aliam. *Exemplum morale.* Exemplum morale eſt,quia in lege taxante pretium panis, aut vini eadem profectò, vel potiùs ſimilis ratio conſiderari poteſt, & nihilominus lex poſitiua interdum taxat pretium panis,& non vini,vel olei,& ſic de aliis. Item aliquando lex canonica diſponit aliquid in vna religione mendicante, quod poſſet ſimili ratione generaliter diſponere, & tamen ſi lex ſpecialiter loquatur de Prædicatoribus, vel Minoribus,non extenditur ad alios,vt patet ex cap. *conſtitutione*, cum cap. *non ſolum*, de regular. in 6. Nam prohibitionem factam Minoribus, & Prædicatoribus recipiendi nouitios ante annum probationis elapſum, eodem extendit Bonifac. VIII. ad aliorum Mendicantium ordines, & addit, *Nos pari ſimilitudine rationis inducti*, planè oſtendens, antea non habuiſſe locum extenſionem illam,non obſtante ſimilitudine rationis. *Bonifac.VIII*

Atque ita ex illo textu fatetur Sylu. probari ſententiam hanc quoad leges pœnales, & diſpoſitiones, ſeu prohibitiones earum, & in hoc eſſe communem ſententiã, eámque aliis in locis docuiſſe Ioan. Andr. ſcilicet.in regula *odia*,in 6. & in Clement. 1. de elect. Imol. & Gemi.in dicto cap. *ſtatutum*, Panormitan. etiam in cap.1.de re iudic.nu 15.Nam licèt dicat, legem pœnalem extendi ad limites rationis expreſſæ, ſtatim ſubdit, *ſecùs vbi allegaretur ſimile ſub facilioribus terminis, vel paribus*, & citat Innoc.in cap.*cum ſpeciali*, de appellat. apud quem nihil inuenio. At verò in legibus non pœnalibus, nec correctoriis plures ex dictis Iuriſtis admittunt extenſionem, ſed nec rationem ſufficientem afferunt,nec differentiam ſufficientem inter leges pœnales. & non pœnales,quoad vim directiuam aſſignare poſſunt, vt ſuprà dicebam, quia ſi leges pœnales non admittunt hanc extenſionem, non eſt propter pœnam adiunctam, quæ eſt quid acceſſorium, ſed quia voluntas legislatoris ex vi ſolius rationis ſimilis non comprehendit caſus omiſſos,quę ratio eandem vim habet in legibus non pœnalibus. Præſertim quia obligatio in conſcientia etiam eſt res grauiſſima,quæ nõ eſt extendenda ſine maiori fundamento,quandoquidem ratione adiunctæ pœnæ ſimilis extenſio non admittitur. Denique dicti auctores nullo modo rationibus factis ſatisfaciunt. 13. *Syluest.* *Ioan.And.* *Imol* *Gemin.* *Panorm.* *Innocent.*

Aduerto autem, aſſertionem à nobis poſitam procedere tantùm ex vi eiuſdem legis, & de rigore obligationis, in ordine ad obſeruationem, vel tranſgreſſionem eius, hoc enim modo cenſemus, legem non obligare ad aliquid, quod ſub verbis eius aliquo modo non comprehenditur, quantuncumque ſimilis, & æqualis, vel maior ratio in illo locum habeat. Quod aduerto, quia Iuriſtæ ſæpe in hac quæſtione loquuntur de vſu legum in ordine ad externa iudicia, & ad ſententiam in eis ferendam,vel ordinem ſeruandum. Et ita dicunt, deficiente lege, procedendum eſſe à ſimilibus ad ſimilia, & vtendum eſſe lege diſponente in vno caſu, ex ratione ſimili illi, quæ in alio caſu inuenitur, in quo lex nihil diſponit. Et in hoc ſenſu dicere ſolent, caſum ſimilem expreſſo, non cenſeri omiſſum, cùm in vtroque par ratio militare videtur, ad quod multa allegat Tiraq.de retract, conſanguin. §. 2.Gloſſ. 1.n.19. Hæc autem duobus modis poſſunt intelligi.Primò vt procedatur ex prudenti arbitrio,& rationali coniectura, ac præſumptione, quidquid ſit de obligatione legis. Et in hoc nullus prudens dubitare poteſt, tum quia nihil eſt magis conſentaneum rationi, & prudentiæ, quàm præcedentum veſtigia imitari, & præcipuè per leges ſuperioris approbata, tum etiam, quia iura omnia ad hoc inclinant. Vnde dicitur in lege,*n.um*, ff.de legibus: *Quando lex in vno diſponit, bonam eſſe occaſionem, cætera, quæ tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certa iuriſdictione ſuppleri.* vbi Gloſſa addit, *procedendo de ſimilibus ad ſimilia*; & aliis iuribus id confirmat. Imò ſæpe ſupremus legiſlator mouetur ex ſimilitudine æquitatis alterius legis,latæ etiam à Principe inferiori,ad aliam legem ſimilem,vel proportionalem edendam, qui eſt caſus proprius cap. *cùm dilecta*, de confirmat. vtili, vbi Gloſſa, verb. *ſimilitudine prouocati*, alia iura refert, & multa ad hoc congerit Felin. in cap. *tranſlato*, de conſtit. à num.10. vbi cum Bal. dicit, hanc extenſionem habere locum etiam in pœnis procedendo à ſimilibus ad ſimilia, ſcilicet, in caſibus non prouiſis in iure, quod veriſſimum eſt, & vſu receptum. Et poteſt etiam aſſignari ratio, quia iudex debet ſecundùm leges iudicare, iuxta doctrinam D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 5. Ergo vbi deeſt lex expreſſa, optimè faciet, vtendo ſimilitudine rationis. Et ſic dixit Menoch. lib.1.de præſumpt.qu. 5.num.8.quando præſumptio, licèt non ſit ſcripta expreſsè in lege, magnam 14 *In quo ſenſu procedit aſſertio, declaratur.* *Gloſſ.* *Gloſſ. Felin. Bald.* *D.Thom.* *Menoch.*

magnam cum scripta affinitatem, vel similitudinem habet (quod maximè contingit ob maiorem, vel eandem rationem) de illa iudicandum esse, ac de ipsa scripta, & ita inquit, *Cùm casus omnes lege comprehendi non potuerint, procedimus do similibus ad similia.*

15. Secundò potest id intelligi, vt ad hoc teneantur iudices, etiam ex obligatione legis, quod non est tam certum, est tamen valde probabile. Si tamen id verũ est non oritur obligatio ex sola lege disponente in casu simili per se spectata, sed ex aliis legibus approbantibus consuetudinem illam, & ordinantibus, vt seruetur, vt sumi potest ex l. *non possunt*, ff. de legib. ibi, *Is, qui iurisdictioni præst, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet*, vbi verbum *debet*, licèt ambiguum sit, satis indicat obligationem, maximè concurrente communi consensu, & consuetudine. Dici etiam potest, hoc extensionis genus esse necessarium secũdùm ius, quia se habet, sicut præsumptio iuris, & de iure, contra quam non admittitur directa probatio, & ideo iudices eam sequi in iudicando tenentur, nisi contingat oppositum aliunde euidenter constare. Ita ergo in præsenti, vbi aliùs non constiterit manifestè de contraria mente legislatoris, tenebitur iudex vti extensione legis secundùm rationem similitudinis, vbi casus aliter non potest aperto iure decidi.

16. *Ex identitate rationis infertur extẽsio ad casum in verbis non comprehensum.* Secundò principaliter dicendum est, ex identitate rationis rectè fieri extensionem comprehensiuam legis ad casum non comprehensum in verbis, si constiterit rationem illam esse adæquatam, solámque animum legislatoris induxisse, quod ex materia, & circunstantiis, ac verbis legis inspiciendum est. Hanc assertionem pono propter sententiam valde communem, asserentem, ex identitate rationis extẽdendam esse legem, quam in aliquo sensu veram esse, negare non possumus. Primò propter auctoritatem Canonistarum, & Legistarum, qui ferè in hac assertione conueniunt: nam licèt differre soleant in maiori, vel minori illius extensione, vt infrà dicam, tamen in generali ferè omnes illam admittunt. Secundò propter varia iura, quæ hoc indicant, quanquam (si attentè expendantur) ferè nunquam separant omnino rationem à verbis, quia non colligunt ex identitate rationis mentem legislatoris fuisse comprehendere aliquem casum non satis expressum in verbis, nisi vel extendendo verba in aliqua significatione saltẽ lata, vel impropria, vel quia alia necessitas cogit, vt, quòd aliàs lex esset iniusta, vel absurda.

17. *L. non dubiũ. Glossa.* In hoc ergo solet assertio probari primò ex vltima regula iuris in 6. *In legem committit, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem.* Quæ habetur in l. *non dubium*, C. de leg. & sumitur ex l. *scire*, & l. *contra*, ff. de legib. tamen, vt eisdem locis Glossæ aduertunt, ille dicitur amplecti verba, & non voluntatem legis, qui non accipit verba in ea significatione, quem legislator intendit, quámque posset facilè ex legis ratione intelligere, & ita licèt verum sit, legem comprehendere, quidquid ratio eius exigit, non tamen sine aliquo significato verborum, cui ratio accommodetur. Et ita Glossæ in omnibus dictis locis exempla ponunt in eo, qui fraudulenter adhæret materialibus verbis, & ab intenta significatione recedit, vt si prohibetur agere, non agit per se, agit autem per alium, si prohibetur mutuare, non mutuat, sed vendit pecunia credita, & sic de aliis. Deinde afferri potest dictum cap. *si postquam*, §. *si verò*, de elect. in 6. vbi lex præcipiens alicui, vt ad curiam veniat, extendit, vt etiam præcipere intelligatur, vt ille à curia sine licentia ante finitum negotium non discedat. Quod dicitur esse ex mente, licèt non videatur esse ex verbis, quia ratio præcipiendi aduentum non est propter ipsum tantùm, sed propter negotium præsentialiter peragendum. Nihilominus tamen hæc extensio, quæ comprehensiua sine dubio est, licèt sit vltra expressam, & rigorosam significationem verbi veniendi, considerata nihilominus materia, & circunstantiis, non est omnino extra latam, & vsitatam significationem verbi veniendi: nam qui dicit se ire aliquò ad aliquod negotium, virtute dicit, se ire ad permanendum ibi, quandiu negotium postulauerit, quod moraliter magis intelligitur in eo, qui venit ex præcepto, quia magis pendet ex voluntate præcipientis.

Verba cũ suis circunstantiis consideranda sunt.

18. Tandem facit cap. *quia in insulis*, de regular. Quod de monachis loquitur, & extenditur secundùm omnes ad omnes religiosos in insulis habitãtes, vt ante decimumoctauum annum non admittantur, ob rationem textus, scilicet, quia in illis locis durior est monachorum congregatio. Sed data hac extensione, constat ex vsu nomen monachorum sæpe in lata significatione pro religiosis sumi, & sic inuenitur in multis aliis. Aliquando autem videtur fieri extensio omnino præter verba, imò quodammodo contra illa, vt in dicta l. *scire etiam* §. *aliud*, sed ibi cogebat alia necessitas vitandi absurdum, vt suprà dixi. Aliud exemplum sumo ex leg. *illud*, ff. ad leg. Aquil. vbi dispositio quædam loquens de furto, ad omne damnum iniuriosum extenditur, & subditur probatio, quia ratio, quæ in furto mouit, eadem in damno iniuriæ inuenitur, vnde sequitur, vt idem debeat existimari. Sumitur etiam optimum exemplum ex l. *cùm mulier*, ff. solut. matrimon. Dixerat enim lex, *Cùm mulier adulterata fuerit viri lenocinio, non priuatur dote.* Et subiungit, *Audiendum esse, qui dixerit ex mente legis, virum non posse accusare vxorem in eodem casu*, vtique ex ratione legis, quæ attenta iustitia æquè vtrumque postulat, nimirum, quia tunc vxor non intendit iniuriam marito, quia volenti non fit iniuria, quæ ratio tam excludit maritum ab accusatione, quàm à retentione dotis. Quanuis dici etiam possit, hoc virtute fuisse comprehensum in verbis legis, licèt non expressè, sed per quandam consecutionem, quia qui iustè puniri non potest, profectò nec accusari potest, vtique seruata proportione, & respectu eiusdem. *L. cũ mulier.*

19. *Vt ratio sit adæquata legi duo requiruntur.* Atque hinc facilè exponitur vltima pars assertionis, videlicet, vt hæc extensio comprehensiua ex identitate rationis locum habeat, necessarium esse, vt ratio sit adæquata legi. Duo autem ad adæquationem necessaria sunt, vnum, vt ratio per se sola moueat sufficienter, & efficaciter ad legem condendam: aliud, vt sit veluti finis vnicus integrè intentus per legem. Ratio prioris partis est, quia si illa ratio per se spectata, & sola non moueat, sed coniuncta cum aliis; ergo licèt in aliis casibus inueniatur, non potest ex illa inferri fuisse comprehensos sub mente legislatoris, quia potuit non moueri ad illos ex defectu aliarum rationum, vel circunstantiarum. Ratio verò alterius partis est, quia si ratio non sit integrè, & adæquatè intenta, non oportet, vt comprehendat omnia, quæ illam participare possunt. At verò quando sic est adæquata, & integrè intenta, oportet saluari integrè, & ideo ex vi illius fit omnis ampliatio, quæ necessaria est ad vitandam omnem fraudem, & circunuentionem legis. Et ita procedunt vulgaria iura in hac materia, l. *adigere*, §. *si patronus*, iuncto §. *si verò*, ff. de iure patronat. & optimè in l. *cùm pater*, §. *dulcissimis*, ff. de legat. 2. & alia, in quibus ex ratione extenditur lex ad eos casus, in quibus fieret fraus legi, nisi lex ita ampliaretur.

20. *Ratio legis debet esse intrinseca ad omnes casus ad quos extenditur.* Addo verò vlteriùs vt regula data procedat, necessarium esse, rationem legis esse adeò intrinsecam, & vniuersalem ad casus omnes, qui ex vi illius in lege comprehendi dicuntur, vt in ea habeant connexionem necessariam in ordine ad iustitiam, & prudentiam legis, id est, vt sit contra rectam rationem, vel

contra prudentiam, in quibusdam casibus ob talem A rationem disponere, & non in omnibus eandem rationem æquè participantibus. Nam si talis non sit ratio,non potest sola illa cogere ad talem extensionem faciendam, nisi aliunde sumatur ex verbis eiusdem legis,vel ex aliis iuribus. Probatur ratione sæpe facta, quia lex pendet ex voluntate,voluntas autem pro sua libertate potest vnum velle, & non aliud, etiamsi in vtroque sit eadem ratio volendi. Et quando non intercedit dicta connexio, poterit etiam id fieri sine iniustitia,vel etiam sine imprudentia,quia fortè non expedit, vel non oportet omnia velle, seu de omnibus similibus æquè disponere, & quando non est disparitas inter illos, libera est electio,etiam secundùm prudentiam, vel certè licèt in propria ratione legis sit æqualitas, ex aliis circunstantiis potest in aliqua mate- B ria magis mouere.

21. Exemplum sumi potest ex cap.1.de tempor.ordin. in 6.vbi priùs ponitur ratio generalis vitandi periculum imminens, quòd indigni ordinentur, si extra patriam in locis remotis ad ordines admittantur, & nihilominus postea non sit prohibitio generalis, sed per illa verba, *Vt nullus Episcoporum Italis*, &c. vbi *Glossa.* Glossa quærit, an extendatur prohibitio ad Episcopos Germaniæ quoad Italos ibi peregrinantes, & priùs dubitat propter rationis identitatem, tandem verò ait, non esse admittendam extensionem. Quod *Tom.5.de Cēsur. disp.31. sect.1. suspensione 2. §. ibi tamen.* mihi certè verissimū semper visum est, tum quia non frustrà Pontifex in specie loquutus est de Episcopis Italiæ,& de clericis vltramōtanis,qui ab eis ordinantur sine literis dimissoriis, & de illis tantùm loquitur applicando ad illos specialiter rationem generalem, C quod facere potuit, vel quia magis in ea pro prouincia periculum imminebat, quia frequentiùs ad illam confluunt vltramontani, quàm è conuerso Itali vltra montes, vel quia faciliùs poterat vltramontanus habere remedium in Italia existens, quàm è contrario, *Glossa.* vt ibi Glossa notauit. Et ita licèt ratio sit eadem, tamē applicatio non est eadē, & potuit prudenter ad vnam materiam fieri,& non ad aliam. Et ideo illa ratio vt generalis, non fuit adæquata illius legis, sed illa secundùm specialē gradū,& modum periculi in tali regione imminentis. Quæ doctrina potest facilè ad alia exempla applicari:nam in præceptis Ecclesiæ possunt multa inueniri similia.

22. At verò quando ratio legis est talis, vt in ea habeāt D connexionem, tam quæ in lege exprimuntur, quàm quæ videntur omissa, tunc rectè ex vi rationis intelliguntur omnia cōprehensa, vt probat optimè exemplum adductum ex l.*cùm mulier*, & similia. Et ratio est,quia lex præsumitur esse iusta,& prudenter, ac debito modo à legislatore lata:non esset autem talis, nisi esset adæquata rationi suæ.Inde verò fit,quod sæpè indicauimus, hunc modum extensionis legis ex vi rationis semper fieri, aut mediante ampliatione, & extensione verborum in aliqua significatione saltem minùs propria,aut ad vitādam absurditatem aliquam, vel iniustitiā legis, vt sufficienter patet ex discursu,& exēplis adductis. Et specialiter declarari potest, quia E ex vi rationis non potest fieri extensio comprehensiua, nisi sufficienter per illam indicetur voluntas legislatoris, quia voluntas mente retenta, & non manifestata non obligat; ergo vel manifestatur per verba,quia ratio cogit, vt sic illā interpretemur, vel si omnino desunt verba, quia eadē ratio cogit, vt ea suppleamus, vel alio modo ad talem sensum illa accōmodemus. Hoc autē nunquam licere potest, nisi quando id necessarium est ad vitandum aliquod absurdum in lege, cuius optimum exemplum est in dicto §. *aliud.*

23. *Refellitur regula Panorm.* Quapropter non probo regulam datam à Panormit.in cap.*quia in insulis*, de regular.n. 3. quòd legis dispositio ampliari debet, vel restringi ad limites rationis expressæ, etiamsi verba non patiantur,nec sit alia necessitas præter applicationem eiusdem rationis. Vnde infert textū illum, licèt expresse loquatur de monasteriis insularum, quia pro ratione reddit, quòd *ibi est dura congregatio*, extendi ad omnem durā religionem vbicumque existentem. Quod profectò mihi incredidile est, quia illo modo infinita esset extensio in legibus facienda, & quia regula illa nulla ratione nititur, vt ostendi, & quia in illo particulari exemplo Pontifex non considerauit quancumque asperitatem religionis, sed illam, quæ ex tali situ loci nascitur, & illa est propria, & (vt ita dicam) identica ratio legis; durities verò aliunde proueniens alterius est considerationis. Vnde magis est ibi similitudo rationis, quàm identitas, & procedunt omnia dicta in *Panormit.* priori puncto. Nec iura, quæ Panormit.allegat, illi quicquam fauent: nam ferè omnia in discursu capitis longe aliter explicata sunt, & *l. pater*, §. *fundum*, ff.de leg.3.quam etiam adducit, potius probat oppositum: nam quia testator expressè dixit, *quoad vixerit*, non extenditur dispositio ad successores hæredis, etiamsi ratio sumpta nudè id postulare videretur, vt Glossa *Glossa.* etiam aduertit.

CAPVT IIII.

Expediuntur nonnulla dubia circa extensionem legis ob identitatem rationis, vel aliis modis.

CIrca superiorem doctrinam nonnulla dubia su- 1. persunt,quæ breuiter expedienda sunt. Primum est in quibus legibus locum habeat prædicta extēsio. Multi enim auctores dicunt, hanc extensionem per identitatem rationis habere locum in lege fauorabili, & maximè si cedat in salutem animæ. Quod tradit Panormit. in cap.*ex tenore*,qui fil.sint legit. & ibi Ioā. *Panormit. Ioan.And. Hostiens. Felin. Bart. Couar. Flam.* Andr. Hostiens. & omnes. Item Felinus, & alij in cap. *translato*, de constitu. & in capit. vltim. de præscrip. Bart. Authent.*sacramenta puberum*, C.si aduers. vendit. vbi in scholio multi alij referuntur, & alios refert Couar.in 4.2.p.cap.6.nu.12.Flami.de resignat. beneficior.lib.11.q.2.n.17. Potest verò hoc intelligi, vel quando extensio fit ex vi solius rationis propter necessariam connexionem aliorum casuum cum illa, seu propter iniustitiam aliquam, vel absurditatem legis vitandam, vel quando fit non ex necessitate,sed ex congruitate, quia verba facilè illam extensionem complectuntur. In priori sensu non est illud proprium legis fauorabilis, sed ampliùs extenditur, vt iam dicam. Vnde non est exclusiuè id accipiēdum, sed tanquam magis certum, & faciliùs admirandum. Idémque dicendum erit de lege fauorabili animæ comparata ad alias fauorabiles. In posteriori autem sensu est hoc proprium legis fauorabilis,quia generatim,& quasi per antonomasiam conuenit ei,quæ animæ fauorem continet. Est autem intelligendum de extensione intra aliquam proprietatem verborum,vt iam declaratum est.

Vnde infero,eo modo,quo lex recipit extensionem 2. comprehensiuam ex sola identitate rationis, non so- *Extensio comprehensiua ob rationis identitatem etiam ad legem pœnalem extenditur. Sylvest. Angel. Imol. Gem. Panormit. Roch. Cur. Nauar.* lùm habere locum in lege fauorabili, aut nō pœnali, sed etiam in pœnali. Ita docent plures ex citatis auctōribus,præsertim Sylvest.& Angel.Imol.& Gemin. in dicto cap.1.de tempor. ordin.in 6.& in dicto cap. *si postquam.* Panormit.frequenter, cap. vlt.de rescrip. num.10.& 11. & in cap. *nihil*, de elect.num. 9. vbi etiam de correctoriis loquitur, & in Clement. 1.de rescrip.num.2. & in Clem.1. de ele. num. 8. quibus locis varia in vtramq; partem adducit: ipse autem non solùm est constans in illa sententia, sed etiam valde illam extendit. Idem tenet alios referens Rochus Curt.de cons.sect.4.n.23. Itē Nau.in c.*pœnæ*, de pœ

de pœnit. d. 1. vbi pluribus modis hoc extendit. Item Couarr. in cap. *alma.* 2. p. §. 4. num. 7. Anton. Gom. 1. variar. cap. 5. num. 1. & cap. 11. num. 22. Gutier. lib. 1. Canonicar. quæstion. cap. 10. nu. 13. Debet autem hoc intelligi, non de extensione solius pœnæ, hæc enim nunquam fieri potest, vt dixi, nec in illa potest inueniri identitas rationis, cùm magis pendeat ex voluntate quoad determinationem, seu qualitatem pœnæ. Nec etiam debet intelligi de extensione quoad solam obligationem præcepti (vt aliqui ex dictis auctoribus sentire videntur) quia si obligatio extenditur, consequenter extendetur pœna, quia absolute ponitur contra legis transgressores, & quia est accessorium, quod sequitur suum principale, nisi ipsa lege expresse restringatur ad certum peccandi modum. Tunc enim ex defectu illius poterit non incurri pœna, vt in materia de Censuris, sæpe dictum est. Et ideo cum proportione intelligitur assertio de tota lege etiam pœnali. Præterea debet intelligi quando talis comprehensio ex vi rationis necessaria est vt verè, & integrè impleatur ratio legis, vel vt sit iusta, & rationabilis, vt explicatum est, tunc enim est euidens necessitas, quia non minùs efficax, & iusta, ac rationabilis debet esse lex pœnalis, quam quælibet alia.

Couarr. Ant. Gom. Gutier. — *Limitatur regula.*

3. Et hinc facilè soluuntur contraria, quæ obiici possunt ex illis regulis, quòd pœnæ sunt restringendæ, & leniendæ, & benignè interpretandæ. Hæc enim omnia de extensiua interpretatione intelligi possunt, vt Gemin. Imol. Syluest. & alij volunt. Sed non placet expositio, quia etiam in non pœnalibus illa interpretatio locum non habet, saltem quoad propriam legis obligationem, de qua nos præcipuè tractamus. Dico ergo, extensionem comprehensiuam duplicem distingui, vnam necessitatis, aliam congruitatis, sicut enim præsumptio duplex distinguitur à Iuristis, vna necessaria, alia probabilis, seu voluntatis; ita etiam extensio comprehensiua ex vi rationis duplex esse potest, vna omnino necessaria ad iustitiam, vel rectitudinem, & in gratiam obseruantium leges, alia non necessaria, seu voluntaria, quia licèt in vno sensu possit lex multa comprehendere iustè, & sine inconueniente, alia minor comprehensio sufficit ad iustitiam legis & proprietatem verborum cum ratione etiam legis seruandam. Dico ergo, generales illas regulas de non ampliandis legibus pœnalibus, intelligi de interpretatione (vt ita dicam) voluntaria, id est, sine qua potest conseruari prudens dispositio, & iustitia legis, quia infra hanc latitudinem benignè semper est interpretanda lex pœnalis. Quando verò extensio est necessaria ad iustitiam legis, secùs est, & ita intelligenda est Gloss. in Clement. 2. de ætat. & qualit. ver. *in his*, ideóque meritò dicunt multi ex dictis auctoribus, hanc comprehensiuam non esse propriam extensionem, sed adæquatam legis interpretationem, quæ in pœnalibus etiam seruanda est. Propter quod etiam suprà dicebamus, per se loquendo debere pœnalem legem ampliari ad omnia comprehensa sub aliqua propria significatione verborum, licet amplectenda sit minùs ampla, dummodo propria sit.

Gem. Imol. Sylueſt. Solutio. Reſolvitur. — *Extensio cõprehensiua duplex.* — *Vera interpretatio regularum generalium.* — *Gloſſa.*

4. Atque ex prædicto fundamento sequitur, idem esse dicendum etiam in lege correctoria, vt apertè dicunt Panormit. Rochus, & alij suprà allegati, & Tiraquel. cum multis dicto §. *libertis*, num. 45. & sumitur ex Gloss. in Clem. 1. de elect. verb. *eligatur*. Imò idem sequitur, etiamsi simul pœnalis, siue odiosa, & correctoria sit, vt ex eisdem sumitur, & ex aliis, quos refert Matienz. lib. 5. recopil. tit. 11. l. 19. Gloss. 2. num. 5. Gutier. de iuram. 3. p. cap. 2. num. 8. Et de lege exorbitante generaliter idem tradit Bart. in l. *si constante*, ff. solut. matrim. num. 44. Iaso num. 73. Menoch. lib. 4. præsump. 89. num. 37. Tiraq. in dicta l. *si vnquam*, §. *libertis*, nu. 44. & 61. Denique in quacumque lege quantumuis grauis cogitetur, dummodo æquitatẽ legis retineat, ratio facta procedit, rectè applicata, & explicata rationis identitate, erítque semper multò facilior extensio, si verba in aliqua significatione, licèt latissima, possint casum comprehendere, vt per varia exempla exponit Rochus dicta sect. 4. n. 12.

Quid in lege correctoria dicendum. Panormit. Rochus. Tiraq. Matienz. Gutier. Butr. Iaſon. Menoch. — *Rochus.*

5. Quidam autem hoc limitare videntur, dum dicunt, hanc extensionem in pœnalibus, correctoriis, & exorbitantibus, habere locum, quando alioqui sunt fauorabiles, vt dicit Tiraq. suprà dicto nu. 61. vel quando sunt propter vtilitatem animæ, vt ait Felin. in cap. *translato*, nu. 13. de constitut. vel in fauorem Ecclesiæ, vt dixit Gloss. in cap. *sciant cuncti*, de elect. in 6. vel in fauorem boni publici, vt ait idem Felin. infrà nu. 14. & Nauarr. in dicto cap. *pœnæ*, & sentiunt alij, quos refert Rochus dicta sect. 4. n. 20. Hæc verò & similia vel dicta sunt de extensione non necessaria, vel non excluſiuè, seu restrictiuè intelligenda sunt, sed quasi per antonomasiam, & ob maiorem certitudinem, sicut in simili, paulo antè explicaui. Nam si extensio est comprehensiua, & necessaria ad iustitiam, & plenam obseruantiam legis iuxta vim rationis eius, tunc generaliter seruanda est regula in quacumque lege quomodocunque exorbitante, dummodo vera lex sit: si vera ratio non cogat similiter ad talem extensionem, tantámque comprehensionem, tunc licèt in aliis pœnalibus vitanda sit extensio, in his priuilegiatis (vt ita dicam) admitti potest, & interdum debet, quia (vt suprà dixi) licèt lex pœnalis sit, vel odiosa ex vno capite, potest ex alio tantùm continere fauorem, tantíque momenti, vt in ea seruanda sint principia legis fauorabilis, potiùs quàm odiosæ. Et iuxta hæc possunt non difficile varia dicta Doctorum conciliari, quæ in specie verborum non solùm diuersa, sed etiam contraria sæpe videbuntur, non tamen sunt, quia de diuersa extensione, & de diuersa rationis vnitate, seu similitudine, aut identitate loquuntur, licèt hæc omnia pauci distinguant.

Quarundam limitatio. — *Felin. Gloſſa. Nauar. Rochus.*

6. Quærunt verò dicti auctores, an hæc intelligenda sint tantùm de ratione expressa in lege, vel etiam de non expressa, sed ab interpretibus excogitata. Sæpe enim auctores videntur doctrinam datam restringere ad rationem in lege expressam. Ita Panormit. in cap. 1. de iurament. calum. nu. 8. & in cap. *nihil*, de electio. nu. 9. & idem sentit Bart. in dicta Authent. *quas actiones*, & alij ibi, præsertim vbi extensio fit in materia non fauorabili, vt pœnali, vel correctoria. Et ad hoc induci potest lex *pater*, §. *Iulius*, ff. de legat. 3. ibi, *Cùm hoc nudum præceptum esset*, & indicat ibi Gloss. Nihilominus contrarium docent multi; videlicet, sufficere rationem subintellectam, licèt expressa non sit, dummodo satis certò constet, illam, & non aliam potuisse esse rationem legis. Ita sentit Bart. in l. *item quæritur*, §. *qui impleto*, ff. locati nu. 10. & Bald. in l. *maximum*, C. de lib. præter. nu. 4. & Cyn. in l. *non dubium*, C. de legib. & Panormit. in Clement. 1. de rescriptis, cum Gloss. ibi, idem in cap. fin. de reſcri. Felin. in cap. *translato*, de constitut. vltimo notab. Angel. verb. *lex*, num. 8. Sylueſt. q. 18. Anton. Gom. variar. cap. 11. n. 12. Fundamentum est, quia potest sufficienter constare de ratione legis, etiamsi scripta non sit; ergo idem operabitur. Probatur consequentia, quia non habet dictum effectum; quia scripta est, sed quia in se talis est. Nihilominus tamen, quia quando est scripta, pars est legis, & de illa certissimè constat, & per cõtextum constare etiam potest, quomodo determinet alia verba legis, ideo regulariter vix habet locum cum obligatione hæc extensio ex vi rationis, nisi scripta sit. Quando verò non est scripta, iuxta legis qualitatem, & materiam poterit extensio fieri cum maiori, vel minori certitudine præsumptionis, & interdum poterit esse tam euidens, vel communiter recepta, vt ad obligatio

Panormit. Bart. Ratio ſubintellecta quem effectum habet. Bart. Bald. Panormit. Gloſſa. Felin. Angel. Sylueſt. Ant. Gom.

obligationem legis sufficiat.

7. *Ad suprà dictos modos extensionis omnes alii modi reducuntur. Nauar. Franc. Domin. Glossa. Bart. Bald. Rochus, Ripa.*

Vlteriùs inquiri potest, an præter dictos modos extensionis legis, alij dari possint: solent enim recenseri alij peculiares modi extendendi leges, etiam pœnales, & onerosas, qui attinguntur à Nauarr. in dicto cap. *pœnæ*, ex Franc. & Dominic. in cap. 1. de tempor. ordin. Sed si rectè spectentur, omnes ad superiores reducuntur, & iuxta illos intelligi debẽt, vt veri sint. Quod breuiter declaro, attingendo præcipuos. Vnus est, vt fiat extensio legis ad correlatiua ex Glossa, Bart. & Bald. quos ibi citat Nauarr. suprà, & idem dicit in sum. cap. 22. num. 72. & Rochus dicta sect. 4. nu. 13. & 16. & Ripa in l. *ait prætor*, §. *si index*, ff. de re iudic. vbi alij. Intelligendum autem hoc est in primis de correlatiuis, vt talia sunt, vt maritus, & vxor, pater, & filius, mensura, & mensuratum, vt se respiciunt: nam si materialiter spectentur, non habent connexionem. Deinde necessarium est, vt eadem ratio in eis vigeat, ita vt non possit in vno procedere, nisi attingat aliud, vel certè, vt ratio iustitiæ postulet, vt dispositũ de vno habeat locum in alio: alioqui relatio parum refert ad extensionem. Exempla varia in dictis auctoribus videri possunt.

8. *Iustinian.*

Alius modus extensionis est per radicationem plurium casuum in eodem principio, seu radice: nam vna etiam lege prohibentur, iuxta illud Iustiniani Imperatoris in l. vlt. C. de nuptiis. *Cùm ex vna radice vitium nascitur, consequens est, vt eadem lege tollatur.* Qui modus etiam debet intelligi, quando ratio, & radix prohibitionis vna, & eadem est in vtroq; casu, vt exposuit Glossa in cap. *fraternitatis*, de testib. verb. *nouis*. Item explicandus est de identitate rationis eo modo, quo illam declarauimus. Erit autem res euidentior, si radix ipsa sit materia legis: nam si lex excludat radicẽ, quidquid ex ea oritur, videtur excluſum, vt dixit Bald. in dicta l. *maximum*, C. de lib. præter. nu. 4. Similis modus extensionis est inter ea, quæ se consequuntur, seu connexa sunt, quẽ modum posuit Anton. de Butr. in c. vlt. de consuet. limitat. 4. & latè Rochus ibi sect. 4. nu. 16. & attingit Nauar. dicto cap. *pœnæ*, nu 11. & 12. ex Glossis, quas allegat. Et varia exempla adducunt, quæ maiori indigebant examine, sed non possumus ad singula descendere. Existimo igitur, secundùm eadem principia posita esse de extensione iudicandũ, scilicet, vt connexio tanta sit, vt non possit, v. g. vnum prudenter, vel iustè prohiberi, quin prohibeatur aliud, sicut de correlatiuis dictum est. Contingere etiam poterit, vt vnum sub alio contineatur, tanquam imperfectum sub perfecto eiusdem rationis, vt affinitas sub consanguinitate, vel tanquam pars sub toto, vel commutatio sub dispensatione, & tunc procedit regula à minori, non è contrario, & sic intelligit Panormit. in cap. *dilecti filii*, de arbit. num. 4. & 5. & colligitur ex illo textu. Item potest fieri, vt ratione connexionis vnum comprehendi censeatur sub alio secundùm communem vsum, & tunc non fiet extensio ex vi solius rationis, sed etiam propter significationem verborum, in qua plurimum valet communis vsus, vt latè Felin. in Proœm. Decret. nu. 3. & sequentib.

Anton. de Butr. Rochus. Nauarr. Glossa.

Panormit.

Felin.

9. *Glossa. Bart. Abb. Roch. Nauar.*

Alius præterea modus extensionis est per æquiparationem casuum per aliam legem priùs factam: nam tunc dispositum in vno per aliam legem, cõsequenter censetur dispositum in alia, iuxta Glossam, & Doctores in l. *si quis seruo*, C. de furtis, & Bart. & alios in l. *vt tantùm*, ff. de seru. corr. & notat Abb. alia referens in cap. *de multa*, de præben. nu. 18. Roch. dicta sect. 4. nu. 14. Ias. in l. *transigere*, C. de transact. Nauarr. dicto cap. *pœnæ*, nu. 14. & idem ferè num. 15. Hic verò modus extensionis si in sola ratione legis fundetur, iuxta prædicta moderandus est; si autem fundatur in dispositione alterius legis, tunc ponderanda sunt verba legis facientis æquiparationem, & in eo seruanda est

Quomodo hic modus sit intelligendus.

A regula, in quo facta est æquiparatio, & non vltrà, vt attingit Syluest. verb. *pœna*, q. 4. & ibi Angel. & latius Crottus in l. *si constante*, 2. lect. ff. solut matrim. & Bernard. Diaz regul. 429. Et tunc propriè non fit extensio in eadem lege, sed vna extendit effectum alterius, & ideo solet hæc extensio vocari à Iuristis passiua, & non actiua, vt videre licet in in Bart. suprà, & Rocho num. 9.

Sylvest. Angel. Crottus. Bern. Diaz. Bart. Rochus.

10. *Sylvest. Angel.*

Alius item modus addi potest, quando lex loquitur in determinato casu gratia exempli: nam tunc extendenda est ad casus similes. Quem modum ponunt Sylvest. verb. *lex*, q. 20. verb. *quarto*, & Angel. ibi nu. 7. Sed hic etiam modus locum habet iuxta distinctionem datam de identitate, vel similitudine rationis: B nam sola similitudo, nisi sit etiam in identitate specifica, non sufficit, cum hac verò identitate sufficit, vt patet ex multis decisionibus canonum; & in legibus, quæ ferri possunt per sententiam Principis in particulari casu, vt suprà dictum est, & nihilominus intelligunter esse generales leges. Identitas autem illa optimè explicatur per motiuum, & rationem virtutis, sub qua talis actus prohibetur, vel præcipitur: nam si fuerit lex lata in tali casu intuitu religionis obseruandæ, vel sacrilegij vitandi, vbi in simili casu eadem specifica ratio religionis, vel sacrilegij interuenerit, lex extẽdetur, & idem est de ratione iustitiæ. Et hoc declaratur bene ex l. 1. ff. vti possi. iuncto §. *Num interdictum prætori loquens* de possessione domus, extẽditur ad possidentem agrum, vel quamcunque rem similem, quia C nimirum eadem est ratio iustitiæ in illis omnibus, cuius intuitu interdictum latum est. Et ita ex materia, vel ex ratione legis, vel ex alia lege, vel ex naturali ratione, non erit difficile intelligere, quando lex loquatur in particulari casu gratia exempli, vel per aliã occasionem. Et sic etiam procedit alia frequens regula, quòd lex loquens in speciali casu, quia frequentiùs accidit, extenditur etiam ad similes, licèt rariores sint, dummodo eiusdem rationis sint in ratione virtutis, aut vitij, ad quam respexit lex. Quod notauit Glossa in *l.* 1. C. de his, qui ad Eccles. verb. *Iudæi*, & in. vnic. C. de rapt. virg. verb. *sponsam*. Idem Rebuff. in tract. nominat. q. 5. nu. 25. Vgol. de excommun. tab. 2. cap. 23. §. 6. nu. 6. Et eadem regula vsus sum in 5. tom. disp. 15. D sect 4. circa finem, explicando cap. *quoniam multos*, 11. q. 3. Omnia verò fundantur in identitate rationis, quæ attentè, & secundùm omnes circunstantias positas spectanda est, vt explicaui.

Identitas ex motiuo colligenda.

11. Vltimò inquiri potest, an huiusmodi extensio locum habeat non solùm in casibus, seu actionibus, sed etiam in personis, locis, ac temporibus, &c. Ad quod potest generaliter responderi affirmando; si ratio, aut verba legis, seruata proportione talem extensionem, vel ampliationem requirant. Addo tamen propriè & immediatè hanc extensionem fieri ad casus, seu actiones, quia illæ sunt proxima materia legum, & ideo de his præsertim loquuti sumus, consequenter verò etiam fieri ad pœnas, quatenus fieri potest ad maleficia, seu delicta. Addo etiam propriissimè fieri ad E personas, tum quia etiam lex loquitur ad personas, & illas obligat, tum etiam quia actiones per respectum ad personam variari possunt. Et ideo etiam de hac ampliatione legis frequentissimè loquuntur auctores, & varia eius exempla videri possunt in Rocho suprà dicta sect. 4. nu. 12. Tiraquel. in dicto §. *libertis*, n. 28. & sequentib. Anto. Gabr. lib. 6. tit. de verbor. significat. ferè per totum.

12. Ad loca verò potest quidem fieri extensio intra latam vocis significationem, quando saltem sub illa potest nomen loci in lege positum extendi ad alia loca, vel quia nomen est ambiguum, & ex frequentiori vsu, vel ex materia, aut ratione legis determinatur, vel quia per connexionem vnus locus sub alio continetur,

tur,vt suburbia nomine populi,vel populi subiecti sub nomine ciuitatis,iuxta l.*qui ex vico*, ff. ad municip. & quæ insimul docent Bart.in l.2. C. quæ sit long. consuet.q.36.Roch.dicta sect. 4.n. 17. Seclusis autem omnino verbis,aut nunquam aut rarissimè potest fieri talis extensio.Et ratio in generali reddi potest,quia si locus sit extra territorium legislatoris,clarum est,non posse ad illum fieri extensionem legis,quoad obligationem eius,iuxta regulam cap. 2. de constitut. in 6. Sed ad summum per imitationem poterit ad vnum locum applicari lex alterius per modum exempli,vel authoritatis. Si autem extensio fiat ad alium locum contentum in territorio, non verò comprehensum vllo modo sub loco, pro quo legislator expressè voluit legem ferre,non poterit esse extẽsio comprehensiua,cùm intentio legislatoris satis limitetur per definiti loci expressionem,vt suprà attigi cap. 1. de tempor.ordin.in 6.nam ratio ibi adducta videtur generaliter procedere,moraliter loquendo.

Bart. Rochus.

13. At verò extensio legis ad tempus fieri non potest, nisi ad præteritum,vel futurum:nam de præsenti semper lex loquitur,vt constat,& non sunt plures tẽporis differentiæ. De extensione autem ad præteritum dictum est lib.3.cap.14.tractando, quomodo lex feratur circa præterita,declarando, non disponendo, & ideo talis extensio rectè fit per vim rationis in lege expressæ,quando ex illa colligi potest, legem esse declaratiuam, & non tantùm constitutiuam: idémque erit,quoties ex quolibet alio verbo,vel ex materia id constare potuerit,nec aliter fit illa extensio. Respectu autem futuri temporis non est vera extensio: nã hæc est propria legis natura,vt ad futura feratur, iuxta l. *leges,& constitutiones*,C.de legib. & ideo potiùs regula erit,legem de se comprehendere futurum tempus,nisi restringatur,quia lex semper loquitur, & ideo licèt de præsenti loquatur,semper in quolibet futuro tempore,quando est præsens,idem disponit. Addit verò Panormit.in cap.2.de constitut. nu.2. quòd si lex remittat delictum,tunc non extenditur ad futura,ne det materiam delinquendi. Plus verò dicitur in l.*cùm lex*, ff.de legib.videlicet,*Cùm lex in præteritum quid indulget,in futurum vetare*,vtique ex mente legis, & ita ibi fit quædam extensio ad futura,quia indulgendo præterita,supponit,illa esse mala,vel prohibita,quam prohibitionem non reuocat indulgendo præterita, sed potiùs tacitè confirmat.

Panorm.

CAPVT V.

Quando,& quomodo possit lex per interpretationem restringi.

1. MAteria huius capitis eadem ferè est, quæ præcedentis: nam cùm restrictio opponatur extensioni, eandem ferè doctrinam cum proportione admittit,sic enim oppositorum eadem solet esse ratio: nam quot modis vnum dicitur, tot dicitur reliquum. Quia verò materia solet esse obscura, & perplexa,ideo aliqua in particulari dicere, necessarium visum est.Restrictio ergo,sicut extensio, accipi solet, vel per comparationem ad verba,iuxta varias eorum significationes suprà positas,scilicet,aut propriam naturalem,aut propriam ciuilem, aut impropriam, vel per comparationem ad rationem legis: per comparationem autem ad mentem non potest dari restrictio,nimirum,quæ aliquid eximat ab obligatione legis,quod fuerit comprehensum sub mente legislatoris,id enim repugnantiam inuoluit,stando in vi interpretationis,nisi intercedat dispensatio, quæ superiorem potestatem requirit,vt infrà dicetur. Nam mens legislatoris,seu voluntas est ipsa lex, seu vnde habet lex vim obligandi: ergo impossibile est per interpretationem aliquid eximere à lege, quod non eximatur à mente legislatoris. Igitur omnis restrictio legis eò tendit, vt mentem ipsam legislatoris ad pauciora coarctet,quàm verba,vel ratio legis præ se ferre videantur. Ad maiorem autem claritatem distinguere possumus,aliud esse non extendere legem, aliud restringere illam:nam inter extensionem, & restrictionem potest medium intelligi, per adæquationem ad verba secundũ eorum proprietatem,& rationẽ. Hæc autem non potest habere locum, vbi & verba legis non possunt,nisi vnam propriam significationem habere,naturalem,vel ciuilem:nã si vtramque habeant, eo ipso quòd secundùm alterã tantùm intelliguntur, est restrictio,& si ad vtramque amplientur,est extensio,& ideo rara est hæc adæquata interpretatio sine restrictione,vel ampliatione, ideóq; nihil de illa specialiter dicere oportet, quia in capitibus præcedentibus, explicando quomodo liceat extendere leges, simul declarauimus, intra quos terminos contineri debeat quælibet extensio,& consequenter declaraui, quæ extensio,seu ampliatio non liceat.

Restrictio quò tendit.

Atq; hinc etiam facilè explicari potest quando restrictio legis non liceat. Dum enim restrictio extensioni contraria sit,quoties ampliatio legis secundũ regulas datas necessariò facienda fuerit, tunc non licebit restringere legem,vtiq; secundùm idem:nam si ampliatio fiat in vno,& restrictio in alio, non erunt contraria,& sic non repugnabit simul fieri circa eandem legem diuersis respectibus.Atque eadem ratione quoties non licet extendere legem vltra verborum proprietatem,tunc licita est,imò & necessaria restrictio,quando verba alia significata minùs propria habere possunt, quia tunc non extensio legis est illius restrictio. Nunc ergo pauca addenda supersunt in particulari ad maiorem declarationem, quanuis magna ex parte per proportionem ad extensionem accipienda sint.

2. *Aliquando nõ licet legem restringere.*

Dico ergo primò: Restrictio legis fieri potest, ac debet ad vitandam iniustitiam, seu iniquitatem, vel aliam absurditatem in ipsa lege. Ita docent omnes, & est clarum ex eadem ratione facta in simili de extensione,quia ita debet lex intelligi,vt sit iusta,& honesta,& præsumi debet ex mente facta, quæ nullam absurditatem complectatur;ergo quantum fieri possit,ita restringenda est ad vitanda similia incommoda, quando ad eum finem restrictio necessaria fuerit. Quod optimè probat ratio textus in cap. *suggestum*, de appellat.ibi,*Quia decretalem epistolam,qua tales muniri videntur,nõ ad deprimendã cuiusque iustitiã,sed ad remouendum grauamen,nos fecisse cognoscas.* Vbi Panormit. nu.2.aduertit,legem posse restringi secũdùm rationẽ naturalẽ etiamsi non sit in lege expressa. Et idem repetit in cap.*proposuit*,eodem,num. 4.Vnde rectè dixit Glossa in Anthent.*vt sine prohibitione*,&c.verb. *existimamus,ineptum esse,dicere,non fallere regulam,vbi æquitas id suadet.* Est autem hoc intelligendum de ratione naturali ostendẽte iniustitiam,vel absurditatem in lege, si absque restrictione intelligatur: nam si solùm ostendat esse æquam, vel rationi consonam restrictionem,posse tamen sine illa legem esse iustam,& rationalem,talis ratio nõ erit sufficiens ad restringendam legem contra proprietatem verborum eius, ex alio principio in superioribus declarato, quòd legis obligatio cessat in particulari,licèt ratio eius negatiuè deficiat, si non deficit contrariè: nam eadem est ratio in præsenti. Dico autem hoc intelligi de restrictione contra proprietatem verborum: nam si in aliquo sensu proprio lex possit talem restrictionem admittere,tunc ratio ostendens in restrictione æquitatem,licèt non ostendat præcisam necessitatem,poterit sufficere ad restrictionem faciendam, si alioqui materia iuuet,& restrictio cedat in fauorem,& maiorem benignitatem,iuxta l.*semper*,ff.de regul.iur.

3. *Restrictio fieri debet ad aliquod inconueniens euitandum.*

Panormit.

Glossa.

Restrictio quo modo accipienda.

Atque ex hoc principio infertur, dispositionem le- 4.

gis

gis indistinctè loquentis, ita esse restringendam, vt non cedat in præiudicium innocentis: nam auferre innocenti nocumentum, alienum esse præsumitur ab intentione legislatoris, quia iniustitiam inuoluit, vt rectè probatur ex l. 2. C. de noxalib. & fauet cap. *super eo*, de offic. deleg. vbi, *Non tamen est nostræ intentionis diœcesano præiudicium generare.* Vbi sermo quidem est de delegatione, & Glossa ibi illud extendit ad omnia rescripta, tamen eadem ratio est in legibus, quia hæc restrictio in naturali iustitia fundata est. Et ita docet Alb. in c. *causam, quæ*, de rescrip. Et idem solet dici de consuetudine, quæ legi æquiparatur, Felin. in cap. *auditis*, de præscrip. verb. *quinta declaratio*, & Innoc. in cap. *dilecto*, de offic. Arch. num. 7.

Alb. *Felin.* *Archid.*

5. *Quando ratio legis non est adæquata verbis, restringenda est.*

Dico secundò: Quando ratio legis non est adæquata verbis legis, restringenda est ad terminos suæ rationis, & non est secundùm totam verborum generalitatem intelligenda. Hæc assertio satis communis est, vt constat ex allegatis in cap. 2. & 3. nam quoad hoc idem cum proportione sentiunt de extensione, & restrictione, & specialiter docet Abb. in cap. *quia in iuuenilibus*, de regular. & in cap. *post translationem*, de renunc. & in cap. *suggestum*, de appellat. & ibi Deci. notab. 1. & 2. Anton. de Butr. in cap. *post translationem*, de renũciat. n. 34. & latissimè Tiraq. referens multos, in tract. *cessante causa*. 1. p. nu. 144. vbi multa repetit ex his, quæ etiam habet in dicta l. *si vnquam*. §. *libertis*. Hæc autem regula necessariò intelligi debet de ratione expressa, & scripta in lege, quia vbi lex non exprimit rationem, nemo potest prudenter talem rationem legis excogitare, quæ non sit adæquata dispositioni legis, & ita nunquam potest lex restringi ex ratione tantùm cogitata, vel præsumpta, quantuncumq; verisimilis appareat. Quia licèt fortè Doctores aliam adæquatam rationem legis non inueniant, fortasse legislator illã habuit, satisq; est, quòd per verba legis significauit, se ita generaliter voluisse, & quòd nullũ signum restrictionis ostenderit. Quia *quod Principi placuit, legis habet vigorem*, lege 1. ff. de constitut. princip. & fieri etiam potest, vt lex illa sit ex his, quarum ratio non potest inueniri, vt dicitur in leg. *non omnium*, ff. de legibus. Nisi fortasse lex inueniretur iniusta, si vltra talem rationem, etiam cogitatam, obligaret: nam tunc incidemus in casum præcedentis assertionis. Hæc ergo assertio de ratione expressa in lege necessariò intelligenda est, & sic fundari potest, tum quia licèt verba legis generalia sint, per adiunctam rationem limitantur. *Inciuile autem est, nisi tota lege perspecta, vna aliqua particula eius proposita, iudicare, vel respondere*, vt dicitur in l. 24. ff. de legib. ergo non est iudicandum de tali lege, eiúsve obligatione ex solis verbis præceptiuis secundùm se spectatis, sed ex illis vt limitatis per rationem, quæ est veluti anima eius, vt in superioribus dictum est. Et confirmatur, quia voluntas Principis rationabilis est: voluntas autem non vult rationabiliter, nisi quæ sub ratione comprehenduntur, præsertim quando illam habet & proponit pro expresso motiuo, & fine adæquato. Tandem confirmatur, quia limitata causa limitatum parit effectum, sed ratio est sola causa volendi; ergo voluntas limitatur iuxta limites rationis, etiamsi verba plus sonare videantur.

Dec. *Ant. Butr.*

6. *Aliqua leges quæ dictis repugnare videntur explicantur.* *Glossa.*

Hæc verò assertio difficultate non caret, quæ in primis sumitur ex Glossa in l. *non omnium*, ff. de legib. in fine, dicente, interdum legẽ obligare vbi non habet locum eius ratio. Allegat l. 1. ff. de popular. §. *secundo loco*, verb. *sexus*. Sed illa lex parum cogit: nam ibi proponitur occasio legis particularis, ratio autem vniuersalis est. Magis ergo vrget lex, *prospexit*, ff. qui, & à quibus, in qua expresse dici videtur, si verba legis vniuersalia sunt, illis standum esse, etiamsi in aliquibus ratio legis non ita procedere videatur. Vt si lex prohibet mulieri de adulterio accusatæ alienare seruos, ne quæstioni subducantur, dicitur comprehendere omnes, etiamsi sint extra ministerium domus in agro, vel alibi, imò & postea comparatos, quia licèt ratio legis non videatur illos comprehendere, verba id faciunt. *Quod* (inquit) *perquam aurum est, sed ita scriptum est.* Ratio autem reddi potest, quia ratio legis non est lex, imò nec proxima virtus legis, sed hæc est voluntas legislatoris, hæc autem non est semper adæquata rationi: nã sæpe generalior est voluntas, nec propterea erit irrationabilis, aut imprudens, quia ad maiorem securitatẽ, aut cautelam potest voluntas vltra rationem extendi. Et confirmatur, quia suprà dictum est, interdum posse voluntatem esse magis restrictam, quàm sit ratio, & ideo non semper extendi legem ad omnia, ad quæ extenditur ratio; ergo pari ratione è contrario potest voluntas esse generalior, quàm ratio; ergo non est lex restringenda ex ratione, quia lex pro ratione indicat legislatoris voluntatem. Confirmatur tandem, quia aliàs cessante ratione legis in particulari, cessaret obligatio legis: hoc autem non ita est, vt infrà dicam; ergo.

7. *Declaratur in quo sensu dicta assertio sit intelligenda.*

Respondeo breuiter, assertionem esse intelligẽdam de ratione legis adæquata, & intrinseca, & (vt ita dicam) constitutiua proximi obiecti eius, & hoc probare obiectiones proximè factas, & ita intellecta assertione illas solui. Itaque, sicut diximus, non quamcunq; identitatem rationis sufficere ad extẽsionem legis, sed oportere vt ratio sit adæquata, & ita intrinseca, vt in illa connexionem habeant omnia comprehensa sub lege, quia per illam aliquomodo constituuntur sub tali obiecto; ita cum proportione de restrictione censemus. Quia si ratio non sit adæquata, licèt sit minùs vniuersalis, quàm verba, ex alia ratione, vel aliquid rationi adiungendo, potest comprehendere sub lege omnia, quæ absolutè significat. Deinde etiam necessarium est, vt ratio sit quasi constitutiua obiecti legis, quia aliàs non potest censeri adæquata, vt licèt Ecclesia præcipiat ieiunium propter comprimenda vitia, non est illa ratio adæquata, vnde licèt illa deficiat, ratio legis adæquata potest subsistere, quæ est honestas temperantiæ in tali actu, seu materia. Quòd si materia legis non sit propter se intenta, sed tantùm propter aliud, tũc oportebit, vt ratio contineat proximum, & adæquatum finem legis, quia tunc censebitur tanquam intrinsecus. Vt in dicta l. *prospexit*, ratio illis verbis contenta, *Ne mancipia quæstioni subducantur*, non fuit intrinseca, & constitutiua obiecti legis: nam materia eius absolute fuit seruorum alienatio, seu distractio, quæ materia in se non habebat rationem intrinsecam, ob quam prohiberetur; fuit ergo illa ratio finis extrinsecus prohibitionis, qui licèt fuerit præcipuus, & ideo exprimatur, potuit non esse adæquatus: nam potuit absoluta prohibitio fieri ad tollendas occasiones fraudum, & deceptionum, & ad comprehendendos casus omnes moraliter contingentes. Vnde si velimus illam rationem interpretari, vt sit adæquata legi vniuersaliter loquenti, sumenda erit non tantùm secundùm actũ, sed etiam secundùm præsumptionem, & secundùm potentiam, vel moralem contingentiam. Quanuis enim mancipia, quæ sunt in agro, vel postea emuntur, ordinariè non possint esse testes in tali crimine, nihilominus fit absoluta prohibitio, ne illo colore subducãtur, qui possunt esse testes, fingendo, fuisse in agro, vel absentes, vel postea emptos: nam qui ordinariè in agro habitant, potuerunt inueniri in domo præsentes tempore delicti, & sic potest ratio ad omnes extẽdi. Quod cum proportione applicari potest ad alias leges, vt nõ facilè absoluta earum verba ex ratione limitentur, hoc enim seruandum esse, optimè ex illa lege, *prospexit*, probatur.

8. Hoc etiam suadet ratio in obiectione facta: nam si ratio legis contineat intrinsecum motiuum virtutis, vel vitij, cuius intuitu actus præcipitur, aut prohibetur, sine

sine dubio lex non cõprehendet casũ,in quo talis ratio inuenta non fuerit,quia est adæquata, constituit enim lex materiã legis,& non loquitur extra propriã materiam, & ita illa ratio dici potest virtus legis,non per modum principij efficientis,aut formæ intrinsecæ, sed per modum proprij obiecti,& materiæ,quæ in suo genere est causa legis,& necessaria ad illam Si verò ratio legis contineat finem extrinsecum,sic,vel non erit adæquata ratio,& sic non procedet contra regulam, vel certe si accipiatur secundùm omnem habitudinem, quam participare potest in ordine ad maiorem cautelam,securitatem,vel vtilitatem legis,sic non potuerunt extendi verba legis vltra rationes in tota hac latitudine sumptas, quia iam voluntas legis omni ratione careret,quod presumi non potest.Et ita etiam patet facile responsio ad primam confirmationem;cõcedo enim seruari aliquo modo commutatam proportionem inter extensionem, & restrictionem per rationem legis, vt satis declaratum est.Tamen in hoc est aliqua diuersitas,quòd voluntas potest etiam prudenter non velle omnia,in quibus eadem ratio militat,quia non semper expedit quando aliàs non sunt necessariò connexa:non potest autem voluntas aliquid prudenter velle sine aliqua ratione,& ideo vbi constiterit rationem legis esse adæquatam, non est verisimile, extra illam extendi mentem legislatoris.

9. *Panorm.* Ad vltimam confirmationem.Panorm.in d.cap.*quia in insulis*, sentit etiam esse legem restringendam pro omnibus casibus,in quibus cessat ratio legis, prout in lege exprimitur, vt in illo textu, quia pro ratione redditur, *Quia in insulis dura est congregatio monachorum*,ait decisionem eius non habere locum in insulis, in quibus non fuerit dura congregatio monachorum. Sed quidquid sit de illo textu particulari (cuius decisio, vt credo,magis pendet ex significato illius vocis, *Insulæ*, quale sit)generaliter loquendo,non potest,admitti doctrina,nisi intelligatur de cessatione rationis contraria, & quæ tollat obiectum legis,vt infrà dicetur.Respondeo igitur,negando sequelam intellectam de cessatione rationis legis merè negatiuè,& in particulari.Et ratio est,quia licèt ratio sic cesset quasi in actu,nihilominus potuit mouere ad prohibendum actum, quia de se erat obnoxius illi rationi, & ita ille actus fuit absolutè cõprehensus sub ratione legis etiãsi postea in illo cessauerit.Et si rectè res cõsideratur,tunc nõ omnino cessat ratio legis. Quod in dicto cap. magis exponemus.

10. *Lex ex subiecta materia aliquando restringenda.* Dico tertiò, legem restringi aliquando ex subiecta materia,& præsertim per comparationem ad aliam legem.Sub hac assertione breuiter comprehendo varios modos restringendi leges, qui ab authoritatibus traduntur.Vnus ex subiecta materia,quia verba legis iuxta subiectam materiam intelligenda sunt,& ideo etiam secundùm illam coarctari possunt.Exemplum sumitur ex l.*adigere*,ff.de iur.patronat.vbi prohibetur patronus, ne libertum iureiurãdo cogat, ne vxorem ducat:& nihilominus dicitur inferiùs,qui tale iuramentum exigeret à liberto eunucho,non peccaturum contra legem. Nam iuxta materiam subiectam lex loquitur de libertis,qui possint liberos procreare. Verum est, optimè posse restrictionem illam reduci ad rationem legis; quia ferè semper hæc restrictio ex materia est coniuncta cum ratione, & ideo nihil ampliùs de illa dicere necesse est.

11. Aliquando verò fit restrictio legis generaliter loquentis vt locum non habeat in casu aliquo speciali, propter speciales circunstantias vel prærogatiuas rerum,aut personarum. Quia iuxta generalem regulam iuris, *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset in specie verisimiliter concessurus*.81.n.6. & in c. *si Episcopis*, de pœnit.& remiss.in 6. Eodem enim modo in presenti dicere possumus,in generali prohibitione,vel præcepto legis nõ venire ea,quæ Princeps non esset in specie verisimiliter præceptur us,quia sicut cõcessio,ita & lex ex voluntate pendet.Hęc autem restrictio dupliciter fieri potest, vno modo ex speciali iure determinante,vt tales personæ non veniant sub generali clausula,vt in c. *quia periculosum*,de sent. excomm. in 6.& tunc est clara ratio,& restrictio, solúmque verba legis specialis expendenda sunt,& seruanda.Cõtingere item hoc potest,quia in speciali casu est aliter per legem statutum, aut priuilegium dispositum, & generalis lex contraria,illis non derogat, iuxta regulam iuris,quòd generi per speciem non derogatur. Et de hoc modo specialiter dicturi sumus tractando de legum correctione,& derogatione.

12. Denique contingere potest illa restrictio sine speciali iure solùm ex coniecturata mente legislatoris,verisimiliter applicando regulam illorum canonum non comprehendi sub generali lege ea, quæ in specie non esset quis voliturus.Et sic est difficilis restrictio, & inter Iurisperitos multùm controuersa,vt videre licet in Anton.Gabr.lib.6.tit.de legib.conc.1. vbi refert cõtrarias opiniones,& earum auctores. Illa tamen communior est,quæ affirmat, etiam hoc modo posse hanc restrictionem fieri,quia generalis illa præsumptio, quòd nemo in generali sermone comprehendit id, quod in specie esset voliturus,in iure fundata est, & in ratione naturali,quia illa præsumptio fundatur in defectu voluntatis,quæ præsumitur ex incogitantia talium circũstantiarum. Sub hac autem regula fieri potest applicatio ad casum sub lege contentum, arbitrio prudẽtis de illo iudicando.Neque potest in hoc certior regula constitui, quia sine dubio vsus huius restrictionis in particulari difficilis est.Vnde Socin.in regul. iuris 284. ponens regulam,quòd lex generaliter loquens, generaliter est intelligenda,55.limitationes ponit, quæ ad hoc genus restrictionis pertinent,& in eo videri possunt,& in to.2.regular.verbo,lex. Hìc verò statim occurrebat dicendum de casu dubio,de quo in capite sequenti tractabimus.

CAPVT VI.

Vtrùm interdum cesset obligatio legis in particulari, contra verba legis etiamsi per Principem non tollatur.

1. HActenus explicuimus interpretationem legis humanæ,quoad generalem sensum eius, quo obligationem inducit, nunc dicendum est de mutationibus, quæ in ea contingunt, propter quas desinit obligare.Duplex autem modus mutationis potest in lege intelligi,vnus veluti ex se, & ab intrinseco ex defectu alicuius causæ conseruantis,vel alicuius cõditionis necessariæ ad obligationẽ eius;alius modus est ab extrinseco per actionẽ superioris agentis,faciẽtis in lege mutationẽ.Nã sicut lex humana voluntate introducta est, ita per similẽ voluntatẽ potest mutari.Vnde prior mutatio contingit, quando perseuerante eadem Principis volũtate propter mutationem aliarũ rerum lex desinit esse,vel obligare:posterior verò è contrario fit,quando stantibus omnibus aliis ad obligationẽ legis requisitis, per voluntatẽ Principis lex mutatur,& prior generaliter dici potest cessatio,posterior verò ablatio legis vocari potest.Et vtraq; mutatio potest dupliciter accidere,scilicet,vel partialiter in aliquo actu, vel occasione, aut tempore,vel persona particulari, perseuerante lege in generali; vel totaliter per ablationem totius legis, & ita quatuor resultant mutationes, scilicet, cessatio legis partialis, quæ dici potest exceptio à lege,vel totalis,& dicetur absolutè,& simpliciter cessatio, vel ablatio partialis, quæ generaliter comprehenditur nomine dispensationis, & solet etiam dici derogatio,& totalis ablatio,quæ dicitur reuocatio, seu abrogatio legis. De his ergo quatuor mutationum generibus sigillatim dicendum est: & priùs de cessatione partiali, deinde de totali, postea verò eodem

Duplex modus mutationis in lege.

Alia diuisio mutationis legis.

ordine de vtraque oblatione.

2. Primùm igitur omnium quæremus, an contingat cessatio legis vniuersalis in particulari euentu, etiamsi ab alio non auferatur eius obligatio. Quæ quæstio coincidit cum illa, quam sub alio titulo proponit D. Thom. 1.2.q.96.art.6.scilicet, An liceat subdito interdum contra verba legis agere: constat enim, hoc non posse licere durante obligatione legis, quia tunc non potest subditus ab ea discordare sua authoritate,sed ei parere tenetur; ergo si interdum licet, est, quia cessat obligatio eius; est ergo vna,& eadem illa quæstio. Et similiter est eadem cum quæstione tractata à D. Thom.2.2.q.120.quando liceat vti epiikia in vsu, seu executione legum. Vt autem intelligatur sensus quæstionis,& distinguatur ab aliis,quæ in superioribus capitibus tractata sunt, & non confundatur epiikia cum generali interpretatione legum, aduerto, aliud esse inquirere de sensu verborum,an vniuersalia sint,& hos, vel illos casus comprehendant, seu an in hac, vel illa significatione accipiantur, & hoc pertinet ad generalem doctrinam datam capitibus præcedentibus, & magis ex professo ad Iurisprudentiam. Non verò spectat hoc ad epiikiam,quia epiikia (vt Arist. dixit) est emendatio legis propter vniuersale: ibi autem non agitur de emendatione legis,sed de eius sensu,nec supponitur vniuersalitas legis, sed inquiritur, qualis, & quanta sit.Aliud ergo est, supposito sensu legis quoad verborũ vniuersalitatẽ, & quòd ex vi suę significationis vniuersalis, prout in lege vsurpatur, hunc actum comprehendat:nihilominus in particulari euentu propter circunstantias occurrentes cessèt obligatio legis circa talem actum, quia pro tunc non potuit cadere sub potestatem,vel non cecidit sub voluntatem legislatoris,sed ab illa excipitur,& hæc exceptio est emendatio legis, quæ per epiikiam fieri dicitur,& in illo sensu tractatur præsens quæstio.

D. Thom.

Sensus quæstionis aperitur.

3. Videtur ergo nunquam posse hoc modo cessare obligatio legis vniuersalis in casu particulari.Primò,quia si id posset accidere maximè cessante ratione legis in aliquo particulari euentu,sed tunc etiam non licet;ergo nunquam.Maior patet,quia duo tantùm sunt in lege,ex quibus tertium,id est,voluntatem legislatoris,ac subinde obligationem legis, vel eius cessationem cognoscere valeamus,scilicet,verba,& ratio,vt ex hactenus dictis constat,sed verba de se non cessant, in casu, de quo tractamus, imò illum comprehendunt, aliàs non ageretur in illo contra verba legis;ergo solùm supereſt ratio,vt ex eius cessatione, legis cessatio in particulari oriatur. At hoc verum non est, quia, vt suprà dixi, voluntas legislatoris potest esse vniuersalior, quàm ratio eius, imò interdum quoad nos omnino cessat,ratio, quia non cognoscitur & nihilominus lex suam vim retinet; ergo.Secundò argumentari possumus, quia alias posset subditus sua authoritate interpretando legem, illam non seruare, quod videtur esse contra legem 1.C.de legib.vbi dicitur ad solum Principem pertinere,delarare,an in aliquo casu lex seruanda non sit propter æquitatem, vnde multi Doctores hanc interpretationem dispensationem vocant; ergo sine illa lex nunquam per se cessat.Tertiò argumentor testimonio Glossarum & Iurisperitorum,qui ita sentire videntur. Nam Glossa in cap. *post translationem*, de renunciat.verb.*cessante*,dicit,si ius commune statuitur ex causa,non cessare,licèt cesset causa, nisi aliunde in ipso iure sit expressum. Idem sentit Glos.in l. *non dubium*,C.de legib.verb.*amplexus*,dicens,non licere agere contra verba scripta legis propter mentem legislatoris,nisi hæc mens in alia lege sit in scriptis redacta,& citat Placenti.pro illa sententia,& l.*profexit*,ff.qui, & à quib. cum aliis similibus, & in eandem sententiam quamplures refert Tiraq. in tract.*cessante causa*,n.165. & sequentib.

A Nihilominus res certa est,interdum cessare obligationem legis in particulari, etiamsi verba legis illum casum comprehendere videantur, & in nulla alia lege exceptus sit,nec à Principe sit in lege dispensatum. Ita docet D.Thom.dicta p.96.ar.6.& 2.2.q.60.ar.5.ad 2. & q.120.per totam;& his locis Caiet. & alij expositores,& Soto lib. 1.de iustit. q. 6. ar. 8. Idem supponunt tanquam manifestum Theologi in 3.d.37. Scot. Gabr. & alij. Est etiam apud Iuristas receptissimum, vt latè refert suprà Tiraq.a n.130. Hanc etiam veritatem tanquam euidentem lumine naturæ tradit Arist.5. Ethic. cap. 10. vbi hac ratione inter partes iustitiæ ponit æquitatem,quam definit esse, *emendationem legis ea ex parte, qua deficit propter vniuersale.* In quibus verbis comprehendit rationem nostræ assertionis,quam paulò superiùs latiùs explicuerat,dicens, necessarium esse, vt lex humana interdum desinat obligare in particulari aliquo euentu,quia lex vniuersaliter fertur, & fieri non potest, vt vniuersalis dispositio legis humanæ in omnibus particularibus ita sit recta,quin aliquãdo deficiat,quia res humanæ,circa quas humanæ leges versantur,innumeris subsunt mutationibus,& casibus cõtingentibus,quos nec legislator humanus semper præuidere potest,nec si posset, illos omnes posset conuenienter in particulari excipere,quia infinitam cõfusionem,& prolixitatem in legibus induceret, quod esset multò maius incommodum;ergo necesse est,vt lex humana generaliter lata in aliquibus casibus non obliget propter mutationem rerum in eis contingentem. Neque inde fit,ait Arist.legem non esse rectam,quin potiùs recta nõ esset, si in talibus casibus obligaret:& ad eius rectitudinem sufficit,*quòd acceperit id,quod plerumque accidit*,vt dicitur etiam ff.de legib.l.3.& sequentib. *Defectus ergo*,ait idem Philosophus,*non est in lege,neque in legislatore,sed in natura*,id est,in materia mutabili,nec potuit legislator,aut lex totam contingentem mutabilitatem distinctè explicare propter rationem explicatã. Et ideo ex natura rei in lege humana subintelligitur illa conditio,vel exceptio,licèt nõ explicetur distinctè, quia aliàs non esset lex iusta, & rationabilis. Ergo ex ipsa iustitia legis humanæ, cõsiderata naturali cõditione materiæ,in qua versatur,sequitur necessariò,vt eius obligatio aliquando in particulari cesset,nõ per extrinsecã ablationẽ,sed ex sola materię,seu rerũ mutatione.

Interdum cessat obligatio legis in particulari.

D.Thom. Caiet. Soto. Scot. Gabr. Tiraquel. Arist.

D Atque propter hanc legum humanarum contingẽtiam posuit Arist.suprà specialem virtutem,seu partem iustitiæ,quam epiikiam appellauit,& à multis Latinis vocatur æquitas:nam licèt hæc vox interdum pro iustitia,interdum pro animi moderatione,&aliis etiam modis sumatur,tamen aliquando condistinguitur à iure vtique scripto & rigoroso,vt explicaui suprà lib.1.c. 2. etsi idem est,quod epiikia, vel parum ab illa differt. Et ita etiam Iuristæ sæpe de æquitate loquuntur,quam Bart.in l.1.C.de legib.in fine,*conuenientiam quandã*, seu *benignitatem iuris*,appellauit.Panor. verò in cap. vlt. de transact.n. 6. cum Speculatore,& Ioan.Andr.dicit esse *Iustitiam dulcore misericordiæ temperatam.*Est autem cõsiderandum(vt hoc obiter explicemus) in hac æquitate præstanda concurrere, & iudicium intellectus proferentis sententiam, hic & nunc non obligare legem, etiamsi vniuersaliter loquatur,& actum voluntatis parentis huic iudicio,& operantis contra verba legis. Vterque ergo in suo ordine est actus virtutis, probabilitérque existimo,propter illos nõ multiplicari virtutes, seu non esse necessarium addere aliquam specialem virtutem.Nã prior actus si sit in principe,seu superiore interpretante legẽ,erit actus prudentiæ regalis,vel politicæ,si verò sit in ipsomet subdito,erit iudicium communis prudentiæ, præsupponens regulariter generalia principia iuris naturalis, vel etiam humani, quatenus ab eis tale iudicium in particulari pendet. Quod iudicium in omni materia prudentiæ necessarium est,

5. Arist. ἐπιείκεια

Bart. Panorm. Ioan.And.

illud

Arist. γνώμην.

illúdque (vt opinor) Arist. 6. Ethic. cap. 11. *sententiam* appellauit, Græcè, *Gnomi*. Et in præsenti materia cum proportione inuenitur, nec habet specialē difficultatē, vel rationem propter quam propriū habitum postulet, distinctum ab eo, quo in aliis materiis virtutum prudentia sententiam profert. An verò in quacunque prudentia iudicium, & imperium pertineant ad eundem, vel ad diuersos habitus, alterius considerationis est.

Alius verò actus voluntatis, qui ex tali iudicio sequitur, non semper ad vnam virtutem pertinet, sed pro materiæ capacitate, & motiui, seu rationis operandi variari potest. Nam in Principe, v.g. ex illo iudicio sequi potest actus volendi ita interpretari legem, & hic potest pertinere ad iustitiam legalem, quia per se ad commune bonum ordinatur. Potest etiam pertinere ad commutatiuam, si procedat ex motiuo non grauandi talem subditum contra æquitatem illi debitam. Et vtroque modo potest intelligi, quod Arist. ait epiikiam esse partem iustitiæ: nam in fine capitis concludit, esse iustitiam, & non alium quemquam habitum. Quod autem ibi præfert æquum iusto legali, respectiuè intelligendum est, intelligit enim per iustum legale illud, quod consistit in obseruatione, vel impositione legis, & respectu illius præfertur in particulari casu id, quod in illo æquum iudicatur, quia in illo vel nimis rigorosum, vel iniustum esset obligationem legis imponere. Absolutè verò non est minùs iustum, legem iustam ferre absolutè, quàm excusationem eius per epiikiam admittere. Imò illud maiorem prudentiam requirit, & vniuersaliorem iustitiam. At verò in subdito non potest sequi ex illo actu intellectu prius actus iustitiæ in voluntate, quia non est necessarium, vt ex carentia obligationis vnius legis sequatur actus iustitiæ, sed sequi potest actus temperantiæ, vt si per epiikiam quis comedat carnes in die ieiunij, vel quid simile. Si ante epiikia versetur in materia iustitiæ, tunc actus ille poterit pertinere ad materiam iustitiæ, vt per se constat. Et in vniuersum poterit ille actus deseruire generali iustitiæ, & ex motiuo illius fieri, siquis secundùm epiikiam operetur, quia per hoc non recedit à mente Principis, nec ab eo, quod æquum est: quomodo etiam obedientia potest ibi intercedere, vel operando secundùm tacitam voluntatem superioris, vel saltem ita operando, quia tunc obedientia legis non læditur, & alia honesta ratio operandi occurrit.

7. Sed quæret aliquis, an hæc excusatio, seu cessatio obligationis, & epiikia habeat locum in præceptis tantùm negatiuis, vel etiam in affirmatiuis. Nam de negatiuis non potest esse dubium, quia cùm obligent semper, & pro semper, in eis est maximè necessaria hęc excusatio, & potest facilè accidere occasio non seruandi præceptum in tempore, pro quo obligat, & ita propriissimè erit excusatio, seu cessatio obligationis. At verò præcepta affirmatiua nō obligant pro semper, sed pro opportuno tempore, & ideo licèt pro aliquo tempore occurrat occasio, in quo exequendum non sit affirmatiuum præceptum, non erit vera excusatio ab obligatione præcepti, nec cessatio obligationis eius, cùm ipsum non obliget pro singulis temporibus, sed dicetur potiùs dilatio obligationis, quia nondum occurrit occasio, pro qua tale præceptum obligat. Nihilominus tamen æquè solet epiikia attribui præceptis affirmatiuis, ac negatiuis, quod rectè explicatum verum quidem est. Videtur autem mihi id propriùs dici (nisi sit quæstio de modo loquendi) in præceptis affirmatiuis, quæ habent certum tempus designatum, pro quo impleri debent: nam si in eodem tempore veniat non cogitatum impedimentum, habet locum propriissimè epiikia. Idémque erit in quibusdam præceptis affirmatiuis, quæ propter negationem, quam inuoluunt, vel in qua fundantur, obligant pro semper, seu ad statim moraliter. Vt est præceptum restituendi,

ἐπιείκεια tam in præceptis affirmatiuis, quàm negatiuis locum habet.

& similia. In his enim quælibet dilatio per occasionem iustam dici potest excusatio, & epiikia. Quando autem præceptum affirmatiuum nec pro statim obligat, nec pro certo tempore, sed arbitrario, tunc non videtur in illa habere propriè locum excusatio, vel epiikia propter argumentum factum, quanuis lato modo interdum appelletur.

Superest ad rationes in principio positas respondere; pendent autem ex quibusdam dubiis, quæ in capitibus sequentibus commodiùs expedientur.

CAPVT VII.

Quando habeat locum excusatio ab obligatione legis per epiikiam, seu æquitatem.

IN hoc capite explicandum est, quid sit necessarium, vt obligatio generalis legis in particulari casu cesset. Aliqui putant sufficere, vt ratio legis in tali casu particulari cesset negatiuè, id est, quòd in eo non inueniatur ratio, quæ legislatorem mouit ad ferendam legem. Citatur pro hac sententia D. Thom. 2. 2. q. 147. art. 1. & 2. quia significat, præceptum ieiunij non obligare eos, in quibus necessitas, propter quam præceptum est ieiunium, non inuenitur. Sed immeritò allegatur D. Thom. quia ibi ad obligationem præcepti solùm requirit generalem rationem, quæ communiter, & vtplurimum communitati conueniat, ad excusationem autem in particulari requirit causam rationabilem. Potest autem hæc opinio tribui Caietano tom. 1. Opusc. tract. 1. quæst. 2. & Nauarr. in sum. cap. 16. num. 37. qui specialiter hoc admittunt in lege, quæ aliquid præcipit, vel prohibet solùm propter vitanda incommoda: nam eo ipso, quòd in particulari non sequantur illa incommoda, dicunt, cessare obligationem legis, etiamsi ex obseruatione legis nulla incommoda sequantur. Et Caiet. ponit exemplum in lege prohibente matrimonium clandestinum ante Concilium Trid. Sed de hoc exemplo, & de hoc genere legum, quæ solùm dantur propter vitanda incommoda, dicam commodiùs in sequenti capite. Eandem sententiam tenet Panorm. in cap. *quoniam*, de probat. num. 6. vbi doctrinam extendit ad legem ieiunij, & alias similes leges Ecclesiæ, & allegat Archid. in cap. *vtinam*. 76. d. *Post B. Thomam* (vt ait) alludens ad locum citatum D. Thomæ, illum enim Archid. adducit. Idem latiùs docuit Panormit. in cap. *quia in insulis*, de regular. generalem regulam constituens, cessante ratione legis in particulari, cessare legis obligationem, & ita exponit caput illud. Cùm enim in monasteriis monachorum existentibus in insulis requirat ætatem annorum 18. ad professionem, *quia in insulis durior est congregatio monachorum*, ait Panormit. vbi non fuerit durior, etiamsi monasterium sit in insula, non requiri illam ætatem, sequitur Angel. verb. *lex.* n. 4. casu 7. inclinat etiam Syluest. ibi q. 8. & q. 9. verb. *octauò*. & Adrian. quolib. 6. post secundam conclusionem.

1. *D. Thom.* *Caiet.* *Nauar.* *Panorm.* *Archidia.* *D. Thom.* *Angel.* *Sylvest.* *Adrian.*

Fundari solet hæc sententia in assertione tertia posita in quarto capite, & in omnibus iuribus, & rationibus, quæ ad illam confirmandam adducta sunt, & in reg. *Cessante causa cessat effectus.* cap. *cùm cessante*, de appellat. quæ ita potest applicari. Nam ratio legis adæquata, & qualis dicto capite explicata est, est in suo genere causa adæquata obligationis legis; ergo illa cessante, in quocumque casu particulari, cessat obligatio legis. Antecedens probatur, tum quia ratio legis est anima legis; ergo non minùs est causa adæquata obligationis, quàm ipsa lex, quia sicut corpus sine anima mouere aliud non potest, ita nec lex sine ratione potest subditum obligare. Tum maximè, quia iustitia legis pendet ex ratione, & ita deficiente

2.

ratione,deficit iustitia,& consequenter vis obligandi. Tum denique,quia lex ordinari debet ad bonum commune ; ergo non descendit ad particulares casus , nisi mediante influxu communis boni , sed vbi cessat ratio legis,non influit commune bonum,quia ibi non participatur;nec lex ibi obligat,quæ deficiente influxu causæ primæ,seu vniuersalis,secunda,seu particularis non operatur.

3. *Vt obligatio legis cesset oportet deficiat ratio legis non negatiuè solùm, sed aliquo modo contrariè. Caietan. Soto. Ledesm. Nauar. Couar. Medina. D. Thom.*

Hoc verò fundamentum debile est, ideóque prædicta sententia , nisi sano modo explicetur, defendi non potest.Dicendum ergo est, vt obligatio generalis legis in particulari casu cesset,non satis esse,quòd ratio legis negatiuè deficiat,sed necessarium esse,vt deficiat contrariè aliquo modo. Hanc doctrinam tradidit Caiet. 2. 2.q.120.& sequitur Soto dicto art.8.& q.7.art.3.vers. *sed argues*,& lib.3.q.4.ar.5.in fine.Ledes.2.p.q. 17. ar. 2.dub.3.in fine,& q,18.art.2. dub. 12. & 14. Nauarr. suprà,Couarr.in 4.2.p.§.9.n.8.Medin.de contra.q.14. Et eam indicat D. Thom. dum semper exempla epiikiæ ponit in casibus,in quibus lex deficit contrariè, vt si redditio depositi sit ad nocendum innocenti , vel si obseruare præceptum non aperiendi portas ciuitatis noctu , sit in perniciem plurium ciuium , quos hostes persequuntur, & ita in 2.2.q.120.ar.1.requirit casum in quo legem seruare , sit nociuum , & subdit , *In his ergo , & similibus casibus malum est sequi legem positam.* Vbi Caietan.sic declarat rationem epiikiæ , quia *sequi verba legis,in quibus non oportet , vitiosum est.* Et eodem modo loquitur in 1.2.q.96.art.6.& idem sentit 2. 2.q. 147.ar.3. ad 2. Vbi generaliter ait , *Præcipuè si casus sit talis,in quo si legislator adesset,non decerneret esse legem seruandam.*Et idem sumitur ex Arist.suprà , vt statim explicabo.Duas autem partes habet hæc sententia , vna est affirmans,cessare obligationem legis,quando ratio legis cessat contrariè,& hanc supponimus vt claram, tum à sufficienti partium enumeratione, tum quia lex obligare intendens pro tali euentu esset iniqua, vel inhumana,vt magis ex puncto sequente constabit.

Caietan.

4. *Probatur non sufficere rationẽ legis negatiuè cessare.*

Altera ergo pars est negans , sufficere , quòd ratio legis negatiuè cesset.Et hæc probatur primò contraria ratione , quia si solùm negatiuè ratio legis cessat, non erit malum seruare legem , nec etiam erit iniustum , vel inhumanum ad eam seruandam obligare; ergo non est cur cesset eius obligatio. Consequentia probatur ex Arist. dicente , tunc epiikiam habere locum,quando lex *peccat*,id est,peccaret,& iniusta esset, si in tali casu obligaret , & ideo etiam dicit , *epiikiam esse directionem legis* , vtique ne à recto deficiat. Vnde sic concluditur,sicut epiikia, ita etiam cessatio obligationis solùm habet locum,vbi obligatio ipsa esset contra rationem iustitiæ,vel debitam legislationem, si ad talem casum extenderetur,sed obligando in casu , vbi tantùm negatiuè deficit ratio legis, non peccaret lex, quia nec malum aliquod , nec quidpiam inhumanum præciperet;ergo.Maior patet, quia tunc nulla supereset sufficiens ratio,cur cesset legis obligatio : nam cessante ratione illo modo, potest manere iusta voluntas obligandi. Minor autem , & primum antecedens patet, quia potest actus esse de se bonus etiamsi ratio legis in eo cesset; vt ieiunium erit bonum , etiamsi non sit necessarium alicui ad macerandam carnem , vel satisfaciendum pro peccatis , & carentia actus poterit esse bona,etiamsi finis legis prohibentis illum cesset,vt abstinere à clandestina dispensatione, &c. & idem est in similibus.

5. *Multa absurda ex contraria sententia sequuntur.*

Vnde argumentor secundò inductione , quia innumera sequentur absurda , si tanta licentia detur non seruandi leges in casibus particularibus, solùm quia in eis negatiue cessat ratio legis. Sic enim in præceptis Ecclesiæ possent viri perfecti excusari à ieiunio , quia non sentiunt illius necessitatem ad fines ab Ecclesia intentos. Imò fornicatio posset censeri non prohibita in casu , in quo euidenter cessaret ratio talis prohibitionis,vt si nullum omnino esset periculum malæ educationis prolis , propter quam vitandam concubitus vagus prohibitus est. Et in materia obedientiæ possunt facilè similia exempla multiplicari. Vnde est optima ratio à priori , quia licèt ratio legis in particulari cesset negatiuè, semper manet aliqua vniuersalior ratio, ob quam expedit etiam tunc seruari legem , tum quia esset valde contrarium bono communi , si propter illam solam causam possent leges nõ seruari, tum etiam , quia per se est honesta ratio seruandi legẽ vniformitas partium cum toto , vbi sine incommodo seruari potest.

6. Atque hinc retorquetur ratio contrariæ sententiæ. Quia licèt ratio legis cesset in hac persona quoad particularem necessitatem , vel vtilitatem intentam per legem , non tamen cessat quoad vim obligandi illam per legem,quia licèt illa ratio tantùm vtplurimum locum habeat , est sufficiens , vt lex iustè feratur pro omnibus , qui illam seruare possunt , etiamsi ratio illa in eis cesset.Quod sic declaro : nam licèt legislator aduertat , & præuideat rationem defecturam in aliquibus, vel distinctè, vel tantùm confusè cogitatis,nihilominus potest iustè velle, vt indistinctè obliget omnes, dum contrarium impedimentum æquitati repugnans non obstiterit ; ergo ita est interpretanda voluntas legislatoris ; ergo ex vi illius obligabit lex. Antecedens patet,quia voluntas in illa vniuersalitate sua nititur in alia ratione generaliori,quia ita expedit ad commune bonum,& priuato non nocet,quia semper est illi vtile obedire,& iustitiam legalem seruare, quam in tali obseruatione legis intueri potest.Prima verò consequentia clara est , tum quia verba generalia legis hanc voluntatem indicant , & nulla est sufficiens ratio exceptionis,tum etiam quia illa voluntas est prudentior,& rationabilior ; ergo illa præsumenda est. Denique secunda consequentia constat, quia voluntas iusta legislatoris est anima legis , & quia lex obligat ad materiam præceptam, non ad finem præcepti , vt suprà dictum est.

7. Et ita expenditur contrarium fundamentum , quia iam declaratum est,quomodo hæc obligatio in eo casu pertineat ad bonum commune,quia licèt tunc subditus non participet illam vtilitatem intentam per legem,participat generalem vtilitatem,quę est in obseruanda lege,& in vniformitate cum suo corpore , & ex hoc capite lex illa est iusta,& fundatur in ratione altiori. Et hinc patet responsio ad primam rationem in principio præcedentis capitis positam , procedit enim quando ratio tantũ negatiuè cessat,non tamen quando cessat contrariè. Solet autem instari contra hanc resolutionem ex præcepto correctionis fraternæ. Sed de hoc puncto dicam commodiùs infrà cap.8.vbi hæc assertio magis confirmabitur.

8. *Quid requiritur vt ratio vel finis legis cesset cõtrariè. Caiet.* Vt autem magis explicetur,oportet ampliùs declarare,quid sit necessarium,vt ratio , vel finis legis cesset contrariè. Et specialiter an sit necessarium , vt in tali casu seruare legem sit malum , & peccatum. Caiet. enim dicta q.120.ar.1.ex professo contendit , tunc solùm habere locum epiikiam,quando lex ita deficit, vt seruare illam sit iniquum.Putátque esse sententiam D. Thomæ in 3.dist.37. q. 1. art. 4. vbi docet, epiikiam tunc solùm habere locum,*cùm obseruando legem discreparet quis ab intentione legislatoris* , quod solùm videtur contingere,quando discederet à rectitudine. Clariùs tamen fauet in aliis locis allegatis , indicat enim,tunc solùm cessare in particulari legis obligationem, quando obseruantia illius mala esset , imò interdum solùm excipit casum , in quo esset nociua reipublicæ. Ad idem inducit Caiet. Aristot. dicentem , epiikiam esse directionem legis, *quia peccat propter vniuersale*:solùm autem peccare posset , si obligaret ad actum iniquum. *Arist.*

Item

Item epiikia est pars iustitiæ ; ergo materia eius est operatio, quæ non esset recta, si secundùm legem vniuersalem fieret, & non secundùm æquitatem epiikiæ. Tandem argumentor ab incõuenienti, quia aliàs fornicatio posset esse licita, si necessarium non esset, rationem legis contrariæ in dicto sensu deficere. Et cum hac sententia Caietani transeunt ferè Soto, & alij posteriores Theologi.

9. *Epiikia habet locum licet licitum sit actũ præceptum facere.*

Videtur tamen hæc sententia nimis rigida, & limitata, quia sæpe potest homo excusari ab obseruantia legis generaliter loquentis, etiamsi posset licitè actum per illam præceptum facere, vel prohibitum omittere ; ergo non tantùm cessat obligatio legis in particulari, nec solùm habet locum epiikia, quando obseruare legem esset iniquum, sed aliquando, ac sæpe illum habebit, etiamsi iniquum non sit, solùm quia est nimis graue, aut difficile. Consequentia clara est, quia si epiikia solùm haberet locum, quando seruare legem esset iniquum, quoties licita esset epiikia, esset etiam sub obligatione, quia vitare id, quod iniquum est, semper cadit sub obligationem ; ergo è contrario, si absque tali obligatione potest interdum non seruari lex, potest etiam licita esse epiikia, etiam in casu, in quo sine peccato posset lex obseruari. Antecedens autem manifestum est ex suprà dictis de obligatione legis humanæ cum periculo vitæ, vel alio magno incommodo : nam inde constat, propter vitandum magnum grauamen licitum esse non seruare legem, quanuis si velim cedere iuri meo, possim facere actum præceptum cum illo grauamine ; ergo excusatio non semper est cum obligatione non faciendi actum præceptum, nec oritur semper ex iniquitate actus, sed ex alio iure, quod homo habet, vt non tam seruiliter (vt sic dicam) obligetur. Deinde fit res clara exemplis : nam interdum potest homo, qui per se obligatur ad confessionem integram peccatorum, excusari à confessione alicuius, quia non potest illud aperire sine graui periculo infamiæ : & nihilominus poterit confiteri illud licitè, si sua sponte velit se exponere periculo illius infamiæ, hoc enim nullum peccatum est. Item damnatus ad iustam mortem famis, non tenetur abstinere à cibo, si copiam illius habeat, & tamen potest sine peccato abstinere, si velit ; ergo idem esse potest in præsenti. Vt in statu Carthusianorum abstinendi à carnibus, etiamsi esset propria lex obligans de se in cõscientia, posset sine peccato nõ seruari propter periculum mortis, & nihilominus probabilissimum est, posse etiam seruari, si quis velit secum illo rigore vti. Et in ieiuniis, aliisque ordinariis obligationibus Ecclesiæ sæpe est licita excusatio propter ægritudinem, vel similem causam, & nihilominus si quis actum præceptum faciat, non obstante excusatione, non solùm non peccabit, verùm sæpe etiam opus supererogationis faciet.

10. *Quod munus est proprium epiikiæ.*

Quapropter mihi certum videtur, ad virtutem, & prudentiam pertinere, non solùm discernere, quando obseruatio præcepti quoad verba mala sit, sed etiam iudicare, quando non obliget, etiamsi absque peccato ad literam seruari possit. Vnde siquis dixerit, vtrumque spectare ad materiam, & munus epiikiæ, nihil fortasse ab scopo aberrabit. Nec contra hoc vrgent rationes Caietani. Omnes enim facilè soluuntur, aduertendo, non solùm esse alienum à prudenti legislatore iniqua præcipere, sed etiam inhumana, & grauior, quàm humana conditio patiatur, vel quàm ratio communis boni postulet, vt ex dictis suprà in communi de lege manifestum est. Ergo non solùm peccaret lex præcipiendo, quod non debet, id est, iniquum, sed etiam præcipiendo, quando, vel quomodo non debet, id est, obligando cum maiori rigore, quàm par sit. Vtrumque ergo peccatum legis emendat epiikia, & in vtroque habet locum definitio Arist. & discursus eius, & eodem modo est intelligendus D. Thomas. Nam intentio legislatoris non solùm est recta præcipere, sed etiam rectè, & ideo qui obseruat legem tanquam obnoxius illi, quando per illam non obligatur propter occurrentem causam excusantem, ab intentione legislatoris discrepat, etiamsi actus, quem facit, malus non sit. Ad rationem autem, quod epiikia est pars iustitiæ, respondeo, etiam hìc interuenire rationem iustitiæ ex parte legislatoris non obligandi in tali casu per suam legem, etiamsi exequi illam malum non sit, ideóque si ad ipsum legislatorem fieret recursus in tali casu, deberet secundùm iustitiam interpretari, legem tunc non obligare. Vnde ex parte subditi satis est, quòd possit iustè, & non declinando à rectitudine, non seruare legem in tali casu, si velit, etiamsi ad hoc non obligetur : nam ad hoc etiam specialis prudentia necessaria est. Sicut in materia iustitiæ, ex æquitate aliquando iudicamus, aliquem non obligari ad restituendum, cadendo à statu suo, licèt si id faciat, peccati argui non possit. Ad vltimam verò sequelam de fornicatione negatur illatio, quia non dicimus ad epiikiam sufficere, vt ratio legis negatiuè cessèt, in qua illatio illa fundatur, sed dicimus posse cessare contrariè, etiamsi obseruantia legis praua non fiat, si nimis intolerabilis fiat : nam tunc etiam est contra legislatoris intentionem, & hoc est cessare contrariè.

11. *Non solũ iniquum, sed valde difficile corrigit epiikia.*

Constat ergo, epiikiam non solùm habere locum, quando aliàs lex in tali casu præciperet rem iniquam, sed etiam quando præciperet rem acerbam, & nimis difficilem, in vtroque enim casu peccaret lex, præcipiendo iniustè, vel quia malum præciperet, vel quia immoderatè, & vltra potestatem legislatoris. Addo verò vlteriùs habere locum epiikiam in casu, in quo non deesset potestas in legislatore ad obligandum, sed ex circunstantiis iudicatur, non fuisse hanc mentem eius. Quia nõ semper Prælatus vult obligare cum toto rigore, & in omni euentu, in quo posset obligare. Vt v.g. non solùm censetur quis excusari à præcepto ieiunij propter ægritudinem grauem, in qua non posset superior obligare, sed etiam propter minorem debilitatem, qua non obstante potuisset Ecclesia obligare, sed nihilominus creditur ex benignitate noluisse, quæ intentio legislatoris colligi potest ex aliis circunstantiis temporis, loci, & personarum, & ex ordinario modo præcipiendi cum illa moderatione subintellecta, licèt non exprimatur. Et hunc certè modum videtur significasse Arist. cùm dixit, epiikiam emendare legem, quod & ipse legislator, si adesset, hoc modo dixisset, id est, ita esset moderaturus, & interpretaturus legem suam. Sic etiam dixit D. Thom. munus epiikiæ esse, prætermissis verbis legis, intentionem legislatoris sequi. Ergo ad epiikiam non est necesse, interpretari casum non comprehendi sub lege, quia legislator non potuit sua lege illum comprehendere, sed etiam sufficiet, si interpretemur, noluisse illum comprehendere, licèt potuerit : nam & hoc sufficit ad excusationem ab obligatione legis, & sæpe contingit, aliam esse legislatoris voluntatem ab ea, quam nuda verba præ se ferunt, vt ex præcedentibus capitibus constat. Et ita ibi etiam interuenit emendatio legis, quatenus plus verbis videtur comprehendere, quàm fuerit in voluntate legislatoris. Igitur rectè vocatur hæc epiikia. Et ita tres modi, vel rationes vtendi epiikia distingui possunt, vt vnus sit propter cauendum aliquid iniquum, alius propter vitandam acerbam, & iniustam obligationem, tertius propter coniectatam legislatoris voluntatem, non obstante potestate.

Arist. *D. Thom.*

Triplex modus vtendi epiikia.

12. *Quando vtẽda sit epiikia.*

Quod si quis inquirat, quibus regulis vtendum sit ad faciendas huiusmodi exceptiones. Respondeo breuiter, in primo modo præcipuè considerandum esse, an

se,an in eo casu occurrat aliud præceptum, præsertim iuris diuini, & naturalis, cui repugnet executio legis humanæ, secundùm verba eius, & consequenter, an actus tunc habeat iniustitiam, vel malitiam inseparabilem, vel saltem contra præceptum grauius, & magis obligans, & iuxta hæc principia debet fieri iudicium.In secundo modo considerandæ sunt suprà dicta de modo obligandi legis humanę,& iuxta illa iudicandum erit, an hoc factum particulare cum his circunstantiis excedat potestatem legis humanæ. In tertio verò magis est vtendum coniecturis, ex circunstantiis desumptis,& præsertim ex vsu,& modo regiminis, & ex more interpretandi similes leges.

13. *Aliquãdo obligatio legis cessat propter bonũ personæ particularis.*

Vnam tamen in particulari inferam ex dictis propter opinionum varietatem, non solùm posse cessare obligationem legis,quando in particulari euentu esset contra bonum commune,seruare legem, sed etiamsi sit tantùm contra bonum particularis personæ, dummodo sit nocumentum graue,& nulla alia ratio communis boni obliget ad illud inferendum, vel permittendum: nam tunc iustitia, vel charitas iubet euitare tale nocumentum proximi,cui non potest lex humana rationabiliter opponi.Ita Soto suprà,& omnes,nec refragatur D.Thomas:nam licèt in dicto art.6.loquatur de detrimento communis boni, sub illo comprehendit detrimentum particularium ciuium: nam in damnum ciuitatis redundat,vt manifestè patet in exemplo, quo vtitur, & alia sunt facilia: nam propter subueniendum proximo grauiter infirmanti interdum licere potest Missam omittere in die festo, & sic de aliis. Dicunt verò aliqui hoc solum habere locum, quando tale est detrimentum proximi, vt non possit cedere iuri suo, vt est in periculo vitæ, vel simili: non autem quando potest cedere iuri suo, vt erit in bonis temporalibus,quia tunc detrimentum priuatum nõ vergit in damnum communitatis:si enim vergeret, non posset priuatus illi renũciare. Sed hoc verum non est,tum quia etiam propter vitandum graue nocumẽtum proximi temporale, quod ipse posset voluntariè sustinere,si vellet, licitum est interdum non obseruare præceptum,vt v.g.si incendium domus imminet, vel quid simile,quia lex nec obligat illum,qui patitur damnum ad cedendum iuri suo, nec alium ad non succurrendum illi ipso inuito propter audiendam Missam v. g. Item quia illud damnum semper redundat in communitatem,cuius interest,vt bona ciuium non dilapidentur.

Soto. D.Thom.

14. Aliter limitant Iuristæ dictam assertionem, vt procedat,quando detrimentum,vel proprium, vel proximi est in bonis acquisitis,non verò in acquirendis:nam ex hoc sumi non potest sufficiens excusatio, quia illud non est verum detrimentem, seu damnum emergens, sed tantùm lucrum cessans, quod non consideratur, aliàs possent homines non seruare præcepta,vt suis lucris attenderent. Ita ferè Bart.in l.*non dubium*, C.de legib.nu. 9.quem alij multi secuti sunt, quos latè refert Tiraquel.in dicto tract.n.151. Statim verò n. 152. refert Salicet.contradicentem, & plura contra illam distinctionem congerit Felin.in cap.*si quando*,de rescrip. n.11.Nobis ergo non seruit distinctio:nam si damnum sit leue,licèt sit in bonis acquisitis,potest non sufficere ad excusandum ab obligatione legis, si verò lucrum cessans sit iustum,& graue,sæpe æquiparatur damno, moraliter loquendo,vt constat ex l.vnic.C.de sentent. quæ pro eo quod interest,profer.in fi.Et vsu receptum videmus, excusari aliquem ab obseruatione festi, ne currentem, & transeuntem occasionem magni lucri amittat.Igitur licèt vitatio damni emergẽtis ex genere suo iustior,& grauior causa sit,tamen etiam alia potest sufficere,& in vniuersum loquendo, omnia sunt considerandæ, vt prudens iudicium in contingenti casu feratur.

Bart.

Tiraquel. Salicet. Felin.

CAPVT VIII.

Quomodo de excusatione occurrente constare debeat vt epiikia vti & legem non seruare liceat,sine recursu ad Principem.

1. HÆc omnia postulantur in posteriori ratione dubitandi cap.5.proposita, & inter se sunt connexa,ideóque simul tractanda ac definienda sunt. Variis ergo modis occurrere potest casus excusationis, scilicet, cum euidentia, & certitudine, quòd tunc malum sit, & iniquum seruare legem. Secundò cum simili certitudine, quòd lex non obliget, licèt seruari possit sine peccato. Potest autem contingere, vt hoc secundum non sit æquè certum, sed tantùm probabile, vel etiam dubium. Tertiò potest esse casus tantùm probabilis in vtroque. Quartò dubius in vtroque. Quintò potest esse certum, in obseruatione legis nullum esse peccatum, excusationem autem eius esse tantùm probabilem,aut dubiam. Primò ergo dicendum est,quando certò constet, materiam legis ex accidenti euentu, vel circunstantia factam esse iniquam,seu contrariam alteri præcepto, aut virtuti magis obliganti,tunc cessare obligantem legis,& propria auctoritate posse omitti sine recursu ad Principem. Sumitur ex D.Thom.dicta q. 120.ar. 1. ad 3. dicente, *In manifestis non est opus interpretatione, sed excusatione.* Idem ferè habet dicta q. 96.ar. 6. ad 2. vbi etiam Caiet.& omnes. Et ratio est, quia ibi superioris auctoritas nullum effectum habere potest: nam etiamsi post recursum ad illum vellet, & subditus legem seruaret, non posset illi obedire, quia obediendum est Deo magis, quàm hominibus: ergo impertinens est in eo casu,licentiam postulare. Dices;interdum propter bonum ordinem seruandum, necessaria est licentia petita, etiamsi non sit necessaria obtenta; ergo saltem ob hanc causam erit consulendus Princeps in huiusmodi casu, quando periculũ non imminet,& datur locus,ac tẽpus ad id præstandum.Respõdeo ex communi sententia,etiã hoc non esse necessarium in tali casu.Quia nulla est lex,quæ obliget ad illam facultatem petendam, nec ex natura rei est necessaria, quia subordinatio subditi ad legislatorem per se illam non postulat. Si autem in aliquo casu publico id iudicetur necessarium ad vitandum scandalum, vel propter aliam similem causam, id est accidentarium.

Si lex ex aliqua circunstãtia sit iniqua cessat obligatio sine recursu ad principem. D.Thom.

Caietan.

2. Secundò dicendum est: Quando certò constat, legem non obligare,etiamsi possit sine peccato seruari, subditus propria auctoritate potest illam non seruare. Probatur eádem ratione, & ita Doctores de his duobus casibus indistinctè loquuntur; solùm ergo illos distinguo, vt notem differentiam, quia in priori casu non solùm potest subditus, sed etiam tenetur, legem non seruare,siue petat licentiam à superiore, siue non petat; at verò in hoc posteriori casu, licèt possit agere contra verba legis, ad hoc non obligatur, quando certus est in obseruantia legis non committi peccatum. At si de hoc dubitet, pro ratione dubij iudicandum erit. Nam si dubium sit tantùm formidinis, & probabiliter iudicet non esse peccatum conformari verbis legis, liberè poterit id facere si velit, quia iudicium probabile tollit practicè dubium.Si autem dubium sit proprium, & negatiuum, tenebitur subditus partem securiorem sequi, & abstinere ab opere, licèt videatur conforme verbis legis, quia tunc nullum habet principium,quo expellat practicum dubium, quia tunc ille est certus,se non peccare,non obseruando legem, cùm supponatur esse certus, quòd illa non obliget; ergo tenetur illam viam certam sequi, & relinquere dubiam. Patet consequentia, quia tũc nec iuuari potest auctoritate legis,seu superioris ad

Certitudo legis non obligantis tollit recursum ad principem.

deponen

deponendam conscientiam dubiam, quia iam illi certò constat, legem non comprehendisse opus illud, de quo est dubium, vt supponitur, nec etiam potest iuuari iudicio probabili, quia nullum habet, vt etiam supponitur; ergo nullo modo licet operari cum tali dubio, quod necessariò esse debet practicum.

3. *Iudiciu probabile tollit recursum ad princ. Cajet. Soto. Medin. Sylvest. Cordub. Henriq. Sanc. Navar.*

Tertiò dicendum est, qui probabiliter iudicat, legem non comprehendere casum illum, securè potest excusari ab obligatione legis, etiamsi formidet, vel vtrinque habeat rationes probabiles dubitandi. Ita tenent Cajet. & Soto suprà, & Medina, & alij moderni in dicto art. 6. Sumitur ex Sylvest. verb. *Papa*, q. 16. in fine, saltem iuxta distinctionem infrà dandam. Idem Cordub. Henriq. & Sanci. infrà referendi, & idem sentit Navarr. in summa prælud. 9. num. 16. & cap. 23. num. 43. dicens, excusari à peccato mortali, qui transgreditur legem humanam bona fide, & ex iusta causa: illam verò esse causam iustam, ob quam legislator, si adesset, eum pro excusato haberet. Vtrumque autem concurrit in præsenti, vt constat. Vnde fundamentum assertionis est, quia licet sequi iudicium probabile, conscientiam dubiam practicè deponendo.

4. *Limitatio Cajetan. & Sot.*

Hanc verò assertionem limitant Cajetanus, & Soto supra, vt locum habeat, quando occasio est subita, & vrgens periculum, ita vt non detur tempus consulendi superiorem, alioqui dicunt, in illo casu recurrendum esse ad superiorem. Et ita exponunt D. Thomam vtentem illa distinctione, quia non potest in alio dubio verificari, vt statim dicemus. Hæc verò doctrina aliquibus modernis non placet, neque putant, distinctionem illam D. Thomæ de casu, in quo potest, vel non potest conueniri superior, posse applicari ad casum formidolosum cum iudicio probabili, quia quòd superior possit, vel non possit conueniri, nihil refert ad certitudinem iudicij de tali casu, an sub lege comprehendatur, nec ne. Ideóque distinguunt duos modos epiikiæ suprà tactos, scilicet, vel excipiendo casum à potestate legislatoris, vel à sola voluntate. Et in priori dicunt, posse subditum ex probabili iudicio, quòd talis casus non comprehendatur sub potestate legis, excusari à legis obseruatione; nulla expectata interpretatione superioris, non solùm in casu subito, & vrgente, sed etiam in quolibet alio. Probatur, quia tunc non agitur de interpretanda superioris voluntate, sed de potestate, quam non tenemur interpretari ex iudicio ipsius Principis, quando ipse illam non declarauit, sed ex principiis Theologiæ, aut iuris. Et declaratur ampliùs: nam licèt Pontifex possit suam potestatem declarare per clauem scientiæ, nihilominus quandiu illa non vtitur, non tenemur illum consulere de potestate sua, sed regulis doctrinalibus vti; ergo etiam in particulari casu, qui à potestate legislatoris excipitur secundùm aliquas doctrinas probabiles, non est necessarium ad interpretationem Principis recurrere, etiamsi tempus detur, sed licitum erit probabili iudicio iuxta probabilem opinionem vti. Confirmatur, quia si subditus iudicat, nunc verba legis non obligare, quia probabiliter iudicat, esse peccatum in tali facto, tunc vtrinque videtur esse periculum speculatiuum, vel faciendi contra hanc legẽ, vel contra aliam; ergo licitum est subdito seruare aliam, quam probabiliter iudicat esse grauiorem, & magis obligare, neque ad hoc indiget interpretatione superioris. Si verò iudicium probabile est, superiorem excedere potestatem suam, præcipiendo rem grauiorem, vel cum maiori periculo, quàm possit, tunc subditus probabiliter credit non potuisse ferri præceptum pro tali casu, & aliàs suam libertatem possidet; ergo potest ius suum anteferre, & contra verba legis pro sua libertate operari absque alia interpretatione.

Duplex modus epiikiæ notandus.

5. *1. Pars sententiæ Cajet. Vasq. disp. 176. c. 3.*

At verò in altero modo epiikiæ, in quo casus excipitur à sola voluntate, & non à potestate legislatoris, A ait hæc opinio, non solùm esse recurrendum ad superiorẽ, quando fieri potest in casu probabili, sed etiam si casus sit moræ impatiens, nec det tempus recurrendi ad superiorem, non licere vti iudicio probabili ad non seruandam legem, sed omnino esse ad literam seruandam. Ratio est, quia tunc est certum, nihil peccari seruando legem; itémque est certum verba legis de se comprehendere casum illum, & à legislatore comprehendi potuisse; ergo quandiu non constat certò, legislatorem casum illum excipere voluisse, non licet a verbis legis recedere propter solum probabile iudicium. Probatur consequentia, tum quia verba legis suam vim, & auctoritatem habere debent, & quasi ius suum possident, & ideo præferenda sunt; tum quia hæc est tutior pars, quæ semper præferenda est; tum B etiam quia tunc non peccat lex, etiamsi casum illum comprehendat; ergo non potest per epiikiam emendari; tum denique quia si hæc licentia detur, infinita sequentur incommoda. Et ideo Iurisperiti dicunt, cùm verba legis sunt clara, non esse ab illis recedendum in casu dubio, vt patet ex Panormit. in cap. 1. de constit. num. 14. Denique hìc applicari potest illa ratio, quia in casu, in quo potest conueniri superior, non licet vti illo probabili iudicio; ergo nec tunc etiam quando non potest conueniri, quia quod possit, vel non possit conueniri non facit, vt sit magis certum iudicium.

Panorm.

6. *Quando non potest cõueniri superior licet vti epiikia ex probabili iudicio.*

Nihilominus sententiam Caietani, & Soti censeo esse practicè certam quoad hanc partem, vt C quando non potest conueniri superior, liceat ex probabili sententia, aut iudicio epiikia vti, siue casus excipi iudicetur à potestate legislatoris, siue à sola voluntate. Ratio est, quia iudicium probabile in rebus moralibus sufficit ad prudenter operandum, præsertim vbi regula certa applicari non potest, vt ex materia de conscientia, suppono. Item quia alius modus operandi est vltra humanam conditionem, & prudentiam, cùm omnis ferè cognitio humana coniecturalis sit, & præsertim in rebus agendis. Item quia imponeretur grauissimum onus hominibus, si nunquam liceret eis vti epiikia ex iudicio probabili, quando non patet aditus ad superiorem. Quis enim auderet vnquam excusari à lege positiua propter necessitatem occurrentem: cùm nemo sit tam certus de sufficientia D causæ, quin dubitet, vel formidet. Item in his casibus non possent simplices sequi consilium hominis docti, & pij, nec ipse posset tale consilium dare, quia nunquam ferè ducitur, nisi iudicio probabili. Constat autem contrarium esse in vsu totius Ecclesiæ, & approbari ab omnibus Doctoribus. Addo, sine causa constitui in hoc differentiam inter epiikiam per exceptionem à potestate, vel à voluntate: nam licèt in hoc sit verum discrimen, quod in priori modo possit ordinariè esse maior certitudo, quàm in secundo, quia certiùs cognoscitur potestas, quæ libera non est, quàm voluntas, quæ libera est, nihilominus stante æquali incertitudine, cum probabilitate in iudicio, eadem est ratio, saltem vbi certò constiterit, legem posse seruari E sine peccato, quia tunc etiam verba legis retinent vim suam, & ferè applicari possunt aliæ rationes in posteriori membro allatæ. Maximè, quia quoties epiikia non fundatur in iudicio certo, licèt excipiat casum à potestate legislatoris, semper debet etiam inniti in coniecturata mente eiusdem legislatoris, quòd scilicet, noluerit talem casum comprehendere. Nam cùm non est certum, superiorem non posse hoc præcipere propter rei arduitatem, aut inordinationem, si ipse superior nihilominus ex certa scientia id præcipiat, declarans, se posse, & iudicans in tali actu non esse inordinationem, vel nimiam grauitatem, subditus tenetur obedire, dum non est certus, etiamsi probabiliter iudicet, quia præualet ius superioris, & subditus debet suum iudicium deponere, vt est communis doctrina,

& in praxi necessaria; ergo in illo casu de epiikia non sufficit probabile iudicium de defectu potestatis, nisi accedat etiam iudicium, quòd superior in eo casu sic dubio noluerit obligare; ergo cùm hoc tantùm sit probabile, non sufficit, vel certè si sufficit iudicium probabile de potestatis, & voluntatis defectu, sufficiet etiam iudicium probabile de defectu solius voluntatis.

7. *Altera pars opinionis Caieta. & Soto refellitur.*

Vltimò posset sufficienter cõfutari illa opinio quoad hanc partem, quia rationes eius non sufficiunt ad imponendum grauissimum onus, deberent enim conuincere, vel illud sufficientissimè probare, maximè contra communem sententiam. Ad principale ergo fundamentum negatur consequentia; ad primam probationem respondeo, verba legis sine voluntate non habere vim, nec auctoritatem ad obligandum: verba enim legis secundùm se tantùm sunt ad ostendendam voluntatem legislatoris tanquam signum expressum eius, non est tamen hoc signum tam certum, quin possit ex circunstantiis limitari, & extendi, vt suprà visum est; ergo quando ex circunstantiis occurrentibus probabiliter limitantur verba, vt non comprehendant casum aliquem, iam ex vi verborum non est certum, casum talem comprehendi sub lege, licèt sit certum comprehendi sub significatione verborum legis. Vnde cùm dicitur, verba legis quasi possidere ius obligandi, respondeo, inde solùm probari in casu omnino dubio, vel cæteris paribus præferenda esse verba legis, & secundùm illa esse iudicandum de voluntate, non verò vbi est in contrarium iudicium probabile. Ad aliud autem de parte tutiori respondeo, satis esse sequi practicè tutam, vt alibi dixi. Deinde dico, magis cauendum esse, ne recedatur à voluntate legislatoris, quàm à verbis eius, vt iura docent. Ad illud, quòd tunc non peccat lex, respondeo, licèt non peccet præcipiendo malum, vel nimis arduum, peccare posse, plus significando, quàm legislator voluerit, & hoc posse per epiikiam emendari. Neque hinc sequentur incommoda, si re vera iudicium probabile, & prudens seruetur, quòd verò sequi possint per abusum, impertinens est, multóque maiora sequentur, si homines non possint in huiusmodi euentibus iudiciis probabilibus vti. Panormitanus autem, & Iuristæ loquuntur de iudice, qui tenetur secundùm leges iudicare, & inter partes iustitiam distribuere, & ideo debet sequi verba legis, quando sunt clara, nisi in eodem iudicio possit sufficienter probari, aliam fuisse volũtatem Principis: nam tunc secundùm illam posset iudicare.

Panorm.

8. *Quando non est periculum in mora quid faciendum.*

Maior mihi difficultas est circa aliam partem opinionis Caietani, quòd stante iudicio probabili, non liceat illo vti sine interpretatione, vel cõsensu superioris, quando non est periculum in mora, sed conueniri potest. Quia in interpretanda etiam lege naturali vtimur sententia probabili sine recursu ad Papam, vel Prælatos; ergo in legibus humanis potest etiam id fieri quoad particularem vsum. Sic enim dicunt Iuristæ, posse iudicem ad ferendam sententiam probabiliter interpretari legem in casu dubio, nec oportere, vt ad superiorem recurrat, vt constat ex Bartol. in l. 1. C. de legib. num. 8. & 9. & aliis ibi, & in cap. 1. de constit. Dices, id esse verum, quando agitur de interpretatione legis quoad sensum eius. Sed contrà: nam cur non erit idem, quando aliter coniecturamus mentem, seu voluntatem legislatoris? vel cur potiùs erit necessarius recursus ad superiorem, quando probabiliter constat de voluntate eius præter eius verba, quàm cùm probabiliter tantùm constat de sensu eius in ambigua significatione verborum. Deniq; in quolibet alio euentu licet vti in conscientia probabili sententia sine recursu ad superiorem, etiamsi ab illo posset expectari certius responsum; ergo.

Bart.

9. Nihilominus in hoc etiam non est recedendum à communi sententia, quæ videtur vsu omnium piorum, & prudentum confirmata. Et ad hoc suadendum valere possunt rationes factæ in secundo membro præcedentis sententiæ. Et præterea, quia inordinatum est vti coniecturis, & propter illas solas relinquere verba legis, vbi potest certò constare de mente, & voluntate legislatoris. Et ideo in omni epiikia solùm probabili debet hic ordo seruari. Et quamuis ordinariè magis necessarius sit in epiikia, quæ est de sola voluntate legislatoris, quàm in illa, quæ circa potestatem versatur, nihilominus in vtraque seruandus est, iuxta materiæ necessitatem, vel probabilitatis gradum, quia, vt dixi, semper ibi miscetur coniectura de voluntate legislatoris. Neque contra hoc obstat illa ratio, quòd iudicium non redditur certius ex hoc, quod sit, vel non sit recursus ad superiorem. Hoc enim est verum de certitudine speculatiua, non verò de certitudine practica. Nam cùm potest consuli superior, cessat necessitas vtendi iudicio probabili de voluntate eius, quod secùs est, quando est periculum in mora, & ideo tunc potest illud iudicium probabile ad praxim applicari ex principiis certis, quòd in necessitate vti possumus iudicio probabili ad euitandum aliquod grauamen, vel ad conuenientem obseruationem legum, vt in casu magis difficili, & dubio explicabitur in puncto sequenti.

10. *In dubio non probabili ad superiorem recurrendum.*

Quartò dicendum est de casu dubio, in quo iudicari non potest probabiliter, an casus comprehendatur sub legis obligatione, nec ne. In quo sententia communis est, recurrendum esse ad superiorem, si fieri possit, vel si non possit, seruandam esse legem. Ita D. Thom. dicta q. 120. art. 1. ad 3. & dicto art. 6. ad 2. Idem Conrad. Caiet. & Medin. & Soto suprà, Medin. Cod. de pœnit. tract. de ieiun. cap. de his, qui tenentur ad ieiun. Quæ sententia per se euidens est in casu patiente moram, vt consulatur Princeps: nam si in casu tantùm formidoloso, & probabili hoc fieri debet, multo magis in casu dubio. Item tunc impossibile est operari cum conscientia certa practicè, quia ex tali dubio nascitur practica dubitatio, an tunc lex violetur, nec ne, agendo contra verba eius, & nullum est morale principium, quo possit practicè deponi illa conscientia dubia, inconsulto superiore, quando ille potest consuli; ergo nunquam licet cum illo dubio agere contra verba legis, quia operari cum conscientia practicè dubia semper est malum. Denique tunc lex possidet suum ius, & in aliis melior est conditio possidentis; ergo.

D. Thom. Conrad. Caiet. Medin. Soto. Med.

11. *1. Opinio.*

Difficultas verò est, an idem sit dicendum in casu vrgente, in quo superior consuli non potest. Multi indistinctè dicunt, etiam tunc non licere vti epiikia, sed seruandam esse legem, & eius verba. Ita Caiet. 1. 2. q. 96. art. 6. qui ita interpretatur D. Thomam ibi ad 2. indistinctè loquentem. Idem Soto dicto art. 8. Med. dicto art. 6. ad fin. dist. 3. & alter Medin. suprà; & omnes moderni, & Sanci. lib. 2. de matrimon. disp. 41. nu. 37. Ratio est, quia impotentia consulendi Principem, non potest in eo casu dare certitudinem practicam, cùm dubitans nec iudicium probabile habeat de cessatione obligationis legis in illo casu. Item in casu dubio præsumptio est pro lege, quia verba eius per se sufficiunt ad obligationem, vnde ad minimum se habet tanquam possidens in casu dubio, cuius melior est conditio; ergo. Contrarium nihilominus tenet Sylu. est. dicto verb. *Papa*, q. 16. dict. 2. in fine, cùm enim dixisset in dubiis interpretationem legis pertinere ad superiores, subdit, *Quod limita, si commodè possint haberi, aliàs secùs, vt cùm in repentinis periculum est in mora.* Idem cum maiori extensione habet verb. *dispensatio*. q. 4. sequitur Cordu. lib. 3. q. 13. ante regulam 1. Henriq. lib. 14. de irregul. cap. 3. num. 3. liter. X. Duci videntur ex illo vulgari principio, quòd necessitas caret lege,

Caiet. D. Thom. Soto. Med. Medin. Sanci.

2. Opinio. Sylues.

Cordub. Henriq.

hoc

Gratian. hoc enim allegat Sylu ex Gratian.in §. *ſed notandum,* poſt cap. *remiſſionem.*1.q.1.& habetur in cap.2. de obſeruat. ieiun. illa autem videtur grauiſſima neceſſitas, cùm res ſit dubia,& non detur locus conſulendi ſuperiorem : nam videtur nimis graue obligare hominem propter ſolum dubium, quando non eſt in poteſtate eius dubium expellere. Item qui dubitat de lege, vel de voto, non obligatur, quando non poteſt expellere dubium ; ergo neque qui dubitat,an hic, & nunc lex obliget.

12. *Prior ſententia cum moderamine approbatur.* Mihi prior ſententia vera videtur, adhibito moderamine. Dico ergo,ſi dubium naſcatur ex concurrentia legum, quæ pro eodem tempore ſimul impleri non poſſunt, & homo dubitat, quid facere debeat, tunc licitè poſſe agere contra verba vnius legis, implendo eam, quam tunc,facta diligentia morali iuxta perſonæ, & temporis capacitatem, bona fide iudicat eſſe grauiorem, & magis obligare. Quia ille homo non debet eſſe perplexus, nec neceſſariò peccare, & faciendo quod in ſe eſt,ſatisfacit vni legi,& aliam non tranſgreditur. Et hunc caſum abſque vllo dubio non excludunt priores auctores,ſed vt tritum,& vulgarem illum ſupponunt. Vnde loquuntur de caſu,in quo certò conſtat, legem ſine peccato impleri poſſe, & dubium eſt de obligatione. Et tunc certitudo practica fundatur in illo principio, quòd in dubio ſatisfacit quis eligendo partem tutiorem : tunc etiam rectè applicatur illud principium, quòd neceſſitas caret lege. Deinde tunc non eſt epiikia voluntaria, vt ſic dicam, ſed neceſſaria, quia in eo caſu non ſolùm poteſt quis non ſeruare legem poſitiuam, ſed etiam tenetur, vt ſeruet aliam naturalem, quam reputat grauiorem. Vnde etiam rectè poteſt in eo caſu proferri iudicium poſitiuum, non ſolùm probabile, ſed etiam certum, in eo caſu legem poſitiuam non ligare, quamquam hæc certitudo magis ſit practica, quàm ſpeculatiua.

Doctores prima ſententia exponuntur.

13. At verò quando ex alia parte non eſt periculum peccati,& ſubdito conſtat, poſſe ſine peccato ſeruare verba legis, nullo modo poteſt in caſu dubio de obligatione,agere contra legem, quia manifeſtè ſe exponeret periculo peccandi tranſgrediendo legem, de qua indicium probabile formare non poteſt, quòd ceſſauerit obligare,vt planè oſtendunt rationes prioris opinionis. Et fortaſſe auctores ſecundo loco allegati non loquuntur de hoc dubio, ſed de dubio formidinis, iuxta dicta in præcedenti puncto. Nec tunc allegari poteſt neceſſitas ſufficiens, quia illa non eſt neceſſitas vitandi aliud peccatum, vt ſupponitur ; nulla autem alia poteſt eſſe ſufficiens ad non ſeruandam legem, niſi etiam ſufficiens ſit ad probabiliter iudicandum, legiſlatorem in tali neceſſitate, vel non potuiſſe, vel noluiſſe obligare ; nam ſi tantùm ſufficit ad dubitandum, profectò & parua eſt neceſſitas,& maior eſt neceſſitas ſeruandi legem,vitando periculum peccati, & quaſi conſeruando illam in poſſeſſione ſua. Nec eſt ſimile,quando dubitatur de tota lege,an ſit lata,nec ne, quia tunc lex nondum poſſidet, ſicut in ſimili dixi de vot.lib.4.de vot.c.5.& 6.

Doctores ſecunda ſententia quomodo intelligendi.

14. Atque ex his tandem reſponſum eſt ad ſecundam rationem dubitandi capite quinto poſitam. Nam l.1. C.de legibus,intelligitur primò de interpretatione authentica, quæ vim habeat obligandi, & neceſſitatem inducat ita intelligendi legem.Ita Bart. ibi num. 8. & ſentit Bald.in leg.*cùm de nouo,* eodem. Secundò etiam intelligitur de interpretatione in caſu dubio, in quo ſubditus non poteſt reſtringere legem contra verba eius,vt dictum eſt,& ita exponit Panormitanus cap.1. de conſtitut.numer.14. & inſinuat Bald. in lege 2. C. de legib.num.2.& ſumitur ex leg. *cùm de nouo,* C. eodem,vbi id notat Cynus. Gloſſæ verò, & auctores relati ibidem in tertia obiectione ad verum ſenſum facile trahi poſſunt ; nam prima Gloſſa loquitur, quando ratio legis negatiuè tantùm ceſſat, & non contrariè. Altera verò Gloſſa intelligenda eſt in caſu dubio, in quo non licet æquitatem ſequi contra ius ſcriptum inconſulto Principe, niſi ipſamet æquitas ſcripta ſit,vt dicitur in l.*placuit*,C.de iudiciis,iuxta vulgatam lectionem eius. Et in eodem ſenſu videntur loquuti auctores in eadem obiectione allegati.

Bart. Bald.

Panorm. Bald.

Cynus.

Gloſſa.

CAPVT IX.

Vtrùm aliquando lex tota per ſeipſam ceſſet, cauſa eius ceſſante.

1. *Lex de ſe perpetua eſt, & pro communitate fertur.* CVm lex ſit de ſe perpetua, & pro communitate feratur,manifeſtum eſt, non poſſe ceſſare ex defectu cauſæ efficientis, non enim finitur per mortem ferentis, vel ſucceſſoris,vt ex dictis in lib.1.conſtat,& conſequenter nec per ſolam temporis ſucceſſionem tollitur, quia indefinitè conſtitui debet. Quòd ſi aliquando poteſt ad certum tempus ferri, illud extraordinarium eſt, & tunc in ſuamet conſtitutione habet talis lex quaſi annexam reuocationem pro tali tempore, quæ pertinet ad alium modum ablationis legis infrà tractandum. Præterea non ceſſat lex ex defectu eorum, pro quibus fertur:nam communitas ciuitatis, aut populi de ſe perpetua eſt;nam per continuam ſucceſſionem conſeruatur, & licèt ciuitas, vel populus omnino deleri poſſit,id rarum eſt, & non habet moralem conſiderationem. Igitur ſolùm poteſt lex ceſſare per mutationem obiecti, circa quod verſatur, quæ (phyſicè loquendo)poteſt multipliciter contingere,tamen in præſenti ſolùm oportet conſiderare mutationem in materia legis quoad rationem propriam, ob quam ſub obligationem legis conſtituitur; nam ſi illa perſeuerat, non ceſſabit lex ex illo capite, ac ſubinde ſimpliciter non ceſſabit,niſi reuocetur,quia non habet aliam cauſam mutabilem, à qua in ſua conſeruatione pendeat, vt declaratum eſt.Si autem in obiecto ſub ea ratione ſpectato fiat mutatio, vndecumque illa mutatio proueniat, eadem eſt quæſtio, an ex vi talis mutationis in materia legis deſinat ipſa lex, idem enim eſt quærere,an ceſſante omnino, & totaliter ratione, vel fine legis,ceſſet etiam lex, ita vt omnino extinguatur, & de medio tollatur. Dico autem, *ceſſante omnino, & totaliter ratione legis*:quia iam hîc non conſideratur ceſſatio in vno, vel alio actu,nec alia ſimilis mutatio partialis,quæ ſolùm contingit in vna occaſione, vel in aliqua parte materiæ legis pro aliquo tempore : nam de hac partiali mutatione ſatis dictum eſt in capite præcedenti. Quamuis aliter poſſit in præſenti conſiderari partialis mutatio,vel perpetua in aliqua notabili parte materiæ legis,vel temporalis in tota materia, de quibus in fine dicam.

2. *Ceſſario poteſt eſſe contraria, aut negatiua.* Altera verò diſtinctio tradita capite præcedenti de duplici ceſſatione rationis,vel finis legis,ſcilicet, contraria, & negatiua, hîc etiam valde neceſſaria eſt tum vt videamus,an vtraque locum habeat reſpectu integræ legis, tum vt explicemus, per quam illarum deſinat eſſe lex. Tunc ergo dicitur mutari contrariè obiectum legis, quando propter mutationem materiæ,vel rerum, ſeu circunſtantiarum fit, vt ſit iniuſtum, vel quocumque modo turpe ſeruare legem, vel ſi fiat impoſſibile, aut ſaltem ita difficile,& arduum,vt moraliter iudicetur impoſſibile reſpectu totius communitatis, vel denique ſi fiat prorſus inutile, & vanum reſpectu boni communis. Mutatio autem negatiua erit, ſi in tota materia legis iam non inueniatur ratio, ob quam lex poſita fuit, licèt ea ſublata, adhuc materia per ſe mala non ſit,nec impoſſibilis, nec inutilis, aut iniuſta.

Quando ergo mutatio fit contrariè in tota materia 3.
legis,

Mutatio contraria legis vigorem extinguit. August.

legis, nulla est difficultas, nec controuersia, omnes enim fatentur, tunc legem ipso facto cessare, quia eo ipso incipit non esse iusta; ergo incipit non esse lex, quia, vt sæpe ex Augustino diximus, lex iniusta non est lex. Antecedens patet, quia lex de re iniqua, impossibili, vel non conferente aliquid ad bonum commune est iniusta, & nulla, vt ex dictis in lib. 1. constat, sed per mutationem contrariam in obiecto factam res præcepta incipit esse iniqua, impossibilis, vel inutilis, vt explicatum est; ergo si lex vlteriùs duraret, iam esset de re iniqua, ac subinde ipsa esset iniqua, aut esset de re impossibili, vel inutili, & consequenter ipsa esset iniusta. Vnde fit, in huiusmodi euentu non esse necessarium, vt Princeps illam reuocet, vt licitè possit non seruari, neque etiam vt consuetudine tollatur: nam priusquam consuetudo introducatur, iustè incipiet non obseruari: & ideo dixi ipso facto cessare. Hoc autem per se notum est, quando incipit esse iniqua ipsa obseruatio legis, quia repugnat durare obligationem ad aliquid iniquum faciendum. Idem autem est, si fiat impossibilis, quia ad impossibile nemo obligatur, & respectu communitatis sufficit, quòd sit impossibilitas moralis; ergo cessabit tunc lex ipso facto respectu communitatis; ergo etiam respectu singulorum. Eadémque ratio est, si fiat materia inutilis, & vana respectu boni communis; nam eo ipso fit incapax obligationis legis respectu communitatis, & consequenter etiam respectu singulorum. Oportebit autem, vt talis mutatio vniuersaliter facta in tota materia legis manifesta sit, & euidens; nam in dubio semper lex retinet ius, & quasi possessionem suam, sempérque pro illius iustitia præsumitur. Præsertim quia quãdo mutatio non est euidens, & manifestè nota omnibus, signum est, non esse tantam, nec tam vniuersalem, & ideo hîc non videntur necessariæ aliæ distinctiones de maiori, vel minori dubio, sed simpliciter exigenda est notitia certa, satis verò erit, quod ex publica, & constanti populi opinione consurgat.

Iustitia necessaria est vt lex vigorem suum perdat.

4. Solùm ergo superest nonnulla difficultas, quando ratio legis tantùm negatiuè cessat generaliter, videtur enim id satis non esse, vt tota lex cesset. Primò quia eadem videtur esse ratio, & proportio totius ad totum, quæ partis ad partem, sed cessante illo modo ratione legis in particulari, non cessat obligatio legis; ergo nec cessante in generali, tota lex perit. Secundò, quia cessante negatiuè ratione legis, non constat statim cessare voluntatem Principis; ergo non est necesse statim cessare legem. Patet consequentia, quia lex à voluntate Principis habet suam efficacitatem ad obligandum. Antecedens autem suprà probatum est, quia voluntas potest vel à principio pluribus rationibus moueri, & Princeps potest præcipuam vel notiorem exprimere, & non omnes, vel certè potest voluntas in principio vna ratione moueri, & deinde alia continuari, vt suprà de tributis dicebamus. Tertiò, quando ratio, vel finis tantùm negatiuè desinit, adhuc potest lex sine peccato seruari; ergo seruanda est ex eadem obligatione donec reuocetur. Antecedens ex declaratione terminorum suponitur. Consequentia verò probatur, quia tunc nullum est periculum in obseruatione legis, & potest esse magnum in illius transgressione, tum quia non potest esse statim certum, voluntatem Principis cessasse, tum quia possunt sequi magna moralia incommoda, si tanta licentia populo tribuatur. Denique pro hac sententia referri possunt auctores dicentes, legem non cessare, licèt eius ratio cesset, quos in principio capitis præcedentis retuli.

5. *Cessante ratione legis quando cessat lex.*

Nihilominus communis consensus est, cessante ratione legis generaliter, seu frequẽtiùs in tota communitate, legem cessare. Ita censent in primis omnes, qui affirmant, cessante ratione legis in particulari, etiam negatiuè tantùm, cessare in illo particulari obligationem legis; nam à fortiori coguntur id dicere in vniuersali, & ita possunt pro hac sententia allegari Panorm. in cap. *quia plerique*, de immunit. Eccles. Vbi idem planè sentiunt Innoc. Anton. & alij cap. præced. allegati. Clariùs verò hoc docent Ledes. 2. p. quarti. q. 17. art. 2. dub. 3. ad 4. & q. 18. à dub. 12. post secundam conclusionem, & dub. 14. post 3. concluſ. Couarr. in 4. 2. p. §. 9. num. 8. & in cap. *cum esses*, de testam. num. 9. vbi refert Fortun. de vltim. fin. illat. 15. & 16. Idem Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 5. docum. 3. Caiet. 2. 2. q. 147. art. 5. & in aliis locis suprà citatis, & communiter expositores D. Thomæ dict. art. 6. q. 96. in 1. 2. & Soto eodem modo loquitur, addit tamen limitationem, quam expendere necesse est, priusquam veram rationem, & resolutionem eius tradamus. *Panormit. Innoc. Anton. Ledesm. Couarr. Fortun. Castro. Caiet. D. Thom. Soto.*

6. Dubitari ergo potest, an intelligendum sit, cessante ratione legis in vniuersali, cesset lex ipso facto, ita vt possit à subditis licitè non seruari, nulla expectata Principis declaratione, vel reuocatione, vel solùm dicatur cessare, quia deficiente causa, tenetur Princeps legem tollere. Reliqui enim auctores (Soto excepto) licèt punctum expressè non attingant, planè loquuntur de cessatione ipso facto. Et potest hoc confirmari, quia aliàs non esset hic modus peculiaris desitionis legis, distinctus ab illius reuocatione, sed ad summum assignaretur per hoc quædam legitima causa abrogandi legem. Sicut possunt etiam aliæ plures assignari. Item quia pro fundamento sumitur, cessante causa, cessare effectum, quod intelligitur de cessatione ipso facto, vt sumitur ex cap. *& si Christus*, de iur. iur. Et ideo solet explicari de causa propria, & adæquata, à qua effectus in conseruari pendeat, vt ibi Glossa sentit, & clariùs Gloss. in cap. *post translationem*, de renunciat. verb. *cessante*, & in §. *sed sciendum*, post cap. *statuimus*. 6 1. distinct. verb. *causa*, in fine, & in cap. *quod pro remedio*. 1. q. 17. per textum ipsum. Cùm autem hîc loquimur de cessatione causæ, vel rationis, vel finis legis, de adæquata causa loquimur, alioqui non dicetur simpliciter cessare causa; ergo illa cessante debet ipso facto cessare lex, quia ab illa pendet tam voluntas Principis, quàm vtilitas legis. Vnde si talis ratio à principio non fuisset, non posset lex iustè ferri; ergo nec potest sine illa iustè conseruari. *Glossa.*

7. Nihilominus Soto contrarium apertè sentit; nam in lib. 1. de iustit. q. 6. art. 8. sic ait, *si in toto genere causa cessauerit, tunc & lex quoque cessare debet; veruntamen antequam Princeps, vel consuetudo illam abroget, vim suam non amittit.* Vbi loquitur clarè de cessatione causæ negatiuè: nam ea interueniente in particulari, negat sufficere, vt obligatio legis in particulari cesset. Idẽ ferè repetit in lib. 3. q. 4. art. 5. ad 1. *Nam licèt Principi*, inquit, *incumbat illam mutare, tamen subditis non licet contrà facere, dum ius naturæ id permittit* (vtique quod erat per legem præceptum) *nisi iam esse inciperet contra ipsum.* Itaque quandiu ratio legis non ita cessat, vt quod præcipit incipiat esse contra ius naturæ, non putat cessare legem ipso facto, donec abrogetur. Non declarat autem Soto, quo fundamento ductus fuerit, insinuat autem, quandiu materia legis est capax obligationis, tandiu durare legem, nisi reuocetur. Per solam autem cessationem rationis, etiam in vniuersali non fit materia legis incapax obligationis, quia potest non esse mala, & esse vtilis reipublicæ, etiamsi fortasse non sit talis, vel necessaria, sicut antea, hoc enim non est satis, vt statim per se censeatur lex ablata. Confirmari hoc potest ab incommodis, quia contra debitum ordinem est, vt lex à superiori posita sine consensu illius non seruetur, dum licitè, & facilè seruari potest: nam inde etiam scandala, & perturbationes, vel fraudes in republica oriri possunt. Vnde posset media via excogitari, nimirum, cessante causa, vel ratione legis in vniuersali, cessare quidem legem in seipso facto, nihil *Panormit.*

nihilominus tamen non posse subditos licitè incipere agere contra illam, donec Princeps declarauerit cessasse, quia ita expedit ad commune bonum. Ad eum modum, quo diximus in superiori libro, pœnam incurri sæpe ipso facto, ante sententiam verò declaratoriam non obligare.

8. *Duplex materia legis humanæ.*

Vt meam sententiam explicem, suppono ex suprà dictis, duplicem esse materiam legis humanæ. Quædam enim talis est, vt per se spectata sit honesta, & contineat actum virtutis, vt est præceptum ieiunij, orationis, &c. alia est materia per se indifferēs, vt portare, vel non portare arma, extrahere à loco has res, vel illas, & similia. Et hinc oritur alia differentia inter ipsas leges: nam cùm omnes leges humanæ constituāt actum, vel omissionem in aliqua specie virtutis, aut vitij, vt suprà visum est, quando materia legis in se, & per se habet honestatem, per legem constituitur proximè in illa specie virtutis, ad quam per se, & intrinsecè pertinet illa materia, vt ieiunium ponitur in specie temperantiæ, & omissio eius intemperantia est, & sic de aliis. Et idem est, quoties medium virtutis in tali materia potest per efficaciam legis constitui; vt est in lege taxante pretium: nam ante legem illud non erat medium iustitiæ, postquam verò lege definitum est, in illo consistit medium, & ideo actus illius legis in specie iustitiæ constituitur, & illius violatio iniustitia est. At verò quando actus est indifferens de se, & à lege non præcipitur, constituendo in illo intrinsecum medium virtutis, sed solùm propter vtilitatē ad aliquem finem extrinsecum, lex illum præcipit, aut prohibet, tunc tota honestas actus ex illo fine sumenda est, & sub illa accipit propriam obligationem, & necessitatem ex vi legis. Vnde tandem fit, vt in prioribus legibus finis extrinsecus materiæ præcepti nunquam sit adæquatus legi: nam semper intrinseca honestas, & ratio virtutis habet rationem finis proximi, & intrinseci; imò hic finis est per se sufficiens, licèt omnis finis extrinsecus cesset: at verò in posterioribus legibus finis extrinsecus est adæquatus, quia materia per se, & propter se non est capax præcepti, sed tantùm propter vtilitatem in ordine ad aliquem finem extrinsecum.

9. *Lex præcipiēs actū virtuosum nō cessat, deficiēte quocumque fine extrinseco.*

Dico ergo primò: Lex præcipiens actum de se bonum, constituendo illum intrinsecè in aliqua materia virtutis, non cessat deficiente vniuersaliter quocunque fine extrinseco legis, etiamsi in illo genere fuerit adæquatus respectu intentionis legislatoris, & fortasse ita spectatus quòd sine illo legem non tulisset. Probatur ratione facta pro opinione Soti, quia cessante omni fine extrinseco, materia talis legis manet per se honesta, & capax legis propter solum intrinsecum finem, id est, propter honestatem talis actus, & hic finis intrinsecus semper est intentus à legislatore, quandoquidem in tali genere virtutis constituit necessitatem, & medium illius actus; ergo cessante quocumque fine intrinseco, habet lex illa vnde sufficienter subsistat; ergo non euacuabitur. Et confirmatur: nam (si attentè res consideretur) tunc non cessat causa adæquata legis, nam potissima causa finis, & ratio quasi proxima illius legis, est honestas actus; ergo nō est, cur cesset lex. Denique quandiu durat materia præcepta cum sua ratione formali, manet obligatio præcepti. Quia (vt D. Thomas tradidit 1.2.q.100.art.9.ad 2.) aliud est, quod legislator intendit præcipere, aliud, ad quod intendit præcipere, vnde sicut præceptum de se obligat ad primum, & non ad secundum, ita è contrario, quandiu durat primum, si in eo perseuerat ratio sufficiens præcepti, durat præceptum, licèt finis extrinsecus cesset. Exemplis res declaratur: nam lex de ieiunio licèt feratur propter macerationem carnis, & fingatur communitas non indigens illo medio ad illum finem, quia habet multa alia, vel quid simile: nihilominus lex ieiunij obligabit, vt est certum; at si actus desineret esse actus temperantiæ, vt in casu necessitatis extremæ, tunc cessaret lex. Similiter si lex taxaret pretium tritici, quandiu in illo permanet æquitas iustitiæ, ita vt non fiat euidenter inæquale, legis obligatio durat, etiamsi rationes omnes extrinsecæ, vel aliæ vtilitates cessent. Si autem ita res mutaretur, vt quantitas pretij euidenter esset iniqua, cessaret lex, & sic de aliis.

D. Thom.

10. *Cessante adæquato fine tam extrinseco quàm intrinseco legis, cessat lex.*

Vnde infertur, si in tali lege cesset adæquatus finis tam intrinsecus, quàm extrinsecus, tūc cessare legem; si quis tamen aduertat, tunc cessatio finis non est tantùm negatiua, sed transit in contrariam, quia materia iam non manet materia virtutis, sed fit vitiosa, & ideo non potest esse materia legis obligantis. Et signum est, quòd tunc non solùm in generali, sed etiam in particulari cessabit obligatio legis in tali actu, vel materia eius. Vnde etiam fit, vt tunc lex cesset ipso facto sine alia recordatione, vel declaratione, quia deest fundamentum eius, nec potest eius obligatio cadere in materiam inhabilem. Solet esse vulgare exemplum in lege imponente tributum ad certum opus, vel finem, quo finito lex per se cessat, quia tunc non solùm negatiuè, sed etiam contrariè cessat ratio legis, quia extunc incipit tributum illud esse iniustum. Quando verò non cessat intrinsecus finis, licèt extrinseci cessent, sicut non cessat lex ipso facto, ita neque necessarium est, vt debeat per Principem abrogari. Quia materiæ honestas potest esse sufficiens ad sustentandam legem, nisi aliunde fieret lex nociua reipublicæ, vel intolerabilis; nam tunc ex alio capite posset esse obligatio reuocandi legem, imò etiam posset lex per se cessare, si nocumentum, vel grauamen esset generale, & nimium, quia tunc non esset cessatio negatiua, sed contraria, vt constat. Vltimò tamē aduerto circa hanc assertionem, sermonem esse de propria lege: nam si sit sermo de præcepto ab homine, & ex sola obedientia, sic fieri sæpe potest, vt cessante fine, vel causa præcepti, cesset obligatio eius, etiamsi actus præceptus sit aliàs intrinsecè honestus, vt ieiunium, vel oratio, vt si superior præcipiat ieiunare semel in hebdomada hoc mense, si constat, præceptum imponi propter specialem necessitatem, vel occasionem, & illa ante mensem finitur, intelligimus cessasse præceptum. Quia respectu illius præcepti tota ratio præcipiendi est finis extrinsecus, non extrinseca honestas, licèt hæc præsupponatur: cuius signum est, quia transgressio talis præcepti non est intemperantia, v.g. sed inobedientia; secùs verò est in lege propria, per quam primò intenditur honestas virtutis, sub qua actus quasi essentialiter constituitur.

Differentia inter legem & præceptū.

11. *Lex præcipiēs actum indifferentem ob finem extrinsecum cessante adæquato fine cesset lex.*

Dico secundò; Quando lex præcipit actum de se indifferentem propter finem extrinsecam, tunc cessante in generali adæquato fine talis legis, per se, & ipso facto cessat talis lex, & obligatio eius. Ratio est, quia tunc cessatio finis negatiua transit in contrariam, quia facit materiam incapacem legis. Probatur, quia actus de se indifferens nunquam potest per se, vel propter se præcipi, quia vt sic non est per se amabilis honestè, imò si ita fiat, non honestè fiet, &, quod certius est, talis actus non est materia legis, nisi propter aliquam communem vtilitatem, ad quam possit prodesse, vel esse necessarius, præcipiatur. At verò cessante fine legis in generali, actus ille necessariò incipit esse inutilis ad commune bonum; ergo eo ipso fit incapax obligationis legis humanæ, ac subinde cessat ipso facto lex. Consequentiæ cum maiori satis patent ex dictis. Minor autem est euidens ex hypothesi: nam ponimus cessare finem adæquatum, propter quem præcipiebatur ille actus, non potest autem cessare ille finis, nisi vel quia bonum proximè intentum per illum actum desinit esse commodum ad commune bonum reipublicæ, vel quia ipsemet actus desinit esse vtilis ad tale commodum: vtroque autem modo fit ille actus inutilis, & otiosus respectu communis boni, & consequen-

ter

ter desinit esse materia legis. Dices, fieri posse, vt, licèt actus sit inutilis ad finem à lege intentum, ad alios fines vtilis sit. Respondeo, illud esse per accidens, & materiale, quia lex non considerauit in tali actu, nisi talem rationem commodi, & publici boni, & ideo illa ablata non manet materia illius legis, & consequenter nec lex. Nam licèt actus possit esse vtilis sub alia consideratione, de illo non est lex data illo intuitu, & ita illa vtilitas nondum censetur necessaria reipublicæ, donec de illo actu illo intuitu feratur lex.

12. *Decretū Principis non requiritur vt talis lex desinat obligare.*

Et hinc sequitur primò, in huiusmodi euentu non esse necessarium decretum Principis, vt liceat non seruare legem postquam sic cessauit: nam ipso facto desiit lex; solùm ergo est necessarium, vt de tali cessatione publicè, & manifestè constet per euidentiam facti generaliter noti in tali republica, seu communitate, quia eo ipso, quòd lex cessat dicto modo, non est lex; ergo ex se non obligat; ergo vt cesset cum effectu, respectu communitatis, satis est, quòd illi sit publicè nota. Nec datur sufficiens ratio, cur necesse sit expectare decretum Principis, quia vel esset necessarium per modum reuocationis, & hoc non, quia lex per se desiit; vel per modum authenticæ declarationis, & hoc etiam dici non potest cum fundamento, quia nec ex natura rei hoc est necessarium, nec in iure positiuo inuenitur illud esse specialiter præceptum. Neque in hoc debet cessatio legis cum pœna comparari, quia pœna est de se violenta, & ab extrinseco illata, & ideo ex se requirit actionem, vel influxum iudicis, nisi contrarium expressè per legem disponatur, & ideo non incurritur ipso facto, nisi lex hoc declaret, & licèt incurratur ipso facto, non excluditur sententia declaratoria delicti, nisi vbi lex illam excludit, vel aliàs constat, quia semper est fauor rei, quòd non sit obnoxius pœnæ, donec condemnetur. At verò cessatio legis in illo casu non est violenta, imò per illam quasi restituitur respublica ad pristinum statum, & ad suam libertatem, & in fauorem eius cedit, & ideo nulla est necessitas talis decreti per modum sententiæ declaratoriæ. Dices, esse necessariam per modum promulgationis: nam hęc necessaria est in ablatione legis, cùm à Principe reuocatur. Respondeo, esse diuersam rationem: nam reuocatio pẽdet ex voluntate Principis, quam oportet omnibus proponi: cessatio autem legis, cessante causa eius, non pendet ex voluntate Principis, sed ex facto ipso, & ideo satis est, factum esse omnibus notum. Vt si per legem fuit impositũ tributum ad ædificationem pontis, & publicè constat, opus esse finitum, & iam nihil in eo expendi, satis per hoc promulgatum est, tributum cessasse, & sic de aliis. Sufficit ergo publica notitia, & satis certa de generali cessatione causæ, & hæc ad minimum necessaria est, nec existimo sufficere, vt vni, vel alteri in particulari sit nota, quia donec lex cesset respectu communitatis, non cessat respectu particularium personarum, & vt cesset pro communitate necessarium est, causam ita cessasse, vt hoc possit communitati constare, ac subinde vt res sit publicè nota. Et hoc maximè locum habet, quando obseruatio legis incipit esse iniusta: nam tunc euidentiùs constat de cessatione legis; potest autem dici iniusta, non solùm quando confert speciale nocumentum, sed etiam quando est omnino inutilis, & sine ratione.

13. *Iuristarum distinctio examinatur.*

Secundò potest ex dictis intelligi, quam probabilitatem habeat distinctio, quam nonnulli Iuristæ tradiderunt inter legem, quæ fertur propter tollenda inconuenientia, quæ ex aliquo facto frequenter sequuntur, & legem, quæ per se fertur propter aliquod bonum, & vtilitatem. Nam priorem dicunt cessare quoties inconuenientia cessant; posteriorem autem minimè cessare, licèt cesset ratio vtilitatis. Ita insinuat Gloss. *Glossa.* in dicto cap. *& si Christus*, de iur. iur. verb. *cessante*, in principio, & priorem partẽ probat ex illo textu exemplo iuramenti, quod prohibetur tantùm ratione periculi peierandi, & ideo cessante periculo licet. Alteram verò partem probat ex cap. *dixit Dominus.* 32. q. 1. & cap. *tantum.* 32. q. 7. quæ iura nihil ad rem faciunt: nam loquuntur de matrimonio, quod est vinculum indissolubile, de quo alia est ratio. Eandem distinctionem indicat Nauarr. in sum. cap. 16. num. 36. & 37. vbi sentit *Nauar. Caiet.* cum Caiet. clandestinum matrimonium (saltem ante Tridentinum Concilium) potuisse licere cessantibus inconuenientibus, propter quæ prohibetur: & nihilominus ait cessante fine legis in particulari, non cessare legis obligationem quando finis ille erat bonum aliquod acquirendum per medium à lege præscriptum. Vnde ibi non solùm loquitur de cessatione legis in vniuersali, sed etiam in particulari, vt suprà notaui.

14. At certè formaliter loquendo, nulla videtur esse differentia, quia si lex datur propter vitanda incommoda, pro fine habet remotionem incommodorum; ergo eadem est ratio de cessatione illius finis, & de aliis tam in vniuersali, quàm in particulari. Solùm ergo potest esse differentia quædam quasi materialis: nam lex, quæ ponitur tantùm propter incommoda vitanda, non solet præcipere actum per se propter bonitatem eius, vel prohibere propter malitiam, sed solùm propter occasionem mali vitandam, & tunc cessante fine generaliter negatiuè, cessat etiam contrariè, quia actus fit inutilis, & incapax materiæ legis. Sicut diximus alibi de voto facto non ingrediendi talem domum propter vitandam occasionem, ablata inde occasione iam non obligare votum, quia tunc non ingredi talem domum, est materia indifferens, & impertinens ad religionem; ita ergo proportione seruata, erit in lege. At verò lex, quæ præcipit actum propter se, & propter aliquem bonum finem, non statim desinit, cessante fine, quia in ipso actu potest manere intrinseca honestas, propter quam præcipiatur; si autem non reperiatur, sed sit actus de se indifferens, idem prorsus dicendum erit de lege, quæ illum præcipit propter bonum acquirendum, quod de lege prohibente illum propter incommodum vitandum, vt ex dictis satis patet. Et è contrario si lex præcipiens, vel prohibens aliquid propter vitandum incommodum, habeat materiam per se honestam, & conuenientem, vltra vitationem incommodi, tunc non cessaret lex, etiamsi necessitas vitandi incommodum cessaret, tunc enim procedunt omnia in prima assertione dicta. In quo etiam *Distinctio diligenter notanda.* attentè considerandum est, an aliquid prohibeatur ratione periculi, vel tantùm ratione futuri effectus; nam ordinariè prohibitio fit propter periculum, quod per se ineſt actui, & ideo licèt certè constet, non futurum effectum, seu damnum, nihilominus non cessabit obligatio legis, & effectus eius, quia semper actus est de se obnoxius illi incommodo, vt in præced. libro latiùs dixi cap. 23. Vnde non mihi probatur exemplum de clandestino matrimonio, quo Caiet. & Nauar. vtuntur: *Caiet. Nauar.* nam illi actui ita est annexum periculum, vt nec in vniuersali, nec in particulari possit ab eo separari, & ideo nunquam cessat obligatio eius, eo quòd certissimum sit, omnia incommoda esse præcauenda. Vnde eo modo, quòd nunc matrimonium factum coram parocho, & testibus potest esse clandestinum ex defectu denuntiationis, iuxta cap. vlt. §. 1. de clandestin. despon. non est licitum tale matrimonium etiamsi negatiuè cesset finis præcepti, nisi aliæ causæ legitimæ occurrant, ob quas per epiikiam iudicetur, præceptum hîc, & nunc de illa accidentali solemnitate non obligare. Et hoc modo videtur tandẽ explicare exemplum illud Nauarr. vbi suprà.

15. *Quando obligatio fraternæ correctionis cessat declaratur.*

Tertiò hinc obiter expeditur difficultas in capite præcedenti huc remissa de præcepto correctionis fraternæ, cuius obligatio etiam in particulari cessat, cessante

sante spe vtilitatis correctionis, ac subinde per cessationem negatiuã rationis legis, vnde cùm illa spes, vt plurimum generaliter cesset, consequenter dicendum erit, totum præceptum cessare. Ad quod Medin. Ledesm. & Couarr. suprà respondent, legem correctionis fraternæ datam esse propter priuatum bonum singulorum, & ideo in vnoquoque posse cessare, quoties in particulari cessauerit finis eius, etiam negatiuè tantùm; secùs verò esse in legibus, quarum finis communis est, & vniuersalis, vt sunt præceptum ieiunij, & similia. Sed, vt verum fatear, non satis intelligo distinctionis sensum, aut rationem: nam omnis lex est propter commune bonum, licèt illud non in communitate immediatè, sed in singulis intendatur, & acquirendum sit. Sic enim lex ieiunij est propter Ecclesiæ bonum, tamen vtilitas eius exercetur in singulis. Ita verò etiam est commune præceptum de correctione fraterna, eius autem fructus in singulis in particulari procuratur; nulla est ergo differentia. Faciliùs ergo respondetur, vt attigit etiam Ledesm. suprà, in correctione fraterna non interuenire epiikiam, nec cessationem obligationis propter cessationem finis, quia est præceptum affirmatiuum, quod non obligat pro semper, nec etiam habet determinatum tempus, pro quo obliget, sine qua determinatione, vt suprà dixi, non habet locum epiikia. Quando ergo non est spes fructus, non cessat obligatio præcepti affirmatiui corrigendi fratrem, sed solùm illa obligatio, quæ de se indefinita est, non coarctatur ad hoc tempus, quia recta ratio dictat, pro tunc non obligare, quia non est tempus vtile, neque subiectum est dispositum. Sicut præceptum eleemosynæ obligat ad subueniendum indigenti, si tamen subuentio futura esset nociua, vel si certò constaret, indigentem non vsurum eleemosyna, non obligaret præceptum, non per cessationem, aut epiikiam, sed quia non est talis occasio, pro qua obliget illud præceptum, quod naturale est, & non tantùm positiuum. Addo eo modo, quo dici potest, cessare ibi rationem præcepti, non cessare tantùm negatiuè, sed etiam contrariè, quia tunc correctio non esset actus virtutis, sed otiosus, & inutilis, & potest esse nociuus proximo potiùs, quàm vtilis.

Medina. Ledesm. Couar.

Ledesm.

16. Tandem ex his facile est respondere ad rationes dubitandi in principio positas. In quarum prima petebatur difficultas, quia ex dictis videtur sequi, non esse differentiam inter cessationem legis in vniuersali, vel in particulari, propter cessationem finis, tantùm negatiuè cum proportione, scilicet, in vniuersali, vel particulari; hoc autem videtur esse contra communem sententiam suprà relatam. Sequela patet, quia in vniuersali nunquam cessat lex, cessante fine eius purè negatiuè, sed oportet, vt cesset contrariè, saltem hoc modo, quòd fiat actus inutilis, & consequenter incapax materiæ legis; ac si hoc modo cesset in particulari, etiam cessabit obligatio legis; ergo. Respondeo, differentiam in hoc consistere, quòd cessante adæquato fine legis modo explicato, consequenter cesset absoluta ratio constituendi legem, quia cum illa cessatione finis est necessariò coniunctum, vt materia reddatur inutilis ad legem. At verò si finis in vniuersali subsistat, etiamsi in particulari actu cesset, manet ratio integra, communis legis, quæ non respicit ad singula, sed ad id, quod frequentiùs accidit: & ideo licèt in particulari cesset negatiuè ille finis, non fit inutilis actus, nec in eo cessat contrariè ratio legis, quia semper ratio illa communis potest mouere ad illum actum propter commune bonum, & propter conformitatem ad legem, & ad totum corpus, vt capite præcedenti explicatum est.

Differentia inter cessationẽ legis in vniuersali, & in particulari.

17. Ad secundam rationem de voluntate Principis facilè respondetur ex dictis, cùm cessante ratione legis in generali, eo ipso fiat inutilis lex, & materia eius fiat incapax obligationis iustæ, consequenter necessarium esse, vt cesset voluntas legislatoris; tum quia solùm voluit iustè obligare, & quantùm licitè posset, neque aliud præsumendum est, tum etiam quia facta mutatione in materia legis, non posset obligare, etiamsi vellet. Quòd si fingatur (vt in eodem argumento additur) cessante priori ratione aliam succedere, vt in tributis dici solet, responsum est, priorem legem cessasse, & aliam non esse latam. Vnde si velit Princeps obligare ad eundem actum propter nouam rationem insurgentem, oportet, vt denuo legem ferat, seu illam voluntatem promulget, aliàs non poterunt subditi ex vi prioris legis obligari. Tertia verò ratio, vel probat primam assertionem, si cessante fine extrinseco legis adhuc materia eius honesta sit, & propter se conferens ad bonum commune, vel si ratio illa procedat, quando omnino cessat finis legis, negatur, tunc posse legem licitè seruari, quia esset actus vanus, & otiosus, & licèt illemet actus possit fortè honestè fieri propter aliam commoditatem particularem intentam ab operante, illud est valde extrinsecum, & accidentarium, vt lex prior perseueret, quæ non obligabat ad operandum illo modo, vel propter illum finem. Neque ex tali non obseruatione legis, quæ iam euidenter, & publicè cessauit, possunt sequi moralia incommoda, sicut non timentur ex eo, quòd lex euidenter, & publicè iniusta non seruetur, & maiora ex contraria obligatione sequerentur.

Denique iuxta hæc, quæ diximus de totali cessatione legis, iudicari poterit de cessatione alicuius partis legis non respectu personæ, vel casus particularis, sed respectu totius communitatis. Potest enim lex plura præcipere, vel varia membra cõtinere, & quoad vnum fieri inutilis, & non quoad alia. Et tunc idem iudicium est de illa parte, cuius ratio cessauit, quando est ab alia separabilis, quod de tota aliqua lege: nam est eadem ratio. Imò illa lex, quæ videtur vna, in re est multiplex, & ita cessat vna licèt non cessent aliæ. Si verò lex ita contineret multa, vt essent inseparabilia, & ita esset, quasi indiuisibilis obligatio, quia bonum ex integra causa, & malum ex quocunque defectu, attentè considerandum est, an propter defectum in vna parte, tota lex reddatur iniusta, vel inutilis, vel magis nociua, quàm proficua, & tunc cessabit tota lex; si verò non obstante illo defectu, lex iusta permaneat, & magis vtilis, quàm nociua, non cessabit ipso facto, donec reuocetur. Illud etiã est considerandum, vt lex simpliciter cesset, necessarium esse, vt eius ratio perpetuò cesset generaliter: nam si ad tempus tantùm sic cessare videatur, tunc potiùs suspendetur obligatio legis, quàm ipsa extinguatur, quia non fit simpliciter inutilis, vel iniusta, sed tantùm pro hoc tempore, & ideo limitata causa limitatum parit effectum; ergo suspenditur lex, non extinguitur.

18. *Lex quoad vnam partem potest reddi inutilis, non quoad aliam.*

Quando lex dicitur suspendi non extingui.

CAPVT X.

Dari ne possit dispensatio in lege humana, & quid illa sit.

1. POstquam de cessatione legis dictum est, sequitur dicendum de mutatione eius, seu ablatione per actionem extrinseci agentis habentis potestatem ad tollendam, quæ duplex etiam esse potest, scilicet, partialis, quam nunc comprehendimus nomine dispensationis, & latiùs dici potest derogatio legis, & totalis, quæ dicitur legis abrogatio. De hac posteriori dicemus postea, hîc verò de priori tractamus, & non de omni, quia non omnis derogatio legis est propria dispensatio, vt explicabimus, sed de illa tantùm, quæ propriam dispensationis rationem habeat, sub qua nunc commutationem comprehendimus: nam ad dispensationem reducitur, vt capite sequenti declarabo. Vn

Dispensatio, abrogatio.

bo.Vnde supponere oportet,dispensationem, de qua tractamus, diuersam omnino esse ab interpretatione, quæ per epiikiam fit,siue in casu euidente, aut probabili, siue in casu dubio, in quo authoritas superioris postulatur.Licèt enim hæc nomina soleant confundi, distingui nihilominus debent, vt in discursu latiùs, & commodiùs explicabo. Epiikia enim non est actus iurisdictionis, sed doctrinæ, & prudentiæ, vt suprà visum est: dispensatio autem, de qua tractamus, est actus iurisdictionis, vt videbimus. Interpretatio autem in casu omnino dubio, licèt præter prudentiam, iurisdictionem requirat, non supponit obligationem legis certam,sed potiùs in dubio declarat, illam cessasse,non autem in rigore aufert illam.Dispensatio autem, de qua tractamus, supponit obligationem legis, etiam certam, & fertur ad tollendam obligationem, etiamsi præexistat. Vnde fit, vt in lege diuina habeat locum interpretatio hominis,etiam in casu dubio,non verò dispensatio,vt infrà lib.7.dicam:at verò in legem humanam non interpretatio tantùm in casu dubio,sed etiam propriissima dispensatio in casibus, in quibus de præexistente legis obligatione nulla poterat esse dubitatio,concedi per hominem potest.

2. *Superior dispẽsare potest cũ certa persona, lege obligante quoad alias.* *Dur.* *Richard.* *Scot.* *Gabr.* *Soto.* *Ledesm,* *Turrecre.* *Rebuff.* *Couar.* *Nauarr.*

Et quidem quod ad rem spectat,nullus dubitare potest,quin obligatio legis humanæ certò præexistens,& ligans talem personam,possit per superiorem ex causa auferri; manente obligatione legis in reliqua communitate. Ita communiter Doctores,& primùm allegari possunt omnes, qui de voto hoc asserunt, quos retuli lib.6.de voto,cap.9.Deinde de lege idem tradunt Duran.in 1.d.47.q.4.n.6.Richard.in 4.d.17.ar.2.q.7.Scot. in 3.dist.37.& ibi Gabr.not.3.Soto lib.1.de iustit. q.7. ar.3.Ledesm.in 4.2.d.q.5.ar.6.& q. 17. art. 3. optimè Turrecremat.in cap.*sicut quædam*,d.14.& in §.*nisi rigor*, post cap.*requiritis*,1.q.7.Rebuf.in Pract.p.2. tit. de dispensat.nu.1.& 2.vbi alios Canonistas refert Couarr. in 4.2.p.cap.6.§.9.n.42.vbi alios etiam refert,& idem supponit Nauar.in sum.prælud.9. n. 17. Et res est manifestissima,tam in iure,quàm in vsu. Hac enim ratione Augustinus Epist. 50. dispensationem vocauit, *vulnus contra integritatem seueritatis*,& habetur in cap.*ipsa pietas*.§.*si inquirat*.23.q.4.& Gelas. Papa in cap. *necessaria rerum dispensatione*.1.q.7.vocat illã relaxationẽ,moderationẽ,ac temperamentũ canonũ paternorũ,quæ fieri potest diligenti consideratione adhibita,sic etiam dixit Cyril.in epistol. ad Gennadi.*Dispensationes nonnunquam cogunt parum à debito exire.* & infrà, *Dispensationum modus nulli sapientum displicuit.* cap. *dispensationes*. 1.q.7.prout in decreto Gregoriano habetur, & similia sumuntur ex cap.*tanta*,& cap.*si qui*,eadem q.& apertè ex cap. *de multa*,de præbend. vbi post rigorosam prohibitionem de pluritate beneficiorum, subditur, *Circa sublimes tamen, & literatas personas, quæ maioribus sunt beneficiis honorandæ, cùm ratio postulauerit, poterit per sedem Apostolicam dispensari.*

Augustin. *Gelas.Papa.* *Cyril.*

3. *D.Thom.* *Caiet.* *D.Thom.*

Vnde etiam apertè hoc confirmat vsus: nam certè cùm Papa dat licentiam alicui habendi plura beneficia,non declarat in illo cessasse legem ex præexistente causa, idémque in lege ieiunij, in modo obseruandi censuras, & in aliis priuilegiis euidenter quotidie fit. Vnde incredibile est,D.Thomam 1.2.q.97.art.4.intellexisse, in legum relaxatione solùm habere locum interpretationem in casu dubio, non verò rigorosam dispensationem per ablationem obligationis certò præexistentis, vt aliqui illi imponunt, & in eandem sententiam allegatur Caietan.ibid.& Anton. 1.p.tit.17. §. 20.Incredibile(inquam)est,in re tam clara tales Theologos, & præsertim D. Thomam hallucinasse. Vnde D.Thom. quodlib.19.ar.15. expressè dicit, *Dispensatio humana non aufert ligamen legis naturalis, sed positiuæ.* Auferre autem ligamen non est interpretari. Item hoc modo etiam potest interpretatio humana authentica auferre ligamen iuris naturalis in casu dubio, & in dicta quæst.96.art. 6. ad 3. negat cadere in ius diuinum dispensationem, cùm tamen id non posset de interpretatione negare. Idem latiùs quodlib.4.art.13.Denique in 4.d.38.q. 1. art.4. expressè distinguit dispensationem per modum relaxationis iuris, vel per modum declarationis,& primam etiam admittit in voto,& in dicto cap. 9. ostendi, nunquam D. Thomam mutasse illam sententiam & modum loquendi eius in illa materia declarati. Idem ergo à fortiori sensit de lege, & ita etiam in dicto articulo 6. exponendus est, vt magis statim exponam.Et Antonin. clarè idem sentit.Nec Caiet.aliud docuit,quàm D.Thom. Adde, fateri Caiet. dispensationem in lege humana sine causa datam esse validam, at illa non potest fieri per declarationem,vt est per se euidens;ergo. Vnde omnes,qui idem tenent,quos infrà referemus, hoc idem necessariò sentiunt. *D.Thom.* *Caiet*

4. *D.Thom.* *Bonauent.* *Scot.* *Gabr.* *Dur.* *Anton.*

Quod ergo ad rem spectat, certum est, propriam dispensationem legis cadere in legem obligantem, & tollere obligationem eius in particulari casu, vel persona.Et ratio est clara,quia sicut lex humana à voluntate humana orta est, ita per eandem tolli potest, & quia ad humanam gubernationem erat hæc potestas necessaria in hominibus,vt infrà latiùs dicetur. Quod verò spectat ad nomen dispensationis, negari non potest, quin latè soleat etiam interpretationem significare: nam communis vsus sapientum id obseruat, vt constat ex D.Thom.& Bonauent.4.d. 38. Scot. Gabr. Dur. Anton.& aliis,& ex Specula. tit.de dispensatio. §. 1.& ferè ex communi vsu Canonistarum. Hoc autem nihil obstat propositæ veritati, quam de re ipsa explicuimus.

5.

Vt autem hæc resolutio, & tota materia exactiùs declaretur, ratio propria dispensationis accuratiùs declaranda est. Et in primis supponimus, dispensationis vocem ex primaria impositione distributionem, seu administrationem significare; nam dispensator in Latina proprietate administratorem domus, vel familiæ significat, cuius est dispensatio; quæ significatio non solùm in iure ciuili,l.*dispensatori*, ff. de solut. & l. *vrbana*.166.ff.de verbor.significat. Sed etiam in testamento veteri est valde vsitata,Genes.43.44.& 3.Reg.18.In nouo autem Testamento translata est hæc vox ad significandum specialem, & Ecclesiasticum administratorem, vt Lucæ cap. 12. *Quis putas, est fidelis dispensator,& prudens, quem constituit Dominus super familiam suam*;hoc est ergo munus dispensatoris,actus verò declaratur,dum subditur, *Vt det illis in tempore tritici mensuram*;distributio ergo munerum,actionum, & bonorum Domini inter eos,qui sunt de familia, generaliter dici potest dispensatio. Et sic Apostoli, & eorum successores dicuntur dispensatores mysteriorum Dei 1. Corinthiorum 4. & 1. Pet. 4. & actus respondens illi muneri,dicitur dispensatio.1.Corinthior. 9. *Dispensatio mihi credita est*,in qua significatione etiam Euangelij prædicatio dispensatio dicitur, vt ex eodem loco constat,& ex Michaele Papa in cap.*dispensatio*,distinctio.43.& sacramentorum ministratio, & tota Ecclesiæ gubernatio dici potest dispensatio multiformis gratiæ Dei.Vnde Petrus postquam dixit, *Sicut boni dispensatores*, subdit, *siquis loquitur quasi sermones Dei, siquis ministrat tanquam ex virtute, quam administrat Deus*.Sic etiam indulgentiarum distributio dicitur dispensatio thesauri in Extrauagante, *vnigenitus*, de pœnitentia,& remissione. *Michael Papa.*

6.

Ex hac ergo generalitate applicata est vox, *dispensatio*, ad significandum actum quo quis ab obligatione legis eximitur,& quia vnus modus esse potest per interpretationẽ,idco potuit etiã in ea significatione vsurpari. Tamen in hac etiam significatione sumpta non quãcumque interpretationem legis,sed illã solam,quę in casu

in casu dubio,& per potestatem superioris datur ad liberandum subditum ab obligatione legis, significat.

Dispensatio est actus iurisdictionis. Quia hæc tantùm est actus administrationis, & potestatis à Deo commissæ. Et illa tantùm tollit aliquomodo onus legis, quod sine tali potestate auferri non posset. Vnde meritò dixit Rom. cons. 325. n. 12. dispensationem esse actum iurisdictionis, vbi in scholio hoc latè confirmatur. Denique multo magis certum est, nomen dispensationis in iure tractum esse ad significandam ablationem vinculi legis in aliquo particulari casu. Quin potiùs in materia legum, & iuris illa vox simpliciter dicta quasi per antonomasiam significat huiusmodi relationem. Et ita nos nunc illa vtimur, nec timemus Latinorum reprehensionem, qui hanc vocem barbaram esse dicunt: nam vnaquæque ars habet facultatem instituendi propria vocabula, quæ suo vsui

Decius. deseruiant. Aduertit autem Decius in c. *at si clerici. §. de adulteriis*, de iudic. n. 3. hanc vocis vsurpationem iure canonico introductam esse: nam in iure ciuili non inuenitur, præterquam in lib. de pace constan. in prin. vbi pro gratia, aut remissione pœnæ sumitur, quæ solet in

Bald. iure ciuili indulgentia appellari, vt notauit Bald. in dicto c. *at si clerici.* Veruntamen, quia nomen indulgentiæ secundùm Ecclesiasticum vsum iam habet aliam accommodationem, vt suo loco explicuimus, & liberatio à lege, quæ per interpretationem puram fit, alia nomina habet æquitatis, epiikiæ, vel interpretationis, ideo meritò nomen dispensationis in dicta significatione nunc vsurpatur.

7. *Dispensationis definitio.* Atque hinc facile est definire dispensationem, de qua tractamus. Ex definitionibus autem quæ circunferri solent, hæc videtur sufficiens: Dispensatio est *legis humanæ relaxatio.* Nam licèt dispensatio latiùs pateat, tamen vt de illa nunc tractamus, ad illam definitionem coarctanda est, & per illam sufficienter explicatur. Quædam verò Glossa addit, esse ralaxationem iuris communis factam cum causæ cognitione ab eo, qui ius habet dispensandi in *§. cùm causæ cognitione*, esse de

Panorm. Nauar. Sanct. necessitate dispensationis, & potest sumi ex Panorm. in c. 2. de schismati. n. 4. & sentit Nauar. in sum. prælud. 9. n. 15. & alij, quos latè refert Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 1. n. 2. Sed absque dubio illa particula non est ponenda in definitione: nam datur vera dispensatio sine causæ cognitione, vt postea dicemus, & tandem fa-

Panormit. Bart. Decius. Oldr. Freder. tetur Panorm. suprà, & ideo particulam illam abstulerunt Bart. cons. 18. volum. 2. Deci. in dicto *§. de adulteriis*, & Oldrad. cons. 327. & Freder. sen. cons. 30. qui omnes absolutè sic definiunt, *Dispensatio est iuris communis relaxatio.* Atque ita omittunt etiam causam efficientem, nec immeritò, tum quia est intrinseca, tum etiam quia in relaxatione ipsa continetur; si enim non sit à potestatem habente, non erit relaxatio, tum denique quia quædam nugatio committitur, cùm dispensatio definitur per potestatem dispensandi, & meliùs diceretur ab habente potestatem supra ipsum ius.

8. Præterea meliùs dici videtur, *Iuris humani*, quàm *iuris communis*, quia dispensatio, de qua tractamus, etiam potest cadere in statuta, & quascunque alias leges, licèt in iure communi non contineantur. Responderi

Rebuff. autem potest ex Rebuff. tit. de dispens. num. 20. dispensationem dari in iure communi, in statutis verò, & regulis dari indultum; per illud enim non dicitur ius solui, imò sæpe redditur ad commune ius. Sed non video rationem horum verborum: nam relaxatio statuti re vera est dispensatio, & relaxatio iuris communis dici potest indultum: nam hoc nomen genericum est, vt infrà de priuilegiis dicemus. Et sæpe statutum non est contra ius commune, vnde per relaxationem eius non redditur ad ius commune, item statutum simpliciter est ius pro tali communitate; ergo relaxatio eius est propria dispensatio. Imò licèt statutum sit contra ius commune, eius relaxatio erit dispensatio respectu eorum, qui ligantur statuto, licèt sit dispensatio magis fauorabilis, quàm aliæ, quæ omni modo iuri repugnant. Denique quanuis dari possit dispensatio in votis, in iuramentis, & in matrimonio rato, quæ videntur attingere ius diuinum, nihilominus illas dispensationes nunc excludimus, & omnes, quæ in ius diuinum, vel naturale, siue à Deo, siue ab homine dari, aut cogitari possunt, quia (vt dixi) de illis nunc non tractamus. In proposita ergo definitione relaxatio ponitur loco generis, quia dispensatio re vera est solutio quædam, & remissio, quia verò aliæ sunt species remissionum, additur per modum differentiæ particula, *iuris humani*, ad excludendas omnes alias relaxationes, & per eandem excluditur indulgentia Ecclesiastica, quæ licèt sit relaxatio alicuius vinculi, & reatus, non est relaxatio iuris humani, sed est remissio cuiusdam reatus, quæ primò, ac per se fit, apud Deum, quanuis ex illa sequi possit ablatio alicuius præcepti positi ab homine iniungentis pœnitentiam, vt ex materia de Indulgent. constat.

9. *Distinguitur dispensatio ab absolutione.* Deinde (quod notandum est) per illam particulam distinguitur dispensatio ab absolutione à censuris, vel alia simili. Quanuis aliqui interdum ita illas confundant, vt putent dispensationem esse absolutionem, & in rescriptis Apostolicis sub illa comprehendi, quia absolutio à censura, v.g. est relaxatio vinculi per legem humanam introducti, & impositi. Hæc verò sententia falsa est, quia in indultis Pontificiis hæc duo distinguuntur, & concessa potestate absoluendi, non censetur concessa potestas dispensandi, nec è contrario; ergo illa duo longè differunt. Absolutio enim non datur contra ius, sed secundùm ius, vnde in illa nulla fit iuris relaxatio: dispensatio autem datur contra ius, vt ex dictis constat. Rectè ergo dicimus, in definitione illa per posteriorem particulam, absolutionem excludi, quia non est relaxatio iuris humani, sed alterius vinculi, quod licèt sæpe per ius humanum sit inductum, vel impositum, per absolutionem non tollitur contra ius, sed secundùm ius, & ita per absolutionẽ non relaxatur ius. Et hoc sensit Gloss. in c. *cupientes. §. cæterũ*, de elect. *Glossa.* in 6. verb. *suspensos*, dicens de absolutione à censura, *Verè loquendo ibi pœna non remouetur* (vtique contra ius) *sed quod ius statuit remouetur*, quanuis paulo superiùs eadem Glossa impropriè vtatur nomine absolutionis pro remissione pœnæ ad certum tempus impositæ, ante tempus impletum: nam illa re vera potiùs est dispensatio. Et idem in re sentit Panorm. in c. *tam literis*, de *Panorm.* testibus, nu. 3. licèt voces non explicuerit.

10. Potéstque res ipsa facilè declarari, quia absolutio siue à peccatis, siue à censuris, seu pœnis, non datur, nisi supposita dispositione ex parte pœnitẽtis, & potestate ex parte absoluentis. Tunc autem nulla lex per talem actum relaxatur: nam potiùs lex præcipit pœnitentem absolui in eo euentu, vt est manifestum in absolutione à peccatis. Idẽ autem cũ proportione est in absolutione à censura, quia censura de se nõ est pœna perpetua, vel ad definitum tempus, sed donec à cõtumacia recedatur, quia est pœna medicinalis, & ideo in sua intrinseca ratione includit, vt ablata contumacia, ipsa etiam tollatur, & ita iura disponunt; illa ergo ablatio non est dispensatio in aliqua lege, sed potiùs legis executio. Ergo absolutio in hoc rectè distinguitur à dispensatione, quòd illa est sententia quædam, per quam (si clauis non erret) non vulneratur lex, nec minuitur ius, sed potiùs executioni mandatur: dispensatio verò non est sententia, sed actus quidam iurisdictionis voluntariæ quo vulneratur lex, dum ex parte tollitur, vt optimè docuit D. Thom. in 4. dist. 20. q. 1. ar. 5. quæstiunc. 4. ad *D. Thom.* 3. inde colligens aliam differentiam inter absolutionẽ, & dispensationem, quòd idem non potest absoluere seipsum, potest tamen idem secum dispensare, vt infrà dicetur, possumus etiam ex dictis aliam differẽtiam

colligere inter dispensationem,& absolutionem,quòd illa est stricti iuris,vt infrà dicetur,hæc verò est iuris fauorabilis,& ampliabilis,quia est secundùm ius.

11. *Simplex licentia non potest dici dispensatio.*

Præterea per eandem particulam definitionis excluditur simplex licentia, quæ non potest dici dispensatio, nec contra ius, sed secundū ius. Illam enim voco simplicem facultatē, per quam re vera non auferetur obligatio legis, sed conceditur operatio, vt fiat iuxta modum à lege præscriptum.Quod etiam est necessarium aduertere, quia in multis legibus potest aliquis facultatem concedere,qui non potest dispensare, & valde diuersa causa solet requiri ad similē facultatē concedendam, vel ad dispensandum. Exempla esse possunt, v.g.in vōto paupertatis: nam Prælatus religionis potest dare licentiam ad aliquid donandū, non tamen potest dispensare in paupertate, capit. *cùm ad monasterium*,de statu Monach.Similiter Episcopus potest dare facultatem ad ingrediendum monasterium monialium ex legitima causa,non tamen potest dispēsare,quia nihil in eo genere potest concedere, nisi iuxta tenorem, & rigorem legis. Et similiter sunt multæ leges,vel statuta, quæ non prohibent aliquid simpliciter,sed ne fiant sine tali facultate, tali modo concessa; tunc ergo dare facultatem non est dispensare, sed seruare, & exequi legem. Et ideo etiam hæc licentia non est tam stricti iuris,sicut dispensatio, debet tamen esse intentioni iuris accommodata.Imò probabile est, per se non esse actum iurisdictionis,sed dominij,vel superioritatis cuiusdam,& potest esse tantùm conditio quędam requisita ex voto,vel alio simili modo;longè ergo differt à dispensatione.

12. *Lactant. Cicer.*

Adhuc tamen non videtur adæquata illa definitio, primò,quia conuenit abrogationi legis humanæ, quia illa est multò maior relaxatio humanæ legis. Propter quod dicere aliquis potest, meliùs definiri dispensationem, vt sit derogatio humanæ legis:nam per genus illud excluditur,vt non sit abrogatio:nam vt dicitur in l. 102.ff.de verbor.significat.*Derogatur legi, cùm pars detrahitur; abrogatur legi cùm prorsus tollitur.* Vnde etiam dixit Lactan.lib.6.c. 8. de lege naturali, *Neque ex hac derogari aliquid licet,neque prorsus tolli.*ex Cicer. lib. 3.de republ. Sed hoc etiam potest impugnari, quia licèt omnis dispensatio sit quædam iuris derogatio, non tamen è contrario omnis derogatio legis humanæ videtur esse dispensatio : nam si pars aliqua legis pro tota communitate auferatur, est propria derogatio; & tamen non dicetur dispensatio,quia de ratione dispensationis legis esse videtur,vt eadem lex,prout per dispensationem relaxatur,circa quosdam tollatur, in se verò maneat. Nomen autem relaxationis optimè retineri potest, quia in ipsomet indicatur vinculum, quod auferetur,non auferri, aut prorsus tolli, sed laxari tantùm, & ideo abrogatio non dicetur propria relaxatio,ideóq; etiam ablatio eius ex parte, licèt si perpetua sit, & pro tota communitate,non dicitur propriè dispensatio,sed derogatio;è contrario verò si lex tota relaxetur, etiam pro tota communitate,ad vnum tantùm actum, vel ad certum tempus, illa propriè dicetur dispensatio, quia per illam non tollitur lex,sed suspenditur,& illa etiam est quædam relaxatio.

13. *Priuilegium dici potest interdum dispensatio.*

Altera obiectio esse potest,quia priuilegium etiam est relaxatio iuris humani, & tamen non est dispensatio. Propter hoc aliqui varias tradunt differentias inter priuilegium, & dispensationem, sed meliùs illa comparatio tractabitur in lib. 8. vbi de priuilegiis dicetur. Nunc ergo breuiter dici potest, priuilegium, quod fuerit contra ius,& illud relaxauerit, esse dispensationem : illud autem priuilegium, quod non fuerit contra ius, non esse relaxationem iuris, ideóque nec dispensationem esse, & ita nihil contineri sub definitione, quod dispensatio non sit. Vel etiam dicere possumus, dispensationem esse relaxationem iuris per modum actus secundi, seu transeuntis : priuilegium autem concedere aliquod ius per modum actus primi, & permanentis, & ideo non esse proprie ipsam relaxationem, sed esse ius vtendi aliqua re, vel facultate suppositā relaxatione facta à Principe, ideoque non tam esse, quàm supponere dispensationem. Sed hæc posterior responsio obscurior est, & de illa dicemus loco citato : nunc prior nobis sufficit, quia nullum est inconueniens, dispensationem vocare priuilegium, & aliquod priuilegium dispensationem, nec iura repugnant, nec communis modus loquendi.

14. Tandem obiici potest, quia relaxatio non est dispensatio, sed dispensationis effectus; ergo non rectè per illam definitur.Sicut lex non dicitur esse obligatio, quauis hæc sit legis effectus,nec votum etiam dicitur esse obligatio,sed promissio ex qua obligatio nascitur. Sed hæc obiectio parui momenti est, quia sola vocis interpretatione dissoluitur:posita autem est ad explicandum magis actum,in quo dispensatio consistit. Ad obiectionem ergo respondetur, relaxationis nomine intelligi actum illum,quo superior relaxat subdito legis obligationem,& effectum, vnde perinde est dicere dispensationem esse relaxationem, ac dicere esse actum,quo lex relaxatur.Potest etiam distingui relaxatio in actiuam,& passiuam,& responderi actiuam relaxationem esse ipsam dispensationem, passiuam verò esse dispensationis effectum. Et idem reuoluitur : nam actiua relaxatio nihil est aliud,quàm actus,quo vinculum legis soluitur. Vnde obiter intelligitur, dispensationem quoad effectum suum tantùm priuatiuè opponi effectui legis, quia non inducit positiuum effectum,sed tollit vinculum. Et ideo statutum speciale, vel priuatum derogans vniuersali legi, licèt dici possit relaxatio iuris,non potest dici dispensatio,quia non est relaxatio pura(vt sic dicam)nec per se primò,sed quasi consequens ad aliam obligationem : definitio autem debet intelligi de pura relaxatione,& per se primò intenta;talis enim est disputatio.At verò dispensatio ipsa positiuum quid est, & contrariè opponitur legi ; est enim actus legi contrarius, non integrè, sed ex parte tollens effectum eius.Ex quo poterat hic excitari quæstio,quisnam sit hic actus,in quo dispensatio consistit, & an sit rationis,vel voluntatis actus: sed non oportet in hoc immorari, nam applicari possunt cum proportione dicta de lege. Et hic multo clarius est,dispensationem non esse nisi actum voluntatis Principis, quo vult, liberum esse subditum à iugo legis suæ, aliquo exteriori signo sufficienter manifestatum.

CAPVT XI.

De effectibus dispensationis humanæ legis.

1. QVia dispensationem per eius effectum descripsimus, ideo illi statim annectimus explicationem effectus dispensationis ante causas eius, quia hic effectus habet quodammodo rationem obiecti, & ita illo cognito perficietur dispensationis cognitio, & quia materia est facilis, breuiter expedietur. De diuisionibus autem dispensationis specialiter non tracto, quia inter causas, & effectus dispensationis meliùs explicabuntur. Primò ergo ex definitione constat, quasi adæquatum effectum dispensationis esse,tollere vinculum legis ex parte : nam hoc modo relaxat legem, non aufert,alias non esset dispensatio legis,sed ablatio.Potest autē hic effectus esse ex parte,vel ratione personæ, vel ratione temporis.Et ita potest primò diuidi dispensatio in suspēsionem legis,& exceptionē à lege.Potest enim Princeps concedere toti communitati,vt pro vno anno præcisè legē non seruet,quæ sine dubio est propria dispensatio,quia est relaxatio legis, & non ablatio : nam transacto tēpore statim per se obligat sine alia cōstitutione,vel promulgatione,& ideo rectè dicitur suspēsio legis,

Effectus dispē sationis quis.

legis, sicut etiam priuilegia interdum suspendi solent, & non auferri, vt infrà videbimus. Frequentiùs verò Princeps concedit vni personæ, vel alteri vt non seruet legem, & illam voco exemptionem à lege quando sine temporis determinatione, perpetuò, vel ad vitam conceditur: nam si concedatur ad definitum tempus, erit vtroq; modo partialis ablatio vinculi, & ita est quasi mista ex suspensione, & exemptione. Aliquando verò dispensatio datur ad vnum tantùm actum, & tunc etiam est per modum suspensionis ab obligatione legis pro breuissimo tempore, nisi actus habeat effectum permanentem, ac perpetuum, vt legitimatio, ac similes, quæ propriè sunt exemptiones à lege, & inter priuilegia numerantur.

2. *Præcipuus effectus dispensationis est vinculum tollere in conscientia.*

Ex quo vlterius sequitur, quot sunt effectus legis, tot posse dispensationi cum proportioni attribui, tum quia quot modis dicitur vnum oppositorum, tot dicitur, & reliquum; tum etiam quia dispensatio absolutè, & indefinitè dicitur iuris humani relaxatio; ergo quidquid lex humana ligat, potest dispensatio absoluere. Primus autem, ac præcipuus effectus legis est obligare in conscientia, sub quo duo concluduntur, qui sunt præcipere, & prohibere, vt suprà visum est; igitur primus, ac præcipuus effectus dispensationis erit obligationem in conscientia tollere, quia, vt diximus, non supponit obligationem ablatam, sed illam aufert. Et ideo rectè dixit Geminian. conf. 106. nu. 6. & conf. 38. n. 9. dispensationem esse actum, qui facit de illicito licitum, quia respectu dispensati tollit legem, per quam res erat mala, tantùm quia prohibita. Sic etiam rectè dixit Turrecrem. in cap. vlt. d. 14. nu. 3. omne dispensabile, ait, est illicitum illi cum quo dispensatur: factibile autem licitum per alterius potestatem. Non est tamen necessarium, vt omnis dispensatio hoc faciat, vt statim dicam, sed satis est, hunc esse præcipuum effectum dispensationis, quémque semper efficit, si dispensatus illo indiget.

Gemin.

3. *Alter effectus dispensationis.*

Alius effectus legis dicitur esse permittere, sed iam suprà diximus, propter puram permissionem, non esse necessariam legem, sed quatenus ipsa permissio ponitur sub præcepto, vt sic, posse esse effectum legis. Sic ergo videri potest, non posse permissionem esse effectum dispensationis: nam per dispensationem in illa lege permittente potiùs fiet, vt permissio tollatur, vel saltem, vt præcepta non sit, & consequenter, vt licitè tolli possit. Aliunde verò omnis dispensatio videtur habere hunc effectum permittendi, quia eo ipso, quòd aufert obligationem legis, v. g. ieiunij, permittit non ieiunare, licèt non cogat. Et sic de aliis omnibus cum proportione. Quod verè dictum est, oportet tamen cauere æquiuocationem: nam dispensatio plus est, quàm permissio, & permissio propriè sumpta, & secundùm communem vsum non est dispensatio. Aliquando enim permittere non aliud significat, quàm voluntariè non impedire: quod non est dispensare. Nam Deus permittit peccatum, in quo non dispensat. Aliter verò permittere significat idem, quod sinere impunè operari malum, vt in republica dicuntur aliqua peccata permitti, & quando id fit ex decreto legis, dicitur permissio esse legis effectus: illa verò non relaxat legem, quandoquidem non excusat culpam, quam propria dispensatio tollit. Et ideo neque illa dicetur dispensatio. Solùm ergo potest dici dispensatio permittere, quia licèt reddat actum bonum, seu non malum, necessitatem illius non imponit. Posset verò hîc inquiri, an dispensatio interdum possit obligare ad actum contrarium illi, in quo fit dispensatio. Sed breuiter dico, non posse, formaliter loquendo, licèt concomitanter cum dispensatione, v. g. in irregularitate, possit simul imponi præceptum suscipiendi ordines, vel quid simile. Aut etiam è contrario potest fieri statutum speciale obligans, & derogans iuri cõmuni: sed illa etiam non est dispensatio, vt suprà declaraui. Dispensatio ergo, vt talis est, non inducit obligationẽ, & idem dicam in lib. 8. de priuilegio, vbi plura de hoc puncto trademus.

Dispensatio formaliter loquendo nõ potest obligare actum cõtrariũ illi in quo fit dispensatio.

4 *Alius effectus dispẽsationi.*

Alius effectus legis est pœna, & hanc etiam relaxat dispensatio consequenter ad primarium effectum, nisi alia limitatio in ea exprimatur, quia ablata culpa transgressionis, consequenter tollitur reatus pœnæ. Aliquando verò potest dispensatio habere suum effectum circa solam pœnam, idque duobus modis. Primò antecedenter ad reatum eius, vt si alicui concedatur, vt non incurrat pœnam legis, licèt committat contra illam non auferendo ab illo legis obligationem; illa enim est dispensatio in pœna, & non in culpa. Hæc autem videri potest permissio quædam potiùs, quàm dispensatio, tamen non est propria permissio: nam licèt quis fiat immunis à pœna legis, nõ ideo permittitur impunè peccare; poterit enim aliter puniri, & licèt sub illa ratione videatur permissio, quatenus est ex parte exemptio à lege, est propria dispensatio. Sicut solet abrogari lex quoad pœnam, & non quoad vim directiuam, quæ non est absoluta permissio, quia trãsgressio illius poterit aliter puniri, & quatenus aliqualis permissio est, per abrogationem tollitur. Et simili modo potest è contrario fieri dispensatio in lege quoad obligationem culpæ, & non quoad pœnam incurrendam. Quanuis enim hæc dispensatio rarior sit in vsu, non est impossibilis. Nam sicut dari potest lex purè pœnalis respectu totius communitatis, vt suprà visum est, ita potest lex, quæ est mista respectu communitatis, fieri per dispensationem purè pœnalis respectu alicuius, & ita auferet vinculũ conscientiæ, licèt non tollat grauamen pœnæ.

5. Alio modo potest dispensatio per se fieri in pœna iam contracta per præcedentem culpam, vt quando fit remissio pœnæ per legem impositæ: nam illa etiam est quædam legis relaxatio, vt constat. Et interdum fit hæc dispensatio post contractum reatum pœnæ, cùm nondũ est pœna ipsa incursa, vt quando est tantùm ferenda, & nondum est lata sententia: aliquando verò fit indulgentia post pœnã illatam, vel per ipsam legem, vel per sententiam: & tales sunt dispensationes in irregularitatibus, & in aliis pœnis, quæ non sunt censuræ. Nam censuræ non dispensantur postquam incursæ sunt, sed absoluuntur, vt capite præcedenti explicaui. Possunt autẽ dispensari priori modo, scilicet, antequam incurrantur, sicut fit per priuilegia, vt aliquis non possit excommunicari, vel sub pœna excõmunicationis obligari, etiamsi præcepto simplici obligari possit. Et quæ dicta sunt de pœna, applicari possunt ad irritationem actus, & ad taxationem pretij, & similes effectus: nam prout sunt à lege humana per dispensationem auferri possunt, vel simul cum aliis, vel etiam per se soli, quando ab aliis separabiles sunt.

6. Atque hinc facilè declarari potest alia diuisio dispensationis, quam attigit Glossa vlt. in cap. *nos consuetudinem*, d. 12. quæ in specie loquitur de dispensatione irregularitatis ad ordines, & distinguit in semiplenã, & plenã. Imò addit etiam plenioremẽ, & plenissimam. Nos autẽ generaliter diuidere possumus in plenam, seu totalẽ, ac puram, & partialem, seu mistam. Prior est, quando per dispensationem tota obligatio legis, omnísque effectus eius tollitur, nullo onere superaddito. Posterior autem contingit duobus modis, prior est, quando lex non in toto, sed in parte dispẽsatur, vt in exẽplo de irregularitate, si quis dispensetur tantùm ad ordines minores, est partialis dispensatio, quæ ab illa Glossa semiplena vocatur. Si autem dispensetur ad ordinem sacrum infra sacerdotium tantùm, à dicta Glossa vocatur plena comparatione prioris.

Dispẽsatio plena, & totalis: & semiplena ac partialis appellatur.

prioris. Vnde pleniorem vocat, si sit ad sacerdotium, plenissimam si ad Episcopatum. Tamen in rigore omnis dispensatio, quæ totum impedimentum non aufert, semiplena est, & partialis. Vnde si auferatur obligatio ad pœnam, & non ad culpam, partialis etiam est dispensatio, & valde diminuta; si verò fiat è contrario, maior quidem est, sed nondum est perfecta, & integra, & ita dicendum est in aliis effectibus explicatis.

7. *Dispensatio partialis aliquando commutatio esse potest.*

Alio verò modo potest partialis dici, quæ licet auferat totam obligationem, loco illius imponit aliam, quę proprio nomine vocatur commutatio. Et quando onus impositum est pecuniarium, seu eleemosynæ, vocatur redemptio. Quæ voces in votis magis vsitatæ sunt. Tamen cum proportione in præsenti accommodantur. Solùm notanda est differentia inter votum, & legem, quòd in voto fieri potest commutatio propria auctoritate, si sit in melius, vel si sit in æquale, iuxta probabilem opinionem. In lege verò non potest fieri commutatio in quantuncumque melius, nisi interueniat auctoritas dispensantis. Et ratio differentiæ est, quia votum propria voluntate factum est, & per se primò solùm respicit diuinum cultum, & ideo si respectu Dei maior est cultus, intelligitur satisfieri promissioni illi factæ, ideóque per voluntatem promittentis potest commutari. Lex autem, & materia, ac obligatio eius determinatur per voluntatem superioris, & per illam constituitur actus in tali specie virtutis, tanquam necessarius ad honestatem eius, & ideo nisi obligatio auferatur auctoritate dispensantis, non potest opus præceptum in quodcumque opus consilij commutari, neque vna pœna in aliam, & ideo hæc commutatio in lege magis inducit rationem dispensationis, & seruata proportione, in omnibus illam imitatur.

Differentia inter votum, & legem.

8. *Dispensatio non habet effectum antequam perueniat ad notitiam illius cũ quo dispensatur, si fiat quoad obligationem in cõscientia.*

Quæri verò potest, quando dispensatio incipiat habere effectum suum, in qua quæstione (vt locum habeat) supponendum est, absolutè, & sine expressa dilatione esse à dispensante concessam: nam si concessa sit sub aliqua conditione, clarum est, non habere effectum. Difficultas ergo est de dispensatione perfectè concessa ex parte Principis per absolutum *fiat*. Hæc verò quæstio habet connexionem cum simili quæstione de priuilegio, & ideo simul illam disputabo infrà lib. 8. cap. 25. Nunc breuiter resolutio mea est, dispensationem legis quoad obligationem in conscientia, & quoad omnem effectum, quia ex illa pendet, non concedi de facto, & moraliter loquendo, ita vt suum effectum habeat, priusquam ad notitiam dispensati perueniat, & illam per seipsum acceptet. Ratio est, quia ante notitiam talis dispensationis non potest esse licitus vsus eius, & ideo verisimile non est, aliter concedi. Quando verò dispensatio non tollit obligationem conscientiæ, sed alia onera, non repugnat, statim à concessione acceptata saltem per procuratorem, vel per epistolam habere de se suum effectum, in quo tenor dispensationis, & intentio concedentis attendenda est.

9. *Dispensationis effectus per se, & per accidens.*

Hic autem aduertere oportet, in dispensationibus sæpe distingui proximum effectum dispensationis à remoto, qui possunt etiam dici effectus per se, & per accidens: nam dispensatio per se, ac proximè solum tollit vinculum aliquod, seu incapacitatem, & hunc voco effectum per se, quia per ipsammet dispensationem fit, inde verò sequitur vel contractus matrimonij, vel receptio valida beneficij, qui non immeritò censentur dispensationis effectus, quia sine illa fieri non possunt, sunt tamen remoti, & per accidens, quia solùm pendent à dispensatione tanquam à remouente prohibens. Igitur quæ diximus, de prioribus effectibus intelliguntur: nam illi (vt dixi) fiunt per influxum dispensatum, vel acceptantem, vel non repugnantem, iuxta exigentiam effectus. Alij verò postea fiunt per solam voluntatem dispensati, quando in sola actione eius consistunt, vel per voluntatem alterius, vt quando recipiendo consummantur. Hic verò occurrebat statim quæstio, an ad hos posteriores effectus necessarium sit, dispensationem alteri manifestare, vt si irregularis dispensetur ad ordines, vel ad beneficia, an ad consequendum effectum necessarium sit, dispensationem allegare. Aliqui enim ita affirmarunt, quòd habebit locum, si defectus, seu impedimentum sit publicum, aut notum alteri; per se autem id non est necessarium, quia dispensatus iam est habilis, seu capax beneficij, & vt talis operari potest, non explicata causa habilitante, neque declarato modo inhabilitatis, id enim impertinens est, quia neque ex natura rei est necessarium, neque in iure postulatur. Ita Panorm. in cap. penult. de præscript. n. 14. Rebuff. in Pract. tit. de dispensat. num. vlt. cũ Ioan. Andr. & aliis, quos allegat in cap. 2. de filiis Presbyter. *Panormit.*

10. *Dispensatio per se loquendo est stricte intelligenda.*

Alia item quæstio circa hos effectus tractari potest, scilicet, an quoad illos largè, vel strictè sit dispensatio interpretanda; illa verò coincidit cum alia simili de priuilegiis, quam infrà lib. 8. cap. 27. tractabo, & omnia, quæ de rigoroso priuilegio dixerimus, in dispensatione cum proportione procedunt. Et ideo nunc solùm supponimus, dispensationem, per se loquendo, ac regulariter, restringendam esse, quia à iure exorbitat, & ius vulnerat, & ita procedit in illa regula, *quæ à iure*, de regul. iur. in 6. & sumitur ex cap. 1. de filiis Presbyter. in 6. Hæc verò restrictio non debet esse vltra proprietatem verborum iuxta suprà dicta cap. 2. & 3. nec debet esse tanta, vt excludat ea, quæ necessaria sunt ad valorem, & effectum dispensationis, quæve cum illo sunt necessariò connexa, seu ad illam necessaria, vt rectè aduertit Angel. verb. *dispensatio*. n. 9. & Syluest. q. 5. n. 9. qui allegant Glossas, & Doctores. Et ratio est per se clara: nam qui dat formam, dat consequentia ad formam, aliàs esset frustratoria dispensatio. Denique esse non debet tam vniuersalis restrictio, vt de omnibus dispensationibus indifferenter intelligatur. Nam excipiendæ sunt illæ, quæ ratione materiæ, vel grauissimæ, aut piissimæ causæ, omnibus pensatis, censentur fauorabiles, iuxta principia posita in capite primo, & dicenda de priuilegiis, & videri potest Panormit. in cap. *ad aures*, de rescrip. n. 8. & in cap. *ac si clerici*. §. *de adulteriis*, de iudic. vbi etiam Felin. nu. 16. & in cap. *causam quæ*, de rescrip. nu. 15. cum Dominic. in cap. *nos consuetudinem*, d. 12. *Angel. Sylvest. Glossa. Panorm. Felinus. Dominic.*

11. *Couar.*

Denique addit Couarr. in 4. 2. p. cap. 8. §. 8. n. 11. hoc præcipuè intelligi de dispensatione ab homine, non à lege, quia lex iam constituit ius. Quod duobus modis potest intelligi, primò, vt si lex aliqua specialis dispenset in anteriori lege vniuersali, illa dispensatio censenda sit fauorabilis, quod verum est, quando talis lex inserta est in corpore iuris, sicut de simili priuilegio infrà dicemus. Alio modo potest intelligi, vt quoties lex ipsa expressè concedit, vel permittit, dispensatio non sit strictè interpretanda, & hoc modo non est id simpliciter verum, quia illa dispensatio cùm fit, ab homine est, & vulnerat ius. Potest ergo intelligi non absolutè, sed comparatè: nam illa non tam rigorosè restringenda videtur, sicut illa, quæ est contra legem absolutè prohibentem, nulla facta mentione dispensationis, quia hæc magis videtur exorbitare à iure. Et in his comprehenduntur breuiter omnes limitationes, quæ ad prædictam regulam adhiberi solent. De quibus videri potest Sanci. lib. 8. disput. 1. & quæ de priuilegiis dicemus.

***

CAPVT

CAPVT XII.

De materiali causa dispensationis.

1. EXplicata ratione,& effectibus dispensationis,causas eius explicare incipimus. Et in primis materialis occurrit, in quo solco veluti duas partes distinguere in his actibus,quæ ad alterum tendunt, scilicet, rem vel actionem,circa quam opus versatur, & personam, ad quam ordinatur; hæc ergo duo in dispensatione distinguenda sunt, quia dispensatio actio est, quæ de se ad alterum tendit, & ita in ea hæc duo inueniuntur,quod dispẽsatur,& cui dispensatur. Vtrumque ergo explicandum est,quod breuiter in hoc capite expediemus,quia est res partim facilis, & ferè iam in dictis explicata, partim connexionem habens cum his,quæ de priuilegiis dicenda sunt.Priorem ergo partem de materia proxima dispensationis tractat latè *Turrecr.* Turrecrem.in cap. *sicut quædam.* 14. dist. ille verò latiùs ibi agit de dispensatione, quàm nos in præsenti; sub illa enim comprehendit etiam interpretationem, quæ in ius diuinum,aut naturale cadere potest, & ita etiam latè loquitur de materia dispensabili, & ab ea excludit solùm bona necessaria ad salutem, & mala intrinsecè talia, & reliqua omnia comprehendi dicit sub materia dispensabili, quam distinguit in tres ordines.In vno sunt bona, quæ ex natura rei bona sunt, ac necessaria, vt in pluribus : interdum verò propter circunstantias non expediunt, vt reddere depositum. In alio ordine sunt ea, quæ è contrario per se mala sunt regulariter, aliquando verò propter circunstantias expediunt, vt occidere hominem. Et hæc ait esse dispensabilia per modum interpretationis, vel epiikiæ,non per modum relaxationis, & (quod mirum est)sub his conditionibus comprehendit vota,& similia.In vltimo verò ordine ponit actiones de se indifferentes, quæ per leges fiunt bonæ,aut malæ, & hunc ordinem dicit complecti materiam propriè dispensabilem.

2. Sed quod ad primos duos ordines spectat, ego in primis censeo vota, & iuramenta non esse sub his ordinibus constituenda: nam præcepta illorum potiùs continentur sub materia indispensabili:ipsæ verò promissiones aliud genus dispensabilitatis habent, vt iam dicam.Deinde addo,hos duos ordines actuum,si rectè sumantur, nullo modo comprehendi sub materia dispensabili, non tantùm ab homine, sed simpliciter. Quia priora bona, licèt per se bona sint, non tamen sunt pro semper necessaria, & determinatio temporis,pro quo necessaria sunt, nullo modo potest dici dispensatio;imò nec epiikia,vt in superioribus dixi. Illa verò mala, quæ in secundo ordine collocantur, prout intrinsecè,seu ex se mala sunt,dispensationem, aut interpretationem non admittunt, abstractè autem sumpta sine certis circunstantiis, aut habitudinibus, non sunt mala ex se, & ideo licèt fieri possint bene, nõ per dispensationem,vel interpretationem, sed per determinationem ad aliam speciem actus in genere moris talia fiunt.

Vota,& iuramenta in quo ordine dispensandi continentur.

3. Pro explicãda ergo quasi adæquata materia dispensabili,de qua tractamus,aduerto, aliud esse vinculum legis positiue(naturalem enim omitto, quia indispensabilem esse suppono) aliud verò esse vinculum contractus,sub quo promissiones, siue ad Deum, sine ad hominem comprehendo: vtrumque enim vinculum dispensabile, seu solubile est per potestatem superiorem,alio verò,& alio modo. Nam promissiones, vel contractus non dispensantur, tollendo obligationem alicuius legis;sed quasi abrogando factum, seu remittendo promissionem,vt in materia de voto,lib.6. fusè explicaui,& illa doctrina tam in iuramento, quàm in humana promissione, & in matrimonio rato (si dispensabile est)locum habet. Tota ergo illa materia illo modo dispensabilis, ad præsentem materiam non spectat, tractamus enim de sola dispensatione in vinculo legis positiuæ,quæ alterius rationis est, vt cõstat. De hac verò vlterius subdistinguendum est:nam sicut duplex est lex positiua,diuina vna,altera humana; ita duplex est materia dispensabilis, vna à vinculo legis diuinæ, altera à vinculo legis humanæ:in præsenti autem non tractamus de priori materia, quia solùm tractamus de vinculo legis humanæ,& de modo,quo potest in particulari auferri, & ideo adæquata materia huius dispensationis est lex humana, aut vinculũ eius, aut omnis obligatio,quæ ex lege humana præcisè nascitur.

Materia adæquata huius dispensationis est lex humana,& vinculum ex illa resultans.

Vnde omnes effectus morales, qui ex huiusmodi lege nasci solent, & de se sunt perpetui, vel tempore definito per legem necessariò durant, sub hac materia dispensabili comprehenduntur. Atque ita omnia impedimenta matrimonij,siue impedientia tantùm, siue etiam irritantia, & omnes irritationes actuum per leges introductæ,& irregularitates,infamiæ,& aliæ pœnæ, vel debita pœnarum ex lege orta, sub materia dispensabili continentur,quatenus à lege pendent. Quia non fit in eis mutatio, nisi derogando legi, & è contrario auferendo vinculum legis,ipsa tolluntur, quia à lege pendent(vt sic dicam)in fieri, & conseruari. Et ideo dixi,*quatenus à lege pendent*:nam sub quacumque alia ratione considerentur, non erunt materiæ huius dispensationis, de qua tractamus, etiamsi alio modo sint mutabilia, vel auferibilia per humanam potestatem. Vt v. g. filius spurius ante mortem patris per dispensationem legitimari potest, vt sit hæres tanquam legitimus, quia illud impedimentum, & ille effectus pendet ex lege pro eo tempore, & ita non aliter tollitur,nisi tollendo vinculum legis.Si autem pater iam sit mortuus,& alij acquisierunt hæreditatem, iam nõ poterit talis filius dispensari quoad illum effectum, quia iam non impeditur sola lege, sed alio titulo iustitiæ, quia iam alij fratres facti sunt domini omnium bonorum patris.Quòd si in aliquo casu possit Princeps aliquid de bonis paternis ab aliis tollere,& illi conferre, non erit illa dispensatio in lege, sed erit ex alia potestate quasi superioris dominij in bona subditorum, ad distribuendum illa, prout communi bono fuerit expediens.

4.

5. Hîc verò occurrere posset quæstio,an omnes leges, quæ sunt in Ecclesia, & à Deo immediatè non manarunt, sub hac materia dispensabili comprehendantur, id est, an traditiones Apostolicæ dispensabiles sint, quando ab ipsis Apostolis immediatè originem traxerunt.Aliquando enim iura canonica, & eorum interpretes videntur hoc negare, vt de ieiunio Quadragesimæ,de quota decimarum,de irregularitate bigamiæ, & similibus, de quibus generaliter dicitur in cap. *contra statuta.* 25.q.1.& in cap.*sicut quædam*,dist.14.aliqua esse à Patribus statuta,quæ omnino sunt immutabilia. Sed hæ quæstiones, & similes attingunt generalem disputationem de potestate Papæ,de qua quantum ad præsens spectat,in cap.11.aliquid dicemus. Nunc dico generalem esse regulã, & sine exceptione,omnem materiam necessariam tantùm ex lege humana,à quocumque puro homine, vel hominum congregatione lata sit,esse materiam dispensabilem per potestatem hominibus datam.Hanc ponit D.Thom.quodl.4. art. 13. Et ratio est, quia ex parte materiæ non est repugnantia, vt constat, quia voluntas humana mutabilis est,& circa materiam mutabilem versatur. Et potestas non deest,vt dicto cap.11.dicam,& videri possunt quæ dixi in 5.tom.disp.49.sect.6. Dicta autem iura, & similia loquuntur de dogmatibus fidei, & de institutionibus,ac præceptis diuinis,vt sunt de sacramentis, & sacrificio,vt ex Glossis,& Doctoribus constat, & ratio

Regula generalis.

D.Thom.

ipsa, ac contextus facilè demonstrat.

6. *Ad quas personas extenditur dispensatio.*

Circa alteram partem huius materiæ, scilicet, personam, cui concedi potest dispensatio, supponendum est, dispensationem esse actum potestatis iurisdictionis, sine qua validè concedi non potest, vt tradit Roman. cons. 325. *quoad primum.* num. 12. vers. *ex quibus verbis*, vbi in scholio alij referūtur, & dicitur esse communis sententia. Et ratio est manifesta, quia eius est soluere, cuius est ligare, cap. *inferior.* dist. 21. sed ligare imponendo legem ad iurisdictionem pertinet; ergo etiam auferre obligationem eius, quod per dispensationem fit, quia oppositorum eadem est proportionalis ratio. Solet autem constitui differentia, quòd imponere legem est actus iurisdictionis quasi inuoluntariæ, quia lex imponitur etiam nolenti: dispensatio autem est actus iurisdictionis voluntariæ, quia conceditur volenti, vel etiam petenti: nam superior ex officio suo non solet derogare iuri, sed ad iustam instantiam alicuius. Hoc tamen non impedit, quominus dispensatio sit verus actus iurisdictionis, tum quia voluntaria iurisdictio vera iurisdictio est, tum etiam quia potestas ligandi, & soluendi eadem est, licèt respectu subditi actus ligandi soleat esse coactus & soluendi voluntarius. Aliquando etiam (vt suprà dicebam) si dispensationi præceptum adiungatur, potest subditus compelli ad dispensationem acceptandam, si ad commune bonum expediat.

7. *Omnis subditus qua talis est capax dispensationis.*

Atque hinc colligitur, personam iurisdictioni alicuius subiectam, esse, quantum est ex parte sua, seu status sui, capacem dispensationis, quia nulla alia conditio potest cogitari necessaria ex parte personæ, vt sit capax dispensationis. Item omnis superior respectiuè potest cum suis subditis dispensare in legibus, vel præceptis à se positis, vt infrà dicemus; ergo & è contrario omnis persona subdita, quatenus alterius legibus, vel præceptis subest, capax est dispensationis. Neque in hac generali resolutione ratio dubitandi occurrit. Solùm notanda est obiter differentia inter legem, & dispensationem, quòd lex ferri non potest, nisi ad communitatem, vt lib. 1. dictum est; dispensatio autem per se primò versari potest circa personam priuatam, quia solùm est particularis exceptio à communi lege; potest autem etiam ferri circa communitatem aliquam, quæ sit pars maioris communitatis, sicut vni religioni, vel Ecclesiæ, aut ciuitati conceditur priuilegium, per quod excipitur à lege communi. Item potest dispensatio concedi toti communitati pro vno actu, vel pro certo tempore per modum suspensionis, vt suprà dictum est.

8. *Dispensatio non versatur necessariò circa personam subditam.*

Solùm ergo superest difficultas, an è cōuerso omnis persona capax dispensationis, debeat esse subdita, ac subinde an dispensatio necessariò versari debeat circa personam subditam. Videtur enim, hoc etiam sequi ex illo principio, quòd dispensare est actus iurisdictionis, iurisdictio enim tantùm exercetur circa subditos, cap. *cùm inferior*, de maiorit. & obedien. quia nulla potestas agit extra sphæram suæ actiuitatis; ergo etiam è contrario sola persona subdita est capax dispensationis. In contrarium autem est, quia inde sequeretur, Pontificem non esse capacem dispensationis, quia non est persona subdita, idémque sequitur de supremo Principe temporali in ordine ad dispensationem in legibus ciuilibus, quibus ipse ligatur, & respectiuè eadem difficultas est de omni Prælato respectu legum suarum, quatenus eis ipse ligatur. Tota ergo difficultas ad hoc reuocatur an legislator possit secum dispensare in suis legibus, quatenus illis etiam ipse ligatur. Hoc dubium attigi in tertio tomo 3. p. disp. 82. sect. 2. circa finem, vers. *solet verò*, & simile de indulgentiis in 4. tom. disp. 52. sect. 1. num. 20. & de votorum dispensatione tom. 2. de relig. lib. 6. c. 11. in principio, breuitérque definiui, Pontificem posse indulgentias sibi applicare, seu thesaurum pro se etiam dispensare, siue dispensando pro tota communitate, cuius ipse est præcipuum membrum, siue sibi soli immediatè, & directè indulgentiam concedendo. Et simili modo posse secum in legibus, & in votis dispensare, vel committendo alteri potestatem, vt secum dispenset, si iustum esse iudicauerit (quod melius, & consulendum esse iudicaui) siue per sese rem iudicando, & dispensationem sibi concedendo. Quæ sententia in summo Pontifice communis est, vt eruditè refert Sanci. libr. 8. disp. 3. num. 6. eadémque resolutio locum habet in quocumque supremo Principe, seu Rege temporali quoad leges ciuiles, quia seruat eandem proportionem, & sumitur ex cap. *per venerabilem*, qui filij sint legitimi. Et aperte docet Caiet. 1. 2. q. 96. art. 5. in fine, & Syluest. verb. *lex.* q. 14. Cordub. lib. 5. q. 31. Idémque sentiunt priores auctores, qui de Pontifice hoc affirmant, & de Regibus non negant.

Summus Pontifex potest sibi indulgentias concedere & secum in legibus & votis dispensare.

Eadem resolutio in supremo principe Sanc. Caiet. Sylvest. Cordub.

9.

Ratio verò est, quia non omnis actus iurisdictionis requirit distinctionem personalem inter eum, qui iurisdictionem exercet, & eum, circa quem exercetur, sed tantùm illi actus, qui requirunt coactionem, vel propriam sententiam, per quam dicitur ius inter partes, & ideo requirit tertiam personam distinctam ab illis. At verò dispensatio per se est actus iurisdictionis voluntariæ respectu eius, cum quo dispensatur, & ideo ex ea parte non requirit personam ab illo distinctam. Respectu etiam ipsius legis, aut legislatoris, vel boni communis, quibus potest aliquo modo præiudicare dispensatio, non potest requiri persona à legislatore distincta: nam ad ipsum pertinet suam legem tueri, & communi bono consulere; ergo non repugnat ex natura rei, supremum legislatorem secum dispensare in lege à se lata, quia circa se exercet voluntariam iurisdictionem, & contra rempublicam etiam non est coactio, sed prudens administratio cuiusdam rei communis. Vnde confirmatur primò: nam supremus Princeps potest distribuere bona communia inter mēbra communitatis, comprehendendo etiam seipsum, & ita ipse imponit tributa sibi soluenda, prout ratio iustitiæ exigit, sed dispensatio in lege est quasi commune bonum distribuendum, & applicandum membris prout expedierit; ergo non minùs potest Princeps hoc facere circa seipsum, quàm circa alios. Confirmatur secundò, quia Princeps seipsum ligat sua lege; ergo multò magis potest se soluere, quia ligare magis spectat ad iurisdictionem inuoluntariam, & coactiuam, & ideo non potest seipsum immediatè, & (vt ita dicam) priuatim per legem ligare, sed solùm concomitanter cum communitate, cui legem imponit, idque non sola voluntate propria, sed adminiculo iuris naturalis, vt suprà vidimus: soluere autem seipsum potest directè, & priuatim, quia dispensatio & est actus, qui per se exercetur circa vnam personam, & est iurisdictionis voluntariæ, ideóque magis potest Princeps seipsum immediatè eximere à legis suæ obligatione ex iusta causa. Denique si hoc non repugnat ex natura rei Pontifici, aut supremo Principi, nec ex iure positiuo potest repugnare, tum quia nullum tale ius reperitur, tum quia ipse est supra ius, seruata proportione, atque ita non potest per tale ius sua potestate priuari, sed potiùs per illam posset in tali iure dispensare, & consequenter in quacumque lege à se lata.

10.

Non desunt tamen qui contra hanc resolutionem opinentur, Pontificem non posse secum dispensare in communibus legibus Ecclesiæ. Idem enim tenet Supplementum Gabr. 4. distinct. 38. quæst. 2. art. 5. circa finem, verb. *si quas rationes*, & aliqui Canonistæ, quos Sanci. suprà refert num. 4. Veruntamen eorum fundamentum solutum est ex dictis, solùm enim argumentantur, quia actus iurisdictionis requirit distinctionem personarum. Ad quod iam dictum est, non esse vniuersa

Supp. Gabr.

uersaliter verum, sed solùm in actu iurisdictionis inuoluntariæ, vel in actu sententiæ, per quam dicitur ius inter partes, qua ratione etiam in absolutione sacramentali, quia est vera sententia, & absolutio, ideo ita instituta est iure diuino, vt non possit exerceri ab aliquo (etiam summo Pontifice) erga seipsum. At verò in actu dispensandi, & aliis, qui sunt iurisdictionis voluntariæ, non inuenitur talis repugnantia, nec institutio specialis, vt declaratum est, & ideo optimè potest Princeps secum dispẽsare. Et tunc etiam ille est actus iurisdictionis, & suo modo exercetur circa subditum, quia eadem persona, vt homo subditus legibus, est inferior sibi ipsi, vt est Princeps, & conditor legum, quæ distinctio formalis sufficit, vt possit talem actum circa seipsum exercere, vt in citatis locis dixi, & Sancius suprà latissimè declarat, & confirmat.

11. Superest verò explicandum, an idem dicendum sit de aliis Episcopis, & Prælatis, & cum proportione de aliis ciuilibus magistratibus, qui leges condere, vel in eis dispensare possunt. De quibus loqui possumus, aut respectu legum, quas ipsi condunt, quatenus eis obligantur, aut respectu legum suorum superiorum, seu iuris Pontificij, aut Regis. Loquẽdo enim priori modo sine vlla controuersia dicendum est, posse secum dispensare in suis legibus sicut Papa, vel Rex in suis. Est enim eadem proportio, ac subinde eadem ratio, quia scilicet, talis lex principaliter, ac per se pendet ab Episcopo; ergo distributio obligationis eius (vt sic dicam) ab eadem voluntate, & potestate pendet; ergo non minùs potest dispensare secum, quàm cum aliis. Probatur consequentia, quia per se loquendo, eius est soluere, cuius fuit ligare, & res per easdem causas tolli potest, per quas fuit constituta, nisi aliud obstet. Hìc verò solùm obstare posset identitas personæ dispensantis, & dispensatæ; hæc autem non obstat ex natura rei, vt ostensum est; nec etiam est speciale ius, quo hoc prohibeatur Episcopis, aut similibus legum conditoribus, & earum dispensatoribus; ergo. Atque ita sentiunt auctores suprà allegati, quia vel loquuntur absolutè de legislatoribus, vt Caiet. vel de Principe, vt Syluest. d.q.14. & isti planè intendunt loqui de omnibus, qui ligantur legibus suis, vel loquuntur de Papa, & sic dum alios non excludunt, comprehendunt eos, in quibus eadem proportio seruatur. Vna verò difficultas hìc superest de modo, quo legislator posset secum dispensare, quam infrà meliùs tractabo cap.14.

Episcopi & cæteri Prælati possunt in legibus à se latis dispensare secum.

Caiet. Sylvest.

12. Loquendo autem alio modo de his prælatis, vel magistratibus inferioribus, qui potestatem habent dispensandi in legibus superiorum, maior est difficultas, sed spectat ad cap. 11. Nam quod ad præsens attinet, certum est, dispensationem non repugnare propter identitatem personæ: nam quoad hoc est eadem ratio, tamen in potestate actiua dispensandi potest esse diuersitas. Nam respectu propriæ legis ex natura rei sequitur, vt qui illam tulit, possit in ea dispensare, nisi prohibeatur: in lege autem superioris hoc non sequitur ex natura rei, sed pendet ex modo potestatis à superiori concessæ, de qua potestate in dicto cap. 11. dicemus. Nunc ergo solùm dicimus, quotiescũque constiterit, potestatem datam esse sub hac amplitudine, Prælatos posse secum dispensare, sicut de Prælatis religionum sensit D. Thom. 2.2.q.185.art.8. in fine corporis, vbi ait, Prælatos religionum posse secum dispensare in præceptis, seu ordinationibus suæ regulæ. Idémque posse Episcopos regulares quoad eadem præcepta regulæ. Quod eodem modo docent Anton. 3.p.tit.20.cap.2.§.7. & Sylvest. verb. *religio.6.* q. 1. & 7.q.12. Tabien. verb. *Episcopus.* q.6. Turrecre. in c. *de monachis.* 16.q.1. Constat autem, præcepta regulæ non esse lata ab ipsis Prælatis ordinariis, sed vel à tota religione, quæ superior est, vel à generalibus. Aliqui verò dicunt D. Thomam non loqui de propria dispensatione, sed de licentia, quæ non est dispensatio, vt suprà dixi. Veruntamen D. Thomas, & alij clarè loquuntur de propria dispensatione derogante legi prohibenti, vel præcipienti absolutè. Quamuis doctrina à fortiori vera sit de licentia, si tamen illa est Prælato necessaria: nam fortasse propriùs diceretur, quoties regula statuit, vt aliquid non fiat sine licentia, ad subditos tantùm loqui, non ad Prælatos: nam illi non indigent licentia, sed discretione, & prudentia. Nisi vbi regula apertè disposuerit, vt Prælatus inferior aliquid non agat sine licentia maioris Prælati, tunc enim id agere non posset, ipse sibi ordinariè licentiam concedendo, quia esset contra regulam. Quòd si in casu vrgente occurreret causa iusta sic operandi, tunc posset secum dispensare ad id agendum sine licentia, & hoc possunt etiam religiosi facti Episcopi; illa verò non esset mera licentia, vel impropria dispensatio (vt alij loquuntur) sed esset propria relaxatio legis in particulari casu, & ita esset propriissima dispensatio.

Quomodo Prælati possunt secum dispensare in legibus, quas ipsi non tulerint.

D. Thom.

D. Anton. Sylvest. Tabien. Turrecr.

CAPVT XIII.

De forma dispensationis in lege humana.

1. SErmo est de forma externa, & sensibili: nam interior actus non habet aliam formam insensibilem, sed ipse est quædã forma spiritualis, de quo actu quis, vel qualis sit iam dictum est, quia verò exteriùs manifestari debet, vt inter homines operari possit, ideo signum illud, quo manifestatur exteriùs, vocatur forma eius, sicut in lege ipsa diximus. De hoc ergo signo inquirimus, quale esse oporteat. Ad hoc autem explicandum præmittenda est alia diuisio dispensationis in expressam, & tacitam: expressa dicitur, quæ propriis, & apertis verbis conceditur, tacita verò, quæ aliis signis, vel factis indicatur. Et explicando hæc duo membra, & sufficientiam illorum, hanc formam sufficienter explicabimus.

Dispensatio tacita, & expressa.

2. Circa expressam dispensationem in primis aduerto, licèt ad illam regulariter requirantur verba, nulla tamen esse determinata, vel ex natura rei, vel in iure ad dispensationem concedendam, ac subinde illa sufficere, quæ iuxta communem vsum, & dispensantis voluntatem, & effectum dispensationis satis indicare valeant. Vnde licèt aliqui dicant, illam esse expressam dispensationem, quæ per verbum, *dispensandi*, datur, vt patet ex Rebuffo in Pract. p.2.tit.de dispensat. ñu. 19. nihilominus non est intelligendum illam solam esse expressam, id enim nullo iure probatur, & sunt alia verba, vel æquiualentia, vel sufficientia, licèt non sint tam clara, vt, *damus licentiam, indulgemus*, & interdum posset sufficere verbum, *permittimus*, cùm ex materia constiterit, de quo genere permissionis sit sermo. Verbum ergo proprium, *dispensandi*, est regulariter vsitatum in iure, & rescriptis Pontificum, & ideo ponitur quasi exemplar aliorum, quæ ad expressam dispensationem sufficiunt, non vt simpliciter necessarium.

Ad dispensationem expressam nulla determinata verba requiruntur.

Rebuff.

3. Deinde aduerto, ad hanc dispensationem expressam necessarium esse, vt materia eius sufficienter exprimatur, id est, de qua obligatione, lege, aut impedimento, vel inhabilitate detur dispensatio, & cui detur. Quia aliàs verbum dispensandi non haberet satis determinatam, & indiuiduam significationem, & ita nihil posset operari. Non est autem necesse, vt materia dispensationis specificè semper declaretur, sed potest sufficere generale verbum, vt, *dispenso tecum in quacunque irregularitate, vel in impedimento, si quod habes, vel quid simile.* Nam id, quod in generali verborum significatione comprehẽditur, censetur etiam expressum, licèt non sit specificum, iuxta Gloss. in l. *Lucius*, ff. de vulgar. verb. *non ad matrem*, & notat latè multa allegando Tiraq. post leges connubiales, Gloss. 7. num. 86.87. & sequentib. Et in præsenti est manifestum, quia

In dispẽsatione requiritur vt materia sufficienter exprimatur.

Glossa.

Tiraquell.

quia expressa dispensatio distinguitur contra tacitam, seu præsumptam; constat autem generalem concessionem verbis expressam, non esse præsumptam, aut tacitam respectu specietum sub generali significatione verborum indubie contentarum, igitur ex parte materiæ sufficit generalis expressio. Et idem erit cum proportione de persona, cui fit concessio, si dispensatio simul concedatur multis: nam tunc expressa erit dispensatio pro singulis, si omnes vno generali verbo comprehendantur. Si autem dispensatio vni tantùm concedatur, tunc oportebit, vt persona illa in particulari designetur, ad quam dirigitur dispensatio, siue id fiat nomine proprio, siue circumlocutione aliqua, siue pronomine demonstratiuo, iuxta varias scribendi, aut loquendi formas.

4. *Ad valorem dispensationis nõ requiritur scriptura, nec ad substãtiam illius.*

Vnde est tertiò supponendum ad valorem, & substantiam dispensationis, etiam expressæ, non requiri scripturam, sed verba ore prolata sufficere. Nam si lege ipsa non est necessaria scriptura, multò minùs erit necessaria in dispensatione legis. Item infrà ostendemus, scripturam non esse de substantia priuilegij, ergo nec erit de necessitate dispensationis. Denique nullum est ius, quod scripturam requirat, & vocale verbum non est signum minùs expressum, quàm scriptum; ergo. Dico autem non requiri scripturam ad substãtiam dispensationis, quia ad probationem pro foro externo poterit esse necessaria, & regulariter illa postulatur, illa verò deficiente aliæ probationes poterunt sufficere, nisi in aliquo casu plus in iure requiratur. Imò aliquãdo etiam potest esse necessaria dispensatio scripta, vt in conscientia liceat illa vti, sed hoc non habet locum, nisi in casibus in iure expressis, de quibus videri potest Glossa in cap. 1. §. *postquam*. verb. *in scriptis*, de censib. in 6. Idémque est quando Pontifices in aliquibus bullis requirunt licentiam in scriptis obtentam, vt habemus exemplum in Trid. sess. 25. cap. 5. de regular. extra hos verò casus verba dispensantis sufficiunt. Tunc ergo satis est designare personam, cui fit dispensatio per signa quælibet determinatiua, & designatiua indiuidui. Vt, *concedimus huic, tibi*, &c. In scriptura verò ordinariè necessarium est nominare personam, vel ad illam semel nominatam sufficientem facere relationem. Persona autem dispensans in forma scripta necessariò est nominanda, in verbali autem concessione satis est, quòd ipsa loquatur, & verbum de præsenti proferat, vt ex materia etiam de Sacramentis constat.

Glossa.

5. Quartò aduerto, nonnullos auctores dixisse, de necessitate huius formæ esse, vt à petitione dispensationis inchoetur, quia dispensatio non datur motu proprio, sed tantùm postulata. Quia cùm dispensatio sit iuris relaxatio, non debet Princeps proprio motu eam concedere, sed rogatus, & quasi coactus, argumento l. 4. §. 1. ff. de damn. infect. quod sentit Mendos. de signatur. grat. tit. de dispensat. & sequitur Roderic. tom. 1. q. 22. art. 3. Imò multi existimant, ad valorem dispensationis necessarium esse, vt vel ab ipso indigente petatur, vel ex eius mandato, ac subinde esse nullam, si ab aliquo tertio sine mandato impetretur. Ita Panormit. per illum textum in cap. *innotuit*, de elect. num. 10. idem in cap. *nonnulli*, §. *sunt & alij*, de rescript. vbi idem tenet Hostiens. Fundamentum sumitur ex dicto cap. *innotuit*, vbi negatur dispensatio, quia fuit petita sine mandato.

Mendos. Roderic. *Panorm.* *Hostiens.*

6. *Dispensatio per amicum impetrata valet.*

Vtrumque autem censeo esse falsum. Assero itaque in primis, dispensationem impetratam ad petitionem amici, sine mandato partis dispensandæ ex se validam esse, & operari posse, si ab eo, cui concessa est, accepetur. Ratio est, quia nullum est ius, quod pro forma validæ dispensationis illam conditionem requirat, sine iure autem nullum est fundamentum ad id asserendum, quia ex natura rei quodlibet donum, vel eleemosyna, vel gratia potest validè per amicum impetrari ei, qui nihil procurabat. Consequentia est euidens. Antecedens autem patet, quia in iure ciuili nihil est, quod obstet, & potiùs in l. *vniuersis*, C. de precibus Imperatori offerẽd. dicitur, rescriptum per quemcumque impetratum valere; ergo etiamsi impetrator non sit procurator constitutus, valebit ex vi illius legis, quia absolutè, & sine vlla restrictione loquitur. In iure autem canonico dictum ca. *innotuit*, nihil probat, tum quia ibi nõ dicitur, dispensationem futuram fuisse nullam, si absque mandato fuisset concessa, sed solùm dicitur, Pontificem ob eam causam noluisse illam concedere, quod longè diuersum est. Tum etiam, quia ibi non negatur dispensatio, quia petebatur sine mandato personæ dispensandæ, sed quia petebatur sine mandato capituli, quòd personam illam elegerat in Episcopum, & confirmationem, non dispensationem petebat, & ideo vtraq; ei denegatur. Vnde potiùs supponitur, potuisse peti à capitulo sine mandato eius, pro quo petebatur, & tunc fuisse concedendam, & futuram fuisse validam.

7. Neque etiam obstat cap. *nonnulli*. §. vnic. de rescrip. vbi annullatur rescriptum impetratum sine mandato, & impetrans punitur. Nam cap. illud apertè loquitur de rescriptis iustitiæ, seu ad lites, non de rescriptis ad gratias, seu beneficia. Nam & verba textus, & ratio eius ad priora tantùm rescripta accommodantur, vt ibi notat Glossa penult. in fine, & Felin. ibi num. 10. referens alios. Qui etiam hoc extendit ad impetrationem priuilegiorum, & immunitatum, quod ex Glossis, & Doctoribus, & ex identitate rationis confirmat, quæ sine dubio eadem est, quæ in dispensationibus. Præterea partem hanc apertè supponunt Doctores, qui docent, priuilegium per mandatarium obtentum statim esse validum, non verò si absque mandato obtineatur, in quo idem de dispensatione indicant, vt infrà lib. 8. sufficienter videbimus. Denique consuetudo curiæ hanc partem sufficienter confirmat, vt sumitur ex Rebuff. in Praxi tit. de dispens. num. 23. iuncto tit. de differentiis inter rescriptum gratiæ, & iustitiæ, & optimè Nau. conf. 2. de rescr. & conf. 4. num. 4.

Glossa. Felin. *Rebuff.* *Nauar.*

8. *Dispensatio potest à prælato proprio motu concedi.*

Deinde assero, nullam petitionem, vel supplicationem necessariam esse in rigore ad formam, & valorem dispensationis, sed posse à Prælato proprio motu concedi. Hoc sequitur ex præcedenti, & ita potest eisdem Doctoribus attribui. Nam si tertia persona sine mandato potest amico dispensationem impetrare, cur non poterit Prælatus proprio motu, ex sua tantùm prouidentia illam indigẽti indulgere. Deinde ratio facta hîc etiam procedit, quia neque natura sua hoc malum est, neque vllo iure prohibetur, non solùm Pontifici, aut Principi, vt est per se notum, verùm etiam nec Episcopo, aut Prætori. Neque lex illa 4. ad causam facit, quia non de gratia, vel dispensatione loquitur, sed de iustitiæ executione inter partes constituendæ, quibus non solet prouidere iudex, nisi altera postulante. Quanquã interdum ex officio possit iudex subuenire, quando aliquis damnum patitur, & impeditur, ne possit postulare, vt in eodem tit. de dãno infect. l. *hoc amplius*. 9. dicitur. Multo autem faciliùs potest hoc facere Princeps, aut Prælatus in concessione dispensationis, quæ est quędam gratia, quam potest sua sponte facere. Nec obstat quòd relationem iuris contineat: nam etiã priuilegium illam continet, & nihilominus sæpe conceditur motu proprio. Item ipsa relaxatio potest esse in casu necessaria, vel ad commune bonum, vel ad priuatum particularis personæ, cui potest superior ex officio prouidere, si ipsa sit indigens. Imò non solùm potest dispensare, sed etiam præcipere subdito, vt dispensatione vtatur, vt paulò antea dixi.

9. *Aliqua dispẽsatio postulat expressa verba.*

Ex his ergo notari potest quintò, aliquam dispensationem expressam necessariò postulare expressa verba superioris, vt quando illam proprio motu concedit, ita.

iuxta

iuxta c. *si motus*, de præben. in 6. aliquam verò esse posse expressam etiam sine proprio verbo superioris. Vt est illa, quæ sit ad petitionem alicuius. Hãc enim semper esse expressam sentit Rebuf. d. tit. de dispen. nu. 19. & licet de illa, quæ est aperte postulata, res sit clarior, tamen idem est, si petatur à quocũque alio intercessore, seu postulatore. Nam cap. *innotuit*, quod allegat, potiùs loquitur de postulatione facta à tertio, vt suprà notaui. Ratio autem est, quia cùm postulatio expressa dispensationis præcedit, necessariò conceſſio illi coniuncta facit expressam dispensationem. Vnde licèt post subditi petitionem superior nihil scribat, vel loquatur, sed nutibus tantùm annuat, demonstrando cõsensum, est dispensatio satis expressa, quia superior suum consensum ostendendo facit sua verba petentis, super quę cadit: præterquam, quòd nutibus solet consensus satis clarè, & expressè indicari. Sicut matrimonium satis expressè contrahitur, quando procedit interrogatio per verba, & nutibus explicatur consensus. Quãdo autem non præcedit expressa petitio, tunc non semper est dispensatio expressa, imò nec videtur esse posse per nutus, aut alia signa, præter expressa verba, vbi autẽ hæc intercesserint, possunt sufficere, etiamsi postulatio non præcedat, vt ex dictis constat.

Rebuff.

10. *Dispensatio regulariter conceditur ad petitionẽ alicuius.*

Est autem vltimò obseruandum, regulariter dispensationem concedi ad postulationem alicuius, quia rarò occurrit tanta necessitas dispensationis, vt etiã non petentibus offeratur, & quia mens concedentis ex postulatione optimè intelligitur, ideo in ordinariis instrumentis dispensationum quasi pro ordinaria forma seruatur, vt præmissa postulatione subiungatur cõcessio. Aliquando verò non obstante postulatione dicitur concessio fieri motu proprio, quæ duo quomodo cohæreant, & quam vim habeat illa clausula, *motu proprio*, & quando subintelligenda sit, dicemus infrà tractando de priuilegiis, vbi etiam explicabimus ferè æquiualentem clausulam, *ex certa scientia*, & alias similes, & varias etiam formas concedendi priuilegia, quæ in dispensationibus possunt habere locum, sed quia magis sunt propriæ priuilegiorum, in eum locum eas reseruamus.

11. *De dispensatione tacita. Calder. Oldrad. Ant.Gab.*

Venio ad aliud membrum tacitæ dispensationis, quæ difficilior est ad explicandum, quia non consistit in aperta significatione voluntatis, sed tantùm in præsumpta, quæ obscurior est. Et ideo multi Iurisperiti non admittunt hanc tacitam dispensationem, vt ex Calder. & Oldrald. refert Anton. Gabr. dicto tit. de præsump. concl. 8. num. 6. & sequentib. qui dicit secũdùm stylum curiæ esse veriorem sententiam. Communiter verò ferè omnes tanquam certum supponunt, esse possibile, & sufficiens hoc genus dispensationis. Sed in hoc est magna varietas: nam in supremo Principe omnes admittunt dispensationem tacitam in omnibus, quæ ad ius humanum pertinent, quia supremus Princeps intra suam sphæram est supra humanum ius, & potest in illo, vt voluerit dispensare, saltem quoad valorem dispensationis. Secùs verò docent de eodem vt dispensante in votis, & aliis, quæ ius diuinum attingunt: nam respectu illorum ita se habet sicut inferiores in lege superioris, de quibus etiam sunt opiniones.

Explicatur modus quo in supremo principe omnes admittunt tacitam dispensationem.

12. *Innocent. Panorm. Rebuff.*

Aliqui enim absolutè negant, inferiorem posse tacitè dispensare in lege superioris, sed tantùm expressè. Quod videtur sentire Innoc. in c. *veniens*, de filiis Presb. & Panorm. in c. *diuersis*, de cler. coniug. num. 4. & in cap. *cùm in cunctis*. §. *inferiora*, de elect. num. 8. cum Gloss. in c. vnic. de ætat. & qualit. in 6. Rebuff. referens plures in pract. tit. de dispens. num. 15. & 16. & plures refert Anton. Gabr. supra, & plures Menoch. de præsumpt. lib. 2. præsumpt. 20. nu. 24. & 25. & plures alij, Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 4. num. 15. Et rationem differentiæ assignant, quia Princeps potest validè dispensare sine causæ cognitione, non verò inferior: in dispensatione autem tacita non intercedit causæ cognitio, & ideo tunc non præsumitur voluntas, quia esset temeraria, & licèt admitteretur, non esset sufficiẽs. Quia verò dicta ratio vniuersalis nõ est, ideo alij subdistinguunt in inferioribus dispensantibus: nam vel dispensant in proprio iure, vel in iure superioris. In priori casu absolutè possunt per tacitam dispensationem ius suum relaxare, quia eandem proportionem ad illud habent, quam Princeps supremus ad commune ius, & eorum dispensatio valet, etiam sine causa, vt infrà dicemus. In posteriori autem casu aiunt, non posse tacitè dispensare propter rationem factam. Ita supplementum Gabr. in 4. dist. 38. q. 1. art. 5. dub. penult. & sequitur Nauar. in summ. prælud. 9. num. 15. & cap. 25. num. 74. vbi hoc limitat, vt procedat in foro exteriori: *nam in foro conscientiæ aliud*, inquit, *fortasse verum est*. Sequitur Azor lib. 5. cap. 15. q. 10. in 1. tom. extendens hoc ad forum conscientiæ. Aliter Sylu. verb. *dispensatio*, q. vlt. indicat, non repugnare dispensationem esse tantùm tacitam, & fieri cum causæ cognitione, & ideo (inquit) si Episcopus procedat cũ causæ cognitione dispensando tacitè in lege superioris, esse validam dispensationem. Qui ita videtur limitare, & exponere superiorem communem opinionem. Et eandem sententiam indicauit Caiet. 2. 2. q. 104. art. 5. in fin.

Supp. Gab. Nauar. Azor. Sylues. Caiet.

13. *Palud. D. Anton. Angel. Medin.*

Alij verò, & plurimi auctores indifferenter dicunt, dispensationem tacitam habere locum in quocunque potente dispensare siue in iure suo, siue in iure superioris dispenset. Et hanc opinionem ego tenui in tomo de censur. disp. 41. sect. 3. in fine, cum Palud. in 3. d. 38. q. 4. art. 4. concl. 2. Anton. 2. p. tit. 11. cap. 2. §. 9. Et idem tenet Angel. verb. *dispensatio*. num. 12. Medin. in sum. 1. p. cap. 111. §. 12. dicens, si Prælatus religionis det literas dimissorias ad ordines suscipiendos, subdito, quem scit esse irregularem, eo ipso dispensare cum illo, cùm possit, vt supponitur. Idem Ludouic. Lop. in instruct. 1. p. cap. 4. Denique hoc latè defendit Sanci. suprà referens plures auctores. Et sanè consequenter loquendo, ita dicendum est, si præcisè sistamus in ratione tacitæ dispensationis, quia in omnibus est eadem ratio: nam in omnibus supponitur potestas dispensandi, & est eadem præsumptio voluntatis, & nulli Prælato est præscripta in iure ~~certa~~ forma dispensandi, neque etiam vt per verba expressa dispenset.

Lud. Lop. Sanch.

14. *Status quæstionis magis aperitur.*

Vt autem hæc ratio declaretur, aduertendum est, aliud esse tractare, quo signo debeat voluntas dispensantis indicari, vt ad dispensandum sufficiat, aliud verò quæ conditiones debeant concurrere, vt illa voluntas sit efficax: hic enim non hoc posterius agimus, sed illud tantùm prius. Vnde licèt verum sit ad dispensandum in iure superioris esse necessariam iustam causam, & sine illa non esse validam dispensationem, vt infrà trademus: tamen hæc differentia impertinens est ad quæstionem de tacita dispensatione, quam tractamus, quia & tacita dispensatio potest fieri ex iusta causa, tam in lege superioris, quàm in propria, seu iuris æqualis, vt sic dicam, & è conuerso expressa dispensatio potest dari sine iusta causa, & tunc etiam erit nulla, si ab inferiori detur in lege superioris. Et confirmatur, quia si dispensatio tacita non posset esse ex iusta causa, nunquam præsumeretur etiam in supremo Principe, quia consequenter præsumeretur concedi sine iusta causa, & sic in ea præsumeretur peccatum, quod admittendum non est, maximè quando non est necessarium ad vitandum maius peccatum, vt hìc esse potest. Potest ergo dispensatio esse tacita, & ex iusta causa; ergo potest esse in inferiori, etiam in lege superioris. Tunc enim optimè procedit ratio facta, quòd in eo non deest potestas ad dispensandum absolutè, vt supponitur, & indicium tacitæ volũtatis esse potest idem,

Ant.Gab. Menoch. Sanci.

vel

vel æquale, nec præsumitur peccatum, quia potest talis dispensatio esse ex iusta causa, & consequenter iusta, & valida quantum est ex parte causæ. Nec etiam est inualida ex defectu formæ, quia nulla est præscripta in iure, etiam pro inferioribus dispensantibus; nec etiam inuenitur eis præceptum, vt per verba expressa dispẽsent, sed oppositum potiùs inuenitur per argumentum à contrario sensu in cap. 2. de bigam.

15. Dices, aliud esse dispensare ex iusta causa, aliud dispensare cum cognitione causæ, & illud prius posse optimè simul esse cum dispensatione tacita, non verò hoc posterius. Quia cognitio causæ requirit, vt iuridicè inquiratur, & constet intercedere sufficientem causam ad dispensandum, cum decreto, seu sententia de sufficientia causæ. Quod videtur significasse Angelus, verb. *dispensatio*. num. 12. dum ait, requiri causam esse notam Prælato tanquam iudici. Quando autem hæc cognitio præmittitur, satis expressè significatur voluntas dispensandi, quæ significatio consummari potest per aliquod factum postea subsecutum, & ideo licèt postea non interponatur verbum dispẽsandi, censebitur expressa dispensatio. In inferioribus autem requiritur, vt dispensent non solùm ex iusta causa, sed etiam ex causæ cognitione, maximè quando dispensant in iure communi, seu superioris, & ideo non possunt in eo, nisi expressè dispensare.

Angel.

16. Sed hoc etiam non satisfacit: nam in primis in foro conscientiæ non est necessaria illa iuridica cognitio causæ, sed satis est, quòd subsit iusta causa, quæ dispensanti quomodocunque nota sit. Imò subdito satis erit, quòd bona fide procedat, & præsumat, superiorem suum iustè procedere, & habere iustam causam, quando non habet fundamentum contrarium existimandi: quin etiam in dubio potest suam conscientiam deponere; secùs verò esset, si illi constaret, nullam subesse iustam causam, quod tamen totum æquè locum habet in expressa, ac in tacita dispensatione. Deinde etiam quoad forum externum existimo, satis esse causam esse notam Prælato, vt homini, vt asseruit Sylvest. verb. *dispensatio*, in fine cum Bart. in leg. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. num. 8. quia nulla ratione probatur esse necessarium ad valorem dispensationis, vt præcedat illa iuridica examinato, & cognitio causæ. Quanuis enim verum sit, in illo foro non fore admittendam talem dispensationem, nisi legitimè probetur ex causa iusta esse concessam, nihilominus si post factum hoc probetur, sufficiens esse videtur, vt sit valida etiam in illo foro. Ergo absolutè loquendo, qui potest dispensare expressè, potest etiam tacitè, si in reliquis necessaria concurrant.

Qua cognitio causæ sufficit in foro externo.
Sylvest.
Bart.

17. Iam verò explicandum superest (in quo maior difficultas consistit) quibus modis, vel signis hæc tacita dispensatio sufficienter præsumatur, ita vt conscientiæ dispensati satisfacere possit, illam quietem, & pacificam reddendo, & in foro etiam externo admittenda sit, si legitimè probetur. In quo duo modi huius tacitæ dispensationis tradi solent. Vnus est per scientiam, & patientiam Prælati rationabilem (vt aliqui loquuntur.) Hic ergo modus contingit, quando Prælato vidente subditus contra legem operatur, v. g. matrimonium contrahit impedimentum habens, vel quid simile, & superior non impedit, nec contradicit, cùm facilè posset, sed tolerat, tunc enim consentire præsumitur dispensando. Ratio est, quia præsumitur, id permittere sine peccato suo, & subditi quoad fieri possit; at si non taceret ex voluntate dispensandi, & subditus peccaret, vt constat, & ipse etiam peccaret contra officium suum, cùm teneatur subditum corripere, ac impedire, ne frangat legem; ergo illud est sufficiens signum tacitæ dispensationis. Et confirmatur, quia illa taciturnitas est quædam ratihabitio de præsenti, quæ mandato comparatur, vt dicitur in capit. *ratihabitio*, de regul. iur. in 6. Et ideo sufficit etiam ad delegandam iurisdictionem, & ad alios similes actus, vt multi opinantur, quos refert, & sequitur Sanci. libr. 3. de matrim. disp. 35. num. 20. ergo multo magis ad dispensandum sufficiet. Accedit etiam regul. 43. iuris in 6. *Qui tacet consentire videtur*. nam maximè habet locum in eo, ad quem spectat ex officio non tacere, nisi consentiat, & approbet factum; ergo, &c. Atque hoc signum, & genus tacitæ dispensationis admittunt simpliciter, & sine distinctione Palud. & Anton. & indicant Nauarr. & Azor, & idem sumitur ex Panorm. in cap. *quia circa*, de consang. & affinit. in fine, vbi ex illo textu id colligit, quamuis possit etiam aliter exponi. Idem Panormit. lib. 2. consilior. cons. 55. num. 5. & Alex. lib. 2. consilior. in 1. in fine.

Sanci.
Nauar.
Panormit.
Alexand.

18. Nihilominus contrarium sentiunt communiter Canonistæ cum Innoc. & Hostien. in c. *veniens*, de filiis Presbyter. & Gloss. in Clement. vnic. de sentent. excommun. verb. *approbamus*, quam cõmuniter sequuntur his locis Panormit. Anton. Cardinal. & Immol. & ferè alij, & Felin. in c. *gratum*, de offic. deleg. nu. 9. & in cap. *præterea*, de testib. cog. nu. 8. Cardin. in cap. *olim*, de censib. Anton. Gabr. suprà nu. 18. Selua de benef. p. 3. q. 8. nu. 49. & q. 10. nu. 25. Menoch. lib. 2. præsumpt. 20. num. 32. Sayrus lib. 7. Thesau. cap. 14. num. 18. & hanc sententiam in simili tenui in 4. tom. disp. 26. sect. 1. à nu. 13. licèt illam non satis explicuerim. Et sumitur ex Glossa cum textu in cap. *cùm iam dudũ*, de præben. ibi, *cùm multa per patientiam tolerentur*, quæ si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non debent tolerari. Vnde Glossa colligit, patientiam Prælati scientis nõ esse signum consensus, nec dispensationis. Facit etiã cap. *super eo*, de cognat. spiritua. ibi, *id in Ecclesia tua dissimulare poteris, ita quòd nec contradicere, nec tuum videaris præstare assensum*. Ex quibus colligitur fundamentum huius sententiæ, quia sola patientia non est sufficiens signum consensus. Nam licèt dicatur quis consentire indirectè, quando tenetur impedire, & non impedit, non tamen inde colligi potest directa voluntas, qualis ad dispensandum requiritur, & hoc est quod Canonistæ aiunt, *illa, quæ tantùm in patiendo consistunt, non esse sufficiens signum dispensationis, quæ actũ positiuũ requirit*.

Innoc.
Hostiens.
Glossa.
Panormit.
Anton.
Cardin.
Immol.
Felin.
Ant. Gab.
Selua.
Menoch.
Sayrus.
Glossa.

19. In hoc puncto distingui solet triplex ratihabitio, de futuro, præterito, & præsenti. Prima est per solam præsumptam voluntatem, seu dispensationem Prælati, ita vt quando subditus contra legem operatur, Prælatus nihil sciat, aut velit, sed credatur postea consensurus cùm sciuerit, & quòd si nunc consuli posset, dispensaret. De præsenti dicitur præsumptus consensus, vel ratihabitio, quando Prælatus est præsens actioni, quæ fit contra legem, & tacet. De præterito autem erit, si præcessit tacitus consensus in actum postea futurum, & retractatus non est. Veruntamen siquis rectè attendat, hic tertius modus in præsenti locum non habet, nisi priùs de præsenti decesserit, & liquerit dispẽsationem validam, etiam pro actibus futuris. Quia licèt scientia esse possit de actu præterito, taciturnitas propriè non est, nisi de actu præsenti, qui potest impediri: nam præteritus actus non potest, sed ad summum potest non puniri, quod non est signum dispensationis in ordine ad futuros actus, vt per se notum est. Circa actum ergo præteritum secundùm se non est tolerantia voluntaria, sed necessaria, & ita non est signum consensus, nec etiam talis actus secundùm se dispensationis est capax: nam si fuit contra legem, non potest nõ fuisse, poterit autem dispẽsari quoad pœnã, & sic cadet dispẽsatio in aliquid præsens, vel futurum, si verò dicatur ex taciturnitate in aliquo actu præterito, quando fuit præsens, induci dispensationem in ordine ad sequentes actus similes, & illa dicatur ratihabitio de præterito; iam hæc reducitur ad aliam de præsenti, & ideo ex illa pendet, vt videbimus.

Duplex modus quibus tacita dispensatio colligatur.

Tertius ratihabitionis modus non ita sufficiens.

Præterea

20. *Insufficientia primi ratihabitionis modi ostenditur.*

Præterea de prima ratihabitione de futuro certũ existimo, non sufficere ad propriam dispensationem, neque ad agendum licitè contra legem, nisi quando talis est casus, vt necessitas cogat, censeatúrque locũ habere epiikia. Ratio est, quia quandiu obligatio legis per se non cessat ratione occurrentis necessitatis, vel occasionis, durat, donec per voluntatem superioris auferatur; per voluntatem autem præsumptam in futurum non aufertur de præsenti obligatio; ergo non satis est ad operandum contra legem. Qua ratione alibi dixi (& est communis sententia) huiusmodi ratihabitionem de futuro non esse satis ad actus iurisdictionis in præsenti exercèndos. Sicut etiam è contrario præceptum præsumptum in futurum, vel sub conditione, quòd si superior adesset, prohiberet, non satis est in rigore ad inducendã præcepti obligationem. Vnde in hoc inuenio differentiam inter simplicem facultatem, & propriam dispẽsationem, quòd in illa interdum sufficit voluntas præsumpta ad licitè operandum; quomodo dicunt communiter auctores, non agere contra paupertatem, religiosum dantem aliquid ex voluntate præsumpta superioris, quando non potest facilè obtinere expressam, quod tamen in dispensatione non admittimus, & ratio differẽtiæ est, quia ibi actio non est simpliciter prohibita, seu solùm vt non fiat absque superioris voluntate, quæ conditio extenditur ad voluntatem præsumptã ex communi vsu, & prudenti ratione. Hìc autem actio supponitur absolutè prohibita, & ob eam rationẽ mala, & ideo de præsenti necessària est aliqua volũtas, quæ prohibitionem & consequenter malitiam auferat.

Differẽtia inter simplicem facultatem, & dispensationem.

21. *Sentent. in foro exteriori probabilior.*

Igitur opiniones propositæ de ratihabitione, seu tacito consensu, de præsenti loquuntur. Inter quas posterior videtur, maximè procedere in foro exteriori, in quo maiorem profectò videtur probabilitatem habere, & secundùm eam omnino iudicandum esse, moraliter, ac regulariter loquendo. Tum quia est valde communis inter grauiores iuris interpretes, quorum auctoritas illo foro præferenda est, tum etiã quia illa præsumptio in nullo iure fundata est, imò aliqua iura non parum illam diminuunt, vt ex allegatis constat, & ex Clement. vlt. de sentent. excommun. tum denique, quia ipsum iudicium taciturnitatis Prælati videntis factum, est valde incertum, & de se solùm indicat permissionem, non consensum. Et sæpe potest illa permissio esse sine peccato Prælati, quia ita se gerit ad vitandum maius malum, vel propter indispositionem, quam in subdito timet, vel propter scandalum aliorum, quando factum est publicum, vel quia aliud graue nocumentum timet. Sæpe etiam potest esse illa permissio ex quadam negligentia, & nimia conniuentia Prælati, vel ex pusillanimitate nimia, & ideo licèt superior non excusetur à culpa, non ideo præsumitur dispensatio, quia fortasse maior esset culpa, ita temere dispensare. Quod maximè habet locum, quando dispensatio esse deberet in aliquo defectu permanente, vt in irregularitate, vel alio simili. Est enim incredibile, propterea quòd Episcopus sciat, subditum irregularem celebrare, & dissimulet, statim præsumi, dispensare cum illo in irregularitate, etiamsi aliàs possit. Nisi ex aliis certioribus coniecturis de illius voluntate, & iusta causa dispensandi constet, quæ coniecturæ in foro exteriori difficillimè probari possunt, & fortasse non admittentur.

22. *Sentent. in foro interno cum moderamine non est reiicienda.*

At verò in foro conscientiæ non censeo esse omnino reiiciendam priorem sententiam, dummodo prudenter limitetur. Nam sola taciturnitas dicta, nunquam videtur mihi sufficiens indicium voluntatis positiuæ dispensandi propter discursum factum. Si tamen aliæ circunstantiæ adiungerentur, posset consummari præsumptio, vt si causa dispensandi tam subdito, & superiori sigillatim, quàm alteri de alte-

ro inuicem nota esset, & intercederet aliqua occasio iusta non petendi expressum consensum, & ex consuetudine, vel necessitudine inter subditum, & superiorem præsumi prudenter possit talis voluntas superioris. In quo est maximè aduertendum pro conscientiæ foro, vt subditus in eo casu honestè operetur, necessarium esse, vt ante factum præsumat secum esse dispensatum; nemo enim potest honestè operari contra legem spe futuræ dispensationis, sed necessarium est, vt præcedat notitia dispensationis, vt infrà in materia de Priuileg. latiùs dicemus. Ergo impossibile est, quòd hæc dispensatio tacita fundetur in scientia, & patientia operis iam facti, alioqui iam esset factum opus ante dispensationem, ergo cum peccato esset factum; ergo ex illo nulla coniectura sumi potest dispensationis; oportet ergo, vt antequam subditus inchoet opus habeat rationes alias præsumendi Prælatum præsentem esse contentum, & tacitè secum dispensare, vt tale opus faciat. Vnde etiam colligo, hanc præsumptionem non esse extendendam vltra opus illud, quod fit coram Prælato: nam licèt in illo censeatur dispensare, non ideo censetur tacitè dispensare ad similia, nisi fortè tanta sit consuetudo, vt intelligatur concessa perpetua dispensatio, & quasi priuilegium, vt infrà suo loco dicetur. Quocirca si talis esset dispensatio, vt non posset dari pro actu præsenti, nisi habilitando personam in futurum ad similes actus, vt de irregularitate dixi, tunc difficilior erit præsumptio, & vix potest dari licentia vtendi postea tali dispensatione tacita, non requirendo expressam declarationem voluntatis Prælati, cùm possit facilè fieri.

23. *2. Modus tacita dispensationis.*

Alius modus tacitæ dispensationis est, quando superior ex certa scientia aliquid præcipit, vel concedit subdito, quod sine dispensatione fieri, aut valere non potest, vt si Pontifex det beneficium alicui, quem scit, esse irregularem, vel si præcipiat comedere carnes die prohibito. Ita docent Innocent. Hostiens. Panormit. & alij in locis citatis, & hunc solum modum posuit Rebuff. in dicto tit. dispensa. à nu. 5. vbi alios allegat, & Anton. Gabr. & alij suprà allegati. Et colligitur ex l. *quidam*, ff. de re iudic. ibi, *Princeps enim, qui illi dignitatem dedit, omnia gerere decreuit.* Idem in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. Ratio est, quia Princeps non præcipit repugnantia, nec præsumitur præcipere iniquitatem, vel facere actum inualidum; ergo intelligitur, concedendo aut præcipiendo tollere impedimentum. Et ita hæc coniectura est multo efficacior, quàm præcedens, quia hæc requirit actum positiuum, qui virtute includit alium: nam qui introducit formam, censetur præmittere dispositiones, & qui dat potestatem, dat omnia necessaria ad illam, vnde ita est hæc dispensatio tacita, vt possit dici virtualis, quod non ita est in præcedenti indicio. Et hæ rationes procedunt de quolibet Prælato potente dispensare, sicut de supremo Principe, neque inuenitur in hac parte specialis prohibitio, & ideo necessarium non est inter eos distinguere, vt suprà dixi.

Innocent. Hostiens. Panormit. Rebuff. Ant. Gab.

24. Oportet autem Prælatum procedere in eo actu ex certa scientia defectus, seu vinculi, in quo tacitè dispensat, quia si illud ignoret, non poterit voluntas ad illud tollendum extendi, quia voluntas non fertur in incognitum, & ita etiam cessabit dispensatio, quæ sine voluntate esse non posset. Dubitant autem Doctores, quomodo constare debeat de hac scientia Principis dispensantis. Veruntamen quod attinet ad conscientiæ forum, satis est, quòd quacumque ratione constet ipsi dispensato, vt quia ipsemet defectum aperuit Prælato, vel quia certò sciebat, illi esse notum. Quia in foro conscientiæ veritas attenditur, non præsumptio, nec requiritur scriptura, vel aliquid simile. In foro autem exteriori incumbet, & qui dispen-

ſpenſationem tacitam allegat, probare, Prælatum ex certa ſcientia proceſſiſſe, quia eſt ſcientia facti, quæ ordinariè non præſumitur, vt docet Felin. in c. *præterea*, de teſtib. cogen. n. 9 cum aliis. Quod maximè verum cenſeo de Principe, qui nec tenetur, nec poteſt facta ſubditorum noſſe, iuxta c. 1. de conſtit. in 6. Epiſcopo autem, aut Prælatis particularibus, qui ex officio tenentur ſcire vitam ſubditorum, contrarium fortaſſe dicendum eſſet, quia in facto alieno, quod quis indagare tenetur, præſumitur ſcientia, vt tradit Abb. in c. *innotuit*, de elect. n. 9. quod ex textu ibi, & Gloſſ. colligit, & ex cap. penult extrà de regul. iuris, vbi dicitur, *Non poteſt eſſe paſtoris excuſatio, ſi lupus oues comedit, paſtor neſcit.* Sed cenſeo verum reſpectu ipſius paſtoris: nam ſi ipſe ſe excuſet, tenebitur probare ignorātiam inculpabilem, aliàs præſumitur in eo ſcientia, vel ſaltem negligentia. Vnde non eſt, cur præſumatur ſcientia in Prælato reſpectu ſubditi allegantis diſpenſationē, quia ſimpliciter eſt res facti, quæ facilè ignoratur, ſiue abſque culpa, ſiue cum illa, parum enim id in præſenti refert. Maximè quia diſpenſatio odioſa eſt, & reſtringenda, & ideo etiam non præſumitur, niſi probetur, vt Panorm. etiam tradit in dicto c. *præterea*.

Abb. Gloſſ. *Panormit.*

25. Dubitant autem vlteriùs Iuriſtæ de modo probationis huius ſcientiæ, an ſcilicet neceſſarium ſit, vt de illa conſtet, ex narratis in ipſo indulto diſpenſationis, vel ex clauſula, *Ex certa ſcientia*, in illo poſita, vel admittatur aliud genus probationis, ſi hæc deficiant. De quo dubio, quia ad nos non ſpectat, videri poſſūt auctores allegati in principio huius puncti. Mihi tamen videtur non eſſe neceſſarium, vt ex inſtrumento diſpenſationis conſtet, ſed ſufficere, vt alia ratione ſufficienter probetur, per teſtes, vel alio modo, quæ eſt etiam communior ſententia. Et ratio eſt, quia nullum eſt ius, quod reſtringat probationem ad ſcripturam indulti, ſeu diſpenſationis. Imò infrà de priuilegio dicemus totum priuilegium poſſe probari per teſtes, ſi ſcriptura ſit amiſſa; ergo idem eſt in diſpenſatione. Nec etiam hæc conditio ſcientiæ in Principe eſt tam occulta, vt non poſſit per teſtes, vel ex rei notorietate probari. Plura de hoc puncto videri poſſunt in Sancio ſuprà: nam accuratè illud diſputat.

Sanc.

CAPVT XIIII.

Apud quos ſit poteſtas ordinaria diſpenſandi in legibus humanis.

1. POſt materiam, & formam diſpenſationis dicendum ſequitur de cauſa efficiente, in qua duo ad efficiendum requiruntur, poteſtas ſcilicet, & voluntas, & de voluntate, quæ libera eſt, nihil dicendum ſupereſt, præter ea, quæ diximus de forma, per quam talis voluntas explicanda eſt. Supereſt ergo dicendum de poteſtate. Quæ in ordinariam, & delegatam diſtingui poteſt: nam his duobus modis ſolet haberi, vel participari iuriſdictio, ad quam hæc poteſtas pertinet, vt dixi; vterque ergo modus in præſenti locum habet. Nam in primis conſtat, neceſſarium eſſe, vt hæc poteſtas ſit ordinaria in aliquo, quia poteſtas delegata manat ab ordinaria, in qua ſiſtendum eſt, tum quia non proceditur in infinitum, tum etiam quia poteſtas ordinaria conuenit ratione officij, & qui habet officium, ſeu munus legiſlatoris, vel paſtoris, eo ipſo ratione illius habet poteſtatem diſpenſandi. E conuerſo etiam nihil eſt in hac poteſtate, cur delegari, aut committi non poſſit. Non enim poſtulat ex intrinſeca ratione, vt ſuperior per ſeipſum illam exerceat, niſi aliunde ſpeciali iure cum ea reſtrictione, & modo conceſſa ſit; hîc ergo de poteſtate ordinaria dicemus, & poſtea de delegata.

Poteſtas ordinaria, & delegata.

2. Primò igitur certum eſt, eum habere ordinariā poteſtatem diſpenſandi, qui legem tulit, quia ab eius voluntate, & potentia pendet. Idémque dicendum eſt de ſuperiore ipſius, dummodo formaliter ſit ſuperior in iuriſdictione, vt in ſuperioribus declaraui, itaque poteſt Papa diſpenſare in lege Epiſcopi, quia inferior poteſtas, & actus eius ſemper pendet à ſuperiori. Idémque dicendum eſt de æquali in eadem Sede, & iuriſdictione, qualis eſt ſucceſſor, quia illa potiùs eſt idētitas, formaliter loquēdo. Atque hoc modo poteſt Pōtifex diſpēſare in toto iure canonico, quia ſi iura ſint ab aliis Pontificibus conſtituta, eſt æqualitas; ſi verò à Conciliis, ipſe eſt ſuperior, etiam Concilio generali per ſe ſpectato; ſi verò includat Pontificis authoritatem, eſt etiam æqualitas, & ita loquitur Innoc. in cap. *innotuit*, de elect. Imò addit Cordu. lib. 4. q. 48. etiam illos auctores, qui dixerunt, concilium eſſe ſupra Papam, non fuiſſe auſos hoc negare. In quo prudenter fecerunt, quàm verò conſequenter poſſent id defendere, ipſi viderint, nobis enim neceſſarium non eſt, cùm certum exiſtimemus, Concilium etiam approbatum non poſſe poteſtatem Pontificis limitare. Imò etiam addimus, poſſe Pontificem diſpenſare in quacunque lege Apoſtolica humana (nam de diuina infrà dicā.) Quod optimè docuit D. Thomas quodlibet. 4. art. 13. & Victor. in relect. de poteſt. Papæ, Couarr. cum multis, quos refert in 4. 2. p. cap. 6. §. 9. num. 6. Et ratio eſt, quia licèt Apoſtoli in aliis prærogatiuis, & gratiis fuerint excellentiores, in poteſtate iuriſdictionis Pontifex non eſt inferior illis, nec Petro, cuius eſt ſucceſſor; de quo alibi. Et cum proportione loquendum eſt de aliis Epiſcopis reſpectu ſuarum diœceſum, & legum, & de aliis Principibus reſpectu ſuarum.

Ordinariam poteſtatē habet qui legem tulit ſuperior illius, & æqualis in eadem ſede. *Innoc. Cordub.* *D. Thom. Victor. Couarr.*

3. Supereſt verò difficultas grauis, an inferior, iuriſdictione ordinaria, poſſit ex vi ſui muneris diſpenſare in lege ſuperioris. Quod ſolet quæri de Epiſcopo reſpectu Papæ, ſeu iuris communis, idémque eſt cum proportione in omni inferiori gubernatore, an poſſit diſpenſare in omnibus legibus Pontificis, quando non eſt ſpecialiter prohibitus. Quod enim Pontifex poſſit ita legem ferre, vt reſeruet ſibi diſpenſationem, & conſequenter prohibeat, ne vllus inferior in ea diſpenſet, irritando diſpenſationem ab alio datam, certiſſimum eſt, quia ab illo pendet poteſtas inferioris. Dicunt tamen multi, quoties Pontifex expreſsè non prohibet diſpenſationem, ſed ſimpliciter legem fert Epiſcopum poſſe in ea diſpenſare. Poteſt ſumi ex D. Thom. dicto art. 4. q. 91. quatenus ſimpliciter ait, rectorem multitudinis poſſe diſpenſare in legibus. Expreſſēque id affirmat D. Anton. 1. p. tit. 17. §. 20. Soto in 4. diſt. 27. q. 1. ar. 4. §. *at quo tandem*. Indicat etiam Victor. in relect. de poteſtate Eccleſ. n. 18. Qui hanc regulam conſtituunt. Vnūquenque Epiſcopum poſſe in ſua diœceſi quoad diſpenſationes, quidquid poteſt Papa in vniuerſa Eccleſia, niſi ab eodem Papa prohibeatur. Quam regulam multi Canoniſtæ ſequi videntur in cap. *at ſi clerici*, §. *de adulteriis*, de iudic. vt ibi licet videre per Felin. & alios. Et poteſt probari primò ex cap. *nuper*, de ſentent. excommun. vbi dicitur, eo ipſo quòd legiſlator ſibi non reſeruat abſolutionē, eam inferiori concedere; ergo ſimiliter eo ipſo, quo non reſeruat diſpenſationem, illam concedit. Secundò grauius eſt, & difficilius diſpenſari in votis, quàm in legibus ſuperioris, quæ merè humanæ ſunt: vota autem attingunt diuinum ius, ſed Epiſcopus poteſt in votis omnibus diſpenſare ſibi non prohibitis, ſeu nō reſeruatis; ergo, &c. Tertiò ex vſu: nam leges ieiuniorum, & feſtorum Pontificiæ ſunt, & tamen in eis diſpenſant Epiſcopi, quia nō ſunt prohibitæ; ergo idem erit in omnibus ſimilibus. Quartò denique, quia diſpenſatio in his legibus eſt vnus ex actibus moraliter neceſſariis ad populi gubernationem; ergo cui hæc gubernatio committitur, conſequenter datur hæc poteſtas,

D. Thom. *D. Anton.* *Soto.* *Victor.* *Felin.*

potestas, nisi peculiariter excipiatur, sed Episcopus ex vi sui muneris habet totam gubernationem sui Episcopatus; ergo.

4. Nihilominus dicendum censeo, non posse Episcopum dispensare in lege Pontificis, vel concilij, nisi in casibus sibi concessis. Ita sentit Gloss. vltima in cap. *in quibusdam*, de pœnis, clariùs tenet Gloss. in cap. *cùm singula*. §. vlti. verb. *canonicè*, de præbēd. in 6. Innoc. in cap. *dilectus*, de tempor. ordinat. nu. 2. & 3. & cap. 2. De eo, qui furtiuè ordines suscipit. Panorm. in cap. *tam literis*, de testib. n. 3. & in dicto §. *de adulteriis*. n. 13. vbi hæc sententia communiter approbatur, vt notauit Couarr. in 4. p. 2. cap. 6. nu. 15. Gutierr. lib. 1. canonicar. quæst. cap. 5. n. 10. Rebuff. in tract. nominat. q. 5. num. 32. & sequentibus, & in Pract. 1. part. tit. de transl. Monacho. n. 9. Et sine dubio est sententia D. Thomæ dicto ar. 4. ad 3. vt ibi aduertit, & planè sequitur Caiet. & Sylu. verb. *dispensatio*. n. 14. Probatur primò ex Clem. *ne Romani*, de elect. vbi dicitur, inferiorem non posse tollere legem superioris, & statim explicatur, *arrogando, dispensando*, &c. Idem sumitur ex cap. *inferior*, de maiorit. & obed. & cap. *inferior*. 21. dist. c. *sunt quidam*, & cap. *ideo*. 25. q. 2. & ex l. 1. C. de legib. Et ratio est, quia inferior non potest irritare, vel impedire voluntatem superioris, non solùm ipso inuito, sed etiam ipso non consentiente; ergo non potest dispensare in lege eius propter solam non prohibitionem specialem, sed necessaria est positiua concessio per voluntatem expressam, vel saltem tacitam aliquo sufficienti modo significatam. Antecedens patet tū ratione physica, quia inferior virtus non potest impedire superiorem, tum ratione morali, quia rectitudo gubernationis postulat, vt voluntas superioris præualeat contra voluntatem inferioris, nisi superior ipse cedat. Ad hoc autem necesse est, vt tollat priorem voluntatem, quod non fit, nisi per positiuum consensum, vel concessionem. Consequentia verò clara est, quia dispensatio aufert voluntatem superioris, seu impedit effectum eius in particulari materia. Confirmatur, quia dispensatio est actus iurisdictionis, sed inferior, vt sic non habet iurisdictionem circa legem superioris, nec circa personas illi subditas, formaliter in eis talem subiectionem considerando, quia est altioris rationis, vt sic dicam; ergo non habet inferior potestatem dispensandi in lege superioris, nisi ei concedatur.

Glossa. *Innoc.* *Panormit.* *Couarr.* *Gutier.* *Rebuff.* *D. Thom.* *Caiet.* *Sylueſt.* *Inferior non potest tollere legem superioris.*

5. Dices, ratione officij concedi, eo ipso, quòd officium datur. Sed hoc est, quod contendimus, falsò, & sine fundamento dici, quia illa implicita concessio, seu consecutio, neque ex natura rei habetur, vt probant rationes factæ, quia illud munus, seu officium absolutè inferius est, & subordinatum superiori, neque in illa intelligitur concessa virtus supra actionem, vel effectū superioris. Neq; etiam illa consecutio habet in iure fundamentum, quia potiùs generales regulæ iuris sunt in contrarium, vt ex allegatis constat. Et optimum argumentum est, quia quando iura volunt concedere hanc potestatem inferiori, id declarant, vt statim dicemus. Et è conuersò multæ irregularitates, suspensiones, &c non possunt ab Episcopis dispensari iuxta receptam doctrinam, de quibus non inuenitur prohibitio, sed tantùm quia non inueniuntur concessæ; ergo signum est, requiri concessionem præter officium, vt inferior possit in lege superioris dispensare.

6. *Contraria fundamenta diluuntur.* Hoc autem fiet euidentiùs, & explicabitur ampliùs respondendo ad fundamenta contraria. Et in primis axioma illud, *Episcopus potest in suo Episcopatu, quidquid Papa in Ecclesia, nisi prohibeatur*, & nullo iure fundatum est, & in rigore cēseo esse falsum, nisi multis modis limitetur. Nam in primis supponit, Episcopos habere ex iure diuino absolutam, & vniuersalem iurisdictionem intra suas diœceses, limitabilem tamen à summo Pontifice. Ego verò existimo immediatè habere ab ipso summo Pontifice, ad quem etiam spectat, gradum, & modum illius iurisdictionis definire, vt supra in hac materia tetigi, & latiùs in tom. de pœnitent. & censur. Deinde multa sunt, quæ potest Papa in vniuersa Ecclesia, quæ in rigore nunquam potuerunt Episcopi, saltem eo modo, quo illa potest Pontifex, vt v.g. committere Presbytero ministerium Sacramenti confirmationis, vel ordinis, saltem quoad minores. Dispensare in matrimonio rato non consummato, vel in voto solemni. Concedere indulgentias absolutè pro viuis, & defunctis vsq; ad plenariam remissionem. Instituere censuras, approbare religiones, canonizare Sanctos eo modo, quo à Pontifice fit. Quæ nunc suppono, quia non possumus omnia persequi. Denique si in aliquo sensu id tolerari potest, solùm est quoad ea, quæ pertinent ad ordinariam & gubernationem moraliter necessariam, vel conuenientem ad salutem animarum, & considerando potestatem Episcoporum, priusquam Pontifex aliquid agendum statuat, vel prohibeat, sic enim intelligitur vnusquisque Episcopus habere in tota sua diœcesi totam potestatem, quia ex vi muneris conceditur, & vt sic spectata non habet vnde limitetur. Postquam verò Pontifex aliquid particulare per suam legem præscribit, aut prohibet, eo ipso excipit illud ab ordinaria iurisdictione inferioris. Et ideo nisi aliunde ei concedatur potestas dispensandi, non habet illam ex vi solius ordinariæ potestatis. Denique dici potest, legem ipsam eo ipso, quòd superioris est, secum afferre prohibitionem, vt nullus inferior audeat in eam falcem mittere, nisi ei concedatur: neq; præter hanc virtualem, & quasi innatam prohibitionem alia formalis, & expressa per se requiritur. Vnde illud axioma vel falsum est, vel malè ad præsentem materiam applicatur, quia in dispensatione legis superioris, vel inuoluit repugnantiam, vel aliquid superfluum, & sine fundamento requirit, & limitatum, vt dixi, nihil in proposito deseruit.

Episcopi habent iurisdictionem immediatè ab ipso summo Pontifice.

Ad c. *nuper*, respondetur, sermonem ibi esse de absolutione à censuris, de qua longè diuersa ratio est quā de dispensatione. In quo multi errant ab vna ad aliam argumentantes, non considerando differentiam inter illas, quam suprà posuimus. Absolutio enim non est contra, aut præter legem superioris, sed secundùm illam, & ideo nihil mirum, quòd possit ab inferiori dari, quandiu non reseruatur. Præterea absolutio à censura, præsertim ab excōmunicatione ordinatur ad bonum animæ, & est necessaria ad vsum sacramentorum, & ideo meritò concessa intelligitur, quando non reseruatur. Quod secùs est de dispensatione ab irregularitate v.g. & similibus, huius etiam euidens argumētum est, quia in d. cap. *nuper*, nō solùm Episcopo, sed etiam parocho censetur concessa absolutio à censura canonis non reseruantis. Nemo autem dicet, parochum posse dispensare in omni lege, vel pœna non specialiter illi reseruata.

7. *Differentia inter absolutionem à censuris, & dispensationem, maximè notanda.*

Circa alias verò rationes explicandū supereſt, quādo, seu quibus modis, vel in quibus casibus censeatur Episcopis concessa potestas dispensandi in lege superioris. Quam rem bene tractat Caiet. in d. ar. 4. & Sylu. est. d. n. 14. Primus ergo modus, & cæteris clarior est, quādo ius ipsum concedit talem dispēsandi potestatē, quod sæpe fit, vel per aliquā clausulam generalem, vt in Concil. Trid. sess. 24. c. 6. de reformat. vel in aliquo casu speciali, de quo lex loquitur. Aduertendum est autem ex communi sententia Canonistarū, quoties in lege Pontificia additur, vt in eo possit dispensari, eo ipso intelligi dispensationem cōmitti Episcopo, tum quia aliàs verba illa essent superflua, cū per se cōstet talem legem esse à Pontifice dispensabilē, tum quia potestas dispensandi amplè est interpretanda. Hæc fuit sententia Innocentij in cap. *dilectus*, de temporib. ordinat. n. 2. quem Canonistæ communiter sequuti sunt in c. *at si cle*

8. *Quando potest Episcopus in lege superioris dispensare. Caiet. Sylueſt.* *Conc. Trid.* *Innoc.*

Felin. Glossa. clerici.§.*de adulteriis*,de iudi.vbi Felin.plures refert Gloſ A ſas. Præcipuè verò allegatur Gloſſa vlt. in dicto c. *in quibuſdam*,de pœnis.Nam quia textus dicit, *Niſi cũ eis fuerit miſericorditer diſpenſatum*,Gloſſa colligit poſſe diſpẽſari ab Epiſcopo.Veruntamen nõ fundatur in dicto principio,ſed in alio generali,quòd Papa cenſetur cõcedere diſpenſationẽ,quam non reſeruat.Sed hoc modo nec ratio,nec inductio textus erit efficax, iuxta ſuprà dicta,niſi intelligatur,non ſufficere,vt Papa merè negatiuè non reſeruet,ſed neceſſarium eſſe,vt poſitiuè permittat,ſeu concedat diſpenſationẽ,non reſeruando illam ſibi,nec determinando perſonam,cui cõmittitur, tunc enim cenſetur Epiſcopo, ſeu Prælato ordinario illam permittere,ne in vanum ſimilem promiſſionem, vel conceſſionẽ addidiſſe videatur.Et ita eſt probabilis *Abb.* ratio,& inductio textus,quam ibi probant Abb.n.5.& B alij communiter. Vnde Rex Alphonſus in l. 8. tit. 18. *Gloſſa. Panormit. Couar.* partit.1.referẽs illud decretum,addidit, *Niſi cũ eo Epiſcopus loci diſpenſaret*.Et ſimilis eſt textus cum Gloſſa in cap.*poſtulaſtis*,de Cler .excom.vbi etiam Innoc. & Panor.& alij communiter illã probant,& Couarr.in cap. *alma mater*.1.p.§.7.n.8.expendens illum textum. Item *Angel.* Angel.verb.*diſpenſatio*.n.5.& ibi alij Summiſtæ.Solent autẽ variæ limitationes ad hãc regulam aſſignari,vt videri poteſt in Decio in dict.§.*de adulteriis*.n.7.& Felin. *Dec. Sanc.* n.1.& latiùs in Sãcio lib.8.de matrim. diſp.5.vſque ad nu.5.ſed illas omitto,quia non iudico eſſe neceſſarias.

9. Secundò intelligatur facta hæc conceſsio ex recta *Caiet.* ratione interpretante voluntatem ſuperioris,& quoad hoc ponit Caiet.tres caſus.Primus quando materia eſt leuis,& parui momenti,ita vt lex non obliget ad mortale,vel quando præceptum nõ eſt rigoroſum(ait Caiet.)ſed ſimplex ſtatutũ,vtiq; ſolùm obligãs per modũ regulę,vt ſolet eſſe in religionibus.Quod eſt per ſe veriſimile,vel quia in moralibus parum pro nihilo reputatur,vel quia cui cõmittitur gubernatio in maioribus, videntur hæc minora conceſſa,vel etiam quia ſuperior nolẽs ponere rigoroſam legis obligationem, hoc ipſo indicauit, voluntatem ſuam non eſſe adeò definitam circa illã materiam,quin particulares caſus committat gubernatori.In ſecundo ordine ponuntur ea, quæ frequenter occurrunt,quia non eſt veriſimile ſuperiorem velle,vt in ſingulis rebus frequenter,& ad ordinarium regimen neceſſariis,ad illum recurratur.Et hoc probãt exempla adducta de voto,& de ieiuniis, & ſimilibus, *Caietan. Ledeſm. Nauar.* vt notarunt etiam Caietan.2.2.q.143.ar.4.& in ſum. D verb.*ieiunium*,Ledeſm.in 4.2.p.q.17.ar.3.Nauar.cap. 21.n.21. Vnde in his frequentibus admitti poſſet illa regula,*Epiſcopum poſſe diſpenſare in omnibus ſibi non prohibitis*.Quod maximè verũ habet,quando talis diſpenſatio ordinatur ad bonũ animæ, & ad tollendum vinculũ cõſcientię,aut periculũ peccandi.Nam ſi ſit tantũ diſpẽſatio in pœnis,vel in aliis impedimẽtis,non tã facilè eſt extendẽda facultas,niſi cõſuetudo etiam iuuet.

10. In tertio ordine ponit Caiet.ea,quæ vocat propria, *Caiet.* id eſt,eas leges,quæ licèt manent à Pontifice,non ſunt pro vniuerſa Eccleſia,ſed pro tali prouincia, Epiſcopatu,aut congregatione:nam in his cenſet poſſe diſpẽſare Prælatum illius loci,vel congregationis.Quod alij etiam ſequuntur. Et ratio eſſe videtur, quia quæ ſunt E propria,& particularia,minùs sũt nota ſupremo Principi,argumento c.1.de conſtitut in 6. Et ideo credendum eſt,committi proprio gubernatori illius communitatis.Hic verò caſus mihi nõ videtur certus,ſed valde dubius, quia neq; in iure, neq; in vſu video illius ſufficiens fundamentum,& ratio illa non cogit, ſicut enim Pontifex habuit ſufficientẽ notitiã illius particularis cõmunitatis ad ponendam legem,ita habere poteſt ad diſpenſandum in illa. Quapropter niſi concurrat,etiam frequẽtia,aut conſuetudo,non exiſtimo hoc eſſe admittendum,quando ſine incommodo poteſt diſpenſatio peti ab auctore legis. Vltimò enim addendũ eſt,etiam intelligi hanc poteſtatem conceſſam in caſibus extraordinariis,quando neceſsitas re vera magna eſt,& eſt periculum in mora, vel impotentia adeundi Pontificem, tunc enim ex rationabili interpretatione voluntatis Pontificis,cenſetur Epiſcopus habere poteſtatem diſpenſandi,vt tradunt Panormit. in dicto §. *de adulteriis*,n.9.& ibi Deci.n.10.& Felin. n.3. qui alios allegat.Rebuf.in Pract.tit.de diſpenſat.ad plura benef. n.30.& 31.Felin in c.1.de conſtit.n.49.cum Rota deciſ.262.in nouis, aliàs de iur. patron. deciſ.5.n.2. in nouis,Sylueſt.verb.*diſpenſatio*.q.14.n.15. & ibi Angel. n.5.& Armill.nu.19.Nauarr.c.22.n.85. & cõmuniter Doctores,præſertim Sanc.lib.2.de matrim. diſp.40.& lib.8.diſp.9.n.22.& alij recentiores tractãtes de voto, de matrimonio,& de cenſuris.Quibus omnibus addẽ- *In quibus casibus non est necessarius recursus ad summum Pontificem. Panormit. Deci. Felin. Rebuf. Felin. Rota. Sylueſt. Angel. Armill. Nouarr.*

da eſt conſuetudo,quæ eſt optima legum interpres,& ad iuriſdictionem acquirendã ſufficit.Atq; hinc cõſtat, 11. quid dicendũ ſit de Parochis, & aliis Rectoribus animarum nõ habẽtibus iuriſdictionẽ Epiſcopalem, vtrũ poſsint diſpenſare in legibus ſuperiorum. Multi affirmant, quando non poteſt adiri Epiſcopus commodè, quòd latè tractat Sanc.lib.8.diſp.9.n.17.qui videri poteſt.Reſolutio eſt,de iure non poſſe parochos diſpenſare,quia non habent ordinariã iuriſdictionem fori externi,etiã voluntariam,ad quam pertinet hæc diſpenſatio,nec inuenitur ius illã tribuens. De conſuetudine autem ſolent diſpenſare in caſibus particularibus occurrentibus in quibuſdã frequentioribus præceptis,vt ieiuniis,in feſtorum obſeruatione quoad vacãdum ab operibus,quæ conſuetudo vbi fuerit,ſeruari poterit in C legibus,circa quas fuerit introducta,non verò extendi ad ſimiles,quia eſt iuri contraria. *Sanci. De iure non possunt parochi dispensare in legibus superiorum, de consuetudine autem in aliquibus.*

CAPVT XV.

Nonnulla dubia circa poteſtatem inferiorũ ad diſpẽſandum in legibus ſuperiorum explicantur.

DE poteſtate,quam vnuſquiſq; Princeps,vel Prę- 1. latus habet ad diſpẽſandum in ſua propria lege, vel ſui inferioris,nihil ſpecialiter dubitandum,vel declarandum occurrit,præter ea, quæ de cauſa diſpenſandi infrà dicemus: circa poteſtatem verò inferioris ad diſpenſandum in lege ſuperioris,nõnulla ſuperſunt explicanda. Primum eſt,an hæc poteſtas dicenda ſit *Poteſtas hæc non delegata, ſed ordinaria dicenda eſt in Epiſcopo quãdo confertur à Papa ex vi muneris.* ordinaria, vel delegata, quia non eſt innata proprio D muneri,& iuriſdictioni,ſed per ſuperioris voluntatem conceditur; ergo non eſt ordinaria poteſtas, nam hæc ſolùm eſt illa,quæ iure proprio habetur,erit ergo delegata.Sed hoc nullam cõtrouerſiam habet,aut difficultatem.Dicendum eſt enim,hanc poteſtatem eſſe ordinariam in Epiſcopis,& idem eſt in ſimilibus.Ratio eſt, quia licèt hæc poteſtas commiſſa ſit à ſuperiore, vt à Papa v.g. confertur ex vi muneris, ita enim eſt illud munus inſtitutum,vt radicatam in ſe habeat totam illam iuriſdictionem ex vi ſuæ collationis, & inſtitutionis, ſiue hæc inſtitutio, & conceſſio ſit ex vi iuris diuini; ſiue per Pontificis facta,vel cõſummata ſit:hoc enim parum ad rem præſentem refert, vt conſtat, & videtur apertè declaratum in c.vlt.de offic.ordinar.vbi Felin in princ.id aduertit,dicens,licèt diſpenſatio à iu- E *Felin.* re conceſſa,intelligatur ſolis Epiſcopis commiſſa, nihilominus poſſe Epiſcopum illam committere inferiori, quia nimirum in illo iam eſt poteſtas ordinaria. Quod etiam dixit Dominic in c.*cum eo*, de elect.in 6. *Dominic.* & Feder. conſ.36. Imò addit generaliter idem Felin. *Feder.* in c.*licèt*,de offic.ordin.cum Bal. in l.1. ff.de offic. con- *Bald.* ſul.q. 9.iuriſdictionem in perpetuũ cõmiſſam eſſe ordinariam. Et ſic etiam dixit Gloſſa vlt.in dicto c.vlt. *Gloſſa.* poteſtatem datam ex priuilegio, ſi ſit conceſſa ex peculiari inſtitutione, & tanquam perpetuò annexa dignitati,ordinariam cenſeri. Quæ eſt ſententia communis,vt referens plures tradit Couar. lib.3.variar.c. *Couarr.*

20.n.6.& 10.& plures refert Sanc. lib. 2. de matrim. disp.40. n. 14. Et est optima ratione fundatum, quia eo ipso,quòd iurisdictio perpetuò est concessa, & annexa dignitati,in illa manet radicata,& cum illa confertur,& ideo ordinaria relinquitur, & qui illam habet,delegare eam potest. Et sic potestas, quam habet Legatus à latere Papæ ad dispensandum in legibus, ordinaria est,sicut de votis alibi diximus, & tradunt Speculat.in tit.de dispensatione.§. *consequitur*: & Panorm.in cap.vlt.de transact.n 5. Quia Legatus est ordinarius in sua prouincia, & maior omnibus post Papam. Vnde dispensare potest in omnibus, quæ non sunt Papæ reseruata,vt sumitur ex cap. *quòd translationes*,de offic.legati.

Speculat. Panorm.

2. Secundum dubium est, an Episcopus, vel Archiepiscopus possit dispensare in legibus concilij prouincialis tanquam in lege propria, vel tanquam in lege superioris,hoc enim multum interest, vt constabit ex infrà dicendis de causa dispensationis. Et idem dubium cum proportione est de Patriarchali, seu nationali concilio respectiuè. In quo in primis supponendũ est,sermonem esse de Prælatis illius prouinciæ,seu Archiepiscopatus,vbi concilium celebratum est:nam ibi tantùm obligant illius leges,& constat,extraneos Prælatos non posse in illis dispensare ordinaria iurisdictione,quæ extra territorium non extenditur. Deinde supponimus non solùm Archiepiscopum,sed etiam Episcopos suffraganeos posse in talibus legibus dispensare,nisi specialiter sint alteri reseruatę,quod intelligendum est respectiuè,id est,ab vnoquoq; pro suis subditis,& pro sua diœcesi, quatenus in illa obligant tales leges. Neq; Archiepiscopus iure ordinario ampliùs potest,sed cum proportione pro sua diœcesi: nam in diœcesibus suffraganeorum nihil immediatè, & ordinariè potest,sicut de dispensatione in votis suo loco diximus. Quod autem hoc modo possint dispensare, constabit ex dicendis.

3. Dubitari ergo potest,an vnusquisq; dispenset in tali lege tanquam in sua propria,an verò tanquam in lege superioris.Videri enim potest illud prius,quia vnusquisq; solùm dispensat in tali lege in sua diœcesi; ergo solùm dispensat in ea tanquam à se lata; ergo tãquam in sua,& non alicuius superioris. Declaratur, quia in Concil. prouinciali non videtur esse specialis iurisdictio,quæ sit vna supra omnes diœceses Archiepiscopatus,vel prouinciæ.Quis enim illam contulit illi cõmunitati? Neq; enim de iure diuino est,nec de humano ostendi potest: solùm ergo videtur esse in tali concilio aggregatio iurisdictionum plurium Episcoporũ, qui in talibus legibus ferendis quasi communi pacto conueniunt,& ita vnusquisq; Episcopus illas fert pro suo Episcopatu, & omnes simul pro tota prouincia; ergo postea vnusquisq; pro suo arbitrio in illis dispẽsat tanquam à se latis,& nõ tanquam ab aliquo superiore.

4. *Leges prouincialis concilij tanquam leges superioris habentur respectu Episcoporum.*

Nihilominus respectu singulorum Episcoporum certum est illas leges censeri leges à superiori latas,& ita solùm posse in illis dispensare, quatenus illis concessum est expresse,vel tacitè,aut consuetudine. Ratio est,quia re vera in Concilio prouinciali, vt est vnum corpus mysticum,est vera iurisdictio quasi per se vna moraliter(vt sic rem explicem)& non tantùm est aggregatum iurisdictionum.Quod quidem tãquam certum supponimus ex materia de conciliis, quam, Deo dante,in tom.6.3.partis tractabimus,in illum enim locum totum ordinem Ecclesiasticæ Hierarchiæ explicandum reseruamus.Nunc id satis constat ex communi vsu,& perpetua Ecclesiæ traditione,quæ constat ex dist. 18.per totam.Item ex 9.q. 3. c.*saluo*, cum multis sequentibus,& ex c.*graue nimis*,de præben.& ex c.*sicut olim*, de accusat.vbi supponitur, huiusmodi concilium posse statuta condere, quæ Episcopi, & seruare debent,& facere vt seruentur, idémq; renouat Conc.

A Trident.sess.24.cap.2.ex quibus etiam constat, posse huiusmodi concilium singulos Episcoporum iudicare, atq; adeò habere in illos vim directiuam,& coactiuã, quam habere non posset, nisi haberet propriam iurisdictionem,distinctam à iurisdictione singulorum Episcoporum,& superiorem illis. Nam licèt plures Episcopi in vnum aggregarentur,sine capite nõ facerent vnum corpus,nec in illis simul sumptis daretur iurisdictio supra singulos. Long è ergo aliter iudicandum est de Concilio prouinciali. Hinc ergo concluditur,leges ab eo latas esse leges superioris respectu singulorum Episcoporum,& consequenter vnumquemq; Episcopum tantum posse in illis legibus dispensare, quantum illis concessum est,vel permissum,quod etiã à fortiori constabit ex his, quæ de Archiepiscopo dicemus.Deniq; inde etiam concluditur,quòd licèt Episcopus possit in tali lege dispensare in sua diœcesi,non tamen potest illam abrogare, etiam prõ sua diœcesi, quia est lex superioris,quæ ab inferiori etiam ex parte abrogari non potest,vt infrà dicetur. *Conc. Trid.*

B

An verò idem sit dicendum de Archiepiscopo, videtur esse dubium, quia Archiepiscopus videtur esse supra tale concilium, sicut Papa est supra concilium generale: nam est caput in illo concilio, & ideo ipse cum concilio potest punire Episcopos; consilium autem non potest punire Archiepiscopum,vt significatur in c.*graue*,de præben.Et in cap. *multis*,dist. 17.significatur appellari à Concilio prouinciali ad Metropolitanum.Nihilominus dicendum est,Archiepiscopum non aliter posse dispensare in legibus Concilij prouincialis, quàm cæteros Episcopos; est enim etiam ipse inferior tali concilio,vt sensit Glossa vltima in cap. *sicut*. 2.q.7. Et sumitur etiam ex Gloss.vlt.in cap.penult. de appellat.in 6.quatenus ait, appellari à Metropolitano ad Concilium prouinciale, quod est signum distinctè,& superioris iurisdictionis in cõcilio. Id autem colligit ex dicto cap.*multis*.nam priùs ibi dicitur,quòd si Episcopi alicuius prouinciæ aliquam inter se controuersiam habeant, *ad maiorem sedem*,id est,Metropolitanam illam referant.& subditur,*Si illic facilè, & iustè non discernuntur,vbi fuerit Synodus regulariter congregata,canonicè,& iustè iudicentur.Synodus* (inquit)vtique prouincialis,quia nec Episcopalis sufficit,nec generalis est necessaria; ergo clarè ponitur recursus à Metropolitana sede ad Concil. prouinciale tanquam ad superius. Et ita etiam sentit Nauar. in cons. 6. de maiorit.& obedi.cum Paulo de Eleazar. & Cardin. in Clement.1.§. *quod etiam interdictis*,de sent.excommu. vbi idem tenet Anchar.num.5.

C

D

5. *Archiepiscopus non aliter dispensat in lege Concilij prouincialis, quàm alij Episcopi. Glossa*

Nauar. Paul. de Eleaz. Cardin. Anchar.

6. Ratio autem est,quia iurisdictio illa,quæ est in Cõcilio prouinciali non est eadem,quæ est in Archiepiscopo,neq; etiam est ab illo:sed est altior,& vniuersalior,quàm illa. Quod patet,tum quia ad plures effectus extenditur,quia Archiepiscopus per suam iurisdictionem nõ posset de Episcopis suffraganeis iudicare, vel eos punire,nec leges pro eorum diœcesibus ferre, c.*nullus*,cum aliis.9.q.3.c.1.de offi. legat. quæ tamen potest concilium.Tum etiam quia talis est iurisdictio Concil.prouincialis,vt actus eius communi consensu, seu maioris partis fieri debeant, vt apertè colligitur ex dicto c.*nullus*,& ex vsu,& ordine talium conciliorum, prout ex Isidoro describitur in 1.tom. Conciliorum, vbi etiam dicitur constitutiones edi à toto Concilio, & ab omnibus debere subscribi.Neq; posset Archiepiscopus,etiamsi id tentaret,tale ius sibi vsurpare. Signum ergo euidens est,iurisdictionem cõcilij non esse illius,nec ab illo,sed esse superiorem illo. Et ita non sedet Archiepiscopus in Concilio tanquam maior iurisdictione toto concilio,sed tanquã præsidens,vt maior dignitate,& potestate,vt rectus ordo seruetur.Vnde autem cõcilium illud habeat iurisdictionẽ,an à iure diuino quasi naturali gratia, vel à Pontifice summo,

E

alterius considerationis est: vtrumque autem potest probabiliter defendi.

7. *Archiepiscopus ligatur legibus Concil. prouincial. tanquam membrum eius.*

Hinc ergo concluditur, Archiepiscopum ligari legibus concilij prouincialis tanquam vnum ex membris eius, & inferiorem illo. Vnde consequens est, vt non dispenset in illius legibus tanquam in suis, sed tanquam in legibus sui superioris. Atq; ita quoad hoc eadē est ratio de Archiepiscopo, quæ de aliis. Omnes ergo eatenus possunt in talibus legibus dispensare quatenus illis permissum est, vel concessum. Vnde si concilium reseruasset suæ legis dispensationem, nullus posset in ea dispēsare sua auctoritate, nisi summus Pontifex, vel Concilium generale, vel idem prouinciale iterum congregatum. Ordinariè verò cùm non sit talis reseruatio, intelligitur commissa Episcopis potestas dispēsandi, vnicuiq; respectiuè pro sua diœcesi, & Archiepiscopo etiam pro sua tantùm, & non pro diœcesibus suffraganeorum, quia (vt dixi) non habet ibi ordinariam iurisdictionem immediatam, nisi quoad aliqua dum visitat. Colligitur autem dicta concessio tum ex vsu, tum quia est moraliter necessaria, ne oporteat vel summum Pontificem adire, vel aliud cōcilium expectare pro singulis dispensationibus, quod esset graue incommodum. Dices: potuit committi dispensatio talium legum Archiepiscopo. Respondeo, potuisse quidem ab eodem cōcilio committi, consentientibus omnibus Episcopis, vel à Pontifice, per commune ius; neutro autem modo ei committitur, quia neutrum ex vsu constat, nec est verisimile Episcopos suffraganeos velle tantam potestatem Archiepiscopo concedere. Nec etiam iure communi, vel Pontificio fit illa commissio Archiepiscopo magis, quàm aliis, tum quia non potest ostendi tale ius, tum etiam quia esset in præiudicium Episcoporum maximè quia statuta talium conciliorum solent esse de rebus ordinariis, & ad singularum diœcesum commune regimen pertinentibus. Adde quòd dispensationes in iure communi, vel in votis non committuntur Archiepiscopo pro diœcesibus suffraganeorum, vt ostendi lib. 6. de voto, c. 10. ergo nec dispensatio in legibus Concilij prouincialis.

8. *Episcopus non est inferior respectu legum synodalium.*

Tertium dubium simile præcedenti est de singulis Episcopis respectu constitutionum propriarum singulorum Episcopatuum. Duplicia enim esse possunt huiusmodi statuta seu leges, quædam conditæ à solo Episcopo, sua authoritate, & voluntate, & de his clarum est, posse in illis dispensare ex intrinseca potestate, & voluntate, à qua sola pendent. Aliæ solent esse leges synodales, quæ fiunt ab Episcopo cum Synodo. Episcopali, & respectu talium legum videtur se habere Episcopus tanquam inferior, sicut de Archiepiscopo diximus, quia istæ leges sunt conciliares, & sic sunt à potestate superiori. Nihilominus tamen contrarium verum est, quia iuxta veriorem sententiam in Episcopali Synodo non est iurisdictio propria, & legislatiua distincta à iurisdictione Episcopi, quia inferiores, qui cum Episcopo in ea Synodo conueniunt, non habent iurisdictionem propriā Episcopalem, aut legislatiuam, sicut habent Episcopi conuenientes in Conc. prouinciali, & ideo inferiores clerici cum Episcopo conuenientes ex se non habent potestatem conferendi illi Synodo specialem iurisdictionē ab Episcopali distinctam, & illa superiorem quasi ex natura rei resultantē in tali conuentu ex consensione omnium. Quia hoc non habet fundamentum in supernaturali iurisdictione singulorum, vt ex dictis cōstat. Nec etiam Christus immediatè illam confert, neque etiam Pontifex, nullo enim iure aliquid istorum ostendi potest. Et ideo iurisdictio illius Synodi non est alia, nisi solius Episcopi, & Synodus tantùm congregatur, vt maiori consilio, & maturitate, ac suauiori modo res ordinentur. Quod *Bellarm.* significauit Bellarmin. lib. 1. de Concil. c. 4. dicens diœcesanas Synodos, vix posse concilia appellari, cùm in eis ordinariè nullus sit, qui iurisdictionem habeat præter vnum Episcopum. Quapropter ita potest Episcopus dispensare in cōstitutione Synodi sicut in sua propria, vt expressè docuit Nauarr. in sum. cap. 25. n. 74. in fine, & in Comment. de simon. n. 4. & sequitur Sanc. lib. 8. disp. 17. n. 34. vbi allegat quosdam modernos cōtrarium sentientes, quia supponunt Synodum esse supra Episcopum, & excommunicationem latæ sententiæ latam in tali Synodo ligare etiam Episcopum. Sed hoc sine dubio falsum est, & sine fundamento dicitur, quia per se loquendo in ea Synodo non est alia potestas excommunicandi, nisi potestas Episcopi, qui non potest ligare seipsum, & ideo leges in tali Synodo factæ, licèt obligent Episcopum quoad vim directiuam, non tamen quoad coactiuam, in quo etiam differunt à legibus Concilij prouincialis, vt sensit etiam Nauarr. cons. 6. de maiorit. & obed. n. 5. in fine. Est ergo magna differentia etiam quoad dispensationem: nam Episcopus dispensat in lege Concilij prouincialis tanquam in lege superioris, in synodali autem tanquam in sua, & ideo longè aliter requiritur iusta causa in vtraq; dispensatione iuxta doctrinam inferiùs tradendam. *Nauar.*

9. *De potestate Episcopi in legibus canonicis.*

Quartum dubium est, an Episcopus possit solus in legibus canonicis dispensare, vel indigeat cōsensu, vel consilio sui capituli. Aliqui enim Canonistæ dixerunt, non posse Episcopum dispensare in his legibus sine consensu, vel consilio capituli. Videntur autem loqui tam de dispensatione in iure communi, seu Pontificio, aut conciliari, quàm etiam synodali: nam indefinitè, imò & vniuersaliter loquuntur, vt patet ex Glossa vlt. in c. vlt. q. 5. & ex Glossa in cap. *si qui sine*, 81. d. & in c. *ex pœnitentibus*, dist. 50. Vbi Turrecrem. sentit, de iure veram esse hāc sententiam, quam etiam tenet Archid. in cap. 1. de filiis Presbyter. in 6. & Oldrad. cons. 326. n. 6. Fundamentum est, quia dispensatio est actus solemnis, & inter ardua, & grauiora negotia reputatur, vt dicitur in cap. *didici*, in fine. 1. q. 7. huiusmodi autem negotia non potest Episcopus sine suo capitulo expedire, iuxta cap. penult. 15. q. 7. & cap. *quanto*, de iis, quæ fi. à Præl. &c. Aliter verò Hostien. in summ. lib. 3. tit. de iis, quæ fi. à Prælat. nu. 1. distinctione vtitur. *Nam in magnis* (inquit) *beneficiis dispensare non potest sine consensu capituli, secùs in minimis*, sequitur Syluest. verb. *dispensatio*, q. 4 & refert plures, & Turrecrem. in dicto cap. *si qui sine*. *Turrecr.* *Archid.* *Oldrad.* *Hostiens.*

10. *Episcopus in suis legibus & constitutionibus dispensare potest.*

Dico verò in primis, indubitatum videri, posse Episcopum solum, & sine consensu capituli dispensare in suis legibus & constitutionibus. Probatur, tum quia talis dispensatio inter minores meritò computatur, tum etiam quia talis lex potest ferri ab Episcopo sine capitulo, vt suprà dixi; ergo multò magis dispensari. Deinde dico, saltem ex cōsuetudine posse Episcopum dispensare in quocumque casu suo sine capitulo, ita fatetur etiam Turrecrem. suprà cum Archid. in dicto cap. *ex pœnitentibus*, & idem tenet Gloss. in c. *cùm ex eo*, de elect. in 6. verb. *Episcopi*, cum Hostien. in cap. *dilectus*, de tempor. ordin. nam de facto ita obseruāt Episcopi, & consuetudo posset ius dare, etiam derogando iuri. Dico verò vltimò, etiam de iure nō habere in hoc actu Episcopum dependentiam à capitulo. Ita sentit dicta Gloss. in cap. *cùm ex eo*, quam alij ibi sequuntur, & Angel. verb. *dispensatio*. n. 6. Ratio autem est, quia nec iure diuino, aut naturali est necessarius concursus capituli cum Episcopo ad dispensandum, nec ex iure positiuo Ecclesiæ; ergo. Antecedens quoad ius diuinum patet, quia iurisdictio Episcoporum, vel non est absolutè de iure diuino, & ita neque habet modum præscriptum ex diuino iure, vel eo modo, quo est de iure diuino, pertinet ad Monarchicum regimen immediatum. Vnde non est cur fingatur data cum illa limitatione, neque etiam in iure naturali id potest habere fundamentum. *Turrecr.* *Archid.* *Gloss.* *Hostiens.* *Gloss.* *Angel.*

De

11. De iure autem Ecclesiastico probatur, quia vbicunq; iura canonica committunt dispensationem Episcopo, de illo solo loquuntur, nulla facta mentione capituli, cap. *at si clerici, §. de adulteriis*, & c. *cùm ex eo*, cum similibus, quæ ibi Glossa refert. Et eodem modo loquitur Concilium Tridentin. sess. 14. cap. 7. sess. 24. cap. 6. & frequenter. Quòd verò dicunt aliqui, subintelligendam esse conditionem de concursu capituli, gratis dicitur, cùm id nullibi sit expressum. Et declaratur tandem: nam tribus modis potest intelligi concursus capituli, scilicet, per solam præsentiam, per cõsensum, & per consilium; Doctores enim allegati ambiguè nunc de vno, nunc de altero modo loquuntur. Primum significat Glossa quædam, & alij dum dicunt, requiri ad solemnitatem actus, & vt de illo possit sufficienter constare. Sed hoc friuolum est, quia nec dispensatio per se requirit tantam solemnitatem, nec vllo iure postulatur, & aliis modis potest sufficienter de dispensatione constare. Secundum verò nimium est, quia etiam in dicto c. *quanto*, non dicitur, *cum consensu*, sed *cum consilio*, & eodem modo loquitur cap. *nouit*, de iis, quæ fiunt à Prælat. &c. Et ita non requiritur consensus, nisi in casibus expressis, qui ordinariè spectant ad ius, vel indemnitatem Ecclesiæ, seu capituli. Tertium verò de consilio fortasse habet aliquam probabilitatem de antiquo iure, & in rebus arduis. Sed iam non est necessaria talis forma, vt consuetudo, & posteriora iura probãt. Maximè quia dispensatio per se non reputatur ex rebus arduis, quæ requirunt consilium capituli, vt notat Federic. de Senis cons. 40. in fine, & indicat Sylvest. suprà. Qui solùm excipit dispensationes, quæ possent cedere in præiudiciũ Ecclesiæ, quod intelligendum puto de præiudicio cõtra ius proprium Ecclesiæ, vel capituli. Vnde non placet exemplum de dispensatione ad ordines, quo vtitur Sylu. nam talis dispensatio per se nullum præiudicium affert.

Feder. Sylvest.

CAPVT XVI.

Vtrùm habentes potestatem ordinariam ad dispensandum in legibus habeant etiam ad commutandum.

1. *Summus Põtifex potest leges suas commutare, & in illis dispensare.*

SEnsus quæstionis est, an liceat legislatoribus, vel Prælatis, quando relaxant vinculum legis, onus aliquod, vel personale, vel pecuniarium imponere, id enim videtur in vsu esse, & tamen non est facile rationem illius reddere, & iustitiam, vel potestatem explicare. Primò ergo de Pontifice summo (& idem erit cum proportione in quolibet Principe supremo in suo ordine) omnes fatentur posse hoc modo leges suas dispensare, & commutare, quia hoc non est per se malum, vt constat, & in sequentibus declarabitur: nec potest esse prohibitum Papæ, cùm supremam potestatem habeat. Nec alicubi inuenitur talis prohibitio, vt etiam ostendetur à fortiori. Imò habemus talis dispensationis exemplum in cap. *licèt*, de fer. vbi Pontifex dispensat in quadam piscatione in die festo cum onere cuiusdam eleemosynæ. Nam licèt quidam Summistæ dixerint, illud onus esse consilij, non necessitatis, vim faciunt textui, & verbis eius. Quia illa indulgentia sub tali conditione, vel modo conceditur per hæc verba, *Ita quòd post factam capturam, Ecclesiis circumpositis, & pauperibus congruam faciant portionem.* Concessio autem sub conditione, vel modo inducit necessitatem adimplendi conditionem, si quis dispensatione vtatur, vt rectè viderunt ibi Panormit. Anton. & alij, & Nauar. in sum. cap. 3. n. 9. cum Angelo, & Caiet. & idem dixi in primo tom. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 19. n. 7. & latiùs cap. 33. à n. 5. Et in dispensationibus, præsertim in matrimonij impedimentis, & aliis similibus hoc obseruat consuetudo Romana, vt latè explicui dicto tomo 1. de religion. tract. 3. lib. 4. de simon. c. 20. n. 11. & 12.

Panorm. Anton. Nauar. Angel. Caiet.

A Secundò videtur etiam extra controuersiam positum, posse Episcopos, seu alios inferiores legislatores dispensare in suis legibus, non purè, sed per modum commutationis, aut compensationis. Ita supponit vt manifestum Sanct. lib. 8. de matrim. disp. 14. n. 1. licèt neminem alleget, quia non videtur fuisse hoc in controuersia positum. Rationem reddit, quia huiusmodi leges à voluntate Episcopi, vel similis legislatoris pendent; ergo ex iusta causa potest eadem voluntate relaxare legem, vel omnino, vel partim, in aliud opus illam obligationem commutando. Item quia eadem est proportio inter Episcopum, & suam legem, quæ est inter Pontificem, & suam: nam in vtroq; pendet obligatio legis à propria voluntate respectiue, & in neutro deest potestas ad imponendum nouum onus loco alterius, eadem enim potestas, quæ fuit sufficiens ad legem ferendam, erit etiam sufficiens ad aliam obligationem loco illius imponendam.

2. *Episcopi & alii inferiores legislatores possunt in legibus suis dispensare per modum commutationis.*

B

Nihilominus tamen de Episcopis, seu inferioribus dispensantibus in lege superioris, negant aliqui, posse dispensare commutationem miscendo, seu compensationem exigendo, sed solùm purè relaxando legem, si causa exigat, vel iustè id permittat. Ita tenet Sanc. suprà n. 2. & latiùs lib. 3. disp. 10. à n. 8. vbi refert Sotum 4. dist. 28. q. 1. ar. 2. vbi specialiter loquitur de dispensatione in denunciationibus matrimonij, dicítq; vbi iusta causa dispensandi subest, iniquissimum esse, aliquam mulctam imponere, etiam pro Ecclesiæ fabrica. Et potest ad idem allegari Nauar. cons. 18. de pœnit. & remiss. n. 3. dicens, peccare Prælatum concedẽtem dispensationem subdito, quæ iure communi competit, pro aliquo adiutorio temporali, & intelligit etiam pro eleemosyna facienda, vt ex n. 4. constat, quia non est pecuniâ dandum, quod iure communi gratis debetur, iuxta l. 2. ff. de cõdict. ob turp. caus. Fundamentum esse potest multiplex. Primum quia illa actio est iniusta, si dispensatio habet iustam causam, quod indicant Nauar. & Soto. Secundum, quia in Episcopis vix potest excusari à labe simoniæ, vt ait etiam Nauar. & indicat Tabien. verb. *simonia*. n. 51. Tertium, & magis proprium, quia hoc excedit potestatem Episcopi, aut similis dispensantis in lege superioris: nam ipse non posuit obligationem talis legis, nec fortasse potuisset illam ferre; ergo nec potest aliquam obligationem ponere loco obligationis talis legis. Probatur cõsequentia, quia à superiore solum illi commissum est, vt tollat vinculum legis suæ, quando iustum fuerit, non verò vt aliud onus imponat, & Prælatus non plus potest in illo actu, quàm ei sit commissum. Neq; habet aliquem iustum titulum ad imponendum tale onus. Et confirmatur, quia aliàs posset Episcopus sua voluntate, & sine alia causa commutare opus legis in aliud opus pium, sicut potest in votis facere, quod sine dubio falsum est. Confirmatur secundò ex Trid. sess. 25. cap. 18. de reform. præcipiente dispensationes gratis dari; non fit autem gratis, quod fit onere imposito, etiamsi titulo eleemosynæ imponatur.

3. *Sanch. Soto. Nauar. Tabien. Trident.*

C

D

Hæc verò sententia ita indefinitè, & nudè prolata mihi probari non potest, & ita contrarium absolutè docui in d. tomo 1. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 33. n. 10. & tract. 3. lib. 4. c. 20. n. 15. estq; sententia Panormit. in dicto cap. *licèt*. n. 4. & in rubric. de obseruat. ieiun. n. 9. vbi alij Doctores communiter, in dispensatione ieiunij facta per Episcopum, vel alios Prælatos, non solùm approbant compensationem, sed etiam consulere videntur. Et idem habet Innoc. ibi c. 1. quem refert, & sequitur Palud. in 4. dist. 15. q. 4. ar. 13. & omnes Summistæ, & Doctores tractantes de ieiunio. Et idem tenet Caiet. 1. 2. q. 97. ar. 4. Et præterea consuetudo valde communis tam in ieiuniis, quàm in dispensationibus circa opera seruilia in die festo, & circa præceptũ recitandi horas canonicas, & similia. Ratio verò esse

E

4. *Potest Episcopus dispensare in lege superioris per modum compensationis. Panorm. Innoc. Palud. Caiet.*

potest, quia hoc non est per se malum, nec est prohibitum inferioribus Prælatis, nec excedit illorum facultatem; ergo possunt id facere & licitè, & validè. Antecedens quoad primam partem patet facilè respondendo ad duas primas rationes. Quia in tali commutatione non intercedit iniustitia. Nam licèt detur causa iusta relaxandi legem, potest illi satisfieri miscendo aliquam compensationem, quæ ex parte suppleat intentionem legislatoris, quia non impeditur ex vi talis causæ. Imò interdum cõtingere potest, vt causa sit iusta, & sufficiens ad relaxandum hoc modo, & non ad puram remissionem; sicut in votis dicere solemus, quoad hoc enim ferè eadem est ratio, vt ostendam. Ac deniq; licèt causa sit talis, vt propter illam possit iustè dispensari purè; nihilominus potest non obligare ad sic dispensandum, & ita sine iniustitia poterit aliqua recompensatio imponi, dummodo iusto titulo imponatur, vt declarabo. Deinde potest in tali remissione nulla simonia, nec vmbra eius committi, vt in dicto cap. 20. latè declaraui, & est manifestum in commutationibus votorum. Item est clarum, quando non intercedit pecunia, nec fit compensatio per modum redẽptionis, sed purè commutationis, imponendo opus orationis, aut simile. Deniq; etiamsi onus pecuniarium imponatur, si nullo modo in vtilitatem imponentis, sed ad pia opera purè, & sincerè applicetur, cessat omnis suspicio simoniæ; ergo talis modus recompensationis non est per se, seu intrinsecè malus, nulla enim deordinatio intrinseca cogitari potest.

A vlla declaratione, vel limitatione, intelligitur, vt eo modo possit fieri, quo commissarius prudenter iudicauerit expedire; ergo non limitatur potestas ad relaxationem per puram ablationem, sed extenditur ad mixtam cum aliqua recompensatione: nam hæc sæpe esse potest non solùm iusta, sed etiam melior, & vtilior animæ, ac subinde magis secũdum intentionẽ legislatoris.

Vnde optima est etiam illa ratio, qua vsi sumus in lib. 6. de voto, cap. 12. potestatem dispensandi esse maiorem, quàm commutandi, & virtute illam includere, & ita concessa potestate dispensandi, intelligi cõcessam potestatem commutandi, quod saltem in potestate ordinaria omnes admittunt; ergo ita est in præsenti dicendum. Respondent, licèt ita sit in voto, secùs esse in lege. Nam in voto, quando commutantur, non aufertur obligatio voti, nec aliqua de nouo imponitur, sed fit tantùm mutatio in materia, & ideo minus fit, quàm cùm per dispensationem aufertur tota obligatio, ideóque maior est potestas dispensandi. At verò in præsenti maior est potestas commutandi, quàm potestas auferendi vnam obligationem legis, & imponendi aliam alterius rationis: potestas autem purè dispensandi solùm est ad auferendam obligationem. Sed hoc nõ rectè dicitur, quia etiam in voto aufertur per commutationem vna obligatio, & ponitur alia; non enim possunt esse vna numero, mutata materia, & promissione, licèt fortasse ibi sint eiusdem speciei, & in commutatione legis mutetur species virtutis, quod parum refert ad intentam differentiam. Et deinde potestas dispensandi non dicitur maior respectu plurium effectuum, sed respectu relaxationis obligationis, & sic negari non potest, quin sit maior ablatio obligationis simpliciter, illa, quæ fit per puram relaxationem, quàm quæ fit per recompensationem. Et hoc modo dicimus, legislatorem, qui committit absolutam dispensationem, à fortiori committere commutationem, & hanc in illa includi, quia respectu legis, & legislatoris minor relaxatio est. Denique sicut in cõmutatione voti, obligatio, quæ relinquitur, non inducitur sine consensu dispensati, & per modum cuiusdam pacti, & ideo non excedit potestatem dispensantis: ita in præsenti commutatio illa non fit sine consensu dispensati acceptantis vnam obligationem loco alterius, & ideo non excedit potestatem dispensantis, siue obligatio acceptata sit eiusdem, siue alterius rationis. Declaratur exemplo patrisfamilias committentis œconomo potestatem remittendi debitoribus, si oportuerit: nam à fortiori censetur dare potestatem componendi, vel commutandi debitum, etiamsi species debiti, vel obligationis mutetur, semper enim domini negotium meliùs agitur. Et licèt fines seruandi sint, *Melior causa mandãtis fieri potest*, vt dicitur in l. *diligenter*, ff. mandati; ergo similiter in præsenti.

7. *Concessa potestate dispendi intelligitur potestas commutandi.*

5. Secunda verò pars antecedentis, nimirum, hoc non esse malum, quia prohibitum his Prælatis, probatur, quia nulla potest ostendi lex Ecclesiastica hoc prohibens, etenim si qua esset, maximè decretum illud Concilij Trid. sess. 25. cap. 18. At illud in primis non loquitur de dispensationibus tantùm Episcoporum, seu inferiorum Prælatorum, sed simpliciter de dispensatione legum. Vnde tota illa doctrina sine dubio generalis est, etiam de dispensationibus Papæ, vt patet ex principio capitis, & ex absoluto loquendi modo, & ex illa distributione posita in fine capitis, *A quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit*; at Pontifices quando dispensant imponendo similia onera, non derogant illi decreto, aliàs non rectè facerent, passim, & sine speciali causa illud transgrediendo. Deinde lex illa etiam comprehendit dispensationes Episcoporum in propriis legibus, vt ex eadem verborum consideratione, & ponderatione constat, & tamen in illis non censetur prohibitus hic modus compensationis; ergo nec in aliis. Deniq; qui commutat votum, gratis commutat, siue imponat onus personale, siue reale, dummodo non propter temporalem vtilitatem, sed propter operis pietatem compensationem faciat. Vnde in illo decreto hoc solùm intenditur, vt nihil temporale exigatur propter dispensationem, non solùm per modum pretij, verùm etiam nec per modum stipendij, aut congruæ sustentationis, vt in dicto cap. 20. n. 14 & 15. latè explicaui, vbi etiam sic exposui sententiam Nauarri, Tabienæ, & aliorum. In compensatione autem, vel commutatione, de qua loquimur, non imponitur vnum opus loco alterius eo titulo, id est, propter dispensationem, sed purè propter opus pietatis, vel diuinum cultum, vt supponimus; ergo prohibitio illa concilij nihil ad rem præsentem spectat, & præter illam nulla alia affertur, nec ego illam hactenus inueni; non est ergo hoc malum, quia prohibitum.

Conc. Trid.

Nauarr. Tabien.

6. Tertia deniq; pars antecedentis, scilicet, quòd potestas non desit, patet quia auctor legis habet potestatem hoc modo dispensandi in lege, vt supponitur; ergo potest committere inferiori, vt eodem modo dispenset, quando illi videbitur expedire. Quid enim obstat, quominus id possit. Si autem potest; ergo quoties absolutè, & simpliciter committitur dispensatio sine

8. Ex dictis ergo satis responsum est ad fundamẽtum contrariæ sententiæ; solúmq; superest neganda sequela, quæ in prima confirmatione fit, nimirum, posse Episcopum sine causa mutare obligationem legis, & aliud opus loco illius imponere, sicut in votis fieri potest. Negatur ergo sequela, & in primis si sermo sit de opere minori, vel etiam æquali, etiam in votis id non est verum, vt in lib. 6. de voto, cap. 19. probaui. Si verò sit sermo de opere euidenter meliori, sic est diuersa ratio in voto, & in lege. Nam votum etiam propria auctoritate vouentis potest commutari in opus euidenter melius, vt ibidem cap. 18. probaui, quod de lege dici non potest. Et ratio differentiæ est, quia voti obligatio oritur ex voluntaria promissione facta Deo, qui semper intelligitur acceptare in solutione quidquid melius est; at verò legis obligatio est necessaria, vt ab alio imposita, & ideo præcisè est ad soluendum in tali specie. Nec inferiori committitur potestas mutandi hanc obligationem quomodocũque, sed per modum

Differentia inter obligationem voti & legis.

rela

relaxationis, quando fuerit necessaria, vel maximè cõueniens, & ideo quando nulla est necessitas, nulla est etiam potestas mutandi obligationem etiam in opus melius. Neq; est vlla ratio præsumendi hoc esse magis gratum legislatori, quia licèt opus fortasse sit melius, magis per se loquẽdo expedit communi bono, vt lex, quæ communis est regula, immutabiliter, & vniformiter obseruetur. Vnde fortasse neque ipse legislator potest prudenter talem commutationem facere sine iusta causa, erit tamen sufficiens si intelligat fore vtiliorem subdito, præsertim ab bonum animæ, & sine vlla offensione aliorum posse obseruari.

9. *Dicta resolutio temperanda.*

Vltimò tamen temperanda est dicta resolutio, vt locum habeat in legibus, per quas subditi obligantur ad aliqua onera, à quibus per dispensationem eximuntur: non verò in illis legibus, quæ non feruntur per se ad imponenda onera subditis, sed propter alios iustos fines pertinentes ad commune bonum propter seruandum debitum ordinem, vel vitanda aliqua incommoda. In prioribus enim legibus optimè cadit dispensatio mista commutationi, quia onus cum onere seruat proportionem ad compensationem faciendam, vt si lex imponat talem pœnam, & subsit causa non imponendi illam in specie, vel tollendi illam iam incursam, iustissima esse poterit commutatio, & in hoc casu canones sæpe docent, esse faciendam, vel præmittendam, vt sumitur ex dicto cap. *at si clerici.* §. *de adulteriis*, & ex Tridentino sess. 24. cap. 6. cum similibus, & interdum poterit iustæ dispensationi misceri pecuniaria compensatio. Sic ergo in legibus, quæ præcipiunt aliqua onera virtutis, vel religionis, poterit iusta dispensatio fieri cum commutatione in aliud opus facilius, & cui non obstet causa dispensationis, & sic procedunt omnia dicta. At verò sunt aliquæ leges, quæ per se non imponuntur propter opus exhibendum à subdito, sed præcisè propter vtilitatem ad aliquem finem particularem; & in his non videtur, per se loquendo, iusta recompensatio, nisi fiat in aliquid, quod ad finem per legẽ intentũ cõferat.

Trident.

10.

Talis mihi videtur lex præcipiens denunciationem publicè fieri ante matrimonium, ille enim actus non postulatur propter se, sed propter vitanda pericula, & ideo si causa subest iusta ad dispensandum, vt matrimonium fiat omissis denunciationibus, impertinens est commutatio per impositionem mulctæ pecuniariæ, etiam in opus pietatis, quia hoc nihil deseruit ad finem talis legis, & ideo in illo casu probabilissima mihi videtur opinio Soti, & Sancij, quòd tunc iniusta sit talis impositio. Secùs verò esset, si loco denunciationum imponeretur onus abstinendi à copula post matrimonium factum, donec denunciatio, vel alia æquiualens diligentia fiat, etiamsi oporteat aliquibus expensis fieri: nam tunc iustissima esset compensatio. Simile exemplum est in dispensatione circa interstitia ordinum: nam propter illam imponere pecuniarium onus, etiam sub specie eleemosynæ, vel religionis, planè videtur omnino improportionatum, atq; adeò iniustum, quia nihil deseruit intentioni talis legis, nec subest rationabilis titulus illud imponendi: secùs verò esset, si ob talem dispensationem imponeretur onus seruiendi aliquo tempore in priori ordine, qui est onus proportionatum legi, & non iniquum. Idem dico de licentia, & quasi dispensatione concedendi dimissorias ad ordinem suscipiendum ab alio Episcopo: nam pro illa imponere onus pecuniarium pro fabrica Ecclesiæ, esset profectò absurdum, & non parum redolens simoniam. Et de his legibus, & in hoc sensu censeo loquutos esse Sotum, Nauarr. Tabien. & alios, vt etiam in dicto cap. 20. significaui. Si quis tamen rectè aduertat, hæc omnia æquè procedunt in Episcopis respectu suarum legum, & aliorum sacrorum canonum, quia ratio iniustitiæ, vel species simoniæ eadem est, & ideo in illis nullam inter hæc differentiam cõstituo. Pontifex verò interdum potest hæc onera imponere, non tantùm per modum commutationis, sed etiam per modum oneris, vel tributi propter alias superiores rationes, & propter supremam potestatem illi peculiarem, vt eodem capite dixi, & ideo non sunt hæc, quæ specialia sunt, ad inferiores extendenda.

In quo casu sententia Soti sit probabilis.

Soto. Nauar. Tabien.

CAPVT XVII.

De potestate delegata ad dispensandum in legibus humanis.

EX dictis in duobus præcedentibus capitibus duo vt clara supponimus. Vnum est, potestatem dispẽsandi in legibus humanis posse per delegationem cõmitti, quia dispensatio ex genere suo est actus iurisdictionis satis communis, & frequenter necessarius, & nihil habet speciale, quod illius delegationem impediat. Vnde in votis etiam delegatur; ergo à fortiori in legibus. Alterum est, hanc delegationem non fieri per legem, sed per hominem, quia commissio iurisdictionis per legem facta non est propria delegatio, sed trãsit in institutionem ordinariæ iurisdictionis, quia perpetua de se est, sicut & lex est perpetua; ergo delegatio huius potestatis sẽper est ab homine. Vnde fit, ex parte delegãtis supponendam esse potestatem ordinariam. nam ab illa per se loquendo procedit delegatio, *l. more.* ff. de iurisdict. omn. iudic. Sub ordinaria autem comprehendimus æquiualentem ordinariæ, vt solet esse commissio vniuersalis causarum, iuxta l. 1. §. *ab eo.* ff. quis, & à quo, comprehenditur etiam potestas delegati habentis specialitatem in subdelegando, vt est in delegato Papæ, seu Principis, iuxta cap. vlt. de offic. deleg. vel habentis specialem extensionem suæ delegationis ad subdelegandum, iuxta sententiam communiter receptam, & l. *non distinguemus.* §. vlt ff. de recept. arb. Præter potestatem autem necessaria est voluntas eiusdem superioris, vt delegatio in actu fiat, quæ voluntas signo aliquo externo manifestari debet, vt constat, & ordinariè fit per rescriptum Principis. Quod moraliter necessarium est in ordine ad forum externum, vt possit de delegatione, & de qualitate eius constare, de quo videri potest Panormit. in c. 2. de schismat. n. 2. & Gloss. 1. in cap. *si qui.* 81. d. Simpliciter autem, & in foro conscientiæ non est necessaria scriptura, quia nullo iure præscribitur, & seclusa speciali iure, quidquid fit per scriptum potest fieri verbo, sicut infrà tractando de Priuilegio, latiùs dicemus.

1.

Panorm. Glossa.

2.

Hinc ergo præcipuum dubium circa hanc potestatem delegatam ad dispensandum est, an scriptum, seu verba, per quæ illa conceditur, sint stricti iuris, vel fauorabilis. Et ratio dubitandi est, quia hæc potestas duplici titulo odiosa est, & ideo restringenda. Primò ratione generis, quia delegata est: nam eo ipso derogat ordinariæ; ergo consequenter est odiosa, iuxta Gloss. in cap. 1. de rescrip. in 6. verb. *processus*, & in cap. *solet*, de sententia excommunicationis, in 6. verb. *per superiorem*, quæ dicit, potestatem delegatam esse stricti iuris. Quam sequitur Gemini. in cap. *præsentium*, de testibus, & Angel. Syluest. & plures Summistæ verb. *delegatus*. Secundò ratione differentiæ, seu speciei, quia dispensatio est stricti iuris, vt diximus; ergo & potestas data ad dispensandum, quia talis est potestas, qualis est actus, cùm ab illa speciem sumat, & quia si actus est odiosus, non potest potestas non esse odiosa, quia virtute continet actum, & quia ampliata potentia, necesse est, actum ampliari, quia ad plura, vel plures actus extendetur. Et ita sentit Anton. de Rosel. tract. de legitimat. lib. 2. §. de causa materiali. n. 10. In contrarium verò est, quia potestas dele

Gloss.

Gemini. Angel. Sylvest.

Anton. de Rosel.

delegata ad dispensandum non est iuri contraria, & est beneficium Principis; ergo est fauorabilis; ergo non est stricti iuris, sed extendenda.

5. In hoc puncto eadem ferè doctrina, quæ in dispensatione votorum data est lib. 6. de voto, cap. 16. in dispensatione legum locum habet, & infrà de Priuilegiis ferè in simili ex professo tractanda est, & ideo breuissimè est hoc loco expedienda. *Duplex distinctio notanda.* Duplex ergo distinctio præmittenda est circa huiusmodi delegationem, & varios modos, quibus fieri potest. Vna est, quia interdum immediatè datur directa iurisdictio ipsi delegato; aliquando verò datur facultas ei, qui dispensandus est, vt eligat personam, à qua possit dispensari, vt in delegatione iurisdictionis pro sacramento confessionis, & dispensatione votorum diximus; eadem enim est ratio in præsenti, vt per se constat, & frequens vsus confirmat. Nam hoc modo conceduntur quotidie dispensationes irregularitatum, impedimentorum matrimonij, & similes. Non enim ordinariè Papa ipse dispensat, sed dispensationem committit, & quando tantùm conceditur in foro conscientiæ, solet ordinariè indifferenter committi personæ huius, vel illius qualitatis, quam dispensandus elegerit. Vnde inter hæc duo genera delegationum hæc est differentia, quòd illa, quæ fit ex parte supplicantis, dando illi facultatem eligendi, est fauor illius, non personæ delegatæ. At verò quando commissio fit immediatè ipsi delegato, non semper est fauor dispensati, sed distinctione opus est.

4. *Secunda distinctio notanda.* Vnde est secunda distinctio. Nam hæc delegatio aliquando fit ad dispensandum in hac, vel illa lege cum determinata persona; interdum verò absolutè delegatur facultas dispensandi in tali lege, nulla nominata persona, cum qua possit dispensari, sed indifferenter; & prior modus regulariter fit ad petitionem partis, posterior verò minimè, sed vel ad petitionem commissarij, vel motu proprio delegantis. Et ideo quando priori modo conceditur delegatio, non censetur fauor delegati, sed eius, propter quem delegatio fit, & cui concedenda est dispensatio, tum quia ad petitionem eius censetur concedi, tum quia ad illum dirigitur principalis intentio, quæ in his rescriptis in primis consideranda est, iuxta suprà dicta de interpretatione legum, & infrà dicenda de interpretatione priuilegiorum. At verò delegatio facta posteriori modo, censetur fauor eius, cui fit delegatio, vt religiosis conceduntur similes facultates in eorum fauorem. Hoc autem limitandum est, nisi ex indulto constet, intentionem delegantis dirigi principaliter ad fauorem eorum, qui dispensandi sunt: nam tunc illorum principaliter censetur esse gratia; etiamsi in particulari non determinentur, vt patet in bullis Cruciatæ, & in Iubileis similes gratias continentibus.

5. *Facultas alicui supplicati concessa, vt eligat personam, qua secum dispenset odiosa est.* Dicendum ergo est primò, delegationem dispensationis, quæ fit media facultate data alicui supplicanti ad eligendam personam, quæ secum dispenset, esse odiosam, ac subinde strictè interpretandam. Hanc assertionem posui in dicto lib. 6. de voto, ca. 16. & eam à fortiori tenent auctores omnes citandi in assertione sequenti. Ratio assertionis est, quia illa facultas quātum est ex parte Pontificis, seu Principis, est concessio dispensationis; sed dispensatio est stricti iuris, & odiosa, vt suprà ostensum est, & de priuilegiis dicetur; ergo. Dices, re vera illa facultas nō est dispensatio, hæc enim postea concedēda est à commissario postquam electus fuerit, & ideo actus antea factus non erit licitus, aut validus, si eius valor ex dispensatione pendeat, vt si dispensatio sit futura in impedimento irritante; ergo non est, cur restringatur illa facultas, seu mandatum sicut dispensatio. Antecedens est, vt rectè admonet Nauar. *Nauarr.* in sum. c. 12. n. 79. §. *duodecimo*, & additio ad Rotam, tit. de fil. Presby. decis. 2. in nouis, & latiùs Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 9. in fine, vbi refert Præpositum contrarium sentientem in cap. *qui circa*, de consanguin. n. 20. Respondeo concedendo assumptum, quod adeò est certum, vt Nauar. suprà dixerit, solùm aliquos simplices in eo esse errore. Præpositus autem solùm dixit, mandatum illud habere vim dispensationis, vtiq; quantum est ex parte Pontificis. Vnde videtur dici posse quasi conditionata dispensatio, quæ suspensa quidem est, & non habet effectum, donec conditio impleatur, ac subinde donec commissarius dispenset, quia illa fuit conditio in mandato posita. Et quidquid sit de sensu Præpositi, & de modo loquendi, in re verum est, quòd illa concessio Pontificis est quasi dispēsatio in fieri, iam enim ab illo procedit tanquam approbata in se, & in causa proposita, si tamen causa vera est, quòd alteri examinandum committit. Et iuxta hoc respondetur ad obiectionem negando consequentiam, quia licèt illa non sit consummata dispensatio, & formalis, est inchoata, & virtualis, vt sic dicam, ideóq; æquè odiosa censetur, ac propria dispensatio. *Couar.* *Præpositus.*

6. Sed instabis; nam licèt hoc sit valde apparens, & probabile in commissione, quæ fit per mandatum, non tamen in illa, quæ tantùm per modum facultatis datur. Nam in priori procedunt omnia dicta, & ideo illa dici solet dispensatio necessaria, quia ita est à Pontifice concessa sub illa conditione, *Si preces veritate nitantur*, vt post exploratam, & inuentam veritatem non possit dispensatio negari, & ideo non immeritò de tali modo concessionis, & mandati, perinde, ac de dispensatione iudicatur quoad restrictionem, vel odium. At verò in posteriori fit commissio libera, ita vt simpliciter relinquatur dispensatio in arbitrio commissarij, propter quod talis dispensatio voluntaria appellari solet. Illa ergo non est, cur æquiparetur dispensationi, quia nec absoluta dispensatio est, nec conditionata, nec ex necessitate dispensationem infert, etiam verificata narratione; non est ergo cur æquiparetur dispensationi, sed tanquam sola potestas dispensandi iudicanda est, iuxta communem doctrinam distinguentem in hoc inter dispensationem, & potestatem dispensandi. Respondeo, argumentum conuincere, non esse tam certam assertionem in hoc secundo membro, sicut in priori. Dico tamen in primis, moraliter, ac regulariter loquendo, dispensationem concessam ad postulationem supplicātis nunquam dari per modum liberę facultatis respectu commissarij, sed per modum necessarij mandati, siue commissio fiat determinatæ personæ sub proprio nomine, siue nomine alicuius dignitatis, vel officij; siue optio personæ ipsi supplicanti conceditur, vt ex vsu constat, & ita eodem modo procedit conclusio, & moraliter verificatur iuxta prius membrum declaratum. Si autem contingat, secundo modo fieri concessionem ad petitionem supplicantis, etiam censeo, assertionem in illa esse veram; ratio verò eius aliter vrgenda est iuxta dicenda in puncto sequenti. *Dispensatio cōcessa ad postulationem supplicantis moraliter loquendo non datur per modum liberæ facultatis, sed necessarij mandati.*

7. Dico ergo secundò: Quoties conceditur facultas ad dispensandum cum aliquo in particulari, siue fiat delegatio ad petitionem partis, siue ad petitionem delegati, & siue fiat determinatæ personæ, siue electio personæ committatur dispensando, stricti iuris est concessio, seu delegatio, aut dispensatio. Hæc videtur esse communis sententia Doctorum in capit. *at si clerici*, §. *de adulteriis*, de iudic. & in c. vltim. de simon. aiunt enim, potestatem dispensandi cum certis personis expressis esse strictè interpretandam. Idem Angel. verb. *dispensatio*, num. 9. Syluest. q. 5. num. 9. & idem sensit Gambara de authorit. legati, lib. 10. n. 200. Frāc. in cap. *is qui*, de filiis Presbyter. in 6. dicens, quando potestas dispensandi deriuatur in aliquem, vtique *Angel.* *Sylu.* *Gambar.* *Franc.*

in

in particulari, non esse latè interpretandam. Quod etiam sequitur Tabien. verb. *beneficium*, 2. num. 16. & Sayrus tom. 1. Thesauri, ca. 11. num. 8. in fine. Et solet probari hæc assertio ex cap. *si cui nulla*, de præben. in 6. quia ibi dicitur, gratiam concessam ad prouidendum de beneficiis, nulla facta personarum expressione, non expirare per mortem concedentis, etiam re integra, facultatem autem gratiosè concessam alicui super prouisione certæ personæ facienda, expirare per mortem concedentis, si res sit integra. Hinc ergo colligitur communiter, hanc facultatem ad dispensandum datam pro certa persona, vel personis, non esse fauorabilem, sed stricti iuris, quo argumento in materia de voto vsus sum. Vnde quia in illo textu non absolutè, sed cum limitatione id dicitur, scilicet, *si non ob suum*, id est, eius, cui facultas datur, *sed eius, cui prouideri mandatur, gratiam, vel fauorem.* Ideo etiam solet limitari assertio nostra, vt procedat, quando commissio dispensationis facta est in gratiam personę dispensandæ: secùs verò esse, si in gratiam personæ dispensantis, seu dispensaturæ, quia in dicto textu hic casus non excipitur, sed potius per argumentum à contrario conceditur, vt etiam tum gratia non expiret, vel etiam quia exceptio particularis firmat regulam in contrarium. Ergo etiam in præsenti, licèt in facultate dispensandi exprimatur persona, cui danda est dispensatio; si tamen data est in fauorem eius, cui conceditur, erit fauor ampliandus. Atque ita referendo aliquos tenet Sanci. dicto libr. 8. disputat. 2. num. 6. Censetur autem dari facultas in gratiam dispensaturi, quomodo non obtinetur ad petitionem dispensandi, sed ipsiusmet commissarij, vel quando ex aliis verbis concessionis ad sufficienter colligitur. Alioqui in casu dubio quoties facultas datur pro personis nominatis, præsumitur fauor earum, & ideo restringendus.

Sayr.

Facultas data ad dispensandum pro persona certa, vel personis nō est fauorabilis, sed stricti iuris.

Limita assertionē, vt procedat quando facultas concessa est in fauorem personæ dispensandæ, non verò dispensantis, iuxta quosdam.

Sanch.

8. Sed, vt verum fatear, non satis capio rationem huius distinctionis. Cur enim eadem facultas dispensandi data in fauorem dispensaturi, fauorabilis est, & amplianda, & data in fauorem eius cui concedenda est dispensatio, non est fauorabilis, sed odiosa, & restringenda? Nam illa facultas in se eadem est, & semper habet illos duos respectus, & fieri potest, vt persona indigens dispensatione non sit minùs digna illo fauore, quàm persona volens dispensare. Imò petitio illius facultatis ex parte personæ indigentis dispensatione, videtur magis fauorabilis, quia est personæ indigentis, & sub ea ratione miserabilis, & humiliantis se, ac confitentis fortasse defectum suum. Petitio verò actiuæ dispensationis facta ab ipso, qui dispensaturus est, videtur magis ambitiosa, nisi principaliter fiat in gratiam eius, cui subuenire desiderat, & tunc etiam censeri potest gratia principaliter facta illi cum quo dispensandum est. Vel certè licèt fiat ipsi delegato, non apparet, cur sit magis fauorabilis, quàm facta indigenti dispensatione, præsertim quando vtroque modo facultas conceditur ad vsum voluntarium ipsi commissario. Nam tunc talis facultas data ex intentione conferentis propter commodum dispensandi, non magis continet virtualem dispensationem, quàm datam in fauorem dispensantis; ergo vel vtroque modo restringenda est, si reputatur virtualis dispensatio, vel vtroque modo est amplianda, si talis non existimetur, sed solummodo potestas dispensandi.

3. Secundò, dictum cap. *si cui nulla*, non videtur rectè in contrarium induci, quia longè aliud est gratiam esse mansuram, vel non esse mansuram mortuo concedente, re integra; aliud verò esse fauorabilem, aut restringendam in aliis, quæ ad durationem non pertinent; à diuersis autem non rectè fit illatio, maximè quando neque sunt necessariò connexa, neque ex eisdem principiis oriuntur. Talia autem sunt illa duo: nam mandatum dispensandi cum tali supplicante dispensatione necessaria (vt vocant) permanet mortuo mandante; etiã re integra, vt probabilior opinio fert, quam latè defendit Sanc. dict. lib. 8. disp. 28. nu. 72. & nihilominus stricti iuris est: vt in prima assertione ostendi, & fatetur idē Sanc. suprà cum aliis; ergo illæ duæ proprietates, scilicet, indultum durabile esse post mortem concedentis, & esse fauorabile; vel è contrario expirare per mortem, & esse restringendum, non sunt connexæ, per se loquendo; ergo licèt facultas dispensandi cum persona expressa data in gratiam delegati sit permansura, non sequitur esse latè interpretandum: & è contrario licèt eadē facultas data in gratiam eius, cum quo est dispensandum, non sit permansura, non sequitur ex vi illius proprietatis esse restringēdam. Et ratio est, quia illa duo possunt oriri ex diuersis principiis; nam gratia habet, quòd non expiret, ex eo, quòd est plenè facta ante mortē cōcedentis, vnde siue sit fauorabilis, siue exorbitans, permanebit, si plenè fuit concessa: è contrario verò quando gratia est in fieri, & non plenè facta ante mortem cōcedentis, censetur expirare, si re integra concedens moriatur, quod etiam habebit, etiãsi fauorabilis sit. Vt constat de mandato conferendi alicui, & in fauorem eius beneficium, vel gratiam quantumuis fauorabilem ex parte materiæ, & aliarum circunstantiarum, nihilominus tamen expirabit per mortem concedentis, re integra, iuxta dictum c. *si cui nulla*. Ergo licèt ex illo textu colligatur mandatum prouidendi tali personæ, vel dispensandi cum illa, factum in fauorem executoris non expirare, non sequitur, esse latè interpretandum in aliis, & è contrario licèt factum in gratiam prouidendi expiret in dicto casu, non sequitur, esse restringendum in aliis, nec in se odiosum esse, nisi aliunde id ostendatur.

Sanc.

10. Ratio ergo, ob quam facultas dispensandi cum persona in particulari expressa stricti iuris censetur, non est, quia facultas illa datur in gratiam indigentis dispensatione, vel in fauorē delegati, sed quia moraliter perinde reputatur, ac ipsa dispensatio: nam quod est ex parte superioris iam fit dispensatio, licèt executio, & modus alteri committatur; quoad autem hęc commissio fiat in fauorem commissarij, vel alterius, non mutat naturam actus, nec moralem illā æquiualentiam, seu ęstimationem. Nec etiam multū refert, quòd illa commissio fiat cum mandato dispēsandi, vel cum libera facultate, quia respectu legis idem odium continet talis commissio: nam eodē modo illi derogatur, licèt intercedente mandato rigoroso ex parte superioris, efficaciùs fieri videatur. Atque ita Felin. dicto c. vlt. de simon. n. 8. limitat. 3. generaliter docens, esse dispositionem odiosam, quoties persona, cum qua est dispensandum, nominatur; rationem reddit, *quia tunc non est vna simplex facultas dispēsandi, sed quasi dispensatio in esse producta, solam executionē spectās.* Et hæc ratio ex dicēdis in sequenti assertione magis declarabitur.

Cur facultas dispensandi cū certa persona sit stricti iuris.

Felin.

11. Dico tertio: Delegatio potestatis dispēsandi in aliqua lege generaliter facta quoad personas sine illarū expressione, fauorabilis est, & latè interpretanda. Hęc est communis sententia iuris canonici interpretum in eisdem locis, scil. dicto §. *de adulteriis*, & dicto c. vlt. de simon. & Doctorū iuris ciuilis in leg. *Gallus*. §. *& quid si tantum*, ff. de lib. & post. & in leg. 2. ff. de verb. obligat. & alia referunt Couarr. in 4. p. 2. cap. 8. §. 8. n. 6. & sequentibus, & Sanci. lib. 8. disp. 2. n. 1. Solet etiã hæc assertio probari ex c. vlt. de sim. & c. *per venerabilem*, qui filij sint legit. sed in his locis non videtur esse sermo de potestate delegata, sed de potestate ordinaria, maximè in c. *per venerabilem*: nam de alio potest esse controuersia, quam omitto, quia hæc assertio magis nititur ratione, & communi sensu Doctorum prudenter

Potestas dispensandi in aliqua lege generalis sine expressione personarum fauorabilis est.

Sanc.

denter iudicantium, hanc potestatem sic concessam esse fauorabilem. Possumus verò ex illis textibus sic argumentari, quia potestas ordinaria ad dispensandum in lege non censetur odiosa, sed fauorabilis, & amplianda; ergo etiam potestas concessa dignitati ex priuilegio, vel per legem, iuris communis est fauorabilis, quia iam est ordinaria, vt suprà dixi; ergo etiam potestas delegata generaliter ad dispensandum est fauorabilis. Probatur consequentia, primò quia modus concessionis per delegationem, vel per legem, aut viam ordinariam, non variat rationem potestatis, sed solùm pluribus conceditur, & pluribus modis; hoc autem non facit illam odiosam, si secundùm se fauorabilis est. Secundò, quia ideo illa potestas ordinaria fauorabilis est, quia non est contra ius, sed potiùs secundùm ius, nec per se potest censeri odiosa, aut nociua, cùm sit simpliciter necessaria ad commune regimen, & ad conuenientem vsum legum: sed potestas etiam delegata generaliter non est contra ius, nec alicui nocet, sed ad commune etiam commodum ordinatur; ergo similiter est fauorabilis. Tertiò, per hanc potestatem sic concessam per se primò solùm intenditur fauor communitatis, & illius, cui talis potestas communicatur, quod totum est beneficium Principis; ergo est latè interpretandum. Et hinc etiam intelligitur differentia inter potestatem generatim concessam, vel per respectum ad expressam personam: nam prior non respicit bonum priuatum, sed cõmune, posterior verò necessariò respicit priuatum commodum cum exceptione à communi iure, & ideo hęc posterior ex se est inuidiosa, & restringenda, prior verò minimè.

12. *Differẽtia inter potestatem generatim cõcessam & per respectum ad priuatam personam.*

Iam verò occurrebat hîc explicandum, quomodo hæc restrictio, vel extensio facienda sit in rescriptis has delegationes continentibus. Sed hæc materia coincidit cum simili de priuilegiis, & ideo lib. 8. ex professo tractabitur. Nunc solùm dico in hac vltima assertione extensionem pòtissimùm faciendam esse contra delegantem: nam si contingat, delegationem esse in præiudicium tertij, aut minuere aliquo modo iurisdictionem ordinarij Prælati, quando delegatio fit à superiori, & remoto, tunc ex hac parte poterit restringi concessio. Et ita docent authores omnes citati. In reliquis verò constat, verborum proprietatem retinendam esse, & intra illam tantùm esse ampliationem faciendam, iuxta principia posita in c. 2. & 3. quę in præsenti etiam applicari possunt. Tandem in vsu huius potestatis seruãda est forma rescripti, vt si persona sit eligenda habeat omnes qualitates, quæ in rescripto postulantur: si verò iam est electa, vel in rescripto est determinata, ipsa seruet in dispensando formam in rescripto traditam: nam si excedat fines mandati nihil faciet, iuxta dicta suprà in lib. 5. quæ latiùs ad materiam de Priuilegiis in lib. 8. applicabimus. Et multa etiam dixi in lib. 6. de voto, cap. 16.

CAPVT XVIII.

Vtrùm ad iustam dispensationem causa iusta necessaria sit.

1. *De causa finali dispensationis.*

INcipimus dicere de finali causa dispensationis, à fine enim maximè sumitur iusta dispẽsationis causa. Hæc autem causa postulari potest vel ad honestatem actus dispensandi, scilicet, vt licitè petatur ex parte subditi, & iustè etiam, ac licitè ex parte superioris concedatur, vel etiam ad valorem dispensationis, & vsus eius. Nunc ergo solùm de iustitia, seu honestate agimus, in sequenti verò capite de valore dicemus. Intelligitur autem quæstio præcipuè de ipsomet legislatore dispẽsante in lege sua, inde enim à fortiori constabit resolutio de inferioribus dispensantibus in legibus superiorum per potestates sibi commissas: nam si superiori non licet talis dispensatio, multò minùs licebit inferiori, vt à fortiori ex sequenti capite patebit.

Ratio ergo dubitandi generalis esse potest, quia si iusta causa esset semper necessaria ad dispensandum, non esset necessaria authoritas superioris dispensantis. Probatur consequentia, quia iusta causa per se est sufficiens ad excusandum ab obligatione legis humanæ, de qua tractamus. Vel certe ad summum esset necessarius actus superioris per modum interpretationis authenticæ, vt constet, talem causam esse iustam, & sufficientem ad excusandum à lege, ipse verò superior non tolleret obligationem, & consequenter non dispensarct. Secundò est specialis ratio dubitandi in ipso legislatore, quia lex sola illius voluntate posita est; ergo per eandem auferri potest licitè absque alia causa. Probatur consequentia, tum quia superior est dominus suæ voluntatis, tum etiam quia non subditur legi, tum denique quia potest sua voluntate totam legem auferre; ergo etiam ex parte. Tertiò, quia dispensare sine causa in lege non est intrinsecè malum, nec est malum, quia prohibitum respectu legislatoris; ergo nullo modo. Maior patet, tum ex vsu, quia Papa sæpe dispensat sine causa, idque scienter, & expressè, non est autem præsumendum, malè facere; ergo signum est, illud non esse intrinsecè malum, aliàs nunquam liceret, tum etiam quia nulla potest assignari virtus, cui intrinsecè repugnet talis actus, non est enim contra iustitiam, vel contra charitatem, quia talis dispensatio prodest accipienti, & nemini est nociua. Altera verò pars patet, quia vel hoc est prohibitum per eandem legem, in qua fit dispensatio, & hoc non, quia tantùm obligat circa suum actum, quem prohibet, vel præcipit, vnde dici non potest legislator transgredi legem, in qua sine causa dispensat, quia non agit contra obligationem eius, sed tollit illam; vel hoc prohibitio est per aliam legem positiuam, & hoc etiam dici non potest, quia nulla talis assignari potest, præsertim respectu ipsius Principis, seu legislatoris.

2.

Propter hæc opinari posset aliquis, non esse (per se loquendo) peccatum dispensare in propria lege sine causa, sed ad summum ex accidenti, quando id generaret scandalum, vel perturbationem in republica, aut daret occasionem aliis subditis violandi legem, aut si ob talem dispensationem grauamen iniustum in alios redundaret, quæ omnia extrinseca sunt, & separari possunt à tali actu; hoc ergo modo reputari potest ille actus per se non malus, sed indifferens, ac subinde honestari posse ex quocunque alio fine, sine iusta causa, quæ specialem rationem præbeat dispensandi. Sicque aliqui authores dixisse videntur, in supremo Principe non esse necessariam causam ad dispensandum. Gloss. vlt. in l. *relegati*, ff. de pœnis. nam cùm lex dicat, neminem posse dispensare in pœna exilij, *nisi Imperatorem ex aliqua causa*, addit Glos. *Magna, & iusta causa est eius voluntas*, quam ibi Bart. approbat, num. 4. Eandem opinionem videtur tenere Innoc. in cap. *cùm ad monasterium*, de stat. Monachor. num. 3. & 4. quem alij ibi sequuntur, & Panormit. in cap. *diuersis*, de Cleric. coniug. n. 4. in c. 2. de schismat. n. 4. Dec. in c. *quæ in Ecclesiarũ*, de cõsti. n. 29. Rosel. verb. *dispensatio*, n. 6. Felin. referẽs plures in c. 2. de constitut. fallent. 4. n. 23. vbi Anton. de Butrio dixit, solam liberalitatem Papæ sufficere pro causa dispensationis, quod approbat Felin. in cap. *ad audientiam* 2. de rescript. num. 4. Qui clariùs quàm alij declarat hanc sententiam procedere non solùm in foro contentioso, sed etiam in foro conscientiæ, existimo tamen etiam in hoc conmitti æquiuocationem, vt infrà dicam. Citatur etiam Turrecrem. in cap. *singula*, 89. dist. n. 14 circa finem, & plures alios pro hac sententia refert Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 18. n. 2. Veruntamen

3. *Dispensare sine causa an sit licitum.*

Gloss. Bart. Innoc. Panormit. Decius. Rosel. Felin. Anton. Turrecr. Sanch.

runtamen hi authores, si attenti legantur, non tractant punctum huius quæstionis, an possit legislator licitè, sed simpliciter an possit dispensare in sua lege sine causa, & hoc modo affirmant, & interdum declarant, talem dispensationem reddere tutum dispensatum apud Deum, & in conscientia, vt patet ex Felin. suprà, & Sylu. verb. *dispensatio*, q. 3. Angel. nu. 3. & Palud. 4. d. 38. q. 4. art. 4. n. 40. Existimo ergo vel nullos, vel certè paucos authores tenuisse sententiam illam in dicto sensu, quod est maximè attendendum, ne alicui propter authoritatem tot Doctorum probabilis fortasse videatur.

Felin. Sylues. Angel. Palud.

4. *Requiritur causa iusta vt licitè dispenset, etiam princeps supremus, vel summus Pontifex. D. Thom. Caiet. Soto. Hostiens. Panorm.*

Dicendum ergo est, legislatorem, etiamsi Princeps supremus, vel summus Pontifex sit, non posse licitè dispensare in lege sua sine causa iusta, vel proportionata legi, in qua dispensat. Est communis Theologorum, tenet D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 5. Caiet. q. 96. art. 4. & alij expositores ibi, & Soto lib. 1. de iust. q. 7. art. 3. Ex iuris autem peritis idem declarant Hostiens. in sum. tit. de filiis Presbyt. in fine, verb. *non omitto*, Panormit. in cap. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. num. 17. & cap. *extirpandæ*, §. *qui verò*, de præbend. in repet, num. 44. & in cap. *per venerabilem*, qui fil. sint legit. num. 4. vbi ita exponit sententiam Innoc. suprà allegatam, & dicta Doctorum, qui illum sequuntur. Idem ex professo Turrecrem. sententiam D. Thomæ ad literam sequens in cap. *consequens*, dist. 11. Rebuff. in concordat. tit. *forma mandati*, verb. *dispensationes*, & in Praxi tit. de dispensat. in plural. benef. num. 55. vbi num. 56. dicit, hanc esse communem sententiã Theologorum, & ferè omnium iuris canonici interpretum, & idem tenet Nauarr. in cap. *si quando*, de rescript. excep. 8. nu. 13. & alij communiter, quos suprà Sanc. refert, nu. 3. & in sequentibus alios designabimus.

Turrecr. *Rebuff.* *Nauarr.*

5. Atque hæc sententia est consentanea iuri canonico 1. quæst. 7. cap. *necessaria*, & sequentibus, vbi tunc solùm permittitur à Patribus dispensatio, quando iusta causa intercedit: & dicitur, illa cessante, debere etiam indulgentiam cessare, ibidem in cap. *quod pro remedio*. Multum etiam iuuat Tridentin. sess. 25. cap. 18. de reform. vbi indicat, dispensare sine iusta causa, *nihil aliud esse, quàm vnicuique ad leges transgrediendas aditum aperire*. Et ideo sess. 24. cap. 5. de reformation. statuit, vt in contrahendis matrimoniis dispensationes non dentur, nisi ex causa. Secundò consonat dicta lex *relegati*, de pœn. nam de Imperatore dicens, posse dispensare in pœna iure imposita, addit, *ex causa aliqua*, perperámque addidit Glossa voluntatem Principis esse magnam causam: nam per se manifestum erat, Imperatorem non dispensare, nisi ex sua voluntate; ergo lex illa vltra voluntatem requirit causam. Nisi forte Gloss. illa intelligatur de voluntate rationabili: nam hæc causam inuoluit. Ad idem induci potest lex 4. in princip. ff. de damn. infect. quatenus dicit, Prætorem *posse definitum terminum ex causa dare*.

Glossa suprà allegata reiicitur.

6. Tertiò, ac præcipuè probatur assertio ex naturali iure, quod D. Thomas colligit ex verbis Christi Luc. 12. *Quis putas, est fidelis dispensator, &c. prudens.* Nam Princeps etiamsi sit author legum, non est dominus (vt sic dicam) sed dispensator illarum; ergo etiam quando in illis dispensat, se gerere debet, vt fidelis dispensator, & prudens, & non vt absolutus dominus. At si absque causa vnum, vel alium liberet ab obligatione legis, nec prudenter, nec fideliter dispensat; ergo abutitur suo munere, & peccat. Primum antecedens probatur, quia Pontifex, vel etiam Rex non est absolutus dominus communitatis sibi subditæ, sed pastor, & rector, & ideo non potest leges ponere in suam priuatam vtilitatem, sed pro communi ciuium vtilitate, vt suprà dictum est, & propterea legislatores à Paulo vocantur ministri, & dispensatores Dei; ergo ipsa legislatio est quædam fidelis administratio, seu distributio obligationis, quæ per legem imponitur. Prima verò consequentia probatur, quia eiusdem potestatis est in legislatore actus dispensandi in lege, cuius est actus ferendi legem, vt constat; ergo est actus non dominij absoluti, sed administrationis, & (vt ipsum nomen præfert) est actus dispensatoris, vt sic; ergo etiam debet esse fidelis, & prudens. Quòd autem dispensatio sine causa facta non sit prudens, per se notum videtur, quia non est consentanea rectæ rationi, nec fini potestatis, à qua procedit: nam illa per se est propter bonum commune; illa autem dispensatio est tantùm propter priuatum commodum, vel affectum, & ita est abusus potestatis, item quia lex est commune bonum, & illa vulneratur sine causa. Denique quia vniformitas, ac proportio inter membra corporis per se spectat ad totius corporis bonum, quod etiam per tales dispensationes læditur, & deformatur. Vt hæ rationes probant etiam, illum actum non esse fidelitatis debitæ à dispensatore, quia tenetur ex vi fidelitatis debitæ ratione sui muneris conuenienter vti sua potestate ad finem eius, & conseruare, ac promouere commune bonum. Nam vt Paulus ait 2. Corinth. 10. potestas non est data in destructionem, sed in ædificationem. Et ita soluta manet secunda ratio dubitandi, quæ fortasse probat talem dispensationem esse validam, non tamen iustam, quia Princeps non est ita dominus suæ voluntatis, vt non subdatur legi naturali, & propriæ. An verò idem sit de ablatione totius legis, infrà dicetur.

2. Cor. 10.

Sed obiici potest contra hunc discursum: nam sequitur, malitiam huius actus dispensandi sine causa in lege, tantùm esse contra fidelitatem, ac subinde tantùm esse ex suo genere venialem: consequens est creditu difficile; ergo. Sequela declaratur, quia ex hoc, quòd actus sit contra prudentiam, non habet actus specificam malitiam: nam ille defectus generalis est omni peccato; speciem autem sumit ex materia virtutis, vel vitij moralis, in qua versatur. Illa ergo malitia imprudentis dispensationis tantùm est contraria fidelitati morali; fidelitas autem ex suo genere tantùm obligat sub veniali, sicut & veritas; ergo illa malitia ex suo genere tantùm est venialis. Hæc obiectio duo petit inter se connexa, vnum est, ad quam virtutem pertineat obligatio hæc non dispensandi in lege, nisi ex causa iusta: aliud est, quàm grauis sit ex genere suo transgredi hanc obligationem.

7.

Et incipiendo ab hoc posteriori puncto, Nauarr. in sum. prælud. 9. n. 14. docuit, hoc tantùm esse peccatum veniale, citátque Caiet. 1. 2. q. 96. artic. 5. vbi Caietan. solùm dicit, malè facere Principem, se vel alium eximendo ab obligatione legis sine causa, nõ tamen peccare contra legem, in qua dispensat, sed contra alia principia naturalia, præsertim contra illud, *Turpis est pars, quæ non consonat suo toti*. Quia verò hæc turpitudo videtur leuis, ideo Nauar. videtur Caietanum allegasse pro hac sententia, & in eandem inclinat Soto lib. 1. de iustitia, quæstio. vltim. artic. vltim. licèt non declaret apertè. Eandémque sequuti sunt aliqui moderni, quos refert, & sequitur Sanci. dicta disput. 18. num. 7. Non explicant autem hi authores, cuius speciei sit malitia, quam habet actus mala dispensandi ex obiecto suo, sed dicunt, ex circunstantia extrinseca posse esse mortalem ratione scandali, vel notabilis nocumenti, vel iniusti grauaminis aliorum: extrinseco autem obiecto, quatenus præcisè est exemptio à lege sine causa, non videri rem tanti momenti, vt ad peccatum mortale ex genere sufficiat.

8. *Nauar.* *Caiet.* *Soto.* *Sanci.*

9. *Peccatum esse in principe dispensare in lege sua sine causa, & hoc mortale ex genere suo.*

Ego verò censeo, in Principe esse peccatum mortale ex genere suo, dispensare in lege sua sine causa. Ita sentit Caietan. in summ. verb. *dispensatio*, dum ait, esse hoc peccatum veniale in paruis, vnde videtur suppo

ſupponere in magnis eſſe mortale,ac ſubinde ex genere eſſe tale. Poſtea verò ita id explicat, vt potiùs ſignificet,tantùm eſſe mortale, quando diſpenſatio redundat contra ius diuinum,vel naturale, & conſequenter eſt inualida,& illum imitatur Armil.ibi num. 15. Clariùs hoc ſentit Valent.2.p.d.7. q.5.punct. 9. qui etiam ad hoc inducit Caietan.1.2.quæſtion.96.art.5. Apertiùs tradit Couar.in 4.2.part.cap.6.§. 9.num. 7. & inclinat Soto in 4.d. 39. artic. 2.in fine corporis.ibi, *ſus non eſt*,& ſequuntur quidam alij ſummiſtæ, quos refert Sanci.& eandem ſupponere videntur omnes, qui tenent,talem diſpenſationem eſſe inualidam, quos capite ſequenti referam. Ac ſubinde hoc fatentur de inferiori diſpenſante in lege ſuperioris ſine cauſa, vt ſumitur ex Nauarr.in ſum.cap.25.num. 5. vbi rationem reddit, quia hæc eſt iniuſtitia grauis, quæ eſt peccatum mortale. Hæc verò ratio cum proportione, licèt non cum æqualitate, ad præſens accommodari poteſt, vt ſenſit Couar. ſuprà, & ſimul per hanc rationem explicatur primum quæſitum, ſcilicet, ad quam virtutem pertineat, hanc circunſtantiam in diſpenſatione obſeruare, nimirum, vt non niſi ex iuſta cauſa fiat,ſeu cuius ſpeciei ſit malitia contraria.

Caiet. Armil. Valent. Couar. Soto. *Nauar.*

10. Ratio ergo eſt, quia legiſlator ex iuſtitia tenetur nõ diſpenſare in ſua lege ſine iuſta cauſa; ergo peccat contra iuſtitiam aliter diſpenſando; ergo illud peccatum eſt mortale ex genere ſuo: nam violatio cuiuſcunque iuſtitiæ ex ſuo genere mortale peccatum eſt, iuxta doctrinam omnium;ergo. Conſequentiæ claræ ſunt. Primum verò antecedens probatur, quia triplicis iuſtitiæ obligatio in præſenti videtur concurrere. Primò commutatiuæ, quia Princeps ex officio tenetur talem diſpenſationem non dare: obligatio autem ex officio maximè ſpectat ad iuſtitiam commutatiuam. Secundò iuſtitiæ legalis, ex qua tenetur Princeps nihil agere contra commune bonum:talis autem diſpenſatio ex ſe multum nocet communi bono,& eſt illi contraria. Tertiò diſtributiuæ,& hæc videtur eſſe proxima, & contra illam videtur eſſe propriè ſpecifica malitia talis actus: nam directè eſt acceptio perſonarum,vt rectè docuerunt Abulenſ.Matth.22. q. 117. & Soto 3.de iuſtit.q.6.art.5.ad 3. & Anton.2. p. tit. 1. cap.20.§.2.in fine. Acceptio autem perſonarum opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ, vt conſtat ex 2. 2. quæſt. 63. Vnde ex ſuo genere eſt peccatum mortale, maximè quando radicatur in obligatione officij, vt ibidem tractatur. Ita verò eſt in præſenti. Et declaratur: nam à principio ferre legem non ſimpliciter pro tota communitate, ſed excipiendo aliquos ad libitum ſine cauſa, contra iuſtitiam diſtributiuam eſt, & de ſe mortale contra totam illam communitatem: hoc autem fit virtute per talem diſpenſationem; ergo. Confirmatur: nam illud peccatum eſt mortale ex genere, quod intra propriam ſpeciem poteſt eſſe mortale ex materiæ grauitate, ita verò eſt in præſenti, vt patet exemplis. Quis enim dicat, non eſſe mortale diſpenſare in obſeruatione Quadrageſimę ſine cauſa,vel cum Sacerdote in onere recitandi officium pro libito, & ſimilia?certè ſtatim actus apparet adeò grauis,& deformis,vt peccatum mortale iudicetur. Item licèt fortaſſe de facto ex illo non ſequatur ſcandalum,quia occultè fit,de ſe eſt ſcandaloſum, & oſtendit Eccleſiam, ſeu rempublicam, quod eſt indicium, in ſe, ac de ſe eſſe rem grauem. Et hanc rationem indicat Valent. ſuprà.

Abulenſ. Soto. Anton.

11. Confirmatur hæc reſolutio,ſimul expendendo quęſtiunculam aliam hic occurentem, an ſcilicet hæc doctrina locum habeat etiam in Principe ſecum diſpenſante.Reſpondendum enim eſt affirmatiuè: nam ſuppoſita doctrina ſuprà data lib.3.Principem ſuis legibus obligari, conſequenter ſequitur, eum peccare, ſecum diſpenſando in tali lege,alioqui inutilis, & ridicula eſſet talis obligatio, ſi poſſet Princeps illam à ſe tollere ſine peccato ſua voluntate ſola,& ſine cauſa. Et ita fatentur Caiet. Soto, Nauar. & omnes. Addo verò, hanc culpam in Principe eſſe grauem, & ex ſuo genere peccatum mortale.Probatur eadem ratione, quia aliàs nunquam obligaretur ſua lege ſub culpa mortali: nam etiam eſſet ridicula obligatio in illo gradu, ſi ſua voluntate & ſine cauſa poſſet auferre à ſe obligationem illam ſine peccato mortali. Quis enim eſt, qui volens non ſeruare aliquam legem non priùs auferat à ſe obligationem grauem eius, ſi poteſt, etiamſi in illa ablatione peccet venialiter, vt caueat peccatum mortale. Denique nullius momenti eſt obligatio, quam poteſt quis a ſe auferre ſuo arbitrio, & ſine cauſa; ergo vt illud prius dogma, quòd Princeps obligatur ſuis legibus iuxta grauitatem earum, ſolidum ſit, neceſſe eſt, fateri Principem non poſſe à ſe auferre pro ſua voluntate talem obligationem ſine graui cauſa, quin in tali diſpenſatione peccet mortaliter. Hinc ergo concludimus, tales diſpenſationes ſine cauſa eſſe peccatum mortale ex genere ſuo, quia in Principe reſpectu ſui non eſt ita grauis ex aliquo extrinſeco accidente,ſed præcisè ex vi ſuæ ſpecificæ malitiæ, quia eſt contra iuſtitiam diſtributiuam, quæ in illa acceptione perſonæ grauiter læditur,&c. Idem ergo erit reſpectu diſpenſationis ſubditorum: nam malitia eſt eiuſdem ſpeciei,& licèt ex circunſtantia perſonæ circa quam,aggrauetur in Principe diſpenſante, tamen (vt indicat Caietan. dicta quæſtion. 96. artic. 5.) hoc non obſtat, quominus etiam circa ſubditos peccatum ſit mortale ex genere, & poſſit eſſe in indiuiduo mortale ex grauitate materiæ. Licèt in leuioribus legibus, vel circunſtantiis earum ſæpe poſſit eſſe peccatum veniale ex leuitate materiæ, vt in aliis rebus contingit.

Princeps non poteſt ſecum diſpẽſare ſine cauſa.

Caietan.

12 Et hinc etiam expeditur aliud dubium hìc occurrens,quantum ſcilicet peccet ſubditus petẽdo diſpenſationem ſine cauſa.Nam quòd peccet,omnes allegati authores fatentur, éſtque manifeſtum ſuppoſita dicta reſolutione,quia petit rem irrationabilem,& communi bono contrariam,& quia vult diſcrepare à toto corpore ſine cauſa. De quantitate verò culpæ eædem ſunt opiniones.Dico autem breuiter illam actionem ſubditi dupliciter conſiderari poſſe. Primò præcisè vt eſt actio propria ſubditi, & voluntas cuiuſdam inordinati obiecti, alio modo vt eſt inductio ſuperioris ad actionem iniquam,&conſequenter eſt cooperatio ad illam. Priori modo poteſt excuſari ſubditus à culpa mortali etiam ex genere,quia non tenetur propria obligatione iuſtitiæ ad illam conformitatem cum toto, vt capite ſequenti magis declarabimus.At verò poſteriori ratione peccat ex ſuo genere mortaliter, quia cooperatur peccato mortali,& eſt cauſa illius:in indiuiduo autem ita peccabit ſicut ſuperior,quem inducit. Et ita ſentit Couar.ſuprà.Poterit tamen accidere,vt ſubditus ignorantia excuſetur,& tunc poterit ipſe nihil peccare,putans Prelatum nihil peccare,&nihilominus fieri etiam poteſt, vt Prælatus non excuſetur, quia vel non ignorat, vel ignorantia, quæ in ſubdito eſt inuincibilis, in Prælato eſt culpabilis propter maiorem occaſionem, & obligationem ſciendi. Quocirca ſi ſubditus bona fide procedat,& petat diſpenſationem, putans,ſe habere cauſam, vel fideliter narrans factum, & remittens ſuperiori iudicium cauſæ, nihil peccabit, etiamſi non ſit certus,non peccare Prælatum,quia in dubio pro illo præſumere debet,vt ſæpe dictum eſt, & in materia de voto in ſimili diximus cum D.Thom.2.2.q.88.art.vlt. ad 2.& trãdit etiam Nau.dicto prælud.9.nu.13.

Subditus petendo diſpenſationem ſine cauſa peccat mortaliter ex genere ſuo ex vno capite, ex alio autem venialiter tãtùm. *Couar.* *D.Thom.* *Nauar.*

13. Sic etiam è contrario, ſi ſubditus mala fide procedat, & decipiat Prælatum falſam cauſam allegando, ipſe peccabit,&Prelatus eſſe poterit à culpa immunis, & hanc

& hanc culpam existimo esse mortalem in subdito ex genere suo, quia de se grauem iniuriam Prælato infert, nisi ex leuitate materiæ minuatur. An verò si Prælatus offerat dispensationem sine causa subdito non petenti, ille peccet, acceptando. Sanc. suprà, n. 8. ait, peccare eo modo, quo Prælatus, id est, vel venialiter, vel mortaliter, prout Prælatus peccauerit, quia cooperatur peccato illius, cùm dispensatio non sortiatur suum effectum, donec acceptetur. Sed dicendum censeo, tunc subditum non peccare, ex vi cooperationis, quia illa non est vera cooperatio, quia dispensatio à solo superiori datur, & ad illam vt procedit à superiori, subditus non concurrit, sicut cooperatur, quando superiorem excitat, vel inducit. Nec refert, quòd acceptatio sit necessaria ad effectum, tum quia non est necessaria, vt concausa, sed vt conditio necessaria, quam ponere, solùm est permittere effectum, non facere. Tum etiam quia posita dispensatione ex parte superioris, ponitur tota malitia grauis illius actionis, & quod sequatur effectus, non habet nouam malitiam, & ideo acceptare, aut velle illum effectum, non est in subdito cooperatio ad malum. Potest verò cogitari ibi aliqua malitia in voluntate talis effectus, sine cooperatione, quæ venialis ad summum est, si tamen aliqua est, quod nunc non definio, donec dicam de culpa eiusdem subditi in vsu talis dispensationis, quam in sequens caput reseruo, quia supponit aliam de valore talis dispensationis, & ibi etiam dicemus, an teneatur Prælatus talem dispensationem reuocare.

Santi.

14. *De qualitate causæ ad licitè dispensandum.*

Superest respondere ad rationes dubitandi in principio positas, & expedire alia breuia dubia, quæ in eis petuntur. Prima ergo ratio dubitandi petit generatim, qualis debeat esse causa iusta ad licitam dispensationem sufficiens: triplex enim causa potest intelligi, vna per se sufficiens ad excusandum, vel certò, vel sub dubio, alia per se non excusans, sufficiens tamen, vt possit tolli obligatio, alia quæ licèt per se non tollat obligationem, & reddat iustam dispensationem, & obliget Prælatum ad dispensandum. Dico ergo non esse necessariam primam causam. Et hoc solum concludit illa prior ratio dubitandi. Nam si certò constet, causam, seu necessitatem esse talem, vt per se excuset, tunc non solùm dispensatio vera, sed etiam nec interpretatio Prælati necessaria est: si verò sit talis, quæ rem faciat dubiam, & dubium nõ possit per doctrinam, vel aliam diligentiam expelli, tunc ad superiorem recurrendum erit, si fieri possit, vt interpretetur potiùs, quàm dispenset, licèt interpretatio in illo casu soleat largè dispensatio vocari. Ad propriam ergo dispensationem non est necessaria tam rigorosa causa. Nec etiam est necessaria tertia, quæ superiorem obliget, sed sufficiet media, quæ nimirum satis sit, vt sine acceptione personarum possit pars excipi à generali onere, & regula totius corporis. Sæpe enim occurrere potest causa sufficiens ad prudenter iudicandum, posse fideliter, & iustè subditum eximi ab aliquo onere, vel quia in eo non ita militat ratio legis, sicut in aliis, vel quia aliæ occasiones, vel impedimenta occurrunt, quæ licèt non cogant, prudenter inducunt ad misericordiam, vel benignitatem, aut liberalitatem cum illo ostendendam, vt canones frequenter loquuntur, & paulo pòst magis explicabimus.

15. Quæri autem hîc potest, quæ sit causa iusta ad dispensandum in humana lege, quam quæstionem tractaui de dispensatione voti lib. 6. cap. 17. & doctrina ibi data potest in præsenti cum proportione applicari. Vnde breuiter aduerto, quæstionem hanc posse tractari & comparatè, & absolutè. Priori modo quæri solet, an sit necessaria tam grauis causa ad dispensandum in legibus humanis, sicut in iuramentis, aut votis, aut aliis quæ dicuntur attingere ius diuinum, aut naturale. Quam comparationem attingit Nauarr. in sum.

Nauarr.

cap. 12. num. 57. & simpliciter dicit, difficiliorem esse dispensationem in his, quæ ius diuinum attingunt, ac subinde maiorem causam ad illam postulari. Soto verò lib. 7. de iust. q. 4. ar. 3. §. *hoc autem*, quæsitum hoc de voto proponens, putat non habere vnum responsum: nam interdum lex difficiliùs relaxatur, quàm votum, interdum verò è contrario. Hæc ergo quæstio supponit aliam, quam tractaui lib. 1. de voto, cap. 3. quæ sit maior obligatio, legis humanę, an voti, & dixi pro materiæ qualitate interdum vnam, interdum aliam esse grauiorem; ita ergo dicendum est de causa dispensationis: nam vbi fuerit maior obligatio, ibi maior causa postulatur. *Soto.*

16. *Vbi fuerit maior obligatio maior causa requiritur ad dispensationẽ.*

Absoluta præter ea interrogatio, scilicet, quàm grauis causa sufficiat, vel quomodo possit de illa iudicium ferri, non potest etiam certa responsione definiri, sed prudentis arbitrio definienda est, vt etiam de voto dixi. Capita verò, seu loca, ex quibus hæc causa sumenda est, numerantur à Gratiano in §. *nisi rigor.* 1. q. 7. dicente, *Pro tempore, pro persona, intuitu pietatis, necessitatis, vel vtilitatis, & pro euentu rei*, quæ per discursum totius quæstionis variis canonibus comprobat. Sed si attentè considerentur, omnia continentur in illis tribus capitibus, *necessitas, vtilitas*, & *pietas*, hæc tamen secundùm alias circunstantias variantur. Nam temporis conditio facit, vt tunc occurrat necessitas, vel vtilitas, & idem suo modo est de conditione personæ, & rei euentu, sub quo continetur quælibet occasio, & ad hæc etiam reducitur opportunitas loci: nam ex his omnibus consurgere solet necessitas, vel vtilitas, vt ex se constat, & ex decretis à Gratiano ibi inductis, & ex c. *fraternitas*, d. 34. & optimè ex cap. *necesse est*, dist. 29. c. *ipsa pietas*, 23. q. 4. & in vniuersum loquendo, interdum hæc causa potest sufficienter oriri ex vno, vel altero capite, aliquando verò ex multis simul: nam singula, quæ non prosunt, simul collecta iuuant, vt constat.

17. *Dispensatio iuris publici, & priuati quando dicitur.*

Atque ex hac numeratione causarum colligi possunt tres aliæ diuisiones dispensationis. Prima est in illam, quæ est boni publici, vel priuati. Sicut enim lex licèt sit propter commune bonum, nihilominus interdum est iuris publici, interdum priuati, vt suprà tradidimus: ita dispensatio, quando pro immediata causa habet publicam vtilitatem, dicitur iuris publici; quando verò est proximè propter vtilitatem personæ petentis dispensationem, dicetur iuris priuati. Vnde etiam colligitur, quomodo intelligendum sit, quod D. Thom. dicta q. 95. ar. 4. ait, ad fidelitatem dispensatoris pertinere, vt intentionem habeat ad commune bonum; indicare enim videtur, necessarium esse ad iustam dispensationem, vt causa eius sit necessitas aliqua publica, vel communis vtilitas. Vnde Soto dicto art. 3. intulit, dispensationem non posse esse iustam, nisi in commune bonum cedat: nam sicut lex pro communi bono constituitur, ita pro illo dispensanda est. Et Panormit. in cap. *de multa*, de præbend. num. 8. referens eundem locum D. Thomæ ait, dispensationem non propter priuatam causam, sed propter publicam debere concedi. Ac denique Tridentinum sess. 25. cap. 18. de reformat. leges dicit tantùm debere relaxari, vt communi vtilitati satisfiat. *D. Thom.* *Scot.* *Panorm.* *Conc. Trid.*

18. *Quo sensu debet dispensatio respicere bonũ commune.*

Non est autem intelligendum, ad iustam causam dispensationis necessariam esse, vt immediatè pertineat ad commune bonum, satis enim est, vt immediatè contineat tale bonum illius personæ, cum qua dispensatur, vel propter quam dispensatur, quod redundet in cõmune bonum: nam bonum partis in bonum totius corporis redundat, quod patet ex vsu, & ex ratione, quia legislator ita debet communi bono prospicere, vt etiam habeat curam singulorum quoad fieri possit; ergo ita etiam debet dispensare obligationem legis, vt necessitatibus singulorum subueniat, saluo commu

communi bono, & ideo rectè dixit Gratian. dispensationem concedi pro tempore, & persona. Et D. Thomas dixit dispensationem rectè dari, quando lex, quæ communitati expedit, huic personæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum maioris boni; tunc ergo subuenire per dispensationem, redundat in commune bonum, & ita est iustum: erit autem iniusta dispensatio, si sit propter priuatum commodum, quod in commune bonum non redundat.

19. *Dispensatio voluntaria & necessaria quã do dicitur.*

Secunda diuisio dispensationis, quæ ex dictis colligitur, est in voluntariam, & necessariam, seu iustam, & debitam, vel non debitam, licèt iustam. Aliqui enim authores in hoc nihil distinguunt, sed quoties intercedit iusta causa dispensandi, putant, dispensationem esse debitam. Ita Sylu. verb. *dispensatio*, q. 1. & hoc sequuntur aliqui Canonistæ in cap. *at si clerici.* §. *de adulteriis*, de iudic. & fauet Gloss. in c. *domino sancto*, d. 50. verb. *necesse*, quæ priùs colligit ex illo textu aliquam dispensationem esse debitam, postea verò generaliter infert *peccare Episcopum negando dispensationem, vbi patet ratio dispensandi*, & sequitur ibi Turrecr. num. 9. Qui tamen in cap. *cùm constitueretur*, 50. d. nu. 9. triplicem distinguit dispensationem, debitam, prohibitam, permissam. Et nihilominus subiungit, omnem dispensationem, quæ ex iusta causa datur, esse debitam. Quam distinctionem, ac doctrinam sequuntur Anton. 1. p. tit. 17. §. 20. Rosel. verb. *dispensatio*, nu. 4. Videtur tamen repugnantiam inuoluere cum tertio membro distinctionis. Quia non dicitur dispensatio permissa per modum actus illiciti, sed quæ non datur per modum iuris, ac legis, sed ex misericordia in casibus permissis, & non præceptis in iure, vt idem cum Archidiac. exponit: at dispensatio talis licita est; ergo habet iustam causam. Vnde videtur esse aliqua æquiuocatio in verbis illis, quia non est verisimile, in verbis tam paucis dici contradictoria. Videtur ergo Turrecr. tacitè distinguere causam iustam, id est, ex iustitia obligantem, à causa honesta ex misericordia, vel pietate, aut rationabili liberalitate.

Sylues. *Turrecre.* *Anton.* *Rosel.*

20. *Dispensatio quæ licitè concedi potest aliquando debetur ex iustitia aliquãdo non.* *Panorm.* *Decius.* *Felin.* *Abbas.* *Glossa.*

Sit ergo certum, non omnem dispensationem, quæ potest licitè concedi, esse debitam ex iustitia, vel præcepto, aliquando tamen esse posse. Ita Panormitan. Deci. Felin. & alij in dicto §. *de adulteriis*. Idem Abbas in cap. *consilium*, de obseruat. ieiun. num. 4. & in cap. *ex parte*, de consuet. in fine. Qui authores specialiter aduertunt, iustam, seu rationabilem dispensationem aliquando esse debitam, tanquam supponentes pro certo, non semper esse debitam, & ita etiam dixit Gloss. in cap. *dispensationes*, 1. q. 7. dispensationem non esse ius, interdum tamen esse debitam. Idem repetit eadem Gloss. in cap. *exigunt*, eadem causa, & quæstione. Idem Roderic. tom. 1. q. 24. ar. vlt. in fine, Sanci. lib. 3. de matrim. disp. 10 q. 1. qui alios referunt. Et potest satis colligi ex Trident. sess. 14. cap. 7. de reformat. vbi in casu per se iusto, vt est occisionis alterius in propriæ vitæ defensionem, dicitur esse dispensatio quodammodo indebita. Potest etiam facilè probari explicando titulos, ob quos potest dispensatio esse debita, extra quos non erit debita, licèt possit esse iusta.

Roder. *Sanch.* *Trident.*

21. *Dispẽsatio debita ex præcepto.* *Gloss.* *Turrecr.* *Gloss.*

Primò ergo potest esse dispensatio debita ex iuris præcepto, vt quoties assignando aliquam causam dispensationis, vtitur verbis præceptiuis ordinando, vt existente tali causa concedatur dispensatio, quod maximè fieri solet in dispensationibus circa pœnas post condignam satisfactionem, vt in dicto cap. *domino sancto*, vbi id notãt Gloss. & Turrecrem. Item Gloss. in cap. *siquis*, & cap. *condemnandum*, dist. 50. propter verbum, *debet*, quod est in textu, quod non cogit, sed consideranda sunt alia verba, & materia. Quando verò lex solùm concedit, vt possit dispensari, non est debita dispensatio, vt notatur in dicto §. *de adulteriis*, ex ipso textu. Intelligendum autem hoc est permissiuè, seu negatiuè, id est, ex vi illius concessionis non esse debitam dispensationem, non tamen absolutè, vt non possit esse aliunde debita. Quia sæpe denotatur per illum modum loquendi concessio potestatis, non verò excluditur obligatio, si aliunde oriti possit, vt notatur in cap. *cùm ex eo*, de elect. in 6. per ipsum textum. Secundò potest esse debita dispensatio per præceptum ab homine, vt in dispensationibus, quas concedit Pontifex remittens causas ordinariis, vel discreto confessori, mandans, vt dispensent, si preces veritati nitantur, tunc enim impleta conditione dispensatio debita est.

22. *Dispensatio debita ex natura rei ex officio.* *Gloss.* *Turrec.* *Panormit.*

Tertiò ex natura rei potest esse debita de iustitia dispensatio, quando est necessaria ad commune bonum, vel vitandum publicum scandalum, vel quid simile. Ita notatur in dict. cap. *vt constitueretur*, per illum textum, vbi Gloss. & Turrecr. suprà, Panormitan. & alij suprà citati. Quartò potest esse debita dispensatio ex officio, ac subinde ex iustitia, vbi fuerit necessaria ad spirituale bonum postulantis, vel ad vitandum graue periculum animæ. Ratio est, quia Prælatus ex officio tenetur prouidere in his casibus saluti subditi, & hoc maxime sentiunt authores primo loco citati; huiusmodi enim (vt existimo) vocant *iustam causam dispensationis*. Quintò aliquando, licèt causa non inducat debitum iustitiæ, potest inducere debitum charitatis, & misericordiæ. Aliquando enim dispensare est opus misericordiæ; ita enim interdum iura loquuntur, cap. *postulasti*, de Cler. excommun. ministr. at opus misericordiæ interdum est debitum, quando proximus grauiter indiget, & sine dispendio potest illi concedi; ergo. Vnde tandem fit, vt extra hos casus possit esse iusta dispensatio, & non debita. Patet, quia potest esse ex misericordia, vel liberalitate sine graui necessitate subditi, & sine præcepto positiuo; ergo erit iusta, quia ratio misericordiæ cum concessione iuris positiui illam iustificat, & non erit debita, quia nec iure naturæ, nec ex præcepto humano. Confirmatur, quia priuilegium sæpe est iustum hoc modo, & non debitum; ergo & dispensatio. Denique hæc dispensatio dicitur in iure gratia, vt authores suprà citati aduertunt.

Dispensatio debita ex misericordia.

Vnde etiam intelligitur, quod suprà etiam diximus posse dari iustam causam dispensationis, quæ per se non sufficiat ad excusandum ab obseruatione legis. Et consequenter etiam sequitur, si existente tali causa, subditus petat dispensationem, & illi denegetur, non ideo posse statim agere contra præceptum, quia sola iusta causa non excusat, & ideo non requiritur tantùm dispensatio petita, sed etiam obtenta, quia aliàs non tollitur vinculum legis. Atque hoc maximè locum habet in dispensatione non debita ex iustitia, etiamsi sit debita ex sola charitate, vel misericordia. De dispensatione autem debita ex iustitia posset quis dubitare, sed quia illa iustitia non est propriè commutatiua respectu particularis subditi, sed est respectu cõmunitatis, vel legalis, & communis, ideo per se loquendo, & pro regula statuendum est, etiamsi dispensatio sit debita de iustitia, vel præcepto, & denegetur, non posse subditum contra legem agere, quia iniustitia Prelati non tollit legis vinculum. Quare si lex est superioris, & inferior abutitur potestate sibi concessa, ad superiorem recurrendum est (si non est periculum in mora) qui poterit compellere, vt dispenset, vt docet Panormitanus in cap. *Pastoralis*, de appellat. nu. 17. Quomodo autem sit recurrendum, an per appellationem, vel implorando officium eius, & supplicando, tractant Iuristæ suprà allegati, ad eos enim pertinet. Veritas autem est, hanc non esse materiam appellationis, sed supplicationis. Quòd si sit periculum in mora, & graue nocumentum immineat, tunc epiikia vti licebit, interpretando

23. *Causa iusta aliquãdo non excusat à legis obligatione.* *Panorm.*

volun

voluntatem superioris, quando materia est capax illius. Nam iuxta doctrinam suprà datam, etiam hoc posset licere ante petitam dispensationem à proximo Prælato, si peti non posset sine eodem detrimento. At verò si sit Princeps supremus, qui negat dispensationem, quæ iudicatur debita, standum est iudicio, seu volũtati eius, nisi nocumentum tam graue immineat, vt non possit lex humana obligare cum tanto discrimine, quia extra hanc necessitatem lex non relaxata per dispensationem semper obligat.

24. *Dispensatio ex causa intrinseca, vel extrinseca quãdo dicitur.*

Tertia diuisio dispensationis, quæ ex dictis colligitur, est in eam, quæ, attenta ratione legis, ab intrinseco necessaria vel iusta est, alia, quæ solùm per extrinsecam causam iustificatur. Intrinsecam causam appello, quæ directè opponitur obseruationi legis, illi impedimentum afferens; vel grauem, & onerosam reddens eius obligationem. Extrinsecam autem appello, quæ ab aliis circunstantiis extrinsecis sumitur, vt ex nobilitate personæ, ex meritis eius, vel aliis similibus occasionibus. Priùs ergo genus causæ sine dubio est maximè proprium, in quo principaliter debet attendi, an ratio legis saltem negatiuè cessauerit in tali persona: nam si cessat, licèt per se non sufficiat, vt lex non obliget, nec etiam vt per dispensationem tollatur, si nulla alia ratio suppetat, tamen supposita illa cessatione causæ finalis legis in particulari, quælibet ratio adiuncta vtilitatis, vel pietatis, etiamsi nimis grauis non sit, sufficere poterit ad honestandam dispensationem, vt sentit Soto dicta q. 7. ar. vlt. §. *sed arguis*, ponens exemplum in præcepto ieiunij. Si verò ratio seu finis legis in tali persona non cessauit, maior quidem causa necessaria erit, tamen etiam poterit esse intrinseca, vt est debilitas corporis ad ieiunandum, etiamsi aliàs indigeat ieiunio ad corporis maceratio-nem, &c.

25. *Causa extrinseca quãdo est sufficiens.*

Posterius verò genus causæ, quod extrinsecum appellaui, etiam conferre potest multum; imò interdum esse sufficiens, vt notauit Panormit. in cap. *innotuit*, de elect. nu. 5. per illum textum, in quo *personæ scientia, morum honestas, bona fama*, considerantur ad honestandam dispensationem. Et addit Panormitan. solam prærogatiuam meritorum posse sufficere ad inducendum Principem ad dispensandum, licèt non concurrat Ecclesiæ necessitas, vel vtilitas, vtique proximè: nam remotè, & vltimatè personæ merita vel sunt vtilia Ecclesiæ, vel illorum remuneratio in magnam Ecclesiæ vtilitatem redundat. Et sic etiam D. Thom. 2. 2. q. 63. ar. 2. ad 2. dixit, conditionem personæ, quòd dies sit, interdum considerari ad dispensationem, ob communem vtilitatem. Et sic etiam Concilium Tridentinum dicto cap. 18. sess. 25. dixit, in dispensando habendum esse, *rerum, personarúmque delectum*, & in sess. 24. cap. 5. de reformat. inter causas dispensandi ponit, *nobilitatem personarum*, quod etiam in iure frequens est. Aliquando verò dispositio personę confert etiam ad intrinsecã rationem dispensationis, vt in c. 1. qui cleri. vel vouent.

Panorm. *D. Thom.* *Conc. Trid.*

26. *Dispensatio semper requirit aliquam causam saltẽ extrinsecam.*

Denique ex his patet responsio ad tertiam rationem dubitandi in principio positam; dico enim, dispensare in lege sine causa iusta, non solùm esse malum, quia prohibitum, sed ex se, & ex natura rei, ac subinde semper esse malum: iámque declaratum est, contra quã virtutem sit illa malitia. Solùm superest, vnum verbum addere de consuetudine concedendi aliquas dispensationes sine causa. Dici autem in primis potest, concedi quidem sine causa intrinseca, non tamen sine aliqua saltem extrinseca, considerata ex parte legislatoris ad ostendendam benignitatem suam, vel misericordiam in occasione opportuna. Deinde dicitur, licèt non antecedat causa, per ipsam dispensationem, & modum èius sæpe consummari: nam quando datur dispensatio sine causa, imponitur aliqua satisfactio, vel multa in pium opus, vel in aliam communem Ecclesiæ vtilitatem, per quod opus consurgit causa dispensationis, quæ tunc fit per modum commutationis, sicut etiam in 4. tomo, disputation. 54. in concessione indulgentiarum fieri diximus, & in dispensationibus id notauit Ledesma 2. part. 4. quæst. 17. artic. 3. in vltimis verbis eius, dicens, ad iustam dispensationem non semper requiri causam intrinsecam ex parte eius, cui conceditur, sed sufficere extrinsecam, vt eleemosynam, aut contributionem aliquam in subsidium belli contra hostes Ecclesiæ, vel aliud simile pium opus.

Tom. 4. disput. 54. Ledesm.

CAPVT XIX.

Vtrùm dispensatio legis humanæ sine iusta causa data valida sit.

1. *Inferior in lege superioris sine iusta causa non potest valide dispensare.*

Distinguere in primis oportet inter dispensationem datam à legislatore in lege sua, & datam a inferiori in lege superioris. Nam de hac posteriori omnes fatentur, datam sine causa non solùm esse illicitam, sed etiam esse inualidam, quia excedit potestatem dispensantis; non enim est efficax voluntas inferioris ad tollendum effectum per superiorem voluntatem constitutum, nisi quatenus ab ipso superiore est concessum: non est autem verisimile esse concessum, vt hoc possit inferior sine causa. Et ideo tunc inferior excedit formam mandati, & operatur sine potestate, & ideo actum nullum facit. Quod latiùs probaui lib. 6. de voto, c. 17. vbi sufficienter auctores allegaui, & omnes statim allegandi in hoc conueniunt; & ideo non est necesse in hoc immorari.

2. *Qua cognitio causa requiritur ad validitatem dispensationis.*

Solùm oportet aduertere, communiter Iurisperitos docere, necessarium esse ad valorem dispensationis ab inferiori datæ, vt dispenset, causa cognita. Sed hoc dupliciter potest intelligi. Primò de cognitione iudiciali causæ, id est, vt secundùm ordinem iuris de illa inquiratur, & ea probetur. Alio modo potest intelligi de cognitione causæ, quæ in re sufficiens sit, quacumque via, seu diligentia adhibita. Quod igitur ad forum conscientiæ spectat, censeo hanc posteriorem cognitionem sufficere, quia ex natura rei sufficit, & nullum est ius positiuum annullans dispensationem datam, non seruata forma iuridica in cognitione causæ. Cuius signum est, quia non solùm in dispensationibus inferiorum, sed etiam in dispensatione supremi Principis requiri solet cognitio causæ, vt patet ex Tridentino sess. 25. cap. 8. & tamen constat apud omnes in dispensationibus pontificiis non requiri illam formam cognitionis causæ, vt validæ sint. Igitur solùm potest illa forma esse necessaria, vt in foro exteriori censeatur valida dispensatio, quia vbi non præcedit illa causæ cognitio, surreptitia præsumitur dispensatio, vt idem Tridentin. dixit. Imò existimo posse hanc præsumptionem elidi in foro externo, si sufficienter probetur, causam legitimam interfuisse, quia tunc per sufficientem probationem constabit in foro externo, dispensationem esse validam; ergo nulla ratio supereſt, cur possit nulla præsumi, aut pronuntiari, neque etiam cur possit irritari, quia nullum est ius, quod hoc præcipiat, vel quod talem pœnam imponat.

Trident.

3.

Hoc ergo supposito, difficultas est de dispensatione Principis in lege sua, & eadem est de quocumque legislatore in sua lege, etiamsi supremus simpliciter non sit, quia eandem proportionem seruat ad legem suam. Videtur ergo talis dispensatio semper esse nulla. Primò, quia semper est iniusta, vt suprà probatum est; ergo semper est nulla. Probatur consequentia, quia lex iniusta non est lex; ergo nec dispensatio iniusta est dispẽsatio, iuxta dictum Bernardi lib. 3. de consid. cap. 4. in fine, vbi numeratis causis iustæ dispensationis, ait, *Cùm nihil horum est, non planè dispẽsatio, sed crudelis dissipatio est.* Secundò talis dispẽsatio, etiam excedit potestatem,

D. Bernard.

ſtatem diſpenſantis;ergo eſt nulla;ergo actus ſine poteſtate factus nullus eſt. Antecedens patet ex ſuprà dictis,quia ſuperior diſpenſans etiam in lege ſua, non operatur vt dominus,ſed vt diſpenſator fidelis,& prudens; ergo operatur per poteſtatem à ſupremo rectore, ac legiſlatore Deo conceſſam; ſed non minùs Deus, imò multò magis, quàm humanus Princeps, præſumitur dare ſuam poteſtatem adſtrictam legibus iuſtitiæ, & illius & formam poſtulare tanquam eſſentialem in actu talis poteſtatis,quia *quæ a Deo ſunt, ordinata ſunt*;multò certè magis, quàm ea, quæ ſunt ab humano Principe,& ideo dicitur Deus non dare poteſtatem in deſtructionem,ſed in ædificationem. 1. Corinth. 10.ergo illa diſpenſatio,quæ diſſipatio eſt, & in deſtructionem,non eſt à poteſtate data a Deo, ac ſubinde eſt nulla. A

4. Tertiò, illa diſpenſatio non reddit tutum diſpenſatum,ſi de defectu cauſæ illi conſtet; ergo non eſt valida.Probatur conſequentia,quia ſi eſſet valida, tolleret obligationem legis, & ſic redderet ſubditum tutum in conſcientia,quia non violaret legem. Probatur autem antecedens, quia non obſtante tali diſpenſatione peccat ſubditus, vtendo illa, vt ferè omnes fatentur;ergo non eſt tutus. Reſpondet Caiet. peccare quidem,non tamen contra obligationem legis poſitiuæ, quæ per diſpenſationem ablata fuit, ſed contra legem naturæ præcipientis vniformitatem partis cum toto corpore.Sed contrà: nam lex naturæ non obligat ad vniformitatem in opere, in quo non eſt vniformis obligatio,ſed poſita diſpenſatione valida, iam non eſt vniformis obligatio reſpectu talis operis;ergo nec ius naturæ obligabit ad ſeruandam vniformitatem in illo, vel ſi obligat non obſtante tali diſpenſatione, ſignum eſt,non eſſe validam illam diſpenſationem. Quartò ſi Princeps poſſet validè diſpenſare cum ſubdito ſine cauſa,& pro ſua voluntate; ergo multò magis ſecum, quia ſicut voluntate ſua poſita eſt lex reſpectu aliorum, ita & reſpectu ſui; ergo eadem abſoluta voluntate poterit à ſe obligationem talis legis auferre, qua poteſt à ſubdito. At conſequens eſt falſum, aliàs nunquam Princeps obligaretur illa lege, quia obligatio,quæ ſine cauſa, & propria voluntate tolli poteſt, nulla profectò eſt, vel nullius momenti, vt ſuprà argumentabar. *Caietan.* B C

5. Propter hæc, vel ſimilia argumenta aliqui dixerunt,diſpenſationem datam, etiam à Papa in lege canonica eſſe nullam, nullúmque effectum habere, ac ſubinde æquè peccare ſubditum,non ſeruando legem poſt illam diſpenſationem,ac ſi illam non haberet, & ſi lex irritet actum, etiam fore æquè irritum poſt diſpenſationem.Ita tenet Fortun. Gar. in l. *Gallus*, §. *& quid ſi tantùm*, ff.de lib.& poſthum.ſequitur Mendoz. de pactis,lib.1.q.2.nu. 35. & in foro conſcientiæ idem eſſe dicendum,cenſuit Loazes de matrim.Reg. Angli. dub.4.num.14.& 15.& quando diſpenſatio affert præiudicium tertio, idem cenſuit Mincha. lib. 1. quæſtionum illuſtr.cap.25.num.16.& cap.26.nu. 26. de cuius ſententia dicam, ſoluendo argumenta. Ex Theologis verò ſolus Vaſq.inclinat in hanc ſentẽtiam 1.2. diſput. 178. cap. 4. quanuis in fine dicat aliis iudicium relinquere, & refert etiam pro hac ſententia Gloſſam, Iaſ. & alios aſſerentes,talem diſpenſationem non reddere tutum in conſcientia eum, cum quo diſpenſatur,ſed illi in alio ſenſu loquuti ſunt,vt in ſolutionibus argumentorum dicam. *Fortunius Gar. Mendoz. Loazes.* *Mincha.* *Vaſquez.* *Gloſſa, Iaſon.* D E

6. Nihilominus dico,talem diſpenſationem eſſe validam, ac ſubinde habere illum effectum, ad quẽ datur. Hanc aſſertionem nunquam ſatis expreſſit D. Thom. indicat tamen in eo,quòd ſolùm vbique dicit, peccare legiſlatorem ſine cauſa diſpenſando, vel non debere diſpenſare ſine cauſa,vt patet 1.2.q.97.art.4.& quodlib.4. art.13. & ſæpe alias. Alij verò Theologi, qui quæſtionem attigerunt,in hac aſſertione conueniunt, vt Caietan.dicta q.96.art.5.Soto dicta quæſt.7. art. 3. & alij nouiores Theologi tam generatim ad dictam q. 97.D.Thomæ ar.4.quàm in particularibus locis, quos congerit Sancius ſuprà n.24.vbi etiam refert Summiſtas,& Iuriſperitos quamplures. Maximè verò tractari ſolet in cap.*quia in Eccleſiarum*, de conſtit. vbi videri poſſunt Deci.num. 17. & Felin.num. 15. & in §. *de adulteriis*,ſub cap.*at ſi clerici*,de iudic. & in cap.*de multa*,de præbend.& in cap.*ad monaſterium*, de ſtat. monach. & in cap. *non eſt*, de voto. Quibus locis videri præcipuè poſſunt Innoc. & Panormit. & alij allegati in capite præcedenti in principio,& præſertim Couar.in 4.2.p.cap.6.§.9.n.8.& ſequentib. & Gigas de penſio. q.6.n.9. *Caiet.* *Soto.* *D.Thom.* *Sanci.* *Decius.* *Felin.* *Innocent.* *Panorm.* *Couar.* *Gigas.*

Diſpenſatio in lege ſua eſt valida ſine cauſa iuſta. D.Thom.

Fundamentum huius aſſertionis eſt, quia lex pendet ex voluntate imponentis illam;ergo ſi ipſemet voluntate ſua fert illam reſpectu alicuius, re ipſa ablata manet,licèt fortaſſe ſuperior peccet auferendo. Nam, vt Gloſſa dicit, in lege *relegatum*, ff. de pœnis, vt lex non obliget, eſt in Principe pro ratione voluntas, quia à voluntate eius pendet lex, vt in fieri, ita & in conſeruari. Confirmatur: nam hac ratione, licet Princeps abrogando legem ſine cauſa, peccet, nihilominus ſubditi iam non obligantur lege, quia in effectu pendet à voluntate legiſlatoris; ergo idem, ſi ex parte tantùm reſpectu alicuius tollat legem. Declaratur etiam: nam ſi diſpenſatio non eſſet cum vna perſona tantùm, ſed cum tota communitate pro vna, vel altera vice, re vera eſſet valida diſpenſatio, quia eſſet ablatio præcepti pro tali die; ergo idem eſt, ſi ſit ablatio præcepti pro tali perſona.Item ſi à principio Princeps tuliſſet legem,excipiendo ab illa Petrum, vel Paulum,illi nunquam eſſent obligati lege,quia de facto illis nunquam eſt impoſita, ſiue legiſlator cum ratione exceperit,ſiue non;ergo idem eſt, ſi ſemel poſita auferatur.Denique confirmatur, quia abſolutio à cenſura data iniuſtè,& ſine cauſa ab auctore cenſuræ, valida eſt,cap.*venerabilis* §.*ſanè*, de ſentent. excommunic. in 6. ergo idem eſt de diſpenſatione: nam quoad hoc par eſt ratio. *Diſpẽſatio vis ab auctore legis pendet.*

Vt autem hoc fundamentum ſolidiùs appareat,obiici contra illud poteſt, quia interdum eſt in poteſtate voluntatis habere, vel non habere actum, & impedire effectum eius, vt in voluntate mea eſt promittere,vel non promittere;non eſt autem in poteſtate mea promittere, & non me obligare. Sic ergo licèt in voluntate legiſlatoris ſit ponere, vel auferre legem, tamen ſi vult per legem obligare totam communitatem,non poteſt, etiamſi velit eximere aliquem ab efficacia legis ſine cauſa. Quia lex per ſe primò reſpicit communitatem, & ideo quandiu durat, neceſſariò, & quaſi naturaliter,ſeu ex vi iuris naturæ obligat omnes, qui ſunt de communitate, & vniformiter participant cauſam,ſeu rationem legis;ergo exemptio ab illa obligatione, iam non poteſt effici ſola voluntate, ſed per poteſtatem diſpenſatiuam, quæ reſpicit cauſam. Nam quodammodo læditur ius naturale,ſine cauſa diminuendo obligationem legis,perſeuerante lege. In quo cernitur clara differentia inter abrogationem, & diſpenſationem legis: nam per abrogationem tollitur omnino lex, & ideo licèt irrationabiliter fiat, valet, quia legem eſſe, vel non eſſe abſolutè pendet à voluntate legiſlatoris; at verò per diſpenſationem non tollitur lex, ſed manente lege per legem diſpenſationem fieri tentatur, vt obligatio legis non vniformiter deſcendat ad eos, in quibus eadem cauſa, & ratio reperitur, quod eſt contra legem naturalem, & ideo non ita pendet ex nuda voluntate legiſlatoris, etiam vt factum teneat, ſed oportet, vt inæqualitas, vel diſparitas ſit in cauſa.Et hanc obiectionem confirmant duæ

ratio

rationes in principio factæ. Et per eandem videntur facilè dilui exempla pro assertione adducta. Nam de abrogatione iam dictum est, non videri similem rationem. Idémque videtur de absolutione, quia non est actus, qui versetur circa communitatem, sed circa particularem personam. In alio verò exemplo poterit facilè negari quod in eo supponitur.

8. *Lex non est regula indiuisibilis, sed extensionem habet.*

Hæc verò obiectio supponit, legem esse aliquam indiuisibilem regulam, quæ semel posita necessariò, & quasi naturaliter obliget omnes, ita vt non possit ab aliquibus auferri, etiamsi pro communitate permaneat. Hoc autem falsum est: nam hæc regula re vera non est nisi voluntas legislatoris; nam illa eadem est ipsa lex, vel certè ab illa omnino pendet obligatio legis. Voluntas autem legislatoris libera est, in obligando tam communitatem totam, quàm singulos de communitate, & ita ex parte obiecti non est indiuisibilis, sed extensionem habet, ratione cuius potest perseuerare circa communitatem obligando illam, & mutari circa vnum, vel alium de communitate, nolendo illum obligare. Quod manifestè patet, quia etiam dispensatio ex causa supponit hanc extensionem ex parte obiecti, & partialem diminutionem (vt sic dicam) ex parte voluntatis obligandi; ergo quod attinet ad possibilitatem potest eodem modo mutari, seu diminui voluntas legislatoris, etiam sine iusta causa, solùm cum hac differentia, quòd mutatio ex iusta causa est licita, sine causa autem erit illicita. Nihilominus tamen suum effectum habebit, quia voluntas superioris dispensantis absoluta est, & efficax, vult autem tollere obligationem ab eo, cum quo dispensat, ergo tollet illam. Probatur consequentia, quia nihil est, quod irritam faciat illam voluntatem dispensantis, quia nec datur ius positiuum irritans illam, nullum enim assignari potest, maximè respectu supremi legislatoris: nec etiam iure naturæ ostenditur irrita, vt patebit facilè respondendo ad argumenta. Et declaratur optimè argumento facto, si à principio feratur lex, excipiendo aliquem indebitè à vinculo legis, tunc enim aut tota lex erit nulla, quod verisimile non est, aut exceptio erit valida, quia non minùs fit per absolutam voluntatem legislatoris, quàm ipsamet lex. Et idem etiam confirmat exemplum de abrogatione legis vtilis sine causa facta: nam certè non est minùs iniusta, imò magis, quàm dispensatio iniqua, & nihilominus facta tenet; ergo etiam dispensatio. Neque obstat differentia assignata, quia licèt facta dispensatione maneat lex, non tamen æquè integra sicut antea, sed vulnerata. Quòd si contrarium assumitur in differentia assignata, falsum est assumptum, & in illo petitur principium, quia licèt lex maneat circa communitatem, non sequitur necessariò manere circa singulos de communitate, in quibus eadem ratio reperitur, quia hoc pendet ex libera voluntate legislatoris, siue iusta, siue iniusta.

9. Vnde ad primum argumentum concedo, talem dispensationem esse iniustam, & nego, inde consequi esse nullam, quia multa iniustè fiunt, quæ nihilominus facta tenent, donec annullentur. Quod maximè locum habet in his, quæ tantùm sunt contra iustitiam legalem (vt ostendit exemplum de iniqua abrogatione legis) vel contra solam distributiuam, vt patet in electione digni, prætermisso digniori, quæ valida est licèt sit iniusta. Vel etiamsi actio sit contra iustitiam commutatiuam, potest esse valida, si iniustitia potest aliter tolli, quàm per actus nullitatem, vt patet in venditione rei iniusto pretio citra dimidiam. Hæc autem omnia habent locum in præsenti, quia dispensatio sine causa per se tantùm est contra iustitiam distributiuam, vel remotè contra legalem, & quatenus est contra obligationem iustitiæ commutatiuæ ratione officij, debet retractari; quandiu verò non reuocatur, valida permanet. Vnde mihi valde probabile est, quòd licet illa dispensatio sit valida, semper tenetur legislator illam licentiam auferre, quia semper pendet ab eius voluntate, in qua perseuerare inordinatum est, durante eodem defectu causæ, quia semper repugnat communi bono, & obligationi officij. *Quomodo legislator teneatur licentiã datã auferre.*

Addo præterea, interdum ex tali dispensatione sequi iniustum nocumentum tertij repugnans commutatiuæ iustitiæ, & tunc ex illo capite dispensationem posse esse inualidam, quia non potest dare licentiam ad actum iniustum, & quoad hoc tantùm rectè æquiparatur dispensatio iniusta cum lege etiam iniusta. Oportet tamen aduertere, duobus modis posse nocumentum iniustum tertij coniungi cum dispensatione. Primò per actionem ipsius Principis, vt si Princeps sine causa eximat aliquem à lege tributi, & nihilominus à communitate exigat eandem pecuniæ quantitatem, plus iusto onerans reliquos, & hoc non est satis, vt dispensatio sit nulla, quia illa iniustitia non fit à subdito dispensato, neque est intrinsecè connexa cum dispensatione, sed fit ex iniusta voluntate Principis, & ab eodem debet resarciri, & non à subdito exempto, nisi ad talem iniustitiam cooperatus fuerit. Alio modo potest fieri iniustitia per actionem ipsius subditi obtinentis dispensationem, vt si ratione illius vendat rem cariùs, quàm valeat secundùm communem æstimationem, & tunc procedit, quod dictum est, dispensationem ex eo capite esse nullam. 10.

Ad secundum respondeo, hanc dispensationem excedere potestatem iuris (vt sic dicam) non facti. Distingui enim debet duplex potestas in legislatore, vna est naturalis, volendi, vel nolendi, quam voco potestatem facti; alia superaddita, seu iurisdictionis ad obligandum alios. Dispensatio ergo sine causa data magis est à priori potestate, à qua habet substantiam, & valorem suum, quia superior volens sic dispensare, operatur vt dominus suæ voluntatis, & quoad hoc non operatur vltra suam potestatem, & hoc est satis, vt sit validus actus, etiamsi non sit secundùm vsum debitum alterius potestatis iurisdictionis suæ. Nam si quis rectè aduertat, ille abusus talis iurisdictionis omissiuus potiùs est, quàm actiuus (vt ita dicam:) nam qui vult dispensare, solùm vult non obligare subditum sua lege, & ita potiùs vult non vti circa illam iurisdictione sua, quàm vti, & ideo talis actus validus est, etiamsi sit extra talem potestatem, id est, extra positiuum vsum eius. Quia potestas iurisdictionis quoad vsum essentialiter pendet à voluntate habentis illam, & ideo vt non influat, vel non obliget, satis est, vt superior nolit sua iurisdictione vti, etiamsi malè faciat, non vtendo. Ita ergo se habet, cùm vult dispensare sine causa: nam licèt verbum *dispensare*, significet per modum effectus positiui, re vera est priuatiuus, & ideo non tam propriè dicitur ille actus excedere potestatem iurisdictionis, quàm deficere à debito vsu eius; actus autem habens similem defectum validus est ex vi absolutæ voluntatis, vt patet in abrogatione legis, & idem est in remissione pœnæ sine causa facta, & similibus. 11. *Duplex potestas in legislatore.*

In tertio argumento petitur, an liceat subdito vti in tali dispensatione; multi enim auctores negant, vt expresè Rebuffus in Practic. titulo de dispensation. ad plura beneficia, num. 55. ait enim, nec Papam dispensantem sine causa esse tutum, nec dispensatum. Idem Couarr. suprà vbi refert plures Canonistas ex suprà allegatis, indicátque dispensationem hanc solùm esse validam quoad tollenda impedimenta irritantia, vel inhabilitates legales, ita vt actus in virtute eius factus teneat, & in foro exteriori, & in re ipsa: non verò esse validam talem dispensationem quoad 12. *Rebuff.* *Couar.*

tollendam obligationem legis, & ideo non reddere tutam conscientiam dispensati. Existimo tamen, Couarruuiam non fuisse loquutum in hoc sensu, sed in alio intento à Caiet. quem allegat. Itaque consequenter ad dicta certum est, dispensationem hanc esse validam, etiam quoad tollendam obligationem legis, de qua conceditur, vt expressè declarauit Caiet. dicta q. 96. art. 5. in fine. Et patet ex dictis, tum quia non minùs pendet obligatio à voluntate legislatoris, quàm alij effectus legis humanæ, quales sunt inhabilitates, vel irritationes actuum, tum etiam, quia nulla maior repugnantia potest in vno ostendi, quàm in alio; tum præterea, quia multæ, dispensationes conceduntur in legibus prohibentibus sine irritatione, vel in legibus purè directiuis, & nihilominus eodem modo censentur validæ, propter idem fundamentum quòd pendet ex voluntate dispensantis.

13. Hinc ergo necessariò sequitur, subditum sic dispensatum non peccare contra legem, in qua cum illo dispensatum est; quia ablata est illius obligatio, vt si erat lex de ieiunio, ablata fuit obligatio temperantiæ, & ideo non ieiunando, non est intemperans. Neque etiam dici potest inobediens, cùm non agat contra voluntatem superioris. Quæ ratio in vniuersum probat, legem illam tunc non obligare, quia obligatio legis humanæ nititur in illo principio, *obediendum est superioribus*, quod non habet locum vbi voluntas superioris deest; ergo nec obligatio legis; ergo non peccatur contra illam; quoad hunc ergo effectum etiam est valida dispensatio. Nihilominus tamen Caietanus putat, subditum peccare, vtendo tali dispensatione, quia licèt non agat contra legem humanam relaxatam, agit contra principium illud naturale, quòd pars non debet discordare à toto sine causa. Quia turpis est pars, quæ toti non conuenit; est enim rationi dissonum, vt aliquis in communitate viuat, & non vtatur eodem iure cum aliis, sine iusta excusatione. Atque in hoc sensu loqui videntur Couarr. Rebuff. & alij antiquiores Canonistæ, quos ipsi referunt, dicentes, sic dispensatum non manere tutum in conscientia, & idem sequitur Nauarr. in summa prælud. 9. num. 14. qui hoc temperat, vt intelligatur de obligatione sub culpa veniali, nó mortali, quod placet multis modernis, quos refert, & sequitur Sancius dicta disput. 18. num. 12. & 13. & est valde probabilis opinio.

Caiet. *Couar.* *Rebuff.* *Nauar.* *Sancius.*

14. *Subditus non peccat per se loquendo vtẽdo dispensatione sine iusta causa obtẽta.* Mihi verò probabilius videtur, in vsu talis dispensationis nullum esse peccatum, per se loquendo, ac secluso scandalo, prout tenet Angel. verb. *dispensatio*, num. 3. & Syluest. quæst. 3. Soto etiam lib. 1. de iustitia, q. 7. art. vlt. in fine satis propensus est in eandem sententiam: nam eius ratio ad hoc tendit, quamuis postea solùm concludat, cessante scandalo, non esse culpam peiorem, quàm venialem. Absolutè verò non esse culpam dixit Nauarr. in summa cap. 12. num. 57. citans Adrianum in 4. in materia de restitutione, & sequitur Aragon. 2. 2. quæst. 89. art. 9. in fine, & Medin. in summa lib. 1. cap. 14. §. 10. Palacius in 4. distinct. 15. disput. 8. column. 17, & distinct. 38. disput. 2. column. 2. Gigas de pensio. quæst. 6. num. 13. & idem videtur sequi Felin. in cap. *ad audientiam* 2. de rescript. num. 4. vbi ita intelligit Innocentius, Cardinal. Speculator, & alios simpliciter dicentes, sic dispensatum manere tutum in conscientia. Ratio verò est, quia in primis subditus vtens tali dispensatione non cooperatur peccato dispensantis, sed vtitur effectu talis dispensationis, in quo effectu nulla est malitia. Imò licèt fortasse subditus peccaret petendo dispensationem, licèt postea illa vtatur, non prosequitur, vel quasi continuat prius peccatum, quod iam præteriit. In quo magnam inuenio differentiam inter dispensantem, & dispensatum sine causa: nam qui dispensauit, potest reuocare dispensationem, quoad vsum futurum, & tenetur id facere, vt supra dixi, & ideo quoties sciens, & videns id non facit, quasi prosequitur prius peccatum, seu de nouo illud repetit, sicut dici solet de illo, qui furatus est, dum non restituit. At verò subditus postquam obtinuit dispensationem, siue in eo peccauerit, siue non, postea non potest illam reuocare; imò neque illi potest renuntiare semper, vt infrà dicam, & quamuis posset, non tenetur, quia non spectat hoc ad officium eius, & ideo nullo modo perseuerat moraliter in peccato, si quod fortasse commisit, obtinendo talem dispensationem, etiamsi illa vtatur, imò cum tali vsu stat vera pœnitentia prioris peccati. Et ex hac parte est mihi certum, non esse deformitatem grauem in illo vsu. Quòd verò nec leuis, seu venialis sit per se, & ex obiecto, probatur, quia tunc ille subditus non potest dici turpiter agere discordando à toto in tali opere, quia etiam est dispar in obligatione legis, neque apparet vnde oriatur obligatio ad tantam vniformitatem in opere, vbi est difformitas in obligatione legis. Item non apparet, cuius speciei esse possit malitia illius culpæ, quia non est contra iustitiam; vt per se notum videtur, nec etiam contra charitatem, quia secluso scandalo, nulla interuenit ratio talis obligationis. Est ergo verisimilius nihil peccare cum, qui secretè, & sine scandalo vtitur sua dispensatione, quando alioqui ille vsus, seu actus vtendi de se non est malus, & fit propter honestum finem, quia illud nec est nouum præiudicium legis, neque etiam bono communi præiudicat.

Quartum argumentum petit, an legislator ipse possit hoc modo secum dispensare valide in sua lege sine causa. In quo Caiet. suprà affirmat, & prorsus eodem modo censet de ipso legislatore, ac de subdito dispensato; ait enim non peccare postea contra legem suam, peccare autem contra naturalem obligationem, quam caput habet non discrepandi à corpore. Et quidem Caiet. consequenter loquitur, supponendo, legislatorem obligari sua lege propriè, & per se, seu immediata obligatione legis positiuæ humanæ: nam tunc procedunt rationes suprà factæ, quòd talis obligatio efficaciter tollitur per absolutam voluntatem eius, qui illam posuit. Nihilominus tamen in vsu talis dispensationis necessariò est constituenda differentia inter legislatorem, & subditum: nam in legislatore talis vsus peccaminosus est, etiamsi in subdito possit esse sine peccato, vel licèt demus in subdito esse peccatum veniale, in legislatore est mortale ex suo genere. Et ratio differentiæ sumitur ex dictis, quia superior peccat grauiter secum dispensando sine causa, vt suprà ostendimus, & potest, consequentérque tenetur, illam dispensationem reuocare, & quoties voluntariè in ea permanet, peccatum illud prosequitur, seu repetit, vt iam declaratum est. Vtendo autem tali dispensatione virtute illam confirmat, imò iterum illam sibi concedit; ergo saltem hoc titulo peccat mortaliter in illo vsu. Et in hoc est dispar ratio in subdito, vt declaraui. Neque est mirum, quòd in hoc sit maius grauamen Principis, quàm subditi, quia Princeps tenetur ex officio, & ex iustitia distributiua vitare illam improportionem, quæ est in tali dispensatione, qua obligatione subditus non tenetur. Et confirmatur, quia aliàs vel nullius, vel parui momenti esset obligatio Principis per suam legem, quia sola voluntate potest valide auferre à se obligationem illam, & postea non peccare, saltem grauiter, illam legem non custodiendo. Consequens autem est contra superiùs dicta lib. 3. cap. vltim. Quamuis ergo dicatur illa dispensatio valida, quia dum durat, aufert vinculum legis, iuxta prædictam opinionem: nihilominus non transit in factum (vt sic dicam) omnino præteritum, sed sem-

15. *Caiet.*

Licèt subditus nõ peccet, peccat tamen legislator sciẽ iniuste dispensando, & ea dispensatione vtendo.

per

per pendet ex voluntate ipsius Principis, qui potest, & debet illam retractare, & ideo in vsu illius non minùs peccat, quàm in eiusdem dispensationis vsurpatione. Et idem dicendum est iuxta hanc sententiam, si Princeps à principio ferret legem, animo obligandi alios, & non seipsum: nam exceptio de facto valida esset, peccaret tamẽ grauiter in illa voluntate, & semper teneretur eandem retractare, & ob id semper grauiter peccaret, non contra ipsam legem positiuam, sed contra naturalem.

16. Id verò, quod hæc sententia supponit, nimirum, obligari Principem sua lege ex vi suæ voluntatis difficillimum creditu est, quia obligatio legis, quatenus fundatur in voluntate ferentis illam, est obligatio manans ab imperio. Vnde est obligatio subditi ad superiorem, hæc enim relatio est intrinseca proprio imperio morali. Vnde licèt dicatur quis sibi ipsi imperare physicè se mouendo, seu impellendo, non tamen moraliter se obligando, sicut etiam promittendo, vel contrahendo non potest se obligare sibi, sed alteri; ergo etiam in præsenti non potest illa obligatio legislatoris per legem suam à propria eiusdem voluntate manare. Et confirmatur; nam obligatio legis humanæ, vt est ab humana voluntate, est obligatio obedientiæ, vel saltem illam intrinsecè includit, seu in illa radicatur, non potest autem eiusdem ad se ipsum esse vera obedientia; ergo. Propter quod suprà lib. 3. cap. vlt. censui, hanc obligationem legislatoris ad opus præceptum per legem suam, suppositа voluntate ferendi talem legem, non pendere ex speciali voluntate eiusdem legislatoris comprehendendi seipsum sub tali lege, quia necessariò obligatur, etiamsi nolit, ex vi legis naturæ præcipientis illi, vt obseruet illud medium virtutis, quod per legem suam statuit pro tota communitate, quando materia legis communis est, & vniformitatem postulat in capite cum corpore, vbi nulla ratio iusta exemptionis interuenit.

17. *Dispensatio quam legislator sibi concedit sine iusta causa nulla est, nullúmq; effectũ habet.* Hoc igitur veriori principio supposito, consequenter dicendum est, dispensationem, quam sibi legislator concedit in sua lege sine causa iusta, nullam esse, nullúmque effectum in ipso habere. Probatur, quia per dispensationem datam sine causa non auferetur obligatio legis naturalis, sed obligatio Principis ad obseruantiam legis suæ est de iure naturali, & non à voluntate humana; ergo non aufertur per illam dispensationem; ergo valida non est. Et confirmatur: nam dispensatio data ab inferiori in lege superioris sine causa, non est valida, sed quando Princeps secum dispensat circa obseruantiam seu executionem suæ legis, non dispensat re vera in lege sua, quia non obligatur per illam vt sua est, sed dispensat in superiori lege; ergo nisi id faciat ex iusta causa, non erit valida dispensatio. Dices imò nec ex iusta causa valebit, quia non potest Princeps dispensare in iure naturali. Respondeo, negando sequelam, quia ipsum ius naturale dictat, Principem debere suam legem seruare, nisi ex iusta causa secum dispenset, quia non debet in hoc esse peioris conditionis, & magis ita seruatur debita proportio. Et confirmatur secundò, quia si à principio Princeps legem ferat animo non se obligandi sine causa, sed sola voluntate, nihilominus manebit obligatus ex vi legis naturæ, vt ostensum est; si autem ex iusta causa se eximeret, valeret exceptio; ergo idem in dispensatione.

18. *Dispensatio sine causa in subdito valida est, non autem in legislatore.* Atque ità patet responsio ad quartum argumentum; negatur enim sequela, nimirum, posse Principem sine causa validè se eximere ab obligatione, quã habet seruandi suam legem. Neque in hoc est æquiparandus cum subdito: nam in subdito obligatio manat immediatè, & per se à lege, & voluntate hominis, qui potest illam efficaciter mutare quacunque ex causa: obligatio autem Principis non est per se à lege sua, sed à ratione naturali, ciúsque auctore, & ideo, nisi Princeps auferat suam legem respectu communitatis, non potest sola voluntate propria auferre à se obligationem, quæ in ipso naturaliter resultat posita tali lege. Neque mirum videri debet quòd in hoc quodammodo sit durior conditio Principis, quia etiam status eius requirit altiorem obligationem, cùm non possit directè per suum ius humanum obligari, & ideo in Principe naturalis obligatio ad vniformitatem seruandam in legis executione, ex parte illius immediatè fundatur in dignitate, & officio suo, in subditis verò fundatur potiùs in obligatione legis positiuæ, vt suprà declaraui. Et ideo etiam est in Principe longè grauior illa obligatio seruandi conformitatem, quàm in subditis, quia & ad exemplum subditorum, & ad communem obseruantiam legis multo magis necessaria est.

19. Solùm superest in hac resolutione difficultas de effectu legis humanæ irritandi actus, seu, quod perinde est, inhabilitandi personam ad contractum, &c. nam sequitur ex dictis, si Princeps secum dispenset in tali lege sine causa, nihilominus actum eius non esse validum, quod verisimile non est; constat enim, contractum irritum iure positiuo, si scienter fiat à Principe, validum esse; imò eo ipso dispensare cum alio secum contrahente, vt valide contrahat, vt sumitur ex his, quæ tradit Nauarr. in summ. cap. 23. num. 108. *Nauar.* Couarr. in cap. *quamuis pactum.* p. 1. §. 3. num. 5. *Couar.* Respondetur ergo negando sequelam quia probabilius est, legem humanam non habere hunc effectum circa voluntatem, & personam ipsius legislatoris, quia ordinariè est pœnalis, vel quando talis non est, in hoc ei assimilatur, quòd includit quandam veluti coactionem voluntatis, quatenus eius consensus irritus sit, quod requirit efficaciam superioris voluntatis, nec potest fieri ab aliquo circa seipsum. Nec naturalis obligatio seruandi conformitatem extenditur ad hos effectus, quasi coactos, & violentos, sed solùm versatur circa mores humanos, neque plus dictat naturalis ratio. Imò licèt quis contendat, etiam personam Principis esse inhabilem, quando lex eius inhabilitat subditos ad aliquem contractum, nihilominus negare non possunt, dispensando secum, etiam sine causa tollere à se illam inhabilitatem, quia nunquam est immediatè à lege naturali, sed à lege humana, sicut si Papa dispenset sine causa in impedimento habente obligationem ex naturali lege, & irritationem ex humana, valebit dispensatio quoad tollendam irritationem, licèt non valeat quoad obligationem auferendam. Exemplum est, si Papa dispenset sine causa cum Clerico in sacris, vt vxorem ducat, validum esse matrimonium, quamuis peccet mortaliter contrahendo illud, quia obligatio voti auferri nõ potuit per talem dispensationem; impedimentum autem irritans, quod merè humanum est, validè ablatum fuit, sine causa.

20. *Quomodo superior in lege inferioris dispensare possit.* Atque ex his tandem concluditur, quid dicendum sit de dispensatione sine causa data à superiore in lege inferioris, an valeat, nec ne. Nam licèt ex maiori potestate videatur necessariò fore validam, aliunde ex diuersitate voluntatum videtur hoc difficile, quia non tam facilè mutat quis voluntatem alterius, etiam inferioris, sicut suam. Dicendum verò est, hoc pendere ex modo superioris potestatis, quia si tantùm sit potestas superior quasi remota, quia videlicet, solùm in gradu appellationis, vel supplicationis, aut alterius similis recursus potest versari circa subditos inferioris Prælati, tunc certe dispensatio non valebit, data sine iusta causa, quia tunc nulla est ratio recurrendi ad talem superiorem, & consequenter neque illius iurisdictio ibi locum habet. Et ita dispensatio

data

data ab Archiepiscopo in lege Episcopi sine causa, nulla erit. At verò si potestas superior se extendat immediatè ad regimen subditi per modum causæ vniuersalioris etiam immediatè, tunc valida erit talis dispensatio Papæ in lege Episcopi, & dispensatio Generalis in præcepto Prouincialis, & sic de similibus. Quia licet superior propriè non mutet voluntatem inferioris, potest mutare, seu tollere effectum eius per iurisdictionem superiorem, quæ de se non pendet ab inferiori. Sicut etiam potest talis Prælatus superior reseruare sibi immediatum regimen talis subditi. Quod semper intelligendum est, nisi eius potestas per aliquam legem limitata sit, & tunc, vt dixi, solùm valebit dispensatio iuxta gradum, & modum concessæ potestatis.

CAPVT XX.

Vtrùm cessante causa dispensationis, cesset dispensatio, vel aliter interdum amittatur.

1. QVoniam in præcedentibus capitibus diximus, causam esse necessariam, vt dispensatio iusta, vel etiam interdum valida sit, consequenter oportet exponere, an huiusmodi causa adeò sit necessaria, vt illa cessante cesset dispensatio, quæ est effectus eius secundùm regulam, *cessante causa, cessat effectus*, cap. *cum cessante*, de appellat. cum similibus. Et hac occasione simul dicemus de omnibus modis, quibus potest dispensatio amitti: quam materiam (quæ latissima est) in hoc capite quasi remissiuè perstringemus, ne omnino prætermitti videatur: nam plenam disputationem in lib. 8. reseruamus, vbi commodiùs de priuilegio generaliter tractabitur, & ita poterit facilè ad dispensationem applicari, quæ parum à priuilegio differt, & lato modo sub illo comprehendi potest. Oportet autem in primis præ oculis habere distinctionem suprà datam inter indulta, breues, facultates, aut mandatum dispensandi, siue absolutè, siue sub illa conditione, *si preces veritati innitantur*, vel alia simili, & dispensationem ipsam. Nam illud indultum, licèt vulgò *dispensatio* appelletur, re vera non est dispensatio, vt suprà dixi, quia non relaxat legem, nec tollit vinculum per se ipsum, seu ipso facto, sed requirit actionem hominis per quam fit dispensatio. Deinde in dispensatione ipsa oportet distinguere duos effectus suprà relatos, vnum immediatum, & per se, qui est relaxatio legis, auferendo vinculum, vel effectum eius, vt inhabilitatem, irritationem, &c. Alium remotum, & quasi per accidens respectu dispensationis, qui est executio eius, vt est contrahere, ieiunare, vel aliud actum efficere per dispensationem concessam.

Distinctio inter indulta, breues, & facultates, &c. notanda.

2. Ex quibus consurgit triplex status, in quo potest dispensatio existere, sub illa indultum dispẽsandi comprehendendo. Primus est, quando iam indultum dispensandi est concessum, nondum tamen est dispensatio facta. Secundus est quando dispensatio est iam facta, & habuit suum proximum effectum, nondum tamen habuit remotum, neque est executioni mandata. Tertius, quando iam est executioni mandata, suúmque vltimum effectum habuit. Quando ergo dispensatio ad hunc statum vltimum peruenit, nec cessare potest, cessante causa, neque etiam potest amitti quocunque modo. Vtrumque potest facilè probari, inductione, quia si dispensatio data est in gradu consanguinitatis ad contrahendum matrimonium, & matrimonium iam est contractum, clarum est, non posse cessare, aut reuocari dispensationem, & idem est in dispensatione circa ieiunia, vel similes actus, imò etiam in dispensationibus votorum. Intelligendum tamen semper est de dispensatione, quatenus ad illum statum A tertium peruenerit: nam contingit, dispensationem habere tractum successiuum, seu habere posse plures effectus, vel actus, & quoad aliquos esse executioni mãdatam, non verò quoad alios, & tunc partim est in tertio statu, partim in secundo, vel primo, & ideo solùm ex ea parte, qua peruenit ad tertium statum, comprehenditur sub prædicta regula; quoad alteram verò, quæ respicit futurum, comprehendetur sub sequentibus. Et sic est facilis ratio assertionis, quia si dispensatio iam habuit consummatum effectum, ille non potest esse non licitè factus, vel validè iuxta exigentiam dispensationis, quia ad præteritum nõ est potentia; ergo dispensatio quoad illum effectũ nec cessare potest, nec amitti.

Potéstque hoc inductione simul & ratione ostendi. 3.
B Nam si actus fuit merè transiens, & nullum relinquẽs effectum, non potest ampliùs sub legem cadere, neque indigere dispensatione. Item si fuit actus relinquens effectum permanentem, & irreuocabilem, vt est matrimonium, religiosa professio, & ordinis susceptio, constat retractari non posse, non solùm quoad vinculum, seu ordinem, verùm etiam, nec quoad vsum eius respectiuè, quantum est ex parte dispensationis, quia actus fuit legitimè factus, & ius plene acquisitum. Denique idem est, etiamsi sit effectus permanens, & de se reuocabilis, vt est alienatio rei, vel alij contractus: nam semel factus legitimè in virtute dispensationis, de se perpetuò manet, nec potest cessare propter defectum, vel cessationem causæ, aut retractationem dispensationis, quę iam præteriit, & suum effectum consummatũ reliquit: supponimus enim dispensationem fuisse simpliciter factam ad talem actum absolutè prę-
C standum: nam si solùm fuisset data ad alienandum, v. g. cum tali conditione, vel durante tali causa, tunc cessare posset effectus, cessante causa, non quia ex eo capite cesset dispensatio, sed quia à principio non fuit dispensatio aliter concessa. Hoc autem ordinariè non fit, quia esset valde onerosum, & periculosum, & ideo nunquam est præsumendum, nisi sit adeò expressum, vt nullam aliam interpretationem admittat. Et in hoc sensu dicunt iuris interpretes, postquam effectus est consummatus, cessante causa, non cessare effectum, vt videre licet in Decio in cap. *quæ in Ecclesiarum*, de con- *Decius.*
D stit. & Bart. & aliis, quos ipse allegat, & plures referunt *Bart.* Tiraquel tract. *cessante causa*, limit. 12. & Menoch. li. 4. *Tiraquel.* præsumpt. 189. num. 197. *Menoch.*

Difficultas ergo est de aliis statibus, ad quam ex- 4.
plicandam, suppono, variis modis posse intelligi, di- *Quot modis cessat dispensatio.*
spensationem vim suam amittere, sicut etiam de lege, & de priuilegio infrà dicemus: quatuor autem modi nunc nobis sufficiunt, ad quos possunt alij reuocari. Primò, per defectum causæ efficientis, id est, per mortem concedentis; secundò per reuocationem eiusdem; tertiò per renuntiationem dispensati; quartò per defectum causæ finalis, de quo præcipuè tractamus, & ideo alios modos breuiter expediemus. Et quidem circa primum modum manifestum est, si dispensatio
E peruenit ad secundum statum, nõ amitti propter mortem concedentis, quia iam gratia est perfecta, & consummata; iã enim dispensans fecit, quidquid ad ipsum pertinebat: nam vsus dispensationis non ad dispensantem, sed ad liberam voluntatem dispensati pertinet, & ideo ille vsus non requiritur vt gratia sit consummata; constat autem gratiam perfectam non expirare per mortem concedentis, vt est vulgatum principiũ iuris. De primo autem statu graue dubium est, an dispensatio in eo statu persistens extinguatur per mortem concedentis, illud verò remitto in c. 21. lib. 8. quia connexum est cum simili dubio de priuilegio.

Circa secundum modum amissionis dispensationis 5.
per reuocationem concedentis, nulla est difficultas, siue dispensatio sit in primo, siue in secundo statu: nam

in vtroque reuocari potest per voluntatem concedẽtis, à qua semper pendet, quandiu non habuit vltimum, & consummatum effectum. Quod quidem est clarius in primo statu: nam in illo, vt dixi, non est facta dispensatio, sed est delegata potestas dispẽsandi, vel ad summum est concessa dispensatio sub conditione: potest autem delegans iurisdictionem suam tollere, & delegationem reuocare, & qui consensum tantùm conditionatum tribuit, dum non est impleta conditio, illum reuocare potest. Vnde fit, vt hæc reuocatio in eo statu valida sit, siue fiat ex noua causa, siue ex solo arbitrio concedentis, & siue licitè fiat, quia iurisdictio delegata semper pendet ex absoluta voluntate concedentis, moraliter saltem permanente, id est, non retractata.

6. De secundo verò statu non est res tam clara, quia talis dispensatio videtur esse tunc quasi donatio consummata. Nihilominus tamen satis certum est, posse Principem reuocare dispensationem, etiam in secundo statu constitutam, & concessam, sicut potest priuilegium reuocare, ante consummatum vltimum effectum. Et ratio est, quia per talem dispensationem nullum speciale ius subditus acquisiuit, sed solùm liberatus est à vinculo legis: potest autem Princeps iterum illum legi subiicere, seu legem ad pristinum statum restituere, vt omnes indifferenter obliget; potest ergo etiam dispensationem reuocare. Et quidẽ si iusta causa interueniat, non solùm validè, sed etiam licitè fieri potest, quia Princeps vtitur iure suo, nullique infert iniuriam, & ex iusta causa honestatur mutatio. Si autem id fiat sine rationabili causa, non erit quidẽ actus laudabilis, inducet autem suum effectum; quia potestati, & voluntati Principis nihil tunc est, quod resistat. An verò hæc resolutio aliquam limitationem, vel declarationem recipiat, circa priuilegia dicemus.

7. De tertio modo amissionis per renuntiationem, breuis etiam resolutio est, posse vnumquemque renunciare dispensationi sibi concessæ, per se loquendo, quia est gratia, & fauor priuatus, seu proprius talis personæ: huiusmodi autem fauori vnusquisque renunciare potest, iuxta cap. *ad Apostolicam*, de regular. cùm similibus; ergo. Atque hæc ratio probat de dispensatione, tam in primo, quàm in secundo statu. Duobus autem modis potest intelligi hæc renunciatio. Primò quoad solum vsum, secundò etiam quoad potestatem vtendi dispensatione. Prior modus nulla indiget declaratione, quia consistit tantùm in facto, vel potiùs in libero non vsu. Et ita constat positum esse in libertate eius, qui à Pontifice impetrauit literas dispensationis, id est, continentes mandatum, vt cum eo dispensetur, v.g. in impedimento matrimonij, non vti illis literis, & ita renunciare per non vsum fructui illarum: nam per hoc fiet, vt semper maneat ligatus, & impeditus, quia de facto non fuit dispensatus. Et similiter qui ad secundum statum peruenit, & actualem dispensationem obtinuit, licèt iam possit licitè matrimonio contrahere, pro sua libertate potest nunquam illud contrahere, quod est renunciare dispensationi quoad eius vsum, quæ satis impropriè renuntiatio dicitur; nam illa propriè fit, quando aliquis ita à se abdicat ius dispensationis, vt iam ei ampliùs non liceat illo vti. Et hic modus renuntiationis difficiliùs explicatur.

Cap. ad Apostolicam.

8. Dico autem breuiter, duobus modis id fieri posse, scilicet expressè, & tacitè. Expressa renuntiatio præter voluntatem renunciandi requirit verba, quibus illa voluntas sufficienter explicetur, existimóque necessarium esse, vt talis renuntiatio ipsi dispensanti fiat nota, & quòd ab illo acceptetur: nam quandiu acceptata non fuerit, poterit prior voluntas non vtendi dispensatione à tali persona retractari, & consequenter semper erit illi integrum sua dispensatione vti, sicut de priuilegio latiùs dicemus: nam, vt sæpe dixi, intercedit eadem ratio. Implicata renuntiatio censetur fieri per aliquod factum indicans voluntatem renuntiandi, quale esse censetur in priuilegiis non vsus, vel vsus contrarius, vt infrà suo loco tractabitur. Hic autem censeo, solùm non vsum nunquam esse sufficiens signum voluntatis renuntiandi potestati vtendi dispensatione, quia nec per se, & ex natura rei datur talis significatio, cùm possit aliquis velle retinere potestatẽ, licèt illa non vtatur, neque etiam inuenitur ius, in quo talis præsumptio fundetur, quia nec de priuilegio generaliter inuenitur, sed ad summum specialibus casibus, qui etiam in propria dispensatione locum non habent, vt infrà dicam. Imò etiam in actibus positiuis vix potest actus ita continere vsum contrarium dispensationi, vt sufficienter indicet animum abdicandi illam, & potestatem eius omnino, quod patebit discurrendo breuiter per aliqua exempla, quæ adduci solent.

9. *Per secundam dispensationẽ aliquãdo prima inualidatur.*

Primò dicunt aliqui, quòd si quis habens dispensationem circa ieiunium, v. g. postulet secundam circa idem, quia fortè de prima dubitauit, eo ipso censeri renunciare primæ, adeò vt obtenta secunda non possit redire ad priorem, etiamsi fortassè illa magis ampla, & fauorabilior sit, imò si contingat, posteriorem esse inualidam propter aliquam surreptionem, putant etiam primam amitti propter animum renuntiandi in manibus Papæ, qui maximè sufficit ad gratiam amittendam, vt sumitur ex cap. *veniens*, de præscript. Sed mihi hæc sententia non placet: nam in primis si secunda dispensatio non fuit valida, prior dispensatio non potuit per renuntiationem amitti, quia non potest præsumi animus absolutè renuntiãdi, sed ad summum sub conditione, si secunda obtineatur validè, & ideo non impleta conditione, non potest sequi effectus, vt rectè notauit Bald. in dicto cap. *veniens*, num. 12. Ex l. *si iure*, ff. de legat. 3. Deinde absolutè loquendo, petitio secundæ dispensationis non indicat animum renuntiandi primæ, sed obtinendi aliam magis certam, vel magis fauorabilem, vnde si talis non obtineatur, non amittetur prior, nec consummabitur renuntiatio propter rationem proximè factam: nam ibi etiam includitur conditio melioris dispensationis, quæ non impletur. Quòd si aliquando contingat, posteriorem, & validam esse, & fauorabiliorem (de quo dicam in capite sequenti) tunc probabile est, per secundam dispensationem destrui priorem, siue hoc sit propter animum renuntiandi, siue (quod magis credo) quia non videtur esse animus dispensantis, duas dispensationes circa idem concedere. Et idem est, si quis post primam dispensationem, impetret aliam repugnantem priori, vt si priùs quis postulet dispensationem ad ducendum vnam consanguineam, nolítque ea vti, & ideo obtineat dispensationem ad ducendam aliam, tunc enim probabile est, non posse reuerti ad priorem: nam per posteriorem extincta fuit, vt bene docet Sanct. lib. 8. disp. 22. num. 19.

Bald.

Sanc.

10. *2. Indicium renuntiationis impugnatur.*

Aliud exemplum est, si is, qui dispensationem obtinuit, faciat actum incompossibilem cum vsu talis dispensationis, vel valido, vel illicito, vt si quis postquam obtinuit dispensationem ad ducendam consanguineam, ducat aliam, tacitè censetur renuntiare priori dispensationi: nam vsus eius non potest esse licitus, aut validus, subsistente alio matrimonio. Item si quis post talem dispensationem circa matrimonium, faciat votum castitatis, eo ipso censetur renunciare dispensationi, cùm non possit ea licitè vti, stante tali voto. Sed neque sententia, neque exempla placent. Quia licèt actus sit incompossibilis cum vsu dispensationis, non est tamen incompossibilis cum ipsa dispensatione, nec cum proximo ac per se effectu eius, qui est ablatio impedimenti. Vt in prioti exemplo licèt dispensatus ad contrahendum cum consanguinea, contrahat cum alia, ista mortua, poterit consangui

sanguineam ducere, cum qua fuerat dispensatus, quia iam fuit impedimentum ablatum, & non rediit propter prius matrimonium, quia nulla ratio talis reditus, nec causa eius assignari potest, quia impedimentum semel ablatum à solo superiori habente potestatem, iterum potest imponi. Imò licèt dispensatio non peruenisset ad secundum statum, etiam mandatum dispensandi non periisset propter prius matrimonium, sed posset qui indultum obtinuit, illo vti post mortem primæ vxoris, quia delegatio per illud facta non fuit reuocata, nec facta fuit sub tali conditione, aut temporis limitatione, vt supponimus. Similiter in alio exemplo de voto non est repugnantia intrinseca inter votum, & dispensationem obtentam, seu effectum per se eius: nam votum non restituit impedimentum, quod dispensatio abstulerat; ergo quoad hoc non videtur habere locum renuntiatio tacita. Et idem cum proportione est de mandato dispensandi, etiamsi in primo statu perseueret, quantum est ex parte renuntiationis. Nam aliunde probabile est, in eo casu non posse delegatum dispensationem concedere, propter mutationem in rebus factam, ratione cuius iam esset subreptitia dispensatio, iuxta dicenda capite sequenti. Vnde in hoc differentiam aliquam inuenio pro illo casu inter primum, & secundum statum dispensationis; quando enim iam est concessa dispensatio, facta permanet, etiamsi votum superueniat, vnde si quis voti dispensationem obtineat, licitè vti poterit priori dispensatione matrimonij; imò licèt sine dispensatione voti contrahat matrimonium, & in hoc peccet, nihilominus matrimonium validum erit, quia impedimentum irritans fuit sublatum, & non rediit, vt diximus. At verò si commissarius nondum dispensauit, nec licitè, nec validè poterit dispensare, quia excedit terminos sui mandati, & aget contra intentionem mandantis, existentibus rebus in illo statu. Non tamen ideo existimandum est, tunc fuisse per votum extinctam dispensationem, aut reuocatam commissionem, sed impeditam: nam obtenta dispensatione voti, licitè, & validè posset commissarius sua potestate vti, quia iam esset res ad priorem statum restituta, & ablatum impedimentum, quod illam posset subreptitiam facere. Ergo per huiusmodi actus non satis ostenditur tacita renuntiatio dispensationis, sicut infrà etiam ostendam, vnum actum contrarium vsui priuilegij non esse sufficiens indicium tacitæ renuntiationis totius priuilegij, neque id ex iure probari. Vbi alia iura exponam. Nunc verò non obstat dictum cap. *veniens*, tum quia in eo non est sermo de renuntiatione dispensationis, seu priuilegij, sed præscriptionis, tum etiam quia actus petendi priuilegium, & vtendi illo, de quo ille textus loquitur, erat contrarius non solùm vsui præscriptionis, sed etiã ipsimet titulo præscriptionis, & ideo multò maior erat præsumptio renuntiationis, præsertim in foro externo, de quo ibi est sermo.

11. *3. Indicium renuntiationis dispensationis in foro tãtùm externo locum habere.*

Tertium indicium renuntiationis tacitæ esse solet, scindere instrumentum, seu indultum dispensationem continens. Quod quidem quoad forum externum erit magnum indicium voluntatis nolendi talem dispensationem, ac subinde renuntiandi ius illius, quia cùm dispensatio non possit esse vtilis in foro externo sine literis authenticis, profectò qui illas voluntariè rumpit, satis indicat animum renuntiandi. Nihilominus tamen in foro conscientiæ duo sunt attendenda, tam in hoc casu, quàm in cæteris. Vnum est, an actio illa externa verè procedat ex animo renuntiandi: nam si desit hic animus nunquam in conscientia amittitur dispensatio, propter quamcunque externam præsumptionem, quia veritas, quæ in conscientia attenditur, illi non consonat, & specialiter in prædicto casu quia scriptura non est de substantia gratiæ, vt in lib. 8. ostendam. Aliud est, non sufficere animum cum signo externo ex parte renuntiantis, nisi accedat acceptatio Principis dispensantis, quia solus ille potest vel superimponere vinculum legis per dispensationem ablatæ, vel reuocare delegationem à se factam, tum etiam propter alia multa, quæ infrà de priuilegiis adducam. Hæc autem acceptatio debet ab homine fieri (vt sic dicam) quia non inuenitur aliter in iure declarata, vt aliquando censeri possit ipso iure facta. Propter quæ omnia censeo hanc tacitam renuntiationem moraliter loquendo non habere locum in dispensationibus, quia vt consummetur renuntiatio, oportebit, vt factum indicans animum renuntiandi, sit notum Principi, & iudicatum sufficiens signum voluntatis renuntiandi, & vt tale acceptatum, quæ omnia vix possunt moraliter concurrere. Et ob hanc etiam causam, licèt rumpantur literæ dispensationis ex animo renuntiandi, quandiu à Principe non est acceptata renuntiatio, potest dispensatum pœnitere sui facti, & vti dispensatione in foro interno, vel pro externo obtinere nouas literas, ac si priores fuissent inuoluntariè amissæ, & illæ sufficient sine noua gratiæ concessione, quia renuntiatio, vt dixi, effectum non habuit.

12. Venio ad cessationem dispensationis propter cessationem causæ. Et, vt omittamus vulgarem distinctionem de causa finali, & motiua, vel de causa principali, aut secundaria, suppono, sermonem esse de causa iustificante (vt sic dicam) dispensationem, quia illa non existente, dispensatio, etiam à Principe data, non esset iusta, & ab inferiori concessa non esset valida. Et ideo meritò dubitatur, an cessante tali causa cesset dispensatio, etiamsi concessa sit, dum causa durabat. Nam videtur esse eadem ratio de concessione, & de duratione, quia dispensatio debet esse iusta, non solùm cum fit, sed etiam quandiu durat; ergo non potest durare, nisi quandiu durat causa iusta; ergo ista cessante, illa cessat. Nihilominus aliter respondendum censeo, si dispensatio solùm existit in primo statu: aliter verò si ad secundum transiit, etiamsi ad tertium non peruenerit.

13. *Facultas dispensandi ex iusta causa cessante causa ante obitum dispensationi cessat vsus talis facultatis, & redeunte causa redit facultas dispensandi.*

Dico ergo primò: Quamuis mandatum, seu facultas dispensandi concessa fuerit ex legitima causa tunc existente, si causa interim cessauit ante concessam dispensationem, cessat etiam vsus talis facultatis, nec potest ex vi illius, actualis dispensatio iustè, aut validè fieri; si tamen causa rediret, etiam dispensatio posset concedi. Ratio prioris, ac præcipuæ partis est, quia talis dispensatio in eo casu non esset iusta; ergo esset contra intentionem Principis dispensantis, seu delegantis; ergo etiam esset inualida. Hæc posterior consequentia clara est, quia talis dispensatio excederet facultatem, & formam mandati, & consequenter esset nulla ex defectu potestatis. Prior item consequentia clara videtur, quia præsumi non potest, Principem velle concedere dispensationem iniustam, aut ad hoc dare facultatem. Item quia ipse non vult dare tale mandatum, nisi supposita causa iusta; ergo multo minùs vult, vt concedatur dispensatio deficiente causa iusta. Atque hinc facilè probatur primum antecedens, quia per mandatum dispensandi non est facta dispensatio, vt sæpe dictum est; ergo si postea fiat iam non existente causa iusta, fit indebito modo, & sine legitima causa; ergo erit iniusta. Confirmatur, & declaratur, quia si Princeps ipse, rebus existentibus in illo statu, dispensationem concederet, malè faceret; ergo etiam commissarius eius iniustam dispensationem concederet, & consequenter nullam, vt dixi. Quocirca quando in huiusmodi mandatis apponitur, vel subintelligitur conditio, *si preces veritate nitantur*, non solùm refertur ad tempus, in quo dispensatio petitur, & facultas conceditur (quod est manifestũ) sed etiã ad tẽpus, in

quo

quo dispensatio conceditur, seu concedenda est, quia, vt iustum sit mandatum, hoc totum necessarium est.

14. Altera verò pars assertionis ex dictis facilè probatur, quia si cessatio causæ non fuit perpetua, & iterum redeat, iam tunc dispensatio etiam erit iusta, vt contrario discursu facilè probari potest; ergo nihil est, propter quod non possit tunc esse licitus, & validus vsus prioris facultatis, & consequenter poterit esse valida dispensatio. Vnde colligitur, per talem cessationem causæ temporalem non omnino extingui mandatum illud, seu commissionem, quæ per talem dispensationem fit, sed suspendi, vt exerceri non possit quandiu causa cessat, quandoquidè, vt dixi, redeunte causa dispensatio potest consummari, quod fieri nõ posset, si iurisdictio fuisset omnino sublata. Et cõfirmari hoc potest, quia deficiente causa, non possunt tempore dispensationis verificari verba rescripti, & conditio in eis contenta, redeunte autem causa, vera inueniuntur; ergo licèt in priori tempore non possit concedi dispensatio, poterit in posteriori ex vi eiusdẽ indulti, quia in eo non postulatur, vt causa illa toto tempore duret, sed solùm, vt subsistat, quando datur dispensatio, quia illud sufficit ad iustitiam dispensationis. Dices ergo, licèt in principio, quando fuit postulata, & obtenta commissio dispensationis causa nõ extitisset, si postea, cũ de facto datur dispẽsatio, causa existat, id satis esset, vt dispẽsatio esset valida. Respõdetur, negando sequelam, quia si in principio causa non existeret, dispẽsatio fuisset subreptitia, ac subinde inualida quoad ipsam delegationem, iuxta dicenda in c. sequenti, & consequenter dispensatio postea subsequuta non posset esse valida ob defectum potestatis in proximo dispensante, seu commissario. Secùs verò est, quando narratio in principio fuit vera: nam tunc delegatio valida fuit, & postea cessante causa non extinguitur omnino, nisi causa etiam perpetuò cesset. Et hæc doctrina circa hanc conclusionem explicata, vt censeo, est cõmunis Doctorum, quos statim referam.

15. *Ad quem statum dispensatio peruenire debet vt liciè possit exerceri.*

Dico secundò: Si dispensatio ad secundum statum peruenit, in quo vinculum legis simpliciter sublatum est, etiamsi causa cesset ante tertium statum, id est, ante exequutionem dispensationis, non cessat, neque tolliter dispensatio, sed licitum est ea vti. Probatur, quia gratia dispensationis consummatur, & perficitur in relaxatione legis, seu ablatione vinculi, aut impedimenti per legem introducti; ergo non reuocatur propter cessationem causæ. Probatur consequentia, quia licèt causa postea cesset, nihilominus dispẽsatio manet iusta, & valida; ergo, & effectus eius permanet, quia ille effectus non pendet in suo esse à tali causa. Et confirmatur, ac declaratur exemplis. Nam irregularis dispensatus ad ordines propter paupertatẽ propriam, vel parentum, vel propter indigentiam ministrorum Ecclesiæ, licèt postea cesset illa causa ante susceptos ordines, nihilominus potest licitè ordinari ex vi illius dispensationis, quia per illam fuit irregularitas simpliciter, & absolutè sublata, neque est, vnde redire valeat propter solam cessationem causæ, quia nec ab aliqua lege, vel homine fit, nec est verisimile, solùm fuisse sublatam quasi sub conditione, si causa illa duraret vsque ad ordinum susceptionem. Talis enim restrictio ex forma dispensationis colligi non potest, nam absolutè conceditur: neque est necessaria ad iustitiam dispensationis, quia non tenetur dispensans præuenire effectus contingentes, & accidentarios, sed satis est, quòd eo tempore, quo fit dispẽsatio, habeat iustam causam. Nam dispensator legis, sicut & legislator, non tenetur considerare rarum, & contingentem euentum, sed ea, quæ in plurimum accidunt, & ideo illa restrictio est nimis dura, & scrupulosa; ergo admittenda non est.

16. Alioqui eadem proportione dici posset in eodem

A exemplo, illum irregularem sic dispensatum, & iam ordinatum, cessante causa dispensationis, debere cessare abvsu ordinũ, quod nemo dicet. Et sequela patet, quia etiam ille vsus ordinum est effectus dispensationis, & quoad illum nondum fuerat consummata dispensatio vsque ad tertium statum. Quod si dicas, esse effectum remotum, & quasi per accidens, idem dici potest de ipsa ordinis susceptione; parum enim refert, quòd in ordine executionis propinquior sit ordinis susceptio, quàm vsus eius, quia in ordine intentionis vsus est prior, & maximè intentus per dispensationẽ; ergo si talis vsus absolutè conceditur virtute dispensationis priùs factæ, siue causa cessauerit, siue non, etiam potuit iustè concedi absoluta facultas ad ordines, seu ablatio irregularitatis, quæ duret quoad o-

B mnem suum effectum, siue causa dispẽsationis duret, siue non. Quòd si potest ita iustè fieri, sine dubio ita fit, cùm hoc sit magis conforme verbis dispensationum, vt dixi, & ad prouidentiam magis benignam, & suauem pertinere videatur, vt dixi. Simile exemplum esse potest in dispensatione neophyti, v.g. vt sit capax alicuius dignitatis, aut beneficij intuitu virtutis, seu honestorum morum, quos re vera habebat, cùm dispẽsatus fuit: nam licèt postea mutet mores, & grauiter peccet, non amittet dispensationem. Quis enim hoc dicat? Ergo cessante illa causa etiamsi sola illa dispensationem iustificauerit, non cessat dispensatio. Quòd si dicas, præexistentia merita potuisse iustam causam conferre ad absolutam, & permanentem dispensationem tribuendam, idem meritò dici poterit, quoties causa præsens prudenter iudicatur sufficiens

C ad concedendam dispensationem simpliciter, & absolutè, prout de facto concedi solet in impedimentis matrimonij, & in votis. Ex quibus possũt plura exempla, & argumenta desumi ad hanc assertionem confirmandam, quæ latiùs prosequar infrà lib. 8. vbi similis quæstio de Priuilegio, occurret.

Atque hanc sententiam videtur tenere Glossa in reg. *in argumentum*, de regulis iur. in 6. & clariùs Gloss. in c. *ex tua*, de filiis Presbyter. verb. *irritare*, quatenus dicit, dispensationem semel cõcessam non esse reuocandam superueniente facto; ergo multò minùs per se cessabit. Et idẽ sequitur Federic. 78. & Angel. verb. *dispensatio*, n. 14. qui expressè id declarat de dispensatione data, quę nondum peruenit ad vltimum effectũ,

D & idem habet Syluest. verb. *dispensatio*, q. 6. n. 11. Præterea idem sentit Panorm. in c. *post translationem*, de renuncia. n. 17. ait enim, post ius acquisitum, non cessare dispensationem etiamsi causa cesset: est autẽ ius acquisitum per dispensationem, quæ iam contulit suũ proximum, & per se effectum, vt explicat, & sequitur Tiraq. in d. tract. *cessante causa*, n. 92. & 94. & Gutier. lib. 1. Canonicar. qq. c. 15. n. 22. & li. 2. c. 15. n. 30. & n. 32. & plures pro hac sententia refert Sanc. lib. 8. de matrim. disp. 30. n. 13. Nihilominus verò ipse n. 14. contrariam opinionem sequitur, multos etiã referens, & varia fundamenta adducit, quę magis ad priuilegiũ spectant, & ideo in loco citato expendentur. In præ-

E senti verò præcipuum fundamentum esse videtur, quia dispensatio, vt sit iusta, necessariò includit hanc conditionem, si causa perseueret, quando executioni mandanda est, aliàs iniquus esset dispensans, dans licentiam ad operandum contra legem, etiam sine causa. Et maximè hoc declaratur exemplo: nam dispensatio concessa alicui ad comedendum carnes in Quadragesima propter specialem ægritudinem, cessabit, quotiescumque in Quadragesima talis ægritudo cessauerit, quia aliter non esset iusta dispensatio: ergo idem dicendum est in omni dispensatione.

17. *Glossa. Federi. Angel. Sylvest. Panormit. Tiraq. Gutier. Sanc.*

Sed licèt hæc sententia probabilis sit, assertio posita videtur satis secura, & simpliciter probabilior, quia fundamentum positum parum cogit: negamus

18.

enim, dispensationem simpliciter, & absolutè concessam, & statim habentem suum proximum, & per se effectum, includere illam conditionem, seu limitationem, vt effectus non duret, non durante causa, oppositum enim ostensum est. Vnde etiam negamus, dispensationem fore iniustam nisi illam conditionem includat, vt etiã probauimus, quia causa præsens potest esse sufficiens ad tollendum vinculum, vel impedimentum, ita vt semel ablatum non redeat, etiamsi contingere possit, in rebus fieri aliquam mutationem. Ad exemplum verò respondeo, dispensationem illam non esse talẽ, quæ simul, & in præsenti tota fiat, quia materia eius non est indiuisibilis, sed successionem habet. Nã lex ieiunij quadragesimalis, licèt per modum vnius cõcipiatur, re vera virtute est multiplex, & singulis diebus quasi nouam obligationem imponit, & ideo dispensatio in illa lege non fit absolutè tota simul, & virtute est multiplex dispensatio, & pro singulis diebus veluti singulæ dispensationes conceduntur, & vnaquæque propriam causam pro suo tempore, seu die requirit. Atque ita quanuis in eo casu videatur dari simul pro tota Quadragesima, nõ ita datur, vt statim auferat totum vinculum legis pro tota Quadragesima, sed vt successiuè illud auferat, prout successiuè obligauerit, si eadem ratio excusationis perseueret. Neque in illa materia potest aliter cõsiderari causa iustificans dispensationem, nisi vt habẽs tractum successiuum cum ipsa lege, & ideo in talibus dispensationibus regulariter solet explicari illa conditio, quod si interdum non exprimitur, ideo est, quia vel duratio causę tãquam moraliter certa supponitur, vel quia ex qualitate materiæ tãquam nota relinquitur. Et idem est in similibus præceptis habẽtibus tractum successiuum: secùs verò est in dispensatione, quę statim tota simul conceditur, & habet quasi indiuisibilem effectum, tollendo inhabilitatem, impedimentum, aut votum: nam illa simul habet totum effectũ, & simul etiam habere potest causam, propter quam absolutè concedatur.

Dispensatio respectu totius Quadragesimæ non tota simul, sed successiuè est intelligenda.

19. Aliæ quæstiones hîc tractari poterant, nimirum, quando liceat vti dispensatione, scilicet, an ante, vel post notitiam eius, & an ad illam, vel illius vsum requiratur acceptatio. Item an extinguatur, per primum vsum eius. Item an liceat illa vti extra territorium concedentis. Sed hæ, & similes quæstiones tractabuntur commodiùs de priuilegiis: nam communem habent doctrinam.

CAPVT XXI.

Quib. modis possit esse nulla seu inualida dispẽsatio.

1. EX dictis in superioribus capitulis sumi potest alia diuisio dispensationis; quædam enim esse potest valida, & iusta, alia valida, licèt iniusta, tertia nulla, seu inualida, quam non oportet distinguere in licitã, vel illicitam, quia dispensatio inualida semper etiam illicita est, per se loquendo, quia continet abusum potestatis contra rationem, & prudentiam, nisi per ignorantiam excusetur. Duo igitur membra huius partitionis ex dictis in superioribus manifesta sunt: declarauimus enim in dispensante necessariam esse potestatem, & causam, vt valida, & iusta sit, si sufficienti voluntate, & illius significatione concedatur, & consequenter declarauimus, quando possit esse valida dispensatio propter potestatem, & absolutam voluntatem, licèt ex defectu causæ iusta non sit. Solùm ergo de inualida dispensatione, & de causis nullitatis eius aliquid dicendum superest. Triplex autem cogitari potest defectus, ex quo dispensatio inualida fiat, scilicet, defectus potestatis, iustitiæ, aut voluntatis. Nam hæc tria tantùm requiri possunt ad valorem dispensationis, & ita ex quocunque defectu illorum, & ex solis illis potest nullitas dispensationis oriri. Ex his autẽ defectibus duo primi in superioribus explicati sunt, & solùm de tertio aliquid addendum superest.

Triplex defectus quibus dispensatio redditur inualida.

Primus itaque defectus per se notus est, quia sine potestate, seu iurisdictione nõ potest fieri validè actus, qui ab illa per se, & essentialiter pendet. Quibus autem modis cõtingat hic defectus potestatis, ex dictis de ipsamet potestate, & de modis habendi illam accipiendum est Nam hic defectus esse potest, vel potestatis ordinariæ, vel delegatæ. Prior est in omnibus, qui non habent munus, cui proprio iure talis potestas conueniat: posterior verò erit in omnibus non habentibus potestatem ordinariam, quibus nulla delegatio facta est, vel non est validè facta. Et quidem si nulla omnino facta sit delegatio, res est per se nota. Solet autẽ fieri, vel per priuilegia generalia data in fauorẽ hominum, quibus committitur, in quibus obseruandum est, ne forma, & tenor delegationis excedatur, neque hîc possumus ad particularia descendere; nonnulla verò attingemus in li. 8. tract. de Priuilegiis. Aliquando verò committitur hæc potestas per particularia rescripta dispensationum, quæ solent etiam, vt suprà dixi, dispensationes vocari, quia in eis virtualiter, & quasi conditione continentur, & ideo si tale rescriptum, vel dispensatio in primo statu inualida sit, à fortiori erit inualida subsequens dispensatio virtute illius facta. Diuerso tamen modo: nã dispensatio ipsa erit inualida ex defectu potestatis; commissio autem seu delegatio priùs facta non erit nulla ex hoc capite, quia supponimus à Principe concedi, ex aliis autem esse potest eodem modo, quo dispensatio ipsa, & ideo nunc sub dispẽsatione totum cursum eius, seu omnes illius status comprehendimus.

2. De secundo defectu constat ex dictis, non semper esse irritantem, seu annullantem dispensationem, cũ possit esse aliquando dispensatio valida, licèt malè concessa. In duobus ergo casibus (qui ad vnum ferè reuocantur) defectus iustitiæ est contra valorem dispensationis. Primus est si inferior dispenset in lege superioris sine causa iusta, vt in cap. 19. satis declaratum est. Secundus est, si dispensatio data etiam à supremo Principe attingat aliquo modo ius diuinum, aut naturale, & sit contra ius acquisitum tertio, sine Deo, siue homini absque causa iusta, vt de dispensatione in voto dixi lib. 6. de voto, c. 17. Eadémque ratio est de omni alia simili, & dispensatione continẽte iniuriam alterius contra commutatiuam iustitiam, vt suprà etiam in cap. 16. sufficienter tactum est, & ideo de hoc defectu nihil noui dicendum supereſt. Præsertim, quia hic defectus semper est coniunctus cum defectu potestatis, quia nec inferiori data est tanta potestas supra legem superioris, vt suprà etiam tetigi, nec supremo Principi data est similis potestas in his, quæ attingunt naturalem, seu diuinã iustitiã, quia etiã ipse est longè inferior, Deo iuris diuini naturalis auctore.

4. Tertius autẽ defectus voluntatis inueniri potest sine defectu potestatis, aut iustitiæ, vt per se cõstat; potéstq; variis modis contingere. Primò si re vera in dispẽsãte desit interior volũtas, ac intẽtio dispẽsãdi: hic autẽ defectus cõstare non potest, nec præsumi, nisi per verba, vel signa externa sufficienter manifestetur, & ideo de hoc defectu interioris voluntatis in se spectato nihil aliud dicere possumus. Præter voluntatem autem iuternam requiritur significatio eius externa, vt dispensatio fieri possit, & ideo si voluntas dispensantis exterior non significetur sufficienter, ex illo etiam capite erit dispensatio inualida, quem defectum comprehendimus sub defectu voluntatis, vtique sufficientis, vt aliquid inter homines operetur. Quid verò dicendum sit, si voluntatis significatio sit ambigua, vel dubia, in superioribus tactum est, & infrà tractando de priuilegiorum interpretatione latiùs dicetur. Contingit autem interdum dispensationem

satis

satis clarè, & expressè concedi, & ex vera voluntate absoluta dispensantis, cum admistione tamen alicuius inuoluntarij, ratione cuius difficultas nascitur, an illud inuoluntarium impediat valorem dispensationis.

5. In qua re vlteriùs considerandum est, ex duplici capite posse hoc inuoluntarium oriri, scilicet ex metu, seu coactione, vel ex errore, seu ignorantia. Prior modus rarò contingit in dispensationibus, & ideo fortasse nihil in speciali de hoc iura disponunt in materia dispensationis, nec à Doctoribus ferè hoc punctum tractatur; ego verò illud attigi de dispensatione voti dicto lib. 6. cap. 27. n. 17. & 18. & in summa dixi, metum non impedire valorem dispensationis voti, si de facto detur cum absolura voluntate, & ex causa legitima; idem ergo à fortiori censeo de dispensatione in lege humana, quæ facilior est. Imò in hoc potest addi differentia, quia si dispensatio sit in propria lege dispensantis, etiamsi propter metum detur sine iusta causa, valida erit, iuxta generalem doctrinam suprà datam, sicut etiam reuocatio legis facta ex metu est valida, si absoluta voluntate fiat, & inde pendenter à causa. In quo etiam potest considerari, ex ipso metu posse sumi iustam causam dispensandi, quātum ad ipsum dispensantem, id est, vt non peccet, sic dispensando, quia, vt dixi, ex causa extrinseca potest interdum honestari dispensatio.

Metus non impedit valorē dispensationis in voto vel lege humana si detur absoluta voluntate ex causa legitima.

6. Quòd si obiiciatur, incommodum videri, vt iniquus subditus ex iniqua violētia commodum reportet. Respondetur primum fieri posse, vt vis non ab illo, sed ad alio inferatur. Deinde fieri etiam posse, vt metus non auferatur ad illum finem, sed aliunde nascatur, etiam sine culpa, vt si sit per bellum iustum. Si verò metus sit iniuriosus, & directè illatus ad obtinendum consensum, & iniuria fiat ab eodem, qui dispensationem desiderat, quæstio generalis est, an tunc ratione iniuriæ irritetur consensus. Et certè in præsenti probabile est irritari, quando dispensatio extorquetur sine iusta causa, propter rationem factam, & quia non est verisimile, aliquem liberari à iugo legis, violādo illam, & vim, ac iniuriam illi inferendo. Item quia illa iudicari potest potiùs permissio, quàm dispensatio, & ideo subditus in eo casu vix potest excusari à transgressione legis, cùm præsumere possit, ac debeat, illum consensum superioris permissiuū esse potiùs, quàm approbatiuum. Addo denique si oppositum admittatur, facile esse remedium: nam dispensator, quamprimnm sit suæ libertati restitutus, potest iustè sine noua causa dispensationem reuocare. In quo est alia differentia notanda inter dispensationem legis, & voti, quando effectum sortita est: quia dispensatio voti semel data non potest reuocari, quia obligatio voti non potest iterum imponi, nisi persona dispensata voluntariè iterum voueat. Dispensatio autem legis reuocari potest, quia obligatio legis potest iterum imponi sine consensu subditi per voluntatem legislatoris, & ita reuocata dispensatione, statim redit illa obligatio.

7. Circa aliam causam huius inuoluntarij, scilicet, ignorantiam, & errorem, duo principia ex iure desumpta proposui in dicto cap. 27. vnum est, dispensationem interdum fieri nullam ex falsa narratione proposita ad dispensationem obtinendam, aliud est, dispensationem aliquando esse nullam ob diminutam narrationem veritatis, tacendo aliquam causam, vel circunstantiam necessariam. Ratio vtriusque est, quia dispensatio per surreptionem obtenta est nulla, sed dispensatio fit surreptitia per taciturnitatem veri, & à fortiori per expressionem falsi; ergo ex his duobus capitibus fit dispensatio nulla. Consequentia est euidens. Totum autem antecedens sumitur ex cap. 2. de filiis Presbyter. in 6. & cap. *quod super his*, de fide instrumentor. cum aliis iuribus, & Doctoribus, quos in prædicto loco allegaui. Quia verò non omnis occultatio veritatis, aut falsitatis expressio inualidam reddit dispensationem, ideo ad hoc discernendum, multa à Doctoribus scribuntur, quæ in citato loco pro captu meo in summam redegi, duas regulas circa illa duo principia assignando, & explicando, quæ in dispensatione legis eadem, seu proportionali ratione locum habent, neq; illis nunc aliquid addendum in generali occurrit circa falsitatis expressionem. Circa occultationem autem veritatis tria puncta occurrunt, quæ ad huius materiæ complementum necessaria visa sunt.

Duplex caput ex quo dispensatio redditur nulla, nimirum taciturnitate veri & narratione falsi.

CAPVT XXII.

Vtrùm obtenta dispensatio, priùs petita, & non concessa, surreptitia sit propter taciturnitatem illam.

1. FRequenter contingit, vt dispensatio semel petatur, & denegetur, & postea iterum petatur, tacita priori denegatione, & obtineatur: inde ergo nascitur dubium, an talis dispensatio sit nulla ob priorem taciturnitatem, & ratio dubitandi esse potest; quia verisimile est, superiorem non concessurum dispensationē, si prioris denegationis memoriam, vel notitiam haberet. Et ita dispensationem esse nullam, indirectè asseruit Menoch. lib. 2. de arbitrar. casu 203. n. 6. Contrarium tamen opinatus est Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 22. n. 14. quia hoc nullo iure disponatur, neq; ab aliis auctoribus asseritur, nec sufficienti ratione probatur. Quæ sentētia mihi etiam placet, quia illa præsumptio nullo iure fundata est, nec per se spectata est sufficiēs. Et quidem si in secunda petitione plures rationes, & causæ allegentur, quæ dispensationem magis honestent, & superiorem magis mouere prudenter possint, tunc nec probabilis est illa præsumptio, nec in eo casu superior esset rationabiliter inuitus. Si autem nihil de nouo additur, sed eadem repetitio, & cum eisdem circunstantiis, vel causa prior erat sufficiens, vt dispensatio essēt valida, si concederetur, & ita in secunda vice erit sufficiens, quia prior denegatio nihil ad causam refert, & ob eam solam causam denegare dispensationem non videtur rationi consentaneum: nam si iusta causa subest, potiùs decet priorem rigorem temperare; aut verò iusta causa dispensandi non subest, & tunc neganda esset dispensatio, etiamsi priùs negata non fuisset. Hæc ergo circunstantia præcedens, vel memoria eius impertinens est ad valorem dispensationis postea subsequutæ.

Menoch. Sanc.

2. Atque hæc resolutio procedit: tum in eadem persona, quando propter mutationem temporis prioris denegationis oblita est: nam de illa maximè procedit discursus factus, tum in successore respectu prædecessoris in eadem sede, quia habet eandem potestatem, & non regitur per iudicium, & voluntatem sui prædecessoris, & ita in illo multò minùs probabilis est illa præsumptio inuoluntarij, præterquam, quòd hic etiam nihil ad causam refert. Tum præterea idem procedit in superiore respectu inferioris, vt si Episcopus neget dispensationem alicuius voti non reseruati, & à Papa postea obtineatur, non facta mentione prioris recursus ad Episcopum, valida erit dispensatio, quia multo magis videtur impertinens illa circunstantia respectu superioris; minùs enim regitur inferioris iudicio, aut ex eo pendet, multóque minor præsumptio inuoluntarij est in superiore, minúsque ad causam refert.

De quo procedit præcedens resolutio.

3. At verò è contrario nonnulla difficultas est, si superior dispensationem negauit, & postea inferior inscius illius negationis illam concedat. Quia inferior tenetur præsumere, superiorem iustè negasse dispensationem; ergo de illo etiam merito præsumitur, non fuisse concessurum dispensationem, si sciret, fuisse à superiore denegatam; ergo illa taciturnitas,

seu ignorantia causat in inferiore iustum inuoluntarium; ergo illa ratione erit inualida talis dispensatio. Vnde in hoc casu dispensationem inferioris esse inualidam, tenet idem Sanc. dicto lib. 8. disp. 14. n. 5. quanuis propter aliam rationem, scilicet, quia eo ipso, quòd Pontifex denegauit, videtur facultatem auferre inferiori in illo casu particulari dispensandi, nisi noua causa emergente, seu proposita. Iuxta quam rationem non fundatur hæc nullitas in defectu voluntatis, sed in defectu potestatis. Vnde fit iuxta hanc sententiam, vt licèt Episcopo declaretur, Pontificem in tali casu noluisse dispensare, licèt dispensare tentet, nihil efficiat, quia priuatus est potestate. Sicut postquam Pontifex aliquem condemnauit, non potest Episcopus illum absoluere, licèt fortasse potuisset, si causa priùs ad illum delata fuisset.

Sanc.

4. Hæc verò ablatio potestatis, præsertim ordinariæ, mihi non videtur sufficienter probari, quia illa præsumptio nullo iure fundatur, neque ex illo facto sufficienter colligitur, considerata natura dispensationis, quæ est quædam gratia. Cùm enim dispensatio non sit debita, potest denegari à Pontifice ex sola voluntate; ergo per hoc non est, cur censeatur auferre ab inferiori potestatem illam concedendi, si velit. Deinde denegatio dispensationis potest prouenire ex particulari iudicio, quòd talis causa non sufficiat ad iustam dispensationem; sed Episcopus non tenetur conformari Pontifici in hoc iudicio; ergo neque in eo casu tenetur præsumere fuisse mentem Pontificis in illo casu, sibi auferre potestatem dispensandi. Imò potest præsumi, voluisse se exonerare, tacitè subditum ad suum ordinarium remittendo. Consequentia cum maiori videtur clara. Minor autem patet, quia licèt Papa non soleat dispensare ex aliqua causa, neque admittere illam, vt sufficientem, potest Episcopus dispensare ex illa, si probabiliter iudicet, esse legitimam. Quod concedit idem Sanci. suprà, quando de illa consuetudine, seu iudicio Pontificis ex aliis casibus in generali constat, non verò, quando in particulari casu præcessit denegatio dispensationis.

5. Sed non video, quid hoc referat, aut cur inde censeatur ligata potestas inferioris, cùm illa denegatio tantùm sit applicatio propriæ voluntatis ad operandum iuxta proprium iudicium, cui non repugnat, vt alteri relinquatur sua potestas, & arbitrium operandi etiam iuxta iudicium suum. Neque per hoc derogatur potestati Pontificis, quia inferior, dum non prohibetur, potest in suo foro vti sua potestate, vt iudicauerit expedire; hìc autem nulla facta est prohibitio. Nec petitio priùs oblata Pontifici operatur præuentionis effectum, ne liceat postea id ab inferiori petere, tum quia in vsu iurisdictionis voluntariæ non habet locum hæc præuentio, cùm liberum sit postulanti recedere à priori petitione, & aliam intentare, vt sensit Nauar. cons. 1. de offic. deleg. & idem Sanc. suprà n. 3. tum etiam, quia superior negando dispensationem, iam quodammodo à se abiecit casum illum. Vnde etiam non est simile, quod de condemnatione à superiori facta afferebatur, quia condemnatio fit per sententiam, quæ includit præceptum, & imponit obligationem, quam non potest inferior auferre; negatio autem dispensationis non fit per sententiam iuridicam, nec præceptum aliquod, vel obligationem superior per illam imponit, sed solùm relinquit præexistens vinculum, denegando vsum propriæ potestatis; ergo non est, cur inde censeatur ligata, & diminuta inferior potestas.

Nauar. Sanci.

6. *Dispensans non ignorans priorem denegationem, si iudicat causam esse iustã,*

Censeo igitur, in illo casu posse Episcopum dispensare, & consequenter, si id faciat non ignorans priorem denegationem, & iudicans, causam esse legitimam, dispensationem esse validam, quia neque habet defectum potestatis, nec voluntatis, nec iustitiæ. Imò si dispensatio esset in lege propria, sufficerent potestas, & voluntas, iuxta superiùs dicta. Vnde vlteriùs in nostro casu, quando Episcopus ignorat priorem recursum ad Pontificem, etiam existimo, taciturnitatem illam non reddere dispensationem surreptitiam, vel nullam, quia supposita potestate, quoad voluntatem eadem est ratio in inferiori, quæ in æquali, vel superiori, vt ex dictis facilè constat. *valida erit dispensatio.*

7. Et hæc resolutio, vt dixi, maximè procedit in inferiori ordinario, quia ordinaria potestas difficiliùs tollitur, & maiorem causam requirit, & ideo in delegato ad dispensandum videri potest magis verisimile, quòd priuetur potestate dispensandi in casu, & ex causa, quæ delegantem non mouit, aut certè, quòd non præsumatur à principio delegata potestas pro similibus casibus. Sed nihilominus etiam in delegato contrarium censeo, quia potestas generaliter, & sine restrictione commissa non est restringenda sine maiori fundamento, & rationes factæ etiam probant, ex sola denegatione non posse colligi diminutionem prioris potestatis, etiam delegatæ. Nam sæpe superior committit alteri potestatem delegandi, quia ipse non vult, vel non audet sua vti, & quia quando potestatem delegat, prudentiæ delegati committit iudicium causæ iustæ. Supposita autem potestate in delegato, quòd pertinet ad voluntatem, rationes eodem modo procedũt, & ideo indistinctè verum est, in eo casu non committi surreptionem, quæ dispensationem reddat inualidam.

CAPVT XXIII.

An taciturnitas prioris dispensationis obtentæ reddat posteriorem inualidam.

1. MVlti Iurisperiti indistinctè affirmant, sicut impetratio secundi beneficij, vel secundi rescripti iustitiæ facta sine narratione prioris beneficij, vel rescripti iam obtenti est surreptitia, & nulla, ita secundam dispensationem obtentam sine mentione primæ esse subreptitiam. Ita notat Glossa in c. 2. de filiis Presbyt. quæ ibi ab expositoribus, & communiter à Iuristis approbatur, vt notat Rebuff. in Pract. tit. de dispensation. n. 24. & 25. & tit. de dispensat. super defectu natalium, n. 59. & Couarr. lib. 1. variãr. cap. 20. num. 8. vers. *quarto.* in fine, Molin. lib. 2. de primogen. cap. 4. n. 50. & sequentib. & Gutier. lib. 2. Canonicar. quæst. cap. 15. n. 91. & plures refert Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 22. n. 2. Quæ sententia præcipuè fundatur in dicto cap. 2. de fil. Presbyter. in 6. & in cap. penult. de præscrip. Ratio verò, seu congruentia est, quia Pontifex vel non concederet, vel difficiliùs concederet dispensationem secundam, si de priori mentio facta fuisset. *Glossa. Rebuff. Couar. Molin. Gutier. Sanchez.*

2. Hæc verò sententia variis modis limitatur, ac declaratur. Primus est, vt procedat, quando dispensationes ad diuersum finem tendunt, & sunt obtenta propter diuersos effectus: secùs verò si propter eundem, quia cùm vna sufficiat, non est necesse facere mentionem de alia. Ita habetur in additione ad Rotam in decis. 2. de filiis Presbyter. in nouis, n. 5. aliàs in nouissimis, tom. 3. lib. 2. decis. 47. & sequitur Mandos. de signatura gratiæ, tit. de dispensat. in fine. Quam sententiam referens Sanci. suprà n. 5. dicit penitus illam non intelligere, neque sine magna occasione. Quia potiùs ferè omnes auctores declarant, & limitant sententiam communem, vt intelligatur, quando secunda dispensatio versatur circa idem cum prima, & tendit ad tollendum eundem defectum, impedimentum, aut vinculum: nam si cadunt super diuersas materias, & tendant ad fines, seu effectos omnino disparatos, omnes fatentur, non esse necessarium, in secunda dispensatione facere mentionem prioris. Ita Panormitan. *Varie limitationes precedentis sententiæ. Mandos.*

Panorm. Nauar. tan. in dicto cap. penult.de præscrip.& Nauarr.cons. 6. de rescrip. & cons. 8. de consanguinit. & affinit.n. 6.Sanci. suprà referens alios.Estque verissima sententia quoad hanc partem de dispensationibus omnino diuersis, vt sunt dispensatio in recitatione horarum v. g.& in voto castitatis. Nam si quis alteram impetrauit, nullam surreptionem committet, petendo alteram sine mentione prioris, & ita secunda sic obtenta erit valida, & idem est in omnibus similibus. Et hoc satis confirmat generalis consuetudo,frequenter enim ita dispensationes successiuè petuntur iuxta occurrentes casus, ac necessitates. Ratio autem est, quam tetigit Panormit. quia nullo iure cauetur, vt fiat mentio talis dispensationis prioris, neque ex natura rei necessaria est: nam illa taciturnitas per se non causat inuoluntarium, vt videtur ex se manifestum. Quid autem potuerit additio ad Rotam intendere in prædictis verbis,infrà,prout potuero, coniectabo:vbi alteram partem huius sententiæ examinabo.

3. 2.Limitatio. Secundò,limitata hæc sententia ad dispensationes, quæ circa idem versantur, ampliùs declaratur,vt procedat quando secunda dispensatio petitur ad extendendum effectum prioris circa idem vinculum, seu defectum tollendum. Ita tenet Sanci. suprà num. 6. cum multis aliis, quos refert, & præsertim id explicat Panormit.in dicto cap. penult. nu. 17. Hæc verò sententia, & declaratio tam generaliter facta mihi est creditu difficilis, quia neque iure, nec ratione video sufficienter probari. Primò enim fundatur,vt dixi, in dicto cap. 2. de filiis Presbyt. in 6. inde autem non probatur,quia in illo textu dicitur,si illegitimus dispensationem obtinuit ad vnum beneficium, & non facta mentione sui defectus natalium, obtineat secundam dispensationem ad plura beneficia, posteriorem dispensationem esse surreptitiam, ac nullam.Ponderanda ergo sunt illa verba,*Tacito prædicto defectu*,iuxta quę non erat necessarium in secunda dispensatione facere mentionem primæ, sed tantùm de personæ defectu, quia hæc duo diuersa sunt, & textus tantùm de vno loquitur. Et ita intellexerunt textum illum ibi Dominic. & Franc. Vnde colligunt, quòd si ille illegitimus declarando se esse illegitimum, peteret dispensationem secundam, nulla facta mentione primæ, valida esset dispensatio.

Sanc. Panorm. Dominic. Franc.

4. Et hæc sententia quoad hanc partem mihi probabilissima videtur.Tum quia ille impleret quidquid ex vi verborum illius textus ad non committendam surreptionem necessarium est,vt ponderaui;ergo aliquid aliud exigere, & onus adiungere in materia odiosa,& restricta,contra omne ius est. Tum etiam ex ratione textus, scilicet, quia verisimile est, Pontificem non fuisse concessurum dispensationem ad plura beneficia, si defectus illegitimitatis illi fuisset manifestatus. At verò non est hoc minùs verisimile, manifestato solo defectu sine priori dispensatione,quàm illa manifestata. Imò quodammodo difficilior redderetur secunda dispensatio, simpliciter proposito defectu, ac si non esset diminutus,vt sic dicam,per priorem dispensationem, quia de se faciliùs est successiuè, & per partes, defectum tollere, quàm totum simul. Tum denique quia iuxta hunc sensum optima ratio redditur illius decisionis. Nam irregularitas ex defectu natalium orta reddit personam inhabilem ad vnum, & plura beneficia, & ablata respectu vnius, non est ablata respectu plurium, & ideo non explicato hoc defectu, dispensatio petita ad plura beneficia meritò censetur surreptitia. At verò si textus ille extendatur ad necessitatem exprimendi priorem dispensationem, nec ratio textus illi accommodatur, vt ostendi,nec alia satis probabilis adduci potest, vt paulò pòst dicam. Et confirmatur, quia si in illo casu prior dispensatio non fuisset limitata, & partialis, sed integra natalium restitutio, tunc secunda dispensatio esset valida,etiamsi obtenta esset non expresso defectu natalium, nec legitimatione, quia iam prior defectus fuisset sublatus etiam respectu plurium beneficiorum, & procederet regula legis 16.ff.de ædilitio edicto, *Quod ita sanatum est, vt in pristinum statum restitueretur, perinde habendum est,quasi nunquam morbosum fuisset.* Et ita intellexit textum illum Couarr.in 4.2.p.cap.8. §.8. num.5.verf. *septimò*, cum Ioan.Andr. & Dominic.in dicto cap. ergo signum est, ex vi illius solùm esse necessarium declarare defectum,quatenus ablatus non erat. Et hunc sensum verum, & legitimum esse censeo, ideóque ex illo textu non probari illam sententiam.

Couar. Ioan. And. Dominic.

5. Secundò probari solet ex dicto cap. penult. de præscrip. vbi dicitur, esse surreptitium priuilegium amplioris exceptionis, obtentum sine mentione prioris priuilegij exemptionis magis restrictæ, eidem, & in eadem materia, & respectu eiusdem concessi; ergo idem censendum est in dispensationibus, quæ versantur circa idem, quotiescumque posterior tollit, seu ampliat moderationem prioris. Et videtur ampliare illum textum Panormit. ibi, num. 17. ad omnia priuilegia etiamsi non attingant ius tertij; de dispensationibus autem expressè non loquitur: videtur autem esse eadem ratio, vt alij suprà citati opinantur. At verò Innocent. ibi, num. 4. restrictè intelligit textum illum in materia, de qua loquitur, scilicet, quoties primum priuilegium cedit in præiudicium tertij, & concessum est cum aliqua limitatione moderante præiudicium tertij, & conseruante aliquod ius, quod illi de iure communi competit. Nam tunc si obtineatur secundum priuilegium amplians primum, & plus derogans iuri tertij, necessarium est in secundo facere mentionem de primo, ne sit surreptitium. Ita enim textus ille loquitur, & locum habet vbicumque eadem ratio formalis materiæ, seu iustitiæ versatur, vt esse solent materiæ decimarum, beneficiorum, & similes, in quibus ius, vel præiudicium tertij intercedit. Inde autem non potest ampliari illa regula ad alias materias non ita odiosas,nec cedentes in præiudicium tertij,quia cùm simus in materia stricti iuris,non est illa decisio extendenda, præsertim cùm non sit eadem ratio in aliis materiis. Et ita sentit Innoc.vt dixi,& approbant ibidem Cardin. & Felin.num.2.& Bald.num.10.

Panorm. Innoc. Innoc. Cardin. Bald.

6. Et confirmari hoc potest ex verbis eiusdem textus, ibi, *Non obstante priuilegio Clementis Papæ, per quod priuilegiis suorum prædecessorum non extitit derogatum, cùm de ipsis nullam fecerit mentionem*; In quibus aduerto,ibi non dici, posterius priuilegium non faciens mentionem prioris fuisse simpliciter surreptitium, sed solùm quoad hoc,vt non deroget priuilegiis prioribus, quorum mentionem non facit,& specialiter conseruantibus ius tertij, quod illi iure communi competebat. Vnde meâ sententiâ ex illo textu solùm colligitur quędam regula notanda. Vt enim videbimus infrà tractando de Priuilegiis, controuersum est, an priuilegium deroget iuri communi, cuius mentionem non facit per clausulam, *Non obstante*, & communior resolutio est, derogare. Ex dicto ergo cap. penult. colligitur regula limitans hanc doctrinam, nimirum, si ius commune conseruatur alicui, seu in aliquo, per prius priuilegium illi concessum, tunc posterius priuilegium non derogare iuri communi redacto in formam, & tenorem priuilegij,& rationem reddit Bald. quia ius commune per Principem specialiter conseruatum fortius est, & plus operatur. Et sine dubio hic est casus proprius illius textus, & specialis eius decisio; ergo non est extendenda ad omnes dispensationes absolutas (vt sic dicam) id est, quæ non versantur circa ius alterius,nec illi præiudicant.

Bald.

7. Denique affertur ratio ad probandam illam surre-

ptionem in omni tali dispensatione, quia meritò præ- A
sumitur, non fuisse Principem concessurum absolu-
tam dispensationem, vel abundantius priuilegium in
eadem re, si illi fuisset propositum, ipsummet, vel præ-
decessorem priùs concessisse dispẽsationem, cum ma-
iori moderatione, quia tam facilis, & leuis mutatio
non debet præsumi de constantia Principis. Vnde in-
ferunt, si noua ratio, & maior causa ad dispensandum
proponatur, tunc dispensationem posteriorem fore
validam, quia tunc cessat dicta præsumptio leuis mu-
tationis. Quæ illatio optima est, considerata vi solius
rationis propositæ, tamen ego non admitterem con-
sequens in terminis dicti cap. penultim. & ex vi iuris
communis. Existimo enim, si posterius priuilegium
redundet in præiudicium alterius, etiamsi ex noua
causa petatur, non derogare priori priuilegio spe- B
cialiter conseruanti illud ius tertio, si illius non faciat
mentionem, idque non ex vi illius præsumptionis, sed
ex dispositione illius iuris, quæ, vt existimo, non fun-
datur in præsumptione, sed in hoc, quòd priuilegium
posterius non derogat priori priuilegio quatenus ad
tertium quouis modo spectat, nisi illius mentionem
faciat. Quod est certum quando prius priuilegium fuit
directè datum tertiò, vt infrà lib. 8. dicam; tamen in
illo capite videtur extendi, etiam ad priuilegium priùs
concessum eidem priuilegiario, quatenus per illud
specialiter ius tertij reseruatur. Et hoc verum censeo
secundùm ius canonicum; an verò idem sit secundùm
ius ciuile, aliis remitto.

8. Sccluso autem iure positiuo illa ratio, & præsum- C
ptio videtur non esse magni momenti. Quia in primis
si persona concedens secundam dispensationem sit di-
uersa, vt est successor, non potest dici illa leuis muta-
tio, cùm non sit idem qui operatur. Quod inde etiam
patet, quia si in casu omnino simili successor aliter di-
spenset cum eadem, vel alia persona, quàm suus præ-
decessor, non potest dici, leuiter mutare qualitatem
dispensationis, seu modum dispensandi, siue sciat, siue
ignoret, quid egerit suus prædecessor; ergo idem erit,
etiamsi in eodem casu, & cum eadem persona aliter
dispenset. Deinde idem ferè est, quauis persona di-
spensantis sit eadem, quia sine animi leuitate potest
contingere, vt in casu omnino simili idem Princeps
dispenset, vel gratiam faciat, nunc liberaliùs, & po- D
stea moderatiùs, vel è conuerso; ergo licèt id faciat
cum eadem persona in diuersis temporibus, non ideo
præsumitur, aut imponitur ei leuis mutatio. Eo vel
maximè quòd illa mutatio non est in casu proposito
per reuocationem gratiæ, sed potiùs per additionem
liberalitatis, & benignitatis, quæ semper decet Prin-
cipem intra latitudinem causæ sufficientis, & iustæ.
Vnde licèt id faciat ex certa scientia, non ignorans
priorem gratiam limitatam, non ideo iudicabitur le-
uiter mutare consilium; ergo inde nulla sumitur præ-
sumptio, quòd non concederet secundam dispensa-
tionem, si prioris facta mentio fuisset. Denique ex
concessis ab aliis auctoribus videtur mihi sumi efficax
argumentum contra dictam rationem, & assertionem: E
nam quando prima dispensatio postulata à Principe,
fuit negata, & iterum postulata cùm eadem causa fuit
concessa, maior fit mutatio in iudicio, vel voluntate
Principis, quàm cùm priùs concedit limitatam, &
postea amplam dispensationem, & nihilominus in
priori casu secunda non est surreptitia, nec ibi admit-
titur præsumptio, quòd Princeps non esset tam leui-
ter mutandus, si prioris denegationis recordaretur; vt
Sanc. suprà probatum est, & admittit Sanci. ibi citatus cum
aliis; ergo multo minùs valet illa præsumptio in præ-
senti casu.

9. Limitatio cõmunis sententiæ suprà propositæ. Quapropter aliter censeo esse limitandam, & de-
clarandam communem sententiam in principio hu-
ius puncti positam. Dico enim, solùm habere locum
vel in casibus in iure expressis, vel quando necessa-
ria est commemoratio prioris dispensationis, vt Prin-
ceps non ignoret totum, & proprium vinculum, seu
impedimentum, quod aufert: neq; etiam ignoret qua-
litatem, seu quantitatem gratiæ, quam facit per vnam,
vel per plures dispensationes. Prima pars præcipuè
ponitur propter dictum cap. penult. cuius decisio ha-
bet locum in omnibus priuilegiis, vel dispensationi-
bus, quarum variatio siue per diminutionem, siue per
augmentum cedit in præiudicium tertij. Nam tunc
secunda dispensatio illam mutationem faciens sine
mentione prioris, quantum ad id surreptitia est, seu in-
ualida ex vi illius iuris. Quod est valde consentaneum Omnis gratia cum præiudicio tertij vide odiosa.
rationi, quia omnis gratia cum præiudicio tertij val-
de odiosa est, & ideo nunquam censetur valida, nisi
ex sufficienti notitia Principis procedat. Atque hac
ratione qui dispensationem habet non soluendi deci-
mas ex vinea v. g. si deinde obtineat priuilegium non
soluendi illas ex area, vel fundo, nulla facta mentio-
ne prioris, non poterit vti secundo priuilegio, quia
surreptitium est: quia cedit in præiudicium tertij,
quod Papę non satis fuit illo modo propositum, quan-
uis hìc etiam alia surreptio intercedat, vt statim ex-
plicabitur.

Secunda pars sumpta est ex dicto capite 2. de filiis 10.
Presbyter. in 6. nam dispensatio secunda ibi obtenta
ideo surreptitia iudicatur, quia non fuit sufficienter
propositum iudici totum impedimentum, quod illi
obstare potuisset. Et ratio est manifesta, quia tunc vo-
luntas dispensantis non potuit extendi ad id, quod la-
tebat; ergo ex ea parte impedimentum mansit inte-
grum, ac subinde dispensatio effectum habere non
potuit. Vnde colligitur, tunc per se non esse necessa-
riam declarationem prioris dispensationis, si alio mo-
do impedimentum totum sufficienter referatur, quia
tunc cessat ratio facta, & textus ille non plus requi-
rit, vt probaui. Interdum verò poterit esse necessaria
expressio prioris dispensationis, si aliter non possit ma-
teria, seu vinculum tollendum per secundam dispen-
sationem sufficienter explicari, vt statim declarabo.
Dices; ergo si in exemplo posito de priuilegio deci-
marum aliquis postulet secundum priuilegium, ex-
primendo, & quasi de nouo petendo exemptionem
in vinea, & area, vel fundo simul, non facta mentione
prioris priuilegij, erit validum secundum, quia in illo
expresse proponitur totum vinculum per dispensatio-
nem tollendum; ergo illud sufficiet sine declaratione
prioris petitionis. Respondetur negando consequen-
tiam, tum quia ibi surreptio ex alio iure nascitur, pro-
pter præiudicium tertij, vt declaraui, tum etiam quia
ibi est necessaria notitia prioris dispensationis, vt qui
concedat secundam, plenè intelligat nocumentum
Ecclesiæ. Nam qui postulat exemptionem à solutio-
ne decimarum ex tot possessionibus, nulla facta men-
tione prioris priuilegij, tacitè indicat, antea nullas
decimas ex illis possessionibus retinuisse, & ita Papa
non intelligit præcedentem diminutionem fructuum
Ecclesiæ, & consequenter non percipit totum præ-
iudicium eius, ideóque non censetur habere volun-
tatem inferendi illi nouum nocumentum. Quæ ratio
optima est, & accommodari rectè potest ad casum
textus in dicto cap. penult. de præscrip. ibi enim re-
ligiosi, qui priùs fuerant exempti cum quadam mo-
deratione, postea obtinuerunt exemptionem sim-
pliciter, nulla facta mentione prioris, nec mode-
rationis in ea contentæ, quod totum cedebat in
maius præiudicium Episcopi, quàm posset ex simpli-
ci posteriori supplicatione intelligi, ideóque meritò
surreptitia iudicatur, quod magis ex sequenti puncto
declarabitur.

Addidi vltimam partem regulæ, quia licèt in dictis 11.
iuribus non contineatur expressè, necessaria ratione

col

colligitur: nam si Princeps non satis intelligat qualitatem, & quantitatem gratiæ, quam confert, non potest illam velle; ergo si ex taciturnitate prioris dispensationis sequatur illa ignorantia, clara est surreptio; nam est in re valde substantiali. Declaratur exẽplis. Primum sit de beneficiato, qui obtinuit dispensationem non residendi per quinquennium cum perceptione fructuum, qui expleto quinquennio, aliam similem postulauit, nulla facta prioris mentione, tunc enim secunda dispensatio surreptitia est, vt recte dixit Ioan. Andr. quem refert, & sequitur Felin. suprà n. 2. Quod intelligendum puto quando tempus illud est continuum propter ea, quæ infrà dicam. Posset autem ratio ex dictis reddi, quia ibi interuenit præiudicium tertij, quod non satis declaratur; tamen optima ratio est, quia Papa nunquam concipit, se dispensare in decennio residentiæ, quia concipiendo priùs vnum quinquennium, & postea aliud sine recordatione prioris, nunquam concipit decennium, quòd verisimiliter non concessisset, si intellexisset. Sic enim qui furatur per minima, quando peruenit ad vltimũ, in quo grauis quantitas consummatur, si illud aduertat, longè grauiùs peccat, quàm si ignoret; ergo signum est, illam circunstantiam multùm variare voluntatem. Rectè ergo dicimus tunc esse necessariam expressionem prioris dispensationis, vt Princeps intelligat quod concedit, & totam relaxationem, quam in lege facit.

Exemplum de beneficiato valde propriũ.

Ioan. And. Felin.

12. *Exemplum castitatis dispẽsandæ.*

Secundum exemplum esse potest, si quis habens votum castitatis obtineat dispensationem ad vnum matrimonium contrahendum, & mortua vxore, iterum petat dispensationem ad matrimonium tacita priori; existimo enim posteriorem esse surreptitiam, propter rationem proximè factam, quia non potest Pontifex concipere quantam relaxationem faciat in illo voto. Tertium exemplum sit, si aliquis semel obtinuit dispensationem ad matrimonium in impedimento vxoricidij cum machinatione, & postea iterum simile crimen committat, & aliam dispensationem de illo petat, non facta mentione prioris. Argumento l. 3. C. de Episcopali audien. dicens, *vt remissionem veniæ crimina, nisi semel commissa, non habeant*, &c. Ratio ergo est, quia secundum crimen eiusdem rationis præsertim adeò graue commissum post remissionem primi magis pœnam meretur, & difficiliùs remissibile est. Ita ergo in præsenti secunda dispensatio est longè difficilior in secundo crimine post dispensationem in primo crimine, & ideo neque grauitas impedimenti, neq; gratia, quæ conceditur, sufficienter concipitur sine expressione prioris dispensationis, & ideo meritò posterior surreptitia iudicatur; vt bene notauit Sanci. suprà num. 20. & sumitur ex auctoribus, quos citaui.

Tertium exẽplum de vxoricidio.

Sanc.

13. *Quando decla ratio prioris dispensationis non sit necessaria.*

Ex his ergo videtur satis declarata, & probata tota assertio, & regula posita. Vbicunque autem non interceserit aliqua circunstantia ex dictis, seu similis connexio inter posteriorem dispensationem cum priori, non erit necessarium priorem exprimere, vt posterior valida sit. Et hoc modo intelligo Panormit. in dicto cap penult. n. 13. dicentem, *Quoties conceditur priuilegium super separatis, vel super eisdem, vel quasi super executione primæ gratiæ, non esse necessarium, vt de prima fiat mentio*: nam illa particula, *vel super eisdem*, vt non repugnet aliis dictis eiusdem auctoris, ita intelligi debet, vt per se loquendo, non sit necessarium, priorem dispensationem exprimere, propter solam pluralitatem dispensationum, etiamsi circa idem versentur, sed solùm in casibus in iure expressis, vel quando aliunde non potest satis explicari grauitas rei, cuius dispensatio postulatur, nisi priorem dispensationem commemorando. Et ita exponit Panormitan. Innocentium, & alios; ita ergo intelligenda erit prior sententia, vt vera sit. Ratio autem non est alia, nisi quæ insinuatur ab eodem Panormitan. & quàm sæpe tetigimus, scilicet, quòd nullum sit ius requirens per se hanc conditionem ad volorem secundæ dispensationis, etiam circa eandem rem, neque est ratio, quæ illam probet, nisi quando occurrunt aliæ circunstantiæ explicatæ, vt satis ostensum est: magis autem declarabitur, aliqua exempla, & quasi corollaria afferendo.

Panorm.

Innoc.

14. *Cùm quis ob dubium vel scrupulũ prioris dispensationis petat secũdam non est prioris mentio necessaria.*

Primum sit, quando aliquis propter scrupulum, vel dubium prioris dispensationis petit aliam de eadem lege, impedimento, defectu, aut voto, & illam obtineret æqualem quoad gratiam, certiorem verò quoad circunstantias. Existimo enim secundam esse validam, etiamsi non declaretur, peti propter dubium prioris dispensationis, neque huius fiat mentio, sed absolutè proponatur gratia, seu relaxatio vinculi, quæ postulatur, & vera, ac legitima causa dispensationis. Ratio est, quia contra nullum ius positiuum est, nec in se continet taciturnitatem, quæ verisimiliter reddat inuoluntariam posteriorem dispensationem, neque ingerit deceptionem, vel ignorantiam relinquit, quæ faciat ad causam. Et hoc modo posset intelligi quod decisio Rotæ supra citata dicit, quando posterior dispensatio ad vnum, & eundem finem tendit cum prima, non esse necessarium, facere istius mentionem, & reddit rationem, quia tunc vna dispensatio sufficit, vtique obtenta cum sufficienti rei, & causæ declaratione, & cognitione. Et ideo etiam non est inconueniens, tunc vtramque dispensationem manere validam, quia quando secundum priuilegium petitur ad corroborationem primi, vtrumque valet, vt dixit Innoc. in dicto cap. penult. n. 5. & sequitur Bald. ibi n. 13. nam effectus vtriusque simul sumpti non excedit intentionem concedentis.

Innoc. Bald.

15. *Dispensatio super irregularitate quãdo valet.*

Secundum exemplum esse potest de dispensatione secunda petita ad extensionem, seu ampliationem primæ sine præiudicio tertij, & explicando totum vinculum dissoluendum cum toto effectu desiderato: tunc enim nulla surreptio committitur, propter idem fundamentum. Vt v.g. si irregularis petat dispensationem ad ordines minores recipiendos, & ea obtenta antequam illa vtatur, petat aliam ad omnes ordines, eandem irregularitatem declarando, non verò primam dispensationem, nihilominus valida erit secunda, quia neque agit contra aliquod ius, neque aliquid occultat, quod verisimiliter posset voluntatem Pontificis mutare, aut impedire. Quòd si ille iam esset vsus priori dispensatione, & postea postularet secundam ad ordines tantùm sacros, multò magis valeret, quia explicando irregularitatem, necessariò supponit, iam esse dispensatum ad ordines minores. Similiter si iste irregularis dispensatus ad omnes ordines postea petat dispensationem in interstitiis v.g. nulla facta mentione prioris, credo secundam esse validam, etiamsi non declaret defectum irregularitatis, quia ille iam est sublatus per dispensationem, & per se non refert ad interstitia, nec difficiliorem reddit illorum dispensationem, & idem est in similibus.

16. *Aliud exemplum de voto castitatis.*

Simile videtur esse in dispensatione voti, v. g. castitatis, si post primam dispensationem datam cum aliquo onere, & commutatione, petatur secunda ad maiorem remissionem obtinendam, nulla facta mentione primæ, sed petendo puram dispensationem voti castitatis; videtur enim ex dictis sequi secundam dispensationem fore validam. Aliqui verò hoc non admittunt, nisi cum duplici distinctione. Solet enim ex stylo curiæ communiter concedi talis dispensatio cum quibusdam limitationibus ordinariis, & solitis. Quando ergo prior dispensatio fuit tantùm huiusmodi, dicunt posteriorem esse validã, non obstãte taciturnitate prioris, quia cùm illa limitatio soleat iure ordinario

poni, & Pontifex in poſteriori diſpenſatione illam prætermittat, ſignum eſt, ex voluntate, & non ex aliqua ignorantia eam omittere, cum ſtylus curiæ ipſum non lateat. Si autem prior diſpenſatio cùm maiori moderatione data eſt, additur altera diſtinctio. Nam ſi poſterior petatur, propoſita noua, & maiori cauſa, dicunt eſſe validam, non obſtante prædicta taciturnitate, quia maior cauſa tollit omnem fraudem. At verò ſi poſterior obtineatur ex eadem cauſa, & tacita priori diſpenſatione, dicunt, eſſe nullam propter fraudem Pontifici factam. Ego verò in hoc præcisè, quòd prior taceatur, nullam fraudem inuenio, quandoquidem totum votum auferẽdum proponitur, & Pontifex ignorare non poteſt, peti puram diſpenſationem ſine limitationibus ſolitis, & inſolitis, & ideo ex hoc capite non video ſurreptionem, aut nullitatem. Aliunde tamen dubito de hac diſpenſatione, quia non videtur continere veritatem in proponendo vinculo, quod per diſpenſationem auferendum eſt, quia per priorem diſpenſationem ſublatum fuit votum; ergo iam falsò petitur diſpenſatio in voto, quod non ſubſiſtit, & quanuis fuerit commutatum in alia onera, iam illa obligatio nõ pertinet ad votum caſtitatis, ſed ad aliud votum diſtinctum quoad materiam.

17 *In quibus caſibus diſpẽſatio voti commutati valida ſit.*

Dico ergo in multis caſibus etiam ex hoc titulo diſpenſationem illam eſſe validam. Primò quando prima diſpenſatio ſimpliciter non abſtulit votum, ſed tantùm ad determinatum vſum, vt ad primum matrimonium, vel ad petendum debitum durante matrimonio. Nam tunc vera eſt narratio cùm votum maneat. Secundò, ſi prima diſpenſatio non fuit acceptata, licèt data eſſet ad tollendum ſimpliciter votum cum commutatione, quia non habuit effectum propter non acceptationem, ſeu renunciationem. Et idem erit, quoties per ignorantiam, vel alia via impeditur effectus prioris diſpenſationis, & à fortiori ſi prior fuit inualida, quia *non præſtat impedimentum, quod de iure non ſortitur effectum*, vt dicitur de regul. iur. in 6. cap. 52. At verò ſi prior diſpenſatio fuit acceptata, & ſimpliciter abſtulit votum, quanuis reliquerit obligationem ad ieiunia, vel alia pia opera, valde probabile videtur, non poſſe peti ſecundam diſpenſationem de voto caſtitatis vt nondum diſpenſato. Primò propter rationem factam. Nam licèt reſponderi poſſit, peti diſpenſationem de voto emiſſo, & ita eſſe veram narrationem, nihilominus moraliter intelligitur peti de voto permanente. Secundò, quia aliàs non proponitur ſpecificè vinculum auferendum, ſcilicet, obligationem ad talia opera pia, quæ licèt remotè duxerit originem à voto caſtitatis, & fortaſſe ſit minor, nihilominus eſt diuerſa, & ideo neceſſe eſt ſpecificè cognoſci, vt per diſpenſationem auferatur. Tertiò, quia in ſecunda diſpenſatione, neceſſarium erit proponere cauſam proportionatam obligationi, & materiæ ſubſtitutæ loco voti caſtitatis. Neque enim ſufficiet proponere maiorem cauſam, quæ difficiliorem, vel periculoſiorem reddat obligationem caſtitatis, quia iam tunc hæc cauſa eſt impertinens; ergo ſignum eſt, ſecundam diſpenſationem debere cadere ſpecificè in aliam obligationem, quæ ſatis explicari non poteſt, niſi facta mentione prioris diſpenſationis, & ideo in illo caſu probabiliùs cenſeo eſſe neceſſariam.

18. *Exemplum de ieiunio Quadrageſimæ.*

Vltimum exemplum eſſe poteſt, quoties duæ diſpenſationes verſantur circa eandem legem quaſi ſecundùm diuerſas partes, quarum vna non vnitur alteri, nec cedit in præiudicium tertij. Tunc enim valida erit poſterior diſpenſatio ſine mentione primæ, quia nullam habet ſpeciem ſurreptionis iuxta doctrinam datam. Exempla eſſe poſſunt, primò in diſpenſationibus circa ieiunia: nam ſi quis diſpenſationem obtinuit ad comedendum cibos prohibitos in vna Quadrageſima, vt ſimilem in alia validè obtineat, non oportet facere mentionem prioris, quia licèt verſentur circa eandem legem, materiæ non vniuntur inter ſe, neque vna aggrauat aliam, & vnaquæque poteſt habere ſuam propriam cauſam. Secundò idem eſt in diſpenſationibus circa præceptum laborandi in die feſto, vel non recitandi, & ſimilibus. Imò etiam in exemplo ſuprà poſito de diſpenſatione retidendi pro aliquo tempore: nam ſi diuerſis temporibus, & non continuis occurrat neceſſitas ſimilis diſpenſationis, non oportebit ſemper in poſteriori facere mentionem prioris, quia hoc & præter hominum conſuetudinem eſſe videtur, & eſt magnum grauamen, quod ſine iure, aut euidenti ratione imponendùm non eſt. Ibi autem ceſſat ratio ſuprà facta, quia ibi vnum tempus non coniungitur alteri, neque fit quaſi continuatio ſurreptitia eiuſdem diſpẽſationis, ſed ſunt omnino diuerſæ, quarum vna non fit grauior, aut difficilior ratione alterius; ergo vtraque eſt valida licet in neutra fiat alterius mentio.

19. Denique idem eſt in lege v. g. prohibente matrimonium inter conſanguineos: nam licèt quis obtineat vnam diſpenſationem cum vna cognata, & illa mortua, ſecundam petat pro alia in eodem, vel diuerſo gradu coniuncta, valida erit ſecunda, licèt obtineatur ſine mentione primæ, quia ſunt de rebus diſtinctis, & vna non habet connexionem cum alia, neque aggrauat illam, aut difficiliorem reddit, & vnaquæque poteſt habere propriam cauſam ſufficientem, non obſtante alia, & independenter ab illa. Vnde ſequi videtur, idem eſſe dicendum, etiamſi talis perſona non fuerit vſa priori diſpenſatione quacumque ex cauſa, & petat ſecundam, non facta mentione prioris. Nam eædem rationes procedunt, vt hæc poſterior ſit valida. Et ita fatetur Sanc. dicta diſp. 22. n. 13. *Sanc.* Sed obſtare videtur, quia ſequitur, talem perſonam habere ſimul duas diſpenſationes validas, per quas poſſit eligere, & ducere, quam maluerit ex illis duabus cognatis, quia prima diſpenſatio valida fuit, & non poteſt elidi, vel irritari per ſecundam. Conſequens autem videtur abſurdum, quia eſt præter ſcientiam, & conſequenter præter intentionem concedentis; ergo talis facultas, & diſpenſatio non poteſt eſſe valida.

20. Reſponderi poteſt negando ſequelam, quia qui petit ſecundam, eo ipſo renunciat primæ, ideóq; obtenta ſecunda euaneſcit prima. Et ita ſenſit idem author ſuprà n. 29. Sed non caret difficultate reſponſio, primò quia etiamſi demus, ex parte petentis ſecundam diſpenſationem, renunciari primæ: nihilominus Papa non poteſt illam renuntiationem acceptare, cùm illius cognitionem non recipiat. At renunciatio non acceptata non habet ſuum effectum; ergo ex hoc capite non euaneſcit prima diſpenſatio. Deinde aut agimus de renuntiatione præſumpta, aut vera: prior non ſufficit, vt in conſcientia habeat effectum, vt conſtat; poſterior autem non ſemper inuenitur, poteſt enim quis petere ſecundam diſpenſationem, non intendens renunciare primæ; ergo tunc non eſt cur excludatur per ſecundam; ergo ambæ ſimul manebunt. Nam licèt nõ poſſint ſimul mandari executioni, ſatis eſt, quòd in vſu earum poſſit eſſe optio, vt poſſint eſſe ſimul. Item ſatis eſt, quòd ſucceſſiuè poſſit vtraque habere ſuum vſum. Imò hinc fieri videtur, nec præſumptam renunciationem ibi interuenire; ſicut habens diſpenſationem ad contrahendum cum conſanguinea licèt ducat extraneam; non cenſetur renunciare diſpenſationi, quia poteſt poſt viduitatem illa vti; ergo ſimiliter in præſenti.

21. Propter quod probabilius cenſeo, in illo caſu poſteriorem diſpenſationem eſſe ſurreptitiam, & neceſſarium eſſe exprimere priorem diſpenſationẽ, vt vel

Ponti

Pontifex eius renunciationem acceptet, vel illam irritet, vel vtranque simul vadidam esse concedat. Alioqui enim verissimum censeo, sine scientia, & consensu Pontificis non posse illas duas dispensationes validas simul permanere, quia est indulgentia quædam nimis extraordinaria, & parum rationi consentanea, & longè verisimilius est, non fuisse Pontificem eam concessurum, si proponeretur. Deinde clarum etiam censeo, vnam illarum dispensationum non expellere aliam quasi per repugnantiam formalem: quia illam re vera non habent, vt probat ratio facta; imò posset Pontifex vtramque simul concedere si vellet. Tertiò existimo primam non excludi per renuntiationem sine animo renunciandi, quia est repugnantia, & tamen etiam tunc non erunt ambæ simul validæ; ergo oportet, vt secunda sit nulla. Præterea etiamsi adsit animus renunciandi, censeo non habere effectum ex defectu acceptationis, nec enim dici potest, Pontificem, concedendo secundam, acceptare renuntiationem primæ, quia ab illo non petitur secunda, vt secunda, cùm non habeat notitiam, vel memoriam primæ: ergo talis petitio dispensationis absolutè non est signum externum alicuius renuntiationis; ergo nec concessio Papæ potest habere vim acceptationis; ergo vt duæ illæ dispensationes simul non maneant, necessarium omnino est, posteriorem esse inualidam: non enim inuenitur modus, quo excludatur prima, quę semel valida fuit, & aliunde non fuit extincta. Ratio autem surreptionis est clara ex principiis à nobis positis, quia tunc secunda dispensatio coniungitur primæ, & ex vtraque simul resultat vna gratia exorbitans, quæ non cadit sub intentionem Pontificis, & ideo ad valorem secundæ necessarium est exprimere priorem, quo illud incommodum vitetur. Et ideo non est simile, quando prior dispensatio suum vsum habuit per quem extincta est: nam tunc non coniunguntur dispensationes, sed quælibet est vnica pro suo tempore. Esset autem simile, si absque vsu prior dispensatio fuisset extincta per mortem alterius partis, vel aliud impedimentum perpetuum: nam tunc ex defectu obiecti euanesceret prima dispensatio, & ideo est impertinens eius memoria, atque ita formaliter procedit doctrina data, quæ ad similes casus cum proportione applicanda est.

CAPVT XXIIII.

An dispensatio in vno vinculo, tacitis aliis obtenta, surreptitia, & nulla sit.

1. Sanc.

HÆc quæstio tractatur optimè circa impedimenta matrimonij à Patre Thoma Sanc. in dicto lib. 8. disputat. 23. habet autem locum cum proportione in aliis dispensationibus, & legibus, & ideo breuiter expedienda est. Duæ ergo sunt opiniones, prima simpliciter affirmat, talem dispensationem esse validam quantum ad effectum, ad quem impetratur, vt si quis habens duas irregularitates ad ordines, petat dispensationem vnius, v.g. illegitimitatis, tacitè bigamiâ, concessa dispensatione tolletur impedimentum illegitimitatis, manebit tamen aliud, ratione cuius nõ sufficiet illa dispensatio, nisi addatur alia de altera irregularitate, & simile exemplum facilè potest poni in matrimonio. Ita tenet Nauar. cons. 6. de rescript. & cons. 7. & 8. de consang. & affinit. & sæpe alias in suis consiliis, quem sequuti sunt multi moderni, quos suprà refert Sanc. num. 1. Ex antiquis verò solùm refert Ioan. Andr. in arbore affinitatis §. 2. nu. 5. in tom. 9. tract. nu. 5. dicentem, qui habet simul impedimentum affinitatis, & publicæ honestatis, si petat dispensationem primi, tacito secundo, illud tolli, isto manente. Fundamentum est, quia potest tolli vnum impedimentũ sine alio; sicut & potest esse; ergo ex hac parte non repugnat,

Nauar.

Sanc. Ioan. And.

A talem dispensationem esse validam, & habere suum effectum. Nec ratione surreptionis, quia nulla est lex, quæ præcipiat expressionem plurium defectuum, vt tollatur vnum. Nec ex natura rei est necessarium, quia vt Princeps habeat iustam, & efficacem voluntatem tollendi aliquem defectum, vel vinculum, satis est, vt illud perfectè narretur cum causa sufficiente ad dispẽsationem: hoc autem totum sufficienter narrari potest, explicando vnum impedimentum sine aliis. Et addit Nauar. ita obseruari ex stylo curiæ.

Secunda sententia vniuersaliter affirmat, esse irri- 2.
tam, & surreptitiam dispensationem vnius impedimẽti, quando occultantur alia, quæ erant coniuncta cum illo. Hãc opinionem censet esse longè probabiliorem Sanc. supra num. 2. citatis multis authoribus loquen- *Sanc.*
B tibus, circa impedimenta matrimonij. Frequenter enim dicunt Doctores, non valere dispensationem in vno impedimento, tacito alio, vt patet ex Panormitan. *Panorm.* in cap. *non debet*, de consanguinit. & affinit. num. 12. quem multi Summistæ imitantur, & Suplement. Ga- *Gabr.* briel in 4. d. 41. artic. 3. dub. 7. & in simili Couar. in *Couar.* 4. 2. part. cap. 6. §. 4. num. 11. Possent autem hi authores exponi, vt intelligant non valere, id est, non sufficere, seu non valere ad matrimonium contrahendum: an verò valeat ad vnum impedimentum tollendum, non definire. Sed est difficilis, & dura expositio, quia non dicunt, non valere matrimonium, sed non valere dispensationem, & Couar. dicit, esse irritam. Denique multi alij authores in propriis terminis
C dicunt, talem dispensationem esse surreptitiam. Fundamentum huius sententiæ reducitur ad principium positum, vt dispensatio legitimè obtineatur necessarium esse proponi Pontifici totum vinculum dissoluẽdum secundùm totam grauitatem, quæ intrinsecè potest dispensationem difficiliorem reddere: vnum autem impedimentum censetur moraliter habere maiorem grauitatem in illo genere, quando est coniunctum aliis, quàm solitariè sumptum; ergo. Minor probari solet primò ex c. *ex tuarum*, de authoritat. & vsu pallij. quod allegat Panormitan. sed iudicio meo, nihil, vel parum probat. Item citatur cap. *Pastoralis*, de priuileg. quod nihil etiam iuuat, nec plus valet capite, *postulasti*, de rescription. quod Couarr. allegat:
D nam regula ibi constituta in beneficiis, non habet lo- *Couar.* cum in dispensationibus, vt suprà notatum est cum Panormitan. in cap. pen. de præscriptionib. Denique *Panormit.* allegatur cap. 1. de treug. & pace, quoniam ibi dicitur, *funiculus triplex difficile rumpitur*. Responderi autem potest, in præsenti etiam cumulum impedimentorum difficiliùs tolli, quia vel requirit vnam dispensationem difficiliorem, vel cumulum dispensationum. Ratione igitur probatur illa minor, quia impedimenta simul iuncta sine dubio reddunt personam minùs dignam dispensatione, etiam in singulis, vnde etiam simul proposita magis auertunt animum Principis ad concedendum tale matrimonium, vel habilitandam talem personam, vt experientia ipsa docet, &
E per se videtur prudentiæ consentaneum. Vnde in remissione pœnarum, cùm in aliqua persona plura sunt atrociora delicta, singula difficiliùs remittuntur in humano iudicio. Confirmatur, quia alias aperitur via fraudibus, obtinendo per plures dispensationes, quod sæpissimè Pontifex, re tota intellecta, per vnam non concederet.

Inter has sententias hæc posterior securior est. Et 3.
in materia saltem matrimonij est practicè probabilior, & seruanda, tum propter consensum plurium au- *Probabilitas priorꝭ sententiæ, & securitas.*
ctorum, tam ex antiquis, quàm ex modernis, tum propter praxim Romanam, quæ hoc obseruat, exceptis quibusdam casibus occultis, vt Sancius notat, quæ *Sanc.* exceptio potiùs firmat regulam in contrarium. Tum præterea propter periculum, quod est in efficiendo

matri

matrimonio nullo ratione dispensationis, malè impetratæ. Deniq; quia talis dispensatio directè videtur peti,& concedi ad contrahendum matrimonium,& ideo intentio dispensantis non videtur esse tantùm tollere vnum,vel aliud impedimentum,sed simpliciter habilitare personam. Quapropter si narratio ad hoc non sufficiat,tota dispensatio censetur irrita ex mente concedentis; esséq; hoc longè certius si Pontifex directè interrogaret, an talis persona haberet aliud impedimentum. Nam per hoc magis ostenderet animum non aliter dispensandi,& ideo qui habens plura impedimenta,illa negaret, nihil obtineret propter grauem deceptionem contra intentionem Pontificis satis insinuatam per dictam interrogationem. Vsus autem non habet,vt talis interrogatio fiat, & ideo res est minùs certa. Nihilominus tamen ipsemet vsus non faciendi similem interrogationem indicat, Pontificem simpliciter accipere verba talium supplicationum, & intelligere personam non habere aliud impedimentum ad matrimonium, nisi quod proponitur, & ideo qui vnum proponit,& aliud tacet,virtualiter illud negat,& Pontificem decipit. Ac deniq; experientia etiam ostendit,longè aliter,& cum maiori onere, vel grauamine dari dispensationem,quando plura impedimenta concurrunt, & sæpe propter eam causam negari; signum ergo est nolle Pontificem dispensare in singulis impedimentis,nisi omnia,quæ simul sunt, simul proponãtur. Et præter experientiam potest alia ratio reddi, quam in puncto sequenti commodiùs explicabo.

4. Hæc autem regula non videtur posse tam generaliter constitui de omnibus aliis dispensationibus, & vinculis. Nam in primis de dispensatione voti castitatis rectè docet Sanci. suprà n. 4. si priùs petatur dispensatio eius,quàm alterius impedimenti, v.g. consanguinitatis,validam fore, etiamsi solum illud sine alio impedimento proponatur. Quod ego intelligo esse verum, etiamsi habens tale votum habeat intentionem ducendi consanguineam, obtinendo postea aliam dispensationem,quia hoc accidentarium est, & dispensatio voti per se non ordinatur ad tale matrimonium, sed generaliter, vt liceat vsus coniugalis, quem votum castitatis impediebat. Tunc autem non immeritò dubitari potest, an quando vlteriùs proceditur ad petendam dispensationem impedimenti consanguinitatis, necessarium sit, prioris dispensationis mentionem facere. Nam licèt immediatè sint circa diuersa, re vera ordinantur ad eundem finem, & ex vtraque resultat quædam maior concessio, quàm fortasse concederetur, si de vtroque impedimento simul fuisset aliquando facta mentio. Item quia videtur inconueniens admittere, posse illam personam habilitari ad matrimonium cum consanguinea per plures dispensationes incipiendo à dispensatione voti, & non incipiendo à dispensatione consanguinitatis, cùm ex parte Pontificis nulla sit ratio præsumendi magis inuoluntarium in vno casu, quàm in alio; est ergo hoc valde probabile, & accommodatum ad impediendas fraudes.

Sanci.

5. Quom odo detur dispensatio voti in ordine ad matrimonium, tacito impedimẽto consanguinitatis.

Nihilominus tamen si re vera detur sufficiens causa dispensationis voti, independens à matrimonio cum tali consanguinea,rectè poterit obtineri dispensatio de solo voto,vt dixi,& postea etiam ad obtinendam dispensationem circa consanguinitatẽ,non oportebit prioris mentionem facere,quia iam impedimentum voti non exístit,sed legitimè fuit sublatum absolutè, & sine ordine ad matrimonium, quantum est ex se, & ex vi causæ: intentio autem operantis est per accidens, & non mutat dispensationis naturam. Neque est inconueniens, vt aliqua certo ordine licitè fiant, quæ commutato ordine debitè fieri non possunt;id enim sæpe contingit, vt alio exemplo statim declarabo,& ratio est, quia ordo agendi sæpe spectat ad honestatem,propter diuersam dependentiam vnius rei ab alia. Et ideo etiam dixi, necessarium esse, vt causa dispensationis voti non pendeat ex matrimonio cum tali persona: nam si pendeat, necessarium erit, omne aliud impedimentum matrimonij cum eadem persona explicare,quia non potest aliter iudicium ferri de tali causa, & quia tunc vnum impedimentum colligatur cum alio in ordine ad dispensationem.

6. Quod autem dixi de voto castitatis, eandem rationem habet in voto religionis,& ideo eadem doctrina ad illud applicanda est. Imò licèt eadem persona vtrumque votum habeat, poterit validas dispensationes vtriusque obtinere, non facta mentione aliorum impedimentorum matrimonij, quia neutra ex illis dispensationibus,neq; vtraq; simul dicit habitudinem ad matrimonium cum impedimento contrahendum. De ipsis autem votis, quando sunt simul, meritò dubitari potest, an ad obtinendam dispensationem alterius, debeat alterum narrari, & e conuerso. Hinc enim videtur, id non esse necessarium,quia sunt vincula omnino distincta, & inter se non colligata: nam vnum obligat ad castitatem seruandam, & non aliud, & hoc obligat ad religionis ingressum, ad quod non obligat alterum. Inde verò apparet contrarium, tum quia non videntur illa vincula minùs inter se connexa in ordine ad statum, seu viam perfectionis,quàm duo impedimenta matrimonij in ordine ad illud; tum etiã, quia vnum videtur difficiliorem reddere dispensationem alterius,& è conuerso.

7. Obligatus vo tus castitatis, & religionis potest ab vno vinculo liberari tacito alio.

C Beniter mihi videtur, in eo casu validam fore dispensationem voti religionis, si ab eo inchoetur nulla etiam facta mentione alterius. Moueor ex prioribus rationibus, & quia votum castitatis faciliorem potiùs, quam magis difficilem facere potest dispensationem voti religionis: nam faciliùs dispensari solet cum eo, qui perpetuam castitatem est conseruaturus, quia in hoc aliquam participationem religionis retinet. E conuerso autem votum religionis non est connexum cum voto castitatis,nisi tanquam addens habitudinem ad maiorem perfectionem, quæ tota sufficienter explicatur sine alio voto. Et præterea potest per se dari causa sufficiens ad tollendum votum religionis relicto alio; tunc ergo rectè poterit postulari pura eius dispensatio,sine mẽtione alterius voti. Secùs verò esset, D si causa honestans dispensationem voti religionis sumeretur ex ordine ad matrimonium contrahendum, etiam in generali: nam tunc oporteret votum castitatis explicare,quatenus impedimentum est ad quodlibet matrimonium contrahendum.

8. Si dispensatio inchoetur à voto castitatis: Religionis votum explicandum est.

At verò è contrario,si dispensatio inchoetur à voto castitatis, necessarium semper existimo, simul explicare votum religionis propter rationes posteriori loco factas. Habenti enim votum religionis, irrationabilis planè videtur liberatio ab obligatione castitatis, cùm nec ad matrimonium contrahendum illi sufficiat, neque etiam liberet à vinculo religionis,& quia maximè decet, vt qui religionis obligationem habet, E castitatem interim seruet. Propter quæ non est verisimile, Pontificem fuisse concessurum talem dispensationem solam, si alterius voti conscius fuisset. Accedit, quòd non videtur posse dari causa iusta ad dispẽsandum in voto castitatis cum eo, qui ligatus est voto religionis, tum quia votum religionis etiam obligat ad non nubendum, & licèt non obliget statim ad castitatem, obligat ad promittendam illam,tum etiã, quia talis persona licèt difficultatem habeat in seruanda continentia, non potest illi succurrere per matrimonium ratione alterius voti, & secluso hoc medio, tenetur absolutè vincere illam; ergo tunc causa est insufficiens, & irrationabilis ad talem dispensationem. Et quoad hoc bene æquiparantur hæc duo vincula cum aliis impedimentis matrimonij.

Et

9. Et similiter potest hæc ratio ad ea, quæ diximus de matrimonio, adaptari: nam cùm quodlibet impedimentum impediat totum matrimonium de se inutilis, & irrationabilis est dispensatio vnius sine aliis; non enim potest deseruire, nisi fortasse ad decipiendum dispensantem, vt per partes faciat quod fortè simul non faceret, si totum cognosceret, & ideo semper talis dispensatio meritò iudicatur extra intentionem dispensantis. Et præterea non videtur posse habere causam legitimam, vel non posse ferri de illa legitimum iudicium sine cognitione aliorum impedimentorum, quia talis causa sumi debet ex necessitate, vel vtilitate talis matrimonij, de quo iudicari non potest, non cognitis omnibus impedimentis eius. Et hæc ratio videtur mihi satis efficax, & notanda.

10. *In dispensationibus aliis à castitate, & religione quid dicendum.*

In dispensationibus autem irregularitatum, & aliarum inhabilitatum, ac pœnarum, existimo non habere locum rationem istam, neque regulariter doctrinam datam, sed potiùs, per se loquendo, vnam irregularitatem posse tolli sine alia, præsertim quando illæ irregularitates sunt omnino disparatæ, & vnam aliam non aggrauat. Vt v. g. esse illegitimum, & casu hominem occidisse, & similes. Et quoad hoc videntur mihi efficaces rationes Nauarr. *Nauarr.* in cons. 1. de constit. quæst. 19. nam licèt de impedimentis matrimonij tractet, rationes sunt generales. Præcipua est, quia inter has irregularitates, & pœnas non est connexio, nec taciturnitas vnius aliquid confert ad dispensationem alterius, nisi quatenus tollit aliquam maiorem difficultatem, quam fortasse haberet Princeps in dispensando, si omnes cognosceret; hoc autem non sufficit ad surreptionem, nisi vel ius aliquod cogat, vel aliæ circunstantiæ, & rationes concurrant, vt dixi in libro 6. de voto, capit. vltim. & affirmat Nauarr. cum Rota, Ægidio, & Felin. Hic autem nullum est ius, nec ostendi potest. Quod enim quidam dicunt, hoc contineri in iure, quia ius præcipit explicare omnem veritatem conferentem ad dispensationem, friuolum est, & principium petit: nam hoc est, quod inquirimus, an cognitio alterius irregularitatis, vel inhabilitatis, aut criminis sit intrinseca dispensationi, quæ circa aliud crimen, vel irregularitatem versatur. Hoc autem ex iure probari non potest; ergo verum est hanc surreptionem non fundari in iure.

Nauar. Rota. Ægid. Felin.

11. Altera verò pars de ratione probatur, quia multitudo irregularitatum, vel similium vinculorum ad summum reddit personam magis inhabilem (vt sic dicam) extensiuè, & minùs dignam quocumque beneficio; hoc autem non satis est ad surreptionem. Et rationes omnes in contrarium, quæ solùm fundantur in sola hac indignitate, & quasi resistentia ex parte personæ, re vera sunt inefficaces, quia cum illa stat, quòd dispensatio fiat cum plena voluntate, & cum cognitione omnium, quæ ad valorem actus necessaria sunt. Et patet à simili: nam qui plures habet excommunicationes, minùs dignus est quacumque absolutione, & tamen si impetret absolutionem vnius tacita altera, valebit, vt est certum apud omnes, quia nullo iure plus postulatur. At nec in irregularitatibus postulatur. Item qui plura habet crimina, minùs dignus est beneficio, & si essent cognita, difficiliùs illud obtineret, vel fortè non obtineret, & nihilominus collatio est valida, secluso alio maiori impedimento. Item qui propter distincta crimina obnoxius est multis pœnis, minùs dignus est cuiuslibet remissione, & difficiliùs illam obtineret, si omnia simul remittenda proponeret, & nihilominus valida est remissio vnius cuiusque tacitis aliis, nisi vbi lex aliud disponit, vel vnum non potest sine alio sufficienter explicari, quia quando sunt omnino diuersa, A nullam connexionem habent in remissione, & illa difficultas, quæ per taciturnitatem euitatur, non causat inuoluntarium, nisi valde accidentarium, & diminutum, quod non impedit valorem actus. Idem ergo est in irregularitatibus & aliis similibus pœnis.

Regula ergo obseruanda est, vt, per se loquendo, 12. valeat dispensatio vnius sine expressione alterius, nisi *Regula attendenda.* grauitas vnius non possit satis sine alia explicari. Ad eum modum, quo Nauar. cons. 18. de rescript. dixit *Nauar.* dispensationem irregularitatis contractæ occidendo clericum, non esse validam explicato homicidio, nisi explicetur sacrilegium. Et similiter censeo, qui plura homicidia commisit, si vno tantùm narrato velit dispensationem vnius irregularitatis obtinere, nihil faciet, quia licèt illæ censeantur irregularitates numeB ro diuersæ, moraliter quasi efficiunt vnam grauiorem, vel certè nulla illarum satis explicatur sine alia, ac denique tunc ferè procedunt rationes de matrimonio factæ. Extra hos verò, & similes casus valida est dispensatio vnius vinculi, tacito alio omnino diuerso, quoties per se habere potest sufficientem causam, & rationem, vt auferatur, etiamsi cætera non tollantur. Et hactenus de dispensatione.

CAPVT XXV.

Quando, & ex quibus causis possit lex abrogari.

DEclarauimus relaxationem legis, quæ per dispensationem ex parte fit, solùm superest dicen- 1. C dum de mutatione, quæ per abrogationē fit: sic enim appellari solet in iure totius legis ablatio, l. *derogatur*, ff. de verbor. signific. Distinguunt autem aliqui inter abrogationem, & irritationem legis, vt irritatio sit, quando tota lex impeditur, ne vires obligandi accipiat, priusquam plenè constituta sit, vt si lex postulans confirmationem Principis, vt obligare possit, ab eo non confirmetur, vel si lex lata à Principe, à populo non acceptetur, iuxta opinionem existimantem acceptationem esse necessariam. Sed hoc posterius exemplum falsum supponit: nam lex Principis ante acceptationem populi est vera lex, & illa mutatio per resistentiam subditorum pertinet ad mutationem, seu abrogationem per consuetudinem, de qua D in libro sequenti dicturi sumus. Altera verò abiectio, seu non admissio legis per resistentiam Principis non est propria mutatio legis, quia non mutatur propriè nisi quòd præexistit, imò nec irritari propriè dicitur, nisi quòd iam erat ratum, & validum, sicut aliàs de voto, diximus, & ita non acceptatio legis in illo casu non est legis mutatio, quòd si dicatur irritatio quasi antecedens, non est de voce contendendum, nec enim est inusitata illa significatio vocis, vt constat ex dictis de lege irritante. Nullam verò specialem explicationem in præsenti requirit, quia solùm est quædam negatio institutionis legis, quæ erit valida, si ex sufficiente potestate fiat, & iusta, si causam E habeat honestam; & ad bonum commune pertinentem. Solùm ergo nunc agimus de propria legis abrogatione. Aduertimus autem, licèt abrogatio propriè dicatur de integra legis ablatione, sub illa tamen nunc comprehendi illam diminutionem legis, per quam in perpetuum lex tollitur, & licèt non in totum, sed quoad aliquam partem; illa enim non est propriè dispensatio, vt in superioribus tetigi, sed dici solet derogatio. Verumtamen seruata proportione eandem habet rationem, & doctrinam, quam integra legis ablatio, & ideo sub abrogatione nunc comprehenditur.

Ex dictis ergo concluditur, legem tunc abrogari, 2. quando supponitur esse vera lex, & permanens toto tempore,

ex l debet esse iusta,rationabilis,&c.

tempore,priusquam abrogetur, & consequenter debet etiam supponi iusta,rationabilis,& vtilis: nam si priùs fiat iniusta,nociua,aut inutilis, priùs per se desinet esse, quàm abrogetur, & ita iam non habebit locum abrogatio,quia cessatio legis distinctus modus desitionis est,vt suprà vidimus.Hinc ergo sumi potest ratio dubitandi, quomodo sit possibilis valida, & iusta abrogatio legis: nam si lex,quæ supponitur, non est iusta,nec vtilis,ablatio eius non erit abrogatio iuris, sed facti, vel potiùs declaratio nullitatis legis; si verò sit iusta, abrogatio erit iniqua.Quid enim magis iniquum, quàm legem iustam,& vtilem abolere,ergo consequenter etiam erit inualida:nam sicut lex iniusta non est lex,ita abrogatio iniusta nocere non debet communi bono, cùm sit ex potestate data ad ædificationem,non ad destructionem. Dici verò potest ex diuo Thoma, & aliis statim referendis, legem iustam in vno tempore posse per temporum mutationem fieri iniustam, & ideo illius abrogationem posse esse iustam. Sed contra hoc est, quia si mutatio temporis fecit legem iniustam, iam non habebit locum abrogatio,sed per se desinet lex, & ita nunquam erit necessaria,imò nec possibilis.

Optima ratio dubitandi.

3.

Legem humanam validè & iustè abrogari posse. D.Thom. Sylvest. Couar. August.

Nihilominus dicendum est primò, humanam legem interdum abrogari posse & validè, & iustè. Est certa, & communis sententia, quam tradit D. Thomas 1.2.q.97.art.1.& ibi omnes,& Sylu.verb.*lex*, q. 25.& ibi alij Summistæ,& Iuristæ,quos refert, & sequitur Couarr.in cap.*alma mater*,p.2.in princip.Et sumitur ex Augustin.lib.1.de liber.arbitr.cap.6.vbi hac ratione legem humanam vocat *temporalem*,quia licèt iusta sit,pro temporum varietate mutari potest,& debet.Sumitur etiam ex Arist.lib.2. Politic. cap. 6. vbi, agitata quæstione pro vtraque parte, eam indecisam relinquere videtur, nihilominus tamen absolutè hoc sentit,licèt indicare voluerit, hanc legum mutationẽ non debere esse frequentem. Idem tradit Plato Dialog.16.qui *Ciuilis*,seu de regno inscribitur,longè post medium,& Dialog.6. de legib. Sumitur etiã ex vtroque iure,l.vnic.C.de caducis tollend.in princ.vbi ferè omnes causę huius mutationis attinguntur,& ex cap. 2.dist. 14.& aliis, quæ statim afferemus. Denique sumitur ex Dei exemplo,qui legem suam abrogauit: si enim hoc potuit facere Deus immutabilis propter hominum,& temporum mutationem, vt latè expendit August.contra Faust. multò magis id erit concessum hominibus. Atque hinc concluditur ratio assertionis: nam in lege humana inueniũtur omnia principia mutationis, tum ex parte authoris proximi, qui mutabilis est, & in intellectu: quia paulatim cognitionem acquirit,& in voluntate,quia finita,& potentialis est; tum ex parte actionum circa quas proximè versatur,quia nec sunt intrinsecè malæ,neque ita bonæ,vt sint per se necessariæ ad morum honestatem, & ideo lex humana non est hoc capite immutabilis sicut lex naturalis.Aliunde verò etiam quoad vtilitatem, per mutationem temporum possunt huiusmodi actiones variari:nam quæ vno tempore vtiles sunt, vel expediunt, in alio fiunt inutiles,aut nimis graues. Denique etiam ex parte subditorum, quibus leges humanæ imponuntur, habet locum hæc mutatio, quia etiam ipsi homines mutabiles sunt, & propter morum, vel aliarum rerum mutationem, illis nunc non expediunt leges,quæ antea expediebant:constat ergo hanc mutationem possibilem esse.

Arist.

Plato.

August.

4.

Vt abrogatio legis iusta sit & licita, iusta causa propter bonum commune necessaria est. D.Thom.

Vt autem explicemus, quomodo possit esse iusta, dicendum est secundò: Vt lex humana iustè, ac licitè abrogetur,necessarium est ex iusta causa, propter cõmune bonum abrogari. Ita D. Thomas suprà, & omnes,& tradit bene Plato Dialog. 7.de legib. parum à principio. Vbi pro fundamento sumit, mutationem omnibus in rebus præterquam in malis, esse periculosissimam, & inde concludit, maximè hoc esse verum in mutatione legis, & ideo magnam considerationem ad illam requirit, sicut etiam in Dialog. 6. latè docuerat. Sumitur etiam ex cap. *non debet*, de consang.& affinit.& ex cap.*alma mater*,de sentent.excommun.in 6.& ex l. 2. ff.de constit. Princip. vbi *vrgens necessitas*,vel *magna vtilitas* postulatur.Ratio verò est primò,ne contemnantur leges frequenti mutatione. Secundò ait D. Thomas, quia consuetudine firmantur, & ideo nisi ita durent, vt earum obseruatione, & consuetudo fiat, & quasi habitus acquiratur, nunquam pro dignitate seruabuntur. Postquam autem consuetudine firmatæ sunt, non facilè est ab honesta consuetudine recedendum, præsertim cùm leges humanæ esse debeant moribus, & consuetudinibus accommodatæ. Tertiò, quia sicut lex non debet poni nisi propter commune bonum, ita nec auferri; namvterque est actus publicæ potestatis, & iurisdictionis, quæ ad commune bonum ordinatur. Vnde ita concluditur: nam vel lex posita erat rationabilis, & ad commune bonum vtilis, & in eo statu perseuerabat, vel non? Si primum, irrationabiliter tollitur, quia contra bonum commune fit. Si secundum, iam intercedit causa iusta ad legem tollendam.

5.

Duplex mutatio legem.

Vnde intelligitur, dupliciter posse fieri hanc mutationem. Primò solùm propter mutationem legislatoris, quæ potest esse vel in sola voluntate, vel in intellectu.Quãdo est tantùm ex parte solius voluntatis, regulariter irrationabilis est,vt statim dicam,quia negotium publicum, vt iustè administretur, non tam voluntate, quàm ratione gubernari debet. Vnde nisi constiterit,priorem voluntatem fuisse irrationabilem non fit honestè mutatio.Quando verò etiam dictamẽ rationis mutatum est, potest esse mutatio legis iusta, etiamsi in rebus nulla facta sit. Supponit tamen humanum defectum sæpe inculpabilem, quia homo non statim,nec semper assequitur veritatem præsertim practicam,& prudentiæ. Et ita sæpe experientia legem non fuisse conuenientem, etiamsi fuerit lata sine culpa,vel quia, si fuit iniusta,lex ignorantia inuincibili lata est, vel quia licèt fuerit iusta, & reputata conueniens, postea experientia compertum est,aliam magis expedire.Sic Concilium Trident.sess. 24.cap.2.& 4. de reformat.matrim.ad mutandum leges aliquas circa impedimenta matrimonij, moueri se dicit, quia experientia ostendit aliqua grauia incommoda, quæ ex prioribus legibus sequebantur, quanuis malè non essent. Aliquando verò fit mutatio in lege,etiamsi suo tempore iusta,optima, & vtilissima fuerit,quia in rebus ipsis facta est mutatio,ratione cuius iam non expedit, & tunc fit iustissimè, & sine propria, seu formali mutatione, seu contrarietate in iudicio rationis,quia prudenter iudicatur,aliquid esse conueniens vno tempore, & esse disconueniens in alio, mutatis rebus.

Conc.Trid.

6.

Quæ mutatio sufficiat vt lex sit abrogata.

Non est autem necessarium hanc rerum mutationem tantam esse,vt legem effecerit,aut iniustam, aut prorsus inutilem, sed satis est, vt vel nimis rigorosa, vel minùs vtilis esse videatur,seu quòd maior fructus ex eius reuocatione speretur,vel quòd maiora pericula,aut mala illo modo euitentur. Et ita soluitur facilè ratio dubitandi in principio posita. Nam licèt ad tollendam, vel abrogandam legem causa iusta necessaria sit, nihilominus non est necessaria tam vrgens, & grauis,vt propter illam lex ipsa statim cesset,sicut etiam ad dispensandum requiritur causa iusta, quæ per se solam legis obligationem auferre non valet. Neque repugnat abrogationem esse iustam, licèt lex non fuerit iniusta, quia iustum etiam potest omitti, vel mutari propter magis iustum, sicut aliquid etiam omitti potest, quanuis non sit inutile propter aliud vtilius.Ac denique multa huiusmodi sunt,quæ ex humano

mano arbitrio pendent, ita vt & iustè statuantur, & derogentur, iniustitia non fiat, quia prudenti aliqua ratione abrogari possunt, Couar. citato loco aduertit.

7. *Soto.* Ex hac verò assertione intulit Soto lib. 1. de iustit. q. 7. ar. 1. in fine, summum Pontificem non posse errare in abrogandis legibus canonicis sine iusta causa, quando leges illæ necessariæ sunt populo Christiano, quia non potest errare in his, quæ ad fidem, & mores pertinent. Quod est piè, & prudenter dictum quantum ad leges quasi fundamentales, & maximè necessarias, & quantum ad vniuersalem abrogationem earum. Est autem sciendum, Pontificem non posse errare in ferendis legibus, approbando, seu proponendo Ecclesiæ quod malum est, vel bonis moribus contrarium. Et cum eadem proportione non potest errare abrogando legem, reprobando tanquam malum, quod bonum est, vel bonis moribus vtile. Potest tamen aliquando esse excessus in multitudine legum, quia hoc pendet ex prudentia humana in particulari iudicante. Et eadem proportione possent leges nimium diminui, vel aliqua abrogari eo tempore, quo erat vtilis, quia hoc etiam pendet in particulari ex arbitrio prudentiali. Nūquam tamen, ita prouidente Spiritu sancto, id fiet cum notabili Ecclesiæ detrimento.

Peculiaris assistentia Spiritus sancti in Ecclesia.

8. Atque ex his potest facilè intelligi, vtrùm legis mutatio vt licita sit, debeat esse rara, & longo tempore post legem latam. Et ratio dubitandi esse potest, quia lex non debet poni, vt modico tempore duret, vt dixit D. Thom. 1. 2. q. 96. ar. 1. & patet, quia suprà ostensum est, legem de se debere esse perpetuam; ergo non debet intra breue tempus mutari. Item quia, vt suprà dicebamus, consuetudo est necessaria ad firmandam legem: talis autem consuetudo requirit diuturnum tempus; ergo ratio postulat, vt intra breue tempus mutatio legis non fiat. Præterea hæc mutatio legis tunc præcipuè rectè fit, quando experimento constat legem non expedire; hoc autem experimentum non nisi longo tempore sumitur. Denique ob has, & similes rationes frequens mutatio legum communiter pernicioſa censetur; ergo oportet, vt leges non nisi post longum tempus mutentur, ne huiusmodi mutatio frequenter contingat.

D. Thom.

9. *Quoties iusta causa contingit iusta erit mutatio.* Breuiter autem dicendum est, in hoc non posse certam, & vniuersalem regulam constitui. Cùm enim dictum sit, legem ex iusta causa iustè mutari; quotiescunque causa iusta contingat, iusta erit mutatio, siue sit post breue, siue post longum tempus à lege condita: nam hoc accidentarium est, & vtrumque sine dubio potest contingere. Regulariter verò loquendo, sicut est vitanda, ita etiam est differenda mutatio, quantum fieri possit. Vnde in casu dubio, vel tantùm probabili, & quoties vtrinque sit æqualitas, conseruanda potiùs est lex, quàm mutanda, tum quia postquam est lata, quasi est in possessione, & in dubio melior est conditio possidentis, tum etiam, quia semper præponderat damnum mutationis, & hoc etiam suadent rationes factæ. Nihilominus tamen duabus ex causis fieri potest iusta mutatio legis intra breue tempus. Primò si ex aliquo errore, vel inconsideratione, siue culpabili, siue inculpabili lata sit: nam error, quocumque tempore cognoscatur, emendandus est, & præsertim quando in commune incommodum redundare potest. Secundò, quando legum materia multum variabilis est, vt contingit in legibus taxantibus pretia rerum, quia valor earum ex copia, vel inopia earum pendet, & in his solet esse frequens mutatio propter frequentem temporum varietatem. In his ergo legibus non erit iniusta, nec imprudens mutatio, etiamsi frequenter fiat. Et ob eandem causam potest mutatio fieri intra breue tempus, vt intra annum propter accidentem sterilitatem, vel intra breuius tempus, si ex aliquo casu contingente similis mutatio fiat.

Vltimò dicendum est, abrogationem legis humanæ à supremo Principe factam sine causa legitima validam esse, licèt iniustè fiat. Dixi, *a supremo Principe*, quia si fiat ab aliquo inferiori ex commissione eius, inualida iudicanda erit talis abrogatio, propter suprà dicta de dispensatione, quæ hic euidentiùs procedunt, quia vel hæc potestas non solet committi inferioribus, vel non nisi per modum dispensationis, vel ad summum per modum partialis reuocationis, de qua eadem est ratio. Ideóque de solo Principe solet ista conclusio statui, quæ communis est, & ab illis etiam auctoribus admittitur, qui similem de dispensatione negant. Ratio autem eadem est, quia legis obligatio pendet ex voluntate Principis: voluntas autem illa, licet mala sit, absoluta, & efficax est; ergo tollit imperium, & obligationem. Dices; voluntas ponendi legem sine iusta causa non facit legem validam, etiamsi ex parte legislatoris sit absoluta, quia non potest quicquid vult; ergo idem est è contrario. 10.

Respondetur negando consequentiam, quia multò difficiliùs est imponere, quàm tollere leges. Nam si impositio sit iniusta, aut erit de materia, cui repugnet obligatio legis humanæ, vt si sit de re iniqua, aut certè erit de materia, quæ excedat potestatem, sine qua voluntas nihil potest efficere. At verò ad auferendam, vel impediendam legis obligationem (quod fit per abrogationem legis) non potest materia conferre, quia quātumcumque sit bona, & honesta, potest non adiungi illi obligatio humana, vel licèt sit intrinsecè mala, potest non addi prohibitio humana. Et quantumuis contineatur sub potestate legislatoris, potest ipse circa illam non operari, quia illa potestas non agit naturaliter, sed media voluntate. Si autem non operetur, non obligabit, etiamsi ipse peccet. Denique hinc etiam fit, vt ponendo legem iniustam, peccet contra iustitiam, & non tantùm legalem, sed etiam commutatiuam, tollendo autem legem iustam, non facit contra iustitiam commutatiuam singulorum subditorum, & ideo valida est obligatio, licèt imprudens sit, & contra iustitiam legalem. 11.

CAPVT XXVI.

Quis possit legem abrogare.

1. IN præcedenti capite & materiam huius abrogationis, & causam finalem attigimus, in hoc efficiens causa breuiter explicanda est, de qua tres regulæ constitui possunt. Prima est: Conditor legis illam abrogare potest. Ratio est clara, quia res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur: sed voluntas, & potestas legislatoris sunt principia, à quibus lex pendet; ergo per ea potest abrogari. Atque ita maximè procedit assertio in supremo Principe, qui superiorem in suo ordine non recognoscit, & ideo semper habet eandem potestatem, & mutare potest voluntatem. Sub conditore autem legis successorem comprehendimus, quia eiusdem est potestatis, argumento cap. *innotuit*, de elect. & sumitur ex cap. 1. de constitut. in 6. Estque res facilis, & cum proportione applicari potest ad inferiores legislatores; an verò in eis recipiat aliquam limitationem, paulo inferiùs dicam.

Conditor legis legem abrogare potest.

2. *Superior legem inferioris abrogare potest.* Secunda regula est. Superior etiam potest legem inferioris abrogare. Est etiam recepta, & facilis, quia res magis pendet à causa vniuersali, quàm à proxima: lex autem inferioris pendet à superiori tanquam ab vniuersali causa; ergo. Item hac ratione diximus, posse superiorem dispensare in lege inferioris; ergo & legem illius abrogare potest, nam est eadem ratio. Imò potestas legislatiua ex suo genere est magis propria supremi Principis, quàm dispensatiua, & ideo magis etiam est in inferiori dependenter à supre-

à ſupremo Principe, ideóque ſemper hic poteſt legem ſubditi abrogare. Hac verò occaſione poteſt hîc dubitari, an lex Eccleſiaſtica poſſit ciuilem abrogare, etiamſi à ſupremo Principe temporali lata ſit,quia lex canonica ſuperioris poteſtatis eſt. Sed quæ de hoc puncto dici poterant, in tertio, & quarto libro dicta ſunt, explicando ſubordinationem vtriuſque poteſtatis. A

3. *Quomodo lex ciuilis legi canonicæ ſit ſubordinata.*

Dicendum ergo, legem canonicam, & ciuilem abſolutè ſpectatas non habere inter ſe ſubordinationem:nam licèt canonica ſit dignior,formaliter non eſt à ſuperiori iuriſdictione: nam etiam ciuilis eſt ſuprema in ſuo ordine. Nihilominus tamen in ordine ad bonum animæ lex ciuilis ſubordinatur Eccleſiaſticæ, & ideo ſub hoc reſpectu poteſt illam abrogare. Hoc autem contingit duplici titulo. Vnus eſt, ſi lex ciuilis verſetur circa materiam, quæ licèt ſecundùm ſe temporalis videatur,ad ſpiritualem ordinem euecta eſt,vt eſt contractus matrimonij, diſpoſitio ad pias cauſas, bona Eccleſiaſtica, & ſimilia. Alius eſt, ſi lex ciuilis etiam in propria materia ſit contra bonos mores, vel inferat periculum animæ, & vtroque modo inueniuntur leges ciuiles per Eccleſiaſticas, vel reprobatæ tanquam per ſe malæ, vel etiam abrogatæ tanquam minùs conuenientes, quas hîc referre, neceſſarium non iudico,videri autem poſſunt apud Azor. 1. tom. lib. 5. cap.20.21.25.& 26. B

Azor.

4. *Inferior non poteſt abrogare legem ſuperioris.* *Clement.*

Tertia regula ſit,inferiorem non poſſe abrogare legem ſuperioris.Ita habetur in Clement.*ne Romani*, de elect. & eſt manifeſtum ex ratione contraria ſuprà poſita,quia poteſtas ſuperior non pendet ab inferiori,neque indiget illa in his, quæ per ſeipſam facit:nec etiam poteſt inferioris voluntas voluntatem ſuperioris mutare, vt per ſe conſtat, & probari poteſt ex cap. *cùm inferior*, de maiorit. & obed. éſtque rés per ſe ſatis clara; nihilominus tamen duo grauia dubia circa illam occurrunt. C

5. *Panorm.* *Felin.* *Alberic.* *Roch.*

Primum dubium eſt, an inferior poſſit interdum abrogare legem ſuperioris,ſaltem in ſuo territorio,ſeu in ditione ſua. Clarum eſt enim, adæquatè & totaliter non poſſe inferiorem reuocare legem ſuperioris, cùm inferior non habeat poteſtatem ordinariam in totam prouinciam ſuperioris, nec etiam delegata ſoleat tam ampla concedi, quia multum repugnat dignitati ſupremæ ipſius Principis. Quòd ſi fingamus, ſuperiorem de facto delegare tantam poteſtatem, iam non fieret reuocatio ab inferiore per ſe, ſed in virtute ipſiuſmet Principis ſuperioris. Igitur de inferioribus habentibus poteſtatem aliquam legiſlatiuam in particularibus ciuitatibus, prouinciis, ſeu territoriis, dicunt aliqui, aliud eſſe in legibus canonicis, aliud in ciuilibus. Nam in canonicis non poteſt inferior ſtatuere in ſuo territorio contra ius ſuperioris, & derogando illi, vt prouinciale concilium contra generale, vel Epiſcopus contra ius Pontificium, aut conciliare, generale, aut prouinciale, & ſic de aliis. At verò (inquiunt) in ciuilibus, inferior ciuitas, v. g. poteſt ſtatuere contra ius commune.Ita Panormit.in cap.vlt. de conſuet. vbi diſtinctionem illam vt certam ſupponit, & rationem diuerſitatis inquirit.Sequitur Iaſon in l.*omnes populi*,ff. de iuſtit.& iur.Et Felin.in cap.*quòd ſuper his*, de maiorit.& obed. num.2. licèt in reddenda differentiæ ratione, non conueniat cum Panormit. in diſtinctione autem conuenit.Idem in cap. *cognoſcentes*, nu. 2. de conſtit. Idem Alberic.tract.de ſtatut. 1.p.q. 7. vbi latè impugnat eos, qui dicunt, laicos non poſſe ſtatuere contra ius ciuile.Item Roch. Curt.tract. de conſuet. ſect. 3. num. 7. Vbi addit, laicos non ſolùm contra ciuiles leges,ſed etiam contra canones poſſe ſtatuere,quando eorum ſtatuta non ſunt peccati nutritiua, ex Felin. & aliis in cap. *Eccleſia ſanctæ Mariæ*, de conſtit.& Panormit. per illum textum, & in cap. *quod clericis*, de foro competenti,in fine,per cap.*venientes*, de iureiur.Aliter verò Azor 1.tom. lib.5.cap.25.q. 11. quærens, an ſtatuta contra ius commune condita valeant, ſine diſtinctione inter ius ciuile,& canonicum videtur affirmare, idque variis exẽplis proſequitur vſque ad finem capitis,& per totum caput ſequẽs varia exempla proponit. D E

Azor.

Ego verò nullum video fundamentum ad aſſerendũ,inferiores poſſe per ſuas leges derogare legibus ſuperiorum,ſeu municipale poſſe derogare iuri communi,vbi ius commune obligauerit, idemque eſt de abrogatione cum proportione loquendo. Ratio eſt, quia inferior non habet poteſtatem ſupra legem ſuperioris, niſi quatenus illa conceſſa eſt ab eodem ſuperiore, vel alio ſupremam poteſtatem ſupra vtramque habente;ſed nullibi legitur data poteſtas inferioribus ad ſtatuendum, vel ferendum leges contra leges ſuperiorum derogando illis;ergo nullus inferior habet hanc poteſtatem. Conſequentia euidens eſt. Maior etiam eſt per ſe nota, quia inferior tenetur ſuperiori parere, & ab illo pendet in ſua voluntate; ergo non poteſt ex ſe mutare voluntatem ſuperioris; ergo nec legem eius.Vnde ſuprà oſtendimus, non poſſe diſpenſare inferiorem in lege ſuperioris,niſi quatenus illi fuerit conceſſum.Imò in lib.3.oſtendimus ciuitates, vel Principes non ſupremos, ſed aliis ſupremis ſubiectos non poſſe leges condere, niſi quatenus illis eſt priuilegio, vel conſuetudine conceſſum; ergo multo magis hoc verum eſt de legibus derogantibus iuri ipſorum ſuperiorum,vel ex parte abrogantibus illas. Supereſt probanda minor, quæ per ſequentes illationes meliùs explicabitur. 6.

Sequitur ergo primò,inferiores Prælatos,vel communitates Eccleſiaſticas non poſſe condere decreta, aut ſtatuta contra ius canonicum, vel contra canones ſuorum ſuperiorum reſpectiuè. In hoc conueniunt omnes citati Doctores, & ſumitur ex cap. *quòd ſuper his*,de maiorit. & obedien. vbi ſupponitur Epiſcopum in ſua Synodo nihil poſſe ſtatuere,*quòd canonicis obuiet inſtitutis*. Idem ſumitur ex cap.*inſtitutionis*,c.*amputato*, c.*Eccleſiaſticæ*,25.q.2.& optimè ex dicta Clement. *ne Romani*,de elect.Ratio propria eſt, quia nullibi legitur inferioribus conceſſa talis poteſtas,nec erat expediens, tum propter vnionem, & debitam ſubordinationem in Eccleſia ſeruandam,tum etiam,quia canones ex fine maximè proprio tendunt ad ſpirituale bonum animarum, & ideo quæ per illos à maioribus condita ſunt, non ita facilè ſunt à minoribus mutanda. Omitto ſpecialia priuilegia religionum, vel aliquarum Eccleſiarum; illa enim in generali ſemper intelliguntur excepta, in particulari verò ſciri ab omnibus non poſſunt, cùm ad factum, ſeu ius priuatum pertineant. Et præterea in eis continetur authoritas ſuperioris concedentis illa. 7.

Sequitur ſecundò,multo minùs poſſe laicos ſtatuere propriè cõtra canones, derogando illis,ſeu eorum obligationem aliqua ex parte minuendo. Ratio eſt, quia multo magis inferiores ſunt laici reſpectu omnium legiſlatorum canonum, quàm inferiores Prælati Eccleſiaſtici reſpectu ſuperiorum, multóque minùs legitur laicis data talis poteſtas;ergo multo minùs poſſunt laici contra quoſlibet canones, vel ſtatuta Eccleſiaſtica, etiam infirmorum Prælatorum,legem condere, vel eis quouis modo derogare. Tantúmque abeſt, vt oppoſitum colligatur ex dict.c.*Eccleſia ſanctæ Mariæ*,vt potiùs ille textus hoc conuincat, in quo dicitur laicis nullam eſſe attributam poteſtatem ſuper Eccleſiis, & ſtatutum ab eis factum,etiam in fauorem Eccleſiarum,nullius eſſe valoris, niſi ab Eccleſia fuerit approbatum. Cap.autem *venientes*,de iur.iur.non loquitur de ſtatuto municipali,ſed de conſuetudine,& illa nihil derogabat canonibus,vt in textu manifeſtum eſt. 8. *Laicos contra canones nihil poſſe ſtatuere.*

Vnde Doctores Canoniſtæ, qui contrario modo loqui 9.

Canonistæ quo sensu intelligendi.

loqui videntur, re vera non contradicunt, sed in diuerso sensu loquuntur. Dicunt enim, laicos posse leges ferre contra canones, non secundùm propriam cõtrarietatem, sed secundùm proportionem ad suum forum, id est, laicos in foro ciuili, & temporali, posse contrario modo disponere, quàm canones in suo foro disponant. Quod verissimum est, quia illi canones non obligant laicos pro foro suo, nec leges illæ derogant canonibus in foro suo. Et ita dixit Panorm. in d. c. *quod clericis*, quòd leges possunt disponere contra canones, in rebus concernentibus ipsos laicos, vbi nec canones legibus resistunt, nec illæ sunt contra honestatem morum, aut contra reseruata Principi. Et hoc modo etiam canones disponunt contra leges ciuiles respectu clericorum, alium vtique ordinem, & ius statuendo, vt constat in iudicialibus, & similibus.

Panorm.

10. *Quid magistratus ciuiles circa ius commune statuere valeant.*

Tertiò infero, etiam magistratus ciuiles, aut respublicas inferiores, & ciuitates subiectas alicui Principi, non posse abrogare, aut quidquam detrahere de iure communi, vt est lex superioris, aliquid propriè contra illam statuendo. Hæc etiam sequitur ex dicto principio, & ex regula textus in dicta Clement. *ne Romani*, quòd lex superioris per legem inferioris mutari non potest. Respondent dicti auctores per ipsum ius commune datam esse hanc potestatem laicis potestatibus inferioribus. Allegant autem solam l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. Reddúntq; rationem, quia Imperatores acceperunt potestatem legislatiuam à populis, & ideo quasi ex gratitudine illis concesserunt illam potestatem. Atque hinc colligunt multi differentiam, ob quam laici possunt contra leges Imperatorum statuere, & non clerici contra leges Pontificum, nimirum, quia Imperator habet potestatem à populo, Pontifex autem minimè, sed à Deo.

11. Sed præterquam quòd illa lex, *omnes populi*, habere potest alias interpretationes, vt suprà lib. 3. tactum est, etiamsi intelligatur de ciuitatibus Imperatori subiectis, in ea non dicitur posse ferre leges contra leges Imperatorum, sed solùm habere potestatem condendi leges proprias, à suis moribus accommodatas, quod potest satis intelligi de legibus vltra ius commune non contrarias illi, sed diuersas, & aliquid illi addentes; ergo non est, cur illa lex extendatur ad potestatem statuendi contra ius superioris. Accedit, quòd concessio talis potestatis esset inordinata, & contra debitam subordinationem, atque adeò contra dignitatem propriam ipsius Imperatoris, contra quam non solet ipse vel alij Reges aliquid concedere. Vnde differentia illa impertinens est, quia si tractemus de absoluta potestate, etiam Pontifex posset illam potestatem communicare inferioribus, licèt illam habeat à Deo, & non ab illis, sicut communicat plures alias. Si verò consideremus conuenientem vsum, etiam Imperator non debuit illam potestatem concedere, neque fuisset ordinata gratitudo, sed nimia prodigalitas. Vnde etiam non refert, quod Panormitanus considerat, quia leges canonicæ ordinantur ad bonum animæ; ciuiles autem ad temporalia commoda. Nam hoc non impedit, quin in vtrisque seruandus sit debitus ordo, alioqui, & ad neutrum finem expedit illi potestas in inferioribus.

12. *Statuta quæ videntur contra ius commune quomodo intelligenda.*

Adde, exempla omnia, quæ adducuntur statutorum ciuilium contra ius commune, non ostendere contrarietatem, sed additionem, & ita nõ continere propriam positiuam derogationem iuris superioris per ius inferioris, sed veluti determinationem, aut additionem. Vt v. g. ius commune non permittit, aliquem puniri in propriis bonis propter culpam alterius, nisi illius sit particeps, & nihilominus aliqua statuta municipalia id statuunt in certis casibus, quæ iusta censentur, & valida. Tamen re vera hæc non est contrarietas, & derogatio, quia ius commune non statuit positiuam, & generalem id prohibentem, sed solùm negatiuè, non imponit talem modum pœnæ, & ita solùm prohibet imponi ex vi iuris communis, non tamen excludit, quin alicubi aliud statui possit, si expediat. Quomodo interdum dicuntur quædam esse introducta iure gentium contra ius naturæ, vt seruitutes, priuata dominia, &c. non quia ius naturæ hæc prohibeat, sed quia ex vi solius iuris naturæ hæc non erant, ex quo non sequitur derogatio iuris naturalis, sed additio. Ita ergo possunt illa statuta dici contra ius commune. Quòd si in hoc sensu loquuntur Iuristæ prædicti, non est de nomine contendendum: tamen nec inde sequitur derogatio legis superioris per legem inferioris, nec ferè est differentia inter laicos, & clericos respectiuè. Nam etiam Episcopi possunt statuere hoc improprio modo contra ius commune, id est, vltra illud, videlicet reseruando casus, quos ius commune non reseruat, vel addendo censuras, aut alias pœnas in casibus, in quibus ius commune illas non præscribit.

Addo denique, si per ius commune intelligamus ius 13.
ciuile proprium, posse nunc ciuitates non subiectas Imperio, contra illas leges statuere, quia illis non obligantur, cùm non sint subiectæ Imperatori, à quo ius illud habet authoritatem. Vnde respectu talium ciuitatum ius commune erit ius totius regni, & non ius ciuile Imperatorum, nisi quatenus per ius regni fuerit acceptatum, & contra illud ius regni non poterunt ciuitates, vel Principes Regi subiecti statuere, derogando illi communi iuri, quod verè est lex superioris, in quam non habet potestatem inferior. Nec cum fundamento dici potest, esse à Rege alicui concessam talem potestatem: nisi vbi fortasse de speciali priuilegio constiterit.

Secundum dubium est, an statutum inferioris con- 14.
firmatum à superiori possit nihilominus ab eodem inferiori, qui illud condidit, reuocari, non expectato beneplacito superioris, qui illud confirmauit, vt sæpe contingere potest in aliqua congregatione Ecclesiastica respectu Pontificis, & ciuitate respectu Regis. Hinc enim videtur, non posse, *quia illa nostra facimus, quibus authoritatem impertimur*, vt dicit Pontifex in cap. *si Apostolica*, de præben. num. 6. & facit cap. *pro illorum*, & cap. *dilecto*, de præben. ergo statutum confirmatum authoritate Apostolica, factum est Apostolicum; ergo non potest inferior illud reuocare iuxta regulam datam. Et confirmatur, quia per illum modum iam est constitutum ius publicum, quod non possunt priuati derogare, l. *ius publicum*, ff. de pactis, cap. *si diligenti*, de foro compet.

In contrarium autem est, quia interdum legimus in 15.
iure statuta facta ab inferiori, & confirmata à Pontifice posse validè tolli ex consensu eorum, qui statuta fecerunt. Ita habetur in cap. *cùm accessissent*, de constit. & in dicto cap. *dilecto*, solùm negatur, id fieri posse quando in confirmatione Apostolica expresè additur clausula, *vt quidquid in contrarium factum fuerit, irritum sit*; ergo confirmatio Apostolica per se non tollit illam potestatem. Sic etiam in l. *omnium*, C. de testament. dicitur; testamentum confirmatum ab Imperatore posse reuocari à conditore. Vnde sumitur ratio, quia hæc confirmatio solùm est quasi conditio, vel solemnitas adiecta tali actui, quæ non immutat naturam eius, quia non destruit illum; ergo relinquit illum cum eadem dependentia à proximo conditore, quia Pontifex non intendit ponere talem legem, nisi supposita voluntate proximi institutoris. Vnde talis confirmatio gratia, & fauor esse videtur, non coactio respectu eorum, quibus conceditur; ergo ea non obstante, possunt illi renunciare tali fauori, & consequenter legem abrogare.

Statum inferioris à superiori confirmatum quã vim habet.

In hoc puncto variæ sunt opiniones. Prima ne- 16. 1. *Sent.*
gat ab

gat absolutè, tale statutum, seu legem inferioris confirmatã à superiore posse reuocari ab inferiori, nisi superior reuocationem approbet. Ita tenet Bald. in l. *omnium*, C. de testament. num. vlt. nullam verò nouam probationem adducit. Secunda opinio est, posse inferiorem reuocare suam legem, non obstante confirmatione superioris, sentit Bartol. in dicta leg. *omnium*, & latiùs declarat in leg. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. num. 33. vbi duas limitationes adhibet, de quibus statim. Tertia opinio est Panormit in cap. *cùm accessissent*, de constitut. num. 2. & in dicto cap. *dilecto*, num. 10. qui distinctione vtitur. Quia, vel lex inferioris concernit propriam vtilitatem statuentium, & tunc dicit, posse ab eisdem reuocari, & talem putat esse casum dicti cap. *cùm accessissent*, & similis est in cap. *pro illorum*, de præben. vbi talis confirmatio indulgentia reputatur, seu gratia, cui vnusquisque potest renunciare. Et ita hoc membrum videtur satis probari ratione posteriori loco facta. Vel statutum pertinet ad publicum bonum aliorum, pro quibus conditum est, & tunc inquit, non posse reuocari, nisi authoritate Pontificis, postquam illa fuit confirmatum. Hoc enim videntur priora iura, & rationes probare. Et hæc distinctio videtur communiter probata per Doctores eisdem locis, qui partim referuntur in scholiis ad Pan. & Bart. partim à Felin. in dicto cap. *cùm accessissent*, nu. 3. & 4. Idem Sylvest. verb. *statutum*, q. 15. & alij Summistæ.

Bald. *2. Sent.* *Bart.* *3. Opin. Panorm.*

16. Mihi autem in primis videtur præmittenda distinctio insinuata à Bartol. & Bald. & magis declarata ab eodem Bald. in l. *ex placito*, C. de rer. permut. nu. 12. 13. & 15. scilicet, duplicem esse confirmationem legis, vnam essentialem, aliam accidentalem. Essentialis vocatur, quando est veluti forma dans esse legi, vt quando inferiores non habent potestatem statuendi, seu ferendi legem, quæ vim habeat, nisi priùs à superiore confirmetur. Accidentalis autem vocatur quando inferior habet potestatem ferendi veram legem, quæ talis sit, & vim habeat obligandi, & nihilominus ad maiorem authoritatem, & robur, confirmationem petit. Quando ergo statutum confirmatum est primi generis, videtur generalis regula, tale statutum non esse reuocabile sine authoritate Principis confirmante abrogationem, & in hoc sensu loquitur apertè Bald. & idem tenet Salicet. in dicta l. *omnium*, & in l. vlt. C. de iurisdict. omni. iudic. & Felin. dicto cap. *cùm accessissent*, num. 5. vbi alios refert. Ratio verò est, quia tunc lex illa verè est condita authoritate superioris: nam tunc inferior non condit legem, sed quasi postulat à superiore talem legem; ergo non potest reuocari, nisi eadem authoritate, qua fuit condita. Quia eadem authoritas requiritur in destruendo, quæ in construendo, vt dictum est, & sumitur ex Authent. *è contra*, C. de repud.

Bart. *Confirmatio legis duplex essentialis, & accidentalis.*

17. Hanc verò partem non simpliciter admittit Bart. *Bart.* suprà, sed alia subdistinctione vtitur. Aut enim (inquit) habentes statutum confirmatum à Principe, volunt illud reuocare condendo aliud illi repugnans, & tunc non possunt sine authoritate, aut solùm volunt, tollendo statutum redire ad ius commune, & tunc possunt sine authoritate superioris. Et primum membrum est euidens ex suppositione, in qua loquimur, scilicet, de communitate, quæ non potest facere legem validam sine confirmatione superioris: nam inde necessariò sequitur, quòd si talis communitas velit priorem legem confirmatam per posteriorem reuocare, necessarium sit, vt posterioris etiam confirmationem obtineat, aliàs non erit lex, & consequenter nec poterit abrogare priorem. Posterius autem membrum probatur ad Panormitan. in dicto cap. *cùm accessissent*, inducendo quasdam leges de testamentis. *Panorm.* Sequitur etiam Bald. in leg. *ex placito*, num 12. ex alio *Bald.*

A fundamento, scilicet, quòd statutum est fauor populi, & ideo potest populum pœnitere, & redire ad ius commune. Idem sequitur Felin. supra num. 5. verb. *hanc declarationem*, & variis exemplis, & argumentis illam confirmat. Quibus addi potest, quòd ius commune etiam est ex authoritate Principis, sicut statutum ab eodem Principe confirmatum, & ita cùm relinquitur speciale statutum propter ius commune, non relinquitur sine authoritate Principis, quia Princeps, per se loquendo, vult potiùs commune ius seruari, quam specialia, quæ sunt quasi dispensationes, & exceptiones à iure communi, & ideo regressus ad commune ius fauorabilis censetur, & voluntati Principis consentaneus. *Felinus.*

Sed quid, si statutum sic confirmatum tollatur sine 18.
B nouo statuto, & sine reditu ad ius commune? hoc enim membrum reliquerunt Bartol. & alij, cùm tamen sit facile possibile. Nam sæpe statutum speciale est præter ius commune, & non contrà; tunc ergo poterit abrogari sine reditu ad ius commune, nisi largè, & improprie per solam negationem additionis ad illud, quæ non videtur ita fauorabilis, sicut positiuus reditus ad ius commune. Nihilominus tamen ex fundamento Baldi erit tunc illud statutum reuocabile, quia confirmatio data est in fauorem, cui possunt cedere illi, in quorum gratiam data est. Tunc autem necessarius erit consensus totius communitatis, cuius commodum publicum Princeps intendit.

Adhuc verò supereset difficultas in illo secundo 19.
C membro: nam statutum confirmatum essentialiter (vt sic dicam) per Papam, est Papale, quia ibi interuenit authoritas Papæ, non tantùm vt causa vniuersalis, sed vt specifica, & propria, vt rectè exponit Bald. dicto *Bald.* num. 12. ergo nullo modo potest talis lex auferri, nisi per authoritatem Papæ, siue auferatur per solam ablationem legis, siue transeundo ad aliud ius commune. Probatur consequentia, quia iidem authores pro regula statuunt, quoties statuentes fecerunt statutum, non propria authoritate, sed vice, & authoritate superioris, non posse tollere statutum, sed solùm superiorem, cum Bart. & aliis tradit Felin. suprà num. *Barto.* 9. & sequitur Nauarr. cons. 8. de constitut. num. 1. *Felinus.* *Nauar.*
D Responderi potest, statutum confirmatum dicto modo, nunquam auferri sine authoritate Principis, sed solùm renunciari ex subintellecta illius voluntate, & in hoc esse differentiam inter legem factam ab inferiori postulante confirmationem eius à Principe, & legem datam à Principe quasi motu proprio, siue per se, siue per alium, cui suam potestatem commisit. Nam prior censetur solùm confirmata in gratiam petentium, vel populi, in cuius commodum cedit, & ideo habet subintellectam conditionem, si ipsi consenserint. Posterior verò lex inducitur ex pura potestate legislatiua Principis, & ideo non habet in illa locum renunciatio, sed eadem potestate reuocanda est.

Hæc responsio, & sententia probabilis fortè est, 20.
E mihi verò non satisfacit, quia nulla est lex, quæ non feratur propter bonum publicum communitatis, & nihilominus non potest communitas eam tollere, quasi renunciando fauori suo; ergo idem erit in lege data per necessariam confirmationem Principis: nam tunc re vera à Principe fertur, licèt præcedat constitutio facta ab inferiori senatu, vel consilio, & Principi præsentata, vt ab eo confirmetur. Nam illa solùm est veluti excitatio potestatis Principis, & propositio legis conuenientis communi bono; ergo postquam Rex illam confirmat, tam stabilis permanet, ac si ab ipso per se lata fuisset. Declaratur, & confirmatur, quia in illo statuto, vel lege præter Principem confirmantem oportet distinguere consilium,

lium, seu congregationem statuentium,& totam cõ- A munitatem integram, pro qua lex fertur,vt est in religione capitulum repræsentans religionem, & tota religio in se spectata. In illo igitur casu Capitulum,seu statuentes non possunt reuocare legem sic confirmatam à Principe, iuxta doctrinam Abbatis supra relatam, quia non est facta in eorum fauorem sed totius religionis. Ergo neque religio potest illam tollere,nec cedere suo fauori, quia non operatur per modum vnius, nisi mediante capitulo. Vnde non potest intelligi quomodo tota ciuitas, vel religio renunciet tali legi, nisi per contrariam consuetudinem, quam oportebit esse toleratam à Principe, iuxta dicenda in sequenti libro. Vnde vix aliquam inuenio differentiam inter legem sic latam per confirmationem necessariam Principis, vel per propriam ipsius editionem, B ideóque censeo non posse tolli à subditis, nisi vbi constiterit solùm confirmari cum illa amplitudine,vel per modum fauoris, cui possit renunciari. Et tunc verisimilius erit talem renunciationem fieri posse per Capitulum,seu per congregationem statuentium, quia repræsentat communitatem,& fauor ille debet intelligi cõcessus modo accommodato tali communitati. Et in eo casu nihil obstabit obiectio facta, quia cùm dicitur, eum, qui vice Principis legem posuit eius auctoritate, non posse postea illam reuocare, intelligendum id est, quando potestas solùm ad legem ferendam est commissa. Nam si absolutè sit data ad gubernandum cum potestate legislatiua, poterit idem,qui legem tollit auctoritate Apostolica, v. g. eam reuocare, quia in C hoc etiam auctoritate Apostolica vtitur, & sic Legatus Papæ fert legem per potestatem Papæ sibi commissam, & idem potest illam reuocare. Idémque est suo modo in religionibus, & consequenter idem erit cum proportione in dicto casu.

11. Supereſt dicendum de lege propria inferioris confirmata à Principe, non ex necessitate, sed ad maiorem auctoritatem, & approbationem. De illa ergo
Bart. regulariter videtur procedere sententia Bartoli, quòd talis lex,non obstante confirmatione Principis, potest tolli ab his, qui potestatem habent condendi talem
Bald. legem.Et hoc etiam videtur sentire Baldus in dicta l. *ex placito*, cùm ait,talem legem etiam à Papa confir- D matam, non esse Papalem,sed semper manere in propria specie statuti,vel(vt sic dicam) legis quasi municipalis;ergo per talem confirmationem non est lex illa facta irreuocabilis à propriis auctoribus,quia non mutauit naturam suam; ergo procedit per se à iurisdictione Papali. Item confirmatio illa non est constitutiua talis legis, sed potiùs supponit illam cõstitutam, & addit quandam solemnitatem accidentalem ad maiorem statuti approbationem, & auctoritatem; ergo statuentes semper poterunt constitutionem suam tollere, & tunc desinet etiam confirmatio, quasi ad desitionem fundamenti, seu subiecti. Hæc ergo sententia videtur mihi vera per se loquendo, id est, nisi aliud constiterit de voluntate Principis, quia li- E cèt eius confirmatio non petatur vt necessaria, nihilominus poterit ipse, si velit, legem facere suam, & ita illam confirmare, vt suo nomine subsistat, & tunc non erit reuocabilis ab inferioribus: oportebit autem, vt de tali voluntate Principis satis expressè constet.

13. Ex quibus tandem intelligi potest, quid sentiendum sit de distinctione Abbatis, ad vtramque enim confirmationem tam essentialem, quàm accidentalem potest accommodari.Rariùs tamen,ac difficiliùs in accidentali: maximè tamen ad essentialem. Quia iuxta proximè dicta, etiamsi lex ad bonum publicum pertineat,per se non fiet irreuocabilis propter confirmationem accidentalem:nam de illa etiam lege procedit ratio facta.Quia tamen Princeps, vt dixi, sic confirman-

do legem potest illam suam facere; magis id præsumi potest in lege pertinente ad publica commoda, quam de pertinente ad proprium commodum statuentium. In neutra autem est id facile admittendum, nisi ex verbis confirmationis constet.

14. In altera confirmatione essentiali magis seruari poterit illa distinctio, & de illa videtur loqui Panorm. Nam de eadem sermo est in dicto cap. *cùm accessissent*, quia Capitulum Ecclesię non potest extinguere dignitatem aliquam sine cõfirmatione Papæ,& nihilominus ibi supponitur, potuisse capitulum renunciare tali statuto à Papa confirmato. Addendum verò est, licèt hoc procedat, considerata materia, & quasi ordinario iure: nihilominus si Pontifex addat illa verba irritantia, *Quidquid in contrarium factum fuerit, irritum sit*, censetur tale statutum fieri irreuocabile sine auctoritate Pontificis. Ita enim habetur in dicto cap. *dilecto*, vbi statutum, de quo sermo est, sine dubio erat fauorabile his,qui confirmationem petierant.Ratio verò est,quia potest Põtifex plus concedere, quàm petatur, & velle, vt illamet commoditas, & vtilitas talis communitatis per legem eiusdem communitatis introducta ita per suam confirmationem stabiliatur,vt mutari non possit ab ipsamet communitate sine suo consensu, quia ad ipsum vt ad superiorem spectat, inferiorum commoda prospicere,& conseruare per legem suam,& potest ita illam confirmare,vt faciat suam. Hoc tamen in tali materia non præsumitur, nisi per aliqua verba declaretur.

15. E conuerso verò contingit in alio membro de lege publici commodi:nam si fertur cum confirmatione essentiali Principis,ex vi materiæ est lex superioris & irreuocabilis,& hæc præsumitur esse intentio Principis, aut Pontificis confirmantis. Nihilominus tamen non est id ita necessarium, quin possit Pontifex confirmare illa statuta, non imponendo necessitatem retinendi illa, sed per modum fauoris, cui possit communitas per se, vel per suum senatum, vel capitulum renunciare, si velit, vt dictum est, ita vt sit potiùs concessio potestatis ferendi illam legem cum potestate etiam tollendi,quàm absoluta legislatio.Id autem(vt ego sentio)non præsumitur, nisi in ipsa confirmatione declaretur. Oportet ergo verba confirmationis diligenter expendere, sæpéque mens Pontificis, ex petitione intelligitur:nam regulariter ita confirmat, sicut postulatur,nisi plus exprimat. Si tamen ex verbis aliud non colligitur,& materia pertinet ad bonum publicum, & confirmatio necessaria est,censetur confirmando facere legem illam suam, & irreuocabilem à subditis, vt sententia communis habere videtur.

CAPVT XXVII.

Quibus modis fiat abrogatio legis,& quos effectus habeat.

1. IN hoc capite explicabimus formam seruandam in abrogatione legis, simúlque de effectibus eius dicemus, quia res est facilis, & breuiter explicari potest. Suppono igitur, duplicem distingui posse legis abrogationem:vnam vocare possumus non scriptam, quæ per dissuetudinem,vel contrariam consuetudinem fit, de qua in libro sequenti dicturi sumus; hîc autem de abrogatione scripta tractamus, quæ licèt generaliter fieri possit per verba ore prolata ab habente potestatem, nihilominus regulariter scribitur sicut humana lex, propter certitudinem, & durationem,aliásque scripturæ vtilitates. *Duplex legis abrogatio.*

2. Circa hanc ergo reuocationem in primis aduertendum est variis modis fieri posse. Primò purè abrogando legem, id est, tollendo obligationem eius, & nullam aliã imponendo,& hæc abrogatio est omnium facilli

facillima, quia & oportet fieri per declarationem contrariæ voluntatis, & minorem requirit causam, quia non imponit onus, sed tollit. Aliter verò fit reuocatio vnam obligationem tollendo, & oppositam inducendo. Quæ oppositio potest esse, vel negatiua tantùm, & quasi contradictoria, obligando, scilicet, ad non faciendum id, quod antea præceptum erat, quod propriè habet locum, quando lex prior affirmatiua erat: nam si esset prohibens formalis contradictio, esset præcipere postea eundem actum, qui antea erat prohibitus. Et hoc etiam genus abrogationis est satis expressum, & formale, quod nulla ferè indiget interpretatione. Aliquando verò oppositio inter priorem, & posteriorem legem, est per positiuam repugnantiam, & quasi contrarietatem, quæ propriè inuenitur inter leges affirmatiuas præcipientes actus repugnantes, quarū posterior non facit mentionem prioris, illam formaliter abrogando, addita particula, *non obstante*, vel in speciali, vel saltem in genere. Et hæc potest dici abrogatio implicita, & virtualis, quæ habet locum, non solùm quando vtrumque præceptum est affirmatiuum, sed etiam quando alterum est negatiuum, si non sit immediatè, & formaliter oppositum, sed solùm sub aliqua ratione magis generali. Quando ergo in noua lege repugnante priori additur clausula formaliter reuocatiua, tunc solùm sunt consideranda verba reuocationis, an sint specialia, vel saltem sufficienti modo generalia ad comprehendendam priorem legem; alterum enim horum necessarium est, vt formalis reuocatio facta intelligatur, alioqui erit tantùm implicita, & ferè eiusdem rationis cum altera, in qua nulla clausula expressa derogationis additur, quæ non partiam difficultatem apud auctores habet, illam tamen breuiter expediam.

3. 1. *Conclusio.* Dico ergo primò: Lex inferior interdum abrogat præcedentem, etiamsi nullam eius mentionem faciat. Hæc assertio communis est, & certa. Sumitur ex cap. *Gloss.* 1. de constitut. in 6. cum Glossa ibi verb. *reuocare*, & verb. *noscatur*, & ex l. *sed & posteriores*, ff. de legib. ibi, *nisi contrariæ sint*. Ratio est, quia voluntas posterior supposita potestate vincit, & reuocat priorem. Posterior autem lex quando concordari non potest cum priori, sufficienter indicat voluntatem priori contrariam, saltem virtualem, quæ formali æquiualet; ergo sufficit ad abrogationem.

4. 2. *Conclusio.* Dico secundò: Hæc abrogatio restringenda est quoad fieri possit, regulariter loquendo. Hæc etiam conclusio communis est, de qua videri potest Bart. in l. *Bart.* *si constante*, ff. solut. matrim. num. 39. & in repetit. l. *Decius.* *Cæsar.* ff. de public. vect. colum. 8. Decius in cap. 1. *Felinus.* de constit. lect. 1. num. 11. Felin. in cap. *nonnulli*, de *Tiraquel.* rescript. num. 6. & sequentibus, Tiraquel. in præfat. ad retract. num. 62. Sumitur ex cap. *cùm expediat*, de elect. in 6. vbi Doctores, & ex l. 1. C. de inoffi. dotibus, l. *non est nouum*, cum sequentibus, ff. de legibus. Item ex aliis iuribus, quæ asserunt, correctionem iurium esse vitandam, quoad fieri possit, vt sumitur ex cap. *cùm dilectus*, de consuetudin. & leges posteriores sæpe ad anteriores trahi, & similia facit etiam regula iuris, *Quæ à iure exorbitant, non esse extendenda*. Nam constat, legem reuocatoriam ex suo genere exorbitantem esse. Ad idem facit regula, *Quòd odia sunt restringenda*, quia monstrauimus cap. 18. mutationem legis de se nociuam esse. Vnde sic concluditur, abrogatio legis per se loquendo, non expedit reipublicæ, nisi necessitas cogat, quia ex se infert nocumentum; ergo restringenda est quoad fieri possit. Et confirmatur: nam ob hanc causam legis abrogatio magnà consideratione facienda est; ergo non est verisimile (ait Decius) *voluisse Principem vno verbo, & quasi aliud agentem, reuocare legem obseruatam*; non est ergo admittendum nisi necessitas summa sit.

A Atque hinc sequitur, idem esse dicendum de quacunque correctione, seu derogatione legis, etiamsi non sit in totum, sed in parte. Sumitur ex Barto- *Bart.* lo in dicta leg. *si constante*, ff. solut. matrimon. num. 39. & Tiraquel. suprà, & passim ita loquuntur Iu- *Tiraquel.* ristæ, vt suprà de dispensatione dictum est, & infrà de priuilegiis dicetur. Et rationes adductæ cum proportione applicari possunt: nam licèt minus nocumentum sit correctio, vel derogatiò, quàm abrogatio, nihilominus non paruum est, & ideo si fieri potest, vitandum est. Veruntamen sæpe difficillimum erit, omnem prioris legis derogationem, & abrogationem vitare, quando posterior repugnare videtur, & ideo si vtraque excusari non potest, derogatio potiùs, quàm abrogatio admittenda est, vt ex B duobus malis minus eligatur. Tamen si aliqua probabilis ratio, aut via occurrerit ad concordanda iura, etiam sine derogatione, præferenda est. Quod verò aliqui addunt, legem posteriorem, etiamsi non deroget priori, eo ipso, quòd aliquid addat, odiosam esse, & restringendam, verisimile non est: alias omnes leges de nouo editæ essent odiosæ, quod dici non potest. Consideranda ergo est additio, & *Vnde colligendum est legem esse odiosam.* iuxta materiæ capacitatem, & regulas positas in principio huius libri iudicandum erit, an talis dispositio odiosa sit, vel fauorabilis. Addit denique Bart. *Bart.* suprà, quem Tiraquel. sequitur, distinguendam esse *Tiraquel.* limitationem legis à correctione. Nam correctio propriè est, quando lex præcedens ex parte tollitur, quia quoad illam minùs vtilis inuenitur, limita- C tio verò intelligitur inesse ipsi legi, ex quo condita fuit: nam postea solùm per declarationem adhibetur. Et ideo dixit idem Bartolus limitationem etiam in iu- *Bart.* re diuino locum habere, in leg. 1. ff. de constitut. Princip. & in leg. 1. C. si cótra ius, vel vtil. public. Vnde limitatio sic sumpta, quæ potiùs interpretatio censenda est, non est exorbitans, nec odiosa, quia explicat verum sensum legis, & potiùs fauorabilis est dicenda, etiamsi fortasse alicui minùs vtilis sit, vt sumitur ex capite secundo de Decimis, in 6.

Solent verò addi huic assertioni limitationes plu- 6. res, duæ tamen videntur præcipuæ. Vna est, legem *Duplex limitatio.* correctoriam extendi propter similitudinem, vel iden- *Ant. Gab.* titatem rationis, vt est apud Antonium Gabr. tom. 2. D *Matienz.* comm. opini. lib. 17. & Matienz. in leg. 19. titul. 11. lib. 5. recopil. Gloss. 2. num. 5. & sequentibus. Sed hoc exponendum est iuxta dicta suprà cap. 2. & 3. huius libri, & omnino restringendum, vel non admittendum, nisi vbi tanta sit identitas, vt non possit sine graui absurditate vitari extensio. Alioqui multo magis incerta est vtilitas extensionis legis propter rationis similitudinem, quàm sit nocumentum in correctione legis, imò satis dubia res est, an talis extensio aliquando expediat; de correctione autem legis constat, minimè expedire, si vitari potest. Ac denique non inuenio illam limitationem esse in iure fundatam: restrictio autem correctionis legum in iure fundata est, sempérque antiqua lex melioris est conditionis, & ius suum quasi possidet, quando de correctione expressè non constat. Vnde oritur regula l. *præ-* E *ceptum*, in fin. C. de appellationib. *Quidquid in posteriori lege specialiter non fuerit expressum, id veterum legum constitutionúmque regulis relictum esse, intelligendum est.*

Alia limitatio est, nisi per correctionem legis re- 7. deatur ad antiquum ius: nam tunc illa correctio censetur fauorabilis, quia est (vt ita dicam) reuocatio prioris correctionis, quæ fuerat odiosa. Ita notat Tira- *Tiraq. Barto. Felinus. Decius. Gozad. Hieron.* quel. dict. præfat. ad retract. n. 58. cum Bart. Felin. Deci. & Gozad. quos allegat, & fauet, quod Hieronym. lib. 1. contra Iouin. sentit, abrogationem legis veteris per nouam fauorabilem fuisse, quia nos ad princi-

pium,

pium, seu ad priorem statum reuocauit, vt habetur in cap. *ab exordio.* 35. dist. Hoc etiam principium repetit idem Tiraquel. de primogen. q. 24. num. 2. & 6. Couarr. lib. 3. variar. cap. 6. num. 4. Nauar. in cap. 1. §. *laboret*, de pœnit. dist. 6. num. 16. & 17. qui allegat Glossam in cap. *statutum*, de præbend. in 6. verb. *numeranda*, cum multis antiquis, & idem sentiunt alij moderni. Et pro ratione reddunt, quia sicut vnaquæque res facilè reducitur ad naturam suam; ita etiam lex reuertitur ad ius commune, quod videtur esse magis naturale.

Tiraquel. Couar. Nauar. Glossa.

8. Contra hanc verò limitationem obiicit Tiraquel. in dicta præfatione ad retract. num. 59. quia sæpe contingit, antiquiorem legem priùs reuocatam, fuisse odiosam; ergo reditus ad illam non debet censeri fauorabilis. Quod multò magis procedit, si illa lex antiqua iniqua fuit, vel licèt iusta fuerit, & vtilis, si altera reuocans illam erat melior, & vtilior: nam tunc derogatio huius propter reditum ad antiquiorem, non est iudicanda fauorabilis. Non potest ergo talis regula generalis constitui, sed videtur considerandum, quale fuerit illud ius antiquius priùs reuocatum, & iuxta qualitatem eius iudicandum fore de reditu ad illud. Veruntamen hæc obiectio fieri etiam potest contra assertionem secundam: nam ob eandem causam non potest pro regula statui, reuocationem legis esse odiosam, quia si lex abrogata odiosa erat, vel si erat nimis rigida, aut parum vtilis ad bonos mores, certè abrogatio illius non debet censeri odiosa, sed potiùs fauorabilis, quia moderari rigorem, vel tollere odium, fauorabile est. Quod quidem in particulari loquendo, quando cætera sunt paria, non videtur mihi posse negari: nam ratio facta videtur ex terminis nota. Et ideo in secunda assertione addidi, *regulariter loquendo*, vnde conclusio ipsa intelligenda est ex vi reuocationis, seu ex suo genere, aut cæteris paribus, & ita procedunt rationes, quibus probata est. In eodem ergo sensu sustineri potest limitatio posita, scilicet, reditum ad antiquam legem ex suo genere fauorabilem esse.

Tiraq.

9. Aliter verò obiici potest, quia lex abrogata iam non est lex, quia destructa est per alteram, quæ postea condita est, & permanet, quandiu non reuocatur; ergo ex tunc mutatio posterioris legis est simpliciter odiosa, & restringenda ex genere suo. Probatur consequentia, tum quia iam nihil obstare potest lex illa antiquior, vel resistere alteri legi, quia quod non est, non potest alteri resistere; tum etiam quia ius actu existens præferendum est illi, quod iam præteriit, & non est; ergo fauorabilior esse debet conseruatio præsentis iuris, quàm reductio ad præteritum, eo vel maximè quòd cùm illud præteritum ius iam non sit lex, non potest dici, esse ius commune. Tum denique, quia mutatio legis eo est magis odiosa, quo multiplicatur sæpius, quia eo magis derogat naturæ, & vtilitati legis; ergo non minùs, imò magis restringi debet mutatio secundæ legis abrogantis priorem, quã ipsamet, quæ priorem abrogauit. Propter hæc censeo, illud vulgare principium non esse intelligendum de lege vniuersali vniuersaliter abrogata, quia tunc apud me argumenta conuincunt, non esse habendam rationem eius, neque illam posse ampliùs vocari ius commune, nec reductionem ad rei naturam. Intelligendum erit ergo illud principium de generali lege, quæ vniuersaliter quidem perseueret, in particulari autem derogata sit per statutum, aut legem particularem. Tunc enim cessat obiectio facta: nam lex illa post derogationem durat, & de se constituit ius commune, & ita de illo procedit rectè communis ratio, & doctrina.

10. Dico tertiò: Lex posterior non habens clausulam derogantem, vel abrogantem priorem, non reuocat illam, nisi quando illi directè opponitur, ita vt nisi priori deroget, fiat inutilis. Ita docent communiter A authores citati, & in primis, quòd illa duo sufficiant ad derogationem, manifestum est, quia alias nunquam posset fieri abrogatio legis sine formali clausula derogatoria, quia nihil aliud requiri, aut cogitari potest: consequens autem est aperte falsum, tum ex cap. 1. de constit. in 6. cum Glossa ibi, & Doctoribus, tum etiam quia voluntas posterior, quæ ex vi obiecti non potest consistere cum præcedenti, mutat illam, etiamsi formaliter, & expressè non intendat ipsam abrogationem; ergo, &c. Quòd verò illa duo sunt necessaria ad hanc abrogationem quasi virtualem, seu indirectam, patet ex præcedenti assertione, quia si leges possunt conciliari, non est admittenda correctio, sed quando vtraque potest habere effectum, conciliari possunt; ergo. Et declarari hoc potest duobus exem- B plis. Vnum est, quia lex posterior imponens nouam pœnam non censetur eo ipso reuocare aliam pœnam per priorem legẽ positam, teste Bart. in l. 1. ff. de vi bonor. quem sequitur Nauarr. in cap. *ita quorundam*, notab. 11. num. 14. & 30. Ratio autem est, quia non repugnat, idem delictum duabus pœnis puniri, & ita illæ leges possunt simul subsistere quoad pœnas, si aliũde pœnæ ipsæ inter se repugnantes non sint. Aliud exemplum est: nam lex posterior dans aliquod remedium, vel concedens aliquid, non aufert eo ipso remedium datum per priorem legem; habet enim eadem rationem, quando remedia aliàs inter se non pugnant. Et ita notat Nauar. cons. 8. de offic. ordin. & sumitur ex leg. *quoties*, ff. de action. & obligat. vbi dicitur, C legem dantem nouam actionem, nõ auferre antiquas, nisi eas expressè excludat.

Addunt verò aliqui, si potest vitari contrarietas le- 11.
gum, alterius verba impropriè intelligendo, tunc posteriorem esse impropriandam, vt vitetur prioris correctio. Ita docent absolutè ex modernis referendo aliquos antiquos, Gutier. lib. 3. Practicar. q. 15. num. 34. *Gutier.*
& Sanc. lib. 1. de matrim. disp. 17. num. 6. Sed non vi- *Sanc.*
deo sufficiens fundamentum tam generalis regulæ, quia si illa licentia absolutè accipi posset, vix admittenda vnquam esset correctio, vel abrogatio inter leges, propter contrarietatem, quia improprietas verborum tantam habet latitudinem, vt si propter hanc solam causam illa vti liceat, ferè semper facilè sit con- D trarietatem vitare: consequens autem est falsum, aliàs nihil esset firmum, & stabile in legibus. Vnde confirmatur, quia maius inconueniens est, admittere improprietatem in posteriori lege, quàm derogationem in priori, præsertim quia nulla est maior ratio impropriandi priorem, quàm posteriorem. Confirmatur secundò ex Glossa in l. *non possunt*, ff. de legib. dicente, in *Glossa.*
dubio de benignitate legis proprietatem verborum esse tenendam, & in superioribus generaliter diximus, restrictionem legis semper esse intelligendam intra proprietatem verborum, nisi contineat iniquitatem, vel absurditatem, vt tradit Bart. in l. *omnes populi*, *Bart.*
ff. de iustit. & iur. num. 57. & 58. Panorm. Deci. Felin. & *Panorm. Decius. Felin.*
alij communiter in cap. 1. de constitut. derogare autem E priori legi, neque iniquum est, neque absurdum; ergo per se loquendo, non sunt verba legis posterioris impropriè intelligenda, ne derogent priori. Posset autem illud admitti, quando improprietas non est tanta, quin secundùm communem vsum soleant verba in illa significatione vsurpari, vel quando secundùm vsum iuris censeri potest illa significatio propria, licèt attenta prima significatione videatur impropria. Vt patet in particulari exemplo, in quo loquuntur Panor. in cap. *Panor.*
cùm olim, de re iudic. num. vlt. & Fel. in cap. *non potest*, *Felin.*
cod. tit. num. 8. scilicet, de electione facta in concordia, quæ in iure solet dici etiam de illa, in qua maior tantùm pars consentit, ideóque ad vitandam contrarietatem poterit interdum vox illa ita exponi. Maior autem improprietas verborum non videtur admittenda,

nisi vbi abrogatio ipsa, vel contrarietas aliud speciale incommodum, vel absurditatem contineret.

11. *Lex generalis posterior abrogat priorem.*

Ex hac ergo assertione sequitur primò, legem generalem posteriorem omnino abrogare priorē, etiam generalem dicto modo illi contrariam. Ita docent omnes,& sumitur ex cap.1.de cognat.spirituali, & ex dicto cap.1.de constit.in 6.& ex l. *non est nouum*, ff. de legib.& notat Glossa penult.Ratio autem est quia tūc lex posterior non potest simul subsistere cum priori, nec etiam potest ex parte valere,& ex parte derogare alteri,tum quia vniuersaliter loquitur,tum etiam quia non est maior ratio de vna parte,quàm de alia. Secundò sequitur,idem esse dicendum, quando vtraque lex prior,& posterior est specialis, & includunt similem contrarietatem, quæ contradictionem inuoluat, tunc enim posterior abrogat priorem, propter eandem rationem. Et ita docuit Bart. in dicta leg. *omnes populi*, num.29.& 35. Intelligitur autem de legibus specialibus,aut in iure communi contētis,aut de statutis, quæ fiunt à particularibus communitatibus,vel legislatoribus,qui scire possunt,& debent sua statuta.Secùs verò erit de particularibus legibus concessis à Principe extra commune ius: nam tunc clausula reuocatoria requiritur,vt infrà de Priuilegiis latiùs dicemus. Tertiò sequitur, quando lex prior est generalis, & posterior specialis illi contraria, posteriorem derogare priori, quamuis illam non abroget.Hoc enim posterius facere non potest,quia non est illi adæquatè contraria: illud autem prius necessariò sequitur ex dictis, quia posterior lex,quoad id,quod specialiter disponit,non potest subsistere simul cum priori; ergo necessarium est, vt ex parte illam reuocet, quod est illi derogare. Nam aliàs esset inutilis, supponimus autem esse factam ab habente potestatem & sine ignorantia prioris iuris, quia non præsumitur Princeps ignorare ius commune,seu generale,iuxta cap.1.de constitut.in 6.

Quid dicendū de lege speciali.

Bart.

Quid faci lex generalis contra specialem.

13. *Lex specialis contra generalem quid valet.*

Panorm.

Bart.

Quartò infertur ex dictis,si lex prior sit specialis,& posterior generalis,posteriorem , etiamsi sit contraria priori,non abrogare illam , sed potiùs secundùm illam limitari,seu derogari. Hæc est communis Iurisperitorum in cap. 1.de rescript.vbi Panorm.num.2. & alij,& Bart.in l. *quæsitum*,§.vlt.ff.de fide instrumentor. nu.12. Et sumitur ex regula iuris in 6.*generi per speciem derogatur*,vbi Glossa , & omnes intelligunt , etiamsi species antecedat,iuxta cap.*quamuis tibi*,de præbend.in 6. vbi etiam id notat Glossa , idémque habetur in cap.1. de rescript. Ratio verò est , quia Princeps præsumitur ignorare particulare statutum , quando illius mentionem non facit,& ideo licèt vniuersalem legem faciat, non censetur velle particulare statutum tollere. Quæ ratio,& decisio habetur in dicto cap. 1.de constit.in 6. vbi est sermo de particularibus statutis quoad loca,eadem verò ratio est de specialibus statutis quoad materias,vel personas, vt probant alia iura , & similitudo rationis.Vnde in his etiam habet locum illa ratio,quia tunc potest vtraque lex habere effectum cum aliqua concordia in iure vsitata; ergo vitanda est correctio prioris legis, & credendum potiùs intentionem legislatoris esse , posteriorem legem generalem ferre cum illa particulari limitatione,& exceptione , vt infrà latiùs de consuetudine,& de priuilegiis dicemus. Et hāc regulam variis modis declarant,& amplificant doctores,quos congerit Sancius lib.2. de matrim. disp. 24. num.6.& sequentibus.

Sanc.

14. Atque ex dictis etiam facilè est definire dubium hîc ineidens,an promulgatio sit necessaria , vt abrogatio legis plenè facta sit,& suum effectum consequatur. In hac enim re Theologi præsertim moderni nō consentiunt Quidam enim absolutè affirmant,ad reuocationem legis necessariam esse promulgationem. Ita tenet Vasq. 1.2.disp.156.c.4. & sequuntur aliqui moderni.Fundari potest hæc opinio. Primò , quia seruari debet proportio inter legem , & reuocationem eius, quia opponuntur quasi priuatiuè : priuatio autem reducitur ad genus formæ contrariæ,& ex parte subiecti requirit omnes conditiones requisitas ad positiuum oppositum, aliàs propria priuatio non erit. Secundò, quia sicut lex est regula humanarum actionum , ita etiam reuocatio legis est suo modo regula,saltem permittens oppositum eius,quod lex vetabat , vel præcipiebat; ergo sicut lex non potest habere rationem regulæ,nisi promulgata sit,ita nec legis abrogatio.

Vasq.

Alij nihilominus censent constituendam esse differentiam inter legem, & reuocationem eius , quòd ad reuocationem non est necessaria promulgatio sicut ad legem ipsam.Ita tenet Capreol.in 4.d.1.q.3.ad 1.contra primam conclusionem,sequitur Conrad.1.2.q. 90. art.4.vbi idem tenet Medin.circa finem articuli. Tenet etiam Cordub.lib.4.de indulgent. q.36. Fundari potest hæc opinio primò , quia plus requiritur ad ponendam obligationem,quàm ad auferendam : nam ad primum requiritur concursus omnium conditionum necessariarum ad veritatem,& subsistentiam legis ; ad secundum autem sufficit defectus cuiuslibet conditionis:sed reuocatio legis non ponit,sed aufert obligationem ; ergo non est, cur ad illam requirantur omnes conditiones , quæ ad legem. Vnde suprà dicebamus, cessante euidenter iustitia legis, cessare legem , & obligationem eius sine alia promulgatione;ergo similiter cessante voluntate Principis de obligatione legis, reuocabitur lex sine alia promulgatione. Vnde intulit Medin.suprà, posse reuocari legem per solum actum internum voluntatis Principis nolentis,vt lex ampliùs duret. Quod potest fieri verisimile , quia si in principio Princeps ferret, & promulgaret legem sine intentione obligādi,licèt exteriùs putaretur lex lata, nihilominus illa non esset vera lex, nec per se obligaret , sed ad summum ex conscientia erronea. Ac denique licèt demus , debere hanc voluntatem Principis exteriùs ostendi,nihilominus non erit necessaria promulgatio, sed sufficiet , vt quocumque modo de illa sufficienter constet.

15.

Capreol.

Conrad.

Medin.

Cordub.

16. *Resolutio dub.*

Mihi distinguendum videtur inter reuocationem puram, & per se tantùm factam,& reuocationem mistam cum aliqua obligatione contraria , & quasi consequentem ad illam.Et primò dicendum est , ad reuocationem quæ ex obligatione contraria sequitur , necessariam esse promulgationem,quod procedit,siue illa obligatio sit ad actum repugnantem priori legi,siue sit præcisè ad non vtendum priori lege , seu ad illam non seruandum. Probatur,quia illa obligatio imponitur per nouam legem ; ergo ad illam legem requiritur promulgatio, quia eadem est ratio de illa, quæ de cæteris cùm promulgatio sit de ratione legis, vt talis est. Ergo ad dictam abrogationem eadem promulgatio necessaria est.Probatur consequentia, quia talis reuocatio est effectus propriæ legis , imò est quasi accessorius,& consequens ad alium primarium , qui est contraria obligatio legis ; ergo requirit legem plenè constitutam , atque adeò promulgatam. Vnde fit , hanc promulgationem eodem modo , & cum eisdem conditionibus hîc postulari,sicut ad legem necessaria est. Vnde sicut lex ante promulgationem non obligat , licèt priuatim sciatur, ita in præsenti talis lex ante promulgationem cum tempore sufficiente ad obligationem eius non deobligat ab alia, quia non priùs habet secundarium effectum,quàm primarium. Et è conuerso, sicut post promulgationem , & tempus sufficiens lex obligat,etiam priuatim ignorata , quamuis ignorans inuincibiliter excusetur ; ita in præsenti lex hæc promulgata tollit obligationem prioris legis , per se loquendo , quamuis si ignoretur , ex conscientia erronea obligare possit.

Dico secundò:Pura reuocatio legis per se, & essentialiter 17.

tialiter non requirit promulgationem. Probatur argumento ſecundæ ſententiæ. Et quia talis reuocatio non fit per aliquam legem, ad quam ſolam eſt neceſſaria promulgatio. An verò talis reuocatio per ſe requirat ſaltem ſignum externum, incertum eſt. Videtur enim probabile, eſſe neceſſarium, quia ſicut voluntas humana non poteſt habere effectum poſitiuum circa alium hominem, niſi illi intimetur; ita etiam neque effectum priuatiuum, ſeu ablatiuum obligationis: nam videtur eſſe eadem ratio. Vnde ſi hoc concedatur, diſtinguenda erit manifeſtatio voluntatis Principis, à promulgatione: nam hæc requirit peculiarē ſolemnitatem, quam negamus eſſe neceſſariam ad puram reuocationem legis. Quia ſufficiet quælibet manifeſtatio voluntatis pro his, quibus immediatè fit: pro aliis verò ſatis erit diuulgatio illius notitiæ per ſufficiētem famam, aut teſtificationem, ita vt quamprimum aliquis illam notitiam conſequatur, priori lege reuocata non obligetur. Supponimus enim Principis decretum dicto modo manifeſtatum fuiſſe, vt lex ex tunc non obligaret. Aliunde verò probabile eſt, internam retractationem voluntatis per ſe poſſe ſufficere ad tollendam legem, ſi ſupponatur Princeps abſolutè velle, vt ex tunc non obliget, quia ſtatim ceſſaret obligatio ex defectu cauſæ conſeruantis: nam ſicut lex in fieri pendet ab interna intentione, ita & in conſeruari, & ita procedit ratio ſuprà pro Medina facta. Et tunc conſequenter dicendum eſt, obligationem, quæ relinquitur in ſubditis, eſſe merè per accidens ex ſola ignorantia, & fictione legiſlatoris: nam ſi de voluntate eius conſtaret, etiam per reuelationem, lex per ſe non obligaret; talis autem voluntas Principis omnino irrationabilis eſſet, & contra debitam gubernationem.

18. Vnde dico tertiò: Vt abrogatio legis etiam pura debito modo fiat, publicè proponenda eſt, prudenti arbitrio legiſlatoris. Hoc ſuadent aliquo modo rationes primæ ſententiæ. Et quia niſi reuocatio ſit publica, poſſunt facilè ſequi ſcandala, dum aliqui propter priuatam notitiam legem non ſeruant. Vnde ſicut expedit, communem obligationem de ſe ſimul incipere in eodem loco, ita expedit obligationem communis obligationis eſſe iam publicam, & communem quoad omnes, quantum commodè fieri poſſit. Et ideo nunquam preſumendum eſt, Principem voluiſſe antea vel aliter legem reuocare, huiuſmodi quidentiſſimè conſtet. Dixi autem, quodam huius promulgationis relinqui arbitrio Principis, quia in iure non eſt certus, nec definitus, nec videtur neceſſarium in reuocatione ſeruari omnem temporis dilationem, quę pro legum promulgatione præſcribitur. Quia non eſt æqualis ratio, neque oportet, quod in fauorem introductum eſt, extendere ad rigorem. Stabitur ergo conſuetudini, vel actuali Principis diſpoſitioni. Atque ita conſtat etiam quando incipiat hæc abrogatio legis habere ſuum effectū: nam in hoc dependet à principis voluntate; ordinariè verò incipit à ſufficienti publicatione: applicatur autem in particulari, cùm primùm peruenit reuocatio ad vniuſcuiuſque notitiam, quamuis hæc magis propter conſcientiam, quàm propter reuocationem legis ſecundùm ſe, neceſſaria ſit.

De effectibus autem huius abrogationis nihil dicendum ſupereſt: nam per ſe ſolum conſiſtit in ablatione legis. Vnde quot fuerint effectus poſitiui prioris legis, tot erunt effectus priuatiui abrogationis eius. Si ergo prior lex erat prohibens, & irritans, abrogatio vtrumque tollet, modo tamen vtrique accommodato. Quia quoad obligationem pēdet aliquo modo in particulari à notitia: nam propter ignorantiam poterit in aliquo durare obligatio, quod non ita eſt in irritatione: nam abrogata lege irritante, etiāſi abrogatio ignoretur, & actus cum mala conſcientia fiat, poterit eſſe validus, ſi fiat cum ſufficienti voluntate. Et eadem proportione iudicandum eſt de reuocatione legis pœnalis quoad pœnam, vt ſunt excommunicatio, irregularitas, & ſimilia. Poni etiam poteſt inter effectus abrogationis, quòd lex ſemel abrogata non poteſt redire per voluntatem ſubditorum, niſi iterum à legiſlatore feratur, quia iam ſubſtantia eius periit. Quod notauit Nauar. conſtituens hoc diſcrimen inter abrogationem, & non acceptationem legis, & conſ. 1. de conſtit. q. 7. Et huc etiam ſpectat quod dicunt Iuriſtæ, legem abrogatam non poſſe allegari, vtique in vi legis, quia nulla eſt; ſecùs in vi exempli, aut rationis. De quo videri poteſt Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iur. num. 68. & Deci. in cap. 1. de conſt. lect. 1. num. 11. & lect. 2. num. 5. Denique etſi abrogatio non ſit pura, habebit per quam fit ſuos proprios effectus ſibi accōmodatos, qui ad præſentem conſiderationē non ſpectant.

19.

FINIS LIBRI SEXTI.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI SEPTIMI.

DE LEGE NON SCRIPTA, QVÆ consuetudo appellatur.

Cap. I. *De consuetudine, more, vsu, stylo, &c.*
Cap. II. *Consuetudo quando inducit ius non scriptum.*
Cap. III. *Quotuplex sit consuetudo, & an forum & stylum comprehendat.*
Cap. IIII. *De tertia diuisione consuetudinis secundùm ius, præter ius, contra ius.*
Cap. V. *De varijs partitionibus consuetudinis.*
Cap. VI. *Quid sit consuetudo bona & rationabilis, & è contra.*
Cap. VII. *De consuetudine iure reprobata.*
Cap. VIII. *De alia diuisione consuetudinis.*
Cap. IX. *De causis consuetudinis.*
Cap. X. *De introductione consuetudinis.*
Cap. XI. *De iuridica notitia necessaria ad consuetudinem.*
Cap. XII. *De inductione consuetudinis per solos actus voluntatis.*
Cap. XIII. *De consensu principis ad consuetudinem introducendam.*
Cap. XIIII. *Quæ consuetudo legem non scriptam inducit.*
Cap. XV. *De tempore sufficiente ad legem introducendam.*
Cap. XVI. *De causis & effectibus legis non scriptæ inductæ per consuetudinem.*
Cap. XVII. *Quomodo consuetudo habeat vim legem interpretandi.*
Cap. XVIII. *An consuetudo legem humanam abrogare possit.*
Cap. XIX. *An talis abrogatio exceptionem, vel intensionem admittat.*
Cap. XX. *Quibus modis possit consuetudo mutari.*

LIBER

LIBER VII.

DE LEGE NON SCRIPTA, QVÆ CONSVETVDO APPELLATVR.

HActenvs de legibus scriptis præcipuè disputauimus: nunc verò de consuetudine, quatenus ius continet, vel inducit, ex professo dicendum est. Quem ordinem seruauit Gregor. 9. in lib. 1. Decretalium, priùs de constitutionibus, & rescriptis, & postea de consuetudine titulos instituendo. Nam licèt consuetudo antiquior fuerit iure scripto, nihilominus ius scriptum certius est, & notius, & ideo priùs de illo tractari debuit. Accedit, quòd inter humana iura scriptum antiquius est, quàm non scriptum, etiamsi multi Iuristæ, quos sequitur Rochus Curt. tractat. de consuetudin. in principio pro certo supponant, ius consuetudinis esse antiquius. Nam licèt priùs homines cœperint sine legibus in communi viuere, quàm leges scriberentur, vt clarè dicitur in l. 2. ff. de orig. iur. inde non fit consuetudinem habuisse pro lege, sed Régis imperium personale, quod non est lex, nec consuetudo, & ita insinuatur in dicta l. 2. ex §. autem *sine scripto*, Instit. de iure natur. &c. colligi potest, ius consuetudinis fuisse antiquius apud Lacedæmones, quàm ius scriptum apud Athenienses, à quibus ius ciuile duxit originem. Quidquid verò de hoc sit, nunc constat, consuetudinem sæpe esse antiquiorem iure scripto, & sæpe nouiorem, & aliunde scriptum esse præcipuum, & ab illo magna ex parte pendere vim consuetudinis, & intelligentiam eius, iuxta cap. vltim. de consuetudin. & quæ ibi notantur, & ideo meritò liber post præcedentes sequitur. In quo consuetum ordinem obseruauimus: nam priùs quid sit consuetudo explicabimus, conditiones ad illam requisitas, & causas eius aperiendo, postea de effectibus, tandem de illius abrogatione, seu mutatione dicemus.

Ordo procedendi in hoc lib. 7.

CAPVT I.

Quid sit consuetudo, vsus, vel mos, forus & stylus, & quomodo à scriptione differat.

1. *Isidor.* COnsuetudinem sic definit Isidor. lib. 2. orig. c. 10. & lib. 5. cap. 3. *Est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cùm deficit lex.* Et videtur sumpsisse ex Tertul. lib. de Corona militis, dicente, *consuetudo in ciuilibus rebus pro lege suscipitur cùm deficit lex.* Circa quam descriptionem triplex statim occurrit difficultas. Prima circa genus: nam consuetudo videtur potiùs esse quid facti, quàm iuris; non est ergo ius, sed factum, vel actio sæpius repetita. Vnde idem Isidor. statim subiungit, consuetudinem sic dictam esse, *quia in communi est vsu*: constat autem, vsum factum dicere, non ius. Et ita frequenter dicere solemus, cùm in re aliqua dubitatur, an detur consuetudo, necne, quæstionem esse facti, non iuris. Secunda difficultas est de illa particula *moribus*, quia videtur definitum in definitione poni: nam mos, & consuetudo idem esse videntur, sólóque nomine differre. Vnde ibidem Isidor. morem definiendo dicit, *Mos est consuetudo*, cap. *mos.* cap. *consuetudo*, dist. 1. &, quod mirandum est, ibidem expressiùs idem vitium committere videtur, dicens, *Mos est cõsuetudo de moribus tracta tantùm.* Vbi nõ alio, sed eodem nomine definitum in definitione ponit. Et auget difficultatem, quòd mos esse dicitur consuetudo tracta de moribus, ac si esse possit consuetudo aliter introducta. Tertia difficultas est circa alteram partem, *quòd pro lege suscipitur*, quia hoc non pertinet ad esse consuetudinis, sed ad effectum eius, vt infrà dicemus. Item videtur illis verbis significari, ius consuetudinis non esse veram legẽ, sed pro lege reputari, quod falsum etiam est. Aliæ etiam difficultates hîc occurrunt, quæ in discursu commodiùs proponentur.

Isidor. *Tertul.* *Isidor.*

2. Superiores verò difficultates magna ex parte oriuntur ex æquiuocatione terminorum, ideóque significationes eorum explicandæ priùs sunt, vt res ipsa intelligi possit. Tres ergo termini in primis sunt notandi, scilicet, vsus, mos, consuetudo: nam in hoc conueniunt, quòd solùm in actibus liberis propriè dicuntur, & quandam inter se affinitatem, & connexionem habent, & nihilominus aliquod discrimen inter illos inuenitur. Vsus ergo in theologica proprietate significat actum, quo voluntas liberè exequitur, quod eligit, iuxta doctrinam D. Thomæ 1. 2. q. 16. per totam, & Augustini lib. 10. de Trinitate, cap. 11. & lib. 83. quæstion. q. 30. vbi hac ratione dixit, non posse vti, nisi animal, quod rationis est particeps, quia solùm illud liberè se, vel alia applicat ad operationem, quam applicationem vsus significat. Vnde fit, vt vsus in philosophico rigore dicatur de quolibet actu vtendi per se spectato, quia quilibet est libera applicatio facultatis ad medij exequutionem, sicut quicumque actus gaudij de fine adepto dicitur fruitio. Nihilominus tamen communi, & vsitato modo loquendi vsus significat similium actuum frequentiam. Quomodo dicitur in l. 1. titul. 2. partit. 1. vsum nasci ex his rebus, quas aliquis facit longo, & continuo tempore, vt notauit ibi Greg. Lopez. Vbi hac ratione dicit, vsum esse quid facti, scilicet, frequentiam ipsam liberè operandi circa rem aliquam, eodem, seu vniformi modo. In lege autem illa dicitur, vsum esse id, quod relinquitur, seu nascitur ex illa frequentia actuum, quod videtur ad tertium significatum pertinere, quod statim explicabitur.

2. *Opinio.* *Vsus quid.* *D. Thom.* *August.* *Greg. Lop.*

3. *Mos quid. D. Thom.*

Mos autem teste D. Thoma 1. 2. q. 58. art. 1. non solùm rationalibus, sed etiam brutis tribui solet: nam etiam in Scriptura dicuntur homines operari more brutorum,

torum, interdum in bonam partem, vt 2. Mach. 11. *Leonum more impetu irruentes in hostes*; interdum in malam, vt 4. Esdræ 8. *Qui mores pecudum habuerunt*; interdum indifferenter, vt 2. Mach. 10. *In montibus, & speluncis more bestiarum egerant.* Nihilominus tamen, vt
D. Thom. idem D. Thomas rectè notauit in 3. dist. 23. q. 1. art. 4. quæstiuncul. 2. mos solùm per similitudinem, seu analogiam brutis attribuitur, quatenus ex naturali inclinatione eandem rationem operandi seruant: nam propriè tantùm in liberis actibus reperitur. Nam genus moris ibi incipit, vbi dominium voluntatis inuenitur, vt idem D. Thomas dixit in 2. dist. 24. q. 3. art. 2. & ideo solus actus liber propriè denominatur moralis, quia solus liber actus est laude, vel vituperio dignus: moralis autem actus eodem modo laudis, ac reprehensionis capax est. Vnde est illud Aristot. 1. Ethic. cap. 13. *Cùm de moribus loquimur, non sapientem, aut perspicacem, sed mansuetum, aut temperantem aliquem dicimus.* Mos ergo propriè dictus nihil aliud est, quàm frequentia, seu continuatio similium actuum moraliũ, & humanorum per aliquod tempus. Et hoc modo dicitur aliquid fieri secundùm morem, vt Ioan. cap. 19. *Mos est Iudæis sepelire,* & Genes. 50. *Iste quippe mos erat, cadauerum conditorum.* Et eodem modo qui conformes sunt in operando moraliter, vnius moris esse dicuntur. Psalm. 67. *Qui habitare facit vnius moris in domo.* Vnde hoc videtur differre inter morem, & vsum, quòd vsus tam de frequentia actuum, quàm de singulis actibus dici potest, vt dixi: mos autem non dicitur propriè de vno actu, neque id est in vsu, sed de frequentia actuum similiũ. Vnde si vsus sumatur pro frequentia actuum, non videtur à more differre. Addit verò D. Thomas suprà, morem in alia significatione dici de inclinatione ad similes actus, ex illorum frequentia relicta, quæ inclinatio non est aliud, quàm aliquis habitus, quod etiam dici potest de vsu, iuxta sententiam Alphonsi in lege citata, quamuis illa plura comprehendat, vt mox explicabo.

Mos propriè in liberis tãtùm actibus reperitur. D. Thom.

Arist.

4. De consuetudine igitur, si sumatur, vt est quid facti (vt dicitur in cap. 1. de constit. in 6.) idem ferè sentiendum est: nam vt eisdem locis D. Thomas ait, mos, & consuetudo idem ferè sunt, quia vtraque vox significat moralium actuum frequentiam. Propria enim consuetudo non est, nisi in actibus liberis: nam in necessariis, potiùs nunquam consuetudo vim habet, & ideo propriè non est in brutis, licèt per analogiam interdum illis tribuatur. §. *pauonum*, Institut. de rer. diuis. Deinde consuetudo non est in singulis actibus, sed in eorum frequentia, vt Isidorus insinuauit, & apertiùs diuus Thomas in 3. vbi suprà dixit, *consuetudinem importare quandam frequentiam circa ea, quæ facere, vel non facere in nobis est.* Dixi autem hoc esse intelligendum de consuetudine sumpta vt est quid facti, quia oportet in consuetudine duo distinguere, vnum est ipsa frequentia actuum, quam possumus vocare consuetudinem formalem, & hanc dicimus esse quid facti, sicut vsum. Aliud verò est id, quod ex tali frequentia relinquitur, quod potest esse vel quid physicum, vt est habitus, quod aliquando solet vocari consuetudo apud Iuristas, satis verò impropriè, & ideo illud omittimus, & sub consuetudine facti illud computamus. Aliud ergo, quod ex consuetudine relinquitur, esse potest quid morale per modum facultatis, vel iuris obligantis ad sic operandum, vel tollẽtis aliam obligationem, quod potest vocari ius consuetudinis, seu consuetudine introductum. Sicut enim consuetudo inducit inclinationem ad similes actus, & consequenter dat facilitatem, & delectationem in opere, quæ non est tantùm aliquid morale, sed etiam physicum, quod habitum appellamus; ita consuetudo facti inducit moralem facultatem, vel obligationem, vel mutat illam (vt postea videbimus) non inducendo aliquid physicum, sed moralem facultatem, aut vinculum, quod ius appellamus. Et ideo sicut nomen moris ex frequentia moralium actuum translatum est ad significandum ipsum habitum, seu inclinationem, ita consuetudo, licèt aliquid facti primariò significet, etiam transferri potuit ad significandum aliquid iuris, quod ex frequentia actuum relinquitur, quatenus suo modo inducit ad similes actus. Quia nomen causæ transferri solet ad effectum, & è conuerso: & ita vocatur consuetudo, & ipsa frequentia actuum, & ius per illam introductum. Et quoad hoc videntur distingui mos, & consuetudo ab Isidoro suprà, quia mos ad factum tantùm refertur, consuetudo verò etiam ad ius, vsus verò iuxta tertiam significationem in dicta lege indicatam potest etiam hoc modo accipi, licèt plura comprehendat. Isidorus verò vsum etiam retulit ad solum factum, vt ex allegatis verbis intelligitur.

4. *D. Thom.* *Isidor.* *D. Thom.*

Ex his ergo constat, cùm inquirimus, quid sit consuetudo, necessarium esse distinguere, sub qua ratione consuetudo sumatur; nam aliter definienda est, vt est quid facti, aliter vt est quid iuris. Priori enim modo optima est definitio, quæ ex diuo Thoma sumitur, scilicet, *consuetudo est frequentia operandi liberè eodem modo*, seu frequentia liberi vsus circa quamcunque rem, quæ nostræ subsit potestati. Est autem aduertendum, non quamcunque consuetudinem facti habere vim conferendi aliquod ius: nam vitiosa consuetudo nullum ius confert, neque illa, quæ ex lege nascitur, licèt consuetudo dicatur, iuxta illud Lucæ cap. 2. *Vt facerent secundùm consuetudinem legis pro eo.* Quæ etiam mos solet appellari, vt Actorum 15. Circuncisio esse dicitur *secundùm morem Moysi.* Et multæ sunt consuetudines similes, quæ omnes ad præsentem considerationem non spectant. Et ideo vt definitio limitetur ad illam consuetudinem facti, quæ ad ius aliquod introducendum sufficiat, necesse est, vel hoc ipsum, vel aliquid æquiualens in illa definitione addere, scilicet, esse legitimam frequentiam actuum iuri alicui consentaneam, vel habentem conditiones omnes iure requisitas, vel quid simile. Atque ad consuetudinem sic sumptam poterit applicari definitio Isidori, si nomen iuris nõ formaliter, sed cau- *Isidor.* saliter intelligatur, si tamen intentio Isidori, & contextus, ac proprietas verborum consideretur, non videtur in hoc sensu loquutus.

5. Consuetudo iuris & facti quid. *D. Thom.*

Quocirca, licèt probabile sit, Isidorum in citatis locis vtraque ratione consuetudinem considerasse, & in illa parte, quæ ponitur in cap. *mos*, loquutum esse de consuetudine, prout est quid facti: nam hoc modo mos, & consuetudo idem sunt, & in eodem sensu dixisse, *consuetudinem dictam esse, quia in communi est vsu.* Nihilominus in cap. *consuetudo*, vbi illam definit modo suprà posito, considerasse videtur consuetudinem prout est quid iuris, seu quoad ius ipsum, quod ex facto, seu frequentia actuum resultat. Et ita facilè expediuntur obiectiones in principio factæ.

6.

Ad primam enim dicimus, in consuetudine vtrumque reperiri, scilicet, quid facti, & iuris, ideo nunc esse sermonem de illa secundùm vnam rationem, nunc secundùm aliam. Et quia in ordine ad leges, de quibus ibi Isidorus tractabat, magis pertinet ius, quàm *Isidor.* factum, ideo sub ea ratione, & per genus iuris illam definiuit. Et sumitur ex leg. *de quibus*, ff. de legibus, vbi priùs dicitur, *de quibus scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus, & consuetudine introductum est.* & infrà, *Inueterata consuetudo pro lege non immeritò custoditur, & hoc est ius, quod dicitur moribus constitutum.* Sic etiam in lege Hispaniæ partit. 1. titul. 2. l. 1. definitur consuetudo, *Est ius non scriptum, quod ex longo, & continuo vsu ortum est.* Et eodem

7.

modo

modo per idem genus definiunt Iuristæ consuetudinem in rubrica de consuetudine, & Bart. in dicta leg. *de quibus*, in lectura, & in repetit. quæst. 1. vbi nominis æquiuocationem recte distinguit fere modo a nobis explicato. Particula autem illa, *non scriptum*, quam addit lex Hispaniæ, & multi Doctores, virtute continetur in eo, quod dicitur, esse ius moribus institutum: nam per hoc distinguitur à lege, vtique scripta, & in cap. 3. amplius particulam illam explicabo.

Bart.

8. Atque hinc facilè expeditur secunda obiectio: nam sumpta consuetudine prout est quid iuris, recte dicitur esse ius moribus institutum, quia mores ad factum spectant, non ad ius, & ita non ponitur vllo modo definitum in definitione, quia ius consuetudinis per frequentiam actuum moralium introducitur, quæ frequentia dicitur mos. Et ita etiam in re nullum committeretur vitium, si ius consuetudinis per factum eiusdem consuetudinis definiretur, vtendo terminis in diuersa significatione. Quod autem Isidor. ait, *Morem esse consuetudinem tantùm de moribus tractam*, optimum habet sensum, & sine vllo vitio, aduertendo, mores interdum dici quasi diuisiue, seu distributiuè de singulis actibus moralibus. Morem autem, vt significat consuetudinem, quasi collectiuè significare collectionem illam, seu frequentiam actuum; sic ergo dicitur mos trahi ex moribus, id est, ex actibus liberis, & moralibus. Vel etiam considerari potest, non quemcunque morem, sed communem, & publicum alicuius communitatis esse sufficientem ad inducendum ius consuetudinis, de quo tractamus, id est, quod obligationem legis possit inducere; nam priuatus mos vnius personæ, vel familiæ non inducit ius legis, vt infrà dicemus. Dicitur ergo hæc consuetudo, quæ ad inducendum ius sufficit, debere trahi ex moribus, id est, debere esse morem ita communem, vt ex moribus totius communitatis, & omnium, vel plurium partium eius consurgat. Addit denique Isidor. particulam exclusiuam, *tantùm*, ad denotandum illum morem ad consuetudinem iuris constitutiuam (vt sic dicam) sufficere, qui solo vsu, & moribus introductus sit, absque lege, & iure scripto, quod illum induxerit: nam mos ille cùm sit ex iure, vt sic, non inducit ius, licèt firmare possit illud, vt infrà dicemus.

Isidor.

Isidor.

9. Ad tertiam difficultatem iam dictum est, licèt ius consuetudinis sit effectus consuetudinis facti, nihilominus hîc non definiri consuetudinem facti, sed iuris, & ideo cùm additur, *quod pro lege suscipitur*, non poni effectum consuetudinis definitæ, sed substantiam eius declarari. Dicitur autem pro lege suscipi, non quia non sit vera lex, sed quia Isidorus nomen legis accommodat ad legem scriptam, & ideo dicit, ius consuetudinis loco illius suscipi, vbi illa deest. Aduertit autem Bart. in dicta repetit. n. 6. per hanc particulam distingui consuetudinem à iure, quod descendit ex vsu singularis personæ, quod non suscipitur pro lege, nec est ius disponens, sed potiùs dispositum per legem. Ad quod intelligendum aduerto (quod in principio huius tractatus notaui) ius dupliciter dici, vno modo de illo, quod consistit in facultate vtendi, quod est dominium, vel quasi dominium: nam potest includere ius in re, & ad rem, & generaliter dici potest ius dominij, vel quasi dominij, & ita in rigore spectat ad factum: alio modo dicitur ius de illo, quod vim habet obligandi, & imperandi, & dici potest ius legis, seu legale. Priuatus ergo vsus vnius personæ potest conferre ius in re, vel dominium rei, aut ius seruitutis, & similia, vt in præscriptione contingit: illud tamen ius non habet vim legis, & ideo rectè dicitur non esse ius disponens, quia non præcipit, nec ordinat, sed potiùs esse ius dispositum, quia acquiritur secundùm iuris dispositionem. Consuetudo autem, de qua modò loquimur, non hoc ius, sed legale est, & ideo dicitur esse ius, quod pro lege suscipitur, & ad illud requiri consuetudinem, quæ mo-

Bart.

A ribus vtentium, id est, communitatis alicuius inducatur.

Vnde obiter declarata est differentia inter consuetudinem, de qua loquimur, & præscriptionem: sæpe enim illæ duæ voces consuetudinis, & præscriptionis reciprocè, & quasi pro eadem accipi solent, propter aliquas conuenientias, quas habent. Nihilominus tamen secundùm proprias rationes sumptæ multùm differunt, vt Bart. dicta quæst. 1. in fine docet, & alij antiquiores, quos refert, & alij posteriores, vt Panormitanus, & Rochus Curt. in cap. vltim. de constitut. cum Glossa ibi verb. *legitimè*, & Haim. Crauet. de antiquit. tempor. 4. p. in princip. Balb. de præscript. 1. p. quæst. 10. Rochus Curt. in cap. vlt. de consuetudin. sect. 5. num. 3. & Couarr. in regula, *possessor*, 2. p. §. 3. num. 2. Matienz. lib. 5. recopil. titul. 7. l. 1. Glos. 6. num. 3. & Molin. lib. 1. de primogenit. cap. 6. num. 10. qui plures differentias assignant, quibus omissis radix diuersitatis ex dictis clariùs colligitur. Quia tam in præscriptione, quàm in lege non scripta interuenit aliquid facti, & iuris, quod per factum introducitur, vnde & præscriptio consuetudinem aliquam requirit, & lex non scripta interdum requirit consuetudinem aliquo modo præscriptam, seu certam, & legitimam.

10. *Differentia inter consuetudinem, & præscriptionem notanda.*

Bart. *Panorm.* *Rorh.* *Curt.* *Glossa.* *Haim. Crauet.* *Balb.* *Couar.* *Matienz.* *Molina.*

B

Differunt autem in primis, ac præcipuè in ipso iure, quia præscriptio stricte sumpta non introducit ius legale, seu disponens tanquam lex, sed confert ius dominij, aut aliud simile ius vtendi, vel fruendi, aut re corporali, vt domo, veste, aut incorporali, vt iurisdictione, suffragio. Et hinc etiam differunt in consuetudine facti, per quam vnum, vel aliud ius introducitur; nam alias conditiones requirit consuetudo præscriptionis, quàm legis. Nam ad ius legis necessaria est consuetudo populi, ad præscriptionem sufficit vsus priuatæ personæ, nisi res præscribenda communitati sic acquirenda. Aliqui verò ex Iuristis citatis consuetudinem vocant, quoties communitas est, quæ præscribit, vel contra communitatem præscribitur. Sed non rectè, quia ius acquisitum non est lex, sed dominium, vel aliud ius vtendi: nam tunc communitas se habet tanquam vnus priuatus possessor, ac dominus; & differentia, quòd persona præscribens, vel contra quam præscribitur, sit vera, vel ficta, valde materialis est. Non oportet autem de nominibus contendere.

11. *Prima differentia.*

C

D

Alia differentia est, quia ad consuetudinem propriam, & legalem, de qua loquimur, necessarius est consensus populi, vel principis, contra quem quodammodo inducitur; in præscriptione autem non est necessarius consensus eius, contra quem præscribitur, vt notaui in tract. 2. de relig. lib. 1. cap. 5. & hinc est, vt ad consuetudinem non requiratur titulus, quia consensus sufficit, ad præscriptionem autem requiritur. Ita Glossa, Abb. & alij dicto cap. vlt. intelligitur autem negatiuè, seu indefinitè, quia ad præscriptionem sæpe requiritur titulus, non tamen semper, ad consuetudinem verò nunquam. Vnde etiam in præscriptione requiritur bona fides, in consuetudine autem non semper, saltem in principio. Denique licèt in vtraque aliquis temporis cursus requiratur, non tamen idem, sed in præscriptione postulatur iuxta legis dispositionem; in consuetudine autem, vel non est eadem iuris dispositio, vel per se necessaria non est, sed illud sufficit, quòd ad iudicandum consensum Principis, vel populi sufficiens sit, vt postea exponemus. Aliæ indifferentiæ assignantur à dictis auctoribus, quæ vel re vera non subsistunt, vel eas examinare nobis non est necessarium.

12. *Secunda differentia.*

Glossa. *Abb.*

E

CAPVT II.

An consuetudo semper inducat ius non scriptum & definitio data integra sit.

1. RAtio dubitandi est, quia Isidorus in definitione data solùm addit particulam illam, *cùm deficit lex,* vel ad explicandum, consuetudinem debere esse ius non scriptum, vel etiam ad indicandum, non debere supponere legem scriptam. Vtrumque verò videtur habere dubium. Primum, quia sæpe contingit leges consuetudinis esse scriptas, quales censentur esse leges feudorum, & in nostra Hispania leges fori; ergo esse non scriptum, non est de ratione consuetudinarij iuris. De secundo etiam dubitari potest, quia sæpe consuetudo derogat legi præexistenti, vt infrà dicetur; ergo falsum est, quòd consuetudo non supponat legem. Vnde potest addi tertium dubium circa priorem particulam, *Quod pro lege suscipiatur*, quia sæpe consuetudo non suscipitur pro lege, sed potiùs tollit legem: vnde non obligat ad aliquid agendum, sed ad summum permittit. Quarta item difficultas addi potest, quia in tota illa definitione non explicatur id, quod maximè est substantiale, & essentiale consuetudini, scilicet, vt sit communi populi consensu recepta.

2. *Germana interpretatio illius particulæ, Cùm deficit lex.* Respondeo in primis, proprium sensum illius particulæ, *cùm deficit lex,* & rationem eius esse, ius consuetudinis solere introduci in defectum legis: nam vbi ius scriptum supponitur, non est necessaria consuetudo quæ ius introducat, quia lex sufficit. Imò nec videtur moraliter possibilis talis consuetudo, quia de ratione consuetudinis est, vt ex tacito, & non expresso consensu introducatur, l. *de quibus*, ff. de legib. vbi hoc *Bart.* notat Bart. in repetit. num. 7. & idem sumitur clarè ex §. *non scripto*, Instit. de iur. natur. &c. Vnde si consuetudo orta est ex vi legis, eo ipso non potest habere vim introducendi legem, quia non eo animo inchoatur, vel continuatur, vt homines per illam obligentur, sed potiùs vt obediant legi præexistenti. Nec refert, quod interdum dicitur consuetudo induci post legem: nam hoc intelligitur vel solùm de consuetudine facti, quæ legem tantùm confirmat, vel de consuetudine limitante, aut interpretante legem, quæ quoad hoc potest nouum ius inducere, vt infrà dicetur, tamen quoad id non supponit legem, sed aliquid illi adiungit. Sic ergo verissimè dicitur, consuetudinem esse ius non scriptum, & ita habetur in l. *imò*, ff. de legib. & in l. *ius ciuile*, ff. de instit. & iur. & in §. *constat.* §. *non scripto*, Instit. de iur. natur. Et ratio est, quia nec per se scripturam requirit, nec etiam manat ex iure scripto, imò nec ex proprio, & expresso præcepto superioris, sed vsu ipso introducitur, vsus enim non scripturis, aut verbis, sed in factis consistit. Et hoc docent Theologi de aliquibus legibus Ecclesiasticis, quæ traditione habentur, de quibus in duobus sequentibus capitibus aliquid dicemus.

3. *Bart. Gratian. Roch.Curt. Bald.* Disputant autem Iurisperiti, an scriptura ita repugnet consuetudini, vt si in scripta redigatur, eo ipso desinat esse consuetudo, seu ius consuetudinarium, & incipiat esse lex alterius rationis. Aliqui enim id affirmarunt, vt Bart. suprà refert, & indicat Gratian. §. *cùm itaque*, post cap. 5. d. 1. vbi dicit, consuetudinem in scripta redactam constitutionem esse, non scriptam autem consuetudinem appellari, & sequitur Rochus Curt. tract. de consuetud. in Præf. num. 5. & 6. cum Bald. in dicta l. *de quibus*, & Ias. in l. 2. ff. de vulgar. & pupill. dicente, consuetudinem redactam in scripta per eum, qui non habet potestatem condendi leges, manere nihilominus in vi consuetudinis, quod est clarum, quia illa scriptura non est lex, sed potest deseruire ad memoriam, vel probationem, sicut nos probamus traditiones non scriptas ex Patribus. At verò si consuetudo redigatur in scriptum ab habente authoritatem condendi legem, eo ipso desinere esse consuetudinem, quia iam non est ius non scriptum, nec ex consensu tacito, sed expresso. Addi etiam potest, quòd, licet consuetudo scribatur per modum legis ab habente authoritatem condendi leges, si tamen per scripturam non intendat nouam vim addere consuetudini, nec authenticè declarare, vel affirmare, illam esse consuetudinem sufficientem, semper illa maneat in vi consuetudinis, quomodo multi censent de legibus fori: si verò per veram legem scriptam ab habente authoritatem, & per verba obligantia consuetudo stabiliatur, iam tunc non esse consuetudinem, sed scriptam legem.

4. *Bart. Anton. Roch. Gloss.* Mihi autem videtur, etiam in hoc vltimo casu perseuerare consuetudinem in sua vi, & in propria ratione consuetudinis, nisi per legem denuo scriptam auferatur. Et ita sentit Bart. in dicta l. *de quibus*, q. 1. num. 7. & loquuntur frequentiùs Iuristæ ibi, & in dicta l. 2. de vulgar. & pupil. & Anton. extra de consuetud. in rubr. & alij, quos refert Rochus suprà. Et potest probari ex cap. 2. de præbend. in 6. ibi, *Huiusmodi consuetudinem authoritate Apostolica approbantes, ac nihilominus volentes eam inuiolabiliter obseruari.* Illa ergo lex scripta non destruit consuetudinem, quam seruari præcipit, sed illi addit nouum robur, &, vt Glossa ibi inquit, de speciali consuetudine fit ius commune. Et ratio est, quia non repugnat, illa duo vincula simul permanere, scilicet, consuetudinis, & legis scriptæ, sicut possunt esse simul duæ leges scriptæ de eadem re, simúlque obligare. Et ita ipsamet iura scripta sæpe allegant consuetudinem, & ius scriptum, tanquam simul corroborantia rei honestatem, vel obligationem, vt constat ex cap. *videtur*, qui matri. accus. post. ibi, *Tum antiqua consuetudine, quam legibus approbatur.* Neque est inutilis perseuerantia consuetudinis, & obligationis eius, non obstante lege scripta, quia si consuetudo sit specialis, & lex superueniens scripta sit ius commune, vt in cap. *cùm inhibitio.* de clandestin. desponsat. & contingat per priuilegium derogari talem legem, nihilominus vbi antiquior viguit consuetudo, non censetur per illud priuilegium derogata, nisi expresse etiam consuetudini deroget. Et ideo non est quæstio de solo modo loquendi, sed de re, quia ad morales effectus multum referre potest, quòd consuetudo, quæ incipit sine lege, currat cum lege, & suam vim retineat, secùndùm quam semper erit non scriptum ius: nam sola concomitantia legis scriptæ non tollit, quin aliud ius in sua vi, & formalitate sit non scriptum. Oportet autem, vt ante legem scriptam consuetudo sit consummata, & sufficienter introducta; nam si tantùm sit inchoata, & per legem scriptam quasi anticipetur, & introducatur obligatio, manebit purum ius scriptum, vt constat.

5. *Quomodo cõsuetudo legem supponere debet.* Ad secundam obiectionem de consuetudine legi contraria, quæ legem supponere videtur, respondetur facilè, non esse contra rationem consuetudinis, vt supponat quamcunque legem, sed solùm vt supponat legem scriptam statuentem illud ipsum, quod consuetudine introducendum est: illam verò consuetudinem, quę derogat legi, non supponere legem circa idem, sed potiùs circa oppositum: nam potiùs consuetudo facit, vt hoc liceat: lex autem faciebat, vt non liceret, vel è conuerso. Aliter verò explicat Bart. suprà num. 6. illam particulam, *cùm deficit lex*, quòd scilicet, per illam denotetur, consuetudinem non debere esse reprobatam per legem, quia si consuetudo non est contra legem, ibi clarè deficit lex; si verò sit contra legem, oportet, vt consuetudine lex vincatur, & sic deficiat, vt possit consuetudo subsistere: nam si consuetudo facti sit contra legem, & illam non auferat, nunquã poterit ius *Bart.*

aliquod

aliquod introducere. Quæ doctrina vera est,& ingeniosè cogitata, non credo autem fuisse ab Isidoro intentam,sed in sensu simpliciori fuisse loquutam, vt suprà explicaui. Neque oportebat id specialiter in definitione explicare, quia per se clarum est, non posse consuetudinem ius introducere contrarium præexistenti,nisi illud auferat, cum repugnent circa idem simul esse duo iura contraria.

6. Sed tunc vrget tertia obiectio, quia consuetudo derogans priori legi est vera consuetudo, & non est ius. Ad hoc verò respondeo primò,in his rebus moralibus sub habitu priuationem intelligi, sicut peccatum definitur ab August. esse dictum, vel factum, &c. sub quibus actibus intelliguntur omissiones eorum legi contrariæ. Ita ergo cùm consuetudo dicitur esse ius, ibi intelligitur vel reuocatio iuris.Nam lex reuocans aliam, B vera lex est, licèt oppositum non præcipiat. Ita ergo consuetudo reuocans legem,dicitur ius non scriptum, quia pro lege reuocante suscipitur. Vnde dicitur secundò, quòd sicut promissio ponitur inter effectus legis,& lex permittens vera lex censetur, quia licèt non præcipiat actum permissum, præcipit permissionem; ita consuetudo legi derogans ius inducit, non quidem præcipiens actum priori legi contrarium, sed permittens tantùm. Consequenter autem præcipit permissionem, seu prohibet,ne quis cogatur ad legem derogatam seruandam, vel ne propter illam non obseruantiam puniri possit.

7. *Isidor.* Quartam obiectionem posui propter aliquos, qui reprehendunt definitionem Isidori vt diminutam,quia in ea deficit illa particula,*populi consensu*, vel, *communi consensu*,vel saltem particula,*populi*,ita quòd non diceretur tantùm,moribus *institutum*,vt ait Isidor.sed,*moribus populi institutum*.Atque ita sentit Bart.in dicta l. *de quibus*,in lectur.num.6.Imò ibi etiam magis approbat aliam definitionem prolixiorem per plures particulas explicantem conditiones ad consuetudinem requisitas.Alij etiam Canonistæ dictam definitionem breuitatis reprehendunt, & plures alias multiplicant quas referre superuacaneum est, quia non habent vtilitatem,& videri possunt in Hostiense in sum. tit. de consuetud & Rocho vbi suprà, & in ipso Bart.in dicta repetit.nu. 1. vbi priorem sententiam reprobat,& in sola definitione Isidori persistit.Dico ergo, nullam ex illis particulis esse necessariam, nec afferre claritatem, D sed dubitationem.Nam si in definitione ponatur, *populi consensus*, statim oritur quæstio cuius populi,& an v. g.capituli consensus sufficiat, & idem est de similibus. Cùm ergo dicitur,*moribus institutum*, satis ibi includitur consensus,quia mores voluntarij sunt, vt suprà dixi.Subintelligitur autem,mores debere esse tales, qui ad ius introducendum sufficiant. Quas autem conditiones ad hoc habere debeãt,vel quorum consensu niti debeant,non oportuit, nec debuit in definitione explicari:nec enim est necesse,vt omnes causæ rei in definitione ponantur, sed tantùm intrinseca ratio formalis eius; reliqua verò in discursu materiæ explicanda sunt.

Hostiens. Roch. Bart.

Isidor.

Approbatur definitio Isidor. initio proposita.

CAPVT III.

Quotuplex sit consuetudo,& an forum,& stylum comprehendat.

1. QVoniam multiplex esse potest consuetudo, & non omnis instituto nostro deseruit, quia solùm tractamus de illa consuetudine, quæ ad ius humanum pertineat,& possit illud introducere, vel aliquo modo abrogare, ideo necesse est consuetudinis varietatem præ oculis ponere,vt postea de sola consuetudine,quæ ad nos pertinet,disputemus,& ita etiam fiet,vt definitio consuetudinis exactiùs declaretur, & intelligatur. Præcipuè autem tractabimus de consuetudinibus, vt A sunt quid facti: nam inde constabit, quid iuris ex eis possit consurgere: nam in hac materia cognitio iuris maximè pendet ex cognitione facti, tanquam ex prima causa,& radice.

Primò ergo distingui potest consuetudo in eam,quæ versatur circa res,vel personas diuisim, aut coniũctim, & illam quę versatur circa facta hominum.Hanc enim diuisionem tetigit lex 4.tit.2.partit.3.explísque declaratur:nam consuetudo soluendi, vel non soluendi decimas ex agro, vel vinea, versatur circa res, & illis quasi imponit onus;consuetudo verò soluendi,vel non soluendi decimas personales, vel soluendi tributum personale, circa personam versatur; consuetudo verò ieiunandi,vel orandi, versatur tantùm circa humanas actiones,vt constat.Dicunt ergo aliqui,priores consuetudines,siue circa solas personas,vel solas res,siue circa vtrasque simul versentur, ad præscriptionem pertinere,non ad legem, quia solùm conferunt per se, & immediatè ius in re,vel ad rem,vel in personam,quod est facultas quædam moralis, non lex. Quia licèt ex illo iure morali obligatio in conscientia oriatur ad soluendum decimas,vel quid simile, illa obligatio non oritur ex consuetudine immediatè, sed ex lege iustitiæ naturalis quæ obligat ad reddendum vnicuique quod suum est. Sicut ex præscriptione rei sequitur obligatio non rapiendi rem præscriptam, quæ immediatè oritur ex naturali præcepto non furandi, & similiter ex præscriptione seruitutis transeundi per agrum,sequitur,vt non possit quis iustè impediri,ex eodem principio. Et idem inuenitur in quacunque alia consuetudine circa rem, C vel personam. At verò consuetudo circa facta hominum dicitur ad legem pertinere, non ad præscriptionem, quia nemo præscribit aliquid circa actiones suas, vt præcedenti libro dicebamus, sed potest consuetudine obligari, & per illam consuetudinem circa facta propria inducitur ius consuetudinis.

2. *Prima diuisio consuetudinis in eam quæ versatur circa res vel personas diuisim, aut cõiunctim & illam quæ versatur circa facta hominũ.*

Hæc verò doctrina maiori indiget explicatione.Primò,quia nulla videtur esse consuetudo, quæ non versetur circa humanas actiones, quia omnis consuetudo consistit in frequentia actionum humanarum.Quod si dicas, omnes consuetudines consistere in actionibus, non tamen omnes illas versari circa actiones humanas.Contra hoc est, quia hoc modo ferè nulla erit consuetudo,quæ versetur circa facta hominum.Nam consuetudo ieiunandi,licèt actibus humanis fiat,tamen illi actus versantur, & circa res illas, quæ sunt materia temperantiæ,& circa personam operantem,cuius passiones moderatur,& sic de omnibus aliis. Quòd si illæ consuetudines dicantur specialiter versari circa res, vel personas quæ circa bona aliorum, vel circa personas ab operante distinctas versantur: sic verum quidem est, consuetudinem præscriptionis aliquo modo versari circa rem alterius, quia nemo præscribit rem propriam, & circa personam distinctam à præscribente, tum quia pertinent ad materiam iustitiæ, & ideo debet consistere ex actionibus, quæ ad alterum ordinantur, tum quia præscriptio semper est contra aliquam perso- E nam, quæ necessariò esse debet distincta à præscribente.

3. *Prima explicatio diuisionis.*

Nihilominus non satis subsistit diuisio illo modo declarata. Primò quia in ipsa præscriptione oportet distinguere personam, circa quam præscribitur, à materia, quæ præscribitur. Nam priori modo omnis consuetudo præscriptionis versatur circa personam, vt per se constat: posteriori autem modo non tantùm versari potest circa rem, & personam, sed etiam circa facta humana. Potest enim Princeps præscribere contra vasallos, vt illi exhibeant hoc, vel illud ministerium personale, vel in bello, vel in domo,vel in agro;consuetudo ergo sic seruiẽdi, vel mini-

4. *Refutatur prædicta explicatio.*

strandi inducit ius præscriptionis circa similia facta, sicut consuetudo ieiunandi dicitur inducere obligationem ieiunandi. Deinde in eodem sensu etiam consuetudo, quæ versatur circa alterum, & circa actiones, vel res, quæ in obsequium, vel vtilitatem alterius fiunt, potest sine præscriptione legem inducere. Vt pia consuetudo offerendi spontanee aliquid in Ecclesia, de qua loquitur caput, *ad audientiam*, de simon. versatur circa res, quæ offeruntur, vt circa proximam materiam, & circa Deum, vt personam, cui offeruntur, & circa Ecclesiam, vel Sacerdotes, vt circa personas, in quarum vsum offeruntur: & nihilominus ex tali consuetudine circa tales res, & personas potest induci obligatio legis. Imò communior opinio est, de facto induci, iuxta prædictum textum. Et licèt probabile sit, posse etiam illam obligationem sufficienter explicari per modum præscriptionis, certum nihilominus est, posse etiam inducere obligationem humanæ legis, si aliæ conditiones concurrant. Nam si esset consuetudo de solo cultu personali, vt eundi tali die ad processionem, vel assistendi officio diuino sine reali obligatione, posset illa consuetudo esse inductiua iuris præcipientis; cur ergo non poterit idem facere consuetudo offerendi? Denique etiam è contrario non omnis consuetudo, quæ versatur circa actiones solius personæ, quæ ad alium non ordinantur, sufficit ad ius inducendum: nam consuetudo scribendi, aut pingendi, & similes circa facta versantur, & ius inducere non sufficiunt. A B

5. *Quomodo intelligenda prædicta diuisio consuetudinis.*

Diuisio ergo illa, vt instituto nostro deseruiat, non materiali modo (vt sic dicam) sed formali intelligenda est, & sumenda ex fine, seu scopo, vt sic dicam, consuetudinis. Nam quædam videtur dirigi ad constituendum in rebus ipsis, vel inter personas ius aliquod, & hæc dicitur propriè versari circa personas, vel res. Et de illa verum est pertinere ad præscriptionem, & non ad legem non scriptam, quam hîc veluti per antonomasiam consuetudinem appellamus. Neque obstabit, quòd talis consuetudo possit interdum versari circa facta hominum, vt circa proximam materiam, tum quia vel tunc non considerantur facta hominum, vt humanæ actiones sunt, sed vt res quædam tantæ æstimationis, aut valoris: vel certè quia talis consuetudo sub illa meritò comprehenditur, quæ est circa personam, quia per illam persona manet obnoxia, & obligata, non ex consuetudine tanquam ex lege, sed ex iure acquisito alteri circa talem personam vi consuetudinis, quod ius ad præscriptionem spectat. Sicut è contrario consuetudo, vel potiùs vsus, per quem solet actio præscribi, licèt videatur proximè versari circa actionem, quæ præscribitur, nihilominus immediatè cadit in personam, quæ erat obnoxia tali actioni, & per illam quasi consuetudinem liberatur. C D

6. Alia verò consuetudo per se ordinatur solùm ad vsum, vel non vsum similium actionum, præcisè vt sunt actiones ipsius operantis, siue sint quasi immanentes in ipso, vt ieiunare, orare, &c. siue sint transeuntes in rem extrinsecã, vt scribere, arare, &c. & siue ordinentur ad alterum, siue sint ab illa habitudine absolutæ: omnes enim istæ actiones possunt in consuetudinem ferri solùm propter se, seu propter directionem illarum sine respectu ad ius, quod alteri inde resultat, vel in rem, vel in personam. Et ad hoc genus consuetudinis pertinet illa, quæ ius præcepti potest inducere, quæ sub illa consideratione dici potest versari circa actiones, quia illarum vsum, vel exercitium per se intendit, non tamen debent excludi consuetudines, quæ circa res extrinsecas, vel personas versantur: nam per illas etiam potest obligatio specialis humanæ legis introduci, si sub illo tantùm respectu fiant, vt argumentum de consuetudine obligationum conuincit, & possunt facilè adduci similia. Nam consuetudo eleemosynę potest esse talis, quæ legem inducat, cùm tamen eleemosyna circa rem extrinsecam, & personam distinctam versetur, quia consuetudo illa potest fieri intuitu misericordiæ, & boni vsus ipsius operantis, sine ordine ad ius alterius. Vnde ratio generalis esse videtur, quia illæ actiones, etiamsi sint ad alterum, & circa materiam extrinsecam, sunt capaces obligationis introductæ ex vi solius consuetudinis, etiamsi per illam nullum ius alteri tribuatur, sicut possent etiam præcipi lege humana, vel sicut posset se homo per votum, aut puram promissionem ad illas obligare. Addendum verò est, non omnem similem consuetudinem, etiamsi circa pura facta versetur, esse sufficientem ad ius non scriptum constituendum, sed illam tantùm, quæ versatur circa actiones morales vt bonas, vel malas in ordine ad communem vtilitatem. Nam sicut de ratione legis est, vt huiusmodi actus præcipiat, vel prohibeat, ita idem necesse est ad consuetudinem legalem, vt sic dicam. Et ita excluduntur consuetudines scribendi, & similes, quæ & indifferentes sunt, & priuatæ, & per se solùm conferunt facilitatem, vel artificiosum vsum in huiusmodi actionibus, non pertinent autem ad obligationem operandi, quam per se respicit consuetudo, de qua tractamus. E

7. *Secunda diuisio consuetudinis in vniuersalem, communem, & particularem.*

Secundò principaliter diuidi potest hæc moralis consuetudo in communissimam, seu vniuersalem; communem, seu publicam; & particularem, seu priuatam; quæ diuisio sumitur ex parte ex l. *si seruus plurium*, §. *sed & particularem.* vlt. ff. de legat. 1. & latiùs illam tradit Hostiens. in sum. tit. de consuet. §. vlt. Bald. & alij, quos refert Roch. suprà num. 20. & 21. Sed illi aliter explicant, prout in eis videri potest. Ego verò sub primo membro præcipuè pono illas consuetudines totius orbis, quæ ius gentium constituunt, lib. 2. diximus. Nam illud re vera est ius, & in suo ordine tanquam vera lex obligat, vt ibi probaui. Est etiam ius non scriptum, vt etiam est manifestum; est ergo vsu introductum, & moribus non vnius, vel alterius gentis, sed totius orbis. Illam ergo vocat vniuersalem, seu communissimam consuetudinem. Vnde obiter intelligi potest, definitionem consuetudinis suprà ex Isidoro declaratam in rigore competere iuri gentium. Neque hoc est contra rectitudinem eius secundùm se spectatæ, quia re vera ius gentium consuetudo quædam est, & inde habet vim suam, non ex solo iure naturali, vt suprà probaui, nec ex voluntate alicuius humani Principis, vt per se constat. At verò accommodando nomen, & rationem consuetudinis ad præsentem tractatum, in quo de legibus ciuilibus, id est, humanis, prout à iure gentium distinguuntur, differimus, nomine consuetudinis intelligenda est illa, quæ tantùm communis est, quam ciuilem appellare possumus: & simili proportione coarctanda est definitio, vt vel nomine iuris intelligatur ius humanum, seu ciuile, vt comprehendit etiam canonicum, vel certè hoc ipsum intelligatur indicatum per illam particulam, *Maioribus vtentium institutum.* Nam per illam significatur, hoc esse debere ius denuo introductum, seu in particulari loco, aut prouincia, vltra iura gẽtium communia, quæ quasi naturalia reputantur. Quod magis explicatur, cùm dicitur hoc ius haberi pro lege vbi deficit lex; nam ius gentium non est introductum quasi in defectum legis, sed tanquam per se necessarium, & quia per se modum illum postulat; non enim poterit aliter humano modo introduci. Et ita primum illud membrum quoad hanc partem omittimus. Ad illúdque reduci possunt Ecclesiasticæ traditiones, quarum initium, & author ignoratur, & ab vniuersa Ecclesia obseruantur: nam illæ etiam ius non scriptum continent, & moribus totius Ecclesiæ firmatæ sunt. Nam cùm Ecclesia de se vniuersalis sit pro toto orbe, meritò tales consuetudines vniuersales, & generalissimæ dici possunt. *Accommodata est ratio consuetudinis ad præsens institutum, vt in gentium ciuilem.* *Ecclesiasticæ traditiones quomodo ius non scriptum contineant.*

De his

De his verò traditionibus pauca addemus in sequenti diuisione, & inde constabit, an inter eas, quę ius humanum nō scriptum constituere possunt, recensendæ sint.

8. *Priuata consuetudo non intelligitur de vna persona vel imperfecta communitate quæ leges ferre non potest.*

Consuetudo particularis, & priuata est omnis illa, quæ ab vna tantùm persona exercetur, vel ab imperfecta communitate, cuius consensus ad legem ferendam non sufficit, vt est priuata domus, seu familia, de qua, & de eius capite, seu patrefamilias suprà lib. 1. ostendimus, non posse legem ferre. Hanc ergo priuatam consuetudinem in præsenti sub consuetudine non computamus, ex illo eodem fundamento, quòd ius constituere non potest. Et ita docent communiter Iuristæ cum Bart. in dicta l. *de quibus*, & Anton. de Butr. in cap. vlt. de consuet. & alij. Ratio verò est, quia si consuetudo sit priuatæ personæ, illa non potest sibi legem propriam imponere, imò nec obligationem ex vi solius repetitionis actuum, etiamsi habeat propositum semper sic operandi, nisi addat promissionem, quæ vi sua, non ratione consuetudinis, obligabit, & non per modum legis, sed per modum facti, id est, voti, vel pacti, quo supposito lex naturalis inducit obligationem, vt in materia de voto explicaui. Quod adeò verum est, vt licèt persona operans alias habeat potestatem condendi legem per suam priuatam consuetudinem, non possit illam inducere, vt notauit Rochus supra n. 16. & 22. Quia respectu sui eadem est ratio in Principe, quæ in priuatis personis, quia in suis actibus propriis, vel frequentia eorum se gerit vt priuata persona, non vt Princeps, nec sibi ipsi potest imperare, obligationem sibi soli directè imponendo, vt suprà visum est. Respectu verò aliorum etiam non potest ex priuata, seu personali consuetudine Principis ius consuetudinis in subditos redundare. Tum quia vna ex conditionibus requisitis ad ius consuetudinis est, vt ex tacito populi consensu introducatur, qui non interuenit, nisi per vsum, & morem eiusdem populi, sine illis ergo non sufficit priuata consuetudo Principis. Tum etiam quia non tenentur subditi Principem imitari in suis actionibus, etiam honestissimis, & frequentibus, nisi ipse præcipiat: non præcipit autem sufficienter, operando tantùm per suam priuatam consuetudinem, quia illa non est expressum, nec tacitum signum voluntatis obligandi, vt per se patet. Vnde rectè dixit Bart. in l. 2. C. quæ sit long. cons. in princ. potestatem condendi legem consuetudinariam, tunc solùm transferre in Principem, cùm procedit ex populi consensu. Sic ergo personalis consuetudo nunquam inducit legem.

Bart. Anton. de Butr.

9. Eadémque ferè ratio est de consuetudine imperfectæ communitatis, vt vnius familiæ, quia illa etiam non potest inducere ius, quia vna familia non potest sibi imponere legem expressam, vt suprà ostendi in lib. 1. ergo multo minùs poterit inducere tacitam, qualis est consuetudo. Accedit, quòd licèt talis communitas possit aliqua priuata statuta condere, quæ licèt non per modum legis, saltem per modum pacti, seu mutuæ conuentionis obligent: nihilominus etiam hoc modo non videntur posse obligari personæ talis communitatis per solam consuetudinem, quia pactum, vel promissio non inducitur sola consuetudine, nisi intercedat præscriptio, vel supponatur aliqua lex, vel institutio, in qua talis consensus in obligationem pacti fundetur. Et eadem ratione licèt paterfamilias præceptum possit ponere in sua familia, non tamen potest per suam consuetudinem illam obligare, ob eandem rationem, quòd sola consuetudo personalis non est signum tacitum præcepti.

10. *Quæ sit consuetudo quæ legē inducit.*

Relinquitur ergo, vt sola consuetudo quasi media, quam communem appellauimus, seu publicam, sit proprij iuris humani positiui inductiua. Et ita illa sola intelligitur in hac materia nomine consuetudinis, vt senserunt Bart. in dicta l. *de quibus*, in lectur. num. 4. & Bald. in rubr. quæ sit longa consuetudo, Panorm. Roch.

Bart. Bald. Panorm. Roch.

& obtinet in dicto cap. vlt. Et facilè constat, tum ex sufficienti per eam enumeratione, tum ex dictis circa definitionem consuetudinis, quæ in sequenti capite quoad hanc partem magis explicabitur. Aduertere autem oportet, aliud esse, communitatem aliquam esse capacem potestatis ad ferendas leges, aliud esse habere illam. Nam per se solum habent hanc potestatem quoad leges ciuiles respublicæ supremæ, quæ suam iurisdictionem in Principem aliquem non transtulerunt: capacitatem verò habent omnes communitates perfectæ, seu ciuitates, aut populi, qui possunt propriis legibus communibus, vel municipalibus obligari, etiamsi Principem superiorem habeant, quia saltem ex consensu illius possunt leges ferre. Consuetudo ergo publica cuiuscunque communitatis capacis obligationis propriæ legis, esse poterit inductiua iuris, quantum est ex parte communitatis, etiamsi actu non habeat potestatem ferendi leges. Quanuis talis consuetudo plures conditiones requirat ad inducendam legem in communitate nō habente de facto illam potestatem, quàm in habente, quia saltem requirit tacitam licentiam Principis, vt postea dicemus.

Vnde tandem infertur, iuxta varias communitates magis, vel minùs amplas, seu generales, posse etiam distingui varias cōsuetudines publicas, & sub hoc membro medio contentas. Et iuxta eandem varietatem resultat etiam varium, & multiplex ius consuetudinis. Nam si communitas sit Ecclesiastica, consuetudo illius inducet ius Ecclesiasticum; si laica, inducet ius ciuile. Item in priori ordine si consuetudo sit totius Ecclesiæ, consuetudo inducet ius canonicum commune, de quo sunt multa decreta dist. 11. Si verò sit totius prouinciæ, erit quasi nationale; si verò sit specialis Episcopatus, erit quasi synodale, seu diœcesanum, si priuati capituli, vel communitatis, erit quasi municipale. Et cum proportione in ciuilibus: nam si sit cōsuetudo vnius regni, erit ius, vt ita dicam, regale, seu prouinciale, aut nationale: si autē sit ciuitatis, erit municipale. Ius autem ciuile commune in hoc genere inueniri non potest vltra ius gentium, quia varia regna in eisdem moribus ciuilibus conuenire non possunt, & licèt interdum in aliqua consuetudine similitudinem habere possint, non tamen per modum vnius, sed per modum plurium inter se similium, sicut in multis legibus regni varia regna concordant, lex tamen vnius non obligat alios, nec è conuerso. Neque etiam in hoc genere existimo reperiri ius prætorium propriè, quidquid aliqui Iuristæ dicant (vt videri potest apud Rochum suprà num. 22.) quia illa duo, scilicet, ius prætorium, & consuetudinarium inuoluunt repugnantes conditiones, vt facilè consideranti patebit, illud enim omitto, quia parum ad nos refert.

CAPVT IIII.

De tertia diuisione consuetudinis, secundùm ius, præter ius & contra ius, vbi nonnulla de traditionibus Ecclesiasticis tractantur.

1. TErtiò principaliter diuiditur consuetudo in eam, quæ est secundùm legē, præter legem, vel contra legem. Quam diuisionē tradunt Abb. in dicto cap. vlt. de consuetud. circa finem, & ibidem Anton. & Rochus sect. 5. num. 5. & Car. q. 45. & insinuat Hostiens. in sum. §. vlt. eodem tit. Potest autem illa triplex comparatio fieri vel ad legem naturalem, vel ad positiuam diuinam, vel ad humanam, & ita iuxta illas tres leges consurgit triplex diuisio trimembris, & de omnibus aliquid breuiter dicemus, vt reiectis quæ ad institutum non pertinent, & breuiter explicatis, quæ clariora sunt ad propria, & difficiliora transitum faciamus.

Abbas. Anton. Roch. Car. Hostiens.

2. Igitur respectu legis naturalis nullus actus moralis vidē

videtur esse præter illam saltem in indiuiduo, quia omnis actus moralis in indiuiduo est bonus,vel malus (iuxta probabiliorem sententiam;)ergo est conformis, vel difformis legi naturali, quia lex naturalis de omnibus humanis actibus disponit:consuetudo autem consurgit ex actibus in indiuiduo factis; ergo semper est vel conformis legi naturali,vel ab illa discrepans,& ita nulla erit præter illam legem.

3. *Qui actus secũdùm legem naturalẽ, qui contra eã dici possint.*

Nihilominus tamen loquendo de lege naturali vt prohibente actus, vel vt in rigore præcipiente exercitium eorum, sic quædam consuetudo dicetur esse secundùm legem naturalem,quia ab illa procedit,& per eam obseruatur lex ipsa naturalis. Extremè verò contraria erit contra legem, scilicet per quam lex naturalis quouis modo violatur,etiam leuiter. Alia verò erit præter naturalem legem,siue cõstet ex actibus indifferentibus in indiuiduo secundùm probabilem opinionem,siue ex actibus honestis, qui licèt approbentur à lege naturali, vel præcipiãtur quoad modũ,seu specificationem,id est,vt si fiant,tali,vel tali modi fiant,absolutè non præcipiuntur quoad exercitium, sed absque lege naturali præcipiente fiunt.

4. *Consuetudo contra legem naturæ nullũ effectũ habet. D.Thom.*

Prima ergo consuetudo secundùm legem naturalem, licèt optima sit,vt per se constat, nõ tamen habet proprium effectum moralem,qui ad prẽsens spectet.Non enim introducit nouam legem positiuam circa eosdem actus,quia non fiunt ex tali intentione, vel voluntate, sed animo seruandi legem naturalem,vt suprà tactum est.Vtilis verò est talis consuetudo ad corroborandam (vt sic dicam)quoad nos,naturalem legem,conseruando memoriam eius, & facilitatem præbendam toti communitati in illius obseruantia.Interdum etiam potest hæc consuetudo interpretari legem naturæ, si sit à prudentibus,& sapientibus, ac studiosis viris probata. Consuetudo autem contra legem naturæ non meretur nomen consuetudinis,sed corruptelæ, vt iura loquuntur. Vnde nullum effectum legis habere potest, reuocando,vel introducendo illam,vt docent D.Thom.1.2. q.97.ar.3.ad 1.& traditur in dicto c. vlt. de consuetud. & in cap.*si consuetudo*,& in cap.*quæ contra mores*,cum similibus,dist.8.de hac etiam consuetudine dicitur,nullo tempore cõfirmari.Authent.*vt nulli iudicum liceat*,&c. collat.9.tit.9.cap.1. Ratio etiam euidens est, quia lex naturæ est immutabilis, vt suprà vidimus, & ideo non potest abrogari.Actus etiam illi contrarij habent inseparabilem malitiã,& ideo repugnat, vt sub obligationem cadant. Atque hæ rationes probant, non solùm non posse introduci per huiusmodi actus legem obligantem, verùm etiam nec posse auferri obligationem legis naturalis, vel tolli aliquod præceptum eius aut omnino,aut ex parte, quia quoad hæc omnia immutabilis est lex naturalis, vt suprà lib.2.visum est. Tertia verò consuetudo, quæ dicitur esse præter legem naturalem,cogitari potest vel constans ex actibus de se honestis, vel ex actibus indifferentibus. Prior est propria consuetudo de se apta ad ius inducendum, si alia concurrant.Et de illa principaliter dicturi sumus.Posterior verò per se,& ex obiecto spectata inutilis est ad ius inducendum,quia actus indifferentes,vt tales sunt, non cadũt sub obligationẽ, tamen si in eis spectetur aliqua vtilitas de se honesta, poterit per talem cõsuetudinem aliquod ius introduci,vel saltẽ ius humanũ abrogari,vt infrà tractãdo de effectibus cõsuetudinis explicabimus.

5. *Dubiolum incidens.*

Hic verò occurrit quæstio,an eodem modo censendum sit de consuetudine respectu iuris gentium.In qua non agimus de consuetudine illi conformi: nam constat,illam esse continuationem vniuersalis consuetudinis,& ita esse idem ius,& non nouum.Nec de consuetudine præter illud ius est vlla difficultas:nam illa de se bona, & apta ad ius introducendum esse potest, nisi aliud obstet.Difficultas ergo solùm est de consuetudine contraria iuri gentium:aliqui enim absolutè negant posse inducere ius,vt Panorm.in dicto cap. vlt. & Rochus ibi sect.5.nu.16.ducuntur autem, quia putant ius gentium esse verè,& proprie ius naturale. Nos autem suprà illa distinximus, & ita loquendo de proprio iure gentium,cessat ratio facta. *Panorm. Roch.*

6. *Potest aliquid per consuetudinem, quid est de iure gentiũ abrogari. Gloss.*

Quapropter dicendum censeo, absolutè non repugnare,aliquid de iure gentium per consuetudinem abrogari.Ratio est,quia illud,quod tantùm est contra ius gentium proprium,non est intrinsecè malum,cùm oppositum non sit de intrinseca obligatione legis naturæ. Exemplum afferri solet ex Gloss.in l.*si locus*,ff.quemadmodum seruitus amittatur:nam de iure gentium est,vt nullus priuetur possessione sua, etiam ad publicam vtilitatem,nisi soluto pretio, & tamen consuetudine introduci potest vt sine pretio tollatur.Quod exemplum aliqui negant,tamen sine causa,quia consuetudo inducere potest modum, & conditionem dominij, atque adeò potest introducere,vt dominia particularia includant illam conditionem, & quasi seruitutem respectu boni publici. Veruntamen si attentè consideretur, per illam consuetudinem non derogatur alicui legi,formaliter loquendo,sed fit mutatio in materia legis,quomodo etiam in lege naturali potest fieri hæc mutatio, vt suprà dixi,& patet in exemplo præscriptionis,& similibus.Vnde quæ hìc obiici solent contra positam assertionem,hoc vno verbo soluuntur.Magis accommodatum exemplum est de seruitute captiuorum in bello, quæ iure gentium introducta est, & per consuetudinem tolli potest, ita vt non liceat in aliqua prouincia, & idem credo esse de dominiorum diuisione.Et in Ecclesia potest dari exemplum:nam quadragesimale ieiunium in Ecclesia est quasi de iure gentium, & nihilominus alicubi per consuetudinem est immutatum saltem ex parte,quoad aliquot ex primis diebus.

7. *Ius gentium moraliter loquendo non potest tolli realiter.*

Addo tamen,licèt aliquid de iure gentium possit ex parte consuetudine separari,tamen moraliter non accidere, vt in vniuersum tollatur, quia oportet, omnes gentes in tali consuetudine iuri gentium contraria cõcordare,quod moraliter fieri non potest.Tum quia hęc vniformitas in quacumque materia vix inuenitur;tum maximè,quia iura gentium sunt valde consentanea naturæ,& ideo quæ illis opposita sunt,in paucioribus cõtingunt.Ex quo etiam sequitur(quod est in hoc puncto aduertendum)consuetudinem contrariam iuri gẽtium ita posse probari,& tolerari in aliqua natione,vt ex illa nõ redundet præiudicium,vel iniuria alterius nationis, vt si alicubi non concederetur transitus per vias publicas,nisi sub aliqua conditione onerosa, non posset extendi ad extraneos, qui in suis terris transitum sine tali conditione concedunt, nisi esset iustum tributum positum ex causa,peregrinos etiam comprehendente;tunc enim iam non esset contra ius gẽtium.Secùs verò esset, cessante illa ratione, tunc enim extendere consuetudinem ad extraneos, redundaret contra ius naturæ, quia priuaret alios iure suo,qui non tenentur illi consuetudini parere, cùm sint extra iurisdictionem eorum, qui talem consuetudinem introducere potuerunt.

8. *Bald. Iason.*

Sed hinc obiici potest contra priorem resolutionem. Nam Princeps non potest aliquid statuere contra ius gentium,quia potestas eius,& iurisdictio inferior est,vt ait Bald.tit.de nat.feud. cap. 1. & tit. qui feudum dare possunt.c.1.§.vlt.& sequitur Iason in l.*quominus*, ff. de flumin.in repetit.n.3.ergo nec consuetudo vnius populi poterit derogare iuri gentium,quia non est potẽtior, quàm lex Principis.Responderi potest primò negando consequentiam, quia potentior esse potest consensus populi,& Principis simul,qui in consuetudine concurrit,quàm solus consensus Principis,quo statuit legem: nam fortasse Princeps non posset cogere populum ad aliquid acceptandum contra ius gentium, tamen ex communi consensu, & consuetudine posset introduci. Secundò verò dico,Principẽ fortasse posse ferre legem

contra

contra ius gentium derogando illi quoad aliquid, quod in suo regno, & respectu suorum subditorum expedit non seruari, vt v. g. quòd in tali regno homines non sint serui, sed omnes sint liberi, vel quid simile: nam hæc potestas non est contra rationem naturalem, nec contra debitum reipublicæ regimen. Vnde sicut Rex potest statuere contra aliam consuetudinem, ita etiam contra hanc quoad illam partem, quæ suum regnum concernit, quia propter solam vniuersalitatem ibi non est fortior, vel immutabilior respectu suorum subditorum, sed solùm respectu aliarum nationum.

9. Secundo loco applicanda est tertia diuisio suprà posita ad legem positiuam diuinam: nam aliqua consuetudo est secundùm illam; alia præter illam; alia esse potest contra illam. Circa primum membrum supponendum est illam consuetudinem dici nunc secundùm ius diuinum, quæ continet obseruantiam alicuius legis diuinæ positiuæ, & propriè præcipientis. Nam si lex latiùs sumatur, vt comprehendit consilia, sic consuetudo conformis consiliis dici poterit secundùm ius diuinum; imò omnis consuetudo honesta, quam Christus specialiter approbauit, poterit dici secundùm ius diuinum, & sic ferè nulla erit propriè præter ius diuinum. Nunc ergo omnem consuetudinem constantem ex actibus consentaneis iuri diuino, ab illo tamen non præceptis, vocamus præter illud ius, secundùm illud ergo dicitur esse consuetudo, per quam præceptum aliquod diuinum impletur. Vnde sub hoc membro videntur maximè contineri aliquæ traditiones Ecclesiasticæ non scriptæ. Nam quando lex diuina scripta est, vt lex de Baptismo, Eucharistia, & similes, consuetudo, quæ est secundùm illam, non pertinet ad ius non scriptum, vt ex dictis constat, quia ex lege scripta trahit originem, & non inducit nouum ius. Vnde licèt interdum hæc vocetur consuetudo, seu mos, vt constat ex Luc. 2. & Actor. 6. & 15. intelligitur esse consuetudo facti, & obseruantia iuris scripti, non speciale ius. Traditiones verò Ecclesiasticæ non scriptæ possunt ad hoc membrum pertinere.

10. *Aliud est traditio, aliud consuetudo.* Oportet tamen in primis aduertere, in rigore aliud esse traditionem, aliud consuetudinem. Traditio enim ad mores pertinens, de qua nunc loquimur, videtur esse prima institutio alicuius operis, seu modi operandi: vel doctrina, per quam talis institutio hominibus data est, seu promulgata: consuetudo verò traditionem continens est executio, & quasi conseruatio primæ traditionis. Vnde traditio esse potest scripta, & non scripta: consuetudo autem in vsu consistit, & sic scripta non est. Ita colligitur ex Paul. 2. ad Thessal. 2. dicente, *Tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam*, id est, siue verbo tantùm, siue scripto, & ita supponit vtramque traditionem. Dum verò ait, *Tenete*, vsum, & executionem præcipit, in qua consuetudo consistit. Idem sumitur ex illo 1. Corinth. 11. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis*, vtique verbo, & postea scripto per illam Epistolam. Vsum autem & consuetudinem indicat, cùm dicit, *Itaque cùm conuenitis ad manducandum*, &c. Sic Tertul. lib. de coron. mili. cap. 3. dixit, *Hanc* (scilicet traditionem) *si nulla Scriptura determinauit, certè consuetudo corroborauit, quæ sine dubio de traditione manauit*, & subiungit cap. 4. *Traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.* Distinguit itaque consuetudinem à traditione, adeò, vt dicat, *Quomodo obseruari quid potest, quod traditum non est?*

Tertull.

11. Sed in hoc vlteriùs aduerto, quòd sicut consuetudo interdum manat ex lege diuina scripta, ita potuit manare, & inchoari ex vi legis etiam diuinæ non scriptæ: nam sicut Scriptura non est de ratione legis, vt sic (vt suprà vidimus) ita multò minùs est de ratione legis diuinæ. Imò lex noua per se solum verbum postulat, vt A infrà lib. 10. dicemus, & in principio ita fuit tradita, vt ex citatis Pauli testimoniis constat. Multáque esse nunc traditiones in Ecclesia non scriptas, quæ ex diuino præcepto manarunt, & illud continent, certissimum est, vt ex Concil. Trident. sess. 4. colligitur, & in materia de Sacrament. & de fide, latiùs est dicendum, & docet eruditè Bellarminus lib. 4. de verb. Dei. *Bellarm.* Illæ autem non sunt propriæ consuetudines iuris, sed facti, quia licèt contineant ius non scriptum, non est ius consuetudine inductum, sed potiùs consuetudo ex iure diuino manauit, & ideo tale ius non humanum, sed diuinum est, traditionésque ipsæ diuinæ dicuntur, licèt per consuetudinem conseruatæ sint, quæ illis non addidit nouam iuris obligationem, licèt ad illud interpretandum quamplurimum valere possit: quia B sicut diuinum præceptum ostendit, ita etiam proponit modum, vt sic dicam, seu conditiones eius. Addo verò obiter præter has esse alias traditiones non scriptas, quæ non ex diuinis, sed ex Apostolorum præceptis, & legibus manasse creduntur, vt lex de ieiunio quadragesimali, de Dominicæ diei obseruatione, & similes, quæ Apostolicæ traditiones dicuntur. Et earum consuetudo dici potest secundùm ius Apostolicum, quòd etiam consuetudinarium non est, quia non consuetudo induxit legem, sed lex consuetudinem, & ideo etiam talis consuetudo facti est, non iuris, prout nunc de illa loquimur. Aliquando verò potuit consuetudo Ecclesiastica, etiamsi vniuersalissima sit, inchoari sine vllo præcepto expresso, siue scripto, siue verbo lato, siue diuino, siue Apostolico, vt de aliqui- C bus cæremoniis Sacramentalibus verisimile est, & tunc inuenitur quidem consuetudo sine traditione præceptiua, non tamen omnino sine traditione: nam ipsummet initium consuetudinis ab Apostolis, & primis pastoribus Ecclesiæ approbatum, traditionis vim habuit. Et ita dixit August. lib. 4. de Baptis. paruu. cap. 24. *Quod vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi authoritate Apostolica traditum rectissimè creditur.* Quia hæ immemoriales consuetudines, si ab vniuersa Ecclesia seruentur, à temporibus Apostolorum fuisse, & non sine eorum doctrina, & authoritate, saltem approbante, incepisse creduntur.

Quæ traditiones ex Apostolorum præceptis manarunt.

Aliquando consuetudo Ecclesiastica sine vllo præcepto inchoari potest.

12. *Quæ consuetudo Ecclesiastica est præter ius diuinum.* Ex quibus facilè est exponere secundum membrum de consuetudine Ecclesiastica præter ius diuinum; talis D enim dici potest generaliter omnis illa quæ nec ex diuino præcepto manauit, nec contra illud existit. Non tamè hoc satis est, vt talis consuetudo inter illas computetur, quæ ius non scriptum continent, nisi etiam addatur, vt ex nulla lege expressa Apostolica, vel humana manauerit, vt paulo antea declarauí, & ex dictis circa definitionem constat, & paulo inferiùs tractando de lege humana iterum dicemus. Si autem consuetudo est præter ius diuinum, & nulla lege expressa cœpit induci, tunc de se sufficiens est ad inducendum ius non scriptum consuetudinarium per tacitum consensum populi, & Prælatorum, seu Principum, & huiusmodi sunt in Ecclesia illæ traditiones, quas vniuersa Ecclesia seruat, de quibus nec Christus Dominus, nec Apostoli E expressum præceptum tradiderunt, vt est v. g. cómunio laicorum sub vna specie, Baptismus infantium, & similes. Oportet autem circa huiusmodi vniuersales consuetudines Ecclesiæ obseruare, non semper inducere ius non scriptum, & obligans ad vsum, vel obseruationem consuetudinis, vt est in fronte cruce signari, & orare versus Orientem, quod inter has traditiones ponit Tertull. suprà, & Basil. lib. de Spir. sancto, cap. 27. *Tertull. Basil.* cap. *Ecclesiasticarum.* distinct. 11. & alij, quos alibi allegaui, qui alia ponunt exempla harum traditionum, quæ sub præcepto non obligant. Nihilominus tamen ius aliquod inducunt, vel potiùs ostendunt, approbatiuum, vt sic dicam, talium actuum. Nam talis consue-

tudo vniuersalis Ecclesiæ, esto non obliget specialiter ad aliquem vsum, obligat ad credendum talem vsum esse licitum, & sanctum, tum quia semper censetur approbata ab ipsis Apostolis; tum quia vniuersalis Ecclesiæ authoritas ad hoc sufficit, cum in moribus non possit tota errare, aliquid turpe committendo, vel approbando.

13. *Consuetudo contra ius diuinum nullum effectum habet.*

Tandem dari potest consuetudo contra ius diuinũ, quæ in malam partem in Scriptura appellari solet traditio hominum, Matth. 15. *Transgredimini præceptum Dei, propter traditiones vestras,* & Marc. 6. dicatur, *Propter traditiones hominum.* Vnde ad Colos. 2. dicebat Paulus, *Videte, ne quis vos decipiat secundùm traditiones hominum.* Appellantur etiam hæ traditiones vanæ à diuo Petro Epist. 1. cap. 1. Hæc ergo consuetudo nullum effectum moralem legis habere potest, & ideo nihil ad nos pertinet. Non enim valet abrogare legem diuinã, vt D. Thomas suprà docet, & Panormitan. cum Glossa, & aliis in dicto cap. vlt. de consuet. Et ratio est, quia licèt materia talis legis non sit intrinsecè mala, sed solùm quia prohibita, & ex ea parte non repugnaret per consuetudinem introduci, tamen, quia illa prohibitio diuina est, non possunt homines contra illam præualere, quia non possunt mutare diuinam legem, aut voluntatem. Nec Deus ipse censetur conniuere, & auferre legem (sicut infrà de homine dicemus) quia nullum est principium, vel fundamentum ad hoc præsumendum de diuina voluntate, neque etiam erat expediens, aut diuinam decens authoritatem; oportet enim legem eius immutabilem esse, vt infrà videbimus tractando præcipuè de lege gratiæ. Dicunt autem aliqui ex dictis Iuristis, posse consuetudinem limitare, & quasi dispensare in diuino iure, si iusta causa subsit. Sed non est intelligendum de propria limitatione, vel dispensatione, quæ obligationem legis præexistentis ex parte tollat: in hoc enim sensu falsum id est; nam ratio facta de tota lege procedit cum proportione de parte, vt infrà libro decimo latiùs dicam. Debet ergo intelligi per modum interpretationis: sic enim consuetudo potest interpretari legem, etiam diuinã, & quod in tali casu, & tali causa interueniente, non obligat, quia non pro illo casu posita est.

D. Thom. Panorm. Glossa.

Consuetudo circa ius diuinum potest esse interpres eius.

14. *De consuetudine secundũ, præter, & cõtra legem humanam.*

Supereſt, vt eandem tertiam diuisionem ad legem humanam applicemus: nam de illa potissimè tractamus, & in illa faciliùs contingit, vt consuetudo sit secundùm legem, præter legem, vel cõtra legem. Et quidem de his duobus vltimis membris nulla est controuersia, neque aliquam declarationem addere oportet, quia de illis potissimùm disputandum est in sequentibus capitibus. Circa primum autem membrum aliqui Iurisperiti contendunt, nullam consuetudinem esse posse secundùm legem humanam. Ita sentit Felin. in c. 1. de rescrip. num. 17. cum Anton. de Butr. ibi, & Ioan. de Ligna. Domin. & Gemin. in c. 1. de constit. in 6. Alij verò, quos suprà retuli, qui hanc tertiam diuisionem tradunt, contrarium supponunt: nam maximè illam tradunt respectu legis humanæ. Veruntamen in re non est dissensio, quia hi auctores loquuntur de consuetudine, vt est quid facti, illi verò vt est quid iuris. Et clarum est dari consuetudines facti secundùm humana iura, vt est consuetudo audiendi Missam diebus festis, vel confitendi in Quadragesima, & similes. Vnde eadem est ratio respectu legis humanæ, quæ diuinæ, vel naturalis, scilicet, quia in omnibus potest dari frequentia actuum legi conformium, & hæc est consuetudo facti.

Felin. Anton. de Butr. Ioann. de Lignan. Domin. Gemin.

Datur cõsuetudo facti secundùm legẽ humanam non iuris.

15. Nihilominus tamen certum est, per hanc consuetudinem non introduci nouum ius non scriptum, seu consuetudinarium, & in hoc sensu dicunt prædicti auctores quòd licèt populus per mille annos seruet legem, non introducet consuetudinem. Ratio est suprà tacta, quia illa consuetudo solùm est quædam obseruantia præexistentis legis, & ideo non tendit ad nouam legem introducendam, quia non eo animo incepta, vel continuata est, sed solum animo implendi legem. Nec etiam Princeps habet nouam voluntatem introducendi circa illam rem aliam legem, quia voluntas quasi continuata, quam semper habet, solùm est, vt lex sua seruetur. Vnde rectè dixit Baldus in lege vlt. C. quæ sit longa consuetudo. Hanc consuetudinem secundùm ius non esse dispositiuam, sed imitatiuam iuris, vel tu dic' esse executiuam. Ex quo rectè infert Glossa in cap. 1. de consuetud. in 6. & Panormit. in cap. vlt. de consuetud. num. 21. abrogata illa lege per aliquam posteriorem, abrogari etiam talem consuetudinem, etiamsi illius mentio non fiat. Quia illa non addit nouum vinculum, nec censetur tanquam per se introducta, sed vt annexa legi, & in ea fundata, & ideo nulla obligatio ex ea manet ablato legis fundamento. An verò quando consuetudo antecedit, & postea fit lex scripta, reuocata lege, maneat consuetudo, suprà præcedenti capite tactum est, & videri possunt quæ latè tractat Felin. cap. 1. de rescrip. in vlt. regula à num. 15. & præsertim limit. 7. & Roch. suprà sect. 5 num. 7.

Bald. *Glossa.* *Panorm.* *Felin.* *Roch.*

16. *Quos effectus habet prædicta consuetudo.*

Quamuis autem consuetudo ius non inducat, aliquos effectus habere potest circa legem præexistentem in ordine ad perseuerantiam illius, & effectus subsequentes. Atque hoc modo dicitur primò confirmare legem; sic enim dixit Gratian. §. *leges*, sub cap. *in istis*, d. 4. *Leges instituti, cùm promulgantur: firmari autem cum moribus vtentium approbantur,* & significatur etiam in l. vlt. C. quæ sit longa consuetudo, & optimè explicat Bart. in repet. legis, *de quibus*, ff. de legib. num. 4. dicens, hanc consuetudinem confirmare legem, non per se, sed remouendo, prohibens, scilicet, contrariam consuetudinem, & abrogationem. Atque eodem ferè modo dicitur hæc consuetudo adiuuare legem, vt sumitur ex cap. *sopitæ*, de censib. nimirum, quia & faciliorem reddit obseruantiam eius, & quodammodo facit illam magis immutabilem, iuxta proximè dicta. Alius effectus huius consuetudinis est interpretari legem, imò vocatur in iure, *optima legum interpres*, cap. *cùm dilectus*, de consuet. l. *si de interpretatione*, ff. de legib. & declarat Bart. dicto num. 4. & 5. & Panormitan. dicto cap. vlt. num. 28. & ratio est, quia indicat, quo sensu fuerit lex in principio lata, & recepta. Quòd si aliquando faciat talem interpretationem, quæ inducat nonnullam legis mutationem à primæua sua institutione, illa non esset mera interpretatio, & ideo sub ea ratione illa consuetudo non erit secundùm legem, sed superaddita legi. Et quantum ad hoc eadem ratio est de illa, quæ de consuetudine legi contraria. Quia ex parte aliqua repugnantiam aliquam habet cum lege, vt in principio fuit posita: nam in aliquo illi derogasse dicitur. Et ita de illa quantum ad hunc effectum simul dicemus cum consuetudine abrogante legem.

Bart. *Gratian.*

17. Denique addi solet alius huius consuetudinis effectus, qui dicitur extensio legis. Vt si v. g. pro laicis tantùm posita sit lex, & postea per consuetudinem à clericis etiam seruetur, fieri potest, vt ratione consuetudinis obligentur clerici, qui ex vi legis non obligarentur, sumpto argumento ex Panormit. per illum textum in cap. *cum causa*, de re iudic. num. 4. Felin. in cap. *Ecclesia*, de constit. num. 62. Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 10. num. 18. & Tiraquel. de primogen. num. 44. qui dicunt, consuetudinem iustam, seu communem clericis, & laicis obligare clericos; ergo à fortiori consuetudo clericorum obligabit illos etiamsi secundùm legem laicorum inducta sit. Sed in hoc considerandum est, aliud esse, consuetudinem esse secundùm legem, id est, ex vi legis, & imperio eius, aliud verò consuetudinem esse secundùm legem, id est, ad instar, & similitudinem, seu

Panorm. *Felin.* *Couar.* *Tiraq.*

seu imitationem eius. Nos hîc priori modo intelligimus consuetudinem secundùm legem, & illa re vera non extendit legem, nisi fortè per interpretationem, quæ cadere possit in verba eius. Neque in dicto exemplo consuetudo est illo modo secundùm legem, quia non est ex lege ciuili, sed ex libera voluntate eorum, qui facere voluerunt, quod lex ciuilis præcipiebat, etiamsi per illam non obligarentur, quales erant clerici in dicto exemplo. Tantùm ergo dici potest illa consuetudo secundùm legem ciuilem per imitationem, & ita mirum non est, quòd possit nouum ius introducere: nam hoc per se habet consuetudo iuxta legem vltimam, C. quæ sit longa consuetudo, & quòd illa imitatio sit alterius legis extraneæ, nihil refert, neque aufert consuetudini vim suam. Vnde etiam fit, vt illa non sit propria extensio prioris legis, sed inductio nouæ alterius rationis, seu fori. Nam obligatio, quæ circa tales personas insurgit, re vera non est ex priori lege ciuili, sed ex noua lege Ecclesiastica consuetudine clericorum introducta. Et ideo talis consuetudo vt sic, reducitur ad eam, quæ est vltra legem.

CAPVT V.

De varijs partitionibus consuetudinis, ex eius materia sumptis.

1. QVartò diuidi potest consuetudo ex parte rerum, seu materiæ, circa quam versatur, sub qua multæ subdiuisiones, seu faciliores partitiones contineri possunt. Sic enim diuidi potest consuetudo in canonicam, & ciuilem ad eum modum, quo diuiditur lex in membra similia. Nam si consuetudo sit in materia spirituali, erit canonica, vt consuetudo ieiunandi, seruandi aliquod festum. Et in vniuersum omnis consuetudo propria clericorum canonica est, etiamsi videatur aliquando circa materiam temporalem versari, quia semper versatur circa illam materiam, prout spectat ad bona, vel personas clericorum, aut Ecclesiarum, & sub illa ratione sacra, seu spiritualis est. Consuetudo autem ciuilis est propria laicorum, & circa temporalem materiam versari debet, legem enim ciuilem imitatur, argumento l.vlt.C. quæ sit longa consuetudo.

Consuetudo canonica, & ciuilis.

2. Dices, non esse adæquatam diuisionem, quia datur consuetudo communis laicis, & clericis, & vtrosque obligans, vt cap. præcedenti ex Panormit. & aliis dicebamus: illa autem non potest dici canonica, vel ciuilis, sed mixta. Respondeo, vel illa comprehendit clericos tantùm, vt ciues sunt, quia est de materia pertinente ad temporale regimen, & commune bonum politicum ciuitatis, & talis consuetudo ciuilis erit, tum quia tota tendit ad finem temporalem, & subiacet potestati temporali, tum etiam, quia est à ciuitate, vt ciuitas humana est, à qua denominatur lex, vel consuetudo ciuilis. Nec est inconueniens, quòd obliget clericos vt ciues sunt, quia etiam illi nomine ciuitatis veniunt, vt notat Bart. in l. 1. ff. ad municip. & Panormit. in cap. *cùm causam*, de re iudic. & per legem etiam scriptam ciuilem possunt hoc modo obligari quoad vim directiuam, modo suprà explicato. Aut est consuetudo pertinens ad clericos, vt clerici sunt, vel vt Christiani sunt, & tunc necesse est, vt consuetudo sit canonica, quia sola illa potest clericos, vt tales sunt, obligare, & illa sola est eminentioris ordinis, quæ possit etiam laicos comprehendere, quia semper consuetudo imitatur legem, & à potestate, seu iurisdictione eiusdem ordinis pendet. Potest autem id dupliciter contingere. Primò, quia materia, & finis consuetudinis spiritualis est pertinens ad laicos, & clericos vt Christiani sunt, & talis est vna simplex consuetudo, & canonica, qualis est consuetudo seruādi diem festum vtrisque communis. Secundò contingere potest solùm per quandam conuenientiam, & similitudinem, vt v. g. quia in tali loco tam iudices laici, quàm Ecclesiastici seruant aliquam consuetudinem in suis iudiciis. Et tunc in rigore non est vna consuetudo, sed duplex, vna canonica, & altera ciuilis, quæ solùm per aggregationem per modum vnius reputatur. Et ita diuisio est adæquata, & hæc videtur sufficere ad expositionem eius, deseruiétque in sequentibus ad vsum terminorum.

Panorm. *Bart.* *Panorm.*

3. Alio modo etiam ex parte materiæ potest diuidi consuetudo, in morem stricte sumptum, stylum, ritum, & forum. Quæ diuisio constabit explicando tres voces vltimas: nam omnem aliam consuetudinem sub illis vocibus non comprehensam sub more stricte sumpto comprehendimus. Primò igitur stylus significare videtur vsum specialem in scribendo, vel loquendo, vt colligi potest ex cap. *quàm graui*, de crimin. falsi. vbi dicitur, ad discernendum vera rescripta Pontificia, inter alia respiciendum esse ad stylum. Vnde aliqui colligere voluerunt, stylum solum morem scribendi significare: nam ita etiam sumitur in c. *venerabilem*, de confirmat. vtil. vel inutil. Ita sentit cum aliis, quos allegat Rochus Curt. in dicta Præfat. num. 28. & fauet vocis translatio: nam primò significasse videtur æneum instrumentum scribendi, & inde translata est ad Scripturam significandam, iuxta l. 1. C. de sacros. Eccles. & inde ad modum, seu ordinem scribendi. Sed licèt in prædictis iuribus ita vsurpetur illa vox, non excludantur alia significata: nam etiam significat vsum, & modum loquendi. Indéque videtur hæc vox accommodata ad significandum modum seruari consuetum in aliquo ordine iudiciali. Et ita dixit Cyn. in l. 1. C. quæ sit long. consuet. stylum esse practicam alicuius curiæ, & idem habet Bald. in l. vlt. C. eod. & per antonomasiam ita vocari solet stylus Romanæ curiæ. Et ferè in idem redit, quod dicit Bart. in dicta repetit. legis, *de quibus*, num. 10. in fine quæstionis primæ, stylum esse consuetudinem, quæ respicit ordinem loquendi, & procedendi, scilicet, in iudicio. Nam ob hanc causam dixit idem Bart. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. num. 9. stylum solum induci per actus iudiciarios eorum, qui in iudicio versantur, Angel. verò in §. *ex non scripto*, Instit. de iur. natur. dicit, stylum non magis dici in iudiciis, quàm extra illa. Quod certè verum est spectata generali vocis significatione: considerādo autem vsum eius in ordine ad ius explicandum, vel introducēdum, propriè videtur respicere ordinem iudiciorum, sub iudiciis omnes Scripturas, bullas, & rescripta comprehendendo: nam licèt in eis expediendis non interueniat ordo iudicialis, stylus eorum in iudiciis attenditur. Et plura de hac voce eruditè congerit Christophor. de Paz in 1. p. rubr. ad leges Hispaniæ, quæ styli appellantur.

Stylus quid significat. *Roch.* *Cyn.* *Bald.* *Bart.* *Bart.* *Angel.* *Christoph. de Paz*

4. Vt autem non sistamus in sola vocis significatione, sed rem, quæ ad ius pertineat, explicemus, possumus in stylo cum proportione ad consuetudinem duo distinguere, scilicet, stylum facti, & iuris. Stylus quoad factum videtur mihi esse non tam frequentia actuum sic scribendi, loquendi, aut procedendi, quàm forma illa quasi artificialis, quæ seruari solet in ordine sermonis, scripturæ, aut processus, ita vt inter partes eius, vel talia verba vsurpentur, vel tali modo, aut ordine constituantur. Hæc enim significatio ex communi vsu constat, & ex iuribus allegatis, & sumi etiam potest ex l. 1. C. de sacros. Eccles. vbi dicitur, *Voluntatis vltimæ stylum liberum esse debere*, id est, formam disponendi per testamentum, vbi constat, stylum esse quid facti, & non significare frequentiam actuum, sed ipsam formam disponendi. Et clariùs in illa significatione vsurpatur l. 3. C. de bon. vacant. lib. 10. Et sic etiam dixit Terent. in Andria, *Dissimili oratione sunt facta*,

Stylus facti quid. *Terent.*

factæ, ac stylo. At verò quia in loquendo maximè, & scribendo talis forma vsu comparari solet, ideo vsus ipse, seu consuetudo, sic scribendi, vel loquendi, stylus appellatur, & ita significat consuetudinem facti, vt *Bald.* sensit Bald. in dicta l. 1. C. de sacrosc. Eccles. & in l. *si quis intra.* C. de bon. proscriptorum. Quod intelligendum est non absolutè de quacumque consuetudine, sed in tali materia, vt suprà dixi.

5. Si ergo ex tali stylo facti introducatur obligatio seruandi talem modum, vel ordinem in pronunciando, seu procedendo, quoad hoc stylus erit ius speciale, & non scriptum. Vnde quia hæc obligatio non videtur ordinariè posse introduci per stylũ facti, ita vt vim legis habeat, nisi in his, quæ iudicia concernunt, ideo stylus specialiter vt est quid iuris, videtur accommodari ad iudiciarium morem, & ordinem, vt ex *Bart.* Bart. diximus. Nam in aliis materiis, sermonibus, vel scripturis vsus sic, vel sic loquendi, aut scribendi parum videtur referre ad commune bonum, vt possit legem inducere: in iudiciis autem multum referre po- *Anchar.* test, adeò vt dixerit Anchar. cons. 53. stylum curiæ facere ius in casibus à iure non decisis. Et ideo stylus, vt est aliquid iuris, propriè dicitur ad iudiciaria perti- *Varij effectus styli insinuãtur.* nere. Sic ergo stylus est quoddam ius non scriptum, interdum positiuè obligans, vt ab eo non recedatur, iuxta l. vlt. C. de iniur. interdum obligationem tollens, vt, licèt iure communi sententia debeat pronunciari à iudice, de stylo curiæ dicitur non esse necessarium. Interdum interpretationem iuris inducit, etiam authenticam, & sequendam. Quomodo autem stylus introducatur, vt habeat hos effectus cum proportione ad consuetudinem explicandum est, & in sequentibus si quid habuerit speciale adnotabitur.

6. Atque hinc tandem intelligi potest, quæ & quales censendæ sint leges styli. Dupliciter enim potest illa *Quæ & quales sint leges styli.* determinatio sumi, cùm aliqua lex dicitur esse styli. Vno modo, vt illa denominatio sit ab obiecto legis, seu materiæ, circa quam versatur. Et sic propriè talis lex per se non pertinet ad consuetudinem, sed magis ad legem scriptam, quæ disponit de stylo seruando in his, quæ concernunt iudicialia, sicut in rhetorica dicentur leges styli, quæ tradi possunt de modo, & ordine grauiter, & suauiter, ac clarè loquendi, vel scribendi. Et huiusmodi sunt leges styli regni Hispaniæ, in quibus etiam sæpe stylus moris, & consuetudinis allegatur. Et ita existimo ab ipsa materia denomina- *Chrystoph. de Paz.* tionem illam suscepisse, licèt Christoph. de Paz suprà num. 53. aliter illam rubricam explicet. Alio verò modo potest lex styli dici ab intrinseco modo, quo introducta est per solùm vsum in tali materia forensi, seu iudiciaria, & sic est propriè ius non scriptum sub consuetudine comprehensum, vt explicatum est.

7. Aliud membrum dictæ partitionis erat *ritus*: nam *Ritus quid significet. Rochus. Panorm.* hunc etiam inter ea, quę ad consuetudinem pertinent, ponit Rochus Curt. in dicta Præfat. num. 28. ex Panormit. in cap. *cùm secundum*, de tempor. ordin. vbi sic inquit, *Ritus est consuetudo solemnitatem præbens in aliquo actu exercendo, ita vt vbi vsus disponit erga solemnitatem actus, ritus, seu obseruantia dici possit.* Et solùm allegat cap. vlt. de consuetud, vbi nihil de ritu in particulari dicitur. Iuxta quam descriptionem, etiam stylus erit quidam ritus, licèt non omnis ritus dici possit *Panorm.* stylus. Idem verò Panormitanus in cap. *in aliquibus*, de decim. in princip. restrictiùs dixit, *Ritus significat mores in spiritualibus.* Et iuxta hoc non omnis solemnitas actus dicetur ritus, sed specialiter illa, quæ est in materia sacra, vt sacrificij, sacramentorum, & sacramentalium, aut orationum, seu diuinorum officiorum, & hic videtur communis Ecclesiasticus vsus il- *Panorm.* lius vocis. Nunquam autem probauit Panormit. illam vocem specialiter significare consuetudinem aliquam, imò in cap. *presbyter*, de sacra vnct. notat idem Panormit. quòd *ritus est quædam solemnitas, & forma specialiter in actu sacramentali.*

8. Quapropter doctrina data de stylo videtur ad ritum applicanda. Nam ritus esse potest vel quid facti, vel quid iuris, item vt est quid facti, primò, & per se consistit in solemnitate aliqua, seu cæremonia alicuius actus. Et in hac acceptione vsurpatur in tribus capitulis allegatis. Vnde ad huiusmodi ritum non est per se necessaria consuetudo, nec actuum frequentia; sæpius enim instituitur ante omnem vsum, aut verbo, vt Christus Dominus instituit substantialem ritum sacramentorum, aut scripto, vt multæ accidentales solemnitates, & actiones sacræ ab Ecclesia institutæ sunt, vt constat. Non repugnat autem; imò etiam sæpe contingit, ritus huiusmodi vsu, & consuetudine introduci, & tunc talis consuetudo dici potest ritus quidam, vt voluerunt dicti auctores; oportebit autem illam distinguere, vt est quid facti, vel iuris. Nam priori modo erit frequentia sic operandi in tali materia; posteriori autem modo esse poterit ius aliquod non scriptum in eadem materia per illam frequentiam inductum, & sic ferè omnes consuetudines canonicæ in actibus pertinentibus ad cultum Dei, quatenus eis dant formam, seu specialem modum, dici poterunt ritus. Quale autem sit hoc ius, & quomodo introducatur ex generalibus regulis, de consuetudine petendum est: nihil enim videtur habere speciale, sed cum proportione principia de consuetudine applicanda sunt. *Ritus facti vel iuris.*

9. Tertium membrum in eadem partitione positum est, *Forum*, quæ vox in communi iure vsitata non est *Forum quid. Bart. Panorm. Rochus.* in hac significatione, & ideo Bart. Panormit. Rochus, & alij de consuetudine scribentes, illius non meminerunt. Tamen in legibus nostri regni forum inter consuetudines ponitur, in l. 7. tit. 2. partit. 1. vbi id notat Gregor. Lopez, & considerata illius vocis deriua- *Greg. Lop.* tione, videtur idem esse quod stylus, prout à nobis explicatus est, vel parum ab illo differre. Forum enim in vsu vulgari locum publicum significare solet ad mercaturam, & negotiationes venales destinatum, vt est apud Isidor. lib. 15. orig. cap. 6. & quia iudicia in *Isidor.* his locis publicis exerceri solent, ideo credit, illud nomen translatum esse ad significandum locum iudiciorum. Idem verò lib. 15. orig. cap. 2. & libr. 18. Etymol. cap. 15. Forum ait, exercendarum litium locum significare, & à fando esse dictum, & habetur in cap. *forum*, de verbor. significat. Vnde etiam significare solet proprium territorium vniuscuiusque iudicis, aut Prælati, & ita videtur sumi in tit. de foro compet. vt ibi Hostiens. Panormitan. & alij notant. Atque hinc *Hostiens. Panorm.* etiam actiones iudiciales per antonomasiam vocari solent actiones forenses, vt in l. penult. ff. de feriis, vnde etiam dicta sunt instrumenta forensia scripturæ publicæ, quæ fidem in iudicio faciunt. l. *comparationes*, C. de fide instrumen. Ita ergo consuetudines pertinentes ad ordinem iudiciorum forenses dici possunt.

10. Hæ igitur consuetudines censentur in Hispania comprehendi nomine fori: nam leges, quæ fori dicuntur, ex vsu originem habuerunt, vt in earum proœmio dicitur, & dubium non est, quin vsus in tali materia possit ius inducere, non minori ratione, quàm in aliis. Vnde dicitur in l. *Labeo*, ff. de statulib. *Morem agentium sequi debemus*, & in l. 1. §. *in honorariis*, ff. de variis, & extraord. cogn. expressè dicitur, *pro fori consuetudine æstimationem habendam esse*, & notat Bart. in *Bart.* dicta l. *de quibus*. Vnde in hac significatione constat, parum ab stylo differre, vnde licèt in Hispania distinctæ sint leges fori, & leges styli, tamen hæ censentur *Forum, & stylus in quo differunt.* esse quasi interpretationes illarum, vt in rubrica illarum dicitur. Differunt nihilominus forum, & stylus, quòd

quòd forum non significat ordinem, aut modum loquendi, aut procedendi in iudicio sicut stylus, sed significare videtur omnia iura competentia ratione iurisdictionis, vel in ordine ad illam, vel vsum eius. Vnde tota collectio legum spectantium ad iurisdictionis vsum videtur posse nomine fori, quasi collectiuè sumpto, significari, quamuis singulæ etiam leges huiusmodi soleant dici fora, Hispane, *fueros*.

11. *An forum indifferenter comprehendit leges scriptas, & non scriptas. Burgos.*

Hinc dicunt aliqui, forum in hac acceptione non solam consuetudinem significare, sed indifferenter comprehendere leges scriptas, vel non scriptas, seu consuetudine introductas circa vsum iurisdictionis, & iudiciorum. Ita sensit Burgos de Paz in l. 1. Tauri, num. 385. leges enim fori scriptæ sunt, & tamen sub nomine fori recte comprehenduntur. De illis autem legibus fori frequentiùs sentiunt Hispani Iurisperiti, non habere vim legum, nisi in virtute consuetudinis, ita vt lex scripta fori ius non conferat, neque ad probationem sufficiat, nisi vsus eius probetur, vt docet Gregor. Lop. dicta l. 7. & l. 28. tit. 15. partit. 7. & Suarez in Procem. fori, num. 12. & 3. & Valdesi. in additione ad illum, & Christoph. de Paz in rubr. ad l. Styli, p. 1. num. 36. & alij circa l. 1. Tauri, quæ est l. 3. tit. 1. lib. 2. compil. ex qua idem colligitur. Quod si hoc verum est, profectò leges fori, vt scriptæ sunt, non sunt leges. Nam lex scripta non habet vim, & substantiam suam ab vsu, sed ex institutione, & promulgatione; illæ autem non sic institutæ sunt, & propositæ, vt per se obligent, sed solùm quantum de vsu constiterit. Solùm ergo sunt quasi memoralia consuetudinum, ac subinde ius earum, illis non obstantibus, erit ius non scriptum, & consuetudinarium, quia talis scriptura ei non repugnat, vt suprà dictum est.

Greg. Lop. Suarez. Valdes. Christoph. de Paz.

12. Sed quidquid sit de illis specialibus legibus fori, non dubium est, quin potuerint dari leges scriptæ de toto negotio forensi, & aliquæ etiam potuerint consuetudine introduci, & ita omnia, quæ diximus de stylo quoad factum, & quoad ius scriptum, vel non scriptum, cum proportione possunt ad forum applicari. Addo etiam, licèt in regno Castellæ leges fori ad illam materiam iudiciorum determinentur, fortasse in aliis regnis Aragoniæ, &c. alio modo, vel latiori significato sumi.

13. Fora enim ibi appellari videntur leges propriæ illorum regnorum antiquæ, & quasi inuiolabili vsu confirmatæ, & maximè quæ pertinent ad modum regiminis, & iurisdictionis Principis, & subiectionis populi, & nobilium, & fortasse plura complectuntur, & mihi non constat, an ab expressa institutione originem habuerint, vel consuetudine sint introductæ; vtroque enim modo introduci potuerunt, si iusta, & rationabilia sint, vt supponimus. Exceptis ergo his specialibus vocibus, aut consuetudinibus, omnia alia iura vsu introducta in quacunque morali materia generale nomen consuetudinis retinuerunt. Atque ita constat, per hanc partitionem non multiplicari formaliter, vt sic dicam, ius consuetudinarium, sed tantùm materialiter ex parte rerum, seu materiarum, circa quas versatur. Idémque est de aliis, ac similibus partitionibus, quæ facilè excogitari possunt.

14. *Diuisio consuetudinis in positiuam & negatiuam.*

Vltimò notanda est alia diuisio, quæ vtilis esse poterit ad sequentia. Nam diuidi potest consuetudo in positiuam, priuatiuam, seu negatiuam. Prior ex positiuo vsu ducit originem, & in frequentia actuum quoad factum consistit, & ita quod ius ad agendum inclinat, vel obligat. Posterior verò consistit potiùs in non agendo, & ducit originem ex non vsu, & ita interdum vocatur. Quatenus verò ille non vsus frequens, seu continuatus est, habet modum consuetudinis, quæ veluti in facto consistit, & si ius aliquod inducit, ad non agendum tantùm inclinat, vel obligat. Est autem

A hoc loco notanda distinctio de non vsu negatiuo, & priuatiuo quam infrà circa priuilegia latiùs explicabimus. Quia non vsus negatiuus non inducit consuetudinem, vt rectè notauit Paul. de Castro in dicta l. *de quibus*, quia non est actio, nec omissio moralis, & ita non habet rationem moralis, & voluntarij vsus, sine quo non potest consuetudo introduci. Priuatiuus autem non vsus continuatus, aut suis temporibus repetitus consuetudinem moralem inducit, propter contrariam rationem. Maximè quia hic non vsus moraliter nō est sine actu positiuo, sicut de omissione Theologi dicunt. Id autem dupliciter contingere potest. Primò, quia ille non vsus consistit in carentia alicuius circunstantiæ, vel solemnitatis alicuius positiui actus, vt est v. g. incestuosum contrahere matrimonium sine

B ne dispensatione: nam ex hoc frequenti vsu colligunt multi cum Nauar. illam esse veram consuetudinem, quæ potuit auferre illud impedimentum, & talis dici potest non negatiua tantùm, sed positiua consuetudo, quia non est de omissione, sed de actu facto cum tali negatione, nec negatio sufficeret ad consuetudinem sine actu. Aliter verò contingit, vt non vsus consistat in sola carentia actus tempore aliàs debito, vt erit omissio audiendi Missàm tali die non obstante lege, quæ omissio vt consuetudinem inducat debet esse voluntaria, & ex ea parte actum aliquem includit; formaliter verò consistit in carentia actuum, & ideo priuatiua consuetudo dicitur. Et dici etiam potest dissue-

C tudo, quamuis hæc vox æquiuoca sit, vt notat Rochus Curt. dicta Præfat. num. 30. & 31. quia dissuetudo propriè videtur supponere consuetudinem: nam cùm ab ea receditur vocari solet dissuetudo, siue ab illa recedatur per contrarios actus, atque adeò per consuetudinem positiuè contrariam, siue per solam omissionem antiqui vsus, vtroque enim modo contingere potest, vt constat. Et hoc modo dari potest dissuetudo per contrariam consuetudinem, & potest etiam dari negatiua consuetudo, quæ non sit dissuetudo, si consuetudinem oppositam non supponat. Veruntamen etiam dici potest dissuetudo sine respectu ad priorem consuetudinem, quæ præcesserit, sed tantùm ad illam, quæ posset, vel deberet induci. Et ita videtur illa voce

Roch.

D vti I. C. Iulianus in l. *de quibus*, ff. de legib. in fine. Et sic formaliter consistit in carentia actuum, & propriè significat consuetudinem negatiuam, vel priuatiuam. Et in hoc sensu claritatis gratia illa voce vtemur: quomodo autem illa habeat moralem vim consuetudinis, vel effectus eius, in sequentibus videbimus.

CAPVT VI.

Quæ sit consuetudo bona, & rationabilis, vel praua, seu irrationabilis.

1. HÆc potest esse alia diuisio consuetudinis, quæ ad moralem rationem, & effectus consuetudinis explicandos, necessaria est, & ideo hìc esse præmittendam censui. Duplex autem partitio in titulo insinuatur, vna est consuetudinis in bonam, & malam; alia est in rationabilem, & irrationabilem, quę voces non sunt synonymæ, sed aliquid addit secunda vltra primam, & ideo de illis sigillatim dicendum est.

2. *Consuetudo bona vel mala.*

Cùm ergo diuiditur consuetudo in bonam, & malã, de bonitate morali, id est, de honestate, & malitia illi opposita intelligẽda est, quia aliæ bonitates per se spectatæ, vel malitiæ illis tantùm oppositæ, non reddunt homines, aut mores eorum bonos, vel malos: hìc verò solùm consideratur consuetudo vt moralis est, & regulam aliquam morum humanorum constituere, vel auferre potest. Et ideo etiam non adiicitur in illa diuisione tertium membrum de consuetudine indifferẽte, quia vel in vsu, & exercitio dari non potest, vt est verisimilius,

similius, vel licèt admittatur, illa vt sic spectata est impertinens ad ius constituendum, nisi reducatur ad aliquam rationem honestatis, modo statim explicando. Vnde etiam intelligi potest, diuisionem illam dari de consuetudine, vt est quid facti: nam ius consuetudinis non potest esse turpe, seu inhonestum, quia inuoluit contradictionem cum ratione iuris, quod turpe sit. Sicut enim lex, si sit iniqua, nō est lex, ita ius iniquum non potest esse ius, ideóque consuetudo mala solùm potest esse in facto, non potest autem aliquid iuris inducere, nisi cessèt eius malitia. Datur ergo diuisio illa de consuetudine vt in facto publico, & communi alicuius communitatis consistit, & sic est per se satis clara, tum quoad existētiam vtriusque membri, quia sicut in singulis personis possunt esse honestæ, & prauæ consuetudines, ita & in populo, & communitate, tum etiam quoad sufficientiam eius, vt declaratum est, tum denique quoad membrorum distinctionem, quæ ex ipsis terminis nota videtur.

Consuetudo mala solùm in facto esse potest, in iure nunquam.

3. *Consuetudo bona duplex.*

Vt autem magis explicetur sensus distinctionis; & distinctio membrorū, aduerto vlteriùs, duobus modis esse posse consuetudinem bonam, vno modo ex parte obiecti tantùm, alio modo etiam ex parte operantis, & ex circunstantiis actuum honestorum, per quos introducitur, & hoc posterior dicitur bona simpliciter, prior verò secundùm quid solùm, scil. obiectiuè, si cætera requisita illi desint. Quia bonum simpliciter tantùm ex integra causa consurgit, & ideo vt consuetudo sit honesta simpliciter, oportet, vt per actus vndique honestos generetur; vt autem sit bona tantùm obiectiuè, satis est, quòd sit de obiecto de se bono, id est, ex actibus, qui ex vi obiecti sui, vel boni sint, vel bene fieri possint, & ex iusta causa fieri. Atque pari ratione (licèt non modò omnino simili) subdiuidi potest mala consuetudo. Nam quia malum est ex quocunque defectu, ideo vndecūque sit mala, consuetudo potest dici mala simpliciter: nihilominus tamen vna potest esse mala ex parte obiecti ipsorum actuum, in quorum frequentia cōsistit, quia nimirum, ex vi obiecti mali sunt: alia verò versari potest circa materiam de se non malam, & nihilominus esse aliunde mala ex parte operantis, vel ex alia circunstantia, aut conditione impediente bonitatem. Quando ergo consuetudo est mala per se, & ex obiecto, non meretur nomen consuetudinis, sed abusus, seu corruptelæ, vt iura loquuntur, quia talis cōsuetudo non potest ius proprium inducere, nec potest per illam fieri, vt actus consuetus bonus sit, aut non malus. At si consuetudo sit saltem obiectiuè bona, seu non mala, licèt non bene inducta fuerit, sed per actus malè factos ab operante, aliquid bonæ consuetudinis retinet, & ex illa parte non repugnat, vt aliquid iuris non scripti retinere, seu inducere possit.

4. *Consuetudo mala intrinsecè nullū ius inducit.*

Pro cuius declaratione aduerto vlteriùs, aliquam cōsuetudinem posse esse malam natura sua, quia actus vel sunt intrinsecè mali, vel ita sunt mali, quia prohibiti, vt per nullam humanam potestatem honestari possint, & tunc propriè dicitur cōsuetudo mala ex vi obiecti, & de tali consuetudine certum est, non posse ius aliquod introducere, quia est contra ius naturale, vel diuinū, de quibus iam dictum est. Alio verò modo potest actus, seu materia consuetudinis esse mala, solùm quia prohibita iure humano. Et de tali cōsuetudine dici nō potest, quòd sit simpliciter nulla, vel nullius momenti, vt ex statim dicendis, & ex capitibus sequētibus constabit. Et in illa habere potest locum regula illa, *Multa fieri prohibētur, quæ tamen facta tenent.* Et ratio est, quia talis consuetudo nō est intrinsecè mala, neq; habet malitiam inseparabilem per humanam potestatem, & voluntatem, & ideo licèt in fieri sit mala, potest in facto esse carere malitia, si tandem cessèt, seu auferatur humana prohibitio, & ita absolutè, & simpliciter loquendo, non est illa consuetudo mala ex vi solius materiæ per se spectatæ, sed solùm suppositā prohibitione humana, seu ex vi illius, ideóque non repugnat, aliquid iuris per eam introduci. Idémque à fortiori erit, si actus, per quos inducitur consuetudo, nec per se mali sint, nec prohibiti etiam per legem humanam, fiant tamen cum aliqua mala circunstātia ex parte operantium, tum enim talis circūstantia sit separabilis ab actu, fieri potest, vt consuetudo quoad circunstantiam non valeat, quoad substantiam autem actus valeat, sicut alibi de voto, diximus. Vt si sit consuetudo celebrandi aliquod festū per ludos indecentes, vel taurorum agitationem, non tenet quidem cōsuetudo quoad modum; tenere autem post quoad festi obseruationem. Et ita censendum est, nisi aliunde certò constet, non fuisse populi consensum, & voluntatem aliter se obligare: nam, vt infrà dicemus, sine consensu non introducitur consuetudo. Tunc autem illa circunstantia dici posset de substantia talis consuetudinis, & consequēter illā esse prauā intrinsecè, & ex obiecto propter illam inordinationē, & necessariam connexionem eius cùm actu, saltem ex primaria intentione operantium.

Iam verò occurrit dubitatio circa aliud membrum illius partitionis continens aliam diuisionem consuetudinis in rationabilem, & irrationabilem; est enim obscurum, an hæc duo membra idem importent, quod præcedentia, & qua regula tam inter se, quàm ab illis discernenda sint: in hoc enim laborant Doctores, & variè loquuntur. Et primò Nauar. in Commēt. de spoliis, §. 14. definit rationabilem consuetudinem esse illā, *quæ non est contra legem naturalem, vel diuinam directè, vel indirectè*, & è conuerso, *omnem, & solam consuetudinem, quæ directè vel indirectè repugnat naturali legi, vel diuinæ*, esse irrationabilem. Idem autem est, cōsuetudinem esse cōtrariam legi naturali, vel diuinæ, quod esse malam ex vi sui obiecti, seu materiæ, vt ex declaratione data constat. Probat autem suam sententiam. Primò ex Augustino Epistol. 118. cap. 2. dicente, *Quod neque contra fidem catholicam, neque contra bonos mores esse conuincitur, indifferenter est habendum.* Secundò, quia quod est contra legem naturalem, vel diuinā, per consuetudinem induci non potest, & è conuerso quidquid tale non est, per consuetudinem induci potest; ergo prior consuetudo irrationabilis est, posterior verò rationabilis. Consequentia patet, quia nulla consuetudo præualere potest, nisi rationabilis, & nulla induci non potest, nisi irrationabilis. Antecedens autem probatur, quia quidquid per legem humanam induci potest, consuetudine etiam potest induci, & è conuerso quidquid non potest induci consuetudine, nec lege humana statui potest. At verò lex humana statuere potest quidquid non repugnat legi naturali, nec diuinæ, non verò quod illis repugnat, argumento cap. *sunt quidam*, 27. quæst. 1. & Clement. *Pastoralis*, de re iudic. ergo. Eandem sententiam indicat idem Nauar. cons. 3. de censib. dicens, nō esse irrationabilem consuetudinem, nisi quæ est contra ius naturale, vel diuinum. Quod etiam sensit Gerson. 3. p. Alphab. 62. lit. P. Supplemēt. Gabr. 4. d. 42. q. 1. art. 3. dub. 6.

5. *Consuetudo rationabilis, & irrationabilis.*

Nauar.

Augustin.

Nauar.

Gerson. *Gabr.* 6.

Alij verò aliter dicunt, omnem consuetudinem malam, quia est contra legem, siue naturalem, siue diuinam, siue humanam, esse irrationabilem. Vnde è contrario iudicant, illam consuetudinem esse rationabilem, quæ bona est saltem ex parte operis, & materiæ non prohibitæ, quidquid sit de malitia quasi extrinseca, & per accidens ex parte operantis. Citatur Glossa in cap. vlt. de consuetudin. verb. *rationabilis*, dicens, *Illam dico rationabilem, quam non improbant iura.* Clariùs Glossa in cap. *ad nostram*, eodem, verb. *Canonicis*, dicens, *Non valet consuetudo contra canonicā institutionem*, & videtur sumi ex illo textu, in quo quædam cōsuetudo minùs rationabilis dicitur, *quia canonicis obuiat institutis*; ergo satis est, cōsuetudinē esse malā, quia

Glossa. *Glossa.*

quia prohibitam per Ecclesiasticam legem, vt irrationabilis censeatur. Item facit cap. *cùm non liceat*, de præscrip. quatenus statuit, *non posse præscribi contra obedientiam*. Et alia multa iura similia à prædictis glossis allegantur. Ratione etiam confirmari potest, quia lex iusta est rationabilis; ergo consuetudo illi contraria erit irrationabilis; ergo omnis consuetudo mala, siue ex natura rei, siue quia prohibita iure diuino, vel humano, irrationabilis erit; & è conuerso omnis non prohibita erit rationabilis.

7. *Impugnatur præcedens sententia 1.*

Sed nihilominus dico in primis, consuetudinem rationabilem, & irrationabilem nō directè distingui per hoc, quòd sint, vel non sint prohibitæ iure naturali, vel diuino, nec per bonitatem, vel malitiam, quam ex vi materiæ, vel obiecti habeant. Probatur, quia licèt omnis vsus contrarius iuri diuino, vel naturali, irrationabilis sit, non tamen solus ille, quod declaro dupliciter. Primò, quia si loquamur de vsu spectato in ordine ad inducendum ius consuetudinis, sic aliquis vsus, seu consuetudo potest esse vndiq; honesta in facto, & in ordine ad ius inducendum esse irrationabilis, non quia in bonitate deficiat, sed potiùs (vt ita dicam) quia excedat: talis autem consuetudo non est contra ius naturale, vel diuinum, directè, vel indirectè; ergo. Maior patet de consuetudine audiendi Missam quotidie à toto populo obseruata, quæ honestissima est, & si fieret animo inducendi ius, quoad id, imprudenter fieret, ac subinde irrationabilis sub ea ratione dici posset, & idem est in similibus. Hæc verò ratio non conuincit, quia talis cōsuetudo non est irrationabilis, sed intentio inducendi obligationem per illam, seu ad illam est irrationabilis, & vt sic dici potest contra naturale ius. Sicut lex positiua id præcipiens non esset de materia irrationabili in se, ipsa tamen lex esset irrationabilis, & vt sic esset cōtra naturalem rationem, & prudentiam. Quòd si sub ea ratione dicatur materia illa irrationabilis, non quia mala, sed quia improportionata ad legem cōmunem, etiam illo modo repugnat rationi naturali dictanti, non omnem materiam honestam esse materiam legis humanæ: idem autem cum proportione est de iure tacito consuetudinis, & de expresso legis. Solùm ergo illa ratione probatur, posse ius consuetudinis esse irrationabile, ac subinde nullum, licèt consuetudo secundùm se irrationabilis non sit, sed honestissima, quod verissimum est, sicut potest esse lex iniqua, licèt res præcepta iniqua non sit. Nihilominus tamen illa ratio videtur efficax contra Nauarr. tum quia destruit fundamentum eius, vt statim ostendam, tum quia illa videtur sentire, consuetudinem non esse irrationabilem in ordine ad ius inducendum, nisi quia directè, vel indirectè est contra legem diuinam, vel naturalem in actibus suis, seu in ipso facto, vt in suo fundamento ostendit.

Nauar.

8. *Impugnatur 2.*

Secundò verò impugnatur clariùs illa sententia, quia multæ consuetudines non contrariæ diuino, vel naturali iuri, censentur in iure irrationabiles, nō solùm in ordine ad ius inducendum propter excessum bonitatis, sed absolutè, & secundùm se, propter defectum aliquem, seu inordinationem, quæ licèt non attingat illum gradum malitiæ, sufficit ad constituendam consuetudinem irrationabilem; ergo vt consuetudo sit rationabilis non sufficit illa duplex negatio, nec quòd sit bona, aut non mala, quantum est ex vi obiecti. Probatur antecedens, ex consuetudine non seruandi interdictum generale loci quoad aliquas circunstantias eius; de qua loquitur cap. *cùm inter*, de consuetud. & dicitur esse irrationabilis, cùm tamen nihil contineat contra ius diuinum, vel naturale, vbi Abb. notab. 3. aduertit, omnem consuetudinem contra honestatem esse irrationabilē, iuxta cap. *cùm ducerem*, de vit. & honest. cleric. Intelligit autem contra honestatem, id est, contra decentiam, quæ non semper includit aliquid contra ius diuinum, vel naturale. Vt v. g. quòd laici in choro sedeant cum clericis, non est contra ius diuinum, vel naturale, & tamen indecorum est, & ideo non potest consuetudine introduci. Idem censent Canonistæ de consuetudine venandi causa voluptatis in clericis, vt Ioan. Andr. in cap. 2. de Cler. venat. & multa similia refert Rochus in cap. vlt. de consuet. n. 30. Diceret tamen Nauar. hæc, & similia esse indirectè contra legē, vel diuinam, vel naturalem. Sed hoc non satisfacit, tum quia explicari satis non potest, in quo consistat illud *indirectè*, cùm totum illud factum possit consistere sine violatione legis diuinæ, aut naturalis; tum quia magis videtur esse indirectè contra ius naturale opus prohibitum lege humana, cùm ius naturale præcipiat superioribus obedire, & tamen ipse Nauar. negat, illam cō- *Nauar.* suetudinem esse directè, vel indirectè contra ius naturale, vel diuinum, tum deniq; quia saltem concluditur, consuetudinem illam non esse malam ex vi materiæ, & obiecti, & nihilominus irrationabilem reputari.

Ioan. And. Roch. *Nauar.*

9. *Retorquetur Nauarri argum.*

Tandem fundamentum Nauarri contra illum retorqueri potest, falsum est enim legē humanam posse præcipere quidquid non repugnat legi diuinæ, vel naturali: nam licèt non possit præcipere aliquid eis repugnans, non ideo potest præcipere quidquid eis non repugnat, vt suprà dictum est. Et patet in operibus consiliorum, vel etiam in bonis, quæ repugnant consiliis, vt est matrimonium, & (magis ad causam) in operibus minùs conuenientibus, vel decentibus, licèt contra illa iura non sint, vt esset lex præcipiens ludos minùs decentes, aut non expedientes, etiamsi mali nō essent: vel concedens clericis actum, vel habitum non satis honestum, vel similia; ergo leges humanæ possunt esse irrationabiles; etiamsi non sint prauæ, ex materia prohibita iure diuino, vel naturali; idem ergo esse potest in consuetudine.

10. *Vt consuetudo irrationabilis sit, non requiritur vt sit cōtra iura canonica.* *Panorm.* *Bart.*

Deinde contra aliam sententiam addo, vt aliqua consuetudo irrationabilis sit, non sufficere, quòd sit cō- tra iura canonica, neq; id semper esse necessarium. Ita sentiunt Panorm. & ferè alij in d. c. vlt. de cōsuet. Bart. in d. l. *de quibus*, ff. de legib. & in l. 2. C. quæ sit longa cōsuet. & alij, quos statim referā. Et probatur prior pars, quia consuetudo irrationabilis non potest præualere contra legem humanam, vt habetur in d. cap. vlt. de consuet. & tamen consuetudo contraria legi humanæ potest præualere contra illam, vt infrà ostendemus; ergo non omnis consuetudo contraria legi humanæ potest censeri irrationabilis. Altera pars clara est in his, quæ sunt contra ius diuinum, vel naturale, licèt non sint specialiter prohibita per legem humanam. Præter hæc verò sunt aliqua, quæ licèt nulla lege specialiter sint prohibita, habent indecentiam, vel conditionem aliquam, ob quam inepta, & indigna censentur, vt per consuetudinem inducantur; ergo in talibus consuetudo erit irrationabilis, etiamsi canonibus, seu legibus contraria non sit. Antecedens declaratur ex illo Pauli 1. Cor. 11. *Omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput suum*; & infrà, *Turpe est mulierem tonderi, aut decaluari*. Hæc enim, & similia non sunt absolutè prohibita iure naturæ tanquam moraliter mala, & nihilominus licèt nulla lege positiua diuina, vel humana vetentur, habent quandam indecentiam, vt significauit Paulus subiungens, *Neque ipsa natura docet vos, quòd vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi, mulier autem si comam nutriat, gloria est illi*; vbi Ambr. *naturaliter hoc honestum, & propemodum decretum vult esse*. Vbi meritò dixit *naturaliter*, & *propemodum*, quia secluſa lege positiua, hæc decentia naturalis est, non lege naturali rigorosè contrarium prohibente, sed *propemodum*. Id autem sufficit, vt consuetudo illi decentiæ contraria irrationabilis sit. Potest etiam hoc declarari ex operibus, quæ licèt lege positiua non prohibeantur, neq; intrinsecam habeant malitiam, in malum so-

D. Paulus. *D. Ambr.*

nare dicuntur à Theologis, quia periculum mali habent, præsertim si frequenter fiant, aut communiter permittantur, vt est vendere officia iustitiæ, item dona recipere ministros iustitiæ, item dare spirituale, intercueniente dono temporali, etiamsi non detur in pretium, item subditos non visitari, aut corrigi à Prælatis, & similia. Consuetudines ergo de huiusmodi rebus, secluſa lege prohibente irrationabiles meritò censentur. Deniq; declarari hoc potest ex his, quæ diximus in materia de iuram. & de voto, aliqua esse, quæ licèt non malè fiant, malè promittuntur, vt maritum non accusare mulierem de adulterio, non reuocare testamentum, & similia, & ita potest esse promissio irrationabilis, etiamsi materia eius nulla lege prohibita sit; ita ergo consuetudo. Et talis est in vniuersum illa, quæ præbet licentiam peccandi, vt esset, quòd filij spurij essent æquè hæredes ac legitimi, quòd homicidium leui pœna pecuniaria puniretur. Quæ exempla cum aliis latè prosequitur Rochus dicto cap. vlt. n. 26.

Rochus.

11. *Consuetudo mala esse potest licèt ex materia mala non sit.*

Vnde concludo, consuetudinem posse esse irrationabilem, etiamsi ex materia mala non sit, vt patet, si contingat materiam eius esse indecentem, vel habere aliquid periculi, vel incommodi, si publicè, & communiter introducatur, & nihilominus nec per se mala sit, nec prohibita iure aliquo positiuo, vt in multis ex dictis exemplis contingere potest. Et è contrario etiam posse esse consuetudinem malam saltem in fieri, & in actibus, per quos introducitur, quia nimirū prohibiti sunt saltem per legem humanam, & nihilominus non esse irrationabilem, quia secluſa lege humana, materia illa non esset omnino inepta ad consuetudinem circa illam introducendam. Et ita sentit apertè Panormit. in d. cap. vlt. n. 4. vbi verba illius textus dicentis, non esse vilem auctoritatem longæuæ consuetudinis etiam de mala posse intelligi: nam potest præualere contra legem, si rationabilis sit; supponit ergo, malam consuetudinem posse esse rationabilem. Hoc autem intelligendum est de illa, quæ ita est mala in fieri, vt in facto esse possit esse non mala, vt in sequentibus explicabitur.

Panorm.

12. Atq; ita etiam concluditur, non esse eandem partitionem consuetudinis in bonam, & malam, & in rationabilem, vel irrationabilem. Et ratio reddi potest, quia bonitas, & malitia attenduntur ex obiectis, seu ex lege prohibente, aut non prohibente; rationabilitas autem, vel irrationabilitas videntur considerandæ ex proportione ad communem vsum, & ius consuetudinis, vt in cap. seq. magis explicabo. Neq; contra hoc obstāt adducta in secunda opinione, quia iura, & Glossæ ibi citatæ in alio sensu loquuntur, vt statim in alio membro harum diuisionum explicabitur. Ratio autem ibi facta inquirit, quomodo possit consuetudo legi contraria esse rationabilis, quod tractabimus infrà disputando, quomodo consuetudo contra legem humanam præualeat.

13. Superest verò inquirendum, in quo consistat, consuetudinem aliquam esse irrationabilem, vel quid ad illam requiratur vltra, vel extra prohibitionem, & è conuerso, quid præter bonitatem necessarium sit, vt consuetudo censeatur rationabilis, ac deniq; qua regula possit hoc discerni. De qua re tractat late Panorm. in d. cap. vlt. de consuet. n. 5. & 6. vbi varias refert opiniones. Idē latè Rochus in d. tract. sect. 2. à n. 20. Bart. in d. l. *de quibus*, & in dicta l. 2. C. quæ sit long. consuet. &c. vbi etiam Iason, & alij, & plura refert Menoch. lib. 2. de arbitrar. cent. 1. casu 82. In summa verò vno ex duobus modis declarant illa membra, eorúmq; distinctionem.

Panorm. *Rochus.* *Bart.* *Iason.* *Menoch.*

14. *Irrationabilis consuetudo quæ.*

Primò per effectus, scilicet, vt illa censeatur irrationabilis consuetudo, quæ fuerit contra Ecclesiasticam libertatem vel quæ licentiam, vel occasionem peccandi aliquo modo præbuerit, vel communi vtilitati sit pernicioſa, vel aliam similem conditionem habuerit, etiamsi contra ius diuinum non sit: nam si hoc habuerit, illa maximè irrationabilis semper censetur. E contrario verò illa iudicabitur rationabilis, quæ nec fuerit contraria iuri diuino, aut naturali, nec aliquam ex dictis conditionibus habuerit. Et fortè Nauar. suprà nihil aliud in re intendit, sed videtur existimasse, hæc omnia breuiùs comprehendi per illam particulam directè, vel indirectè, quæ tamen multò obscurior mihi videtur, quia vt intelligi possit, non potest aliter, quàm per similia exempla explicari. Et illud indirectum nunquam est necessarium esse tale, vt ratione illius materia consuetudinis verè, & in rigore habeat intrinsecam malitiam contrariam iuri naturali: nam re vera hoc necessarium non est ad consuetudinem irrationabilem, vt ostendi.

Nauar.

15. Alius modus respondendi est, de hac re non posse absolutam regulam generalem tradi, sed relinquendum esse arbitrio prudentis. Quam regulam tradit Glossa in cap. 1. de constit. in 6. verb. *rationabile*, quam ibi Franc. & alij sequuntur, & fuit sententia Hostiens. in sum. tit. de consuetud. §. *quid sit consuetudo*, eúmq; sequuntur Ioan. Andr. Panorm. & alij in dicto cap. vlt. de consuetud. cum Bart. & aliis. Qui quidem priorem respondendi modum non reiiciunt, sed illum acceptant vt aptum ad informandum animum eius, qui in particulari hoc iudicaturus est, vltimam verò resolutionem ponunt in prudenti arbitrio. Ipsi verò hoc declarant in ordine ad iudicem, qui in exteriori foro de qualitate consuetudinis iudicaturus est: cum proportione verò applicari potest ad confessorem in suo iudicio pœnitentiali, & ad Doctorem in consilio ferendo. Intelligunt etiam hoc habere locum, quando per ius positiuum declaratum non est, an consuetudo sit irrationabilis: nam si lege hoc declaratum sit, illi standum est per se loquendo, vt mox explicabimus. Addit denique Bald. in d. l. *de quibus*, & Fontan. in schol. marginali ad dictum cap. 1. de constit. in 6. in dubio præsumi consuetudinem rationabilem, & pro illa esse ferendum iudicium. Quod intelligo, quando consuetudo est antiqua, & à viris probis, vel indifferenter ab omnibus seruata est. Et hoc modo explicata hæc resolutio mihi valde probatur.

Gloſſa. *Franc.* *Hoſtien.* *Ioan. And.* *Panorm.* *Bart.* *Bald.* *Fontan.*

16. Ad maiorem tamen illius declarationem occurrit addenda regula insinuata in cap. 1. de iis, quæ fiunt à maiori parte Capituli, vbi illæ consuetudines iudicantur irrationabiles, *quæ nec ratione iuuantur, nec sacris congruunt institutis.* Qui textus sumptus est ex Cōcil. Lateran. sub Alexand. III. part. 1. cap. 16. vbi affirmatiuè præcipitur, seruare consuetudines, *quæ ratione iuuantur, & sacris congruunt institutis.* Ex vtrisque autem verbis potest colligi consuetudinem esse irrationabilem, si ratione destituitur, etiamsi contra rationem apertè non sit. Ad iudicandum autem an sit omnino ratione carens, oportet aduertere, consuetudinem in præsenti maximè dici rationabilem, vel irrationabilem in ordine ad eius effectum moralem, qui potest esse varius. Nam interdum habet effectum obligandi ad eius obseruantiam: aliquando solùm permittendi talem vsum, reuocando legem, illum prohibentem: nonnunquam solùm habet vim approbandi tale factum, vel ad summum excitandi, & inclinándi rationabiliter ad vsum eius. Et ideo attentè est considerandus effectus respectu cuius dicitur consuetudo rationabilis, vel irrationabilis, vt talis iudicetur. Nam plures conditiones potest requirere ad vnum finem, seu effectum, quàm ad alium. Plus enim requiritur, vt consuetudo inducat legem v.g. quàm vt sit honesta, & ideo vt sit rationabilis in ordine ad illum finem, vltra honestatem oportet considerare, an habeat alias conditiones legis iustæ, vt quòd sit obligatio eius tolerabilis, & communi bono vtilis. Si verò consuetudo

spectetur

spectetur in ordine ad reuocationem legis humanæ, vt sit rationabilis, non est necesse, vt non sit mala, saltem, quia prohibita, sed ex ea parte sufficiet, vt per se & secluſa lege prohibente mala non sit. Oportebit autem, vt habeat causam aliquam rationabilem, ob quã contra legem inducatur. Quia alias irrationabiliter induceretur contra legem: nam in vniuersum reuocatio legis iustæ, si absq; legitima causa fiat, irrationabilis est, vt infrà dicemus.

17. *Duo effectus præcipuè in hac materia.* Quocirca considerando consuetudinem in ordine ad hos duos effectus, qui in hac materia sunt præcipui, obligandi ad similes actus, vel deobligandi ab illis, non obstante lege, optima regula mihi esse videtur, vt suppoſita honestate materiæ, saltem quoad non repugnantiam cum diuina, vel naturali lege, applicentur ad consuetudinem conditiones necessariæ ad legem iustam, vel ad iustam reuocationem legis. Nam si in consuetudine cum proportione inuentæ fuerint, cum eadem erit rationabilis: si autem defuerint, erit irrationabilis per comparationem ad talem effectum. Et hanc regulam inuenio traditam à Gemin. in c. 1. de constit. in 6. Anton. in c. vlt. de consuet. quos imitatur Sylu. verb. *consuetud.* q. 1. Soto lib. 1. de iust. q. 7. ar 2. Sanc. lib. 7. de matrim. disp. 4. n. 41. Dixi autem, *per comparationem*, &c. quia si consuetudo solùm consideretur absolutè quoad vsum, seu voluntariam imitationem, sic rationabilis erit, si sit honesta. Et iuxta hanc regulam erit facile ferre iudicium de consuetudine in ordine ad quemcumq; alium effectum eius, vt declarando ipsos effectus, in sequentibus magis explicabimus. Et in sequenti puncto alia subdiuisio consuetudinis irrationabilis declarabitur.

Optima regula dignoscendi consuetudinẽ rationabil. vel irrationabilem. Gemin. Anton. Sylvest. Soto. Sanc.

CAPVT VII.

Quæ consuetudo sit, vel non sit in iure reprobata.

1. EXplicanda sequitur alia diuisio consuetudinis in reprobatam in iure, vel permissam, quæ licèt affinis sit præcedentibus, distincta est, vt videbimus. Titulus autem quæstionis intelligitur de iure positiuo humano: nam de iure naturali sufficiunt, quæ in superiori capite dicta sunt. Quia illa consuetudo, quæ prudenti arbitrio secundùm rectam rationem naturalem iudicata fuerit irrationabilis, erit etiam reprobata in iure naturali, & quæ secundùm rectam rationem non apparuerit irrationabilis, non erit reprobata in eodem iure. Ius autem diuinum de hoc nihil disponit, vt constat. Igitur de iure positiuo in primis videndum est, quæ consuetudo censenda sit reprobata in iure. Aliqui enim censent, omnem consuetudinem expressè, ac in specie abrogatam per legem, esse in iure reprobatam. Alij addunt, hoc non sufficere, sed necessarium esse, vt consuetudo per legem prohibeatur. Alij verò existimant, etiam hoc non sufficere, sed oportere, vt consuetudo per legem declaretur irrationabilis, vel prohibeatur specialiter sub hoc titulo, seu propter hanc causam, quòd irrationabilis sit. Et hæc vltima sententia vera est, & magis recepta, eámq; tenent apertè Nauar. loco suprà citato, & Couar. & alij statim citandi; illam autem exponere, & probare necesse est.

Consuetudo per legem declarari debet, vel prohiberi sub tali titulo, quod irrationabilis sit. Nauar. Couar.

2. *Conclus.* Dico ergo, legem humanam interdum abrogare consuetudinem, interdum etiam prohibere, aliquando verò reprobare, & hæc tria esse diuersa. Hoc non inuenio ita expressè declaratum in auctoribus, imò reperio sæpe confundere terminos: re tamen vera illa tria distincta sunt, & ita ex communi doctrina colligitur: imò posset addi quartum membrum, scilicet, *resistere simpliciter consuetudini*, sed hoc licèt aliquo modo sit diuersum, cum tertio coincidere videtur. Probo igitur singula. Et primò de abrogatione, seu reuocatione dico, solùm auferre præexistentem consuetudinem. Nam verbum derogandi, aut reuocandi, vel (quod perinde est) clausula reuocatoria absolutè proposita in proprietate sermonis solùm cadit in præteritum factum; ergo lex abrogans consuetudinem solùm cadit in consuetudinem præexistentem. Sicut lex reuocans legem contrariam in præexistentem legem cadit: nam si nulla præexisteret, non esset necessaria, imò vana esset reuocatio, nec fieri posset, nisi ex deceptione, vel sub cõditione, si talis lex sit, & ita etiam semper refertur ad præexistentem legem; idem ergo est de lege reuocante consuetudinem. Vnde fit, vt quando in lege tantùm additur clausula, *Non obstante quacumq; consuetudine*, vt in Clement. *statutum*, de elect. & similibus, per illam solùm abrogetur præexistens consuetudo, non tamen prohibeatur consuetudo in futurum, quia clausula illa non respicit futurum tempus, sed tantùm præteritum. Quia consuetudo, quæ in futuro tempore esse potest, & nondum est, non potest resistere legi, quæ nunc fit: illa autem clausula solùm tollit consuetudinem, quæ tali legi resistere possit; cadit ergo in præexistentem, & non extenditur ad futuram. Et idem est de quibuscumq; verbis reuocantibus consuetudinem, nisi in eis aliquid addatur. Et ratio iuuat, quia talis effectus odiosus est, & ideo verba extendi non debent vltra vim, & rigorem suum. Confirmat hoc etiam vsus: nam quando legislator amplius vult efficere, id declarat, vt statim dicemus.

Axioma illud non obstante quacunq; cõsuetudine, quo modo intelligendum.

3. *Pura consuetudinis abrogatio non est illius reprobatio.* Et ob easdem ferè rationes pura consuetudinis abrogatio non est illius reprobatio, quia potest abrogari consuetudo, non quia irrationabilis, sed solùm quia ita placet legislatori, quia iudicat, ita nunc magis expedire. Potest autem consuetudo aliqua nunc minùs expedire etiamsi de se non sit mala, nec irrationabilis, quod videtur per se notum, suppoſita declaratione consuetudinis malæ, & irrationabilis in superioribus data. Ergo quando lex reuocat consuetudinem purè, & sine alia declaratione, non præsumitur illam damnare vt irrationabilem. Sicut quãdo lex posterior reuocat priorem, non ideo præsumitur illam reprobare vt malam, vel irrationabilem. Et generatim loquendo secundùm ius, quod non probatur esse prauum, nec vt tale reprobatur, non præsumitur malum, sed potiùs bonum, etiamsi aliud ibi præferatur, quia potest esse melius, vel hic, & nunc magis expediens reputari. Deniq; sumitur hoc satis clarè ex c. 1. de constit. in 6. dicitur enim ibi, *legem non abrogare consuetudinem rationabilem, nisi expressè caueatur in ipsa*; ergo supponit, interdum legem reuocare consuetudinem rationabilem; ergo ex sola reuocatione non colligitur, consuetudinẽ esse irrationabilem, aut reprobatam. Et hæc doctrina quoad vtramq; partem communis est, ex Glossa in Clement. *statutum*, verb. *consuetudine*, de elect. & ibi Imol. & Domin. in c. *licet*, de constit. in 6. Angel. verb. *consuetudo*. n. 9. Sylvest. q. 6. n. 10. licèt priùs videatur repugnare, de quo statim dicam, & idem tenent Anchar. Abb. cum aliis in cap. vltim. de constit. Felin. in cap. 2. de probat. num. 11. vbi refert Bart. Bald. & alios. Idem tenet Nauar. suprà, & Couar. lib. 3. variar. c. 13. n. 4. concl. 4. licèt in secunda aliter loquatur, cum Anton. de quo iam dicam.

Glossa. Imol. Dominic. Angel. Sylvest. Anchar. Abb. Felin. Bart. Bald. Nauar. Couar. Anton.

4. *Anton. Archid. Ioan. And.* Contra priorem enim partem videtur sentire Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. citans Archid. & Ioan. Andr. in c. 1. de constit. in 6. Dicit enim, licèt lex non improbet consuetudinem contrariam, si absolutè & simpliciter illam tollat, intelligi de consuetudine inducta, & inducenda. Et idem videntur dicere Angel. suprà, & Sylvest. n. 9. quando lex addit clausulam derogatoriam consuetudinis, & in eam sententiam citant Bart. & Anton. sumpserúntq; ex Panormit. in cap. 2. de probat. num. 8. & Felin. num. 11. Et videntur intelligere etiamsi lex expressè non prohibeat pro tempore futuro. Nã eò tendit ratio eorum, scilicet, quia lex semper lo-

Angel. Sylvest. Bart. Panorm. Felin.

quitur; ergo si semel expressè derogat consuetudini, semper derogat, & illi resistit. Et posset pro eadem sententia referri Couar. suprà in secunda conclusione. Veruntamen ille vtitur verbo, *reprobandi*, de quo alia est ratio, vt statim dicam. Alij verò auctores, ne sibi sint contrarij, non loquuntur de lege tantùm reuocante consuetudinem, sed de resistente simpliciter consuetudini, de qua etiam alia est ratio, vt statim explicabo, indicando verba, quibus fiat à lege talis resistentia, & quem effectum habeat. Et ita ratio adducta ad summum potest habere aliquam vim in lege simpliciter resistente consuetudini, contra doctrinam autem datam non vrget. Nam lex disponens circa actum præteritum tantùm, semper quidem loquitur contra illum, nunquam tamen loqui potest contra futurum, quod non erat factum, quando lex illa fuit condita.

Couar.

5. *Legem prohibentem sibi contrariam consuetudinẽ tam præteritam, quàm futuram complecti.*

Secundò de prohibitione dicendum est, legem prohibentem sibi contrariam consuetudinem, non tantùm præteritam consuetudinem, sed etiam futuram tollere, seu potiùs impedire, aut præuenire, ne introducatur, non tamen propterea reprobare talem consuetudinem. Prior pars supponit interdum legem prohibere futuram consuetudinem, quod est commune, & in exemplum adduci solet, l. 3. §. *diuus*, ff. de sepul. viol. quæ de statuto municipali loquitur, per æquiparationem tamen adducitur. Et ita Tiraquel. in Præfat. ad retract. num. 17. in fine, ex illa colligit, *Cùm lex damnat* (id est, prohibet) *consuetudinem futuram, id nuncupatim exprimere.* Priorem ergo partem intendunt auctores proximè allegati, Antonin. Angel. Syluest. Et eandem expressiùs posuit Nauar. & Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 2. Et ratio est clara, quia prohibitio respicit futura: nam præterita prohiberi non possunt, imò neque præsentia, vt iam facta sunt, sed vt in futurum durare possunt, quia vt sic solùm sunt libera, vt prohiberi possint; ergo si lex prohibet consuetudinem, resistit non tantùm iam inductæ, sed etiam inducendæ, & quantum est ex se, impedit, ne introducatur. Intelligitur autem prohibere consuetudinem. Primò si expressè vetet, ne contra talem legem consuetudo aliqua introduci permittatur, vel quando iubet, ne inducatur. vt Nauar. ait. Deinde idem est probabile, quando absolutè prohibet omnem consuetudinem contrariam, etiamsi de futuro tempore, vel de introductione illius expressam mentionem non faciat, vt si dicat, *Nolumus contra hanc legem aliquam cõsuetudinem valere*, vel quid simile, videtur comprehẽdere tam introductam, quàm omnem, quæ introduci posset, & omnibus resistere, quia verba sunt valde absoluta, & vniuersalia, & indifferentia ad præterita, & futura, & ideo non est cur restringantur. Et similia verba videntur intelligere auctores, per clausulam derogatoriam simpliciter cõsuetudinis contrariæ. Et in eodem sensu dicit Antonin. per talem legem tolli simpliciter consuetudinem, & colligi potest hic sensus ex exemplo, quod adducit ex l. *eos*, C. de censib. vbi in §. *super*, sic dicitur, *Nec liceat iudici memoratam augere taxationem occasione consuetudinis in regione obtinentis.* Quæ verba non videntur tantùm reuocatoria præexistentis consuetudinis, sed simpliciter resistentia consuetudini, etiam futuræ, quia non tantùm reuocationem, sed etiam prohibitionem continent. Vt patet ex illis verbis, *nec licet iudici*: nam verbum, *non liceat*, prohibitiuum est, vnde non dirigitur ad solos iudices tunc existentes, sed ad omnes futuros, & consequenter etiam loquitur de consuetudine futura tempore cuiuscumq; iudicis. Et quoad hoc rectè applicatur ratio suprà facta, quòd lex semper loquitur. At verò Bart. ibi solùm ex illa lege colligit legem reuocare præteritam consuetudinem. Sed nihilominus quod ad illam legem attinet, maior videtur esse vis illorum verborum, ex sententia tamen Bartoli colligo, verba non esse facilè extendenda ad futuras consuetudines, sed solùm quando proprietas verborum id postulauerit.

Tiraquel. *Anton. Angel. Sylvest. Nauar. Soto.* *Antoc.* *Bart.*

Posteriorem partem, scilicet, legem etiam prohibentem simpliciter futuram consuetudinem, non ideo reprobare illam, docuit expressiùs, quàm cæteri Doctores, Nauar. in loco citato. Ait enim consuetudinem non esse irrationabilem eo, quòd ius ei resistat, tollendo illam, & iubendo, ne inducatur, nisi etiam declaret, eam esse irrationabilem, vel esse corruptelam. Potéstq; sumi ex Bart. in dicta repet. l. *de quibus*, post posit. 10. num. 5. distinguit enim inter reprobationem consuetudinis, & prohibitionem eius, etiam expressam, & in futurum. Et potest probari ferè rationibus factis in priori membro de lege reuocante. Præsertim illa, quòd sicut lex potest reuocare præexistentem consuetudinem, non quia irrationabilis sit, sed propter alias causas, ita etiam potest prohibere, ne in futurum inducatur, non quia sit irrationabilis, sed quia propter alias causas ita legislatori videtur expedire, vel quia præsumit, rationes, quæ ad reuocationem mouent, perseueraturas semper, & ideo eisdem mouetur ad prohibitionem, vel denique addit fortasse illam prohibitionem, vt magis moueat, & cogat ad legis obseruationem; ergo ex sola prohibitione in futurum non potest colligi, nec præsumi, quòd lex sit irrationabilis, vel quòd vt talis reprobetur. Quem autem effectum habeat hæc prohibitio consuetudinis, quæ introduci potest, in sequentibus videbimus.

6. *Lex prohibens futuram consuetudinem non ideo tam reprobat.* *Nauar.* *Bart.*

Venio igitur ad tertium membrum de consuetudine iure reprobata; concluditur enim ex dictis, tunc esse consuetudinem reprobatam in iure, quando non solùm reuocatur, aut prohibetur, sed etiam per expressa verba irrationabilis declaratur. Quod variis modis fit in iure, vt in cap. vnic. de Cleric. non resident. in 6. per illa verba, *Consuetudinem illam penitus improbantes.* in cap. 2. de probat. *Talem consuetudinem reprobamus*, cap. *cùm inter*, de consuetud. quædam consuetudo irritatur eo, quòd *ex illa disrumperetur neruus Ecclesiasticæ disciplinæ*, & cap. *ad nostram*, eod. tollitur consuetudo, *eo, quod minus rationabilis habeatur.* & cap. *cùm venerabilis*, eod. *Cùm hæc non tam consuetudo, quàm corruptela meritò sit censenda*, cap. *ex frequentibus*, de instit. *Consuetudinem prauam*, & infrà declaratur, *contra decentiam, contra honestatem, & contra canonica instituta*, & perinde valere censeo, quando consuetudo appellatur *abusus*, & ideo non obligare declaratur, vt in cap. penult. de consuet. Quando ergo aliquo simili modo reprobatur consuetudo, tunc lex non solùm habet vim prohibentis, sed etiam declarantis, talem consuetudinem esse iniquam, vt sensit Couar. suprà in dicto cap. 2. & ideo illam specialiter reuocare dicitur. Et ob eandem causam necessaria sunt huiusmodi verba, quia sine illis lex non declarat, qualis fuerit, vel sit consuetudo, sed solùm illam vetat.

7. *Tunc consuetudo reprobatur cum per expressa verba irrationabilis declaratur.*

Couar.

Et hinc est, vt licèt lex retractet consuetudinem præteritam, si pro ratione addat, quòd sit corruptela, vel irrationabilis, eo ipso etiam in futurum illam prohibeat, & reprobet, stantibus eisdem circunstantiis, vt dixit Panorm. in cap. 2. de probat. num. 7. & 8. & Tiraquel. referens plures in præfat. ad retract. n. 18. & 19. & ratio est, quia consuetudo irrationabilis omni iure, & pro omni tempore est prohibita, iuxta cap. vlt. de consuetud. cum similibus. Atque ita sensit etiam Nauar. & ita intelligitur Glossa in cap. vlt. de consuetud. verbo, *rationabilis*. dicens, *illam esse consuetudinem rationabilem, quam non improbant iura*: nam verbum *improbandi*, in sua proprietate sumendum est, & in eodem sensu accipiendum est, quo in fine dicit, illam esse rationabilem, *quæ non obuiat canonicis institutis*, à quibus scilicet, reprobatur, vt Nauar, exposuit. Vnde statim subdit eadem Glossa, illam esse irrationabilem

8. *Panorm.* *Tiraquel.* *Nauar.* *Glossa.*

con

consuetudinem, *quæ à iure improbatur*, & ex omnibus A ex humano iure potest mutationem recipere, vel per
suribus, quæ allegat, constat, vti verbo improbandi nouum ius, vel interdum per ipsarum rerum muta-
in omni proprietate. Ac denique ita intelligendi sunt tionem, vt sensit Panormit. dicto c. 2. de probat. num. *Panormit.*
auctores, quando dicunt, consuetudinem iure repro- 8. & in cap. vlt. de consuet. num. 12. & infrà in cap. 16.
batam amplius valere non posse, & licet interdum v- magis explicabitur.
tantur nomine derogationis, possunt piè ita interpre-
tari: quomodo autem hoc limitandum sit, & quæ dif-
ferentia in hoc sit inter consuetudinem prohibitam,
& reprobatam, dicam infrà cap. 16.

CAPVT VIII.

De alia diuisione consuetudinis in præscriptam, & non præscriptam.

9. *Dupliciter cō-suetudinis re-probatio fieri potest.*

Superest verò circa hanc consuetudinis reproba-
tionem aduertere, dupliciter intelligi posse per ius fie-
ri, vno modo per modum puræ declarationis, alio per
modum etiam dispositionis. Prior modus solùm con-
tingit, quando consuetudo vel est clarè turpis, vtpote
contra ius naturale, aut diuinum, vel quando euiden-
ter est inutilis, & communi bono inimica, & nociua. B
Posterior autem modus videtur intercedere, quando
ex solis principiis naturalibus, vel diuinis non statim
apparet cōsuetudo irrationabilis, & nihilominus pro-
pter maiorem decentiam, vel religionem, vel disci-
plinæ seueritatem disponit lex, vt talis consuetudo pro
irrationabili habeatur: nam sine dubio potest hoc ef-
ficere lex humana, & præsertim canonica, cùm ad ho-
nestatem morum possit esse maximè conueniens. Et
videntur hi duo diuersi modi insinuari in iure. Nam
interdum reprobatur consuetudo per verbum, *declara-
mus*, vt in cap. *ex parte*, de consuetud. aliquando verò
per verbum irritandi, vt in cap. *cùm inter*, eod. vbi di-
citur, *Talem consuetudinem duximus irritandam.* Quæ
verba in rigore indicant, talem consuetudinem antea,
& de se non fuisse nullam, ac proinde nec per se esse
irrationabilem, sed per illud ius irritatam fuisse. Quod
bene ponderauit Molin. tract. 2. de iust. disp. 79. Exisi- *Molin.*
mo tamen, per illam irritationem similem consuetu-
dinem mansisse in perpetuum ipso iure reprobatam,
quia illa irritatio non fuit tantùm facti particularis, &
transitoria (vt sic dicam) sed fuit iuris constitutiua, &
ideo vniuersalis, ac perpetua, & ideo semper loquitur,
sempérque resistit tali consuetudini tanquam irra-
tionabili. Et declaratur ampliùs, quia illa irritatio non
fuit pœna, neque enim lata est propter culpam, sed
quia, *Si talis consuetudo teneret, disrumperetur neruus Ec-
clesiasticæ disciplinæ*; ergo est ita lata, vt obuians per se
tali consuetudini, ne introduci valeat, & nunquam D
disrumpere possit neruum Ecclesiasticæ disciplinæ.
Quia verò qualitas, & modus disciplinæ non est ex so-
la rei natura, sed ex iuris dispositione, ideo dicimus, il-
lam reprobationem talis consuetudinis non esse purè
declaratiuam, sed ex dispositione iuris pendere.

10. Et in hoc sensu intelligenda videntur multa iura
reprobantia aliquas consuetudines, aut præscriptio-
nes, quæ ex sola rei natura non statim apparent irra-
tionabiles: eodémque modo aliqua decreta reprobant
consuetudines, quæ instituta canonica conuellunt,
aut diminuunt contra rigorem, scilicet, ab eis intētum.
Præterea sic etiam potest intelligi Glossa suprà, dicēs, *Glossa.*
illam consuetudinem esse irrationabilem, quæ à iure
improbatur. Quod excluisse videtur intellexisse Bald. *Bald.*
E
cons. 401. volum. 5. dicens, vt consuetudo dicatur ra-
tionabilis, satis esse, quòd non sit improbata. Quod ta-
men in rigore non videtur verum, quia potest esse ali-
qua consuetudo per se, & natura sua irrationabilis, li-
cet in iure non improbetur. Vnde fortasse illi loquun-
tur solùm in ordine ad forum externum: vel certè po-
test illa sententia intelligi de improbatione à iure, vel
in particulari, vel saltem in principiis generalibus, vt
quia dissoluit neruum disciplinæ, vel quia derogat
Ecclesiasticæ libertati, vel quippiam simile. Denique
notari potest differentia inter hos duos modos repro-
bationis: nam ille, qui est purè declaratiuus, videtur
immutabilior, vtpote in sola ratione naturali, vel iure
diuino fundatus: alter verò, qui est positiuus, cùm sit

1. Hæc est vltima diuisio consuetudinis, quam in
hoc capite explicare decreui, quia & ad loquen-
dum in hac materia, & ad effectus consuetudinis ex-
plicandos necessaria est; quia verò præcipua difficul-
tas versatur circa consuetudinem præscriptam, ideo
B de illa præcipuè quærimus: nam illa explicata, facilè
erit, aliud membrum exponere. Quidam ergo Legi-
stæ dixerunt, nullam esse consuetudinem præscriptam.
Ita tenuerunt Cynus, & Petrus relati ab Abb. dicto *Cyn. Petr.*
cap. vltimo, & Angel. in l. *si quis emptionis*, C. de præ- *Abb.*
script. 30. annor. Mouebantur, quia consuetudo non *Angel.*
est ius dispositum, sed disponens; sic enim in cap. 1.
diximus, consuetudinem de qua tractamus, à præscri-
ptione distingui, ac subinde consuetudinem hanc non
esse præscriptionem; ergo fieri non potest, vt talis
consuetudo præscripta sit. Probatur consequentia,
quia vel cùm dicitur consuetudo præscripta, intelligi-
tur de consuetudine iuris, vel de consuetudine facti.
Primum separari non potest à secundo, quia omne id
C quod præscribitur, aliquo vsu præscribitur; ergo si ius
consuetudinis præscribitur, aliquo vsu præscribi de-
bet, qui vsus non est, nisi ipsa consuetudo facti. Quòd
si de illa sit sermo, interrogo rursus, quo vsu præscri-
bi possit, an vsu à se distincto, vel se ipsa: non primum,
quia consuetudine non vtimur alio vsu, sed se ipsa,
quia ipsa est quidam vsus, & de vsu non datur alius
vsus, aliàs procederetur in infinitum, nec etiam se
ipsa, quia ipsa non est præscriptio, vt supponitur: ni-
hil autem præscribi potest, nisi aliqua præscriptione.
Et confirmatur, quia omnis præscriptio requirit bo-
nam fidem; hæc autem in hac consuetudine non est
necessaria, quia per actus peccaminosos interdum fit,
vt diximus. Item præscriptio requirit aliquod tempus
D lege statutum, in hac verò consuetudine nulla est lex,
quæ certum tempus ad illam requirat. Denique o-
mnis præscriptio est contra aliquem inuitum, hæc
autem minimè. Non ergo potest requiri in hac con-
suetudine, quòd sit præscripta, & sic non subsistet
diuisio.

2. *Consuetudo præscripta ap-probatur.*

Nihilominus dicendum est primò, aliquam esse
consuetudinem disponentem, seu legalem, quæ præ-
scripta esse potest. Hęc assertio est expressa in iure, cap.
vltimo, de consuetud. ibi, & *legitimè præscripta*, & insi-
nuatur satis in cap. *non est*, eodem, in 6. & in cap. *cùm
dilectus*, eodem. vbi Glossa vltima notat, & in cap.
cùm Ecclesia, de caus. possess. vbi etiam id aduertit
Glossa, verb. *de consuetudine*, & aliis similibus, quæ
ab Auctoribus referuntur. In quibus tamen cauen-
dum est, quòd differenter allegant iura, quæ de pro-
pria præscriptione rerum, seu priuatorum iurium di-
cuntur, cùm tamen nos non de præscriptione, sed de
consuetudine legali tractemus, in qua vix inuenio ius
requirens consuetudinem præscriptam præter dictum
cap. vlt. Nam cap. *non est*, fortè de præscriptione lo-
quitur, quia agit de consuetudine Episcopi ad vten-
dum iurisdictione sine consilio capituli: caput autem
cùm dilectus, non nominat præscriptam consuetudi-
nem, sed solùm dicit, *Si talis fuerit consuetudo, quæ iu-
ri communi praiudicet*, caput autem, *cùm Ecclesia*, o-
ptimè de præscriptione propria iuris eligēdi intelligi-
tur, & de eodem loquitur caput, *Cumana*, de elect.
& similia, quæ citantur. Veruntamen sufficit nobis

vnum ius, vt à verbis illius recedendum non sit. Et ita in hoc conueniunt Canonistæ ibi, & Panormit. num. 7. & sequenti, Rochus latè in sect. 3. à princ. & ibidem Antonin. & alij, Cardin. in cap. *frustrà*, dist. 8. & expresse Bart. contra Petrum quem allegat in l. *de quibus*, in repet. q. 2. num. 15. & ibidem Bald. Iason, & alij, éstque optima Glossa, quæ ita loquitur in l. *nemo*. 166. ff. de reg. iur. Et licèt videatur quæstio de modo loquendi, ad illam explicandam, necesse est reddere rationem illius loquutionis, quam dicti Iuristæ ferè reddunt per solam nominis interpretationem. Panormit. ait, consuetudinem esse præscriptam, nihil aliud significare, nisi esse obtentam per cursum temporis requisiti ad præscriptionem. Et similiter dixit Roch. idem esse dicere, consuetudinem debere esse præscriptam, quòd dicere, postulare temporis diuturnitatem, & Bal. supra opposit. 7. dixit, esse præscriptam, id est, cursu temporis perfectam, roboratam, ac firmatam. Bartol. verò exponit, dici præscriptam, id est, consuetudine inductam ad modum seruitutis. Quod videtur diuersum, tamen vtrumq; in bono sensu verum est.

Panormit. Roch. Anton. Card. Bart. Bald. Iason. Glossa. *Panormit.* *Roch.* *Bart.*

3. Ad hanc ergo assertionem, & rationem eius magis explicandum aduerto tam in præscriptione propria, quàm in consuetudine dici posse præscriptam, & consuetudinem ipsam, & ius, quod per illam acquiritur. Sic enim in propria præscriptione dicitur domus, vel seruitus, vel actio præscripta, & consequenter consuetudo vtendi tali re, est ipsa præscriptio; non tamen est talis, nisi debito tempore cum aliis circunstantiis consummata sit: & ideo quando talis est, dicitur etiam præscripta, vt distinguatur à consuetudine inchoata, vel alio modo imperfecta. Sic ergo in præsenti consuetudo, vt est quid iuris, esse potest præscripta, quia per consuetudinem consummatam, id est, habentem conditiones iure requisitas, acquisita est. Et hoc est, quod docuit Bartol. qui id explicuit per analogiam ad præscriptionem seruitutis. Nam licèt in seruitute, & in lege non scripta ius sit diuersum, nihilominus modus, quo vtrumq; inducitur, seruat proportionem, & ideo etiam ius consuetudinis dici potest præscriptum. Vnde etiam fit, vt ipsa consuetudo facti, per quam ius legale inducitur, quatenus certam perfectionem, & consummationem requirit adminiculo iuris, dici etiam possit præscriptio; non enim posset ius ipsum dici præscriptum, nisi etiam via ad illud (vt sic dicam) dici posset præscriptio. Et hinc etiam talis consuetudo facti denominari potest præscripta, quia potest interdum esse inchoata tantùm, vel imperfecta, & ideo vt significetur habere omnes conditiones requisitas, & præsertim temporis diuturnitatem, dicitur esse præscripta. Et hoc voluerunt Bald. & Panormitan. suprà, & Glossa in dicto cap. *nemo*, vocans consuetudinem roboratam.

Tam consuetudo ipsa quã ius per illam acquisitum dici potest præscribi. *Bald. Panorm. Glossa.*

4. Vnde facilè soluitur fundamentum contrariæ sententiæ: nam in primis procedit per æquiuocationem; suprà enim quando distinximus consuetudinem à præscriptione, etiam aduertimus, interdum hæc nomina latè sumi, & vnum pro alio vsurpari: nam & præscriptio est consuetudo quædam certo modo perfecta, & omnis consuetudo simili proportione consummata solet vocari præscriptio, & eadem ratione consuetudo vocari potest præscriptio, tam in iure, quàm in facto, vt explicatum est. Quando ergo suprà distinximus consuetudinem à præscriptione, de illis presse sumptis loquuti sumus: nunc autem dicimus, consuetudinem etiam legalem posse esse, & vocari præscriptam, latiori modo illa voce vtendo. Et ad rationem factam respondemus, consuetudinem quoad ius denominari præscriptam à consuetudine, per quam acquiritur: consuetudinem autem facti denominari præscriptam à conditionibus, quibus affecta est, scilicet, quia est diuturna, voluntaria, communi consensu, &c. & similibus. Et ita potest dici præscripta se ipsa, quia totam illam perfectionem habet ex sua veluti intrinseca, & quasi formali perfectione. Quod totum perinde ferè applicari potest ad quancunque propriam præscriptionem. Ad confirmationem autem dicimus, solùm probare, hanc consuetudinem vocari præscriptam, ex diuersis conditionibus, quam habeat propria præscriptio, & consequenter esse diuersæ rationis, non verò probant, non posse esse præscriptam generaliori appellatione.

Soluitur fundamentum contrariæ sententiæ. *Consuetudinem & præscriptionem latè, pro eodem vsurpari: secùs præsse.*

Atque ex hac resolutione intelligitur hanc denominationem, & eius declarationem eò tendere, vt sciamus, esse aliquam consuetudinem, quæ certam temporis durationem cum aliis conditionibus requirit, vt vera consuetudo sit, & simpliciter talis in iure nominetur; & hoc est, quod maximè ad rem pertinet, quódque circa conclusionem hanc supereſt explicandum. Et in primis dubitari potest, an consuetudo hæc legis interdum requirat certam temporis præscriptionem, seu præscriptionis cursum, ac durationem. In quo est aliquorum Theologorum sententia negans requiri definitum aliquod tempus ad consuetudinem legalem, seu iuris non scripti, sed prudenti tantùm arbitrio putant esse hoc tempus definiendum. Ita tenet Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 2. quem plures ex modernis expositoribus D. Thomæ sequuntur in 1.2. q. 97. Ducuntur, quia hoc tempus non est ex natura rei definitum, vt per se constat, nec etiam iure canonico, vel ciuili saltem communi; ergo non potest alia ratione definiri, nisi prudentis arbitrio. Consequentia per se nota videtur, quia non potest alius modus excogitari. Minor autem probatur, quia omnia iura tam canonica, quàm ciuilia, quæ certum tempus ad præscribendum designant, loquuntur de præscriptione priuata, seu iuris dispositi, vt dominiorum, seruitutum, & similium iurium; non ergo possunt extendi ad ius constituendum in tempore requisito ad consuetudinem legalem.

Soto. *D. Thom.*

Antecedens quoad ius canonicum probatur, quia omnia iura, quæ ad hoc citantur, clarè loquuntur de propria præscriptione, vt notaui, & videre licet in toto titulo de consuetudine, in quo solùm vltimum loquitur de consuetudine præscripta, & illud non designat tempus. De iure autem ciuili id notius est, & expresse fatetur Abb. in dict. cap. vlt. & ideo aliqui Legistæ negarunt, consuetudinem præscribi, vt dixi. Denique qui oppositum dixerit, oportet, vt textum ostendat. Et ideo de iure communi loquutus sum, quia de iure speciali alicuius regni aliud esse poterit, de quo infrà dicam. Consequentia verò probatur, quia propria præscriptio est longè diuersa à consuetudine, vnde dispositum in vna, non potest cum fundamento extendi ad aliam. Præsertim cùm non sit eadem ratio: nam in præscriptione acquiritur ius contra alium, ipso inuito, qui priuatur re sua, vel iure suo, & ideo oportuit definiri certum tempus, intra quod possit, & debeat dominus, contra quem præscribitur, diligentiam adhibere ad rem suam recuperandam, vel conseruandum ius suum, vt si negligat id facere, possit iustè suo iure priuari, & ideo pro qualitate rerum, & iuxta conditionem præsentiæ, vel absentiæ maius, vel minus tempus ad præscriptionem definiri solet. At verò in consuetudine non præscribitur contra inuitum, imò in tacito consensu fundatur, vt infrà dicetur, & ideo non fuit necessarium certum tempus definiri quotiescunque habeatur sufficiens coniectura taciti consensus Principis, sufficiat continuatio consuetudinis, siue maiori, siue minori tempore duret.

Abb.

Dicendum nihilominus censeo, ad præscriptam consuetudinem, de qua iura loquuntur (saltem in dicto cap. vlt.) necessarium esse aliquod certum, ac definitum

Ad præscriptã cõsuetudinem.

requiritur definitum tempus. *Ioan. Andr. Panorm. Anton. Roch. Glossa. Abb. Felin. Bart. Bald. Iason. Greg. Lop. Burgos de Paz. Alexand. D. Ant. Angel. Sylvest. Cord. Nauar. Molin.*

tum tempus, siue sit hoc, siue illud, quod postea vi- A
debimus. Hæc est communis sententia Doctorum
vtriusque iuris. Canonistæ tradunt in dicto cap. vlt.
de constitution. Ioan. Andr. Panormit. Antonin. Ro-
chus. Item Glossa, & Doctores in cap. vltim. de con-
stitution. in 6. & in cap. *frustrà*, dist. 8. & in cap. *consue-
tudinis*, dist. 11. & in cap. *consuetudo*, dist. 12. Item Abb.
& Felin. in cap. 1. de treug. & pac. Legistæ verò in di-
cta l. *ae quibus*, Bartol. 2. quæstion. princi. num. 14.
Bald. & Iason num. 41. & in §. *ex non scripto*, Institu-
tion. de iur. natur. gent. & ciuili, vbi omnes dicunt, esse
communem. Sequitur Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. part.
1. Glossa 4. Burgos de Paz, in l. 1. Taur. n. 205. Alex.
cons. 66. volum. 2. Idem tenet D. Antonin. 1. p. tit. 16.
cap. vnic. §. 4. Angel. in verb. *consuetudo*, num. 8. Sylvest.
q. 2. Cordu. lib. 1. q. 12. ad 4. Nauar. cons. 2. de consue- B
tud. Molin. tract. 2. de iustit. disp. 77. Quapropter non
videtur tutum in re morali discedere à receptissima
sententia, præsertim cùm hæc materia ex iure positiuo
pendeat, in quo maior fides adhibenda est peritis in
illo, quàm aliis, & quia non potest ratio efficax in con-
trarium adduci, vt ostendemus.

8. Probatur autem hæc sententia primò ex dicto cap.
vlt. de consuet. vbi inter conditiones huius consuetu-
dinis ponitur quòd præscripta sit: non dicitur autem
præscripta nisi in ordine ad aliquod certum, & legiti-
mum tempus, pro quo durare debet, vt præscripta sit.

Exasio. Respondent aliqui, non dici præscriptam vniuocè, sic-
ut dominia, vel alia similia iura, quæ præscribi di-
cuntur, sed analogicè tantùm & per imitationem quā-
dam, quia sufficienter firmata est, licèt non tempore C

Refellitur. lege definito, sed arbitrario. Sed hæc fuga voluntaria
est, & contra omnes authores & illius iuris vim, & v-
tilitatem eneruat. Vnde licèt sit verum, cōsuetudinem
differre à præscriptione, nihilominus necesse est, vt cō-
suetudo illa, quæ præscripta dicitur, cum præscriptio-
ne cōueniat saltem in diuturnitate temporis, per quod
firmari, seu præscribi dicitur, aliàs nihil certi ex illa de-
nominatione haberemus. Vnde cùm illud ius eodem
tenore verborum requirat, consuetudinem esse præ-
scriptam, sicut alia decreta postulant, vt ius eligendi,
vel aliud simile legitimè præscribatur, necesse est, vt
saltem quoad temporis determinationem vniuocè lo-
quatur, aliàs non satis illam proprietatem explicàsset,
& ideo Panormitan. & ferè omnes exponunt, debere D
esse præscriptam, id est, obtentam per cursum tem-
poris sufficientis ad præscriptionem, imò ipsum no-
men præscriptionis fert secum certi temporis deter-
minationem: nam quod arbitriarum est, non potest
dici certum, vel præscriptum.

9. Secundò confirmatur hoc ex appellatione longæ-
Tempus longum esse saltem decē annorum, nec relinqui iudicio prudentis in iure. uæ consuetudinis, qua idem capitulum vtitur, quæ ap-
pellatio sumpta est ex iure ciuili, Cod. *quæ sit longa con-
suetudo*, & ibi in l. 2. & aliis locis vocatur *diuturna*, vt
in §. *non scriptum*, Institut. de iur. natur. gent. &c. & in
l. *diuturna*, ff. de legib. Tempus autem longum, seu
longæuum non est in iure indefinitum, nec relinquitur
arbitrio prudentis, sed requirit tempus saltem decem
annorum. Vnde absolutè dictum *longum tempus*, distin-
guitur à tempore infra decennium, quod breue repu- E
tatur, & à tempore vltra vicennium, quod longissi-
mum dicitur, complectitúrq; à decennio vsq; ad vi-
cennium, & ita iuxta varias materias, vel circunstan-
tias solet in iure decennium, vel vicennium postulari.
Quæ omnia constant, tam ex rubrica C. de præscrip.
longi tempor. quàm ex l. 1. & 2. & ex tit. sequent. ergo
cùm ius ad consuetudinem sufficienter roboratam,
seu præscriptam longum tempus requirat, non indefi-
nitè loquitur, sed secundùm ius, & ad minus postulat
definitè decennium.

10. Vnde si aliquid esset arbitrio relinquendum, non
esset de toto decennio accipiendum: nam hoc quasi
per se requiritur ad consuetudinem absolutè dictam,
vt sensit Gloss. 1. in cap. vlt. de consuet in 6. vbi ait in
iure canonico consuetudinem præscriptam intelligi,
quadraginta annorum, consuetudinem autem absolu-
tè dictam vtique introducentem ius, intelligi saltem
decem annorum, quia sumitur saltem pro longæua
consuetudine. Igitur si arbitrium esset admittendum,
ad summum esset vltra decennium, id est, an illud ex-
pletum statim sufficiat, vel adhuc relinquendum sit
arbitrio prudentis, an maius expectandum sit. Verun-
tamen hoc etiam admittendum non est, tum quia esset
nimis restringere consuetudinem longæuam, & incer-
tam illam reddere sine fundamento; tum maximè quia
quocumque modo tempus ponatur in arbitrio, de-
struitur non solùm veritas, sed etiam species, vel colo-
ratæ denominatio præscriptæ consuetudinis, vt prima
etiam ratio facta sufficienter probat. Et non parum
iuuat cap. *cùm dilectus*, de consuetud. ibi, *Si talis fuerit
consuetudo probata, quæ iuri communi præiudicet*, quæ ver-
ba supponunt, talem consuetudinem non relinqui ar-
bitrio (sic enim vix, aut nullo modo probari posset) sed
habere certam in iure naturam, ac solemnitatem, ac
subinde certum tempus, in quo præscribenda sit, vt
ibi Gloss. aduertit.

11. Tertiò confirmatur eadem sententia, quia contraria
supponit, diuturnitatem temporis non per se, sed per
accidens requiri ad consuetudinem, quæ in iure præ-
scripta dicitur; consequens est falsum; ergo. Declara-
tur sequela ex fundamento contrariæ sententiæ. Pu-
tant enim, consuetudinem ad effectus, qui illi tribuun-
tur, solùm requiri vt signum taciti consensus Principis,
& inde inferunt, non postulare certum tempus, sed
quod arbitrio boni viri fuerit ad indicandum consen-
sum Principis necessarium. Hinc ergo, in foro ex illa
opinione tempus requiri per accidens, quia contingit
signum consensus maiori, vel minori tempore cōsum-
mari: nam per se non postulatur tanquam conditio ne-
cessaria; est ergo clara sequela in dicta sententia. Falsi-
tas autem eius probatur. Tum discursu facto, quia sic
omnis vmbra præscriptionis tolletur à tali consuetudi-
ne: nam præscriptio per se postulat temporis cursum,
& determinationem, iuxta modum loquendi omnium
iurium. Tum maximè, quia consuetudo sæpe consum-
matur, & præscribitur, etiamsi iudicio prudentis non
sufficiat ad iudicandum consensum Principis, secluso
iure humano, ac subinde talis consuetudo non ideo
præscripta est, quia durauit tempore sufficiente ad in-
dicandum consensum Principis iudicio prudentis, sed
potiùs, quia præscripta est, ideo indicat tacitum con-
sensum Principis; ergo illa præscriptio non potest con-
sistere in determinatione temporis per iudicium pru-
dentis; ergo in certa aliqua continuatione iure difini-
ta. Consequentiæ per se patent. Antecedens autem
constabit ex dicendis cap. 16. de consuetudine suffi-
ciente ad reuocandum ius.

12. Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ nego
Ad fundamenta opposita respondetur. minorem, asseróque hoc tempus esse definitum per
ius positiuum, vel canonicum, vel ciuile ab vnoquo-
que in suo ordine. Duobus autem modis potest intel-
ligi factam esse hanc determinationem, vno explicitè,
& in particulari, pro vt nos nunc illam tractamus, &
in cap. 15. & 16. magis in particulari explicabitur. Et
Determinatio dupliciter fieri potest. hoc modo fatemur, non esse factam in iure determi-
nationem pro hac speciali materia legum, seu consue-
tudinum legalium, quia non est hic modus necessarius,
sed alius potest esse sufficiens. Alio ergo modo defi-
nitur hoc tempus implicitè, & quasi in generalibus
principiis sufficienter applicatis ad hanc materi-
am, per proprias loquutiones eiusdem iuris, & hoc
modo dicimus secundùm ius esse aliquod certum
tempus necessarium ad hanc consuetudinem præ-
scriptam. Nam ius ipsum in communi, distinguit

consuetudinem in immemorialem, longissimi temporis; longi temporis, & communem, seu breuioris temporis: & vnicuique suum modum durationis, vel certi temporis cursum præfigit, vt notauimus cum Panormitan. & aliis. Hæc autem iuris decisio communis est, & conuenit consuetudini facti, quæ inducere potest ius, siue legis, siue dominij, vel alterius moralis facultatis, vt videre licet per Bald. cons. 34. lib. 5. num. 2. Corne. cons. 188. num. 10. lib. 4. In particulari autem de consuetudine, quæ inducit, vel aufert ius legale, determinant iura debere esse longæuam, vel diuturnam, aut etiam præscriptam, vt etiam ostendimus. Sic ergo satis declarant, certum aliquod tempus esse ad talem consuetudinem necessarium. Et ita hæc declaratio iuris non est per extensionem à præscriptione propria ad consuetudinem legalem, sed est ex generali determinatione temporis in ipsa consuetudine, sub hoc, vel illo nomine requisiti. Eo vel maximè quòd differentia illa inter consuetudinem, & præscriptionem, quæ in argumento contrariæ sententiæ proponebatur, non sufficit. Quia licèt in consuetudine legali non sit necessarium tempus definitum ex illo capite, quòd sit contra aliquem inuitum, seu non volentem, vt in præscriptione, ex alio non minùs vrgente potest esse necessarium, vt habeamus certum, & legitimum signum consensus Principis, & res tam grauis, communis, & publica non relinquatur incerto arbitrio viri prudentis, cùm ius etiam non scriptum debeat esse certum, & constans, quoad fieri possit. Vel etiam potest illa determinatio temporis esse necessaria, quia supplere debet aliquando consensum Principis, vt iure ipso intelligatur præstitus, etiamsi constet, in re ipsa non esse personaliter datam, vt infrà videbimus.

Bald.

13. Ad præscriptã cõsuetudinem requisitum saltem decennium.

Iam verò superest inquirendum, quantum sit hoc tempus, quod ad præscriptam consuetudinem requiritur. Sed hoc non potest conuenienter in generali definiri; nam pro diuersis effectibus consuetudinis, & variis circunstantiis eius, potest breuius, vel longius requiri. Et ideo nunc solùm generatim dico, ad minus requiri tempus decem annorum ex illo principio, quòd requiritur longum tempus, quod in iure decennium saltem requirit. Et ita hoc expressè determinauit, loquendo de consuetudine legali, lex Hispaniæ 5. tit. 2. partit. 1. vbi disiunctiuè dicit, *decem, vel viginti annorum*; cur autem illam disiunctionem posuerit, dicam in capite 15. Dixi verò *ad minus* requiri hoc tempus, quia in aliquibus casibus maius postulatur, qui autem illi casus sint, in cap. 15. & 16. explicabo. Et hæc resolutio sic explicata communis est omnium authorum, quos allegaui, & non habet nouam difficultatem, præter eam, quam tractabo in cap. 16. quia est propria illius.

14. Requiritur temporis continuatio, vt consuetudo legitimè præscripta dicatur.

Vlteriùs verò inquiri potest, an oporteat hoc tempus esse continuum. Breuiter tamen respondeo, necessariam esse temporis continuationem, vt consuetudo dicatur esse legitimè præscripta, vt loquitur dictum caput vltimum. Vbi ita sentiunt omnes, & ponderant particulam *legitimè*, quia significat, debere esse consuetudinem continuatam eo modo, quoad præscriptionem leges requirunt temporis continuationem; constat autem præscriptionem requirere tempus non interruptum; idem ergo est de hac consuetudine. Et ita docuit Freder. de Senis, cons. 91. num. 5. vbi hac ratione in definitione consuetudinis posuit, vt sit solito tempore longo sine interruptione. Idem tenet Anton. de Butr. in dicto cap. vltim. in repetit. Iason dicta l. *de quibus*, Sylueſt. suprà quæstion. 5. cum Panormitan. dicto cap. vltim. num. 19. Potest etiam confirmari, quia cùm tempus in iure ad aliquid requiritur, in dubio, seu regulariter intelligitur de tempore continuo, vt dixit Lapus allegat. 47. Et recipit

Freder. de Senis. Anton. de Butr. Iason. Sylueſt. Panorm.

A Sylueſt. verb. *relig.* 5. q. 5. qui allegat Glossam super rubri. ff. de variis, aliàs diuersis, & tem. præscrip. sequitur etiam Nauar. cons. 87. de regular. num. 1. & allegat textum in l. 1. ff. eod. tit. Sed ferè nihil probant, & licèt Glossa penultim. in illa l. 1. aliquid indicet, loquitur in præscriptione.

Glossa. *Nauar.* *Glossa.*

Sed quæres, quomodo, aut quando intelligatur consuetudo interrumpi? Nam in consuetudine non est possessio necessaria, nec alius titulus præter bonitatem consuetudinis; non potest ergo ex his capitibus interrumpi, sicut præscriptio. Nec etiam ex defectu bonæ fidei, cùm etiam illa necessaria non sit. Respondeo, aliquo modo esse necessariam bonam fidem, vt consuetudo legem inducat, vt infrà dicam. Tunc ergo vbicumque fuerit bona fides necessaria, interrumpetur B per defectum eius, sicut in propria præscriptione contingit: nam est eadem ratio, & constabit magis ex dicendis cap. 15. At verò vbi nec bona fides necessaria fuerit, solùm poterit interrumpi per contrarios actus. Et Panormit. censet sufficere vnum actum contrarium, quia per illum satis indicat populus nolle consuetudinem introducere. Vt si consuetudo procedat contra ius, interrumpetur per actus obseruãdi legem: nam illi obuiant tali consuetudini, & retractant priorem voluntatem vel inducendi nouum ius, vel reuocandi antiquum. Et præterea faciunt, vt ex vi talis vsus misti ex contrariis actibus non possit certa voluntas Principis tacita colligi, ex qua multum pendet vis cõsuetudinis, vt videbimus. Vt autem actus sit sufficiens ad interrumpendam consuetudinem, necessarium C erit, vt vel sit à tota communitate, à qua est consuetudo: nam actus paucorum priuatorum non obuiant communi consensui, ideo non obuiant communi consensui, & consequenter non possunt consuetudinem communem interrumpere, vel certè sufficiet, quòd authoritate publica habentis potestatem aliquid fiat consuetudini contrarium, vt si aliquis publicè puniatur propter talem obseruantiam, vel aliquid simile faciat quo ostendatur, nõ esse illã voluntatem Principis.

15. *Panormit.* *Qui actus sufficiat ad interrumpendam consuetudin.*

Secundò principaliter dicendum est, non omnem consuetudinem esse præscriptam, ac subinde rectè diuidi posse consuetudinem in præscriptam, & non præscriptam. Hanc assertionem omnes docere videntur, sed pauci explicant sensum, quem nos intendimus. Possumus enim loqui de consuetudine solius facti, vel D de consuetudine solius iuris. Priori modo per se est euidens assertio, eámq; satis indicat dictum caput vltimum, dum ait, *Nisi fuerit legitimè præscripta*; clarè enim supponit, posse esse aliquam consuetudinem non legitimè præscriptam. Item eo ipso, quòd consuetudo præscripta certum tempus requirit, ante completum illud præscripta non erit, & tamen aliqualis consuetudo erit. In hoc autem sensu non oportet, vt consuetudo illa non præscripta ius inducat, sed in mera frequentia aliquorum actuum consistet. Posteriori autem modo sensus assertionis est, non solùm consuetudinem præscriptam, sed etiam non præscriptam aliquando inducere ius, & hunc sensum nos intendimus, quem videtur intendere Panormi- *Panormit.* tanus in dicto capite vltimo, dum ait, consuetudinem præscriptam solùm requiri iure Canonico, quando E est contra ius, non verò quando est præter ius, significans, tunc posse inducere ius, etiamsi non sit præscripta. Quod difficile visum est Rocho ibi sect. 3. à *Roch.* num. 5. vnde ille videtur non admittere consuetudinem non præscriptam, nisi in consuetudine imperfecta, & inchoata, quæ nondum potuit ius inducere, vel in quibusdam moribus, seu consuetudinibus paucorum, quæ solent ad imitationem ferri tanquam exempla, & vocantur potiùs obseruantiæ quædam, vt ille latiùs dixerat in Præfat. num. 23. Ego verò in priori sensu assertionem intelligo: existimo enim dari

16. Diuidi consuetudinem in præscriptã, & non præscriptam.

consue

Dari poteſt cõſuetudo iuris abſq; præſcriptione & certi temporis determinatione.

consuetudinem iuris absque præscriptione, & certi temporis determinatione, vt est illa, quæ fit cum scientia, & patientia Principis, illa enim inducit ius, non in modum præscriptionis, sed in vi personalis consensus taciti, quem sufficienter indicare potest consuetudo non præscripta, vt per se clarum videtur. Et in eo casu posset procedere opinio Soti suprà impugnata, quatenus generaliter loquebatur, & cum hac etiam moderatione non videtur iudicium relinquendum arbitrio priuati viri prudentis, sed aliqua certior regula necessaria erit, quam explicabo commodiùs in cap. 15. & 16.

17. *Quid ſignificet conſuetudo abſoluta. Abb. Ioan. And. Anton.*

Quæri verò tandem potest, an hæc diuisio in vsu iuris sit analoga, ita vt nomine consuetudinis absolutè dictæ veniat consuetudo præscripta, alia verò non nisi quando sufficienter explicatur. Tetigit hoc Abb. in cap. *Cumana.* 50. de elect. not. 9. cum Ioan. Andr. & Anton. ibidem, & sentit consuetudinem absolutè dictam in iure, in dubio debere intelligi de consuetudine præscripta. Inclinat ibi Baldus, num. 20. sequitur Petrus de Vbaldis, tractat. de Canonica Episto. & par. in par. vlt. cap. 5. num. 2. Rochus dicta sessio. 2. num. 5. citátque Bald. titul. de feud. cognitione, cap. 1. dicentem, consuetudinem non præscriptam non esse consuetudinem, sed voluntatem inducendi illam. Dicúntque hi authores, sententiam hanc maximè probari ex dicto cap. *Cumana.* nam in principio refertur conditio apposita sub his verbis, *Quòd vox eorum, qui non deberent interesse, de iure, vel consuetudine non valeret*, & postea in resolutione dicitur, *Per hoc tamen non constitit, id eis de iure competere, vel de consuetudine iam præscripta.* Sed non video, quomodo inde inferatur, vocem consuetudinis absolutè prolatam, solam præscriptam significare. Imò potiùs videtur colligi, esse vocem communem, & indifferentem, & ideo in responsione additum esse, non fuisse præscriptam, quia ad dandum ius eligendi sine lege, non quæcumque consuetudo sufficit, sed præscripta.

Bald.

Roch.

18 Et ideo censeo, si spectemus proprietatem vocis, communem, & indifferentem esse. Quod tenuit Ioan. in cap. *certificari*, de sepult. Vt Vbaldis suprà refert. & Glossa in cap. vltim. de consuetud. in 6. verb. *consuetudo*, quæ alios refert. Potéstque hoc probari, siue consuetudo spectetur vt est quid facti, siue vt est ius non scriptum. Quia priori modo consuetudo de se non determinat certum tempus, nec longum, aut breue, & ideo per has varietates distinguitur, neque in iure inuenio fundamentum alterius significationis, etiamsi vox, *consuetudo*, absolutè ponatur. Posteriori etiam modo quoties ius non scriptum per consuetudinem non præscriptam induci potest, tam proprium ius est, & tota definitio consuetudinis tam propriè in illud conuenit, sicut consuetudini præscripta. Et ideo non video fundamentum illius regulæ generalis. Eo vel maximè quòd omnia iura, quæ a dictis auctoribus allegantur, loquuntur de præscriptione propria, & non de iure consuetudinario. Ideóque vbicumque fuerit sermo de consuetudine absolutè, maximè spectandum censeo ad materiam, vel effectum, de quo tractatur. Nam si ille talis sit, vt per solam præscriptionem, seu per consuetudinem præscriptam inducatur, meritò intelligitur, intentionem scribentis esse loqui de consuetudine præscripta: si autem materia hoc non postulat, non est cur vox restringatur, sed accipienda erit, vel indifferenter, vel in alia significatione rei, de qua agitur, vel aliis iuribus magis accommodata. Et hoc tandem in virtute dicunt citati auctores per limitationes, quas suæ regulæ adiungunt. & per iura, quibus illas confirmant.

CAPVT IX.

De cauſis conſuetudinis, & præſertim quis illam introducere valeat.

1. EXplicuimus rationem, & essentiam cõsuetudinis, tum generatim, tum species eius indicando, quantum expedire visum est, superest, vt causas, & effectus eius explicemus. Et primò quoad causas, cùm ferè omnes in explicandis definitione, & diuisionibus consuetudinis tactæ sint, sola efficiens ampliùs supereſt explicanda: nam in consuetudine non datur propria materia, & forma, ex quibus constet. Sed quatenus est quid iuris, materia, circa quam versatur est eadem, quę materia legis humanæ: nam ius scriptum, & non scriptum non differunt in materia, circa quam versantur, sed in signo, quo constituuntur. Vnde etiam in iure cõsuetudinis non datur specialis forma sensibilis, & externa præter ipsa opera, quæ debent esse externa, & sensibilia, & quatenus sunt signa consensus dici possunt verba non scripta, quibus tale ius in memoriis hominum scribitur. Et ideo in hac forma non requiritur specialis promulgatio, quia consuetudo vsu ipso se publicè manifestat, & promulgat. Forma verò intrinseca huius legis est aliqua voluntas, quæ alia consideratione est causa efficiens obligationis per consuetudinem inductæ, de qua statim dicemus. Si autem consideremus consuetudinem, vt est quid facti, materia, ex qua constat, sunt actus ipsi, in quorum frequentia consistit, & quia consuetudo debet esse vtilis, & honesta, ideo illius quasi forma erit eiusdem honestas, & vtilitas in singulis actibus, & in eorum frequentia inuenta, vel certè ipsa continuatio, vel frequentia sine interruptione, & sufficienti tempore, dici potest quasi forma consuetudinis. Et hæc omnia se tenent aliquo modo ex parte causæ sufficientis, & cum illa magis declarabuntur. Causa verò finalis eadem est cum proportione, quæ in lege scripta, scilicet, vtilitas publica, vel ratio consuetudinem honestans, quæ obiectiuè sumpta habet rationem finis, & ex parte coincidit cum effectibus consuetudinis, cum quibus magis explicabitur. Solùm ergo supereſt dicendum de efficiente causa.

Cauſa conſuetudinis explicatur.

2. Possumus autem hîc duplicem causam efficientem distinguere, scilicet, proximam, & primariam inter causas humanas, de his enim tractamus. Proximam voco ipsos homines consuetudinem introducentes, illi enim inchoant vsum, & illum continuant operando, ac subinde efficiendo. Primariam verò appello superiorem potestatem, seu Principem, si fortè influxus eius necessarius est ad vim consuetudinis. Vnde prior causa vocatur proxima, præsertim quoad consuetudinem facti: nam illam per se primò & immediatè operatur. Princeps verò erit præcipua causa iuris consuetudinis, & dici poterit immediata immediatione virtutis, licèt non sit proxima immediatione suppositi, vt constat. In causa verò proxima tria occurrunt considerandа, scilicet, persona operans, exterior operatio, seu operandi frequentia, & interior voluntas, seu consensus. Quæ notauit Baldus in capite vltimo, & addit quartum, scilicet, tempus, sed illud non est causa, sed ad summum conditio requisita, de qua dictum est in præcedenti capite, & in particulari dicetur in sequentibus. Igitur illa tria breuiter explicanda sunt.

Conſuetudinis duplex cauſa efficiens.

Bald.

3. Circa primum est dubium, quis possit consuetudinem inducere. In quo in primis asserunt omnes, non sufficere priuatam personam, sed debere esse aliquam communitatem perfectam. Hoc satis constat ex dictis in capite secundo circa secundam diuisionem, vbi etiam rationem reddimus, & declaretur optimè in leg. *de quibus*, ff. de legibus.

Communitas perfecta requiritur, vt conſuetudo inducatur.

Potest verò obiici, quia interdum priuata persona, vel

4.

vel communitas consuetudine acquirit priuilegium, vt lib.sequẽti dicetur:priuilegium autem est ius quoddam,& priuata lex.Item per consuetudinem priuatam potest quis excusari ab obligatione legis; ergo talis consuetudo legalis est. Antecedens patet, quia iure communi tenetur Episcopus in corruptione subditorum procedere de consilio capituli,& tamen per consuetudinem excusatur, cap. *non est*, de consuet. in 6. Idémq; sumitur ex cap.1.de præscript. in 6. ibi, *Cùm ius commune contra ipsum faciat*. Et ratione probari potest,quia potest tantùm ex parte tolli,quæ dicitur legis derogatio,l. *derogatur*.ff.de verbor.signif.ergo per consuetudinem vnius personæ poterit illi derogari,saltem quoad talem personam.

5. *Priuata consuetudo dupliciter excusat à lege communi.*

Ad priorem partem respondeo in primis, hîc non esse sermonem de priuilegio,quod est lex priuata, sed de iure non scripto, quod habeat propriam rationem legis. Deinde dico, priuilegium magis acquiri per propriam præscriptionem, quàm per consuetudinem propriam de qua nunc tractamus, vt dicemus lib.sequenti. Constat autem præscriptionem à priuata persona,& per priuatum vsum,seu consuetudinem introduci. Vnde ad posteriorem partem respondemus, dupliciter posse priuatam consuetudinem excusari ab obligatione legis communis. Vno modo præscribendo per illam aliquod ius, quo acquisito potest mutari materia communis iuris, & consequenter cessare potest obligatio communis iuris, & hoc modo potest consuetudo priuata excusare, vel potiùs tollere obligationem iuris communis ab aliqua persona, quia illa non est derogatio iuris communis,sed oblatio materiæ. Quod etiam in iure naturali contingit per rerum mutationem,vt sæpè dictum est, & in ipsa præscriptione notum est. Et hoc modo procedunt iura suprà citata,vt ex illis constat. Alio modo potest intelligi,priuatam consuetudinem derogare legi communi per se,& directè subtrahendo ab obligatione eius, & hoc dicimus esse impossibile,quia consuetudo priuata frangendi legem etiam positiuam, nunquam excusat culpam,sed potiùs de se auget illam. Et hoc modo dicunt iura,contra obedientiam non præscribi, cap.*cùm non liceat*,de præscript.vbi Glossa, & alij communiter id notant,quia nec potest eximi aliquis ab obedientia propter inobedientiam,nec per suum abusum potest derogare potestati superioris, aut illam aliquo modo minuere. Et sic etiam dicunt Doctores,subditum non posse præcepto,vel intẽtioni superioris derogare,quia hoc intrinsecè includit obedientiæ vitium. De quo videri potest Archid.in c. *cùm de beneficio*,de præben. in 6.& Felin.in cap.*cùm accessissent*,de constit.n. 30. verb. *quartò limita*.Sic ergo non potest subditus priuatus sua praua consuetudine se eximere à lege. Vnde licèt lex possit ex parte derogari ab habente potestatem, non tamen à priuato subdito,qui illam potestatem non habet,nec præsumitur superior cum illo quasi dispensare propter abusum eius, quia esset irrationabilis voluntas contra neruum disciplinæ, imò contra vim, & efficaciam omnium legum.

Glossa. *Archid. Felin.*

6. *A qua cõmunitate possit consuetudo introduci.*

Secundò dicendum est,consuetudinem iuris non à quacumq; communitate introduci posse, sed ab illa, quæ sit capax potestatis legislatiuæ pro se ipsa,vel saltem sufficiens,vt vera lex illi possit imponi.Hæc assertio communis est,quoad hoc,vt ad consuetudinem introducendam requiratur communitas perfecta,qualis est ciuitas,vel alia similis.Ita sumitur ex dicta l.*de quibus*,vbi priùs dicitur,consuetudinem inueteratam vim iuris habere,& statim ratio redditur, quia ipsæ leges vim habent, quia iudicio populi receptæ sunt; ergo idem dicendum est de his, quæ sine scripto populus probauit.Vbi clarè sermo est de populo perfecto, & secundùm primæuam institutionem habentem in se potestatem condendi leges.Et in l.*sed ea*,additur,*consuetudinem introduci tacita ciuilium conuentione*,ciues autem ciuitatem constituunt,ciuitas autem est communitas perfecta.Et in l.*sic de interpretatione*, appellatur, *ius ciuitatis*.Idémque sumitur ex §. *sine scripto*. cum sequentib.Instit.de iur.natur.gentium,& ciu.

Vnde communiter Doctores asserunt, solum populum, qui potestatem habeat condendi leges,posse consuetudinem introducere,Bart.Iason,& alij in dicta l. *de quibus*,Panormit.Roch.& alij in dicto cap. vlt.Innoc.in cap. *ex parte*,de consti. Felin. in c. *quæ in Ecclesiarum*,de constit.c.25.& c. *accedentes*,de præscrip.Nauar.in Comment.de spoliis.§.14.num.7.& alij, quos refert Tiraq.de iur.primogen.q.16.vnde Ioan. Andr. tract.de consuetud.post.cap.vlt.illius tit.hac ratione in definitione consuetudinis ponit,debere esse ius populi,qui auctoritate publica legem condere possit,& sequitur ibi Barbat.& alij,& Angel.verb. *consuetudo*.n.7. vbi ait requiri populum habilem ad condendam legem.Idem clarius Syluest. q. 3. Sed meliùs hoc explicuit D.Thomas 1.2.q.97.art.3.ad 3.dicens,communitatem,à qua potest consuetudo introduci,debere esse, aut rempublicam liberam, seu supremam,aut si inferior sit,hoc posse in vi taciti consensus illius Principis, cui subest. Et ideo etiam considerate dixi in assertione requiri communitatem, *quæ sit capax potestatis legislatiuæ*,quia non est necessarium, vt actu illam habeat,quia per licentiam,seu tacitum consensum Principis suppleri potest. Capacitas autem talis potestatis actiuæ necessaria est,quia debet esse communitas perfecta; omnis autem communitas perfecta,est de se capax huius potestatis,vt suprà dictum est.

7. *Bart. Iason. Panorm. Rochus. Innoc. Felin. Nauar. Tiraquel. Ioan. And. Barbat. Angel. Sylvest. D. Thom.*

Sed contra hoc obiicit Panormit.in rubr. de consuetudin. num. 1. Quia communitas clericorum potest inducere consuetudinem contra canones, iuxta cap. vlt. de consuetudin. & tamen non potest legem facere contra canones, cap. *institutionis*. 25. quæst. 2. cum similibus; ergo potest induci consuetudo ab eo, qui non habet potestatem condendi legem. Possumus etiam obiicere, quia communitas populi laici non potest legem Ecclesiasticam condere, vt per se notum est, tamen sua consuetudine legem Ecclesiasticam introducit, qualis est lex iciunij, vel festiuitatis alicuius; ergo. Item communitas mercatorum non habet potestatem faciendi legem, & tamen consuetudo eorum potest legem inducere, iuxta ea, quæ per Bart. & alios notantur in l.2. C. de constit. pecun. Præterea fœminæ non possunt legem condere, vt omnes in hac materia videntur supponere, & tamen communitas fœminarum sua consuetudine potest ius introducere, vt in religione Monialium, quod sentit Bart in dicta l.*de quibus*, & dicta l.2. C. quæ sit long. consuet. Præterea multi auctores, quos refert Tiraquel. de iur. primogen. q. 16. dixerunt, consuetudinem vnius familiæ posse inducere legem pro illa familia, cùm tamen in illa non sit potestas ferendi leges.

8. *Panorm.* *Bart.* *Bart.* *Tiraquel.*

Propter primam obiectionem Panormit.in rubr.de consuet. reiicit dictam definitionem Ioan.Andreæ,Veruntamen responderi facilè potest primò, communitatem clericorum posse legem condere,saltem nõ repugnantem canonibus,& hoc satis esse,vt possit etiam consuetudinem introducere, & ius illius. Neque obstat, quòd latiùs extendatur de facto potestas eius ad inducendum ius per consuetudinem, quàm per statutum, quia hoc potuit prouenire ex concessione iuris, & Pontificum propter peculiarem rationem,quam inuestigat idem Abb.in cap.vlt.de consuetud. vbi Rochus,& alij Semper tamen verum est,consuetudinem non introduci, nisi ab habente potestatem condendi leges. Hoc verò meliùs explicatur per doctrinam datam, quia non requiritur potestas, quæ iam actu habeatur, sed sufficit capacitas. Et hanc re vera habet

9. *Respexise.* *Abb.* *Rochus.*

habet communitas clericorum; poſſet enim eis dari poteſtas ſpecialiter ſtatuendi contra canones, etiamſi de facto illis data non ſit.

10. *Obiectio.* Sed tunc vrget ſecunda obiectio, quia in communitate laicorum neq; hæc capacitas eſſe videtur ad poteſtatem ferendi legem ſcriptam Eccleſiaſticam. Ad illam verò reſponderi poteſt primò ex dictis lib. 4. de voto, cap. 9. communitatem populi de ſe, & ſola natura rei ſpectata, capacem eſſe poteſtatis legiſlatiuæ, etiam in materia religionis, & diuini cultus, & ideo licèt nunc in Eccleſia hæc poteſtas eleuata ſit ad ſuperiorem ordinem, & Paſtoribus Eccleſia fuit commiſſa, nihilominus ex conſenſu eorundem Prælatorum Eccleſiæ permitti populis, vt ſua conſuetudine poſſint obligari in tali materia, cum tacito conſenſu eorundē Prælatorum modo explicando in ſequenti capite. *Reſponſio.* Deinde reſponderi poteſt, ſatis eſſe, quòd illa communitas populi ſit communitas perfecta, & de ſe paſſiuè capax talis legis, vt eam poſſit per conſuetudinem introducere in materia ſpirituali, medio conſenſu tacito, vel expreſſo ſpiritualium Prælatorum. Et ad hoc indicandum addidi in aſſertione illa vltima verba, *Vel ſaltem, vt communitas ſit talis cui lex poſſit imponi.* Duplex enim capacitas poteſt in communitate intelligi, vna ad ferendam legem, & alia ad recipiendam. Et quamuis nunc in populo Chriſtiano laico non ſit prior poteſtas ad ferendas Eccleſiaſticas leges, & fortaſſe neque capacitas ad talem poteſtatem, ſaltem ſecundùm legem ordinariam; nihilominus eſt in illo capacitas paſſiua, vt illi poſſit talis lex imponi. Et hanc dicimus neceſſariam eſſe, & ſufficere, vt per talis populi conſuetudinem cum tacito conſenſu Prælati poſſit conſuetudo introduci. Dico autem eſſe neceſſariam illam capacitatem, quia non poteſt forma introduci, niſi in ſubiecto capaci, & ita ſuo modo non poteſt ius ſpiritualis conſuetudinis (vt ſic dicam) introduci, niſi in ſubiecto capaci legis Eccleſiaſticæ. Sufficiens verò eſſe dico, quia hoc ſatis eſt, vt illa cenſeatur communitas aliquo modo integra, & perfecta in tali ordine: nam communitas omnino imperfecta, & particularis non eſt capax propriæ legis, licet ſit capax præcepti, vt ſuprà lib. 1. cap. 9. oſtendi. In omni autem communitate perfecta conſuetudo poteſt ſufficere ad ius introducendum, ſi cum illa concurrat capitis conſenſus.

Duplex capacitas in communitate intelligi poteſt.

11 *Reſp. ad 3. obiect. Bart.* Et ita patet reſpõſio ad tertiam obiectionem. Nam communitas mercatorum v. g. eo modo poteſt conſuetudinem introducere, quo eſt capax legis. Imò Bart. in dicta l. 2. dicit, poſſe facere ſtatuta, quod quomodo intelligendum ſit, in lib. 3. explicaui. Nam ſi per ſe ſpectetur illa communitas, ſolum poteſt condere ſtatuta conuentionalia, non proprias leges: ſi autem conſideretur vt coniuncta Principi, vel habens facultatem ab illo, poteſt facere ſtatuta quaſi municipalia. Sic ergo poteſt inducere conſuetudinem, quæ cum eadem proportione vim legis habeat. Quod mihi colligere videor ex l. vlt. C. quæ ſit longa conſuet. vbi in principio abſolutè dicit Imperator, conſuetudinem probatam, & tenaciter retentam imitari legem, quod debet intelligi de populo potente condere legem. Et ſubdit ſtatim, *Et quod officiis, curiis, ciuitatibus, vel collegiis præſtitum fuiſſe cognoſcitur*, vtique per patientiam Principis, vt ibi dicit Gloſſa. Sufficit ergo, quòd ſit communitas capax legis, *accedente conſenſu tacito Principis, vel Prælati.* Atq; eodem modo expedienda eſt quarta obiectio: nam communitas fœminarum eſſe poteſt capax legis, & ità conſuetudo earum acceptata à Prælato poteſt legem inducere, vt expreſsè notauit Bart. in dicta l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. n. 13. Ad vltimam verò dicitur, falſam eſſe ſententiam ibi allegatam: nam priuata familia non poteſt inducere proprium ius conſuetudinis, quia per ſe ſola non eſt capax legis, etiam paſſiuè tantùm: nam eſt imperfecta omnino, & nunquam ſua conſuetudine poteſt introducere ius, etiam cum conſenſu Principis, quia illa ſola, ac per ſe ſumpta non eſt capax legis, etiam imponendæ a Principe, vt lib 1. cap. 9. declaraui. Nec etiam poteſt circa alios conſuetudinem introducere, quia conſuetudo vnius non obligat alium, nec ibi poteſt præſumi voluntas Principis obligandi totam communitatem perfectam, propter conſuetudinem vnius partis imperfectæ, vt in ſequenti puncto explicabimus. Quomodo autem hoc locum habeat in conſuetudine abrogante legem, facilè explicabitur ex hac vltima conſideratione.

Gloſſa. *Sol. 4. obiect.* *Bart. Ad vltim.*

12. *Vt conſuetudo inducatur requiritur, vt ſaltem à maiori parte communitatis obſeruetur, & hoc ſufficit. Bart. Roch.* Dico tertiò: Vt conſuetudo à populo inducatur, neceſſarium eſt, vt ſaltem à maiori parte communitatis obſeruetur, atque illa ſufficit. Aſſertio eſt communis omnium auctorum, quos retuli, & videri poteſt latè Bart. in l. 2. C. quæ ſit long. conſuet. à n. 12. & Roch. ſuprà ſect. 4. à principio. Ratio prioris partis eſt, quia conſuetudo debet eſſe moraliter à tota communitate, cùm ius eius in totam cadat: minor autem pars non ſufficit, vt conſuetudo ipſi communitati ſimpliciter tribuatur, neque vt inducat conſenſum eius. Item quia ad ferendam legem per expreſſam voluntatem communitatis, non ſufficeret conſenſus minoris partis, nec ſolet ſufficere in electionibus, & in aliis actibus, qui à communitate fieri ſolent, vel poſſunt; ergo multo minùs ſufficiet ad inducendam conſuetudinem legalem. *Obiect.* Dices, hoc rectè procedere vbi conſenſus communitatis eſſet propria cauſa legis, non verò vbi lex per conſuetudinem inducitur ex conſenſu Principis. *Solut.* Reſpondeo vel agitur de conſenſu expreſſo Principis, & tunc verum eſt poſſe Principem ferre legem, reſpiciendo, ſi velit, ad conſuetudinem paucorum, ſi illi melior, vel magis expediens videatur, illud verò non erit ius conſuetudinarium, ſed erit lex ſcripta, vel expreſsè lata. Vel agitur de conſenſu tacito, & hìc non poteſt rationabiliter præſumi propter ſolam conſuetudinem minoris partis etiam ſufficienter toleratam, tum quia illa præſumptio nullo iure fundatur, tum etiam quia Princeps per hoc ius non ſcriptum, non cenſetur velle obligare populum non conſentientem, vt conſentiat, ſed potiùs, quia populus conſentit, & tacitè poſtulat conſenſum Principis, ideo cenſetur Princeps tacitè conſentire, ſuppoſitis aliis conditionibus, vt populus non conſentit ratione minoris partis; ergo.

13. Poſterior autem pars, ſcilicet, vſum maioris partis ſufficere, contraria ratione fundatur, quia in omni communitate ad valorem actuum eius conſenſus maioris partis ſufficere ſolet, vbi ius aliquid ſpeciale non ſtatuit. Quia in perſona ficta conſenſus maioris partis cenſetur totius corporis, l. *quod maior.* ff. ad municipalem, & notauit, congerens multa Felin. in cap. *cùm omnes*, de conſtit. n. 17. & in ſuperioribus id iam attigimus; ergo etiam in præſenti cenſetur conſuetudo totius communitatis, ac ſubinde ſufficiens. Et ita ſentiunt ferè auctores allegati, quia ſolùm hoc requirunt. Quomodo autem hoc ſufficiat ad conſuetudinem derogantem legi, dicam in cap. 16. Addit verò Angel. ſuprà n. 7. eſſe neceſſarium, vt duæ partes communitatis conſentiant, & adducit l. *nulli*, & l. *planè*, ff. quod cuiuſ. vniuerſ. & ſumpſit ex Panormit. in dicto cap. vlt. n. 18 qui magis hoc declarauit. At verò quocumq; modo declaretur, eſt parum neceſſaria in præſenti hæc reſtrictio. Nam ſi intelligatur, vt duæ partes populi conſentiant, & conſuetudinem obſernent, hoc non eſt verum, quia nullo iure probatur: nam in illis legibus hoc non dicitur, ſed ſolùm, eſſe neceſſariam præſentiam duarum partium vniuſcuiuſque communitatis, vt acta illius nomine communitatis fieri cenſeantur, vbi Gloſſa notat, etiam tunc non

Felin. *Angel.* *Panorm.* *Gloſſa.*

non esse necessarium consensum duarum partium illorum, qui assistunt, sed satis esse consensum maioris partis præsentium. Quod etiam Panormit. in præsenti fatetur, & ita intelligit dictam l. *quod maior*, & cap. 2. de his, quæ fiunt à mai. par. cap. Si verò solùm intelligatur, esse necessariam præsentiam duarum partium populi, hoc superfluè postulatur in consuetudine populi, cùm per se constet, ferè integrum populum necessariò esse præsentem in longa consuetudine.

Panorm.

14. *Panorm.* Et ideo Panormit. addidit, *oportere, vt saltem duæ partes scientes sint consuetudinis, quæ introducitur.* Sed hoc spectat ad alias conditiones requisitas in his actibus consuetudinis, scilicet, vt publicè fiant, inde enim necessariò consequens est, vt si maior pars populi publicè consuetudinem seruet, non solùm illa, sed etiam alij notitiam illius habeant. Quanquam hoc necessarium non sit: nam licèt multi ignorent, dummodo pro maiori parte sciant, sufficit, quia cùm non requiratur eorum consensus, nec notitia necessaria est, satisque est, quòd res de se sit publica. Ideóq; dixit Rochus dicto cap. vlt. sect. 4. n. 24. ad consuetudinem requiri scientiam populi, vel maioris partis, vbi latè hoc prosequitur, & confirmat. Sic etiam dixit Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. partit. 1. Gloss. 4. quem sequitur Burgos de Paz in l. 1. Tauri, n. 205. in consuetudine seruata à maiori parte populi, semper esse præsentiam sufficientem respectu totius populi, nec posse propter aliquorum ignorantiam impediri. Supererat verò explicandum, quomodo sit computanda hæc maior pars populi, seu ex quibus personis numerus ille componendus sit. In hoc verò omnes conueniunt, esse computandas tantùm personas habiles ad consensum præstandum in iure consuetudinis. Vnde excluduntur omnes infantes, & amentes. Aliqui etiam omnino excludunt fœminas, quia non possunt legem ferre, & ex viris excludunt omnes minores viginti quinque annis. Neutrum tamen video sufficienter iure probari, nec ratione conuinci. Sed hoc resoluetur meliùs circa singulos effectus legis.

Rech.

Greg. Lop. Glossa. Burgos de Paz.

Quomodo cõputanda sit maior pars populi.

CAPVT X.

Quibus actibus consuetudo introducatur.

1. DIcendum breuiter est, consuetudinem non introduci, nisi per frequentiam actuum, qui publicè, & voluntariè fiant, quatenus consensus populi est ad introducendam consuetudinem necessarius. Prima particula videtur per se nota, quia si sit sermo de consuetudine facti, illa substantialiter consistit in actuum frequentia, vt suprà declaratum est, & ideo respectu talis consuetudinis, licèt singuli actus possint dici causa efficiens illius, nihilominus frequentia, seu collectio actuum magis videtur esse illius substantia, & quasi formalis ratio. Si autem loquamur de consuetudine vt est quid iuris, hæc introducitur per consuetudinem facti, & ideo per eandem frequentiam actuum induci debet. Vnde hæc pars videtur sufficienter probari ex definitione, quia consuetudo debet esse moribus vtentium instituta: mores autem non sunt sine actuum frequentia. Item ex nomine, dicitur enim consuedo, quia in communi est vsu, vt ait Isidor. cap. *consuetudo* d. 1. quomodo autem esse potest in vsu cõmuni sine actuum frequentia. Item consuetudo dicitur vsus longæuus, cap. *consuetudinis*, dist. 11. & in l. *sed & ea*, ff. de legib. & in l. *de quibus*, dicitur, in consuetudine populum factis declarasse suam voluntatem: facta autem non sunt sine actuum multiplicatione, & hanc vocamus frequentiam; ergo.

Per frequentiam actuum qui publicè & voluntariè fiunt, introducitur consuetudo. Isidor.

2. *Obiect. 1.* Obiici verò potest, quia interdum sufficit omissio. Iam verò dixi, moralem omissionem sub actu morali comprehendi, & vbi illa sufficit, etiam illius frequentiam postulari. Quando autem, & quomodo sufficiat, in cap. 16. declarabitur. Secundò obiici potest, quia aliqui Doctores graues asserunt, interdum sufficere vnum actum ad consuetudinem, vt refert Bart. in dicta l. *de quibus*, & dicta l. 2. C. quæ sit long. consuet. Idq; admittit Panormit. dicto cap. vlt. num. 17. quãdo actus est permanens, & sufficienti tempore durat, vt per vnã collationem beneficij inducitur consuetudo, si illa durauit in facto esse tempore sufficiente, cap. *cùm de beneficio*, de præbend lib. 6. & per vnum actum ædificandi pontem, acquiritur ius, si pons sufficienti tempore durauit. Veruntamen hæc, & similia exempla habent locum in præscriptione, ad quam re vera non est per se necessarius proprius actus consistens in operatione humana, sed sufficit habitualis possessio (vt ita dicam) cum aliis conditionibus. Et ratio est, quia præscriptio frequentiùs versatur circa res, aut personas, vt cap. 1. & 2. sufficienter tactum est, & ideo in præscriptione quando vnus actus sufficit, non durat propriè actus, sed effectus, seu terminus actus, vt est possessio beneficij, aut pontis. Quamuis in his exemplis moraliter etiam interueniat frequentia actuum vtendi ponte, aut beneficio, &c. At verò in consuetudine, de qua tractamus, & in vniuersum in omni illa, quæ versatur circa actus humanos, vt tales sunt, impossibile est introduci consuetudinem sine actuum multitudine, & frequentia, quia isti actus non durant per tempus diuturnum, & consuetudo debet esse diuturna. Vnde non potest esse talis, nisi per actuum successionem. Dices; licèt actus transeat, censetur manere moraliter, quandiu non retractatur, etiamsi non iteretur. Respondeo, id esse verum, quantum ad reatum, seu habitualem culpam, non verò quantum ad consuetudinem; nemo enim dicetur habere consuetudinem furandi, quia semel furatus est, & per longum tempus nòn restituit. Eo vel maximè, quod respectu legis inducendæ, vel tollendæ non potest fieri, vt populus, qui vnum actum fecit, v. g. seruando festum aliquod, vel ieiunium, multo tempore persistat, quin aut repetat similes actus, vel faciat contrarios. Et ideo simpliciter, & sine limitatione verum est, ad hanc consuetudinem actuum frequentiam requiri. Et ita docet latè Bartol. in dicta l. 2. num. 12. & Glossa in cap. *consuetudo*, d. 1. & in cap. vlt. de consuetud. vbi latè Rochus sect. 5. n. 36. dicens, esse ab omnibus receptam, ferè nullo contradicente.

Obiect.

Sol.

Bart.

Glossa.

Rechus.

3. *Quæ actuum frequentia requiritur ad cõsuetudinem inducendam.* Dubitant verò vlteriùs hi Doctores, quæ actuum frequentia necessaria sit, vel sufficiat ad huiusmodi consuetudinem inducendam. Quidam enim antiqui Iuristæ duos actus sufficere dixerunt, vt Bartol. suprà refert, & sequitur Rosell. verb. *consuetudo*, & Syluest. ibi q. 4. adhibendo aliquas distinctiones. Allegátq; l. 3. C. de Episc. aud. & c. *ita nos*, 25. q. 2. vbi geminatio eiusdem criminis vocatur consuetudo. Sed, vt rectè dixit Bart. illud intelligitur de quadam assuefactione operis, non quæ sufficiat ad ius introducendum, sed ad punitionem grauiorem, & ad non facilè concedendam veniam, & similes effectus, facti potiùs, quàm iuris. Et ideo Bartol. & alij hanc sententiam communiter reprobant, quia nulla ratio inueniri potest ad certum numerum definiendum, & iura illum non præscribunt, vnde dicunt arbitrio prudenti esse relinquendum. Quorum sententia certa mihi esse videtur, loquendo in nostra materia de propria cõsuetudine legali, quicquid sit de numero actuum sufficiente ad propriam præscriptionem, vel ad alios effectus facti, vt sic dicam.

Bart. Rosell. Sylues.

Bart.

Ad iudicium prudentis viri confugiendum.

4. Declaratur autem in hunc modum. Quia hæc consuetudo aliquando debet esse præscripta, vt ius inducat, vel auferat, aliquando verò id non est necessarium. Quando ergo præscribenda est consuetudo, primùm considerãdus est numerus annorum necessarius iuxta dicenda in capitibus sequentibus. Et deinde spectandum est, an consuetudo requirat in singulis annis vnum tantùm actum, vel plures; nam si vnum tantùm

tùm actum, vel plures: nam si vnum tantùm postulat, vt obseruandi tale festum, ieiunandi tali die, tunc tot actus erunt necessarij, quot fuerint anni necessarij ad præscriptionem. Si verò requirit plures actus in certo numero, cum eadem proportione erunt in annis ad præscriptionem requisitis multiplicandi. Potest autem numerus actuum in singulis annis non esse certus absolutè, sed sub conditione, vel opportunitate aliqua, vt esse potest consuetudo publicè orandi, vel aliquid simile faciendi, quoties talis occasio, vel temporis necessitas occurrerit. Et tunc iuxta numerum, & frequentiam occasionum erit necessaria frequentia actuum, tempore necessario, sine interruptione. Item hi actus respectu communitatis sunt per modum vnius, quatenus vel tota communitas per modum vnius personæ fictæ, seu collegij, vt eligendo, ordinando, &c. vel quia omnes de communitate, vel maior pars eorum concurrunt, licèt singuli per se operentur, vt in obseruatione festi, in ieiunio, &c. Et ita respectu communitatis pauci actus sufficiunt. In singulis verò personis multiplicantur, & iuxta populi magnitudinem quoad multitudinem actuum, qui simul ab omnibus de populo fiunt, & iuxta temporis durationem quoad frequentiam similium actuum, qui à singulis fiunt successiuè. At verò quando non requiritur certi temporis successio, tunc sicut tempus ipsum, pro quo debet continuari consuetudo, arbitrium est, ita etiam actuum frequentia, iuxta exigentiam materiarum, vel occasionum, pro quibus consuetudinem quasi continuari necesse est. Et quoniam talis consuetudo populi, & Principis consensum requirit, illa actuum multiplicatio censebitur sufficiens, per quam, & consensus populi, & tacita voluntas Principis possit satis innotescere. Ita ferè Hostiens. in sum. & Archid. cap. 1. de constitution. in 6. Panormit. dicto cap. vltim. num. 17. & Bartol. dicta l. 2. num. 12. quos alij sequuntur. An verò idem dicendum sit in stylo seu consuetudine actuum iudicialium, dicam in cap. sequente ad finem.

Hostiens. Archid. Panorm. Bart.

5. *Obseruantia publica necessaria ad consuetudinem.*

Et hinc constat, necessarium esse obseruantiam consuetudinis esse publicam, & consequenter actus consuetudinis debere publicè fieri, tum vt omnes de populo, vel maior pars in præstando consensu circa talem consuetudinem possit conuenire: tum vt talis consuetudo, quantum est ex se, possit esse nota Principi, cuius consensus etiam desideratur. Duobus autem modis potest aliquis actus esse publicus, scilicet facto, & iure, sicut dupliciter dici solet actus notorius, scilicet, notorietate facti, aut iuris. Priori modo est actus notorius, qui licèt sit actus priuatæ personæ, & potestatis, nihilominus in conspectu aliorum publicè fit, & non furtiuè, seu in occulto; posteriori autem modo dicitur actus publicus qui publica authoritate, & iuridicè fit, vt est sententia iudicis, & similes. Quando ergo consuetudo ipsa est de actibus priuatis, tunc certum est debere illos actus fieri publicè saltem primo modo, & notorietate facti, vt possint consuetudinem inducere, propter rationes factas. Quia si actus clam fiant, & in abscondito, per illos, & per talem modum operandi indicatur, non fieri ex communi consensu populi, nec consentiente Principe, ideóque nisi actus sint publici, saltem notorietate facti, non possunt esse apti ad publicam consuetudinem inducendum, & ita declaratur hæc conditio in l. 5. tit. 2. partit. 1.

Actus publicus esse potest dupliciter.

Publicitas facti & iuris quæ.

CAPVT XI.

Vtrùm ad consuetudinem iuridica notitia de actuum frequentia necessaria sit.

1. *Actus publici notorietate fa*

SEnsus quæstionis est, an vt consuetudo introducatur, necessarium sit, frequentiam sufficientem actuum esse in iudicio publica authoritate defensam, aut probatam. Aliqui affirmant oportere, vt consuetudo sit in contradictorio iudicio probata. Ita docet Glossa in cap. vltim. de consuetudine. & in cap. *frustra*, dist. 8. in §. *sine scripto*, verb. *diuturni*, Glossa etiam in rubric. C. quæ sit long. consuetud. sequitur Anton. 1. p. tit. 16. §. 4. Fundantur primò in cap. *Abbate*, de verbor. signific. vbi quædam consuetudo allegatur insufficiens, quia non fuerat in contradictorio iudicio introducta, vbi Glossa id notat, & confirmat exemplo præscriptionis, in qua requiritur protestatio, iuxta l. *sic alia*, §. 2. ff. quemadmodum seruitut. amitt. *Sic videtur* (inquit Gloss.) *quòd requiratur in consuetudine præscribenda.* Secundò allegatur l. *cùm de consuetudine*, ff. de legib. Quæ dicit, cùm aliquis allegat consuetudinem, primum omnium esse explorandum, *An etiam in contradictorio iudicio consuetudo firmata sit.* Tertiò fauet lex Hispaniæ, part. 1. tit. 2. l. 5. quæ habet consuetudinem decem, aut viginti annorum esse in posterum seruandam, si hoc eodem tempore lis iuxta eandem consuetudinem iudicata fuerit. Quartò addi potest coniectura, quia donec ita sit consuetudo confirmata, non potest esse satis cognita, satisque publica, ita vt alios obliget ad illius obseruationem, vel securos reddat in conscientia illam imitantes. Quòd si queres, quot actus iudiciarij necessarij sint. Respondent Glossæ, geminatum iudicium conforme, & sine contradictione, esse necessarium, quod solum probant ex dicta l. 3. C. de Episc. aud.

Alij possunt consuetudinem inducere. Glossa. Gloss. Anton. 1. 2. 3. 4.

Hæc verò sententia falsa est, & contraria est communis Canonistarum, & legislatorum, vt dixit Abbas in dicto cap. vlt. num. 16. & tradit Bartol. in dicta l. 2. & d. l. *de quibus*, in repetit. q. 2. vbi etiam Iason col. 12. & Rochus dicta sect. 4. num. 34. vbi refert alios, Gregor. Lop. dicta l. 5. partit. & Pet. de Salazar lib. 1. de consuetud. cap. 7. Et probatur primò, quia actus iudicialis non est necessarius ex natura rei ad consuetudinem, nec ex iure positiuo; ergo non habet, vnde sit necessarius. Consequentia est clara, quia omnis conditio, vel causa necessaria ad consuetudinem fundari debet in aliquo iure, aliàs gratis, & sine fundamento asseritur. Maior autem probatur, quia nulla est ratio naturalis, quæ illam necessitatem probet. Nam (vt ait Bart.) consensus communis populi, vel maioris partis eius sufficienter ostendit consensum populi, & vsus ipse publicus per se potest innotescere Principi, vt censeatur tacitè consentire; ergo non est, cur ex natura rei requiratur actus iudicialis. Positiua autem iura, quæ de hac consuetudine rationabili loquuntur, nunquam requirunt hanc conditionem, sed solùm vt sit præscripta, inueterata, antiqua, & similia, vt patet ex dicto cap. vlt. & ex l. *de quibus*, cum similibus.

2. *Actus iudicialis non requiritur ad consuetudinem inducendam. Abb. Bart. Iason. Roch. Greg. Lop. Pet. de Salazar.* *Bart.*

Deinde argumentor ratione, quia vt interueniat ille actus iudicialis supponi debet contradictio in iudicio; quid ergo si nunquam talis contradictio facta est? nunquam ergo poterit tunc introduci consuetudo, quod est contra omnem rationem, & contra omnia iura. Dici potest, in decem, vel viginti annis solis non firmari consuetudinem, si contingat non deferri ad contradictorium iudicium, tamen si maiori tempore, vt per triginta annos, vel ampliùs durat, iam illa diuturnitate temporis suppleri illam necessitatem actuum iudicialium. Atque ita saltem secundùm ius Hispaniæ sensit Burgos de Paz in l. 1. Tauri, num. 247. At verò in iure communi hoc subsistere non potest, quia consuetudo decem annorum longæua est, secundùm ius commune, & vt illa sit consummata, & perfecta, non est necessaria illa conditio ex vi iuris communis, vt probatum est. De iure autem Hispaniæ statim dicam.

3. *Burgos de Paz.*

Tandem addenda est ratio insinuata à Panorm. quæ mihi videtur optima. Nam inuoluit hæc condi-

4. *Panorm.*

tio quandam repugnantiam: si enim requiritur sententia in contradictorio iudicio, vel repugnat dari primam sententiam iustam in fauorem consuetudinis, & sic repugnabit introduci perfectam consuetudinem, cuius contrarium supponunt etiam authores contrariæ opinionis, vel necesse est, vt talis sententia supponat perfectam consuetudinem ante ipsam, & sic sententia non erit necessaria ad consuetudinem, sed ad summum notificabit illam. Prior pars probatur, quia si sententia in fauorem consuetudinis est necessaria ad firmitatem consuetudinis, ante primam sententiam non potest esse consummata consuetudo, cùm deficiat illi necessaria conditio; ergo non potest per primam sententiam declarari consummata, nec quòd sit validus, aut licitus actus factus in virtute illius, nec denique quòd aliquam obligationem inducat, quia talis sententia continebit errorem contra veritatem, quia re vera ante sententiam non erat talis illa consuetudo, iuxta illam opinionem. Vnde etiam per se patet altera pars: nam si per sententiam verè, & iustè consuetudo denunciatur perfecta; ergo absque sententia consummata iam erat, nam sententia non consummat illam, sed declarat, qualis sit.

5. *Respõdetur ad fundamenta contrariæ sententiæ.* Ad primam ergo ex cap. *Abbate*, respondetur in primis, ibi non esse sermonem de consuetudine iuris, sed de præscriptione iuris eligendi, quæ est res diuersa, de qua esse potest alia quæstio, non tamen ab illa licet ad præsentem argumentari. Secundò, verba illa non sunt in decisione, sed in allegatione partis, contra quam causa definita est, vt ex textu constat. Tertiò ibi non interponuntur illa verba insinuandum, sententiam in contradictorio iudicio esse necessariam ad præscriptionem, hoc enim tam clarè falsum est, vt non sit verisimile, fuisse allegatum, sed solùm ad probandum, talem consuetudinem non sufficienter probari ex his indiciis, quæ pars aduersa in illius probationem induxerat. Vnde Panormitan. ibi num. 13. dicit, contrarium potiùs ex illo textu colligi. Exemplum autem, quod Glossa adducit ex l. *siquis alia*, nihil ad rem præsentem facit, tum quia ibi non est sermo de consuetudine iuris, sed præscriptione seruitutis; tum etiam quia non est simile; ibi enim non explicatur, quomodo acquiratur seruitus præscriptione, sed quomodo non amittatur, & dicitur non amitti per non vsum quando occasio eius non occurrit, sed fuit merè negatiuus & non priuatiuus, vt infrà tractando de priuilegiorum amissione latius explicabimus. Et quia hęc occasio vtendi aliquando non occurrit, nisi priùs aliquid operetur, ideo ibi dicitur, ante hanc occasionem non amitti seruitutem propter solum non vsum, quod maximè in seruitutibus vrbanis contingit, vt habetur ex l. *hæc autem*, ff. de seruit. vrb. præd. inde ergo nihil colligi potest de necessitate contradictionis alterius, præsertim in iudicio.

Panorm. *Glossa.*

6. *Ad 2.* Ad secundum ex l. *cùm de consuetudine.* respondeo, ibi solùm dici, ad explorandam, & probandam consuetudinem, multum referre, si aliquando in contradictorio iudicio firmata sit, & ideo hoc esse in primis spectandum. Quod esse potest verum, non quia talis sententia sit necessaria ad veritatem, & consummationem consuetudinis, sed quia ad illius probationem multum potest conferre. Omitto aliter legi textum illum negatiuè, scilicet, multum referre, *an non contradictorio aliquo iudicio consuetudo firmata sit*, & sic est res clarior: nam hæc negatio necessaria esse potest ad firmitatem consuetudinis: quia per sententiam datam contra consuetudinem, interrumpitur, vel cessat præsumptio taciti consensus reipublicæ, aut Principis. Sed prior lectio censetur germana, quam aliis etiam modis exponunt ibi Glossa, & Doctores, vt in eis videri potest.

7. *Ad 3.* Ad tertium ex lege Hispaniæ, circa illam nostri interpretes laborant, & quidam conantur illam interpretari de præscriptione, sed male, tum quia aperte loquitur de consuetudine, vt consideranti patebit, tum etiam quia etiam in præscriptione id non est verum, vel habet eandem difficultatem. Alij verò fatentur ex iure speciali Hispaniæ esse necessarias duas sententias in contradictorio iudicio, vt consuetudo firmetur. Ita Burgos de Paz, in l. 1. Tauri, num. 247. Sed licèt verba literæ faueant, sensus est tam absurdus, vt non videatur admittendus. Quia (vt suprà ostendi) inuoluit repugnantiam hæc conditio. Quia si illa esset necessaria, nunquam posset prima sententia iustè proferri pro consuetudine, seu secundùm illam. Duo ergo in illa lege distinguenda mihi videntur, vnum est, quòd consuetudo sit plenè introducta, & suum effectum iuris habeat; alterum est, quòd talis consuetudo sit irreuocabilis ex virtute, & ordinatione illius legis. Ad primum ergo non postulatur duplex sententia, & hoc est, quod ad nos spectat; ad secundum autem videtur postulari, & quoad hoc videtur peculiare illud ius Hispaniæ, quod an sit in vsu, & quomodo intelligendum sit, ad nos nunc non pertinet. Hic autem sensus facilè ex verbis legis colligetur, quæ sic habent, *Si populus decem, vel viginti annis aliquid fecerit, sciente domino, & non contradicente, poterunt deinde id liberè facere.* Hæc est prima pars, in qua ad ius consuetudinis nihil aliud postulatur. Deinde verò additur, *Et talis consuetudo obseruanda in posterum est, si hoc eodem tempore iuxta prædictam consuetudinem bis iudicatum fuerit.* Hæc ergo est altera pars, in qua iam non dicitur, liberè posse id fieri, sed omnino obseruandum id esse, & ad hoc specialiter postulatur illa secunda conditio. Et hic sensus magis declarabitur ex dicendis tum in præsenti, tum in cap. 16.

Burgos de Paz. *Duo distin. & guenda.*

8. *Ad 4.* Ad quartum ex ratione sumptum respondetur, ad summum probare, sententiam in contradictorio iudicio conferre ad probationem consuetudinis, & ad notitiam eius, quod facilè concedimus. Nihilominus tamen ante illam sententiam est vera consuetudo, imò dum consuetudo est in fieri, non potest talis sententia habere locum ex vi cõsuetudinis, vt iam probaui. Item ante sententiam procedere debet probatio sufficiens; ergo sine sententia potest esse moralis certitudo de qualitate, & sufficientia consuetudinis introductæ, imò respectu eorum, qui non possunt per se modum consuetudinis expendere, sufficiet probabilis Doctorum opinio. Quin potiùs satis esse vnius grauis Doctoris assertionem censuit Bart. in d. l. *de quibus*, q. 4. & multi graues auctores sequuti sunt, quos diligenter referunt Mascard. de probat. conc. 426. & Sanci. lib. 7. de matrim. disp. 17. nu. 8. Quod intelligendum est, dummodo alij non contradicant, & tunc etiam verius est requiri, vt vel plures, & graues Doctores in illa assertione conueniant, vel dictum vnius aliis grauibus coniecturis adiuuetur. Et fortasse in hoc sensu voluit Rex Alphonsus in dicta l. 5. duas sententias concordes ad certitudinem, & probationem talis consuetudinis sufficere, ita vt contra illas ampliùs iudicari non possit, nec maior probatio pro consuetudine postulari. Quod potuit optimè institui, licèt in iure communi fundari non possit. Nam l. 3. C. de Episc. aud. quam allegant dictæ Glossæ, non de hoc loquitur, sed de venia non facilè concedenda ei, qui iteratò peccat, quod pertinet ad solum factum, & ad impropriam consuetudinem inchoatam, seu assuefactionem, vt suprà dixi.

Quid valet vnius grauis Doctoris assertio. *Bart.* *Mascard.* *Sanc.*

9. *Panorm.* Addit verò Panorm. ex opinione Doctorum vtriusque iuris, licèt sententia iudicis non sit necessaria ad consuetudinem, posse tamen iuuare ad illã non solùm probandã, sed etiam introducendã. Quia nimirum si iudex iudicauit contra legẽ, populo sciente, & nõ cõtradicẽte, per hoc indicatur cõsensus populi de cõsuetudine introdu

introducenda. Sed certè si sententia fuit iusta, supponere debet consuetudinem perfectam, & derogantem legi, & ita non potest deseruire ad introducendam cõsuetudinem, sed ad ostendendam, & roborandam. Si autem fuit iniusta, debilis est coniectura, quia non potest facilè populus resistere iudici, aut contradicere, & ideo inde non colligitur consensus eius, sed tolerantia, quia obuiare non potest. Et ideo Anton. & Rochus ibi multas addunt circunstantias, vt coniectura vim aliquam habeat, quas omitto, quia non obstante tali sententia, seu iudicio, iidem actus necessarij sunt ad consuetudinem, idémq; tempus ad illius præscriptionem, quia sententia iniusta non potest in hoc aliquid indulgere, neque oppositum in iure aliquo potest fundari.

Anton. Rochus.

10. *Syluest.*

Aliter verò Sylvest. verb. *consuetudo*, q. 4 dicit, in actibus iudicialibus sententiam conferre ad consuetudinem introducendam, *ita vt* inquit, *ex duabus sententiis, interueniente lapsu temporis congruo, & accedente consensu populi à principio, vel ex postfactio, præsumatur consuetudo*, quia habent aptitudinem ad consuetudinem inducendam. l. *nam & his*. ff. de inoffi. test. & l. *si quis*. §. *quod sub eodem*, ff. ad Syllan. Hoc verò declaratione, & examinatione indiget. Certum est enim, quòd sicut per actus extraiudiciales contractuum, testamentorum, & aliarum obseruantiarum potest induci ius consuetudinis circa similes actus, ita per actus iudiciales potest induci consuetudo ad similes actus, quam suprà diximus nomine styli significari, & ex ibi dictis, & à paritate rationis, vel certè à fortiori hoc constat. Vnde vlteriùs addo, sicut ad consuetudinem extraiudicialem non requiritur sententia, ita neque ad iudicialem, seu quæ ex actibus iudicialibus consurgit. Quia etiam multi actus iudiciales sunt distincti à sententia, & possunt multiplicari, & sufficienti tempore durare sine vlla sententia circa talem consuetudinem, vel secundùm illam, aut contra illam. Tunc ergo introducitur consuetudo absque sententia: nam æquè procedunt omnes rationes factæ in talibus actibus, & tali consuetudine, ac in extraiudiciali. Imò licèt actus illi iudiciales sint actus dicendi ius, seu licèt sint sententiæ multiplicatæ, non erit vnquam necessaria sententia, quasi reflexiuè iudicans de consuetudine sic iudicandi. Et ita formaliter, ac propriè loquendo, ad iudicialem consuetudinem, vltra actus, per quos inducitur in actu exercito, nunquam requiritur sententia in contradictorio iudicio de ipsa consuetudine, vel de iure per ipsam introducto: licèt si consuetudo sit de iudicando hoc, vel illo modo, vel de pronunciando sententiam per hunc, vel illum, necessarium sit introduci per actus iudicandi, & ita formaliter, ac propriè nulla est differentia inter actus iudiciales, & extraiudiciales.

11. *Aliorum sententia. Syluest. Glossa. Ioan. And. Bart.*

Dicunt tamen multi in sententiis ferendis, imò in actibus iudicialibus sufficere duos actus ad introducendam consuetudinem, & hoc videtur intendere Syluest. suprà, & sentit Gloss. in d. l. *de quibus*, verb. *inueterata*, & Ioan. Andr. in d. c. *Abbate*, & Bart. in d. l. *de quibus*, in repetit. q. 4. & multi loquentes de stylo significat, duos actus in iudicio sufficere ad stylum inducendum; stylus autem non est nisi consuetudo quædam in illa materia, vt suprà dixi. Ita verò de stylo sentire videtur Deci. in rubr. de constit. num. 35. vbi dicit, ad stylum non requiri temporis lapsum. Imò Rebuff. tract. de consuet. art. 2. Gloss. 13. num. 10. & 17. dicit, ad stylum non requiri vsus probationem, actuúmve pluralitatem, vbi alios refert. Et hanc sententiam probat Christoph. de Paz in rubric. legum styli. 1. p. num. 76. & sequentibus. Et citat Cynum in lege 2. C. quæ sit longa consuetudo, dicentem, tantam esse styli auctoritatem, vt etiamsi ab vno iudice inductus sit, legis vim habeat, & loquitur de stylo inducto moribus sine lege scripta, vt idem Paz latè declarat infrà num. 86. & sequentib. Hoc etiam confirmare videntur multa, quæ

Decius. Rebuff. Christoph. de Paz. Cyn.

obseruantia tradit Anton. in d. cap. vlt. & ex illo Rochus ibi in Præfat. num. 23. vbi dicunt, non requirere tempus, sed duos, vel tres actus, & nihilominus in iudiciis esse sequendam. Maximè si talis obseruantia sit declaratiua, & interpretatiua iuris. Denique ad idem faciunt multa, quæ de solito, & consueto tradit idem Rochus suprà q. 5. nu. 34. contendens ad consuetum duos actus sufficere, præcipuè in iudicialibus.

Anton. Rochus.

Sed nihilominus propriè, & cum proportione loquendo, nihil speciale in hoc inuenio in actibus iudicialibus, his seclusis, in quibus interuenit persona, & auctoritas supremi Principis potentis condere legem; nam in eo est specialis ratio quoad aliqua, vt statim exponam. Itaque licèt verissimum sit, per stylum non scriptum posse induci ius, vt docent omnes Iurisperiti in c. *ex literis*, de constit. & in d. l. 2. C. quæ si longa consuet. & specialiter Bald. in l. *siquis intra*, C. de bonis damnat. Iaf. in l. *si domus*. §. *in pecunia*. ff. de legat. 1. n. 5. nihilominus, quòd ad hoc ius inducendum sufficiant duo actus, vel certus aliquis numerus, nullo iure inuenio definitum, nec verisimili ratione probari posse, aut differentiam in hoc constitui inter stylum, & alias consuetudines in aliis actuum generibus. Et ideo dico, etiam in actibus iudicialibus requiri frequentiam cum ea temporis mora, quæ vel ad præscribendam consuetudinem sufficiat, vel ad sufficienter ostendendum communem populi, & Principis consensum.

12. *Quid de actibus iudicialibus dicendũ.* *Bald. Iason.* *Qua mora in actibus iudicialibus requiritur.*

Et in primis hoc significant iura, quæ etiam in stylo, seu actibus eius absolutè requirunt vsum frequentem, & morem, vt patet ex l. 1. C. quæ sit long. consuet. ibi, *Probatis iis, quæ frequenter in oppido in eodem controuersiarum genere seruata sunt*. Item ex l. *nam & iis* (quam Syluest. citat) ff. de inoff. testam. ibi, *cùm obtinere assiduè soleant*. nam particula *assiduè* plus significat, quàm binos actus. Alia verò lex, Ad Sylanian. quam Syluest. allegat, nihil prorsus ad rem præsentem facit. Alia item iura, quæ requirunt actuum frequentiam, generaliter, & indifferenter loquuntur. Præterea hoc clarè sentit Bart in l. *de quibus*, num. 14. nam etiam in sententiis requirit decennium, & tacitum consensum populi. Idem magis sensit Deci. dicto n. 35. ait enim, in stylo eius, qui habet potestatem condendi leges, non requiri temporis lapsũ, alioqui verò desiderari ad styli introductionẽ; eadem ergo ratione requiritur actuum frequentia prudenti arbitrio definienda iuxta suprà dicta. Idem sensit Salicet. in d. l. 2. C. quæ sit longa consuet. num. 23. dicens, actus vnius iudicis plurificatos non inducere stylum, nisi summæ potestatis magistratus sit. Quod probat Bald. in l. 3. eiusdem tit. & Bart. in l. *iurisperitos*, ff. de excus. tut. circa finem, & plura pro hac parte videri possunt in Burgensi in Procem. legum Tauri, n. 220. & sequentib. & in Christoph. de Paz vbi suprà. Ratio verò iam tacta est, quia neque in iudice, neque in ministris eius est potestas condendi ius, etiamsi expressè velint; ergo nec possunt per duos, vel tres actus illud inducere tacitè, cùm nulla ratio, vel lex hoc eis concedat.

13. *Syluest.* *Bart.* *Decius.* *Salicet.* *Bald.* *Bart.* *Burgens.* *Christoph. de Paz.*

Dices, Esto hoc verum sit in cæteris actibus iudicialibus præparatoriis (vt sic dicam) ad sententiam, tamen in ipsa sententia esse specialem rationem, quia per illam dicitur, & explicatur ius, & ideo videtur hare vim statuendi ius, quia publica auctoritate fertur, & præsertim bis repetita, & communi consensu populi acceptata, quia tunc iam videtur esse ius communi consensu approbatum. Respondeo, si iudex proferens sententiam non sit supremus Princeps, & ita non habeat potestatem condendi legem, eius sententiã, etiam iteratam, vel etiam à diuersis iudicibus eiusdem ordinis repetitam non facere ius propter solum numerum actuum. Quod potest sumi ex l. *nam Imperator*. ff. de legib. ibi, *Aut rerum perpetuò similiter iudicatarum*. Ratio verò est, quia illæ sententiæ non sufficiunt inducere

14. *Obiectiones.* *Solut.*

ius per modum consuetudinis, propter rationem factam, nec per modum legis scriptæ, quia non est potestas in iudicante. In quo differt talis sententia ab ea, quæ est à supremo Principe: nam illa inducere potest ius, non per modum consuetudinis, sed per modum legis scriptæ, modo suprà explicato in lib. 3. & 4. & ideo tunc nec duo actus requiruntur, sed vnus sufficit. In inferiori verò nec plures sufficiunt, vt expressè tradit Imperator in leg. *nemo*, C. de sentent. & interloquut. omni. iudic. Ratione cuius dixit Glossa in dicto cap. vlt. verb. *legitimè*, quòd duæ vices non sufficiunt, *quia non exemplis, sed legibus iudicandum est*, vt in dicta lege dicitur. Habet ergo sententia priuati iudicis aliquam auctoritatem, & si sit Senatus publici aut Regij, multo maiorem, augetúrque per iteratas sententias conformes, non tamen habent legis auctoritatem, sed grauis Doctoris, vel etiam plurium Doctorum, vt constat in decisionibus Rotæ, & similibus. Quòd si in aliquo regno specialiter statutum sit, vt iudices non recedant ab eo, quod bis, vel pluries in senatu Regio fuerit iudicatum, id erit speciale in tali regno, & non in virtute consuetudinis, sed illius legis scriptæ: secluſa autem lege, tacitus consensus populi, aut Principis non præsumitur, nisi diuturno tempore, & per sufficientem actuum frequentiam de illo constet.

Glossa.

15. *Duplex modus intelligendi stylum.*

Ad ea verò, quæ de stylo in contrarium allegabantur, respondeo, duobus modis posse intelligi. Primò de stylo habente vim legis, & sic dico, non procedere, nisi quando stylus vel lege scripta probatus est, vel sufficienti consuetudine præscriptus, vel certè ita est proprius supremi Principis habentis auctoritatem condendi legem, vt sufficienter per illum declaret, hanc esse suam voluntatem. Secundò id potest intelligi de stylo non fundato in auctoritate Principis, aut legis, nec sufficienti consuetudine introducto, sed per aliquos actus consueto, & tunc dico esse sequendum, & imitandum, non ex legis obligatione, sed secundùm prudentiam, & conuenientem procedendi modum, nisi ratio in contrarium vehementer vrgeat, vel alia grauissima necessitas cogat, & hoc modo credo esse loquutos de obseruantia, & de stylo facti, Antonium, Rochum, & plures alios ex auctoribus allegatis.

Anton. Roch.

CAPVT XII.

Vtrùm consuetudo per solos actus voluntarios induci valeat.

1. *Actus introducentes consuetudinẽ debent esse voluntarij.*

CErta, & communis resolutio est, actus introducentes consuetudinem, voluntarios esse debere. Et ratio est, quia actus consuetudinis non inducunt illam, nisi ratione consensus populi, qui per illos indicatur, sed actus non indicant consensum, nisi sint voluntarij; ergo vt consuetudinem introducant, necessarium est, vt voluntarij sint. Consequentia est euidens, & minor est etiam nota in philosophia morali. Maior autem est communis consensus Doctorum in hac materia. Vnde etiam in cap. 1. vidimus, multos velle, vt ille consensus in definitione consuetudinis expressè ponatur, & omnes consentiunt, saltem implicitè intelligi. Et ratio est, quia licèt requiratur etiam consensus Principis, vt statim dicemus, tamen ille supponit consensum populi, cui in hoc morem gerit: quod est manifestum, quando consuetudo derogat iuri Principis, idem tamen est, quando inducit ius, quia hoc ius consuetudinis incipit (vt sic dicam) à populo, & ideo supponit consensum eius. Vnde cùm in omni lege requiratur aliquo modo populi consensus, diuersò tamen modo in lege scripta, quàm in hoc iure non scripto: nam lex procedit primò, & per se à Principe, & exigit consensum à populo, illum obligando ad acceptandam legem, vt lib. 3. & 4. dixi: in iure autem consuetudinis populus incipit, quantum in se est, volendo ius introducere, & tacitè impetrando consensum à Principe. Hac ergo ratione necessarium est, vt actus consuetudinis voluntarij sint.

2. *Per actus ignorantia & errore factos non inducitur consuetudo.* *Glossa. Card. Innoc. Bart. Bald.*

Ex quo principio infero, per actus ignorantia, & errore factos non induci consuetudinem, quia inuoluntarij sunt. Ita Glossa in d. cap. vlt. de consuet. & ibi Cardin. Glossa in cap. *frustrà*, d. 8. Innoc. in rubr. de consuet. num. 4. Gloss. & Bart in l. 2. C. quæ sit longa, &c. q. 17. in vltimis verbis, & Bald. in l. *de quibus*, in 5. oppositum. & idem ferè dicunt reliqui, quos referam; addunt verò limitationem, & probationem ex l. *quod non ratione*, ff. de legib. de quibus statim dicam. Meliùs potest probari ex d. l. *de quibus*, quatenus totam vim consuetudinis ponit in consensu populi, qui tollitur per errorem. Iuuat etiam l. *sed & ea*, infrà eod. dicens, consuetudinem habere vim ex tacita ciuium conuentione: cessat autem vera conuentio, vbi error interuenit. Item lex, *imò*, infrà eodem, dicens, ius consuetudinis esse magnæ auctoritatis, *quia in tantum probatum est, vt non fuerit necesse scripto comprehendi*; at consuetudo per errorem introducta non potest habere hanc auctoritatem, nec censeri verè probata, sed solùm reputata. Item in l. 2. C. quæ sit long. consuet. dicitur, *Consuetudo præcedens, & ratio, quæ in consuetudinem euasit, custodienda est*; supponit ergo consuetudinem debere esse ex ratione, & non ex errore profectam. Nam si per errorem inducta est, detecto errore, cessat ratio apparens, quæ esse potuit talis consuetudinis, & consequenter cessat ipsa consuetudo, quia non potest sine ratione subsistere. Quare licèt durante errore videatur consuetudo præualere, & ius inducere, illud solum erit ex conscientia erronea: nam veritate intellecta cessabit vis consuetudinis, & ita prius non fuit verum ius, sed putatum, & idem est de ipsa consuetudine.

3. *Obiect.*

Obiicitur autem contra hanc illationem lex 39. de legib. ff. quæ sic habet, *Quod non ratione introductum est, sed errore primùm, deinde consuetudine obtentum, in aliis similibus non obtinet*. Ex quo textu colligi videtur, consuetudinem errore inductam, & roboratam, validam esse quoad illam materiam, circa quam inducta est, non esse tamen extendendam ad similes. Ita sentit Bart. dicta l. *de quibus*, num. 5. & in l. *diuturna*, ff. de legib. & in l. 1. cum Glossa ibi, C. quæ sit longa consuet. vbi etiam Bald. & alij. Item Panormit. in dicto cap. vltim. num. 12. & ibidem Ant. & Rochus sect. 4. in princip. vbi alios allegat, qui in summa tria dicunt. Nam primò supponunt, consuetudinem ex certa scientia, & sine errore inductam cum aliis conditionibus sufficientibus, non solùm valere in materia, in qua versatur, sed etiam extendi ad similia. Addunt secundò, consuetudinem per errorem inductam etiam esse validam in sua materia. Tertiò verò concludunt, posteriorem consuetudinem differre à priori, quia non patitur tantam extensionem ad casus similes. Ex quibus dictis primum licèt sit valdè receptum à Iuristis, apud me magnam difficultatem habet. Veruntamen quia in generali non potest rectè examinari, vel explicari, meliùs fiet circa singulos effectus principales consuetudinis. Secundum verò dictum directè aduersatur nostræ assertioni, & ab eis non probatur vlla ratione, sed tantùm ex dicta l. *quod non ratione*, nec respondent rationi factæ, quia error tollit consensum, cùm tamen ipsi eadem vtantur ad probandum tertium dictum.

Bart. Gloss. Bald. Panorm. Anton. Roch.

Explicantur ea proposita.

4. *Impugnatur tradita illius legis interpretatio.* *Cynus. Bart.*

Quapropter in propria consuetudine, de qua tractamus, non censeo illam opinionem posse subsistere. Quod ostendo per partes, assumendo aliqua ab eisdem Doctoribus concessa. Nam in primis Cynus, & alij antiqui, quos etiam sequitur Bartolus, propter illam rationem limitant illud dictum, vt non

procedat

procedat in consuetudine, quæ est contra legem, quia si populus operatur contra legem ex ignorantia eius, vel errans existimando ita disponere, clarum est non habere animum derogandi legi. Quomodo ergo in tali consuetudine explicabitur dicta lex, *quod non ratione*? nam illa consuetudo maximè dici potest non ratione, & per errorem inducta? Imò multi exponunt de hac consuetudine contra ius positiuum maximè loqui legem illam, cùm dicit, illam *non ratione* induci, ne videatur loqui de irrationabili consuetudine. Præterea, etiam de consuetudine præter legem Bartol. & alij distinguunt, an error sit facti, vel iuris, & de consuetudine inducta ex errore facti, fatentur non præualere ex defectu consensus, iuxta legem, *si per errorem*, ff. de iurisdict. omnium iudi. Si verò error sit tantùm circa ius, dicunt, nihilominus valere consuetudinem cum dicta limitatione, seu non extensione.

Bart.

5. Priorem ergo partem vt nobis non contrariam admittimus, & ex illa impugnamus secundam, quia etiam error iuris toliit consensum in iure inducendo. Nam in his, quæ tantùm sunt præter ius, non potest errari circa ius, nisi vel existimando illa esse prohibita, vel existimando esse præcepta. Stante verò priori errore non fit consuetudo inductiua iuris, quia hoc non intenditur, sed potiùs derogare iuri, neque inducitur consuetudo derogans iuri, quia re vera nullum datur ius, cui derogetur. Stante autem posteriori errore, non potest consuetudo inducere legem, quia non fit eo animo, sed potiùs animo seruandi legem. Sicut enim consuetudo ex vera lege orta non inducit ius, vt suprà dixi, ita neque illa, quæ ex putata obligatione legis fit, non potest ius inducere, quia tollit consensum, vt ex dicendis in sequenti capite euidentiùs constabit; ergo nunquam consuetudo ex errore inducit ius, etiam in propria materia. Vnde meliùs, & fortiùs concluditur, non extendi ad alias. Ideóque non probo exemplum, quod ex Baldo adducit Rochus, dicens, si populus consueuit non extrahere frumentum ex loco, quia credidit id esse prohibitum, legem inducere consuetudinem, quia licèt talis populus errauerit in iure, consensit in facto; non enim satis est, materialiter consentire in facto, sed oportet consentire in facto, vt inductiuo iuris, quia (vt idem Rochus ibi fatetur, & capite sequenti dicetur) ius non inducitur per consuetudinem sine animo inducendi consuetudinem, ideſt, ius consuetudinis; & hunc animum tollit error, vt apertè probatum est; ergo. Optimum exemplum est de professione tacita, quæ per nullum vsum inducitur, quandiu error de valore prioris professionis perseuerat, ob defectum consensus, vt est vulgare.

Bald. Roch.

Rochus.

6. Ad legem autem, *quod non ratione*, primùm respondeo, posse explicari de præscriptione, & non de propria consuetudine legali. In illa enim propriè contingit, vt sine ratione, id est, sine vero titulo, & per errorem, cum bona fide incipiat consuetudo, & eodem modo procedat, & præualeat vsque ad ius præscriptionis inducendum. Quod tamen in consuetudine propria, & legali vix potest intelligi, tum propter dicta de errore, tum quia ius consuetudinis induci non potest sine ratione. Solùm videtur, non posse applicari ad præscriptionem illam vltimam particulam, *in aliis similibus non obtinet*, quia eadem præscriptio nunquam extenditur vltra propriam materiam propter similitudinem in materia, quod si sit similitudo in præscribendo, in quibuscumque similibus casibus idem ius obtinebitur. Existimo tamen rectè interpretari legem illam quoad hanc partem per regulam iuris, dicentem, *Quod alicui specialiter conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum*, est 74. de regul. iur. in 6. & iuuat regul. 78. dicens, *In argumentum trahi nequeunt, quæ propter necessitatem aliquando sunt concessa*. Et quod dicitur in l. 1. ff. de constit. Princip. concessiones personales non trahi in exemplum. Sic enim dici potuit in dicta l. *quod non ratione*, id, quod alicui licet ratione consuetudinis bona fide præscriptæ, etiamsi absque ratione, & per errorem sit inducta, non posse ab aliis vsurpari, etiamsi in cæteris videantur pares, seu similes. Et hanc expositionem sumere mihi videor ex Glossa in l. *quod verò*, ff. de legib. quæ similis est præcedenti, & vna per aliam recte declaratur.

Ad obiect. ex l. quod non ratione, resp.

Glossa.

Obstare autem potest huic expositioni, quia illa lex sub titulo de legibus continetur, & quia aliæ leges antecedentes, & consequentes de legali consuetudine loquuntur. Sed ad euitandum alium absurdum sensum, mirum non est, si nomen consuetudinis in illo loco aliquantulum ampliemus. Præsertim quia multa in illis legibus continentur, quæ communia sunt vtrique consuetudini, & Doctores, dum illa exponunt, & conditiones consuetudinis tradunt, omnia miscent, vt sæpe admonui. Et certè vulgare exemplum, quo Iuristæ vtuntur de consuetudine introducta, quòd si dominus vini imposuerit manum ad plaustrum, ex tunc sit suum periculum, ad consuetudinem præscriptionis pertinet. Et Glossa in dicta l. exponit, quòd talis consuetudo non transit ad similes, vtique contra personas, contra quas per talem consuetudinem non fuerit præscriptum. Et totum hoc potest censeri pertinens ad titulum de legibus: nam licèt hæc consuetudo non faciat legem, mutat materiam illius, ita vt ratione eius aliter in tali casu legibus vtendum sit.

7. *Obiect.*

Solut.

Glossa.

Secundò si velimus legem illam de propria consuetudine legali intelligere, respondebimus in illa non dici, posse consuetudinem sine ratione, & per errorem introduci, sed contrarium potiùs definiri, vt intellexerunt Glossæ in nostra illatione, & assertione citatę, allegantes pro sua sententia legem illam. Vnde cùm dicitur, *in aliis similibus non obtinet*, non est sensus in illa materia obtinere, non verò in similibus. Hoc enim fortasse de omni consuetudine, etiam ex certa scientia introducta dici potuit, vt infrà dicam. Vel certè si aliæ consuetudines extendantur ad similia, etiam hæc extenderetur, si esset vera lex, quia hæc extensio nunquam fieri potest, nisi quantum ratio legis patitur, quæ ratio locum habet in quacumque lege, si vera lex est; ille ergo sensus non potest recta ratione accommodari. Sensus ergo erit, non obtinere in similibus, id est, talem consuetudinem non durare, & intellecto errore, non dare ius ad exercendos actus similes illis, qui antea per errorem quasi ex consuetudine putata legitima exercebantur. Hic enim sensus nec absurditatem habet, nec vim verbis infert, & secundùm illam lex illa probat assertionem nostram, vt Glossæ voluerunt.

8. *Alia interpretatio legis, quod sine ratione.*

Denique inquiri potest in hoc puncto, de qua ignorantia, vel errore hoc intelligendum sit. Nam in hoc etiam Cynus, & alij Iuristæ distinguunt, vt solent de causa motiua, & finali, & dicunt assertionem esse intelligendam de errore circa finalem causam, non circa motiuam. Sed de hac distinctione, & de simili quæstione dixi multa in lib. 2. de iuram. cap. 11. & in lib. 1. de voto, cap. 11. quæ hîc possunt cum proportione applicari. Et ideo breuiter dico, assertionem intelligendam esse de ignorantia circa illa, quæ spectant ad substantiam consuetudinis, siue in iure ipsius, siue in facto, quod fundat ius: hæc enim ignorantia est, quæ impedit necessarium consensum, vt declaratum est. Si verò sit circa alia motiua accidentalia, non obstabit, quia non impediet consensum. Et de hoc errore in accidentalibus intelligunt aliqui dictam legem, *quod non ratione*, supponentes, secundùm eam induci consuetudinem, non obstante errore. Sed hi non poterunt conuenienter exponere, cur dicatur talis consuetudo, non

9. *Qua ignorantia vel quis error sit qui non inducit consuetudinẽ.*

Assertio intelligenda esse de ignorãtia quæ spectat ad substantiam consuetudinis.

obtinere in similibus, quia error circa accidentalia hoc non potest impedire, si vera consuetudo illam recipit extensionem, & ideo illa expositio necessaria non est.

10. *Consuetudo non inducitur per actus vi vel metu gravi factos. Bart. Anton. Rocb.*

Secundò infertur ex dicta assertione, consuetudinem non obtinere, neque induci per actus factos per vim, vel grauem & iniuriosum metum. Ita docet in substantia Bart. in dicta l. 2. C. quæ sit long. &c. q. 18. tota, & in num. 19. ad penultimam obiectionem, & Anton. dicto cap. vlt. de consuet. At verò Rochus Curt. ibi sect. 5. num. 3. oppositum sentire videtur, cùm ait, per actus meticulosos induci consuetudinem, refert tamen prædictos authores, & iuxta illorum declarationem, vult dictum suum intelligi. Non ergo à nobis dissentit, sed intelligit de actibus meticulosis, vel quando leuis est metus, & pauci momenti, vel certè intelligit de actibus, qui licet fuerint metu facti, postea liberè confirmantur, & successu temporis acceptantur, sic enim Bart. etiam exposuit. Ratio ergo illationis est, quia vis, & metus impediunt consensum ad introducendam consuetudinem necessarium. Quod quidem de vi propriè sumpta manifestum est.

11. *Metus quomodo causat involuntarium.*

De metu autem dubitari potest, quia licèt faciat involuntarium secundùm quid, de se relinquit absolutum voluntarium. Vnde oriebatur occasio disputandi, an ex natura rei solus metus sufficiat ad irritandum hunc consensum coactum, ita vt non habeat effectum inducendi ius consuetudinis, & qualis debeat esse hic metus. Sed quia similis quæstio generalis est, ac frequens in multis materiis, & de illa dixi multa lib. 2. de Iuram. cap. 9. & lib. 1. de Voto, cap. 7. & ideo ab illa nunc abstineo. Et breuiter dico, in præsenti materia multo esse maiorem rationem, ob quam metus ex natura rei impediat consuetudinem, quia ad consuetudinem, non sufficiunt actus, sed necesse est, vt fiant animo inducendi consuetudinem, qui animus ordinariè est potiùs tacitus, quàm expressus. At verò quando actus fiunt ex solo timore, ita vt sine illo non fieret, non est talis animus, nec moraliter præsumi potest, quia metus de se quodammodo illum excludit, & ideo frequentia actuum ex solo metu factorum nunquam est sufficiens signum publici consensus totius populi de consuetudine inducenda. Accedit, quòd Princeps non potest præsumi tunc dare consensum suum, quia non vult subditos iniusto metu cogi ad similes consuetudines. Quòd si ipsemet vim, & metum inferat, iniuriam committit, quia non potest extorquere à populo consensum, per quem obligetur, vt in locis citatis in simili dixi.

In præsenti materia maior est ratio cur metus impediat consuetudinem.

CAPVT XIII.

Vtrùm consensus Principis, & qualis necessarius sit, vt consuetudo ius introducat.

1. IN hoc capite explicanda est præcipua causa efficiens consuetudinarij iuris. In qua primùm omnium statuendum est consensum Principis in consuetudine introducenda necessarium esse. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Doctorum, paucis exceptis, quorum opinionem commodiùs infrà referam. Distinguendi ergo sunt varij populorum gradus, vt certa ab incertis separentur. Nam in primis consuetudo esse potest à populo qui habet supremam authoritatem ad ferendas leges, quod solum contingit in legibus ciuilibus, & in rebus publicis, quæ non recognoscunt superiorem in temporalibus. Et in huiusmodi populis videri potest non necessaria assertio, est tamen vera quatenus in illis habere potest locum. Nam illic supremus Princeps est tota respublica; ergo si populus ille consentit in consuetudinem, necesse est, vt supremus Princeps consentiat, quia ibi non distinguitur à populi vniuersitate. Ac de his populis clarè loquitur lex, *de quibus*, ff. de legib. Quòd si suprema potestas translata sit in senatum, & in illo sit aliqua discordia, oportebit, vt maior pars eius consuetudinem seruet, alias non poterit dici consuetudo illa obseruari à maiori parte illius populi, prout habentis potestatem inducendi legem. Nec poterit dici senatus tacitè consensum suum præstare, si maior pars eius consuetudinem non seruet. Ita ergo in huiusmodi populis verificatur assertio, nec de illis aliquid addere necesse est.

Vary populorum gradus.

Primus gradus.

Deinde potest esse populus recognoscens superiorem habens ab illo facultatem condendi leges, seu statuta municipalia, prout iure communi habebant præcipue ciuitates, iuxta l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. Et de his populis certum est, sicut possunt condere leges scriptas, ita & consuetudine posse illas introducere, iuxta dictam legem, *de quibus*, cum sequentibus. ff. de legib. Vnde sicut possunt legem condere sine nouo consensu Principis, ita & consuetudinem introducere. Nihilominus tamen non omnino ibi deest consensus Principis, quia per dictam licentiam illum præstitit, & semper præbet, & ideo tunc necessarium non est, vt Princeps specialiter sciat consuetudinem denuo introductam in tali, vel tali ciuitate: nam sine tali scientia potuit anticipatum consensum (vt ita dicam) præstare, & de facto præstitit, quando dedit licentiam, quasi sub conditione, si populus vellet speciale ius sibi condere, vno, vel alio modo. Quapropter si licentia esset limitata, & cum dependentia à futura confirmatione Principis, ita vt ante illam obtentam lex non obliget, vt videtur esse in Hispania, tunc aliter dicendum esset de consuetudine, quia necessarium esset, illam etiam confirmari à Principe, & ideo etiam esset necessarius nouus consensus illius, quia noua confirmatio non datur sine nouo consensu. Vnde quoad hoc reputaretur talis populus quasi non habens licentiam condendi legem sine Principe, de quo statim dicemus, idem enim erit dicendum de tali confirmatione, seu de modo illam obtinendi.

2. *Secundus potiorum gradus.*

Præterea sunt populi, qui nullam habent facultatem statuendi, vel leges ferendi etiam municipales, sed illas debent, vel à supremo Principe, vel saltem à propriis dominis, vel pastoribus accipere, & hoc modo comparatur vniuersa Ecclesia ad summum Pontificem, & omnes Ecclesiæ particulares ad suos Pastores; quia ad leges canonicas ferendas nulla est potestas in populo, nec in ipso clero sine suo capite, & influxu eius, seruata semper proportione iuxta varios modos legum, & communitatum. Et similes sunt multi populi laici respectu suorum Principum, vt per se constat. De his ergo dixerunt aliqui, nunquam posse consuetudinem introduci sine tacita voluntate peculiari ipsius Principis (quam voluntatem ego personalem voco) & ideo ad illam requirunt in Principe scientiam consuetudinis, & patientiam. Ita docet Glossa in dicto cap. vlt. Quam multi sequuntur, vt ibi ait Panormit. & expressè tenet Innoc. in rubr. de consuetud. n. 4. Idem tenet Glossa in l. 2. C. quæ sit longa consuet. citans Ioan. & Azon. Idem Gregor. Lup. in l. 3. titul. 2. partit. 1. in Gloss. 7. & videtur consentire D. Thom. 2. 2. q. 97. art. 3. ad 3. dicens, in his populis, qui habent superiorem, in tantum posse consuetudinem ius introducere, *in quantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere; ex hoc enim videntur approbare, quod consuetudo introduxit.* Consentit Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 2. & Sylueſt. verb. *consuetudo*, q. 3. Dried. de libert. Christian. cap. 12. idémque videntur sentire Angel. verb. *consuetudo*, n. 9. in princip. & Sylueſt. q. 3. Sed re vera multa ex his auctoribus intelligi facilè possunt, iuxta ea, quæ dicemus.

3. *Tertius populorum gradus.*

1. *Sententia.*

Gloss. Panorm. Glossa. Innocent. Ioan. Azon. Greg. Lup. D. Thom. Soto.

Syluest. Dried. Angel. Sylueſt.

Potéstque hæc sententia suaderi primò ex l. *de quibus*, ff. de legib. vbi tota ratio consuetudinis ponitur in consensu populi, qui potest legibus vim, & efficaciam da

4.

tum dare; ergo hæc erat primaria vis consuetudinis in populo, quando habebat in se potestatem supremam; ergo postquam illam transtulit in Principem, ab illius etiam consensu principaliter pendet vis consuetudinis, & consequenter necesse est, vt præcedat scientia, sine qua non potest esse consensus. Secundò probatur ex dicta l. 3. tit. 2. partit. 1. vbi inter conditiones ad consuetudinem ponitur, vt fiat consentiente Principe. Tertiò argumentor ratione, quia non minùs est necessaria potestas legislatiua ad inducendum ius non scriptum, quàm scriptum, vt constat ex dictis de legibus in communi; sed in his populis non est potestas legislatiua, vt supponimus, quia vel nunquam illam habuerunt, vt in legibus canonicis, vel quia in Principem illam transtulerunt, vt in ciuibus; ergo necessarium est, vt ille, apud quem est suprema potestas, det vires consuetudini per suam voluntatem, & consensum.

5. *Differentia inter potestatẽ ferendi leges Ecclesiasticas & ciuiles. Anton. Couar. Dried.*

Aliqui verò Doctores, licèt pauci, prædictam sententiam in legibus canonicis admittere videntur, & negare in ciuilibus. Et rationem differentiæ reddunt, quia potestas ferendi leges canonicas nunquam fuit in populo, sed in Prælatis; potestas autem ferendi leges ciuiles primariò fuit in populo. Ita sentit Anton. 1. p. tit. 16. §. 2. sequitur Couar. 1. 2. q. 97. art. 3. & clarius Dried. lib. 1. de libert. Christian. Sed hæc distinctio non placet, nec videtur posse subsistere: nam licèt potestas ciuilis primariò fuerit in communitate, postquam illam transtulit in Principem, iam non habet illam in se; ergo non minùs à Principe pendet, quàm si nunquam illam habuisset. Fortasse dicent hi auctores, quando populus transtulit potestatem in Principem, non omnino se illa priuasse, sed solùm in ordine ad gubernationem expressam (vt sic dicam) & in ordine ad leges scriptas, & verbalia præcepta, semper tamen sibi reseruasse potestatem introducendi consuetudines. Sed hoc in primis fundari non potest, quia nullo iure constat, nec consuetudine, aut aliquo alio signo ostendi potest in perfecta Monarchia. Quãuis enim in aliquo regno possit esse potestas Regis illo, vel alio simili modo limitata ex tacita saltem conuentione, scilicet, vbi Monarchia perfecta non fuerit, sed mixta ex Democratia, sicut suprà diximus circa acceptationem legis. Ordinariè tamen non ita est, & illa exceptio potiùs firmat regulam in contrarium. Deinde non apparet id verisimile, quia Rex temporalis potest reuocare consuetudines priuatas suorum populorum, & prohibere, ne introducantur, si ratio subsit. Et eadem ratione potest præcipere, vt vim non habeant sine suo expresso consensu; ergo signum est, totam potestatem legum ferendarum quocumque modo, fuisse in Principem translatam.

Impugnatur distinctio.

6. *Principis consensũ ad vim consuetudinis esse necessariũ*

Est ergo tertia, & vera sententia, quæ in primis statuit generatim, Principis consensum ad vim consuetudinis esse necessarium. Hoc enim commune est apud Doctores, vt dixi, & efficaciter probatur ratione facta in prima sententia. Deinde verò addit hæc opinio, hunc consensum duobus modis posse intelligi, vnum voco personalem, quia datur à persona Principis, vel expressè consentientis, vel antecedenter dando licentiam ad introducendam consuetudinem, vel consequenter, aut concomitanter approbando illam, aut expressè, aut videndo, & non impediendo. Alium vocare possumus consensum legalem seu iuridicum, quia non datur personaliter à Principe, sed per ipsum ius. Quia si Princeps statuit legem, vt consuetudo habens illas, vel illas conditiones valeat, ex tunc consentit, & in particulari applicatur ille consensus ad similes consuetudines, quando introducuntur in virtute illius legis. Dicimus ergo non semper esse necessarium consensum priori modo præstitum à Principe, sed posteriorem sufficere. Nam quòd prior sufficiat, per se notum est, quòd autem non sit necessarius, sed secundus etiam sufficiat, probatur. Quia lex semper loquitur, & non minus efficax est voluntas Principis per legem loquens, quam immediatè per se volens, aut præcipiens. Quando autem vnus, vel alius consensus intercedat, sequentibus illationibus explicabo.

7. *1. Infertur non requiri consensum Principis personalem.*

Ex his enim infero primò, quando consuetudo præscripta ius inducit, tunc non postulari consensum personalem Principis, ac subinde, nec specialem scientiam eius de tali consuetudine, sed ipso nihil de nouo sciente, aut volente, tacitè, vel expressè consuetudinem efficaciter induci. Hæc est communis sententia Iurisperitorum, teste Panormit. in dicto cap. vlt. n. 13. *Panorm.* Eam tenuit Gloss. vlt. in §. *leges*, post cap. *in istis*, dist. 4. *Glossa.* item Glossa in cap. *frustrà*, dist. 8. in vltimis verbis, si attentè legatur, & ibi Cardin. Alex. in fine. Idem Anton. Barbat. & alij in dicto cap. vlt. vbi Rochus Curt. *Card. Anton. Roch.* sect. 4. num. 24. refert plures. Idem tenet Domin. dist. 11. in fin. circa finem, Angel. in sum. verb. *confessio*, num. 9. Syluest. q. 4. vterque enim supponit, præscriptam consuetudinem sufficere, ignorante Papa, Felin. in cap. *cùm ex officij*, de præscrip. num. 11. licèt nonnullas limitationes addat de aliquibus casibus specialibus, qui ad alias materias spectant. Ex Theologis autem tenent hanc sententiam Palud. 4. dist. 42. q. 3. art. 1. num. *Palud.* 7. Supplemen. q. 2. art. 2. concl. 3. Anton. 1. p. tit. 16. §. 2. *Supplemen. D. Anton.* Sanc. referens plures lib. 7. de matrim. disp. 4. num. 11. & 14. & disput. 82. num. 20. *Sanc.*

8. Fundamentum præcipuum huius sententiæ sumitur ex dicto cap. vlt. de consuetudin. vbi tantùm duæ conditiones ad consuetudinem requiruntur, scilicet, vt consuetudo sit *rationabilis*, & *præscripta*; ergo sine fundamento iuris, imò contra illud ius est, nouam exigere, quæ in illis non contineatur; at specialis scientia Principis est noua conditio in illis non inclusa; ergo non est necessaria; ergo nec personalis consensus, qui sine illa scientia esse non potest. Confirmatur, ac declaratur, quia Princeps potuit generalem legem statuere approbantem consuetudinem habentem tales conditiones ab ipso præscripta, & vt vim habeat absque nouo suo consensu, vel scientia, sed id fecit in illo decreto; ergo. Maior patet, quia hoc non excedit Principis potestatem, & ille modus ostendendi suam voluntatem, est sufficientissimus, vt declaraui, est etiam conuenientissimus, quia moraliter impossibile est, consuetudines omnes ad Principis notitiam peruenire, iuxta cap. 1. de constit. in 6. & alioqui expediat consuetudines rationabiles obseruari, & vim suam obtinere; ergo. Denique confirmari hoc potest ex analogia ad propriam præscriptionem, ad cuius imitationem dicitur hæc cõsuetudo præscripta: nam in præscriptione non requiritur scientia eius, contra quem præscribitur; consuetudo autem dicitur præscripta cõtra Principem eo modo, quo præscribi potest; ergo non postulat scientiam Principis, vt præualeat.

9. *Obiectio.*

Dices, hoc solum procedere in consuetudine abrogante legem, de qua loquitur caput illud, non verò de consuetudine inducente legem, quia de illa nullum est tale ius. Item id ad summum procedet secundùm ius canonicum, & in consuetudine canonica: nam in iure ciuili nihil tale reperitur definitum. Respõdeo ad priorem partem, à fortiori ius illud comprehendere consuetudinem inductiuam legis non scriptę, quia quoad potestatem tanta requiritur ad abrogandam legem Principis, sicut ad introducendum ius nouum non contrarium antiquo. Aliunde verò magis necessarius videri poterat consensus Principis ad permittendam reuocationem suæ legis, quàm ad inducendum nouum ius, quia magis eius voluntati, & auctoritati derogare videbatur. Et ideo cum emphasi dicitur in illo textu, *Licèt non sit vilis longæuæ consuetudinis auctoritas; non tamen esse vsque adeò valituram, vt vel iuri*

Solutio.

iuri positiuo debeat præiudicium generare, nisi, &c. ergo cùm hoc illi detur, si illas duas cõditiones habeat, simpliciter approbatur quodlibet consuetudinarium ius, illas duas conditiones habens.

10. Ad alteram verò partem dicitur in primis, esto ius ciuile non tam expresse id declarauerit, non tamen repugnare quoad valorem consuetudinis habentis illas conditiones, quidquid sit de effectibus eius, de quibus postea dicemus. Imò in virtute idem in hac parte tradit ciuile ius, quod ius canonicum magis declarauit. Nam in dicta l. *de quibus*, sic dicitur, *Rectissimè receptum est, vt leges non solùm suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium, per dissuetudinem abrogentur.* Vbi distinguitur populus à legislatore, & huius suffragium non postulatur, & in legibus sequentibus supposita rationabilitate consuetudinis, nihil aliud postulatur, vt pro iure habeatur, nisi quòd sit *diuturna, & longa, & per annos plurimos obseruata*. l. *diuturna*, & l. *sed & ea*, & in l. *nam*, additur, Imperatorem statuisse, perpetuam consuetudinem vim legis *habere debere*. Et ita intellexerunt ius ciuile eius interpretes, vt secundùm illud etiam consuetudo præscripta sine noua scientia Principis sufficiat.

11. *Si consuetudo nõ præualeat ex vi præscriptionis requiritur consensus personalis. D. Thom.* Secundò infero, quando consuetudo non præualet ex vi præscriptionis, tunc necessarium esse consensum Principis personalem, saltem tacitum, ac subinde necessarium etiam esse, vt scientiam consuetudinis habeat. Hoc damus auctoribus prioris sententiæ, ex quibus D. Thomas generaliter loquutus est de consensu Principis, & ita potest ad vtrumque modum à nobis expositum accommodari, vt etiam Syluest. & Anton. *Syluest. Anton.* sensisse videntur, qui licèt sententiã, & verba D. Thomæ referant, & sequantur, nihilominus fatentur, aliquando consuetudinem præualere, ignorante Principe. Denique hoc etiam admittunt auctores in superiori puncto allegati, & probatur à sufficienti partiũ enumeratione, quia consensus Principis est necessarius, & in hoc modo consuetudinis non datur virtute alicuius legis, nec lex aliqua definiuit certum modum eius; ergo necesse est, vt consensus sit personalis, ad quem scientia necessaria est, & hoc etiam confirmant motiua primæ opinionis.

12. *Qui consensus Principis sit necessarius. Anton.* An verò hic consensus Principis debeat esse positiuus, & expressus, vel sufficiat interpretatiuus, quia scit, & tolerat, vel non impedit, Anton. suprà indicat necessarium esse expressum, præsertim in summo Pontifice. Et potest suaderi, quia tolerantia sola, supposita scientia, non indicat sufficienter consensum, quia multa per patientiam tolerantur, quæ non approbantur, iuxta cap. *cùm iam dudum*, de præbend. *Sufficit tacitus consensus. D. Thom.* Nihilominus D. Thom. suprà expresse docet, sufficere tacitum consensum, & consentiunt cæteri, & vsus probat, quia consensus tacitus æquiparatur expresso, vt in hac materia dicitur in dicta l. *de quibus*. Solùm oportet, vt moraliter constet, tolerantiam non esse tantùm permissiuam, sed operatiuam, seu approbatiuam, quod ex circunstantiis, & vsu facilè constare poterit, maximè quando vel approbatio est rationabilis, vel per solam permissionem non sufficienter prouidetur subditorum saluti, & commodis, vt sequẽtibus capitibus explicabo. Nec in hoc oportet exceptionem facere de summo Pontifice, quia nulla est ratio, vel ius, quod illã requirat. In aliquo autem speciali casu erit fortasse necessarius eius consensus expressus, quando ex rei grauitate, vel aliquo speciali iure constituerit; hoc autem etiam in aliis Principibus contingere potest, & ideo regula data per se loquendo generalis est.

13. *Resp. ad fundamenta contrariæ sententiæ.* Ad fundamentum contrariæ sententiæ facilis est responsio. Nam l. *de quibus*, solùm probat esse necessarium consensum illius, qui habet supremam potestatem legislatiuam, nõ tamen probat hunc, vel illum modum consensus, nec vetat, quin per legem potuerit dari, imò id indicat, vt ponderaui. Lex item partitarum nihil amplius requirit, quàm vt consuetudo firmetur, consentiente Principe, quod & nos fatemur, non verò dicit, esse semper necessariam scientiam, vel personalem consensum, quòd si ita statueret, esset peculiare ius Hispaniæ, non ex natura rei necessarium, neque commune. Ratio denique solùm probat primam partem assertionis nostræ, & confirmat vltimam, non tamen procedit contra secundam, cùm etiam secundùm illam authoritas Principis influat in consuetudinem præscriptam, & illi virtutem tribuat, lege interueniente.

CAPVT XIIII.

Quæ consuetudo legem non scriptam inducere valeat.

EXplicuimus essentiam, & causas consuetudinis, 1.
iam de effectibus illius dicendum est; licèt enim aliqua de illis obiter tetigerimus, tamen ad vtilitatem doctrinæ necessarium est, ea, quæ generaliter dicta sũt, ad singulos effectus applicare. Solent autem consuetudini quatuor tribui effectus, scilicet, legem inducere, *4. Consuetudinis effectus.* interpretari, confirmare, & abrogare, ad quos omnes alij, qui cogitari possunt, reuocantur. Ex illis verò tertium omittimus, quia non est tam iuris, quàm facti, consuetudo enim, quæ dicitur confirmare legem, ex ipsa lege nascitur, & ideo non confirmat illam inducendo, seu addendo ius nouum vltra legem scriptam, vt suprà cap. 2. explicuimus; solùm ergo facto ipso confirmat legem, vel promptiores homines reddendo ad eius obseruationem, vel notitiam eius, imò illius authoritatem, & æstimationem aliquo modo augendo, vel certè contra reuocationem illam tuendo, & quasi elongando à contraria consuetudine, & abrogatione, quæ per illam introduci posset. Et ita exposui hunc effectum suprà lib. 1. cap. 11. nec de illo plura dicenda occurrunt, præter ea, quæ de acceptatione legis humanæ in tertio & quarto libro diximus. Secundus verò effectus, qui est interpretatio legis, vt ad ius pertinere potest, sub primo continetur, vt explicabo, & ideo alij tantùm duo effectus explicandi supersunt, & de primo dicemus in hoc capite; de vltimo verò in sequente.

Primus igitur effectus consuetudinis legitimæ est 2.
inducere legem non scriptam, vbi scripta non est, nec tradita. Dico, *vbi scripta non est*, quia si præcedat lex scripta conformis consuetudini, & ex illa procedat consuetudo, non inducit legem, vt dixi; si verò præcedat lex contraria consuetudini, priùs abolenda erit, vt dicam in sequentibus: propriè ergo habet locum assertio in consuetudine, quæ est præter legem, id est, nec prohibita, nec præcepta. Addidi præterea, *nec tradita*, quia non omnis lex non scripta, est lex consuetudinis, sed illa tantùm, quæ à moribus, & vsu ciuitatis exordium sumit. Aliquando enim licèt non sit scripta, potest ducere originem ab ipso Principe, vel Prælato, verbo saltem ferente præceptum commune, & duraturum, quod sit lex: & conseruari postea à subditis solo vsu, ac traditione. Et tunc erit ius non scriptũ, neque consuetudinarium, sed traditum, & tales sunt multæ leges Ecclesiasticæ, quæ per traditionem habentur, vt suprà cap. 2. attigi. Oportet ergo vt non præcedat lex à superiori lata verbo aut scripto, & ibi consuetudo facti potest inducere legem non scriptam, quæ ius consuetudinis appellatur. Et sic exposita assertio certa est. Et habetur in vtroque iure. ff. de legib. l. *de quibus*, cum sequentib. & C. quæ sit long. consuet. per totum, & in toto tit. de consuet. in Decret. & in 6. & supponitur in cap. 1. de constit. in 6. & in cap. *cõsuetudo*,

mdo, dist. 1. & d. 8. cap. *frustrà*, & ferè per totam dist. 11. vbi in c. *in his*, citatur Augustin. Epist. 86. & d. 12. cap. *illa*, citatur in Epist. 118. cap. 2. & Tertul. lib. de Coron. milit. c. 4. *Consuetudo*, inquit, *etiam in ciuilibus legibus pro lege suscipitur, quando dicit lex.* Et consentiunt Doctores Theologi, & vtriusque iuris, éstque communis consensus Ecclesiæ, de quo dubitare non licet.

Augustin. Tertull.

3. *Ratio assertiuæ.*

Ratio verò reddenda est, quia in consuetudine legitima concurrere possunt omnia necessaria ad præceptum, & legem ferendam; ergo inducet illam. Probatur minor primò, quia ad legē tria, vel quatuor sunt necessaria, & sufficiunt, scilicet, materia proportionata, potestas, & voluntas, sufficienter exteriùs significata, & hæc omnia possunt in hac consuetudine cōcurrere. De materia patet, quia talis consuetudo debet esse rationabilis: erit autem talis in ordine ad hunc effectum, si materia eius non sit contra legem naturalem, vel diuinam, & sit vtilis communi bono, & non nimium difficilis, vel à communi more honestè viuendi exorbitās; ac denique talis, quòd lex scripta in tali materia lata posset esse iusta, vt latè in cap. 3. declaraui. Ergo ex hac parte apta est consuetudo rationabilis ad inducendam legem. Vnde iuxta capacitatem materiæ talis erit etiam lex: nam si materia sit grauis, esse poterit graue præceptum sub mortali obligans: si verò sit leuis, erit lex secundùm quid tantùm, leuiter obligans: & si materia pertineat ad spirituale bonum, pertinebit consuetudo ad Ecclesiasticum forū; si verò respiciat temporale commodum, ad ciuile forum spectabit, vt suprà tetigi. Denique in hac parte in omnibus seruat proportionem ad legem scriptam.

4. *Potestas ad consuetudinē requisita.*

Deinde quòd potestas nō desit, patet ex dictis capite præcedenti, quia consuetudo legitima, vel est populi liberi, & supremam potestatem habentis, & in illo non deest potestas ferendi legem, vel est populi habentis pastorem, vel Principem, à quo regatur, & si consuetudo legitima non sumitur tāquam populi acephali, sed vt coniuncti cum suo capite, & habentis aliquo sufficienti modo influxum eius, vel per facultatem ad condendas leges municipales, seu statuta, vel per approbationem consuetudinis, aut iure ipso declaratam, aut per tacitam voluntatem demonstratam: in populo autem sic coniuncto capiti est sufficiens potestas ad leges ferendas, vt constat; ergo. Solet autem hîc quæri, an vna familia possit consuetudinem introducere per continuatam successionem, & pro familia vt est perpetua. Sed iam suprà dixi, propriam consuetudinem non induci à priuata familia. Vnde licèt familia semper duret, parum refert, quia nunquam potest ab illa consuetudo inchoari, ac subinde nec continuari. Item in lib. 1. cap. 9. ostensum est, vnam familiam nec habere potestatem legislatiuam, nec esse capacem legis, nisi per modum priuilegij, & ideo nec legem propria cōsuetudine potest introducere, licèt priuilegium possit acquirere, vt infrà dicam. Et de hoc puncto plura videri possunt in Rocho suprà sect. 4. num. 6. & sequentibus, & Antonin. Gabr. libr. 6. tit. de consuet. concl. 5.

Roch.

5. *De voluntate ad inducendā cōsuetudinem requisita.*

Præterea idem constat de voluntate: nam in populis liberè supponitur concurrere voluntariè ad consuetudinem maiorem partem populi, & magistratus, in cæteris verò ad voluntatem populi, vel maioris partis eius, accedit consensus Principis aliquo ex modis iam declaratis, & ita semper concurrit voluntas sufficiens eius, qui potestatem habet introducendi legem. Solùm est hîc considerandum, quòd licèt voluntas Principis, vel Prælati in hoc negotio sit præcipua, nihilominus magis quodammodo pendet ex voluntate populi, quia illi se accommodat (vt sic dicam) Princeps, quasi licentiam concedens, vt ius consuetudinis introducat, prout voluerit, vel tanquam approbans, & confirmans quod populus intendit. Et ideo ad hunc effectum maximè considerandum est, ex parte populi non satis esse, vt aliquos actus frequentet, ex quibus consuetudo facti resultet, sed oportere, vt consuetudo ipsa sit intenta, ita vt actus frequententur ad introducendam talem consuetudinem propter vtilitatem communem, aut honestatem religionis, vel aliam similem in ea inuentam. Ita dicunt apertè Glossæ, & Doctores statim citandi. Et suprà ostensum est, hoc esse de ratione consuetudinis, quia non potest esse voluntaria, nisi sit intenta. Ostendi etiam potest ex ratione legis; nam de illius ratione est, vt sit intenta à Principe; quidquid autem est de ratione legis in communi, vel legis positiuæ, est de ratione legis consuetudinariæ, quia ratio superior in inferiori debet includi. Et ex hoc principio soleo admonere, in consuetudinibus attente considerandum esse, an sint per se intentæ, vel aliunde consequantur: nam si hoc posteriori modo contingant, non sunt propriæ consuetudines legis obligationem inducentes. Vt consuetudo satis recepta sit, vt inter cœnam, & communionem intercedat somnus, ad hoc non est per se intentum, sed consequitur ex ordinario modo viuendi hominum. Vnde talis consuetudo obligationem non inducit, vt alibi dixi.

Glossa.

An cōsuetudo sit per se intēta maximè notanda.

6. *Qualis debet esse voluntas inducendi cōsuetudinem.*

Adde non solùm requiri voluntatem inducēdi consuetudinem facti, sed etiam inducendi ius consuetudinis, seu (quod idem est) inducendi consuetudinem obligantem. Sunt enim hæc duo valde diuersa: nam potest per se intendi consuetudo, & non intendi, vt obliget, sed ex deuotione, & ad melius esse. Quod in personalibus, ac priuatis consuetudinibus est euidens; idem verò est etiam in consuetudinibus totius populi. Sic in populo Christiano recepta est consuetudo salutandi Virginem ad signum campanæ noctis initio ex deuotione tantùm, non ex obligatione. Tales etiā censuit Bellarm. lib. 4. de Roman. Pontifice, cap. 18 multas consuetudines in populo Christiano, vt sumendi cinerem benedictum in primo die Quadragesimæ, & ramum in Dominica Palmarum, & aquam benedictam in ingressu Ecclesiæ. Sic etiam in multis populis est consuetudo adeūdi Ecclesiam summo mane, vel etiam audiendi Missam ex deuotione in diebus non festiuis, & in festiuis esse solet vsus non sumendi ientaculum ante Missam, quæ omnia, & similia, etiamsi à maiori parte populi ex deuotione fiant, non inducunt consuetudinem legalem. Imò Soto lib. 9. de iustit. q. 3. art. 1. talem esse censet consuetudinem deferendi ad Ecclesiam oblationem pro defunctis in die animarū, quod etiam est probabile de aliis oblationibus voluntariis; nisi Ecclesia contra offerentes præscripserit, vt dixi tract. 1. de relig. lib. 2. cap. 5. vbi cum Caiet. & Soto notaui, spectandam esse intentionem, qua mores introducuntur: nam si ex sola deuotione incipiāt, & continuentur, non inducunt propriam consuetudinem.

Bellarm.

Soto.

Caiet. Soto.

7.

Sic ergo dixit Glossa in dicto cap. *frustrà*, dist. 8. ad consuetudinem necessarium esse, vt eo animo, & intentione seruetur, *vt ius in posterum fiat.* Idem Glossa in dicto cap. vlt. de consuet. vbi Abb. num. 17. in eodem sensu dicit, *debere fieri animo inducendi consuetudinem.* Idem ibi latè Rochus Curt. sect. 4. num. 36. vbi alios refert. Ratio etiam est clara, quia actus agentium non transgrediuntur intentionem eorum. Item quia de ratione legis est, vt fiat cum intentione obligandi. Item quia nemo se obligat sine intentione, vt in voto, & promissione constat. Et quamuis per consuetudinem populus habens superiorem non videatur se obligare, sed obligari à lege non scripta, & consequenter à voluntate superioris, nihilominus, quia Princeps nō vult per consuetudinem obligare, plusquam populus velit obligari, ideo necessaria est ex parte populi intentio inducendi propriam consuetudinem, & obligationem eius eo modo, quo possunt.

Glossa.

Abb.

Roch.

Tandem

8. *Signũ voluntatis ad consuetudinem inducendam. Iulian.*

Tandem signum huius voluntatis, & obligationis est ipsa consuetudo facti. Ita enim dixit Iulian. in dicta l. *de quibus. Quid interest suffragio populus voluntatẽ suam declaret, an rebus ipsis & factis*, & idem intendunt alia iura. Ac denique ex communi acceptatione, & quasi naturali significatione receptum est hoc signum consuetudinis tanquam sufficiens ad indicandam talem populi voluntatem, quando per tempus sufficiens, & per sufficientem actuum frequentiam continuata est. Difficultas autem specialis, quæ hìc superest circa intentionem hanc necessariam ad consuetudinem, & de signis illius tractabitur commodiùs in fine capitis sequentis.

CAPVT XV.

Quanti temporis consuetudo ad inducendam legem sufficiat.

1. *De tẽpore ad cõsuetudinem requisito.*

DE numero seu frequentia actuum ad consuetudinem sufficiente, satis in superioribus dictũ est; hìc ergo solùm dicendum superest de temporis diuturnitate. Nam licèt dixerimus, quandam esse consuetudinem præscriptam, & aliam non præscriptam, non tamẽ explicatum est, quomodo illæ ad ius introducendum sufficiant, nec quantum tempus requirãt: hoc igitur in præsenti capite explicandum est.

2. *Præscripta cõsuetudo de se sufficiens est ad consuetudinem inducendam. 1. Sentent.*

Et in primis certum est, præscriptã consuetudinem de se sufficere ad legem introducendam. Ita enim colligitur apertè ex cap. vlt. de consuet. vt superiori capite declaraui, & tradunt communiter Doctores ibi allegati. Circa tempus autem necessarium ad hanc præscriptionem variæ sunt opiniones. Aliqui enim antiqui immemorale tempus postulabant, tamen sine fundamento, & ita relicta, & antiquata est illa sententia. Alij in canonica consuetudine quadraginta annorum spatium requirunt, vt Hostiens. in sum. tit. de consuet. §. *obtentum*. Sed hoc habet locum in his, quæ sunt contra ius, non in his, quæ sunt præter ius. Vnde ad hanc consuetudinem decem annorum tempus necessarium, & sufficiens censetur, etiam in Canonica materia. Ita tenent Glossæ suprà allegatæ, & Batt. Panorm. Rochus, & alij in locis sæpe allegatis. Et illos, ac alios referens tradit Couar. lib. 1. variar. cap. 17. num. 8. §. *quarto*, & sentit Nauar. in sum. cap. 13. num. 19. Ratio prioris partis est, quia iura dicunt longæuam, vel antiquam consuetudinem ad hunc effectum sufficere, sed ad antiquam, seu longi temporis consuetudinem decem anni requiruntur, & sufficiunt; ergo. Quæ ratio suprà explicata est. Ratio autem alterius partis est, quia talis consuetudo non est contra ius, sed præter ius, vt supponimus: vt autem constat ex materia de Præscriptionibus, in his, quæ non sunt contra ius, non requiritur maius tempus iure canonico, quàm ciuili ad præscriptionem, quam in hac temporis conditione consuetudo præscripta imitatur, vt suprà visum est; ergo.

2. *Sentent. Hostiens.*

Vera sent. Decem anni requisiti & sufficiens. Glossa. Bart. Panorm. Roch. Couar. Nauar.

3. *Notandum.*

Aduertò autem, secundùm ius tempus longæuum non esse vnum tantùm, sed esse decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes, §. 1. Instit. de vsucap. & nihilominus Doctores allegatos non facere distinctionem in hac consuetudine præscripta inter absentes, vel præsentes, vt ad illam viginti annos requirant, ad hanc verò decem, sed absolutè tantùm decem annos postulare. Imò Bart. in dicta repetit. l. *de quibus*, num. 14. Expressè dicit, in præsenti non esse faciẽdam distinctionem, quia illud membrum (ait) *inter absentes, hìc non cadit, cùm populus semper sit præsens, etiamsi aliqui de populo sint absentes.* In quibus verbis rationem hanc indicat, quia hæc consuetudo non præscribitur contra extraneos, sed inter ipsosmet ciues inducitur, quos necesse est, saltem pro maiori parte esse præsentes, cùm debeant esse conscij consuetudinis, vt suprà dictũ est. Consentit Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. partit. 1. Glos. 4. &

Bart.

Greg. Lup. Burgos de Paz.

A Burgos de Paz in l. 1. Taur. num. 207. Sed ratio illa non videtur satisfacere, quia suprà dixi, consuetudinem hãc suo modo præscribi contra Principem, qui potest esse absens, vel præsens, & ideo respectu illius ad præscriptionem huius consuetudinis debet requiri longum tempus cum proportione ad propriam præscriptionem; ergo debet requiri tempus viginti annorum, quando Princeps abest.

4. *An distinctio data vtenda sit in præsenti. Sylues.*

Propter hoc alij auctores censent, distinctione illa esse vtendum etiam in præsenti. Ita significat Sylues. verb. *consuetudo*. q. 2. & illius meminit Hostien. in summa vbi suprà, referens, aliquos Canonistas ita sensisse, & quoad ciuiles consuetudines multos legistas ita tenere, & refertur etiam Azo. in sum. in rubr. C. quæ sit long. consuet. Et in dicta l. 5. tit. 2. partit. 1. cum eadem distinctione dicitur, consuetudinem à populo introduci per vsum decem, aut viginti annorũ. Propter quam legem alioqui censent, saltem in Hispania ex speciali illo iure ita esse distinguendum. Quia illa distinctio non est inepta, nec otiosa, nec aliud potest operari, nisi vt decem anni pro præsentia, & viginti pro casu absentiæ postulentur, éstque hæc sententia quoad hanc partem probabilis.

Azon.

5. *Tempus decennij sufficiens vt consuetudo indicatur.*

Nihilominus existimo, sine vlla distinctione sufficere decennij tempus, vt consuetudo inductiua legis, & præscripta esse censeatur. Probatur primò ex communi sentẽtia, quæ non sine causa illam distinctionem omisit in præsenti materia, cùm tamen in propria prescriptione passim illa vtantur. Et idem obseruo in nostro Molin. dict. disp. 77. tract. 2. de iustit. conferendo illam cum præcedentibus de tempore requisito ad propriam præscriptionem in variis materiis. Secũdò, quia consuetudine ita receptum est, vt ad præscribendum contra legem nulla ratio præsentiæ, vel absentiæ Principis habeatur, vt omnes fatentur. Dico autem ad præscribendum, quia, vt infrà dicam, ad alios effectus consuetudinis non præscriptæ multum referre potest absentia, vel præsentia Principis, non ratione sui, sed ratione scientiæ, quæ facilior, & certior præsumitur in præsentia, quàm in absentia. Tertiò hinc sumitur optima ratio, quia in hac consuetudine non postulatur, quòd sit præscripta respectu Principis, nisi quatenus ignorat, vel ignorare posse supponitur cõsuetudinem; ergo ad hanc consuetudinem, vt præscribatur tanto, vel tanto tempore nihil refert absentia, vel præsentia Principis; nam si ipse sciat consuetudinem, siue sit absens, siue præsens, non est necessaria præscriptio, vt infrà dicam. Si autem ignoret, parum refert, quòd sit præsens, quia licèt corpore sit præsens, animo est absens, & ideo tam citò præscribitur contra absentem, sicut contra ignorantem, quia vterque est absens.

Molin.

6. *Obiectio.*

Dices; De Principe præsente præsumitur, faciliùs posse scire, & ideo breuius tempus debuit pro illo sufficere. Item si illa ratio valeret, potiùs dicendum esset, semper requiri spatium viginti annorum, quia hæc præscriptio semper est contra absentem formaliter, id est, contra ignorantem. Respondeo ad priorẽ partem, *Solutio.* in hoc genere præscriptionis non attendi facilitatem, vel difficultatem sciendi ex parte Principis, sed necessitatem boni communis, cui per hanc præscriptionem consulitur, quia multum expedit, vt consuetudines rationabiles, & sufficienti vsu firmatæ, obseruentur, & ad hunc finem conuenientissimum etiam est, vt vim habeant obligandi; & propter hunc etiam finem prudenter reputatur sufficiens tempus decem annorum, siue Princeps sit absens, siue præsens. Quia talis consuetudo de se satis est roborata, & alioqui tempus illud est sufficiens, vt Princeps possit scire, si velit; maior autem, vel minor facilitas parum in præsenti referre videtur. Eo vel maximè quòd in præscriptione consuetudinis non censetur esse inuoluntarius Princeps, præcipuè quoad hunc effectum inducendi obligationem

suo iuri non contrariam. Sicut esse solet inuoluntarius dominus rei, contra quem illa præscribitur. Quia inductio illius obligationis non affert præiudicium Principi, nec est contra iurisdictionem eius, cùm sit ex iure illius, & conueniens ad debitam gubernationem, & ideo non est eadem ratio de præscriptione aliarum rerum, quæ de hac consuetudine. Et ita respondetur ad posteriorem partem negando sequelam, quia cùm iura nihil distinguant, sed solùm requirant longam consuetudinem, intra latitudinem longi temporis minimum intelligitur, tum quia hoc est fauorabilius, & illud est eligendum cùm agitur de communi bono; tum etiam quia hic solùm consideratur ignorantia Principis, siue in absentia, siue in præsentia habeatur, quod non est ita in præscriptione: nam idem tempus sufficit, cæteris paribus, siue dominus rei sciat vsum præscribentis, siue ignoret.

7. *Doctores in contrarium non obstant.*

De auctoribus autem, qui in contrarium citantur, non multum est curandum, quia pauci sunt respectu aliorum, & aliqui eorum fortasse non loquuntur de sola consuetudine legali, sed generaliùs de consuetudine, vt comprehẽdit etiam illam, quæ in præscriptione rerũ interuenit: nam, vt dixi, hic ferè est vsus communis Iurisperitorum. Et profectò Syluest. in toto illo verb. *consuetudo*, ita procedit sicut & alij Summistæ, & Iuristæ, vt legenti facilè patebit; vnde sub illa disiunctione loquuntur, non quia amplianda sit ad omnes modos consuetudinum, etiam moralium actionum. Et fortasse Rex Alphonsus ita etiam loquutus est in illa l. 5. quæ potest etiam habere alium sensum, vt capite sequenti dicam, vel si nouum ius introducere voluit, & approbare opinionem Azonis, cuius opera dicuntur esse factæ leges partitarum, illud speciale ius etiam in Hispania consuetudine receptum non est, vt existimo.

Sylues.

8. *Anton. Sylues. D. Anton. Angel.*

Supereſt dicendum de consuetudine non præscripta. Nam interdum potest sufficere ad inducendam legem: & consequenter in breuiori tempore, quàm decennio illam inducere poterit, si scientia Principis intercedat. Ita sentiunt Anton. in dicto cap. vlt. de consuetud. & Antonin. Syluest. Angel. & alij, qui illum sequuntur, vt in simili videbimus in capite sequenti. Nam distinguunt inter Principem scientem, & ignorantem populi morem, & dicunt breuius tempus requiri quando Princeps scit consuetudinem, quàm cùm illam ignorat. Sed consuetudo decem annorum sufficit ad inducendam legem, ignorante Principe; ergo breuius tempus sufficiet ad eundem effectum, interueniente scientia Principis. At in minori tempore quàm decem annorum consuetudo non præscribitur; ergo consuetudo non præscripta cognita à Principe poterit inducere legem. Et ita patet, quando requiratur præscripta, scilicet, quando Princeps ignorat, & quando non sit necessaria, scilicet, quando scit illam. Ratio verò reddi potest, quia licèt iura dicant, longam consuetudinem sufficere, nunquam dicunt, minorem non sufficere. Et alioqui ex natura rei potest sufficere minor hæc consuetudo, si Princeps habeat scientiam eius, quia potest sufficienter indicare consensum eius, & populi, vt per se notum videtur; ergo illa consuetudo sufficiet, quia tantùm est necessaria vt sit sufficiens signum voluntatis legislatoris. Et hæc est notanda differentia inter hos duos modos cõsuetudinum: nam consuetudo præscripta non inducit legem vt signum noui consensus voluntatis Principis, sed vt continens requisita per legem, in qua voluntas antiqua Principis continetur, & ideo noua eius scientia non desideratur, nec consideratur potentia habendi istam. Consuetudo autem non præscripta operari tãtum potest vt signum voluntatis, & noui consensus Principis, quod minori tempore sufficiẽs esse potest respectu Principis scientis; nam respectu ignorantis nunquam potest esse huiusmodi signum, vt per se notum est.

Sed quæres, quantum temporis infra decennium ad hunc effectum sufficiat. Respondeo non posse certa ratione definiri, quia nec iure definitum est, nec commodè potuit, quia hoc signum, cùm in factis consistat, pendet ex coniecturis, quæ non sunt æquales in omnibus consuetudinibus, & ita in quibusdam potest breuiori tempore hoc signum compleri, quàm in aliis. Nam quædam sunt consuetudines, quæ frequentiorem vsum habent, & magis communem, magisque publicum, quàm aliæ, & ita ex illis, cæteris paribus, breuius compleri poterit indicium scientiæ in Principe, & consequenter signum taciti consensus per voluntariam tolerantiam. Item ad hoc multum referre potest absentia, vel præsentia Principis; nam præsumitur nosse, quæ fiunt in loco, vbi adest, & non quæ fiunt, vbi absens est, nisi aliæ coniecturæ accedant. Præterea in hac consuetudine, & ad hoc coniectandum locum habere potest consideratio supra tractata de actibus iudicialibus. Præsertim verò sententia lata in fauorem consuetudinis, si illa proferretur, vel confirmaretur à supremo Principe, esset sufficiens signum voluntatis eius. Imò etiamsi sciretur data ab inferiori iudice, & toleraretur, esset non modicum signum. Item cuiuscumque prudentis iudicis sit sententia, per se conciliat authoritatem consuetudini, quia potest esse iusta, ex consuetudine non præscripta. Quia cùm non requirat certum tempus, sed pendeat ex coniecturis, fieri potest, vt ex prudenti, & probabili iudicio detur sententia in fauorem consuetudinis, quæ licèt præscripta non sit, reputatur sufficiens, quia satis indicat voluntatem Principis, & populi. Vnde quamuis talis sententia simpliciter necessaria non sit ad sufficientiam talis consuetudinis, quia hoc ipsum ad sententiam supponitur, & per illam declaratur, vt suprà in simili argumentabamur, nihilominus si aliquando lata est, multum confirmat coniecturam consuetudinis, etsi multiplicetur poterit facere moralem certitudinem: nam & per testimonia virorum prudentum multum confirmabitur. Denique in hac consuetudine locum habet opinio Soti, & aliorum dicentium, tempus hoc determinandum esse prudẽti arbitrio, nimirum, quando agitur de coniectanda mẽte Principis, & populi. Et ita possunt illi auctores pro hac parte citari; clarè enim supponunt, consuetudinem non præscriptam posse ad inducendam legem sufficere.

9. *Tempus infra decennium indefinitum.*

Indicium cõsuetudinis.

Qua ratione sententia Soti locum habet.

Vnum verò suboritur dubium ex dictis, quia nunquam videtur consuetudo facti esse sufficiens signum voluntatis Principis, & populi, quia dictum est, cõsuetudinem debere esse ex intentione inducendi consuetudinem iuris; hæc autem intentio nunquam potest ex sola frequentia actuum sufficienter coniectari, nisi expressè declaretur, quia sine illa possunt eodem modo actus frequentari. Accedit, quòd, vt notaui in citato tomo 1. de relig. licèt consuetudo ex deuotione incipiat, postea facile mutatur intentio, & fiunt iidem actus ex intentione obligationis etiamsi in ipsis nulla mutatio apparet. Hæc difficultas practica est potiùs, quàm speculatiua, & locum habet tam in consuetudine præscripta, quàm in non præscripta: nũquam enim præscribitur consuetudo ad effectum inducẽdi legem, etiamsi per mille annos duret, nisi frequentia actuum facta sit ex intentione inducendi ius. Imò existimo necessarium, in toto decennio tali intentione sint facti, quia aliter non possunt concurrere, vt signum cõsensus populi necessarij ad consuetudinem præscriptam. Vnde ergo talis intentio cognosci poterit?

10. *Dubium.*

Debet frequentia actus fieri ex intentione inducẽdi ius.

Dubitationem hanc attigit Angelus verb. *cõsuetudo*, num. 4. & 5. & in summa solùm dicit, id esse cõiectandum, vel ex frequẽtia, & multitudine actuum, vel sunt publici, & notorij accedente populi consensu. Sed hęc, & similia nõ expediunt difficultatem, quia communia esse possunt ad simplicem consuetudinem ex deuotione,

11. *Angel.*

tione, seu ex mera voluntate libera, & ad intentionem inducendi ius obligans. Eandem dubitationem proponit Rochus suprà sect. 4. in 7. requisit. consuet. num. 36. *Roch. Glossa.* & remittit ad quæst. 6. post Gloss. quæ habetur sect. 2. à num. 10. vbi num. 27. illam iterũ distinctè proponit, solúmque dicit, in dubio iudicandum esse, vnũquemquc censeri, operari animo inducendi consuetudinem, quando facit actum pro iure suo, id est, credens se ius habere, vt in posterum id faciat. Quando autem quis operatur tanquam vtẽs iure suo, dicit ex natura actuũ esse colligendum, vt si sint actus, qui solent fieri ex pura amicitia, vt prãdere in domo amici, ctiamsi multiplicentur, non censentur fieri pro iure inducendo: secus verò si sint actus, qui solent ius postulare. Et ad hoc allegat plures Doctores. Sed in primis regula illa, coniectura, & exempla magis videntur accommodari ad consuetudinem, per quam res præscribuntur, quàm ad consuetudinem legalem. Nam ibi vtens præsumitur, in dubio ius suum quærere, vel exercere, quia hoc illi vtile, & fauorabile est; at hîc cur præsumetur quis in dubio velle inducere ius consuetudinis, quod sibi est onerosum, & graue? Item in præsenti materia non potest illa coniectura ex natura actuum sumi: nam iidem actus ex natura sua sunt apti, vt ex deuotione, seu consilio fiãt, vel ex præcepto, vt patet de oblatione sacra in Ecclesia, de ieiunio, & obseruatione diei festi, & similibus.

12. *Petr. Rauen.* Denique idem dubium proponit Petr. Rauen. tract. de consuet. num. 15. & solùm respondet, remittendo se ad ea, quæ de præscriptione iurium incorporalium tradit Innoc. in cap. *bonæ*, de postul. Prælat. & aliis locis cum Bart. & aliis. Qui omnes loquuntur de propria præscriptione, in qua multo faciliùs discernitur, an vsus sit iuris, vel puræ facultatis, & ex parte vtẽtis semper præsumitur in dubio intentio habendi ius dominij, vel seruitutis, aut aliud simile in tali re, quod non ita est in præsenti, propter rationem factam. Deinde auctores citati potissimè tractant de probatione consuetudinis in foro externo; nos autem tractamus de foro conscientiæ, in quo facile est iudicium in præscriptione, & vsu eius, quia vel qui præscribit, est persona priuata, & tunc ipse erit testis suæ intentionis, vel est aliqua communitas, & tunc iudicium conscientiæ non versatur circa communitatem, vt sic, sed circa singulos: singuli autem possunt, & debent in conscientia pro communitate præsumere, propter rationem factam. At verò ius consuetudinis semper pẽdet ex animo totius populi, & singuli non tenentur præsumere animum inducendi præceptum, quia hoc non est fauorabile communitati, sed onerosum.

Innoc. *Bart.* *Distinctio notanda.*

13. *In dubio potius dicẽdum cõsuetudinem esse deuotionis, vel honestatis quàm obligationis.* Vnde dico, non esse facile iudicare de obligatione præcepti per consuetudinem inducta, & in dubio, ac cæteris paribus, potiùs esse inclinandum in eam partem, quòd cõsuetudo sit deuotionis, vel honestatis, & ad melius esse, potius quàm obligationis. Quia generalis est regula, quòd in dubio nemo præsumitur velle obligari, vt in materia de Voto, dixi. Neque expedit multiplicari præcepta, vbi moraliter certa non sunt, vel saltem probabiliora. Deinde, dico iudicium de modo consuetudinis, & animo, quo introducta est, arbitrio prudentium esse relinquendum, nec certam aliam regulam posse assignari, quia iure definita non est, & ex se res est lubrica, & ambigua, vt difficultas proposita ostendit. Ad iudicandum autem de animo inducendi consuetudinem, possunt conferre hæ coniecturæ. Prima, si consuetudo sit longi temporis, & rei grauis, ac difficilis, & communiter seruatur à populo pro maiori parte, quia non solet populus vniformiter conuenire in huiusmodi actibus, nisi quãdo ex obligatione sunt, & sic est magnum indicium, tunc duci ex cogitatione obligationis, quæ inducta iam est, vel inducitur. Secunda, si prudentes veri, & timorati malè sentiunt de his, qui non seruant consuetudinem, vel communiter populus scandalizatur, etiam est graue signum talis animi. Tertia, si Prælati, aut gubernatores reipublicæ grauiter reprehendunt, vel puniunt non seruantes consuetudinem, etiam est non leue indicium. Quarta, si materia consuetudinis ex se multum conferat ad vtilitatem Reipublicæ, ita vt obligatio eius prudenter credatur esse valde expediens communi bono eius, in dubio præsumi poterit, esse ex animo introductam.

Modus, & animus quibus consuetudo inducta est iudicio viri prudentis relinquuntur. *1. Cõiectura.* *2. Cõiectura.* *Tertia.* *Quarta.*

CAPVT XVI.

De causis, & effectibus legis non scriptæ per consuetudinem introductæ.

HÆc quæstio breuiter definienda est ex principiis suprà positis de legibus humanis scriptis. Nam ex dictis intelligi potest generatim loquendo omnia, quæ dicta sunt de lege humana quoad causas, vel effectus eius, conuenire cum proportione in legem per consuetudinem introductam, his exceptis, quæ ad formam materialem, seu sensibilem, & promulgationem illius legis pertinent. Hoc vltimum patet, quia hæc lex consuetudinis per se non differt ab illa, nisi in signo sensibili, quo explicatur voluntas legislatoris (quod signum voco sensibilem formam legis) nam in lege strictè sumpta illud signum est scriptura aliqua, vel saltem expressum verbum legislatoris: hîc verò non est signum scriptum, nec ita expressum, sed sunt facta externa, vt declaratum est. Atque hinc sequitur, vt in lege, præter actum legislatoris, requiratur promulgatio, quia ille actus de se non est signum publicum, nisi promulgetur. Hic autem signum ipsum est publicum de se, & notorium populo seruanti consuetudinem, & ideo non indiget alia promulgatione, quia (vt statim dicam) consuetudo tantùm obligat populum seruantem illam, & ideo alia promulgatione, vel diuulgatione non indiget. Nam vt ad alios populos extendatur, oportet, vt illi acceptent consuetudinem, & illam imitentur, & ita ipsa imitatio erit apud illos inductio similis consuetudinis, eiúsque promulgatio. Si autem vnus populus acceptet consuetudinem alterius, non per consuetudinem suam, sed per statutum præcipiens ibi seruari quod alibi consuetum est, tunc ibi non erit ius illud consuetudinarium, sed scriptum, & eatenus propria, & promulgatione indigebit. In cæteris verò causis non est differentia inter has leges, cum proportione de illis loquendo, quia de materia iam dictum est, debere esse honestam, communi bono accommodatam, ac denique rationabilem. Ac subinde rationem esse veluti animam vtriusque legis, & vtraque etiam maximè pendere à voluntate Principis habentis potestatem legislatiuam, quæ est in vtraque propria causa efficiens, & voluntàs est quasi intrinseca forma.

1. *Consuetudo seipsa promulgatur, cùm sit signũ publicum.*

Simili modo discurri potest per effectus. Nã etiam consuetudo obligat de se in conscientia, cùm sit vera lex, cap. *in his*, dist. 11. & tradunt communiter Doctores, vt videri potest in Felin. cap. 1. de spon. Rocho suprà sect. 1. num. 12. & 13. vbi alios allegat. Vnde consequenter fit, vt hæc obligatio sit grauis, vel leuis iuxta materiæ qualitatem, nisi de contraria intentione populi constet: nam quoad hoc omnia dicta de obligatione legis humanæ scriptæ, possunt ad hanc legem accommodari; nam eãdem rationem in illa habent, proportione seruata.

2. *Effectus consuetudinis ex dicto colligendi. Felin. Rochus.*

Potest autem hîc inquiri, an possit hæc lex etiam obligare ad pœnam, seu an consuetudo possit inducere legem pœnalem. In quo breuiter dicendum est, posse, quia ratio facta de lege absoluta, procedit etiam in lege pœnali. Quæ enim potest assignari repugnantia, vt

3. *Consuetudo potest legem pœnalem inducere.*

non

non possit consuetudo obligare ad pœnam, sicut potest ad culpam? Imò eo ipso, quòd obligat ad pœnam, facit transgressorem consuetudinis reum pœnæ: nam hic reatus sequitur ex culpa; ergo pari ratione poterit eadem consuetudine introduci determinatio pœnæ, vt scilicet, qui talem consuetudinem violauerit, tali pœna puniatur, & tunc iusta erit pœna quasi per legem consuetudinis taxata. Exemplum accommodatum est in cap. *super eo*, de cognat. spirit. cum his, quæ ibi notant Innoc. Abb. & alij, de consuetudine seruandi talem, vel talem ritum accidentalem in matrimonio, & separandi ad tempus eos, qui aliter contraxerint, in pœnam prioris consuetudinis violatæ: nam quoad vtrumque iusta censetur, & seruari debet. Item potest consuetudo taxare pretium alicuius rei, non minus quàm lex scripta; ergo & pœnam delicti, & ita communiter auctores loquuntur de consuetudine pœnali, vt est videre in Rocho sect. 4. num. 20. & sequentib. vbi plures allegat. Denique existimo, consuetudine etiam induci posse quasi legem purè pœnalem, ratione cuius possit aliquis non obseruans illam in aliquo mulctari, etiamsi in eo non peccet, quia quoad hoc etiam est eadem ratio de consuetudine, quæ de lege scripta. Videtur tamen tunc illa consuetudo magis per modum cuiusdam præscriptionis, quàm per modum legis, quia tunc videtur esse illud veluti quoddam tributum, ad quod exigendum respublica, vel Princeps per consuetudinem acquisiuit ius, tali, vel tali conditione expleta, vel non seruata. Posset denique introduci consuetudine, vt qui consuetudinem non seruat, aliquid debeat in conscientia soluere, etiam non punitus, & tunc propria ratio consuetudinis legalis seruaretur: huiusmodi autem consuetudines raræ, vel nullæ sunt.

Innoc. Abb. — *Roch.* — *Consuetudo inducere potest quasi legē purè pœnalē.*

4. Item solet quæri, an ius consuetudinarium extendi possit ad effectum irritandi actus, seu contractus, vel inhabilitandi personas ad illos. Sed hoc propriè tractari solet in materia de matrimonio, vt latè per Sanci. lib. 7. disput. 4. Eadem verò ratio ferè est de aliis contractibus, vt attigit Felin. in cap. 1. de sponsal. num. 2. & 3. Dicendum ergo est, consuetudinem prohibentem aliquos actus, vel dantem formam illis, posse ea mente, & animo introduci, vt actus aliter factus non valeat, & talem consuetudinem rationabilem, & præscriptam, vel à Principe expressè, aut tacitè approbatam, habere hunc effectum irritandi contrarium actum. Ita docent multi Doctores, quos Felin. & Sanci. suprà referunt, & sumitur ex c. *super eo*, de cognat. spirit. vbi (iuxta veriorem interpretationem, & planum contextum) supponitur posse consuetudinem Ecclesiasticam introducere impedimentum irritans matrimonium, & tunc separandos omnino esse, qui contra consuetudinem contraxerint. Et idem colligitur ex cap. 1. eiusdem tituli, vbi specialiter postulatur consuetudo, *quæ scandalum generet*, vtique si violetur, quam additionem specialiter notant, & requirunt Canonistæ. Veruntamen si consuetudo talis sit, vt irritans impedimentum introducat, non potest eius transgressio non generare scandalum, & ita scandalum ponitur vt signum talis consuetudinis. Vnde non mihi placet, quod aliqui Canonistæ dicunt, hunc effectum in casu illo, & similibus, magis esse propter vitandum scandalum, quàm propter consuetudinem. Nam propter vitandum scandalum vera matrimonia non dissoluuntur, nec ratio scandali irritari posset matrimonium, nisi supponeretur impedimentum, seu lex irritans per consuetudinem introducta.

Sanc. — *Quid valet cō suetudo circa contractus validitatem.* — *Felin. Sanc.* — *Sententia Canonistarū refellitur.*

5. Simile colligi potest ex cap. *olim*, de Cleric. coniug. iuncta Glossa, verb. *repugnet*, quæ ex textu notat, aliquam aliàs habilem, propter consuetudinem fieri posse ineligibilem. Sic etiam dixit Glossa in Authent. vt præpon. nom. Imper. cap. 1. verb. *auctore*, per

Glossa. — *Glossa.*

A textum illum; consuetudinem posse introducere formam substantialem contractus, ita vt omissio illius contractum irritet, quam alij sequuntur, quos Felin. suprà refert, & Rochus dicto cap. vlt. sect. 1. num. 10. & alia refert Anton. Gabr. lib. 6. tit. de consuetud. concl. 3. præsertim à num. 4. Ratio denique est, quia consuetudo rationabilis, & præscripta habet cæteros effectus, quos lex humana habere potest; ergo & hunc, quia nulla ratio probabilis afferri potest, quare ad hunc sit impotens magis quàm ad alios. Nam sicut voluntas Principis expressa per verba potest hunc effectum efficere, ita & tacita per consuetudinem declarata, iuxta rationem legis, *de quibus*, ff. de legib. Et ita hîc applicari possunt omnia iura generaliter loquentia de viribus consuetudinis, & æquiparantia illam cum lege scripta, & specialiter facit cap. vlt. de consuetud. vt rectè ex illo argumentatur Sanci. suprà, apud quem plura de hoc puncto videri possunt. Neque occurrit difficultas alicuius momenti, cui satisfacere necesse sit.

Felin. Roch. Anton. Gabr.

B

Sanc.

6. Præterea æquiparatur consuetudo legi in suo effectu quoad personas, quas iure suo obligare potest: nam sicut lex obligat subditos, ita & consuetudo, & sicut lex non obligat extra territorium, pro quo fertur, ita nec consuetudo. Vnde si consuetudo sit vniuersalis totius Ecclesiæ, omnes Christianos indistinctè obligat; si sit solius regni, vel diœcesis, omnes incolas; si solius ciuitatis, omnes, & solos ciues, & sic cum proportione de cæteris communitatibus. Generalis enim regula est, vt consuetudo vnius communitatis non obligat aliam distinctam, quia nec vna communitas habet potestatem dandi leges alteri, nec Princeps suum consensum ad hoc præbet. Quod adeò verum est, vt etiam consuetudo ciuitatis, aut Episcopatus Romani per se spectati, vt particularis Episcopatus est, non obliget alias Ecclesias, quia vt sic, non se gerit, vt superior illis, nisi Pontifex præcipiat, talem consuetudinem alibi obseruari, vt constat etiam ex vsu, & notauit Panormit. in cap. vlt. de feriis, in fine, & Turrecrem. in cap. *nolite*, dist. 11. Rochus suprà sect. 4. num. 18. vbi alia allegat.

Quomodo cō suetudo legi æquiparatur.

C

Panorm. Turrec. Rochus.

Obiici verò potest cap. *super eo*, de cognat. spirit. vbi præcipitur cuidam Episcopo, *Consuetudinem suæ metropolitanæ Ecclesiæ, vel aliarum circumpositarum inquirere, & diligentiùs imitari.* Vnde videtur colligi, consuetudinem vnius Episcopatus obligare in alio, & præsertim consuetudinem Ecclesiæ metropolitanæ obligare suffraganeos: & ratio ibi redditur, quia graue est, antiquam consuetudinem circuniacentium Ecclesiarum contemnere. Respondeo, duo tangi in illo textu. Vnum est de consuetudine metropolitanæ Ecclesiæ, an sit seruanda in diœcesi suffraganea. In quo in primis est certum, si in Episcopatu sit contraria consuetudo, illam præualere, quod omnes fatentur, cùm præualeat etiam iuri communi, vt capite sequenti dicetur. Si autem in speciali Episcopatu non sit propria consuetudo, tunc videtur ex illo textu colligi, seruandam ibi esse consuetudinem metropolitanam. Et potest fundari in alio principio recepto à multis Canonistis, consuetudinem ciuitatis obligare oppida subiecta, & intra districtum ciuitatis constituta, si propriam consuetudinem non habeant. Quod tradit Bart. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. q. 36. num. 41. & Ant. in cap. vlt. de const. & ibi Roch. referens multos sect. 4. n. 17.

7. *Obiect.*

D

Solut.

E

Bart. Anton. Roch.

8. Sed hoc fortasse procedet, quando ciuitas suis statutis municipalibus potest obligare castra vicina suæ iurisdictioni immediatè suppositæ. At hoc non potest accommodari inter Ecclesiã metropolitanam, & suffraganeam, quia non interuenit ibi illa subiectio, & immediata iurisdictio. Vnde sicut statuta propria Archiepiscopi non obligant in

Sicut statuta propria Archiepiscopi non

Obligare suffraganeos ita nec cõsuetudo.

Episcoparibus suorum suffraganeorum, ita nec consuetudo. Existimo ergo illum textum esse intelligendum, quando consuetudo prænaluit in tota prouincia, & in aliquo Episcopatu ignoratur, quia fortasse non accidit casus, in quo praxis conformis, vel contraria consuetudini possit ostendi. Tunc enim ait Papa, consulendos esse conuicinos Episcopos, & maximè Metropolitanum, & eorum consuetudinem esse sequendam, quando nimirum illam obseruant vt totius prouinciæ vniuersalem, & non vt propriam suæ diœcesis.

8.

Bart. Roch. Quas personas obligat consuetudo.

Atque hinc expediendæ sunt omnes quæstiones, quas Bart. dicta l. 2. q. vlt. & Rochus sect. 8. & 9. latè tractant, de personis, quas obligat consuetudo, vt an obliget Principem, vel senatum supremum, & an consuetudo ciuitatis, vel territorij obliget forenses; item an obliget ciues extra territorium. Sed in his, & similibus eadem ratio est in consuetudinibus, quæ in legibus, vel statutis scriptis, propter rationem fundamentalem positam, quòd consuetudo, de qua tractamus, est vera lex, & ab eadem potestate, & iurisdictione procedit, solúmque differt in modo, qui non variat rationem obligandi in omnibus illis casibus, & ideo quæ de lege humana diximus in omnibus illis quæstionibus, ad consuetudinem applicanda sunt. Qui verò plura de illis quæstionibus desiderat, videat dictos auctores, & Gregor. Lop. in l. 16. tit. 1. partit. 1.

Greg. Lop. Glossa. Anton. Gabr.

Gloss. 1. Ant. Gabr. lib. 6. tit. de consuet. concl. 1. & 2. & alios, quos ipsi allegant, & quæ dixi to. 1. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 13. & 14.

9.

Consuetudo laicorum non obligat clericos.

Solùm de quæstione quadam ab omnibus disputata pauca notabo, an scilicet, consuetudo laicorum obliget clericos. In qua variæ sunt opiniones, quas omitto. Communis, & recepta à Canonistis est, consuetudinem, quæ est tantùm laicorum, non obligare clericos, quia sunt veluti populi distincti, & inter eos est eminentior clericorum communitas. Ac denique quia clerici omnino exempti sunt à potestate laicorum. At verò si consuetudo sit mista laicorum, & clericorum, tunc obligabit clericos, quia iam ipsi clerici consentiunt, & ita non ligantur consuetudine laicorum, sed propria. Ita tradit latè Rochus dicto cap. vlt. sect. 8. num. 54. & 65. vbi varias ampliationes, & limitationes congerit, & plura allegat, quæ in eo videri possunt, & in Felin. in cap. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, de constit. num. 100. & sequentibus, & in cap. *ad nostram*, de prob. num. 3. vbi etiam Abb. not. 3. Alberic. tract. de stat. 2. p. q. 9.

Consuetudo mista obligat tam clericos, quàm laicos. Roch.

Felin.

Abb. Alberic.

10.

Notandum est qua voluntate consuetudo inducta est.

Notandum verò occurrit, cùm consuetudo, vt est lex, non inducatur principaliter à populo illam introducente, sed à Principe consentiente, potiùs considerandum esse, qua potestate consuetudo confirmetur, & in ratione iuris stabiliatur, quàm statum personarum, quæ illam obseruauerunt. Nam voluntas Principis, seu Prælati est causa per se; voluntas autem populi est causa motiua, & quasi occasio, & petitio talis iuris. Ita ergo resolutio quęstionis, an consuetudo liget clericos, multùm ex hoc pendet, an consensu Prælati Ecclesiastici, vel Principis secularis firmata sit. Hæ autem potestates per materiam, & finem optimè distinguuntur, vt suprà dictum est, & ideo spectanda etiam est materia consuetudinis, an sit spiritualis, vel temporalis, & an tendat ad salutem animæ, & cultum Dei, vel ad politicam gubernationem. Et ex his tribus principiis, potestate, materia, & fine, pendere censeo resolutionem prędictæ quęstionis, magis quàm ex personis consuetudine vtentibus, quamuis hoc etiam iuuare possit.

12.

Prima conclusio.

Dico ergo, si consuetudo sit in materia ciuili, & politica, & vim habeat ex consensu Principis temporalis, non ligare clericos per se loquendo, id est, nisi sit talis, quæ non sit contra libertatem Ecclesiasticam, sed pertineat ad communem conuictum ciuium, vt ciues sunt; tunc enim de illa censendum erit, sicut suprà de lege ciuili dictum est. Nam hæc assertio ex dictis ibi pendet, quia consuetudo illa ciuilis est, & ius ciuile introducit. Patet etiam prima pars, quia Princeps laicus per expressam voluntatem non potest obligare clericos; ergo nec per tacitam, nec etiam ipsi clerici possunt consentire contra suam immunitatem, nec etiam Prælatus Ecclesiasticus consentire censetur. Altera verò pars constat ex dictis suprà de lege scripta: nam eadem est ratio de consuetudine, in qua clerici non considerantur vt clerici, sed tantùm vt ciues, & ita in eodem sensu accipienda est. Quòd si materia etiam mista sit, vt si pertineat ad politiam ciuilem, & Ecclesiasticam, & in vtraque seruetur per communem vtriusque populi, seu status consuetudinem, tunc erunt veluti duæ consuetudines, & re vera duo iura, vnum ciuile habens vim à consensu Principis laici, & aliud Ecclesiasticum habens vim à consensu Prælati Ecclesiastici, & vnaquæque obligabit suos subditos, & vna poterit sine alia reuocari. Denique, si materia consuetudinis sit spiritualis, & ad bonum animæ tendat, vt ieiunium, &c. siquidem vna erit, & obligabit clericos, & laicos, quia nitetur in potestate, & consensu Prælati Ecclesiastici tantùm, & in ea non tam considerantur subditi vt laici, vel clerici, quàm omnes vt Christiani.

Quando dicos obligat. suetudo.

11.

Tunc autem dubitari potest, an simili consuetudine spirituali (vt sic dicam) vsus tantùm laicorum possit introducere consuetudinem, quæ clericos etiam obliget. Nam iuxta regulam dictorum Iuristarum negandum est, & ex Theologis negat etiam Palud. in 4. d. 15. q. 4. ar. 3. Tum quia clerici habent suum modum viuendi proprium, vt v. g. proprias abstinentias, &c. Tum etiam, quia sunt veluti senatores, quos non obligant Plebiscita, nisi consentiant. Tum denique, quia monachi non obligantur consuetudinibus secularium clericorum, etiamsi religiosæ sint, & sanctæ; eadem autem est ratio, & comparatio. Sed hæ rationes me non cogunt, quia ius ex tali consuetudine resultans est Episcopale: nam à Prælati tacito consensu vim habet, & materia eius de se communis est clericis, & laicis. Nam in ieiuniis publicis, vel festorum obseruationibus non habent clerici seculares speciales obseruantias ex lege, & ita cessat prima ratio. Atque etiam eneruatur secunda, quia hæc non rectè comparantur Plebiscitis: nam ista a populo cum suo tribuno speciali proficiscebantur; iura verò talium consuetudinum prodeunt à Prælato communi clericis, & laicis. Tertia etiam non procedit, quia clerici seculares non sunt exempti à iurisdictione Episcoporum, sicut religiosi. De quibus etiam potest esse quæstio, quæ vt fundatur in exemptione, eandem difficultatem habet in consuetudine, quæ in præceptis synodalibus, de quibus suprà dictum est.

Palud.

13.

2. Concluſ.

Dico ergo, posse obligationem huiusmodi consuetudinis extendi ad clericos, & de facto extendi, si tacita, vel expressa Episcopi voluntas sit; ius Episcopale inducere pro sua diœcesi, quod potest sine dubio facere, & præsumetur ita facere, quando materia consuetudinis, de se communis est, & ita omnibus æquè vtilis, ac facilis, vt sine scandalo non possit obligatio quibusdam imponi, & non aliis, & maximè quando totus populus laicorum conspirat. Qui respectu talis consuetudinis, vt dicebam, non considerantur vt laici, sed vt Christiani, & ideo vincere possunt clericos, & pro illis etiam consuetudinem introducere, consentiente Prælato. Aliquando verò potest esse consuetudo magis propria laicorum, vel ex modo, quo introducitur, v. g. per speciale votum ipsorum, aut ex parte materiæ, quæ illos decet magis, quàm clericos, & tunc poterit facilè illos obligare, & non clericos, & ita etiam approbari, quod ex ipso vsu, & circumstantiis discernendum est.

Pertinet

14. *De extensione consuetudinis ab vno casu ad alium similem.*

Pertinet præterea ad effectus consuetudinis alia quæstio, quam dicti Iurisperiti tractant, scilicet, an hæc obligatio consuetudinis ab vno casu ad alium propter similitudinem rationis extendatur. Et ferè communiter definiunt admittendam esse huiusmodi extensionem, licèt postea varias declarationes, & limitationes multiplicent, vt videre licet in Rocho Curt. in dicta sect. 4. ferè à principio, Burgos de Paz in l. 1. Tauri, num. 51. Veruntamen hæc extensio rara est, vt existimo. Nam in primis non potest esse maior extensio in iure consuetudinis, quàm possit esse in lege, quia non est maior vis consuetudinis, quàm legis, quoad obligationem,, quam inducere possunt, proportione seruata, vt ex dictis constat. Deinde addo, difficiliùs fieri extensionem in consuetudine, quàm in lege scripta. Primò quia lex maximè solet extendi ampliando verba, iuxta significationem, & vsum, quem secundùm ius habent in tali, vel tali materia. Vnde cùm in consuetudine desint verba, ille modus extensionis in ea locum non habet: ergo ex hac parte constat non æquè posse extendi consuetudinem, ac scripta. Deinde in superioribus etiam circa legem scriptam monui, rarò esse hanc extensionem admittendam, nisi habuerit magnum fundamentum in iure. Hic verò addo, difficiliùs multo, ac subinde rarissimè habere locum in consuetudine. Nam obligatio legis ex vi solius consuetudinis difficillimè cognoscitur in loco, & populo, & propria materia, in qua versatur; quomodo ergo poterit facilè extendi ad alia, nisi à iure fiat extensio, vel nisi sint tam similia, vt moraliter idem reputentur? vel nisi vnum in alio à fortiori contineri, vel tanquam pars in toto includi, rationabiliter iudicetur. Et ideo in l. 1. C. quæ sit long. consuet. dicitur, *Vt præses prouinciæ, probatis iis, quæ in oppido frequenter in eodem controuersiarum genere seruata sunt, causa cognita statuat*, &c. Pondero enim illam particulam, *in eodem*, identitatem enim significat, & ideo dico, tantam debere esse similitudinem, vt identitas moraliter reputetur. Cætera in præcedenti libro, cap. 2. videri possunt.

Rocb. Burgos de Paz.

CAPVT XVII.

Vtrùm consuetudo habeat vim legem interpretandi.

211

1. Hic est secundus principalis effectus, quem iura tribuunt consuetudini. Conuenit autem consuetudini, quæ secundùm legem sit: nam quæ est præter legem, non supponit legem, quam interpretetur; quæ verò est contra legem, potiùs illi derogat, vt dicemus: igitur sola consuetudo secundùm legem potest illam interpretari. Ratio autem huius effectus est, quia non est necessaria maior authoritas, nec expressior voluntas ad interpretandam legem iam factam, quàm ad nouam introducendam, & ita omnes rationes factæ superiori cap. à fortiori procedunt in hoc effectu, & iura sunt expressa, cap. *cùm dilectus*, de consuetud. l. *minimè*. l. *si de interpretatione*, ff. de legib.

2. *Primus modus quo consuetudo legem valet interpretari. Isidor.*

Vt autem assertio magis declaretur, & ratione confirmetur, aduerto, dupliciter posse consuetudinem valere ad interpretandam legem, vno modo in ratione signi, vel testis, quia quando talis est, consuetudo circa obseruationem legis indicat, & testificatur, illam fuisse mentem legislatoris, & ita fuisse receptam, & non alio modo, quia leges moribus coalescunt, vt dicit Isidor. in cap. 1. dist. 1. Sub hac autem ratione consuetudo non potest reddere certam, & infallibilem interpretationem, quia illa solùm est quædam humana coniectura, est autem valde probabilis, & ita iuuat multum ad doctrinalem interpretationem, & quo fuerit maior, & diuturnor consuetudo, eo erit probabilior coniectura, in quo nulla certa regula assignari potest, sed prudenti arbitrio relinquendum est. Addi verò potest, non tantùm consuetudinem, quæ est circa obseruantiam ipsius legis, postquam condita est, sed etiam quæ illam antecessit, multum iuuare ad legis sensum intelligendum. Nam quod dicitur in dicta lege, *Si de interpretatione legis quæratur, in primis inspiciendum est, quo iure ciuitas retrò in huiusmodi casibus vteretur*, potest conuenienter intelligi non solùm de consuetudine consequente legem, sed etiam de antecedente. Nam quia, teste Isidoro, lex secundùm patriæ consuetudinem fieri debet, cap. 2. d. 4. ideo ex antiquis moribus ciuitatis probabiliter coniectare possumus, quo sensu fuerit lex instituta: vnde in hoc sensu dicunt frequenter Doctores legem esse interpretandam iuxta consuetudinem loci, etiamsi oporteat verba legis minùs propriè exponere, quia debet moribus hominum accommodari, vt latè Glossa in cap. *nonnulli*, de rescrip. Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. & Panormit. in cap. *certificari*, de sepul. num. 2.

3. Alio modo potest consuetudo interpretari legem tanquam causa concurrens ad introducendam, & stabiliendam talem interpretationem, & legis obligationem in tali sensu, vt allegati Doctores frequenter docent, & alij, quos refert, & sequitur Mascard. de probat. *Mascard.* volum. 2. concl. 1045. per totam, & apertè declaratur in l. *nam Imperator*, ff. de legib. dum dicitur, *In ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiscuntur, consuetudinem, aut rerum perpetuò similiter iudicatarum authoritatem, vim legis obtinere debere*. Sicut ergo diximus suprà, interpretationem lege factam esse authenticam ex efficacia legis, quæ potest illam stabilire; ita dicendum est de consuetudine, quando ad illum gradum peruenit, vt vim legis obtineat. Hæc ergo est propria ratio huius assertionis, quia consuetudo efficax est ad legem introducendam; ergo etiam ad interpretandam legem efficaciter, & per modum legis. Quapropter omnia, quæ necessaria sunt in consuetudine, vt legis vim habeat, eadem necessaria sunt, vt hoc modo legem interpretetur. De illis ergo superiùs dicta sufficiunt.

4. *Notandum. Glossa.*

Solùm hîc adnotabo, Glossam in dicta l. *nam Imperator*, ex verb. *perpetuò*, colligere necessarium esse decennium, vt consuetudo hanc habeat efficaciam. Sed siquis attentè consideret, lex illa duo habet membra, vnum est, *consuetudo*, aliud, *sententiæ iudicium*; & particula, *perpetuò*, non coniungitur cum priori membro, sed simpliciter dicitur, *consuetudinem*: particula autem *perpetuò*, ponitur in posteriori membro, vt declaretur, non quascunque sententias, sed illas, quæ semper fuerint concordes, hanc vim habere. Quocirca pro priori membro nulla additur in illa lege temporis declaratio, sed per generales regulas intelligenda est de consuetudine legitimè præscripta. In posteriori etiam membro illa particula, *perpetuò*, non significat annorum numerum, sed concordiam sententiarum perpetuam, id est, sine varietate, aut repugnantia earum inter se; hic enim est planus sensus talium verborum in communi vsu. Quis autem numerus sententiarum ad hoc sufficiat, non declaratur ibi, sed iuxta dicta etiam in superioribus intelligendum est. Nam eatenus sententiæ habent hanc vim, in quantum consuetudinem efficere possunt, vnde si vna tantùm fuerit, vel pauciores, quàm ad legitimam consuetudinem sufficiant, facient probabile argumentum, non certam legem. Et ideo sæpe dixi, iudiciariam interpretationem (vt sic dicam) ad vsualem, seu ad consuetudinem reuocari: nam sententiæ ipsæ ad hoc maximè valent, quatenus communi consensu populi recipiuntur, & probantur, vt Bartol. & alij authores in locis sæpe citatis aduertunt.

5. *Quàm efficax sit consuetudo in legibus interpretandis.*

Et iuxta hæc intelligenda est multorum sententia dicentium, tam efficacem esse consuetudinem ad interpretandam legem, vt licèt ex verbis, vel materia

materia legis ambiguum sit, an contineat præceptum, obligans sub mortali, nec ne, & ideo per se sumpta esset in benigniorem partem interpretanda, nihilominus si constet, consuetudinem esse receptam, vt graniter obligantem, sub mortali obligare, censendam esse. Ita *Syluest. Caiet.* Sylvest. verb. *præceptum*, num. 2. in fine, & Caiet. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 2. & q. 147. ar. 3. circa ad 2. loquens in particulari de ieiunij præcepto. De quo idem habet *Nauar.* Nauar. cap. 21. num. 11. Et eadem ratione potest consuetudo interpretari verbum, *præcipiendi*, sub quo lex fertur, rigorosam obligationem significare, vt suprà *Clement. Glossa.* Sylvest. & Caietan. notant ex Clement. *exiuit*, §. *item ordo*, de verbor. significat. vbi Glossa etiam id aduertit. Et ratio est, quia legislator censetur vti verbis iuxta communem vsum, vnde etiam eam verso, quanuis verba & materia præcepti videantur sufficere ad obligationem sub mortali, si aliter consuetudo interpretata est legem, solùm obligabit sub veniali, vt etiam Caietan. adnotauit. Est enim eadem ratio, quia consuetudo sicut potest introducere legem, ita etiam potest illi derogare, eo vel maximè, quoad vix possunt esse verba, & materia legis tam clara, quin aliquam ambiguitatem relinquant, & interpretationem admittant. Hanc ergo facere potest vtroque modo consuetudo, scilicet, rigorosam, & benignam: vt autem eam faciat efficaciter, habere debet conditiones requisitas ad legem introducendam, vel abrogandam, vt dictum est.

6. Consuetudo non solum legem humanã sed etiam diuinam & naturalem interpretatur. Addo etiam, posse consuetudinem, non solùm humanam legem, sed etiam diuinam, & naturalem interpretari, vt omnes Doctores allegati docent. Tamen diuerso modo, quia humanam legem potest interpretari, etiam minuendo, vel augendo, iuxta dicta capite præcedenti, & dicenda in sequentibus. Diuinam autem solùm interpretatur, indicando legislatoris mentem, & ideo vt certa sit, oportet, vt consuetudo sit vniuersalis Ecclesiæ traditio, vel vt sit per Pontifices approbata. Addo denique consuetudinem non solùm legem scriptam, sed etiam seipsam interpretari posse, vt ex dictis constat, quia ipsa etiam ostendit intentionem *Consuetudo se ipsam interpretari potest.* vtentium, quanuis etiam ratione sit ipsa consuetudo interpretanda, vt notat Rochus suprà sect. 4. num. 23. *Rochus. Bald.* ex Bald. in l. *maximum*, C. de liber. præter. in princ. & est per se notum.

CAPVT XVIII.

Vtrùm consuetudo possit legem humanam abrogare.

1. De abrogatione legis per cõsuetudinem. RAtio dubitandi quoad ius ciuile sumitur ex l. 3. §. *Diuus*, ff. de sepul. violato, vbi dicitur, statutum municipale factum post legem ciuilem, & contrarium illi, non derogare illi; ergo idem dicendum est de consuetudine, quia ad paria iudicantur. Secundò argumentor, ex l. 2. C. quæ sit longa consuet. expressè dicente, quanuis magna sit consuetudinis auctoritas, non tamen esse tantam, *vt aut rationem vincat, aut legem.* Vbi necesse est, Iurisconsultum loqui de lege humana: nam lex naturalis ad prius membrum pertinet, in quo dicitur consuetudo non vincere rationem, & habetur etiam in cap. *consuetudinis*, dist. 11. vbi multa alia decreta sunt similia, & concordat cap. *cum causa*, de re iudic. vbi etiam dicitur, *Licèt vsus, vel consuetudinis non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati, aut legi præiudicat.* Tertia, & præcipua ratio dubitandi esse potest, quia consuetudo non potest aliquid valere, nisi sit rationabilis, vt habetur in cap. vlt. de consuetudin. & suprà ostensum est; sed consuetudo contra legem non potest esse rationabilis, tum quia eo ipso, quod est contra legem, est contra rationem, tum quia actus eius sunt praui, qui non possunt peccantibus prodesse, nec eos à iugo legis liberare. Propter hæc Hostien. in cap. 1. de treug. & pace, sensit, propriam legem præceptiuam non posse dissuetudine abrogari. Sed est opinio singularis, in qua etiam ipse non fuit constans.

Hostiens.

Igitur his non obstantibus regula certa est, legem humanam, siue canonicam, siue ciuilem posse consuetudine abrogari. In hoc omnes Doctores conueniunt, Theologi cum D. Thoma 1.2.q. 97. art. 3. Canonistæ in cap. vlt. de consuet. vbi etiam Hostiens. & in sum. Legistæ in l. *de quibus*, ff. de legib. & l. 1. & 2. C. quæ sit longa consuet. Summistæ verb. *consuetudo*. Et quantum ad ius canonicum habetur expressè in dicto cap. vltim. de consuetud. Præter alia, quæ generatim docent, antiquam consuetudinem esse seruandam, quæ capite præcedenti citaui. Item in iure ciuili est expressa l. *de quibus*, ff. de legib. in fine dicens, *Rectissimè receptum est, vt leges non solùm suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per dissuetudinem abrogentur.* Idem habetur in nostro regno in l. 3. & 5. tit. 2. partit. 1. Ratione autem probanda est hæc assertio eo modo, quo similem in capite præcedenti probauimus, quia ad hunc effectum non deest potestas in populo, si conuenienter explicetur, & voluntas per ipsam consuetudinem sufficienter ostendatur; ergo nihil deest, quominus per consuetudinem talis effectus fiat.

2. Lex humana siue canonica siue ciuilis potest per consuetudinem abrogari. D. Thom. Hostien.

Et in primis quod ad potestatem attinet, res est clara quoad leges ciuiles in populis liberis non recognoscentibus superiorem, vt constat ex dictis in cap. 16. nam eadem hîc est ratio. Difficultas verò est quoad leges ciuiles supremorum Principum, & quoad leges canonicas. Quæ duobus modis expediri potest. Primò dicendo, has leges non ferri absolutè, sed sub conditione tacita, si populus eas retinere velit, siue talis cõditio apposita intelligatur, quia non potest Princeps magis cogere populos suos suis legibus, vt aliqui existimant, saltem de legislatoribus ciuilibus, siue ex benignitate, quia non vult illos obligare, nisi sub illa limitatione, vt multi etiam de canonicis legibus sentiũt. Et iuxta hunc modum consequenter dicendum erit, non esse necessarium nouum consensum tacitum Principis, ad hanc abrogationem, sed in ipso modo ferendi legem includi. Sed hunc dicendi modum reiecimus suprà lib. 3. cap. 18. & lib. 4. cap. 16. quia re vera nec potestas obligandi absolutè deest, etiam in temporalibus Regibus, nec voluntas etiam in Prælatis Ecclesiasticis. Quod ex ratione, & vsu ibi ostendimus quoad legis acceptationem: est autem multo certius in ordine ad abrogandam legem iam acceptatam, & vsu confirmatam, alioqui semper esset in populi arbitrio à se legem superiorem abiicere sine culpa, quia hæc potestas illi datur per conditionem illam, si in lege est inclusa. Vnde etiam posset populus subditus expressè, & definito consilio legem sui Principis, aut Prælati reuocare, quæ sunt absurda. Sit ergo certum, hanc potestatem esse explicandam per coniunctionem plebis cum suo Principe, & legislatore. Quia in plebe est potestas facti potiùs, quàm iuris ad abiiciendam illam legem, quantum in se est, & ex parte Principis est etiam potestas ad conniuendum, & consentiẽdum voluntati populi, & ita completur potestas ad auferendam legem, quia in effectu, qui eam tulit, idemmet illam aufert, quod facere potest, vt præcedenti libro ostensum est.

3. Duplex modus respondendi.

4. Quæ potestas in populo requiratur vt consuetudo introducatur.

Atque hinc constat, in hoc effectu maximè habere locum, quod suprà diximus, non esse necessarium, vt in ipso populo per se spectato sit potestas actiua ponendi, vel tollendi legem, sed sufficere capacitatem passiuam legis, & quòd consuetudo introducatur ab illis, ad quos lex loquitur. Quia hic actus repugnandi legi per consuetudinem, non est actus iurisdictionis, vel publicæ potestatis, sed est potiùs eorum, qui parere deberent legi, quia sunt actus quasi contrarij, & ideo versantur circa idem, & ita in populo

pulo laico est potestas introducendi consuetudinem abrogantem legem Ecclesiasticam. Imò etiam in fœminis esse potest, si ad illas solas dirigatur lex, vt de præcepto lato de clausura monialium, in cap. vnic. de stat.regul.in 6.auctores docent. Et ratio est,quia consuetudo hæc, vt est ex parte subditorum, non tollit legem quasi actiue,sed suo modo exigit,& obtinet à superiore,vt illã auferat; superior autem potestatem habet,vt dixi.Voluntas ergo tantùm supereſt explicanda.

5. *Duplex voluntas requisita ad consuetudi nẽ inducendã.*

Duplex autem voluntas desideratur,vna populi, altera Principis. Prior satis constat: nam consuetudo est signum voluntarij consensus. Supponitur autem ex suprà dictis,hanc consuetudinem debere esse publicam, & à maiori parte populi introductam, vel acceptatam. Ergo est sufficiens signum voluntarij consensus, iuxta dicta superiùs. Imò hìc maior ratio inuenitur,quia voluntas, quæ indicatur, non est voluntas se obligandi, vel assumendi onus, sed tollendi. Vnde in præsenti non est necessaria intentio inducendi nouam consuetudinem iuris,sed solùm non habendi talem legem, & retinendi, vel recuperandi statum antiquum, habendi libertatem ab obligatione legis in tali materia,quæ intentio ex ipsa actuum frequentia,& ex consensione, ac pertinacia populi in talibus actibus, satis cognoscitur.

6. *Dubium.*

Solùm video, posse dubitari de legibus Ecclesiasticis latis pro tota Ecclesia; erit enim necessarium, vt consuetudo sufficiens ad derogandum tali legi sit introducta, & acceptata à maiori parte Ecclesiæ;hoc autem expectare difficillimum est, & vix potest Ecclesiæ constare de tali consensu. *Responsum.* Respondetur,si lex vniuersalis pro tota Ecclesia abroganda sit, ad minus requiri consuetudinem dicto modo vniuersalem, quia aliàs non interueniret in eo consensus Ecclesiæ absolutè loquendo. Et ideo hic modus abrogationis rarus est,non est tamen impossibilis, quia per sufficientem famam,& publicam communicationem per literas, & nuncios potest hæc notitia intra quadraginta annos diuulgari.Addo tamen iuxta morem Ecclesiæ, & canonica instituta,non expectari, vt hæc abrogatio simul pro tota Ecclesia vniuersali,& vniuersaliter fiat,sed fieri per partes in prouinciis,Episcopatibus,& aliis communitatibus,quæ per leges proprias gubernari possunt. Nam si in aliqua ex his communitatibus præualeat in maiori parte consuetudo contra legem communem,pro illa communitate derogatur, etiamsi pro aliis integra maneat, & ita cessat omnis difficultas. Et cum proportione potest hæc doctrina ad alias leges cõmunes siue canonicas, siue ciuiles applicari Et illam tradit expresse Glossa in §. *sine scripto,* Instit de iur. natur.verb. *imitantur.* *Glossa.*

7. *Ad hunc effectum sufficit consuetudo priuatiua.*

Atque hinc etiam fit, vt ad hunc effectum non sit semper necessaria consuetudo propria facti, scilicet, positiua,quæ ex frequentia actuum consurgit, sed sufficiat priuatiua,quæ dissuetudo dicitur,& in frequentia omissionis consistit,& per se sufficit contra præcepta affirmatiua,quia ipsa omissio repetita satis indicat voluntatem non habendi tale præceptum. Necessarium verò est,vt omissio sit propria,id est, obligationi legis opposita,ac proinde pro eo tempore, pro quo præceptum obligabat, quia negatio actus pro tempore non debito,nullum iudicium est voluntatis non parendi legi,aut non habendi illam,vt per se notum est, & tradit Panorm.in c. *Ioannes,*de Cleri.coniug.Sylvest. suprà q. 8.& copiosiùs Rochus in dicto cap.vlt.sect.4.num.76. & sequentib.Nauarr.cons.2.de consuet.& dicemus latiùs tractando de amissione priuilegij per non vsum in lib.8. *Panorm. Sylvest. Rochus. Nauar.*

8. *Vt desuetudo sit requiritur vt peccaminosa sit in principio.*

Ex quo vlteriùs concluditur,necessarium esse,vt tales omissiones sint peccaminosæ saltem in principio, quia si prouenirent ex aliqua rationabili excusatione, non possent ostendere voluntatem legi con-

trariam, vt si occurreret necessitas excusans. Tunc enim non esset desuetudo, sed purus non vsus, qui non sufficit, ex omnium sententia. Idemque esset, si interueniret ignorantiá legis, vel metus grauis, ob eandem rationem; imò licet metus non esset sufficiens ad excusandum à culpa, nihilominus esse potest sufficiens ad impediendam propriam consuetudinem,seu desuetudinem. Quia non tam est ex voluntate, quàm ex necessitate, & ideo non satis indicat animum contra legem, nec voluntatem absolutam abiiciendi illam,sed solùm quandiu imminet talis metus, ideóque videtur satis probabile, tunc non simpliciter abrogari legem, sed ad summum derogari illi,ne cum tanto grauamine, & imminente simili periculo, obliget. Quod est valde notandum: nam sæpe potest induci consuetudo non seruandi legem in tali occasione,vel necessitate,quæ per se non erat sufficiens ad excusandum ab obligatione legis, & propter consuetudinem, si alias conditiones requisitas habeat, non obligabit lex in similibus occasionibus, & nihilominus non erit lex simpliciter derogata. Exempla possunt esse facilia in festorum obseruatione, iciuniis,& similibus.

9. *Voluntas Principis requisita duplex.*

Venio ad Principis voluntatem, ad quam omnino applicanda est doctrina capitis præcedentis. Nam hìc etiam consensus Principis intelligi potest, aut à lege ipsa datus, aut personalis,& quasi de nouo datus, licèt tacitè,& vterque modus verus est. De primo est sermo in dicto c.vlt de consuet. Et duæ conditiones consuetudinis ad illum postulantur,scilicet, vt sit rationabilis,& præscripta,quæ ponuntur etiam in dicta l.partit.& cum aliæ non postulentur,illæ sufficiunt, alioqui ius illud imperfectum esset, & insufficiens. Necessarium autem est,illas exponere, & inde etiam ratio illarum constabit. De priori multa dicta sunt in cap. 6. & 7. vbi explicuimus,quæ consuetudo irrationabilis dicatur.Hìc verò specialiter addenda sunt duo,vnum est, ad hunc effectum multo minorem rationem requiri in consuetudine, quàm ad effectum inducendi legem: quia minus est tollere legem, quàm inducere. Nam vt tollatur lex non est necessaria specialis vtilitas, vel honestas in ipsa materia, sed satis est, quòd ablatio talis obligationis non sit contra vtilitatem publicam, quia licet aliquam tollat, aliunde compensatur, vel tollendo occasionem maioris mali, vel conciliando animos subditorum, vt suauiùs gubernentur. *Duo addẽda. Primum.*

10. *Secundum.*

Vnde addo secundò,nihilominus necessarium esse, vt aliquo modo illa consuetudo, vel potiùs abrogatio legis ratione illius, aliqua ratione fulciatur. Quia abrogatio iustæ legis expressa non potest fieri sine aliqua honesta causa,vt libro præcedenti ostensum est; ergo nec tacita,quæ per consuetudinem fit; ergo vt consuetudo sit rationabilis, non satis est, quòd non sit contra rationem naturalem,nec contra ius diuinum,nec quòd non sit iure reprobata,sed necessarium est, vt voluntas carendi tali lege aliqua ratione honestari possit in subditis,quæ honestet etiam in Principe consensum abrogandi illam. Et hæc est ratio, & necessitas huius conditionis,quia nisi consuetudo sit aliquo modo rationabilis, non præsumitur Princeps condescendere subditis, quia non præsumitur velle sine vlla iusta causa, seu sufficienti ratione tollere legem, cùm id licitè facere non possit, nec debeat. Neque de hac conditione plura videntur necessaria, respondendo autem ad secundam rationem dubitandi aliquid ademus.

11. *2. conditio.*

Secunda etiam conditio, scilicet, vt consuetudo sit præscripta, in superioribus explicata est, hìc solùm de tempore requisito ad hanc præscriptionem, supponimus nõ esse necessariũ immemoriale tẽpus,vt quidam dixerunt sine fundamento, vt capite præcedenti dixi.

Distinctio inter leges canonicas,& ciuiles notanda.

Certum ergo sit,requiri definitum tempus. Est tamen notanda distinctio inter leges canonicas, & ciuiles, quam omnes auctores suprà citati tradunt: nam in ciuilibus idem tempus sufficit ad legem abrogandam, quod ad introducendam,scilicet,decem annorum.Ratio est,quia ius ciuile in hoc distinctionem non facit, sed ad vtrumque indefinitè requirit tempus longæuum,vt patet in dicta l.*de quibus*:tempus autem longæuum in eodem iure est tempus decem annorum,vt suprà dictum est,& expressiùs habetur in §.1.Instit.de vsucap.Neque hìc fit distinctio de tempore inter absentes,& præsentes(quidquid Sylvest. & alij sentiant) propter rationem suprà tractatam, quòd ad necessitatem huius præscriptionis semper supponitur ignorantia Principis: nam si Princeps sciat, non est necessaria præscriptio ad præsentem effectum, vt statim dicam. Respectu verò Principis ignorantis impertinens est absentia, vel præsentia, & ideo idem tempus indistinctè postulatur. Ponitur autem ab auctoribus potiùs decem, quàm viginti annorum, quauis hoc iura non definiant, & ignorantia Principis videatur esse quædam absentia, propter rationes suprà factas. Item quia in hoc iure interuenit fauor ex parte Principis, & ille ampliatur, dum breuius tempus eligitur, & interuenit onus ex parte subditorum: quatenus reuocatio legis per longum tempus differtur, & hoc minuitur, breuius etiam tempus eligendo. Et ita vtrumque est iuri conforme. Et consonat etiam alia regula iuris, quòd *in obscuris minimum est sequendum.*

In legibus ciuilibus decennium sufficit ad legem inducendam,& abrogandam. Syluest.

12. *De Ecclesiastica lege varietas.*

At verò in legibus Ecclesiasticis est diuersitas opinionum. Nam quidam existimant sufficere idem tempus decem annorum, quod in ciuilibus sufficit. Refertur Azo,in sum.tit.de consuet.Calder.& alij in cap. 1.de treug.& pace. Sed hi loquuntur de lege nondum acceptata,de qua suprà lib.3. & 4. dictum est. Quanquam fortassè nulla sit differentia in ordine ad præscriptionem, cùm in vtroque casu cõsuetudo sit contra ius canonicum. Vera ergo, & communis sententia est, in legibus canonicis requiri tempus quadraginta annorum, vt consuetudo contra illas censeatur præscripta. Ita Innoc. in cap. *cùm dilectus*,de consuet.Panormit. dicto cap,vlt.num.11.& in cap. 1. de treug.& pace, num.4. & ibi latè Felin. num. 13. Rochus suprà sect.3.num.35. Turrecrem. in cap. *consuetudo*, q. 2. & in cap. *mos*.q.4. d. 1. Bart. in repetit. l. *de quibus*, q. 2. princip. quæstiunc.3.num.14.vbi in schol. alij allegantur. Item Iason ibi col. 11.Anton. 1.p.tit.16. §.4. Sylvest.verb.*consuetudo*,q.4.Angel.num.8.& ibi alij Summistæ,Nauarr.cons.2.de cõsuet Cordub.li.1.q.12. ad 4. & Gregor.Lop. in dicta leg.5. Glos.4. Probari autem hæc sententia solet ex dicto cap. vltim. de consuetud. quatenus requirit consuetudinem legitimè præscriptam, quia in iure canonico non dicitur consuetudo legitimè præscripta, nisi sit quadraginta annorum. Ita Rochus supra sect. 3. num. 4. ex Glos. cum textu in cap. *cùm de beneficio*, de præben. in 6. Sed non existimo hoc sufficere, quia appellatio legitimæ præscriptionis de se indifferens est, solúmque significat consuetudinem durantem tempore, & cum conditionibus lege præscriptis. Vnde iuxta materiæ capacitatem applicari poterit ad præscriptionem quadragenariam, vel ad decennalem. Nam etiam dici potest consuetudo legitimè præscripta necessaria esse ad inducendam legem, præter, & non contra commune ius, inscio Principe. Addunt ergo prædicti auctores,præscriptionem legitimam contra Ecclesiam requirere tempus quadraginta annorum, iuxta cap. *de quarta*, cap. *ad aures*,cum aliis,de præscriptionib.consuetudo autem contra canones dici meritò potest contra Ecclesiam,cùm sit contra Ecclesiastica iura, & ideo legitima præscriptio in illa,quadragenaria esse debet.

Vt consuetudo cõtra leges canonicas præscribatur requiritur spatium 40.ann. Innocent. Panorm. Felin. Roch. Turrec. Bart. Iason. Anton. Syluest. Angel. Nauar. Cordub. Greg.Lop.

13. Imò addunt aliqui auctores,non solùm requiri hoc tempus, quando consuetudo est contra canones, sed etiam quando est contra rationem canonis, vt notat Glossa in c. *vt lituantes*,de offic. ord.in 6.verb. *statuimus*, & ibi Geminian. & sequitur Pet.Rauen. tract. de consuet. sect.1.num. 20. Idem Felin.in c. *tua nos*, de iur. iur.num. 3. & in cap. *statuimus*, de maiorit. & obed. num. 3. vbi declarat, hoc esse intelligendum, quando consuetudo est contra rationem expressam in lege. Ego verò addo, etiam requiri, vt ratio sit adeò intrinseca, & essentialis, vt illa cessante, lex etiam cessare censeatur,& tunc optima ratione fundatur hæc sententia, quia consuetudo contra rationem legis,virtualiter est contra legem, & illi consequenter derogat. Si autem ratio talis non sit, sed potiùs illa sublata adhuc possit vigere lex, non video cur consuetudo contra solam rationem legis censeri debeat contra ius, aut tantum tempus postulare. Denique addunt dicti auctores, ex parte materiæ posse requiri consuetudinem immemorialem, vt si sit contra specialia iura Principis, sicut etiam in consuetudine præter canones possunt requiri quadraginta anni, si deroget iuri alicuius Ecclesiæ. Sed hæc licèt vera sint, non habent propriè locum in consuetudine legali, de qua tractamus, sed quatenus miscetur cum præscriptione propria alicuius rei, quæ longiorem durationem requirat.

Glossa. Gemin. Pet.Rau. Felin.

14. *Consuetudo aliquando legem abrogat ignorante principe. Couar. Domin. Glossa. Archid. Felin.*

Atque hinc colligitur, consuetudinem habentem has duas conditiones, si sit legi contraria, illam abrogare, etiamsi ad notitiam Principis talis consuetudo non deuenerit. Ita docent ferè Doctores allegati, & Couar.in 4.Decret 2.p. cap. 6. §. 10. n.18. & 19. Dominic. bene in §.*leges*, post cap. *in istis*, dist. cum Gloss. & Archid.ibi,& aliis, quos etiam refert Felin.suprà,& omnes, quos in simili puncto allegaui in capite præcedenti.

15. Nam est eadem ratio, quia supposita lege concedente hanc efficaciam consuetudini rationabili, & præscriptæ, ex vt illius habetur sufficiens consensus Principis abrogantis illam per tacitam voluntatem legalem, vt sic dicam, ad quam non est necessaria noua notitia consuetudinis, sicut ad personalem voluntatem, nec nos possumus illam conditionem addere contra prædictum ius.Quia in effectibus iuridicis non debent plura postulari, quàm iura requirant: lex autem ponit illas duas conditiones vt sufficientes ad effectum, & vtraque esse potest sine scientia Principis. De priori est per se notum, quia consuetudo non est rationabilis, quia scitur à Principe: nam quælibet alia æquè sciri potest,vel ignorari, & rationabilis talis poni debet, vt verè possit talis cognosci. De secundo etiam constat, quia præscriptio non requirit scientiam in eo, contra quem præscribitur, vt est notum. Præterea ratio humanæ legis hoc quodammodo postulat, debet enim esse humanis moribus accommodata, & ideo valde expedit, vt quando populus tanto tempore obstinato animo perseuerat in moribus contra legem, Princeps non insistat, sed desistat ab imponenda talis legis obligatione; meritò ergo institutum est,vt siue sciat,siue nesciat Princeps,consuetudo præscripta legem tollat. Neque in hoc occurrit noua difficultas.

16. *Consuetudo non præscripta quam vim habeat. Panorm.*

Potest tamen è contrario dubitari,an interdum consuetudo non præscripta possit sufficere ad effectum reuocandi legem, saltem interueniente scientia Principis.Nam Panorm.in c.vlt.n. 13.apertè sentit,non sufficere scientiam Principis,vt lex derogetur in minori tempore,quàm sit ad præscriptionem necessarium.Fundari potest primò in eodem c.vlt. quod absolutè requirit illas duas conditiones ad hunc effectum; ergo quacunque deficiente,non fiet effectus,etiamsi Princeps sciat. Et confirmatur:nam si consuetudo non sit rationabilis,

etiamsi

etiamsi Princeps illam sciat, non sufficiet ad tollẽdam legem, vt est communissima sententia; ergo si non sit præscripta, non sufficiet, etiamsi interueniat scientia Principis. Patet consequentia, quia illæ duæ conditiones vt æquè necessariæ ponuntur. Confirmat hoc secundò Panorm. quia ex scientia Principis ad summum colligitur tolerantia, hæc autem non inducit cõsensum iuxta c. *iam dudum*, de præben. Vnde addit ipse, quòd si Princeps non solùm sciret consuetudinẽ, sed etiam illa vteretur, tunc censeretur tollere legem, quia videretur quasi expressè consentire. Tandem argumentor, quia consuetudo hæc valet per modum cuiusdam præscriptionis, sed tempus præscriptionis non minuitur propter scientiam eius, contra quem præscribitur; ergo.

17. *Consuetudinẽ non præscriptã aliquãdo sufficere ad legẽ abrogandam. D. Thom.*

Nihilominus contrarium censeo verum. Dico ergo consuetudinem non præscriptam aliquando sufficere ad derogandam legem, si Princeps sciat consuetudinem, & ipsa talis, ac tanta sit, vt moraliter sufficiat, ad indicandum Principis consensum. Hoc mihi videtur sensisse D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. ad 3. vbi non requirit ad hunc effectum præscriptionem consuetudinis, sed sufficientem significationem consensus Principis, & idem sentiunt Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 2. & Medin. ibi, & Gerson. dicto tract. de vita spirit. & videtur fuisse opinio Antonij dicto cap. vlt. qui dixit, si Papa sciat consuetudinem contra legem, sufficere tempus decem annorum. Quod dictum approbat Sylu. dicta q. 4. & Angel. dicto num. 8. & idem sentiunt Canonistæ communiter, quando consuetudo resistit legi canonicæ nondum acceptatæ, vt latè refert Felin. vbi suprà. De qua, vt dixi, est eadem ratio, tum quia etiam illa consuetudo est contra Ecclesiam, & contra ius illius, tum etiam, quia obseruantia legis pro aliquo tempore, non auget ius, vt suprà dixi, sed solùm facto dicitur illam confirmare; ergo stando in vi iuris, eadem est ratio de vtraque. Præterea non videtur esse maior ratio de iure introducendo, quàm de abrogando; sed consuetudo non præscripta, sciente Principe potest inducere ius, vt ostendimus; ergo & abrogare. Maior cum consequentia probatur, quia tota ratio vtriusque effectus consistit in tacita voluntate Principis, sed hæc voluntas particularis, & quasi personalis non minùs potest innotescere ex consuetudine legi contraria non præscripta, sed scita, & tolerata à Principe, quàm ex consuetudine præter legem; ergo non minùs illa sufficiet ad derogandum legi, quàm hæc ad introducẽdam illam. Imò in casu præsenti magis debet præsumi talis voluntas, tum quia est magis necessaria ad tollendam à subditis occasionem peccandi contra perseuerantem legem, tum etiam quia ipsamet consuetudo causat talem mutationem in subditis, vt quodammodo per illam fiant inepti ad talem legem, quia debet esse facilis, & moribus conformis. Denique hanc sententiam confirmat vsus. Quia multæ leges Ecclesiasticæ censentur breuiori tempore derogatę, quia Pontifices non ignorant, & dissimulant.

Soto. Medin. Gerson. Anton. *Sylues. Angel.* *Felin.*

18. *De tẽpore ad legem abrogandam per consuetudinẽ ignorãte principe.*

De tempore autem requisito ad hunc effectum, quando scientia principis non interuenit, licèt Anton. & alij cum illo designent tempus decem annorum, non videtur mihi cum fundamento dictum. Nam in legibus ciuilibus non potest id habere locum, quia etiam ignorante Principe, maius tempus non requiritur, vt dictum est; assertio autem posita etiam in illis locum habet, quòd interueniente scientia Principis, præscriptio ciuilis, quæ est decem annorum, non est necessaria. Quòd si illi de solis canonicis legibus loquuntur, oportet, vt cum proportione tempus pro ciuilibus assignent. At in illis non possunt cum fundamento assignare certum tempus requisitum; ergo neque in canonicis illa determinatio decem annorum habet fundamentum. Præterea est generalis ratio, quia illud tempus nullo iure determinatum est pro tali modo consuetudinis; ergo sine fundamento præscribitur. Et explicatur ampliùs, quia eo ipso, quòd non est necessaria consuetudo præscripta, non operatur ex vi iuris, sed ex vi naturalis significationis, & indicij voluntatis Principis; at verò ad hoc iudiciũ nullum est tempus determinatum in iure, neque ex natura rei, quia potest secundùm circunstantias variari, vt suprà declaraui; ergo frustrà designatur illud tempus decem annorum. Idem ergo in hoc puncto dicendum est, quod in simili de introductione legis, arbitrio prudentum relinquendum esse, & ita senserunt Soto, Medina, & alij.

Hoc tempus arbitrio prudentis relinquendum. *Soto. Medina.*

19. Imò hinc intulerunt aliqui Canonistæ, quando tota ciuitas, vel communitas operatur contra statutum à se editum, vnum actum contrarium sufficere ad reuocandum statutum. Quia ibi per vnum actum significatur sufficienter voluntas statuentis de reuocando statuto, cùm sit idem, qui contra illam operatur, quod secùs est respectu legis Principis. Ita docet Abb. in cap. *ad audientiam*, de Cleri. non resid. cum Ioan. Andr. ex cap. *pro illorum*, de præben. & cap. *cùm accessissent*, de constit. vbi alij hoc notant. Sed de hoc puncto, & de illorum textuum intelligentia, dicemus tractando de priuilegiis: nam de illis est ibi sermo. Et in propriis statutis non credo esse illud signum sufficiens, nisi ex aliis circunstantiis constet, communitatem non fecisse talem actum dispensando in statuto pro illa vice, illud abrogando. Adde, etiam in statutis confirmatis à Principe necessariam esse consuetudinem, vt dixi.

Abb. Ioan. And.

20. *Cap. vlt. de consuet. explicatur.*

Ad cap. vlt. de consuet. respondeo, ibi esse sermonem de consuetudine, quæ independenter à scientia Principis potest legem abrogare, seu de consuetudine, quæ sub propria ratione sua, & per propriam vim, & efficaciam, quam à lege habet, potest legem abrogare; non verò excludere consuetudinem, quæ solùm deseruit per modum signi, & indicij voluntatis Principis. Nam hoc modo non solùm cõsuetudo, sed etiam quodlibet factum Principis, quod sufficienter ostendat voluntatem eius, potest abrogare legem, vt sumitur à simili ex dicta l. *de quibus*, & est per se euidens, quia vis est in voluntate, & diuersitas in materiali signo est accidentalis. Ad primam confirmationem negatur in primis æquiparatio, quia conditio, quòd consuetudo sit rationabilis, ex natura rei necessaria est: conditio autem præscriptionis solùm ex lege, & ideo prior conditio magis necessaria est, & in omni euentu, quia semper voluntas Principis esse debet, ac præsumi rationabilis, siue particularis sit, siue generalis per legem. Deinde dicitur, quòd si de voluntate Principis sufficienter constaret, etiamsi consuetudo careret ratione, dummodo non esset contra rationem, nec aliquid turpe includeret, abrogatio esset valida, licèt fortasse illicitè fieret, sicut suprà dictum est de abrogatione expressa, idem enim est de tacita, si supponatur. At verò rarissimè, aut nunquam admittenda est quando consuetudo ita caret ratione, vt sit illicitum illi cõdescendere, & propter illam legem abrogare, etiamsi sit cognita, quia non est præsumenda praua voluntas in Principe. Secùs verò esset, si ex ipsa duritia populi, licèt irrationabili, resultaret respectu Principis moralis causa, & ratio, vt possit iudicari prudens reuocatio consuetudinis: tunc enim etiamsi Princeps sciat consuetudinem non esse rationabilem ex parte populi, potest præsumi conniuentia, & abrogatio ex parte Principis tacentis, & tolerantis, quia tunc iam abrogatio iusta est. Vnde ad secundam confirmationem iam suprà responsum est, tolerantiam per se non sufficere, adiunctis verò circunstantiis, posse esse prudens, & morale signum. Et in præsenti erit optimum signum, quando in Principe sciente populi resistentiam, permissio illius, stante lege, esset irrationabilis,

& nociua populo: nam tunc præsumendum est oriri ex animo abrogandi legem, nisi contrarium constet. Idémque erit quoties res ad eum statum deuenerit, vt prudens censeatur abrogatio; tunc enim meritò præsumitur consensus in Principe sciente, & patiente talem consuetudinem. Ad vltimam confirmationem negatur assumptum, iam enim ostensum est, in illo casu consuetudinem non occurrere in modum præscriptionis, sed tanquam signum, adiuncta scientia, & tolerantia sufficiente, vt explicatum est.

21. *Ad 1. difficultatem.* Ad primam difficultatem in principio positam, & sumptam ex §. *Diuus*, respondeo, textum illum plures habere intellectus, quos hìc expendere non possumus: multi autem illum intelligunt, quando statutum, vel consuetudo præcessit, & lex subsequitur, & ita non pertinet ad hunc locum, sed ad quæstionem tractandam in cap. 20. Alij intelligunt, quando lex generalis præcessit, & statutum municipale sequitur: & videtur hoc magis significari in litera, & negari, statutum præualere contra legem, quod mihi est verisimillimum. *Panormit.* Nam licèt Panormit. cap. vlt. de consuet. in hoc constituat differentiam inter statuta laicorum, & clericorum, quòd particulares Ecclesiæ non possunt statuere contra canones, particulares autem ciuitates possunt statuere contra ius commune. Ego non video fundamentum huius differentiæ: nam lex *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. nihil probat, & contrarium probatur ex dicto §. *Diuus*, & constat ex suprà tractatis lib. 3. de potestate ad leges ciuiles condendas. Vnde quoad hoc nego esse eandem rationem de statuto, & consuetudine, sicut idem Panormit. in clericis fatetur. Ratio autem (licèt variæ tradantur à Canonistis, vt per Abbatem suprà, & latiùs per Roch. sect. 3. à num. 7.) esse videtur, quia leges humanæ debent esse accommodatæ moribus eorum, pro quibus feruntur, & ideo legislatores in hoc deferre debent rationabili consuetudini suorum subditorum. Quæ ratio, & necessitas cessat in statutis consuetudinis: nam illa fiunt per inferiores potestates, quas oportet esse subordinatas superioribus, & ideo statuere non possunt contra leges eorum iure ordinario, nisi ex speciali concessione.

22. *Ad 2.* Ad secundam difficultatem sumptam ex l. 2. C. quæ sit long. consuet. dico, etiam legem illam variè exponi, vt refert Glossa in cap. *consuetudinis*, dist. 11. communis tamen, & probabilis responsio est, illam esse intelligendam de consuetudine non habente conditiones positas in dicto c. vlt. de consuet. Ita Ias. in addit. ad Glossam in §. *sine scripto*, de iur. natur. verb. *imitatur*, vbi Glossa aliter exponit. Re tamen vera sensus est, consuetudinem non esse tantæ authoritatis, vt contra Principis voluntatem possit valere, quod in eadem lege significatur, *Non vsque adeò sui valitura momento*, id est, sua vi, & potestate. Cum hoc autem optimè stat, vt possit esse talis, quæ ostendat, voluntatem Principis fuisse mutatam, vel tanquam sufficiens signum eius, vel in virtute alicuius legis.

23. *Ad 3. D. Thom.* Ad tertiam respondet D. Thom. dict. art. 3. ad 2. posse consuetudinem contra legem per bonos actus introduci, ac subinde esse rationabilem, quia lex humana occurrente necessitate in particulari, sine culpa non seruatur. Vnde si illa occasio sæpius occurrat, per actus illos legi contrarios inducitur quædam consuetudo, quæ ostendit, legem non esse vtilem, & consequenter abrogat illam. Quam responsionem attigit *Panormit. Archid.* etiam Panormit. in dicto cap. 1. de treug. & pace, ex Archid. in cap. vnic. de treug. & pace. Sed non satisfacit, tum quia illi actus non licent, nisi propter necessitatem per modum epiikiæ: hi autem non inducunt consuetudinem contra legem, cùm non sint illi contrarij, neque ostendunt animum populi legi contrariũ, vt suprà declaratum est, neque ex vi consuetudinis ex illis solis resurgentis potest esse licitus actus, nisi in simili occasione, in qua epiikia per se semper sufficit. Quòd si tam frequentes sint illæ occasiones, vt ostendant legem esse inutilem, non abrogabitur propter consuetudinem, sed quia in se ostenditur iniqua, & nulla, vel cessabit, quia finis eius in generali cessat. Et ita idemmet D. Thom. dixit, *Talem consuetudinem manifestare, quòd lex vlteriùs non est vtilis.* *D. Thom.* Secundò respondet D. Thomas, remoueri legẽ per consuetudinem, quando tam firmata est consuetudo, vt iam lex non videatur possibilis secundùm consuetudinem patriæ. Verumtamen quando res ad hũc statum deueniret, etiam non esset propria abrogatio legis, sed cessatio per materiæ mutationem. At verò non semper necessarium est ad abrogationem legis, vt tanta rerum mutatio fiat. Quia sæpe abrogatur, si circunstantiæ suprà positæ concurrant, etiamsi alioqui possit iustè obligare, si voluntas Principis tacita non interueniret aliquo ex modis supradictis. Vnde D. Thomas in illa solutione solùm videtur voluisse explicare modos, quibus potest contingere, vt ex consuetudine resultet cessatio legis absque ordine ad consensum Principis, sed quasi ex natura rei, quæ non est propria abrogatio, sed cessatio legis. In solutione autem ad 3. magis explicat modum abrogationis.

24. *Consuetudo incipiens per actus malos quia prohibitos potest legi derogare. Caiet.* Respondeo igitur ex dictis in cap. 4. rectè fieri posse, vt consuetudo incipiat per actus malos, quia prohibitos per legem, & nihilominus inducat consuetudinem derogantem legi. Ita fatetur Caiet. dicta solut. ad 2. & omnes, imò ex dictis constat, ad hanc abrogationem necessarium esse, vt in principio actus sint tales, quia debent esse contra legem obligantem sine excusatione, vel ignorantia. Ratio verò, ob quam sufficiũt, est, quia in primis non concurrunt vt causa, sed vt indicium voluntatis Principis, aut legis, possunt autem esse indicium talis voluntatis, etiamsi mali sint. Et deinde id, quod tandem resultat ex tali consuetudine, non est malum, scilicet, vt similes actus sine malitia fiant, ablata lege, & in hoc censetur consentire Princeps, abrogando legem. Atque hoc modo consuetudo illa, licèt in modo, vel in fieri sit irrationabilis, non tamen in substantia (quia actus illi possunt licitè fieri) nec in termino, nec in effectu, quia & Princeps potest propter talem consuetudinem prudenter, ac rationabiliter legem abrogare, & completa consuetudine actus postea licitè fiunt, & ius ad eos liberè faciendos iustum est: nam potiùs est quædam carentia iuris, seu prohibitionis, quæ rationabiliter auferri potuit. Addit verò Caiet. suprà, & idem dicit Panormit. licèt in principio agentes contra legem peccent, tamen eorum successores posse præsumere, ex aliqua rationabili causa legem illam fuisse non seruatam. Quod quidem regulariter verisimile est, præcipuè, quando abrogatio fit per longam præscriptionem. Dico autem id non esse necessarium: nam licèt omnes actus facti contra legem ante completum tempus præscriptionis, vel ante sufficienter præsumptam voluntatem tacitam Principis fuissent mali, nihilominus tandem completo tempore, vel indicio abrogaretur lex ex vi iuris, vel tacitæ voluntatis Principis, quæ iusta est, licèt actus subditorum mali fuerint, vt declaratum est. Neque in hoc æquiparatur hæc consuetudo præscriptioni, vt in capite primo declaraui. *Caiet. Panorm.*

25. *Obiectio.* Vrgebit verò aliquis, quia lex erat rationabilis (nam hoc est de ratione legis, & ibi supponitur vera, & valida lex) ergo consuetudo contraria erit irrationabilis, non solùm quia per malos actus introducta fuit, sed etiam quia tendebat ad tollendam legem rationabilem, hoc enim contra rationem videtur, & cùm illa sint directè contraria, si vnum rationabile est, aliud erit irrationabile. Respondeo idem argumentum suprà esse factum de abrogatione legis expressa, de qua constat, posse esse rationabilem, & iustam, & eodem modo hìc *Solutio.*

do hic esse soluendum. Dico ergo, legem non esse rationabilem tanquam necessariam, sed tanquam conuenientem propter aliquos respectus, quibus non obstantibus, ablatio legis, & consuetudo ad illam tollendam potest esse rationabilis sub aliis respectibus honestis, & conuenientibus, sicut duo contraria possunt esse probabilia, & quòd in altera parte sit aliquis excessus, non facit alteram esse irrationabilem, præsertim quia hæc comparatio ordinariè dubia est.

CAPVT XIX.

Vtrùm abrogatio legis per consuetudinem aliquam exceptionem, vel extensionem admittat.

1. VT regula posita in præcedenti capite magis declaretur, oportet exceptiones aliquas, quæ ab illa fieri solent, expendere, & in fine etiam videbimus, an recipiat extensionem. Prima ergo exceptio cogitari potest de lege pœnali imponente pœnam ipso facto. Aliqui enim dixerunt, illam non abrogari per consuetudinem præscriptam, etiamsi rationabilis sit, quia statim, ac violatur, inciditur in dictam pœnam, & in factum damnatum. Ita referunt Ioan. Andr. & Panormit. in cap. 1. de treug. & pace. Hæc tamen exceptio nullo iure fundatur, & est contra rationem, ideóque meritò à dictis auctoribus reiicitur. Quia etiam consuetudo contra talem legem potest esse rationabilis, vt per se constat, & potest indicare sufficienter voluntatem tacitam legislatoris abrogandi talem legem. Non enim minùs potest hoc expedire ad commune bonum in lege pœnali, quàm in qualibet alia, quando illa non est conueniens moribus populi, vel experimento constat, non esse illis proficuam. Item verba, & ratio cap. vltimi de consuet. æquè in hanc legem conueniunt, ac in aliis. Denique potest hoc confirmari exemplo, in Extrauag. 1. de simon. prohibente sub censura, aliquid recipere pro ingressu religionis, & nihilominus vsu esse omnino abrogatam, probabile est, vt alibi diximus, & censet Nauar. cap. 27. num. 106. & inde alia exempla sumi possunt. Nec ratio contrariæ sententiæ est alicuius momenti, quia licèt lex damnet actum, & pœnam imponat, quæ ipso facto incurritur, stante lege in sua vi, vsu tamen fieri potuit, vt legis virtus omnino abrogaretur per rationabilem, & præscriptam consuetudinem, seu tacitum Principis consensum, & quando ad illum statum peruenitur, iam actus non est damnatus, nec pœna dignus.

Prima exceptio.

Ioan. Andr. Panorm.

Exceptio reijcitur.

Nauar.

2. Est autem graue dubium, an possit consuetudo derogare huiusmodi legi quoad pœnam, relicta obligatione quoad culpam. In quo distinguunt aliqui inter legem imponentem pœnam ipso facto, vel designantem imponendam. Et de hac posteriori docent posse abrogari quoad solam pœnam, quod est certum, & communiter receptum. Ratio verò specialis est, quia talis lex quoad illam partem iudicem instruit, & illum obligat. Vnde sicut aliæ leges derogari possunt, ita etiam hæc, vt est præceptum cadens in iudicem. De lege verò imponente pœnam, vt censuram, v.g. ipso facto, hoc negat Castro lib. 2. de leg. pœnali, cap. 12. citátque Hostiens. in cap. de treug. & pace, & Tiraquel. qui de alia re loquitur, vt statim dicam. Ratio esse potest, quia si lex non abrogatur in se, semper committitur culpa violando illam; ergo necesse est incurri pœnam. Vt, si pœna sit excommunicatio, necessariò incurritur, quia præcedit contumacia contra legem, & sic de aliis effectibus pœnalibus, qui per ipsam legem fiunt; ergo nunquam potest lex quoad illos tantùm derogari: ergo nec quoad solam pœnam. Confirmatur, quia talis consuetudo esset irrationabilis, quia eò tenderet, vt peccata impunè fierent.

Dubium.

Distinctio notanda.

Castro. Hostiens. Tiraq.

A Nihilominus contrarium dicendum est cum Panormit. in cap. 1. de treug. & pace, vbi etiam Felin. & alij communiter, Nauar. commen. 3. de regular. num. 55. & in Manuali cap. 27. num. 106. Probari autem potest primò inductione. Nam olim filij clericorum ipso iure nascebantur serui in pœnam paternæ incontinentiæ, cap. *cùm multa*, dist. 15. & tamen per dissuetudinem abrogata est illa pœna, manente eadem culpa, vt ibi notat Glossa. Item in Extrauag. 1. de reb. Eccles. non alien. variæ ponuntur pœnæ ipso facto, quæ per non vsum cessarunt, durante lege, vt videre licet in Nauar. dicto cap. 27. num. 150. ex quo alia exempla peti possunt. Et quotidie videmus, reuocari legē quoad pœnas, & non quoad præceptum vt nouissimè fecit Clemens VIII. in Motu Sixti V. de modo recipiendi nouitios in religionibus: derogatio autem, quæ fit per legem, potest etiam per consuetudinem fieri, vt ex dictis constat. Ratio denique est, quia potest derogari legi, licèt non abrogetur. l. *derogetur*, ff. de verbor. signif. vbi Glossa. *Derogatur enim, cùm pars detrahitur, abrogatur verò cùm prorsus tollitur*; ergo etiam per consuetudinem poterit derogari, licèt non abrogetur, vt rectè intulit Nauar. cons. 1. de consuet. quia eadem ratio in illa procedit; ergo quacumque ratione lex diuisibilis sit, poterit in vna parte derogari, & non in alia. Est autem separabilis pœna legis à culpa; ergo potest consuetudo derogare legi quoad impositionem pœnæ, relicta obligatione ad culpam. Quia talis pœna non est per se annexa culpæ, sed ex Principis voluntate, quæ potest in vna parte mutari, licèt non mutetur in alia, vt per se constat, & ex vsu ostensum est. Et Princeps obligatur lege quoad vim directiuam, licèt non obligetur ad pœnam. Atque hoc modo dixit Glossa in cap. *denique*, dist. 4. verbo, *consuetudine*, aliquando consuetudinem excusare à pœna temporali, licèt non excuset à gehennali.

3. *Lex pœnalis potest per consuetudinem abrogari, licèt dicat ipso facto.*

Panormit. Felin. Nauar. Glossa

Ad rationem ergo in contrarium respondeo, quandiu consuetudo non est præscripta, seu non præualuit contra pœnam, verum est illam incurri per transgressionem legis, nihilominus tamen accidere posse, vt licèt pœna incurratur, nunquam seruetur, & quòd in ea dissuetudine perseueretur toto tempore necessario ad præscriptionem, vel ad indicandam voluntatem Principis scientis, & tolerantis illam non obseruationem, seu non exequutionem pœnæ, & id satis ad abrogationem pœnæ, quanuis contra obseruationem legis non sit inducta consuetudo. Ad confirmationem dicitur, per talem consuetudinem solùm fieri, vt pœna legis non statim incurratur, non verò vt delictum per superiores puniri non possit, & debeat, & ideo non sequitur, consuetudinem esse irrationabilem. Sicut etiam quando pœna non ipso facto incurritur, sed per iudicem imponenda est, licèt per legem derogetur, vt iudex non teneatur illam pœnam lege taxatam imponere, nihilominus non ligat iudicem, quin aliter punire possit, si expediat, alioqui etiam talis consuetudo irrationabilis esset.

4. *Ad fundamentum contrarium.*

Posset tamen aliquo modo illa opinio, seu distinctio applicari ad consuetudinem irrationabilem contra legem, de qua multi Iuristæ dicunt, quòd licèt nō possit abrogare legem, nihilominus excusare potest pœnam eius. Quod sentit Glossa prima in cap. *cùm venerabilis*, de consuet. & Gloss. in cap. 2. de tempor. ordin. verb. *antiqua*, in prima responsione, & Gloss. in cap. *denique*. Et latè tradit Rochus in dicto c. vlt. de consuet. super ipsum textum, num. 33. & sequentibus vsque ad num. 8. sect. 1. vbi multa circa hoc congerit. Dico igitur distinctionem supra positam de lege imponente pœnam latam, vel ferendam, posse ad hanc doctrinam applicari. Nam quando pœna est ipso iure imposita, non potest abrogari quoad illam, seu derogari propter solam consuetudinem irrationabilem, quia

5. *In quo sensu potest procedere distinctio prædicta.*

Glossa. Roch.

quia per talem consuetudinem nunquam potest consensus Principis indicari de totalis pœnæ remissione. Nec etiam valere potest talis consuetudo ad pœnæ diminutionem, si quoad hoc etiam irrationabilis sit, quia procedit eadem ratio, vt statim declarabo. At verò quando pœna est imponenda per iudicem, potest consuetudo aliquam excusationem inducere, saltem quoad diminutionem pœnæ, quia illam potest facere iudex.

6. 1. *Aduertendum.* Et nihilominus circa hanc doctrinam aduerto, aliud esse loqui de consuetudine irrationabili communitatis, aliud de priuata consuetudine peccandi vnius personæ. Hæc enim posterior consuetudo de se non excusat pœnam, etiam in foro humano, sed potiùs aggrauat, quia aggrauat culpam, & est modus peccãdi magis contrarius communi bono, nec de hac loquuntur dicti auctores, sed de priori consuetudine publica. Circa quam duo præterea animaduerti possunt. Vnum est, duobus modis posse intelligi, talem cõsuetudinem 2. *Notãdum.* excusare, vel minuere pœnam. Vno modo per abrogationem legis, vel aliquam derogationem, saltem quoad eam partem, qua pœnam imponit, alio modo per modum circunstantiæ actus, eo quòd ex multitudine, & frequentia peccantium contra legem resultet aliqua ratio conueniens, ob quam pœna minuatur, vel 3. *Notãdum.* remittatur, etiamsi lex in se non sit derogata. Aliud notandum est consuetudinem contra legem pœnalem duobus modis posse esse irrationabilem, vno modo in tota eius trãsgressione, id est, tam in commissione culpæ contra ipsam, quàm irremissione, vel non obseruatione pœnæ per legem impositæ; alio modo potest esse consuetudo irrationabilis quoad legis trãsgressionem, non verò quoad non exequutionem pœnæ, vt si non obstante malitia transgressionis, pœna videatur nimis acerba, aut præter mores patriæ, aut esse occasio grauiorum peccatorum, vel quid simile.

7. *Consuetudo irrationabilis quam vim habet.* Dico ergo consuetudinem irrationabilem quoad pœnæ conniuentiam non posse inducere excusationem pœnæ per modum abrogationis legis. Probatur quia consuetudo irrationabilis non potest abrogare legem, cap. vlt. de consuet. ergo nulla ex parte secundùm id, quod irrationabilis est, potest derogare legi in eo, in quo illi contraria est: nam est eadem ratio, & proportio; ergo consuetudo irrationabilis in non exequenda, seu imponenda pœna lege præscripta nunquam potest derogare legi, etiam vt imponenti pœnam. Et hæc assertio tam in lege imponente pœnam ferendã, quàm latam locum habet, vt ratio facta probat. Addo verò vlteriùs, licèt consuetudo sit irrationabilis in transgressione legis, si verò in conniuentia pœnæ rationem aliquam habeat, posse derogare legi quoad eam partem, qua pœnam imponit, siue ipso facto, siue per iudicem ferendam. Probatur contratia ratione, quia omnis consuetudo vt rationabilis est potest præualere contra legem secundùm id, in quo illi contraria est, iuxta idem c. vlt. ergo consuetudo rationabilis in dissimulanda pœna poterit derogare legi, vt imponit pœnam, licèt non abroget absolutè quoad obligationem, quia in eo irrationabilis consuetudo est, vt supponitur. Probatur consequentia, tum quia cum proportione procedit eadem ratio. Tum quia vtile per inutile non vitiatur, quando separabilia sunt; hîc autem separabilis est pœna à transgressione, vt ostẽsum est. Tum denique quia Princeps potest iustè consentire in remissione pœnæ, etiamsi vis directiua legis integra maneat; ergo præsumitur id facere per consuetudinem in eo rationabilem, & præscriptam, vel sufficienter toleratam.

Consuetudo irrationabilis in cõniuentia pœna rationẽ habens potest quoad hanc partem legi derogare.

8. *Quomodo cõsuetudo irrationabilis quo ad vtramque* Vltimò verò addo, etiamsi consuetudo sit omnino irrationabilis quoad vtramque partem, posse aliquam excusationem afferre per modum circunstantiæ, quando lex non imponit pœnam ipso facto, sed imponenda est. Et hoc modo existimo loqui Iuristas. Et declaratur primò ex parte singulorum peccantium, tũ quia ex publica consuetudine alicuius delicti, & præsertim tolerata, ordinariè resultat aliqua ignorantia, qua tale delictum minùs graue existimatur, vel saltem inaduertentia circa deformitatem eius, ex qua aliquo modo minuitur delictum, & consequenter reatus pœnæ. Tum etiam quia exemplum multorum est quasi vehemens tentatio inducens per modum cuiusdam vehementis obiecti, & passionis, quæ solet etiam aliquo modo excusare. Et hunc modum insinuat Glossa in dicto c. *cùm venerabilis*, & magis ibi explicat Panormit. num. 5. latiùs Rochus suprà. Secundò ex parte reipublicæ solet ex multitudine peccantium insurgere occasio non exequendi pœnam, quia non potest tota multitudo facilè puniri sine scandalo, vel magna perturbatione, aut maiori detrimento reipublicæ, neque etiam expedit quosdam punire, & non alios, quia etiã generaret scandalum propter acceptionem personarum. Vel si quando id fieri potest in aliquibus propter specialem rationem: illi solent esse pauci, & excusatio in communitate populi locum habet. Et hi duo modi excusationis insinuantur in dicto cap. 2. de tempor. ordi. & hic posterior traditur à Gregor. in dicto cap. *denique*, dist. 4. & insinuatur ab Augustin. Epist. 50. in cap. *vt constitueretur*, 125. d. 50. & clariùs Epist. 64. cap. 1. dist. 44. Qui tamen non habet locum in pœna ipso facto imposita, quia lex nihil distinguit, sed semper eodem modo loquitur.

partem potest aliquã excusationẽ afferre. *Panormit.* *Rochus.* *Gregor.* *Augustin.*

Tandem potest in hoc puncto dubitari, an possit consuetudo relaxare legem pœnalem quoad directam obligationem, relinquendo nihilominus debitum pœnæ, & (vt sic rem explicem) ex lege mista facere legem purè pœnalem. Hoc punctum attigit Tiraquel. in l. *si vnquam*. verb. *reuertatur*, in 24. discrimine inter pœnã latam, & ferendam, num. 350. & refert opinionem cuiusdam Matthæi in Procem. Clementin. distinguentis. Nam quando lex imponit pœnam ipso iure, etiamsi in dissuetudinem abierit, ait nihilominus incurri pœnã, & ad hoc citat cap. *Catholica*. 11. dist. cap. 2. de constit. in 6. & cap. de locato, quod non designat, sed nihil in toto illo titulo, vel in allegatis iuribus inuenio, quod ad rem faciat. Quando autem lex imponit pœnam tantùm ferendam, tunc ait, si lex in dissuetudinem abiit etiam pœnam abrogari, ex cap. *in istis*. dist. 4. quod nihil etiam probat. De qua sententia nihil Tiraquel. dicit, sed ad alios, quos refert, remittit.

9. *Dubium.* *Tiraquel.* *Matth.*

Mihi verò planè displicet. Quia vel est sermo de dissuetudine tantùm inchoata, & insufficiente ad abrogandam legem, vel de perfecta, & consummata. Prior de se non derogat legi quoad primariam obligationem eius, vt constat ex dictis, & ex dicto cap. vlt. de consuet. & consequenter nec ad præsens punctum refert, nec tollit debitum pœnæ, siue sit latæ, siue ferendæ sententiæ, quia nec impedit culpam, nec etiam contra pœnam per se est sufficiens. Si verò sermo sit de perfecta consuetudine, rursus inquiro, an de facto, seu necessitate, vel tantùm de possibili intelligatur differentia, neutro enim modo applicari potest. Nam loquendo de necessitate, non est necessarium, vt abrogata lege quoad obligationem, pœna ipso iure lata incurratur per actum contra legem ex consuetudine factum; imò contrarium est magis consequens, quia cessante culpa, cessare debet pœna, & ita hoc videtur magis frequens. Et è conuerso necessarium non est, vt in eo casu cesset pœna, quæ per legem esset tãtùm ferenda: nam potest consuetudo esse talis, vt obligationem culpæ auferat, non verò pœnæ, vt statim dicam; sic ergo non habet locum talis distinctio.

10. *Impugnatur ratio præcedens.*

Absolutè ergo de vtraque lege dubitari potest ex ratione proximè facta, quia cessante causa adæquata cessat effectus; ergo si propter consuetudinem cessat culpa,

11. *Lex potest per consuetudinẽ derogari quo-*

ad obligationem ad culpam relicta obligatione quoad pœnã.

culpa, necessariò cessat pœna, siue lata, siue imponẽda, quia culpa est causa adæquata pœnæ. Vnde consuetudo aliter introducta irrationabilis esset. Nihilominus dico, fieri posse, vt consuetudo deroget legi quoad obligationem ad culpam, relicto debito pœnæ, quando pœna intrinsecè non supponit culpam. Ita colligo ex Nauar. in Commentar. c. *fraternitas*, ex toto discursu illius, & præsertim ex num. vlt. consider. 3. quæ ibi non est perfecta, tamen sine dubio huc tendebat. Ratio verò est, quia lex potest derogari, licèt non abrogetur, & ita potest derogari in quacumque parte separabili ab alia, relicta altera in sua vi, sed impositio, seu comminatio pœnæ est separabilis ab obligatione ad culpam, vt constat ex dictis suprà de lege pœnali; ergo potest lex mixta derogari in obligatione directa, & absoluta, & relinqui in ratione legis purè pœnalis. Neque hoc est per se iniustum, quia licèt pœna stricto modo sumpta referatur ad culpam, tamen latè vt est onus, vel pœna ciuilis, seu humana, satis est, quòd habeat causam, & quasi ciuilem culpam. Nec etiam est irrationabilis talis consuetudo, quia potest habere congruã rationem ita mitigandi obligationem.

Nauar.

12. Et sic fortasse multæ leges ciuiles imponentes exactiones, vel prohibentes venari, ligna scindere, vel aliquid ex regno extrahere, licèt in principio directiuæ fuerint, potuerunt vsu fieri merè pœnales, & quasi naturam mutare, quia non aliter sunt obseruatæ, & illo tantummodo contra illas præscriptum est. Dixi autem, *quando pœna non supponit intrinsecè culpam*, propter cẽsuras. Nam leges, quæ prohibent sub censura ipso facto, non possunt derogari quoad obligationem, quin etiam derogentur quoad censuram, quia censura intrinsecè prærequirit culpam, & inobedientiam, quam non ita postulat quælibet pœna latè sumpta. Possunt autem illæ leges vel simpliciter abrogari, vel tantùm quoad censuram, vt de Extrauag. 1. de reb. Eccles. non alien. censet Nauar. dicto cap. 27. num. 150. Ratio verò contrariæ sententiæ nullius est momenti, quia licèt ex vi legis actus damnetur, & pœna statim incurratur ab iis, qui in principio peccauerunt, vsu tamen potuit vtrumque, vel alterum tolli pro ratione consuetudinis, & taciti consensus legislatoris.

Secunda exceptio.

13. Secunda exceptio est de legibus irritantibus; multi enim censent, has non posse consuetudine abrogari, ita enim videtur colligi ex cap. *quod super his*, de consang. & affinit. quatenus in eo dicitur, non posse consuetudine abrogari legem Ecclesiæ prohibentem matrimonium inter consanguineos. Et idem significatur in cap. *super eo*, de cognat. spirit. in princ. quoad cõsuetudinem prohibentem matrimonium inter cognatos spiritualiter. Ratio autem non videtur esse posse alia, nisi quia lex illa est irritans. Et videtur sentire Couar. in 4. p. 2. cap. 6. §. 10. num. 18. citans Dried. de libert. Christian. lib. 10. cap. 11. & plures alios pro hac sententia refert Sanci. Qui licèt videantur specialiter loqui in materia matrimonij, inde verò inferunt generalem regulam, scilicet, non posse consuetudinem facere habilem eum, quem lex fecit inhabilem: omnis autem lex irritans actum hominis, facit inhabiles personas ad talem actum, vel ad sic contrahendum, vt dixit Concilium Tridentinum sess. 24. in decret. de matrim. & notauimus suprà lib. 5. ergo si consuetudo non potest personam inhabilem habilitare, neque etiam poterit legem irritantem abrogare: nam abrogando talem legem, habilitaret personam. Confirmari potest, quia lex irritans facit personam incapacem, quãdo circa illam versatur; at consuetudo non potest tollere incapacitatem personæ, vt est apud Iurisperitos receptũ, Felin. in cap. *accedentes*, de præscriptionibus, in 6. Decius in cap. *nouit*, de iudi. num. 12. Aim. Crauet. de antiquit. temp. 4. p. §. 3. Et potest inductione ostendi in irregularitatibus, censuris, & similibus impedimentis

Couar. Dried. Sanc. Concil. Tridentin. Felin. Aim. Crauet.

A canonicis, non enim possunt consuetudine tolli.

14. Nihilominus hanc etiam exceptionem non censeo esse admittendam, quia cap. vltim. de consuetud. generaliter loquitur, dum ait, legem humanam posse abrogari per consuetudinem habentem illas duas conditiones, sed lex etiamsi irritet actum, humana est; ergo si consuetudo illi contrariæ habuerit illas duas conditiones, abrogabit illam, si verò illas non habuerit, nõ erit exceptio ab illa lege. Dicere autem, nõ posse esse consuetudinem rationabilem contra legem irritantem, voluntarium est. Quia lex irritans potest esse abrogabilis aliqua ratione honesta, & sæpe iustè abrogatur, vt patet in lege antiqua prohibente matrimonia in quinto gradu, quæ nunc sublata est; ergo eadem ratione consuetudo contra huiusmodi legem irritãtem poterit esse rationabilis, & consequenter poterit etiam vel esse præscripta, si longo tempore duret, vel indicare consensum tacitum Principis, si illam sciat; ergo poterit legem abrogare. Et confirmatur, quia consuetudo potest inducere legem irritantem, vt suprà dictum est; ergo & abrogare irritantem legem. Probatur consequentia: nam eadem est ratio, vt fatetur Couar. suprà, quia per vtramque indicatur consensus Principis, & in vtraque potest esse materia honesta, & rationabilis, vt declaratum est. Atque hanc sententiam sensit Glos. in cap. *frustrà*, d. 8. verb. *consuetudinem*, dicens, personam ineligibilem posse consuetudine fieri eligibilem, vtique abrogando legem per quam fiebat ineligibilis, ex cap. *nos consuetudinem*, dist. 12. Idem tenet Innoc. in c. 1. de cognat. spir. in fine, loquens in materia matrimonij, & in impedimentis irritantibus, de quibus maximè solet dubitari, & illum sequitur Turrecr. in c. *placuit*, dist. 32. art. 2. cum Hostiens. in sum. tit. de cognat. spirit. Gabr. in 4. d. 42. q. 1. art. 3. dub. 6. & Sanci. lib. 7. de matrim. disp. 4. num. 4. Hoc etiam apertè supponunt Doctores asserentes, posse consuetudinem derogare legi danti formam, & solemnitatem actui, non solùm accidentalem, sed etiam substantialem, iure positiuo introductam. Quod tenet Rochus in dicto cap. vlt. sect. 2. num. 34. & 35. vbi alia refert.

Hæc etiam exceptio non est admittenda. *Couar.* *Glossa.* *Innoc.* *Turrecr.* *Hostiens.* *Gabr.* *Sanci.* *Roch.*

15. Ad alia in contrarium proposita respondeo, in primis authores qui sentiunt, impedimenta irritãtia matrimonium, non posse auferri consuetudine, formaliter non esse nobis contrarios; non enim fundantur in vniuersali principio, quòd lex irritans non possit consuetudine abrogari, sed in speciali conditione talis consuetudinis in materia matrimonij, quia putant, vel esse turpem, vel irrationabilem de se, vel saltem esse lege reprobatam: quod in propria materia examinandum est, & in sequenti exceptione aliquid in generali dicemus. Non est autem verisimile, eos sensisse, omnem consuetudinem contra legem irritantem esse irrationabilem, quia nec talis consuetudo semper inuenitur in iure reprobata, vt per se constat, nec ex sola rei natura id potest cum verisimilitudine cogitari, vt ostensum est.

Ad fundamenta opposita.

16. Deinde addo duobus modis posse intelligi personam inhabilem ratione legis fieri habilem per consuetudinem. Primò per abrogationem legis inducentis illam inhabilitatem, & hoc modo dicimus, id posse fieri per consuetudinem. Nam si illa inhabilitas sit pœna, sicut potest abrogari lex pœnalis quoad alias pœnas ipso facto impositas, ita etiam quoad hanc, quia est eadem ratio. Si verò non sit pœna, sed propter aliquam indecentiam, vel aliam iustam causam sit introducta, tunc videndum est, an eadem indecentia, vel ratio subsistat, vel cessauerit. Nam in priori casu consuetudo esset irrationabilis, & ex ea parte inefficax: in posteriori autem casu, etiam poterit consuetudo legi derogare, & facere, ne illa inhabilitas contrahatur. Secundò potest intelligi, vt persona inhabilis, vel incapax fiat habilis per modum præscriptionis

Dupliciter quis sit habilis per consuetudinem. 1. 2.

ptionis talis habilitatis absque derogatione legis vniuersalis, & hic modus videtur impossibilis: non pertinet autem ad rem de qua tractamus, quia non de præscriptione, sed de consuetudine propria, & legali agimus. Et potiùs inde confirmatur, quod suprà dictum est, priuatum vsum singularis personæ non posse derogare legi: nam inde fit, vt nó possit præscribere contra prohibitionem eius.

17. *Quo sensu vero habet sententia prædicta.*

Et iuxta hunc modum procedere potest sententia Iuristarum, seu axioma vltimo loco allegatum, vt patet in exemplo cap. *quando*, de consuetud. quod ab eis adducitur. Simplices enim sacerdotes nulla consuetudine acquirere possunt ius ministrandi Sacramentum confessionis, quia non obstante quacumque præscriptione, vel inueterata consuetudine, lex diuina id prohibens semper manet integra, nec humana consuetudo contra illam potest prævalere. Et idem est in lege positiua, nullus enim inhabilis, v. g. illegitimus potest præscribere sua consuetudine capacitatem contrariam, quia lex Ecclesiastica semper manet in sua vi, posset tamen per consuetudinem communem derogari, & ita nihil obstat inductio de censuris, &c. Nam consuetudo non potest facere, vt excommunicatio per solum aliquem vsum sine absolutione tollatur, sed potest facere, vt non incurratur, derogando legi, per quam inducebatur, & idem est in similibus impedimentis.

18. *3. Except.*

Tertia exceptio est de lege, quæ non solùm præcipit, sed etiam prohibet omnem consuetudinem contrariam, & derogat illam, non tantùm præteritam, sed etiam futuram. Circa quam exceptionem oportet distinguere tria illa, quæ suprà numerauimus, reuocare cõsuetudinem, prohibere consuetudinem, & reprobare consuetudinem. Certum ergo est, solam reuocationem consuetudinis legi humanæ additam expressè, non impedire, quominus talis lex per subsequentem consuetudinem derogari possit. Quia illa lex non prohibet consuetudinem futuram, vt suprà ostendi; ergo non obstante reuocatione præteritæ consuetudinis, potest subsequens esse honesta, & rationabilis, cùm nec sit prohibita, nec ex natura rei necessariò sit turpis, aut omni ratione destituta, id enim gratis fingeretur; ergo poterit successu temporis præscribi, ignorante legislatore, vel ab illo sciente ita tolerari, vt voluntatem eius tacitam ostendat; ergo poterit legem abrogare. Et ita communiter exceptio non fit de huiusmodi lege, vt constat ex supradictis, & ex his, quæ tradit Couar. lib. 3. variar. cap. 13. num. 4. & videri potest Burgos de Paz in l. 1. Tauri, 464. & 479.

Tria distinguenda.

Reuocatio cõsuetudinis quid operatur.

Couar. Burgos de Paz.

19. *Prohibitio cõsuetudinis quem effectũ habet. Primò. Secundò.*

In lege autem prohibente omnem consuetudinem contrariam etiam futuram videtur valde probabilis hæc exceptio. Primò, quia talis consuetudo eo ipso, quòd specialiter prohibetur, irrationabilis est; ergo nunquam potest præscribi; ergo nec legem abrogare. Secundò, quia aliàs nullum effectum haberent in tali lege illa verba, quibus etiam in futurum consuetudo prohibetur, quia actus, per quos induci, vel inchoari potest talis consuetudo, ex vi legis præcipientis absque illa clausula prohibiti sunt, & consequenter etiam eorum frequentia; ergo ad prohibendam consuetudinem facti non erant necessaria illa verba; ergo maximè intendunt prohibere consuetudinem iuris, ne superfluè posita esse censeantur; ergo aut efficaciter illam prohibent, ita vt contra legem induci non possit, & habemus intentum, aut si hanc efficaciam non habent illa verba, superflua etiam sunt, quia ratione illorum consuetudo non est magis prohibita, nec alium possunt habere moralem effectum. Tertiò in consuetudine præscriptionis eo ipso, quòd lex prohibet, ne aliqua res præscribi possit, nulla consuetudine fieri potest, vt præscribatur. l. *vbi lex*, ff. de vsucap. ergo similiter eo ipso, quòd lex prohibet consuetudinem contra legem, efficaciter operatur, vt contra talem legem nulla consuetudo præscribi possit, aut valere.

Tertiò.

Quartò, quia consuetudo non potest abrogare legem, ex tacito consensu Principis, vt dictum est, hîc verò consensus non potest præsumi, vbi ipse legislator expressè illum negat per prohibitionem futuræ consuetudinis suæ legi additam; ergo. Quintò, si Princeps dicat, vt lex, vel priuilegium non possit abrogari, nisi expressè, non poterit tacitè tolli, sed hoc ipsum facit, quando prohibet omnem contrariam consuetudinem induci; ergo. Denique, legislator potest irritare futuros contractus, vt non valeant; ergo etiam poterit irritare futuram consuetudinem; sed hoc intendit, quando illam prohibet, quia alias inutilis esset prohibitio, vt argumentabamur; ergo. Atque hanc exceptionem indicat Glossa in cap. 1. de constit. in 6. multò verò clariùs Glossa in Extrauag. 2. de elect. Ian. 22. Idem sentire videntur Anton. de Butr. in cap. vlt. de consuetud. Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. Syluest. verb. *consuetudo*. q. 6. Angel. num. 9. & Bald. Bart. in tract. de dotib. p. 6. priuil. 2 num. 18. & 19. Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 2. verb. *hoc ergo memoriæ*, &c. & idem videtur sentire Couarruuias suprà cum multis, quos refert.

20. *Quartò.* *Quintò.* *Vltimò.* *Glossa.* *Anton. de Butr.* *D. Anton.* *Syluest.* *Angel.* *Bart.* *Bald.* *Soto.* *Couarr.*

Nihilominus probabilius censeo, si lex sistit in pura prohibitione futuræ consuetudinis, & illam non reprobat, posse subsequentem consuetudinem introduci, quæ vim habeat abrogandi eandem legem. Ita docuit Nauar. in Comment. de spoliis §. 14. num. 8. qui id colligit ex Gloss. in Clement. vlt. de elect. Vasq. 1. 2. disp. 177. cap. vlt. & Soto tandem cum aliqua limitatione hoc admittit, Medin. dicta q. 97. artic. 3. Gutier. lib. 3. Practicar. quæstion. cap. 32. Ac denique Couar. & alij non resistunt, licèt non ita distinctè rem declarent. Ratio sumenda est ex supradictis, quia non obstante tali prohibitione legis, potest consuetudo subsequens non esse irrationabilis, vt ostendimus; supposita verò hac conditione, facilè potest adiungi altera de temporis cursu, vel vsque ad præscriptionem, interueniente ignorantia Principis, vel vsque ad indicandum sufficienter voluntatem tacitam Principis scientis, & tolerantis consuetudinem, vt etiam est per se manifestum, & satis probatum ex dictis. Ergo in tali consuetudine habet locum, vel decisio capitis vltimi de consuetudine, quando fuerit rationabilis, & præscripta, quia nulla ratio exceptionis dari potest, cùm hæc etiam sit lex humana, quantumuis prohibeat futuram consuetudinem. Vel certè vrgebit naturalis ratio, quando Princeps habuerit scientiam consuetudinis, & illa indicauerit tacitam voluntatem eius, quia illa voluntas efficax est ad reuocandam priorẽ legem, non obstante omni prohibitione in illa facta. Nam hæc ipsa prohibitio futuræ consuetudinis per solam voluntatem Principis facta erat, & dum idem Princeps, vel successor eius illam videt, & tolerat, ac tacitè consentit, priorem voluntatem mutat; ergo abrogat totam priorem legem. Atque hæc ratio magis confirmabitur soluendo rationes pro contraria sententia factas.

21. *Pura prohibitio nõ obstat consuetudini introducendæ.* *Nauar.* *Glossa.* *Vasq.* *Soto.* *Medin.* *Gutier.* *Couar.*

Ad primum negatur antecedens. Nam aliud est, consuetudinem esse irrationabilem, aliud esse prohibitam; potest enim prohiberi, etiamsi irrationabilis non sit, nec ex vi solius prohibitionis fit irrationabilis, quæ omnia suprà declaraui. Ad secundum, quod est difficilius, respondeo, primum effectum illius prohibitionis esse, vt talis consuetudo in dubio semper præsumatur irrationabilis, quando oppositum non constiterit, nec probatum fuerit, quia cùm superior illam specialiter prohibuerit, verisimile est, illam iudicasse irrationabilem, maximè quando res est dubia, vt intelligi potest ex adductis per Rochum Curtium in dicto cap. vlt. sect. 7. numero vigesimo quarto. Alter effectus esse potest, vt gubernatores, & custo-

22. *Ad primum.* *Ad 2.* *Roch.*

des

des legum magis inuigilent, & non permittant talem consuetudinem iterum introduci. Tertiò verisimile est, subditos maiori obligatione teneri ad abstinendum à tali consuetudine, propter voluntatem superioris specialiter declaratam. Quartò, & maximè potest deseruire, vt talis consuetudo vix, aut nunquam possit derogare tali legi, nisi post longum tempus, & legitimam præscriptionem, quia antea vix potest præsumi de voluntate Principis, etiamsi consuetudinem sciat, vel certè multo plures circunstantiæ necessariæ erunt, & maior temporis diuturnitas ad illam præsumptionem contra talem legem, propter contrariam voluntatem Principis magis expressè, & specificè in illa declaratam, & hoc præcipuè videtur Soto voluisse.

23. Ad tertium negatur consequentia, quia in præscriptione priuata, & propria nunquam præsumitur mutata voluntas Principis, nec est aliquod ius, in quo talis præscriptio iure prohibita possit inniti; at in præsenti semper manet integra virtus legis dantis hanc vim consuetudini rationabili, & præscriptæ, & manet naturalis ratio tacitæ voluntatis Principis derogantis priori. Ad quartum negatur minor: nam licèt Princeps expressè prohibuerit futuram consuetudinem, potest illam voluntatem mutare, & præterea nunquam abstulit suam vim consuetudini præscriptæ rationabili. Ad quintum vera est maior, si Princeps persistat in eadem voluntate, potest autem illam mutare. Item sicut expressa derogatio solet fieri non obstante illa clausula, per verba quasi reflexiua, vt derogando specialiter legi, *etiamsi talem clausulam habeat*, vel in generali, *Sub quacumque verborum forma lata sit*: ita in consuetudine tota hæc reflexio, & derogatio includitur, quatenus indicat vltimum consensum Principis, qui contra omnem priorem potest prævalere. Deinde potest negari minor, quia non sunt æquipollentia, prohibere futuram consuetudinem, & dicere, vt lex non possit, nisi expresse derogari. Ad sextum negari potest, hanc prohibitionem æquiualere irritationi, quia sine illa potest habere alios effectus, vt ad secundum dictum est. Quia verò aliquando illa clausula ponitur per verbum irritandi, vt patet ex dicto Extrauagant. 2. de elect. respondeo irritationem hanc semper pendere ex voluntate Principis. Vnde quia consuetudo indicare tandem potest voluntatem Principis contrariam, ideo potest, non obstante illa irritatione, habere suum effectum, sicut diximus, legem irritantem posse consuetudine auferri.

Ad 3. *Ad 4.* *Ad 5.* *Ad 6.*

24. *Lex reprobans cõsuetudinem quomodo vinci possit ab ea.* Denique de lege reprobante consuetudinem dicendum est, non posse per consuetudinem contrariam abrogari, nisi tanta sit in rebus facta mutatio, vt certò constet, ipsam etiam consuetudinem illam conditionem mutasse. Et ita etiam hæc non est propria exceptio à regula constituta. Prima pars recepta communiter est, ferè sine dissensione, vt constat ex Panormitan. in cap. 2. de probat. num. 7. & 8. cum aliis ibi, Glossa in cap. vnic. de Cleric. non resid. in 6. verb. *improbantes*, iuncto verbo, *receperit*, cum aliis ibi. Nauarr. & Couar. suprà, cum multis aliis, quos ipsi referunt, & Tiraquellus in Præfation. ad retract. num. 18. & 19. Et ratio est clara, quia illa consuetudo semper est irrationabilis, vt suprà probatum est, & ideo nunquam habet conditiones positas in dicto cap. vlt. nec esse potest signum sufficiens tacitæ voluntatis Principis. Secunda item pars est communis, vt ex Couar. intelligi potest, qui refert plures, & multo plures Sanci. lib. 7. de matrim. disput. 4. num. 14. Ratio autem est, quia lex non semper reprobat consuetudinem propter intrinsecam malitiam, quam habet, sed propter aliquod periculum, vel quia ita tunc censetur expedire reipublicæ, vel Ecclesiæ propter ali-

Panormit. *Glossa.* *Nauar.* *Couar.* *Tiraquel.* *Couar.* *Sanci.*

A qua incommoda vitanda. At verò in huiusmodi rebus sæpe contingit, vt consuetudo, quæ vno tempore erat rationabilis, in alio non sit; ergo idem è contrario potest contingere; ergo si id contingat in aliqua consuetudine reprobata per legem, non obstante reprobatione, desinet esse irrationabilis, vel quia iam re vera moraliter loquendo, non est illa consuetudo, de qua talis lex loquebatur, vel quia totaliter, & vniuersè cessauit illa lex quoad illam partem, & ita etiam cessauit effectus eius; ergo iam tunc poterit illa lex abrogari tali consuetudine. Vnde facilè etiam probatur tertia pars assertionis, quia tunc consuetudo derogans legi semper est rationabilis, & nunquam est impotens ad hunc effectum, nisi vel quia est irrationabilis, vel quia non est legitimè præscripta, nec sufficiens ad indicandam tacitam Principis voluntatem; nulla ergo ibi sit exceptio.

25. Quarta exceptio ponitur à multis Canonistis, vt abrogatio legis per consuetudinem præscriptam non habeat locum in sacramentalibus. Primò ex cap. 2. de tempor. ordin. vbi reprobatur consuetudo ordinandi ad sacros ordines extra quatuor tempora. Secundò ex capite, *super eo*, de cognat. spirit. vbi similes consuetudines reprobantur. Tertiò ex capite, *quod super*, de consanguinitat. vbi similis consuetudo reiicitur. Quartò ex Clemen. V. in Clement. vltim. de ætate, & qualit. vbi confirmat consuetudinem circa ætatem præficiendorum ad ordines, quæ contra antiquos Canones erat introducta, indicans, non potuisse prævalere consuetudinem illam, nisi ipse illam confirmasset. Vnde in illa materia quidam volunt, nullam consuetudinem valere sine lege expressè derogante priori, vt Hostiens. in summa, tit. de secundis nupt. num. 2. ad finem. Alij volunt, saltem requiri scientiam Papæ cum tacito consensu, vt Richard. in 4. d. 42. artic. 3. quæst. 2. Glossa, & Doctores in cap. *vir.* de secund. nupt. & plures alij, quos Sanci. refert.

Hostiens. *Richard.* *Glossa.*

26. *Exceptio reiicitur.* Veruntamen etiam hæc exceptio non est necessaria, quia ex dictis iuribus non colligitur, & regula dicti cap. vltim. generalis est, nec apparet congrua ratio faciendi exceptionem. Et ita censent multi ex auctoribus, quos suprà citaui, qui generaliter negant requiri scientiam Principis ad hunc effectum, & in speciali Palud. 4. d. 42. q. 3. art. 1. & ibi Supplement. Gabr. quæst. 2. art. 2. & Sanci. referens plures lib. 2. disput. 82. num 20. & Nauarr. latè in summa, cap. 22. num. 83. vbi reprehendit Rochum dicto cap. vltim. sect. 4. num. 27. eo, quòd de hac re dubitauerit. Sed ille satis inclinat in hanc sententiam, & bene illam confirmat, voluit tamen ab antiquioribus modestè discedere. Probat autem hanc sententiam Nauarr. ex eodem cap. 2. de tempor. ordin. quod Hostiens. pro se allegat: nam illa consuetudo antiqua antequam esset reuocata per legem valida fuisse significatur, ibi, *Nisi multitudo, & antiqua consuetudo terræ esset, taliter ordinati non deberent permitti in susceptis ordinibus ministrare*, vbi Glossa verb. *antiqua*, circa finem, id intelligit de consuetudine rationabili, & præscripta, & significat excusasse à culpa etiam in illa materia. Et ita responsum est ad primum. Deinde potest confirmari hæc sententia ex cap. 1. de cognat. spirit. ibi, *Nisi consuetudo Ecclesiæ*, & loquitur in materia sacramentali. Verum est, consuetudinem, de qua ibi est sermo, non esse contra legem præcipientem, sed supra illam, vel contra permittentem. Sed certè si consuetudo potest introducere nouam legem, & obligationem in materia Sacramentali, non est, cur non possit etiam abrogare. Et ita patet responsio ad secundum, & tertium: nam in illis iuribus non dicitur, consuetudines illas non potuisse valere propter materiam Sacramentalem, sed quia vel irrationabiles iudicantur, vel iustis de causis reprobantur. E contrario verò ad quartum

Palud. *Gabr.* *Sanc.* *Nauar.* *Nauar.* *Hostiens.* *Glossa.*

ex Clemen. respondetur ibi confirmari consuetudinem, quia voluit Papa illam expressè approbare, non quia priùs valida esse non potuisset contra antiquiores canones.

27. *Regula in principio c. 18 data nullam patitur exceptionem. Nauar.*

Vnde tandem concludo, regulam datam nullam pati exceptionem, quia præter dictas nullæ aliæ probabiles occurrunt, nec à Doctoribus afferuntur, & rationes factæ videntur eandem posse habere vim contra quamcumque aliam, si cogitetur. Et ideo rectè dixit Nauarr. cons. 1. de maior. & obedi. num. 3. *Omnis consuetudo rationabilis præscripta valet cõtra quodcumque ius humanum.* Nam addens, *omnis*, & *quodcumque*, satis significauit, nullum esse locum exceptioni. Denique quoties aliqua consuetudo, licèt communis, & antiqua, dicitur in iure non præualere contra legem, semper pro ratione redditur, quia est irrationabilis, vel corruptela, &c. ergo signum est, quoties rationabilis est, si antiquitatem etiam habeat sufficientem, nihil illi deesse ad derogandum legi.

28. *De extensione cõsuetudinis.*

Tandem verò quærendum superest, an regula illa aliquam extensionem, vel ampliationem admittat. Sed in hoc puncto Iuristæ communiter, etiamsi admittant extensionem in consuetudine præter ius, quæ nouum ius inducit, nihilominus de hac consuetudine legi contraria, & illam abrogante pro regula statuunt, non debere extendi. Ita sentit Abbas in cap. 2. de consuetud. num. vlt. cum Innoc. ibidem, & tradit latè Iason in l. *de quibus*, ff. de legib. & copiosè Rochus suprà sect. 4. à num. 7. vsque ad 23. vbi nouem limitationes ponit, quas hìc expendere necesse non est. Nam (vt dixi) hæc quæstio eadem est in consuetudine, quæ in lege, seu statuto. Vnde sicut lex reuocans aliam, non extenditur per se, ac regulariter loquendo, quia talis lex odiosa, & quodammodo grauis censetur, quia correctio iurium vitanda est, ita consuetudo abrogans legem odiosa censetur, & quodammodo exorbitans, ideóque stricti iuris est, & nõ extenditur. Nisi fortè quando materia talis fuerit, vt consuetudo censeatur fauorabilis simpliciter; tunc enim eam extensionem admittet, quam fauores admittunt, dummodo extensio non excedat terminos consuetudinis, quæ ad vnguem seruanda est, vt dixit Baldus in l. *quicumque*, C. de seruis fugit. num. 20. ideóque de hac extensione, prout à Iuristis tractatur, nihil ampliùs hìc dicere necesse est.

De consuetudine legi contraria negant. Abb. Iason. Innoc. Rochus.

29. *Consuetudo contra ius quem effectũ habeat.*

Potest tamen specialiter inquiri, an consuetudo contra ius possit non solùm illi derogare, sed etiam ius contrarium inducere. Potest enim interdum lex tolli purè negatiuè, ita scilicet, vt non obliget, licèt actus eius non prohibeatur, vel contrarius non præcipiatur; aliquando verò tollitur etiam contrariè, præcipiendo scilicet actum, quem prohibebat, vel prohibendo quem præcipiebat. Et breuiter dico vtrumq; posse fieri consuetudine legitima. Probatur, quia vtrumq; fieri potest per legem scriptam; ergo & per consuetudinem. Item consuetudo potest sub vtraq; ratione, & intentione contra legem induci, & potest esse rationabilis, & sufficienter præscribi. Vt tamen hæc præscriptio specialiter declaretur, potest consequenter inquiri, an illi duo effectus possint simul, & eodem tempore fieri, atque adeò vna, & eadem consuetudine, vel tantùm succesiuè. Nam quòd succesiuè fieri possint, clarissimum est: quia priùs potest abrogari lex per legitimam consuetudinem, merè negatiuè, & sola intentione tollendi talem obligationem, & postea poterit continuari consuetudo animo inducendi legem, & ita est veluti noua consuetudo: nam ex quo tempore lex fuit abrogata, iam consuetudo non est contra ius, sed præter. Vnde indigebit quidem nouo cursu temporis ad inducendam legem, non tamen vltra longum tempus, quod ad consuetudinem præter ius sufficere solet.

Resolutio.

Difficultas verò est, an simul, & eodem tempore eisdémque actibus possit vtrumque fieri. Videtur enim non posse, quia quandiu lex resistit, non potest alia lex introduci, quia non possunt consensus Principis, expressus, ac tacitus esse contrarij; ergo necesse est, vt priùs lex existens abrogetur, vt alia possit introduci. Vnde in leg. 3. tit. 2. partit. 1. dicitur, non posse vsum contra legem, legem inducere, nisi priùs lex præexistens tollatur. Nihilominus dico, posse eodem tempore, eadémq; consuetudine legem auferri, & contrariam induci. Probatur, quia potest consuetudo vtroque respectu esse rationabilis, & sub vtroq; fieri; ergo etiam poterit sufficienti tempore sub vtraq; ratione præscribi, vel significare sufficienter consensum Principis tacitum de vtroq; effectu. Confirmatur, quia per vnum actum expresse ferendi legem contrariam priori potest vna auferri, & alia introduci expresse; ergo idem poterit fieri tacitè; est enim eadem ratio. Neq; obstat ratio in contrarium, quia ad id sufficit prioritas naturæ, vt nostro more loquamur. Verum est enim, non posse consuetudinem contra legem nouam legem inducere, nisi tollatur lex contraria, sed satis est, vt tollatur simul tempore, & quod nostro modo intelligendi præcedat ordine naturæ abrogatio prioris. Nam in illo gradu est simpliciter prior, quia legis ablatio est veluti necessaria dispositio ad inductionem posterioris, & non fit proximè, & immediatè, & quasi formaliter per introductionem nouæ legis, sed per abrogationem, quæ absolutè fieri posset sine noua lege. Et in hoc sensu potest illa lex partitarum sufficienter intelligi, quidquid ibi Gregor. Lop. aliter sentire videatur.

30. *Dubium.*

CAPVT XX.

Quibus modis possit consuetudo mutari.

De mutatione consuetudinis.

QVanuis de mutatione legis humanæ superiori libro generatim dictum sit, & ibi dicta possint magna ex parte ad ius consuetudinis applicari: nihilominus aliqua exponere oportet, quæ huius iuris propria esse videntur. Habent autem locum circa consuetudinem illi duo mutationis modi, quos suprà in lege distinximus, scilicet, quasi ab intrinseco per solam priuatiuam cessationem, vel ab extrinseco per actionem contrariam alicuius agentis. De priori modo nihil aliud dicendum occurrit, nisi per solam mutationem materiæ quoad eius honestatem, vel publicam vtilitatem posse consuetudinem per seipsam absq; extrinseca reuocatione cessare. Quòd enim possit mutari materia consuetudinis, per se notum est, tum experientia, tum ex naturali conditione rerum humanarum. Quòd verò tanta possit esse mutatio in materia, vt per se cesset consuetudo, ac desinat obligare, patet, quia necesse est, vt consuetudo in aliqua ratione fundata sit, & propter aliquem finem adæquatum sit introducta, quia hoc postulat essentialis ratio legis; ergo si ita res mutentur, vt cesset ratio, & finis consuetudinis, non solùm in particulari, sed etiam in generali, desinet etiam consuetudo obligare. Imò si finis non tantùm negatiuè, sed etiam contrariè cessaret, posset oriri obligatio non seruandi consuetudiuem. Vt, si consuetudo inciperet esse moralis occasio peccandi, vel aliter nociua communi bono reipublicæ. Idémq; erit, si in particulari casu contingat, vt non tantùm negatiuè cesset ratio consuetudinis, sed etiam contrariè, sicut de lege dictum est: nam eadem proportionalis ratio in consuetudine locum habet. Deniq; quòd hoc tantummodo contingat, consuetudinem per se cessare, patet, quia non pendet ex alia causa quasi conseruante per actualem influxum. Nam licèt pendeat ex

Duplex mutationis.

volun

voluntate Principis, satis est ad illius conseruationem, quòd à Principe non reuocetur,& idem est de populo, quatenus ab illo pendere potest.

2. *Reuocatio cõsuetudinis.*

Omisso ergo illo genere mutationis, solùm de reuocatione consuetudinis dicendum est, quæ à Principe per legem,seu expressam voluntatem, vel à populo per contrariam voluntatem fieri potest. Quos duos modos reuocationis posuit lex 6. tit. 2. partit. 1.& sunt frequentes in iure. Et sub reuocatione comprehendimus non solùm integram abrogationem iuris consuetudinarij, sed etiam partialem derogationem, quia eandem proportionem seruant. De dispensatione autem in iure consuetudinis nihil dicere necesse est, quia vel sub reuocatione partiali comprehenditur,vel si aliquo modo differt,vel pertinet ad priuilegium, de quo sequenti libro dicemus, vel eadem est ratio de illa, quæ de dispensatione in lege humana,de qua satis superiori libro dictum est.

3. *Lex posterior contraria reuocat consuetudinem.*

Dico ergo primò: Consuetudo reuocatur per legem posteriorem contrariam præcipuè quando legislator illam non ignorat. Supponit hæc assertio potestatem in Principe, qui potest leges ferre, ad reuocandam consuetudinem. Quod est manifestum in iure, cap. *cùm consuetudinis*,de consuet.cap. 1.de constit.in 6.l.2. C. quæ sit long. consuet. Nam quod ibi dicitur, non esse tantam vim consuetudinis, vt legem vincat, in vno sensu,maximè vetum habet de lege subsequente consuetudinem. Ratio verò est manifesta, quia consuetudo non habet vires,nisi ex voluntate saltem tacita eius,qui potest legem ferre; ergo per eandem voluntatem poterit consuetudo reuocari, & vires amittere,imò & prohiberi,ac contrarium præcipi. Si enim Princeps potest per posteriorem legem reuocare priorem,per expressam voluntatem à se factam,quomodo non poterit reuocare consuetudinem tacita voluntate sua introductam per posteriorem legem, & voluntatem expressam? In hoc ergo nulla est controuersia, nec dubitandi ratio si additur, *Non obstante contraria consuetudine*, tunc maximè reuocari consuetudinem, quia non potest clariùs legislator suam mentem explicare.

4. *Obiect.*

Potest verò in præsenti obiici lex vni. de feudi cognit. vbi sic dicitur, *Legum Romanarum non est vilis auctoritas,sed non adeò vim suam extendunt,vt vsum vincant,aut mores.* Respondeo in primis,id intelligi à Glossa ibi,esse speciale in feudis,sed non reddit rationem. Cuiac. ibi id intelligit de consuetudine in contradictorio iudicio confirmata. At hæc etiam tollitur per legem. Alij intelligunt, illam legem loqui in locis extra ditionem Romanam, vbi leges Romanorum non habent vim legum,nisi quatenus à Principibus acceptãtur, & in illis locis dicitur,præferendam illis esse consuetudinem. Sed hoc & reddit sententiam friuolam, quid enim mirum, quòd lex non obligans, & extranea non vincat consuetudinem obligantem, & propriam? & non satisfacit,quia ibidem ait Obertus, *Iudicium de feudis etiam legibus nostris contrarium dici solet.* Vnde Bald.ibi ait, sensum esse,causas feudales decidi consuetudine,non legibus scriptis,siue Romanorum,siue Longobardorum. Quod intelligendum puto de legibus vniuersalibus: nam si essent propriæ leges scriptæ de feudis,ab habentibus potestatem latæ, illæ vincerent consuetudinem seruando regulam datam. Sensus ergo erit in materia feudorum proprias consuetudines esse seruandas, non obstantibus generalibus legibus aliter disponentibus. Vel certè intelligi possunt illa verba de consuetudine præscriptionis, in qua maximè solent feuda fundari, quia leges Romanorum non præiudicant huic consuetudini, quia non tollunt iura,& dominia, per consuetudinem præscriptam comparata.

Resp. Glossa.

Bald.

5. Maximè autem locum habet assertio posita, quando in lege additur clausula, *Non obstante consuetudine*, quia non potest legislator mentem suam clariùs explicare. At verò quando non additur illa clausula, in primis requiritur repugnantia inter legem, & consuetudinem, ita vt non possit lex obseruari, si consuetudo seruetur. Nam si possint in concordiam redigi; & lex possit suum effectum habere absq; derogatione consuetudinis, etiam restringendo verba quoad fieri possit, salua eorum proprietate, ita interpretanda est, quia iuris correctio vitanda est, & multò magis consuetudinis quoad fieri possit. Tum quia est veluti in naturam versa,ideóq; difficile mutatur, tum quia leges debent esse moribus vtentium accommodatæ.

6. *Quid requiritur vt lex reuocet consuetudinem.*

Vt ergo lex reuocet consuetudinem vi sua, & sine expressa clausula, necessaria est omnimoda repugnantia, & contrarietas. Deinde necessaria est voluntas Principis,quia per illam fit reuocatio. Et quia voluntas requirit scientiam,ideo etiam necesse est, vt scientia consuetudinis in Principe supponatur. Atq; ita hãc vltimam conditionem, in qua est tota difficultas, posuit Pontifex in cap. 1.de constit.in 6.

7. *Infertur 1. Consuetudo vniuersalis abrogatur per legem vniuersalem.* *Iason. Bald. Felin. Rota.*

Ex quo textu, & ex hac conditione infertur primò, quando consuetudo erat vniuersalis, v.g. totius Ecclesiæ, & lex contraria fertur pro tota Ecclesia, consuetudinem omnino abrogari per talem legem, etiamsi clausulam derogatoriam non habeat. Ita docuit Bald. cum aliis in l.2.C.quæ sit longa consuetudo, Felin. in cap. *super literis*, de rescript.num.8. verb. *tertia regula*, & in cap.1.de re iudicat.num.4 ampliat.3.& Rota decis.2.de rescript. in nouis,num.2. & sumitur apertè ex dicto cap. 1.de constitution in 6. ibi, *Singularium consuetudines*. Nam per hoc excludit generales, vt ibi etiam Glossa notauit. Ratio verò est,quia lex posterior vniuersalis,reuocat priorem vniuersalem, etiamsi illius mentionem non faciat, vt in dicto capite dicitur; sed consuetudo vniuersalis habet vim legis vniuersalis, & reputatur ius canonicum, vel ciuile, non scriptum; ergo. Item Princeps, qui iura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere(vt dicitur in dicto cap.1. & in l.*omnium*, C.de testam.)etiam censetur non ignorare vniuersalem consuetudinem; ergo censetur reuocare illam,edendo legem,quæ cum illa subsistere non potest.

8. *Regula dicta applicatio.* *Abb.*

Et hoc cum proportione procedit in vnoquoque Episcopatu pro legibus synodalibus,& consuetudinibus generalibus vniuscuiusque diœcesis. Idémque erit in legibus ciuilibus singulorum regnorum comparatis ad consuetudines vniuersales vniuscuiusque regni: nam est eadem proportio. Ideóque dixit Abb. in cap. vlt.de consuet.num. vlt. quòd si ciuitas fecit statutum contra suam consuetudinem, reuocat illam, licèt de illa non faciat mentionem, quia præsumitur scire consuetudinem suam, cùm consuetudo sine scientia populi non introducatur. Ego autem hoc puto intelligendum, dummodo ciuitas absolutam potestatem statuendi habeat, vel si indiget licentia, aut confirmatione Principis,illum certiorem reddat, legem fieri,reuocando consuetudinem. Argumento cap. *cùm consuetudinis*,de consuet.quia Princeps aliter non posset consentire in reuocationem consuetudinis: cùm non præsumatur scire consuetudinem priuatam. Item quia multo difficiliùs, & maiori consideratione statutum illud permitteret, si consuetudinis notitiam haberet. Ac deniq; quia iure communi decernitur, vt non fiat consuetudinis mutatio,l. *minimè*. ff. de legibus; ergo ad statuendum contra consuetudinem de licentia Principis necessarium est, illam conditionem illi aperire. Addo denique, hanc assertionem, seu illationem non minùs procedere in consuetudine immemoriali, quàm in qualibet alia aliter præscripta. Nam si lex est æquè vniuersalis ipsi consuetudini,licèt nõ faciat expressam mentionem eius,reuocabit illam.

Ratio est eadem, quia talis consuetudo non præsumitur ignorata, & solùm legis communis positiuæ vim habet. Vnde non censetur reuocari ex vi alicuius clausulæ vniuersalis, in qua censeatur habere specialitatem, sed ex certa scientia Principis, qua non obstante, vult condere legem, quæ valida esse non potest, nisi talem consuetudinem reuocet; ergo illam etiam reuocat.

9. *Infertur.* Secundò infertur ex eadem conditione, & regula, per legem vniuersalem latam pro tota Ecclesia, non reuocari consuetudines particulares diœcesum, aut ciuitatum, vel prouinciarum, nisi addatur clausula reuocatoria, *Non obstante*, vel in speciali, vel saltem in generali. Quæ assertio cum proportione applicanda est ad leges regnorum, vel prouinciarum, quatenus vniuersales sunt in vnaquaque prouincia, & comparantur ad consuetudines particularium locorum, regni, vel prouinciæ, ita vt seruetur proportio: sic enim etiam militat eadem ratio, & iurisdictio. Sic ergo assertio est expresse declarata in dicto cap. 1. de constit. in 6. vbi etiam ratio redditur, quia legislator vniuersalis non censetur scire facta particularia, ad quæ pertinent consuetudines particularium locorum; ergo non censetur velle reuocare illas per legem vniuersalem, nisi earum faciat expressam mentionem, vel saltem in genere omnes contrarias consuetudines reuocet, addendo clausulam, *Non obstante*, &c. Atque in hoc etiam conueniunt Glossa, & Doctores in dicto cap. 1. de constitut. in 6. & in cap. vlt. de consuet. vbi Panormit. num. 24. Rochus sect. 7. num. 30. & Paul. Castrens. Iason, & alij in d. l. *ae quibus*. At verò Bart. in eadem lege, *de quibus*, in lect. num. 5. citat Guidonem in contrarium, ipseque videtur idem sentire secundùm ius ciuile, propter l. 3. §. *Diuus*, ff. de sepul. viol. licèt nostram sententiam admittat secundùm ius canonicum, & ita illam intellexit Panormit. suprà, & illa fuit etiam sententia Azonis in sum. quem refert, & sequitur Hostiens. in summ. tit. dè consuetud. §. *quæ cui præiudicet*. Sed re vera Bart. Guidonis sententiam improbat, & communem sequitur remittens se ad Canonistas, præsertim ad Ioan. Andr. in dicto cap. 1. Clariùs verò in repetit. num. 5. generaliter id resoluit, ac docet. Indicátque, licèt hoc non sit tam expressum in iure ciuili sicut in canonico, tamen rationem dicti capituli primi in omni iure procedere, & ita cap. illud 1. non tã esse specialis iuris constitutiuum, quàm declaratiuum eius iuris, quod secundùm rectam rationem in quocumque legislatore locũ habet. Et ad §. *Diuus*, vno verbo ibi respondet, intelligendum esse, quando Princeps sciebat cõsuetudinem, vel expresè voluit illam tollere, si esset. Quæ responsio procedit extendendo illum textum ab statuto ad consuetudinem, & intelligendo illum de consuetudine antecedente ad legem, sed alios etiam habet sensus, vt suprà dixi. Sic etiam videtur moderanda lex 6. tit. 2. partit. 1. cùm dicit, legem posteriorem tollere cõsuetudinem contrariam, licèt Gregor. Lop. ibi in Gloss. 6. indifferenter, & sine vlla limitatione illam intelligat, allegando dictum §. *Diuus*.

Glossa. Panorm. Roch. Paul. Castrens. Iason. Guido.

Panorm. Azon. Hostiens. Bart.

Ioan. And.

Greg. Lop. Glossa.

10. *Dubium.* Sed quæri potest, de qua consuetudine hoc intelligendum sit, an de sola consuetudine præscripta, vel quæ iam legem introduxit, an etiam de minori consuetudine. Nam Doctores allegati nihil de hoc tractant, sed simpliciter, & indistinctè loquuntur. Vnde videntur loqui de consuetudine iuris, seu quæ ius introduxit, ac subinde de consuetudine præscripta. Nam tractant de consuetudine, quam Princeps ignorare præsumitur: talis autem non potest inducere ius, nisi sit præscripta. Et ita hanc particulam inuenio additam in Gloss. d. cap. 1. de constit. in 6. verb. *facti*, & colligi potest ex dict. cap. 3. quatenus vtitur verbo derogandi, quia non dicitur propriè derogari, nisi iuri præcedenti.

Gloss.

A Et è conuerso, ideo consuetudo specialis derogare censetur iuri generali, quia speciale ius derogat generali, etiamsi speciale præcedat, vt est regula iuris, & quia non præsumitur Princeps iuri speciali derogare, quod ignorat; ergo supponitur consuetudo esse talis, quæ ius introduxerit. Tandem quia, nisi sit sermo de consuetudine præscripta, nulla alia designari poterit, quæ necessariò firma permanere debeat, non obstante lege generali subsequente.

11. *Quædam in dicto c. 1. expendenda.* Nihilominus expendo in d. cap. 1. dicente, consuetudines particulares non reuocari per absolutam legem generalem, solùm addi, *Dummodo rationabiles sint*, omissa alia conditione, *Dummodo præscriptæ sint*: ergo non est à nobis addenda. Nam vbi Pontifex voluit, illam esse necessariam, eam non omisit, vt patet ex dict. cap. vlt. de consuet. Item ibi pro ratione redditur, quòd consuetudo est quid facti; ergo licèt non peruenerit ad constituendum ius, habet in illa locum ratio illius legis, quòd Princeps illam ignorat, & ideo non præsumitur illam reuocare. Dices, ibi consuetudinem appellari *facti*, vt distinguitur à iure communi, sicut statutum dicitur esse facti, non quia non sit ius, & lex, sed quia per specialia facta inducitur, & ita ibi esse sermonem de consuetudine præscripta, quia licèt in non præscripta procedat eadem ratio quoad hoc, vt ignorari possit, nõ tamen quoad hoc, vt præsumatur Princeps noluisse sua lege obligare contra talem consuetudinem inchoatam, quia cùm non induxerit ius, non indiget derogatione, sicut alia. Sed contrà, quia esto, in hoc sit diuersitas, ex alia parte est magna similitudo rationis in hoc, quòd Princeps non præsumitur velle ferre legem non consonam moribus vtentium. Quæ ratio habere potest locum in consuetudine valde radicata, & obseruata, etiamsi nondum præscripta sit. Et confirmatur ex regula iuris, quòd dispositio generalis nõ comprehendit specialia, quæ legislator verisimiliter non intenderet, si eorum notitiam haberet; sed specialem difficultatem habet cogere subditos ad mutandum similem consuetudinem, quæ multum mouisset Principem, si illam sciuisset; ergo non est verisimile voluisse obligare contra talem consuetudinem.

B

Obiect.

Resp.

C

12. *Regula illius textus quo se extendat.* Quamobrem probabiliter censeo, non esse restringendam regulam illius textus ad consuetudinem præscriptam, sed intelligendam esse de consuetudine rationabili, & honesta, & tam publico vsu, & tanto tempore firmata, quòd sufficeret ad legem introducẽdam, si Princeps illam sciret, eo quòd prudenti arbitrio verisimile sit, Principem fuisse in illam consensurum, si illam sciret. Tunc enim, ob contrariam rationem, non est verisimile, velle contra illam obligare per legem generaliter latam, seu velle illam tollere, dum illam ignorat, nisi expressiùs id declaret. Nam in talem consuetudinem, & verba, & ratio dicti cap. 1. optimè cadunt. Nam verbum *derogandi*, rectè etiam de tali consuetudine dicitur, tum quia dici etiam solet de aliis iuribus iustitiæ, quæ non sunt leges, vt dicimus, Principem concedendo priuilegium, nolle derogare iuri tertij, tum etiam quia illa consuetudo de se sufficiens esset ad ius inducendum, nisi obstasset Principis ignorantia, tum deniq; quia populus habet quoddam ius, vt non cogatur mutare talem consuetudinem, cui non intelligitur velle derogare Princeps, nisi id exprimat. Et ita responsum est ad rationem in contrarium.

D

E

13. *Resp. ad dubium.* Et ad vltimam confirmationem dicitur, verum esse, non posse vnum, & idem tempus huius consuetudinis designari, satis verò esse, quod prudenti arbitrio discerni possit sicut suprà dicebamus, consuetudinem non præscriptam posse inducere ius, si Princeps illam sciat: tempus autem eius non esse idem, nec definitum pro omnibus, sed prudenter determinandum esse iuxta cõsuetudinis circunstantias. Idem ergo tempus, idémq; iudicium dicimus in præsenti sufficere. Et certè hoc

suppo

supponunt omnes, qui docent, consuetudinem nunquam introducere legem, nisi sciente Principe, illi enim negare non possunt, decisionem dicti cap. 1. scilicet, legem generalem non abrogare consuetudinem particularem ignoratam à Principe, quanuis ex sententia illorum nondum legem introduxisset. Deniq; vsu videtur esse receptum, vt in defendenda particulari consuetudine contra generalem legem, non rigorosè spectetur, aut allegetur tempus longum necessarium ad præscriptionem, sed tantùm honestas consuetudinis, & quod iudicio prudentum sufficienter firmata sit.

14. *Dubium.* Dubitari etiam potest circa præcedentem regulam, vtrùm per legem particularem simpliciter latam à Papa, vel ab alio simili vniuersali Principe, pro certo loco, Episcopatu, &c. derogetur particulari consuetudini contrariæ eiusdem loci. Et ratio dubitandi est, quia lex B derogat consuetudini antecedenti, si adæquate, vt sic dicam, comparentur, id est, lex generalis ad consuetudinem generalem, & particularis ad particularem, vt de priori parte diximus in priori regula, & de posteriori parte videtur esse eadem ratio. Vnde etiam ibi diximus, per statutum loci latum à communitate eiusdem loci habente potestatem statuendi, reuocari prinatam consuetudinem, licèt illius non fiat mentio; ergo à fortiori idem dicendum est, si statutum fiat à Principe superiore, cùm maior sit eius potestas.

15. *Per legē particularem à Papa latā non reuocari consuetudinem, nisi, &c.* Nihilominus dicendum videtur, per talem legem non statim esse reuocatam consuetudinem, nisi præcedat populi consensus, petitio, aut informatio, vel alia via constet, latam esse à Principe cum scientia consue- C tudinis. Ratio est, quia non minùs procedit in tali lege decisio dicti capituli primi, quàm in lege generali, quia non minùs præsumitur Princeps ignorare consuetudinem priuatam ferendo vnam legem, quàm aliam, & alioqui suppositа ignorantia, non censetur velle derogare consuetudini, nisi id exprimat. Et hæc est differentia clara inter Principem vniuersalem, vel particularem, seu proprium statuentem, quia in Principe supponitur dicta ignorantia facti, non verò in particulari communitate, aut gubernatore. Atq; ita verba illius cap. 1. generalia etiam sunt de omni *constitutione à Papa nouiter edita*. Est etiam optima coniectura, quia cùm res possit esse dubia, vel obscura, si Princeps voluisset legem suam particularem valere, non obstante consuetudine contraria, expressisset: ita enim fieri solet receptissimo vsu, & iuri consentaneo; ergo dum non addit, præsumendum est, noluisse consuetudinem reuocare. Et hoc in praxi est obseruandum pro multis legibus, quæ respectu potestatis, à qua feruntur, & respectu communitatis, ad quam illa potestas extenditur, sunt particulares, & vniuersaliter feruntur pro aliqua diœcesi, vel congregatione, cuius consuetudines licèt in illa generales sint, sunt particulares respectu Principis, & ideo non censentur derogatæ per tales leges, nisi in eis exprimantur. Hinc etiam consuetudo non censetur derogata per priuilegium à Principe cõcessum, nisi clausulam derogantem contineat, vt infrà suo loco dicetur.

16. *Ob. Glossa.* Sed obiici potest ratio, qua vtitur Glossa in dicto cap. 1. verb. *singularium*, scilicet, quia talis lex superflua, & inutilis esset, nullum enim effectum posset alicubi habere; lex enim generalis, licèt in vno loco non tollat consuetudinem, non est inutilis, quia in reliqua tota communitatè obligat; lex autem lata pro loco, vel cõgregatione speciali, si ibi impeditur propter cõsuetudinem particularem contrariam, inutilis fiet. Item videtur contra obedientiam debitam superiori Principi, contempta illius lege in propria consuetudine persistere. *Resp.* Responderi potest, legem illam de se vtilem esse, & efficacem; per accidens autem, & ex ignorantia cõsuetudinis non habere effectum, neq; hoc esse contra obedientiam, & reuerentiam superiori debitam, quia A creditur esse iuxta illius volũtatem iure communi explicatam. Addo verò legem illam non esse mutilem, neq; omnino carere effectu: nam obligat subditos ad reuerenter illam suscipiendam, & recurrendum ad superiorem, consuetudinem suam, & rationem eius allegando, cum animo seruandi legem, si non obstante consuetudine iam cognita, superior voluerit legem obseruari. Interim verò non tenentur contra consuetudinem agere. Quæ omnia a simili optime confirmantur ex cap. *si quando*, de rescrip. cum his, quæ ibi notantur.

17. *Quæ verba addenda sunt vt consuetudo censeatur abrogari.* Tandem explicare oportet, quæ verba addenda sint in lege generali, seu Principis, vt censeatur consuetudinem abrogare. Nam in dicto c. 1. dicitur, *Nisi expressè caueatur in ipsa*. In quo solùm occurrit aduertendum, hanc derogationem ordinariè solere fieri per particulam, *Non obstante contraria consuetudine*, vel alia simili, seu æquialéte, aut quæ illam virtute includat, de quibus clausulis dicam ex professo in lib. 8. circa reuocationem priuilegiorum. Quando autem per huiusmodi verba retractetur tantùm consuetudo præterita, vel prohibeatur futura, aut etiam reprobetur, satis in superioribus tractatum est. Solum ergo potest hic inquiri, an per illa verba absolutè prolata retractari censeatur immemorialis consuetudo, vel solùm aliæ, de quarum initio constat. In quo tres sunt sententiæ. Vna est absolutè affirmans, per clausulam, *Non obstante cõsuetudine in contrarium*, reuocari consuetudinem, etiam immemorialem, licèt in illa clausula non addatur par- C ticula distributiua, *quacunq;*, vel alia similis. Ita Card. Ratio esse potest, quia negatio est sufficiens distributio, cùm omnia destruat. Alia sententia est, addita distributione, comprehendi consuetudinem immemorialem, non verò sine illa. Ita plures Canonistæ, & Glossæ allegatæ à Couar. Ratio prioris partis esse potest specialitas immemorialis consuetudinis. Posterioris autem fundamentum erit, quia illa veluti gemmata distributio vincit illam specialitatem.

Memorialis consuetudo quando censeatur abrogari.
1. *Sentent. Card. n.*
2. *Sentent.*
Glossa. Couar.

18. *3 Sentent.* Tertia sententia est, etiam addita distributione non reuocari talem consuetudinem, nisi addatur, *etiam immemorali*, vel aliquid æquiualens. Ita tenent multi Iuristæ, quos referunt, & sequuntur Couar. lib. 3. variar. cap. 13. n. 5. & Tiraquel. de vtroque retract. tract. 2. §. 1. Glos. 2. n. 25. idq; insinuauit Glossa in Authent. *Vt de* D *cætero*, c. 1. verb. *præscriptione*, cùm enim textus ille dicat, *Nulla præscriptione obiicienda*, &c. Gloss. addit. *nisi centenaria*: nam hæc immemorialis reputatur, imò addit, *vel quadragenaria*, quod nimium est; sentit verò, quoties reuocatur consuetudo, vel negatur præscriptio, intelligi de ordinaria consuetudine, aut præscriptione longi temporis, non verò longissimi, & multò minus immemorialis. Sicut iura ciuilia dicunt, seruitutes discontinuas non præscribi, l. *seruitutes prædiorum*, ff. de seruitut. & nihilominus non intelligitur præscriptio temporis immemorialis, excluſa l. 3. §. *ductus aquæ*, ff. de aqua quotid. & æsti. Atq; hoc ferè tantùm fundamentum ad confirmandam hanc sentẽtiam affertur. Quod E ita induci potest; nam eùm initium consuetudinis ignoratur, consequenter etiam ignoratur, an ius illud fuerit constitutum solo vsu, vel aliunde duxerit initiũ ex aliquo priuilegio, constitutione, aut alio simili; ergo meritò dicimus talem consuetudinem non satis derogari per generale nomen consuetudinis, quia habet quandam superiorem rationem. Adde, ob hanc causam immemorialem consuetudinem valde specialem in iure reputari, haberéq; multa specialia priuilegia, ideóq; non comprehendi sub generali clausula, iuxta aliam vulgatam regulam iuris. Atq; ita hæc sententia in praxi obseruari potest. Addi verò illi solent aliquæ limitationes, quæ ad materiam de præscriptione spectant; hîc verò necessariæ non sunt, videatur Tiraquel. suprà.

Couar. Tiraquel. Glossa. 1. *Conclus. Approbatur* 3. *Sent.*

19. 2.*Conclus. Consuetudo antiqua per subsequentem derogari potest seruata proportione. Hostiens.*

Secundò principaliter dicendum est, consuetudinem antiquam per subsequentem abrogari posse, seruata proportione, id est, vniuersalem per vniuersalem, particularem per particularem in eodem loco: nam in diuersis non sunt contrariæ: vniuersali verò derogari per particularem alicuius loci, pro illo etiam loco vniuersalem deniq; derogare particulari. Ita ferè Hosti. in sum. eod. tit. §. *quæ cui præiudicet*, & omnes. Et ratio generalis est, quia ita comparantur consuetudines inter se, sicut leges, vel & consuetudo, seruata proportione. Vnde quod dicitur in §. penult. Instit. de iur. natur. *Ea quæ ciuitas constituit sæpe mutari solent, vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata*, sicut est verum de his, quæ iure scripto sunt constituta; ita etiam à fortiori de iure non scripto, quia non minus, imò magis videtur posse mutari tacitus consensus per tacitum contrariũ, quàm expressus per tacitum, sed hoc potest fieri, vt ostensum est; ergo. Vnde in primis necesse est, consuetudines esse contrarias: nam si possunt ad concordiam reduci, obseruandæ sunt, vt Hostiens. ait, supposita autem contrarietate omnia membra sunt clara. Solùm in vltimo oportet aduertere, in consuetudinibus non habere locum clausulam derogantem, quia non habent verba, sed opera, & ideo necessarium esse, vt consuetudo vniuersalis ad derogandum particulari, extendatur ad locum illum, in quo particularis consuetudo antea erat. Et tunc res est clara, quia tunc consummatur oppositio contradictoria, vt sic dicam, & populus ille iam consentit; secùs verò erit, si tantùm sit vniuersalis in reliquis partibus prouinciæ, aut regni, quia hæc non poterit obesse particulari consuetudini tenaciter retentæ, sicut nec lex vniuersalis illi derogat.

20. *De tempore & actibus quibus consuetudo reuocatur. Glossa. Hostiens. Panormit. Roch. Felin.*

Quæri autem potest, quanto tempore, vel quibus actibus posterior consuetudo deroget priori. Dicendùm q; est non sufficere vnum, nec plures actus contrarios, sed requiri consuetudinem præscriptam, vel sufficientem ad reuocandam legẽm. Ita Glossa 2. in l. *nemo* 166. ff. de regul. iur. Hostiens. supra §. *qualiter*, verb. *sed nunquid*. Panormitan. dicto cap. vlt. n. 19. vbi latè Rochus sect. 4. n. 69. & sequentibus, Felin. in cap. *cùm accessissent*, n. 30. in fine, vbi in scholio multi alij allegãtur. Et ratio est, quia nulla consuetudo potest inducere nouum ius, nisi sit præscripta, vel consensu Principis probata, & consequenter nec potest priorem consuetudinem abrogare, nisi eiusdem Principis consensum habeat. Vnde ad minimum est necessarium decennij A tempus, ignorante Principe, vel arbitrarium secundùm prudentiam, si Princeps scientiam habeat nouæ consuetudinis.

21. *Panormit.*

Quæri autem potest, an in Ecclesiasticis consuetudinibus requiratur tempus quadraginta annorum, vt posterior reuocet priorem. Panorm. enim dicit, indifferenter sufficere tempus decem annorum, sequitur Felin. & reddit rationem, quia posterior consuetudo non est contra ius, quod sic declarat, quia, vel prior cõsuetudo fuit contra ius, & sic posterior est secundùm illud antiquius ius, quod per priorem consuetudinem reuocatum fuit, & sic ad illud faciliùs fit regressus: vel prior consuetudo fuit præter ius, & sic etiam posterior erit præter ius, & ita semper in posteriori consuetudine sufficiunt decem anni. Hunc verò discursum non approbat Rochus suprà cum Barb. ibi, & mihi etiam B videtur difficilis, quia nulla ratio iuris non scripti in eo habetur. Et ideo breuiter censeo primò, si prior consuetudo non fuit contra, sed præter ius, posteriorem esse simpliciter contra ius, & ideo postulare tempus canonicæ præscriptionis. Probatur, quia prior consuetudo induxit ius, cui est contraria posterior, quæ non est conformis alicui iuri. Item si prior consuetudo fuit vniuersalis, & posterior particularis, est id euidentius, quia consuetudo vniuersalis ius commune inducit; idem autem videtur, si prior fuerit particularis eiusdem loci, & iuri communi non contraria. Nam consuetudo contra simile statutum, esset contra ius, & postularet tempus canonicæ præscriptionis; ergo idem est de cõsuetudine: nam est æqualis ratio. At verò si prior consuetudo fuit contra ius commune, quod nõ fuit omnino ablatum illa consuetudine, quia non fuit vniuersalis, sed particularis, quæ illi derogauit, tunc probabile est, posteriorem consuetudinem decem annis præscriptam sufficere, quia non est simpliciter contra ius, quia ius commune semper manet, ad quod per illam consuetudinem fit regressus, & tunc procedunt, quæ Felin. tradit. Secùs verò censeo, si prior consuetudo fuit vniuersalis, & omnino abrogauit ius vniuersale antecedens: nam tunc existimo, necessariam esse præscriptionem canonicam quadraginta annorum contra talem consuetudinem, quia posterior consuetudo iam est omnino contra ius commune inductum per priorẽ consuetudinem. Aliud enim ius antiquius vtraque cõsuetudine, perinde se habet, ac si non præcessisset, quia omnino sublatum est. Et hæc de consuetudine sufficiãt.

Roch. Bart.

Tempus canonicæ præscriptionis requisitum & vna cõsuetudo derogat alteri.

Quando sufficiat tempus decennij.

C

Felin.

Quando 40. annis requiruntur.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI OCTAVI.

De lege humana fauorabili.

Cap. I. *Quid sit priuilegium.*

Cap. II. *An scriptura sit de substantia priuilegij, & quomodo à rescripto, dispensatione, seu beneficio differat.*

Cap. III. *De diuisione priuilegij in reale, & personale.*

Cap. IIII. *De priuilegio remuneratiuo, & conuentionali an reale sit, vel personale.*

Cap. V. *De diuisione priuilegij in perpetuum & temporale.*

Cap. VI. *De quatuor alijs priuilegiorum diuisionibus.*

Cap. VII. *Vtrùm sit aliquod priuilegiũ per se nõ scriptũ nec expressè concessum, sed vsu comparatum.*

Cap. VIII. *Quisnam possit priuilegium concedere.*

Cap. IX. *De materiali causa seu subiecto priuilegij, seu cui possit concedi.*

Gap. X. *Quodnam sit de facto subiectum priuilegij quoad personam cui conceditur.*

Cap. XI. *An priuilegium extendatur ad coniuncta, seu correlatiua.*

Cap. XII. *De communi, & ordinaria forma priuilegij.*

Cap. XIII. *Quæ sit substantialis forma priuilegij siue absolutè, siue sub conditione, aut modo concedatur.*

Cap. XIIII. *An de ratione priuilegij sit, vt per formalia verba iuri communi derogetur.*

Cap. XV. *De forma priuilegij quod vocatur,* ad instar.

Cap. XVI. *De communicatione priuilegiorum, & eorum collatione cum priuilegijs,* ad instar.

Cap. XVII. *Vtrùm communicato priuilegio etiam restrictio eius communicetur.*

Cap. XVIII. *An confirmatio priuilegij sit noua illius concessio, vel quid sit, & an vna ab alia differat.*

Cap. XIX. *Nonnulla dubia circa confirmationem priuilegiorum expediuntur.*

Cap. XX. *An per innouationem priuilegij confirmetur, vel denuo gratia concedatur.*

Cap. XXI. *Vtrùm ad esse seu ad valorem, vel fructum priuilegij aliqua iusta causa concessionis necessaria sit.*

Cap. XXII. *Quos effectus habere possit priuilegium vt priuilegium est.*

Cap. XXIII. *Quem effectum possit habere priuilegium vt lex est.*

Cap. XXIIII. *Vtrùm ad priuilegium, vt lex est, & ad effectum eius sit necessaria promulgatio, vel quæ notitia sufficiet.*

Cap. XXV. *Vtrùm priuilegium nondum priuilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferri illi possit aliquod ius.*

Cap. XXVI. *An vtique possit quis licitè suo priuilegio vti, & præsertim extra territorium concedentis.*

Cap. XXVII. *Quando priuilegium quoad suos effectus restringendum sit, vt odiosum, vel vt fauorabile ampliandum.*

Cap. XXVIII. *Quæ sint in restringendis vel extendendis priuilegijs obseruanda.*

Cap. XXIX. *Quibus modis priuilegium per se finiatur, seu quasi ab intrinseco amittatur, & specialiter per temporis lapsum.*

Cap. XXX. *Vtrùm cessante causa finali priuilegij cesset priuilegium, & extinguatur.*

Cap. XXXI. *Vtrùm priuilegium expiret per mortem solam concedentis.*

Cap. XXXII. *Quando de ratione formæ concessionis duratio priuilegij limitatur ad vitam concedentis.*

Cap. XXXIII. *De omissione priuilegij per renuntiationem expressam.*

Cap. XXXIV. *Vtrùm per non vsum perdatur priuilegium propter tacitam renunciationem, vel propter alium titulum.*

Cap. XXXV. *Quando & quomodo amittatur priuilegium per contrarium vsum.*

Cap. XXXVI. *Quando & quomodo admittatur priuilegium per illius abusum.*

Cap. XXXVII. *An priuilegium semel concessum reuocari possit à concedente, vel ab aliquo alio.*

Cap. XXXVIII. *Quibus modis soleat priuilegium reuocari.*

Cap. XXXIX. *Quando censetur Princeps tacitè reuocare priuilegium contra illud operando.*

Cap. XL. *Quando incipiat reuocatio priuilegij suum effectum sortiri.*

LIBER VIII.

DE LEGE HVMANA FAVORABILI, SEV PRIVILEGIVM CONCEDENTE.

DIstinximvs in cap. 2. libri quinti legem humanam in odiosam, & fauorabilem, & in fine eiusdem capitis insinuauimus, dupliciter dici posse legem fauorabilem, generaliter, scilicet, & specialiter. Priori modo dicitur lex fauorabilis quæcunque lex iusta, quæ speciale grauamen non imponit, neque aliquod odium continet: nam his semotis, lex de se magna beneficia confert; nam illuminat, dirigit, & in officio continet, idcóque fauorabilis censenda est, generali tamen appellatione, quia ex generali ratione iustæ legis hoc habet, supposita prædicta negatione, & ideo de lege fauorabili sub hac generali ratione nihil dicendum superest, nisi quòd hic fauor potest esse maior, & minor in diuersis legibus pro materiarum, & finium illarum diuersitate. Sic enim leges directè intendentes commune bonum præferuntur legibus, quæ commoditates singulorum priuatorum continent: & quæ religionem fouent his, quæ de temporalibus disponunt, & sic de cæteris. Quomodo autem hæc proprietas, seu fauor legis ad eius interpretationem conferat, in lib. 5. dictum est. Posteriori, seu speciali modo dicitur lex fauorabilis, quæ specialem fauorem aliquibus concedit, quæ nomine priuilegij significari solet, quæ particularem requirit considerationem in hoc libro tradendam, quia habet proprium quendam effectum legis non communem aliis, ratione cuius peculiaris species legis censetur, & aliquas habet proprietates, quas explicare necesse est. Sunt autem de hac lege tituli de Priuilegiis in omnibus tomis iuris canonici, vbi interpretes multa de hac materia disputant; in iure autem ciuili non inuenio absolutum titulum de Priuilegiis, sed cum aliqua additione de Priuilegiis creditorum, & de Priuilegiis veteranorum, in Digest. nouo. Et de Priuilegio fisci, vel dotis, vel variarum personarum, aut communitatum, in libris Codicis, quibus locis, & aliis multis iuris etiam ciuilis interpretes de hac materia tractant. Et Summistæ verb. *priuilegium*, & verb. *gratia*. Theologi verò de illis ex professo non disputant, sed pauca per occasionem, & succinctè attingunt.

Quibus in locis agatur fusè de lege fauorabili.

A

B

C

CAPVT I.

Quid Priuilegium sit.

1. *De nomine priuilegij.*

CIrca nomen oportet in primis aduertere, priuilegium duo includere, & significare, scilicet, ius ipsum, seu gratiam concessam priuilegiato, & mandatum ipsum, vel instrumentum, quo Princeps concedit alicui specialem gratiam, quod interdum vocatur rescriptum, indultum, vel Bulla in canonicis priuilegiis, quanuis hæc nomina latius habeant significatum, quia non tantùm priuilegia, sed etiam alij effectus per illa fieri possunt, vt infrà dicam. Et facilè fit transitus ab vno significato ad aliud, quia reputantur tanquam idem, quia vnum est propter aliud, & se habent sicut signum, & significatum. Nos ergo in præsenti propriè agimus de Priuilegio ratione iuris, & gratiæ, quia est veluti substantia priuilegij: simul autem de toto priuilegio, quia agimus de illo quatenus est lex quædam humana, quæ constituitur in genere signi, vt suprà diximus.

D

2. *Non omne priuilegium esse legem propriè, & in rigore sumptam.*

Secundò supponendum est, non omne priuilegium esse legem propriè, & in rigore sumptam, quia de ratione legis est, vt sit perpetua, vt suprà dictum est; non autem omne priuilegium est perpetuum, vt ex dicendis constabit; ergo saltem illud, quod perpetuum non est, non est propriè lex. Et hoc maximè locum habet quando priuilegium fertur ad determinatum tempus, si tamen absolutè feratur, habet hanc perpetuitatem, quòd non finitur per mortem concedentis, vt infrà ostendetur, in quo excedit vim præcepti, & conuenit cum lege, & in cæteris etiam seruat proportionem ad legem, & quandiu durat, per modum legis obseruari debet. Et ideo in communi explicatur priuilegium per rationem legis applicandam, scilicet, & intelligendam cum dicta moderatione, & proportione respectu priuilegiorum, quæ ad tempus tantùm conceduntur.

3. *Priuilegij definitio.*

His positis, priuilegium definiri potest, vt sit *priuata lex aliquid speciale concedens*. Sumitur ex Doctoribus in rubricis de Priuilegiis, & Summistis verb. *priuilegium*. Antonin. 1. p. tit. 19. c. 1. Ponitur autem *lex* loco generis, ratione iam dicta; *priuata* autem additur ex cap. *Abbate*, de verbor. signif. & cap. *priuilegium*, d. 3. vt priuilegium à cæteris legibus distinguatur: nam aliæ concedunt ius commune, hæc verò priuatum, vt Doctores circa prædicta iura declarant, Deci. & Abb. in rubri. de rescrip. Sed dicet aliquis, differentiam hanc repugnare generi, quia de ratione legis est, vt respiciat communitatem, atq; adeò quòd non sit priuata, sed communis. Sed aduertendum, priuilegium non vocari legem priuatam eo quòd vni tantùm personæ obligationem imponat (quod obiectio intendit) nam suprà diximus, & statim declarabimus, priuilegium respicere etiam communitatem, & quoad obligationem, quam inducit, & quoad bonum, & finem, quem saltem vltimatè intendit. Dicitur ergo lex priuata, quia particulari personæ, aut communitati speciale ius cõcedit præter commune. Et ita vltima particula est declaratiua prioris, vt apertè exponitur in d. c. *Abbate*. Et sic etiam dixit Gregor. in c. *hinc est*. 16. q. 1. *Priuilegium non constituere communem legem*. & Beda Act. 1. *Priuilegia singulorum communem legem facere non possunt*, cap. *non exemplo*. 26. q. 2.

Antonin.

c. Abba.

Decius. Abbas.

Gregor. Beda.

4. *Esse de ratione priuilegij vt concedat aliquid speciale.*

Atq; hinc cõstat, de ratione priuilegij esse, vt concedat aliquid speciale, quod loco differentiæ additum est ex eodem cap. *Abbate*, & c. *in his*, de priuileg. vbi decla

declaratur, dici *aliquid speciale*, vt distinguatur ab his, A quæ iure communi conceduntur. Vnde additur ibidem, priuilegium ita esse interpretandum, vt aliquid præter commune ius concedat, quia aliàs esset inutile, *Cùm nihil* (inquit) *eis conferat memorata indulgentia, sine qua id liceret, Prælatis indulgentibus.* Idem habet Gratian. in §. vlt. 25. q. 1. *Neque enim*, inquit, *aliquibus priuilegia concederentur, si præter generalem legem, nulli aliquid speciale concederetur.* Ex quibus verbis ratio assertionis constat, quia secluso hoc effectu, nihil proprium, & peculiare priuilegium haberet. Tacitè autem in hac particula continetur, priuilegium debere fauorem aliquem, seu beneficium concedere. Quia concedi dicitur quod voluntariè, & libenter acceptatur; illud autem semper est aliquid fauorabile; sic ergo dicitur, priuilegium aliquid speciale concedere: & ideo lex fauo- B rabilis est. Vnde si aliqua lex imponat speciale grauamen aliquibus personis, aut populis, non dicitur priuilegium, quia non concedit, sed imponit, vel (vt sic dicã) compellit tale grauamen subire, & ita non conuenit illi definitio priuilegij, sed odij, vel pœnæ, aut tributi. Posset verò quis obiicere cap. *hinc est.* 16. q. 1. vbi Gregor. vocat Priuilegium præceptum quoddam datum cuidam monasterio, vt eius Abbas non posset in Episcopum eligi. Sed re vera Greg. illud reputauit magnũ beneficium monasterij, *Ne fortè*, inquit, *occasione Episcopatus Abbatia aliquid detrimenti pateretur.* Et ideo meritò illud priuilegium appellauit.

Gratian. *Gregor.*

5. *An dicta definitio sit completa.*

Sed quæri potest in primis, an illa definitio completa sit. Et ratio dubitandi est, quia nonnulli existimant, addendum esse, vt illud, quod priuilegium concedit, sit aliquid contra commune ius. Ita sentit Panorm. in cap. *olim*, de verbor. signif. n. 7. vbi ait, de ratione priuilegij esse, vt concedat aliquid contra ius cõmune: nam si solùm concedat specialem gratiam, quæ iuri communi contraria non sit, quanuis per illud non detur, non est, inquit, propriè priuilegium, sed beneficium Principis. Quæ fuit etiam doctrina Bart. in l. *si finita*, §. *ex hoc edicto*, ff. de damn. infect. n. 5. & sequitur Sebastian. Medicis tractatu de Definition. 2. p. §. 17. Veruntamen licèt possit esse quæstio de nomine, tamen etiam priuilegium contra legem concessum potest dici beneficium Principis, & beneficium speciale datum præter ius commune ex liberali Principis gratia, vel donatione, est verè priuilegium, prout nunc de D illo loquimur, quia est lex priuata, & fauorabilis. Vnde non potest sub alia legis specie contineri. Nec in dicto cap. *Abbate*, ad rationem priuilegij postulatur, vt aliquid contra ius concedat, sed simpliciter, vt *aliquid speciale*, & in dicto cap. *in his*, vocatur indulgentia, licentia, & gratia, & solùm requiritur, vt aliquid huiusmodi concedat, & tamen constituitur caput illud sub titulo de Priuilegiis. Et talia sunt in religionibus multa priuilegia, quæ sunt meræ gratiæ Pontificum, & non sunt contraria iuri communi, sed aliquid vltra illud addunt, vt sunt priuilegia absoluendi, dispensandi, &c. Non est ergo necessarium, in definitione addere illam particulam *contra ius*: nam satis est, quòd sit vltra, vel præter ius; hoc autem satis significatur, cùm dicitur, priuilegium aliquid speciale concedere: si E enim nihil concederet vltra commune ius, profectò nec speciale aliquid concederet, & hoc ad summum probant nonnulla iura, quæ Medicis allegat. At verò Syluest. verb. *priuilegium*, q. 3. distinguit de priuilegio latè, & propriè sumpto: nam propriè sumptum ait esse contra ius, latè, sufficere vltra, vel præter ius. Sed non oportet de nomine contendere, nec video cur vox illa non dicatur propriè in tota illa significatione lata, quia per concessionem etiam, seu gratiam præter ius potest constitui lex priuata, à qua dictum est priuilegium, nec potest (vt dixi) sub alia specie propriè comprehendi.

Bart. *Sebastian.* *Syluestri distinctio priuilegii in latè, & propriè sũptum.*

6. *Obiectio.*

Hinc verò nascitur secunda obiectio, quia non omne priuilegiũ videtur aliquid speciale concedere, & consequenter non rectè ponitur illa tanquam differentia priuilegij. Nam per illam fit, vt definitio non conuertatur cum definito. Assumptum patet ex cap. *quia*, de procur. vbi Innoc. III. vniuersitati Parisiensi priuilegium concedit constituendi procuratorem in causis, dicens, *Hoc vobis concedimus auctoritate præsentium.* Et infrà, *licèt de iure communi hoc fieri valeat.* Ecce priuilegium, quod nihil speciale concedit, non solùm contra, vcrùm etiam nec vltra ius commune. Simile habetur in cap. *& si Christus*, in fine, de iur. iur. vbi potestas iurandi in propriis causis religiosis conceditur, quando alia probatio deest, quod non solùm iure communi, sed etiam naturali concessum videbatur. Similia etiam sunt multa priuilegia in religionibus, vt testantur Nauar. in Enchir. de Orat. cap. 3. n. 53. & cap. 19. n. 84. & in sum. cap. 25. num. 89. & Emman. Roder. tom. 1. quæstionum regular. quæst. 7. art. 1.

c. quia. *cap. & si Christus.* *Nauar.* *Em. Roder.*

7. *1. responsio ad obiectionem.*

Ad hanc obiectionem respondeti potest primò, hæc non esse propria priuilegia, sed tantùm declarationes quasdam iuris communis, vel naturalis, vel speciales admonitiones, vt talia iura seruentur, vel vt maiori auctoritate fiant. Hoc insinuauit Glossa in dicto cap. *quia*, vbi ita exponit verbum *concedimus*, id est, *declaramus concessum*, & in dicto cap. *& si Christus*, eodem modo Glossa exponit verbum *indulgemus*, id est, *indultum esse ostendimus.* Idem sentit Nauar. dicto cap. 3. n. 84. in princ. & §. 7. 8. & 9. sæpe enim dicit, hæc non esse propriè priuilegia, vel non esse vera priuilegia, sed C declarationes iuris, quæ dantur ad tollenda dubia, & scrupulos, pacandáq; conscientias. Nihilominus tamen dicendum est, hæc esse vera priuilegia. Ita tenet Emman. Roder. suprà, & fauet communis modus loquendi Doctorum, & religionum. Et potest illis propriissimè adaptari illa particula definitionis. Primò, quia ipsamet declaratio dubij addit aliquam certitudinem non solùm practicam, sed etiam speculatiuam, quæ multum confert ad rectè operandum sine remorsu, vel grauamine conscientiæ, qui est fauor non contemnẽdus. Secundò additur specialis admonitio Principis, vt seruetur aliquibus ipsum commune ius, quæ admonitio fauor est, & plurimum valet, tum quia specialis: nam sunt aliqua, *quæ nisi specialiter notentur, videntur neglecta*, vt dicitur in l *item apud Labeonem.* §. *hoc edictum.* ff. de iniuriis, tũ quia intercedit persona Principis, vel Pontificis, qui in gratiam petentium sæpe hæc concedit, vt suo nomine maiori auctoritate seruentur, aut fiant, vt significat Innoc. III. in d. cap. *quia*, ibi, *Auctoritate præsentium concedimus facultatem*, & in simili dixit Innocen. I. in cap. *quis nesciat*, dist. 11. *Quibus idcirco respondemus, non quia te aliquid ignorare credamus, sed vt maiori auctoritate eos instituas.* Hæc autem omnia ad specialem fauorem pertinent. Nam specialis prouidentia Pontificis per specialem monitionem, declarationem, & protectionem sine dubio est speciale beneficium. Exemplum optimum est in cap. *innouamus*, de treuga & pace, vbi Pontifex specialiter commendat quarundam personarum securitatem.

Emman. Roder. *Secunda responsio ad obiectionem.*

8. *Quod est per se malum, vel iure communi prohibitum aliquando specialiter prohibetur in fauorem alicuius.*

Aliquando verò id, quod erat per se malum, vel iure communi prohibitum, speciali modo in fauorem aliquarum personarum prohibetur cum additione specialis pœnæ. Quæ lex licèt respectu delinquentium pœnalis sit, respectu eorum, quorum tuitio intenditur, priuilegium est, & tale est priuilegium canonis, *si quis suadente*, personis Ecclesiasticis concessum, & simile habetur in cap. *paternarum.* 24. q. 2. & omnia iura, quæ specialibus pœnis muniunt Ecclesiasticam immunitatem, possunt sub hoc ordine priuilegiorum collocari. Præterea solet interdum fieri noua concessio illius rei, quæ per commune ius licebat, non solùm vt res licitè fiat, sed etiam vt ab inferioribus Prælatis prohiberi

hiberi non possit. Sæpe enim potest subditus aliquid licitè facere, dum non prohibetur, potest tamen à suo Prælato prohiberi, ne id faciat. Et tunc si à maiori Prælato specialem licentiam obtineat, dictum effectum operabitur, qui satis specialis est. Vltimò per huiusmodi concessionem restituitur quis ad ius commune, quod illi fuerat aliàs interdictum, vt si religioso detur priuilegium ad appellandum, quod est veluti ius quoddam naturale, interdictum tamen religiosis quasi iure ordinario. De quo priuilegio videri potest Panormitan. in c. 1. de rescrip. à num. 4. vbi etiam Dec. Hostien. & alij.

Panorm. Deci. Hostien

Addendum verò est vltimò ex Felin. in cap. 1. de rescrip. num. 4. cum Panormit. & aliis suprà citatis. Quòd licèt priuilegium possit non concedere aliquid vltra ius commune, regulariter non est ita interpretandum, etiamsi necessarium sit verba extendere, quãtum commodè fieri possit. Et ideo, etiam regulariter loquendo, non est priuilegium ita contrahendum, vt nihil operetur præter certitudinem, vel aliquid huiusmodi, sed tunc solùm, quando ex materiæ qualitate, & verbis priuilegij manifestè constat, non fuisse aliam intentionem concedentis. Nam si commodè, & secundùm proprietatem verborum potest aliquid speciale vltra, vel contra ius operari, id denegandum non est, quia & ipsa iura ita declarant priuilegia, quantum fieri potest, vt patet ex dicto cap. *in his*, cum similibus. Et ratio fauoris, & beneficij postulat hanc amplitudinem in concessione, vt infrà latiùs dicemus. Atque hoc etiam confirmat vulgare argumentum, quo multi colligere solent, id quod per priuilegium conceditur, sine illo non licere, iuxta cap. *sanè*, de priuileg. dicens, *Nullus debet sibi sua auctoritate præsumere, quod Romana Ecclesia alicui speciali ratione inspecta voluit indulgere.* Et idem ferè habetur in cap. *petitioni*. 7. q. 1. & in cap. *nõ exemplo*. 26. q. 1. & in regula iuris, quæ habet, non esse trahenda in consequentiam, quæ à communi iure exorbitant. Hæc enim, & similia in hoc fundantur, quòd priuilegium aliquid speciale concedit, sine quo, vel actus esset prohibitus, vel non esset in potestate operantis. Hoc autem argumentum regulare est, vt sic dicam, non certum, & vniuersale: tenet enim, quando constat priuilegium concedere aliquid vltra communem consuetudinem, vel legem, vt sumitur ex Gregor. lib. 2. Epist. 54. aliàs c. 93. & habetur in cap. *contra morem*, d. 100. Et idem est, quando conceditur noua potestas, sine qua actus non licebat. Quando verò priuilegium clarè conceditur solùm in gratiam petentis ad maiorem securitatem, vel propter suum scrupulum, aut dubitationem; tunc argumentum dictum non est efficax: oportebit autem (vt dixi) talem esse materiam, taliaque priuilegij verba, vt effectum alium non admittant.

9. Felin. cum Panormit. & alijs.

Cap. non exemplo.

Gregor.

Aliquãdo datur priuilegiũ in gratiam petentis ad maiorẽ securitatem ipsius, aut tollendũ scrupulum.

CAPVT II.

An scriptura sit de substantia priuilegij, & quomodo à rescripto, dispensatione, seu beneficio differat.

Ratio dubitãdi ex glossa. & cap. porrò.

c. contra morem.

HÆc quæstio necessaria visa est ad exactam declarationem priuilegij tam absolutè spectatam, quàm per comparationem ad alia, cum quibus affinitatem aliquam habere videtur. In definitione igitur priuilegij, nihil de scriptura diximus, sed solùm esse legem priuatam, & ideo meritò interrogari potest, an sit lex scripta, seu, quod idem est, an scriptura requiratur ad valorem, vel effectum priuilegij. Ratio autem dubitandi sumi potest ex Glossis in cap. 1. de censib. in 6. verb. *in scriptis*, vbi priuilegia ponit inter ea, quæ in scriptis redigi debent. Allegátq; cap. *porrò*, de priuileg. quia in eo dicitur inspicienda esse priuilegia, vt eorum tenor seruetur. Fauet etiam cap. *contra morem*, d. 100. ibi, *Aut scriptis priuilegiis se tueri.* Accedit, quòd interdum per specialem gratiam Pontificis conceditur, vt viuæ vocis oraculo valeant in conscientia; ergo signum est, per se non valere.

Nihilominus dicendum est, scripturam non esse de substantia priuilegij. Ita sumitur ex cap. *institutionis*, 25. q. 2. vbi id notat Glossa. & ex Clement. *dudum*, de sepulchr. ibi, *Gratias, aut priuilegia verbo, aut scripto concessa*, vbi etiam Glossa & Doctores, & ex Extrauag. *& si dominici*, cap. vlt. de pœnit. & remiss. ibi, *Tã verbo, quam scriptis, confectis exinde literis, vel non.* Et iterum, *Quas concedi quomodolibet in posterum contingit, verbo, literis*, &c. Idémque docent sub nomine gratiæ Innoc. in cap. *consuluit*, *num*, de rescrip num. 2. & Panorm. in cap. *nostra*, eod. Nauar. consil. 1. de priuileg. Felin. in rubric. de constit. n. 5. & Deci. num. 26. Sylvest. verb. *priuilegium*, num. 14. Ratio verò est, quia nullum est ius positiuum, quod scripturam requirat ad valorem, vel effectum priuilegij, nec etiam ex natura rei est necessaria, quia sufficit voluntas, & potestas Principis satis declarata; potest autem declarari verbo, vel consuetudine, vt infrà dicemus. Confirmatur, quia priuilegium est quædam lex; sed scriptura non est de substantia legis, vt suprà dictum est, nec in priuilegio interuenit aliqua specialis ratio. Confirmatur, quia dispensationes, & licentiæ possunt sine scriptis concedi; ergo & priuilegium: nam eadem ratio militat. Denique, quia regula Iuristarum est, omnem dispositionem fieri posse verbo, quæ ex iure positiuo scripturam non requirit, vt colligitur ex Doctoribus citatis, & Nauar. consil. 12. de clandestin. desponsat. Et meritò, quia verbum ex se non est minus efficax signum, quàm scriptura, licèt non sit adeò permanens, & ideo ad alios effectus, præsertim ad perpetuitatẽ, & probationem non sit ita accommodatum; hæ autem conditiones non sunt de substantia priuilegij; ergo nec scriptura, quia, vt dictum est, nullum datur ius positiuum, quod illam requirat.

2. Scripturam nõ esse de substãtia priuilegij. c. institut. Glossa.

Innoc. Panormit. Nauar. Felin. Decius. Sylvest.

Nauar.

Neque contra hoc vltimum obstat dictum cap. *contra morem*: nam ex illo ad summum colligi potest, scriptum priuilegium in causa, de qua ibi agebatur, fuisse necessarium ad probationem priuilegij, inde verò non licet inferre, fuisse necessarium ad substantiam: hæc enim valde diuersa sunt, & à diuersis non fit illatio. Sic etiam intelligenda est Glossa citata: non enim tantùm numerat ibi casus, in quibus scriptura est necessaria ad substantiam actus, seu dispositionis, sed in quibus est necessaria ad probationem. Imò in fine addit, nõ in omnibus illis scripturam esse simpliciter necessariam, sed tãtùm regulariter, vel ad melius esse, seu ad faciliorem, & certiorem probationem, & hoc modo esse potest necessarium scriptum instrumentum ad probationem priuilegij; non quidem simpliciter, sed ad melius esse, vt latè exponit, & probat Decius in rubr. de constitut. lect. 1. num. 12. & Felin. ibi n. 6. Vel nõ in foro conscientiæ, sed in foro iudiciali, vbi ius positiuum talem modum probationis postulauerit. Et ita Ludouic. Gom. in regul. Cancel. de non iudicando, &c. q. 14. Gigas q. 34. de pension. exponunt regulam cancellariæ, quę habet, *vt gratia Papæ nemini suffragatur literis non expeditis*, intelligi in foro iudiciali; non in foro conscientiæ, & idem dicunt de dispensationibus, eadémq; ratio est de Priuilegiis.

3. c. contra morẽ, exponitur.

Decius. Felinus.

Lodouicus Gomes. Gigas.

Referunt autem ibi, quendam virum doctum, & expertum in curia sensisse contrarium, quia gratia à Pontifice facta solo verbo, *Fiat*, nõ intelligitur absolutè facta, sed tantùm in ordine ad expeditionem literarum, ideóque esse quasi suspensam, donec authẽticè sit scripta literis expeditis. Nihilominus tamen ab eius sententia recedunt, & contra illam plura congerunt, quæ ad confirmandam suprà positam resolutionem valent. Neq; id, quod ille auctor sumit, scilicet, per verbum, *Fiat*

4. Quid expediatur per verbũ solum, fiat, à Pontifice prolatum.

Fiat, non concedi gratiam absolutè, & ex tunc, sed tantùm sub conditione literarum expediendarum, hoc (inquam) ab eo non satis probatur nec iure scripto, nec consuetudine, & oppositum docent communiter Doctores, & est vsu receptum, saltem in foro conscientiæ. Vnde quando iura volunt, vt gratiæ non valeant, quoad effectum aliquem absque literis, id in particulari declarant, vt constat ex Extrauaganti 1. de elect. & vlt. de pœnit. & remiss. inter communes. Et ex Tridentin. sess. 23. cap. 1. de reformat. & sess. 25. c. 5. de regular. vbi quando vult, scripturam esse necessariam pro aliqua licentia, specialiter id declarat. Vnde è contrario per argumentum ab speciali colligitur, vbi non declaratur, necessariam non esse scripturam, in priuilegio autem nullibi declaratur talis necessitas.

Conc. Trid.

5. Neque est confundendum priuilegium cum rescripto beneficiali: sunt enim valde diuersa, vt paulo pòst dicam, & ideo licèt in beneficiis prohibitum sit, vti gratia ante impetratas literas, vt in Extrauagan. *iniunctæ*, de elect. & aliis, quæ refert Azor infrà citandus, nihilominus illa prohibitio non extenditur ad priuilegia, & ideo in eis nulla est talis necessitas. An verò ad probationem priuilegij in foro exteriori sit necessaria simpliciter scriptura, disputant latè Iurisperiti, quibus hoc proprium est, & videri potest Abb. in cap. *in nostra*, de rescript. num. 11. cum Bald. in l. *humanum*, C. de legib. & Felin. & Beroi. ac Decius in rubr. de constit. Quorum resolutio est, scripturam esse necessariam regulariter ad probationem priuilegij, aliquando verò posse probari per testes, vt notant ex cap. *cùm olim*. 2. de priuileg. Quod maximè videtur admitti, quando instrumentum fuit aliquando obtentum, & casu periit, vel etiam in priuilegiis, quæ non cedunt in præiudicium tertij, quia cùm hæc probatio non sit aliquo iure positiuo prohibita, videtur ad fauorem pertinere, & ideo est amplianda, vbi alterius præiudicium non interuenit, & maximè si aliqua consuetudo faueat.

Azor. *Abb. Bald. Felin. Bero. Decius.* *c. cùm olim.*

6. Ex quibus etiam colligendum est, quomodo intelligenda sint indulta Pontificum concedentia religiosis mendicantibus, vt possint frui omnibus gratiis sibi concessis, siue per Bullas, siue per Breuia, aut viuæ vocis oracula, prout in libris ordinariè reperiuntur, *in foro conscientiæ tantùm, & pro maiori conscientiarum securitate*. Ita enim concessit Minoribus Leo X. vt habetur in Supplemento concessionis, ibi & in Compendio Minorum verb. *priuilegia*. Hæc enim gratia intelligi potest fuisse concessa solùm ad tollenda dubia, quæ oriri possunt ex varietate opinionum, vt iudicant illa verba, *pro maiori conscientiarum securitate*. Vel certè potest aliquid operari, si aduertamus, licèt scriptura non sit necessaria ad vtendum priuilegio in foro conscientiæ, nihilominus necessarium esse, vt aliqua sufficienti via, & ratione de illo constet omnibus, & singulis, qui illo vti debent. Quia ergo valde incertum esse poterat, quæ notitia concessionis sufficiat, ideo Pontifex ad pacandas conscientias designat modum, dicítque sufficere quòd per Bullas, aut Breuia, aut viuæ vocis oracula sint concessa, & addit, *Prout in libris ordinis reperiuntur*, itáque vult sufficere, vt in libris ordinis extet memoria talium priuilegiorum. Et ne fortè quis dubitaret, an aliqua essent, aut malè intellecta, & per errorem ibi posita, vel aliter obsoleta, ideo addit, se pro maiori conscientiarum securitate illa de nouo concedere., vt in locis allegatis refertur.

Intelligentia indultorũ. datorum mendicantibus. *Leo X.*

7. Atque hinc facilè intelligitur quod secundo loco in titulo capitis proposui, quomodo priuilegium à rescripto differat: statim enim apparet quædam differentia ex dictis. Nam priuilegium non requirit scripturam, vt dictum est; rescriptum autem intrinsecè illam includit, vt nomen ipsum præfert, vt sumitur ex leg. 3. C. de diuersis rescript. vbi non quæuis, sed authentica originalis scriptura ad rescriptum postulatur. Imò si vocis ipsius compositio rigorose spectetur, videtur postulare, vt rescriptum iterum, atque iterum sit scriptum, quod maximè dici poterat de Apostolicis rescriptis. Nam (vt ait Glossa in cap. *ad audientiam*, de rescriptis) *per manus transit, & multa maturitate decoquitur*. Sed non inde sumptum est nomen illud: est enim antiquius, & in iure ciuili vsitatum, dictúmque est rescriptum, quasi responsum scriptum, & quasi per antonomasiam sunt ita appellata Imperatorum responsa ad dubia iuris, quæ ab illis interrogabantur, vt sumitur ex l. 1. ff. de appellation. & relation. & ex l. 1. ff. quando appellandum sit. Et quia Principis responsum legem constituit, vt suprà lib. 3. & 4. dictum est, ideo rescriptum ius scriptum aliquando continere dicitur, vtique, vel commune, vel inter partes, vel respectu eius, cui conceditur, vt referendo plures explicat Rochus Curtius in tractatu super cap. *cum tanto*, de consuetudine, in Præfation. num. 8.

Glossa. *Rochus Curtius.*

8. Hæc verò differentia, & valde materialis est, & non est vniuersalis: nam responsum Principis posset sine scripto dari, & eandem vim habere, si ipse vellet: & priuilegia frequentiùs scripta conceduntur, & possent ita concedi, vt aliter non valeant, si superior vellet, vt per se notum est: & præterea etiam priuilegium scriptum à rescripto distinguendum est. Et quidem secundùm vsum iuris Canonici, & ciuilis, Rescriptum generale nomen est, sub se continens priuilegium scriptum, & multa alia, quæ priuilegia non sunt. Vnde duplex solet distingui rescriptum, scilicet, iustitiæ, & gratiæ. Iustitiæ est, quod datur, vel ad explicandum ius, vel ad lites, seu ad dicendum ius inter partes. Et hoc rescriptum manifestè differt à priuilegio, quia rescriptum iustitiæ datur secundùm commune ius, vel ad interpretationem eius, vel ad debitam exequutionem: priuilegium autem datur potiùs contra vel vltra ius, vt in definitione diximus.

Aliud esse rescriptum iustitiæ, gratiæ aliud, & quid sint.

9. Rescriptum autem gratiæ subdistingui potest: in illud, quod versatur circa res, & quod versatur circa facta hominum. Primum est ad conferendum beneficium, vel donum aliquod gratis collatum, quod dici potest rescriptum facti potiùs, quàm iuris. Et hoc à priuilegio differt, quia non est lex priuata, nec dat propriè facultatem operandi aliquid contra, vel vltra legem, sicut dat priuilegium. Et talia sunt in iure canonica rescripta, quæ beneficialia vocantur, & dantur ad collationem, resignationem, & alias dispositiones de beneficiis Ecclesiasticis faciendas. Quæ rescripta in hoc videntur conuenire cum rescriptis iustitiæ, quòd secundùm commune ius concedi intelliguntur, nisi aliud exprimant: dicuntur autem gratiæ, quia Ecclesiastica beneficia gratis conferuntur. Et his rescriptis respondent in iure ciuili illa, per quæ dicuntur Imperatores conferre beneficia, dignitates, administrationes, &c. lex quarta, & quinta, C. de diuers. rescrip. Ac denique in his rescriptis beneficialibus maior est scripturæ necessitas ad consequendum effectum gratiarum beneficialium à Pontifice concessarum, quàm in priuilegiis, quia Pontifices ipsi ita disposuerunt, vt alibi dicemus, tractando de beneficiis, & sufficienter tetigit Azor tom. 1. suarum Institut. lib. 5. cap. 2. quæst. 5. Aliud ergo est rescriptum gratiæ pertinens ad ius operandi, & sub hoc continetur priuilegium scriptum iuxta sententiam Felin. in rubric. de rescript. num. 4. & Panormitan. in cap. *plerumque*, de rescriptis. Adhuc autem rescriptum sic gratiosum latiùs patet, quàm priuilegium: continet enim sub se alias gratias, vel dispensationes, quæ priuilegia non sunt.

Subdiuisio rescripti gratiæ. *Azor.* *Felin. Panormit.*

Rescriptum intrinsecè includit scripturã.

Ad

10. *Communiter iudicantur differre dispẽsatio & priuilegium. Mandos.*

Ad cuius declarationem vlteriùs inquiri potest, an dispensatio sit priuilegium, vel ab illo differat; conuenit enim cum illo, quia etiam est gratia, & fauor, & non solùm est præter, sed etiam contra legem. Nihilominus communiter differre censetur, vt tradunt Mandosi. in Praxi signaturæ, verbo *dispensationes*, & Rebuffus in Concordat. titulo, Forma mandati Apostolici, verbo, *dispensationum*, qui alios allegant. Constituúntque differentiam, quòd ad dispensationem requiritur causa, non autem ad priuilegium. Sed hoc secundum non est in vniuersum verum: nam priuilegia etiam contra ius non possunt dari sine causa, vt infrà videbimus, quia eadem ratio in eis militat, quæ in dispensatione, vel certè maior, quia magis lædunt commune ius. Vnde illa differentia etiam constitui posset inter priuilegia: nam quædam requirunt causam, & non alia. Imò & dispensatio interdum dicitur concedi sine causa, vt suprà visum est. Et ideo dicunt alij, dispensationem esse quoddam priuilegium, solúmque differre à priuilegio in communi tãquam species à genere: à priuilegio autem, quod est contra ius, non differre. Insinuat Syluester, verbo, *priuilegium*, quæst. 3. nam loquens de priuilegio contra ius, diuertit ad dispensationem. Sed nihilominus si spectemus communem modum loquendi, non omnis dispensatio dici potest propriè priuilegium. Nam frequenter conceditur dispensatio ad vnum actum tantùm, vt ad contrahendum matrimonium, vel quid simile: illa verò dispensatio non potest dici propriè priuilegium, quia non est lex priuata: non enim per modum legis stabilitur, cùm nullo modo ius permanens constituat: sicut ergo præceptum temporale non est lex, ita nec concessio ad vnum tantùm actum contra legem dicetur propriè priuilegium. Item licentia, quæ nihil semel datur ad agendum aliquid semel contra, vel præter regulam, non poterit dici propriè priuilegium. Dispensatio etiam in irregularitate, vel alio simili impedimento canonico, non videtur posse dici priuilegium, quia solùm est ablatio cuiusdam defectus, quo semel ablato, licèt dispensatus multa possit facere licitè, quæ antea non poterat, tamen iam non operatur ex priuilegio, sed secundùm ius commune, quia iam non est irregularis. Sicut absolutus à censura multa potest facere, aut recipere, quæ antea non poterat, & tamen nemo dicet, absolutionem illam esse priuilegium, sed esse beneficium auferens talem defectum, quo ablato iure communi alia licent. Solùm ergo illa dispensatio poterit priuilegium appellari, quæ per modum legis priuatæ conceditur ad operandum ordinariè, & stabilitur contra aliquod ius commune, vtendo priuato iure per talem concessionem constituto, & tale priuilegium dici potest quasi permanens dispensatio, ideóque requirere causam tanto maiorem, quo maior est dispensatio, vel potiùs, quia est multiplex, seu permanens dispensatio. Vnde omnes conditiones requisitæ ad dispositionem, ad tale priuilegium erunt cum proportione necessariæ, & ob eandem causam pauca de tali priuilegio in præsenti dicemus: nam quæ in lib. 6. de dispensatione dicta sunt, illi sunt communia.

Rebuffus.

Sylvest.

11. *Non esse omnino idẽ priuilegium ad gratiam & beneficium.*

Atque ex his tandem colligitur, quomodo priuilegium ad gratiam, aut beneficium comparetur. Non enim sunt omnino, ita vt inter se conuertantur, sed priuilegiũ est veluti species gratiæ. Omne enim priuilegium dici potest gratia, seu beneficium, vt constat, quia est fauor vt ostendimus: fauor autem Principis beneficium eius est. Item priuilegium non solet esse debitum, & hac ratione gratis conceditur, ac subinde est gratia, vnde si sit priuilegium scriptum, erit rescriptum gratiæ. E contrario autem non conuertitur, quia non omnis gratia, vel beneficium Principis est priuilegium: nam omnis dispensatio sub gratia, & beneficio continetur, & tamen non omnis illa est priuilegium, vt dixi. Quæ omnia deseruire poterunt ad exponenda iura loquentia de rescriptis, & quomodo applicanda sint priuilegiis, etiam scriptis. Nam quæ pertinuerint ad generales rationes relcripti, cum proportione conuenient priuilegio, non verò quæ conueniunt rescripto rigoroso, quod continet, & declarat commune ius. Nam in hoc habet specialem rationem priuilegium. Et ad hunc modum de aliis iudicandum est.

CAPVT III.

De diuisione priuilegij in reale, & personale.

1. EXplicata ratione generali priuilegij, oportet varios modos, & quasi species priuilegiorum exponere: nam ad intelligenda iura, & indulta hoc maxime necessarium est. Et in primis potest diuidi priuilegium in diuinum, & humanum, vt videre licet in Anton. 1. parte, tit. 19. cap. 1. Diuinum appellat quod à Deo ipso conceditur. Quod olim creditur fuisse in vsu respectu communitatis populi Dei, quasi per generalem concessionem præter ius naturæ, qualis fuit in lege veteri facultas repudiandi vxorem, & in lege etiam naturæ licentia ducendi plures vxores viuentes, iuxta receptas sententias. Nunc verò potest in hoc ordine poni facultas, quæ aliquando datur alicui personæ per internam Spiritus sancti inspirationem ad aliquid singulariter operandum: illa enim in iure aliquando vocatur priuata lex, vt in cap. *duæ sunt leges*, 23. q. 2. & in cap. *dixit Dominus*. 14. q. 5. & in cap. *si non licet*, §. *non occides*. 23. q. 5. Quæ inspiratio, seu priuata lex interdum non repugnat præceptis, sed subleuat hominem ad aliquid perfectius vltra illa operandum. Et tunc non meretur nomen priuilegij, sed specialis auxilij, & sine periculo admitti potest, quanuis semper prudentia necessaria sit. Interdum verò exorbitat à communibus, vt fuit in Sansone ad se occidendum. Et talis lex priuata, quanuis interdum dari soleat ex dono Spiritus sancti, tamen multum habet periculi, si non examinetur summa cum diligentia, & præsertim per Ecclesiasticam regulam, & leges, iuxta cap. *nisi cùm pridem*, de renunc. cap. *cùm ex iniuncto*, de hæret. & legi potest D. Thom. 2. 2. quæst. 171. art. 5. & ibi Caietan.

Anton.

c. duæ sunt leges.
c. dixit Dominus.
c. si non licet.
c. nisi cùm pridem.
c. cùm ex iniuncto.
D. Thom. 2.

Priuilegium autem diuinum hoc modo sumptum, magis spectat ad quandam dispensationem, vel potiùs mutationem factam in materia legis naturalis, de qua suprà dictum est. Et præterea prior modus talis dispensationis iam non est in vsu: qualis autem olim fuerit, in materia de matrim. consideratur. Posterior autem modus dispensationis rarissimus est, & pertinet ad diuinum instinctum, de quo in materia de Fide, & prophetia dicendum est. Præter hæc verò solent dici diuina priuilegia, quæ Christus Ecclesiæ suæ concessit, vel Pontifici vicario suo, aut ordini Clericali. Sed hæc non sunt priuilegia, prout nunc de illis tractamus, tum quia licèt sint specialia dona, non sunt ex lege priuata, sed ex iure diuino, communi, & ordinario legis gratiæ, & quasi connaturali Ecclesiæ Christi, vt ab ipso fuit instituta, & ita non sunt præter ius, sed secundùm ius, quod in se continent: tum etiam quia nunc non agimus de lege diuina, sed de humana.

3. *Priuilegium humanum aliud reale, aliud personale, & quid sunt.*

Omissis ergo diuinis priuilegiis, humanum diuidi solet in reale & personale. Quæ diuisio insinuatur in cap. *mandata*. de præsump. ibi, *Non loco tribuimus, sed personæ*, quanuis ibi non de proprio priuilegio, sed de quadam Pontificia delegatione sit sermo, tamen est eadẽ ratio, & ferè similia sunt verba in l. *priuilegia*. 196. ff. de

c. mandata.

ff.de regul.iur.vbi dicitur, *Priuilegia quædam causa sunt, quædã personæ.* Sumitur etiam clarè ex l.*forma*, §. *quamquam*,ff.de censib.& in eisdem iuribus satis insinuatur, diuisionem esse sufficientem : quanuis enim addi soleant alia membra, ad hæc possunt reduci, vt iam dicam. Priuilegium ergo reale dicitur, quod conceditur directe alicui rei, muneri, vel conditioni distinctæ à persona. Personale verò, quod immediatè fertur in personam ratione sui. Sicut diuidi solent decimæ in reales, & personales, & interdictum similiter. Vnde sicut in illis alibi diximus, ita in præsenti aduertendum est, quòd licèt omne priuilegium principaliter, & quasi vltimatè referatur ad alicuius personæ vtilitatem,vsum,vel fructum,quia sicut leges,ita & priuilegia non feruntur, nisi propter hominum commoditatem, aut fauorem, nihilominus fructus, & vtilitas priuilegij frequenter versatur proximè circa res,vt circa prædia, domos, merces, officium, & alias res similes, per quas redundat vtilitas in personam habentem talem rem, aut dignitatem, aut existentem in tali loco.Et ideo ad distinguenda illa duo membra, oportet attentè distinguere personam,quæ fruitur priuilegio, à subiecto, cui veluti immediatè adhæret immunitas priuilegij;non enim sumitur diuisio ex persona primo modo spectata, quia hoc modo omnia priuilegia dici possunt personalia, vel potiùs personarum: sed ex re, vel persona posteriori modo consideratis, vtriusque membri ratio, & distinctio sumenda est. Nam si priuilegium adhæret rei distinctæ à personis,& per illam transit ad dominum, vel possessorem,priuilegium reale est, vt sunt immunitas templi, seruitus, vel tributum prædio, aut fonti adhærens. At verò si immunitas priuilegij ipsi personæ immediatè,quasi ratione sui inhæreat, & sub hac ratione illi concessum sit,tunc est personale.Contingit tamen, vt licèt priuilegium non adhæreat rei existenti extra personam, nihilominus non sit in ipsa persona, nisi ratione alicuius conditionis adhærentis illi, vt ratione dignitatis, v.g. Episcopatus, clericatus, Principatus, aut Doctoratus, &c.aut ratione muneris,seu officij, vt iudicis, militis, scholaris,vel ratione necessitatis, vt minorum, pauperum,&c.ratione actionis, vt piæ causæ, &c. & de his priuilegiis potest esse ambiguum, an sint personalia, vel realia. In quo attendenda videtur qualitas conditionis, cui priuilegium proximè adhærere censetur. Nam si illa sit de se perpetua,vel per successionem,vel per adhæsionem ad aliquod corpus perpetuum : tale priuilegium reale censetur,quia cum re ipsa transit, & durat:& tale est priuilegium Episcopatus, Cardinalatus,Senatoris, & similia : si verò talis conditio sit in se temporalis, vel saltem finiatur cum persona, priuilegium nihilominus censebitur personale, licèt interdum multum habeat de reali, & ideo mixtum appelletur.

4. *Quomodo dignoscatur an priuilegiũ adhæreat personæ, vel rei.*

Quæri autem solet, quomodo dignoscatur, an priuilegium adhæreat personæ, vel rei, de quo puncto multa scribunt Iuristæ in l.*quia tale*,ff.solut.matrim. & in aliis locis infrà referendis. Nos autem breuiter dicimus,tria, vel quatuor spectanda esse,scilicet, modum personæ,cui fit gratia;ratio, seu causa, quæ mouet ad concessiones,res,quæ ibi interuenit, circa quam versatur immunitas priuilegij, ac denique verba priuilegij. Circa personam aduertendum est, quandam esse personam propriam,vt est vnus homo,aliam fictam, quæ mysticum etiam solet appellari, vt est ciuitas, religio, collegium,monasterium,vniuersitas,& similia.Si ergo priuilegium directè fiat personæ fictæ, id satis est, vt priuilegium sit reale,quia perpetuũ est, iuxta l.*forma*.§. *quanquam*, ff. de censib. quia talis persona ficta perpetua est,iuxta l.*proponebatur*, ff.de iudic. Procedit autem hoc, siue priuilegium concedatur corpori ad vsum totius corporis per modum vnius vniuersitatis in vnum congregatæ, siue concedatur eidem ad vsum singulorum, siue è conuerso detur singulis de tali corpore ratione totius, & vt sunt membra talis corporis,id est, vt ciues,vel religiosi sunt.Quia,vt sumitur ex l.2.ff. de reb. dub. etiam hoc modo censetur, priuilegium per se primò concedi tali corpori mystico, quod est res quædam perpetua per continuam quandam successionem, & ideo tale priuilegium reale est,& perpetuum.

Si autem persona, cui conceditur priuilegium, sit vera,non statim priuilegium est personale, sed subpartitione opus est.Nam aliquando est persona particularis,aliquando verò est genus personarum, vt minores, mariti,vxores,& similes,& vtrumque ex his vocari potest personale,vt notat Barbos.in l.*quia tale*,n.14.ff. solut.matrim.cum Lasio in l.*maritum*,eod. n. 32. Et de priori quidem per se patet. Quia tale priuilegium soli illi personæ adhæret,& cum illa finitur,quæ est conditio maximè propria priuilegij personalis,vt patet ex dicto c.*priuilegia*,& ideo non transit ad hæredes,vt habetur in dicta l.*maritum*,& dicta l.*quia tale*,& dicta l. *forma*.Et optimè in l.*sordidorum*,C. de excusat.muner. lib. 10.De posteriori verò ratio est, quia tale priuilegium singulis personis veris sub illa communi appellatione conceditur, non ratione communitatis talium personarum,aut alicuius corporis mystici ex illis compositi, sed ratione sui,& prout in vnaquaque est, illi soli prodest,& cum illa extinguitur,quæ sunt conditiones priuilegij personalis. Quia verò hoc priuilegium sic in communi concessum certo generi personarum moraliter perpetuum est, quia nunquam sub illo communi genere deesse possunt indiuidua, in quibus priuilegium illud conseruetur, ideo multum simile est priuilegio reali,& ab aliquibus ita vocatur.

5. c.*priuilegia*.

Item potest considerari alia ratio,quia tunc videtur concedi priuilegium non tam personæ, quàm certæ conditioni existenti in persona, vt minori propter defectum ætatis datur priuilegium restitutionis : maioribus autem propter absentiam causa reipublicæ, ff. ex quibus causis maiores,&c.Vxoribus datur Velleianum ratione status,& subiectionis;filiisfamilias Macedonianum simili titulo.Et ita similia priuilegia magis videntur concessa ipsi causæ, vel rei, & ex hac parte censeri possunt realia,sicut priuilegia piæ causæ, scholarium, Doctorum,& similia, argumento l. *in omnibus causis*, 69.ff.de regul.iur. Sed non oportet de nomine laborare,quando de re constat.Nam quod ad doctrinam moralem attinet, talia priuilegia in se spectata, & respectu totius generis talium personarum, planè sequuntur in omnibus naturam, & conditionem priuilegij realis. Spectata verò prout vnicuique personæ particulari sub illo genere contentæ applicantur,sequuntur conditionem,& doctrinam personalis priuilegij,& hoc intendunt citati Doctores, & probat ratio facta. Ex quibus constat ad illam diuisionem sufficienter reduci omnes species priuilegiorum,quæ sub aliis nominibus numerant Hostien.Anton. Sylues. Angel. & alij tractantes de priuilegiorum varietate.

6.

Hostiens. Anton. Sylues. Angel.

Sic ergo ex parte personæ cognosci potest, quando priuilegium sit personale, vel reale, non tamen id sufficit, præcipuè, quando priuilegium datur personæ veræ, ac singulari : non enim satis hoc est, vt priuilegium censeatur personale, argumento l. *iuris gentium*.§.*pactum*,ff.de pactis,ibi, *Plerumque persona inseritur pacto,non vt personale pactum fiat,sed vt demonstretur,cum quo pactum factum est*, & ideo additur ibi,æstimandam esse mentem contrahentium. Idem ergo contingit cum proportione in priuilegio, quia sæpe cum persona iungitur res, vel dignitas, aut similis causa, & ideo ex intentione concedentis oportet discernere, cui primariò concedatur priuilegium. Ad hoc ergo discernendum subiungitur, secunda consi-

7.

deratio,quæ esse debet de causa, cuius intuitu principaliter datur priuilegium: nam si illa sit persona ipsa, seu conditio per se adhærens illi,censetur priuilegium esse personale;si verò sit dignitas,vel res alia,seu causa, quæ cum persona non cohæreat,priuilegium est reale. Atque ita hanc regulam assignant Bald.Roman.Anch. & alij,quos refert,& sequitur Barbos.suprà num. 3. & videtur sumi ex dicta l.*in omnibus causis*.Et ex alio principio,quod in omni dispositione attenditur præcipuè ad causam principalem,& immediatam, quàm ad remotam,vt est vulgare.

Bald. Roman. Anchar. Barbos.

8. *Difficultas circa regulam datam.*

Non caret tamen hæc regula dubitatione: nam interdum principale motiuum concedendi priuilegium est conditio personæ,vt dignitas eius,vel meritum, & nihilominus intuitu illius priuilegium conceditur rei principaliter, vt quando Rex alicui Comiti propter insignes victorias in bello partas priuilegium maiorum Principum,quos Hispani *grandes* vocant, non solùm personæ suæ, sed etiam dignitati, seu comitatui concedit,quod priuilegium reale est, licèt intuitu personæ fiat: è contrario verò licèt priuilegium concedatur principaliter intuitu dignitatis,si fiat personæ, personale tantùm est, vt patet ex dicta l. *sordidorum*, ibi, *Neq; enim potest esse perpetuũ,quod non rebus,sed personis contẽplatione dignitatis,atque militiæ indulsisse nos constat.*

9. *Soluitur difficultas.*

Respondeo,argumentum conuincere,non esse principaliter attendendum motiuum operantis ad discernendum inter hæc priuilegia, sed obiectum (vt sic dicam)proximum, ad quod dixerit intentionem suam, quando voluit priuilegium concedere. Nam Princeps concedens priuilegium,voluntare sua facit, vt vel persona,vel res alia priuilegiata sit; ergo illa fit subiectum proprium,cui veluti adhæret immunitas priuilegij,quę respectu voluntatis concedentis fuit proximum obiectum talis concessionis. Et in hunc modum interpretor verba illius l. *in omnibus*,quæ sic habent, *In omnibus causis,vbi personæ conditio locum facit beneficio,ibi deficiente ea,beneficium quoque deficit.* Nam conditionem personæ locum dare beneficio idem esse intelligo, quod præparare,& reddere capacem personam, vt sit veluti proximum subiectum beneficij,seu priuilegij.Et simili modo subdit è conuerso,*Vbi verò genus actionis id desiderat*,id est, vt intelligatur fauor inhærens actioni, ac subinde priuilegium esse reale. Ex quo textu aliis verbis possumus explicare rem eandem; nam si intentio priuilegiatoris fuit prouidere personæ, priuilegium est personale;si verò intẽtio fuit prouidere causæ,dignitati,& similibus,priuilegiũ est reale,ex quocũq; motiuo, siue intrinseco,siue extrinseco,ad vnũ,vel alium modũ intẽtionis inductus fuerit priuilegiator,quia (vt dixi)id operatur,quod vult, vndecunque moueatur. Opinórque hoc intendere Iuristas, cùm dicunt, non ex causa impulsiua,sed ex principali, & proxima distinctionem esse sumendam.Nihilominus tamen multùm est considerandæ causa motiua;nam deseruit multum ad indicandum intentionem concedentis, & ex illa sæpe coniectandum est, quomodo priuilegium ad rem vel personam dirigatur,vt ex dicendis patebit.

10. *Quomodo scia tur intentio concedentis.*

Vlteriùs verò superest explicandum, quomodo cognoscatur intentio concedentis.Circa quod altera consideratio occurrit.Nam imprimis attentè considerandæ sunt verba priuilegij,& si illa nõ sufficiũt,materia ipsa, & proportio eius cum concessione est spectãda,vt priuilegij conditio discernatur. Et in primis ex parte verborum pro regula assignari solet, si verba dirigantur ad rem,priuilegium esse reale,si ad personam,esse personale. Vt si priuilegium dicat, Concedo vineæ tuæ immunitatem soluendi decimas, priuilegium est reale; si verò dicat,Concedo tibi facultatem non soluendi decimas ex vinea, priuilegium est personale, vt notat Glossa. Glossa.in Clement.1.verb. *excolentes*, de decim. Ratio est,quia illa verba designant proximum obiectum, seu subiectum immunitatis concessæ; ergo priora indicant vt subiectum ipsam vineam, posteriora verò personam, cuius est vinea. Et confirmari potest ex iuribus,in quibus distinguuntur personale, ac reale priuilegium,quia vnum personæ, aliud rei conceditur, vt patet ex l.1.ff.de aqua quotid. & æsti.in fine, cum aliis suprà allegatis:non potest autem melius significari verbis,quod huic, vel illi concedatur priuilegium, quàm verba ad hoc,vel illud,id est,ad rem, vel personam dirigendo.Et ita sentiunt Gloss.25.quæst.2.in princip.& in c.*tuæ*, de his, quæ fiunt à Prælatis. Bart. in l. 1. ff. de constitut.Princ.num.2.

Glossa. Cap.tua. Bart.

11. Confirmari hoc potest ex regula iuris, quòd delegatio commissa alicui sub nomine dignitatis, vt Episcopo Conimbricensi, intelligitur concessa sedi, ita vt si iste decedat,successor intelligatur delegatus: secùs autem esse si fiat sub proprio nomine personæ, vt habetur in cap.*quoniam Abbas*,de offic. deleg. ergo signum est,verba concessionis ibi propriè collocare suum effectum,vbi directè,& immediatè diriguntur. Idem ergo est in priuilegio,vt notant Panorm.& Felin.ibi,& Bald. in c.1.de his,qui feud.dar. possunt.§.*Marchio*, num. 4. Vnde inferunt,etiam ordinem literæ, seu concessionis esse in priuilegiis attendendum,ita vt si res collocetur proximè post concessionem,priuilegium sit reale, licèt postea adiungatur persona: at verò si priùs nominetur persona,priuilegium personale iudicetur. Ita Panorm. in dicto c.*mandata*,de præsump.n.1. argumento legis, *si communis*, ff. de stipulat. ser. statim verò addit idem Panorm explicationem,vt hoc intelligatur in dubio,& quando aliæ coniecturæ cessant,quod nos dicimus,cæteris paribus: tunc enim meritò hæc coniectura aliquid operabitur.

c. quoniam Abb. Panorm. Felin. Bald. Panorm. c.mandata.

12. Addenda verò est duplex limitatio, vna est, vt hæc regula locum habeat, quando verba priuilegij sunt absoluta, & simpliciter diriguntur ad personam tantùm, vel ad rem tantùm: nam si aliquid eis addatur, per quod extendatur, vel distrahatur eorum significatio, mutari omnino poterit significatio, vel certè ambigua fieri. Vt v. g. si postquam priuilegium dixit, Concedimus Petro, vel tibi, addat,& hæredibus tuis, vel successoribus tuis, &c. Priuilegium non est personale, sed reale. Ita monet Bartol. in l.1. ff.de constit. Princip. num. 2.pet l. 1.ff.de iure immunit. ibi,*posteríque data*. Idem est si concessioni personæ factæ addatur, *in perpetuum*, seu *vt perpetuò valeat*, tunc enim priuilegium est reale, vt notat Felin. in dicto cap.*quoniam Abbas*, num. 11. cum Anchar. in reg.*priuilegium*, q.1.& cons.333. Aliqui verò putant, particulam *perpetuò*,non sufficere, quia in iure significare solet vitæ tempus, & coarctanda est. Alij verò vtuntur distinctione de liberalibus, vel remuneratoriis priuilegiis,vt per Barbos.dicta l.*quia tale*,num.11. Verùm etiam in liberalibus censeo tenendam esse proprietatem verbi,nisi alia verba, vel ratio vrgens cogat ad illam restrictionem. Regulariter enim illud aduerbium perpetuitatem priuilegij significat,quia si absolutè fiat concessio personæ sine restrictione temporis,intelligitur durare toto tempore vitæ,si aliquid aliud non obstet; ergo cùm additur expressè, vt priuilegium sit perpetuum aliquid amplius conceditur, nempe totum illud,quod vox illa propriè significat.Et quia contra naturam priuilegij personalis est, vt sit perpetuum, ideo fit priuilegium reale. Quia licèt nominetur persona, non nominatur,vt subiectum priuilegij,hoc enim tunc est genus ipsum, seu familia, sed nominatur vt prima persona incipiens vti priuilegio, seu tanquam fundamentum adæquati subiecti priuilegij.Idem è contrario erit,si priuilegij concessio immediatè dirigatur ad rem, vel dignitatem;statim verò addatur causa indicans,intentionem dirigi ad personam, vt si sub nomine Episcopi talis ciuitatis concedatur eidem facultas aliqua

Felin. Anchar.

propter

propter insignes labores, vel eminentiam scientiæ, &c. Priuilegium est personale; vt expressè notauit Panormitan. in cap. *mandata*, de præsumpt. num. 1. assignans pro regula, in priuilegiis magis esse vtendum coniecturis, quàm recurrendum ad expressionem nominis proprij, vel dignitatis. Est autem eadem ratio de aliis nominibus rem, vel personam significantibus.

13. *Præter verba astẽdenda etiã materia priuilegij.*

Altera declaratio est, vt vltra verba, materia priuilegij spectetur: oportet enim talis esse conditionis, vel qualitatis, vt possit iustè, & rectè ad illam adaptari priuilegium, ideóque iuxta illius capacitatem interpretanda sunt verba. Nam licèt verba sonent priuilegium reale, si materia non potest accommodari rectè perpetuitati priuilegij, interpretanda erunt de personali, & è contrario. Ita Panormitan. in cap. *aduersus*, de immunitate Ecclesiarum, num. 17. & in cap. *quoniam Abbas*, de offic. delegat. & latè Anchar. in dicta regula, *priuilegium*, quæst. 1. circa finem, vbi varia inducit exempla, & alij suprà citati. Sumitúrque ex illo principio iuris, quòd verba debent rebus seruire, non res verbis, & ideo interpretanda sunt iuxta materiæ capacitatem. Item ex illo quòd leges ita interpretandæ sunt, vt absurdum non contineant. Atque ita in cap. *dilecti*, de for. competen. supponitur, rescriptum datum ad quendam Episcopum sub proprio eius nomine transire ad successores; è contrario verò in cap. *aduersus*, de immunitat. Ecclesiar. dicitur extingui cum persona, quod ad Prælatum sub hac appellatione dirigitur, quia in vtroque loco materia ita postulabat, & similia multa videri possunt in citatis authoribus.

Panorm. c. aduersus. Abb. Anchar.

14. *Quid dicendũ in dubio an priuilegiũ sit reale vel personale. Tiraquel.*

Atque hinc obiter intelligitur primò quid dicendum sit, quando fuerit dubium, an priuilegium reale sit, vel personale. Auctores enim interdum dicunt, præsumendum esse reale, vt affirmat Tiraquel. de primogenit. quæst. 40. num. 72. citat verò duas Glossas, vnam in l. *forma.* § *quanquam.* ff de censib. quæ nihil dicit, aliam 25. q. 1. in princ. quæ dicit contrarium. Citat etiam Alexand. & alios in l. *quia tale*, ff. solut. matrim. vbi Barbos. num. 4. in fine plures refert. Sequitur etiam Ant. 1. p. tit. 19. c. 1. §. 2. in fine, & Emman. Roder. tom. 1. q. 56. art. 12. Ad quod allegantur l. *ætas*, & dictus §. *quanquam*, ff. de censibus, quæ iura nihil probant præter regulam generalem, quòd priuilegium rebus concessum est reale; personis autem personale. Allegatur etiam caput, *cùm venissent*, de institut. quod solum probat, in aliquo casu, licèt sit aliquod dubium, multò maiores esse posse coniecturas, quòd priuilegium sit reale, & ideo id esse præsumendum, nisi contrarium probetur, quod est per se notum, sed non minùs poterit contingere oppositum, vt per se constat. Denique adducitur ratio, quòd licèt persona inseratur in priuilegio, non statim fit personale: idem verò dici poterit de re: nam licèt res inseratur priuilegio, non statim fit reale.

Barbos. Anton. Emman. Roder.

15. *Glossa. Bart. Iason.*

Et ideo alij communiter dicunt, in dubio priuilegium præsumi personale, quod tenet dicta Gloss. 25. quæst. 2. in princip. & Bartol. cons. 189. num. 4. Idem Iason in l. *si sic*, 2. ff. de verborum obligat. qui tamen excipit immunitatem, seu priuilegia obtenta per viam contractus; dictam verò sententiam absolutè tenet Decius in leg. *in omnibus causis*, ff. de regulis iuris, & plures, quos Barbos. suprà refert, num. 4. Hoc etiam tenuit Emman. Roder. eodem tomo, quæstion. 30. artic. 15. nulla facta distinctione, vel adhibita concordia. Ratio pro hac sententia esse potest, quia priuilegia sunt stricti iuris, & ideo in dubio potiùs sunt interpretanda esse personalia, quàm realia, vt restringatur concessio, quia reale priuilegium, quò est durabilius, eò est maius, cæteris paribus, vt per se constat; ergo in dubio restringendum est ad personale.

Barbos. Emman. Roder. Barbos.

Has verò opiniones ita concordat Barbosa in dicta l. *quia tale*, num. 4. in dubio tunc censeri priuilegium personale, quando verba referuntur ad personam, & aliæ coniecturæ de alia principali causa, vel intentione non extant, & sic procedere hanc secundam opinionem. In simili verò dubio si verba ferantur directè ad rem, priuilegium censeri reale, & ita procedere priorem opinionem citat Glossa in Clementina 1. de decim. verb. *excolendas*, & Panormitan. in cap. *ex parte*, 1. de decim. num. 4. Sed illi solùm tradunt generalem doctrinam suprà traditam de modo distinguendi priuilegium personale, & reale ex verbis. Vnde mihi non placet conciliatio, nec videtur expedire quæstionem, quia non inquiritur, vel certè dubitari non debet, an priuilegium, quod in cæteris est æquè dubium, & in hoc excedit, quòd verba dirigantur ad rem, sit reale, vel si excedat, quia verba diriguntur ad personam, sit personale. Nam de hoc nulla esse poterat ratio dubitandi. Imò tunc non videtur posse vocari priuilegium dubium, sed certò reale, vel certò personale, iuxta exigentiam verborum: nam signum datum de verbis certum est, & iuridicum, quando aliud ex coniecturis non constat, & consequenter quando alia sunt dubia. Quæstio ergo propria est, quando priuilegium est dubium omnibus pensatis, ita vt licèt verba videantur dirigi ad personam, aliæ coniecturæ indicant, intentionem legislatoris principaliter respexisse ad rem ipsam, vel è contrario: ac denique quando omnibus suprà dictis omni ex parte pensatis, res est vtrinque dubia. Tunc enim dici non potest, coniecturam verborum semper esse præferendam, quia nulla ratione hoc fundatur, cùm possit esse in aliis æqualitas, vel excessus. Præsertim, quia illa coniectura verborum non tam ex significatione propria illorum, quàm ex ordine, vel tali coniunctione desumitur, quæ coniectura magis incerta est, & ideo dixit Panormit. in dicto cap. *mandata*, alias coniecturas ex causis, & materia priuilegij esse anteponendas.

16. *Barbos.*

17.

Sic ergo intellectam quæstionem resoluendam esse censeo, duplici distinctione priuilegij præmissa. Vna est vulgaris de priuilegio, quod est purum beneficium, & quod est contra ius commune, aut tertij. Alia est satis etiam tertia de duplici dubio negatiuo, in quo deficiunt rationes determinantes intellectum ad alterutram partem, & ideo suspensus manet; & positiuo, in quo sunt pro vtraque parte rationes probabiles, & sufficientes ad definitum assensum præstandum, licèt incertum. Primum genus dubij vix habet locum in proposito, quia semper interueniunt coniecturæ sufficientes ad ferendum aliquod iudicium, vt clarè constat ex materia subiecta, & ex his, quæ diximus. Et licèt fingatur casus, in quo tanta sit æqualitas inter rationes, & coniecturas vtriusque partis, vt intellectus dubitet quid verum sit, semper tamen potest iudicare vnum, & alterum esse probabile, quod satis est ad iudicium practicum de agendis.

18. *Bald. Bart.*

Dico ergo in primis, in quocumque ex his dubiis, siue negatiuum fingatur, siue positiuum, priuilegium fauorabile, seu quod est purum beneficium iudicandum esse reale per regulam iuris, *Decet concessum à Principe beneficium esse mansurum*; & per aliam regulam, quòd tale beneficium latam admittit interpretationem, l. vltim. ff. de constit. Princip. & ita docet Bald in l. 3. ff. de constit. Princip. lect. 1. num. 17. & idem sentit Bart. in l. vltim. ff. de seruit. legat. num. 4. Cuius sententiam aliqui extendunt etiam ad casum, in quo verba clarè dirigantur ad personam. Sed hoc nec verum est, cùm repugnent omnia iura, nec ad mentem Bartoli, cũ ipse apertè loquatur in casu dubio, & addat semper, nisi

nisi ex verbis aliud constet, vt latè expendit,& confirmat Barbos.num.11.& 12.

Barbos.

19. *Priuilegium odiosum cõtra commune ius, vel in præiudicium aliorum cedens in dubio censendum esse personale, si vtraq; pars dubij sit probabilis. Bart.*

Deinde dicendum est, priuilegium odiosum, quod sit contra commune ius,vel cedat in aliorum præiudicium, in dubio censendum esse personale, quia restrictè intelligendum, & ideo ita est interpretandum, vt potiùs temporale damnum inferat,quam perpetuum. Et hoc etiam docet Bartol. citato loco, & videtur esse sine controuersia.Quia verò,vt dixi,hoc dubium positiuum est, ideo oportet supponere vtramque partem dubij esse probabilem.Nam si vna sit probabilis,& altera improbabilis, illa prior non dubia, sed certa habenda est. In gradu ergo probabilitatis potest esse æqualitas, & tunc si præsumptio, quòd priuilegium sit personale,sit probabilior,à fortiori procedit simpliciter regula. Si tamen probabilius videatur esse reale, tunc certè priuilegiarius ipse potest in foro animæ illud retinere vt reale,& idem censeo, esse iudicandum in forensi iudicio: tum quia maior probabilitas est quædam moralis certitudo, si excessus probabilitatis certus sit: tum etiam,quia maior probabilitas suo modo confert maius ius,quod in sententia ferenda præferendum est, quia in ea seruari debet distributiua iustitia,vt diuus Thomas docuit 2.2.quæst. 63.art. 4. ad 1. Hæc autem intelligenda sunt per se loquendo,& considerando naturam priuilegij, & originem eius, antequam possessio,vel vsus eius in alterutram partem inclinet:tunc enim succedit alia regula iuris,quòd in dubio melior est conditio possidentis, & ideo si priuilegiarius possidet illud vt reale, licèt oriatur dubium, quandiu illa pars manet probabilis, potest ius suum retinere, donec aliud per iudicem authenticè declaretur.

D.Thom.

CAPVT IIII.

De priuilegio remuneratiuo, & conuentionali, an reale sit, vel personale.

1. EX dictis in superiori capite intelligi potest, qualia sint priuilegia remuneratiua, & conuentionalia, & obiter explicantur duæ aliæ diuisiones priuilegij. Secunda ergo diuisio illius sit in gratiosum, & remuneratiuum. Gratiosum dicitur quod gratis conceditur sine vllo respectu ad merita priuilegiarij, vel parentum, aut aliorum, qui qualecumque illud meritorum ius in illum transtulerint. Remuneratiuum autem dicitur, quod propter merita propria, vel aliena alicui applicata conceditur. In quo oportet aduertere,non omne priuilegium, in quo merita recipientis considerantur,esse remuneratiuum,sed solùm quando tribuitur illi in præmium,& consequenter in commodum proprium. Aliquando enim conceditur priuilegium alicui propter commune bonum, & nihilominus in eo considerantur bona merita eius,cui conceditur,non tamen vt merita, sed vt indicia virtutis, prudentiæ, & industriæ, quæ in tali persona considerantur,vt ei tale ministerium, vel tam ampla potestas per tale priuilegium committatur. Exemplum est in dicto cap.*mandata*, de præsumptio. vbi Pontifex, cuidam maximo Episcopo legationem totius Siciliæ concedit, non quidem in remunerationem, sed quia, *Mandata*(inquit)*cœlestia efficaciùs gerimus,si nostra cum fratribus onera partiamur*, qui respectus solùm est boni communis, & nihilominus declarat, hoc concedere personæ, & pro ratione reddit, *Quia ex transacta in te vita didicimus, quid de sequenti conuersatione tua præsumamus.*

Priuilegium gratiosũ quid.

Priuilegiũ remuneratiuum quid.

c.mandata.

2. Vtrumque autem ex his priuilegiis esse potest, & contra commune ius,& solùm vltra, vel præter illud, quia vtrumque concedi potest intuitu meritorum, vel sine illis: & ad eundem modum omnis alia varietas priuilegiorum potest in vtroque illorum membrorum inueniri, quia per se solùm differunt in ratione præmij,& simplicis gratiæ, seu in habitudine ad merita,aut carentia eius. Solùm de præcedenti diuisione, & consequenter de perpetuitate priuilegij solet dubitari, an locum habeat in vtroque ex illis membris. Nam de altero, scilicet, de priuilegio liberali omnes fatentur, & personale, & reale esse posse, & discernendum esse iuxta principia posita, quia gratia potest fieri personæ, & rei, vt per se constat. At de priuilegio remuneratiuo, licèt constet esse posse personale, dubitari solet, an semper, ac necessariò tale sit, vel possit etiam esse reale. Multi enim sentiunt, priuilegium fundatum in meritis quasi intrinsecè esse personale, nec posse iudicari reale. Ita tenent Iason,Alciatus, Paulus de Castro,Aretinus, & alij quos refert,& sequitur Barbosa suprà numero sexto, & sequentibus. Fundatur præcipuè in leg.1. ff. de constitut. Principum, & in ratione eius. Dicit enim ibi Vlpianus ex legibus quasdam esse personales, quæ ad exemplum non trahuntur, & tales significat esse priuilegia remuneratiua: subdit enim, *Nam quæ Princeps alicui ob merita indulsit, vel si quam pœnam irrogauit, vel si cui sine exemplo subuenit, personam non egreditur.* Vnde etiam sumitur fundamentalis ratio, quia causa principalis priuilegij præcipuè spectanda est ad iudicandum, an sit personale, sed merita sunt principalis causa talis priuilegij, & sunt ita propria personæ, vt illam nec egrediantur, nec ad alium pertineant, quia illa non habeat; ergo tale priuilegium necessariò est personale, iuxta regulam iuris, ff. 69. *Vbi personæ conditio locum facit beneficio,ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit.* Et confirmatur quia priuilegium, quod simpliciter concessum, fuisset reale, si in ipso declaretur dari propter merita, efficitur personale, iuxta dictum cap. *mandata*, vbi id sentit Panorm.num.1.& in cap.*quoniam Abbas*, de offic.deleg.& vtrobique Felin.& alij.

Priuilegium fundatum in meritis quasi intrinsecè esse personale, sentiũt multi. Iason. Alciat. Paulus de Castro. Vlpian.

Cap. mandat. Panorm. Felin.

3. *Refutatur fundamentũ prædictæ sententiæ.*

Sed quidquid sit de veritate opinionis, malè certè probatur ex lege 1.ff.de constitut. Princip. & alia fundamenta leuia sunt.Nam cùm illa lex dicit,*Planè ex his* (nimirum constitutionibus)*quædam sunt personales*,&c. Longè aliter accipit constitutionem personalem,quàm nos loquamur de priuilegio personali.Distinguit enim ibi legem personalem à lege simpliciter, seu à lege, prout expressiùs declarauit,consummando diuisionem Imperator,in §.*sed & quod*,Instit. de iur.natur. &c. dicens in fine,*alias esse generales,quæ omnes obligant*.Et ita, vt diuisio sit integra, legem personalem ibi vocat legẽ priuatam,quæ intuitu priuatæ personæ fit,non intuitu communitatis. Sic autem lex personalis,non tantùm personale priuilegium, sed etiam reale complectitur: quia etiam priuilegium reale est lex priuata, & conceditur intuitu priuatæ personæ Nam(vt dixi)omne priuilegiũ personæ datur, licèt aliquod super rem immediatè constituatur,& hoc modo in omni priuilegio interuenit persona,id tamen non est satis,vt sit personale stricto modo, vt nunc loquimur, & sumitur ex dicta lege, *iuris gentium*,§.*pastorum*, ff.de pact.sufficit tamen, vt talis lex dicatur personalis, id est, in fauorem priuatæ personæ edita: & ita sine dubio loquitur illa lex prima,comprehenditque sub illa voce non tantùm priuilegium personale, sed etiam reale. Imò non solùm lex priuilegiatiua, sed etiam punitiua, si specialiter feratur,& in odium certæ personę fiat,vt interdum ex iusta causa fieri potest, sub illo membro legis personalis comprehenditur, quia non est lex publica, & communis.

4 Tota autem hæc expositio ex exemplis à Iurisconsulto adductis manifestè probari videtur. Nam primò ponit exemplum de lege remuneratiua, ibi, *Quæ Princeps ob merita alicui induxit*, vbi Glossa declarat, *vt priuilegium,*

Gloss.

uilegium, nec se restrinxit ad personale. Secundò de lege priuatim puniente, *Si quam pœnam irrogauit*, vtique specialem, & præter legem communem, quod significauit Glossa dicens, *Non merenti tantùm*. Tertiò addit, *Vel si cui sine exemplo subuenit*, vbi Glossa, *Vel quia peperit pœnam merenti*. Mihi autem videtur, omne liberale beneficium, seu priuilegium posse illis verbis comprehendi, siue illud consistat in remissione pœnæ debitæ, siue in concessione boni non debiti vllo modo. Et ita inspecta tota lege, lex personalis legem non tantùm remuneratiuam complectitur, sed etiam punitiuam, & liberaliter benefactiuam. Et in omnibus his membris potest inueniri quid reale, & personale strictè, vt nunc loquimur. Nam incipiendo ab vltimo non solùm potest Princeps subuenire alicui gratis, & sine exemplo remittendo pœnam personalem, sed etiam remittendo pœnam realem, vt confiscationem bonorum, quæ optimè dici potest pœna realis, quia rem afficit, & cum illa transit. Vel etiam potest subuenire alicui sine exemplo liberaliter concedendo rebus illius realem immunitatem, ac perpetuam. Nam lex etiam sic lata personalis est, id est, particulari personæ fauens, licèt fauor consistat in rerum immunitate. Et similiter in secundo exemplo habet locum pœna personalis, & realis extraordinaria, vt confiscando eius bona, vel tributum aliquod ei imponendo vltra communem legem: sed speciali arbitrio Principis. Idem ergo inueniri poterit in primo exemplo de priuilegio remuneratiuo, vt statim declarabo.

Glos.

5. *Obuiatur obiectioni.*

Neque contra hanc expositionem obstant proprietates, quæ per verba istius legis tribuuntur constitutioni personali, scilicet, *Quod ad exemplum non trahitur, personam non egreditur*. Nam si priuilegium reale dici posset lex personalis, falsum esset absolutè, legem personalem personam non egredi: hæc enim indefinita æquiualet vniuersali, quæ falsa est: nam priuilegia realia personam egrediuntur, vt suprà dictum est. Sed hæc obiectio non obstat: nam prior proprietas in vniuersum vera est, & in reale priuilegium optimè cadit. Nam licèt prædia religionis v.g. sint exempta à tributis, vel decimis, per priuilegia realia non possunt trahi in exemplum, vt omnia talia prædia sint similiter exempta. Idémque est in omnibus aliis. Itaque sensus est, legem priuatam non esse normam, seu mensuram operationum communitatis, vel ciuium indifferenter, sed illius tantùm, cui concessum est priuilegium, quem aliis imitari non licet. Et ita hæc pars rectè explicatur per aliam regulam iuris, *Quæ à communi iure exorbitant, nequaquam in consequentiam sunt trahenda*, quæ est 28. in 6. vbi Glossa allegando dictam l. 1. hunc sensum indicat. Expressiùs verò id patet ex regul. iur. in 6. 74. *Quod alicui gratiosè conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum*. Quod tam de priuilegio reali, quàm de personali verum est, & ita ibi Ioan. Andr. inter alia exempla ponit priuilegium decimarum.

6. In altera verò proprietate suboritur difficultas, quia priuilegia realia personam egrediuntur; ergo illa negatio non potest verè cadere in priuilegium, quia illa indefinita, cùm doctrinalis sit, æquiualet vniuersali. Sed hoc parum obstat, quia illa posterior pars ferè eundem sensum continet, quem prior. Dicitur enim lex personalis personam non egredi, quia non possunt aliæ personæ illo iure vti quasi per imitationem, vel vsurpationem, quo sensu dicuntur hæc non esse trahenda in consequentiam in illo capite, *quæ à iure*, de regul. iur. in 6. Vbi Glossa declarat hoc per priuilegia, quia per consequentiam non extenduntur ad alios, præterquam ad expressos in illis, quod tam est verum in priuilegiis realibus, quàm in personalibus: neutra enim personam egrediuntur hoc modo, scilicet, per consequentiam, vel exemplum. Huic ergo proprietati non obstat, quòd priuilegium concessum Petro, & toti posteritati transeat ad hæredes, tum quia non transit per consequentiam, sed per formalitatem (vt sic dicam) tum etiam (& ferè in idem redit) quia transeundo ad hæredes, non egreditur personam, quia illis etiam facta fuit concessio. Similiter quòd priuilegium reale transeat ad alios, ad quos res transit, non transit per exemplum, vel consequentiam, nec egreditur limites concessionis, quia in illa virtute continetur, vt illa fruantur omnes, ad quos talis res deuenerit; & ita in rigore personam non egreditur personam, scilicet, pro quo facta est priuata lex, licèt absolutè egredi possit personam, cui primò facta est gratia, non per consequentiam, vt dixi, sed quia modus concessionis totum hoc continere potest, vt declaraui: quanuis enim hoc in illa lege non explicetur, non tamen excluditur. Et planè ita exponitur à Glossa in §. *sed & quod*, Instit. de iur. natur. &c. verb. *non transgreditur*, in vltima solutione dicens, *Vel melius licèt egrediatur personam, non est tamen generale ius, nec videtur alius*, &c.

Glossa.

7. Atque ita etiam non vrget ratio illius sententiæ, quia licèt merita possint esse motiuum, & ratio dandi priuilegium, non necessariò sunt quasi fundamentum, vel subiectum priuilegij, ita vt ab illis pendeat in fieri, & conseruari: & hæc causa proxima est considerandæ tanquam principalis, vt priuilegium sit reale, sicut explicaui. Declaratur ampliùs: nam propter merita transitoria, & solius personæ potest illi concedi priuilegium perpetuum, & propter merita vnius progenitoris conceditur iustè priuilegium ipsi, & posteritati, vt per se constat; ergo potest concedi propter merita priuilegium reale, vt quotidie fieri constat; ergo licèt merita sint in sola persona, non rectè infertur, priuilegium propter illa datum, etiam cum allegatione talis causæ, esse personale tantùm. Neque contra hoc rectè allegatur regula iuris, quæ loquitur de causa, seu conditione, cui inhæret priuilegium, vt suprà declaraui. Nihil etiam ad rem faciunt cap. *mandata*, aut dicta Panormit. & Felini, quia non loquuntur de priuilegio remuneratiuo, sed de illo, in quo merita personæ considerantur tanquam indicia personæ aptæ ad tale munus: de quo est longè diuersa ratio, quia tunc industria personæ eligitur, & ideo personalis est concessio.

c. mandata. Panorm. Felin.

8. Dico ergo, priuilegium remuneratiuum per se, & ab intrinseco non habere quòd sit personale, sed de se indifferens esse, vt sit etiam reale. Vnde etiam non placet quod alij per contrarium extremum dixerunt, priuilegium datum propter merita esse reale, quos latè refert Barbos. suprà num. 6. nulla enim ratione, vel iure id fundari potest: nam meritum de se indifferens causa est, & non est determinata ad præmium perpetuum potiùs, quàm ad temporale, loquendo inter homines. Imò frequentiùs sufficienter fit remuneratio per priuilegium personale, seu vitale, & concedere diuturnius esset supra merita. Igitur neutrum colligi potest ex eo, quòd merita in priuilegio exprimantur: sed considerandæ vlteriùs erunt verba priuilegij. Nam si cadant directè, & proximè in rem, quanuis dicatur immunitas illius rei concedi propter merita petentis, seu possidentis talem rem, nihilominus priuilegium erit reale, vt tandem agnoscit Barbos. num. 8. Si autem verba concessionis directè referantur ad personam, cuius merita remunerari dicuntur, erit priuilegium personale. Quòd si omnibus pensatis verba sint dubia, ponderanda erit proportio meritorum ad priuilegium, vt latior, vel restrictior interpretatio fiat iuxta exigentiam meritorum: nã verisimile est, concedentem voluisse præmium iustũ, & adæquatum conferre. Quod maximè locum habebit in beneficio Principis, & in priuilegio fauorabili.

Priuilegiũ remuneratiuum per se, & ab intrinseco est indifferẽs quod sit personale, vel reale. Barbos.

Barbos.

c. quæ à iure.

Vnde obiter aduerto, quoties priuilegij perpetuitas non cedit in commodum personæ, sed loci, vel sedis, seu dignitatis, non debere priuilegium in casu dubio reale existimari propter solam excellentiam meritorum, si aliæ circunstantiæ non cogant, quia in tali casu ex eo, quòd priuilegium sit reale, non magis augetur præmium meritorum, & ita non videtur referre, quòd illa fuerint maiora. Nisi fortasse priuilegium sit impetratum ad petitionem talis personæ, cupientis tale beneficium facere loco, vel dignitati: tunc enim perpetuitas priuilegij in illius satisfactionem, & honorem redundaret.

9. Tandem eadem ferè ratione expeditur ex dictis similis quæstio de priuilegio conuentionali, & colligitur tertia diuisio priuilegij, in conuentionale, & purum, seu absque pacto. Regulariter enim priuilegia conceduntur, nullo interueniente pacto, sed per absolutam gratiam, & beneficentiam concedentis, & de his priuilegiis sub hac ratione spectatis nihil superest dicendum, quia supra communem rationem priuilegij nihil addunt, nisi negationem conuentionis, & recompensationis ex parte recipientis priuilegium. Aliquando ergo conceditur priuilegium interueniente conuentione, seu pacto, ratione cuius quodammodo censetur priuilegiarius emere, vel recompensare priuilegium, & ideo distinctio hæc valde vsitata est inter auctores, vt in discursu materiæ videbimus. Bald. tamen in l. vlt. C. vnde liberi. num. 33. & 34. indicat, nullum esse priuilegium conuentionale, quia eo ipso, quòd transit in pactum, desinit esse priuilegium, & ita hæc duo ibi condistinguit. Sed videtur esse de nomine contentio, & in rigore ratio pacti non repugnat cum ratione priuilegij, quia nõ est de ratione priuilegij, vt liberaliter, & gratiosè concedatur: nullus enim hoc posuit in definitione priuilegij, nec ex aliis principiis colligi potest. Potest ergo esse lex priuata aliquid speciale concedens, vel contra, vel supra ius; non tamen omnino gratiosè, sed cum aliqua obligatione iustitiæ, seu recompensatione recipientis, & hoc appellamus priuilegium conuentionale.

De priuilegio conuentionali, & puro.

Baldus negat priuilegiũ conuentionale, sed est quæstio de nomine.

10. De hoc ergo dicunt aliqui esse priuilegium reale, eo ipso quòd in pacto fundatur, quia inde habet, quòd sit perpetuum, & transmissibile ad hæredes. Quod patet, quia omnis contractus est transmissibilis ad hæredes, l. *veteris*. C. de contrahen. stipulat. & l. 1. C. vt actiones, &c. Sed priuilegium conuentionale includit pactum; ergo est transmissibile ad hæredes; ergo est reale. Et hanc sententiam indicat Socin. lib. 1. Consil. in 59. num. 9. Nam inde confirmat, priuilegium remuneratiuum esse reale, & trãsmissibile; quia habet vim pacti: ergo multò magis ipsum priuilegium conuentionale, quod expressum pactum inuoluit, erit reale. Denique tale priuilegium irreuocabile censetur, vt latè docet Bald. in dicta l. vlt. C. vnde liberi. num. 33. & 34. & Panorm. in cap. *peruenit*, de immunit. Eccles. nimirum per solam voluntatem concedentis, quia cùm ex vi pacti includat mutuam obligationem iustitiæ, non potest à concedente reuocari; ergo de se perpetuum est. Quod enim ex mutuo consensu possit retractari, non tollit moralem perpetuitatem, de qua tractamus: sic enim nullum est priuilegium ita perpetuum, quod non possit extingui ex voluntate alicuius; vt ergo priuilegium sit de se perpetuum, satis est, quòd sit irreuocabile ab alio; ergo tale priuilegium est perpetuum, & consequenter etiam reale.

Socin.

Bald. Panorm.

11. Nihilominus dico, priuilegium reale non postulare per se, & intrinsecè, vt sit conuentionale, neque è conuerso conuentionale postulare vt sit reale, sed de se indifferens esse ad personale, & reale. Probatur primum, quia sicut reale priuilegium potest cum onere, & pacto concedi, ita etiam potest liberaliter, & omnino gratiosè donari. Cur enim vterque ex his modis locum habet in priuilegio personali, & non in reali? Vel cur Princeps poterit ex pacto alicui rei immunitatem concedere, & non ex liberali voluntate? Quin potiùs liberalis concessio priuilegij etiam perpetui, est magis digna Principe, quàm venalis. Item est magis conueniens communi bono, quia si priuilegia fiant venalia, facilè multiplicantur, & hominibus indignis, ac quæstuosis conceduntur; si autem ex prudenti dispensatione liberaliter donentur, tariùs, & cum maiori delectu conceduntur. Dices, hinc rectè probari priuilegium reale posse esse gratiosum, nihilominus tamen priuilegium non gratiosum, semper esse reale. Respondeo eadem proportione posse alteram partem ostendi. Quia sicut priuilegium reale potest esse gratiosum, ita etiam personale potest esse conuentionale, quia bona etiam personalia, seu ad tempus, vel ad vitam solius personæ concessa possunt non gratis, sed ex pacto dari, vt vsu ipso, & experientia notum est; ergo priuilegium conuentionale potest esse personale; ergo per se, & intrinsecè non postulat esse reale. Confirmatur primò, quia seruitus siue donetur, siue vendatur, potest, & soli personæ ad tempus, vel vitam concedi, & in perpetuum transigi, & è conuerso, neque vnum est magis per se coniunctum cum ratione seruitutis, quàm aliud; ergo idem est in priuilegio, est enim æqualis ratio seruata proportione. Confirmatur etiam retorquendo rationem suprà factam, quia priuilegium remuneratiuum, virtute est conuentionale, & nihilominus de se non est reale magis, quàm personale; ergo idem dicendum est de priuilegio conuentionali.

Obiectio.

Responsio.

Priuilegium reale est per se indifferens, vt possit esse personale etiam.

12. Vnde etiam infertur, priuilegium conuentionale non semper transire ad hæredes, sed ponderanda esse verba priuilegij iuxta regulas positas capite præcedenti. Nam formaliter loquendo (vt sic dicam) priuilegium concessum personæ etiam ex pacto, non transit ad hæredes, nisi in ipso priuilegio nominentur sub nomine hæredum, vel sub nomine posteritatis, vel alio æquiualenti, & ex proprietate eiusdem vocis colligendum erit, an transeat ad hæredes sanguinis, & quasi naturales, vel etiam ad voluntarios, & extraneos. Si autem priuilegium concedatur rei, vel dignitati, aut officio, tunc in tantum poterit priuilegium transire ad hæredes, in quantum res, vel dignitas, aut officium ad illos peruenerit: nam si cõtingat res illas peruenire ad alios, non hæredes, priuilegium etiam perueniet ad illos, quia cum ipsa re transit.

Priuilegium conuentionale nõ semper trãsire ad hæredes, sed ponderanda esse verba priuilegij iuxta dicta.

Priuilegium concessum rei dignitati, aut officio transit cũ illis ad hæredes modo quo illa.

13. Ad illas verò leges, quæ dicunt, contractus transire ad hæredes, respondeo, illa verba generaliter sumpta non dicere actum, sed aptitudinem, quia contractus de se potest ita fieri, vt transeat ad hæredes; non tamen id semper esse necessarium, cùm possit etiam per respectum ad solas contrahentium personas contrahi, vt patet in matrimonio. Vel certè, si de actu sit sermo, intelligendum est, contractum transire ad hæredes, nisi de voluntate contrahentium constet fuisse limitatum ad personas, iuxta legem, *idem*, 25. ff. de pactis. Denique eodem modo dicitur irreuocabile priuilegium conuentionale, scilicet pro eo tempore, pro quo datum, & conuentum est, & ita etiam priuilegium personale potest esse irreuocabile, vt per se notum est. Quomodo autem talia priuilegia sint irreuocabilia, dicemus postea tractando de mutatione priuilegiorum. Nunc solùm notatur, longè diuersum esse, quòd priuilegium sit perpetuum, vel quòd sit irreuocabile, quia etiam temporalia possunt esse irreuocabilia pro temporibus suis, sicut votum temporale respectiuè, tam irreuocabile est, quàm perpetuum.

Leges dicentes contractus trãsire ad hæredes generaliter sũpta non dicũt actum, sed aptitudinem.

L. idem.

Longè diuersũ esse priuilegiũ esse perpetuum ac esse irreuocabile.

***

CAPVT

CAPVT V.

De diuisione priuilegij in perpetuum, & temporale.

1. QVarta diuisio priuilegij, in perpetuum, & temporale, in præcedentibus sæpe insinuata est, eam verò paulò exactiùs explicare oportet. In illa igitur in primis aduertendum est, non dici priuilegium perpetuum, quia finiri non possit: semper enim amitti possunt priuilegia, vt postea videbimus, sed dicitur perpetuum, quod vel adhæret rei de se perpetuæ, vel sine limitatione temporis conceditur, durat enim de se, quãdiu reuocatum non fuerit. Temporale autem multis modis cõtingit. Primò, quia ad definitum tempus conceditur, quo elapso finitur, l. *quoties*. C. de precib. Imperatori offeren. Secundò, licèt absolutè, & indefinitè detur, nihilominus temporale erit, si soli personæ concedatur, ita vt sit personale, & singulare, vt suprà declaratum est. Quamuis enim respectiuè posset tale priuilegium dici perpetuum, quia pro tota vita conceditur (quomodo dicitur exilium pœna perpetua) vel ob eandem causam vitale dici possit; nihilominus simpliciter temporale est, sicut & vita, qua finita finitur, c. *priuilegium*, 7. de regul. iur. in 6. & l. *priuilegia*, & l. *in omnibus causis*, ff. eod. Nam corruptis nobis, corrumpuntur ea, quæ sunt in nobis: hoc autem priuilegium conceditur personæ, & illi soli adhæret; ergo cum illa perit, & neque ad hæredem, neque ad successorem transit. Vnde Deci. in cap. *sanè*, de priuileg. Tertiò est priuilegium temporale, quod sub conditione datur, quæ lapsu temporis finitur: nam illa conditione impleta, cessat priuilegium, quia voluntas cõcedentis vltrà nõ extenditur. Et hoc modo potest etiam esse priuilegium vitale ex parte concedentis. Nam licèt absolutè loquendo, priuilegium, vt sic, non finiatur per mortem concedentis, sicut nec gratia, nec fauor, c. *gratum*, de offi. deleg. & c. *si super gratia*, eod. in 6. nihilominus si concedens addat conditionem, *donec decessero*, finitur per mortem eius, vt constat ex ratione facta, quia voluntas non vltrà extenditur. Et eundem sensum censentur habere illa verba, *Vsque ad beneplacitum meum*: nam licèt ex vi illorũ non cesset priuilegium, viuente auctore eius, nisi illud reuocet; tamen per mortem eius finietur, quia virtute includit conditionem, vt semper pendeat à voluntate personæ concedentis: mortuo autem concedente iam non potest ab illius voluntate pendere, quæ iam non est voluntas talis personæ, & ideo cessat dependentia, & consequenter etiam priuilegium. Secùs autem erit si dicatur, *Ad beneplacitum sedis*, quia sedes perpetua est, & ita semper reuocari potest, & ideo quãdiu non reuocatur, durat. Et ita hæ clausulæ explicantur in c. *si gratiosè*, de resc. in 6. Et infrà tractando de amissione priuilegij plura de illis addemus.

Non dici priuilegium perpetuum quia finiri non potest, sed quod adhæret rei de se perpetuæ, vel quod sine limitatione datur.
Temporale diuersimodè dicitur.
c. priuilegiũ.
Decius.
Tertius modus priuilegij temporalis, quod sub conditione detur quæ lapsu tẽporis finitur.
c. gratum.
c. si super gratia.
c. si gratiosè.

2. Ex quibus constat, duo esse necessaria, & sufficere ad perpetuitatem priuilegij. Vnum est, vt simpliciter, & absolutè concedatur, vel cum aliqua cõditione perpetua, vt est proximè dicta, vel donec reuocetur, vel alia similis. Hæ namque conditiones virtute includuntur in quocũque priuilegio, ideóque licèt exprimãtur, non mutant naturam eius. Et ideo tale priuilegium ex parte dantis perpetuum est, vt sumitur apertè ex c. *si super gratia*, de offic. deleg. in 6. & ex c. *si cui nulla*, de præb. in 6. quibus locis Glossa, & Doctores id notant. Sumitur etiam ex Gloss. in c. *cum ex eo*, de elect. in 6. & in c. vlt. de offi. deleg. vbi Panorm. idem tenet. Adhibet tamen limitationem, scil. vt non procedat in priuilegio concesso ab Episcopo sine causæ cognitione cum præiudicio Ecclesiæ parochialis, & ponit exemplum in licentia eligendi confessorem. Sed exemplum verum non est, vt dixi in tom. de pœnit. & ita non est necessaria limitatio, vt infrà dicam. Sylvest. autem verb. *confessor*. 1. q. 7. sentit, quòd si in priuilegio dicatur, *Vsque ad beneplacitum sedis*, est perpetuu, etiamsi sit priuilegium eligendi confessorem, non verò si absolute cõcedatur. Sed nulla ratione id probat, nec est verisimile, vt rectè docet Nauar. qui regulam datam simpliciter approbat in d. cons. 1. de priuil. & in c. *placuit*, de pœnit. d. 6. num. 161. & consonat regula iuris, *Decet beneficium Principis esse mansurum*, vt dicitur in regul. 16. in 6. Denique potestas in concedente supponitur, & voluntas nó deest, quia absolutè posita virtute durat, donec reuocetur: sufficienter autem censetur absolutè, & de se perpetuò posita, quando absoluta sunt verba, & aliam limitationem non declarant.

Sylvest. *Nauar.*

Alia conditio necessaria ad priuilegium perpetuum est, vt adhæreat rei perpetuæ, quia alias cum illa finietur, vt dictum est. Res autẽ humanæ maximè sunt perpetuæ per successionem quandam. Et hoc modo est in primis perpetuum priuilegium concessum religioni, quia licet personæ finiãtur, religio manet. Item est perpetuum priuilegium concessum dignitati, quia illa etiam semper durat per successionem personarum. Vnde obiter notari potest priuilegium perpetuum respectu vnius, scilic. dignitatis, vel loci esse temporale respectu personæ: nam si perdat dignitatem, vel mutet locum, amittit priuilegium. Denique censetur perpetuũ quod conceditur rei corporali immobili, vt Ecclesiæ, vel monasterio. Quia res ipsa perpetua est, cap. *quæ semel*, 19. q. 3. Tamen quia contingit, hunc ipsum locum destrui, si absolutè id eueniat, ita vt extinguatur, finietur etiam priuilegium, argumento c. *& hoc diximus*, 16. q. 7. vbi id notat Gloss. Idem Glossa vlt. in c. *Abbate*, de verbor. significat. & Glossa in regul. *priuilegium*, de regul. iur. in 6. Item Glossa, & Innoc. in cap. 2. de noui. oper. nunc. vbi etiam Abb. num. 5. & Alex. de Neuo, qui alios refert, & Sylvest. verb. *ciuitas*, q. 2. & sumitur ex dicto cap. 2. de noui oper. nunc. Quia destructo principali destruuntur accessoria, & ablato fundamẽto cadit ædificium. Denique ita se habet priuilegium reale ad locum, sicut personale ad personam; neutrum ergo potest esse durabilius suo fundamento; sicut ergo extinguitur priuilegium personale, extincta persona, ita etiam locale extincto loco.

3. *Censetur priuilegium perpetuum quod conceditur Religioni, vel rei immobili, vt Ecclesiæ, vel monasterio: at his destructis extinguitur priuilegium.*
c. quæ semel.
Cap. & hoc diximus.
Glossa.
Innoc.
Abb.
Alex. de Neuo.
Sylvest.
c. de no. oper.
Nec priuilegiũ reale nec personale esse durabilius suo fundamento.

Insurgit verò ex hac declaratione difficultas, quia si valida est, absolutè, & sine limitatione concluditur; at verò Innoc. Glossa, & Doctores citati non absolutè tradunt doctrinam, sed cum distinctione, & limitatione. Volunt enim doctrinam illam procedere, quando locus destruitur authoritate superioris: nam tunc omnino amittit priuilegia, imò & iura omnia, & nomẽ tam in se, quàm in personis eius, ita vt non possint ampliùs ab illo loco nominari, vt v. g. dici non possint canonici talis Ecclesiæ, vel ciues, aut membra talis ciuitatis, vel vniuersitatis: imò etiam addunt, hoc debere intelligi, quando destructio loci fit à superiore sine spe refectionis, vt notat Felin. in cap. *cùm dilecta*, de rescript. n. 25. ex Alex. in l. *inter stipulantem* §. *sacram rem*, ff. de verb. obligat. Secùs verò esse dicunt, si locus sit destructus contrà voluntatem superioris, vt ab hostibus, vel latronibus, &c. Nam tunc dicunt, non amittere priuilegia, sicut non amittit iura, nec nomen, aut denominationem personarum in ordine ad ipsum iuxta c. *Pastoralis*, 7 q. 1. Idémque dicendum erit consequenter, etiamsi locus quocumque casu contingente pereat, seu destruatur, argumento l. *æde sacra*, ff. de contrah. empt. vbi dicitur, diruta æde sacra, locum non fieri prophanum, & ideo vendi non posse.

4. *Difficultas oborta ex dictis.*
Innoc.
Glossa.
Felin.
c. Pastor.

Respondeo, & doctrinam hanc verã esse, & nihilominus priorem assertionem simpliciter veram esse rectéque probari ratione facta. Nam in illis casibus, in quibus locus destruitur ex mandato superioris, seu domini, ideo extinguitur priuilegium, quia omnino perit, & ideo rectè additur, quòd debet res destrui sine spe

5.

refectionis. Idem autem erit si destructio naturaliter contingat, etiamsi sine spe refectionis, quia militat ratio suprà facta, vt rectè notauit Felin. suprà ex Bald. in l. *non ambigitur*, ff. de legib. & aliis. Secùs verò est, quando locus re vera non simpliciter destruitur, sed vel occupatur, vel captiuatur ab hostibus, qui est casus dicti cap. *pastoralis*, vel destruitur, & ad tempus impeditur, ne reædificari possit, tunc enim quandiu ex parte superioris seu domini manet spes, & ius, ac voluntas recuperandi, vel reparandi illum, non potest censeri simpliciter perditus, vel destructus, sed detentus, vel impeditus. Et ideo necessarium non est, vt regula data ad illum simpliciter applicetur, sed cum proportione.

Felin. *c. pastor.*

6. *Quid dicendum quando locus per hostes, vel casu dirutus est cum spe refectionis.*

In illo ergo casu, quando locus per vim hostium, vel casu dirutus est, aut combustus cum spe refectionis, distinguenda mihi videntur priuilegia loci, quæ ipsi solo sine pauimento concessa sunt, eique nudè sumpto adhærere possunt, ab his, quæ directè respiciunt ædificium vt templum, vel quid simile. Priora enim sine dubio permanent, quia eorum fundamẽtum non est destructum. Et tale est, quod dicitur in dicta l. *æde sacra*, quia consecratio, aut benedictio solo adhæret: & ideo priuilegia, quæ inde sequuntur, vt non esse locum venalem, non posse conuerti ad vsus prophanos, & si quæ sunt similia, semper permanent. De posterioribus verò subdistinguendum est: nam quædam sunt priuilegia, quorum vsus esse potest extra illum locum, alia quæ præcisè requirunt, vt intra talem locum, vel templum aliquid fiat. Quæ sunt prioris modi non solùm non amittuntur omnino, verùm etiam nec suspenduntur pro illo tempore, quia per habitudinem ad locum manent in personis, quæ habẽt specialem relationem, seu morale ius illius, & tunc maximè procedũt quæ dicti authores dicunt, quòd Episcopus, vel canonicus talis loci, retinet denominationem ab illo, & fruitur priuilegiis sibi concessis ratione Episcopatus, vel canonicatus talis loci, & similia. Quia ille locus non est fundamentum directum, vt sic dicam, illorum priuilegiorum, sed tantùm in obliquo, id est, vt terminus illius habitudinis: potest autem esse talis terminus, etiamsi non subsistat in re, sed in spe, & iure, licèt nunc sit occupatus ab hostibus, vel hæreticis, &c. Priuilegia verò, quæ sunt posterioris modi, licèt non amittantur omnino pro illo tempore, & statu cessant, & quasi suspendũtur. Sic dixi in vlt. sect. de indulgent. cessare indulgentiam templo concessam, si templum destruatur: & eadem ratione cessabit immunitas loci, si cẽseatur primario concessa ratione ædificij, non areæ.

7. *Priuilegium restituitur restituto loco diruto, nisi dirutus fuerit ex instituto ab habente ius & potestatẽ diruẽdi.*

Dixi autem non omnino amitti tunc priuilegium, quando locus non est ex instituto dirutus ab habente ius, & potestatem, quia quando aliter destruitur, permanere censetur in iure, & spe, & ideo si ad pristinum statum restituatur, priuilegium etiam cum illo consurgit. Ad quod facit l. 36. ff. de religios. & sumpt. fun. quæ sic habet, *Cùm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa, vel sacra esse*, (vtique quoad vsum, & quoad dicta priuilegia pro illo tempore) *quòd si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reuersa, pristino statui restituuntur.* Et idem sumitur ex cap. *quia monasterium*, de relig. dom. & ex dicto cap. *pastoralis*, & dicto cap. *quæ semel*. Ex quibus etiam sumitur ratio, quia in illis casibus semper mansit solum immobile, in quo tanquam in semine, & fundamento conseruari potuit priuilegium veluti quoad proprietatem, vt postea posset quoad vsum consurgere. Et ita formaliter loquẽdo (vt sic dicam) verum est, hæc priuilegia perpetua, seu realia eatenus durare, quatenus durat eorum fundamentum, vel hoc destructo, cessare, aut extingui, si illud omnino extinctum censeatur: nũquam autem censetur ita extinctum, nisi quando authoritate illius, qui potestatem habet, extinctum est.

c. quia monasterium. *c. pastor.* *c. quæ semel.*

8. Atque hinc etiam fit, vt si Ecclesia in vno loco destruatur, non vt destructa simpliciter maneat, sed vt in alium locum transferatur, non amittat priuilegia, sed cum illa transferantur, quando non sunt cõcessa ratione situs, sed directè ipsi templo, & sub suo nomine. Tunc enim censetur templum comparari personæ, quæ secum defert priuilegium personale: nam illa etiam Ecclesia vna numero cẽsetur, vt communiter docent iuris interpretes cum Gloss. in dicta reg. *priuilegiũ*, Alex. Bald. & Felin. vbi suprà, & Anton. 1. p. tit. 19. c. 1. §. 2. Quid autem dicendum sit, quando vnus locus, vel Ecclesia alteri vnitur, vide apud Gloss. Hostiens. & Panorm. in cap. 1. ne sed. vacan.

Alex. Bald. Felin.

CAPVT VI.

De quatuor alijs priuilegiorum diuisionibus.

VLtra partitiones prædictas sunt aliæ, quæ licèt breuiùs expediri possint, necessariam doctrinam continent. Quinta ergo diuisio priuilegij esse potest in illud, quod per se primò datur propter priuatũ bonum, scilicet, alicuius personæ, vel intuitu boni communis. Circa quam diuisionem ante omnia oportet terminos explicare. Distinguendo materiam priuilegij à fine priuilegij, & intelligendo distinctionem de materia, non de fine. Omne enim priuilegium ordinari potest, & debet ad commune bonum tanquam ad finem, vt sæpe in superioribus dictum est, quia hoc spectat ad iustitiam eius: bono enim communi expedit, vt priuata priuilegia dignis, vel indigentibus cõferantur. Itẽ quia priuilegium, licèt vni, vel alteri cõcedatur, vt fauorem continet, tamen vt continet præceptum, & habet rationem legis obligat communitatem respectu priuilegiati, vtique ad seruandum illi priuilegium, quatenus hoc ad alios spectare potest; ergo sub hac ratione respicere aliquo modo debet commune bonum. Tamen in materia priuilegij vt fauorem concedit, potest esse differentia. Nam materia priuilegij seu finis proximus eius est commodum illud, quod præbet priuilegiato. Hoc ergo commodum interdum est priuatæ, & singularis personæ, vel si ad plures extenditur, vnãquamque per se respicit vt priuatam personam, & nõ tantùm vt partem alicuius cõmunitatis, & tunc dicitur dari propter priuatum bonum singulorum. Aliquãdo verò priuilegium per se primò respicit bonum alicuius cõmunitatis, & ideo dicitur per se primò respicere cõmune bonũ. Neque hoc excedit naturam priuilegij, quæ lex priuata est: nam semper illa communitas, cui datur tale priuilegium, consideratur vt pars quædam totius reipublicæ, & ius illi concessum censetur speciale, & non commune, ideóq; per priuilegium cõcedi potest.

1. *Priuilegium aliud ob bonũ priuatum ob cõmune aliud tanquam ob finem.*

Sic ergo explicata diuisio rectè constituitur. Nam verè dantur illa duo membra: priuata enim priuilegia frequentissima sunt, & communia etiam sunt in vsu: nam immunitas clericorum commune priuilegiũ est; item priuilegium canonis, & fori, & similia, & ex prædicta diuersitate nascuntur diuersi effectus morales, & ideo meritò datur distinctio. Quam attigit Gloss. in c. *si delictum*, de foro compet. & in l. *ius publicum*, ff. de pactis, & in Authent. vt sine prohibitione matres, &c. verb. *Senatusconsultum*, & est quæ solemne discrimen inter illa membra, quòd priori speciali priuilegio potest renunciare priuata persona, in cuius gratiam concessum est; non autẽ posteriori. Prior pars expressa est in multis iuribus, cap. *ad Apostolicam*, de regularib. c. *si de terra*, de priuil. l. *siquis*, C. de pactis. Posterior etiam probatur in d. cap. *si diligenti*, & c. *contingit*, de sent. excom. & in l. *ius publicum*, ff. de pactis, vbi Iason latè rem explicat, & limitationes adducit. Ratio verò est, quia priuatum ius, & commodũ est sub dominio vniuscuiusque, & ideo potest illi cedere, per se loquendo: bonum autem commune nõ ita pendet ex vniuscuiusque voluntate. Atque ita hæc doctrina communis est, quam locupletant Panorm. in dicto cap. *si diligenti*, num. 7. & latiùs

2. *Glossa.* *c. ad Apostolicam.* *c. si de terra.* *c. si diligenti.* *c. contingit.*

latiùs ibi Felin.per totum,& ibi alij,& in dicta l.*siquis*, vbi præsertim Bart.Bald.& Iason.

3. *Nõ potest quis renũtiare priuilegio dato ob bonũ commune, nisi posset separari suum bonum à communi.*

Et quidem quoad posterius membrum ferè nõ recipit illa regula limitationem,sed ampliationem, propter excellentiam boni communis, ideóque licèt tale priuilegium redundet in commodum priuatũ,non potest quis illi commodo renunciare, ne præiudicet bono communi.Quod procedit,quando vnum nõ est separabile ab alio:nam si quis posset priuare se suo commodo sine præiudicio boni communis,tũc fieri posset, quia cessat impedimentum.Colligi potest ex l.*si iudex*, ff.de minorib.Censetur autem pertinere ad commune bonum, non solùm id,quod respicit temporalem vtilitatem,sed etiam quod pertinet ad bonos mores, & ad conuenientem modum operandi, qualis est, vt actus cum perfecta libertate fiant. Et ideo addunt prædicti B auctores,si ex renuntiatione priuilegij sequitur occasio aliqua peruertendi bonos mores,non posse renuntiari. Idem est, si priuilegium sit datũ propter imperfectionem iudicij,vel libertatis,vt est de professione ante legitimam ætatem facta, quod non solùm nulla sit, verùm etiam nullam obligationem inducat, & similia, de quibus videri possunt Glossa, & Doctores in dicta leg.*si iudex*,& super alia iura citata.

4. *Quando non habet locum renuntiatio priuilegij ob bonum particulare concessum.*

Circa aliud autem mẽbrum limitationes adhibentur. Nam si priuilegium concessum in priuatum commodum vnius personæ,respicit etiam cõmodum alterius,& vnum ab altero non est separabile, non potest vnus eorum renuntiare iuri suo sine consensu alterius, C vt vxor,cui datur priuilegiũ Velleianum, ne obligetur fideiussione non potest illi renuntiare,saltem sine consensu mariti. Idem est,si priuilegiũ cedens in commodum vnius sit principaliter introductum in odiũ alterius,seu in vindicationem delicti: tunc enim nõ habet locum renuntiatio,vt dicti Auctores aiũt, quia nõ potest priuatus impedire principalem finem legis. Vnde hoc videtur reduci ad prius membrum de bono communi. Cætera de hac renuntiatione videri possunt in dictis auctoribus.Vnum verò adnotabo traditũ à Bart. Panor.& aliis dicentibus, posse hominem renuntiare iuri gentium,vt dominio rei suæ, quod iure gentium introductum est,non tamen iuri naturali, quia immutabile est. Hoc autem non probo, quia si loquantur de iure,prout significat legem obligantem, sic nullus potest renuntiare iuri gẽtium,magis quàm naturali, quiá licèt ius gentium non sit ita immutabile, nihilominus respectu priuatorũ dici potest æquè immutabile, quia non magis potest quis priuata auctoritate mutare ius gentium,quàm naturale.Si autem loquantur de iure vt dicit dominium,seu facultatem vtendi,sicut potest homo renuntiare alicui iuri acquisito per ius gentium, ita potest renuntiare iuri à natura dato, sicut renũtiat homo libertati suæ,quæ de iure naturæ est. Quæ constat ex suprà tractatis de illis iuribus gentium, & naturali, & ideo de vtroque magis videtur probanda distinctio Glossæ in dicta Authent.vt sine prohib.mat.&c. quòd iuri præcipienti renũtiare nemo potest:iuri autem permittenti vnusquisque potest per se loquendo; & sub iure permittente comprehendo quidquid per hæc iura ita cõceditur,vt retineri,aut cõseruari nõ præcipiatur.

Bart. Panorm.

5. *Priuilegium aliud fauorabile, odiosum aliud, quod scilicet vt alteri est fauori, est alteri incommodo.*

Sextò diuidi potest priuilegium in fauorabile, & odiosum. Quæ diuisio videtur prima facie contra communem rationem priuilegij:nam diximus suprà de ratione priuilegij esse,vt speciale illud ius,quod cõcedit, ad fauorem spectet,& non ad odium; quomodo ergo potest priuilegium in fauorabile,& odiosum distingui? Sed hoc expedietur facilè, si aduertamus relationes specie contrarias,vt æquale, & inæquale, respectu diuersorum non esse oppositas. Sic ergo priuilegium, si consideretur respectu eius, cui conceditur, fauorem continet, & hoc modo suprà loquuti sumus; respectu verò alterius tertij potest iuri illius præiudicare, A & sic esse odiosum.Igitur sensus diuisionis est,priuilegium quoddam esse fauorabile,id est, pure fauorabile, quia ita vni prodest,vt nemini noceat: aliud verò dici odiosum, quatenus ex fauore vni concesso alteri sequitur incommodum. Et ita exponitur diuisio à Bald. *Bald.* in l. 1.ff.de const.Princ.num.8.& sumitur ex Panor.in *Panorm.* c.*quia*,de priuil.& c.*olim*,de verb. sig. & multis, quos *Tiraquel.* refert Tiraq.de vtroque ret.in præfat.num.62. Maximè verò priuilegia ad lites solent odiosa vocari, quia fauor concessus actori v.g. premit reum, vel diminuit iudicis potestatem,& præsertim augetur odium, quãdo videtur priuilegium coarctare ius naturale, vt cùm datur,v.g.cum clausula de *Appellatione remota*,vel alia simili.Item beneficium ambitiosum, quale reputatur beneficiale,odiosum censetur à Gloss.in c.*quoniam*, de præb.in 6.& à Panor. supr. tale etiam iudicatur priui- *Panorm.* legium decimarum, vel primogenituræ, licèt de hoc vlt.res sit dubia.De quo videri potest Tiraq.de primo- *Tiraq.* gen.q.4.& Sarmi.lib.1.select.c.12. *Sarmient.*

6. Dices;ergo erit priuilegium,licèt odiosum, dispositio grauans aliquos, quando illud grauamen cedit in fauorem aliorum,vt statutum excludens ducentes originem ex Hebræis ab aliqua Ecclesia, dicitur priuilegium illius Ecclesiæ, quia cedit in honorem eius: nam licèt exclusis sit onerosus,non ideo non erit priuilegiũ, sed erit odiosum.Respõdeo, in hoc posse esse quæstionem de nomine.Tamẽ si propriè loquamur,illud ex vi materiæ non est priuilegium,sed statutũ odiosum constituens quandam irregularitatem, vel inhabilitatem, quia ratio dispositionis ex fine primario, & quasi intrinseco sumenda est,& inde accipit quasi speciem, & nomen,& ideo non est propriè priuilegium, quia, vt suprà dixi,priuilegium per se dat fauorem,vnde nõ denominatur odiosum, nisi ex effectu per accidens resultante,qui debet supponere fauorem. Fateor tamen illud statutum posse dici honorarium, & fauorabile tali Ecclesiæ quasi per resultantiam, & fortasse ex intentione operantis.

7. *Difficultas.* Tunc verò insurgit contra diuisionem altera obiectio per contrarium extremum,quia in hoc sensu nullum est priuilegium fauorabile: nam eo ipso, quòd nemini præiudicat,etiamsi beneficium cõferat, desinit esse priuilegium, & manet in communi ratione bene- D ficij,vt testatur Sylu.verb.*priuilegium*, in principio, & *Sylues.* ibid.Angel.& Tabien.n.1. qui in hoc sequuti sunt Pa- *Angel.* nor.in c.*olim*.de verb.sign.in fine. Sed respõdemus ne- *Tabien.* gando assumptum:sicut enim suprà diximus esse posse verum priuilegium,scil. si iuri communi non deroget, ita nunc dicimus,non esse de ratione priuilegij, vt alicui præiudicet,satis enim est, vt alicui fauorem extraordinarium conferat. Nam licèt hoc videatur pertinere ad modum loquendi,tamen ad intelligenda iura,& interpretanda priuilegia potest conferre, vt postea videbimus. Quod autem id non sit de ratione priuilegij patet,quia nullo iure probatur.Sed potiùs indicant iura,priuilegium esse intelligendum sine præiudicio tertij,quoad fieri possit, quando aliud in ipso priuilegio non exprimitur,cap.*quamuis*,de rescrip.in 6.

Expeditur difficultas.

8. Neque etiam id colligitur ex definitione priuilegij E cõmuniter recepta, nec ex iuribus,ex quibus illã sumpsimus.Nec etiam ex communi modo loquendi, quin potiùs multa indulta,quæ fauorem vnius sine aliorum præiudicio continent,communiter vocãtur priuilegia, vt facultas audiendi Missam tempore interdicti,comedendi lacticinia in tempore Quadragesimæ, laborãdi, aut piscandi in die festo.Interdùm etiam priuilegiũ est reciprocum,& commune illi,cui posset nocere,& ideo non potest dici nociuum alicui,vt priuilegium feriandi in litibus temporibus lege præfinitis, vel faciendi testamentum sine iuris solemnitate, &c. Et multa sunt priuilegia,quæ secundùm ius commune intelliguntur, ne alteri noceant,vt latè prosequitur Felin.in cap.1 de *Felin.* constit.

constit.n.4.& 9. Potest ergo inueniri priuilegium nullum aliis afferens præiudicium, & hoc est maximè fauorabile priuilegium. Et ita subsistit diuisio, qua postea sæpius vtemur circa interpretationem priuilegij, & inde magis constabit differentia inter membra prædicta.

9. *De priuilegio affirmatiuo & negatiuo.*

Septima diuisio esse potest priuilegij in affirmatiuũ, & negatiuum, quæ minoris quidem momenti est, non est tamen omittenda propter verborum vsum. Dicitur enim affirmatiuum priuilegium, quod concedit facultatem agendi: negatiuum verò quod dat licentiam aliquid omittendi, sicut alibi distinximus votũ in affirmatiuum, & negatiuum. Nam licèt obligatio voti semper positiua sit, nihilominus ex parte materiæ vnũ dicitur affirmatiuum, & aliud negatiuum: sic ergo omne priuilegium positiuè (vt sic dicam) concedit fauorem, tamen interdum est ad vsum negatiuum, interdum ad affirmatiuum, & ideo duplicem illam denominationem recipit, ad instar etiã legis, seu præcepti, quod eodem modo diuiditur, & cum proportione explicãda est hæc partitio. Duplex autem differentia potest notari inter illa duo membra. Vna est, quòd priuilegiũ negatiuum semper est contra legem, affirmatiuum autem nõ semper, sed interdum est contra, interdum vltra, seu præter legem, vt suprà de priuilegio in genere dictum est. Et quando vtrumque est contra legem, etiam differũt, quia priuilegium negatiuum est contra præceptum affirmatiuum, priuilegium autem positiuum est contra negatiuum præceptum.

10. Ratio vtriusque partis est, quia ad omittendum id, quod non est præceptum, non est necessarium priuilegium, quia ad non operandum absolutè non est necessaria specialis potestas, sed voluntas sufficit, quia sermo est de omissionibus liberis: nec etiam ad omittendum licitè ea, quæ præcepta non sunt, est necessaria specialis indulgẽtia, quia ipsa carentia legis præcipientis actum est sufficiens indulgentia; ergo tale priuilegium necessariò supponit affirmatiuum præceptũ. Sub præcepto autem comprehendo quãcumque regulam quocũque modo obligantem, vel dirigentem, vt cum proportione illi respondeat priuilegium, seu licentia. Comprehendo etiam præceptum non solùm certum, sed etiam dubium, vel ita intellectum, vt possit scrupulos generare; vt complectar etiam priuilegia, quæ ad tollendos scrupulos, & pacandas conscientias conceduntur: nam hæc etiam negatiua esse solent, vt cõstat. At verò actio positiua aliquando absolutè non est in hominis facultate, quia illam validè facere nõ potest, neque licitè, neque illicitè, vt sacerdos simplex nõ potest absoluere sine iurisdictione, nec Presbyter non Episcopus potest confirmare: aliquando verò licèt actio quoad substantiam sit in hominis facultate, non est illi licita, quod solum contingit quando est prohibita. Hinc ergo fit, vt priuilegium positiuum, quod facultatem aliquam moralem ad agendum concedit, interdum det facultatem licitè operandi, & tunc sit contrarium affirmatiuo præcepto: aliquando verò dat absolutam facultatem operandi, & tunc esse posset sine derogatione alicuius præcepti per solam cõcessionem nouæ facultatis, quam nullum præceptum prohibet. Et hinc sequitur altera differentia, quia priuilegium negatiuum perdi non potest per omissionem, seu per non vsum, quia eius vsus in omissione consistit, & ideo qui omittit iam vtitur priuilegio, & ita ex vi omissionis nõ amittit illud. De affirmatiuo verò multi sentiunt posse amitti per non vsum. Sed quid id controuersum est, in proprio loco infrà tractabitur.

Priuilegium negatiuum perdi non potest per non vsum, sic verò de affirmatiuo sentiunt multi.

11. *Priuilegium aliud datum pro foro externo, aliud pro interno.*

Octauò notari potest alia diuisio priuilegij ad praxim vtilis. Nam quoddam dicitur dari pro foro externo, aliud pro interno, vt constat ex dictis in cap.2. & ex communi vsu. Hæc autem duo membra ita sunt intelligenda, vt se habeant tanquam includẽs, & inclusum, non tanquam mutuo se excludẽtia. Nam priuilegium pro interno foro excluſiuè sumitur, id est, pro illo, quod in conscientia habet effectum, in foro autem exteriori nihil operatur; aliud verò quod in foro exteriori valere dicitur, accumulatiuè (vt sic dicam) accipiendum est, seu non ad excludendum forum internum, sed ita vt sensus sit, non tantùm in interno, sed etiam in externo operari. Nam in hac materia priuilegium, quod in foro exteriori valet, etiam in interiori operatur, quia non in præsumptione fundatur hic valor, sed in veritate. Vt autem vtrumque membrum meliùs intelligatur, oportet aduertere, duobus modis posse contingere, vt priuilegium valeat in foro interiori, & non in exteriori, scil. per se, & per accidens. Per se, appello, quando ex intentione dantis cum illa limitatione datur, quæ debet ex verbis priuilegij constare, alioqui priuilegium simpliciter concessum, in vtroque foro valere censendum est, nisi ex subiecta materia, vel circunstantiis, adiuncto vsu, aliud sufficienter constet. Per accidens autem contingere dico priuilegium non valere in foro exteriori, quia ex solo defectu probationis, vel instrumenti non admittitur: hoc enim accidentarium est, & extrinsecum, vt constat ex dictis in capite 2. & ideo non variat qualitatem priuilegij secundùm se, ideóque diuisio propriè intelligitur de priuilegio per se limitato ad forum internum.

12. Et hoc modo etiam dicimus, non dari priuilegium limitatum ad solum forum externum, vtique per se loquendo. Nam per accidens contingere etiam poterit, vt aliquod priuilegium, quod in conscientia non valet, quia re vera habuit substantialem defectũ, subreptionis, vel aliud simile, in foro exteriori valeat, seu habeat effectum ex defectu probationis talis nullitatis. Quanquam si ipso iure sit nullum, re vera non sit verum priuilegium, etiam quoad forum externum, sed tantùm apparens, vel præsumptum, quia non probatur contrarium, & ideo quidquid in foro externo, ex vi talis priuilegij fit, in conscientia non valet, etiamsi in foro externo non possit impugnari, vel irritari. Nos autem loquimur de priuilegio valido, ac vero, & sic dicimus, illud, quod in externo foro admittitur, & operatur, etiam in conscientia conferre securitatem, quia quidquid in virtute illius fit, verè, ac solidè factum est. Neque in hoc inuenio exceptionem, aut dubitandi rationem, præsertim in priuilegiis canonicis, seu Pontificiis, quæ magis consulunt conscientiis, quàm in externis iudiciis, & quando dantur de rebus pertinentibus ad hæc iudicia, ita dantur, vt securas reddant conscientias in vsu eorum, & in actibus, per quos dantur. De ciuilibus autem, seu temporalibus priuilegiis videri potest, interdum concedi solùm quoad forum externum, vt si Rex det ministro suo licentiam recipiendi impunè contra legem, vel statuta sui officij, vel quidpiam simile. Dico tamen huiusmodi priuilegia, nisi talia sint, & tam iusta, vt possint in conscientia habere effectum honestandi talem actum, tollendo re vera prohibitionem eius, iniqua esse, & fortasse nulla, vtpote contraria communi bono: vel certè licèt aliqua talia possint cogitari valida, sunt tantùm permissiones quædam in exteriori foro in ordine ad pœnæ remissionẽ, & ideo non merentur nomen priuilegij.

13. *Forum internum cõscientiæ, & pœnitentiæ secundùm aliquos nõ coincidere.*

Vltimò circa priuilegium fori interni oportet aduertere, interdum forum illud vocari forum conscientiæ, interdum verò forum pœnitentiæ, quæ duo (iuxta aliquorum opinionem) non conuertuntur. Nam forum conscientiæ generalius est, & comprehendit forum pœnitentiæ: nam illud etiam est quoddam forum conscientiæ, latiùs verò extenditur, quia multi sunt effectus pertinentes ad conscientiam, qui extra sacramentum pœnitentiæ fieri possunt, sicut est absolutio à censura, vel dispensatio ab irregularitate, vel concessio, aut lucratio indulgentiæ, &c. Forum autem pœnitentiæ est forum sacramentalis iudicij pœnitentiæ,

tiæ, quod magis limitatum est. Vnde fit, vt priuilegia, quorum vsus conceditur in foro pœnitentiæ, non solùm tantùm valeant pro foro conscientiæ, sed etiam exerceri non possint, nisi per sacerdotem audientem cõfessionem, & iudicantem in foro pœnitentiæ. Priuilegia verò, quæ simpliciter conceduntur in foro conscientiæ, etiam extra sacramentum pœnitentiæ, ad securitatem, & fructum solius conscientiæ obtineri possunt etiam per non sacerdotem, quandiu per hominis ministerium applicanda sunt, vt in absolutione à censura, &c. Ita sentit Emman. Roder. tom. 1. quæstionum regular. quæst. 61. art. 10. Pro qua sententia citat Præpositum in cap. *præterea.* 2. de sponsal. distinguentem triplex forum, contentiosum, pœnitẽtiale, & medium, scil. conscientiæ. Citat etiam Anton. Sylu. & Nauarr. sed in his auctoribus nihil reperio, quod ad prędictam subdiuisionem pertineat, & non immeritò possent in contrarium allegari. Nam in primis Nauar. cap. 27. num. 41. vbi citatur, solùm distingui forum conscientiæ, & contentiosum, refértque opinionem dicentium, absolutionem ab excommunicatione in foro contentioso posse dari à non sacerdote; in foro autem conscientiæ solùm à sacerdote, & ipse limitat hanc posteriorem partem, dicens esse veram, quando absolutio à censura coniungitur cum absolutione à peccatis: non verò si sola detur, quia sic etiam in foro conscientiæ potest dari à non sacerdote. De foro autem pœnitentiæ nihil specialiter dicit, neque affirmat, solam illam absolutionem, quæ est sacramentalis, vel cum sacramentali datur, pertinere ad forum pœnitentiæ.

Emman. Roder. Cap. præterea.

Anton. Sylvest. Nauar.

14. *Forum pœnitentiale, & contentiosum quomodo distinguunt aliqui.*

Alij verò auctores longè aliter loquuntur de absolutione ab excommunicatione in foro pœnitentiæ, seu pœnitentiali, quod distinguunt ab externo foro, seu contentioso: nam pœnitentiale vocant quoties absolutio datur in ordine ad conscientiã; iudiciale, quando datur in ordine ad Ecclesiam. Quia verò absolutio ab excommunicatione etiam in ordine ad conscientiam dupliciter dari potest, scilicet, in forma canonis, *à nobis.* 2. de sentent. excommun. vel simpliciter, ideo distinguunt illam in solemnem, & non solemnem, & priorem aliqui vocant pœnitentialem, quasi per antonomasiam, non quia in sacramento pœnitentiæ datur: apertè enim dicunt, id non esse necessarium, sed quia datur in forma solemnis pœnitentiæ, & cum Psalmo pœnitentiali. Et hoc modo loquitur Rosel. verb. *absolutio.* 2. num. 8. in fine, & affirmat, absolutionem pœnitentialem, id est, solemnem à solo sacerdote posse dari, licèt possit dari sine sacramento pœnitentiæ, & ita per forum pœnitẽtiale non intelligit forum sacramenti pœnitentiæ, sed forum solemnis pœnitentiæ; & in re idem tradit Sylvest. verb. *absolutio.* 1. licèt latiùs sumat forum pœnitentiale, vt comprehendit absolutionem solemnem, & non solemnem. Vnde videtur illud sumere pro foro conscientiæ. Priori etiam modo loquitur apertè de foro pœnali Anton. 3. p tit. 24. c. 77. in fine ante §. 1. verb. *absolutio autem*, &c. Docet tamen, etiam non sacerdotem posse ex commissione absoluere in illo foro pœnitentiali à censura, non absoluendo à culpa apud Deum. Et cum illo sentit Tabien. *absolutio.* 2. q. 4. num. 7. Ex his ergo potiùs colligitur, forum pœnitentiale non limitari ad iudicium sacramentalis pœnitentiæ, sed extendi ad omne iudicium, quod habere potest effectum suum in foro conscientiæ, & exercetur cum forma aliqua pœnitentiæ apud Deum.

Rosel.

Sylvest.

Antonin.

Tabien.

15. *Licèt verba priuilegij loquantur de foro pœnitentiæ non sunt limitanda ad iudicium sacramentale pœnitentiæ.*

Hinc ergo infero primò, quòd licèt verba priuilegij loquantur de foro pœnitentiæ, non sunt limitanda ad iudicium sacramentale pœnitentiæ, quia illa restrictio nec in proprietate verborum, nec in communi vsu habet fundamentum, neque in re ipsa, quia pœnitentia etiam Ecclesiastica non est tantùm sacramentalis, sed extra sacramentum aliquod etiam iudicium pœnitentiale exerceri potest. Vnde infero secundò, inter forum conscientiæ, & pœnitentiæ solam hanc differentiam constituendam videri, quòd forum conscientiæ per se non supponat culpam, nec ordinatur ad remittendum, vel vindicandum aliquem defectum, vel aliquod vinculum apud Deum: multa enim conceduntur in foro conscientiæ per se, propter bonum, vel fauorem cõcedendum, & non propter malum tollendum; forum autem pœnitentiæ dicitur in ordine ad tollendũ aliquod vinculum, vel malum apud Deum, siue illud tollatur per proprium sacramentum pœnitentiæ, siue per alios actus ostensiuos, aut inflictiuos pœnitentiæ. Hæc enim differentia rectè fundatur in proprietate verborum, & in vsu, & omnis alia non videtur habere fundamẽtum.

16. *Priuilegium concessum tantum* in foro pœnitentiæ, *non extendi ad forum cõtentiosum intelligitur per illa verba.*

Ex quibus infero tertiò, quando priuilegium tãtùm conceditur *in foro pœnitentiæ*, per illa verba significari, non extendi ad forum contentiosum, & externum, sed ad forum cõscientiæ limitari, quia est communis vsus, & sensus illorum verborum. Significatur etiam, tale priuilegium dari ad tollendum aliquod malum, aut vinculum apud Deum, vt ex dictis patet. An verò illud vinculum per tale priuilegium sit tollẽdum in ipso sacramento pœnitentiæ, nec ne, per illa verba non explicatur, sed iuxta qualitatem vinculi explicandum est. Nam si fuerit vinculum culpæ forum sacramenti requirit: si autem fuerit vinculum pœnæ, aut censuræ, sine sacramento tolli poterit, imponẽdo salutarem pœnitentiam, quod est exercere aliquod pœnitentiale indicium. Vnde si indultum, dicat, *in foro conscientiæ, iniuncta pœnitentia salutari* (sicut loquitur Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 6. de reformat.) perinde est, ac si diceretur in foro pœnitentiæ, aut pœnitentiali. Quapropter censeo, vsum priuilegij non esse limitandum ad sacramentum pœnitentiæ, nisi vbi vel absolutio sacramentalis per se fuerit necessaria, vt in priuilegio obtinendi absolutionem à reseruatis, vel vbi verba indulti id manifestè explicauerint. Neque satis erit, quòd executio indulti committatur *sacerdoti*, quia tunc, licèt requiratur talis conditio in persona, & quoad illam seruanda sit forma indulti, non tamen ideo requiritur, quòd ministret actu tale sacramentum; argumento cap. *Canonica*, de sentent. excommunicat. in fine, ibi, *Qui Presbyter esse debet*, cum Glossibi. Et est per se manifestum. Imò neque satis erit, quòd indultum dicat *sacerdoti confessori*, quia illud etiam est nomen officij, & muneris, non actualis exercitij, & ita ex vi illorum verborum requiritur, vt persona sit approbata, ita vt eligi possit in confessorem, non verò vt actu confessionem audiat. Sicut in illo priuilegio Leonis X. quod suprà refert Emman. ex supplem. concess. 174. quo concessit minoribus, *qui audiunt confessiones*, vt possint absoluere à censura in foro conscientiæ sine forma solemni absolutionis ab excommunicatione. verbum illud, *Qui audiunt*, non dicit actum, sed aptitudinem, id est, qui audire solent, vel ad hoc munus expositi sunt, & ita vti possunt illo priuilegio etiam extra sacramentum confessionis. Vt ergo priuilegium limitetur ad sacramentum confessionis, quando materia illud per se non postulat, necesse est, vt expressis verbis, & formalibus in eo exprimatur: quæ autem verba sufficiant in singulis bullis, vel indultis, prudenti consideratione ex vi verborum, cum antecedentibus, & subsequentibus, iudicandum est.

Conc. Trid.

Cap. Canonica.

Leo X.

CAPVT VII.

Vtrùm sit aliquod priuilegium per se non scriptum, nec expressè concessum, sed vsu comparatum.

1. PRæter diuisiones superiori capite explicatas potest addi alia de duplici priuilegio scripto videlicet, & non scripto, tamen quia generatim sumpta hæc diuisio

nota

nota ferè est ex dictis in capite secundo, vbi explicãdo qualiter scriptura sit ad priuilegium necessaria, ferè explicuimus, quæ ad scriptum priuilegium pertinere possunt, ideo tantùm de non scripto hic supereſt dicendum. Supponimus ergo dari aliqua priuilegia scripta, quia licèt scriptura non sit de substantia priuilegij, potest multum referre, quòd priuilegium scriptum sit. Quia scriptura est signum expressum, & durabile, quod continere solet, ac debet modum gratiæ, & ideo vtilissimum est, priuilegium esse scriptum, vt de illo melius, ac certius constare possit. Atque ita illud est maximè vsitatum in priuilegiis, quæ ab homine conceduntur. Oportet autem, vt scriptura sit authentica, ita vt faciat fidem. Quod cum proportione applicandum est ad forum conscientiæ, & externum: nam ad forum conscientiæ satis est, quòd faciat priuatam fidem probabilem: ad externum autem oportet, vt faciat fidem publicam aliàs oportebit, vt veritas scripturæ alio modo per testes, vel alia instrumenta probetur. Solet autem scriptum subdiuidi in simplex, & multiplex: nam illud continet tantùm vnam gratiam, hoc verò plures, vt in Bullis Pontificiis passim videbimus. Sed diuisio valde materialis est, magisque datur de instrumentis priuilegiorum, quàm de ipsis priuilegiis: hæc enim licèt in vno scripto contineantur, & à continente dicantur esse vnum priuilegium, si tamen cõcedunt facultates, aut gratias diuersas, plura sunt, & tot sunt priuilegia, quot sunt huiusmodi clausulæ in indulto.

2. *Scripti priuilegij subdiuisio.*

Alio verò modo solet scriptum priuilegium subdiuidi in illud, quod in iure communi scriptum, seu incorporatum est, & illud, quod est extra ius in priuatis bullis, vel aliis similibus instrumentis, aut codicibus. Inter quæ priuilegia, quod attinet ad substantiam, & effectum, in re ipsa, & coram Deo non est differentia, tum quia in vtrisque intercedit eadem voluntas, & potestas Pontificis, vel alterius Principis, seu superioris respectiuè, tum etiam, quia suprà dictum est, scripturam non esse de substantia priuilegij; multo ergo minus erit, quòd scriptura sit in tali, vel tali libro contenta. Nihilominus tamen quoad aliquos effectus humanos, & morales poterit esse inter hæc priuilegia magna differentia. Primò quoad rationem legis, & obligationem eius, quia priuilegia inserta in iure communi, eo ipso sunt sufficienter promulgata, & de se obligant omnes ad illorum obseruationem; priuilegia autem contenta in priuata scriptura non solent ita esse promulgata in speciali, vnde facilè poterunt ignorari, vel in dubium reuocari. Secundò quoad firmitatem, & permanentiam. Nã illa priuilegia, quæ sunt in iure cõmuni inserta, difficiliùs reuocantur, & specialibus indigent clausulis, vt abrogentur ex dispositione eiusdem iuris communis, vt infrà videbimus.

3. *Dupliciter intelligi priuilegium esse non scriptum.*

Omisso ergo priuilegio scripto, circa non scriptum est vlteriùs considerandum, duplici modo posse intelligi, priuilegium esse non scriptum, scilicet, per accidens, vel per se. Per accidens voco, non scriptum illud, quod à Principe expressè concessum est, & ore prolatum, & (vt ita dicam) sufficienter dictatum, vt scribi possit. Per accidens autem contigit, vt non scriberetur, vel certè non literis authenticis. Et hoc potest vocari priuilegium ab homine concessum sine scriptura, & in Pontificis concessionibus solet hoc vocari viuæ vocis oraculum, & cum proportione potest nomen accommodari ad gratias aliorum Principum. De hoc ergo priuilegio procedunt maximè dicta in cap. 2. de valore priuilegij non scripti, & de modo, quo in foro conscientiæ, vel iudiciali probari potest. Per se autem voco priuilegium non scriptum illud, quod à nemine ita est expressè concessum, vt scribi possit, sed vsu quodam, & tacita conniuentia Principis comparatum est: & huiusmodi erit priuilegium consuetudine introductum, si verè introduci potest: & de hoc in præsenti disputationem instituimus.

4. *An sine expressa Principis concessione possit priuilegium consuetudinis comparari.*

Meritò enim dubitari potest, an sine expressa Principis concessione, possit priuilegiũ consuetudine comparari. Ratio autem dubitandi est, quia nemo potest authoritate sua se eximere à lege, consuetudo autem operandi contra legem, vel præter legem propria authoritate subditi fit; consistit enim talis consuetudo in propriis actibus ipsius subditi; ergo. Confirmatur, quia priuilegium, vel est quædam exceptio à lege, vel certè ius aliquod supra legem; exceptionem autem à lege solùm potest facere Auctor eius, vel superior: specialis item potestas operandi supra legem, participatio quædam est superioris potestatis, & ideo ab illa etiam manare debet; ergo non potest subditus per solos actus sua voluntate factos illam vsurpare. Dices; ibi interuenire tacitam voluntatem Principis. Sed contrà, quia hæc tacita voluntas non potest esse sine scientia; Princeps autem non præsumitur scire specialia facta, vel consuetudines, sed ad summum vniuersales; ergo specialis consuetudo non ostendit, vel inducit tacitam voluntatem Principis. Et confirmatur hoc: nam hac ratione Gregor. Papa in cap. *contra mores*, d. 100. sentire videtur consuetudinem specialem non præualere contra generalem, nisi in priuilegio scripto fundetur. Ideo enim scribit ad quendam Episcopũ, necessarium esse contra generalem consuetudinem, *scripto priuilegio se tueri*. Imò idem Episcopus non videtur fuisse ausus allegare consuetudinem specialem contra generalem, nisi in virtute priuilegij ab homine concessi, patet ex illis verbis, *Præceptum Ioannis prædecessoris nostri misistis annexum continens omnes consuetudines ex priuilegio prædecessorum nostrorum concessas, vobis, Ecclesiæque vestræ deberi seruari.* Non ergo sufficit consuetudo, quando illa est contra legem, nisi ipsa in priuilegio fundetur, & ideo Gregor. ibidem vrget Episcopum, vt priuilegium ostendat, alioqui non posse obtinere contra generalem morem. Vnde sic concludit, *Restat postquam talia agere neque consuetudine generali, neque priuilegio vendicas, vt vsurpare te comprobes quod fecisti.* Quæ partitio insufficiens esset, & collectio claudicaret, si consuetudo specialis sufficere posset; talem ergo consuetudinem sentit, esse vsurpationem alieni iuris, & ideo nihil posse conferre. Similis sententia habetur ex eodem Greg. in cap. *illud*, 93. d. quod ex eadem Epistola sumptum est lib. 2. Epist. 51. cap. 93.

Gregor.

5. *Consuetudinẽ sufficere ad priuilegium conferendum cõmunis sententia Iuristarum.*

In contrarium verò est communis Iuristarum sententia dicentium, consuetudinem sufficere ad priuilegium conferendum, vel sub aliis verbis consuetudinem priuilegio æquiparari. Ita dicit Glossa in cap. *nouit*, de iudic. verb. *consuetudinem*, per textum illum dicentem, *Nisi forte iuri communi per speciale priuilegium, vel contrariam consuetudinem aliquid sit detractum*, vbi Innoc. III. illa duo æquiparat, in eo maximè quod ad rem præsentem facit, scil. in detrahendo aliquid iuri communi, Glossa etiam in cap. *conquestus*, 9. quæst. 3. expressè dicit, quòd consuetudo dat priuilegium. Idem habet Gloss. in cap. *super quibusdam*, §. *præterea*, verb. *non extat*, de verbor. significat. & consentiunt alij statim referendi. Probarique videtur sufficienter ex dictis iuribus, & cap. *duo simul*, de offic. ord. Ratione verò sic declarari potest, quia duplex est priuilegium, vnum rigorosum, quod ab omnibus censetur indubiè priuilegium, scilicet, quod est contra legem, seu aliquid speciale concedit iuri communi contrarium; aliud largiùs, quod concedit aliquid speciale vltra commune ius, licèt non sit contra illud, sed vterque istorum effectuum potest consuetudine acquiri, & fieri; ergo potest etiam priuilegium consuetudine acquiri: nam priuilegium non consistit in scriptura, vel instrumento, vt suprà dixi, sed in speciali iure. Maior constat ex dictis circa definitionem priuilegij. Minor

Glossa. Innoc. III. Glossa. Glossa. Cap. duo simul.

Minor quoad primam partem probatur, quia consuetudo potest derogare legi, & in totum illam abrogare, vt libro sexto ostendimus: ergo multò magis in parte contra illam prævalere, ac subinde licentiam specialem dare ad agendum contra ius, & hoc vocamus priuilegium. Hæc verò ratio solùm probat quando consuetudo est alicuius communitatis, quæ potest derogare legi: nam in priuata persona hic modus consuetudinis non habet locum, vt in lib. 6. cap. 5. & 7. dictum est, & ideo neque hic modus priuilegij, sed illud tantùm quod per propriam præscriptionem acquiri potest, de quo procedit altera pars minoris. Quæ probatur, quia per illam consuetudinem acquiruntur moralia iura etiam grauiora; acquiritur enim iurisdictio, cap. *duo simul*, de offic. ordin. cap. *cùm contingat*, de foro competente, vbi id notant Glossa, & Panormitanus, vtroque loco. Item acquiritur ius exigendi tributa ex dicto capite, *super quibusdam*, & suprà traditum est; ergo multò magis potest consuetudo præbere hoc genus priuilegij.

c. duo simul. *c. cũ cõtingat.* *Glossa.* *Panorm.*

6. Hæc ergo sententia absolutè vera est & efficaciter probatur; in modo verò explicandi, vel fortasse loquendi est aliqua varietas. Quidam enim volunt consuetudinem non dare verum priuilegium, sed æquiparari priuilegio, quod significatur in quadam marginali Glossa in dicto cap. *conquestus*, & hoc videtur sensisse Socin. lib. 2. cons. 260. Dum ait, hanc consuetudinem, quæ inducere videtur effectum priuilegij, non venire nomine priuilegij in materia restricta: quod non videtur posse alia ratione fundari, nisi quia hoc non est verum priuilegium. Idem sentiunt qui hoc appellant priuilegium præsumptum, vel (vt ipsi loquuntur) fictum, fictione iuris. Ita loquitur Aimon Crauet. tract. de Antiquit. part. 4. §. *absolutis differentiis*, q. 2. num. 10. & id colligit ex l. *hoc iure*. §. 1. verb. *ductus aquæ*. ff. de aqua quotid. & æstiu. vbi sic dicitur, *Ductus aquæ, cuius origo memoriam excesserit, iure constituti loco habetur.* Expendit enim verbum, *habetur*, quod denotat fictionem, teste Bartol. in l. *si is qui pro emptore*. ff. de vsucap. Vnde ipse infert, corrigendo, vel limitando sententiam Socini, tunc nomine priuilegij venire consuetudinem, quando licitum est extendere verba à casu vero ad fictum; non verò in materia adeò stricta, vt id non permittat. Alij denique dicunt, consuetudinem non dare priuilegium, sed esse signum, vel probationem eius, & maximè quando est immemorialis, quæ facit præsumptionem iuris, & de iure, contra quam non admittitur probatio, & æquiparatur veritati.

Gloss. Socin. *Aimõ Crauet.* *Bart.*

7. Nihilominus dico, quando consuetudo talis est, vt ratione illius liceat, quod liceret per priuilegium, tunc inducere verum, & proprium priuilegium, quod (vt rem declarem) est vniuocè priuilegium cum priuilegio non scripto, & sub absoluta priuilegij appellatione comprehenditur. Probatur primò ab effectu: nam talis consuetudo si sit contra legem, verè, & non fictè, vel præsumptiuè derogat illi, seu dispensat in illa, seu tollit in particulari obligationem eius (hæc enim ferè æquipollentia sunt) si verò sit vltra legem, verè dat ius, vel facultatem operandi, aut iurisdictionem, aut quid simile: sed in hoc consistit veritas, & substantia priuilegij, vt suprà declaratum est; ergo talis consuetudo dat verum priuilegium. Secundò, generalis consuetudo obligans in conscientia, non constituit fictam, vel præsumptam legem, sed veram, & vniuocè legem, vt suprà visum est; ergo consuetudo, de qua non loquimur, inducit legem priuatam, quę priuilegiato dat securitatem in conscientia, & alios obligat ad seruandum illi ius consuetudine acquisitum; ergo dat verum priuilegium; patet consequentia, tum quia illi conuenit simpliciter, & verè definitio priuilegij suprà posita, tum etiam quia non datur alia species legis, sub qua ius illud contineatur. Tertiò, dominium præscriptione acquisitum non est dominium fictum fictione iuris, sed factum efficacia iuris, quia dominium non est ex effectibus naturalibus, quos humana lex non potest verè efficere, & similiter iurisdictio, quam dat consuetudo, non est ficta, sed vera, imò & ordinaria, vt ex iuribus, & Doctoribus allegatis constat: ergo etiam priuilegium consuetudine introductum est verum priuilegium: nam verum priuilegium effectus moralis est, qui potest verè fieri per legem, vel per consuetudinem cum adminiculo legis.

Mes Auctoris.

Ex qua resolutione infero primò, cùm dicitur, consuetudinem æquiparari priuilegio, esse sermonem de priuilegio scripto, & æquiparationem illam non esse per analogiam, vel imperfectam imitationem, sed per æqualitatem quoad veritatem, & essentiam priuilegij, sicut etiam dici solet, consuetudinem æquiparari legi, cùm tamen sit vera lex. Vel certè (& in idem ferè redit) dicitur consuetudo æquiparari priuilegio, quoad instrumentum scriptum, & probationem: nam sicut priuilegium expressè concessum efficaciter ostenditur per instrumentum, ita priuilegium tacitè inductum non minùs sufficienter probatur consuetudine, quando de illa constat. Et quia iura loqui solent de priuilegiis, quatenus de illis in foro Ecclesiæ constare potest, ideo solent distinctè loqui de priuilegio, & consuetudine, vt in dicto cap. *nouit*, & cap. *super quibusdam*, & similibus.

8. 1. Corollariũ. *c. nouit.* *c. super quibusdam.*

Secundò infero, absolutè loquendo non rectè dici, consuetudinem esse priuilegium fictione iuris: nam si sit sermo de instrumento priuilegij, non rectè dicitur consuetudo esse instrumentum fictione iuris, sed meliùs dicitur ex declaratione, & authoritate iuris, facere tantam fidem, quantam facit instrumentum. Si verò sit sermo de iure priuilegij, consuetudo non dat fictum, sed verum ius, & hic est verus sensus dictæ l. *hoc iure*, vnde vbi quædam Glossa dicit, esse accuratè notandum, ipsam consuetudinem ius inducere, & priuilegium. Vnde cùm lex dicit, *Iure constituti loco habetur*, idem est, ac si diceret, *Perinde est, ac si ductus aquæ iure constitutus sit*, vt etiam in margine notatur, inducendo, & rectè ponderando verba legis primæ, eodem, vers. *caput aquæ*, ibi, *Qualitercumque sit constitutum ius aquæ*, id est, siue vsu, siue emptione, vel alio modo. Idem sensit Gloss. in dicto cap. *conquestus*, dum ex illo colligit, quòd *diuturnitas constituit ius*. Neque oportet, vt verbum, *habetur*, semper dicat fictionem, sed tunc ad summum, quando materia non est capax veritatis: nam si sit capax eius superfluè ad fictionem recurritur, cùm verbum, *habetur*, propriissimè significare soleat propriam existimationem rei, quæ verè talis est.

9. 2. Corollariũ. *c. conquestus.*

Tertiò infero nomine priuilegij generatim sumpti posse venire consuetudinem sufficientem ad dandum ius speciale, quia confert verum priuilegium, & vniuocè tale, vt ostensum est; ergo rectè comprehendetur sub communi nomine. Non dico tamen semper venire, sed posse, quia in vsu vocum attendendus est mos iuris: solent autem iura sæpe vti voce de se communi pro aliquo membro magis vsitato, vt licèt nomen *legis*, etiam verè, & propriè sumptum, commune sit legi scriptæ, & non scriptæ; nihilominus frequenter accipi solet, præcipuè in iure, pro lege scripta, vt in superioribus notatum est. Ita ergo licèt priuilegium de se commune sit ad scriptum, & non scriptum; nihilominus priuilegij nomen sæpius accipi solet pro scripto, seu pro illo, qui regulariter scribi solet, seu quod ab homine expressè conceditur, & ita videtur accipi quando illi adiungitur consuetudo, & tanquam diuersa numerantur. Vnde fit, vt licèt lex loquens de priuilegio possit comprehendere illud, quod sola consuetudine fundatur, nihilominus hoc non semper necessarium sit, sed aliquando restrictiùs sit sumendum nomen priuilegij. Hoc autem non existimo fundari in hoc, quòd consuetudo habeat imperfectionem in ratione priuilegij: sed potiùs in hoc, quod maiorem quandam vim habet,

10. 3. Corollariũ.

habet, ratione cuius existimo, in his, quæ ad fauorem, & libertatem pertinent, nomen priuilegij ad consuetudinem extendi; in his verò, quæ ad restrictionem, vel reuocationem spectant, non comprehendi.

11. *Quæstio incidenter decisa.* Ad hoc autem magis declarandum, & fundandum incidenter inquiro, quod sit maius, seu potentius priuilegium, an illud, quod est ab homine, an quod est à consuetudine præsertim immemoriali. Quod dubium *Decius.* tractat Decius in dicto cap. *nouit*, num. 12. & in summa dicit, secundùm aliquid esse potentius priuilegium, & secundùm aliquid esse potiorem consuetudinem. Priorem partem exponit, quia non quidquid potest priuilegium, potest consuetudo, sed tantùm sup- *Abb.* posita capacitate personæ, vt dixit etiam Abbas in dicto cap. *nouit*, num. 22. & in cap. *super quibusdam*, de verborum significat. num. 8. in fine. Vnde sentiunt hi authores, quòd circa multitudinem effectuum potentius est priuilegium, quia aliquam potestatem, vel fauorem potest Papa per priuilegium concedere, quæ per consuetudinem, etiam immemorialem acquiri *Ioan. And.* non potest. Ad quod allegant dictum Ioannis Andreæ in cap. 2. de præbend. in 6. per priuilegium posse laico *c. Adrianus.* concedi, vt beneficia conferat, cap. *Adrianus*, 63. d. illam tamen facultatem non potest laicus per consuetudinem etiam immemorialem acquirere propter personæ incapacitatem. Et ita sentiunt, priuilegium posse auferre incapacitatem personæ, consuetudinem autem *c. quanto.* hoc non posse. Quod potest confirmari ex cap. *quanto*, de consuetudine. Vnde sumitur certius exemplum, quia facultas conferendi ordines minores, vel Sacramentum Confirmationis, potest ex priuilegio committi simplici Sacerdoti, non tamen potest consuetudine acquiri, vt in illo textu dicitur, & est clarum, quia est iniqua & iuri diuino contraria, & ideo præscribi *Glossa.* non potest, vt ibi notat Glossa. Extra hos verò casus assignari solet regula generalis, consuetudinem posse conferre quidquid potest priuilegium, vt patet ex *Panorm. Felin.* eodem Panormitan. in cap. *accedentes*, de præscrip. num. 3. vbi etiam latè Felinus num. 6. vbi varias fallentias, & declarationes adhibet dictæ regulæ, quas repetit in cap. *cùm contingat*, de foro competente, num. 4. quam refert, cum aliis, & sequi- *Nauar.* tur Nauarr. Comment. de spoliis. §. 14. num. 7. Quod autem è conuerso quidquid potest consuetudine acquiri, possit etiam per priuilegium obtineri, non declarant dicti Auctores. Imò Decius contrarium insinuat, dum ait, ex illo textu non colligi, quod *vbi valeret priuilegium, valeret consuetudo, vel è contra.* Et ita videtur illi æquiparare in hoc quòd se habeant, sicut excedens, & excessum. Sed nihilominus infrà videtur sentire contrarium esse verum, etiamsi ex illo textu non colligatur, videlicet, quidquid consuetudine acquiri potest, posse etiam per priuilegium concedi, quia nullus est effectus, nullàve exemptio, vel immunitas, quam Princeps posset tacitè concedere, quam non posset faciliùs expressè donare, quia non est minùs potens expressus consensus, quàm tacitus; sed consuetudo semper operatur in vi talis consensus Principis; ergo omne priuilegium, quod potest consuetudine acquiri, potest etiam sine illa concedi.

12. *Obiectio.* Dices; consuetudine potest acquiri iurisdictio, & tolli ab alio, quod fortasse per absolutum priuilegium fieri non posset: sicut consuetudine præscripta transfertur dominium ab vno ad alium, quod tamen Prin- *Responsio.* ceps per solum priuilegium facere non posset. Respondetur, etiam in illis exemplis potestatem non deesse, causam autem posse deesse, & inde sequi, vt effectus fiat vno modo, & non alio, non tamen sequi, vt fieri non possit. Est enim aduertendum, in omni priuilegio tam hominis, quàm consuetudinis requiri honestatem, & æquitatem, vt iustam causam, vt infrà dicetur: sunt ergo aliqui effectus, qui in ipsa consuetudine habent legitimam causam quasi intrinsecam, & ideo per illam legitimè fiunt, seu conceduntur, nulla alia causa expectata, vt est translatio dominiorum per præscriptionem, ne dominia sint incerta, acquisitio iurisdictionis, vt seruetur pax, & actus publici validi sint, quæ rationes in ipsa consuetudine, & antiquitate includuntur. Cessant autem in ordine ad priuilegium scriptum, seu ad absolutam Principis voluntatem, & ideo non poterunt illi effectus sine alia causa iusta, & honesta fieri per absolutum priuilegium, & interdum etiam neque valide; nihilominus tamen ex causa fieri poterunt, & ita quoad potestatem non est potentior consuetudo, quàm priuilegium, etiam respectu multitudinis effectuum.

13. *2. Obiicitur.* Vrgebis, quia simili modo dici potest in priori membro, aliqua esse, quæ non fiunt per consuetudinem, licèt fiunt per priuilegium, quia expedit, vel quia non subest causa, non quia desit potestas, & ita erit æqualitas. *Respondetur.* Respondeo, negando paritatem: nam re vera quædam sunt, quæ non possunt fieri per consuetudinem, quia vel iure diuino habent definitum modum, quo fieri possunt, vt est in exemplo de commissione actuum, qui ad potestatem superioris consecrationis ordinariè pertinent, vel ex institutione Ecclesiæ habent certum effectionis modum, qui consuetudini repugnat; certè sunt res speciali iure prohibitæ, ne præscriptibiles sint. Nam si loquamur de consuetudine præscriptionis, ea tantùm præscribi possunt, quæ iure permittuntur. In quo etiam differt multum inter priuilegium, & consuetudinem, quia ius non potest prohibere supremum Principem, ne det priuilegium contra humanum ius, potest autem prohibere, ne in tali, vel in tali materia cõsuetudine præscribatur. Quod maximè habet locum in consuetudine præscriptionis per quam ordinariè acquiruntur priuilegia. Quando enim interceſſerit consuetudo derogans legi, seruanda est doctrina tradita lib. præced. cap. 7. & sub priori ordine priuilegiorum ferè continentur exempla, & exceptiones, quas dicti Auctores tradunt, quas nunc expendere, aut latiùs prosequi non possumus: illi enim de propria præscriptione ordinariè loquuntur.

14. *Resolutio sub distinctione.* Sic ergo vt nostro modo loquamur, rectè declaratur, per priuilegium esse potentius consuetudine extensiuè, seu in ordine ad pluralitatem effectuum: nihilominus tamen addi potest, consuetudinem esse potentiorem intensiuè in ordine ad eosdem effectus. Quod *Decius.* sentit Decius, suprà cùm ait, in casibus, in quibus consuetudo valet, potentiorem esse consuetudinem priuilegio. Quod probat dupliciter. Primò, quia faciliùs tollitur priuilegium, quàm cõsuetudo. Secundò, quia consuetudo innititur in iure communi, iuxta l. *de quibus*, ff. de legib. & fortius est ius commune, quàm priuilegium, l. *eius militis*. § *militia missus*, ff. de testam. mili. Hæc autem posterior ratio non videtur solida, quia priuilegium consuetudine comparatum, non potest dici ius commune, non scriptum, sed singulare, vt per se constat, nec etiam immediatè nititur in iure communi scripto, vt est etiam notum, sed mediatè, quatenus ius commune approbat consuetudinem, & præcipit obseruari, vt constat ex l. citata. At verò hoc modo etiam priuilegium innititur in iure cõmuni, interdum formaliter, & immediatè, vt quando priuilegium est insertum in corpore iuris, & tunc ius commune reputatur; sæpius autem, & vniuersaliter, ac per se loquendo, mediatè, quia etiam ius commune approbat priuilegia, & seruari statuit. l. *ius singulare*. ff. de legibus, & l. 1. ff. de constit. Princip. ibi, *Constitutiones quædam sunt personales*, &c. Et similia sunt multa iura; ergo ius commune de se æquè fauet priuilegio, & consuetudini. Neque etiam contra hoc rectè adducitur l. de testamento militari,

quia

quia ibi comparantur effectus, qui immediatè sunt à iure communi, vel speciali. Altera verò ratio videtur firmior, & deseruit intentioni nostræ. Itaque in ordine ad amissionem priuilegij per contrauentionem, faciliùs perditur priuilegium, quàm mutetur ius consuetudinis, vt infrà dicemus, & tractat Innoc. in cap. *accedentibus*, à num. 6. alias in cap. *cùm olim*, 2. à num. 6. de priuil. in ordine verò ad superiorem videtur esse quædam æqualitas, quia vtrumque priuilegium scriptum, vel non scriptum potest superior reuocare. Nihilominus faciliùs potest proprium priuilegium reuocare, quàm consuetudinem abrogare, quia magna est vis consuetudinis, & ideo maiorem causam requirit, vt infrà dicam.

Innoc.

15. Hinc ergo probabiliter concludimus, in fauorabilibus, quæ ad conseruationem, vel augmentum priuilegiorum pertinent, consuetudinem dantem priuilegium, sub generali clausula, & nomine priuilegij comprehendi, quia est verum, & proprium priuilegium, vt ostensum est, & quia fauores sunt ampliandi, præsertim intra verborum proprietatem, & quia nulla est ratio distinguendi in hoc, vel separandi priuilegium non scriptum à communi ratione priuilegij. At verò in his, quæ pertinent ad reuocationem priuilegiorum, & ad alia similia, & odiosa, non videtur comprehendi consuetudo sub priuilegio, nisi illius fiat expressa mentio, propter rationem tactam, quòd in hoc maiores radices habet consuetudo, & ideo non censetur cuelli cum priuilegiis, nisi exprimatur. Vnde in canonibus vtrumque distinctè ponitur, quando vtrumque reuocandum est. Et ita licèt in hac posteriori parte cum supra citatis auctoribus conuenire videamur, in diuerso tamen sensu, & ex diuerso fundamento. Illi enim dicunt, consuetudinem non comprehendi semper sub priuilegio ad coarctandam illam, quia putant, non esse verum, sed fictum, vel præsumptum priuilegium: nos autem dicimus non comprehendi, quia non solùm est verum priuilegium, sed etiam in aliquo potentius est, & firmius, & quoad id non comprehenditur, per quod non coarctatur, sed potiùs ampliatur eius virtus. Nihilominus tamen etiam est verum, nomine consuetudinis non venire priuilegium, quando solæ consuetudines reuocantur, & tacentur priuilegia. Sed id non est propter rationem maioris firmitatis, sed quia nomen consuetudinis de se non est ita commune sicut nomen priuilegij, & ideo in illo non fit extensio in odiosis. Alia etiam ratio esse potest, quia reuocatio consuetudinis interdum est quædam reprobatio eius, vel saltem abrogatio propter aliquem abusum, quæ rationes in priuilegiis non militant. Et ita satis constat, quomodo consuetudo, & priuilegium sit, & priuilegio æquiparetur.

16. *Quã antiqua cõsuetudo sufficiat ad conferendum priuilegium. Innocent. Abb. Gloss. Glossa.*

Statim verò occurrebat inquirendum, quàm antiqua consuetudo sufficiat ad conferendum priuilegium. Aliqui enim ex dictis auctoribus tantùm generaliter de consuetudine loquuntur, vt Innoc. in c. *cùm contingat*, de foro compet. & ibi Abb. num. 9. & sequentib. Idem Abb. cum Glossa in dicto cap. *nouit*. Alij verò expressè loquuntur de consuetudine, cuius initij non extet memoria, vt patet ex Glossa in dicto c. *super quibusdam*. Deci. Cranet. & aliis quos ipsi allegant. Quia verò de conditionibus requisitis ad consuetudinem, vt ius indicat, vel auferat in præcedenti lib. satis dictum est, nunc breuiter dicimus, non in omni priuilegio esse necessariam consuetudinem æquè diuturnam, sed pro quibusdam requiri longiorem, quàm pro aliis, & ideo nunc tantùm in genere dicimus, requiri tempus legitimum, id est, vel lege definitum, vel ipsa etiam consuetudine introductum: nam ad hoc ipsum valere potest ipsa consuetudo, quasi reflectens in se ipsam, quia non est minor ratio in hoc iure, quàm in aliis. Addo distinguendum esse de priuilegio contra ius, vel concedente tantùm aliquid vltra, seu præter ius. Et de priori dicendum est, illud tempus esse sufficiens, & necessarium, quòd fuerit tale, vt consuetudo abroget legem, dummodo aliæ conditiones necessariæ ad præscriptionem, seu consuetudinem concurrant. Quia illa consuetudo licèt non abroget legem, ex parte tollit eam, seu illi derogat, & ideo idem tempus requirit, quia in hoc non variatur ius præscriptionis, vt suprà dictum est. De posteriori verò priuilegio dicendum est, obtineri per modum præscriptionis, & ideo iuxta exigentiam materiæ maius, vel minus tempus postulare: nam quædam iura breuiori tempore præscribuntur, quàm alia, & contra quasdam personas, vel communitates citius, quàm contra alias, & ita applicandæ hìc sunt regulæ communes præscriptionum, quas in præsenti prosequi non possumus, & ideo priores auctores generatim de consuetudine loquuti sunt. Qui verò immemorialem commemorant, non id faciunt, quia semper sit necessaria, sed vel quia loquuntur iuxta iura, quæ explicant, vel quia immemorialis consuetudo, & certior est, & quasi generalis, & per se sola sufficit absque alio titulo, quando ius illi expressè non resistit, vt dicti auctores notant, & suprà tractando de Tributis, tactum est.

17. *Respondetur ad rationes dubitandi.*

Ad rationem ergo dubitandi in principio positam dicendum est, consuetudinem, licèt per actus priuatorum paulatim introducatu, non dare priuilegium virtute, & efficacia talium actuum per se sumptorum, sed in virtute tacitæ voluntatis Principis, aut virtute iuris communis dantis consuetudini hanc efficacitatem. Per quod etiam ad confirmationem responsum est. Ad replicam autem ibi factam de scientia Principis in lib. præced. explicatum est, hanc conditionem non esse necessariam, vbicunque effectus ex vi consuetudinis præscriptæ. Vnde si consuetudo sit immemorialis, reputatur vt nota Principi, sic dixit Bald. tit. quæ sint regalia, cap. 2. num. 3. *In præscriptione longissimi temporis non posse dici, Principem ignorare, cùm sciat per se, vel alium, vel etiam in genere*, & n. 4. addit, *talem consuetudinem comparari concessioni Principis ex certa scientia*. Si verò sit præscriptio alterius temporis, dicendum est dispositionem, & efficaciam iuris communis in illa supplere quancunque ignorantiam. Nam per illud ius declarauit author eius, se velle dare authoritatem tali consuetudini absque alia eius notitia.

Bald.

18. *Felin.*

Ad cap. *contra mores*, respondet tacitè Felin. in dicto cap. *accedentes*, num. 6. in princip. ibi contineri exceptionem à regula generali, quia vsus pallij extra Missarum solemnia (de quo ibi agebatur) non est materia præscriptibilis, quia lex expressè vetat id fieri, nisi ex speciali priuilegio. Et videtur sumpsisse ex Glos. in cap. *Catholica*, d. 11. verb. *particularis*. Non desinant autem canonem, in quo ante illud decretum statutum esset, vt non posset ille honor, vel facultas præscribi. Imò neque vsus pallij extra Missarum solemnia videtur fuisse tunc prohibitus canone scripto, sed sola generali consuetudine: hanc enim ibi Gregor. allegat, & in illa sola fundatur. Dici verò potest primò, consuetudinem illam generalem ita fuisse intellectam, & explicatam à Gregorio, vt ipsamet prohiberet præscriptionem contra se per solam priuatam consuetudinem. Nam si lex scripta potest hoc prohibere, etiam consuetudo id poterit introducere. Secundò dici potest, materiam illam de se non fuisse præscriptibilem, quia talis priuata consuetudo erat indecens, & contraria humilitati, & modestia Prælatorum, vt in ipsomet textu Gregor. satis significat. Et hanc solutionem indicat ibi Turrecrem. dum ait, priuilegium honoris non acquiri consuetudine, sed oneris. Quod non puto esse vniuersaliter verum, sed tunc, quando vsurpatio honoris est indecens, aut minuens diuinum cultum, vel alio modo honestis moribus repugnans. Tertiò dici potest (& insinuat etiam Turrecremat.) Gregorium ibi non loqui vniuersaliter, nec

c. Catholica.

Gregor.

Turrec.

nec negare absolutè in illa materia potuisse priuilegium priuata consuetudine acquiri: nihil enim tale in illo textu reperio. Sed potiùs supponit Gregorius, non fuisse introductam per se consuetudinem, sed vsum illum, qui erat, titulo priuilegij fuisse vsurpatum: nam hoc fuerat confessus ipsemet Archiepiscopus Rauennatis. Igitur ex hac suppositione, & quasi ex concessis rectè argumentatur Gregor. & ita facilè reliqua expediuntur.

Gregor.

CAPVT VIII.

Quis possit priuilegium concedere.

1. HActenus explicatum est, an sit, & quid sit priuilegium, non solùm secundùm generalem rationem, sed etiam iuxta varias quasi species suas; sequitur consequenter, vt de causis eius dicamus, inter quas primùm occurrit, causa efficiens, quia licèt sit extrinseca ab illa maximè, & quasi primariò pendet priuilegium, quia omnis gratia præcipuè oritur ex potestate, & liberalitate donantis; priuilegium autem quædam gratia est, vt suprà vidimus. Accedit quod capite proximè præcedente ad explicandam speciem quandam priuilegij, necessarium fuit duas causas efficientes priuilegiorum attingere, scilicet, hominem, & consuetudinem, sub quibus duobus membris omnis causa effectrix priuilegiorum comprehenditur (omittimus enim Deum, quia non de diuinis priuilegiis, sed de humanis tractamus, vt suprà etiam dictum est.) Ex illis autem duobus generibus causarum, illud, quod ad consuetudinem spectat, quantum ad præsens spectat, in eodem superiori capite satis tractatum est; secundum ergo hîc supereſt explicandum.

2. *Duæ regulæ generales.* De illa ergo duæ regulæ generales assignari possunt. Prior est, Quicumque potest legem concedere, potest etiam priuilegium concedere. Altera est, Nullus potest priuilegium concedere, qui legem condere non potest. Et ambæ sub vna exclusiua comprehenduntur, solus ille potest priuilegium dare, qui potest legem ferre. *Anton.* Ita sentit diuus Antoninus 1.part.tit.19.cap.1.in princ. Nam licèt exclusiuam non addat, nec expressè ponat, secundam regulam negatiuam apertè ponit, & explicat affirmatiuam in sensu exclusiuo, & eodem modo loquitur Sylvest.quæst.2. & Angel. quæst. 3. Tabien. quæst. 2. Rosel. quæst.2. Armill. num. 3. Qui omnes scripserunt ex Hostiens. in sum. tit. de priuileg. §. *quis possit*, &c. Ratio ergo prioris regulæ est. Primò quia priuilegium est lex quædam priuata; ergo ab eo maximè dari potest, qui potest legem vniuersalem condere. Secundò, quia si priuilegium rigorosè sumatur, vt est concessio specialis contra vniuersalem legem, ab illo maximè fieri potest, qui esse potest author legis: nam ad illum primariò spectat dispensare in sua lege, & à fortiori quamlibet exceptionem facere qualis per priuilegium fit. Si verò latiùs sumatur priuilegium pro gratia, & beneficio vltra ius, constat maximè concedi posse à Principe, qui est supra ipsum ius, & ad quem spectat limites ponere in ipso iure, vel præter illud operari, aut potestates varias concedere, &c.

Sylvest. Angel. Tabien. Rosel. Armil. Hostien. Ratio primæ regul.

3. *2. Regulæ ratio.* Ratio verò posterioris regulæ est, quia priuilegium est quædam lex priuata, vt diximus; ergo requirit potestatem legislatiuam in concedente. *Obiectio cum confirmatione.* Dices; sufficiet potestas legislatiua secundùm quid, quia priuilegium tantùm est lex secundùm quid, scilicet, lex priuata, ad quam non videtur requiri potestas simpliciter legislatiua, qualis est potestas suprema gubernatiua. Et confirmatur: nam si consideretur priuilegium, vt concedit aliquid speciale contra legem, æquiparatur dispensationi; ergo quicumque potest dispensare in lege, potest etiam priuilegium tale concedere: at multi possiunt dispensare, qui non possunt legem ferre; si verò consideretur priuilegium, vt concedens aliquid præter legem, sic multò faciliùs potest concedi etiam ab eo, qui nec potestatem dispensandi in lege habet, quia vnusquisque dominus, vel priuatus Princeps potest alicui concedere priuilegium honoris, vel alterius prærogatiuæ, in domo sua, vel in bonis suis, etiamsi nec legem condere, nec ius dicere possit. Quod patet exemplis: nam ciuitas non suprema, nec Metropolitana, sed ordinaria potest eximere ciuem à tributis, vel ab aliis muneribus per modum pacti, ad quod non requiritur vis legislatiua, & illud est verum priuilegium, etiam irreuocabile, vt notauit Panormitanus in cap. *peruenit*, de immunitate Ecclesiastica, cum Bartolo, in lege, *quod semel*. ff. de decretis ab ordine faciendis. Et in lege, *omnes populi*, ff. de iustitia, & iure, & alij multi, qui ibi referuntur, & sumitur ex lege 1. C. de his, quæ sponte, &c. lib. 10.

Panorm. Bart.

4. *Responsio obiectionis.* Respondeo, quòd licèt priuilegium sit lex priuata, nihilominus ex ea parte, qua derogat iuri communi, requirit potestatem publicam, & de se sufficientem constituendum ius commune: ex ea verò parte, qua priuilegium habet vim obligandi alios ad seruandum priuilegium ipsi priuilegiario, est vera lex respiciens communitatem, & ideo ex hac parte requirit publicam potestatem simpliciter legislatiuam. Quando verò priuilegium non fuerit contrarium iuri communi, sed statuto municipali, tunc cum proportione requirit potestatem legislatiuam municipalem, vt sic dicam, & sic semper seruatur proportio.

5. *Respons. ad cõfirmationem.* Vnde ad confirmationem quoad priorem partem eius respondeo primò, per se loquendo, & quasi propria virtute, neminem posse dispensare in lege, nisi qui illam tulit, vel superior, & hoc modo procedere dicta de priuilegio. Per commissionem autem legislatoris posse inferiorem dispensare aliquando in lege superioris, & tunc concedo etiam posse idem fieri in priuilegio, si superior velit hoc inferiori potestati concedere; hoc autem non est contra regulam, nec extra potestatem legislatiuam. Nam etiam potest superior concedere inferiori potestatem ferendi aliquam legem, vt suprà dictum est. Nihilominus tamen est aliqua differentia inter dispensationem, & priuilegium propriè sumptum, vt capite secundo dixi, quia priuilegium dicit potestatem de se durabilem, & quasi lege statutam. Vnde constituit aliquod ius; dispensatio verò solum est quid facti, & quasi transiens. Et ideo commissa potestate dispensandi, non censetur potestas priuilegiandi, vt sic dicam, quia hoc posterius maius, & difficilius est. Itaque hoc modo multi habent potestatem dispensandi communicatam à superiore, qui non habent potestatem priuilegium concedendi.

6. Ad alteram partem eiusdem confirmationis dicitur primò, aliud esse donare aliquid de propriis bonis, vel concedere vsum rei propriæ, aut simile beneficium facere; aliud verò proprium priuilegium cõcedere: nam illud prius non est actus iurisdictionis, sed dominij, & ita solùm est quid facti; priuilegium verò vltra hoc includit aliquid iuris, scilicet, quòd per modum legis, ac iuris constituatur, cum vi obligandi alios ad ipsum seruandum. Et ideo per se requirit potestatem iurisdictionis, non solùm quando derogat iuri communi, sed etiam quando concedit aliquid præter ius: nam illud postea respectu priuilegiarij tanquam ius seruandum est. Quando ergo illæ concessiones, quæ per dominia priuata fiunt, priuilegia dicuntur, lato modo sumitur priuilegium pro quolibet honore, fauore, vel vtilitate liberaliter concessa in propriis bonis, tamen illud non dicitur propriè

priè priuilegium, sed per quandam imitationem, seu analogiam. Vnde dicitur secundò, eo modo quo hæc vocantur priuilegia, solere etiam leges appellari, & ita cum proportione oriri à potestate legislatiua. Sic enim paterfamilias dicitur constituere legem viuendi in domo sua, & sic etiam dicitur in illa priuilegium concedere, vel inter filios, vel inter famulos, &c. Sic etiam testator dicitur, leges ponere in institutione sua ab hæredibus seruandas, quæ potiùs sunt conditiones quædam, & eodem modo potest inter hæredes priuilegium vni concedere præ aliis, vel vni relinquere sub conditione, vt alius habeat ius aliquod seruitutis in illam, vel prælationem aliquam, quæ habet modum priuilegij. Sic etiam contrahentes possunt cum aliqua conditione contrahere, quæ potest interdum vocari priuilegium propter effectum, vel fauorem, quem continet. Sic etiam appellantur leges contractus, vel pœnæ conuentionales. Atque ita est in exemplo illo de ciuitate, quæ licèt non possit legem ferre municipalem, nihilominus per modum pacti, & conuentionis concedit aliquam immunitatem ciui, vel de nouo admisso ad ius ciuitatis sub tali conditione, vel antiquo propter aliquod opus, vel propter onus, quod in se suscepit. Illud enim non est propriè priuilegium, sed cum addito, scilicet, tantùm conuentionale, & vt tale seruandum est ex naturali obligatione iustitiæ, non ex speciali lege ciuitatis.

7. *Prima illatio.* Ex dictis infero primò, summum Pontificem maximè posse concedere priuilegia. Ita docent omnes Doctores allegati, & est per se notum, quia maximè habet potestatem legislatiuam, & ita hæc assertio procedit iuxta superiùs dicta de illa potestate, vt est in Pontifice, vel in Concilio generali. Vnde inferunt omnes, Pontificem per se, & directè posse dare priuilegia in materia spirituali, quod etiam est per se clarum. Ideóque dicit Innoc. cap. 1. de translat. Episcop. *Priuilegium Pontificis* (id est, eius supremum imperium) *esse generale, & diuinum, ab illo autem manasse omnia canonica instituta.* Eadémque ratio est de omnibus Ecclesiasticis priuilegiis. At verò in materia temporali non ita potest Pontifex directè priuilegia concedere, nisi in propriis terris Ecclesiæ, vbi est dominus temporalis. Indirectè autem potest etiam in temporalibus concedere priuilegium, sicut potest leges ferre, & sic potest etiam temporalia priuilegia auferre, vbi ad spiritualia fuerit necessarium, vel per modum condignæ pœnitentiæ, vel pœnæ coërciuæ, vel ad tollendam occasionem peccandi, & vtrumque colligitur ex cap. 2. de priuilegiis. Duobus autem modis potest Pontifex concedere priuilegium in temporalibus, vno modo quia ipsa temporalia indirectè facta sunt spiritualia, id est, spiritualibus annexa, vt sunt decimæ, in quibus Pontifex priuilegia concedit. In hoc tamen modo annexio illius materiæ temporalis ad ius spirituale antecedit ad priuilegium, illa autem supposita, Pontifex per directam potestatem concedit priuilegia in tali materia, sicut per directam potestatem fert legem circa matrimonium, supposita connexione facta inter illum contractum, & rationem Sacramenti. Alio ergo modo potest concedere priuilegium in materia purè temporali intuitu finis spiritualis, sicut interdum concedit priuilegium legitimationis, etiam quoad temporalem successionem, cap. *per venerabilem*, qui filij sint legitimi, vbi Panormitanus, & alij latè de hoc puncto. Rosell. verb. *illegitimus*, num. 15. vbi alij Summistæ. Sic etiam potest Pontifex eximere aliquos à iurisdictione Principum temporalium, si ad spiritualia expedit, & similia.

Innoc. *Cap. 2. de priuileg.* *c. per venerabilem.* *Panorm.* *Rosel.*

8. Addunt verò Anton. & Summistæ Pontificem non solere priuilegia concedere contra se. Exemplum ponunt in priuilegio, quem aliqui Principes dicunt se habere à Papa circa rescripta eius, vt sine ipsorum approbatione effectum non habeant: nam hæc, & similia priuilegia sunt contra ipsum Papam, & ideo non est credendum esse ab illo concessa. Citant Anton. & Sylvest. cap. *cùm ex officij*, de præscrip. in quo nihil reperio, quod ad causam pertineat, Rosel. verò citat l. *iubemus nullam*, C. de sacrosanct. Eccles. quæ magis ad rem facit, quatenus ibi significatur, *oracula etiam cœlestia*, id est, priuilegia etiam Principum, non concedi contra publicam vtilitatem, neque in eo sensu esse acceptanda. Hoc enim maximè in priuilegiis Pontificiis locum habet. Vnde aduerto restinctionem illam posse intelligi, vel de possibili, vel tantùm de facto, & priori modo habebit locum quando priuilegium ita esset contra Papam, vt esset contra suam dignitatem, eámve minueret; tale enim priuilegium non potest Papa concedere, quia non potest suam dignitatem diuidere, aut minuere. Posteriori autem modo loquendo de facto etiam est opus distinctione: nam sæpe concedit priuilegia contra se, id est, contra suum commodum, vt dat priuilegium testandi interdum diminuendo redditus suos, vel indultum prouidendi beneficia, quæ ad ipsum aliàs pertinerent: non tamen concedit priuilegia conuenienti vsui suæ potestatis, & Ecclesiasticæ gubernationi contraria, quia esset abusus suæ potestatis, & prodigalitas quædam, quæ in Pontifice non præsumitur, & in hoc sensu videntur loquuti citati authores.

Anton. *Sylvest.* *Rosel.*

9. *2. Illatio.* Secundò infertur ex dictis, Episcopos & omnes superiores Prælatos Ecclesiæ posse respectiuè, seu cum proportione priuilegia concedere. Ita docent dicti authores, & communiter alij in cap. *cùm olim*. 2. de priuileg. & probatur, quia omnes, qui possunt leges ferre, possunt priuilegia concedere, sed Episcopi possunt leges ferre; ergo, &c. Ex qua ratione constat, potestatem hanc in Episcopis esse proportionatam suis legibus, suæque dignitati. Nam si priuilegium sit contra ius, concedere illud potest Episcopus in iure à se condito, vel à suo prædecessore, quia illud subditur suæ potestati: non tamen in iure communi, vel Pontificio, seu lato à suo superiore; & ideo dixit Hostiens. eatenus posse Episcopum priuilegium dare, quatenus potest constitutiones facere, & Angel. ac Tabien. clariùs dicunt, posse priuilegium concedere respectu constitutionis ad se pertinentis. Ratio autem est, quia Episcopi non possunt mutare ius commune, aut illi derogare, vt tradit Archid. in cap. *Eleutherius*, 91. d. & suprà visum est. Dices, Episcopus potest dispensare in iure communi, & in votis, & in nonnullis impedimentis per leges Pontificias introductis; ergo etiam poterit dare priuilegium contra ius commune. Respondeo, Episcopum per se non posse dispensare in iure communi, sed quatenus iure, vel consuetudine concessum est, vt dixi suprà lib. 6. & lib. 4. de Orat. cap. 28. in fine; non est autem illi concessum iure, aut consuetudine, vt concedat priuilegia contra ius commune, nisi prædictæ dispensationes priuilegia vocentur, quod pertinet ad quæstionem de nomine.

Cap. cũ olim. *Hostien.* *Angel.* *Tabien.* *Archid.* *Obuiatur obiectiuncula.*

10. Denique simili modo dicendum est de priuilegiis, quæ non sunt contra ius: nam illa etiam concedere possunt Episcopi respectu rerum ad se pertinentium, vt dicũt Hostiens. Angel. & Tabien. & sumitur ex cap. *constitutus*, de religios. domib. vbi Papa defendit priuilegium concessum ab Episcopo, verum est, fuisse confirmatum authoritate alterius Pontificis. Sumitur etiam ex cap. *cùm venerabilis*, de censib. vbi magis videtur esse sermo de priuilegio conuentionali, quàm proprio. Et ordinariè hæc, quæ vocantur priuilegia Episcopalia, sunt donationes liberaliter ab eis factæ monasteriis, vel Ecclesiis, vel earum vniones, iuxta cap. *sicut*, de ex

Hostien. *Angel.* *Tabien.* *c. constitutus.* *c. cùm venerabilis.* *c. sicut.*

c.cùm inter. Cap.visis. de excessibus Prælat. & cap.*cùm inter*, de re iudic. & cap.*visis.* 16. q.2.& quod addunt prædicti authores, Episcopum non posse concedere hæc priuilegia sine consensu Capituli de his largitionibus,& quasi alienationibus intelligendum est,iuxta cap.*cùm olim* 2.de priuileg.& cap.*pastoralis*,de donat.quod quomodo intelligendum sit explicant in eisdem locis Panorm. & Doctores;nunc verò ad nos non pertinet.

Cap. cũ olim. Ca.pastoralis. Panorm.

11. 3.*Illatio.* Tertiò infertur ex dictis Imperatores, Reges, aliósque Principes temporales supremos posse in sua materia, & ditione priuilegia concedere, nimirum, in rebus,immunitatibus, honoribus, ac potestatibus temporalibus,non verò in spiritualibus, quia in his leges ferre non possunt,nec mutare,nec etiam de illis disponere,aut illas administrare : vnusquisque autem id potest in materia temporali in territorio suo, sicut suprà de legum latione dictum est:nam cum eadem proportione hoc procedit. De quo videri potest Panorm. in cap.2.de immunit.Ecclesiast.à num.13. & Sylvest. suprà q.2.& 9.è contrario verò de inferioribus Principibus,qui superiorem temporalem recognoscunt,sequitur,non posse propria priuilegia concedere,nisi quatenus eis fuerit specialiter concessum à superiori Principe,quia non aliter habent potestatem legislatiuam, vt suprà dictum est.Sylvest.autem dicta quæst.9.cum Panorm.dicit, eos concedere posse priuilegia immunitatis à tributis; statim verò explicant, posse id facere in suum præiudicium,non communitatis, & ita, vt suprà dixi, illa non sunt propriè priuilegia, sed donationes quædam,vel conuentiones.

Panorm. Sylvest.

CAPVT IX.

De materiali causa, seu subiecto priuilegij, seu cui possit concedi.

1. QVia concedens priuilegium aliquid, & alicui concedit, ideo hæc duo dici possunt ad materiam priuilegij pertinere, vnum per modum materiæ circa quam priuilegium versatur, aliud per modum subiecti priuilegij. Est enim priuilegij concessio quædam actio ad alterum, in qua illa duo ex parte materiæ semper distinguimus, vt in materia pœnitentiæ religionis, & in vniuersum in materia iustitiæ. Primum ergo de materia proxima circa quam versatur priuilegium, tantùm generaliter dicere possumus, debere esse materiam legis capacem, & ex parte postulare generales conditiones legis, vt esse rem iustam, rationabilem, & honestam, iuxta dicta lib. 1. cap. 9. specialiter verò addere possumus, materiam priuilegij tria postulare. Vnum est, vt sit fauorabilis, vt circa definitionem explicatum est. Et ita versari potest in omnibus humanis commoditatibus, vt in honoribus, muneribus, prouentibus, & è conuerso in oneribus, tributis, & aliis exemptionibus:sicque materia hæc infinitam habet varietatem, quæ per accidens est,& ideo sub scientiam non cadit.

1.*Conditio materiæ legis.*

2.*Conditio.* Alia conditio huius materiæ assignari potest, vt sit specialis aliqua facultas ad aliquid agendum, vel non agendum, recipiendum, aut non recipiendum. Non enim omnis materia fauorabilis est materia priuilegij, quia multi sunt fauores, aut beneficia, vel liberales donationes, quæ non sunt priuilegia, quia solùm in facto consistunt, & non concedunt aliquod ius, & ideo nullo modo participant rationem legis : priuilegium autem permanentem aliquam facultatem tribuit, non communem; materia ergo priuilegij hanc conditionem requirit.

2. 3.*Conditio.* Addi verò potest, necessarium etiam esse,vt secundùm hanc specialem rationem participet conditionem iustitiæ, & honestatis, quæ debent esse veluti transcendentales, & inclusæ in omni specie, seu differentia legis. Vnde cùm priuilegium habeat duos respectus, vnum ad eum, cui gratia fit,alium ad eos,respectu quorum fit, seu à quibus debet seruari priuilegium, sub vtroque respectu debet iustitiam, & honestatem seruare. Diuerso tamen modo : nam respectu priuilegiarij satis est, quòd sit talis materia, vt ab ipso possit honestè, & sine iniuria aliorum fieri,vel omitti, saltem supposito priuilegio : respectu verò aliorum oportet, vt vel nullum, vel moderatum grauamen contineat, ita vt secundùm rectam rationem ad illud sustinendum obligari possint. Et iuxta hanc generalem regulam de singulis priuilegiis iudicandum est; neque enim hic possumus magis in particulari ad illa descendere;infrà verò tractando de priuilegiorum interpretatione, nonnullas regulas ad interpretanda priuilegia,ex hac generali doctrina colligemus.

3. *De persona cui conceditur priuilegium.* Superest dicendum de persona, cui priuilegium conceditur. De qua loqui possumus de possibili, vel de facto. Prior sensus pertinet ad capacitatem priuilegij; posterior verò ad actualem concessionem passiuam, seu participationem priuilegij. Dicendum ergo in primis est, omnem hominem alteri subditum, vel aliquo modo inferiorem esse capacem priuilegij, & nullum alium. Quæ assertio tres habet partes. Prima est de personis subditis, sub quibus comprehendimus omnes habentes in terris superiores:nam sicut omnes illi de se,ac per se loquendo sunt capaces legis sibi impositæ à suo superiore, ita etiam sunt capaces priuilegij,quia quantum est ex se,possunt eximi à lege, si aliæ conditiones necessariæ intercedant.Item dare, & recipere quasi correlatiua sunt, seu reciproca; sed omnes principes habentes potestatem ferendi leges, possunt priuilegia concedere,& consequenter maximè possunt illa suis subditis concedere; ergo è contrario subditi sunt capaces priuilegij.Imò hinc inferunt aliqui, solos subditos vt tales sunt esse priuilegij capaces,quia Princeps suis tantùm subditis,& intra ditionem suam potest concedere priuilegia, quia solis illis potest imponere legem, & solos illos potest à lege soluere; ergo etiam subditi à solis suis Principibus possunt priuilegia recipere;ergo tantùm homines subditi, vt subditi sunt Principi habenti talem potestatem, sunt capaces priuilegij.

4. Addidi verò secundam assertionis partem, quia non solus subditus videtur posse à suo superiore accipere priuilegium,sed etiam ab alio. Nam etiam Princeps non solùm subditis, sed etiam non subditis potest concedere priuilegium. V. g. Dux Florentiæ potest concedere Lusitanis priuilegium, vt transeundo per suam ditionem non soluant pedagia, vel quid simile. Atque hoc clarum supponunt Innocent. Panorm. Felin.& ferè omnes alij in cap.*nouit*,de iudiciis.& in cap. 1. de probat. Constituentes differentiam inter priuilegiũ concessum subdito vel non subdito, quòd illud reuocabile est, hoc irreuocabile, de qua differentia postea videbimus, nunc solùm ex illa sumimus, non subditum esse capacem priuilegij. Inductione etiam ostenditur : nam Imperator concedit priuilegia iudicibus Ecclesiasticis, licèt illi subditi non sint, vt quòd in aliquo casu per viam appellationis possint directè de laicis in causis temporalibus iudicare, vt patet ex cap. *quicunque*, 11.q. 1. Similiter possunt seculares Principes priuilegium concedere clericis, licèt illis non sint subditi, vt constat ex multis legibus C. de Episcop.& Cleric. & de sacros. Eccles. Quin potiùs, cùm sit certum, legem ciuilem disponentem in specie circa clericos,nec illos obligare,nec ab illis seruandam esse, ne videantur suo priuilegio fori præiudicare, nihilominus si talis lex merum priuilegium contineat,ab eis acceptari potest, vt cum Abbate docet Felin. in c. *Ecclesia sanctæ Mariæ*,de cõstitut.n.40.in fine,& rationẽ reddit,*Quia tunc cessat ratio superioritatis,cũ non subditus possit*

Innocent. Panorm. Felin. c. nouit. c. 1.de probat. c. quicunque. Abb. Felin.

c. nouit. *possit priuilegiari*, cap. *nouit*, de iudic. Ratio autem cur non subditus possit priuilegiari est, quia priuilegium vt sic, non requirit vim coactiuam, nec vim directiuam in priuilegiarium, quia priuilegium illum nõ obligat, nec ad pœnam, nec sub culpa; ergo priuilegium vt sic non requirit subiectionem.

5. Propter hoc ergo dixi in secunda parte assertionis, *Vel aliquo modo inferiorem*, quia in rigore non est necessaria propria subiectio in eo, qui priuilegium acceptaturus est, vel vt illius sit capax. Hoc autem maximè verum est de priuilegio, quod non continet dispensationem, aut exemptionem ab aliqua lege, quia si dispensationem contineat, eo ipso est actus iurisdictionis voluntariæ, & supponit iurisdictionem non voluntariam, scilicet, ad ferendum præceptum obligans, à quo fit exemptio, seu dispensatio, de quo priuilegio loqui videntur qui subiectionem tanquam conditionem necessariam in priuilegio requirunt. Priuilegium autem, quod non derogat alicui legi, non requirit, formaliter loquendo, iurisdictionem respectu eius, cui tale priuilegium conceditur, quia talis concessio non est actus iurisdictionis, vt per se patet, sed est actus liberalitatis, vel potest etiam esse pactum aliquod, vt infrà dicemus; ergo tale priuilegium non requirit subiectionem in eo, cui conceditur. Vnde concedi potest, & æquali, & superiori, & alieno (vt sic dicam) vel peregrino, vt ex exemplis adductis constat.

6. *Recipiens priuilegium semper supponitur inferior aliquo modo.* Nihilominus tamen semper recipiens priuilegium supponitur aliquo modo inferior. Quod clariùs cernitur quando priuilegium datur à Rege clericis suæ reipublicæ, vel regni: nam licèt illi exempti sint à iurisdictione temporali, nihilominus sunt vasalli, & tenentur suum Principem recognoscere in his, quæ suæ immunitati non sunt contraria, quia sunt membra communitatis, cuius ille est caput. Idem cernitur in alienis, qui dum transeunt per terras alterius Principis, ab illo recipiunt aliquod priuilegium: nam illi dum ibi peregrinantur aliquo modo sunt inferiores, & subditi. Si verò vnus Rex alteri Regi, vel Principi supremo concedat priuilegium, semper erit cum habitudine ad terras suas, respectu quarum alter est inferior, & inæqualis, esto non sit subditus. Quomodo etiam Pontifex est capax priuilegij recipiendi ab Imperatore, vel Principe temporali, vt omnes dicti Iuristæ supponunt, vt patet de illo priuilegio exercendi iurisdictionem directam in aliquibus causis ciuilibus, & idem est in priuilegio extrahendi de regno alieno res prohibitas per leges illius regni, & similia. Dices; cùm priuilegium sit lex, quomodo potest concedi sine vsu iurisdictionis? Respondeo, ideo dixi, me loqui formaliter respectu eius, cui priuilegium conceditur, quia vt sic non obligat illum, & ideo respectu illius, non est necessaria iurisdictio. Quatenus verò in tali priuilegio includitur ratio legis obligantis alios, sic requirit iurisdictionem in illos, & hinc est, vt nullus Princeps possit tale priuilegium concedere, nisi intra ditionem suam, vel in ordine ad illam.

Obuiatur obiectioni.

7. Vnde patet facilè tertia pars assertionis, quæ potiùs videri potest superflua, quia sub duobus primis membris comprehenduntur omnes homines subditi, & non subditi, quid ergo mirum, quòd extra illos nulli sint alij capaces priuilegij humani. Nisi fortasse intelligantur ibi excluſi homines non viatores, quod vanum esset. Posita ergo est illa particula ad denotãdum, non posse vnum Principem concedere priuilegium alteri, vt æqualis illi est, in his rebus, quas ipse in suo territorio cupit exercere: nam si per se non possit, nunquam poterit ex priuilegio alterius Principis, etiamsi in potentia, & diuitiis excedere videatur. Et ratio est clara, quia talis Princeps nullam habet in alieno territorio potestatem. Et eadem ratione non potest vnus Princeps priuilegium concedere vasallo alterius sine aliqua dependentia ab ipso, pet habitudinem aliquam ad terras suas, quia sine hac non potest intelligi, quomodo potestas Principis se extendat ad alienos quoad priuilegia. Nam licèt possit liberalem donationem alteri facere de rebus suis, illa tantùm est purum donum in facto cõsistens, non priuilegium, de cuius ratione est, vt per modum iuris specialis, ac legis priuatæ constituatur, quam nullus Princeps potest constituere, dando alteri non subdito facultatem aliquid agendi, vel non agendi, nisi in terris suis, vel ex illis, aut circa illas, aut cum aliqua simili habitudine.

8. *An idem sibimet concedere possit priuilegium.* Sed quæres, an idem possit sibimet concedere priuilegium, vt v. g. Pontifex, & qui in quolibet ordine non habet superiorem. Nam ille etiam potest indigere priuilegio, quod aliis potest concedere, & ab alio non potest recipere, poterit ergo sibimet illud applicare, quia peioris conditionis esse non debet. Et confirmatur: nam hac ratione dicimus posse Pontificem sibi indulgentiam concedere, & secum in præceptis Ecclesiasticis, vel in votis dispensare. Item perinde est concedere priuilegium domui suæ, vel rebus suis, atque sibi; sed Imperator dat priuilegia domni suæ, & rebus suis, vt constat ex tit. C. de priuileg. dom. Augustæ, & de priuileg. eor. qui in sacr. pal. milit. lib. 12. Ergo verisimile est, posse Principem statuere priuilegium sibi seruandum, quia vt cedit in commodum Principis, non est actus iurisdictionis, & vt est propria lex, circa subditos versatur, dirigendo actus eorum circa suum Principem.

9. *Respõdetur ad quæsitum negatiuè licèt fortè sit quæstio de nomine.* Nihilominus tamen facilè defendi potest, hæc non esse propriè priuilegia ipsius Principis, licèt fortè ad modum loquendi hoc pertineat. Hoc autem in Pontifice (& idem est cum proportione de reliquis) ita declaro, quia in his, quæ non sunt contra obligationem alicuius communis legis, aut voti, non potest inueniri materia priuilegij in Pontifice respectu sui ipsius, quia nullam specialem potestatem, aut gratiam aliis concedit, quam ipse à Deo non habeat iure suo, & potestate ordinaria. Vnde licèt aliquando videatur sibi speciale ius assumere, vt quando quædam beneficia sibi specialiter afficit, vel specialem honorem sibi reseruat, vel specialem modum electionis pro sua dignitate constituit, in his, & similibus, non tam priuilegia sibi assumit, quàm suo iure vtitur, & ius diuinum suæ dignitatis vel declarat, vel determinat, & de tali determinatione ius quoddam commune constituit. Quando autem personas, vel communitates aliquas eximit à subiectione inferiorum Prælatorum, & sibi subiicit immediatè, vel sub sua potestate assumit, &c. Aliis quidem priuilegia concedit, quoad se verò quod suum est retinet, & participationem potestatis, quam aliis communicauerat, interdum reuocat. Et idem est in similibus, ideóque vbi non interuenit indulgentiarum applicatio, vel dispensatio in lege, non potest inueniri proprium priuilegium, quod Papa sibi, vel suæ dignitati propriè concedat. Et declaratur ampliùs, quia Pontificia dignitas ex ipso diuino iure singularis est, & communis; singularis in excellentia, & potestate, communis in efficacia, & vtilitate: & ideo prærogatiuæ illius, si priuilegia dicenda sunt, magis sunt de iure diuino, quàm humano, vt est priuilegium immunitatis in omni foro, & in omni causa tam ciuili, quàm criminali, & ab omni censura, & Ecclesiastica pœna, & similia: quod si aliquid interdum est ex institutione Pontificia, est tanquam debitum iure naturæ illi dignitati, ideóque (vt ita dicam) potiùs est determinatio quædam iuris diuini, quàm humanum priuilegium.

10. *Non solet indulgentia significari nomine priuilegij.* Indulgentia verò habet specimen quoddam priuilegij, communi tamen vsu non ita vocatur, nec solet comprehendi sub nomine priuilegiorum in generalibus rescriptis Pontificum, nisi mentio illius proprio nomine fiat. Et ratio est, quia indulgentia est quædam

absolutio, & non est facultas aliquid agendi, vel non agẽdi, quam priuilegium specialiter significat, vt dixi, vel certè indulgentia est quędam spiritualis eleemosyna de thesauro Christi per dispensatorem eius facta; eleemosyna autem non est priuilegium, sed purum beneficium alterius rationis. Quapropter, licèt Pontifex possit sibi indulgentiam applicare, vt latè dixi in 4. tom. disp. 52. sect. 1. non inde sequitur, posse proprium priuilegium sibi concedere. De dispensatione item fatemur, posse Pontificem secum in sua lege dispensare, vt eodem loco dixi, tamen non videtur facere per modum priuilegij, quasi eximendo se à lege absolutè, sed ex iusta causa, & quantum causa postulauerit, factum potiùs exercendo, quàm speciale ius circa se constituendo, ideóque talis dispensatio non habet rationem legis priuatæ, nec priuilegij. In voto autem potest secum dispensare, illud simpliciter auferendo si causa subsit: hæc autem dispensatio solùm est remissio quædam debiti, non exemptio ab aliqua lege, vt alibi dictum est, & ideo nec in Pontifice, nec in aliis habet propriam rationem priuilegij.

Pont. sibi indulgentiã potest concedere.

CAPVT X.

Quodnam sit de facto subiectum priuilegij, quoad personam cui conceditur.

1. DIximus cui possit priuilegium concedi; ad moralem autem, & practicam doctrinam desiderari potest, vt explicemus, cui de facto concedatur priuilegium. Quod ita generatim sumptum, quæstio est facti, non iuris, nec cadit sub scientiam, quia est contingens, & ex variis occasionibus pendet. Si autem quæratur, quibus personis, aut communitatibus priuilegia in iure concedantur, erit quidem suo modo quæstio iuris, sed vastissima, quæ infinita comprehendit. Dantur enim priuilegia Episcoporum, clericorum, religionum, militum, Doctorum, scholarium, minorum, vxorum, piarum causarum, & similia, quæ hìc prosequi non possumus, sed videri possunt Doctores, qui varios tractatus de his priuilegiis scripserunt, vt Rebuff. de priuilegiis scholarium, Tiraquel. de priuilegiis piæ causæ, & alia similia, quæ in tom. 18. tractuum videri possunt: & de priuilegiis religiosorum multa disputauit Emanu. Roder. in suis quæstionibus regular. quæ in 3. tom. de statu Religionis reseruamus.

Rebuff. Tiraquel. Emanu. Roder.

2. Alia ergo quæstio propria huius loci esse potest, an priuilegium his tantùm intelligatur concessum, qui in ipso expresè nominantur, vel sub illis interdum comprehendantur alij. Nam prima facie videtur hæc res non posse habere dubitationem, sed dicendum necessariò esse, illis tantùm concedi, qui expresè nominantur. Primò ex illo principio, quòd priuilegia tantum valent, quantum sonant, & non amplius, quæ regula non solùm intelligitur quoad res concessas, sed etiam quoad eos, quibus conceduntur, cùm eadem sit vtriusque ratio; ergo priuilegia tantùm valent illis, quibus expresè conceduntur, quia illi tantùm sonant (vt sic dicam) in ipso priuilegio. Secundò, quia illis tantùm conceditur priuilegium, ad quos dirigitur intentio cõcedentis, cùm ex eius voluntate pendeat concessio, & extensio priuilegij; sed intentio tantùm extenditur ad eos, qui verbis concedentis exprimuntur, quia non potest nobis aliter de illius intẽtione constare; ergo. Tertiò, quia priuilegium est stricti iuris, & ideo extẽdi non debet vltra verba formalia, & expressa.

2. Quæstio cum ratione dubitandi.

3. In contrarium verò est, quia in multis casibus, sub expresè nominatis intelliguntur alij cõprehensi quoad participationem priuilegij, quia virtute in illis continentur, licèt expresè non nominentur; ergo vel non potest regula generalis in contrarium statui, vel si istæ sunt exceptiones, assignanda est regula obseruanda in huiusmodi exceptionibus faciendis. Antecedens patet primò, quia priuilegium concessum viris intelligitur esse concessum fœminis, si illius sunt capaces, & in aliis quæ priuilegium concernunt, ita cum viris conueniunt, vt priuilegium possit illis commodè adaptari. Ita sentit Gloss. in c. *generali*, de elect. in 6. ver. *vniuersos*, Gloss. in Clem. 1. de elect. verb. *homines*, expressiùs Archid. in c. *siquis suadente*. 17. q. 4. & Bald. in c. *ad audientiam*, 11. de rescrip. num. 12. Rebuff. in l. 1. ff. de verb. signif. circa verb. *siquis*, ampliat. 17. Tiraq. lib. 1. de retract. linag. §. 1. Gloss. 9. num. 207. contra aliquos, quos num. 186. retulerat, & videtur colligi ex dicta lege, quæ declarat particulam, *siquis*, fœminam comprehendere. Facit etiam l. *Lucius*, 91. §. *quæsitum*, ff. de legat. 3. vbi dicitur, in testamento nomine fratrum venire sorores, nisi aliud sensisse testatorem probetur. Secundum exemplum est de priuilegio concesso patri; nam intelligitur concessum filiis, quia censentur vnum cum patre, l. *etiam*. 19. ff. solut. matrim. sentit Bald. in l. vlt. C. de libertis, & eor. lib. num. 8. & in l. *non plures*, C. de sacrosanct. Eccles. num. 7. & videri potest Barbos. in l. *maritus*, 12. num. 79. Tertium, & simile exemplum est, quòd nomine filiorum solent nepotes in priuilegiis venire, vt sumitur ex Auth. *siquid*, C. qui potio. in pign. hab. & ex l. *iusta*, 201. ff. de verb. signif. & tradit Bart. in l. *si cum procuratore*, ff. de re iudic. in fine, Anton. Negusian. tract. de pignorib. p. 1. memb. 4. num. 95. vbi alios refert. Quartum exemplum est: nam priuilegium domino concessum consequenter conceditur seruis, qui illum comitantur, & concessum sacerdoti ad celebrandum, est virtute concessum ministranti, & sic de aliis, quæ videntur esse correlatiua, vel coniuncta in vsu priuilegij.

Gloss. in c. generali. Archid. Bald. Rebuff. Tiraquel. Bald. Barbos. Bart. Anton.

Nihilominus in hoc puncto regula generalis cõstituenda est, subiectum actuale priuilegij (vt sic dicã) seu personam, vel rem, cui actu conceditur priuilegium, illam tantùm esse, quæ in ipso priuilegio exprimitur, vel ex vi vocis, aut actionis, seu materiæ, vel ex aliqua iuris dispositione sub illa comprehẽditur. Hanc assertionem quoad regulam generalem probant sufficienter rationes dubitandi in principio positæ. Solùm in tertia ratione est aduertendum, non æquè procedere in omni priuilegio, sed distinctione vtendum esse, vt infrà tractando de interpretatione priuilegij latiùs dicemus. Nam priuilegium iuri communi cõtrarium sub ea ratione odiosum censetur, & ideo potiùs restringendum est, quàm ampliandum. Item priuilegium licèt sit præter, vel supra ius, si cedat in præiudicium tertij, secundùm eam rationem est stricti iuris, & coarctandum, vt omnes authores proximè citati fatentur. Et ita in his duobus priuilegiorum generibus maximè procedit regula data, & vix habet exceptionem saltem *in casu dubio*, sed *tantùm in casu certo*, iuxta circunstantias in secunda parte assertionis insinuatas. Et ratio est, quia non præsumitur Princeps plus velle derogare iuri cõmuni, aut velle priuare aliquẽ iure acquisito, vel maius præiudicium tertio inferre, quàm suis verbis exprimat, ac declaret; ergo in dubio semper limitandum est priuilegium ad personam in eo expressam, quando vel derogat iuri communi, vel alterum lædit.

4. *Regula generalis.*

5. At verò quando priuilegium est omnino fauorabile sine præiudicio iuris communis, aut tertij, tunc amplè quidem intelligendum est, ideóque extendi potest faciliùs ad personas non clarè expressas in priuilegio. Quia verò tota concessio, & extensio pendet ex intentione concedentis, quæ ex verbis cognosci debet, ideo necesse est, vt vel priuilegium intelligatur concessum soli personæ in illo expressæ, vel si aliqua extensio est facienda, oportet, vt sit per aliquam necessariam connexionem cum illa. Hæc autem connexio videtur necessariò sumenda vel ex significatione vocis, quia cum

proprietate patitur illam ampliationem, licèt alium etiam vsum haberè possit, vel ex necessitate materiæ, vel actionis, quia sine tali extensione priuilegium rederetur inutile, aut inurbanum, aut moribus hominum non accommodatum, quod de Principe præsumēdum non est. Neque præter hæc duo capita videtur posse excogitari aliud, quod ex ipsomet priuilegio sumi possit, ad extendendum illud. Addidimus verò tertium caput in assertione, scil. iuris dispositionem, quia ius habet vim, & authoritatem ad amplianda priuilegia, & ad priuilegiorum verba declaranda, vel augenda quoad eorum significationem. Quādo ergo prædicta connexio ex aliquo capite istorum satis nota fuerit, tunc certa est illius ampliatio ad personas connexas, & in priuilegiis huius tertij generis, idem seruari poterit in casu dubio, quia hoc priuilegium non est stricti iuris, & ita retorquendo tertiam rationem in principio factam manet declarata, & probata, tota assertio, declarabitur tamen ampliùs respondendo ad posteriora exempla: nam priores rationes non postulant solutionem. Et rationi in contrarium obiectæ damus totum, quod intendit, propter illam enim assignauimus regulam cum prædicta moderatione, quæ nobis videtur exceptiones omnes, quæ fieri possunt, comprehendere, quod respondendo ad exēpla adducta patebit, nam eadem erit ratio aliorum.

6. Ad primum ergo exemplum respōdeo duobus modis posse priuilegium concedi viris, vno modo per nomen definitè significans viros, seu masculos, vt si loquatur priuilegium per hæc ipsa verba, *viros*, aut *masculos*: alio modo loqui potest priuilegium per nomen communis seu ambiguæ significationis, vt est hoc nomen *homo*, *filius*, & alia, quæ cum illis adæquatè, vel adiectiuè coniungi possunt, vt, *Religiosus*, *nobilis*, & similia, talia etiam sunt illa signa, *nullus*, *omnis*, *quis*, *qui*, & similia. Dico igitur, quoties priuilegium viris conceditur sub prioribus nominibus, non comprehendere fœminas, nec illis concedi. Ita sumitur ex Rebuff. suprà dicente, si priuilegium concedatur religiosis sub hac additione, *Viris religiosis* (qualis habetur in c. *pastoralis*, de priuileg.) non extendi ad moniales. Confirmaríque hoc potest ex his quæ de nomine viri tradit Bart. in l. 1. C. de dignitat. lib. 12. num. 41. Idem certius est, si priuilegium concedatur *filiis masculis*: nullo enim modo extenditur ad fœminas, etiamsi maximè fauorabile sit. Et ratio est, quia hæ voces ita significant mares, vt distinguant illos à fœminis, & ideo constat ex iure, quādo instituuntur, seu vocātur *masculi*, sub hac voce tantùm, excludi fœminas, vt latè suprà tradit Rebuff. dicta l. 1. ad verb. *masculos*. Addit verò limitationes communes, nisi necessitas cogat aliter interpretari. Sed credo id habere locum in testamentis, quia sæpe testatores vel propter imperitiam, vel propter turbationem, & memoriæ defectum nominibus impropriè vtuntur; rarò verò accidere in priuilegiis, quæ cum maiori maturitate conceduntur. Item faciliùs id admitterem in nomine *viri*, quàm in nomine *masculi*, aut *maris*. Nam *vir*, interdum videtur comprehendere fœminas etiam in communi, & vulgari sermone, quando materia id requirit, vt est optimum exemplum in cap. 1. de præsump. quod continet illam sententiam sapientis Prouerb. 26. *Sicut noxius est, qui mittit sagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo.* Quæ sententia etiam in fœminas conuenit. Et est frequens in Scriptura, vt Psal. 1. *Beatus vir, qui non abyt in consilio impiorum*, & Psal. 111. *Beatus vir qui timet Dominum.* Quibus locis videtur pro homine generatim sumi. Quomodo etiam videtur intelligi cap. *licèt vniuersis*, de testib. Sed hic vsus rarus est, & nisi euidens sit necessitas, ad priuilegia non est accommodandus. Multò verò magis vitandus est in nomine *masculi*, vel æquipollenti, quia nunquam proprie accipitur in communi significatione abstrahente ab vtroque sexu.

Cap. Pastoralis. Bart.

Rebuff.

At verò quando nomen est commune duorum, tūc habet locum dicta sententia, quòd priuilegium præsertim fauorabile, cōcessum sub masculino nomine comprehendit sexum fœmininum, & ita priuilegia religiosis alicuius ordinis concessa, intelliguntur etiam concedi fœminis in his, quæ possunt ipsis adaptari, vt bene tradit Eman. Roder. to. 1. quæst. 13. art. 22. Sic etiam priuilegium absolutè concessum filiis, etiam filiabus est cōmune, nisi ex alio capite ex suprà dictis limitandum sit, quia ex vi vocis, *filij*, nomen commune est filias complectens, vt habetur in l. *iusta*, 201. ff de verb. significat. & sumitur ex l. *filij*, & l. *cognoscere*, eodē, quatenus in priori dicitur, filios vocari omnes liberos; in alia verò dicitur liberorum nomine contineri, & viros, & fœminas, & per se constat, quia liberorum nomen tantùm habet masculini formam, & non fœmininam in hac significatione. Ergo etiam in materia priuilegiorum quod filiis absolutè conceditur, filiabus etiam datur ex vi vocis, si & illis adāptari possit, & aliunde non constet de mente magis restricta. Idem censeo de nomine fratrum: nam quod illis conceditur, debet intelligi concessum sororibus, posita capacitate & ablatis aliis impedimentis. Quia nomine fratrum in cōmuni modo loquendi, & Scripturæ, & vulgari, & iuris, nomen fratris cōmune est de se, & ideo nomine fratrum sorores veniunt, vt sumitur ex dicta l. *Lucius*, & ex l. *tres fratres*, ff. de pact. & multa similia exempla de consanguineis, propinquis, &c. sumi possunt ex Rebuff. in dicta l. 1. & Tiraquel. lib. 1. de retract. linag. §. 1. Gloss. 9. num. 200. & sequentib.

7. *Quando nomen est commune duorum priuilegium maximè fauorabile concessum sub masculino nomine comprehendit alium sexum. Eman. Roder.*

Rebuff. Tiraquel.

CAPVT XI.

An priuilegium extendatur ad coniuncta, seu correlatiua.

HOc dubium petitur in posterioribus exēplis positis in capite superiori, & continet varias quæstiones de coniunctis, seu correlatiuis, an scilicet priuilegium vni concessum, censeatur consequenter alteri concessum, vt an priuilegium concessum marito, censeatur concessum vxori, vel datum patri communicetur filiis, & datum auo transeat ad nepotes, vel datum domino, communicetur familiaribus, seu seruientibus, vel datum vni sociorum alteri communesit. De quibus quæstionibus, qui multa desiderat, legat Barbosam in l. *quia tale*, ff. solut. matr. à num. 22. & Baptist. de S. Blas. tract. de Correlat. præsertim n. 23. & 35. Solùm ergo dicimus applicandam esse regulam generalem suprà traditam cum suis moderationibus. Nimirum, priuilegiū concessum vni & propter rationem in illo solo existentem, non transire ad alios quantumuis correlatiuos, neque illis communicari ex vi cōiunctionis, seu correlationis, quam inter se habent, nisi aliunde ex materia, vsu, aut verbis priuilegij, vel ex alia iuris dispositione talis extensio habeatur. Ratio regulæ est, quia tale priuilegium simpliciter est personale, & relatio, vel connexio ad aliam personam nō facit identitatem; ergo si per se non spectat ad vsum priuilegij, nihil etiam deseruiet ad communicationem eius; ergo manet intra limites priuilegij personalis, cuius natura est, vt intra personam maneat, adeò vt alteri donari, vel in alium transferri non possit, etiam voluntariè cedente ipso priuilegiario, vt Barbos. suprà latè ostendit. Non ergo communicatur correlatiuo, nisi ex alio capite colligatur extensio. Quod per aliqua exempla circa particularia membra numerata breuiter explicatur.

1.

Barbos. Bapt. de S. Blasi.

Barbosa.

Nam in primis vxor non gaudet priuilegio mariti per se loquendo, & nihil ampliùs addendo propter rationem factam. Si tamen priuilegium concessum sit marito ratione nobilitatis innatæ ex vi generis, & stirpis,

2. *Quando vxor gaudet vel nō gaudet priuilegio mariti.*

stirpis, tale priuilegium communicabitur vxori ex A dispositione alterius iuris statuentis, vxorem nobilis viri esse nobilem, etiamsi ex se ante matrimonium nobilis non esset, & ideo consequenter gaudet priuilegio nobilitatis mariti. Et quia vxor per matrimonium cum persona nobili, ita fit nobilis vt retineat nobilitatem, mortuo marito, ideo etiam in viduitate gaudet priuilegio mariti. Aliquando verò maritus non est nobilis sanguine, fit autem nobilis ratione magistratus, & officij, quæ dici solet nobilitas accidentalis, & duobus modis acquiritur secundùm iura. Vno modo vt inseparabilis, etiamsi magistratus, aut dignitas relinquatur, vt senator sit nobilis ex tali munere, & manet nobilis, etiamsi administrationem relinquat. Alio modo solet conferre officium nobilitatem quandiu geritur, illo verò deposito cessat nobilitas; vterque B enim modus habetur in iure, & ex illius dispositione pendet. In vtroque ergo modo vxor participat nobilitatem accidentalem mariti, & consequenter gaudet priuilegiis eius; aliter verò, & aliter. Nam quando nobilitas accidentalis est de se perpetua, seu separabilis ab administratione & munere, tunc vxor gaudet eius priuilegiis, non solùm viuente marito, sed etiam mortuo, quia etiam tunc nobilitate gaudet: quando autem nobilitas accidentaria pendet in esse, & conseruari à munere, tunc vxor gaudet priuilegiis mariti, illo viuente; non autem mortuo, quia iam amisit nobilitatem. Imò idem erit, licèt maritus non moriatur, si magistratum relinquat, quia eo ipso perdit nobilitatem, & consequenter priuilegia. Vnde addi potest C quartum membrum quando priuilegium datur marito sine vllo respectu ad nobilitatem naturalem, vel accidentalem, separabilem, vel inseparabilem ab officio, sed purè ratione officij, vel administrationis: nam sic aliquando conceditur priuilegium sine vlla nobilitate, & tunc vxor non gaudet priuilegio mariti, etiam illo viuente. Quia officium non communicatur sicut nobilitas, nec inuenitur dispositio iuris in qua communicatio talis priuilegij possit fundari. Et ita applicatur optimè regula data.

3. Vnde obiter colligitur decisio illius quæstionis, an vxor clerici coniugati gaudeat priuilegiis eius, quam *Sanchius.* tractat Sanci. lib. 7. de matr. disp. 47. & rectè definit, non gaudere, sequitúrque ex regula posita. Nam illa D priuilegia conceduntur, propter dignitatem, & munus clerici, quod nullo modo communicatur vxori: nec est aliquod ius, quod illam communicationem talium priuilegiorum faciat. Imò in ipso marito restringuntur ratione matrimonij, vt constat ex cap. vnic. de cler. *Conc. Trid.* coniug. in 6. & ex Trid. sess. 23. cap. 6. de refor. Et meritò, quia per matrimonium detrahit multum illi traditioni ad diuinum obsequium, quæ per ordinationem fit, vel inchoatur, & est ratio talium priuilegiorum vt *Innoc.* dixit Innoc. in cap. 1. de maior. & obed. Solùm in l. 2. C. de Episc. & Cler. sit quædam specialis concessio, quæ regulam generalem positam confirmet. Quæ regula potest similiter applicari ad bona earundem personarum. Nam priuilegium mariti quoad immunitatem bonorum suorum, non communicatur vxori quoad E propria bona, nisi fortè illa immunitas bonorum concedatur media nobilitate: tunc enim communicata nobilitate, communicabitur etiam immunitas bonorum, vbi autem sine nobilitate conceditur illa immunitas ratione officij, non est talis communicatio, nisi exprimatur. Et nihilominus addendum est, quòd si ratione matrimonij bona vxoris, & mariti fiant communia, & quasi indiuisa, tunc etiam vxor fouetur priuilegio mariti quoad immunitatem bonorum, quia tunc vsus priuilegij ex parte mariti est connexus cum vxore, nec potest ab illa separari, & ideo oportet dicere, aut maritum non posse vti priuilegio, quod dicendum non est, aut per quandam necessariam consecutionem cõmunicari vxori, quod rationi consentaneum est. Et eodem modo philosophandum est de quocumque priuilegio mariti, quo ipse vti non possit sine consortio vxoris.

Præterea quæ de vxore, & marito diximus, ad patrem, & filios applicanda sunt: nam filij in hoc æquiparantur matri, comparatione facta ad patrem, seu maritum. Procedítque quando in priuilegio patris filij non nominantur, quia sunt personæ diuersæ, & sola habitudo relationis non sufficit, vt in vxore declaratum est. Et ita de filiis docuit Gloss. in c. *licèt*, de censib. quę simpliciter negat, filium gaudere priuilegio patris. Sumitur etiam ex Gloss. in l. 2. C. de Episc. & Cler. & ibi Bal. num. 5. & Alex. de Neuo in c. 2. de foro comp. n. 22. Et ratio patet ex suprà dictis, quia tale priuilegium personale est, quod non transit ad hæredes. Imò non solùm non transit ad hæredes filios, mortuo patre, verùm etiam nec communicatur filiis, viuente patre, quia non egreditur personam. Hoc autem cum duplici limitatione accipiendum est. Vna est, nisi aliunde, & ex vi alterius iuris fiat talis communicatio, vel transmissio, vt contingit in priuilegio concesso marito in dicta l. *maritum*, nam extenditur ad filios, in l. *etiam*, ff. solut. matrim. Alia est de priuilegio, quod datur, media nobilitate; nam tunc filij gaudent priuilegio patris, siue nobilitas sit naturalis, quia illam habent ex vi originis, & quasi naturali iure, aut gentium, siue sit accidentalis, quia illam participant ex vi iuris ciuilis, vt patet ex l. *fœmina*, ff. de senator. & l. 1. C. de dignit. lib. 12. Quod procedit cum proportione in nobilitate ex munere inseparabili, vel separabili ab illo: nam prior transit ad filios, etiam mortuo patre; posterior autem tantùm illo viuente, sicut de vxore dictum est. Et ita in simili exponit d. Glossa in l. 2. C. de Episcop. & Cleric. verb. *Glossa.* *filij*, & explicatur apertè in l. vlt. C. de iniur. Et iuxta hæc intelligenda sunt, quæ de hoc puncto docuit Panormit. in dicto cap. *licèt*, de censib. in fine, cum Cyno *Panorm. Cynus.* in l. 2. C. de Episcop. & Cleric. & Sylvest. ver. *priuilegia*, *Sylvest.* q. 5. & eodem modo intelligo quæ Baldus tradit in citatis locis: loquitur enim de immunitatibus, vel priuilegiis, quæ conceduntur patri ratione alicuius muneris, in quo filij participãt vel nobilitatem, vel ciuitatis ius, & similia.

4. *Dicta de vxore & marito applicãda esse ad patrem, & filios.*

At verò si priuilegium expressè contineat vocatio- 5. nem filiorum, aut posteritatis: tunc priuilegium vel fit reale, ac perpetuum, & sic transit ad hæredes iuxta dicta in superioribus, vel certè directè cõceditur omnibus nominatis. Solùm est aduertendum, quando priuilegium conceditur patri, & filiis, ambiguum relinqui, an concedatur filiis tantùm post mortem patris, vel tantùm eo viuente, vel in vtroque tempore. Verumtamen dicendum est, per se loquendo, talem concessionem ita esse interpretandam, vt intelligatur facta filiis viuente patre. Ita Bart. in l. *Gallus*. §. *quidam rete*. ff. de liber. & postu. num. 11. Sylvest. dicta quæst. 5. *Bart. Sylvest.* Exemplum clarum est in l. 2. C. de Episcop. & Cler. in fine, vbi clericis, & filiis eorum (vtique legitimis, & ante sacrum clericatum natis) priuilegia conceduntur. Debet autem hoc intelligi, quando priuilegium tale est, vt à patre, ac filiis simul, & diuisim obtineri possit, quia tunc non oportet constituere ordinem inter patrem, & filios, nec est vllum fundamentum ad illum postulandum, vel ad differendum effectum priuilegij in filiis vsque ad mortem patris. Si autem priuilegium tale est, vt censeatur adhærere alicui conditioni, vel dignitati propriæ patris quæ non transit ad filium, nisi per mortem patris, tunc contrarium est dicendum, vt constat. Imò tunc non peruenirent ad filium, nisi quatenus in tali conditione, vel dignitate succederet. Vnde si non posset esse in multis personis simul, etiam priuilegium non transiret ad filios in plurali simul, sed successiuè, prout in dignitate, vel maioratu succederent. Et consequenter si conditio illa,

la, in qua fundatur priuilegium, ita esset propria patris, vt filij in ea non succederent, censerentur filij gaudere tali priuilegio solùm viuente patre. Iuxta regu-
Bald. lam positam à Bald. d. l. 2. C. de Epis. & Cler. num. 5. & ab aliis probatam, & consentaneam iuribus suprà allegatis. Et rationi, quia si fundamentum omnino destruitur, & in successoribus non permaneret vllo modo, quomodo potest priuilegiũ in eis manere. Et idem cum proportione probatur ex dictis de vxore viduata. Et infrà tractando de communicatione priuilegiorum magis constabit.

6. *De nepotibus.* Et iuxta hæc definiendum est tertium exemplum de nepotibus, quòd veniant nomine filiorum. Nam in priuilegiis simpliciter id negandũ est, nisi verba ipsius priuilegij satis clarè nepotes comprehendant vel in speciali, vel saltem in generali nomine posteritatis, aut descendentium, vel alio simili, vel etiam nomine hæredum, quando ipsi hæredes fuerint. Ratio est, quia talia priuilegia, vt sic, sunt personalia, & ita non transcendunt personas, ad quas diriguntur. Nam de priuilegiis realibus nulla est quæstio: quia si contingat illa transire ad nepotes, non erit ex eo, quòd sub filiis intelliguntur, sed quia res, cui adhæret priuilegium, ad illos peruenit, vel pertinet. Quomodo intelligenda puto Authenticam, *si quid*, C. qui potiores, &c. Loquendo ergo de priuilegiis personalibus, vera est resolutio, quòd nepotes non comprehendũtur nomine filiorum nisi aliud exprimatur, quod maximè verum habet in priuilegiis odiosis, tamen in rigore etiam procedit in fauorabilibus, quia non extenduntur vltra verborum proprietates, nisi fuerit iure expressum. Et ita sentit
Barbos. Rebuff. Barbos. d. l. *maritum*, num. 80. & sumitur in his, quæ tradit Rebuffus in l. *liberorum*. 220. ff. de verb. significat. Per quam exponenda est dicta l. *iusta*, eodem, scil. sæpe filiorum nomine venire nepotes ex benigna iuris interpretatione; hoc tamen non esse regulare, atque ita non esse ad priuilegia extendendum, nisi vbi de iure, vel de mente concedentis aliàs constiterit.

7. *Non esse incõueniẽs vt sub principali veniat accessorium, quando finis, & ratio priuilegij illorum concomitantiam requirit.* Ad vltimum denique exemplum respondetur, non esse inconueniens, vt sub principali veniat accessorium, quando finis, & ratio priuilegij illorum concomitantiam, seu concursum requirit. Et ita est in casibus ibi insinuatis. Et ita pro regula traditur, priuilegium eos comprehendere, sine quibus inutile esset priuilegium ei, cui principaliter conceditur. Ita Abbas, in c. *quàm sit*, de Iudæis, num. 1. sic ergo dicendum est de priuilegio dicendi Missam tempore interdicti: nam inutile esset, si non posset minister aliquis illo gaudere. Nec enim cogendus est sacerdos habens tale priuilegium quærere ministrum, qui similem fauorem habeat, vt ab eo iuuari possit: hoc enim accidentarium est, & ab eo non pendet vtilitas prioris priuilegij, quod per se debet esse efficax. Neque tunc fit extensio priuilegij, sed rigorosa, & iuridica interpretatio: nam qui facultatem, vel potestatem aliquam concedit, omnia necessaria ad illius vsum, quæ ab ipso concedi possunt, intelligitur concedere, argumento textus in
Abbas. *c. præterea.* cap. *præterea*, de offic. deleg. Dubitari autem potest, an sit idem dicendum, quando nõ est tam necessaria connexio, sed ex quadam decentia, vel morali commoditate. Exemplum in praxi contigit in Sacerdote quodam, qui à summo Pontifice priuilegium obtinuit recitandi matutinum paulo post meridiem, dubitatúmque fuit, an priuilegium illud extenderetur ad socium, ita vt licèt ille etiam esset Sacerdos, aut beneficiatus, vel religiosus, satisfaceret suo muneri simul cum alio
Posse recitari cum priuilegiato hora qua ipse priuilegiatus. priuilegiato eadem hora recitando. Ibi enim erat maior dubitandi ratio, quia socius non est ita necessarius ad recitandum, sicut ad faciendum sacrum. Nihilominus tamen cuidam viro grauissimo, & Apostolico Nuncio visum est, priuilegium illud etiam ad socium extendi, & ita obseruatum est. Potuit autem illa interpretatio fieri ab illo Illustrissimo viro, vel ex speciali authoritate, quam vt Apostolicus Legatus ad hoc habere poterat, vel certè ex probabili, & iuridica coniectura mentis concedentis: qui priuilegium illud concessit ad iuuandam senectutem, & labores priuilegiati: parum autem vtile fuisset leuamen, nisi ex vi eiusdem priuilegij daretur facultas recitandi cum socio, qui simul posset suæ obligationi satisfacere.

Accedit, quòd licèt recitare priuatim cum socio, non sit absolutè necessarium, est tamen communiter in Ecclesia vsitatum, & magis conforme choro Ecclesiastico; ergo credibilius est priuilegium dari ad illum etiam recitandi modum. Denique fauet cap. *licèt*, de priuileg. in 6. vbi explicatur, priuilegium datum singulari personæ ad celebrandum, vel audiendum diuina tempore interdicti extendi ad familiares, & domesticos eius, vt cum illa possint audire diuina, vel ei assistere celebranti. Quæ non videtur ibi tradi vt noua concessio, sed vt legitima interpretatio prioris, fundata vel in quadam decentia, quia persona illa solet esse illustris, vel grauis, & pro sui status conditione solet familiares suos secum ad diuina officia ducere, vel cum eis comitatus incedere: vel in morali quadã congruitate, quia patronus habens curam familiæ suæ non sui tantùm, sed etiam familiæ suæ curam gerere debet, & ideo mens Pontificis fuit, illi omnibus modis prouidere. Per hæc ergo de similibus priuilegiis iudicandum est; cauendum tamen est, ne hæc extensio ad socios, vel familiares nimia facilitate, sed magna consideratione, & maturitate fiat, iuxta capacitatem, & exigentiam materiæ priuilegiorum. Quædam enim sunt tam odiosa, & tam stricti iuris, vt extendenda non sint ad socios, nisi quatenus in tenore priuilegij expressè continẽtur. Et tale esse puto priuilegium ingrediendi monasteria monialium, & alia huiusmodi.

8. *c. licèt.*

CAPVT XII.

De communi, & ordinaria forma priuilegij.

1. EXplicato subiecto, seu materia priuilegij, dicẽdum sequitur de illius forma, quæ in priuilegio se habet veluti eius causa formalis. Et quoniam diximus, humanum priuilegium esse quandam legem humanam, ad illud debent cum proportione applicari, quæ de legis humanæ forma suprà generatim dicta sunt; potest ergo hîc etiam distingui forma interna, & externa. Sed circa priorem non immorabimur, quia si sumatur pro voluntate, seu consensu, & intentione concedentis, satis per se constat esse necessarium, quia consensus Principis, & mens eius maximè est de necessitate legis, sicut est de essentia omnis promissionis, donationis, & contractus humani, eadémque ratio est de priuilegio. Quomodo autem cognoscatur, vel inuestigetur mens concedentis ex verbis priuilegij, magna ex parte in præcedentibus capitulis declaratũ est, & paulatim consummabitur in sequentibus, præsertim infrà tractando de interpretatione priuilegij. Si verò interna forma priuilegij dicatur ratio concedendi priuilegium, illa coincidit cum finali causa priuilegij, de qua dicemus inferiùs. Formam autem legis externam appellauimus signum sensibile, & externum, quo voluntas legislatoris innotescit, & hoc signum pari ratione necessarium est in priuilegio, sicut est etiam necessarium in omni humana communicatione. In eodem verò signo duo distinximus, quæ in priuilegio etiam inueniuntur, scil. res sensibilis, quæ est signum, & ipsa ratio formalis signi: addidimus verò tertium, scilicet solemnitatem promulgationis, quæ in priuilegiis habet specialem difficultatem, & ideo infrà specialiter tractabitur. Signum autem quoad eius materiam satis iam explicatum est, declarando essentiam

De forma interna, & externa priuilegij.

priuile

priuilegij, vbi oſtendimus, ſcripturam non eſſe ſimpliciter neceſſariam ad ſubſtantiam priuilegij, & conſequenter ſufficere quodlibet ſignum cuiuſcunque conditionis, ſeu materiæ ſit, dummodo ſufficienter declaret conſenſum Principis, ſaltem tacitum, vt in priuilegio ex conſuetudine magis declarauimus.

2. *Significationē verborum eſſe maximè de ſubſtātia formæ priuilegij.*

De ſignificatione autem ipſa certum eſt, illam maximè eſſe de ſubſtantia huius formæ, quatenus humana eſt, quia illa eſt, quę in ſe continet ſuo modo voluntatem Principis, tanquam vnicum morale inſtrumentum eius (vt ſic dicam) ſeu virtutis, & operationis illius, quia voluntas Principis non operatur niſi vt manifeſtata hominibus: manifeſtatur autem per verba, aut ſcripta, quatenus vim ſignificandi habent, vt conſtat. Et ideo in priuilegiis, ſicut in aliis legibus, maximè attendendum eſt ad propriam verborum ſignificationem, & ad vſum illorum vel communem, vel iuridicū. Ad hanc igitur verborum ſignificationem pertinēt variæ formulæ, & modi concedendi priuilegia, quæ valde diuerſam vim habent & efficaciam, ideóque illas attingere, & explicare operæpretium erit. Poſſumus autem hanc formam diſtinguere in ordinariam, ſeu directam, & abſolutam & in virtualem, indirectam, ſeu reſpectiuam. De hac ergo poſteriori, quæ multiplex eſt, dicemus in capitibus ſequentibus, hìc breuiter de priori dicemus, nonnullas eius partes declarando.

3. Conſtat igitur ex dictis, ſubſtantiam huius formæ conſiſtere in verbis, quæ ſufficienter ſignificant conceſſionem alicuius gratiæ, aut ſpecialis iuris alicui factam pro ſe, vel pro rebus ſuis in perpetuū, vel ad certum tempus, vel indefinitè, iuxta dicta in præcedētibus capitibus. Ex quibus etiam conſtat ratio, & intelligentia huius deſcriptionis. Solúmque oportet aduertere licèt dictum ſit, verba vocalia ſufficere ad ſubſtantiam priuilegij: nihilominus hìc præcipuè eſſe ſermonem de verbis ſcriptis, tum quia ſicut ſunt moraliter neceſſaria inter homines ad ſtabilitatem, & durationem priuilegij, ita etiam ſunt maximè vſitata, tum etiam quia intelligentia priuilegij ex tenore verborum eius maximè pendet, & ideo ille maximè ſpectandus eſt, iuxta cap. *porrò*, cap. *recepimus*, cum ſimilibus, de priuileg. Hoc autem fieri commodè non poteſt, niſi ſcripta ſint verba priuilegij, vt tam ex illorum proprietate, quàm ex conſecutione, ac collatione antecedentium cum conſequentibus vera mens concedentis percipiatur.

5. *Tres partes in priuilegio conſiderandæ.*

Tres ergo partes in priuilegio conſiderandæ ſunt ad intelligendam ſubſtantialem formā eius, nimirum illam, quæ antecedit conceſſionem priuilegij, quę ſolet eſſe petitio priuilegij ſeu exordium, quod illam indicare ſolet, quādo præceſſit, vel ſaltem rationem, cauſam, vel neceſſitatem priuilegij. Alia eſt conceſſio formalis priuilegij, per quam voluntas Principis explicatur. Tertia eſſe poteſt conſequens conceſſionem, & illam limitans, extendens, aut declarans. Ex quibus ſecunda videtur per ſe ſpectare ad ſubſtantialem formam, quia eſt ipſa intimatio voluntatis legiſlatoris, ſeu priuilegiatoris. Tamen quia talis ſolet eſſe conceſſio, qualis eſt petitio, & ſubſequentia verba ſæpe declarant antecedentia, etiam quoad ſubſtantialem eorum ſignificationem, ideo omnes iſtæ partes attentè ſpectādæ ſunt, & ideo circa vnamquamque illarum aliquid adnotabimus, vt inde facilè poſſint cætera colligi.

4. *De duplici modo quo ſolet concedi priuilegium.*

Circa primam igitur partem aduertere oportet, dupliciter ſolere priuilegium concedi, vno modo ad petitionem, & inſtantiam alicuius, alio modo ex mero Principis arbitrio, ſeu voluntate, ac liberalitate. Qui duo modi priuilegiorum ferè ab omnibus admittūtur: licèt quidam negare videantur, priuilegia concedi ad inſtantiam partis: nam hoc eſt proprium diſpenſationis. Sic ſentit Emman. Roder. in quæſtionibus regular. tom. 2. q. 46. art. 2. dum in hoc differentiam conſtituit inter priuilegium, & diſpenſationem, quòd priuilegium ad nutum Principis, diſpenſatio verò nonniſi ad inſtantiam partis conceditur, quia cùm contineat iuris relaxationem, non decet à Principe fieri, niſi parte ſupplicante. Sed hæc ratio æquè procedit de priuilegio rigoroſo, quod iuris communis derogationem, ſeu relaxationem continet: in illo ergo etiam interuenire debet inſtantia partis. In altero verò priuilegio, quod eſt purum beneficium, licèt tam neceſſaria non ſit, interuenire tamen poteſt, quia nihil repugnat, imò frequenter ita fit, vt ex vſu conſtat. Et è conuerſo etiam prius priuilegium concedi poteſt ſine inſtantia partis, imò, & diſpenſatio poteſt ita concedi, vt ſupra dixi; ſi ergo ſuperior videat expedire, & ſubditus ſit remiſſus, vel ſcrupuloſus in petendo tali priuilegio, poteſt illud ſua ſponte offerre, quia nulla in hoc eſt inordinatio, imò poteſt eſſe actus charitatis, & iuſtitiæ legalis, vel diſtributiuæ. Certum ergo eſt, illos duos modos priuilegiorum eſſe poſſibiles, & vſitatos, multúmque referre, illos diſtinguere ad vim, & efficaciam priuilegij intelligendam.

5. Secundò igitur obſeruandum eſt, hos duos modos priuilegiorum ex forma conceſſionis per hanc generalem regulam eſſe diſtinguēdos. Quoties in ipſo priuilegio expreſsè non dicitur concedi *motu proprio* concedentis, intelligi conceſſum ad alicuius inſtantiam. Probatur, quia tunc ſolùm cenſenda eſt gratia motu proprio facta, quando ita in priuilegio exprimitur: ergo è conuerſo quoties non exprimitur, intelligitur facta ad petitionem alicuius. Antecedens habetur in cap. *ſi motu proprio*, de præben. in 6. Rationem reddunt Iuriſtæ, quia motus proprius includit negationem inſtantiæ, ſeu petitionis alicuius, quæ difficillimam habet probationem, & ideo neceſſe eſt, vt modus concedendi motu proprio expreſſis verbis declaretur, & probetur. Ita ſignificat Gloſſa in dicto c. *ſi motu proprio*, & latiùs explicat cum aliis, quos refert Staphil. de gratiis, & expect. &c. §. *ſubſequente*. num. 17. Et inde facilè probatur conſequentia, quia nō datur medium, quidquid enim proprio motu non fit, neceſſe eſt, fieri ad petitionem alicuius. Sed contra hanc rationem, & probationem obiici poteſt, quia nec conſecutio illa immediata eſt, nec partitio videtur eſſe adæquata, quia fieri poteſt, vt vtroque ſimul titulo priuilegium concedatur; non enim repugnat aliquid facere proprio arbitrio, ac liberalitate, etiamſi alicuius petitio, & quaſi excitatio præceſſerit: imò fortaſſe non repugnat ex vtroque motiuo ſimul operari. Sicut enim poteſt quis bene operari, & vt Deo placeat, & vt propriam beatitudinem conſequatur, ita etiam poteſt Princeps priuilegium concedere, & quia ſibi placet, ex ſuáque mera liberalitate, & vt alij petenti morem gerat. Denique in ipſis reſcriptis priuilegiorum ſæpe videmus, præmiſſa petitione priuilegij, poſtea nihilominus concedi proprio motu; conſtat autem ex d. cap. ſemper cenſeri priuilegium motu proprio conceſſum, quando hoc in ipſo exprimitur; ergo etiamſi ſit ad petitionem partis, erit etiam motu proprio: nam in illo textu, generaliter ita dicitur, & veritas verborum Principis dicentis, ſe motu proprio id facere, requirit, vt ita ſit, etiamſi petitio præceſſerit. Ergo falſum eſt, quòd in prædicta ratione ſumebatur, motum proprium includere negationem petitionis, cùm poſſit eſſe ſimul cum illa. Vnde Rebuff. in Concordat. tit. *Forma mandati*, verbo, *motu proprio*, dicit, hanc clauſulam operari ſuos effectus, etiamſi cōceſſio emanauerit ad petitionem alicuius. Et in Pract. 1. p. tit. de clauſul. mandat. num. 21. dicit, Papam concedere motu proprio, etiamſi impetrans petiit, quando non fuit motus ſola petitione. Quam ſentētiam refert ex Bald. Pariſio, & Decio, & eādem tradit Deci. c. 2. de reſcrip. num. 5.

c. ſi motu. Gloſſa. Staphil. *Rebuff.* *Decius.*

6. Dicendum verò eſt vtrumque eſſe verum in diuerſo

Emman. Roder.

uerſo ſenſu. Nam in primis in vniuerſum, & ſine exceptione verum eſt, quoties Princeps ex motu proprio, vel propria ſponte aliquod priuilegium ſe concedere dicit, illud non ita concedi ad inſtantiam alicuius, vt eius petitio ſit adæquata cauſa finalis, vel ratio concedendi priuilegium, ita vt ſine illa non daretur; ſed potiùs ita concedi ex libertate Principis, vt etiam ſine petitione illud eſſet conceſſurus, vt rectè tradidit Bald. in cap. *niſi*, de offic. deleg. & probat ratio facta. Quia ſi Princeps dicit, ſe motu proprio aliquid concedere, neceſſe eſt, vt in aliquo vero ſenſu ita ſit: non poteſt autem eſſe verum, niſi vel petitio non præcedat, vel ſaltem non ita præcedat, vt ab illa pendeat conceſſio priuilegij, quia aliàs non moueretur Princeps ex ſe, & quaſi ab intrinſeco motiuo, quod eſſet contra veritatem verborum eius; ergo vt verè dicatur conceſſio facta *motu proprio*, neceſſe eſt, vt excludat petitionem, vel omnino, vel ſaltem vt principalem cauſam, à qua pendens fuerit conceſſio. Vtroq; autem modo ſumpta illa negatio habet difficillimam probationem directam, & in ſe (vt ſic dicam) & ideo meritò poſtulatur expreſſio illius clauſulæ vt conceſſio ſpontanea, & motu proprio eſſe cenſeatur. Et ita rectè procedit ratio ſuprà adducta. Nam ſi ipſe Princeps affirmet, ſe motu proprio aliquid facere, per illam affirmationem optimè probatur altera negatio in alterutro ſenſu ex dictis: ſi autem Princeps non declaret, ſe motu proprio dare priuilegium, non poterit id probari, niſi probando negationem dictam in vtroque ſenſu explicato, quod moraliter impoſſibile eſt.

Bald.

A

B

7. Vnde etiam fit, vt ſi in tenore priuilegij præcedat petitio, & poſtea non ſequatur clauſula motus proprij, ſtatim cenſeatur eſſe ad inſtantiam partis, tum propter dictum cap. *ſi motu*, tum quia nulla eſt ratio ad præſumendum aliud. Imò licèt contingeret, in priuilegio non præcedere petitionem, ſed tantùm narrationē cauſarum, & rationum, quæ mouerunt Principem, & poſtea etiam non ſubſequi clauſulam, *motu proprio*, ſemper priuilegium cenſetur, & ad inſtātiam alicuius conceſſum; tum quia abſoluta regula textus in dicto cap. *ſi motu proprio*, hoc requirit, tum etiam quia ratio adducta ad idem induce poteſt, quia nemo præſumitur vltrò ſeu merè liberaliter, & ſine vllius petitionis intuitu aliquid dare, niſi vel expreſsè id affirmet, vel probatur. At probari non poteſt, vt dictum eſt; ergo ſi non exprimitur, non præſumitur. Vnde tandem cōcluditur, partitionem eſſe adæquatam, & per immediatam contradictionem, quia vel in priuilegio dicitur, dari motu proprio, & tunc ſemper eſt tale, ſiue petitio antecedat, ſiue non, vel non ponitur illa clauſula, & ita ſemper eſt ad inſtantiam partis. Poſſent autem non malè ſubdiſtingui ſingula ex illis membris iuxta proximè dicta, quæ ſtatim ampliùs explicabimus.

c. ſi motu.

c. ſi motu.

C

D

8. Eſt enim aduertendum, magnum eſſe diſcrimen inter illas duas formas concedendi priuilegia; nam clauſula, *motu proprio*, plures habet effectus, quibus caret priuilegium ſine illa conceſſum. De quibus effectibus videri poteſt latè Rebuff. ſuprà in forma mandati. Et Staphileus ſuprà, & Anton. Gabri. lib. 6. communium opini. tit. de clauſul. cond. 2. Tres verò differentiæ ſunt præcipuæ, & nobis notandæ. Vna eſt, quòd priuilegium ad inſtantiam petentis conceſſum, non eſt tam voluntarium, & liberale, ſicut quod motu proprio conceditur, quia hoc eſt magis ab intrinſeco, & ita magis ex propria liberalitate. Et ideo cæteris paribus priuilegium motu proprio conceſſum maius cenſetur beneficium. Vnde etiam fit, vt clauſula, *motu proprio*, ampliet priuilegium, quantum proprietas verborum patiatur, quod ſecùs eſt, quando in priuilegio illa clauſula deeſt: quia vbi gratia per ſolam inſtantiam petentis conceditur, præſumitur minùs voluntaria, vel etiam per importunitatem extorta, vt eſt communis ſententia Iuriſtarum, quos latè refert Anton. Gabriel ſuprà num. 61. & 72. Rebuff. in quarto effectu. Staphileus, num. 29. qui variis modis limitant, & ampliant hunc effectum.

Notandum.

Rebuff. Staphil. Ant. Gabr.

E

Anton. Gabri. Rebuff. Staphil.

Aliud diſcrimen eſt, quòd priuilegium motu proprio conceſſum non retorquetur vnquam contra eum, cui conceditur, ſicut interdum ſolet retorqueri priuilegium per propriam petitionem obtentum, vt notauit Rebuff. ſupra §. *vigeſimum ſeptimum*. Et idem voluit Anton. Gabr. num. 66. qui pro regula ponit, quòd ſtante motu proprio non habet locum titulus, *Quod quiſq; iuris in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur.* Quod ſignificauit etiam Bart. in l. 1. ff. de conſtit. Princip. n. 2. Et ratio ſumitur ex ipſiſmet verbis tituli prædicti. Nā cùm priuilegium datur motu proprio concedētis, non poteſt dici ortum ab ipſomet priuilegiario, & ideo nō debet in illum retorqueri; at verò quando eſt obtentum ad petitionem eius, ipſe meritò cenſetur ſtatuiſſe ſibi tale ius, vt habetur ex lege 3. ff. quod quiſq; iuris, &c. Ex hac autem ratione colligere poſſumus, quando priuilegium eſt ad inſtantiam petentis, multum referre, an fuerit ad inſtantiam eiuſdem, in cuius gratiam conceſſum eſt, vel alterius. Nam in priori caſu ipſe priuilegiarius eſt propria cauſa ſui priuilegij, & quodammodo voluntate ſua ius illud ſtatuit, actiuè ad illud operando: in altero autem caſu magis ſe habet paſſiuè, & ideo minus illi imputatur, ideóq; non ita facilè debet in illum retorqueri, vel minùs debet cogi ad vtendum tali priuilegio, quando illud minus ſibi vtile eſſe experitur. Multum etiam intereſt conſiderare perſonam petentis priuilegium, vt an ſit priuata perſona, vel communitas, & ſimilia: nam inde multum ſæpe pendet qualitas, & modus priuilegij, vt ſenſit Bald. in cap. 1. de his qui feud. dar. poſ. §. *Marchio*. num. 4.

Bald.

9.

Rebuff. Anton. Gabri.

Bart.

Priuilegium motu proprio conceſſum non retorqueri vnquam contra eum cui cōceditur: ſicut ſolet interdum quod eſt conceſſum per propriam petitionem.

10. Vltima differentia, & nobis magis vtilis eſt, quòd priuilegium per ſubreptionem impetratum ad puram inſtantiam petentis, non valet; ſecùs verò eſſe cenſetur, ſi motu proprio concedatur. Prior pars communis eſt, ſumitúrq; ex cap. 2. de reſcrip. vbi dicitur, in huiuſmodi reſcriptis, vel poni, vel ſubintelligi ſemper clauſulam, *Si preces veritate nitantur*, vbi Panorm. aduertit, hoc habere locum, etiam in priuilegiis, quæ ad inſtantiam petentis conceduntur, & in cap. *ſuper literis*, eodem, docet, quomodo ſurreptio in obtinendis priuilegiis, tam per falſitatis expreſſionem, quàm per veritatis taciturnitatem, ſit contraria valori, & ſubſtantiæ priuilegij, quæ eſt communis doctrina, & ex illo textu colligitur. Maximè verò habet locum in priuilegiis, quæ ad aliquorum preces impetrantur, de quibus eadem ferè ratio eſt, quæ de diſpenſationibus, de quibus ſuprà diximus.

Priuilegium per ſurreptionem impetratum ad puram inſtantiā petentis, non valere, ſecus ſi motu proprio concedatur.

Panormit.

11. Altera verò pars, quòd nimirum hæc regula non procedat in priuilegio motu proprio, videtur ex eo ſumi, quòd clauſula motus proprij tollit ſurreptionem, vt eſt communis doctrina, quam tradunt Panorm. cap. *ad aures*, de reſcrip. n. 5. & cap. *dilectus*. de præbend. n. 9. Felin. in cap. *caterùm*, de reſcrip. n. 9. & in cap. *ad aures*, n. 6. & ſequentib. & Rebuff. Staphi. & Anto. Gabr. ſuprà, qui plures alios referunt. Qui omnes allegant dictum cap. *ſi motu proprio*, de præbend. in 6. & Clemen. *ſi Romanus*, de præbend. contrarium verò ſentit Deci. in c. 2. de reſcrip. n. 5. Dicit enim, licèt conceſſio fiat motu proprio, ſubintelligi clauſulam, *ſi preces veritate nitantur*, & inde conſequitur, non excludi ſurreptionem. Et allegat Cardin. conſ. 90. Alij verò diſtinguunt de ſurreptione per veritatis taciturnitatem, vel per falſitatis expreſſionem, & de priori fatentur tolli per clauſulam, *motu proprio*, vt probant prædicta iura: de poſteriori autem negant, etiamſi conceſſio fiat motu proprio: nam dicta iura in tali caſu non loquuntur. Ita ſentit Cardin. conſ. 98. vt refert, & ſequitur Felin. d.c. *ad aures*, n. 6. cum Panorm. in c. *quia circa*, de con-

Panormit. Felin. Rebuff. Staph. Anton. Gabri. c ſi motu.

Decius.

Cardin.

Rosel. Tabien. sanguinit. & affinit. & idem tenet Rosel. verb. *rescriptum*, num. 9. Tabien. q. 5. n. 4. Armill. num. 4. Ratio autem assignatur, quia falsitas causat errorem in mente Principis, & consequenter addit gratiam inuoluntariam. Motus autem proprius non potest supplere defectum consensus, seu voluntatis, quia eo ipso, quòd deest voluntas, deest in re ipsa Motus proprius, etiamsi verbis propter ignorantiam proferatur. Quæ ratio nō habet locum in taciturnitate veritatis, quia tunc non cōstat de informatione Principis qualis fuerit, & ideo non potest dici gratia contra mentem, aut voluntatem Principis, ideóque simpliciter creditur verbis eius.

12. *Obiectio.* Sed obiici potest, quia in concessione ex motu proprio Princeps non mouetur ex petitione alterius, imò ita id facit ex voluntate, vt non minùs esset facturus, etiamsi nulla petitio processisset; ergo etiamsi falsitas præcesserit, est impertinens, nec ex illa colligi potest defectus voluntatis in concedente. Respondet, quòd licèt preces, vt preces non moueant Principem operantem ex motu proprio, nihilominus mouent, vt cōtinent informationem, & proponunt causas, vel rationes, vel qualitates, & materiam talis gratiæ, & ex hac parte per falsam informationē tollitur obiectum proprium consensus, & ita causatur inuoluntarium. Sed contrà: nam eodem modo distingui poterit in taciturnitate veritatis: nam si præcedant preces cum informatione non falsa, sed diminuta, licèt non moueant vt preces, monebunt vt informatio, & propositio obiecti, in qua intercedit ignorantia negatiua, quæ causat non voluntarium, si taciturnitas sit in re substātiali, & quæ voluntatem Principis longè aliter moueret; ergo intercedit eadem ratio. Accedit, quòd si circunstantia sit leuis, & quæ non mutaret animum Principis, non solùm purgatur per dictam clausulam, quando per taciturnitatem peccatur, sed etiam quando per falsitatem, vt fatetur suprà Felin. cum Anchar. consil. 132. ergo nulla est differentia.

Felin. Anchar.

13. Pro responsione aduerto, aliud esse, quòd clausula, *motus proprii*, excludat subreptionem, aliud quòd faciat valere gratiam: nam potest operari primum sine secundo, vt notauit Glossa in Clem. *si Romanus*, de præbend. verb. *validam*, & ex illa Panorm. in cap. *causam quæ*. 2. de testib. n. 4. & ibidem Felin. n. 7. & Cardin. cons. 37. & ratio est, quia licèt tollatur surreptio, potest gratia esse nulla ex defectu consensus, & intentionis Principis, vel ob alios defectus, vt statim etiam dicemus. Auctores ergo citati primo loco solùm dicunt, dictam clausulam tollere surreptionem; alij verò de valore priuilegij loquuntur, de quo alia est ratio.

Glossa. Panorm. Cardin. Felin.

14. Ad quod explicandum notanda est distinctio concessionis motu proprio suprà insinuata; nam quædam est sine vlla petitione, vel informatione præuia ex parte petentis, alia verò esse potest coniuncta cum illa, licèt non sit principaliter ex illa. Et ad vtrumque membrum possunt prædictæ opiniones adaptari, & inde fortasse pendet earum intelligentia. Quando enim concessio purè fit motu proprio, id est, sine interuentu petitionis, aut informationis ex parte petentis, tunc ex parte eiusdem petentis, nec taciturnitas veritatis, nec falsitas interuenire potest, quia ille nihil loquitur, nec vllo modo cooperatur, nisi acceptando gratiam. Potest tamen in ipsamet narratione, quæ ex parte Principis fieri solet, vel taceri veritas, vel falsa causa proponi, vt per se constat, & tunc rectè procedit distinctio Felini. Quia in tali motu proprio etiamsi veritas taceatur de quacumque re, vel circunstantia graui, & quæ aliàs debet necessariò exprimi, quando gratia postulatur, nullum committitur vitium ex parte recipientis gratiam, neque propriè potest taciturnitas illi imputari, quia neque ipse, neque alius loco illius aliquid loquitur, nec Principem informat. Suppo-

A nitur ergo Princeps aliàs sufficienter informatus, gratiam liberaliter concedere, & hoc modo dicitur *motus proprius* omnem tollere taciturnitatem veritatis. Et de huiusmodi taciturnitate loquuntur apertè iura suprà citata, non in actu signato (vt sic dicam) sed in actu exercito. Declarando, scilicet, quando beneficium motu proprio conceditur, non impedire valorem gratiæ, licèt in rescripto mentio non fiat beneficij priùs habiti, quia nimirum secundum beneficium non petitur ab habente aliud, sed recipitur tantùm à Papa motu proprio donante. Hanc verò partem limitant prædicti auctores, vt præcisè intelligatur de vitio surreptionis, quod per taciturnitatem committeretur, si non esset posita clausula motus proprij; non verò de aliis defectibus, vel inhabilitatibus, quæ sunt contra alia iura,

B nec etiam de præiudicio tertij, vt videre licet in citatis auctoribus, & breuiter, ac dilucidè complectitur Gigas de pensionq. 9. n. 4. & 5. & q. 29. n. 4. & 5. & Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 21. q. 3.

Gigas. Sanci.

15. At verò si non solùm taceatur veritas, sed etiam falsa causa in rescripto, seu priuilegio exprimatur, tunc etiamsi priuilegium nullo modo sit petitum, sed acceptum, potest esse concessio nulla ex defectu voluntatis concedentis, quem defectum ignorantia, seu error causauit; supponimus enim talem esse falsitatem, vt inducat in animum Principis eam voluntatem, quam non esset habiturus, sublato errore. Vnde non refert, quòd falsitas illa non prouenerit à postulante, seu reci-

Deceptio vndecunque veniat causat inuoluntarium.

C piente gratiam, quia deceptio ipsa vndecumque proueniat, causat inuoluntarium. Et ita procedit optimè ratio data, quòd taciturnitas veritatis non ostendit defectum voluntatis in Pontifice, sicut ostendit error ignorantiæ, & ideo non est eadem vtriusque ratio. Nec auctores primæ sententiæ, vt existimo, in hoc cōtradicunt, quia licèt negent, illam esse propriam surreptionem, quia illud vitium non committitur ex parte petentis, seu recipientis gratiam, fatentur nihilominus, impedire gratiam, quatenus impedit intentionem concedentis, & hoc modo aiunt, motum proprium non firmare gratiam contra intentionem concedentis, vt communiter tradunt Iuristæ allegati, & alij, quos latè refert Anton. Gabr. suprà n. 20. & sequētib. & Menoch. de arbit. lib. 2. centur. 3. casu 20. n. 80. Rebuff. & Staphil. suprà.

Ant. Gab. Menoch. Rebuff. Staphil.

16. Si autem talis sit concessio ex motu proprio, vt habeat nihilominus adiunctam præuiam petitionem, seu informationem ex parte desiderantis priuilegium, tūc si falsitas intercedat, & est eadem ratio nullitatis, & est aliqualis subreptio, quia interuenit deceptio actiua (vt sic dicam.) Et hoc solum intendit Deci. Quod semper intelligendum est, quando deceptio fit in principali causa, seu motiuo, sine quo Pontifex priuilegium non concederet, quia tunc solùm deest voluntas, & intentio in concedente, qui defectus non supplentur per clausulam motus proprij, vt est communis doctrina. Videtur autem mihi idem esse cum proportione dicendum de taciturnitate veritatis, quando

E talis concessio etiam motu proprio facta, supponit postulationem aliquam, & informationem impetrantis, quæ mouet animum Principis per modum informationis, licèt non moueat per modum petitionis: tunc enim si informatio ita est diminuta in expressione veritatis, vt propterea moueat, & inducat voluntatem Principis, quam non induceret, si exprimeretur integra veritas; redditur concessio nulla, non tam ob subreptionem, quàm ob defectum consensus. Quod mihi videtur sensisse Panormit. in dicto cap. *quia circa*, de consang. & affi. dicens, *Si talis est gratia, qua tacita, vel expressa, vel non existente, Papa gratiam non concessisset, tunc vitiatur.* Et idem sentiunt Glossa, & Ioan. Andr. ibi allegati ab ipso, nec dissentiunt alij suprà citati. Idémq; sumitur ex eodem Panormit. in cap. *ad*

Panormit.

aures,

aures, de rescrip. num. 5. vbi dicit, si quis impetret beneficium, non explicata eius qualitate, non valere gratiam, etiamsi motu proprio fiat, non propter subreptionem (ait) sed quia non apparet de voluntate Principis. Quæ ratio vniuersalis est ad omnia similia, scilicet, quia motus proprius non firmat gratiam contra intentionem concedentis. Accedit, quòd illa taciturnitas est quædam virtualis deceptio, quandoquidem ratione illius res non concipitur, sicut est, & ratio, quæ mouet, in re ipsa non subsistit, sicut proponitur.

CAPVT XIII.

Quæ sit substantialis forma priuilegij, siue absolutè, siue sub conditione, aut modo concedatur.

1. *De duplici modo quo solet cõcedi priuilegium sine, & cum conditione.*

SEcunda pars verborum priuilegij suprà posita est illa, quæ concessionem ipsam formaliter continet, & ideo maximè videtur (vt dicebam) ad substantiam formæ pertinere. Ad illam verò explicãdam oportet aduertere, duobus modis solere concedi. Primò absolutè, & purè, nullam conditionem, vel actionem exigendo à priuilegiario, vt effectum priuilegij consequatur. Sic conceditur filio illegitimo priuilegium legitimationis, vel plebeio priuilegium nobilis, vel peregrino priuilegium ciuis, & similia, quæ Princeps concedit, nihil exigens, vel requirens ad vtendum postea priuilegio. Alio modo datur priuilegium sub conditione aliqua, aut modo necessario ad fructum priuilegij consequendum, sicut solent concedi indulgentiæ, hoc, vel illud opus facienti, vel sicut solet concedi facultas absoluendi, vel dispensandi imposita tali pœnitentia, vel examinata causa, aut petito consilio, vel consensu alicuius, & similibus. Et ita ex vsu ipso satis constat, vtramq; formam in priuilegiis concedendis obseruari. Et ratio est, quia vterque modus est possibilis, vt per se notum videtur, & pendet ex voluntate concedentis, & iuxta materiæ qualitatem interdum vnus expedit, interdum alius. Circa priorem ergo modum nihil specialiter adnotandum occurrit, quia in illo nulla forma præscribitur priuilegiario ad vtendum priuilegio, sed Princeps ipse per verba sua, quæ sunt quasi forma priuilegij, efficit effectum priuilegij, eo modo, quo moraliter facere illum potest, talem fauorem concedendo, aut auferendo talem inhabilitatem, vel quid simile. Vnde supposita veritate narrationis, & iustitia causæ, absque vlla surreptione, aut deceptione, ex parte formæ tantùm est necessaria sufficiens significatio voluntatis concedentis, vt in principio explicuimus.

2. *Notanda circa priuilegiũ concessũ conditionaliter.*

Circa alium verò modum concedendi priuilegium sub certa aliqua conditione, aut modo, nonnulla breuiter animaduertenda sunt. Primum est, attentè considerandum esse, an per illa verba, quibus præscribitur modus vtendi priuilegio, constituatur veluti substantialis forma vtendi priuilegio, vel solùm addatur aliqua solemnitas accidentalis, seu onus concomitans fructum priuilegij. Nam si forma sit prioris modi, illa non seruata non obtinebitur fructus priuilegij; si autem sit posterioris generis, violatio eius non impediet effectum priuilegij, poterit tamen esse peccaminosa & sufficiens causa, vt quis priuetur priuilegio, quod aliàs posset durare, & in futurum proficere. Vtraq; pars declaranda est, & probanda iuxta dicta in libro 5. de legibus irritantibus actiones, in quibus præscripta forma non seruatur. Ratio enim, quæ in contractibus, testamentis, iudiciis, & in quibuscumq; mandatis reperitur, in priuilegiis etiam militat: nam ita pendent ex voluntate concedentis, sicut mandatum v.g. ex voluntate mandantis; ergo sicut forma mandati non seruata, si substantialis sit, nihil efficitur, quia deest voluntas mandantis; si verò sit accidentalis, actio facta tenet, licèt fortè reuocari, vel puniri possit; ita prorsus dicendum est de priuilegio, quia etiam deest voluntas concedentis, si formam præscripsit substantialem, & illa non seruatur, quod secùs est, quando forma est accidentalis.

3. *Duo considerãda ad cognoscendũ an forma priuilegij sit substantialis.*

Ad cognoscendum autem, an forma sit substantialis, nec ne, seruandæ sunt regulæ eodem loco positæ, & cum proportione applicandæ. Duo verò præcipuè consideranda sunt. Vnum est, an onus impositum ad consequendum fructum priuilegij sit conditio propriè sumpta, an verò sit tantùm modus. Nam si sit conditio, clarum est, voluntatem Principis nihil operari, quia solùm habuit voluntatem conditionatam, quæ nihil operatur, imò nulla est, non impleta conditione. Vnde fit, vt talis conditio pro forma substantiali ponatur, sine qua res esse non potest, l. *qui hæredem.* §. vlt. ff. de condit. & demonst. Secùs verò est, quando non est propria conditio, sed modus, quia tunc non est conditionalis voluntas concedentis, sed absoluta, & ita suum effectum operatur statim, licèt imponat tale onus, vel obligationem in futurum; sicut in testamentis, ac legatis commune est, nam est eadem ratio in priuilegiis. Vnde ad intelligendum, an id, quod exigitur, sit conditio, vel modus, verba consideranda sunt, sicut etiam in testamentis, & aliis similibus actibus fieri solet.

4. Præcipuè verò est secundo loco obseruandum, an opus requisitum in priuilegio propter fructum eius, postuletur ante effectum priuilegij, vel pòst. Nam si priori modo petatur, regulariter pertinebit ad substãtialem formam seruandam, & est rigorosa conditio, nisi oppositum constet expressè ex verbis priuilegij: si verò opus possit sufficienter fieri post vsum, & fructum priuilegij comparatum, non est conditio, sed modus, & pertinet ad solemnitatem, vel circunstantiam accidentalem, regulariter etiam loquendo, & nisi verba manifestè obstent. Declaratur exemplo Iubilei, per quod & priuilegium obtinendi absolutionem à reseruatis, & indulgentia plenaria post ieiunia, orationes, & alias diligentias factas conceditur: nam quia hæc opera non petuntur vt necessaria ante absolutionem à reseruatis, non sunt conditiones necessariæ ad fructum illius priuilegij quoad hunc actum eius, nec pertinent ad substantialem formam seruandam ex parte pœnitentis ad illum effectum consequendum, & ideo simpliciter est valida talis absolutio, & rata manet, etiamsi alia opera non sequantur, vt in materia de Indulgent. & in tract. de voto, dixi; respectu verò indulgentiæ petuntur illa opera vt dispositiones præuiæ, & ideo conditionem necessariam continent, & formam substantialem constituunt ad indulgẽtiam consequendam. Quod ferè in omnibus indulgentiis obseruatur. Eadémque doctrina applicanda est ad indulta dispensationum, absolutionum, & similium gratiarum, in quibus dicitur, v. g. vt pœnitentia iniuncta detur dispensatio, vel absolutio; tunc enim impositio pœnitentiæ antecedere debet, vnde est conditio necessaria, & de substantia formæ; executio autem pœnitentiæ est consequens fructum priuilegij, & ideo licèt postea omittatur, non euacuatur effectus, erit tamen graue peccatum, & non euitabitur, donec onus impositum impleatur, si potestas non desit. Huc etiam spectat conditio frequens, quæ in his indultis absolutionum ponitur, vt fiant, satisfacta parte: nam ex vi verborum de præterito oportet, vt conditio priùs seruetur, aliàs nihil fiet: an verò interdum sufficiat propositum, vel cautio, quando necessitas vrget, ex verbis indulti, & coniecturata mente concedentis definiendum est.

5. Vnde vltimò maximè oportet expendere verba, per

Standum proprietati verborum,& nõ plus exigendũ.

per quæ onus imponitur:nam ſtandum eſt proprietati illorum,& non plus exigendum, quàm per verba in rigoroſa,ac propria ſignificatione poſtuletur. Vt v.g.ſi datur alicui facultas faciendi aliquid, vt diſpenſandi, abſoluendi, vel puniendi cum conſilio alicuius, tunc petitio quidem conſilij ad ſubſtantiam formæ pertinet,quia conſilium natura ſua eſt conditio antecedens actum,vt colligitur ex c.*cùm in veteri*, de elect. vbi id notant Gloſſ. Innoc. & Panormit. in fine. Idem Panorm.in cap. *ex parte*,de conſtit.num. 5. & in cap.*cùm olim*,de arbit.cum Gloſſ.& Hoſtien.ibidem,ſicut etiam de licentia idem dicit per textum ibi in cap.*licet*, de regular. num. 11. Sic igitur petitio conſilij ad formam ſubſtantialem pertinet.Non eſt tamen neceſſarium,ſequi conſilium, quia hoc per illa verba non exigitur. Quod patet, quia in rigore aliud eſt poſtulare conſilium,aliud ſequi.Nam petere conſilium per ſe eſt vtile ad inquirendam, & inueniendam veritatem, quia collatio plurium iudiciorum multum confert ad veritatem inueniendam,vt ſumitur ex l. *ſi auiam*, C.de ingen. manumiſſ.& l.*dubium*. C.de repudiis. At verò ob eandem rationem ſequi conſilium, non ſemper eſt neceſſarium,& ſæpe neque vtile. Ex vi ergo illius formæ ſolùm requiritur conſultatio,non ſequi conſilium.

c. cùm in veteri Gloſſa. Innoc. Hoſtien. c.olim. c.licèt.

6. Nec refert, ſiue dicatur cum conſilio, ſiue de conſilio,ſiue ex conſilio,quia hæ dictiones in præſenti quaſi ſynonymæ ſunt,& non magis per vnam importatur neceſſitas ſequendi conſilium, quàm per aliam, vt notauit Bart. in l. 1.§. *ſi plures*.ff.de exercit.action. n. 4. & 5.Secùs verò eſſet ſi diceretur,hoc fiat ſecundùm conſilium,vel iuxta conſilium,vel prout viſum fuerit Petro,tunc enim clarè imponitur onus non ſolùm petendi,ſed etiam ſequendi conſilium alterius. Idémq; erit ſi in forma conceſſionis detur facultas faciendi aliquid de,vel cum conſenſu alterius:tunc enim non ſufficit conſilium,ſed neceſſe eſt,vt etiam iudicium accedat,quod ſequi tenetur qui vult vti priuilegio,aliàs nihil faciet , quia non ſeruat ſubſtantialem formam. Conſenſus enim ad alterum relatus dicit conformitatem cum illo in affectu , vel in iudicio. Dico,*ad alium relatus* : nam vt dicit tantùm relationem ad aliam potentiam eiuſdem operantis , eſt actus voluntatis inclinantis ſe ad id,quod per intellectum indicatum eſt,vt tradit ex Damaſceno D. Thom. 1.2.q.15.ar.1. At verò quando ponitur in forma priuilegij , vel mandati, dicit relationem ad alium , & concordiam duorum in eodem ſenſu , potéſtq; ferè indifferenter referri ad cõformitatem cum iudicio , vel voluntate alterius , quia quod alter vult , id practicè iudicat,eſſe faciendum. Et ideo cùm conſenſus requiritur , conformitas hæc neceſſaria eſt , aliàs nihil fiet ex defectu ſubſtantialis formæ , vt præter Doctores allegatos notant Gloſſa in cap. *ſi pro te*,de reſcrip.in 6.verb. *aſſenſu* , & in cap. 1. ne ſed.vacan.in 6.& Gloſſa per textum in cap. *obeuntibus* 63.diſt.& in cap. *cùm in veteri*,de elect. n. 12. & cap. 1. de his , quæ fiunt à Prælat.n. 3. Feder. Senen. conſ.1.n.4.Felin.in c.*ex parte* , de conſtit. in princ.cum aliis , quos refert. Ad hunc ergo modum alia verba conceſsionis expendenda ſunt , vt proprietas eorum teneatur.

Bart.

D. Thom.

Gloſſa. c. ſi pro te. c. 1. ne ſed vacant. c.obeuntibus. Fede. Sen. Felin.

CAPVT XIIII.

An de ratione priuilegij ſit,vt per formalia verba iuri communi deroget.

1. TErtia pars ſuprà poſita , quæ in priuilegiorum indultis ſequi ſolet poſt formam conceſsionis,eſt clauſula reuocatoria,*Non obſtantibus* , &c. quæ videri poteſt non eſſe de ſubſtantia priuilegij , cùm poſt cõſummatam formam , & conceſsionem ſubſequatur. Hinc ergo graue dubium circa hoc occurrit , an ſit de neceſsitate , & valore priuilegij , vt in eo fiat expreſſa derogatio illius iuris,cui priuilegium fuerit contrarium.De quo variè loquuntur Iuriſtæ , vt videre licet per Bart.in Extrauag. *aa reprimendum*,in fine,Bald. de pace Conſtant.§.*libellaria*,& Felin.in cap.*nonnulli* , de reſcrip.n. 19. & ſequent. Duæ verò ſunt opiniones præcipuæ. Prima affirmat,neceſſarium eſſe,vt derogatio expreſse fiat,tenet Panormit.in cap.*nonnulli*,de reſcript. Idem ſentit Sylueſt.verb.*priuilegium*.q. 9. dicto 3. cum quadam limitatione , *quia ſi priuilegium ſit contra legem,debet*(inquit)*illius facere mentionem , niſi proprio motu concedatur*,citat Bartolum in l.*vacuatis*, C. de decurion.lib.10.vbi non loquitur de priuilegiis Principum , ſed de reſcriptis immunitatum ab oneribus realibus , & perſonalibus,quæ ciuitates poſſunt concedere,de quibus alia eſt ratio , & de eiſdem videtur loqui Sylueſt. Eundem Bart. adducit Panormit. in l. vlt.C.ſi contra ius,vbi planè requirit hanc clauſulam, *non obſtante quacumq; lege in contrarium diſponente* , & loquitur apertè de priuilegio , quidquid Felin. dicat. Et idem ſentit ibi Alexand. in ſcholio , in quo multa de hac materia congerit. citatur etiam Gloſſa in Authent. hoc inter liberos. C. de teſtam. & in Authen. quib.mod.nat.effic.ſuc.§.vlt. Sed prior loquitur in generali reſcripto,alia de diſpenſatione , quæ magis fauet. Allegatur præterea cap. *ex parte*,iuncto cap. 2. de ſtat. Monach. Ac denique adiungitur coniectura,quia talia priuilegia contra ius regulariter emanant ex nimia importunitate , & ideo non cenſetur Princeps velle derogare iuri,niſi illud exprimat. Hinc cõſequenter dixit Panormitan. priuilegium conceſſum cõtra prius priuilegium inſertum in corpore iuris , non valere contra illud,niſi faciat expreſsam mentionem illius.Ita habet in cap.1. de reſcript. quia de priuilegio inſerto in corpore iuris , idem iudicium fertur , quod de ipſo communi iure.

Prima opinio. Panorm. Sylueſt.

Alex. Gloſſa.

c. ex parte.

Panorm.

Contrariam nihilominus ſententiam indicat Gloſſ. in cap. 1. de conſtit.in 6. verb.*noſcatur*, eámque communem eſſe teſtatur Felin. in cap. *nonnulli* ,de reſcrip. regula 2.fallen.2.n.11.vbi adducit Hoſtien.in ſum.tit. de reſcriptis.§. *quas vires*,verſ. *ſed poteſt diſtingui* , item refert Ioan. Andr. Cardi. & alios. Idem ſentit Martin. Lauden.tract.de Priuil.q. 41. & 42. Archid. in cap.*reſcripta*.25.q.2.Bald.in l.*item lapidi*. ff. de rer.diuiſ. n 8. Fundamentum eſt , quia priuilegium ex ratione ſua habet eſſe contra ius commune , in quo differt à reſcripto , vt ſuprà viſum eſt ; ergo Princeps concedens priuilegium,eo ipſo, & quaſi intrinſecè (vt ſic dicam) vult derogare iuri communi : ergo non eſt neceſſe , vt in forma priuilegij hoc exprimat : nam Princeps præſumitur ſcire ius commune , iuxta cap.1. de conſtit. in 6.& ideo non præſumitur dare priuilegium ex ignorantia iuris ; ergo dat illud , derogando iuri communi,licet hoc non exprimat.

2. *2. Opinio. Gloſſa. Felin. Hoſtien. Ioan. And. Cardin. Martin. Lauden. Archid. Bald.*

Pro reſolutione diſtinguendum cenſeo , tam ex parte priuilegij , quàm ex parte iuris communis , cui repugnat. Priuilegium enim tale eſſe poteſt , vt poſſit habere effectum,vel vtilitatem aliquam abſque derogatione iuris communis, licèt poſſit habere maiorem, derogando illi , vel poteſt eſſe tale , vt nullam prorſus vtilitatem afferat , ſi iuri communi non deroget aliqua ex parte.Ius etiam commune poteſt eſſe in duplici differentia,vnum ſimpliciter ; & purè diſponens ſinè aliqua derogatione , vel reſiſtentia directa , vt ſic dicam , contra priuilegia ; aliud eſſe poteſt qualificatum,quia vltra præceptum,vel prohibitionem , quam ponit,addit reuocationem omnium priuilegiorum tali legi repugnantium,vel vt contra illam nulla priuilegia prævalere poſſint.

3. *Nota pro reſolution.*

Dico ergo,ſi priuilegium poſsit effectum , vel vtilitatem habere ſine derogatione iuris communis,non habet vim ad derogandum illi,niſi hanc extenſionem

4. *Mens auctoris.*

ex

expreſsè, ac formaliter contineat. Hanc aſſertionem
c. in his. ſumo ex cap. *in his*, de priuilegiis, vbi in primis reprobatur quædam reſtricta interpretatio cuiuſdam priuilegij, per quam inutile reddebatur; deinde verò additur, ita eſſe interpretandum, vt priuilegiati aliquam inde gratiam conſequantur, & tandem adiungitur, *dummodo ab alijs, quæ iure parochiali proueniunt, prorſus abſtineant.* Ex quo textu omnes colligunt, priuilegium, quod vni iuri derogat, non eſſe extendendum contra alterum, ſi citra læſionem alterius poteſt ſuam habere vtilitatem, idémq; ſumitur ex cap. *patentibus*, eodem; ergo pari ratione ſi abſque derogatione alicuius iuris poteſt ſaluari vtilitas priuilegij, non eſt credendum, derogare iuri cuius expreſſam mentionem
c. vt priuilegia. non facit. Et idem ſumitur ex cap. *vt priuilegia*, eodem. Intelligendum autem hoc eſt de effectu, & vtilitate B priuilegij ſufficiente ad explendam proprietatem verborum eius, quia hæc ſemper attendenda eſt, & ſeruanda, vt tradunt iura in principio allegata. Exemplo res declaratur, ſi aliquod priuilegium datur ad commutanda vota, intelligitur cum æqualitate, quia illa verba ſufficienter explentur per commutationem in æquale, ideóq; non poteſt illud priuilegium extendi ad inæqualem commutationem, quæ iuri eſt contraria. Neque contra hanc aſſertionem procedit ratio ſecundæ opinionis. Quia licèt priuilegium ſtrictè ſumptum ſit contra ius, tamen cum proprietate etiam dicitur de conceſſione vltra ius, & de qualibet gratia, & beneficio Principis, vt ſæpe dictum eſt cum Baldo in prælud. feudor. num. 18. & aliis. Ideóq; ſi ſub hac ſignificatione ſufficienter ſaluatur vtilitas, & proprietas verborum eius ſine derogatione alicuius legis communis, non eſt ad illam extendendum, quando illam non C exprimit.

Bald.

5. 2. Concluſ. Secundò dicendum eſt, quando priuilegium eſſet inutile non derogando in re aliqua iuri communi ſimpliciter diſponenti, validum eſſe, & illud derogare etiamſi illius mentionem non faciat, neq; in ſpecie (quod eſt longè certius) neque generatim vt dicendo, non obſtante quacumque lege, vel quid ſimile. In hoc ſenſu loquitur ſecunda ſententia, quæ efficaciter ipſius ratione probatur, quia priuilegium tale concedens derogat legi in actu exercito, vt ſic dicam, & cum ſufficienti voluntate fieri præſumitur, quia Princeps non ignorat ius commune; ergo non eſt neceſſe, vt illa intentio concedentis declaretur formaliter, ſeu in actu ſignato. Probatur conſequentia, quia neque ex natura D rei eſt neceſſarium, neque ex diſpoſitione alicuius iuris poſitiui, neq; etiam ex vſu. Quod ſatis videtur etiam
c. in his. probari ex dicto cap. *in his*, vbi priuilegium datum Minoribus ad celebrandum in altari portatili, declaratur eſſe intelligendum ſine licentia Epiſcoporum, licèt hoc in ipſo priuilegio formaliter non contineretur, vt in textu clarè ſupponitur, quia derogatio iuris communis quoad illam partem ſatis continebatur in actu exercito in ipſo priuilegio, quod ſine illo eſſet inutile, & ideo non fuit neceſſaria in actu ſignato. Nec obſtabit, ſi quis dicat, in nomine priuilegij non ſufficienter contineri derogationem illam in actu exercito, quia non oportet, vt priuilegium deroget iuri, vt proximè dicebamus. Reſpondetur enim, quando conceſsio talis E eſt, vt niſi deroget iuri ſit friuola, & nullius vtilitatis, & illa fit ſub nomine priuilegij, tunc neceſſariò intelligi, ſuperiorem loqui de priuilegio rigoroſo, & derogante iuri, quantùm neceſſarium fuerit, vt concedentis voluntas impleatur. Imò exiſtimo, idem eſſe, etiamſi ſub nomine gratiæ, vel fauoris concedatur, quia etiam priuilegium rigoroſum eſt gratia, & fauor, & tunc generica verba ex materiæ qualitate, & intentione loquentis determinantur ad talem ſpeciem gratiæ, vel fauoris, quia beneficium Principis latè eſt interpretandum, cap. *olim*, de verbor. ſignif. ergo multo magis
c. olim.

ad illam ſpeciem eſt trahendum, quæ neceſſaria fuerit, vt non ſit illuſorium; eſſet autem illuſorium, ſi eſſet inutile. Confirmatur, quia priuilegium eſt quædam lex priuata; ergo ita ferri cenſenda eſt, vt valeat, non vt pereat, ſicut in ſpecie de priuilegio dicitur in cap. *inter dilectos*, verb. *cæterùm*, de fide inſtrumen. vbi Gloſſ. & in dicto cap. *in his*, alia iura referunt. *cap. inter dilectos. Gloſſa.*

Tertiò dicendum eſt, ſi ius commune ſit qualificatum per ſpecialem clauſulam reſiſtentem priuilegiis, ſeu derogantem, & reuocantem illa, neceſſe eſt, vt in forma priuilegij fiat mentio talis iuris, vel in ſpecie, vel ſub clauſula generali ſufficiente ad derogandum illi iuri ſic fortificato, aliàs priuilegium non valebit contra illud ius, etiamſi reddatur fruſtraneum, & inualidum. Hanc aſſertionem ponit Felin. ſuprà limitando *Felin.* ſuperiorem aſſertionem, in illius tamen probationem ſolum adducit Cardin. in Clement. 1. de cenſib. q. 3. *Cardin.* Idem ſumi poteſt ex Bart. in Extrau. *ad reprimendum*. §. *Bart.* *non obſtantibus*, n. 4. Ratio reddi poteſt, quia plus neceſſarium eſt ad derogandum legi firmiùs ſtabilitæ, quàm aliis communi modo latis, & quia clauſula derogatoria addita priori legi aliquid operari debet; ergo ſaltem hoc operatur, vt non tam facilè derogetur tali legi per priuilegium ſimpliciter conceſſum. Item iuxta hanc aſſertionem poſſet intelligi prior ſententia, & c. *reſcripta*, 25. q. 2. quæ eſt lex Codicis tit. de precib. Imper. offer. dicens, *Reſcripta contra ius elicita ab omnibus iudicibus præcipimus refutari.* Nam licèt intelligi poſſint hæc verba de reſcriptis ad lites, tamen Archid. de priuilegiis intelligit, & de ſe generalia ſunt, poſſunt autem optimè intelligi de priuilegiis, quæ ſunt contra ius expreſsè reſiſtens, & refutans ſimilia priuilegia. Sicut ſuprà dicebamus, illa priuilegia eſſe propriè contra Conc. Trid. quæ ſunt contra leges Concilij habentes clauſulam derogantem expreſsè talibus priuilegiis. Sed obiici poteſt contra hanc aſſertionem ratio facta pro præcedenti, quia tunc priuilegium Principis eſſet inutile, & nullius valoris, quod eſt contra principia iuris ibi allegata. Reſpondeo, negari non poſſe, quin in multis caſibus priuilegia etiam à Principe conceſſa poſſint eſſe inutilia ob aliquem defectum ſubſtantialem; vnde non poteſt hoc eſſe contra principia iuris, quòd beneficia Principum permanentia eſſe debent, & latè interpretanda, & ſimilia, quæ intelligenda ſunt, quatenus ſecundùm rectam rationem, & alia principia iuris ſuſtineri poſsint. In illo ergo caſu concedo, in tali priuilegio eſſe ſubſtantialem defectum, & ideo inutile eſſe, ſibíq; imputet, vel qui impetrauit, quia non ſatis declarauit legis reſiſtentiam, imò præſumitur ſubreptionem aliquam commiſiſſe, vel etiam ſibi imputet, qui conceſsit, quia non ſatis voluntatem ſuã explicauit: nam eo ipſo præſumitur illam nõ habuiſſe, neque ex certa ſcientia, & plena aduertentia tale priuilegium conceſsiſſe.

c. rescrip.

Atq; ita in ſpecie huius aſſertionis habet locum coniectura Panormitani, quòd præſumitur Princeps, quando hoc modo talia concedit priuilegia, per importunitatem, & conſequenter per inaduertentiam illa conceſsiſſe. Secùs verò eſt iuxta tenorem præcedẽtis aſſertionis, quia cùm morale, & regulare ſit, vt priuilegium aliquid concedat contra ordinarium ius, nulla inde præſumptio ſumitur, quòd Princeps apertè cõcedens priuilegium, per importunitatem, aut incogitantiam, contra aliquod ius ſimplex, & ordinarium illud conceſſerit; imò potiùs præſumitur, illud non ignoraſſe, & nihilominus priuilegium contra illud concedere voluiſſe. Solum ergo ſupereſt, vt reſpondeamus ad c. *ex parte*. Ad quod aliqui reſpondent, illud priuilegium fuiſſe contra legem Concilij, & ideo non valuiſſe ſine clauſula expreſsè illi derogante, vt, *Non obſtante*, &c. quia lex conciliaris habet hoc priuilegium, vt virtute cenſeatur habere clauſulam reſiſtentem futu-

7. De coniectura Panormit. & quando habet locum.

c. ex parte.

ris priuilegiis,etiamsi illam non exprimat. Sed contra hoc est, quia ad summum hoc procedit in Conciliis generalibus,Concilium autem Lat.sub Alex. cui priuilegium illud repugnabat,generale non fuit.Quod si dicatur æquiparari in hoc generalibus per assistētiam Papæ,& multitudinem Episcoporum,qui illi interfuerunt: hæc profectò nimia ampliatio est illius regulæ. Eo vèl maximè quòd nec de legibus Conciliorum generalium est solidum illud principium,quando illæ leges non habent expressam clausulam repugnantem priuilegiis,vt suprà visum est,& specialiter dictum est de decretis Concilij Trid.Vnde aliter respondet suprà Felin.cum Innoc.ibi non reprobari priuilegium, tantùm quia non faciebat mentionem legis Concilij, sed ratione materiæ,quia videbatur esse parum consentanea bonis religiosorum moribus. Vnde cùm esset etiã contra ius,& illius derogationem non contineret,suspicionem surreptionis generabat,& nihilominus non tanquam inualidum,aut surreptitium reiectum est,sed à Pontifice fuit reuocatum tanquam minùs conueniens. Et ita potest ille textus potiùs in contrarium,& pro nostra sententia induci.

Felin. Innoc,

8. *Quando præualet priuilegiũ cõtra prius priuilegiũ insertum in corpore iuris.*

Ex quibus consequenter sequitur,priuilegium concessum contra prius priuilegium insertum in corpore iuris,præualere contra illud, etiamsi specialem mentionem illius non faciat,dummodo in priuilegio priori non sit specialis clausula resistens contrariis priuilegiis. Hoc corollarium est contra aliud Panormitani,& sequitur ex eodem fundamento,quia de priuilegio inserto in iure communi idem fertur iudicium quoad scientiam,vel ignorantiam,quod de ipso iure communi, vt ipse Panormit. assumit, & tradunt Hostien. & Ioan.Andr.in cap.*ex parte.* 1.de decim.ergo regulæ datæ de iure communi procedunt etiam de priuilegiis in ipso insertis. Sicut ergo præsumitur Princeps concedere priuilegium ex certa scientia contra ius commune,ita etiam debet præsumi de priuilegio iuri communi inserto.Et ita sentiunt communiter iuris canonici interpretes in dicto cap.1.de rescript. & sumitur ex Glossa in cap. *vt circa*,de elect.in 6. verb. *corporali*, & Domin.ibi,& aliis relatis à Felino in dicto cap.1.n.11. & 12.Qui omnes docent, contrarium esse dicendum de priuilegio particulari extra ius commune existente:nam contra illud non præualebit priuilegium posterius,nisi clausulam, *Non obstante*, vel similem derogantem contineat, ex eodem fundamento cum proportione applicato,quia tale priuilegium nullo modo pertinet ad commune ius,sed vel ad factum,vel ad ius priuatum, quod Princeps facilè ignorare præsumitur, iuxta cap.1.de constit.in 6.& ideo non censetur Princeps habuisse voluntatem derogandi illi, quando id sufficienter non declarat. Et eadem ratione idem dicendum est de iure acquisito tertij,quia etiam præiudicium illud ad factum pertinet, quod Princeps ignorat,& ideo non præsumitur, velle illud, nisi expressè declaret,& ideo priuilegium non operabitur cum tali præiudicio.Limitandum tamen est,nisi materia priuilegij talis sit,vt intrinsecè secum afferat præiudicium huiusmodi: tunc enim non habet locum præsumptio ignorantiæ,vt constat. Tamen in eo casu limitandum est priuilegium, vt noceat quàm minimum fieri possit.Quæ doctrina sumitur ex cap. *super eo*,de offic. deleg.adiuncta Glossa ibi,verb.*intentionis*,cum his, quæ ibi notantur à Doctoribus,& ab Abb.in c. penult. de Cler.non resid.Felin.in d.c.*cùm nonnulli*,in regul.2.fallē.2.in fin.& fallē.4.limit.2.vbi plures alios allegat,& infrà tractãdo de interpret.priuilegij aliquid addemus.

Panorm. Hostien. Ioan .And.

Cap. 1. de rescrip. Glossa.

Ca. super eo. Glossa. Abbas. Felin.

CAPVT XV.

De forma priuilegij,quod vocatur, ad instar.

1. QVæ hactenus diximus de forma priuilegij, communia ferè sunt omnibus priuilegiis; nunc verò explicandæ sunt nonnullæ speciales formæ concedendi priuilegia,& in primis occurrit illa, à qua solet aliquod priuilegium *ad instar* appellari. Quia nimirum vnum priuilegium per similitudinem, vel æquiparationem ad aliud,alicui priùs datum, alteri conceditur. Vnde vt clarum supponimus esse possibilem hanc priuilegij formam, tum quia non solùm res,sed etiam nomē sumitur ex l.*omnia*.34.C.de Episcop.& cler.tum etiam quia per se videtur res manifesta. Nam(vt diximus)de ratione priuilegij tantùm est, vt Princeps sufficienter declaret voluntatem suam; potest autem illam declarare, vel specialiter omnia explicando, vel vno verbo generali cum relatione ad aliud, in quo omnia distinctè continentur. Nam & ad præceptum, & ad testamentum,vel donationem, imò & ad ipsam sacramentalem confessionem potest sufficere hic relationis modus,vt si pœnitens vno verbo se accuset de omnibus,quæ cum sacerdote extra confessionem cõmunicauit. Et hoc etiam confirmat vsus, vt patet ex cap. 2. de priuil. in 6. vbi licèt non ponatur expressè particula *ad instar*, ponitur æquiualenter per particulam *talibus*, & per particulam *sicut illi*; simile exemplum est in l. *ad similitudinem*,C. de aduocat diuersor. iudicior. & in aliis, quæ Mandosi. refert tractatu de priuileg.ad inst.q.3.

2. *Quid significet vox ad instar. Horat. Mandos.*

Inquirunt autem Iurisperiti,quid significet vox illa *ad instar*:nam quidam volunt significare idem, quo ad similitudinem,alij ad æqualitatem,alij dicunt,vtrãq; habere significationem,vel etiam plures,vt latè expēdit Horat.Mandos.suprà q. 1. Omissis tamen aliis vsibus illius vocis,existimo in præsenti materia idem esse priuilegium ad instar alterius,quod esse ad imitationē alterius,seu respicere illud tanquam exemplar, ad cuius imitationem sit.Quod ex citata lege, & ex communi modo concipiendi omnium satis constat. Quia verò hæc imitatio exemplaris interdum est propria,interdum metaphorica,aliquando adæquata, aliquando deficiens:dicendum est,per illud *instar*, significari propriam,& adæquatam limitationem,ita vt mēsuratum adæquetur mensuræ,& nec superet illam, nec ab illa deficiat.Probatur,quia si non esset propria imitatio nō esset vniuoca,sed analoga,vel æquiuoca concessio, & si non esset adæquata,esset incerta,& ambigua, & ita vtroq; modo esset inutilis,vel ambigua concessio. Priuilegium ergo *ad instar* concedit omnem fauorem, & gratiam formaliter contentam in suo exemplari,& in eodem sensu,in quo in exemplari continetur, & cum eadem extensione,vel restrictione,& non maiori,neq; minori,quia hoc totum spectat ad propriam, & adæquatam imitationem, éstq; necessarium, vt priuilegium sit vtile,& certum. Et hoc sentit clarè Nauar. in com.de Iubileo,not.26.num.2. cum Bald. in l. *omnia*, C. de Episc. & cler.idem confirmat,& locupletat variis exemplis Mandos.supra q.4.& in sequenti capite ampliùs explicabitur, & soluetur difficultas, quæ hic occurrere poterat.

Nauar. Bald. Mandos.

3. *An aucto exẽplari per nouas concessiones augeatur, & è conuerso?*

Primò enim de hoc priuilegio quæritur, an aucto exemplari per nouas concessiones, *ad instar* augeatur, & è conuerso.Vt v.g.si Complutensi Academiæ concessa sint priuilegia *ad instar* Salmanticensis Academiæ,an facta noua accessione priuilegiorum vniuersitati Salmanticensi, intelligatur facta Complutensi, vel è contrario. Hãc quæstionem quoad priorem partē proponit Bald.in dicta l. *omnia*, refértq; opinionem cuiusdam Guiliel.negantis,priuilegium *ad instar* augeri ad augmentum exemplaris,quam veram esse existimo,præcisè stando in vi priuilegij *ad instar*, quia quatenus tale est,dicit respectum imitantis aliud; dicitur autem aliquid fieri ad imitationem eius,quod iam existit,seu priùs factum est: non eius, quod futurum est. Et moraliter loquendo, qui concedit priuilegium *ad instar*,de illo tantùm cogitat, quod est alteri concessum,non de futuris. Confirmatur à simili ex l.*in testamen-*

Bald. Guiliel.

mento. 2. ff. de condit. & demonstr. Nam si testator iubeat fieri sibi monumentum ad instar alterius, quod est in tali loco, licet postea quod positum fuerat in exemplum, augeatur, & perficiatur, non tenebitur hæres alterius vel augere quod ipse fecit, vel imitari aliud prout auctum fuit, sed prout erat tempore conditi testamenti, quia testator de illo tantùm cogitauit; ergo similiter in præsenti. Nec obstabit dicta l. *omnia*, dicens, *Omnibus priuilegiis, quæ eadem sancta Ecclesia vel nunc adipiscitur, vel postea merebitur.* Quin potiùs hæc verba confirmant dictam resolutionem: nam vt illud priuilegium extenderetur ad futura, oportuit exprimi in lege; nam si solùm diceret, *Concedimus hospitali priuilegia ad instar Ecclesiæ maioris*, solùm fuisset intelligendum de Ecclesia maiori quoad priuilegia, quæ habebat; ergo ex vi particulæ *ad instar*, non potest fieri illa extensio, nisi exprimatur, vel saltem declaretur, mentem concedentis esse, vt locus priuilegiatus *ad instar*, semper, & in omni tempore futuro sit æqualis in priuilegiis alteri loco: tunc enim isto aucto augebitur etiã ille, vt seruetur æqualitas. Et hoc docuit etiam Baldus *Bald. Panormit. Mandos.* suprà, & Panormit. in cap. vlt. ne cleric. vel monach. num. 5. & Mandosi. q. 9. dicens esse communem omnium opinionem.

4. Et inde à fortiori deciditur altera pars: nam licèt exemplatum augeatur nouis priuilegiis, non ideo gaudebit illis exemplar, quia sunt simpliciter diuersa, & in priuilegiis non habet locum extensio per æquiparationem, vel similitudinem rationis. Item exemplar non habet habitudinem ad exemplatum, licèt hoc ad illud referatur, quia est illa relatio non mutua, nec etiã exemplatum est causa sui exemplaris, & nouum priuilegium, quod ei additur, nullo modo datur per respectum ad exemplar; ergo non est cur redundet in ipsũ exemplar. Quinimò licèt in priuilegio *ad instar* cõtingat aliquando extẽdi ad futura, quia in eo exprimitur, vel de seruanda semper æqualitate sufficienter disponatur: hoc non potest vsu venire respectu exemplaris, nisi noua cõcessio illi fiat, seu declaretur, vt illa æqualis semper sit reciproca. Nam cùm priuilegium priori loco concessum antecesserit sine vllo respectu ad posterius, nõ potest mutari propter mutationẽ subsequẽtis.

5. *2. quæsitum.* Secundò quæri potest, an abrogato, vel quomodolibet amisso, aut destructo exemplari intelligatur reuocatum, amissum, vel destructum priuilegium *ad instar*. Respondeo, non censeri reuocatum. Ita docet Bald. suprà cum eodem Guilliel. Panormit. n. 6. & Mandos. q. 6. & Nauar. suprà n. 8. Et ratio est clara, quia priuilegiũ ad instar in re ipsa est distinctum à suo exemplari, & non est correlatiuum eius, neq; ab illo pendet in conseruari, quia verba priuilegij absoluta sunt, vt supponimus, & ex vi particulæ *ad instar*, non sequitur talis dependentia. Imò in rigore loquendo, priuilegium, quod ponitur in exemplum, non est propria, & per se causa alterius, sed ponitur tantùm ad determinandam significationem generalium verborum, quibus priuilegium ad instar conceditur: facta autem illa determinatione, & cognita qualitate, & modo priuilegij sic concessi, nulla ratio dependentiæ inter illa priuilegia relinquitur, & quanuis demus, illam esse propriam causalitatem exemplarem, hæc non est talis, vt ab existentia exemplaris pendeat exemplatum, postquam factum est: sic enim videmus, multas res, vel ædificia fieri instar aliorum, quæ postea manent, licèt exemplaria destruantur. Igitur destructo loco, ad cuius instar alius priuilegium accepit, durat priuilegium concessum posteriori loco, etiamsi in priori destructum sit. Multóq; magis reuocato priuilegio ad instar, non reuocatur aliud, ad cuius instar concessum fuerat, quia est omnino prius, & absolutum, atq; independens à posteriori. *Panorm.* Et ex hoc principio infert Panormit. suprà, quando conceditur priuilegium ad instar alicuius iuris, vel potestatis, licèt postea restringatur exemplar, non propterea restringi priuilegium ad instar. Exemplum ponit in Clement. *duduum*, de sepul. vbi declaratur, priuilegium absoluendi concessum mendicantibus, legitimè præsentatis, seu approbatis ab Episcopis extendi ad omnes casus, præterquam ad eos, qui reseruantur à iure respectu parochorum. Ait enim quòd licet postea Episcopi casus reseruẽt parochis sibi subiectis, nihilominus priuilegium religiosorum nõ restringetur, quia est concessum ad instar illius potestatis, quam habebant Curati eo tempore, quo priuilegium fuit concessum. Quæ sententia satis communis est, & fortasse vera, vt latè prosequitur Emman. Roder. tom. 1. regular. *Em. Roder.* quæst. q. 61. ar. 2. & de illa suo loco dicemus. Nam propria ratio (vt opinor) non ex tempore concessionis, sed ex illa particula *à iure* sumenda est: reseruatio enim particularis Episcopi non est à iure, & ideo non obstaret, etiamsi antea esset, & ita non rectè ibi accommodatur præsens resolutio ex ratione priuilegij ad instar.

6. Sed quid, si contingat concedi priuilegium ad instar, & postea nullum inueniri priuilegium in loco, aut persona, vel corpore, ad cuius instar alteri est priuilegium concessum. Respondeo, tale priuilegium ad instar ex vi illius generalis clausulæ nihil operari; neq; esse validum, si in eo nihil aliud exprimitur, & exemplum non inuenitur. Hæc est communis sententia Doctorum, quos statim referam, & ratio est euidens quia illa concessio generalis manet incerta, & non potest ad particularia determinari; ergo est inutilis, quia actiones morales, & humanæ sunt circa particularia. Et confirmatur à simili ex l. *si sic legatum.* 75. §. *si mihi.* ff. de legat. 1 ibi, *Si quantitas non sit adiecta, euidenti ratione nihil debetur, quia non apparet, quantum fuerit legatum.* Dicens; tunc prudenti arbitrio determinari poterit modus, & quantitas, vel qualitas priuilegij, considerata conditione materiæ, & personarum: & coniectata mente concedentis: sic enim in d. l. *in testamento.* dicitur, si testator iusserit, sibi monumentum fieri instar alterius existentis in tali loco, & ibi nullum monumentum inuentum fuerit, non obligari hæredem ad faciendum monumentum simile altari, obligari tamen ad faciendum monumentum decens iuxta vires hæreditatis, & conditiones defuncti. Respondetur in præsenti materia non habere locum hoc arbitrium sine recursu ad eum, qui priuilegium concessit, quia ad illum spectat, & non ad alium, quod non habet locum in testatore, qui post mortem non potest mentem suam interpretari; auctor autem priuilegij semper id potest, quia licèt personæ mutentur, semper eadem cathedra perseuerat, quia sedes non moritur. Item in casu illius legis constabat satis de voluntate illius testatoris, quoad legati substantiam, determinatio verò quoad modum non fuit ita dependens ab exemplari ex mente testatoris, vt illa deficiente, fuerit omittenda principalis voluntas, quia nec illa posita fuit vt necessaria conditio, nec est vlla coniectura ad id præsumendum, iuxta ea, quæ in simili latè dixi lib. 4. de vot. c. 7. & 8. At verò in præsenti materia substantia priuilegij ad instar tantùm generaliter concessi omnino pendet ab illo exemplari, seu ex termino, ad quem fit relatio, & ideo non potest determinari per priuatum arbitrium, sed potestatem concedentis requirit.

1. quæsitum cum responsione. *l. in testamento.*

7. Dixi autem, hoc esse intelligendum, quando priuilegium ad instar tantùm generatim loquitur, non declarando species fauorum, vel gratiarum, quia si illæ exprimantur specificè cum relatione ad aliud, v. g. dicendo, concedimus vniuersitati Conimbricensi tale, & tale priuilegium, sicut Salmanticensis eis fruitur; in eo casu licèt exemplar non subsistat, seu licèt Academia Salmanticensis talia priuilegia non habeat, nihilominus priuilegium illud ad instar erit validum, & habebit effectum specificum in eo decla-

declaratum, illa verò clausula *sicut*, &c. nihil operabitur, sed valebunt talia priuilegia prout de iure valere possunt, vel prout absolutè sonant, vel prout solent similia intelligi, ac seruari. Quæ sententia sumitur ex capite *Abbate*, de verborum signification. vbi priuilegium sub hac forma concessum, *Concedimus vobis hanc facultatem, vel hoc ius eligendi, &c. secundùm antiqui temporis morem*, non conditionale, sed absolutum esse dicitur, ac proinde subsistere, licèt de illo antiquo more non constet, quando de specie fauoris, & priuilegij constat. Et hæc est ratio à priori huius resolutionis, quia illa particula relatiua *ad instar*, vel *sicut*, aut alia æquiualens, non est conditionalis, sed exemplificatiua (vt sic dicam) seu demonstratiua, vt iura ciuilia loquuntur: & ideo non subsistente exemplari valet priuilegium, quia nec determinatio priuilegij pendet ex exemplari, quia (vt supponitur) satis definita, & specifica est concessio, nec etiam voluntas concedentis pendet ex illo exemplo, quia non est conditionata, sed absoluta, & dispositiua, solúmque videtur additum illud exemplum ad maiorem explicationem, vel de noua videatur concessio. Atque ita sensit Glossa vlt. in cap. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. quam Bart. sequitur in Extrauag. *ad reprimendum*, verb. *prout*, & in leg. *admonendi*, ff. de iur. iur. & in leg. *eum, qui*, §. *Iulianus*, ff. de constit. pecun. & aliis locis, quos cum aliis auctoribus refert, & sequitur Felin. in dicto cap. *quoniam Abbas*, num. 11. & Mandos. suprà q. 5. qui variis exemplis hoc confirmant, & exornant, quæ ibi videri possunt. Addit verò Felin. cùm Bald. suprà, non solùm valere tunc priuilegium, verùm etiam quodammodo magis esse absolutum, quando exemplar non comparet, quàm si inueniretur, quia si inueniatur, debet secundùm illud limitari ex vi illius relationis ad instar; si tamen non inuenitur, tunc absolutè accipietur, ac si non essent verba illa appositа. Quod non debet videri absurdum: nam etiam posset priuilegium ad instar ampliari iuxta exemplar, si inuenietur, & sine illo non poterit, & ita æqua est conditio ex vtraq; parte. Non defuerunt tamen auctores, sentientes in eo casu priuilegium nihil operari, quos suprà refert Mandos. Sed non video fundamentum vrgens, & ideo illos omitto.

f. Abbat.

Glossa in cap. quoniam Abbas.

Bart.

Felin.

Mandos.

Bald.

8. *An priuilegium ad instar possit valere contra eum ad cuius instar concessum est.*

Præterea quæri solet circa hoc priuilegium ad instar, an possit valere contra eum, ad cuius instar concessum est. Veruntamen generalis quæstio infrà tractanda est, an priuilegiatus gaudere possit suo priuilegio contra pariter priuilegiatum, vbi regulam illam, vel negantem, vel affirmantem explicabimus. Nunc ergo solùm dicimus, priuilegiatum ad instar computandum esse tanquam æquè priuilegiatum cum suo exemplari, ad cuius instar priuilegium accepit, quantum ad ea, quæ ex simili priuilegio illi competunt, quia, vt dixi, illa priuilegia æqualia sunt, & tam exemplatum, quàm exemplar simpliciter, ac per se conceditur. Poterit ergo posterior priuilegiarius suo priuilegio vti contra priorem in his, & eo modo, quo priuilegiatus gaudet priuilegio contra pariter priuilegiatum, non verò in aliis; quæ verò illa sint, inferiùs dicemus, tractando de effectibus priuilegij.

9. *Aliud quæstiũ circa idẽ.*

Tandem occurrit hoc loco interrogare, an hoc priuilegium ad instar sufficienter censeatur concedi per talem verborum formam, *Concedimus tibi dignitatem, vel cathedram, aut rem similem, prout tuus prædecessor illam habuit.* Interdum enim, vt in facti contingentia in hac vniuersitate vidimus, prædecessor habuit cathedram cum iure ordinario, adiuncto priuilegio, & successori concessa fuit sub prædicta verborum forma: ideóq; meritò dubitatum fuit, an illa verba contineant in eo casu priuilegium *ad instar*, nec ne. Quibusdam placet pars negans, quia illa verba limitanda sunt ad ea, quæ antecessori competebant iure ordinario, & non sunt extendenda ad ea, quæ habebat ex priuilegio personali, quod cum persona fuit extinctum. Ita sentit Barbos. in l. *quia tale*. ff. solut. matrim. num. 1. & citat Gloss. in l. *hæres in omne*. 37. ff. de acquir. hæred. & ibi Angel. Roman. & Iason in lib. 1. consilior. consil. 20. Et probat, quia hæres, licèt repræsentet personam defuncti, & succedat in omnia iura eius, nihilominus non succedit in personalibus priuilegiis: nam hæc cum persona extinguuntur, vt ex superioribus constat; ergo similiter quando conceditur alicui cathedra, vel dignitas, cum omnibus, quæ prædecessor habebat, non intelliguntur concessa, quæ habebat ex personali priuilegio, & extraordinario iure. Atque ita verba illa non habent vim priuilegij ad instar. Et ad hoc confirmandum multa adducit Barbos. ex variis legibus, & doctrinis earundem interpretum, quas non directè, sed per æquiparationem inducit. Ex quibus tandem concludit, necessarium esse, vt exprimatur in concessione, vt succedat quis in his, quæ competebant prædecessori ex priuilegio personali, & tunc ait, ad successorem pertinere, quæ antecessori ex priuilegio competebant non ex persona eius, sed ex noua concessione. Et ad hoc allegat l. *stipulatio ista*, §. *sed si quis*, ff. de verbor. oblig. & l. *repeti*, in princip. ff. quibus modis vsusfruct. amittatur.

Barbos. Glossa. Angel. Roman. Iason.

Veruntamen ex hac vltima assertione, quæ verissima est, & clarissima, eneruantur omnia, quæ ad probationem prioris resolutionis afferuntur. Aliud enim est loqui de translatione omnium iurium, quæ vel naturali, & ordinaria successione, vel per legatum, vel aliam donationem priuatam fit; aliud verò est loqui de concessione facta à Principe. Nam de priori modo traslationis loquendo, manifestum est, clausulam vniuersalem non extendi ad priuilegia personalia, & successionem iure ordinario, vel ex propria voluntate possidentis factam, non comprehendere priuilegia personalia, quia nec est in potestate possidentis illa transferre, nec in illis potest esse propria successio, cùm per mortem habentis extinguatur. Et ad hoc genus translationis, vel successionis spectant omnia, quæ pro exemplis, & similibus adducuntur. Tale enim est illud de successione hæredis in omnia iura defuncti. Item illud de dispensatione, vt vnus succedat in omni iure alterius, quæ non intelligitur de his, quæ habebat iure extraordinario. Quæ ideo vera sunt, quia dispositio loquens per verbum succedendi, eo ipso limitatur ad iura, in quibus succedi potest, & similiter dispositio constituens ius ordinarium succedendi in aliquo munere intelligitur de tali munere secundùm omnia, quæ iure ordinario illi competunt, qua ratione Capitulum succedens Episcopo, sede vacante, non succedit in his, quæ illi competunt ex delegatione, iuxta cap. *verum*, de foro competent. & tradit Panormitanus in cap. *cùm olim*, circa finem, de maioritat. & obedien. At verò in casu, quem tractamus, termini sunt longè diuersi. Quia non agitur de successione, sed de noua concessione, non priuata voluntate facta, sed Principis, qui potuit tale priuilegium concedere antecessori, & potest illud in successore continuare, si velit, in quo omnes conuenimus, & solùm inquirimus, an per illa verba, *Concedimus tibi munus, vel cathedram sicut antecessor tuus illam habebat*, censeatur concedi priuilegium antecessoris, vel (quod perinde est) aliud ad instar illius. Et quoad hoc nihil planè videntur probare illa exempla, nec generalia principia in aliis terminis loquentia. Nec etiam ostensum est, cur illa verba sint restringenda ad sola iura ordinaria talis muneris, & non comprehendant etiam illa, quæ ex particulari priuilegio antecessori data sunt, cùm supponamus vtraque pendere

10.

c. verum. Panormit. c. cùm olim.

dere à voluntate eiusdem Principis concedentis, & vtraque possint commodè sub illis verbis comprehendi, & alioqui regula generalis sit, beneficia Principis latè esse interpretanda.

11. *Oppugnatur regula Barbosæ.* Quapropter mihi non placet regula illa generalis, & absoluta, quam Barbosa ponit, & in casu suprà commemorato contrarium in praxi censui, duplici adhibita consideratione, quam nunc etiam propono, & pro regula habendam censeo. Primò enim circa verba concessionis, per quæ non solùm res, seu munus conceditur, sed expressè additur, *prout antecessor id habuit*, seu, *cum omnibus iuribus, quæ præd. cessor habuit*, considerandum est, an talis forma verborum sit ordinaria in omni prouisione talis muneris, vel cathedræ, &c. quoties ex gratia Principis donatur, ita vt semper in illa addatur illa æquiparatio ad antecessorem, quocumq; modo munus illud habuerit, id est, siue cum priuilegio, siue absque illo, vel potiùs illud additum, *prout*, &c. sit extraordinarium, & speciale. Nam in priori casu procedit prior sententia, tunc non censeri concedi per illa verba specialia priuilegia, propter fundamenta dictæ sententiæ, addendo, tunc nullum esse verbum in rigore significans priuilegij concessionem, cùm per illa eadem verba significari soleat prouisio rei cum iure suo ordinario, vt communiter esse solet in prædecessoribus. At verò quando forma concessionis specialis est, & extraordinaria, magna præsumptio est continere priuilegium *ad instar*, & illud additum, *prout*, &c. positum esse propter priuilegium antecessoris, quod voluit Princeps etiam successori concedere, non iure successionis, sed gratia æquiparationis, quam ipse Princeps facere voluit. Ratio est, quia tunc cessant omnes præsumptiones contrariæ sententiæ, cùm illa non sit successio, nec ordinaria dispositio: & aliunde accrescit magna ratio credendi, illa verba non fuisse addita superfluè, & sine vllo effectu: nullum autem habent, si ad priuilegium prædecessoris non referantur; ergo non propter aliam causam posita sunt.

12. Augebitur autem maximè hæc coniectura, si addatur secunda de qualitate priuilegij. Nam si non contineat præiudicium tertij, sed fauorem Principis, tunc maximè cauendum est, ne verba priuilegij inania reddantur. Quando enim priuilegium fuerit odiosum, & aliis præiudicium afferens, vel bono communi, tunc maior est licentia restringendi verba, etiamsi ex parte non habeant effectum propter aliquam conditionem subintellectam, & non impletam, vt quòd voluerit Princeps concedere omnia iura ordinaria, & extraordinaria, quæ aliis non præiudicant. At verò quando priuilegium est simpliciter fauorabile, & potest habere iustam causam, & rationem, dici non potest, illa verba esse addita sine vllo effectu, vel intentione Principis, & ideo sicut extraordinaria sunt, ita etiam aliquid vltra ius ordinarium concedunt, quod esse non potest, nisi æquiparatio in priuilegio cum antecessore fiat; ergo hoc concedunt, & hoc est priuilegium ad instar.

CAPVT XVI.

De communicatione priuilegiorum, & eorum collatione cum priuilegijs, ad instar.

1. *Emmanu. Roder.* ALia forma concedendi priuilegium esse solet per communicationem priuilegij alteri priùs concessi, quæ est valde vsitata præsertim in priuilegiis religionum, vt constat ex compendiis eorum, & ex his, quæ latè refert Emman. Roder. 1. tom. q. 55. per totam. Circa quam formam concessionis in primis clarum est, efficaciam eius in hoc consistere, quòd A ius vni cõcessum per aliquod priuilegium, alteri etiam conceditur per quandam extensionem, vel certè per quandam multiplicationem talis priuilegij: vt nomine communicationis significari videtur. Ad intelligendum autem, qualis, & quanta sit hæc communicatio, verba indulti attente pensanda sunt, tum ex parte illius, cuius priuilegium communicatur, tum ex parte eius, cui communicatur, tum denique ex parte modi, quo communicatur, & in his omnibus fere obseruandæ sunt generales regulæ de interpretatione, ampliatione, vel restrictione priuilegiorum, quæ in superioribus tactæ sunt, & in sequentibus tradentur. Solet autem specialiter quæri, an communicatio priuilegiorum, quæ religionibus, aut religiosis cõcedi solent, intelligatur fieri de priuilegiis concessis religionibus ipsis, vel de concessis etiam particularibus domibus, B aut personis. Sed in hoc nihil certius dici potest, quàm ponderanda esse verba communicationis. Regulare autem est, vt communicari intelligantur priuilegia concessa intuitu religionis, seu totius congregationis, iuxta declarationem Leonis X. quæ refertur in supplemento Minorum. Aliqua verò sunt specialia priuilegia, quæ concedunt communicationem in priuilegiis etiam specialium domorum, & hæc ipsa specialia priuilegia per alias generales clausulas aliis communicantur, & ita poterunt cum proportione eodem fauore gaudere, vt latiùs exponit Emmã. Roder. 1. tom. quæst. 55. art. 18. *Emman. Roder.*

2. Sed explicare oportet, an hæc concessio priuilegij per communicationem eadem sit cum concessione priuilegij ad instar, soloque nomine differant, vel si C maiorem habent differẽtiam, quæ illa sit. Aliqui enim hanc differentiam constituunt quòd per priuilegium ad instar non idem, sed distinctum priuilegium conceditur, licèt simile: nam ipsa similitudo, & relatio, quam importat particula *ad instar*, hanc distinctionem requirit, vt constat etiam ex Dialectica. At verò per communicationem non aliud, sed idem priuilegium conceditur ei, cui communicatur. Nam communicatio priuilegij non est eius multiplicatio, sed extensio, & quasi applicatio eiusdem priuilegij ad plura subiecta.

3. *Mandos.* Hanc differentiam latè tractat Mandos. dicto tract. de priuilegiis ad instar. q. 2. & illam non probat, ac meritò, modus quo rem explicat, mihi non placet, quia identitatem priuilegiis ponit in vtroque extremorum, & negat similitudinem inter priuilegia, licèt D illam ponat inter priuilegiata. In primis ergo ait, per communicationem idem priuilegium communicari, quia vis verbi communicandi hoc requirit. Et quia tenor concessionis per communicationem est hic, *Concedimus Minoribus v.g. communicationem priuilegiorum, quæ habent Prædicatores*, in qua forma relatiuum *quæ*, refert substantiam, non accidentia. Item quia leges, quæ communicationem priuilegiorum concedunt, plerumque per relatiuum identitatis illa concedunt, vt ibi latè refert. Addit verò, idem esse in priuilegio ad instar, & hoc quidem tollere similitudinem priuilegiorum inter se, quia idem non est simile sibi nihilominus tamen res priuilegiatas fieri similes inter se, quia subiecta eandem qualitatem habentia similia sunt. Vnde E concludit, illam identitatem nihil obstare, quominus priuilegium communicatum sit priuilegium ad instar, quia illud relatiuum *ad instar*, non dicit similitudinem inter priuilegia, sed inter priuilegiata.

4. Sed hoc nec in iure est necessarium, nec per analogiam ad Philosophiam sustineri potest. Interrogo enim, quo sensu dicat in communicatione priuilegiorum, idem priuilegium præexistens in vno communicari alteri: aut enim loquitur de identitate specifica, vel numerica. De numerica dici non potest, tum quia idem numero priuilegium non potest simul esse in diuersis subiectis, & æquè primò in

in singulis, priuilegium autem communicatum tam propriè,& per se conuenit ei, cui communicatur, ac priùs erat in altero, sicut dictum est de Priuilegio ad instar. Tum etiam quia tale priuilegium durat in eo, cui communicatur, etiamsi in altero, in quo priùs erat,amittatur,vt statim dicemus. Tum denique quia argumenta, quæ pro hac identitate fiunt,ad summum probant specificam identitatem. Si autem de hac tantùm sit sermo, cum illa identitate stat perfecta similitudo non solùm inter priuilegiatos, sed etiam inter priuilegia ipsa, vt constat de quacumque identitate specifica inter qualitates, & ratione earum inter qualia,quatenus talia sunt. Ergo immeritò dicit illi Auctor, per communicationem, & per priuilegium ad instar, concedi eadem priuilegia, non autem similia: nam quæ illo modo sunt eadem, etiam similia sunt; sicut ergo priuilegium ad instar non excludit identitatem,ita non excludit similitudinem.

5. Particula, ad instar, semper referre priuilegia ipsa inter se, & non tantùm personas priuilegiatas.

Neque est verum,particulam *ad instar*,non semper referre priuilegia inter se, sed tantùm personas priuilegiatas: nam potiùs priuilegium ad instar dicitur tale propter habitudinem ad aliud priuilegium, quod imitatur: ergo talia priuilegia etiam sunt numero distincta,& vnum est quasi exemplar alterius, & hoc est ad instar illius, vt ex suprà dictis patet. Nec potest intelligi,quomodo priuilegium detur vni ad instar alterius rei,vel personæ,nisi illa sumatur formaliter vt affecta tali priuilegio, vt in l. *omnia*. C.de sacrosanct. Eccles.cum hospitalibus conceduntur priuilegia ad instar Ecclesiæ primariæ, sine dubio intelligitur supponi Ecclesia vt talibus priuilegiis affecta, & ita non solùm hospitale fieri simile Ecclesiæ, sed etiam priuilegium hospitalis effici simile priuilegio Ecclesiæ, imò non aliter subiectum fit simile alteri, nisi efficiendo in eo formam, quæ sit similis formæ alterius. Per hæc ergo nulla differentia inter hæc priuilegia explicatur.

6. Priuilegium ad instar dicere similitudinem non perfectam sed ad imitationem: communicationem autem priuilegij dicere exactam, sentiunt aliqui.

Posset verò vlterius addi priuilegium ad instar dicere similitudinem,non tamen perfectam,& exactam, sed per quandam imitationem, communicationem autem priuilegij dicere integram, & totalem concessionem priuilegij,& ideo dici potiùs idẽtitatem,quàm similitudinem, potéstq; hæc differentia confirmari ex quadam formula concedendi hãc communicationem, quam specialiter inuenio in quadam Bulla Pij V. Societati nostræ concessa,cuius verba sunt, *Possint liberè, & licitè vti, frui,potiri, & gaudere* (scilicet, priuilegiis aliarum religionum)*in omnibus,& per omnia, non solum ad illorum instar, sed pariformiter, & æquè principaliter. Absque vlla prorsus differentia,proinde ac si Societati,&c. nominatim,& specialiter, ac generaliter concessa fuissent.* Quæ verba supponunt,priuilegium ad instar non esse pariforme suo exemplari,nec esse tam amplum, sicut priuilegium per communicationem concessum, nec eiusdem rationis cum illo. Et confirmatur, quia priuilegium communicatum est verum priuilegium; priuilegium autem ad instar, cõparatione alterius est quasi fictum fictione iuris. Vnde Bald. ait, ciuem ad instar, seu ex priuilegio non esse legitimum,& verum ciuem, sed similitudinarium; *Omnis autem similitudo* (inquit) *est quoddam figmentum rei,& non proprietas ipsa*, citat l. *sed si accepto*. ff.de iure fisci.

Bald.

7. Oppugnatur prædictus modus dicendi.

Verumtamen hic etiam modus dicendi non placet. Primò, quia suprà dictum est priuilegium ad instar absolutè concessum, extendi ad omnia, ad quæ suum exemplar extenditur, atque adeò de se dicere imitationem perfectam, & non tantùm adumbratam, vel fictam, cuius oppositum in hac differentia supponitur sine sufficienti fundamento, vt patebit, cùm tamen illud efficaciter videatur probatum ratione suprà facta, quòd aliàs incerta esset, & ferè inutilis concessio priuilegij ad instar absolutè,& sine alia explicatione. Quod si dicatur,priuilegium ad instar, licèt interdum sit perfectum posset interdum saluari cum imperfecta imitatione. Contra hoc est, quia illud solùm habet locum,quãdo in priuilegio explicatur. Hoc autem modo etiam communicatio potest esse imperfecta,& solùm per quandam participationem. Quod si communicatio priuilegij absolutè facta,& sine limitatione intelligitur de adæquata communicatione totius priuilegij, etiamsi expressè hæc adæquatio non explicetur, quia non est vlla ratio addendi limitationem,quia si hæc licentia daretur, tota concessio esset incerta, & ambigua:ita etiam dicendum est de priuilegio ad instar, propter eandem rationem; ergo in hoc potiùs æquiparantur, quàm differant: nam absolutè facta vtraq; est perfecta concessio:per additionem verò, & expressam concedentis voluntatem vtraque potest limitari, & tantùm ex parte, vel per imitationem imperfectam fieri.

8.

Vnde etiam constat, non rectè adduci verba illa Pij V.ad differentiam prædictam cõfirmandam. Nam sicut ex illis verbis videtur colligi, priuilegium ad instar posse esse inæquale, & secundùm quid,ita etiã colligi poterit, communicationem priuilegij non esse pariformem, neque æquè principalem, neque absque vlla differentia, nisi hæc expressè declaretur in priuilegio,quia cùm hæ particulæ expressè addantur, insinuatur, sine illis non esse ita adæquatam communicationem. Quòd si hoc falsum est, vt videtur probatum, dicendum necessariò erit, illud non colligi ex additione illarum particularium, quia non semper adduntur propter nouum effectum, sed propter maiorem explicationem eiusdem effectus, & ad tollendam omnem tergiuersationem, & vmbram eludendi priuilegium. Imò etiam interdum multiplicantur huiusmodi verba ad explicandum magnum affectum concedentis,vt patet de illis,*Vti,frui,potiri, & gaudere, &,in omnibus,& per omnia*. Idem autem dicendum erit de prædictis verbis respectu priuilegij ad instar, vt exposuit Mandos. dicta q. 2. num. 13. vbi ipse refert *Mandos.* alias priuilegiorum formulas, quæ habent, *non ad instar,sed pariformiter*, & miratur quomodo illa negatio cum aduersatiua coniunctione ponatur, ac si illud non esset priuilegium ad instar, vel ac si esse ad instar, & esse pariformiter essent opposita. In prædicta autem Bulla non legitur absolutè *non ad instar*, sed *non solùm ad instar*,quæ verba faciliorem habent explicationem: nam quia priuilegium *ad instar* latitudinem habere potest, & obscuritatem, vel tergiuersationem, si solùm ponatur, ideo ait Pontifex, concedere se priuilegia dicta non solùm *ad instar*, sed etiam cum omni proprietate, & exaggeratione, vt magis statim declarabimus.

9. Notanda de priuilegio, ad instar & per communicationem.

Quapropter tam de priuilegio *ad instar*, quàm de priuilegio per communicationem distinctio aliqua præmittenda est,vt propriè,& vniuocè fiat comparatio.Primo ergo duobus modis intelligi potest priuilegium esse *ad instar*; primò *ad instar*, alterius conditionis,seu proprietatis,quæ in exemplari non est ex priuilegio,sed ex naturali origine,vel ex antiquo, aut ordinario iure.Secundò potest priuilegium esse *ad instar* alterius priuilegij, vel priuilegiati quoad ius, quod ex speciali priuilegio habet.Priori modo est verũ,quod in quadam confirmatione suprà sumebatur, priuilegium *ad instar* nõ constituere aliquid verè tale, quale est suũ exemplar,sed fictione iuris:sic enim priuilegium legitimationis dici potest *ad instar* legitimorum filiorum, non tamen facit verè, & realiter legitimum filium, sed fictione iuris. Et sic etiam procedit quod dicebat Bald.ciuem ex priuilegio non esse legitimum,& naturalem ciuem,sed instar eius,secundùm quandam similitudinariam rationem. Sicut etiam dicere solemus, priuilegium nobilis non facere verè,& naturaliter nobilem,sed ciuiliter fictione iuris. Et cum eadem limi-

Bald.

tatio

tatione accipiẽdum eſt quod idem ait, omnem ſimilitudinem eſſe figmentum rei, & non proprietatem: eſt enim verum de hac ſimilitudine legali (vt ſic dicam) reſpectu rei naturalis; nam alioqui perfecta, & naturalis ſimilitudo in veritate & proprietate conſiſtit, imò ſi proprietas in vtroq; extremo legalis ſit, poteſt ſimilitudo eſſe omnino propria, & non tantùm analoga, vt iam dicam. Poſteriori autem modo nos hactenus loquuti ſumus de priuilegio *ad inſtar*, nimirum, quod datum eſt inſtar alterius priuilegij, ſeu quod idem eſt, ad imitationem effectuum, & proprietatum, quæ in alio ſunt etiam ex priuilegio: nam hoc modo loquuntur iura de priuilegio *ad inſtar*, & hic eſt communis vſus talis vocis: nam prius nõ ſolet vocari priuilegium *ad inſtar*, ſed directum, & (vt ita dicam) primarium, licèt effectus eius poſſit dici eſſe *ad inſtar* alterius effectus naturalis ſecundùm analogiam, & fictionem iuris. Hoc ergo priuilegium *ad inſtar* non eſt fictum, ſed verum, nec inducit aliquid per iuris fictionem, ſed verè, & propriè concedit quidquid aliud priuilegium, quod eſt veluti exemplar ſuum, concedit, & ita inducit ſimilitudinem in priuilegiis omnino propriam, & abſq; aliquo figmento.

10. *Reſolutio auctoris.* Iuxta hanc ergo diſtinctionem dicendum eſt, priuilegium propriè dictum *ad inſtar*, vtiq; alterius proprij priuilegij, non diſtingui à propria communicatione priuilegij, & hoc rectè probari rationibus factis. Priuilegium autem vocatum *ad inſtar* propter ſolam imitationem alterius iuris ordinarij, & quaſi connaturalis fundati in proprietate originaria, ſeu naturali, illud meritò diſtingui à priuilegio per communicationem, quia ibi non fit re vera communicatio priuilegij, ſed conceditur per priuilegium, quod alteri conuenit ſine illo, vel ſi conuenit ex priuilegio, illud eſt iam factum quaſi connaturale propter antiquitatem originis, vt in nobilitate originaria, vel in iure ciuitatis ex antiquo domicilio, & ſimilibus. Et fortaſſe Pius V. in prædicta Bulla, quæ incipit, *Dum indefeſſæ*, ideo tam accuratè declarauit illam communicationem priuilegiorum ordinum Mendicantium factam Societati, non eſſe tantùm *ad inſtar*, quia in illa declarauerat, religionem Societatis Ieſu mendicantem eſſe, & ideo ne quis putaret, eſſe mendicantem ſolùm ex priuilegio, & fictione iuris, & ideo concedi illi mendicantium priuilegia, ſolùm *ad inſtar* verarum mendicantium religionum, ideo expreſsit concedere ſe talia priuilegia Societati pariformiter, & æquè principaliter abſque vlla prorſus differentia, quia nimirum inter verum, & fictum fictione iuris ſemper relinquitur aliqua differentia; Societas autem non fictione iuris, ſed verè religio mendicans eſt, & ideo æquè principaliter, & ſine vlla differentia illi communicantur priuilegia.

Pius V.

11. Denique oportet alteram diſtinctionem adhibere ex parte cõmunicationis priuilegiorum, duobus enim modis fieri contingit. Primo vt priuilegium vni tantùm per ſe, & propter ſe concedatur, ab illo autem quaſi redundet, & deriuetur ad alios propter connexionem, quam habent cum illo primo, ita vt non in propriis perſonis cenſeatur illis conceſſum priuilegium, ſed in alio. Sic priuilegia religionis alicuius interdum communicantur familiaribus non ratione ſui, ſed ratione religionis, à qua omnino pendent in illorum vſu, & fructu. Secundò, priuilegium vni corpori, vel perſonæ conceſſum, communicatur alteri propriè, & æqualiter, ita vt ex propria perſona illo vti poſſit, non minùs, quàm prior poterat, vel quàm ipſa poſſet, ſi primò, & per ſe fuiſſet communicatum ei priuilegium. Et hoc modo communicatio priuilegiorum ordinariè fit inter religiones per indulta Pontificum, vt conſtat in Societate, & Bulla citata, & ex alia Gregor. XIII. *Aſcendente Domino*, & idem eſt in alijs religionibus, vt conſtat ex compendiis verb. *communicatio*, & refert latè Emman. Roder. 1. tom. q. 55. præſertim art. 21. cum Cordu. in addit. ad Compend. verb. *communicatio*, in fine.

Gregor. XIII.

Emmanu. Roder. Corduba.

12. Priuilegium ergo communicatum priori modo alicui tanquam acceſſorio ratione principalis, non poteſt dici priuilegium *ad inſtar* proprie ſumptum, vt de illo in ſuperiori puncto loquuti ſumus: quia non eſt ibi conceſſio vnius priuilegij *ad inſtar* alterius, ſed eſt extenſio quædam eiuſdem priuilegij. Vnde ibi locum habet ratio tacta ſuprà, quod ibi non eſt priuilegiorum ſimilitudo, nec relatio, aut æquiparatio vnius ad aliud, ſed eſt idem priuilegium non tantùm ſpecie, ſed etiam numero, quod vni primo, & alteri ratione illius primi communicatur. Vnde fit etiam, vt inter ea duo membra, quæ illo priuilegio gaudent, non ſit æqualitas: nam ſemper acceſſorium pendet à principali, & ſi principale illud renunciet, vel alio modo illud amittat, conſequenter illud etiam perdet acceſſorium. Vt ſi religio amittat priuilegium, conſequenter donati, vel, ſeruientes intra domos viuentes illorum fructu priuantur, non verò è contrario: nam licèt priuilegium perdatur quoad acceſſorium, ſeu familiares, non amittetur quoad religionem, quia acceſſorium ſequitur principale, & ab eo pendet, non è contrario. Et eadem ratione licèt illi, quibus ſecundariò communicatur priuilegium, illo gaudeant, & vti poſsint contra alios; non verò contra illum ratione cuius illud participant, ne quod in fauorem ipſorum recipiunt, in eorum grauamen, & odium conuertatur, vt rectè docet Corduba, & Emman. Roder. ſuprà loquentes de priuilegiis religionum, quatenus ſeruientibus communicantur. Et generaliùs idem docet Panormit. in cap. *ex parte*, 15. de for. compet. num. 14. dicens, qui priuilegio vtitur iure alterius, non poſſe illo vti contra eum, ratione cuius illo gaudet, quod etiam affirmat Bart. in l. *donationes*. 26. C. de donat. inter vir. & vxor. ex l. *ſi iudex*. 14. ff. de minor. quæ non in propriis terminis, ſed per quãdam particularem rationem induci poteſt. Denique in hoc quodammodo æquiparatur priuilegium ſic cõmunicatum priuilegio *ad inſtar*, impropriè dicto, propter imitationem impropriam, quam facit per fictionem iuris: ſic enim hoc priuilegium dum extenditur ad familiares religionis, v.g. æſtimare illos videtur tãquam religioſos fictione iuris, vel per quandam habitudinem, & analogiam.

Cordu. Emman. Roder. Panormit.

Bart.

13. *Illatio contra dicta.* Dicet verò aliquis; ergo priuilegia conceſſa religioni, vt ſic, quatenus communicantur ſingulis religioſis diuiſim, ac perſonaliter, erunt priuilegia per communicationem, non per directam conceſsionem, quia non ratione ſui, ſed ratione totius corporis ſingula membra religioſa illis priuilegiis gaudent, & in eis à corpore dependent: nam ſi corpus religionis illis priuetur, vel illa renunciet, vel amittat, omnes & ſinguli religioſi illis carebunt: non verò è contrario. Religio etiam vti poterit tali priuilegio contra ſuum religioſum, non tamen è contrario; ergo eſt illud priuilegium per communicationem imperfectam, & ſimilitudinariam, etiam reſpectu religioſorum: conſequens autem videtur abſurdum, & alienum à modo loquendi omnium de huiuſmodi priuilegiis.

14. *Reſponſio.* Reſpondeo, talia priuilegia reſpectu religioſorum, non eſſe per communicationem propriè loquendo, ſed per conceſſionem primariam, & directam. Quia quando priuilegia religionis talia ſunt, vt pro ſingulis religioſis, & ad perſonalem vſum conferantur, primò, ac per ſe conceduntur ipſis perſonis religioſis: nã licèt videantur concedi ſingulis ratione totius, etiam conceduntur corpori mediantibus membris ſecundùm diuerſa genera cauſarum. Nam ſi reſpiciamus rationem motiuam, illa videtur eſſe fauor religionis, & hoc modo conceditur membris propter totum: tamen ſi ſpectemus immediatum ſubiectum, cui fit fauor

fauor priuilegij, illud est vnaquæq; persona religiosa, nec conceditur corpori, nisi quatenus omnibus, & singulis membris datur, quia actiones vel effectus, propter quos datur priuilegium, ad singulos spectant, non ad corpus vt tale est, vt supponimus. Et in hoc est magna differentia inter ipsos religiosos, & alios qui quasi extrinsecè adhærent religioni. Et ideo etiam non potest dici tale priuilegium secundùm hunc respectum; esse *ad instar*, aut secundùm fictionem aliquam, neque secundùm propriam dependentiam, nisi fortasse quatenus partes pendent aliquo modo à toto, & è contrario. Dixi autem respectu religiosorum, vtique iam professorum, quia respectu nouitiorum dici potest hæc communicatio secundùm aliquam fictionem, & extensionem, & ideo vt talia priuilegia conueniant religiosis non est necessaria specialis expressio, aut declaratio, sed satis est, quòd religioni concedantur; vt verò complectantur nouitios, necessaria erit expressa verborum forma, & ita obseruat vsus, & multo magis est necessaria, vt ad familiares extendatur. Vnde etiam in his solent requiri speciales conditiones, vt v. g. quòd actu seruiant, intra monasteria habeant, &c. in religiosis autem sola professio sufficit, vt notari potest in Trident. sess. 24. cap. 11. de reformat.

Conc. Trid.

15. *Quod nam sit proprium priuilegium per communicationem simpliciter idem qui iure nil differens à priuilegio ad instar, propriè sumpto.*

At verò priuilegium, quod vni priùs concessum est, & postea communicatur alteri in propria persona, ita vt fiat illius proprium, non minùs, quàm si tali personæ, vel rei fuisset primariò concessum: illud est proprium priuilegium per communicationem simpliciter, & in re nihil differt à priuilegio *ad instar* propriè sumpto, quale suprà explicatum est. Ita tandem concludit Mandos. suprà, & idem sentiunt Cordu. & Emman. Roder. licèt in terminis quæstionem non tractèt. Et probabitur facilè declarando vim, & efficaciam huius communicationis. Primò enim hæc communicatio est veluti concessio noui priuilegij, quia illi, cui priuilegium communicatur, nouum priuilegium conceditur, quod antea non habebat, & licèt antea illud priuilegium in specie esset in alio, non tamen erat in tali re, vel persona; ergo quoad hanc indiuiduationem, vt sic dicam, quasi de nouo fit. Vnde communicatio illa etiam dici potest multiplicatio numerica eiusdem priuilegij, vt suprà declaratum est. Deinde cùm dicitur, hoc priuilegium communicari, nihil aliud per hoc significatur, nisi quòd priuilegium vt receptum in eo, cui communicatur, sit eiusdem rationis cum illo, quod communicatur: hoc autem ideo est, quia fit *ad instar*, & similitudinem illius; est ergo illud priuilegium *ad instar*, & quod per hanc vocem significatur quasi in actu signato, per verbum communicationis significatur in actu exercito; res autem eadem est.

16. *Proprietates suprà declaratæ in priuilegio, ad instar, locũ habent in priuilegiis communicatis absoluto & perfecto modo.*

Præterea (quod ad rem moralem præcipuè spectat) hinc fit, vt proprietates suprà declaratæ in priuilegio *ad instar*, in priuilegiis communicatis absoluto, & perfecto modo, locum habeant. Nam per communicationem hanc ita fit proprium priuilegium in eo, cui communicatur, vt mutatio in vno facta non necessariò fiat in altero, nec è conuerso, siue illa sit per modum augmenti, siue per modum diminutionis, aut corruptionis. Ratio est, quia communicatio priuilegij, seu priuilegiorum, si nihil aliud addatur, intelligitur fieri de priuilegiis concessis, vel secundùm mensuram concessionis iam factæ, quia vel verbum *communicandi*, regulariter cadit super verbum de præterito, quod ad futurum, de se non extenditur, vt dicendo, *Communicamus huic hospitali priuilegia concessa tali hospitali*: vel licèt non adddatur verbum, *concessa*, sed simpliciter dicatur, Tale hospitale gaudeat priuilegiis talis Ecclesiæ, intelligitur de concessis, quia non sunt eo tempore priuilegia talis Ecclesiæ, nisi quæ illi concessa sunt. Et ideo vbi Princeps vult largiorem facere communicationem, addit specialia verba, quibus expressè declaret, non tantùm communicare priuilegia concessa, sed etiam concedenda, sicut fecit Pius V. in dicta Bulla, & similes sunt plures in compendio, verbo *communicatio*. & ita quoad hoc idem omnino sentiendum est de priuilegio per communicationem, & ad instar. Et ita sentit Mandos. dicto tract. Gloss. 14. vbi ita interpretatur quandam priuilegiorum communicationem Societati factam à Pio V. in Bulla, *Æquum reputamus*, anni 1565. & ideo putat communicationem priuilegiorum Societati factam à Pio V. non extendi ad priuilegia concedenda, nisi per aliam communicationem quasi reflexam, seu in quantum illi communicantur priuilegia aliarum religionum, in quibus illa extensio continetur. Sed licèt hoc sit probabile, attento solo tenore illius Bullæ, nihilominus est alia Bulla eiusdem Pij V. *cùm indefessæ*, (quam ille author sine dubio non vidit, quia fortasse ante illam editam, tractatum illum composuit, nam fuit post sex annos à superiori edita) in qua expressis verbis communicantur Societati priuilegia concessa, & concedenda. Hæc ergo clausula, vel alia æquiualens necessaria est ad illam extensionem, quæ solet etiam addi in priuilegio ad instar, vt constat ex l. *omnia*, C. de Episcop. & cler. & ita in hoc non est differentia inter hæc priuilegia.

Pius V. *Mandos. Glossa.* *Pius V.*

17. *Mutatio priuilegii respectu eius cui primo fuit datum, non mutat respectu illius cui posterius.*

Simili modo dicendum est de mutatione priuilegij communicati quoad diminutionem, vel amissionem, quia licèt priuilegium minuatur, vel amittatur, siue per reuocationem, siue per non vsum, siue quocumq; alio modo in eo, cui priùs directè concessum fuit, inde nulla resultat mutatio in eo, cui postea fuit communicatum, quia hæc posterior concessio non pendet à prima, quia non conceditur posteriori tanquam accessorio, seu connexo cum priori, sed per se, ac directè ex propria, & in propria persona, solúmque est inter illas concessiones antecessio temporis, & quædam multiplicatio, ideóq; mutatio in vno facta non potest alteri nocere. Atq; ita tradit Panormit. in c. *cùm accessissent*, de constit. & cum illo Syluest. verb. *priuilegium*, q. 11. in fine. Mandos. suprà q. 6. Roder. tom. 1. quæst. 55. art. 19. vbi in hoc sensu ait, per communicationem priuilegij dari ius vtendi illo, non tamen cõmunicari vsum, vel non vsum eius, cui priùs tale priuilegium datum est. Quod verè dictum est, & idem dici potest de quacumq; renuntiatione priuilegij, vel causa ab vno data ad illius amissionem; nam in his non est facta communicatio. In his ergo non inuenitur differentia inter priuilegium per communicationem, & *ad instar*, nec etiam in aliis, quæ suprà notata sunt.

Panorm. Syluest. Mandos. Roder.

CAPVT XVII.

Vtrùm communicato priuilegio etiam restrictio eius communicetur.

1.

Occurrit tamen in hac æquiparatione specialiter inquirendum, an priuilegium alicui concessum cum certa restrictione, & postea communicatum alteri, intelligatur communicatum cum eadem restrictione, etiamsi illa non exprimatur, sed absolutè dicatur, communicari huic priuilegium, quòd alter habet. Nam videtur ex dictis sequi pars affirmans, primò per argumentum à contrario, quia illa restrictio non superuenit communicationi, sed supponitur in prima concessione. Sed restrictio, quæ superuenit, post communicationem non extendi ad talem restrictionem; ergo positum dicendum videtur in restrictione, quæ præcedit. Item illa restrictio necessariò transit ad priuilegium ad instar; ergo etiam transit cum communicatione priuilegij perfecta. Probatur consequentia, quia hæc vel sunt in re idem, licèt verbis differant, vel certè parificantur; est enim eadem ratio in vtroque præsertim quoad hanc conditionem.

An

Antecedens autem patet, quia priuilegium datum à principio cum restrictione cum eadem proponitur, vt exemplar alterius, quia re vera non est datum, nisi in tali gradu, vel cum tali modo, & sic proponitur in exemplar, quando aliud datur ad instar illius; ergo illa restrictio necessariò transit ad exemplatum. In contrarium verò est, quia restrictio addita in prima concessione respectu eius cui facta est, non semper æquè aut bene accomodatur alteri, cui tale priuilegium per communicarionem concessum est; ergo non est verisimile, restrictionem etiam communicari, vt v. g. conceduntur Societati sua priuilegia cum hac restrictione, vt singuli religiosi illis vti non possint, nisi per caput proximum totius religionis, quod est generalis, id est per applicationem, & consensum eius; quando ergo hæc priuilegia aliis religionibus communicantur, non est verisimile restrictionem illam communicari, quę non est gubernationi aliarum religionũ accommodata. Similiter cõcedũtur Societati aliqua priuilegia cũ hac restrictione, vt aliæ religiones illis vti nõ possint per viam cõmunicationis; aliæ verò religiones habẽt priuilegia communicandi in omnibus cum cæteris aliis religionibus; ergo illa restrictio non poterit aliis religionibus nocere.

2. *Prima restrictio priuslegij.* Aduerto, triplicem posse cogitari restrictionem in huiusmodi priuilegiis. Prima esse potest ad limitandum priuilegium secundùm se nõ intuitu religionis, vel in fauorem religiosi instituti, etiam absolutè, & generatim spectati, sed ratione tantùm conuenientis moderationis talis priuilegij, vel ad cauendum nocumentum aliorum, vel ad vitandum aliquam perturbationem, quæ ex maiori licentia oriri posset. Vt si priuilegium non soluendi decimas limitetur ad propria prædia, quæ propriis laboribus excoluntur, vel si priuilegium exemptionis limitetur, ne ad familiares extra monasteria viuentes extẽdatur, vel ne tollat obligationem seruandi festiuitates, & interdicta, & similia. Et de hoc genere restrictionis certum existimo, seruandam omnino esse in communicatione priuilegij eodem prorsus modo, quo in prima, & directa concessione adhibita fuit. Hoc enim ad minimum conuincunt priores rationes dubitandi. Et præterea, quia eadem ratio, quæ fuit ad limitandam concessionem, est ad limitandam communicationem, & Pontifex, aut Princeps nõ declarauit se velle maiorẽ gratiã facere in cõmunicatione, non obstãte paritate rationis (vt supponimus, aliàs nulla esset quęstio) sed solũ simpliciter voluisse cõmunicare priuilegium, quod alteri concessum fuerat; ergo intelligitur communicatio iuxta tenorem & rationem prioris priuilegij.

3. *Secunda restrictio.* Secunda restrictio priuilegij esse potest illa, quæ addi solet in fauorem, & conseruationem instituti religiosi, vel simpliciter, vel quatenus tale, vel tale est, quæ interdum addi solet illis verbis, *Dummodo regulari obseruantiæ non sint contraria*, quæ frequentiùs adduntur in communicatione priuilegiorum, quia fortasse in illa sunt magis necessaria: possent autem in quacunque concessione adiũgi, si ex tenore, & in fine priuilegij non satis constet. Est enim aduertendum, duobus modis concedi priuilegia religionibus, vno modo per modum relaxationis, seu dispensationis, vel generalis pro tota religione, vel particularis pro aliqua prouincia, aut domo in aliqua obseruantia rigorosa, tales sunt concessiones factæ aliquibus religionibus mendicantium, virorum vel fœminarum ad habendum proprium in communi, & factæ religionibus militaribus ad contrahenda matrimonia, & similia. Alio modo conceduntur priuilegia religionibus ad fauorem earum, vel vt facilius possint vel temporaliter sustentari, vel spiritualiter operari, quæ priuilegia non relaxant religiones, sed de se potiùs tendunt ad fouendam perfectionem, & conseruandam disciplinam religiosam. Et hic modus magis est vsitatus, quia per se melior est, & ita etiam est per se intẽtus, prior enim potiùs est quasi permissus, seu per accidens intẽtus ad maiora incõmoda vitanda. Quãdo ergo absolutè conceditur priuilegium & ex tenore, & verbis non constat concedi per modum dispensationis alicuius rei pertinentis ad proprium institutum, & regularem obseruantiam, intelligitur concessum sub illa tacita conditione, *dummodo regulari obseruantiæ non repugnet*, & ideo in prima concessione priuilegij ordinariè non exprimitur hæc limitatio, quia veluti per se inest, quandiu contrarium non exprimitur. Nam intentio Pontificis nunquam est relaxare religionem, neque id facere credendus est, nisi quando id declarat, causa cognita, & necessitate vrgente, quam significare solet, quando talia priuilegia relaxantia concedere intendit.

Vnde à fortiori constat, quòd si talis restrictio expressè addatur in concessione, multo magis intelligetur adhibita in communicationes etiamsi in illa non exprimatur: nam etiam tacitè subintelligenda esset, licèt in neutro exprimeretur propter eandem rationem. Potéstque à simili argumentum ad hoc confirmandum sumi ex cap. vlt. de obser. ieiun. vbi generalem licentiam comedendi carnes in sexta feria quando dies natalis Domini incidit, declarat Pontifex non extendi ad eos, qui voto, vel regulari obseruantia ad illam abstinentiam sunt astricti: indicat ergo, generale priuilegium habere subintellectam illã conditionem, vt regularem obseruantiam non relaxet. Quia intelliguntur communicari ea, quæ ad fauorem pertinent, non quæ ad perniciem communicarentur, & quæ ad ædificationem conferre possunt, non quæ ad destructionem. Sæpe autem in communicatione priuilegiorum additur expressè illa modificatio, tunc quia istæ communicationes per clausulas valde generales fieri solent, & ideo ne ex illis sumatur occasio errandi, vtilissima est illa declaratio; tum etiam quia (vt dixi) sunt multa priuilegia concessa aliquibus ad relaxandum rigorem, & oportuit exponere, in illis non fieri communicationem per solas clausulas generales. Quocirca quia non solùm dantur communicationes in priuilegiis priùs concessis, sed etiam dantur communicationes communicationum, vt sic dicam, & ita fiunt quamplures veluti reflexiones, & mutuæ extensiones harum communicationũ priuilegiorum, ideo licèt illa clausula non addatur in quacumque forma communicationis, secundùm illam restringenda est, siue per conclusionem tacitam, quia per se inest, nisi apertè excludatur, siue per relationem ad priuilegia, quæ communicantur, in quibus talis clausula posita est.

4.

Solùm oportet aduertere interdũ addi posse specialem restrictionem priuilegij intuitu obseruantiæ alicuius religionis, quia secundùm suum institutum est necessaria, vel maximè conueniens ad rectam gubernationem, vel ad disciplinam religiosam obseruandam, quæ tamen in alia religione secundùm suam regulam, & institutũ non seruatur, nec pertinere cẽsetur ad perfectã obseruantiã sui instituti. Et tuc verisimillimũ est, in cõcessione talis priuilegij alteri religioni facta nõ includi restrictionẽ illã, seu particularẽ modũ vtẽdi illo priuilegio priori religioni accõmodato. Ita sẽtit Emman. Roder. d. q. 55. art. 17. de illa clausula, quæ additur in priuilegiis Societatis, *Vt non intelligantur cõcedi inferioribus singulis immediate, sed mediante Præposito generali*: existimat enim hunc ordinem non esse necessarium in aliis religiosis, quibus per viam communicationis propria Societatis priuilegia conceduntur. Fundatur, quia aliis absolutè, & sine illa restrictione communicantur, ac si directè essent illis cõcessa: restrictiones autem, & limitationes

Emmanu. Roder.

5.

non communicantur. Respondeti tamen posse iuxta prædicta, restrictiones quidem per se non communicari, nihilominus tamen quando priuilegium fuit restrictè concessum, non nisi restrictum communicari.

6. Sed nihilominus placet illa sententia. Primò quidem, quia priuilegia ipsa ptiùs fuerunt absolutè concessa Societati, postea verò addita fuit restrictio per specialem declarationem, quę non restringit modum vtendi priuilegio, nisi quoad Societatem ipsam: communicatio autem aliis religionibus postea facta est de solis priuilegiis, & gratiis, non de huiusmodi declarationibus. Secundò, quia in ipsamet declaratione explicatur fũdari in speciali modo Societatis. Propter institutti ipsius ab aliis religionibus diuersitatem, vt dicitur in Bulla Gregor. XIII. *Adfuturam*, anni 1575. in princ. ergo quod ex propria, & (vt sic dicam) distinctiua ratione in Societate ordinatum est, non est verisimile ad alias religiones sine alia declaratione, vel necessitate extendi. Et confirmatur, quia non solùm propria priuilegia, sed etiam aliarum religionum indulta communicantur Societati cum illa expressa restrictione, *Dummodo instituto Societatis, & Præpositi, aut huiusmodi personarũ deputatarum voluntati, & beneplacito non refragentur*, quæ limitatio non extenditur ad alias religiones quoad communicationem priuilegiorum cæterarum religionum, vt per se constat; ergo etiam non habet locum in communicatione priuilegiorum ipsius Societatis: nam eadem est ratio. Hoc autem limitari potest, vt locum non habeat in illis religionibus (si quæ sunt) quæ in hoc modo regiminis, vel subordinationis Societatẽ imitantur, vel simpliciter, vel secundùm aliquem modũ, ratione cuius in damnum talis religionis cederet, si priuatæ personæ possent vti priuilegiis suo arbitrio, & sine consensu Prælati, vel Capituli, seu illius, ad quem iuxta tale institutum illa cura, & solicitudo incumbit. Tunc enim videtur intelligenda communicatio priuilegiorum iuxta modum tali religioni accommodatum, non propter communicationem cum Societate in illa restrictione propria eius (nam in illa re vera non videtur habere locum communicatio, quia non est propriè priuilegium) sed propter illud principium generale proximè positum, quod communicatio priuilegiorum in vnaquaque religione intelligenda est sine dispendio disciplinæ religiosæ, vniuscuiusque instituto, & regimini accommodatæ.

Gregor.13.

7. *Tertia restrictio priuilegij.* Tertia itaque restrictio priuilegij esse solet, quia conceditur cum speciali respectu ad res spectantes specialiter ad religionem, locum, vel personam illam cui primò conceditur. Vt v. g. conceditur religioni sancti Dominici priuilegium non seruandi interdictũ locale in festiuitatibus Sanctorum suorum in Ecclesiis suis, vel quidpiam simile, & postea illud priuilegium communicatur religioni S. Augustini sine alia declaratione; constat autem illam non posse vti illo priuilegio cum illa restrictione, materialiter (vt sic dicam) & vt sonat sumpta, quia sic non redundaret in peculiarem fauorem suum, cùm tamen communicatio ad hoc fiat. Neque etiam potest intelligi cõcessio absoluta, & sine vlla restrictione; quia sic esset vel inutilis cõcessio propter indeterminationem, & ambiguitatem, vel esset absurda, si cum absoluta generalitate acciperetur. In huiusmodi ergo priuilegiis dicendum est, communicari cum eadem restrictione formaliter, seu cum proportione accommoda intellecta. Itaque quod conceditur vni religioni respectu suorum Sanctorum, communicatur alteri respectu suorum, idémque de locis, festiuitatibus, & aliis similibus intelligendum est. Sicut quod conceditur vni religioni respectu suorum nouitiorum, vel familiarium, communicatur alteri respectu suorum, quando communicatio priuilegiorum in genere, vel talis priuilegij in particulari absolutè & sine alia declaratione fit. Quia ex ipsa matèria satis constat, hac intentione, & proportione fieri talem communicationem. Atque ita declaratam esse à Iulio II. inter Prædicatores, & Minores refertur late in Supplem. & ab Emman. Roder. dicta quæst. 55. art. 10. Tamen cum proportione ad omnia similia priuilegia est applicanda, vt respectiuè intelligatur facta communicatio; ita vt sit illud priuilegium ad instar secundùm proportionalitatem, quæ regula ferè in omnibus priuilegiis ad instar seruari potest, & debet.

Iulius 2. Rod. p.

8. *Quam vim habet restrictio in communicabilitate priuilegij.* Et per hæc satisfactum est rationibus dubitandi pro vtraque parte in principio positis, solùm superest explicãdum, quam vim habeat restrictio illa, quę interdum addi solet priuilegio alicui concesso, scilicet, vt sit aliis incommunicabile (vt sic dicam) vel vt aliis non communicetur. Exemplum inuenio in nostra Societate in Bulla Gregor. XIIII. vbi post varias concessiones in fine subiungit hæc verba, *Præsentis autem constitutionis, & gratiæ communicationem omnibus aliis, qui sua priuilegia cum ipsa Societate copiosè participãt, participareque poterunt, quomodolibet in futurum fieri omnino prohibemus.* Et similia verba circa quoddam speciale priuilegium Societati cõcessam habet Gregor. XIII. in Bulla anni 1584. *Satis superque.* Ratio ergo dubitandi est, quia hæc prohibitio non videtur posse impedire quominus generalis, & absoluta communicatio priuilegiorum Societatis, vel omnium religionum facta alteri religioni, has etiam gratias comprehendat, quia par in parem non habet imperium, & ideo prohibitio illa non potest impedire, quominus sequens Pontifex illa priuilegia aliis communicet. Propter quod Emmanuel Rodericus suprà art. 27. dicit (licèt cum formidine) per concessiones generales postea factas, etiam ab eodem Gregorio XIII. communicari aliis religiosis etiam illa priuilegia, quia generalis communicatio omnia complectitur. Sed non videtur mihi iuridica interpretatio, quia est vulgare in iure, quòd generi per speciem derogatur, etiamsi species ipsa præcesserit. Item quia vulgare etiam est sub generali clausula non venire, quod Princeps non esset in specie verisimiliter concessurus. Item, quia generalis concessio casuum non extenditur ad reseruatos, vt est etiam commune dogma. At priuilegia hæc, quorum communicatio specialiter prohibetur, valde specialia sunt, & quasi reseruata quoad modum concessionis; ergo nisi vel in communicatione fiat specialis mentio illorum, vel saltem addatur clausula, per quam comprehendantur omnia priuilegia, etiam illa quorum communicatio specialiter prohibita est, per solam clausulam generalem non existimo talia priuilegia communicari. Et confirmatur, quia aliàs non obstante illa prohibitione possent alij religiosi vti illis priuilegiis ex vi antiquæ communicationis, qua illis conceduntur priuilegia omnia concessa, & concedenda, quia illa etiam vniuersalis est, & cõprehendit omnia; consequens est planè falsum, quia aliàs talis additio, & prohibitio Pontificia vana esset, & frustrà fieret, cùm constet, innumera esse talia priuilegia, per quæ communicantur fututa priuilegia. Quòd si hoc non admittitur de antiquioribus priuilegiis, etiamsi vniuersaliter loquantur, neque in subsequentibus admitti debet: nam etiamsi sint tempore posteriora, in eodem sensu conceduntur quo præcedentia, & eodem modo per specialia præcedentia limitantur. Et ita responsum est ad rationem dubitandi: fatemur enim posse posteriorem Pontificem communicare talia priuilegia, negamus tamen id facere per solam clausulam generalem, & hanc vim & fructum dicimus habere restrictionem illam.

Gregor.14.

Gregor.15.

Roder.

Gregor.13.

CAP.

CAPVT XVIII.

An confirmatio priuilegij sit noua illius concessio, vel quid sit, & an vna ab alia differat.

1. QVarta forma concedendi priuilegia esse potest, per confirmationem eorum; constat enim, sæpe confirmari priuilegia priùs concessa, quod maximè videtur esse in vsu in priuilegiis religionum, idem verò in aliis fieri potest, & sæpe fit. Dubitari ergo potest in primis, an hæc confirmatio priuilegij sit noua illius concessio, vel quid sit. Si enim vim nominis attendamus, confirmatio non potest esse concessio, quia quod confirmatur, supponitur esse; quod enim nihil est, confirmari non potest. Sicut conseruatio non potest esse rei productio, quia supponit rem esse, & consequẽter supponit productionem eius. In contrarium verò est, quia si confirmatio priuilegij non est noua concessio illius, nihil confert priuilegio; erit ergo actio inutilis, quod dicendum non est. Antecedens patet, quia confirmatio priuilegij non auget extensiuè (vt sic dicam) priuilegium quoad effectus, vel gratias priuilegij, sed circa idem omnino versatur, nec etiam auget intrinsecè, quia concessio priuilegij est quasi indiuisibilis, quæ non recipit magis, vel minus ex parte solius recipientis; ergo si non habet vim nouæ concessionis, nullum effectum moralem efficere potest, & sic frustrà fit. Accedit, quòd non repugnat, idem sæpius concedi ex parte concedẽtis: nam eadem promissio, seu idem votum potest iterari; ergo eadem concessio priuilegij poterit iterum fieri, quantum est ex parte concedentis, habebí.que hunc effectum, vt si fortasse prima concessio non tenuit, vel perdita est aliqua via, per confirmationem iterum fiat. Et ita confirmatio erit veluti secunda concessio de se sufficiens ad priuilegium, & efficax, si subiectum indigeat.

Ratio dubitandi.

2. Ad explicandam hanc priuilegiorum formam, seu gratiam aduerto, confirmationem alicuius actus dupliciter postulari posse, vno modo tanquam per se necessaria ad consummandum actũ priùs inchoatũ, & non perfectum quoad substantiam eius, vt quando in electione ad munus, vel dignitatem postulatur confirmatio, vel quando in pacto inter aliquos facto ad eius validitatem, & firmitatem necessaria est confirmatio Principis, vel iudicis. Alio modo confirmatio, quamuis non esset per se necessaria ad substantiã, & valorem actus, additur ad maiorem quandam authoritatem, vel alium similem effectum. De priori confirmatione dici aliquo modo posset, esse nouam concessionem, seu collationem beneficij, aut alterius rei, de qua confirmatio datur, quia ante cõfirmationem non erat ius perfectè acquisitum, & ita per confirmationem suo modo confert. Verumtamen, etiam in hoc modo confirmationis ad ipsam confirmationem supponitur alius prior actus, vt electio, præsentatio, concordia, pactum, vel quid simile, respectu cuius actus, illa consummatio, quæ additur, dicitur confirmatio, & ideo tunc qui confirmat, non censetur simpliciter dare, sed consummare, quod inchoatum erat, vt ait Bart. in l. *more maiorum*, ff. de iurisd. omn. iud. n. 5. Quamuis respectu rei, vel iuris, aut firmitatis concessæ dici possit noua concessio, seu donatio. Et hinc est, vt hæc etiam confirmatio de se, & iure ordinario requirat validitatem in actu, quẽ supponit: nam si confirmatur electus, supponitur electio valida; & sic de aliis. Ita habetur ex c. *quia diuersitatis*, de concess. præben. quod specialiter loquitur de confirmatione in forma communi, quam statim explicabimus. Idem sumitur ex cap. 1. & c. *examinata*, de conf. vtil. vel inut. quibus locis id notãt Gloss. & Doctores. Vnde à fortiori constat, posteriorem confirmationem multo minùs posse dici cõcessionem, cum ad validitatem actus, vel effectus non requiratur, vt supponitur. Item quia illa confirmatio non ad hoc fit, sed ex abundanti (vt sic dicam) conceditur ad maiorem auctoritatem. Et in hac etiam confirmatione multò certius est nil operari, nisi supponat actum validum, per se loquendo, seu in forma communi, tum propter dicta iura, tum etiam quia est quid accessorium respectu actus, quem supponit tanquam principale, & ideo non subsistente principali, accessorium subsistere non potest. Et ex his duobus modis confirmationis, hæc posterior magis videtur vsitata in priuilegiis, quàm prior: nam si priuilegium detur ab habente potestatem, simpliciter non indiget confirmatione ad valorem, vel effectum suum. Vnde tantùm videtur postulari ad melius esse, seu ad quandam accidentalem perfectionẽ; non tamẽ omnino repugnat prior modus confirmationis priuilegij, vt videbimus.

Confirmationẽ actus dupliciter posse postulari, primò quoad valorem substantiæ actus, secundò ob maiorem authoritatem aut quid simile.

Bart.

c. quia, diuersitatis.

c. examinata. Glossa.

3. Secundò præmittẽda est vulgaris distinctio de duplici forma confirmationis, quædã esse dicitur in forma communi ex c. *quia diuersitatis*, de concess. præb. cui videtur opponi confirmatio in forma speciali: communiter autem aliud membrũ appellatur cõfirmatio ex certa scientia, ex cap. 1. de transact. ibi, *plenissimæ notionis*, vbi id notat Glos. & in c. *veniens*, eodẽ tit. Quomodo autem dicatur confirmatio fieri in forma communi, non eodem modo ab omnibus explicatur. Quidam enim putant, necessarium esse, vt in forma confirmationis addatur verbum aliquod, quo declaretur, dari purã confirmationem eorum, quæ gesta sunt, vt si dicat Pontifex, confirmo priuilegium prout factũ est, vel prout est in vsu, vel quid simile. Nam si absolutè, & sine addito confirmet, censetur perfectè confirmare. Ita sentiunt Abb. Antiq. & Ioan. Andr. in cap. *examinata*, de confirmat. vtili, & inutil. Alex. cons. 59. n. 9. lib. 1. & Bart. cons. 196. num. 2. lib. 1. vbi negat quandam cõfirmationem factam esse in forma communi, quia in ea non fuit adiecta hæc particula, *sicut prouidè factum*. Et videtur alludere ad d. cap. *examinata*, vbi quædam confirmatio dicitur fuisse communis, quia data fuerat sub illa forma, *Sicut prouidè factum fuerat, & ab vtraque parte receptum*. Induci etiam ad hoc potest cap. *quia diuersitatis*, de concess. præben. vbi dicitur, per confirmationem in forma communi confirmari beneficia, *sicut iustè, & pacificè possidentur*. Ratio etiam adiungi potest, quia si Princeps dicat absolutè, *confirmo*, simpliciter vult confirmare quidquid infirmum erat, & ita talis cõfirmatio habebit omnia, quæ potest habere in forma speciali; ergo vt sit in forma communi, oportet, vt per aliquam additionẽ restringatur, & quasi leuiatur proprietas verbi confirmandi. Hanc verò sententiam limitat Panorm. in c. *examinata*, n. 5. vt habeat locum in priuilegiis, quæ sunt contra ius: nam in dubio non præsumitur Princeps aliquid concedere contra ius. Secùs verò in priuilegio omnino fauorabili, maximè quando est datum à Pontifice, vel Principe, quia debemus illud latissimè interpretari.

Duplex forma confirmationis in forma communi vel ex certa scientia. c. plenissimæ. Glos. in c. veniens.

Abbas. Ioan. Andr. Alex.

c. quia diuersitatis.

Panorm.

4. Vera tamen sententia est, confirmationem in forma communi esse puram, & simplicem confirmationem. Vnde sicũt simplicitas per negationem explicatur, ita etiam hæc forma. Negatio autem hæc generaliter assignari potest, vt sit confirmatio non ex certa scientia, vel sine cognitione facta. Sicut dixit Bart. in l. *priuilegia*, C. de sacrosanct. Ecclesiis, tum Principem confirmare in forma communi, quando non est informatus, & ita quia priuatio per habitus cognoscitur, ad cognoscendum, quæ confirmatio sit in forma communi, oportet cognoscere, quæ dicatur esse ex certa scientia: nam illa confirmatio, quæ caruerit omni proprietate sufficiente ad hoc, vt confimatio sit ex certa scientia, erit in forma communi.

Confirmationem in forma communi esse puram & simplicem confirmationem. Bart.

5. Cõfirmationẽ ex certa scientia, esse cum notitia perfecta rei & omnium circũstantiarum illius, quando verò est cum confusa tantùm notitia dicitur esse in forma cõmuni.

Aduertendum est ergo, duobus modis posse aliquo confirmari priuilegium, vno modo cum perfecta notitia illius, & renoris eius, & omnium circunstantiarum illius; alio modo cum sola cognitione confusa priuilegij, quod simpliciter proponitur, vt antea concessum sine alio examine, vel distinctiori notitia illius. Quando ergo priori modo fit confirmatio, dicitur esse ex certa scientia, quando verò fit posteriori modo dicitur esse in forma communi. Vnde quando in ipsa confirmatione adduntur verba aliqua, quibus sufficienter significatur, præcessisse examen, seu cognitionem perfectam, erit ex certa scientia; quandò verò in confirmatione nihil speciale inuentum fuerit, erit in forma communi. Signa autem, quòd fuerit cõfirmatio data cum exacta cognitione, sunt hæc. Primum, si in instrumento confirmationis inseratur totus tenor prioris priuilegij: nam tunc constat, Principem re tota sufficiẽter intellecta suam auctoritatem adhibuisse, iuxta cap. *venerabiles*, de confirmat. vtil. ibi, *Et ad maiorem rei euidentiam literis confirmationis, tenor compositionis insertus.* Vbi Glossa addit, illam confirmationem fuisse ex certa scientia, *quia Papa cùm ea viderit, confirmauit.* Et Panormitan. addit, hoc procedere etiamsi in confirmatione addatur illa clausula, *Sicut prouidè factum est*, &c. quia tunc (inquit) non intelligitur hæc clausula conditionaliter, sed causaliter. Secùs autem esset, si renor priuilegij non esset insertus iuxta dictum cap. *examinata*, vbi etiam id notat Panormit. Et ratio est perspicua, quia quando tenor inseritur, iam non est necessaria conditio, cùm de re tota constet, & ideo verba illa non possunt habere commodum sensum conditionalem, sed absolutum, seu affirmatiuum, seu causalem, videlicet, Confirmo hoc, quia constat mihi esse prouidè factum. Secùs verò est, quando non inserto tenore priuilegij in confirmatione ponitur dicta clausula, quia non est verisimile affirmari id, de quo non constat & ideo conditionaliter intelligitur.

c. venerabiles.

Panorm.

c. examinata. Panorm.

6. Limitatio quædam.

Limitatur autem hoc, nisi in confirmatione expressè dicatur, *Ex certa scientia*: nam tunc licèt non inseratur tenor priuilegij, confirmatio erit ex certa scientia, & ita hoc verbũ est secundùm signum sufficiens talis confirmationis, quia cùm per tale verbum Princeps affirmet se ita confirmare, illi credendum est. Ita Panormit. suprà, & in cons. 101. n. 9. lib. 1. & plures alij, quos refert Fel. in c. *cùm inter*, de except. vbi à principio disputat latè hanc quæstionem, an necessaria sint in rescripto formalia verba, *ex certa scientia*, vt dispositio censeatur esse ex certa scientia, & meritò concludit non esse necessaria, sed sufficere, quòd ex aliis verbis eiusdem rescripti, seu ex narratis in illo constet, Principem cum plena facti cognitione processisse. Quæ est sententia communis Panorm. in d. c. *cùm inter*, & aliorum ibi, & in cap. *ad hec*, de rescrip. vbi Panormit. n. 7. Deci. n. 6. & latè Felin. in cap. *nonnulli*, eod. vbi etiam alij. Quod intelligendum puto quoad supplendas nullitates, quæ ex narratis colligi possunt, non verò quoad omnes alias, vt infrà declarabo. Sic ergo est illa particula sufficiẽs, quia vt dicit Bart. in l. *conficiuntur*, ff. de iur. codicil. credendum est pro vero id, quod Princeps disponit ex certa scientia. Imò addere possumus ex dictis auctoribus, sufficere clausulam æquipollentem illi, *Ex certa scientia*, qualis censetur esse illa, *de plenitudine potestatis*, ex Panorm. Decio, & Felin. suprà, qui dicunt, clausulam, *Ex certa scientia*, includere illam, ex plenitudine potestatis, non declarant autem, an conuertantur. Magis verò id declarat Alex. lib. 4. consil. 122. num. 22. & lib. 5. cons. 30. n. 9. quia per hanc clausulam significat Pontifex, se velle operari, non tantùm secundùm cõmune ius, sed etiam supra, vel contra ordinarium ius, quod non præsumitur facere, nisi ex certa scientia. Et eadem ratione censetur sufficere clausula, *Non obstante lege disponente in contrarium*, quia tunc censetur etiam vti plenitudine potestatis, vt ait Felin. in dicto cap. *cùm inter*, n. 7. in fine, & in dicto cap. *nonnulli*, fallentia 4. vbi latè hoc prosequitur. Addo denique hanc clausulam communiter intelligi de scientia facti: nam scientia iuris semper præsumitur in confirmatione, quæ fit ex certa scientia, quia Princeps habet ius in pectore, & illud ignorare non præsumitur, c. 1. de const. in 6. quod in priuilegiis omnes admittunt, etiamsi non in omnibus rescriptis idem concedant, vt videri potest in Felin. in dicto cap. *nonnulli*, in secunda obiectione contra 4. fallen.

Felin.

7. Plena explicatio confirmationis in forma communi.

Ex his ergo omnibus constat, tunc confirmationem esse in forma communi, quando in ea nullum signum sufficiens additur, ex quo constet, cõfirmationẽ processisse habita plena notitia prioris priuilegij. Quia si illud signum est necessarium, vt confirmatio fit ex certa scientia, sicut dictum est, illius negatio erit satis, vt confirmatio non sit ex certa scientia, omnis autem confirmatio, quæ non est ex certa scientia, est in forma communi, quia diuisio illa adæquata est; ergo illa negatio sufficit, vt confirmatio sit in forma communi. Et ita manet probatum contra priorem opinionem, vt confirmatio sit tantùm in forma communi, non esse necessaria positiua verba, quibus id significetur, sed sufficere negationem signi ostendentis certam scientiam. Vnde fit licèt nõ addatur illa clausula, *Sicut prouidè factum est*, vel æquiualens, cum sola illa negatione esse priuilegium in forma cõmuni. Neque oppositũ colligitur ex dicto cap. *examinata*, quia licèt ex illa clausula rectè colligatur, confirmationem esse in forma communi, quando tenor priuilegij in eo non inseritur, non tamen ibi dicitur, illud signum esse necessarium. Nec etiam in dicto cap. *quia diuersitatis*, dicitur, necessarium esse ad confirmanda beneficia in forma communi, in tenore confirmationis addere verba illa, *Sicut iustè, & pacificè possidentur*, sed dicitur, hunc esse sensum cõfirmationis in forma cõmuni. Ex quo randem concluditur, confirmationem priuilegij datam per verbum confirmandi purũ, sine narratione facti, & sine aliquo alio signo alterutram partem indicante, censendam esse in forma cõmuni. Quæ est communior sententia Iuristarum, vt videre licet in Tuscho, tom. 2. lit. C. concl. 708. n. 10. & sequẽtibus. Et censeo esse verum non solùm in priuilegiis contra ius (licèt in illis sit multò certius, magísque receptum) sed etiam in cæteris. Ratio generalis est, quia licèt beneficium Principis sit latè interpretandum, non tamen vltra proprietatem verborum, sed verbum confirmandi purè prolatum, non est verbum donandi, nec faciendi aliquid de nouo simpliciter, sed tantùm approbandi quod factum est, vt apertè supponitur in cap. *inter*, de fide instrum. §. *cæterùm*, & §. *cùm igitur*; ergo non plus operatur verbum illud per se sumptum, etiamsi illud latè interpretari velimus, sed in hac significatione tantùm continet confirmationem in forma communi; ergo. Et hoc magis ex sequentibus patebit.

Panorm. Felin.

Tuschus.

Cap. inter.

8. Confirmatio priuilegij in forma cõmuni nullum ius nouum cõfert, nec dat valorem priuilegij si erat inualidum.

His ergo suppositis duæ sunt communes regulæ. Prior est, confirmatio priuilegij in forma communi nullum ius nouum confert, nec dat valorem priuilegio, si erat inualidum, & ita non potest dici concessio priuilegij, sed purã roboratio. Hæc regula communiter traditur in cap. *quia diuersitatis*, de concess. præben. & ex illo textu colligitur, vt dixi, sumitur etiam ex dicto cap. *examinata*, & ex cap. 1. de concess. præben. vbi dicitur, confirmationem rei litigiosæ non impedire processum in lite, quod omnes intelligunt de confirmatione in forma communi: nam secùs esset in confirmatione ex certa scientia. Item ex

c. quia diuersitatis. c. examinata.

Bart.

Panorm. Felin. Decius. Alex.

cap.

c. dudum. cap. *dudum*, in fine, de decim. fateor tamen hæc iura loqui de priuilegijs, quæ iuri communi, vel alterius derogant. Ratio autem vniuersalis est suprà tacta, quia confirmare non est de nouo facere, sed roborare factum; confirmatio autem in forma communi solùm significat in Principe animum confirmandi, vt dictum est; ergo nec valorem, nec ius confert de nouo ex vi talis confirmationis. Et ita intelligunt prædicta iura Innoc. & Imol. & Anton. de Butrio in dict. cap. *dudum*, tradit etiam Bald. in Feud. tit. per quos fiat inuest. cap. 1. n. 2. Felin. in cap. *inter dilectos*, de fide inst. n. 13. & seq. vbi etiam Panormit. Idem Felin. in c. *cum venisset*, de testib. num. 2. Deci. in rubr. de confirmat. vtil. vel inutil. dub. vltim. qui optimè confirmat omnia, quæ diximus.

Innoc. Imol. Anton. Bald. Felin. Panorm. Decius.

9. Quid confert confirmatio in forma communi?

Interrogabis, quid conferat talis confirmatio in forma communi? Glossæ, & Doctores allegari ferè dicunt, parum conferre, quandoquidem non dat nouum ius, nec valorem actui. Dico tamen, si hæc confirmatio cadat in materiam incapacem, seu actum nullum, nihil conferre, neque hoc esse inconueniens, imò esse iuxta intentionem concedentis, ideo enim sub tacita, vel expressa conditione confirmat, vt si conditio non subsistiterit, nihil faciat. Si autem confirmatio cadat super actum confirmabilem, non parum confert. Ad quod explicandum distincte loquendum est diuerso modo de confirmatione facta à superiore, eodem, vel æquali. Ab inferiori enim dari non potest, vt cõstat, quia nõ habet potestatẽ circa actũ superioris. Poterit quidem inferior acceptare priuilegiũ alteri datũ à suo superiore, quod sibi aliquo modo præiudicare videatur, quæ acceptatio indirectè poterit in confirmationem priuilegij redundare, quatenus acceptans post acceptationem non potest priuilegium oppugnare, tamen illa nõ est propria, & directa confirmatio, vt per se constat.

10. Si ergo hæc confirmatio à superiori detur, & actus sit confirmabilis, multum valet, vt colligitur ex cap. 1. de confirmat. vtili, &c. Nam contra possessionem pacificam à Papa confirmatam, non potest inferior iudex sententiam ferre sine Papæ mandato, quæ est magna vtilitas, si tamen vera est. Nam communiter ille textus exponitur, quoad illam partem de Confirmatione ex certa scientia, vt per Gloss. & alios interpretes. Quæ sententia, licèt communis, apud me non caret difficultate. Nam prior pars textus, in qua dicitur, confirmationem rei litigiosæ non impedire processum litis apud inferiores iudices, ab omnibus intelligitur de confirmatione in forma communi; ergo de eadem est intelligenda altera pars, quia est idẽ modus loquendi in vtraque, & quia aliàs non est debita consequutio in litera textus. Sed nihilominus communis opinio contra hanc expositionem, & cõsequenter contra hanc vtilitatem talis confirmationis præualuit. Generalis ergo vtilitas solùm est robur auctoritatis, quod additur priuilegio. Iuxta principiũ legis 1. C. de veter. iur. enucleando, dicentis, superiorem id facere suum, quod auctoritate sua confirmat. Quanuis enim hæc regula soleat explicari (& bene) de confirmatione ex certa scientia, de qua apertè loquitur cap. *si Apostolicæ*, de præbend. in 6. & cap. 1. de transact. vt vtroque loco Glossa exponit. Nihilominus suo modo etiam potest extendi ad confirmationem in forma communi, quando cadit in materiam habilem, & suum effectum sortitur: nam tunc iam res illa non solùm inferioris, sed etiam superioris, vel Papæ confirmantis auctoritate subsistit, & ita efficit illam suam.

c. si Apostolicæ. Cap. 1. de trãsact.

11. Quando verò eadem persona est, quæ concessit priùs priuilegium, & postea illud confirmat, duobus modis potest id accidere. Vnus est, vt pro illis diuersis temporibus talis persona sibi ipsi sit inæqualis in dignitate, vt in casu, quem tractat Bart. cons. 196. de Cardinali legato, qui priuilegium concessit ciuitati, quod postea factus Pontifex confirmauit, & tunc, ait Bart. illam confirmationem habere vim, & efficaciam priuilegij ex certa scientia, quia confirmans non ignorat factum suum. Quod est valde probabile, quando ex ipso instrumento confirmationis constat, ipsum met confirmantem existentem in minoribus concessisse illud priuilegium, & confirmare illud tanquam à se factum, & sufficienter memoria retentum. Aliàs non videtur excedere gradum confirmationis in forma communi, iuxta doctrinam cõmunem supra traditam. Nihilominus tamen proderit illa confirmatio tanquam à superiore data, si cadat in materiam habilem, quia formaliter loquendo, re vera est a superiore, & identitas personæ ibi materialiter se habet. Alio modo potest concedens, & confirmans esse idem in persona, & dignitate, & tunc nõ video quid addat confirmatio in forma communi supra concessionem, quia nec ius, nec valorem, nec auctoritatem addit. Quoad nos verò addere potest certitudinem quandam de voluntate concedentis, & præsumptionem maiorem de adhibita diligentia, & consideratione in concessione priuilegij. Et ferè hoc idem dicendum est de confirmatione facta ab æquali successore, & cum maiori exaggeratione: nam hîc intercedit plurium personarum consensus, & personalis auctoritas, quæ confert, vt plus timeatur, quod ita confirmatum est, vt ait Glossa in capit. vltim. de confirmat. vtil. argumento cap. *quanquam*, 23. dist. vbi id etiam notat Glossa, & præsertim hæc confirmatio per successorem securiorem reddit priuilegiatum, quòd non sint ab eo priuilegia reuocanda, sed potiùs conseruanda, & defendenda tanquam sua.

Bart. Glossa. Cap. quanquam.

12. Confirmatio priuilegij ex certa scientia habet vim nouæ concessionis, & confirmandi actum nullum.

Secunda regula principalis est: Confirmatio priuilegij ex certa scientia habet vim nouæ concessionis talis priuilegij. Ita Glossa in d. cap. *quia diuersitatem*, & in d. cap. 1. de transact. Innoc. ibi, & Bart. Panormitan. Deci. Felin. & alij suprà allegati, & cæteri, quos ipsi allegant, & plures refert Tusch. verb. *confirmatio ex certa*, per totum. Sumitúrque ex cap. 1. & cap. *venientes*, de transact. cap. 2. de pactis. Ratio verò est, quia confirmatio ex certa scientia habet vim confirmandi actum nullum reddendo illum de inualido validum; ergo habet vim concessionis priuilegij. Consequentia pater, quia validare actum, seu priuilegium quod antea erat nullum, planè idem est, quod denuo illud concedere. Antecedens autem probatur, quia quando Princeps confirmat actum, non fictè, aut vanè, sed verè, & solidè vult confirmare; ergo vult confirmare actum iuxta capacitatem eius: ergo si ex certa scientia procedit, ita vult illud confirmare, sicut re vera est confirmabilis. Vnde si est nullus, & princeps cognouit esse nullum, & nihilominus confirmat, manifestè vult illi dare valorem, & firmitatem, quia alias frustratoria, & ficta esset confirmatio. Ita verò procedit Princeps, quando ex certa scientia confirmat; ergo illa confirmatio habet vim validandi actum; ac subinde concessioni æquiualet, vel re ipsa est concessio, licèt verbum sit confirmandi. Vt expressè notat Deci. in dicta rubrica de confirmat. vtil. n. 1. in fine ex Bart. Imol. Panormit. & aliis.

Glossa. Innoc. Bart. Panorm. Decius. Felin. Tuschus. c. venient. Decius. Bart. Imol. Panorm.

13. Obuiatur obiectiunculæ.

Neque mirandum est, quod verbum videatur ampliari cum improprietate. Tum quia non est tanta improprietas, quin habeat etiam fundamentum in vsu, & in materia subiecta. Nam illa confirmatio ex certa scientia, etiam si posit, & de se sufficiat dare valorem actui nullo, non tamen semper id efficit, quia nõ semper supponit nullitatem in actu, sed ad maiorẽ cautelam, & certitudinem ita conceditur, siue actus confirmatus fuerit validus, siue non, & ideo talis

gratia meràò confirmatio dicitur, quia & potest supponere concessionem validam, & semper supponit saltem externam concessionem, quæ substantialiter (vt sic dicam) confirmati valeat, si substantialem habuit defectum. Sicut etiam dicitur ratificari professio, vel matrimonium factum cum impedimento irritante per iterationem consensuum post ablatum impedimentum. Tum etiam quia in præsenti casu ratio, & ius cogit ad talem verbi interpretationem, ne dispositio Principis ex certa scientia fiat illusoria, & irrationabilis, quod in legibus vitandum est, & consequenter etiam in priuilegiis, maximè cùm sunt ex certa scientia.

14. *Limitatio Alexand. & Tusch. scrupulosa nimis.*

Atque hinc aliqui ex Iuristis, præsertim Alex. quem sequitur Tuschus, dicunt, duas esse conditiones necessarias, vt hæc assertio procedat. Vna est, quòd confirmatio proferatur ex certa scientia; alia quòd re vera in Principe præcedat cognitio defectus & nullitatis prioris priuilegij, quia si non præcedit hæc cognitio, non potest subsequi voluntas efficax validandi illud, nec priuilegium in re ipsa erit ex certa scientia, sed nomine tantùm. Sed hoc scrupulosum est, reddit enim incertas omnes huiusmodi confirmationes. Quis enim nouit, an Princeps exactè examinauerit valorem prioris actus, vel licèt præcesserit examen, vnde constare poterit, an intellexerit Princeps nullitatem? Et ideo alij auctores illa non distinguunt, sed eo ipso, quòd priuilegium recitat ex certa scientia aliquo ex modis suprà dictis, censentur habere illam efficaciam, quia & præsumitur Princeps habere scientiam, quā profitetur, vel licèt illam fortè non habeat, censetur habere voluntatem confirmandi actum, sicut indiget; hęc enim voluntas cōfusa haberi potest sine cognitione rei prout in se est, & sufficit ad conferendum valorem actui, si in se fuit nullus, etiamsi ignoretur. Sic enim dubitans de professionis valore, ratificat illam per nouum consensum, & potest dici ratificare ex certa scientia, non quia cognoscat esse nullam, sed quia non cognoscit fuisse validam, & nihilominus absolutè nunc vult illam de nouo facere, si necesse sit. Sic enim hęc confirmatio, licèt sit ex voluntate absoluta reualidandi priuilegium, quando cognoscitur nullitas præcedens, potest esse conditionata, quando res ignoratur, vel est dubia, scilicet, *volo confirmando de nouo concedere, si indiges*, quæ voluntas efficacissima est, si in re præcessit defectus, sicut patet in absolutione data sub conditione, *in quantum possum, & indiges*, & in rebaptizatione sub conditione, & similibus. Ita ergo censeo esse interpretandam hanc confirmationem ex certa scientia, vt ad illam sufficiat professio (vt sic dicam) Principis confirmandi tali modo cum vera, & efficaci voluntate illi proportionata, siue cognitio nullitatis in re ipsa præexistat in persona, & intellectu confirmantis, siue non.

15. Hinc verò sequitur, ad huiusmodi effectum, & vt locum habeat dicta regula necessarium esse, vt actus confirmandus talis sit, vt possit sola voluntate, & facultate confirmantis fieri: nam si actus ille pendeat ex consensu alterius, non poterit per solam confirmationem Principis ex nullo fieri validus, quantunuis ex certa scientia procedat. Patet quia ex certa scientia solùm colligimus voluntatem Principis; voluntas autem Principis quantunuis absoluta non excedit in efficacia potestatem Principis. Vnde non potest consensum alienæ voluntatis supplere, nec naturalia impedimenta, vel inhabilitates tollere. Et ideo nō potest Pontifex per suam confirmationem solam ratum facere matrimonium nullum, vel professionem, sed poterit tollere impedimenta annullantia de iure humano, vt per consensus nouos ratificetur actus. Tamen quia in materia priuilegiorum actus talis est, vt ad illum efficiendum voluntas Principis sufficiat, quia Princeps est propria causa efficiens priuilegij, vt suprà visum est, ideo indistinctè procedit regula, quòd confirmatio ex certa scientia equiualet concessioni priuilegij. Nunquam enim Princeps confirmat ex certa scientia priuilegium, nisi quando posset illud à principio concedere, & hoc est per se necessarium, & intentum in tali confirmatione. Quòd si aliquando confirmatio ex temeritate excedat potestatem, id est accidentarium, & non mutat naturam actus: nam etiam concessio priuilegij potest interdum esse temeraria, & excedere potestatem, & nihilominus absolutè verum est, priuilegij concessionem dare ius, quia intelligitur de legitima concessione; idē ergo est seruata proportione de cōfirmatione ex certa scientia.

Nunquā princeps confirmat ex certa scientia nisi quando illud à principio concedere potest.

16. Præterea vt hæc confirmatio talem effectum consequatur, oportet, vt simpliciter detur, & nihil addatur, quod repugnet reualidationi actus nullius, seu concessioni nouę priuilegij amissi. Hoc aduerto propter quædam indulta Pontificia, in quibus confirmantur ex certa scientia priuilegia, non tamen absolutè, sed cum addito aliquo, quod potest ita restringere confirmationem, vt licèt sit ex certa scientia, nō confirmet priuilegium, si in eo non impletur conditio. Talia censentur illa verba, *prout sunt in vsu*, quæ aliqui Pontifices addiderunt, confirmando priuilegia aliquarum religionum, vt Gregor. XIII. confirmādo priuilegia Minorum in Bulla, *Ex benigna*, ann. 1575. & in alia confirmatione Religioni Iesuitorum concessa, & in alia pro religione Clericorum, qui vocantur ministri infirmorum, & Sixtus V. confirmando priuilegia Cistercienſium, quæ refert Eman. Roder. d. q. 8. art. 1. & in articulo secundo interpretatur, per illam restrictionem significari, Pontificem velle confirmare priuilegia, quę sunt in viridi obseruantia suúmque valorem retinent; non autem illa, quæ innalida sunt. Sed non videtur hoc vniuersaliter intelligendum de omni nullitate, sed de illa quæ per non vsum, vel per contrarium vsum inducta est, aut etiam è cōuerso de quacunque abrogatione, vel reuocatione, ratione cuius talia priuilegia iam nō sint in vsu. Quia hoc in rigore, ac præcisè significat illa verba, *prout sunt in vsu*, & amplianda non sunt, cùm restringant beneficium Principis. Atque ita videtur exponere similem particulam referens plures alios Mandos. in dicto tract. de priuileg. ad instar, Gloss. 15. in princip.

De aliquibus restrictionibus confirmationum solitis addi. *Greg. 13.* *Sixtus V.* *Roder.* *Mandos.*

17. Idem iudicium ferendum est de similibus limitationibus, qualis est illa Gregor. XIII. confirmantis priuilegia clericorum, qui dicuntur ministri infirmorum, cum illo addito, *Dummodo sub vllis reuocationibus non sint comprehensa*. Item illa Leonis X. confirmantis priuilegia Minorum, *Prout in libris ordinum reperiuntur*, supplem. concess. 191. Nam quæ in illis nō reperiuntur, non intelliguntur ibi confirmata, nisi aliàs sint authētica per bullas, aut alia publica instrumenta, nam hæc non excluduntur. Illa enim verba, licèt restringant ad priuilegia scripta, ad ampliandū nihilominus posita sunt, vt inter scripta comprehendantur, quæ in libris ordinis inueniuntur. Denique alia limitatio vsitata post Concil. Trid. in confirmationibus priuilegiorum esse solet, *Dummodo Concilio Trid. non sint contraria*, vt patet ex Bullis Gregor. XIII. suprà citatis, & ex Bulla Sixti V. anni 1587. *Et si mendicantium*, in qua confirmat Minorum priuilegia ex certa scientia, & cum illa limitatione, quæ est cōformis reuocationi priuilegiorum regularium repugnantium Concilio Trident. factæ à Pio IIII. in Bulla anni 1565. quæ incipit, *In Principis Apostolorum*, &c. de qua reuocatione in proprio tractatu de Relig. Deo dante dicetur.

Bulla Greg. 13. & Sixti 5.

18. Nunc solùm aduerto, aliud censeri posse, quòd priuilegia sint contraria Conc. Tridentin. aliud verò quòd

Probabile esse non omnia

quæ sunt Cõc. Trident. contraria, esse reuocata, sed ea tantum, quæ expressè reuocantur à Cõcilio per clausulam, Non obstantibus, &c.

quòd sint per illud reuocata. Probabile enim est, non omnia, quæ illi sunt contraria, esse per illud reuocata, sed illa tantum, quæ expressè reuocantur à Concilio per clausulam, *Non obstantibus*, &c. Et propterea fortasse interdum illa clausula additur, interdum nõ additur, vt patet ex sess. 23. cap. 8. de reform. & sess. 24. cap. 11. & sæpe aliàs, & infrà generaliter dicetur. Hinc ergo coniectatur Emman. Roder. d. q. 8. art. 6. clausulam illam, *Dummodo Concilio Tridentino non sint contraria*, intelligendam esse tantùm de priuilegiis reuocatis à Concilio. Sed contrarium videri potest. Tum quia, vt dixi, diuersa sunt esse reuocata, & esse contraria, & in diuersis non fit interpretatio vnius pro alio, tum etiam, quia sumus in materia odiosa: nam priuilegium contrarium Concilio odiosum est, & ideo illa verba, quæ repugnant huic odio, in omni proprietate, & rigorosa amplitudine intelligenda sunt. Tum denique etiam quia talia priuilegia, licèt non sint reuocata per Concilium, videntur reuocata per Pium IIII. cui planè sequentes Pontifices in prædicta restrictione conformari voluerunt. Sed nihilominus valde probabilis est illa expositio: nã, vt infrà dicam, probabilius est, Pium IIII. solùm reuocasse priuilegia contraria illis decretis Conc. in quibus ipsummet Concilium noluit, priuilegia contra illa valere. Vnde hæc tantùm reputantur simpliciter contraria Concil. nam vbi illud non reuocat priuilegia, tacitè illa admittit, & ita non sunt illi contraria. Quod si hoc verum est, clarè constat, in eodem sensu esse dictã clausulam intelligendam. Sed hoc accuratiùs examinabitur infrà tractando de reuocatione priuilegiorum.

Roder.

Pius IIII.

CAPVT XIX.

Nonnulla dubia circa confirmationem priuilegiorum expediuntur.

1. *Primum dubium.*

NOnnulla verò supersunt explicanda dubia circa hanc confirmationem. Primum est, vtrùm simpliciter, & sine restrictione data ex certa scientia, habeat vim restituendi etiam priuilegia reuocata. Videtur enim ex dictis sequi consequenter pars affirmans, quia confirmatio ex certa scientia restituit priuilegiũ amissum per non vsum, vel per vsum contrarium, quando contraria limitatio nõ adhibetur; ergo etiam restituet priuilegium reuocatum ab homine, quicumque ille sit. Item habet potestatem hæc concessio reualidandi quod à principio fuit nullum; ergo multò magis quod fuit validum licèt fuerit reuocatum. Denique hæc confirmatio æquiualet nouæ concessioni; ergo. Et ita tenet apertè Rosel. verb. *absolutio*, n. 123. inde concludens, per similem confirmationem restitutam esse Minoribus priuilegium exemptionis à solutione quartæ canonicæ portionis, quod fuerat reuocatum in Clement. *dudum*, de sepulchr. & sequitur Roder. dicta q. 8. art. 3. citat Glos. in c. *cùm accessissent*, de const. verb. *confirmatum*, & Panorm. in c. *cùm super*, de caus. possess. n. 4. sed ibi generaliter loquuntur, non specialiter de priuilegiis reuocatis.

Rosel.

Roder.

Panorm.

2. Potest ergo in contrarium obiici, quia vt lex reuocet priuilegium non satis est, quòd contra illud disponat, nisi expressè illud deroget, vt dicitur; ergo eadem ratione vt confirmatio restituat priuilegium, non satis est, quòd illud confirmet ex certa scientia, nisi expressè dicat confirmare illud nõ obstante reuocatione, imò nisi hoc dicat, non videtur esse cõfirmatio ex certa scientia quoad hunc effectum. Et confirmatur, quia aliàs, si nunc confirmentur omnia priuilegia alicuius religionis ex certa scientia, nõ addita illa limitatione, *Dummodo Concilio Tridentino non sint contraria*, manebant confirmata, & restituta omnia, etiamsi cõtraria sint. Quod difficile creditu est; aliàs per confirmationem priuilegiorum Societatis, in qua non ponitur illa limitatio, vt ex compendio constat, omnia illius priuilegia renouata per concilium essent restituta. Vnde idem Eman. d. a. 1. videns fortasse vim illationis, ad vitandum illud consequens, coniectat clausulam illam, quæ deest in nostro compendio, esse in originali, quia post Pium V. non vidit Pontificem aliquem confirmasse absolute, & sine illa restrictione priuilegia. Sed re vera illa limitatio non est in originalibus: nam Gregor. XIII. in Bulla, *Quanto fructuosius*, & in Bulla, *Ascendente Domino*, & Gregor. XIIII. & Paul. V. in suis Bullis confirmatoriis absolutè, & sine illa restrictione priuilegia Societatis confirmant ex certa scientia, & potestatis plenitudine; ergo erunt restituta omnia, quæ per Concilium Tridentinum fuerant reuocata, quod tamen etiam ipsa Societas non agnoscit ex vi talium confirmationum.

Eman. Rod.

Greg. XIII.

Greg. XIIII.

Paul. V.

3. Igitur pro resolutione aduertendum est, aliud esse, priuilegium fuisse à principio falsum, subreptitiũ, aut alia ratione nullum; aliud verò fuisse validum, & postea reuocatum. Nam prius priuilegium non conceditur de nouo per confirmationem etiam ex certa scientia, nisi expressè dicatur, non obstante falsitate, aut surreptione. Ita sumitur ex Rot. tit. de confirm. vtil. decis. 2. in nouis, Panorm. in c. *inter dilectos*, de fid. instr. n. 8. vbi latè Felin. n. 6. & in c. 2. de rescrip. nu. 42. vbi alios allegat. Et ratio prioris partis est, tum quia priuilegium falsum, vel subrepritium numquam fuit concessum re vera, quia nec Princeps illud concessit, sed confirmatio est de priuilegiis concessis; ergo non cadit in illud. Tum etiam quia talis confirmatio non facta narratione talis defectus, subrepetitia est. Vnde patet ratio secundæ partis. Nam Papa potest de nouo dare priuilegium, etiamsi fuerit falsum; ergo si id satis declaret, sufficit. Priuilegium autem semel validum verè fuit concessum, & ideo in illud potest cadere confirmatio, etiamsi reuocatum sit: inquirimus autem, an cadat ex vi confirmationis ex certa scientia.

Rot.

Panorm.

Felin.

4. *Distinctio de reuocatione priuilegij priuata, & ab homine, & de illa, quæ facta est iure communi, & ordinario.*

In quo vlteriùs distinguendum censeo de reuocatione priuilegij priuata, & ab homine, vel de illa, quæ facta est iure communi, & ordinario. Et de priori dico, cõfirmationem priuilegij ad illam extendi, quando particula *ex certa scientia*, vel *de plenitudine potestatis*, expressè, ac formaliter ponitur, quia tunc rectè procedunt rationes factæ. At verò si certa scientia non expressè ponitur, sed colligenda est ex narratis in indulto, non satis erit, narrari formam priuilegij confirmati, nisi fiat mentio reuocationis eius, vel addatur clausula, *Non obstantibus*, vel generalis de omnibus defectibus, &c. vel specialis de tali reuocatione. Quia aliàs nõ erit cõfirmatio ex certa scientia quoad talem circunstantiam, seu reuocationem. Quia cũ sit priuata, pertinet ad factum, vel priuatum ius, quod Princeps præsumitur ignorare, iuxta cap. 1. de const. in 6. ergo est necessaria scientia talis reuocationis, vt ea non obstante, priuilegium restitui videatur. At verò quando certa scientia non exprimitur, sed ex narratis colligenda est, non extenditur vltra illud, quod ex narratis colligi potest; ille autem defectus reuocationis non colligitur ex narratis, nisi illius fiat mentio, vel nisi addatur clausula, *Non obstante*, quæ hoc suppleat; ergo neque tunc extendetur confirmatio ex certa scientia ad hunc effectum. Quod eadem ratione procedit, siue reuocatio sit facta à superiore, siue per renunciationem expressam, vel tacitam.

5. *Si princeps confirmat ex certa scientia priuilegiũ reuocatum iure cõmuni, censetur illud restituere, quia præsumitur non ignorare ius commune.*

Secùs verò videtur esse, quando reuocatio facta est iure communi, ex contrario fundamento, quod Princeps præsumitur non ignorare ius commune, d. cap. 1. & ideo si confirmat ex certa scientia priuilegium reuocatum iure communi, censetur illud restituere. Solet autem in hoc addi restrictio distinguẽdo inter ius commune ordinarium, vel ius Concilij generalis: vt in priori seruari debeat regula data: in posteriori autem necessarium erit, vt fiat specialis mẽtio per clausulam,

sulam, *Non obstante reuocatione talis Concilij*, vel saltem, generalis Concilij in communi. Quia Concilio generali non derogatur nisi per expressam clausulam, vt est regula Iurisperitorum communis, quos suprà lib. 6. retuli. Sed, vt ibi dixi, illa sententia generaliter incerta est, & specialiter in priuilegiis contrarium tradit ibi Felin.in regul.1.n.2.& 3.& infrà n.11. in 2. fallentia. Nihilominus tamen quidquid sit de aliis casibus, aut rescriptis in terminis, in quibus nunc loquimur, videtur omnino vera, scilicet, quando priuilegia in generali tantùm confirmantur ex certa sciẽtia. Quia non est verisimile, quòd per confirmationem adeò confusam, & communem derogetur speciali dispositioni Concilij generalis reuocantis in particulari aliqua ex dictis priuilegij. Nam regula est, vt species deroget generi potiùs, quàm è contrario; ergo maximè seruanda est, quando authoritas Cõcilij generalis interuenit. Et ideo censeo, quòd licèt Greg. XIII.& Sixtus V.non addidissent illam exceptionem de priuilegiis contrariis Conc. Trident. nihilominus non essent reuocata per generalem confirmationem. Quod tandem agnoscit Emmanu. Roder. d.q. 8. art. 10. Non video tamen, quomodo cum hac doctrina possit subsistere alia, quam ipse acceptat cum summa Rosel. quòd per similem confirmationem generalem priuilegiorum Minorum ex certa sciẽtia reuocata sit Clement. *dudum*, de sepulchr. quoad quartam funeralem, cùm illa constitutio etiam sit Concilij generalis, & directè resistat tali priuilegio, & non fuerit in speciali reuocata. Contrariũ ergo censeo verum, nisi aliunde constet de speciali reuocatione Concilij, vt magis ex vltimo puncto huius capitis constabit.

Felin.

Species potiùs derogat generi, quàm è contra.

Roder.

Rosel.

6. *De exceptione addita per Gregor. XIII. & Sixtum V. Roder.*

Sed quæret aliquis, cur Greg.XIII.& Sixtus V.addiderunt illam exceptionem si absque illa intelligenda foret. Respondet Roder. dicto art.10.additam esse ad firmandam regulam in contrarium, id est, vt intelligerentur confirmata omnia alia priuilegia aliis Conciliis generalibus contraria. Sic enim aliàs dicimus, quòd licèt in generali concessione potestatis ad absoluendum, non veniant casus reseruati, si tamen in illa generali concessione addatur exceptio vnius casus reseruati, intelliguntur alij concessi. Et licèt suprà dixerimus, per confirmationem in forma communi, non ratificari priuilegia nulla, nihilominus si in tali confirmatione addatur exceptio vnius priuilegij aliàs irriti, vel reuocati, eo ipso intelligitur, mentẽ confirmantis esse confirmare omnia alia, etiamsi essent amissa, vel irrita, vt tradit Bald.in feud. tit. per quos fiat inuestitura, c.1.n.2.& sumitur à simili ex eodem in l.1.§. *sed excipiuntur*, ff.de fer. Vbi rationem adducit, quia exceptio firmat regulam in contrarium. l. *tribunus*, §. vlt.ff. de milit.testam. quem allegat, & sequitur Iason in l.vlt.ff. quod quisque iuris. Verumtamen valde etiam de hac declaratione dubito. Nam ex illa sequitur, illam exceptionem additam esse ad ampliationem confirmationis, nõ ad restrictionem. Atque adeò maiorem esse confirmationem ab eodem Greg.XIII.factam cum tali exceptione, quàm sine illa, quia cum illa solùm excipit Concil.Trid. & concedit alia, sine illa verò omnia intelliguntur excepta; consequens autem videtur planè absurdum, & contra mentem Pontificum, vt idem Rod. apertè etiam sentit in eadem quæst.8.art.1.

Bald.

Roder.

7. *Vera explicatio cur suprà dicta clausula addita fuerit.*

Dico ergo illam exceptionem additam esse à Pontifice, quia voluit esse magis certam, & non relinqui sub generalibus regulis, quæ incertæ sunt, & infinitis interpretationibus, & opinionibus sunt subiectæ. Itẽ voluit Pontifex specialiter ostendere voluntatẽ suam circa firmitatem Decretorum Conc.Trid. vt non solùm generaliter sicut alia, sed etiam speciali modo videantur excepta, hoc enim vsitatum esse in iure sentit Glossa per textum ibi in l.vlt.ff.quod quisque iuris.

Conc.Trid.

Glossa.

Et optimum exemplum, ac indicium sumitur ex quadam confirmatione priuilegiorum ab eodem Greg. XIII. concessa clericis regularibus Ministris infirmorum, vbi priùs dicit, confirmare priuilegia, quæ non sunt sub vllis reuocationibus comprehensa, & nihilominus addit, *nec decretis Concilij Trident. sunt contraria*, vbi manifestum est, per priora generalia verba excipi etiam priuilegia reuocata in Concilio Triden. & nihilominus additur specialis exceptio Cõcilij Trid. ad denotandam specialitatem eius, & singularem obseruantiam. Confirmari potest hæc resolutio ex doctrina Canonistarum satis recepta, quòd licèt exceptio firmet regulam in contrarium, non tamen ampliat illam ad ea, quæ alio iure æquali fuerant excepta. Quam tradit Panorm. in c. *in nostra*, de sepul. in principio, per eundem textum. Et Anchar. in c. 2. de offic.vicar.in 6.& in rubr.de regul.iur. q.4. circa finẽ. Latè Felin.in c. *quoniam frequenter*, vt lite non contest. n.2.qui Bart.Bald.Oldrad.& plures alios refert. Et licèt fortè hæc etiam doctrina non sit certa, & infallibilis, quia totum pendet ex coniecturata mente concedentis, confirmantis, seu disponentis; nihilominus ex natura exceptionis puto esse verum, non ampliare dispositionem ad id, quod aliàs exceptum erat à talibus verbis, vel de iure, vel ex natura rei, quia non ad hoc ponitur, sed ad limitandam expressè dispositionem. Vnde si aliquando videtur plus operari est, vel quia verba sunt per se vniuersalia & in rigore sufficientia ad comprehendenda omnia, quæ per exceptionem firmantur magis, vel quia ex vsu, & circumstantiis constat, talem esse intentionem disponentis; neutrum autem in præsenti casu inuenio, & alioqui res est grauissima; ideóque credibile mihi non est, tam generalem extensionem fieri illo indirecto modo per solam additionem exceptionis Concilij Tridentini, cùm alia sufficiens ratio illius expressionis assignetur.

Greg XIII.

Panormit.

Anchar.

Felin.

Bart.

Bald.

Oldrad.

8. *De confirmatione data vnius, an intelligatur, & data aliis locis, vel religionibus.*

Ratio dubitandi.

Secundum dubium esse potest, an confirmatio priuilegiorum ex certa scientia vni religioni, vel loco data, communicetur aliis locis, vel religionibus, quæ cum priori in priuilegiis cõmunicant, & consequenter an confirmatis priuilegiis Societatis v. g. confirmentur priuilegia omnium aliarum religionum, quæ habent communicationem priuilegiorum Societatis. Et ratio dubitandi est, quia suprà dictum est, auctore priuilegio, ad cuius instar aliud concessum est, non augeri priuilegium ad instar; ergo similiter confirmato vno, non confirmatur aliud: nam est eadem ratio. Ergo facta confirmatione in priuilegiis in primo fonte concessionis (vt sic dicam) non sequitur, fieri in aliis, qui cum illo communicant: nam in hoc etiam videtur esse eadem ratio. In contrarium verò est, quia hæc confirmatio est quædam gratia; ergo facta vni, communicatur aliis, quibus gratiæ illius communicantur. Respondeo, duplicem esse posse sensum dubitationis. Vnus est, an confirmatis priuilegiis respectu religionis, cui primò fuerunt concessa, eo ipso illa eadem censeantur confirmata pro omnibus religionibus, quibus ante confirmationem, & post concessionem fuerunt communicata. Alius sensus est, an confirmatio concessa vni religioni, quoad sua priuilegia, eo ipso censeatur facta alteri quoad sua, etiamsi distincta sint, ratione communicationis generalis in priuilegiis, quam aliàs habent tales religiones.

Duplex sensus quæstionis.

9. *De primo sensu.*

Circa priorem sensum oportet considerare, an communicatio priuilegiorum fuerit de cõcessis tantùm, an verò de concessis, & concedendis. Nam si fuit prioris modi, negatiuè respondendum est, hoc enim probat ratio dubitandi posita. Nam formaliter, ac per se loquendo, confirmato priuilegio exemplari, non confirmatur priuilegium ad instar, quia non fuit exemplar vt confirmatum, sed tantùm vt concessum,

sum, nec priuilegium ad instar per se respicit futurum statum, sed illum, quem habet exemplar, quando aliud ad instar illius conceditur. Vnde etiam è contrario, licèt priuilegium *ad instar*, confirmetur, non redundabit confirmatio in exemplar. Et hoc cẽseo verum siue confirmatio sit ex certa scientia, siue in forma communi, quia ratio æquè in vtroque procedit. Et eadem ratione, si communicatio facta est tantùm de priuilegio concesso, non extenditur ad confirmationem postea factam, quia hæc nondum erat, quando communicatio facta est, & illa non est facta de futuris, vt supponitur.

10. *De communicatione cõcessorum, & cõcedẽdorum ex certa scientia.*

At verò si communicatio fuit de concessis, & concedendis, & fuit ex certa scientia planè deriuatur, ac redundat in omnes, quibus talis communicatio facta est. Quia illa confirmatio æquiualet concessioni priuilegij, vt dictum est, vnde censeri potest priuilegium quoddam, & noua gratia, sed per illam communicationem etiam futura, & concedenda communicantur, vt supponitur; ergo etiam hæc confirmatio communicatur quoad vsum, & fructum illorum priuilegiorum, quæ confirmantur. Atque ita ex prædicto fundamento resoluit Mãdos. d. tract. de priuil. ad inst. q. 7. Qui tamen non videtur hoc admittere in confirmatione in forma communi: nam de illa simpliciter negat communicari, siue communicatio fuerit de cõcessis, siue etiam de concedendis. Mouetur solùm illa ratione, quòd reuocato priuilegio exemplari, non reuocatur priuilegium ad instar; ergo nec illo confirmato confirmatur. Sed hæc ratio procedit tantùm in priori sensu, scilicet per se, & nulla alia interueniente cõmunicatione. Ideo appartẽtiùs fundari potest, quia illa communicatio in forma cõmuni non habet vim concessionis, & ideo non reputatur priuilegium, ac subinde non communicatur per communicationem priuilegiorum, etiam cõcedendorum. Sed neque hæc ratio conuincit, & ideo probabilius puto, talem communicationem extendi etiam ad confirmationem in forma communi, maximè quando communicatio non solùm est in priuilegiis, sed etiam in omnibus fauoribus, gratiis, & indulgentiis (vt communiter fieri solet in indultis mendicantium, & in nostris bullis, & aliis, quæ latè refert Roder. quæst. 55.) Quia confirmatio etiam data in forma communi est fauor, & indultum quoddam, & beneficium, & consequenter est gratia; ergo ad illam extenditur communicatio de concedendis fauoribus. Imò licèt fuerit facta solùm nomine priuilegiorum concessorum, & concedendorum, videtur mihi communicari, vel quia omnis gratia, & beneficium Principis potest dici priuilegium saltem lato modo, vt in principio dixi, & tradit Bald. in Prolog. feud. n. 18. cum Ioan. Andr. in c. *olim*, de verb. signif. & plures alij, quos refert Mandos. suprà, priuilegium autem Principis latè est interpretandum. Vel quia confirmatio non per se stat, vt sic dicam, sed adhæret priuilegio iam cõcesso, & reddit illud firmius, & stabilius quantum potest, sed per communicationem priuilegiorum, quæ non tantùm ad concessa, sed etiam ad concedenda extenditur, communicatur illud priuilegium, non tantùm secundùm statum, quem habet tempore communicationis factæ, sed etiam quem habere potest per nouam confirmationem; ergo illa etiam communicatur postea, etiamsi tantùm sit in forma communi.

Mandos. *Roder.* *Bald. Ioan. And. Mandos.*

11. *De secundo sensu dubij. Mandos.*

Superest dicendum de alio sensu dubij suprà posito, quem attingit Mandos. suprà q. 8. & absolutè affirmat, confirmatis priuilegiis vnius religionis, confirmari etiam propria priuilegia alterius religionis habentis communicationem priuilegiorum cum priori. Ratio eius est, quia aliàs non manerent illæ duę religiones æquales in priuilegiis, quod est contra mentem Pontificis cõcedentis illam communicationem.

A Confirmari hoc potest primò, quia hæc confirmatio, præsertim ex certa scientia, est quoddam priuilegium; ergo data vni religioni transit ad aliam per communicationem; ergo transit cum proportione, id est, ad cõfirmanda priuilegia propria illius religionis, cui fit communicatio, etiamsi diuersa sint. Probatur hæc consequentia ex supradictis ex quadam declaratione Pontificia, quod priuilegium datum vni religioni, & communicatum alteri, debet cum proportione, & non secundùm identitatem applicari. Nam si priuilegium concedit fauorem pro tali festiuitate, vel sancto religionis prioris ad aliam religionem debet applicari pro alio festo, vel sancto suo, & sic de aliis; ergo etiam in proposito, si vni religioni confertur confirmatio priuilegiorum suorum ex certa scientia, & hæc communicatur alteri, intelligitur cum proportione applicari ad sua priuilegia.

12. *Prædicta sententia probabilis; opposita probabilior.*

Hæc sententia fortasse probabilis est, mihi tamen contraria videtur in rigore vera. Et in primis si vna religio communicet cum alia in priuilegiis concessis, non autem in concedendis, clarum est, confirmationem postea subsequutam non communicari, quia nõ habet rationem priuilegij concessi, sed concedendi, & à fortiori constat ex dictis in superiori puncto. Neque hoc negaret prædictus auctor (vt existimo) quãuis in illa quæstione magis indistinctè loquatur, quã in proximè præcedente. Deinde etiamsi communicatio extendatur ad priuilegia concedenda, existimo non extendi illo modo, quia Papa non intendit cõfirmare nisi priuilegia v. g. Minorũ; ergo non confirmat priuilegia propria Dominicanorum, aliàs plura confirmaret, quàm intenderet. Maximéque vrget hæc ratio in confirmatione ex certa scientia, quia Papa non habet, vel præsumitur habere scientiam aliorum priuilegiorum, sed eorum tantùm, quæ directè, ac expresè ex tali scientia confirmat; ergo illa confirmatio non potest per communicationem transire ad alia priuilegia dissimilia. Neque est simile exemplum, ex quo argumentum in contrarium sumebatur, quia in illo exemplo proportio considerator ex parte materiæ in vsu priuilegiorum, & non est extensio communicationis, sed interpretatio circa modum, quo debet applicari ad materiam, & vsum eiusdem priuilegij, quæ interpretatio sumpta est ex declaratione ipsius Pontificis, & ex materia ipsa, & circumstantiis constare posset, quia idem priuilegium applicatum ad diuersos, debet vnicuique adaptari iuxta modum suum, alioqui esset inutile, & improportionatũ vtrique vel alteri eorum, & ad hoc tantùm confirmandum faciunt omnia, quæ Mandos. suprà allegat. At verò in nostro casu non fieret sola interpretatio, sed extensio confirmationis Pontificiæ ad plura priuilegia, quàm cadant sub intentionem, aut mentem eius.

Mandos.

13.

Nec dici potest, supposita communicatione, Pontificem confirmantem habere hanc intẽtionem virtualem, vel certè extensionem sequi ex intẽtione, & efficacia ptioris Pontificis, qui communicationem concessit. Hoc (inquam) dici non potest, quia sine tali extensione habet integrum effectum concessio vtriusque Pontificis. Quod explico in hunc modum, quia quando Pontifex confirmat priuilegia, v. g. Minorum, illa confirmatio formaliter (vt sic dicam) communicatur Prædicatoribus, id est, vt versatur circa ipsamet priuilegia Minorum, quia illamet communicantur Prædicatoribus, non solùm vt antea erant, sed etiam vt sunt confirmata, vt per se constat ex dictis, quia illa priuilegia per cõmunicationem sunt facta tanquam propria illius religionis, & confirmatio illorum etiam *est* priuilegium, quod communicatur illi; ergo non potest illa communicatio habere etiam alium effectum confirmandi propria priuilegia Prædicatorum. Tum quia per priorem effectum satis

satisfactum est méti vtriusque Pontificis, neque alter eorum alium explicauit, aut voluit. Tum etiã, quia aliàs bis communicaretur illa confirmatio tali religioni, semel circa priuilegia priùs communicata, & iterum circa propria, quod est alienum à ratione, & sine vllo fundamento in voluntate Pontificum. Secùs verò est in alio exemplo adducto: nam quando cõmunicatur priuilegium festiuitatis alicuius sancti proprij, ita applicatur vni religioni ad sanctum eiusdem ordinis, vt non cõmunicetur quoad sanctum alterius ordinis, & ita saluatur vnica, &, vt sic dicam, formalis cõmunicatio, licèt in materia seruetur tantùm proportio.

14. *Quando confirmantur omnia priuilegia alicuius religionis, siue propria, siue communicata tunc consequẽter confirmantur priuilegia alterius religionis, vt per communicationem facta cõmunia.*

Neq; etiam propter seruandam æqualitatem inter illas religiones, necessarius est ille effectus, quia satis per hoc seruatur quod sicut illa priuilegia manẽr cõfirmata pro vna religione, ita etiam pro alia; & è conuerso, sicut propria priuilegia, v.g. Prædicatorũ non manẽt confirmata ex vi confirmationis datæ Minoribus, ita etiam non cõmunicabuntur Minoribus illa priuilegia Prædicatorum vt confirmata, sed prout antea erant, & cõmunicabantur. Hinc verò potest limitari hæc nostra sententia, vt non procedat, quãdo per indultum confirmãtur omnia priuilegia religionis alicuius siue propria, siue communicata: nã tunc consequenter cõfirmantur priuilegia alterius religionis, non tamen vt illius, sed vt per communicationẽ facta sunt alterius. Quia illa prior religio etiã habet cõmunicationem cum altera quoad futuras gratias, vt supponimus; ergo per communicationem habebit sua priuilegia confirmata ex redundantia (vt sic dicam) generalis confirmationis concessæ alteri religioni, vt consideranti facilè patebit.

CAPVT XX.

An per innouationem priuilegij confirmetur, vel denuo gratia concedatur.

1. SOlent Pontifices aliquãdo simpliciter priuilegia confirmare, nihil ampliùs addendo, aliquando verò non contenti verbo confirmandi, addunt, *Confirmamus, & innouamus*, & interdum superaddunt, *& de nouo concedimus*, sicut Paul. V. in confirmatione Priuilegiorum Societatis adiecit, & sæpe in confirmationibus Mendicantium inuenitur, & refertur in Supplem. concess. 191. & in Monum. Min. concess. 343. Dubium ergo est, quomodo verbum innouandi distinguatur à verbo confirmandi, & quid addat. Quod dubium proposuerunt fratres Minores Iulio II. pro intelligentia cuiusdam confirmationis suorũ priuilegiorum factæ à Sixto IIII. cum illa additione, *Et de nouo concedimus*, interrogantes, an per illa restituerentur, seu de nouo concederentur etiam priuilegia priùs reuocata. Respondit autem dictus Papa Iulius II. per illa verba solummodo esse confirmata priuilegia dicto ordini concessa, & non aliàs reuocata. Ita habetur in Bulla Iulij II. anni 1504. incipit, *In militantis Ecclesiæ agro*, & habetur in lib. Monument. Minor. fol. 125. & 126. pag. 2. concess. 277. in impressione Salmant. ann. 1511. & refertur ab Emman. Roder. in 1. tom. Bullarũ p. 570. Habet autem difficultatem illa responsio, primò, quia videtur contra vim, & proprietatem verborum, præcipuè illorum, *Et de nouo concedimus*. Secundò, quia hoc modo videntur frustrà addi: nam illud satisfuerat factum per puram confirmationem non solùm ex certa scientia, sed etiam in forma cõmuni, vt ex dictis patet. Tertiò, quia sequitur minus cõcedi per illa verba, quàm per confirmationem ex certa scientia, quia per hanc reparantur, & restituuntur priuilegia reuocata, vt dictum est, quod negatur fieri per verba prædicta.

Paulus V. *Quid addat innouatio super confirmationem.* *Bulla Iulij II.* *Rodr. Difficultates circa responsum.*

2. Respondeo, sicut confirmatio distinguitur in eam, quæ est in forma communi, vel ex certa scientia, ita etiam posse innouationem distingui: nam videtur eadem ratio, quia est in potestate Pontificis vtroque modo illam facere. Posita ergo tali distinctione, & illam applicando cum proportione ad confirmationem, videtur in primis dicendum, quando innouatio est in forma communi non restituere priuilegia reuocata, vel quomodolibet amissa, nec dare nouum ius, sed solum antiquum innouare. Ad hanc conclusionem probandam allegari solent sequentia iura, cap. *ex parte*, 1. de priuileg. vbi dicitur, *priuilegium*, &c. *duximus innouandum, ita tamen vt per innouationẽ ipsius, eidem Ecclesia non plus iuris accrescat.* Sed ex his verbis posset quis in contrarium argumentari, quia nisi addidisset Pontifex, *ita tamen*, &c. innouando absolutè, videretur ius nouum concedere, licèt constet ex textu illam innouationem non fuisse ex certa scientia. Sed huic euasioni obstat cap. *quia intentionis*, eod. tit. vbi expressè, & absolutè dicitur, *cùm innouatio nec ius nouum conferat, nec etiam tollat vetus.* Quare in alio textu clausula illa, *ita tamen*, &c. non ponitur vt necessaria ad limitandum verbum, *innouandi*, sed ad declarandum illud, vel etiam ad reddendam rationem, cur tam facilè concessa fuerit illa innouatio, sicut apertè etiam fit in cap. *cùm dilecta*, de confirm. vtil. vbi additur, per innouationem ius nouum non acquiri, sed conseruari antiquum. In his ergo locis frequens est hæc sententia.

Innouationem in forma communis nõ restituere priuilegia reuocata, nec dare nouũ ius, sed solum reuocare antiquum. *c. cùm dilecta.*

3. *Dupliciter sumi posse nomẽ priuilegij.* *Tiraq. Glossa.*

Occurrit tamen circa hæc iura considerandum, nomen priuilegij æquiuocè posse sumi, vno modo pro iure ipso, vel gratia per Principem cõcessa, prout priuilegium definiuimus in principio huius materiæ, alio modo pro instrumento authentico, in quo talis concessio, & fides, seu probatio eius continetur, sicut etiam nomen contractus interdum significare solet pactum ipsum, interdum instrumentum authenticũ eius, vt latè tradit Tiraq. lib. 1. de retract. §. 2. Gloss. 1. in princip. Nam ex vsu non minùs constat hoc in priuilegio, quàm in contractu. Hinc ergo innouatio priuilegij interdum refertur ad solum instrumentum, quia vetustate fortè consumitur, & ideo innouatio eius conceditur. Aliquãdo verò potest referri ad rem ipsam, vt ius antiquitus concessum postea innouatur. Priori modo clarum est, innonationem priuilegij nõ conferre ius nouum. Et planè hoc modo loquitur dictum cap. *cùm dilecta*, vt patet ex illis verbis, *Prædicta priuilegia quasi iam nimia vetustate consumpta, cũ fuerint non in pargameno, sed in papyro conscripta, duximus innouanda.* Et in eodem sensu loquuntur alia iura. Innouari ergo priuilegium hoc modo, nihil aliud est, quã nouum instrumentum priuilegij antiqui ex veteri instrumento exẽplari, quod eiusdem sit auctoritatis cũ originali, quia Principis auctoritate factum, vel approbatum est. Argumẽto cap. vlt. de fide instr. & ideo nouum ius dare non potest, quia ius in multis instrumentis contentum, nec est aliud, & aliud, nec est maius. Imò (vt rectè ait Panormit. in d.c. *cùm dilecta*) talis innouatio ius in priuilegio contentum non confirmat, vtique secundùm se, quia illi robur, aut valorem non addit, quoad nos verò quodammodo confirmat, quia facilior, vel diuturnior fit probatio eius, & hoc modo dicitur etiã hæc innouatio conseruare priuilegiũ, quia perdito, vel cõsumpto instrumento, perditur ius quoad forũ saltem externũ, nisi loco illius succedat præscriptio, & ideo per renouationem priuilegij quodãmodo cõseruatur ius in eo cõtentũ.

Panormit.

4. Quocirca de hoc innouationis modo nulla nobis est difficultas, nec de illo principaliter loquimur, sed de alio modo, quãdo ius ipsum, & nõ instrumentum continens illud innouatur. De hoc enim modo innouationis videntur loqui Pontifices, quãdo dicũt innouare priuilegia, tum quia eodẽ modo dicunt innouare,

uare, quo confirmare; non confirmant autem instrumenta, sed gratias in illis contentas; ergo illas etiam innouant; tum etiam quia non concedunt licentiam renouandi, aut exemplandi denuo vetera instrumenta, nec transumpta approbant, sed ipsamet formalia priuilegia (vt sic dicam) innouant, tum maximè, quia sæpe dicunt expressè, de nouo priuilegia talia concedere: concedere autem priuilegiũ non est concedere instrumentum illius, sed est ius speciale donare. De hac autem innouatione, non probatur sufficienter ex dictis iuribus, quòd nullum ius conferat, quia hæc innouatio non est talis, qualis est illa, de qua dicta iura loquuntur, sed diuersa, vt constat ex dictis, à diuersis autem non fit illatio. Maximè quia neque necessariò sunt coniuncta: optimè enim potest innouari instrumentum, non renouato iure, imò nec confirmato, vt dictum est, & è conuerso posset innouari ius ipsum, non concessa innouatione antiqui instrumẽti. Aliunde verò innouatio idem esse videtur, quod renouatio; renouatio autem est restitutio rei iam destructæ seu finitæ in quo à prorogatione differt quæ est cõtinuatio, seu dilatio rei, quæ adhuc durat iuxta l. *sed etsi*, ff. de precario, & l. *dies*, ff. de damn. infect. vbi Gloss. & Doctores, & latè Tiraquel. de vtroque retract. lib. 2. §. 1. Gloss. 7. n. 24. ergo innouatio priuilegij ex vi verborum reparatio est priuilegij amissi; ergo semper habet hunc effectum, siue sit ex certa scientia, siue non, quia priuilegium operatur quantum sonat in proprietate verborum.

Potest renouare instrumentum non renouato iure, imò nec cõfirmato.

Tiraq. Gloss.

Nihilominus si contingat, innouationem priuilegij quoad ius ipsum, & gratiã non fieri ex certa scientia, sed in forma communi, vera est, & recepta assertio posita. Dico autem (si contingat) quia non videtur illa innouatio in sensu explicato multum vsitata. In Bullis enim Pontificiis religionũ nunquam (quod ego viderim) fit innouatio priuilegiorum sine confirmatione ex certa scientia, & consequenter ipsa etiam innouatio est ex certa scientia, & idem fortè est in aliis indultis, verumtamẽ de toto vsu mihi constare non potest; nec etiam repugnat innouationem adiungi confirmationi datæ tantùm in forma cõmuni, quia (vt dicebam) ex voluntate Pontificis pẽdet. Hoc ergo posito, probatur assertio ex interpretatione Iulij II. suprà allegata, quæ planè supponit, solum verbum, *innouandi*, vel, quod magis est, verbum, *concedendi de nouo*, non satis esse adrestituendum priuilegium reuocatum, vel amissum; ergo oportet, vt in aliquo casu hoc possit in rigore verum esse; ergo maximè quãdo talis innouatio fit in forma communi, & re non discussa, neque cognita. Secundò id probari potest à paritate rationis, quia innouatio restituens priuilegia reuocata, vel amissa, æquiualet nouæ concessioni, vt suprà in simili dictum est, sed incredibile est Pontificem in generali loquentem, & sine causæ cognitione intendere, noua priuilegia concedere; ergo incredibile etiam est, vti verbo innouandi in illo sensu, quando non procedit ex certa scientia, nec causa cognita; ergo talis innouatio in forma communi nõ restituit priuilegia amissa, neque dat nouum ius. Tertiò, proprietas verbi, *innouandi*, non cogit interpretandum, ex vi illius fieri nouam concessionem priuilegij, etiam priùs inualidi, vel reuocati, quia sæpe renouari dicitur quod durat, & nõdum extinctum est, sicut patet non solùm in arte factis, vt in domo, & similibus, sed etiam in moralibus, vt in feudo, in emphyteusi, in promissione, in voto, &c. & ideo res renouata non semper est altera ab antiqua, sed est eadem in pristinum statum restituta, vel ad meliorem formam redacta, vt constat, tam ex cõmuni loquendi vsu, quàm ex Latina proprietate. Et tradidit Panorm. lib. 2. cons. 67. n. 3. dicens, eum, qui petit renouationem, non supponere caducitatem, sed potiùs sup-

Nunquam vel ferè nunquam fit innouatio priuilegiorum sine confirmatione ex certa scientia, vnde & ipsa innouatio est etiam ex certa scientia.

Iulius II.

Panorm.

A ponere existentiam, & valorem rei petere autem renouationem, ne vetustate pereat. Et probatur optimè ex cap. *longam*, *iuuate*, 12. q. 2. & cap. 1. de precariis, iuncta Gloss. ibi; ergo innouatio priuilegij pura, & communis non extenditur ad nouam concessionem, sed solùm ordinatur ad cõseruationem priuilegij iam concessi, & durantis. Probatur cõsequentia, quia hæc renouatio, cùm non sit facta cum cognitione causæ, nec ex certa scientia, non est extendenda, sed potiùs restringenda, quantum proprietas verbi patitur, quia fieret periculosa, & odiosa; ergo ex vi talis formæ non inducit nouum valorem priuilegij, sed solùm renouat antiquum.

c. longinquitate.

Sed quæres, quem effectum habeat talis innouatio sic explicata distinctum à confirmatione simili: B nam si contingat, cadere super priuilegium inualidũ vel reuocatum, aut amissum per contrarium vsum, vel alio modo, nihil confert, sicut nec confirmatio, quia deficit in fundamẽto. Si autem adiungatur priuilegio valido, & adhuc permanenti in sua substãtia, ad summum confert ad quoddam robur, & firmitatẽ eo modo, quo dictum est de confirmatione in forma cõmuni. Videntur ergo non distingui in effectu: sed geminari voces, ad maiorem exaggerationem, & expressionem affectus concedentis. Alius verò effectus solet tribui huic innouationi, quòd per illam censetur ipso facto renouatum priuilegium quoad probationem talis gratiæ, ita vt illud nouum indultum sit quasi prius priuilegium, seu instrumentum renouatum, quia Princeps non præcipit, vel concedit, vt renouetur instrumentum, sed ipsemet renouat. Sed hoc re vera non ita est, nisi innouatio sit ex certa scientia, vel tenor prioris indulti in posteriori inseretur, quod perinde est. Quia si vtrumque horum desit, generalia verba non sufficiunt, sine alia probatione authentica.

6. *De effectu prædictæ innouationis.*

C

Alium effectum indicat Emman. Roderic. dicta q. 8. art. 2. §. vlt. scilicet, per talem innouationem fieri, vt ad præscribendum contra tale priuilegium, necessarium sit computari tempus à tempore talis renouationis, quia licèt per aliquot annos priùs fuerit inchoata præscriptio contra illud priuilegium, si non fuit consummata, postea non poterit computare ad D reuocationem priuilegij consummandã, sed oportebit de nouo inchoari. Quia innouatio est quędã restitutio rei ad pristinum statum, citat Corduba in compend. Man. verb. *absolutio quoad seculares*, 2. §. 15. sed ibi nihil inueni, in eod. autẽ verb. 1. §. 19. vbi hoc attingit, loquitur de innouatione ex certa scientia. Et sic etiam confirmatio ex certa scientia per se sufficiet ad eundem effectum iuxta superiùs dicta. Et ideo non possum magis tribuere hunc effectum innouationi, quàm confirmationi in forma communi. Tum quia nec ius, nec auctoritatem sufficientem video: tũ quia etiam confirmatio communis est roboratio rei præexistentis, & consequenter aufert omnem infirmitatem eius: illud autem tempus contrarium quandiu computari potest ad destruendum priuilegium, mul- E tum debilitat firmitatẽ eius; ergo hæc debilitas tolletur per illam confirmationem. At verò nullus auctor, quem ego viderim, tribuit hunc effectum confirmationi in forma communi, neq; inra fauent, quæ de illa loquuntur. Accedit, quòd si non obstante tali innouatione priuilegiatus continuè procedit in non vsu, sine tẽporis interruptione, magis culpabilis est, & magis renunciare videtur priuilegio. Concludo igitur, hanc innouationem parum prodesse, & ferè nihil addere supra confirmationem communem, & ideo (vt dixi) ratò fieri in priuilegiis.

7.

Corduba.

Confirmatio communis est roboratio rei præexistentis ac proinde aufert eius infirmitatem.

Secundò dicendum est, innouationem ex certa scientia conferre ius nouum de se, & æquiualere concessioni, ideóque restituere posse priuilegium per

8. *Secunda conclusio.*

perditum, & à fortiori omnem vetustatem eius tollere, & in pristinum statum illud restituere. Hæc est sententia communis omnium, quos retuli in capite præcedenti. Et eandem intendit Corduba loco proximè citato cum Ioan. de Lignan. & Panormit. in c. *cùm super*, de cauſ. poſſeſ. & propriet. Idem Panormit. & Felin. latè in cap. *inter dilectos*, de fide inſtrum. & in Compendio Minorum, verb. *priuilegia fratrum*, §. 15. refert Collector, hanc fuiſſe ſententiam doctiſſimorum virorum Salmanticenſium. Eiſdémque rationibus probari poteſt, quibus ſimilem aſſertionem de confirmatione ex certa ſcientia oſtendimus: nam ferè ſunt idem, & ſi in aliquo differunt, in rationis paritate conueniunt, & declarari poteſt in hunc modum. Nam verbum, *renouandi*, licèt poſſit dici de re præexiſtente, tamen cum proprietate etiam poteſt cadere in rem, quæ iam periit, & iterum excitatur, ſicut reſurrectio dici poteſt quædam renouatio. Et hoc modo interpretor differentiam illam, quam aliqui Iuriſtæ aſſignant inter prærogationem, & renouationem, quòd illa eſt rei durantis, hæc verò rei, quæ iam præteriit: non credo enim eſſe verum diſcrimen, ſi vtrumque membrum præcisè, & æqualiter, ſeu excluſiuè intelligatur; ſic enim falſum eſt, quod de renouatione dicitur, vt ex dictis patet. Poterit autem differentia ſuſtineri, ſi primum membrum excluſiuè ſumatur, non verò ſecundum. Ita vt ſenſus ſit, prorogationem dici rantùm de re nondum extincta, vel tempore nondum finito, quia eſt dilatio, & continuatio quædam, quæ non cadit in rem iam extinctam. At verò renouatio nõ ita limitatur, ſed prop.ẽ dici poteſt de re iam extincta, ſi eadem reſtituatur, qua..is alio modo etiã dicatur de re præexiſtente, vtrumque enim probant iura ſuprà citata, & vſus, & ipſa vis vocis. Igitur quãdo priuilegium dicitur renouari ex certa ſciẽtia, amplianda eſt renouatio ad omnem modum poſſibilẽ, qui ſub propriam ſignificationem talis verbi cadere poſſit. Probatur conſequentia, quia talis renouatio, cùm ſit fauor Principis, & ab eo detur ex certa ſcientia, & conſequenter ex plenitudine poteſtatis, amplè interpretandum eſt tam ex parte perſonæ, quàm ex parte modi; ergo de ſe habet vim conceſſionis nouæ, ſeu excitationis priuilegij, ſi neceſſaria fuerit. Hoc autem magis indubitandum erit, ſi verba conceſſionis ſint, *& de nouo concedimus*, quia nulla poſſunt eſſe clariora; ergo ſi ſimul ſit, *ex certa ſcientia*, nihil ampliùs deſiderari poteſt ad hunc effectum intelligendum.

Corduba. Ioan. de Lignan. Panormit. Felin.

Diſcrimen inter prorogationem & renouationẽ, illa ſiquidem eſt rei durantis hæc præteritæ

Ad declarationem autem Iulij II. reſpondet Collector Mendicantium, dicto §. 15. fuiſſe datam abſolutè, & generaliter propter defectum relationis, indicans, attenta rei veritate non fuiſſe legitimam, vbi Corduba etiam conſentit, & Roder. dict. q. 8. art. 2. Nec video, quid aliud poſſit reſponderi, quia ex tenore indulti Sixti IIII. euidenter apparet fuiſſe *ex certa ſcientia, & mera voluntate, & motu proprio & propriori cautela*, omnes enim hæ particulæ formaliter ibi mueninntur, quæ clariſſimè explicant, mentem Pontificis fuiſſe, priuilegia illa valida conſtituere, in quocumque ſtatu antea eſſent. In interrogatione autem, quæ fuit propoſita Iulio II. nulla mentio facta fuit conceſſionis de nouo ex certa ſcientia, ſed tantùm quod Sixtus IIII. confirmando priuilegia, de nouo illa conceſſit, nullam aliam circunſtantiã, vel qualitatem renouationis declarando, aut proponendo, vt apertè conſtat ex tenore indulti Iulij II. in Monum. Minor. fol. 125. pag. 2. in tertia ſupplicatione Reſpõdit ergo Iulius iuxta interrogata, reſtringẽs potiùs, quã extendens renouationẽ, & ita confirmat priorẽ concluſionẽ noſtrã, & nõ obſtat huic ſecundæ, quia reſponſio non cecidit in materiam eius.

9. *Collector Mẽcantium.*

Corduba. Roder.

Reſponſio Iulij II. erat potius reſtringens quã extendens renouationem.

Sed quæret tandem aliquis; ſi tanta eſt vis renouationis priuilegiorum ex certa ſciẽtia, quid neceſſe eſt poſt illam addere clauſulam, quæ frequenter in his indultis additur, *Supplentes omnes iuris, & facti defectus, ſi qui forſitan interuenerit in eiſdem.* Nam eo ipſo, quòd per talem renouationẽ priuilegia omnino inſtaurantur, & de nouo fiunt, ſi neceſſe ſit ſupplentur neceſſariò omnes iuris, & facti defectus, quæ interrogatio etiam de confirmatione ex certa ſcientia fieri poteſt: nam etiam poſt illam addi ſolet prædicta clauſula. Primò ergo generalem reſpõſionem dare poſſumus, has clauſulas non ſemper addi propter nouos effectus, ſed ad maiorem rei euidentiam, & ad tollenda omnia dubia, & ſcrupulos. Secundò dici poteſt, hæc poſteriora verba extendi ad omnes defectus, ſiue ſint contra valorem actus ipſo facto, ſiue non inualident ipſo iure priuilegium, dent tamen occaſionem mouendi lites contra illud, & procurandi irritationem illius: per ſolam autem renouationem, non conſtat ſatis, omnes hos defectus eſſe ſuppletos, ſed ſolũ generatim, priuilegium eſſe reſtitutum valide. Tertiò poſſet quis dicere per hanc clauſulam, *Supplentes*, &c. non ſolùm ſuppleri defectus commiſſos in prioribus conceſſionibus, ſed etiam illos, ſi qui forſan commiſſi ſunt in ipſa obtentione talis confirmationis, ſeu renouationis, qui non fuiſſent ſuppleti, ſi ſimpliciter, & ſine tali clauſula conceſſa fuiſſet. Et quidẽ hoc poſterius per ſe manifeſtum videtur. Illud verò prius ex generalitate verborum videtur fieri veriſimile, & quia non repugnat, illam conceſſionem eſſe ſimul quaſi reflexiuam in ſeipſam, nec eſt maior ratio, cur aliorum indultorum defectus ſuppleat, quàm ſuos. Sed huic expoſitioni obſtat relatiuum illud, *in eiſdem*. nam priùs commemorantur priuilegia confirmata, & renouata, & poſtea ſupplentur defectus, & ſicut hoc vltimum indultum confirmans præcedentia, non cõfirmat ſeipſum, ita ſupplendo defectus præcedentium, non ſupplet ſuos, ſiqui fortè in ipſo cõmittuntur. Dices non poſſe efficaciter ſupplere defectus præcedentium, niſi ſuppleat ſuos. Reſpondeo, ad præſentẽ conceſſionem non pertinere ſupplere ſuos defectus, ſed cauere illos, ne interueniant, & hoc modo poſſe efficaciter ſupplere defectus præcedentium, cauendo ſuos. Imò non videntur poſſe ſuppleri defectus, qui nondum ſunt commiſſi, licet poſſint tolli impedimẽta, vt cenſuræ, & ſimilia, vel diſpenſari in aliquibus circunſtantiis alioqui neceſſariis, vt ibi non requirantur, nec omiſſio earum ſit defectus, quod per alias clauſulas fieri ſolet, & non per illam, & ita veriùs videtur, illa verba ſolũ ad præcedentia priuilegia referri.

10 *De clauſula indultis vſitata, cur addatur.*

Prima ratio.

2. *Ratio.*

Obiectio cum reſponſione.

Vltimò eſt in illa clauſula conſideranda forma, & vis verborum, vt eius effectus intelligatur. Nam interdum adeò limitantur illa verba, vt non extendantur ad priuilegia, vt in Bullis Gregor. XIII. *Quanto fructuoſius*, & *Aſcendente Domino*, confirmationis inſtituti Societatis, cùm priùs nominaſſet conſtitutiones, ſtatuta, priuilegia, indulta, &c. eaque omnia cõfirmaſſet, poſtea limitatè ſubdit, *Supplentes omnes iuris, & facti defectus, ſi qui interuenerint in prædictis cõſtitutionibus, & ſtatutis.* Vbi conſtat, ſupplementum hoc non extendi ad priuilegia. At Gregor. XIIII. generaliùs dixit, *Siqui interuenerint in eiſdem*, planè referẽs omnia, quæ ſuprà enarrauerat. Et eodem modo loquutus eſt S.D. N. Paul. V. & ſimilia habentur in Bulla Pauli IIII. anni 1561. in qua priuilegia Minorum confirmantur. Sixtus autem V. confirmando priuilegia Minorum, adiecit, *Supplentes omnes & ſingulos defectus iuris, & facti, ac ſolemnitatum etiam de iuris neceſſitate, aut aliàs quomodolibet requiſitarum forſan omiſſarum, & alios quoſcumque defectus, ſiqui forſitan interuenerint in eiſdem.* Quæ verba ſpecie tenus videntur maiorem conceſſionem continere, re tamen vera in ſubſtantia non continent.

11. *De forma, & vi verborum clauſulæ prædictæ.*

Greg. XIII.

Greg. XIIII.

Paulus V.

Paulus IIII.

Certum

12. Certum est enim, per omnia hæc verba in primis non suppleri naturales defectus ex iure naturæ repugnantes valori actus, vt in simili tradit Hostiens. in cap. 1. de transact. & Innoc. in cap. *sciscitatis*, de rescrip. vbi Felin. n. 4. plures refert. Et ratio est clara, quia talis defectus suppleri non potest. Imò licèt de facto possèt, si non iustè possit, non est credendum suppleri, quia Princeps censetur tantùm ea concedere, quæ iustè potest, vt rectè Hostiens. suprà. Quapropter etiam defectus per subreptionem commissi non supplentur, vt suprà de confirmatione ex certa scientia dictum est. Nec denique substantialis defectus per dolum commissus, vt notauit Hostiens. dicto cap. 1. & sumitur ex eodem textu ibi, *incuria*, vel, *imperitia*, & idem significant alij Pontifices cùm confirmant priuilegia, & addunt illam clausulam, supplentem defectus sub dubio, & sub conditione, si fortasse interuenerunt. Vnde neque per verba Sixti tales effectus supplentur, tum quia forma verborum est eadem quoad modum loquendi sub conditione, & dubio de defectibus, *si forsan interuenerunt*, vtique sine dolo, & surreptione, tum etiam quia similis clausula non suppler falsitatem, vel fraudulentam taciturnitatem, vt suprà ex Panormit. & aliis vidimus, & plures refert in simili Sanci. lib. 8. de matr. disp. 24. num. 6. Et in eodem sensu dixit Martin. Lauden. tract. de priuil. q. 3. per huiusmodi verba suppleri ea, quæ sunt iuris, nõ quæ sunt facti, ex Specul. tit. de legat. §. *nunc ostendendum*, verb. *decimo octauo*, tum denique quia ab ordinario iure, & stylo non receditur sine maiori specificatione, & declaratione. Vnde non nego, quin aliquando possint verba clausulæ esse tam ampla, vt etiam defectus prædictos suppleant, oportet tamen vt expresè id significent, vt suprà de confirmatione diximus, de qua refert mirabile exemplum Emman. Roder. dicta quæst. 8. art. 15. in fine, quod in eo videri potest.

Hostiens. *Felin.* *Defectus per surreptionem commissi non supplentur.* *Hostiens.* *Sixtus.* *Sanci. Martin. Lauden.* *Ab ordinario iure, & stylo non receditur sine maiori specificatione.* *Roder.*

CAPVT XXI.

Vtrùm ad esse, seu ad valorem, vel fructum priuilegij aliqua iusta causa concessionis necessaria sit.

1. EXplicatis aliis causis, dicendum superest de finali causa priuilegij, quam in hunc locum reseruauimus, quia cognitis aliis faciliùs poterit expediri. Priuilegium autem considerari potest, vel vt est lex quædam, vel vt est exemptio à lege, seu concessio supra legem. Priori modo spectatum ita requirit causam iustam, sicut quælibet alia lex, quia iustitia, & honestas ex parte causæ communis est omni legi; tamen honestas, & iustitia priuilegij sub hac ratione legis, pendet ex iustitia eiusdem sub priori ratione. Nam tunc priuilegium alicui concessum ab aliis obseruari iustè præcipitur, quando concessio in ipsa specialis, seu exemptio à lege iusta est, & rationabilem causam habet, ideóque solùm oportet exponere, quæ causa necessaria sit, vt talis exemptio, vel speciale ius aut licitè, aut validè conferatur.

2. Dico primò: Vt priuilegij concessio licitè fiat, necessariam esse honestam, & proportionatam causam, quæ Principem ad illam faciendam inducat. Probo primò ex generali ratione actus humani, quia vt sit honestus debet fieri ex causa rationabili, aliàs prudẽter non fiet, & consequenter neque honestè. Deinde, vel priuilegium est contra ius commune, vel tantùm vltrà. In priori, vt seruetur iustitia legalis, & distributiua, est necessaria iusta causa, vt cõstat à simili ex dictis lib. 6. de dispensatione legis. In posteriori autem priuilegio nõ est tãta inordinatio si absq; causa cõcedatur, quia plus habet de gratia, quã de iustitia: nihilominꝰ tamẽ vt nõ sit actus prodigalitatis, sed prudẽtis liberalitatis, nonnulla causa proportionata necessaria est. Præsertim quia priuilegia aliter cõcessa multiplicantur nimis, & contemnuntur, & in aliis generãt inuidiam, & perturbãt pacem, quia non fiunt sine aliqua personarum acceptione, & imporportione inter membra eiusdem corporis politici; ergo in omni priuilegiorum genere est aliqua causa necessaria.

Ad priuilegiũ concedendum vt licitè fiat opus esse iustũ motiuum & proportionatũ inducens principem ad concedendum, nõ tamen sine eo esse irritum si non fit deceptio, aut in qua occultatio.

Secundò verò dicendum est, hanc causam non esse ita necessariam, vt defectus illius reddat priuilegium irritum, si ex parte petentis non interueniat deceptio, aut iniqua occultatio, quia tunc priuilegium erit nullum, non tam ex defectu causæ, quàm ex defectu voluntatis concedentis. Prior pars est certa in priuilegiis, quæ sunt pura beneficia sine derogatione, aut repugnantia iuris communis, quia si causa deficiat, non fit propria iniuria, sed ad summum est nimia quædam elargitio, quæ facta tenet, licèt minùs prudenter fiat. In priuilegiis autem contrariis iuri communi habet nonnullam dubitationem, quia multi putant, dispensationem legis humanæ sine causa datam non solùm esse iniquam, sed etiam nullam. Quod si esset verum, à fortiori idem dicendum esset de tali priuilegio, quia est veluti permanens, & continuata dispensatio in iure. Item quia indulgentia sine causa data est nulla, priuilegium autem est indulgentia quædam. 3.

Nulla potestas inferior potest priuilegium concedere cõtra ius superius.

Nihilominus assertio posita etiam in hoc priuilegio est vera, & communior. Habet autem locum in priuilegio eximente à iure, quod pendet à voluntate ipsius concedentis priuilegium. Nulla enim potestas inferior (vt dixi) potèst priuilegium concedere contra ius superioris. Et ita solus Papa potest concedere priuilegium contra ius commune canonicum, & sic de aliis proportionaliter, quia nullus inferior potest in ius superioris dispensare, nisi in casibus concessis, vel necessariis, propter quos non datur priuilegium. Hinc ergo patet ratio assertionis, quia author legis potest illam ex parte tollere, quod facit priuilegium concedendo, & quamuis iniquè id faciat sine causa, quia tamen cum effectu mutat voluntatem, à qua essentialiter pendet obligatio legis, ideo etiam cum effectu validum concedit priuilegium. Et idem suprà dictum est de dispensatione, & ita cessat difficultas suprà posita. Et de indulgentia suo loco dictum est, attingere diuinum ius, & ideo requirere causam ad valorem suum. 4.

Sanci. *Rebuff.* *Mandos.*

Vnde obiter infero, ferè nullam esse differentiam, quam aliqui assignant inter priuilegium, & dispensationem, quòd illud sine causa conceditur, hæc verò minimè. Nam si sit sermo de abusu, etiam dispensatio concedi potest sine causa, si verò sit sermo de legitimo vsu, etiam priuilegium requirit causam; si denique sit sermo de valore, sicut priuilegium valet sine causa datum, ita & dispensatio proportione seruata. Aliqui verò distinctionem illam admittendam esse putant inter priuilegium, quod non est contra ius, & dispensationem, ac subinde etiam inter priuilegium, quod est contra ius, vel tantùm supra ius: tenet Sanci. lib. 8. de matr. disp. 1. num. 1. & ita cautiùs ponit illam differentiam, quod priuilegium sine causa concedi potest, non tamen dispensatio, cum Rebuff. in Concordat. in forma mandati, verb. *dispensationis*, & Mandos. Sed contra hoc etiam vrget ratio facta, quia si sit sermo de potestate, vt actus valeat, etiam dispensatio, & priuilegium contra ius potest dari sine causa: si verò de potestate, vt actus licitè fiat, sic eriam priuilegium solum vltra ius requirit causam honestam vt licitè detur. Concedo autem non requirere tantam causam, nec ob defectum eius committi propriam iniustitiam, & in hoc posse assignari aliquam differentiam. Quæ ita commodè explicari 5.

potest inter ipsa priuilegia, quia in priuilegio rigoroso derogante iuri requiritur causa ex parte ipsius materiæ, seu actus, vt honestetur: in priuilegio autem, quod est purum beneficium, non semper requiritur causa ex parte materiæ, seu actus concessi, sed ex parte concedentis, vt prudenter, & moderatè sua liberalitate vtatur, quod etiam suo modo in aliqua dispensatione locum habet, vt suprà dixi.

6. *Deceptio impedit voluntatis, ac proinde valorem priuilegij.*

Circa posteriorem partem, seu limitationem assertionis aduertendum est, tunc priuilegium sine subsistente causa concessum validum esse, quando Princeps voluntariè illud concedit, quia omnino pendet ex voluntate eius. Hinc ergo fit, vt si falsa causa ei proponatur, concessio non sit valida, quia deceptio impedit voluntarium. Possumus autem in hoc genere distinguere duplicem causam, & consequenter etiam duplicem deceptionem. Vna est causa per se, scilicet illa, quæ mouet ad priuilegium concedendum; alia est causa per accidens, scilicet, remouens, prohibens, id est, occultans conditionem aliquam, quæ si aperiretur, impediret cognita, ne priuilegium concederetur. Ad priorem causam pertinet falsa narratio per quam aliquid proponitur, vt moueat Principem, quod verum non est. Et huiusmodi falsitas (per se loquendo) reddit irritum priuilegium. c. *super literis*, c. *ad aures*, de rescrip. c. *non potest*, de præb. in 6. c. *quia circa*, de consang. & affini. vbi Gloss. & latiùs Panorm. in d. c. *quia circa*, & in c. *ad audientiam*, 2. de rescrip. vbi etiam Felin. cum aliis, & in d. c. *super literis*. Ratio verò satis constat ex dictis. Oportet autem, vt illa causa quæ falsò proponitur, verè talis sit, vt moueat Principem: nam si absque illa sunt aliæ causæ, propter quas concederet Princeps priuilegium, etiamsi vna non existat, potest aliquando esse validum priuilegium, non obstante aliqua falsitate, præsertim si ex ignorantia, & absque dolo misceatur, iuxta dicta de dispensatione.

De duplici motiuo per se & per accidens, & duplici inde proueniente deceptione.

c super literis. c. ad aures. c. non potest. c. quia circa. Glossa. Panormit. Felin.

7. Posteriori causæ correspondet diminuta narratio, quæ est, quando aliquid occultatur, quod si Princeps sciret, priuilegium non concederet, vt docent Panormitan. & alij Doctores suprà, & colligitur ex eisdem iuribus, & ex c. 2. de filiis Presbyteror. in 6. Quia tunc etiam censetur Princeps inuoluntarius. Hoc autem (iuxta communem sententiam) maximè procedit, quando aliquid tacetur, quod secundùm ius esset narrandum, vt qui postulat beneficium, aperire debet, an aliud habeat, & in indulgentiis est simile. Idémque existimo esse seruandum, quando ex consuetudine, & stylo curiæ constat, talem conditionem esse aperiendam, quia solet multum impedire, aut mouere Principem. Nam totum hoc postulatur propter Principis voluntatem, sc. vt voluntariè consentiat: potest autem non minùs constare de hac voluntate per consuetudinem, quàm per ius. Quando verò vtrunque deest, prudenti arbitrio vtendum est, vt latiùs de dispensatione dictum est.

8. *Quodnam motiuum sufficiat ad iustificandum priuilegium.*

Tandem circa hanc causam interrogari potest, quænam sit sufficiens ad honestandum, & iustificandum priuilegium. Hoc tamen non potest certis regulis definiri, sed prudenti arbitrio superioris relinquendum est. Vnde ex parte subditi bona fides sufficit, si cum illa procedat, & veram, ac sufficientem narrationem faciat, vt, nisi euidenter constiterit, rem esse iniquam, possit suo priuilegio licitè vti, quia semper debet præsumere pro suo superiore. Et idem est, si Prælatus suo motu proprio priuilegium concedat absque petitione subditi, tunc enim non oportet, subditum esse solicitum de causa & an superior sufficientem diligentiam fecerit: nam vbi oppositum nō fuerit certum, supponere potest, ac debet, rem esse legitimè factam. Ex parte autem superioris solùm aduerti potest (quod in principio huius materiæ insinuaui) non oportere hanc causam semper immediatè pertinere ad commune bonum, quia priuilegium ex sua primaria intentione est lex priuata, & ideo satis est, quòd respiciat commodum eius, cui conceditur. Mediatè autem semper redundare debet in commune bonum, quia semper debet fouere religionem, pietatem, aut iustitiam, aut dari in remunerationem virtutis, vel laborum, &c. De quibus causis videri possunt cap. *didici*, cap. *tali*, cum aliis 1. q. 7. & cap. *ipsa pietas*, 23. q. 4.

c. didici. c. tali. c. ipsa pietas

CAPVT XXII.

Quos effectus habere possit priuilegium vt priuilegium est.

1. EXplicuimus hactenus priuilegij naturam, seu essentiam, eiúsque causas, reliquum est, vt de effectibus eius dicamus. Diuersorum autem priuilegiorum varij sunt effectus: nam per distinctos effectus distinguuntur priuilegia, non quatenus effectus sunt, sed quatenus ad illos vt ad terminos, seu quasi obiecta ordinantur. Vnde sicut hìc non tractamus de distinctione priuilegiorum inter se (quia non est præsentis instituti ad particularia priuilegia descendere, sed in communi tantùm legem priuilegiatiuam explicare) ita non intendimus dicere de particularibus effectibus priuilegiorum (illi enim ferè per omnes materias morales vagantur) sed dicendum tantùm est de effectibus in communi, quos priuilegium secundùm suam vniuersalem rationem habere potest, & de conditionibus requisitis in vnoquoque priuilegio ad operandum suos effectus, ac denique quanta sit vis actiua priuilegij, & quomodo ex verbis eius illorúmque interpretatione colligenda sit.

2. *Tres generales effectus conuenire priuilegio & quinam sint.*

Primū ergo statuimus, tres generales effectus cōuenire priuilegio, videlicet dare ius aliquod seu facultatem aliquid agendi, vel non agendi, recipiendi, vel conferendi, obligare aliquem ad illud ius conseruandum, vel non impediendum, & derogare alicui iuri priuilegio repugnanti. Hanc assertionem sumo ex communi doctrina scribentium in hac materia: nam licèt distinctionem hanc formaliter, & sub his terminis in nullo inuenerim, tamen singula membra passim in eis reperiūtur, & omnia, quæ de effectibus priuilegiorum dicunt, ad illa tria capita reuocantur, vt ex discursu omnium, quæ hactenus diximus, facilè intelligi potest, & constabit ampliùs ex sequentibus. Declaratur etiam facili ratione ex definitione priuilegij desumpta. Est enim priuilegium lex, & vt sic habere debet effectum obligandi; est autem lex priuata, & vt sic speciale ius, vel facultatem concedit, & quia specialia iura solent derogare communibus, ideo priuilegium saltem rigorosè sumptum effectum habet derogandi alicui iuri. Potest etiam sic declarari, quia priuilegium comparari potest vel ad eū, cui conceditur, sub quo respectu videtur propriam priuilegij appellationem sortiri, vel comparari potest ad alios, & sic habet rationem legis, quamuis interdum possit rationem hanc exercere respectu priuilegiarij, vt dicemus: vel potest comparari ad alia iura, quæ illi repugnant. Priuilegium ergo respectu priuilegiatij habet effectum concedendi aliquid; respectu verò aliorum, habet effectum obligandi, respectu verò repugnantis iuris habet vim derogandi. Et ita constat diuisio, & distinctio membrorum inter se, ac sufficientia, quia sicut in priuilegio non potest considerari alius respectus per modum causæ, ita nec potest esse aliquis effectus eius, qui sub prædictis membris non comprehendatur. Vt autem magis constet diuisio circa duo membra prima, aliquid adnotandum, & inqui

De illis ad quos comparari priuilegium potest.

inquirendum est, non repetendo ea, quæ in superioribus dicta fuerint, sed attingẽdo, & magis explicando vbi oportuerit. De tertio membro dicta sunt multa explicando definitionem, & formam priuilegij, & infrà circa mutationem priuilegiorum aliquid addemus.

3. Circa primum ergo membrum potest in primis dubitari, quia in superioribus dictum est, non esse necessarium, vt priuilegium semper aliquod ius speciale, vel nouam facultatem concedat, quia multa priuilegia dantur ad pacandas conscientias, & scrupulos, vel dubia tollenda, vt præter suprà allegatos docent Panorm. in cap. *certificari.* de sepult. & Mandos. in regu. 3. Cancel. q. 17. n. 5. & Emman. Roder. tom. 1. q. 11. ar. 9. ergo priuilegium vt sic non necessariò habet aliquem effectum, licèt multa priuilegia hanc efficaciam habeant. Respondeo, de ratione priuilegij esse, vt aliquem effectum habeat in priuilegiario, vt sumitur ex c. *in his*, de priu. & c. *si Papa*, de priu. in 6. ibi, *Cum verba aliquid operari debeant*, quia alias esset superflua, quod in lege vitandũ est, l. 3. ibi, *ne frustrà*, ff. de iur. iur. & in priuilegio debet operari aliquid speciale, alias lex priuata non esset, vt dicitur in c. *Abbate*, de verb. signif. & optimè probatur, quia aliàs esset inutile, & superuacaneum, & quasi otiosus actus, quod de beneficio Principis præsumendum non est. Vnde fit debere priuilegij effectum esse aliquo modo diuersum ab effectu iuris communis, quia aliàs nihil de nouo conferret. Duobus autem modis potest effectus priuilegij esse diuersus ab effectu iuris communis, & (ad rem magis declarandam) vnum vocare possumus distinctum in re, & substantia sua, alium tantùm secundùm modum. Effectus substantialiter distinctus est quoties priuilegium dat ius, vel potestatem ad aliquid agendum, vel recipiendum, quod ius commune prohibeat, vel saltem non concedat: moraliter autem distinctum appello, quando non concedit nouam potestatem, vel actionem, quæ iure communi non esset possibilis, & licita, confert tamen illam nouo modo, vel nouo titulo aliquam vtilitatem moralem secum adducente. Dico ergo ad rationem communem priuilegij satis esse, quòd habeat effectum proprium vno, vel alio modo, quia quilibet illorum sufficit, vt priuilegium non sit inutile, & ita satis fit capit. *in his*, & rationi eius, & rationi dubitandi propositæ, ac communi sententiæ.

4. Solùm ergo potest inquiri, quando priuilegium vnum, vel alium effectum operetur, & præsertim, an semper intelligendum sit, habere effectum substantialiter distinctum à iure communi, & supra, vel contra illud, an verò potiùs solùm conferat nouum modum operandi, quoties ille modus locum habet, sine nouo effectu. Hoc enim posterius videtur persuaderi, quia eo ipso, quòd priuilegium aliquid operatur sufficiens ad nomen, & rationẽ priuilegij in aliis restringendum est, quia specialia iura non sunt multiplicanda sine necessitate. Sed cõferendo nouum modum operandi habet sufficientem effectum ad rationem, & nomen priuilegij; ergo non oportet, vt aliquid vltrà efficiat. In contrarium verò est, quia inde fieret, vt nunquam priuilegia conferant aliquid contra, vel vltra, seu præter ius, quia semper possunt ita intelligi, vt confirment ea, quæ ius commune concedit, & nouum tantùm modum circa illa conferant; consequens autem est absurdum, & contra intentionem dicti cap. *in his*, vnde est receptum axioma, si fieri potest, ita esse priuilegium interpretandum, vt aliquid supra commune ius, vel etiam contra illud operetur. Vt sumi potest ex iuribus allegatis, & ex l. 1. ff. ad municip. vbi id notat Glos. & ex cap. 1. de rescript. vbi id notat Panormit. & latiùs Deci. n. 4. qui alia plura allegat, & Nauarr. in tract. de reddit. q. 3. moni.

A 6. n. 3. & Sylues., verb. *priuilegium*, q. 3. Ac denique est de ratione beneficij Principis, quod latiorem recipiat interpretationem, & concessionem. *Sylues.*

5. *Beneficia & fauores ampliandi, odia restringenda sunt.*

Respondeo, principaliter spectandum esse ad materiam, & verba priuilegij. Et ex illis colligendum esse, an effectus priuilegij sit huius, vel illius qualitatis, simul habendo præ oculis illud principium, quod beneficia, & fauores ampliandi sunt, onera verò, & odia restringenda. Si ergo verba concessionis priuilegij contineãt illud ipsum, quod clarè, & sine controuersia iure communi concessum est, & nullum alium effectum distinctum in sua proprietate significare possunt, tunc tale priuilegium non potest habere effectum substantialiter distinctum ab effectu iuris communis, sed illum ipsum nouo modo, id est, nouo, & speciali titulo. Ratio est, quia verba priuilegij non sũt extendenda sine cogente ratione vltra illorum proprietatem, sed in eo casu verba non possunt habere effectum substantialiter distinctum intra proprietatem suam, vt supponitur, & nulla est necessitas impropriandi illa ex prima ratione superiùs facta; ergo. Declaratur exemplo: nam si alicui detur priuilegium dicendi Missam ante recitatam Primam, quod constat iure communi esse licitum, ex vi illius priuilegij nihil aliud habebit, nec poterit illud priuilegium extendi ad dicendam Missam ante laudes, vt aliquid præter ius operari, vel dubium tollere videatur, quia verba illa, non recitata Prima, non significant laudes, nec possunt nisi valde voluntariè talem recipere extensionem, quod à simili optimè confirmari potest, ex c. vlt. de verb. signif. Quod si tale priuilegium videatur inutile, sibi imputet qui illud postulauit; ordinariè enim talia priuilegia vel non dantur, vel non nisi ad importunitatem petentium. De se autem semper habent hunc effectum, quod illud, licèt nouo titulo, & speciali iure. Qui nõ est omnino frustrà: nam per se ad hoc confert, vt licèt postea ius commune in contrarium statuatur, nihilominus actus liceat ratione priuilegij, quia per subsequens ius commune non reuocatur, nisi exprimatur; vt infrà dicetur. Vt in casu si ponerent præceptum recitandi Primam ante Missam, habens illud priuilegium maneret exemptus à tali præcepto, nisi specialiter reuocaretur. *Verba priuilegij non sunt extendẽda sine ratione vrgente vltra illorum proprietatem.*

6. *Secunda conclusio.*

Secundò si verba concessionis in significatione propria solum cõtineant effectum, de quo est dubiũ, vel opinio vtrinque probabiles, an iure communi liceat, nec ne, tunc etiam per tale priuilegium non fit effectus substantialiter diuersus ab eo, qui probabiliter creditur concessus iure communi, nec potest tale priuilegium cum improprietate verborum extendi ad effectum aliquem, de quo certum sit non posse fieri iure communi. Ratio est eadem, quia verba non sunt improprianda sine causa, quia aliàs nihil esset fixum, & certum: hìc autem nulla est causa, imò minor, quàm in præcedenti, quia hoc priuilegium & confert specialem titulum, qui permanebit, etiamsi generale ius contrarium postea subsequatur, & simul confert securitatem, & certitudinem in tali actu, quæ magna est vtilitas, & ideo talia priuilegia frequentiora sunt. Potest hoc declarari vulgari exemplo de priuilegio concedente potestatem commutandi vota, quod extendi non potest ad dispensationem etiam partialem, & ideo iuxta probabilem opinionem, quòd commutatio iure communi liceat inæquale, tale priuilegium solum datur ad tollendum scrupulum, vel dubium, & conferendum certum & specialem titulum illius potestatis, vt dixi lib. 6. de voto, c. 19. n. 7. *De Priuilegio concedente potestatem commutandi vota.* *Priuilegium ad solum tollendum scrupulum vel dubium.*

7. *Tertia conclusio.*

Tertiò, si verba priuilegij possunt cum proprietate comprehendere effectum iure communi non concessum, tale priuilegium habet effectũ substantialiter distinctum à iure cõmuni, nec est limitandũ ad solũ nouum titulũ, seu modum, etiãsi illum cõprehendere possit.

possit. Vt v.g. si detur simplici sacerdoti priuilegium ministrandi sacramentum pœnitentiæ, per illud priuilegium datur potestas absoluēdi à mortalibus peccatis saltem ordinariis, & non reseruatis, quia licèt sacramentum pœnitentiæ possit ministrari absoluendo tantum a venialibus, quando pœnitens alia non habet; nihilominus illa potestas iure communi concessa est omnibus sacerdotibus, ideoque per illud priuilegium maior potestas confertur. Item si parochus conferat subdito facultatem confitendi alieno, intelligitur conferre licentiam, vt confiteri, & absolui possit, etiam de mortalibus non reseruatis, quia censetur dare aliquid vltra ius commune. Quę exempla certa, & communia sunt, & ita videtur esse etiam assertio. Ratio verò eius sufficiens est, quę in principio fuit secundo loco posita, quia huiusmodi priuilegia sunt fauorabilia, & amplianda. Item quia hic videtur esse communis sensus talium concessionum, & maximè accommodatus materiis talium priuilegiorum, & intentioni petentium; nam superior concedens priuilegium, vel licentiam, intelligitur loqui cōmuni more, & accommodato rebus, & intentioni subditorum. Denique quia verba talium priuilegiorum solent esse indefinita, & cum proprietate possunt complecti totum illum effectum, vt in exemplis adductis patet; ergo non sunt sine cogente necessitate limitanda, quia sicut in doctrinis, ita & in legibus indefinita loquutio de se æquiualet vniuersali, vt possit habere certam, & determinatam significationem, nec voluntariè possit vno, vel alio modo limitari, sed solùm iuxta iuris exigentiam. Quod potest alio exemplo declarari: nam si Prælatus det subdito habili facultatem recipiendi à quocumque antistite ordines indefinitè, intelligitur etiam de sacris, licèt de legitimatione ad ordines, aliud dici soleat, quia est specialiter cōtra ius, propter inhabilitatem personæ; hìc autem secùs est, quia cùm persona sit habilis, vt supponitur, nulla est ratio limitandi verba, quę contra concedentem amplianda sunt, cùm alteri iuri non prejudicant.

Ratio conclusionis.

A

B

C

8. Quartò, si verba priuilegij in proprietate sūpta nō possunt habere effectū substantialiter diuersum à iure communi, seu supra ius, nisi operando simul contra ius, & aliàs possunt habere effectum diuersum, quoad modum, valde dubium est, an operetur simul vtrumque effectum, vel tantùm posteriorem nisi in priuilegio addatur clausula derogatoria iuris communis. Vt v. g. si Rex concedat alicui homini aliàs libero indultum, vt liberè sinatur transire fines regni, & exire cum rebus, quas secum defert, dummodo soluat vectigalia consueta, dubitari non immeritò potest, an ex vi talis indulti possit ille ferre res prohibitas educi de regno, & hoc debeat illi permitti. Nam si tale indultum non operetur hunc effectum nullum habebit supra ius, quia vnicuique liberum est de regno exire, & secum ferre res non prohibitas, soluendo pro illis debita vectigalia; ergo vt operetur supra ius oportet, vt etiam operetur contra ius, dando facultatem trahendi secum res prohibitas. Ergo videtur, hoc esse admittendum, quia aliàs nimis friuolum esset indultum, quod in alio seusu solum maiorem quandam securitatem, vel recommendationem conferre videretur. Item quia illa extensio cadit sub proprietatem illorū verborum, *cum rebus suis, vel quas secum defert*, quæ vniuersalibus, seu distributis æquiualent. Ac denique tota extensio videtur esse contra concedentem: ergo. In contrarium verò est, quia in illo indulto non ponitur specifica concessio, nec clausula derogatoria iuris prohibentis res aliquas educere de regno, vt in assertione supponit. Generalis autem locutio non solùm indefinita, sed distributa non comprehendit specialia, quę sunt cōtra ius tū ex illo principio iuris, quòd sub generali locutione esse veniunt ea, quæ sunt contra ius, neque illa quæ in specie nō esset Princeps verisimiliter concessurus, tum etiam quia derogatio iurium vitanda est, quoad fieri possit. Atque ita illa extensio nec est secundum proprietatem verborum, prout de iure intelligi debent, nec est contra solum Principem, sed contra commune bonum reipublicæ, cuius interest, ne tales res è regno extrahantur.

8. 9. Conclusio.

D

Quocirca decisio similis dubij, & effectus priuilegij in tali euentu multum pendet ex illa quęstione supra tractata, an priuilegium deroget iuri communi, quando non addit clausulam derogatoriam. Nam iuxta opinionem generaliter id negantem, constat, etiam in hoc casu simpliciter dicendum esse, tale priuilegium non habere effectum substantialiter diuersum ab his, qui licent per ius commune, quia ad habendum illum oportet aliquid concedere contra ius, quod sine clausula derogatoria facere nō potest. Nec erit conueniens, quòd tunc indultum imperfectissimam rationem priuilegij retineat, imò vix possit sic nominari, sed recommendatio, vel saluus conductus: nam hoc sibi debet imputare impetrans, qui maiorem declarationem non procurauit: nam si illā procurauit, & obtinere non potuit, signum est, Principē noluisse plus concedere. At verò iuxta aliam opinionem affirmantem, priuilegium derogare iuri cōmuni, etiam sine speciali clausula, contrarium erit dicendum in præsenti casu, non tamen generaliter, nec sine magna limitatione, & circuspectione verborum priuilegij: oportet enim ex eis coniectare, an fuerit mēs Principis proprium, & rigorosum priuilegium concedere, vel solùm fauorem aliquem, & specialem curam circa talem personam ostendere, vt nulla vis, aut iniuria illi fiat: nam in priori sensu admittenda est extensio iuxta dictam opinionem, non verò in posteriori. Neque erit difficile, ex tenore rescripti, attentè considerato initio, progressu, & verbis eius, intentionem scribentis probabiliter saltem coniectare, iuxta regulam mox tradendam de priuilegiorum interpretatione. In dubio tamen in eam partem inclinandum est, vt leges seruentur.

E

10. Tandem circa hanc partem, seu effectum priuilegij, vt priuilegium est, tractari potest quæstio, an talis effectus verè, & propriè fiat virtute priuilegij, vel tātùm fictione iuris. Sed hanc quæstionem in superioribus sufficienter attigimus, tractando de priuilegio *ad natar*, ex Bald. in l. *an vrbe*, ff. de stat. homin. Et resolutio in summa est, effectum per se priuilegij esse aliquod morale ius consistens in facultate, vel obligatione, vel carentia obligationis, vel capacitate morali, aut ablatione inhabilitatis moralis. Hic autem effectus potest spectari secundùm se, & absolutè, & vt semper est verus effectus absq; vlla fictione iuris, sic imò per introductionē noui, seu specialis iuris. Hoc patet inductione, quia priuilegiatus, ne excōmunicari, vel suspendi possit, nisi tali, vel tali modo, aut à tali iudice, licèt aliter cēsuretur, re vera nō manet ligatus verè, & propriè, sine vlla iuris fictione, & cōsequenter per tale priuilegium verè est factus incapax moraliter talis censurę alio modo latę, sic etiam priuilegiatus ad comedēdū carnes in aliquibus dieb⁹ Quadragesimę, verè manet immunis à præcepto ieiunij, & sic de aliis. Denique sicut dispēsatio verè tollit impedimentum, aut obligationē, & præscriptio, vel donatio verè confert dominium, & lex irritans verè annullat contractum, ita priuilegiū suos morales effectus verè, & sine vlla fictione confert. Ratio verò est, quia hi effectus morales non cōsistunt in aliqua entitate, vel qualitate physica, sed in morali habitudine, vel denominatione proueniente ex voluntate superioris, aut domini sufficienter declarata, & tunc verè, & sine fictione fiunt, quando illa voluntas est efficax ad fundandos respectus morales, in quibus dominia, dignitates, & alia

10. Effectum per se priuilegij esse aliquod morale ius, consistens in facultate, vel obligatione, vel carentia obligationis, vel capacitate morali aut ablatione inhabilitatis moralis.

alia multa humana iura consistunt, sed priuilegium continet hanc Principis voluntatem; ergo.

11. *De effectu priuilegij comparato cum aliquo effectu naturali, & Physico.*

Solet tamen aliquando effectus priuilegij comparari cum aliquo effectu naturali, & physico, & respectu illius dicitur interdum fieri fictione iuris, & non verè, quę comparatio non in omnibus effectibus priuilegiorum habet locum, & vbi facta fuerit, sano modo intelligenda est loquutio, iuxta prædicta, v. g. priuilegium legitimationis dicitur facere filium legitimum fictione iuris, quia re vera non confert, nec conferre potest originem ex legitimo matrimonio, quia pendet ex actu præterito, qui non est in potestate legislatoris. Et licèt dicatur interdum retrotrahi, id est fictione iuris, non verè, nihilominus considerando in filio legitimo non originis modum, sed capacitatem quandam moralem ad plures effectus morales, ciuiles, aut canonicos, quam habet, nisi ob aliam causam illa priuetur, illa capacitas verè, & manifestè confertur filio illegitimo per legitimationem, vt ex dictis patet. Vnde, si denominatio legitimi non sumeretur ex origine, sed ex ista capacitate, verè, & non fictè diceretur legitimatus, factus legitimus. Vel è cõuerso si in filio legitimo consideretur, non modus originis, sed capacitas moralis ad multa, quam habet, non ex se, sed ex institutione humana per leges, vel canones, & legitimatio solùm significet ablationem huius incapacitatis sic verè, & sine fictione fit per priuilegium, sicut verè auferetur irregularitas per dispensationem, & ita dici potest per illam fieri aliquis verè regularis. Et ita sunt intelligendę similes loquutiones in priuilegio nobilitatis, aut vrbanitatis, & similibus.

12. *Dubium incidens.* *Bart.* *Fald.*

De quibus solet vlteriùs inquiri, an effectus factus per priuilegium æquiparetur, seu sit æqualis naturali, tam in re, quàm in absoluta appellatione, quod tractat Bart. in l. *si is, qui pro emptore*, ff. de vsucap. ferè per totam, præsertim à n. 33. vsque ad 36. 43. & sequent. & in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. num. 62. & Bald. in l. 4. C. ad Velleian. Non potest autem quęri, an æquiparetur in naturali effectu (vt sic dicam) id est, in origine ipsa, v. g. ex cõiugatis, vel ex nobilibus, vel ex ciuibus antiquis, & c. nam hoc modo constat, non posse habere æqualitatem, cùm nunquam fictio æquetur veritati. Solùm ergo potest esse quæstio quoad effectus morales, seu (quod idem est) in morali capacitate, an æqualiter sit restituta, vel collata. Et in hoc videtur mihi, nõ posse generalem regulam assignari de facto, sed de possibili tantùm. Nam priuilegium sine dubio potest ad totum extendi, quia totum est morale, pendétque ex iure, quod potest quoad omnes suos effectus per priuilegium immutari. De facto verò interdum priuilegiũ integrè restituet omnia, interdum verò minimè iuxta tenorem priuilegij, & iurium dispositionem vt legitimatio facta virtute iuris canonici per subsequens matrimonium omnia restituit, quæ haberet proles à principio nata ex legitimo matrimonio, quod fortasse non faciunt aliæ legitimationes; verba ergo priuilegiorum attendenda sunt, & vsus.

13. *De æquiparatione in alicuius nominis appellatione, vel comprehẽsione sub illius absoluta significatione.* *Glossa.* *Bart.* *Bald.* *Gemman.*

In alio verò sensu solet illa quæstio moueri quoad æquiparationem in alicuius nominis appellatione, vel cõprehensione sub illius absoluta significatione, vt an nomine filij legitimi veniat legitimatus, vel nomine ciuis, nobilis, aut Doctoris, veniant qui solùm ex priuilegio tales fũt. Sed huius interrogationis materia amplissima est. De qua videri potest Glossa in cap. *susceptum*, de rescrip. in 6. verb. *non morte*, & ibi Doctores, & videri potest Gloss. in l. 3. §. *hæc verba*, verb. *hæredis*, ff. de negot. gest. & ibi Doctores & Bart. suprà, & Bald. lib. 5. cons. 139. & Geminian. cons. 66. & suprà tacta est, lib. 6. cap. 2. nec accuratior de illa re disputatio ad nos spectat, ideóque duo tantùm, vel tria circa illam aduertam. Primum

est, quando priuilegium datur ad tollendum defectum, vel incapacitatem aliquam, aut inhabilitatem, & in eo adduntur verba significantia plenam restitutionem, & reductionem ad statum habilem, retrotrahendo priuilegium vsque ad radicem defectus (vt sic dicam) tunc æquiparari priuilegiatũ etiam quoad nominis appellationẽ, cum vero exemplari. Ita vt quoad omnes morales effectus iuridicos, seu qui iuris adminiculo fiũt, sub tali nomine, vel appellatione cõprehendatur. Exemplũ potest esse in filio legitimato per subsequẽs matrimonium virtute iuris canonici: nã venit appellatione filiorũ legitimorum, vt est cõmuniter receptũ; idẽ ergo erit in omni simili priuilegio, etiamsi alio modo, vel alio titulo, ac verbis cõcedatur. Nã ratio semper est eadem, nimirũ quòd illa appellatio vt sic spectata nõ sumitur à naturali proprietate, sed ex iuris efficacia, quæ per priuilegium impeditur, & cõtraria appellatio sufficiẽter tribuitur, quantũ ad omnes illos effectus necessaria est. Aliàs volũtas Principis nõ esset efficax ad tale priuilegium concedendũ, cuius contrarium supponitur in ipso priuilegio, & suprà probatũ est ex natura talium effectuum. Vnde colligitur, vbi priuilegiũ non est tã amplum, & expressè concessum, non sequi talẽ æquiparationẽ absolutè, & simpliciter ex vi illius, sed solũ quoad effectus, ppter quos tale priuilegiũ cõceditur.

14. *Cauendum ne extensio fiat in præiudiciũ tertij aut in derogationem alicuius statuti.*

Circa hoc tamen est secundò obseruãdum maximè cauendũ esse, ne extensio aliqua fiat in præiudicium tertij, aut in derogationem alicuius statuti, specificè postulantis talem, vel talem cõditionem naturalem, vt esse legitimum, non esse ex infecta origine vel habere originariam nobilitatem, vel similes. Nam priuilegium non derogat his statutis, nec præiudicat iuri tertij, nisi expressè illa reuocet, vel declaret vt talis persona reputetur talis, vel talis, vel vt sub tali appellatione veniat in ordine ad tales effectus, non obstãte quocumque statuto, vel iure in cõtrarium existente. Hoc enim apertè colligitur ex cõmuni doctrina, quam Bart. suprà latè tradit, & in superioribus sæpe inculcata est. Vltimò obseruãdum est propter exẽpla suprà adducta, hoc procedere tantũ quando proprietas, vel conditio personæ, à qua nomẽ est sumptũ, est naturalis, vel pendens ex aliqua conditione, quã lex humana, vel voluntas Principis nõ potest supplere, vt est naturalis origo, & c. secùs verò est, quãdo sumitur denominatio ab effectu, quẽ verè, & propriè potest lex humana efficere: nã tunc licèt per priuilegiũ conferatur aliter, quã fieri soleat ordinario modo, tũc priuilegium confert omnimodã æquiparationem sub eodem nomine. Sic enim Doctor factus à Papa, vel Rege per priuilegiũ, seu rescriptũ, tã verè est Doctor & venit sub illa appellatione, sicut creatus via ordinaria, quia effectus est idem in facto esse (vt sic dicã) solúmq; differt in modo, quia à Principe fit sine solemnitate iure ordinario requisita, quam ipse potest supplere, & sine illa eundem effectum efficere. *Bart.* *Nota.*

CAPVT XXIII.

Quem effectum possit habere priuilegium vt lex est.

1. CIrca hunc priuilegij effectum, vnum possumus ex suprà dictis supponere, & duo alia inquirere, & explicare. Supponimus itaque priuilegium vt habet rationem legis obligare alios, ad quos id potest pertinere, vt priuilegiario suum seruent priuilegium: nam sine hac obligatione inefficax esset, & inutilis priuilegij concessio. Ideóq; ferè in omnibus indultis priuilegiorum solet hoc præceptum imponi omnibus iudicibus, vel aliis quibus incumbere potest obseruãtia priuilegij. Et quãuis nó ita expressè ponere[tur], ex natura rei sequitur hęc obligatio, sup[posita] validitate priuilegij, quia conferr[itur] in [priuilegiario], ratiò autẽ iustitiæ [postulat], vt vnicuiq; ius suum seruetur.

2. *An gaudeat aliquis priuilegio suo contra pariter priuilegiatũ.*

Dubitari autem potest primò, an hæc obligatio etiam cadat in alium pariter priuilegiatum, quòd aliàs quæri solet, an gaudeat aliquis priuilegio suo contra pariter priuilegiatum: hæc enim duo vel in idem coincidunt, vel se necessariò consequuntur: nam si priuilegium valet contra pariter priuilegiatum, obligat illum ad seruandum alteri ius tuum; si autem non valet contra illum, illum non obligabit. Vt ergo vtrunque breuiter resoluamus, aduertimus, duobus modis posse duos dici pariter priuilegiatos, vno modo propter solam similitudinem, & æqualitatem priuilegiorum, vt si religio Minorum dicatur æquè priuilegiata religioni Prædicatorum, & è conuerso: vel duo nobiles quoad immunitates, quæ illis ratione nobilitatis conceduntur, & sic de aliis. Alio modo dici possunt aliqui pariter priuilegiati respectiuè, & cum oppositione mutua in ordine ad vsum eiusdem priuilegij, vt si vnus habet priuilegium ad exigendum, & alius ad non soluendum, vel si vnus habet priuilegiũ, vt propter delictum incarcerari, aut torqueri non possit, & alius habet, vt quilibet contra se delinquens incarceretur, & torqueatur. Et hæc posterior est propria, & per se comparatio pariter priuilegiatorum.

Nota ad resolutionem.

3. *Conclusio affirmatiua.*

Dico ergo primò: Æquiparatio in priuilegiis propter solam similitudinem, aut æqualitem, non obstat, quominus, & priuilegiatus vti possit suo priuilegio cõtra pariter priuilegiatum, & hic teneatur illud seruare. Ita sumitur ex l. vlt. ff. ex quibus caus. maior. &c. vt ibi notãt Bart. & Bald. Item Panorm. Felin. & alij, quos refert, & sequitur Couar. in reg. *possessor*, 2. p. §. 2. n. 4. Et exemplis declaratur. Nam licèt duę religiones æquales sint in priuilegio v.g. non soluendi decimas, nihilominus vna etiam contra aliam illo gaudebit, quia non tenebitur illas ei soluere, & è contrario hæc tenebitur ab illa non exigere decimas, etiamsi contra alios habeat ius decimarum. Et similiter licèt æque gaudeant priuilegio, vt professus in tali religione nõ possit transire ad aliam, mutuo gaudent priuilegio contra se inuicem, & similiter tenẽtur sibi mutuo illud seruare. Item licèt duo nobiles æquè gaudeant priuilegio, ne propter debita incarcerentur, vnus cõtra alium illo vtetur, quia licèt vnus alteri sit debitor, non poterit incarcerari, nec ille, qui est creditor, posset iustè id postulare, sed tenetur alteri priuilegium seruare. Sic etiam clericus obligatur seruare priuilegium Canonis respectu Clerici pariter priuilegiati. Et alia exempla sumi possunt ex citatis auctoribus, & ex Roderico, 1. tom. quæstion. 9. artic. 12. Ratio verò est, tum quia illa similitudo in priuilegiis est valde per accidens ad vsum priuilegij, & ideo vnum non potest impedire vsum alterius, etiam circa similem priuilegiatũ, sicut æqualitas in potentia videndi non obstat, quominus illam habens possit videre eum, qui similem potẽtiam habet. Tum etiam, quia priuilegium ad propriam immunitatem non extenditur ad non seruandam alteri immunitatem, quia sunt res valde diuersæ, & à diuersis non fit illatio: sic ergo priuilegium, ne proprius religiosus ad aliũ ordinem transeat, non est ad recipiendum religiosum alterius ordinis æqualis, & sic de aliis. Tum denique, quia hic vsus priuilegij non est contra pariter priuilegiatum formaliter, sed tantùm materialiter, id est, contra personam habentem simile priuilegium, non tamen quatenus illo vti potest, & ideo talẽ priuilegium nihil confert ad vsum alterius priuilegij impediendum.

Bart. Bald. Panorm. Felin, Couar.

Roder.

Cùm similitudo in priuilegiis sit valde per accidẽs ad vsum priuilegij, ideo vnus non potest impedire vsũ alterius.

4. *Ampliatio conclusionis prædictæ.*

Ampliatur hæc assertio, vt locum habeat etiam in his, qui gaudent priuilegiis eorum per communica-
tionem p[ro]pr[i]am seu per concessionẽ ad instar. Nam
is, qui per com[mu]nicationem priuilegio fruitur, po-
terit illo vti etiam contra [illum], qui priùs idem priui-
legium habuit & fuit tanquam p[ri]-
rimum exẽplar eius.

A Ita obseruat Cordub. in compend. minor. verb. *communicatio*, in fine, & cum eo Roder. tom. 1. quæst. 55. art. 21. Et ratio est clara, quia illa communicatio est noua concessio eiusdẽ, seu similis priuilegij cũ æqualitate (vt supponimus) hæc autem æqualitas non impedit vsum priuilegij contra alium æqualem, vt ostẽsum est. Nec etiam obstare potest illa prærogatiua (vt sic dicam) in antiquitate priuilegij, seu in anteceſſione quoad primam obtentionem eius. Nam per hoc nullum speciale ius acquiritur antiquiori priuilegiario, nec datur exemptio, qua possit non seruare alteri priuilegium illi communicatum; ergo non minus ipse ad hoc obligatur alteri, quàm è conuerso alter ipsi obligetur.

Cordub. Roder.

B Dico secundò: Quando priuilegiati cõcurrunt in priuilegiis secundùm oppositionem respectiuam, tũc priuilegiatus non gaudet suo priuilegio contra pariter priuilegiatum, & cõsequenter hic non tenetur alteri priuilegium suum seruare. In hoc sensu solet hoc pronunciatum exponi, vt patet ex Couarr. suprà, qui dicit, esse commune axioma, & sumitur ex Authent. de sanctiſ. Episcop. §. *sed hæc præsenti*, & ex l. *verum*. §. vlt. ex l. seq. ff. de minor. Et declaratur exẽplis suprà positis, & similibus. Nam si quis habet priuilegium cogendi debitorem, & debitor habet priuilegium, ne intra tantum tempus cogi possit, non poterit creditor contra talem debitorem suo priuilegio vti, &c. Ratio verò est, quia tunc cõcurrunt duo priuilegia, quorum vnum alteri resistit, & ideo non C potest sequi vsus vnius contra alium, sicut Philosophi dicunt, ad proportionem æqualitatis non sequi actionem. Quamuis autem res intenta per hanc regulam sic expositam vera sit, nihilominus in modo loquendi potest quis non immeritò dubitare. Quia tunc re vera non prohibetur quis vti suo priuilegio contra pariter priuilegiatum, sed contra magis priuilegiatum, quia ibi concurrunt duo priuilegia qua si contraria, quia tuum v.g. est ad imponendum mihi onus, & meum ne imponi possit; ergo vt tu non possis vti priuilegio tuo contra me, necesse est, vt meum priuilegium speciale deroget tuo generali; ergo respectiue, & secundùm oppositionem ego sum magis priuilegiatus, & non tantùm æqualiter. Et patet à cõtrario, quia tunc ego vtor meo priuilegio contra te D impediendo ne contra me tuo priuilegio vtaris; ergo vel tunc deficit regula quoad hanc partem, quia iam priuilegiatus gaudet priuilegio suo cõtra pariter priuilegiatum, & sic à proportione æqualitatis sequetur actio, vel certè hic non est tantùm æqualis, sed superior in priuilegio, & consequenter alter non est pariter, sed minùs priuilegiatus.

5. *Secunda conclusio.*

Maior explicatio pro modo loquendi.

6. At enim, quando de re constat, non est de modo loquendi contendendum, sed verus sensus loquutionis explicandus. Itaque verum quidem est, in huiusmodi euentu concurrere duo priuilegia quasi contraria, vel in suis actibus, vel quasi obiectis contradictionem includentia, vt ex dictis satis constat. Vnde necesse est, vt vnum prævaleat contra alterum, vt possit eius actionem impedire, siue illud, quod prævalet, dicatur sub ea ratione maius, quatenus alteri derogat, siue dicatur par, quia non valet ad agendum in aliud, sed tantùm ad resistendum. Ex quo etiam sequitur, ad vsum illius regulæ necessarium esse, conditiones priuilegiorum spectare, vt constet, quod priuilegium prævaleat contra alterum, vel possit illi resistere, quod infrà circa mutationem priuilegiorum tractandum est. Vt v.g. si vnum sit generale, & aliud speciale, hoc prævalet, nisi ei sit per specialem clausulam derogatum, tunc enim erit quasi ablatum priuilegium. Si verò vtrumque priuilegium sit generale, & neutrum alteri expressè deroget, oportebit inspicere, quod sit antiquius, & dignius, vel à maiori potestate

Quid si vtrumque priuilegium sit generale, &

neutrum alteri expresse deroget.

testate procedens, & idem cum proportione est, si A
vtrumque sit speciale iuxta principia, & regulas infra
tradendas de priuilegiis contrariis, quomodo com-
poni possint, aut quod debeat contra alterum præua-
lere. Vnde illud axioma, priuilegiatus non gaudet
priuilegio suo contra pariter priuilegiatum, hunc sē-
sum habet, priuilegium non habet effectum contra
aliud priuilegium, per quod derogatur; per quę verba
clariùs, & propriùs idem explicatur, & cum eadem
proportione verum est, priuilegium, vt habet ratio-
nem legis, non obligare eum, qui per aliud priuilegiū
prævalens exemptus est, seu à tali obligatione exem-
ptus, quæ limitatio, seu exceptio non est in præsenti
specialis, sed in omni lege humana cum proportione
locum habet, vt per se constat. B

7. Aliud dubium circa hanc partem est, an priuilegiū
vt est lex interdum obliget etiam ipsum priuilegiarium.
Nam quòd nemo cogendus sit vti priuilegio suo, in
iure cautum videtur, c. *si de terra*, de priuileg. Et ratio
reddi potest, quia, quod alicui concessum est in fauo-
rem, non debet in eius grauamen verti, vt est regula
iuris in 6. magnū autem esset grauamen si cogeretur
Duplex casus obligationis priuilegiarij, vtēdi suo priuilegio. quis suo priuilegio vti. Respondeo, in duobus casi-
bus obligari priuilegiarium ad vtendum priuilegio,
nunquam tamen formaliter loquendo obligari suo
priuilegio, vt suum est, ad vsum, seu obseruantiam
eius. Probo singula.

8. Primus enim casus huius obligationis est, quando
Primus casus. aliquis non potest renunciare priuilegio suo, vt de
priuilegio fori clericorum, vel canonis, & similibus C
suprà dictum est. Tunc enim si occurrat casus, in quo
vel cedendum sit priuilegio, vel illo vtendum, vt sępe
occurrere potest, obligabitur quis vti priuilegio, ne
illi cedat, imò cùm non possit validè cedere, licèt ve-
lit, cogitur illo vti, nec potest sine peccato consentire
vt contra illud fiat, & hoc est obligari ad vsum, seu
Secundus casus. obseruantiam eius. Alter casus huius obligationis est,
quoties per priuilegium fit actus licitus, qui antea nō
erat, vel tollitur obligatio, quæ antea erat: nam tunc
superueniente alia lege præcipiente talem actum,
poterit quis obligari ad actum per priuilegium con-
cessum. Exemplis patet: nam qui habet priuilegium
audiendi Missam tempore interdicti, obligabitur au-
dire illam diebus festis ex præcepto Ecclesiæ, à cuius D
obseruantia excusaretur, si tale priuilegium non ha-
beret, quia non erat ille actus licitus, postquam verò
per priuilegium factus est licitus, cessat excusatio, vt
dixi in tom. 3. de Sacram. disp. 88. sect. 6. Item coniux
habens votum castitatis, tenetur reddere debitum al-
teri coniugi petenti, quia non esset illi licitum nega-
re: nam contra iustitiam ageret; & nihilominus si
petens adulter fuerit, vxor habens votum non tene-
bitur reddere, & consequenter obligabitur non red-
dere, sed seruare castitatem, quia licèt in casu adulte-
rij, sit priuilegium innocentis, vt non obligetur red-
dere debitum adultero petenti, posito tali priuilegio
sit licita obseruatio voti castitatis, & ideo obligat
Sanctus. præceptum seruandi votum, vt optimè docuit Sanct. E
lib. 9. de matrimon. disp. 6. num. 15.

9. Ex his autem facilè est probare vltimam partem
assertionis. Nam in priori casu obligatio vtendi pri-
uilegio est ratione totius communitatis, propter cu-
ius commune bonum concessum est priuilegium, &
ita non tam cogitur quis seruare priuilegium suum,
quàm seruare priuilegium communitatis, seu non læ-
dere illam, prout grauiter offenderetur, cedendo pri-
Præceptū latum à capitulo obligat singulos capituli. uilegio. Declaratur à simili. Nam præceptum latum à
capitulo obligat singulos de capitulo, ideóque qui-
cunque illorum agens contra tale præceptum, peccat,
non quia agit contra præceptum suum, sed quia agit
contra præceptum communitatis. Ita ergo priuilegiū
communitati concessum intuitu illius principaliter,
communitatis est principaliter, & ideo vt lex est, ob-
ligat singulos de communitate, vt illo vtantur, quā do
oportuerit, quia si contra illud agant, non suum tan-
tùm, sed communitatis priuileg. um violabunt. In po-
steriori vero casu obligatio ad actu per priuilegium
concessum, non prouenit ex lege priuilegij, sed ex le-
ge, quæ aliunde supponitur, vt ex præcepto Eccles.æ,
aut voto. Et ita formaliter loquendo subsistit sem-
per regula, quòd nemo cogitur vti priuilegio suo,
vtique quatenus lex priuata est ad suam peculiarem
vtilitatem spectans. Et nullum est inconueniens,
quòd supposito priuilegio, possit aliunde superuenire
alia obligatio, quia priuilegium facit quandam mu-
tationem in materia, faciendo, vt sit licitum, quod
antea non erat, qua mutatione facta, obligatio aliun-
de prouenies per accidens est, & non potest ratione
priuilegij impediri.

CAPVT XXIIII.

Vtrùm ad priuilegium vt lex est, & ad effectum eius sit necessaria promulgatio, vel quæ notitia sufficiat.

EXplicata virtute agendi priuilegij, oportet duas 1.
circumstantias ad operandum necessarias expo-
nere, scilicet, tempus, & locum, & de hac posterio-
ri dicemus in sequenti capite, de priori in præsenti.
Solet autem lex exercere vim suam à tempore pro-
mulgationis consummatæ, & non antea, & præterea
requirit notitiam, vel saltem carentiam inuincibilis
ignorantiæ, vt cum effectu obliget, & ideo simul de-
clarandum erit, quomodo hæc ad effectum priuile-
gij requirantur: hac enim de causa (vt suprà dixi) dis-
putationem de promulgatione, quæ ad formam per-
tinere videbatur, in hunc locum reseruaui. Quia ve-
rò multa in titulo comprehenduntur, quæ indistin-
ctè tractari solent, ideo erit operæpretium distingue-
re duplicem illam rationem, quam in priuilegio sæpe
distinximus, scilicet, specialis concessionis, & legis,
priúsque dicemus de illo, vt lex est, quoniā promul-
gatio ad legem vt lex est, requiritur. Ex hoc ergo ca- *Ratio dubitandi.*
pite videri potest necessaria promulgatio ad perfectā
constitutionem priuilegij, & ad effectum eius, quia
priuilegium est quædam lex, sed promulgatio est ne-
cessaria ad legis constitutionem, ita vt ante illam nō-
dum sit vera lex; at lex non potest operari antequam
sit; ergo nec priuilegium. Dices, priuilegium quate- *Opponitur.*
nus lex est, non operari, id est, non obligare ante pro-
mulgationem, operari tamen vt priuilegium, id est,
fauorem concedendo. Sed contrà, quia priuilegium
non est priùs priuilegium, quàm sit lex; tum quia de
intrinseca ratione priuilegij, & quasi genus eius est,
quod sit lex; tum etiam quia non potest priuilegium
vni concedere beneficium, quin obliget alios ad ser-
uādum priuilegiario ius per priuilegium acquisitum.

In contrarium verò est, quia priuilegium est lex 2.
tantùm secundùm quid, scilicet, lex priuata, & ideo *Obuiatur.*
non est eadem necessitas promulgationis in illo, quæ
in lege communi, & propria esse solet. Nam lex ge-
neralis loquitur ad communitatem, & ideo per se re-
quirit publicam notitiam, & propter hanc necessaria
est promulgatio. Hæc autem necessitas cessat in lege
priuata, vt constat. Confirmatur, ac declaratur, quia
aliud est, loqui de notitia, aliud de promulgatione:
hæc enim duo diuersa sunt: nam potest ignorari lex
promulgata, & sciri non promulgata. In priuilegio
ergo necessaria esse poterit notitia, vt vim legis exer-
ceat, obligando, illa verò sufficiet, etiamsi non præ-
cesserit promulgatio, quia cùm priuilegiū sit lex pri-
uata, sufficiet priuatim intimari illis, qui virtute illius
obligandi sunt; alij verò ignorātes non obligabuntur

ratione ignorantiæ, vel quia fortè ad illos non dirigitur obligatio priuilegij.

3. In hoc puncto distinguere possumus duplicia priuilegia. Quædam enim feruntur per vniuersales leges, quarum exempla sumi possunt ex cap. *siquis suadente*, Clement. *dudum*, de sepult. Clement. vnic. de Baptis. Clement. *dignum*, de celebrat. Missar. Clement. *Archiepiscopo*, de priuileg. Alia verò sunt priuilegia, quæ priuatim conceduntur per particularia, indulta, vel rescripta concessa particularibus personis, vel communitatibus, vt Religionibus, Vniuersitatibus, vel etiam Hospitalibus in quibus priùs solent poni concessiones, & postea adiungi præcepta, vel prohibitiones sub censuris, vt nemo talia indulta impediat, &c. In prioribus priuilegiis affirmant Doctores, necessariam esse promulgationem; de posterioribus autem negant. Hanc distinctionem insinuat Felin. in cap. *cognoscentes*, de constit. n. 7. limit. 3. licèt enim primum membrum non ita clarè exprimat, sicut secundum; vtrumque tamen intendit, vt ex discursu, & ratione eius constat. Et in eam sententiam citat Baldū, & alios, loquitur tamen indistinctè de priuilegiis, vt fauores sunt, vel vt sunt leges. Clariùs tradit distinctionem illam Glossa in Proœm. Clement. verb. *de cætero*, & vtrumque membrum amplectitur, éstque sententia valde probabilis, si rectè explicetur.

c siquis. Clem. dudum. Clem. dignū. Clem. Archiepiscopo, de priuilegiis priuatim concessis.

Felin.

Glossa.

4. Primum ergo membrum de legibus communibus tribuentibus priuilegia, probatur optimè ex l. penult. C. de decuri. lib. 10. in fine ibi, *Ex die, quo promulgata est.* Ratio verò est, quia ante promulgationem non habent vim legis; ergo ante promulgationem nullã vim obligandi habere possunt, siue ad effectum priuilegij, siue ad quemcumq; alium. Confirmatur, quia in talibus legibus, vel priuilegium inseritur tanquam accessorium principali, vel ponitur vt principalis effectus ipsius legis, propter quem stabiliendum lex fertur. Si priori modo contineatur priuilegium in lege, necesse est vt tanquam accessorium sequatur naturam principalis, & consequenter, sicut lex requirit promulgationem, ita etiam priuilegium, quod est accessorium illius; ergo nondum constituto sufficiẽter principali, nõ poterit esse, vel obligare accessoriũ. Exemplum sumi potest ab indulgentiarum concessione, in quibus habet etiam locum distinctio data: nam frequentiùs quidem conceduntur priuatim, aliquãdo verò dantur per legem publicam, seu cõmune ius, vt patet ex Extrauag. 1. de reliq. & vener. Sanctor. inter communes, cum similibus. Quando ergo hoc posteriori modo dantur, non possunt habere efficaciam, donec lex ipsa promulgata sufficienter sit propter rationes factas; idem ergo est in præsenti. Et licèt hoc exemplum principaliter videatur procedere de priuilegio, vt priuilegiũ est, nihilomin⁹ inde à fortiori sequitur, idem esse de illo dicendũ, vt lex est. Nã si tale priuilegium in ratione priuilegij nõ est efficax, imò nec subsistit ante promulgationẽ, multo minùs poterit obligare. Et inde facilè probatur aliud mẽbrũ, vbi lex tota principaliter tendit ad constituendũ priuilegium, & illud habet quasi pro obiecto, & fine, vt videre licet in canone, *siquis suadente*, & in Clementinis allegatis; tunc enim lex nondum promulgata nõ potest efficere suum principalem effectum; ergo non potest obligare ad priuilegium obseruandum, quod nondum sufficienter constitutum est.

5. Ex quo obiter infero, ipsum priuilegiarium non posse obligari ad aliquid ratione, vel occasione sui priuilegij ante promulgationem priuilegij, vel legis, ex qua nascitur talis obligatio. Explicatur ex suprà dictis: nam vel illa obligatio nascitur ex priuilegio priuato, seu in particularem commoditatem principaliter concesso, & tunc non est ipsum priuilegium per se causa obligationis, sed per accidens quasi remouens prohibens, & ideo in ipso priuilegio non est necessaria promulgatio, sed notitia, vt infrà dicetur, tamen in lege per se obligante necessariò supponenda est promulgatio, vt per se constat. Vel obligatio nascitur ex priuilegio concesso communitati principaliter intuitu illius, licèt singulis membris prosit: & tunc in tali priuilegio includitur necessariò lex generalis obligans totam communitatem, & ideo necesse est, vt respectiuè sit sufficienter promulgata, & in ratione communis legis proposita, vt possit singulos de communitate obligare ad seruandum, seu non violandum priuilegium; ergo respectu priuilegiarij, vt obligari possit priuilegio præsupponi debet promulgatio sufficiens iuxta modum legis obligantis.

5. Priuilegiariũ non posse obligari ad aliquid ratione priuilegij, ante eius promulgationem.

Secundum membrum distinctionis, & sententiæ propositę non caret aliqua difficultate. Nam licèt priuilegium dicatur lex priuata quoad effectum per se intentum, scilicet, fauorem priuatum, & ius speciale, quod constituit, nihilominus quatenus vim habet contra alios, respectu priuilegiati aliquod grauamen, aut obligationem illis imponendo, sic habet rationẽ legis cõmunis, quia vniuersaliter loquitur ad omnes, & omnes obligare potest, ad quos materia priuilegij pertinuerit. Ergo vt tale priuilegium sub hac ratione obliget, necessaria est promulgatio propria, qualis in lege communi postulatur. Antecedens videtur notum ex terminis, & ex vsitato tenore talium priuilegiorum. Consequentia verò probatur, quia eadem necessitas, & ratio promulgationis inuenitur in tali priuilegio sub dicta ratione spectato, vt ex discursu facto notum videtur. Et confirmatur, quia lex priuilegij aliis non promulgata facilè poterit ab eis ignorari, & ita poterunt ab obseruatione priuilegij excusari, neque ob eam transgressionem meritò puniri poterunt, quia secluſa promulgatione nemo tenetur legis scientiam inquirere.

6. De secundo membro sententiæ propositæ.

Nihilominus dicendum est, in huiusmodi priuilegio nõ requiri propriam promulgationem ad quamcumque obligationem, quæ respectu aliorum ex illo potest oriri. Probo primò ex vsu, quia non solent talia priuilegia solemniter promulgari, & nihilominus censentur obligare quantum possunt, si sufficienter probentur, & notificentur. Secundò declaratur ex re ipsa: nam hæc obligatio dupliciter potest intelligi exoriri. Primò per naturalem resultantiam, & consequutionem, sicut ex præscriptione sequitur obligatio non priuãdi alterum re legitimè præscripta; alio modo directè ratione præcepti impositi in ipso priuilegio ab authore illius, sicut in bullis Pontificiis, quæ in fauorem religionum, vel aliorum expediuntur, fieri solet. Ad priorem igitur modum obligationis non est necessaria promulgatio priuilegij, sed sufficit notitia, moraliter certa de iure concesso alteri per priuilegium, quia statim ex naturali ratione iustitiæ oritur obligatio, facta in materia tali mutatione, sicut facta donatione alicuius rei alteri, statim resultat naturalis obligatio non priuandi donatarium iure acquisito in talem rem, neque oportet, donationem promulgari, sed satis est, vt sit nota, sic enim concessio priuilegij est veluti donatio quædam. Vnde hoc non procedit tantùm in foro conscientiæ, sed etiam in foro exteriori, si in illo priuilegium sufficienter probetur, quod onus priuilegiario incumbit. Et ita videmus in iure canonico iuxta huiusmodi priuilegia passim proferri sententiam, nec in illis requiri promulgationem, sed probationem.

7. Conclusio.

Duplex titulus promulgationis.

Neque etiam ad alium modum obligationis necessaria est solemnis promulgatio, sed sufficiens præcepti intimatio per authentica instrumenta, vel æquialentem probationem, vt consuetudo etiam probat. Et ratio est, quia tale præceptum non imponitur Ecclesiæ, aut alicui communitati per se, propter publicum

8.

cum bonum, vel gubernationem, sed ponitur vt particulare præceptum aliis datum in fauorem priuilegiarij, solùm ad effectum, ac obseruantiam priuilegij, & ideo non est in illo necessaria solẽnis promulgatio, sed particularis notificatio accommodata fini talis præcepti. Confirmari hoc potest, quia in tali indulto priuilegium ipsum est principale: præceptum autem quasi accessorium, & ideo sequitur naturam principalis, ideoque vt lex priuata reputatur, ad quã solennis promulgatio non requiritur. Denique ob eandem causam cura notificandi priuilegium non spectat ad Principem, sicut pertinere solet cura solemnis promulgationis vbi est necessaria, sed spectat ad ipsum priuilegiarium, qui poterit priuilegium suum intimare, aut notum facere, prout sibi vtile fuerit. Atque hoc tam in foro conscientiæ, quàm in foro exteriori locum habet, quia eadem est vtriusque ratio, supposita sufficienti probatione. Vnde si tale præceptum priuilegio insertum habeat annexã excommunicationem ipso facto, illam in conscientia incurrit, qui contumax fuerit contra tale præceptum, si sufficienter intimatum, & in iudicio exteriori talis veniet declarandus, si eius contumacia, habita post sufficientem notitiam priuilegij, & præcepti in eo impositi sub tali censura, legitimè probetur.

Cura notificandi priuilegium non spectat ad principem, sicut solet cura solennis promulgationis.

9. Statim verò occurrit dubitatio, quæ notitia, vel probatio requiratur in his priuatis priuilegiis, vt inferiores Prælati, aut iudices, aut aliæ personæ, ad quas pertinere potest, teneantur illis parere, vel eis non contrauenire. Sed quia hoc magis ad forum externum attinet, quàm ad internum, breuiter illud expediam. Nam in foro conscientiæ sufficit notitia priuilegij moraliter certa, de qua probabiliter dubitari non possit, tunc enim quæsito aliquo falso colore tergiuersari, & voluntati superioris resistere non potest in conscientia esse licitum. Ad hanc autem notitiam non sufficit assertio dicentis, se habere priuilegium, etiamsi sit persona bonæ famæ, & fide digna, vt communiter cum Innoc. tradunt Canonistæ in ca. *ex parte*, de verb. significat. Et ratio est, quia nemo est in propria causa testis omni exceptione maior, & quia Angelus satanæ transfigurat se in Angelũ lucis, & multa mala committuntur sub dolosa specie sanctitatis, & ideo non solùm non tenetur quis credere dicenti se habere priuilegium ad effectum admittendi vsum eius, verùm etiam nec rectè faciet tam facilè credendo, regulariter loquendo, propter pericula, & fraudes, quæ interuenire possunt. Aliquando verò id fieri poterit ex vrbanitate, quando nõ occurrit peculiaris causa suspicionis, non verò ex obligatione. Ad hanc ergo necessaria est vel ostensio priuilegij, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio, & bona fide procedendo, sufficiens existimetur in conscientia.

De notitia, vel probatione requisita in priuatis priuilegiis.

Non sufficere assertionem dicentis se habere priuilegiũ licèt sit persona bonæ famæ & fide digna, sed requiritur aut ostẽsio priuilegij, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio sufficiat.

10. Multo verò magis in foro exteriori necessaria est ostensio indulti per instrumentum authenticum, vel in se demonstratum, vel saltem per testes probatum iuxta superiùs dicta cap. 2. & tradita communiter à Doctoribus ibi citatis, & à Syluest. verb. *exemptio*, q. 5. & 7. ex cap. *cùm personæ*, de priuileg. in 6. vbi Glossa, Doctores, & Panormit. in cap. *cùm ordinem*, de rescript. Inno. Anton. Henr. & alij in dicto cap. *ex parte*. Qui addunt limitationem, dicentes, hoc esse necessarium, quando priuilegium non est publicè notoriũ. Vnde insinuant, publicam notitiam esse sufficientem probationem, vt tunc ostensio priuilegij postulari nõ debeat, nec iustè possit. Quod intelligendum esse existimo, quando publica notitia non tantùm est per famam (quæ per se non facit sufficientem probationem, sed ad summum semiplenã) sed etiam per vsum priuilegij communem, & notum. Tunc enim ipse vsus confirmat priuilegium, & confirmat ius: vnde si tãtus sit, vt notoriam præscriptionem legitimè induxerit, illius probatio, vel publica notitia sufficiet; si verò nondum sit consummata præscriptio, vel non sit notoria, sufficiet ille vsus, vt non priuetur quis possessione, & vsu sui priuilegij, intra sufficiens tempus ad tollendum illud, vt latius Sylvest. suprà q. 6. allegans plures, prosequitur.

Sylvest. Glossa. Panormit. Innoc. Anton. Henr.

CAPVT XXV.

Vtrùm priuilegium nondum priuilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferre illi possit aliquod ius.

1. VEnio ad alterã partem de priuilegio, vt priuilegium est, id est, vt fauorabilem effectum in priuilegiario operatur, & dat illi facultatem illo gaudendi: nam in illo vt sic considerato habet locum quæstio, quando incipiat operari suum effectum. De tribus autem temporibus dubitari potest, scilicet, an à tempore concessionis, vel promulgationis, vel notitiæ. Verumtamen de tempore promulgationis nulla est hîc habenda ratio, quia in ordinariis priuilegiis priuatis neque est necessaria, neque fit promulgatio, vt dictum est. In priuilegiis autem publicè concessis per legem communem, & propriam, licèt necessaria sit promulgatio, nihilominus per illam videtur priuilegij concessio consummari ex parte concedentis: nam antea non est sufficienter facta, quia voluntas Principis antea non est sufficienter proposita, & declarata. Et ita tota quæstio versatur inter concessionem, & notitiam, id est, vtrùm statim à concessione ante notitiam priuilegij consequatur quis effectum, seu gratiam priuilegij, vel (quod perinde est) an priuilegium operetur circa ignorantem.

2. Prima, & communis sententia est, necessariam esse notitiam priuilegij ad consequendum effectum illius. Ita Glossin cap. *ex parte*, de concess. præb. in 6. verb. *vim suam* & ibi Cardin. & in Proœm. Clement. verb. *vniuersitati*, quæst. 5. Ioan And. & ferè alij expositores in dicto §. *ex parte*. Sequitur Panormit. in cap. *cognoscentes*, n. 7. & ibi Felin. qui referunt Innocen. & alios, & idem sentit Bartol. in l. *beneficium* ff. de cõst. Princ. num. 4. & ibi Bald. n. 5. & communiter Summistæ, & plures alij, quos refert, & sequitur Sancius lib. 3. de matrimon. disp. 36. n. 2. Fundamentum est, quia priuilegium non acquiritur absenti; ergo neque ignoranti; ergo nec operatur in illo. Antecedens probari solet ex leg. *qui absenti*, ff. de acquir. possess. vbi dicitur, libertatem non acquiri per rescriptum manumissionis, donec seruus sciat, & acceptet. Idémque de legitimatione dicitur in Authent. quibus modis naturales efficiantur sui, §. *illud tamen*, verbo, *generaliter*, & idem de concessione beneficij dicitur in cap. *si tibi absenti*, de præbend. in 6. & generaliter de priuilegio id dicitur in dicto cap. 1. de concess. præbend. licèt non habeatur in decisione textus, sed in narratione. Ratio autem adæquata esse videtur, quia ad effectum priuilegij non satis est concessio actiua, sed debet etiam supponi acquisitio passiua; hæc autem non fit sine voluntate priuilegiandi acceptantis, quia beneficium non fit inuito, neque aliquis potens vti voluntate aliquid acquirit non volens; ad voluntatem autem acceptandi necessaria est notitia, quia voluntas non fertur in incognitum; ergo de primo ad vltimum priuilegium operari non potest ante sui notitiam circa ignorantem.

2. Communis sententia. Glossa. Ioan. And. Panorm. Felin. Innoc. Bart. Bald. Sancius.

c. si tibi absenti.

3. Secunda sententia extremè contraria est, priuilegium habere suum effectũ statim ac perfectè concessum est, etiam si ab eo, cui conceditur, ignoretur. Pro

2. Sententia

hac

Glossa. hac sententia citari solet Glossa in Proœmio Clem. verb. *de catero*. Sed si attentè legatur, de promulgatione loquitur, non de notitia. Tenent Gemin. in cap. 1. de concess. præben. in 6. Archid. in cap. *proposuisti*, dist. 82. ad fin. Angelus verb. *renunciatio*, n. 5. quando priuilegium conceditur motu proprio, & plures alios refert Sanci. suprà num. 1. Fauet Bartol. in l. vltim. C. de sentent. pass. n. 5. vbi ait, restitutionem deportati prodesse ignoranti, cùm tamen illa quoddam priuilegium sit. Et suaderi potest ex l. *eius, qui in prouincia*, §. vlt. ff. si certum petatur, vbi dicitur, libertatem testamento relictam acquiri ignoranti; ergo pari ratione priuilegij beneficium acquiritur: nam voluntas Principis non est minùs efficax, quam voluntas testatoris, imò æquiparantur in Authent. de nuptiis. §. *disponat*, collat. 4. Et hinc potest adiungi ratio, quia voluntas Principis est de se efficax ad conferendum beneficium; ergo posita illa voluntate efficaci Principis conferendi priuilegium Petro, sine vlla conditione, vel limitatione, statim conferet illud, & effectum eius. Probatur cõsequentia, quia voluntas efficax statim operatur quod vult. Antecedens verò probatur, quia voluntas Principis superior est, & non indiget voluntate subditi ad suum effectum. Vnde se sola potest auferre dominium subditi ex iusta causa, vel irritare consensum eius, & obligationem imponere ad acceptandum; ergo etiam conferre ignoranti priuilegium. Quòd si inquiras, quando sit censenda cõsummata concessio priuilegij, vt effectum habeat ante notitiam. Gemin. suprà, & alij putant, esse hoc tẽpus, cùm primum rescriptum priuilegij est authenticè confectum, & subscriptum, seu bullatum. Quod fortasse locũ habet in foro exteriori: nam in interiori (cõsequenter loquẽdo) manifestatio voluntatis Principis per verba, vel quocunque modo erit sufficiẽs.

Gemin. Archid. Angel. Sanci. Bart.

A B C

4. Tertia sententia. Inter has sententias extremas sunt aliæ mediæ, quæ moderantur, vel conciliant præcedentes. Tertia ergo sententia distinguit de priuilegio concesso per statutum, seu legem, aut per rescriptum, vel priuatam concessionem. Nam primum habebit effectum ante notitiam legis, non tamen secundum. Ita distinguit Ioan. de Imol. in c. 2. de constit. vbi ita concordat varia dicta Bart. in hac materia. Nam in locis suprà citatis in prima opinione dicit, priuilegium non prodesse ignoranti, & tamen de priuilegio lato per legem aliter sentit in locis citatis in secunda sententia, & generaliùs in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. n. 37. & in l. penult. C. de diuor. lib. 10. item Menoch. 2. de arbitr. cent. 2. casu 185. n. 45. & sequentib. Vnde hæc opinio quoad posteriorem partem sequitur primam sententiam, & habent idem fundamentum. Quoad priorem verò limitat illam. Et fundamentum specialitatis ex Menochio suprà, est quia priuilegium datum à lege habet rationem præmij, quod Princeps ex officio confert ei, qui hoc, vel illud pro republica egerit: non est autem minùs dignus illo præmio qui ignorans legem facit opus requisitum ad illud, quàm qui sciens facit, imò quodammodo videtur dignior; ergo non minùs acquirit priuilegium. Confirmatur, quia licèt sic operans ignoret in particulari legem offerentem tale præmium, non ignorat in communi, se esse præmio afficiendum. Hanc verò limitationem non admittunt Panormit. Felin. & alij in cap. 2. de constit. & specialiter illam impugnat Deci. lect. 1. n. 176. & de illa dubitat Iason in leg. *beneficium*, ff. de constit. Princip. n. 51.

Ioan. de Imol. Menoch. Panorm. Felin. Decius. Iason.

D E

5 Infirmatur fundamentum prædictæ sententiæ. Et re vera tam distinctio, quàm limitatio non caret difficultate. Et in primis fundamentum non videtur satisfacere. Primò, quia non est adæquatum: nam potest esse priuilegium lege concessum, & non per modum præmij, sed propter paupertatẽ, vel propter religiosum statum, aut aliam piam causam. Secundò quia etiam priuilegium nõ concessum per statutum potest proponi per modum præmij in aliquo certamine per transitorium edictum ab homine propositum; ergo etiam tale priuilegium acquiretur ignoranti, si eodem modo sit propositum. Vel certè si tale commodum per edictum propositum nõ acquiritur ignoranti, licèt faciat actum propter quem præmium offertur, etiam non acquiretur propositum per statutum; nam est eadem ratio: nam etiam edictum transitorium potest propter bonum commune, vel aliquam rationẽ publicam fieri, & quod sit magis vel minùs durabile, videtur accidentarium. Nec minùs lex scientiam requirit, quàm rescriptum, nec è cõuerso magis obstat ignorantia rescripto, quàm legi. Vnde si ad ducem belli Rex scriberet promittens in præmium talem honorem, si talem obtineret victoriam, & ille ante receptum rescriptum obtineret victoriam, de illo esset eadem ratio, quæ de præmio proposito per statutum generale, quia ille non esset minùs dignus præmio, & quia etiam militabat spe præmij; ergo vel in vtroque casu admittenda est doctrina, vel neganda, & ita distinctio, seu limitatio nõ subsistit. Quòd si non fiat vis in statuto, sed in hoc solùm, quòd priuilegium proponatur per modũ præmij: in primis habet generalem difficultatem, quomodo interueniat ibi vera ratio meriti, & præmij. Et deinde non videtur posse reddi sufficiens ratio, cur priuilegium propositum in remunerationem futuri operis acquiratur per opus antequam promissio, vel collatio talis præmij ad notitiam operantis perueniat, & priuilegium remuneratiuum operis iam facti, & verè digni tali præmio non acquiratur ante notitiam concessionis, quia quòd promissio, seu collatio conditionata præcesserit, cùm fuerit ignorata, moraliter nihil conferre potuit, quia in moralibus perinde est, legem omnino ignorari, ac non esse, quantum ad opus operantis. Ac denique fundamentalis ratio vnius membri distinctionis æquè in altero locum habet, scilicet, quia priuilegium non acquiritur sine acceptatione: nam si hoc verum est in priuilegio remuneratiuo operis iam facti, cur non erit in remuneratione operis faciendi? vel si in vtroque necessaria est, à neutro, vel ab vtroque haberi poterit sine notitia concessionis. Est ergo difficilis pars illa, & tota distinctio.

6. Quarta sententia. Quarta sententia cogitari potest cum distinctione alia, etiam ex parte priuilegij. Nam quoddam est cõcedens per se, ac principaliter aliquod ius, dignitatẽ, aut potestatem, quæ per modum actus primi confertur priuilegiario, vt postea illo vti possit suo arbitrio; aliud est per se, ac principaliter tollens onus aliquod vel impedimentum, aut obligationem, quam Princeps potuit imponere, & potest postea auferre per modum dispensationis. Vnde huiusmodi priuilegiũ potiùs conferri videtur per modum actionis, seu actus secundi, qui principaliter, & per se fit ab ipso cõcedente priuilegium, & postea non habet nouos effectus per se, sed quasi per accidẽs, quatenus abstulit impedimentum. Exempla in vtroque mẽbro sunt facilia, & ideo illa omitto. In priuilegiis ergo primi generis admittitur prima sententia propter eius fundamentum, quia cum illa conferãt aliquid, requirunt acceptationem recipientis. In priuilegiis autem secundi generis præfertur secunda sententia, quia in ea deficit fundamentum primæ sententiæ, imò potest formari contrarium. Nam onus obligationis, vel impedimentum, quod per tale priuilegium aufertur, sola Principis voluntate impositum fuit sine acceptatione alterius; ergo per eadem aufertur; ergo statim operatur etiam circa ignorantem, quia illius acceptationem non requirit, & notitia priuilegij solùm potest postulari propter acceptationem. Et

hæc

hæc sententia quoad prius membrum supponitur ex
Soto. prima, quoad posterius verò sumitur ex Soto in 4. distinct. 29.quæst.2.art.1.quatenus supponit, impedimentum dirimens auferri per dispẽsationem concessam, etiam si ignoretur,& ita matrimonium contractum sub illa spe,vel coniectura,quòd Romæ data sit dispensatio, ante propriam notitiam eius, validum esse, & permanere, si postea constet, dispensationem iam illo tempore fuisse expeditam.Quod se-
Veracruz. Lud Lop. quitur Veracruz in Speculo,1.part.dub.19.in appendice, §.*at si post dispensationem*,& Ludouic.Lopez 2.p. tract.de matrimon.cap.42.fol.1087.colum.1. Sed in hac sentẽtia hoc posterius membrum habet grauem difficultatem moralem, quam in capite sequenti inferiùs commodiùs proponam.

7. *Quinta sententia distinguens ex parte effectus priuilegij.* Quinta opinio distinguit aliter ex parte effectus priuilegij. Nam potest esse perfectus,& integer,vel tantùm inchoatus,& secundùm quid. Priori modo fatentur auctores huius opinionis, priuilegium non habere effectum suum priusquam priuilegiarius notitiam illius habeat, illúdque acceptet, propter fundamentum primæ sententiæ,quam dicunt isto modo esse intelligẽdam.Posteriori autem modo aiunt procedere secundam sententiam; putant enim necessarium, vt priuilegij concessio à Principe facta statim incipiat habere aliquem effectum.Quòd si inquiras, quisnam hic effectus sit?Aliqui respondent,esse hũc, quia concessio illa, licèt nondum in alterum transtulerit ius, nihilominus retractari non potest,nec alteri fieri, donec ille, cui facta est,post illius notitiam habitam illam non acceptet. Potéstque fundari in
c.si quis. cap. *si quis absenti*,de præbend.in 6.vbi hoc ipsum dicitur de collatione beneficij absenti facta,quia nõ habet effectum donec acceptetur, interim tamen mutari non potest. Ita docet Deci. suprà, allegans Cardinal. in Proœm. Clement. in verb. *vniuersitatem*. At
Decius. profectò fundamentum inualidum est: nam collatio beneficij non est priuilegium, sed res longè diuersa, vt suprà dixi : à diuersis autem non fit illatio.Præsertim quia illud,quod textus ille disponit, non est ex natura rei tantùm, sed ex positiuo iure canonico. Vnde summus Pontifex, qui non ita subiicitur iuri positiuo,sicut reliqui, bene potest collationem factam absenti ante acceptationem mutare sine vlla iniustitia, licèt fortasse requirat aliquam causam; ergo non licet extendere illam dispositionem ad priuilegij concessionem, sicut non licet illam extendere ad alias donationes, vel promissiones non acceptatas; ergo nec ad priuilegium. Deinde vt notauit
Couar. Notandum discrimen inter priuilegiũ & collationẽ beneficij. Couarr. 3. var. cap. 16. num. 1. differentia notanda interuenit inter priuilegium, & collationem beneficij. Nam Prælatus tenetur ex officio suo conferre beneficium,& ideo postquam semel functus est officio suo, non permittitur ei retractare actum, nec alteri conferre beneficium, donec alius prouisus non acceptet. At concessio priuilegij non fit ordinariè ex obligatione, sed ex gratuita voluntate concedentis, & ideo talis concessio non comprehenditur sub dispositione illius textus. Vnde concluditur, falsum esse, quod illa sententia sumit : nam potiùs per se loquendo, priuilegium est liberè reuocabile à concedente priusquam acceptetur, vt tenet Couar. suprà,
Couar. Menoch. & Menoch.de arbitr.lib.2.cent. 2. casu 185. n. 46. & 47. qui plures alios referunt, & ex dicendis magis constabit.

8. *Roder. Aliaexpositio dicta distinctionis.* Alio modo visus est dictam distinctionem exponere Emanu. Roder.tom.1. quæstion.regul.q.7. art. 6. dicens, per priuilegium statim acquiri ius ignoranti,licèt non conferat illi statim omnem suum effectum.Et hanc dicit esse communem sententiã Bart.
Iason. Panorm.& Cardin.locis citatis, Iason in l. vlt. ff. de constit. Princi. & vtitur argumento à simili, quo

A Bart.etiam vtitur: nam per legatum acquiritur ius legatario etiam ignoranti,l.*cùm pater*. §. *surdo*. ff. de legat.2. Quod ius non est in re, quia non est dominium vsque additam ab hærede hæreditatem,iuxta l.*si tibi homo*.§.*cùm seruus*,ff.de legat. 2.& l.*à Titio*.ff. de furtis,quibus locis Glossæ,Bartol. & Doctores id
Glossa. Bart. Couar. Anto.Gomez. notant, & Couarr.in cap. *Rainaldus*, de testament. §. 1. num.1. & Anton. Gom.1. tom. variar. cap. 19. num.7.Illud ergo ius legatarij in principio imperfectum est; idem ergo erit in priuilegio : nam (vt dixi) æquiparantur.Hæc verò sententia si aliquid intendit per hanc explicationem,quòd sit diuersum à præcedenti, minus verisimilis est;oportebit enim,vt illud ius, quod acquiri dicitur priuilegiario ignoranti,saltem sit ius ad rem,tum quia nullum aliud potest intelligi ante ius in re,quod per acceptationem acquiritur; tum etiam quia tale censetur esse ius legatarij ignorantis ad legatum saltem ante aditam hæreditatem;hoc autem dici non potest;ergo.

9. Ostendo assumptum in minori propositione, excludendo æquiparationem cum legato: nam licèt in hoc seruent aliquam proportionem,quòd sicut legatum pendet à voluntate testatoris, per quam fit, ita priuilegium à voluntate concedentis, nihilominus simpliciter sunt longè diuersa, & nõ oportet, vt in omnibus seruent similitudinem,& præsertim in his, quæ per speciale ius sunt deposita in legato, & & nõ in priuilegio,quale est illud,quod assumitur.Et præterea in hoc ipso intercedit notabilis differentia: C nam legatum non dat ius,nisi post mortem testatoris,quando voluntas eius retractabilis non est. Priuilegium autem à concedente, qui viuere supponitur, retractari non potest,dum acceptatum non est. Præterea in priuilegiis dispensantibus, seu datis tantùm ad auferenda onera, non potest intelligi tale ius ad rem;imò nec aliquis effectus prior ipsa dispensatione,vel ablatione vinculi,præter delegationem ad dispensandum,de qua certum est,non comparari ante acceptationem,neque aliquod ius ad illam. Vnde etiam de aliis omnibus priuilegiis cõcessiuis, sine fundamento,vel doctrinæ consequutione fingitur tale ius ad rem.Nam peto,contra quem est illud ius? maximè enim contra concedentem, quia contra alios esse non potest,vt cõstat,sed neq; contra concedentem vllum insurgit ius,vel obligatio, cùm eius D concessio,quæ est quasi quędam donatio,nondum fuerit acceptata,& consequenter liberè potuerit reuocari; ergo. Vnde contra illud membrum generaliter procedit ratio, quæ pro altero fit, quia illud ius, quodcumque sit,debet esse effectus priuilegij; at hoc esse non potest, quia priuilegium nihil operari potest in nondum volentem, & acceptantem. Nec enim minùs requiritur acceptatio ad acquirendũ ius ad rem, quàm in re, vt in aliis donationibus constat, ideo enim liberè reuocari possunt ante acceptationem, saltem stando in communi iure.*l.absenti*, ff. de donat.l. *ne ambigi*. C. eod. Denique plus est, acquirere ius,siue in re, siue ad rem, quàm donationem fieri irreuocabilem, sed priuilegium ante notitiam,& acce- E ptationem,non est irreuocabile;ergo signum est,non contulisse aliquod ius.

10. *Sexta sententia aliter distinguens ex parte modi cõcedendi priuilegium.* Sexta ergo sententia distinguit aliter ex parte modi cõcedendi priuilegium,interdum enim fit propria sponte concedentis priuilegiario non petente, nec per se,nec per alium,& tunc censet procedere primã opinionem propter fundamentum suum.Aliquando verò conceditur priuilegium ad petitionem partis, quam per se, vel per epistolas, aut nuncium facit, & tunc iuxta hanc sententiam statim à concessione incipit operari. Quia statim, ac priuilegium datur, acceptatur, vel per procuratorem, vel per epistolas, imò acceptatio tunc videtur antecedenter

denter facta ex vi petitionis quasi sub conditione, *si Princeps concedat*; ergo nulla supereſt neceſſitas notitiæ conceſſionis in priuilegiario ad effectum priuilegij; quia ſolùm propter acceptationem poſtulatur; ergo nihil aliud eſt, quod ex parte priuilegiarij deſideretur; ergo cùm voluntas Principis ſit efficax, ſtatim operatur. Et hanc ſententiam tradit Sylueſt. verb. *priuilegium*. q. vlt. & verb. *renunciatio*, q. 4. Tabien. verb. *indulgentia*, q. 20. Roſel. n. 8. ſequitur Sanci. referens plures lib. 1. de matrim. diſput. 6. num. 29. Et hæc ſententia fortè non eſt contraria primæ: nam eoſdem ferè habet auctores; ſed eſt eius declaratio, & moderatio, proximèque ad veritatem accedit, aliqua tamen maiori indiget explicatione, quæ part im reſtrictionem maiorem, partim aliquã ampliationem contineat. Igitur in primis aduerto, quęſtionem hanc poſſe tractari de poſſibili, vel de facto, id eſt, an dans priuilegium, ſi velit, poſſit illud ita cõferre, vt ante notitiam priuilegiarij habeat ſuum effectum in illum, vel an, licèt Princeps hoc poſſit, nihilominus de facto, & ſecundùm legem ordinariam nunquam illud ita concedat. Deinde conſidero, aliquando talem eſſe effectum priuilegij, vt ad illũ moraliter non requiratur conſenſus, vel acceptatio priuilegiarij, vt eſt v.g. exemptio alicuius, vt excommunicari non poſſit, quia hic effectus non fit in illo directè, ſed reſultat in illo, auferendo ab alio poteſtatem excommunicandi illum. Sæpius verò effectus priuilegij talis eſt, vt requirat acceptationem recipientis, vt eſt conceſſio poteſtatis ad eligendũ confeſſorem, vel ad audiẽdas confeſſiones: nam hæc priuilegia renunciari poſſunt, & per renunciationẽ perduntur, vt infrà oſtendetur; ergo maiori ratione per refutationẽ (vt ſic dicam) vel non acceptationẽ non recipientur; ergo ſignum eſt, requirere acceptationẽ. Deniq; aduerto, inter priuilegia quædam eſſe, quorũ effectus poteſt habere aliquem vſum, vel fructum in priuilegiario, antequam habeat notitiam illius, vt eſt priuilegium, per quod eximitur ab aliquo onere pœnali, vt eſt immunitas à cenſura, vel à tributo, &c. Alia verò ſunt priuilegia, quorum effectus etiãſi fiat ante notitiam priuilegiarij, non poteſt in illo habere vſum, vel fructum moralem ſine periculo peccati, vt eſt diſpenſatio in obligatione legis, vel in impedimento matrimonij: nemo enim poteſt licitè vti tali diſpenſatione antenotitiam eius.

Sylueſt. Tabien. Roſel. Sanci.

Duplex ſenſus quæſtionis.

Ad aliquem effectum priuilegij requiritur acceptatio ad alium verò minimè.

Notitia priuilegij ad quem effectum requiritur.

11. Dico ergo primò: In Principe ſupremo concedente priuilegium, non deeſt poteſtas ad conferendũ illud cum tanta amplitudine, & efficacia, vt ſtatim operetur ſuum effectum in priuilegiario nondum habente notitiam priuilegij. Hanc aſſertionem ſupponunt auctores ſecundæ ſententiæ, quam in hoc ſenſu admitto, & non in alio. Item ex parte illam admittunt auctores tertiæ, & quartæ ſententiæ, & ſatis expreſsè illam indicauit Sylueſt. ſuprà, vbi cùm dixiſſet, priuilegium motu proprio conceſſum nõ habere effectum ante ſui notitiam, addit limitationem, *Niſi appareat de voluntate contraria concedentis*; ſupponit ergo non deeſſe illi poteſtatem, & eodẽ modo loquuti ſunt Angelus, & Roſel. & expreſsè Felin. in dicta limitat. 3. Vnde ferè reliqui auctores negãtes de facto hunc effectum, vtuntur coniecturis indicantibus voluntatem concedentis, non verò nituntur in defectu poteſtatis. Et conſequenter non ſentiunt, hoc repugnare priuilegio, vt priuilegium eſt. Ratio ergo eſt, quia ex parte priuilegij nõ poteſt aſſignari repugnãtia; ergo neque ex parte Principis poteſt aſſignari ratio, cur deſit poteſtas. Declaratur antecedens, ſimul probando conſequentiam, quia vel illa repugnantia eſt cõtra legem naturalem, & hæc nulla eſt, vt ſtatim oſtendam diſcurrẽdo per omnes modos, ſeu effectus priuilegiorum, qui ab omnibus opinionibus relatis tanguntur; vel eſt contra legem poſitiuam, & huic derogare poteſt Princeps ſupremus per ſuam poteſtatem legislatiuam, vel diſpenſando ſecum in tali iure, vel per interpretationem, aut alio modo ſe ab illa eximendo, & ſic ablata repugnantia, non deerit in illo poteſtas ad concedendũ illo modo priuilegium; nam hęc æquè ſuprema eſt, ac poteſtas legislatiua.

Datur poteſtas in ſupremo principe dandi priuilegium quod operetur ſuum effectum ante quam perueniat ad notitiam priuilegiati.

Angel. Roſel. Felin.

Declaratur autem hæc ratio, & roboratur aſſertio, diſcurrẽdo per omnes diſtinctiones tactas ab aliis auctoribus. Et in primis in priuilegiis, quæ conſiſtũt tãtùm in ablatione oneris impoſiti à Principe, vel republica, aut à lege, videtur res clara propter rationẽ factam in quarta ſententia, ſcilicet, quia illud onus à voluntate Principis manauit, non ſpectato conſenſu, vel ſcientia eius, cui imponitur, & ab illa pendet; ergo per eandem ſolam poteſt auferri, non expectata notitia, vel acceptatione ſubditi. Dices; diſpenſatio in lege eſt ablatio oneris à lege impoſiti, & tamen requirit conſenſum recipientis, vt communiter dicitur. Reſpondeo, quidquid ſit de facto, de potẽtia abſoluta diſpenſantis, falſum eſt aſſumptum. Poteſt enim Papa clericum in ſacris habilitare ad matrimonium, etiam inuitum, imò illi præcipere, vt contrahat illud, ſi ad commune bonum Eccleſiæ, vel alicuius regni viderit expedire, poteſt etiam Prælatus religionis diſpenſare in ieiunio cum ſubdito non petente, imò de ſe repugnante, & illi præcipere, vt non ieiunet. Non eſt ergo neceſſaria ſimpliciter acceptatio partis ad diſpenſationem; ergo neque eſt neceſſaria ad effectum priuilegij includentis diſpenſationẽ, quale eſt omne illud, quod onus tantum aufert. Eſt autem hoc euidentius in priuilegio auferente onus tantum pœnale quod poteſt conferre fructum ſine periculo conſcientiæ, quia tunc non ſolùm repugnãtia, verùm etiam indecentia oſtendi non poteſt in tali priuilegio. Ergo non eſt extra poteſtatem Principis concedentis. Quando verò effectus priuilegij coniunctus eſt cum periculo conſcientiæ ſubditi, tunc videri quidem poteſt eſſe ſupra poteſtatem, quia non eſt ad deſtructionem, ſed ad ædificationẽ. Veruntamen etiam tunc fortè non ita deeſt, vt factum non teneat, ſed ſolùm ne licitè fiat, quia illud periculum non eſt per ſe, ſed ex malitia abutẽtis priuilegio. Vel certè licèt demus ibi deeſſe poteſtatem, non eſt per ſe ex ratione priuilegij, ſed per occaſionẽ adiunctam. Addo etiam, tunc non eſſe neceſſariam acceptationem priuilegiarij, ſed ad ſummum notitiã, vt in ſequentibus explicabo.

11. Confirmatur aſſertio. Primo.

13. Præterea in priuilegiis concedentibus ius, vel poteſtatem aliquam, Bart. & alij allegati in tertia opinione, admittunt, ſaltem mediante lege, vel ſtatuto poſſe Principem hoc facere. Difficultates autem ibi obiectæ oſtendunt, non eſſe maiorem repugnantiã in priuilegiis priuatis, quæ per reſcripta cõceduntur, quod attinet ad poteſtatem concedentis. Præcipua verò ratio, vel ſumma omnium eſt, quia ſi in his eſſet neceſſaria notitia priuilegij ad aſſecutionem eius, maximè propter acceptationem; hæc autem neceſſitas eadem eſt, in priuilegiis eiuſdem rationis datis per legem, vel ſi non repugnat, dari ante acceptationẽ, & notitiam per legem, neque alio modo repugnabit. Quia nulla ratio repugnantiæ aſſignari poteſt, quidquid ſit de voluntate Principis, an magis vno modo oſtendatur, quàm alio, quod infrà videbimus. Præterea hoc videtur certum quoad notitiam priuilegij, quando tale priuilegium conceditur ad petitionem priuilegiandi abſentis per epiſtolam, vel nuncium, ſeu procuratorem, quia ibi non deeſt acceptatio ſaltem per alium, quæ in donationibus, & aliis humanis contractibus ſufficit, vt conſtat; ergo etiam in priuilegiis ſufficiet, vt rectè dicebat ſexta opinio, quæ non ſolùm de poſſibili, ſed etiã de facto

13. Probatur ſecundò. Bart.

facto admittit hanc partem in omnibus priuilegijs per procurationem obtentis propter dictam rationẽ. Vnde consequenter infert, non esse necessariam notitiam priuilegij, quia hæc maximè postulatur propter acceptationẽ. De qua illatione ad factum applicata infrà dicam: nunc verò saltem de potestate videtur optima, quia priuilegium non requirit, vt ille, cui datur, per se illud acceptet; ergo acceptare illud potest per alium; ergo statim potest illud obtinere ante notitiam concessionis factæ; ergo in concedente non deest potestas, nec reddi potest ratio, cur talis notitia necessaria sit.

14. 3. probatur. Denique generaliùs probatur etiam in priuilegiis concessiuis, non esse ita necessariam acceptationem etiam per alium, quin sit in Principe potestas ad conferendum illa cum effectu motu proprio, & statim, antequam ad notitiam priuilegiarij deueniat. Primò, quia ad acquirendum commodum ex natura rei videtur sufficere generalis voluntas formalis, vel virtualis, quam omnes homines habent, acceptandi quidquid sibi est commodum, & moralis præsumptio, quæ interdum est maxima; ergo in rigore hæc sufficiet, vt Princeps supremus sua voluntate efficaci, & suprema potestate conferat priuilegium cum effectu alicui non petenti, nec cogitanti de illo. Secundò explicatur hoc ampliùs: nam licèt in promissionibus, & donationibus humanis, vt habeãt effectum, & obligationem inducant, regulariter sit necessaria acceptatio, vt nũc suppono, tamen nõ est hoc tam intrinsecè necessarium ex iure naturæ, quin vitute legis humanæ possit interdum sequi effectus, vel oriri obligatio, etiam ante acceptationem, vt de legato suprà dicebamus, & de donatione, vel promissione facta absenti, si promittens, vel donãs moriatur, antequam alter possit acceptare, multi tenent, & de promissionibus humanis causa pietatis, vel boni publici aliqua iura disponunt, vt videri potest in Couarruuia 1. var. cap. 14. num. 16. Molin. 2. tom. de iustit. disp. 263. & latiùs Tiraq. de priuileg. piæ causæ, priuileg. 116. & Felin. in cap. 1. de pactis. n. 7. & de infante est certum, donationem illi factam est ratam sine vlla acceptatione, ex l. *iubemus*, C. de emancip. lib. & aliis, quæ refert Sanci. lib. 1. de matrim. disp. 6. n. 15. & 27. ergo maiori ratione potest Princeps concedens priuilegium facere validam concessionẽ priuilegij, & efficacem, si velit absque dependentia ab acceptatione alterius. Hoc etiam confirmant exempla adducta in secunda sententia, licèt certa non sint, illis tamen admissis ad summum probant potestatem ex facto aliquo in casu speciali, ex quo non licet inferre generalem regulam de priuilegiis, prout de facto conceduntur, quia ex particularibus factis non fit recta argumentatio vniuersalis. Potestas autem colligitur, saltem vbi iusta causa interuenit. Procedúntque dicta exempla, & rationes non tantùm de iure ad rem, sed etiam de iure in re, quamuis reuocabili, seu renunciabili per priuilegiarum, cùm primùm ad notitiam eius deuenerit, sicut de legatario dicitur, post aditam ab hærede hæreditatem. Et hæc magis in sequenti assertione explicabuntur.

Couarr. Molina. Tiraq. Felin.

15. *Regulariter non cõceditur priuilegiũ ad operãdum suũ effectum ante notitiam aliquam priuilegiarij.* Dico ergo secundò: Priuilegia non ita regulariter conceduntur, vt effectum priuilegiario directè conferant ante notitiam, vel acceptationem, saltem per procuratorem, vel epistolam. Ita interpretor primam opinionem, quam sequor. Et probo, quia intẽtio concedentis regulariter talis non est, nec verba priuilegiorum hoc indicant, nec moraliter loquendo expedit taliter priuilegia concedi; ergo de facto non ita fit, licèt potestas non desit. Consequentia clara est. Prima autem pars antecedentis pendet ex aliis duabus; secunda verò ad factum spectat, illud autem etiam pendet ex vltimo membro: nam si ille modus concedendi priuilegium moraliter non expedit, profectò admittendus non est in aliquo priuilegio, nisi verba omnino cogant, ita vt alium sensum habere non possint; vix autem ostenditur priuilegium habẽs talia verba, & nos affirmare possumus nunquam vidisse, etiamsi multa viderimus, & certè tot auctores, qui negant hanc efficaciam priuilegijs, satis significant regulariter non vidisse priuilegia, quæ haberent verba significantia talem voluntatem concedentis; ergo meritò dicere possumus, verba priuilegiorum regulariter hoc non indicare. Hæc verò pars simul cum tertia meliùs ostendetur, discurrendo per priuilegia iuxta particulares opiniones recitatas.

16. *Probatur dicta doctrina circa priuilegium concessum per legẽ, vel statutum.* Et primò circa priuilegium concessum per legem, vel statutum aduerto, ad effectum talis priuilegij in primis necessarium esse, vt talis lex sit sufficiẽter promulgata, iuxta dicta in priori parte huius capitis, quia talis lex, & priuilegium eius in communi, & pro aliqua communitate ferri debet, alioqui non magis erit lex, quàm cætera priuata priuilegia: lex autem communis, & generaliter lata ante promulgationem nõdum est vera lex, & consequenter nullum effectum legis, etiam priuilegiatiuum habere potest. Vnde etiam si ante promulgationem haberet quis notitiam talis legis, & effectum eius desideraret, non posset illo gaudere. Facta autem promulgatione, iam datur notitia publica legis, & consequenter etiam priuilegij, & similiter est acceptatio communis, & publica, eo ipso, quòd per totam communitatem non est publice, & sufficienter renunciatum legi, ac priuilegio, vt nunc supponimus. Ergo iam tale priuilegium non habet suum effectum sine notitia, & acceptatione per se requisita, vt sic dicam. Per accidens autem contingere potest, vt priuata persona, quæ sit pars cõmunitatis, cui per se primò priuilegium conceditur, ignoret illud, vt sæpe contingere potest in religiosis, & tunc verum est, ignorantiam per se non impedire effectũ priuilegij, quia iam illud est acceptatum, & non pendet ex priuata notitia particularis personæ. Dico autem per se non impedire effectum, quia per accidens potest impedire aliquid, quod pendet ex conscientia operantis. Vt, v.g. si religiosus habeat priuilegium suæ religioni concessum ad absoluendum ab aliquo casu reseruato, & ignorando priuilegium absoluat temere à tali casu, non excusatur à graui peccato, quia hoc pendet ex conscientia, & conscientia pendet a notitia priuilegij.

An valeat absolutio data à priuilegiato nesciẽte priuilegium.

17. Imò graue dubium est, an talis absolutio valeat, quia iuxta regulam Iuristarum, quandiu quis ignorat iurisdictionem se habere, non valet quod agit: nam vsus iurisdictionis non conceditur ignoranti, vt sumitur ex l. *hæc autem. §. non defendi.* ibi, *debet constare Prætori*, ff. quib. ex cau. in possess. & tradit Bart. in l. *multum.* ff. de condit. & demonst. n. 2. & in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. in repet. n. 18. quæ potiùs est Baldi ibid. lect. 2. n. 27. & 28. & Felin. in c. *Ecclesia*, verb. *decimo*, n. 14. de constitut. vbi plures allegat, & alios refert Vanti. tract. de nullit. tit. de nullit. ex defectu iur. n. 53. & 167. Sanc. lib. 3. de matrim. disp. 36. n. 8. ergo si hoc principium etiam in foro pœnitentiæ locum habet, talis absolutio non erit valida. Erítque ratio specialis, quia est priuilegium concedens iurisdictionem pro tota religione, & non dat illam, nec applicatur particulari personæ, nisi scienti, & acceptanti. Quod quidem maximè procedet, si ille absoluat, putans se non habere iuridisctionem, quia tunc vix potest habere intentionem absoluendi. Si autẽ absoluat existimans se habere iurisdictionem, non tamen ex priuilegio, sed ex alio errore, vt quia putat, casum non esse reseruatũ, vel quid simile, tunc probabile est, absolutionẽ esse validam, & re vera habere priuilegiũ, & iurisdictionem, quamuis ignoret in particulari,

Bart. Bald. Felin. Vanti. Sanci.

quia voluntatem generalem habuit gaudendi, & vtendi priuilegiis ordinis, & voluntatem etiam habet absoluendi, & ignorantia priuilegij est error valde priuatus, qui non excludit priuilegiū, nec generalem intentionem. Accedit, quòd principium illud Iuristarum habet locum in iurisdictione contentiosa, non verò in iurisdictione voluntaria, vt tradit Bald. in Authent. *matri.* Cod. quando mulier tut. &c. & sequitur Felin. suprà in fine, & scholi. Bart. vbi suprà. Similiter clericus coniugatus habens conditiones à iure requisitas, verè gaudet priuilegio fori, licèt illud ignoret, non excusabitur autem à peccato, non obediendo iudici seculari, & ex conscientia erronea resistendo illi, cùm id facere non possit intuitu priuilegij, cùm illud ignoret. Et alia exempla in his generalibus priuilegiis facilia sunt.

Bald.

Felin. Bart.

18. *Priuilegia per modum præmij quando habent effectum absque notitia accipientis.*

In legibus autē concedentibus priuilegia per modum præmij operis, vel laboris subeundi, de quibus Bart. & tertia opinio specialiter loquuntur, oportet aduertere, in primis necessarium esse, vt verba priuilegij contineant donationem ipso facto, & non tantùm promissionem de futuro. Quia aliàs impossibile est, vt priuilegium statim sit concessum ignoranti, sed ad summum vel orietur obligatio in Principe ad implendum promissum, vel operanti acquiretur ius ad præmium promissum, non verò in re. Sicut enim in legibus pœnalibus non incurritur statim pœna per solam comminationē impositā, nisi lex dicat, *ipso iure*, vel, *ipso facto*; ita profectò necessariò dicendum est in præmio. Nam licèt fauores magis ampliandi sint, non tamen vltra vim verborum; verba autem promissiua non significant donationem, nec verbum de futuro significat effectum præsentaneum; licèt ergo lex dicat, qui hoc fecerit, fiet nobilis, aut ei promittitur talis immunitas, non fiet nobilis, vel immunis ipso facto, imò nec sciens legem poterit statim sua authoritate priuilegium vsurpare, quia ex vi taliū verborum ei non conceditur talis facultas. Rarò autem (vt existimo) inuenietur lex, quæ per huiusmodi verba priuilegia concedat in præmium futurorum operum. Quamuis probabile sit, si lex dicat de præsenti, facienti tale opus concedimus talem immunitatem, vel imperatiuè hoc faciens sit immunis ab oneribus, vel quid simile, hoc satis esse, vt priuilegium censeatur illi concessum ex vi talis legis.

19. *Dubium.*

Vlteriùs autem aduerto, etiam posita tali lege dubitari posse, an priuilegium illud quoad dominium, & omnes effectus suos acquiratur ipso facto sine notitia, & declaratione Principis. Sicut enim pœna legis, licèt ipso facto imponatur, regulariter non mandatur executioni, donec causa eius authenticè declaretur, ita verisimiliter credi potest, non esse mentem Principis, vt tale priuilegium statim vsurpetur priuata authoritate, antequā de causa, seu de conditione impleta iuridicè constet per declarationem Principis, vel alterius, qui eius potestatem habeat. Nam hoc postulat conueniens ratio gubernationis. Nā si vninscuiusque arbitrio, & potestati hoc cōmitteretur, infinitæ fraudes, & scandala oriri possent. Satis ergo est, quòd ex vi talis legis, & operis in ea postulati acquiratur ex tunc ius ad tale priuilegiū, ita vt facta iuridica declaratione de adimpleto opere in lege requisito, retrotrahatur declaratio vsque ad diem patrati operis, & ex tūc percipiat priuilegiarius fructus priuilegij quoad fieri possit. Quæ omnia per analogiam ad pœnam legis imponentis illam ipso facto, dicta sunt, & quæ inter ea spectant ad ampliationem, & cōsecutionem priuilegij à die boni operis, à fortiori sequuntur, quia supponitur similitudo verborū, & est excessus in materia fauorabili. Quantum ad ea verò, quæ spectāt ad limitationē, vt est suspensio executionis vsque ad iuridicam declarationem, in illis respicitur ad bonum commune, & conuenientem gubernationem, quæ nō minus in conferendis præmiis, quàm in pœnis retribuendis seruanda est. Quod si hoc verum est, vix accidere poterit, vt sic operans comparet priuilegiū ante notitiam eius, quia præcedere debet publica notitia, & declaratio Principis de adimpleta causa priuilegij; ergo moraliter non potest accidere, vt post talem declarationē adhuc priuilegiarius ignoret legē, & præmium, seu priuilegium eius. Nihilominus tamen in aliquo casu id accidere posset, præsertim propter locorum distātiam; & tunc habere posset locum sententia Bart. & maiorem probabilitatem habet quoad ius ad rem, vt scilicet, adimpleta conditione in lege postulata statim acquiratur ignoranti respectu talis præmij, seu priuilegij, sicut violator legis pœnalis statim fit debitor pœnæ etiamsi illam ignoret, iuxta veram sententiam; ergo idem erit cum proportione in lege promittente præmium.

Responsio.

Bart.

20. *Obiectio.*

Sed obiici potest; nam est magna differentia inter pœnam, & præmium: nam qui violat legem, ipse fit debitor, & reus pœnæ, non ex vi alicuius pacti, sed ex vi culpæ: & ideo si ignorantia non excusat culpam, licèt occultet pœnam, non impedit reatum eius. At respectu præmij legislator ipse est, qui fit debitor ex vi suæ promissionis, aut donationis per legem factæ, nō potest autem ille fieri debitor, nisi impleatur cōditio sub qua promisit. At hæc cōditio non videtur impleri ab ignorante. Nam ignorans priuilegium promissum etiam ignorat promissionem, & pactum; ergo nō potest operari ex vi eius, ergo neque illud implere; ergo non implet conditionem, & consequenter nō acquirit ius ad præmium. Hęc verò obiectio postulat fusam materiam, quæ non arctatur ad priuilegia, sed cōmunis est ad materiam de merito, & præmio, vbi latiùs discutienda est. Nunc verò consequenter ad sententiā Bart. breuiter dici potest. Quando lex confert premium ipso facto, non fundari re vera in pacto, sed in absoluta voluntate Principis conferendi tale priuilegiū facienti hoc, vel illud: illa enim voluntas non fuit restricta ad facientem cum notitia legis, seu præmij, vel talis voluntatis Principis, sed indifferenter posita est sub illa conditione talis operis, abstrahendo à tali scientia, vel ignorantia. Quando verò lex sic loquitur promittendo, tunc lex ipsa videtur conferre ius operanti, & implenti conditionem, quia non est expressum in ea, vt scienter impleatur. Quod ius respectu inferiorum iudicum erit iustitiæ commutatiuæ, quia ex officio tenentur secundùm leges iudicare: respectu verò Principis erit saltem distributiuæ: nam obligationi ex commutatiua videtur obstare obiectio facta, nisi dicamus, satis esse, quòd promissio fuerit facta communitati, & quòd ab illa fuerit acceptata quādo lex promulgata fuit, vt operanti debeatur præmium tanquam membro communitatis, cuius ignorantia non impedit, quominus bonis communibus fruatur.

Responsio.

Lex promittens ipso facto non iunctur in pacto.

21. *Aliud dubium.*

Petebatur autem in argumentis factis contra tertiam opinionem, an idem dicendum sit in priuilegio seu præmio promisso per trāsitorium edictum, seu generale rescriptum. Et sanè videtur, si in cæteris seruetur proportio, idem esse dicendum, nam hoc probant rationes ibi factæ. Et declaratur à simili de pœna lata per statutum, vel per sentētiam generalem ab homine. Nam in efficacia inferendi pœnam æquiparantur, licèt in aliis proprietatibus, quæ illis conuenire possunt, vt sunt lex permanēs, vel præceptū trāsiēs, differāt: ita ergo in præsenti illa duo æquiparātur in modo conferēdi priuilegiū dū durāt, licèt in ipsa duratione differant. Quando autē edictū non esset generale, sed particulare rescriptum cū obligatione, vel promissione priuilegij in præmium, posset quidē cōsiderari differentia in generali publicatione, & acceptatione, vel priuata intimatione. Nihilominus tamen vis verborum

Responsio.

rum eadem est cum proportione, & ideo distinctio illa de priuilegio dato per statutum, vel alio modo, mihi necessaria non videtur, magisque conferre posset considerare, an priuilegium sit cõcessum, vel oblatum communitati, aut priuatæ personæ: nam in priori minùs videtur impedire ignorantia priuatæ personæ, quàm in posteriori loquendo de facto, & secundùm communem priuilegiorum vsum.

22. *Eadem est ratio de priuilegio per quod remuneratur opus factum & faciendum.*

Petebatur etiam in eisdem argumentis, an idem sit iudicium quoad præsentem quæstionem de priuilegio, per quod remuneratur opus iam factum, & quod datur in præmium futuri operis, & quasi sub cõditione. Et mihi videtur (quidquid aliqui dicant) eandem esse rationem de vtroque, proportione seruata. Id enim probare videntur, quæ ibi sunt proposita. Nam si attendatur potestas, eadem est in Principe, vt ostensum est, vnde eadem etiam esse poterit voluntas; ergo ex verbis constare debebit, an sit, vel non sit; ergo si in illis seruetur proportio, idem etiam erit effectus. Quia ex parte recipientis non magis requiritur notitia, vel acceptatio in vno casu, quàm in alio, neque enim vlla ratio differentiæ assignari potest, quæ satisfaciat. Denique si de facto, seu de vsu loquamur, sicut priuilegium remuneratiuum operis iam facti non solet dari perfectè ante notitiam, & acceptationem recipientis, ita priuilegium propter opus futurum non solet ordinariè ipso facto dari, sed tantùm promitti. Solùm ergo interueniet differentia, quòd quando opus præcedit sine promissione priuilegij, non solùm non acquiritur priuilegium, verùm etiam neque fit debitum: quando verò præcedit promissio sub conditione operis, oritur statim obligatio facto opere, & ita fit priuilegium debitum; ad hoc autem etiam supponitur moraliter loquendo notitia promissionis. Et ita quod attinet ad consecutionem priuilegij, nulla est differentia.

23. *Priuilegium dans ius non acquiritur ante acceptationem per se aut per alium: ante notitiã autem acquiritur per aliũ non per se. Vsus priuilegij requirit notitiam.*

Vnde etiam in vniuersum declaratum relinquitur, priuilegium dans ius, & potestatem nunquam actu acquiri ante acceptationem, vel per se, vel per alium. Ante notitiam verò posse acquiri per alium, licèt non per se ipsum. Quia nemo per se acceptare potest, nisi præuia notitia, & ideo nemo potest, dum ignorat priuilegium, illud per se consequi, id est, per propriam acceptationem. Potest autem per alium acceptare, & acquirere prius quàm notitiam concessionis habeat, vt per se patet. Non poterit autem propriè vti priuilegio ante notitiam eius, quia vsus proprius, & legitimus requirit notitiam, vt per se constat. Si autem quis velit anticipare priuilegij vsum ante notitiam certam propter spem priuilegij, ordinariè non rectè faciet, vt mox declarabo; & illemet vsus non erit sine aliqua notitia probabili, quæ spem illam fundare possit. Nihilominus tamen poterit tale priuilegium esse fructuosum à die concessionis, & ante plenam notitiam eius quoad illos effectus, qui non requirunt formalem vsum priuilegij pro illo tempore, vt si sit priuilegium obtinendi v. g. decimas, poterunt recuperari à die concessionis, nisi aliud in ea declaretur & in priuilegiis tollentibus onera est hoc frequentius, vt iam explicabo.

Priuilegium à die concessionis quomodo fructuosum.

24. *Priuilegium ablatiuum oneris quomodo operatur.*

Venio ergo ad priuilegium ablatiuum oneris, vt tollens inhabilitatem, vel obligationem legis, in quibus distinguo illa, quæ continent dispensationem legis, auferendo obligationem in conscientia ab illis, quæ auferunt onus temporale, aut pœnale tantùm. De prioribus ergo certum est, ordinariè non habere effectum ante acceptationem recipientis, quia licèt acceptatio non sit de essentia dispensationis, vt dixi, est nihilominus de decentia (vt sic dicam) quia non expedit, Principem relaxare iura, nisi ad supplicationem, & instãtiam indigentium, & ideo ordinarioiure nõ aliter fit. Præsertim permodum priuilegij, quod est veluti permanens, & continua dispensatio, & hoc ferè omnes admittunt. Difficultas verò est, an sufficiat acceptatio per nuncium, vel instrumentum, vel requiratur propria, & personalis acceptatio: cum quo dubio cõiunctum est aliud, scilicet, an requiratur notitia propria priuilegiati ad effectum talis dispẽsationis priuilegiati, vel necessaria non sit, sed conferatur effectus absenti, & ignoranti eo ipso, quòd per alium acceptatur. In quo Sylvest. suprà partem tenet affirmatiuam; & idem tenet Soto, & alij allegati in quarta opinione.

Dubium.

Sylvest.

Contrarium autem sentit Vasq. hîc disp. 156. n. 30. & 31. & videtur profectò valde credibile, si prudenter spectetur. Quia in primis priuilegiatus non potest vti tali dispensatione, tuta conscientia, donec illius notitiam habeat, sed dispensatio est propter vsum; ergo non est verisimile, ita concedi, vt habeat suum effectum antequam perueniat ad notitiam eius, cui cõceditur. Maior patet, quia honestas talis actus alias prohibiti pendet ex dispensatione valida, & iam concessa; ergo qui non scit dispensationem validè, & cum effectu esse iam concessam, non potest prudenter, & sine graui peccato exercere talem actum. Quomodo enim quis prudenter operari potest id, quod nondum scit sibi licere? Dices; sufficit moralis præsumptio, & spes dispensationis, qualis habetur, quando v. g. per coniecturas constat, iam nunc esse Romæ impetratam per procuratorem dispensationem. Respondeo, omnino falsum id esse, & contra iudicium omnium prudentum: nam talis operandi modus est infinitis periculis expositus: nam coniecturæ illæ facilè fallunt, & negotium, quod breui tempore expediẽdum creditur, per occasiones innumeras impeditur, vel differtur. Et confirmatur; nam lex (vt ita dicam) est in actuali possessione suæ obligationis; ergo non potest illa priuari, donec constet, derogatum illi esse per dispensationem, seu priuilegium Principis.

25. *Vasq.*

Obiect.

Respon.

Dices vsum illum esse malum per accidens, & ratione periculi ex ignorantia prouenẽtis: nam si concessa re vera est dispensatio, actus de se iam non est malus, nec contra legem. Sed contrà: nam hoc priuilegium, & inordinatio sunt moraliter inseparabilia à tali vsu; ergo non est verisimile, voluisse Principem concedere cum effectu dispensationem ante eius notitiam, tum quia non est verisimile, velle dare occasionem illius praui vsus: tum etiam (vt dicebam) dispensatio non datur: nisi propter vsum honestum, vel qui moraliter, & regulariter possit esse honestus. Dices: etiam dispensatio huiusmodi sæpe datur vt actio possit esse valida; ergo quantum ad hoc tenebit dispẽsatio, ita vt si matrimonium fiat in virtute dispensationis sic præsumptę matrimonium sit validum à tempore, quod factum est, si postea constet, iam tunc fuisse dispensationem concessam, licèt peccaminosè contractum fuerit. Respondeo, si Princeps non habet intentionem dispensandi in lege prohibente notitiam suæ dispensationis, vt probat ratio facta, profectò multo minùs habebit intentionem aliter dispensandi in lege irritante. Nam cùm eadem sit lex prohibens, & irritans, non est verisimile, dispensare statim in illa, vt irritans est, & non vt est prohibens. Probabilius ergo videtur in illo casu non fieri validum matrimonium ex vi talis dispensationis, priusquam ad notitiam contrahentium deueniat. Et fortasse ad vitanda hæc pericula (inter alias causas) non solent Pontifices has dispensationes statim concedere, sed committere, vt in partibus fiant.

26. *Obiect.*

Respon.

Obiect.

Respon.

Probabilius est matrimonium non valere ex dispẽsatione ante notitiam priuilegij.

Tandem dicendum superest de priuilegio, quod concedit immuniratem ab onere, seu exemptionem ab alterius iurisdictione absque dispensatione in aliqua lege obligante in conscientia, de quo est specialis ratio dubitandi, an requirat acceptationem, vel

27. *Quid de priuilegio exemptionis.*

notitiam priuilegiati. Nam si tale priuilegium datum vni in fauorem, resultet in præiudicium tertij, præiudicat tertio etiam ignoranti; ergo multo magis valebit, etiam priuilegiato ignoranti. Consequentia probatur, vel à paritate rationis, vel à fortiori, quia magis ampliandus est fauor, quàm præiudicium. Antecedens verò sumitur ex cap. 1. de concess. præbend. in 6. vbi priuilegium alicui concessum, vt à suo Episcopo excommunicari non possit, dicitur habere effectum, etiam ignorante Episcopo, quia excommunicatio ab illo ignorante lata valida non est. Nihilominus de acceptatione ex parte Episcopi, seu tertij clarum est, non esse necessariam, quia illi nihil conceditur, sed potiùs ipse priuatur aliquo iure per potestatem superiorem in fauorem priuilegiati, siue consentiat, siue non. De priuilegiato autem statim dicetur. Igitur de notitia superest controuersia.

1. *Sententia.* Nam multi censent, licèt ex parte priuilegiati notitia priuilegij sit necessaria, quia ille debet acquirere priuilegium, illam non requiri in tertio, qui illud damnum patitur, quia sequitur veluti per quandam consecutionem. Ita Deci. & Felin. dicto cap. 7. de constitut. & Menoch. suprà, qui alios referunt. At verò alij etiam in tertio requirunt notitiam, quia non videtur esse intentio Principis priuare aliquem iure suo, illo inscio, quia videtur valde consentaneum rationi, vt illi detur locus proponendi, vel supplicandi aliquid in suum fauorem. Quod sentit Beroi. in cap. 2. de constit. n. 48. & in exemplo adducto de exemptione à iurisdictione ordinarij quoad excommunicationem idem supponit Richard. in 4. dist. 18. art. 5. q. 5. ait enim, si Episcopus non habeat notitiam exemptionis, nec per illum stat, quominus illam habeat, validâ esse excommunicationem, & consequenter priuilegium non operari. Allegat cap. *si duobus*, cum Glossa de appellat. & facit etiam cap. *cùm persona*, de priuil. in 6. vbi, si iudici petenti ostensionem priuilegij aliàs non publici, neque manifesti, à parte non ostendatur, excommunicatio ab eo lata dicitur esse valida; ergo supponitur necessarium esse, vt priuilegium innotescat iudici, vt priuet illum iurisdictione sua.

Decius. Felin. Menoch. *2. Sententia.* *Beroi.* *Richard.* *cap. si duobus. Glossa.* *cap. cùm persona.*

28. 3. *Sententia.* Tertia sententia esse potest, notitiam priuilegij non requiri nec in priuilegiario, nec in iudice, seu tertio damnum passo. Prior pars sumitur ex Syluest. verb. *priuilegium*, q. vlt. & verb. *renunciatio*, q. 4. quatenus ait, sufficere acceptationem per nuncium, vt priuilegiarius incipiat frui priuilegio ante aliam notitiam, & expressè ponit exemplum in exemptione à iurisdictione quoad excommunicationem. Altera verò pars sumitur ex eodem verb. *exemptio*, q. 8. vbi limitat sententiam Richardi, dicens, *Nisi in priuilegio sit clausula irritans*, quam ipse Richard. non omisit, & si res attentè expendatur, necessariò includitur in priuilegio exemptionis, si efficaciter concedatur. Vnde formari potest ratio in hunc modum, quia hoc priuilegium exemptionis est veluti reseruatio quędam iurisdictionis, sed reseruatio habet suum effectum eo ipso quòd fit, etiamsi ad alterius notitiam non perueniat; ergo etiam illud priuilegium non pendet in suo effectu à notitia Episcopi, & idem est cum proportione de quocumque alio tertio.

Sylueſt. *Richard.*

29. *Obiectio.* Dices, hac ratione probaretur, ex parte priuiligiati neque acceptationem requiri, quia reseruatio casuum, v. g. valida est, & habet effectum, etiam non acceptante, vel repugnante subdito, cuius casus reseruantur; ergo similiter exemptio erit valida motu proprio facta, etiam ignorante exempto. *Respondeo*, non esse simile: nam reseruatio casuum non habet rationem fauoris, sed rigoris, & odij, & non fit in fauorem subditi propriè loquendo, sed potiùs cum onere eius propter commune bonum, & ideo nõ spectatur consensus eius. Quamuis vt prudenti modo fiat reseruatio notificanda sit subdito, quantum est ex parte superioris, antequam habeat effectum, vt vitentur incommoda, quæ aliàs sequi possent, quod sufficienter fit per publicam promulgationẽ, seu publicationem cum tempore sufficiente, vt ad omnium notitiam deueniat, quia fertur per modum legis, aut generalis præcepti irritantis, quod non oportet singulorum auribus intimati, vt suum effectum habeat. Exemptio autem conceditur in fauorem priuilegiati, & ideo priusquam effectus acquiratur, debet ab eo acceptari, saltem per nuncium, vel instrumentum, hæc autem acceptatio sufficiet sine alia notitia eius. In ipso autem ordinario, à quo fit exemptio, vt priuetur à iurisdictione in talem personam, neque notitia, vel consensus eius postulatur, aut expectatur.

Obiectio. *Responsio.*

Hæc ergo vltima sentẽtia probanda videtur. Nam de priori parte (scilicet, quòd in hoc priuilegio ad valorem, & effectum sufficiat acceptatio in absentia per tertium) videtur esse eadem ratio, quę de aliis priuilegiis positiuis, seu concedentibus aliquam potestatem, imò maior, quatenus faciliùs est eximere, vel tollere onus, quàm dare aliquid de nouo. Et alioqui cessat hoc genere priuilegiorum moralis occasio abusus cum periculo violandi aliquam legem, quia per hæc priuilegia non conceditur dispensatio in aliqua lege, sed tantùm intenditur ablatio iurisdictionis in vno, per quam resultat exemptio in alio. Et licèt verum sit necessariam esse notitiam sufficientem in priuilegiato, vt possit licitè vti sua exemptione, non parendo alteri, vel contemnendo censurã eius; nihilominus non est morale periculum abusus concessionis priuilegij, etiamsi sit valida ex via acceptationis tertij; potest autẽ esse valde vtilis ad reuocãda omnia contra priuilegium facta à tempore cõcessionis. Sicut si Papa concedat absenti collectionẽ, & vtilitatem alicuius partis decimarum, & per procuratorem priuilegium acceptet, licèt non possit exigere decimas, nec priuilegio vti ante notitiam eius, nihilominus post notitiam habitam poterit exigere omnia a tempore concessionis ex tunc factæ, si de mente Pontificis satis constet. Altera verò pars, quòd scilicet, in iudice, vel tertio nõ requiratur notitia, videtur ita expressa in dict. c. 1. de concess. præb. vt negari non possit. Eam tamen intelligendam puto, quando iudex non petiit ostensionem priuilegij, & sufficiens tempus elapsum est, in quo posset illius notitiam consequi, & per illum stetit, vel casu accidit, vt non haberet, & sic cessant coniectura, & iura, quæ in contrarium afferebantur.

30. *Vltima sentẽtia approbatur.* *Vtilitas priuilegij ante acceptationẽ ad reuocanda cõtraria illi à tempore concessionis.*

CAPVT XXVI.

An vbique possit quis licitè suo priuilegio vti, & præsertim extra territorium concedentis.

1. *De circunstãtia loci in priuilegijs.* DIximus de circunstantia temporis, dicendum sequitur de circunstantia loci, quæ in legum obseruatione maximè necessaria est. Potest autem locus dupliciter ad priuilegium, seu ad illius vsum comparari. Primò ex parte obiecti, seu actus cõcessi per priuilegium, secundò ex parte personarum, vel concedentis, vel cui conceditur priuilegium, & ita duplex esse potest sensus quæstionis. Prior est, an priuilegio concesso pro vno loco liceat vti in quolibet alio; alter est, an priuilegiarius possit licitè vti priuilegio sibi absolutè concesso extra territorium sui superioris concedentis priuilegium. Et quidem quæstio in priori sensu in solo Pontifice, & priuilegiis eius videtur habere locum, quia solus ille habet vbique iurisdictionem, & ideo solus ille potest per se, & ex parte obiecti,

Duplex sensus quæstionis.

Pontifex concedit priuilegium pro omni loco.

obiecti, vt sic dicam, concedere priuilegium pro omni loco; potest tamen cū proportione quæstio tractari, & resolutio eius acommodari ad Prælatos inferiores pro suis diœcesibus, & ad Reges, pro suis regnis, sumendo particulam *vbique*, cum proportione intra terminos vniuscuiusque principatus. In posteriore autem sensu quæstio non habet locum in priuilegiis Pontificiis, sed in aliis, quia Pontifex non habet limitatum territorium, sed totum orbem complectitur, vt Pontifex est. Potest tamē illi aliquo modo accommodari, & ideo priorem quæstionem resoluemus directè circa Ponrificem, & per accommodationem de aliis; in posteriori verò contrarium ordinem tenebimus.

2. Priuilegium à Pontifice concessum vbique valet si absolutè concedatur.

Circa priorem ergo quæstionem dicēdum est, priuilegium à Pontifice concessum simpliciter, & sine determinatione ad certum locum, vbique valere, & licitum esse vbique illo vti, nisi aliud constet de mente concedentis. Probatur assertio cum suis limitationibus. Quia concessio indefinita procedēs ab habente vniuersalem potestatem, vniuersalis est, si ab ipso concedente non limitetur, vel determinetur ad aliquid particulare, sed potestas Pōtificis vniuersalis est ad concedendum priuilegium pro omni loco; ergo si absolutè concedit, & non limitat locum expressè, nec ex circunstantiis, tale priuilegium vniuersale est ex parte locorum. Minor, cum consequentia notæ sunt. Maior autem est quasi axioma, & receptum principium Iuristarum, quòd in legibus indefinita loquutio æquiualet vniuersali, tum quia est quasi doctrinalis, tum maximè, quia aliàs esset ambigua, & certa ac subinde inutilis, quia non esset maior ratio determinandi dispositionem legis ad hoc particulare, quàm ad aliud, vt manifestè constat in præsenti; cur enim tale priuilegium indefinitè loquens de locis, vel nullam mentionem de loco faciens, magis determinabitur ad hunc locum, quàm ad alium? Hinc enim etiam manauit vulgare pronuntiatum, quòd vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, vtique sine alia lege limitanre, vel sine cogente ratione, vtique quia indistincta loquutio legis de se vniuersalis est. Denique hac ratione priuilegium concessum sine limitatione temporis, censetur perpetuum, vt suprà vidimus.

3. Priuilegium pro certo loco concessum pro illo solum valet.

Prima verò limitatio, seu conditio de se manifesta est: nam tenor priuilegij seruandus est; ergo si priuilegium ex parte materiæ, & obiecti ponit determinatū locum, pro illo solo potest valere, sicut ponens determinatum tempus, pro illo tantùm valet, & loquens in materia determinata, circa illam tantùm dat potestatem. Et hac ratione si Pontifex concedat priuilegium ad habendas duas præbendas in tali Ecclesia, non poterit quis virtute talis priuilegij habere duas similes in alia Ecclesia. Item si alicui daretur priuilegium ad audiendas Missas in suo Episcopatu tempore interdicti, non posset illam audire in alio Episcopatu interdicto. Sic priuilegium Papæ ad concedenda lacticinia, & oua diebus prohibitis in Hispania, non extenditur ad Italiam, vel Galliam, & sic de aliis. Sicut enim priuilegium locale non extenditur ab vno loco ad aliū, nec personale ab vna persona ad aliam, ita nec priuilegiū personę datū pro certo loco potest illi valere ad vtendum eo in alio loco, quia tale priuilegium est veluti locale simul, & personale respectiuè, quia sicut non conceditur nisi pro tali persona, ita nec conceditur illi, nisi pro tali loco. Oportet autem diligenter aduertere, an derterminatio loci ponatur ex parte obiecti, vel ex parte subiecti; aliud est enim priuilegium concedi tantùm pro hominibus Hispaniæ, aliud verò concedi pro vsu Hispaniæ, seu in Hispania; & in priori sensu non arctatur priuilegij vsus ad Hispaniam, sed solùm ad Hispanos, qui vbique poterunt illo vti, nisi aliud obstet, quia cùm sit priuilegium personale cum persona incidit, & quia cum determinatio loci non cadat in vsum, quia non ponitur ex parte obiecti, vniuersalis est ex parte locorum iuxta regulam positam. Dico autem, *nisi aliud obstet*, propter limitationem sequentem.

Determinatio loci ex parte obiecti, & ex parte subiecti notanda.

Secunda limitatio etiam vera est, quia priuilegium non habet efficaciam, nisi ex mente, & intentione concedentis; ergo si mens illius est non concedere vsum priuilegij, nisi pro certo loco, non est licitum illo vti extra talem locum. Item si hæc limitatio esset expressa per verba superioris, non liceret aliter priuilegio vti, iuxta priorem limitationem; ergo idem est, quacunque alia ratione constet de mente concedentis, quia mens coniecturata non minùs efficax est, quàm expressa quando coniectura moraliter sufficiens est. Est autem hæc limitatio cognitu difficilior, quàm prior, quia non continetur in ipsis formalibus verbis concessionis, sicut prior, & ideo necessarium est hìc vti regulis generalibus in sequentibus capitulis tradendis de interpretatione priuilegiorum, & illas cum proportione ad locum accommodare, scilicet, vt considerentur, supplicatio, & materia eius, & connexio sequentium cum anrecedentibus, vt inde cōiiciatur, an ad aliquem locū determinetur concessio. Præcipuè verò spectandum est, ad rationem principaliter mouentem, & dantem causam iustam concessioni. Nam si illa sumpta est ex propria circunstantia talis loci, probabile valde est, pro rali tantùm loco priuilegij vsum concedi, etiamsi expressè non fiat in illo determinatio. Quod dubium moueri solet in Bulla Cruciatæ, quatenus dat Hispanis facultatem comedendi lacticinia, quanuis enim fortasse non ponat expresse illam determinationem ex parte actus, id est, quòd in Hispania possint illa comedere, nihilominus probabile est, hanc esse mentē Pontificis, quia ratio talis concessionis ex peculiari circunstantia loci sumitur, scilicet, ex penuria piscium, qua illa prouincia laborat. Sicut si daretur hominibus alicuius prouinciæ priuilegium conficiendi Sacramentum in solo pane propter penuriam vini, eo ipso censeretur limitatum ad locum prouinciæ, potiùs quàm ad personas, licèt expressè id non deceretur, quia causa ipsa limitat, & determinat locum, quod gratia tantùm exempli dictum sit.

4. Mens concedentis etiam limitat priuilegium.

Regulæ admētem concedentis indaganda.

Bulla cruciata quomodo dat hispanis licentiam comedendi lacticinia.

Tandem ex his facilè est, præsentem doctrinam ad inferiores Prelatos, aut Principes applicare. Nā vniuersalis, seu totalis loquutio quoad loca in illis erit, quæ cōprehenderit totam vniuscuiusque diœcesim, territorium, aut regnum, nec enim extra illa possunt directè operari, seu iurisdictionem suam per se exercere. Sic ergo vniuscuiusque cōcessio indefinita quoad loca censenda erit vniuersalis respectiuè, cum eisdem declarationibus, & propter easdem rationes: est enim eadem consequutio doctrinæ, nec aliquid speciale occurrit, quia ius positiuum nihil circa hoc statuit, & ex natura rei nulla diuersitatis ratio inuenitur. Solùm potest aduerti in Rege habente plura regna per se non vnita, sed tantùm ex accidente in vna persona, an cùm concedit priuilegium absolutè loquatur vt Rex vnius, vel alterius regni: nam tunc concessio illa erit vniuersalis pro regno illo, & non pro aliis. Quomodo autem loquatur ex tenore priuilegij, constabit. Idémque cum proportione aduerti potest in inferioribus Ptincipibus, vel dynastis habentibus plures prouincias, vel dominia, seu titulos Commitum, Marchionum, &c. Item in Prælato Ecclesiæ habente plures Episcopatus, in vnoquoque enim spectandum est, sub qua ratione loquatur: nam tali etiam dominio, vel iurisdictione vtitur, & secundùm illam determinandus erit locus. Secus verò erit in Imperatore, vt Imperator est; ille enim

5. Applicatio doctrinæ ad prælatos inferiores.

enim pro ditione habet totũ Imperium, & ad totum illud extendi poterit priuilegium. De ipsa autem ditione Imperij aliter hodie censendum erit, quàm antea, quia multum hodie diminutũ est proprium territorium Imperatori subiectum, semper tamen cum proportione intelligendum erit priuilegium de terris subiectis Imperio. Et quidpiam simile considerari potest in Archiepiscopo, vel Patriarcha: nam regulariter priuilegia ab eis concessa non exeunt proprium Episcopatum, quia extra illud non habent immediatam iurisdictionem. Si tamen aliqua priuilegia concedere possunt vt Archiepiscopi, vel Patriarchæ, ad summum extendi poterunt intra fines Archiepiscopatus, vel Patriachatus, & tunc oportebit, vt satis declarent, qua vtantur potestate.

Potestas Imperatoris quo modo se extẽdat in priuilegiis concedendis.

A

B

Iam verò occurrit quæstio in altero sensu declarato, quem attigit Rebuff. in Concord. tit. *forma mandati*, ver. *dispensatione*, vbi quærit, an dispensandus per legatum ad obtinenda plura beneficia possit ea obtinere extra territorium legationis. Et refret Deci. cõs. 207. affirmantem. Ipse verò contrarium docere videtur in principio; postea verò distinctione vtitur, per quam cum Decio planè consentit, vt infrà dicam. Eandémque attingit Nauar. in Conciliis, tit. de priuileg. conf. 6. in posteriori editione, & 15. in prima, non in generali de priuilegiis, sed in speciali de priuilegio legẽdi libros vetitos, an valeat extra territorium concedentis. Quam quęstionem ibi non resoluit, sed propositis hinc inde argumẽtis indecisam relinquit. Tamen quia posteriori loco ponit argumenta suadentia valere, videri potest in hanc partem inclinasse. Auctor verò cuiusdam Scholij aduertit, consilium non inueniri integrum, & ita non posse pro alterutra parte allegari, ipse verò probabilius existimat, non valere. Mihi tamen, generaliùs materiam tractando, distinctione vtẽdum occurrit. Actus enim pro quo datur priuilegium, potest esse prohibitus in alio Episcopatu per proprium statutum, vel consuetudinem illius, aut saltem potest esse dependens à voluntate alterius Episcopi, vt ibi licitè, vel validè fiat, vel potest esse indifferens, & independens ab alio Prælato, & nõ prohibitus per particulare statutum alterius diœcesis, nec per generale præceptum Ecclesiæ, siue sit prohibitus particulari lege territorij, aut Episcopi cõcedentis, siue non; hoc enim nihil refert, nec variat resolutionem; vt videbimus. Aut denique actus est generaliter prohibitus lege cõmuni Ecclesiæ, cadens tamen ex iusta causa sub dispensationem Episcopi, vt est opus seruile facere in die festo, comedere carnes in die prohibito, & similes. Nam si actus non sit dispensabilis per Episcopum; non poterit priuilegium dare in tali materia, iuxta doctrinam suprà traditam, quia necesse est, vt tale priuilegium dispensationem contineat.

6. *De valore priuilegij extra territorium concedendi. Rebuff. Decius.*

Nauar.

Status quæstionis generalior aperitur.

C

D

Dico ergo primò: Priuilegium datum ad vno Episcopo, & respectiuè à quocumque particulari Principe, dispensando in aliquo speciali iure sui territorij, vel regni, non potest valere ad operandum in alieno aliquid in eo prohibitum per simile speciale statutum illius loci. Probatur, supponendo, peregrinos, dum versantur alieno territorio, teneri ad seruandas proprias consuetudines, & statuta illius territorij, in quo adsunt, quando sunt communia toti populo, vel personis omnibus eiusdem conditionis, vel status. Hinc enim fit, vt licèt aliquis in proprio Episcopatu priuilegiatus sit ad similem actum ibi prohibitum per suum Episcopum, non possit vti illo priuilegio in altero Episcopatu. Probatur, quia priuilegium vnius Episcopi non potest derogare præcepto alterius Episcopi, vel iurisdictioni eius: illa autem obligatio prouenit ex alieno præcepto, & ex iurisdictione alterius Episcopi; ergo tale priuilegium non potest prævalere contra illam. Deinde (& ferè in idem redit) ille priuilegiarius, dum versatur in alieno territorio, non se gerit vt incola sui Episcopatus, nec vt subditus sui originarij Prælati; ergo non potest se gerere, vt priuilegiatus à suo Episcopo, sed vt subditus pro tunc alteri; ergo non potest vti priuilegio contra legem territorij. Tandem confirmatur inductione: nam si quis habens in Hispania priuilegium ad ferenda arma prohibita per leges regni, vel simpliciter, vel in tali tempore, vt noctu, vel in tali loco, &c. vellet illo vti in Gallia, non permitteretur, sed armis priuaretur, vel alias pœnas incurreret, nisi talia priuilegia sint per proprium Principem territorij acceptata, vt vbique obseruari videmus, & meritò. Nam illi, qui in proprio territorio per se, & sine priuilegio non tenentur aliquid obseruare, quia ibi non est præceptum, aut prohibitum, alibi degentes tenentur loci statuta seruare; ergo multo magis ille, qui tantùm ex priuilegio liber est, à simili obligatione in proprio territorio, obligatur propriis statutis alterius territorij, dum in illo versatur, si in illo priuilegium non habet, nec quod alibi habet, ibi acceptatum est à proprio superiore illius territorij.

7. *Vis priuilegij ab vno Episcopo, vel Principe in alieno territorio.*

E

Ex quo infero, in casu illo particulari à Nauar. proposito, non posse aliquem vti priuilegio legendi libros prohibitos sibi concesso à supremo senatu vnius territorij, in alio territorio, vbi est speciale statutum circa prohibitionem librorum latum à supremis iudicibus illius territorij, seu regni. Vt est clarum exemplum in Castella, & Lusitania, quia habens tale priuilegium speciale ab inquisitoribus Castellæ, non poterit vti illo in Lusitania, nec è conuerso, quia vnumquodque statutum obligat in suo regno, nec aliquod illorum derogari potest pro tali loco ab eo, qui iurisdictionem ibi non habet. Item est hoc manifestum quoad libros prohibitos, v. g. in Lusitania, & non in Castella; quomodo enim potest Inquisitor Castellæ dare facultatem ad legendum in Lusitania libros ibi specialiter prohibitos, cũ ibi iurisdictionẽ nõ habeat; ergo idem dicendum est etiamsi libri sint prohibiti per specialia statuta vtriusque regni. Probatur consequentia, quia persona, quæ versatur in Lusitania, pro tunc tenetur seruare statuta, & consuetudines loci, neque pro tunc in hoc subditur senatui alterius regni; ergo priuilegium in alio regno obtentum non potest in alio valere, vel aliquid operari. Tandem Lusitanus dum in Castella versatur potest legere ibi libros prohibitos in suo regno, si ibi prohibiti non sint, & ibi prohibitos poterit legere de licentia senatus illius regni, & idem è contrario dicendum est de Castellano, vel Gallo dum versatur in Lusitania; ergo signum est tunc debere conformari moribus, & statutis regni, & consequenter non posse ibi vti priuilegiis specialibus alterius territorij.

8. *Infertur 1. Libri prohibiti quomodo legẽdi ex priuilegio.*

Secundò infero, idem dicendum esse de huiusmodi particulari priuilegio quoad actus, qui in alieno territorio pendent à volũtate Principis, vt licitè fiat, etiamsi absolutè prohibiti non sint. Vt licèt clericus habeat priuilegium faciendi sacrum, & ministrandi sacramenta in toto suo Episcopatu, non poterit facere sacrum in alieno Episcopatu sine licentia Episcopi loci, vel qui eius vicem gerat, & multò minùs poterit ministrare sacramenta. Clarius exemplum est, quia religiosus in domo propria habens à proprio Prælato particulari talis monasterij priuilegium domo exeundi sine licentia, non poterit illo vti, dum est hospes in alio monasterio sine approbatione Prælati illius loci. Ratio est eadem, quia priuata iurisdictio non extenditur ad alienum territorium, item quia licèt domo exire non sit simpliciter prohibitum, tamen exire sine licentia est prohibitum, & in vnoquoque loco est illa prohibitio quasi specialis respectiuè ad

9. *Infertur 2. Actus pendẽtes à voluntate principis alieni territorij quomodo faciendi.*

Præla

Prælatum talis loci; ergo priuilegium particulare tollens illam prohibitionem cum particulari respectu ad vnum locum, vel territorium, non potest in alio valere.

10. *Priuilegio in alieno territorio quando licite vti possit.*

Dico secundò: Potest aliquis priuilegio sibi cõcesso à suo particulari Principe, aut Prælato, licitè vti in alieno territorio, quãdo actus de se est indifferens, & neque iuri communi, neque particulari talis loci est prohibitus, nec pendens ab speciali licentia superioris talis loci. Hæc assertio videtur adeò clara, vt appareat potiùs impertinens vsus talis priuilegij, quia si actus est de se indifferens, & per commune ius Ecclesiæ, vel proprium alterius territorij non est prohibitus, sine priuilegio est ibi licitus, etiamsi in proprio territorio sit prohibitus, & pro illo necessarium fuerit priuilegium. Patet, quia statutũ territorij nõ obligat incolam extra territorium peregrinantẽ; ergo ad nõ seruandũ tale statutũ, non indiget priuilegio; ergo nõ rectè dicitur prodesse ibi tale priuilegiũ. Sed licèt hoc per se loquendo ita sit; nihilominus habere potest locum conclusio, vel in casu dubio, vel in casu, in quo proprium præceptum Prælati subdito impositũ possit obligare illum extra territorium suum. Exempla esse possunt, primò de priuilegio eligendi confessorem: nam per illud à proprio Prælato concessum potest quis vbique locorum confessorem eligere. Quia sine tali priuilegio, vel est dubium, cui possit, & debeat confiteri, qui in alieno Episcopatu versatur, vel est probabilius solùm posse confiteri iure cõmuni proprio parocho loci, ad quem peruenit; at per illud priuilegium eligere poterit sacerdotem quencumq;, iuxta c. *placuit*, de pœnit. dist. 6. & quæ ibi Nauar. notat. Quod intelligendũ nunc est, dũmodo sacerdos sit approbatus iuxta tenorem Conc. Trid. Similiter parochus habet licentiam ad non residẽdum à proprio Episcopo, potest illo priuilegio vti, & gaudere extra territorium, dummodo ibi studeat. Ratio est, quia priuilegium personale de se incedit cũ persona: nam illi adhæret; ergo vbiq; habet effectum, quatenus alibi necessarium, aut vtile esse potest, si alienæ iurisdictioni non sit contrarium, vt contingit in casibus dictis, & vniuersè in omnibus, in quibus actus non est malus, nec specialiter prohibitus in tali loco.

In quo sensu locum habet præcedens cõclusio.

c. placuit. Nauarr.

11. *Declaratur doctrina tradita.*

Nec refert, quòd videatur iurisdictio exerceri in alieno territorio, quia exercetur in tali territorio materialiter (vt sic dicam) & per accidens, non formaliter, nec per se, quia existentia in tali, vel tali loco impertinens est ad vsum talis priuilegij. Vel aliter illud non est inconueniens, quando vsus iurisdictionis non est cum externa solemnitate publica, & est circa personam subditam quoad aliquid, in quo subdita manet, licèt sit absens, & in actu, qui nullo modo opponitur iurisdictioni Prælati alterius loci, & maximè quando simul est actus iurisdictionis voluntariæ, vt est concessio priuilegij, vt alibi latiùs diximus tractãdo de absolutione à censura. Erit autẽ intelligẽda hæc assertio de priuilegio, vt priuilegium est, seu vt gratiam vel dispensationem subdito cõcedit, non vt lex est, quæ alios valeat obligare ad permittendũ priuilegij vsum, quia nemo potest sua lege obligare homines alterius territorij, qui subditi alteri sunt. Et ita licèt quis possit vti suo priuilegio in alieno territorio, superiores illius loci poterunt id nõ permittere, si iustã causam habebãt. Tunc tamen reducetur hic casus ad præcedentem assertionem, quia iam ille vsus erit de re prohibita tali personæ in tali loco, à qua prohibitione liberare non potest priuilegium alieni Principis, vt dixi.

Quomodo dicta assertio sit intelligenda.

12. *Dispensatus in actu iure cõmuni prohibito, & non alia ratione vbique valet priuilegium.*

Dico tertiò: Quando actus est prohibitus iure communi, & non particulari statuto alterius territorij, dispensatus à suo Episcopo circa talem actum per particulare priuilegium potest licitè vti tali priuilegio extra territorium, nisi ex speciali ratione contingat, dispensationem ad locum limitari. Iuxta hãc assertionem interpretor opinionem Deci. suprà citatã. Nam habere plura beneficia iure communi prohibitum est. Vnde clarum est non posse legatum concedere priuilegium ad habẽdum illa hominibus extraneis à suo territorio, iuxta c. 2. de const. in 6. & l. vlt. ff. de iurisd. om. iudic. & alia quæ Rebuff. suprà adducit. Nihilominus tamen si hominem sui territorij legatus habilitet ad plura beneficia, vtique illa obtinere poterit, quia habilitas illa cum persona incedit, & hoc includit Deci. & approbat Probus in c. *officij*, de offic. legat. in 6. & tandẽ consentit Rebuf. Simile exẽplum est de marito qui erat impeditus ad petendum debitum propter votum castitatis, vel propter aliquã affinitatem per illicitam copulam contractam, & dispensatus à suo Episcopo vbiq; locorum potest petere debitũ. Dispensatus etiam in irregularitate occulta à suo Episcopo, licitè ministrat vbique. Sed in his casibus, & similibus ratio est facilis, quia per dispensationem sublatum fuit à persona impedimentum, & ideo pro quocumque loco libera manet. Vnde videri potest, non esse illum propriè vsum priuilegij in alieno territorio, quia priuilegium, seu dispẽsatio semel habuit effectum, & postea libera persona manet, & priuilegium iam nõ operatur, nisi vt causa per accidens, & remota, quæ abstulit impedimentum. Sicut absolutus à censura vbique licitè communicat, vel ministrat, non quia absolutio ibi operetur, sed quia abstulit impedimentum. Nihilominus tamen respectu radicis impedimenti, quæ manet, potest non incongruè dici, tunc aliquem vti semper, & vbique tali priuilegio, quia votum manet, & nihilominus non impedit ratione priuilegij.

Rebuff.

Decius.

13. *Difficultas de dispensatione in præcepto ecclesiastico.*

Maior difficultas est in priuilegiis, per quæ derogatur præcepto Ecclesiastico, quod de se semper obligat, vt est, v. g. priuilegium laborandi in die festo, comedendi lacticinia in die prohibito, quando illud non à Pontifice, sed à priuato Episcopo concessum est. Nam tunc videtur, non posse aliquem vti priuilegio sui Episcopi in alieno territorio. Primò ex vsu, quia licèt in hoc Episcopatu ex licentia Episcopi liceat comedere lacticinia in diebus prohibitis, non poterunt incolæ huius loci illo priuilegio vti in alieno Episcopatu, in quo talis licentia non cõceditur, vt videtur habere vsus. Et ratio postulat, tum quia nemo potest vti priuilegio sui Prælati in alieno territorio contra legem illius territorij, vt dictum est; ergo nec contra legem totius Ecclesiæ ibi obligãtem. Probatur consequentia, tum quia non est potentior priuatus Episcopus ad dispẽsandum in lege Ecclesiæ in alieno territorio, quàm ad dispensandum in propriis statutis alicuius territorij. Tum etiam quia sicut Prælatus alterius diœcesis habet potestatem obligãdi ibi suis statutis, non obstante concessione alieni pastoris, ita habet potestatem, & curã obligandi, vt ibi seruentur communia Ecclesiæ præcepta, & castigandi violatores eorum; ergo etiam in his non potest ibi valere aliena dispensatio. Tum denique quia ratio, ob quam peregrini obligantur ad seruanda statuta, & consuetudines loci, multò magis vrget in legibus Ecclesiæ communibus, quia in illis debet seruari vniformitas, & turpior est pars, quæ in illa obseruantia discordat à toto, & de se maius scandalum est, ibi non seruare cõmunes Ecclesiæ leges, sed propter has rationes ita obligatur peregrinus illis priuatis statutis, vt dispensatio sui Prælati non possit contra illa valere; ergo multo minùs poterit aduersùs generalem prohibitionem Ecclesiæ esse sufficiens pro alieno territorio.

Hæc argumenta videntur hanc partẽ facere probabilem 14.

Duplex modus concedendi priuilegiũ. Primò.

babilem, nihilominus tamen distinctione quadam vtendum videtur. Nam duobus modis contingere potest, vt Prælatus det priuilegium contra ius commune per modum dispensationis, vno modo per generalem concessionem factam pro toto Episcopatu, vel pro aliquibus locis illius ex peculiari causa & conditione, seu necessitate speciali talis loci orta. Exemplũ familiare est in concessione, quę in aliquibus Episcopatibus huius regni fieri solet ad comedendum lacticinia in diebus prohibitis in quibusdã locis, vel diœcesibus à mari disiunctis. *Secundò.* Alio modo per specialem concessionem alicui personæ factam ex propria, & personali causa ipsius. Quando priuilegium est prioris modi, dico non valere extra territorium concedentis, vel extra locum diœcesis, pro quo conceditur, iuxta dicta in puncto præcedenti: quia priuilegium illud non extenditur. Item ibi cessat ratio dispensationis, quæ non incedit cum persona, sed loco quasi adhæret; ergo nec dispensatio iuuat. Et hoc à fortiori confirmant rationes proximè factæ. Ex quo declarata manet vltima pars, & exceptio in assertione posita, nam propter hoc genus priuilegij est posita.

15. Priuilegium personale, ob legitimam causam cum ipsa persona vbi incedit.

At verò quando dispensatio, seu priuilegium est posterioris rationis, seu merè personale, & habet legitimam causam in ipsa persona, & cum ipsa persona semper incedit, videtur mihi valde probabile, posse sic priuilegiatum vti dispensatione sua extra territorium concedentis, vt v.g. comedere lacticinia in diebus prohibitis, si de hoc sit priuilegium propter specialem necessitatem personalem subditi, & similia.

1. Ratio. Ratio est, primò, quia ita videtur vsus interpretari huiusmodi dispensationem: nam religiosus habens talem dispensationem à suo Prælato, vel Prouinciali, illa vtitur vbicumque peregrinetur, non solùm quia est exemptus, & fortè caret superiore in alio loco, sed etiam si ad aliam domum, vel prouinciam perueniat, vbi posset à Prælato proprio sui ordinis, cui pro tunc subest, dispensari. *2. Ratio.* Secundò, quia illud ius commune non pendet ab hoc, vel illo loco, & per dispensationẽ simpliciter sublatum est respectu talis personæ; ergo non redit obligatio eius propter loci mutationem; ergo neque ibi est necessaria dispensatio noua; ergo licet vti priori, vel potiùs effectu eius, qui fuit auferre ab hac persona obligationem talis præcepti. Vnde considerando hunc effectum æquiparatur hæc dispensatio cum aliis in exemplum adductis in prima probatione conclusionis, de quibus nullum videtur esse posse dubium. *3. Ratio.* Tertiò est optima cõgruentia moralis, quia proprius Prælatus talis personæ habet, vel habere præsumitur notitiam illius, & causarum particularium, quæ in ea sunt ad eximendum illam à tali obligatione. E contrario verò arduum, & molestum esset tali personę vbicumque peregrinatur, Prælatum loci, & sibi alienum cõuenire, eique rationem suam, vel necessitatem aperire, vel (quod durius, & difficilius esset) persuadere, & probare, vt dispensationem pro illo loco ratam haberet; ergo verisimile est, talẽ dispensationem proprio Prælato ita esse commissam vt vbique valeat. Vnde tandem confirmatur, quia Prælatus particularis non dispensat in hoc iure, nisi ex voluntate, & concessione Pontificis expressa, vel tacita, cùm ius sit ipsius Pontificis, sed si Pontifex dedisset priuilegium, vbique valeret; ergo & datum à proprio Prælato, qui subrogatus est, vt faciat id, quod Pontifex faceret, si adesset. Et hanc cõclusionem satis videtur supponere Nauar. suprà. Et eandem cõfirmat primum exemplum de dispensatione legati ad plura beneficia, nam illa immediatè derogat præcepto, & ita personam habilitat. *Nauar.*

16. Satis fit fundamentis oppositæ sententiæ.

Neque contra hoc obstant rationes in contrariũ factæ: nam inductio quæ affertur, pertinet ad priorẽ partem distinctionis positæ, & illam confirmat. Ad rationem autem negatur simpliciter consequentia, & ad primam probationem negatur assumptum, & æquiparatio, quæ ibi fit inter ius commune Ecclesię, & priuatum alterius territorij, quia illud est generale, & superioris, qui pro aliquibus casibus, & personis potuit committere dispensationem eius alicui inferiori Prælato sibi subordinato; hoc verò est speciale, & ab æquali Prælato latum, à quo nulla iurisdictio manauit, vel communicata est alteri sibi æquali, & ita non est similis ratio. *Obiect.* Dices, videri absurdum, quòd possit quis vti priuilegio sui Prælati ad non ieiunandum in alieno territorio in die præcepto ab Ecclesia, & non in speciali die præcepto à Prælato loci. *Resp. 1.* Respõdeo primò, non esse inconueniens, quia licèt præceptum Ecclesiæ grauius sit, est aliquo modo commissum dispensationi vniuscuiusque Prælati pro persona sibi subdita, nõ tamen ita est illi commissum præceptum inferius, vel æquale. *Secundò.* Addo secundò, probabile esse, quando dispensatio data est ex legitima causa, & pro omnibus ieiuniis, excusare etiam à simili præcepto loci, quia non est verisimile, velle Prælatũ loci obligare personam habentem legitimam causã excusationis iam probatam per propriam dispensationem sui Prælati, quin potiùs virtute censetur illam dispensationem acceptare. Et iuxta hoc declarãda, vel limitanda erit prior assertio, in qua est longè diuersa ratio, quia priuilegium contra ius proprium concedentis potest valere sine causa, vel sine legitima excusatione præcepti, propter alios respectus, & ita ibi nulla est ratio præsumendi consensum, vel acceptationem Prælati. In præsenti autem est maxima, saltem quandiu Prælatus loci aliud non indicat.

17. Tertiò. Addo enim vlteriùs, præsertim propter secundam probationem suprà positam, posse Prælatum territorij prohibere, ne aliquis aduena ibi vtatur talibus dispensationibus sine sua notitia, & ratihabitione, quãdo vsus earum est publicus, & in actibus, & moribus communibus toti populo, quia hoc est valde cõsentaneum rationi, & ad debitum ordinem & ad tollenda inconuenientia, quæ sequi possent, esse potest necessarium. Tunc ergo non poterit quis vti tali dispẽsatione sine assensu Prælati loci, ipse autem tenebitur dispensationem acceptare, nisi habeat legitimam causam præsumendi, vel surreptionem, vel causæ mutationem. Et per hoc satisfit tertiæ probationi, quia interueniente legitima dispensatione, cessant rationes omnes, quæ per se pertinere possent ad talem obligationem ratione vniformitatis, vel consuetudinis. Ratio verò scandali accidentaria est, & illa semper habet locum in proprio territorio, ideóque semper præsupponimus, hoc debere fieri sine scãdalo.

18. Applicatio dictæ doctrinæ ad summũ Pontificẽ saltem aliquo modo.

Vltimò ex dictis constare facilè potest, quomodo hæc resolutio applicanda sit ad summum Pontificem, quatenus in eo aliquo modo locum habere potest. Absolutè enim ille nõ habet definitam diœcesim vt Pontifex est, sed totum vniuersum complectitur; nõ enim loquimur de illo vt specialiter est Episcopus Romanus habens propriam diœcesim, sed vt est vniuersalis pastor. Vnde priuilegiũ ab eo, vt talis est, cõcessum, vbique valet, & vbique licitum est vti illo, quia semper talis vsus est intra territorium cõcedentis. Imò videri potest, aliquando esse licitum illo vti extra territorium humanum, vel absoluendo iam defunctum à censura, vel vtendo indulgentiis concessis pro defunctis, sed re vera nunquam vsus talis priuilegij est extrà territorium Papæ: nam vsus ille in terra fit, & hominibus viatoribus conceditur, vt illo, dum viuunt in terra, vtantur, licèt effectus aliquis illius vsus communicetur defunctis, & acceptetur in cœlis, quia totum hoc cadit sub territorium, & potestatem Põtifici concessam. Et ita verum absolutè est, neminem posse vti priuilegio Pontificis extra territorium

torium eius,& posse illo vti in quocumque territorio alterius Prælati,vel Principis. Solùm oportet aduertere,quid contineatur sub concessione,& intentione Pontificis: nam licèt hoc totum possit, non semper facit quantum potest. Et ideo sæpe non licet vti priuilegio eius, contra specialia statuta,vel consuetudinem Episcopatus, non quia non possit Pontifex hoc concedere, sed quia non concedit, nisi exprimat per clausulam specialiter derogantem, quod secus est in iure communi,vt in superioribus explicatum est.

CAPVT XXVII.

Quando priuilegium quoad suos effectus restringendum sit vt odiosum, vel fauorabile ampliandum.

1. *Quando priuilegium restringendum quando ampliandum.*

HÆc quæstio,propter modum interpretandi priuilegia declarandum,proponitur:nam licèt hæc materia sæpe in superioribus tacta sit,propria indiget consideratione, & in hunc locum optimè cadit, tum quia parat viam ad explicandam mutationem,seu derogationem priuilegiorum, de qua nobis dicendum supereſt, tum etiam quia necessaria est ad tractatum de effectibus priuilegiorum consummandum. Nam sicut de indulgentia dici solet,ita de priuilegio dicere possumus,tantum valere quantum sonat,id est,quantum verba eius significant, vel comprehendunt, & ideo ex verborum interpretatione pendet actiuitas, vel(vt sic dicam)adæquatum obiectum, & sphæra actiuitatis priuilegij.Hęc autem interpretatio,& regulæ,quæ circa illam tradi possunt, pendent ex illa iuris regula,*Odia restringi,fauores conuenit ampliari.*Et id circo ante omnia explicare oportet, quãdo ad effectum restrictionis, vel ampliationis priuilegium sit iudicandum fauorabile, vel odiosum.Est autem hoc difficile ad explicandum,tum quia iura ipsa videntur variè loqui. Nam in cap.*olim*,de verb.significat.absolutè dicitur, priuilegium esse latè interpretandum, vbi id notãt Glossa,& Doctores.At verò in cap.*sanè*, & cap. *porrò*,de priuilegiis,dicitur,priuilegia esse restringẽda, vbi etiam id communiter notatur. Tum etiam quia hinc priuilegium concedit fauorem, & ex ea parte videtur extendendum,& præsertim quia frequentiùs, est beneficiũ Principis, quod amplissimè accipimus, vt dicitur in dicto cap.*olim*, cum similibus, quæ ibi Glossa refert.Illinc verò priuilegium est ius singulare, quod propter commune restringendum est, iuxta l.*quod verò*,ff. de legibus.

cap.olim.

Glossa. cap.sanè. cap.porrò.

2. *Priuilegium quod est purũ beneficiũ, vel quod est alicuius contractum.*

In hac igitur dubitatione communis doctrina est, distinguendum esse inter priuilegium, quod est purum beneficium,seu fauor,nulli præiudicium afferẽs, nec iuri cõmuni derogans,& rigorosius priuilegium, quod derogat vel iuri communi, vel alicuius tertij. Inter quæ,vt suprà diximus,est differentia:nam prius est priuilegium simpliciter fauorabile,posterius verò licèt sit fauorabile respectu priuilegiarij, respectu communitatis, vel alicuius tertij odiosum est,& prout magis,vel minus ad alteram partem declinat, simpliciter odiosum, vel fauorabile denominatur.

3. *Priuilegium purum beneficium fauorabile est.*

Primò ergo dicendum est, priuilegium, quod est purum beneficium,esse fauorabile in ordine ad interpretationem,id est,amplè esse interpretandum,quantum recta ratio,& prudentia permiserit.Ita docent omnes auctores statim citandi.Probatur autem primò ex dicto cap.*olim*, de verbor. significat. quod de hoc priuilegio loquitur, imò de beneficio Principis, & constituit regulam iuris,beneficium Principis amplè esse interpretandum.l.*beneficium*,ff.de constitut.Princip. Hoc autem priuilegium à Principe concessum propriissimum beneficium eius est, vt per se constat. Tandem declaratur ratione, quia in tali priuilegio duplex considerari potest respectus, vnus ad concedentem, alius ad eum, cui conceditur, neque in illo potest alius respectus considerari, cùm ad alios imper tinenter se habeat, cùm neminem lædere supponatur, sed sub vtroque illo respectu amplè interpretandum est; ergo. Probatur minor quoad priorem partem, quia ad statum, & amplitudinem Principis spectat, liberaliter agere,seruata prudentia, & recta ratione; ergo intra illos limites (sic enim conclusionem proposuimus) amplianda est eius concessio respectu illius. Ne autem videamur hoc limitare ad supremos,vel magnos Principes,in quibus ptincipium illud maximè locum habet, addi potest alia congruentia.Quia ad concedentem spectat, sufficienter explicare mentem suam; ergo in dubio contra ipsum concedentem verba meritò interpretamur; ergo respectu illius latè sunt accipienda.

4. *Probatur amplius assertio.*

Altera item pars minoris probatur ex regula iuris, quòd fauores sunt ampliandi.l.*hoc modo*, ff. de condition. & demonst. & l. *cùm quidam*. ff. de liber. & postum,vbi Glossa plura refert.Sunt autem fauores maximè ampliandi respectu eorum, quibus concedũtur:nam eorum sunt fauores;ergo quando ex illis nõ resultat præiudicium alterius,tota ratio interpretationis fauorabilis est,& ideo ampla esse debet.Nec contra hoc consideratur præiudicium ipsius cõcedentis, tum quia tale præiudicium ferè est intrinsecum humanæ largitioni, & ideo voluntarium esse censetur ipsi concedenti.Tum etiam quia,vt dixi, contra concedentem etiam esse debet ampla interpretatio. Dices;omne priuilegium eo ipso, quòd inducit singularitatem,odiosum reputari potest:nam præfert quandam acceptationem personatum; ergo sub hoc respectu restringendum est, etiamsi non sit aliter contra ius commune,vel tertij. Respondeo,hinc ad summum concludi,interpretationem esse cum ratione,& prudentia faciendam, ita vt in tota illa amplitudine sit concessio facta prudenter, & ex causa legitima, ac subinde sine vera acceptatione personarum. Nunquam enim est præsumendum, voluisse concedentem aliquid contra rectam rationem concedere: esset autem contra rationem fauorabilis concessio sine competenti causa facta, vt suprà ostendi. Hac autem moderatione seruata, neminem potest singularitas priuilegij rationabiliter offendere: propter offensionem autem irrationabilem non est omittenda iusta priuilegij extensio,& ampliatio.

5. *Priuilegium derogans iuri communi regulariter est restringendum.*

Dico secundò:Priuilegium derogans iuri communi regulariter est reputandum odiosum in ordine ad interpretationẽ,& ita restringendum est potiùs, quàm extendendum.Ita docet Innoc.in cap. *quod dilecto* de consanguin. & affinit. vbi etiam Panorm. dicit, esse certam & communem doctrinam, idem in cap. *olim*, & in cap.*Abbate*,de verbor.significac.& in cap.*quia circa*, de priuil.Glossæ, & alij scribentes super hæc iura, & Bart.in l.*si finita*.§.*ex hoc edicto*,ff.de dam.infect.n.5. Syluest.verb.*priuilegium*.q.3.Nauar.in summa c.12.n. 79.& Sanci.referens plures lib.8.de matrim.disp.1.n. 1.& 4.Et probatur primò ex dictis c.*sanè*,& *porrò*,& ex regula iuris, *odia esse restringenda*:nam derogatio iuris communis ex eo capite odiosa est,per se loquendo,& ideo vitanda quoad fieri possit, vel si omnino vitari non potuerit, ac priuilegium inutile fiat,erit restringenda,vt omnia iura docent,cap.*cùm dilectus*, de consuetud.vbi id notat Glossa. Tradit in simili Bart. in l. *Cæsar*.ff.de publi.& vect.n.21.in repet & in l.vlt.ff.de constit.Princ.per totũ,& alios refert Tiraq.in præfat. ad retract.n.62.Tandẽ hoc priuilegiũ includit dispẽsationem iuris cõmunis, vt ex supra dictis constat;dispensatio autem est stricti iuris,& restringenda; ergo. Et confirmatur,quia bonum commune præferendum est singulari;ergo & ius commune particulari.sed priuilegium.

Cap olim. Cap Abbate. Cap. quia circa. Glossa. Bart. Sylvest. Nauarr. Sanci.

Cap. cùm dilectus. Bart. Tiraquel.

uilegium est ius particulare; ergo ex suo genere illi præferendum est ius commune, ideóque vbi oportuerit vnum restringere, vt aliud minùs lædatur, priuilegium restringendum est respectu iuris communis.

6. *Circa dictam doctrinam aliqua notanda Primò.*

Circa hanc verò assertionem aliqua obseruanda sunt. Primò intelligendam esse de restrictione, quæ admittat aliquam vtilitatem, & effectum priuilegij: nam priuilegium semper sustinendum est, vt sit vtile, vt suprà ostensum est, intra latitudinem verò effectuum habet locum restrictio. Quæ vlteriùs intelligenda est præcisè in ordine ad derogationem iuris communis, id est, solùm quatenus necessaria esse potest, ne derogatio communis iuris amplietur. Nam si cum æquali derogatione iuris communis possit priuilegium ampliari in fauorem priuilegiatij, ampliandum est, quia licèt ratio odij, & fauoris sint coniunctæ in eodem priuilegio respectu diuersorum, vt suprà dictum est, nihilominus suas proprias rationes retinent, & vbi non opponuntur, sed potest fauor ampliari sine ampliatione odij, ita faciendum est, quia tunc nihil est, quod repugnet. Vt si detur alicui priuilegium comedendi carnes tempore Quadragesimæ, censetur concessum ad lacticinia comedenda, quia per hoc non plus derogatur iuri communi, & si quid est simile; rarò enim accidere videtur in his priuilegiis, vt possint in fauorem ampliari, sine aliqua derogatione iuris etiam ampliori.

7. *2. notandum.*

Præterea intelligenda est regula, cæteris paribus, aliquando enim tam necessarius, & pius esse potest fauor priuilegij, vt ampliandus sit, etiam augendo derogationem iuris communis. Ita sumitur ex communi doctrina in variis casibus, & materiis, vt attingit Tiraquel. tract. de pia causa, num. 160. & sequentib. Exemplum sit, quia priuilegium concessum filiis legitimis contra commune ius restringitur ad verè, ac naturaliter legitimos, iuxta l. vlt. C. de iis, qui veniam ætat. impet. & doctrinam Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. num. 60. & 62. & nihilominus si priuilegium sit in gratiam religionis, & piæ causæ, extenderetur ad legitimos fictè, per priuilegium legitimationis, vt docet idem Bart. in l. *si constanter*, ff. solut. matrimon. n. 44. Similiter priuilegium exemptionis clericorum à temporali iurisdictione, vel religiosorum ab ordinaria, etiamsi deroget iuri communi, ampliatur in fauorem religionis. Et idem est in similibus ex illo principio, quod etiam Iureconsultus agnouit, *summa ratio est, quæ pro religione facit.* in l. *sunt personæ.* ff. de religios. & sumptib. funer. Eadémque ratio erit, quoties priuilegium ex vna parte derogans iuri communi, ex alia censetur esse necessarium communi bono reipublicæ: nam tunc potest hæc ratio illi præponderare, & ea ratione priuilegiũ ampliari contra commune ius. Et sic solent ampliari priuilegia militum, & similia. Ratio autem clara est, quia cum hæc priuilegia habeant mistionem odij, & fauoris respectu diuersorum, necesse est, vt in effectu fauoris, vel odij illud vincat, quod secundùm rectam prudentiam maioris ponderis fuerit. Item quia prudenter coniectamus, hanc fuisse tunc mentem Principis concedentis priuilegium, in qua coniectura ferè tota hæc interpretatio priuilegiorum nititur.

Tiraq.

Bart.

8. *3. notandum. Priuilegium motu proprio cõcessum ampliatur cap. si motu proprio. Abba. Ioan. And. Felin. Alex. Rebuff.*

Vnde addi etiam solet communiter alia limitatio ad assertionem positam, vt non procedat, quando priuilegium est concessum motu proprio, nam tunc etiamsi sit contra ius commune ampliatur, & in ordine ad interpretationem censetur simpliciter fauorabile, iuxta c. *si motu proprio*, de præben. in 6. & tradunt Iuristę, Abb. cum Ioan. Andr. in c. *cùm in cunctis*, §. *cùm verò*, de elect. n. 8. Felin. in cap. *ex parte*, de rescrip. n. 13. limit. 6. Alex. de Neuo in cap. *qui circa*, de consang. & affinit. n. 10. Rebuff. in Concordat. tit. *Forma mandati*, verb. *motu proprio*, Anton. Gabr. lib. 10. concluſ. 2. n. 61. & sequẽtib. vbi plures refert. Ratio verò est, quia hæc extensio videtur pertinere ad fauorem, & honorem ipsius Principis: nam quod motu proprio concedit, censetur proprium beneficium eius, & ex certa scientia fieri, vt suprà dictum est, & in dubio extenditur potiùs, quàm restringatur. Excipiuntur etiam priuilegia, quæ in iure communi continentur: nam illa iam non censentur ius priuatum, sed commune, & ideo per regulas iuris communis iudicanda sunt. *Ant. Gab.*

9. *Priuilegium inferens præiudicium tertiæ personæ.*

Dico tertiò: Priuilegium inferens præiudiciũ tertiæ personæ contra ius, quod iam habet acquisitum, sub ea ratione odiosum est, ita vt restringi debeat quoad fieri possit, quia non est mens Principis auferre alteri ius suum, nisi id expressè declaret, vt sumitur ex l. *nec auus*, C. de emanc. liber. Quod adeò verum est, vt licèt priuilegium motu proprio sit concessum, extendendum non sit ad priuandum alterum iure suo iam acquisito, vr suprà dictum est. Et ita assertio hæc communis est omnium auctorum, quos retuli, & sumitur ex c. *licèt in corrigendis*, de offic. ordin. cap. *ex tuarum*, de auctor. & vsu pall. l. 2. §. 1. verb. *merito*, ff. ne quid in loco publ. & tradit, specialiter Panor. in cap. *certificari*, de sepult. n. 9. & omnia dicta in præcedenti assertione à fortiori hanc probant. Quia ius vniscuiusque illæsum seruare, iure communi, vel etiam naturali postulatur, & licèt Princeps possit interdum illud auferre, non tamen sine magna causa, & satis clara. Hinc verò etiam recipit hæc conclusio limitationem, quam præcedens, scilicet, vt intelligatur, nisi ex grauitate causæ, & materiæ necessitate aliud præsumatur de Principis intentione; tanta enim potest esse necessitas, vt extensio facienda sit non obstante alterius præiudicio: nam in hoc eadem ratio, quæ in præcedentis assertionis limitatione posita est, hìc procedit. De quo in cap. seq. aliquid addemus. *c. licèt in corrigendis. c. ex tuarum. Panormit.* *Limitatur conclusio.*

CAPVT XXVIII.

Quæ sint in restringendis, vel extendendis priuilegijs obseruanda.

1. *Ampliatio vel restrictio priuilegij qualis.*

EX dictis in precedenti capite solùm in genere habemus, quando, & quibus considerationibus priuilegium ampliandum, vel restringendum sit. Superest igitur explicandum, quanta esse possit, aut debeat ampliatio, vel restrictio, & quomodo iuxta principia posita priuilegiis applicanda sit.

2. *Prima regula.*

Circa priorem partem duæ regulę pro restrictione assignari possunt. Prima est, Restrictio priuilegij nunquam deber esse tanta, vt reddat illud inutile, quantumuis graue, & odiosum appareat, nisi eò perueniat, vt sit etiam iniustum. Regula est communis ex cap. *in his*, de priuil. & cap. 1. de rescrip. Quibus locis communiter Doctores, præsertim Deci. & Panormit. Sylueſt. verb. *priuilegium*, q. 3. Nauar. in sum. c. 12. n. 79. & in Apologer. de reddit. q. 3. m. 6. n. 3. Et ratio est, quia volũtas Principis nunquã debet frustrari, neque inefficax reddi, & ideo etiã de omni lege cautũ est, vt per interpretationem non reddatur inutilis, l. *non dubium*, C. de legibus. quia semper id est contra intentionem Principis, quia non creditur otiosè ferre legem. Vnde qui legis intentione omissa, ita adhæret verbis, vt reddat inutilem legem, illam destruit, & præuaricator legis dicitur in l. *qui contra*, C. de legib. Idem est ergo in priuilegio: nam est eadem ratio. Et ideo hæc regula locum habet, etiamsi oporteat priuilegium ad aliquid extendere, quod exorbitans, vel odiosum apparet, vt colligitur ex l. *si filius familias*, 4. in fine, ff. ad Macedonian. vbi priuilegium illud filiifamilias quod aliàs reputatur odiosum, extenditur ne inutile fiat, de quo videri potest Tiraquel. post leges connubiales, *cap. in his. cap. de rescriptis. Decius. Panorm. Sylueſt. Nauarr.*

les, Gloss. 5. n. 115. Et eadem ratione si necesse sit, vltra rigorosam proprietatem verba extendere, ne quis defraudetur priuilegio, fieri debet secundùm ius. Estque optimum exemplum in cap. *quantò*, de priuileg. Hinc denique sumptum est generale principium, priuilegium debere aliquid operari vltra commune ius, quod sine priuilegio non liceret, quia aliàs esset inutile, quod quomodo intelligendum sit, suprà cap. 20. diximus.

cap. quantò.

3. 2. *Regula.* Secunda regula sit: Verba priuilegij secundùm proprietatem tenenda, & obseruanda sunt, & extra illam trahenda non sunt ad restringendum priuilegium, nisi vel ratio iustitiæ cogat, vel aliunde talis voluntas concedentis rationabiliter præsumatur. Regula hæc, suppositis, ac rectè explicatis duabus limitationibus illi adiũctis satis per se clara est, quia in legibus intelligendis, & obseruandis, proprietas verborum est in vniuersum tenenda per se loquẽdo, vt sæpe dictũ est; ergo idem seruandum in priuilegiis, tum quia est eadem ratio, tum etiam quia priuilegium est quædam lex. Confirmatur primò, quia fauores etiam non sunt restringendi, & præsertim cum violentia verborum, & absque necessitate, sed priuilegium continet fauorem ex sua directa intentione, eiúsque verbis vis infertur, quando à sua proprietate extrahuntur, & nulla est necessitas, quando in fauore non est iniustitia, nec præsumptio iusta talis voluntatis Principis; ergo talis restrictio priuilegij admittenda non est. Denique confirmatur, quia voluntas concedentis, si non sit iniusta, plenè, & (vt sic dicam) adæquatè implenda est, sed hæc voluntas indicatur per eius verba iuxta propriam eorum significationem; ergo ita est seruandum priuilegium integrè, ac plenè; ergo non licèt illud restringere per verborum improprietatem voluntariam. Aliàs nihil esset firmum in priuilegiis, & sub nomine restrictionis eludi, & corrumpi facilè possent.

4. *Duæ limitationes in conclusione positæ necessariæ.* Duæ autem limitationes positæ necessariæ sunt, quia duo sunt ad effectum priuilegij necessaria in concedente, scilicet, potestas, & voluntas, & quacumque illarum deficiente, non sequetur effectus. Prima ergo limitatio respicit potestatem: nam id tantùm possumus, quod iure possumus; ergo Princeps non censetur posse concedere quod sine iniustitia, seu iniuria alterius fieri non potest; ergo nec præsumitur id concedere, aut velle. Probatur hæc vltima consequentia, tum quia nunquam præsumitur voluntas Principis esse iniusta, nisi euidẽter constet; tum etiam quia licèt daretur talis voluntas, esset inefficax, & impotens ad validum priuilegium cõcedendum, quia repugnat per priuilegium licere actionem iniustam. Dices, interdum in priuilegiis clausulam, *Salua iustitia*, vt patet ex cap. *certificari*, de sepult. ergo vbi nõ additur, priuilegium absolutè operabitur. Respondetur, negando consequentiam: nam vt rectè ibi aduertit Panormitan. licèt illaclausula non addatur expressè, semper subintelligitur, quia naturalis ratio illam postulat. Additur ergo aliquando (quod in aliis rescriptorum clausulis frequenter obseruatur) ád maiorem perspicuitatem, & ne excedatur fortasse in vsu priuilegij, & ita per illam monetur priuilegiarius, vel iudex priuilegij, vt seruet iustitiam, tum naturalem, tum etiam per leges canonicas, vel ciuiles respectiuè constitutam.

Obiect. *cap. certific.* *Respons.* *Panormit.*

5. *Priuilegium iniustum quoad vsum quale, & quem effectum habet.* Sed quæret aliquis, de qua iustitia, seu iniustitia intelligendum hoc sit, id est, an de iniustitia priuilegij quoad vsum eius, vel etiam quoad solam concessionem; est enim considerandum duobus modis intelligi posse, priuilegium esse iniustum, vno modo quoad vsum, & consequenter simul quoad concessionem, non enim potest vsus priuilegij esse iniustus, & non esse iniusta illius concessio, è contrario verò fieri potest, vt priuilegium sit iniustum tantùm quoad concessionem, non verò quoad vsum, quia multa malè fiunt, quæ facta tenent, & sæpe licitum est, vti malitia alterius, seu effectu, qui ab alio malè fit. Quando ergo priuilegium est iniustum quoad vsum, assertio maximè locum habet, imò etiam extenditur ad omnem iniustitiam generaliter, id est, ad omnem iniquitatem. Quia quomodocumque reddatur iniquus vsus priuilegij per interpretationem adęquatam alicui proprietati verborum, vitãda omnino est, & restringenda interpretatio, quia non potest priuilegium dare licentiam ad faciendum iniquum. Quod intelligendum est, quando iniquitas maneret, existente priuilegio, vt si esset contra legem naturalem, vel aliam dispensabilem per tale priuilegium. Nam si iniquitas solùm oriatur ex lege positiua dispensabili ab eo, qui priuilegium concedit, iam illa non manet concesso priuilegio, quia legis obligatio per illud aufertur, & ita in vsu talis priuilegij per se loquẽdo nulla est iniquitas, ideóque tale priuilegium non comprehenditur sub hac limitatione, sed ad talem vsum extendi poterunt eius verba, si propria illorum significatio id postulet, & aliud non obstet.

6. *Priuilegium iniustum quoad concessionem quid operatur.* At verò priuilegium iniustum tantùm quoad concessionem, in primis vix habet locum in priuilegio iniusto contra commutatiuam, non quia illud non sit maximè iniquum, sed quia vix potest esse validum, si non sit validum, iam erit etiam iniquus vsus eius, vt per se constat. Assumptum declaratur, quia concessio priuilegij maximè potest esse iniusta contra commutatiuam iniustitiam, quia concedit aliquid faciendum cum iniuria tertij, sed talis concessio nulla est; nemo enim potest dare vni ius, seu facultatem ad iniuriam alteri faciendam, est enim implicatio in adiecto; ergo tale priuilegium non solùm est iniustum, sed etiam nullum. Imò inde concluditur, tale priuilegium intrinsecè esse iniustum non solùm quoad concessionem, sed etiam quoad vsum, quia concedit iniustum vsum. Dixi autem *vix* oppositum accidere, quia non repugnat, priuilegium contra iustitiam commutatiuam concessum validum esse, & consequenter non repugnat, concessionem priuilegij esse sic iniustam, vsum autem priuilegij non esse iniustum, quia vtitur quis iure suo per illud acquisito. Vt v. g. si Rex cum conductore suorum tributorum paciscatur sub conditione, & obligatione non concedendi alicui priuilegium exemptionis à solutione tributorum, & postea tale priuilegium cõcedat, contra iustitiam commutatiuam peccat, quam ex pacto seruare tenebatur, nihilominus tamen priuilegium validum est, & priuilegiarius non peccabit, non soluendo tributa; ipse verò Rex tenebitur damna conductori resarcire: fortasse tamen tunc etiam à principio non peccabit Rex contra iustitiam commutatiuam, si priuilegium concedat cum intentione resarciẽdi damna, seu diminuendi pensionem conductoris. Et ita regulariter loquendo, non est priuilegium sic iniustum, quin vsus eius sit iniustus, & consequenter totum priuilegium sit nullum. In quocunque autem alio genere iniustitiæ, sæpe contingit esse iniustam concessionem priuilegij, non verò vsum, quia iniustitia, vel iniquitas concessionis non semper inualidat illam, vt si tantùm sit contra iustitiam distributiuam per acceptionem personarum, vel quia fit sine iusta causa, & cum scandalo, vel quid simile: tunc enim concessio facta tenet, & consequẽter si actus concessus non sit intrinsecè malus, sed solùm quia prohibitus, poterit per validum priuilegium fieri non malus, & consequenter vsus talis priuilegij potest esse licitus, sicut in simili suprà de dispensatione diximus.

C concessio iniusta priuilegij non facit semper esse iniustum vsum eiusdem.

7. *In quo sensu procedat conclusio tradita.* Dico ergo ad interrogationẽ factam assertionem maximè procedere de iniustitia contraria valori priuilegij, atque adeò præcipuè verificari in priuilegio iniusto,

iniusto, vel iniquo quoad vsum. Talis enim iniustitia maximè vitanda est in priuilegiis, quia summam absurditatem continet, & ideo etiamsi oporteat maximè impropriare verba, vt à tali iniquitate priuilegium excusetur, cum tota illa improprietate restrictio facienda est. Nam hæc est etiam generalis regula interpretandarum legum, vt sensus absurdus vitetur, quo lex fieret noxia, vel iniqua. Maximè quia licèt verbis expressis priuilegium concederet actum iniquum, nullius esset momenti, aut efficaciæ; ergo vbi verba non sunt ita expressa, & sensum alium admittunt, licèt improprium, ita est restringendum priuilegium, vt aliquo modo fiat vtile per applicationem ad aliquem licitum vsum; & ita quę videtur esse restrictio, erit potiùs fauor & sustentatio (vt sic dicam) ipsius priuilegij.

8. *Secluſa iniuſtitia, & verbis priuilegij in ſua proprietate retentis quid faciendum.*

At verò quando ex verbis priuilegij in sua proprietate retentis, non sequitur iniustitia, vel iniquitas in vsu priuilegij, sequitur tamen in concessione, quia videtur esse nimia prodigalitas, aut relaxatio, tunc videtur non esse dandam tantam licentiã restringendi priuilegium cum improprietate verborum, quia loquendo absolutè non deest potestas in Principe ad concedendum tale priuilegium, & quando in vsu eius non apparet iniquitas, vix potest esse certa in concessione, quia Princeps potest habere plures causas, & rationes, quibus moueatur, & excusatur, quæ non sint aliis notæ. Aliunde verò rationes pro conclusione facta videntur probare, non esse præsumendam iniustitiam, vel iniquitatem, etiam in sola concessione, sed restringendam esse ad illum gradum, in quo licita esse potuerit. Item videntur probare de tali concessione in eo sensu, in quo esset iniqua, iudicãdum esse, vt de re moraliter impossibili, ex illo principio, quòd id possumus quod iure possumus, & ideo non esse ad illam extendenda verba priuilegij. Dico ergo, in hanc posteriorem partem inclinandum magis esse, cum magna tamen moderatione prudentis arbitrij, ita vt ferè sit moraliter ineuitabilis iniquitas cõcessionis, nisi verba restringãtur, tũc enim restringi poterunt etiam cũ aliqua improprietate, dũmodo hæc tanta non sit, vt videatur potiùs illusio, vel euersio priuilegij, quàm interpretatio. Nam si euidentia verborum tanta sit, vt aliter vitari non possit, standum est voluntati Principis, etiamsi malè faciat, quia nihilominus validè facit, & dat ius. Ideóque ad illum est in tali casu recurrendũ, & non est per violentiam, vel contemptum contra illius voluntatem agendum.

9. *Relinquenda eſt proprietas verborum ad ſequendã voluntatem concedentis.*

Altera verò limitatio posita in vltima parte assertionis pertinet ad voluntatem Principis quæ præter potestatem necessaria est, contingit enim non rarò, vt non sit voluntas Principis totum id concedere, quòd verba præseferũt etiã in proprietate sumpta, & ideo quando de hoc fuerit probabilior præsumptio iuxta mentem concedentis restringendum est priuilegium, quia ab illa principaliter pendet. Prima verò coniectura huius voluntatis esse potest, quam in fine præcedentis puncti assignabamus, nimirum, si necessaria sit restrictio ad vitandum aliquod absurdum, vel delictum & iniquitatem in ipso Principe, aut nimiam imprudentiam contra cõmune bonum. Oportet autem, vt necessitas sit moraliter euidẽs, & manifesta, quia si res fuerit dubia vel vtrinque probabilis, tenori priuilegij standum est, quia hoc est consentaneum fauori, & iuri, & in dubio ius præferendum est: melior enim est conditio eius, cui ius fauet, sicut etiam melior est conditio possidentis. Alia coniectura est, quãdo priuilegium posterius contrarium est priori, nisi restringatur, quia tunc restringendum est etiam præter verborum proprietatem, quia non præsumitur, Princeps velle derogare priuilegio priori, imò nec illud scire, nisi illius mentionem faciat. Ideóque est, si deroget particulari statuto, iuxta regulam cap.1. de constit. in 6. Idem si repugnet consuetudini, nisi de illa expressam mentionem faciat, iuxta doctrinam Bartol. in Authent. *quas actiones*, C. de sacrosanct. Eccles. in fine, verb. *item quærit Glossa*, & tradit latè Felin. in rubr. de rescript. n. 18. verb. *considera secundò*, cùm Aret. cons. 15. circa finem. Idem denique erit de quocunque alio facto, vel iure priuato, quod præsumitur Princeps ignorare, & ideo cẽsetur illud nolle, quãdo inde redditur priuilegiũ nimis odiosũ, vel onerosum aliis.

Bart. Gloſſa. Felin. Aret.

10. *Priuilegium derogans iuri acquiſito alicuius tertij quomodo intelligendum.*

Atque hinc tandem constituitur eadem exceptio, quoties priuilegium derogat iuri acquisito tertij, nisi restringatur, tunc enim licèt tale sit ius illud, vt possit Princeps illud tollere sine iniustitia ex rationabili causa, non censetur velle illud tollere, quando illud expressè non declarat, ideóque licèt generaliter loquatur, non cõprehendit damnum tertij in iure iam acquisito, imò præsumitur illud ignorare, & consequenter nolle. Atque hac ratione talis restrictio est veluti conditio, & exceptio intrinsecè inclusa in generalibus verbis, licèt non exprimatur. Quæ est communis doctrina, vt in superiori cap. tactum est, & traditur satis expressè in l. 2. §. *siquis à Principe*, ff. ne quid in loco pub. &c. Idem docet Bart. in l. *impuberi*, ff. de admin. tut. n. 2. & in l. *Gallus*, §. *& quid si tantum*, ff. de liber. & postum. in fine, Panor. in c. 1. de iud. Ioan Andr. in c. *si motu proprio*, de præb. in 6. Sylu. verb. *priuilegiũ*, quæst. 3. dist. 4. & q. 9. in fine, Rod. tom. 1. q. 11. art. 9. Sanc. lib. 8. disp. 7. n. 6. in fine, & plura refert Rebuff. in l. 1. ff. de verb. significat. §. *decimoseptimo*. Ratio verò reddi potest, vel ex generali principio, quòd odia sunt restringenda, priuilegium enim nocens tertio, vt sic odiosũ est, & ideo est restringendũ iuxta regulã legis, *quoties*, C. de prec. Imper. offer. *Quòd absorbens ius alterius debet ab omnibus iudicibus refutari*, vel certè ex alio principio, quod contra inauditam partem nihil fieri potest, iuxta cap. 1. de cauſ. poſſeſſ. & propriet. nam licèt id præcipuè intelligatur in iudiciis, per æquiparationem extendi potest ad priuilegia: nam est eadem, vel maior ratio, quia sæpe per importunitatem, vel taciturnitatem, & captatam occasionem impetrantur, & ideo non censetur Princeps velle damnum inferre tertio, ipso inscio, & non audito. Quapropter licèt Princeps concedat priuilegium ex certa scientia, non censetur illa habere de nocumento tertij, & consequenter nec ad aliud extendere voluntatem suam, nisi illud exprimat, vt in superioribus dictum est. Declarant autem ferè omnes, hoc intelligendum esse, quando priuilegium non lædit alterum in re graui, quia si nocumentum leue sit, quasi nihil reputatur. Quod sumitur ex dicta l. *quoties*, & in præsenti accommodandum existimo, quãdo damnum illud leue sine magna violentia, & improprietate verborum priuilegij vitari non potest, quia si verborum proprietas sufficienter saluari potest sine nocumento tertij etiam leui, non est ad illud extendendum, vt in hoc constituatur differentia à nocumento graui, quia hoc non est permittendum, etiamsi oporteat verba priuilegij cum improprietate restringere. Imò licèt priuilegium reddatur inutile, si damnum graue inferat tertio in iure acquisito, si illud non exprimat, potiùs est ob præsumptam surreptionẽ annullandum, quàm admittendum, vt dicti auctores tradunt, propter eandem rationem. Et hæc de restrictione.

Bart. Panorm. Ioan. And. Sylueſt. Roder. Sancin. Rebuff.

Res leuis quid efficit contra priuilegium.

11. *3. Regula. Priuilegium ob ſimilitudinem rationis non extendẽdum.*

De extensione possumus alias duas regulas statuere. Sit ergo in ordine tertia regula: Priuilegium nunquam est extendendum ad alias personas, vel alios actus propter similitudinem rationis. Est communis Cardin. Clem. 1. de testam. q. 6. Bart. in l. 1. & vlt. ff. de const. Princip. Bald. in c. *inter cætera*, de rescrip. n. 9. & Beroi. in c. 1. de probat. n. 70. & sumitur ex l. *si pupillorũ*, §. *si prætor*, ff. de reb. eor. &c. ex c. *sanè*, de priuil. & Clement.

Cardin. Bart. Bald. Beroi.

men. 1. de censib. Ratio est, quia virtus, & efficacia priuilegij neque omnino, neque essentialiter posita est in ratione, sed in voluntate concedentis; ergo parum refert quòd in simili casu, vel persona eadem ratio versetur, si voluntas ad illam nõ extenditur. Non autem extenditur, si non exprimitur, quia (vt sæpe dixi) inter homines voluntas non operatur, nisi vt significata. Confirmatur à simili de lege pœnali, in qua pœna nunquam extendi debet, quia pendet ex voluntate imponẽtis, vt suprà dictũ est: quoad hoc autẽ est eadẽ ratio de priuilegio, licèt in aliis sit diuersitas.

12. *Obiect. c. cùm dilecta.*

Contra hoc obiici solet cap. *cùm dilecta*, de confirm. vtili, vel inutili, in illis verbis, *Eiusdem æquitatis similitudine prouocati*. Ex quo textu multi colligunt, legem exorbitantem, seu excipientem casum singularem à communi iure, extendi ad alios propter similitudinem rationis, vt videre licèt in Panormitan. ibi, Felin. in cap. *quoniam frequenter*, vt lite contestata. Nauar. in cap. 1. §. *laborem* 24. Cõfirmatur primò, quia lex exorbitans extenditur in causa pia, & miserabili ob similitudinem rationis, vt multi Iurisperiti testantur, quos refert, & sequitur Barbos. in l. *si constante*, 25. ff. solut. matrim. n. 73. in fine, & n. 74. Ergo idem erit in priuilegiis, saltem in his, quæ ad causas pias conceduntur. Confirmatur secundò, quia priuilegium, per quod datur potestas ad absoluendum in aliquibus casibus, extenditur ad alios, in quibus eadem, vel maior ratio limitat, & dans facultatem ad dispensandũ vota, dare censetur ad commutandum, & dans priuilegium testandi, censetur dare ad faciendum codicillum, vel donandum causa mortis, & dans facultatem clerico beneficiario ad fruendum fructibus in absentia, vt Theologiam audiat, censetur dare etiam audiẽti ius canonicum. Atque in hanc partem propter aliqua ex his argumentis inclinat Didac. Perez in legib. ordin. q. 2. Prologi. Fauet Nauar. afferens aliqua exẽpla in sum. cap. 22. n. 74. Sarmien. in lib. 5. lect. cap. 12. num. 7. & Barbos. in l. 1. ff. solut. matrim. num. 19. & 20. Propter quod Eman. Roder. licèt in 1. tom. q. 7. art. 2. prædictam regulam absolutè tradidisset, nihilominus in q. 119. addit, solùm regulariter procedere, & illam limitat, vt non procedat in priuilegiis causę fauorabili cõcessis, vt est causa pia, causa dotis, religionis, &c.

Panorm. Felin. Nauar. *Barbos.* *Didac. Per. Nauar. Sarmien. Barbos. Roder.*

13. *Nulla limitatio admittenda.*

Dico tamen, si verè, & propriè loquamur, non esse necessariam limitationem, si extensio excedat propriam verborum significationem. Ita sentiunt auctores pro regula citati, qui indistinctè loquuntur. Sic etiam loquuntur iura, quæ iubent, tenorem priuilegij obseruare, & illum non præterire; ergo intra illũ tantùm, & intra verborum proprietatem licita est extensio, non tamen vltrà. Confirmari hoc potest variis exemplis, plura inconuenientia ex illa extensione deducendo; sequitur enim, priuilegia concessa vni religioni posse extendi ad aliam æqualem, vel arctiorem propter solam paritatem rationis in pietate causæ, consequens est omnino falsum: quis enim auderet illam extensionem facere nisi Pontifex communicationem priuilegiorum concessisset? Item sequitur, priuilegium concessum personæ patris, transire ad filium, si in eo eadem ratio militet, quod licèt admittat Roder. dicta q. 7. art. 7. in principio, tamen & sibi ipsi videtur repugnare, & generali regulæ iuris, quòd priuilegia personalia non transcendunt personas, cap. *priuilegium*, de regul. iur. in 6. Aliàs non solùm inter patrem, & filium id esset admittendum, sed etiam inter quascunque duas personas æquè dignas, in quibus eadem ratio pietatis, aut gratitudinis, vel remunerationis inueniretur, quod nemo concedet. Ratio denique à priori suprà tradita æquè procedit in priuilegio piæ causæ, quia etiam illud pendet ex voluntate Principis, qui licèt velit facere vnum pium opus, non ideo vult facere omnia similia, vel æqualia, seu in quibus eadem ratio militat, vt per se constat in quolibet operante, éstq; eadem ratio in Principe. Confirmatur, quia nisi standum esset verbis priuilegij, omnia essent incerta, & alius posset similem extensionẽ facere in priuilegio remuneratorio, quod honestissimam habet rationem, & in similibus, quæ nulla ratione admittenda sunt.

Roder. *Cap. priuilegium.*

Ad cap. ergo *cùm dilecta*, respondeo, Principem quidem optime facere posse illam extensionem, quia iam accedit eius voluntas, & non facit tantum declarando, sed constituendo, neque aliud probat textus ille: nos autem loquimur de priuatis personis vtentibus priuilegiis. Propter ea verò, quæ in confirmationibus congeruntur, est considerandum, aliud esse, deriuare priuilegium ab vno ad aliud per similitudinem rationis, quod non licet; aliud verò ita illud interpretari, vt plura comprehendat, quam in superficie verborum appareat, quod licet, quando ratio suadet. Exemplum sit, si alicui concedatur priuilegiũ celebrandi sacrum in loco interdicto, licebit illud extendere ad ministrum. Et si concedatur personæ nobili simile priuilegium audiendi sacrum, extenditur ad socios, vel familiares iuxta decentiam status, vt suprà dictum est ex Panormit. in c. *quàm sit*, de ludæis, quia illa non est extensio per similitudinem, sed per virtualem continentiam verborum iuxta rationabilem eorum interpretationem. Ad hunc ergo modum habet aliquando locum extensio in lege exorbitante, non verò propter solam rationis æquiparationẽ, vt in lib. 6. in principio dixi. Et eodem modo dixim° in materia de voto, sub facultate dispensandi includi facultatem commutandi. Et simili modo est probabile, sub testamento comprehendi codicillum tanquam accessorium sub principali, vel quia extenditur illa vox ad omnem dispositionem causa mortis factam, quando non vsurpatur propter specialem modum disponendi per modum testamenti, de quo videri potest Nauar. de redit. monit. 20. & Mandos. in Praxi signat. gratiæ, verb. *licentia*. Ad hunc ergo modum fit extensio in fauorabilibus priuilegiis quoad significationem verborum, maximè quando iuuatur consuetudine, vel iuris, vel iudicum, aut sapientum; trãsiens verò à causa ad causam, vel à persona ad personam propter solam rationis æquiparationem, nunquã licet, quod magis in sequẽti regula explicabitur.

14. *Ad cap. citatum in cõtrarium respon.*

Deriuatio vnius ad aliud differt à virtuali cõtinentia.

Panorm.

Lex exorbitans quomodo intelligenda.

Nauar. Mandos.

Quarta regula, seu secunda de extensione sit. Interpretatio ampla priuilegij semper est intra verborũ proprietatem facienda, nisi maior omnino necessaria sit, vt priuilegium aliquid operetur. Regula sumitur ex Glossa in Clement. *per literas*, de præben. verb. *directas*, vbi loquens de priuilegio etiam motu proprio concesso, ait, non esse ampliandum, vltra vim propriam verborum. Idem sensit Alex. de Neuo, in cap. *quia circa*, de consanguinit. & affinit. n. 16. & Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 1. n. 5. Ratio autem est iam tota in secunda, & tertia regula, quia verba priuilegiorum sunt sicut verba iuris, quæ in proprio sensu, & secundùm ius ipsum sunt accipienda, aliàs nihil esset certũ, si ad improprias significationes extendere liceret. Exceptio autem addita est, quia fundatur in ipso iure, quod præcipit, ita interpretari legem, & priuilegia, vt nec iniusta sint, nec inutilia, vel frustrà data, vt in fine præcedentis regulæ explicatum est. Atque ita res est facilis.

15. *Quarta regula de ampla interpretatione priuilegij. Glossa.*

Alex. de Neuo. Sanci.

Hæc autem proprietas verborum in primis sumẽda est ex vsitata significatione, vel communi vsu, vel (quod maximè attendendum est) secundùm ius priuilegio proportionatum, quod ideo addo, quia si priuilegium est regium, magis attendendum est ius ciuile, si verò fuerit Pontificium, canonicum ius attendendum est. Notauit hoc Syluest. verbo, *priuilegium*, q. 3. & sumitur ex Bald. l. *si quando*, 1. C. de bonis vacantib.

16. *Proprietas verborum vnde sumenda est.*

Syluest. Bald.

cantib. lib. 10. Quod vno vel altero exemplo declaratur. Nam si priuilegium concedatur v. g. Episcopo pro suis familiaribus, familiares intelligendi sunt, qui actu sunt in obsequio,& famulatu eius,iuxta cap. vltim.de verborum significat.in 6. Et notauit Abbas in cap. *cùm dilectus*, de clericis non residentib. Item si aliquis irregularis per priuilegium fiat habilis ad beneficia, intelligitur de simplicibus, nisi aliud explicetur,iuxta c. vltim. de præben. Item si illegitimus per priuilegium fiat habilis ad ordines indefinitè, intelligitur de minoribus tantùm, quia est materia odiosa, & in maioribus censetur esse specialis ratio, & consideratio, vt voluit Sylvest. dicta quæst. 3. & in verb. *Clericus.* 1. quæst. 4. Præterea immunitas ab oneribus simpliciter concessa, intelligitur ab extraordinariis, non ab ordinariis, nisi exprimatur, ne alij nimium grauentur,vt dixit Sylvest.supra q.9.cum Bart.in leg. 2.ff.de iure immunit. Sic etiam facultas ad minuendum numerum ministrorum Ecclesiæ, cuius facultates diminutæ sunt,non extenditur ad augendum illorum numerum, etiamsi crescant redditus, vt notauit Panormit.ex textu ibi in cap.vltim.de verbor.significat. Quia moderari propriè non significat augere. Similiter priuilegium circa modum seruandi interdictum,non extenditur ad cessationem à diuinis, nisi exprimatur, vel aliunde constet de mente concedentis, quia illa duo in iure diuersa sunt,vt notat Nauar. cap.27.n.189. Denique facultas data ad ascendendũ ad maiorem dignitatem non extenditur ad æqualem, quia verbi proprietas hoc non admittit, cap. *licet*, de transl. Episc. Et sic etiam intelligitur cap. *licet*, de regularib.vbi cõceditur religioso transitus ad arctiorem religionem. Vnde non censetur concessus ad æqualem. Denique si alicui detur facultas prouidendi v.g.primam præbendam vacantem per decessum, non intelligatur data,si vacauerit per renunciationẽ, vel cessionem, quia in rigore verborum illa duo distincta sunt,cap. *susceptum*, de præben.n.6.

Abbas. *Cap.vltim.de præben.* *Sylvest. Bart.* *Panorm.* *Nauar.* *c. licet.* *c.susceptum.*

17. *Iuxta has regulas alia intelligenda. Prima. c.priuilegia. c.porrò.* Ad hunc ergo modum de aliis intelligendum est, & iuxta has regulas intelligendæ sunt aliæ, quæ frequenter in auctoribus inueniuntur. Vna est, Priuilegia non plus operantur,quàm verbis exprimant, iuxta cap. *priuilegia*, dist. 3.& cap. *porrò*, de priuileg. subintelligendum enim est, *quàm verbis exprimant*, aut latè, aut restrictè interpretatis,iuxta conditionem priuilegij, & obseruata propria illorum significatione, vel communi, vel saltem iuridica, nisi specialis necessitas cogat aliquam improprietatem admittere. Alia regula est, priuilegium simpliciter fauorabile extendendum esse; intelligenda verò est, salua verborum proprietate iuxta materiam subiectam,vel vsum iuridicum, vt dictum est. Item procedit contra concedentem: nam respectu aliorum restringẽda sunt verba,vt præiudicium aliorum caueatur. Alia regula est, priuilegium simpliciter odiosum restringendum esse vt quàm minimum operetur,ita vt nec priuetur effectu, & vltra effectum præcisè necessarium non extẽdatur. Est tamen intelligenda,tum vt restrictio sit respectu aliorum,non respectu concedentis, tum vt effectus sit adæquatus verbis in aliquo proprio sensu, iuxta suprà dicta, & plura videri possunt in Felin. in c.*postulasti*, de rescript.n.8.cum sequent.& Deci.in c. 1. de rescript. & Bart. in l. *beneficium*, ff. de constit. Princip.

Secunda. *Tertia.* *Felin. Decius. Bart.*

18. *De praxi obseruanda in priuilegij interpretatione. Panorm. Sylvest.* Tandem ex dictis facilè expediri potest quod secundo loco proposui de modo,seu praxi obseruanda in hac priuilegij interpretatione. De qua re multa tradunt Iuristæ, præcipuè Panormit.in cap. *peruenit*, de immunit. Eccles.& cap. *licet*, de censib. & toto titulo de priuil. quæ in summam redigit Sylvest. verb. *priuilegium*, à q.3. & 9. Sed illi ad multa singularia descendunt,quæ ad nos non spectãt.Solùm ergo est generatim adnotandum, quando verba priuilegij sunt satis clara,& certã habent significationem,nullam esse adhibendam interpretationem, sed tenorẽ, & formam priuilegij esse obseruandam,iuxta cap. *recepimus*, & c. *porro*, de priuil. Et sumitur etiam ex l. *ille aut ille*, ff. de legat. 3. Quando verò verba sunt aliquo modo ambigua, tunc principaliter quærenda est, & omnibus modis coniectanda intentio concedentis, iuxta cap. *intelligentia*, & cap. *in his*, de verbor. signific. cap. *sedulo*. dist. 38. cum similibus. Et ratio patet ex dictis, quia ex voluntate concedentis pẽdet tota virtus priuilegij.

c. recepimus. c. porrò. *c. intelligentia.* *c. in his.* *c sedulò.*

19. *Supplicatio est spectanda ad indaganda mentem concedentis.* Ad hanc autem coniecturam faciendam,in primis est supplicatio spectanda: nam illi solet Princeps cõformari, cap. *inter dilectos*, §. *cæteri*, de fide instrum. vbi Felin.& alij, & l. *si præses*, ff. de pœnis, & tradit Iason in l. *Gallus*. §. *idem*, ff. de liber.& posth. lect. 1. Matienz. lib. 5. recopil. tit. 2. l. 1. Gloss. 2. n. 3. Gutier. lib. 3. pract. quæst. 17.& 18. n. 42.& 43. Deinde initium ipsius indulti attentè considerandum est, quia iuxta illud solent adiungi omnia subsequentia, vt sumitur ex l. vlt. ff. de hæred. inst.& notant Bart. in l. *ambitiosa*, C. de decretis ab ordine facien. & Panormit. in cap. *aduersùs*, de immunit. Eccles. n. 2. Præterea spectanda est materia subiecta: nam ad illam solent verba accommodari, & præcipuè spectandum est, an sit materia ambitiosa, vel etiam periculosa, ex qua possit sumi occasio ad multiplicandas lites, vel peccata, vt verba coarctẽtur. Præterea circunstantiæ omnes causarum, & personarum diligenter attendendæ sunt: nam hæc omnia cõferunt, tum ad significationem verborum, tũ ad mentem Principis intelligendam. Denique interdum possumus vnum priuilegium per aliud interpretari, & quod in vno defuerit ex alio complere, vt docet Bald. in cap. *auditis*, de præscript. num. 4. & latius Iason in l. *triticum*, ff. de verbor. obligat. n. 6. Quòd si adhuc res sit dubia,& per receptam doctrinam probabiliter definiri non possit, consulendus est Princeps, nisi sit aliquod periculum in mora: nam tunc prudenti arbitrio vti licebit. De quo videri potest Hostiens. lib. 5. sum. titul. de priuileg. §. *quid operetur*.

Supplicatio est spectanda ad indaganda mentem concedentis. c. inter dilectos. Felin. Matienz. Glossa. Gutier. Bart. Panorm. Materia subiecta spectanda. Circunstantiæ diligenter attendendæ. Bald. Iason. Finis priuilegiũ per aliud interpretatur. Princeps quando consulendus. Hostiens.

CAPVT XXIX.

Quibus modis priuilegium per se finiatur, seu quasi ab intrinseco amittatur, & specialiter per temporis lapsum.

1. *De mutatione priuilegiorũ.* DEclarauimus omnia,quæ circa substantiam, varietatem,causas, & effectus priuilegiorum opportuna visa sunt; reliquum est,vt de illorum mutatione, ac destructione dicamus. Constat enim priuilegia eo ipso, quòd iura humana sunt,mutabilia esse, & quantumuis aliqua perpetua dicantur,omnia posse aliquo modo aboleri,ac destrui,vt suprà cap.3.& 5.attigimus,& nunc exactiùs explicabimus. Non est autem hic modus mutationis vnus tantùm, sed multiplex; cùm enim priuilegium sit humana lex, ferè omnes modos mutationis recipit, quos lex humana, de quibus ex professo lib. 6. diximus. Nunc verò ex ibi dictis supponimus, mutationem priuilegij, instar physicæ mutationis circa rem præexistentem versari: ac proinde priuilegium tunc mutari dicitur, quando fuit validum, & talis qualitatis, vel quantitatis, & postea substantiam, vel proprietatem mutauit. Nam si contingat, priuilegium à principio esse nullum, vel impediri, aut suspendi, ne operetur, illa non erit mutatio priuilegij,sed nullitas,vel irritatio,aut suspensio anticipata, de quibus,& de causis earum, explicãdo causas, & effectus priuilegij dictum est; hîc ergo de propria mutatione tractamus.

Multiplex modus mutationis in priuilegio.

Quæ

2. *Mutatio propria duplex partialis, & totalis.*

Quæ diuidi potest primò in totalem, & partialem, per priorem totum priuilegium, & totaliter, ac omnino extinguitur: per posteriorem autem non omnino, sed ex parte priuilegium tollitur, vnde generatim diminutio priuilegij dici potest. Comparantur autem hæ duæ mutationes sicut priuatio integra, quę in termino semper est eadē, quia totum esse destruit, & partialis, quæ secundùm varia accidentia fieri potest. Hoc autem non obstante, variæ sunt mutationes totales, seu destructiones priuilegiorum ex parte modorum, seu causarum à quibus procedunt. Potest enim priuilegium veluti corrumpi instar aliorum accidentium, vel rerum corruptibilium, aut quasi ab intrinseco, & sponte sua, quam vocare possumus puram amissionem priuilegij, aut per contrariam actionem, quæ esse potest, vel intrinseca ipsius priuilegiati, quæ dici solet renunciatio priuilegij, vel alterius extrinseci agentis, & vocabitur reuocatio, seu abrogatio priuilegij, & de his omnibus sigillatim dicendum est: de partialibus autem mutationibus non oportet specialiter dicere, quia in priuilegiis non habet locum propria dispensatio, quia priuilegium vt tale est, non ponit vinculum, quod per dispensationem relaxetur, sed potiùs ipsum priuilegium solet vinculum relaxare. Et ideo non mutatur ex parte per dispensationem, sed per suspensionem, vel partialem reuocationem, aut renunciationem, & ideo explicando integras mutationes, cum proportione declarabuntur partiales.

Varia mutationes totales.

Pura amissio.

Renunciatio priuilegij.

Reuocatio, seu abrogatio.

3. *De pura amissione.*

In hoc ergo capite dicere incipimus de pura cessatione priuilegij. Multis autem contingit amitti priuilegium absque actione vlla contrarij corrumpentis. Declaratur: nam hic corruptionis modus peruenire solet ex defectu alicuius causæ conseruantis; in priuilegio autem plures causæ concurrunt, & ita secundùm modum causarum possunt hi modi multiplicari. Ex his verò duo sunt certi, scilicet ex parte formę, seu qui ad illam reducitur, & ex parte causæ finalis; ex parte verò causæ efficientis res est controuersa, & fortasse non necessaria, vt videbimus: nam de his tribus agemus. De desitione autem ex parte materiæ, non oportebit dicere, quia duplex materia potest in priuilegio considerari; vna est materia, circa quam, & mutatio, quæ ratione illius prouenire potest, reducitur ad causam formalem, vel finalem; vt explicabo; alia est materia subiectiua vt est persona, vel res, quæ est subiectū priuilegij, & de hac, quatenus priuilegiū desinere potest ad desitionem subiecti, satis dictū est suprà circa diuisionē priuilegij in reale, & personale.

Desitio ex parte materiæ

4. *Amissio ex parte formæ.*

Primus ergo modus amissionis priuilegij ex parte formæ sumitur, éstque per temporis lapsum. Qui modus non habet locum in priuilegio perpetuo, vt suprà dixi: in priuilegio autem temporali est clarus, & iuri consentaneus in cap. *de causis*, de offic. deleg. & in l. 2. & 4. C. de precib. Imperator. offeren. & ratio id conuincit. Nam priuilegium temporale dicitur, quod ad definitam tempus conceditur; ergo necesse est finiri, finito termino, quia cessat (vt sic dicam) influxus causæ conseruantis, scilicet, voluntas concedentis, quæ in priuilegio inesse censetur tanquam in signo, & ideo solùm durat, quantum in priuilegio significatur, vel certè (& ferè in idē redit) quia à principio datum fuit sub illa conditione, vt illo tempore finiretur, & ita non fuit productum, nisi cum illa duratione, & ita hic modus prouenit ex parte formæ quia limitata fuit ad tempus, vel expresse, vel equiualenter, vt dicam, & ita fuit à principio imperfecta, & tandem cessauit. Neque in hoc occurrit difficultas, sed videri possunt suprà dicta de priuilegio temporali, & quæ in simili dixi tom. 5. tractando de suspensione ad tempus facta, & Panormit. ac Doctores in c. *cùm accessissent*, de const.

c. de causis.

Panorm.

Atque ad hunc modū reducitur amissio priuilegij sub conditione concessi: nam cessante conditione, cessabit, vt sumitur ex Couar. 1. variar. c. 15. & Molin. tom. 2. de iustit. disp. 298. Ratio verò est, quia tale priuilegium virtute continet in concessione sua temporis, & durationis terminum præfinitum, non quidem fixum, & certum, sed per comparationem ad cōditionem, scilicet, vt tandiu duret, quandiu conditio durauerit, talis voluntas concedentis per adiunctam conditionem significatur, & ideo solùm confert priuilegio durationem proportionatam; tale ergo priuilegium ideo perditur, ablata conditione, quia finitum est tempus, pro quo fuit cōcessum, & ita hic modus amissionis sub prædicto membro continetur. Ex ratione autem facta constat, necessarium esse, vt conditio sit apposita non solùm ad fieri, sed etiam ad cōseruationem priuilegij. Certum est enim vtroque modo adiungi posse, & positam tantùm pro fieri, nō sufficere, vt ad mutationem eius, mutetur priuilegiū, quia tunc priuilegium non pendet in conseruari à conditione, sed tantùm in fieri, seu non est conditionatum quoad perseuerantiam, sed solùm quoad productionem, & ideo impleta conditione in ipso fieri, postea manet priuilegium omnino absolutum, & ideo non perditur mutata conditione. Exemplo res declaratur. Nam si Papa concedat alicui monasterio priuilegium non soluendi decimas, si Episcopus consenserit, & Episcopus semel consentiat, acquiritur priuilegium, nec erit in potestate Episcopi reuocare illud, quia illud non donauit, sed Papa, & licèt Episcopus postea dissentiat, non amittitur, quia non fuit eius consensus requisitus vt conditio perpetua, sed solùm ad valorem concessionis. Secus verò esset, si in priuilegio diceretur, quandiu Episcopus consenserit, vel si conditio poneretur non ex parte priuilegij, sed ex parte actus, seu vsus eius. Vt si diceretur, Concedimus tibi, vt possit non soluere decimas, non resistente Episcopo, vel vt possis conciōnari consentiente Episcopo; tunc enim cessaret priuilegium, cessante conditione; tunc autem non omnino amitteretur priuilegium in se, sed solùm quoad vsum pro illo actu: nam postea irerum consentiente Episcopo, posset quis vti tali priuilegio; quia conditio non fuit apposita pro ipso priuilegio in se, sed tantùm pro vsu. Et ideo modus conditionis ex tenore priuilegij diligenter ponderandus est.

5. *Priuilegium conditionale quomodo cessat.*

Couar.

Molin.

Præterea ad hoc membrum reducentur amissiones priuilegiorum, quæ contingunt per mutationem status, vel alicuius vinculi, à quo talia priuilegia pēdebant tanquam à conditione necessaria, saltem virtuali, seu generali, & ideo desinunt esse desinente cōditione, & ita omnia illa habent certum terminum durationis in concessione præfixum, non in particulari definitum, sed per comparationem ad aliud terminum, seu conditionem. Sic nouitius religionis, dimisso habitu religionis, amittit priuilegia, quibus in probatione gaudebat, quia solùm fuerunt concessa sub illa conditione, seu durante illo viuendi modo. Sic etiam religiosus mutata professione, amittit priuilegia prioris religionis, vt illius sunt, & à fortiori si possit transire à statu religioso ad non religiosum, vel per dispensationem, vel alio modo, amittit priuilegia omnia religiosi, quia statui, seu ratione status potissimè conceduntur, atque adeò dependenter ab illa conditione. Et eadem ratione familiaris religionis intra illam habitans, mutando habitationem, amittit priuilegia, quæ per religionem communicabantur quasi sub conditione illius vnionis cum illa, iuxta regulam traditam à Bald. in l. 1. C. de Episc. & cler. n. 5. Quotiescumque, videlicet, vnus gaudet priuilegio propter vnionem cum alio, cui principaliter concessum est, & in quo solo ratio concessionis inuenitur,

6. *Dictus modus amplius declaratur ex parte status.*

Bald.

tunc dissoluta vnione, & à fortiori interueniẽte morte priuilegiarij, consequenter amittere priuilegiũ alterum, vel alios, quibus per talem communicationẽ priuilegium conceditur. Fundamentum huius regulæ est, quia respectu aliorum concessio illa est virtualiter conditionata, & temporalis, scilicet, quandiu ille vixerit, vel quandiu durauerit vmbra illius, vel coniunctio cum illo, vt sic dicam. Et hoc modo diximus suprà, aliquibus priuilegiis gaudere vxorem ratione mariti, viuente illo, & filios viuente patre, quibus nõ gaudent, mortuo patre, vel etiam viuente, si amisit priuilegiũ. Hoc autem non est vniuersale, vt ibi dixi, & ideo regula Baldi intelligẽda est regulariter seu vbi neq; ex verbis priuilegij, neque ex alio i ure constat maiorem fieri cõmunicationẽ, vt ibidẽ explicuimus.

7. *An per vnum actum amittitur priuilegium.* *Nauar.* *Panorm.* *Felin.* *Bart.*

Tandem ad hunc primum modum amittendi priuilegium pertinet ordinarium dubium. An priuilegium amittatur per vnum actum vtendi illo. Quod attingit Nauar. in c. *placuit*, de pœnit. dist. 6. n. 166. & Panorm. in c. 2. de treug. & pace, & ibi Felin. latè, & ex illis colligi videtur hæc regula, Odiosa priuilegia, quę ad lites dantur, finiri per vnum actum cõsummatum, fauorabilia autem non amitti, etiam finito tali actu, vel vsu. Fauet Bart. in l. vlt. ff. de const. Princ. n. 6. dicens, priuilegium ad agendum in iudicio durare, durante iudicio, & illo finito, finiri; aliíque addunt, priuilegium ad excipiendum non ita finiri, sed esse perpetuum, & sumitur ex Gloss. in l. *falso*, C. de diuers. rescrip. verb. *præmia*, vbi ait, priuilegium ad excipiendũ esse perpetuum. Latiùs tradit Panorm. in c. *cùm accessissent*, de constit. n. 6. Ratio autem esse videtur, quia priuilegium ad agendum, odiosum est, quia est contra alium; ad excipiendum verò est fauorabile, quia est ad propriam defensionem.

Gloss.

8. *Resolutio dubij.*

Sed dicendum censeo, resolutionem proposui dubij non pendere, per se loquendo, ex eo, quòd priuilegium sit fauorabile, vel odiosum, sed ex forma cõcessionis, & vi verborum eius. Nam si priuilegium detur tantùm ad vnum actum, illo finito, finitur priuilegium, siue sit in materia odiosa, siue fauorabili, siue sit rescriptum ad litem, siue ad electionẽ, siue ad indulgentiam; in quacumque enim materia potest tantùm ad vnum actum dari pro arbitrio concedentis. Vnde propter eandem causam idem erit in rescripto ad lites, etiamsi sit ad excipiendum, quia etiã illud potest dari ad vnũ tantùm actũ, quid enim repugnat? E contrario verò si priuilegiũ detur indefinitè ad aliquam speciẽ actuum, vel si detur per modum potestatis ad aliquid agendum absolutè, vt ad eligendum cõfessorem, ad audiendus cõfessiones, &c. tale priuilegium non finitur per vnũ actum, quia de se est vniuersale, vt suprà ostensum est; imò de se perpetuũ, donec reuocetur, si tẽporis limitatio in eo non addatur.

9.

Hoc autem modo potest dari priuilegium tam in materia odiosa, quàm in fauorabili, quia hoc etiam pendet ex arbitrio concedentis, & consequenter in vtraque materia non finietur priuilegium per vnum actum, nec per plures, nisi definiãtur in ipso rescripto. Igitur materia fauorabilis, vel odiosa poterit deseruire ad restringenda, vel amplianda verba rescripti, & interpretandum dari ad hos, vel illos actus, seu effectus, iuxta superiùs dicta. Proxima verò, & per se regula est forma concessionis, an sit definita ad vnum actũ, vel ad certum numerum actuum, nec ne. Quòd primò, & præcipuè ex verborum proprietate colligendum est: quãdo enim datur ad solum vnum actũ, addi solet, semel in vita, vel in morte, vel in anno, aut pro hac vice dũtaxat, vel ad talem effectũ, vel quidpiam simile. Quando verò hoc non additur, regulare est, vt latiùs detur, nisi ex supplicatione facta, vel ex qualitate materiæ, vel aliis circunstantiis contrarium satis constet. Intellecta autem mente concedentis,

Optima regula ad dignoscendum, quãdo priuilegiũ amittit suas vires est forma concessionis.

scilicet, quòd fuerit solùm concedere priuilegium ad vnum actum, verissimum est, illo facto extingui priuilegium, & idem erit de duobus, & quolibet alio certo numero. Tunc autem dico, modum hunc definiendi priuilegij coincidere cum illo, qui est per lapsum temporis in priuilegio designati: nam licèt ibi non determinetur certa mensura temporis absolutè, designatur tamen quasi sub conditione, scilicet, statim ac fuerit actus perfectus. Interdum verò solet designari, vt actus intra tale, seu tantum tempus faciendus sit, & tunc finito tempore finitur priuilegium, etiamsi actus factus non sit, quia sub illa conditione, & mensura fuit datum, vt tradit Bart. suprà, & procedit per se loquendo, an verò limitandum hoc sit, quando per accidens impedimentum intercessit, vt voluit Iason in l. 2. C. de diuers. rescrip. dicemus in sequentib.

Bart.

Iason.

CAPVT XXX.

Vtrùm cessante causa finali priuilegij, cesset priuilegium, & extinguatur.

1. *Causa finalis priuilegij. c. cum cessante.*

Secundus modus, quo finitur priuilegium quasi ab intrinseco, est, cessante causa finali eius, iuxta regulam iuris, *Cessante causa, cessat effectus*, cap. *cum cessante*, de appellat. l. *adigere*. §. *quamuis*, ff. de iur. patronat. Sumitur autem hìc causa finalis propriè, & rigorosè, prout à Iuristis distinguitur à causa impulsiua, quæ solùm secundariò, & per occasionem mouet; causa autem finalis hìc dicitur, quæ est propria, & principalis causa dans sufficientem rationem concedendi priuilegium, atque ita reddens illud iustum, & honestũ, vt sine illa tale non esset. Et sic explicata assertio cõmunis est, vt constat ex Panorm. in cap. *suggestum*, de decim. n. 5. & in cap. *recolentes*, de stat. Monach. num. 1. in fine, Felin. in cap. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. n. 29. Bald. in l. *generaliter*, C. de Episcop. & cler. num. 5. Tiraq. in tract. Cessant. caus. in princip. num. 19. & à num. 210. vsque ad 220. & tota limit. 23. Couar. lib. 1. variar. cap. 20. Gutier. lib. 2. Canonicar. quæst. cap. 15. num. 30. Barbos. in l. 1. ff. solut. matrim. p. 1. à num. 83. & Sanc. lib. 8. de matrim. disp. 30. n. 14. Probatúrque ex c. *Abbate*, in fine, de verbor. signif. vbi id expendit Glossa, & cap. *generaliter*. 16. q. 1. verb. *non deuagantes*, & cap. *tuæ*, de Cler. non resid. & ex l. *ex pacto*, in princ. ff. de vulgar. & pupil. Ratio verò est, quia valor priuilegij pendet à tali causa in fieri, & conseruari; sicut enim non posset concedi, nisi iustum esset, quando concedebatur, ita nec potest durare, nisi, vsus eius sit iustus. Quæ ratio ex sequentibus animaduersionibus elucidabitur.

Panorm. *Felin.* *Bald.* *Tiraquel.* *Couar.* *Gutier.* *Barbos.* *Sanc.* *c. Abbate.* *Glossa.*

2. *In quo priuilegio locum habet dicta doctrina.*

Primò ergo aduertimus, hunc modum definitionis non habere locum in priuilegio, quod non derogat iuri, siue cõmuni, siue alterius tertij, sed est mera gratia, & beneficium Principis, Quia vt tale priuilegium ritè, & licitè concedatur, vel non, requirit causam (vt aliqui volunt) vel licèt illam requirat, vt honestè, & prudenter concedatur (sicut nos diximus) postquam semel facta est concessio, iam non ampliùs requiritur talis causa, quia solùm fuit necessaria respectu voluntatis Principis, vt honestè moueretur; voluntas autè Principis simpliciter contulit beneficium, & ad hoc habuit legitimã causam, & ideo beneficium permanet, etiamsi causa cessauerit. Decet enim beneficium Principis esse mansurum, vt in regula iuris dicitur, quod maximè locum habet in beneficio mero, & fauorabili, quod sine conditione, & absolutè fit. Sicut eleemosyna facta pauperi rata manet, etiamsi desinat esse pauper, & donatio facta amico sẽper durat, etiãsi amicitia cesset. Vnde fit, ad hanc priuilegij amissionem non sufficere, vt sit talis mutatio causæ, quę mutasset voluntatem Principis, si tunc operatura esset,

id est,

id est, quia cessante tali causa eo tempore, quo concessit priuilegium, forte non concederet, vel quia si nunc concessurus esset priuilegium, secundùm præsentem statum rerum non faceret. Nam hæc conditio non variat priorem voluntatem, quæ absoluta, & efficax fuit, vt in simili dixi in materia de Voto.

3. *Priuilegium derogans iuri communi, vel alicuius, duplex.*

Hinc præterea colligo, & aduerto, priuilegium rigorosum derogans iuri communi, vel alicuius, duplex esse posse, vnum est, quod vno actu consummatur, vel perficitur, quia vel solùm est per modum vnius actionis, vel ad summum per modum potestatis ad vnum actum. Aliud est, quod habet tractum successiuum, quia datur per modum potestatis ad successiuè operandum, vel omittendum. In priori ergo genere priuilegiorum, si priuilegium iam habuit consummatum effectum, non habet locum hic modus cessationis, seu desitionis. Quia consummato effectu, iã priuilegiũ non est, sed trãsiit iuxta proximè dicta in præcedẽti pũcto; ergo non est quòd possit desinere cessante causa. Dices; potest retractari effectus, qui per priuilegiũ factus fuerat. Sed contrà, quia aliud est priuilegiũ, aliud effectus priuilegij, vt constat, & non ita pendet effectus à causa priuilegij, sicut priuilegium ipsum, quia priuilegium pendet à sua causa propria, & per se; effectus verò solùm remotè, & per accidens, quatenus ad esse priuilegij necessaria fuit illa causa; ergo non cessat effectus iam factus, licet causa priuilegij cesset. Et confirmatur primò, quia si vsus priuilegij consideretur, vt est actus præteritus, irreuocabilis est; si verò spectetur effectus, quem reliquit, iam est in illo ius acquisitum, & in eo talis est facta mutatio, vt non pẽdeat ex causa priuilegij.

4.

Confirmatur secundò, quia si priuilegium consistat in vnica tantùm actione, quam Princeps per se facit, vt est habilitare personam, legitimare, nobilitate, &c. tale priuilegium potiùs habet rationem cuiusdam dispensationis: dispensatio autem postquam habuit cõsummatum effectum, non retractatur quoad effectum, etiamsi causa mutetur, quia factum legitimè non retractatur, quamuis postea deueniat ad statum, in quo non posset inchoari, vt est reg. 37. iuris in 6. & tradit latè Tiraquel. dicto tract. limit. 12. & Menoch. de præsumpt. lib. 4. præsumpt. 89. num. 196. & patet in dispensatione voti: nam semel facta, non redit votum, etiamsi causa mutetur, & idem est in similibus; ergo idem est de priuilegio quod in vna tantùm actione Principis consistit. Et consequenter idem erit in priuilegio dante potestatem ad vnum actum, quãdo iam operatum est perfectè, ac integrè suum actũ, quia tunc etiam se habet vt dispensatio cõsummata. Quòd si priuilegiarius fortasse nondum fecit actum, quantum ad illum habet priuilegium tractum successiuum, & non comprehenditur sub prædicta regula. Imò hinc etiam intelligitur, quòd licet priuilegium det potestatem generalem, & habeat tractum successiuum in variis actibus: si aliquos actus operatum est, non habet locum cessatio, cessante causa, quoad illos effectus, quia de illis est eadem ratio, nec esset iam cessatio, sed retractio actus perfecti, & consummati. Igitur assertio posita intelligenda est de priuilegio habente tractum successiuum, & prout respicit vsum futurum, sic enim cessare dicitur, cessante causa. Et ita disertè explicuit Panormit. quem Tiraq. imitatur, & eadem est mens aliorum, quos suprà Menoch. refert.

Tiraquel. Menoch.

Panorm.

5. *Obiectio.*

Obiici verò potest l. *expacto*, ff de vul. & pup. vbi priuilegium datum ad substituendum pro filio amente, non solùm dicitur cessare cessante causa quoad futurum vsum, sed etiam retractari quoad iam factum. Quia filio amente ad mentem restituto, dicitur euanescere substitutio iam facta, & redditur ratio, *Quia iniquum incipit esse priuilegium Principis, si ad hunc id va-*

A *lere dicamus: aufert enim testamenti factionem homini sanæ mentis*, vbi Doctores aduertunt, effectum illum reuocari, quia reuocabilis erat, & perseuerantia eius fuisset iniusta. Respondetur primo, illum effectum nõ fuisse plenè consummatum, quia semper erat in fieri, & pendens ab euentu futuro: nondum enim substitutus successerat, & substitutio includebat eandem conditionem, quam priuilegium, scilicet, nisi filius habere posset hæredem. Vnde dicitur secundò, & clariùs, priuilegium illud, vt esset iustũ, a principio fuisse concessum sine præiudicio tertij, & ideo non fuisse substitutionem omnino absolutam, sed quasi sub cõditione, vel præsuppositione amentiæ filij, & impotentiæ ad testandum, ac subinde cessante illa conditione, non propriè retractatur effectus priuilegij iam factus, sed per se desinit, & irritatur, propter conditionem non impletam, quia non fuit absoluta substitutio, sed sub conditione amentiæ, vtique vsque ad mortem, seu dutantis vsque ad effectum decedendi sine testamento ratione illius.

Respons.

B

Tertiò hinc aduerto, necessarium esse, vt causa cesset, non tantùm negatiuè, sed etiam contrariè, vt ea cessante, cesset priuilegium habens tractum successiuum etiam quoad futuros actus. Declaratur ratione, explicando terminos, tunc enim dico causam priuilegij cessare negatiuè, quando ratio, quæ induxit Principem ad concedendum priuilegium, iam non subsistit, nihilominus tamen vsus priuilegij non est iniustus, nec per se contra aliquam virtutem, vt contingit sæpe, & statim declarabitur, exemplis adductis. Contrariè autem dico, cessasse causam priuilegij, quando vsus priuilegij, propter mutationem materiæ, vel circunstantiarum factus est iniustus, vel iniquus, vt v. g. si monasterio applicata esset aliqua pars decimarum alicuius Ecclesiæ, quia tempore concessionis ex reliquo poterat Ecclesia sufficienter sustentari, & prouideri; postea verò mutatis rebus non possit sustentari, si in tota illa parte decimarũ defraudetur, tunc cessat causa priuilegij, & consequenter cessat priuilegium. Hinc ergo facilis est ratio assertionis sic declaratæ, quia priuilegium de re illicita nullum est; ergo priuilegium, cuius vsus factus est illicitus, factum est nullum, quia quoad hoc eadem est ratio de conseruatione, quæ de inceptione, quia neutro modo potest dari licentia ad illicitum perpetrandum. Sicque habet hîc locum principium iuris, *Quod peruenit ad statum, in quo incipere non posset, in eo remanere non potest*, l. *Vranius*, 71. §. *sed cùm dico*, ff. de fideiuss. vbi Gloss. ferè æquiualentibus verbis ait, *quod impedit faciendum, destruere quoque iam factum*. Et in l. *patre*, ff. de his, qui sui, &c. verb. *retinere*, declarat, hoc principium procedere, quando impedimentum est ex parte causę finalis. Ego verò addo, intelligendum esse de impedimento contrario, & tunc destrui quod factum est, quatenus est principium actus futuri, & faciendi, in quo tale impedimentum inuenitur. Denique confirmari hoc potest ex dictis suprà de lege communi, cessare cessante causa per contrarietatem ad legem: nam priuilegium est quædam lex, & tantò mutabilior, quantò specialior, iuxta legem *eius militis*, §. 1. ff. de militar. testam. vbi Glossa id notat verb. *quocumque modo*, & ibi alij Doctores, & Tiraquel. dicto tract. limitat. 11. ad finem; ergo.

6. *C. ßatio causæ contrariè necessaria est vt cesset priuilegium.*

Cessare negatiue quid sit, & quid contrarie.

C

D

E

Glossa.

Tiraquel.

Altera verò pars, scilicet, priuilegium ex vera, & subsistente causa legitimè obtentum non amitti propter solam cessationem causę negatiuam. Declaratur primò exemplis: nam priuilegium non soluendi decimas datum monasterio propter indigentiam, non cessat, etiamsi monasterium iam non indigeat, sed aliunde habeat, vnde sufficiẽter ali possit. Item priuilegium retinendi plura beneficia simul, quia neutrum sufficiebat ad sustentationem, non extinguitur, etiamsi

7. *Altera pars assertionis declaratur.*

etiamsi vnum beneficium crescat, & fiat sufficiens ad congruam sustentationem. Item priuilegium ad anticipandum tempus recitandi diuinum officium vltra commune ius datum alicui propter nimiam occupationem alicuius muneris, non videtur cessare, etiamsi munus relinquat, nisi in ipso priuilegio dicatur, *Quandiu tale munus exercueris*, vel aliquid æquialens. Item in religionibus sunt multa priuilegia propter causas, & rationes, quæ re vera per temporum varietatem, & morum mutationem cessarunt, & nihilominus non censetur cessasse priuilegia. Ratio verò est, quiâ tunc licèt ratio cessauerit, non est factum iniquum priuilegium, quia vsus eius nec iniustus, aut pernicious, nec illicitus factus est, vt supponitur; ergo non est cur priuilegium censeatur statim euersum, ac destructum. Et confirmatur etiam exemplo legis communis, quia non cessat obligatio eius ex eo, quòd negatiuè tantùm cesset ratio eius in particulari.

8. *Retorquetur argum.*

Sed contra hanc partem retorqueri potest vtraque ratio. Nam in primis vt priuilegium cesset, satis est, quòd conseruatio priuilegij fiat illicita propter mutationem, vel cessationem causæ, licèt vsus priuilegij, id est, actus ipse, qui ex priuilegio fieri solebat, per se non sit illicitus; sed vt priuilegij conseruatio sit illicita satis est, quòd cesset ratio eius negatiuè, neque oportet, vt in ipso vsu orta sit aliqua malitia, vel iniquitas distincta ab illa, quæ resultat ex cessatione priuilegij; ergo. Maior patet, quia non est præsumendum, Principem facere aliquid illicitum; ergo neque quod conseruet priuilegium eo tempore, quo facta est illicita eius conseruatio, sed potiùs præsumendum est à principio illud concessisse cum ea intentione, vt esset, quamprimum duratio eius facta fuerit, illicita. Minor autem probatur ex principio iuris suprà posito, *quod in aliquo euentu inchoari non possit licitè, non potest in eodem subsistere seu conseruari.* Nam hoc eandem rationem veritatis habet in ipso priuilegio, quam in vsu eius. Et fortiùs vrget illud principium, prout habetur in lege prima, ff. de condict. sine causa, & in lege, *nihil interest*, ff. de nautico fœnor. scilicet, *paria esse à principio non habuisse causam, vel illam esse desiisse*, quod ita recipitur à Iuristis, vt videre licet in Tiraquel. dicto tractat. in princip. num. 14. sed si à principio non fuisset illa causa, priuilegij concessio fuisset illicita: nam supponimus esse causam finalem, & principalem, sine qua concedere priuilegium iuri derogans, iniquum esset, vt suprà ostensum est; ergo similiter conseruare priuilegium, cessante illa causa, est iniquum. Et ita in exemplis adductis dicendum erit, vel illas causas non fuisse principales fines, sed motiuas, vel non fuisse adæquatas, vel si tales fuerunt, cessasse priuilegia, quia perseuerantia illorum facta est iniqua.

Tiraquel.

9. *Confirmatur exemplo.*

Declaratur, & confirmatur exemplo dispensationis: nam si concessa sit ad vsum habentem tractum successiuum propter causam necessitatis tanquam principalem, & adæquatam, cessante necessitate, cessat quoad actus residuos, etiamsi in illis non sit noua malitia. Patet in dispensatione non ieiunandi pro tota Quadragesima propter debilitatem virium, vel nimium laborem: nam si in medio Quadragesimæ cesset necessitas, cessabit dispensatio quoad actus residuos, quia alias esset irrationabilis dispensatio, idémque dicendum erit in exemplo suprà adducto de licentia non recitandi, vel anticipandi horas, si necessitas re vera fuit causa adæquata, alias non est ad rem; ergo idem erit dicendum de priuilegio, quia & dispensationem continet, & quoad hoc habet eandem rationem. Vnde obiter etiam aperitur æquiuocatio, quę committi potest in superiùs dictis. Quando enim dicitur debere cessare causam priuilegij, ita vt vsus eius redditus sit illicitus, dupliciter id intelligi potest. Primò vt debeat reddi illicitus per se, & ab intrinseco, ita vt sit contra iustitiam, vel contra naturalem legem, & hoc quidem licèt sufficiat, vbi contigerit: falsum autem est, esse necessarium, vt cóstat in exemplis adductis de dispensatione. Secundò intelligi potest, necessarium esse, vt vsus priuilegij fiat illicitus saltem contra ius positiuum, & hoc quidem est verũ, est tamen consequens ad cessationem dispensationis, seu priuilegij, non tamen est causa cessationis priuilegij, & ideo propter illam rationem non rectè dicitur, tũc cessare causam priuilegij contrariè, quia cessatio causæ, quæ supponitur ad cessationem priuilegij, tantùm est negatiua. Assumptum declaratur in exemplo dispensationis. Nam eo ipso, quòd cessat necessitas comedẽdi carnes, fit illicitus ille actus, non quia habeat intrinsecã malitiã, sed quia est prohibitus, & tali personæ iam incipit esse prohibitus, cùm antea non esset, quia iam cessauit dispensatio; ergo malitia actus non est causa cessationis dispensationis, sed ad illam consequitur. Dispensatio autem ipsa solùm ex carentia negatiua (vt sic dicam) & pura cessatione causæ cessauit. Sic ergo erit in priuilegio, quod vim habet cuiusdam dispẽsationis. Quod si quis dicat, etiam tũc cessare contrariè causam, quia facit illicitam conseruationem priuilegij, in primis de nomine disputabit, & deinde non poterit distinguere negatiuam cessationem à contraria, nec declarare quando causa priuilegij cesset tantùm negatiuè.

Vsus priuilegij dupliciter illicitus.

10. *Retorquetur argumentum à lege desumptum.*

Tandem retorqueo argumentum à lege desumptum. Nam lex communis in particulari non desinit obligare, cessante tantùm negatiuè causa eius in illo particulari, quia non cessat tunc causa eius adæquata etiam in illo particulari; at verò si finis legis cesset in vniuersali, & generaliter, etiamsi tantum negatiuè cesset, lex cessare censetur, quia fit inutilis, & consequenter irrationabilis, etiamsi vsus eius aliam particularem malitiam habere non incipiat; ergo cum proportione loquendo idem dicendum est de priuilegio, cessante fine eius negatiuè. Probatur consequentia, quia priuilegium est lex particularis, vnde ita comparatur ad finem suum particularem, sicut lex vniuersalis ad finem vniuersalem, quia tum adæquatus est finis particularis legi particulari, sicut vniuersalis vniuersali legi; ergo.

11. *Defenditur tradicta regula.*

Fateor, rem esse intricatam, & perplexam, vt solent esse hæ res morales, quando generales regulę tradendæ sunt, quæ vix possunt esse regulares, nedum infallibiles. Dico nihilominus, absolutè veram esse regulam indicatam, vt priuilegium cesser, non satis esse causam eius finalem negatiuè cessare, etiam adæquatè. Loquor autem nunc de causa finali more aliquorum Iuristarum, id est, de illa, quæ ita mouit Principem, vt fuerit vnica, vel ita principalis, vt si illa non adfuisser, Princeps non concederet priuilegium, vt exponunt Panormit. Deci. Couar. Tiraq. & alij, vt in lib. de simo. c. 44. latiùs tractaui.

Panor Decius. Couar. Tiraquel.

12. *Cessatio negatiua non est sufficiens vt cesset priuilegium.*

Dico ergo, cessationem huius causæ merè negatiuã non esse sufficiẽtem causam, vt cesset priuilegium. Et idem dico de dispensatione. Et confirmatur ac declaratur exẽplo de dispẽsatione voti. Nam si concedatur fœminæ dispensatio in voto castitatis propter morale periculum incótinentiæ, ita vt hæc sit causa expressa in indulto, & vnica, & illa postea nubat, non obligabitur ad non petendum debitum, etiamsi pro certo supponamus, quoad hoc cessasse periculum incótinẽtiæ, quia sufficienter subuentũ est periculo incótinẽtiæ fœminæ si sit in statu, in quo possit licitè reddere, quia honestæ fœminę vix solent petere. Dices, tũc nó cessare omnino causam, sed tantùm quoad aliquid. Sed hoc non satisfacit, tum, quia eadem est proportio

Instantia.

Resoluitur.

tio partis ad partem, quæ totius ad totum. Tum etiam quia alias si tanta est dependentia à causa, vt licitè dispensatio concederetur, debuit a principio ita intelligi, vt esset ad contrahendum matrimonium, & ad reddendum, non verò ad petendum, quia respectu integræ dispensationis non erat adæquata causa. At hoc est mutatum, & nimis scrupulosum; ergo etiam interpretatio priuilegij sub intellecta conditione, vt non duret, cessante causa tantùm negatiuè, est nimis dura; & scrupulis plena, & ideo nec necessaria reputanda est ad licitam concessionem, nec consueta, aut præsumenda.

13. *Confirmatur prædicta doctrina exemplo dicto.*

Quod amplius corroboro, vrgendo idem exemplum: nam si in eo casu fœmina illa viduetur in ea ætate, vel dispositione, in qua iam non timet periculũ continentiæ, nihilominus iterum nubere potest licitè; ergo non cessat dispensatio, cessante causa negatiuè; ergo nec priuilegium. Antecedens probatur, quia suppono, in dispensatione non dici, vt semel, vel pro vna vice nubere possit, sed absolutè, quòd dispensatur in voto castitatis; ergo ex illius vi poterit iterum nubere, tum quia illæ diuersæ formæ dispensandi, quæ solent esse in vsu, ostendunt, plus concedi per secundam, quàm per primam, tum quia verba indefinita æquiualent vniuersali in his dispositionibus, vt suprà ostendi, & ita illa dispẽsatio est absoluta, & perpetua: tum denique quia alias non esset propria dispensatio voti, sed quasi suspẽsio. Vt si humanus creditor remittat debitori debitum simpliciter, & absolutè propter paupertatem eius, licèt hic veniat ad pinguiorem fortunam, non tenetur soluere, nec remissio retractatur propter cessationem causæ; si autem non absolute remitteret, sed quamdiu esset pauper, tunc acquisitis diuitiis tenetur soluere; prior autem non fuisset remissio, sed suspensio debiti. Voti autẽ dispẽsatio est quædam remissio debiti ad Deum, & propter causam præsentem potest fieri absolutè, & ita fit per propriam, & absolutam dispensationem, ideóque etiamsi cesset causa non redit debitum, nec retractatur dispensatio. Sic ergo dicendum censeo de priuilegio: est enim vel remissio, vel donatio, vel aliquid æquiualens, quæ semel facta de se permanens est, licet causa, quæ ad illam faciendam principaliter induxit, cesset, & ita cessatio negatiua causæ non est sufficiens, vt priuilegium cesset, quamuis hæc regula aliquam limitationem, vel exceptionem recipiat, vt respondendo ad propositam difficultatem melius explicabo.

14. *Ad principalem difficultatem resp.*

Ad principalem ergo difficultatem respondeo, in ea supponi vnum, quod nec necessarium, nec verum est, scilicet, conseruationem priuilegij fieri malam cessante causa concessionis. Aut enim per conseruationem intelligitur positiua actio conseruans priuilegium: & sic falsum est, priuilegium semel concessum indigere conseruatione concedentis, quia in rigore satis est, vt non retractetur ab habẽte potestatem, quia, siue Princeps malè faciat, siue bene, non retractando, & sine id omittat ex ignorantia, siue ex voluntate, priuilegium permanebit sine alia positiua cõseruatione concedentis, si aliunde prauu non fiat, vel corrumpatur, aut finiatur. Et ita in rigore falsa est maior, quia est affirmatiua de subiecto non supponente, seu impossibili, quia conseruatio non potest fieri illicita, cùm non sit actio humana, imò licèt speculatiuè res consideretur, talis consideratio priuilegij non est permanentia prioris actionis, vt fuit actio, sed est tãtùm permanentia ipsius effectus, qui fuit ius aliquod, vel potestas acquisita, qui effectus semel factus iam non pendet positiuè in conseruari à concedente, sed tantùm negatiuè, vt non retractetur, iuxta infrà dicenda. Sic ergo talis conseruatio non potest fieri mala. Quòd si ipsa perseuerantia priuilegij vocetur conseruatio, etiam illa non potest fieri mala; per ordinem ad concedentem, quia non est actio eius, nec habet nouam dimanationem ab illo, & prima, quam habuit, fuit bona, & iam pertransiit: fuit enim a concessione præterita, quæ bona fuit, vt supponitur. Solùm ergo potest illa perseuerantia fieri mala, si priuilegium fiat malum dando licentiam ad actum, vel vsum iniquum, quod non fit per solam cessationem negatiuam causa, sed necessarium est, vt cesset cõtrarie, sicut explicatum est. Vnde probationes, quæ in illa ratione adduntur, omnes procedunt ex suppositione falsa, scilicet, quòd priuilegium duret per actionem positiuam, quæ vere sit actio libera concedentis. Et ita non rectè applicantur principia iuris ibi citata, quia intelligenda sunt de causa, à qua pendet effectus in fieri, & conseruari, quamuis etiam possint alio modo intelligi, vt paulo pòst dicam.

Ad rationes contrarias.

15. *Obiectio.*

Dicet verò aliquis, ipsammet priorem actionem cõcessiuam priuilegij vocari conseruationem eius: nã in virtute illius permanet, & tantum durat, quantum fuit per illam intentum, & non amplius, vt in præcedẽti puncto dicebamus. Et ita sensus propositionum in ea difficultate sumptarum est, intentionem concedentis esse, vt solum duret priuilegium, quamdiu causa eius durauerit: nam alioqui fieret illicita conseruatio, non quæ in re sit distincta a concessione, vel quæ in re duret, illa transacta, sed quæ virtute illa includitur, & moraliter permanere censetur, quamdiu non retractatur. Tamen licèt sit vna actio, dicitur magis fieri illicita vt conseruatio, quàm vt concessio, quia concedere tale priuilegium pro tempore durãtis causæ licitũ fuit: concedere autem illud, vt duret etiam cessante causa, esse illicitum. Et ita dicitur constituere fieri illicita ex illa hypothesi, non quia malitiam illam de nouo acquirat, quando desinit esse causa, & priuilegium conseruatur, sed quia à principio habuisset hanc malitiam, si concessio cum tali intentione fieret. Et quia hoc præsumendũ non est, inde necessariò fit, vt concessio talis à principio fuerit, vt ad conseruationem priuilegij cessante causa non sufficiat.

16. *Ostenditur inefficacia rationis facta.*

Hic autem discursus esset efficax, si probaretur, concessionem priuilegij futuram fuisse illicitam, nisi daretur cum illa intentione formali, vel virtuali, vt non duret, nisi quamdiu causa durauerit: nam inde rectè sequitur, desinere esse, deficiente causa, & hanc illationem recte etiam probant principia iuris adducta, quæ hunc etiam sensum optimè habere possunt. & est optimum exemplum in c. *Abbate*, de verbor. signifi. in fine, ibi, *Tandiu monasterium ipsum huc honoris debeat prærogatiua gaudere, donec ibidem viguerit obseruantia regularis.* Vbi clarè ponitur causa illa, seu circumstantia vt necessaria ad conseruationem priuilegij, & redditur optima causa, in qua explicatur, illum terminum designari, vt possit esse licitus vsus priuilegij, scilicet, *vt idoneæ personæ inuenantur in illo* (monasterio) *qui possint in Abbatem assumi.* Atque ita illa desitio priuilegij ferè reducitur ad modũ amissionis priuilegij positum in cap. præcedente: nã tunc duratio causæ est veluti conditio requisita, vt duret priuilegium.

17. *Soluitur argum.*

Verumtamen illud assumptum non satis probatur, nec probari potest vniuersaliter, vt probãt exempla adducta, præcipuè de priuilegio non soluendi decimas, & de dispensatione absoluta voti castitatis. Ratione etiam declaratur, quia multa illicitè fiunt, quæ tamen facta licitè conseruantur; ergo è contrario multa licitè conseruantur in esse, quæ tunc non possent licitè de nouo fieri; ergo licèt priuilegium ex defectu causæ perueniat ad statum in quo non posset licitè incipere, poterit licitè, & honestè permanere; ergo à principio potuit honestè cõcedi sub intẽtione absoluta donãdi, & vt permaneat, licèt præsens causa necessaria ad concessionem esset, quamdiu vsus eius nõ fuerit alioqui illicitus. Probatur hæc consequẽtia,

Ratio resp.

tum quia plus requiritur ad honestandam rei productionem, quàm ad honestandam permanentiam rei iam productæ. Tum quia qui donat indigenti, non tenetur semper limitare donationem, pro tempore indigentię, etiamsi fortasse non posset licitè donare, nisi propter indigentiam; ergo idem est cum proportione in priuilegio, quod veluti quandam donationē continet. Tum prætetea, quia decet, beneficium Principis esse mansurum, etiamsi causa, quæ ad benefaciendum mouit, nō maneat, dummodo beneficium ipsum possit prodesse accipienti sine iniustitia, vel iniquitate, quia alioqui non esset largitio, sed quasi mutatio, & inde dubia, & scrupuli in subditis orirentur circa intentionem Principis, & circa causam, quæ illum substantialiter mouit, quia sæpe latet, & non facilè intelligitur. Tum denique, quia licèt causa mouens Principem sit temporalis, & transiens, potest esse sufficiens ad perpetuam largitionem, vt cōstat, quia sicut apud Deum momentanea tribulatio æternum gloriæ pondus operatur, ita apud Principes momentanea victoria parentis comparat filiis perpetuam nobilitatem. Et simili modo apud Pontificem præsens vtilitas, vel austeritas religionis potest esse sufficiens causa, vt ei priuilegia perpetua concedantur, quæ durent, etiamsi cessset illa vtilitas, vel austeritas, & religio perueniat ad illum statum, in quo imprudenter talia priuilegia illi concederentur. Ergo vt cōcessio priuilegij sub ratione quacumque spectata licita sit, non est necesse, vt includat illam limitatam intentionem, vt solùm duret quamdiu causa durauerit. Eo vel maximè quòd si cessante causa priuilegium fuerit reuocabile, successor concedentis iudicare poterit, an talis reuocatio expediat, necne, & hoc est sufficiens, & suaue remedium, vt statim declarabo; ergo vt intentio concedentis sit licita, hoc sufficit, & ita nullum indicium sufficiens supereſt præsumendi intentionem magis rigorosam, & limitatam, & ideo præsumenda non est, cùm præsumptio sit præter absoluta verba concessionis, vt suppono, & præter generales regulas de Principum beneficiis conseruandis, & ampliandis, quia illa limitatio intentionis est valde odiosa, & scrupulosa; non est ergo admittenda, nisi vbi euidenter fuerit necessaria.

18. *Ad confirmationē resp.*

Ad confirmationem igitur illius difficultatis consequenter respondeo, etiam in dispensationibus non esse generaliter veram illam regulam, vt mihi probat argumentum ex voto assumptum. Propter exemplū verò ibi adductum de dispensatione priuilegij in ieiunio ob necessitatem, addo, in dispensationibus habētibus tractum successiuum habere nostram doctrinam exceptionem aliquam: nam in illo casu fateor, dispensationem non extendi vltra tempus, pro quo durat necessitas. Ratio verò clara est, quia sola necessitas in illo casu talis est, vt non possit iustificare dispensationem, nisi adæquatè (vt sic dicam) & commensuratè ad durationem suam. Nam debilitas hodierna nihil confert ad excusationem crastinam, si pro de futura nullo modo duratura est, quod ex qualitate materiæ, & conditione causæ & dispensationis est adeò notum, vt ferè apertè statim appareat talis intentio dispensantis. Hoc autem non ita est in omnibus causis præsentaneis dispēsationum, & multò minùs priuilegiorum, & ideo non potest inde sumi generalis regula, sed potiùs contraria regula statuenda est, propter cessationem negatiuam causæ non statim desinere priuilegium, nisi contrarium moraliter appareat ex conditione causæ, & imperfectione eius comparatæ ad priuilegium, vel dispensationem in illo inclusam. Quòd si aliquando ex parte causæ res fuerit dubia, aliæ circumstantiæ considerandæ sunt, & si materia non fuerit nimis odiosa, in fauorem potiùs est inclinandum, vt in exemplo illo de priuilegio anticipandi horarum recitationem propter muneris occupationem, dubium esse potest, an actualis necessitas occupationis, vel munus ipsum trahens regulariter talem occupationem, dederit causam priuilegio, & in tali dubio hoc posteriori modo interpretandum est, ita vt non oporteat singulis diebus attendere ad actualem necessitatem, vt licitus sit priuilegij vsus, & sic de aliis.

19. *Ad aliā partem respondetur.*

Ad id autem, quod additur de æquiuocatione cōmissa in declaratione de duplici cessatione causæ negatiuè, vel contrariè, negamus assumptum; ita enim illa distinctione vtimur, sicut illa communiter vtuntur auctores, vt suprà ostensum est tractando similem quæstionem de cessatione legis, cessante causa. Sensus ergo est, talem requiri mutationem in causa, quæ reddat iniquum priuilegium ex parte actus, ad quem datum est, & consequenter esse necessarium, vt actus fiat malus, non tantùm consequenter ex cessatione priuilegij, sed aliunde, ita vt propter illius malitiam, seu nouam moralem conditionem priuilegium factum sit prauum, vel nociuum. Et in hoc sensu procedunt omnia, quæ diximus cum rationibus factis. Nec contra illum procedit exemplum de dispensatione in ieiunio, quia non in omnibus dispensationibus id locum habet, sed solùm vbi materia, vel causa id postulat, vt dixi, & patet à contrario in exemplo de dispensatione in voto. Imò in illo & in similibus de dispensatione in irregularitate, illegitimatione, &c. non solùm hoc inuenitur, vt non cesset, cessante causa, verùm etiam nec retractari possit à dispensante, quia dispensatio abstulit impedimentum, vel obligationem, quæ à solo dispensante iterum fieri non potest, propter solam negationem causæ, talis enim est obligatio voti, vel tale impedimentum est irregularitas, &c. Vnde etiam respondeti potest non in omnibus æquiparandum esse priuilegium cum actuali dispensatione, quæ non est propriè priuilegium, vt suprà dixi, quia priuilegium est per modum cuiusdam iuris, & potentiæ; dispensatio autem per modum actionis, quæ non censetur fieri tota simul, quando effectus est successiuus, & causa dispensationis est etiam successiua, quæ non proportionatur actioni, nisi quatenus cum illa extenditur, & durat; extra hunc verò casum, & similes durare potest effectus dispensationis pluſquam eius causa, & idem contingit regulariter in priuilegio, vt dixi.

Priuilegium non in omnibus æquiparandū actuali dispensationi.

20. *Ad instantiam respondetur.*

Denique ad instantiam sumptum ex æquiparatione legis cum priuilegio, dico, posse sustineri æquiparationem, si priuilegium consideretur sub ratione legis obligantis; secùs verò esse, si spectetur in ratione priuilegij concedentis fauorem: nam sub ea ratione non est propria lex, & ideo non oportet, proportionem in omnibus seruare ad legem, & præsertim in eo, quod in argumento intenditur. Declaratur, quia lex inducit obligationem, non autem priuilegium per se, & vt fauorem præbet tali personæ. Vnde fit, vt lex communis, cessante negatiuè, & in vniuersali fine eius, cesset, quia facta est inutilis communitati, & consequenter desinit esse lex, quia amittit proprietatem, quæ est de essentia legis. Vnde rectè etiam dici potest eo ipso fieri prauam in ratione legis, quia imponere onus inutile communitati iniquum esset: ac denique sub ea ratione non malè dici posset talis cessatio causæ non tantùm negatiua, sed etiam contraria legi, quia tollit iustitiam eius, sicut in actu indifferente ex obiecto, & bono ex fine honesto, cessatio, vel carentia talis finis dici potest contraria tali actui sub ratione meriti, aut virtutis. At priuilegium de se non est onus, sed fauor priuilegiarij, & licèt ratio concedentis cesset, seu transeat, non statim fit inutile priuilegium ei, cui concessum est, nec etiam oneroſum, & ideo ex hac parte non proce-

Limitatio prædicta doctrinæ.

Ratio limitationis.

Lex quomodo sit prava.

procedit in illo dicta ratio, vt cessare debeat. Et consequenter etiam vt habet rationẽ legis respectu aliorum, cessat vtilitas eius, nec propriè tunc cessat finis eius sub ratione legis, quia necesse est, vt durante fauore priuilegiarij, & vtilitate eius, duret in aliis obligatio non violandi ius eius. Quòd si contingat non solùm cessare finem priuilegij, sed etiam ipsum fieri omnino inutile, tunc probabile est amitti priuilegium tam in ratione legis, quàm in ratione priuilegij, & quoad hoc seruari aliquam proportionem inter legem communem, & priuilegium, etiam vt priuilegium est, semper tamen est diuersitas in modo, & ratione: nam lex facta inutilis fit nulla & facto, & iure, quia fit iniusta: priuilegium autem inutile fit nullum, non quia sit iniustum, sed quia, vel fit moraliter impossibilis vsus eius, vel non appetibilis. Et ita est nullum facto ipso, potiùs quàm iure. Item hæc nullitas non prouenit in tali priuilegio, ex solo defectu causæ finalis, sed ex defectu materiæ, quæ ex aliis causis, vel circumstantiis facta est inutilis: nam sola cessatio finis concedentis ad tantam mutationem non sufficeret regulariter loquendo, vt dixi.

21. *Priuilegium cessat, cessante causa finali dupliciter.*

Ex quibus omnibus aduerti potest quartò, dupliciter posse intelligi cessare priuilegium, cessante causa finali, scilicet, ipso facto, vel media actione hominis, quod multum interest. Nam priori modo priuilegium fit statim nullum, posteriori autem modo fit tantùm retractabile, quod longè diuersum est, vt constat ex suprà dictis de irritatione legum, quæ hîc cum proportione locum habent. Igitur omnia, quæ in hoc puncto diximus, intelligenda sunt de amissione ipso facto: nam hæc est propria cessatio priuilegij, seu desitio ab intrinseco, de qua nunc tractamus. Vnde in eodem sensu dictum est, cessante causa negatiuè tantùm, non statim cessare, id est, annullari, & irritum fieri ipso facto priuilegium, & hoc etiam suadent rationes factæ. Cùm hoc tamen stat, vt priuilegium fiat irritabile per cessationem tantùm negatiuam causæ, quia ex illa sumi potest iusta ratio, propter quam priuilegium reuocetur. Et de hac irritatione loquũtur multa iura allegata; & declarat Deci. in l. *in ambiguis* 85. §. *non est nouum.* ff. de regul. iuris, num. 4. Fauent etiam huic doctrinæ omnes, qui dicunt, post acquisitum ius perfectè, & consummatè, non cessare gratiam, vel fauorem Principis etiamsi causa cesset, vt tradunt Panormit. in cap. *post translationem*, de renunciat. n. 17. Tiraquel. & Menoch. suprà cum aliis, quos referunt, & Gutier. lib. 1. Canonicarum quæstion. cap. 15. num. 22. qui loquuntur de dispensatione: est autem idem de priuilegio, per quod iam est ius acquisitum, nisi enim reuocetur, non amittitur, propter cessationem solam causæ, nisi talis sit, quæ vsum eius reddat illicitum.

Dicta in hoc puncto de cessatione ipso facto sunt intelligenda.

Decius.

Panorm. Tiraquel. Menoch. Gutier.

22. *Cessatio causæ etiam contraria debet esse perpetua.*

Quintò aduerto, vt priuilegium extinguatur dicto modo, necessarium esse, vt cessatio causæ etiam contraria sit perpetua: nam si solùm sit ad tempus, non extinguetur priuilegium, sed solùm suspendetur eius effectus. Ratio est, quia tunc vsus priuilegij non fit simpliciter, & perpetuò prauus, sed ad tempus; ergo nec priuilegium in se fit simplicitet iniquum, cum pro alio tempore possit habere honestum vsum; ergo nec simpliciter irritatur, sed ad summum pro tunc suspenditur. Confirmatur, quia priuilegium, v. g. immunitatis ab oneribus, vel muneribus, seu contributionibus, rempore necessitatis non valet, nec iustus erit illius vsus, cùm necessitas careat lege, ne dum priuilegium, & tamen non propterea extinguitur, licèt pro eo tempore vsus eius suspendatur, vt suprà libro quinto latè diximus; ergo similiter & cætera. Item indultum Pontificium ad dispensandum, deficiente causa ante illius executionem, suspenditur, ne liceat vsus eius, non tamen ita extinguitur, quin redeunte causa tempore habili, valeat, & licitus sit eius vsus, vt rectè tradit Sanci. lib. 8. disput. 30. num. 16. ergo similiter, &c. Denique lex, cuius obligatio cessat, cessante causa, non statim extinguitur, sed suspenditur: nam redeunte causa iterum obligat, vt latè Mencha. lib. 1. controuers. illustr. cap. 46. num. 3. & lib. 1. de succes. in præfat. a num. 67. ergo, &c.

Sanc.

Mencha.

Sextò, & vltimò in puncto aduerto quod suprà dixi, in hoc, & præcedenti modo amittendi priuilegium includi desitiones, vel mutationes, quæ in priuilegio resultare possunt ex mutatione materiæ, circa quam versãtur; nulla enim materiæ mutatio extinguit priuilegium ipso facto, nisi, quæ vsum eius reddit vel iniquum, vel inutile, vel de quo aliunde constare possit, non cecidisse sub intentionem legislatoris. Quoties autem per mutationem materiæ vsus fit iniquus, vel inutilis, cessat finis priuilegij maximè intrinsecus, qui esse debet vsus aliquis vtilis, & honestus. Si autem extra hos casus contigerit, vsum priuilegij esse contra, vel extra intentionem concedentis (quod rarò accidet, vt dixi) tunc necesse est, vt id proueniat ex aliqua limitatione addita in forma priuilegij, vel de qua sufficienter constet ex tenore eius, & tunc cessatio illa pertinebit ad defectum formæ, vt ex dictis de primo puncto constat, & ita solùm supereſt dicendum de defectu ex parte efficientis.

23. *Mutatio aliqua ex parte materiæ circa dictus declarantur.*

CAPVT XXXI.

Vtrùm priuilegium expiret per mortem solam concedentis.

1. *Modus amissionis priuilegij, ex morte concedentis.*

HIc est tertius modus amissionis priuilegij, qui cogitari potest, de quo dubitatur, an verus sit. In quo generalem regulam constituo, priuilegium non amitti propter mortem concedentis, nisi concessio illius in sua forma illam limitationem contineat. Atque ita pro generali regula, & sine exceptione haberi potest, priuilegium semel ritè comparatum, non cessare, vel amitti per mortem concedentis per se, & vt spectat ad defectum, & carentiam causæ efficientis. Hæc assertio communis est, & sequitur ex regula iuris, quòd gratia semel obtenta, non cessat per mortem concedentis, iuxta cap. *si super gratia*, de officio delegat. in 6. & cap. *is cui nulla*, de præbend. in 6. ex quibus iuribus illam regulam colligunt Glossa ibi, Archid. & Anchar. item Deci. in cap. *relatum*, de offic. delegat. num. 3. Rebuff. in pract. 2. p. tit. de *Grati.* §. *rationi congruit*, per totum, Molin. lib. 2. de primogen. cap. 7. num. 63. Anton. Gabr. lib. 6. titulo de præbend. conclus. 1. Summistæ verb. *gratia*, Nauarr. §. *in Leuiti*, notab. 31. num. 25. & in summa cap. 27. num. 153. & cons. 2. de officio delegat. & cons. 1. de priuileg. num. 1. Gutier. lib. 1. de Canon. quæstion. cap. 15. num. 24. & lib. 2. cap. 17. à principio. At priuilegium est quædam gratia; ergo eadem regula in priuilegio verum habet, quod non cessat per mortem concedentis. Ratio verò regulæ, etiam prout de gratia generaliter datur, esse potest, vel quia ius ipsum ita declarauit huiusmodi concessiones in fauorem factas, sub quibus priuilegia continentur: vel certè quia talis declaratio iutis supponit hanc esse intrinsecam rationem gratiæ, vel certè esse maximè consentaneam illi: nam gratiæ concessio est quædam moralis largitio, vel donatio: donatio autem semel facta non finitur morte concedentis.

Priuilegium rite comparatum non cessat per mortem cõcedentis.

cap. si super gratia. cap. is, cui nulla. Glossa. Archid. Anchar. Decius. Rebuff. Molin. Anton. Gabr. Nauar. Gutier.

2. *Multiplex explicatio prædictæ regulæ.*

Hæc ergo regula multis modis explicanda est, & quando amplietur, vel limitetur. Primò ergo videri potest, regulam positam, eius ratione attenta, solùm procedere in priuilegio omnino fauorabili: nam illud est propria gratia, nó verò in priuilegio odioso:

1. *Dubium.*

nam

nam illud licèt sit fauor respectu eius, cui conceditur, odium continet respectu aliarum, & ita non est pura gratia, sed mixta, ideóque non debet sequi regulam gratiatum. Atque ita videntur sensisse Glossa in cap. pen. de Cleric. non residen. verb. *licentia*, & Antonin. ibi n. 7. Sylvest. verb. *indulgentia*, quæst. 5. n. 16. Angel. n. 7. qui specialiter loquuntur de licentia non residendi, quia est odiosa propter Ecclesiæ præiudicium. Quæ ratio si solida esset, idem consequenter dicendum esset in omni priuilegio odioso. Nihilominus tamen verius est, regulam positam generaliter habere verum in omni priuilegio, etiamsi deroget iuri communi, vel alicuius tertij. Ratio est, quia iura citata absolutè loquuntur de gratia, & non distinguunt inter eam, quæ alteri præiudicat, vel non præiudicat; ergo neque nos distinguere debemus sine textu, vel ratione cogente. At priuilegium etiam rigorosè sumptum pro illo, quod derogat iuri, est vera gratia absolutè, & simpliciter loquendo, imò tanto est maior gratia respectu eius, cui fit, quanto non obstante lege, vel iure alterius, ei conceditur. Vnde nulla ratio permittit, vt propter eam causam sit gratia minùs stabilis, seu perpetua. Præterea ratio facta, quòd concessio priuilegij est quædam liberalis donatio, de quocumque priuilegio procedit: nam licèt deroget iuri alterius, de hoc ipso fit perfecta donatio. Et ius stabile contra ius alterius conceditur, vt pater clarè in priuilegio non soluendi decimas: nam de se præiudicium affert, & tamen durat post mortem concedentis, non solùm quando in eo explicatur, vt sit perpetuum, sed etiam quoties non explicatur, vt sit temporale, sed indefinitè conceditur, iuxta principia suprà posita. Et idem est de priuilegio recipiendi aliquam partem decimarum, vel non subeundi onera communia, & similibus.

Glossa. *Anton. Sylvest. Angel.* *Regula prædicta generaliter vera est.*

3. *Probatur dicta ampliatio inductione.*

Vnde ostendi potest ampliatio hæc inductione, & exemplis, quæ vel clara sunt, vel probabilia. Et in primis faciunt proximè posita. Deinde dispensatio censetur odiosa, tamen quia respectu dispensati est gratia, semel concessa permanet, nec cessat per mortẽ concedentis. Quod si dicas, ideo id contingere in dispensatione, quia iam habuit effectum, id non est verum: nã si superior dispẽsauit in ieiunio totius Quadragesimæ, licèt dispensans statim moriatur, potest dispensatus sua dispensatione vti ad effectus nõdum sequutos, si aliàs causa subsistat, & idem est in dispensatione matrimonij, si per Papam fuit commissa Episcopo, vel officiali eius, & iste iam dispensauit: nam licèt Papa moriatur ante effectum talis dispensationis, id est, ante matrimonium contractum, valida manet, & potest consequi effectum. Quin potiùs licèt commissarius nondum dispensasset, si facultas illi esset commissa, cum obligatione, & præcepto dispensandi, si preces veritate nitantur, non cessauit dispensatio, vt in simili dixi tom. 5. disp. 41. sect. 2. in fine, & latiùs explicat, & multis allegatis cõfirmat Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 28. n. 8. licèt Nauar. in locis citatis contradicat, cuius sententia posset procedere, quando Princeps moreretur, nondum literis expeditis, vt vult Molin. suprà, quod nunc non examino: & videri potest Gutier. dicto cap. 17. Deinde licentia audiendi cõfessiones, & facultas eligendi confessorem, non expirant morte concedentis, licèt illæ contineant priuilegia præter ius commune, & quæ possunt derogare iuri ordinarij, vel successoris, vt etiam dixi tom. 4. disp. 26. sect. 3. & disput. 27. sect. 4. & plures ad idem allegat Sanci. suprà n. 72. & 75. Et idem docent de licentia non residendi, Abb. dicto cap. penult. de Cleri. non resid. nu. 9. & Nauar. q. 3. de redit. monit. 8. & in cap. *placuit*, de pœnit. d. 6. num. 166. & Salzed. in pract. Bernard. Diaz cap. 26. & Sanci. n. 78. Neque reddunt aliam rationem, nisi quia illa licentia est gratia, cùm tamen negare non possint, quin aliqua ex parte odiosa sit, & contra ordinarium ius; hoc ergo nihil interesse censetur ad limitandam conclusionem positam.

Sanci. Nauar. *Molin: Gutier.* *Sanci. Abb. Nauar.* *Salzed. Bern. Diaz.*

4. *Aliud dubiũ circa regulam traditam.*

Secundò interrogari potest, an regula intelligenda sit absolutè de priuilegio, etiamsi res sit integra, id est, etiamsi priuilegiarius nondum inceperit illo vti, vel limitanda sit ad priuilegium iam firmatum, per aliquem illius vsum, post quem dicitur res non esse integra. Felin. enim in cap. *licet vndique*, de offic. deleg. n. 1. verb. *primo casu*, ita limitare videtur dictam regulam, priuilegium non expirare morte concedentis, *si cœptum sit illo vti*, & ex parte sequi videtur Sylvest. verb. *gratia*, q. 2. vbi ait, quòd potestas ad dispensandum alicui concessa per viam gratiæ per vnum actum dispensandi perpetuatur, vt non expiret per mortem concedentis, sentiens, re integra non esse firmatã gratiam, & citat Ioan. Andr. & Anton. in cap. *ex tua*, de filiis presbyt. Moti autem videntur hi auctores ex dicto cap. *licet*, & ex cap. *gratum*. cap. *relatum*, eod. tit. vbi hoc dicitur de commissione potestatis delegatæ, quæ commissio gratia quædam est, & fauor, & ideo videtur illa decisio extendi ad quãcumque aliam gratiam, vel priuilegium. Præsertim quia videtur militare eadem ratio, ideo enim rescriptum, per quod delegatur potestas, extinguitur morte concedentis, re integra, quia nondum est firmata, & quasi radicata iurisdictio, vt dicitur in cap. *quamuis*, de offic. deleg. in 6. sed eodem modo ius quodlibet per priuilegium concessum, non videtur firmatum, & radicatum, re integra, quia nondum est tradita priuilegiario possessio talis priuilegij, quia non videtur, nisi per aliquem vsum comparari.

Felin. *Sylvest.* *Ioan. And. Anton.* *cap. licet.* *cap. gratum.* *cap. relatum.* *cap. quamuis.*

5. *Tradicta limitatio reiicitur.*

Nihilominus regula hæc non recipit talem limitationem, sed absolutè intelligenda est de priuilegio plenè concesso, & comparato, etiãsi nullus vsus eius fuerit inchoatus. Ita sentiunt omnes alij citati auctores. Probatur autem hæc sententia sufficienter ex eo, quòd in dictis iuribus, quæ loquuntur de gratia, talis limitatio non additur, cur ergo à nobis addenda est, maximè cum gratiæ sint potiùs ampliandæ, quàm restringendæ? Secundò probatur ab speciali ex eisdem iuribus, quæ in contrarium allegantur. Nam illa conditio, vt res non sit integra, solùm postulatur in rescriptis iustitiæ, per quæ delegatur iurisdictio, vt ex ipsis capitibus constat; ergo extra illum casum non habet in gratiis locum illa conditio. Imò multi valde probabiliter censent, illam conditionẽ solùm requiri in delegatione iurisdictionis contentiosæ, & inuoluntariæ: nam de hac planè loquũtur dicta iura, quæ in hac parte non sunt extendenda, quia non continẽr fauorem, sed potiùs sunt stricti iuris. Vnde sequitur contra Sylvest. & alios, priuilegium, per quod datur potestas absoluendi à culpis reseruatis, & à censuris, vel dispensandi in aliquibus irregularitatibus, vel impedimentis in fauorem eius, cui tale priuilegium datur, non expirare morte concedentis, etiamsi res sit integra, quia est mera gratia plenè facta, & non est delegatio iurisdictionis fori contentiosi. Hac enim ratione, vt suprà dicebam, per mortem concedentis non cessat licentia facta sacerdoti ad audiendas confessiones, licèt per illam delegetur iurisdictio in foro pœnitentiæ; ergo idem dicendum erit, etiamsi ille sacerdos nunquam fuerit illa vsus. Idémque est cum proportione de licentia eligendi confessorem. Et ita tenent auctores in præcedenti puncto citati, & plures, quos Sanci. refert num. 8. & idem Sylvest. ibidem fatetur cum Federic. cons. 78. quando Papa concedit alicui, vt dispenset cum tali, non amittit gratiam per mortem concedentis, etiamsi antea non dispensauerit, quod difficilius est, vt patebit ex puncto sequenti. Ratio denique à priori est, quia illa conditio

Sylvest. *Sanci. Sylvest. Federic.*

ditio non est necessaria ex natura rei, quia potest fieri perfecta donatio, & traditio, antequam donatarius incipiat vti re donata; sic ergo priuilegium dari potest, priusquam priuilegiarius illo vti incipiat; ergo ita intelligendum est, dari cùm absolutè conceditur, cùm nec ius, nec homo limitationem ponant. Et ita ex praxi, & consuetudine videtur constare, priuilegium censeri sufficienter radicatum, & possessum ante vsum, præsertim si rescriptum sit bullatum, & traditum. Et ita responsum est ad rationem in contrarium: nam quòd iurisdictio contentiosa non firmetur, re integra, non est ex natura rei, sed ex institutione iuris positiui, & est speciale in illa, & ideo non extenditur ad alias gratias. An verò in his requiratur saltem, vt priuilegium sit acceptatum à concedente, dicam statim.

6. *Tertium dubiũ circa prædictam regulam.*

Tertiò inquiri potest, an regula intelligenda sit tantùm de priuilegio alicui concesso in fauorem suũ, vel etiamsi detur in fauorem alterius; vtroque enim modo concedi potest, sæpe enim conceditur potestas dispensandi in fauorem delegati, aliquando verò in fauorem eius, qui dispensandus est, vt in rescriptis, per quæ committitur prouido confessori, aut doctori, &c. vt dispẽset cum aliquo in rali voto. Videtur ergo assertio indifferenter intelligenda, quia priuilegiũ vtrouis modo datum est verè gratia: nam est concessio potestatis, & iurisdictionis non contentiosæ, vel alterius similis fauoris; ergo regula etiam de firmitate gratiæ est de illis indifferenter accipienda. In contrarium verò est dictum cap. *si cui nulla*, vbi dicitur, mandatum à Pontifice datum alicui Prælato, prouidendi aliquem de beneficio in gratiam prouisi, expirare morte concedentis. Vnde colligitur, idem dicendum esse in omnibus similibus gratiis, vt allegati Doctores fatentur.

Cap. si cui nulla.

7. *Adhuc defenditur prædicta regula in sensu generali.*

Hæc dubitatio ponitur ad explicanda verba in principio assertionis posita. Loquuti enim sumus de priuilegio, semel ritè, & perfectè comparato, & intellecta regula hoc modo nullam habet exceptionẽ, vel limitationem ex parte priuilegij semel obtenti, siue detur in fauorem accipientis, siue aliorum. Secùs verò est, si fuerit tãtùm inchoatũ, ita vt adhuc non sit obtentum, sed obtinendum. Prior pars probatur ratione facta, & declaratur ampliùs, quia in primis nullum est priuilegium (si verum priuilegium sit) quod non sit gratia, & fauor accipientis, etiamsi fortasse detur in aliorum vtilitatem, & fructum: gratiæ enim gratis datæ verè gratiæ sunt, & fauores accipientium, licèt in aliorum vtilitatem dentur. Sic ergo facultas concionandi, absoluendi, aut dispensandi directè facta ei, cui conceditur, fauor est eius, licèt ratio, vel causa dandi illã, & principale forte motiuum, sit aliorum vtilitas. Solet autem in hoc communiter obseruari, priuilegia aliis vtilia præter recipientem, dupliciter concedi solere, vno modo respectu aliorum in communi, & generatim, alio modo respectu talis personæ pro tali casu, vel casibus. Priori modo censetur gratia simpliciter facta ei, cui talis potestas conceditur: posteriori autem modo censetur gratia fieri potiùs personæ designatæ, vt ei dispensatio ad beneficium conferatur. Vnde fit, vt priuilegium directè concessum alicui, vt per illud aliis indefinitè, seu in communi benefacere possit, vt sic dicam, vel ins aliquod exercere extra iurisdictionem contentiosam, non expiret morte concedentis propter rationem factam. Et in hoc cõueniunt Gloss. & interpretes in dicto cap. *si cui nulla*, per illum textum, & alij, quos Anton. Gabr. suprà refert.

Duplex modus concedendi priuilegiũ.

Glossa.

Anton. Gabr.

8. *Quomodo priuilegium morte expiret consedentis.*

At verò quando potestas per priuilegium conceditur ad exercendum aliquem actum fauorabilem circa determinatam personam, regulariter censetur expirare, re integra, per mortem concedentis, etiamsi actus exercendus non sit iurisdictionis contentiosæ, & videtur colligi ex dicto cap. *si cui nulla*, vbi Glossa rationem reddit, quia tunc gratia non est perfectè facta, sed facienda. Quia tunc nõ fit proprie gratia illi, qui talem actum effecturus est, sed illi in cuius cõmodum actus est efficiendus: nam tota gratia ordinatur ad illum actum, ideóque dum ille non est factus, non censetur gratia facta, sed facienda, & consequenter commissio potestatis ad illum actum faciendum non est firmata, re integra. Exemplum est in casu dicti textus, si Episcopo committat Papa, vt det beneficium, quod vacauerit, Petro, gratia censetur concessa Petro, & antequam beneficium conferatur, censetur facienda, non facta, & ideo expirat in eo statu existens per mortem concedentis. Hoc tamen limitandum est, nisi potestas illa etiam circa determinatam personam detur in fauorem delegati, qui daturus est, vel facturus beneficium: nam tunc censetur gratia iam facta, & non est dubium, quin potestas ad operandum circa determinatam personam possit committi alicui in fauorem eius, non minus quàm potestas operandi circa plures indefinite. In quo sensu videtur loquut⁹ Sylvest. suprà citatus cum Federic. & idem tenent Rosel. & Tabien. verb. *gratia*, & Angel. ibi n. 2. verb. *dispensatio*, n. 13. Domin. & Fran. in dicto cap. *si cui nulla*, & colligitur ex illo textu: nam vt hæc facultas expiret, requirit, vt detur, *non ob suam*, id est, accipientis, *sed in eius, cui prouideri mandatur gratiam*. Imò inde rectè colligitur, necessarium esse, vt gratia non fiat delegato, sed soli alteri, atque adeò, si in vtriusque fauorem fiat, non extingui per mortem concedentis. quia in eo, cui facta est, permanet, & quia ex illo textu amplius non colligitur, vt cum aliis notauit Sanci. supra num. 81. & intelligendum puto, quando gratia conceditur vtrique æquè primò, & principaliter: nam alioqui si fauor delegati sit tantùm accessorium quid, & quasi causa tantùm motiua, tunc sequetur principale, & simpliciter censebitur talis gratia nondum facta.

Cap. si cui nulla Glossa.

Limitatio dicte assertionis.

Sylvest. Feder. Rosel. Tabien. Angel. Domin. Fran.

9. *Obiecti.*

Dices; nulla est ergo differentia inter potestatẽ datam indefinitè, vel circa determinatam personam cõcessam: nam indefinitè data potest principaliter, vel etiam totaliter dari in fauorem communitatis, vel multitudinis comprehensę sub illo termino communi indefinitè sumpto, nihil enim repugnat. Imò per bullas iubileorum videtur ita dari, per illas enim non intenditur fauor sacerdotum, vel confessorum, quibus dantur potestates, si à pœnitentibus eligẽtur, sed gratia, & fauor pœnitentium. E contrario verò similes potestates dantur per priuilegia religionum in fauorem ipsorum religiosorum. At verò eodem modo quando designatur persona dispensanda, vel promouenda, potest dari eisdem modis, scilicet, vel in fauorem delegati tantùm, vel prouidendi tantùm, vel vtriusque simul; ergo eadem ratione cessabit, vel non cessabit potestas per mortem concedentis, si fuerit, vel non fuerit data in fauorem delegati, siue sit indefinita, siue particularis; & ita impertinens erit obseruatio suprà posita, & nulla erit distinctio.

10. *Respondetur.*

Respondeo, ex dicto cap. *si cui nulla*, hanc colligi differentiam inter illa duo membra, quia cùm datur facultas ad benefaciendum aliis, nulla personarum facta expressione, gratia censetur facta communitati simpliciter, & sine addito, vel restrictione, & ideo simili modo censetur permanere post mortem concedentis, etiam re integra, & nulla limitatione, vel distinctione adhibita, an detur in gratiam accipientis, vel aliorum, sed absolutè: at verò quando persona particularis exprimitur, circa quam facultas habitura est effectum, tunc dicitur expirare per mortem concedentis, re integra, non absolutè, sed cum illo addito, si datur potestas alicui, *non ob suam, sed eius, cui prouideri*

prouideri mandatur, gratiam. Ratio autem reddi potest, vel quia talis facultas semper est magnus fauor delegati, qui non excluditur saltem præsumptione iuris, etiamsi simul fauor aliorum generaliter, seu indefinitè intendatur, vel quia fauor communitatis, seu multitudinis præfertur fauori priuato, & ideo licèt non sit ad effectum perductus, propter ipsam concessionem censetur firmari ex virtuali declaratione, & concessione iuris. Atque ita similes facultates concessæ per Bullam Cruciatæ iuxta communem, & receptam doctrinam, quam latè refert Sanci. suprà n. 93. non expirant per mortem concedentis. In qua bulla aliqui considerant, quòd ipsamet præscribit tempus suæ durationis, scilicet, annum, vel triennium. Sed licèt hæc posset esse ratio sufficiens, vt sumitur ex Anton. Gabr. suprà num. 35. non credo esse rationem adæquatam: nam idem censent omnes de duratione iubileorum, licèt non præscribant tempus suæ durationis. Ratio ergo sumenda est ex ipso modo concessionis indefinitæ, quæ eo ipso censetur continere priuilegium permanens, quamuis aliæ rationes probabiles reddantur, quæ in Sancio suprà videri possunt. At verò quando facultas datur in ordine ad designatam personam, considerat in cuius fauorem datur, vt declaratum est, quia ius videtur præsumere, concessionem sic factam ordinariè fieri in fauorem designatæ personæ, nisi aliud expressè declaretur. In hoc ergo potest consistere differentia.

Sanci. *Ant. Gabr.*

11. *Difficultas circa dicta.*

Sed adhuc supereset difficultas circa rationem suprà datam, ob quam concessio facta in fauorem personæ designatæ prouidendæ, seu dispensandæ, censeatur amitti morte concedentis. Ratio enim data non videtur solida, scilicet, quia tunc gratia non est facta, sed facienda: nam aliqua gratia est ibi simpliciter facta; ergo illa perire non debet, iuxta regulam datam; ergo nec effectus eius impedietur, etiamsi nondum sit factus, sed potiùs sustinendus erit, ne prior gratia pereat, tanquam annexus illi, seu tanquam accessoriũ sub principali. Antecedens probatur, quia quando alicui mandatur prouideri de beneficio, eo ipso datur aliquod ius prouidendo, non in re, sed ad rem: nam licèt sit valde remotum, aliquod profectò est, vel certè licèt appelletur licentia, vt prouideatur cum prælatione ad alios, talis licentia, vel ius, magnus fauor est, & ille non est faciendus, sed factus, vt per se constat; ergo datur ibi gratia facta, & consequenter non peritura iuxta nostram regulam: non potest autẽ permanere, nisi in delegato maneat potestas, vt per se notũ est; ergo. Confirmatur, quia ille, cui tunc conceditur facultas conferendi, vel dispẽsandi, videtur quasi executor gratiæ alteri iam factæ; ergo debet permanere ratione illius, tanquam accessorium sub principali, argumento cap. *si super gratia*, de offic. deleg. cum his, quæ ibi notantur, & à Gabr. suprà n. 3.

c. si super gratia. Gabr.

12. *Confirmatur exemplis.*

Confirmatur, & declaratur exemplis, vnum est de licentia eligendi confessorem, quæ non expirat morte concedentis, vt dixi, solùm quia est quidam fauor factus pœnitenti, etiamsi detur propter effectum, qui nondum est comparatus, imò ne illud priuilegium, seu licentia pereat, sustinetur potestas confessoris electi, & validitas absolutionis ab eo collatæ. Cur ergo non idem dicitur in altero priuilegio? vel cur in eo non respicitur ad licentiam, vel ius statim concessum, sed ad effectum nondum factum, vt dicatur gratia nondum facta, sed facienda? Et vrgetur hoc exemplum: nam licèt facultas directè daretur sacerdoti determinato ad absoluendum Petrum, vel dispensandum cum illo, non expirabit re integra per mortem concedentis, non solùm si detur in fauorem sacerdotis, quod omnes ferè fatentur, sed etiamsi tantùm sit in fauorem pœnitentis, tum quia in tali materia maior, & durabilior esse debet fauor pœnitentis, quàm sacerdotis, tum etiam quia in re in idem redit, quod potestas detur sacerdoti circa pœnitentem, vel quòd detur pœnitenti licentia ad eligendum confessorem, sed data hoc modo durat, etiamsi principaliter detur in fauorem pœnitentis; ergo & data priori modo. Quid enim ad rem moralem hoc interest? Neque enim considerari in præsenti potest, quòd licentia ad eligendum confessorem est indefinita ex parte cõfessoris, licentia verò data confessori directè iam determinet personam. Hoc enim nihil videtur referre, tum quia determinatio personæ à conferente potestatem facta, videtur magis intenta, & præsumitur magis prudens, & ideo ex hac parte facultas erit magis durabilis: tum quia licèt pœnitentis licentia sit, vt tali confessori confiteri possit, non expirabit, re integra, quia est priuilegium illi iam factum, non minùs quàm licentia eligendi indefinitè.

13. *Declaratur dubiũ ex opinione probabili.*

Præterea multi probabiliter defendunt ordinaria rescripta, per quæ committitur discreto confessori facultas dispensandi cum Titio v.g. in tali voto, vel impedimento, &c. non expirare, re integra, morte concedentis, vt videri potest latè in Sancio supra n. 87. & tamen illa est gratia nondum facta quoad effectum intentum, tamen quia est facta quoad licentiam, seu facultatem censetur permanere; ergo idem in omni simili. Respondent aliqui illam facultatem dispensandi non relinqui in arbitrio delegati, sed necessariò esse ab illo dispensandum, eo ipso, quòd rescriptum acceptat, si inueniat preces veritate niti, & ideo illam non esse tantùm licentiam dispensandi, sed esse virtualem dispensationem, & ideo sicut dispensatio non retractatur per mortem concedentis, ita nec illam facultatem extingui. Sed hoc non videtur satisfacere, primò quia considerando statum rescripti antequam acceptetur, vel aperiatur, nullam necessitatem ponit, sed meram facultatem concedit. Secundò, & præcipuè, quia necessitas illa, quæ imponitur delegato, videtur potiùs obstare durationi gratiæ: nam transit in mandatum, & commune proloquium est, mandatum cessare per mortem mandantis, re integra, iuxta dictum cap. *gratum*, & cap. *relatum*, & l. *& quia*, ff. de iurisd. omn. iudic. & l. *mandatum*, C. mandati; ergo si facultas dispensandi data sacerdoti in fauorem tantùm dispensandi durat, quia fuit præcepta, etiam durabit data sine præcepto, quia minus habet mandati, & plus fauoris respectu delegati, quandoquidẽ vsus ponitur in eius arbitrio, & non cogitur. Et profectò difficile creditu est, quòd licentia data à superiori cuidam subdito sacerdoti ad audiendam confessionem Petri, in fauorem solius Petri, & sine præcepto imposito sacerdoti, vt talem confessionem audiat, cesset, re integra per mortem concedentis, & tamen quòd eadem facultas data eidem sacerdoti in fauorem eiusdem pœnitentis, & cum præcepto, non expiret, re integra, cùm aliàs sit vulgare principium, præceptum ab homine, quod non est per modum statuti, cessare mortuo præcipiente.

Respondet aliquorum. *Impugnatur primo.* *Secundo.* *cap gratum. cap. relatum.*

14. *Circa hæc duplex modus dicendi.*

Hæc argumenta petunt, vt explicemus, quando gratia censenda sit iam facta, & quando tantùm facienda, in quo explicando non est facilè generalem regulam præscribere: nam est etiam difficile discrimen constituere inter multos casus, de quibus ferri solet diuersum iudicium, cùm tamen videãtur omnino similes. Vnde cogitari possent duo modi dicendi extremè diuersi. Vnus est, omnem licentiam, vel facultatem, aut qualecumque priuilegium, seu rescriptum gratiæ concessum vni in ordine ad effectũ gratiæ consequendum ab alio, cui potestas conferendi, vel dispensandi delegatur, censeri gratiam statim factam ex vi priuilegij, ante quemcumque vsum eius, si materia gratiæ sit spiritualis, pertinẽs principaliter ad bonum animæ eius, propter quem conceditur, assequen

Primus.

assequendum per vsum iurisdictionis voluntariæ, quæ sine strepitu iudicij illi operari potest, ideóque talem facultatem non expirare per mortem concedentis, etiamsi res sit integra. Secùs verò esse in aliis facultatibus extra huiusmodi materiam concessis. Nam iura, quæ de similibus priuilegiis iudicant tanquam de gratiis non concessis, & ideo cessare in simili casu statuunt; loquuntur vel in materia ambitiosa, qualis est materia beneficialis, de qua est sermo in dicto c. *si cui nulla*, & cap. *si super gratia*: nam illa materia semper est odiosa, & restricti iuris. Vel loquuntur in materia fori contentiosi, ad quam reducuntur externi contractus, & negotia humana, de qua loquuntur dictum cap. *gratum*, & cap. *relatum*, & aliæ leges, quæ dicunt, mandatum expirare morte mandantis, re existente integra.

c. si cui nulla. c. si super gratia.

c. gratum. c. relatum.

15. *Modus probabilis.*

Atque hic modus dicendi videtur fieri probabilis, tum quia iuxta illum facilè componuntur omnes difficultates positæ, & communia iura, quæ in hac materia loquuntur, commodè explicantur, tum etiam quia vtrumque membrum est per se probabile: nam primum fauet animæ, & religioni, & in illa materia verisimile est, Pontifices non minùs velle fauere iis, pro quibus gratiæ conceduntur, quàm iis, quibus cõceduntur. Secundum autem est satis expressum in iure & restringit ambitiones, & fraudes, ac lites. Tum denique quia omnia exempla in contrarium obiecta pertinent ad primum mẽbrum, & ferè omnia admittũtur communiter, licèt propter alias rationes, quod parum refert. Solúmque illud de licentia data cõfessori in fauorem pœnitentis à multis negatur, vt videre licet in Sanci. supra n. 83. Sed profectò rationes à nobis factæ videntur contrarium efficaciter suadere, & non carere auctoribus. Nam Feder. Syluest. Angel. & alij, qui id admittunt in facultate dispensandi cum tali, idem dicerent in potestate absoluendi sacramentaliter, & cùm indistinctè loquantur, non oportet restringere illam sententiam ad priuilegium datũ principaliter in fauorem delegati. Præsertim quia, vt dixi, quando persona designatur, regulariter, & ex vi formæ censetur dari in fauorem eius, siue facultas sit ad dispensandum, siue ad absoluendum. Nec etiam est cur id limitetur ad facultatem datam cum præcepto exercendi actum, vel sine illo, quia hæc differentia à paucis Doctoribus cõsideratur, nec iure probatur, & parum interest, vt ostensum est, præsertim in negotio confessionis. Et ita re tota attentè considerata, nihil ex illo membro sequitur, quod singulare sit, vel nouum, vel alicui iuri repugnans, quia iura in aliis materiis loquuntur, vt dixi.

Sanci.

16. *Secundum membrum quid probat.*

Secundum autem membrum habet fundamentum non in sola rei natura, nec tantùm in coniecturata mente concedẽtis, sed in iure positiuo ita disponẽte. Et ideo non procedunt contraria exempla, quia nec materia, nec dispositio iurium est similis. Nec etiam procedunt rationes, quia cùm hæc res pendeat ex iure, rationes nõ possunt esse efficaces. Nam illa licẽtia, vel qualecumq; ius, quod videtur resultare in prouidendo ex facultate, vel mandato alteri dato ad prouidendum illum, in iure nõ reputatur vt aliquid factũ, sed vt existens in fieri, & ideo, sicut suprà dicebamus, iurisdictionem delegatam in foro contentioso, non firmari, re integra, ex dispositione iuris, ita dicendum est de illa licentia, vel qualicumque iure in illis materiis. Et ita facilè conciliantur, & expediuntur omnia. Et hunc modum dicendi ego libenter amplecterer, quia verò illum non inuenio sub hac forma ab auctoribus assertum, aliis considerandum relinquo.

17. *Secundus modus dicendi.*

Alter ergo modus dicendi esse potest, vt regula hæc vniuersalis sit in omnibus materiis, quod facultas alicui data ad exercendum effectum gratiosum circa alium, si sit facta tãtùm in gratiam personæ designatæ, cui talis effectus est conferendus, dum res est integra, non censetur gratia facta, sed facienda. Et fundamentum esse debet, quia quædam iura ita statuunt. Et licèt in determinatis materiis loquantur, non videntur niti in ratione specialitatis materiæ, sed in forma & modo concessionis, vt Glossæ, & Doctores interpretantur. Et ita admittendum non est, quod in quadam obiectione dicebatur, in his rescriptis delegatum esse executorem gratiæ alteri concessæ, sed dicendum est, delegatum esse executorem gratiæ alteri concedendæ; nam antequam ille vtatur suo munere, saltem inchoatiuè, non censetur gratia facta, ex iurium dispositione. Ad exempla autem in contrariũ adducta responderi posset, negando omnia, in quib° regula illa propriè non seruatur, etiamsi maximè versentur circa materiam spiritualem, vel concernentem illam, & omnino fauorabilem, ac pertinentem ad iurisdictionem voluntariam, & siue potestas delegata detur directè sacerdoti dispensaturo, siue detur per licentiam directè concessam ipsi dispensando, vel absoluendo. Hæc autem responsio est nimis rigorosa, & valde contraria praxi, & fauori animarum, & ideo illam non censeo admittendam.

18. *Distinctio notanda ad declarationẽ doctrinæ traditæ.*

Quocirca meliùs fit distinctio inter facultatem hanc directè datam delegato in fauorem tertij, & datam directè ipsi pœnitenti, vt eligat confessorem, vel quid simile: nam per priorem non censetur fieri vlla gratia illi tertio, sed solùm parari viam ad illam obtinendam, & creari causam, vt sic dicam, per quam fiat, & ideo donec illa causa aliquid operetur circa illum tertium, non censeri gratiam vllam factam illi tertio, neque esse in illo factum aliquid, quod in ipso permanere possit, si re integra concedens moriatur. Nam illud ius, vel licentia, quod in obiectione principali consideratur, non reputatur vt aliquid in illo existẽs, sed vel est sola permissio, vt alius possit circa illũ operari, vel est quasi denominatio extrinseca resultans ex potestate alteri concessa, quę denominatio non potest durare, deficiente illa potestate, nec potestas illa firmari potest ex illa denominatione, cùm ab illa potiùs resultet. Potestas autem ipsa sic concessa, etiamsi iam sit moraliter in eo, cui directè conceditur, non censetur priuilegium eius, nec gratia illi facta, cùm non sit data in fauorem eius, & ideo per se non firmatur sine aliquo vsu, quia reputatur mandatum, & non gratia. Et idem censeo quoad hanc partem in rescriptis dispensationum, quę secum afferunt obligationem dispensandi, quia ibi non habet locum ratio, vel natura priuilegij respectu delegati, sed potiùs ratio mandati.

19. *Altera pars distinctionis declaratur.*

At verò quando rescriptum directè concedit facultatem aliquam, vel licentiam subdito, licèt vsus eius pendeat ex alio operante circa ipsum, vt est in licentia eligendi confessorem, vel confitendi tali Sacerdoti designato à concedente, & in literis dimissoriis ad suscipiendos ordines à quocumque vel à tali Episcopo, & in similibus, tunc talis licentia est verum priuilegium, & gratia re vera est iam facta quoad suam immediatam concessionem, & ideo etiamsi moriatur concedens, re existente integra, non perit, sed in eo etiam seruatur regula principalis, à nobis posita, vt in aliis locis, quæ citaui, in particulari dixi. Et declarari nunc potest, quia similes licentiæ, & priuilegia data ad actus, qui non pendent ex actione alterius tertij circa priuilegiatum, vt sunt licentia non ieiunandi, laborandi in die festo, celebrandi in priuato oratorio, audiendi sacrum tempore interdicti, & similia non cessant per mortẽ concedentis, etiam re integra, vt est ferè communis consensus; ergo idem erit, etiamsi actus concessus consistat in recipiendo aliquid ab alio, quia eodem

modo est iam facta gratia, & non tantùm facienda, cum sub eadem forma detur licentia. Vnde in illo habere potest locum, quod suprà dicebatur, scilicet, illum tertium esse quasi executorem gratię alteri iam factæ, & ideo firmari ratione illius, etiamsi res sit integra, argumento cap. *si super gratia*, de offic. delegati, in 6. & regulæ generalis, quòd accessorium sequitur principale. Et ita constituitur facilè differentia inter hunc modum, & præcedentem, quia in hoc gratia, quæ fit priuilegiario, non est solus effectus futurus, neque est sola permissio, vel denominatio à potestate alteri concessa, sed est vera concessio alicuius immunitatis, vel moralis potestatis, vt satis explicatum est. Neque videtur necessarium ad singula, quæ ibi inculcantur, speciatim respondere.

c. si super gratia.

Differentia inter duos modos prædictos.

Dubium incidens.

Solùm potest in particulari inquiri, an in iudicio confessionis admittenda etiam sit illa differentia inter facultatem datam pœnitenti ad assumendum talem confessorem, vel datam confessori ad audiendum talem pœnitentem in solum fauorem ipsius pœnitentis. Multi enim ita sentire videntur, quia hæc est generalis iuris dispositio, quæ non cessat in illa materia particulari, licèt fortasse cesset negatiuè ratio eius, quod est probabile, mihi tamen contrarium magis probatur, vt in materia de pœnitentia dixi, quia illud iudicium magis est gratiæ, quàm iustitiæ, & ita iurisdictio in illo foro concessa per regulam gratiæ potiùs quàm iustitiæ metienda est.

B

20.

Quæ requirũtur, vt priuilegium permaneat post mortem concedentis.

Adhuc verò supereſt in alio sensu explicandum, quæ requirantur ex parte priuilegij, vt censeatur plenè concessum, & firmatum ad permanendum post mortem concedentis. In quo primò peri potest, an oporteat esse scriptum. Nam si non solùm sit concessum, sed etiam authenticè scriptum, & à priuilegiario acceptatum, eo ipso habet illam firmitatem, quia iam est plenè concessum in actu primo, vt sic dicam, & nullus actus secundus, seu vsus est necessarius. Et ita in hoc omnes auctores citati concordãt. Difficultas verò est, an præter concessionem concedentis verbis saltem expressam sufficienter (nam hoc saltem indubitanter necessarium est) requirantur aliæ duæ conditiones. Et primò est dubium de instrumẽto scripto, & bullato, seu authentico. Sed hoc dubium definiendum est iuxta suprà dicta de necessitate scripturæ ad substantiam, vel valorem priuilegij. Nam supponendo, scripturam non esse necessariam ad esse, sed ad probationem, dicendum est, priuilegium solo verbo concessum, & nondum in scriptis redactum, non amitti per mortem concedentis ex solo illo defectu, quia iam est firmum, & validum ex ea parte, & ita in illo procedit regula posita. Tradit Sylvester. verb. *gratia*, quæst. 2. cum Ioanne Andrea, & Archid. in Prolog. lib. 6. & alios plures refert Sanci. dicto lib. 8. disputat. 29. & Nauar. de reddit. Eccles. quæst. 3. monit. 8. cum Felin. in rubrica de constitution.

C

Instrumentũ scriptum & bullatum an confert ad priuilegium.

Sylvest. Ioan. Andr. Archid. Sanci. Nauar. Felin.

21.

Aliud dubiũ de acceptatione priuilegiarij.

Aliud dubium est, an requiratur acceptatio priuilegiarij, & consequenter an priuilegium nondum acceptatum à priuilegiario, neque per se, neque per alium, expiret morte concedentis. Videtur enim expirare, quia nondum est factum, sed est in fieri; nondum enim est receptum in persona priuilegiati, quia expectatur consensus eius, regulariter loquendo, iuxta superiùs dicta. Nihilominus dicendum est, tale priuilegium non extingui ipso facto morte concedentis, sed manere in eodem statu, in quo antea erat vt possit acceptari ab eo, cui est concessum, & ita consummari, & prodesse illi. Hæc fuit sententia Lapi, Dominici, Franci, & Portij, quos refert, & sequitur Sanci. lib. 8. de matrimon. disputat. 28. num. 43. & 69. Fundamentum est, quia priuilegium illud ex parte Principis fuit perfectè concessum, & in

D

Conclusio.

Lap. Dominic. Franc. Port. Sanc.

E

A morte non est reuocatum per expressam voluntatem concedentis, vt supponimus; ergo in illo priuilegio seruanda est regula gratiarum, quæ non expirant morte concedentis, quia in ea magis attenditur absoluta voluntas concedentis, quàm acceptatio alterius. Accedit, quòd in aliis donationibus similis regula seruatur iuxta probabiliorem sententiam, de qua videri potest Molin. lib. 4. de primogen. cap. 2. num. 77. & Couarr. de testament. in rubric. 3. part. n. 13. & Sanc. lib. 1. de sponsal. disputat. 6. num. 5. Dixi autem illud priuilegium permanere in eodem statu, in quo antea erat, quia non confert nouum ius priuilegiario, sed solùm ad hoc perseuerat ex vi voluntatis defuncti, vt possit ab illo acceptari. Vnde fit, vt sicut antea erat reuocabile à concedente ante acceptationem, argumento l. *nec ambigi*, C. de donat. ita postea possit reuocari à successore concedentis antequam sit acceptatum: nam eandem omnino, & æquè plenam potestatem habet, quia non succedit tanquam hæres ex voluntate defuncti, sed succedit ex noua electione, vel prouisione in integra dignitate, ac potestate.

Molina. Couarr. Sanc.

Priuilegium quomodo reuocabile.

CAPVT XXXII.

Quando ratione formæ concessionis duratio priuilegij limitetur ad vitam concedentis.

1.

Quomodo ratione formæ cessat priuilegium.

IN regula superiori capite posita limitationem addidimus, videlicet, priuilegium non amitti per mortem concedentis, nisi forma id exigat: propter hanc ergo partem explicandam præsens caput proponimus. In quo vnum est clarum, scilicet, hoc maximè habere locum, si expressè concedens dixerit, *quandiu vixero*, vel quid simile, quia non potest esse clarior forma. Tunc autem (vt hoc obiter notem) non fit exceptatio propriè à regula, quia tunc non amittitur priuilegium ex vi defectus causæ efficientis, sed per lapsum temporis, iuxta dicta in primo modo amissionis. Quia illa verba habent vim ponendi terminum durationi priuilegij, vt si concedens diceret, quandiu præsens fuero, vel quandiu absens fuero, vel quid simile. Sicut est etiam probabile, ex efficacia verborum formæ fieri posse, vt priuilegium non cesset morte concedentis, quod aliàs periret, nisi talis esset forma. Vt quidam dixerunt de priuilegio v. g. eligendi confessorem absolutè concessum, amitti morte concedentis: si autem concedatur per annum, non perdi intra illum, etiamsi moriens in illo decedat, quod an sit consequenter dictum, in dubio sequenti dicam.

2.

Hinc infertur.

Et hinc consequenter sequitur, idem esse dicendum, quoties in forma priuilegij æquiualentia verba posita fuerint. Explicandum verò supereſt, quænam hæc sint, statímque occurrunt illa suprà tacta in cap. 5. per quæ superior declarat, se concedere priuilegium, *vsque ad beneplacitum suum*; tunc enim censetur limitari priuilegium ad vitam concedentis, ideóque amitti per mortem eius. Vt explicatum est in cap. *si gratiosè*, de rescript. in 6. vbi in hoc constituitur differentia inter illa verba, *ad beneplacitum meum*, & *ad beneplacitum sedis*, quòd priora includunt beneplacitum, quod vita finitur, & ideo etiam priuilegium illud finitur cum vita concedentis, posteriora verò includunt beneplacitum perpetuum: nam sedes non moritur, sed per successionem semper eadem perseuerat, & ideo tale priuilegium non finitur per mortem concedentis, sed durat, donec reuocetur. Et ita in hac doctrina Doctores conueniunt, exponentes dictum cap. *gratiosè*, &

c. gratiosè.

Anton. Gabr. Nauar. Didac. Perez. Couar.

& in aliis locis, quos latè referunt Anton.Gabr.lib.6. tit.de præbend.concluſ.1. per totam, & Nauar.in §. *in Leuitico*, not. 28.n.28 Didac.Perez in lib.2.Ordin.tit. 2.l.2.Couar.lib.3. variar.cap. 15. Et poſterior quidem pars nec difficultatem habet, nec ad præſens ſpectat, cùm illa non limitet, ſed potiùs ampliet, vel ſaltem confirmet generalem regulam poſitam.

3. Duo aduertenda. Primum.

Circa priorem verò partem duo aduertenda ſunt, vnum eſt, ſub illis verbis, *ad beneplacitum meum*, includi omnia æquiualentia verba, talia ſunt, *Quandiu voluero*, vel, *donec voluero*, licèt aliqui Summiſtæ moderni aliter ſentire videantur, planè ſine cauſa, quia illa verba donec, vel quandiu voluero, non requirũt nouum actum voluntatis, nec durationem Phyſicam, vt ſic dicam, eiuſdem actus, ſed moralem, & humanam, ſeu interpretatiuam; hanc autem etiam poſtulant illa verba, *ad beneplacitum meum*, vt per ſe, & ex contextu conſtat. Et idem iudicium eſt de omnibus verbis, quæ ſimilem perſeuerantiam voluntatis poſtulauerint, & non amplius. De aliis verò poteſt eſſe dubitatio, de qua dicam ſtatim. Aliud notandum eſt, regulam hanc procedere in omni priuilegio non ſolùm ambitioſo, vel odioſo, ſeu derogatiuo iuris, ſed etiam in quocunque fauorabili, etiam in indulgentiis, vt alibi dixi. Quod rectè notauit Couar. ſuprà num. 4. & Sanci. num. 50. contra aliquos, qui oppoſitum dixerunt, & profectò ſine fundamento, & contra textum, abſolutè, & ſine limitatione loquentem, & contra rationem: nam hæc non eſt reſtrictio priuilegij, vt ob eam cauſam dicatur habere locum in odioſo, vel ambitioſo, non in fauorabili, ſed eſt propria, & genuina explicatio conditionis incluſæ in verbis illis; conditio autem eadem idem operatur, vbicumque additur.

2. Notandum.

Couar. Sanc.

4. Obiect. 1.

His poſitis, vt res magis declaretur, obiicitur primò, quia conditio illa, *vſque ad beneplacitum meum*, eſt intrinſecè incluſa in conceſſione cuiuſcumque priuilegij, etiamſi verbis maximè abſolutis fiat, quia ſemper priuilegium eſt dependens à voluntate concedẽtis, vt infrà dicetur; ergo talis conditio expreſſa non mutat naturam diſpoſitionis: nam iuxta principia iuris, conditio incluſa, licèt exprimatur, nec facit diſpoſitionem conditionatam, nec aliquid operatur. Sed conceſſio priuilegij abſolutè facta non expirat per mortem concedentis; ergo licèt addatur illa clauſula, *vſque ad beneplacitum*, non expirabit. Secundò ſi Papa dicat, Concedo tibi hanc indulgentiam, donec illam reuocauero, non expirat morte concedentis; ergo neque ſi dicat vſque ad beneplacitum meum.

Obiect. 2.

c. ſi delegat. Dominic. Franc. Ioan. And. Anchar. Bart. Iaſon. Deci. Felin. Angel. Tabien. Armil. Nauar. Couar. Anton. Gabr.

Antecedens ſumitur ex c. *ſi delegatus*, de offic. deleg. in 6. & notant ibi Domin. & Franc. & in dicto cap. *ſi gratioſè*, vbi etiam Ioann. Andr. & Anchar. & planè Bartol. in lege, *centeſimis*, 46. §. *ſi ita ſtipulatus*, ff. de verbor. obligation. num. 9. & 16. in lege, *more*, ff. de iuriſdiction. om. iudic. num. 17, vbi etiam Iaſon num. 15. Deci. in cap. *ex literis*, de conſtitution. in fine, & ibi Felin. num. 9. & 10. Angel. verb. *voluntas*, num. 1. Tabien. & Armil. verb. *gratia*, in fine, Nauar. conſ. 3. de priuil. Couar. & Anton. Gabr. ſuprà. Et ratio non videtur eſſe alia, niſi quia illa conditio eſt intrinſecè incluſa in quauis conceſſione priuilegij, vt ſumitur ex dicto c. *ſi delegatus*. Vnde probatur conſequentia, quia etiam altera conditio eſt incluſa, vt oſtenſum eſt. Probatur item, quia illa verba videntur æquiualentia; quid enim ſignificat, vſque ad beneplacitum meum, niſi donec voluero? hoc autem perinde eſt, ac ſi diceretur, donec reuocauero voluntatem, quia quandiu nõ reuoco, in priori voluntate perſiſto interptetatiuè, nec oportet, vt aliter velim; ergo quandiu voluero, idem eſt, ac quandiu non reuocauero. Tertiò ſequitur eandem differentiam eſſe conſtituendam inter formas priuilegiorum, ſi in eis explicetur ſuperior

3. Obiectio.

A concedens, vel proprio nomine perſonæ ſuæ, vel ſuæ dignitatis: nam priori modo concedſum priuilegium extinguetur per mortem concedentis, poſteriori autem modo minimè. Conſequens autem eſt falſum quoad priorem partem, quæ ad præſens ſpectat; ergo. Sequela patet à paritate rationis. Minor autem probatur, quia ſic deſtrnerentur omnia dicta circa hanc regulam, vnde planè repugnat cum deciſionibus cap. *ſi cui nulla*, & cap. *ſi ſuper gratia*.

c. ſi cui nulla. c. ſi ſuper gratia.

Hæc argumenta ſolùm proponuntur ad explicandam magis deciſionem iuris, & rationem eius: nam veritas illius certiſſima eſt. Ad primum ergo reſpondeo, negando maiorem: nam illud additum, *Ad beneplacitum meum*, aliquid addit, quod in abſoluta conceſſione non fuiſſet incluſum. Quia abſoluta conceſſio ſolùm requirit, vt cùm fit, interueniat conſenſus, & voluntas concedentis: de perſeuerantia autem eius nihil ſtatuit, nec poſtulat, & ideo talis conceſſio nunquam ab intrinſeco amittitur propter ſolum defectum voluntatis priuatiuum, vt ſic dicam, ſeu negatiuum, ſed neceſſaria erit aliqua cõtraria voluntas, per quam illa prior retractetur. At verò quando conceſſio fit ad beneplacitum perſonæ, tunc vltra conſenſum ad fieri priuilegij, requiritur perſeuerantia, ſeu permanentia eiuſdem voluntatis, vt neceſſaria ad perſeuerantiam eiuſdem priuilegij, & inde fit, vt tale priuilegium amitti poſſit non ſolùm per contrariã voluntatem, ſed etiam per defectum priuatiuum voluntatis concedentis, ſcilicet, per carentiam durationis illius beneplaciti, quæ contingit per mortem concedentis, vt magis in ſequenti reſponſione declarabitur.

5. Ad 1.

B

C

Ad ſecundum aliqui diſtinguunt inter has duas formas, *Concedo tibi hanc gratiam donec reuocetur*, vel; *donec reuocauero*; nam prior magis abſoluta eſt, & indefinita, quia non dicit relationem ad perſonam concedentis, ſed ad poteſtatem ipſam, per quam reuocari poteſt, & ita quandiu reuocata non fuerit, permanebit, & ſic æquiparabitur hæc clauſula cum illa, *vſque ad beneplacitum ſedis*. Et in hac parte nullum videtur eſſe dubium. De altera verò, *donec reuocauero*, videtur contrarium dicendum propter contrariam rationem; dicunt enim illa verba habitudinem ad perſonam cõcedentis, & ita videntur includere dependentiam à vita eius: nam poſtea non poterit reuocare, ac ſubinde deficiente vita concedentis, ceſſabit gratia, quæ ita videtur conceſſa, vt ſi reuocari non poſſit, ceſſet. Et ita ſentiũt Tabien. & Armill. verb. *voluntas*, in principio. Sed vera eſt ſententia communis in obiectione adducta, dicens, clauſulam, *donec reuocauero*, non facere priuilegium dependens à vita concedentis, & ita quoad hoc æquiualere illi, *donec reuocetur*, quanuis ratio ſit reddenda diuerſa. Quia negari non poteſt illa differentia, quòd verbum, *reuocauero*, magis reſtrictum eſt, magiſque particularem reſpectum dicit, quàm paſsiuum verbum, *reuocetur*: nam vt hoc eſſet omnino æquiualens, deberet addi, *donec reuocetur à me*. Nihilominus dico, ex illa habitudine ad concedentem non inferri dependentiam priuilegij à vita eius, ſed potiùs contrarium.

6. Tabien. Armill. Vera ſententia.

D

E

Ratio reddi poteſt duplex, prior eſt, quia particula, *donec reuocauero*, eſt incluſa intrinſecè in conceſſione priuilegij, quod natura ſua reuocabile eſt, ram à concedente, quàm à ſucceſſoribus, & ideo ſiue generaliter addatur, *donec reuocetur*, ſiue ſpecialiter, *donec reuocauero*, nihil additur, quod in abſoluta conceſſione non ſit incluſum, & ideo non fit conceſsio magis dependens à vita concedentis, quàm ſi abſolutè eſſet facta. Et ita facilè reſpondetur ad obiectionem, negando conſequentiam, & negando etiã, illa verba, *vſque ad beneplacitum meũ*, & *donec reuocauero*, eſſe æquialentia, quia hæc ſolùm explicant clarè quod tacitè ineſt,

7. Ratio duplex prima.

ineſt, & non deſeruiunt ad ſpecialem effectum, ſed ſolùm, vt facilior videatur reuocatio: illa verò aliquid addunt, vt explicui, & magis iam declarabo. Atque hæc ratio eſt ſatis conformis dicto cap. *ſi delegatus*. Poteſt tamen habere difficultatem, quia ſupponit, omne priuilegium eſſe reuocabile, aliàs non eſſet conditio illa incluſa in abſoluta conceſſione priuilegij. Illa verò difficultas infrà tractanda eſt. Altera ergo ratio ſit, declarando magis diſcrimen inter illa duo verba: nam clauſula, *vſque ad beneplacitum*, ſolùm poſtulat perſeuerantiam in priori voluntate, & non aliquem nouum actum eius. Vnde fit, vt illa perſeuerantia nihil aliud ſit, quàm conditio requiſita ad conſeruationem priuilegij, ideóque ablata perſeuerantia illa, ceſſat priuilegium, quia erat quaſi conditionatum, & ita dependens à conditione. Aufertur autem conditio, ſeu beneplacitum per ſolam mortem concedentis, quia licèt perſeuerantia illa tantùm ſit moralis, & interpretatiua, ad illam requiritur duratio perſonæ, & voluntatis eius in tali ſtatu, quia moralis hæc præſumptio, ſeu duratio non extenditur vltra ſtatum præſentis vitæ, præſertim quoad voluntatis diſpoſitionem dependentem à poteſtate propria huius vitæ. Quæ ponderatio nimis fortaſſe ſpeculatiua videri poſſet, niſi eſſet in iure expreſſa. At verò clauſula, *donec reuocauero*, ad deſtructionem priuilegij vel expreſsè, vel ſaltem tacitè poſtulat reuocationem eius, & ideo quandiu illa non fit, priuilegium permanet. Vnde quia per mortem ſolam non fit reuocatio, ideo non ponitur conditio neceſſaria ad deſtructionẽ priuilegij iuxta verba cõcedẽtis, & ideo ex vi talis formæ non ceſſat priuilegiũ per mortem cõcedentis, imò per illã quodãmodo magis firmatur ex hac parte quatenus iam illa conditio impoſſibilis facta eſt.

e ſi delegatus.

2 *Ratio.*

Ad tertium negatur conſequentia, & ſimilitudo rationis. Quamuis enim etiam in exprimenda perſona concedentis ſoleat obſeruari illa duplex forma, ſcilicet, vel nomine tantùm dignitatis, vel etiam proprio nomine perſonæ, & in aliis poteſtatibus delegãdis, ſeu in reſcriptis iuſtitiæ contentioſæ inde naſcatur aliqua diuerſitas, vt videre licet in Panormitan. & aliis expoſitoribus in cap. *relatum*, & cap. *licèt vndique*, & cap. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. Felin. in cap. *paſtoralis*, §. *quoniam*, de reſcrip. n. 3. fallen. 5. Couar. in Pract. cap. 11. & Sanc. dicta diſput. 28. n. 44. nihilominus quoad priuilegiorum durationem nulla inde oritur diuerſitas: nam ſiue in priuilegio dicat Papa, *ſedes Apoſtolica tibi hoc concedit*, ſiue dicat, *Ego concedo*, vel *Paulus*, v.g. hoc tibi concedit, non extinguetur priuilegium per mortem concedentis. Quod eſt clariſſimum ex vſu, & ex iuribus citatis, & ex omnibus dictis. Et ratio eſt, quia illa verba variata ſolùm ex parte perſonæ non limitant formam conceſſionis ex parte durationis, ſed abſolutam illam relinquunt, & ideo illa non obſtant, quominus procedat regula poſita, quòd priuilegium abſolutè conceſſum non expirat per mortem concedentis. Hoc enim verum eſt, ſiue concedatur à dignitate (vt ſic dicam) ſeu à ſede, ſiue concedatur à perſona. Imò pro ſola conceſſione, quæ fit à perſona, poſita eſt illa regula: nam pro illa, quæ fit à ſede, non erat neceſſaria, imò nec congruenter poſſibilis, cùm ſedes non moriatur. Secùs autem eſt, quando clauſula illa additur ad modificandam conceſſionem ex parte durationis eius. Cùm enim Papa etiam in propria perſona concedens poſſit priuilegium concedere dependens, vel independens in ſua duratione à vita cõcedentis, ex eo ſolùm, quòd ex parte concedentis exprimatur perſona, non limitatur priuilegium ad conceſſionem cum dependentia à vita concedentis, ſed indefinita manet, & ideo ſequitur fauorem gratiæ, & independenter conceſſa cenſetur: quando verò additur declaratio ex parte durationis, iam limitatur forma, & ideo ſit dependens priuilegium à vita concedentis.

3.

Ad 3.

Panorm.

Felin.

Couar.

Sanc.

Ab hac verò doctrina videtur diſcrepare Nauar. in ſumma, cap. 27. n. 264. in editione Hiſpana, vbi loquens de præſentatione religioſorum facta Epiſcopo ad confeſſiones audiendas, & de approbatione eius, ſeu licentia ad confeſſiones audiendas dicit, durare illam licentiam poſt mortem concedentis, ſi data ſit nomine dignitatis Epiſcopalis, non verò ſi nomine perſonæ ſit conceſſa, & citat Cardinal. in Clement. *dudum*, §. *& ſi iidem*, de ſepult. q. 1. Veruntamen Nauar. non videtur conſideraſſe illam licentiam vt gratiam, vel priuilegium, ſed vt poteſtatem delegatam, quæ ceſſare ſolet per mortem delegantis, re integra, niſi ſit nomine dignitatis facta delegatio. Sed illa cõſideratio, vt dixi, non habet locum in præſenti, nec rectè applicatur ad dictam licentiam. Quod poſtea videtur Nauar. conſideraſſe, & ideo illa verba in Latina editione omiſit. Ratio verò eſt, quia ſi ſit ſermo de licentia, quæ nunc eſt neceſſaria ex decreto Concilij, quæ ſolùm eſt approbatio perſonæ, hæc ſine dubio perſeuerat poſt mortem approbantis, quia non eſt delegatio formaliter loquendo, imò nec priuilegium, ſed eſt quaſi iuſta ſententia, ſeu declaratio ſufficientiæ perſonæ. Vnde vix eſt reuocabilis, niſi ex magna cauſa. Si verò ſit ſermo de licentia, prout dicitur de facultate, & iuriſdictione conceſſa ad audiẽdas confeſsiones, de qua Nauar. loquitur, ſi detur indefinitè ad quoſcunque ſubditos concedentis, ſine dubio eſt fauor perſonæ, cui datur, verúmque priuilegium, & ita verius eſt, non ceſſare per mortem concedentis, etiamſi in propria perſona illam dederit. Quia licèt illud priuilegium contineat delegationem iuriſdictionis, non tamen fori contentioſi, ſed pœnitentialis, ad quod non extenditur regula illa de poteſtate delegata, vt ſuprà dixi. Supponimus autem in hoc, regulam datam de priuilegio, quòd non expiret per mortem concedentis, non limitari ad ſolum Papam, vel ſupremum Principem, ſed in Epiſcopis etiam, & in quibuſcumque aliis locum habere quoad ea priuilegia, quæ ipſi poſſunt in perpetuum concedere. Quod veriſſimum cenſeo: nam licèt iura clariùs loquantur de reſcriptis Pontificiis, tamen id eſt gratia materiæ; ratio verò eadem eſt, & cùm iura non aliter interpretentur conceſſionem inferiorum, nec innitãtur in illa declaratione in ſpeciali poteſtate Pontificis, ſed in ipſa ratione gratiæ, & fauoris, nõ eſt, cur illa deciſio iuris ad ſola priuilegia pontificia limitetur.

9. *Sententia Nauar.*

Nauarr. Cardin. Refelluntur.

10. *Duplex dubium.*

Solum ſupereſt aduertendum, interdum occurrere poſſe, vt in forma priuilegij vtraque determinatio adiungatur, & temporis, & beneplaciti concedentis in propria perſona, & tunc dubitari poſſe, an priuilegiũ expiret per mortem concedentis, intra aliud tempus deſignatum. Vt v. g. ſi Papa concedat priuilegium vnius anni, vel pro vno anno ad beneplacitum ſuum, dubium eſt, an ſi Papa intra annum moriatur, ceſſet priuilegium. Vnde etiam eſt dubium, an elapſo anno, priuilegium extinguatur, etiamſi Papa viuat, vel duret quoad vixerit, vel vſquequò ab illo reuocetur. Prius dubium attigit Anton. Gabr. vbi ſuprà n. 33. & dicit, non extingui, etiamſi Papa moriatur, donec annus, ſeu tempus præfixum finiatur, ſequitur Sanci. ſuprà n. 51. & Henr. lib. 7. de indulg. c. 21. n. 4. quia ſenſus conceſſionis eſt, Concedo ad annum, & alterius, ſecundùm meam voluntatem. Ex qua interpretatione ſequitur reſponſio ad ſecundam dubitationem, nimirum in eo caſu non extingui priuilegium, lapſo anno, & non mortuo concedente, donec illud reuocet. Patet, quia ſenſus conceſſionis fuit, vt daretur per annũ, & deinceps dũ duraret volũtas: ita vt prior duratio eſſet quaſi abſoluta, & independens à vita cõcedẽtis, non tamen eſſet præcisè definita ad illud tempus, ſed

Primus ſenſus quæſtionis.

Anton. Gabr. Sanc. Henr.

sed continuari posset alio modo, scilicet, cum dependentia à vita, & beneplacito concedentis.

11. *Secundus sensus.* Quòd si petatur ratio huius interpretationis, non redditur à dictis auctoribus, cùm tamen sensus illorum verborum multiplex esse possit, & ideo interpretatio illa non videatur necessaria, quia optimus sensus esse potest, Concedo per annum, & in illo, ac intra illum ad beneplacitum meum. Et licèt prior sensus magis fauorabilis sit, quæ fortè ratio mouit dictos auctores, posterior videtur simplicior, & magis intentus ex vi verborum. Nam illa additio, *Ad beneplacitum meum*, facta in concessione absoluta non fit natura sua ad augendum, sed ad restringendum, vt patet ex dictis; ergo etiam addita post concessionem ad annum, additur ad restringendum cum proportione B concessionem illius anni, vt sit dependens à vita concedentis. Nec refert, quòd verbis mutatis dicatur, Concedo tibi licentiam ad beneplacitum ad annum; nam licèt materialis ordo verborum sit diuersus, sensus est idem, scilicet, licentiam ad beneplacitum tantùm ad annum concedi; licentia ergo semper est annua tantùm, & intra illum limitata ad beneplacitum.

12. *Primus sensus non facile dissoluit secundum dubium.* Vnde circa secundam dubitationem difficile creditu est, illam concessionem durare transacto anno, cùm simpliciter annua tantùm sit, & additio, *Ad beneplacitum*, videatur restringere, non augere. Et confirmatur; nam si concedens dicat, ad annum, nisi reuocauero, certè finito anno, extinguitur facultas, etiamsi non reuocetur, quia secundùm communem sẽsum, illa additio, Si non reuocauero, non auget, sed C limitat, vel declarat concessionem annuam, vt nihilominus intra annum possit reuocari, idémque erit, si dicatur, ad annum donec reuocauero, quanuis enim inusitatus sit talis loquendi modus, tamen si vsurpetur, idem erit sensus, & eadem intentio loquentis. Alioqui censeretur concedere irreuocabiliter per annum, & postea perpetuò donec reuocetur, quod certè verisimile non est. Ergo idem cum proportione videtur dicendum de illo complexo, *Ad annum secundùm beneplacitum*, tum quia magis restrictiua est hæc particula, *ad beneplacitum*, quàm illa, *donec reuocauero*, tum etiam, quia magis ampla esset concessio illa cõplexa, *ad annum secundùm beneplacitum*, quàm simplex, *ad beneplacitum*, quod non videtur verisimile. Deni- D que iuxta priorem expositionem sensus est quasi diuisiuus, & copulatiuus, scilicet, Concedo ad annum, & ad beneplacitum, quem ego libenter admitterem, quando dictio copulatiua in concessione poneretur modo prædicto. At verò quando non ponitur, non est supplenda, quia iam est sensus voluntarius, & improprius. Nam concessio est simplex, & per categoricam propositionem de prædicato complexo ex duplici additione se inuicem determinante, scilicet, annum ad beneplacitum, seu beneplacitum ad annum, & hoc secundo modo est limitata concessio annualis, vt explicatum est. Atque hic sensus in rigore verborum videtur mihi magis intentus, licèt fortasse superior vt fauorabilior frequentiùs sit acceptandus.

Sensus primus est fauorabilior, secundus autem magis intentus.

13. *Notandum circa primam sententiam. Henr.* Aduertendum tamen est, illam sententiam probabiliorem videri, si verba concessionis sint, Do licentiam *ex beneplacito ad annum*, de qua forma loquitur Henr. suprà, quia ibi beneplacitum non ponitur ex parte termini, nec vt limitatio durationis annuæ, sed tantùm vt principium gratiæ, & concessionis simpliciter factæ per annum. Et in hoc sensu verisimum censeo, non cessare gratiam intra annum per mortem concedentis, quia pro illo anno simpliciter est facta ex beneplacito. Consequenter tamen in eodem sensu dicendum est illam gratiam non durare post annũ, etiam viuente concedente, quia præcisè ad annum illam concesit, nec beneplacitum eius ad maius tempus fuit extensum, nec per solam vitæ durationem A extenditur, vt per se notum est.

CAPVT XXXIII.

De amissione priuilegij per renunciationem expressam.

1. De renuntiatione. DEclaratis modis, quibus priuilegium ex se, & quasi ab intrinseco finitur, sequitur dicendum de ablatione illius per actionem aliquam contrariã, quæ potest esse vel ipsius proprij priuilegiarij, vel alterius. Vna ergo actio priuilegiarij sufficiens ad tollendum ab ipso priuilegium censetur esse renunciatio, de qua in præsenti capite dicendum est. Et in primis suppono, priuilegium habens permanentem durationem cum tractu successiuo in ordine ad futuras actiones, vel receptiones, aut omissionem illarum, renunciabile esse ab ipso priuilegiario, per se loquendo. Loquor de priuilegio permanente per modum potentiæ, seu actus primi, vt excludam priuilegium, quod momentaneum habet effectum, & solùm datur per modum dispensationis tollentis aliquod vinculum, vel impedimentum, illud enim postquam semel est concessum, renunciabile non est, quia semel factum infectum esse non potest, seu quod ablatum est, redire non potest, præcipuè per priuatam hominis voluntatem. Sic priuilegium tollens irregularitatem renunciari non potest, quia non potest homo illam priorem irregularitatem in se iterum facere. Sic C etiam qui dispensationem voti obtinuit, & semel acceptauit, non potest ampliùs illi renunciare, quia nõ potest priorem obligationem repatare, licèt possit nouum votum de nouo facere. Ita etiam qui est dispensatus in impedimento consanguinitatis, non potest illi propriè renunciare. Poterit quidem ille non contrahere matrimonium, qui est veluti vsus illius dispensationis, licèt remotus, & tanquam à causa per accidens, scilicet, remouente prohibens, non tamen potest ita renunciare dispensationi, vt reddat se inhabilem ad tale matrimonium, quia hoc non est in voluntate eius, sed pendet ex voluntate Prælati, qui potest quidem simile impedimentum iterum imponere, reuocando dispensationem, tamen speculatiuè loquendo, censebitur idem in specie, non numero, cum eo, quod per dispensationem ablatum fuit. Non ergo tractamus de dispensatione, sed de priuilegio propriè sumpto, & de illo dicimus, de se, ac per se loquẽdo, renunciabile esse ab ipso priuilegiario. Hoc enim omnia iura supponunt, vt patet ex cap. *si de terra*, & c. *accedentibus*, de priuileg. c. *ad Apostolicam*, de regularib. l. *siquis in conscribendo*, C. de pactis. quibus locis Glossæ, & Doctores alia iura referunt.

Primò suppo-nendum.

Priuilegium quod momentaneum habet effectum renuntiabile nõ est.

Exemplum in irregularitate.

Item in voto.

Item in impedimẽto matrimonij.

Per se loquendo priuilegiũ propriè sumptum renunciabile est.

c. si de terra.

c. accedentibus.

c. ad Apostolicam.

Dico autem *per se loquendo*, quia hoc postulat natura priuilegij, si ad ipsum priuilegiarium proprium, & quasi adæquatum comparetur: nam respectu illius beneficium priuilegij non est coactum, nec confertur inuito, ideóque ab eodem renunciari potest, si velit. Contingit autem priuilegium non posse renunciari E ab aliquo, qui illo gaudet, quia vel non est proprium subiectum, cui datum est priuilegiũ, & propter quod est datum, vel quia non pendet adæquatè ex voluntate eius. Priori modo non potest renunciari à particularibus personis priuilegium principaliter concessum in gratiam communitatis, vt est priuilegium cleri, tam fori, quàm canonis, vt suprà visum est, & in sequentibus dicetur. Posteriori autem modo nõ potest aliquis renunciare priuilegio sibi concesso, quod continet etiam ius alterius, cui per talem renunciationem præiudicaretur. Et sic Prælatus non potest renunciare libertati Ecclesiæ ad ius Romanæ Ecclesiæ pertinentis, cap. *cùm tempore*, de arbit. secluſis verò in his casibus priuilegium renuncia-

2. Explicatur assertio.

Ex duplici capite priuilegium fit irrenuntiabile.

Priuilegium clericale cui non possit ab aliqua persona particulari renuntiari.

Aliud exemplum. c. cum tempore.

bile est, & de hac renunciatione nunc tractamus.

3. 2. *Supponendum.* Secundò suppono duplicem posse distingui renũciationem priuilegij, vnam impropriam, aliam propriam. Prior consistit in puro non vsu actuali priuilegij, vt cùm quis habens sufficientem excusationem ad non ieiunandum, nihilominus ieiunat, dici potest renuntiare priuilegio suo. Propriè autem renuntiare priuilegio, non tantùm est non vti illo, etiam voluntariè, sed est tollere à se ius & potestatem vtendi, sunt enim hęc duo valde diuersa: nam per solam negationem vsus non tollitur potestas, sed tantùm non exercetur actus, vt siquis habeat priuilegium loquendi cum excommunicato, & nolit loqui etiamsi possit, non se priuat potestate, seu actu tantùm. Priuilegium autem, de quo tractamus, in potestate consistit, vt explicatum est, & ideo ille non vsus etiam voluntarius per se, & intrinsecè non est propriè renunciatio priuilegij; an verò sit signum illius, infrà dicemus. Renunciatio ergo priuilegij propria est voluntaria abdicatio, & refutatio illius iuris, & potestatis, quam priuilegium concedebat, ex qua ablatione consequitur, vt non possit quis ampliùs vti tali priuilegio, quia nemo potest vti re, quæ iam non est. Vnde à fortiori fit, vt non possit quis ampliùs licitè vti tali priuilegio, quia nemo potest licitè cum deceptione, & nullitate aliquem actum exercere: talis autem esset vsus priuilegij iam non existentis. Item si priuilegium concedebat vsum, qui sine priuilegio non licebat, iam ille vsus non potest magis licere, quàm antea. Vnde tandem fit, vt ex tali renunciatione oriatur obligatio nõ vtendi ampliùs tali priuilegio, quia eo ipso, quòd res fit illicita, oritur obligatio vitandi illam. Atque ita qui renunciat priuilegio in fauorem alterius, eo ipso obligatur illi ad non vsum talis priuilegij, seu (quod idem est) dat alteri ius contra vsum priuilegij, & consequenter obligatur ipse ad non vsum priuilegij, tum quia tenetur seruare ius alteri semel datum, tum etiam quia tenetur non vti iure iam per renunciationem amisso.

Renuntiatio propria & impropria.

4. *De propria renuntiatione.* In præsenti ergo de propria renunciatione priuilegij tractamus, quæ potestatem ipsam, & ius auferat: & ideo de altera renũciatione impropria breuiter dico, per se licitam esse, consisteréque formaliter in voluntario non vsu. Dico autem *voluntario*, quia si voluntas desit, non erit renunciatio, etiam ipsius vsus, sed erit necessitas quædam, vel coactio, aut impotentia, vt paulo inferiùs magis explicabo. Hæc aurem renunciatio per se licita, & libera esse dicitur, quia priuilegium quoad ipsum priuilegiarium est quasi lex permittens seu dans facultatem, non verò obligans ad vsum illius, & ita liberum vnicuique est illo non vti, argumento cap. *cùm nobis*, de elect. præter alia sæpe allegata. Quod intelligẽdum est, vt dixi, per se, id est, nisi aliunde à superiore, vel à lege positiua, vel naturali cogatur quis ad vsum priuilegij, vt in multis casibus specialib⁹ in iure prohibetur, quos magna ex parte notat Glossa in l. *siquis in conscribendo*, C. de pactis, & ibi alij Doctores. Maximè verò hoc contingit, quando priuilegium est iuris publici, & non tantùm priuati, iuxta dicta suprà cap. 6. extra hos verò casus regulariter licitum est vnicuiq; non vti suo priuilegio, quod est quasi renunciare actuali vsui eius. Dices, ergo qui habet priuilegium audiendi Missam tempore interdicti, potest liberè renunciare vsui eius in die festo, & licitè non audire Missam. Respondeo, quantum est ex vi priuilegij liberè quidem posset illam non audire, tamen quia in die festo aliud præceptum obligat, non potest tunc licitè Missam omittere. Est enim considerandum, priuilegium illud non tam dare facultatẽ, quàm tollere prohibitionem & impedimentum, & ideo licèt quis possit merè negatiuè non vti priuilegio quoad effectum, qui ex illo sequitur tanquam à remouente prohibens, non tamen potest ita illi renunciare, vt se reddat impeditum, & quasi interdictũ ad Missam audiendam, quia tale priuilegium quoad hoc renunciabile non est, vt suprà declaraui, & ideo non potest vitare, quin obligari possit præcepto audiendi Missam.

c. cum nobis. *Gloss.* *Obiect.* *Respondeo.*

Tertiò distinguere oportet renunciationem proprij priuilegij in tacitam, & expressam, quæ distinctio nõ habet locum in non vsu mero, quia quoties aliquis sciens, & potens vti priuilegio illo non vtitur, satis apertè ostendit voluntatem non vtendi. De priuilegio autem proprio est communis illa distinctio, & sumitur ex iure, vt ex dicendis patebit, & ideo ante omnia explicare oportet, quid sufficiat, & necessariũ sit ad expressam renunciationem: nam per analogiã ad illam, seu per imitationem, vel participationem illius explicanda est tacita. Primò igitur ad expressam renunciationem proprij priuilegij necessaria est voluntas abdicandi à se totum ius, & facultatem priuilegij. Probatur, quia renunciatio priuilegij voluntate fit tanquam principali causa; ergo vt renunciatio sit expressa, esse debet voluntas expressa. Declaratur quia ex parte obiecti non est satis voluntas, seu propositũ nunquam vtendi, quia talis voluntas non inducit obligationem, nec tollit potestatem faciendi oppositum, & mutandi propositum; ergo ex vi illius non abdicabitur proprium priuilegium, quod in facultate, & iure consistit, vt explicaui; ergo est necessaria voluntas abdicandi à se ipsum ius, & facultatem priuilegij. Imò vt sit propria renunciatio, oportet, vt voluntas sit de toto priuilegij iure à se abdicãdo: nã si quis tantũ intendat, vel paciscatur, renunciando iuri priuilegij pro vna vice, vel pro vno munere, &c. non ideo priuatur toto priuilegio, argumẽto l. *voluntaria*, cum Glossa ibi C. de excus. tutor. & ita illa non est absoluta renunciatio priuilegij, dici tamen poterit renunciatio partialis, seu secundùm quid. Ad illámque cum proportione applicari poterunt, quæ de renũciatione dicuntur.

5. *Renuntiatio tacita & expressa.* *Ad renuntiationẽ propriã requiritur voluntas abdicandi à se totum ius priuilegij.* *Glossa.*

Sed obiici potest contra assertionem; quia ex illa sequeretur, generalem voluntatem renunciandi iuribus, aut priuilegiis non sufficere ad expressam renunciationem specialium priuilegiorum; consequens est apertè falsum, vt ex se, & ex vsu constat; ergo. Sequela patet, quia ibi non interuenit formalis voluntas renunciandi specifica priuilegia. Adde non tantùm formalem voluntatem, sed etiam virtualem sufficere, vt siquis velit aliquid repugnans priuilegio, eo ipso virtualiter vult abiicere priuilegium. Ad obiectionem respondeo, negando sequelam, & probationem eius, licèt possit esse æquiuocatio in terminis: aliud enim est voluntas formalis, aliud specifica. Nam voluntas vniuersalis, & generica etiam est formalis, non solùm de ipso genere, sed etiam de speciebus, quæ sub illo conceptu confuso comprehenduntur: nam licèt ex parte intellectus confusè cognoscantur, tamen quia affectus tẽdit ad res in se, ideo voluntas illa formalis est de omnibus speciebus ibi contentis. Imò & expressa dici potest ex parte voluntatis, & affectus, licèt ex parte cognitionis non sit distincta, & clara, & hoc significatur cùm dicitur voluntas specifica, scilicet quæ terminetur ad rem distinctè, & in specie positam. Igitur, quod ad rem spectat, renunciatio expressa non requirit specificam voluntatem, vt obiectio probat, & vsus tam iuris quàm facti confirmat. Et ratio est, quia voluntas generalis de se vsque ad speciem descendit, & ideo ad talem renunciationem sufficit, & requiritur formalis voluntas abdicandi à se tale ius, siue illud in specie proponatur voluntati, siue sub genere, in quod voluntas indistinctè, & generaliter fertur.

6. *Obiect.* *Respon.*

7. *Regula iuris seruanda.*

In hoc verò applicanda est, & seruanda regula iuris vt sub

vt sub generali concessione non veniant, quæ non esset quis in specie concessurus; eadem enim ratio procedit in renunciatione generali priuilegij. Et in vniuersum locum hìc habet vulgaris regula, quòd clausula generalis comprehendit species, quantum potest, salua ratione iuris, & recti sermonis, argumento l. *si ex pluribus*, ff. de solut. cum similibus. Sicut enim consensus non extenditur ad non cogitata, nec verisimiliter comprehensa sub cogitatis, ita nec renunciatio, quia consensum requirit. Et ideo sub formali voluntate comprehendimus illas conditiones, quæ ad voluntarium consensum, & ad contrahendũ, seu se obligandum sufficientes, ac necessariæ sunt. Vt quod non sit voluntas coacta, vel per dolum, deceptionem, aut similem iniuriam extorta: nam si hæc deficiant, non censebitur esse voluntas sufficiens. Quia eadem est ratio de hac renunciatione, quæ de aliis contractibus, vel obligationibus, vt latè per Socin. conf. 263. volum. 2. & plura congerit Tusch. lit. R. concl. 167. 168. 169.

Socin. Tusch.

8. *Ad confirm. respon.*

Ad confirmationem respondeo, siquis velit aliquid repugnans vsui priuilegij, non perpetuò, sed in aliqua occasione, vel pro aliquo tempore, talis voluntas de se non sufficit ad renunciationem priuilegij, quia nec virtualis voluntas censeri potest. At verò siquis velit aliquid repugnans ipsi priuilegio in se, quia tollit fundamentum eius, vel perpetuò inhabilitat ad vsum eius, tunc illa voluntas censetur sufficiens ad expressam renunciationem priuilegij, & dici potest voluntas formalis ex parte volentis, licèt ex parte obiecti virtualis sit, cum hac enim amplitudine intelligendum hoc est, quamuis in hoc modo semper amittatur priuilegium ex aliis principiis, & causis, præter renunciationem.

9. *Renunciatio interior quam vim habet.*

Sed quæri potest circa hanc partem, an sola voluntas interior nullo exteriori signo indicata sufficiat ad hanc priuilegij renunciationem. Quæ interrogatio solùm fieri potest in ordine ad forum conscientiæ: nam in exteriori foro constat, actum merè internum nihil operari, vt suprà tractando de materia legis diximus, & idem est in contractibus & similibus. Et hinc fit, vt quoties renunciatio talis est, vt in gratiam alterius fiat, ita vt vel ius illi remittat, vel conferat, aut obligationem, necessaria sit exterior manifestatio voluntatis. Ratio est, quia sola voluntas interna, vel promissio exteriùs non indicata non inducit obligationem ad hominem: nam hoc est propriũ promissionis, quæ Deo fit, vt in materia de iustitia latè tractatur, & videri possunt Sanci. lib. 1. de sponsal. disp. 3. & 6. Cord. in sum. quæst. 133. Et in particulari fauent authores, qui dicunt, renunciationem priuilegij non esse irreuocabilem, nisi sit ab alio acceptata, quia æquialet donationi, vel obligationi, vt sumitur ex Glossa in cap. *cùm venissent*, de eo qui mittit. in possessionem, verb. *obtulit*, & ibi notat Bald. n. 8. latiùs Iason alios adducens in l. *postquam liti*, C. de pactis, n. 1. Hæc enim doctrina, & eius ratio maximè procedit de renunciatione priuilegij, per quam alteri ius confertur, vel ex qua nascitur obligatio respectu alterius, cuius acceptatio postulatur, propter quam aliqua exterior manifestatio necessaria est.

Sanci. Cordub. Gloss. Bald. Iason.

10. Igitur tantùm superest quæstio, quando renunciatio fit solùm quoad abdicationem priuilegij ab ipso renunciante an sola voluntas sufficiat, vt redeat obligatio quæ per priuilegium fuerat sublata. Exemplis declaratur, vt si habens priuilegium eligendi confessorem, velit se illo priuare, ita vt non solùm velit illo non vti, sed etiam non habere in se talem potestatem. Idem de habente priuilegium comedendi lacticinia, vel exigendi decimas, aut tributa, & similibus, de quare nihil inuenio dictum à Doctoribus in propria specie, cùm tamen res dubitabilis sit, & videatur esse fundamentum aliarum, de quibus consequenter erit sermo.

Quòd ergo hoc sufficiat ad amissionem priuilegij, videtur suaderi posse, primò, quia ad hunc effectum non est necessaria acceptatio alterius, neque etiam vt illa voluntas nota fiat aliis; ergo nulla necessitas est manifestationis exteriotis illius voluntatis; ergo sola voluntas interna sufficit. Antecedens probatur, quia illa acceptatio vel est necessaria in aliquo tertio, vel in ipso superiore, qui priuilegium dedit, nullus enim alius cogitari potest, in quo necessaria sit, neutrum autem dici potest. Primum membrum probatur, quia renunciatio non dat ius alteri, vt supponimus, sed tantùm aufert ab habente; ergo impertinens est acceptatio alterius, hæc enim solùm requiri solet propter effectum moralem in alio resultantem. Et hæc ratio probat etiam alterum membrum de concedente. Præterquam quòd ille à principio dedit priuilegium dependenter à voluntate priuilegiarij, & ita tunc virtute concessit, vt posset priuilegiarius dimittere priuilegium, si vellet; ergo non est cur ex parte illius noua acceptatio requiratur. Et hæ rationes probant, etiam non esse necessariam notitiam, quia hæc propter acceptationem solet maximè requiri. Prima verò consequentia nota est, quia exterior manifestatio voluntatis internæ solùm ad hos effectus potest esse necessaria, vt in huiusmodi quæstionibus omnes fatentur, & videtur per se clarum. Vnde sicut in promissione ad Deum non requiritur externa prolatio, quia Deus intuetur cor, ita in renunciatione quam homo facit solùm in ordine ad se, non est necessaria externa prolatio, quia propria voluntas interna sibi satis nota est. Et ita etiam patet secunda consequentia, quia propria voluntas efficax, est de se sufficiens ad relinquendum proprium ius, & fauorem, vt iura suprà allata probant.

11. *Prima sententia. 1. argum.*

Possumus secundò argumentari, quia ideo in principio ad consequendum priuilegium est necessaria acceptatio priuilegiarij, quia sua voluntate debet illud consequi, & propter hunc effectum prærequiritur notitia concessionis, quia hæc debet antecedere ad consensum, illa tamen supposita, interior consensus, & acceptatio sufficit, neque necessarium est, vt illa voluntas exteriùs manifestetur: ergo eadem ratione contraria voluntas sufficiet ad abdicandum à se priuilegium. Tertiò similis voluntas sufficit ad abdicandum à se dominium alicuius rei, quãuis enim non sufficiat ad transferendum dominium in alterum, tamen ad tollendum proprium videtur sufficiens, saltem ex natura rei, quia dominium est quid morale pendens ab habentis voluntate, & non ab alio, quando non repugnat, rem manere sine vllo proprio domino humano; ergo multò faciliùs in præsenti sufficiet sola voluntas interna ad tollendum à se priuilegium, cùm non sit in alium transferendum, nec amplius durare debeat, sed destrui (vt sic dicam.)

12. *2. argum.*

13. *3. argum.*

Quartò non videtur posse cum fundamento explicari, quis actus externus cum interna voluntate requiratur ad hunc effectum, quia vel est sola loquutio, per quam illa voluntas significetur, & hæc videtur impertinẽs, quia loquutio sensibilis solùm est necessaria propter notitiam alterius, actualem, vel saltem per se possibilem; notitia autem alterius ad hunc effectum impertinens est, siue in actu, siue in potentia. Quid enim necesse est, vt alius sciat, aut scire possit, me carere priuilegio, cùm nullum ius inde illi acquiratur, vt supponimus? Vel ille actus exterior est executio aliqua, seu effectus carentiæ priuilegij, qualis erit non vsus eius, vel vsus contrarius: & hoc etiam non videtur dici posse cum fundamento, tum quia hic effectus est quid posterius, sequi enim

14. *4. argum.*

debet ex abdicatione priuilegij ; ergo hæc priùs fit per voluntatem internam. Tum etiam quia rationes factæ de loquutione probant de quocumque effectu externo, quia ille non est necessarius propter alios, quia priuilegium non debet ab aliis auferri, sed ab ipso habente, nec etiam propter ipsum videtur necessaria, quia non addit aliquid voluntati, nec dat illi efficaciam. Tum denique quia explicari non potest, qualis debeat esse hic effectus, an positiuus, vel negatiuus, vnus, vel multiplex, diuturnus, aut breuis. Quòd si solùm requiritur hic effectus, vt sit signum voluntatis, est magis impertinens, quàm loquutio, & minùs sufficiens, quia neque est signum adeò expressum, neque satis significat voluntatem quoad affectum relinquendi priuilegium omnino, & radicaliter, vt sic dicam, sed solùm pro aliquo tempore, vel vsu. Si verò propter aliud est necessarius, explicari non potest, quid illud sit. Accedit tandem, quòd præsumptio iuris videtur multum fauere huic sententiæ, vbicumque enim ius præsumit, ex vsu, vel non vsu externo voluntatem dimittendi priuilegium, statim declarat, fuisse perditum, vt videre licet in cap. *si de terra*, de priuileg. ibi, *De priuilegio vobis detrahere voluistis*; ergo supponit, hanc voluntatem esse efficacem ad tollendum priuilegium, quia statim succedit alia regula iuris, quòd *remitenti ius suum, non amplius licet regressus ad illud*, cap. *quàm periculosum*. 7. q. 1. l. *quæritur*, ff. de ædilit. edict. Hæc ergo sententia probabilis videtur.

cap. si de terra.

cap. quàm periculosum.

14. *Secunda sententia. 1. argum.*

Nihilominus contraria sententia videtur posse efficaciter suaderi. Quia non potest quis seipsum priuare priuilegio, quin noua obligatio inde illi nascatur, sed talis obligatio non potest oriri ex sola sua voluntate interna ; ergo nec potest per illam solam abdicare à se priuilegium. Consequentia clara est ; vt autem probetur maior, suppono, sermonem esse de priuilegio concedente aliquid contra ius, seu quod iure communi non liceret : nam si solùm concedat ea, quæ iure communi licent, vix est capax renunciationis, quia non tam concessiuum est, quàm declaratiuum iuris. Illo ergo omisso, de alio probatur maior, quia priuilegium huiusmodi proprium, & rigorosum (de quo præsertim agimus) vel remittit aliquid de iure communi, vel aliquid contra illud concedit. Vnde ex vi talis priuilegij aliquid homini licet, quod sine illo non liceret, vt comedere lacticinia die prohibito, recitare ante horam communem, & similia. Ergo non potest quis renuntiare tali priuilegio, qui inde subiiciatur obligationi, quam antea non habebat, ratione cuius aliquid illi non licet, quod antea licebat ; ergo orta est obligatio non faciendi, quod antea licebat, vel faciendi, quod licitè omitti poterat ; sic igitur ex renunciatione priuilegij semper resultat in priuilegiario noua obligatio.

15. *Probatur minor primò.*

Iam ergo probatur minor primò, quia voluntatis promissio, si non transeat in promissionem respectu alterius, numquam inducit nouam obligationẽ, quia solùm est nudum propositum, vt ex materia de voto suppono ; hîc autem non intercedit promissio, vt per se constat : iam enim supposuimus, non tractari de obligatione respectu tertij ; ergo est nuda voluntas per modum propositi ; ergo non potest inducere nouam obligationem, quæ antea non esset ; ergo nec potest tollere priuilegium. *Secundò.* Secundò declaratur in hunc modum, quia vel illa obligatio, quæ resultat ex renunciatione priuilegij, proximè est à voluntate propria renunciantis tanquam à causa per se, vel sequitur ex aliqua legis, vel imponitur ab ipso superiore, qui priuilegium concessit ; nihil horum dici potest ; ergo. Maior quoad primam partem probatur, quia numquam potest voluntas ita sibi imperare, vt directè, & immediatè imponat sibi obligationem præcepti, quia non habet propriam iurisdictionem in se, & quia semper manet domina sui, & potest retractare quantum ad se priorem voluntatem ; solùm ergo potest se obligare aliquis sua voluntate respectu alterius, contrahendo, vel promittendo, quod non fit per solam internam voluntatem, nisi respectu Dei, & illi vouendo, & tunc obligatio, quæ in conscientia manet, immediatius est à lege naturali, quàm à propria voluntate. Hinc ergo manet etiam probata secunda pars maioris, quia illa obligatio non prouenit à lege positiua ; nulla enim est, quæ de hoc disponat. Imò si humana sit, non potest de actibus internis disponere, & consequenter nec ratione illorum obligare. Diuina autem positiua fingi non potest. Nec denique naturalis, quia hæc non obligat ad non mutandum propositum, vel voluntatem priorem. Item quia explicari non potest, quæ noua materia legis naturalis ex illa voluntate resultet, neque ad quam virtutem pertineat. Denique tertia etiam pars maioris videtur clara, quia nullum præceptum superioris hîc interuenit, à quo possit esse talis obligatio ; nec enim generaliter latum est, nec in particulari tunc fertur, quando quis interiùs vult suo priuilegio se priuare.

16. *Respon.*

Dices, hanc obligationem prouenire ex illa eadem lege, cui priuilegium derogabat, & ita ordinariè esse legem humanam positiuam : nam priuilegium ordinariè illi tantùm derogat, & ita non est obligatio per se orta ex voluntate propria, vel ex renunciatione priuilegij, sed est ab illa tanquam à remouente prohibens, quia sublato priuilegio redit obligatio antiqua. Sed hoc non satisfacit, in primis quia supponit, quod probandum esset, quódque in controuersia versatur, scilicet, nudam voluntatem destruere priuilegium, & ita resultare priorem obligationem. Deinde, quia in multis priuilegiis non possunt illa duo distingui : nam concessio priuilegij nihil aliud est, quàm ablatio obligationis, & ideo priuilegium non potest auferri, nisi à voluntate, quæ possit illammet obligationem iterum imponere ; hæc autem est sola voluntas superioris, aut legis ; ergo voluntas sola priuilegiarij non potest obligationem priuilegio cõtrariam imponere, & consequenter nec priuilegium destruere. Exemplis res declaratur. Vnùm est suprà positum de priuilegio ad Missam audiendam tempore interdicti : semel enim obtento tali priuilegio, non potest quis sola sua voluntate ita illud à se tollere, vt teneatur deinceps lege interdicti, quia illa obligatio sublata fuit, & non potest per propriam voluntatem reuocari, quia est propria legis Ecclesiasticæ, secluso voto. Et idem est de priuilegio comedendi lacticinia, anticipandi tempus Missæ, aut Officij diuini, & similibus.

Impugnatur.

17. *Euasio.*

Dices, per hæc priuilegia non absolutè auferri has obligationes, sed cum limitatione, quamdiu priuilegiarius consenserit in tale priuilegium, & ideo posita contraria voluntate non habendi tale priuilegiũ, eo ipso cessare tale priuilegium, & consequenter redire priorem obligationem ex vi prioris legis generalis. Sed contra hoc est, quia illud fundamentum gratis supponitur, quia priuilegium simpliciter, & absolutè conceditur sine tali conditione, vel limitatione. Neque illa est ex natura rei inclusa, sed ad summum includit priuilegium conditionem si acceptetur, postquam autem acceptatum est, absolutum habet effectum. Item aliàs idem dici posset de quacumque dispensatione actuali, quæ statim habet suum effectum : nam illa etiam requirit acceptationem, & consensum recipientis illam ; ergo etiam intelligenda erit concessa, vt solùm perseueret effectus, quamdiu durauerit consensus, & cõsequenter per contrariam voluntatem redibit, quod est absurdum. Præterea illa additio

Refellitur.

tio est ad limitandum, & restringendum priuilegium vltra verba eius; ergo admittenda non est. Denique eadem ratione quando quis habet voluntatem internam renunciandi priuilegio, subintelligitur cōditio, vel limitatio, quamdiu in hac voluntate perseuerauero, vel donec ad illud redire placuerit: nam est eadem ratio, & ita erit in potestate talis hominis, mutata voluntate, gaudere postea priuilegio sine noua cōcessione superioris; ergo signum est, non fuisse sublatum priuilegium, quia non posset iterum fieri priuata voluntate, si fuisset corruptum; ergo ad summum fuit quasi ligatum, vt operari non possit, durante illo affectu, & quasi in sensu composito (vt sic dicam) quod nihil est. Nam clarum est, eum, qui habet absolutam voluntatem non fruendi priuilegio, non posse illo vti, perseuerante illa volunrate, quia est repugnantia inter illam voluntatem, & vsum, sed difficultas est, an sola illa voluntas ita destruat priuilegium, vt iam non liceat ad illud redire.

18. *Præfertur secundæ sententiæ.*

Hæc ergo posterior sententia mihi magis placet, quam ita declaro. Nam in primis talis voluntas semper ita explicanda est, vt sit simplex nolitio priuilegij, id est, vt non sit cum intentione se obligandi ad aliquid, sed solùm per modum propositi non vtendi tali priuilegio in futurum, nisi aliud euidenter constet de intentione volentis. Hoc videtur mihi certum ex rationibus factis, & quia numquam præsumitur obligatio, nisi manifestè de illa constet, & quia ex communi vsu moraliter constat, non aliter haberi hunc affectum. Sic autem explicata voluntate illa, certum mihi videtur non auferre priuilegium, sed licitum esse mutare propositum, vt ex generali doctrina suppono, & illo mutato, licitum esse priuilegio vti, quia propositum illud non est contrarium priuilegio, sed tantùm vsui, quod est valde diuersum, vt in principio explicaui. Deinde censeo, licèt priuilegiarius habeat animum ex vi talis voluntatis priuandi se priuilegio statim & efficaciter, seu ipso facto (vt sic dicam) nihilominus illam voluntatem non habere statim talem effectum, & tantùm esse ex ignorantia, & falsa cogitatione, ac si hoc esset positum in sola propria voluntate. Hoc mihi persuadent rationes posteriori loco factæ. Explicatur verò ampliùs applicando hanc regulam ad nonnulla priuilegiorum genera. Nam quædam sunt velnti dispensationes in aliqua lege, & de his censeo dispensationem consummari absolutè in acceptatione priuilegij, & consequenter non posse aliquem sola sua voluntate se iterum submittere legi, à qua per priuilegiū fuit exemptus, ita vt per legem obligetur, licèt possit illam, si velit, obseruare absque obligatione. Et consequenter licèt interiùs velit non habere ampliùs tale priuilegium, nihilominus semper illi esse integrum retractare voluntatem, & suo priuilegio vti. Hoc mihi probat discursus suprà factus, quia concessio superioris fuit in acceptatione priuilegiarij consummata, & fuit absoluta quoad effectum tollendi legis obligationem, quæ redire non potest per voluntatem priuatam, sed eiusdem legislatoris, sicut dicebamus de dispensatione tollente impedimentum matrimonij, vel aliam inhabilitatem.

Voluntas priuandi se priuilegio quem effectum habeat.

19. *De priuilegio per modū licentiæ quid facit voluntas interior.*

Alia esse possunt priuilegia per modum facultatum, aut licentiarum ad aliquid agendum pro aliquo tempore, quod sine tali licentia facere non liceret. Et de his similiter existimo, licèr quis interiùs dicat, se renunciare tali licentiæ, vel facultati, non ita illam ab se abdicare, quin postea mutata voluntate possit illa licitè vti; quia ex vi suæ voluntatis non mutauit voluntatem concedentis, à qua sola illa licentia pendet postquam semel acceptata est. Nec per illam voluntatem propriam contraxit priuilegiarius specialem obligationem non vtendi tali priuilegio, v. g. non soluendi decimas, vt etiam probatum est: nam per internam voluntatem renunciandi tale priuilegium non solùm non datur alteri ius ad decimas, verùm etiam nec ipse priuilegiatus manet quoad se obligatus ad illas soluendas, vt videtur receptum frequentiùs in materia iustitiæ; ergo pari ratione in priuilegiis quasi absolutis, seu non respicientibus alterum, non obligatur aliquis permanere in illa voluntate, nec illa habet statim effectum auferendi priuilegium.

20. *De priuilegio per quæ delegatur iurisdictio quid dicendum.*

Alia sunt priuilegia, per quæ delegatur iurisdictio, & in his etiam existimo iurisdictionem non auferri per solam internam voluntatem priuilegiarij, vt si Prælatus mihi commisit vices suas, vel casus sibi reseruatos, & ego acceptaui illam, licèt postea habeam affectum, quantum in me est, efficacem, & absolutum abdicandi à me talem iurisdictionem, non priuor illa, sed mutata voluntate, possum & validè, & licitè illa vti. Quia iam illa iurisdictio non pendet in suo esse à recipiente, sed à concedente, seu delegante: nam à delegato tantùm in vsu pendet. Quod videtur certum in delegationibus, quæ fiunt in externo foro. Item ille modus mutandi iurisdictionem per actum merè internum non est hominibus accommodatus, & infinita incommoda ex illo possent moraliter oriri; ergo nec est possibilis homini per priuatam voluntatem, nec est verisimile hoc esse consentaneum voluntati superioris priuilegium concedentis. Atque hinc etiam dico, non extingui facultatem eligendi confessorem per solam volūtatem internam non habendi illam, quia illa & est quædam virtualis delegatio iurisdictionis, seu est quædam licentia, de qua eadem est ratio, quæ de reliquis. Et ad hos modos priuilegiorum videntur cætera reduci, & de omnibus censeo eandem est rationem, quantum ad præsens punctum attinet.

21. *Ad renuntiationem priuilegij voluntas exterior requisita. Glossa. Bald. Felyn.*

Concludo igitur necessarium esse, vt voluntas renuntiandi priuilegium exteriùs se prodat. Quam resolutionem confirmant argumenta secundo loco facta, & Gloss. Bald. ac Felin. in principio allegati, & ex illis, & ex omnibus dictis colligitur breuiter ratio, quia ad effectum abdicationis priuilegij ex vi illius voluntatis necessaria est acceptatio, seu consensus alterius. Nam si priuilegium respiciat alterum cuius interest talis renunciatio, quatenus in eius cedit commodū, aut ius ei præbet, vel aufert onus, &c. Tunc ad consummationem renunciationis acceptatio illius tertij requiritur. Quod egregiè confirmatur ex cap. *licèt*, de procur. in 6. vbi dicitur, mandatum procurationis non censeri absolutè reuocatum, etiamsi is, ad quem dirigitur, dicat, se nolle acceptare mandatum: nam hoc non obstante, poterit mutata voluntate, acceptare mandatum, quamdiu mandans priorem voluntatem suam non reuocauerit: nam mandatum de se semper durat, donec reuocetur, & alter liberè etiam potest reuocare suam voluntatem. Quæ doctrina ex eisdem principiis in omni casu simili procedit, vt ibi notat Ancharr. In præsenti autem eadem est ratio, vt constat. Atque eadem proportione, si priuilegium sit absolutum, & tertium non respiciat, tunc necessaria erit saltem concedentis acceptatio, vt rectè docuit Sancius lib. 8. de matrimon. disp. 32. cum Loazes tract. de matrim. Regis Angl. dubio 12. num. 28. Ratio autem est, quia renunciatio priuilegiati non mutauit voluntatem Principis, sed eadem perseuerat; ergo quamdiu non constat de illius mutatione, liberū est priuilegiario mutare suam voluntatem, & priuilegium acceptare. Accedit, quòd ad superiorem per se pertinet tam mutatio priuilegiorum, quàm concessio, & ab illius consensu per se pendet tum priuilegij effectus, tum etiam effectus priuilegio cōtrarius. Ac denique ita expedit humanæ

cap. licèt. *Anchar.* *Sanci.* *Loazes.* *Confirm.*

guber

gubernationi, vt omnia ordinatè fiant. Hæc autem concedentis acceptatio tripliciter intelligi potest.

Triplex acceptatio. Primò. Vno modo ab homine, vt quia superiori datur notitia renunciationis priuilegij, & ille acceptat, sicut fit in beneficiis Ecclesiasticis, & tunc erit res clara, non

Secundò. potest tamen semper postulari talis acceptatio. Alio ergo modo intelligi potest ille consensus superioris datus antecedenter, vt si in priuilegio sit clausula, vel conditio, vt si Petrus non acceptauerit priuilegium, transeat ad Paulum, vel censeatur non concessum, tunc enim eo ipso, quod Petrus non acceptat censetur concedens acceptare ipso facto renunciationem, & suam voluntatem mutare, vt sumitur

Glossa. Tertiò. ex Glossa in d. cap. *licèt.* Tertio denique modo contingit hæc acceptatio ex vi alicuius iuris, vt in legibus suprà citatis in fine priorum argumentorum, & in aliis iuribus, quæ capitibus sequentibus tractabimus.

22. *Ad 1. arg.* Et ita est facilis responsio ad priora argumenta. Ad primum enim dicitur requiri acceptationem, vel superioris, vel etiam tertij iuxta conditionem priuilegij, & ad illam requiri notitiam, & consequenter externum signum, quo manifestetur interna voluntas. Vnde licèt priuilegium ordinarie ita detur, vt recipiens possit illud dimittere, si velit, intelligitur nihilominus, dimissionem ita esse faciendam, vt ordinata

Ad 2. arg. sit, & humanis moribus accommodata. Vnde ad secundum dico, ante obtentionem priuilegij præcedere externum signum, quo voluntas habendi priuilegium manifestatur, & notitia eius comparatur, & consequenter etiam necessarium esse externum signũ acceptandi illud vel apertè, vel saltem non refutando priuilegium: nam eo ipso consentire quis videtur.

Ad tertium. Ad tertium de amissione dominij aliqui concedunt antecedens, quo dato, poterit negari consequentia, quia proprium dominium simpliciter pendet ex voluntate propria: priuilegium autem, & effectus eius, vel illi contrarius magis pendet ex voluntate superioris. Ego verò nego antecedens, expressè enim ita cauetur in l. *si quis.* 17. §. *differentia,* ff. de acquir. possess. & licèt ibidem videatur contrarium dici de possessione, scilicet, amitti solo animo, prout etiam habetur in l. 3. §. *in amittenda*, eod. nihilominus in l. *quemadmodum.* 8. expressè dicitur possessionẽ non amitti, nisi animo, & corpore. In quarum legum conciliatio-

Glossa. ne laborant Glossæ, & Iuristæ, quod illis remitto. Mihi autem constans videtur, iura, quæ dicunt possessionem amitti solo animo, non loqui de pura voluntate interna, sed necessarium semper esse, vt quis cedat possessionem alteri, vt in l. 1. §. *si vir,* eodem titulo. Cessio autem saltem requirit manifestationem illius animi, & acceptationem; non ergo hoc excluditur in aliis legibus, sed significatur, non esse necessarium corpore recedere à re possessa si sit immobilis.

Ad quartum. Ad quartum respondetur, requiri externum signum, vel sufficienter declarans internum affectum ab alio acceptandum; vel lege statutum, vel acceptatum, vt dictum est, & in sequentibus magis exponetur.

23. *Ad expressam renũtiationẽ, & voluntatem internam, & signum externum requiri* Vnde tandem addo, ad expressam renunciationem priuilegij non solùm esse necessariam voluntatem internam satis formalem, sed etiam signum externum, satis expressè declarans illam voluntatem: nam si tantùm illam ostendat per aliquod signum implicitum, & obscurum, erit potiùs tacita renunciatio. Vnde rectè videntur illa duo membra distingui, quia renunciatio expressa fit verbis, tacita verò fit potiùs factis, vel omissionibus: verba enim expressè significant interiorem affectum, facta verò implicitè, & subobscurè. Imò ad explicitam renunciationem necesse est, vt verba sint satis clara: nam si sint ambigua, in dubio non priuabitur quis priuilegio suo: nam in dubio melior est conditio possidentis. In quo dubio, quod attinet ad internum forum, stabitur intentioni, & assertioni renunciantis; in externo verò stabitur dispositioni iuris, & conseruabitur priuilegium, donec aliud sufficienter probetur. Et hæc videntur sufficere de priori membro illius diuisionis, scilicet, explicita renunciatione; tacita verò in sequentibus capitibus magis exponetur.

CAPVT XXXIIII.

Vtrùm per non vsum perdatur priuilegium propter tacitam renunciationem, vel propter alium titulum.

1. *Tacita renũtiatio contingit dupliciter, vel tripliciter.* DVobus modis cogitari potest implicita, seu tacita renunciatiatio priuilegij, scilicet, per non vsum eius, vel per contrarium vsum, quibus addi potest tertius, scilicet, per abusum, quamuis hic propriè ad renunciationem non pertineat, licèt aliquid de illa participet, vt infrà dicam. Renunciatio enim tacita, vt paulò antea dixi, maximè attenditur ex signis, vel indiciis externis quæ non apertè, sed per coniecturas ostendunt voluntatem carendi priuilegio: hæ autem coniecturæ maximè videntur sumi posse ex ordine ad vsum priuilegij, in quo tria illa membra distingui possunt, de quibus sigillatim dicendum est.

2. *Per aliquem non vsum amittitur priuilegium.* *Glossa.* *Innocent.* *Panorm.* *Dec.* *Felin.* *Bald.* *Bart.* Quod ergo ad non vsum spectat, sententia est valde recepta, per aliquem non vsum priuilegium amitti, quam docent Gloss. Innocent. Panorm. Decius, Felin. & alij in cap. *cùm accessissent,* de constitution. Bart. & alij in leg. *falsò*, C. de diuer. rescr. & in leg. 1. ff. de nundin. Vnde cum proportione inferunt, restringi priuilegium per vsum restrictum, quatenus includit non vsum maioris gratiæ, vel fauoris, vt notat Bald. suprà num. 8. ex Bart. in lege, *vsum aquæ*, C. de aquæduct. lib. 1. & Ias. in leg. vlt. ff. de constitution. Princip. est enim eadem ratio in non vsu quoad partem, quæ est in toto. Vt autem veritas huius sententiæ expendatur, & res tota declaretur, quatuor, vel quinque inquirere, & explicare necessarium est. Primum,

Quatuor, vel quinque inquirenda. Primum. de quo non vsu sit sermo. Secundum quomodo intelligi valeat hæc amissio priuilegij per non vsum. 2. Tertium quanto tempore durare debeat non vsus, vt 3. hunc effectum inducat. Quartum, an hæc amissio 4. priuilegij sit vera, & in conscientia, vel sit præsumpta tantùm in foro externo; & consequenter an sit 5. ipso facto, vel tantùm per iudicis sententiam.

3. *Circa primũ notandum.* Circa primum oportet aduertere, hunc modum amissionis priuilegij habere locum tantùm in priuilegiis affirmatiuis, quæ aliquid faciendum indulgent, quia negatio affirmationi opponitur; sicut enim omissio peccaminosa præcepto affirmatiuo est oppositа, sic etiam non vsus priuilegij solùm opponitur priuilegio aliquem vsum concedenti; quod affirmatiuum appellamus. Duobus autem modis potest contingere, vt aliquis non vtatur huiusmodi priuilegio. Vnus dici potest merè negatiuus; alius priuatiuus, seu propriè omissiuus, morali modo loquendo. Priori modo non exequitur quis priuilegium, quando opportunitas, vel occasio, pro qua datum est, non occurrit; sicut enim præceptum affirmatiuum, licèt obliget semper, non tamen pro semper, ita priuilegium affirmatiuum, licèt semper habeatur, non tamen pro semper, sed pro certis opportunitatibus, vt patet de priuilegio audiendi Missam tempore interdicti, vel habendi suffragium in electione, &c. Quando ergo quis non vtitur tali priuilegio extra occasionem, & tempus, pro quo datum est, tunc est vsus merè negatiuus, sicut qui non exercet actum præceptum, eo tempore, pro quo non obligat affirmatiuum præceptum, non potest dici omittere præceptum, sed tantùm non exercere actum illius.

Duplex non vsus priuilegij

4. *Vsus merè negatiuus nõ destruit priuilegium.* Vnde etiam fit, vt sicut hæc negatio non est contraria præcepto, ita ille non vsus non opponatur priuilegio, & ideo talis non vsus, quamtocumque tempore

tempore continuetur, non sufficit ad amissionem priuilegij, quia non est morale indicium voluntatis renuntiandi priuilegio. Ita docent omnes, & facilè probatur ex dictis, quia talis non vsus nec per se inducit aliquid priuilegio repugnãs, cùm illi non opponatur; ergo nec inducit tacitam renunciationem, quia nullum indicium est voluntatis relinquẽdi priuilegium, cùm non procedat à tali voluntate, imò nec à voluntate non vtendi priuilegio, sed habeat aliam causam moralem adæquatam, & propriam, scilicet, carentiam occasionis, vel opportunitatis exercendi actum concessum per priuilegium; ergo non potest prudenter attribui voluntati renunciandi priuilegio; ergo illa negatio non est morale indicium talis voluntatis, & consequenter non habet vnde inducat tacitam renunciationem priuilegij. Et ita habetur expressè in Margarita Baldi, verb. *statutum*, §. 6. & citat l. *in filiis*, C. de decur. lib. 10. propter illa verba, *Etsi necessitas non exigit, tamen patria non remittit.* Vbi Glossa ait, *Quædam enim habere possumus, etsi nobis vtilia non sunt.* Sic ergo habere possumus priuilegium, etiamsi occasio non detur vtendi illo. Atque ita notat etiam Bartol. in eadem lege, & Gloss. in cap. *vt priuilegia*, de priuileg. verb. *semel in anno*, & ibi Panormitan. & cons. 101. lib. 1. Deci. in cap. *cùm accessissent*, de constit. n. 17. & Felin. ibi, & Mandos. tract. de priuileg. ad instar, Gloss. 11. num. 9. qui alios refert, & plures Menoch. in scholio ad Bart. in dicta lege *in filiis*, & Franc. Balb. tract. de præscrip. 4. p. quintæ p. princip. q. 4. n. 3. vbi alia congerit.

Bald.

Bart. Glossa. Panorm. Decius. Felin. Mandos. Menoch. Franc.

5. *Alius modus.*

Alius modus non vtendi priuilegio affirmatiuo est, quando in propria occasione, & pro eo tempore, pro quo concessum est, omittitur eius vsus, & hunc vocamus non vsum priuatiuum, seu omissiuum, quia est carentia actus in tempore habili, & pro quo maximè esse posset, vel deberet iuxta tenorem priuilegij, seruata proportione ad omissionem actus præcepti pro eo tempore, pro quo præceptum obligat. Et de hoc non vsu intelligenda est communis sententia, & iura, quæ de hac materia loquuntur. Quia talis non vsus opponitur suo modo priuilegio, & potest esse aliquod morale indicium voluntatis renunciandi illi. Vnde necesse est, vt in tali omissione concurrant conditiones necessariæ, vt ille non vsus voluntarius sit, quæ sunt scientia, & potentia, quia si non vsus non sit voluntarius, non potest esse indicium alicuius voluntatis, nec moralem effectum induere, vt per se constat; ergo nec potest esse indicium renunciationis, quæ voluntaria esse debet. Si ergo quis non vtatur priuilegio tempore opportuno, quia est impotens, absens, infirmus, aut quia per violentiam impeditur, talis non vsus non potest illi nocere, vt priuilegium postea amittat, quia voluntarius non est, idémque argumentum procedit de ignorantia, quia causat etiam inuoluntarium. Quæ doctrina sumitur ex Glossa in cap. *Abbate*, verb. *donec*, de verbor. significat. & ex aliis auctoribus allegatis. Qualis verò ignorantia ad hoc sufficiat, in sequentibus dicemus.

Vsus priuatiuus destruit priuilegium si adsit voluntas, & potentia.

Glossa.

6. *Circa non vsum. Duplex modus.*

Circa secundum oportet aduertere, duobus modis intelligi posse priuilegium amitti per non vsum, vnus est per viam præscriptionis, seu vsucapionis, alius est per viam tacitæ renunciationis. Hi enim duo modi sine dubio sunt longè diuersi: nam quando res amittitur per præscriptionem, non amittitur ex voluntate amittentis, sed ex efficacia alicuius legis, etiam inuito priori domino, & possessore; quando verò per renunciationem deseritur, amissio fit ex voluntate possidentis, vt dictum est, siue illa voluntas expressè, siue tacitè solùm indicetur. Et ita Glossa hos duos modos distinxit in cap. vlt. 16. q. 4. significans, longius tempus requiri ad præscriptionem, quàm ad tacitam renunciationem.

A Igitur in solo non vsu non habere locum præscriptionem contra priuilegiũ, videtur sumi ex Panorm. in cap. *Ioannes*, de Cleric. coniug. n. 9. vbi ait, per non vsum non induci consuetudinem, quia consuetudo consistit in assuefactione, id est, actuum repetitione, cap. *cum consuetudo*, d. 1. cum similibus; at verò in non vsu non est actus, præcisè enim loquimur; ergo nec assuefactio, nec consuetudo inde generari potest; ergo nec præscriptio, quia hæc per consuetudinẽ inducitur; ergo non vsus non potest tollere non vsum in vi præscriptionis. Confirmat hoc Panorm. adhibendo exemplum in eo, qui damnum passus agere potest ex l. *Aquilia* contra nocentem: nam licèt per longum tempus nolit contra illum agere, non amittit suam potestatem, nec inducta censetur consuetudo contra illam legem, & reddit rationem, *quia illa lex nõ necessitat ad agendum, sed tantùm præbet facultatem agendi.* Et inde concludit generalem regulam, per negationem actus non contrariam legi præcipienti, sed tantùm permittenti, non induci consuetudinem. Quæ omnia videntur habere eandem rationem in priuilegio, quia non necessitat, sed dat facultatem, & ita negatio vsus non est contra legem præcipientem, sed permittentem; ergo per non vsum non inducitur consuetudo, vel præscriptio contra priuilegium.

7. *Panorm.*

Panorm.

B

Confirmatur, quia nec ipse priuilegiarius non vtendo præscribit contra se, nec alius contra ipsum; ergo ex vi non vsus non inducitur præscriptio tollens priuilegium. Consequentia clara est, quia vbi est præscriptio aliquod ius tribuit; ergo alicui tribuit; ergo vel priuilegiario, vel alteri, quia non datur medium. Prima item pars antecedentis videtur per se nota, tum quia nemo potest contra se præscribere, quia præscriptio in propria definitione, & ratione includit habitudinem ad alterum, contra quem inre conceditur, vt ex propria materia suppono, tum etiã quia nulla materia præscriptionis ibi interuenit cõtra priuilegiarium; aut enim posset præscribere ipsum non vsum, seu ius non vtendi, & hoc non est præscriptibile, quia vnusquisque quasi ex natura rei habet hanc facultatem: similes autem facultates non sunt materia præscriptionis, vt latè tradit Balbus tract. præscript. in 5. p. princip. 4. p. illius q. 1. vel præscriberet obligationem non vtendi suo priuilegio, & hoc etiam dici non potest, quia nemo præscribit contra suam voluntatem, neque in suum præiudicium, sed in suum commodum, & voluntariè: obligatio autem ad non vtendum priuilegio, est de se onerosa, & consequenter est contra intentionem non vtentis, per se loquendo, & secundùm ordinarium morem hominum. Altera verò pars antecedentis in primis videtur clara in priuilegiis non dicentibus ordinem ad alios, quia vsus, vel non vsus nihil interest aliorum, sed solius priuilegiarij; ergo ibi nullus est, qui possit contra priuilegiarium præscribere. Deinde probatur etiam de aliis priuilegiis, quæ circa alios versantur, tum ratione facta, quia alij nullum habent vsum, vel consuetudinem; ergo nec præscriptionem efficere possunt: nam, vt dicitur in lege *nec vtilem*, ff. ex quib. caus. maior. &c. iniquum est auferre dominium, quod vsus non abstulit, id est, dominium vnius sine vsu alterius; ergo idem est cum proportione in priuilegio. Tum quia præscriptio supponit possessionem, alij verò nihil possident, quod præscribant. Tum etiam quia *non intelligitur amissum*, quod oblatum alteri non est, vt in eadem leg. *nec vtilem*, dicitur, sed qui non vtitur priuilegio, nihil offert alteri, neque actionem circa illum exercet; ergo nec amittit priuilegium propter aliquam alterius præscriptionem.

8. *Confirmat. 1.*

C

D

E

Ad hoc verò responderi potest, licèt priuilegium non amittatur per præscriptionem positiuam (vt sic dicam) amitti tamen per præscriptionem priuatiuam, seu

9. *Resp. ad obiect.*

seu priuantem aliquo iure. Voco præscriptionem positiuam illam, per quam aliquod ius acquiritur, de qua rectè procedunt rationes factæ, quia hæc in vsucapione consistit. Vnde & hoc nomine propriè, & generaliter vocatur: non potest autem intelligi vsucapio sine vsu positiuo. Priuatiuam autē præscriptionem appello, quæ solùm tollit ius, vel dominium aliquod, & hanc dico sufficere ad amissionem priuilegij, & posse fieri per solum non vsum. Et in primis hunc modum amissionis esse possibilem, constat ex l. 1. & 2. ff. pro derelicto, vbi dicitur, rem pro derelicto habitam statim desinere esse nostram, priùs etiam quàm ab alio acquiratur, vel possideatur, quamuis res sic derelicta occupabilis ab alio statim fit, & primi occupantis fiat, si in suo esse perseueret: nam si non duret, sed statim destruatur, vt in iuribus incorporalibus interdum contingit, poterit ab vno amitti, etiamsi ab alio non acquiratur, nec occupabilis sit. Potest autem fieri, vt res habeatur pro derelicta ex vi alicuius non vsus, seu derelictionis; ergo illa rectè dicitur præscriptio amissiua, seu priuata, quæ in priuilegiis locum habebit. Minor probatur primò, quia sicut res acquiritur vsu positiuo diuturno, eadem ratione amittetur non vsu diuturno: nam sicut illud expedit, vt dominia rerum sint certa, ita hoc expedit ad eundem finem, vt sit certum, quæ res acquirantur primo occupanti. Et confirmatur, quia res mobilis aliena per triennium vsucapitur bona fide; ergo si per triennium sit ab alio derelicta per non vsum, & ab alio postea occupatur, statim fiet illius, quia illa occupatio cum priori non vsu domini æquiualet triennali vsucapioni; ergo signum est per illum non vsum fuisse rem amissam. Secundò principaliter hoc inuenitur in iuribus incorporalibus, vt sunt seruitutes, & actiones: nam seruitus rusticana perditur per purum non vsum certi temporis, vt habetur ex l. *sequitur*, §. *si viam*, ff. de vsucap. clariùs in l. *hæc autem*, ff. de seruit. vrban. præd. & l. penult. C. de seruit. Et similiter actiones extingui solent, & amitti per non vsum eorum certi temporis, iuxta l. 3. C. de præscrip. ergo eodem modo poterit amitti priuilegium per modum præscriptionis priuantis iure priuilegij: nam illud etiam incorporale est, & similem subit rationem.

10. *Refellitur ratio dicta 1.*

Sed hic modus explicandi hanc præscriptionem non videtur cum fundamento applicari ad priuilegium. Primò, quia licèt fateamur, aliquando posse dominium, vel possessionem rei amitti, etiamsi in alium non transferatur, vt probant aliqua ex iuribus citatis; tamen nunquam hoc fit per præscriptionem purè priuatiuam, nisi interueniat positiua præscriptio alicuius, sed hæc in priuilegiis non inuenitur, vt in priori puncto probatum est; ergo non potest illa doctrina rectè ad priuilegium applicari. Maior declaratur, discutrendo per duo genera bonorum, quæ in argumentis tanguntur. Quædam enim sunt corporalia, quæ naturaliter, & corporaliter possideri possunt, quę quidem amitti possunt, relinquendo illa pro derelictis, etiamsi inde nihil alius acquirat, tamen hæc derelictio numquam intelligitur fieri per solum non vsum, cuiuscumque temporis sit; ergo non fit per modum præscriptionis in amittendo, vt sic dicam. Minor

Glossa.

probatur primò ex Glossa 1. in dicta l. 1. ff. pro derelicto, vbi ait, rem mobilem tunc intelligi derelictam, cùm abiecta est; immobilem verò cùm de illa quis exit, animo derelinquendi, sentiens, non sufficere non vsum, nisi & animus, & actio aliqua externa illū manifestans interueniat, hoc significatur ibi in l. 2. cùm dicitur, *Desinere omittentis esse*; ergo solus non vsus, etiam diuturnus non sufficit.

Secundò.

Secundò talis modus præscriptionis non est ex sola rei natura, nulla enim præscriptio est ex sola naturali lege, vt suppono tanquam notum; sed nullus est etiam ius ciuile, vel positiuum, quod disponat per non vsum alicuius temporis amitti hæc bona, ita vt statim habeantur pro derelictis, & sint occupabilia à primo contrectante; ergo non datur talis modus amissionis. Tertiò, quamdiu aliquis rem suam possidet, non potest pro derelicta haberi, licèt multo tempore illa non vtatur, quia dum res iustè possidetur, non est occupabilis à quocumque alio; vt verò possessionem amittat, non sufficit non vsus, sed necessarius est animus dimittendi rem cum aliquo modo actualis dimissionis eius, vt suprà dixi; ergo solus non vsus talium bonorum numquam sufficit, vt pro derelictis habeantur.

11. *Differentia inter acquisitionē per vsucapionem & amissionē per non vsum.*

Vnde notari potest obiter differentia inter acquisitionem per vsucapionem, & amissionem per non vsum: nam vsucapio supponit possessionem rei, & addit cōtinuationem eius: nam sine possessione non est præscriptio, & ideo etiam è conuerso non vsus per se non sufficit ad amissionem dominij, nisi priùs possessio tollatur. Et ita seruabitur proportio, quòd sicut acquisitio supponit possessionē, ita derelictio supponit desitionem, seu desistentiam à possessione rei, & quando hæc præcedit cū sufficienti voluntate dimittendi bona, per illam amittuntur, & manent pro derelicto; ergo hoc non fit per subsequentem nō vsum, licèt idem possit magis, ac magis ostendere priorem dimissionem, & verum animum, à quo processit. Et ita nihil includit prior ratio facta, quia licèt dominium possit amitti relinquendo rem sub nullius dominio, quod vocatur pro derelicto, non tamen probatur, hāc amissionem fieri per solum non vsum sine actione præuia dimittendi rem. Neque etiam valet confirmatio. Nam vsucapio non fundatur in non vsu alterius, sed in diuturno vsu cum possessione, & bona fide, & ideo repugnat, dominium per vsucapionem sine temporis legitimi successione comparari. Vt autem acquiratur per rei occupationem, impertinens est, quòd non vsus domini præcesserit: nam si res dimissa fuit, statim occupari potest, licèt non vsus per aliquod longum tempus non præcesserit: si verò non fuit res dimissa, nullus non vsus præcedens sufficit, vt per solam occupationem dominiū eius acquiratur.

12. *Alia ratio refellitur.*

Alia verò ratio de præscriptione iurium incorporalium, vt seruitutum, & actionum, non videtur posse ad priuilegia accommodari: nam in illis etiam iuribus numquam datur amissio iuris per præscriptionem, nisi vt consequens ad positiuam præscriptionē, per quam aliquid acquiritur tali iuri contrarium. Vnde præscriptio, & amissio non sunt in eodē, sed vnus præscribit contra alium, & præscribens aliquid acquirit repugnans iuri alterius, qui consequenter illud amittit. Id declaratur optimè in seruo præscribente suam libertatem, iuxta l. 2. C. de præscrip. long. temp. pro libert. ibi enim dominus amittit ius in seruum, seruus autem est, qui præscribit suam libertatem contra dominum, & ideo ex parte serui conditiones ad præscribendum necessariæ postulantur, nec fieri potest, vt dominus amittat ius in seruum per solum non vsum eius, nisi præcesserit, vel ex parte domini sufficiens manumissio, vel ex parte serui possessio suæ libertatis cum bona fide, & sufficienti temporis diuturnitate. Ita etiam accidit seruata proportione in amissione seruitutis rusticanæ per nō vsum, licèt inter illam duplicem seruitutem hominis, & agri, seu prædij, sit differentia, quod prior seruitus, quam personæ appellare possumus, fundatur in dominio heri in personam serui, qui etiam à domino possidetur: alia verò seruitus realis, seu prędialis fundatur solùm in iure vnius in prædium alterius quoad aliquem vsum eius. Vnde ius illud cadit in rem alienam, & à proprio domino possessam. Et ideo dicunt iura de his seruitutibus loquentia, nemini rem suam seruire, sed alienam. l. *in re communi*, ff. de seruit. vrb.

Hinc

13. *Ius seruitutis quando amittitur.*

Hinc ergo fit, vt ius seruitutis non amittatur per non vsum diuturnum, nisi quatenus dominus prædij præscribit libertatem, & exemptionem rei suæ: illa enim obligata erat, & obnoxia, vt alteri seruiret, dum autem dominus longo tempore illam possidet, eáque vtitur sine impedimento, & sine vsu seruiendi, præscribit contra alterum libertatem rei suæ, & inde cõsequenter alter ius suum amittit. Idem cum proportione inuenitur in amissione actionis per non vsum, non enim fit sine præscriptione alterius contra talem actionem: nam talis actio versatur circa alium, qui est obnoxius tali actioni tanquam debitor; dum ergo iste per certum tempus possidet rem suam, rerúmve suarum libertatem, illam præscribit, quoad hoc, vt non possit tali titulo in iudicium vocari. At verò hic modus amissionis non videtur posse in priuilegiis inueniri, quia ostensum est, per non vsum priuilegiarij nullum alium præscribere. Et confirmari hoc potest auctoritate Baldi in cap. *ad audientiam*, de præscrip. n. 2. in fine dicentis, Per priuilegium Principis comparari ius sine possessione, & illud ius non amitti, *etiamsi priuilegiarius per triginta annos sit sine possessione, ex quo alius interim in contrarium non præscripsit*, ex dicta l. *nec vtilem*. ff. ex quibus causis maior. &c.

Confir. Bald.

14. *Additur aliud argum. Alberic.*

Denique addi potest argumentum Alberici in l. *falso*, C. de diuer. rescr. Quia lex non tollitur per non vsum, quia per solum nõ vsum nemo præscribit contra legem; ergo idem erit in priuilegio. Sed responderi potest negando antecedens, quia præcipiens aliquid fieri, tollitur per non vsum, vt suprà dictum est. At hoc solum procedit in lege imponente necessitatem, quando pro temporibus, in quibus obligat, non seruatur, & de hoc fit longa consuetudo: nam ille non vsus est legi contrarius, & semper includit (moraliter loquendo) vsum legi contrarium, vt libro superiori dictum est. Ratio autem facta, vt verum in antecedente sumat, & cum proportione concludat, intelligi debet de lege concedente facultatem, seu permittente, non verò de imponente necessitatem, vt ex Panormit. suprà notauimus, & sensit Molin. tracta. 2. de iust. disp. 513. in fine, & ita consequentia videtur optima, vt suprà circa dictum Panormit. notatum est.

Panorm. Molina.

Decius.

Nihilominus tamen Deci. in cap. *cùm accessissent*, de præscrip. negat consequentiam. Quia difficiliùs (inquit) tollitur lex communis, quàm specialis, iuxta l. *eius militis*. §. *militia*. ff. de milit. testam. vbi id notat Glossa verb. *quocunque modo*. Sed non placet ratio, nec responsio: nam licèt quoad alia difficiliùs tollatur lex communis, non verò quoad modum derogationis per consuetudinem, seu prescriptionem, seruata proportione, & hoc vltimum solùm ad præsens spectat. Itaque tollitur difficiliùs lex communis quoad effectum: nam id, quod iure communi habetur, difficiliùs tollitur quàm quod habetur ex solo priuilegio, & hoc ad summum probat dictus §. *militia*, vt ex Bart. ibi sumitur, & ex Gloss. in cap. vlt. 16. q. 4. Item grauior causa necessaria est ad tollẽdam legem communem, quàm priuilegium, & ex parte difficiliùs etiam tollitur, quia bonum commune priuato præfertur, Anthen. de non alien. &c. c. 9. coll. 2. vbi Gloss. verb. *valere*, & Glossa in c. *si super gratia*, de offic. deleg. in 6. verb. *principalis*. In modo autem tollendi legem, vel priuilegium per consuetudinem, vel non vsum nulla ratio differentiæ, vel excessus firmitatis ex parte legis assignari potest, seruata proportione, nisi fortasse in hoc, quod maius tempus fortè requiritur ad tollendam communem legem, quàm priuilegium, de quo postea videbimus; nunc enim non refert. In hoc verò, quòd ad vtrumque sit necessarius vsus contrarius, & non sufficiat non vsus, omnino videtur eadem ratio, quia sicut in non vsu talis legis permittentis, nullus est, qui præscribat, vel quasi præscribat contra legem, ita in non vsu priuilegij nullus est, qui contra illud præscribat.

Refellitur resp.

Bart. Glossa. Grauior causa ad tollendam ius commune, quàm priuilegium.

Nihilominus in hoc puncto distinguendum videtur inter priuilegia: quædam enim sunt, quæ aliquid concedunt priuilegiario respectu aliorum, ex quibus in alios redundat aliquod onus, vel quasi seruitutis genus, vt sunt priuilegia decimas accipiendi extraordinario modo, vel imponendi aliquod tributũ; talis etiam reputari potest facultas eligendi ex priuilegio, quatenus redundat in grauamen aliorum, & simile reputatur priuilegium nundinarum à Gloss. in dicta l. 1. ff. de nundinis. Alia verò sunt priuilegia, quæ vel sunt quasi absoluta, quia solùm cõcedunt priuilegiario aliquid circa actiones suas sine respectu ad alios, vt sunt priuilegia audiendi Missas in loco interdicto, vel tempore non concesso, vel recitandi ante horam, vel comedendi lacticinia, & similia: vel certè licèt circa alios versentur, fauorabilia simpliciter reputantur respectu aliorum, quia sunt vtilia, & in rigore neminem grauant. Talia videntur priuilegia audiendi confessiones, vel eligendi confessorem; licèt enim videantur aliquo modo in præiudicium ordinarij pastoris, hoc tamen non consideratur, quia potiùs est iuuamen eius, & præcipuè, quia magis consideratur fauor animarum.

15. *Distinctio inter priuilegia præmittenda. Vnum genus priuilegiorũ.*

Glossa. Aliud genus priuilegiorũ.

Priuilegium eligendi confessorem in rigore neminem grauat.

Dico ergo primò: Priuilegia prioris generis, quæ redundant in grauamen, & quasi seruitutem aliorum, eatenus posse præscriptione amitti per non vsum priuilegiarij, quatenus alij possunt cõtra priuilegiarium præscribere, quod frequenter non fit sine aliquo positiuo actu ipsius præscribentis. Hæc assertio sumitur ex communi sententia, in principio recitata: nam auctores, qui dicunt, priuilegium amitti per non vsum, certum tempus requirũt ad illam amissionem. Vnde planè sentiunt, illam amissionem esse ratione alicuius præscriptionis, seu vsucapionis; ergo necesse est, hoc intelligi de priuilegiis, in quibus alius potest præscribere contra priuilegiarium ob non vsum. Responderi verò potest, etiã tunc non intercedere præscriptionem ex parte alicuius, sed simplicem amissionem priuilegij ex voluntate Principis, vel ex institutione alicuius iuris determinantis modum conseruãdi priuilegium. Sed licèt hoc sit probabile, quando Princeps in ipsa scriptura priuilegij talem modũ præscribit, vel in casibus in iure expressis, vt statim dicã; nihilominus extra hos casus potest amitti priuilegiũ per non vsum legitimi temporis; ergo necesse est, vt id fiat per modum præscriptionis, & ex vi alicuius communis iuris ad præscriptiones pertinentis, quia non potest alio modo cum fundamento affirmari talis modus amittendi priuilegium, cùm tamen sint multi casus, in quibus non videatur posse negari, vt in non vsu priuilegij ad eligendum cum aliis, qui ius habent ordinarium eligẽdi, & illo de facto soli vtuntur, & in non vsu priuilegij exigendi decimas, & similibus. Ratio verò est, quia hæc priuilegia redundant in seruitutem, seu obligationem aliorum, & ideo iura, quæ disponunt de amissione seruitutum per non vsum, in similibus priuilegiis locum habent. Sicut si priuilegium expressè concederet seruitutem per alienum prædium (imò licèt proprius dominus prædij illam donasset) nihilominus per non vsum legitimi temporis amitteretur; ergo. Addidi autem in fine assertionis, sæpius hanc præscriptionem non fieri sine positiuo actu ipsius præscribẽtis, quia sæpe non intelligitur priuilegiarius nõ vti priuilegio, nisi quãdo alij exercent actum sine illo, vt eligendo v.g. sine priuilegiato ad eligendum, acquirendo decimas, sine illius consortio, &c. Et tunc fit præscriptio contra priuilegium, ad instar, præscriptionis vrbanarum seruitutum, in qua requiritur aliquis actus ex parte præscribentis, vt ex propria materia constat.

16. *Prima conclusio, qua priuilegia per nõ vsum amittũtur.*

Impugnatur.

Respons.

Explicatur assertio.

17. 2. Conclusio. priuilegia, quæ non amittuntur per non vsum.

Dico secundò: Priuilegia, quæ non cedunt in aliorum grauamen, sed sunt fauores speciales circa modum operandi absolutum ipsius priuilegij, non amittuntur per non vsum, vel aliorum præscriptionem, possunt tamen per tacitam renunciationem amitti, si interpretatio talis voluntatis sufficienter ex iure constet. Priorem partem negantem mihi sufficientem probant argumenta facta in principio huius puncti, quia intelligi non potest in his priuilegiis præscriptio aliorum contra illa, cùm ipsa alios non respiciant, vel illos non grauent, vt supponimus, multóque minùs potest talis præscriptio intelligi in ipso priuilegiario, vt etiam ostensum est. Addidi verò posteriorem partem, quia sumpta de possibili negari non potest, cùm sæpe voluntas tacita moraliter æquiualeat expressæ. B Dixi autem, necessarium esse, vt intercedat aliquod ius (vtique commune, vel speciale) ita interpretans voluntatem priuilegiarij, quia solus non vsus non est signum certum, & infallibile talis voluntatis, & ideo per se non potest sufficere sine adminiculo iuris ad tollendum priuilegium, quia non vsus in tali casu solùm se habet vt indicium voluntatis; ergo si re vera in re non fuerit talis volũtas, quia priuilegiarius non ex illa, sed propter alias occasiones priuilegio vsus non fuit, non erit sufficiens non vsus ad renunciationem, vel amissionem priuilegij, nisi inre & voluntate Principis iuuetur, quia deest voluntas propria priuilegiarij, quæ sola posset esse causa talis effectus, non interueniente superiori voluntate. An verò de facto C inueniatur tale ius quoad hæc priuilegia, dicam in duobus punctis sequentibus.

18. Quid operatur ius statuens, vt priuilegium per non vsum amittatur.

Solùm hîc aduerto, etiamsi iure statutum sit, vt priuilegium aliquod per non vsum amittatur, nihilominus non amitti per tacitam renunciationem, sed quia cum limitata conditione fuit concessum, qua non impleta, vel ab ipso iure, aut à concedente tollitur, vel certè per se cessat per lapsum temporis ad modum explicatum in c. 28. & sequentibus. Declaratur hoc optimè in priuilegio nundinarum, quod per non vsum in decennio amittitur, quia lex 1. ff. de nundinis, ita statuit. Qua lege posita constat, tale priuilegium sub tali conditione concedi, & illa non impleta, vel per se cessare, vel virtute illius legis auferri. D Cuius etiam signum est, quia fieri potest, vt tale tempus elabatur sine aduertentia priuilegiarij, quia postea plurimum doleat de amissione priuilegij; ergo signum est, non esse necessariam renunciationem propriam, sed ab extrinseco tolli, vel per se extingui priuilegium ex vi formę concessionis, aut speciali, & expressa, vel subintellecta ex vi iuris communis. Qui modus loquẽdi probabilissimus est, & posset ad alios casus extendi: nam rectè explicat amissionem priuilegij, & res eodem recidit. Sed nihilominus per se, ac moraliter loquendo, satis conuenienter illa vocatur tacita renunciatio, quia is, qui non vtitur priuilegio, non obstante illo iure, moraliter conuincitur nolle illud, saltem virtute, & intepretatiuè. Nam quòd inaduertentia intercedat, accidentarium est; an verò si E inculpabilis sit, possit hunc effectum impedire, dicam in punctis sequentibus.

19. Decennium requisitum vt priuileg. per non vsum amittatur. Bart. Iason. Panorm. Decius. Felin. Rebuff. Mandos. Balb.

Tertiò igitur inquiri potest, quanti temporis non vsus necessarius sit, & sufficiat, vt per illum priuilegium amittatur. In quo ferè communis sententia est, decennium sufficere, & requiri. Ita docet Bar. in l. *falsò* C. de diuers. rescrip. vbi etiam Iason latè, idem Bar. in l. 1. ff. de nũdin. vbi alij communiter. Idem Panor. Deci. Felin. & alij in c. *cùm accessissent*, de consti. Rebuf. in Pract. tit. de differen. inter priuilegium, & rescri. n. 41. Mandos. in d. tract. de priuil. ad instar. Glos. 11. n. 5. Balb. dict. tract. de præscrip. in 4. p. quintæ partis princip. q. 4. vbi plures alios refert, cum variis limitationibus, quas Felin. & alij etiam adhibent.

A Et omnes fundantur tantùm in dicta l. 1. ff. de nundin. Quia ex solo iure naturali non potest tale tempus determinari, vt per se notum apparet, & in iure positiuo alia determinatio non inuenitur.

20. Vt alium contra priuilegiarium præscribat, nullum tempus determinari in ipso non vsu.

Mihi tamen in primis videtur, quoties per non vsum priuilegium amittitur, quia alius contra priuilegiarium præscribit, nullum tempus esse determinatum in ipso non vsu ad amittendum priuilegium, seu ex parte priuilegiarij, sed illud tempus necessarium esse, ac sufficere, quod ex parte alterius tertij fuerit determinatum ad præscribendũ contra hunc, vel illum, quod solet iure ordinario decem annorum inter præsentes, vel viginti inter absentes, vel extraordinario, ac speciali iure requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, vt de monasteriis significatur in dict. c. *cùm accessissent*, vbi Ioan. Andr. & alij id notant, & Felin. ait generaliter, procedere in Ecclesiis, seu locis piis, iuxta generalẽ regulam textus in Authent. vlt. C. de sacrosanct. Eccles. & c. *illud*, de præscrip. cum similibus. Ratio autem assertionis est, quia in huiusmodi casu priuilegium non amittitur formaliter per non vsum, sed vi præscriptionis alterius contra personam non vtentem; ergo illud tempus sufficiet & requiretur ex parte non vsus ad amissionem priuilegij, quod fuerit legitimum ad præscribendum contra priuilegiarium, tali conditione suppositа; ergo non potest in his priuilegiis certior regula præscribi. Ioan. And. Felin.

21. 2. Conclusio. de tempore ad priuilegium præscribendum requisito.

Secundò dicendũ est, in priuilegiis absolutis, contra quæ ab aliis non præscribitur, non esse certum tẽpus iure definitum, intra quod per nõ vsum amittantur, ideóque generalem regulam esse, talia priuilegia per nullius temporis non vsum amitti, etiamsi lõgissimum sit, in casibus verò iure expressis amitti tempore pro eis definito. Prior pars assertionis constat, quia hæc priuilegia non amittuntur per modum præscriptionis, vt iam declaratum est; ergo nõ possunt ad illa applicari tempora præscriptionum; secluſa autem præscriptione, nullũ assignabitur generale ius, quod certum tempus statuat, in quo priuilegium amittatur per se, ac formaliter per nõ vsum; ergo. Minor probatur primò quoad ius canonicum, quia canones nunquã loquuntur de amissione priuilegij per non vsum, sed per contrarium vsum, vt capite sequenti videbimus, vnde licèt circa tempus cõtrarij vsus aliquid definiunt, quod postea videbimus; illud non potest ad purum non vsum, de quo solo nunc loquimur, applicari: tum quia materia est odiosa, in qua non licet leges extendere, aut de casu ad casum similẽ transferre; tum etiam, quia lõgè maior ratio est, cur tollatur priuilegium per contratium vsum, quàm per non vsum. Vnde canones loquentes de cõtrario vsu, fortasse locum habẽt, in omnibus priuilegiis tã absolutis, quàm respectiuis, cũ tamen amissio per nõ vsum per se non habeat locum in priuilegiis absolutis, vt diximus. In iure item ciuili non inuenio legem, quę vniuersaliter de hoc tempore disponat. Solùm enim à Doctoribus allegatur dicta l. 1. ff. de nundin. lex autem illa non loquitur generaliter de priuilegiis, sed in particulari de priuilegio nundinarum; ergo ex illa non potest generalis regula sumi pro omnibus priuilegiis absolutis, vel respectiuis, quæ alios non grauant, vt statim dicã.

22. Si ius positiuum non limitat tempus, non est vnde limitetur.

Hinc ergo concludi potest altera pars assertionis. Nam si ius positiuum nõ limitat tempus, nõ est vnde determinetur: ergo nullum tẽpus sufficiet, nisi vbi in particulari lex illud determinauerit. Quod semper intelligendum est de priuilegiis simpliciter loquẽtibus: nã si in eis addatur limitatio, seu postuletur vsus certi temporis, vt valeant, vel durent, clarum est, illa amitti per non vsum in tempore in ipsis prescripto, quia voluntas concedentis non plus extenditur. At verò in priuilegiis absolutis, & absolutè loquẽtibus, procedit regula negatiua generalis, vt ostensum est, cum dicta

exceptione

exceptione de casibus in iure expressis. Quæ maximè additur propter dictam l. 1. ff. de nundin. quæ videtur ius speciale continere; non generale. Quia priuilegiũ nundinarum respectiuum potiùs videtur, quàm absolutum, quia versatur circa humanam negotiationẽ, & mercaturam, eísque certum locum determinat cum aliquibus fauoribus priuilegiarij: negotiatio autẽ, & mercatura est actio, quę circa alterum versatur. Vnde ex tali priuilegio alij grauãtur mercatores, qui aliquid soluere coguntur domino loci, quantũ illi priuilegiũ concedit, iuxta l. 7. Hispaniæ, tit. 8. partit. 5. vel alij populi, in quorum prejudicium redundat illa loci determinatio, vt sensit Glossa in eadem l. 1. dicens, *Qui impetret nundinas, in præiudicium vniuersorum facit, & ideo breuiori tempore priuilegium amittit,* & idem habet Glossa in l. *falso*, verb. *perennia*. C. de diuers. rescri. & Archid. in cap. 1. 25. q. 2. Vnde dici facilè potest, etiã illud priuilegium amitti per non vsum propter præscriptionẽ aliorum, quorum interest talis priuilegij abolitio. Vel certè licèt demus, ibi nõ interuenire præscriptionem, sed puram cessationem priuilegij per non vsum pro tẽpore ibi definito, nihilominus ius illud non erit extendendum extra casum, in quo loquitur, quia lex illa est odiosa, & restringẽda, tum quatenus obligat ad non vsum priuilegij intra certum tempus, quod est præter naturam priuilegij, quod liberum, ac voluntarium vsum de se concedit, iuxta l. *si iudex*, ff. de minor. tum quatenus limitat priuilegium ad certũ modum, & conditionẽ, etiamsi absolutè, & simpliciter videatur concessum: vnde fit, vt priuilegium, quod ex vi verborũ esset absolutum, & de se perpetuum, reddatur conditionale, & temporale ac caducum ex defectu conditionis inclusæ ex vi illius iuris, tum etiam quia potuit illa esse determinatio specialis pro illa materia propter specialem rationẽ in illo inuentam, vt senserunt Glossæ proximè allegatæ cum Archid. & Alberic, in dicta l. *falso*, & probabile reputat Decius in dicto cap. *cùm accessissent*; ergo extra illum casum, vel si quis est similis, generalis regula est, priuilegia, contra quæ non præscribitur ab aliis, non amitti propter purum non vsum, cuiuscunque temporis sit, quod magis in vltimo puncto confirmabitur.

Glossa. *Archid.* *Glossa.* *Alber.* *Decius.*

23. *Lex Hispan.* Contra hanc verò partem obstare videtur lex Hispanię in partit. 3. tit. 18. l. 42. quę distinguens generaliter priuilegia negatiua, quæ onus auferunt, ab affirmatiuis, quæ aliquid speciale facere permittũt, de his posterioribus specialem regulam statuit, per non vsum decem annorum amitti. Et præter exemplũ nundinarum, quod primo loco ponit, adhibet alia, scilicet, priuilegium vendendi aliquid prohibitum, vel extrahendi à regno merces vetitas, vel vtendi speciali mensura in rebus vendendis; ergo signum est, illam temporis determinationem esse generalẽ pro omnibus priuilegiis negatiuis. Et ita sensit Gregor. Lop. ibi, & iuxta illam legem intelligit legem 1. ff. de nundin. & solum remissiuè addit limitationes, quas Felin. & alij posuerunt.

Gregor. Lop. *Felin.*

24. *Responsio ad legem Hisp. allegatam.* Sed in primis dico, ius illud non esse commune, sed proprium Hispaniæ, & ideo per se, & vi sua non habere locum extra illud regnum. Deinde considero illa exempla omnia, quę lex illa adducit, esse ferè eiusdem rationis cum nundinis: nam omnia redundant in grauamen regni, aut communitatis, aut emptorum, & ideo probabile est, in illo non vsu interuenire prescriptionem ex parte aliorum, vel certè specialitatem illam quæ considerata est in nundinis ad similia extendi per modum noui iuris, vel per modum declarationis iuris communis. Atque ita non colligitur ex illa regula generalis pro omnibus priuilegiis absolutis, sed tantùm pro his respectiuis, quæ fuerint talis generis, seu conditionis. Pro quo expendo vltima verba generalia, quæ lex illa post exempla subiungit, scilicet, *O otras cosas qualesquier, que fuesen destas maneras, tales priuilegios como esos duran,* &c. id est, *vel res similes, quæ huiusmodi sint: nam talia priuilegia, qualia sunt ista durant,* &c. & in eis considero restringi illam cõditionem, & temporis determinationẽ ad priuilegia eiusdem rationis, & modi, quæ circa materias talis cõditionis versantur; ergo inde licet potiùs colligere generalem regulam in contrarium, scilicet, alia priuilegia, quæ huiusmodi non sunt, sed omnino absoluta, vel sine illo grauamine aliorum, non habere talem modum desitionis, neque in eis habere locum talem temporis determinationem.

Tandem circa eandem legẽ considerandа esse censeo verba, quibus illa conditio adhibetur, & tempus præscribitur. Nã videtur ibi ilia limitatio poni longè aliter, quàm communiter soleat intelligi. Auctores enim allegati absolutè asserunt, priuilegium amitti per non vsum decem annorum, & non limitant certum tempus, vel initium eius, à quo computandum sit illud decennium, sed absolutè, & vniuersaliter videntur intelligere, computandum esse ab vltimo tempore, in quo aliquis est vsus priuilegio, seu à primo non vlu, post quem nullus vsus successit. Iuxta quem sensum, licèt aliquis in principio concessionis vsus fuerit priuilegio per multum tempus, si postea interrumpat vsum per integrum decennium, amitti priuilegium. Et huic sensui occasionem præbuit dicta l. 1. ff. de nundin. nam absolutè dixi, *Nũdinis imperatis à Principe non vtendo, qui meruit, decennij tempore vsum amitti.* Vbi nullum initium illius decennij assignatur. At verò in dicta l. Partitarum initium præscribitur hoc modo: *Hæc priuilegia perpetuò durant, si quis illis vtatur intra decennium à die concessionis computandum si autem intra illud tempus illis non vtatur, deinceps amittuntur, & valere non debent.* Et idem apertiùs explicatur in l. 3. tit. 7. partit. 5. his formalibus verbis, *Otrosi decimos, que si algun home, o conceio ouiere priuilegio, que pueda hazer feria nueua, a si como dicho es, e desfues, que lo ouiere, pasaren diez annos, que non vsen del, que de alli en adelante no les deue valer,* quæ facilè ex superioribus intelligentur. Et iuxta illa solùm videtur amitti tale priuilegium nundinarum, vel simile, quando per totos integros decem annos post diem concessionis priuilegiarius illo non vtitur, quia hoc solùm lex illa disponit. Vnde è conuerso sequitur, quòd si intra illud decẽnium quis vtatur tali priuilegio, postea non ampliùs amittitur per solum non vsum, siue in decẽnio, siue in quocumque alio tempore, quia de hoc lex illa nihil disponit, & extendenda non est vltra id, quod præcisè statuit, tum quia, vt dixi, materia est odiosa, tũ quia potest habere specialem rationem, & congruentiam quoad illam partem. Nam priuilegij possessio videtur capi corporaliter, & realiter per aliquẽ vsum priuilegij, & ideo qui per primum decennium priuilegio non vtitur, toto illo tempore est sine possessione priuilegij, ideóque meritò statuit illa lex, vt contra illum prescribatur, vel vt concessio priuilegij amplius non valeat. Qui autem intra illud tempus priuilegio concesso vtitur, illud possidet, & magis proprium efficit, & ideo non tam facilè illo priuatur. Qui sensus est probabilis, & secũdùm illũ posse intelligi dicta l. 1. quia illi non repugnat, existimo tamen priorem esse communem, & vsu receptũ, & ideó illi standum esse.

14. *Lex prædicta magis perpenditur.*

25. *De amissione priuilegij in quo foro intelligenda.* Quartum dubiũ erat, an hæc amissio priuilegij per solum non vsũ, intelligatur esse in foro exteriori tantùm, vel etiã in foro conscientiæ, etiamsi re vera priuilegiarius non habuerit animum, aut voluntatẽ renunciandi priuilegio. De quo dubio nihil inuenio ab auctoribus dictũ, cùm tamen difficultate non careat. Quia hinc tota hæc iuris dispositio videtur in præsumptione fundata, scilicet, quia ille, qui non vtitur priuilegio, censetur illud renunciare; ergo si veritas

non est præsumptioni conformis, non obligauit ius illud in conscientia. In contrarium verò argui potest, quia præscriptio dat, & aufert ius, etiã in conscientia.

26. *Quando ius legitimè præscribit contra aliquem priuilegium in vtroque foro deperditur.*

Igitur iuxta hæc principia rectè applicata in hac materia, & iuxta distinctionem suprà datam breuiter potest hæc res definiri. Primò enim, quando priuilegium amittitur per non vsum, quia alius legitimè cõtra illud præscribit, non solùm perditur quoad externum forum, sed verè, & in re ipsa, ac subinde in conscientia sine vlla condemnatione, vel declaratione facta in foro contentioso, quando priuilegiario sufficienter constat de legitima aliorum præscriptione. Hęc assertio supponit principium in materia de iust. receptum, præscriptionem legitimam dare iustum titulum in conscientia, quod iam ferè indubitatum est, & ideo illud hîc confirmare necesse non est, aliquid verò attingemus in libro sequenti. Dictum est autem amissionẽ priuilegij per non vsum in dicto casu prouenire ex alterius præscriptione contraria; ergo in conscientia amittitur, quia non est compatibile cum iure acquisito à præscribente. Vnde etiam fit, quacũque ex causa impediatur præscriptio, consequenter non amitti priuilegium, non obstante quocumq; nõ vsu. Ex hac ratione dicunt Iuristæ, si aliquis multò tẽpore non vtatur priuilegio propter aliquam conuentionem, per quam aliquid ei datur in singulos annos, aut dies, ne vtatur priuilegio tunc nunquam amittere illud, quia per illam conuentionem, & præstationem fit, vt contra illum non præscribatur. Et aliud simile videri potest in Felin. in c. *illud*, de præscrip. concl. 11. & Balb. dicta quæst. 4. num. 6.

Felin. Balb.

27. *Quando priuilegia non amittãtur in foro conscientiæ.*

Secundò dicendum est, priuilegia omnino absoluta, & aliis non onerosa, contra quæ ab aliis non præscribitur, nõ amitti in conscientia per solum non vsũ cuiuscumq; temporis regulariter loquendo. Hanc vltimã particulam addo ad excludendos casus specialiter in iure expressos, si qui fortasse sũt, de quibus statim dicam. Et sic assertio est clara, quia talia priuilegia non amittuntur per modum præscriptionis, vt ostensum est, & ita cessat in eis ratio facta. Denique cessat voluntaria renunciatio, maximè quando præsumptio non est veritati conformis, vt ratio suprà facta cõuincit. Veruntamen etiamsi non vsus oriatur ex interno animo, & voluntate non habendi priuilegium, adhuc non sufficit, vt in conscientia censeatur amissum, donec auferatur. Quia, vt dixi, illa renunciatio non solũ non est acceptata, verùm etiam nec est sufficiẽter significata exteriùs: nam solus non vsus non satis indicat talem voluntatem, vt suprà etiam probaui, nec inuenitur ius faciens huiusmodi interpretationẽ in talibus priuilegiis, aut disponens, quòd ipso facto amittantur, propter solum non vsum; ergo nullum habemus fundamentũ ad asserendũ in conscientia amitti.

28. *De foro exteriori quid tẽtiendum.*

An verò in foro externo veniat quis priuandus huiusmodi priuilegiis, non est mei muneris definire, fateor tamẽ, nullum me vidisse, vel allegatum inuenisse ius, quod talem pœnam, vel quasi pœnam imponat, nec etiam inuenire me in talibus priuilegiis fundamentum talis pœnæ, vel priuationis priuilegij, cũ illo non vsu per se non inueniatur culpa, nec aliorum incommodum, aut grauamen. Et quamuis regula cõmuniter recepta de amissione priuilegij per nõ vsum videatur esse contraria huic assertioni, si tamen attẽtè legantur exceptiones, quæ addi solent illi regulæ, maiori ratione excipienda iudicabuntur hæc priuilegia. Ait enim Felin. in dicto cap. *cùm accessissent*, n. 26. in fine, & 27. Priuilegium, quod consistit in mera, & expressa facultate, non amitti per non vsum, & dicit esse communem sententiam. Ipse verò ait, necessarium esse, vt in priuilegio expressè dicatur, *Quando volueris*, vel quid simile. Sed certè, vt bene ibi notat Abb. hoc parum refert, quia in ipsa ratione priuilegij includitur illa conditio, & ideo ille effectus non nascitur ex sola expressione illius particulæ. Meliùs ergo dicitur, talia priuilegia cùm natura sua in mera voluntate consistant, & contra illa alij non præscribant, non amitti per non vsum in vllo foro.

Felin. *Abb.*

29. *Priuilegia quæ ex dispositione iuris per decennium amittuntur quomodo intelligenda.*

Tertiò dico, in priuilegiis, quæ ex peculiari dispositione iuris per decennium non vtendo amittuntur, probabile esse in conscientia amitti, licèt sit incertũ. Probo simul vtranque partem. Nam in primis probabile est, per huiusmodi leges induci præscriptionẽ respectu aliorum, quibus possunt esse onerosa talia priuilegia; vt declaratũ: & iuxta hoc principiũ procedit probabiliter prima assertio etiã in his priuilegiis, non tamen cum certitudine, quia hoc proximum principiũ de præscriptione in eo casu interueniente, dubium est. Deinde intelligi potest hæc priuatio per modũ pœnæ ipso iure impositæ propter non acceptã possessionem priuilegij, vel propter quendam quasi contemptũ eius. Hoc autem modo magis erit incerta assertio, tum quia non inuenitur sufficiens fundamẽtum talis pœnæ, tum quia leges loquẽtes de hoc modo perdendi priuilegium, non addunt particulam *ipso facto*, vel, *iure*, vel, *absque aliqua declaratione*, aut similẽ, vt patet in dicta l. 1. & in legibus Partit. ergo salrem donec priuentur iuridicè, non tenebũtur in conscientia abstinere ab vsu priuilegij. Alunde verò est valde probabile, talia priuilegia quoad durationẽ suam fieri conditionata ex vi taliũ legum: quando autem priuilegium non conceditur nisi sub tali conditione, illa non posita cessat priuilegiũ, non præsumptione rantũ, sed verè, ac in re ipsa, ac subinde in cõscientia; ergo etiam in illo casu amittitur statim in conscientia. Cõsequentiæ cum minori claræ sunt. Maior autem, licèt non sit omnino euidens, probabilior tamen videtur, attentè cõsideratis verbis, & dispositionibus dictarũ legum, & ideo ex hoc fundamento probabilior videtur hæc sententia quoad hæc priuilegia. Et in illis, & in aliis, de quibus prima cõclusio loquitur, sufficiẽter videtur procedere cõmunis sententia, quæ absolutè loquitur de amissione taliũ priuilegiorũ per non vsũ vnde videtur planè intelligere de amissione vera, & in re ipsa, ac subinde ipso facto, & nõ tantùm præsũptione iuris, vel in pœnam per iudicem imponendã.

CAPVT XXXV.

Quando, & quomodo amittatur priuilegium per contrarium vsum.

1. *De amissione priuilegij per contrarium vsum. Rex Alphonsus.*

Hic modus amittendi priuilegium propriè habet locum in priuilegiis negatiuis, quæ dant facultatem non faciendi aliquid, iure ordinario aliàs debitũ, vt non soluendi tributa debita, vel non subeundi onera, & similia, vt rectè explicuit Rex Alfonsus in l. 42. tit. 18. part. 3. Vsus autẽ contrarius his priuilegiis, est actio contraria negationi, seu omissioni per priuilegiũ cõcessæ, vt soluere tributum, subire onus, à quo priuilegiũ excusabat. Dicitur autẽ hęc oppositio contraria, quia licèt inter positiuũ actũ, & negationẽ eius tantum videatur esse oppositio contradictoria, nihilominus actus ille positiuus cũ ipso priuilegio, seu eiꝰ cõcessione habet positiuã oppositionem, & ideo meritò cõtrarietas appellatur, sicut assẽsus propositionũ cõtradictoriarum inter se contrarij sunt. Et ita in hoc multũ differt vsus cõtrarius priuilegij à non vsu, quia non vsus re vera non habet propriã oppositionẽ cum priuilegio, sed tãtùm cũ exercitio eius, seu cũ actu illius, cui contradictoriè opponitur. Vsus autem contrarius priuilegio negatiuo non tantùm opponitur vsui priuilegij, sed etiam positiuè repugnat ipsi priuilegio, quia qui sic operatur, actu ipso profitetur, se non habere talem fauorem, vel exemptionem.

2. Hinc ergo magistralis regula in hoc puncto est, priuilegium amitti per contrarium vsum si circunstãtiæ

regula. Priuilegium amittitur per contrariũ vsum si adsint circunstãtiæ necessariæ.

tiæ necessariæ concurrant. Ita sentit Gloss. per textum in c. *gratum*, de offic. deleg. verb. *recessum*. Gloss. in c. *ex ore*, de his, quæ fiunt a maior. par. &c. verb. *renunciasse*, etiam per illum textum. Item Glossa per textum in c. vlt. de vit. & honest. cler. verb. *cum facto*. Quæ Glossæ alia iura, tam canonica, quàm ciuilia adducunt, quæ in discursu attingemus. Et idem sentiunt interpretes eisdem locis, & in cap. *cum accessissent*, de const. & c. *si de terra*, & c. *accedentibus*, de priuil. Bart. in l. 1. C. de his, qui sponte, &c. lib. 10. & in l. vlt. ff. de const. Princ. vbi etiam Iason, & alij. Ad explicandam autem, & fundandam dictam regulam, oportet tractare ferè eadem puncta, quæ in superiore cap. tractata sunt.

Glossa.
c. cùm accessissent.
c. si de terra.
c. cùm accedentibus.
Bart.
Iason.

3. Quæ vsus dicatur priuilegio contrarius.

1. Supponendum.

Primò ergo declarandum est, quis vsus dicatur in præsenti contrarius priuilegio, vt illud possit extinguere. In quo in primis suppono, necessarium esse, vt actus sit ipsiusmet priuilegiarij: nam si sit ab alio, pro quo non est datum priuilegium, non erit priuilegio contrarius, cùm contraria debeant circa idem versari, cuius rei exempla paulo pòst subiiciemus. Deinde addo, actum debere esse repugnantem non tantùm materiali omissionis talis actus, vt sic dicam, seu carentiæ eius, sed etiam debere opponi exemptioni, quam priuilegium concedebat, ita vt intelligatur actus fieri ex obligatione, vel subdendo se obligationi, quam priuilegium auferebat. Hoc constat, quia aliàs actus non est contrarius priuilegio, vt v. g. si quis habeat priuilegium non ieiunandi, & postea ieiunet diebus non præceptis, actus ille non censebitur contrarius priuilegio, quia priuilegium non pro illis diebus datus est, sed pro diebus, in quibus ieiunium præcipitur. Hinc dixit Bart. in dicta l. 1. quem Panormit. & alij sequuntur in dicto cap. *cùm accessissent*, eum, qui aliquid operatur, quod videtur contrarium priuilegio, si protestetur, ita id agere, vt non præiudicet iuri sui priuilegij, non efficere vsum priuilegio contrarium, ideóque per similes actus non amittere priuilegium, quia ex vi illius protestationis profitetur, non id facere ex obligatione contraria exemptioni priuilegij, neque animo, renunciandi priuilegium, sed ex mera voluntate, vel liberalitate.

Bart. Panormit. c. cùm accessissent.

4. Exemplum.

Idémque est in exemplo illo non ieiunandi, si quis ex deuotione tantùm ieiunet in die aliquo Quadragesimæ, &c. Item in priuilegio non recitandi, si quis ex deuotione recitet, & similibus. Et declaratur hoc ampliùs, quia etiam ad hunc modum amittendi priuilegium, necessarium est, vt aliquis sciens, & videns contra priuilegium operetur. Nam qua ratione conditiones huiusmodi necessaria sunt ad non vsum, eædem sunt necessariæ ad vsum contrarium, quia etiam hic vsus debet esse voluntarius, vt vel contineat virtualem renuntiationẽ priuilegij, vel alia ratione præiudicet operanti; ergo necessarium etiam est, vt ille vsus sit voluntarius, non tantùm materialiter (vt sic dicam) quatenus talis actus est, sed etiam formaliter, vt est contrarius priuilegio. Nam si quis ita operetur non putans, vel non aduertens, illud esse contra priuilegium, non erit actus sufficienter voluntarius ad prædictũ effectũ; idem ergo est, quoties aliquis directè præcauet, ne contra priuilegium operari videatur.

5. Secundum necessarium, vt fiat à persona quæ possit renunciare priuilegium.

Secundò principaliter necessarium est, vt vsus ille cõtrarius sit in tali persona efficax contra priuilegiũ, id est, vt fiat à persona, quæ possit renunciare priuilegio. Quia si quis est impotens ad renunciandũ priuilegio, multò magis erit impotens ad destruendũ illud per suos contrarios actus, quia nec tales actus recipiẽt efficaciam à voluntate operantis, vt per se constat; nec ab aliquo iure, quia potiùs ius prohibet tales actus tali personæ; ergo non potest dare illi efficaciam ad tollendum priuilegiũ. Quapropter sicut talis persona ipso iure est impotens ad renunciandum priuilegio, ita etiam ad destruendum illud, vel ad expellẽ-

A dum illud à se per actus contrarios. Duobus autem modis contingit, actum priuilegiarij conantis contra priuilegium esse inefficacem ad tollendum illud. Primò quia priuilegium pertinet ad ius publicum, & cõmune, & ratione illius non solum conceditur singulis de communitate facultas vtendi priuilegio, sed etiam imponitur illis necessitas, quia quilibet vsus contrarius priuatæ personæ redundaret in damnum totius communitatis. Et tunc actus contrarius non solùm non valet ad renunciandum in totum priuilegio etiam pro actibus, seu temporibus futuris, verùm etiam non valet ad renunciandum in præsenti pro vno actu. Casus est in cap. *contingit*, de sententia excommunic. nam clericus renuncians immunitati canonis

Duobus modis actus priuilegiatorum fieri esse potest. Primo.

c. contingit.

B & voluntariè se supponens violentæ percussioni, nihil operatur, sed priuilegium retinet, etiam quoad illum actum, & ideo percutiens illum etiam volentem, excommunicationem canonis incurret, vt ibi notat Gloss. vlt. & est recepta sententia. Simile est in c. *si diligenti*, de foro compet. de priuileg. fori: nam licèt clericus permittat, se à seculari iudice criminaliter indicari, non solùm non amittit exemptionem, verũ etiã tale iudiciũ nihil valet, & ita neq; pro illo actu priuilegium à se auferre potuit. Idémq; est in similibus.

c. si diligenti.

Alio modo contingit hæc prohibitio, quando priuilegium non est per se primò personæ priuatæ concessum, sed communitati alicui. Quod cõtingit duobus modis. Primò vt priuilegium ita detur pro cõmunitate, vt sit ad prærogatiuam eius, vt talis communitas est, vel etiam ad vsum totius corporis communitatis, vt est vna persona ficta. Et tunc actus in contrarium facti à singulis de communitate, nihil auferunt de priuilegio, ratio est clara ex dictis, quia tunc qui conatur contra priuilegium, non est ipsemet priuilegiarius. Nam aliud est corpus mysticum, cui datum est priuilegium, aliud membra illius, seu singulæ eius personæ, quibus tale priuilegium non datur. Igitur licèt singuli de communitate contra priuilegium agãt, nihil illi nocent saltem per modum renuntiationis; an verò per modum præscriptionis possit nocere statim videbimus. Alio verò modo contingit priuilegiũ cõcedi communitati per se primò, ad vtum verò singulorum, ita vt eis detur facultas, non tamen imponatur necessitas vtendi tali priuilegio, quia contrarius vsus non cedit in iniuriam, vel detrimentum cõmunitatis, & talia sunt multa priuilegia religiosorũ, vt constat. Huiusmodi ergo vsus contrarius singularum personarum nũquam poterit auferre priuilegiũ ab ipsa communitate propter eandem rationem, poterit tamen ipsis priuatis personis præiudicare, etiam per modum renuntiationis, quia fauor illorum separabilis est ab ipsis, sine præiudicio communitatis. An verò hæc renunciatio tunc sit de toto priuilegio, etiam pro futuris temporibus, vel solùm pro solis actibus præsentibus, qui contra priuilegium fiunt, in sequentibus videbimus.

6. Secundò. Et hoc dupliciter. Primò.

Secundò.

7. Secundò supono.

Secundò exponendum est, quomodo sit intelligẽda hæc amissio priuilegij per contrarium vsum. Duobus enim modis supra positis potest intelligi, scilicet per renũtiationem tacitam, vel per modum alicuius præscriptionis. Quibus addi posset tertius modus, videlicet per modum pœnæ in iure impositæ, sed hunc omittimus; tum quia nec in iure fundamentum habet, nullibi enim legitur lata hæc amissio priuilegij in hoc casu per modũ pœnæ; tum etiam quia sicut de non vsu dixi, ita etiam in cõtrario vsu verum est nullam rationem pœnæ in eo reperiri, quia licitè potest quis agere contra priuilegiũ suũ; non est ergo ob eam rẽ dignus pœna. Imò quando aliquis delinquit agẽdo contra priuilegium suum, cui renunciare non potest, non punitur priuilegij priuatione, sed aliis pœnis, vt patet ex dicto c. *contingit*, & cap. *si diligenti*. Inter illos autem

autem duos priores modos est difficultas, quia in iure vterque insinuatur: nam in cap. *si de terra*, & cap. *accedentibus*, de priuilegiis, requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, vt per contrarium vsũ priuilegium amittatur. In quo significatur, hunc effectum sequi ex aliqua præscriptione. In contrarium verò est, quia in eisdem iuribus fundamentum huius amissionis dicitur esse tacita renuntiatio, vt patet ex illis verbis cap. *si de terra. De priuilegio tamen indulto tanto tempore vobis detrahere voluistis, cùm liberum sit vnicuique iuri suo renunciare.* Et ex illis cap. *accedentibus. Cùm enim tanto tempore contra indulta priuilegia decimas soluerint, eis renunciasse præsumuntur.* Item ex cap. *ex ore*, de iis, quæ fiunt à mai. &c. ibi, *Per hoc, quod dicto N. reuerentiam exhibuit, quæ debetur Præposito, iuri suo renunciasse videtur.*

c. si de terra. c. accedentibus.

c. ex ore.

A

B

8. *An priuilegium amittitur ob tacitã renuntiationem. Glos. Panorm.*

In hoc puncto communis opinio videtur esse priuilegium in hoc casu amitri propter racitam renunciationem. Ita sentiunt Glossæ, & Doctores circa dicta iura, & Panorm. in dicto c. *cùm accessissent*, de constit. num. 8. magis rem explicans dicit, per contrauentionem amitti priuilegium ex tacita renunciatione, quoties contrauentio fit à persona, quæ potest renunciare priuilegio: nam si persona talis non sit, tunc (ait Panormit.) esse necessariam præscriptionem, & idem sentit Felin. ibi num. 28. regul. 3. & num. 29. limitat. 3. ad hoc ponderans textum illum, & l. 2. C. de iur. dotium, ac denique varia dicta, & doctrinas Doctorum congerit, quibus semper indicant, per contrauentionem amitti priuilegium propter tacitam renunciationem absq; præscriptione, nisi in specialibus casibus, quos per varias limitationes ibi prosequitur.

Panorm. Felin.

C

9. *Aduertendũ.*

Nihilominus aduerto, renuntiationem priuilegij duobus modis intelligi posse, vno modo solùm quoad valorem illius actus, qui continer vsum priuilegij, alio modo quoad totam facultatem priuilegij, seu quoad vsum eius in toto futuro tempore, & iuxta hos duos sensus diuersis etiam modis respondendum cẽseo. Dico ergo primò; per vsum contrarium priuilegio, amittitur priuilegium, vel potiùs fructus priuilegij quoad præsentem actum, seu causam, de qua tractatur propter tacitam renunciationem absque titulo contrariæ præscriptionis. Hæc assertio communiter recepta est ab auctoribus allegatis, & statim referendis. Sumitúrque ex dicto cap. *ex ore*, de his, quæ fiunt à mai. & ex c. *gratum*, cum Glossa ibi de offic. deleg. quę allegat varia iura hoc probantia, & non amplius. Idem patet ex l. vltim. ff. de priuil. veteran. & sumitur etiam ex l. 2. ff. ad municipalia; & l. 2. in fine, ff. de decur. & l. 3. C. de his, qui spon. publ. mun. sub. lib. 10. Et habetur optimè in l. 43. tit. 18. part. 3. vbi si quis habens circa rem aliquam priuilegium, de re illa in iudicio conuincitur, & in eo priuilegium non allegat, & ideo condemnatur, perdit priuilegium quoad rem illam, de qua condemnatur, ita vt ampliùs non possit circa illam eandem rem allegare priuilegium. Vbi obiter noto, quòd licèt non allegare priuilegium videatur potiùs non vsus, quàm contrarius vsus priuilegij, nihilominus causam talem ãgere in iudicio, & velle iudicari sine fundamento priuilegij, est vsus positiuus contrarius priuilegio, qui satis est, vt actus repugnans priuilegio validus sit contra priuilegiarium non obstante priuilegio. Quod certè non potest fundari in præscriptione, quia ibi nulla interuenit, vt cõstat; ergo prouenit ex tacita renuntiatione, quæ perpetua manet in illa materia, circa quam versatur. Ratio est, quia hæc renunciatio tacita fit per positinam actionem, per quam ius acquiritur alteri, à quo acceptatur, & ideo quoad illũ effectum rata, & firma manet. Et in hoc differt multum inter non vsum priuilegij, & vsum contrarium, vt magis in sequentibus punctis declarabitur.

1. *Conclusio.*

c. ex ore. c. gratum. Glossa.

D

E

Dico secundò: Per vsum priuilegio contrarium nunquam amittitur priuilegium quoad vsum futuri temporis, seu quoad totam facultatem, & substantiã priuilegij per solam taciram renunciationem, sed necesse est, vt legitima præscriptio contra priuilegiatũ intercedat. Hanc assertionem docet satis clarè Greg. Lopez in l. 42. tit. 18. part. 3. Glos. 1. quatenus ait, eum, qui ex priuilegio immunis est à solutione tributorũ, licèt sæpius illa soluat, si non continuauit per legitimum tempus necessarium ad præscriptionem, licèt præiudicet sibi in solutis, non tamen in soluendis. Ex quibus duabus partibus prior pertinet ad præcedentem assertionem, & illam confirmat; posterior verò apertè continet hanc secundam. Pro qua citat Cynũ, & Salicet. in l. *voluntariæ*, C. de excusar. tutor. & Bart. cum Glos. in l. 2. C. de his, qui spon. mun. sub. l. 10. & in l. 2. ff. de priuil. veter. ex quo textu apertè colligitur hæc assertio. Dicit enim priuilegium immunitatis à muneribus ciuitatis non labefactari, etiamsi aliquis *voluntate sua honorem, aut munus susceperit.* Vbi Glossa dicit non labefactari, quominus ipsi, & eorum liberi perseuerent immunes in aliis. Quia nimirum non intelligitur amissum priuilegium in se, & in substantia sua, sed solùm quoad illum effectum, qui voluntariè admissus est. Idem indicatur satis in dicta l. 43. partit. ibi, *Pierdese el priuilegio quanto à aquello sennaladamente, en que fue dado el Lucio*, id est, nõ allegando priuilegium in iudicio, qui in eo condemnatur, perdit priuilegium, quoad id, in quo condemnatur, & non amplius, hãc enim vim habet illa particula, *sennaladamente*, vt ibi etiam expendit Gregor. Lop. referens Alexand. cons. 33. volum. 5. Denique ad hoc etiam confirmandum faciunt cap. *si de terra*, & cap. *accedentibus*, suprà allegata, quatenus præscriptionem requirunt. Ratio verò est, quia per solam contrauentionẽ non censetur quis renunciare priuilegio, nisi in eo, in quo venit contra priuilegium, sed per aliquem vsum contrarium, non contra totum priuilegium in se, & tota facultate sua etiam in pro futuris tẽporibus, sed tantùm hîc, & nunc, & in tali materia; ergo non debet amplius extendi renuntiatio, nec est vnde maior præsumatur, imò etiam nullum est ius, in quo talis præsumptio fundari possit. Nam lex vltim. ff. de priuil. veter. & cap. *cùm accessissent*, de constitution. quæ in contrarium induci possunt, re vera non sunt cõtraria, vt in sequenti pũcto commodiùs dicetur, vbi hæc etiam resolutio magis explicabitur, & confirmabitur.

10. 2. *Conclusio.*

Greg. Lop.

Cynus. Salicet. Bart. Glossa.

Greg. Lop. Alexand. c. si de terra. c. cùm accedentibus.

c. cùm accessissent.

11. *De tempore vt priuilegiũ amittatur per contrarium vsum.*

Tertiò igitur interrogari potest, quantum tempus necessarium sit, & sufficiat, vt priuilegium per contrarium vsum amittatur, & consequenter quot actus huius contrarij vsus sufficiant, vel necessarij sint, vt priuilegium amittatur. Vbi primum occurrit tractanda vulgaris quæstio, an priuilegium per vnum actum contrarium amittatur. In qua Panormit. in dicto c. *cùm accessissent*, distinguit de priuilegio dato priuatæ personæ, vel communitati. Et de priori dicit; amitti per vnum actum cõtrarium. Et rationem reddit, quia in priuato quælibet directa contrauentio inducit renunciationem validam, quia complectitur contrarium, & sumit argumentum à simili ex cap. *cùm renuntiatur*, 32. q. 1. & ita etiam intelligit dictum cap. *cùm accessissent*, dicens, hunc esse casum eius. Citat etiam Bart. in l. 1. C. de his, qui spon. mun. pub. sub. libr. 10. vbi sentit, priuilegiatum, ne soluat tributa, si semel soluat, præiudicare sibi in futurum nisi fuerit protestatus. At verò de posteriori priuilegio concesso communitati, seu Ecclesiæ ait, non amitti per vnam cõtrauentionem, sed requiri præscriptionem, iuxta dictum cap. *si de terra*, & cap. *accedentibus*, & ratio est, quia singulares personæ non possunt renunciare priuilegio Ecclesiæ, vel communitatis expresse; ergo nec tacitè, & ideo non sufficit contrarius

Panorm sententia, & distinctio.

c. cùm renuntiatur. c. cùm accessissent. Bart.

c. si de terra. c. accedentibus.

vsus

vsus vnius, vel alterius de communitate, sed præscriptio necessaria est. Quam distinctionem sumpsit Panormit. ex Innoc. in cap. *accedentibus*, de priuilegiis, licèt paulo aliter ab Innoc. explicetur, & sequitur Felin. suprà n. 28. & 29. regul. 3. limit. 3.

Panorm. *Innoc.* *Felin.*

12. *Refellitur distinctio. Panorm.*

Hæc verò distinctio, & ratio differentiæ mihi probari nó potest. Quia si sit sermo de amissione priuilegij in se, & quoad vsum futuri temporis censeo priuilegium etiam priuatæ personæ cócessum per vnum actum, seu vsum contrarium non amitti: & ita quoad hanc partem non habet locum differentia. Assumptum probatum est in præcedenti puncto, dicto 2. & probatur ad hominem contra Panormitan. quia ipse fatetur (& meritò) quòd si quis habeat priuilegium generale, ne subeat aliqua munera publica, & sponte eligatur ad vnum, non præiudicat sibi in aliis, neque etiam in illo, si iterum eligatur ad illud, iuxta l. *voluntariæ*. C. de excusat. tut. quæ rectè potest sic intelligi, licèt alios sensus patiatur. Verba legis sunt, *Voluntariæ tutelæ munera priuilegiis nihil derogant*, scilicet quoad alia munera suscipienda præter voluntariè susceptа, vt ibi Glossa exponit allegans alia iura. Et idem sentit ibi Bart. cum Glossa & aliis. Denique idem fatetur Felin. suprà limit. 2. vbi ad hanc partem confirmandam multa allegat, quæ planè destruunt suam regulam, & dictam differentiam, nostramque sententiam confirmant. Primò quidem, quia qua ratione habens excusationem à multis muneribus, renuncians quoad vnum, non censetur renunciare quoad alia, eadem profectò ratione, qui habet priuilegium perpetuum, licèt in vno momento admittat aliquid contrarium priuilegio, non præiudicat sibi pro toto tempore futuro: nam est eadem proportio. Maximè quia acceptans munus aliquod contra priuilegium suum vna vice, non sibi præiudicat, vt acceptare cogatur, si iterum ad illud idem eligatur, vt Panormit. expressè fatetur; ergo idem erit in quocumque alio vsu contrario: nam licèt in vno actu, vel tempore admittatur, non ideo præiudicat vtenti pro toto tempore futuro, quæ enim ratio differentiæ assignari potest? Præterea quando in actu contrario priuilegio potest cadere alia præsumptio, quàm renunciationis totius priuilegij, non est talis renunciatio præsumenda, vt ex Anto. in dicto c. *accedentibus*, refert Felin. suprà, & meritò sequitur, quia talis præsumptio est odiosa, & restringenda, vt ex Paul. Castren. conf. 25. idem Felin ait, & satis fauet Gloss. in Clemen. *sæpe*, de verb. signif. verb. *partibus*, in fine, & Panormit. in c. *ad audientiam*, de his, quæ vi, num. 3. vbi ait, modicam coniecturam sufficere ad excludendam præsumptionem spontaneæ renunciationis. At verò in vnum actum priuilegio contrarium optimè cadit alia præsumptio sine renunciatione totius priuilegij in se, & pro toto tempore futuro, scilicet, renunciatio proprij fauoris in hoc negotio, vel in gratiam talis personæ, vel ad finiendam, aut vitandam hanc litem; ergo immeritò, & sine fundamento extenditur præsumptio ad renunciationem totius priuilegij.

Priuilegium etiam priuatæ personæ concessum per vnum actum nó amittitur.

Bart. Glossa. Felin.

Probatur 1.

Panorm.

Secundò.

Anton.

Paul. Castr. Felin. Glossa. Panorm.

13. *Quid de priuilegio cõcesso communitati dicendum. Innoc.*

At verò si sit sermo de amissione priuilegij solùm quoad præsentem materiam, circa quam versatur vsus contrarius semel factus, sic verum quidem est, amitti per vnum actum cõtrarium in priuilegiis priuatarum personarum, iuxta dicta in superiori dubio. Dico tamen idem esse (seruata proportione) in priuilegio concesso communitati, ideóque etiam quoad hanc partem non procedere distinctionem. Probatur hoc ex Innoc. in dicto c. *accedentibus*, ait enim, monasterium habens priuilegium non soluendi decimas, si soluat illas semel, aut iterum ex communi consensu totius conuentus, non amittere priuilegium (vtique in se) quia præsumitur id agere ad vitandam litem, quod est laudabile, & ita quoad illam solutionem valet actus, & consequenter etiam renunciatio priuilegij, quoad solutem, licèt non quoad soluendum. Et Panormit. suprà in fine fatetur, quod vbi conuentus potest renunciare priuilegio concesso, per vnicam contrauentionem directam illud perderet, sed clarum est, posse renunciare priuilegio quoad vnum actum, v. g. quoad vnam solutionem, vel quid simile; ergo quoad hoc valet vsus contrarius, & in hoc quidem potest considerari differentia in tali vsu, si fiat à priuato religioso propria authoritate, vel à toto conuentu, seu ex potestate, & scientia eius: nam actus priori modo factus non solùm non valet ad renunciandum priuilegio simpliciter, verùm etiam nec secundùm quid pro tali actu, nam validus non est, sed retractari debet, quia non est, sed retractari debet, quia non est factus ab habente potestatem, nec ex consensu proprij priuilegiarij. Quod secus est, quando talis conuentio fit ex communi consensu, quia tunc, licèt non sit satis ad renunciationem priuilegij in se, sufficit tamen ad renunciationem quoad talem actum, contraria ratione. Tamen idem cum proportione intelligi potest in priuilegio non soluendi decimas concesso priuatæ personæ; nam si ipsemet priuilegiarius semel soluat, renunciare censetur, non simpliciter, sed quoad illum actum: si autem minister eius, ipso inscio, & excedendo potestatem sibi commissam, soluat, non valet renunciatio, etiam pro tali actu, quia non est à priuilegiario, nec ex voluntate eius; ergo seruatà proportione non inuenitur discrimen, ideóque frustrà fit distinctio inter priuilegia priuatorum, & communitatum.

Panorm.

14. *Priuilegium non amittitur simpliciter per vnam cõtrauentionem sed secundum quid. Bart. Alexan. Greg. Lop.*

Vnde tandem concludo, priuilegium non amitti simpliciter per vnam contrauentionem, sed solùm secundùm quid quoad talem actum, si ab ipso priuilegiario, vel eius authoritate, scientia, & voluntate fiat. Vtrumque satis patet ex dictis. Et hæc resolutio sumitur apertè ex Bartol. in dicta l. *voluntariæ*, & in l. vlt. ff. de constit. prin. & ex Alexan. conf. 33. quod refert, & valde commendat Gregor. Lop. dicta l. 42. & alia in confirmationem huius sententiæ adducit, quæ in præcedenti puncto indicaui. Ex quibus colligo, non rectè dixisse Felin. suprà num. 28. cum Ioan. Andr. si Doctor habeat priuilegium non disputandi, & semel disputet, amittere priuilegium. Nam si intelligatur de amissione simpliciter (vt ipse intendit) falsum est; de amissione autem secundùm quid est impertinens, quia ibi non est alia amissio præter actualem vsum contrarium, qui supponitur. Infero etiam non rectè dixisse Angelum, quem suprà etiam Felin. refert, & sequitur, si quis habens priuilegium non soluendi vectigalia, describatur in libro talium grauaminum, & ipse non contradicat intra decem dies, amittere priuilegium. Hoc enim nullo iure probatur, & illa remissio in contradicendo, seu appellando ad summum est consensus in quendam vsum priuilegio contrarium, qui non sufficit illud tollere vsque ad legitimam præscriptionem, vt latè Iason in l. vlt. ff. de constit. Princip. & Gregor. Lop. suprà.

Felin. Ioan And.

Infertur contra Angel.

Iason. Greg. Lop.

15. *Ad iura adducta pro Panorm. Resp. c. cum renunciatur.*

Neque contra hanc partem obstant iura, quæ Panormit. adducit, nam in c. *cùm renunciatur*, non est sermo de hoc genere renunciationis, sed de renunciatione peccati, quæ fit per pœnitentiam, quæ debet esse absoluta, & in proposito perpetuo, vt abiiciatur peccatum, neque sufficit facere actum virtutis peccato contrarium, vt intelligatur quis simpliciter peccato renunciasse; & ita si per analogiam textus inducatur, potiùs probat contrarium. Alia verò c. *si de terra*, & cap. *accedentibus*, potiùs probant, vnum actum contrarium nó sufficere ad tollendum priuilegiũ. Neque id fuit speciale, quia monasteria nó possent renũciare priuilegio: nã contrariũ supponitur in ipsis textibus, vt suprà visum est, & infrà ampliùs declarabimus.

cap. si de terra. cap. accedentibus.

16. *Obiect. c. cùm accessissent.*

Aliunde verò obiici potest cap. *cùm accessissent*, de constit. ibi, *Nisi prædicti canonici contrauenerint, aliquem videlicet in primicerium eligendo.* Per quæ verba indicatur, vnam contrauentionem esse sufficientem ad destruendum priuilegium. Respõdeo tamen in illo textu non esse sermonem de priuilegio priuatæ personæ, sed de priuilegio concesso Ecclesiæ, seu capitulo canonicorum, & ira etiam Panormit. & alij tenentur illi respondere. Vnde Panormit. sentit illud rescriptum pertinuisse ad vtilitatem canonicorum, non Ecclesiæ, & ideo de illo censeri sicut de priuilegio priuatæ personæ. Sed certè dispositio de numero præbendarum, & qualitate earum per se primò respicit vtilitatem, & commune bonum Ecclesiæ, etiamsi secundariò redundet in vtilitatem singulorum, & de tali dispositione ibi agebatur, vnde non possent omnes canonici vt singuli tali institutioni renunciare, licèt possent renunciare suæ vtilitati; signum est ergo, fuisse rem communitatis. Addit verò Panormit. sub conditione, quòd si illud priuilegium respexisset Ecclesiæ vtilitatem, quoad id non fuisset sublatum per contrauentionem à capitulo factam. Quòd si hoc verum esset, etiam contrà nos cessaret obiectio, tamen quia verba textus planè repugnant, aliter respondendum est.

Resp. 1.

Panorm.

17. *Resp. 2. Bart. Alexan. Greg. Lop.*

Respondeo ergo secundò cum Bart. Alex. & Greg. Lop. suprà, priuilegium illud seu rescriptum non habuisse tractum successiuum, sed in vnico effectu, qui in continenti fit, vel tollitur constitisse, & ideo per vnam contrauentionem potuisse amitti, quia in tali materia renunciatio quoad vnum actum, est renunciatio simpliciter, quia totum priuilegiũ in vno actu consistit. Hoc autem ita contigisse in materia illius textus, patet, quia agebatur de extinguenda, vel erigenda quadam præbenda, seu dignitate cuiusdam Ecclesiæ, quæ priùs extincta fuerat cum consensu Papæ: si autem canonici contrauenissent, iterum illam erexissent, & quia dignitas de se est effectus stabilis, & perpetuus, ideo sicut prior extinctio vno actu consummata fuit, ita per vnum actum contrarium fuisset priuilegium reuocatum. Tertiò addo, ibi esse sermonem de statuto communi consensu canonicorum facto, & à Pontifice confirmato, quòd in tali Ecclesia amplius non esset talis dignitas, quod statutum, præterquam quòd per vnum actum omnino conuellitur ex parte materiæ, vt declaratum est, quia dignitas extincta non restituitur pro vna vita, vel pro certo tempore, sed vt perpetua; etiam ex parte statuti reuocatur omnino, quia sicut statutum communi consensu factum fuerat, ita communi consensu reuocatum est, & contrarium fuit in virtute factum: confirmatio autem Papæ censetur fuisse in fauorem pacisc̃tium, & ideo dissoluto pacto censetur reuocata. Et similis decisio habetur in l. 2. C. de iur. dominij impetr. & meliùs in l. 49. tit. 18. part. 3. vbi hac ratione expressè declaratur, talia priuilegia per primam contrauentionem amitti; ibi autem significatur, id non tantùm esse per modum renunciationis, sed etiam per modum pœnæ, propter circumstantiam contraueniendi pacto à Rege confirmato.

18. *2. Obiect.*

Secundò obiici potest l. vlt. ff. de priu. veter. vbi dicitur, veteranos excusatos ab aliquibus muneribus, *Si passi sint, se in ordinem legi, muneribus fungi cogẽdos esse*, per quod significatur per vnam contrauentionem amitti totum priuilegium. Sed respondetur primò, non esse intelligendum de aliis muneribus, ad quæ electi non sunt, nec etiam vt cogi possint, se iterum eligi, sed solùm vt cogi possint subire munera, ad quæ se eligi passi sunt. Et ita non probatur per vnam contrauentionem amitti totum priuilegium, sed solùm amitti in eo, quod actum est, & in eo amitti constanter, & irreuocabiliter. Nam qui consensit electioni ad aliquod munus, virtute renunciauit priuilegio quoad omnem obligationem, quæ ex tali electione sequi solet, aliàs friuola esset, & inutilis consensio; cum quo tamen optimè stat, vt priuilegium quoad alia integrum maneat. Aliter responderi solet communiter, ibi esse sermonem de electione ad decurionatum, vt ibi Glossa exponit citans alia iura: tenebantur autem decuriones certa quædam munera exercere, & ideo qui contra suum priuilegium decurionem fieri passus est, munera decurionis subire cogitur. Ita Bart. & alij ibi, & Panormit. & Felin. suprà. Sensus verò in idem redit, quia etiam hoc modo non fundatur decisio illius textus in illo principio, quòd per vnam contrauentionem amittitur totum priuilegium, sed in hoc, quòd renuncians priuilegio in vno munere, censetur renunciare in omnibus, quæ cum tali munere sunt connexa, quod verissimum est, est tamen longè diuersum, vt per se constat.

Resp. 2. *Glossa.* *Bart. Panorm. Felin.*

19. *Dubium. Resp.*

Declarandum verò superest, si vnus actus contrarius non sufficit ad destrucdum omnino priuilegium, quot sufficiant. Ad quod duo breuiter respondeo vnum est, sicut vnus actus non sufficit, ita neque plures in quolibet numero sufficere, nisi legirimo tempore ad præscriptionem necessariò talis vsus continuetur. Aliud est, si tempus necessarium ad præscriptionem cum aliis conditionibus requisitis intercedat, ex parte vsus contrarij non esse necessarium certum numerum actuum; imò nec plures actus, nisi quatenus necessarij fuerint, vt præscriptio per totum legitimum tempus non interrumpatur. Primum manifestum est ex dictis, quia eadem est ratio de vno, & de pluribus actibus seruata proportione, semper enim potest priuilegiũ ad plures extendi tractu temporis, vel per amplitudinem materiæ, vt supponitur. Item quia nullus certus numerus actuum designari potest, nec per aliquam legem est determinatus. Secundum autem ita declaratur supponendo vnam ex conditionibus ad præscribendum requisitis esse, vt tempus præscriptionis non interrumpatur. Suppono deinde præscriptionem contra priuilegiarium in prę̃senti incipere eo ipso, quòd ille cõtra priuilegiũ suum operatur. Vnde suppono tertiò, eũ, qui contra priuilegiarium præscribere potest, incipere quasi possidere ius contra illum, statim, ac ipse contra suum priuilegium operatus est, quia non potest inchoari præscriptio absque possessione, & quia qui agit contra priuilegium suum in fauorem alterius, quantum est ex se aliquid illi confert, quod alter possidere incipit, vt si soluat tributum, alius incipit possidere ius petendi; si habens immunitatem permittat se eligi, alius videtur habere ius eligendi, & sic de aliis.

20. *Post vnum actum priuilegio contrariũ non debet retractari prior actus.*

His ergo positis dicimus, ad continuationem, & consummationem præscriptionis necessarium esse, vt post vnum actum priuilegio contrarium nihil priuilegiarius faciat, quo videatur priorem actum retractare, & id sufficiet, siue repetat similes actus, siue non; eatenus enim erunt necessarij, quatenus ad non retractandum priorem voluntatem necessarij fuerint, & non aliter. Ratio est, quia continuatio, seu non interruptio est necessaria ad præscriptionem, sed priuilegium non amittitur per contrarium vsum, nisi media præscriptione, vt dictum est; ergo eadem continuatio necessaria est ad hunc effectum. Hæc autem continuatio sufficiens erit, si per totum tempus necessarium prior actus non retractetur: nam per hoc durat virtus eius, & alter semper continuat possessionem, quam inchoauit; ergo nihil aliud per se necessarium est; ergo multiplicatio actuum non est per se necessaria, sed post vsum priuilegio contrarium satis est, amplius non vti priuilegio toto tempore necessario ad præscriptionem, nec directè reclamare contra priorem vsum, nec retractare illum: his enim

enim modis potest interrumpi præscriptio; si autem nihil horum intercedat, censetur durare prior actus, & semper magis præiudicare. Vt v. g. si quis semel soluit gabellam, etiamsi iterum non soluat, non ex vsu priuilegij, sed quia non occurrit occasio, & in eo statu permaneat per legitimum tempus, amittet priuilegium saltem quoad illam speciem tributi, quia præscribitur contra ipsum. Idem est, si passus est, se eligi ad munus, à quo erat immunis, vel si passus est electionem fieri sine suo suffragio, ad quod habet priuilegium: nam licèt nulla alia electio fiat, illa cum tempore sufficiente sufficit. Et sic de aliis. Quod potest etiam declarari per proportionem ad præscriptionem contra seruitutes vrbanas, in quibus actus contrarius supponitur, vnus tamen sufficit cum continuato non vsu.

21. *De tempore dub. Resp.*

Explicandum verò adhuc superest, quantum tempus necessarium sit, vt amittatur priuilegium per contrarium vsum. Ad quod breuiter respondendum est, tempus hoc non esse definiendum per viam tacitæ renunciationis, seu quasi per coniecturam illius, quia hoc modo nihil possumus cum certitudine dicere, quia nec in iure naturali, nec in positiuo fundari potest, vt in simili dixi in capite præcedenti. Explicandum ergo hoc est per viam præscriptionis: nam illud tempus necessarium erit, vt amittatur hoc modo priuilegium, quod ad præscribendum fit sufficiés.

Decennium inter præsentes, 20. inter absentes requiruntur ad præscriptionẽ. Couar.

Hoc autem tempus regulariter esse solet decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes: nam hoc tempus solet requiri in præscribendis seruitutibus, & iuribus incorporalibus, quæ inter immobilia bona computantur, vt videre licet in Couar. lib. 1. variar. cap. 17. & Anton. Gom. lib. 2. variar. cap. 25. & Molin. tract. 2. de iustit. disput. 7. Ad hæc enim iura, & bona possunt hæc priuilegia reduci. In Ecclesiis verò seu monasteriis, vt talia priuilegia amittant, maius tempus necessarium est ex speciali dispositione iuris, nimirum quadraginta annorum, iuxta cap. *accedentibus*, de priuileg. Alij verò existimant sufficere tempus triginta annorum, quia ita significatur in dicto cap. *si de terra*, eod. & in alio capite dicunt mentionem fieri quadraginta annorum, quia ita in illo facto contigit, & ita narratum fuit, non quia necessarium esset. Sed hoc non admittit Glossa in dicto cap. *accedentibus*, quia in cap. *illud*, de præscrip. expressè dicitur, contra Ecclesias minorem præscriptionem, quàm quadragenalem non admitti, *licèt quidam canones comprobent triennalem*, & idem confirmatur in cap. *de quarta*. Vnde dici posset, illud ius cap. *si de terra*, esse per aliud correctum. Hoc tamen obstante Glossa in dicto cap. *accedentibus*, & Ioan. Andr. Hostien. Abb. Felin. & alij communiter docent, requiri tempus quadraginta annorum, & ad cap. *si de terra*, nihil aliud respondent nisi hodie non procedere. Mihi autem verisimile est, Alexand. III. licèt in aliis præscriptionibus contra Ecclesiam quadraginta annorum tempus necessarium esse voluerit, in hac, quæ est contraria priuilegio, minori tempore fuisse contentum, vel quia non considerauit illam vt puram præscriptionem, sed vt coniunctam voluntariæ renunciationi priuilegij, quæ facilitare videtur præscriptionem, vel etiam quia per præscriptionem contra priuilegium reuertitur res ad ius commune, & ideo etiam debet breuiori tempore fieri. Nihilominus tamen Innoc. III. in dicto cap. *accedentibus*, extendisse videtur regulam cap. *illud*, de præscrip. etiam ad præscriptionem contra priuilegia Ecclesiarum. Et hoc vsu confirmatum est, & communi sententia Doctorum.

cap. si de terra. *Glossa.* *cap. illud.* *cap. de quarta.* *Glossa. Ioan. And. Hostien. Abb. Felin.* *Alexan. III.* *Innoc. III. cap. illud.*

22. *Infertur 1.*

Tandem ex dictis in hoc, & præcedenti puncto tria infero. Primò amissionem priuilegij per contrarium vsum non habere locum in illis priuilegiis, quæ suprà absoluta appellauimus, quatenus non versantur circa alios, nec tertiam personam grauant. Ratio est, quia contra hæc priuilegia non præscribitur ab aliis, cùm alios non respiciant, nec per contrarium vsum aliis conferatur aliquod ius. Exemplis patet, quia si quis habens priuilegium non recitandi, per multum tempus recitet, non amittit omnino priuilegium, quia nullus contra eum præscribit, & sic de omnibus similibus. Ac denique rationes factæ de non vsu, quoad hoc eodem modo procedunt de contrario vsu.

23. *Infertur 2.*

Secundò infero ex dictis, amissionem priuilegij per contrarium vsum in multis conuenire cum illa, quæ est per solum non vsum, videlicet, quia in neutra earum sufficit sola præsumpta renunciatio, vt verè, & in re destruatur priuilegium, quia in vtraque debet adiungi præscriptio. In qua præscriptione etiam conueniunt quoad temporis longitudinem & ita in hoc indifferenter de vtraque loquuntur authores, in duobus tamen maximè differunt, primò quia priuilegium ad agendum per vnam omissionem, vt sic dicam, vel per plures, seu per solum non vsum, nec perditur, nec minuitur, sed tantùm non exercetur, vt ex suprà dictis constat. Priuilegium autem ad non agendum per vnam contrauentionem quodãmodo amittitur per renunciationem operantis, quantum ad hoc, vt solutio, vel alia similis actio facta contra priuilegium teneat: nam in hoc aliquo modo derogatur priuilegio. Quod habet locum in priuilegiis, quæ versantur circa alios: nam in absolutis hæc differentia considerabilis non est, sed contrarius vsus moraliter perinde se habet, ac non vsus. Secundò differunt, quia contra priuilegia affirmatiua præscribi potest sine vlla actione priuilegiarij, quia per solum nõ vsum eius potest inchoari, & consummari alterius præscriptio: in negatiuis autem vt præscribatur contra illa, necessarium est, vt inchoetur præscriptio ab aliquo vsu contrario priuilegiarij, quia sine tali actu nullum ius, nullúsve possessionis modus potest in altero considerari, quod illi tribuat initium præscribendi, quæ omnia ex dictis satis constant.

24. *3 infertur.* *Bart.* *Panorm.* *Felin.* *Roman.* *Bald.*

Tertiò intelligitur ex dictis, quam vtilitatem habeat protestatio priuilegiarij, vt actus intelligatur, fieri sine præiudicio sui priuilegij, de qua dixit Bart. in l. 1. C. de his, qui spon. mun. &c. lib. 10. parari, vt per actum contrarium non perdatur priuilegium, quod valde commendat Panormit. in dicto capite, *cùm accessisseut*, num. 7. intelligens, prodesse, vt priuilegium non perdatur per vnum contrarium actum, & ad hoc esse necessariam talem protestationem, & hoc modo idem intellexit, & sequutus est Felin. ibi num. 30. limit. 5. citátque Roman. & Bald. in eandem sententiam. At verò iuxta doctrinam datam talis protestatio necessaria non est, vt priuilegium non perdatur simpliciter per vnum actum contrarium: nam licèt non fiat protestatio, vnus actus contrarius non sufficiet per se tollere priuilegium; quoad forum verò externum poterit esse vtilis talis protestatio vt magis constet de animo operantis. Præter hoc verò esse poterit vtilis hæc protestatio ex iusta causa facta, vt ipsemet actus, qui in præsenti fit, non noceat in aliquo contra priuilegium, etiam secundùm præsentem effectum, quem habere posset, vt si per talem protestationem profiteatur operans, vel non voluntariè, sed coactè operari talem actum, vel certè ignorare, an aliquid detrimenti contra suum priuilegium sibi afferre possit, & ideo non esse intentionis suæ cum suo præiudicio illum facere. Nam cùm actus agentium non operantur vltra intentionem, & renunciatio priuilegij etiam secundùm quid, & quoad præsentem effectum à voluntate priuilegiarij pendeat, per talem protestationem meritò impedietur

tur talis effectus. Denique etiam potest prodesse, vt a tali actu non possit inchoari præscriptio contra priuilegium, quia per illam fit, vt nullum ius tribuatur alteri, nec aliquis modus possessionis, & consequenter etiam bona fides illius impeditur. Et in hoc sensu verum est, protestationem illam deseruire, ne amittatur priuilegium, non vtique per vnum solum actum integrè, sed ne per illum inchoetur, & consequenter ne consummari possit, præcedente tantùm illo contrario vsu. Quando autem talis protestatio nihil prosit, videri potest in Gloss. in cap. *cùm M.* de constit. verb. *sine præiudicio.*

Gloss.

25. *Dub. vlt.*

Vltimò videndum superest, an hæc, quæ dicta sunt de amissione priuilegij per vsum contrarium, locum habeant in foro conscientiæ, vel solùm in exteriori, ex iuris præsumptione. In quo breuiter duo sunt clara ex dictis in præcedenti capite. Vnum est, quoties vsus contrarius priuilegij dat alteri occasionem, & tempus præscribendi contra priuilegium, consummata præscriptione amitti priuilegium in re ipsa, ac subinde etiam in conscientia. Secundum est, quamdiu aliter non præscribit contra priuilegium habens tractum successiuum, per nullum vsum contrarium amitti in conscientia tale priuilegium omnino, & quoad facultatem vtendi illo in temporibus futuris. Hæc duo non indigent noua probatione. Solum ergo superest difficultas de illa amissione priuilegij, quæ fieri censetur, per quemlibet actum contrarium per modum tacitæ renunciationis, vel simpliciter, si priuilegium in vno tantùm actu consistat, vel secundùm quid tantùm quoad præsentem actum, & effectum eius. In quo breuiter dico, regulariter loquendo, talem renunciationem esse validam in conscientia: suppono enim versari circa alterum, qui statim acceptat illam, vel effectum, qui ab illa pendet, quod perinde est: nam de aliis priuilegiis absolutis iam non tractamus. Deinde, licèt hæc renunciatio non sit expressa, sed tacita, quatenus per actum contrarium priuilegio indicatur voluntas renunciandi priuilegio saltem pro illo actu, nihilominus moraliter loquendo, ac per se procedit ex interno affectu sufficiente, quia ille actus exterior voluntate fit, & ex animo validè, & cum effectu operandi, etiamsi sit contra proprium priuilegium. Vt in casu capit. *cùm accessissent*, si canonici illi contra prius statutum à se factum, dignitatem Primicerij in sua Ecclesia creassent, verè, & non tantùm præsumptiuè priuilegium amitterent, quia talis actus, & effectus necessariò secum affert reuocationem prioris statuti; & similiter qui acceptat munus, cùm esset exemptus, in conscientia tenetur illud administrare, & sic de aliis. Secùs verò esset, si aliquis inuoluntariè exerceret actum, vel coactus, & positiuè interiùs intendens sibi in nullo præiudicare, vel ignorans effectum illum repugnare suo priuilegio; tunc enim excusaretur in conscientia propter defectum consensus sine quo obligari non potest. Vnde etiam Iuristæ docent, quotiescumque ex signis vel coniecturis constare potest priuilegiatum non habuisse animum renunciandi, non esse ptiuandum priuilegio. Ita Glossa in cap. *pro illorum*, verb. *authoritate*, de præben. quam Bartol. locis citatis, & alij Doctores allegati sequuntur. At verò si tunc priuilegiarius iustè condemnaretur in foro exteriori, quia non posset intentionem suam probare, tunc etiam in foro exteriori teneretur parere, licèt posset occultè se indemnem seruare, si absque scandalo possit. Aliquando verò posset per sententiam veluti confirmari talis renunciatio priuilegij, etiamsi non esset ex animo facta, in pœnam fictionis, vel negligentiæ, & tunc post sententiam teneretur quis in conscientia, non vti priuilegio quoad talem effectum, seu ratum habere vsum priuilegio contrarium, etiamsi fortasse antea non teneretur, quia sententia iusta potest effectum hunc inducere, vt in superioribus visum est.

Respon.

cap. cùm accessissent.

Regula Iuristarum.

Gloss.

Bart.

Quomodo sententia valet inducere obligationem in conscientia.

CAPVT XXXVI.

Quando, & quomodo amittatur priuilegium per illius abusum.

1. *De abusu priuilegij. Priuilegiũ amittitur per abusum.*

VVlgaris est regula iuris, amitti priuilegium per abusum. Vnde est illa sententia Simplicij Papæ, *Priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate*, cap. *vbi*, dist. 74. cap. *priuilegium*, 11. quæst. 3. qua etiam vtitur Innocentius III. in cap. *licèt*, de regular. & in cap. *vt priuilegia*, de priuil. & in cap. *contingit*. 2. de sententia excommun. idémque ferè habet in cap. 1. & 7. de postular. præben. & Alexand. III. in cap. *recolentes*, de statu Monach. vbi Gloss. verb. *communi iure*. Hanc verò regulam ita exponit Sylvest. verb. *priuilegium*, quæst. 10. dub. 10. vt idem dictu sit, *per abusum*, quod *per non vsum*, vel *contrarium vsum*. Sed contra vim verborum, & contra iurium intentionem, & contra veritatem: nam re vera hic est distinctus modus amittendi priuilegium. Igitur ad explicandam hanc regulam, eiúsque rationem reddendã, tria breuiter explicanda sunt. Primum, de quo abusu priuilegij sit sermo, vt censeatur sufficiens ad priuilegium amittendum. Secundum, qualis, & quanta sit hæc amissio, scilicet, aut totius priuilegij, vel tantùm alicuius, vel aliquorum effectuum eius. Tertium, quomodo amittatur, id est, an ipso facto per abusum perdatur priuilegium, vel solùm veniat quis illo priuandus.

Simplicius Papa.

Innoc.

Alexand.

Gloss.

Sylvest.

Tria explicanda.

Primum.

Secundum.

Tertium.

2. *Circa primũ notandum.*

Circa primum aduertere oportet, aliud esse priuilegium perdi propter delictum, aliud verò propter abusum: nam abusus propriè significat defectum in ipsomet vsu priuilegij, vel in his, quæ illud concernunt, vt ex vi ipsius vocis constat; delictum autem latiùs patet, & comprehendere potest quodcumque peccatum ipsius priuilegiarij. In præsenti ergo propriè tractamus de abusu: nam quodammodo per se confert ad amissionem priuilegij, vel tollendo eius fundamentum, vel secundùm quandam proportionem pœnæ ad culpam, quia in his aliquis punitur, in quibus deliquit. Propter alia verò delicta, quæ non continent abusum priuilegij, puniri quidem potest aliquis pro arbitrio legis, seu Principis, sicut potest puniri in aliis bonis, tamen id extraneum, & accidentarium est, & ideo in præsenti non consideratur, sed dicere tantùm possumus, posse interdum priuilegium propter delictum amitti, si lege statuatur, quæ spectanda erit, vt ex verbis eius qualitas delicti, quod requirit, & modum inferendi talem pœnam colligatur. Vnde solet esse frequens regula Iuristarum, priuilegium non amitti propter delictum, nisi in casibus in iure expressis, vt videre licet in Socino regula 380. aliàs regula 31. Videri etiam potest Bernardus Diaz regula 592. exemplum esse potest, quia Clericus exercens sodomiam priuatur in pœnam priuilegio clericali per Bullam Pij V. & ordinatus in minoribus, Sede vacante cum dimissoriis illegitimè datis à Capitulo, priuatur priuilegio clericali in Concilio Tridentino sessione 6. cap. 10. de reformat.

Regula Iuristarum.

Socin.

Bern. Diaz.

Pius V.

Conc. Trid.

3. *Abusus priuilegij multiplex.*

Abusus autem priuilegij multiplex subdistingui potest, vnus est quasi formalis in ipsomet actu priuilegij, in quo priuilegium vsurpatur, tanquam principium abusus, exercendo illum, plus quàm priuilegium concedat; semper enim hic abusus est per excessum: nam si defectus sit in minori vsu, vel in non vsu, vel in contrario vsu, non potest dici abusus priui

Abusus per excessum.

priuilegij,quia vel nullus eſt vſus prætextu priuilegij, vel non eſt vſus peccaminoſus, qui propriè dicitur abuſus. Verum eſt tamen quòd vbi quis obligatur priuilegio vti, ſi id non faciat quantum poteſt, & debet, dici poteſt priuilegio abuti, tamen ille abuſus magis pertinet ad non vſum, vel contrarium vſum, de quibus ſatis dictum eſt. Abuſus ergo,de quo agimus, per exceſſum propriè committitur, hic autem exceſſus vtendi priuilegio,amplius quàm ipſum concedat,per omnes ferè circunſtantias humanorum actuum variari poteſt,ſcilicet,vtendo priuilegio in tempore,aut loco, aut circa materiam, vel perſonam non conceſſam;ac denique huc ſpectat omnis iniuſta,ſeu irrationabilis extenſio priuilegij. *Abuſus occaſionalis.* Alius abuſus dici poteſt occaſionalis, in quo priuilegium ſcilicet habet per modum obiecti per occaſionem mouentis, vt cùm quis ex priuilegio ſumit occaſionem delinquendi, vt cùm exemptus inde ſumit licentiam peccandi vel inferendi alteri iniuriam,non quia faciat illam prætextu priuilegij(hoc enim pertinet ad priorem modum) ſed quia ſpe impunitionis ex priuilegio concepta liberiùs delinquit,vel certè,quia quocumque alio modo ex priuilegio ſumit peccandi occaſionem. *3. Abuſus.* Tertio item modo dicitur quis abuti priuilegio,quando ſuis prauis moribus directè repugnat fini priuilegij, ſeu deſtruit fundamentum eius,ſi beneficiatus priuilegiatus vt ſit abſens propter ſtudium, dicitur abuti priuilegio, quando neglecto ſtudio, aliis inutilibus actionibus occupatur. Et ad hæc tria membra videntur poſſe reduci omnes priuilegiorum abuſus.

4. Regula propoſita generalis. Dicendum ergo eſt, regulam poſitam generaliter eſſe intelligendam de quocunque abuſu priuilegij, tũ quia ita cõmuniter videtur à Doctoribus intelligi. Tum etiã quia verba iuris ſunt abſoluta, & nõ debent à nobis limitari, cùm omnes illi exceſſus ſint propriè abuſus priuilegij,& in illius iniuriam, vel concedentis cedant.Tum maximè quia de omnibus illis modis poſſunt in iure exempla inueniri.Nam capita in regula allegata potiſſimè loquuntur de primo abuſu per exceſſum vtendo poteſtate vltra limites eius, vt eſt, vti poteſtate ordinandi cogendo ſubditum vt ordinetur, de quo eſt ſermo in d. c. *vbi.* & ſimilis abuſus eſt negare licentiam tranſeundi ad religionem ſtrictiorem legitimè illam poſtulanti, de quo eſt ſermo in dicto c.*licèt*,& ſimilis eſt quælibet indiſcreta extenſio priuilegij,de qua loquuntur cap.1.& 2. de poſtul. prælat. & latiùs dictum cap.*vt priuilegia.* Et huc ſpectat deciſio cap. *ſuggeſtum*, de decim. vbi propter rerum mutationem cenſetur moderandum priuilegiũ, ne vſus,qui antea licebat,propter ſcandalũ trãſeat in abuſum.Et ad idẽ iuuat lex *qui ſine*,ff.de negot.geſt.& optimè lex 42. tit.18. partit.3.vbi Gregor.Lop.Gloſſ. vlt.varia exempla ponit eorum qui prætextu priuilegiorum aliqua faciunt, vel vltra priuilegiũ,vel etiam contra illud, & alia iura adducit. At verò cap. *contingit*,apertè loquitur de abuſu occaſionali,qui committitur, quando occaſione priuilegij ſumitur licentia peccandi,& euadendi iuſtas pœnas, & de eodem ferè abuſu loquitur cap.vlt.de vit. & honeſt.cler. Vbi clericus negociator priuatur immunitate à tributis ſub certis conditionibus:Et ad idem reducitur diſpoſitio cap.vlt.de immun.Eccleſia. vbi delinquens in Eccleſia,Eccleſiæ immunitate priuatur, conſonat l. *Iudæos*, C.*de Iudæis*. Denique in cap.*recolentes*, ſermo eſſe videtur de abuſu contra finem,& fundamentum priuilegij.Et ad idem caput reuocantur canones,qui clericos coniugatos laicè viuentes priuant priuilegio clericali,vt cap.*ex parte*, de cleri.coniug.& c.*vni.* eod. in 6.& Trid.ſeſſ.23.cap.6. de reformat. & concordat l. *liberta*,ff.de peculio.& lex *Chriſtianis*,C. de pagan. Ratio verò omnium eſt,quia quilibet ex dictis abuſibus culpabilis eſt, & priuilegio iniurioſus, & ideo priuatio priuilegij meritò illi correſpondet, vel in pœnam proportionatam, vel alio ſimili modo in ſequentibus explicando. Neque in hoc puncto alia difficultas occurrit.

5. Circa 2. dubium. Circa ſecundum,quæ ſcilicet,amiſſio priuilegij incurratur per abuſum eius, aduerto cum proportione addita in præcedenti capite,duplicem eſſe poſſe priuilegij amiſſionem, alteram radicalem, vt ſic dicam, vt quando ipſum ius vtendi etiam in futurum amittitur, ſiue priuilegium in tota ſua materia amittatur, ſiue in aliqua parte illius, vtramque enim amiſſionem nunc voco radicalem, ſeu amiſſionem ſimpliciter, alio modo intelligi poteſt amitti priuilegium ſolum in præſenti,nimirum quoad actum illum, qui fit cũ abuſu priuilegij, quia ſcilicet, ratione abuſus perdit valorem,vel qualitatem,quam ex influxu priuilegij,ſeu poteſtatis habiturus eſſet,ſi eſſet legitimus.

6. Reſp. Dico ergo breuiter, aliquando amitti priuilegium priori modo, ſcilicet, quoad ius ipſum, & omnem futurum vſum priuilegij, interdum adæquatè, & in tota materia;interdum verò inadæquatè, ſeu in parte materiæ, aliquando verò amitti tantùm quoad præſentaneum effectum.Prior pars ſumitur ex dicto cap. *priuilegium*, 11. quæſt. 3. Vbi aduerto, addi in regula poſita particulam *omnino*, ſcilicet, *priuilegium omnino meretur*,&c. Quæ non ponitur in cap.*vbi*, cùm tamen capita illa vnum eſſe, vel ex eodem originali ſumpta eſſe cenſeantur Nec etiam in aliquo ex allegatis capitibus inuenio illam particulam, *omnino*, & ideo incertum mihi eſt,an ſit addita à Gratiano,vel caſu irrepſerit in textum ex aliqua interpretatione, ſeu ſcholio.Illa tamen admiſſa recte per illam declaratur, aliquando propter abuſum priuilegij meretur quempiam radicalem, & totalem amiſſionem priuilegij. Quod etiam ſignificauit Auguſtin.ſerm.247. de temp. *Iudicio legum iure obtenta dignitate deiicuur, qui priuilegio ſibi conceſſo abutitur.* Dum enim dixit,*deiici ab obtenta dignitate*,ſatis demonſtrat integram, & abſolutam priuilegij priuationem.Quòd autem non ſemper hæc priuatio ſit integra,ſatis oſtenditur in eodem capite,*vbi*,& in cap. *denunciamus*, 25. quæſt. 2. vbi propter abuſum priuilegij fit comminatio ſub diſiunctione, *Ordinationes tibi Rauennatis Eccleſiæ, vel Æmilienſis noueris auferendas.* Sæpe etiam propter abuſum, verbi gratia, in priuilegio eligendi,priuatur quis poteſtate eligendi in futurum,non ſimpliciter,ſed pro aliquo tempore, vel aliqua vice, vt in cap. *cùm in cunctis*. §. vlti. & cap.*cùm Vuintonienſis*,de election.& in cap.1.& 2. de poſtulat. Prælat. Et ratio eſt clara, quia non ſemper exceſſus eſt dignus æquali pœna.Vnde etiam fieri poteſt,vt tantùm priuetur quis priuilegio in illo actu,in quo illo abutitur, quoad hoc,ſcilicet, vt talis actus non valeat,vel vt caſſari debeat non obſtante priuilegio.Quod probari poteſt facilè ex ſuprà dictis de lege irritante: nam irritatio actus ſæpe eſt pœna illiuſmet abuſus,qui in illo actu committitur; ita ergo eſſe poteſt in præſenti.Sicut etiam propter abuſum ordinantis interdum ſuſpenditur ordinatus, cap. *vel non eſt compos*,de tempor. ordinat. Et ſic dicitur irrita ordinantis alienum indebitè,c.1. 71.d. & ſimiliter in cap. *decernimus*.16.quæſt.7. Et ratio eſt, quia vel hæc poteſt aliquando videri ſufficiens pœna, vel cum illa poſſunt aliæ adiungi, abſque maiori priuilegij priuatione.

Auguſtin. *cap. denunciamus.* *cap. cùm in cunctis.* *cap.cùm Vuintonienſis.* *cap. vel non eſt.* *cap. decernimus.*

7. Circa tertiũ dubium. Dubium intellectus præditi dubij. Circa tertium punctum de modo,quo priuilegium perditur, aduertendum eſt, dupliciter poſſe intelligi hanc amiſſionem, vno modo ex natura rei, alio modo ex iuris poſitiui diſpoſitione. Prior modus poteſt habere locum in ceſſatione priuilegij quoad valorem actus, qui per abuſum fit ſub vmbra, ſeu colore priuilegij. Quod tunc poteſt contingere quando quis vtitur priuilegio vltra vires eius, vel extra materiam,

Ex natura rei vel iuris diſpoſitione.

cap. vbi. *cap. licet.* *cap. vt priuileg.* *cap. ſuggeſtũ.* *Greg. Lop. Gloſſa.* *cap. contingit.* *cap. recolentes.* *cap. ex parte.* *Ratio.*

materiam, vel casum, in quo ipsum loquitur, vel quā- A
do actus non fit secundùm formam in priuilegio præ-
scriptam; tūc enim actus fit sine legitima potestate, &
consequenter est nullus, vel simpliciter, vel quoad id,
Sylvest. in quo excedit potestatem. Et hoc significauit Sylue-
ster verb. *priuilegium.* quæst. 10. dict. 3. argumento
cap. *porrò*, & cap. *recipimus*, de priuilegiis. Si quis autem
rectè consideret, hęc non est amissio priuilegij, quan-
do talis defectus ex natura rei contingit, quia potiùs
hic defectus sequitur ex carentia priuilegij quoad
talem casum, quàm sit causa illius, potest etiam habe-
re locum iste primus modus amittendi priuilegium
ex natura rei, si per abusum tollatur fundamentum
priuilegij, vt in illo exemplo de beneficiato ha-
bente priuilegium vt in absentia causa studij fa-
ciat fructus suos: nam si nihil studeat, re vera non fa- B
Perez. ciat fructus suos, & satis probabiliter dixit Perez lib.
1. Ordinat. reg. tit. 2. l. 8. quia seruitium Ecclesiæ
commutatum est in studium, & ita fructus dantur ra-
tione studij, ideóque, qui abest titulo studij, & non
studeat, ita abutitur priuilegio, vt fundamentum
priuilegij auferat, & contra intentionem concedentis
faciat, & acceptationem stipendij sine labore, seu
seruitio iniustam reddat, ac proinde ipso facto, & ex
natura rei priuatur fructu priuilegij. Et similis deci-
cap. generaliter. sio, vel potiùs declaratio in simili casu sumitur ex le-
ge, *generaliter*, C. de Episcop. & Cleric. & cap. *generaliter.* 16. quæst. 1. Idémque erit quoties ex priuilegio
constiterit, priuilegium omnino concedi propter ta-
lem actionem. Tūc autem in similibus casibus (quod C
notandum est) non amittitur priuilegium in radice,
vel pro tempore futuro, si abusus eius tollatur, quia
hoc ex natura rei non sequitur, vt per se constat, nec
in iure statutum est, vt supponimus. Aliquando verò
potest per abusum fieri, vt cesset omnino causa priui-
legij adæquata illi secundùm se, & simpliciter spectā-
to, & tunc cessabit etiam priuilegium, non formaliter
ratione abusus: nam idem esset, si absque abusu causa
cessasset, sed immediatè propter cessationem causæ,
& ideo tunc seruandæ sunt regulę, suprà datæ de mo-
do desinendi priuilegij causa cessante.

8. 2. Modus de iuris dispositione qui frequentior est.

Alter modus perdendi priuilegium propter abu-
sum est ex iuris dispositione, & hic est frequentior, &
insinuatur in verbis ipsis regulæ propositæ; *Priuile-* D
gium meretur amittere qui, &c. Nam licèt meritum hoc
ex natura rei insit tali abusui, nihilominus ipsa amis-
sio non intrinsecè sequitur nisi ab alio inferatur. Est
enim quædam pœna illius mali meriti, & ideo dici-
mus fieri ex iuris dispositione, sub quo includimus, &
sententiam iudicis, vel actionem superioris, quæ se-
cundùm ius esse debet, & dispositionem ipsiusmet
priuilegij, in quo interdum additur clausula, vt pro-
pter talem, vel talē abusum perdatur. Atque hinc fit,
cùm hæc amissio sit pœnalis, attendenda esse verba
legis, vel rescripti ad iudicandum, an per talem ab-
usum amittatur ipso facto priuilegium, vel solùm
veniat quis priuilegio priuandus, vel omnino, vel
ex parte. Nam si verba non contineant satis ex-
pressè sententiam ipso iure latam, non amittitur i- E
pso facto, iuxta regulam legis pœnalis, & legis irritā-
tis. Et si citata verba regulæ præcisè spectentur, effe-
ctus hic non sequitur ipso facto, quia solùm dicis,
Meretur amittere; at qui meretur, non statim habet
quod meretur. Idémque erit etiamsi lex dicat, *priue-*
tur, vel *careat priuilegio*, & à fortiori si dicat, propter
abusum posse auferri, aut reuocari, vt in cap. 1. de po-
stulation. Prælat. & in cap. *vt priuilegia*, de priuileg. At
cap. vt priuilegia. si dixerit, nouerint se priuatos, ipso facto incurretur,
cap. cùm in cunctis. vt cap. *cùm in cunctis*. §. vlt. de election. & idem signi-
ficatur in cap. 2. de postulat. Prælat. Et hoc modo ait
Glossa. Glossa in cap. vlt. de vita, & honestate Cleric. verb.
Quid sit abiicere ipso facto, ibi amitti priuilegium ipso facto. Quod li-
cèt in se verum sit, vt dixi, non rectè ex illo textu col-
ligitur, in quo dicitur, *Cum facto priuilegium abiiciant*
clericale: nam aliud est abiicere facto, aliud amittere
ipso facto, qui enim per prauū vsum meretur priuari
priuilegio, dici potest suo facto abiicere priuilegium,
etiamsi nō priuetur illo ipso facto. Quāuis dici possit
in casu illius textus priuilegium amitti, non tantùm
per modum pœnæ, sed quia per illum abusum, quo
Clericus se immiscet negotiationibus secularibus,
tollitur fundamentum priuilegij exemptionis à sol-
uendis aliquibus tributis. Et in hoc sensu dixit Glossa Glossa.
in cap. *recolentes*, de statu Monachorum, verb. *commu-*
ni iure. In eo casu sic aburentem priuilegio tacitè re-
nunciare illi. Idémque in simili dixit Ancharranus, Anchar. Felin.
cons. 104. quem refert, & sequitur Felinus in cap. *cùm*
accessissent, de constitut. num. 28. Nihilominus in his, Quando sit necessaria sententia iudicis.
& similibus casibus, censeo, ordinariè necessariam es-
se sententiam saltem declaratoriam criminis, quando
priuatio fuerit pœnalis, iuxta doctrinam datam de le-
ge pœnali. In aliis verò casibus, quando abusus tollit
fundamentum priuilegij, si res sit certa, & clara, non
erit necessaria alia declaratio, tamen in casu dubio
poterit expectari.

CAPVT XXXVII.

An priuilegium semel concessum reuocari pos-sit à concedente, vel ab aliquo alio.

1. Reuocatio, seu abrogatio priuilegij.

Hic est vltimus modus perdendi priuilegium,
quē diximus, propriè esse per actionem extrin-
secè agentis, à quo est reuelatio, seu abrogatio priui-
legij, In quo ipso post specialem difficultatem priùs
necesse est de potestate dicere, & postea dicemus
de actu. Est ergo peculiare dubium, an possit priuile-
gium reuocari. Et ratio dubitandi est, quia si posset,
maximè à concedente; sed ab illo non potest; ergo.
Probo minorem, quia donatio semel facta non potest
reuocari à donante, sed priuilegij concessio est quæ-
dam donatio; ergo reuocari non potest. In contrariū
verò est consuetudo recepta, videmus enim quotidie
reuocari priuilegia per leges Pontificias, conciliares,
& Regias.

2. Distinctio præmittenda. Prima assertio. Priuilegium concessum & acceptū à non subdito irreuocabile. Innoc. Theodos. Deci. Hostiens. Aluar. Pelag. Dried. Matiens. Glossa. Anton. Gabri.

In hoc puncto in primis distinguunt Doctores in-
ter priuilegia concessa non subdito, vel concessa sub-
dito, & de illis duas assertiones constituunt. Prima
est, Priuilegium concessum non subdito, & ab eo ac-
ceptatum, irreuocabile est à concedente. Ita docent
communiter iuris canonici interpretes in cap. *nouit.*
de iudic. Innoc. ver. *Theodosius*, Panorm. num. 23. & se-
quentibus, vbi alios refert Decius num. 14. & Felin.
num. 8. ac 10. Idem in cap. 1. de constit. num. 19. ver.
Alius casus est, quando lex, &c. in cap. 1. de probat. num.
2. plurima referendo. Idem Hostiensis in summa, ti-
tul. de immunit. Ecclesiar. §. *sed nec ille*, Aluar. Pelag. de
planct. Ecclesiæ, lib. 1. cap. 44. circa finem, Dried. lib. 1.
de libert. Christiana, cap. 9. Matienz. lib. 5. recopilat.
titulo 10. l. 7. Glossa 1. num. 4. & plures refert Anton.
Gabr. lib. 3. tit. de iur. quæst. non tollendo, concluf. 6.
num. 20. Ratio autem communis est, quia priuilegiū
concessum non subdito, & ab eo acceptatum transit
in contractum; ergo non potest reuocari. Probatur
consequentia, quia nullus Princeps habet ius priuan-
di non subditum rebus suis, & legitimè acquisitis, vn-
decumque ad illum peruenerint; & ideo licèt aliquis
illas receperit à Principe non suo, postea perinde ma-
net in illis non subditus, ac si aliūde illas obtinuisset.
& hæc ratio probat non solùm de Principe respectu
superioris, vt est Rex respectu Papæ, nec solùm respe-
ctu æqualis, vt est Rex respectu alterius Regis, vel
cuius

cuiuſcumque non recognoſcentis ſuperiorem in tē-
poralibus (nam in hoc ſolùm cōſideratur æqualitas)
ſed etiam de ſupremo reſpectu alterius ſibi non ſub-
diti, etiamſi alium ſuperiorem habeat in tempora-
libus: nam hoc accidentarium eſt, & impertinens,
ad prædictam rationem, ob quam tale priuilegium
irreuocabile eſt.

3. *In quo ſenſu ſit reuocabile.*

Dices; hoc ad ſummum procedere de ipſomet
concedente, non verò de ſucceſſoribus eius, quia
ipſi non contraxerunt, nec tenentur ſeruare pacta
ſuorum prædeceſſorum. Reſpondeo imò maximè
teneri ad ſeruanda pacta, & conuentiones iuſtas;
tum quia poſt pactum conſummatum ius eſt ſimpli-
citer acquiſitum ei, cui priuilegium conceſſum eſt,
& ita æquè procedit ratio facta in ſucceſſore, ac in
ipſo concedente, tum quia neque ſucceſſor poteſt
priuare non ſubditum iure ſuo, tum etiam, quia aliàs
nulla pacta cum Principibus ſupremis eſſe poſſent
firma, & perpetua, quod eſt contra ius gentium, &
contra rectam gubernationem, & pacem generis
humani. Quæ ratio non minùs procedit in aliena-
tione iuriſdictionis per priuilegium datum non ſub-
dito, quàm in aliis materiis, etiamſi Felin. & alij cir-
ca iuriſdictionem hoc limitent. Eſt tamen circa hæc
priuilegia generaliter ſpectandum, an res conceſſa
per priuilegium non ſubdito talis ſit, vt potuerit à
Principe alienari, & diuidi, non ſolùm à perſona
ſua, ſed etiam à Corona, ſeu Sede ſua: nam tunc ir-
reuocabile manet priuilegium reſpectu ſucceſſorum,
quia ſupponimus eſſe abſolutè, & ſimpliciter con-
ceſſum; tunc enim procedit ratio facta. At verò ſi
priuilegium datum eſſet de re notabiliter præiudican-
te ſucceſſori, & ſedi, ſeu Coronæ eius, ita vt ab eo
non poſſit ſimiliter alienari, tunc verum eſt, priui-
legium eſſe reuocabile, quia non eſt de ſe perpetuum:
nec omnino abſolutum, ſed habet conditionem in-
cluſam, ſi ſucceſſor conſenſerit, vel ſaltem non re-
uocauerit. Atque eadem ratione intelligenda eſt
aſſertio rebus in eodem ſtatu manentibus, id eſt,
non facta tanta rerum mutatione, vt priuilegium
vergat in notabile detrimentum Regis, vel regni
ſui, ita vt ſi à principio detrimentum illud interue-
niſſet, priuilegium iudicaretur iniuſtum, & ini-
quum; tunc enim etiam poterit Princeps non ſeruare
priuilegium, quia conditio, vel limitatio illa ex na-
tura rei intelligitur incluſa in prima conceſſione,
quapropter illa ceſſante, ceſſat obligatio ſeruandi
priuilegium. Ideóque illa non tam erit reuocatio,
quàm declaratio, quòd prima conceſſio non fuerit
ad illum euentum extenſa, & in hoc includuntur
variæ limitationes, quas Iuriſtæ ſuprà allegati
adhibent prædictæ regulæ, & modo prædicto in-
telligendæ.

4. *Priuilegium conceſſum ſubdito reuocabile eſt.*
Gloſſa.

Secunda aſſertio eſt: Priuilegium conceſſum ſub-
dito reuocabile eſſe à concedente. Ita tradunt Do-
ctores allegati; & præterea Gloſſa in cap. *decet*, de
regul. iur. in 6. vbi allegat multa iura canonica, quæ
in praxi hoc oſtendunt, & alia allegat Gloſſa in Cle-
ment. *dudum*, de ſepult. verb. *inſtante*. Idem docet
Abb. Bald. Paul. Caſt. Abb. lib. 2. conſ. 3. n. 10. quæſt. 19. Bald. in l. *qui ſe patri*,
C. vnde liberi. Pauli Caſtrenſ. in 1. volum. conſilior.
in 229. num. 4. & in 317. n. 3. & plures refert Anton.
Gabr. ſuprà dicta concl. 7. à principio. Quia verò aſ-
ſertio ita generatim poſita variè limitatur à prædictis
auctoribus, & quia in hac generalitate, & confuſio-
ne non poteſt propria, & accommodata ratione pro-
bari, ideo erit operæpretium, ſingula ferè eius verba
ſubdiſtinguere, & declarare.

5. *Priuilegium per contractum oneroſum, ſeu lucratiuum: & priuilegium gratuitum.*

Priuilegium ergo in primis diſtinguendum eſt in
illud, quod datur per contractum oneroſum, ſeu lu-
cratiuum, & illud, quod gratis conceditur. Concluſio
enim per ſe loquendo non procedit in priuilegio da-
to per contractum lucratiuum, quia Princeps tenetur
ſeruare pacta etiam cum ſubditis facta, quia hæc ob-
ligatio naſcitur ex naturali iuſtitia, quæ etiam Princi-
pem obligat, vt eſt per ſe clarum. Multáque de hoc
puncto congerit Anton. Gabr. ſupra concl. 5. & 6. Di-
co autem per ſe loquendo, quia in caſu raro, in quo
poſſet Princeps priuare ſubditum propriis rebus ſuis,
etiam poterit reuocare priuilegium, non obſtante
contractu, quia eadem eſt, vel maior ratio, vt conſtat.
Ita tamen (vt ſuprà in ſimili dixi) magis eſt declara-
tio, quàm reuocatio, quia à principio intelligitur il-
la conditio in priuilegio incluſa, etiamſi per modum
contractus conceſſum ſit, quia etiam alia bona ſub-
ditorum, intelliguntur eſſe hoc modo, & pro talibus
caſibus ſubiecta diſpoſitioni Principis. Addendum
verò eſt, in tali caſu debere Principem recompenſa-
tionem facere ſubdito de priuilegio ablato quatenus
commodè poſſit. Ratio eſt, quia licèt Princeps poſ-
ſit reſcindere priorem contractum propter neceſſita-
tem publicam, vel aliam vrgentem cauſam, non ta-
men poteſt iuſtè omnino priuare ſubditum re ſua ſi-
ne vlla recompenſatione, & cùm hoc neceſſarium
non ſit ad commune bonum, & ſubditus non tenea-
tur gratis cedere iuri ſuo, quando poteſt ei recompē-
ſatio fieri, cùm Princeps non ſit abſolutus dominus
rerum ſubditi, vt egregiè dicitur in l. 2. tit. 20. part. 2.
legum Hiſpaniæ. Ex qua lege optime hæc veritas
confirmatur, & ex l. 31. titul. 18. partit. 3. & Gre-
gorius Lopez vtroque loco. Et tradunt Pau-
lus Caſtrenſis lib. 1. conſil. 229. in fine, & Ma-
tienza ſupra numer. 13.

Ant. Gab.
Greg. Lop.
Paul. Caſt.

6. *Priuilegium remuneratiuum irreuocabile.*
Felin.
Abb.
Bart.
Alex.
Oldrad.
Tiraquel.

Denique addunt ferè omnes communiter, priuile-
gium remuneratiuum reduci ad illud, quod per viam
contractus obtinetur, & ideo eſſe æque irreuocabile.
Felin. ſupra num. 12. & Abb. d. conſ. 3. versùs finem, &
in cap. *peruenit*, de immunit. Eccleſiar. n. 24. Bart. in l.
qui ſemel. ff. de decret. ab ordin. fac. in l. 1. C. de his,
qui ſponte, &c. lib. 10. Alex. lib. 2. conſ. 216. in princ.
& Oldrad. conſ. 266. num. 7. & latè Tiraquel. in l. *ſi*
vnquam, verb. *donatione largiuur*. num. 13. Et ratio eſt,
quia renunciatio continet vniuerſalem contractum:
nam quod in renunciationem datur, non cenſetur
gratis dari. Item quod datur cum onere, & obligatio-
ne in futurum, reuocari non poteſt, impleta conditio-
ne; ergo idem eſt, quando aliquid datur in remune-
rationem præteriti laboris. Eſtque hæc pars longè
certior, quando remuneratio eſt ex debito iuſtitiæ;
quando verò eſt tantùm ex gratitudine, poteſt pati
dubitationem, vt ex Archid. notauit Felin. d. c. *nouit*,
n. 8. in fine. Quia ſola ratio gratitudinis non ſufficit ad
proprium, & rigoroſum contractum. Quę ratio rectè
probat, non eſſe tam irreuocabile priuilegium datum
ex gratitudine, ſicut eſt iuſtitia, quia fortius eſt iuſti-
tiæ vinculum, vnde in caſu neceſſitatis, ac cæteris
paribus, potiùs eſſet reuocandum priuilegium datum
ex antidorali obligatione, quàm datum ex communi-
tiua iuſtitia. Et ſi ex cauſa reuocetur, fortè non erit
debita ex iuſtitia recompenſatio, ſed tantùm ex gra-
titudine ſicut fuit prior remuneratio. Nihilominus
tamen priuilegium remuneratiuum eſt per ſe irreuo-
cabile, quia ipſa ratio remunerationis hoc includit,
idémque poſtulat ratio gratitudinis, niſi remunera-
tio exceſſiua ſit, vt in ſuperioribus etiam eſt tac-
tum.

Arcbid.
Felin.

7. *Priuilegium gratuitum duplex.*

Supereſt dicendum de priuilegio gratis omnino
ſubdito conceſſo. De quo vlteriùs ſubdiſtinguendum
eſt. Nam quoddam conſiſtit in abſoluta donatione
cum translatione dominij alicuius rei, vel iuris, vt
cùm conceditur caſtrum, vel ius vectigaliū, aut alte-
rius tributi, aut ſeruitutis. Aliud verò eſt priuilegium
conſiſtens tantùm in facultate, vel licentia operan-
di aliquid præter commune ius. Secunda igitur

8. *Concluſio*

in quo sensu procedat. Panorm. Deci. Archid. Felin. Ant.Gab.

assertio posita non intelligitur procedere absolutè in priori genere priuilegiorum : nam illa etiam irreuocabilia esse censentur, per se loquendo, & sine legitima causa. Ita docent Panormit.Deci.Archid.Felin.& alij in dicto cap.*nouit*,& alij,quos refert Anton.Gabr. dicta concl.7.n.3.& 5.Ratio verò est,quia non potest Princeps suo arbitrio,& voluntate rem à subdito tollere,cuius verum dominium habet,seu ius in eam acquisitum,vt latè per Anton.Gabr.suprà concl.1. quia etiã Princeps tenetur iustitiam seruare, vt non auferat rem inuito domino rationabiliter. Et eadẽ ratione non potest Princeps suo arbitrio reuocare donationem subdito factam, per quam in illum dominiũ transtulit, aliàs non fuisset donatio,sed commodatio, vel concessio precariò : certum est autem posse verè donare, & transferre dominium in subditum ; ergo facta donatione, succedit prædicta obligatio naturalis iustitiæ ; ergo idem in priuilegio , quando res per illud concessa in verum dominium subditi transiuit.

8. *Donatio est quidam contractus.*

Atque ita hæc pars ferè habet eandem rationem, quàm præcedens, quia etiam donatio est quidam cõtractus, qui postquam consummatus est, obligat iure gentium, & naturali ad non violandum illum. Vnde declarationes adhibitæ in præcedenti puncto, in hoc etiam locum habent. Quia non solùm in concedente, sed etiam in successore hæc assertio locum habet, quia de illo procedit eadem ratio, saltem ratione dominij acquisiti à subdito. Oportet autem supponere, potuisse antecessorem absolutam donationem , & perpetuam talis rei facere , vt suprà declaratum est.

Limitatio quorundam doctorum non multum necessaria.

Et hac obseruatione adhibita , non videtur multum necessaria limitatio,quam frequenter adhibent citati Doctores,scilicet,vt assertio non procedat in concessione iurisdictionis per priuilegium. Nam si iurisdictio absolutè donari potest gratis , sicut per feudum, vel alium similem contractum potest transferri, non erit admittenda exceptio quoad illum gradum , & modum in quo iurisdictio potest alienari. Si verò sit sermo de suprema iurisdictione , quam à se non potest abdicare Princeps respectu subditi.Sic verum est quod per limitationem intenditur ; illa verò non est propria limitatio,quia illa non est donatio, sed commissio tantùm,seu delegatiò iurisdictionis, quæ semper reuocari potest.

9. *Ex causa legitima priuilegium reuocari potest.*

Denique per hanc assertionem non excluditur, quin ex legitima causa possit Princeps tale priuilegiũ reuocare , sicut etiam ex causa potest priuare subditum iure acquisito,vel rei alicuius dominio. Oportet tamen, vt talis causa ad commune bonum pertineat, & moraliter necessaria sit;similis ergo in præsenti requiritur. Probabile autem mihi est , in reuocatione huius priuilegij gratuiti ex causa legitima , non esse necessariam recompensationem , & quoad hoc firmius esse priuilegium ex contractu oneroso comparatum, quàm gratis receptum. Quia in oneroso obligat ad recompensationẽ res ipsa recepta à Principe propter priuilegium ; in gratuito verò solùm potest obligare donatio , & voluntas Principis , verisimile autẽ est, cùm Princeps gratis donat priuilegium, non se obligare ad non reuocandum , etiam ex legitima causa , sine recompensatione , quia si talis causa in principio extitisset,nec donasset , nec rem aliam loco illius daret,quia non est hoc intrinsecum liberali donationi , sicut esse videtur contractui includenti cõmutationem rei ad rem , vel ad laborem, cum aliqua æqualitate,& ideo in hoc non videntur seruare similitudinem , sicut in cæteris seruant. Et hoc videtur

Decius.

sensisse Deci.in dicto cap.*nouit*,n.7. verb. *quartò fallit*, vbi alios refert, & exponit.

10. *Priuilegium*

Secunda igitur assertio superiùs posita simpliciter procedit in priuilegio gratuito , manente in pura ratione priuilegij,id est,facultatis , & licentiæ præter, vel contra commune ius ; nam hoc potest à concedente reuocari omnino liberè , & sine causa , saltem cogente,aut necessitatem inducente. Ita explicant omnes auctores citati, quos latè congerit, & ita etiam explicat Ant.Aug. dicto cap. 7. n. 1. Et in hoc sensu probant assertionem consuetudo, & omnia iura allegata in dictis Glossis. Ratio verò est , quia hoc priuilegium non transit in dominium subditi , & ita semper pendet ex voluntate Principis;per illam ergo potest reuocari.Item quia licèt superior auferat præceptum,potest iterũ illud ponere, sicut è cõuerso potest auferre præceptum , quod antea posuit ; ergo eadem ratione potest liberè reuocare huiusmodi priuilegiũ, quia hæc reuocatio nihil aliud est , quàm iterata impositio virtualis præcepti priùs sublati , vel virtualis prohibitio eius,quod antea concedebatur. Vnde hoc modo potest etiam Papa reuocare dispensationem,v. g.in matrimonio,priusquam matrimonium fiat,quia potest impedimentum sublatum restituere : non potest autem reuocare dispensationem factam in voto, quia non potest vinculum voti reparare , aut præcipere. Dices ; si priuilegium hoc fuit legitimè datum, contra rationem videri , illud reuocare sine causa, idémque est de dispensatione ; ergo non potest absolutè, dici posse reuocari sine causa. Respondeo ; dupliciter intelligi valet illud,*posse*, primò ita vt reuocatio valida fiat,& hoc est præcipuè intentum , & conuincitur rationibus factis ; & quia talis reuocatio nõ continet iniuriam, saltem contra commutatiuam iustitiam, & ita in hoc potissimum consistit differentia inter hoc punctum,& præcedentia. Secundò potest intelligi,vt etiam licitè fiat , & sic necessaria quidem est aliqua honesta causa, vt reuocatio decenter fiat, quia non decet Principem reuocare priuilegium à se concessum, nulla noua insurgente causa, argumento cap. *decet*, de regul. iur.in 6.& significatur in cap. *suggestum*,de decim. Vnde si Princeps id faciat, actus profectò non erit vndique honestus , quia indecenter operari aliqua culpa esse videtur , saltem venialis. Ex hoc verò solo capite nunquam erit mortalis ; secùs verò esse potest ratione scandali , aut odij, vel grauis nocumenti proximi,quod licèt iniustè non inferatur, contra charitatem non vitatur, cùm facilè possit : in his enim casibus poterit esse culpa lethalis, extra illos verò ad summum erit venialis, & si quælibet ratio honesta intercedat , & intendatur , nullum erit peccatum.

gratuitum, quomodò reuocari possit.

Ant. Aug.

Glossa.

Papa non potest dispensationem in voto, reuocare.

c.decet. c. suggestum.

11. *Circa concedentem notandum.*

Atque ex his satis declarata est assertio quoad illos duos terminos , de *priuilegio reuocabili*. Circa vltimam verò de *Concedente* , adnotandum in primis est , designari concedentem ad excludendum omnem inferiorem , quia non potest inferior voluntatem superioris , vel decretum eius reuocare, vt per se notum videtur , licèt Ioan. Faber aliter sentiat , de quo vide Anton.Gabr.dicta concl 7.n.8. Deinde aduerto , sub illo comprehendi successorem , vt latè notat Aflict. decis.392.quia succedit in æquali potestate,imò moraliter est vna, & eadem , neque in ea potest persona præcedens succedenti præiudicare. Item est certum, hoc maximè habere locum in concedente habente supremam potestatem in suo ordine, vt est Papa, vel Rex,&c.De inferioribus verò habentibus superiorẽ, dubitari in primis potest, an ipsemet concedẽs possit reuocare sine causa priuilegium à se concessum. Aliqui enim negant,limitando in hoc conclusionem, vt procedat in non recognoscentibus superiorem , non autem in aliis. Ita Ioan. Faber in l. *iussio* , C. de iudic. Ruin.cons.230.n.9.vol.1.quos refert,& sequitur Ant. Gabr.suprà n.9.

Ioan.Faber. Ant.Gab.

Dubium.

12. *Regula præ-*

Hi verò auctores nullam rationem, aut fundamentum afferunt suæ sententiæ , neque ego illud reperio

dicta generaliter defendẽ da.

reperio, nec rationem differentiæ, ſi cum proportione fiat comparatio. Et ideo dico regulam datam, vt poſita eſt de tali priuilegio, & intra illius limites ſiſtendo, locum habere in quolibet concedente, etiamſi ſupremus Princeps non ſit, dummodo proportio ſeruetur. Probatur, quia Prælatus, vel Princeps ſuperior ſolùm poteſt concedere priuilegium in re, quæ à ſua poteſtate, & voluntate pendeat, & non deroget iuri ſuperioris, ſed ad ſummum ſolis legibus ipſiuſmet inferioris concedentis, vt in ſuperioribus oſtenſum eſt; ergo poteſt reuocare priuilegium ſuo arbitrio, ſicut illud concedere poteſt ſua voluntate.

13. Probatur conſequentia, quia rationes factæ de ſupremo Principe cum proportione procedunt, quia tale priuilegium etiam pendet ex voluntate concedentis, & quia ille poteſt iterum ponere præceptum, vel prohibitionem, quæ abſtulit; nam illius ſubſunt poteſtati. Dixi autem, *intra limites illius ſiſtendo*, quia tractamus de priuilegio merè gratuito, & qui nõ trãſit in contractum, vel donationem trãsferentem dominium in alterum; nam hoc cùm ſit irreuocabile à Principe ſupremo, multo magis erit ab inferiori. Imò in caſu, in quo poteſt reuocari à ſupremo, ſæpius non poterit ab inferiori, quia non habet tantam poteſtatem inferior Princeps ad tollendum dominium, vel ius acquiſitum ſubdito quantam habet ſupremus in caſu publicæ neceſſitatis. Poſui etiam eadem verba, vt ſiſtamus in puro priuilegio inferioris: nam ſi illud ſit confirmatum à ſuperiori ratione confirmationis, & iuxta modum eius poterit fieri irreuocabile ab inferiori, vt cum Hoſtien. tradit Sylueſt. verb. *priuilegiũ*. q. 10. intelligendum eſt autem iuxta ſuperiùs dicta de lege lib. 6. cap. 18. Denique dixi, *ſeruata proportione*, vt comparatio fiat inter priuilegia vnicuique propria: nam ſi commutentur, erit diſſimilitudo, vt ſtatim explicabo.

Sylueſt.

14. Obiici enim poteſt, quia inferior Prælatus non ſemper poteſt reuocare ſine cauſa diſpenſationem à ſe datam, licèt Papa ſemper id poſſit; ergo idem diſcrimen quoad priuilegia conſtituendum eſt. Conſequentia patet à paritate rationis. Antecedens verò quoad poſteriorem partem de Papa tãquam certum ſupponitur, quoad alteram verò de inferiori Prælato ſumitur ex Gloſſ. in cap. *cùm ex eo*. de elect. in 6. verb. *ſeptennium*, dicente, non poſſe Epiſcopum reuocare licentiam datam parocho ſibi ſubdito ad non reſidẽdum, vel ſacerdotij ordinem differendum per ſeptennium. Quam Gloſſam ibi ſequuntur Archidiac. Dom. & Franc. & Roman. ſingul. 5 17. Reſpondeo, differẽtiam eſſe inter diſpenſationem, & priuilegium inferioris, quia inferior ſolùm poteſt concedere priuilegium iuri ſuo derogans, diſpenſare autem non ſolùm poteſt in iure ſuo, ſed etiam ſæpe in iure ſuperioris. Si ergo antecedens intelligatur de diſpenſatione inferioris in iure proprio, falſum eſt: nam poteſt ab illo ſine cauſa reuocari, & quia hæc diſpenſatio ſeruat proportionem ad priuilegium, inde poteſt retorqueri argumentum, quia ſicut hæc diſpenſatio reuocari poteſt, ita & priuilegium. Si verò ſit ſermo de diſpẽſatione in lege ſuperioris, probabile quidem eſt antecedens, tamen illo dato, negatur conſequentia, quia inferior non concedit priuilegium contra legem ſuperioris, & ita non ſeruatur proportio, nec comparatio. Et ratio aſſignari poteſt, quia diſpenſatio data ab inferiori in lege ſuperioris, non ita pendet ex arbitrio ipſius inferioris, ſicut diſpenſatio in lege propria, & idem eſt de priuilegio; tum quia per diſpẽſationem in lege ſuperioris tollitur illa lex reſpectu diſpenſati, & non poteſt inferior legem ſuperioris ſemel ablatam iterum ponere, ſicut poteſt facere in propria; tum etiam quia inferior non diſpenſat in lege ſuperioris, niſi ex tacita, vel expreſſa conceſſione ſuperioris, quæ conceſſio fortè facta eſt ad diſpenſandum non ad reuocandam diſpenſationem, & ideo ſemel facta non videtur ita pendere ex voluntate illius, ſicut pendet diſpenſatio, aut priuilegium circa propriam legem.

Obiectio.

Gloſſa. Archid. Domin. Franc. Roman. Reſpon.

Addo verò, ſatis probabile eſſe, poſſe inferiorem reuocare ſuam diſpenſationem datam in lege ſuperioris, ita vt ſit valida reuocatio facta etiam ſine cauſa, licèt non bene fiat. Quia licèt diſpenſando tollat legem ſuperioris, non tamen abſolute, ſed dependẽter à ſua voluntate, ſeu, ſub conditione tacita, niſi aliud iuſſero, vel niſi reuocauero: nam hæc conditio, licèt non exprimatur, videtur intrinſecè inclusa, quãdiu non excluditur. Quia re vera eſt poſſibilis, & non turpis, ſed honeſta, & ita pendet ex voluntate Prælati, quia nunquam præſumitur abdicare à ſe ſuam poteſtatem. Nec refert, quòd poteſtas ſit conceſſa à ſuperiore: nam ſæpe data eſt per ordinariam iuriſdictionem, & ita eundem habet vſum quoad hanc dependentiam, & licèt interdum ſit delegata pendet in vſu, & in modo illius ex libera voluntate habente. Et ideo Hoſtienſ. in ſum. lib. 3. tit. de Cleric. non reſid. circa finem, attingens hoc punctum, ſolùm dixit, *Non debet reuocari*, quod verbum non dicit impotentiam, ſed indecentiam, & potiùs videtur ſupponere poteſtatem. Et fortè Gloſſa, & alij Doctores non amplius voluerunt, non enim dicunt, reuocationem non fore validam, ſed non poſſe fieri, vtique iuſtè, & bene. Qui ſenſus colligi poteſt ex his, quæ Gloſſa allegat, ſcilicet, regulam, *decet*, & cap. *ex tua*, de fil. Preſbyt. vbi textus ſolùm dicit, *nolumus irritari*, & Gloſſa dicit, non eſſe irritandam, & magis loquuntur de ipſo Papa.

15. *De poteſtate inferioris ad reuocandum priuilegium vel diſpenſationem in lege ſuperioris.*

Hoſtien.

Gloſſa.

Vel certè dici poteſt, diſpenſationem datam ab inferiori in lege ſuperioris cum tractu ſucceſſiuo, & ſine tẽporis determinatione poſſe reuocari ſine cauſa, quia tunc maximè procedit diſcurſus factus: nam ipſamet indeterminatio remporis ſuam trahit dependentiam à voluntate concedentis. At verò quando data eſt pro tempore definito, probabile eſt, non poſſe validè reuocari ſine cauſa ante illud tempus, in quo caſu loquuntur dicti auctores, & fauet cap. vnic. de commodato, vbi dicitur, rem ad certum vſum, vel rempus commodatam non poſſe antea repeti, & pro ratione redditur, *Cùm non deceat, beneficio nos decipi, ſed iuuari*. Quanquam hæc verba magis probent indecẽtiam, quàm impotentiam. Ratio tamen pro altera parte facta in hoc caſu magis vrget, quia diſpenſatio data pro definito tempore ſimul valuit pro toto illo, durante cauſa, & ita pro toto illo abſtulit legem ſuperioris, quam inferior poſtea reſtituere non poteſt, nec quod ſemel factum eſt, infectum reddere. Sicut etiam non poteſt retractare diſpenſationem, quæ in momento habuit effectum, vt diſpenſando in impedimento ad petendum debitum, vel quid ſimile, quia non poteſt iterum tale impedimentum reparare.

16. *Alia explicatio.*

Diſpenſatio data pro tempore definito, quando poteſt reuocari.

Vltimò circa eandem partem de reuocatione priuilegij à concedente, poteſt è contrario interrogari, an priuilegium conceſſum ab inferioti, poſſit à ſuperiori reuocari. In quo certum eſt, ex iuſta cauſa poſſe & validè, & licitè, quia ſuperior reuocare poteſt legem inferioris, quia habet altiorem iuriſdictionem cui inferior ſubordinatur; ergo maximè id poteſt ex iuſta cauſa. Secundò eſt certum, id non rectè fieri à ſuperiore ſine cauſa iuſta, quia eſt contra debitum ordinem, & non ſine iniuria inferioris Prælati, nec ſine detrimento ſubditorum, per ſe loquendo, ac regulariter. Dubitari ergo tantùm poteſt, an talis reuocatio ſine iuſta cauſa facta, valida ſit. In quo breuiter dico, ſi reuocatio fiat à Papa eſſe validam, quia ab illo pendet omnis iuriſdictio inferiorum. Si autem ſit ab inferiori Prælato, videtur probabile, eſſe

17. *Priuilegium conceſſum ab inferiori poteſt à ſuperiori reuocari.*

Requiritur iuſta cauſa.

inualidam, quia talis superior non potest priuare inferiorem sua ordinaria iurisdictione, sine causa iusta; & pro sua voluntate. Vnde si id facere tentet, non habebit effectum, quia excedit suam potestatem; ergo idem est in proposito, quia priuilegium conceditur ab inferiori Prælato ex ordinaria potestate. Et ita in simili censui, quando iniustitia est manifesta, in 4. tom. disput. 26. sect. 3. n. 3. & sequitur Sanci. dicta disp. 33. n. 7. Intelligendum autem est, nisi vbi ex peculiari instituto fuerit maior dependentia inferioris à superiori Prælato, iuxtà dicta suprà de Legib. lib. 6. c. 15.

A

CAPVT XXXVIII.

Quibus modis soleat priuilegium reuocari.

B

1. *De modis reuocandi priuilegium.*

HÆc quęstio valde est ad praxim necessaria, & ad intelligenda rescripta, vel leges, aut statuta, per quæ solent priuilegia reuocari. Igitur sicut de renunciatione diximus, ita hîc potest diuidi reuocatio in expressam, & tacitam. Prior etiam dupliciter fieri potest. Primò non solùm expressis verbis, sed etiam in specie, & in particulari, & tunc nulla superest difficultas, supposita potestate reuocandi priuilegium, quia de voluntate satis per illa verba constat, ideóque de illo genere reuocationis nihil amplius dicendum occurrit. Aliter fieri solet expressa, & directa reuocatio, non tamen in specie, sed per clausulam generalem, scilicet, *non obstantibus quibuscumque priuilegiis*, &c. & illa etiam regulariter sufficit, quia genus de se comprehendit species. Dico autem *regulariter*, primò propter priuilegia in iure contenta, quæ aliquid specialius requirunt. Nam eo ipso, quòd in corpore iuris inseruntur non tantùm priuilegia, sed etiam leges publicæ censentur, & ideo non derogantur per generalem clausulam reuocatoriam priuilegiorum in posteriori priuilegio positam, nisi addatur etiam clausula derogatoria legum, seu canonum, vt rectè notat Glossa in Authent. *quia*, C. vbi de crimin. &c. verb. *Illic omni priuilegio*. Quæ ibi communiter probatur, & sensit etiam Gloss. in l. *hæres absens*, ff. de iudic. verb. *excusatur*, & Gloss. 1. in l. 3. C. de silentiariis, lib. 10. Et potest sumi ex illis verbis illius legis, *Non præiudicatura quacumque generalitate pragmatica*. Et de hoc puncto videri potest Iason in l. 1. C. soluto matrim.

Reuocatio duplex tacita: expressa. Expressa duplex. Primò.

Secundò. Clausula generalis regulariter sufficit derogare priuilegia specialia. Dixi regulariter. 1.

Glossa.

Glossa.

C

D

2. *Secundò.*

Secundò dixi *regulariter*, propter priuilegia, quæ in suo tenore continent, vt reuocari non possint, nisi fiat expressa eorum mentio de verbo ad verbum, vel aliquid simile. De quibus quomodo reuocari valeat, seu per quæ verba, latè tractant Canonistæ, videríque potest Felin. in cap. *nonnulli*, de rescript. n. 6. & sequentib. & Panormit. in cap. *cùm instantia*, de censib. n. 5. Summa tamen omnium est, oportere, vt addantur alia verba reflexiua (vt ita dicam) vt reuocari possint. Vt v. g. si dicatur, *Non obstante tali, vel tali clausula, reuocata intelligantur*, vel signatim dicatur, *Non obstante priuilegio sub quacumque verborum forma concesso*, vt in Clement. 1. de sepult. in fine, vel alio simili modo, vt in Clement. 2. eiusdem tituli, & similibus, quæ sunt in vsu frequentissima. Et ratio clara est, quia non est cogendus Pontifex, vt de verbo ad verbum talia priuilegia referat, quæ fortasse scire non potest, neque est priuandus potestate reuocandi illa, quando oportuerit; ergo satis est, vt per alia verba generalia, quæ priora comprehendant, sufficienter explicet mentem.

Felin. Panorm.

Clement. 1. Clement. 2.

E

3. *Tertiò.*

Tertiò dixi *regulariter*, propter priuilegia concessa per modum contractus, quæ non reuocantur per clausulam generalem, etiam expressam, nisi saltem in genere reuocętur priuilegia, *etiamsi per modum contractus fuerint concessa*. Quia cùm talia priuilegia iure ordinario sint irreuocabilia, & necessaria sit grauissima causa, vt iustè reuocentur, non præsumuntur reuocari, nisi prædicto saltem modo sufficienter exprimatur. Item quia talis reuocatio est in præiudicium tertij in iure acquisito, & iustitiæ; tale autem præiudicium non præsumitur, nisi exprimatur, vt suprà ostensum est. Et ita potest sumi ex Glossa in Clement. *dudum*, de sepult. verb. pactâ, circa finem, & vide ibi Cardin. & notauit Azeu. in tit. 3. l. 14. lib. 1. Recop. n. 42. & Sanci. dicta disp. 33. num. 8.

Glossa. Cardin. Azeu. Sanci.

Venio ad tacitam reuocationem, quæ in vniuersum dici potest omnis illa, quæ non fit per clausulam expressè, & directè, vel (vt sic dicam) in actu signato derogantem priuilegio, sed fit in actu exercito, & implicitè, seu per quandam consequutionem. Quod maximè censetur contingere, quando Princeps facit aliquem actum, qui non potest subsistere, vel habere effectum intentum, vel saltem non adæquatum sine derogatione priuilegij priùs concessi; tunc enim cùm illæ duæ voluntates Principis sint contrariæ, necesse est, vt vna impediat aliam, quia earũ effectus, vt supponitur, non possunt esse simul; ergo posterior volũtas vincet priorem, & consequenter tollet effectum eius, quia semper posterior voluntas efficacior est, quia cadit supra prędecedentem. De hoc ergo genere tacitæ reuocationis duo sunt certa. Vnum est, tunc posteriorem actum habere vim tollendi prius priuilegium, quando habet omnes conditiones necessarias ad virtualem voluntatem vnius obiecti in alio, vel effectus in sua causa. Aliud est, sine conditionibus huiusmodi nõ subsistere tacitã reuocationẽ priuilegij. Ratio prioris partis est, quia hic effectus reuocandi priuilegium pendet ex voluntate Principis, quia iam supponimus potestatem, sed in moralibus virtualis voluntas æquialet formali, & ideo in iure tacitum æquiparatur expresso, vt suprà visum est; ergo etiam in præsenti æquiparantur, & illa voluntas habebit eundem effectum. Vnde à contrario concluditur altera pars; nam deficientibus illis conditionibus, deficit voluntas non tantùm formalis, sed etiam virtualis, sine voluntate autem non potest esse reuocatio, vt constat.

4. *Tacita reuocatio quæ.*

Duo certa. Primum.

Secundum.

His autem addendum est, conditiones requisitas, & sufficientes ex parte Principis ad hanc virtualem voluntatem, & consequenter ad reuocationem tacitam, esse scientiam priuilegij, & voluntatem faciendi actum illi repugnantem, non obstante priuilegio. Nam si hæc duo concurrant tam ex parte intellectus, quàm ex parte voluntatis, concurrunt omnia necessaria ad virtualem voluntatem. At verò si interueniat ignorantia priuilegij, volũtas formalis alterius actus de se repugnantis priuilegio, non erit virtualis voluntas reuocandi priuilegium, quia ignorantia causat nõ voluntarium, eo quòd nihil sit volitum, quin præcognitum. Quod eleganter indicauit Iurisconsultus in l. *idem Vlpianus*. §. *sunt & alij* ff. de excusat. tutor. Dicit enim facultatem alicui tutori datam ad mutandum domicilium, tunc esse virtualem licentiam dimittendi munus, & solicitudinem illam, cùm data est *ex rescripto Imperatoris sciens tutorem esse eum*. Iudicãs apertè sine tali scientia non posse esse illam tacitam facultatem, vbi id notant Gloss. Bart. & Doctores. Idem sumitur satis apertè ex cap. 1. de constit. in 6. vbi Papa dicit, se non reuocare tacitè per suam legem generalem ea, quæ ignorare præsumitur, quia nimirum cũ illa ignorantia non stat virtualis voluntas. Vbi etiam id communiter notatur, & in cap. *nonnulli*, de rescript. ex quo textu, & ex aliis referendis idem colligitur, & est res clara, & ab omnibus recepta. Solum est obseruandum, quando constat, Principem non ignorasse priuilegium, tunc attentè inspiciẽdum esse, quanta sit repugnãtia inter actum Principis, & priuilegium, quia solùm in eo derogabit priuilegio & non amplius. Itaque si absolutè est incompatibilis noua

5. *Conditiones necessariæ, vt priuilegium tacitè reuocetur. Voluntas formalis contraria ignorato priuilegio nõ tollit illud.*

Iurisconsultus.

c. nonnulli.

Obseruandũ.

dispositio

disposítio Principis cum toto priuilegio, totum auferet, & reuocabit; si verò solùm ex parte deroget, tantùm suspendet illud pro aliquo tempore, vel derogabit in vno effectu, vel actu iuxta mensuram repugnantiæ. Vt si Rex iubeat, semel exigi tributum a priuilegiato, non statim censetur absolutè reuocare priuilegium totum, sed tantùm pro illa vice, sicut suprà in simili de tacita renunciatione dicebamus. Quia reuocatio est odiosa, & ideo non est extendenda vltra præcisam necessitatem. Item quia si repugnantia non est maior; nec virtualis voluntas in rigore est maior, nisi aliunde de illa constet.

6. *Dubium circa tacitã reuocationem.*

Difficultas verò est circa hanc reuocationem tacitam, quando censeatur Princeps posteriorem actum, seu dispositionem facere cum ignorantia, vel scientia priuilegij, quando id non constaret ex secundo rescripto, vel lege. Nam si id cõstet per verba, vel clausulam aliquam id sufficienter explicantem, tollitur obscuritas, imò tunc potiùs censebitur expressa, quàm tacita reuocatio, vt si addatur clausula, *Non obstante*, &c. vel similes de quibus in superioribus dictum est. Propria ergo difficultas est, quando in posteriori rescripto nulla fit mentio priuilegij, nec in specie, nec in genere, sed solùm fit simpliciter noua dispositio repugnans priuilegio. De qua re multa dicunt iuris canonici interpretes in cap. *veniens*, de præscript. & in cap. 1. & cap. *nonnulli*, de rescript. Gloss. & alij 25. q. 2. in princip. Sylvest. & alij Summistæ verb. *priuilegium*: nos autem nonnullis regulis breuiter rem totam in sequenti capite comprehendemus.

c. veniens. c. nonnulli. Glossa. Syluest.

CAPVT XXXIX.

Quando censetur Princeps tacitè reuocare priuilegium contra illud operando.

1. *Quatuor modis derogatur priuilegium.*

SVppono tribus, vel quatuor modis posse Principem derogare tacitè priori priuilegio. Primò per legem vniuersalem, quæ vniuersaliter, vt sonat, intellecta derogabit priuilegium. Secundò per hominis mandatum, vel rescriptum priuilegio contrarium. Tertiò per sententiam datam cõtra priuilegiũ. Quartò per nouum priuilegium.

2. *Prima regula.*

Prima ergo regula est, per legem vniuersalem non derogantem priuilegia expressè, non derogantur tacitè priuilegia in corpore iuris non contenta. Ita docent auctores allegati. Et ratio est, quia legislator nõ præsumitur scire ius priuatum, nec particularia facta, iuxta cap 1. de constitut. in 6. ex quo textu planè colligitur dicta regula, quia certum est, priuilegium continere particulare ius, vel potiùs ad factum, quàm ad ius pertinere. Et ideo additum est in regula, sermonem esse de priuilegiis in corpore iuris non cõtentis: nam illa, quæ in iure continentur, iam pertinent ad vniuersales leges, & consequenter non præsumuntur ignorari à legislatore, ideóque sequuntur aliam regulam generalium legum, quòd lex posterior reuocat priorem, etiamsi id non exprimat, iuxta superiùs dicta lib. 6. cap. 19.

Cap. 1. de cõstitut.

3. *2. Regula.*

Secunda regula est: Per particulare mandatum hominis, seu rescriptum Principis non derogatur tacitè priuilegium, si expressa clausula derogationis in eo non addatur. Est etiam communiter recepta ex cap. *cùm ordinem*, 6. de rescript. cum Glossa vltim. in capite primo, eodem, & habet idem fundamentum, quod præcedens, quia etiam in præcepto ab homine, vel rescripto particulari ad lites, vel aliquid simile, non præsumitur Princeps habere notitiam priuilegij. Imò multo maiori ratione in tali casu hoc non præsumitur, quia (vt dixit Glossa in cap. 1. de constitution. in 6. verb. *noscatur*, quam alij sequuntur) maiori cum deliberatione, & maturitate fit publicæ legis editio, quàm priuati rescripti concessio; ergo in lege constituenda non præsumitur in Principe scientia priuilegiorum particularium, multo minus præsumetur in rescriptis, vel particularibus mandatis. Et confirmari hoc potest, quia rescriptum contra communem legem non derogat illi, imò non valet, nisi illius mentionem faciat, iuxta l. *rescripta*, C. de precib. Imperat. offer. & habetur in cap. *rescripta*. 25. q. 1. Ergo à fortiori particulare rescriptum non valet contra priuilegium, cuius mentionem non facit, ac subinde non potest illud tacitè reuocare. Et ex sequẽti regula hæc amplius confirmabitur: nam à fortiori ex illa sequitur, vt sensit Glossa in dicto cap. *veniens*, de præscript. verb. *nullam*.

c. cùm ordinem.

Glossa.

Glossa.

Tertia regula sit: Per sententiam reuocatur priuilegium, sed interdum reprobatur. Hanc pono propter cap. *suborta*, de re iudic. ex quo aliqui colligunt, sententiam contra priuilegium latam esse sufficientem ad reuocandum illud, præsertim si illa sententia à Papa, seu Principe feratur, qui potuit priuilegium concedere, quia illa sententia æquiparatur iuri contrario ipsi priuilegio, & ideo potest reuocare illud. Sed in hoc in primis considero, in illo capite non dici, *Si innocentij priuilegium fuit Alexandro in iudicio præsentatum, & contra illud sententiam tulit per hoc ipsum intelligitur reuocatum* (vt aliqui allegant) sed dicit, *Intelligitur reprobasse*. Longè autem aliud est reprobare, quàm reuocare: nam reprobatio est declaratio nullitatis priuilegij, vel quia malè obtentum fuit, vel quia iam erat dissuetudine amissum; reuocatio autẽ est ablatio priuilegij priùs validi, ac possessi. Atque hinc sumo rationem assertionis. Nam vel priuilegium tollitur per sententiam iudicis directè, propter aliquam culpam, vel similem causam, & sic reuocari quidem potest priuilegium, seu auferri per sententiam, tamen illa non est tacita, sed expressa, & directa reuocatio, quæ in pœnam fit, vel ex aliqua causa pertinente ad commune bonum. Et ideo tunc necesse est, vt sententia feratur vel ab eo, qui potest reuocare priuilegium, vel ex vi alicuius legis habentis auctoritatem eius, quia aliter non potest priuilegium Principis per inferiorem iudicem auferri. Vel priuilegium tollitur indirectè per sententiam, qua condemnatur reus, non obstante priuilegio, & tunc non potest esse reuocatio, sed reprobatio, quia per talem sententiam virtute declaratur, tale priuilegium non excusare reum, vel non prodesse illi, & ita supponit nullitatem, vel defectum in priuilegio, non autem facit: vel si iudex condemnat solùm, quia priuilegium non extenditur ad illum casum, sic etiam non limitat de nouo, sed declarat authenticè valorem eius limitatum esse. Ratio autem est, quia sententia condemnatoria supponit defectum in actu, vel in iure, de quo tractatur; ergo si tale ius, vel factum, pendet ex priuilegio, etiam sententia cadit indirectè in qualitatem priuilegij, vt antea erat, non verò illam immutat, & ita cadit in illud declarando, & reprobando, non reuocando, vel derogando.

4. *3. Regula.*

c. suborta.

Differentia inter reuocare, & reprobare.

5. *4. Regula.*

Quarta regula sit: Priuilegium prius nunquam tollitur omnino per subsequens priuilegium per tacitam reuocationem, diminui autem interdum potest, seu ex parte derogari. Ratio prioris partis est, quia priuilegium posterius non præualet contra primum, nisi mentionem illius faciat. Ita enim à fortiori sumitur ex dicto cap. *veniens*, de præscript. vt ibi notat Gloss. verb. *nullam*, & omnes, & sumitur etiam ex cap. *Abbatem*, de rescript. & tradit Glossa vltim. communiter recepta in cap. 1. de rescript. Ratio autem est, quia præsumitur Princeps concessisse secundum priuilegium ex ignorantia primi, quando illius mentionem non facit, iuxta dictum cap. 1. de constit. in 6. Quia priuilegium est ius priuatum, &

Glossa. c. veniens. c. Abbatem. Glossa.

particulare, & ideo ignorari creditur, quando illius mentio non fit. Ac proinde posterius priuilegium censetur surreptitium, quia sine sufficiente narratione impetratur. Sicut etiam priuilegium contra statutum patriæ, vel contra similem consuetudinem, non prævalet contra illa, quia censetur cum virtuali deceptione Principis obtentum. Vnde intelligitur obiter, partem hanc non procedere, quando prius priuilegium est insertum in corpore iuris, tunc enim potest per posterius abrogari, vel etiam omnino reuocari, & tolli, si posterius illi opponatur, siue posterius ponatur in corpore iuris, siue non. Ratio est, quia (vt suprà dixi) priuilegium insertum in corpore iuris, iam est commune ius, & ideo non præsumitur ignorari, iuxta dictum cap. 1. de constit. in 6. Ac subinde sicut ius commune derogatur per subsequens priuilegium, ita & priuilegium, insertum in corpore iuris, vt in superioribus etiam dictum est. E contrario verò nihil refert, quòd posterius priuilegium inseratur in iure communi, si prius non est in illo, quia semper procedit regula, & ratio eius.

6. *Quando duo priuilegia sint generalia, quodnam valebit.*

Proportionaliter inter specialia.

Ex hac ergo parte sic probata, apertè concluditur, quando vtrumque priuilegium est generale, prius valere, non posterius, quia non posset posterius derogare priori, nisi in totum illud auferendo, quia non est maior ratio de vna parte, quàm de alia. Eadémque ratio procedit, si vtrumque sit speciale, vel etiã si primũ sit speciale, & secundũ generale, quia semper deberet speciale priuilegium in totum auferri, quod fieri non potest. Et ita in his tribus comparationibus æquè procedunt iura, & rationes adductæ. Potest autem esse quarta comparatio, si prius priuilegium generale sit, & posterius speciale. In qua est maior difficultas. Nam ex vna parte videtur idem esse dicendum in illo casu, quòd scilicet, posterius priuilegium nihil valeat contra prius, neque illi deroget, tum quia etiam tunc præsumitur, Princeps ignorare prius priuilegium, & consequenter posterius esse surreptitium, & non continere virtualem voluntatem Principis derogandi priori; tum etiam quia per prius priuilegium est ius acquisitum priuilegiario, quod non censetur Princeps auferre velle sine illius notitia. Atque hanc partem tenet Gloss. in summa, 25. quæst. 2. & in reg. *generi*, de regul. iur. in 6. & ex parte sequitur Panormitanus statim citandus.

Quid de generali per speciale derogato.

Glossa.

Panorm.

7. *Priuilegium speciale minuit generale.*

Nihilominus propter hanc comparationem posui alteram partem regulæ: nam speciale priuilegium, licèt non possit in totum auferre generale præcedens, nihilominus potest ex illa speciali parte minuere illud, & hoc modo probabilius censemus, posse priuilegio generali tacitè derogari per posterius speciale. Quæ sententia frequentiùs recepta est in dicto cap. 1. & dicto cap. *veniens*, & eam tenet Sylvest. referens Hostiensem verbo *priuilegium*. q. 10. Et videtur expressè probari in cap. *dudum*. §. *nos igitur*, & cap. *quamuis tibi*, de præbend. in 6. & in vtroque allegatur communis regula, generi per speciem derogari, etiamsi in speciali nulla fiat mentio generalis, & declaratur in priuilegiis etiam procedere: nam iura citata expressè loquuntur de priuilegio speciali, post generale concesso. Ratio verò esse potest, quia Princeps concedendo generalem fauorem, non censetur sibi auferre potestatem faciendi alienam specialem gratiam, illa generali non obstante. Et ob hanc causam potuerunt Pontifices ita explicare mentem, & concessiones suas, habet enim rationem satis congruam, quia illa non est contrarietas propria voluntatum, sed est quędam exceptio à generali gratia, quam exceptionem, seu potestatem ad illam faciendam voluit semper Pontifex sibi reseruare, sine dependentia ab expressione, seu commemoratione prioris priuilegij, vt

cap. veniens. Sylvest. Hostien. cap. dudum. cap. quamuis tibi.

A satis apertè declarauit Bonifac. VIII. in dicto cap. *dudum*. *Bonif. 8.*

8. *Ad 1. in contrarium.*

Ad primam ergo rationem in contrarium respondetur, rationem ignorantiæ non ita procedere in hoc casu, tum quia illa non est contrarietas voluntatum, & ideo nihil obstat prior voluntas, quominus secunda sit valida, tum etiam quia illa ignorãtia est tantùm concomitans, quia non minùs concederetur specialis gratia, etiamsi generalis venisset in memoriam, vt in dicto cap. *dudum*, dicitur, tum denique quia ipse Princeps voluit, vt illa scientia, vel memoria non esset sibi necessaria, vt efficaciter posset specialem gratiam facere, non obstante priori generali. *c. dudum.*

Ad 2.

Ad secundam rationem respondeo, regulam dictam quoad hanc partem intelligi, sistendo in pura ratione priuilegij, quod tantùm concedit ius ad rem. Nam si vitture prioris priuilegij iam sit res acquisita, & possessa tanquam propria; probabilissimum profectò est, quod Panorm. ait in dicto cap. *veniens*, n. 12. quem alij sequuntur, tunc non procedere prædictam partem regulæ. Quia non est verisimile, voluisse Principem præiudicium inferre tertiæ personæ in re iam sua sine maiori cognitione, & examinatione causæ. Et ita explicata hæc sententia est valde rationi consentanea. *Panorm.*

CAPVT XL.

Quando incipiat reuocatio priuilegij suum effectum sortiri.

1. *De effectu reuocationis. Distinctio notanda.*

SVppositis quæ de legum irritatione, & abrogatione, & de concessione priuilegiorum in superioribus dicta sunt, breuiter potest præsens quæstio expediri. Distinguendum ergo est inter generalem reuocationem priuilegiorum factam per publicam legem, & priuatam reuocationem alicuius priuilegij: nam de illis diuersimodè censendum est, sicut de concessione priuilegij diximus. Primò ergo dicendum est si priuilegia per publicam legem reuocentur illam reuocationem non habere effectum donec lex illa sufficienter promulgata sit. In hoc omnes statim allegandi conueniunt, & est clarum, quia ante promulgationem nondum est lex illa verè, & sufficienter constituta in ratione legis, & ideo non habet alios effectus legis; ergo neque hunc habebit.

Priuilegia per publicam legem reuocata promulgationem sufficientem expectant.

2. *Promulgatio in curia Principis sufficit.*

Secundò addendum est, vnam promulgationem in curia Principis, vel in loco ad hoc constituto sufficere ad hunc effectum reuocationis priuilegiorum, sicut sufficit ad alios effectus legis, quando aliud non exprimitur in ipsa lege. Ita etiam sentiunt frequentiùs auctores allegandi. Et ratio est, quia ex natura rei non sunt plures promulgationes necessariæ ad hunc effectũ, quàm ad alios, vt per se constat, nec etiã leges humanæ aliquid circa hoc speciale disponunt; ergo. Dicunt verò aliqui, in legibus canonicis reuocantibus priuilegia consuetudine introductum esse, vt sit necessaria promulgatio in singulis diœcesibus, vt priuilegia maneant cum effectu reuocata. Quod tenet Soto lib. 1. de Iustit. q. 1. art. 4. & Medin. 1. 2. q. 90. art. 4. post quintam conclusionem. Sed non constat de tali consuetudine, imò potiùs videmus, quotidie fieri leges Pontificias reuocantes priuilegia, vt Pius V. & Gregor. XIII. reuocarunt priuilegia ingrediendi monasteria monialium motibus propriis ad hoc specialiter editis, & Romæ tantùm promulgatis, nec iusserunt, aut procurarunt, alias promulgationes in singulis diœcesibus fieri, & similia exempla sunt frequentia; ergo signum est, non esse necessarias tales promulgationes. Item sæpe fiunt aliæ leges Pontificiæ directè ad alios effectus cum clausula, *Non obstantibus priuilegiis*, quæ ad illorum derogationem sufficit, & vnica promulgatio Romæ facta censetur sufficere

Sententia Soti & Medin.

Soto. Medin. Refellitur.

Pius V. Gregor. 13.

ad

ad totam obligationem eius, & ad illius clausulæ effectum; ergo eadem promulgatio sufficit ad priuilegiorum reuocationem. Illa ergo sententia meritò à posterioribus Theologis reiicitur, quia fundamentum non habet. Sicut etiam de lege irritante diximus, quia est eadem, vel maior ratio.

3. *Lex reuocans priuilegia nõ statim habet suum effectũ.*

Tertiò dicendum est, legem reuocantem priuilegia non statim habere hunc effectum à die promulgationis, sed post tempus necessarium ad illius obligationem, quod regulariter est duorum mensium, licèt pro curia soleat esse breuius, & pro locis distantioribus debeat promulgari, prout necessarium fuerit ad humanam notitiam, vt suprà declaratum est. Et *Bart.* ita etiam sentiunt Bart. & alij referendi. Ratio verò est, tum quia nihil speciale de hoc disponunt iura, nec ex natura rei cum fundamento cogitari potest, tum etiã quia idem dictũ est de lege irritante, qui effectus est valde similis reuocationi priuilegiorum; tum denique quia lex reuocans priuilegium, simul obligat ad non vtendum illo, igitur non priùs reuocat, quam possit obligare, & consequenter idem tempus ad vtrumque requirit. Probatur consequentia, quia moraliter loquendo, non minùs conueniens, ac necessaria est publica notitia legis, vt reuocatio priuilegiorum conuenienter, & sine publicis incommodis fiat, quàm vt obligatio imponatur. Contra hanc verò *Franc.* assertionem sentit Franc. in cap. *ex parte*, de concession. præben. putat enim, à die publicæ promulgationis manere priuilegia reuocata, quando lex directè *Fundamentũ contra assertionem.* fertur ad illorum abrogationem. Fundatur in l. vlt. C. de decur. lib. 10. ibi, *Omnibus anterioribus modis, quos non comprehendit præsens sanctio, ex præsenti die antiquandis.* Et aliqui hoc maximè affirmant de legibus Pontificiis reuocatoriis priuilegiorum, putant enim à die factæ promulgationis Romæ, ita reuocari priuilegia, vt actus eorum non valeant, etiamsi propter ignorantiam sine culpa fiant. Ratio reddi potest, quia plus requiritur ad obligationem, quàm ad reuocationem priuilegij, quia illa pendet ex conscientia, & consequenter ex notitia legis: reuocatio autem fit ab extrinseco per voluntatem reuocantis, & ideo ad illam *Soluuntur fundamenta contraria sẽtentiæ.* non est tam necessaria temporis dilatio. Sed hæc parum vrgent: nam in illa lege particula illa, *Ex præsenti die*, secundùm ius, & debitum ordinem intelligenda est. Alioqui etiam posset intelligi ex die conditæ legis in Regio consilio. Vnde ad rationem dicitur, verum quidem esse, notitiam legis magis ab intrinseco esse necessariam ad obligationem legis, quàm ad effectum reuocandi, quia re vera fit per extrinsecam voluntatem. Nihilominus tamen ad conuenientem ordinem, & ad vitanda publica incommoda moraliter necessarium esse, vt reuocatio non fiat, nisi tali modo, quo possit commodè ad priuilegiatorum notitiam prouenire, & ideo secundùm iura, & rectam rationem æquè expectari tempus sufficiens ad diuulgationem legis, ad reuocationem priuilegiorum, sicut ad legis obligationem.

4. *Lex fortitur effectum posi debitum tempus licèt inuincibiliter ignoretur.*

Quartò lex reuocans priuilegium, effectum hunc sortitur post promulgationem, statim ac elapsum est tempus sufficiens ad communiter obligandum, etiamsi in particulari inuincibiliter ignoretur. Hæc assertio non est quidem certa, videtur tamen probabilior, & ferè consequens ad dicta, quia hic effectus nõ pendet per se ex scientia subditi; ergo ex natura rei sequitur ex lege perfectè promulgata, & de se omnibus sufficienter proposita, & ex positiuo iure nõ differtur; ergo statim fit. *Confirm. 1.* Confirmatur à simili de effectu irritandi actum, qui non impeditur propter ignorantiam, vt suprà ostensum est; est autem maxima similitudo in reuocatione priuilegij, & nulla sufficiens *Secundò.* ratio differentiæ reddi potest. Confirmatur secundò, quia suprà ostensum est, priuilegium per legem concessum post sufficientem promulgationem, & euulgationem legis, non obstante ignorantia, habere suum effectum, qui ab actuali notitia priuilegij non pendet; ergo idem è contrario dicendum est de lege reuocante, cùm reuocatio à notitia priuilegiati per se non pendeat. Tandem leges communes attendũt, *Tertiò.* quod est per se, & morale, non verò ea, quæ sunt rara, & per accidens, qualis in præsenti est illa ignorantia.

Contra hanc verò assertionem allegari solent Pa- *1. Obiect. Panorm. Felin.* normit. in cap. 1. de constit. n. 12. & Felin. n. 7. sed illi loquuntur de priuilegio ipso, & dicunt, non prodesse priuilegiario, donec habeat notitiam eius. Et illud vel solum habeat verum in priuilegiis priuatim concessis non communi lege, vel intelligendum est de vsu priuilegij, qui pendet ex notitia habentis illud. In quo non est eadem ratio de reuocatione. Allegari etiam possunt contra assertionem alij auctores, qui indistinctè dicunt, priuilegium, vel gratiã non expirare propter gratię reuocationẽ, donec de reuocatione certus fiat, qui illã habebat. Ita docet Sylvest. verb. *gratia*, n. *Sylvest. Gemin. Armill. Cordub.* 4. & verb. *indulgentia*, num. 17. cum Geminiano in capite primo de concession. præbend. in 6. & sequitur Armill. verb. *gratia*, num. 6. & idem sentit Cordub. in quæstion. lib. 4. quæst. 36. concl. 3. & possunt pro hac parte allegari omnes, qui dicunt iurisdictionem vicarij, vel delegati non tolli per reuocationem, donec illi intimetur, quos refert latè Sanci. lib. 3. de *Sanci. Respons.* matrim. disp. 30. n. 11. Dico tamen, hos auctores loqui de reuocatione facta ab homine, non à lege, & ita non procedere contra assertionem positam: nam est longè diuersa ratio, vt dicam in sequenti puncto, Addo verò propter incommoda vitanda, si contingat aliquem vti priuilegio sic reuocato ex ignorantia publica, & communi, & vsum priuilegij pertinere ad iurisdictionem, vel ad aliud simile munus publicum, tunc actum sustineri, & esse validum, non in vi solius priuilegij, sed adminiculo iuris sustinentis similes actus factos titulo publicè reputato, ac tolerato, iuxta l. *Barbarius*. ff. de offic. Prætor. & ita vitantur incommoda publica; priuata verò minoris considerationis esse possunt, cùm sint valde accidentaria, & casus iustæ ignorantiæ possit esse rarus, supposita tanti temporis promulgatione.

6. *Reuocatio ab homine seu priuatim facta, quando sortitur effectum.*

Vltimò dicendum est, reuocationem priuilegij ab homine, seu priuatim factam non habere effectũ antequam priuilegiato specialiter intimetur, seu ad eius notitiam perueniat. Ita sumitur ex allegatis auctoribus, & ex aliis, quos retuli, & sequutus sum in materia de Indulgent. disp. vlt. quarti tomi, sect. 2. & quanuis hoc non sit in iure declaratum, & pendeat multum ex intẽtione reuocantis, nihilominus communis vsus, & communis sensus Doctorum ita interpretatus est mentem Pontificis, vel Principis reuocantis priuilegium. Ratio verò reddi potest, quia, per se loquẽdo, necessarium est ad conuenientẽ modum reuocationis priuilegij, vt fiat in ordine ad notitiam vtentis priuilegio, quia ex alio modo reuocationis plura sequerentur incommoda, & ideo non est verisimile, esse intẽtum à Principe. Sed in priuata reuocatione non est alius modus per se ordinatus ad dictam notitiam, nisi propria, & specialis intimatio; ergo sub hac conditione, seu habitudine intelligẽda est reuocatio. Vnde colligitur differentia inter hanc, *Differentia inter hanc, & præcedentem conclusionem* & præcedentem assertionem: nam reuocatio priuilegij facta per legem habet definitum modum, quo per se possit, ac debeat publicari, & diuulgari, vt in aliorum notitiam possit peruenire, & ideo illa notitia publica per se sufficit, & particularis ignorantia, quæ per accidens est, non consideratur. At verò reuocatio priuata non habet per se alium modum promulga

mulgationis, neque illum postulat, & ideo per se ex- A
Confirm. pectat singulorum intimationem. Et potest hoc confirmari ex dictis suprà in simili de concessione priuilegij, vbi simili distinctione vsi sumus, & diximus, priuatim concessum non operari donec intimetur ei, cui datur; ergo idem de reuocatione dicendum est: nam licèt ex ea parte, qua nó requirit acceptationem, non sit tanta necessitas, tamen ex alia, qua continet rigorem, & periculum, videtur esse quodammodo maior.

7. Dubium. Sed quæres, an necesse sit reuocationem notificari per nuncium ad hoc missum, vel rescriptum reuocantis, vel sufficiat, quòd notitia ad priuilegiarium perueniat quacumque via. Quidam dicunt, necessarium esse, vt priori modo reuocatio notificetur. Ita
Prima sententia. *Sanci.* sumitur ex Sanci. dicta disp. 30. n. 13. & disp. 36. n. 9. B qui non generaliter de priuilegio, sed de reuocatione iurisdictionis commissæ, seu delegatæ loquitur, de qua fortè est specialis ratio, quam modò expendere non est necesse. Præsertim quòd etiam in illa materia plures auctores, quos ibidem refert, contrarium docent, & non sine graui fundamento in iure, & ratione. Quidquid verò sit in speciali casu iurisdictionis, vel commissionis muneris per se ordinati ad regimen communitatis, seu reipublicæ: loquendo generaliter de priuilegio, non video fundamentum illius limitationis. Et ideo censeo, hoc pendere ex voluntate reuocantis, qui potest vno, & alio modo facere reuocationem, scilicet, vel per nuncium, vel epistolam intimandam, ita vt aliter non habeat effectum; vel absolutè, vt quacumque ratione perueniat ad notitiam priuilegiati, effectum suum faciat. Quod si de priori modo non constiterit, & reuocatio absolutè facta innotescat, præsumendum censeo, posteriori modo esse factam. Ratio est, quia ad valorem reuocationis non *Ratio.* est necessaria acceptatio priuilegiarij: nam eo inuito potest priuilegium reuocari; ergo notitia solùm expectatur ad vitanda inconuenientia, quæ aliter sequi possunt. At verò ad hoc sufficit notitia quacumque via comparata; ergo sine fundamento alius modus præscribitur, sine iure, vel ratione cogente. Nam ratio illa, quòd res per quas causas nascitur, per easdem tolli debet, non multum vrget, quia facilius est destruere, quàm cõstruere, & ad acquisitionem priuilegij per se requiritur acceptatio recipientis, ad reuocationem verò sufficit voluntas reuocantis. Vltimò poterat hoc loco tractari, quibus modis impetratio priuilegij nulla sit. Sed hoc sufficienter tractatum est in libro 6. cap. 17. vbi de dispensatione disseruimus, & illius occasione de priuilegio diximus, quia in hoc ferè eadem est vtriusque ratio. In superioribus etiam in hoc libro multa per occasionem tacta sunt, & ideo tam de Priuilegiis, quàm de tota lege humana hæc sufficiant.

Resolvitur dubium propositum.

FINIS LIBRI OCTAVI.

INDEX CAPITVM LIBRI NONI.

De lege diuina positiua veteri.

Cap. I. *An ante legem Moysi data fuerit alia lex positiua diuina.*
Cap. II. *An lex Moysi à vero Deo data sit, ita vt diuina fuerit.*
Cap. III. *De fine legis veteris, & præceptorum eius.*
Cap. IIII. *De materia legis veteris, & præceptorum eius.*
Cap. V. *De conuenientia modi temporis, &c. legis veteris.*
Cap. VI. *De effectibus legis veteris.*
Cap. VII. *An lex vetus iustificauit.*
Cap. VIII. *De perfectione legis veteris.*
Cap. IX. *De mutabilitate legis veteris.*
Cap. X. *De cessatione legis veteris quoad obligationem.*
Cap. XI. *De cessatione legis veteris quoad omnia præcepta.*
Cap. XII. *De obligatione legis veteris ante Christi mortem.*
Cap. XIII. *De tempore quo cessauerit lex vetus.*
Cap. XIV. *An lex vetus non tantùm mortua, sed etiam mortifera sit.*
Cap. XV. *De tempore quo lex vetus mortifera fuerit.*
Cap. XVI. *An lex vetus fuerit semper mortifera post Euangelij prædicationem.*
Cap. XVII. *Lex vetus non semper post inchoatam prædicationem fuit mortifera.*
Cap. XVIII. *Satisfacit dubiis ex dictis resultantibus.*
Cap. XIX. *Fueritne lex vetus priùs mortua, quàm mortifera.*
Cap. XX. *Quomodo fuerit illicitum gentes ad iudaizandum cogere, &c.*
Gap. XXI. *De inutilitate legis veteris quoad effectus suos.*
Cap. XXII. *De cessatione Circumcisionis quoad sanctificationem infantium.*

LIBER

LIBER IX.

DE LEGE DIVINA POSITIVA VETERI.

DIstinximvs in superioribus legem positiuam in humanam, quæ à voluntate humana proximè vim habet obligandi,& diuinam cuius proximus auctor, & conditor est Deus, à cuius voluntate vim habet, & authoritatem: & de humana lege, & speciebus eius hactenus disputauimus; superest ergo dicendum de lege diuina positiua. Hæc autem in veterem, & nouam quasi in duas species, seu membra diuersa distingui solet, & ideo de his duabus legibus sigillatim dicendum est. Nam de ratione legis diuinæ positiuæ communi vtrique nihil præmittere oportet, tum quia ex superioribus, & ex notatione ipsius vocis satis constat, vnde habeat aliqua lex, quòd diuina sit, cúrque positiua dicatur; in quo verò à naturali distinguatur, in lib. 1. cap. 3. declaratum est: proprietates autem, vel effectus qui ad hanc communem rationem consequuntur, partim noti sunt ex dictis suprà de lege in communi, partim declarabuntur commodiùs secundùm specificas rationes de singulis legibus differendo. In hoc ergo libro dicemus de lege veteri, & in sequenti de noua, generationis ordinem potiùs, quàm perfectionis cum D. Thoma, & aliis auctoribus obseruando.

CAPVT I.

Vtrùm ante legem Moysi data fuerit hominibus aliqua lex positiua diuina.

1. *Ratio dubitandi.*

RAtio dubitandi est, quia lex diuina positiua non minùs fuit necessaria, vel vtilis hominibus ante Moysis tempora, quàm post illa: sed Deus non tradit homini specialem legem vltra naturalem, nisi propter illius necessitatem, vel vtilitatem; ergo debuit dari talis lex, etiam ante Moysis tempora. Et cófirmatur: nam videmus, Deum dedisse homini in statu innocentiæ specialem legem non comedendi de ligno scientiæ boni, & mali, Genes. 2. Post peccatum autem datum fuit hominibus præceptum de vsu alicuius Sacramenti, quo possent non solùm adulti, sed etiam infantes à peccato originali purgari, vt videtur esse communis Theologorum doctrina. Deinde ante diluuium legimus, quædam animalia reputata fuisse munda, quædam verò immunda, Genes. 7. illa autē diuersitas non est ex lege naturæ, vt cōstat; erat ergo ex lege diuina positiua. Et inde sumi potest indicium, fuisse tunc aliquas leges sacrificiorum à Deo latas, quia munda, & immunda animalia nō distinguebantur nisi in ordine ad sacrificia; ergo fuerunt ante diluuium plures leges diuinæ positiuæ. Præterea post diluuium legimus à Deo datum præceptum illud, *Carnem cum sanguine non comedetis, sanguinem enim animarum vestrarum requiram*, &c. Genes. 9. hoc autem præceptum non est naturale, vt constat, vnde hodie non seruatur. Denique lex circumcisionis multo ante Moysem data est: nam ideo dicitur Ioan. 7. non fuisse ex Moyse, sed ex Patribus, quia nimirum data fuit Abrahæ; Genes. 17. vbi Deus dicit, *Custodias pactum meum*, &c. fuit ergo lex illa diuina, & positiua, & prior lege Moysi. In contrarium verò est, quia si datur aliqua lex Dei ante Moysem, insufficiens est diuisio legis diuinæ in duas prædictas, & incompletus etiamsi erit tractatus de legibus, de illis duabus tantùm differendo.

2. *Lex dupliciter.*

Hæc quæstio solùm proposita est ad complementum huius doctrinæ, & vt constet diuisionem illā esse sufficiēte, nihilque aliud de diuinis legibus desideretur. Aduertendum est ergo, nomen legis interdum sumi in vi nominis collectiui, frequentiùs autem in vi termini cōmunis. Hoc ergo posteriori modo dicitur de singulis particularibus legibus prout illam ferè tota hac materia vsurpauimus; priori autē modo significat multitudinem plurium legum prout ab vno legislatore traduntur in ordine ad instituendam, seu dirigendam aliquam rempublicam, seu cōgregationem humanam secundùm aliquem peculiarem statum, & hoc modo accipitur sæpe in Scriptura, vt Ioan. 1. *Lex per Moysem data est*, & sæpissimè apud Paul. præsertim in Epist. ad Roman. & ad Galat. & sic etiam lex gratiæ appellatur, *Lex spiritus vitæ*, tanquam vna lex, ad Roman. 8. Et similiter lex naturæ tanquam vna lex significatur: vtique per modum vnius collectionis. Ita ergo in præsenti de diuina lege loquimur, & explicata notione vocis, facilis est quæstionis resolutio.

3. *Ante Moysem non fuit data positiua lex in sensu de quo agimus.*

Dico ergo primò, ante Moysem non fuisse à Deo datam positiuam legem, plura diuina præcepta continentem, per quam homines, vel aliqua hominū congregatio in peculiari statu à Deo instituta, & peculiari modo ad aliquem finem ordinata fuerit. Hæc assertio certa est, & sufficienter probatur, primò ratione in contrarium facta, quia lex diuina sumpta hoc modo sufficienter diuiditur, in legem veterem, & nouam, ex communi sententia Theologorum, & ex diuina Scriptura, in qua non legimus, nisi aut legem veterem, aut nouam. Priorem quidem in toto veteri Testamento contentam, propter quod totum illud interdum solet nomine legis significari, teste Hieron. in Epist. 150. ad Algasiam, q. 8. vbi latè ex Scriptura id probat: quo etiam modo Isidor. lib. 1. sentent. cap. 28. legem diuinam in tres partes distinguit, in historiam, præcepta, & prophetias. Propriè verò sumitur pro collectione præceptorum, præcipuè vbi dicitur lex data per Moysem, & sic etiam dixit Christus Luc. 24. *Hæc sunt verba*, &c. *quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis de me.* Alteram verò legem promisit Deus Ieremiæ 31. dicens, *Dabo legem meam in visceribus eorum*, de qua etiam prædixerant Isai. cap. 2. & Micheas cap. 4. *De Sion exibit lex, & verbum Dei de Hierusalem.* & hæc est lex noua, quā Paulus vocat etiam *Legem fidei*, ad Rom.; & gratiam, seu legem gratiæ ad Galat. 5. Præter has

Hieronym. in epist. 150.

Isidor.

ergo duas leges nulla est alia data à Deo; ergo ante Moysis tempora nulla fuit lex diuina.

4. *Ratio conclusionis.*

Ratio autem est, quia lex diuina hoc modo significat ius quoddam integrum à Deo ipso positum continens statutũ religiosum, in quo homines sub peculiaribus signis, seu Sacramentis in ordine ad diuinum cultum in vnum corpus mysticum cõgregentur, hoc autem modo nõ fuerunt homines ante Moysem specialiter instituti à Deo, aut specialiter congregati in vnam rempublicam; ergo non oportuit, ante illud tẽpus dari specialẽ legem diuinam. Maior satis declarata est. Minor verò constat ex discursu Scripturæ sacrę, & in materia de Sacramentis latiùs ostenditur, non fuisse in illo primo tẽpore datas à Deo peculiares leges, de sacrificiis, aut sacramẽtis, & eadem ratio est de aliis particularibus ritibus, aut moribus. Et ideo totũ illud primum tempus vocatur tempus legis, naturæ, quia illa sola tunc vigebat, sub illa comprehendendo legem connaturalem gratiæ, vt suprà lib. 1. cap. 3. declarauí. Vbi etiam ostendi, necessitatem legis diuinæ hoc modo sumptæ non fuisse necessitatẽ simpliciter, sed ad melius esse, quod beneficium noluit Deus cõferre hominibus pro illo tempore. Per quod soluitur ratio dubitandi in principio posita. Cur autem ita se gesserit Deus eo tempore cum hominibus, licèt possemus dicere, id feciisse Deum pro arbitrio suo, congruentiam aliquam inferiùs trademus, circumstantias legis veteris explicando.

5. *Probabile est Deum dedisse ante legem Moysi vnum vel alterum præceptũ opportunum pro illo tempore.*

Dico secundò: Ante legẽ Moysi, probabile est, dedisse Deum hominibus interdum vnum, vel aliud peculiare præceptum opportunum pro illo tẽpore iuxta consilium voluntatis, & sapientiæ suæ. Hoc probant alia exempla in argumentis adducta. Quamquam primum non multum ad rem præsentẽ pertineat, agimus enim de hominibus in statu naturæ lapsæ. Cùm autẽ innocentiæ starus fuerit adeò diuersus, nutrem nõ est, quòd in illo fuerit lex aliqua à Deo posita illi statui accommodata. Deinde verò dicimus, etiã in illo statu non fuisse à Deo datum ius integrum positiuũ, prout illud explicuimus, sed tantùm singulare quoddã præceptum quasi in signũ peculiaris subiectionis, & obedientiæ, & ad humilitatis, & aliarum virtutum exercitium. Sic enim probabile est, etiã Angelis dedisse Deũ aliquod positiuum præceptum ob similes causas, vt in propria materia latiùs dicemus. Imò sunt, qui censeãt, præceptum illud datum primis hominibus non fuisse propriam legem de se perpetuam, sed quasi personale mandatũ solis primis parentibus pro suis personis, nõ pro tota posteritate datum, etiamsi in statu innocentiæ perseuerarent. Sed hoc ego nõ probo, imò censeo illam fuisse veram legem, ac de se perpetuam, tũ quia eadem ratio erat in filiis, quæ in parentibus, vt legem aliquam positiuam à Deo semper haberent, tum etiã, quia illud præceptum fuit respectu Adæ non tantùm personale, sed etiam (vt ita dicam) capitale, quando enim illi dixit Deus, *Ex omni ligno paradisi comede, de ligno scientiæ boni, & mali ne comedas*, loquebatur cũ illo, vt capite, ac subinde cũ tota eius posteritate, vt ostendunt sequentia verba, *In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris*. Ibi enim toti posteritati mortem cõminatus est. Et ideo reste Paulo, omnes in illo præceptũ illud transgressi sumus, & mortem incurrimus; ergo fuit lex illa pro tota posteritate lata. Imò eadem ratione censeo, præceptum illud semel datũ soli Adæ (iuxta simplicem contextum, & ordinem capitis 2. Genes.) comprehendisse Euam eo ipso, quod illi per Adam fuit præceptum intimatum, iuxta probabiliorem sententiam Augusti. 8. Genes. ad literam. cap. 17. & aliorum, quia nimirum, lex illa pro toto genere humano posita erat, sicque verè dixit Eua Genes. 3. *Præcepit nobis Deus, ne comederemus*, &c.

Ius positiuum non fuit illud præceptum in statu innocẽtiæ prout iam nunc sumitur, probabile est Angelis datũ fuisse aliquod præceptum.

Præceptum Adæ vera lex fuit & perpetua, de se.

Augusti.

6 *Ad 2. exemplum.*

Ad secundum exemplũ de præcepto vtendi aliquo sacramento, seu signo necessario ad impetrandam à Deo mediãte fide Christi remissionem peccati originalis, fatemur, semper fuisse in humano genere hoc præceptum diuinum, vt in tom. 3. tertiæ partis ostendimus. Dicimus autem in primis, illud non fuisse integram legem in sensu superiùs declarato, sed fuisse vnum singulare mandatum ob peculiarem necessitatem datam. Deinde dicimus, non fuisse omnino positiuum, sed (prout à Deo datũ est) fuisse suo modo connaturale fidei, secũdùm statum, quem pro eo tempore in hominibus habebat, & ideo generaliter tãtùm positum fuit, & per legem, vel consuetudinẽ humanam determinationem accipiebat, vt in citato loco ex professo tractatum est. Vt tamen simul respondeamus ad aliud exemplum de præcepto circumcisionis (quod iuxta probabiliorem sententiam fuit quædam determinatio prædicti generalis præcepti specialiter a Deo facta pro populo Israel) addimus, præceptum illud fuisse inchoationem quandam legis veteris, quæ à Deo singulari ratione fuit anticipata per aliquod tẽpus sufficiens ad multiplicationem populi, quod sibi peculiariter congregabat, & cui postea lex dãda erat, & ideo idem præceptum eadémque circumcisio semper in ea lege manfit, crátque ianua, & professio illius, obligationem inducens, teste Paulo ad Galat. 5.

Ad aliud exẽplum. De circumcisione.

Tertium exemplum erat de animalibus mundis, & immundis, quorum fit mentio Gen. 7. ad quod respõdemus, nullum præceptum diuinum ibi insinuari. Responsio enim communis est Moysem ibi esse loquutum per anticipationẽ: nam ea animalia, quę postea lex vetus in mũda, & immunda discreuit, ideo sic nominauit, quia ipse scripsit post legem latã, quamuis tempore diluuij, de quo ipse scribebat, nondũ fuisset facta discretio, ita Abul. & alij. Sed hoc non caret difficultate: nam quidquid sit de vsu vocis, quem probabile est, per præoccupationem fuisse, nihilominus etiam in re ipsa videtur clarè supponi discretio iã facta quando Deus iussit, introducere in arcam septena, & septena ex mundis animalibus, & bina, & bina ex immundis, quia nisi iam reputarentur diuersæ conditionis, æstimationis, vel vsus, nõ haberet locũ ille diuersus modus præcipiendi. Et ideo Chrys. Homil. 24. in Gen. probabile existimat, Deum, qui præceptũ dabat, manifestam fecisse differentiam illam ipsi Noe, quod potuit facere, etiamsi nulla lege tunc stabilita fuisset.

7. 3. *Exẽplum.*

Chrysost.

Valde etiã probabile est, quod ibidem sentit Chrysost. ante diluuium factam esse discretionem aliquam inter animalia, vel in ordine tantùm ad diuina sacrificia (si ante diluuium non erat in vsu esus carnium, vt sentit Chrysost. supra Homil. 27. & D. Tho. 1. 2. q. 102. art. 6. & ad 2. & Abulens. & alij Gen. 9.) vel etiam in ordine ad humanum cibum, si ad illum tunc animalia sumebantur, vt voluit Soto lib. 5. de iustit. q. 1. ar. 1. Nõ est autem necesse, vt illa discretio facta fuerit lege diuina, sed prudentia, & consuetudine humana, vt idem Chrysost. priori loco declarat, dicens, *Ipsa scientia iusto insita docebat, quænam ad cibum accommoda, & quæ immunda, non quòd ita sint, sed quòd pro immundis habeantur*, & inferiùs dicit, *Scientiam à Deo nobis suppeditatam docere quædam quadrupedia esse apta ad cibum, & non alia.* Quod etiam latè ostendit Hieron. lib. 2. contra Iouinian. col. 7. & Zachar. Papa in epist. ad Bonifac. ait, Gentiles ad Christum cõuersos abstinuisse interdum à quibusdã animalib⁹, quę natura abhorrere solita est. Sic ergo ductu naturæ, & consuetudine, ac traditione suorum parentum potuit Noe habere etiã vsum discernendi inter animalia, maximè in ordine ad sacrificia, quã differentiam anticipato nomine significauit Moyses per differentiam mundorum, & immundorũ animalium, quamuis talia non essent tunc ex ritu legis, nec fortasse omnino eadem cum illa, quam postea lex vetus induxit. Et ideo etiam Sancti docent, plura esse seruata ex animalibus mundis, quia ex illis Deo sacrificandum erat.

D. Thom. *Abulens.* *Soto.* *Hieron.* *Zachar.*

8. *Vltimũ exẽplum de abstinẽtia à sanguine explicatur.*

Vltimum exemplum erat de præcepto abstinendi A à sanguine, data à Deo Gen. 4. De quo præcepto aliqui sentiunt, per illud solũ prohibitum fuisse carnes crudas comedere, quod sentit Soto suprà; alij verò dixerunt, ibi solum prohiberi homicidium, quasi sub tropo, & figura, vt sensit Lugubinus. Et fauet Cypri. lib. 3. ad Quinti. cap. 119. qui in simili præcepto Act. 15. legit, *A sanguinis effusione*, tacitè sic exponendo verba præcepti. Et videntur sequi Chrysost. & Bed. ibi, Tertul. lib. de pudicit. cap. 12. sequitúrque Salmer. plura referens tract. 43. in Acta versùs finem. Vnde iuxta vtrumque sensum facilè respondebitur, illud præceptum diuinũ non fuisse positiuum, sed naturale. Vtraque verò expositio si excludat propriũ sensum de esu sanguinis & suffocati, reiicienda est, vt allegorica nimis, & contraria sinceritati literæ, & simili legi latæ B ab Apostolis Act. 5. & communi Patrum expositioni in vtroque loco, Genesis, & Actor. & optimè declarat Ambr. ad Galat. 2. in principio, & August. 32. contra Faust. cap. 13. Concedo ergo fuisse tunc illud speciale præceptum positiuum à Deo latum, fuisse tamen singulare, & non plenam legem. Et ita Chrysost. dicta Homil. 27. comparat illud cum præcepto Adamo, dicens, *Sicut Adam dictum est, vt de vno ligno ex omnibus non ederet: ita hîc dictum est, cùm omnia ad esum valde licenter permissa essent, veruntamen carnem cum sanguine non comederetis.* Vnde posset generalis ratio præcepti, vtriq; accommodari: particularis autẽ talis præcepti in tali materia redditur ibidem ab eodem Chrysost. dicens, C *Hoc facit, vt primis illis temporibus cõprimat illorum impetum, & propensionem ad homicidia.* Quam rationẽ habet etiam August. & iuxta illam exponendi sunt Patres priùs allegati. Aliam verò rationem addit August. dicens, arcam Noe fuisse typum Ecclesiæ, & ideo tunc latum etiam esse præceptum, quod tacitam prophetiam contineret, quæ cœpta est impleri in gentibus ad fidem accedentibus, proptereáque præceptum illud ab Apostolis renouatum esse, de quo plura dicemus infrà tractando de cessatione legalium.

Ambros. August.

Chrysost.

CAPVT II.

Vtrùm lex Moysi à vero Deo data sit, ita vt diuina fuerit.

1. *Error antiquus circa latorem legis veteris.*

FVit antiquus error, legẽ illam datam fuisse à malo Deo. Distinguebant enim illi hæretici duo principia, malum, & bonum, & priori tribuebant nõ solùm mala omnia, & peccata, sed etiam corporum creationem, & eidem attribuebant antiquæ legis lationẽ, vel quia lex illa sacrificia cruenta principaliter præcipiebat, & circa iustitias carnis versabatur, vt ait Paul. vel etiã quia putabant, non fuisse puram, sanctã, & immaculatam. Cuius hæresis primum Auctorem fuisse Simonem Magum intelligimus ex Clemente Romano lib. 6. constit. cap. 19. Eum sequuti sunt Marcioni, Valentin. & alij, contra quos disputat Irenæus lib. 1. c. 10. 22. 29. & aliis, Epiph. hæres. 21. & 66. Potissimùm verò amplificarunt hunc errorem Manichæi, quibus ob eam rem tribui solet, vt patet ex August. hæres. 46. qui latè disputat cõtra hunc errorem in libis contra Faustum, & contra Adimatum Manichæum, & lib. contra aduersarium legis, & Prophetarum, & optimè in lib. de spirit. & liter. Fundamentum autem huius erroris de duobus principiis, est contra naturalẽ rationem, & in 1. p. latè impugnatur. Deinde auctorem veteris Testamenti fuisse Deum ipsum ostẽditur latè in materia de Fide, & ideo nunc sufficiat testimoniũ Christi Domini, & Apostolorum, sæpe in nouo Testamento approbantium vetus tanquam continens Scripturã sacram, & diuina præcepta. Quod etiam contra illũ errorem definiuit Conc. Toletan. 1. in confessionẽ fidei dicẽs, *Si quis dixerit vel crediderit, alterum Deũ esse præter hæc legis, alterum Euangeliorum, anathema sit,* & Conc. Trid. sess. 4. definiuit vtriusq; Testamenti vnũ esse authorẽ.

Simõ Magus. Marcion. Valentini. Clem. Rom. Iren. Epiphan Manichæi. August.

Conc. Tolet.

Conc. Trid.

Aliter (Epiphanio teste hæres. 33.) in hoc errauit Ptolomeus quidam dicens auctorem illius legis non fuisse vnum, sed tres, & nullum eorum fuisse verum Deum. Nam partem legis dicebat fuisse datã ab Opifice mundi, quẽ non Deum, sed numen secũdum esse dicebat; partem verò à Moyse & aliam partẽ à senioribus illius populi. Sed prima pars huius erroris est manifesta hæresis, fundatúrque in alia hæresi, quòd Verbum non sit verus Deus, & ideo non indiget alia impugnatione. Tertia itẽ pars intellecta de lege Moysi prout continetur in Pentateuco vsque ad finem Deuteronomij, erronea est, & sine vllo fundamento: nam in illis libris nullum est indicium alicuius legis datæ per alium Seniorem præter Moysem, licèt postea fuerint illi legi aliqua præcepta humana adiuncta, vt de quadam lege iudiciali legimus. 1. Reg. 30. & de cæremonialibus quorundam festorum Esther 9. & 1. Machab. 4. &c. Omissis ergo illis duabus partibus, circa secundam potest esse nonnulla difficultas, quia illi ex parte fauent aliqui Catholici, & præsertim refertur Origenes, Homil. 16. in Numeros, qui sensit aliqua præcepta fuisse data à Moyse proprio arbitrio, & non diuina inspiratione, de lege permittente repudium. Et potest fundari in verbis Christi Domini Matth. 19. vbi priùs dicit legem illam, *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, esse diuinam, postea verò subdit de lege repudij, *Ad duritiem cordis vestri permisit vobis Moyses.*

2. *Alius error cuiusdã Ptolomei.*

Dicendum primò est, legem scriptã & traditam in quinque libris Moysi fuisse verè diuinam, & Deum ipsum fuisse principalem, & proximũ eius auctorem. Hæc assertio est D. Thom. q. 98. art. 2. & simpliciter loquẽdo est de fide, addo, *simpliciter loquendo*, vt excludam quæstionem, an aliquod præceptũ possit excipi tanquam humanũ, de qua infrà dicam. Atque ita probatur sufficienter Exod. 20. vbi in principio legis dicitur, *Locutúsque est Dominus cunctos sermones hos, Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxite de terra Ægypti. Non habebis Deos alienos*, &c. Et passim similia verba in illis libris repetuntur, vt sæpe in sequentibus videbimus; certum autem de fide est, illũ Deum omnium fuisse verum Deum, vt ibidem constat, & ex Psal. 118. *Lex Domini immaculata*, &c. de qua dixerat, *Cœli enarrãt gloriã Dei.* Et Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, idémque sæpe in aliis habetur, & in omnibus Prophetis. Concordat etiam Testamẽtum nouum, in quo illa lex vocatur lex Domini, & lex Dei. Mar. 7. *Irritum fecistis præceptũ Dei.* Matth. 15. *Deus dixit, honora*, &c. ad Heb. 9. *Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus.* Propterea lex illa erat prophetica, & figura futurorum, teste Paul. 1. Cor. 10. & Galat. 4. Quod cõfirmat latiùs in Epist. ad Heb. & Ioan. cap. 19. *Os non comminuetis ex eo.* Solus autem Deus potuit præceptis, & factis futura infallibiliter præsignare, præsertim quia talia erant, quæ ab illius pendebant voluntate. Tandem argumẽtatur optimè D. Thom. quia lex illa disponebat ad Christum Dominum, vnde ad illũ tota ordinabatur propter quod ille dixit Luc. vlt. *Oportebat impleri, quæ in lege, psalmis, & prophetis scripta sunt de me.* Et Ioan. 5. remittit Pharisæos ad legem Moysi, *Nam de me* (inquit) *ille scripsit*; ergo idem Deus, qui Christum ad nos misit, legem illam tulit. Contra hãc tamen veritatẽ obiiciebãt hæretici aliqua, quæ pertinent, ad proprietates, præcepta, & materiã huius legis. Sed commodiùs infrà in propriis locis tractabuntur.

3. *Auctorem legis in quinq; libris Moysi traditã fuisse Deum.*

D. Thom.

Dico secundò: Lex vetus à Deo data est ministerio Angelorum. Hæc assertio est D. Thom. q. 98. art. 3. & absolutè, ac generatim sumpta omnino certa videtur. Primò ex testimonio Pauli ad Galat. 3. *Quid igitur lex? propter transgressiones posita est*, &c. *Ordinata per Angelos in manu mediatoris.* Chrysost. autem ibi per Angelos, sacerdotes intelligit. Sed ipsemet orat. 3. ad Hebræos expositionem hanc reiicit, & meritò, quia est

4. *Lex data est ministerio Angelorum.*

Chrysost.

contra

contra proprietatem, & frequentiorem vsum vocis sine necessitate, & sine fundamento in littera, aut contextu. Item quia nullus sacerdos interfuit in promulgatione illius legis, nisi Moyses, & tamen ibidem condistinguuntur Angeli à Moyse, vt inferiùs declarabo. Ponderat etiam ibidem Chrysostomus in posteriori loco Angelorum nomen in plurali poni, & sacerdotem, qui ibi interfuit, & aliquo modo ministrauit, solum fuisse vnum. An verò Angeli re vera fuerint plures, infrà dicam. Præterea hoc confirmant alia verba Pauli ad Hebræ. 2. vbi de illa lege loquens dicit. *Qui per Angelos dictus est sermo*, vbi sine dubio non loquitur de sacerdotibus: nam statim subdit, *Non enim Angelis subiecit orbem terræ futurum*, & consequenter affert illud, *Minuisti eum paulò minùs ab Angelis.* Denique Stephan. Actor. 7. de Moyse inquit, *Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris, qui accepit verba vitæ dare nobis.*

5. Nonnulli autem ex patribus antiquis in illo, & similibus locis veteris Testamenti per Angelum verbum Dei intelligunt. vt Cyprian. lib. 2. contra Iudæos, cap. 5. & Tertull. lib. contra Iudæos, cap. 9. & Euseb. Cæsarien. lib. 1. de demonstrat. Euangel. c. 5. & lib. 5. cap. 10. & alij. quos refert Lorin. Actor. 7. num. 30. Vnde Isidor. libr. 1. sententiar. pro regula ponit, *Vbicumque in Scripturis sanctis pro Deo Angelus ponitur, non Patrem, neque Spiritum sanctum, sed pro incarnationis dispensatione solum filium intelligi.* Non designat autē Isidor. loca Scripturæ, in quibus Angelus pro Deo ponatur, nec ego illa inueni, præter illum Isai. 9. vbi Christus vocatur *Magni consilij Angelus*, iuxta versionem Septuaginta: nam in vulgata non habetur, nec etiam in Hebræo, vt Hieronym. notat, & quamuis in vero sensu admittatur, vt communiter Ecclesia admittit, solùm de Verbo incarnato, id prædicitur. Verbo autem vt Deus est, nomen Angeli non rectè accommodatur, nec est consentaneum dignitati Verbi, vt Deus est, quia nomen Angeli absolutè ministrum, & nuntium Dei in Scriptura significat. vnde Malachiæ 3. dicit Deus, *Ecce ego mitto Angelum meum*, scilicet, Ioannem Baptistam, tanquam prænuntium Verbi, de quo subditur, *Et statim veniet ad templum sanctum suum dominator Dominus*, scilicet, filius incarnatus, qui ibidem vocatur Angelus Testamenti, iuxta Hebræa, vel Angelus iustitiæ, iuxta Septuaginta. Vbi etiam aduerto, non vocari Christum Angelum, nisi & cum aliquo addito extollēte significationem vocis, & adiunctis aliis, quæ diuinitatem eius indicant.

Cyprian. Tertull. Euseb. Cæs. Lorin.

Isidor.

6. Præterea iuxta illam expositionem, vel magna est admittenda æquiuocatio in sermonibus Scripturæ, præsertim in Testamento veteri. Nam cum in Genesi, & Exodo dicitur Angelus Domini apparuisse, loquutum esse, aut aliquid fecisse, cum Patriarchis, Moyse, & populo Dei, aut omnia illa erunt tribuenda verbo Dei immediatè loquenti, & operanti, aut quædam Verbo, quædā verò creato Angelo: vtrumque autem magnum incommodum est; ergo veriùs, & sinceriùs intelligimus, semper esse sermonem proprium de Angelo ministro Domini. Explicatur totum antecedens vno vel alio testimonio: nā Exodi 14. dicitur de Angelo Dei, *Præcedebat castra Israel*, & latiùs cap. 23. promittitur, *Ecce ego mittam Angelum, qui præcedat te, & custodiat in via.* Actor. autem 6. dicitur, fuisse Angelus Domini, qui apparuit, & locutus est Moysi, *in igne flammæ rubi*, Exod. 3. ergo vel vtroque loco est propriè sermo de verbo Dei, quod est planè absurdum; quis enim dicat, ipsum Verbum fuisse Angelum custodem, qui præcedebat populum, & ducebat illum? Vel dicendum est in

Impugnatur dicta expositio.

A vno loco sumi Angelum pro spiritu creato, & in alio pro verbo Dei, quod est volūtarium, & contra proprietatem, & certitudinem sermonis; ergo dicendum semper est, hæc ministeria facta fuisse per veros Angelos. Et ita hæc est communis expositio Patrum. Ratio verò non est alia, nisi quæ sumitur ex suaui prouidentia Dei, qui gubernat infima per media, & homines docet, ac instruit ministerio Angelorum. Potest denique addi alia ratio sumpta ex Paulo ad Hebræos 1. dicente, *Multifariè, multisque modis loquens olim Deus Patribus in Prophetis, nouissimè loquutus est nobis in filio*, vbi hanc ponit tanquam prærogatiuam propriam legis nouæ, quòd Deus per filium immediatè homines docuerit, quod impleri cœpit Matth. 5. *Cùm Dominus aperiens os suum docebat eos*, &c. vt notauit Augustin. lib. 1. de serm. Domini, in principio. Hæc autem prærogatiua ferè nulla esset, si Verbum ipsum per se, & immediatè legem dedisset. Vnde idem Paul. ad Hebr. 2. expresè ponit differentiam, quòd lex vetus fuit data per Angelos tanquam ministros, & seruos, quia erat lex seruitutis, vt D. Thom. notat; noua autem per Dominum, quia est lex gratiæ.

B *Augustin.*

D. Thom.

Quæret verò aliquis, quod fuerit ministerium ab Angelis exhibitum in illius legis promulgatione. Ad quod exponendum tria distingui possunt, quæ Exodi 19. & 20. narrātur. Primò enim præmittuntur signa aduentus Domini ad ferendam legem, scilicet, ignis, & fumus, & sonitus buccinæ. Secundò in c. 20. principio narratur promulgatio Decalogi, his verbis, C *Loquutus est Dominus Deus tuus, qui eduxit te de terra Ægypti*, &c. Tertiò in fine eiusdem capitis additur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem, hæc dices filijs Israel.* Prima ergo sentētia est, ministeriū Angelorum fuisse in efficiendis signis primo loco numeratis, loquutionem autem fuisse immediatè ab ipso Deo. Ita sentit Chrysostom. ad Galat. 3. & magis explicat orat. 3. ad Hebræ. Sed licèt prior pars, qua affirmatur, illa signa facta esse ministerio Angelorum, vera sit, tamen altera exclusiua admitti non potest, tum propter omnia adducta in probatione conclusionis, tum maximè quia Paul. expresè dixit, *Qui per Angelos dictus est sermo*, ad Hebr. 2. nam plus est dicere sermonem, quàm tuba canere, vel ignem accēdere, aut tonitrua excitare. Item ad Gal. 3. dixit, *Ordinata, seu dispositа per Angelos*; D nam plus certè est ordinare, vel disponere legē, quàm solùm assistere legislatori cum signis iustitiæ, & maiestatis.

7. *Ministerium ab Angelis exhibitum.*

1. *Sententia.*

Chrysost.

Potest ergo esse secunda sententia distinguens inter duas partes vltimas probationis legis: nam prima, quæ ferè tantum continuit præcepta legis naturæ, immediatè ab ipso Deo prolata est; altera verò, quæ comprehendit omnia præcepta positiua, data est ministerio Angeli immediatè loquentis Moysi. Quæ differentia colligitur ex modo narrationis Scripturæ: nam primam illam partem præceptorum immediatè proposuit Deus populo incipiens, *Ego sum Dominus Deus tuus*, &c. Vnde terrefactus populus, finita illa lege morali dixit Moysi, *Loquere tu nobis, non loquatur nobis Dominus.* Postea verò in aliis præceptis E solum præmittitur, *Dixit Dominus ad Moysem, loquere ad filios Israel*, &c. vt patet ex reliqua parte Exodi, & ex Leuit. &c. Qui modus loquendi communis est cæteris Prophetis, & ita constat, id esse factum ministerio Angelorū. Item hoc sufficit ad proprietatem, & veritatem verborum Pauli, tum quia præcipuè loquitur de lege, vt positiua fuit, tum etiam, quia vt lex illa dicatur dispositа, & dicta per Angelos, satis est, quòd ferè tota, & quoad omnia illa, quæ erant maximè propria fuerit ordinata, & prolata per Angelos, quātus Deus ipse per seipsum inchoauerit sermonem illum quoad moralem partem, quæ ad ipsū

8. 2. *Sententia.*

etiam vt authorem naturæ specialiter pertinebat. Denique hoc modo videntur posse conciliari sententiæ Patrum: nam quidam dicunt, Deum per seipsum immediatè tradidisse legem illam, propter verba illa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, vt videre licet in Chrysost. homil. 16. in Acta, & in aliis locis super Paulum, vbi Theophylact. & Oecumeni. illum sequuntur. Alij verò docent per Angelos fuisse loquutum Deum, vt statim referam. Possunt ergo conciliari secundùm diuersas partes illius legis.

9. *Posterior pars 2. Sententiæ admittenda.*

Hanc verò sententiam quoad posteriorem partem libenter admittimus, scilicet, quòd præcepta cæremonialia, & iudiciaria per Angelos immediatè Moysi fuerint proposita. Quoad alteram verò partem non videtur admittenda: probabilis enim est, etiam primam promulgationem præceptorum Decalogi factam esse ministerio Angelorum formantium voces, quas populus audiebat, id enim est magis consentaneum doctrinæ Dionysij. in c. 4. de cœlest. Hierar. volētis omnia hæc ministeria fieri per Angelos, quod etiam probant communiter Theologi, & specialiter in hac materia D. Thom. q. 98. ar. 3. Sumitur etiam ex August. lib. 2. de Trinit. c. 13. & lib. 3. c. 10. Probatur etiam rationibus, pro conclusione factis, quæ absolutè probant de tota illa lege. Item quia ex textu Exodi 20. non potest colligi illa differentia: nam post promulgationem moralium præceptorum à Deo factam, subditur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem, hæc dices filiis Israel*, &c. ergo idem, qui dixerat. *Ego sum Dominus Deus*, &c. continuauit (vt ita dicam) sermonem loquendo Moysi. Denique non obstat modus ille loquendi, *Ego sum Dominus Deus tuus*: nam eodem modo dixit Deus Moysi, in flāma rubi, *Ego sum Deus patris tui*, & nihilominus tunc per Angelum fuisse loquutum, Sephan. interpretatus est. Rectè ergo dixit Gregor. in Præfat. ad libros Moralium cap. 1. aliàs 2. fuisse Angelum, qui exteriùs loquendo seruiebat. Dominum autem dici, *Quia interiùs præsidens loquendi efficaciam ministrabat*. Quod aliter scholastici dicere solent, personam ministeri aliter loquentem, & immediatè efficientem verba sermonis, fuisse Angelum: personam autem immediatè repræsentatam, & cuius nomine minister loquebatur, fuisse Deum, & ideo non in sua, sed in illius persona, quem repræsentabat, potuisse Angelum verè dicere. *Ego sum Deus.*

Dionysius. *D. Thom. August.* *D. Greg.*

10. *Moyses promulgator nō auctor fuit legis veteris. Clem. Ale, Ioan. 7. Galat. 3. Chrysost.*

Dico tertiò: Lex vetus data est per Moysem tanquam per proximum promulgatorem respectu totius populi Israel, non verò tanquam per authorem legis. Prima pars de fide est: nam habetur expressa in Scriptura Ioan. 1. *Lex per Moysem data est.* Rectéque ponderat Clem. Alexand. lib. 1. Pædagog. cap. 7. non dixisse *factam*, sicut dixit de Christo, sed *datam*, quia ab alio legem recepit, vt eam daret hominibus. Et sic etiam dixit Christus Ioan. 7. *Nonne Moyses dedit vobis legem*, & ita etiam videtur intelligendum, quod Paul. de eadem lege dicit ad Gal. 3. *Ordinata per Angelos in manu mediatoris*, vbi Chrysost. quem aliqui Græci sequuntur, & multi Latini per mediatorem Christum intelligit, qui est vnicus mediator Dei, & hominum. 1. ad Tim. 2. iuxta quam expositionē particula illa, *in manu*, non de ministeriali authoritate, sed de principali potestate intelligenda est, ita vt sensus sit, Angelos disposuisse legem in virtute, & authoritate Verbi diuini, & in hoc sensu potest expositio subsistere cum his, quæ diximus. Sed non video, cur ibi potuerit Paulus mentionem facere de Christo sub nomine mediatoris, tum quia non est mediator vt Verbum tantùm, sed vt Verbum incarnatum; at verò ad veterem legem ferendam non vt Deus homo, sed tantùm vt Deus operatus est, tum etiam quia Verbum diuinum nihil peculiare habuit in illa legis latione, propter quod ei magis tribuatur, quàm Patri, & Spiritui sancto, nec etiam ei solet appropriari in Scriptura, neque apparet fundamentum talis appropiationis. Et ideo probabiliùs censeo, quod cum Nazian. & Cyrillo Alex. dixi 3. p. q. 26. ar. 2. ibi Paulum vocare Moysem mediatorem inter Deum, & populum quoad illius legis promulgationem, alludens ad verba eiusdem Moysis Deuter. 5. vbi loquens de eodem tempore, & actione, dicit, *Ego sequester, & medius fui inter Dominū & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis verba eius*, id est, legem eius; sic ergo fuit Moyses mediator inter dātem Deum, & populum, cui lex dabatur tanquam promulgator eiusdem legis. Et hanc expositionem latè confirmat Salmer. disp. 28. in Epist. ad Galat. vbi etiam prosequitur difficultatem, quæ oriri potest ex verbis proximè à Paulo subiunctis, *Mediator autem vnius non est: Deus autem vnus est*, quæ non videntur aptè coniungi cum præcedentibus, si de Moysi erat sermo. Omissis autem quæ dicit, existimo Paulum subiunxisse illa verba, vt ostenderet Moysem non fuisse auctorem illius legis, sed ministrum inter populum, & Deum legis auctorem, & ideo subiunxisse, *Deus autem vnus est*, vt ostenderet, quod priùs dixerat legem non euacuare promissionem. Et ideo concludit, *Lex ergo aduersus promissa Dei? absit*, quia scilicet Deus non potest esse sibi contrarius: fuit ergo lex illa principaliter quidem à Deo, per Moysem verò tanquam mediatorem data. Et ideo lex illa sæpe vocatur lex Moysi Malach. 4. *Mementote legis Moysi serui mei, quam mandaui ei in Horeb ad omnem Israel*, & Luc. 2. *Secundùm legem Moysi*, Et ob hanc etiam rationem Clemens Rom. dicto lib. 6. constitut. cap. 19. Moysem Regem, Sacerdotem, & legislatorem appellat. Ratio autem huius assertionis eadem est, quæ præcedentis, proportione seruata, scilicet, suauem Dei prouidentiam esse homines per homines gubernare, saltem vt ministros, quamuis ipsos supremos Princeps per Angelos illuminat.

Cyril. Nazia. Alex. *Gal. 3.*

11. *Probatur 2. pars.*

Secunda pars assertionis videtur sequi manifestè ex prima. Nam si Deus fuit illius legis auctor; ergo non fuit Moyses: nam vna lex vnum tantùm habet proximum auctorem. Item si Moyses fuit proximus auctor illius legis, ab illis humana voluntate habuisset proximam vim obligandi; ergo fuisset lex humana; ergo non esset diuina, quod est contra assertionem primam, vel esset simul diuina, & humana propriæ, quod planè repugnat. Circa hanc verò partem nonnulla notanda sunt. Primum est, cauendum esse modum loquendi Tiraquelli in Præfar. ad retract. n. 10. vbi adductis in exemplum quibusdam illius legis præceptis, ita concludit: *Ex quibus planè intelliges præcepta legalia Moysis nō fuisse iuris diuini: nam si talia fuissent, perpetua quoque; & immutabilia permānsissent, nec crimini, atque peccato fenestram aperuissent.* Loquitur autem de præceptis cæremonialibus, & iudicialibus, de quibus si intelligit, non esse iuris diuini naturalis, verum quidem est dictum, sed tamen inutile, & extra rem, & ita indistinctè probatum, errandi occasionem præbet: si verò loquitur de iure diuino positiuo, grauem errorem continet dictum illud, vt constat ex adductis assertione prima. Et probatio eius prior malè infert, quia non oportet, omne ius diuinum esse perpetuum, & immutabile, sed poni potest pro diuinæ voluntatis arbitrio, ac concilio, vt ex sequentibus constabit. Altera verò eius probatio falsum supponit: nam illa lex non aperiebat fenestram vlli crimini, vt ex dicendis constabit, explicando promissionem repudij, in qua maximè ille fundatur.

Modus loquendi Tiraquel. cauendus.

12. Secundò obseruandum est, Alfon. Salmeronem, disp. 61. & 62. in Acta latè docere, Moysem fuisse propriè

propriè legis veteris auctorem, & non tantùm promulgatorem quoad præcepta cæremonialia, & iudicialia, inter quæ, & Decalogum hanc differentiam constituit, quòd Decalogi Deus fuit auctor immediatione virtutis,& suppositi:cæterorum autem præceptorum tantùm immediatione virtutis: nam immediatione suppositi Moyses fuit ex illius sententia. Vnde cùm in disp. 61. latè distinguat ius diuinum largè sumptum & propriè, videtur planè sentire, legem illam quoad cæremonialia, & iudicialia non continuisse ius diuinum propriè,sed largè, provt dici solet etiã de iure Apostolico,& de canonico,& in vniuersum de omni illo, quod fertur ab homine per supernaturalem potestatem diuinitùs datam, & per diuinam inspirationem, & illustrationem. Quam sententiam solùm probat quibusdam testimoniis Patrum, qui non tam generaliter loquuntur, vt iam dicam. Et quia illa lex appellatur lex Moysi, & ipse Moyses legislator esse dicitur. Sed hæc sententia mihi non videtur probanda. Dicendum enim omnino censeo, Deum fuisse proximum auctorem, & legislatorem illius legis, non tantùm immediatione virtutis,sed etiam suppositi. Et (vt non sit ambiguitas in verbis)sensus est,præcepta illius legis, etiam cæremonialia & iudicialia habuisse vim obligandi immediatè à voluntate diuina, independenter à voluntate Moysi, & ita legem illam fuisse propriissimè diuinam, ac subinde in hoc etiam sensu, Moysem non fuisse auctorem illius legis,sed tantùm promulgatorem. Hanc enim veritatem in hoc sensu probant quæ adduxi in prima assertione. Et declaratur, quia Moyses tulit illam legẽ ex speciali reuelatione diuina, vt dictus auctor fatetur, & ex Scriptura expressè constat; per illam autem reuelationem immediatè indicabat Deus voluntatem suam circa ea, quæ ab illo populo obseruanda erant; ergo ab illa voluntate habebant illa præcepta vim obligandi, & illam immediatè indicabant; ergo erant à Deo immediatè immediatione suppositi quoad vim obligandi, licèt quoad ministerium scribendi illa, vel promulgandi essent immediatè à Moyse. *Confirmat.* Confirmatur, quia aliàs illa lex quoad illas partes non esset magis diuina, quàm lex canonica, vel quàm propria Apostolica, de qua dicit Paulus, *Dico ego non Dominus*; consequens est planè falsum, tum quia est contra expressum modum loquendi Scripturæ, in qua Deus ipse dicitur tradidisse illa præcepta, & Moyses semper refert illa vt tradita, & dicta sibi à Deo, & vt ostendentia immediatè diuinam voluntatem:tum etiam quia Patres,& Theologi communiter ita intelligunt Scripturam, & in hoc sensu vocant illam legem diuinam: tum denique quia alias non fuisset illa lex immutabilis ab homine, sed potuisset Moyses omnes illas cæremonias immutare, & alias loco illarũ introducere,quod planè absurdissimum est, vt optimè docet D. Thomas quodlib. 4. ar. 13. vbi apertè hanc docet veritatem;constituendo discrimen inter legem veterem, & nouam, quòd in illa determinationes cæremoniarum, & obseruantiæ erant ex iure diuino: in hac verò minimè,sed de iure Ecclesiastico, quæ differentia nulla esset, nisi de propriissimo, & rigoroso iure diuino intelligeretur. *Obiect.* Dicere verò aliquis posset, legem quidem illam fuisse hoc modo propriissimè diuinam, & habuisse Deum proximum auctorem etiam immediatione suppositi; nihilominus tamen etiam Moysem authoritate à Deo accepta illam tulisse,vt proprium legislatorem, & ita obligasse etiam immediatè ex vi voluntatis humanæ Moysi; atque adeò obligatione humana non excludente diuinam illi adiuncta. *Resp.* Respondeo, sic explicatam sententiam non continere errorem,quia non repugnat Scripturæ, vel traditioni;at verò dictus auctor non loquitur in hoc sensu,vt planè constat ex disp.162.ad 5. prioris partis, & ex discursu præcedentis disputationis. Nec etiam mihi videtur probanda, quia superflua est illa duplex obligatio, & sine fundamento, quia ipse Moyses semper proponit illam legem vt præcepta Dei,& vt indicantia diuinam voluntatem obligantem,neque authoritatem,aut voluntatem suam ipse interponit, sed omnia semper ad Deum referr. Vt autem lex illa interdicatur Moysi, satis est,quòd per ipsum data fuerit,vt ait Ioannes.

13. *An Moyses saltem alicuius præcepti fuit auctor.* Tertiò verò superest speciale dubium an hæc generalis regula aliquam admittat exceptionem, nimirum,quia licèt non omnia, saltem aliqua, vel aliquod præceptum illius legis Moyses proprio arbitrio tradiderit, & consequenter illius fuerit non tantùm minister, sed etiam auctor Origenes citato loco tradit specialiter de lege repudij.Et licèt Cano lib. 2. de locis c. 18. ad 2. dicat, illum non perstitisse in illa sententia, id non ostendit, neque ego apud illum inuenio. Accedit, quòd eadem sententia est planè Ambr. lib. 8. in Luc. in princ. Verum tamen etiam ad illum tacitè respondet Cano, aliter sensisse 1.Cor.7. exponentem illa verba, *Cæteris ego dico, non Dominus.* Dices, ibi potiùs dicere Ambros. id dixisse Paulũ,*Vt ostenderet,quid propriè Dominus iusſit,& quid Pauli authoritati concesſit, quia & per ipſum Dominus loquitur.*Hoc tamen non obstat,quominus ibi distinxerit Paulus præceptũ diuinum Christi à suo humano,vt omnes interpretantur,& verba declarant;ergo si idem accommodatur ad Moysem, non tractat,sed potiùs confirmat Ambros.priorem sententiam. Adde duas ibi esse quæstiones, quas Canus confundit, vna est, an Moyses sicut Paulus aliquid humano arbitrio,licèt authoritate à Deo data, præceperit; alia est, an vterque cùm præceptum illud scripsit, ac retulit,humano,vel diuino Spiritu ductus scripserit.Et in hac posteriori quæstione certissimum est, omnia verba vtriusque scriptoris fuisse canonica, & à Spiritu sancto dictata.Neque hoc ibi tractabat Ambros. neque dubitabat, quin vterque canonicè suum præceptum scripserit, at in priori loco docet illam non fuisse legem diuinam, quod in posteriori non negat. Cano ergo priorem tractans quæstionem, sine causa adducit Ambrosium, & immeritò ait illum mutasse sententiam:nam de Paulo constat,præceptum, vel consilium eius ibi fuisse humanum; ita ergo Ambr.videtur sensisse de Moyse. Et eodem modo interpretatur verba illa Christi loquẽtis de lege repudij. *Ad duritiẽ cordis vestri permisit vobis Moyses,* Hier. Matt.5.19.& sequuntur ibi Beda,Hugo,Card. & D. Thom. Neque obstabit huic opinioni authoritas Epiphanij, qui sententiam Ptolomæi vt hæreticam damnat, quia vel id intelligendum est ratione primæ partis, quæ hæretica est, vt suprà dixi, vel illa etiam pars in illo hæretico dãnatur, quia non solùm dicebat Moysem authoritate propria tulisse aliqua præcepta, sed etiam proprio spiritu,& contra spiritum Dei tulisse illa,vt Salmer. suprà latè exponit.

Ambros. *Hieron.* *Beda.* *Hug.* *D.Thom.*

14 Nihilominus tamen dicendum est, totam legem contentam in libris Moysi vsque ad finem Deuteronomij diuinam fuisse, & Moysem non authorem, sed solum fuisse promulgatorem omnium partium eius,sine vlla exceptione. Notauit hoc Maldonatus Matth. 19. vbi piè Sanctos interpretatur. Et idem sentit Belarm. lib. 1. de verb. Dei scripto. Arboreus lib.10.Theosophiæ.c.9.& idem planè sensit Epiphan. d.hæres. 33. imò videtur esse communis sensus Doctorum.Et probatur, quia Exod.20.& 21. & sequentib. & ferè per totum Leuiticum præmittuntur illa verba,*Loquutus est Dominus ad Moysem, hæc dices filiis Israel.*Et Deuter.3. in prin. similiter dicitur,*Loquutus*

Maldonatus *Bellarm.* *Arbor.*

est Moyses ad filios Israel omnia quæ præceperat ei Dominus, vt diceret eis. Quod ipse repetit cap. 6. initio & postea eodem contextu, & modò omnes leges profert; ergo nullam possumus cum fundamento excipere, aliàs nihil manet firmum in reliqnis.

5. *Ad exceptionem de lege repudij.* Deinde specialis illa exceptio de lege repudij nullum habet fundamentum: nam quod illa permissio, vel lex dicatur à Moyse data, vel scripta, non obstat, quominus sit à Deo auctore: nam Matthæi 8. dixit Christus leprosis, vt offerrent, quod præcepit Moyses, licèt illud fuerit diuinum præceptum, imò Marc. 7. simul dixit, *Moyses dixit, honora patrem tuum*, & subiungit, *Irritum feciſtis præceptum Dei*; ergo licèt in alio loco dicatur Moyses permisisse, non excluditur, quin *Chrysost.* Dei authoritate permiserit. Vnde rectè Chrys. Hom. 63. in Matth. dicit Christum inæstimabili sapientia B pro Moyse satisfeciſſe, & subiungit, *Nam quoniam ab ipso etiam illa lex emanauit, iure ab omni crimine illam defendit.* Præterea materia ipsa diuinam requirit auctoritatem. *Duplex modus permissionis.* Duobus enim modis potest illa permissio intelligi, primo dispensatiuè, concedendo veram *1. Dispensatiuè.* dissolutionem vinculi matrimonij rati, & consummati, quem sensum multi Patres approbant, & in eo certissimum est, solum Deum potuisse esse auctorem talis dispẽsationis. Alius sensus est, vt fuerit pura per- *2. Permissiuè.* missio minoris mali, quem scholastici magis probare solent, & in eo faciliùs intelligi posset authoritatem humanam ad talem permissionẽ fuisse sufficientem, tamen & prior sensus fortasse probabilior est, de quo infrà: & in posteriori etiam non est verisimile, Moy- *Nullum præceptum humana auctoritate latum.* sem sua authoritate ausum fuisse talẽ permissionem C concedere in materia intrinsecè mala, & quæ per se spectata non videbatur adeò necessaria ad maiora mala vitanda. Sit ergo certum, nullum ex illis præceptis humana authoritate latum esse, ac subinde totam illam legem strictè, ac propriè esse diuinam.

CAPVT III.

Propter quem finem data sint lex vetus, & præcepta eius saltem in generali.

1. *Finis legis & præceptorũ.* EXplicata causa efficiente veteris legis, vt eius ratio, & qualitas intelligatur, illius causa finalis explicanda est. Circa quam nonnullam difficultatem ingerit Paulus ad Rom. 5. dicens, *Lex subintrauit, vt abundaret delictum*, quæ verba indicant, finem illius D legis fuisse, vt occasione illius hominum peccata multiplicarentur, cui consonat illud ad Gal. 3. *Quid igitur lex? propter transgressionem posita est*, quia, vt idem ait ad Rom. 7. per illam legem peccatum, quod mortuum erat, reuixit, vnde ibidem c. 8. vocat illã, *Legem mortis.* Et 2. ad Cor. 3. dicit, *Literam occidere*: per literam intelligens legem veterem, de qua subdit. *Quòd si ministratio mortis literis deformata in lapidibus; fuit in gloria, &c.* Si ergo lex vetus fuit ministratio mortis, hîc intelligitur fuisse finis per se intẽtus per illam, quia non dominatur lex talis, ex iis, quæ per accidens, & præter intentionem eueniunt. Secundò videtur finis illius legis fuisse merè temporalis, scilicet, peculiaris institutio cuiusdam temporalis regni, quod in hac vita temporalem felicitatem consequeretur. Quod E patet tum ex pluribus præceptis illius legis, quæ solùm pertinẽt ad bonam reipublicæ gubernationem, iustitiam, & pacem: nam licèt multa alia pertinerent ad ceremonias sacras, omnes illæ ordinabantur ad temporalem felicitatem illius reipublicæ. Tum, quia omnes promissiones, quæ à Deo fiebant obseruatoribus illius legis, temporales erant, vt constat ex toto discursu veteris legis, & docent multi Patres infrà referendi; ergo ad summum fuit illa lex veluti ciuilis speciali Dei prouidentia data illi populo.

2. Nihilominus certum est finem illius legis, bonum, ac honestum, & non temporale tantùm, sed etiam spiritualem, imò & supernaturalem extitisse. Quod totum sufficienter probari posset ex eminentia legis diuinæ: vt tamen declaretur, suppono, posse nos loqui, aut de fine vltimatè intento per legem illam, aut de fine proximo. Qui etiam duplex esse potest, scilicet, vel finis quasi extrinsecus ipsius legislatoris, vel finis quasi intrinsecus ipsius legis, de qua rursus (iuxta superiùs dicta) loqui possumus, vel collectiuè, prout comprehendit multitudinem, & ordinem præceptorum, quibus illa lex constabat, vel diuisiuè de singulis ordinibus, seu speciebus illorum præceptorum. Et ita etiam agere possumus, vel de fine communi, & adæquato toti legi, vel de fine, & ratione vniuscuiusque legis seu præcepti. *Finis legis bonus, honestus, spiritualis, & supernaturalis fuit.*

Dico ergo primo: Finis vltimus per illam legem à Deo principaliter intẽtus fuit spiritualis, & supernaturalis felicitas illius populi, vel in hac vita per bonos mores, & veram sanctitatem, vel etiam in futura per supernaturalem felicitatem. Hæc assertio sumi potest ex D. Thom. 1. 2. q. 98. art. 1. & q. 99. art. 2. & *D. Thom.* probatus ex illo Ps. 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda*, &c. vsque ad illud, *In custodiendis illis retributio multa.* Item sumitur apertè ex toto Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, &c. Præterea ex Paul. ad Rom. 7. *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum*, & infrà *Lex spiritualis est, ego autẽ carnalis sum.* Vbi licèt videatur principaliter loqui de illa lege naturali, *Non concupisces*, tamen idem sine dubio intelligit de tota lege. Idem rectè ostendunt verba Stephani Act. 7. ibi, *Qui accepit verba vitæ dare nobis*, vbi, per verba vitæ legem intelligit, quam Moyses accepit, vt eam populo daret. Constat autem ibi non loqui de vita temporali, sed de æterna. Vnde Matth. 19. quidam Christum interrogauit: *Quid faciam, vt habeam vitam æternam?* Christus autem docuit illum, per obseruantiam mandatorum legis posse ipsum consequi vitam æternam; ergo propter finem vitæ æternæ data est illa lex. Et similiter Luc. 10. interroganti legis perito, *Quid faciendo vitam æternam possidebo?* respondit Christus, *In lege quid scriptum est, quomodo legis*, significans profectò, legẽ illam datam esse, vt viam vitæ æternæ consequendæ. Ratio autem est, *Ratio.* quia lex illa data est à Deo non tantùm vt Auctore naturæ, sed etiam vt supernaturali Auctore gratiæ ergo data est propter ipsam gratiam, & gloriam obtinendam: nam finis consentaneus est principio in eo, qui perfectè operatur, vt est Deus. Antecedens verò probatur, quia lex illa data est à Deo ex prouidentia supernaturali, & vt suscipienda, & credenda fide supernaturali, imò tota illa erat quædam professio supernaturalis fidei, vt magis ex sequenti assertione constabit; ergo fuit data à Deo vt auctore, & principio ordinis supernaturalis. *3. Finis vltimus à Deo intentus quis fuit.*

Dico secundo: Lex vetus data etiam fuit in peculiarem Christi honorem, ad conseruandam, & augendam fidem explicitam Christi venturi in hominibus, & per illam disponendam, & præparandam peculiarem populum ad ipsius aduentũ. Hanc assertionem sumo ex D. Thom. q. 98. ar. 4. eámque probo ex *D. Thom.* illo ad Rom. 10. *Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti.* Item ex eodem Paulo ad Gal. 3. dicente positam esse illam legem donec veniret Christus, vnde subiungit, *Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidẽ, quæ reuelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur.* Nam ex his verbis satis constat, Deum dedisse illam legem per respectũ ad Christum, ac subinde in honorem eius. Deinde constat, datã esse ad separandũ illum populũ, & custodiendũ illũ ab erroribus, & idolatriis *4. Lex vetus in peculiarem Christi honorem data.*

lolatriis gentium sub cultu veri Dei, & in fide Christi venturi, per quem posset iustificari. Et ideo comparat Paulus pedagogo gubernanti pupillum, & custodienti illum ab omni malo, & periculo comparat etiam sepi circundanti, & concludenti vineam. Denique constat datam etiam esse propter conseruandam fidem Messiæ venturi. Et ideo Stephan. Act. 7. priusquam diceret, Moysem accepisse hanc legem, dixit, *Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel: Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tanquam me, ipsum audietis*, quod habetur Deut. 18. Fuit ergo Christus tanquam fundamentum, & scopus illius legis, data est ergo in specialem honorem eius, præparando, & sanctificando populum, ex quo carnem erat assumpturus. Quod etiam significauit Paul. ad Rom. 9. dicens de Israelitis, *Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, legislatio, & obsequium, & promissa*, & concludit, *Quorum patres, & ex quibus est Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Ac si diceret, sicut alias prærogatiuas, ita etiam legislationem, seu legem datam esse illi populo propter Christum, qui ex illo erat nasciturus.

5. *Confirmat.* Atque ex hac assertione confirmatur prior: nam fides Christi ad supernaturalem finem ordinatur, & est principium spiritualis sanctificationis, & gratiæ; ergo lex illa, quæ cum illa fide coniuncta esse debebat, & in illa fundabatur, ad eundem finem principaliter ordinata est. *Obiect.* Dicet fortasse aliquis repugnare hoc Paulo dicenti, legem illam non posse viuificare, nec iustificare, ad Rom. 3. 4. & 5. & ad Gal. 3. Sequela patet, quia si lex illa data est propter veram iustitiam, sanctitatem, & gloriam, fuisset medium ad illam assequendam, & consequenter sanctificaret, & viuificaret. *Respon.* Respondetur tamen facilè, negando sequelam, quia licèt lex illa ostenderet salutē, & viam eius, & vt sic ordinaretur ad supernaturalem finem, & ad Christum; non tamen dabat vires ad iustitiam, vel salutem consequendam, vt inferiùs ostendemus, & ideo non potest dici iustificare, quia hoc propriè significat, esse causam salutis. Vnde licèt fuerit aliquale medium, non quidem per se necessarium, sed ad summum vtile, nihilominus erat valde insufficiens, adeò vt sine viribus gratiæ posset esse occasio maioris mali, non quidem ex parte sua, nec ex intentione Dei, sed ex infirmitate hominis lapsi.

6. *Soluitur 1. ratio in initio posita.* Et ita etiam soluitur prima ratio dubitandi in principio posita, lex enim illa non est data ex intentione Dei, vt abundarēt peccata: hoc enim repugnat Deo, & summæ illius bonitati, sed data fuit, præuidente Deo, ex lege sumpturos homines, occasionem multiplicandi peccata, idque permittente, vt & infirmitas humana, & necessitas gratiæ Christi magis innotesceret, sicut Paulus ad Roman. 7. declarat, & infrà iterum dicētur. Sicque exponitur. Atque eodem modo intelligendum illud est legem intrasse, vt abundaret delictum: nam illa particula, *vt*, non dicit habitudinem causæ finalis, sed solam consecutionem, Deo permittente, vt est frequens in Scriptura, & specialiter ibi notant D Thom. & alij, & idem D. Thom. ad Gal. 3. Vbi addit, posse eodem modo intelligi illa verba, *Lex propter transgressionem posita est.* Addit verò aliam expositionem, quam existimo esse magis propriam, scilicet, legem esse datam, vt illuminaret homines ad vitandas transgressiones, sicut dicitur data ad custodiendos homines. Vel potest etiam dici data propter transgressiones antecedentes, quæ adeò erant multiplicatæ in humano genere, vt vix maneret in hominibus cognitio peccati. Transgressio igitur non fuit finis, neque propria causa legis, sed induxit legis necessitatem, vt per illuminationem eius transgressiones vitarentur. Ex quo sensu potiùs confirmatur assertio prima: nam transgressionum citatio magna pars est salutis, & necessarium medium ad æternam vitam consequendam. Quia verò lex ostendebat peccatum vitandum, & vires ad illud vincendum non præbebat, ideo per occasionem, vt dixi, vocatur administratio mortis, vt cap. 6. magis constabit.

D. Thom. *Alia expositio D. Thom.*

Dico tertiò. Finis proximus, & adæquatus legis veteris fuit, instruere populum Dei honestè, & conuenienter, non solùm in his, quæ spectant ad naturalem, ac necessariam rectitudinem, & honestatem, sed etiam in his, quæ ad diuinum cultum, & iustam politiam pertinent. Hanc assertionem sumo in primis ex verbis illis Exodi 19. *Si audieritis vocem meam & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis gentibus; mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta.* Nam ex his verbis constat, separasse Deum illum populum à cunctis gentibus, & sub sua speciali cura illum suscepisse. Item peculiarem rempublicam, seu regnum ad diuinum cultum specialiter dicatum ex illo instituisse; ergo oportuit illi dare legem continentem præcepta necessaria, & ad bonos mores, & ad iustum, & sacerdotale regnum. Præterea idem constat ex lege ipsa, in qua tres ordines præceptorum inueniuntur, quæ sunt tres principales partes, in quas solet illa lex diuidi, scilicet, in præcepta moralia, cæremonialia, & iudicialia, vt tradit D. Thom. 1. 2. tota q. 99. Et hæc tria dicuntur Deuter. 6. *Præcepta, cæremoniæ, atque iudicia.* Nam licèt in quocumque illorum ordinum data fuerint præcepta, nihilominus ea, quæ moralia sunt, & ad legem naturæ spectant per antonomasiam vocari solent præcepta. Solentque etiam specialiter vocari verba Dei, vt sumitur ex Deuteron. 4. quia speciali modo sunt à Deo ipso tradita vniuerso populo immediatè audiente vocem eius, vt suprà notaui ex 20. cap. Exodi, & Deuteron. 4. & 5. Cæremoniæ verò dicuntur omnia, quæ ad diuinum cultum proximè ordinabantur, qualia erant præcepta, sacrificiorum, sacramentorum, sacrorum, & aliarum obseruantiarum, quæ sub nomine *sabbatorum* videntur comprehendi Ezechiel. 20. Denique iudicia, seu iudiciales leges dicebantur, quæ ad regimen reipublicæ, & ad iustitiam cum proximo seruandam pertinebant. Et ad hæc capita reuocantur omnia præcepta illius legis, vt rectè declarat D. Thom. dicta quæst. 99. art. 5. Ratio autem, & sufficientia huius diuisionis sumitur ex fine intrinseco illius legis, in assertione posita explicato. Nam per illam legem intendit Deus facere homines bonos, & in se, & in ordine ad ipsum, & in ordine ad humanam rempublicam, & ideo dedit illis præcepta moralia, quibus mores necessarij ad honestatem simpliciter præcipiuntur. Et quia non potest esse homo in se bonus simpliciter, nisi sit rectè ordinatus ad Deum, & ad proximum, ideo præcepta moralia hæc omnia comprehendebant sub generalibus rationibus ex naturali, vel supernaturali lumine necessariis. Quia verò ad vsum, & obseruantiam naturalium præceptorum aliquæ positiuæ determinationes erant vel necessariæ, vel valde vtiles, ideo addita sunt in ordine ad Deum, & cultum eius præcepta cæremonialia, in ordine verò ad proximum, & rempublicam præcepta iudicialia; in ordine verò ad seipsum non fuerunt homini necessaria specialia præcepta positiua, quia ad bonum animæ sufficiunt ea, quæ ad Deum referuntur, ad bonum verò corporis naturalia præcepta sufficiunt. Ex hac ergo præceptorum varietate, & sufficientia rectè colligitur, proximum finem adæquatum illius legis fuisse rectitudinem constituere in moribus subditorum, tam vt sunt homines, quàm vt sunt Dei cultores, atque etiam vt sunt ciues, vt sic dicam.

7. *Finis adæquatus legis veteris instructio populi.*

8. *Solu. tur 2. Obiect.*

Vnde obiter soluitur secunda obiectio in principio facta; negamus enim absolutè finem illius legis fuisse temporalem; quamuis enim finis proximus illius aliqua ex parte fuerit temporalis, non tamẽ adæquatè, neque vltimatè vllo modo. Et solum illud ostendit prima probatio ibi adducta: concedimus enim leges iudiciales proximè fuisse datas propter temporalem pacem, & felicitatem illius reipublicæ: sicut autem illa præcepta pars quædam erant illius legis, non tota lex, vt visum est, ita finis ille non erat adæquatus, sed partialis, etiam in ordine finis proximi eiusdem legis. Nullo autem modo erat ille finis vltimus, quia illa felicitas temporalis ad æternam principaliter ordinabatur. Imò illamet institutio illius gentis sub temporali, seu humana ratione vnius regni, seu reipublicæ, à Deo specialiter ordinata est, vt esset veluti fundamentum necessarium ad religiosam institutionẽ sub cultu vnius Dei, & ad alios fines spirituales, & supernaturales à Deo intentos, vt diximus. Quocirca si quis rectè consideret, inueniet illam legem in se comprehendisse præter naturalia præcepta determinationes positiuas, quæ nunc fiunt per leges canonicas, vel ciuiles, quanuis tunc factæ fuerint à Deo, & alio modo illi tempori, & genti accommodato. Ex quo necessariò dicẽdum est, finem proximum illius legis, illíque adæquatum suo modo comprehendisse finem legis canonicæ, & ciuilis. Quid autem dicendum sit de promissionibus illius legis, quod in altera probatione illius obiectionis petebatur, dicetur commodiùs inferiùs in cap. 6.

A turæ, quod Deus in veteri lege obseruauit, iuxta illud 1. ad Corinth. 10. *Omnia in figura contingebant illis*, & tradit latè D. Thomas suprà, cum August. lib. contra Adimantum Manichæum, & lib. 4. contra Faustum, cap. 2. & lib. 22. cap. 4. & lib. 18. de Ciuit. cap. 11. Hæc igitur significatio dicitur ratio figuralis, seu mystica, quæ solet à Theologis triplex distingui, scilicet, tropologica, seu moralis, allegorica, & anagogica. Tropologica, seu moralis dicitur, quando per actionem externam significatur interior sanctitas, & honestas, quæ vel in illo populo desiderabatur, vel in Christiano populo futura prædicebatur, tale erat præceptum circuncisionis carnis, quæ circuncisionem cordis præfigurabat, quæ à Paulo dicitur *Circuncisio cordis in spiritu, non in litera*, ad B Roman. 2. Allegorica ratio dicitur esse, quando legis opera Christi mysteria præfigurabant, quæ propterea à Paulo dicuntur, *Vmbra futurorum, corpus autem Christi*, ad Colos. 2. Anagogica posita est in significatione futuræ gloriæ, & bonorum eius, de qua intelligi potest illud Pauli ad Hebr. 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, &c.* Et de hac triplici ratione disputant latè Theologi in principio primæ partis, tractando de variis sensibus spiritualibus Scripturæ, qui licèt ferè in omni veteri Testamento locum habeant, specialiter tamen in præceptis illius legis obseruantur: & iuxta illos variæ rationes propriæ singulorum præceptorum à Patribus assignantur.

D. Thom. Aug.

Tropologica.

Allegorica.

Anagogica.

9. *Singula præcepta habuerunt proprios fines materiis accommodatos.*

Dico quartò: Singula præcepta illius legis habuerunt proprios fines immediatos, & rationes, propter quas data fuerunt propriis actibus, seu materiis accommodatas. Hæc assertio in generali sumpta per se nota est. Tum quia vnumquodque præceptum sumit propriam speciem suam ex fine proximo, ad quem tendit, & ideo sicut præcepta sunt distincta, ita necesse est, vt vnumquodque habeat suum peculiarem finem. Tum etiam quia, licèt partes ordinentur ad finem totius, tamen si ipsæ inter se sunt diuersarum rationum, necesse est, vt ad fines etiam proprios ordinentur, sicut videre licet in corpore humano, & in partibus heterogeneis eius. Idémque videre licet in iure ciuili, aut canonico: nam licèt vnumquodque illorum suum finem habeat adæquatum, nihilominus singulæ leges sub eis contentæ proprios fines, & vti- D litates necessariò habere debent. Denique in illa partitione generali præceptorum huius legis suprà tradita hoc ipsum reperimus, vt ex declaratione data manifestum est: nam moralia præcepta ad bonos mores naturales, iudiciaria verò ad bonos mores ciuiles, vt sic dicam, cæremonialia autem ad religiosum Dei cultum ordinabantur. Sic ergo singulæ species præceptorum sub his generibus contentæ, proprios & quasi specificos fines habuerunt: eos autem omnes in particulari nunc prosequi, prolixum esset, & à nostro instituto alienum, præterquam quod *D. Thom.* sufficientissimè id egit D. Thom. 1. 2. à quæst. 102. vsque ad 105. In generali autem, declarare modum inquirendi hunc finem, seu rationem in singulis præceptis huius legis, opere pretium visum E est.

C

10. *Duplex finis in præceptis considerãdus. Moralis. Spiritualis.*

Aduertendum est ergo, duplicem finem, seu rationem esse in illis præceptis considerandam, vna dicitur literalis, seu moralis, alia spiritualis, seu figuratiua. Prior necessaria est in omni lege hominibus data, siue à Deo siue ab homine, quia cùm detur de actibus humanis, necesse est, vt eorum honestatem, vel vtilitatem humanam respectet, & hæc vocatur literalis ratio præcepti. In lege autem diuina hoc proprium est, vt præter vtilitatem actus intendat significationem, & propheticam figuram alicuius rei fu-

Præter vtilitatẽ actus aliquid significare debet.

11. *Distinctio trãdita quomodo applicanda.*

Est autem vlteriùs aduertendum, illas duas rationes, literalem, & spiritualem, non esse æqualiter, vel eodem modo applicandas ad singulas partes illius legis. Nam in primis præceptorum moralium, vt talia sunt, non est quærenda spiritualis, seu figuralis ratio, quia præcepta illa secundùm se spectata, & ratione materiæ non sunt positiua, sed naturalia. Vnde & ante illam legem obligabant, & nunc etiam obligant, quando figuræ, & vmbræ legis veteris cessarunt. In illis ergo non consideratur ratio figuralis, sed moralis, tum quia sicut præcepta illa sunt perpetua, ita & eorum ratio, tum etiam quia ratio figuralis est positiua, vt sic dicam, & ex institutione, ratio autem illorum præceptorum non est ex positiua institutione, sed ex ratione naturali, vel pura: vel adiuta lumine fidei; in hoc enim distinguuntur illa præcepta à cæremonialibus, & iudicialibus, vt sentit D. Thomas quæst. 100. art. 1. & vbi bene id explicat Caiet. Idem etiam D. Thom. quæst. 99. art. 2. 3. & 4. & quæst. 104. art. 1. & ita in omnibus illis quæstionibus nullam rationem figuralem in his præceptis considerat. Præcepta autem iudicialia, & cæremonialia sunt propriè positiua diuina, & in eis maximè consideratur duplex ratio dicta, diuerso tamen modo, vt voluit D. Thom. dicta quæst. 104. artic. 2. nam cæremonialia dicit esse figuralia primò, & per se, quia sunt principaliter instituta ad aliquid præsignandum; iudicialia verò non primò, & per se, sed ex consequenti fuerunt figuralia, quia non ad significandum, sed ad ordinandum statum illius populi secundùm iustitiam, & æquitatem per se data sunt, ex E consequenti verò aliquid figurabant. Exponit autem Caiet. nec per se primò, nec per se secundò fuisse ad significandum instituta, sed id habuisse per accidens, in quantum data sunt populo, cuius totus status erat figuratiuus.

D. Thom. Caiet.

Quomodo distinctio data sit applicãda præceptis iudicialibus, & cæremonialibus.

12. *Difficultas circa dictam sententiam. D. Thom.*

Non carer tamen difficultate hæc sententia D. Thomæ, quam auget interpretatio Caietani. Primò, quia à neutro redditur ratio illius differentiæ. Secundò, quia sicut iudicialia præcepta sunt per se primò instituta ad ordinandum homines inter; se ita etiam cæremonialia præcepta per se primò data sunt propter cultum diuinum, & inde habent suam literalem

literalem rationem, vt docet idem D. Thomas q. 102. art. 2. ergo etiam in illis figuralis ratio est tantum secundaria, & non primaria. Respondeti potest ex Caiet. esse quidem secundariam, sed per se, & in hoc differre cæremonialia à iudicialibus. Sed contra hoc obiicio tertiò, quia vel iudicialia præcepta fuerunt imposita ex institutione diuina ad significandum futura, vel non? Si primum concedatur, profectò per se significabant saltem ex secundaria intentione, & ita nulla est differentia, quia cæremonialia non alia ratione possunt dici per se significare, nisi quia ad hoc fuerunt imposita: non enim ex natura sua talem significationem habebant. Si autem negetur, iudici alia præcepta fuisse imposita etiam secundariò ad significandum, profectò non significabant, quia in signo ad placitum impossibile est intelligere significationem sine impositione, sicut relationem sine fundamento. Nec potest intelligi, quid sit significare per accidens ratione subiecti, scilicet, populi, cuius totus status erat figuratiuus (vt Caiet. ait) quia esse in subiecto, cuius status est significatiuus, seu esse partem illius status, non esset satis ad significandum, nisi impositio ad figurandum in talem etiam partem caderet. Et tunc non totus status esset quoad omnia & (vt ita dicam) totaliter figuratiuus. Quòd si de facto status illius populi fuit figuratiuus quoad vtrumque genus præceptorum iudicialium, & cæremonialium, ideo est, quia ex intentione Dei vtraque fuêre ad significandum imposita.

Euasio.

Refellitur.

Dico ergo, vtraque præcepta habuisse rationem figuralem aliquo modo per se ex institutione diuina. Differentia autem à D. Thoma intenta videtur habere locum in illis præceptis secundùm particulares determinationes, & (vt ita dicam) secundùm specificas rationes eorum. Nam loquendo in genere de vtroque ordine illorum præceptorum, non potest in eis sufficiens ratio differentiæ constitui, vt probant rationes propositæ, quia re vera vterque ordo præceptorum per se primò fuit institutus propter debitum ordinem hominum, vel religionis ad Deum, vel iustitiæ inter se, & in vtroque illorum significatio, vel figuratio est adiuncta ex institutione Dei. Considerando autem particulares determinationes præceptorum vtriusque ordinis, videtur esse aliqualis differentia, quia in cæremonialibus particularis determinatio cæremoniæ in tali sacrificio, vel Sacramento ordinariè sumitur ex ratione figurali; in iudicialibus autem sumitur ex ratione literali, seu morali. Et ratio est, quia licèt principalis ratio sacrificij sit diuinus cultus, ad hunc cultum parum referret, quòd præciperetur offerri hoc, vel illud animal, vel sub hac, aut illa actione: propter repræsentationem autem, vel figuram determinata est talis materia, vel forma sacrificij, & ita ferè in omnibus cæremoniis cum proportione inuenietur. At verò in iudicialibus non solùm in generali, sed etiam in particulari in singulis præceptis, & actionibus eorum consideratur vtilitas, seu commoditas, aut æquitas actionis præceptæ in ordine ad commune bonum reipublicæ humanæ, quia nihil in eo ordine præcipitur, nisi quod ad hunc finem est accommodatum; hac verò ratione supposita, illi adiuncta est significatio. Et ita rectè subsistit differentia, quòd figuralis ratio in cæremonialibus est primatia, in iudicialibus autem secundaria. An verò in omnibus, & singulis præceptis vtriusque ordinis necessarium sit vtramque rationem simul inueniri, dispurari posset, id tamen expositoribus diuinæ Scripturæ relinquimus.

13. Præcepta tã cæremonialia, quàm iudicialia habuerunt rationẽ figuralem ex institutione Dei: & sane, per se aliquo modo.

CAPVT IIII.

Circa quam materiam lex vetus, & præcepta eius versata fuerint.

1. De materia veteru

IN materia legis duo considerare solemus, scilicet, id, quod præcipitur, & persona, cui præceptum imponitur. Veruntamen hoc secundum explicabimus infrà declarando effectus, & obligationem illius legis; hîc ergo solùm materiam proximam, in quam lex illa cecidit, vel cadere potuit, explicaturi sumus, quæ res magna ex parte in præcedenti capite tacta est, quia non poterat adæquatus finis illius legis sine aliqua cognitione materiæ ipsius comprehendi: his autem suppositis, quæ dicta sunt, reliqua facilè expedimus.

2. Materia sancta, & honesta.

Dico ergo primò: Materia illius legis non potuit esse, nisi sancta, & honesta. Assertio est de fide certa, & quod attinet ad præcepta moralia, satis constat ex dictis suprà de lege naturali; quod verò spectat ad præcepta positiua, intelligenda est cum partitione accommoda: nam præcepta affirmatiua dicuntur versari circa materiam honestam, quia solùm præcipiunt actus, qui sanctè, & honestè exerceri possunt, & debent, saltem supposita tali lege; præcepta autem negatiua dicuntur versari circa materiam honestam, vel quia omissio actus prohibiti honesta est, vel quia actus prohibitus malus est, aut esse potest saltem ratione prohibitionis. Sic autem declarata conclusio probatur apertè, tum ex communi ratione legis, de cuius ratione est, vt in materia recta, & iusta versetur, tum ex speciali excellentia legis Dei, cui *non est similis in legislatoribus*, vt dicitur Iob 36. & ideo lex, quæ Deum habet auctorem, nõ potest non esse sancta, sicut ipse sanctus est. Et ideo in Scriptura beati dicuntur, & immaculati, qui ambulant in lege Domini, Psal. 118. quia, vt dicitur Psal. 18. *Lex Domini immaculata, testimonium Domini fidele, iustitiæ Domini rectæ, præceptũ Domini lucidum.* Item ad Roman. 7. *Itaq; lex sancta, & mandatum iustũ, sanctum, & bonum.* Et ideo Christus Dominus sæpe monebat, non venisse soluere legem, sed adimplere, & Matth. 5. dixit, *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege*, & idcirco, & ipse legem seruauit, & secum etiam in infantia seruari voluit, Luc. 1. & 2. & alios eam seruare docuit, vt cùm leprosos misit, vt ostenderent se sacerdotibus, & offerrẽt, quod præcepit Moyses, Matt. 8. & Luc. 5. & 17. & generaliter cum dixit Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite, secundùm opera verò eorũ nolite facere.* Vbi Hieronym. per cathedram Moysi, doctrinam legis intelligit, cui Christus honorem, & obseruantiam deferri voluit, etiamsi Doctores eius praui essent, & eam non seruarent.

Hieron.

3. Contra dicta ob. 1.

Contra hanc verò assertionem obiici potest primò testimonium Ezech. 20. *Dedit eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuant, & polluit eos cum muneribus suis, cùm offerrẽt omne, quod aperit vuluam.* Secũdò obstat illud ad Hebr. 8. vbi de veteri Testamento dicitur, *Si prius illud culpa vacasset, non vtiq; secundi locus inquireretur*; vetus autem Testamentum idem est, quod lex vetus; ergo lex vetus non vacabat culpa. Tertiò, auctor operis imperfecti in Matth. homil. 28. circa finem, prius de lege dicit, *Non iustitiæ opus iniungit.* Vnde postea infert, *Vides, quia iniusta est lex, & onerosa*, & iterum infrà; *ergo lex iniustis est, quia quidquid mandauit, in ira sua mandauit.* Et infrà, *Item lex superba est*, &c. Quartò, obiici possunt particularia præcepta, quæ iusta non videntur, vt est lex de libello repudij, quam esse iniustam, & vt talem à Christo esse damnatam Matth. 5. dixit Tiraquel. in

Ob. 2.

Ob. 3.

Ob. 4.

Tiraquel.

Præfat. ad Retract. nu. 59. vbi etiam refert, quæ dixerat n. 10. simile videtur esse, quod de vsura dicitur Deuteron. 23. vbi prohibetur dari ad vsuram fratri, non autem alieno. Addi etiam potest lex, quã auctor imperfecti in loco citato adducit ex Leuit. 19. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.*

4. *Locus Ezechiel. dupliciter exponitur.* *1. August.* *D. Thom.*

Locus Ezechiel. 20. duas habet expositiones, vna est August. epist. 19. quam sequitur D. Thom. 1. 2. q. 98. art. 1. ad 1. ibi loqui Ezechielem de præceptis cæremonialibus, & ea vocare non bona, non quia essent de re mala, sed quia non erant talia, vt homines facerent bonos, vel vt sine illis boni esse non possint, vt ait August. vel quia gratiam nõ conferebant, vt ait D. Thom. sic exponens illa subsequentia verba, *Et iudicia, in quibus non viuent*, vtique vita gratię. Alij etiam Patres illa verba intelligunt de præceptis à Deo datis in lege veteri, aliis verò modis explicant, cur dicantur non bona. Ambros. enim lib. 5. epist. 42. *Præcepta non bona*, exponit, id est, *non perfecta. Quia Deus*, inquit, *Euangelio perfectiora seruauit.* Et ita exponit locum illum per alium Pauli ad Galat. 3. vbi lex dicitur pędagogus, quia erat lex imperfectorum, & quasi infantium. Simile habet Psal. 118. octonar. 16. vers. *Oculi mei defecerunt*, &c. vbi obiiciendo ex eodem loco infert, *Ergo Deus mala dat præcepta*, & respondet, *De præceptis sic soluitur, quia infirmis non dare debuit perfecta præcepta.* Idẽ ferè sensit Chrysost. hom. 7. in 1. ad Corinth. dicens, *Quid est autem non bona? quæ non multum conferunt ad virtutem, & ideo subiungit iustificationes, in quibus non viuent.* Nec videtur hæc expositio displicuisse Hieronymo Ezechiel. 20. in secunda expositione, vbi etiam per præcepta non bona, multiplices legis cæremonias intelligit, quas appellari dicit præcepta non bona, non quia sint mala, sed quia nõ erant per se bona, & quia occasione mali data erat, scilicet, propter idololatrias, & blasphemias, & ita data sunt quasi ad vitandum maius malum, *vt Deo offerrent victimas, quas dæmonibus offerebant.*

Ambros. *Chrysost.* *Hieron.*

5. *Predicta expositio sufficienter soluit difficultatem.*

Hæc expositio sufficienter solvit difficultatem, etiam admittendo, sermonem ibi esse de ipsis præceptis Dei: nam quocumque illorum modorum sufficienter explicatur particula, *non bona.* Imò etiã possunt dici non bona, quia erant valde onerosa, quæ vix possent portari, vt dixit Petrus Actor. 15. vel quia erãt nimis rigida, *vt oculum pro oculo, dentem pro dente.* Exod. 21. &c. Veruntamẽ quod illa expositio supponit, scilicet, verba illa intelligi de præceptis legis veteris, siue cæremonialibus, siue iudicialibus, difficultatem magnã habet. Primò, quia dixerat ibidem Deus, *Dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo viuet in eis, insuper & sabbata mea dedi eis*, & deinde conqueritur Deus, *Irritauerunt me domus Israel in deserto, in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciẽs homo viuet in eis, & sabbata mea violauerunt vehemẽter*, quæ verba iterum, atque iterum repeti, & postea subiungit, *Ergo & ego dedi eis præcepta nõ bona, & iudicia, in quibus non viuãt, & pollui eos in muneribus suis cum offerrent omne, quod aperit vuluã propter delicta sua.* Ex quo contextu videtur manifestum, hęc præcepta non bona, non esse illa, quæ Deus priùs dederat, sed potiùs illis opponi tanquam data in pœnã transgressionum priorum præceptorum, quod etiam indicat particula, *ergo*; & illa particula copulatiua, *&*: nam hęc indicat, hæc præcepta non bona esse distincta, & addita post priora; prior verò indicat causam, scilicet, quòd hoc fecerit, vel permiserit Deus propter trangressiones priorum præceptorum. Et eadem ratione iudicia in vltimis verbis posita, non sunt eadem, quæ in prioribus, imò per antithesim illis opponuntur: nam qui fecerit iudicia legis, viuet in illis; posteriora autẽ talia sunt, in quibus non viuitur. Et hoc indicasse videtur Chrysostom. homil. 17. in Acta, ponderãs, Stephanum vocasse legem, *eloquia viua*, vt ipse legit, quia sunt, inquit Chrysostom. etiam eloquia non viua, de quibus Ezechiel dicit, *Et dedi vobis præcepta nõ bona, ad quæ respiciens Stephanus dicit, eloquia viua.* Clarè ergo distinguit Chrysost. illa præcepta non bona à lege Dei. Et eandem expositionem primo loco ponit Hieronym. ibidem.

Difficultas ex dicta expositione.

Chrysost. *Hieron.*

6. *Præcepta non bona apud Ezec. re vera mala erant.*

Hac ergo expositione supposita, quæ mihi maximè literalis videtur, cõcedo, illa præcepta vocari nõ bona, quia re vera erant mala, & turpia, neque inde sequitur, præcepta legis talia esse, sed potiùs oppositũ infertur: nã hæc opponuntur illis tanquam non bona bonis, sicut iudicia, in quibus nõ viuitur, opponuntur iudiciis legis, quę qui fecerit, viuit in illis, & munera, ac oblationes; quæ polluũt offerentem, opponuntur cęremoniis legis, Vnde videtur mihi, sicut in lege distinguũtur illa tria, pręcepta, iudicia, & sabbata, seu cæremoniæ; ita in pœna illata transgressoribus illarũ trium partiũ legis, distingui illa tria, præcepta non bona, iudicia, in quibus non viuitur, & munera, quæ polluunt offerentem. Superest verò explicãdum, quomodo Deus dicatur dare talia præcepta non bona. Respondeo tamen breuiter cũ Hieronymo, intelligi permissiuè iuxta phrasim Scripturæ, sicut dixit Paul. ad Rom. 2. *Propter quod tradidit illos Deus in reprobũ sensum*, vel sicut dixit Dauid. 2. Reg. 16. *Dominus præcepit ei.* Accedit, quòd propter transgressionem legis dabat Deus populum illum in captiuitatem, & inde per occasionem populus ille imitabatur gẽtes in prauis moribus contrariis etiam legi naturæ, vt de idololatria, & similibus. Cogebatur etiam iniquotũ Regum leges sustinere, quę possunt dici iudicia, in quibus nec vitam, nec consolationem haberent, & tunc etiam impias oblationem filiorum faciebant, & similibus muneribus amplius polluebantur. Iuxta illud Psal. 105. *Commisti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est eis in scandalum, & immolauerũt filios suos, & filias suas dæmonijs*, &c. vsque ad illud, *Et tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt eorum, qui oderunt eos.* Igitur sicut eos Deus tradidit, ita eis dedit pręcepta non bona, & polluit eos iustè id permittendo.

Dub. Resp. *Conf.*

7. *Ad locum Pauli, duplex expositio. Prima.*

Secundum testimonium Pauli duas etiam habet expositiones. Vna est, *si culpa vacasset*, id est, *imperfectione*, vel, vt Græca habent, si esset irreprehensibile tanquam omni ex parte perfectum. Sensus ergo erit, si veteri Testamento nihil defuisset, nouũ non fuisset necessarium. Ita Caiet. ibi, & sequitur Franciscus Ribera. Altera expositio est, vt sit sermo de vera culpa, & peccato non ipsius legis, sed eorum, qui subiiciebantur legi, ita vt sensus sit, si vetus Testamentum culpa vacasset, id est, *si illud primum testamentum inculpabiles effecisset obseruatores suos, nunquam secundo locus relinqueretur*, vt ibi ait Ambrosius, & sequitur D. Thom. ibi lect. 2. dicens, legem veterem, licèt bona fuerit, non vacasse culpa in his, quibus data est, tũ quia non purgabat commissa, tum quia non dabat gratiam aditricem ad non committendum alia, sed tantùm ad cognoscendũ. Quod vno verbo expressit rectè Chrysost. ibi homil. 14. dicens, *Si culpa vacasset*, id est, *si eos effecisset nulli culpæ affines.* Et põderat egregiè non subdidisse Paulum, *vituperans enim ipsum*, id est, testamentum, sed, *vituperans enim ipsos*, id est, professores illius legis; in ipsis enim erat culpa, nõ in lege, vt dixit idem Paulus ad Rom. 7. Et hoc ipsum colligitur ex verbis Ieremiæ 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundùm pactum quod pepigi cum patribus eorum.* Et infrà, *Pactum, quod irritũ fecerunt*, quæ vltima verba

Caiet. Ribera. 2. Expositio. *Ambros. D. Thom.* *Chrysost.*

ma verba Paulus causaliter legit, *Quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos*, illi ergo sunt, qui culpa non vacabant, non lex. Possunt autem hæ duæ interpretationes conciliari, dicendo, legem quidem fuisse imperfectã, quia vires non dabat professoribus eius, vt essent à culpa immunes.

Reconciliatio vtriusq; expositionis.

8. *Ad 3. Auctor imperfecti operis inexcusabilis.*

Ad tertium respondeo, auctorem illius operis nõ habere magnam auctoritatem, & ideo non esse necessarium singula verba eius excusare. Nam sine dubio in verbis illis excedit, nunquam tamen dicit, legem illam aliquod malum præcepisse, sed fuisse onerosam, quia præcipiebat, & non iuuabat, quod verum est. Quod verò addit, legem fuisse iniustam, vel superbam, excusabile non est, sicut neque alia, quæ paulò inferiùs notabimus.

9. *Ad 4.*

Ad quartum respondeo generaliter, licèt in sensu aliquarum legum, quæ videntur habere aliquid rationi contrarium, variæ sint opiniones, nihilominus in nullo sensu admittendum esse, præceptũ aliquod illius legis iniustum, aut malum dici posse, in quo etiam excessit Tiraquel. loco ibi citato. Nam lex de libello repudij, si permissiua tantùm erat, non erat mala: nam licèt facere malum culpa sit, permittere malum, præsertim in Deo, nõ est malum, neq; etiam est iniustum, quia si id permisit, non fecit sine causa iusta, vt Christus etiam declarauit, Matth. 5. Vnde nõ rectè etiam loquitur Tiraquel. dum dicto nu. 10. ait, Christũ damnasse, vel reprobasse illam legem; nam licèt eam abstulerit, non damnauit, nisi exponatur, reprobasse, non vt malam, sed vt minùs perfectam.

Tiraquel.

Isidor.

In quo sensu etiam Isidor. libro de Gentiũ vocation. cap. 15. & lib. 2. de different. spiritualib. cap. 28. dixit, propter similia præcepta dictũ esse per Ezechielem, *Dedi eis præcepta non bona*, vtique ait, *quia quædam carnali populo carnaliter agenda permissa sunt*, & adduxit exemplum de permissione facta Hebræis ad spoliandum Ægyptios Exod. 3. 11. & 12. quę tamen non fuit pura permissio, sed etiã concessio, & retributio.

10. *Lex de libello repudij potuit esse per missiua & concessiua.*

Quocirca etiam lex de libello repudij potuit esse non tantùm permissiua, sed etiam concessiua, & sic etiam nec iniustitiam contineret, quia ex concessione diuina sub illa lege, & conditione contractus à principio fieret. Atque idem dicendum est de lege vsurarum: nã eisdem duobus modis ab auctoribus intelligitur, & vterque suam habet probabilitatem,

Couarr.

vt videri potest in Couarr. lib. 3. variar. cap. 1. nu. 7. Neutro autem modo esset lex iniusta, aut mala: nam si fuit pura permissio, fieri potuit ex iusta causa, si autem fuit etiam concessio, potuerunt Iudæi habere iustum titulũ petendi, & accipiendi illas vsuras tanquam à Deo donatas, vel vt à supremo Domino, vel vt à iusto iudice. Alia verò lex falso allegatur: nam in Leuitico solùm dicitur, *Diliges amicum tuum, sicut te ipsum*; antiqui autem Hebræorũ (vt sumitur ex Matthæo 5.) malè interpretando addebant, *Et odio habebis inimicum tuũ*, cùm potiùs intelligere debuissent, proximum amici nomine significatum esse, vt intelligamus, omnem proximum vt amicum diligendum esse, sicut tacitè illud interpretatus est Christus Dominus Matth. cap. 22.

Ad vlt. Leui. 19.

11. *Materia legis veteris actus internos per se, & directè comprehendebat. Hinc differt à lege humana.*

Dico secundò: Materia veteris legis actus etiam inter nos per se, & directè comprehendebat. Itaque in hoc differt lex illa à lege humana, quia hæc per se nõ extenditur ad actus merè internos, illa verò eos præcipiebat, & vetabat. Quæ differentia ex diuersitate legislatorum nascitur: nam homo non dominatur in actus internos, quia illos per se cognoscere non potest; Deus autem scrutator est cordiũ, & ideo iurisdictionem habet, & directum dominiũ in actus merè interiores. Quæ ratio optimè probat, legem diuinam posse cadere in actus internos: quod autem lex vetus hoc habuerit, probãdum est ex Scriptura, ostendi autem potest primò ex illo Leuitic. 19. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo*, & infrà, *Diliges proximum tuũ sicut te ipsum*, & ex illo Deuteronom. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, &c. Et infrà, *Erunt q; verba hæc in corde tuo, & meditaberis in eis*, quæ omnia in actibus internis cõsistunt. Item facit illud Psalm. 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas*; nam conuersio animæ actus interior est, lex autem non conuertit animam, agendo conuersionem, sed præcipiendo. Vnde lex illa præcipiebat veram pœnitentiam, & conuersionem ad Deum, vt passim constat ex Prophetis; imò ad hoc, tempus etiã designabat, Leuitic. 16. *Mense septimo decima die mensis affligetis animas vestras*, vtique per internam pœnitentiam: nã exterior potiùs corpus, quàm animam affligit. Item pœnitentia interior est, quæ mundat à peccatis, & tamen ibi subiungitur, *in hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini.* Erat ergo præceptum illud præcipuè de interna pœnitentia. Deniq; Exod. 20. habetur generale mandatum, *Non concupisces*, quod omnem immoderatam concupiscentiam prohibebat, vt sumitur ex Paulo ad Rom. 7. ergo lex illa etiam internos actus cohibebat.

12.

Addi etiam potest ratio fundata in verbis Psalm. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, & in verbis Christi Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, vtique in lege veteri contenta: nam qui Christum interrogauerat ad illam obseruandam tenebatur. Item in verbis Pauli ad Roman. 3. *Factores legis iustificabuntur.* Vnde formatur ratio: nam integra obseruatio illius legis constituebat hominem immaculatum, & iustum, & dignum vita æterna, sed sine actibus internis ad salutem necessariis nõ potest homo esse iustus, & immaculatus, nec vita æterna dignus; ergo hi actus sub materia illius legis comprehendebantur. Et huc etiam spectant discursus Diui Thomæ hîc quæst. 98. artic. 1. & qu. 99. art. 2. nam in priori probat, ad perfectam rationem legis diuinæ pertinere, vt dirigat hominem ad vitam æternam, quæ per quodcumq; peccatum impeditur, & non solùm per actus exteriores, sed etiam per interiores; lex ergo vetus, quæ diuina est, circa vtrumque versari debuit. In altero verò articulo docet, sicut lex humana intendit amicitiã hominũ inter se, ita legem diuinam intendere amicitiã hominum cum Deo, & cõsequenter intendere, facere homines similes Deo, iuxta illud Leuitic. 19. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*, quia similitudo est causa amoris; hæc autem similitudo ad Deum, & vera sanctitas præcipuè per actus internos comparatur; ergo hos etiã actus præcipiebat lex illa, quæ diuina erat.

D. Thom.

Contra hanc verò assertionem obiici potest primò, quia Paulus ad Rom. 3. legem veterem vocat legem factorum, quæ vox actiones externas propriè significat; indicat ergo, legem illam solùm fuisse de externis factis, ad modum legis humanæ. Secundò obiici potest diuus Thomas quæst. 91. art. 5. dicens, legem nouam superabundare veteri, interiores actus animi ordinando, secundùm illud Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c. Et ideo* (inquit) *dicitur, quòd lex vetus cohibet manum, lex noua animum*; ergo non versabatur circa internos actus. Tertiò addi potest auctor imperfecti in Matthæum homil. 28. vbi sic inquit, *Etsi impleuerit quis omnem iustitiam legis, viuit quidem in ea, non tamen iustificatus est.* Et reddit rationem, *quoniam lex abstinentiam mandat malorum, vt non occides, non iustitiæ opus iniungit, vt non irascaris sine causa, & non concupisces.* Vbi significat legem illam non prohibuisse hos internos motus, quod latè prosequitur. Quarto argumentari possumus, quia aliàs sequitur, legem illam præcipisse actus

12. *Obiect. 1.*

2. Obiect. D. Thom.

3 Obiect.

4. Obiect.

actus Fidei, Spei, & Charitatis: cõsequens est falsum; ergo. Sequela patet ex dictis: nam illi sunt actus interni, & maximè necessarij ad finem diuinæ legis, quia sine fide viua impossibile est placere Deo; consequens est falsum, tum quia aliàs lex illa iustificaret contra Paulum ad Roman. 3. & seqq. & ad Galat. 2. & 4. tum etiam, quia illa lex tantùm habebat præcepta moralia, cæremonialia, & iudicialia: sub nullo autem membro istorum comprehenduntur præcepta Theologalia, vt sic dicam, tum denique quia aliàs lex illa esset valde perfecta, si præcepta illa, quæ perfectissima sunt, contineret; consequens est contra Paulum vocantem legem illam infirmam, & imbecillam ad Hebr. cap. 7.

14. *Ad 1.* Ad primum responderi potest primò, Paulum ibi loqui de lege, quatenus positiua erat, & præsertim quatenus continebat præcepta cæremonialia, quę vt sic tantùm circa actus externos versabatur, & ideo appellatur lex factorum, & ad Hebr. 7. vocatur *lex mandati carnalis*: cùm autem dicimus legem illã versari circa actus internos, intelligendum est de illa quoad præcepta moralia. *Impugnatur resp.* Hæc verò responsio non placet, primò quia Paulus cùm dicit, legem non iustificare, non tantùm cæremonialem, sed etiam moralem complectitur: nam præceptum illud, *Non concupisces*, morale est, & tamen loquitur de lege, vt illud comprehendit, vt patet ad Roman. 7. Item ratio Paul. ad Galat. 4. *Si ex lege iustitia; ergo gratis Christus mortuus est*, vt sit efficax ęquè procedere debet de lege morali, ac de cæremoniali, vt per se constat, & notauit Augustin. de spirit. & liter. ca. 14 *Secundò.* Secundò non placet illa responsio, quia etiam lex illa vt erat positiua interdum versabatur circa internos actus, vt de præcepto festi expiationis suprà ostendimus. Licèt enim verum sit, præceptum illud solùm quoad determinationem temporis fuisse positiuum, & illam determinationem coniunctam fuisse cum exteriori celebratione diei festi, nihilominus actus ille internus non erat per se coniunctus cum tali celebritate, *Vera resp.* sed solùm, quia directè præcipiebatur. Dico ergo, legem illam vocati factorum, sumpta denominatione à maiori parte, & præcipuè addita per illam legem. Vnde nihil obstat, quod aliquid etiam internũ præciperet. Addi etiam potest, omne opus hominis etiam internum quatenus ab ipso fit, sub factorum nomine comprehendi, vt ex dicendis constabit.

15. *Ad 2.* Ad secundam respondeo, illam differentiam à D. Thoma positam intelligendã esse de illa lege, vt positiua erat, vt sic enim comparatur cum lege gratiæ nõ vt erat moralis: nam vt sic quoad rem ipsam manet sub lege gratiæ. Deinde D. Thomas non negat, legẽ veterẽ direxisse actus internos, sed dicit, in hoc superabundare legem gratiæ, quia perfectiori modo illos dirigit. Et ad hoc adducit verba Christi Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum, & pharisęorum, non intrabitis in regnum cœlorũ.* In quo tamen aduerto, Christũ non loqui de iustitia legis, sed de obseruantia legis, quam ibi iustitiam vocat, vt *Maldon.* rectè ibi Maldonat. aduertit. Vnde sensus est, nisi legem seruetis meliùs, quàm scribæ, & pharisæi, nõ intrabitis in regnum cœlorum: nam pharisæi in exterioribus legem seruabant, non interiùs, vt colligitur ex Matth. 23. ergo perfecta obseruatio illius legis, etiam interiorem rectitudinẽ postulabat. Et in hoc sensu dixit Gloss. ibi, illud, *nisi abundauerit*, referendum esse ad intellectum pharisæorum, non ad continentiam legis, & ita iuxta hunc sensum potiùs ex illo loco confirmatur nostra assertio. Deinde aduerto ex Augustin. 19. contra Faust. c. 23. & 28. ea, quæ addit Christus ad augendam iustitiam legis magna ex parte fuisse contenta in ipsa lege, licèt vel non fuerint intellecta, vel non obseruata à pharisæis, & *August.*

A inter hæc fortasse vnũ erat quòd lex cohiberet manum, non animũ. Alia verò pertinentia ad maiorem perfectionem nõ tantùm in actibus internis, sed etiã in externis constant. *Alia resp.* Denique potest illa differentia intelligi de lege non vt præcipiente, sed vt operante; vtraque enim lex diuina vt præcipiens versatur circa actus internos, & externos: lex autem vetus solùm per se quasi cogebat ad exteriores actus, per pœnas, & comminationes, quæ animũ non inducũt: lex autem noua per spiritum gratiæ animũ inducit.

Ad tertium respondeo in rigore falsam esse sen- 16. tentiam illius auctoris: nam sine dubio lex illa non *Ad 3.* solùm vetabat mala opera, sed etiam prauum animũ, vel inordinatã concupiscentiam, vt ex Paulo, & ex verbis legis constat. Item nõ solùm vetabat mala, sed etiam præcipiebat opera iusta. Vnde certum est, B quòd qui ex vera fide legem illam seruaret, non solũ non esset malus, sed etiam esset iustus. Imò intelligi non potest, quod ille auctor distinguit inter innocentem, & iustum, dicens, *Qui abstinet se à malis esse innocentem, non tamen fore iustum, nisi opus iustitiæ faciat.* At certè apud Deum nemo est innocens, nisi iustus: nam si opus iustitiæ non est necessarium, sicut potest esse innocens qui illud non facit, ita etiam iustus, quòd si opus iustitiæ necessarium sit, qui illud non fecerit, nec iustus, nec innocens erit, quia non abstinebit ab omni malo, saltem omissionis. Deniq; intelligi non potest alia distinctio, quam adhibet inter viuere, & esse iustum; non enim loquitur de vita corporali, adducit enim verba Christi Luc. 10. *Hæc fac, & viues*, & ponderat, non dixisse, *Et eris iustus*, C quod certè ineptissimum est. Non potest ergo auctor ille habere commmodam expositionem.

17. *Ad 4.* Ad quattum concedo sequelam, scilicet, præcepta Fidei, Spei, & Charitatis sub præceptis illius legis comprehendi, quam sententiam in cap. 7. latiùs tractabo, & confirmabo, & ibidem ostẽdam, inde non sequi legem illam dedisse iustitiam, aut iustificasse. Et nũc breuiter declaratur, quia longè aliud est præcipere, aliud dare. Quamuis ergo lex illa præciperet actus veræ iustitiæ, non sequitur dedisse illos, & consequenter, neque sequitur dedisse institiam, aut iustificasse, quamuis ergo illa lex præciperet fidem viuã, non dabat spiritum fidei, & viuificantem, vt instrà dicemus, & ideo non iustificabat. Ad primam ergo rationem in contrarium obiectum negatur sequela. Ad secundam rationem quidam dicunt, hæc præ- D cepta non contineri sub aliquo illorum trium membrorum, & putant esse sententiam D. Thomæ dicta q. 99. ar. 5. quia ibi significat, præceptum fidei comprehendi in Scriptura sub *testimonijs* Dei; præceptum autem spei sub *iustificationibus*. Sed veritas est, hæc omnia comprehendi sub præceptis moralibus: nam illa comprehendunt totum id, quod pertinet ad legem naturalem, siue dicantur respectu solius naturæ, siue etiam per connaturalitatem ad gratiam, vt suprà lib. 1. & 2. declaraui, & attigit hîc Caietan. quæst. 100. ar. 1. qui proinde hanc *D. Thom.* sententiam indicat. Et clariùs ibidem D. Thom. in fine articuli, vbi ait, quædam esse moralia præcepta, ad quæ iudicanda indiget ratio humana introduc- E tione diuina, per quam erudimur de diuinis. & per hoc respondet ad tertium argumentũ, quod de præcepto fidei proposuerat. Expressiùs verò in eadem q. 100. ar. 3. dicit, ad Decalogum pertinere illa præcepta, quæ statim, vel ex principiis communibus, vel ex fide diuinitùs infusa innotescunt. Denique suprà ostensum est, diuisionem præceptorum in tria illa membra esse sufficientem; cùm ergo constet, hæc præcepta non esse iudicialia, nec cæremonialia rectè sub. moralibus comprehenduntur, non vt moralia à Theologalibus distinguuntur,

sed vt

ſed vt actus liberi,& honeſti morales dicuntur. Neque obſtat , quod de iuſtificationibus dicebatur: nam omnium præceptorum obſeruationes poſſunt dici iuſtificationes, quia generalem iuſtitiam includunt,vt notauit D. Thomas dicta quæſt. 100. art. 2. ad 1.& eadem ratione omnia præcepta legis,quatenus in diuina reuelatione nitebantur , teſtimonia dici poſſunt. Vnde illæ duæ voces generales ſunt, vt ex Pſalm. etiam 118. non obſcurè colligitur , & ideo non excludunt ſufficientiam partitionis præceptorum per illa tria membra. Tertia verò ratio petebat, vt aliquid diceremus de perfectione , vel imperfectione illius legis. Sed hoc dicetur melùs in cap. 6. & ideo breuiter dico ex Auguſtino contra Adimantum Manichæum, legem illam, licèt actus valde perfectos præciperet , dici imperfectam , quia vires ad illos exequendos non præſtabat.

Aug.

Quo ſenſu lex vetus imperfecta ſit dicenda.

18. Dico tertiò : Materia legis veteris comprehendebat omnes actus externos neceſſarios ad honeſtatem morum, tam naturalem, quàm cæremonialem, ſeu religioſam, quàm etiam politicam , ſeu ciuilem. Hæc aſſertio manifeſta eſt ex dictis capite præcedenti de triplici ordine præceptorum; per quæ tres partes huius materiæ præcipuè diſtinguuntur:poſita autem nunc eſt, vt amplitudo illius materiæ , & numerus, vel ordo præceptorum ſub ſingulis membris contentorum magis explicetur. Aduertendum ergo eſt,materiam alicuius præcepti duobus modis poſſe eſſe neceſſariam ad honeſtatem morum. Primò ſecundùm ſe, & prout præintelligitur ad præceptum. Secundò vt conſequens ad præceptum,eiúſque obligationem.In aſſertione igitur indifferenter, ſeu generatim ſumitur hæc materia:nam vtramque materiam, ſeu actus ad illam pertinentes lex illa comprehendebat. Diuerſo tamen modo:nam lex illa ſecundùm moralia præcepta verſabatur in materia per ſe neceſſaria ad honeſtatem morum. Vnde quoad hanc partem materia illa non erat propria legis veteris, ſed quaſi accepta, vel mutuata à lege naturali: præcepta autem cæremonialia,& iudicialia ex genere ſuo verſabantur in materia non neceſſaria de ſe: per ipſa autem præcepta fiebat neceſſaria ad morum honeſtatem. Vnde generalìus loquendo poſſent omnia illa præcepta vocari moralia, quia re vera rectitudinem moralem conſtituebant, tamen per antonomaſiam vſurpatum eſt nomen præceptorum moralium ad illa, quæ ex natura ſua talia ſunt ſignificanda.

Quos actus externos legis veteris materia comprehendebat.

Materia alicuius præcepti duplicitèr ad honeſtatē morum neceſſaria.

19. Circa priorem ergo materiam inquiri poteſt,quid neceſſe fuerit de operibus illis dari diuinam legem poſitiuam,cùm naturalis lex ad illa obliget.Imò videtur eſſe repugnantia, quòd lex diuina poſitiua ſit in tali materia,cùm de eadem data ſit lex naturalis, quæ diuina etiam eſt. Accedit,quòd lex circa talem materiam datur à Deo,prout eſt auctor naturæ; hæc verò lex eſt à Deo,vt auctore gratiæ , vt ſuprà diximus. Sed nihilominus negari non poteſt, quin lex vetus,vt à Deo data eſt,præcipuè comprehendat totam materiam legis naturalis ; id enim manifeſtè conſtat ex Exod. 20. & 31.& Deuteronom. 9.& ex Paulo ad Roman. 2. vſque ad 7.& explicat latè D. Thomas dicta quæſt. 99.art.2.& quæſt.100. art.1. & ſequentibus. Ratio autem,ſeu neceſſitas fuit,quia ratio humana valde erat obſcurata per peccatum, etiam circa moralia,& naturalia præcepta, & ideo ait D. Thomas, *Oportuit homini in hoc ſubueniri per auctoritatem legis diuinæ,ſicut per doctrinam,& reuelationem fidei ſubuenitur homini non tantùm in his , quæ rationem ſuperant, ſed etiam in his,quæ de Deo naturaliter cognoſci poſſunt*, ad excludendum rationis humanæ errorem,qui accidebat in multis.Sic ergo non repugnat, legem diuinam poſitiuam verſari circa materiam ab eodem Deo præceptam per legem naturæ, quia ignorantia humana induxit neceſſitatem talis poſitiuæ legis , ſiue illa quoad hanc partem dicatur tàtùm declaratiua , ſiue etiam nouæ obligationis inductiua, quod poſtea videbimus. Et eadem ratione conſtat, potuiſſe Deum etiam vt auctorem gratiæ legem ferre in tali materia, tum quia ferebat illam in ordine ad finem ſupernaturalem,quia non poteſt ſupernaturalis rectitudo ſine naturali ſubſiſtere , tum etiam, quia vt auctor gratiæ adiuuat etiam naturam, ſicut & naturalia reuelat, & auxilium præbet ad bene operandum moraliter , etiam intra naturæ ordinem,vt in tractatu de Gratia,dicemus.

Reſp.

D. Thom.

Nõ repugnat legem diuinam poſitiuam verſari circa materiam ab eodem Deo præceptũ per legem naturalem.

Poteſt verò etiam è contratio interrogari, an lex illa ſecundùm præcepta moralia tantùm in materia naturali, id eſt, per ſe neceſſaria ad honeſtatem, verſetur. Et ratio dubitandi eſſe poteſt, quia tertium præceptum de ſanctificatione ſabbati poſitiuum fuit in illa lege,& tamen ponitur inter moralia, quia ponitur in Decalogo. Idem videtur eſſe de primo præcepto quoad illam partem ,*Non facies tibi ſculptile*: nam poſitiuum fuit in illa lege, & ideo ceſſauit, vt ſentit D. Thom. quæſt.100. art. 3. Dicendum nihilominus eſt,præcepta poſitiua non pertinuiſſe ad moralia,ſed ad cæremonialia,vel ad iudicialia, quod ex ratione ſufficientiæ ſuprà datæ patet, & quia aliàs omnia præcepta eſſent dicenda moralia , quia ſub generali appellatione omnia erant de moribus hominum, & obſeruatio omnium erat neceſſaria ad honeſtatem morum,ſuppoſita illa lege. Et ſi ſemel admittatur aliquod præceptum poſitiuum ſub illo membro,eadem ratio erit de reliquis omnibus. Igitur illa tantùm,quæ per ſe bona ſunt,& neceſſaria ad honeſtatem naturalem , vel infuſam dicuntur moralia.

20. *Dubium.*

D. Thom. Reſp.

Hæc autem ſic diſtinguuntur à D. Thoma : nam quædam(inquit)adeò ſunt per ſe nota, & generalia, vt ſine vllo diſcurſu ab omnibus ſciantur per lumen naturæ,aut fidei, quædam ſunt concluſiones proximæ,quæ facili diſcurſu ex illis principiis colliguntur, alia ſunt vt concluſiones remotæ , quæ maiori ſapientia indigent, vt cognoſcantur. Prima dicuntur præambula ad Decalogum, poſtrema illationes, ſeu corollaria ex illo. Media verò dicuntur propriè, & formaliter præcepta Decalogi, vt conſtat ex Deut. 4. vbi dicuntur decem verba, tamen virtute continent multa alia, vel antecedenter, vel conſequenter,vt dixi ,& latè exponit D. Thomas tota ferè quæſt. 100. Circa quam quæſtionem ſolent ab expoſitoribus diſputari ferè illa omnia, quæ nos ſuprà libr. 2. de lege naturali, diſſeruimus, quia ad illum locum propriè pertinebant, & hìc repetenda non ſunt. De obligatione autem illorum præceptorum, vt ſpecialiter in lege veteri data ſunt,dicam in cap. 6.

21. *Diſtinctio D Thomæ de præceptis moralibus.*

Deut. 4.

D. Thom.

Vt autem ſatisfaciamus rationi dubitandi , oportet aduertere,differentiam eſſe inter auctores. Nam multi diſtinguunt quatuor præcepta erga Deum , & ſex tantùm erga proximum,confundentes duo vltima in vnum negatiuum,*Non concupiſces*.Et hoc ſupponit Hieron.ad Epheſ.6.cùm ait,Præceptum honorandi parentes eſſe quintum Decalogi. Numerario autem quatuor priorum præceptorum non vno modo fit.Nam Origen.hom.8. in Exod. quem ſequitur Burgen.diſtinguit primum in duo negatiua, *Non habebis deos alienos.* &, *Non facies tibi ſculptile.* Hieronym. autem Oſeæ 10. quem ſequitur Rupertus lib. 3. in Exod. cap. 32. diſtinguunt aliter illud primum in duo,vnum ſcilicet,affirmatiuum , *Ego ſum Dominus Deus tuus.* & aliud negatiuum comprehendens illæ duo,quæ diſtinguit Origen.Heſich.autem Leuit. 26.vt refert D.Thom.quæſt.100.art.4. coniungendo dictas opiniones, diſtinguit primum præceptum in tria,

22. *Differentia inter Doctores notanda. De ordine Decalogi.*

Hieron.

Orig.

Rupert.

Origen. D.Thom.

tria, vnum affirmatiuum, & duo negatiua, & consequenter excludit à Decalogo tertium præceptum de obseruatione sabbati, quia positiuum est. Et ita respondet priori parti rationis dubitandi, non tamen satisfacit posteriori.

23. *Quid de dictis sententiis sentiendum.*

Vnde nulla ex his sententiis satisfacit omnibus difficultatibus occurrentibus. Et in primis tertia non consequenter loquitur: nam eadem ratione excludere deberet à Decalogo aliud negatiuum, *Non facies tibi sculptile.* Nam quatenus distingui posset ab alio, *Non habebis deos alienos*, positiuum est, & cæremoniale, vt notauit D. Thom. dicta quæst. art. 7. ad 2. Et præterea tertium præceptum de sanctificatione sabbati tam expresè dicitur in Exod. 20. fuisse scriptum in tabulis, vt non possit absolutè reiici à Decalogo. Et deinde contra dictas opiniones obstat, quia duo vltima præcepta in secunda tabula vt distincta ponuntur, & habent materias diuersarum rationum, & virtutum.

24. *Augustin. D. Thom.*

Et ideo præualuit opinio Augustin. lib. de decem chord. cap. 5. & per totum, & q. 71. in Exod. quem sequitur D. Thom. in præsenti, & 2. 2. quæst. 122. & communiter Scholastici, & ferè à tota Ecclesia recepta est, quæ distinguit septem præcepta erga proximum, & consequenter tria tantùm erga Deum. Nam in primo verba illa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, non sunt præceptiua, sed præsuppositiua, vt sic dicã, potestatis Dei ad ferendam legem. Et deinde si aliquod præceptum continent, est de vnitate Dei, quod includit negationem plurium deorum, quam explicant alia verba, *Non habebis deos alienos.* illa verò, *Non facies tibi sculptibile.* Si intelligantur de prohibitione idoli ad hunc finem, vt colatur pro Deo, non distinguitur à priori negatione, & ita est præceptum morale, vt exposuit D. Thomas ar. 4. Si autem exponantur de absoluta prohibitione imaginum Dei, est cæremoniale, & non morale, vt D. Thomas exposuit, & reducitur ad primum præceptum, vt circunstantia eius. Similiter dicendum est de tertio; quatenus enim præcipit, vt aliquod tempus cultui Dei dicetur, naturale est, & morale; quatenus verò determinabat talem diem, fuit cæremoniale, & cessauit, vt exposuit D. Thomas eadem quæst. art. 3. ad 2. Vnde concluditur, in Decalogo prout scriptum fuit in lapidibus, aliquid cæremoniale fuisse admixtum, non verò sequitur præceptum aliquod positiuum ad moralia pertinere. Cur autem in illo tertio præcepto specialiter fuerit aliquid figurale additum, tractat Augustin. lib. de ritib. Eccles. cap. 11. & 12. aliàs Epist. 119. ad Ianuar. & rationem mysticam reddit, scilicet, per sabbatum significari æternam requiem, & tertium illud præceptum Spiritui sancto attribui, qui est amor, & ideo ad excitandum amorem, quoad requiem tendimus, factam esse in illo tertio præcepto sabbati commemorationem.

Augustin.

25. *Aliud membrum exponitur.*

Circa aliud membrum de materia illius legis solùm necessaria, quia præcepta, dictum est in superioribus, duas habuisse partes, aliam ad Deum, aliam ad homines pertinentem: quoad vtramque ergo partem fuit lex illa, & copiosè, & sufficientissimè tradita, quod breuiter in singulis comprehendi potest ex iis, quæ D. Thomas in prædictis quæstionibus latissimè tradidit. Et in primis materia cæremonialis, seu ad Deum pertinens quatuor capita complectebatur. Primum continet præcepta sacramentorum, inter quæ primum erat circuncisionis, quia ante legem incepit, & in ea tanquam eius ianua, & professio retenta est; alia verò fuerunt in ipsa addita, vt agni paschalis, consecrationis Pontificis, &c. de quibus ex professo tractatur in 3. tom. tertiæ partis, tam disputando de Sacramentis in genere, quàm de Baptismo, & Circuncisione in particulari. Secundum caput est de Sacrificiis, quæ ex parte rerum materialium, quæ offerebantur, erant multiplicia. Formalis verò distinctio illorum ex fine sumenda est. Nam quoddam erat, *holocaustum*, in recognitionem diuinæ maiestatis. Aliud dicebatur *hostia pacifica*, quæ ad impetrandum noua beneficia, vel ad agendas gratias pro iam susceptis mactabatur. Aliud denique dicebatur *sacrificium pro peccato*, quia in eius expiationem, & satisfactionem aliquam immolabatur, de quo toto genere sacrificiorum, & quomodo omnes illæ rationes in vno sacrificio Eucharistiæ contineantur, disputatur eodem tom. 3. ad finem. Et præterea de illis sacrificiis vltra D. Thomam hîc, & Origen. Abulens. & alios in Leuiticum, & Philonem lib. de sacrificiis, videri potest Riber. tract. de Templ. lib. 4. & Azor. tom. 1. lib. 6. à cap. 25. per plura. Tertium caput continet sacra, id est, templum, altare, & omnia vasa ad diuinum cultum instituta, de quibus omnibus latè Riber. in dicto tract. lib. 1. & 2. & ad eum ordinem pertinent, festiuitates, & sabbata, de quibus idem auctor lib. 5. & breuiter comprehendit Tolet. in cap. 7. in Ioan & Azor suprà cap. 31. & sequentib. Solùm aduerto in littera D. Thomas q. 102. art. 4. ad 6. haberi, Propitiatorium fuisse lapideam tabulam. Existimo tamen errorem irrepsisse in textu. Nam constat Exod. 25. fuisse tabulam auream, quod D. Thom. non ignorauit, sed id scripsit ad Hebr. 9. lect. 2. Quartum caput continet obseruantias peculiares illius populi, vt erant specialia ieiunia cibi prohibiti, & similia, de quibus videri potest suprà art. 6.

Holocaustum quid. *Hostia pacifica.* *Sacrificium pro peccato.* *D. Thom.* *Origen.* *Tertium.* *Philo.* *Riber.* *Tolet.* *Azor.* *Quartum.*

Materia cæremonialis 4. Complectebatur. Primum.

Secundum.

26. *Materia iudicialis alia 4. continebat. D. Thom. Primum. Secundum. Tertium.*

Simili modo altera pars illius materiæ, quæ iudicialis, vel quasi politica dici potest, ad quatuor etiam capita reuocatur ex D. Thoma suprà, & ferè tota quæst. 104. Quædam enim leges constituebant ordinem seruandum inter Principem, & populum adinuicem. Aliæ statuebant de moribus totius populi, & singulorum membrorum eius, tam in ordine ad communitatem, quàm inter se, vt in iudiciis, contractibus, &c. Aliæ dabantur de rebus seruandis in singulis familiis, vt inter dominos & seruos, parentes & filios, virum & vxorem, & huc spectabant leges matrimonij, quod tunc erat contractus humanus, & non Sacramentum propriè dictum, & ideo præcepta ad illud spectantia inter iudicialia numerantur. Denique vltimum caput continebant leges pertinentes ad extraneos, id est, ad hospites, seu peregrinos, & huc spectabant leges de bello ferendo, aut vitãdo cum cæteris exteris nationibus, & de cõiugiis, & aliis cõtractibus cum eis ineũdis, de quibus videri potest Azor suprà à cap. 4. Vnde factum est, vt præcepta illius legis in magno numero multiplicata fuerint, fuisse enim sexcenta, & tredecim dixit Guilielm. Parisi. lib. de fide, & leg. & sequitur Abul. Deuter. 27. q. 1. & Burgen. in scrutin. 1. p. d. 8. c. 9. Galatin. autem aliter illa numerat, quod nunc expendere necessarium non est.

Quartum. *Præcepta legis veteris fuisse 613. Guil. Pari. Abulens. Deuter. 27. Burg. Galatin.*

27. *Materia legis veteris quadam tantum de consilio comprehendebat. Vide dicta in lib. 1.*

Dico quartò: Materia legis veteris generaliter sumpta aliqua comprehendebat, quæ non cadebant sub rigoroso præcepto, sed sub consilio. Ad intelligendam hanc assertionem supponendum est, nomen legis, collectiuè sumptum, significare in rigore collectionem præceptorum ad aliquem statum, seu communitatem pertinentium; interdum verò latiùs sumi, vt comprehendat totam aliquam viuendi rationem, in qua multa alia præter præcepta continentur, vt lex Euangelica absolutè dicta comprehendere dicitur consilia Euangelica, & sacramenta omnia, quamuis non de omnibus præcepta diuina data sint. Loquendo ergo hoc posteriori modo de lege veteri, dicimus, eius materiam extendi etiam ad aliqua consilia. Et videtur posse sumi ex illo Deuter. 11. *Ama Dominum*

Dominum Deum tuum, & obserua præcepta eius, & cæremonias, iudicia, atque mandata omni tempore, vbi per *præcepta*, intelliguntur moralia, vt suprà dixi, & adduntur illis mandata præter cæremonias, & iudicia; ergo illa mandata non sunt præcepta moralia, cæremonialia, aut iudicialia, quia ab omnibus distinguũtur; ergo sunt consilia. Patet consequentia, quia non potest cogitari medium inter illa duo, & quia vox, *mandatum*, interdum ita accipitur, vt notaui 1. tom. 3. part. disp. 43. sect. 1. & 3. Et huic expositioni, & sententiæ videtur fauere D. Thom. 1. 2. q. 99. ar. 5. Sentit enim ea vocari mandata in illa lege, *Quæ erant præcepta, vel prohibita, non vt simpliciter debita, sed propter melius*. De quibus ait, *Vocari mandata, quia quandam inductionẽ habẽt, ac persuasionem*. Et adducit Hieron. in Proœmio ad Marcum, distinguentem mandatum à præcepto. Vnde cũ D. Thoma priùs dicit, Hæc eadem, quæ vocantur mandata, fuisse præcepta, vel prohibita, latè videtur vti iis verbis, quatenus includunt omnem inductionem, & persuasionem, alioqui mandata confunderet cum præceptis in iisdem verbis, in quibus vult illa distinguere. Item cùm ait ea, quæ mandantur, tantùm esse ad melius esse, intelligendum videtur non solùm ante mandatum, sed etiam post illud, alioqui iam illud esset rigorosum præceptum cęremoniale, vel iudiciale, relinquitur ergo vt tale mandatum sit consilium.

D. Thom. *D. Hieron.*

28. *Perpenditur vis rationis propositæ.*

Sed licèt hæc probatio probabilis sit, non tamen cogit, quia D. Thom. nõ persistit in illa expositione; addit enim per mandata posse intelligi in loco Deuteronomij nõ leges datas à Deo per seipsum, sed datas per homines, *Vt verbum ipsum*, inquit, *præsefert*. Et ita in illo loco præcepta dicentur tantùm decem Decalogi, mandata verò alia moralia, quæ per Moysem data, vel explicata sunt. Quæ expositio est probabilis. Alia etiam esse potest, vt per mandata non intelligantur leges diuinæ, sed præcepta, quæ per homines, Dei ministros dari contingeret *omni tempore*, vt ibi dicitur, & annumerari potuerunt cum legibus Dei, quia lex ipsa præcipiebat obedire Pontificibus, & ministris Dei. Accedit, quòd vox, *mandatum*, nunquam propriè significat consilium, neque in hac significatione vsurpata inuenietur in Scriptura. Imò tota lex vocatur mandatum, Malach. 2. & tota lex vocatur lex mandatorum ad Ephes. 2. Nec D. Hieronym. in citato loco distinguit mandatum à præcepto in illo sensu, quia in exemplum mandati affert verba Christi, *Mandatum nouum do nobis, vt diligatis inuicem*, quod est rigorosum præceptũ. Vnde nomine mandati videtur intelligere præceptũ affirmatiuum faciendi aliquod bonũ; nomen verò præcepti accõmodat ad negatiuũ, *quale est*, inquit, *diuertere à malo*.

Alia expositio. *D. Hieron.* *Iohan. 13.*

29. *Conclusio proposita defenditur. D. Thom.*

Nihilominus conclusionem positã censeo veram, & satis consentaneam menti D. Thomæ. Potestque declarari, & probari inductione quadam & accõmodatione ad dicta tria membra præceptorum. Nam in primis in illa lege fuerunt inst; tuta aliqua sactificia, quæ non præcipiebantur, sed voluntariè offerebantur, iuxta illud Psal. 118. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine*. quod ita ibi interpretatur Chrysost. De illis ergo sacrificiis possumus dicere, datum esse consilium, non præceptum. Deinde de votis dabantur consilia in illa lege, iuxta illud Psal. *Vouete, & reddite*: nam licèt secunda pars cõtineat præceptum naturale, prior continet consilium. Quod generatim sumptum potest dici consilium morale, tamen ex parte materiæ poterat esse cęremoniale, quia etiã consulebantur vota de aliquibus sactificiis, vel oblationibus voluntariis illius legis, quæ *dona* dicebantur, multa etiã in illa lege disponebãtur circa obseruationem, vel commutationem votorum, quæ propriè erant cæremonialia, & interdum continebant præceptum, aliquando verò permissionem, seu concessionem, vel etiam consilium. Denique id, quod D. Thom. suprà asserit ex 22. Exodi, *Si pignus acceperis vestimentum à proximo tuo, ante solis occasum reddes ei*, videtur non fuisse rigorosum præceptum, sed monitionem, aut inductionem, nisi in casu, in quo vestimentum esset proximo omnino necessarium, tunc enim videtur fuisse charitatis præceptum in ipsa lege significatum: extra illum ergo casum erat consilium, vt D. Thomas indicat, potéstque dici consilium iudiciale. Atque ad hunc modum poterunt in illa lege alia consilia intelligi, & explicari iuxta exigentiam materiæ, & verborum.

Chrysost.

Hîc verò occurrebat iterum difficultas de imperfectione illius legis: nam amplecti, & suadere non tantùm præcepta, sed etiam consilia, videtur illius legis imperfectionem superare. Sed quia de modo imperfectionis illius legis dicturi sumus infrà, respondeo breuiter, consilium absolutè dictum latiùs patere, quàm consilium perfectionis, quod ad statum perfectionis constituendum ordinatur. In illa ergo lege non fuerunt data, nec explicata consilia perfectionis; hoc enim imperfectionem eius superabat: nam si fortasse aliqui statum perfectionis professi sunt, illud non fuit ex doctrina legis, sed ex diuino instinctu. At verò inducere ad aliqua consilia, quæ in communi hominum vita, & statu exerceri possunt, non excedebat perfectionem illius legis, imò erat illi consentaneum, vt ostensum est.

30. *Dubium.* *Respondeo.*

CAPVT V.

Vtrùm lex vetus conuenienti modo, tempore, & alijs circunstantijs data fuerit.

1. *De alijs circunstantijs legis veteris.*

EXplicatis cæteris causis illius legis supereſt dicendum de forma seruata in illa lege tradenda, quæ res quãtum ad scholasticum negotium spectat, facilis est. Quia forma legis (vt sæpe in hoc opere notatum est) dicitur externum signum, quo voluntas, seu mens legislatoris manifestatur. Vnde hîc non agimus de actu ipso interno in Deo existente, qui est veluti substantialis lex, & quasi forma, & anima signi externi: nam de illo actu eadem est ratio in hac lege, quæ in omni alia, seruata proportione, ideóque applicanda est doctrina tradita in lib. 1. de Lege in communi. Agimus ergo de lege externa, & sensibili, per quam populo Israëlitico innotuit interna mens, & voluntas Dei. Diximus autem in superioribus, duo principaliter requiri in hac forma legis, scilicet, significationem externam aliquo sensibili signo factam, & publicam promulgationem cum conuenienti solemnitate toti communitati factam; vtrumque ergo in forma illius legis seruatum est: nam licèt esset diuina ex parte auctoris, dici potest humana ex parte recipientium, & ideo humano modo, seu hominibus accommodato dari, necessarium fuit, & ideo vtrumque à nobis explicandum est, simúlque circunstantias in illa lege tradenda seruatas, quatenus ad solemnitatem illius formæ pertinent, declarabimus.

2. *Forma illius legis qua.*

Circa primum dicendum est, formam illius legis fuisse verbũ sensibile ipsiusmet Dei, hominibus sufficienter significans ipsius voluntatem. Hoc constat Exodi 20. *Loquutúsque Dominus est cunctos sermones hos.* & infrà, *Cunctus autem populus videbat voces*. Vbi verbum videndi, vt notat Augustin. quæst. 72. in Exod. generaliter sumitur prout de quocumq; sensu dici solet, vel etiã prout ad mẽtem, & intelligentiam traducitur, & ita sensus erat, *videbat voces*, id est, intelligebat, quid per vocem Dei significaretur. Illud autem dictum est de lege quoad Decalogum, de

August.

cæteris verò præceptis subditur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem*, & sæpe repetuntur illa verba, *Loquutus est Dominus ad Moysem*. Neq; refert, quòd illa verba effectiuè formarẽtur immediatè ab Angelo in aëre, vel in Moysi sensibus, quia nihilominus verba illa erant dictata à Deo ipsi Angelo, & ita erãt à Deo vt à propria causa principali. Et eadem ratione non solùm data est illa lex Moysi per proprium Dei verbum, sed etiam ab ipso Moyse data est populo, ipsomet Deo verba legis dictante: sicut enim Moyses illam scripsit, ita etiam verba protulit: scripsit autem illam legem vt canonicus scriptor, dictante Spiritu sancto, vt de fide constat; ita ergo illam etiam protulit. Vnde Exodi 24. dicitur, *Venit ergo Moyses, & narrauit populo omnia verba Domini, atq; iudicia, respõditque omnis populus vna voce, omnia verba Domini, quæ loquutus est, faciemus*; & statim additur, *Scripsit autem Moyses vniuersos sermones Domini.* Vbi significatur, priùs dixisse, & postea scripsisse legem, fortasse tamen illud prius per anticipationem dictum est: nã paulo pòst subditur, *Assumensq; volumen fœderis, legit audiente populo, qui dixerunt, omnia, quæ loquutus est Dominus, faciemus.* Et Paulus ad Hebr. 9. dixit, *Lecto enim omni mandato legis à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem*, &c. vbi Riber. meritò reprehendit Erasm. quòd pro dictione *lecto*, posuerit *dicto*: nam licèt re vera dixerit, tamen ex libro dixit, vt verba Exodi ostendunt. Fieri autem potuit, vt priùs verbo retulerit, quæ acceperat, & postea ea scripserit, ac deinde iterum legerit audiente populo, quod incertum est, & verisimilis apparet priùs legem scripsisse, & postea ex scripto legisse. Vtcũque tamẽ sit, semper verbis Dei, & Spiritus sancti dictatis loquutus est.

Riber.

3. *Obiect.*

Dices, Quid ergo est, quod Paul. ad Hebr. 2. legem illam minùs perfectã esse ostendit, eo, quòd sit sermo per Angelos dictus: nam si sermo ille erat sermo ipsiusmet Dei, non variat, neque minuit dignitatem verbi, quod per Angelum, vel hominem, siue etiam per ipsum Deum proferatur, vt in simili dixit Gregor. lib. 1. Moral. cap. 1. Respondetur, quoad verbi certitudinem, & infallibilitatem, & quoad legis auctoritatem non referre, quòd per hunc, vel illum ministrum proferatur, & in hoc sensu pertinere ad magnam illius legis dignitatem, quod per verbum Dei suam voluntatem manifestantes formaliter (vt sic dicam) constituta sit. Nihilominus tamen ad maiorem quandam sermonis excellentiam accidentalem, pertinere potest persona ministri immediatè loquentis, vel quia ex proxima habitudine ad illum habet quãdam dignitatem moralem, propter quam maiorem reuerentiam meretur, quomodo Euangelij verba à Christo prolata maiori reuerentia audiuntur. Vel quia solet Rex grauiores leges per ministros maioris auctoritatis proponere, & hoc modo lex vetus, licèt fuerit verbum Dei, in hoc ipso minorem dignitatem habet, quàm lex gratiæ, vt postea videbimus.

Gregor. Resp.

4. *Petes 1. Resp.*

Interrogabis vlteriùs, quale fuerit illud verbum Dei, an prolatum, vel scriptum. Respondeo, iam ex dictis constare, vtrumque interuenisse: nam lex Decalogi priùs voce prolata est, Exodi 20. & postea digito Dei scripta est in tabulis Exod. 24. 31. & 32. de cæteris autem præceptis iam declaratum est. Vnde si quæratur an vtrumque signum, vel alterum tantùm fuerit de substantia illius legis. Respondeo breuiter, quodlibet illorum per se fuisse sufficiens, concurrentibus aliis requisitis, & attenta communi ratione legis suprà tradita. Ex dispositione autem diuina videtur fuisse necessaria scriptura ad substantiam, & obligationem illius legis, saltem vt duratura erat in tota posteritate illius populi, *donec veniret semen*, vt Paulus ait. Nam ille populus non tenebatur leges aliàs obseruare vt diuinas, & à Deo expressè traditas, nisi quæ scriptæ erant, iuxta illud Deut. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neq; auferetis ex eo, custodite mandata Domini Dei vestri*, & ideo sæpe Deus præcipit, legem illam scribi Exod. 34. & Deuter. 27. 28. & per antonomasiam lex scripta vocatur, vt sumitur ex Deuter. 30. & 31. Nihilominus tamen fieri potuit, vt populus ille, qui aderat editioni legis, statim illa obligaretur ante scripturam, sicut obligabãtur lege circuncisionis ante scripturam eius. In quo potest notari differentia inter præcepta Decalogi, & alia: nam Decalogus priùs quàm scriberetur, voce Dei sufficienter propositus est, & ideo sine dubio statim obligauit, non tantùm vt erat lex naturalis ratione fundata, sed etiã vt erat lex specialiter à Deo data, quæ hoc solo titulo obligaret, etiam eos, qui rationem talium præceptorum ignorarent. Alia verò præcepta, licèt Moysi per sermonem tradita fuerint, populo non fuêre proposita, nisi ex scripto, vt diximus, & ideo antequam scriberentur, non habuerunt plenam, & consummatam rationem legis.

Secundò. Resp.

Differentia inter præcepta Decalogi, & alia.

Denique circa hanc formam, quatenus per voces edita est, nihil adnotãdum occurrit, præter superiùs dicta de ministerio hominis, vel Angeli in illis verbis formandis. Quatenus verò scripta est, sufficit etiã dicere, consulendam esse veterem scripturam, præsertim in Exodo, Leuit. & Deuteron. nam in illis tota forma illius legis, & singulorum præceptorum eius latissimè describitur, præsertim quæ ad cæremonialia, & iudicialia spectant, & ideo solùm opottet, verba Scripturæ expendere: nam in illius sensu substantia illius legis consistit. Quoniam verò de præceptis Decalogi specialiter dicitur fuisse in duabus tabulis lapideis scripta, & Scriptura non declaret, quomodo fuerint distributa, ideo aliquid de hoc dicere necessarium est: nam ad formam illius legis aliquo modo spectat. Aliqui ergo dixerunt, in singulis earum fuisse quinque præcepta scripta. Quod tradit Ioseph. 3. Antiquit. ca. 6. Et Philo lib. Decalog. & Hugo Cardinal. Exod. 20. & sequitur Sot. lib. 2. de Iustit. q. 3. ar. 4. Alij verò putant, in vna tabula fuisse tantùm præcepta pertinentia ad Deum, in alia verò pertinẽtia ad proximum. Quod sentit August. quæst. 71. in Exod. & quæst. 7. in lib. quæst. vtriusq; testam. & lib. de decem chordis, cap. 6. Et hoc sequitur Abulens. in cap. 20. Exod. q. 2. & Burgen. in cap. 32. Exodi, addit. 4. Inter quas sententias difficile est ferre iudicium, quia auctores harũ opinionũ non viderunt tabulas scriptas, vt possint de illis ferre testimonium. Et scriptura non explicat modum partitionis, nec firma ratione, aut traditione certa ostendi potest. Si tamen coniectura vtendum est, posterior est præferenda, quia decuit, vt præcepta ad Deũ pertinentia separatim, & in prima tabula traderentur. Et ita vsus obtinuit, vt illa dicantur præcepta primæ tabulæ; & alia secundæ, vt patet ex D. Thoma q. 100. ar. 4. & 5. Magist. cum Doctoribus in 3. d. 37. & aliis communiter.

De ordine & numero Decalogi in tabulis scripti.

1. *Sententia Ioseph. Philo. Hug. Sot.*

2. *Sententia August.*

Abul. Burg.

2. *Opinio. præferenda.*

D. Thom.

Circa alteram partem illius formæ, quæ est promulgatio, distinguere oportet Decalogum à reliqua parte legis: nã solemnis promulgatio Decalogi sufficienter describitur Exod. 20. cum magnis signis terroris, & maiestatis, quibus ille populus tunc indigebat, & accommodata erant illi legi, quę timoris erat. Et quia tunc præsens aderat totus populus, pro quo tradebatur, & vox talis erat, vt à cunctis audiri posset, ideo ita fuit promulgatio sufficiens, vt nulla diuulgatio, vel temporis successio necessaria fuerit. atque ita lex illa simul edita, & promulgata est. Vnde rectè scripsit August. lib. 10. de Ciuit. cap. 13. *Cùm oporteret Dei legem in edictis Angelorum terribiliter dari, non vni homini pauciue sapientibus, sed vniuersa gent.*

6. *Circa promulgationẽ legis veteris. Distinguendum. Exod. 20.*

August.

genti, & populo ingẽti, coram eodem populo magna facta sunt in monte, vbi lex per vnũ dabatur, consticiente multitudine metuenda, ac tremenda, quæ fiebant. Non enim populus Israël sic Moysi credidit, quemadmodũ suo Lycurgo Lacedæmonij, quod à Ioue, seu Apolline leges, quas condidit, accepisset. Cùm enim lex dabatur populo, qua coli vnus iubebatur Deus, in cõspectu ipsius populi in quantum sufficere diuina prouidẽtia iudicabat, mirabilibus rerum signis, ac motibus apparebat, ad eandẽ legem dandã docentem creatori seruire creaturam. Ex quibus verbis vnusquisq; facilè colligere potest, circunstantias omnes necessarias ad sufficientem promulgationem ibi interuenisse, definitas iuxta consiliũ diuinæ sapientiæ, & voluntatis eius cum rationibus, seu cõgruentiis eiusdem voluntatis. Qui verò plura de illis signis in particulari desiderat, legat Abulensem in c. 20. Exodi q. 36. & sequentib. Post illã verò Decalogi promulgationẽ ad illius perpetuitatẽ voluit Deus, præcepta illa in lapidibus describi ministerio Angelorum ad maiorẽ illorum præceptorũ cõmendationem, vt planè colligitur ex 31. Exod. & Deuteron. 4. & 9. Postea verò Moyses iratus contra populũ propter vitulum cõflatilem confregit eas, deinceps verò ipse Moyses iussu Dei eadẽ præcepta in aliis duabus tabulis scripsit Exod. 34. Ac tandem tabulas illas intra arcam Dei posuit, vt maiori veneratione præcepta illa haberentur, vt cõstat ex 3. Reg. 8. 2. Paralipomenon 5. & ad Hebr. 9. Reliqua verò omnia præcepta legis promulgauit Moyses, ea publicè legendo coram populo, vt suprà dictum est, & illa verbo Dei scripta non quidem in arca, neque intra Sancta sanctorum, sed extra illa obseruari voluit. In quo significatum quidem est, præcepta Decalogi esse graviora, & magis necessaria, non tamen minutiora, & parui momenti, vt quidam incautè loquuntur.

Abulens.

Vide Masil. Ficin. in libro de Relig. Christ. cap. 34. & Paul Ritium in li. de Christiana verit. tract. 2. p. 3. c. 3.

Atq; ex dicta legis promulgatione, & forma eius colligi potest primò, legem illam non esse datam pro vniuerso mũdo, sed pro solo populo Israël, vt tradit diuus Thomas, quæst. 98. art. 4. & sumitur apertè ex forma eiusdem legis Exodi 19. 20. & sequẽtibus, vbi ad illum populum solũ sermo legis dirigitur, & Deuteron. 1. *Hæc sunt verba, quæ loquutus est Moyses ad omnem Israël,* & cap. 5. *Audi Israel,* &c. & infrà, *Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb.* Deinde lex illa soli illi populo promulgata est, tantúmq; præcipiebat eis, quibus dabatur, vt eam docerent filios suos, ac nepotes. vt dicitur Deuter. 4. Deniq, pactum circuncisionis, & præceptum eius cum solo Abraham initum est, & pro illius posteritate traditum, Genes. 17. illa autem lex circunciſionem supponebat, vt constat ex 12. Exodi, vbi sermo specialiter est de religione Phase: eadem autem ratio est de tota lege, vt constat ex Paulo ad Galat. 5. Vnde idem ad Roman. 3 interrogãs, *Quæ vtilitas circuncisionis?* Respondet, *multum per omnem modum, quia credita sunt illis eloquia Dei.* Ac denique ad Rom. 9. inter prærogatiuas Iudæorũ ponit, quod eorum fuit legislatio. Ratio autẽ, ob quã lex illa data est particulari populo, & non omnibus hominibus, reddi potest primò, quia illa non est data vt simpliciter necessaria ad salutem: nam sine illa potuerunt homines saluari ante illã, & Gentiles, illa durante, & licèt posset esse vtilis, non cogitur Deus eadẽ media vtilia omnibus cõferre, & multo minùs eadẽ præcepta omnibus tradere.

7. Lex vetus cui populo data. D. Thom.

Deinde data est illi populo potiùs, quàm aliis, nõ propter iustitias eius, *Cùm populus esset duræ cervicis,* vt dicitur Deuter. 9. sed ex diuina electione, iuxta illud Psal. 149. *Quia beneplacitũ est Domino in populo suo,* & illud Psal. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis,* idémque latè sumitur ex Deuteron. 4. & Exodi. 19. *Si audieritis vocẽ meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea est enim omnis terra.* Quæ verba supponũt electionem, & vocationem gratuitam, & ad executionem, seu durationem effectus conditionem requirunt. Ratio autem inde sumi potest, quia ex illo populo erat Christus nasciturus, in cuius honorem Deus voluit specialiter disponere illum populum, mediante lege, vt suprà dictum est, & ita electio ad illã legem supponit aliã electionem Abrahæ, vt esset Christi progenitor, quæ gratuita fuit, & non ex meritis eius, licèt illa electione supposita, & gratis recepta prima vocatione ad fidem, per illam potuerit mereri de congruo, vt Christus ex se nasceretur, & consequenter dispositionem suæ posteritatis conuenientem ad illum finem ex ordine diuinæ prouidentiæ, iuxta illud Genes. 22. *Quia fecisti rem hanc,* &c. *Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli,* &c. de quo videri possunt dicta in 1. tom. 3. part. dispu. 10. sect. 6.

8. Cur illi populo data lex vetus.

Aduertendum est autem, licèt lex illa non fuerit gentibus imposita, nihilominus voluntariè potuisse illam amplecti, idq; duobus modis. Primò per imitationem, acceptãdo, v.g. in suis regnis, vel rebuspublicis, & in eis similes leges statuendo, hoc enim nec per se malũ erat, nec prohibitum. Tunc autem leges illæ in talibus populis humanæ essent, non diuinæ, quia ibi nõ obligarent ex vi diuinæ legislationis, sed ex voluntate alicuius Principis humani, sicut nunc lex soluendi decimas in Ecclesia quoad quotam humana est, licèt in populo Israël fuerit diuina. Secũdò, poterant gentes legem illam voluntariè profiteri, assumpta priùs circuncisione, vt constat Exodi 12. tunc autem licèt legis professio esset voluntaria, postea obseruatio esset necessaria, iuxta illud Pauli ad Gal. 5. *Testificor omni homini circuncidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Et ideo Christus Dominus Matth. 23. reprehendit Pharisæos, qui summa diligentia proselytos facere procurabant, & postea illos faciebant filios gehennæ. Vbi non reprehendit priorẽ solicitudinem (sed potiùs supponit esse de se bonam, & conformẽ legi) sed reprehendit secundum, quia Gentiles factos proselytos ad obseruationem legis non iuuabant, sed potiùs suis traditionibus, & prauis exemplis corrumpebant.

9. Dupliciter gentes potuerunt legem illam accepiare.

Vltimò circa hanc legis promulgationẽ duæ circunstantiæ aduertendæ sunt, scilicet locus, & tẽpus. Nam quoad locum videtur esse aliqua diuersitas in Scriptura: nam in Exodo sæpe significatur, datã esse in monte Sina, vt patet ex c. 3. 19. & seq. & Actor. 7. in Deuter. autẽ c. 1. 5. & aliis, & 3 Reg. 8. & sæpe aliàs dicitur lex data in monte Horeb, qui etiam dicitur mons Dei. 3. Reg. 19. fortasse, quia Deus illum elegit ad ostendẽdam maiestatem suam, & tanquã curiam regni sui peculiaris ad legem suam promulgandam. In hoc tres inuenio sententias. Prima dicit illos fuisse duos montes iuxta positos in deserto Arabiæ. Ita tenet Euseb. in locis Hebraicis à Hieron. trãslatis. Et aliqui addunt illos mõtes radicibus esse cohærẽtes, & Sina esse longè altiorem, quod in Euseb. nõ inuenio explicatũ, nec ab aliis probatum. Et præterea nullus eorum explicat quomodo lex in vtroq; mõte lata dicatur: nã licèt essent propinqui, nõ potest dici simul fuisse datã legem in vtroq; loco: neq; etiã propinquitas sola sufficit, vt quod in vno fit, dicatur fieri in altero, neq; vt nomen vnius alteri tribuatur. Et ideo est 2. sentẽtia Caiet. Exod. 3. montẽ Sinai fuisse montẽ præcipuum, & montẽ vocatum Heloim: Horeb autem fuisse partem eius, & habuisse formam cuiusdam parui montis, vbi apparuit Deus Moysi in flamma rubi. Suæ autem assertionis nullam probationem adducit Caiet. Et aliunde habet difficultatem, quia ipse dicit ibi dictum esse, *Ad montem Dei Horeb,* ad designandam partem montis Sinai,

10. Duæ circunstantiæ notandæ.

1. Opinio.

Euseb.

2. Opinio. Caietan.

in qua apparuit Dominus Moysi; ergo similiter cùm Malachiæ 4. dicitur, *Mementote legis Moysi serui mei, quam mandaui ei in Horeb*, & cùm dicitur Deuter. 4. *Docebut eam filios ac nepotes tuos à die, in quo stetisti corã Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus loquutus est mihi*, &c. In his, inquam, & similibus locis Horeb designat partẽ montis Sinai, in qua data est lex; ergo non poterat esse pars illa in forma mõtis parui, quia pars illa montis Sinai, in qua Deus apparuit ad dandam legẽ erat cacumen, seu vertex totius montis, vt cõstat Exod. 19. & significatur Deut. 4. vbi etiam indicatur, partem illam fuisse eminentissimã. Propter quod alij eandem opinionẽ quoad prius membrum sequentes, scilicet, Horeb fuisse partẽ montis Sinai, dixerunt, Horeb esse velut iugum quoddam eminẽs super impositum mõtis Sina. Ita refert Pereir. Exod. 3. disp. 2. Non tamen affert probationem, & præterea habet hoc difficultatem toti huic sententiæ, & sequenti communem, quam statim proponam.

Pereir.

11. 3. *Opinio. D. Hieron.*

Est ergo tertia sententia D. Hieron. in dicto lib. de locis Hebraicis, sub verbo Horeb, vbi, relicta sententia Eusebij, sic inquit, *Mihi autem videtur, quod duplici nomine idem mons nunc Sina, nunc Horeb vocetur*, & idem sentit Ioseph. lib. 2. Antiquit. cap. 5. aliàs 12. vbi referens apparitionem Dei in rubo, quam Scriptura dicit, factam esse in monte Horeb, dicit, factam esse in monte Sina, quem celsissimum esse affirmat. Et ita hæc opinio videtur fieri valde probabilis. Habet tamen difficultatem, si c. 17. & 19. Exodi inter se conferantur: nam in 17. cap. dicitur, *Populum Israël profectum de deserto Sin, castrametatũ esse in Raphidim*, & subdit Deus infrà, *En ego stabo ibi corã te supra petram Horeb, percutiamq; petram*, &c. Vnde Hieron. in locis Hebraicis dicit, *Raphidim* fuisse locum in deserto iuxta montẽ Horeb, & ita inter mirabilia facta eiusdem montis poni solent, & apparitio in rubo, & fluxus aquarum ex petra. At verò in c. 19. additur, quòd filij Israël profecti de Raphidim peruenerunt in desertum Sinai è regione montis, qui statim vocatur mõs Sina, in quo lex fuit data. Ergo necesse est, illos montes esse distinctos, imò etiam esse satis distãtes, quandoquidẽ ab vno ad alĩ profectus est populus. Quæ ratio rectè mihi probat, Horeb nõ posse esse solum iugum eminens montis Sina. Non tamen videtur vrgere contra sententiam Hieronymi, quia licèt Horeb fuerit idem mons, qui Sina, nihilominus potuit mons ille protrahi per magnã magnitudinẽ deserti, & ita potuit populus per radices montis varias mãsiones efficere, vt idem Hieron. declarat in epist. 127. Ad Fabiolam, mansi. 8. & sequentib. Solũ ergo probat mihi illa ratio, petram Horeb, de qua fluxerunt aquæ Exod. 17. nõ fuisse in eadẽ parte eiusdem montis, in qua data est lex. Et fortè illa pars erat in formam parui montis, de qua potest verificari opinio Caietani. Nihilominus tamen verum censeo etiam illam partem montis, in qua data est lex, fuisse vocatam Horeb, quia hoc planè significat Scriptura, quoties dicit, legem datam esse in Horeb. Neq; est verisimile, loqui de eodẽ monte secundùm diuersas partes eius quando eandem legis promulgationem, & omnia signa, quæ in ea acciderunt, indifferenter describit sub nomine Horeb, & Sina. Rectè ergo Hieron. dixit, hæc fuisse duo nomina eiusdem mõtis. Veirsimiléq; est montẽ Sinai fuisse quasi nomen appellatiuũ, seu denominatiuũ à vicino deserto, quod vocabatur solitudo Sinai, Exod. 19. nomen autem Horeb fuisse propriũ, & præcipuã, ac excelsiorem partẽ eius significasse & ab illa montẽ totum mõtem Horeb, & montẽ Dei esse appellatũ. Et hoc modo facilè omnia in cõcordiã redigi possunt.

Hieron sentent. approbandi.

Omnia in concordiam redigunntur.

12. *Circa tẽpus*

Altera circunstantia promulgationis est tempus, quod certum in primis est, fuisse post multos annos à creatione mundi, & lapsum primi hominis: nam id in Scriptura euidens est. Cuius rationẽ inuestigat D. Thom. q. 98. ar. 6. Hæc verò quæstio ferè similis est alteri, quæ de incarnatione tractatur 3. p. q. 1. cur videlicet, tanto tẽpore post lapsum hominis dilata sit. Sicut enim lex intuitu Christi, & incarnationis eius, data est, ita ad illã ferendam tẽpus illud diuina sapiẽtia electũ est, quod respectu tẽporis futuræ incarnationis magis esset accommodatũ. Debuit ergo esse mediũ, seu interpositũ inter tempus creationis, & incarnationis. Nam post peccatũ hominis per multum tempus dilata est lex, vt homines lapsi fragilitatẽ naturæ suæ, & indigentiã sui status magis agnoscerent, & quia de sua scientia, & ratione præsumebant, sine lege relicti sunt, vt agnoscerẽt rationẽ naturalẽ sibi non posse sufficere: nam sibi relicta plurimũ obscurata est, & in vatios errores lapsa. Postea verò ne hoc malum nimiũ creseerer, & omnes hominũ nationes prorsus occuparet, opportuno tempore data est lex, & ad illam electa est illa gens, ex qua Christus erat nasciturus, & ita quodãmodo inchoata est tempore Abrahæ cui data est circũcisio, quia tunc ferè omnes homines idololatriæ dediti erant. Et hanc rationem illius dilationis tradit Paulus in Epist. ad Romanos à principio, vbi hac ratione dicit, per legem datam esse peccati cognitionem, & similia.

promulgatiõnis legis veteris. 1. Certum. D. Thom.

13. *Lex vetus multo tempore ante Christi aduẽtum data.*

Deinde data est etiam illa lex multo tẽpore ante Christi aduentũ, vt ab illo populo peculiari fide, & spe crederetur, & speraretur, & maiori affectu desideraretur, ac patereturac deniq, vt Christi progenitores multo ante aduentũ eius specialiter essent cultores Dei cũ tota sua progenie, seu natione. Quia verò non solũ de scientia, sed etiam de viribus suis homines gloriabantur, data est etiam illa lex, quæ præciperet, & non iuuaret, vt homines magis necessitatẽ diuinæ gratiæ, & Christi authoris eius agnoscerẽt, vt Paulus in eadẽ Epist. ad Rom. & ad Gal. prosequitur. Non est autẽ illa lex data simul cũ circuncisione quia nondũ erat sufficienter multiplicatus populus, cui lex illa danda erat, vt in superioribus tactum est. Quòd si quis inquirat, quo tempore, vel anno à creatione mundi data fuerit lex Respondeo breuiter, verisimile esse, datã esse anno 2513. à creatione mundi, vt colligimus ex computatione, quam ad incarnationis tempus declarandũ fecimus in 1. tom. 3. par. disp. 6. sect. 1. data etiã fuit 400. anno à circuncisione data Abrahæ, vt testatur Stephan. Actor. 7. vel (quod idem est) 430. annis post vocationẽ Abrahę, & egressum eius de terra sua, Genes. 12. vt sumitur ex Paul. ad Gal. 3. ita enim duo illa loca conciliantur. Deniq; data est quinquaginta diebus post exitum populi de Ægypto, vt supputat Hieron. d. Epist. 127. mansi. 12. Et de hoc puncto, seu tempore videri potest Aug. lib. 18. de Ciuit. c. 11. & 4. cont. Faust. c. 2. D. Thom. q. 98. ar. 6. & Pereir. in cap. 12. Exodi disp. 19.

Lex vetus data anno 2513. à creatione mundi.

August. D. Thom.

Vltimò tandem aduertendum est, ea, quæ de his circunstantiis diximus, intelligenda esse de illa lege, quoad præcipuã eius ferè partem, vel (vt ita dicam) quoad totum corpus illius; non verò quoad omnia, & singula præcepta eius, sic enim nõ fuerunt omnia eius præcepta in eodẽ loco, nec in eodẽ tempore data. Nã de præcepto circũcisionis iam dictũ est multò tempore fuisse datum ante legẽ, & quia datũ est, vt perpetuò in illo populo duraret, Gen. 17. necessariũ fuit veteri legi adiũgi, vt etiam ante illam latũ Exod. 12. significatũ est licèt postea etiam clariùs traditum sit Leuit. 12. Item dicto loco Exod. 12. promissum est præceptũ de celebratione Paschatis & Azymorum, & cap. 16. additũ est præceptũ de obseruatione sabbati. Post legem verò datam in mõte addita sunt ei aliqua præcepta, vt constat Numer. 27 de modo succedendi filij hæredis in hæreditate Patris, deficiente filio,

filio,&c.& in sequẽtibus capitulis adduntur aliæ leges,quæ videtur post legem,& in diuersis locis latæ.

CAPVT VI.

De effectibus veteris legis.

1. 1. *Conclusio.* DVplex effectus legis distingui potest ex dictis in superioribus,vnus per se & immediatus,qui per ipsam legem moraliter fit alius remotus, qui resultat ex opere, quo lex impletur, aut violatur: sub priori membro continetur præcipuè obligatio in conscientia, sub qua, vt in superioribus dixi, continentur quatuor effectus legis,quos Isidor.numerat, præsertim duo primi,qui sunt præcipere, & prohibere:nam tertius,qui est permittere, vel dicit potiùs ablationẽ obligationis,vel si dicat exemptionem à pœna, dicit consequẽter obligationem legis ad illam exemptionem seruandam. Et simili modo punitio, quæ est quartus effectus, quoad obligationem eius sub hoc membro comprehendi potest.Sub altero verò membro continetur in primis opus ipsum lege præceptũ, vel omissio operis prohibiti, deinde pœna imposita transgressionis præcepti, ad quam etiam præmium reducitur, denique huc etiam spectat vltimus effectus per legẽ intentus,qui est facere bonũ subditum legis. Isti ergo omnes effectus in hac lege diuina veteri cõsiderari possunt,& debent. Vnde dico primò legẽ illam habuisse illũ effectum legis,qui per se conuenit legi eo ipso, quòd vera lex est, qualis est obligatio in conscientia. Hæc assertio videtur manifesta ex dictis suprà de lege in communi. Item est etiam certa: nam per trãsgressionem illius legis incurri poterat culpa, & peccatum coram Deo, atque etiam reatus mortis æternæ; ergo lex ipsa in conscientia obligauit. Item Paulus ad Galat 5. testificatur omni homini circuncidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ; debitum autem illud potissimè ad conscientiam pertinet,vt per se notum est.De hac autem obligatione dubitari potest, quanta fuerit, id est,an fuerit sub mortali, vel veniali. Hoc verò non habet in præsenti specialem difficultatem. Nam de tota lege collectiuè sumpta non potest vna generalis regula tradi: complectebatur enim plura præcepta, quædam grauiora, & alia leuiora,& ideo secundùm diuersa præcepta vno, vel alio modo obligare poterat.Ad discernendam autem quantitatem, seu qualitatem obligationis, applicandæ sunt regulæ suprà datæ de lege humana. Nam licèt lex diuina ex dignitate præcipientis maiorẽ rationem obligandi habeat secundùm generalem rationem obedientiæ, iustitiæ,aut charitatis ad Deum,nihilominus lex etiam Dei simpliciter lata in vnaquaque materia obligat secundùm specificam rationem, & grauitatem eius, vt sumi potest ex D. Thom. quæst.100. art.2.vbi de *D.Thom.* præceptis moralibus specialiter loquitur, est autem eadem, vel maior ratio de cæteris. Vnde etiam sumitur ratio: nam in lege naturali, licèt diuina sit, ita discernitur illa duplex quantitas obligationis; ergo idem est in lege diuina positiua. In qua reperiuntur etiam specialia verba,& comminationes pœnarum, quæ expendi etiam possunt ad grauitatem obligationis discernendam.

2. *Dubium.* Secundò verò dubitari potest specialiter, an lex illa,quatenus continebat præcepta moralia, induxerit nouam obligationem in conscientia. Et ratio dubitandi est, quia illa præcepta solũ in materia necessaria versabantur, id est, in qua lex naturalis obligabat,vt suprà visum est; ergo non potuit lex diuina nouam obligationem addere. Probatur consequentia, quia vel illa obligatio esset distinctæ speciei,vel eiusdem,non primum, quia lex diuina positiua, quatenus moralis fuit, præcipiebat morales actus sub eisdem rationibus virtutum, sub quibus naturalis lex A eosdem præcipit, vt planè sentit D.Thom. dict.ar.2. & videtur per se manifestũ; ergo no potuit inducere obligationem specie distinctã.Neque etiam solo numero distinctam, quia sicut accidentia numero tantũ distincta non multiplicantur in eodẽ subiecto, ita neque obligationes eiusdem rationis multiplicantur circa eandem materiã subiectam, vt plura vota castitatis in eadẽ persona non inducunt plures obligationes.Et ita videtur hæc pars posse probabiliter defendi.Nã sicut in lege humana,ita & in lege diuina positiua distingui potest duplex lex, vna constitutiua, quæ obligationem inducit, alia declaratiua, quæ non ponit nouam obligationem, sed præexistentem declarat, & ita lex vetus quoad præcepta moralia dici potest fuisse declaratiua,non constitutiua.

B Nihilominus dicendum censeo, etiam illa præcepta de se induxisse obligationẽ in conscientia.Ratio est, quia illa fuerunt vera præcepta, & mandata; imò illa per antonomasiam solent præcepta vocari, & distingui à cæremoniis, & iudiciis,vt patet Deuter.4.& 5.ergo inducebant obligationem: nam hæc necessariò sequitur ex vi præcepti,& legis.Nam lex purè constitutiua,si de se obligationẽ non inducit, magis est pura doctrina, quã lex. Et ita lex declaratiua humana,quando non inducit nouã obligationem ad actum,saltem obligat ad sequendam illam declarationem,vt sit vera lex. Lex autem illa diuina non solùm obligat per modũ doctrinæ, seu Scripturæ sacræ,sed etiam per modum præcepti,& legis.Vnde etiam ex citatis locis manifestè ostenditur hæc ob- C ligatio,vt patet ex illis verbis.*Custodi igitur temetipsum & animam tuam solicitè,ne obliuiscaris verborũ quæ viderunt oculi tui*,&c. & c.5. *Quis det talẽ eos habere mẽtem vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea.* & infrà,*Custodite,& facite,quæ præcepit Dominus.*& infrà, *Per viam,quam præcepit Dominus Deus vester,ambulabitis,vt viuatis.* Quæ omnia potissimè ibi dicuntur ratione præceptorum moralium. Declarari præterea hoc potest,quia præcepta illa solùm quia erant præcepta illius legis, obligarent quẽcunque Israëlitam, etiamsi inuincibiliter ignoraret aliquod illorum esse de lege naturali, & è conuerso non obligarent alienigenam, etiamsi sciret data esse à Deo illi populo, si aliàs eodem modo ignoraret omnia esse de iure naturali;nam etiam nunc non desunt qui aliqua ex illis D vocent de iure gentium, & non naturali; ergo signum est præcepta illa induxisse specialem obligationem respectu illius populi.Tandem idem confirmatur,quia Iudæi violantes illam legem grauiùs peccabant,quàm Gentiles, qui solam legem naturalem violabant. Dices,illud esse verum non ratione nouæ obligationis per illa præcepta impositæ, sed quia per legem data est cognitio peccati,vt dicitur ad Roman. 3. & ex maiori cognitione aggrauatur peccatum:nã ita explicatur illud peccatum ad Roman.7.Sed licèt hic modus verus sit, non potest alius excludi: nam etiam augetur peccatum, quando multa præcepta etiam eiusdem rationis circa idem multiplicantur.Et ita communiter censent Doctores, quando lex canonica, vel ciuilis,vel in eadem materia multiplica- E tur, vel aliquid præcipit iure naturali mandatum, maiorem oriri obligationem, siue illa maior obligatio sit per aggregationem plurium obligationum, siue per augmentũ eiusdem, quod ad rem moralem parum refert.Et ita respondetur facile ad rationem in contrarium; nam illa præcepta de se possunt inducere obligationem, etiamsi non præexisteret, & augere præexistentem, & ideo non repugnat in materia alioqui necessaria ex iure naturali dari legem positiuam obligantem,siue humanam,siue diuinam.

3. *Conclusio.*

4. *An præcepta iudicialia in conscientia obligabant. Gerson.*

Tertiò potest specialiter dubitari circa præcepta iudicialia,an illa etiam in cõscientia obligarent. Nam

Nam Ioan. Gerson in tract. de vita spirit. lect. 2. in alphab. 61. sentit, præcepta iudicialia, quæ ad ciuiles mores instituendos ordinabantur, non obligasse in conscientia, sed solùm ad pœnam temporalem, maximè quando illam expressè imponunt. Fundamentum eius esse potuit, vel quia putat legem pœnalem non obligare in conscientia, sed tantùm sub reatu temporalis pœnæ, vel potiùs quia existimauit, legem humanam, vel quæ humanam in fine imitatur, non obligare in conscientia. Voco autem imitantem humanam illam, quæ licèt à Deo lata sit, propter humanum finem, id est, gubernationem humanæ reipublicæ posita est. Vnde ibidem sentit, talia præcepta iudicialia non fuisse diuina, non quia à Deo lata non sint (hoc enim negare erroneum esset) sed quia non sint data, vt homines redderent dignos vitæ æternæ. Hanc enim particulam ille auctor posuit in definitione legis diuinæ, quam sic definit, *Est signum diuinæ rationis volentis obligare creaturam rationalem ad aliquid agendum, vel non agendum, vt digna reddatur vita æterna.*

5. *Resp. affir.* Hæc verò sententia sine dubio falsa est: nam iudicialia præcepta non minùs obligabant in conscientia, siue pœnam adderent, siue non adderent, quàm cætera. Hoc videtur manifestum ex verbis legis, tum quia eisdem verbis mandari dicuntur iudicia, ac cætera, vt Deuter. 6. *Hæc sunt præcepta, & cæremoniæ, atque iudicia, quæ mandauit Dominus*, &c. tum etiam quia obseruatio præceptorum iudicialium æqualiter exigitur, & eædem comminationes fiunt non obseruantibus illa Deuteron. 4. 28. & aliis similibus locis. Probatur etiam manifesta ratione, quia illa fuerunt propria præcepta, & leges diuinæ, quantum ad formam præcipiendi, sed materia eorum etiam erat capax obligationis in conscientia, quia erat materia alicuius virtutis moralis, quæ maiori ex parte erat virtus iustitiæ, licèt interdum alia etiam esse posset; ergo nihil deerat illis præceptis ad obligandum in conscientia. Nam dicere, non habuisse Deum intentionem sic obligandi, voluntarium esset, & fictum contra vim verborum Scripturæ. Vnde fundamentum contrariæ sententiæ improbabile est: nam lex humana etiam ciuilis in conscientia obligat, etiamsi pœnam adiiciat, nisi aliud constet de mente legislatoris: ergo multo magis lex à Deo data. Vnde potiùs ex grauitate pœnæ temporalis addita in illa lege solet colligi obligatio in conscientia sub mortali, vt de pœna mortis indicat Scot. in 3. d. 40. & docet Cast. lib. 2. de leg. cap. 4. vt suprà lib. 3. notauimus. Accedit, quòd non tantùm leges iudiciales, sed etiam morales, & cæremoniales similibus pœnis sanciebantur, vt patet Leuit. 20. & sequent. & Deuter. 25. & in 28. fiunt generales comminationes temporalium pœnarum. Denique, quòd illæ leges ordinarentur ad conuenientem illius reipublicæ gubernationem, non refert, quia etiam media conuenientia ad hunc finem possunt verè, & efficaciter præcipi sub obligatione conscientiæ. Neque hic finis excludit vltimum vitæ æternæ, sed potiùs subordinatur illi: nam seruando externam iustitiam, & pacem reipublicæ, potest quis mereri vitam æternam si iustus sit, ac subinde illa dignum se reddere. Quamobrem negari non potest præcepta iudicialia fuisse diuina, non solùm ex authore, sed etiam ex fine vltimo per illa intento, vt suprà visum est. Ideóque superfluum est, addere illam particulam in definitione legis diuinæ, quia nihil Deus homini præcipit, nisi vt obediendo tandem fiat dignus vita æterna, quamuis alius proximior finis possit etiam per talem legem intendi.

Fundamentum contrarium improbabile.

6. *Dubium.* Tandem inquiri potest, an obligatio illius legis tanta fuerit, vt ad sui obseruationem in conscientia cogeret, non obstante quocunque periculo mortis.

A Sed hoc dubium eadem proportione expediendum est, quia simile suprà tractatum de lege humana. Itaque de præceptis moralibus certum est, obligare cum eo rigore, præsertim si negatiua sint, quia oppositum est intrinsecè malum. Affirmatiua autem, quia non obligant pro semper possunt interdum non obligare ratione periculi mortis. Vnde idem à fortiori dicendum esse constat de positiuis præceptis affirmatiuis diuinis, vt magis ex dicendis patebit. De negatiuis autem præceptis à Deo positis potest esse nonnullum dubium, quia obligant pro semper, & Deus potest ita obligare sine vlla exceptione propter summam authoritatem, quam in præcipiendo habet: stante autem obligatione à Deo posita, impossibile est, vt liceat contra illam agere.

De præceptis moralibus dicendum obligare sub quecunque periculo.

B Nihilominus tamen dicendum est, illam legem positiuam non obligasse per negatiua præcepta cum periculo vitæ, nisi vbi occurreret ratio vitandi contemptum diuini præcepti, aut religionis. Ita docent omnes authores suprà lib. 3. citati circa legem humanam, & specialiter de lege diuina in genere id docet Soto lib. 1. de iustit. quæst. 1. artic. 6. in fine corporis, & Adrianus quodlibet. 1. art. 3. ad 5. & quodlibet. 6. art. 2. ad 2. & in 4. quæst. 3. de Clanib. except. 8. Vbi in exemplum adducit legem Sabbati, quæ non obligauit Machabæos, ad non bellandum die Sabbati, propter periculũ vitæ, vt sumitur ex 1. Machab. 2. Ratio autem est, non quia liceret tunc propter metum agere contra obligationem à Deo positam, sed quia pro tunc cessabat obligatio. Nec refert, quòd præceptum negatiuum obliget pro semper, quia dum non prohibet rem intrinsecè malam, semper habet subintellectam conditionem, nisi interueniat sufficiens necessitas, seu periculum excusans. Quæ conditio etiam in diuinis præceptis includitur, non quia non posset Deus aliter præcipere si absoluta potestate vti velit, sed quia in ordinaria hominum gubernatione illa non vtitur per generalia præcepta, quæ secundùm regulas prudentiæ & conuenientis gubernationis tradi censentur. Et inde etiam facile probatur exceptio posita in assertione, quia agere aliquid in contemptum Dei, vel religionis, aut legis eius est intrinsecè malum, & ideo meritò conditio illa non extenditur ad talem euentum. Quod dictum etiam est de lege humana, multóque magis verum est de diuina, vt etiam confirmat aliorum Machabæorum exemplum lib. 2. cap. 7.

7. *Lex vetus positiua non obligabat cũ periculo vitæ.* *Sot. Adrian.*

C

D

Dico secundò: Permissiones aliquæ fuerunt effectus illius legis, non tamen per modum puræ permissionis, sed per modum dispensationis, vel potiùs per modum concessionis, & priuilegij. Declaratur, aduertendo, permissionem interdum latè dici de omni illo, quod non prohibetur, nec præcipitur lege, & ita D. Thom. in 4. d. 33. quæst. 2. ar. 2. quæstiunc. 2. distinguit varios modos permissionis, vnus quominus bonum permittitur, relicto meliori, sic matrimonium permittitur respectu virginitatis, & de vsu eius ait Paul. 1. ad Corinth. 7. *Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium.* Hæc autem magis est approbatio, quàm permissio. Vnde magis impropriè appellatur permissio, concessio melioris boni non præcepti: nam illud potiùs est consilium: imò neque licentia faciendi aliquid, quod per se malum non est, nec prohibitum, est propria permissio, de qua nunc loquimur. Addit etiam D. Thomas peccatum veniale permitti respectu mortalis, quia non prohibetur. Sed hoc etiam impropriè dicitur: nam peccatum veniale reuera est prohibitum, licèt cum minori rigore quàm mortale.

8. *2. Conclusio.* *D. Thom.*

E

Propria ergo permissio dicitur de quocunque malo, vel prohibito, non respectu maioris, vel minoris mali, sed respectu cohibitionis eiusdẽ mali permissi.

9. *Propria permissio.*

Permissio facti quæ.

missi. Et sic possumus distinguere duplicem permissionem, vnam facti, alteram iuris. Facti appello, quãdo sine iure aliquid statuente de facto peccatum voluntariè non cohibetur, & sic Deus dicitur permittere peccata. Iuris autem permissionem appello, quando lex aliqua permittit facere quod aliàs prohibitum erat, & hæc permissio dicitur propriè effectus legis, quia per legem introducta est. De hac ergo intelligitur assertio, quæ ex locis statim allegandis manifesta fiet. Vlteriùs enim subdistingui potest hæc permissio iutis: nam quædam est impunitatis tantùm, quam lex talis concedit ei; cui permittit peccatum, & in virtute solùm iubet, ne sic operans puniatur, vt in lib. 1. dixi. Alia verò est permissio concessiua exemptionis tollentis prohibitionem, vt sine culpa fieri possit, quod antea non poterat, vt per dispensationem, aut priuilegium fit. Dicimus ergo, permissionem, quæ est effectus legis veteris, semper esse huius vltimi ordinis.

Permissio iuris quæ.

In quo sensu procedit assertio.

Alia subdistinctio permissionis.

10. *Probatur assertio.*

Probatur primò inductione ex Scriptura iuxta expositiones, quæ probabiliores nobis videntur. Nam in primis pluralitas vxorum permissa fuit in lege veteri, vt sumitur ex Deuter. 21. ibi, *Si habuerit homo vxores duas*, &c. Non enim inuenitur lex, quæ dispositiuè, vt sic dicam, hoc permittat, sed præsuppositiuè, vt ex tenore dictorum verborum constat. Fuit enim illa permissio concessa Patribus, & traditione, ac more recepta in illo populo, & postea in lege Moysi nõ fuit prohibita, ac subinde tacitè fuit approbata, vt illis etiam verbis declaratum est. Vnde illa permissio dici potest, non esse ex lege, sed ex Patribus, sicut circuncisio, tamen sicut circuncisio numeratur inter sacramenta illius legis, ita permissionem hanc vocamus effectum illius legis, saltem retentum, seu probatum. Talis ergo fuit illa permissio in illa lege, qualis fuit in Patribus: in illis autem fuit illa permissio concessiua priuilegij auferentis prohibitionem, & culpam; ergo & in illa lege. Minot traditur ab Innocent. III. in cap. *gaudemus*, de priuileg. & est communis sententia Sanctorum, & expositorum, Matth. 19. & Augustin. lib. 1. de nupt. & concupiscen. cap. 9. & videtur indubitatum ex sanctitate antiquorum Patrum, & familiaritate, quam cum Deo habebant.

Innoc. III. c. gaudemus. August.

11. *Libellum repudij. Auctor imperfecti. D. Thom.*

Alia permissio in lege disposita fuit de libello repudij Deut. 24. quam multi explicãt de permissione impunitatis, longè tamen verisimilius mihi videtur esse intelligendum de permissione dispensatiua, seu cõcessiua, & excusante à culpa, quod tenuit Auctor imperfecti in Matth. hom. 17. & D. Thom. in 4. supra id valde probabile reputat, & videtur supponere 51. 2. q. 102. ar. 5. ad 3. & sequuntur quàm plures scholastici in 4. dist. 33. & Iurisperiti in dicto cap. *gaudemus*. & Bellarmin. lib. 1. de matrim. cap. 17. ad 14. & Maldonat. Matth. 19. & plures alij, quos refert, & sequitur Sanci. lib. 10. de matrim. disp. 1. num. 7. Ratio verò est, quia lex illa simpliciter id concedit, & nullum indicium præbet, quod illud permittat, licèt sit malum, sed absolutè vt fieri possit, vt patet ex citato loco, & ex Malach. 2. nam videtur ibi approbari matrimonium; ergo incredibile est, illam permissionem fuisse quoad solam impunitatem respectu legis, quia hoc modo constitueretur ille populus in magno periculo peccandi, cùm hoc ille non explicaretur.

Bellarm. Maldonat. Sanci.

12. Alia permissio fuit mutuandi cum vsura alienigenis, de qua eadem est disceptatio inter Doctores; mihi tamen ob eandem rationem placet sententia quæ permissionem illam explicat de concessione excusante à culpa, saltem propter donationem à Deo factam, vel quia iure belli poterant Hebræi accipere bona alienigenarum vicinorum, respectu quorum illa concessio intelligenda est. Et ita explicat expressè Ambros. in lib. de Tobia, cap. 15. quem graues Theologi, & Iuristæ sequuntur, quos refert Couar. lib. 3. variar. cap. 1. n. 7. Aliud exemplum esse potest ex lege Deuteron. 23. *Ingressus vineam proximi tui, comede vuas, quantum tibi placuerit, foras autem non efferas tecum.* Vbi priora verba non sunt præceptiua, sed permissiua, excusando nõ solùm culpam mortalem, sed etiam venialem, & maiorem licentiam dando, quàm solo iure naturæ videatur concessa. Et ratio est eadem, quæ suprà est tacta. Nam potuit Deus fructus alienæ vineæ communes facere quoad illum vsum, & per illam legem simpliciter intellectam fecisse videtur. Idémque est de alio exemplo de vsu spicarum, quod ibidem subiungitur. Denique afferri potest exemplum de sacrificij zelotypiæ Num. 5. quam inter permissiones ponit D. Thom. in 4. vbi suprà, & significat, fuisse tantũ permissionem minoris mali, quia tentare Deum, per se malum est. Sed sine dubio existimo, etiam permissionem illam fuisse concessiuam: nam posita illa lege, vti illo sacrificio, non erat tentare Deum, quia signum, quod à Deo ibi postulabatur, ab ipso erat institutum cum promissione effectus, & ita cessat diuina tentatio, iuxta dicta 3. de relig. libr. 1. cap. 2. ergo etiam cessabat ratio culpæ, quia per se loquendo, nulla alia malitia illo actu poterat inueniri.

Ambros. Couar.

D. Thom.

13. *Ex dictis infertur assertio tradita.*

Ex his ergo satis probata relinquitur assertio, quia nulla permissio occurrit in illa lege facta, quæ sit de actu malo, & prohibito, perseuerante in sua malitia post permissionem, quia semper facta permissione cessabat prohibitio, siue per propriam dispensationem, siue per mutationem materiæ, vt propriè loquendo dicendum est. Nam hoc genus permissionis tantùm habere potuit locum in aliquibus, quæ ex vi iuris naturæ non licerent, secluſa tali permissione Dei: quod autem iure naturæ non licet, non fit licitum per propriam dispensationem, sed per materiæ mutationem, vt suprà lib. 2. declaratum est; ergo ita fieri etiam potuit in dictis permissionibus, vt ex dictis etiam facilè intelligi potest. Vnde etiam sumitur optima congruentiæ ratio, quia Deus potuit illam permissionem facere cum immunitate à culpa, & verba concessionis sunt absoluta; ergo interpretandum est, ita fecisse. Probatur consequentia, tum quia beneficia Principis, & maximè summi, latissimè sunt interpretanda: illa autem permissio in illius populi commodum à Deo concedebatur, tum etiam quia ita magis expediebat ad bonum regimen, quod Deus intendebat per illas leges maiora mala vitare, tum etiam, quia hoc est maximè consentaneum legi diuinæ, etiam positiuæ, nimirum, vt nullum malum culpæ permittat positiuè (vt sic dicam) licèt negatiuè possit aliqua permittere, non iniungendo propter illa specialem pœnam huius vitæ. Et (si quis rectè consideret) ad hoc suadendum applicari facilè potest ratio quarta diui Thomæ, qua probat necessitatè legis diuinæ. 1. 2. q. 91. art. 4. & qua probat, legem diuinã dari debuisse de omnibus actibus moralibus bonis, quia necessarij sunt ad diuinam amicitiam, vt declarat q. 99. art. 2. iuncto art. 2. q. 100. nam eadem ratione non debuit lex diuina per modũ iuris permittere malum aliquod, in quo perseueret malitia diuinæ amicitiæ contraria. Vnde etiam concluditur, non solam permissionem, sed etiam opus ex illa factum posse dici effectum talis legis, quia erat opus bonum, & tale fiebat per concessionem legis, sicut opus priuilegio concessum est effectus eius. Neque contra hanc assertionem occurrunt obiectiones generales; illæ verò, quæ circa particularia exempla adducta fieri solent, & difficiles non sunt, & in propriis materiis tractantur. Addendum verò est, interdum

D. Thom.

in illa lege expressè tantùm dici, vt hoc vel illud faciens non subiaceat pœnæ, vt patet Exod. 21. &c. & tunc clarum est, solùm quoad impunitatem actum permitti.

14. *Lex vetus habet effectus pœnales.*

Dico tertiò: Lex vetus habet etiam effectus pœnales, seu pœnatum. Hæc assertio per se nota est, quia magna ex parte lex illa pœnalis erat, passim enim in ea legimus, *qui hoc fecerit, morte moriatur*, vel, *delebitur de populo suo*, vel, *dentem pro dente*, *& similia*; erant ergo illæ leges pœnales, non puræ, sed mistæ, seu habentes simul vim directiuam, vt dictum est. Ratio autem, propter quam comminationes pœnarum additæ sunt in illa lege, est illa communis, quòd pœnæ necessariæ sunt, præsertim propter illos, qui sunt proni ad malum, vt ait Aristot. lib. 10. Ethic cap. vlt. ille autem populus erat valde imperfectus, & pronus ad malum, & ideo maximè induci debuit comminationibus pœnarum. Quæ propter hanc causam fuerunt in illa lege, & multiplices, & grauissimæ, ac propterea vocatur illa lex timoris, & seruitutis, quia per comminationes pœnarum, magis quàm per amorem inducebat ad sui obseruationem. Vnde è conuerso in transgressoribus erat causa punitionis: sic enim pœna est effectus legis pœnalis, quamuis non semper eodem modo. Nam, vt in lib. 4. diximus, lex interdum pœnam ipsam per se exequitur, & tunc dici potest causa per se, & proxima ipsius pœnæ; aliquãdo verò solùm taxat, & designat pœnam imponendam, & tunc immediatè facit obnoxium pœnæ transgressorem legis: remotè autem, & quasi consequẽter est causa ipsiusmet pœnæ, quã iudex, vel executor imponit, vel proximè efficit.

Arist.

15.

Possumus ergo hæc duo genera legum pœnalium in veteri lege distinguere: nam quædam imponebant pœnam ferendam, vel exequendam per hominem; aliæ verò per sese illam faciebant, vel imponebant. In priori ordine pono, omnes leges imponentes pœnam corporalem signis. Leuit. 21. Lapidationis, Leuit. 24. verberum, Deut. 25. siue pœna talionis, Exod. 21. Certum est enim has leges non obligare in conscientia ad pœnæ solutionem ante condemnationem. Nã considerando verba legis videtur res clara, omnes illas pœnas fuisse impositas in ordine ad sententias iudicum, vt patet Exod. 21. cum similibus. Item in his corporalibus pœnis idem est manifestum, vel per se præsumptum, vbi aliud euidenter non constiterit de voluntate, & præcepto Dei, quod in illa lege ostendi non potest. De pecuniariis verò pœnis posset quis dubitare, vt quando lex præcipit restituere duplum, triplum, vel quadruplum, vt Exod. 22. nam verbum *restituat*, indicat obligationem in conscientia. Sed nihilominus verius existimo, quidquid ibi haber rationem pœnæ designari in ordine ad sententiam iudicis, & antea non obligare, quia verba non habent maiorem vim, & mitiori modo explicanda sunt, & ita procedunt rationes aliæ factæ de legibus humanis. Dico autem, *quidquid habet rationem pœnæ*, quia id, quod ad restitutionem rei ablatæ, vel recompensationem damni facti pertinebat, ex naturali obligatione, statim restituendum erat, vt per se constat. Et hac ratione probabile est, legem Exod. 21. vt dominus seruum, vel ancillam percutiens, oculum aut dentes excluderet, illum liberum dimitteret, obligauerit in conscientia, nulla expectata sententia, quod tenet Castr. lib. 2. de lege pœnal. c. 4. qui tamen id explicat, etiam per modum propriæ pœnæ, non verò satis id probat, faciliùs verò intelligitur per modum recompensationis dãni illati, quam lex diuina illo modo taxabat, & definiebat. Addi etiam potest quædam alia onera imposita fuisse per illam legem committentibus aliqua delicta, quæ non tam videntur fuisse pœnæ, in vindictam impositæ, quàm remedia, vel medicinæ talium delictorum in ordine ad diuinum cultum illius legis, & de his verisimile est, obligasse in conscientia ante iudicis sententiã, huiusmodi videntur fuisse leges imponentes aliquas oblationes, vel sacrificia pro aliquibus delictis, cum aliquo modo confessionis delicti, vel sine illo, vt latè prosequitur Castro cit. loco.

Pœna pecuniariæ.

Castro.

16. *Irregularitas.*

In alio ordine pono irregularitates quasdam, quas lex illa ipso facto inducebat circa personas, propter varias occasiones, vel euentus, vt propter tactum corporis mortui, Numer. 19. & Leuit. 11. vel propter alias similes causas, vt videre licet Leu. 12. & sequẽtib. Has autem inter pœnas numeramus, latè loquendo, quia erant onera, & grauamina illius legis, re tamen vera ordinariè non erant propriè pœnæ, quia sine culpa inducebantur, ad eum modum, quo nunc irregularitas sæpe non est pœna, sed indecentia quædam. Incurrebantur autem tunc tales irregularitates ipso facto, & ex vi legis, & ideo dicimus illum fuisse proximum, & per se effectum illius legis: nam ex vi, & efficacia & institutione illius immediatè fiebat. Atque in hoc etiam ordine constitui possunt leges, quæ ipso facto irritabant aliquem cõtractum in illa lege, quod maximè admittendum videtur in legibus inducentibus impedimẽta matrimonij Leuit. 18. nam in hoc sensu communiter ab expositoribus, & Theologis leges illæ intelliguntur. Et hoc indicant illa verba, *Turpitudinem patris, matris, sororis*, &c. *non reuelabis*. nam per hæc directè prohibetur, & sit illicitus vsus talis matrimonij, & ideo necessarium est, vt matrimonium ad talem vsum ordinatum, non solùm sit prohibitum, sed etiam irritum, tanquam obligans ad actum illicitum, quod fieri non potest. An verò præter hæc præcepta fuerint alia in illa lege ipso facto irritantia actus aliquos, vel cõtractus, testamenta, vel quid simile, definiẽdum existimo ex principiis suprà positis, & iudicium esse ferendum iuxta exigentiam verborum ipsorum præceptorum, quæ considerandа, & expendenda sunt.

Irregularitas.

Lex irritans aliquem contractum ipso facto.

17. *Opus præmio dignum, & ipsũ præmiũ inter effectus legis posse numerari.*

Dico quartò; Opus dignum aliquo præmio, & præmium ipsum numerari potest inter effectus illius legis. Hoc facilè probatur supponendo, legem illam induxisse ad sui obseruationem per varias promissiones, vt constat ex libro Exodi cap. 19. & Deuteron. 4. 27. & 28. & ex Prophetis, aliisque locis frequenter. Et rationem reddit D. Thomas dicta q. 99. art. 6. quia hoc generaliter pertinet ad perfectam prouidentiam legislatoris humani; ergo multò magis ad prouidentiam Dei, cui non est similis in legislatoribus; ergo dando illam legem, conueniens fuit, vt simul promitteret præmia obseruantibus illam. Et confirmatur, quia non est Deus minùs liberalis in promittendo, & iustus in præmiando, quàm sit seuerus in comminando, & iustus in puniendo: sed Deus sanciuit illam legem per comminationem plurium pœnarum, vt dictum est; ergo decuit, vt etiam per promissiones suas illam confirmaret. Et ideo solet lex illa in Scriptura significari nomine pacti, ac fœderis, quia ita lata est ad obligandos homines, vt per promissionem adiunctam obligauerit etiam Deum ad reddenda præmia seruantibus illa. Ex hoc ergo fundamẽto facilè probatur vtraque pars assertionis: nam opus legis cùm sit, effectus est legis, licèt non proximus, saltem remotus, quia lex, quantum in se est, ad illud inducit, & mouet. Deinde opus illud ex obligatione legis factũ sub promissione præmij, quãtũ est ex se, dignũ est tali præmio, sicut mercenarius dignus est mercede sua; ergo opus dignum mercede promissa in lege, effectus est eiusdem legis. Vnde vlteriùs procedẽdo, præmiũ ipsum effectus est operis illo digni, cuique ex pacto, & promissione debetur; ergo lex, quæ est causa talis operis, consequenter

Probatur vtraque pars assertionis.

quenter est etiam causa talis præmij; est ergo effectus eius, licèt magis remotus. Neque in hac assertione absolutè sumpta supereſt specialis difficultas.

18. *Commune dubium de promissionibus legis veteris.*

Occurrit tamen commune dubium, quales fuerint promissiones illius legis an temporales tantùm, vel etiam spirituales, & æternæ. Et ratio dubij est, quia D. Thomas dicto art. 6. significat, promissa illius legis fuisse tantùm temporalia, & reddit rationem, quia lex illa disponebat ad Christum sicut imperfectum ad perfectum, & dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione perfectionis, quæ etat futura per Christum: imperfectorum autem est, quod temporalia bona desiderent, & ideo illa lex per temporalium bonorum promissiones homines inducebat. Nam qui vult (ait D. Thomas) inducere alium ad obseruantiam præcepti, ea debet promittere, quæ magis sunt in eius affectu: nam sicut qui docet, incipere debet à facilioribus, ita qui mouere alium vult, ea proponere debet, quæ faciliùs mouere possint. Vnde ob eandem causam comminationes illius legis erant de pœnis temporalibus, quia earum timor magis mouere solet animales homines, & imperfectos. Confirmátque hoc D. Thomas ex Paulo ad Gal. 3. comparante legem pædagogo, & consequenter Israëliticum populum puero existenti sub pædagogo: nam sicut puer maximè sensibilibus mouetur, & ideo à pædagogo interdum flagellis terretur, aliquando verò leuibus munusculis, & promissionibus inducitur, ita lex illa populum sibi subiectum inducebat, quod etiam constat ex tenore legis Deuter. 27. & 28. & ex vsu Prophetarũ Isai. 1. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis*, &c. Et sæpe in aliis.

19. *Explicatur D. Thomas.*

Significat autem D. Thomas, hoc esse intelligendum excluſiuè, ita vt non solùm lex illa temporalia frequenter promiserit, quod euidentissimum est, sed etiam quòd nihil excellentius promiserit, ad hoc enim discursus D. Thomæ tendit. Vnde promissio illa, quæ habetur Leuit. 18. & Ezech. 20. *Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis*, de vita corporali intelligit idem D. Thomas quæst. 100. art. 12. ad 2. ex Paulo ad Galat. 3. vbi significat, diuersitatem esse inter illas duas sententias, *Iustus ex fide viuit*, &, *Qui fecerit ea, viuet in illis*, quòd prior intelligitur de vita spirituali, posterior autem minimè, quia lex non est ex fide. Et ideo in priori sententia simpliciter dicitur, *viuit*, in posteriori autem non simpliciter, sed cum addito, *viuet in illis*, id est, in lege, cuius pœnas non incurret, vel in iustitia legis, vt exponere videtur idem Paulus ad Rom. 10. dicens, *Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea.* Præterea idem Paul. ad Hebræos scribens hanc sententiam indicare videtur. Nam cap. 7. dicit, *noui Testamenti meliorem esse spem*, vtique quia est de æternis bonis, *per quæ approximamus ad Deum*. Ergo hæc non promittebantur in veteri Testamento. Et ideo cap. 8. addidit, nouum Testamentum melioribus promissionibus sancitum esse. Hinc etiam sancti Patres multum huic sententiæ fauere videntur: nam D. Augustin. lib. 18. de Ciuit. cap. 11. dicit, legem appellari vetus Testamentum, quia promissiones terrenas habet: & per Iesum Christum futurum fuerat Testamentum nouum, in quo regnum cœlorum promitteretur. Quæ differentia manifestè requirit vt promissio regni cœlorum in veteri Testamento facta non fuerit, & subiungit rationem similem discursui D. Thomæ dicens, *Hunc enim ordinem seruari oportebat, sicut in vnoquoque homine, qui in Deum proficit, id agitur, quod ait Apostolus, vt non sit prius quod spirituale est, sed quod animale, postea spirituale.* Et ita in quæst. 92. in Exodum dicit, licèt in veteri Testamento præcepta ad bonos mores pertinentia reperiantur, promissiones tamen carnales, atque terrenas fuisse, & quæst. 33. in Numer. inter alias differentias inter vtrumque Testamentum hanc constituit, quòd in veteri promissa erant temporalia, in nouo spiritualia, quod lib. 4. contra Faust. & epist. 120. & in aliis locis sæpe repetit. Vnde Bernard. serm. 30. in Cantic. de lege dixit, *Graue legis iugum, & vile præmium: nam terra est in promissione*, cui statim opponit suaue iugum legis gratiæ, quæ promissionem habet vitæ, quæ nunc est, pariter, & futuræ. Hinc denique Hieronym. Dialog. 1. contra Pelagian. & Chrysost. in Matth. dixerunt regnum cœlorum cœpisse prædicari de Euangelio. *Legens* (inquit Chrysost.) *Legem, legens Prophetas, legens Psalterium, nunquam regnum cœlorum audiui, nisi in Euangelio.* Hieronym. autem reprehendit Pelagium, qui dicebat, regnum cœlorum, etiam in veteri Testamento repromitti. *Cùm perspicuum* (inquit) *sit, regnum cœlorum primum in Euangelio prædicari.*

D. Bern. *Hieron. Chrysost.*

20. *Contraria pars suadetur.*

In contrarium verò est, quia non videtur posse negari, quin antiqui obseruatores legis Moysi vitam æternam per eam sperarent, de hac enim retributione loquitur Dauid Psalm. 118. cùm dicit, *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem*, & clariùs Tobias cap. 2. filio dicebat, *Filij sanctorum sumus, & vitam illam expectamus, quam daturus est Deus iis, qui fidem suam non mutant ab illo.* Et 2. Machab. 7. vnus eorum dixit. *Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit.* Vnde de illa vita intellexisse videtur illam promissionem, *Qui fecerit ea, viuet in eis*, de qua etiam loquitur Ezechiel. 8. cùm dicit, *Qui custodierit præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam, vita viuet*, & similia habet cap. 33. & vita æterna expressè promittitur Daniel. 12. & Sapientiæ 5. *Iusti autem in perpetuum viuent.* Denique Isaias cap. 64. æterni præmij dignitatem agnoscens, & expectans ait, *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti diligentibus te.* & cap. 13. describit æternum præmium virtutis. Non videtur ergo dubium, quin homines sub lege viuentes promissionem haberent vitæ æternæ, & illam sperarent, quod apertè confirmat Apostolus ad Hebr. 11. vbi facta longa numeratione iustorum illius temporis, concludit, *& hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem*, quod necesse est intelligi de repromissione æterna: nam temporales promissiones multi acceperunt, de quibus in principio dixerat, *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones.* Denique non solùm pœna temporalis, sed etiam æterna cognoscebatur, & timenda proponebatur in illo tempore, vt constat ex eisdem locis. Vnde etiam tunc peccando mortaliter reatus illius pœnæ incurrebatur, vt est de fide certum; ergo necessarium est, vt etiam æternum præmium proponeretur: nam hæc duo connexa necessariò sunt, & eadem est vtriusque ratio. Quod etiam apertè ostendit Princeps quidam Iudæorum, qui Christum interrogauit, *Quid faciens vitam æternam possidebo?* Luc. 18. habebat ergo notitiam illius, & spem.

21. *Vtraque pars bene intellecta amplectenda.*

Dicendum verò est, vtramque partem rectè intellectam veram esse. Nam lex propriè sumpta non promittebat præmia æterna, sed temporalia, vt priores Patres docent, & ratio eorum suadet, & ex testimoniis ex lege citatis colligitur addendo, nullum ex propria lege afferri testimonium, in quo spirituales promissiones fiãt. Et nihilominus verissimum etiam est, homines sub lege constitutos habuisse promissionem vitæ æternæ, & spiritualium bonorum, & fidem, ac spem eorum, sine qua impossibile est remissionem peccatorum obtinere. *Accedentem*, enim, *ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* ad Hebr. 11. Neque hoc posterius eum

priori repugnat, quia hanc promissionem non habuerunt Iudæi ex lege, sed ex Patribus (vt sic dicam) vtique per traditionem eorum: nam à principio Ecclesiæ facta est hominibus fidelibus, & in eis per traditionem permansit fides eius, & in Abraham reuocata est, & expressior facta, vnde est illud Ecclesiæ in Missis defunctorum, *Signifer sanctus Michael repræsentet eas in lucem sanctam, quam olim Abrahæ promisisti, & semini eius.* Sic ergo ad populũ Israeliticum peruenit, & postea per Prophetas scripta est, non tanquã noua, sed tanquam antiqua. Quod totũ satis probat testimonium Pauli ad Heb. 11. vbi incipiens ab Abel, & progrediens per Patriarchas vsque ad Prophetas, omnes dicit habuisse hanc promissionem. Lex ergo nullam promissionem spiritualem huic antiquæ addidit, & in hoc sensu verè dicitur, tantùm promisisse temporalia, scilicet, quantum ad promissiones, quas ipsa addidit. Et in hoc sensu loquutus est D. Thomas cum Augustin. Et in eodem dixit Bernardus, fuisse vile præmium, scilicet, proprium illius legis comparatum ad onus etiam proprium, quod lex illa imponebat. Chrysost. autem, & Hieronym. quia non de sola lege, sed de toto Testamento veteri loquuntur, exponendi sunt, vt loquantur de promissione vitæ æternæ sub expresso nomine regni cœlorum. Vel si hoc non probatur, quia Sapien. 5. vocatur *regnum decoris*, & cap. 6. *regnum perpetuum*, & quia verba Isaiæ, & alia sunt æquiualentia, dicendum est, ante Christum non fuisse promissum regnum cœlorum, vt iam apertum, & secundùm illum statum assequendum, & hoc modo inceptum esse prædicari tempore legis gratiæ, & hoc intendisse illos Patres, vt ex antecedentibus, & consequentibus constate potest. Vel certè regnum illud non fuisse promissum, vt præmium operum legis, sed vt præmium operum gratiæ, & vt sic semper ad nouum Testamentum pertinuisse. Quæ doctrina magis declarabitur ex capite sequenti.

Explicantur Patres prædicti.

22. *Aliud dubium.*

Aliud dubium excitati potest circa eandem quatam assertionem, scilicet, quomodo opera legis essent meritoria illius præmij temporalis promissi per legem, vel præmij æterni promissi per fidem. Sed de hoc posteriori puncto dicam in capite sequenti. De priori verò dicendum est, fuisse illud meritum de condigno, & de iustitia, quia & opera erant satis proportionata tali præmio, (cùm Bernardus dixerit, fuisse vile præmium respectu tanti oneris) & fiebant ex pacto cum Deo, & sub conditione talium operum. Oportebat autem, tale opus esse saltem moraliter bonum, quale de se erat quodlibet opus diuinæ legis, nisi ex parte operantis prauè fieret, tunc enim totum opus Deo displiceret, & ideo non posset esse meritorium de condigno apud Deum, etiam præmij temporalis, cùm pœnam potiùs mereatur. Et ita est intelligenda conditio illius promissionis, quod fiat opus ita implens aliquod præceptum legis, vt nullum aliud præceptum Dei per illud violetur. Imò addi potest ex D. Thom. dicto art. 6. ad 3. aliam etiam conditionem fuisse necessariam ex parte personæ operantis, scilicet, vt operans non esset inimicus Dei. Sic enim ait D. Thomas, aliquos seruantes legem illam non fuisse consecutos, etiam præmia temporalia illis promissa, quia *cor totum habebant in temporalibus defixum, & à Deo elongatum.* Nam in tali statu nemo potest mereri apud Deum de iustitia etiam temporalia promissa, cùm illis etiã bonis sit indignus. Vnde licèt fortasse gratia non esset per se necessaria ad tale meritum tanquam principium per se eius, potuit esse necessaria conditio ad remouendum impedimentum. Et ideo hoc non obstat, quominus tale præmium absolutè dici possit effectus illius legis, quod de præmio æternæ vitæ simpliciter dici non potest, vt

Meritum de condigno. Bernard.

D. Thom.

A capite sequenti constabit.

Denique indicat D. Thomas in dicta solut. ad 3. non obstante dicta promissione, non fuisse infallibile illud præmium respectu singularum personarum, quia fieri poterat, *vt aliquæ personæ particulares, etiam iustitiam legis seruantes illa bona temporalia non obtinerent, quia iam erant spirituales effecti, vt per hoc magis ab affectu temporalium abstraherentur, & eorum virtus probata redderetur.* Vnde sentit D. Thomas, promissionem temporalium etiam tunc inclusisse conditionem, dummodo spiritualibus non nocerent, & sub illa fuisse infallibilem, ita vt ratione illius talia bona obtinerentur, etiamsi ad spiritualem salutem non essent necessaria, simpliciter loquendo. Et ita intelliguntur specialiter tunc promissa bona temporalia, vt talia sunt, id est, sine positiuo respectu ad spiritualia, quamuis noluerit Deus se obligare ad illa tribuenda, etiam cum spirituali nocumento.

23. *D. Thom.*

Vltimò dicendum est, quamuis occasione illius legis peccata multiplicata fuerint, nihilominus dici non posse, simpliciter loquendo, multiplicationem peccatorum fuisse effectum illius legis. Hanc assertionem propono ad explicandas aliquas loquutiones Scripturæ, præsertim D. Pauli, & conuenientem modum loquendi in hac materia. Prior igitur pars expressè traditur ad Rom. 7. vbi priùs dicit, *Cùm essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti.* Deinde obiicit, *quid ergo dicemus, lex peccatum est? absit*, & infrà, *nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit*; igitur occasione legis, non data ab ipsa, sed ab homine accepta, multiplicata sunt peccata. Ratio verò est, quia lex ostendebat peccatum, & illud prohibebat, & consequenter quodammodo augebat appetitum rei prohibitæ, *quia cùm aliquid concupiscitur, & postea prohibetur, concupiscentiæ flamma magis attollitur.* Vt ait Chrysost. hom. 12. in epist. ad Roman. & consentit Hieron. quæst. 8. ad Algas. Aliunde verò lex illa vires non præbebat ad peccatum vincendum, vt capite sequenti dicam. Altera verò pars probatur ex eodem Paulo, quia lex est bona. & opus Dei; ergo non potest esse causa peccati. Probatur consequentia, quia aliàs Deus ipse esset causa peccati, & ideo Paulus eodem loco cautissimè loquitur, dicens, *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? absit. sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem.* Vbi peccatum vocat fomitem peccati, & illi tribuit causalitatem aliorum peccatorum, licèt per occasionem legis.

24. *Multiplicatio peccatorũ non fuit effectus illius legis.*

Chrysost. Hieron.

Sed contra posteriorem partem obiici potest illud Pauli 2. ad Corinth. 3. *Littera occidit, spiritus autem viuificat*, vbi Augustin. nomine *literæ* legem intelligit, quæ sic vocatur, vel quia in lapidibus scripta fuit, vel quia per antonomasiam lex scripta appellatur, & consonat quod statim Paulus subdit, *Si ministratio mortis literis deformata in lapidibus*, &c. Vbi clarè legem describit. Verbum autem, *occidit*, de occisione spirituali intelligitur, opponitur enim verbo, *viuificandi*, spiritui attributo, quod planè intelligitur de spirituali vita; ergo iuxta Paulum lex spiritualiter occidit; ergo peccatum, quod est mors animæ, est effectus illius legis. Atque ita illum locum exponit Augustin. de spirit. & liter. cap. 4. & sequentibus, præsertim vsque ad 14. & 15. contra Faust. cap. 8. & lib. 2. contra aduersar. legis, & Proph. capit. 7. & idem ferè tradit ibi Chrysost. homil. 6. sequuntúrque D. Thomas, Ansel. & alij. Et simili modo ad Roman. 7. dicitur illa lex mortis, vtique ab effectu, quia occidendo, mortem animæ infert, mors autem animæ est peccatum.

25. *Obiect. August.*

Augustin.

Chrysost. D. Thom. Ansel.

Ad prius testimonium aliqui nomine literæ non legem

26. *Resp.*

legem tantùm, sed totam literam veteris testamenti A
intelligunt, quam dicunt occidere, si iuxta corticem
literæ intelligatur, viuificare autem, si in spirituali
sensu accipiatur. Ita Origen. lib. 6. contra Celsum circa finem, & lib. 7. prope medium. Quam sententiam
Augusti. non reprobat August. dicto lib. de spirit. & liter. cap.
4. sed potiùs admittit, dummodo alia non reiiciatur,
& ita illa vtitur lib. 3. de doctri. Christian. cap. 5. Et
sententia quidem sano modo intellecta in se vera
est, non est autem existimandum, intelligentiam
Scripturæ secundùm proprium sensum verborum
malam esse, vel nociuam, hoc enim hæreticum esset,
vt per se constat, sed sensus est, nociuum esse, vel cum
Scriptura figuratè loquitur adhærere cortici verborum, vel spiritualem sensum Scripturæ in vniuersum
abiicere; sic enim dixit Christus Ioã. 6. *Spiritus est, qui* B
viuificat, verba, quæ ego loquutus sum vobis, spiritus, & vita sunt. Sed licèt hæc sententia sic intellecta in se
vera sit, sine dubio non est intenta à Paulo in illo loco: nam euidenter per literam legem intelligit, vt ex
Chrysost. contextu constat. Dicunt tamen Chrysost. & Græci
legi tribui, quod occideret corporaliter, quia pœnam mortis frequenter imponebat. Quod per se spectatum sustineri posset, tamen non videtur intentum à Paulo, vt ratio facta probat, & quia infrà vocat Paulus eandem legem, ministrationem damnationis. Et ideo Aug. suprà exponit, legem occidere,
etiam spiritualiter, non quidem per se, & vt causa
mortis spiritualis, sed solùm vt occasio, sicut in assertione explicatum est. Quia verò illa non est occasio
data, sed accepta; ideo simpliciter illa loquutio pro- C
pria non est, sed metaphorica ad eum modum, quo
dicitur Deus in Scriptura, præcipere, quando solùm
permittit, ad indicandam certitudinem euentus, ita
enim in præsenti, vt significaret Paulus, posita lege
sine spiritu gratiæ infallibiliter sequi lapsum hominis, ideo dixit, literam occidere.

27. Vnde facilè patet responsio ad alium locum, in
Ad alium locum resp. Chrysost. Gregor. quo illa dicitur lex mortis, potest enim hoc intelligi
de morte corporali, iuxta expositionem Chrysostomi, quam etiam indicat Gregor. 11. Moral. cap. 10.
aliàs 11. vbi per vmbram mortis legem intelligit, quia
mortem frequenter in pœnam imponebat. Et in hoc
sensu non procedit obiectio, sed locus ille probat
tertiam assertionem, quia licèt lex per se, & absolutè
non intenderet mortem, etiam corporalem, & sub D
hac ratione dici possit, non esse causam illius, quomodo etiam de Deo dicitur, quòd *mortem non fecit*;
nihilominus in transgressores legis mortem per se
intendit, & facit, suppositâ transgressione, quia sic
bona est, quomodo dicitur Deus facere omne ma-
Obiect. lum pœnæ. Dices; ergo etiam dici poterit lex illa lex
vitæ, quia sicut comminabatur mortem transgressoribus, ita promittebat vitam seruantibus. Respon-
Resp. detur, denominationem illam non ex sola promissione, vel comminatione, sed ex effectu desumi: mors
autem propriè infertur ratione legis transgredientibus ipsam: vita autem corporalis non datur propriè,
sed solùm non aufertur, & ideo non est eadem ratio
Alia expositio. denominationis. Alio modo intelligi potest ille lo- E
cus de morte spirituali, iuxta expositionẽ Augustini
suprà datam, & satis consentaneum discursui Pauli:
nam veluti explicans illam denominationem subiungit, *Inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem: nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit.* Loquitur ergo de morte spirituali, & explicat, illam vocari legem mortis, non quia sit causa eius, sed quia
occasione eius sequuta est, & tacitè explicat verbum
occidendi, quod in alio loco posuit, & ita eundem
habent sensum, & vnus per alium debet explicari.

CAPVT VII.

Vtrùm lex vetus iustificaret.

QVoniam præcipuus effectus legis est, subditos 1.
facere bonos, & in illa lege habet hic effectus *Præcipuus effectus legis.*
specialem difficultatem, operæpretium visum est, de
illo specialiter tractare. Potest autem duplex iustitia *Duplex iustitia carnis, & spiritus.*
distingui ex Paulo ad Hebræos cap. 9. vbi vnam vocat iustitiam carnis, indicans esse aliam iustitiam spi- *Hebr. 9.*
ritus, quas aliis locis vocat iustitiam legis, & fidei, seu *Iustitia carnis quæ.*
spiritus. Iustitia carnis dicitur opus, quo fiebat mundities quædam ab illis irregularitatibus, quas lex illa
inducebat, vt suprà diximus, & exponit D. Thomas *D. Thom.*
quæst. 103. art. 1. vbi in hoc sensu dicit, cæremonias
legis vocari iustitias carnis, quia sanctificabant ad
emundationem carnis. De hac igitur iustitia manifestum est, potuisse legem illam iustificare, quia ex vi
suæ institutionis tollebat per certas cæremonias illas
immunditias legales, sicut etiam illas inducebat. De *Iustitia animæ duplex.*
hac verò iustificatione non tractamus, quia nec difficultatem haber, nec poterat iuxta conscientiam
perfectum facere seruientem, vt ibidem Paulus ait.
Iustitia autem animæ subdistingui potest. Nam vna *Supernaturalis.*
est supernaturalis, quæ est propria iustitia fidei, & spiritus, & hominem sanctum, ac iustum simpliciter facit, & ideo illius effectio theologico more iustifica- *Naturalis.*
tio simpliciter, & absolutè dicitur: alia est naturalis,
seu acquisita, quæ consistit in rectitudine moralium
operum, quæ à Philosopho morali vniuersalis iustitia vocabitur. Hîc de priori iustificatione tractamus,
tum quia illa sola facit habentem simpliciter bonum, tum etiam, quia illa iustitia per se pertinet ad
legem naturæ: lex autem vetus supernaturalis erat,
tum denique quia etiam posterior iustitia sine priori
comparari non potest, vt in materia de Gratia ostendemus. Et eo modo quoad illam erat necessaria gratia, non magis poterat per legem veterem dari, quàm
ad alia opera, vt dicemus.

De illa ergo iustitia assertio certissima est, legem 2.
veterem non habuisse ex se virtutem iustificandi. Ita *Lex vetus non habuit ex se virtutẽ iustificandi.*
docet D. Thomas quæst 100. ar. 12. de præceptis moralibus, & quæst. 103. art. 2. de cæremonialibus. De
iudicialibus autem hoc non disputat, sed tanquam *D. Thom.*
manifestum supponit. Docuit autem hanc sententiam Paulus in Epistola ad Romanos, præsertim à
cap. 3. vbi inquit, *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo*, quod cap 4 & sequentibus prosequitur. Idem in Epistola ad Galatas, vbi cap. 3. *Quoniam* (inquit) *in lege nemo iustificatur apud Deum.*
Idem in Epistola ad Hebr. vbi propterea cap. 7. legem
vocat infirmam, & inutilem, quia nihil ad perfectum
adduxit, quod explicans cap. 9. dicit, cæremonias legis, non potuisse secundùm conscientiam perfectum
facere seruientem. Explicat autem D. Thomas, hunc
sermonem Pauli esse verum, non tantùm quoad
opera cæremonialia, sed etiam quoad moralia ex
sententia Augustini libro de spiritu. & liter. cap. 14. *Augusti.*
& sequentibus, ac meritò, tum quia Apostolus simpliciter loquitur de tota lege, tum etiam, quia specialiter loquens de præcepto, *Non concupisces*, ad
Romanos cap. 7. dicit, non solùm non iustificasse, sed
etiam per occasionem spiritualem mortem attulisse,
vt explicuimus, tum denique quia ratio Pauli ad
Galatas cap. 2. *Si ex lege iustitia; ergo gratis Christus mortuus est*, æquè procedit in tota lege; & omnibus
præceptis eius.

Difficultas autem est in explicando, cur dicatur il- 3.
la lex non iustificare, & quomodo intelligendum id *Difficultas.*
sit, & quæ ratio eius sit reddenda. Ad quam breuiter
dici potest, legem illam non iustificasse, quia opera *Resp.*
eius non erant talia, vt possent hominem sanctum
effice-

efficere: nam lex non potest sanctificare, nisi per opera, quæ præcipit. Assumptum declaratur, quia opera legis alicuius dupliciter possunt iustificare, scilicet, ex opere operato, vel ex opere operantis: opera autem illius legis neutro ex his modis iustificabant; ergo lex illa nullo modo iustificabat. Minor quoad priorem partem videtur expressa diui Pauli ad Galatas cap. 4. vbi cæremonias legis vocat *egena*, *& infirma elementa*, quia non poterant à peccato mundare, & ad Hebr. 9. hac ratione dicit, fieri non posse, sanguine hircorum, aut vitulorum auferri peccata. Ex quibus locis & similibus id communiter docent Theologi in 4. dist. 1. ac definiunt Concilium Florent. in decreto Eugenij, & fauet Concilium Tridentin. sessione 7. Altera verò pars minoris videtur sufficienter probata testimoniis suprà adductis, & ratione ex illis desumpta, quia nulla opera iustificant ex opere operantis, nisi quæ sunt opera fidei, teste Paulo in eisdem locis, sed opera legis distinguuntur ab operibus fidei, vt idem Paulus passim repetit in eisdem locis; ergo. Vnde ad Galat. 3. ex illo loco, *Iustus ex fide viuit*, concludit Apostolus, legem non iustificare. *sicut scriptum est, quia lex non est ex fide.*

Conc. Flor. Conc. Trid.

4. *Obiect.*

Contra singulas verò ex his partibus singulæ obiectiones occurrunt. Contra primam est frequens obiectio de circunciſione, quia per illam aut saltem in illa dabatur gratia infantibus in lege Moysi, & non ex opere operantis, ergo ex opere operato, quia non datur medium; ergo aliquod opus illius legis iustificabat. Occasione huius obiectionis disputant hîc aliqui moderni, an sacramenta veteris legis, vel aliquod illorum saltem circuncisio habuerit virtutem iustificandi apud Deum à peccato, saltem originali. Sed quia disputationem hanc alienam ab hoc loco existimo, & quia in principio tertij tomi tertiæ partis, qua potui diligentia illam tractaui, ideo ad illam lectorem remitto; doctrinam enim, quam ibi tradidi, nunc etiam omnino veram esse censeo, quæ in summa est. Primò, nullum sacramentum proprium veteris legis, hoc est, in ea institutum, quódque cum ea incepit, habuisse virtutem iustificandi, neque in eo datam esse gratiam, extra meritum operantis. Hanc enim assertionem tanquam certam secundùm catholicam doctrinam tenendam esse censeo, propter fundamenta fidei suprà allata, & propter communem consensum Patrum, & scholasticorum, quos ibi retuli, & refert Cardinalis Bellarminus lib. 2. de Sacrament. in genere cap. 15. Sub hac autem assertione comprehenduntur omnia sacramenta illius legis præter circuncisionem.

Nullum sacramentum veteris legis proprium habuit virtutẽ iustificandi, nec in eo dabatur gratia extra meritũ operantis. Bellarm.

5. *Quomodo circuncisio instituta fuit in remedium peccati originalis.*

Secundò censeo omnino verum circuncisionem fuisse aliquo modo institutam in remedium originalis peccati, vt Innocent. III. docuit in cap. *maiores*, de Baptismo, ex sententia Augustini lib. 2. de peccato origin. cap. 30. & aliis locis ibi citatis. Vnde fit, vt applicata circuncisione paruulo debita intentione, & modo, illi daretur gratia, sine qua nulli remittitur originale peccatum secundùm veram, & certam doctrinam. Addidi verò in citato loco, & verissimum censeo, in hoc non habuisse circũcisionem maius priuilegium, vel maiorem vim, quàm ante Abraham, & post illum in cæteris hominibus extra Israeliticum populum habuerit sacramentum, seu remedium illud, quo paruuli iustificabantur; hoc enim remedium in nullo tempore, vel natione defuit in hominibus, quantum est ex parte Dei. Solùm fuit differentia, quia ante circuncisionem, licèt aliqua professio, vel applicatio fidei per signum externum necessaria fuerit ad remedium originalis peccati, saltem in infantibus, vt probabilior opinio fert: non habebat tamen determinationem ex aliqua institutione diuina, & hanc determinationem accepit quoad populum Israeliticum per institutionem circuncisionis. In reliquis verò ad iustificationem pertinentibus nullum priuilegium, nullâve perfectio circuncisioni collata est, tum quia oppositum in Scriptura non habet fundamentum, tum etiam quia Paulus ad Romanos cap. 3. per circuncisionem solùm dicit, credita fuisse Iudæis eloquia Dei, sub illis eloquiis, comprehendendo legem, & finem eius, vt idem Apostolus declarat ad Roman. 9. & 10. Tum denique quia in ordine ad iustificationem etiam circuncisio comprehendirur sub infirmis, & egenis elementis, quia licèt non fuerit in lege instituta, à principio fuit eius inchoatio, & præparatio ad illam, & in illa permansit tanquam professio illius, & vnum ex potissimis sacramentis eius.

Quodnã priuilegiũ habuit circũcisio pra cæteris.

6. *Nec circũcisionẽ, nec remedium legis naturæ dedisse gratiã ex opere operato.*

Vltimò tam de ipsa circuncisione, quàm de remedio legis naturæ dicendum est, non dedisse gratiam ex opere operato, quamuis esset (cum proportione loquendo) signum necessarium, vt illo posito iustificaretur paruulus. Ratio prioris partis, & principaliter intentæ est, quòd nullum opus legis siue scriptæ, siue naturalis potuit iustificare, quatenus erat opus talis legis, iuxta doctrinam Pauli suprà declaratam, & iuxta doctrinam Conciliorum, & Patrum, sed circuncisio, & æquiualens remedium erat opus legis scriptæ, vel naturalis; ergo non potuit habere ex se virtutem iustificandi. Neque hæc pars repugnat posteriori, quia Deus nõ ex vi legis, sed ex merito Christi præuiso voluit etiam pro eo tempore remedium paruulis adhibere, & consequenter illud etiam prouidit modo consentaneo meritis Christi, & hominibus accommodato. Et priori ratione instituit, vt talis gratia non daretur, nisi in fide Dei, & Christi venturi: posteriori autem ratione instituit, vt illa fides non esset tantùm interior, sed vt aliquo signo exteriori ostenderetur, vt ita membra Ecclesiæ visibilis, per visibilem aliquam fidei professionem aggregarentur, & hoc fiebat per circuncisionem in populo Dei, extra illum verò, vel ante illum fiebat aliquo signo arbitrio hominum determinato. Et ita constat, potuisse illud signum esse necessarium, & sufficiens, vt ad præsentiam illius Deus iustificaret paruulum sine vlla actione, vel virtute talis operis, ac subinde sine opere operato, sed ex gratia Dei per fidem Christi, & in eius virtute. Quid nihil amplius necessarium est, neque habet fundamentum in Scriptura, vel ratione, neque erat consentaneum illi statui, in quo merita Christi nondum erant exhibita, vt D. Thomas suprà rectè declarat.

D. Thom.

7. *Quomodo Baptismus superet antiqua remedia.*

Quomodo autem in hoc Baptismus superet antiqua remedia, in dicto loco tractatum est, vbi etiam obiectiones aliæ sunt solutæ, neque inuenio nouam alicuius momenti, cui satisfacere necessarium sit. Nam quod quidam inferunt sequi, circuncisionem iustificasse ex opere operato, non intelligo, quam vim habeat, quia neque illius consequentis sensum satis percipio. Quod enim est illud opus operandum? aut enim est ipsum opus redemptionis Christi, aut de alio est sermo. Hoc posterius non video, quod sit, aut quo fundamento cogitari possit, & ideo facilè negatur sequela. Si verò de priori opere consequens illud intelligitur, profectò non esset magnum inconueniens, sequelam admittere, quia non propterea Christus gratis mortuus esset, quandoquidem opus redemptionis eius supponitur esse, quod tunc iustificabat, saltem meritoriè. Nunquam tamen propriè dicitur circuncisio iustificasse quocunque modo, quia non erat causa iustitiæ, sed tantùm signum necessarium ad profitendam fidem, sine qua professione gratia non fuisset data paruulo, sub qua ratione rectè dici potest conditio, sine qua non, quia illa non est causa,

vt con

vt constat. Nam etiam ipsa fides parentum erat conditio necessaria, & sine qua non, & tamen neque de illa dici potest, quòd gratiam daret infanti ex opere operato, nec quòd gratiam contineret, imò nec causa iustificans paruulum propriè dici potest, nisi vel latè, aut improprio modo, sicut dicitur de quolibet remedio, vel conditione, sine qua non, vel quatenus fortasse habere poterat aliquod meritum de congruo, vel impetrationem, quod pertinet magis ad opus operantis, de quo supereſt dicendum.

8. *2. Obiect. de opere operantis.* *Iustificatio ex opere operantis duplex.*

Alia obiectio est contra alteram partem de iustificatione ex opere operantis: nam hæc etiam duplex est, scilicet prima, & secunda, seu augmentum primæ, vtraque autem obtineri potuit in illa lege ex opere operantis per opera eiusdem legis; ergo lex ipsa erat causa vtriusq; iustificationis, quia erat causa operum, per quæ illa fiebat; ergo absolutè dicenda est iustificasse ex opere operantis. Minor quoad priorem partẽ de prima iustificatione probatur, quia in illa lege comparabatur prima iustitia media dispositione operantis per actus Fidei, Spei, & Charitatis, ac contritionis, vt est de fide certum ex Ezechiel. 18. & 33. & ex doctrina Concilij Trident. sess. 14. cap. 4. suprà autem ostensum est, legem illam præcepisse hos actus pœnitentiæ, & virtutum theologalium; ergo præcipiebat actus, quibus homines iustificabantur ex opere operantis dispositiuè, & de congruo, licèt non de condigno; ergo iustificabat per opera sua, non enim videtur lex aliqua posse meliori modo per actus suos iustificare. Altera verò pars de secunda iustificatione probatur, quia opera bona, quibus homines iusti seruabant illam legem, erant meritoria de condigno augmenti gratiæ, iuxta doctrinam communem, certam, & definitam in Concilio Trident. sess. 6. cap. 10. quæ non est limitata ad statum legis gratiæ, sed generalis est ad omnia tempora, vt probant etiam spirituales promissiones capite præcedenti adductæ.

Conc. Trid.

9. *Responsio quorundam.* *Medina.*

Circa priorem partem aliqui Theologi negant, actus Fidei, Spei, & Charitatis fuisse præceptos in illa lege, ducti potissimùm ratione facta, quia aliàs homo iustificaretur ex operibus illius legis. Quam opinionem indicat Medin. 1. 2. quæst. 99. art. 5. vbi non simpliciter loquitur, sed cum addito ait, quòd *præcepta fidei non pertinent præcipuè ad legem Mosaicam, sed ad legem Euangelicam*, vbi particula, *præcipuè*, reddit obscuram sententiam: nam ex vi illius potiùs videtur affirmari præcepta illa etiam pertinuisse ad legem Mosaicam, licèt principaliùs spectent ad Euangelicam. In hoc autem sensu idem dicere poterat de omnibus præceptis moralibus, quæ perfectiori modo traduntur, & explicantur in lege Euangelica, intendit autem Medina differentiam constituere inter vtraque præcepta, & ideo videtur potiùs excludere præcepta theologalium actuum à lege Moysi, inde enim infert, non contineri sub moralibus, aut cæremonialibus præceptis. Et magis declarat in ratione, quam adiungit, quia Paulus distinguit legem à fide ad Rom. 4. & ad Galat. 3. loquitur autem de fide viua; ergo præcepta huius fidei distincta sunt à præceptis legis. Et confirmari potest, quia aliàs præcepta moralia illius legis iustificarent, quod repugnat Paulo, vt suprà ex D. Thoma, & Augustin. explicatum est; sequela autem patet, quia si præcepta fidei dabantur in lege veteri, sub moralibus præceptis continebantur; ergo si sub illis præceptis continetur fides, per charitatem operans, negari non potest, quin illa præcepta iustificarent. Dicendum ergo est, hæc præcepta non contineri in illa lege, sed esse supra illam, vel ab illa supponi.

D. Thom. August.

10. *Vera sententia.*

Nihilominus verissimam esse censeo sententiam, quam cap. 3. proposui, nimirum, legem illam præcepisse actus pœnitentiæ, & theologalium virtutum, quæ videtur expressa D. Augustini in lib. de gratia, & liber. arbitr. cap. 18. vbi ait, Præcepta charitatis esse in lege veteri, & noua, spiritum autem gratiæ ad illa implenda in veteri fuisse tantùm promissum; in noua verò datum. Est etiam D. Thomæ quæst. 100. art. 2. vbi docet, præcepta moralia veteris legis data esse de actibus omnium virtutum, per quæ homines bene ordinantur ad communicationem cum Deo, & loquitur de communicatione, quæ constituit amicitiam inter hominem, ac Deum, vt quæst. 99. art. 2. explicuerat; ergo sub illis virtutibus includit etiam theologicas. Quod in secundo loco euidentiùs declarat, dicens, impossibile esse, hominem fieri amicum Dei, nisi efficiatur bonus, & adduxit illud Leuit. 19. *Sancti eritis, quia ego sanctus sum*; loquitur ergo de bonitate, quæ hominem facit sanctum, quæ non est sine Fide, Spe, & Charitate; ergo lex illa præcipiebat etiam actus harum virtutum. Et ita in quæst. 100. artic. 3. ad 1. declarat, quomodo præcepta dilectionis Dei, & proximi in Decalogo contenta fuerint. Atque eandem sententiam habet quæst. 107. artic. 1. ad 2. in fine, cuius verba infrà referam. Eandem sententiam videtur supponere Caiet. quæst. 100. art. 1. Deinde potest hoc inductione ostendi ex Scriptura: nam præcepta charitatis Dei, & proximi expressè habentur Deut. 6. & Leuit. 19. vt explicuit Christus Matth. 22. & significauit Paul. ad Rom. 13. dicens, in præcepto dilectionis esse radicata cætera mandata. Item fidei præceptum non aliter ponitur, quàm sufficienter proponendo res credendas: sic autem proposita fuit illi populo fides vnius Dei, Exod. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus*, per quæ verba intellexit Hieronym. datum esse præceptum fidei, & Deuteron. 6. *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est*. Et similiter proponitur fides vnius mediatoris Deuteron. 18. *Prophetam de gente tua*, &c. Et simili modo præceptum spei in actu exercito (vt sic dicam) ponitur per diuinas promissiones sufficienter propositas, quod in illa lege frequenter fiebat. Nec refert, quòd essent promissiones temporales, quia vt erãt diuinæ pertinebant ad superiorem ordinem, vt attigit D. Thomas quæst. 99. art. 6. ad 2. & ideo sicut per fidem diuinam credenda erant, ita per spem infusam speranda, vt euidenter docet Paul. ad Hebræos 10. & 11. Denique de pœnitentia erat expressum præceptum in illa lege, vt suprà probatum est ex Leuit. 16.

Hieron. *D. Thom.*

11. *Responsio.* *Impugnat. Primò.*

Responderi autem potest, his testimoniis solùm probari, cum lege Moysi simul habuisse illum populum præcepta Fidei, Spei, & Charitatis, inde tamen non sequi hæc præcepta, fuisse præcepta ipsius legis: nam sunt antiquiora, & ita fuerunt in illo populo à Patribus recepta, sicut suprà de promissionibus dicebamus. Sed hoc in primis repugnat verbis Christi Matth. 22. vbi cuidam interroganti, *quod est mandatum magnum in lege?* respondit, *Diliges Dominum Deum tuum*, &c. *hoc est maximum*, &c. ergo intellexit Christus, hoc fuisse mandatum legis, aliàs non rectè interroganti respondisset. Vnde Matt. 19. alteri interroganti, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* respondit, *Si vis ad vitam ingredi, serua mãdata*, vtiq; legis: nam interrogans non alia cognoscebat, & ita Christus statim numerauit præcepta moralia, vsq; ad illud, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, in quo includitur præceptum dilectionis Dei, vt explicuit D. Thomas dicta quæst. 99. art. 1. ad 2. Præterea præceptum dilectionis Dei tam expressè, & formaliter proponitur in ipsamet lege Deuter. 6. sicut cætera, vel præceptum de dilectione proximi, quod dicitur esse secundum post illud, cur ergo negabitur intrinsecè pertinere ad ipsam legem? Nam in hoc iam

D. Thom. Secundo.

cernitur clara differentia inter hæc præcepta spiritualia, vt sic dicam, & promissiones spirituales, quæ in lege non fiunt: & ratio sufficiens, cur tale præceptum excludatur à lege dari non potest. Nam quòd illa præcepta fuerint antiquiora in lege naturæ, nihil refert, tum quia etiam circuncisio erat antiquior, & nihilominus fuit incorporata, vt sic dicam, in illa lege, tum quia omnia præcepta Decalogi fuerunt etiam antiquiora illa lege, & nihilominus fuerunt in illa renouata, & ideo ad illam intrinsecè pertinuerũt; cur ergo non dicetur idem de præceptis theologalibus? Vnde sumitur etiam efficax ratio: nam ideo præcepta merè naturalia in illa lege iterum data sunt, quia humana ratio erat peccatis obscurata, & indigebat noua instructione, & inductione per legem positiuam, sed non minùs erat obscurata, ratio circa præcepta theologalia, nec minùs indigebat noua instructione; ergo non est verisimile, data esse præcepta circa actus acquisitos, & non circa infusos necessarios ad salutem. Et hoc etiam confirmat, quòd Paulus illam legem vocat sanctam, & spiritualem; ergo intelligir, illam præcepisse actus veræ sanctitatis, & maximè spirituales, quales sunt actus theologici. Item illa lex data est propter felicitatem æternam; ergo etiam propter veram sanctitatem; ergo data est etiam de actibus, quibus homo disponitur ad veram sanctitatem, aliàs etiam in ratione legis non esset adæquata suo fini, nec sufficienter data.

Confirmat.

12. *Legem illam non iustificasse.*

Neque verò ex hac assertione sequitur, legem iustificasse, vel homines eo tempore potuisse ex operibus legis iustificari. Probatur hoc, qui non minùs verum est, legem naturalem non habuisse virtutem iustificandi, quàm legem Moysi, vt ex Augustin. & D. Thoma sæpe diximus, & est constans apud Theologos; sed lex naturalis, vt in ea poterant homines saluari, includebat intrinsecè, & principaliter præcepta Fidei, Spei, Charitatis, & Pœnitentiæ, quia hæc media semper fuerunt ad salutem necessaria, & consequenter, semper etiam fuerunt præcepta lege diuina; ergo intrinsecè pertinuerunt ad statum legis naturalis, provt erat lex in sua ratione sufficienter præcipiens in ordine ad vitam æternam. Et ideo dixit D. Thomas hîc quæst. 100. artic. 3. legem Decalogi, quæ est lex naturalis non tantùm complecti ea, quæ ex principiis primis cognosci possunt, sed etiam illa, quæ ex fide diuinitùs infusa statim innotescunt; ergo quòd lex illa præciperet actus fidei viuæ, non sufficit, vt dicatur iustificare, neque vt homo diceretur iustificari ex operibus naturalis legis, aliàs gratis Christus mortuus esset: ergo neque id sequitur in lege veteri, etiamsi illa præceperit eosdem actus.

Augustin. D. Thom.

13. *Declaratur doctrina tradita. D. Thom.*

Secundò declaratur idem ex doctrina D. Thomæ quæst. 106. art. 7. vbi hanc quæstionem tractans de lege Euangelica, in ea distinguit duo, scilicet, gratiam Spiritus sancti, & documenta fidei, & præcepta ordinantia affectum humanum, & humanos actus. Et deinde negat, legem etiam Euangelicam iustificare, posteriori ratione spectata, & in illam conuenire, ait, illud Pauli, *Litera occidit*, ex Augustin. de spirit. & liter. capit. 4. & 17. qui idem sentit libr. de gratia & liber. arbitr. capit. 11. & Hieronym. Dialog. 3. contra Pelagian. in eodem ferè sensu locum illum attingit. Negari autem non potest, quin sub documentis, & præceptis legis nouæ, quibus ordinatur affectus humanus, comprehendãtur præcepta Fidei, & Charitatis, imò etiam consilia, quæ ad perfectionem charitatis ordinantur. Atque ita concludit, legem Euangelicam solùm iustificare ratione gratiæ, quam confert. Ergo licèt præciperet, & doceret omnia, quæ nunc docet, ac præcipit, si non daret spiritum gratiæ, non iustificaret; ergo vt lex dicatur iustificare non satis est, quòd præcipiat actus, per quos potest comparari iustificatio, si non dat vires ad illos eliciendos, nec gratiam sanctificantem. Ergo quamuis lex vetus præceperit illos actus, nisi aliunde ostendatur, dedisse spiritum gratiæ (quod ostendi non potest, cùm sit planè falsum, & doctrinæ Apostoli repugnans) inferri non potest, præcepta de talibus actibus iustificasse. Neque obstat, quòd Paulus distinxerit legem à fide: nam per fidem intelligit spiritum fidei, per charitatem operantis. Nam, quia hoc est præcipuum in lege Euangelica, ideo inde denominatur: nomen autem legis, veteri accommodat, quia erat pura lex. Vnde potiùs hoc confirmat, quod dicimus: nam præceptum fidei non est fides, & ideo licèt fides suo modo iustificet, non sequitur præceptum eius iustificare: nam præceptum illud per se spectatum sine spiritu fidei, nihil prodesset.

1. Cor. 3. Augustin. Hieron.

14. *Sensus quæstionis eliciatur. Lex illa non dabat vires ad efficiendos actus, qui ad iustitiã disponunt. Obiect.*

Ex his ergo colligitur sensus, in quo dicitur lex vetus, non iustificare, & quæ sit propria ratio, ob quam etiam ex opere operantis non potuerit iustificare à peccato. Sensus enim est, legem illam non dedisse vires ad efficiendos actus, qui ad iustitiam, & peccati remissionem obtinendam disponunt, etiamsi illos præciperet, vnde D. Thomas in dicta solut. ad 2. sic inquit, *Lex vetus licèt præcepta charitatis daret, non tamen per eam dabatur Spiritus sanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris.* Et ita respondetur facilè ad priorem partem obiectionis, negando consequentiam, & vltimam probationem eius, quia lex non iustificat præcipiendo, sed iuuando, vt ex frequenti Augustini doctrina constat. Dices, quomodo poterat lex supernaturales actus præcipere, si vires ad illos efficiendos non præstabat; aliàs videretur impossibilia præcipere. Respondetur, non defuisse illis hominibus, quibus lex illa dabatur, auxilia gratiæ necessaria ad illos actus præstandos, quod rectè probat obiectio facta; illa verò auxilia non fuisse ex vi legis, neque ex vi alicuius principij pertinentis ad illum statum obtineri potuisse. Mendicabantur enim (vt sic dicam) ex lege gratiæ, & auctoris eius: nam per merita Christi venturi, & in fide, & propter fidem eius conferebantur, vt latiùs infrà tractando de lege gratiæ explicabimus. Addi etiam potest illa opera facta ab homine lapso, & in statu peccati existente, nunquam per se valuisse ad iustificandum, seu sanctificandum peccatorem, neque ad remissionem peccati præstandam sine speciali gratia Dei, quæ gratia nec dabatur, nec promitteba. tur ex vi legis veteris, & ob hanc etiam causam lex illa non iustificabat quoad primam iustificationem.

Resp.

15. *Soluitur altera pars obiect. Iustos illius temporis mereri potuisse de condigno augmentum iustitiæ, & coronam gloriæ. Hebr. 10. & 11. Conc. Trid.*

Vnde ad alteram partem obiectionis fatemur, iustos illius temporis potuisse de condigno mereri augmentum iustitiæ, & coronam gloriæ, vt apertè constat ex testimoniis Scripturæ capite præcedenti allegatis, & præsertim ex Paulo ad Hebr. 10. & 11. & ex doctrina Concilij Trid. suprà allegata. Et ex eisdem principiis est æquè certum, iustos seruantes legem, siue moralem, siue cæremonialem, siue iudicialem per bonos actus morales factos ex fide per charitatem operante, per eosdem actus meruisse de condigno augmentum iustitiæ, & æterni præmij, quod est æquè certum. Tum quia gratia in omni tempore, & statu fuit semen vitæ æternæ, & fons aquæ in illam salientis, tum quia promissiones vitæ æternæ, vt mercedis in omni, & pro omni tempore fuerunt, vt suprà visum est, tum etiam ex aliis principiis positis. Nihilominus tamen verum etiam est, legem illam non dedisse augmentum iustitiæ, quia virtutem merendi dare non potuit. Omne enim meritum, & augmentum gratiæ, & vitæ æternæ fundatur

Virtutem merendi dare non potuit lex vetus

datur in gratia ipsa, & requirit auxilium eius, & promissionem diuinam, nihil autem horum fuit ex vi illius legis, vt satis ostensum, ac declaratum est. Et ideo nec meritum ipsum, nec effectus eius potest illi legi attribui, quia nec fuit principium eius, nec ad illud iuuabat, sed solùm illuminabat, & instruebat, & ideo frequenter in Scriptura vocatur lex illa lucerna, & sapientia illius populi, quia solùm docebat, & non iuuabat. Vnde in ordine ad meritum, & augmentum iustitiæ nullam specialem prærogatiuam habuit ille populus, præter illam, *quòd credita sunt eis eloquia Dei*, ad Roman. 3. & ita de vtraque iustificatione verum est illud Pauli ad Galat. 3. *In lege nemo iustificatur apud Deum*, vtique ex vi illius, sed *iustus ex fide viuit*.

16. *Quod de merito dictum, est de impetratione, & satisfactione dicendum.*

Et quod dictum est de primo merito, dicendum est de impetratione, & satisfactione iustorum non solùm pro pœnis temporalibus debitis pro peccatis propriis iam remissis, sed etiam pro aliis, vel viuentibus, vel etiam mortuis. Nam quòd sub illa lege iusti possent hoc modo satisfacere apud Deum, manifestum est ex illo 2. Machab. 12. *Sancta & salubris cogitatio est, pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.* Item ex illo Psalm. 50. *Amplius lauа me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me*, cum similibus. Et rationes factæ idem probant. Quòd autem ille etiam effectus non fuerit ex vi legis, sed ex fide, & meritis Christi, ex eisdem locis Pauli constat, & eodem modo explicandum est, vt per se satis constat.

CAPVT VIII.

An lex vetus perfecta, vel imperfecta censenda sit.

1. *Ratio dub. de perfectione legis veteris.*

RAtio dubitandi esse potest, quia ostensum est, legem illam fuisse principaliter, & immediatè à Deo: opera autem Dei perfecta sunt; ergo & lex illa. Item lex illa fuit perfecta ex fine, quia ad optimum finem, tam vltimum, quàm proximum ordinata est; atque etiam in mediis optimè ordinata fuit, tum quia quæ à Deo sunt, ordinata sunt, tum etiam quia ostensum est, præcepisse omnia, quæ suo fini erant accommodata, & tunc præcipi expediebat; atque ita etiam ex parte materiæ, ac mediorum perfecta fuit; ergo simpliciter perfecta fuit. Denique de Deo scriptum est, Iob. 36. *Non esse ei similem in legislatoribus*, quia lex ab illo lata non solùm à summa bonitate, sed etiam à summa sapientia, & prudentia proficiscitur; ergo non potest non esse perfecta; sed

Contrarium. lex vetus est à Deo vt legislatore; ergo. In contrarium verò in primis est dictum Pauli ad Hebræos 7. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & imbecillitatem*; *nihil enim ad perfectum adduxit lex*; at infirmitas, & imbecillitas sunt magnæ imperfectiones; & causa etiam, quæ nihil perfectum producit, profectò imperfecta est. Deinde, perfectũ est cui nihil deest; at illi legi multa pertinentia ad perfectionem deficiebant, nempe virtus iustificandi, spiritus adiuuans infirmitatem nostram, perfectio Sacramentorum, & Sacrificiorum, & cætera perfectionis; ergo fuit simpliciter imperfecta. Denique si perfecta fuisset, permansisset, non permansit autem; ergo reprobata est, quia imperfecta, vt Paulus in citatis verbis significat, & ad Galat. 3. dum illam comparat pædagogo cuius instructio imperfecta est, & puerilis.

2. *Res imperfecta dupliciter dicitur. Priuatiuè. Negatiuè.*

Resolutio huius puncti facilis erit, si ex lib. 5. Metaphysic. supponamus, rem imperfectam dupliciter dici, scilicet, priuatiuè, vel tantùm negatiuè. Rem illam voco priuatiuè imperfectam, cui deficit aliqua perfectio sibi debita secundùm speciem suam, vel saltem valde illi expediens secundùm capacitatem suam; negatiuè autem dicitur res imperfecta, quæ maiori aliqua perfectione caret, cuius vel capax non est, vel saltem illi non est debita, nec conueniens secundùm aliquem statum. Exempla possunt esse facilia, & ideo illa omitto, solúmque aduerto, priorem imperfectionem considerari in re secundùm se, & absolutè spectata, posteriorem autem imperfectionis modum præcipuè solere attribui alicui rei per comparationem ad aliam rem perfectiorem, vel in ordine ad aliquod genus, intra quod non habet maximam perfectionem sub illo possibilem. Vt homo ignorans imperfectus est, non solùm comparatiuè respectu scientis, sed absolutè, & in se, quia caret magna perfectione conuenienti, & possibili humanæ naturæ: homo autem indigens discursu ad intelligendum, & iudicandum, non dicitur absolutè imperfectus, quia ille modus cognoscendi est connaturalis homini, per comparationem autem ad Angelum imperfectus dicitur. Iuxta hos ergo modos iudicandum est de perfectione, vel imperfectione legis veteris, vtrumque enim diuersis respectibus potest illi attribui, quod per sequentes assertiones breuiter explico.

3. *Lex vetus imperfecta fuit secũdùm negationẽ plurium perfectionum.*

Dico ergo primò: Lex vetus imperfecta fuit secundùm negationem plurium perfectionum, quibus caruit, seu per comparationem ad perfectiorem legem. Hæc assertio probatur in primis testimonio Pauli cum aliis rationibus ei adiunctis posteriori loco. Secundò probari potest per comparationem ad perfectionem legis nouæ, quia verò comparatio supponit cognitionem vtriusque extremi, hanc probationem vsque ad finem libri sequentis omitto. Tertiò probatur numerando breuiter imperfectiones illius legis. Prima est, quia non dabat vires ad assequendum finem suum, neque ad exequendum præcipuos actus suos. Ita sumitur ex D. Thoma q. 98. art. 1. & satis constat ex dictis in capite præcedenti. Ratio enim huius imperfectionis est, quia opera præcipua illius legis non poterant impleri sine spiritu fidei, & gratiæ, ac subinde lex illa impleri integrè non poterat, vel collectiuè quoad omnia præcepta, vel etiam diuisiuè quoad aliqua perfectiora sine gratia, quam ipsa non conferebat, sed aliunde expetenda, & expectanda erat. Et similiter finis præcipuus illius legis comparari non poterat sine iustitia apud Deum, & remissionem peccatorum, quam dare non poterat, vt testatur Paulus ad Hebræos 9. & iam declaratum est; sub genere autem legis diuinæ dari potest lex habens illam perfectionem, vt in sequenti libro ostendemus; ergo hoc titulo meritò dicitur lex vetus fuisse imperfecta in genere diuinæ legis.

D. Thom.

4. *D. Thom.*

Imò indicat D. Thom. suprà, legem veterem quodammodo fuisse hoc imperfectam per comparationem ad legem humanam, & ciuilem, quia lex ciuilis, licèt dare non possit vires gratia, non indiget illis, vt impleri valeat, & ideo illa nõ censetur tanta imperfectio in lege ciuili, & humana, quanta fuit in lege veteri. Quæ doctrina aliquibus non probatur, quia etiam lex humana ciuilis, debet impleri per actus motaliter bonos, qui sine gratia fieri non possunt. Sed hoc parum obstat, tum quia fundamentum assumptum falsum est; possunt enim aliqui actus morales boni ex omni parte intra latitudinem rationis naturalis sine speciali gratiæ auxilio fieri: tum etiam quia lex aliqua ciuilis integrè impleri potest per actus bonos secundùm substantiam, etiamsi ex circunstantia malè fiant, ad quos gratia non est necessaria in omni sententia. Aliter verò videri potest illa differentia non subsistere,

Doctrina D. Thomæ ab aliquibus impugnata.

Defenditur D. Thom.

quia licèt lex humana non requirat semper vires gratiæ, saltem requirit vires rationis naturalis, & alicuius etiam facultatis, quas lex humana non præbet, sed supponit, & ita proportione seruata eandem habet imperfectionem. Respondetur, differentiam in hoc obseruari, quòd lex purè humana, seu ciuilis nihil præcipit, nisi quod est propottionatum viribus naturæ, & sic licèt non præbeat vires, ex natura sua supponit illas sufficienter. Vnde fit, vt efficaciter, vel quantum in se est sufficienter ordinet ad proprium finem à se intentum. Lex autem antiqua requirebat vires gratiæ, vt impleri posset, & illas non dabat, nec ex natura sua, vel status populi, cui dabatur, illas supponebat, & ideo quantum in se erat, insufficienter, & inefficaciter ordinabat homines ad supernaturalem finem, & ex hac parte erat quodammodo minùs perfecta respectiuè, licèt absolutè fuerit longè perfectior ex fine, & ex aliis causis.

5. Lex vetus magnum pondus imponebat.

Secunda imperfectio legis veteris fuit, magnum pondus operum imponere, quæ magna ex parte valde onerosa erant, & grauia, parúmque vtilia. Ita sumitur ex verbis Petri Actor. 15. vbi hac de causa legem illam vocat *iugum* importabile, *quod nec nos* (inquit) *nec patres nostri portare potuimus.* Quæ verba non absolutam impossibilitatem, sed grauem difficultatem significãt. Quæ difficultas in primis oriebatur ex

Augusti. farcina innumerabilium obseruationum, vt ait Augustin. serm. 9. de verb. Domin. Nam ob eam causam lex factorum à Paulo vocatur, vt suprà notaui. Deinde augebatur difficultas ex conditione operum, quæ præcipiebantur, erant enim sacrificia multiplicia, & cruenta, & obseruantiæ carnales, *In cibis, & in potibus, & variis baptismatibus, & iustitiis carnis, quæ non possunt perfectum facere seruientem,* vt dicitur ad Hebr. 9. & eleganter explicuit Clem. lib. 6. Consti. cap. 20. Et ideo dicuntur etiam illa præcepta parum vtilia iuxta eundem Paul. ad Hebr. 7. & inde augebatur onus, & difficultas legis, quæ præcipiebat multa, &

Obiect. per illa spiritum, & gratiam non præstabat. Dices, videri alienum à suauitate Diuinæ prouidentiæ, legem tam onerosam hominibus imponere, præsertim non præbendo copiosiora auxilia ad illam implendam.

Respons. Respondetur, suauitatem diuinæ prouidentiæ non esse æqualem, nec eiusdem modi in omnibus operibus eius, sed cum proportione distribui iuxta occurrentes occasiones. Homines ergo tunc indigebant illo onere, vt continerentur in officio, & ab idolorum cultu abstraherentur, vt Clem. supra August. & alij Patres passim docent: onerare autem subditum, quando indiget tali onere ad maius bonum, non est contra suauem prouidentiam superioris. Accedit, quòd illi populo nunquam negauit Deus auxi-

D. Thom. lium sufficiens ad legem implendam, vt docet D. Thom. q. 98. ar. 2. licèt illud non daret ex debito, aut virtute legis, sed ex merito Christi, vt suprà dixi.

6. Lex vetus grauissimas pœnas temporales minabatur.

Tertia imperfectio illius legis est, quia grauissimas pœnas temporales minabatur, & illis magis terrebat homines, quàm amore attraheret, & ideo dicta est lex timoris, quia licèt spe etiam præmiorum excitaret homines, præualebat tamen pœnarum timor, vt lib. contra Adimantum, c. 16. & 17. & lib.

Augusti. de mori. Eccles. c. 28. tradit August. vbi cum Paulo ad Hebr. 12. ex ipsa forma tradendi legem illã, id latè confirmat. Vnde etiam infert, legem illã fuisse potiùs seruorum, quàm filiorum, & potest esse quarta eius imperfectio, quæ sumitur ex illo ad Rom. 8.

Chrysost. *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore.* Vbi Chrysost. & Græci, & Latini, & August. suprà ita exponunt. Per illam enim particulam, *iterum*, alludit ad legem, quia ille erat spiritus legis veteris, propter quod dicitur ad Galat. 4. de veteri Testamento, *In seruitutem generasse filios.* Non quia iusti illius

A temporis verè non essent filij, sed quia ex vi legis non gubernabantur vt filij, sed vt serui. Vnde in principio eiusdem capitis significat Paulus, populum illum tunc fuisse veluti filium paruulũ, qui *non differt à seruo, sed sub tutoribus, & actoribus est vsque ad præfinitum tempus à Patre.* Ex quo etiam videtur colligi legem illam esse infantium seu paruulorum, quæ potest esse quinta eius imperfectio. Quam etiam indicauit Paul. ad Gal. 3. assimilans legem illam pædagogo, vt suprà explicatum est. Vbi etiam declarauimus, huic imperfectioni annexam fuisse aliam, scilicet, quòd lex illa res temporales promitteret, quibus paruuli allici solent ad parendum pædagogo; & hæc esse potest sexta illius legis imperfectio. Et septima esse potest, quia non dabat consilia perfectionis,

B vt paupertatis, & castitatis, quæ est etiam annexa præcedentibus, tum quia hæc non sunt consilia puerorum in fide, & gratia, sed virorum, tum etiam quia talia consilia non bene cohærent cum temporalibus promissionibus, quæ affectum illis consiliis contrarium supponunt. Octaua esse potest, quòd lex illa quædam secundùm se mala permittebat. Hanc enim *Isidor.* inter imperfectiones illius legis ponit Isidor. lib. 2. de different. spirit. c. 28. licèt enim illa permissio esset cum excusatione à peccato, vt suprà declaraui, fundabatur in periculo maioris mali, & in aliqua nimia concupiscentia sensibilium rerum, & ideo ad imperfectionẽ legis pertinebat. Deniq; plures aliæ imperfectiones illius legis memorari possent, sed hæ sufficiunt ad eius imperfectionem ostendendam, aliæ

C verò tractabuntur melius lib. sequenti, vtramque legem veterem, & nouam inter se conferendo.

7. Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit. D. Thom.

Nihilominus dico secundò: Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit. Ita docet D. Thom. q. 98. ar. 2. ad 1. & probatur sufficienter rationibus dubitãdi priori loco positis. Declaratúrque in hunc modũ: nam lex illa considerari potest, vel ratione generis, quia scilicet lex diuina fuit, vel secundum propriam speciem, quia fuit talis lex diuina. Prioti modo spectata habuit omnem perfectionem legi diuinæ positiuæ cõuenientem, vt ex dictis facilè constare potest: nam Deum habet proximum authorem, in illius enim voluntate proximè fundata fuit, eámque indicauit, & ab illius potestate processit, non tantùm vt authore naturæ, sed etiam vt authore supernaturali.

D Vnde etiam habuit, vt non solùm sancta, & immaculata fuerit, sed etiam per fidem innotuerit hominibus, & ad supernaturalem finem fuerit ordinata. Denique ex eodem principio, & gradu diuinæ legis immutabilitatem specialem habuit, quam à diuina volũtate participat, id enim cõmune est legi diuinæ, vt diuina est, vt in sequenti capite latiùs explicabitur.

8. Lex vlla in specie propria perfecta.

Posteriori autẽ modo considerando legẽ illam, vt talis lex fuit quasi in specie, habuit aliũ modum perfectionis, quia sub tali ratione nihil illi defuit quasi quod illi esset debitũ secundùm talem rationem, seu quod in ordine ad proximũ finem suũ adæquatum, & in ordine ad tales personas, seu talem populum, & talem statũ generis humani habere debuerit. Et in hoc sensu dixit Clem. Papa lib. 6. constit. c. 19. *Legem*

E *illam fuisse perfectam, plenã, & nullã ex parte deficientem.* Denique id optimè declarat D. Tho. suprà, quia per- *D. Thom.* fectio alicuius legis in specie sumptæ non cõsideratur absolutè, sed cũ proportione ad eos, quibus datur, ita vt statui, & conditioni eorũ sit accõmodata. Nã leges religiosis accommodatæ, si secularibus imponantur, exorbitãtes erũt, & deficient à perfectione legis, quia lex quoddã mediũ est: medium autem vt sit perfectũ debet esse fini accommodatum. Vnde rectè dicit D. Tho. si lex imponatur puero, vt sit perfecta, nõ debet ea præcipere, quæ propria sunt virorũ, sed quæ puerorũ institutioni sint accõmodata. Ita ergo se habuit

illa

illa lex respectu humani generis, quod tunc non erat capax maioris perfectionis, quia multis transgressionibus subiectum erat, & nondum satis agnouerat imbecillitatem suam & indigentiam mediatoris, & gratiæ eius, per quã posset ad excellentiorem statum ascendere, & ideo pro tunc non erat debita, nec accommodata illi legi maior perfectio. Quòd autem lex illa habuerit omnem perfectionem, quam status ille postulabat, satis patet ex dictis de materia illius legis: nã præcepit omnia necessaria ad cognitionem, & religionem veri Dei, & Christi, & ad rectitudinem vitæ tam moralis, quàm humanæ, & politicæ; ergo nihil illi defuit ad perfectionem sibi debitam. Nec etiam plura præcepit, quàm expediret, quia populus ille duræ ceruicis indigebat tunc illa sarcina præceptorum, vt declaratum est. Et ita satisfactum est argumentis in vtramque partem in principio positis.

CAPVT IX.

An lex vetus fuerit mutabilis, & quomodo cessare potuerit.

1. *Mutatio legis veteris. Dub.*

EXplicata tota ratione veteris legis causis, affectibus, ac proprietatibus eius, superest de illius abrogatione dicendum, quod huius libri punctum præcipuum est. Priùs verò, quàm ad illud accedamus, operæpretium erit exponere, an modi alij mutationum, quos in lege positiua humana explicuimus in lege illa locum habuerint, & in vniuersum, quomodo lex illa mutabilis, vel immutabilis fuerit. Ratio autem dubitandi esse potest, quia lex illa nihil aliud est, quàm diuina voluntas; sed voluntas Dei est immutabilis; ergo & illa lex. Consequentia videtur clara. Maior autem patet, quia lex illa propriissimè diuina fuit, vt ostendimus; Lex autem diuina in Deo nihil aliud est, quàm voluntas eius, vt ex dictis in lib. 1. constare potest; ergo. Vnde hæc ratio de omni lege diuina quatenus talis est, æquè procedit; quia omnis diuina lex immediatè à diuina voluntate pendet, non effectiuè tantùm, sed quasi formaliter, quia ab illa immediatè accipit vim obligandi, per quam in esse legis constituitur; ergo necessarium videtur, vt sit æquè immutabilis, ac ipsa voluntas Dei.

2. *Lex vetus à solo Deo mutabilis.*

In hoc puncto breuiter dicendum est primò legem veterem nullo modo mutari potuisse ab alio, quàm à Deo, vel iuxta decretum ipsius Dei. Probatur ratione facta, quia fuit propriè lex diuina, & omnis lex propriè diuina hoc modo immutabilis est, vtique ab alio, quàm à Deo, vt rectè docet Bern. in lib. de præcep. & disp. cap. 5. satisque colligi potest ex his, quæ supra de legis naturalis indispensabilitate, seu immutabilitate diximus, & tradit Lactan. lib. 6. Instit. c. 8. Item ex his, quæ diximus de lege humana à superiori lata, quatenus ab inferiori mutari, aut dispensari non potest. Ratio enim eadem est, quia voluntas Dei suprema est, & omnis alia est inferior, & subdita; ergo lex per diuinam voluntatem constituta, etiamsi positiua sit per nullam aliã voluntatẽ mutari potest; ergo est immutabilis ab alio, quàm à Deo.

Bernard.

Lactan.

3. *Abrogatio legis ad solum Deum spectabat.*

Atque hinc sequitur primò, legem veterem à nullo alio, quàm à Deo, seu, quod idem est, non nisi iuxta præscriptum diuinæ voluntatis potuisse abrogari, siue in totum, siue in parte. Probatur facilè, quia legis abrogatio quædam eius mutatio est, sed non potuit illa lex ab alio, quàm à Deo mutari, ergo nec abrogari. Vnde in hoc etiam eadem ratio est de qualibet parte legis, quæ de tota lege, quia non minùs pendet quælibet pars talis legis à diuina voluntate, quàm tota. Sicut ergo non potuit tota lex, nisi à Deo abrogari, ita nec pars eius.

4. Atque hinc vlteriùs sequitur, non potuisse quempiam præter Deum ipsum in lege illa dispensare. Ra-

A tio est eadem, quia dispẽsatio legis quædam eius partialis mutatio est. Item quia par in parem non habet potestatem, ne dum inferior. Atque hanc veritatem specialiter, ac fusè tradidit Salmer. tracta. 61. in Acta, vbi illam confirmat verbis Christi, *Non veni soluere legem, sed adimplere. Amẽ quippe dico vobis, donec transeat cœlum, & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant*, Matt. 5. & aliis Scripturæ testimonijs, quibus diuina veritas, & verbum Dei in æternum manere dicitur, Psal. 116. Quæ testimonia potissimè loquuntur de verbo Dei aliquid affirmantis, vel prædicentis; sic enim nihil impedire potest, quominus veritas eius subsistat, & impleatur. In quo sensu nec Deus ipse facere potest, vt verbum suum in eo sensu, in quo dictum est, deficiat, seu non veniat, seu verum non sit. Nihilominus cum proportione

Solus Deus dispensare potuit.

Salmer.

B etiam probant illa testimonia de verbo Dei præcipientis, & obligãtis. Nemo enim facere potest, vt verbum præceptiuum Dei non obliget pro eo tempore, & modo, quo à Deo prolatũ est, alioqui tale verbum fieret suo modo falsum, & mefficax. Deinde adducit c. *super eo.* de vsur. vbi Innoc. III. supponit indispensabile esse, quod pagina vtriusq; Testamẽti prohibitum est. Vbi licèt Pontifex loquatur de vsura, quæ non est mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala, nihilominus si consideretur tãtùm vis diuinæ prohibitionis, eandem efficaciam habet in quacunque materia. Quia nullus potest facere licitum id, quod Deus sua absoluta prohibitione facit illicitum. Vnde etiam in hoc æquiparantur paginæ vtriusque Testamẽti, infrà autem ostendemus, legem nouam indispensabilem esse, nisi à Deo; ergo idem dicendũ est de lege veteri.

c. super eo, de Vsuris. Innoc. 3.

C Dices, Deus ipse potuit homini concedere facultatem dispẽsandi in lege sua. Respondeo, potuisse quidem, non tamen dedisse in veteri Testamento, quia nullibi legitur talis potestas data Pontificibus, vel aliis in illa lege, imò sæpe absolutè prohibentur aliquid addere, vel mutare de illa lege. Vnde nec vsus talis potestatis in illa lege cernitur, vel alicubi legitur, quia nec necessarius fuit, nec fuisset conueniens, quia esset magis in destructionẽ, quàm in ædificationem. Si tamen Deus alicui homini talem potestatem dedisset, iam illa dispensatio magis esset à Deo, quàm ab homine, quia Dei voluntate, & cõcessione fieret, nec voluntas Dei obligandi per talem legem, fuisset omnino absoluta, sed haberet subintellectam cõditionem, vel determinationẽ, si talis homo in ea non

5. *Obiect. Respons.*

D dispẽsaret, & ita dispensatio non esset cõtra, vel præter decretũ diuinæ voluntatis. Vltimò tamen in hoc puncto aduerto, non cõsequenter loqui, qui dicunt, legem illam quoad cæremonialia, & iudicialia non fuisse proptiè diuinam, & nihilominus affirmant, indispensabilem fuisse per hominem, quia prior assertio destruit fundamentũ posterioris, vt ex dictis constat; nos autem supponimus, totã illam legem fuisse proprissimè diuinam, & ideo ferè eadem certitudine concludimus, fuisse per hominem indispensabilem; loquor autem de puro homine: nam Christus Dominus potestatem habuit in illa dispensandi, eo quòd sit Deus, vt ipse significauit Matth. 12. dicens, *Dominus est filius hominis etiam Sabbati.* Quamuis

Notandum v. tunò.

E nunquam videatur vsus illa potestate, sed iusta interpretationẽ, vt ex sequentibus patebit, quia non venit soluere legem, sed adimplere.

Nihilominus tamen addendum est, potuisse legem illam recipere interpretationem per hominem, in quo omnes conuenire videntur, & patet primò ex vsu, 1. Regum capite 21. vbi per occurrentem necessitatem Achimelec dedit Dauidi panes propositionis, quibus vesci secundùm legem ei non licebat, quod tamen per interpretationem legis licuisse, Christus Matth. 12. aperte docet. Et eodem modo

6. *Lex illa ab omne interpretari potuit.*

excusat discipulos, quos Pharisæi calumniabantur, eo quòd in sabbato spicas vellerent, fricarent, & comederent, vt latè exponit Abulens. lib. 1, Reg. quæst. 8. 13. & 18. Quibus in locis hac ratione legem illam veteris Testamenti dispensabilem appellat, loquitur tamen impropriè de dispensatione, prout de interpretatione, & epiikia interdum dici solet, vt in libr. 6. dictum est. Hac etiam interpretatione vsi sunt Machabæi ad bellandum in die sabbati. 1. Machab. 2. Sic etiam Christus Dominus Matth. 12. dicit, se non violare legem sabbati, opus misericordiæ, aut pietatis, vel religionis in illo exercendo, etiamsi laboriosum sit. Sicut licebat Iudæo extrahere de fouea in die sabbati ouem in illam cadentem, vnde ipse concludit, licuisse sibi sanitatem conferre in sabbato. Atque eodem modo Ioan. 5. ostendit licuisse homini sanato ab ipso portare grabatum suum in sabbato, ex præcepto eius, quia ad opus pietatis, & ostensionem miraculi id pertinebat. Ratio autem est, quia interpretatio legis, præsertim positiuæ etiamsi diuina sit, est necessaria ad gubernationem humanam propter varietatem occasionum, & necessitatum sæpe occurrentium, in quibus contingit, vel duo præcepta sibi obuiantia occurrere, ac propterea necessarium esse exponere, alterum non obligare, vel etiam contingit, talem esse rerum mutationem, vt prudenter præsumatur, non fuisse voluntatem legislatoris in tali casu obligare, quæ necessitas etiam potuit in vsu illius legis sæpe occurrere.

Abulens.

Ratio conclusionis.

7. Dub. Quòd si interrogetur, quomodo, vel qua potestate licebat tunc talem facere interpretationem circa voluntatem Dei, non enim videtur cuilibet licere, voluntatem superioris interpretari, sed simpliciter obedire. Respondeo tribus modis hoc licuisse, quitum tatione, tum ex eadem lege colliguntur. Vnus est per potestatem à Deo ipso datam, quæ maximè pro casibus dubiis necessaria erat. Sicq; dicitur Deut. 17. *Si quid difficile, aut ambiguum*, &c. Secundò ex concursu duarum legum, vnam per aliam interpretando. Sic Christus Matth. 5. exponit, licuisse Iudæis circuncidere homines in sabbato, vt non solueretur lex præcipiens circuncidi infantem octauo die. Leuitic. 12. & eodem modo ait Matth. 12. *Non legistis, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt. violant* (ait) in exteriori specie, seu materiali opere, & tamen sine crimine sunt, quia illud opus erat consentaneum alteri legi, Leuitic. 24. Ac subinde non erat opus seruile, sed religionis, vt bene exposuit Abulens. 1. Reg. 21. quæst. 17. Sic etiam circa tempus præscriptum ad faciendum Phase, Exod. 12. interpretatio facta est, per legem latam Numer. 12. Neque ante hanc posteriorem legem ausi sunt Moyses, & Aaron talem interpretationem facere, inconsulto Domino, quia nondum videbatur illis talis potestas commissa, nec ratio, aut necessitas per se cogebat. Tertio ergo modo licebat hæc interpretatio per euidentiam facti, & necessitatis, vt est per se manifestum in casu Machabeorum. Nõ oportebat autem, semper necessitatem fuisse extremam, vt videtur fuisse in illo casu, sed sufficiebat esse moralem, & accommodatam præcepto, vt in casu Dauid latè disputat Abul. suprà.

Resp. Triplex modus interpretandi illam legem. Primò. Secundò.

Abulens.

Tertiò.

8. Lex vetus à Deo ipso mutabilis. Dico secundò: Lex vetus mutabilis fuit à Deo ipso. Hæc assertio satis nota est. Probari enim potest ex generalibus principiis, quòd quilibet legislator potest legem suam mutare, cùm ab eius voluntate pendeat. Item ex illa Christi sententia, quia Dominus est filius hominis etiam sabbati, sic enim Deus est Dominus supremus totius legis, & omnũ actionum, quæ per eam præcipiuntur, aut vetantur; ergo potest prout voluerit illam mutare. Denique abrogare illam potuit, vt de facto abrogasse, statim dicemus; ergo à fortiori in illa dispensare, & quamlibet aliam mutationem facere potuit: nam omnis illa minor est, quàm abrogatio. Vt autem modum possibilem abrogationis explicemus, aduertere oportet, variis modis intelligi posse, velle Deum legem aliquam ferre. Primo absoluto decreto voluntatis suæ, statuendo, vt talis lex perpetuò durer absolutè, & simpliciter, ac sine limitatione vlla, sicut statuit, vt præmium vltimum bonorum operum, & pœna malorum æterna sint, & talis lex semel sic lata mutari, seu abrogari non potest, etiam ab ipso Deo, in sensu (vt aiunt) composito, quia implicat contradictionem, Deum ita decreuisse, & decretum non impleri, aut impediri, alioqui voluntas absoluta Dei, aut mutabilis esset, aut inefficax.

Nota Deum velle legem aliquam ferre variis modis intelligi. Primò.

9. Secundò. Tertiò. Secundò potuit Deus legem ferre pro tali tempore, vsque ad certum terminum, seu euentum. Vel tertiò potuit velle, obligationem talis legis durare sub tacita conditione, nisi ipse aliud statueret, vel vsque ad beneplacitum suum. Et vtroque modo potest lex diuina esse mutabilis, scilicet, quia elapso tempore, pro quo lata est, seu adueniente termino eius cessat sine alia reuocatione, vt contingit in legibus humanis, vel priuilegiis. Et ratio est clara, quia hæc mutatio legis non est per physicam, & realem successionem in ipsa lege, sed in tempore, pro quo obligat. vnde est per modum desitionis relationis ad desitionem termini. Nam lex est signum voluntatis obligantis pro tali tempore, vnde mutato tempore iam non significat illam voluntatem, & hoc modo abrogatur, & desinit obligare. Vel etiam potest lex auferri, quia per contrariam legem, seu voluntatem Dei reuocatur. Inter quos duos modos hoc differt, quod in priori lex ipsa per se desinit, etiamsi nostro modo intelligendi non sit in voluntate diuina actus, quo velit legem tollere, sed ex vi prioris actus lex cessat adueniente termino, quia diuina voluntas vltra illum obligare, vel operari noluit, & sine actu diuinæ voluntatis non est lex. In posteriori autem modo intelligitur lex reuocari per actum voluntatis diuinæ ratione distinctum, quo Deus vult, vel legem tollere, vel aliam repugnantem introducere.

10. Respondetur ad rationem dubitandi. Vnde tandem facillimè satisfit rationi dubitandi in principio positæ, quæ ex quadam æquiuocatione procedit, lex enim vetus non est lex ad intra (vt sic dicam) in Deo ipso existens, sed est lex ad extra in lapidibus, aut membranis scripta. Vnde non est voluntas Dei, sed signum quoddam externum voluntatis Dei, & effectus eius, & ideo licèt voluntas Dei sit immutabilis, lex dici potest esse mutabilis, quia per temporum successionem effectus diuinæ voluntatis mutari possunt, non mutata diuina voluntate, sicut potest Deus Angelum in nihilũ redigere, quæ est magna quædam mutatio, latè de mutatione loquendo, prout nunc loquimur, licèt diuina voluntas non mutetur. Et ratio est, quia decretum Dei, quo res fit, aut conseruatur, vel lex fertur, potuit ex æternitate ita constitui pro tali tempore, & non vltrà, vel negatiuè se habendo nostro modo intelligendi, vel positiuè volendo etiam ex æternitate, vt pro alio tempore res aliter se haberet, vel alia lex constitueretur. Vnde solùm erit res, seu lex immutabilis ex vi diuinæ voluntatis iuxta primum modum suprà positum, quando Dei voluntas positiuè vellet, & absolutè rem, aut legem pro tota æternitate durare, quasi positiuum habens decretum nunquam illam destruendi, vel abrogandi. Solùm ergo probat ratio facta, legem diuinam in sensu composito non posse abrogari pro illo eodem tempore, pro quo Deus voluit illam constituere: nam hoc inuoluit contradictionem, & mutationem in ipsamet diuina voluntate. Quòd si pro illa tempore dispensari potest ab ipso Deo, ideo est, quia

decret n.

decretum constituendi legem pro aliquo tempore, non includit decretum non dispensandi in illa: nam si fingeremus cum hac veluti reflexione esse positam, consequenter esset talis lex pro eo tempore, & in sensu composito indispensabilis, & cum proportione potest fingi omnino immutabilis. Secluſa autem tali suppositione, & quasi reflexione, ac simpliciter loquendo, lex etiam diuina mutabilis esse potest, ac reuocari.

CAPVT X.

An lex vetus quoad suam obligationem iam cessauerit, seu mortua fuerit.

1. *Legem illam fuisse perpetuam somniabant Iudæi.*

IVdæorum sententia, & existimatio antiqua fuit legem illam fuisse perpetuam, ita vt numquam esset abroganda, quandiu mundus hic, & status hominum viatorum duraret: in qua sententia perseuerarunt multi ex Pharisæis, etiam postquam ad fidem conuersi erant, vt Actor. 15. refertur. Et postea in eodem errore perseuerarunt multi hæretici antiqui, vt Ebion Cherintus, & Nazarei, vt referunt Iren. lib. 1. cap. 26. Epiphan. in hæres. 18. 28. 30. 66. & in aliis. August. de Hæres. in 8. & 9. Hieronym. Epist. 89. ad Augustinum, Damasc. verb. *Nazarei*. Euseb. lib. 3. Hist. cap. 21. Fundabantur præcipuè, quia lex illa data est à Deo, vt in æternum duraret; ergo neque ab ipso reuocari potuit, quia non potest esse sibi contrarius, neque ab alio, quia nullus potest præualere contra eius voluntatem. Probatur antecedens Genes. 17. *Erit pactum hoc meum in carne vestra, in fœdus æternum.* Si autem circuncisio est æterna, etiam tota lex. Item Exod. 12. *Habebitis hanc diem,* &c. *solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno.* Et infrà, *Custodietis diem istam in generationes vestras ritu perpetuo.* Et Psalm. 104. *Statuit illud Iacob in præceptum, & Israël in testamentum æternum.*

Cherint. Nazarei. Iren. Hieron. August. Epiphan. Damasc. Euseb.

2. *Lex vetus post Christi aduentum vim obligandi amisit & abrogata fuit.*

Nihilominus simpliciter dicendum est, legem veterem per Moysem datam abrogatam esse post Christi aduentum, vimque obligandi amisisse. Ita definitum est ab Apostolis, Actor. 15 per illa verba, *Visum est Spiritui sancto, & nobis,* &c. Et in illius confirmationem, & defensionem, multa Paulus scripsit variis in locis. Primum in Epist. ad Roman. cap. 6. ibi. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* & cap. 7. id declarat exemplo vxoris, quæ per mortem viri soluta est à lege illius, vnde concludit. *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi*; & infrà, *Nunc autem soluti sumus à lege mortis*, &c. & iterum cap. 8. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege mortis.* Idem ex professo confirmat in Epist. ad Galat. quam ad hanc veritatem persuadendam præcipuè scripsit. Item ad Hebr. 7. quem locum infrà latiùs expendemus. Et in eodem sensu dixit idem Paul. ad Ephes. 2. *Legem mandatorum decretis euacuans.* Nam lex mandatorum vocatur lex vetus, vt suprà dictum est, & communiter Patres intelligunt, & illam dicitur Christus euacuasse, id est, abstulisse, *Decretis*, vtique Euangelicis, vt infrà declarabimus. Et hæc quidem testimonia contra hæreticos, qui nouum Testamentum admittunt, satis efficacia sunt, & sufficiunt. Tamen contra Iudæos necessarium est ex aliis etiam principiis argumentari, quod paulò inferiùs commodiùs præstabimus.

3. *Duo explicanda. Primum. Secundum.*

Vt ergo hæc veritas exactè declaretur, & difficultas in principio posita clariùs expediatur, duo à nobis explicanda sunt. Primum respectu quarum personarum amiserit lex illa vim obligandi. Secundum respectu quorum præceptorum. Circa primum distinguendum est inter Gentiles, & Iudæos, & vtri-

A que spectari possunt, vel secundùm se, & in sua secta, seu infidelitate permanentes, vel iam conuersi ad Christum. Vnde quatuor quæstiones oriuntur. Prima, an Gentiles non credentes in Christum obligentur lege Moysi. Secunda, an Christiani ex gentilitate conuersi ad Christum teneantur, vel aliquando fuerint obligati ad seruandam legem Moysi. Tertia, an Christiani ex Iudæis conuerti eandem Moysi legem seruare teneantur. Quarta similis est de Iudæis nolentibus in Christum credere, sed in sua pertinacia permanentibus, an Moysi legem seruare teneantur. Ex quibus tertia, & quarta ad nos propriè spectant; aliæ verò parum quidem ad nos referunt, & difficultatem non habent, tamen earum resolutio cum cæteris coniuncta est, & ideo breuiter illas expediemus.

Quatuor quæstion. Prima. 2. 3. 4.

B Primæ igitur resolutio viam parat ad secundam, & illi lucem affert, & ideo breuiter dico, legem veterem non obligare Gentiles in Christum non credentes. Assertio est certa, neque scio fuisse in hoc vnquam sententiarum, aut hæresum diuersitatem. Probatúrque facile, quia ante Christi aduentum lex illa non obligauit Gentiles, neque aliquos homines præter Israëliticum populum, nisi voluntariè illam susciperent, & proinde tenentur, circumcisione accepta; ergo neque post Christi aduentum tenentur, neque vnquam obligati fuerunt. Antecedens manifestum est ex cap. 7. in quo ostendimus, legem illam solùm pro Israëlitico populo fuisse datam, quia ad illum tantùm loquuta est, vnde illum tantùm obligauit. Vnde Paul. ad Rom. 3. in hoc ponit vtilitatem circuncisionis, quòd Iudæis specialiter credita sunt eloquia Dei, sub quibus eloquiis maximè legem comprehendit, quæ solùm circuncisis data est, & ideo Gentiles à participatione templi, & sacrificiorum illius legis arcebantur, nisi priùs circuncliderentur: non obligabantur autem circuncidi, sed in voluntate eorum ponebatur, vt constat Exod. 12. ergo lex illa simpliciter non obligabat Gentiles; ergo neque post Christi aduentum obligat, quia per Christum non est data illi legi noua vis obligandi, vt per se notum est, sed solùm per illum completa est.

4. *Legem veterem non obligare Gentiles in Christum non credentes.*

C

Hinc etiam manifesta est secundæ quæstionis resolutio, quæ potissimùm agitata videtur ab Apostolis Actor. 15. nam de gentibus conuersis ad fidem Christi controuersia orta fuit, propter Pharisæos asserentes, debere eos circuncidi, & seruare legem Moysi. Veritas autem ab Apostolis tradita fuit, eos non teneri ad circuncisionem, vel legem, quæ non solùm est de fide ex prædicta definitione, & aliis suprà adductis, sed etiam euidenter sequitur ex principiis positis. Quia lex data Abrahæ de circuncisione neminem obligauit absolutè, & simpliciter, nisi Abraham, & posteros eius, vt latè explicuimus cum D. Thoma 3. p. q. 70. art. 2. & ideo non obligabat absolutè aduenas, ac peregrinos, sicut etiam ex citato loco Exodi 12. euidenter comprobatur: ergo neque lex illa ante Christi aduentum obligabat Gentiles, siue fideles, siue idololatras, neque post aduentum Christi obligat gentes idololatras seu infideles; ergo neque obligat Christianos ex gentibus dicentes originem. Probatur consequentia, quia nec lex Moysi lata est pro illis, nec lex Christi eos obligat ad alterius legis susceptionem; nunquam enim Christus hoc præcepit, aut docuit, nec prædicatores eius talem Christi institutionem docuerunt. Imò repugnaret hoc verbis Christi inuitantis ad ferendum iugum suaue, esset enim onerosissimum, si præciperet cum sua lege coniungere, & suscipere legem Moysi, quæ iugum fuit importabile, vt Petrus dixit. Item Christus Matth. vltim. solùm dicit,

5. *Secunda q. resolutio.*

Gentiles conuersi non teneri ad circuncisionem, nec legem veterem.

D. Thom.

Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Vbi nihil de circuncisione præcepit, sed loco illius Baptismo contentus fuit, & consequenter nihil etiam de reliqua lege veteri mandauit, sed tantùm de sua, quam solam Apostoli eius tradiderunt. Vnde subdit, *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*, vbi circuncisionem non requirit, nec aliquam legis veteris obseruantiam, sed suæ, quam sub Baptismo concludit.

6. *Probatur tradita conclusio.*

Denique potest sic concludi ratio: nam si Gentiles facti Christiani tenentur illa lege, vel est ex vi Testamenti veteris, & hoc non, quia cum illis non loquitur per suam legem, vel ex vi Testamenti noui, & hoc multò minùs, tum quia Christus (vt dicebam) non extendit legem veterem, sed compleuit, tum quia Testamentum nouum, & ministri eius oppositum docent, & tradiderunt; ergo. Dicere verò possent Hebræi iudaizantes, Messiam, & fructum eius non fuisse promissum, nisi populo Israel, & ideo licèt Gentiles per se non obligarentur lege veteri, nihilominus vt possint Christo coniungi, & spiritualia eius bona participare, debere per circuncisionem illi populo coniungi, & consequenter legem profiteri, ac seruare. Sed hæc fictio erronea est, supponítque aliam hæresim, nimirum, Euangelium solis Iudæis fuisse communicandum, quam ex professo impugnauit Paulus in Epistola ad Roman. & in libro sequenti aliquid dicemus. Nunc eodem argumento facto refutatur sufficienter, tum quia nullibi in scriptura gentibus imponitur talis necessitas, tum etiam quia in Scriptura non promittitur Christus solis Iudæis, sed æquè gentibus, & vniuerso mundo quoad participationem fructuum eius, licèt promitteretur venturus de populo Israel, & in illo specialiter docturus, & prædicaturus, sicut etiam promittebatur venturus de speciali tribu, & familia, & tamen non illi soli, sed toti populo æquè promittebatur. Et ideo Genes. 49. vocatur, *Expectatio gentium*, & Aggæi c. 2. *Veniet desideratus cunctis gentibus.*

Ob. Hebr.

7. *Refellitur error Hebraorum, & veritas confirmatur.*

Præterea confutatur maximè hic error, & proposita veritas confirmatur ex eo, quòd lex illa non solùm ad salutem spiritualem necessaria non erat, verùm etiam erat inefficax, & per se inutilis. Quod argumentum maximè vrget Paul. in epist. ad Galat. & ad Roman. & potest in hunc modum proponi, quia cæremoniæ legis antiquæ non fuerunt necessariæ ad salutem gentium necessitate solius præcepti, seu legis, nec etiam fuerunt de se necessariæ necessitate medij; ergo neutro modo sunt nunc necessariæ gentibus Euangelium amplectentibus; ergo neque lex vetus illas præcipiens obligat huiusmodi Christianos. Consequentiæ notæ sunt. Prior verò pars antecedentis sufficienter manet probata superiori argumento, quia lex illa in vi præcepti non fuit data gentibus, sed soli populo Israel. Alteram verò partem multis modis probat Paulus in locis citatis. Primò quia Abraham ante illam legem latam, atque adeò sine cæremoniis eius, vel circuncisione iustificatus est. Quo exemplo iudicare voluit Paulus, omnes antiquos Patres, & iustos, qui ante Abraham, vel cum ipso, vel post ipsum extra posteritatem eius iusti fuêre ante Christi aduentum; ergo euidens est, cæremonias legis non fuisse per se necessarias ad salutem; ergo nec post Christi aduentum necessariæ erunt, maximè pro Christianis ex gentibus ortis. Quod argumentum rectè prosequitur Cyprian. lib. 1. ad Quiri. cap. 8. latiùs Tertullian. lib. contra Iudæos. Et cap. 3. expendit, Melchisedec incircuncisum obtulisse panem, & vinum Abrahamo iam circuncíso. Sed hoc posterius repugnat Scripturæ: nam oblatio illa præcessit per aliquot annos circuncisionem Abrahæ, vt constat ex Genes. 14. & 17. id tamen non diminuit vim argumenti, sed quodammodo auget: nam vterque erat iustus, & verus Dei cultor, imò & sacerdos, licèt vterque esset incircuncisus. Addit præterea Paulus, non solùm non fuisse legem illam necessariam, verùm etiam neque efficaciam, aut vtilitatem, ad veram iustitiam conferendam per se habuisse, vt suprà satis ostensum est, ergo non fuit medium necessarium ad salutem, sed tantùm Iudæis, quibus præcepta fuit, necessarium fuit illam seruare, quandiu illos obliganit. Neque contra veritatem hanc procedit fundamentum hæreticorum, quia lex illa quocunque modo perpetua fuerit, vt talis erat, non ad gentes, sed ad solos Hebræos loquebatur.

Cyprian. Tertull.

8. *Iudæi baptizati non tenentur legem veterem seruare.*

Supereſt dicendum de cessatione illius legis respectu Iudæorum, & primò de conuersis ad fidem Christi, & in illo baptizatis certum est, illos, non obligari ad legem veterem seruandam, ac subinde respectu illorum propriissimè cessasse. Hæc veritas certa fide tenenda est: nam in hoc etiam sensu definita est, & ex Scriptura apertè colligitur. Potéstque in hunc modum demonstrari. Nam quando lex aliqua cessat, vel abrogatur, respectu illorum maximè cessat pro quibus lata est, sed lex vetus lata est pro Iudæis, & abrogata est, ac cessauit; ergo pro illis maximè reuocata est; ergo etiamsi fidem Christi amplectantur, non possunt lege veteri obligari. Maior per se nota est, tum quia solui, & ligari respectu eiusdem dicuntur alioqui oppositi non essent, tum quia repugnantiam inuoluit, abrogari legem in se, & non respectu illorum, quibus erat imposita; cùm totum esse legis sit in ordine ad illos. Vnde licèt propriissimè dicamus, Gentiles, vel Christianos, ex gentibus profectos non obligari illa lege veteri, non propriè dicemus respectu illorum fuisse abrogatam, quia nũquam fuit illis imposita, nec habuit esse legis respectu illorum; at respectu Iudæorum propriissimè cessasse, aut abrogata esse dicitur; si ergo abrogata est, pro Iudæis ablata est, quibus erant imposita, vt etiam ostensum est. Quòd verò lex illa in se abrogata fuerit, ac cessauerit, pro fundamento positum est in principio capitis, & latiùs statim ostendetur: nam posito hoc fundamento, cætera euidenter consequuntur. Nam vltima etiam consequentia manifesta est: nam fides Christi eo, quòd à Iudæis suscipiatur, non suscitat in eis obligationem legis veteris, quæ per aduentum eiusdem fidei sublata est, vt est per se clarum.

9. *Probatur eadem veritas ex Patribus. Cyprian. Iust. mart. Tertull. Epiphan. August. Clem. Rom. Galatin.*

Præterea fundamentum illud, in quo vis tota posita est, ex vtroque Testamento latè confirmant antiqui Patres, Cyprian. lib. 1. contra Iudæ. cap. 9. & sequentib. Iustin. Mart. Dialog. cum Tryphon. contra Iudæ. & Tertull. lib. contra Iudæ. Epiphan. hæres. 30, August. libris contra Faustum, & aliis contra dictum errorem, qui habentur in principio tomi 6. Aliqua etiam habet Clemens Roman. lib. 6. constitut. Apostolicar. cap. 12. 20. 21. 22. & 23. Multáque ex Hebræis congerit Galatin. lib. 11. de arcan. &c. à princip. Nos autem breuiter pauca ex vtroque Testamento indicabimus. Et in primis videntur optima testimonia, quibus Deus olim promisit, se daturum nouam legem. Quale est illud Ieremiæ 31. *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum*, vbi nomine *fœderis*, legem significat, iuxta morem Scripturæ Gene. 17. Exod. 34. Deut. 25. Et in eodem loco exponitur, dum subiungitur, *Dabo legem meam in visceribus eorum*, &c. vbi expendit Paul. ad Hebr. 10. & 8. vbi in fine adiungit, *Dicendo nouũ, veteranit prius. Quod autẽ antiquatur, & senescit, prope interitum est.* Quod etiam satis indicauit Deus, dicens,

dicens, *Feriam fœdus nouum, non secundùm pactum, quod pepigi cum Patribus eorum*, &c. Nam conferendo illa duo pacta, satis ostendit, posterius fuisse futurum longè excellentius, & per illud fuisse prius auferendum.

10. *Confir.* Præterea mutationem legis, & status illius populi esse faciendam in aduentu Messiæ satis ostendit Deus dicens per Malach. cap. 1. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* In quo apertè prædicitur, totum illum cultum sacrificiorum veteris legis abiiciendum à Deo fuisse, & in aliud purissimum sacrificium commutandum, vt exposuit Concilium Trident. sess. 22. cap. 1. & in 3. tom. 3. partis tractauimus latiùs. Idémque significauit Ieremi. c. 23. vbi præmissa Messiæ promissione per illa verba, *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum* &c. subditur, *Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicent vltrà viuit Dominus qui eduxit filios Israel de terra Ægypti, sed viuit Dominus, qui adduxit, & reduxit semen domus Israel de terra Aquilonis, & de cunctis terris.* Vnde Isai. cap. 43. loquens à principio capitis de vocatione Iudæorum ad Christum, & ad conuersos, & credentes in illum (vt egregiè exponit Hieronym.) tandem concludit, *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini.* Quæ verba licèt Hieronym. referat ad signa, & mirabilia antiqua, non negat posse etiam optimè referri ad legem, & sacrificia, aliásque cæremonias eius. Sicut per figuram etiam indicatum est Leuit. 26. cùm dicitur, *Vetera nouis aduenientibus proiicietis.* Per hæc igitur omnia significatum est, cæremonias legis veteris antiquandas fuisse in aduentu Messiæ.

Hieron.

11. *Ex testamẽto nouo.* Denique vt ad nouum testamentum transitum faciamus, hoc confirmat Paul. ad Hebr. 7. ex illo Psal. 109. vbi de Christo dicitur, *Tu es Sacerdos in æternum secũdùm ordinẽ Melchisedec.* Inde enim colligit per Christũ aliud sacerdotiũ nouum instituendũ, & introducendũ fuisse, infetẽs, vetus fuisse tẽporale, nouũ autem fore æternũ. Ac deinceps subiungit regulam, *Translato sacerdotio, necesse est, vt legis trãslatio fiat.* Nam hæc duo necessaria sese concomitantur. Ex quo tandem concludit, *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem.* Maximè verò prosequitur argumentum hoc idem Apostolus in Epistol. ad Rom. & ideo in cap. 1. præmittit. *Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primùm, & Græco.* & cap. 3. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum; non enim est distinctio,* &c. quod latè persequentia capita prosequitur, & cap. 10. adiungit, *Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti.* Idem in Epistola ad Galat. vbi cap. 2. sic Petrum alloquitur, *Si tu Iudæus cùm sis, gentiliter viuis, & non iudaicè, quomodo cogis gentes iudaizare. Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores: scientes autem, quòd non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide, non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* Et c. 3. *Vbi venit fides, iam non sumus sub lege.* & infrà, *Non est Iudæus, neque Græcus* &c. quod latissimè confirmat cap. 4. & 5. vbi concludit, *In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur.*

Cap. 1. *Cap. 3.* *Cap. 3.*

12. *Ex his testimoniis rationes colligũtur.* Atque ex his testimoniis possunt variæ rationes huius veritatis colligi. Prima, quia non est minùs sufficiens fides, & gratia Christi pro Iudæis, quàm pro Gentilibus, sed Christianis ex gentibus conuersis sufficit obseruantia Euangelij sine obseruantia legis; ergo etiam Iudæi per Euangelium liberati sunt à iugo legis. Secunda, quia Christus omnes indifferenter vocat ad iugum suum, quod suaue esse dixit; ergo nullis hominibus in Christum credentibus necessarium est iugum legis, siue Iudæis, siue gentibus. Tertio etiã respectu Iudæorum fuit illa lex imperfecta, & inefficax ad iustitiam, & quasi per occasionem posita est propter imperfectionem illius populi, vt esset quasi pædagogus; ergo adueniente lege perfecta, obligante, & iustificante Iudæos, cessare debuit imperfecta.

13. *Obiect.* Vt tamen hæ rationes ampliùs declarentur, obiici potest, quia lex semel lata non abrogatur, nisi per expressam reuocationẽ, vel per legem posteriorẽ in compossibilem priori; sed in lege noua vt lata à Christo, non inuenitur expressa reuocatio legis veteris, nec illæ leges sunt incompossibiles, sed possunt obseruari; ergo posterior non reuocauit priorem, saltem respectu illius populi, quem vetus obligabat; ergo non est, vnde sit abrogata. Respondetur verò in primis negando vltimam consequentiam. Nam præter illos duos modos abrogandi legem inuenitur tertius, qui est, vt lex per se ipsam cesset per temporum mutationem, & successionem, per quam completur terminus, pro quo posita est. Ita enim cessauit lex vetus. Nam posita fuit, *Donec veniret semen*, id est, Christus, vt ait Paul. ad Galat. 3. Nam finis illius legis fuit Christus, vt idem dixit Roman. 10. & ideo completo illo fine, ac termino cessauit absque alia abrogatione. Propter quod dicitur Lucæ 16. *Lex, & prophetæ vsque ad Ioannem*, & infrà hoc magis constabit, cùm agemus de tempore, quando lex illa mortua esse incepit.

Resp. 1.

14. *Resp. 2.* Deinde respondetur negando minorem quoad secundùm partem eius, quia licèt verum sit, Christum in lege sua tradenda non addidisse formalia verba reuocatoria legis prioris, nihilominus simpliciter verum est, sua noua lege veterem abrogasse, id enim significauit Paul. ad Ephes. 2. dicens, *Legem mandatorum decretis euacuãs.* Quod enim ait, *decretis*, idem significat, quod per decreta sua. Nec audiendi sunt Erasm. & Caiet. qui vocem, *decretis*, seu *in decretis*, referunt ad legem veterem, ita vt sensus sit, euacuans legem mandatorum in decretis, supple existentem. At rectè intellexit vulgatus interpres, particulam, *in*, licèt in Græco habeatur, non esse necessariã; & licèt addatur, optimè significare potest idem quod per, ita vt sit sensus, *Euacuans in decretis*, id est, per decreta, & ad tollendam æquiuocationem rectè positum est absolutè, *decretis*. Neque enim rectè vox illa refertur ad decreta legis veteris, tum quia fit inutilis repetitio, tum quia oportet aliquod verbũ subintelligere sine necessitate, tum denique quia repugnat communi Patrum expositioni. Vnde Chrys. ibi *decretis*, exponit, id est, fide sua, quod esset facilè, intellectum de fide ratione obiecti, & Euangelicæ doctrinæ, vel si intellexit fidem, id est, spiritum fidei, nõ excludit legem nouam, quæ solet etiam nomine fidei significari. Vnde ad Roman. 3. *Excluſa est, per quã legem? factorum? non, sed per legem fidei.* Idem verò Chrysost. clariùs exponit decreta, id est, *præcepta*, quæ Hieronym. *dogmata Euangelica*, ibidem appellauit. D. Thomas etiam præcepta exposuit, & sequitur ibi, & bene declarat Adam. Christus ergo suis præceptis, suaque lege noua veterem abrogauit.

Ephes. 2. *Erasm. Caiet.* *D. Thom.*

15. *Expressa reuocatio non necessaria.* Neque fuit necessaria expressa reuocatio, quia opera illarum legum, licèt non videantur formaliter repugnare, nihilominus leges ipsæ inter se pugnant. Primò, quia lex noua traditur à Christo, vt per se sufficiens ad salutem, & necessaria, cui repugnat, durare necessitatem prioris legis. Secundò ex fine, & significatione talium actuum, quia obseruantiæ antiquæ legis dabantur ad significanda mysteria futu-

ra Messiæ: sacramenta autem legis nouæ, præsertim Baptismus, & Eucharistia datæ sunt ad repræsentandam redemptionem iam factam, & mysteria illa iam impleta. Tertiò, quia prior lex data est vni populo ad distinctionem aliorum; posterior verò toti mundo, vt Ecclesia habens perfectam vnitatem ex omnibus hominibus congregaretur, ad quod necessarium fuit, signa, & speciales obseruantias vnius populi è medio tollere. Et hoc est, quod Paulus dixit citato loco Ephes. 2. Christum abstulisse medium parietem maceriæ, & inimicitias soluisse inter vtrumque populum, *Faciens vtraque vnum.* Item ex vi illius legis constituebatur specialis status reipublicæ habens supremum Pontificatum suum, iurisdictionem, &c. Lex autem noua introduxit nouum speciale statum, & Pontificatum diuersum cum suprema iurisdictione in totum mundum, ac subinde repugnantem priori statui. Consequenter ergo hæc lex reuocauit illam. Et hoc est, quod Paul. dixit, Hebr. 7. *Translato sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat.*

16. *4. q. de Iudæis qui Euangeliũ non susceperunt. Pro his etiã legẽ veterem abrogatã esse.*

Atque hinc facilè constat, quid dicendum sit de vltima quæstione, an illa lex sit etiam abrogata pro his Iudæis, qui Euangelium non susceperunt. Videri enim potest, non esse congruum, eos liberos manere ab vtraque lege, & ideo debere antiqua obligari, dum nouam non suscipiẽt. Dicendum verò sine dubio est, etiam pro illis abrogatam esse legem illam, quia simpliciter, & in se sublata de medio est, vt probant omnia, quæ adduximus; ergo neminẽ iam obligat per se, & vi sua. Item lex illa non definit obligare Christianos ex Iudaismo cõuersos, vel qui ab illis originem ducunt, quia Christiani sunt, sed quia finitum est tempus obligationis illius legis, pro quo lata est, & quia iam euacuata est; ergo etiã Iudæos, non Christianos per se non obligat. Præterea isti Iudæi constituti sunt in statu, in quo impossibile est obligari illa lege, quia nec sunt in terra promissionis, nec tẽplum habent, extra quod præcipua sacrificia, & præcepta implere non poterant, vt agni Paschalis Exodi 12. & aliorum, de quibus Deut. 12. Item non habent sacerdotes, nec habere possunt, cùm non habeãt tribuum distinctionem; ergo ex conditione talis status sequitur, iam non obligari illa lege, vel certè magnum indicium est absolutè, & pro tota illa gente cessasse, vt

Iustin.

rectè argumentatur Iust. dicto dialog. cum Tryphone. Denique Iudæi, etiamsi increduli sint, nihilominus obligantur lege Christi, quia tenentur illam suscipere, & in Christũ credere, ergo eo ipso non obligantur lege antiqua, & ita non procedit contraria coniectura. Dico autem per se non obligari, seu ex vi legis, quia ex conscientia erronea poterunt obligari: existimant enim adhuc legem illam retinere suam vim, & consequenter opinantur, se per illam obligari, & hoc modo obligantur ex conscientia erronea. Ad hunc enim modum dixit Paulus ad Galat. 1. *Testificor omni homini circuncidenti se*, scilicet, ritu Iudaico, *quia debitor est vniuersæ legis faciendæ*, vtique ex vi prioris existimationis de obligatione circuncisionis, atque adeò ex conscientia erronea: nam absolutè nulla nunc est talis obligatio. Addo verò, quia ignorantia illa, non est sine grauissima culpa, dici posse (vt aliqui loquuntur) ligari potius, quàm obligari, quia siue illam legem obseruent, siue non, grauissimè peccant: nam si obseruant superstitiosi sunt, & infideles; si verò non obseruant, transgressores sunt legis, qua credunt obligari saltem ex praua conscientia. An verò lex illa etiam quoad omnem vtilitatem, pro his Iudæis cessauerit, dicam inferiùs.

17. *Soluitur Iudæorum fundamentum.*

Ex dictis denique facilè soluitur iudaizantium fundamentum, quatenus ad ipsos Iudæos pertinere potest, quod solùm fundabatur in hoc, quia lex illa dicitur data vt perpetua, seu in æternum dura-

Perpetuum, vel æternum duobus modis sumi.

tura. Duobus enim modis sumitur vox *perpetuum*, vel *æternum*, in sacra Scriptura. Primò, vt excludat terminum durationis absolutè, & simpliciter. Secundò, vt solùm significet perpetuitatem tantùm secundùm quid, quæ variis modis contingit. Lex ergo illa non potest dici perpetua in se priori modo: nam constat, omnem legem huius vitæ aliquando esse in se finiendam saltem cum ipso mundo. Potéstque apertè conuinci: nam cum minori rigore dici solet perpetuum, quod vsque ad finem mundi duraturum est, & tamen neque hoc modo dicta est illa lex perpetua. Quod probatur clarè ex eodem loco Genes. 17. vbi & fœdus Dei dicitur fore sempiternum, & Deus ipse promittit Abrahæ, & semini eius terram promissionis in possessionem æternam; ergo non est magis æternum fœdus, quàm promissio: at constat promissionem illius terræ non fuisse æternam illo modo, imò sublatam iam esse; ergo idem intelligendum est de illo fœdere. Similísque promissio habetur Genes. 13. *Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo in sempiternum*, & similes sunt aliæ promissiones rerum temporalium in veteri Testamento, cùm tamen constet, & bona temporalia non esse perpetua simpliciter, & de facto illammet terram non fuisse à Iudæis perpetuò possessam.

18. *Duplex expositio insinuata ab Aug. 1. expositio mystica.*

Duæ igitur sunt expositiones indicatæ ab Augustino in eisdem locis, vna est mystica potiùs, quàm literalis, vt in eis locis sermo sit de perpetuitate simpliciter, non tamen intelligatur implenda in re illa materiali, quæ proponitur, sed in illa, vel in alia per illam figurata, seu mysticè repræsentata. Vt solemnitas agni paschalis durat perpetuò in se, vel in agno Dei per illum veterem repræsentato, & pactum circuncisionis est perpetuum non in sola carnali circuncisione, sed in illa, vel in spirituali per illam figurata, quæ fit per Baptismũ, & de se perpetuò durat, etiam in patria. Sícque promissiones temporales permanent semper in spiritualibus, quæ in illis vt in figura promittebantur. Ita ferè Augustinus q. 31. in Genes. & q. 43. & 124. in Exod. & hanc responsionem videtur sequi D. Thom. 1. 2. q. 103. art. 3. ad 1. argum.

Augustinus. D. Thom.

19. *2. Expositio literalis.*

Secunda responsio, & magis literalis est, non dici æternam legem illam nisi secundùm quid, etiam respectu durationis mundi. Solet autem hoc æternum secundùm quid multis modis accipi, vnus valde vsitatus est, quo æternum accipi solet pro sæculo, vt notauit D. Thom. 1. p. q. 10. art. 2. ad 2. vbi ita exponit illud Exod. 3. *Dominus regnabit in æternum, & vltrà.* Et ita facilè potest illi legi accõmodari. Accipitur etiam aliis modis in cõmuni modo loquendi cõsuetis. Dici enim solet perpetuum, quod sine vllo certo termino præscribitur, quomodo diximus suprà lib. 1. legem propriissimè sumptam esse perpetuã, sic etiam in materia de Censur. suspensio, quæ sine termino imponitur, perpetua dici solet: ergo multo magis potuit lex vetus, aut fœdus circuncisionis, aut præceptum agni paschalis dici perpetuum, quia sine termino positum est. Nam licèt ex mente Dei solùm poneretur donec veniret semen, hoc tamen non fuit in lege expressum, sed subintellectum in eius conditione, & significatione, eo vel maximè, quòd etiam dici solet in Scriptura perpetuum, quod longissimo tempore, seu per multa secula duraturum est, sicut lex illa duravit. Deinde dicitur pactum perpetuum, quod natura sua indissolubile est, licèt per causas extrinsecas, vel rerum mutationem solui possit, & sic etiam aliqua, quæ per solam vitam hominis durant, solent dici perpetua, vt vinculum matrimonij, professio religiosa, & quædam alia vota. Sic igitur pactum illius legis dicitur perpetuũ fœdus, quia dissolui non poterat, donec impleretur, nec lex illa cessatura

erat,

erat, nisi per tantam rerum mutationem, cum qua nec veritas illius legis, nec eius obligatio posset subsistere. Et ita etiam exponit dictam loquutionem Augustin. in citatis locis, & indicat D. Thomas 1.2.q. 98.ar.2.ad 2.& videri potest Abul. q. 18. in 12. cap. Exodi, vbi idem notat Pereir. & latiùs Genes. 13. & 17.

D. Thom. Abulens.

CAPVT XI.

Vtrùm lex vetus cessauerit, seu abrogata fuerit quoad omnia sua præcepta etiam moralia.

1. *De adæquata cessatione legis veteris.*

QVamuis absolutè dictum sit, legem illam cessasse, tamẽ quia in illa lege varia erant genera præceptorum, & non est certum cessasse omnia, & consequenter est controuersum, an lex illà dicatur cessasse adæquatè, seu secundùm se totam, vt ita dicam, vel ratione aliquarum partium habẽtium quoad hoc rationem specialem, ideo in hoc capite hoc ampliùs explicandum est. Supponimus autem distinctionem suprà datam de triplici genere præceptorum illius legis, cæremonialium, iudicialium, & moralium. Et de cæremonialibus certum esse supponimus, illa maximè cessasse, & ratione illorum præcipuè dici legem illam cessasse. Ita docent D. Thom. d.q.103.ar.3. & omnes Theologi infrà referendi, & tradit Innoc. III. in c. vnic. de purificat. post part. & Aug. lib. 6. contra Faust. vbi ita exponit illud ad Colos. 2. *Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbatorũ, quæ sunt vmbra futurorum*, &c. Per hæc enim significauit omnia cæremonialia, quæ velut vmbra transierunt. Et si quis rectè consideret omnia, quæ præcedenti capite adduximus, de cæremonialibus præceptis maximè procedũt, vt in puncto sequẽti attingemus, ideóque de his nihil ampliùs disputare necesse est. Posset autem quis obiicere, quia præceptum soluẽdi decimas, cæremoniale erat, & tamen eius obligatio durat, vt videntur probare quædam iura dicentia, decimas esse iure diuino debitas. Sed de hac re satis dictum est tract. 2. de relig. lib. 1. cap. 10. in tom. 1. vbi ostendimus, illud præceptum legis veteris, qua parte positiuum erat, scilicet, quoad quotam decimarum, cessasse quoad obligationem suam; relictum verò esse quasi exemplar, ad cuius instar Ecclesia potuit similem legem statuere, hoc enim prohibitum non est, vbi nullum periculum scandali, aut falsæ significationis imminet, vt postea videbimus. Eo vel maximè quòd præceptum illud, quoad illam partem, potest non immeritò inter iudicialia numerari.

Cæremonialia cessasse certum est. D. Thom. Augustin.

Obiect.

Resp.

2. *De iudicialibus.*

Circa præcepta iudicialia potest esse nonnullum dubium, an mortua sint. Ratio autem dubitandi in primis sumitur ex authoritate negatiua Scripturæ sacræ, quia cùm multis eius locis legamus, cæremonialia præcepta cessasse, nullibi id legimus de iudicialibus; signum ergo est, non esse parem vtrorumque rationem, vel dispositionem. Tum quia legis abrogatio non est magis extendenda, quàm sit expressum à legislatore, tum etiam quia vnius expressio, videtur tacita alterius exclusio, iuxta cap. *non ne*, de præsumptionibus. Antecedens autem patet: nam Actor. 15. quæstio suborta præcipuè fuit de circumcisione, & consequenter de aliis cæremoniis legis, & de his tantùm decretum illud Apostolicum interpretari videtur Cyril. Catechis. 17. Et de eisdem loquitur Paul. dicto loco ad Colos. 2. & de illis dicit, fuisse vmbram futurorum. Vnde tum ibi, tum in epist. ad Roman. & ad Galat. & ad Hebr. in duobus præcipuè vim facit, vt ostendat abrogationem illius legis. Vnum est, quòd lex illa non iustificabat apud Deum, sed tantùm imperfectam carnis iustitiam conferebat. Aliud est, quòd lex illa erat figura, & vmbra, quæ cessare debuit, aduenientе veritate: vtrumque autem horum in solis cæremonialibus locum habet, quia sola cæremonialia ordinabantur ad sanctificationem, vel iustitiam carnis, iudicialia enim ad politicam gubernationem pertinebant. Et ideo cæremonialia tantùm erant per se primò instituta ad significandum; iudicialia verò tantùm accessoriè, & quasi per accidens, cessante autem accessorio, non cessat principale. Et ita etiam Leo Papa sermone 6. de Passion. Domini hanc posteriorem rationem explicans, solùm in cæremonialibus declarat legalium cessationem. Accedit quod Augustin. lib. 6. & 10. contra Faust. in principio duo tantùm genera peccatorum in illa lege distinguit, quædam vocat vitæ agendæ, aliæ vitæ significandæ, & hæc posteriora dicit cessasse, non verò priora. At verò præcepta iudicialia spectare videntur ad præcepta vitæ agendæ, vitæ (inquam) politicæ, & ciuilis; ergo illa non cessârunt ex sententia Augustin.

Leo Papa. *Augustin.*

3. *Lex vetus abrogata quoad omnia præcepta iudicialia. D. Thom. Caietan. Conrad.*

Nihilominus certa conclusio est, legem veterem cessasse, seu abrogatam esse quoad omnia præcepta iudicialia. Ita docet D. Thom. q. 104. ar. 3. vbi Caietan. Conrad. & cæteri expositores id supponunt vt certum, estque communi dogma Theologorum. Vnde videtur de fide certum, quia licèt in Scriptura in particulari non sit expressum, continetur in generalibus loquutionibus, quas Ecclesiæ traditio, & communis consensus Theologorum ita interpretatur. Talis est regula Pauli ad Hebr. 7. *Translato sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat*; sicut e im vetus sacerdotium simpliciter ablatum est, ita & lex vetus quatenus positiua erat, & cum illo sacerdotio erat coniuncta. Alia generalis locutio Pauli est ad Ephes. 2. *Medium parietem maceriæ soluens, legem mandatorum euacuans*: nam lex mandatorum sine dubio iudicialia comprehendit, quæ erant non parua illius materiæ pars. Aliud principium eiusdem Pauli est illud ad Rom. 7. vbi de vxore ait, *Si mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri*, ex qua similitudine infert; *itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per mortem Christi.* Vbi simpliciter dicendo *legi*, totam intelligit, & nihil excludit. Facit etiam illa vniuersalis eiusdem locutio ad Galat. 5. *Testificor omni homini circuncidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Nam inde virtute significat euacuata circuncisione, euacuatam esse vniuersam legem, ac subinde etiam iudicialia præcepta fuisse sublata. Præterea hoc principio vtuntur Theologi in materia de matrimonio, & similibus, quando tractant an prohibitiones aliquæ illius legis durent nunc. Vt v. g. an accedere ad menstruatam etiam matrimonio coniunctam sit peccatum mortale, sicut olim videtur fuisse, quia erat prohibitum sub pœna mortis, Leuit. 20. nam sub distinctione respondent, si lex illa fuit iudicialis, non obligare: si autem materia erat moralis, ex ea parte posse durare, vt patet ex Theologis in 4. d. 32. & disputat latè Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. vlt. Sanci. lib. 9. disp. 21. Et eodem modo disputant de gradibus consanguinitatis, vel affinitatis prohibitis in Leuitico. De quibus certum est, posse Pontificem dispensare in nonnullis gradibus eorum, vt in casu Regis Angliæ Henrici VIII. declarauit Clemens VII. de primo gradu affinitatis, in quo supponitur, legem illam iudicialem cessasse, & hos gradus nunc non esse prohibitos ex vi illius; idem ergo est in omnibus similibus.

Castro. *Clem. VII.*

4. *Ratio, & resp. ad iundamentum.*

Ratio autem facilè reddi potest, respondeo simul ad principalem rationem dubitandi. Nam licèt fortasse ex vi solius significationis rerum futurarum, non

non fuerit necessarium, hæc iudicialia præcepta cessare, æquè ac cæremonialia quod postea videbimus, tractando, an illa lex sit mortifera: nihilominus propter alias rationes maximè literales necessarium fuit extingui præcepta iudicialia simul cum cæremonialibus. Prima, & potissima est, quam indicauit D. Thomas, quia per Christum sublatus est illius reipublicæ status; ergo etiam cessarunt illæ leges, quæ ad statum politicũ, & conueniens regimen illius reipublicæ ordinabantur, cuiusmodi erant iudicialia præcepta. Consequẽtia per se euidens est, quia sublatis nobis, tolluntur ea, quę sunt in nobis; ergo dissoluto populo, cõmunitate, vel religione, pro qua latæ erãt leges, desinit talium legũ obligatio. Antecedens autem declaratur, quia ille populus post Christi aduẽtum, desiit esse populus peculiaris Dei; hanc enim prærogatiuam habuit, quandiu Christum in virtute, seu potentia continuit; post Christũ verò totus quodammodo mundus, seu Ecclesia Christi Catholica facta est populus peculiaris Dei, iuxta illud, *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi*, & illud, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Postquam autem Iudaicus populus desiit esse populus peculiaris Dei, desiit etiam diuinis legibus gubernari ex obligatione, quia hoc pertinebat ad priorem statum, & ad peculiarem coniunctionem cum Deo.

D. Thom. *Matth. 24.* *Matth. 16.*

5. *Alia ratio.* Vnde sumitur alia ratio, quia mutato principali desinit etiam accessorium; principale autem in illo populo erat, disponi, & præparari per legem ad Messiam suscipiendum, & conseruari in fide eius venturi, & in cultu vnius veri Dei, hoc autem totum mutatum est per Messiæ aduentum, & hac ratione mutata sunt sacerdotium sacrificia, & alia cęremonialia, quæ proximè ordinabant populum ad illum finem; ergo consequenter etiam iudicialia cessarunt, quæ proximè pertinebant quasi ad temporalem gubernationem, quam Deus ad priorem ordinauerat. Vnde etiam magis confirmatur, & explicatur altera ratio, quia leges iudiciales supponebant populum Israëliticum vt separatum à gentilicio, & congregatum, & ordinatum peculiari modo ad spiritualia, & supernaturalia, & ideo ordinabant etiam illum in politicis, ideóque destructo priori fine, & fundamento, leges etiam has cessare necessariò consequens fuit.

6. *Ad alia testimonia resp.* Et ita respondetur facilè ad testimonia, quæ ad summum continent authoritatem negatiuam, quæ de se inefficax probatio est. Addo verò in loco Actorum absolutè esse sermonem de circuncisione, & de lege Moysi, quæ includit etiam iudicialia. Ad testimonia verò Pauli dicitur, interdum illum loqui generaliter, vel indefinitè, vt vidimus, aliquando verò loqui de cæremonialibus, quia illa erant præcipua, & illis ablatis auferuntur reliqua, quæ erant veluti accessoria, vt explicatum est. Ad Augustinum verò dicitur, sub præceptis vitæ significandæ cõprehendisse etiam iudicialia, quia re vera significabant, & erant figuræ futurorum, vt in superioribus declarauimus. Et quamuis fortasse hæc sola ratio non sufficeret ad abrogationem, quia in illis præceptis significatio erat minùs principalis, nihilominus suppositа alia ratione de destructione fundamenti, & dissipatione, & reiectione illius populi, etiam illa ratio nonnihil iuuat; sit ergo certum, etiam iudicialia præcepta mortua esse, & abrogata.

7. *De præceptis moralibus Quatenus legis naturalis non esse abrogata.* Maior difficultas superest de moralibus præceptis: nam de illis opiniones variæ sunt inter Catholicos. Nam licèt omnes fateantur, præcepta moralia quatenus erant præcepta legis naturalis, non fuisse abrogata, imò nec potuisse mutari iuxta superiùs dicta in lib. 2. de lege naturali. Imò etiam esse confirmata in

A Euangelio Matth. 5. vt libro sequenti videbimus, & tradunt Clemens Papa lib. 6. constit. cap. 22. & 23. & Leo Papa serm. 6. de Ieiun. decimi mens. & serm. 4. de Ieiun. septim. mens. & Augustin. lib. 6. & 10. contra Faust. in princ. Nihilominus de iisdem præceptis moralibus prout tradita fuerũt à Deo in lege Moysi sunt opiniones. Aliqui enim Theologi distinguendum putant inter illa præcepta, vt erant legis naturæ, vel Moysi, & priori modo fatẽtur, nõ cessasse: posteriori autem modo putant, necessariò esse dicendum, iam cessasse. Ita docuit Soto lib. 2. de Iustit. q. 5. ar. 4. concl. 2. vbi contrariam sententiam dicit esse falsissimam. Medin. verò 1. 2. q. 103. ar. 3. quem aliqui moderni sequuntur, putat esse rem certam, & indubitatam. Vnde significant, esse de fide. Allegatur pro hac opinione D. Thom. 1. 2. q. 98. ar. 5. quatenus ait,

Matth. 5. *Clem. Pap.* *Leo Papa.* *Augustin. De illis & tradita fuerunt à Deo.* 1. *sententia.* *Soto.* *Medin.* *D. Thom.*

B Gentiles obligatos fuisse ad seruanda præcepta Decalogi non quatenus erant de lege Moysi, sed quatenus erant de lege naturæ.

8. *Fundamentum.* Fundamentum huius sententię esse videtur, quod nos adduximus in præcedenti puncto, quia Paulus, cùm ait, legem euacuatam esse, absolutè, & simpliciter de sola lege loquitur; ergo nihil potest à nobis excipi, quòd sit pars illius legis, & quatenus pars eius est. Aliqui etiam specialiter expendunt verba Pauli ad Hebr. 7. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem*, quia etiam moralia præcepta erant infirma, & inutilia, quia hæc infirmitas, & inutilitas in hoc posita erat, quòd talia præcepta non iustificabant, quod etiam conuenit præceptis moralibus, teste Augustin. de spiritu, & liter. cap. 14. &

Augustin.

C 17. Hoc verò testimonium non probat intentum, aliàs eodem probaretur, præcepta moralia, etiam vt sunt de lege naturæ, non durare in lege gratiæ, quia cum Augustin. dicit in citato loco, præcepta moralia non iustificare, non loquitur tantùm de illis præceptis vt contentis in lege Moysi, sed etiam secundùm se, & vt sunt de lege naturæ, quia etiam vt talia sunt, pertinent ad legem factorum, & non ad legem fidei, iuxta discursum Augustini dicto lib. de spirit. & liter. cap. 13. & Epist. 200. ad Asillicum. Nam etiam lex naturalis iubet, & non iuuat, & ideo etiam illa non iustificat, aliàs Christus gratis mortuus est; est ergo secundùm se infirma, & inutilis quoad negotium iustificationis, tum quia opera eius ex vi illius non valent ad iustitiam obtinendam, tum quia lex illa nec dat, nec supponit in homine lapso vires

Augustin.

D sufficientes, quibus tota possit impleri. Cùm ergo ait Paulus, *Reprobatio fit prioris mandati*, loquitur de mandato carnali, de quo paulò antea loquutus fuerat, vt etiam D. Thomas notauit, quod propriè erat mandatum cęremoniale, & specialiter sacerdotium, quod per originem carnalem traducebatur, de cuius imperfectione, & mutatione ibi specialiter tractabat. Nunquam autem Paulus de lege Decalogi dixit reprobatam esse propter eius infirmitatem, & inutilitatem, nec sancti Patres, aut Theologi ita loquuntur, & si permittatur talis extensio in lege morali, vt scripta in duabus tabulis, eadem admittenda erit in lege naturali: constat autem in lege naturali non posse verificari quoad substantiam, & obligationem præceptorum eius, sed ad summum quoad

D. Thom.

E imperfectionem status, quem habebant ante legem gratiæ; ergo idem dici poterit de lege morali vt per Moysem tradita.

9. 2. *Probatur.* Solet etiam hæc sententia probari ex variis testimoniis epistolæ ad Rom. quæ suprà adducta sunt, ad probandum legem illam cessasse, & præsertim ex ca. 7. iuncto cap. 3. ad Corinth. 2. nam in illis Paulus absolutè dicit, nos liberatos esse à lege mortis, & à litera occidente, *vt seruiamus in nouitate spiritus, non in vetustate literæ*, sicut etiã de Christo dixit ad Ephes. 2.

Legem

Legem mũdatorum euacuans: nam lex mortis includit etiam præcepta moralia, nam ad illa pertinet prohibitio, *Non concupiſces*, quæ moralis eſt, vt Auguſt. ſuprà ponderauit, & lex mandatorum ſine dubio includit prima mandata, qualia ſunt Decalogi. Hæc verò omnia non conuincere, & obiectione facta oſtenditur per deductionẽ ad abſurdum. Nam eodẽ modo ex illis teſtimoniis inferri poſſet, legem Decalogi, vt erat lex naturalis, & obligabat Gentiles, ſempérque obligauit fideles omnes à principio mũdi exiſtentes, abrogatam eſſe, & ceſſaſſe in lege gratiæ, quod eſſet planè hæreticũ. Probatur ſequela, quia etiam lex illa dicebat, & docebat, *Non concupiſces*, & tamen non iuſtificabat, nec iuuabat, vt ſæpe dictum eſt; ergo vt ſic erat lex mortis; ergo liberati ſumus ab illa; item erant lex mandatorum; ergo euacuata eſt per Chriſtũ. Hîc ergo neceſſariò dicendum eſt, & legem illorum mãdatorum quoad ſubſtantiam, & obligationẽ non eſſe ablatam in lege gratiæ, & in ea datum eſſe ſpiritum, & abundans auxilium, quo impleri poſſit, & ita factum eſſe, vt nunc non ſit lex mortis. Idem ergo dici poterit de lege Moyſi quoad præcepta moralia, vnde ſimpliciter verum eſt, liberaſſe nos Chriſtum à lege mortis, non tamen eodem modo ab omnibus præceptis eius.

10. Tandem ſolet probari illa ſententia ex alio loco
3. *Probatur.* Pauli ad Galatas tertio, vbi priùs dicit, legem fuiſſe pædagogum; & poſtea ſubdit, *Poſtquam venit fides, iã non eſſe nos ſub pædagogo*: nam ibi nomine legis Decalogus etiam comprehenditur, nam pars illius pædagogiæ erat inſtructio circa præcepta moralia Decalogi. Sed minus cogit locus hic: nam in primis ferè omnes expoſitores de lege cæremoniali, vel ſaltem de lege ratione cæremoniarum locum illum intelligunt: nam per illam cuſtodiebatur ille populus ab idolorum cultu, & imitatione gentilium, & conſeruabatur in fide, & ſpe Chriſti venturi, & in hoc conſiſtebat præcipuè illa pædagogia. Deinde pertinebant ad illam pædagogiam temporales promiſſiones, & comminationes pœnarum, & quatenus hæ fiebant etiam propter impletionem, vel tranſgreſſionem Decalogi, dici poteſt, Decalogum ceſſaſſe quoad pædagogiam, non verò quoad obligationem, nec quoad ſubſtantiam eius. Quia hæc non pertinet ad puerilem ſtatum tantùm, ſed etiam ad viros ſpectat. Vel certè, ſi ipſamet lex Decalogi quatenus docens, & illuminans pædagogiæ pars appellatur; hæc etiam pædagogia erat in lege naturæ, iuxta illud Pſal. 4. *Signatũ eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, & illa etiã manet in lege noua, non tantùm per naturale lumẽ, ſed etiam per literã veteris Teſtamenti, & per Euangelicam doctrinam, quamuis nũc dici poſſet mutaſſe imperfectionem, & ſtatum pædagogiæ, quia cum lege vitæ, & ſpiritus coniuncta eſt. His ergo teſtimoniis non ſatis probatur illa ſententia, quæ ideo tetigi, quia illorũ intelligentia præſenti inſtituto neceſſaria eſt.

11. Eſt igitur ſecunda opinio affirmans, legẽ veterem
2. *Sententia.* nõ fuiſſe abrogatam quoad præcepta moralia, etiam prout in illa lege lata ſunt, ac ſubinde Chriſtianos obligari illa lege quoad illam partem moralium præceptorũ. Ita docent Bellarm. lib. 4. de Iuſtit. c. 6. quem
Bellarm. *Lorin.* *Vaſq.* ſequutus eſt Lorin. Actor. 15. & hanc ſententiam ſibi maximè placere ait Vaſq. diſp. 180. cap. 3. qui declarat, legem veterem per præcepta moralia addidiſſe ſupra obligationem naturalem obligationem diuinam, & neutram eſſe abrogatam, ſed permanere nunc. Imò etiam addit, eam partem legis Moyſi, vt talis erat, obligaſſe non tantùm populum Iſraël, ſed etiam gentium, quia lata eſt à Deo vt authore naturæ rationalis, & ideo non debuit ad vnum populum reſtringi. Denique addit etiam promiſſiones factas in lege veteri obſeruantibus Decalogum, ad Chriſtianos pertinere. Citat pro hac ſententia Durand. in 4. d. 1. q. 9. n. 8. vel potiùs 9. & 10. ſed ibi tantùm dicit decimas, & oblationes manſiſſe in lege noua quantum ad id, quod morale eſt in eis, vbi non loquitur de obligatione antiqua, ſed de moralitate operis. Dicit etiam Chriſtum impleuiſſe legem quoad præcepta moralia ſuperaddendo conſilia, ex quo nihil colligi poteſt, quia etiam dicit impleuiſſe præcepta figuralia exhibendo veritatem. Allegat etiam Paludan. 4. diſt. 1. q. 6. ar. 5. concl. 2. in qua dicit, moralia præcepta nõ fuiſſe abrogata: at ex probatione, quam adiungit, conſtat authoris intentio, *Quia iura* (inquit) *naturalia ſemper, & vbique immutabilia permanent.* Loquitur ergo de præceptis moralibus ratione legis naturæ. Vnde in 4. d. 1. q. 9. ſic ait, *Quia ratio, & æquitas naturalis ſemper locum habet, ideo præcepta moralia pro omni tempore, ſcilicet ante legem, ſub lege, & poſt legem manere debuerunt.* Et ita poſſent pro hac ſententia allegari ferè omnes Theologi: nam abſolutè dicere ſolent, præcepta moralia legis veteris in noua obligare, & Paul. Burg. in ſcrutinio Scrip. diſt. 8. cap. 6. in noſtro, aliàs diſt. 1. cap. 9. aliàs cap. 77. vbi ait, legem veterem quoad ea, quæ non erant de lege naturæ, ceſſaſſe, non verò quoad moralia. Eodem modo loquitur Caſtro lib. 1. de lege pœn. cap. vlt. & alij, quos refert. Re tamen vera non intendunt dicere, obligare nunc illa præcepta ex vi legis veteris, ſed ex vi iuris naturalis, ſicut durabant ante legem, vel etiam docent nunc per ius Euangelicum renouata eſſe.

Paludan. *Burgenſ.* *Caſtro.*

12. Atque eodem ferè modo loquuntur multi ex Pa-
Ex Patribus. tribus, qui pro hac ſententia allegari poſſent, vt patet ex Clem. Rom. lib. 6. Conſti. c. 22. & 23. qui diſſertè loquitur de lege naturali, quam dicit, non fuiſſe abrogatam. Magis fauere videri poteſt Leo Papa ſerm. 6. de ieiun. decim. menſ. dicens, *Euangelicis ſanctionibus, dilectiſſimi, multum authoritatis præbet doctrina legalis, cùm quædam de mandato veteri ad nouam obſeruantiam transferuntur.* Quod magis declarat ſerm. 4. de ieiun. ſeptimi menſ. *Ne oneroſum videatur, aut arduum, quod & præceptum exigit legis, & deuotio temperat voluntatis. Quæ cùm in vnum gratia Dei auxiliãte conuenĩt, non litera occidit, ſed ſpiritus viuificat.* Multò verò apparentiùs ſerm. 14. de Paſſio. Domini, capite 5. cùm explicuiſſet cęremonialium abrogationem, ſubiungit, *In præceptis autem moralibus nulla prioris Teſtamenti decreta reprobata, ſed Euangelico magiſterio multa ſunt aucta.* In his autem locis omnibus, loquitur de præceptis legis ratione moralium operum: nam quædam imitatur Eccleſia, vel quia iudicialia erant, vel ſolùm ſecundùm aliquam generalem rationem virtutis, mutando modum, vt ieiunia, oblationes, &c. & de illis interdum propriam legem profert, quædam verò retinet propter intrinſecam, & naturalem obligationem quam habent, quam Chriſtus etiam docuit, & confirmauit. In eodem ſenſu loquitur Bernard. ſerm. 28. ex paruis, vbi diſtinguit duplicia præcepta moralia, & figuralia, & addit, Chriſtum veniſſe, vt moralia impleantur per gratiam, & alia commutaret, vbi ſignificat, non abſtuliſſe priora. In quo imitatus eſt Auguſt. lib. 6. contra Fauſt. cap. 2. & lib. 10. cap. 2. vbi ſimiliter diſtinguit duplicia præcepta, *vitæ agendæ, & ſignificandæ*, & ſubdit, *ſeruari à Chriſtianis etiam ex ipſis libris præcepta vitæ agendæ*, vbi cùm addit, *etiam ex ipſis libris*, vetus Teſtamentum intelligit; ſignificat ergo ſeruari etiam ex vi eiuſdem teſtamenti, & legis. Verumtamen in rigore ſolùm dicit, illa præcepta moralia ſeruari à nobis, & diſci etiam ex veteri Teſtamento, quatenus naturalia ſunt, & vt talia in illo præcipiuntur. Et in eodem ſenſu Epiſtol. 200. in principio de illo præcepto, *Non concupiſces*, ait,

Leo Papa. *Bernard.* *Auguſt.*

ait, *Quod vtique à Christianis nullus ambigit esse dicendum.* Paulò verò inferiùs modum explicat, dum de præceptis moralibus ait, ita esse in illa lege scripta, *vt valeant ad informandos mores fidelium*, id est, *vt abnegantes impietatem, & sæcularia desideria*, &c. in rigore ergo non dicit valere ad obligationem, sed ad informationem, vt infrà explicabimus.

13. *D. Thom.* Magis videtur fauere huic sententiæ diuus Thomas in hac materia, disputat enim distinctè quæst. 103. art. 3. de cæremonialibus, & iudicialibus præceptis, an cessauerint, & ostendit cessasse; de moralibus verò omnino tacitè supponens, illa non cessasse, quia sunt de lege naturæ, ac subinde immutabilia, vt in quæst. 100. tradiderat. Clariùs verò ad Ephesios 2. lectio. 5. vbi tractans illa verba, *Parietem maceriæ soluens*, obiicit verba Christi Matth. 5. *Non veni soluere legem, sed adimplere*, & respondet, *Dicendum est, quod in veteri lege duplicia erant præcepta, moralia, & cæremonialia; Moralia quidē præcepta Christus non soluit, sed adimpleuit*, &c. Et consequenter inferiùs ita exponit verbum Pauli, *Soluens, intelligendum esse quantum ad obseruantiam præcepti carnalis*, & ita virtute declarat omnia testimonia, quæ prior opinio afferebat, vnde mirum est, aliquem Thomistam ausum fuisse dicere, illam opinionem esse de fide, aut indubitatam. Nam licèt hoc testimonium D. Thomæ possit eandem responsionem pati, quàm præcedentia, nihilominus & difficiliùs exponitur, & negari non potest, quin euertat similem exaggerationem, eiúsque fundamentum.

14. *Testimonia Scripturæ.* Præterea afferuntur pro hac sententia varia testimonia Scripturæ. Primum est illud proximè tactum Matth. 5. *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Nam verba illa videntur intelligenda de lege morali, vt declarant exempla, quæ statim Christus subiungit, & de illa lege dicit, se non venisse, vt illam solueret; ergo nec illam abrogauit. Et confirmatur hoc testimonium, quia ibidem Christus confirmauit sua authotitate illa præcepta; imò illa perfectiùs declarauit, reprobatis falsis Iudæorū interpretationibus, imò illis etiã consilia perfectionis addidit, quibus modis illã adimpleuit; vt Patres exponũt; ergo non est verisimile, illa postea abrogasse. Et hoc etiã confirmat illud Pauli Rom. 3. *Legem ergo destruimus per fidē? absit. Sed legem statuimus.* Nam illud etiam intelligendum videtur de lege morali, quæ per fidē non abrogatur.

15. *Quid dicta testimonia probant.* At verò prius testimonium apud me nihil probat. Primò quia sentio, illud testimonium intelligi de tota lege, & non de sola morali. Tum quia absoluta legis appellatio hoc præfert, & nulla est ratio addendi limitationem, tum etiam quia quod statim subdit, *Amen quippe dico vobis, quia iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Hoc (inquam) de tota lege intelligitur, vt constat etiam Lucæ 16. Tum præterea quia Patres omnes ita locum illum intelligunt, & ideo interpretantur, quomodo aliter impleuerit legem moralem, & aliter cæremonialem. Hæc enim erat figuratiua, & prophetica, ideóque de illa maximè dicitur, quòd *iota vnum non præteribit, donec omnia fiant, & faciliùs esse cœlum, & terram præterire, quàm de lege vnum apicē cadere*, vt ait Lucas. Tum etiã quia Christus dixit illa verba, vt innocentiam suam ostenderet, & sic falsæ accusationi Iudæorum occurreret, quia illum dicebant esse transgressorem legis, & discipulos suos præmoneret, quando legem diuinam tractare deberent; neutrum autem expleret, nisi de tota lege absolutè loqueretur. Vnde secundò non cogit ille locus, quia (vt ex hac ratione constat) ibi, *Non soluere*, non est, *non abrogare*, vt necessarium sit illud restringere ad moralem legem, de qua verificetur, sed *non soluere*, est *non transgredi* illam, nec implere dum obligat, seu pro tempore, pro quo lata est. Nam tollere legem post impletũ tempus pro quo fuit lata, non est transgressio, nec iniuria legis, cùm sit voluntas legislatoris, imò illud ipsum est implere legem.

16. *Soluitur confirmat.* Et ob eandem etiam causam non vrget confirmatio, quia esto Christus ibi confirmauerit præcepta Decalogi pro lege sua (quod libro sequenti ex professo examinabimus) non sequitur nunc obligare moralia præcepta ex vi legis Moysi; imò oppositũ inferri potest, quia posita noua lege positiua diuina circa eandem materiam, iam non erat necessaria antiqua. Neque inde sequitur aliquid superfluum, vel ridiculum (vt quidam loquuntur) sed potiùs est ordo connaturalis inter duas leges, quarũ vna tantùm vsque ad certum terminum lata fuerat, & ad illum peruenit, & alia loco illius succedit. Nam si contingit communicate in aliqua parte materiæ, in illa iam non est obligatio ex vi antiquæ legis, quia finita est, sed ex vi posterioris. Vnde non potest dici supetuacanea abrogatio, quando est cessatio ab intrinseco ex vi termini in priori lege præscripti, sicut contingit in lege veteri, vt suprà declaratum est. Dicere autem, terminum illum positum esse pro lege illa vt cæremoniali, & iudiciali, non verò vt morali, voluntarium est, cùm Scriptura simpliciter de tota lege dicat, fuisse positam donec veniret semen, & similia. Neque est inconueniens, quòd in materia necessaria, & perpetua ponatur lex temporalis, quia hoc pendet ex voluntate legislatoris, & quia post illam legem diuinam danda erat alia ab ipsomet Deo, quæ moralia illa præcepta altiori modo comprehenderet.

17. *Locus Pauli explicatur.* Alter verò locus Pauli eodem modo, quo præcedens intelligendus est: nam licèt ibi maximè loquatur Paulus de lege cæremoniali, non tantùm de illa sola, sed simpliciter de lege, de qua dixerat, Rom. 3. *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo*, &, *Per legem cognitio peccati.* Et eandem vocat, *Legem factorum*, quam à *Lege fidei* condistinguit. Eodem ergo modo loquitur de lege in illis vltimis verbis, in eis autem *legem destruere*, vel *statuere*, non est, *legem abrogare*, aut *sustinere.* Sed *destruere* est legem damnare, aut tanquam prauam reiicere; *statuere* autem est, eam defendere, eiúsque proprium statum, conditionem, & officium ei tribuere, & quomodo per fidem fulciatur exponere. Quod tam verum est de moralibus, quàm de cæremonialibus præceptis, vt omnes ibi, & præsertim D. Thomas exponit, qui etiam hunc locum per alterum Matth. cap. 5. declarat. *D. Thom.*

18. *Suadetur dicta sententia.* Meliùs videtur posse suaderi hæc sententia nonnullis noui Testamenti testimoniis, in quibus obligatio Decalogi in lege noua ex veteri Testamento confirmatur: nam in eis supponi videtur præcepta Decalogi, etiam vt data per Moysem, obligare Christianos. Sic à Iacobo in sua Epist. cap. 2. præceptum illud, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, vocatur *Lex regalis secundùm Scripturas*, & tamen illud est præceptum morale veteris Testamenti; ergo sentit, præceptum illud etiam nunc durare ex vi Scripturæ veteris, quam sine dubio indicari voluit. Vnde cùm subdit, *Si personam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores*, de lege Moysis loquitur, quæ in Scriptura solet absoluto nomine legis significari, iuxta illud, *Lex per Moysem data est.* Vnde de eadem lege subdit Iacobus, *Quicumque totam legem impleuerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus*, quod statim declarat in præceptis Decalogi, *Nam qui dixit, non occides, dixit, non mœchaberis.* Ergo intelligit, hanc legem, & hæc præcepta vt à Deo data fuerunt in lege veteri, etiam obligare Christianos similísque locus est apud Paulum ad Roma

ad Romanos cap. 13. *Qui diligit proximum legem implevit*, vtique Decalogi; subdit enim, *Nam non adulterabis*, &c. *In hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Et ad Ephesios 6. suadet obseruationem quarti præcepti Decalogi, quia est primum in promissione, *Vt bene* (inquit) *sit tibi, & sis longæuus super terram*; ergo sentit durare, & præceptum ipsum, & (quod magis est) promissionem factam obseruantibus illud. Vnde Adam ibi sic exponit, *Hoc enim iustum est, & naturæ lex id exigit, non solùm autem illa, sed & diuina quæ habetur Exodi* 20. Eadem autem ratio est de reliquis præceptis.

19. *Distinctio Iuristarum notanda. Lex declaratiua tantùm, constitutiua tantùm. Declaratiua & præceptiua simul.*

Vt in hac cõtrouersia quod sentio, breuiter dicam, oportebit in memoriam reuocare distinctionem quandam legis à Iuristis vsitatam: nam quædam est lex declaratiua tantùm, alia tantùm cõstitutiua; quædam verò declaratiua, & ordinatiua, seu præceptiua simul. Ex quibus membris tertium solum habet locum in legibus, quæ versantur circa materias, de se indifferentes, seu non necessarias, quæ merè positiuæ dici possunt, & ideo nihil ad præsens refert, quia certum est legem Decalogi vt datam per Moysem non fuisse hoc modo purè constitutiuam, cùm fuerit de materia naturali, ac necessaria. De aliis verò duobus membris controuerti potest, an illa lex vt data à Deo in veteri Testamento fuerit purè declaratiua, vel simul etiam præceptiua, & constitutiua. Quod dubium suprà à nobis tractatum est, & ex illius resolutione pendet, vt existimo, quæstio præsens.

Dubium.

20. Nam sustinendo opinionem asserentem, legem veterem vt proponentem, seu promulgantem legem Decalogi, fuisse tantùm legem declaratiuam diuinæ, ac naturalis obligationis, & non addidisse nouam obligationem positiuam diuinam, consequenter quidem asseritur, legem Decalogi prout contentam in lege Moysi non fuisse abrogatam, sed nunc etiam in vi sua permanere. Quia lex purè declaratiua magis habet rationem doctrinæ, quàm præcepti: doctrina autem diuina nunquam potest sua authoritate, aut veritate priuari, & ideo nunquam potest reuocari, aut lumen suum amittere; ergo etiam lex diuina purè declaratiua nunquam potest abrogari, aut vim suam amittere, quia est lucerna, & lux, quæ semper eodem modo illuminat. Et in hoc saltem sensu suadetur valde illa opinio testimoniis vltimo loco adductis in eius probationem, quatenus in eis videntur colligi præcepta Decalogi ex veteri Testamento, & ex loco Exodi; illa enim collectio, seu probatio in hoc fundatur quòd illa legislatio, quantum ad Decalogum spectat, non fuit nisi promulgatio legis naturalis, quam promulgationem ibi Deus ipse fecit, quæ in ratione doctrinæ semper retinet eandem authoritatem.

21. *Authores 1. sententiæ in quo sensu loquuntur.*

At verò authores prioris sententiæ non videntur in hoc tantùm sensu loqui: nam expressè dicunt, legem moralem vt est data per Moysem verè obligare Christianos. Imò Vasq. sentit obligationem legis naturalis non esse diuinam propriè, id est, ex diuino præcepto, sed solùm esse à Deo quatenus est author rationalis naturæ, quæ est ipsa lex naturalis, & ab illa sola proximè nascitur illa obligatio naturalis, & nihilominus ait legem per Moysem datam addidisse diuinam obligationem, quæ nunc durat in Christianis. Nos verò in superioribus diximus, legem naturalem esse veram legem diuinam, & ex proprio imperio, & volũtate Dei, & nihilominus legem moralẽ vt ab eodem Deo specialiter datam, & promulgatam illi populo addidisse positiuam obligationẽ legi naturali. Et ita in hoc videmur omnes conuenire, quòd lex Decalogi vt data per Moysem, non fuit tantùm declaratiua, sed etiam constitutiua, & propriè præceptiua. Imò hîc addiderim,

A quòd licèt vtrumque habuerit, certiùs constare ex Scriptura, fuisse præceptiuam, & esse per se obligatiuam, quàm esse declaratiuam. Quia omnia illa præcepta Decalogi feruntur per eadem verba præcipiendi, vel prohibendi, & sub eodem tenore. Et in eis quædam miscentur, quæ non sunt de lege naturæ, & tamen eodem modo præcipiuntur, vel prohibentur, vt sanctificatio Sabbati, & prohibitio sculptilium, secundùm probabilem expositionem. Nec ex verbis Scripturæ discernere possumus, quid prohibeatur quia malum, vel quid sit malum quia prohibitum, sed ex ratione naturali, & ex communi sensu Doctorum Ecclesiæ hæc discernimus ac iudicamus. Estque optimum exemplum Ezech. 18. quo à simili res declaratur. B Ibi enim inter necessaria ad iustitiam æquè ponuntur, *Vxorem proximi non violare*, & *ad menstruatam non accedere*, cùm tamen primum prohibeatur quia per se malum, ac mortale peccatum, secundum autem (iuxta probabilissimam opinionem) solum erat malum, quia prohibitum saltem in gradu peccati mortalis. Ita ergo contingere potuit in lege lata Exodi 20. quantum est ex forma prohibendi, vel præcipiendi; certius ergo constat ex Scriptura, legem illam fuisse præceptiuam, constitutiuam obligationis nouæ, quam declaratiuam antiquæ, licèt adiuncta ratione vtrumque colligatur, & verum sit.

22. *Christianos non obligari ex vi legis Moysi ad præcepta Decalogi, & moralia eiusdẽ legis. Victor. Barradas. Salmer.*

C Hoc ergo principio posito probabilius cõseo, Christianos non obligari ex vi legis Moysi ad præcepta Decalogi, & moralia eiusdem legis, ac subinde totã illam legem cessasse quoad obligationem, licèt quoad materiam non fuerit ita sublata in moralibus præceptis, sicut in cæteris. Quam opinionem ante authores citatos docuit Victor. rele. de matrim. 2. p. n. 3. in fin. & postea ex nostris Tolet. Rom. 3. annot. 15. & Salmer. ad Roman. 7. disp. 6. Barradas tom. 1. lib. 2. cap. 21. vbi cùm sæpe dicat, Decalogum esse perpetuum, & in illum, abrogationem non cadere, essèque magnam legis partem, quæ adhuc viuit, & similia, nihilominus cautionem, & declarationem adhibet, dicens, *partem quidem illam legis viuere, non tamen quia legis Moysis pars, sed quia naturæ lex est*, & D *nouæ legis pars, viuit, viuétque in sempiternum.* Idem tenet Valentia tomo 2. disput. 7. quæst. 7. punct. 7. vbi opinionem Soti commendat. Moueor autem præcipuè, quia tota illa lex à principio Decalogi data est soli populo Hebræorum, vt suprà ostensum est, & patet Exod. 20. vbi Deus præmittit illa verba, *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti de domo seruitutis*, & post illa statim loquitur ad populum illum dicens, *Non habebitis Deos alienos*, &c.

Valent.

Fundamentum.

23. *Obiect.*

Dicunt aliqui, etiam illa verba ad populum Christianum pertinere, quia eductus est ex potestate diaboli, & quia est spirituale semen Abrahæ, teste Paulo ad Galat. 4. Rom. 3. & 4. 1. Cor. 10. ac subinde legis etiam illius promulgationem ad Christianos pertinere. Hæc verò ampliatio illorũ verborum in illo loco literalis non est, sed spiritualis, & ideo admittenda non est in ordine ad extensionem obligationis illius legis. Alioqui etiam illa verba, *Memento, vt diem Sabbati sanctifices*, ad literam pertinebunt ad populum Christianum, & idem erit de præcepto, *Non facies tibi sculptile, nec omnem similitudinem*, etiamsi non fuerit merè naturale, sed positiuum, vt aliqui volunt. Imò de tota lege sequente idem dici poterit quia eidem populo educto ex Ægypto data dicitur, id autem falsum esse constat ex verbis Scripturæ, & omnium interpretatione, & communi doctrina Theologorum cum diuo Thoma dicta quæst. 98. art. 4. & ex dictis in superioribus, vbi ostendimus, legem illam promulgatam esse populo præsenti,

Resp.

D. Thom.

& successoribus eius secundùm carnem, vt aliis locis ibi citatis Scriptura declarat, quæ sine dubio propriè, & non figuratè loquitur in lege ferenda, & promulganda, nisi vbi ex verbis aliud clarè constiterit, vel ex communi traditione. Data est ergo illa lex pro Israël carnali, non ergo obligat Christianum populum. Qua ratione omnes vtuntur quoad præcepta cæremonialia, & iudicialia; ergo idem est de moralibus quantum ad vim obligandi in virtute illius legis: nam eodem modo, & tenore tradita sunt.

24. *Confirm. 2.* Et confirmatur secundò hæc sententia, quia præcepta moralia illius legis vt erant illius, non obligabant tunc Gentiles, siue fideles, siue infideles; ergo neque nunc obligant Gentiles infideles; ergo neque obligant Christianos. Prima consequentia nota est ex paritate rationis, secunda item est clara ex dictis capite præcedenti, quia Christiani, vel sunt ex gentibus, vel ex Iudæis; si ex gentibus non magis obligantur lege veteri, & quacunque parte eius, quia Christiani sunt, quàm gentes infideles; si verò sunt ex Iudæis, æquiparantur in hoc cæteris Christianis, quia lex vetus non magis obligat quosdam Christianos, quàm alios, propter solam carnis originem. Antecedens autem est expressè D. Thomæ, vt citatum est ex q. 98. ar. 5. quam omnes sequuntur. Solus Vasq. in dicto cap. 3. num. 14. oppositum consequenter docet, dicens, & ex priori opinione sua colligi, legem illam moralem quatenus datam à Deo per Moysem, non tantùm Iudaicum populum obligasse, sed etiam Gentilicum. Et addit suasionem consequentis, quia Deus legem illam tulit tanquam author naturæ creatæ, cui necessariò talis lex conuenit, ergo non debuit illam ad peculiarem populum restringere. Nos autem libenter admittimus illationem illam; nam re vera ille author consequenter infert, & loquitur, tamen ex falsitate consequentis inferimus falsitatem antecedentis: nam ex vero non potest sequi falsum.

D. Thom. Vasquez.

25. *Impugnatur sententia dicta.* Quod autem consequens illud falsum sit, in primis ex ipsius nouitate, & singularitate coniectamus. Deinde id conuincimus ratione proximè facta, quia lex illa etiam quoad eam partem pro solo populo Hebræo lata est, & illi soli est promulgata; ergo vt talis erat, non potuit Gentilem populum obligare. Lex enim non promulgata non obligat; ergo non potuit illa lex obligare gentes, quibus promulgata non fuit. Responderi potest ex Vasquez suprà cap. 4. satis esse, quòd voluntas Dei fuerit, vt lex Decalogi ab omnibus gentibus seruaretur, licèt illam non explicauerit populo Gentilico pro illo tempore per illam legem, sed tantùm per ius naturale. Sed hoc planè repugnare videtur, quomodò enim potest esse obligatio ex vi alicuius legis exterioris, nisi per illam manifestetur voluntas legislatoris. Deinde aliàs sequeretur, etiam ante legem illam per Moysem datam obligasse non solùm gentes, sed etiam Israëlitas, quia iam Deus habebat illam voluntatem, licèt illam non manifestasset. Quod si dicatur, habuisse illam voluntatem, non tamen pro illo tẽpore; ergo eodem modo dici potest, & debet habuisse illã pro illo populo, & non pro aliis, & pro illo statu, ac lege, & non pro aliis temporibus, siue præcedentibus, siue sequentibus quantum est ex vi illius legis.

Resp. Vasq.

Impugnatur.

26. *Confir.* Præterea hoc mihi valde confirmat Paul. ad Roman. 2. dicens, *Cùm gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt; eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptũ in cordibus suis.* Vbi euidenter de lege naturæ loquitur, quam dicit habuisse gentes scriptam in cordibus, significans clarè legem scriptam in lapidibus, vt talis erat, eos non obligasse: nam ea ratione dicit, non habuisse legem, vtique scriptam, seu positiuam. Et in eodem sensu paulo superiùs dixerat, *Quicunq; sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Gentiles ergo peccãtes contra legem naturæ, non peccabant contra legem Moysi, nec per illã iudicandi sunt; ergo nec per illam, vt talis erat, obligabantur. Nec coniectura in contrarium facta vrget, tum quia lex illa vt per Moysem data non erat necessaria creaturæ rationali, tum etiam quia non data est à Deo, vt est author naturæ tãtùm, sed etiam vt est author gratiæ, vtrumque enim suprà ostensum est; ergo potuit specialiter illam dare populo suo quoad omnem partem eius, prætulit enim illum populum Deus, credendo illi eloquia sua, vt ad Romanos ca. 3. idem Paulus dixit, éstque verum tam de eloquiis, quibus speciali modo legem naturalem illis proposuit, quàm de cæteris.

27. *3. Probatio.* Tertiò persuadetur sententia nostra, quia lex Moysi posita est vsq; ad certum terminum, vtique, *Donec veniret semen*, sed in hoc nulla distinctio facta est inter partes, & præcepta eius; ergo quantũ ad vim obligandi eundem terminum habuit secundùm se totam, & secundùm omnes partes suas, non enim licet nobis distinguere, aut exceptionem addere, vbi Scriptura non distinguit, sed absolutè loquitur, & nulla ratio, vel auctoritas cogit ad exceptionem faciendam. Et augetur hæc ratio, quæ adueniente illo termino, danda erat noua lex diuina, per quam illamet materia moralium præceptorum nouo modo, & nouo spiritu præciperetur, vt infrà videbimus; ergo non oportuit priorem legem, etiam quoad hanc materiæ partem poni vltra terminum pro tota illa lege designatum. Nec etiam oportuit in lege Euangelica esse duas obligationes positiuas diuinas circa eandem materiam; ergo adueniente prædicto termino, cessauit, & posita noua obligatione diuina, prior lex cessauit. Sicut si vnus Pontifex præceptum aliquod ponat pro vita sua, & successor eius eandem materiam præcipiat, licet eadem materia sub Pontificio præcepto maneat, nihilominus verissimè dicitur, cessasse obligatio prioris præcepti, & noua introducta; ita ergo in præsenti accidit proportione seruata.

28. *Probatur amplius dicta sententia.* Ampliúsque declarari hoc potest ex quibusdam actibus moralibus prohibitis in lege veteri, qui in lege noua specialiter prohibiti à Christo non sunt, sed suæ naturæ relicti: nam eo ipso nunc vel non sunt prohibiti, vel non in eo gradu, in quo in lege veteri prohibebantur. Optimum exemplum est in præcepto prohibente viro accessum ad vxorem menstruatam, sub pœna mortis vtriusque coniugis, Leuit. 20. Quæ lex quatenus hanc pœnam adhibebat, iudicialis erat, & vt sic omnino cessauit, vt apud omnes constat. Quatenus verò prohibebat absolutè, talem accessum, controuersia est, an iudicialis, seu positiua fuerit, an verò moralis, & de materia per se mala. In qua (omissis aliorum opinionibus) multi censent, fuisse moralem, quia ille accessus etiam nunc est peccaminosus ex iure naturæ, & sine alia positiua prohibitione. Et nihilominus censent, in lege veteri fuisse peccatum mortale propter prohibitionem factam sub tam graui pœna, quæ indicat grauem obligationem talis legis, etiam in conscientia, vt in superioribus est dictum; nunc autem in lege noua solum esse peccatum veniale, quia ex iure naturæ non habet maiorem obligationem, & lex noua illam specialem non addidit, vt latè prosequitur Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. vlt. & plures alij, quos refert, & sequitur Sanci. lib. 9. de matrim. disp. 21. n. 5. & 6.

Exemplum.

Accessus ad mẽstruatam in lege veteri fuisse mortale peccatum.

In lege noua veniale.

Castro.

Sanc.

29. *Ex hoc exemplo infertur.* Hoc ergo exemplo intelligitur, obligationem specialem, quam addebat lex Moysi in illa materia morali, etiam de se mala, cessasse in lege gratiæ, ita vt licèt eadem actio prohibita sit in lege Euangelica, quia

quia turpis,& mala,alio tamen genere obligationis, & non tam graui obligatione,sicut in lege veteri.Et quamuis in illo particulari actu id contingat, quia illa prohibitio inuoluebat præceptum iudiciale, nihilominus in aliis etiam præceptis moralibus rectè intelligitur, cessare potuisse specialem obligationem legis positiuæ diuinæ,& in aliam obligationem legis nouæ commutatam fuisse. Et hoc sensu verum est, nullum Christianum se agnoscere obligatum ad vitandam vsuram, vel aliquid simile, quia illud fuit prohibitum in lege Moysi, nisi quatenus inde colligi potest,illud fuisse prohibitum, quia malum, & iure naturali vetitum, quod ex solis verbis præcipientibus,aut prohibentibus, non satis colligitur, sed ex materia,ex communi interpretatione,& sensu Ecclesiæ, & ex aliis circunstantiis & diuersorum locorum collatione colligendum est.Sic etiam rectè intelligitur locus Iacobi 2. suprà citatus pro contraria sententia,vbi postquàm dixit, totam legem *regalem*,seu moralem,aut Decalogi esse seruandam, subiungit,*Sic loquimini, & sic facite sicut per legem libertatis incipientes iudicari.* Per legem enim *libertatis* legem gtatiæ,seu Euangelicam sine dubio intelligit,& per eam dicit esse iudicandos Christianos, qui legem naturalē obseruant, vel violant; significat ergo, licèt præcepta Decalogi in hac lege libertatis obligent,non tamen accipere obligationem specialem, ac diuinam ex lege veteri, sed ex propria lege libertatis.Nam per illam legem iudicium fertur de actu, ex qua nascitur obligatio, & ideo fortasse non dixit priùs,*si tamen legem perficitis Moysi*, aut *Decalogi*,sed *legem regalem*, id est, charitatis, in qua radicantur ipsamet præcepta Decalogi, & ideò etiam in lege gratiæ præcipiuntur.

30. *Lex vetus cessauit non solùm quoad obligationem, sed etiã quoad comminationes, & promissiones.*

Atque ex his tandem concludo, ptæcepta moralia legis veteris non solùm cessasse quoad obligationem, sed etiam quoad speciales comminationes in ea factas pro transgressoribus, vel temporales promissiones obseruantibus illa præcepta in eadem lege factas. Ita sentiunt communiter Doctores vtriusque sententiæ, vno, vel alio excepto. Et generatim probatur, quia in lege gratiæ cessauit obligatio propria legis veteris, etiam quoad præcepta moralia,vt declaratum est; ergo etiam cessauit pœna, vel promissio addita illi legi,vt talis erat. Patet consequentia,quia cessante principali,cessat accessorium: comminationes autem, & promissiones temporales erant propriæ illius legis, vt talis erat, & distincta à lege noua,vt in superioribus tactum est,& latiùs dicetur in lib. 10. ergo cessante obligatione propria illius legis, cessant reliqua. Secundò id declaratur, quia illæ promissiones erant per modum cuiusdam pacti, & ideo lex illa *fœdus* appellatur Exod. 19. Deut. 29. ergo cessante obligatione ex vna parte, cessat ex altera, vt sit æqualitas in pacto, sed ex parte hominum cessauit obligatio illius legis; ergo etiam ex parte Dei cessauit obligatio ad implendas promissiones; & similitet ex parte hominum cessauit reatus proprius contra illam legem, & consequenter etiam cessat pœna, & comminatio propria talis legis. Tertiò applicari in præsenti potest ratio facta,quòd lex illa solùm pro tali gente, & pro tali tempore posita est; ergo extra illud tempus,& extra illam communitatem omnino cessauit, & quoad obligationem, & quoad reliqua omnia, quæ illi adiungebantur in ordine ad implendam obligationem. Præterea in particulari de pœnis res est manifesta,vt bene attigit Castro dicto cap. vlt.lib.1.de lege pœnali, tum quia leges pœnales, vt tales erant, non erant leges naturales, sed positiuæ; omnes autem leges positiuæ illius legis cessarunt, vt ostensum est,tum etiam quia leges pœnales, vt sic non erant

Probatur primò.

Secundò.

Tertiò.

Castro.

morales,sed iudiciales;ergo cessarunt; ergo omnes illarum pœnarum comminationes non transcendunt statum illius legis, tum denique quia hac ratione (inter alias) dicitur lex gratiæ lex libertatis, quia non ita mouet terrore pœnarum temporalium, sicut lex vetus, & sic dicit Paul. 2. Corinth.3. *Vbi spiritus Domini,ibi libertas*;ergo lex gratiæ etiam liberauit nos à reatu, & comminatione legis, etiam vt moralis;ergo cessarunt illę comminationes.Quomodo exponit sępe August.illud,*Iusto non est lex posita*,1.Timoth.1.vt latè suprà lib.1. tractauimus. De promissionibus autem temporalibus illius legis doctrina est communis,cessasse in lege noua,vt constat ex Augustin. lib.10.contra Faust. cap.2.vbi ait, *promissa carnalia non manere*, & *ab illis vocari vetus Testamentum*,& hac ratione in epist.120. dicit,promissiones illas pertinuisse ad hominem veterem, non ad nouum. Idem significat lib. 18.de Ciuit. cap. 11. & aliis locis.

Auguſt.

31. *Obiect. contradicta.*

Solum obiici potest, quia promissio illa addita quarto præcepto Decalogi,*Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram*, Exod. 20. illa(inquam)temporalis fuit, & tamen etiam in nouo Testamento durat,vt sentit D.Thom.2.2.q.102. ar.4.ad 4. ex Paulo, qui videtur id expresè asserere 1.Timoth.4.dicens, *Pietas ad omnia vtilis est promissionem habēs vitæ,quæ nunc est,& futuræ*.Et ad Ephes. 6.*Honora*(inquit)*patrem tuum,& matrem tuam,quod est mandatum primum in promissione,vt bene sit tibi,& sis longæuus super terram.* Respondeo promissionem illam,vt habetur in Exodo, fuisse planè temporalē, nam erat de terra promissionis,ita enim ibi additur, *Vt sis longæuus super terram,quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.* Vbi clarè adstringitur, & limitatur promissio ad terram promissionis,neque extra illam poterat ad literam impleri. Quare addo,promissionem illam vt merè temporalem nunc cessasse, durare autem quatenus in illa promissione figurabatur ęternitas in terra viuentiū,vt de aliis promissionibus tempotalibus dicit Aug. in dicta epist. 120. & sæpe alibi. Atque hoc significauit Paulus in vtroq; loco: nam ad Ephes. aliquid addidit promissioni dicens priùs,*Vt bene sit tibi*, & aliquid etiam abstulit,dicens absolutè, *Et sis longæuus super terram*, non addendo determinationem,*quam Dominus Deus tuus daturus est tibi*, vbi Caiet aduertit, duplex bonum promitti à Paulo.Primum est,*ipsum bonum*,quod ego intelligo præcipuè de bono simpliciter, quod est bonum virtutis,& sanctitatis.Secundum est,*diuturnitas in bono habito*,quæ in hac vita confertur per perseuerantiam in vita gratiæ,& in futura per gloriam ipsam.Ad Timotheum verò vtramque vitam coniunxit,præsentem,& futurā, quod aliqui cum partitione accommoda interpretātur, scilicet, habens promissionem vitæ, quæ nunc est,pro Testamento veteri,& futura pro nouo: nam hoc significauit Salmeron disp. 14. super ad Ephes.6.dicens,priorem partem illius promissionis esse ex Moyse, posteriorem verò ex Christo. Vel certè addidit futuram vitam post præsentem, vt significaret, nunc non promitti longæuitatem vitæ præsentis,nisi quatenus necessaria, vel vtilis esse potest ad futuram,vel ad maiorem perfectionē eius, sub qua ratione promissio illa spiritualis est, & ita tandem illam explicuit D.Thomas citato loco.

Resp.

Caiet an.

Ad illud Timoth.

Salmeron.

D.Thom.

CAPVT XII.

An lex vetus quoad obligationem mortua fuerit, seu cessauerit ante Christi Domini mortem.

1. *De tempore quo lex illa mortua fuerit.*

HActenus solùm ostendimus,nunc esse mortuā legem veterem, nondum tamen declaratum

est,quando primum abrogata fuit, desiitque. Nam licèt ex probationibus adductis satis etiam constet, multis retro temporibus,& à principio nascentis Ecclesiæ Christi legem veterem mortuam fuisse,nondum tamen explicatum est in quo puncto , ac momento , vel tempore expirauit. Supponimus verò, ante Christi aduentum in carne nõ fuisse mortuam, quia data fuit , *donec veniret semen*: de tribus ergo temporibus restat dubitatio, scilicet de tempore vitæ Christi Domini ante mortem eius , de instanti mortis eius,& de aliquo tempore post mortem eius, ideóque de singulis dicendum est. Habet autem locum hæc quæstio solùm respectu Iudæorum , quibus lex illa data erat : nam respectu Gentilium,quibus nunquam fuit imposita, non oportet designare initium temporis , in quo illos non obligauit, quia nunquam eos obligauit, nec ante incarnationem Christi , neque post illam ante mortem eius, neque etiam in morte,vel post mortem ipsius,vt suprà probatum est,& ideo diximus,respectu Gentilium non fuisse illam legem mortuam,sed potiùs nunquam fuisse viuam,vt sic dicam, quia ex quo lata fuit, illos non obligauit. Tota ergo quæstio circa obligationem Iudæorum versatur.

Non fuit mortua ante Christi aduentum.

Triplex tempus in dubiũ reuocari.

A

B

His ergo positis circa primum tempus est peculiaris opinio aliquorum scholasticorum,cessasse circuncisionis præceptum ante mortem Christi, nimirum,quamprimum Baptismus institutus est, & efficaciam cœpit habere conferendi gratiam. Ita tenet Scot.in 4.d.3.q.4.§.*quãtum ergo*.Sequitur Gabr.dist. 1.q.4.ar.3. Fundamentum est , quia ex quo Baptismus cœpit esse vtilis ad iustitiam,cœpit esse sub consilio;ergo ex tunc cœpit circuncisio nõ esse sub præcepto; Baptismus autẽ vtilitatem habuit ante mortem Christi paulò post initium Baptismi Ioannis,vt nunc supponimus;ergo.Prima consequentia patet, tum quia consilium rei perfectioris,& vtilioris rollit præceptum inferioris rei , & minùs perfectæ , tum etiam quia cùm circuncisio iam non esset necessaria ad remissionem peccati originalis , non erat, cur sub necessitate præcepti post Baptismi vtilitatem relinqueretur.Ex qua opinione sequitur totam illam legẽ cessasse quoad obligationem respectu omnium puerorum , qui post Baptismi institutionem ex Hebræis nascebantur. Quia lex illa non obligabat nisi circuncisos,ideóq; circũcisio erat illius legis professio;ergo qui non tenebantur ad circuncisionem,nec ad totam legẽ obligabantur , simpliciter loquendo. Hæc tamen cessatio totius legis ex vi huius illationis non habet locum in parẽtibus, seu hominibus illius populi,qui iam erant adulti , & circuncisi tempore institutionis Baptismi;imò nec in paruulis potuit ad praxim reduci.Ratio prioris partis est,quia homines iam circuncisi poterant quidem liberari à præcepto (vt ita dicam)actiuo circuncisionis,id est,ab obligatione circuncidendi suos filios;non poterant autem eximi ab obligatione passiua , id est, recipiendi circuncisionem,quia iam erant circuncisi,& legem totam professi fuerant,& ideo non liberabantur à toto onere legis ex vi cessationis præcepti circuncisionis, prout ad illos pertinebat. Alterius verò partis ratio est,quia infantes nati in illo populo post institutionem Baptismi non poterant peruenire ad vsum rationis ante mortem Christi , & ideo non poterant propriè eximi ab onere legis per carentiam circuncisionis, quia nondum erant capaces obligationis eius.

2. *Sententia affirmans circuncisionem cessasse ante mortem Christi.*

Scot.

Gabr.

Fundamentum.

C

D

E

Aliunde verò probari potest vniuersaliter,totam illam legem quoad obligationẽ cessasse ante Christi mortem, primò ex illo Lucæ 16. *Lex , & Prophetæ vsq; ad Ioannem* ; ergo saltem in Baptismate Ioannis lex mortua est. Secundò, quia quoad aliqua saltem præcepta videtur antea extincta, quia multa mysteria Christi successiu vitę eius impleta fuerũt ante mortem,quæ tamen per plures cæremonias legis figurabantur vt futura;ergo præcepta de talibus cæremoniis ante mortẽ Christi cessarunt;aliàs vigerent præcepta de signis falsis exhibendis,quod repugnat.

3. *Probatur prædicta sententia.*

Nihilominus dicẽdum est,ante Christi mortem, legem veterem non fuisse mortuam quoad obligationem,ac subinde vsq; ad instans mortis Christi ad minimum obligasse. Est communis sententia Theologorum D.Thom.1.2.q.103.ar.3.ad 2. Bonau.in 4. d.3.2.p.eius.ar.2.q.2.Maior q.2.Richard. d.1.ar. 6.q. 4.Capr.q.3.ar.3.ad 1.cõtra 1.cõcl.Palud.q.6.ar.3.Durand.q.9.& aliorum,quos infrà referemus,& in hoc videntur conuenire Hieronym. Augustin. Richar. de S.Vict.Bernar.& alij.qui materiam hanc disputarũt. Potéstque ostendi primò ex Euangelio,vbi sępe legimus,Christum seruasse legem ram in infantia,quàm in discursu vitæ vsque ad mortem , paulò enim ante illam manducauit Pascha,& ita semper consueuisse facere,ostendunt verba discipulorum dicẽtium.*Vbi vis paremus tibi comedere Pascha*, Matth.26.Quãuis enim ipse non subiiceretur legi, tamen quia lex ipsa vigebat, & mysteria eius non erant completa , tum propter exemplum , tum propter mysterium illam seruare voluit,iuxta id,quod dixit Matth. 5.*Non veni soluere legem,sed adimplere*. Et ob eandẽ rationem illos docebat illam seruare, Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi,&c.quæcunq; dixerint vobis, facite.* Quia nimirum, durabat legis virtus,& potestas sacerdotum.Sic etiam Luc 17.misit leprosos, dicens , *Ite,ostendite vos sacerdotibus* , & cap.5.cum mundasset leprosum,eum similiter misit, vt ostenderet se sacerdoti , & addidit , *Et offer pro emundatione tua,sicut præcepit Moyses.*

4. *Lex vetus vsque ad instans mortis Christi obligabat.*

D.Thom.

Bonauent.

Maior.

Richard.

Palud.

Durand.

Hieron.

August.

Richard.

de S.Vict.

Bernard.

Probatur primo.

Secundò probatur clarè assertio ex c. 9. ad Hebr. vbi priùs dicitur,*In secundo*(id est, in Sanctã Sanctorum)*semel in anno solus Põtifex*(scilicet ingrediebatur) *non sine sanguine,quem offert pro sua,& populi ignorantia:hoc significante Spiritu sancto, nondũ esse propalatam Sanctorum viam,adhuc priore tabernaculo habente statum.*Vnde è conuerso colligo,quãdiu non fuit propalata Sanctorũ via , adhuc prius tabernaculum habuisse starum. Quãdiu autem tabernaculũ illud suũ statum habuit,etiã sacerdotium in suo statu durauit, & sacrificia,ac cæremoniæ seruabantur, *vsq; ad tẽpus correctionis impositæ*,vt ibidem dicitur, vtique per legem;ergo etiam tota lex durauit, quandiu tabernaculũ,& sacerdotiũ suum statum habuit:nã hęc se comitãtur,iuxta illud cap.7.*Translato sacerdotio necesse est,vt legis translatio fiat* : nam etiã è conuerso verum est,translata lege,sacerdotium transferri,quia per legem stabilitur;ergo ante propalatã Sanctorum viam lex non fuit abrogata; Sanctorum autem via non est propalata ante Christi mortem , in cuius signum, Christo expirãte, velum rempli scissum est,vt Patres exponunt,& alibi diximus;ergo saltem vsque ad instans mortis Christi,non fuit mortua lex vetus.

5. 2 *Probatur concluſ.*

Vnde subiungit Paulus eodem loco,nouum Testamẽtum in morte Christi fuisse confirmatũ,quod declarat,vim faciendo in metaphora testamenti,dicens,*Vbi enim testamentum est mors necesse:est intercedat testatoris : testamentum enim in mortuis confirmatum est,alioqui nõdum valet,dum viuit qui testatus est.* Sicut ergo nouum Testamentum non fuit confirmatum,nec validum vsque ad mortem Christi,ita nec primum fuit sublatum , quia , vt dixerat cap.8. *Dicendo nouum veterauit prius*,& c.10.subdit,*Aufert primum,vt secundum statuat*,& in eodem cap. docet, non cessasse sacrificia vetera,donec Christus *vna oblatione consummauit sanctificatos.* Quod significatum etiam est,quando Christus Dominus in Cruce dixit

6.

Consum

D.Thom. *Consummatum est*, vt interpretatur D. Thom. q. 103. art.8.ad 2. & 3. p. q. 47. art.2. ad 1.intelligendum est autem, vel in sensu mystico, vel consequutione quadam; significando enim passionem suam esse consummatam,& redemptionem nostram fuisse impletam,consequenter significauit, legem veterem fuisse impletam; ergo ante illud tempus non fuit soluta, quia solui non debuit prius,quàm esset plenè impleta.Ratio autem conclusionis patebit ex sequenti.

7. *Omnia præcepta legis veteris vsque ad Christi mortem durarunt.*

Dico secundò: Omnia præcepta veteris legis sine vlla exceptione, ac subinde præceptum circuncisionis vsque ad Christi mortem durarunt, & obligarunt sine mutatione,vel abrogatione. Hæc assertio est contra Scot.generaliter autem ponitur de omnibus præceptis illius legis, tum quia eadem est ratio de singulis, quæ est de ipso corpore legis, tum quia testimonia adducta absolutè loquuntur,& non licet nobis excipere sine fundamento; tum denique quia si in aliquo liceret exceptio, maximè in circũcisione, quia eius præceptum non fuit ex lege, sed ante legem,licèt cum lege, & in lege durauerit, sed præceptum circuncisionis non fuit ablatum ante Christi mortem; ergo. Probatur minor, primò ex communi sententia Theologorum, quos retuli, qui etiam loquuntur de circuncisione, & præsertim D. Thomas in 4.d.3.art.5.quæstiunc.3.Soto lib.2.de Iust.quæst. 5. art.4.& bene Maior dict. quæst. 2. vbi allegat Glossam in Ioan.3.& ad Hebr.10.Secundò probatur,quia præceptum circuncisionis,vel fuit ablatum ante passionem per expressam reuocationem, & hoc non, quia nullibi inuenitur, nec de illo, nec de tota lege, vel per cessationem puram, & hoc etiam dici non potest,quia lex circuncisionis tam absolutè lata est, sicut alia præcepta legis, & non est aliquis terminus durationis designatus pro præcepto circuncisionis distinctus à termino totius legis, & prior illo. Vbi enim talis termini fit mentio? Et ideo ad hanc cessationem, seu abrogationem impertinens est, quòd præceptum circuncisionis ante legem datum sit, quia datum est cum eodem genere æternitatis,vt sic dicam, seu longæuæ durationis, item datum est, vt inchoatio legis,& vt per mansurum cum illa, & incorporandum illi, & ideo vt duraturum vsque ad eundem terminum totius legis.

D.Thom. Soto. Maior. Glossa.

8. *Probatur conclusio.*

Vel abrogatum fuit illud præceptum per aliud illi repugnans, vel illud excludens, & hoc etiam est falsum, quia maximè per præceptum Baptismi, illud autem non fuit impositum hominibus ante Christi mortem,vt nunc supponimus;ergo. Dices, fuisse datum consilium. Respondeo,esto ita sit,poterat illud consilium acceptari, & executioni mandari, seruato simul circuncisionis præcepto. Sicut enim Iudæus circuncisus poterat ante Christi mortem baptizari ex consilio, non obstante circuncisione priùs recepta, ita poterat simul circuncidere, & baptizare filium suum, ac subinde implere præceptum, & vti consilio. Quando autem consilium,& præceptum talia sunt, vt simul seruari possint, consilium non tollit præceptum,sed tunc solùm,quando vtrumque simul exequi repugnat,vt contingit in consilio castitatis,& matrimonio:nam si castitas est in consilio,rectè colligimus matrimonium pro tunc non esse in præcepto:secùs verò est in præsenti.Imò si quis rectè consideret,etiam tunc consilium non derogat præcepto,sed supponit non esse tunc tale præceptum,& ideo habet locum consilium:nam si supponatur casus,in quo præceptum obligat,nunquam poterit per consilium auferri, quia non potest tale consilium habere locum, nisi priùs supponatur, materia cum talibus circunstantiis, cum quibus præceptum non obligat.

Obiect. *Resp.*

9. Vel denique cessasset præceptum circuncisionis A quasi ex defectu materiæ, quia iam cessabat necessitas illius remedij, baptizando paruulum. Et hoc etiam stare non potest,tum quia præceptum circuncisionis non fundabatur in hac necessitate, vnde Ioannes Baptista sanctificatus in vtero, ex præcepto est circuncisus,& infans,qui propter periculum mortis remedio legis naturæ sanctificari poterat ante octauum diem, nihilominus postea conualescens circuncidendus erat ex necessitate præcepti.Quia licèt non indigeret illa vt remedio peccati originalis, nihilominus necessaria erat vt professio illius legis. Etenim circuncisio data etiam est(& fortasse primariò) ad consignandum populum Dei, & professores legis eius,& hic finis semper habuit locum, quandiu synagoga,& lex Moysi durauit.Item Iudæus tenebatur suum filium primogenitum v.g.in templo præsentare, & circa illum reliquas legis Moysi cæremonias exercere, quarum capax non erat, nisi circuncisus; ergo necessaria erat tunc circuncisio illis paruulis tanquam ianua illius legis, & veluti capacitas ad sacramenta eius,& sacrificia; ergo hæc erat sufficiens ratio,& necessitas durationis talis præcepti.

Prosequitur idem discursus.

10. *Obiect.*

Dicet aliquis, si ante Christi mortem Gentilis in Christum credens filium suum infantem baptizasset,non teneretur postea applicare illi sacramentum legis naturæ;ergo neque Iudæus fidelis obligabatur in simili casu applicare sacramentum legis Moysi. Respondetur, negando consequentiam, quia in lege naturæ non erat determinatio facta alicuius sacramenti,nec peculiare præceptum positum, præter illud generale subuenendi filiis per aliquod remedium sufficiens,quale erat fidei applicatio,quocumque signo fieret,& ideo per Baptismum hæc obligatio sufficienter implebatur. Imò iam non manebat paruulus capax noui sacramenti legis naturæ,quia eo ipso,quòd non erat primum, nullum erat. Secùs verò est de circuncisione, quæ in particulari erat præcepta,non solùm in remedium,sed etiam in signum, vt dixi, & dari poterat, non obstante priori sacramento, vt exemplis iam declaratum est. Atque ex hoc discursu solutum manet fundamentum Scoti. Idémque discutsus facilè applicari potest ad totam legem, & ad primam assertionem confirmandam. Quia etiam illa tota non est expressè reuocata ante mortem Christi,nec terminus illi appositus, fuit antea consummatus:nam cùm dicitur, *Donec veniret semen*, intelligi debet de Christo consummato in ratione redemptoris, vt sic dicam, neque etiam tunc noua lex lata fuerat,quæ aliam excluderet.

Resp.

Solutum manet Scoti fundamentum.

11. *Ad reliqua ob.*

Vnde facilè respondetur ad duas obiectiones vltimas, & generales. Quarum prior sumebatur ex verbis Christi Luc.16. *Lex,& Prophetæ vsque ad Ioannem*,circa quæ considerandum est,legem veterem simul fuisse legem obligantem, & prophetiam futurorum,& pactum continens promissiones temporales,& magistram morum. Ibi ergo non tractat Christus de lege vt lex est obligans, sed sub aliis rationibus,& præsertim vt docebat minùs perfecta, & promittebat temporalia bona.Nam quia Pharisæi Christum irridebant, eo quòd doceret contemptum diuitiarum,& reprehenderet nimium affectum lucrandi temporales diuitias, quia in hoc videbatur à lege discordare promittente temporalia:ideo dixit, illam doctrinam legis, & Prophetarum fuisse accommodatam prioribus temporibus vsque ad Ioannem, *Ex eo verò* (ait) *regnum Dei euangelizatur*, &c. Ita ferè Theophyl. ibi, quem sequitur Ianscn. cap. 95. Concord. & consonat Matth. cap. 11. qui clariùs dixit, *Omnes Prophetæ, & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt*.Nam sub verbo,*prophetauerunt*, tam prædictiones futurorum, quàm promissiones, & tota instructio legis intelligi possunt,& omnia ad intentionem

Christi sunt accommodata. Quia sensus præcipuus est, totam doctrinam legis, & Prophetarum ad tempus Messiæ fuisse ordinatam, & in illo suum complementum recepisse, & hoc à prædicatione Ioannis maximè sumpsisse initium. Licèt in loco Matth. magis videatur Christus Dominus loqui de lege, & Prophetis, vt prædicentibus futura, vt ibi Hieronym. & Chrysost. exponunt, vel vt tradentibus moralem doctrinam infirmo statui accommodatam, vt etiam videntur sentire idem Theophyl. Matth. 11. & Iansen. cap. 47. Concordat. Vlteriùs verò addere possumus, etiamsi verba illa de lege vt præcipiente intelligerentur, ex illis non colligi, legem illam fuisse mortuam à tempore Ioannis, sed quia ægrotare tunc cœpit, non multo post mortem Christi moritura, ideo vsque ad Ioannem fuisse dicitur, vt dixit Maldonat. Matth. 5. vers. 17. in fine.

Hieron. Chrysost. *Theophyl. Iansen.* *Maldon.*

12. *Ad posteriorem ob.*

Ad posteriorem obiectionem respondetur in primis, si alicuius esset momenti, non solùm probare, legem fuisse mortuam, sed etiam mortiferam ante Christi mortem, quia colere Deum falsis signis intrinsecè malum est. Vnde necessariò dicendum est, illa non fuisse signa falsa eo tempore, quia vel non sumebantur vt signa talium mysteriorum, quæ iam erant impleta, sed secundùm alias significationes veras, quæ nunquam deerant: nam circuncisio semper significare potuit spiritualem circuncisionem, vel resurrectionem, vt Cypr. epist. 59. dixit, vel non sumebantur vt significantia mysterium cum habitudine ad tempus futurum, sed secundùm se. De qua re plura dicemus cap. 14. & 16.

Cyprian.

CAPVT XIII.

An lex vetus cessauerit quoad obligationem in morte, vel resurrectione Christi, vel ante diem Pentecostes.

1. *Prima sententia affirmans in puncto mortis Christi mortuã fuisse legem veterem. D. Thom. Marsil. Adrian.*

EXcluso illo primo tempore, dicendum est de secundo, sub quo comprehendimus tum instans mortis Christi, tum reliquum tempus vsque ad diem Pentecostes, quia ex resolutione prioris puncti facilè de reliquo tempore constabit. In primo ergo multorum sententia est, in puncto mortis Christi fuisse mortuam legem veterem quoad obligationem. Hęc videtur esse opinio D. Thom. in 4. d. 1. quæst. 2. art. 5. quæstiunc. 3. & aliorum auctorum, quos retuli in c. præced. & Marsil. in 4. quæst. 2. art. 1. p. 4. Adr. quæst. 1. in princ, tribui etiam solet Aug. & Hieron. sed nihil tale docuerunt, vt infrà ostendam. Suaderi autem potest primò omnibus testimoniis Pauli, quibus præcedentem sententiam confirmauimus. Nam sicut probant, fuisse viuam legem illam vsque ad mortem Christi, ita videntur probare per illam fuisse mortuam, tum quia in eo puncto lex fuit omnino impleta. Tum quia sacerdotium tunc translatum est, in cuius signum velum templi scissum est, atque etiam in signum, quod tunc fuit maceries diruta, quæ vtrunque populum diuidebat; illa autem erat lex, vt suprà dixi, quæ per velum illud etiam significabatur. Tum præterea quia tunc completa est redemptio, *vna enim oblatione consummauit sanctificatos*. Tum denique quia figuræ omnes, & sacrificia tunc completa sunt; ergo tunc etiam lex fuit extincta.

2. *Confir. 1.* *Confir. 2.*

Et confirmatur primò ex 8. & 9. ad Hebr. vbi ex similitudine testamenti probatur, Testamentum nouum non fuisse confirmatum vsque ad mortẽ Christi: nam eodem exemplo probatur, fuisse confirmatum in ipsa morte; ergo tunc etiam est reuocatum Testamentum vetus; ergo & lex. Similiter confirmatur secundò ex 7. ad Rom. vbi per similitudinem matrimonij duratio legis declaratur. Nam sicut viuente viro, mulier subiecta est legi, ita viro mortuo liberatur à lege ipsius; ergo similiter ex sententia Pauli, mortuo Christo, liberata est synagoga à legis obligatione. Confirmatur tandem, quia ab instanti mortis Christi nunquam licuit spem ponere in cæremoniis, vel sacramentis illius legis, vt fatetur Aug. in Epist. ad Hieronym. infrà tractanda, & colligitur ex illo ad Galat. 5. *Qui in lege iustificamini à gratia excediti*s, scilicet, ponendo spem in lege: nam aliàs non semper fuit malum vti legalibus, vt infrà videbimus. Ponere autem spem in illis sacramentis nihil aliud erat, quàm accipere illa vt necessaria ad salutem, vt sentiunt Mag. D. Thom. & alij scholastici in 4. dist. 1. & 3. ergo nunquam licuit illis vti vt necessariis; ergo signum est, cessasse omnino obligationem legis.

Confir. 3. *Auguſt. Hieron.* *Magiſt. D. Thom.*

3. *2. Sententia affirmans legem veterem in morte Christi lethale vulnus accepisse, & paulo post mortuã fuisse. Bonau. Soto. Gabr. Maldon.*

Nihilominus est secunda sententia asserens, licèt verum sit, legem veterem per mortem Christi mortuam fuisse, nihilominus non esse hoc intelligendum ita rigorosè, & mathematicè, vt in eodem momento amiserit illa lex vim obligandi, sed moraliter id intelligendum esse, scilicet paulo post mortem, ita vt per mortem Christi acceperit lex lethale vulnus (vt sic dicam) ratione cuius statim cœpit deficere, & paulo pòst extincta est. Ita sentiunt in 4. d. 3. Bonau. p. 2. art. 3. quæst. 2. in fine, Scot. quæst. 4. Sot. quæst. 7. art. 3. & lib. 2. de Iust. quæst. 5. art. 4. Gabr. in 4. d. 1. quæst. 4. Maldon. Matth. 5. circa verba illa, *Non veni legem soluere*, &c. Et existimo esse sententiam Augustini & Hieron. nam Aug. Epist. 8. & 87. inter epistolas Hieronym. hæc habet verba, *Post passionem, & resurrectionem Christi dato, ac manifestato Sacramento gratiæ secundùm ordinem Melchisedec adhuc putabant vetera sacramenta non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda*. vbi Iudæi subintelligendi sunt: nam hunc errorem ponit Augustinus inter eos, quos Paulus in Iudæis reprehendebat. Non ergo intellexit Augustin. statim post passionem legem illam desiisse esse necessariam, quod est esse mortuam quoad obligationem, sed post passionem, & resurrectionem, imò addit etiam *manifestationem Sacramenti gratiæ*, tanquam quid distinctum, quod postea explicabimus. Nec ab hac sententia alienus est Hieronym. nam Epist. 89. aliàs 11. apud Augustinum referens sententiam Hieronymi in illa non dubitat, nec aliter declarat tempus, in quo lex illa cœpit esse mortua, sed absolutè dicit, post Euangelium Christi, neque inuenio locum, in quo dixerit post passionem, vel resurrectionem. Hanc ergo sententiam veriorem existimo: tribus autem assertionibus illam declarabo.

4. *1. Concluſ.*

Dico primò: Lex vetus non fuit mortua quoad obligationem in instanti mortis Christi. Probatur, quia lex vetus non amisit obligationem suam, donec lex noua cœpit obligare, sed lex noua non cœpit obligare ab instanti mortis Christi; ergo nec lex vetus ex tunc amisit obligationem suam. Consequentia per se nota est. Minorem verò suppono nunc: nam in lib. sequent. latiùs est declaranda, & probanda. Maior autem proposita communiter recepta est. Eámque clarè docuit Bernard. in Epist. 77. ad Hugon. cuius sententiam in sequentibus latiùs expendemus. Quam etiam expressè sequitur Hugo de sanct. Victor. lib. 2. de Sacram. p. 6. cap. 4. Multum etiam fauet D. Thom. in 4. d. 3. art. 5. quæstiunc. 3. nam de Baptismo loquens, inquit, *Post passionem obligatorius fuit, quando circuncisio mortua fuit, quantum ad omnes, ad quos institutio potuit peruenire*. Sentit ergo non antea, nec aliter fuisse omnino mortuam circuncisionem quantum ad obligationem. Et rationem subindicans addit, *Nec præceptum obligat antequam sit diuulgatum*. Agit autem de diuino præcepto Baptismi, & tacitè supponit principium, de quo

Hug. Vict. *D. Thom.*

tracta

tractamus, videlicet vnius legis obligationem non fuisse exclusam, nisi provt alterius obligatio inducebatur. Quod principium latè comprobat Soto suprà dicens, pro certo esse habendum, ex Paulo ad Hebr. 7. dicente, *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius*, & statim, *Introductio verò melioris spei, per quam approximamus ad Deum*, vbi sentit introductionem vnius fuisse reprobationem alterius, & cap. 8. ad hoc allegat promissionem Dei per Ieremiam his verbis, *Consummabo super domum Israel & super domum Iuda testamentum nouum*. Et infrà declarat hoc testamentum dicens, *Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: dando leges meas in mentibus eorum, & in cordibus eorum superscribam eas*, &c. & in fine capitis concludit, *Dices autem nouum veterauit prius*, sicut etiam è conuerso dixit in cap. 10. *Aufert primum, vt secundum statuat*; ergo lex vetus per introductionem legis nouæ ablata fuit; non ergo priùs cessauit obligare lex vetus, quàm noua inceperit obligare. Quod etiam rectè confirmant verba Pauli ad Ephes. 2. *Legem mandatorum decretis euacuans:* nam, vt suprà ostendi, vox, *Decretis*, legem Euangelicam significat, & illa, seu per illam dicitur Christus euacuasse legem veterem, vtique formaliter, tanquam per formam excludentem aliam; ergo non fuit prior lex euacuata quoad obligationem, donec obligatio nouæ introducta est.

5. *Rationibus & congruentiis prob.*

Vnde etiam potest idem principium rationibus, seu congruentiis ostendi. Primò, quia non debuit Dei populus priuari lege, nisi propter meliorem legem. Secundò, quia nullum est fundamentum ad affirmandum alium abrogationis modum, seu statum medium, seu tempus quasi neutrum. Tertiò, quia non legimus in morte Christi factam talem abrogationem formalem, & expressam, neque etiam ostendi mortem ipsam Christi habuisse formalem repugnantiam cum obligatione illius legis, aut fuisse positam pro termino durationis illius, seu obligationis eius; ergo non potest talis abrogatio cum fundamento affirmari. *Confir.* Et potest tandem hoc confirmari, quia obligatio illius legis mansit in illo populo post Christi mortem saltem ex dictamine conscientiæ erroneæ, seu ignorantis abrogationem, sed illa ignorantia erat per se, ac necessaria in illo populo etiam in morte Christi, & post illam, quia nec abrogatio suæ legis illi fuerat prædicata, neque etiam ex aliis, quæ prædicata illi fuerant, vel ex Testamento veteri satis colligebatur, quòd in puncto mortis Messiæ legis obligatio statim esset cessatura. Vnde licet Iudæi, qui Christi prædicationem audierant, & miracula viderant, tenerentur credere ipsum esse Messiam, & Redemptorem mundi, non ideo cogebantur credere, legis suæ obligationem cessasse in Christi morte. Nam etiam ipsi Apostoli, & discipuli Domini, hoc ignorarunt. Erat ergo illa ignorantia per se inuincibilis; ergo è conuerso abrogatio legis non fuerat tunc satis promulgata; ergo non est verisimile, fuisse tunc factam. Probatur hæc vltima consequētia, tum quia nullius vtilitatis, vel fructus fuisset talis abrogatio, tum etiam quia Deus disponit omnia suauiter, & modo hominibus accommodato; lex autem positiua humana non censetur abrogata, donec talis abrogatio sit de se sufficienter promulgata, vel diuulgata; ergo idem censendum est de lege positiua diuina hominibus data.

6. *Ad fundamenta contraria. Resp.*

Neque erit difficile ad fundamenta contrariæ sententiæ respondere. Et in primis nego, ex testimoniis Pauli ita colligi, desisse legem illam obligare in morte Christi, sicut colligitur obligasse ante mortem, vel vnum ex alio inferri, cùm sint valde diuersa, & non necessariò connexa. Cùm autem dicitur, legem illam fuisse omnino impletam in morte Christi, nego assumptum quoad particulam, *omnino*: nam multa erant prædicta, & figurata per illam legem, quæ vsque ad Christi resurrectionem, vel etiam post illam impleta non sunt. Et deinde licèt in ratione figuræ, vel prophetiæ fuisset impleta, oportuit impleri in ratione legis per expressam reuocationem, aut per nouam legem, quod factum non est in morte Christi. Vnde ad aliud de sacerdotij translatione, nego etiam vetus sacerdotium plenè translatum esse in morte Christi, quia licèt Christus esset Sacerdos, & sacrificium obtulisset, nondum tamen illud, vt perpetuò duraturum in mundo, stabilierat, & manifestauerat. Alioqui etiam ante passionem fuisset translatum vetus sacerdotium, saltem in nocte cœnæ vbi Christus se exhibuit Sacerdotem secundùm ordinem Melchisedec, & Apostolos suos sacerdotes creauit; certum est autem tunc non fuisse ita translatum sacerdotium vetus, vt fuerit ex tunc sublatum, licèt dici possit inchoata eius translatio, quia cœpit exerceri, & institui sacerdotium, per quod erat auferendum. In morte etiam Christi dici potest sacerdotium vetus impletum, quia per sacrificium crucis impletæ sunt figuræ omnes antiquorum sacrificiorum, & consequenter fuit confirmata quodammodo translatio antiqui sacerdotij. Non tamen fuit statim executioni mandata, quia non expediebat, donec nouus ordo Pontificum, seu Episcoporum in Ecclesia Christi institueretur, & nouus Pontifex summus, & Christi vicarius crearetur, quod tunc factum non erat, sed post resurrectionem factum est. Imò etiam oportuit sacerdotium nouum in Ecclesia publicari, priusquam vetus omnino deleretur, vt postea dicemus. Et ob eandem rationem non satis est, quòd in morte Christi fuerit completa redemptio, & omnes antiquæ figuræ, & vmbræ; plus enim erat necessarium, vt lex in ratione legis impleretur. Nec etiam obstat, quòd velum templi scissum sit in morte Christi, tum quia illud per se primò, ac potissimè fuit signum opertionis ianuæ regni cœlestis, quam proinde significauit vt præsentem, & in eodem momēto factam. Reliqua verò, scilicet, ablationem legis, vel translationem sacerdotij significauit potiùs per quandam accommodationem, vel consecutionem, & ideo non oportet, vt illam significauerit vt præsentem, & iam factam, sed vt futuram ex vi mortis, & redemptionis Christi, seu, quod perinde est, vt factam tunc in radice, & in fundamento, non vt in se statim consummatam.

7. *Ad conf. ex Epistol. ad Hebr.*

Ad primam confirmationem ex Hebr. 8. & 9. concedo, nouum Testamentum fuisse confirmatum in morte, & per mortem Christi, non tamen rectè inde infertur, statim, & quasi formaliter excluisse antiquum quoad obligationem legis. Quia testamentum hominis per mortem confirmatum non statim operatur, donec aperiatur authenticè, & sufficienter notificetur. Sic ergo Testamentum nouum, licèt in morte Christi fuerit confirmatum, erat tamen in illo puncto veluti clausum, & ideo oportuit priùs quasi aperiri, ac promulgari, vt antiquum omnino excluderet. Tunc ergo fundamentaliter, vt sic dicam, fuit rescissum vetus Testamentum, nondum tamen formaliter, & in se. Cui consonat quod dixit Paulus in fine illius capitis; *Dicendo nouum veterauit prius, quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est.* Fauet etiam Chrysostom. homil. 16. in cap. 9. dicens, testamentum factum esse firmum, & ratum in die mortis, postea verò impletam fuisse promissionem in illo facta, ita enim de aliis effectibus censendum est. *Chrysost.*

8. *Alter locus Pauli ad Roman. 7. explicat ens*

Alter verò locus Pauli ad Roman. 7. in se quidem difficilior est, quia est obscurus & plures habet expositiones, & quod ad præsens spectat, non caret difficul

Ambros. Chrysost. Theophyl. Adam. Caietan. Tolet.

difficultate: nam Paulus ita concludit, *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi*, vbi Ambr. Chrys. hom. 12. & Theoph. Adam. Caiet. Tolet. & alij per *corpus Christi*, interpretatur corpus crucifixum, & mortuum pro nobis, atque adeò mortem ipsam; ergo sensit Paulus, legem fuisse mortuam in morte Christi, id est, in eodē momento, in quo mortuus fuit Christus. Dices, Paulum non dicere in morte, sed per corpus Christi, quod potest rectè intelligi,

Responsio.

id est, per efficaciam, & virtutem mortis eius. Nam propter virtutem mortis Christi mortua est lex, non tamen statim, sed quando, & quomodo oportuit. Eo vel maximè, quòd Paulus non dixit directè, mortuam esse legem, sed nos esse mortificatos legi: constat autem nos non esse mortificatos legi in tempore mortis Christi, nec per ipsam mortem eius formaliter, vt sic dicam, sed mortificamur legi, quando Christo morimur in Baptismo, per quam nobis fructus mortis Christi applicatur, vt iidem Patres exponunt; ergo etiam necesse non est ex vi sermonis Pauli, vt lex fuerit mortua in instanti mortis Christi, licèt fuerit mortua *per corpus eius*, id est, per virtutem mortis eius. Accedit, quod Paulus statim adiunxit resurrectionem Christi, dicens, *vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit*, significans, nos non tantùm esse mortificatos legi per Christum mortuum, sed etiam per Christum resuscitatum, quia, *mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram*; ergo non solùm mors Christi, sed etiam resurrectio cooperata est ad mortem legis, & vt nos simus legi mortificati; ergo inde inferri non potest, legem fuisse mortuam in morte Christi, id est, in instanti eius, sed in virtute illius, seu per efficaciam eius; illa enim sunt valde distincta, vt constat, & ideo confundenda non sunt.

Confir.

9. *Contra dictam resp.*

Sed contra hanc responsionem instatur: nam hinc destruitur discursus Pauli, & similitudo, quam affert de lege viri, & vxoris; nam in eo exemplo vxor non solùm quasi effectiuè, sed formaliter, & in eodem instanti, in quo vir moritur, liberatur ab illius lege per mortem eius; ergo vel exemplum non fuit accommodatum, vel sensus Pauli est, per ipsam mortem Christi, & in eodem momento liberatos nos esse à lege, ac subinde ipsam legem statim mortuam fuisse. Quapropter ad satisfaciendum exactè huic testimonio, necessarium est præcipuam illius difficultatem expendere, quæ posita est in applicatione illius similitudinis ad rem intentam. Quia ante mortem Christi nos non eramus desponsati Christo, nec ratione illius spiritualis matrimonij subdebamur legi, vt per mortem Christi tanquam per mortem viri dicamur liberati ab illa lege. Quòd si Christus non est vir, cui eramus quasi matrimonio coniuncti, quomodo per mortem Christi liberati sumus à lege, sicut vxor liberatur per mortem viri, ac subinde quomodo quadrat exemplum.

10. *Aliorum expositio.*

Propter hoc variæ sunt expositiones, quidam putant, Paulum ibi non loqui de lege veteri, sed de lege peccati, à qua per Christi mortem liberamur. Lex autem peccati dici potest, aut lex fomitis, aut lex damnationis, cui nos subiecit peccatum, à qua lege liberamur per gratiam Christi, quia & tollit reatum æternæ damnationis, & licèt non auferat fomitem, dat virtutem ad resistēdum illi. Iuxta quem sensum peccatum ipsum comparatur viro, cui homo peccando quasi matrimonio cōiungitur, & inde oritur lex peccati, cui homo subiectus est, quandiu peccatum in eo viuit: mortuo autem peccato per Baptismum, desinit homo esse sub lege peccati. Vnde in hoc sensu mors Christi non comparatur morti viri, sed solùm commemoratur à Paulo, vt causa, per quā moritur in nobis peccatum, & consequenter liberamur à lege eius. Et hunc sensum indicat Ambr. ibi, iuxta quem nihil facit testimonium illud ad præsentem causam.

Nobis autem non placet expositio, quia planè loquitur Paulus de lege veteri, de hac enim locutus fuerat in cap. 6. cùm dixit, *Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim estis sub lege, sed sub gratia*, vbi apertè opponit statum gratiæ statui legis veteris: nam illa non dabat virtutem ad resistendum peccato, quam dat gratia. Et certè vbicumque lex absolutè dicta gratiæ opponitur in Scriptura, de lege veteri sermo esse solet. Vnde ibidem subditur, *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia?* Quæ interrogatio non habuisset locum, nisi esset sermo de lege veteri præcipiente: nam ex eo, quòd non simus sub lege peccati, non poterat apparenter inferri, liberum nobis esse peccare, respectu verò libertatis à lege habebat occasionem obiectio. Et ideo Paulus respondet, *Absit*, & est æquiualens sententia ad Galat. 5. *Vos in libertatē vocati estis fratres, tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis.* Vbi apertè erat sermo de libertate à lege veteri, de illa ergo loquitur in dicto c. 6. ad Rom. De eadem autem lege loquitur in cap. 7. volens ostendere illam libertatem à lege; loquitur ergo de lege veteri. Quod patet etiam ex sequentibus, *Cùm essemus* (inquit) *in carne*, id est, in statu legis carnalis, & sine spiritu legis gratiæ, *passiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris*, scilicet per occasionem legis: nam id interpretans paulo inferiùs obiicit, *Quid ergo dicemus? lex peccatum est. Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem.* Nam concupiscētiam nesciebam, nisi lex diceret, *Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Quę omnia non possunt nisi de lege veteri intelligi, quam etiam vocat *mandatum*, & *legem mortis*, & præterea subiungit; *Ego autem viuebam sine lege aliquando*, quod certè dici non potuit de lege fomitis, vel peccati, vnde illam legem iterum vocat *mandatum*, imò & *mandatum ad vitam*, quòd per occasionē *factum est mors.* De hac ergo eadē lege loquitur, cum superiùs dicit, nos esse mortificatos legi per corpus Christi, tum quia non est verisimilis æquiuocatio vocis in tam breui, & claro contextu, tum etiam quia ad prius illud probandum subiungit omnia sequentia, vt ostendit illa causalis, *Cùm enim essemus in carne*, &c.

II. *Refellitur expositio.*

12. *Aliorum resp.*

Alij verò licèt fateantur, Paulum loqui de lege veteri, negant tamen loqui de cessatione illius, seu de liberatione ab eius obligatione, sed ab eius dominio, & à seruitute eius. Vt enim suprà lib. 1. tactum est ex sententia multorum, aliud est, esse in lege, aliud esse sub lege: nam esse in lege, est obligari lege; esse autem sub lege, est dominari à lege, & eos per illam fieri, & ita dicitur esse sub lege, qui subiacet eius imperio, & comminationi, & non recipit vires, & spiritum ad illam implendam; in lege autem dicitur esse, qui licèt obligetur lege, per illam tamen, seu cum illa recipit vires, seu spiritum illam implendi. Paulus ergo (aiunt) in illo capite non tractat de cessatione legis quoad obligationem, sed quoad dominatum, quia adueniente gratia, iam lex non premit, nec facit reum, si homo rectè gratia, & spiritu legis vti velit. Ita Adam, & Tolet. & sumi potest ex Augustin. lib. 83. quæstion. q. 66. Qui hunc sensum maximè confirmant, quia Paulus ponit exemplum in lege, *Non concupisces*, à cuius iugo dicit, nos esse liberatos per Christum, cùm tamen non simus liberati ab obligatione eius, vt hæretici fingunt; ergo non loquitur de libertate ab obligatione, sed à dominio legis, & à difficultate seruandi illam. Et iuxta hanc expositionē facilè etiam soluetur nostra difficultas. Cōcedimus enim, per Christi mortē, & in illa

Adam. Tolet. Augustin.

sublatum

sublatum esse dominium legis veteris, quia iam gratia, & spiritus ad legem seruandam per Christum obtentus erat, licèt obligatio legis nondum cessaret.

13. *Refellitur resp. Primò.* Veruntamen neque hæc declaratio, & limitatio verborum mihi probatur. Primò quia illa doctrina valde generalis est, & non solùm de lege veteri, sed etiam de lege naturali, & de quacumque alia tradi posset, quia omnis lex diuina sine spiritu gratiæ premit, & per occasionem operatur iram potiùs, quàm fructum, & ita Christus per gratiam suam dici potest, liberare nos à seruitute legis, & facere, vt non simus sub lege etiam gratiæ: at Paulus non hoc tantùm intendit, nec in illa sola generalitate loquitur, sed aliquid speciale addidit de lege veteri. *Secundò.* Secundò, quia iuxta illum sensum non rectè accommodatur similitudo, & contextus D. Pauli, tum quia cùm in principio dixit, *Lex in homine dominatur, quanto tempore vivit*, loquitur de dominio quoad imponendam obligationem, vt ostendunt præcedentia verba, *An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor.* Nam scientes legem non cognoscebant aliud dominium legis. Tum etiam quia hoc modo mulier subditur legi, viuente viro, & ab illa soluitur per mortem eius, vtique quoad obligationem, & durationem legis. Tertiò, quia quando Paulus in cap. 6. dicit, *Non enim sub lege estis*, profectò intelligit etiam quoad obligationem, aliàs non haberet locum obiectio, quam subiungit, *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege?* Deinde verba, *Soluti sumus à lege mortis, in qua detinemur*, non significant tantùm liberationem à statu existendi sub lege in illa rigorosa significatione, sed etiam à statu essendi in lege; tunc enim liberatur quis à lege, in qua detinetur. Denique non aliter per Christum factum est, vt non simus sub lege veteri quocunque modo id sumatur, nisi collendo obligationem illius legis, non enim promissus est nobis per Christum spiritus ad totam illam legem implendam, vt sic liberemur aduentu eius, licèt non cessarit eius obligatio. Nam de Christianis dixit Petrus, *quid tentatis imponere eis iugum*, &c. ergo Paulus cùm loquitur de illa lege, non alia ratione dicit, nos non esse sub illa, nisi quia iam illa non obligamur.

14. *Soluitur aliud arg. Salmer.* Neque obstat argumentum de præcepto non concupiscendi. Rectè enim illi occurrit Salmeron ibi disp. 6. dicens, legem moralem non concupiscendi non obligare nunc ex vi legis Moysi, & ita etiam quoad illam materiam nos non esse sub obligatione eius, quamquam ex lege naturæ coniuncta cum spiritu nouæ legis ad illam materiam obligemur, & ideo non simus per Christum liberati ab omni obligatione legis vetantis concupiscentiam prauam, sed tantùm ab illa, quæ ex veteri lege prouenichat. Ex quo etiam factum est, vt nunc non simus sub ea lege non concupiscendi, eo modo, & cum illa imperfectione, cum qua erant Iudæi ex vi legis. Quod fortasse etiam est intentum à Paulo, non tamen illud solum, neque primario, sed quatenus sequitur ex ablatione legis veteris per legem spiritus vitæ.

15. *3. Expositio illius loci Pauli.* Supponendo ergo Paulum loqui de lege veteri, & de ablatione illius quoad substantiam, seu obligationem, explicandum superest, quomodo mortua fuerit per mortem alicuius, cui nos fuerámus coniuncti, & qui ad nos comparetur tanquam vir. Est ergo tertia expositio dicens, non oportere exemplum in omnibus accommodare. Quia Paulus non concludit, legem esse mortuam ex vi mortis alicuius viri, sed quia illi, qui subdebantur legi, mortui sunt per corpus Christi. Et ita dicunt, exemplum solum accommodari per argumentum à fortiori, quia si vxor liberatur à lege viri propter coniunctionem, multò magis quis liberabitur à lege, quia ipsemet mortuus est. Ita ferè Chrysost. & Theophyl. & est *Chrysost. Theophyl. Refellitur.* probabile, non tamen placet, quia sic exemplum ferè esset superfluum: nam eodem modo, & eadem efficacia potuisset Paulus ex illo principio, *Lex in homine dominatur, quanto tempore vivit*, immediatè inferre; sed nos mortui sumus per corpus Christi; ergo iam lex non dominatur in nobis.

16. *4. Expos.* Quartò igitur alij exponunt Christum ipsum fuisse virum, cui nupserat Israeliticus populus: atque ita per mortem Christi tanquam per mortem mariti omnes de illo populo mortuos fuisse legi, id est immunes ab eius obligatione. Iuxta hanc verò expositionem, non soluitur, sed augetur nostra difficultas, quia sequitur illam legem fuisse mortuam ipso facto per mortem Christi, ac subinde in eodem instanti extinctam fuisse. Et deinde alienum est à modo loquendi Scripturæ, & Patrum, vocare Christum sponsum, aut maritum Synagogæ. In Euangelio enim legimus, Patrem fecisse nuptias filio suo Matth. 22. ibi tamen Hieron. Greg. Hilar. Orig. & omnes alij expositores intelligunt, Patrem æternum non fecisse illas nuptias vsque ad incarnationem, siue intelligantur de desponsatione Verbi cum humanitate per incarnationem, siue de desponsatione Christi incarnati cum Ecclesia militante, aut triumphante, vt doctè exponunt Maldonat. ibi, & Iansen. c. 115. Concord. Quod autem ante incarnationem intercesserint nuptiæ inter Christum Deum hominem, & Ecclesiam, nullibi legimus, nec est consentaneum illi statui. Quia ante incarnationem solum iungebantur fideles Christo apprehenso per fidem, & sperato vt futuro, desponsatio autem est inter eos, qui iam existunt. Non est ergo verisimile, Paulum accommodasse illo modo Christo futuro similitudinem viri, & illas nuptias inter synagogam, & Christum Deum hominem tacitè supposuisse. Præterquam quòd illo modo etiam Gentiles iusti ante incarnationem coniungebantur Christo, & tamen à nulla lege liberati sunt per mortem eius.

Hieron. Greg. Hilar. Orig. *Maldon. Iansen.*

17. *5. Expos.* Quintò igitur exponunt aliqui legem ipsam fuisse virum, cui nupta erat Synagoga, & ita per illius mortem liberatos esse Iudæos ab eiusdem legis obligatione. Ita refert Tolet. annotat. 5. ex multis Patribus antiquis, & sequitur Pereir. disp. 5. Sed non quadrat expositio, si de ipsa lege propriè loquatur, quia Paulus distinguit virum, & mulierem à lege, & à legis obligatione, dicítque per mortem viri extingui obligationem legis. Vt ergo possit accommodari parabola, necesse est, vt lex defierit obligare per mortem alterius, qui sit vir, & à lege distinguatur. Etenim si Paulus solùm diceret; per mortem legis liberatos esse Iudæos ab obligatione, quid conducebat exemplum de viro, & vxore, aut quæ probatio erat dicere, nos esse mortuos legi, quia lex ipsa mortua est.

Tolet. Pereir. Refellitur.

18. *Vltima expositio.* Est ergo vltima expositio, quæ fortasse magis declarat præcedentem, synagogam ipsam, seu Israeliticam rempublicam, seu populum, aut imperium fuisse virum, cui singuli de illo populo vniebantur, & coniungebantur, & in hoc vxori comparantur: mortua est autem synagoga per corpus Christi, & consequenter extincta est lex, & omnes, qui erant de illo populo, liberati sunt à lege viri. Hanc expositionem colligo ex Anselmo ibi dicente, *virum fuisse Moysem*, non enim intelligi potest de persona, sed de imperio (vt sic dicam) vel de republica illa à Deo per Moysem congregata, & fundata, & ab ipso Deo in peculiarem populum assumpta, illi enim copulabantur singuli Iudæi tanquam corpori suo, & tanquam capiti; ideóque meritò comparatur illa vnio cum vinculo vxoris ad virum. Illa verò respublica, seu synagoga per Christum dissoluta est, & in alium statum mutata, quæ fuit veluti mors eius; illa verò mortua, fuit lex mortua, & consequenter omnes de illo populo mortificati

Anselm.

tificati fuerunt legi, id est, ab illius iugo liberati. Sic ergo rectè accommodatur exemplum, licèt enim à Paulo non fuerit expressè declaratum, implicitè, & concisè satis indicatum est in illis verbis, *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi.* Neque refert, quòd Paulus non concludat, legem esse mortuam, sed nos esse mortificatos legi: nam perinde est, ideo enim mortificati sumus legi, quia lex ipsa suam vim in nos amisit, Paulus autem posuit vltimam conclusionem intentam, vt in ea omnes veluti illationes intetmediæ subintelligerentur. Et vt Theodoret. ait, noluit tam apertè dicere, legem fuisse mortuam, ne Iudæos offenderet, aut ne videretur legem reprobare. Atque ita explicatus hic locus in re ipsa reducitur ad illum Hebr. 7. *translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat*, & virtute continet ratio- B
D. Thom. nem, qua suprà cum D. Thoma vsi sumus ad probandum, iudicialia cessasse, quia mutato statu illius populi per Christi aduentum, consequenter euacuata sunt.

19. *Soluitur ob. suprà facta.* Denique facilè soluitur obiectio suprà facta fundata in verbis illis, *Per corpus Christi*, quæ etiam variè exponuntur: omnibus autem modis confirmant expositionem datam, & nihil obstant intentioni nostræ. Primò enim interpretati possumus, *Per corpus Christi* id est, per veritatem, quam Christus fecit, iuxta illud, *Lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est*, Ioan. 1. Et explicatur optimè ex simili loco Pauli ad Colos. 2. vbi de legalibus cæremoniis ait, *Quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi*, id est, cæremoniæ legales sunt vmbræ & figu- C
ræ: corpus autem, id est, significata, & veritas earum sunt mysteria Christi. Per hoc ergo corpus Christi, dicere potuit Paulus, nos esse mortificatos legi, quia adueniente veritate illius vmbræ, vmbra disparuit. Et iuxta hunc sensum cessat obiectio, quia ibi non est specialis sermo de morte Christi, sed de adimpletione, & cessatione legis per veritatem à Christo factam, quæ extendi potest ad tempus resurrectionis, & vltrà, vt statim dicemus.

20. *Secundò.* Secundò exponuntur illa verba de corpore Christi mystico, quod est Ecclesia, vt indicauit D. Thom. ibi dicens, *Per corpus Christi*, id est, *per hoc, quod facti estis membra corporis Christi, cõsepulti ei per Baptismum*, &c. Vbi obseruandum est, hanc mortem legis dupliciter considerari posse, vno modo secundùm se, & in D
generali veluti quoad sufficientiam, alio modo quoad efficaciam, prout applicatur huic, & illi homini, qui dicitur mortificari legi. Isto ergo posteriori modo dicuntur fideles mortificari legi per Baptismum, quia per illum efficiuntur membra Ecclesiæ, quod est corpus Christi. Priori autem modo lex mortua est per corpus mysticum Christi, quadrátque optimè cum dictis: nam Christus instituendo, & fundando nouam Ecclesiam, synagogam distinxit, & consequentet legem de medio abstulit Et ita etiam cessat obiectio. Nam Christus non fundauit plenè suam Ecclesiam, dum vixit, nec in tempore mortis, multa enim fundamenta eius post resurrectionem iecit, & postea legem suam promulgare fecit, & ideo necesse non fuit, in morte Christi statim legem extingui, E
quia non statim synagoga destructa est.

21. *Tertiò.* Tertiò exponitur frequentiùs, vt dixi, locus ille de Christi corpore pro nobis crucifixo, & est optima expositio, & verissima sententia, quia per virtutem, & efficaciam passionis Christi mortificati sumus legi, vel lex ipsa mortua est. Ad occurrendum autem replicæ factæ, potest in præsenti applicari distinctio data: nam quoad sufficientiã in ipsa morte Christi mortua est lex; quoad efficaciam verò, seu cum effectu, non statim, sed postea tempore congruo mortua est, virtute eiusdem corporis Christi, seu mortis eius, & A
vnicuique fidelium applicatur cum effectu hæc mortificatio per fidem Christi, & Baptismum. Neque refert, quòd in allato exemplo, per mortem viri efficaciter, & statim soluatur mulier à lege viri, quia (vt dixi) non comparauit Paulus mortem Christi cum morte viri; & ideo non dixit, in morte Christi, sed per corpus Christi tanquam per causam sufficientem ad extinguendam synagogam, quæ viro morienti comparatur: synagoga autem non statim mortua est in ipsa Christi morte, sed postea congruo tempore: neque aliud ex verbis, aut comparatione, aut intentione Pauli colligi potest.

Ex his autem quæ de hoc primo puncto illius primi temporis diximus, facile est, cætera, quæ ad secundum punctum suprà positum pertinent, expedire. De illo enim fuit opinio Dominici, à Soto loco suprà commemorato, legem veterem abrogatam fuisse in puncto resurrectionis Christi, & non antea, neque post illam. Fundatur, quia mysterium salutis nostræ non statim in morte absolutum fuit, sed in resurrectione; ergo tunc etiam cessauit lex. Antecedens patet, quia nostra salus duos requirit terminos, scilicet, mori peccato, & resurgere in nouam vitam, at teste Paulo Roman. 4. *Christus mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram*; ergo. Confirmatur, quia lex vetus non solùm mortem peccati, sed etiam resurrectionem in nouam vitam præfigurabat, vt etiam de circunciſione suprà ex Cypriano retulimus; ergo lex vetus in resurrectione cessauit. Iuuari denique potest loco Pauli proximè tractato ad Roman. 7. *Mortificati estis legi, &c. vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit*; ergo hæc mortificatio, Christi resurrectionem supponit. Hæc verò sententia intellecta in rigore de puncto resurrectionis vera non est, nec consequenter defenditur, stante illo principio, quo pro constanti posuit Soto, legem veterem non diuisse obligare donec noua cœpit obligare.

22. *De 2. puncto.* *Soti sententia.* *Confir.*

Vnde dico secundò: Lex vetus non fuit mortua in puncto resurrectionis, sed aliquo tempore post illud obligauit. Probatur, quia lex noua non plus obligauit in puncto resurrectionis, quàm in puncto mortis Domini; ergo non magis potuit lex vetus cessare in vno, quàm in altero. Consequentia euidens est, supposito dicto principio. Antecedens autem probatur, quia lex noua non fuit magis promulgata hominibus in puncto resurrectionis, quàm mortis Christi. Nulla enim promulgatio illius legis facta, vel addita est in illo triduo, vt per se notum est: si ergo viuente Christo in vita mortali satis esset promulgata lex noua, in morte Christi etiam obligasset, quia lex sufficienter edita, & promulgata obligat, nec est aliud, quod expectetur; si autem ante Christi mortem promulgatio sufficiens non præcessit, & ideo in eius morte non obligauit lex noua, profectò nec in tempore resurrectionis fuit sufficiens promulgatio nouæ legis, & consequenter nec eius obligatio. Nam etiam lex diuina positiua non obligat ante sufficientem promulgationem, vt ipse Soto ibidem fatetur, & libro sequenti latiùs dicemus, vbi etiam ostendemus, legem nouam non obligasse ab instanti resurrectionis; ergo neque tunc cessauit obligatio legis antiquæ.

23. *Lex vetus mortua non fuit in puncto resurrectionis, sed post illud obligauit.*

Fundamentum autem pro Soto adductum probabiliter ostendit, ante resurrectionem non cessasse legem veterem, non tamen probat statim in resurrectione cessasse. Nam mysterium nostræ salutis duo requirit. Vnum est solutio sufficientis pretij per meritum, & satisfactionem Christi, aliud est applicatio illius redemptionis, non solùm ex parte nostra, sed etiam ex parte ipsius Christi quoad aliquas actiones, quas in ordine ad hanc applicationem in generali spectatam, exercuit. Quod ergo ad primum spectat,

24. *Fundamentũ Soti quid probat.*

re vera

re vera fuit redemptio plenè consummata in morte Christi: præscindendo à resurrectione. Ab illo enim puncto nihil aliud meruit Christus Dominus, aut satisfecit. Quia in puncto mortis finita est via, & extra viam non est proprium meritum, vel satisfactio, vt in 1. tom. 3. partis latiùs dictum est. Vnde ante resurrectionem ianua cœli aperta fuit, & animæ sanctorum Deum videre cœperunt. Si autem vltra sufficientiam, & plenitudinem redemptionis consideremus omnia mysteria, & omnem modum, quo Christus Dominus suas actiones, & mysteria ad nostram salutem, eiúsque executionem ordinauit, non est sistendum in resurrectione: nam etiam Christus Dominus ascendit propter glorificationem nostram, & misit Spiritum sanctum ad nouæ legis promulgationem, & confirmationem, & ad perfectam eius gratiæ communicationem, quam nobis meruerat; ergo eadem ratione non debuit cessare lex vetus, donec ista omnia mysteria perficerentur. Vnde nihil vrget confirmatio. Nam lex etiam vetus, & cæremoniæ eius non tantùm mortem, & resurrectionem, sed etiam Ascensionem, Spiritus sancti aduentum, vocationem gentium, & alia mysteria nostræ salutis prophetabant, & significabant: ergo vel sistendum est in morte, vel vltra resurrectionem progrediendum. Neque verò necessarium fuit, vt omnes figuræ illius legis implerentur ante abrogationem eius, alioqui non cessasset, donec multa alia mysteria complerentur, quod nimium, & absurdum est, aliàs vsque ad vltimam resurrectionem hominum non fuisset mortua, quia illam etiam præfigurabat. Non fuit ergo necessarium, vt omnes figuræ essent impletæ; sed illæ, quæ erant de præcipuis mysteriis, neque etiam hoc solum attendendum est, sed maximè, ad promulgationem necessariam ad nouæ legis introductionem, & exclusionem alterius.

25. *Lex vetus nõ fuit abrogata vsque ad diem Pentecostes.*

Dico ergo tertiò: Lex vetus non fuit abrogata toto tempore post resurrectionem vsque ad diem Pentecostes. In hac propositione non inuenio contradicentem extra allegatos auctores, neque etiam inuenio difficultatem, aut rationem dubitandi, suppositа resolutione in puncto præcedenti tradita. Quia non fuit lex noua promulgata in illis quinquaginta diebus, post resurrectionem, magis quàm in die resurrectionis, vt ex Euangelio, & Actibus Apostolorum constat; ergo nec lex noua magis obligare incepit in illis diebus vsque ad Pentecostem exclusiuè, quàm in resurrectione; ergo nec lex vetus illis diebus abrogata est. Vtraque enim consequentia euidens est ex principiis positis. Et ideo nihil amplius de hac assertione dicere necesse est, nec difficultatem in illa inuenio, cui respondere necesse sit. Per has autem propositiones omnes solùm explicatum est, quibus temporibus non fuerit abrogata lex vetus, & consequenter illam obligasse vsque ad diem Pentecostes saltem exclusiuè. Superest ergo dicendum, an in die Pentecostes desierit obligare, vel saltem cœperit abrogari.

26. *Punctus difficultatis aperitur.*

In hoc ergo puncto tres modi dicendi esse possunt. Primus est, legem veterem in die Pentecostes fuisse omnino mortuam, id est, pro vniuerso mundo, & pro quocumque loco, in quo erant Iudæi dispersi. Hæc verò sententia habet difficile fundamentum, videlicet, legem nouam tunc obligasse vniuersum orbem, quod nobis verisimile non videtur, pertinet verò ad libtum sequentem, & ideo in illum locum impugnationem illius fundamenti remittimus, quo destructo, tuit etiam hic modus dicendi: ex alio principio suprà posito, quòd lex vetus non desiit obligare nisi quando lex noua obligare incœpit.

Triplex modus dicendi. Primus.

Secundus.

Secundus modus dicendi est, legem veterem obligasse Iudæos vsque ad perfectam Euangelij promulgationem, ideóque in die Pentecostes nec mortuam fuisse, nec cœpisse abrogari. Hæc verò sententia supponit duo principia, vnum est, legem veterem non fuisse mortiferam vsque ad illud tempus. Aliud est, non priùs fuisse mortuam, quàm mortiferam, quæ duo inferiùs examinanda sunt: nam hic non possunt sine confusione tractari, & ideo sententiam hanc falsam esse supponimus, quod c. 18. ostendemus, impugnando præcipuè illud secũdùm principium. Tertius modus dicendi est, abrogationem legis veteris cœpisse in die Pentecostes, non tamen simul factam esse pro toto orbe, sed successiuè creuisse, crescente promulgatione legis nouæ, consummatámq; esse quãdo legis nouæ promulgatio pro Iudæis saltem cõsummata est. Quæ fuit sententia Bonauenturæ, Scoti, & sequacium in 4. dist. 3. sumitúrque ex Betn. Epist. 77. & Hugo de sancto Victor. lib. 2. de Sacr. p. 6. c. 4. Et illam existimo esse veram ex illo principio, quòd obligatio legis veteris exclusa est quasi formaliter respectu Iudæorum per obligationem legis nouæ. Quod ex parte in superioribus probatum est, scilicet, quoad hanc negationem, quòd non priùs desierit obligatio alterius. Quoad aliam verò partem, quam includit, videlicet, nunquam durasse, seu permansisse simul obligationem vtriusque legis, ostendetur in capitulo decimo octauo, quia oportet priùs alia declarare. Et vlteriùs pendet hæc sententia ex alio fundamento, nimirum, obligationem legis nouæ ita fuisse in mundum introductam, vt non simul vniuersum obligauerit, sed in die Pentecostes cœperit in Hierusalem, & postea successiuè creuerit, provt Euangelij verbum diuulgabatur. Hoc verò fundamentum in libro sequenti tractandum est, & ideo de hoc puncto nihil in præsenti amplius dicam.

Tertius modus dicendi vetus est.

Bonau. Scote. Bernard. Hug. Vict.

Hæc sententia approbatur.

CAPVT XIV.

Vtrùm lex vetus non tantùm mortua, sed etiam mortifera sit.

1. *Duplex reuocatio.*

DVobus modis potest lex aliqua reuocari. Primò quasi priuatiuè tantùm, auferendo solum imperium, & obligationem eius. Secundò quasi contrariè prohibendo vsum eius etiam materialiter, vt sic dicam, id est, prohibendo opus illud, quod antea præcipiebatur, vel præcipiendo, quod prohibebatur. Quando igitur lex priori tantùm modo abrogatur, dicitur mortua; quando verò posteriori modo tollitur, dicitur mortifera, quia illius obseruatio mortem animæ affertet. Est igitur sensus, vtrùm non solùm non teneantur Christiani legem illam seruare, verùm etiam teneantur illam non seruare. Et ita quæstio vniuersalis est de omnibus Christianis, tam ex gentibus, quàm ex Iudæis originem trahentibus, quia eadem est ratio de omnibus. Non est tamen ita vniuersalis quæstio de omnibus præceptis illius legis. Nam de præceptis moralibus certum est, non esse mortifera, cùm potiùs necessarium sit illa præcepta seruare in lege Euangelica. De iudicialibus etiam docet D. Thomas dicta q. 104. art. 3. non esse mortifera, licèt sint mortua: cuius sententiam in hoc omnes sequuntur. Et potest vsu confirmari, quia nonnulla præcepta iudicialia retinentur nunc in lege Euangelica, vt sunt aliqua impedimenta matrimonij, quota decimarum, & similia. Ratióque redditur, quia iudicialia non ordinabantur per se ad significandum, sed ad politicam vtilitatem, etiam secũdùm speciales, ac proprias rationes suas, & ideo simpliciter possunt ad eundem vsum acceptari ab habentibus potestatem.

Mortua lex quæ.

Mortifera quæ.

D. Thom. Sententia communis. Confir.

2. *Diff. vltas de cæremonialibus. Ratio dubitandi.*

Tota ergo hæc quæstio ad cæremonialia præcepta reuocatur, an in lege gratiæ non solum mortua sint, sed etiam mortifera. Ratio autem dubitandi esse

potest, quia si mortifera sunt, hoc debet oriri ex aliquo præcepto positiuo, naturale enim non est, vt per se constat, quia obseruare illam legem, non erat per se, & intrinsecè malum, vnde si Deus voluisset, potuisset illam simul cum Euangelio relinquere. Oportet ergo, vt prohibitio positiua sit. At hæc nulla apparet, aut enim est iuris diuini, aut humani non primum, nullibi enim scriptum est, nec traditum, quia tempore Apostolorum non erat tale ius diuinum, ipsi enim obseruabant legalia, vt videbimus. Secundum etiam & habet eandem difficultatem, & non satis est: nam si hæc esset tantùm præceptum humanum, posset reuocare illud, & legalia seruare, quod dici non potest.

3. *Mortiferum nunc legis veteris cæremonias seruare. Hugo. Hieronym.*

Nihilominus dicendum est, esse mortiferũ nunc seruare legis veteris cæremonias. Hęc assertio est certa de fide, erátque iam temporibus Aug. & Hier. vt constat ex Epist. 89. Hieron. & 19. Augustini. Vnde cùm Hieronymus in Epistola Augustini legisset, licere Iudæis ad fidem conuertis legales cæremonias seruare, ausus est ad Augustinum scribere, se legisse in sua Epistola aliquid, quod sibi hæreticum videbatur: Augustinus autem respondit, explicando, mẽtem suam fuisse loqui *de illo duntaxat tempore, quo primum gratia fidei reuelata est.* Et addit, progressu temporis factam esse mortiferam illam legem. Magnáque asseueratione affirmat Hieronymo, se nunquã aliud sensisse, & ante Hieronymi admonitionem, scribendo contra Faustum ita mẽtem suam declarasse, sentiens, dogma hoc pertinere ad fidei veritatem. In eadem

Ambr.

sententia est Ambr. Epist. 4. & tribus sequentibus, sunt etiam alij Patres infrà referendi, & in c. *maiores*, de Baptism. opposita sententia vocatur hæresis damnata, vtique in Cherinto, Ebione, & Nazaræis ferè à principio nascentis Ecclesiæ, teste Hieronymo suprà, & consentiente Augustino, qui in lib. de Hæresib. ait, hoc ex Ecclesiæ traditione constare. Præter hoc verò potest fundari hæc veritas in testimoniis Scripturæ, quibus ostendimus legem veterem cessasse, adiuncta Ecclesiæ intelligentia, quæ interpretatur, ita cessasse, vt non solùm non obliget, sed etiam non liceat, nec Deo placeat vsus illarum cæremoniarum, iuxta illud Ps. 39. *Sacrificium, & oblationem noluisti*, &c. Quod ita interpretatus est Paulus ad Heb. 10. & latè prosequitur Iust. Dial. cum Triph. & Aug. in enarratione eiusdem Psalmi. Et eodem modo expendit Hieronymus

Iustin. Mart. Hieron.

testimonium suprà tractatum Ier. 31. *Feriam*, vel *consummabo domui Israel, & domui Iudæ testamentum nouum, non secundum testamentũ, quod disposui Patribus eorum.* Ex quo colligit Hieronymus, legalia esse mortifera non tantùm gẽtibus, sed etiam Iudæis, quibus Deus ibi dicit, disposuisse testamentũ nouũ, per quod vetus ita rumpitur, vt eo vti nõ liceat, sícq; sentit esse intelligendam ponderationem Pauli ad Hebr. 8.

4. *Triplex vsus legalium.*

Vt autem eandem veritatem ratione, & doctrina declaremus, aduerto triplicem posse distingui vsum legaliũ: vnus vocari potest omnino formalis, seu formalissimus, alius omnino materialis, tertius quasi medius, partim materialis, partim verò formalis. Primus vsus est, si legalia fiant eodẽ spiritu, seu eadẽ credulitate, & cogitatione, qua à Iudæis fiebant. Et in hoc vsu possunt distingui tres gradus. Vnus si legalia fiant, ponendo in eis spem salutis, ac si per ea posset homo iustificari apud Deum, & quasi ad hunc effectum sufficerent, essẽtque necessaria, & de tali vsu constat, esse mortiferum, ac valde pernicioſum, quia est contra Euangelicam veritatem, & contra necessitatem redemptionis Christi, iuxta illud Pauli ad Galat. 2. *Si ex lege iustitia; ergo gratis Christus mortuus est.* Vnde etiam est illud Pauli ad Galat. 5. *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit.* Quod maximè de hoc vsu exponit August. & planè colligitur ex verbis, quæ statim Paulus subiungit, *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini.*

Dices, hinc sequi talem vsum legalium, ponendo spem in cæremoniis legis; semper fuisse illicitum, etiam eo tempore, in quo maximè vigebat, & obligabat illa lex, nunquam enim iustificare potuit; ergo in illa spem iustitiæ ponere semper fuit illicitum, & gratiæ Christi etiam venturi cõtrarium. Respondeo, si iustificatio separata fuisset virtute illorum Sacramentorum, & ex efficacia legis per se, & sine Christo spectatæ, concedo semper fuisse damnatum talem vsum. Si verò speraretur ex fide Christi protestata, seu significata per illa sacramenta, sic quoad circuncisionem saltem non erat ille vsus malus, viuente illa lege, nunc autẽ mortifera est, cuius ratio constabit ex c. 18. & vltim. Et hic est secundus gradus huius formalis vsus. Tertius autem, & valde etiam formalis esse potest, si præcepta illa seruentur vt adhuc præfigurantia, seu promittentia Messiam venturum. Sic autem continet talis vsus pernicioſum mendacium, & procedit ex manifesta hæresi, quòd Messias promissus nondum venerit, contra quam alibi disputatum est ex professo. Est præterea alius vsus ad hunc ordinem pertinens, si illa legalia fiant, abstrahendo quidem à significatione futuri, tamen vt permanentia adhuc sub præcepti diuini necessitate. Et de hoc etiam vsu est certissima conclusio, & ratio eius est, quia ille vsus etiam procedet ex errore fidei contrario. Ostẽdimus enim esse de fide, legalia abolita esse, & mortua; at verò quando fiunt illa intentione, & opinione, creduntur adhuc viuere vel quoad obligationem, vel quoad institutionem; & totum hoc erroneum est. Relinquitur ergo omnem formalem vsum legalium esse pernitioſum, & malum tanquam fidei, & veritati contrarium.

5. *Obiect.*

Resp.

6. *Materialis vsus legaliũ quis.*

Materialis vsus est, si res illæ, quæ per legem veterem præcipiebantur, in vsum assũmantur, tum sine spiritu, aut credulitate illius legis tanquam durantis, tum sine intentione cultus, sed ob alium finem, vel commoditatem. Et hic vsus non est per se, & intrinsecè malus, sed de illo iudicandum est iuxta intentionem operantis, & alias circunstãtias. Loquendo enim in genere, duplex intentio hic excogitari potest. Vna est commoditas tantùm corporalis, vt v. g. si quis ad curandum morbum tondeatur, vel abstineat ab aliquo cibo, aut aliquid simile faciat, & quod per se damnari, aut reprobari non possit; solum ergo in huiusmodi vsu cauendũ est scandalum, in reliquo enim nulla est per se malitia, dummodo re vera bona fide procedatur. Alia intentio esse posset ad simulandum, vel occultãdum fidem, vel obligationem eius. Quomodo videtur Hier. dixisse, aliquando fuisse licitum talem vsum propter vitandam turbationem infirmorum in fide, contra quem argumentatur August. quia videtur sequi nunc etiam forè licitum talem vsum, si occasio similis occurrat vitandi scandalum alicuius neophiti, quod omnino iudicat esse falsum, & erroneum, & pro certo supponit, non fuisse à Hieronymo admittendum. Quod sine dubio ita est: nam ipse ad summum dicit, ex dispensatione aliquando id licuisse, quod an sit verum, dicam c. 16. & inde constabit ratio à priori, ob quam talis vsus malus est, ex quo legalia ita cessarunt, vt etiam mortifera facta sint.

Hieron.

Augus.

7. *Tertius vsus legalium.*

Tertius vsus, quem voco medium, est, si cæremoniæ veteris legis fiant ex intentione cultus, & tanquam religiosæ cæremoniæ, nõ quidẽ spiritu illius legis, nec tanquã habentia in illa fundamentũ, sed vel ex proprio arbitrio, vel ex aliqua cõsuetudine humana, vel ex præcepto, & institutione Ecclesiæ. Et ideo voco hunc vsum medium, quia respectu legis veteris materialis est, & tamen quoad illam intentionem cultus

cultus formalis dici potest in generali ratione religionis,& de hoc vsu est nonnulla controuersia inter scholasticos,an sit omnino mortiferus,siue priuata, siue publica auctoritate fiat. In quo duo dubia tanguntur.Vnum an talis vsus possit interdum licere propria auctoritate, seu deuotione, sine alia dispensatione,aliud dubium est,an sit hic vsus ita prohibitus,vt non possit Ecclesia illum permittere.

8. *Sententia Caietan. de circumcisione.*

In ptiori puncto Caietan.3.p.q.37.art.1.dicit,non esse mortiferum vti circuncisione, si fiat sine spiritu legis veteris,solùm ex quadam intentione imitandi Christum.Quia pia videtur, & non habere intrinsecam malitiam,neque inuoluere errorem, aut mendacium.Et aliunde non apparet ius positiuum diuinum, aut humanum, quo talis prohibitio sit facta. Adducit etiam Caiet. consuetudinem Æthiopum, seu Indotum Ioannis Presbyteri, vulgo *del Perste Iuan*,qui circunciduntur, & non propterea censentur schismatici,vel hæretici: vnde talis consuetudo non videtur damnabilis, quia nec per se mala est, nec scandalum affert in illis regionibus,nec nobis debet afferre,quia in his rebus indifferentibus liberum est vnicuique prouinciæ sua consuetudine vti. Illi autem non vtuntur circuncisione vt legali, & ideo neque obligantur ad totam legem, nec intentione legis ea vtuntur,nec inde sperant iustitiam,sed solùm materialiter ea vtuntur, vt sic autem indifferens est secundùm se,additáque extrinseca intentione honesta, fiet bona. Et ab hac sententia non discordat Medina dicta q.105.art.4.ad 5.quia Ecclesia tolerat illam consuetudinem. Alij verò moderni illam extendunt ad priuatum vsum, ita vt liceat alicui circuncisionem sumere propter mortificationem, vel alium similem finem.

9. *Contraria sententia vera. Sot. Salm. Valent. D. Thom.*

Nihilominus sententiam hanc Caietani improbaui in 2.tom.3.partis dicta q.37.in Comment.art.1. & similiter improbat Soto lib.2.de Iustit.q.5.art.4.in fine corporis. Neque approbat Salmeron ad Gal. 5. q.3.& Valentia 2.to.disp.7.q.7.punct.7.& alij.Et sumitur ex D.Thoma 4.dist.1.q.2.art.5.quæstiunc.3.ad 3.quatenus dicit,non posse honestari vsum circuncisionis ex quocumque fine honesto, quia ex prohibitione factus est malus,& actus malus non honestatur propter bonam intentionem. Item ex eodem 1. 2.q.103.art.3. & 2.2.q.87. art. 1. quatenus differentiam constituit inter cæremonialia, & iudicialia, quòd illa sint mortifera,non verò hæc.Quod necesse est intelligi de vtrisque materialiter spectatis respectu legis Moysi, tum quia seruare iudicialia quasi ex necessitate legis Moysi, vel propter significationem,quam in ea habebant.est mortiferũ,tum etiam quia expresè dicit, iudicialia non esse mortifera, quia possunt imitari, seu acceptari ab aliqua republica propter commoditatem humanam, qui vsus planè materialis est;ergo huncetiam censet prohibitum in cæremonialibus.Et cùm absolutè,& indifferenter loquatur,vniuersaliter profectò loquitur,& maximè circuncisionem comprehendit, quæ erat ex præcipuis cæremoniis.In his autem omnibus supponit D.Thom.illum vsum cæremonialium esse nunc prohibitum. Quod nondum generaliter probatum est. Et ideo in speciali de circuncisione, & de illo modo vtendi illa, potest reddi ratio, quia ritus ille non potest à superstitione excusari,esto à Iudaico errore excuseur.

10. *Declaratur tradita doctrina.*

Quod declaratur in hunc modum,quia circunciditur ob Christi imitationem, vel in ea intentione respicit Christum vt suscipientem circuncisionem tanquam sacramentum quoddam à Deo institutum, & sic vel non euitat superstitionem Iudaicam, vel fallitur,& eluditur,ac subinde in superstitionem incidit.Probatur,quia non potest sic cõformari Christo,nisi intendat suscipere circuncisionem, vt Sacramentum à Deo institutum,& hoc pertinet ad Iudaicum errorem, vel si hoc non intendit, non potest conformari Christo,vt suscipienti sacramentum, & sic vana est,& superstitiosa intentio. Vel per illam intentionem respicit Christum solum vt affectum illo corporali vulnere, seu cicatrice, & sic quidem non est propria iudaizatio, tamen est vana superstitio, quia conformitas in illa sola materiali,seu corporali læsione,aut affectione, nullius virtutis honestatem habet, neque in aliquem honorem Christi cedit, & ita est cultus superstitiosus,& vanus.Aut denique per illum actum intendit conformitatem ad Christũ in passione illius doloris,& sic etiam est vana, & illicita intentio,quia si circuncisio in infantia suscipiatur,vt conformitas ad Christũ requirebat,sic nullus fructus animæ est in tali conformitate, quia nullum ibi est meritum, nec satisfactio, nec passionum mortificatio, nec aliquid simile, & alioqui corpori nocere potest.Vnde vlterius etiam in ætate adulta non esset rationabilis intentio illius conformitatis, quia nõ est licitum homini,partem corporis abscindere,vel manum perforare,vt in illo dolore, & passione Christo conformetur.Nec etiã est prudentiæ opus velle imitari Christũ materialiter, vt sic dicã, in omnibus suis actibus, alioqui celebremus Pascha,& comedamus Agnum paschalẽ,quia ipse hoc fecit, & similia, quæ absurda planè sunt, sed in his imitandus est Christus formaliter,vt sic dicã,id est,in obedientia proportionali,vt sicut ille seruauit legem quæ ad tempus illud pertinebat,ita nos nobis datã seruemus, &c. Neque obstat consuetudo illius nationis, aut tolerantia Ecclesiæ: nam Ecclesia permissiuè se habet, qui in illo actu in rigore non inuenitur errot pertinens ad doctrinam, vel Iudaismum; error autem practicus, & moralis non est tam clarus,vt non potuerit tolerari, & per ignorantiam excusari, eo vel maximè, quòd gens illa grauioribus laborat erroribus, à quibus hactenus non potuit per Ecclesiam emendari.

11. *Nulla ratione licet vti vlla cæremonia legis veteris.*

Atque ex resolutione huius puncti generaliter colligo,nunquam esse licitum alicui Christiano,vel alicui priuatæ communitati Ecclesiæ suo arbitrio, ac priuata deuotione vti aliqua cæremonia legis veteris ex intentione cultus, etiamsi nullus adsit animus obseruandi legem, nec vtendi tali cæremonia in significatione legali.Et consequenter sequitur legalia nunc esse mortifera per se loquendo etiam quoad vsum hunc,quem medium,vel mistum appellauimus. Ita planè sentit D. Thom. in loco suprà citato ex 4. *D Thom.* quia non de sola circuncisione, sed generaliter loquitur, dicens, nunquam fieri licitas tales cæremonias ex intentione bona, quia malæ iam sunt propter prohibitionem.Idémque sentiunt communiter Theologi in 4. dist. 3. Soto, & alij suprà citati, videturque sufficienter probari vsu, & traditione Ecclesiæ. Item quia talis vsus semper habet speciem mali, non ex accidenti tantùm, sed quasi per se, supposito Ecclesiæ statu. Denique est optima ratio, quia si talis vsus in vna vel alteta cæremonia ex sola intentione operantis possit excusari, vel approbari, eadem ratione in qualibet, & consequenter in omnibus, quia non est maior ratio de vna, quàm de aliis. Potest verò contra hoc obiici capit. vnic. de purific. post part. vbi Innocent. III. inquit, licèt mulieres post partum non teneantur ab ingressu templi abstineri propter legem Moysi, si tamen abstinere voluerint, deuotionem earum non esse improbandam. Respondetur tamen facilè separationem illam, seu abstinentiam ab ingressu Ecclesiæ propter aliquam corporalem immunditiam, vel indecentiam non pertinere ad cæremoniam legalem, sed ad honestam circunspectionem.

Obiect. Innoc. III.

Resp.

nem,& moralem prudentiam. Nec cæremonia legis consistebat in sola illa separatione, sed in modo, & obseruatione dierum, & in aliis cæremoniis, quæ in die ingressus,& purificationis fiebant. Quod magis in sequenti puncto declarabitur.

12. *Aliud dubiũ quid possit Ecclesia circa hoc.* Hinc enim statim suboritur aliud dubium propositum,an saltem Ecclesiæ auctoritate interueniente,possit talis vsus permitti aliqua ex parte, siue per dispensationem,siue per legem definientem, seu acceptantem talem cæremoniam pro Ecclesiæ vsu.

Pars affirmat. Nam partem affirmantem suadere videtur exemplum Apostolorum, qui præceptum dederunt fidelibus etiam conuersis ex gentibus abstinendi à suffocato,& sanguine, Actor. 15. quod tamen ad cæremonias veteris legis pertinebat. Nec refert, quod id fecerint propter vitandam offensionem Iudæorum,& eo tempore, quo legalia nondum erant mortifera, vt paulò pòst videbimus. Non, inquam, hoc satisfacit, quia illa obseruantia durauit in Ecclesia

Conc. Gangren. vsque ad tempora Syluestri, vt constat ex Concilio Gangren. eo tempore celebrato cap. 2. & post illa

Conc. Vuormac. etiam tempora fuit renouatum illud præceptum in Conc. Aureli. 2. cap. 20. & Concil. Vuormaci. cap. 69. Nec apparet ratio,cur nõ possit Ecclesia illam abstinentiam præcipere,sicut aliàs præcepit; ergo eadem ratione poterit aliam cæremoniam vsurpare,si ad ornatum, vel ad alium effectum aptam esse iudicauerit. Sic enim multa cæremonialia Ecclesia instituit ad imitationem legalium,vt constat ex c. 2. cap. *sicut*, c. *solemnitates*,cum aliis,de consecrat. d. 1.

13. *Pars neg. D. Thom.* In contrarium verò est,quia hoc modo non magis essent mortifera nunc præcepta cæremonialia, quàm iudicialia, contra D. Thomæ sententiam à Theologis communiter receptam. Sequela patet, quia præcepta iudicialia obseruata nunc vt legalia etiam sunt mortifera:dicuntur autem non esse mortifera,quatenus illæmet actiones possunt per legem humanam renouari,& præcipi;ergo si hoc etiam potest licere in cæremonialibus, non magis sunt mortifera,quàm illa. Dices,hoc esse licitum in iudicialibus generaliter, & non solùm per Ecclesiasticam legem, sed etiam per ciuilem, in cæremonialibus ratò

Resp. posse id fieri, & non nisi per legem Ecclesiasticam.

Refellitur. Sed hæ differentiæ non satisfaciunt, quia si licet renouare vnam,vel alteram cæremoniam, secluso spiritu,& significatione legali,cur non singulas, & omnes? Nulla enim sufficiens ratio reddi posse videtur. Si autem hoc admittatur, parum referet, quòd hæc cæremonialia per solam legem Ecclesiasticam reuocari, seu acceptari possint, & non per ciuilem,quia id non proueniet ex maiori cessatione cæremonialium, quàm iudicialium, sed ex eo, quòd materia cæremonialis, seu religionis ad solam potestatem Ecclesiasticam spectat. Ergo non videtur posse illa differentia sustineri, nisi dicendo iudicialia ita esse mortua quoad legem veterem,vt possint per humanam legem propter suam vtilitatem conseruari, & introduci; cæremonialia verò nullo modo possint, ideóque non solùm mortua, sed etiam mortifera esse dicantur. Et confirmari hoc potest ratione, qua D. Thomas probat differentiam illam, videlicet, quia iudicialia non sunt præcepta principaliter propter significationem, sed propter aliquam vtilitatem politicam,vel moralem; cæremonialia verò sunt principaliter propter significationem. Et ideo priorum instauratio fieri potest sine præiudicio veritatis fidei, non verò posteriorum. Ecclesia autem non potest aliquid instituere,aut renouare, quòd sit in præiudicium fidei,& falsam significationem contineat;ergo nulla cæremonialia instaurare potest.

Confirmat.

14. Resolutio huius dubitationis pendet ex alia, nimirum,an hæc prohibitio sit ex iure diuino, vel Ecclesiastico,seu Apostolico,quod dubium meliùs tractabitur in cap. 17. & ideò ibi meliùs explicabimus immutabilitatem huius institutionis,& consuetudinis,quam Ecclesia habet vitandi vsum cæremoniarum legalium tanquam mortiferum,& à Deo reprobatum. Nunc ergo solùm dicimus, Ecclesiam non posse cæremonias illas resuscitare,seu admittere saltem quoad eas, quæ erant quasi fundamentales, & substantiales, qualia erant sacrificia, sacramenta, & sacerdotium,tum quia repugnaret institutionis legis nouæ,tum etiam quia in istis erat principaliter significatio futurorum. De aliis verò secundariis cæremoniis, quæ sacra, vel obseruantiæ dicuntur, non est tam certum,quòd non possint ab Ecclesia vsurpari, nihilominus tamen simpliciter ita loqui possumus, quia vel nulla est talis potestas, vel si est, nunquam potest conuenienter ad actum reuocari, vel si interdum potest, solum est in aliqua re minima, & propter rationem moralem potius quàm cæremonialem, quæ exceptio non impedit, quin regula dicta generaliter constitui possit. Hanc verò doctrinam totam in dicto capite explicabimus, & confirmabimus.

Resolutio.

15. *Quæ cæremonia etiam legis naturæ mortifera esse possint.* Ex dictis verò possumus obiter inferre, non solùm veteris legis cæremonias, sed etiam illas, quæ esse poterant in lege naturæ, & prout in illa erant quasi substantiales, vel tanquam signa specialia alicuius fidelis congregationis, etiam cessasse, & esse mortifera in lege noua. Explicatur, quia in lege naturæ poterat esse aliquod sacramẽtum in remedium originalis peccati:velle ergo nunc tali sacramento vti extra Baptismum,pernicioſum esset. Similiter erant tunc sacrificia,& consequẽter sacerdotium illi tempore accommodatum; hæc igitur,& similia tentare in Ecclesiam Catholicam inducere, mortiferum esset,neque vlla humana auctoritate licitum fieri potest. Non quidem propter significationem futurorum mysteriorum,quæ iam facta sunt: nam fortasse non erat in illis cæremoniis talis significatio,sed quia talis vsus repugnaret institutioni sacramentorum,& sacrificij nouæ legis,vt in tertio tomo tertiæ partis latiùs declaraui. Ex aliis verò accidentalibus cæremoniis,quæ ad ornatum ordinantur,accipere potest Ecclesia quascunque rationi consentaneas, & institutioni Christi non repugnantes, siue antea in lege naturæ in vsu fuerint, siue non fuerint; hoc enim nihil ad honestatem refert,vt per se constat.

Quas cæremonias accidentales accipere potest Ecclesia.

CAPVT XV.

An lex vetus fuerit semper mortifera, post inchoatam Euangelij promulgationem.

1. DIximus, præcepta cæremonialia mortifera esse in lege gratiæ, quia vsus illorum non solùm iam non est præceptus, verùm etiam est prohibitus, tractandum nunc superest,quando illa prohibitio habuerit initium. Vbi simul tractanda est celebris controuersia inter Hieronymum, & Augustinum, qui in hoc puncto diuersas habuere sententias, quas inter se epistolis mutuò missis disputarunt, & vnusquisque sententiam suam acerrimè defendit. Occasio verò prædictæ controuersiæ sumpta est ex variis factis, & dictis Apostolorum, quæ hoc punctum pro vtraque parte dubium reddunt.

Controuersia inter Hieron. & August.

2. Nam ex vna parte legimus in Actibus Apostolorum, post resurrectionem Domini,& prædicationem Euangelij ipsosmet Apostolos exercuisse cæremonias legales; ergo signum est, eo tempore non fuisse mortiferas, sed in illo tempore iam erant mortuæ;

mortuæ; ergo non simul, sed ptiùs fuerunt mortuæ, quàm mortiferæ. Primum antecedens patet Actor. 16. vbi Paulus circuncidit Timothæum, qui erat ex patre Gentili, & matre Iudæa fideli, & cap. 21. dicitur, Paulum sibi totondisse in Cenchris caput, quia votum habebat, & cap. 18. seniores Hierusalem tale consilium dederunt Paulo, *Sunt nobis quatuor viri habentes votum super se, his assumptis sanctifica te cum illis, & impende in illis, vt radant capita*, &c. & postea dicitur, *Tunc Paulus assumptis viris postera die purificatus cum illis intrauit in templũ, annuntians expletionẽ dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio*, & cap. 24. ait Paulus se venisse Hierosolymam eleemosynas facturus, *oblationes, & vota*, & inuentum esse purificatum in templo. Quæ omnia faciebat Paulus, ne offendiculo esset Iudæis, vt ipse consulit 1. ad Cor. 10. suo exẽplo monens alios, *vt sine offensione sint Iudæis, & gentibus, sicut & ego* (inquit) *per omnia omnibus placeo, non quærẽs, quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant*, & ideo c. 9. de se etiã dicit, *Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer iis, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cùm ipse non essem sub lege, vt eos, qui sub lege erant, lucrifacerem.* Constat ergo, Paulum exercuisse legalia. Petrum etiam illa obseruasse ex Actor. 10. colligitur, cùm enim in oratione vidisset linteum, in quo erant quadripedia, &c. & audiuisset vocem sibi dicentem, *Surge Petre, occide, & manduca*, ipse respondit, *absit Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum*, &c. quod pertinet ad legales obseruationes, & cap. 11. fideles, qui erant ex circuncisione *disceptabant aduersùs Petrum eo, quòd introiisset ad viros præputium habentes, & manducasset cum illis*, quod est signum, illos, obseruasse legalia vsque ad illud tempus, quibus non potuit Petrus aliter satisfacere, nisi diuinam reuelationem eis narrando circa gentium vocationem. Accedit, quod grauius est, quia licèt Actorum 15. declaratum fuerit, Gentiles ad fidem conuersos non fuisse obligatos ad seruanda legalia, nihilominus aliquod legale præceptum fuit illis impositum, vtique abstinendi à suffocato, & sanguine; signum ergo est, non fuisse tunc mortifera legalia.

3. Aliunde verò videri potest, vsum legalium nunquam licuisse, ac subinde mortiferum fuisse post Christi passionem ex loco Pauli ad Galatas cap. 2. vbi narrat, cùm ipse esset Antiochiæ, venisse illuc Cepham, eúmque priùs quidem cum gentibus indifferenter conuersatum fuisse, & edisse, postea verò cùm venissent quidam Iudæi à Iacobo missi (inquit) *subtrahebat, & segregabat se timens eos, qui ex circuncisione erant*, quod videns Paulus inquit, *In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat*, & infrà, *Cùm vidissem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus*, &c. Vbi Paulus damnare videtur factum Petri tanquam illicitum, & contrarium veritati Euangelij; quod non alia ratione dictum est à Paulo, nisi quia illa Petri subtractio ad legalium obseruationem pertinebat; supponebat ergo Paulus, eo tempore iam fuisse illicitam obseruationem legalium: nam si alicui licuisset, maximè Petro, ad quem vel dispensatio, vel interpretatio legum pertinebat. Ergo etiam quolibet tempore post Christi Euangelium legalia fuerunt mortifera. Probatur hæc consequentia, quia non est maior ratio de illo tempore, quàm de quocumque alio, vel ptiori, vel posteriori.

4. *Reiicitur sententia affirmans Cephã illum à Paulo reprehensum nõ fuisse Petrum.*

Non possumus autem hoc loco omnino prætermittere, quin breuiter reiiciamus sententiam quorundam, qui, vt huius testimonij difficultatem effugerent, dixerunt, Cepham illum, de quo Paulus ibi loquitur, non fuisse Petrum Apostolum, sed quendam discipulum ex septuaginta, Petri Apostoli Gentilem. Ita refert (ex Clemen. Alexandr. lib. 5. Hypothipotion) Euseb. lib. 1. Histor. cap. 12. & non improbat, apud Clementem verò nunc nihil de hoc repetimus, Oecumen. autem in collectaneis epistolæ ad Galat. in eandem sententiam inclinat, dicens habere apparentiam, & illam sequitur Doroth. in Synopsi, vbi inter septuaginta discipulos ponit Cepham, *quem Paulus* (inquit) *Antiochiæ redarguit, eiusdem cognominis cum Petro, & Episcopus Cariæ factus est.* Et ex modernis sequuti sunt hanc sententiam Barthol. Comera. in tract. de Ieiun. cap. 6. & Hector Pintus in Daniel. cap. 1. Fundantur præcipuè, quia hæc opinio est aptior ad vitandas difficultates, quæ ex illa narratione Pauli oriuntur. Item ad respondendum infidelibus, qui ex illa historia occasionem sumpserunt calumniandi Apostolos, vel quòd in doctrina inter se dissentirent, vt de Marcione refert Tertull. vel quòd inconstantes essent, nunc seruando legalia, nunc damnando, & nunc conuersando cum gentibus, nunc se subtrahendo, quod in Petro notauit Iulianus apostata, vt Cyrill. libr. 9. contra illum refert, in Paulo verò id notauit Porphyrius, teste Hieronymo. Denique facit pro hac sententia, quod Lucas in Actibus non narrat hunc aduentum Petri Apostoli in Antiochiam, neque contentionem hanc inter Apostolorum Principes.

Cle. Alex. *Euseb.* *Oecumen.* *Doroth.* *Bart. Cam.* *Hect. Pint.* *Tertull.* *Iulian. apostata.* *Cyrill.* *Hieron.*

5. *Hæc sententia est improbabilis.*

Hæc verò sententia probabilis non est, quia est contra communem Patrum expositorum sententiam, & sine fundamento, imò contra planum contextum Scripturæ, solúmque ad fugiendam difficultatem excogitata. Et in primis Hieronym. ibi contra illa sententiam dicit, nescire se alterum vocatum Cepham præter Petrum. Quod intelligendum videtur de Scriptura sacra: nam aliàs Martialis Episcopus dicitur vocatus cognomento Cepha: nam in Epist. 2. ad Tolosanos in initio ita seipsum nominat, *Seruus Dei Apostolus IESV Christi Martialis Cepha*, vt habetur in tom. 3. Bibliothecæ Sanctorum. Vbi in præfatione ad illas epistolas notatur ex Aureliano Episcopo successore Martialis in vita eius, refertur, Martialem fuisse consanguineum Petri, & ab illo baptizatum, & magna charitate coniunctum, & inde posse coniectare, illum sumpsisse Cephæ cognomentum, quod ipse sibi attribuit. Veruntamen quidquid sit de auctoritate illius inscriptionis, licèt demus, interdum ipsum Martialem sibi abssumpsisse cognomen illud, non constat, nec affirmari potest, illum communiter fuisse ita nominatum, & ideo verisimile non est, Paulum de illo fuisse loquutum, præsertim cum sæpe aliis locis Petrum Apostolum Cepham simpliciter vocet. 1. ad Cor. 2. 3. 9. & 15. cúmque quasi per antonomasiam Petrus vocaretur eo nomine, quod & à Christo illi erat impositum, & idem quod Petrus significaret, vt Hieronym. notat. Accedit, quòd in eadem vita Martialis refertur, anno decimo quarto à Christi passione, fuisse Martialem Roma missum ab Apostolis in Galliam, vt esset Lemouicensis Episcopus, ibique vsque ad vitæ finem vixisse; non ergo potuit Martialis adesse Antiochiæ, neque esse Cepham illum, cui restitit Paulus, cùm ex narratione eiusdem Pauli constet, illud factum contigisse post decimum septimum annum à conuersione sua, ac subinde post decimum nonum à passione Domini. Nam conuersio Pauli contigit biennio post resurrectionem Christi, & triennio post conuersionem ascendit primò Hierosolymum videre Petrum ad Galar. 1. deinde post quatuordecim annos secũdò ascendit Hierosolymã ad Galat. 2. & postea successit contentio cum Cepha; ergo contigit decimo nono, vel vigesimo anno post Christi passionẽ;

Aurelian. *Martial.* *Hieron.* *Hieron.*

ergo non potuit illa contentio esse cum Martiale, qui iam diu in suo Episcopatu Lemouicensi residebat. Verum quidem est, Dorotheum non dicere, Cepham illum fuisse Episcopũ Lemouicensem, sed factum esse dicit Episcopũ in Catia, quæ est Asiæ prouincia, vnde non videtur de Martiali loqui, sed de alio Cepha, qui profectò ignotus est, & omnino reiiciendus. Nam si aliquis fortasse ex septuaginta discipulis cognominatus fuit Cepha, non fuit alius nisi Martialis, vt rectè notat Baron. tom. 1. anno 33. n. 41. iuncto anno 74. n. 15. & anno 51. n. 25. Constat ergo, illum Cepham de quo Paulus loquitur ad Galat. 2. non potuisse esse illum, quem Euseb. lib. 1. Histor. ca. 12. inter septuaginta & duos discipulos numerat, ac subinde fuisse Petrum Apostolum.

Baron.

6. *Ostenditur magis improbabilitas prædictæ sententiæ.*

Maximè autem hoc ipsum conuincit textus ipse beati Pauli: nam priùs nominat Iacobum, Cepham, & Ioannem, & de his dicit, *qui videbantur columnæ esse*; ergo dubitari non potest, quin ibi loquatur de Apostolo Petro. Cur enim Martialem potiùs, quàm alium ex septuaginta discipulis inter tres Ecclesię columnas, quasi per antonomasiam positas, numeraret? aut quomodo in illo numero Petrum omitteret, qui erat omnium caput? Præsertim quia de illis tribus dicit, *Cùm cognouissent gratiam, quæ data est mihi, dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, vt nos in gentes, ipsi verò in circuncisionem*, &c. Vbi in primis pondero verbum, *cùm cognouissent*, & ex illo colligo, cum illis tribus præcipuè contulisse Paulum Euangelium, quod prædicabat in gentibus, ad quod Hierosolymã ascẽderat, vt præmiserat; maximè autem illud conferre debuit cum Petro, vt per se constat; ergo necesse est, illum Cepham fuisse Petrum. Deinde expendo verbum, *dextras dederunt mihi*: nam hoc indicat magnã auctoritatem in dante, vel diuidente prouincias (vt sic dicam) hæc autem auctoritas maximè erat in Petro. denique idem conuincit illa particula, *ipsi autem in circuncisione*: nam superiùs dixerat Paulus, Petro creditum fuisse Euangelium circuncisionis, & Deum specialiter fuisse illi cooperatum in Apostolatu circuncisionis; ergo non potuit non comprehendi in illis tribus, qui sibi assumpserunt peculiarem curam circuncisionis; ergo Cephas illis annumeratus, non erat nisi Petrus Apostolus. Proximè verò subiungit Paul. *Cùm autem venisset Cephas Antiochiam*, &c. ergo ibi etiam loquitur de eodem Petro. Patet cõsequentia, tum quia non est verisimile, in tam breui contextu transiisse ad aliam personam, sub eodem nomine, & nunquam alibi in Scriptura sic, nominatam & cum magna totius historiæ æquiuocatione, tum etiam quia narrasset ea, quæ cum Petro gesserat Hierosolymis, transitum facit ad ea, quæ cum eodem Antiochiæ transegerat: nam ideo præmisit acta cum Petro Hierosolymis, quia ad causam Antiochenam conducebant, quam narrare intendebat; ergo ipse contextus cogit, vt Cepham illum semper intelligamus fuisse Petrum. Denique hoc etiam conuincunt verba illa sequentia, *& simulationi eius* (id est, Cephæ) *consenserunt cæteri Iudæi, ita vt Barnabas duceretur ab eis in eandem simulationem*. Nam ex his verbis intelligimus, fuisse magnam Cephę auctoritatem, & in ea Barnabam superasse; cùm illius factum non solùm cæteros, sed etiã Barnabam quodammodo cogeret, quod neq; de Martiale, nec de aliquo alio ex septuaginta discipulis cogitari potest.

7. *Friuola euasio à Patribus reiecta.*

Meritò ergo sancti Patres neque ad resistendum hæreticis, vel infidelibus, neque ad expediendas alias illius loci difficultates, illa frigida euasione vsi sunt, sed pro certo semper supposuerunt, Cepham illum fuisse Apostolum Petrum, vt constat ex Tertull. de præscriptionib. aduersùs hæreticos c. 23. & lib. 4. contra Marcion. c. 2. & lib. 5. c. 3. & ex Cyril. Alexand. lib. 9. contra Iulian. in fine, & ex Hieronymo, & Augustin epistolis mutuò missis, & in epistol. ad Galatas, qui id supponunt tanquam manifestum. Idem Chrysost. & Græci omnes, Ambr. Anselm. D. Thomas, Ruper. lib. 5. de operibus Spirit. sanct. lib. 5. aliàs li. 1. de Consilio, cap. 14. & alij moderni Latini, & optimè Greg. hom. 19. in Ezech. vbi in laudem Petri eleganter dicit, *Ecce Paulus in Epistolis suis scripsit, Petrum reprehensibilem, & Petrus in Epistolis suis asserit, Paulum in his, quæ scripserat admirandum, quod latè prosequitur.* Denique omnes etiam scholastici hanc quæstionem tractantes, quos infrà referemus, in hoc consentiunt. Neque refert, quòd Lucas aduentum illum Petri in Antiochiam, & alia, quæ Paulus commemorat, in sua historia non narrauerit, quia multa etiam alia omisit, neque id est contra veritatem, & fidelitatem historiæ, vt Hieronym. rectè respondet. Addo denique quod ad præsentem difficultatem attinet, non multum refert, quòd ille Cephas fuerit Petrus, vel alius discipulus. Nam licèt ille esset Martialis v. g. inde colligitur, malè fecisse segregando se à gentibus, ac subinde videtur inferri, iam tunc legalia fuisse mortifera, de quo est præsens controuersia, quam, quia diffusa est, per discursum sequentium capitum distinctiùs tractabimus.

Hieron. Augustin. Chrysost. Ambros. Anselm. D. Thom. Rupert. Gregor.

CAPVT XVI.

An lex vetus fuerit semper mortifera, ex quo Euangelium prædicari cœpit, & tractatur sententia Hieronymi.

IN hoc puncto fuit D. Hieronymi sententia, in comment. Epistol. ad Galat. cap. 2. & Epist. 89. ad Augustinum. Post Euangelium semper ab initio prędicationis eius post Christi mortem fuisse perniciosum, & mortiferum cæremonias legis verè, & ex animo obseruare: quod tanta exaggeratione asseuerat, vt contrarium censeat pertinere ad errorem Ebionis, & Cerinthin. Vnde contra Augustinum tanquam magnum inconueniens, & hæreticum infert, quod post Euangelium Christi *Bene faciant Iudæi credentes, si legis mandata custodiant*, hoc est, sacrificia offerant, &c. Non inuenio autem apud Hieronymum propria Scripturæ testimonia, quibus hoc punctum specialiter persuadeat, sed illis tantùm testimoniis vtitur, quibus suprà probauimus, legem veterem esse iam mortuam, & non posse cum lege Euangelica coniungi. Vnde tacitè inde infert, nunquam potuisse verè, & ex corde seruari, sine discessione à Christo, iuxta illud Pauli ad Galat. 5. *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*, & illud, *Euacuati estis à Christo qui in lege iustificamini.*

1. *D. Hieron.*

Deinde consequutionem illam, quòd si lex erat mortua, erat etiam mortifera, nonnullis rationibus obiter suadet. Prima est, quia seruare illam legem iam mortuam verè, & ex animo, erat iniuriosum Christo, ac legi eius, quasi illa ad salutem non sufficeret. Secunda, quia talis obseruatio continebat intrinsecè pernitiosum mendacium. Nam illæ cæremoniæ veteris legis significabant Christum, eiúsque mysteria, vt futura, & non vt facta. Vnde qui illas verè, & ex corde exercebat, seu obseruabat, eo ipso significabat, Christum nondum venisse, vel non redemisse homines, vel aliquid simile, hæc enim significatio non erat separabilis ab illis cæremoniis, si vt cæremoniæ legales fiebant: nam per se primò erant ad illam significationem impositæ, & per eam in ratione legalium cæremoniarum constituebantur. Tertiam rationem præcipuè vrget, & repetit Hieronym. quia si aliquando licuisset seruare legalia iam mortua Iudæis conuersis ad fidem, etiam nunc liceret, quia

2. *Prima ratio D. Hieron.* *2. Ratio.* *3. Ratio.*

quia non est maior ratio de vno tempore, quàm de alio. Et ita sæpe infert contra Augustinum, ex eius sententia sequi, licere Iudæis fidelibus coniungere legem cum Euangelio, etiam nunc, vel quod perinde est, tempore eiusdem Hieronymi, & Augustini. Quia si Iudæis tunc licebat seruare legalia, *non ex necessitate salutis, sed ex consuetudine solemnitatis*, vt ait Augustinus, etiam nunc licebit, quia illa ratio semper durat. Et idem est de alia, quàm solet tradere Augustinus, scilicet, vt illa lex semper in honorem habeatur, nec videatur reprobari tanquam à Deo aliena, vt à multis hæreticis factum est. Quarta ratio Hieronymi est, quia cæremoniæ illę postquam fuerunt mortuæ, non erant indifferentes, sicut est ambulare, & aliæ similes actiones; ergo semper fuit aut bonum, aut malum; non potest autem censeri bonum colere Deum cæremoniis ab ipso iam repudiatis, & reiectis; ergo semper fuit malum.

4. ratio.

Atque hinc coactus est Hieronymus dicere, quoties Apostoli visi sunt cæremonias illas exercere post Euangelium, non verè, & ex animo eas exercuisse, sed per simulationem. Fundamentum eius est, quia pro certo credit Apostolos in eo vsu non peccasse; peccassent autem, si veraciter illa obseruassent iuxta dicta in præcedenti puncto; ergo dicendum est, per simulationem id fecisse. Probatur consequentia, quia hoc modo facilè excusari possunt à peccato; nam simulatio interdum licita est, non solùm in materia politica, seu humana, sed etiam in materia religionis, si bono fine, & intentione fiat. Hoc vltimum probat Hieronym. ex facto Christi Lucæ 8. quando finxit, se longiùs ire, quę fuit quædam simulatio. Item ex facto Iosue 8. vbi Iosue cum suo exercitu fugam simulatam ordinauit, vt hostes in insidiis caperet, quas eis parauerat, vnde sic dicitur, *Iosue verò, & omnis Israel cesserunt loco, simulantes metum, & fugientes per solitudinis viam*, quod factum reprehendit non potest, vt constat etiam ex vsu omnium gentium. Pro materia autem cæremoniali adducit Hieronymus factum Iehu, qui simulauit se colere Baal, velléque illi sacrificium offerre, quod fecit insidiosè (vt dicitur 4. Reg. 10.) vt disperderet cultores Baal. Addit etiã solet illud 4. Reg. 5. vbi Eliseus permisit Naaman Syro, vt simulare posset, se adorare in templo Rẽmon, adorante Rege suo.

3. Hieronym. expositio de factis Apostolorum.

Denique directè etiam ostendit Hieronym. hanc simulationem Apostolorum. Et in primis de Petro ait, timore compulsum per simulationem, & condescensionem abstinuisse ab eo, quod facere solebat: nam Paulus expresè dicit, *segregabat se timens eos, qui ex circuncisione erant, & simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.* Ergo totum illud ad simulationem factum est, & bona intentione ad vitandũ scandalum Iudæorum. Neq; enim id potuit facere Petrus, quia crederet, id esse necessariũ, iam enim per reuelationem didicerat, Euangelij gratiam gentibus esse communicandam, Actor. 10. imò cap. 11. ipsemet Petrus hoc ipsum alios Iudæos docuerat, & cap. 15. cum aliis Apostolis definierat, Gentiles admittendos esse ad legem gratiæ sine onere legalium. Deinde Paulum esse vsum eadem simulatione ex consilio Iacobi, & seniorum, colligit ex Actor. 21. vbi cæteri dixerunt Paulo, *Vides frater quot millia sunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis.* Ex quo intulerũt inferiùs, *Hoc ergo fac quod tibi dicimus*, &c. vbi dederunt consilium de purificatione, & oblatione legali, & statim fructum, & finem illius simulationis significant, dicẽtes, *Et sciant omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem.* Ex quo loco constat, Paulum non fuisse purificatum animo colendi Deum, sed hoc simulasse, vt nomini suo, & famæ consuleret. Item non habuisse animum obseruandi legem, sed hoc etiam simulasse, vt alij talem existimationem de illo cõciperent; vel certè, vt scandalum in ipso non paterentur. Hoc enim expresè videtur confiteri idem Paul. 1. ad Corinth. 9. dicens, *Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer.* Et clariùs, *ijs qui sub lege sunt quasi sub lege essem, cùm ipse non essem sub lege, vt eos qui sub lege essent, lucrefacerem.* Gerebat ergo se Paulus tanquam existens sub lege, cùm legalia obseruabat; ergo simulabat, quòd non erat, bona intentione, scilicet, propter salutem Iudæorum.

5.

Tandem applicat Hieronym. hanc doctrinam ad locum Pauli ad Galat. 2. & ex ea colligit primò, Petrũ nihil peccasse, segregãdo se à gentibus propter metũ Iudæorũ, quia id non faciebat animo seruandi legalia, nec quia putaret, illud sibi esse necessarium ex vi legis, sed solùm per dispensatoriã simulationem, quæ sibi erat licita, vt declaratum est. Et in hoc sensu ait Hieronymus, vsum fuisse Petrũ honesta dispensatione, per vocem enim *dispensationis* non intellexit propriam relaxationẽ alicuius legis (vt Augustinus illum interpretari videtur) sed intellexit potiùs prudentem prouidentiam ita operandi, vt nec contra legem aliquam ageret, & infirmioribus sese accõmodaret per dictam simulationem. Et confirmari hoc potest, quia si Petrus in eo facto peccaret, peccatum illud graue fuisset, aut sacrilegij, aut pernicioſi mendacij, aut grauis scandali. Petrus autem tunc non potuit peccare mortaliter, cùm omnes Apostoli in die Pentecostes fuerint in gratia cõfirmati iuxta receptam doctrinam scholasticorum, quam tradit D. Thom. in 3. dist. 12. q. 2. ar. 1. & q. 24. de verit. art. 9. in 2. arg. *sed contra*, & ad secundam, & sensit Ambros. lib. de benedictionib. Patriarch. c. 4. in fine dicens, *Apostoli, quos Dominus à peccatorum labe mundauit, super lac candidiores facti sunt, quos macula nulla postea fuscauit, etenim lac temporale est; gratia autem Apostolorum perpetua manet.*

Hieron. *Augusf.* *Confirmat.* *D. Thom.*

Secundò infert Hieronym. Paulum nõ verè, & ex animo reprehendisse Petrum, sed pia etiam simulatione, & ex præmeditato consilio inter illos, quod inter se conuenerunt, vt Petrus tãquam circuncisionis Apostolus Iudæorum fragilitati condescenderet, & à gentibus in exteriori specie segregaretur; Paulus verò ei resisteret, eúmque exteriùs reprehenderet, vt hoc modo tanquã Apostolus gentiũ gentibus succurrere videretur, & ita vtriq; tam Iudæi, quàm Gentiles instruerentur, & vterque Apostolus peculiarem populi sibi commissi curam ostenderet. Et totum hoc consilium comprehendit Hieronymus sub nomine honestæ dispensationis, & illud colligit ex illo fundamento, quòd Petrus non peccauit. Nam si non peccauit, profectò id non ignorauit Paulus; ergo nec potuit verè illum reprehendere, ergo ex conuentione, & dissimulatione. Item quia non est verisimile, Paulum voluisse reprehẽdere in Petro, quod ipse sæpius fecerat, nec videbatur etiam decens, vt Petrum seriò reprehenderet, præsertim in re non manifestè mala; ergo verisimilius est, id fecisse ex præhabito consensu eius. Denique quia hæc interpretatio, licèt nõ colligatur ex textu Pauli, rectè accõmodatur verbis eius. Nam quod dicit Paul. *In faciem ei restiti*, iuxta Græcũ legit, *Secundùm faciem*, id est, in exteriori apparentia. Et illud, *Quia reprehensibilis erat*, legit etiã iuxta Græcum, *Quia reprehensus erat*, non ab ipso Paulo, sed à fidelibus gentibus, qui grauiter ferebant factum Petri, quia non intelligebant simulationem. Denique illa verba, *Cùm vidissem quia non ambularent ad veritatem Euangelij*, non intelligit Hieronym. esse dicta propter Petrum, sed propter Iudæos, quibus ipse condescendebat.

4. *2. Infert Hieron.* *6.*

7.

Atque hanc totam expositionem firmat authoritate Græcorum, quorum fuit antiqua, refertque Origenem, *Orig. Euseb. Emiss.*

Didimus. Chrysost. Oecum. Theophil. Theodor. genem, Eusebium Emissenum, Didimum, Chrysost. A & alios ad Galat. 2. Idem habet Chrysost. Homil 36. in acta, & lib. 1. de Sacerdotio. Et eum sunt sequuti Oecumen. & Theophyl. ad Galat. Apud Theodoretum verò mutila est illius loci expositio, desunt enim priora verba, & ab illis incipit exponere, *Quomodo gentes cogis iudaizare*, & ideo nō satis certum est, quid ille senserit. In verbis autem illis, *Quoniā ergo hic quidem reprehendit, ille verò reprehensionem silentio excepit & ijs, qui ex Iudæis crediderant, & ijs, qui ex gētibus, medicamentum vtile compositum est*, in his (inquam) verbis indicat, medicamētum illud ex cōmuni consensu fuisse compositam: nam ad hunc modum loquuntur alij Græci, re tamen vera mens huius authoris pendet ex prioribus verbis, quę desunt. Clariùs sensit author B commentariorum ad Galat. quæ nomine Athanasij circunferuntur, & eandem sentētiam supponit Cas-
Cassian. Cyr. Alex. sian. collat. 17. c. 2. insinuat etiam Cyrillus Alexan. lib. 9. contra Iulian. in fine, vbi ad Iulian. calumniantem Apostolos respondet, ignorasse ipsum *artificiosissimam in illis dispēsationem*, quam sic explicat, *Non enim aliud sentiebat discipulus, sed tempestiuè vtebatur congruis dispensationibus*, &c. Et ex recentioribus expositoribus
Isid Clarus. Adam. sequutus est hanc sententiam Isidor. Clarus ibi, & vt probabilē defendit Adam. Et ex parte sequitur Caiet. similiter ex Scholasticis eam probabiliter defendit
Maior. Adrian. Maior 4. d. 3. q. & absolutè sequitur Adrian. in 4. q. 1. in princip. & inclinat. Ferdinand. Episcop. Lucensis in Aduertentiis Theologicis, quæsito 6. vbi inter dis-
C simulationes, quæ non sunt mendacia, ponit factum Patri, & fictam Pauli obiurgationem.

CAPVT XVII.

Legem veterem non semper post inchoatam prædicationem Euangelij fuisse mortiferam, Augustini sententia est, & vera.

1. *August.* DIstinguit Augustinus duplicem modū seruandi legalia, vnus est ponendo in illis spem salutis, alius simplicior, quem vocat ex consuetudine solemnitatis. De prioti ergo modo docuit August. semper fuisse mortiferum seruare legalia vt ad salutem necessaria, seu ponendo in eis spem salutis, neque in hac D assertione potuit Hieronymus ab Augustino dissentire: nam generalius ipse hoc asserebat. Et ideo illam limitationē redarguit, dicens, se nescire, quid sit, obseruare legalia sine necessitate, vel spe salutis, *Nam si salutem no afferunt* (inquit) *quid obseruabuntur? vel quomodo, ait, salutem non afferunt, quæ obseruata martyres faciunt?* quod in sua Epistola scripserat Augustin. Sed
Limitatio August. tripliciter intellecta. vt suprà dixi, tribus modis potest illa limitatio Augustini intelligi. Primò vt ponere spem salutis in legalibus cæremoniis, idem sit, quod ab illis expectare iustitiam, & salutem sine spiritu fidei Christi, & in hoc
Primò. sensu semper illud fuit pernicioſum, quia talis spes procederet ex existimatione, quòd per literam legis Moysi possit quis iustificari, quod hæreticum est, vt
Conc. Trid. E docet Concilium Trid. sess. 6. cap. 1. & can. 1. & in superioribus dictum est. Et ideo non videtur loqui August. in hoc sensu: nam loquitur de modo seruandi legalia, qui cœpit esse pernicioſus post inchoatam prædicationem Euangelij, vt ex verbis eius citatis cōstat; ille autem modus seruandi legalia semper fuit pernicioſus, & mortiferus. nam semper cōtinebat errorem cogitate, quòd litera legis ad salutem sufficeret, qui & ad Iudaismum, & ad Pellagianismum spectat, & ita damnatus est à Concilio Trid. suprà, & à Paulo tota Epist. ad Roman. & aliis locis.

2. *Secundò.* Secundo modo poterant fieri opera legis, ponendo spem salutis in illis, non ex vi legis, sed ex vi fidei, & gratiæ Christi venturi, siue salus speraretur ex vi meriti fidei per charitatem operantis siue ex vi alicuius benignæ promissionis Dei per Christum. Et hoc modo certum est, non semper fuisse malum obseruare legem, sperando salutem ex tali obseruatione, cùm aliquando fuerit illa obseruantia ad salutem necessaria, & ideo etiam martyres tunc facere posset, pro illa mortem substinendo, vt de Machabæis Ecclesia profitetur. At verò post Christi aduentum, & prædicationem, semper fuisset malum exercere legalia, sperando ex eorum obseruatione salutem fundatam in fide Christi vt venturi, quia iam illa fides falsa esset, & ita vsus legalium sub hac fide, semper post passionem fuit contrarius Euangelio. Clarum autem est Iudæos, qui credebant in Christum, vel ad prædicationem Apostolorū, vel ad prędicationem ipsius Christi non potuisse seruare legalia sub hac fide, vel spe, quia hoc repugnabat fidei, quam iam de Christo conceperant, vt supponitur. Poterant verò fundati in fide viua redemptoris iam præsentis sperare salutem saltem secundam (id est, augmentum gratiæ, & gloriæ) per obseruationem legalium, quandiu mortifera nō fuerunt, quia pro eo tempore religiosa erat obseruatio. Et hoc etiā rectè probat ratio Hieronymi: nā aliàs cur obseruarentur? Vnde neque in contrario sensu loqui potuit August. quia ipse docet, pro aliquo tempore fuisse Iudæis sanctum, & honestum obseruare legalia, & hoc modo esse interdum seruata ab Apostolis; ergo negare non potuit, quin per illam obseruantiam Apostoli merererentur gratiam, & gloriam; ergo rectissimè potuerunt ex hac spe illas cæremonias
C facere, & hoc est exercere illas ponendo spem salutis in illis, iuxta hanc interpretationem, sicut potest poni in quibuscumque bonis operibus ex fide, & charitate factis.

3. *Tertiò.* Tertio tandem modo poterat spes salutis poni in cæremoniis legis, tanquam in necessariis ad salutem, quamuis non per se sufficientibus, aut efficacibus ad illam. Et in hoc sensu intelligitur ab Augustino dicta propositio, & Hieronymus (vt dixi) illam non improbat, sed solùm sentit, illam limitationem non esse necessariam; Augustinus verò illam addit, quia (vt statim dicam) censet, pro aliquo tempore cæremonialia non fuisse mortifera, licèt fuerint mortua: nam inde infert, etiam pro tunc fuisse mortifera, si vt necessaria ad salutem fierent, quia talis obseruatio cōtineret errorem, quòd legalia adhuc viuerent, & essent sub obligatione, sentítque iam illo tempore fuisse pernicioſum errorem. Idque colligit ex Paulo ad Galat. 5. dicente, *Si circundamini, Christus vobis nihil proderit.* Quod non potuit intelligere Paulus de circuncisione quocumq; modo sumpta, aliàs eius propositio non fuisset pro eo tempore vniuersaliter vera: nam ipse circuncidit Timotheum, & nullum posuit illi obicem, quominus Christus illi prodesset. Ergo loquitur de circuncisione assumpta vt necessaria ad salutem, & hoc declarāt præcedentia verba, *Nolite iterum iugo seruitutis contineri*, & alia, quæ sequuntur. *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini*, id est, in obseruatione legis tanquam necessaria ad salutem. Atque ita propositio hęc Augustini verissima est. An verò sit certa de fide, vt ipse indicat, in sequenti cap. commodiùs dicemus.

4. De posteriori autem modo seruandi legalia ex religione, absque necessitate docet Augustinus, nō semper fuisse mortiferum. Et, vt id ostendat, supponit Apostolos non fictè, aut simulatè, sed verè, & ex animo seruasse legalia pro aliquo tempore post lucem Euāgelij. Et hoc est vnum ex punctis, in quo maximè dissentit à Hieronymo, & cum illo contendit. Præcipua verò ratio, qua nititur, & quam semper inculcat, est, quia aliàs talis obseruatio legalium mendacium, vel officioſum, vel pernicioſum contineret, non possumus autem, nec debemus Apostolis mendacium tribuere; ergo neque illam simulationem. Maior patet,

quia

quia æquè est mendacium, factis contra mentem aliquid significare ad decipiendum alium, ac verbis mentiri, quia tota ratio mendacij sumitur ex significatione contra mentem: nam quòd fiat hoc, vel illo materiali signo, verbo, scilicet, aut facto accidētarium
D.Thom. est. Et ideo D. Thomas 2.2.q.111.ar.1. simulationem dicit esse quoddam mendacium, & æquè malam. Nec defuit qui diceret, Hieronymum sensisse, mendacium officiosum propter necessitatem honestā dictum, aut factum interdum esse licitum, & ideo non dubitasse,
Chrysost. Apostolis dictam simulationem tribuere. Et idem dicitur de Chrysostomo, quia in aliis locis videtur approbare mendacium per iustam occasionem dictum. Et ab illo tanquam à præceptore putatur didicisse Cassianus illam falsam sententiam de mēdacio, quam citato loco latè defendit.

5. *Resp.* Veruntamen hæc ratio sine dubio non cogit, sistendo in propria, & pura ratione mendacij: nam facilè est simulationem illam à mendacio defendere. Et in primis de Hieronymo mihi non constat, quòd in aliquo alio loco mendacium approbauerit, nullibi enim apud illum hoc legi, aut ab aliis allegatum inueni, potiúsque in Epist. 65. videtur sententiam illam in Origine reprehendere. Et in præsenti puncto expressè declarauit, non esse mentis suæ, Apostolis tribuere officiosum mendacium; ergo contra omnem rationem est, illum inuitum facere approbatorem mendacij. Assumptum patet ex dicta Epist. 89. vbi ad Augustinum respondet, *Non officiosum mendacium, vt tu dicis, sed honestā dispensationem ostendentes.* Et quamuis Augustinus in Epist. 95. apud Hieronym. & 19. inter suas replicet, se non intelligere, quid sit *ex dispensatione*, siue *dispensatiuè simulare*, nisi ex dispensatione mentiri nihilominus sine dubio non fuit illa mens Hieronymi, alioqui repugnantia dixisset. Et ideo notaui suprà, non accepisse dispensationem pro relaxatione legis, sed pro prudēti administratione, & cauto modo operādi. Vnde etiam D. Thom. dicta q.111.ar.1. dixit, Hieronymum vsum esse latè nomine simulationis pro quacumque fictione.

6. De Chrysostomo autem verum est, in aliis locis videri excusare à culpa mendacium saltem ex dispensatione Dei, nihilominus tamen in præsenti materia nunquam dixit, Apostolos fuisse mentitos, ex aliqua dispensatione diuina, neque in hoc sensu de dispensatione loquitur, quam *Oeconomiam* vocat, quę vox non relaxationem, sed prudentem administrationem significat. Atque eodem modo in hoc pencto loquuntur alij Græci. Imò verò etiam in aliis locis, vbi
Chrysost. de mendacio dispensato Chrysostom. loquitur, vt homil. 53. super Genes. & Epist. 3. ad Olympiadem in eadem significatione vti videtur nomine dispensationis, scilicet, pro speciali Dei prouidentia, & ordinatione: nam eadem voce vtitur, & dicit, *dispensationem Dei fuisse implendam.* Vnde cùm factum, & verba Iacob ostendentis, & dicentis se esse Esau, vocat *fraudem, dolum, & simulationem*, vel *hypocrisim* (vt lib. 2. de Prouidentia) vel etiam *mendacium*, materialiter semper has voces sumit, non formaliter. Ait enim quòd credebat Iacob, se duci, & moueri à Deo, & ideo se committebat diuinæ dispensationi, credebátque se non peccare, nec mentiri. Quia licèt fortasse non omnino intelligeret mysterium, committebat se diuinæ dispositioni, & iuxta diuinam mentem, quam Dei instinctu saltem generatim concipiebat, loquebatur. Sicut homo idiota, qui negat se fecisse quod occultè fecit, sciens ex testimonio hominis docti, responsionem illam posse habere verum sensum, licèt in particulari ignoret, quis ille sit, non mentitur generaliter intendens illud negare, prout verum sensum habere potest. Ad hunc ergo modum piè potest exponi Chrysostomus, cùm videtur approbare dispensatiuum mendacium. Sed de hoc aliàs: nam in præsenti puncto nulla dispensatio diuina ad vitandum mendacium est necessaria.

A

Probo igitur vlterius, admissa illa simulatione, non sequi necessariò mendacium, quia ad mendacium duo sunt necessaria, & significatio falsa, & intentio fallendi; neutrum autem in illo facto reperitur; ergo. Maior est D. Thomæ 2.2.q.110. art. 1. & per se clara, dummodo falsa significatio intelligatur, falsam significationem esse necessariam, saltem existimatam, & intentionem fallendi vel formalem, vel virtualem, quæ includitur in voluntate dicendi falsum, vel in voluntate exhibendi signa, à quibus sit falsa significatio inseparabilis. Probatur ergo minor quoad priorem partem, quia vel considerantur illæ cæremoniæ externæ vt habentes significationem ex impositione diuina (vtique quatenus impositæ erant ad significanda mysteria Christi futura) vel vt habebant aliquam significationem naturalem: vt v. g. quòd sic operantes erant Iudæi, seu iudaizantes: neutro autem modo erat falsa significatio in illis operibus, suppositā bona intentione operantium. Non quidem prior (præsertim secundùm sententiam Hieronymi) quia illæ cæremoniæ iam erant abolitæ, & reprobatæ, ita re vera iam non erant signa publicè imposita ad significandum; ergo iam vsus illorum materialiter tantùm intentus non potest dici vsus falsi signi, vel actionis, à qua sit inseparabilis falsa significatio. Sicut si vox aliqua publica authoritate mutaret, vel amitteret antiquam significationem, qui eam proferret non diceretur falsum signum exhibere, etiam si ignorantes mutationem inde concipe ent falsitatem, quia iam vox illam non significat, nec loquens illud intendit, vt supponimus: ita ergo in illis cæremoniis iam non erat falsa significatio; ergo vti illis tantùm materialiter, non erat exhibere signum falsum ad placitum.

B

C

7. *Ex illa simulatione non sequi mendacium. D.Thom.*

Altera verò pars de signo naturali probatur, quia naturalis significatio secundùm se spectata semper est vera: nam si vera non est, nulla profectò est, quia in re ipsa non existit, licèt fortasse à videntibus cogitetur. Est enim nota, & vulgaris differentia inter signum ad placitum, & naturale, quòd priùs pendet ab humana impositione publica, vel à communi vsu, & sensu hominum; sinum autem naturale soler maximè esse effectus respectu causæ, & in præsenti hoc tantum considerari potest: illius autem significatio pendet ex vera emanatione effectus à causa. Vnde si idem effectus possit ab aliis causis prouenire, re vera illam tantùm significat, à qua verè emanat, ideóque licèt alij decipi possint putantes, prouenire ab aliis causis nihilominus illud dici non potest signum falsum naturale, sed ad summum ambiguum, æquiuocum, seu incertum. Ita ergo cæremoniæ illæ, vt erant opera quædam, vel effectus sic operantium, naturaliter significabant eorum cogitationem, vel intentionem, à qua procedebant: ergo vt sic non exhibebant significationem falsam etiamsi fortasse alij illam concipe-
D rent. Declaratur exemplo suprà tacto de fuga in militia, naturaliter enim videtur significare timorem, & desiderium euadendi inimicum: potest autem interdum fieri potiùs ex desiderio aggrediendi hostem in loco tutiori, vel cum maiori commoditate, & auxilio,
E & ideo qui sic fugit, non exhibet signum falsum; licèt alij possint illud sic concipere, & falli. Ita ergo est in præsenti: nam licèt illæ cæremoniæ potuerint fieri intentione Iudaica, & animo seruandi legem, tamen etiam poterant fieri ex alia intentione, & ita erant signa æquiuoca, non falsa.

8. *Altera pars de signo naturali probatur.*

Altera verò pars minoris de intentione fallendi, non minùs clara est, quia nec necessaria est ad illud opus, nec est vlla occasio præsumendi, Apostol s illam habuisse, cùm non intenderent malum suorum fratrum, sed commodum. Addo præterea, aliud esse intendere alterum decipere, aliud præuidere, aliud

9. *Altera pars de intentione fallendi probatur.*

fore

fore decipiendum,& illud permittere, aut velle. Primum ergo per se malum est, quia includit actionem decipientis, & ita supponit mendacium; talis autem intentio non est necessaria ad huiusmodi facta & ideo non debet præsumi,nec potest in Apostolis. Posterior autem præscientia, & permissio sæpe admitti potest sine vlla culpa, vel mendacio, quia tunc deceptio non est actiua, sed passiua, quam sibi imputare debet, qui facilè credit, aut iudicat. Imò fortasse interdum velle,& cupere vt alter decipiatur,me non decipiente potest fieri sine culpa, quia malitia mendacij ibi non est, cùm ego non decipiam nec tenear vitare deceptionem alterius, & consequenter non est etiam ibi malitia iniustitiæ, vt per se constat. Malitia autem odij proximi (quæ sola superesse posset in affectu mali ad proximum) facilè vitari potest, si non ex effectu odij,sed propter vitandum maius malum,vel propter iustam vindictam,aut defensionem illud desideretur. Et sic facilè excusantur mẽdacia,& peccata in insidiis, & simulationibus, vel fictionibus, quæ fiunt in bello iusto; multo ergo faciliùs in præsenti possit simulatio Apostolorum excusari à mendacio, cùm nec intentionem decipiendi, nec voluntatem deceptionis alienæ necessariò habuerint, sed sufficiens fuerit præuisio cum permissione. Denique nec intentio virtualis fallendi potest illis tribui, quia non exercebant actus, à quibus non posset separari falsa significatio, quantum erat ex parte ipsorum,sed exercebant actus, qui poterant habere aliquem vsum, cum aliqua vera significatione, vel saltem sine vlla significatione falsa. Et hæc solet vocari simulatio materialis, & non formalis, & honesta fictio,qua interdum vsus est Christus Dominus,& de illa etiã explicantur multa facta Prophetarũ, & sanctorum virorum, quæ in similibus actibus à culpa excusantur,quia non falsum significabant, sed veritatem aliquam occultabant, aliam indicando vel aliquid aliud agendo ad quod ius habebant,vt etiam diuus Augustinus docet in libris de mendacio, & contra mendac. & D. Thom. dicta q. 110. & 111. qui etiam, vt dixi, hoc modo excusat Hieronymum. Igitur ex pura ratione mendacij probari non potest, Apostolos non fuisse vsos simulatione, exercendo legalia.

Augusti. D.Thom.

10. *Conf. magis Aug. sententia.*

Accedit præterea, quòd etiam supposita Augustini sententia non videtur posse negari, quin aliqua simulatio in eo negocio interfuerit. Nam licèt demus, Apostolos fecisse illas cæremonias ex effectu cultus, & religionis,vt Augustin.intendit,nihilominus non possumus dicere secundùm eundem Augustinum, illas fecisse animo seruandi legem tanquam ipsos obligantem, vt ex præcedenti propositione constat. Apostoli autem quando illas cæremonias faciebant, simulabant,se obseruare legem tanquam illi subiectos; imò vel volebant,vel saltem permittebant, hoc ab aliis Iudæis videntibus illos actus, ita putari;ergo hæc saltem simulatio in illis actionibus interueniebat.Minor probatur Actor. 21.ibi,*Sanctifica te cum illis, &c. Et scient omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt; sed ambulas & ipse custodiens legem.* Dicet aliquis ex August. suprà, Iudæos non solùm fuisse calumniatos Paulum, quòd legem non seruaret, vel quod prædicaret iam cessasse, sed etiam quòd illam tanquam malam reiiceret, & contemneret: nam hoc significant verba illa, *Audierunt autem de te,quòd discessionem doceas à Moyse,*id est, apostasiam, & separationem. Hanc ergo falsam calumniam potuit Paulus ex consilio fratrum refutare exercendo legalia,& custodiendo legem, non quoad obligationem, sed quoad vsum.

Obiect. August.

11. *Resp.*

Veruntamen hoc non dicitur cum fundamento in textu, tum quia licèt Iudæi infideles illa mendacia sparsissent de Paulo, tamen de Iudæis credentibus in Christum non est id verisimile. De illis autem solis

A est ibi sermo, cùm dicitur, *Vides frater, quia millia sunt in Iudæis,qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis, audierunt autem de te*, &c. Tum etiam quia statim explicatur, quomodo Paulus prædicaret discessionem à Moysi vtique docens, *non debere eos circuncidere filios suos,neque secundùm consuetudinem ingredi.* Hoc autem non erat docere,legem Moysi esse malam,sed vel iam non obligare, vel ad summum non oportere illam seruare. Tum denique, quia licèt concedamus, etiam ibi esse sermonem de falsis calumniis,quæ dicebantur de Paulo, non videtur posse negari, quin illi Iudæi fideles æmulatores legis, pugnarent pro legis necessitate,& obligatione, & sub discessione à Moyse comprehenderent doctrinam, quòd lex illa iam non obligaret Iudæos; ergo totum hoc voluit Paulus ex consilio fratrum vel refutare,vel occultare; ergo non
B potest ab illo facto excludi aliqua simulatio, ex qua alij sumerent occasionem cogitandi,Paulum ea facere ex obligatione legis.

Et hoc confirmant verba Pauli Actor. 24.ibi, *Eleemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota,in quibus inuenerunt me purificatum in templo.* Per quæ verba intendit, se excusare, quòd nihil egisset contra legem,ita se gerens,ac si per legem obligaretur. Et idem colligere licet ex circuncisione Timothei, Actor. 16. nam illam fecit solùm vt satisfaceret Iudæis, qui putabant, esse necessariam homini nato ex fœmina Iudæa: nam si Paulus tunc auderet apertè docere, circuncisionem non fuisse necessariam Timotheo,illum non circuncidisset, sicut non circuncidit Titum,ad Galat.2. quia erat purè ex Gentili genere, & Paulus semper apertè docuit, Gentilibus non
C esse necessaria legalia, Denique videtur confiteri Paulus hanc simulationem,1. ad Corinth.9.dicens,*Factus sum ijs, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem,cùm ipse non essem sub lege,vt eos,qui sub lege erant, lucrifacerem*, quia non dicitur esse sub lege, nisi qui obligatur lege,licèt fortasse è conuerso non omnis, qui obligatur aliqua lege, dicatur esse sub lege. Quid ergo est *fieri quasi sub lege*, nisi ita se gerere, ac si esset obligatus lege, ita vt ij,qui sub lege erãt, existimare possent esse sibi similem,ergo quoad hoc erat illa quædam prudens simulatio. Et similem exercuisse Petrum, satis expressè habetur in c. 2.ad Galat.ita enim segregabat se à gentibus,ac si esset necessarium;& tamen in hoc non peccabat propter deceptionem Iudæorum, sed ad summum ratione scandali Gentilium,neque August.prio-
D ri ratione accusat factum illud,sed tantùm posteriori, vt infrà videbimus; ergo ex sola ratione deceptionis, vel mendacij non satis excluditur talis simulatio.

12.

Ex alio verò cap. potest ab inconuenienti probari hæc propositio Augustini contra Hieronymum, supposita alia sententia eius,quòd eo tempore iam essent mortifera legalia,vel hoc modo argumentando,quia vel illo tempore legalia,licèt essent mortua,non erant mortifera,& sic absque peccato potuerunt ex animo, & verè fieri,& sic non oportet simulationem fingere. Vel legalia tuncerant mortifera, & sic non licebat ea simulare.Quod probatur,quia si erant mortifera,erãt mala,& prohibita;ergo nullo modo poterãt licitè fieri
E propter quemcunque bonum finem, quia non sunt facienda mala, vt veniant bona. Respondeti potest fuisse prohibita, & mala, si fierent, vt cæremoniæ sacræ, & sub intentione cultus, non verò materialiter propter bonum finem facta, sicut suprà dicebamus, posse aliquem nunc tonderi, aut circuncidi propter sanitatem sine vlla intentione cultus. Sed hoc non videtur satisfacere;nã in primis tunc vrget valde argumentum August. quia si tunc fuisset licita talis simulatio cultus Iudaici, etiamsi iam prohibitus, & mortiferus esset, etiam nunc esset licita, si similis occasio

13. *Conf sententia August.*

Euasio.

Refellitur.

lucrandi

lucrandi aliquos Iudæos occurreret; consequens est A omnino falsum, & acriter damnatur ab Augustino, & Hieron. non admittitur, nec potest ab aliquo catholico admitti, vt August. ait. Sequela patet, quia non est maior prohibitio legalium in hoc tempore, quã in illo, si in vtroque fuit mortiferus, quia semper est ex vi eiusdem præcepti. Deinde est magna differentia inter vsum materialem circuncisionis, v.g. propter sanitatem, & vsum simulatum religiosum eiusdem circuncisionis, vel alterius similis cæremoniæ: nam in priori nulla est species, vel mendacij, vel irreligiositatis; in posteriori autem, quidquid sit de specie mendacij, est malitia quædã irreligiositatis, quia non solùm est contra religionẽ colere falsum Deum, quæ dicitur idololatria, sed etiam colere Deum falso B cultu, quæ est superstitio; ergo sicut est irreligiosum, & intrinsecè malum fingere idololatriam sine animo adorandi, ita est irreligiosum, & intrinsecè malum, fingere superstitionem.

14. *Tertiò.* Tertiò inuenitur alia inordinatio in illa fictione, quia videtur contraria confessioni veræ fidei: nam postquam cæremonialia fuerunt mortifera, vsus eorum ad cultum est superstitiosus secundùm Catholicam fidem; ergo fingere talem cultum, est deficere in confessione fidei. Vnde licèt occultare veritatem per simulationem, non sit mendacium, nec semper malum, nihilominus occultatio talis veritatis, quæ ad fidem pertineat, cũ fictione contrarij erroris, est praua occultatio veritatis, quia & est contra confessionem fidei debitam, & non est sine iniuria religionis C Christianæ. Quartò his accedit malitia scandali. Nam si legalia erant mortifera, valde errabant Iudæi, siue infideles, siue ad fidem conuersi illis vtendo ad cultum Dei; videntes autem Apostolos exteriùs vtentes similibus cæremoniis, valde confirmabantur in suo errore; ergo malè faciebant Apostoli suo facto externo illos confirmãdo, imò & illorum errorem approbando. Et confirmatur: nam Iudæus, qui nunc vtitur cæremoniis Iudaicis ad cultum, profitetur falsam fidem, & ideo Christianus, qui cum illo eadem cæremonias faceret ad fictum cultũ, duplici ratione grauiter peccaret, & confirmando socium in errore, & se Iudæum ostendendo, & profitendo; ergo hoc ac- D cidisset Apostolis, vtendo fictè cæremoniis Iudaicis, quando iam erant mortiferæ. Vnde tandem fit, vt à tali fictione non possit separari in eo casu malitia pernicioſi mendacij, quia licèt in aliis actibus, vel rebus possit simulatio materialis separari à mendacio, tamen in vsu cæremoniarum, vel sacrarum vestium cum exteriori fictione cultus, non potest separari falsa profectio ab externa fictione facta per modũ cultus, quia eo ipso est vsus talis rei per modum signi, ac subinde per modum falsi signi, vt latiùs tractatur 2.2.q. 2. Neque apparet probabilis differentia, quæ inter hanc, & illam personam, vel inter hoc, & illud tempus assignari possit, videlicet quòd nunc sit magis publica, & euidentior repugnantia cæremoniarũ veteris legis cum Euangelio, quàm tunc esset; parum E enim hoc refert, & peraccidens est ad malitiã actus secundùm se spectati. Eo vel maximè, quòd ipsi Iudæi etiam tempore Apostolorum directè æmulabantur cæremonias legis aduersùs libertatem Euangelij; ergo etiam tunc fictio illarum cæremoniarum fuisset contraria professioni fidei, si iam erant pernitiosa.

15. Quocirca ratio hæc vrgentissima est supposito illo principio à Hieronymo posito, neque mihi videtur posse probabiliter solui, nec à peccato excusari illa ficta simulatio illo modo explicata. Neq; exempla, quæ pro sententia Hieronymi in eius tertia propositione afferuntur, sufficiunt, ad illam simulationem excusandam. Nam priora facta Christi Domini, Iosue, & similia sunt facta humana, quæ per se non

instituuntur, neque ordinantur ad significandũ, sed habent alios vsus, & fines propter quos honestè fieri possunt sine significatione falsa, & occultando aliquam veritatem, quam operans manifestare non tenetur, & ita solum ibi est, simulatio materialis, quæ nomine prudentis fictionis solet significari. Secùs verò est in cæremoniis falsæ, vel prohibitæ religionis, quæ ex primaria impositione significant professionẽ eius, & occultant veram religionem, quam quis profiteri tenetur. Vnde ad factum Iehu respondet D. Thom. 2.2.q.111. ar. 2. non esse necessarium excusare illum à peccato, quia malus fuit & idolorum cultor, quod rectè dictum est. Præsertim, quia ille non tantum facto, sed verbis aperte mentitus est, dicens, *Achab coluit Baal parum; ego autem colam eum amplius*, & infra, *Sacrificium grande est mihi Baal*. Dicitur autẽ ibi recepisse à Deo retributionem temporalem, quia zelum aliquem habuit destruendi cultum Baal, vt ibidem dicit D. Thom. Ait autem Abulen. 4. Reg. 10. q. 26. illud mendacium Iehu non fuisse peccatum mortale, sed veniale. Ad exemplum autem Naaman responderi facilè potest: Eliseum non approbasse, vel excusasse factum Naaman. Certúmque est, non dedisse illi licentiam fingendi idololatriã, cùm hoc sit intrinsecè malum. Neque hoc significant verba Elisei dicentis, *Vade in pace*. Fuit ergo quædam permissio, & significatio voluntatis orandi pro illo Dominum, si tale peccatum aliquando committeret. Addit verò Abul. ibi q. 25. Naamã non voluisse fictè adorare idolum, sed solùm cum Domino suo genua flectere, non ad idolum, sed ad Dominum suum, & ad ministrãdum illi in suo munere, quod etiam est probabile. Ad alia verò, quæ de facto Petri ibi afferuntur, & de factis etiam Pauli dicemus commodiùs in sequentibus, præter ea, quæ iam attigimus. Propter quæ omnia aliqui conãtur exponere Hieronymum, vt non loquatur de cultu ita ficto, sed de vero, & Apostolis licito ex vi alicuius dispensationis, aut iustæ interpretationis, ita vt simulationem dispensatoriam appellet vsum, qui solùm ex occulta dispensatione licebat. Quod insinuare videtur Hugo Cardin. ad Galat. 2. qui dicit, inter Augustinũ, & Hieronymum esse contradictionem in verbis, & non in re: nã Augustinus negat simulationem realem, Hieronymus verò exponit simulationem dispensatoriam, & ita non loquuntur de eadem simulatione. Simulatio autem realis in præsenti esset illa quæ fieret sine intentione cultus; ergo sentit Hieronym. non posuisse istam, sed aliam, quæ licèt fieret cum intentione colendi, eam vocauit simulationem dispensatoriã, quia solùm ex occulta dispensatione licebat. Sed hæc fuga, & aliena est à mente Hieronymi, vt constat ex rationibus, & exemplis eius, & quia non in hoc sensu vsus est nomine dispensationis, vt suprà ostendi. & est manifestum in Epistola eius. Est etiam gratis cõficta, & sine fundamento, quia impropriissimè vocatur illa simulatio: nam qui operatur rem prohibitam ex dispensatione in lege, non simulat etiamsi dispensatio occulta sit. Et præterea interrogo si vsus illarum cæremoniarum erat tunc simpliciter prohibitus, vnde constare possit Deum in illa prohibitione specialiter cum Apostolis dispensasse? Vel si dispensatio non fuit specialis, sed generalis pro omnibus fidelibus in similibus occasionibus, frustra fingitur prohibitio pro illo tempore, meliórque prouidentia fuit pro illo tempore simpliciter non prohibere talem vsum, quia communis plebs nõ valebat discernere iustam occasionem, vel necessitatem exercendi tales cæremonias. Et declaratur amplius quia vel ille vsus illarum cæremoniarum ex intẽtione cultus erat prohibitus, quia malus, & sic non poterat fieri licitus ex fine extrinseco, & dispensatio in illo, vel non erat

D. Thom.

possi-

possibilis, vel certè non est verisimile, tam facilè fuisse concessam: vel erat malus, quia prohibitus, & sic procedit ratio facta, quod frustrà fingitur prohibitio cum tam ampla dispensatione, præsertim cùm nullo testimonio ostendi possit talis prohibitio positiua pro illo tempore, & hunc discursum latiùs circa sequentem assertionem prosequemur.

16. Retento ergo priori, & communi sensu simulationis, seu fictionis dispensatiuæ, præter rationem ab inconuenienti sumptã, & quia per se videtur indecens, talem fictionẽ in talibus, & in tali materia admittere, directè ostendere possumus ex Actibus Apostolorũ in eorum cæremoniis inuentam non fuisse. Nam in c.18. Actor. Paulus totondit se in Chencris, quia votum habebat: nam quod fit ex voto non fit simulatè, nec etiam tunc factum est ex necessitate ad tollendũ aliquod scandalum Iudæorum, sed per se factũ est ad votum implendũ, & consequenter vt res religiosa, & digna voti materia. Scio aliquos interpretari locum illum de Aquila, & non de Paulo, sed non refert, tum quia etiã Aquila in eo non peccasset, tum etiam, quia expositio de Paulo fortasse est probabilior, eámque Hieronymus supponit. Scio etiã aliquos dixisse, tonsuram illam non fuisse cæremoniam legalẽ, neque ea intentione fuisse voto promissam, sed propter aliquã corporis humilitatẽ, vel mortificationem. Hoc tamen in primis non valet ad defendendam sententiã Hier. nam ipse allegat illum locum inter ea quibus probat, Paulum cæremonialia exercuisse. Et consentit Aug. & ferè omnes authores id pro certo supponunt, neq; aliud habet fundamentum in textu, vel in materia ipsa, quæ secundùm se sumpta videtur valde differẽs, & inepta ad votum, & ad corporis afflictionem & ad Dei cultum, secluſa institutione, ratione cuius ad religiosam cæremoniam pertineret.

17 *Confir. ex Act.21.* Præterea hoc confirmat alter locus Actor. 21. vbi Iacobus, & seniores cõsilium dederunt Paulo, vt purificaretur, &c. Nam loquebantur sine dubio formaliter de cæremonia legali, & non sub alio titulo, vel mortificationis, vel simulationis, vt patet simili argumento: dicũt enim, *Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se*, vtique de sanctificatione legali, facienda, & addũt, *His assumptis, sanctifica te cum illis*, & postea de Paulo additur, *Purificatus cum illis intrauit in templum*, &c. & iterum cap. 24. ipse ait, *Inuenerunt me purificatum in templo*; ergo verè fecit illã cęremoniam legalem, sicut alij: nam hoc etiam in rigore significat nomen *Purificationis*, & idem argumentum sumi potest ex nomine *Oblationis*, & *voti*: nam vnumquodq; in sua proprietate sumendum est, nisi aliquid necessariò obstet. Denique expendenda censeo in cap. 21. illa verba Iacobi, vbi postquam sententiam suam dixerat circa libertatem à legalibus, subiungit, *Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus, qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne Sabbatum legitur*. Nam per hæc verba apertè significare voluit, non fuisse pro tunc factam mutationem in legalibus saltem quoad legitimum vsum illorum respectu Iudæorum, etiam conuersorum ad fidem, ac subinde licitum eis fuisse illorum vsum proprium, & legalem, & ideo ad solos Gentiles scribendum fuisse: nam Iudæi per ipsiusmet legis doctrinam paulatim instruendi erant, & ab vsu legaliũ abstrahendi. Vt rectè Chrysost. notauit, & idem etiam Beda sentit, & Moderni sequuntur; hoc ergo modo approbatus est tunc ab Apostolis talis vsus; ergo eodem modo est ab eis interdum vsurpatus.

Cap.24. *Cap.21.* *Chrysost. Beda.*

18. *Infers August.* Secundò hinc colligit Augustinus, cæremonialia legis non fuisse à principio Euangelij mortifera, sed aliquo tempore fuisse licita, post aliquod verò tempus facta esse mortifera. Hæc est manifesta sententia D. Augustini citatis locis, quam secutus est Beda ad

August. Beda.

A Galat.2. & ibidem Nicolaus de Lyra, & Hugo de sancto Victor. lib.2. de Sacram. p.6. cap.4. & lib. quæstionum in Epist. ad Galat. cap.6. D. Thom. ad Galat.2. & 1.2.q.103.ar.4.ad 1. & ibi Caiet. & alij communiter, Soto lib.2. de Iust. q.5. ar.4. Victor. in summa quarti agens de Baptismo à princ. vsque ad q.11. & eandem sententiam sequuti sunt communiter Scholastici antiqui in 4.d.3. vbi Bonau. ar. 5. q. 2. Scot. q.4. Aureol. q.4. dub.3. & magis inclinat Maior. q.1. Item Richar. in 4. dist. 1. ar.6. q.4. Palud. q.6. Gabr. q.4. ar.4. dub 3. & Ioan. Arbor. tom.1. Theosoph. lib.3. c.20. ac deniq; moderni ferè omnes tam scholastici, quàm exponentes c.2. ad Gal. & loca Actorum sępe citata, hanc sententiam approbarunt. Est autem huius sententiæ sensus, legem veterem, non fuisse mortiferam statim à

Lyran. D. Thom. Caietan. Soto. Victor. Bonau. Scot. Maior. Richard. Palud. Gabr. Arbor.

B passione, vel resurrectione Christi, neq; à die Pentecostes, nec per plures annos post inchoatam promulgationem Euangelij, etiã in illis locis, ciuitatibus, vel prouinciis, in quibus iam erat diuulgatum, & obligari inceperat. Ita explicant dicti authores. Et videtur probari sufficienter ex dictis in propositione præcedenti. nam si Apostoli exercebant legalia, nõ fictè, sed ex intentione cultus, rectè à posteriori infertur, nõ fuisse prohibita, nec intrinsecè mala, seu mortifera, quia certum est non peccasse, nec erasse Apostolos in illo vsu. Tũ quia si peccassent, illud fuisset peccatum graue, vt ostensum est, quod repugnat confirmationi Apostolorum in gratia. Tum etiam, quia redundasset in cõmunem lapsum Ecclesiæ illius temporis: & nõ solùm in moribus, sed etiam in doctrina,

C quia Ecclesia illo tempore communiter sentiebat id esse licitum. Et hoc modo videtur mihi probari hæc pars satis efficaciter ex locis Actor. 15. & 21. si attentè expendantur, vt illa in fine præcedentis puncti ponderauimus.

19. *Ratio à priori.* Ratio verò à priori est, quia vt illę cæremoniæ non sunt factæ intrinsecè malæ ex vi mortis, vel resurrectionis Christi, neque ex vi obligationis nouæ legis introductæ in aliquibus locis per inchoatã promulgationem Euãgelij in eisdem locis, neque etiã erant tunc malæ, quia iam prohibitę pro illo tempore; ergo nõ erant mortiferæ. Prima pars probatur, quia nulla est ratio, quæ talem intrinsecam malitiam ostendat, quod nõ potest melius probari, quàm respõdendo ad rationes adductas in secunda propositione Hieronymi. Ad primum enim negamus, talem vsum legalium

D fuisse pro illo tempore iniutiosum Christo aut gratię eius, nõ enim fiebant tunc legalia, quia putarẽtur necessaria ad salutem, ac si gratia Christi, eiúsque fides, & obseruatio legis gratiæ nõ sufficeret, sed retinebãtur tantùm ad cultum Dei, & honorẽ eiusdem legis, ne videretur tãquam mala subitò reprobari, vt Aug. docuit. Ad secundam similiter negamus, illas cæremonias falsum aliquid tunc significasse, aliàs circuncisio, & multæ oblationes, vel sacrificia fuissent mortifera ante Christi mortem, quod nemo dicit, nec dici potest. Sequela autem patet, quia illæ cæremoniæ significabant aliqua mysteria Christi vt futura, quæ iam erant facta. Dicendũ ergo est (sicut suprà de circuncisione diximus) cęremonias illas eo tempore re-

E tinuisse rationem literalẽ, & significationem moralẽ, quæ erat quasi fundamentalis in illa institutione, & ita adhuc continebant cultũ legitimum Dei, & significabant subiectionem, & reuerentiã illi debitam, & interiorem cultũ, & sanctificationem à peccatis, & illorum pœnitẽtiam, vel recognitionẽ beneficiorum Dei, & similia quæ in omni tempore locum habent. Quod verò attinet ad significationem Christi, & mysteriorum eius, vel iam illam nõ habebant, quia finita iam erat intentio imponentis quoad hanc partem, vel certè ex intentione offerentium explicita, vel implicita, illa significatio poterat abstrahi à differentia

futuri

futuri temporis, & significare mysteria quoad substantiam, & existentiam eorum pro aliquo tempore, abstrahendo ab hoc, quod iam essent, vel non essent facta. Sicut in materia de Fide dicitur (& insinuat D. Thom. 2.2.q.1.ar.3.ad 3. Iudæum in nocte natiuitatis Christi credentem Messiam esse venturum, potuisse ex fide credere, abstrahendo à differentia futuri temporis, quatenus includit negationem rei iam factæ, quæ abstractio multo facilior est in factis, quæ incomplexè significant, quàm in vocibus complexè significantibus.

20. *Obiect.* Dices ergo iam non fiebant illæ cæremoniæ vt legales, quia non fiebant propter significationem futurorũ, à legislatore intentam. *Resp.* Respondetur in primis satis esse, quòd fierent ex institutione illius legis, licèt non fierent secundùm omnem significationem. Sicut circuncisio Christi, & purificatio Virginis legales fuerunt, licèt non significarent in illis personis totum id, quod in aliis significabant. Satis ergo est, quòd retinerẽt significationem moralem, & quasi literalem, & fundamentalem, & quòd figuralem participarent, prout esse poterat tempori, & personæ accommodata. De tertia autem ratione Hieronymi statim dicam: neganda est enim sequela, nimirum etiam nunc illas cæremonias non esse mortiferas; est enim longè diuersa ratio de tempore post sufficienter prædicatum Euangelium, & de illo priori: nam postea facta est prohibitio, vt dicemus, & Synagoga cũ sufficienti honore sepulta fuit. Denique ad quartam rationem de indifferẽtia actionum respondemus cum Augustino, cæremonias illas quoad bonitatem, & malitiam fuisse indifferentes seclusa institutione; post illam verò fuisse de se bonas, & nihilominus potuisse esse indifferentes quoad obligationem, quia potuerunt non præcipi, nec prohiberi, & hunc statum habuerunt pro illo tempore, vt magis ex resolutione sequentis capitis constabit.

3. Ratio Hieron. statim explicanda.

21. Superest probanda altera pars de prohibitione positiua, quæ sufficienter etiam ostenditur per solam negationem, scilicet, quia talis prohibitio pro illo tempore facta in Scriptura non habetur, nec aliqua historia, aut probabili testimonio suaderi potest. Et præterea non erat tunc necessaria, imò nec consentanea suaui prouidentię Dei, quia, vt August. rectè dicit, non expediebat tam subitò fieri prohibitionem illam, ne cæremoniæ legis ita abominabiles existimarentur, sicut cæremoniæ Gentilium. Item quia erat difficilimum tanta celeritate auellere totum illum populum ab antiqua consuetudine, quæ illis maximè cordi erat, & alioqui non erat, contra rationem naturalem, & sine incõuenienti tolerari poterat. Denique quia fieret multo difficilior conuersio Iudæorum ad fidem Christi sine sufficienti causa. Et hæ rationes satis insinuantur in Actibus Apostolorum, præsertim in cap. 21. Sicut enim propter similes rationes Apostoli exercebant legalia, & ex illo facto colligimus non fuisse tunc prohibita, ita etiam credimus ob easdem causas prohibitionem fuisse dilatam.

22. *Dubium.* Sed quæret aliquis, an hæc pars intelligenda sit de solis Iudæis, vel etiam de gentibus, interdum enim authores significant esse distinctionem constituendam inter Iudæos, & Gentiles. Nam Iudæis permittebantur legalia eo tempore, quia à parentibus illa acceperant, & solemni consuetudine ea seruauerant, & à Deo receperant, ideóque difficillimè poterant subitò ab eis moueri, vt dixi. Hæ autem rationes non habent locum in Gentilibus, & ideo vsus legalium semper & à principio censetur illis prohibitus, quia irrationabile videbatur, denuò profiteri legem iam mortuam. Item quia non poterant licitè misceri cæremoniis Iudaicis, nisi assumpta priùs circuncisione, quæ erat professio totius legis: nam illa professio non poterat rectè conuenire cum professione Baptismi, ad quam principaliter obligabantur. Et hanc differentiam inter Iudæos, & Gentiles suadere videtur alia differentia, quæ ex Scriptura obseruatur inter Timotheum & Titum: nam Timotheum ex parte Iudæum facilè circuncidit Paulus Actor. 18. Titus verò purè Gentilis non est permissus circuncidi ab eodem Paulo etiam compellentibus falsis fratribus, vt dicitur ad Galat. 2. Nam hoc ideo factum videtur, quia circuncisio, quæ tunc permittebatur Iudæo, iam prohibebatur Gentili. Et hoc sensit ibi Salmer. disp. 22. ad 7. dicens Titum, & Gentilem, quemcunque non solùm non potuisse tunc cogi ad circuncisionem, verùm etiam nec licitè circuncidi, licèt vellet. Quod videntur etiam confirmare illa verba ad Galat. 5. *Ego Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit.* ibi enim Paulus ad solos Gentiles loquebatur, & simpliciter loquitur de circuncisione legali sine alia restrictione; ergo absolutè indicat, iam fuisse illis prohibitã. Vnde Salmer. supra dis. 23. ex sententia Augustini dicit, in illo primo tempore licuisse Iudæis vti legalibus, non verò gentibus.

23. In contrarium verò multa sunt, quæ suadeant, non magis fuisse pernitiosam obseruationem cæremonialium conuersis ex gentibus, quàm conuersis ex Iudæis pro eo tempore. Primò, quia etiam gentibus non erat intrinsecè mala talis obseruatio, neque inuenitur illis specialiter prohibita. Prior pars probatur quia nulla est ratio specialis, quæ probet hanc intrinsecam malitiam respectu gentium magis, quàm respectu Iudæorum. Item quia illæ cæremoniæ continebant cultum veri Dei ab ipsomet approbatum, & per se non repugnantem veritati Euangelij pro eo tempore, id est, si non admiscerentur alij errores (quod erat per accidens) ergo vsus illarum de se non habebat intrinsecam malitiam, etiam respectu fidelium ex gentibus conuersorum. Altera verò pars probatur, quia nullibi inuenitur talis prohibitio positiua. Nec coniecturæ factæ quoad hoc cogunt, quia licèt in Iudæis fuerint plures rationes speciales, vt pro illis non statim fierent legalia mortifera, nihilominus pro Gentilibus sufficit generalis ratio, quòd antea poterant licitè profiteri illam legem. Vnde si pro illo tempore, quo iam incipiebat lucere Euãgelium, aliquis Gentilis nondum Christianus fieret proselytus Iudæorum, in hoc non peccaret, quia non erat illi facta specialis prohibitio; ergo licèt id faceret post susceptam fidem Christi, non peccaret, dummodo non facerer ex falsa fide, ponendo ibi spem salutis, vel existimando esse sibi necessarium, quia per se etiã respectu illius non inuenitur prohibitum.

24. Et confirmatur primò: nam Actor. 15. vbi in concilio Apostolico ex professo tractatum est de vsu legalium respectu gentium, solum declaratum est, non fuisse, nec esse illis necessarium, vt patet ex verbis decreti, *Visum est Spiritui sancto, & nobis nihil vltrà vobis imponere oneris*, &c. quibus necessitas tollitur, vel nulla esse declaratur, non tamen prohibitum ibi est Gentili, quin si voluntariè vellet tale onus assumere, posset id facere. Et in Epist. ad Galat. semper damnatur, asserere, hoc esse necessarium gentibus, vel cogere gentes iudaizare; voluntaria autem professio pro illo tempore nullibi damnatur. Confirmatur secundò: nam Hieronymus affirmans, legalia fuisse mortifera à principio, indifferenter de Iudæis, & de Gentilibus loquitur; Augustinus verò id negans, & è conuerso affirmans, pro illo primo tempore fuisse licita, simpliciter etiam loquitur sine distinctione inter Iudæos, & gentes, nullibi enim inuenio talem distinctionem fecisse. Imò solúmque in dicta

Epist. 19. versùs finem, sic inquit, *Illa quæ significationis causa præcepta sunt, circuncisio, &c. quæ reuelatione gratiæ latiùs innotescente, & necesse fuerat aboleri, nō ideò fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cùm ipsa gratia iam cœperat reuelari, quæ vmbris talibus fuerat renunciata, sed permittenda paululum eis, maximè qui ex illo populo, cui data sunt, venerāt.* Vbi expendo illam particulam *maximè*, quæ indicat, non solis Iudæis id esse permissum, licèt eis maximè.

August. Clariùs tamen videtur hanc sententiā docere Aug. in exposit. Epist. ad Gal. circa illa verba, *Sed neque Titus*, &c. sic dicens, *Quamuis Titus Græcus esset, & nulla cum consuetudo, aut cognatio parentum circuncidi cogeret, sicut Timotheum, facilè tamen etiam istum circuncidi permisisset Apostolus. Nō enim tali circuncisione salutem dicebat auferri, sed si in ea constitueretur spes salutis, hoc esse contra salutem ostendebat. Poterat ergo vt superfluam æquo animo tolerare. Propter introductos autem fratres non est compulsus Titus circuncidi, quia cupiebant circuncidi Titum, vt iam circuncisionem, etiam ipsius Pauli attestatione, & consensione tanquam saluti necessariam prædicarent.* Clarè ergo sentit Augustinus in hac sententia per se licitam fuisse circuncisionē Tito, licèt propter scandalum vitanda esset, vbi occurreret.

26. *Resoluitur dubium.* Hæc ergo posterior pars, si de rigore iuris, vt ita dicā, seu præcepti prohibentis, loquamur, videtur magis de mente Augustini, & in se probabilior. Quia rationes factæ ostendunt, nullam factam esse prohibitionem ob quam fuerint eo tempore legalia mortifera gentibus. Nihilominus tamen si coniectemus id, quod moraliter accidere tunc potuit, verisimilius est, Gentiles fideles bene in fide Euangelica instructos legalibus abstinuisse, quia moraliter putabant, sibi non licere, saltem per accidens. Quia certò sciebant, non esse sibi necessaria, vnde cùm aliàs essent nimis onerosa, & præcipuè circuncisio, non poterant illa assumere, nisi suspicionem dando quòd reputarent illi sibi necessaria, & ita in eis id habebat saltem speciem mali, propter quam facilè existimare poterant, id sibi non licere, vel etiam propter scandalum, vel ne cooperarentur errori Iudæorum, qui hanc necessitatem illis imponere tentabant. Vnde etiam potuit consuetudine fidelium ex gentibus venientium introduci quædam obligatio abstinendi ab huiusmodi ritibus Iudaicis. Dixi autem *fidelibus in fide bene instructis*, quia per ignorantiam inuincibilem contingere poterat (præsertim ante Concilium Apostolorum) vt aliqui conuersi ex gentibus ad fidem exercerent legalia, existimantes sibi esse necessaria, & cum excusatione ab hoc errore propter inuincibilem ignorantiam; secluſa autem hac existimatione pauci, vt existimo, aut nulli spontaneè circuncisi sunt & hoc probat exemplum de Tito, & alia superiùs adducta.

CAPVT XVIII.

Satisfit duobus dubijs ex superiori resolutione insurgentibus.

1. *Dubium.* Diximus in præcedenti capite cum Augustino, legem veterem fuisse mortiferam aliquo tempore post inchoatam Euangelij prædicationem; statim ergo occurrit interrogandum, quod, vel quale fuerit illud tempus? De hoc enim puncto Augustinus nihil in particulari quæsiuit; aut resoluit, sed solùm generaliter dixit, aliquo tempore post inchoatam promulgationem Euangelij, vel post integram promulgationem eius per Apostolos factam, cœpisse legalia esse mortifera. Vnde Theologi suprà citati fatentur tempus hoc esse incertum, quia neque habemus Scripturam diuinam, quæ de hoc tempore loquatur, neque aliquod Concilium, in quo tempus hoc fuerit declaratum, sed solùm per traditionem Ecclesiasticam id habetur, ex qua non habemus quidem certum diem, mensem, aut annum huius initij, sed solùm non longè distasse ab initio prædicationis Apostolorum. Et communiter verisimilius creditur quadragesimo anno à passione Christi, vel circà incepisse, vel à destructione templi per Titum, & Vespasianum. Neque huic sententiæ obstabit, quòd scribit Ignatius epistol. 8. ad Philip. in fine, *Qui cum Iudæis celebrat Pascha, aut symbola festiuitatis eorum recipit, particeps est eorum, qui Dominum occiderunt, & Apostolos eius*, quod sine dubio scriptum fuit eo tempore, quo iam legalia erant mortifera, vt ipsa verba ostendunt: sed non obstat, quia Ignatius vixit ferè vsque ad nonagesimum annum post passionem Christi. Videtur autem ex dicta sententia sequi viuentibus Apostolis Petro, & Paulo legalia nondum fuisse mortifera, cùm ipsi non vixerint integros quadraginta annos, sed triginta & quinque, & ad summum triginta sex post Christi ascensionem.

2. *In tempore Apostolorum legalia fuisse mortifera.* Nihilominus verisimile est, viuentibus Apostolorum Principibus iam fuisse in Ecclesia sufficienter intellectum, ac præceptum, non solùm non oportere seruare legalia, sed etiam esse pernitiosum, & ideo ab ipsismet Apostolis fuisse hoc declaratum, vel traditum, quia valde conueniens fuit, tam necessarium dogma ab eis relinqui sufficienter introductum, & fundatum. Accedit quòd eo tempore iam erat sufficienter promulgatum Euangelium, dicente Paulo ad Roman. 10. *Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in omnes fines terræ verba eorum.* Nam licèt controuersum sit, quo sensu sint hæc verba intelligenda, & an verbum illud, *audierunt*, in rigore præteriti, vel generaliùs sit sumendum, nihilominus certum est, ante tempus mortis Apostolorum Petri, & Pauli fuisse prædicatum Euangelium in præcipuis mundi partibus, & ita in toto illo legem Christi promulgatam fuisse iuxta illud Pauli ad Colossens. 1. *Audistis in verbo veritatis Euangelij, quod peruenit ad vos, sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat.* Et infrà, *Quod prædicatū est in vniuersa creatura, quæ sub cœlo est.* Quia licèt fortasse non ad omnes omnino mundi prouincias verbum Euangelij tunc peruenisset, vt infrà dicam, nihilominus tempus illud sufficiens erat ad diuulgationem eius per totum mundum, quod satis est ad consummatam promulgationem, iuxta doctrinam generalem superiùs datam, quam etiam libro sequenti ad legem nouam applicabimus. Multò verò certius est promulgationem Euangelij pro Iudæis factam esse sufficientissimè intra illud tempus; imò & de facto peruenisse ad omnes orbis prouincias, in quas erant dispersi Iudæi, & vbicumque lex Moysi ab eis seruabatur, ac subinde tempus illud triginta sex annorum paulò ampliùs, minùsve sufficientissimum fuisse, vt lex illa cum honore sepeliretur, & omnino aboleretur; ab illo ergo tempore cœpit illa lex esse mortifera.

3. *Dubium. Quo iure lex illa facta fuerit mortifera.* Statim verò insurgit alia interrogatio. Quo nimirum iure diuino, scilicet, vel humano, lex illa facta sit mortifera. Nam, vt dixi, illa non est facta mortifera per solam abrogationē eiusdem legis: nam abrogatio ex vi sua, & in genere loquendo, tollit obligationem legis abrogatæ, non verò prohibet, aut mortiferam facit obseruantiam eius quasi materialem, seu perseuerantiam in vsu per legem illam introducto; ergo idem dicendum est de illa lege. Deinde nō sunt facta perniciosa legalia per solam introductionem legis nouæ, quia in Iudæa, & in multis aliis prouinciis introducta est & obligauit, & non fecit statim mortifera

fera legalia; ergo quantum est ex vi illius legis alia durare potuisset pro toto orbe, & pro quocumque tempore, quia non est maior repugnantia. Oportet ergo, vt cæremonialia legis facta sint mortifera per nouum ius prohibens illorum vsum. Quale ergo est tale ius? Non enim est ius diuinum naturale, maximè enim fuisset illud, quod nasci potuisset ex significatione futurorum, quæ iam erant impleta. Hæc autem ratio insufficiens est; ergo. Maior patet, quia remota illa significatione, nihil inuenitur in his cæremoniis per se malum, alioqui nunquam potuissent præcipi, aut exerceri; sunt ergo per se indifferentes, si eis non addatur aliqua significatio, quæ falsitatem includat in qua sola illa ratio fundatur; ergo illa secluſa, nulla supereſt ratio, ob quam dicamus cæremonias illas factas esse intrinsecè malas ex vi legis gratiæ sufficienter, & integrè promulgatæ. Quòd autem illa ratio non cogat est manifestum ex suprà dictis, quia illa significatio est separabilis ab illis cæremoniis, etiam factis formaliter; vt in multis accidit ante Christi mortem, & in pluribus, vel omnibus post mortem eius, & post inchoatam promulgationem Euangelij. Ergo nulla ratio supereſt, ad dicendum hanc prohibitionem esse iuris naturalis.

4. *Vrgetur idem dub.* Neque etiam dici potest esse iuris diuini positiui, quia in Scriptura non inuenitur talis prohibitio à Deo facta, neque est testimonium, ex quo colligatur, cæremonialia esse mortifera, nisi illud ad Galat. 5. *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*, quòd tamè ab Augustino exponitur de circunciſione assumpta, ponendo spem in illa, vel saltem vt adhuc necessaria, & vt erat legis professio: nam de illa intelligitur, quod immediatè subiungit Paulus, *Testificor omni homini circuncidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ*, hoc enim habet verum in homine circuncidente de spiritu legis animo profitendi illam vt durâtem, & viuam. Nam alioqui Timotheus circuncidit se, & nihilominus non factus est debitor vniuersæ legis faciendæ, quia non illo spiritu se circuncidit, sed quia id non erat vetitum, & cædebat in honorem legis, & vt fieret aptus ad cæteras cæremonias legis religiosè exercendas, quando ad maiorem vnionem, & pacem inter fideles, & consequenter ad maiorem Dei amorè conferret. Ergo ex illo loco nō probatur, vsum circunciſionis etiam religiosum, & ad cultum Dei ordinatum, esse simpliciter iure diuino prohibitum. Neque etiam tale ius diuinum habetur ex traditione, quia Ecclesia nunquam declarauit, cæremonialia esse mortifera ex vi iuris diuini, sed tantùm esse mortifera, quod possunt habere ex vi Ecclesiasticæ prohibitionis; ergo hoc videtur esse verisimilius.

5. *Quid de hoc tradiderunt doctores.* Hoc punctum non inuenio ab auctoribus, qui sententiam Augustini sequuntur, expresè definitum, aut disputatum. Nam Hieronymus sine dubio sensit, cæremonialia esse mortifera ex iure diuino, vel ex vi obligationis legis Euangelicę, vel ex vi redemptionis per Christum consummatæ: nam ideo dixit, semper fuisse mortifera, imò nihil distinguit inter mortuam, & mortiferam. Et ita eisdem testimoniis Scripturæ vtrumque probat, & ideo in locis suprà citatis videtur, interpretari dictum testimonium Pauli ad Galat. 5. de circunciſione quocumq; modo facta formaliter ex affectu cultus: quamuis super eundem locum non longè sit ab expositione Augustini dicens, *Tunc non prodest circunciſio, cùm aliquid per semetipsam putatur vtilitatis afferre.* Nihilominus tamen in sententia Augustini satis verisimile est, absolutam prohibitionem legalium in sensu dicto non esse ex vi solius iuris diuini, sed per Ecclesiasticum compleri. Nam ex iure diuino est mortifera obseruatio legis, si fiat vel ab illa sperando iustitiam sine Christo, vel etiam cum Christo, ita vt lex simul existimetur necessaria causa iustitiæ; vel etiamsi nunc credatur necessaria ex vi præcepti, & obligationis talis legis. At verò lex Ecclesiastica addidit, vt sit mortifera obseruatio legis facta ex affectu religionis, seu tanquam per se conferens ad honestatem, etiamsi nullo ex dictis modis necessaria reputetur. Nam talis obseruatio iam non poterat esse vtilis Ecclesiæ, neque ad vnionem vtriusque populi Iudaici, & Gentilis conferret, sed potius fuisset occasio schismatum, & scandalorum. Imò non parum fuisset periculi, vt tales cæremoniæ sæpissimè fierent Iudaico spiritu, & ideo conuenientissimum fuit illas, omnino abolere per dictam absolutam prohibitionem. Quòd si inquiratur, vbi talis prohibitio Ecclesiastica inueniatur. Respondetur, non oportere, vt inueniatur scripta, sed satis esse, quòd vsu, & traditione Ecclesiæ constet, & quòd de hac Ecclesiæ consuetudine, & traditione antiqui Patres testificentur. Potuit autē hæc lex non scripta solo vsu, & consuetudine vniuersalis Ecclesiæ introduci; verisimilius autē est, illam incepisse ex declaratione Pastorū Ecclesiæ, & Apostolorum tempore oportuno facta, quando iam expediebat, Mosaicas cæremonias in Ecclesia non permittere. Et ita colligi potest ex dicta epistola Ignatij, hanc legem iam tunc fuisse latam in Ecclesia, & Clemen. lib. 6. constit. cap. 14. inter alia tradita ab Apostolis ponit, non esse fidelibus carnem circuncidendam. Idem Euseb. lib. 1. de præpar. Euang. cap. 3. & Augustſtatim citandus. *Euseb.*

6. *Obiect.* Solùm potest obiici, quia sequitur, posse Ecclesiam hanc legem tollere, vel in ea dispensare, & vsum cæremonialium concedere, quia potest dispensare in quocunque iure humano, vt suprà dictum est, & tradidit D. Thom. quodlibet. 4. ar. 13. Respondebimus autem, quamuis in Ecclesia non desit absoluta potestas, nihilominus moraliter, & de facto non posse abrogare talem legem, quia id esset in destructionem, non in ædificationem, sicut de præcepto decimarum suo loco diximus, & idem est de præcepto ieiunij Quadragesimalis. Et in particulari certum est, præceptum, vt Pascha non celebretur in eadem decimaquarta luna, in qua celebratur à Iudæis, Ecclesiasticum esse, & nihilominus non auferetur ab ipsa Ecclesia, nec auferri potest, quia Spiritus sanctus rector Ecclesiæ id non permittet, quia pernicioſum esset, & scandaloſum, absque vlla vtilitate. Et eadem ratione propriè loquendo nunquam Ecclesia in hoc præcepto dispensauit, eadémque ratio est de quocumque tempore futuro, quia nulla ratio vtilitatis, vel ædificationis potest in tali dispensatione inueniri. Ideóque (vt suprà notaui) quoties Ecclesia vtitur aliqua cæremonia ad imitationem antiquæ legis, semper id est secundùm aliquam generalem rationem cultus de se consentaneam rationi naturali, non verò secundùm peculiarem modum institutum, & obseruatum in antiqua lege, ne videatur vllo modo aliquam ex illis cæremoniis retinere, sed ab omni māli specie abstineat. *D. Thom. Resp.*

7. *Prohibitionem cæremoniarum quatenus legales erant ex iure diuino oriri.* Denique possumus vltimò addere, hanc prohibitionem cæremoniarū quatenus legales erant, ex iure diuino positiuo proximè oriri, & illo supposito esse mortiferas si fiant ex affectu cultus ex vi iuris diuini naturalis. Declaratur prior pars, quia dupliciter possunt illæ cæremoniæ dici legales, scilicet, quia præceptæ per legem, vel tantùm quia institutæ, hoc enim secundum latiùs patet: nam potest aliqua cæremonia institui sine præcepto vrendi illa, vt per se constat. Lex autem vetus in vtroque fuit temporalis, & abroganda, vt ex suprà dictis patet, ideóq; postquam plenè abrogata est, cessauit non tantùm obligatio, sed etiam institutio legalis. Et hoc quidem ortum habuit ab eodem iure diuino positiuo, quo lex illa condita fuit, id est, à libera Dei voluntate, quæ terminum

minum durationis illi legi præfixit, qui terminus fuit Christus, vt nouus legislator, & consequenter lex eius sufficienter promulgata. Vnde quoad hoc valde probabile est, Apostolos non per modum nouæ institutionis, aut præcepti, sed per modum interpretationis diuini iuris declarasse, quod tempore consummatus fuit terminus; ex quo lex illa cessatura erat omnino, quoad omnem suam institutionem. Et hoc *Augusti.* significauit Augustinus lib. de hæresib. in hæresi 9. dicens, Christianos per Apostolicam traditionem legalia non obseruare carnaliter, sed didicisse ea spiritualiter intelligere. Facta autem huiusmodi declaratione, ex iure diuino naturali sequutum est, vt cæremoniæ illæ statim essent mortiferæ, quatenus legales erant, quia iam non ad religionem, sed ad superstitionem potiùs pertinere cœperunt.

8. *Declaratur doctrina tradita.*

Atque hoc maximè patet in quibusdam cæremoniis, quæ publicam, & authenticam institutionem requirunt. Inter quas primum locum obtinet sacrificia, quia in illis consistit veluti principalis, & quasi substantialis cultus Dei, & ideo cessante institutione, & impositione Dei eo ipso ex natura rei fuit intrinsecè malus vsus illorum sacrificiorum sub ratione sacrificandi, & colendi Deum per illa, quia iam re vera non erant sacrificia diuina, nec per homines potuerunt restitui in illum statum. Quod patet, quia id non potest fieri auctoritate priuata, quia hoc repugnat rationi sacrificij, neque etiam auctoritate publica Ecclesiæ, quia esset contra Christi intentionem instituentis in Ecclesia vnum excellentissimum sacrificium loco omnium, & idcirco vnicum, quia per se solum sufficientissimum est, vt latè tractaui in 3. tomo tertiæ partis, disp. 74. sect. vlt. Ablatis autem hoc modo sacrificiis necessarium consequenter fuit, eodem modo cessare sacerdotium, quia sacerdotium per se primò ad sacrificium ordinatur, iuxta illud Pauli ad Hebr. 8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur.* Vnde etiam in lege gratiæ Christus aliud sacerdotium instituit, præter quod nullum introduci potest per vllam auctoritatem hominibus datam. Idem iudicium fetendum est de sacramentis, quæ secundum locum tenere videntur inter cæremonias, quæ instituì solent ad cultum Dei, & ordinantur ad aliquam sanctificationem recipientium. Quæ quidem sanctificatio in lege noua interna est, & perfecta, & à solo Deo conferri potest, & ideo Ecclesia non potest talia sacramenta instituere. Neque etiam potest vetera reuocare, seu acceptare, quia vel id faceret ex vi prioris institutionis diuinæ, vel per nouam impositionem humanam illa instituendo, nõ primum quia diuina institutio iam cessauit, vt supponitur, nec secundum, tum quia nulla est potestas in Ecclesia ad instituenda sacramenta, tum etiam quia finis propriùs talium sacramentorum cessauit in lege noua, in qua sicut non sunt legales immunditiæ; ita neque est purificatio legalis, seu carnis, vt illam Paulus appellat. Et hoc etiam confirmat illa ratio D. Thomę, quòd illæ purificationes, & oblationes erant vmbræ futurorum, & internæ sanctificationis dandæ per Christum, vndè impertinens fuisset potestas instaurandi in Ecclesia Christi talia, & tam imperfecta sacramenta.

9. *De cæremonijs accedentalibus.*

De aliis verò cæremoniis pertinentibus ad cultum Dei, quæ magis accidentariæ sunt, qualia sunt vestes, vasa, & alia sacra, & obseruantiæ veteris legis, dixerunt aliqui, quòd licèt non possint seruari in lege noua ex vi primæ institutionis, quia illa cessauit, & ideo talis vsus esset superstitiosus, & errorem inuolueret, nihilominus authoritate Ecclesiæ posse instaurari, ita vt seruentur ex institutione humana, non ex diuina, ad eum modum, quo Theologi loquuntur de iudicialibus præceptis. Ita sentit Couarr. lib. 1. Variar. cap. *Couarr.* 17. num. 1. Qui consequenter ait, differentiam, quam communiter assignant Theologi inter iudicialia, & cæremonialia præcepta, intelligendam esse de illis cæremonialibus, quæ principalem cultum continebant, vt erant sacrificia, & sacramenta: nam hæc maximè significabant mysteria Christi futura, alia verò magis videbantur esse ad moralem vtilitatem, vt ad decentiam, & ornatum sacrificiorum, & ad excitandam deuotionem, &c. Et allegat in hanc sententiam *Maior.* Maiorem in 4. dist. 3. q. 1. & D. Antoninum 1. p. tit. *D. Anton.* 14. cap. 5. §. 9. & Driedonem de libert. Christian. Sed *Driedo.* hi auctores nihil in particulari dicunt, sed generatim loquuntur. Vnde in eodem sensu videtur loqui Couarru. quia non solùm de possibili, sed de facto loquitur; vt patet ex exemplis, quæ statim subiungit. Itaque de facto hæc imitatur Ecclesia secundùm generalem, & moralem rationem cultus, & ad illos fines decentiæ, & ornatus, &c. Semper tamen distinctum modum obseruat, qui & sit perfectioni nouæ legis magis accommodatus, & omnem suspicionem auferat legalium cæremoniarum. Hæc autem obseruatio, & prudens cautela non apparet necessaria ex vi iuris diuini naturalis, nisi quatenus prudens ratio dictauerit, esse moraliter necessariã ad prædictos fines, & quia hoc semper ita est (moraliter loquendo, vt explicaui) ideo simpliciter dicere possumus, vsum etiam harum cæremoniarum legalium esse mortiferum ex vi iuris diuini naturalis, supposita cessatione antiqui iuris diuini positiui cum perfecta illius mutatione per nouæ legis completam promulgationem. Hîc verò insurgebat alia difficultas, quam in cap. seq. meliùs tractabimus. *Quis sensus horum doctorum.*

CAPVT XIX.

Fueritne lex vetus priùs mortua, quàm mortifera.

1. *Status quæstionis aperitur.*

REsolutio quæstionis huius ex iam dictis haberi potest, tamen, quia nec probari non poterat, nec à difficultatibus occurrentibus expediri, non intellecto priùs tempore, in quo cœpit esse mortifera, ideo in hunc locum punctum hoc distulimus. Potest autem quæstio intelligi, vel respectu gentium, vel respectu Iudæorum; vtrisque enim lex mortifera est, vt adducta in superiori capite probant, & à fortiori vtrisque etiam est mortua, imò respectu gentium plusquam mortua dici potest, quia illos nunquam obligauit. Quocirca si quæstio proposita, seu comparatio fiat respectu gentium conuersarum ad Christum, resolutio pendet ex dubitatione suprà tractata, an Gentilibus in Christum credentibus aliquando licuerit post euangelium susceptum circuncisionem suscipere, & legalia seruare. Nam si nunquam licuit, consequens est, vt simul fuerit eis lex mortifera, ac fuit mortua, quia post Christum semper vtrumque habuit. Si verò aliquando licuit fidelibus ex gentibus circuncidi, manifestum est, priùs respectu illorum fuisse legem mortuam, quàm mortiferam, quia à principio, & semper illos nõ obligauit, & ita erat quasi mortua respectu illorum, cùm tamen non esset mortifera, quandiu illam seruare eis licuit. Neque in hoc supereſt noua difficultas. Comparatio ergo fit respectu Iudæorum, licèt enim ex dictis in superioribus sequi videatur, priùs legem illam fuisse mortuam, quàm mortiferam, & hæc sit communis sententia, & Augustino tributa nihilominus in se, & in Augustino non caret difficultate. *Augusti.*

2. Posset enim quis opinari, etiam respectu Iudæorum non priùs fuisse legem mortuã, quàm mortiferam, non quia à principio fuit mortifera, sed potiùs è conuerso, quia non fuit mortua, donec fuit mortifera, id est, vsque ad consummatã prædicationem Euãgelij. Et fundamentũ esse potest primò, quia nullum

est test

est testimonium, quod ostendat à principio fuisse mortuã: nam si quod esset maximè illud, *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*: illud autẽ, vel tunc dictum est tantùm ad Gentiles, vel si extendatur ad Iudæos, intelligitur de his, qui circuncidebantur, ponentes spem in circuncisione, tanquam in causa salutis sine qua gratia Christi non sufficeret, alioqui non solùm probaret ille locus, fuisse legẽ à principio mortuam Iudęis, sed etiam eisdem fuisse mortiferam. Alia verò testimonia Scripturæ, quæ loquuntur de termino legis veteris vsque ad Christum, non magis probant, statim fuisse mortuam, quàm mortiferam. Nam intelliguntur de Christo vt obligante vniuersum mundum per suam legem nouam, & ideo extenduntur vsque ad promulgationem Euangelij; ergo possunt etiam extendi vsque ad cõsummatam promulgationem Euangelij, quia tunc cœpit lex Christi totum mundum obligare. Vnde quando Augustinus dixit Epistol. 9. in Iudæis fuisse damnabile, *quod post passionem, & resurrectionem Christi dato, ac manifestato sacramento gratiæ secundùm ordinem Melchisedec, adhuc putabant sacramenta vetera non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse seruanda*: hoc, inquam, rectè potest intelligi de tempore post perfectè promulgatum Euangelium, tunc enim, & non antea simpliciter dici potest sacramentum gratiæ fuisse datum, & manifestatum. Vnde Hieronymus in Epistol. 89. Augustino tribuit, quòd diceret, Gentiles esse legis onere liberos, Iudæos verò legi esse subiectos, quod, si verum est, necessariò referẽdum est ad illud primum tempus inchoatæ promulgationis legis nouæ, quia post illud vterq; populus æquè fuit liber ab onere legis; ergo in illo primo tempore Iudæi non erant liberi ab onere legis; ergo lex non erat mortua. Denique seclusa auctoritate, nulla est ratio, quæ cogat nos dicere, legem veterem fuisse mortuam ante plenam legis nouæ promulgationem, quia leges illæ non habebant inter se formalem repugnantiam, & Deus poterat velle, vt simul permanerent, & obligarent, videtúrque id satis voluisse pro illo primo tempore, ferendo nouam legem, & non expresè reuocando primam, nec breuiorem terminum assignando, quo adueniente cessaret.

Augusti. *Hieron.*

3. *Aliud fundamentum.*

Aliud, & graue fundamentũ est, quia non apparet, quomodo illa duo, scilicet, esse mortuam, & nõ mortiferam, vel hæc duo, esse legem permissam, seu licitè obseruabilem, & non esse obligantem, simul coniungãtur. Primum patet simili discursu suprà facto: nam si lex illa mortua est, iam sacramenta eius nihil erant, & sacrificia eius etiam cessauerant, introducto iam vnico Missæ sacrificio; ergo ex natura rei necessarium fuit, vt statim vsus talium cæremoniarũ fuerit superstitiosus, & rationi rectè contrarius. Itẽ si lex illa mortua erat; ergo eius cæremoniæ erant falsa signa diuini cultus, quia iam cessauerat eorum institutio, seu impositio, quia hoc ipsum est, legem esse mortuam; ergo vti illis, erat per se, & intrinsecè malum. Quod si quis fortasse dicat, illud fuisse licitum ex dispensatione diuina, non loquetur in primis iuxta intentionem Augustini. Et deinde oportet, vt dispensationem ostendat, ne voluntariè loquatur. Ac denique si ille vsus est contra rationem naturalem, non cadet in illum propria dispensatio, sed potiùs dicendum erit, legem illam non fuisse pro illo tempore sublatam, vel mortuam, vt vsus cæremoniarum eius nihil pro tunc haberet rationi contrarium. Et inde facilè ostenditur alia repugnantia in hoc, quòd lex illa perseuerauerit quoad religiosam obseruationem, quando non perseuerabat quoad obligationem. Repugnantia autem est, quia non potest esse vera lex, quin obliget, non potest autem esse religiosè obseruabilis talis lex nisi permaneat in statu veræ legis; ergo nec potest esse sic obseruabilis, nisi vim obligandi retinear. Alia repugnantia moralis inuenitur in sententia Augustini: nam ipse docuit, non fuisse mortifera legalia à principio, vt in actionibus Apostolorũ simulationem vitaret; ergo eadem ratione docere debuit, non fuisse tunc mortua, alias non posset simulationem effugere, cùm Apostoli, tanquam legis obseruatores, cæremonialia exercerent, vt suprà ostẽdimus. Alia denique repugnantia moralis est in fundamento Augustini: nam si expediebat, legem illam nõ statim fieri mortiferam, vt cum honore sepeliretur; ergo eadem ratione oportebat obligare Iudæos ad vsum illius legis pro illo tempore, ita vt non possent licitè illam statim abiicere in eius infamiam, & iniuriam ac si mala esset; ergo eadem ratione oportuit, eam pro illo tempore viuam permanere.

A B C D E

Hoc punctum postulat, vt explicemus quod suprà in hunc locum remisimus, quomodo lex illa mortua esse inceperit à die Pentecostes. Vt autem hoc distinctè resoluamus, oportet in lege illa respectu cæremonialium tria distinguere, scilicet, obligationem, institutionem, & fructum seu effectum: sunt enim hæc tria distincta, & separabilia, & ideo potest intelligi, quòd lex derogetur quoad vnum istorum, & non quoad aliud, & ita quòd sit mortua quoad obligationem, & non quoad institutionem, vel vtilitatem, potest etiam intelligi, vt quoad omnia moriatur, seu abrogetur. Augustinus ergo, si attentè legatur, solùm loquitur de abrogatione quoad obligationem legis, & in hoc sensu sentit fuisse legem illam mortuam, quando nondum erat mortifera, & ideo dixit, potuisse aliquando illam legem seruari, dummodo non tanquam necessaria, sed vt bona, & religiosa obseruaretur. De aliis autem duobus punctis nihil expresè dixit, videtur autem ex doctrina eius colligi, aliter esse loquendum de lege quoad secundum membrum, id est, institutionem cæremonialium, tertium verò de fructu, seu vtilitate legis, non habet in præsenti peculiarem rationem, sed ex prioribus pendet, vt in cap. vlt. huius lib. declarabitur.

4. *Tria distinguenda.*

Dico ergo primò: Longè probabilius est, legem veterem cœpisse abrogari, ac mortuam esse quoad obligationem simul ac lex noua cœpit obligare. Hæc est sententia Augustin. vt dixi, & ita eum intelligunt, & sequuntur omnes Theologi citati, & constat etiam quoad hoc Hieron. in eadem fuisse sententia. Imò aliqui putant, hanc partem esse de fide certam: nam in quodam tractatu de Quadruplici synodo Apostolorum, qui habetur in principio primi tomi Conciliorum, & factus dicitur iuxta glossam ordinariam, ponitur quarta synodus primitiuæ Ecclesiæ congregata, Actor. 21. diciturque in ea declaratum fuisse, in illo primo tempore ante euersionem templi Hierosolym. licuisse conuersis Iudæis vti cæremoniis legis, dummodo spem salutis suæ in illis non collocarent, & in hanc sententiam citantur etiam Beda, & Carthusianus. Veruntamen Actor. 21. nulla refertur facta synodalis congregatio, neque noua definitio aut declaratio fidei ibi facta est, sed solùm legitur ibi concilium datum Paulo à Iacobo, & senioribus de vsu aliquorum legalium in quo supponitur quidem, eos credidisse illum vsum fuisse licitum, in quo credendum est, non erasse, non tamen declararunt, qualis esset ille vsus, neque an tunc esset sub obligationem, nec ne. Inde ergo nihil certum colligi potest quoad hanc partem. Alij verò putant, hoc fuisse definitum ab Eugenio IIII. Concilio Florentino, ex quo Caietan. Soto, & alij moderniores, hæc referunt verba, *Non tamen negat sancta Synodus licuisse illa obseruare ante sufficientem Euangelij promulgationem modo ad salutem esse necessaria non crederentur.* Veruntamen hæc verba ego non

5. *Lex vetus mortua dum lex noua cœpit obligare.*

Beda. Carthus.

Conc. Flor. Sot. Caiet.

Valent. Vasq. non inuenio in illo concilio, quod etiam notarunt Valent. & Vasq. Pręterquam quòd in eis non dicitur, Conciliũ definire, sed tantũ non negare. Nõ videtur ergo hæc res definita, nec in Scriptura expressa, quanquam videatur magis consentanea iis, quę Scriptura refert de factis Apostolorum, indicat enim nõ fuisse ex legis necessitate, sed ob temporum indigentiam, & opportunitatem. Sicut dicitur de Paulo Actor. 16. *circũcidisse Timotheum propter Iudæos:* nã in hoc tacitè significatur id nõ esse factum propter obligationem legis implendam, & ad hunc modum referuntur alia.

Act. 6.

6. *Ratio Theologica.* Ratione ergo Theologica principaliter agendum est, & præcipua sumitur ex principio suprà posito, quod lex vetus abrogata est quoad obligationẽ simul ac lex noua obligare incepit: nam lex noua obligare incepit à die Pentecostes, vt nunc supponimus ex libro sequẽti; ergo eodem die mortua est quoad obligationem lex vetus. Et declaratur ampliùs, & confirmatur illud principium, quia illæ duæ leges includebant quandam repugnantiam quoad obligationem: nã ex quo cœpit lex noua obligare, cœpit Baptismus esse necessarius ad salutem; ergo eo ipso desiit circuncisio esse necessaria. Probatur hæc consequentia (cætera enim clara sunt). Tum quia secũdùm moralem, & congruã prouidentiam non potuerunt duo media esse simul necessaria ad eundẽ effectum. Nec professiones quodãmodo contrariæ debuerunt simul præcipi: nam altera erat per signũ distinctiuũ populi Iudaici à Gentili, alia verò per signum vtrique cõmune, tollénsque inter eos diuisionem. Tum etiam quia necessitas circũcisionis derogabat multum dignitati, & sufficientiæ, Baptismi iam sufficienter promulgati, & ideo semper fuit malum, sumere circuncisionẽ vt necessariam, ex quo Baptismus necessarius esse cœpit. Cessauit ergo præceptũ circuncisionis eo ipso, quòd cœpit obligare præceptũ Baptismi. Ergo consequẽter etiam cessauit tota lex quoad obligationem suã. Probatur consequentia, tum à paritate rationis, tum maximè quia circuncisio erat quasi fundamẽtum totius legis, quia nõ obligabat, nisi circuncisos; ergo cessante generaliter necessitate circuncisionis, consequens fuit, vt in tota lege cessaret. Quæ illatio est manifesta quoad omnes, qui nondum erant circuncisi quando necessitas circuncisionis cessauit; quoad alios verò iã circuncisos potest cum proportione applicari: nã licèt illi necessariò subiacerent circuncisioni, illa non erat necessitas moralis, & præcepti, sed physica ex præsuppositione talis effectus, qua nõ obstante consequens fuit, vt necessitas obligationis quoad totam legem in illis etiam cessaret. Simile argumentum fieri potest de sacrificiis: nam introducto vnico, ac diuino legis nouæ sacrificio, eiúsque necessitate iam cœpta promulgari, consequens fuit, vt necessitas antiquorum sacrificiorum per se cessaret, repugnabat enim singulatitati nostri sacrificij, eiúsq; dignitati, & sufficientiæ derogabat, idémque est cum proportione de sacramentis, ac subinde de tota lege cæremoniali.

7. *Hinc infertur primò, Legem veterem non simul, sed successiuè pro toto mundo mortuam fuisse.* Ex hoc discursu infero primò, legem veterem non fuisse simul abrogatam, seu mortuam quoad obligationem pro toto mundo, sed successiuè, priúsque in Iudęa, & in aliis locis, vbi priùs fuit lex noua promulgata, deinde verò in aliis, provt demulgatio legis Euãgelicæ augebatur. Ratio est, quia lex vetus quoad obligationẽ per obligationẽ legis nouæ quasi formaliter excludebatur, ed lex noua nõ obligauit simul mũdũ vniuersũ, sed successiuè provt successiuè promulgabatur, vel quantũ est ex se diuulgabatur, vt rectè docuit Scotus in 4. dist. 3. & in lib. sequẽti latiùs tractabimus; ergo eodem modo, ac proportione mortua fuit lex vetus quoad obligationem: nam est eadem ratio, & consecutio necessaria. Quia si vna forma non excluditur, nisi ad introductionẽ alterius, nõ potest breuius, aut celeriùs excludi, quàm altera introducatur. Ita ergo intelligo quod Augustin. dixit, *dato, & manifestato Sacramento gratiæ, antiquæ legis necessitatẽ cessasse.* nam per *Sacramentum gratiæ*, rectè lex gratiæ cum suis sacramentis, & mysteriis intelligitur; hæc autem lex successiuè manifestata est; ita ergo obligationem prioris legis depulit.

8. *2. Infertur, Postquam lex vetus cœpit esse mortua in toto orbe cœpisse simul esse mortiferam.* Secundò infero, postquã lex vetus cœpit esse mortua in toto orbe, cœpisse etiã simul esse mortiferam: probabiléque est, tunc simul fuisse mortiferam pro toto mundo. Prior pars manifesta est ex dictis, quia lex illa fuit mortua cum proportione ad promulgationem Euãgelij; ergo in eo puncto, in quo sufficiens promulgatio Euãgelij cõsummata est, lex vetus integrè, & pro toto mundo mortua est. Dictum est autem suprà, sufficienter promulgato Euangelio, statim legẽ veterem fuisse mortiferam; ergo simul, ac lex illa fuit plenè mortua, cœpit esse mortifera, ita vt finis mortis eius, vt sic dicam, fuerit initium status mortiferi eius. Et hinc declaratur secunda pars: nam cùm iam tunc lex noua esset promulgata in toto orbe, potuit lex vetus incipere simul esse mortifera in eodẽ vniuerso orbe. Et ita differentia inter esse mortuam, vel mortiferam, erit, quòd lex vetus simul fiebat mortua cũ promulgatione legis nouæ, ac subinde successiuè, nõ sic autem facta est mortifera, sed potiùs ad cõsummationem promulgationis legis nouæ, & ideo sicut in vno puncto (moraliter loquendo) promulgatio consummata est, ita in illo potuit incipere lex illa simul esse mortifera, quia iam præcesserat quasi sufficiens dispositio in toto orbe, per totam successiuam promulgationem legis nouæ.

Differentia inter mortuã, & mortiferam.

9. *Obiect.* Dices: Lex illa non est facta mortifera sine speciali prohibitione distincta ab aliis præceptis legis nouæ: hæc autem prohibitio non poterat simul proponi vniuerso orbi, nec prædicabatur simul cum lege noua; ergo non potuit postea simul totũ mundum obligare; ergo nec potuit illa lex simul esse mortifera pro toto mundo. *Resp.* Rẽspõdeo, satis probabile esse Apostolos, & eorum discipulos simul cũ Euangelio prædicasse, & docuisse fideles, legem veterem, quæ iam non obligat, solùm ad tempus fuisse permissam propter honorem eius, & propter suauiorem Dei prouidentiam, vt facilior fieret Iudæorũ cõuersio, omnísque peccandi occasio illis auferretur: paulo tamen post fuisse omnino delendam, & prohibendam post sufficienter completã Euangelij prędicationem. Atq; ita rectè fieri potuit, vt adueniente illo tempore, sufficienter innotesceret toti Ecclesiæ illa reprobatio, & abolitio legis, ideóque simul in tota fuerit mortifera. Dixi autem tantùm, hoc esse probabile, quia incertũ est id, quod supponit, fieri enim potuit, vt prohibitio illa, seu declaratio talis status illius legis, in quo oporteret, esse mortiferam, fieri cœperit, post plenè mortuam illam legem pro toto mundo, & quòd non simul, sed successiuè fuerit promulgata vniuersæ Ecclesiæ. Quod si ita factum est, priùs fuit lex illa mortua non solùm in aliquibus partibus orbis, sed etiam in toto mundo, quàm fuerit mortifera, quoad obligationem, sicut hactenus loquuti sumus.

10. *Legem veterem nõ priùs fuisse mortuã quoad institutionẽ quã mortiferam. Augustin.* Dico secundò: Lex vetus non priùs fuit mortua quoad institutionem, quàm fuit mortifera. Ita censeo esse interpretandam sententiam Augustini, quia est necessariò consequens ad aliam sententiam eius, vt mihi probant rationes dubitandi suprà positæ. Quia non poterant illæ cæremoniæ vt legales, id est, vt institutæ à Deo per illam legem, religiosè fieri per modum cultus Deo placiti, & accepti ratione suę institutionis, si iam pro illo tempore lex esset reuocata, & abolita etiam quoad hanc partem: nam post talem abrogationem iam cultus esset superstitiosus, vt suprà etiam declaratum est. Declaratur præterea in hunc

in hunc modum: nam quandiu lex non fuit mortifera, respublica illa Iudæorũ in suo cæremoniali statu, vt sic dicam, permãsit, id est, templum illud fuit verè locus sacer ad cultum Dei deputatus: nam ob hanc causam Apostoli specialiter illum frequentabant ad orandum, vt ex Actibus Apostolorum constat: Pontifex etiam qui tunc officium gerebat, verè sacerdos erat. Vnde Paulus Act. 23. cum ab aliis corriperetur, quòd Ananiam Principem sacerdotum maledixisset, respondit, *Nesciebam fratres, quòd Princeps esset sacerdotum.* Vbi Chrys. affirmat, *quòd si Paulus eum cognouisset, honorasset*, & Hom. 39. ait in Matt. Paulum pœnitentia ductum se excusasse. Et illã sententiam multi sequuntur, vt Lyran. Caietanus, Isidorus, Clarus, & indicat etiam Theoph. Quanuis alij aliter exponant, ignorantiam illam Pauli per figurã, & simulationem interpretando, quod mihi non probatur. Significauit ergo Paulus, eo tempore nondũ fuisse sacerdotes legales sua dignitate omnino priuatos, quod tamẽ necessariò dicendum esset, si lex fuisset mortua, etiam quoad institutionem, quia sicut translato sacerdotio transfertur lex, ita mors legis quoad institutionem, est signum sacerdotij emortui; è ergo conuerso, si sacerdotalis dignitas durabat, necesse est, vt etiam duraret legis institutio. Et inde fit consequens, vt idem sit dicendum de sacrificio, ad quod sacerdotium ordinatur.

II. *Declaratur magis.*

Præterea, ob hanc causam dixit Augustinus, illas cæremonias fuisse seruatas ex consuetudine solemnitatis, licèt non fierent ex necessitate, quia videlicet, quoad solemnem institutionem durabant, licèt non quoad obligationẽ. Nihil enim aliud significare potuit Augustinus per consuetudinẽ solemnitatis, quia illa consuetudo non induxit illam solemnitatem, sed potiùs diuina institutio, & solemnitatem, & consuetudinem illius introduxit, ideóq; durare non potuit, nisi durante institutione, ergo si licebat tunc seruare legalia ex cõsuetudine solemnitatis, licebat ex vi primæ institutionis; ergo illa adhuc durabat. Denique sæpe Augustinus comparat vsum illarũ cæremoniarum, provt ab Apostolis illo tempore fiebant, cum earundem obseruantia, quam viuente Christo iidem Apostoli, vel etiam ipsemet Christus exhibebant, vtique quoad religiosum cultũ; ergo planè sentit, eandem durasse institutionem. Ita ergo hæc assertio necessariò sequitur ex alia suprà probata, quod Apostoli non fictè, sed verè, & ex affectu religioso illas cæremonias faciebant. Ratio verò à priori est, quæ sæpe est tacta, quia ad suauem pronidentiam Dei pertineret, non statim, vel subito reuocare totum illũ statum, vel institutum, ne hoc cederet in infamiam illius religionis, vel in maiorem pernitiem Iudæorum, qui non erant dispositi ad tantam, & tam subitam mutationem. Neque etiam institutio, & introductio nouæ legis illam subitam mutationem exigebat, quia nihil perfectioni eius, aut dignitati derogabat illa obseruantia propter dictos fines, & pro breui tempore, & non ponendo spem salutis in illa.

August.

Ratio.

12. 3. *Infertur quando lex illa extincta fuit.*

Ex quo vlteriùs infero, legem illam non fuisse extinctam quoad institutionem in sensu declarato, donec fuit mortifera, ac subinde quoad hanc partẽ non fuisse priùs mortuam, quàm mortiferam, neq; è conuerso. Hoc sequitur euidenter ex dictis, primò quia quando institutio non fuit reuocata, per se loquendo licebat vti illa, cùm esset diuina, quamnis nõ esset sub obligatione, quia institutio sufficit ad honestum vsum, & potest ab obligatione separari, vt per se constat; ergo quandiu durauit illa institutio nõ fuit mortifera legalium obseruatio, nec moraliter esse potuit, quia non poterat Deus prohibere absolutè vsum cæremoniarum pro eodem tempore, pro quo volebat eas religiosum cultum, & significationem retinere.

A Præterea suprà ostensum est cæremonias illas fictas esse mortiferas quasi ab intrinseco, ex eo, quòd reuocata fuit illarum institutio; ergo non potuit lex illa esse mortua quoad institutionem, priusquam fuerit etiam mortifera. Neque in hoc superest noua difficultas, nisi quod fortasse videri potest, sine causa, vel fundamento assignari vnum terminum mortis illius legis quoad obligationẽ, & alium quoad institutionem. Respondemus autẽ breuiter, primò non dici sine fundamẽto, quod in factis, & dictis Apostolorum nititur, ex illis autẽ, & Ecclesiæ traditione habemus, cæremonias alias aliquando fuisse licitas, licèt non essent necessariæ, & postea factas esse illicitas; ergo consequens necessariò est, vt priori tempore nõ mutauerint institutionem, licèt amiserint obligationem, postea verò etiam institutionem perdiderint. Ex quo vlteriùs necessariò sequitur, longiorem fuisse terminum illius legis quantum ad substantiam institutionis, vt sic dicam, quàm quoad obligationem: nam terminus obligationis fuit obligatio legis nouæ, terminus autem status illius instituti fuit perfecta Euangelij promulgatio.

Dubium.

Resp.

B

Et ex his facilè respondetur ad duas difficultates in principio positas. Ad primam ergo fatemur, sententiam asserentẽ, legalia fuisse mortua quoad obligationẽ pro illo primo tempore prædicationis Euangelicæ, nõ probari expresè alioquo Scripturæ testimonio, vel Ecclesiæ definitione, & ideo non esse de fide, esse tamen conclusionem Theologicam satis certam, tum ex cõsensu communi Patrum, & Theologorum, tum quia est magis consentanea Scripturis excludentibus necessitatem illius legis cum Euangelio, & indicantibus, Apostolos, quando exercebant legalia, non id fecisse ex necessitate, tum deniq; quia obligatio illius legis suo modo repugnabat obligationi nouæ legis, vt declaratum est. Neque oportet eodem modo explicare terminũ legis veteris quoad durationem in statu religioso, & in obligatione, quia non eodẽ modo opponitur legi nouæ in primo, sicut in secundo, nec ex eadem radice, neque habebat eandem congruentiã pro illo tempore duratio obligationis, quam habuit duratio institutionis. Vnde immeritò ibi obiicitur, quod hæc omnia sine sufficienti ratione asserantur. Nec magis obstant quæ ex Augustino afferuntur. Nam priora verba, in quibus Augustinus dicit, fuisse damnabile Iudæis seruare legalia ob necessitatem salutis, non determinantur ab illo ad certum aliquod tempus, imò apertè extenduntur ad primum tempus prædicationis Euangelij. Nam in hoc distinguit inordinatum vsum illius temporis ab honesto, quòd in posteriori tempore vterq; vsus legalium, siue ex necessitate salutis, siue absque illa illicitus factus est. Aliam verò sententiam ibi tributam Augustino, apud illum non inuenio, neque in rigore vera est, intellecta de onere obligationis legis. Nisi intelligatur de tempore ante Christi mortem, & prædicationem Euangelij; tunc enim Iudæi erant sub onere legis, & non Gentiles: postea verò, tam Iudæi, quàm Gentiles fuerunt liberi ab onere legis. Posset etiam id verificari post inchoatam promulgationem nouæ legis in aliquo loco, vbi nondum peruenire potuerat Euangelij prædicatio, ibi enim potuerunt Iudæi pro aliquo tempore esse sub onere legis, sub quo non erant Gentiles. Siquis tamen rectè aduertat, illa differentia solùm esse poterat inter vtrosque nondũ Christianos, nõ verò inter conuersos ad fidẽ Christi, quibus oportebat iam esse Euangelium promulgatũ. Ex ignorantia item facilè potuit accidere illud discrimen. Deniq; probabilis differentia pro eo tempore assignari posset, quòd Iudæis liberia erat obseruatio cæremoniarum legis, non ita Gentilibus iuxta probabilem sententiam suprà tractatam.

13. *Ad primam difficultatẽ. Resp.*

Augustinus explicatur.

14. *Ad 2 diff. Resp.* Ad alteram difficultatem respondetur, priorē partem eius rectè probare legem illam non fuisse tunc mortuam quoad institutionem, non verò procedere contra cessationem obligationis. Ad rationes autem posterioti loco positas respondeo. Ad primā, legem duos habere effectus, inter alios vnus est instituere, & dare formam, & modum operandi, aliàs obligare, & nihil repugnare primum separari à secundo, sicut facta est institutio Sacramēti matrimonij, vel ordinis sine obligatione; ita ergo potuit lex illa permanere secundùm priorē effectum, licèt esset mortua quoad posteriotem. Maioris autem clatitatis gratia distinguere possumus obligationem quoad exercitium, vel quoad specificationem actus: nam quoad priorem dicimus mortuā fuisse in principio legem illam, posterior autē necessariò durauit permanēte institutione, & illa sufficit ad rationem legis. Consistit autem in hoc, quòd licèt Iudæus non teneretur circuncidere filium, nihilominus si illum circuncidebat, debebat seruare formā legis, & sic de aliis sacrificiis, quia hæc obligatio ex natura rei sequitur ex institutione, & vsu eius. Et ita excluditur prima repugnantia.

Obligatio quoad exercitium, vel quoad specificationem.

15. *Ad secundā rationem.* Ad secundam rationem respondetur longè aliam esse rationem de simulatione obseruationis legis, tanquam obligantis, vel de simulatione cultus: nam prior erat valde materialis, & non per se intenta, neque excludebat intentionem veri cultus Deo pro eo tempore placiti, quod satis erat, vt actio illa esset religiosa, & omnino honesta. Neque enim Apostoli ea tunc faciebant propter obligationem legis, neque hoc exteriùs profitebantur quātum erat de se, quamuis præuiderent alios id existimaturos, idque permitterent: nam hic modus simulationis illicitus non est, vt suprà diximus; secùs verò esset, si cæremonias iam non religiosas, & prohibitas, tanquam religiosa se facere fingerent: nam hoc sine dubio intrinsecè malum est. Ita ergo intellecto fundamento Aug. omnis repugnantia cessat. Ad tertiam respondetur primò ita fuisse Iudæos affectos ad legem suam, & consuetudine in illa firmatos, vt non fuerit necessarium eis prohibere, ne statum illius subitò abiicerent, vel mutarent: illo autem statu perseuerante, etiam erat cōsequens, vt multi illis cæremoniis vterentur, secluſa speciali obligatione. Dico etiam probabile esse, non potuisse quidem singulos Pontifices, vel sacerdotes statum illius legis, & institutionem eius omnino abrogare, si tamen communi consensu vellent cedere iuri suo, & statim omnino relinquere cæremonias suas, potuisse id facere, quia hoc non erat eis prohibitum, & tunc vniuersaliter cessaret ratio retinendi cęremonias pro aliquo tempore, quia cessaret omne scandalum Iudæorum; & omnis infamia eiusdem legis, & nullam haberet repugnantiam cum suaui prouidentia Dei. Quia verò hic casus erat moraliter impossibilis, ideo simpliciter permisit Deus statum illius legis pro aliquo tempore conseruari quoad institutionem eius, qua suppositione facta, tenebantur sacerdotes illius temporis Sancta illa sanctè tractare, & iuxta legem ministrare, quæ obligatio, facta illa suppositione, magis ex natura rei, quàm expositiuo præcepto sequebatur.

16. *Dubium.* Atque hinc obiter respondeti potest ad quandam curiosam interrogationem, quæ hîc occurrit, an eo tempore, quo cæremonialia erant mortua, & non mortifera, tenerentur Iudæi soluere decimas, quia hinc apparet, non fuisse obligatos, quia lex erat mortua quoad obligationem, illi autem solùm obligabantur ex vi legis. Item quia sacerdotes iam non tenebantur ministrare, licèt illis licitum esset ministerium; ergo neque alij tenebātur illa soluere, quamuis licitè possent, si vellent. Patet consequētia, quia obligatio stipēdij correspōdet obligationi ministerij: nam secluſa hac obligatione quasi mutua, & permanente, pro actuali ministerio, quando fieret, posset fieri arbitraria recompensatio, vel ex partium conuentione.

Nihilominus dicendum videtur, eam obligationem pro eo tempore durasse: nam in primis loquendo de Iudæis non conuersis ad fidem, non est dubium, quin saltem ex conscientia, quam habebant, tenerentur decimas soluere, sicut etiam sacerdotes ex simili conscientia tenebantur ministrare, & verisimile est, etiam Iudæos ad fidem conuersos eandem existimationem pro aliquo tempore habuisse, pro quo non satis constabat, legem illam esse mortuam. Præterea non videtur illa conscientia omnino fundata in errore, vel ignorantia, sed in naturali quadam iustitia, supposito statu illius populi conseruantis illum religiosum cultum Dei, vt à Deo institutum, & approbatum etiam pro eo tempore, & ab eodem populo quasi communi consensu retentum: nam inde oriebatur mutua obligatio ex parte sacerdotum, vt essent parati ad ministrandum, quando alij vellent vti legalibus, & ex parte populi ad soluendas decimas. Eo vel maximè quòd tribus Leuitica non habuerat sortem in terra promissionis, & loco illius decimas acceperat, ideóque durante statu illius reipublicæ, & templi, non debuit illis priuari: nam hoc etiam erat motaliter necessarium, vt scandala vitarentur, & omnia ordinatè fierent.

17. *Conclusio affirmat.*

In quo tandem considero, illam legem soluendi decimas non fuisse cæremonialem, sed iudicialem, & ideo potuit lex illa obligare, etiamsi præcepta cæremonialia essent mortua. Verisimile enim est, iudicialia præcepta non fuisse pro eo tempore mortua, saltem illa, quæ ad conseruandam iustitiam, & publicam pacem illius reipublicæ erant necessaria. Quia durante pro tunc statu pollitico illius reipublicæ (provt durabat, permittente, imò & approbāte Deo) necessarium erat habere leges iudiciales, per quas ciues obligarentur, & malefactores possent puniri, & alia obseruati, pertinētia ad iustitiam contractuum, & aliarum actionum: nam obligatio talium legum non repugnabat cum consummata redemptione Christi, nec cum obligatione legis nouæ, nec etiam fuerat specialiter, & expressè reuocata. Et ita D. Thomas non probauit abrogationem præceptorum iudicialium nisi ex defectu subiecti, id est, ex dissolutione illius reipublicæ, & mutatione status eius. Durante etgo illo tempore, & statu rectè potuit pro illo rempore præceptum decimarum obligare.

18. *Legē soluēdi decimas non fuisse cæremonialem, sed iudicialem.*

D. Thom.

CAPVT XX.

Quomodo fuerit semper illicitum, gentes ad iudaizandum cogere, & tractatur locus Pauli ad Galat. 2. & expenditur prohibitio sanguinis, & suffocati, Actor. 15.

1. *Multiplex coactio. 1.* EX rationibus dubitandi in c. 15. pro vtraque parte positis, & ex rationibus, ac testimoniis additis pro sententia Hier. in c. 16. solùm supersunt nobis explicanda duo loca Scripturæ in titulo proposita, cætera enim omnia explicando sententiam, quam veram reputamus, expedita sunt, & multis etiam occurrentibus difficultatibus obiter est satisfactum, hæc verò duo loca specialem, ac diligentem requirunt declarationem. Quia verò difficultas illorum locorum nascitur ex coactione gentium ad seruanda legalia, ideo pauca de illa præmittenda duxi. Duobus autem, vel tribus modis accidere potuit hęc coactio, primò per coactionem quasi pœnalem, quæ vt iusta sit, supponit obligationem in eo, qui cogitur, & potestatem, seu iurisdictionem in cogente. Secundò per improptiam coactionem, quam directiuā appellate

Secundò.

possu

possumus, imponendo, scilicet, obligationem ad legalia seruanda, licèt antea non esset. Tertiò intelligi potest coactio adhuc magis impropria, qua est per consilium vel exemplum. De prima non fit mentio in Scriptura, de secunda videtur procedere locus Actorum, de tertia verò locus ad Gal. 2. Primò ergo tãquam certum statuo, nunquam potuisse gentes licitè cogi ad legalia seruanda primo genere coactionis quasi ad implendam obligationem in illis præexistentem. Hæc assertio nota est ex hactenus dictis, illam verò hîc præmittimus, vt res magis intelligatur, & vt occasione illius aliqua loca Scripturæ ad hanc materiam spectantia explicentur. Possumus igitur duo tempora distinguere, vnum est, post decretum Ecclesiasticum factum in concilio Apostolico Act. 15. aliud est de antiquiori tempore à passione Christi vsque ad illud concilium. Post dictum ergo concilium certissimum est principium positum, quia in illo definitum est, Gentiles conuersos non esse obligatos ad legalia seruanda, sed solùm ad onera in eodem concilio declarata, quæ re vera legalia non erant, vt infrà videbimus; ergo nullo modo licebat illos cogere ad talem obseruationem. Probatur consequentia, quia cogere aliquem ad id, quod facere non tenetur, per se iniquum est. Nam vel talis coactio esset per violentiã, & sic esset iniusta, vel esset per deceptionem, persuadendo illis legalium necessitatem, & sic esset hæreticum contra Apostolorum definitionem.

Tertiò.

Nunquam potuisse gentes licite cogi ad legalia.

Duo tempora distinguẽda.

2. *Confir.* Atque hoc confirmant verba Pauli ad Gal. 2. *Quomodo gentes cogis iudaizare:* nam licèt non loquantur de rigorosa coactione violenta, à fortiori probat illam non fuisse licitam. Pertinent autem illa verba ad illud tempus, de quo tractamus: nam licèt Augustinus dicta Epist. 19. ad Hieron. cap. 2. aliquantulum à princip. probabilius existimet, illud factũ Petri, quod refert Paulus ad Gal. 2. accidisse ante concilium Apostolicum Actor. 15. nihilominus bene inspecta historia Actorum, & collata cum dicto loco Pauli ad Galat. 2. contrarium videtur dicendum. Quia in dicta Epistola narrat Paulus duplicem ascensum suum in Hierusalem, primum in cap. 1. triennio post conuersionem suam, secundum in cap. 2. *post annos quatuordecim*, vtique à primo ascensu, vt contextus ipse suadet, & multi exponunt, & specialiter variis rationibus ostendit ibi Salmeron disput. 22. Ille autem secundus ascensus Pauli idem fuit cum illo, quo ad illud concilium cum aliis conuenit, vt in eodem cap. 2. insinuat Ambr. refértque Hieronymus, & non improbat, & clarè docent Theodoret. Ansel. D. Thom. Caietan. & Beda Actor. 15. Potéstque facilè suaderi ex collatione vtriusque ascensus, & ex circunstantiis eorum, & ex aliis coniecturis à ratione temporum sumptis; illis autem omissis, hac ratione nunc breuiter vtor. Quia aliàs hic ascensus Pauli, cuius ipse meminit ad Galat. cap. 2. omissus fuisset à Luca in historia Actorum, quod non est verisimile, quia erat res valde grauis, multúmque ad doctrinam fidei spectans. Sequela declaratur, quia Lucas quatuor tantùm ascensus Pauli in Hierusalem numerat, primus est Actor. 9. triennio post conuersionem suam, de quo nulla potest esse quæstio. Secundus Actor. 11. ad deferendas eleemosynas fratribus. Tertius tempore concilij, Actor. 15. Quartus Actor. 21. quando comprehensus est à Iudæis. Et de hoc etiam vltimo non est quæstio, quia constat, eo tempore iam Paulum contulisse Euangelium suum cum Petro.

Duplex ascẽsus Pauli in Hierusalem.

Salm.

Ambr. Theodor. Anselm. Beda. Caiet. Act. 15.

Luc. quatuor ascensus Pauli numerat.

3. *Opinio quorundam. Refellitur.* De secundo autem aliqui dicere voluerunt, coincidere cum ascensu Pauli ad conferendum Euangelium cum Apostolis, cuius meminit ad Gal. 2. Sed nõ est verisimile, tum quia nullum indicium ad hoc asserendum sumi potest ex vtroque loco, tum etiam, quia tunc nondum erant ortæ contentiones, & scandala, quorum occasione Paulus ascendit, vt conferret suam doctrinam cum Apostolis. Non enim propter se, aut propter auctoritatem doctrinæ, sed propter alios, qui ex conuersione, & libertate gentium turbabantur, ascendit. Tum præterea quia ille secundus ascensus non potuit esse *post annos quatuordecim*, vt ait Paulus, quia fuit anno secundo Claudij Imperatoris, aliàs quadragesimo quarto à natiuitate Christi ac subinde decimo, vel vndecimo à morte Christi, vt latè probat Baron. 1. tom. Annal. Vnde etiam fit verisimile quod idem auctor affirmat, Petrũ eo tempore non fuisse Hierosolymis, sed Romam adisse; non potuit ergo tunc Paulus cum Petro Euangelium conferre. Superest ergo, vt illa collatio facta sit in dicto concilio Act. 15. atque ita vt idem sit ascensus ad concilium, & ad conferendum cum Petro post decimum quartum annum à Paulo designatum. Existimo autem (vt dixi) numerasse Paulum illos quatuordecim annos à primo ascẽsu, & ideo illum decimum quartum annum fuisse decimum septimum à conuersione Pauli: nam tres præcesserunt ante primum ascensum eius, & inde fit, fuisse illum annum decimum nonum à passione Domini: nam biennio post illam conuersio Pauli contigit. In idem autem tempus optimè cadit congregatio dicti concilij, quia antea non potuerunt Petrus, & Paulus Hierosolymis simul adesse, cùm Petrus fuerit Romæ vsque ad nonum, vel decimum annum imperij Claudij, qui est decimus octauus à passione Domini, vt ex historiis constat. Relinquitur ergo, vt factũ illud Petri, quod reprehendit Paul. ad Galat. 2. acciderit post prædictum Hierosolymitanum concilium.

Claudius Imper.

Quo tempore Paulus Petrum reprehenderit.

4. *De tempore ante prædictũ Concil.* Superest dicendum de tempore ante illud concilium. Nam in illo non erat notum in Ecclesia, an gentes conuersi ad fidem legalia seruare tenerentur; ergo pro eo tempore dum aliud non declarabatur, iustè poterant ad illa seruanda compelli: nam in dubio lex seruanda est, quandiu non constat, non obligare. Nihilominus contrarium omnino asserendum est. Vt autem hoc clariùs probetur, & intelligatur, distinguamus illud primum tempus in duo, vnum vsque ad reuelationem factam Petro, vt Gentiles baptizaret Actor. 10. quæ accidit anno Christi quadragesimo primo, hoc est, septimo, vel octauo à passione eius, vt Baronius ostendit. Aliud est post illam reuelationem vsque ad prædictum concilium. In priori tempore non est prædicatum Euangelium gentibus, neque aliquis purè Gentilis baptizatus est, sed Cornelius fuit primus, qui Dei monitu baptizatus est, & tunc cœpit gentibus aditus ad Ecclesiam reserari, vt rectè ait Baron. suprà. Estque optima coniectura, quia Petrus caput Ecclesiæ ausus non fuerat gentes baptizare; ergo non est verisimile, alios Apostolos, vel discipulos priùs aliquos Gentiles baptizasse. Vnde Actor. 11. postquam Petrus reuelationem sibi factam narrauit, alij fideles ex Iudæa conuersi *glorificauerunt Deum, dicentes; Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus, & vitam*, & additur ibidem, de discipulis, qui fuerant dispersi à tribulatione, quæ fuerat sub Stephano, *Prædicabant, nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis.* In illo ergo tempore non habuit locum quæstio de iure, quia non erat factum, quod esset iuris fundamentum. Si enim Euangelium non prædicabatur gentibus, nec eis dabatur Baptismus, nullo modo poterant ratione legis nouæ ad antiquam seruandam compelli, cùm antea ex vi legis antiquæ cogi non possent.

Gentes non posse ad legalia compelli.

Quo anno reuelatio illa in Act Apostolorum Petro facta sit.

Baron.

5. *Obiect.* Obiici verò potest, quia Philippus baptizauit eunuchum ante reuelationem factam Petro vt constat ex Actibus, imò Baron. in anno trigesimo quinto Christi Domini, notat, in illo anno historiam illam Act. 8. contigisse: at verò eunuchus ille Gentilis erat, tesse

Euseb. teste Euseb.li.2.Hist.c.1.& sequūtur plures,D.Thom. A Ioan.12.lect.4.& ibi Maldon.Tolet.circa illa verba, *erant autem quidā Gentiles*, Abulen. Matth.6.q.129.

Lorin. Salmer. tract. 28.& 32.in Acta.& alij citati à Lorino Actor.8.ergo signum est, ante reuelationem factam Petro gratiam Euangelij fuisse communicatam gentibus.Vnde Euseb.suprà dicit, eunuchum illum fuisse primum ex gentibus baptizatum, iuxta illud Psal. 67.*Æthiopia præueniet manus eius Deo.* Respondeo,

Resp. quidquid sit de origine illius eunuchi, an fuerit ex parentibus Gētilibus, vel Iudæis,quia de illo vix potest aliquid certū affirmari cùm potuerint Iudæi esse in Æthiopia, sicut erāt dispersi per alias mūdi regiones;quidquid ergo de hoc sit, verius existimo, illum fuisse professione,& fide Iudæorum,non solùm quia venerat adorare Hierusalem, sed etiam in itinere B Isaiam legebat,eúmq; Prophetam esse credebat.Vnde verisimile est,quod Lyran. Carthusian. & alij dicunt,illum fuisse proselytū,neq; enim aliter Philippus illum baptizaret,cùm nondum fuisset ianua Ecclesiæ gentibus aperta,vt ex Act.10. colligitur,& recte notant Baron.suprà,& Bellar. li.1.de Rom.Pontific.c.22.Quod ergo Euseb.ait,eunuchū illum fuisse primum ex gentibus baptizatū,si intelligat de gentibus præputium habentibus,falsum est, si verò intelligat de gentibus factis proselytis,incertum est: nam Hierosolymis erant alij proselyti ex gentibus,qui potuerunt & credere,& baptizari,etiam viuente Christo,imò Zachęus,vt multi putant,Gentilis erat,vt patet ex Tertull.li.4.cōtra Marcion.c.37.& Cypr.Epist. 63.Chrys.hom.de Zachæo tom.2.Beda Lucæ 19. vbi C idem sentit Ambr.& Petrus Chrysol.serm.54.vbi ait, *fuisse adoptatum in filium Abrahæ.* Vnde verisimiliter credi potest,fuisse proselytum,non enim aliter Christus ad illum diuertisset, ne legem violare videretur. Nam ea ratione Iudæi conuersi ad fidem, in principio cauebant consortium Gentiliū præputiū habentium,vt colligitur ex Act.11. & ad Gal. 2. Vnde sicut Christus de Zachæo dixit, *Hodie salus huic domui facta est,eo quòd & ipse sit filius Abrahæ*, ita credibile est, fuisse baptizatum,vel viuente Christo, vel postea ab

vide Barad. Apostolis ante eunuchū. Nec refert,quòd multi alij existiment,illum fuisse Iudæum,quia neutrū,vt credò, satis probari potest, & nos non facimus vim in exemplo talis personæ: nam multi alij proselyti esse poterant inter Iudæos , de quibus eadem est ratio. D Vnde est vltimò in hoc puncto considerandū, quòd licèt eo tempore Euangelium per se non prædicaretur gentibus,id est, ex instituto, & in terris eorū, nihilominus multi Gentiles non circuncisi poterant Hierosolymis,& in Iudæa habitare,& audire verbum Dei,& fidem in Christū concipere, vt de Centurione Matth.8. & Luc. 7. valde probabile est, & consequenter etiam per fidem viuam, & contritionem internam iustificari: nihilominus tamen per Baptismum non admittebantur ad Ecclesiam vsque ad reuelationem factam Petro. Et ideo etiam de illis certum est,non potuisse ad seruanda legalia cogi, cùm nec lege veteri ad circuncisionem suscipiendam obligarentur,neque ad Baptismum admitterentur.

6. Denique etiam de illo tempore à Baptismo Cor- E

De tempore baptismi Cornelij vsque ad Hierosolymitanum cōcil.idem dicē dum. nelij vsq; ad Hierosolymitanū concilium idem dicendum est.Quia licèt aliqui Iudæi æmulatores legis illo tempore murmurarent,& rumores excitarent, quia homines non circuncisi ad consortium Ecclesiæ admittebantur, nihilominus Apostoli semper eis restiterunt, & Paulus neq; ad horā eis cessit, vt ipse dicit ad Gal.2. Et Petrus Act.11.nō sedauit Iudæos cogendo Gentiles ad circuncisionem, sed Dei voluntatem Iudæis declarando. Vnde credi potest,idem fecisse tunc alios Pastores Ecclesiæ licèt nondū esset res authenticè definita.Ratio autē est, quia nulla erat lex,

Ratio. quæ Gentiles ad fidem cōuersos ad veteres cæremonias obligaret , quia nec lex vetus ad illos loquebatur,præterquā quod iam erat mortua, nec noua hoc præcipit,vt suprà ratiocinati sumus. Vnde ad rationem dubitandi negare possumus,tunc rem fuisse dubiam,quia licèt non esset definita, per rationem poterat esse ita manifesta, vt vix posset à mediocriter eruditis inuincibiliter ignorari. Addo etiam cùm aliàs constaret,legem veterem non esse datam gentibus,etiam in casu dubio non potuisse Gentiles ad fidem conuersos ad legem seruandam iustè cogi,quia ipsi possidebant libertatem suam,& in dubio melior est conditio possidentis.

7. *Nunquam Gentiles ad fidem conuersos, & baptizatos fuisse coactos ad legalia seruanda.*

Dico secundò, nunquam Gentiles ad fidem conuersos,& baptizatos fuisse coactos ad legalia seruanda per aliquam Ecclesiasticam legē, imò nec licuisse vnquam ita illos cogere.Prior pars cōstat, quia nulla talis lex Ecclesiastica ostendi potest. Item vel illa lex fuisset ante Conciliū Apostolicū,& hoc dici non potest, quia semper Apostoli tali coactioni repugnarunt ; multò verò minùs dici hoc potest de tempore post conciliū,quia non poterat lex fieri contra Apostolorum definitionem.Et id etiam cōfirmat exemplum de Tito ad Gal.2. Posterior itē pars facilè probatur , quia vel est sermo de legibus formaliter , & hoc modo contra ius diuinum esset talis coactio; ergo non est potestas in Ecclesia ad tale præceptum imponendum:vel est sermo de legalibus materialiter sumptis,& sic circuncisio non potest ab Ecclesia præcipi, quia est res difficilis valde, & inutilis ; ergo nec alia legalia.

8. *Dubitat.*

Sed licèt hoc sit verum de toto onere legalium, nihilominus de aliqua parte,vel actu illorum , aliter apparet,quia non solùm videtur posse aliquid legale præcipi,sed etiā esse præceptum Act.15. vbi præcepta est gentibus conuersis abstinentia ,ab idolothytis, sanguine,& suffocato.Hoc verò testimoniū duas habet expositiones,seu responsiones. Vna est,ibi Apostolos nihil legale statuisse,imò nec positiuam legem tulisse,sed tantùm tria naturalia præcepta negatiua, quæ à gentibus facilè violabantur,renouasse,aut præcepisse.Primum est præceptum abstinendi à fornicatione,quod certum est esse morale, seu legis naturæ. Secundum est abstinendi ab immolatis;quod solum est prohibitū ab Apostolis quatenus fiebat in aliquē idolorum cultum.Sic enim dixit Paulus 1.ad Cor.10. *Quæ immolant gentes,dæmoniis immolant, & non Deo: nolo autē vos socios fieri dæmoniorū, non potestis calicem Domini bibere,& calicem dæmoniorū,non potestis mensæ Domini participes esse,& mēsæ dæmoniorū*,&c. Alioqui verò comedere ex immolatis quasi materialiter (vt sic dicam) sicut per se malū non est, ita neq; est prohibitum ab Apostolis, aliàs etiam secluso scandalo, & omni specie idololatriæ non licuisset, ratione prohibitionis; contrariam autē docet Paulus in eodem loco 1.ad Cor.10.& 8. Tertium est abstinendi à sanguine,quod non intelligitur de esu sanguinis, sed de effusione sanguinis,vtiq; humani, quod præceptum etiam naturale est.Qui autē sic illud interpretantur, omittunt particulam *suffocatum*, quæ malè posset ad interpretationē de homicidio accommodari;negant ergo esse ab Apostolis traditam,sed ab aliquo interprete per modum scholij adiunctam,& sic postea in textum Græcum irrepsisse,& tandem à Latino interprete retentam, vnde illam particulā omittit Ambr. ad Galat.2.dicens,à sophistis Græcorum fuisse additam,licèt expositionem non sequatur.Vtrumque autem sequutus est Tertull. li. de pudicit.c.12.& Cypr. lib.3.ad Quirinum,cap.vlt.& Iren.lib.3.cap.12.& Patian. in Paræn.de pœnitent. August. etiam lib. 32. contra Faust.cap.13.omittit particulam *suffocatum*,& refert expositionem de homicidio , eámque non refutat,

Duplex expositio.

Prima.

Ambros.

Tertull. Cyprian. Iren. Patian. August.

fuerat, licèt aliàs adhibeat. Atque ita iuxta hanc expositionem cessat difficultas, quia iuxta illam nullum præceptum legale ab Apostolis reuocatum est.

9. *Expenditur dicta expositio.*

In hac verò expositione primum, quod de fornicatione dicit, certissimum est, non enim prohibita est ab Apostolis, quia non esset mala per se, & iure naturæ prohibita, sed quia vel gentes hoc ignorabant, vel pro nihilo ducebant, illámque consuetudinem habebant. Secundum autem, quod de immolatis dicitur, valde etiam probabile est. Nam esus immolatorum, si cesset omnis species fallæ religionis, & omne scandalum, non est per se malus, & ideo si bona conscientia fieret, non erat malus, vt apertè supponit Apostolus in dictis locis ad Corinth. & ad Rom. 14. & ibi exponit August. suo cap. 78. Ideóque probabile est, non fuisse ab Apostolis prohibita absolutè idolothyta, sed solùm quatenus esus illorum continebat cultum idolorum, vel speciem eius, & scandalum parere poterat. Sic enim Cyprian. Tertull. & Patian. suprà, illam prohibitionem declarant per idolorum cultum, vel sacrificium, aut participationem eius, & Gaudenti. tract. 15. qui est de Machabæis, ait, prohibitionem esse factam, ne redirent ad idola, & ne cibis diabolo sacrificatis prophanarentur. Idem sentit *Hieron. August.* Hieron. lib. 1. contra Iouinian. qui ita exponit, *vt abstineant se ab idololatria.* Idem legitur apud Augustinum in Speculo cap. de Actib. Apostolorum, refert enim expositionem de idololatria, & non refellit, neque aliam ibi adiungit. Imo lib. de bono coniugali, dixit, satius esse mori fame, quàm idolothytis vesci, quod est verum de naturali præcepto, nam de positiuo non esset ita necessarium. Eandem expositionem sequitur Turrian. lib. 1. pro Canonib. Apostolorum cap. 5. & 6. Non minùs autem probabile videtur, prædictos Patres solùm dedisse occasionem, seu rationem motiuam illius præcepti ferendi, materiam autem generaliorem fuisse. Nam quia scandalum erat frequens, & poterat redundare in ipsosmet recenter conuersos ad fidem, paulatim illos inducendo ad idolorum honorem, ideo absolutè, & sine restrictione Apostoli esum immolatorum prohibuerunt, vt sonant verba præcepti, quæ restringere non est necesse. Quia hoc etiam modo præceptum erat morale, nullámque legalem cæremoniam continebat. Et licèt esset positiuum, poterat esse tunc expediens ita generaliter ferri propter infirmos, & ignorantes, qui non facilè possent occasiones scandali discernere. *Leo Papa.* Cui sententiæ fauet Leo Papa Epist. 77. aliàs 79. ad Nicetam cap. 5. vbi sentit, præceptum illud vsque ad sua tempora duasse, & obligasse absolutè ad abstinendum ab immolatis. Idem sumitur ex Concilio *Concil. Aurelianens.* Aurelianensi secundo, c. 20. vbi idolorum cultus, & vti cibis idolis immolatis tãquam duo distincta prohibentur, & idem sumitur ex Concilio Gangrẽsi statim citando. Neque in Epist. ad Corinth. Paulus illud præceptum reuocauit, sed solùm non promulgauit illud Corinthiis, ad quos post illam legem latam peruenit, vt patet Actor. 18. & multo pòst ad illos scripsit, vt ex eadem Epist. cap. 2. notum est. Non promulgauit autem Corinthus præceptum illud, vel quia non iudicauit necessarium, aut opportunum, vel quia non erat pro illis latum, sed tantùm pro Christianis Syriæ, & Siliciæ, vt sentiunt Salmer. tract. 43. in Acta, & Baron. anno Christi 51. in tom. 1. *Salm.*

10. *Quoad hanc partem merito dicta expositio.*

Tertium autem, quod de homicidio dicit illa expositio, probare non possumus. Primò, quia credimus particulam *suffocatum*, pertinere ad textum Scripturæ, & positam fuisse in præcepto Apostolorum, habetur enim in Græcis, & Latinis exemplaribus, & vsu, & traditione Ecclesiæ recepta est, & non parum confirmatur generali approbatione Concilij Tridentini, nullaque est ratio sufficiens ad repellendam illam vocem è textu sacro, & Patres etiam antiquissimi illam legunt, vt Clem. Papa lib. 6. de Constitution. cap. 12. & Hieronym. dicto lib. 1. contra Iouinian. Cyril. Hierosolymit. Catechesi 4. & Origen. lib. 8. contra Celsum, & indicat Tertullian. in Apologet. cap. 9. Secundo, quia multi eorum, qui videntur eam particulam omittere, fatentur sub sanguine comprehendi, & Gaudentius exponit, *& a sanguine*, id est, *à suffocato*, & melius Augustin. 32. contra Faust. cap. 13. *à sanguine*, id est, *ne quicquam ederent carnis, cuius sanguis non esset effusus*, & idem sentit Tertullian. in Apologet. cap. 9. Supponunt ergo prohibitum ibi esse esum sanguinis, & consequenter esse prohibitum suffocatum, quia sanguinem in se continet. *Clem. Pap. Hieron. Cyril. Hierosol. Tertull. Gaudent. August.*

11. *Conf. magis tralata doctrina. August. Enj. b.*

Tertiò ita fuit hoc præceptum in Ecclesia intellectum, vt sumitur ex Augustino, & aliis Patribus ætatis, & Euseb. lib. 5. Histor. cap. 1. vbi refert Biblidem Martyrem pro Christianis respõdisse: *Quomodo cuiusmodi viri liberos suos deuorare in animum poterunt inducere, quibus ne licitum quidem sit, sanguinem animalium ratione carentium comedere*, vbi de solo suffocato fit mentio, tamen sub illo sanguis comprehenditur, quia ratione sanguinis suffocatum prohibetur, vt dictum est. Extenditur autem prohibitio ad animalia bestiarum morsibus extincta, quia tanquam suffocata censentur, eo quòd sanguis eorum non effundatur. Et idem habetur in Concilio Vormatien. Can. 64. & 65. vbi etiam prohibentur aues retibus strangulatæ, propter eandem rationem; imò quædam alia ibi adduntur, quæ propria illius concilij lege non prohibentur: nec sub sanguine, & suffocato, illo modo comprehenduntur. Denique in Concilio Gangrensi illa tria *sanguis*, *suffocatum*, *& immolatum idolis*, expresè nominantur tanquam prohibita: nam sine dubio hic est sensus illius canonis, qui sic habet, *Siquis carnem edentẽ, præter sanguinem, & idolis immolatũ, & suffocatum, cum religione, & fide cõdemnat, &c. anathema sit*, ita enim diuidenda sunt verba, vt habẽtur in correctis cõciliis, vt reddãt sensum legitimum, qui est, esum carniũ esse licitũ, excipi tamẽ illa tria. Et ita intellexerunt illum canonem Scholastici omnes, qui in præsenti illum allegant, & Baronius suprà. *Conc. Vormat. Conc. Gangrens.*

12.

Quartò denique altera expositio de homicidio nimis est metaphorica, & præter vim verborum, & contextus: nam eodem modo præcipitur abstinentia ab immolatis, & à suffocato, & sanguine; abstinentia autem ab immolatis intelligitur ab esu illorum; ergo eodem modo intelligitur de sanguine, & suffocato: nam materia est eiusdem rationis, & ideo non est simile de fornicatione, quæ est materia diuersæ rationis. Accedit, quòd in hoc sensu prohibitus est sanguis Genes. 9. & clariùs multo in lege Leuit. 7. & 17. vbi consequenter prohibetur morticinum, vel captum à bestia, sub quibus comprehendebatur suffocatum: nam sub hoc nomine non inuenitur in lege prohibitum. In canone autem 62. Apostolorum declaratur, prohibitionem illam factam esse ad quandam legis imitationem. Est etiam illa expositio nimis voluntaria, vt rectè argumentatur Ambros. suprà, & indicat D. Thom. 1. 2. q. 103. art. 4. ad 3. quia nulla erat ratio specialiter prohibendi homicidiũ, vel rapinã (quam, vt refert, alij sub nomine suffocati intelligebãt) nam Gentiles etiam infideles non ignorabãt hæc esse mala, nam inter ipsos etiam grauiter puniebantur.

13. *Secunda expositio, & vera est.*

Secunda ergo & vera responsio est, ibi esse datum positiuum præceptum illi tempori, & regioni conueniens quo prohibitus fuit esus sanguinis, & consequenter animalium omnium, quæ sine sanguinis effusione moriuntur, vel occiduntur. Quæ est communior sententia Patrũ, vt vidimus. Et ad obiectionem factam respondent omnes, illum cibum non fuisse prohibitum ratione legis veteris, nec quasi cogendo ad obser-

Conc. Trid.

Ad 1 sect. resp.

ad obseruantiã eius,sed solùm quasi imitãdo in aliquo legem antiquã,vt expressè significatur in dicto canon.62.Apostolorũ. Hoc enim nõ est prohibitum in Ecclesia.Et quamuis regulariter fiat in solis præceptis iudicialibus,potuit ab Apostolis etiã fieri in aliqua obseruantia legali,quæ non cõtinebat significationem futurorũ, nec fortasse propriè ad cultũ Dei pertinebat.Maximè quia sub diuersa ratione & motiuo, prohibitio illa ab Apostolis facta est, sine vllo ferè respectu ad veterẽ legẽ. Multiplex autẽ ratio illius præcepti assignatur à Patribus. Prima est moralis ad frænandã gulam,& modestiã in cibis sumendis fidelibus commendandam.Ita Cyril.Hierosol.catechesi 4.cap.de cibis.Sed hoc D.Thomæ non placet, quia multa sunt alia, quæ magis ad gulã prouocant, quàm sanguis.Et quamuis lambere sanguinẽ animalium,vel deuorare suffocata nõ cocta ferinum sit, vt ait Cyril. Apostoli autẽ non hoc tantùm prohibuerunt,sed etiã hæc cocta, & quocumq; modo parata manducare,in quo non apparet tãtus excessus gulæ, aut defectus modestiæ, vt propter eam solã causam debuerit prohiberi. Alij rationem reddunt,quia sanguis etiam, & suffocatũ in idololatriis gentiũ peculiari modo vsurpabatur.Quam rationẽ indicãt Orig. & Tert.suprà,& D.Thom.1.2.q.102.art.6.ad 1.dicit, fuisse consuetudinẽ Gentiliũ, vt adunarentur ad comedendum sanguinem congregatũ in honorẽ idolorum, quibus reputabant sanguinẽ acceptissimum esse,ideóq; prohibitũ fuisse à Deo esum sanguinis in lege veteri.Credibile ergo est,durasse illũ ritum gentilicũ tempore Apostolorum,& ideo sub illa ratione vitandi idololatriã,vel eius speciẽ,similẽ prohibitionem tradidisse:sub illa enim ratione præceptũ morale erat,& non cæremoniale. Quæ ratio satis probabilis est,& eam rectè locupletat Turrian.suprà. Non est autem contemnenda ratio Augustini li.32.contra Faust.c.13.dicentis, *Apostolos elegisse rem facilem,& nequaquam obseruantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam gentes propter angularem illum lapidem duos parietes in se condentem aliquid communiter obseruarent.* Quam ita interpretandam censeo,nimirum,desiderasse Apostolos vnire inter se duos illos populos, & impedimenta huius vnitatis,quantum pro tunc fieri poterat,auferre.Et quoniam ex antiqua consuetudine Iudæis abominabilis erat esus sanguinis, & suffocati (non solùm ratione legis,sed etiam ratione antiquissimæ consuetudinis,& traditionis à temporibus Noe) ideo Apostolos pro tunc illum prohibuisse Gentilibus conuersis ad fidem, vt possent pacificum habere conuictum cum fidelibus ex Iudæis conuersis.Et hoc sequitur etiam Baron.suprà.

D.Thom. *Ratio prohibitionis Apostolic.* *Turrian.*

14. *Obiect.* Sed dicet fortasse aliquis, has rationes intra breue tempus cessasse,& ideo si illæ tantùm fuissent fundamentum illius legis, intra idem tempus debuisse cessare legem illam,iuxta illud generale principium, quòd cessante ratione legis in vniuersali cessat lex. Consequens autem non ita factum est:nam concilia allegata quorum temporibus illud præceptum durabat,fuerunt multò post tempora Apostolorum,scilicet, trecentis quingentis & octingentis annis post Christi aduẽtum;ergo. Respondetur,in primis concedendo, non diu viguisse in Ecclesia illud præceptum.Vnde Salmerõ existimat,cessasse post quadraginta annos, seu post perfectam promulgationem Euangelij, quando legalia cœperunt esse mortifera. Quod est probabile,sed incertum,quia nec ex historiis,nec ex Patribus id constat,& verisimile est,rationes illius præcepti maiori tempore durasse,dum Imperatores fuerunt idololatræ, vel dum fideles misti erant cum gentibus suos ritus profitentibus. Augustinus autem indicat suo tempore præceptum illud iam fuisse sublatum.Concilia ergo recẽtiora,vt sunt Aurelianense, & Vormatiense, prouincialia sunt, & fortasse propter peculiares rationes ad suas prouincias pertinentes vsum illum retinere voluerunt. Vel certè considerarunt rationem aliam,quam Augustinus tetigit, nimirum, simile præceptum abstinendi à sanguine datum esse Genes.9.ad virandam crudelitatem, & vt magis detestarentur homines humanum sanguinem effundere,vt dixit D.Thom.1.2.q.102.art.3.ad 8.& art.6.ad 1.Addit etiam Augustinus potuisse illud præceptum retineri in memoriam, quòd Deus hoc iusserit,tempore Noe, *vt per hoc admonerentur fideles, Ecclesiam gentium fuisse in arca Noe præfiguratam,& illius facti prophetiam in gentibus ad fidem venientibus cœpisse impleri.* Hæ igitur rationes, vel aliæ magis morales potuerunt Patres illorum conciliorum mouere ad præceptum illud renouandum, vel tanto tempore retinendum, iam verò in vniuersa Ecclesia cessauit,vt constat.

D.Thom. Augustin.

Dico tertiò: Cogere genres lato modo, id est, per inductionem aliquam, vt per importunam petitionem,vel alio simili modo, semper habuit speciẽ mali,in indiuiduo autem potuit esse interdum malum, interdum indifferens.Hanc assertionẽ pono propter locum Pauli ad Gal.2.Nam priorem partem indicat in principio,cùm ait, Titum Gentilẽ fuisse compulsum circuncidi, vtique per importunitatem aliquorum fratrum,*Quibus*(ait)*neque ad horam cessimus subiectione*,vtique quia vt minimum id habebat speciem mali. Idem colligitur ex reprehensione Petri, quia exemplo suo cogebat Gentiles iudaizare, vt statim refert. Imò etiam indicat illud factum Petri, fuisse malum, & reprehensibilem. Sed nihilominus probatur secunda pars assertionis ex doctrina Augustini supereandem epistolam suprà citatam. Quia vel inductio erat ad illam obseruantiam vt necessariam, & sic erat mala, quia erat deceptatoria, & contra libertatem Euangelij,vel erat ad illam vt voluntariam; & non prohibitam,& sic de se non erat mala,sed indifferens,secluso scandalo.

15. *Lato modo sumpta coactio habet speciem mali,licèt possit esse in indiuiduo indifferens.* *Augustin.*

Statim verò occurrit communis difficultas circa intelligentiã illius dissensionis inter Petrum,& Paulum,quæ propter difficultatẽ,& vtilitatẽ suã, & quia in præsenti tractatur ab omnibus Doctoribus omitti non potest, quamuis per se necessaria non sit ad cessationem legalium explicandam, vt facilè ex dictis patet. Difficultas ergo est,an dissensio illa verè acciderit,vel ex composito simulata fuerit.Item si priori modo euenit, quid in eo facto Petrus peccauerit, & an Paulus caput suum reprehendendo excesserit. In qua difficultate Hier. suprà sentit, totũ illud factum fuisse simulatum,quia non putat, Petrum posse alio modo à peccato etiam mortali excusari, cùm ex eius sententia obseruatio legalium seriò facta erat mortifera.Neque potuit Petrus per ignorantiam excusari, cùm ipse fuisset author præcipuus decreti de libertate gentium ad fidem conuersarum, & reuelationem de ipsorum vocatione habuisset.At verò per simulatam dispensationẽ facilè excusatur,quia omnia fecit animo, & intentione proficiendi non solùm Iudæis,sed etiã gentibus.Nam apparenter segregãdo se,intendebat occasionẽ præbere nõ deceptioni gentiũ,sed instructioni potiùs Iudæorũ,media Pauli admonitione.Vnde addit,etiã Paulũ non verè,& ex animo reprehẽdisse Petrũ,sed solùm *secundùm faciem*, id est,exteriùs, & in apparentia, & ex cõposito cum eodẽ Petro.Quæ sententia fuit antiquorũ,quos ipse refert,& præsertim Chrysostomi, quos alij suprà citati sequuti sunt. Moti autem sunt,tum quia non est verisimile, vel Petrum peccasse in materia adeò sibi nota,vel Paulum reprehendisse in Petro, quod ipse sæpius fecit,tum etiam quia verba textus possunt facilè ad hunc sensum accommodari.

16. *Dubitatio.* *Prima opinio Hieronym.* *Chrysost.*

Resp. *Salm.*

Hic

17. *Augustini argumentum.* Hic verò maximè vrget Augustinus argumentum suum de mendacio, quia hinc non solùm sequitur, in facto simulato Petri inuentum esse mendacium, sed etiam in verbis ipsius Pauli, & in Scriptura canonica mendacium reperiri, quod sine dubio esset magnum absurdum. Ideóque conatur Augustinus ad illud deducere prædictam sententiam. Non quia existimaret, illud admitti à Hieronymo, vt quidam putant, sed potiùs, quia sciebat, non esse à Hieronymo concedendum, & ita propter illud vitandum à sua sententia recederet. *Responsio Hieron.* Nihilominus tamen Hieronymus tacitè respondet, negando sequelam. Nam de simulatione facti iam suprà ostensum est, potuisse esse materialem, & non formalem; in verbis autem Pauli non reperitur mendacium: nam ipse referendo præteritum factum nunquam dixit, illa omnia, quę ibi interuenerunt, fuisse ex animo, & absque simulatione facta, sed simpliciter retulit, quod exteriùs factum est. Imò cùm dixit, se restitisse Petro, indicauit, non ex corde, sed *in facie* tantùm, & in exteriori specie restitisse. Sicut 2. ad Corinth. 5. dicit, *aliquos gloriari in facie, & non in corde*, id est, in apparentia operum, non in veritate. Et consequenter, quod de Petro ait, *quia reprehensibilis erat*, potest cum eadem additione intelligi, scilicet *in facie*, seu in apparentia. Eo vel maximè quòd lectio Græca non dicit esse reprehensibilem, sed reprehensum, vtique ab aliis ignorantibus simulationem, qui propterea illum reprehensibilem existimabant.

18. *Soluitur reliqua pars argumenti.* Denique quod Paulus ait, *Cùm vidissem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus*, &c. non propter Petrum, sed propter alios potest intelligi, fuisse verissimè dictum: nam quod de aliqua multitudine dicitur, non est necesse, vt singulis attribuatur. Loquutus est autem Paulus cum Petro potiùs, quàm cum aliis, non quia putaret illum non ambulare ad veritatem Euangelij, sed quia ita inter eos conuenerat, & quia ita expediebat ad efficaciorem aliorum institutionem, & correctionem. Denique verè etiam potuit Paulus dicere Petro, *Cur cogis gentes iudaizare*, quia huic effectus verè sequebatur, vel sequi poterat ex illa specie facti, licèt simulatè fieret. Excusabatur autem à culpa, quia supposita conuentione facta inter vtrumque Apostolum, nullum nocumentum sequi poterat ex illa apparenti coactione, quia statim erat adhibenda medicina per resistentiam Pauli, atque ita vitatur omne mendacium in Scriptura. Videndum verò superest, an expositio sit accommodanda.

19. *2. sententia Augustini præferenda. Totũ illud factum simpliciter esse intelligendum. August. Anselm.* Quoad hanc ergo partem maximè mihi probatur sententia Augustini docentis, totum illud factum simpliciter esse intelligendum, prout litera ipsa sincerè sumpta præsefert. Quam sententiam sequuti sunt etiam Anselm. D. Thomas, & ferè alij recentiores in Paulum. Et pro eadem citat Augustinus Ambrosium, & Cyprianum, & de Ambrosio id constat manifestè ex eius commentario ad Galat. 2. Nam circa illa verba, *Cùm autem venisset Petrus*, &c. inquit, *Post concordiam societatis, & honorificentiam primatus, quam sibi inuicem per gratiam Dei dedulerunt, nunc interueniente causa negligentiæ, vel erroris dissidere inter se videntur Apostoli non in propria causa, sed in solicitudine Ecclesiæ.* Per quę verba satis docet, dissidium illud non ex compositione ficta, sed ex solicitudine cum aliqua negligentia coniuncta ortam fuisse. Ideóque verbum, *in facie*, simpliciter explicat, idest, in præsentia, & licèt legat, *quia reprehensus erat*, statim addit, *à veritate Euangelica*: qui autem à veritate Euangelica reprehenditur, non fictè, sed verè reprehensibilis est. Vnde subiungit, Paulum constanter improbasse, quod Petrus sine consilio fecerat, & hoc modo reliqua prosequitur, vt postea videbimus. *August.* Locum verò Cypriani non designat Augustinus, videtur tamen hoc significare in epist. 71. ad Quintum fratrem, vbi locum illum attingens, commendat modestiam Petri, qui non insolenter respondit allegando primatum. *Nec despexit Paulum* (ait) *quòd Ecclesiæ prius persecutor fuisset, sed consilium veritatis admisit, & rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facile consensit, documentum scilicet nobis concordiæ, & patientiæ tribuens.* Hoc autem exemplum, & hæc laus Petri nulla fuisset, si ex composito, & non verè Petrus fuisset reprehensus. Potuisset etiam Augustinus afferre Tertullianum lib. de præscrip. c. 23. & lib. 4. contra Marcionem, cap. 3. vbi inter alia ait, *Si reprehensus fuit Petrus, vtique conuersationis fuit vitium, non doctrinæ.* Quia verò Tertullianus eodem titulo repelli poterat, quo Augustinus excludit plures ex allegatis à Hieronymo, ideo illum omisit, quia in hæresim lapsus est, vel certè quia in ea sententia non est satis constans, sed varie loquitur. Pro eadem sententia referri potest Gregor. 28. Moral. cap. 6. alias 12. vbi de Petro ait, *per humilitatem cordis Pauli consilium audiuit*, & expressiùs idem docet Homil. 18. in Ezechiel. item Beda ad Galat. 2. & optimè Rupert. de Operibus Spirit. sanct. lib. 5. alias 1. de Consil. toto cap. 14. Denique sententia hæc ferè à modernis Doctoribus recepta est, quorum aliquos paulò pòst referemus, & alios suprà retulimus. *Tertull. Gregor. Beda. Rupert.*

20. *Probatur prima.* Probatur autem hæc sententia primò ex verborum proprietate, quæ sine causa necessaria relinquenda non est: hìc autem nulla est causa; nam quæ mouit Hieronymum, scilicet, quòd legalia tunc erant mortifera, re vera non subsistit, vt visum est. Eo vel maximè, quòd si essent mortifera, vix, aut nullo modo posset excusari culpa per talem simulationem, vt etiam ostensum est. Quod ergo Paulus ait, *Restiti ei in faciem*, sine dubio non significat in apparentia, vel in specie exteriori; sic enim Paulus suis verbis maximè eneruaret suammet sententiam. Significat ergo idem, quod in præsentia, & coram omnibus, sic enim ipsemet Apostolus paulò pòst declarat dicens, *dixi Cephæ coram omnibus*, & in aliis locis ita sumit particulam *in faciem*, vt 2. ad Corinth. 10. *Qui in facie quidem humilis sum inter vos*, id est, cùm sum præsens vobis: nam statim subiungit, *Absens autem confido in vobis.* Particula ergo, *in facie*, non diminuit proprietatem, & energiam verbi resistendi, sed potiùs auget, vt resistentia facta sit facie ad faciem, vt sic dicam, & coram omnibus; ergo salua sinceritate Scripturæ non potest de simulata resistentia intelligi.

21. *Confirm.* Et hoc etiam confirmat ratio subiuncta, *quia reprehensibilis erat.* Quam ideo Paulus reddidit, vt ostenderet, iustam fuisse resistentiam suam, & ideo planè significare voluit, Petrum in illo facto fuisse reprehensione dignum. Neque enim fuisset satis, quòd Petrus fuisset ab aliis reprehensus, vt à Paulo etiam reprehenderetur, nisi ipse fuisset reprehẽsione dignus. Vnde vel vox Græca non tantùm significat actum, sed etiam potentiam; id est, non tantùm reprehensum, sed etiam reprehensibilem, & meliùs hoc posteriori modo vertitur, vel certè si altera lectio teneatur, magis accommodata est Ambrosij expositio, scilicet, quia veritas Euangelij Petrum reprehendebat, & consequenter reddebat illum reprehensibilem à Paulo. Atque ita videtur apertè se exponere Paulus in verbis sequentibus, *Cùm vidissem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Euangelij.* Friuolum enim est, hæc verba referre ad alios, & non ad Petrum: nam Paulus principaliter retulit factum Petri, alios verò inducit, vt imitatores, & sequaces illius, & postea indefinitè ait, *Cùm vidissem, quòd non rectè ambularent*; ergo illa indefinita æquialet vniuersali, & omnes illa via ambulantes, & maximè ducem illorum Petrum, comprehendit. Neque etiam fingi potest, talia verba dicta esse per simulationem, quia verbum *videns*, omnino illi repugnat. Nec deniq; cogitari

cogitari potest, Paulum deceptum fuisse in eo,quod vidisse se affirmat. Igitur & verborum proprietas, & eorum contextus,ac series, ac denique sinceritas sermonis hunc sensum maximè confirmant.

22. *Tandem confirm.* Tandem potest addi coniectura sumpta ex occasione,& intentione,quam in historia narranda Paulus habuisse videtur.Hoc enim ibi agebat, vt Galatas reuocaret à falsa existimatione, in quam inducti fuerant, quòd tenerentur legem cum Euangelio seruare, & ad hoc persuadendum induxerat collationem sui Euangelij factam cum Petro, & aliis,& tacitè commemorat definitionem factam in concilio Hierosolymitano, & addit,constantiam,quam habuit,resistendo, ne Titus circumcideretur tanquam legi subiectus, vt falsi fratres volebant. Postea verò ad exaggerandam constantiam,& firmitatem suam in illa doctrina, inducit historiam de facto Petri segregantis se, & de sua resistentia,ac reprehensione.Quæ historia multum deseruit intentioni Pauli, si illa omnia seriò, & verè facta sunt:si autem per simulationem omnia facta fuissent, parum prodessent ad fidem confirmandam, quia Paulus simulando,confirmaret potiùs, quàm reprehenderet simulationem Petri,& virtute doceret, non fuisse contradicendum Iudæis,sed dissimulandum,& condescendendum cum illis volentibus cogere Gentiles ad legem seruandam;hoc autem dicere valde esset absurdum;ergo rectiùs intelligitur,bellum illud,& quasi dissensionem inter Apostolos per humanam conditionem seriò contigisse,& non ex composito fictam fuisse. Vnde rectè Philo Carpathiorum Episcopus in Cantica Cantic.circa illa verba, *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, ait, *Sapientissimos cœlestis Regis bellatores sanctam,atque honestam pugnam fecisse*,& in illo loco, *Paulum pugnasse propter Christum, & fidelium ædificium, talémque pugnam & pacificam,& sanctissimam fuisse.*

Phil.Carpath.

23. *Quantum peccauit Petrus in illo facto.* Vt autem difficultati propositæ, & fundamentis Hieronymi satisfaciamus, oportet exponere quid, & quantum peccauerit Petrus in illo facto, vt propterea verè,ac meritò reprehensibilis dicatur, & deinde constabit,an rectè egerit Paulus illi resistendo, ac verè reprehendendo.In hoc enim puncto excedere interdum videtur Augustinus accusando illud factum Petri.Nam in lib.de Agon.Christian.cap.30.sic scribit, *Debet Ecclesia Catholica correctis, & pietate firmatis filiis libenter ignoscere,cùm ipsi Petro personam eius gestanti, & cùm in mari titubasset & cùm Dominum carnaliter à passione reuocasset, & cùm aurem serui gladio præscidisset, & cùm ipsum Dominum ter negasset, & cùm in simulationem superstitiosam postea lapsus esset,videamus veniam esse concessam.* Vbi multis modis indicat Augustinus,illam culpam fuisse mortalem,tum numerando illam inter grauiora peccata Petri,tum ex genere delicti *simulationem superstitiosam* vocando, quam iterum infrà vocat *prauam simulationem.* Tum denique ita exaggerando veniam talis culpæ,D.etiam Gregor. dicta Homil. 18. in Ezech.videtur ad hanc sententiam accedere,dicens, illam non solùm fuisse culpam, *sed, quod magis est, hypocrisim*, quæ verba imitatus est Ansel.ad Galat. 2. Certum autem esse debet, Petrum non peccasse mortaliter in illo facto, sicut de illo docent omnes scholastici, D.Thomas 1.2.q.103.ar.4.ad 2.& ibi moderni omnes, & antiquiores in 4.dist. 3.quos suprà cap.17.retuli cum aliis expositoribus Pauli. Et fundamentum est, quia omnes Apostoli creduntur confirmati in gratia in die Pentecostes,vt suprà cum D.Thoma dixi ex communi sensu Ecclesiæ; ergo maximè Petrus. Item probari potest sufficienter,quia nec ex verbis Pauli,neque ex materia,de qua agebatur,colligi potest tam graue peccatum,vt ex dicendis constabit.D.Thomas autem,& qui post illum allegati sunt, concedunt, Petrum peccasse venialiter,quia hoc necessarium saltem est, vt verè dicatur reprehensibilis,& sufficit.Alij verò moderni Petrum ab omni culpa excusant,etiam veniali,non solùm in sententia Hieronymi, sed etiam sinceram literæ expositionem sustinendo : quod latè defendit Baron. in Annalib.anno Christi 51.& Vasq.1.2.disp.182.cap.7. & sub disiunctione Bellarmin.lib.1.de summo Pontific. cap.28.dicens,Petrum aut nihil peccasse, aut ad summum venialiter. Eadem disiunctione vtitur Salmeron 2.ad Galat.disp.24.§.*excusabilius.*

Greg. *Anselm.* *Certũ est Petrum nõ mortaliter peccasse.* *D.Thom.* *Fundamentũ.* *Alij aiunt Petrum non peccasse.*

Baron. *Vasq.* *Bellarm.* *Salmer.*

Est autem considerandum, duobus modis posse Petrum excusari à culpa. Primò excusando actionẽ ipsam secundùm se,etiam vt hic,& nunc factam cum talibus circunstantiis. Secundò excusando tantùm ipsam personam. Actionem excusari dico, si ostendatur, illam non esse malam, neque ex obiecto, neque ex circonstantiis,etiamsi cum omnium consideratione fiat. Persona autem tantùm excusatur, quando licet actio sit mala,vel de se,vel ex aliqua circunstantia,nihilominus operans per inaduertentiam illius circunstantiæ, quæ malam reddere posset actionem, excusatur. Auctores ergo citati excusant Petrum hoc posteriori modo, & est pius, & probabilis, habet tamen difficilem probationem,quia pendet ex interno actu operantis,de quo neque ex verbis Pauli,nec ex alio signo exteriori nobis constare potest,sed solùm præsumi ex magna sanctitate personæ operantis Petri.Ad quod etiam iuuat optima eius intentio,quæ à Paulo explicata est illis verbis, *Subtrahebat se,timens eos,qui ex circuncisione erant* : nam ille timor non erat humanus,seu mundanus,nihil enim mali Petrus à Iudæis sibi timebat, quia nec rationem habebat illud timendi, nec propter illud mota fuisset constantia Petri, quæ comminationibus Pharisæorum non mouebatur, Actor. 4. & 5. sed erat timor sanctus misericordiæ,vel charitatis,quo formidabat, ne Iudæi, qui à Iacobo aduenerant, turbarentur, & intentione vitandi hoc malum in illis hominibus, qui speciali cura erant illi commissi, illis condescendit, verisimiliter tunc existimans,id sibi licuisse. Quæ coniecturæ sunt quidem sufficientissimæ ad excusationem plusquam probabilem in tali persona culpæ grauis, præter aliam rationem extrinsecam confirmationis in gratia.Pro veniali autem culpa non ita conuincunt, quia venialis culpa facilè committitur per leuem negligentiam, quando in materia, vel circunstantiis actionis culpæ fundamentum inuenitur.In quo non multum iuuat ad probandam excusationem conditio personæ:nam quo sanctior,& prudentior est, eo faciliùs potest, & magis debet cum integra circunspectione operari.Nihilominus tamen ex pia præsumptione, vt dixi, admitti potest. Neque obstabit, quòd Petrus verè dicatur reprehensibilis,quia non dicitur reprehẽsibilis apud Deum, sed inter homines;&ad hoc satis est,vt actio secundùm se mala sit,vel malam circunstantiam habeat,quidquid sit de interna inconsideratione operantis,quam homines non vident.

24. *Duplex modus excusandi Petrum à peccato.* *Excusatiquæ aliqui Petrum excusãt à peccato etiam venialiter, est pia & probabilis.*

25. *An actio Petri excusari possit.* Tentandum autem est, & videndum, an illa actio Petri possit ab omni culpa secundùm se excusari. Et in primis suppono, illam non fuisse malam ex obiecto,sed vel bonam, vel indifferentem. Nam comedere cum his, vel illis secundùm se indifferens erat, & tunc id facere intuitu legis, & per modum cuiusdam obseruantiæ in illo populo consuetæ, de se bonum erat, quia lex non erat mortifera, & consuetudo erat legi consentanea. Et hoc apertè fatetur Augustinus loco statim citando. Atque hinc sequitur primò, simulationem illam Petri non fuisse formalem,id est,non habuisse malitiam mendacij.Hoc in superioribus generaliter probatum est, & patet breuiter, quia illa subtractio Petri non est facta intentione fallendi, aut decipiendi alios, vt per se constat, neque erat imposita ad aliquid significandum, quod falsum esset, nec per se significabat, legem veterem tunc obligare aut Iudæos,aut Gentiles, sed ad summum indicabat, legem

legem veterem esse bonam, & posse tunc seruari. Quòd si fortè aliqui plus concipiebant, erat per accidens ex facilitate ipsorum, vnde non pertinebat ad deceptionem actiuam Petri, sed ad passiuam ipsorum facilè iudicantium.

26. *In facto Petri non fuisse malitiam simulationis superstitiosæ.* Secundò sequitur, in illo facto Petri non fuisse malitiam simulationis superstitiosæ. Probatur, quia hæc non est, nisi vbi aliquid fit contra cultum Dei legitimum, vt constat ex latè dictis in tomo 1. de religione. At Petrus nihil fecit contra legitimum cultum Dei: nam obseruantia illa, quam fecit, non erat vana, cùm esset conformis legi, quæ nondum erat prohibita; ergo

Obiect. nec species aliqua superstitionis in ea fuit. Dicere autem potest aliquis, quòd licèt in illa separatione non esset directa superstitio, vt conuincit argumentum factum, fuisse nihilominus indirectè, quatenus inducebat Gentiles ad aliquid, quod in eis superstitiosum fuisset.

Responsio. Sed hoc spectat ad malitiam scandali, de qua statim dicetur, & generaliter etiam satis controuersum est, in qua specie constituenda sit, quando non est directè intenta. In præsenti autem non apparet vlla ratio indirectæ superstitionis per modum cooperationis, seu inductionis. Nam illo exemplo Petri non inducebantur Gentiles ad aliquam superstitionem faciendam, quia solùm inducebantur ex vi illius exempli ad separandum se à Iudæis, sicut Iudæi separabantur ab ipsis, quia per aliquod factum non solet homo induci, nisi ad simile factum. In tali autem separatione nulla esset superstitio ex parte gentium, tum quia ipsi Gentiles non se separabant à Iudæis, sed potiùs patiebantur (vt sic dicam) & sustinebant separationem Iudæorum ab ipsis, in quo nihil superstitiosum agebant. Tum etiam quia licèt Gentiles sponte vellent se à Iudæis in cibis, & manducatione separari, non fuissent superstitiosi, vel quia sine superstitione potuissent tunc legalia seruari, secluſa falsa existimatione necessitatis, vt est

August. D. Thom. probabile, etiam iuxta Augustini sententiam, vt suprà visum est, vel quia iuxta doctrinam D. Thom. 1. 2. q. 101. ar. 4. illæ obseruantiæ non continebant ipsum cultum Dei, sed erant ad distinctionem cultorum Dei, & ideo si ex parte Iudæorum non erat superstitio, separari à gentibus iam conuersis ad Deum, quia licèt iam essent cultores Dei, non tamen modo proprio, & peculiari Iudæorum: etiam ex parte gentium non esset superstitio nolle edere cum Iudæis, ne illorum peculiarem cultum amplecti viderentur.

27. *Quid de scandalo dicendū* Tertiò hinc apparet difficile, tribuere illi actioni Petri aliquam aliam malitiam: nam si quæ esset maximè scandali; hæc autem non facilè ostendi potest. Maior videtur in primis sumi ex reprehensione Pauli, qui solum arguit Petrum, quòd gentes cogeret iudaizare, quæ coactio non erat propria per vim aliquam vel metum, nec per præceptum aliquod, vel obligationem, sed per exemplum aliquod, vel imitationem, quæ non nisi malitiam scandali habere potest. Deinde hoc

August. fatetur Augustinus in epist. 19. ad Hieronymum, vbi ait Petrum, & Paulum in seruandis legalibus solùm in hoc discerni, quòd Paulus semper id egit sine scandalo Gentilium, id est, non cogendo illos ad similem obseruantiam, Petrus autem in illo loco incautè iudaizauit, dando scandalum Gentilibus, cogendo vtique illos ad iudaizandum. Et eādem rationem scandali tribuit Petri facto

Rupert. Rup. lib. 1. de consil. cap. 14. & ab illo excusat Paulum in circuncisione Timothei, & aliis cæremoniis Iudaicis, quas aliquando exercuit. Probatur ergo minor, inquirendo, quale sit hoc scandalum, aut enim est scandalum praui operis, vel falsi erroris, neutrum autem esse videtur; ergo. Probatur prima pars minoris, quia (vt dicebam) illa coactio tantùm erat inductio ad similem separationem, quæ non erat praua. Neque etiam potest dici praua ratione coactionis, quia illa coactio non erat propria, vt inclu-

A dit inuoluntariam vim, sed erat per voluntarium consensum. Vnde etiamsi dicatur, Petrum suo exemplo induxisse Gentiles ad sumendam circuncisionem, & alias cæremonias legis, ne Petrus cum aliis Iudæis se ab illis separaret, etiam hæc inductio non esset scandalum praui operis, quia tunc non erat prauum, seu prohibitum Gentilibus circuncidi, si sponte sua vellent, vt diximus ex probabili sententia, & consentanea Augustino.

28. *Obiect.* Dicetur fortasse, Petrum non induxisse Gentiles tantùm ad iudaizandum spontaneè, sed etiam quasi ex necessitate, & obligatione, hoc autem modo pernitiosum fuisse gentibus iudaizare. Imò ibi includi scandalum erroris, aut prauæ doctrinæ: nam exemplo, & auctoritate Petri inducebantur gentes, ad credendum se teneri ad Iudaismum, &, quod amplius est, etiam Iudæi, qui ex simili apprehensione à gentibus separabantur, exemplo Petri in suo errore confirmabantur. Et hoc mihi videtur exponere illud scandalum Augustinus in sua Epistola. Et habet fundamentum in Paulo, qui non alia ratione videtur illam vocare coactionem, nisi quia inducebat sub specie necessitatis, & obligationis. At *Resp.* si tale erat scandalum, profectò erat ex suo genere graue peccatum, nisi inconsideratio excusaret, hoc autem difficile creditu est. Nam, vt suprà dicebam, etiam cùm Paulus obseruabat legalia, Iudæi sumebant occasionem existimandi, illa fuisse tunc necessaria ad salutem, & tamen non præterea tribuitur Paulo talis error, vel deceptio, quia ex facto eius id non colligebatur, cùm posset legalia seruare absque necessitate, propter honestatem, vel alias causas. Et ita respectu Pauli illa deceptio erat potiùs permissa, quàm facta. Ergo simili modo in præsenti, quamuis fortasse Gentiles, vel Iudæi illam opinionem conciperent, non potest talis deceptio Petro attribui, quia de eius facto colligi cum fundamento non poterat. Nam tunc Petrus seruauit legalia, quia Iudæus erat, & sibi erant permissa; ergo quantum erat de se non inducebat gentes, vt existimarent, sibi esse necessarium seruare legalia. Vnde si ipsi inde sumebant occasionem hoc opinandi, erat occasio potiùs accepta, quàm data; erat ergo scandalum passiuum potiùs, quàm actiuum; ergo de se nullum erat peccatum in Petro respectu Gentilium. Poterant enim facilè intelligere, Petrum id fecisse, vt condescenderet Iudæis, quia hoc ei licebat, & per se loquendo liberum illi erat, vel conuersari cum gentibus, vel separari iuxta legem. Neque etiam respectu Iudæorum putabat Petrus occasionem scandali, quia etiam non erat causa deceptionis illorum, sed permittebat illam ad vitandum maius malum, quod eis timebat.

29. *Probabilis modus excusandi Petrū ab omni peccato.* Hoc ergo modo videtur posse non improbabiliter defendi, factum illud Petri nullo modo fuisse peccaminosum, non solum ad naturalem inconsiderationem, sed etiam, quia omnibus circunstantiis pensatis, prudenter iudicare potuit, se in eo facto non dare scandalum actiuum, & si quod erat passiuum, se non obligari ad vitandum illud, quia maior tunc erat necessitas Iudæorum, grauiúsque putabat esse nocumentum, quod eis imminebat. In quo errare quidem potuit Petrus, errore tamen facti, non iuris, & sine periculo culpæ, non solùm, quia probabilibus coniecturis ducebatur, sed etiam quia electio non inter licitum, & illicitum, sed inter expediens, & non expediens fiebat; multa enim licent, quæ non expediunt, teste Paulo 1. Corinth. 6. Vnde licèt erretur circa licitum, & non expediens, non erit culpa, sed impedimentum maioris boni, vt ibi notat D. Thomas. Hūc ergo defectum in Petro negare non possumus, & ille sufficit, vt verè Paulus dixerit, illum esse reprehen-

sibilem, & meritò restiterit. Quia re vera ad conuersionem gentium, & institutionem Iudæorum, & ad puriorem libertatis Euangelij prædicationem magis expediebat, non separari à gentibus, & Iudæos instruere. Et alioqui Petrus rationem officij debuerat tunc eligere quod maximè expediebat. Et nisi Paulus occurreret, maius commune bonum Ecclesiæ impeditum fuisset: hoc ergo titulo fuit vera prudens, ac necessaria eius reprehensio. Et hoc etiam satis est, vt Paulus dicere potuerit Petro, *Cur gētes cogis iudaizare*, quia licèt non daret scandalum actiuum, non tollebat passiuum, quando non solùm licitè, sed etiam perfectiùs, & constantiùs operando id facere potuisset. Hoc ergo modo potest rectè intelligi illa dissensio pacifica, & sancta, vt dixit Philo, sine culpa Petri, & sine elatione, vel temeritate Pauli, cessántque calumniæ antiquorum infidelium, & nouorum hæreticorum, quibus nunc respondere non est necesse, quia & Doctores allegati id sufficienter præstant, & res est per se satis clara.

Concluditur Petrum nullo modo peccasse.

Philo.

CAPVT XXI.

Quando lex vetus cœperit esse inutilis quoad effectus suos.

1. TRia in illa lege in superioribus distinximus, vnum est institutio talis congregationis cum omnibus pertinentibus ad diuinum cultum, & ad Reipublicæ gubernationem. Aliud est obligatio legis. Tertium est vtilitas, seu effectus legis. Et de primo ac secundo explicuimus, quando, & quomodo cessauerint, superest ergo vt de tertio pauca dicamus. Nam licèt ex dictis apertè sequatur, legem illam iam perdidisse omnem vtilitatem, quia est prorsus abrogata, & euacuata; lex autem ablata nullam efficaciam legis habere potest, nihilominus circa tempus, in quo lex illa inutilis esse cœpit, aliquid superest explicandum. Secluſa autem institutione, & obligatione triplex efficacia, seu vtilitas in lege illa considerari potest. Prima est efficacia in pœnis imponendis, & irritandis contractibus. Secunda est vis permittendi, dispensando in aliquibus rebus pertinentibus ad naturalem legem. Tertia est nonnulla vtilitas ad iustificationes legales, aut ad iustitiam coram Deo, vel ex opere operantis, vel vltra illud.

Circa tempus quo lex illa cœperit esse inutilis.

Triplex vtilitas in illa lege considerãda.

2. Primò ergo vt à clarioribus incipiamus consequenter ad superiùs definita, dicendum est, legem illam non amisisse vim suam coactiuam, & punitiuam in morte Christi, nec ante diem Pentecostes. Probatur primò, quia præcepta pœnalia illius legis non fuerunt eo tempore mortua quoad vim directiuam obligandi in conscientia, vt suprà ostensum est; ergo nec quoad vim coactiuam, per quam inducebant reatum pœnæ in lege taxatæ contra transgressores. Probatur consequentia, quia vis directiua eiúsque obligatio, est principale quid in lege; pœna verò est accessorium; ergo durante principali, durat accessorium, nisi aliunde constet directè, & specialiter ablatum esse, seu remissum ab eo, qui legem tulit, vel alias breuiorem terminum esse positum in lege circa impositionem pœnæ, quàm obligationis; neutrum autem in præsenti inuenitur, neque cum fundamento fingi potest. Declaratur præterea, quia vel talis pœna fiebat per ipsammet legem, vel erat per iudicem imponenda. Prior fieri potuit per ipsam legem, quandiu abrogata non fuit propter rationem factam, & quia non est maior ratio de obligatione ad culpam, quàm de hoc effectu. Posterior autem pœna inducebatur per legem pro eo tempore quoad reatum, seu debitum: eadem autem ratione poterat executioni mandari per magistratus illius populi per se, & quantum erat ex vi illius legis, quia non amiserant iurisdictionem suam, nec illa Respublica statum mutauerat, vt ostensum est. Retinuit ergo illa lex

Lex illa non amisit vim suam coactiuã & punitiuam in morte Christi: necante diẽ Pentecostes.

A suam vim coactiuam toto illo tempore.

Ex quo licet duo inferre, vnum est, præcepta illius legis irritantia quædam matrimonia, vel aliquos contractus irritasse illos etiam post mortem Christi, si in gradibus in lege prohibitis, vel cum aliis similibus impedimentis fierent, quandiu illa lex quoad obligationem abrogata non fuit. Ratio est, quia quandiu habuerunt vim ad obligandum, vel prohibendum, habuerunt etiam vim ad irritandum, quia non est maior ratio de vno, quàm de altero, vt dictum est. Aliud corollarium est, quamprimum illa præcepta cessarunt quoad obligationem, cessasse etiam quoad omnes effectus pœnales, & irritandi. Probatur ratione proportionali, quia etiam in hoc est eadem ratio vtriusque effectus. Item tales leges vt pœnales, vel irritantes sunt positiuæ, & iudiciales, sed abrogata illa lege omnia præcepta iudicialia abrogata sunt; ergo etiam illæ leges vt pœnales, & irritantes abrogatæ sunt, ac subinde amiserunt vim efficiendi tales effectus. Denique de effectu pœnæ est res clara, quia cessante vi directiua, cessat etiam coactiua: & præsertim in illis legibus pœnalibus, quæ erant mistæ, & ideo cessante principali, scilicet, obligatione ad talem actum, vel omissionem, cessat etiam accessorium, quod est pœna. Quin potiùs licèt actio, ob quam pœna imponebatur per talem legem esset de se mala, & iure naturæ prohibita, nihilominus iam cessasset illa pœna, vel quia licèt in tali actu non esset prohibitio naturalis, cessat prohibitio illius legis, etiam in conscientia, cui proxime adiungebatur pœna, vel quia licet daremus, legem illam solùm addidisse pœnam obligationi naturali, nihilominus illa additio erat positiua, & iudicialis, & ideo abrogatis illis legibus quoad obligationem positiuam in conscientia, etiam abrogantur quoad obligationem sub reatu talis pœnæ, vt rectè sensit Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. vlt. Idémque est cum proportione de promissionibus specialibus illius legis, fiebant enim operibus illius legis, vt erant illius impletiua, & per modum pacti mutui, & ideo cessante obligatione ex parte vnius extremi, cessauit ex parte alterius. Item idem est cum proportione de effectu irritandi: nam irritatio, si additur prohibitioni naturali, est veluti quædam pœna, & in ea procedit ratio facta: si verò sit addita prohibitioni naturali, est veluti quædam pœna, & in ea procedit ratio facta: si verò sit addita prohibitioni positiuæ eiusdem legis, intrinsecè supponit illam, & ab illa pendet, ideóque illa cessante, necessariò cessat.

3. *Duo inferuntur. Primum. Quandiu illa præcepta vim habebant.*

Secundum. Præcepta cessantibus quoad obligationẽ cessabant quoad alios effectus pœnales & irritandi.

Queri verò consequenter potest, quando lex illa amiserit virtutem quoad hos effectus, an scilicet, in initio promulgationis Euangelij, & per successionem & augmentum illius, vel solùm post consummatam promulgationem Euangelij. Respondeo consequenter ad dicta, distinguendum esse inter præcepta cæremonialia, & iudicialia. Et de cæremonialibus dicendum est, à die Pentecostes incepisse amittere hanc efficaciam, & successu temporis illam omnino amisisse quoad locorum extensionem, sicut diximus, legem illam mortuam fuisse: nam quoad hunc effectum eadem est proportio, vt rationes factæ probant. At verò quoad præcepta iudicialia non cœpit illa lex amittere hanc efficaciam donec synagoga extincta est post consummatam Euãgelij promulgationem. Quia (vt suprà dixi) quandiu Respublica Iudæorum statum suum retinuit, & cæremoniis suis iure vsa est, iudicialia præcepta non amiserunt vim obligãdi; ergo nec puniendi, vel irritandi, &c. nam in hoc etiam eadem seruatur proportio. Promulgato autem Euãgelio, quando lex illa cœpit esse mortifera quoad cęremonialia, cœpit etiã esse mortua quoad iudicialia, & consequenter cœpit etiam esse inutilis ad prædictos effectus præstãdos, vt rationes factæ probãt.

4. *Dubitatio.*

Responsio.

5. *Matrimonia in gradibus prohibita illa lege nunc valere.*

Vnde obiter infertur, & matrimonia nunc contracta inter Iudæos in gradibus illa lege prohibitis valida, &

B C D E

da, & rata nunc esse, exceptis primis gradibus, qui de iure naturæ matrimonium irritant. Ratio est clara ex supra dictis, quia illa etiam respectu talium Iudæorum infidelium abrogata est quoad obligationem; ergo etiam quoad irritationem, iuxta ea, quæ proximè diximus. Neque refert, quòd ipsi peccent ex conscientia erronea, quia conscientia erronea circa ius non sufficit ad irritationem actus, licèt ad peccandum sufficiat. Et ita sentit in simili casu Soto 4. dist. 39. ar. 1. in fine, & sequitur Nauar. consil. 2. de conuersione infidel. num. 4. Sanci. lib. 7. de matrim. disp. 7. num. 6. contrarium verò sentit Henriq. lib. 12. de matrim. cap. 1. num. 5. vbi sensit, talia matrimonia contra legem contracta inter infideles Iudæos inualida esse, quia illa lege gubernantur, & allegat Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 6. alias 10. num. 3. qui aliquo modo fauet, dum ait, Iudæos infideles in contrahendis coniugiis, suis legibus (vtique latis Leuit. 18.) gubernari, quod ex aliis Iurisperitis allegat, non tamen explicat, an iure id intelligendum sit, vel tantùm facto, vel quis effectus inde sequatur. Citat etiam D. Thomam in addit. q. 59. ar. 2. ad 3. alias in 4. distin. 39. ar. 2. ad 3. vbi nihil de Iudæis loquitur, sed in genere dicit, impedimentum disparitatis cultus non esse de iure diuino inter infideles, licet possit iure humano per suas leges introduci. Citat etiam Nauar. in sum. cap. 22. num. 48. qui etiam solùm de infidelibus generatim dicit, matrimonium inter eos non valere si sit contra eorum leges. Quod generatim verum est, tamen leges Leuitici iam non possunt dici leges Iudæorum infidelium, tum quia iam non sunt leges, leges enim abrogatæ, leges non sunt, tum etiam quia non sunt latæ pro illis, sed pro Republica fideli Ecclesiastica Iudæorum, quæ iam non extat. Vnde parum refert, quòd ipsi Iudæi velint illis legibus gubernari, quia solùm est ex conscientia erronea, vt dixi, putant enim legem illam vt diuinam adhuc vigere. Quod si quis fingat, Iudæos non obstante abrogatione, potuisse illas leges nunc acceptare. Respondemus, id quidem potuisse locum habere, si Iudæi nunc haberent propriam Rempublicam, & in ea supremam potestatem, vel Principem supremum in temporalibus, qui possit leges ferre. Nam in eo casu leges illæ habere possent efficaciam tam ad obligandum, quàm ad irritandum, non tamen vt diuinæ, sed vt humanæ: nam leges iudiciales possunt hoc modo acceptari. At nunc Hebræi nullum habent principatum, nec Rempublicam propriam, & liberam, & ideo licèt velint tales leges acceptare, vel quasi restituere, non possunt, sicut nec possunt alias leges ciuiles sibi constituere, sed legibus Principum, quibus subsunt, gubernandi sunt; nullo ergo modo potest illa opinio sustineri.

Soto. Nauar. Sanc. Henriq. — *Couar.* — *D. Thom.* — *Nauar.* — *Obiect.* — *Resp.*

6. *Quã vim habuit vsque ad diem Pentecostes.*

Secundò dicendum est, legem veterem ante diem Pentecostes non amisisse vim suam quoad effectum dispensandi, seu permittendi ea, quæ contra ius naturæ aliquo modo permittebat. Hæc assertio eodẽ modo, quo præcedens explicanda est. Ratio enim prioris partis est, quia illa lex intacta mansit (vt sic dicam) toto illo tempore, nec magis quoad hunc effectum, quàm quoad alios reuocata est, quia nihil de hoc effectu specialiter statutum est, nec terminus durationis in illis præceptis fuit diuersus, aut magis limitatus, quàm in aliis. Vnde si in triduo mortis Christi, vel in discursu dierum Paschalium vsque ad Pentecostem, Iudæus dimitteret vxorem iuxta permissum legis, matrimonium verè dissolueretur, iuxta probabiliorem sensum illius legis, quem suprà sequuti sumus. Potest verò obiici, quia Christus Dominus iam dixerat, & satis publicè prædicauerat, *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit vxorẽ suam, excepta fornicationis causa, mœchatur, & qui dimissam duxerit, adulteratur*, Matth. 5. & 19. Respondeo, illis locis docere tantùm voluisse, illam legem Moysi fuisse ex quadam dispẽsatione, quæ iam suo tẽpore cessatura erat, & ad statum perfectiorem, & legi naturali consentaneum reducenda. Nõ tamen tunc antiquam legem, vel generaliter, vel illam in particulari reuocauit, sed tantum ad reuocationem futuram (vt sic dicam) viam, & animos præparauit per doctrinam, & declarationem veritatis, non per promulgationem alicuius noui præcepti.

Obiect. — *Respons.*

Difficultas verò est, an a die Pentecostes cœperit ille effectus cessare. In quo breuiter considerãdum est, leges concedentes, seu facientes huiusmodi effectus iudiciales fuisse, vt constat de lege repudij, & similibus, ideóque verisimilius esse, non fuisse mortuas vsque ad integram mutationem status synagogæ, quæ tunc facta est, quando promulgato Euangelio lex illa cœpit esse mortifera. Ergo vsque ad illud tempus durare potuit hic effectus. Item pro illo tempore legitimè durauit illis Reipublicæ status; ergo liberum fuit illi, vti legibus ad eundem statum pertinentibus; ergo etiam fuit liberum, vti priuilegiis, & fauoribus per illas leges sibi concessis. Denique pro eo tempore durabant onera, & rigores legum iudicialium; ergo & fauores: nam hi magis ampliandi sunt, imò beneficium Principis durat, quandiu apertè non reuocatur. At verò post illud tempus, & promulgato sufficienter Euangelio euacuata est omnino illa lex quoad hos effectus, quia ex tunc iudicialia etiam præcepta fuerunt omnino mortua, & extincta. Item quia eadem est ratio de hoc effectu, & de obligatione, tum quia tota illa lex eundem terminum obligationis, & concessionis habuit, & absolutè reuocata est, tum etiam, quia similis dispensatio maxime pertinebat ad imperfectionem illius legis, & ideo per legem Christi perfectam reuocata est, tum denique quia quibus auferebatur onus, debuit etiam auferri commodum, præsertim adeò imperfectum, & legi naturali dissonum.

7. *Dubitatio. Responsio.*

Vnde fit consequens, nunc inter Iudæos infideles non dissolui matrimonium virtute illius legis, & cõsequenter matrimonium contractum cum alia post tale repudium nullum esse, & si talis vir conuertatur ad fidem, separandum esse à secunda, & cogendum esse reuerti ad primam, si tamen illa conuerti etiam velit. Nam si nolit, iam ex alio capite dissoluetur prius matrimonium, & licebit viro denuo ducere secundam Christianam si velit, vt tradit Innoc. III. in cap. *gaudemus*, de diuort. vbi licèt non in specie de Iudæis, sed generatim de infidelibus loquatur, tamen Iudæos etiam comprehendit, quia Christus ita statuit, & consequenter contrarias leges siue iniustas, siue iustas reuocauit. Et ita docent Doctores ibi, Theologi in 4. d. 33. & expositores Matth. 5. & 19. vbi Abulens. q. 63. & alij, quos refert Sanci. lib. 10. de matrim. disput. 1. num. 9. & 10. Et quod explicuimus in permissione repudij applicãdum cum proportione est ad permissionem vsurarum, & similes.

8. *Hinc infertur.* — *Innoc.* — *Abulens.* — *Sanc.*

Dico tertiò: Lex Moysi vsque ad diem saltem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter, seu iustificandi carnaliter, quam habebat, donec lex facta fuit mortifera, ex tunc verò illam omnino amisit. Hæc assertio sequitur apertè ex dictis suprà de duratione institutionis illius legis. Quia cæremoniæ illius legis pro toto illo tempore retinuerunt totam suam institutionem secluſa obligatione; ergo retinuerunt vim sanctificandi legaliter, quam ab institutione habebant. Deinde probatur ex locis sæpe citatis Actor. 21. & 23. vbi Paulus dicitur, se purificasse, illa enim purificatio erat quædam legalis sanctificatio; ergo nondum erat illa lex mortua quoad hunc effectum. Eadémque ratio est de omnibus sacrificiis, vel oblationibus, aut variis baptismatibus ordinatis ad similes sanctificationes, & munditias carnis.

9. *Lex Moysi vsque ad diem saltem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter donec lex facta sit mortifera.*

Dices, illa lex erat mortua quoad irregularitates, & immunditias, quas inducebat; ergo etiam quoad

10. *Obiect.*

quoad sanctificationes legales. Patet consequentia, quia illæ irregularitates erant quasi materia talium sanctificationum. Antecedens verò patet, quia irregularitatum inductio eiusdem rationis est cum impositione pœnæ, & ad vim coactiuam similiter pertinet; ergo ita cessarunt irregularitates sicut & pœnæ. Nam in vtrisque versatur eadem ratio, scilicet, quòd talis effectus pendet ab obligatione legis, & ideo cessat, illa cessante. *Responsio.* Respondetur, negando antecedens, & ad probationem dici potest etiam pœnas non cessasse donec lex fuit mortifera. Veruntamen hoc non est vniuersale, habet enim locum in iudicialibus, non in cæremonialibus, vt dixi. Et ideo respondeo, negando similitudinem, quia irregularitates non pertinebant propriè ad vim coactiuam, quia non erant pœnæ, non enim imponebantur propter transgressiones aliquarum legum, sed vt illæ cæremoniæ certo modo magis decente fierent. Et non est eadem ratio de illis, quæ de pœnis, neque etiam pendebant ex absoluta obligatione legis quoad exercitium, sed ex institutione, & ad summum ex obligatione quoad specificationem, quæ tunc durabat, vt suprà declaraui. Pertinebant enim huiusmodi irregularitates ad ritus illarum cæremoniarum, & ad modum exercendi illas per legem institutum, & ideo durante institutione, durabat etiam obligatio non exercendi illas cum tali indecentia legali, nisi præmissa purificatione, & ita durabat vterque effectus.

II. *Ad quid valebant opera ex illa lege facta antequam mortifera fuerit.* Dico quartò: Quandiu lex non fuit mortifera, opera eius valere potuerunt ad spiritualem sanctificationem operantium per modum meriti, vel satisfactionis ex opere operantis, si ex fide, & charitate fierent. Quod enim Ezechiel. 20. dicitur, *Dedi eis præcepta mea, quæ faciens homo viuet in eis*, etiamsi de spirituali vita intelligatur, verum habet pro toto illo tempore, pro quo lex non fuit mortifera. Ratio est, quia pro toto illo tempore illa lex quoad institutionem durauit; ergo opera eius erant opera honesta, religiosa, & Deo placita; ergo si ex fide, & charitate fierent, erant meritoria vitæ æternæ, & augmenti gratiæ, & satisfactoria pro temporali pœna. Nam hæc omnia ex parte operis non fundantur in obligatione legis, sed in honestate operis, quam honestatem habere potest opus in ordine ad legem vt instituentem, etiamsi cessauerit eius obligatio. Confirmatur, quia opus factum ex conscientia erronea inuincibilis ignorantiæ, ac propterea honestum, est meritorium apud Deum, si aliæ conditiones concurrant; ergo multò magis opus factum ad cultum Dei secundùm quandam veram institutionem eius, est de se capax meriti, si aliunde operans sit in gratia, & ex fide operaretur, etiamsi non ex necessitate legis id faciat, hoc enim non impedit meritum, vt patet in operibus consiliorum, vel in eleemosyna ex supererogatione facta. Eo vel maximè, quòd multi Iudæorum conuersi ad Christum ex ignorantia inuicibili potuerunt illa opera facere pro aliquo tempore quasi necessaria ex lege, quia sine culpa putabant obligationem eius non cessasse.

12. *Obiectio.* Dices, Cur dicitur illa lex mortua pro illo tempore, si opera eius tam viua erant (vt sic dicam) pro illo tempore, vt possent etiam spiritualiter iustificare saltem quoad augmentum iustitiæ coram Deo. *Resp. 1.* Respondetur primò, opera illa, vt suprà dictum est, non habuisse huiusmodi vitam ab ipsa lege, sed à fide viua, seu à gratia, & charitate, quam fides impetrat. Est autem tanta vis gratiæ, & charitatis, vt etiam opera legis mortua ita possit viuificare, vt faciat illa meritoria apud Deum. *2. Resp.* Secundò dicitur, legem illam non fuisse simpliciter mortuam pro illo tempore quoad omnia, sed quoad obligationem, quia verò obligatio est veluti primarius effectus legis, ideo in communi modo loquendi inde denominata est mortua. Re tamen vera mansit aliquo tempore viua quoad institutionem, seu in ratione cuiusdam regulæ operandi ea, quæ ad diuinum cultum pertinerent, inde enim fit, vt opera facta per conformitatem ad talem legem, haberent honestatem moralem religionis, ac subinde vt facta ex fide, & informata charitate, essent meritoria, & sanctificatiua animæ ex opere operantis.

CAPVT XXII.

Quando Circumcisio cessauerit quoad sanctificationem infantium.

1. SVpereſt dicendum de sanctificatione extra, vel vltra meritum operantis, vel recipientis, quod solum habet locum in circumcisione paruulorum: nam reliquæ cæremoniæ illius legis non habebant talem effectum, nec circumcisio ipsa in adultis, vt nunc suppono ex suprà dictis, & ex materia de Sacramentis. In quo puncto aliqui dicunt, circumcisionem euacuatam fuisse in die mortis Christi in ratione remedij paruulorum quoad originale peccatum, alij in die Resurrectionis, vel Pentecostes. Alij verò putant, fuisse vtilem vsque ad perfectam Euangelij promulgationem, & ita neque in die Pentecostes, neque per aliquot annos fuisse euacuatam circumcisionem quoad fructum. Sed hoc resoluendum censeo iuxta principia posita de cessatione illius legis quoad obligationem, & cum eadem proportione. Et quia eadem est ratio quoad hoc de circumcisione pro Iudæis, & de sacramento legis naturæ, quo vti poterant fideles, qui erant inter Gentiles ante Christi aduentum, ideo de vtroque simul dicam. *Varia sententia proponuntur.*

2. *Huiusmodi remedia nõ fuisse euacuata in puncto mortis vel resurrectionis Christi, nec vsque ad diem Pentecostes exclusiuè.* Primò ergo assero, huiusmodi remedia non fuisse euacuata in puncto mortis vel resurrectionis Christi, neque vsque ad diem Pentecostes exclusiuè. Probatur, quia toto illo tempore nondum Baptismus erat necessarius ad salutem; ergo adhuc priora remedia erant vtilia: nam si illa inutilia facta essent, tota virtus reducta esset ad Baptismum, & consequenter iam fuisset necessarius. Antecedens significatur sufficienter à Concilio Trid. sess. 6. cap. 4. dicente, *A promulgatione Euangelij neminem iustificari à peccato originali sine Baptismo, in re, vel in voto*; sentit ergo, ante illud tempus non incepisse Baptismi necessitatem. Ratio etiam id conuincit, quia ante Christi mortem non erat talis necessitas, vt omnes fatentur, & à morte vsque ad aduentum Spiritus sancti nulla noua promulgatio Baptismi facta est, neque illi aliquid additum, ex quo illa necessitas oriri potuerit. Vnde meritò D. Thomas 3. p. q. 66. art. 2. docuit, præceptum Baptismi non obligasse, donec Christus post Resurrectionem dixit Apostolis, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos.* Vt autem ibi notaui disp. 31. sect. 1. circa finem, non est existimandum, eodem die, & momento quo Christus Dominus illa verba protulit, cœpisse præceptum Baptismi obligare, sed quando Apostoli executioni mandarunt, quod tunc Christus præcepit, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*, &c. quod ante Pentecostem factum non est. Et confirmatur, quia incredibile est, infantes omnes eo tempore mansisse sine remedio, quod moraliter eis applicari posset; hoc autem sequutum fuisset, si vtilitas circumcisionis antea sublata fuisset; ergo & illud prius est incredibile. Consequentia cum maiori notæ sunt: minor autem probatur, quia licèt Baptismus esset institutus, non tamen sufficienter propositus maiori parti hominum; ergo non poterat moraliter applicari, & esse vtilis. *Conc. Trid.* *D. Thom.* *Confir.*

3. *Responsio aliquorum.* Respondent aliqui, non esse inconueniens illud, quod infertur, quia illa impotentia erat per accidens ex ignorantia parentum: nam remedium de se sufficiens iam erat datum, & legislator optimè potest reuocare priuilegium, vel irritare factum à die, in quo condit aliam legem, etiamsi ad notitiam subditorum non peruenerit.

Refellitur Resp.

perueneriit. Sed hoc profectò alienum est à diuina prouidentia (nam de potentia absoluta non disputamus.) Postquam enim Deus ex se voluit omnes homines saluos facere, debuit cõstituere remedium humano modo possibile, & vtile: Baptismus autẽ institutus, & non sufficienter promulgatus non erat remedium humano modo vtile, nec pro toto mundo possibile. Præterquã quòd Christus Dominus non statuit obligationem suæ legis in puncto passionis magis quàm antea, & idem est de puncto Resurrectionis, & quolibet alio vsque ad promulgationem illius, vt infrà dicam. Et incredibile etiam est passionem Christi statim attulisse tam magnum nocumentum omnibus infantibus, qui pro illo tempore, sancto, & legitimo ritu circuncidebãtur, & aliàs baptizari moraliter non poterant, vel etiamsi possent, parentes eorum nondum eos baptizare tenebantur. Aliter respondet Soto suprà circunciſionẽ eo tempore fuisse vtilem secundùm generalem rationem protestationis fidei, non secũdùm specialem rationem sacramẽti legis veteris. Sed hoc habere posset locum, si circuncisio tunc fuisset mortua, cùm tamen dictum sit, illam tunc nondum fuisse mortuam quoad obligationem, nec quoad vtilitatem esse potuit, & ita nõ habet locum distinctio. Vt omittam, fortasse circuncisionem nunquam aliter fuisse vtilem, quàm remedium legis naturæ, sed tantùm pro Iudaico populo generale remedium determinatum fuisse ad talem cæremoniã; ergo sicut remedium legis naturæ non cessauit ante Baptismi necessitatem introductam; ita nec circuncisio pro illo populo, quia neutrum remedium per se ablatum est, sed ad introductionem alterius perfectioris, ac propositi vt necessarij, nimirum Baptismi.

Resp. Soto.

Refellitur.

Ita cessauit circuncisio in die Pẽtecostes quoad fructũ gratiæ sicut cœpit baptismus esse ad salutem necessarius.

9. Vnde infero, à die Pentecostes ita cessasse Sacramentum circuncisionis quoad fructum gratiæ, qui in eo dabatur, sicut cœpit Baptismus esse ad salutem necessarius. Probatur, quia vnum remediũ quoad dictum effectum non fuit exclusum nisi per necessitatem alterius, vt ostensum est. Confirmatur, quia remedium legis naturæ quod durabat in gentibus fidelibus, nõ fuit antea neque alio modo priuatum sua vtilitate, propter rationem factam, & quia non fuisset alius conueniens prouidentiæ modus; ergo eadem proportione iudicandum est de circuncisione quoad infantes Iudæorum. Vnde fit, vt non simul facta sint inutilia illa antiqua sacramenta pro toto orbe, sed successiuè, sicut lex gratia introducebatur, & obligare incipiebat, quia eodem modo incipiebat Baptismus esse necessarius, & ita pari modo desinebant tam circuncisio, quàm sacramentum legis naturæ esse vtilia.

5. Obiect.

5. Dices, non esse in hoc parem rationem de populo Iudaico, & Gentili. Nam quoad Iudaicum in die Pentecostes fuit satis consummata promulgatio Baptismi, quia hæc quodammodo inchoata fuerat toto tempore prædicationis Christi, & Apostolorum viuente ipso. Non verò gentibus: nam ipsemet Christus dixerat, Matth. 10. *In viam gentium ne abieritis*, & de se dicebat, *Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel*, Matth. 15. quia illis tantùm tunc fiebat promulgatio. In die autem Pentecostes erant in Hierusalem cõgregati Iudæi ex omni natione, quæ sub cœlo est; ergo pro illis satis fuit tunc consummata promulgatio; ergo pro illis cessauit tunc tota vtilitas circuncisionis; ergo fuit euacuata omnino, quia tantùm pro illis vtilis erat. Respondetur in primis, etiamsi antecedens cõcederetur, habere tunc locum distinctionem Soti, quia licèt tunc

Responsio 1.

A circuncisio non esset vtilis ratione legis veteris, fuisset vtilis ex generali ratione remedij legis naturæ, quia esset protestatio fidei, cum nondum lex vetus esset mortifera. Melius verò dicitur, argumentum probare, licet *Responsio 2.* breuius tempus cessasse circuncisionem pro Iudæis, quàm remedium legis naturæ pro gentibus, nõ tamen quòd statim eo die pro omnibus Iudæis per vniuersum orbem dispersis cessauerit circuncisio, quia licet fides Christi antea prædicari cœperit, tamen necessitas Baptismi non fuit antea prædicata, & ideo in die Pentecostes cœpit eius promulgatio, quæ nõ poterat diffundi humano more in omnes prouincias, in quibus Iudæi habitabant. Et ideo etiam ad hanc promulgationem sufficiens tempus concedendum est, ne dicamus, omnes illos paruulos fuisse priuatos remedio ante opB portunum tempus. Item, quia lex circuncisionis non priùs, nec alio modo mortua est, vt ex suprà dictis constat. Et iuxta hanc doctrinam accommodanda, & explicanda sunt quæ dixi 3. tom. 3. partis, disp. 27. sect. 4.

6. Dices, Iudæi iam non applicabant illud remedium ex vera fide; ergo non poterat esse vtile. Patet consequentia, quia non erat vtile, nisi quatenus applicabat fidem. Antecedens autem patet, quia applicabãt illud ex fide venturi Messiæ, & in signum eius, quod falsum iam erat. Respondetur, errorem illum quoad circun- *Resp.* stantiam temporis fuisse priuatum, & fortasse in multis per ignorantiam inuincibilem, excusatũ. Vnde non excludebat veram fidem de Messia promisso, nec reddebat falsam significationem ipsius sacramenti, vt supra declaraui, ideóque error ille non impediebat fructum. Sicut nunc error priuatus in ministro Baptismi, si non excludat generalem intentionem sacramenti, non impedit effectũ eius. Et patet, quia viuente Christo Domino, poterat similis error misceri in mysterio circuncisionis, & tamẽ non propterea reddebatur inutile. Dici etiam potest in illa existimatione distinguendam esse fidem de substantia mysterij, abstrahendo à circunstantia temporis, ab errore circa temporis differentiam, & priori modo fuisse veram fidem, quia solùm erat de Christo in aliquo tempore venturo, abstrahendo, vtrùm iam venisset necne, & vt sic, fuisse vtilem protestationem fidei factam siue per circuncisionem, siue per sacramentum legis naturæ, nõ obstante falsa opinione priuata, quæ circa temporis differentiam misceri poterat.

Obiect.

7. Dices tandem, ergo etiam nũc si inueniretur aliquis Iudæus habens ignorantiam inuincibilem Christianæ veritatis, & bona fide circunc ideret filium, illa circuncisio esset vtilis, nam videtur eadem ratio. Respondetur esse longè dissimilem rationem, ideóque negari consequentiam. Quia ex quo Baptismus necessarius esse cœpit, circuncisio in se omnino inutilis facta est, & illa ignorantia est per accidens, quæ non dat virtutem, nec restituit, vt sic dicam, vtilitatem illi operi. Sicut etiam de remedio legis naturæ in vniuersum dicendum nunc est, vt suppono ex materia de Baptismo. Et ideo attentè in hac materia distinguendum est inter ignorantiam prouenientem ex defectu promulgaE tionis, seu temporis sufficientis ad illam, vel prouenientem ex aliis humanis impedimentis, non obstante promulgatione iam facta. Nam prior ignorantia est per se, ex impotentia simpliciter, ac proinde consideratur ex parte legis, vt eo tempore necessitatem non inducat. Alia verò ignorantia est per accidens, & non consideratur.

Responsio.

De remedio legis naturæ quid dicendũ.

Duplex ignorantia diligenter distinguenda.

FINIS LIBRI NONI.

INDEX CAPITVM LIBRI DECIMI.

De noua lege diuina.

Cap. I. *De lege noua, & legislatore Christo.*
Cap. II. *De materia legis nouæ, & præceptis eius.*
Cap. III. *De scriptione legis nouæ.*
Cap. IIII. *De tempore quo obligauit vniuersum orbem.*
Cap. V. *De effectibus legis nouæ.*
Cap. VI. *De dispensatione circa legem nouam.*
Cap. VII. *De perpetuitate legis gratiæ.*
Cap. VIII. *De perfectione legis nouæ comparatione veteris.*

LIBER

LIBER X.

DE NOVA LEGE DIVINA.

DISTINXIMVS in superioribus diuinam legem in veterem, & nouam, ideóque post tractatum de lege veteri solum superest dicendum de noua, quæ in Scriptura sacra variis nominibus appellatur. Nam à Paulo interdum appellatur, *Lex fidei*, ad Rom. 3. vocatur etiam, *Lex spiritus vitæ*, ad Roman. 8. vnde communiter appellatur lex gratiæ; nam gratia est spiritus nostræ vitæ, vel etiam vita nostri spiritus. Imò solet interdum gratia simpliciter appellari, iuxta illud Ioan. 1. *Lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Et ideo Paulus ad Galat. 5. dixit, *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Propter quod etiam vocatur hæc lex amoris, quia spiritus gratiæ est spiritus amoris, iuxta illud Pauli ad Roman. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater,* qui est *spiritus dilectionis*, vt idem Paulus dicit 2. ad Timoth. 1. Et inde etiam vocatur interdum, *Lex libertatis*, Iacob. 1. quia *vbi spiritus Domini, ibi libertas.* 2. ad Corinth. 3. & ob eandem causam dicitur *Lex scripta in corde*, Ierem. 31. & ad Hebr. 8. & 10. quia diuina gratia, & amor menti infunduntur. Denique appellatur, *Lex noua*, vel quia totum hominem per gratiam renouat, vt sumitur ex Augustin. tractat. 65. in Ioan. vel quia est vltima lex à Deo data, quæ priorem antiquauit, vt sensit Cyrillus lib. 9. in Ioan. cap. 23. explicans verba illa Christi Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis*, quæ licèt de mandato amoris specialiter dicta fuerint, meritò ad totam legem amoris, quæ in præcepto amãdi virtute continetur, & ab eodem Christo data est, accommodantur, ac propterea etiam hæc lex ab authore suo *Lex Christi* appellatur. His ergo variis nominibus excellentia huius legis, & eius causæ, effectus, & proprietates insinuantur, quæ à nobis sigillatim tractandæ sunt eodem ordine, quo de cæteris legibus disputauimus. Et quamuis ex diuisione superiùs data, & ex tot Scripturæ testimoniis supponamus, datam esse à Deo huiusmodi legem, nihilominus propter hæreticorum importunitatem, pauca de huius legis veritate, & proprietate præmittenda sunt.

CAPVT I.

Vtrùm lex noua sit vera, & propria lex, & Christus Dominus perfectissimus legislator.

1. *Hæreticorum dogma.*

EX attributis, quæ Scriptura noui Testamenti huic legi tribuit, per tot nomina superiùs proposita, sumpserunt occasionem hæretici huius temporis negandi veritatem huius legis, & in summa eam omnino è medio tollendi. Nam quia propria ratio legis in hoc consistit, quòd sit præceptum commune, ac proprium imperium, obligationem inducens, negant, legem Christi esse veram legem in hac legis proprietate, & rigore, & consequenter etiam negant, Christum ipsum fuisse verum legislatorem in eadem proprietate. Ita sentit Luther. lib. de libertat. Christian. & in Epistola ad Galat. cuius verba refert Bellarm. lib. 4. de iustificat. cap. 1. & in eodem errore fuit Caluin. apud Stapletonium in Epist. ad Roman. cap. 3. Idem Beza, & alij. Et ex hoc principio inferunt falsas quasdam differentias inter Testamentum vetus, & nouum, & legem Moysi, & Christi, quas infrà suo loco refutabimus. Fundantur autem primò in omnibus illis testimoniis, quibus probare solent libertatem Christianorum, & præsertim iustorum ab omni lege, vt est illud, *Iusto non est lex posita*, 1. ad Timoth. 1. & illud, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*, Quia verò hæc loca generaliter suprà tractata sunt in lib. 1. & de lege humana in lib. 3. vbi dicta testimonia explicata sunt, ideo illis prætermissis, hîc addere possumus argumenta quibus specialiter suadere tentant, Christum non onerasse homines nouis præceptis vltra legem fidei. *Luther. Bellarm. Caluin. Stapleton. Beza. Fundamentũ.*

Hoc autem suadent primò ex eo, quòd hæc lex specialiter appellatur, *Lex fidei*, ad Roman. 3. tanquam à proprio, & quasi adæquato obiecto, & vnico præcepto suo, quod etiam colligunt ex illo Matth. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit condemnabitur*, vbi sola fides tanquam necessaria proponitur. Secundò ex appellatione gratiæ, gratia enim non est propria lex: lex autem Christi non est aliud, nisi ipsa gratia, & ideo exclusa lege per Moysem data, Christus solùm dicitur fecisse gratiam, & veritatem, id est, complementum veteris legis, nulla facta mentione legis nouæ ab ipso latæ. Tertiò ex appellatione legis libertatis, obligare enim per noua præcepta repugnaret libertati huius legis per Christum inductæ. Cur enim magis diceretur hæc lex libertatis, quàm lex Moysi, si præceptis oneraret, sicut illa: nam quòd sint plura, vel pauciora præcepta, non sufficit ad absolutam libertatem, & interdum onus paucorum præceptorum propter eorum grauitatem potest esse maius, quàm plurium. Quartò ex appellatione Euangelij sumpta ex illis Christi verbis, Marc. 16. *Prædicate Euangelium omni creaturæ*, nam per hoc nihil aliud præcepit prædicare, nisi legem suam: Euangelium autem non significat propriam legem, sed bonum nuntium, vt notauit Augustinus lib. 2. contra Faust. in cap. 2. Est ergo lex gratiæ tantùm bonum nuntium, quia vitam æternam absolutè promittit omnibus credentibus, vel ad summum sub cõditione fidei omnibus hominibus, cùm lex vetus nihil promitteret, nisi sub conditione mandatorum, iuxta illud, *Qui fecerit ea, viuet in illis*, Ezechiel. 20. 2. *Primò.* *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.* *Augustin.*

Dicendum verò primò est Christum Dominum non solùm fuisse redemptorem, sed etiam fuisse verũ, & proprium legislatorem. Hæc assertio est de fide, definita in Concilio Tridentino sessione 6. Canon. 21. quæ probatur primò ex verbis Isaiæ 33. *Dominus Iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster,* vbi non loquitur Propheta de Deo tantùm vt Deus est, sed apertè de Messia, de quo præmiserat, *Dominus miserere nostri, te enim expectauimus*, & infrà, *Regem in decore* 3. *Catholica veritas Christũ Dominum nõ solum fuisse Redemptorem, sed verum & proprium legislatorem. Conc. Trid.*

decore suo videbunt oculi eius, & postea subiungit prædicta verba, & de eodem concludit, *Ipse saluabit nos*, ac si aperte dicat Christum non solùm fuisse venturum ad saluandum, sed etiam ad leges ferendas. Et ita illum locum de Christo, & Ecclesia exposuerunt Hieronymus,& Cyrillus Alexandrinus,ibi. Et sine dubio intelligenda sunt omnia illa verba cum proprietate, tum quia nihil est, quod ad improprium,vel metaphoricum sensum cogat, tum etiam quia Christus est propriè Saluator, & propriè Iudex cui Pater omne dedit iudicium, vt ipse testatur, Ioan.5. & de illo testantur Actor.10.& 17.Petrus, & Paulus. Et etiã propriissimè Rex,iuxta illud Psalm.2. *Ego constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius*, &c. & illud Psalm.71. *Deus iudicium tuum Regi da*, &c. quæ de Christo sine dubio sunt dicta, vt Ecclesia, & Patres intelligunt, & contextus ipse cogit, & confirmant verba Angeli ad Mariam Lucæ in cap.1. *Dabit illi Dominus Sedem Dauid patris eius,& regnabit in domo Iacob in æternum.* Et ipsemet Christus coram Pilato testatus est, *Tu dicis,quia Rex sum ego :* ergo cum eadem proprietate prædictam est de illo fore legislatorem.

Hieron. Cyril. Alexand.

Ratione probatur.

4. Imò ex eisdem verbis colligitur optima ratio : nam omnis Rex ex vi sui dominij, & potestatis est legislator, sed Christus est perfectissimus Rex; ergo est propriè legislator. Idémque probari potest ex munere iudicis : nam quando iudex est supremus, & summè perfectus, simul est legislator, iuxta illud Iacobi 4. *Vnus est legislator, & iudex, qui potest perdere, & saluare.* Denique potest simile sumi argumentum ex munere summi Pontificis, quod Christo tribuit Paulus ad Hebræos septimo, & sequentibus. Nam ad summum Pontificem pertinet, vt possit etiam leges ferre in his, quæ ad Deum spectant ; ergo hæc potestas maximè fuit in Christo, quia fuit perfectissimus Pontifex, & caput Ecclesiæ. Dicent fortasse, non illi defuisse potestatem, tamen non illa vsum fuisse, & ita fuisse legislatorem quasi in habitu, non in actu. Sed hæc euasio ineptissima est, tum quia nomen legiferi, aut legislatoris plus significat, tum etiam quia ita Christus est Iudex, & Rex,vt actu iudicet, & gubernet ; ergo ita etiam est legislator, tum præterea, quia non frustrà illam potestatem assumpsit, sed vt perfectè suos subditos regeret, & gubernaret, tum denique quia ex Scriptura constat prophetiam illam factam esse non solùm de potestate, sed etiam expressè de actu Ierem.31. *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum*, & infrà, *Dabo legem meam in visceribus eorum*, quam promissionem per Christum esse impletam,docuit Paulus ad Hebr.8.& 10. & ex sequenti assertione apertè constabit.

Refellitur.

5. Dico ergo secundò, lex Christi, seu lex noua est vera, ac propriissima lex præceptiua. Est etiam de fide definita in eodem Concilio Tridentino sess.6. Canon.19. illis verbis, *Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Euangelio præterfidem, anathema sit,* & ideo in Canon.21. cùm definit Christum datum esse hominibus etiam vt legislatorem,addidit, *Cui obediant* : obedientia autem respondet proprio præcepto,seu legi actuali. Præterea fuerat hæc lex promissa Isai. 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem*, vbi constat, esse manifestam prophetiam de aduentu, & prædicatione Christi,& proprietas verbi,*Lex*,iuxta veram regulam interpretandi Scripturam retinenda est, & ita exposuit Augustlib.18. de Ciuit. cap.50. & lib.17. cap.17.adiungit illud Psalm. 109. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Quod ita clarum est*, inquit, *vt non solùm infideliter,& infeliciter, sed etiam imprudenter negetur. Et ipsi quidem fatentur inimici ex Sion missam fuisse legem Christi, quod Euangelium nos vocamus, & eam virgam virtutis eius agnoscimus.* Vnde licèt vox, *virga*, ibi ad literam metaphorica sit, optimè tamen declarat proprietatem legis, quæ consistit in præcipiendo,& regendo,iuxta illud Psal.2.*Reges eos in virga ferrea*,&c.id est,inflexibili,& omnino recta.

5. Lex Christi est vera ac proprissima lex præceptiua. Conc. Trid.

Augustin.

Præterea in nouo Testamento euidenter ostenditur impleta per Christum hæc prophetia : nam Matth.5. cœpit Christus ostendere legislationem suam, perfectiùs declarando naturalem legem, quàm antea intelligeretur, sæpius dicens, *Ego autem dico vobis*, &c. Et similiter de præcepto charitatis dixit Ioann.13. *Mandatum nouum do vobis*, & cap.14. *Hoc est præceptum, vt diligatis inuicem.* Tulit etiam positiua præcepta, vt de Baptismo Ioan.3. *Nisi quis renatus fuerit*, vbi necessitas medij formaliùs explicatur, tamen in hac inuoluitur,vel supponitur necessitas præcepti. Et eodem modo includitur præceptum Eucharistiæ in verbis Ioan.6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, &c. & præceptum confessionis in illis Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur illis, & quorum retinueritis,retenta sunt.* Et præceptum noui sacrificij habetur in verbis illis, *Hoc facite in meam commemorationem*, Luc.22. Ac generaliter de tota sua lege, & specialiter de Baptismo tanquam de ianua eius dixit Matth.vlt. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris,& Filij,& Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.* In quibus verbis, & aliis ponderanda est vox mandati, & præceptinam inde apertè colligitur, legem Christi esse præceptiuam, ac subinde propriam legem. Et ad idem ponderari potest nomen testamenti, & pacti, quo vtitur Ieremias, & exponit Paulus, quia hoc nomine significari solet in Scriptura, lex supernaturalis, & positiua à Deo data. Et ita exponit locum Ieremiæ Hieronym. ibi, & latiùs Augustde spirit.& liter. cap. 26. & 27. vbi ex professo ostendit, testamentum, quod ibi permittitur, non includere tantùm legem naturalem, sed etiam specialem legem à Christo latam, vt in cap. 3. latiùs explicabimus.

6. Confir.

Augustin.

Ratione etiam potest hæc veritas ostendi, quia Christus Dominus ad fidem suam, & dilectionem in mundo propagandam, & conseruandam,& vt mediante hac fide viua fructus redemptionis suæ futuris post se hominibus communicaretur, Ecclesiam suam instituit tanquam vnam spiritualem Rempublicam, in qua ipse regnaret, & vnum corpus mysticum, in quo ipse esset caput ; ergo ad prouidentiam eius pertinuit, legem aliquam huic Ecclesiæ dare, per quam in sua institutione, & conuenienti ordine, ac gubernatione conseruari possit. Antecedens constat ex verbis Christi Matth.16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersùs eam.*Et hanc Ecclesiam nomine ouilis significauit Ioan.10.dicens, *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus Pastor.* Quo exemplo declarat vnitatem huius Ecclesiæ, & regimen eius sub vno Pastore, vel ipso Christo, vel eius Vicario. Et pro his omnibus ait, se ponere animam suam. Et ideo Paulus Actor.21. ad Pastores Ecclesiæ dicit, *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Ex quibus loquutionibus, & ex multis aliis, quæ in nouo Testamento, præsertim in Epistolis Pauli leguntur, & ex vnitate Ecclesiæ in symbolo Apostolorum definita, manifestè constat, Ecclesiam Christi esse vnum mysticum corpus ordinatum ad æternam felicitatem, & veram iustitiam per Christum consequendam, indigens spirituali regimine ad suam conseruationem, & ad hunc finem assequendum. Iam ergo probatur prima consequentia,quæ lumine naturali videtur euidens, considerata naturali hominis conditione, & aliis rationibus, propter

7. Ratione probatur.

pter quas in libro primo diximus, necessarias esse hominibus leges, quia homo est animal sociale, qui non potest conuenienter conseruari, nisi in communitate perfecta, nec talis communitas potest sine legibus rectè gubernari, & ideo iuxta varietatem communitatum, & diuersos fines earum, variæ etiam leges traduntur, vt ex vsu, & ex superioribus libris satis manifestum est. Cùm ergo Ecclesia sit noua Respublica nouo modo congregata, & ad altissimum finem ordinata, pertinuit ad sapientem prouidentiam Christi fundatoris eius, & ad eiusdem Ecclesiæ perfectionem, & stabilitatem, habere à suo fundatore aliquam legem saltem circa principalia fundamenta talis communitatis, quia sine lege non posset in sua vnitate moraliter conseruari, vt ex iis, quæ de materia huius legis dicemus, euidentiùs constabit.

8. *Ad fundamẽtum Hæreticorum.*

Ad fundamentum ergo hæreticorum negamus, pertinuisse ad suaue iugum Christi nullum præceptorum onus hominibus imponere, propter legem vnam fidei, vt ab ipsis explicatur. Tum quia non est minùs necessaria lex charitatis, quàm lex fidei, tum etiam quia ad conseruationem ipsius fidei, & ad exercitium eius, tam in cultu Dei, quàm in iustificatione hominis alia præcepta erant necessaria, quæ grauia non sunt, quia ipso spiritu fidei, & nouæ legis redduntur suauia, vt infrà dicemus. Neque huic veritati obstat prima appellatio huius legis, qua vocatur, *Lex fidei*, quia hoc nomine non significatur solum præceptum credendi: nam etiam dicitur lex amoris, & vocatur etiam lex spiritus vitæ, sub quo titulo comprehendi possunt omnia opera necessaria ad spiritualem vitam. Dicitur ergo lex fidei, quia in se habet spiritum, & gratiam, cuius fundamentum, & radix est fides, & quia omnia, quæ præcipit, sunt principaliter fundata in fide, & ad iustitiam fidei consequendam sunt valida. Et ita ferè exposuit Augustin. libro de spirit. & liter. cap. 13. & 14. Minúsque iuuant hæreticos verba illa, Marc. 16. *Qui non crediderit, condemnabitur*: nam intelligenda sunt de fide viua, seu quod idem est, de illo, qui non credit sicut oportet, id est, non solùm speculatiuè, sed etiam practicè, vitam suam cum sua fide conformando. Nam aliàs constat ex Euangelio Matth. 25. homines condemnari non solùm propter defectum fidei, sed etiam propter defectum operum: nam *Deus reddet vnicuique secundum opera sua*, ad Roman. 2. & ideo monet Petrus 2. Epistol. cap. 1. *Satagite vt per bona opera certam vestram electionem, & vocationem faciatis.*

Lex fidei quid significet.

Augustin.

9. Deinde non obstat secunda appellatio *legis gratiæ*, seu *gratiæ*: nam licèt interdum vocetur gratia ab eo quod præcipuum est in ipsa, & maximè intentum, non excluduntur præcepta conuenientia statui gratiæ, & ideo lex etiam appellatur. Neque oportet, vt in singulis locis vtrumque explicetur. Quamuis ergo Ioan. cap. 1. solùm dicat Christum fecisse gratiam, non excludit dedisse legem, quod in aliis locis explicatur. Imò ibi etiam comprehendi potest sub nomine veritatis, tum quia ad hanc veritatem pertinuit dare nouam legem promissam, tum etiam quia legislatio, vt est pars iustitiæ, sub veritate comprehendi potest.

10. *Lex libertatis quid significet.*

Neque plus obstat tertia appellatio legis libertatis, iam enim in superioribus explicatum est, libertatem Christianam non excludere omnium legum obligationem, sed vel obligationem legis veteris, vel legis peccati, aut eius seruitutem, non verò legis naturalis, aut humanæ hominibus conuenientis. Quod si hanc non excludit, multo minùs excludet obligationem legis diuinæ à Christo latæ, & maximè necessariæ, vt declaratum est. Et ideo Paul. 1. ad Corinth. 9. cùm dixisset, *Factus sum ijs, qui sine lege erant tanquam sine lege essem*, id declarans subiungit, Cùm sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi, & ad Roman. 6. cùm dixisset, *Non estis sub lege, sed sub gratia*, ad excludendam falsam interpretationem, & imprudentem libertatem hæreticorum interrogat, *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia?* & respondet, *Absit.* & clarissime ad Galat. 5. cùm dixisset, *Vos in libertatem vocati estis fratres*, addit correctionem, *tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus seruite inuicem, omnis enim lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Ex quo colligi etiam potest ratio, ob quam dicatur lex Christi lex libertatis, vel quia legem veterem abstulit, vel quia est lex amoris, & non timoris, sicut lex vetus, & ita non coactè, sed spontaneè, & maxima voluntate, ac libertate ad suam obseruantiam inducit, vel quia liberat à seruitute peccati, imò & à lege fomitis: nam licèt fomitem non auferat, dat vires ad vincendum illum, vt sensit Augustin. lib. 1. de continentia, cap. 13. & de natur. & grat. cap. 57. *Augustin.*

11. *Ad quartum.*

Ad quartum denique ex nomine Euangelij nullum argumentum sumitur, tum quia licèt Euangelium denominatum fuerit à bono nuntio regni cœlorum, & salutis per Christum factæ, non excludit reliqua, tum etiam quia illud bonum nuntium promissionis Regni cœlorum in Euangelio non fit, nisi sub promissione seruandi legem Christi. Et hæretici hoc negantes contra expressa verba Christi & contra alias Scripturas loquuntur: nam Ioann. 15. expressè posuit Christus conditionem, dicens, *Vos amici mei estis, si feceritis ea, quæ ego præcipio vobis.* & iterum, *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea*, & c. 14. *Qui habet mãdata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me*, & ad Roman. 8. cùm Paulus dixisset, *Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*, statim subiungit conditionem, *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur*, quæ est conditio non tantùm fidei, sed etiam operum, & 2. ad Timoth. 2. *Siquis*, inquit, *emundauerit se ab istis, erit vas in honorem.* & iterum, *Si sustinebimus, & conregnabimus*, & cap. 4. *Reposita*, inquit, *est mihi corona iustitiæ*, &c. & infrà, *Non solùm autem mihi, sed & iis, qui diligunt aduentum eius*, vbi virtute includitur conditio non tantùm fidei, sed etiam dilectionis. Et eadem includitur in omnibus testimoniis, in quibus promissio fit facientibus voluntatem Patris, vt Matth. 7. vel obedientibus, vt ad Hebr. 5. vbi de Christo dicitur, *Didicit ex his, quæ passus est obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ.* Et eodem modo in ipsa prima annunciatione Regni cœlorum, quæ in Euangelio habetur, ponitur conditio pœnitentiæ, sic enim aiebat Ioannes, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum cœlorum*; ergo Euangelium non excludit obedientiam, & obseruantiam legis Christi; non ergo repugnat vera lex cum Euangelio.

CAPVT II.

Quæ sit materia legis nouæ, & quæ præcepta eius.

1. *Materia legis nouæ.*

EX causis legis nouæ efficiens, & finalis satis explicatæ manent ex dictis in capite præcedenti. Ibi enim ostendimus, legislatorem huius legis fuisse Christum Dominum, ac subinde Deum ipsum, tum quia ipse Christus Deus verus est, tum etiã quia per Christum vt hominem Deus loquutus est nobis, iuxta illud ad Hebr. 1. *Nouissimè loquutus est nobis in filio*, & inde in cap. 2. præfert legem nouam veteri, quia illa per Angelos, hæc per Christum data est, & in citato loco

loco 1. ad Corinth. 9. inde concludit, se non esse sine lege Dei, quia est in lege Christi. Est ergo hæc lex diuina, & Christi, nec de eius causa efficiente aliud

Causa finalis. supereſt dicendum. Causa item finalis clara est ex dictis in superiori capite: nam finis vltimus huius legis est perducere homines ad regnum cœlorum, prout specialiter in hac lege promissum est, vtique tanquam iam referatum, & in fine vitæ per exactam huius legis obseruationem consequendum, vt latè declarauit Paulus ad Hebr. 9. Proximus autem finis generalis huius legis est perfecta sanctificatio fidelium per verum, & perfectum cultum Dei, & per applicationem meritorum, & satisfactionum Christi per media, & instrumenta ab ipso ad hunc finem instituta. Quod totum satis etiam constat ex nominibus, & attributis huius legis, quæ suprà posuimus, & magis declarabitur ex dicendis infrà de effectibus huius legis: nam finis, & effectus in idem coincidere solent. Intelligo autem hunc esse generalem finem: nam in particulari singula præcepta habent suos fines proprios: nam alius est finis præcepti Baptismi, alius confessionis, vel Eucharistiæ, vt per se notum est, & in omni lege pro diuersitate præceptorum ex natura rei est necessarium. Solum ergo supereſt dicēdum de causa materiali, & formali, per quas simul essentia, & substantia huius legis explicabitur.

2. *Materia huius legis partim moralem, partim cæremonialē esse.* Quod ergo spectat ad materiam huius legis, dicere in primis possumus, illam partim moralem esse, partim cæremonialem, ac subinde præcepta huius legis in moralia, & cæremonialia distingui posse. Non addimus autem hîc tertium membrum iudicialium præceptorum, quod in veteri lege posuimus, quia perfectio huius legis illum præceptorum ordinem nec requirit, nec admittit. Quod potest commodè explicari ex duabus causis, efficiente, & finali suprà explicatis. Nam Christus Dominus auctor huius legis sicut temporale regnum sibi non assumpsit, nec temporale iudicium, vt ipse ad Pilatum respondit, *Regnum meum non est de hoc mundo*, Ioan. 18. & Luc. 12. & ad illum, qui postulauerat, *Dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem*, respondit, *Homo, quis me constituit iudicem inter vos?* ita nec temporale regnum, aut rempublicam politicam instituit, sed solùm Ecclesiam suam, quatenus congregatio est ad spiritualem finem per spiritualia media ordinata, & ideo per se tantùm illas leges tulit, quæ ad hunc finem directè pertinebant. Leges autem iudiciales in lege veteri per se spectabant ad politicum regimen temporalis regni, & ideo Christus in sua lege nihil de præceptis iudicialibus statuit. Quinimo etiamsi in Ecclesia Christi, vt talis est, aliquæ leges iudiciales sint necessariæ ad politicum regimen Ecclesiasticum, quod suo modo spirituale est, nihilominus noluit Christus Dominus per seipsum illas leges ferre, sed id Vicariis suis commisit, potestatem ad illas ferendas eis tribuendo, & ideo illæ leges non sub lege diuina, sed sub canonica computantur. Propriè ergo loquendo de lege noua diuina in illa non inueniuntur præcepta iudicialia.

3. *Duo membra dicta explicantur.* Alia verò duo membra in hac lege inueniri, certum est, colliguntur enim apertè ex locis Scripturæ suprà citatis. Nam in primis de moralibus est totum cap. Matth. 5. vbi Christus virtute confert legem suam moralem cum morali antiqua, & ostendit perfectiori modo se illam tradere, ac declarare, dicens, *Ego autem dico vobis*, &c. Hanc enim vim habent dicta

Augusſt. verba, vt communiter expositores notant, & Augustſenſit lib. 1. de sermon. Domini in monte, & 1. retractat. cap. 19. Deinde Ioan. 13. & 14. renouat præceptum dilectionis proximi, quod morale est, & illud suum specialiter appellat: in illo autem præcepto tota lex moralis virtute continetur, vt Paulus dixit;

A certum ergo est, præcepta moralia contineri in lege noua, & obligare Christianos. Quod non solùm est verum de præceptis fidei, spei, & charitatis (quæ suo modo inter moralia etiam computantur, vt superiori libro explicauimus) sed etiam de præceptis Decalogi, & de omnibus, quæ ad illa reuocantur. Nam priora perfectissima sunt, & maximè pertinent ad perfectionem legis gratiæ, posteriora verò etiam sunt necessaria, quia sine illis vera iustitia subsistere non potest. Et ita Christus Dominus Matth. 7. generale principium tradidit, quod omnia moralia continet, *Quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis*, cui consonat illud Pauli ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*, vbi

B non obscurè significat, legem Christi totam hanc materiam moralem complecti.

Circa hanc verò partem dubitari potest, an in hac materia morali Christus Dominus aliquod positiuum præceptum addiderit, præter omnia præcepta moralia, quæ dicuntur esse iuris naturalis, siue consentanei rationali naturæ purè sumptæ, siue eleuatæ per gratiam, seu connaturalis ipsi gratiæ. Videtur enim Christus, multa præcepta positiua in hac materia addidisse. Nam in primis est axioma Theologorum, quos infrà referam, in lege noua non esse alia præcepta, nisi fidei, & sacramentorum. Ex quo axiomate nunc tantùm sumo priorem partem affirmantem de

C præceptis fidei: nam illa inter moralia computantur, vt diximus, & tamen positiua sunt, vt præceptum credendi explicitè Trinitatem, vel mysteria Christi incarnati passi, &c. hæc enim præcepta nec semper fuerunt, nec ex natura rei erant necessaria. Et eadem ratione possunt addi præcepta spei: nam tenemur in lege gratiæ sperare remissionem peccatorum, & gratiam explicitè per Christum, quæ obligatio nascitur ex speciali præcepto Christi: nam antea non erat. Item tenemur sperare ingressum in regnum cœlorum statim post mortem, si peccati impedimentum omnino sublatum est, & similia. Præterea de præcepto charitatis Dei, quia tenemur explicitè diligere Deum trinum, & vnum. De dilectione autem proximi dixit Christus Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos*, vbi vocans præ-

D ceptum *nouum* indicat esse positiuum; nouitas autem videtur in hoc consistere, vt discipuli Christi, id est, Christiani particulare præceptum habeant se diligendi speciali modo, & peculiari titulo, quia in vno corpore eidem capiti Christo coniunguntur, sicut etiam Christus hoc titulo speciali modo illos diligit, eo quòd sint membra sua. Et ita sentire videtur Tolet. ibi in *Tolet.* commentario, & annotat. 30. Vbi addit, præceptum illud non fuisse de dilectione proximi, quæ ad omnes homines extenditur, sed de dilectione, quam Christiani, eo quòd Christiani sunt, inter se habere tenentur, & hoc præceptum ait, esse proprium Christi, quia à solo ipso datum est, & nouum fuisse in nocte cœnæ, quia etiam ab ipso Christo antea datum

E non fuerat. Denique possumus similia facere argumenta de aliis præceptis moralibus: nam Matth. 5. videtur Christus Dominus aliquas circunstantias in illis præcipere, quæ non sunt de iure naturæ, vt est præceptum de insolubilitate matrimonij, & de euitando iuramento per cœlum, & terram, &c. Item præceptum illud, *Benefacite iis, qui oderunt vos*. Item in precepto orationis addidit specialem formam orandi Matth. 6. & aliis locis videtur præcipere Christianis specialem frequentiam orandi, & modum explicitè petendi per ipsum Ioan. 14. & 16. imò totum præceptum orandi videtur positiuum, & maximè proprium Christianorum, licèt vsus orandi antiquior, & vniuersalior sit.

4. *Dubitatio.*

Nihilominus dicendum est, in lege gratiæ nullum

5. esse

In lege noua nullum esse additum à Christo præceptum positiuum morale.

esse additum à Christo præceptum positiuum morale. Sumimus autem *morale* strictè, vt à cæremoniali distinguitur: nam, vt libro superiori adnotauimus, etiam cæremoniales actus possunt dici morales, quatenus ad virtutem moralem religionis spectant, & eius honestatem moralem participant, in quo sensu Christus tulit aliquot moralia præcepta, vt mox patebit. Priori ergo modo intellecta hæc assertio sumitur ex dicto communi axiomate Theologorum, & ex

D. Thom.

D. Thoma 1.2.q.108.ar.1.in fine,& clariùs art. 2. in fine,vbi ait, *Lex noua nulla alia opera determinare debuit, præcipiendo vel prohibendo, nisi Sacramenta, & moralia præcepta, quæ de se pertinent ad rationem virtutis, vt non esse occidendum, vel furandum, & similia.* Vbi notanda sunt vltima verba,& exempla,negat enim esse in hac lege alia præcepta moralia præter ea, quæ per se pertinent ad rationem virtutis, id est, quæ sunt necessaria ad virtutem, vt in vtroque articulo ipsemet explicat. Imò inde rationem sumit, *quia cùm hoc sit lex gratiæ, solùm ea præcipere debuit, vel prohibere, per quæ in gratiam introducamur, vel quæ pertinent ad rectum gratiæ*

Confirm.

vsum ex necessitate. Additque optimam confirmationem,quia in lege veteri non erant alia præcepta moralia præter ea,quæ naturalia sunt, neq; enim illa lex addebat positiuas determinationes moralibus præceptis, vt distinctis à iudicialibus, & cæremonialibus, quod suprà etiam ostensum est;ergo multo minùs lex noua debuit tales positiuas determinationes addere,

D. Thom.

quia quantum ad hoc (ait D.Thom.) *lex noua super veterem addere non debuit*,& in art.1.circa finem ait,legem Euangelij,etiam quoad hoc,dici legem libertatis,quia lex vetus tam multa in particulari præcipiebat, vt ferè nihil liberæ determinationi subditorum relinqueret:lex autem noua è conuerso nihil per legem positiuam determinat in materia morali,sed ea solùm præcipit,vel prohibet, quæ habent necessariam conuenientiam,vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operante consistit.

6.

Cõfirmat doctrina tradita.

Constabit autem magis hæc veritas discurrendo per singulas partes inductionis in contrarium factæ: non possumus autem de singulis ex professo, & integrè dicere, quia oporteret multa ex aliis materiis inuoluere, quod à nostro instituto alienum est; solum ergo punctum præsentis difficultatis in singulis attingemus. Circa præceptum ergo fidei duo distinguenda

Circa præceptum fidei duo distinguenda.

sunt, scilicet,reuelatio cum sufficienti propositione credendorum,& obligatio ad credendum ea, quæ reuelata,& proposita sunt. Vtrumq; ergo repertum est in omni lege diuina, semperq; fuit ad salutem necessarium. Differentia autem inter legem gratiæ,& antiquiores est,quòd in hoc tempore expressior,& de pluribus mysteriis facta est reuelatio, & generalior propositio,quàm in lege veteri,vel naturali; & inde consequenter factum est, vt in lege Christi sit obligatio credendi explicitè plura mysteria supernaturalia, quã antea. Et quantum ad hoc dicunt Theologi, legem nouam addidisse aliquid præcepto fidei. Nihilominus tamen probabiliter dici potest,illud præceptum etiam prout nunc est in lege noua non esse merè positiuum, sed de lege naturæ connaturali interiori gratiæ,& diuinæ illuminationi,seu reuelationi. Nam ex illis duobus,quæ suprà distinximus, reuelatio, & prædicatio talis doctrinæ fuit ex voluntaria dispositione Dei, & ita dici potest de iure diuino positiuo pertinente ad nouam Ecclesiæ institutionem,in qua Christus voluit, esse tantam lucem,& cognitionem Dei, adeò perfectam. At verò obligatio ad credendum, quæ inde sequitur,iam non est merè positiua, quia eo ipso, quòd mysteria fidei sufficienter proponuntur,intrinsecè, & ex natura rei sequitur obligatio credendi, quæ proposita sunt. Sic ergo licèt ex parte obiecti hoc præceptum possit præsuppositiuè, vt sic dicam, dici positiuum,quatenus supponit reuelationem, quæ simpliciter non erat necessaria ex vi iuris naturæ,nihilominus formaliter,& in se est quasi naturale respectu gratiæ existentis in tali statu,& perfectione. Hoc ergo modo verificatur conclusio etiam in materia fidei, quatenus sub materia morali, id est,necessaria ad bonos,& sanctos mores comprehenditur.

Sed instabis,quia in lege noua non tantùm est præceptum credendi hæc mysteria quasi ex suppositione reuelationis,& propositionis rerum credendarum,sed etiam est absolutum præceptum ea audiendi,& sciendi, & consequenter credendi, quod est præceptum longè diuersum, & simpliciter positiuum; ergo quoad hoc negari non potest, quin lex noua in materia fidei addiderit positiua præcepta. Assumptum declaratur, quia hoc præceptum fidei secundùm ordinariam legem applicatur hominibus per auditum, teste Paulo ad Roman. 10. ergo vt homines possint obligari ad credendum, necesse est, vt obligentur ad audiendum; ergo per aliquod præceptum,quod sub nulla consideratione potest dici naturale, sed positiuum. Et declaratur ampliùs: nam fideles tenentur nunc explicitè credere mysterium v. g. Trinitatis, vel Incarnationis ex iure diuino, quia talis fides est nunc medium necessarium ad salutem(vt suppono)hæc autem necessitas inuoluit præceptum diuinum,quod non potest esse,nisi absolutum,& positiuum. Nam illud prius quasi conditionatum credendi ea,quæ reuelantur,non sufficeret ad dictam necessitatem: nam sine violatione huius præcepti hypothetici,vt sic dicã, posset quis nunquam credere explicitè trinitatem, aut Christum; ergo vt ad hoc obligentur fideles, necessarium est speciale præceptum positiuum, & absolutum. Item in Pastoribus Ecclesiæ est obligatio prædicandi,& docendi hanc fidem ex præcepto Christi, *Docete omnes gentes, & prædicate Euangelium.* Vnde est illud Pauli 1. ad Corinth.9. *Necessitas enim mihi incumbit, væ enim mihi est,si non euangelizauero*; hoc autem præceptum positiuum etiam est.

7. *Obiect.*

Incipiendo ab hoc vltimo maioris claritatis gratia, respondeo,præceptum illud prædicandi, vel docendi datum pastoribus Ecclesiæ,in radice,id est, in institutione esse positiuum, in se autem, & formaliter esse naturale. Munus enim Episcopale, seu pastorale est in Ecclesia ex positiua institutione Christi, vt per se constat; supposito autem tali munere obligatio docendi,aut prædicandi Euangelium de iure diuino naturali est,pertinens ad obligationem iustitiæ, & fidelitatis,quæ intrinsecè ex tali munere nascitur, quod significauit Paulus suprà dicens, *Dispensatio mihi credita est.* Ad primum ergo in primis respondeo, cum proportione, non esse necessarium, vt ex parte audientium præcedat speciale præceptum positiuum audiendi doctrinam,vel prædicationem fidei. Nam si sit sermo de hominibus nondum credentibus in Christum, illi non sunt capaces obligationis prouenientis ex præcepto supernaturali,donec illis sufficienter proponatur fides,quia propositio supponit auditum; ergo antea non potest præcedere obligatio audiendi prouenies ex supernaturali præcepto. Igitur nulla obligatio præcedit ex parte audientium,sed tantùm ex parte prædicantium. Quæ moraliter reputari potest sufficiens, quia si ex parte euangelizantium sit zelus,& solicitudo, non deerunt qui de facto audiant, ad quod magis trahendi sunt, suaui inductione inuitando illos, quàm rigorosa obligatione. Vel certè quando hæc obligatio incipit, magis est ex ratione naturali, quàm ex lege supernaturali. Quia homo naturaliter tenetur veram Dei cognitionem, verámque felicitatem quærere,vnde quomodocunque,vel per vocem prædicationis,vel per famam,vel per proprium discursum inceperit dubitare de sua lege, vel statu, tenebitur eis

8. *Resp.*

Ad 1.

attendere, qui viam salutis docere profitentur; ergo respectu infidelium non est necessarium ponere hoc speciale præceptum positiuum. Neque etiam respectu iam credentium in Christum, tum quia illi iam obligantur præcepto charitatis infusæ erga se ipsos, ad propriam salutem spiritualem quærendam, & consequenter ad audiendum Dei verbum, quando ad suam salutem fuerit necessarium; neque enim ex iure diuino maiorem habent obligationem. Et simili modo teneri poterunt ad audiendam doctrinam fidei quando fuerit necessarium ad credendum, quantum oportet, tunc autem obligatio nascitur ex ipsomet præcepto fidei, de quo dicendum superest.

9. *Ad alteram partem resp.*

Ad alteram ergo partem respondeo, admittendo, in lege noua esse specialem necessitatem fidei explicitæ, tam ad iustitiam, quàm ad salutem æternam consequendam. Concedendo item, hanc necessitatem prouenire ex peculiari institutione Christi Domini, quæ positiua sine dubio est, cùm non fuerit simpliciter necessaria. Vnde fit etiam consequens, præceptum talis fidei prout est proprium legis nouæ, & diuinum positiuum censeri posse, saltem ratione institutionis. Posita autem institutione respectu illius, & statu legis gratiæ, tale præceptum meritò existimari potest connaturale illi. Primò, quia præceptum recognoscendi auctorem legis, & obediendi illi, est valde connaturale cuicumque legi; ad hoc autem necessaria est expressa, & distincta cognitio eius: cùm ergo Christus sit auctor huius legis, valde connaturale est illi præceptum credendi in Christum. Cùm hoc autem coniunctum est præceptum cognoscendi Trinitatem, vt nunc suppono, quia cùm Christus sit secunda Trinitatis persona, non potest haberi fides de illo sufficienter explicita sine fide explicita Trinitatis. Secundò, quia fides præcipitur non solùm tanquam speculatiua cognitio, sed etiam tanquam practica, & operatiua; ad vsum autem sacramentorum huius legis necessaria est fides explicita Trinitatis, quam oportet in Baptismo profiteri, & fides explicita Christi, quem oportet in Eucharistia recipere, & Patri in sacrificium offerre; ergo suppositia institutione maximè consentanea perfectioni huius status, etiam talis fides, & præceptum eius meritò dici potest esse de iure diuino connaturali gratiæ, vt existenti in tali statu, in quo gratia tam perfecto modo communicatur.

10. *An secundam partē de præceptis spei.*

Atque hinc facilè respondetur ad secundam partem de præcepto spei, fatemur enim, vsum spei multò perfectiorem postulari in lege Euangelij, quàm antea, tum quoad modum sperādi gloriam, tum quoad multa media supernaturalia, nunc enim sperare tenemur remissionem peccatorum per Baptismum, & per absolutionem sacerdotis, & augmentum iustitiæ per alia sacramenta: tum etiam quoad modum sperandi per Christum, & per speciales promissiones per ipsum factas. Non est autem necesse, vt propter has, & similes perfectiones data fuerint in hac lege specialia præcepta positiua circa materiam spei, quia tota hæc perfectio, & obligatio ad illam ex natura rei sequitur, suppositia perfectione fidei circa Christum, & redemptionem eius; & suppositia tali sacramentorum institutione. Sicut etiam suppositia fide incarnationis, & institutione Eucharistiæ, ac fide eius, nascitur in hac lege obligatio adorandi cultu latriæ Christum, tam in se, quàm in Eucharistia, & nihilominus illa obligatio non oritur ex præcepto positiuo diuino, sed ex iure diuino naturali, & connaturali talibus mysteriis: ita ergo de spe dicendum est.

11. *Ad illud de charitatis præcepto resp.*

Atque eodem modo dicendum censeo de charitatis præcepto. Quod in dilectione ad Deum videtur manifestum. Nam vt verum sit, debere nos nunc diligere Deum, & Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, qui est perfectior diligendi modus, nihilominus illa perfectio, vel obligatio ad illam, non oritur ex præcepto positiuo, sed ex ipsa natura charitatis, suppositia tali Dei cognitione, vt per se videtur manifestum. Sicut etiam tenemur colere tres diuinas personas, non ex positiuo iure, sed quia earum excellentiam cognoscimus. Idémque cum proportione dico de electione ad proximum: nam licet verum existimem, nunc postulari specialem dilectionem inter Christianos, nihilominus censeo id non oriri ex speciali præcepto positiuo Christi, sed ex intrinseco, & connaturali ordine charitatis. Nam charitas ex se, & natura sua inclinat ad magis diligendum magis coniunctos cæteris paribus, & in rebus, seu bonis proportionatis coniunctioni, vt latè explicat D. Thom. 2.2.q. 26. præsertim art. 6. & 8. vbi adducit Augustinum lib. 1. de doctr. Christian. cap. 28. & Ambros. lib. 1. Officior. cap. 7. & Gregorium homil. 30. in Euangel. ex quibus hæc sententia confirmatur. Nam quia fideles vt sunt membra Christi, & Ecclesiæ habent inter se specialem coniunctionem, ideo charitas ipsa natura sua magis inclinat, & obligat ad illos diligendos. Et ideo aiebat Paulus ad Galat. 6. *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei.* Quanuis ergo Christus hanc specialem dilectionem Christianorum inter se non explicasset, ipsa charitas de se ad illam obligasset, neque nunc ad aliquid speciale obligat illud præceptum Christi, ad quod charitas de se non obligaret.

D. Thom. August. Ambr. Gregor.

12. *Præceptum Christi de charitate ad infideles se extendit.*

Vnde etiam addo, illud Christi præceptum nō fuisse de sola dilectione Christianorum inter se, sed etiam ad dilectionem erga infideles extendi. Tum quia perfecta dilectio proximi ad omnes extenditur, & ideo verisimile non est, Christum specialiter commendando dilectionem proximorum, non fuisse loquutum de integra proximi dilectione, quæ ad extraneos quosque extenditur, vt ipsemet explicauit Luc. 10. per parabolam de peregrino sauciato à latronibus, & à Samaritano curato. Tum etiam, quia Christus mandauit, *Vt diligatis inuicem sicut dilexi vos*, ipse autem non solùm dilexit discipulos iam credentes, sed etiam infideles, redimendo illos, & desiderando, vt fiant credentes; ergo eodem modo commendauit discipulis dilectionem ad inuicem, quæ sit ad imitationem dilectionis ipsius, ita vt propter ipsum Christum extendatur ad omnes. Et ideo sicut Christiani inter se magis se diligunt, & diligere debent, quàm reliqui homines cuiuscumq; religionis, seu sectæ, ita etiam specialiter amant illos, qui extra Ecclesiam sunt, & illis desiderant coniunctionem cum Christo, & cum Ecclesia. Totum ergo hoc comprehendit Christus sub præcepto suo, & totum est inclinationi, & ordini charitatis consentaneum, & in aliquo etiam gradu, seu euentu necessarium. Quocirca non vocauit Christus illud præceptum nouum, quia sit positiuum, & non naturale, sed vel quia ab ipso fuit renouatum, cùm antea esset ferè per prauam consuetudinem antiquatum, vt dixit Clemens Roman. lib. 6. Constitut. cap. 23. inde ostendens, Christum legem naturalem non abstulisse, sed confirmasse, vel quia nouo modo illud tulit, explicando nouam rationem in obiecto illius, sumptam ex aduentu eius, & ex speciali dilectione sua erga homines, vt videntur exponere ibi Chrysostom. homil. 71. & Cyrill. lib. 9. cap. 23. vel denique ex effectu, quia hæc dilectio renouatura erat mundum, vt sensit Augustinus ibi tract. 65.

Clem. Romam.

Chrysost. Cyrill.

13. *Ad vltimam partem de moralibus.*

Ad vltimam partem de moralibus præceptis duo, vel tria breuiter dicenda sunt. Primum est, in præceptis Decalogi, & in illis contentis, Christum nihil præcepisse in rigore legis, & obligationis, quod non esset de iure naturæ, vel simpliciter, vel suppositia institutione alicuius sacramenti. Et ita indissolubilitas matrimonij est de iure naturali, & similiter dilectio inimicorum,

corum, & beneficentia, seu misericordia erga illos, vt nunc ex propriis materiis suppono. In præcepto etiam non iurandi nihil prohibuit, quod iure naturæ prohibitum non sit, vt latè ostendi lib. 1. de iuramen. cap. 2. Denique in præcepto orationis nihil addidit tanquam necessarium, quod de iure naturæ non sit, vt explicaui lib. 1. de orat. cap. 29. Secundò dicitur in explicanda hac lege morali multa Christum addidisse, quæ ad exactam illius obseruationem vtilissima sunt, & propter ignorantiam hominum, vel per errorem, & deceptionem latebant, vt latè exponit Augustinus in lib. de serm. Domini in monte, *D. Thom.* & D. Thomas breuiter complectitur dicta q. 108. art. 3. Tertiò dicendum est, multa consuluisse Christum in hac materia morali, quæ non ad obligationem præcepti, sed ad perfectionem vitæ spiritualis pertinent, vt constat ex Matth. 10. & 19. & Luc. 9. & 10. Vnde sumendo latè legem nouam, vt comprehendit præcepta, & consilia, sic verum est, multa Christum addidisse in materia morali, quæ sunt vltra præcepta legis naturalis, & quæ in lege veteri data non erant. De his autem consiliis Euangelicis in tract. de statu Religion. latè disseruimus, & videri potest D. Thom. dicta quæst. 108. & 2. 2. quæst. 184. art. 3. & sequentib.

14. *Dubitatio.* Vltimò circa eadem præcepta moralia quæri potest, an in lege noua addita sit specialis, seu maior obligatio circa easdem res præceptas lege naturali. *Responsio.* Hæc verò interrogatio eiusdem rationis est cum alia simili tractata de lege veteri, ac subinde eodem modo definienda. Dicendum ergo est, Christum Dominum non solùm non abstulisse legem moralem, quatenus est iuris naturalis, sed etiam propriis legibus, & præceptis suis easdem res commendasse, ac præcepisse. Hoc constat primò ex verbis eiusdem Christi, *Ego autem dico vobis*, Matth. 5. &, *Mandatum nouum do vobis*, Ioan. 13. &, *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem*, Ioan. 14. in quo præcepto lex Decalogi impletur, teste Paulo ad Roman 13. Idem sumitur ex illo Pauli ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*; ergo lex Christi illa omnia complectitur, quæ virtute in illo principio continentur, quæ Christus etiã præcepit, cùm dixit, *Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis*, Matth. 7. & Luc. 6. Sic *Clem. Rom. August.* etiam dixit Clemens Rom. dicto lib. 6. c. 23. Christum legem naturalem confirmasse, & significat etiam Augustin. lib. 10. contra Faust. cap. 2. Denique ita est consentaneum perfectioni legis nouæ: nam sicut lex vetus cessauit simpliciter, etiam quatenus propriam obligationem ponebat in materia morali, ita debuit lex noua eandem materiam, quatenus per se bona est, & ad honestatem necessaria, præcipere, & consequenter maiorem quandam obligationem imponere.

15. *Responsio ad dubium.* Atque ita ex hoc fundamento patet responsio ad interrogationem factam, scilicet, legem nouam addidisse obligationem in tali materia, vel extensiuè propter additionem noui præcepti, vel etiam intensiuè, non solùm propter maiorem lucem, maiúsque gratiæ auxilium, sed etiam propter auctoritatem Christi interpositam, quam ipse significauit, cùm dixit, *Ego autem dico vobis*, & propter eius exemplum, & specialem dilectionem, quem respectum indicauit, cùm dixit, *Sicut dilexi vos*, & cùm dixit, *Hoc est præceptum meum*, & Ioan. 13. dixit, *Exemplum dedi vobis*, &c. Neque hoc est contra superiùs dicta. Negauimus enim Christum addidisse præceptum positiuum in materia morali quoad rem non præceptam iure naturæ, seu addendo specialem determinationem temporis, loci, aut modi, aut similium circunstantiarum ad generalem, & indeterminatam obligationem legis naturalis, non tamen negamus, in eadem materia addidisse nouum præceptum diuinum, & consequenter obligationem auxisse. Et ideo peccatum Christiani contra legem naturalem, cæteris paribus grauius censetur, quam in homine Gentili in eadem materia. Neque etiam hoc est contra perfectionem legis gratiæ, imò pertinet ad consummatam perfectionem eius, vt præcipiat omnia, quæ ad integram iustitiam apud Deum per se necessaria sunt, præsertim, cùm non solùm iubeat, sed etiam iuuet, præbendo auxilium ad implendum quod præcipit, vt infra dicemus.

16. *De altera parte materiæ quam cæremonialem appellauimus.* Supereſt dicendum de alia parte materiæ, & præceptorum huius legis, quam cæremonialem appellauimus, de qua non minor est, sed quodammodo maior certitudo. Quia per se notum est, sacrificium, & sacramenta pertinere ad cæremonias diuini cultus, vt ex materia de Relig. & de Sacramentis, & ex dictis suprà de lege veteri constat. Sed speciale sacrificium, & specialia sacramenta sunt à Christo non solùm instituta, sed etiam præcepta, vt est de fide certum, & breuiter probatum est in capite præcedenti, latiùs verò & ex professo in tom. 3. & 4. de Sacramentis. Ergo eodem modo certum est, data esse à Christo in sua lege aliqua diuina, & cæremonialia præcepta. De quibus etiam est certum, positiua esse, & non iuris naturalis siue considerentur vt coniuncta institutioni, ac simpliciter, siue per se, & suppositа institutione. Prior pars probatur, quia institutio talis sacrificij, & talium sacramentorum nullo modo pertinuit ad ius naturale: nam fuit voluntaria determinatio diuini cultus, quem generaliter ius naturale præcipit, ad tales actiones, & cæremonias, quæ ratio naturalis non solùm non determinat, verùm etiam nec inuenire posset, fuerunt ergo, vt ita dicam, adinuentiones diuinæ; ergo fuerunt iuris diuini positiui; ergo eiusdem ordinis sunt præcepta vt coniuncta tali institutioni. Altera verò pars probatur, quia etiam facta institutione, oportuit adiungi præceptum ex sola volũtate Christi, quia ratio naturalis etiam illuminata per fidem non dictaret, vel exigeret obligationem ex vi solius institutionis. Et ita viuente Christo, licèt Baptismus esset institutus, non erat sub præcepto, & idem nunc censent aliqui de extrema vnctione. Negare autem non possumus, quin hæc præcepta sint valde consentanea rationi, & quasi necessaria ex institutione. Nam suppositа institutione vnici sacrificij naturaliter sequitur obligatio illud offerendi, quia obligatio colendi Deum per sacrificium, suo modo naturalis est; ergo determinata institutione ad tale sacrificium, consequenter determinatur obligatio naturalis. Verum est autem in institutione vnici sacrificij includi prohibitionem vtendi aliis, quæ moraliter æquiualet præcepto vtendi tali sacrificio, & ideo simpliciter est illud præceptum positiuum. Quod in præceptis sacramentorum est clarius, qui vsus sacramentorum etiam in genere non ita est de iure naturali, de propriis sacramentis loquendo. Nihilominus tamen suppositа excellenti institutione sacramentorum nouæ legis, & infirmitate, ac indigentia hominis, valde rationi consentaneum fuit præcipi, quod ita instituebatur, quanuis in rigore necessitas simpliciter ex præceptis positiuis orta sit.

17. *Præcepta cæremonialia data esse in lege gratiæ perfecto quodam modo accommodato perfectioni huius legis. Ratio.* Addendum verò est, hæc præcepta cæremonialia data esse in lege gratiæ perfecto quodam modo accõmodato libertati, & perfectioni huius legis. Declaratur, quia ex quatuor membris præceptorum cæremonialium, quæ erant in lege veteri, scilicet, sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantiæ, solùm de primis duobus data sunt præcepta diuina in lege noua, de aliis verò duobus data est potestas Ecclesiæ ad instituenda, & præcipienda illa suo prudenti arbitrio; hoc ergo spectabat ad libertatem, & perfectionem huius legis. Ratio autem est, quia sacrificia, & sacramenta pertinent ad substantiam cultus diuini, sacrificium qui

quidem quia veluti essentiam cultus diuini externi, & publici continet, sacramenta verò quia ad sanctificationem cultorum Dei ordinantur. Et ideo de his oportuit dari præcepta diuina, vt substantia diuini cultus firma, & stabilis semper in Ecclesia permaneret, & vt per talia signa semper Ecclesia Christi ab aliis sectis, vel congregationibus distingueretur. Nam vt Augustinus dixit 19. contra Faustum c. 11. *In nullum nomen religionis coagulari homines possunt, nisi aliquo signorum, vel sacramentorum consortio colligentur.* Alia verò duo membra pertinent ad accidentalem cultum, & ad ornatum sacrificij, & sacramentorum, & ideo Ecclesiæ dispositioni relicta sunt, vt suo loco latiùs dictum est. Circa priorem etiam partem huius materiæ consultum maximè est perfectioni huius legis, quia Christus Dominus, vt Augustinus notauit epist. 118. c. 1. *Leui iugo suo nos subdidit & sarcinæ leui, vnde sacramentis numero pauciſſimis, obseruatione facillimis, significatione præstantiſſimis societatem noui populi colligauit.* In quibus verbis tacitè rationem reddit, ob quam talia præcepta quanuis cæremonialia non sunt contra legis nouæ suauitatem, & libertatem. Addere verò possumus, etiam non esse contra perfectionem huius legis, quia secum afferunt spiritum gratiæ, & charitatis, & ad illum obtinendum ordinantur, spiritus autem charitatis *facit præcepti sarcinam non solum non prementem onere ponderum, verùm etiam subleuantem vice pennarum*, vt dixit Augustinus. lib. de perfection. iustit. cap. 5.

Augustinus.

18. *Materia legis nouæ tã actus externos, quã internos amplectitur.*

Atque ex his colligitur primò, materiam legis nouæ complecti tam actus externos, quàm internos. De externis id constat ex dictis de præceptis cæremonialibus huius legis, omnia enim illa de actibus externis sunt; in materia verò morali illos tantùm actus præcipit, qui sunt de lege naturæ. De internis verò patet, quia in eis principaliter consistit rectitudo apud Deum, & ideo hæc lex præcipuè versatur circa actus, in quibus interna iustitia consistit, vel sine quibus esse non potest. Illam enim maximè Christus intendit; ideóque dixit Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisæorum non intrabitis in regnum cœlorum*, Pharisæi enim iustitia externa contenti erant, Christus autem internam iustitiam quærere docet, & actus internos ad illam necessarios præcipit. Vnde duobus modis præcipiuntur per hanc legem actus interni. Primò per se, & directè, ita vt in ipso actu interno quasi consummetur materia præcepti, & hoc modo præcipiuntur actus virtutum theologalium, & actus contrarij prohibentur. Præcipiuntur etiam aliqui actus virtutum moralium, præsertim verò pœnitentiæ, quæ est dispositio ad iustitiam coram Deo. Posset etiam in hoc ordine numerari oratio quatenus in mente consummari potest, & interdum esse necessaria, quanuis verbis exprimi non possit.

19. *Alius modus præcipiendi actus internos ob externos.*

Alio modo possunt actus interni præcipi propter externos, qui interdum per se primò præcipiuntur, vt constat maximè de præceptis sacramentorum; quia verò præcipiuntur vt morales, & humani, ideo præcipiuntur etiam interni, sine quibus externi morales esse non possunt. Et similiter prohibitis aliquibus actibus externis, necesse est, vt prohibeãtur interni, & hoc modo hæc lex prohibet etiam internam concupiscentiam, & praua desideria, vt habetur Matth. 5. Denique hæc lex non solùm præcipit operationem, sed etiam modum operandi, & ideo in primis præcipit rectitudinem in intentione vltimi finis, seu æternæ beatitudinis, & deinde iubet etiam bonam intentionem particularem in quolibet opere, & contrariam intentionem prohibet, vt ex Matth. 5. colligitur. In quo solum est aduertendum, intentionem operis non semper præcipi vno, eodémque præcepto, quo præcipitur opus, & nihilominus considerata tota lege Christi, vtrumque per illam præcipi, & ideo licèt vnum, vel aliud præceptum impleri possit sine recta intentione, atque adeò sine honesto modo operandi, nihilominus tota lex Christi in nullo opere integrè seruari potest, nisi honesto modo fiat. sicut de lege naturali in superioribus diximus. Nam etiam quoad hoc non est minùs perfecta lex Christi. Propter quod ipse dixit Matth. 5. *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram*; ex quibus verbis ita colligit Aug. lib. 1. de sermon. Domini in monte, cap. 1. *Si quis pie sobriéque considerauit sermonem, quem loquutus est Dominus noster Iesus Christus, puto, quòd inueniet in eo quantum ad mores optimos pertinet, perfectum vitæ Christianæ modum*, quod in discursu illorum librorum optimè declarat, & D. Thom. hìc q. 108.

Aug. *D. Thom.*

Vltimò intelligitur ex dictis, quomodo verum sit axioma Theologorum dicentium, in noua lege nulla esse diuina præcepta, nisi fidei, & sacramentorum, vt loquitur Soto in 4. dist. 40. artic. 4. & sequuntur alij moderni, & Couarr. in 4. Decretal. cap. 6. §. 10. in princip. qui id sumpserunt ex D. Thoma in dicta quæst. 108. artic. 1. ad 2. vbi non tam expressè id affirmat, in quodlib. autem 4. art. 13. dicit, *legem nouam esse contentam præceptis moralibus naturalis legis, & articulis fidei, & sacramentis gratiæ*, vbi nunquam dicit, præcepta fidei pertinere ad præcepta positiua legis nouæ, sed solùm determinationem articulorum fidei esse peculiarem legis nouæ. Vnde rectè intelligitur iuxta superiùs dicta, doctrinam, & expressionem fidei esse propriam legis nouæ, & perfectionis eius, & cum illa esse coniunctum speciale fidei præceptum, siue illud positiuum vocetur, siue naturale, diuersis respectibus suprà explicatis. Sic ergo intelligendum est illud axioma quoad hanc partem. Quoad alteram verò solum est addendum, intelligi de positiuis præceptis, & sub sacramentis comprehendi sacrificium, quia vnum est ex sacramentis quoad rem in illo oblatam, inde enim necessariò fit consequens, vt etiam illius obligatio cadat sub peculiare præceptum huius legis, vt iam explicatum est. Atque hinc rectè colligit Victor. in relect. de matrim. in 2. parte secundæ partis, num. 4. in noua lege nullum esse præceptum diuinum negatiuum, quod ad ius positiuum pertineat, quia præcepta sacramentorum tantùm sunt affirmatiua. Videri autem potest diminuta illa numeratio, quia præceptum de obedientia Ecclesiastica Prælatis Ecclesiæ præstanda, est præceptum legis nouæ, contentum in illis verbis Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & Publicanus*, & in illis Ioan. 21. *Pasce oues meas.* Respondetur, distinguendam esse, vt sæpe dixi, institutionem à præcepto. Institutio ergo Prælatorum Ecclesiæ, & potestas iurisdictionis eis data, præsertim Petro, & successoribus eius, cum potestate illam communicandi, pertinet ad ius diuinum positiuum huius legis, quod potest reduci ad documenta fidei: nam vnum ex credendis est, Ecclesiam Christi esse vnam, & in vno capite fundatam. Posita autem illa institutione præceptum illud Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris*, naturale est, & sub moralibus continetur, sicut præceptum implendi votum, & similia.

10. *Sẽsus illius axiomatis Theologorũ in noua lege nulla esse diuina præcepta, nisi fidei & sacramentorum.* *Soto.* *Couar.* *D. Thom.* *Victor.* *Obiectio.* *Resp.*

CAPVT III.

Vtrùm lex noua sit scripta sensibilibus literis, aut tantùm interiùs indita.

1. *Ratio dubij.*

EXplicata materia, & præceptis huius legis, dicendũ sequitur de forma illius. Potest autem hęc lex (sicut quælibet alia) cõsiderari, vel prout est in legislatore, vel prout exteriùs indicatur illis, quib⁹ imponitur. Hìc ergo non habet locũ prior consideratio, quia in superioribus satis explicatum est, quis actus sit lex in ipso legislatore, & quoad hoc eadẽ est ratio de hac lege diuina, quæ de aliis,

de aliis. Tractamus igitur de lege noua, vt extra Deum, & Christum existente, & sic forma eius consistit in aliquo signo sufficienter promulgante hominibus, Dei, & Christi voluntatem. Et de promulgatione quidem dicemus in capite sequenti: hic autem inquirimus, quale sit illud signum, an sensibile, vel spirituale, & si est sensibile, an sit transiens, vel permanens, seu scriptum? Ratio verò dubitandi esse potest, quia hæc lex hominibus viatoribus in corpore mortali viuentibus, & sensibus vtentibus data est; ergo necessariò dari debuit per signa sensibilia, quia secundùm ordinariam legem non potest voluntas Dei hominibus innotescere, nisi per hæc signa; ergo illa sunt de essentia huius legis, vt exteriùs latæ. Potéstque hoc confirmari ex promissione huius legis facta Isai. 2. & Micheæ 4. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*, vbi apertè est sermo de lege externa, & de verbo Dei sensibili, de quo ibidem prædictum fuerat, *Venite, & ascendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas*, vtique sensibili, & humano modo, & ideo designatur locus, in quo hæc lex promulganda erat. Et ita impletum est in prædicatione Apostolorum, quibus Christus dixerat, *Euntes docete omnes gentes*, &c. &, *docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis.* Vnde & Christus per sensibilia signa præcepta sua tulit, & Apostoli per similia signa illa promulgarunt. Quod si sensibile signum necessarium fuit ad formam huius legis, videtur profectò magis conueniens, vt fuerit verbum scriptum, quia lex hæc stabilis, & perpetua est, vt infrà dicemus; ergo debuit per signum stabile, & fixum institui quale est scriptura, & non per verbum transiens, vt est vocale. Et confirmatur ex vsu ipso, ideo enim prouidit Deus, vt Euangelica præcepta in nouo Testamento scriberentur.

2. In contrarium verò est promissio Dei per Ieremiam cap. 31. *Feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum.* Quod pactum postea sic explicatur, *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Et hanc promissionem ponderans Paulus ad Hebræos 8. & 10. dicit, hanc esse prærogatiuam noui Testamenti, in qua excedit Testamentum antiquum; idem autem est quoad hoc lex noua, & testamentum nouum; ergo hæc lex noua non est scripta, vel tradita signo sensibili, sicut lex vetus; non est ergo hoc signum de forma, seu essentia huius legis. Et confirmatur ex loco Pauli 2. ad Corinthios cap. 3. *Epistola estis Christi ministrata à nobis, non atramento, sed Spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Vbi Theophylact. notat differentiam, quia lex atramento scripta fuit, Euangelium autem per spiritum, quam etiam notat Augustinus 15. contra Faustum cap. 4. Et confirmatur, quia Christus huius legis Author illam non scripsit externa, & materiali scriptura, sicut Deus per Angelos scripsit legem Decalogi, & per Moysem legis datorem cætera præcepta. Ergo signum est, hanc legem, per se non esse scriptam sicut priorem. Et quanuis verbo sensibili, & vocali lata fuerit, quia non poterat alio modo indicari communitati hominum secundùm ordinariam prouidentiam, vt probat ratio in principio facta, nihilominus verbum illud solum fuit quasi instrumentum ad scribendam hanc legem in mentibus, & cordibus hominum; ergo hæc lex non potest dici scripta sensibiliter, vt sic dicam.

August. Consir.

3. *Resolutio dubij.* Resolutio huius dubij, satis communiter recepta est, legem nouam complecti non solùm propria præcepta, sed etiam spiritum gratiæ inclinantis, & dantis vires ad legem obseruandam. Inter quæ duo principalior est spiritus gratiæ, & ideo ab illo principaliter denominatur, & quæ illi conueniunt ratione gratiæ, simpliciter ei conuenire dicuntur. Quia ergo gratia, & charitas cordi infunditur, ideo simpliciter lex gratiæ dicitur infundi in cordibus absolute, & simpliciter, licèt quatenus præcepta continet extetius lata sit, & scripta dici possit. Ita docet D. Thomas q. 106. ar. 1. & sumi potest ex Chrysostomo homil. 1. de Spiritu sancto in die Pentecostes tom. 3. vbi in fine dicit, *Quæ igitur lex quam hodie è cœlo datam dicis? Spiritus sancti gratia*, & homil. 28. in imperfecto circa illa verba, *Venite ad me omnes, qui laboratis*, &c. *Lex* (inquit) *præceptum est nudum, gratia autem virtus est.* Latiùs verò hoc tradidit Augustinus de spirit. & liter. cap. 17. vbi ait, legem nouam esse charitatem diffusam in cordibns nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Vnde concludit, *Lex ergo Dei est charitas*, & infrà, *Cùm in tabulis* (inquit) *scribuntur opera charitatis, lex est operum, & litera occidens prænaricatorem; cùm autem ipsa charitas diffunditur in corde credentium, lex est fidei, & spiritus vinificans dilectorem.* Idem ferè repetit cap. 26. vbi mouens difficultatem, in quo differat lex gratiæ à lege naturæ, cùm etiam lex naturalis sit scripta in cordibus hominum, iuxta illud Pauli ad Romanos 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt.* Respondet gentes, de quibus loquitur Paulus, non esse infideles gentium, sed esse Gentiles conuersos ad fidem, & iam iustificatos per gratiam Christi, & ideo legem scriptam in cordibus eorum non esse aliud, quàm gratiam, per quam dicuntur naturaliter ea, quæ legis sunt, facere, quia gratia ipsa perficit naturam, & vbi adest, modo maximè consentaneo naturæ lex impletur.

D. Thom. Chrysost. *Augustin.*

4. *Lex imperans & lex impellens, seu adiuuans.* Possumus autem doctrinam hanc ampliùs explicare, distinguendo in lege noua duas leges, vnam imperantem, aliam impellentem (vt sic dicam) & adiuuantem ad alteram imperantem implendam. Et concedere priorem consistere in signo aliquo sensibili voluntatis Christi, & sic posse dici legem vocalem, vel scriptam in charta, vel etiam scriptam in mente per memoriam, seu dictamen intellectus iudicantis, seruanda esse talia præcepta. Posteriorem verò legem positam esse in propensione charitatis, seu fidei per charitatem operantis. Nam impulsus potentiæ, habitus, vel motio solet nomine legis significare, sic enim Paulus ad Roman. 7. concupiscentiæ impulsum vocat legem fomitis; ergo multò magis impulsus Spiritus sancti interiùs immissus, siue per internas motiones, siue per infusionem charitatis, potest meritò lex gratiæ appellari. Hæ autem duæ leges non tanquam duæ omnino distinctæ accipiendæ sunt, sed vt coniunctæ, & quasi componentes vnam perfectam. Nemo enim absolutè loquendo, duas Christi leges, aut duas nouas leges admittet, id enim à modo loquendi Scripturæ, & Patrum alienum est; debent ergo intelligi illæ duæ tanquam partes inter se vnitæ, & ad constituendam perfectam Christi legem ordinatæ, seu in eadem radice connexæ: nam, vt ait author imperfecti suprà, *Gratia Iesuis est, non solum quia Iesus ponit mandata, sed etiam quia quod fieri præcipit & ipsa in nobis faciendi operatur virtutem, vt gratia* (inquit) *iubet, Diligite inimicos vestros, & ipsa iuuat ad eos diligendos.* Dicitur autem gratia præcipere, quia talia præcepta postulat tanquam sibi connaturalia, vel saltem vt maximè sibi consentanea. Quia ergo in hac lege sic spectata, & perfecta lex impulsus diuini Spiritus perfectior est, ideo ab illa solet simpliciter denominari lex fidei, & lex spiritus vitæ, atque eodem modo dicitur lex in cordibus impressa.

Author imperf.

5. *Adhuc persistit difficultas. Primo.* Sed licèt hæc doctrina vera sit, non videtur euacuare difficultatem positam. Primò, quia non satis declarat differentiam inter legem veterem, & nouam: nam si ambæ considerentur vt leges imperantes, ambæ dicuntur fuisse sensibiliter scriptæ, & per exteriorem doctrinam imperatæ; si verò considerentur vt

interiùs receptæ à subditis, ambæ receptæ sunt per fidem, & in vtraque fuit necessarius internus impulsus Spiritus sancti, vt posset lex integrè, vel dignè impleri, & ita quoad legem inclinationis, & impulsus, vtraque fuit impressa in corde; ergo non satis explicatur, quid in hoc proprium habuerit lex noua. *Secundò, Augustin.* Secundò vrget difficultas posita ab Augustino de lege naturæ, neque eius responsio videtur satisfacere. Nam esto concedamus (quod difficultate non caret, licèt ad hunc locum non pertineat) propositionem illam, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*, extendi posse ad Gentiles conuersos ad fidem Christi, nihilominus verisimile non est, in illa non comprehendi Gentiles, qui Christum præcesserunt, & absque lege Moysi, siue ante illam, siue cum illa, per fidem verum Deum coluerunt, & iusti fuerunt. Nam de illis verissimè dicitur, cùm legem non habuerint, vtique positiuam diuinam, seu per specialem doctrinam exteriorem datam, naturaliter ea, quæ legis sunt, fecisse, non quidem sine auxilio gratiæ, sed connaturaliter illi operando; in illis ergo re vera erat lex diuina imperans menti indita, & erat impulsus gratiæ cordi etiam impressus, & ita lex naturalis sumpta prout fit in fidelibus legis naturæ, quatenus fuit impulsiua, fuit æqualis legi nouæ in hac perfectione, quatenus verò fuit imperans superauit legem nouam, quia fuit impressa mentibus sine externa doctrina, quod non habet lex noua. Imò hic excessus etiam in lege merè naturali reperitur.

6. *Tertiò.* Tertiò relinquitur mihi scrupulus in illa doctrina, quia non saluat cum proprietate verba promissionis Dei per Ieremiam, cap. 31. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Nam lex solius impulsus non propriè, sed metaphoricè tantùm est lex, vt lib. 1. in principio ostendimus, & inde diximus, legem fomitis nec veram, nec propriam legem esse. Ergo si lex gratiæ solùm ratione inclinationis, & impulsus dicitur esse impressa in cordibus; necessariò dicendum est, Ieremiam metaphoricè loqui de lege. Consequens autem est inconueniens. Primò ex generali regula, quòd scriptura propriè est intelligenda, si commodè potest. Secundò quia prædixerat, Ierem. 31. *Feriam domui Israel, & domui Iuda in fœdum nouum*, & postea explicat, quale sit illud pactum, per verba illa, *Dabo legem meam*, &c. nomine autem pacti, & fœderis solet in Scriptura propria lex significari. *Augetur difficultas.* Et augetur difficultas: nam si hoc modo legem ibi promissam interpretemur, occasio datur hæreticis eludendi omnia Scripturæ testimonia, quibus proprietatē, & veritatē legis nouæ suprà probauimus. Nam vbicumque est sermo de lege noua, aut Christi, dicent hæretici, illam esse gratiam, non imperantem, sed inclinantem, & ideo vocari legem fidei, vel spiritus vitæ, non quia aliquid imperet, sed quia interiùs efficaciter mouet ad credendum, homines per iustitiam Christi imputatam, vt ipsi fingunt, iustificari.

7. *Addendum doctrinæ traditæ.* Propter hoc addendum censeo superiori doctrinæ, legem nouam etiam vt imperantem esse non scriptam exteriùs, & esse mentibus, & cordibus impressā. In qua assertione duæ partes continentur, vna negans, esse scriptam exteriùs, alia affirmans esse interiùs, quæ sigillatim ostendenda sunt. Vt ergo priorem explicem, suppono, legem hanc datam esse per exteriorem doctrinam, atque hoc modo verbum sensibile esse de essentiali forma eius. Hoc enim conuincit prima ratio dubitandi in principio posita cum verbis Christi, Matth. vltim. Idémque infrà probabimus de externa, & publica promulgatione. Nihilominus verò dicimus, hanc legem per se non esse scriptam, quia & ab authore suo scripta non fuit, vt ex 3. part. q. 41. art. 4. intelligi potest, *D. Thom.* vbi cum D. Thoma diximus, Christum Dominum doctrinam suam non scripto, sed verbo tantùm tradidisse. Et multo tempore durauit, & obligauit hæc lex, prius quàm esset scripta, vt sumitur ex Iren. lib. 3. contra hæreses cap. 1. & Chrysostom. homil. 1. in Matth. & Euseb. lib. 3. Histor. cap. 18. aliàs 24. Et patet, nam legis nouæ præcepta solùm in Testamento nouo scripta sunt; Testamentum autem nouum octauo anno post Christi passionem cœpit scribi, vt sumitur ex Theophyl. in Præfat. ad Matth. quatenus dicit, Matthæum illo octauo anno scripsisse suum Euangelium, fuisséque inter Euangelia primum. De cæteris autem libris, vel epistolis noui Testamenti manifestum est, post illum annum fuisse conscripta. At verò ante illum annum iam lex noua obligauit magnam orbis partem, & potuisset ita permanere perpetuò, etiamsi non esset scripta, vt argumentatur Iren. suprà; ergo signum est per se non esse legem scriptam. Quanuis postea scripta fuerit, quasi per occasionem scribendi vitam Christi, vel docendi, aut monendi fideles per epistolas. Simúlque Spiritus sanctus ex prouidentia sua id directè intenderit, vt arma daret Ecclesiæ contra hæreticos, qui futuri erant, vt idem Theophylact. notauit. *Confirm.* Et confirmatur, quia nonnulla præcepta diuina huius legis, vel institutiones eius non sunt satis apertæ, & per modum legis scriptæ in canonicis libris, vt ex materia de fide, & traditionibus nunc suppono; ergo signum est, præcepta diuina huius legis, etiam propria, & imperantia per se non postulare, vt sint scripta exteriùs in charta sensibili.

Iren. Chrysost. Euseb. Theophyl.

Ex probatione autem huius partis infertur necessitas alterius. Nam hæc lex tradita fuit à Christo, vt in Ecclesia sua perpetuò duraret: præcepta autem solo verbo tradita, nisi permanenti modo scribantur, citò transeunt, & si soli memoriæ hominum committantur, facilè vel traduntur obliuioni, vel per imperitiam, negligentiam, aut malitiam peruertuntur, vel mutantur. Ergo cùm præcepta huius legis per se non fuerint exteriùs scripta, debuerunt interiùs scribi, vt permanerent, & non debuerunt committi soli memoriæ hominum, quia debebant incorrupta conseruari; ergo oportuit, vt per specialem Spiritus sancti gratiam, & prouidentiam interiùs scriberentur. Scripta autem sunt in mentibus, & superscripta in cordibus, vt explicuit Paulus ad Hebr. 8. id est, in intellectu per abundantiam luminis fidei, & supernaturalis doctrinæ, & in voluntate per abundantiam spiritus, & amoris. Nam licèt huiusmodi præcepta propriè, & formaliter videantur scribi in intellectu, vel in actu primo per species & lumen, vel in actu secundo per iudicia, & dictamina ad hanc legem pertinentia, nihilominus etiam in voluntate, suo modo scribuntur, non solùm quoad impulsum, qui est formaliter in voluntate, sed etiam quoad ipsa præcepta, qua rectè dici possunt esse obiectiuè in voluntate, quæ ad illa bene est affecta. Nam sicut amans dicitur esse in amato, & è conuerso, ita qui amat legem rectè dicitur habere illam impressam in corde suo, sicut etiam Deus ipse dicitur esse in amante ipsum. Et hæc inscriptio in affectu valde confirmat alteram, quæ est in intellectu, quia quæ diliguntur, multum recogitantur; & ita firmiùs menti adhærent. Item quia quæ diliguntur, suauiter implentur, & vsu ipso magis firmantur. Cœpit autem fieri hæc interna legis nouæ inscriptio, primùm quidem in Apostolis, & mediante illorum ministerio facta est in Ecclesia, & in ea permanet per specialem Spiritus sancti assistentiam, & abundantem gratiam, & ita per se sufficeret ad perpetuitatem huius legis, etiamsi in charta scripta non esset, vt rectè dixit Iren. lib. 3. cap. 4. *Iren.* Et fortasse hunc modum internæ inscriptionis indicare voluit Ierem. dicto cap. 31. quando post dictam promissionem subdit, *Et non docebit vltrà vir proximū suum, & vir fratrē suum, dicēs, Cognosce dominū, omnes enim cognoscēt me à minimo vsq; ad maximū, ait Dominus, quia propitiabor iniquitati*

8. *Hinc infertur.*

iniquitati eorum, &c. nam his verbis significatur abundantia luminis, doctrinæ, & gratiæ, per quam Deus futurus erat, vt sua lex noua in mentibus, & cordibus imprimeretur, vt doctè explicuit Franciscus Ribera in cap. 8. ad Hebr. Addi denique hic potest, quod notauit Macar. senior homil. 47. in principio, hanc differētiam indicatam esse in signo distinctiuo vtriusque populi: nam Iudæi ex circuncisione externa agnoscebantur esse populus Dei, modò populus Dei peculiaris intus notam circuncisionis cordi suo insculptam suscipit.

Ribera.

Macar.

9. *Soluitur 3. difficultas.*

Ita ergo satisfactum est tertiæ difficultati, & ex eadem doctrina facilè expeditur prima, & explicatur differentia inter legem veterem, & nouam, tam vt sunt leges propriè imperantes, quàm quoad gratiam impellentem. Nam lex vetus per se fuit scripta, & ex scripto promulgata, vt suprà visum est, & ex Scriptura constat. Item non fuit peculiari gratia, aut spiritu cordibus illius populi impressa. Quia licèt Deus non negauerit illi populo sufficientem gratiam, vt per fidem susciperet illam legem, & per voluntatem ad illam afficeretur, & eam posset implere, nihilominus non communicauit illi populo illam abundantiam lucis, & gratiæ, quam Ecclesiæ Christi reseruauit, ratione cuius dicitur lex aliqua specialiter cordibus imprimi. Et ideo lex noua data est cum effusione Spiritus sancti, & signis visibilibus eius; vetus autem solū cum externis signis timoris, & maiestatis, vt Sācti frequenter declarāt, & specialiter Chrysost. homil. 1. in Matth. & in imperfecto homil. 28. Addimúsque vlteriùs, illam quoque gratiam, quæ in lege veteri dabatur ad credenda, & implenda eius præcepta, non fuisse ex illa lege, neque ex vi illius status, in quo nondum Christus gratiam hominibus meruerat, nec pro peccato satisfecerat. Et propterea ratione illius gratiæ non potest lex vetus dici mentibus indita, sed potiùs illud attribuendum est legi gratiæ, vt in paragrapho sequenti explicabitur.

Differentia inter legem veterem, & nouam.

10. *Ad 2. difficultatem.*

Ad secundam difficultatem concedo, iustos viuentes in lege naturæ habuisse legem menti inditam, præsertim legem fidei, spei, & charitatis, & religionis infusæ, quæ est connaturalis ipsi gratiæ. Dico tamen, illos etiam iustos quantum ad illam legem pertinuisse ad legem gratiæ per fidem Christi, propter cuius merita iustificabantur, vt docuit August. de spirit. & litera, cap. 17. & ex illo D. Thom. q. 106. art. 1. ad 3. & art. 2. ad 3. & quæst. 107. art. 1. ad 2. Sic ergo necessarium non est, vt in hoc absolutè differat lex gratiæ à lege illa naturali. Et nihilominus differt maximè in gradu perfectionis: nam in illo statu legis naturæ, quia nondum redemptio erat impleta, non communicabatur abundantia spiritus, nisi rarò, & quibusdam primariis, & præelectis viris, & ideo facilè amittebatur gratia, & lex illa, prout erat infusa, facilè de mentibus delebatur: in lege autem noua est longè perfectior illuminatio, & inspiratio gratiæ, & ideo perfectiori etiam modo lex Christi cordibus est impressa. Similiter potest alia conuenientia, & differentia considerari: nam etiam in lege naturæ si quod fuit præceptum supernaturale non fuit scriptum exteriùs, sed reuelatione acceptum, & per traditionem conseruatum mediante fide, vt est illud de adhibendo parvulis remedio originalis peccati. In hoc ergo fuit aliqua similitudo inter illum statum, & legem gratiæ. Ex diuerso tamen principio: nam in illo tempore tam pauca mysteria reuelabantur communi corpori Ecclesiæ, & tam pauca præcepta supernaturalia dabātur, vt sola traditione possent conseruari; in lege autem gratiæ licèt dentur plura præcepta supernaturalia, tot dantur auxilia gratiæ, & tanta est assistentia Spiritus sancti, vt ratione illius sufficienter sint expressa cordibus, & mentibus fidelium, vt in eis possent perpetuò durare, quamuis ad maiorē perfectionem, & suauitatem, etiam prouiderit idem Spiritus sanctus vt præcipua ex illis canonicè scriberetur.

August.

Denique etiam concedo, legem purè naturalem esse scriptam in mentibus, & aliquo modo in cordibus Gētilium, etiam infidelium, illosque propriè comprehendi sub verbis Pauli ad literam intellectis. Nam in illis gentibus perfecta erat rationalis natura, cuius hæc lex est naturalis proprietas, & interdum poterant facere aliquod opus, quo ostenderent talem legem scriptam in mentibus suis, vt in sequenti tractatu de gratia latiùs dicemus. Neque hoc est cōtra singularem prærogatiuam legis gratiæ, tum quia lex illa non fuit supernaturaliter indita, & infusa, sicut promissum erat de lege noua, tum etiam quia licèt lex naturæ ita sit scripta in mente, vt non possit omnino deleri, & licèt per impulsum sit aliquo modo in voluntate, quatenus naturaliter ad honestum inclinatur, nihilominus ita est per concupiscentiam, & corporis infirmitatem impedita, vt sine auxilio gratiæ nec impleri possit, nec ab erroribus pura seruari; lex autem gratiæ ita imprimitur mentibus per virtutem spiritus, vt det etiam vires, quibus, & conseruari possit, & suauiter obseruari.

11. *Vltima ratio.*

CAPVT IV.

Quando cœperit lex noua obligare tam populum Iudaicum, quàm vniuersum orbem.

EXplicatis causis legis nouæ, dicendum sequitur de eius effectibus, inter quos obligatio est quasi formalis, & intrinsecus effectus, vt suprà de lege in communi dictum est, & ideo ab illo incipimus, simúlque promulgationem necessariam ad hanc obligationem, & personas, ad quas extendatur, declarabimus, quoniam hæc omnia inter se connexionem habent. Et quia tunc lex incipit obligare, quando incipit esse plenè, & perfectè constituta, ideo simul explicandum erit initium legis nouæ. De quo D. Thomas q. 106. art. 3. inquirit, cur non fuerit data à principio mundi, & optimas rationes adducit. Præcipua verò est quia abundantia gratiæ, & perfectio non debuit dari, donec author gratiæ illam hominibus mereretur, vt sumitur ex Ioan. 7. & ad Rom. 8. Ex qua ratione colligitur, quæstionem hanc pendere ex alia, cur Christus Dominus non statim venerit in principio mūdi, quæ in materia de Incarnat. sufficienter tractata est. Dicunt verò aliqui, quatenus gratia ipsa vocatur lex gratiæ, eatenus dici posse legem gratiæ datam esse hominibus à principio mundi, quia gratia, & fides semper hominibus communicata est. Sed hic modus loquendi inusitatus est: nam eo modo, quo nomen legis gratiæ tribuitur gratiæ, solùm gratiæ Euangelicæ, id est, perfectæ, & abundanti tribuitur. Vnde illa potiùs dicitur lex naturalis, vel connaturalis gratiæ, hic verò de positiua lege diuina per Christum data sermo est, de qua constat, non potuisse ante Christi incarnationē incipere. Supponimus deinde legem hanc vim habere obligandi in conscientia per præcepta sua. Hoc est certum de fide, & planè intentum à Conc. Trid. in definitione sua sess. 6. can. 19. 20. & 21. & hoc probant omnia adducta in primo capite. Suprà enim ostensum est, legem veram, & iustam obligare in cōscientia; ergo maximè lex Dei; hæc autem est vera lex, & diuina; ergo maximè obligat in conscientia. Deinde hoc per se constat in præceptis moralibus, & de præceptis sacramentorum id tractatur in suis locis.

1. *Obligatio legis nouæ.*

D. Thom.

Trident.

Secundò suppono vt certum, hanc legem ex intentione Dei, & Christi latam esse pro vniuersis hominibus viatoribus, quod est de fide certum, & constat ex verbis Christi Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra, euntes ergo docete omnes gentes*, &c. vbi

2.

præmittit potestatem vniuersalem, vt inferat legem esse vniuersalem pro toto mundo, & ideo omnibus hominibus esse prædicandum. *Docentes*, inquit, *eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis*, sic etiam Marci vlt. dixit, *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ*. Et hoc ipsum prædictum fuerat per Dauid Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius*, & infrà, *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam*, & infrà, *Reges eos in virga ferrea*, id est, inflexibili, & iusta. Et consonat illud Isai. 2. *Eleuabitur super colles, & fluet ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*. Et ad hoc ipsum confirmandum valent omnia testimonia Scripturæ, quæ sunt de vocatione gentium, Psalm. 106. Isai. 49. & similia. Item reuelatio facta Petro Actor. 10. & definitio Concilij Apostolici Actor. 15. in quibus locis tanquam manifestum supponitur, hãc legem pro Iudæis latam esse, & etiam gentes cõprehendere.

3. *Confir.*

Quin potiùs multi Iudæi, tunc credebant, & docebant, non fuisse prædicandum Euangelium Gentilibus, quia promissiones factas Abrahæ solis Iudæis esse factas contendebant. Quem errorem breui sermone repulit Petrus Actor. 11. latissimè autem refutat Paulus in Epist. ad Roman. radicem eius ostendens. Quæ erat, quia Iudæi de suis operibus secundùm legem factis præsumebant, & propter illa putabant ipsis solis datum esse Christum, & omnia eius bona, & cõsequenter etiam legem. Paulus autem ostendit, gratiam Christi gratis dari, & ideo in Christo non esse distinctionem Iudæi, & Græci, nec circuncisionem, aut præputium aliquid valere, sed fidem per charitatem operantem, quæ quantum est ex parte Christi, omnibus sine discrimine communicatur. Ex quo principio colligitur ratio à priori assertionis, quia Christus est Redemptor vniuersalis omnium hominũ; ergo etiam est legislator omnium, diuerso tamen modo. Nam fuit Redemptor omnium hominum, etiam illorum, qui Christum vt hominem præcesserunt, & qui à principio mundi fuerunt, quia pro illis satisfecit, & per merita eius præuisa iustificati sunt. Legislatoris autem munus circa præcedentes exercere non potuit, quia iam non erant viatores, pro quibus solis datur lex. Circa omnes autem, qui tempore aduentus Christi viuebãt, vel postea futuri erant, exercere potuit Christus munus legislatoris, & ideo sicut omnes redemit, ita omnes sua lege obligauit, quia per obseruationem huius legis salutem, & redemptionem eius participaturi erant. Denique hac ratione Ecclesia Christi non est particularis, sicut antiqua Synagoga; sed est Catholica, vt habetur in Symbolo, id est, vniuersalis quoad loca, & personas, & tempora ab institutione Christi; ergo & lex vniuersalis est.

4. *De tempore obligationis legis nouæ.*

His ergo positis, difficultas est, quando cœpit hæc lex homines obligare. Et quoniam mihi certum est, incepisse à Iudæis, iuxta illud Pauli Actor. 13. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei*, &c. ideo priùs de illis dicemus, & postea de gentibus. Est igitur multorum opinio, legem nouam cœpisse obligare priusquam cœpisset ab Apostolis promulgari in die Pentecostes. *Prima opinio. Modus prædictus opinandi tripartitus.* Modus autem hic opinandi tripartitus est. Nam quidam dicunt cœpisse obligare ante mortem Christi, saltem quoad ea, quæ tunc Christus instituerat, v.g. quoad Baptismum, quem vt necessarium iam proposuerat, dicens, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto*. nam Augustinus lib. 1. de origine animæ, in cap. 9. dicit, *Ex quo illud à Christo dictum est, nemo fit membrum Christi sine Baptismo aquæ, vel sanguinis*. Hæc verò opinio probabilis non est. Vnde in hoc distinguendum est inter doctrinam fidei, & legem, & inter obligationem credendi, & obseruandi legem. Ante mortem enim Christi ex eius doctrina sufficienter audita, & præcepta, eius contestatione per miracula, vel per alia signa, statim oriebatur obligatio credendi, quia præceptum fidei, vt suprà dicebam, quoad hoc non est positiuum, sed naturale, supposita reuelatione, id est, connaturale illi. Et ita obligati fuerunt Iudæi, etiam viuente Christo ad credendum illum esse Messiam, & consequenter obligari potuerunt ad parendum illi, saltem in animi præparatione, id est, in proposito obediendi, si quid præciperet. Quia de Messia prædictum erat Deuteron. 18. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies*. Similiter Petrus ex eadem obligatione credidit, Christum esse filium Dei viui, quia iam hoc Pater ei sufficienter reuelauerat, media eiusdem Christi prædicatione. Neque ad hanc obligationem erat necessaria aliqua mora, vel maior promulgatio publica. Quia, vt dixi, hoc præceptum naturale est suppositâ sufficienti propositione doctrinæ, & ideo non requirit aliam promulgationem præter sufficientem doctrinæ propositionem. Vnde si priuatim facta fuerit vni, vel alteri, illos obligabit; si verò publicè, obligabit audientes, in reliquis verò nulla inde orietur obligatio, iuxta verbum Christi, Ioan. 15. *Si non venissem, & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo*.

5. *Status quæstionis magis aperitur.*

In præsenti ergo non tractamus de hac obligatione credendi, nec de præcepto quasi naturali, ex quo illa nascitur, sed loquimur de lege Christi, prout est positiua diuina. In qua tria illa distingui possunt, quæ suprà in lege veteri distinximus, scilicet, institutio, vtilitas, & obligatio. De institutione igitur etiam non tractamus, cùm constet, quoad aliqua huius legis sacramenta incepisse institutionem eius ante Christi mortem, vt de Baptismo, de Eucharistia, de Sacerdotio, & de Sacrificio, & si quod fortasse aliud nocte Cœnæ peractum est; quoad alia verò esse institutionem consummatam post Resurrectionem, ante Ascẽsionem Domini, vt quoad sacramentum Pœnitentiæ, Episcopalem ordinem, & Ecclesiæ Monarchiam, & si quod aliud ex tribus residuis sacramentis antea traditum non fuerat, quæ omnia in suis locis tractata sunt. Deinde non tractamus etiam de vtilitate, quia hæc etiam cum institutione incepit, iuxta veriorem doctrinam: nam Baptismus simul ac institutus est, integrè, & perfectè est institutus, & ideo statim accepit virtutem sanctificandi, iuxta doctrinam diui Thomæ 3. p. quæst. 66. art. 2. ad 1. *D. Thom.* Et idem à fortiori verum est de Eucharistia, & de Ordine, ac sacrificio quoad suos effectus, seu vtilitates. Neque in his occurrit aliqua difficultas huius loci propria, quæ verò spectant ad doctrinam de Sacramentis, in suis locis tractata sunt. Agimus ergo solùm de obligatione, quam etiam subdistinguere possumus in priuatam, seu secretam, quæ potest prouenire ex præcepto priuatim dato, & vt sic non transcendit personas, quibus imponitur, quam nunc etiam non consideramus, quia de propria lege tractamus. Alia est ergo obligatio publica, & imposita communitati perfectæ, quæ à propria lege prouenit, & de hac inquirimus, vtrùm ante Christi passionem inceperit.

6. *Prædictus modus opinãdi refellitur.*

In hoc ergo sensu dico, recitatam opinionem mihi non videri verisimilem, quia de præcepto Baptismi suprà ostensum est, nõ obligasse ante Christi mortem, quæ est communis sententia Theologorum cum diuo Thoma dictæ quæst. 66. & in 4. distinct. 2. quæst. 1. *D. Thom.* art. 4. quæstiuncula 3. & distinct. 3. art. 5. quæstiuncula 3. Et hac ratione suprà etiam diximus, præceptum circuncisionis non cessasse ante mortem Christi, quia necessitas Baptismi non inceperat, nec verba Christi priuatim dicta illam induxerant, sed ad tempus, in quo

August.

quo erat ferendum præceptum, referebantur. Vnde Matth. 19. iuueni interroganti, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam*, Christus solùm respondit, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et statim ponit præcepta Decalogi, nulla facta mentione Baptismi, quē certè non tacuisset, si iam esset ad salutem necessarius. Idémque à fortiori est de præcepto Eucharistiæ, & vnici sacrificij: nullum ergo est positiuum præceptum legis Christi, quod ante ipsius mortem per modum legis obligauerit. Congruentia dari solet, quia Testamētum nouum non erat ante mortem Christi confirmatum, vt dicitur ad Hebr. 9. neque erat confirmatum pactū, & fœdus promissum Ieremiæ 31. & ideo non debuit tum obligare. Propria verò ratio est, quia nullum præceptum huius legis publicè prædicatum fuit, viuente Christo tāquam ad salutem necessarium; ergo nullum potuit vt lex publica obligare. Vnde non refert, quòd fortasse Christus suo præcepto obligauerit Apostolos ad se baptizandum, vel quòd in nocte Cœnæ obligauerit illos ad offerendum Eucharisticum sacrificium per illa verba, *Hoc facite.* Nam primum incertum est, & illo dato, illud solum fuit per priuatum, ac personale mandatum. Sicut etiam in nocte Cœnæ præcepit Petro, ne ablutioni pedum resisteret. De secundo verò, licèt verum sit, illa verba fuisse præceptiua, & potuisse ex tunc Apostolos obligare, tamen etiam tunc non habebant illa verba statum (vt sic dicam) legis vniuersalis, & ita non obligabant Apostolos, nisi per modum priuati præcepti, suo tempore obseruandi; certum est enim non ita tunc obligasse, vt ante Christi mortem esset ab Apostolis exequendum.

7. 2. *Opinio.* Omisso ergo illo tempore, multorum opinio est, legem nouam obligasse in pūcto mortis Christi. Et fundamentum est, quia tunc fuit Testamentum nouum consummatum, ac plenè confirmatum. Ad Hebr. 9. ergo ex tunc habuit etiam vim obligandi & consequenter statim obligare incepit. Probatur consequētia, quia quodlibet pactum sufficienter consummatum statim obligat, & testamentum morte confirmatum statim inducit obligationem, quam de se potest. Cōfirmatur, quia Christus dum viueret, sufficienter doctrinā suam & legem promulgauit; ergo, vt obligare inciperet, nihil aliud desiderari potuit, nisi vt redemptio Christi per mortem eius consummaretur. Tandem aliqui hoc confirmant, quia lex vetus in puncto mortis Christi mortua est quoad obligationem; ergo tunc etiam lex noua incepit, iuxta principium suprà positum quod vna lex non cessauit, donec altera obligauit. Et hæc *D. Thom.* sententia tribuitur D. Thom. in 4. dist. 2. q. 1. art. 4. quæstiunc. 3. quatenus dicit, sacramenta legis nouæ quoad vtilitatem diuersis temporibus fuisse instituta; quoad necessitatem verò omnia simul in passione. At verò 3. p. q. 66. art. 2. hoc magis explicans in Baptismo dicit, *necessitatem vtendi illo sacramento indictam esse hominibus post passionem, & resurrectionem Christi*, & magis id declarat in eodem 4. dist. 3. q. 1. art. 5. quæstiunc. 3. dicens, *Baptismum fuisse obligatorium post passionem quantum ad omnes, ad quos potuit institutio peruenire.* Itaq; D. Thom. magis indicat sententiam, quam postea explicabimus. Pro hac verò referri possunt Theologi, qui in 4. dicūt, Baptismi obligationem, & necessitatem à morte Christi incepisse, vt Durand. dist. 1. q. 9. Richard. 1. q. 6. & *Durand. Richard. Palud. Adrian. Soto.* Palud. q. 6. art. 5. & Adrian. q. 1. & sequuntur multi moderni in præsenti. Soto verò lib. 2. de Iustit. q. 5. art. 4. addidit, non in puncto mortis, sed in puncto resurrectionis cœpisse obligare legem nouam quod aliqui moderni sequuti sunt. Sed hæc differentia parui momenti est, & sine fundamento constituitur, vt suprà in simili ostendi circa cessationem legis veteris, & ideo de illa differentia nihil amplius dicam, sed de tota hac sententia idem iudicium feram.

8. Mihi ergo hæc opinio nullo modo probari potest.

A Primò, quia nullum præceptum positiuum huius legis assignari potest, quod in morte Christi cœperit obligare; ergo multo minùs potuit tota lex obligare, cum lex propria, de qua tractamus, non sit nisi præceptorū collectio. Antecedens patet, quia si aliquod esset, maximè præceptum Baptismi, sed non illud; ergo nec cætera. Maior patet, tum quia Baptismus est ianua ad Ecclesiam, tum etiam, quia fuit primùm institutus, & ad vsum applicatus; tum denique quia etiam eius necessitas primò est annūciata. Minor verò latè probata est, 3. tom. 3. partis, disp. 27. sect. 4. Et nunc breuiter ostenditur, quia nō potest præceptum obligare prius quàm incipiat publicè prædicari, seu promulgari, sed præceptum Baptismi nō est promulgatum viuente Christo, vt constat ex Euangelio, & docet D. Thom. suprà. Et B hæc ratio probat de omnibus præceptis positiuis legis nouæ, quia nullum est, quod viuente Christo fuerit publice promulgatum. Nam licèt Ioan. 6. dixerit Christus, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, nihilominus non potuit tunc præceptum ferri, cùm nondum esset Eucharistia instituta; solum ergo fuit prænunciatum. At verò lex non obligat prius, quàm promulgetur; ergo nec lex Christi potuit obligare in vita eius; ergo nec in morte eius, quia non magis fuit promulgata in morte, vel resurrectione, quàm in vita, vt in superiori lib. etiam dixi. *Resellitur tradita opinio.* *D. Thom.*

9. *Responsio aliquorum.* Respondent aliqui, in lege diuina non esse necessariam publicam promulgationem, sicut in humana, C quia in humana solùm est necessaria ex humana institutione, quæ non extenditur ad legem diuinam, nec etiam inuenitur specialis Dei institutio, quæ hanc postulet conditionem ad suarum legum obligationē. Sed hoc non satisfacit, quia promulgatio legis ex natura rei est necessaria saltem in lege propria extra legislatorem existente, vt in lib. 1. late declaraui. Dico autem *extra legislatorem existente*, propter legem æternam, vt etiam exposui in lib. 2. vbi etiam in lege naturali suum modum promulgationis declaraui. Propriissimè autem necessaria est promulgatio in lege positiua, non quia est humana, vel diuina, sed quia hominibus datur, & secundò ordinariam prouidentiam debet modo hominibus accommodato illos obligare. Non potest autem communitas hominum publica lege obligari, nisi D communitati proponatur sufficienter, ita vt naturaliter possit ad illius cognitionem peruenire: nam lex ignorata non obligat, & quæ ex parte sua cognosci non potest, neque obligare potest; ergo talis propositio sufficiens, est ex natura rei necessaria, & hanc vocamus promulgationem. Modus autem promulgationis solet esse in legibus humanis ex institutione humana. Nos autem non postulamus illum modum in lege diuina, sed tantùm promulgationem: nam modum definiat Deus sicut vnum determinauit in lege veteri, & alium ordinauit in lege noua. Et confirmatur, ac declaratur, quia lex diuina non potest obligare ad impossibile; ergo nec potest obligare modo impossibili; sed impossibile est, communitatem obligari lege priuatim data, vel facta, nisi publicè tradantur, quia est impossibile à communitate cognosci, donec diuulgetur, E & notitia eius fiat aliquo modo publica; ergo hæc conditio necessaria est, etiam in legibus diuinis. Cùm ergo ante Christi mortem hæc promulgatio facta non sit, vt ostendi, non potuit in morte, vel resurrectione Christi hæc lex obligare, donec, *quod in aure dictum erat, super tecta prædicaretur*, vt Christus Dominus Matth. 10. imperauit. *Resellitur Resp.* *Confir.*

10. *Obligationem legis nouæ non incepisse in morte vel resurrectione Christi.* Concludo igitur, obligationem huius legis non incepisse in morte, vel resurrectione Christi. Quod potest confirmari primò, quia alias ex tūc obligasset vniuersos homines, & totum Orbem: consequens autem est incredibile. Sequela patet, quia non est maior ratio de Iudæis, quàm de gentibus, quia pro omnibus consummata

summata est redẽptio, & pro omnibus instituit Christus Baptismum, & alia sacramenta, & pro omnibus dixit, *Nisi quis renatus fuerit*, &c. &, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, &c. Et similiter non est maior ratio de vna parte orbis, quàm de alia, quia si non est necessaria promulgatio, sed voluntas legislatoris sufficit (vt dicitur) nõ est vlla ratio, ob quam potiùs in vno, quàm in aliis locis obligauerit, cùm voluntas Dei de se generalis fuerit, obligans omnes homines, & vniuersum mundum per hanc legem. Consequẽs autem esse incredibile patet, tum à priori ratione facta, quia erat impossibile illam legem innotescere in illo momento toti mundo, vel omnibus hominibus. Tum à posteriori ex absurdo: nam sequitur in eodem puncto abrogatum esse remedium originalis peccati datũ pro infantibus, siue Iudæis, siue gentibus; quod credi non potest de diuina prouidentia, & misericordia, vt sæpe dixi, & iterum statim dicã. Sequela verò patet, quia simul ac lex noua obligare incepit, incepit etiam necessitas Baptismi, quæ statim excluſit vtilitatem cuiuscũque alterius remedij, vt in fine libri præcedentis declaraui.

Conf. tradita conclusio.

Accedit, quòd nullum est fundamentum ponendi tantam obligationem, vel necessitatem in instãti mortis Christi, quia licèt tunc fuerit consummata redemptio, non fuit consummata forma legis necessaria ad obligandum, & similiter licèt tunc fuerit consummatum testamentum, vel fœdus, non tamen tunc fuit apertum, aut declaratum sufficienter. Imò si prædicatio facta viuente Christo, erat sufficiens, vt lex illa posset obligare in puncto mortis, nulla esset ratio, cur antea non obligaret. Quia consummatio redemptionis non erat necessaria, vt Christus posset suis legibus statim obligare audiẽtes, si vellet, sicut potuit dare suis sacramentis vtilitatem, & efficaciam ante mortem. Vnde ergo ostendi potest, obligationem fuisse suspensam vsque ad mortem, si præcesserat promulgatio sufficiens, vel necessaria non erat. Igitur sicut antea non obligauit hæc lex, ita nec in morte, vel resurrectione.

11. *Legem nouam non incepisse obligare ante diem Pentecostes.*

Secundò ex dictis concludo, legem nouam non incepisse obligare ante diem Pentecostes. Probatur facilè ex dictis: nam sacramenta huius legis, ante mortem Christi instituta, non fuerunt sub maiori necessitate proposita, aut promulgata toto illo tempore, vt ex Euangeliis constat; alia verò sacramenta, vel mysteria, quæ in illis diebus instituta sunt, eodem ferè modo à Christo sunt priuatim tradita sine publica lege, vel promulgatione. Et ideo Christus recessurus ab Apostolis, eis dixit, *Euntes docete omnes gentes, & prædicate Euangelium*, vtique post receptum Spiritum sanctum: nam de priori tempore dixerat, *Sedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto*, quia talem diem, dispensationem, & modum ad promulgationem suæ legis præfinierat. Denique addi potest optima congruentia, quia Christus non compleuit institutionem suæ Ecclesiæ ante tempus proximum ascensioni, vt patet ex Ioan. 20. vbi Sacramẽtum pœnitentiæ instituit, & specialem potestatem dedit sacerdotibus ad remittenda peccata, & Episcopos, vel Apostolos creauit. In capite autem 21. creauit Petrum in summum Pontificem, in quo fundanda erat Ecclesia iuxta promissionem factã Matth. 16. Non est ergo verisimile, Christum tulisse suam legem vt obligantem, prius quàm esset Ecclesia, pro qua illam legem ferebat.

12. *Lex noua cœpit obligare in die Pentecostes.*

Tertiò addo, legem nouam cœpisse obligare in die Pentecostes. Hæc assertio suppositis præcedentibus, certa est, & dici potest cõmunis Theologorum, quantum ad hoc, quòd nullus eorum ampliùs differendum censuit huius obligationis initium. Et ratio est, quia in illo die facta est sufficiẽs promulgatio huius legis Hierosolymis; sed nihil amplius desiderari poterat ad eius obligationem; ergo non est amplius dilata, sed statim incepit. Vnde Act. 2. cùm ad prædicationẽ Petri quidam compuncti corde interrogarent, *Quid faciemus viri fratres?* respondit Petrus, *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrùm in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorũ*, & infrà additur post multa alia verba dixisse Petrum, *Saluamini ab ista generatione prana*. Et qui receperunt sermonem fuisse perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Ex quibus constat, ad literam impleuisse Petrum, quod Christus iusserat, baptizate eos, & docete eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Tunc ergo cœpit Baptismus obligare, & esse necessarius ad remissionem peccatorum, & qui baptizabantur fiebant membra Ecclesiæ Christi Petro subiecta, & consequenter tota lege Christi obligabantur, & ideo secundùm illam statim viuere inceperunt, vt ex eadem historia constat.

13. *Dubitatio.*

Vlterius verò explicandum superest, an in illo die statim obligauerit omnes Iudæos, id est, non tantùm eos, qui erant Hierosolymis (de quibus res videtur clara) sed etiam omnes qui erant in Iudæa, vel etiam illos, qui erant dispersi per varias prouincias orbis. Aliqui enim ita affirmant, quia lex sufficienter promulgata, statim, ac simul obligat in tota ditione, Principis legislatoris. Item quia lex promulgata non priùs obligat quosdam subditos, quàm alios; ergo vel lex noua non statim obligauit Iudæos Hierosolymis existẽtes, quod dici non potest, vel simul omnes alios obligauit. Denique videtur hoc fieri verisimile, quia illa promulgatio facta est in ciuitate (vt sic dicam) metropolitana illius populi, & in die, in quo ibi erant congregati Iudæi ex omni natione, quæ sub cœlo est, & magna solemnitate, & cum magnis signis de cœlo datis; ergo erat sufficiens illa promulgatio saltem pro tota natione, seu synagoga Iudæorum.

14. *Hanc legem nouam simul obligasse Iudæos vbique existentes sed obligationem successiuè fuisse diffusam.*

Sed nihilominus verius censeo, hanc legem non simul obligasse Iudæos vbique existentes, sed incepisse tunc obligare, & postea successu tẽporis obligationem fuisse diffusam per totam Iudæam, Samariam, & alias prouincias. Quam sententiam esse consentaneã Patribus, & Theologis statim ostendam, loquendo de gẽtibus; nunc sufficienter probatur ex principio suprà posito de promulgatione legis positiuæ, scilicet, postulare tempus sufficiens, vt notitia legis, seu promulgationis ad distantia loca deferatur, vt lex in illis obliget. Hæc enim conditio ex natura rei requiritur in lege hominibus imposita, quia homo non est alio modo capax notitiæ legis, ac subinde neque obligationis: & ideo etiam in lege diuina necessaria est, vt paulo antea in simili explicuimus: nam eadem est ratio de promulgatione, & de tempore necessario ad applicationem, seu diuulgationem legis. Quãuis ergo promulgatio legis nouæ facta Hierosolymis in die Pentecostes, fuerit sufficiens pro illo loco, non tamen pro omnibus, in quibus Iudei habitabant, vel certè licèt in ratione promulgationis dicatur sufficiens simpliciter, nihilominus non potuit haberè virtutem ad obligandũ statim in loco distãtia, quia non poterat humano modo simul ad omnia deferri, & applicari; necessarium ergo fuit tẽpus, ac subinde oportuit, vt obligatio successiuè diffusa fuerit. Neque est inconueniens, vt eadem lex priùs obliget subditos præsentes, quàm distãtes, imò hoc est intrinsecũ, & connaturale legi humanæ, id est, hominibus impositæ. Quod autem eo die fuerint Hierosolymis Iudæi ex omni natione, potuit quidem deseruire, vt illa promulgatio breuiùs, & faciliùs diuulgaretur per eorum prouincias, non tamen potuit sufficere, vt actu obligaret simul omnes in illis habitantes, propter rationem factam. Et hactenus de Iudæis.

15. *Certum est legem nouam non obligasse gentiles.*

Superest dicendum de gentibus, de quibus tanquam certum supponimus, legem hanc eos non obligasse ante diem Pentecostes, nam quæ dicta sunt de Iudæis, à fortiori idem probant de

ante diem Pentecostes. de gentibus, & ex dicendis magis constabit. Neq; in hoc videtur esse ratio dubitandi. Solùm inuenio quosdam Theologos asserentes, Gentiles fuisse obligatos ad Baptismum, si in Christum credere inciperent, etiam ante passionem eius. Ita docet Soto dicto art. 4. circa medium in replica, *Sed arguis, quia cùm illi*, inquit, *circuncidi non possent, tenebantur baptizari.* Idem sequitur Medin. 1.2. quæst. 103. art. 3. vers. *sed etiam*, &c. Hæc verò sententia mihi valde displicet, quia necessitas Baptismi non magis est proposita gentibus, quàm Iudæis, viuente Christo, imò multò minùs, quia eo tempore Euangelium non prædicabatur per se, & directè gentibus, iuxta verbum Christi Matth. 15. *Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel*, & Matth. 10. *In viam gẽtium ne abieritis.* Præterea præceptum Baptismi indifferenter datum est, vel indicatum illis verbis, *Nisi quis renatus fuerit*, &c. ergo illa necessitas non fuit maior in gentibus, quàm in Iudæis ante passionem. Et ideo D. Thom. 3. p. quæst. 66. art. 2. absolutè, & generaliter dixit, quòd *necessitas vtendi Baptismo indicta fuit hominibus post passionem, & resurrectionem Domini.* Denique non video, qualis sit illa argumentatio, *quia Gentiles circuncidi non poterant, tenebantur baptizari.* Nam in primis assumptum est falsum, quia licèt Gentilis circuncidi non teneretur, poterat tamen, si vellet, fieri proselytus, neque enim hoc erat magis prohibitum Gentilibus, viuente Christo, & ante passionem eius, etiamsi in illum crederent, quàm antea, vt à fortiori patet ex dictis in fine libri præcedentis. Ac deinde illatio non habet fundamentum, supponit enim, circunciſionem, aut Baptismum fuisse illo tempore necessarium gentibus credentibus in Christum ad eorum salutem, quod falsum est, & sine fundamento. Quia adultis contritio cum dilectione, paruulis autem remedium legis naturæ sufficere poterat. Nam contritio de se erat sufficiens, & in homine Gentili non includebat votum circunciſionis, vt per se constat, nec etiam votum Baptismi pro illo tempore, pro quo nondum erat necessarium. Remedium autem legis naturæ tunc vigebat, imò & aliquo tempore post Christi mortem, vt iidem authores fatentur. Ergo neque in adultis, neque in paruulis habet locum illa illatio, vel disiunctio, quòd si non circunciderentur, deberent baptizari. Sit ergo certum, legem Euangelicam positiuam non obligasse Gentiles ante Christi mortem, & consequenter neque ante diem Pentecostes, iuxta superiùs dicta.

Limitatio quorundam.

Sot.

Refellitur.

D. Thom.

16. *Dubium. Ad cuius solutionẽ aliud dubium præmittitur.* De reliquo verò tempore est speciale dubium, an eodem tempore inceperit noua lex obligare Gentiles, quo Iudæos. Ad cuius resolutionem aliud præmitto, videlicet, vtrùm Apostoli in principio suæ prædicationis promulgauerint Euangelium æqualiter gentibus, ac Iudæis. Nam si consideremus vsum, seu factum, videntur Apostoli per plures annos prædicasse Euangelium Iudæis, & non gentibus, vt patet ex discursu Actorum: nam cap. 1. Petrus ad Iudæos loquebatur, dicens, *Vobis est repromissio, & filiis vestris*, & cap. 2. *Vos estis filij Prophetarum*, &c. & infrà, *Vobis primò Deus suscitans filium suum misit eum benedicentem vobis*, &c. & c. 5. *Hunc Principẽ, & Saluatorem Deus exaltauit dextera sua ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.* Et cap. 8. cùm discipuli essent dispersi occasione persecutionis, quæ facta fuerat sub Stephano, cœpit Euangelium prædicari etiam Samaritanis, qui etiã Iudæi erant, licèt in moribus, & doctrina errarent. Et ibidem Philippus baptizauit Eunuchum, de quo suprà ostendimus, saltem fuisse proselytum, & legis cultorem, vt eius pietas, & affectio, ac reuerentia ad Scripturam sacram ostendebat, Chrysost. Hom. 19. in Acta, eleganter expendit. Imò in cap. 11. Actor. additur, quosdam ex illis discipulis dispersis peruenisse vsq; Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiam, *nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis.* Ergo vsque ad illud tempus non potuerunt Gentiles obligari lege Christi, cùm eis non promulgaretur, & tamen Iudæi iam obligabantur, vt ex suprà dictis constat. Hoc etiam confirmat reuelatio facta Petro Actor. 10. nam ex ea manifestè colligitur, Petrum antea non prædicasse Euangelium gentibus, imò videtur vsque ad illud tempus existimasse, id sibi non licuisse, quod etiam ipse ostendit in cap. 11. vbi ex sola reuelatione excusat factum, dicens, *Ego quis eram, qui possem prohibere Deum.* Et hi tunc fuisse videtur communis sensus Iudæorum, etiam in Christum credentium: vel saltem putabant, non esse Gentiles admittendos ad fidem, nisi prius circunciderentur, vt patet ex Actor. 11. & 21. & ex Epist. ad Galat. Fundarique poterant, quia putabant, esse Iudæis prohibitum in lege Leuit. 20. communicare cum gentibus præputium habentibus.

Confirmat.

17. *Pars negat. fundetur.* In contrarium verò est, quia non est verisimile, ignorasse Petrum, & alios Apostolos, Christum mortuum fuisse pro omnibus hominibus, & redemisse Gentiles æquè, ac Iudæos, & consequenter pro vtrisque legem suam tulisse. Præsertim quia illis præceperat, *Docete omnes gentes baptizantes eos*, & *euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ.* per quæ verba abstulit prohibitionem, quam priùs fecerat *in viam gentium ne abieritis*; ergo statim debuerunt hãc legem omnibus prædicare, siue Gentiles essent, siue Iudæi. Probatur consequentia, tum quia nulla ratio erat, ob quam vitarent tunc Gentiles in hac legis gratiæ communicatione, tum etiam quia ex lege veteri non colligitur talis prohibitio. Nam vt notauit Abulens. Leuit. 20. q. 1. nullum erat in lege præceptum prohibens Iudæis omnem communicationem cum gentibus sed solùm in matrimoniis, vel quibusdam cibis, aut actibus specialiter in lege prohibitis. Vnde poterant alia commercia habere cum gentibus. Imò etiã Gentiles permittebantur adorare Deum in templo, vt sumitur ex Ioann. 12. vbi dicitur, adfuisse ibi quosdam Gentiles, qui venerant Hierusalem adorare, vbi Theophil. notat, illos non fuisse proselytos, & licèt Chysost. Homil. 65. dicat, parum abfuisse, vt essent proselyti, non tamen dicit fuisse circunciſos. Item id non fuisse necessarium, satis colligitur ex 3. Reg. 8. vbi Salomon in dedicatione templi orauit Deum, *vt alienigena, qui non est de populo Israel, cùm venerit de terra longinqua propter nomen tuum, & orauerit in hoc loco, tu exaudies in cœlo*, &c.

Pars affirmatiua suadetur.

Chrysost.

Abulens.

Theophil.

18. Neque obstat, quòd Iosephus lib. 8. Antiquit. cap. 2. aliàs 3. dicat, non fuisse admissos intra Hierosolymitanum templum, nisi puros, & castos, ac præscripta legis obseruantes, vnde à fortiori colligitur, neque Gentiles admissos fuisse. Quod videtur etiam sumi ex Ieremia Threnor. 1. vbi deplorat, gentes ingressas esse sanctuarium *Dei, de quibus*, inquit, *præceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam.* Hoc inquam, non obstat: nam Iosephus loquitur de atrio templi specialiter destinato pro Iudaico populo obseruatore legis, atque adeò pro mundis tantùm Iudæis; Gentiles verò admittebantur cum immundis adorãdum, vel in ianua templi, & extra illam, vt vult Ribera lib. 1. de Templo, cap. 16. in fine, vel admittebantur in alio atrio peculiari deputato pro immundis, vt multi alij volunt, & videtur sumi ex dicto loco Regum. Alter verò locus potest exponi de gentibus non colentibus verum Deum, de quibus conqueritur etiam Ezechiel cap. 44. & eos vocat *incircunciſos corde, & carne*; illi ergo prohibiti erant orare in templo. De Gentilibus autem colentibus Deum non constat talis prohibitio, neque illos ibi adorare Deum per se erat contra sanctitatem illius templi. Ergo communicatio Iudæorum cum istis, nec per se mala erat, nec prohibita; ergo multò minùs erat prohibitum Apostolis ex vi veteris legi

Iosephus.

Ribera.

com

communicare cum gentibus, conuertendo illos ad cultum veri Dei, & ad legem Euangelicam seruandam. Imò hoc videri poterat consentaneum veteri legi, quatenus in veteri Testamento prædictum erat, ex Sion exituram legem diuinam, quæ ad omnes populos, & gentes extenderetur. Deniq; quælibet obligatio veteris Testamenti iam cessauerat respectu Apostolorum, à Christo autem nullam habuerunt prohibitionem, nec definitam directionem, vt ab his potiùs inciperet, quàm ab illis; ergo non potest cum fundamento dici, fuisse necessarium, priùs Iudæis, quàm gẽtibus legem promulgare; ergo verisimilius est, æquè, & indifferenter eam omnibus propositam fuisse, ac subinde simul vtrumq; populum obligare cœpisse.

19. *Resoluitur dubium.*

In hoc puncto breuis resolutio in hunc modum tradi potest. Nam aliud est loqui de obligatione, seu necessitate; aliud de facto, seu de vsu. Quantum ergo ad obligationem, censeo, nunquam fuisse prohibitum Apostolis post Christi mortem prædicare Euãgelium gentibus, & è conuerso non fuisse præceptum priùs promulgare legem Christi Iudæis, quàm Gentilibus. Hoc mihi probant omnia adducta in posteriori loco, quia non inuenio fundamentum sufficiens ad ponendum talem prohibitionem, vel necessitatem. Et si fortasse aliqua fuit, non est referenda in legem veterem, sed in peculiarem instinctum Spiritus sancti, vt iam declaro. At verò quoad vsum, seu factum dicendum est ita obseruatum esse ab Apostolis in promulgatione legis Euangelicæ: nam per aliquot annos illam solis Iudæis prædicarunt, & non gentibus vsque ad reuelationem factam Petro Actor. 10. Hoc constat ex historia Actorum, & ex aliis, quæ priori loco adducta sunt.

20. Neq; obstat, quod dicitur Act. 9. Paulum in primo accessu ad Hierusalem, ibi *loquutum esse gentibus, & disputasse cum Græcis*. Nam responderi potest, Græcos illos fuisse Iudæos, ita appellatos, quia græcè loquebantur. Vnde vox græca potiùs significat græcizantes, quã Græcos, & eosdem fortasse vocauit interpres Gentiles, nam in græco illæ duæ voces non ponuntur distinctè. Vel certè per Gentiles intelliguntur aut Iudæi, qui ex prouinciis gentium Hierusalem venerant, vel è conuerso Gentiles origine, professores autem legis, & proselyti iam facti. Vel certè si locus ille de Gentilibus tã origine, quàm religione intelligatur, vt litera simpliciter intellecta indicat, rectè ponderauit Bellarm. lib. 1. de summo Pontif. cap. 22. ibi non dici, Paulum prædicasse gentibus, sed loquutum esse, & disputasse cum illis. Fieri autem potuit, vt prædicante Paulo Iudæis, Gentiles audirent aliqua suis erroribus contraria, & inde sumerent occasionem disputandi cum Paulo. Et coniectura non parua est, quia ibi non dicitur aliquem eorum fuisse conuersum, sed potiùs graue odium in Paulum concepisse. Aliunde verò ex eadem historia constat, Paulum eundem ordinem in sua prædicatione tenuisse. Nam in eodem cap. 9. de illo dicitur, *& continuo in synagogis prædicabat Iesum*, scilicet, statim postquam fuit baptizatus, & in cap. 13. legitur longus sermo Pauli ad Iudæos, quibus repugnantibus, & contradicentibus, Paulus, & Barnabas dixerunt: *Vobis oportebat primùm loqui Verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.*

21. *Nunquam ignorasse Apostolos legẽ gratiæ esse vniuersalem.*

Et hinc potest reddi ratio huius ordinis. Existimo enim nunquam ignorasse Apostolos, legem gratiæ vniuersalem esse pro omnibus gentibus, nam hoc persuadent testimonia suprà adducta. Vnde verisimile est, partim ex scripturis antiquis, partim ex diuina inspiratione illum ordinem obseruasse, quia intelligebant, ita esse diuina ordinatione præscriptum, iuxta illud Pauli ad Rom. 11. *illorum*, id est, *Iudæorum delicto, saluus est gentibus, delictum illorum, diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ gentium*. Et hoc idem significauit in verbis suprà citatis, post quæ subiungit, *Sic enim præcipit nobis Dominus. Posui te in lucem gentium*, &c. vbi nomine præcepti decretum, & præordinatio diuina intelligi potest, vel si rigorosè sumatur, intelligitur absolutè de promulgando Euangelio gentibus suo tẽpore, & quando occasio id ferret. Addi etiam potest, hoc obseruasse Apostolos, quia nondum eis reuelatum erat, neque ipsi inter se satis discusserant, aut definierant, an gentes in præputio permanentes vocandæ essent, & admittendæ ad Christi Ecclesiam, vel media circuncisione. Denique id facere potuerunt ex quodã ordine charitatis; ne Iudæis scandalizarentur, & ita fierent duriores ad Euangelium recipiendum, quia ex antiqua consuetudine vitabant consortium gentium, vt constat ex Actor. 11. & ad Galat. 2. Atq; ita quantum ex historia Actorum colligitur, in promulgatione huius legis hic ordo seruatus est, vt primùm in Iudæa, deinde in Samaria, & deinde in gentibus prædicata fuerit, iuxta verbum Christi Actor. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, vsque ad vltimum terræ.* Actor. 13.

22. *Hinc infertur primò.*

Ex hac ergo resolutione constat, legem nouam non incepisse obligare Gentiles per se, ac propriè vsque ad reuelationem Petro factam Actor. 10. probatur, quia lex non promulgata aliquibus, seu pro aliquibus, eos non obligat, sed lex noua non fuit promulgata gentibus vsque ad illud tempus; ergo neque illos obligauit. Consequentia euidens est, & vtraque præmissa sufficienter est in superioribus probata. Dices, esto verum sit, Apostolos illo tempore non prædicasse directè gẽtibus, nihilominus fieri non potuisse, quin multi Gentilium habitantes, vel peregrinantes inter Iudæos, eorum doctrinam audirent, & signa viderent; ergo hoc satis erat, vt obligarentur legem Christi suscipere. Respondeo, potuisse fortasse aliquos Gentiles illo modo obligari ad credendum, & colendum verum Deum, vel etiam Christum, & ad sperandum salutem per ipsum, & consequenter ad illa omnia moralia, quæ lex noua præcipit, quatenus per rationem fide illustratam necessaria esse ostenduntur. Nihilominus tamen non obligabantur per se, ac propriè ad obseruationem legis nouæ, vt est positiua diuina, quia non solùm non proponebatur illis necessitas Baptismi, verùm etiam neque offerebatur, quia tunc nullus Gentilium habens præputium admittebatur ad Baptismum, vsque ad Cornelium; ergo fieri non poterat, vt obligarentur ad illum; ergo nec ad reliqua præcepta huius legis, cùm Baptismus sit reliquorum fundamentum. *Obiect.* *Resp.*

23. *Infertur 2°*

Ex quo infertur secundò, ex eo tempore, quo facta est Petro dicta reuelatio cœpisse Apostolos liberè prædicare Euangelium gentibus, ipsosque Gentiles cœpisse per hanc legem obligari, non tamen fuisse obligatum totum orbem, sed successiuè prout Euangelium promulgabatur. Prior pars manifesta est ex dictis, quia accedente promulgatione nihil amplius desiderari potest ad talem obligationem. Altera verò pars patet etiam ex dictis proximè de modo, quo hæc lex obligauit populos Iudæorum: nam eadem est proportionalis ratio de populis gentium. Vnde licèt pauci Scholastici distinguant initium obligationis huius legis respectu Iudæorum, & gentium, nihilominus illam non negant, & omnes illi, qui promulgationem necessariam esse existimant etiam ad obligationem legis diuinæ positiuæ, necesse est, vt illam admittant supposita historia Scripturæ, & testimoniis, quæ ponderauimus. Et similiter qui ad obligationem huius legis in locis distantibus requirunt temporis successionem, necesse est, vt tam respectu Gentilium, quàm respectu Iudæorum illam postulent. Et ita possunt pro hac sententia meritò citari Bonauent. in 4. distinct. 3. p. 2. art. 3. q. 2. in fine, Scot. quæst. 4. Gab. dist. *Bon. Scot Gabr.*

D Thom. August. Bernard. Hugo. Obiect.

dist.1.q.4.imò & etiam D. Thomas in locis in principio huius capitis allegatis, & Augustin. Epistol. 8. & 89. vt superiori libro cap. 13. ponderaui. Item Bernard. Epist. 77. & Hugo de sancto Victor. lib. 2. de Sacrament. p. 6. cap. 4. §. *Solum superest difficultas*, quia videtur sequi ex dictis, etiam nunc non obligare legem gratiæ totum vniuersum, quia nec ab Apostolis promulgatum est Euangelium in toto mundo, nec promulgatum erat tempore Origenis, vt ex illo sumitur tract. 28. in Matth. nec tempore Augustini, vel Ruphini, vt sumitur ex Augustino Epistol. 80. & ex Ruphino lib. 1. Histo. cap. 9. & 10. nec tempore Bernardi, vt ipse significat lib. 3. de consideration. ad Eugen. ac denique in nostro tempore videtur hoc experientia compertum esse; ergo per omnia hæc tempora lex noua non obligauit totum mundum. Consequens autem admitti non potest, alias in multis orbis partibus potuissent toto hoc tempore saluari infantes sine Baptismo.

Orig. August. Ruphin. Bernard.

24. Resp.

Respondeo, negando sequelam, & ad probationẽ respondetur, distinguendam esse promulgationem à diuulgatione, seu notitia promulgationis. Nam promulgatio sufficienter facta est ab Apostolis, in die Pentecostes, & deinceps cùm *in omnem terram exiuit sonus eorum*, Rom. 10. iuxta verbum Christi, *Eritis mihi testes vsque ad vltimum terræ*, quod saltem per famã prædicationis impletum esse, sentit Hieronym. Matth. 24. ita exponens illa verba Christi, *Prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso mundo, & tunc veniet consummatio*, id est, destructio Hierusalem, vt ipse ad literam exponit, & idem sentit Chrysost. homil. 76. in Matth. & D. Thom. supra dictum locum ad Roman. Fieri autem potuit, vt hæc notitia Euangelij per multum tẽpus, vel omnino non peruenerit ad multas mũdi prouincias, vel saltem non sufficienter. Hoc verò non obstat, quominus totum mundum obligauerit post transactum tempus sufficiens ad perfectam diffamationem, & notitiam. Vnde etiam distinguendum est id, quod est per se, ab eo, quod est per accidens, & distinguenda est excusatio à carentia obligationis. Per se enim promulgatio publica cum tempore sufficiente ad integram diuulgationem est necessaria ad integram obligationem; per accidens autem potest illa diuulgatio, aut notitia impediri, inde tamen non impedietur obligatio, quanuis oriri possit excusatio. Et ita concedo, potuisse plures gentes excusari multo tempore à transgressione huius legis, quia licet lex de se iam eos obligaret, ignorantia poterat à culpa excusare. Non tamen potuit ignorantia impedire necessitatem Baptismi, nec irritationem alterius remedij: nam hunc effectum lex per seipsam operatur independenter à notitia subditorum. Quod non est inconueniens, nec contra diuinam prouidentiam, quãdo solùm per accidens contingit, & sufficiens promulgatio cum necessaria temporis amplitudine præcessit, quia omnibus legibus hoc commune est, vt ex dictis in superioribus constat.

Resp.

Chrysost. D. Thom.

CAPVT V.

An lex noua iustificet, vel alios habeat effectus.

1. Legem nouam iustificare: & in hoc superare legem veterem. D. Thom. Barrad. Salmer. Bellarm. Valent.

COmmunis, ac certa sententia est, legem nouam iustificare, & in hoc superare legem veterem, quod non solùm iubet præcipiendo, sed etiam iuuat, gratiam, & auxilium eius inspirando. Vt docuit D. Thomas 1. 2. q. 106. art. 2. & ibi omnes, & ex sacræ Scripturæ expositoribus modernis tradit latè Barradas tom. 1. lib 1. cap. 3. Item Salmeron ad Roman. 3. disp. 25. & ad Rom. 7. disput. 6. ex scriptoribus verò contra hæreticos Bellarmin. lib. 1. de verbo Dei, cap. 18. & latiùs lib. 4. de iustificat. à principio vsque ad c. 6. Stapleton. in Antidoto ad Rom. 3. Valent. lib. de differentia veteris, & nouæ legis, cap. 1. Probari autem solet hæc doctrina ex Paulo ad Rom. 1 dicente, *Euangelium est virtus Dei in salutem omni credenti*: nam Euangelium idem est, quod lex gratiæ: dicitur autem virtus Dei, quia dat vires ad bene operandum, vtique per iustitiam, & auxilium gratiæ. Et huic consonat illud 1. ad Corinth. 15. *Notum vobis facio Euangelium quod prædicaui vobis, quod & accepistis, per quod & saluamini*; saluantur autem homines si iustificentur, & in iustitia perseuerent; ergo totum hoc confert Euãgelium. Præterea frequenter Paulus docet, legem veterem non iustificasse, quod suprà diximus esse verum de tota lege, etiam vt includente præcepta moralia cum August. de spirit. & liter. c. 8. & 17. & in hoc intendit Paulus distinguere legem veterem à noua. In hoc enim sensu dicit ad Roman. 3. *Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non sed per legem fidei*, id est, Euangelicam. Quam cap. 8. vocat legem *Spiritus vitæ in Christo Iesu*, & de illa subiungit *liberauit me à lege peccati, & mortis*, & infrà ait, datam esse, *vt iustificatio legis impleretur in nobis*. Et ita intelligit hæc loca Augustin. lib. de spirit. & liter. cap. 4. 8. 14. 17. & 18. & lib. 1. cõtra duas Epist. Pelag. c. 7. & 21. l. 1. de peccat. mort. & rem. c. 11. Epist. 157. ad Optat.

August.

August.

2. Obiect.

Non est autem facile ad explicandum quomodo lex noua hunc faciat effectum, quia lex consistit in præceptis, præceptum autem, vt tale est, non iustificat, quia non dat gratiam, nec vires spirituales, est enim quid extrinsecum, obiectum bonum, vel malũ ostendens, vel constituens, & ita per se spectatum quasi extrinsecè se habet ad hominem, sicut obiectum; ergo non potest iustificare, etiam in lege noua. Nam quoad hoc eadem videtur esse ratio de hac lege, quæ de quacumque alia. Ad hanc verò difficultatem respondet D. Thomas suprà ex August. in locis allegatis, in lege noua duo esse, nimirum, præcepta, documenta, seu consilia Christi, & spiritum fidei, & gratiæ, qui in eà communicatur. Quoad priorem ergo partem concedit D. Thomas, legem nouam non iustificare, propter rationem dictam, per spiritum autem gratiæ dicit iustificare, & quia hoc posterius est præcipuũ in lege gratiæ, ideo simpliciter hæc lex iustificare dicitur, iuxta hanc declarationem. Et consequẽter omnia loca Pauli, in quibus sermo est de lege iustificante, intelligantur ab istis Patribus de lege gratiæ, quatenus est ipsa gratia, sub gratia intelligendo omne auxilium gratiæ, quod ad credendum, & bene operandum datur. Vnde etiam de hac lege secundùm dictas eius partes intelligunt illud 2. ad Corinth. 3. *Litera occidit, Spiritus autem viuificat*. Nam per *literam* intelliguntur præcepta, & documenta, & quidquid pertinet ad doctrinam exteriorem, siue scriptam, siue verbo traditam. Et ideo litera præcisè spectata, & separata à spiritu non dat vitam, sed potius per occasionem illam tolleret etiam in lege gratiæ, si separaretur à spiritu. Nomine autem *spiritus* significatur auxilium gratiæ, quod est principium spiritualis vitæ.

Respons. D. Thom. ex August.

Difficultas.

Statim verò occurrit vulgaris difficultas, quæ in simili tacta est suprà cap. 2. nam hoc modo nulla est differentia inter legem nouam, & veterem, vel naturalem: nam omnibus commune est, vt per præcepta quatenus præcepta sunt, non iustificent, vt in dicta sententia supponitur & omnes communiter videntur docere. Deinde verò est etiam omnibus commune iustificare per gratiam annexam præceptis: nam semper lex diuina, præsertim quæ de actibus supernaturalibus, & in ordine ad finem supernaturalem data est, habuit adiunctum spiritum gratiæ, quia sine illo impleri non posset, & Deus non præcipit impossibilia; omnis autem gratia cum quacumq; lege data, fuit sufficiens ad iustificandum, vt constat; ergo nulla est differentia. Accedit, quòd hoc modo quælibet

lex Dei potest etiam appellari lex gratiæ, ratione impulsus ad iustitiam, quia semper habet adiunctam gratiam, quæ in lege noua non habet maiorem proprietatem legis.

3. Respons. Ad hanc verò difficultatem est etiam responsio cõmunis, gratiam conuenire legi nouæ quasi per se, & ex propriis, antiquioribus verò legibus non ex vi illarum, seu per se fuisse coniunctam, sed per respectũ ad legem gratiæ. Et ideo legi gratiæ simpliciter tribui iustificationem, non verò superioribus legibus, & propter eandem causam non possunt appellari leges gratiæ, quia licèt in illis fuerit, non ex illis, sed per respectum ad legem nouam. Et propter eandem rationem omnes, qui in illis legibus iustificati sunt, vt sic, ad legem gratiæ pertinere dicuntur à D. Thoma suprà, & est sententia Augustini locis statim citãdis. Fundamentũ autem huius doctrinæ est, quia nulla gratia data est hominibus à principio mundi vsque nunc, nisi per Christum, iuxta illud Actor. 4. *Neque enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* Quod intelligendum esse de omnibus hominibus, etiam qui Christum præcesserunt, docet optimè Aug. in Epist. 157. ad Optatum, & sumitur ex verbis eiusdem Petri Actor. 15. *Per gratiam Domini Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum, & illi,* id est, patres nostri; de illis enim loquutus fuerat, & illos refert. Sumitur etiam ex Paulo ad Roman. 3. ibi, *Propter remissionem præcedentium delictorum,* cui cõsonat illud ad Hebr. 9. *In remissionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento* & illud 1. ad Corinthios 10. *Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra, petra autem erat Christus.* Vbi de hominibus existentibus sub lege loquitur, eósque dicit bibisse de Christo petra, & fonte aquæ viuæ, quia per fidẽ eius gratiam impetrabant, vt latè ostendit Augustin. lib. 1. contra duas Epistolas Pelagianor. cap. 7. & 21. Vnde concludit lib. de peccator. meritis, & remis. cap. 1. *quia gratia saluatoris operata est in antiquis Sanctis, quicumque antequam in carne Christus veniret, ad eius tamen adiuuantem gratiam, non ad legis literam quæ iubere tantùm, & non adiuuare potuit pertinebant.* Ob hanc ergo rationem spiritus gratiæ dicitur esse proprius legis nouæ, quia data est eo tempore, in quo iam author gratiæ aduenit, & redemptionem hominum consummauit, gratiámque omnibus meruit. Imò idem ipse est author huius legis, & gratiæ, & ideo præcipiendo simul præbet gratiam, & vires ad præceptum implendum ex vi talis status. Quod non ita erat in lege veteri, quæ secundùm illum statum præcipere poterat, non autem gratiam dare, sed mediante fide impetranda erat per Christum legis gratiæ auctorem, vt explicuit Paulus ad Rom. 10. Et ex hac differentia sequitur alia, nimirum, adiutorium gratiæ longè abundantiùs dari in hoc statu, quàm in præcedentibus, iuxta illud Ioan. 7. *Nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus,* quod dictum quidem est de speciali Spiritus sancti aduentu in die Pẽtecostes, tamen cum proportione applicari potest ad abundãtiam gratiæ huius status propriam, quæ in illo aduentu significata, & quodammodo inchoata est, vt sancti interpretantur. Et ob hanc etiam causam lex hæc meritò dicitur per antonomasiam lex gratiæ, & lex iustificans, & iugum suaue, ac similia, quæ legi veteri attribui non possunt.

Augustin. *Augustin.* *Alia differẽtia.*

4. Dubium superest. Adhuc verò difficultas superest circa hanc sententiam, & doctrinam: nam licèt quoad ea, quæ affirmat de spiritu gratiæ, & de necessitate illius, & efficacia eius ad iustificandum, & de largitione, vel obtentione illius per Christum, & fidem eius, & de discrimine inter veterem legẽ, & nouam quoad hanc partem, vera sint, rectéque satisfaciant, nihilominus quoad aliam partem legis nouæ, quæ consistit in collectione præceptorum (quæ in ratione propriæ legis est præcipua) non videtur per illam doctrinam satisfactum, quia non videtur omnino negandum, quin lex gratiæ etiam sic sumpta, aliquo modo iustificet ratione sui, & non tantùm ratione adiunctî, quod est gratia. Nam si hoc potest commodè intelligi, & explicari, non videtur negandum, cùm ad perfectionem legis pertineat, & hæc perfectio sit maximè consentanea excellentiæ huius legis, & secundùm illam propriùs explicetur hic effectus respectu legis nouæ, & differentia eius à lege veteri in eodẽ effectu.

5. Respons. Notandum in quo sensu lex sumatur. Videtur ergo satis probabiliter dici posse, in aliquo sensu proprio conuenire legi nouæ, per præcepta sua iustificare. Ad quod explicandum aduerto, legem collectiuè sumptam (vt hîc loquimur) non solùm includere præcepta vt obligantia, sed etiã vt instituentia talem statum legis, & talia fundamenta illius congregationis, seu Ecclesiæ, pro qua datur talis lex. Talis enim institutio positiua est, & inter effectus legis numeratur, vt suprà circa legem humanã, & circa legem veterem explicaui, quia non fit sine aliqua obligatione ad talem institutionem seruãdam. Item sub propria lege non tantùm imperiũ, sed etiam promissio illi annexa comprehenditur, tum quia accessoriũ sequitur principale, & sub illius appellatione cõprehenditur, tum etiam, quia sicut comminatio est quædã pars legis pœnalis, ita promissio est pars legis directiuæ, & fauorabilis. Vnde fit, vt sicut pœna dicitur effectus legis, ita etiam præmium lege promissum inter effectus legis computãdum sit, vt in superioribus etiam ostensum est. Ex quo etiam aduertere maximè oportet vt aliquid tribuatur propriæ legi tãquam effectus eius, non esse necessarium, vt ab illa formaliter fiat, sicut fit obligatio (vt multi loquuntur) neque etiam vt effectiuè ab illa fiat per seipsam tãquam à causa proxima, & per se morali, quomodo irritatio actus, aut pœna, vel inhabilitas aliquãdo fit immediatè per legem, sed sufficere interdum, vt obseruatione, vel transgressione legis talis effectus necessariò consequatur ex vi legis, seu institutionis, vel promissionis per ipsam facta. Sic enim irritatio actus, vel pœna est effectus legis, non solùm quando per ipsam legem immediatè fiunt, sed etiam quando fiunt per iudicem secundùm legem operantem. Et ratio est clara, quia tunc etiam lex cooperatur ad talem effectum, saltem morali modo impellendo & mouendo iudicem ad illum.

6. De modo quo lex noua iustificet. Dico ergo, legem nouam etiam vt propria lex est iustificare, cooperando aliquo modo ad iustificationem in suo genere, & non excludendo aliam causam, vel formalem, vel efficientem magis propinquam, & propriam eiusdem iustificationis. Probatur primò, quia per hanc legem instituta sunt sacramenta, quæ ratione talis institutionis habent vim iustificãdi apud Deum; ergo hoc titulo verè, ac propiè dicitur lex hæc iustificare. Antecedens suppono tanquam certum ex Concilio Trident. sess. 7. 13. & 14. & ex materia de Sacramentis. Consequentia verò probatur ex declaratione facta, quia effectus ille pendet ex institutione, & institutio ex lege; ergo lex est causa saltem moralis, à qua pẽdet talis effectus. Item quia talis lex (nostro modo intelligendi, & loquendi) quasi obligat Deum, & necessitatem imponit iustificandi hominem sic accedentem ad tale Sacramentũ; ergo lex etiam est causa talis effectus in suo genere. Denique declaratur ex proportione ad legem veterem: nam illa dicitur iustificasse quoad iustificationes carnis, vt ait Paulus ad Hebr. 9. quia instituebat sacramenta, quæ habebant vim tollendi immunditias legis; ergo simili modo dicitur lex noua in suo ordine altiori, iustificare spiritualiter, & coram Deo, quia instituit sacramenta habentia vim iustificandi. Sic

Probatur 1. *Conc. Trid.*

dixit

dixit Macar. Ægypt. Homil. 47. de allegoriis legis. Apud illos Baptisma sanctificabat carnem, apud nos autem est Baptisma sancti Spiritus, & ignis, & alia quæ prosequitur. Atque hanc doctrinam tradunt hîc Sotus, Medin. Valent. & alij, qui non dicunt, solum hoc interesse, inter legem nouam, & veterem, nec propter hanc solam causam legem nouam iustificare, sed hanc esse vnam ex sufficientibus rationib⁹, & vnam ex excellentiis huius legis supra veterem, & ita doctrina est verissima, & satis consentanea decreto Eugenij Papæ in fine Concilij Florentini.

Sot. Medina. Valent.

7. 1. *Probatur.* Deinde probatur, & explicatur assertio, quia hæc lex continet multas promissiones internæ iustitiæ, & sanctitatis sub conditione alicuius operis; ergo quando conditio impletur, iustificatio, quæ mediante tali opere comparatur, rectè potest huic legi attribui tanquam promittenti. Consequentia patet ex discursu suprà facto. Antecedens verò potest in primis applicari ad promissiones gratiæ Sacramentis factas, quæ dicuntur esse de conferenda gratia ex opere operato, & sunt propriæ legis nouæ. Deinde habet locum in promissionibus factis operibus meritoriis, quę implentur in iustificatione ex merito, seu ex opere operantis: nam illa iustificatio rectè attribuitur legi gratiæ, quia per suam obseruationem iustificat, ex vi promissionis in tali lege factæ. Neque potest hoc ita attribui legi veteri: nam licèt obseruantia illius facta ex spiritu fidei viuæ, iustificarer per augmentum gratiæ, tamen promissio illius iustitiæ non erat ex rali, lege, neque in ipsa lege, vt suprà dixi, sed erat ex meritis Christi venturi, & ita quasi participabatur à lege gratiæ, ratione authoris eius, quod habet locum etiam in statu legis naturæ, vt suprà notauimus. Denique (quod notandum est) cùm hæc lex per se, & quasi ex propriis promittat spiritualem iustitiam sub conditione operis, necessariò includit, vel promittit spirituales vires, & auxilia necessaria, vt possint homines implere opera illa, quæ ad talem iustitiam necessaria sunt. Tum quia aliàs promissio sub conditione talis operis videretur ficta, & inutilis; tum etiam, quia author huius legis vtrumque suis subditis meruit. Igitur ratione promissionum per se pertinentiũ ad hanc legem omnis iustificatio tam secunda, quàm prima, & ipsum iustificationis initium non immeritò potest huic legi attribui. Et quamuis D. Thom. nõ ita distinctè hæc omnia explicuerit, nihil tamen horum negauit. Existimo autem in præceptis huius legis solùm considerasse vim obligandi, & in documẽtis vim consulendi, vel ostendendi iustitiam, & sub hac ratione dixisse, legem hanc non iustificare. Sub gratia autem comprehendere videtur omnia subsidia gratiæ, inter quæ computari possunt instrumẽta, per quæ confertur, & promissiones eius. Veruntamen quatenus hæc etiam ad legis officium, & institutum pertinent, vt declaraui, meritò etiam ipsi legi nouæ hic effectus in suo genere tribuitur.

Confirm. 1.

Confirm. 2.

D. Thom.

8. *Plures spirituales effectus posse huic legi attribui. Peccatorum remissio. Sacramentalis gratia. Characteres Sacramentorum, &c.* Ex quo tandem colligo, plures spirituales effectus posse huic legi attribui. Huiusmodi sunt in primis omnes illi, qui sunt effectus Sacramentorum, vt est peccatorum remissio, & omnis sacramentalis gratia, siue habitualis, siue actualis, & characteres Sacramẽtorum, ac subinde potestas ordinis, quæ per vnum ex Sacramentis confertur: nam omnia hæc dantur ex vi institutionis huius legis. Imò cum his connexa est etiam potestas iurisdictionis pertinens ad forum Sacramenti pœnitentiæ, quia non potest illud Sacramentum sine hac potestate subsistere, & ideo in illius institutione includitur hæc potestas, seu promissio eius in generali respectu Ecclesiæ, licèt determinatio seu applicatio talis potestatis ad has, vel illas personas fuerit dependens ex arbitrio Christi, & ex alia peculiari institutione. Veruntamen illa etiam determinatio, & institutio ad legem nouam in tota sua amplitudine pertinet, & ideo hoc etiam titulo talis potestas inter effectus huius legis computatur. Vnde consequenter fit, vt tota etiam spiritualis potestas iurisdictionis, quæ est in Ecclesia pertinens ad eius externũ regimen, & status hierarchicus eiusdem Ecclesiæ cũ perfecta monarchia, dici possunt effectus huius legis. Quia hæc omnia sunt à Christo instituta, & quadam immutabili lege stabilita. Et ideo hæc, & similia dicuntur esse de iure diuino legis gratiæ, quamuis non omnia æquè primo, & immediatè sint de iure diuino, vt ex propriis locis constat. Denique alia etiam spiritualia bona, quæ ex vi generalium promissionum fidelibus conferuntur, inter effectus huius legis computari possunt, vt explicatum est. Aliqui etiam huic legi attribuunt omnia priuilegia gratiæ extraordinaria auxilia, & vocationes, etiam miraculosas, quæ in hoc statu huius legis frequenter communicãtur. Sed hoc licèt sit verum ratione auctoris huius legis, quia hoc omnia abundantissimè meruit, & ideo etiam sint valde consentanea statui huius legis, non tamen ita propriè tribuuntur legi secundùm propriam rationẽ eius, cum potiùs supra, vel vltra legem esse videantur. Præter hos autem effectus non occurrunt alij, qui possint huic legi propriè tribui, quia hæc lex nec promittit bona temporalia, vt talia sunt, nec etiam per se infert irregularitates, neque alias pœnas huius vitæ, neque etiam irritat actus, quos lex ipsa naturalis non irritat, vt ex dictis in cap. 2. satis constat.

Alij noua legi effectus.

CAPVT VI.

An possit aliquis in lege noua dispensare.

1. *De dispensatione in lege noua.* EXplicatis causis, & effectibus huius legis dicendum sequitur de proprietatibus eius, sed inter eas solùm illæ, quæ ad immutabilitatem eius pertinent, aliqua explicatione indigent: nam reliquæ, nimirum, quòd sit sancta, spiritualis, potens, seu effectrix multorum bonorum, & consequenter quòd sit suauis, & similes ex dictis causis, & effectibus huius legis satis notæ sunt, & in cap. 8. aliquid addemus. Nunc ergo immutabilitas explicanda est, quæ mutationi opponitur, & ideo duplex esse potest, sicut duplex est mutatio legis, scilicet, dispensatio, & abrogatio, quibus opponuntur indispensabilitas, & perpetuitas, & de hac posteriori dicemus in cap. seq. nunc prior tractanda est. Potest autem sermo esse de dispensatione, vel obtinenda à Deo, vel ab homine. De Deo verò nulla est controuersia; clarum est enim posse in lege sua dispensare pro suo arbitrio, etiam sine causa: nam si hoc potest legislator humanus in sua lege, multò magis Deus. Imò licèt homo non rectè, aut licitè id faciat sine causa, si Deus id faceret, honestissimè, & rectissimè faceret, tum quia est supremus Dominus, tum etiam quia eius voluntas est suprema regula bonitatis. Neque obstabit, quòd voluntas sit immutabilis, quia sine sui mutatione potest Deus mutare quæ statuit, & ita ex æternitate potuit habere decretum tollendi obligationem suæ legis ab aliquo in tali tempore, per quod sine sui mutatione cum illo dispensaret. Huiusmodi ergo dispensatio possibilis est de potentia absoluta: nam de lege ordinaria certum est regulariter non concedi, quia Deus vult homines per homines gubernare. Neque admittenda est talis dispensatio, nisi Ecclesiæ de illa constare possit, & per illam approbetur, iuxta regulam Innoc. III. in cap. *cùm ex iniuncto*, de hæret. & in cap. *nisi cùm pridem*, de renunciat.

Duplex mutatio.

Deum posse in lege sua dispensare.

2. *Dispensabilitas huius legis per hominem.*

Omissa ergo dispensationum diuina quæstio est de dispensabilitate huius legis per hominem, & tota reducitur ad summum Pontificem: nam de cęteris non potest esse controuersia. Nam cùm author huius legis sit superior omni homine, certum est, nullum hominem posse in hac lege dispensare, nisi per potestatem supernaturalem, & spiritualem à legislatore cõcessa, quia inferior non potest dispensare in lege superioris, nisi ex eius voluntate, & concessione. Atque hinc certum est, nullum temporalẽ Principem, Regẽ, vel Imperatorem posse in hac lege dispensare, quia potestas eorum supernaturalis non est, nec spiritualis à Christo concessa. Sed est merè temporalis, & humana, ad ordinem tantùm naturæ spectans, vt suprà lib. 3. & 4. ostensum est. Si ergo talis potestas est in hominibus, solum esse potest in Pastoribus Ecclesiæ; ergo maximè in summo Pontifice: nam in illo est suprema spiritualis iurisdictio, & ab eo ad cæteros Episcopos, aut Prælatos deriuatur, quantum expedit Ecclesiæ, & vniuscuiusque muneri, & officio conueniens est. Vnde de cæteris Episcopis infra Pontificem communis sensus Doctorum esse videtur nullũ eorum posse dispensare in iure diuino Euangelico, vt statim videbimus. Et ratio reddi potest, quia licèt potestas hæc esset necessaria Ecclesiæ, non esset necessaria inferioribus Episcopis, quia existens in summo Pontifice sufficeret, cùm vsus talis potestatis possit esse rarissimus, & ideo nunquam legimus, potestatem hanc esse cõmissam alicui inferiori Episcopo, etiam Patriarchæ. Denique regula iuris generalis est maioris Ecclesiæ causas ad Petri sedem esse referendas, cap. *maiores*, de Baptismo: dispensatio autem in iure Euangelico inter grauissimas causas meritò computatur, & ideo tota hæc quæstio ad Petri sedem reuocatur.

Nullum temporalem principem posse in hac lege dispensare.

3. *1. Sententia affirmat. Papam posse dispensare in omnibus quæ sunt iuris diuini: exceptis articulis fidei. Panormit.*

In hoc ergo puncto prima sententia absolutè, & indistinctè affirmat, Papam posse dispensare in omnibus, quæ sunt iuris diuini, præterquam in articulis fidei. Ita loquitur Panormit. in cap. *proposuit*, de concess. præb. n. 20. citans Innocentium in cap. *cùm ad monasterium*, de statu Monachor. vbi dicit, non posse Papam sine causa dispensare in iis, quæ sunt iuris diuini, sentiens ex causa posse, & idem sentit Felin. in cap. *quòd in Ecclesiarum*, de const. num. 19. & 20. vbi inter alia ait posse Pontificem ex causa mutare formã Baptismi in hanc, *Ego te baptizo in nomine Trinitatis*, quod refert ex Innoc. in cap. 1. de Baptismo, in fine, n. 11. Imò idem Felin. in cap. 1. de constit. n. 23. audet affirmare, posse Papam vnico Verbo creare Sacerdotem, dicendo, *Sis presbyter*, sine alia solemnitate, quod refert ex Innoc. in cap. 1. de sacra vnct. vbi nihil reperio. Addit præterea idem Felin. Papam posse solo verbo Episcopum facere, & citat Angelum in lege 2. C. de crimin. sacrilegij, & in l. 1. C. de sententiam passis. Eandem sententiam tenuit Dec. cons. 112. num. 3. in fine, volum. 1. & in dict. cap. *quæ in Ecclesiarum*, num. 25. & seq. aliàs num. 44. & 45. in nouis. Allegantur etiam alij Iurisctæ in c. 2. de translat. Episcopi; & in l. *manumissiones*, ff. de iust. & iur. & in l. 2. C. de seruit. Verum est tamen, plures illorum confusè loqui, non distinguendo inter ius naturale, & positiuum diuinum. Imò interdum loquitur de iure diuino legis veteris ac si nunc obligaret, sæpe etiam indistinctè loquuntur de dispensatione, & interpretatione, quas nos postea distinguemus. Nunc verò intellecta hac sententia de propria dispensatione, & de proprio iure diuino positiuo legis nouæ, fundari potest.

Innoc. Felin. *Angel.* *Decius.*

4. *Fundamentum 1.*

Primò in verbis Christi Matth. 16. *Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.* Nam hæc tam generalis concessio nihil excludit, quod secundùm rectam rationem possit subsistere; huiusmodi autem est hæc potestas, vt ostendemus; ergo non est facienda hæc exceptio, vel limitatio potestatis Pontificiæ. Secundò ex illis verbis colligimus potestatem dispensandi in iuramentis, & votis, & in matrimonio rato, & vinculo spirituali inter Episcopum, & Ecclesiam sponsam suam, quod esse iuris diuini, sentit Innoc. III. in cap. *inter corporalia*, de translat. Episcop. & rationem reddit, quæ in toto iure diuino locum habet, scilicet, quia quando Põtifex illud vinculum, soluit, non vtitur potestate humana, sed diuina, id est, diuinitùs concessa. Vnde aliqui hoc etiam extendunt ad carnale matrimonium etiam cõsummatum, & ad dispensationem in professione religiosa, etiamsi de iure diuino positiuo esse censeant; ergo idem dicendum est de dispensatione in lege gratiæ. Tertiò potest ratione hoc confirmari, quia attenta humana conditione, talis potestas necessaria est in Ecclesia, quia sæpe accidere potest casus, in quo obseruatio alicuius legis diuinæ fit magis nociua, vel impediat magis bonum, & propterea dispensatio in illa sit maximè cõsentanea rationi; ergo non est verisimile Christum reliquisse Ecclesiam sine hac potestate, quia secundùm legem ordinariam non possunt homines à Deo ipso immediatè petere dispensationem, nec debent necessariò illa carere in tali necessitate, neque obligari per positiuam legem diuinam cum tanto rigore, quia non est consentaneum sapientiæ, & suauitati prouidentiæ. Quartò potest hoc confirmari, ex vsu variis exemplis. Primum, & grauissimum omnium est, quia iure diuino solus Episcopus est minister Sacramenti confirmationis, & nihilominus Papa dispensando in hoc iure potest ministerium committere simplici sacerdoti. Secundum est, quia secundùm ius diuinum, Eucharistia nec confici, nec sacrificari potest, nisi in duabus speciebus, & tamen ob necessitatem, & carentiam vini dispensauit interdum Pontifex, vt in solo pane conficiatur, vt aliqui referunt, & sequuntur, quos retuli in 3. tom. 3. part. disput. 43. sect. 4. & sequitur Turrec. in cap. *comperimus*, de consecrat. dist. 2. Ant. 2 p. tit. 13. cap. 6. §. 1. & nonnulli alij moderni. Tertium exemplum addi solet de dispensatione in residentia Episcop. quæ etiam est de iure diuino.

Secundò. *Tertiò.* *Quartò.* *1. Exemplum.* *2. Exemplum.* *Vide Genebr. in Chronolog. D. Anton.*

Propter hæc autem fundamenta nonnulli Theologi licèt non admittant cum Iurisperitis potestatem dispensandi in toto iure Euangelico, & omnibus præceptis eius, nihilominus admittunt in aliquibus posse cadere dispensationem Pontificiam. Ita Cano relect. de pœnit. p. 5. ad finem, & sequitur Sanc. libr. 8. de matrim. disp. 6. num. 6. Vt autem certam aliquam regulam constituant, distinguunt duplicia præcepta diuina, quædam sunt, quorum obseruatio nunquam potest in particulari non esse magis expediens sine impedimento maioris boni, qualia sunt præceptum confessionis, & Baptismi, item præceptum vtendi in Sacramento forma præscripta. Alia sunt, quorum obseruatio in particulari casu potest impedire maius spirituale bonum, vt sunt (ait Cano) votum, & iuramentum, Sanc. verò adhibet dictum exemplum de consecratione in vna specie. Priora ergo præcepta dicunt esse indispensabilia, quia in eis nulla potest occurrere ratio dispẽsandi, & consequẽter nec potestas pro illis data est; posteriora verò dicunt esse dispensabilia propter contrariam rationem, & fundamenta superiùs adducta.

5. *2. Sententia. Can. Sanc. Duplex præceptum diuinum.*

Siquis tamen rectè consideret, hæc posterior opinio non differt formaliter à præcedenti, sed quasi materialiter, licèt authores eius aliud intẽdant. Declaratur quia etiam iurisperiti docent, inferiorem nõ posse dispensare in lege superioris sine causa, & ideo licèt id facere tentet, nihil facere: vnde necessariò etiam docent, legem Christi non esse dispensabilem ab ho

6. *Hanc opinionem solũ materialiter à prima differre.*

ab homine sine causa, & Pontificem non habere hãc potestatem. Hoc autem idem dicere tenentur authores secundæ sententię, nec enim dicere possunt, Christum dedisse Pontifici potestatem dispensandi in tali, vel tali lege, quia in illis præsciebat, posse occurrere legitimas causas. Nam Christi concessio generaliter facta est, vt constat ex verbis eius, nullam ergo legem in particulari designauit; sine fundamento ergo hoc excogitaretur, aut fingeretur; ergo si Christus dedit aliquam potestatem ad hanc dispensationem, fuit ad dispensandum in quacumque lege sua, si causa rationabilis occurreret. Et hanc voco formalem conuenientiam dictarum opinionum. Materialis autem dissensio erit, an in tali, vel tali lege possit sufficiens causa occurrere ad dispensandum, in qua re potest esse infinita varietas, neque ab illis authoribus assignatur probabilis regula ad id discernendum. Nam si causa sufficiens est, quod in particulari casu magis spirituale bonum per legem impediri videatur, vix cogitari poterit lex aliqua Christi, in qua non possit occurrere legitima causa dispẽsandi. Vt v.g. lex Christi est, *nisi quis renatus fuerit ex aqua*, &c. in casu ergo, in quo deest aqua, videtur illa lex cedere in spirituale nocumentum paruuli; poterit ergo dispensare Papa, vt in similibus casibus verba sufficiant ad conferendam gratiam paruulo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Simile esse potest de lege Christi, vt solus sacerdos possit absoluere à peccatis: nam vbi deest Sacerdos, si lex illa strictè seruanda sit, videbitur multorum salus impediri; poterit ergo dispensare Papa, vt in similibus casibus diaconus, vel etiam laicus verè absoluat, etiam faciendo ex attrito contritum. Item vbi deest vinum dicitur Papa posse dispensare, vt sine illo fiat sacrificium, quia ita videtur expediri communi bono alicuius nationis; ergo si alicubi desit triticum (vt re vera in multis remotissimis prouinciis deesse dicitur) potetit Papa concedere, vt in pane hordeaceo, vel ex quacunque farina; quæ ibi inueniri possit confecto, vera consecratio fiat, ne aliqua prouincia tanto bono careat, sicut Melanchthon dixit, Ruthenos carentes vino posse consecrare Calicem in aqua melita, vt refert Bellarmin. lib. 4. de Eucharistia cap. 24. & de quibusdam aliis Septentrionalibus hæreticis vino carentibus à fide dignis audiui, dispensare secum vel interpretari, vt loco vini ceruisiam, id est, potum ex aqua, & hordea, & aliis rebus confectum, in sacrificio apponant. Hæc autem, & similia absurda sunt, & incredibilia secundùm principia fidei, & veram Theologiam.

7. 3. *Sententia communis Theologorum. D. Thom.*

Est ergo tertia, & communis Theologorum sententia absolutè negans legem Christi diuinam esse dispensabilem, etiam per Pontificem. Ita supponit vbique D. Thomas 2.2. quæst. 88. artic. 10. in tertio argumento cum solutione, & 1.2. q. 97. a. 4. ad 3. Et specialiter docet de Pontifice, non posse dispensare in lege noua in quodlib. 4. art. 13. & quodlib. 9. a. 15. Idẽ in 4. dist. 27. q. 3. art. 3. ad 2. vbi solùm excipit ea, quæ sunt de institutione Apostolorum, quæ quodammodo solent diuina appellari, non tamen propriè pertinent ad legem nouam vt diuina est, & ita exceptio illa firmat regulam generalem, quòd Papa non possit in lege Christi dispensare. Idem tenent communiter Thomistæ supra dicta loca D. Thom. 1.2. & 2.2. & Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 3. Ledesm. in 4. 2. p. q. 4. art. 6. & idem apertè docet Cano, lib. 2. de locis, c. 18. & ad 4. Catherin. lib. 6. contra Caiet. c. 2. & Turrecr. in sum. de Ecclesia, c. 107. Maior in 4. dist. 24. q. 12. & Almain. lib. de suprema potestate Ecclesiast. c. 3. Salm. tract. 61. in Acta in 4. & 5. differentia inter ius diuinum & humanum: vbi indistinctè loquitur de iure diuino naturali, & positiuo. Idem tenent Summistæ communiter verb. *Papa*, præsertim Sylu. q. 16. Couar. in 4. Decr.

Sot. Ledesm. Can. Catherin. Caiet. Alma. Turrecr. Maior.

A 2. p. c. 6. §. 9. n. 4. vbi alios allegat. Et huic sententiæ fauent multa decr. 25. q. 1. præsertim *c. sunt quidam*, & duo sequentia, in quibus dicitur contra statuta Patrũ nihil posse condi, vel mutari, etiam per sedis Apostolicæ authoritatem, quod necessario debet intelligi de statutis traditis ab Apostolis ex ore Christi. Et ita Leo Papa epist. 90. c. 1. & habetur in c. vlt. dist. 14. di- *Leo Papa.*
stinguit quædam statuta immutabilia ab aliis, quæ pro varietate temporum mutantur; priora ergo intelligit esse diuina, posteriora autem humana.

Ex quo potest optima congruentia pro hac sentẽ- 8.
B tia sumi. Nam conuenientissimum fuit esse in Eccle- *Congruentia.*
sia Christi aliqua præcepta ita immutabilia, vt per hominem dispensari non possint; ergo talia censenda sunt illa, quæ ad legem a Christo institutam, & latam pertinent. Antecedens patet, quia hæc Ecclesia semper debet esse vna, & ideo obseruare etiam debet vniformitatem, non solùm in fide, sed etiam in religione exteriori, & in substantialibus ritibus suis, quia (iuxta sententiam August. supra relatam) non potest aliter humana congregatio in vnum corpus religionis coniungi, sed hæc stabilitas, & vnitas Ecclesiæ sine præceptis dicto modo immutabilibus conuenienter conseruari non posset; ergo. Probatur minor: nã si per dispensationes possent fundamenta Ecclesiæ labefactari, aut variationem aliquam recipere in diuersis partibus eius, discursu temporum tanta facta esset mutatio vt vix Ecclesiæ vnitas agnosceretur; ergo oportuit hæc præcepta quasi fundamentalia, vt
C sic dicam, esse prorsus inuariabilia, & indispensabilia. Vnde facilè probatur prima consequentia. Nam ideo Christus Dominus aliqua specialiter, & in particulari determinauit, & præcepit, vt in illa non posset cadere humana mutatio, vt patet de præcepto Baptismi, & similibus. Ergo consequenter censendum est, omnia quæ ab ipso præcepta sunt, talia esse, tũ quia solùm specialiter præcipit ea, quæ ad fidem, & sacramenta pertinent, vt suprà declaratum est; hæc autem omnia pertinent ad substantiale Ecclesiæ fundamentum, tum etiam, quia non est maior ratio, cur quædã sint dispensabilia, & nõ alia, nec potest huius diuersitatis conueniẽs assignari regula, vt circa tertiam opinionẽ declaratũ est, & magis patebit ex sequentibus.

Ratio autem à priori huius sententiæ est, quia in- *Ratio à pri-*
D ferior non potest dispensare in lege superioris, nisi ab *ori.*
eo habeat specialem potestatem. Et ob hanc causam in legem veterem dispensatio non cadebat, quia erat lex Dei, & Deus non dederat potestatem talem hominibus. At verò etiam in lege noua non est data hominibus talis potestas, neque etiam Petro; ergo minor patet, quia verba illa generalia, *Quodcunque solueris, & ligaueris*, non sufficiunt, vt per illa intelligamus datam potestatem ad soluendum ius diuinũ. Tũ quia sub generali concessione non solent venire ea, quæ magnam specialitatem habent, & quæ verisimiliter non esset superior in particulari concessurus; talis autem esset hæc potestas. Et ideo notanter dixit D. Thom. 1.2. q. 67. art. 4. ad 3. *Quæ sunt à Deo nullus* *D. Thom.*
potest dispensare nisi Deus, vel is, cui ipse specialiter com-
E *mitterit*; oportet ergo, vt talis commissio, specialis fieret. Tum etiam quia ibi tantùm intelligitur concessa potestas, quæ futura erat in ædificationem, non in destructionem, iuxta sententiam Paul. 2. Cor. 13. potestas autem hæc potiùs esset in destructionem, quàm in ædificationem, vt declarat ratio prior. Et vel maximè, quia si illa verba ita extẽdantur, intelligenda erũt de potestate dispẽsandi in omnibus diuinis præceptis, quod incredibile est. Et sequela patet ex vi eiusdẽ distributionis, & ex discursu facto, quia nulla cõueniẽs ratio assignari potest ad differẽtiã, vel exceptionẽ aliquã faciendã. Tũ deniq; quia explicare quid sub illis verbis cõtineatur, maximè pertinet ad ipsos Põt fices

successores Petri; at ipsi Pōtifices in se hanc potestatē non cognoscunt, vt constat ex canonibus suprà citatis, & quia vbicunque agitur de iure diuino, si de illo constet, dispensare refugiunt; imò etiam in præceptis, vel institutionibus Apostolicis difficile dispensant, argumento cap. 2. de bigamis; ergo nullum relinquitur fundamentum sufficiens huius concessionis, seu potestatis.

Hæc ergo sententia mihi maximè probatur. Vt autem, & magis eam explicemus, & obiectionibus satisfaciamus, distinguamus imprimis inter propriam dispensationem, quæ obligationem supponit, etiam in particulari casu, in quo illam aufert, & interpretationem, quæ in particulari casu non supponit obligationem, sed dubium eius, & ita non tollit obligationem, sed dubitationem, declarando in tali casu non fuisse mentem legislatoris obligare. Dicta ergo sententia præcipuè loquitur de dispensationem; nam interpretationem aliqui ex authoribus eius admittunt, vt Maior, Ledesm. Couar. & alij non negant, & videtur consentaneum superiùs dictis de interpretatione in lege veteri. De vtraque ergo dicendum est. Priùs verò iterum distinguendum est iuxta superiùs dicta inter institutiones à Christo factas præcisè spectatas, & inter præcepta positiua de vsu rerum sic institutarum. Priores sunt Monarchia Ecclesiæ spiritualis cū suo ordine hierarchico, & cum talibus sacramentis; & sacrificia posteriora sunt præcepta obligantia ad vsum aliquem, vel obseruantiam talium rerum. Quæ duo in rigore diuersa sunt, vt suprà notaui, & ideo in præsenti potest dubitari, vtrùm eandem vel diuersam rationem subeant.

9. 3. Sententia simpliciter vera distinctio inter dispensationem & interpretationem.

Dico ergo primò; præcepta positiua legis gratiæ nullam dispensationem, nec interpretationem per modum epiikiæ admittunt. Loquor de præceptis positiuis, quia ex institutione sacramentorum legis nouæ intrinsecè sequuntur aliquæ obligationes, quæ ex hypothesi pertinent ad ius naturale, vt superioribus tactum est, & de illis nunc non agimus, sed dicemus inferiùs. Sic ergo prior pars de dispēsatione satis probata videtur in fundamentis 3. sententiæ. Et breuiter potest ita declarari, quia in lege noua pura præcepta positiua non sunt nisi vel de fide explicita, aliquorum mysteriorum nostræ Religionis, vel de vsu quorundam sacramentorum, vel etiam sacrificij; in hæc autem non cadit aliqua dispensatio; ergo. Maior suprà probata est, Minor inductione ostenditur. Nam præceptum fidei quatenus diuinum est, solùm est de illa fide, quæ est necessaria ad salutem, sed in hac fide nō cadit dispensatio quia nō potest Ecclesia mutare media ad salutem necessaria, neque illa supplere, si omnino desint. Vt patet in paruulo, qui baptizari non potest, & in ipsa fide sic declaratur. Nam vel homo potest scire, & explicitè credere omnia, quæ ex præcepto diuino sunt necessaria ad salutem, vel non potest. Si potest, non potest Ecclesia dispensare cum illo, vt non teneatur, vel vt sine tali fide saluetur, vt est per se notum. Si verò non potest, vel nihil omnino supernaturaliter credere potest, vel saltem potest aliquid, quod de facto credit. In priori casu impossibilis est dispēsatio propter rationem factam, quod Ecclesia non potest supplere remedium necessarium ad salutem. In altero verò casu, si ignorantia sit inuincibilis, poterit fortasse homo saluari cum illa fide, non propter dispensationem Ecclesiæ, sed quia illa fides potest per charitatem operari, & Deum super omnia diligere, quæ dilectio in voto continebit omnem fidem ignoratam, qui modus credendi sufficit in ratione medij secundùm diuinam legem. Si verò ignorantia sit culpabilis, non poterit ignorans excusari à culpa propter dispensationē Ecclesiæ, vt per se patet.

10. Præcepta legis gratiæ positiua nullam dispensationē aut interpretationem per modum epiikiæ admittere.

Deinde probatur idem de præceptis positiuis circa vsum sacramentorum, quæ in summa ad tria reduntur, sc. Baptismi, Confessionis, & Eucharistiæ: nā de confirmatione, & extrema vnctione res est dubia, tamen si admittantur, eadem erit illarum ratio. In matrimonio autem, & ordine non inuenitur obligatio, nisi ex causis extrinsecis in particularibus casibus oriatur, & tunc magis erit ex iure naturæ, vel ex præcepto humano, quàm ex iure diuino positiuo. At verò circa illa præcepta sacramentorum non habet locum dispensatio Ecclesiæ, quia sunt de mediis necessariis ad salutem, saltem duo prima, & de Eucharistia idem docent multi, vel saltem tanta est illius necessitas, vt Christus dixerit, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, &c. hanc ergo necessitatem non potest Ecclesia immutare, vt patebit facilè applicando diuersum factum de fide. Et declaratur ampliùs sistendo in necessitate præcepti cuiuscumque sacramenti, quia omnia hæc præcepta affirmatiua sunt, & ita non obligant pro semper, sed pro certis temporibus, quæ nunc breuitatis gratia vocare possumus articulos necessitatis, nunc enim non agimus de determinatione temporis, quam addit Ecclesia: nam in illa certum est, posse eandem Ecclesiam dispensare; igitur extra articulum necessitatis nulla est necessaria dispensatio, vt pro tunc possit non impleri præceptū sine culpa, quia pro tunc non obligat. Dato autem articulo necessitatis, vel datur commoditas moralis sine notabili impedimento, vel periculo ad implendum præceptum diuinum, & tunc nullum habet locum dispensatio humana, esset enim contra omnem rationem, & contra diuinam volūtatem. Aut pro tūc non occurrit occasio possibilis simpliciter, vt quia deest sacerdos, & tunc non est necessaria dispensatio, quia sine illa excusatur culpa, & illa supplere potest necessitatem medij, nisi per votum, & desiderium indigentis suppleatur. Aut denique impossibilitas est tantùm moralis, vt quia est periculum vitæ, aut pernitiosæ communicationis cum hæretico, vel quid simile, & tunc aut impedimentum ipsum intrinsecè, & per se affert excusationem, & ita non habet locum dispensatio, vel certè si impedimentum per se non sufficit ad excusandum, nec dispensatio humana poterit tollere obligationem, esset enim tunc irrationabilis in negotio spectante ad salutem animæ, & per ius diuinum determinato. Vnde vsus talis dispensationis inauditus est in Ecclesia.

Probatur magis, de præceptis circa vsum sacramēntorum.

12. Obiectio.

Hinc verò potest sumi obiectio contra alteram partem de interpretatione; nam in eo casu de morali impedimento si res sit dubia saltem habet locum interpretatio. Respondeo concedendo habere locum interpretationem doctrinalem, vt sic dicam, non verò interpretationem per modum epiikiæ quam solam in conclusione negauimus. Cum enim præcepta hæc sint affirmatiua sine vlla temporis determinatione, nulla excusatio ex accidentalibus circunstantiis, vel occasionibus proueniens est contra formam verborum præcepti, neque est exceptio à generalitate illius, & ita non est epiikia, neque emendatio legis, sed potiùs est interpretatio de vero sensu legis, quam voco doctrinalem, quæ in præceptis etiam naturalibus affirmatiuis locum habet. Et talis ferè est in præsenti, quia quando præceptum diuinum absolutè præcipit, & non determinat tempus, neque per legem humanam determinatur, tunc relinquitur naturali rationi, & discursui, vt pensatis omnibus circunstantiis discernat, an hîc, & nunc vrgeat talis obligatio, & hoc iudicium vocamus doctrinalem, vel prudentialem interpretationem, quam authenticè quidem possunt facere soli Pastores Ecclesiæ, priuatim verò etiam viri sapientes.

Resp.

13. Lex Christi

Dico secundò: Lex Christi vt instituens, seu institutio Ecclesiastica facta immediatè ab ipso Christo, &

11.

quo sensu indispensabilis ab homine.

sto, & iure suo stabilita non recipit dispensationem per vllam potestatem humanam. Hæc est communis Theologorum, tum in locis citatis, tum in locis specialibus, vbi tractant de materiis, & formis sacramentorum, & de Hierarchia, ac Monarchia Ecclesiastica. Et mihi videtur non minus certa, quàm præcedens, potéstque simili modo probari. Primò inductione in institutione sacramentorũ. Solùm enim sunt à Christo instituta quoad substantialem formam, & materiàm, & ministrum necessarium, his enim tribus perficiuntur, vt dixit Concilium Florent. in Decreto Eugenij, & quoad illa omnia sunt à Christo instituta, iuxta definitionem Conc. Trid. sess. 7. c. 1. de Sacram. in genere. Hanc autem institutionem nullus homo immutare potest iuxta sententiam omnium Theologorum. Et congruentia suprà adducta, est moraliter euidens, quia hæc sunt quasi fundamenta Ecclesiæ visibilis Christi, quibus mutatis fieret in ea magna substantialis mutatio contra manifestam intentionẽ instituentis. Deinde est optima ratio quodammodo physica, quia Christus media institutione sua dedit virtutem his sacramentis ad sanctificandum, vel consecrandum; ergo nisi sint facta iuxta hanc institutionem, non erunt instrumenta Christi, nec continebũt gratiam, nec virtutem efficiendi illam. Quia tunc nec Christus dat illam, quia lex, & promissio eius est determinata ad suam institutionem, neque homo purus potest talem virtutem dare, vt per se constat; ergo ne potest dispensare in tali institutione. Nam oporteret per talem dispensationem fieri, vt aliquod opus vel dictum præter institutionem Christi haberet significationem, & vim sanctificandi, quam habet sacramẽtum Christi, quod est manifestè impossibile, vt probatum est. Quocirca dictum illud Canonistarũ quorumdam, posse Pontificem solo verbo facere Presbyterum, vel consecrare Episcopum, item illud, posse dispensare in omnibus præter articulos fidei, apud Theologos improbabilia sunt, quia Papa non habet potestatem excellentiæ, sed alligatam sacramentis, quoad effectus eorum, & ad dictam institurionem quoad eorum essentiam, de duabus verò instantiis, quæ in contrarium afferebantur, infrà dicemus.

Conc. Flor.

Conc. Trid.

14. *Ostenditur conclusio.*

Deinde ostenditur conclusio in institutione reipublicæ Ecclesiasticæ, quatenus peculiarem vnitatem mysticam habet ex institutione Christi, quæ institutio in tribus, vel quatuor conditionibus videtur consistere. Primò, quòd eius congregatio sit vniuersalis ex vniuersis mundi hominibus, quantum est ex se. Secundò quòd ingressus ad illam sit per fidem explicitam Trinitatis in Baptismo professam. Tertiò vt in ea congregentur omnes sub vno capite Christi vicario, & sub talibus signis sensibilibus sacrificij, & sacramentorum. Quartò, quòd intra illam sit ordo hierarchicus tam secundùm potestatẽ ordinis, quàm secundùm potestatem spiritualis iurisdictionis. Sed in tota hac institutione nihil est, quod per dispensationem possit mutari, quatenus ad ius diuinum spectat, vt vnicuique per se facilè patebit discurrendo per singula. Scio, graues Doctores dicere, iurisdictionem sacerdotum in foro pœnitentiæ, & Episcoporum in foro externo Ecclesiæ esse de iure diuino, & nihilominus posse per Pontificem restringi, vel ampliari interdum per ius ordinarium, & aliquando per modum dispensationis, seu priuilegij. Verumtamen sententia parum nobis obstat, quia non credimus esse veram, neque consequenter loqui. Secundùm illam autem dicendum esset, hoc ius diuinum ita esse specialiter institutũ, propter necessariam subordinationem inferiorum cum suo capite, & propter conuenientem vsum inferioris iurisdictionis. Quãque hæc ratio potiùs probat iurisdictionem non fuisse iure diuino inferioribus collatam, sed hoc fuisse commissum supremo Vicario tanquam fideli dispensatori. Posset etiam dici secundùm illam sententiam, iurisdictionem illam quæ datur iure diuino, esse tantùm in habitu, & hanc non limitari, nec auferri in se, sed tantùm in vsu, quatenus ei materia applicatur, vel subtrahitur, quod non est factum per diuinum ius, sed homini est commissum. Sed re vera illa, quæ vocatur iurisdictio in habitu, non est aliud, quàm potestas ordinis, vel consecrationis, & iurisdictio propria in actuali superioritate consistit, quæ confertur, cùm applicatur materia quoad personas subditorum, & ita illa est collatio iurisdictionis, quæ immediatè per hominem fit, non per diuinum ius. Itaque soli summo Pontifici datur iurisdictio immediata ex vi iuris diuini, & ideo nec auferri, nec diminui potest per hominem, respectu verò aliorum ius diuinum solùm in generali statuit, vt in Ecclesia sint Pastores, qui vocentur à Pontifice in partem solicitudinis, impertiendo illis iurisdictionem vniuscuiusque muneri conuenientem. Particularis autem iurisdictionem distributio, vel institutio non potuit conuenienter immediatè fieri per ius diuinum, sed per hominem debuit fieri, ideóque tota varietas, quæ in hoc genere reperitur in Ecclesia, vel non est dispensatio propria in aliquo iure, sed est administratio quædam spiritualium bonorum, quæ lato modo vocatur dispensatio mysteriorum Dei, vel si aliqua sunt in hoc genere propria priuilegia, continent dispensationes proprias in iure ordinario Ecclesiastico, non in iure diuino.

Primò.

Secundò.

Ex quo vlterius colligo, nec propriam interpretationem per modum epiikiæ habere locum in hac institutione quoad ea quæ re vera sunt de iure diuino, id est, non solùm non posse dispensare Papam, vt in sacrificio consecretur sanguis in alio liquore præter vinum, verùm etiam nec posse interpretari, aliã materiam sufficere in quocumque casu necessitatis, & sic de aliis. Ratio est, quia in his, quæ essentialiter pendẽt ex institutione quoad significationem, vel quoad efficaciam, seu collationem alicuius virtutis, vel potestatis, non habet locum ampliatio, vel restrictio per epiikiam. Quia institutio debet esse omnino definita, & quasi in indiuisibili consistens, quia in illo ordine constituit essentiam rei institutæ, & ideo non potest ampliari, vel restringi vltra, vel citra verba institutionis. Et explicari potest ratione suprà insinuata, quia voluntas instituentis de facto limitatur ad verba institutionis, ita vt extra illa nulla sit facta institutio; ergo illa interpretatio non habet fundamentum in voluntate instituentis; ergo nullo modo potest locum habere. Solùm ergo admitti potest interpretatio doctrinalis, ad discernendum quid sub institutione comprehendatur quæ independens est ab extrinseca necessitate, vel occasione: interpretatio autem addẽs, vel minuens institutionem per epiikiam propter accidentales casus, esset potiùs corruptio, & infinita haberet incommoda.

15. *Hinc infertur 1.*

Ratio.

Secundò infero, etiam circa præcepta ex natura rei inclusa in institutione non habere locum dispensationem, vel propriam interpretationem. Hoc probari potest ratione suprà facta, quia hæc præcepta sũt iuris naturalis suppolita institutione; in iure autem naturali non cadit dispensatio, neque epiikia propria. Declaratur exemplo, quia ex institutione sacramentorum nascitur obligatio accedendi ad illa cum debita dispositione, vt sancta sanctè tractentur. In hac ergo obligatione non cadit dispensatio, nec interpretatio minuens illam naturalẽ legem. Nam licèt possit Ecclesia interpretari, an talis, vel talis dispositio sufficiat, non tamen potest interpretari, quòd pro aliquo casu, vel necessitate sufficiat illa dispositio, quæ non satis sit, vt sancta sanctè tractentur. Atque eadem est ratio de similibus præceptis. Et potest hoc confir-

16. *2. Infertur.*

mari: nam hæc præcepta ordinariè sunt affirmatiua, quia, vt suprà cum Victor. dicebamus, in lege noua nõ sunt specialia præcepta negatiua; in præceptis autem affirmatiuis præsertim naturalibus solùm habet locũ interpretatio circa tempus, pro quo obligant, vel non obligant cum his, vel illis circumstantiis, in qua interpretatione epiikia nõ interuenit, vt declaraui. Possumúsque hoc exemplo exponere: nam sacramento Eucharistiæ adiunctum est præceptum præmittendi confessionem ante communionem, siue illud sit iuris diuini naturalis, vel positiui, siue humani, de quo rectè interpretamur non obligare, non existente copia confessorum, quæ non est epiikia, sed conditio ex natura rei intrinsecè inclusa in tali præcepto affirmatiuo, quam propterea ad tollenda dubia expressè adhibuit Concilium Tridentinum sess. 13. canon. vlt.

Conc. Trid.

17. Obiectio.

Dices, in lege noua etiam esse aliqua præcepta negatiua, quæ interdum requirunt interpretationem, vt non dandi sacramentum indignis, non accedendi ad sacramentum in peccato mortali, & si quæ sunt similia. Respondeo in hac lege, vt suprà dixi, non esse præcepta negatiua, vtique pura, & per se primò, ac directè impositа per positiuam prohibitionem. Est tamen aliqua præcepta negatiua consequentia ad alia affirmatiua, vel intimè coniuncta positiuæ, & vt sic dicã, affirmatiuæ institutioni alicuius sacramenti, vel sacrificij, vel alicuius muneris, & tunc negatiuum præceptum per affirmatiuum, in quo fundatur, regulandum est. Et hinc est, vt talia præcepta negatiua interdum sint adeò intrinsecè mala, vt nullam recipiant dispensationem, nec epiikiam. Talísque est prohibitio facta confessori, ne secretum confessionis reuelet. Nam in hoc præcepto nulla cadit interpretatio, siue intelligatur vt specialiter adiunctum ex voluntate Christi tali sacramento, siue (quod probabilissimum est) tanquam intrinsecè consequens ex tali institutione, & necessitate confessionis, vt latè dixi in 4. tom. 3. partis disp. 33. sect. 1. Et hoc exemplum valde confirmat doctrinam datam: nam si admittatur dispensatio, vel interpretatio epiikiæ in præceptis Euangelicis non esset difficile illam extendere ad hoc præceptum, quia etiam possunt occurrere grauissimæ causæ, & occasiones pertinentes ad commune bonum; in hoc autem admitti non potest, vt est certum; ergo neque in aliis simpliciter latis admittenda est. Sicut etiam ex institutione sacramenti sequitur obligatio non ponendi obicem sacramentali gratiæ, quæ adeò est intrinsecè necessaria, vt oppositum numquam possit esse licitum per vllam dispensationem, vel interpretationem.

Resp.

18. Quando locum habet aliqua interpretatio.

Aliquando verò præceptum affirmatiuum coniunctum alicui institutioni, seu consequẽs illam, tale esse potest, vt negatiuum præceptum illo fundatum non sit omnino absolutum, & vniuersale tanquam de re intrinsecè mala; & tunc quamuis habere possit locum aliqua interpretatio, non tamen propria epiikia, sed doctrinalis, & orta ex præcepto affirmatiuo, in quo illud negatiuum fundatur. Exemplum adhiberi potest in præcepto non communicandi cum conscientia peccati mortalis sine præuia confessione, quod directè affirmatiuum est iuxta superiùs dicta. Vel meliùs in præcepto non dandi Eucharistiam indigno, aut furioso, quod re vera fundatur in affirmatiuo præcepto reuerenter tractandi tale sacramentum. Vnde si hoc affirmatiuum seruetur in aliquo casu sine illa negatione, tunc nõ obligabit præceptum negatiuum, quia solùm obligat quatenus necessarium est ad seruandum affirmatiuum præceptum, & ita illa interpretatio directè est in præcepto affirmatiuo, quæ non est per epiikiam, vt declaraui. Et aliud exemplum subiiciemus soluendo argumenta.

19. Ad 1. resp.

Primum ergo argumentum contrariæ sententiæ sumptum ex verbis Christi, *Quodcumque ligaueris*, &c. solutum iam est explicando dicta verba, & ostẽdendo, sub illa generalitate non comprehendi dispensationem in legibus ipsiusmet Christi, nec illam extensionem esse traditioni Ecclesiæ conformem, nec rationi consentaneam, cùm sit contraria stabilitati eiusdem legis Christi. Neque exempla, quæ afferuntur in secundo argumento de iuramentis, votis, & matrimonio rato sunt similia, quia cum illa dispensantur, non relaxatur aliqua lex diuina, sed materia eius subtrahitur, vt in lib. 2. attigimus, & latiùs in tom. 2. de relig. Et idem dicendum est de dissolutione vinculi inter Episcopum, & Ecclesiam: nam etiam ibi supponitur vinculum humana voluntate contractum, & ex ea parte dissolui potest per voluntatem superiorum, quamuis ad hoc etiam necessaria sit potestas diuina, id est, à Deo concessa. Exemplum autem de matrimonio consummato non admittimus, quia iam habet ex diuino iure naturali, vel positiuo maiorem firmitatem, quàm humani contractus. Vinculum autem solemnis professionis religiosæ non habet à iure diuino, sed tantùm ab Ecclesiastico specialem firmitatẽ. Tertium item argumentum ex ratione sumptum facilè ex dictis soluitur: nam præcepta positiua legis gratiæ sunt pauciſſima, & per se, & directè non sunt negatiua, sed affirmatiua, quæ ex eodem iure diuino positiuo non habent certi temporis determinationẽ, & ideo ad occurrendum casibus occurrentibus quantum pro explicanda obligatione necessarium est, sufficit interpretatio doctrinalis, quæ in Ecclesia pertinet ad clauem scientiæ, & non nocet legi, nec relaxat illam. Quod verò spectat ad institutionem, vel necessitatem medij non oportuit admittere dispensationẽ, vel exceptionem propter vitanda incommoda priuata, quia non poterat hoc fieri sine maiori incommodo boni communis: & est contra naturam, & firmitatem institutionis, quæ posset illa occasione multum alterari, & peruerti.

Ad 2.

Ad 3.

Ad primum autem exemplum, quod in quarto argumento contra hoc afferebatur de ministro confirmationis, dicendũ est, illam non esse dispensationem in institutione diuina, sed potiùs vel ipsam institutionem diuinam ita factam esse, vel (quod in idem ferè redit) ibi esse factam specialem commissionem Pontifici amplificandi ministerium illud. Et consequenter dicendum est, hoc traditione constare, & insinuari à Conciliis dicentibus, Episcopatum esse ministrũ non absolutè, sed ordinatium, vt latiùs dixi in 3. tom. 3. partis disp. 36. sect. 2. Et idem cum proportione dicendum est in ministro sacramenti ordinis quoad aliquos gradus eius.

20. Ad 4.

Secundum exemplum erat de dispensatione in consecrando pane sine calice. In quo probabilius dico, non esse admittendam talem dispensationem, neque esse posse Ecclesiæ conuenientem, moraliter loquendo, vt in loco ibi citato latiùs dixi, & ad historiam de Innocentio respondi, & idem de epiikia dixi. Quòd si illa exceptio admittenda esset, vt est etiam probabile, declaranda esset per modum interpretationis doctrinalis, non per modum dispensationis, aut exceptionis in lege diuina. Illa verò interpretatio in hunc modum declarari potest. Quia illud præceptum sacrificandi sub duabus speciebus per se affirmatiuum est, & intrinsecè connexum cum institutione talis sacrificij. Vnde prohibitio conficiendi vnam speciem sine altera non est ex speciali præcepto negatiuo iuris diuini positiui, sed pertinet ad ius naturale, suppositа institutione, sequitúrque mediãte hoc generali principio, quòd Deo est integrum, & perfectũ sacrificium offerẽdum. Hoc autem principium affirmatiuum est, & ideo ex se non obligat pro semper, patíque potest interpretationem, scilicet, vt seruetur quantũ occasio tulerit,

21. 2. Exẽplum.

tulerit,& fieri potuerit,& ideo applicatum illud principium ad hoc sacrificium, videtur habere locum interpretatio,quòd in casu impotentiæ esset illud principium, & consequenter etiam cesset illa prohibitio, seu negatiua obligatio, vtique non sacrificãdi potius, quàm in vna tantùm specie consecrandi. Quia ibi nõ amittitur institutio essentialis, sed integralis, & ideo valida est consecratio vnius speciei etiamsi alia omittatur,& videri possit gratius Deo, & hominibus vtilius sic conficere, quam nullo modo. Et quamuis ex hoc discursu, si admittatur, videatur sequi talem interpretationem non solùm esse licitam authoritate Pontificis, sed vel inferiorum, vel per solam doctrinam, nihilominus tamen quia res est grauissima, & valde dubia,& contra vniuersalem Ecclesiæ morem, permittenda non est sine decreto Pontificis; hoc autem modo admissa iuxta probabilem sententiam, & dicto etiam modo declarata, nihil obstat superiori doctrinæ. Tertium exemplum de residentia Episcoporum pertinet ad interpretationem iuris naturalis, & de illo superiùs lib. 2. sufficienter dictum est.

CAPVT VII.

Vtrùm lex gratiæ sit perpetua, & inuariabilis.

1. *De perpetuitate legis nouæ.*

TRibus modis, quantum ad præsens spectat, potest lex aliqua variari, scilicet, per abrogationem, diminutionem, vel per argmentum, & de his breuiter dicendum est, incipiendo ab abrogatione, quoniam ex illa facile cætera constabunt. Et inde etiam explicabitur perpetuitas huius legis, quæ solùm inquiritur iuxta subiectam materiam. Certũ est enim, C hanc legem non esse duraturam perpetuò simpliciter,id est, in æternum, loquendo formaliter, & in se ipsa, quia solùm est data pro hominibus viatoribus in Ecclesia militante: Ecclesia autem militans non durabit in æternum, sed finem habebit in die iudicij, & posteà nulli erunt viatores; ergo nec lex ista amplius durare poterit, quia destructa republica, & deficiente eius statu, cessat etiam lex. Dixi autem formaliter & in se ipsa, quia in effectu, seu gratia in æternum durabit, vt infrà declarabo. Hic ergo agimus de propria lege præceptiua, & de perpetuitate vsque ad finem mundi,& de abrogatione illi contraria. Hic autem intelligitur quæstio aliter, quàm in præcedenti capite,scilicet, in ordine ad Deum, & non in ordine ad homines. Nam de hominibus certum est, nullam variationem ex dictis posse in hac lege facere. Non enim possunt illam augere,quia præceptum diuinum ferre non possunt, per humana autem præcepta non augetur lex diuina. Nec etiam possunt illam minuere, cùm non possint in illa dispensare, quod minus est, quàm partem eius omnino tollere, vnde licèt de dispensatione fuerint opiniones, de diminutione nullæ sunt. Et à fortiori si homines diminuere non possunt hanc legem, multo minùs poterunt abrogare. Inquiruntur ergo hæc in ordine ad Deum, in quo non consideramus nunc absolutam potestatem, sed ordinatam, vel potius actualem institutionem eius, & necessariam permanentiam, seu durationem legis saltem ex immutabilitate diuinæ voluntatis, ac promissionis.

Non esse duraturam hãc legem perpetuò simpliciter.

2. *Legem nouã perpetuò duraturã vsque ad finem mũdi.*

D. Thom.

Chrysost.

Dicendum est ergo, legem nouam perpetuò duraturam esse vsque ad finem mundi; ac subindè numquam esse abrogandam donec cesset Ecclesia militãs, & numerus prædestinatorum in gloria consummetur. Ita docet D. Thom. q. 106. art. 4. & cum eo cæteri Theologi, estque res certa, D. Thom. eam probat ex illo Matth. 24. *Non præteribit generatio hæc donec omnia fiant*, &c. adiuncta expositione Chrysostomi homil. 68. vbi per generationem intelligit, generationẽ fidelium, id est, Ecclesiam, quæ duratura est, donec iudicium veniat, de quo ibi erat sermo. Et est probabilis expositio, quam habet etiam Chrysost. in imper-

A fecto, & sequitur Theophylact. tamen quia non est certa, testimonium non probat conclusionem de fide. Clariot est promissio Christi Matth. 16. *Tues Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersùs eam*, quibus verbis promittit stabilitatem suæ Ecclesiæ vsque ad finem mundi; non potest autem Ecclesia durare sine lege, nec permanere in eodem statu sine eadem lege. Vt autem non dubitemus,hoc fore implendum,promittit Christus Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum, vsque ad consummationem sæculi.* Confirmari hoc potest ex verbis Matth. 14. *Prædicabitur hoc Euangelium vniuerso orbi,in testimonium omnibus gentibus & tunc veniet consummatio.* Nam licèt Chrysost. illud intelligat de consum- *Chrysost.*
matione excidij Hierosolymitani,cõmuniùs, & probabiliùs intelligitur de consummatione mundi, quæ futura prædicitur post absolutam prædicationem Euangelij per totum mundum; vt exponunt Hieron. *Hieron.*
Beda, & alij. Intelligendum est autem de prædicatio- *Beda.*
ne efficaci,id est,de conuersione totius mundi,vt suprà D. Thom. exponit,ad 4. ergo prædicatio Euangelij,& consequenter lex Euangelica duratura est vsque ad consummationem mundi. Verum est, Christum non dixisse, consummandum esse mundum statim,ac fuerit prædicatum Euangelium in toto orbe, sed solùm non esse consummandum mundum,donec Euãgelium in toto illo prædicetur: seu ante consummationem,futuram esse talem prædicationem, vt sentit Augustin. epist. 80. ad Hesichium; hoc autem posset im- *Augustin.*
pleri, etiamsi multa tempora transitura essent inter vniuersalem prædicationem Euangelij, & consummationem mundi. Et ideo hoc testimonium non est tam efficax, sicut cætera; satis verò in eo significatur à consummata prædicatione Euangelij vsque ad consummationem mundi nõ esse futuram alterius Euangelij, vel diuinæ legis prædicationem.

3. *Probatur assertio.*

Secundò probari potest assertio ex aliis locis, in quibus testamentum nouum dicitur æternum: nam nomine Testamenti, vt sæpe diximus, in Scriptura significatur lex; ergo lex noua est æterna, sicut & testamentum. Assumptum patet in primis ex verbis consecrationis Calicis, *Hic est &c. noui & æterni Testamenti mysterium*: nam licèt particula illa *æterni* in Euangelistis non legatur, Ecclesiastica traditio docet, fuisse à Christo dictã, vt docuit Innocen. III. in cap. *cum Marthæ*, de celebrat. Missarum. Item Paulus Hebr. 13. sanguinẽ Christi vocat *sanguinem Testamenti æterni*, & Apocal. 14. vocatur *Euangelium æternum*, quod sic appellatur, quia post illud non est futurum aliud, vt Anselm. & Theodoret. exponunt. Confirmatur hoc, quia talis est lex, quale sacerdotium: nam si *translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat*, necesse est, vt perseuerante eodem sacerdotio, eadem lex duret, sed sacerdotium legis Euangelij est perpetuum; ergo & lex. Minor habetur ex illo Psal. 09. *Tues sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*, & ad maiorem contestationem huius immutabilitatis additur, *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum*, vt ponderauit Paulus ad Hebr. 7. & latè exponit August. lib. . contra aduersa- *August.*
rium legis,& Prophetarum, cap. 20. & 17. de ciuit. cap. 17. vbi declarat hanc perpetuitatem non solùm de sacerdotio prout per excellentiam conuenit Christo, sed etiam de sacerdotio ab illo instituto, quod in Ecclesia permanet ad offerendum sacrificium panis, & vini, quod fuit sacerdotium Melchisedec. Simile argumentũ sumitur ex perpetuitate regni Christi promissa per Angelum Luc. 1. *Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis*, & prædicta per Danielem cap. 2. *In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur.* Quod de regno Christi in Ecclesia militante recte exposuerunt ibi Maldonat. & Pereira lib. 2. & lib. 8. circa finem, &

Theophyl.

de

de eodem apertè loquitur Michæas cap. 4. vbi post promissionem legis nouæ subdit, *Ambulabimus in nomine Dei nostri in æternum, & vltra.* & infrà, *Regnabit Dominus super eos in monte Sion ex hoc nunc, & vsque in æternum.* Si regnum autem æternum est, necesse est etiam vt lex sit æterna, quia non potest regnum manere sine lege.

4. Obiect. Statim verò occurrit obiectio, quia etiam lex Iudæorum prædicta fuit æterna, & nihilominus explicamus, ibi non significari æternitatem simpliciter, nec durationem vsque in finem mundi; ergo simili modo poterunt dicta testimonia eludi. Respondetur negando similitudinem, quia longè diuerso modo loquitur Scriptura de hac perpetuitate, aç de illa vt de sacerdotio notauit Augustinus q. 124. in Exod. ponderãs verbum, *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum:* nam illo significatur immutabilitas illius sacerdotij, & est consentaneum Paulo ad Heb. 7. & idem significauit expressiùs Daniel, addens, *& regnum eius alteri populo non tradetur*, & cap. 7. addit, *potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non commouetur.* Sed hinc oritur alia obiectio, quia hæc intelligi possunt de regno Christi in cœlo, & nõ in terra. Sic enim exposuerunt locum Danielis Theodoret. ibi, & Tertull. contra Iudæos in fine, & locum Micheæ Cyrill. ibi, imò & Paul. ita videtur interpretari æternitatem sacerdotij Christi ad Heb. 7. Respondeo, vtrumq; apertè doceri in illis locis, scilicet, & regnum Christi duraturum in hoc mundo quamdiu mundus durauerit, & non esse cum mundo destruendũ, sed in vera æternitate consummandum. Et simili modo ibi permanebit sacerdotium quoad dignitatem excellentiæ personæ Christi, & quoad perpetuum effectum sacrificij eius, quæ à Paulo ad Hebr. 9. æterna redemptio vocatur. Et cum eadem proportione lex gratiæ propriè, ac formaliter sumpta, vt est lex viatorum durabit vsque ad finem mundi, ibi autem finietur: nam cùm fundetur in fide, & cæremoniis sacramentorum, non habet locum extra statum viæ, quia quoad hoc imperfecta est, & ideo euacuabitur cùm venerit, quod perfectum est. Eminentiori autem modo dici potest mansura in gratia consummata, & in lege gloriæ, quæ non erit alia, nisi lex amoris, seu voluntas Dei clarè visi, & perfectè dilecti cum æterna immutabilitate.

Augustin.

5. Vltimò potest assertio ratione declarari, quia duobus modis potest lex abrogari, scilicet, vel merè negatiuè auferendo illam, vel ferendo aliam, quæ alteram excludat; neutro autem modo abroganda est lex noua, durante mundo. Non quidem primo modo, quia non potest durare in mundo Ecclesia militans sine vlla lege Dei, esset enim hoc cõtra diuinam prouidentiam, & contra rationem ipsius Ecclesiæ, quia per fidem constituitur, & non potest esse sine sacramentis, per quæ illam finem profiteatur. Neque etiã posteriori modo: nam vel hæc lex abroganda esset per aliam minùs perfectam, & hoc per se est incredibile, & alienum à Christi prouidentia. Vel per aliam perfectiorem, & hoc repugnat perfectioni huius legis: nam pro capacitate status viæ nulla lex potest perfectiùs coniungere hominem cum Deo, vel per notitiam fidei, vel per dilectionem gratiæ, & charitatis, vel per religiosum cultum, per sacrificium infinitæ dignitatis, & per sacramenta sanctificationis efficacia. Item ex parte Christi non potest expectari lex à sapientiori, vel digniori legislatore lata, neque etiam expectari potest alius mediator inter Deum, & hominem præter Christum, nec alia lex potest perfectiùs coniũgere homines ipsi Christo, aut eos copiosiùs sanctificare per Christum, quàm hæc lex gratiæ. Nam in hac lege iam ipse Christus præsens adest, & non speratur venturus, sicut in lege veteri, & licèt expectemus illum venturum iudicem, inde potiùs concludi-

A

B

C

D

E

tur, inter hanc legem, & Christi iudicium non interuenturam aliam legem. Et propterea tẽpus huius legis vocatur in Scriptura nouissimum, seu vltimũ, 1. Ioan. 2. *Nouissima hora est*, Michææ 4. & Actor. 2. quia scilicet, est tempus vltimæ legis, quæ duratura est, donec transeamus ad statum gloriæ. Dicitur etiam hoc tempus plenitudo temporum ad Galat. 4. quia in eo impleta est promissio Messiæ, à quo data est lex cum plenitudine Spiritus sancti ab eodem promissa, & ideo nulla lex supereſt ab Spiritu sancto expectanda, vt contra aliquos hæreticos explicuit D. Thomas dicto art. 4. ad 2. & 3.

D. Thom.

6. Hinc infertur primò. Atque hinc vlteriùs colligitur, secundam mutationem, quæ est per diminutionem non habere locũ in hac lege, quia hæc diminutio esset quædam partialis abrogatio; ergo non habet locum in hac lege, quia quoad hoc eadem est ratio de tota lege, & de qualibet parte, vt probant omnia adducta in superiori assertione. Nam perpetuitas simpliciter est promissa, vel prædicta de hac lege, & cùm nihil sit exceptum, de omnibus partibus eius intelligenda est, nec potest fieri exceptio sine magno errore, maximè cùm nulla sit maior ratio de vna parte, quàm de alia. Ratio verò à priori est, quia Christus lator huius legis summa sapientia præuidit, quid esset opportunum hominibus ad salutem, & ad perfectionem eius consequendam; atque eadem sapientia, & ordinatissima prouidentia ea tantùm sua lege præcepit, quæ omni tempore, & loco essent suæ Ecclesiæ conuenientia, & regulariter obseruari possent, & ideo omnia sua præcepta tulit vt æquè perpetua, & immutabilia, quia numquam futurum erat conueniens illa minuere, vel mutare. Reliquas autem leges, quas interdum mutare oportet, per se ferre noluit, sed Ecclesiæ suæ commisit.

7. Infertur secundò. Vnde obiter colligitur, nullam consuetudinem hominum præualere posse contra hanc legem ad abrogandum aliquod præceptum eius, tum quia nec tota Ecclesia potest in tali consuetudine conspirare: nam esset valde turpis, & aliena ab Ecclesiæ sanctitate: & licèt contingeret introduci in Ecclesia particulari non valeret, iuxta cap. vlt. cum aliis de consuet. Extra, & in 6. Tum etiam, quia humana consuetudo non excedit vires humanæ voluntatis, seu humanarum voluntatum: non possunt autem omnes voluntates hominum simul sumptæ diuinæ voluntati resistere, vel aliquid reuocare eorum, quæ ipse statuit. Eo vel maximè quòd etiam lex humana non abrogatur per contrariam consuetudinem, nisi ex tacito consensu legislatoris; non potest autem præsumi, vel fingi Deum propter consuetudinem hominum ita connituere, vt velit aliquod præceptum suum abrogari. Et ideo meritò dixit Augustin. lib. 3. confession. cap. 8. *Cùm Deus aliquid contra morem, aut pactum quorumlibet iubet, & si numquam ibi factum est, faciendum est, & si omissum est, instaurandum est*, &c.

Augustin.

8. Vltimò infertur. Vltimò colligitur, tertiam etiam mutationem per augmentum alicuius præcepti non habere locum in hac lege diuina. Ratio est, quia à principio habuit totam suam perfectionem. Probatur, quia author eius non indiguit discursu temporum, aut experimento ad totam legem suæ Ecclesiæ conuenientem præconcipiendam; ergo ex parte eius non erat necessaria illa successio in augmento huius legis. Nec etiam fuit necessaria ex parte hominum, quibus lex danda erat, nec etiam ex parte rerum, quia semper futura erat eadem Ecclesia, cum eadem fide, eodem sacrificio, eisdem sacramentis, & eodem regimine, quatenus à iure diuino pendet; ergo nulla ratio augmenti in hac lege, vt diuina est cogitari potest. Vnde licèt in principio institutionis, Christus Dominus cũ successione quadam illam tulerit, vt se captui recipientium accommodaret, prius tamen quàm in cœlum

ascende

ascenderet illam consummauit, ritus omnes substantiales sacrificij,& sacramentorum tradendo, vanúmque esset, aliud sacrificium, vel sacramentum in hac Ecclesia expectare. Et similiter monarchiam in hac Ecclesia constituit, & omnia præcepta sua in Ecclesia perpetuò obseruanda Apostolis significauit, iuxta illud Matth. vltim. *Docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis.*

9. *Obiect.* *Resp.* Dices; saltem in præceptis fidei videtur posse esse augmentum, quia discursu temporum crescit Ecclesia in aliquarum fidei veritatum cognitione. Respondetur. Veritates fidei necessariæ ad salutem semper fuerunt notæ Ecclesiæ Christi, licèt circa illas, vel circa alias in eis inclusas, possit esse in Ecclesia magis, vel minùs distincta cognitio pro temporum varietate. In quo fortasse summum gradum perfectionis habuit in Apostolis, iuxta ea, quæ traduntur in materia de fide. Tamen licèt daremus, aliquod augmentum fieri interdum in Ecclesia quoad cognitionem fidei, non propterea augerentur præcepta positiua huius legis diuinæ. Quia numquam crescit obligatio credendi plura, vel pauciora explicitè, prout est necessarium ad salutem: altera verò obligatio credendi aliquid, quæ interdum nascitur ex sola maiori cognitione, vel propositione fidei, non positiua, sed quasi naturalis est, vt suprà declarauimus. Atque hoc modo sapientes teneri possunt ad plura credenda explicitè, quàm rudes, cùm tamen lex gratiæ eadem sit respectu omnium. Denique posset fieri alia obiectio, quia Ecclesia ipsa augetur, & minuitur, & varias mutationes recipit pro diuersitate temporum, vel locorum, cur ergo non idem accidet in lege? Sed hoc difficultatem non habet, quia illa mutatio non pertinet ad ipsam legem, sed ad legis obseruantiam, quæ pendet ex libera hominum voluntate, quæ facilè mutatur, & præsertim pendet ex diuina gratia, quam diuersis locis, aut temporibus Spiritus sanctus diuidit, prout vult, lex autem pendet ex sola Dei voluntate, quæ eadem semper est in ferendis præceptis huius legis, & ideo licèt mutentur mores hominum, lex non mutatur, vt rectè D. Thomas dicto artic. 4. declarauit.

CAPVT VIII.

Virùm lex noua sit perfectior veteri.

1. *De perfectione legis nouæ. D.Thom. Salm. Bellarm. Barrad.* HAnc comparationem latè explicuit D. Thomas 1.2.tota q. 107. vbi moderni Scriptores multa etiam de illa tradunt, & plura Soto in 4. d.2.q.1.art. 4.& Salmer.tom.5.in Euangel. tract.1. & super epist. ad Romanos cap.3.disp.29.Bellarmin.lib.1. de verbo Dei, cap.18. copiosiùs Barradas tomo 1. lib. 1. per sexdecim prima capita. Si verò considerentur ea, quæ de vtraque lege hactenus tractauimus, in eis ferè omnia continentur, quæ ad præsentem comparationem pertinent. Et ideo breuiter suppono, quod D. Thomas suprà tractat art.1. has duas leges esse distinctas, quod in lib. 1. à nobis probatum est, & ex dictis in his duobus vltimis est satis declaratum. Deinde suppono, legem nouam esse perfectiorem veteri, quod est de fide certum: nam id satis apertè docet Paul.ad Hebr. 7. 8. & 9. & satis colligitur ex Ierem.31. Vt autem declaretur, in quo hic excessus consistat, distinguenda sunt in lege gratiæ illa duo, quæ D.Thom. q.106. artic.2. distinguit, scilicet, propria præcepta, seu documenta, & spiritum gratiæ, & virtutis ad illa implenda, quæ duo etiam sunt data hominibus tempore legis veteris, & ideo, vt rectè fiat comparatio debent leges illæ vt præceptiuæ inter se, & gratiæ item inter se conferri, alioqui non erit formalis, & proportionata comparatio. Et ideo censeo,

1. *supponendum.*

2. *supponendum.*

D.Thom.

non satis explicari hunc excessum, dicendo, legem gratiæ esse perfectiorem, quia per antonomasiam significat spiritum gratiæ, qui perfectior est, quam lex vt præcipiens: nam hoc modo lex gratiæ etiam est perfectior se ipsa, si sumatur pro spiritu gratiæ, quem confert, & ad sua præcepta, vel documenta comparetur; oportet ergo, vt dixi, duas illas partes cum proportione comparare.

1. *Prima conclusio.* Dico ergo primò: Lex gratiæ quoad spiritum gratiæ longè excelluit statum legis veteris, etiam quantum ad gratiam, quæ ad illam implendam in illo conferebatur. Probatur: nam in tribus præcipuè vel quatuor, excedit quoad hanc partem lex noua. Primo, quia ex vi sui status, & sui proximi legislatoris habet hunc gratiæ spiritum, quia data est per Christum, qui simul fuit redemptor, & legislator, quam prærogatiuam non habuit lex data per Moysem. Dices, Moysem non fuisse authorem illius legis, sed Deum, qui est principalis auctor gratiæ; ergo etiam illa lex dici potest habuisse gratiam ex vi sui authoris, & ratione talis status. Respondetur, negando consequentiam, quia humana natura per originale peccatum facta est indigna omni gratia, & ideo quamdiu redemptorem præsentem non habuit, non habebat secundum illum statum, vnde gratiam obtineret ad quancumque legem implendam. Quia iustè Deus decreuerat, nullam gratiam hominibus lapsis dare, nisi propter meritum eius, qui totam naturam redimeret, & ideo omnis gratia, quæ data est ante aduentum redemptoris, non erat ex vi illius status, sed ex benigna prouidentia Dei per anticipatam solutionē meriti Christi præuisi. Et ob hanc causam non satis est, quod Deus esset author legis, & gratiæ, quia ad legem dandam non erat necessarium meritum redemptoris, sicut semper fuit ad collationem gratiæ. Lex autem gratiæ lata est ab ipsomet redemptore, qui iam pretium omnis gratiæ persoluit, & ideo hæc lex speciali modo habet sibi coniunctum spiritum gratiæ, quo cultores eius iustificantur, & vires accipiunt ad ipsam implendam. Et hanc differentiam maximè intendit Paulus in suis Epistolis ad Roman. ad Galat. & ad Hebræos. *Obiect.* *Resp.*

Et hinc sequitur secunda excellentia huius legis, quia spiritus gratiæ abundantiùs, & copiosiùs in illa confertur, quàm daretur ante Christi aduentum, vt suprà probatum, & declaratum est, intelligendum est enim ex vi status, & quasi ordinariæ legis, & sic est differentia clara in Scripturis, vt ex consequentibus constabit. Hoc verò non impedit quominus aliquibus hominibus singulariter electis Deus tūc contulerit abundantiam spiritus, vt per se constat. Tertia excellentia est, quia in hoc statu confertur gratia non tantùm ex opere operantis, sed etiam ex opere operato, idque non vno tantùm modo, sed septem, per septem sacramenta, quæ sunt veluti septem perennes fontes gratiæ Christi, de quibus Isaias cap. 12. prædixit, *Haurietis aquas de fontibus Saluatoris*, vbi notat Hieronymus positum esse nomen *IESV*, *ne putaretur alium esse præter eum, quem Gabriel Virgini prænunciauit.* Ipse autem per fontes Saluatoris doctrinam Euangelicam intelligit, in qua lex gratiæ continetur, & ita in idem recidit, quia magna pars legis Euāgelicæ est de Sacramentis. Et quidem illa satis commodè dicuntur fontes gratiæ, & saluatoris, quamuis tota etiam lex, & doctrina Euangelica possit dici fons gratiæ, propter abundantiam gratiæ in ea promissam, iuxta verbum Christi Ioan. 4. *Qui biberit de aqua quam ego dedero ei, &c. fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*, & cap 7. *Qui crediderit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius exibunt aquæ viuæ. Hoc autem dixit* (exponit Ioannes) *de spiritu quem accepturi erant credentes in eum.* In lege autem veteri nulla gratia

2. *Excellentia legis nouæ.*

3. *Excellentia.*

Hieron.

tia dabatur ex opere operato, vt suprà dictum est, & si aliqua dabatur ad imitationem eius, erat in vno tãtùm sacramento, & solùm pro paruulis, & quasi ad subueniendum vrgenti necessitati, ideóque non ex speciali priuilegio illius legis, sed ex generali prouidentia Dei erga genus humanum à principio sui lapsus. Ac denique etiam illa gratia minùs perfecta erat, quàm ea, quæ pro simili remedio in lege noua confertur.

4. *4. Excellentia à Soto addita.*

Quartam excellentiam addidit Soto suprà in sexta, & septima excellentia legis gratiæ, quas ipse ponit, nimirum, quòd in hac lege gratia constituit absolutè, & simpliciter Dei filios adoptiuos, & ideo absolutum, & completissimum nomen gratiæ meretur, quod (inquit) gratiæ legis antiquæ in hac sublimitate non competebat, quia non plenè, & perfectè merebantur iusti illius temporis nomen filiorum Dei. Quam prærogatiuam legis nouæ probat ex Paulo ad Roman. 8. dicente, *Non accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis Dei*, & ad Galat. 4. *Cùm essemus paruuli sub elementis mundi huius eramus seruientes, at vbi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum sub muliere, factum sub lege, vt adoptionem filiorum reciperemus.* In quibus locis significat Paulus adoptionem filiorum esse propriam prærogatiuam legis nouæ; cui consonat illud Ioan. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine eius, & ex Deo nati sunt*, quod est proprium legis nouæ, in qua & fides Christi explicita, & natiuitas spiritualis per Baptismum omnibus iniungitur. Vnde sancti Patres, Chrysost. Ambros. Theophylact. & August. his locis, & alij, quos refert Barradas tom. 1. lib. 1. cap. 7. & Leon. Castro in illa verba Isai. 1. *Filios enutriui, & exaltaui*, dicunt, Iudæos non propriè, sed figuratè tantùm interdum vocati filios Dei, quod Castro ipse sequi videtur sine illa interpretatione.

Chrysost. Ambros. Theophyl. August. Barrad. Castro.

5. *Barrad. Medin. Vasq.*

Veruntamen licèt sensus istorum authorum catholicus sit, modus loquendi vitandus est, vt notant Barradas suprà & Medin. 1. q. 107. art. 1. Vasq. d. 183. cap. 2. Sit igitur certum iustos veteris Testamẽti fuisse verè iustos, & sanctos, vt passim Scriptura eos nominat; imò Paulus ad Roman. 4. Abraham proponit tanquam exemplar iustificationis, quæ fit per veram iustitiam, & gratiam. Et ad Hebr. 11. seriem refert insignium iustorum, & qui ante legem, & sub lege fuerunt, & incipiens ab Abel, dicit, *per fidem testimonium esse consequutum, quod esset iustus.* Vnde fit, gratiam datam sub lege, fuisse etiam veram gratiam eiusdem rationis cum gratia, quę in nouo Testamento datur, sicut & gloria quam nunc habent Sancti vtriusque Testamẽti eiusdem rationis existit. Ex quo vlterius concluditur gratiam contulisse antiquis iustis veram adoptionem, quia hæc filiatio intrinsecè sequitur ad veram sanctificationem per gratiam. Item quia etiam illa gratia habebat adiunctam repromissionem æternę hęreditatis, vt testatur Paulus ad Hebr. 11. per quam promissionem consummatur adoptio. Atque ita passim Scriptura vocat illos iustos filios Dei, Sapient. 12. & 16. Deuteron. 32. & aliis similibus locis. Nec possunt hæc per figuram tantùm, seu metaphoram exponi; cùm Scriptura possit propriè intelligi; imò cùm sermo historicus, & dogmata fidei proponens verborum proprietatem requirat. Neque etiam obstat, quòd nomen filiorum Dei interdum tribuatur toti populo Iudęorum, in quo erant multi improbi, quia vsitatum est in Scriptura, totam communitatem vocare à maiori, vel meliori parte. Vel etiam ita appellantur, quia hoc profitebantur, & illud consequi poterant, si per eos non staret. Vnde expressè Paul. ad Roman. 9. loquens de Israelitis fratribus suis, ait, *Quorum adoptio est filiorum, & gloria.* Itaque certissimum est, gratiam datam in lege veteri fuisse simpliciter, & absolutè gratiam, tum quia gratis dabatur, tum etiã quia gratum & acceptum Deo homines reddebat. Et consequẽter est etiam certum, iustos illius temporis fuisse absolutè, & simpliciter filios Dei adoptiuos, quia iam accepti erant ad regni hæreditatem, quam postea suo tempore assecuti sunt.

6. *Cur Patres antiqui dicti tum habere statum seruorũ. August. Chrysost.*

Dicuntur autem nihilominus illi Patres antiqui habuisse statum seruorum, propter tria præcipuè. Primò propter onera legis, vt testatur August. contra Adimantum cap. 16. dicens, *In veteri Testamento erant onera seruorum.* Idem habet Chrysost. ad Roman. 8. homil. 14. dicens, literam legis vocari spiritum seruitutis, & rationem reddens subiungit, *Etenim supplicia illos è vestigio excipiebant, & merces statim sequebatur*, &c. Atque hoc manifestè voluit Paul. ad Galat. 4. dicens, *quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit Dominus omnium vsque ad præfinitum tempus à Patre, sic & nos, cùm essemus paruuli*, &c. In qua similitudine apertè supponit Israelitas fuisse filios Dei, paruulos autem quoad imperfectionem status, & ideo instar seruorum legem accepisse, sub qua custodirentur tanquam sub pædagogo, sicut cap. 3. in fine dixerat, legem fuisse pædagogum illius populi, pędagogus enim non solet dari seruo, sed filio paruulo. Atque hinc sequitur secundum, in quo ille status seruitutis consistebat, scilicet, quia homines sub lege viuentes, quantum erat ex vi eius, ducebantur spiritu timoris, qui est spiritus seruorum potius, quàm amoris, qui est spiritus filiorum. Et hoc maximè intendit Paul. in dicto loco ad Roman 8. cùm dicit, *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*, vbi bene ita exponit Anselm. & idem sensit Augustinus, vbicumque distinxit legem veterem, & nouam per amorem, & timorem quam esse breuissimam, & certissimam differentiam dixit lib. contra Adimantum cap. 17. & lib. 1. de morib. Eccles. c. 28. Pertinet etiam ad hunc spiritum seruitutis, quòd lex illa inducebat ad sui obseruationem propter retributiones temporales, quasi propter mercedem seruilem, vt Chrysost. suprà ponderauit. Et inde etiam timor fiebat magis seruilis, quia erat magis de amissione temporalium bonorum, & de pœnis temporalibus, quas lex comminabatur, quàm de pœnis æternis.

Anselm. August. Chrysost.

7. *Tertia conditio illius seruilis status.*

Tertia conditio illius seruilis status addi potest, quia tunc gratia non introducebat in regnum cœlorum, nec aperiebat ianuam regni, durante statu illius legis, vt declarat Paul. ad Hebr. 9. & 10. Propter quod dixit Hierony. epist. 120. ad Dardanum, sanguinem Christi clauem esse Paradisi, & Cyrillus 10. Thesauri cap. 4. ait, Christum de se dicere, Ego sum ostium, quia per ipsum natura nostra nouum iter facere docta est, & quasi per portam quandam cœlos ingreditur, & alia tradit D. Thom. 3. p. q. 49. art. 5. vbi id explicuimus, & latiùs disp. 42. illius tomi. Sicut enim paruulus, quamdiu non est aptus, vt in hæreditatem introducatur, dicitur esse quasi seruus, ita iusti illius temporis, siue viuentes, siue iam mortui sub lege dici possunt fuisse in quodam statu seruitutis, quia pro tũc non erant apti ad æternam hæreditatem adeundam. Et hanc maximè rationem considerauit Soto, vt adeò diminueret rationem, vel perfectionem illius gratiæ, & filiationis, vt hæc nomina illis absolutè denegauerit. Quia cùm gratia faciat hominem acceptum ad gloriam, illa, quæ non facit vndique acceptum pro aliquo statu, videtur esse gratia secundùm quid. Et re vera potest hæc quarto loco poni inter differentias vtriusque Testamenti, & eorum gratiarum, non tamẽ cum illa exaggeratione. Quia gratia Testamenti veteris etiam faciebat simpliciter acceptum ad hæreditatem æternam, & de se tollebat omne personale impedimentum gloriæ, tam proueniens ex peccato

Hieron. Cyrillus. D. Thom.

actuali,

actuali, quàm ex originali, vt erat proprium talis personæ, non tollebat autem impedimentum proueniens ex lapsu totius naturæ, pro qua nondum erat satisfactum. Hoc autem impedimentum erat veluti extrinsecum, & ideo non minuebat rationem, & perfectionẽ gratiæ in se spectatæ, & multo minùs poterat constituere analogiam in gratiæ nomine, & ideo negari non potest, quin illa simpliciter fuerit, & appellari debeat gratia. Et idem est de filiatione, quia dilatio temporalis hæreditatis ex aliquo defectu extrinseco, vel accidentario proueniens non minuit veritatem filiationis adoptiuæ, neque appellationem eius. Nam etiam nunc iustus, qui vel nondum plenè satisfecit pro mortalibus peccatis, aut venialia habet peccata, secundùm præ- 3 sentem statum non est aptus ad introitum regni, & si in illo moriatur, detinebitur, & purgabitur, priusquam hæreditatem accipiat, & nihilominus simpliciter est filius Dei adoptiuus, etiamsi illud impedimentum sit magis personale, ac proprium, quàm esset olim impedimentum totius naturæ.

8. *Loca Pauli ex dictis explicata.*

Loca igitur citata ex Paulo ex dictis satis explicata sunt, quia in loco ad Romanos non adoptionem secundùm se spectatam, sed vt coniunctam spiritui adoptionis, & filiorum ponit vt specialem prætogatiuam noui Testamenti. In loco verò ad Galat. non de substantia, vt sic dicam, filiationis, sed de statu, seu conditione seruili loquitur, imò expressè affirmat, filiationem adoptiuam Dei fuisse in veteri Testamento, statum verò fuisse puerorum, & seruitutis. Et in C eodem sensu dicit ibidem, nos nunc accepisse adoptionem filiorum, vtique coniunctam cum statu, & spiritu filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Et in eodem sensu concludit de iusto; *Itaque iam non est seruus, sed filius*, scilicet, quoad statum, & spiritum seruitutis: nam quoad substantiam non potest iustus non esse seruus Dei. Et eodem modo potest exponi locus Ioannis, ab initio enim mundi data est hominibus potestas, *filios Dei fieri*, tamen per Christum data est peculiari modo quoad statum, & quoad spiritum, licèt hic locus aliter possit etiam exponi, vt statim dicam.

9. *Exponuntur Patres.*

Patres autem, qui interdum dicunt, illam antiquam filiationem fuisse figuratam, pie possunt exponi, vt solum id dixerint propter imperfectionem illius status. D Vel fortasse meliùs in populo Israelitico distingui potest duplex filiatio, sicut duplex iustitia. Vna legalis, altera spiritualis. Vna ex lege, altera in lege, vel sub lege. Prior cõsistit in promissione, & quasi adoptione illius populi ad Israeliticum regnum in terra promissionis sub peculiari cura, & protectione Dei, prout eleganter describitur à Dauid Psal. 77 & Psal 104. & 105. Hæc ergo meritò dicitur filiatio figuralis, & de hoc loquuntur Chrysost. & Theophyl & Oecumenni. super dicta loca Pauli, & Ioann. & Cyrill. lib. 1. in Ioan. cap. 14. Qui tamen nonnegant in eisdem Iudæis filiationem spiritualem per gratiam, sed illam ibi non commemorant, quia non erat ex lege; imò quia illam habebant ad legem gratiæ vt sic pertinebant, vt suprà ex Augustino diximus, & accommodatè ad hoc explicat libr. 2. contra duas epistolas Pelagianor. cap. 4. E

Cyrill.

10. *2. Conclus.*

Dico secundò: Lex noua etiam quoad præcepta, & documenta longè perfectior est lege veteri. Conclusio est communis, & eodem modo certa, vt sumitur ex eisdem locis ad Hebræos 7. & sequentibus, & ex diuerso modo, quo vbique Paulus loquitur de lege, & de Euangelio. Hic autem excessus perfectionis legis nouæ in multis consistit, quæ ex omnibus tractatis in hoc libro, & præcedenti facilè colligi possunt, discurrendo per causas, effectus, & proprietates vtriusque legis. Primò ergo perfectior est lex A noua in fine, quia licèt vtraque lex ordinata erit homines vltimate ad felicitatem æternam, tamen lex noua immediatiùs, plenius, & efficacius. Vide etiam excedit in fine proximo, quia totus finis huius legis est maximè spiritualis, scilicet, destructio peccati, & perfecta sanctificatio, & cum Deo communicatio: lex autem vetus proximè versabatur magna ex parte circa tẽporalia, & intendebat felicitatem, & pacem externam reipublicæ, cum iustificatione etiam legali, quamvis per hæc remotè, & modo imperfecto intenderet spiritualem finem. Atque huc spectat, quòd lex noua est finis veteris, vt infra dicam.

11. *Secunda excessus legis nouæ.*

Secundo excedit lex noua ex parte efficientis: nam lex vetus per Moysem, noua autem per Christum Deum hominẽ data est. Quam exaggerat Paulus ad Hebr. 2. considerans illam legem non tantum vt datã per hominem, sed etiam vt datam per Angelos. Quãdo enim Christus melior est Angelis effectus (vt idẽ dixerat cap. 1.) tantò sermo, & lex Christi dignior est sermone Angelorum, & lege per illos data. Dices vtriusque legis Author est Deus, Angeli verò, & Moyses tantùm fuerunt organa. Respondeo, ex hac parte inueniri quandam æqualitatem, prærogatiuam autem legis nouæ esse, quod non solum est à Deo, vt Deus est, sed etiam vt est homo, vnde etiam habet, vt non solùm sit data per Christum vt promulgatorem, sed etiam vt legislatorem per voluntatem humanã. Et ita hæc lex quasi duplici titulo est diuina, scilicet, quia est à voluntate diuina, per essentiam, & alia voluntate Dei per communicationem idiomatum, seu deificata per vnionem hypostaticam. Ex quo mirum in modũ augetur dignitas huius legis, saltem extensiue per plures respectus moraliter dignificantes. Et non parum auget hunc posteriorem respectum, quòd proximus author huius legis simul fuit redemptor illorum, quibus legem tradebat. Nam ex his omnibus titulis maior quædam obligatio oritur, quàm ex alia lege Dei per puras creaturas tradita, quod significauit Paul. in verbis illis ad Hebr. 2. *Si enim qui per Angelos factus est sermo, &c. quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ cum initium accepisset narrari per Dominum; ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est*, &c.

Obiect.

Resp.

12. *Tertius excessus legis nouæ.*

Tertiò excedit lex noua ex parte materiæ, seu ex rebus traditis, ac præceptis. Quæ differentia colligi potest in primis ex legislatoris excellentia, siue lex noua ad Christum, & vetus ad Moysem, vel Angelos conferantur, siue vtraque ad Deum. Nam per se verisimile est, altiorem doctrinam, & legem voluisse Deum tradere per filium, quàm per ministros, vt notauit Ribera circa dicta verba Pauli ad Hebr. 2. & idem significauit Paulus cap. 1. dicens, *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimè loquutus est nobis in filio*, &c. Deinde idem ostendi potest discurrendo facto superiùs circa materiam legis nouæ. Si enim spectemus materiam fidei, longè perfectior fides in hac lege præcepta est: nam in ea sunt reuelata profundissima Dei mysteria, tam vt Deus est, quàm vt est homo, quorum explicita fides toti Ecclesiæ commendata est: in lege autem veteri, & pauciora mysteria sunt communiter reuelata, & fides implicita illorum ad salutem sufficiebat. Et ideo inter alias causas interdum vocat Paulus legem nouam legem fidei, vel fidem, veterem autem vocat legem factorum, vel legem simpliciter, vt ad Roman. 3. & ad Galat. 3. quia lex noua abundat mysteriis fidei, & in illa maximè fũdatur, licèt aliqua etiam opera præcipiat: vetus autem lex abundabat præceptis operum, licèt aliquam fidem simul exigeret. Deinde in materia morali licèt sit quædam æqualitas quoad substantiam (vt sic dicam) præceptorum moralium, excedit tamen lex noua in maiori eorum declaratione, &

ne,& exacta intimatione , & præterea quia consulit multa,quę ad perfectiorē obseruantiā illorum pertinent.Denique in materia cęremoniali infinitus (vt sic dicā)est excessus,tum ratione sacrificij infiniti valoris,tum ratione sacramentorum continentium gratiam Christi, quæ omnia satis suprà explicata sunt.

13. *Quartus excessus legis nouæ.*

Quartò excedit etiam lex noua ex parte formæ, quia non est scripta in lapidibus, vel membranis, sed in mentibus,& cordibus hominum,per verbum proprium ipsius Dei hominis,cooperante Spiritu sancto per abūdantiam spiritus, & interioris illuminationis, vt suprà latè declaratum est.Et ad hunc excessum pertinet differentia promulgationis : nam promulgatio suo modo pertinet ad complementum sensibilis formæ legis. Excessit autem promulgatio legis nouæ. Primò in prodigiis , & signis quibus facta est : nam omnia indicabant plenitudinem Spiritus sancti , & amoris, cùm in promulgatione legis veteris omnia signa fuerint timoris , & terroris , quibus ostensa est diuersa qualitas,& perfectio vtriusque legis,vt Sancti expendunt,quos in superioribus satis citaui.Secundò excessit promulgatio legis nouæ in loco , quia vetus in deserto,& in monte quodam,priuato populo data est.Noua verò in ciuitate regia,& in metropoli,vt sic dicam,fidelis populi , qui tunc erat , congregatis diuersarum rationum hominibus prædicari cœpit , & postea per vniuersum mundum consummata est.Vnde tertiò considerari potest excessus in modo , quia lex vetus in vno tantùm in sermone , illi populo proprio,tradita est,nō verò cum dono linguarū,vt simul inciperet prædicari omni nationi, quæ sub cœlo est.

14. *5. Excessus August.*

Quintò excedit lex noua in virtute , & efficacia sanctificandi , quam differentiam vbique tradit Augustin. tanquam præcipuam, & virtute continentem cæteras, vt patet ex toto libro de spiritu, & litera , & lib.1.de gratia Christi,c.19.& lib.de natur.& grat.cap. 57.& libro de continent.c. 3. & aliis innumeris locis. Communiter autem explicatur hic excessus magis ex parte gratiæ,quàm ex parte legis,vt præceptiuæ. Veruntamen licèt hoc redundet etiam in perfectionem ipsiusmet legis , quia coniunctio cum gratia pertinet ad excellentiam eius,& ad facilitatem, & suauitatem, vt infrà dicam : nihilominus lex noua vt præceptiua participat in suo genere quandam gratiæ efficaciam , maximè ratione sacramentorum , quæ præcipit , & promissionum , quas includit , quam virtutem lex vetus non habuit , vt suprà latè declaratum est.

6. Excellentia.

Vnde huc etiam spectat sexta excellentia legis nouæ in promissionibus , quia sunt maximè spirituales,& de bonis æternis,cùm tamen in lege veteri fuerint temporales,quę differentia frequens est in Theologis, & Patribus , suprà tamen explicata

Septima.

est, vbi eos allegauimus. Et huc etiam referenda est septima differentia in comminationibus,quæ in lege veteri ordinariè erant de suppliciis temporalibus , & corporali morte,rarò autem fiebat explicata comminatio æternæ pœnæ. In Euangelio autem è conuerso , vt ostendunt illa verba Christi , *Nolite timere , eos, qui occidunt corpus,animam autem non possunt occidere , sed potiùs timete eum,qui potest & corpus & animam perdere in gehenna*,Matth. 10. Denique ad hoc caput pertinet

Octaua.

differentia vtriusque legis in modo inducendi subditos ad sui obseruationem:nam lex vetus per timorem valde seruilem , & quasi humanum , lex autem noua maximè per amorem homines inducit , non omisso timore altioris ordinis,magísque diuino.Quæ excellentia circa priorem assertionem huius capitis satis declarata est.

15. *9. Excellentia.*

Nonò excedit lex noua veterem in proprietate vniuersalitatis ex parte locorum , & personarum, quia lex vetus pro solo Iudæorum populo ; noua verò pro omnibus hominibus , & vniuerso orbe data est; vtrumque enim in superioribus ostensum est , & constat , vniuersalitatem legis ad eius excellentiam pertinere. Similis est decima excellentia sumpta ex alia proprietate immutabilitatis,ac perpetuitatis huius legis.Nam licèt lex vetus priùs data sit,quàm noua,illud tamen nec ad excellentiam pertinuit,nec est signum eius , quia imperfectiora solent esse generatione priora,sicut dispositio præcedit formam,atque ad hunc modum præcessit lex vetus nouum. At verò perpetuitas rei postquam in suo esse producta est, ad perfectionem eius pertinet. Et hoc modo excelluit lex noua supra veterem, vt in superioribus latè explicatum est. Addi etiam potest vndecima excellentia ex alia legis Dei proprietate, quatenus immaculata dicitur. Nam licèt hæc proprietas etiam in lege veteri inuenta fuerit , maiori tamen perfectione in noua, quia sicut vtraque fuit sancta,& spiritualis,& nihilominus lex noua est sanctior , & spiritualior , vt ex omnibus dictis satis constat:ita licèt vtraque sit immaculata,nihilominus noua potest esse purior, & magis immaculata. Consistit autem hic excessus in duobus. Primò quia nullam permissionem , vel dispensationem cōcedit in his, quę rectę rationi non consonant, sicut lex vetus interdum faciebat. Secundò in consiliis perfectionis, præsertim virginitatis : nam in lege veteri quodammodo præferebatur coniugium virginitati , quia homines illius status procreatione filiorum præcipuè vacabant;in hac autem lege præfertur virginitas tanquā aptior ad vacādū Deo, & ad perfectionem animæ obtinēdam,quę per hanc legē maximè intenditur, ideóque purior, & immaculatior est.

Decima.

Vndecima.

16. *12. Excellentia*

Duodecima excellentia legis nouæ sumitur ex alia proprietate, quam illi tribuit Christus Matth. 11. dicens, *Iugum meum suaue est,& onus meum leue*,è contrario verò lex vetus adeò onerosa fuit,vt de illa dixerit Petrus Actor.15. *Quam nec nos, nec Patres nostri portare potuimus* , & pluribus aliis testimoniis hanc differentiam confirmat Cyprian.lib.3.ad Quirinum c.119.Nihilominus tamen non caret aliqua difficultate : hæ duæ leges videntur in hoc se habere tanquam excedens,& excessum,& non est facile iudicare,quæ simpliciter excedat in onere, & difficultate.Si enim consideremus externa opera, & corporalem laborem, ac exercitationē, sine dubio fuit multo onerosior lex vetus,quia plurimas cæremonias sacrificiorū ,sacramētorū,& aliarum obseruantiarū præcipiebat, & præcipuè circuncisionem carnis,quæ valde erat austera.Ité lex zelotipiæ,& similes valde difficiles erāt;lex autem noua ex his exterioribus pauca præcipit , præter ea quæ sunt legis naturæ , vt constat ex dictis , & notat Aug.epist.118.& 119.cap.19.& 15.cōtra Faustum, cap. 13. At verò ex interioribus actibus multa præcipit difficiliora,vt notat D.Thomas q.107.artic.4.vbi fatetur , præcepta nouæ legis quoad hanc partem esse grauiora.Reddit autem rationem , quia lex noua expressè prohibet interiores animi motus,quod non ita expressè lex vetus faciebat , & licèt aliquando prohiberet, non puniebat.Sed si quis rectè consideret, hic excessus non erat in rebus præceptis , vel prohibitis, sed in modo. Nam lex vetus etiam prohibebat concupiscentiam , & præcipiebat dilectionem proximi absolutè,siue esset amicus,siue inimicus, vt suprà notatum est,ac denique pręcipiendo totam legem naturalem, cōsequenter vetabat quidquid illi contrarium est,vt sunt etiam actus interni. Quia verò lex noua expressiùs prohibuit iram, odium, concupiscentiam, etiam per solum desiderium internum , ideo ex hac parte dicitur quodammodo grauior , & in hoc sensu loquutus est D.Thomas, & ita etiam exposuerūt Lyran.in præfat.ad Euangel.& Abulens.Matt.11.q.68.& Chrysosto.in Imperfecto homil. 10. in Matt. & sumpserunt ex Aug.19.contra Faust.c.23.

Tertia decima.

Lyran. Abulens. Chrysost. August

Vltra

17. Vltra hanc autem difficultatem videtur esse alia maior in lege noua ex aliquibus actibus internis, & aliis externis. In internis quidem, quia præcipit credere altiora mysteria, & longè difficillima, vt Trinitatis, Incarnationis, & Eucharistiæ. Et ex hac parte exterior vsus sacramentorum est longè difficilior, quia postulat magnam fidem, & sanctitatem, & dispositionem ad illam, in quo specialis difficultas est in conuenienti vsu Eucharistiæ. Deinde in sacramẽto confessionis magna quædam difficultas inuenitur: nam valde repugnat naturæ, vt per se constat. Præterea in dissolubilitate matrimonij inuenitur hæc lex grauior, & in absoluta prohibitione vsurarum. Denique quo magis eradicat omnia vitia, eò difficiliùs impleri potest. Veruntamen hæc omnia eandem habent responsionem, fatemur enim ex parte actuum internorum, & aliquorum externorum, quatenus ab interioribus pendent, hanc legem esse difficiliorem, non enim poterat esse perfectior, quin esset difficilior homini secundùm suam naturam spectato. Tamen quia hæc lex secum affert spiritum gratiæ, & charitatis; ideo respectu huius status est suauior, & facilior, quã lex vetus esset respectu suorum subditorum. Et hoc modo dixit Ioan. 1. canonica cap. 5. *Mandata Christi non esse grauia*, vtique amanti, vt dixit Augustinus de natur. & grat. cap. 69. quia *omnia sæua, & immania, facilia & prope nulla efficit amor*, vt idem Augustinus dixit serm. 48. de Tempore, & ita etiam hoc explicuit Hilari, canon. 11. in Matth. & optimè Author imperfecti Homil. 28. in Matth.

Augustinus.

Hilarius, Author imperfectus.

18. Decimotertiò excedit lex noua veterem, quia est finis illius, & vetus fuit dispositio, seu præparatio ad nouam, iuxta illud ad Romanos c. 10. *Finis legis Christus*, & ad Galat. 3. dicitur Lex fuisse pædagogus præparans ad Christum, & sic dixit Augustinus libro 1. de gratia Christi, cap. 19. *Lex data est, vt gratia quæreretur.* Deinde hinc nascitur decima quarta prærogatiua legis nouæ: nam vetus fuit figura nouæ, quia omnia illa sacramenta fuerunt vmbræ futurorum, vt ait Paulus. Vnde è conuerso lex noua comparatur ad veterem tanquam veritas ad vmbram, iuxta illud, *Veritas per Christum facta est.* Et sic etiam dixit Augustinus 16. de Ciuitate, c. 26. vetus Testamentum obumbrasse nouum, & in hoc omnia resonare nouitatem. Imò ideo (inquit) illud dicitur vetus, *quia est occultatio noui*, & hoc nouum, *quia est veteris reuelatio.* Et hinc etiam dicitur lex noua fuisse contenta in veteri, vel tanquam in imagine, & figura, vel tanquam in semine, vt explicuit D. Thomas dicta quæst. 107. art. 3. ex Gregor. homil. 6. in Ezechiel. & August. 19. con. Faustum, cap. 28. Alia verò ratione dixit Victor. Antiochenus ad cap. 4. Marci, *In noua lege veterem teneri inclusam, & ideo vbi noua non est, veterem locum habere non posse.* Dicitur enim lex vetus esse in noua tanquam in suo complemento, & quia quæ in illa erant in figura, in hac sunt in veritate, & quia quod illa inchoauit, hæc perfecit. Vnde etiam dixit Aponius libro 5. in Cantic. circa id, *Tenui eam*, &c. *lex lactat Ecclesiam, gratia generat.* Hinc denique dicitur lex noua impleuisse veterem, quia quidquid per illam promissum, & adũbratum est, in noua est impletum, & quia per nouam legem vetus antiquata est, quia tempus eius iam erat impletum, & eius vtilitas iam cessauerat, vt D. Thomas suprà explicat art. 3. Ex quibus etiam licet colligere, in lege noua excellentiùs inueniri, quàm in veteri illas perfectiones diuinæ legis, quas ponit Dauid Psal. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas*, &c. vt latè explicuit Lyran. dicta Præfatione ad Euang. Denique si spectentur conditiones legis, quas alias posuit Isidor. scilicet, quòd sit honesta, possibilis, loco, temporíque conueniens, vtilis, necessaria, perspicua, ac breuis, in omnibus inuenietur hæc lex summè perfecta, & non solùm legem veterem, sed omnem etiam aliam, quæ prudenter cogitari possit, antecellere. Quamobrem etiam ipsi Hebræi veritatem hanc agnouerunt, vt intelligi potest ex Paulo Burgen. in addit. ad Hebr. 1. vbi refert Glossam Hebræi cuiusdam super id Ecclesiastes 1. *Omnia vanitas*, dicentem, *Omnis lex, quam addiscimus in præsenti tempore, vana est, respectu legis Messiæ.* Nam licèt suo tempore vtilis fuerit, cùm tamen saluare homines non posset, nec ad beatitudinem introducere, vana esset, nisi per Christum compleretur, qui & sanguine suo ianuas cœli aperuit, & initiauit nobis viam nouam, relicta lege gratiæ, per quam illam consequi, & in Sancta Sanctorum æternæ beatitudinis introire valeamus.

D. Thom. Gregor. August. Victor.

Aponius.

D. Thom.

Lyran.

Isidor.

Paul. Burg.

FINIS.

INDEX
LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVÆ IN HOC VOLVMINE explicantur.

Prior numerus capita, posterior versus designat.

GENESIS.

ver. 16. & 17. — AP. 2. *Ex omni ligno Paradisi comede, ex ligno scientiæ boni, & mali ne comedas:* loquitur Deus ad Adam, & ad posteros eius. pag.635.1.d

Ibid. ver. 17. *In quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris:* Toti posteritati Adæ, mortem comminatus est Deus. ibid.e

3. vers 3. *Præcepit nobis Deus, ne comederemus,* id est, non tantùm Adæ, sed etiam Euæ, ibid.

Ibid. ver. 16. *Sub viri potestate eris,* scilicet, quoad vim coerciuam proportionatam. ibid.

7. ver. 8. *De animantibus quoque mundis & immundis;* variè exponitur. ibid.2.d

9. ver. 4. *Carnem cum sanguine non comederitis,* variè explicatur. pag.636.1.a

13 ver. 15. *Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo in sempiternum.* pag.667.1.c.exponitur. 670.1.e

17. ver. 13. *Erit pactum hoc meum in carne vestra, in fœdus æternum;* eodem modo exponitur. ibid.

23. ver. 4. *Date mihi ius sepulchri,* id est, facultatem sepeliendi. pag.7.2.d

EXODVS.

ver. 14. & 17. — Cap.12. *Habebitis hanc diem solemnem, &c. cultu sempiterno.* Et infrà, *Custodietis diem istam ritu perpetuo.* pag.667.1.c.exponitur.670.1.e,& sequentib.

20. ver. 12. *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, &c.* ad literam terram promissionis promittebat, in figura autem æternitatem. 677.2.b.& seq.

Ibid. ver. 13. *Non occides,* plures conditiones includit. pag.96.2.e

LEVITICVS.

vers. 18. — Cap.19. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum:* illud, *odio habebis inimicum tuum,* falsum commentum Rabinorum est. pag.645.1.e

DEVTERONOMIVM.

11. vers. 1. — *Ama Deum tuum, & observa præcepta eius, & cæremonias, atque iudicia, & mandata omni tempore;* vbi per *præcepta,* intelliguntur moralia, & sic distinguuntur ibi tria genera præceptorum legis. pag.649.1.a

REGVM LIB.

2. Reg. 16. ver. 10. — *Dominus præcepit ei, vt malediceret Dauid,* i. permisit.

PSALMI.

Beatus vir qui non abiit, &c. vir ibi fœminas comprehendit. pag.537.1.e — Psal.1. ver. 1.

Ego constitutus sum Rex ab eo, &c. de Christo intelligitur. pag.718.1.b & verè Rex erat. ibidem. — 2. ver 6.

Reges eos in virga ferrea, id est, inflexibili, & recta. pag. 718.2.a & pag.728.1.a — Ibid. ver. 9.

Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui; intelligitur de lege naturali. pag.10.2.c — 4. ver. 6. & 7.

Deus iudicium tuum Regi da, &c. de Christo exponitur. pag.718.1.b — 71. ver. 1.

Tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt eorum, &c. intelligitur de iusta Dei permissione. pag. 644.2.d — 105. ver. 41.

Virgam virtutis tuæ, &c. de prædicatione Christi exponitur. pag. 718.1.e — 109. ver. 15.

Beatus vir qui timet Dominum, vt suprà in 1. Psalmo. — 111. ver. 1.

PROVERBIA.

Cap.8. *Per me Reges regnant, &c.* — vers. 15.

Sicut noxius est qui mittit sagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo. vir ibi exponitur vt suprà in 1. Psalm. pag.537.1.e iuxta cap.1. de præsumptionibus.

ISAIAS.

Cap.2. Venite ascendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas; id est, sensibili, & humano modo. — 2. vers. 3.

De Sion exibit lex, vtique noua, seu gratiæ, pag.624.2.d. & de Christi prædicatione. pag 718.1.e — Ibid. eodem.

Magni consilij Angelus, sermo est de Christo. pag. 637.1.c — 9. vers. 5.

Dominus iudex noster, Deus Rex noster, Dominus legifer noster. vtiquè excellenti, & singulari modo, & de Messia exponitur. pag.718.2.e — 33. ver 22.

IEREMIAS.

Cap.31. *Dabo legem meam in visceribus eorum,* loquitur de lege noua. 634.2.a — vers. 33.

Et non docebit vltrà vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me, à minimo vsque ad maximum, &c. in his verbis significatur abundantia luminis, doctrinæ, & gratiæ legis Euangelicæ. 726.2.e — Ibid. eodem.

De quibus præceperas ne intrarent in Ecclesiam tuam, exponitur de Gentibus non colentibus Deum. pag.731.2.d — Threnor. 1. vers. 10.

EZECH

EZECHIEL.

verſ.25. Cap.20. *Dedit eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuant, & polluit eos cum muneribus ſuis, cum offerrent omne, quod aperit vuluam* : dupliciter exponitur. pag.644.1.b.& ibid.2.c.

OSEAS.

verſ.4. Cap. 8. *Ipſi regnarunt, & non ex me,* &c. Regibus Iſrael contra Dei voluntatem introductis dictum eſt, & ad alios iniquè regnantes applicari poſſit, pag.119.2. e & 140.1.d

MICHEAS.

verſ.2. Cap.4. *De Sion egredietur lex, & verbum Domini de Hieruſalem.* exponitur, pag.634. 2.d.718.1. e & 719.1.d.

MALACHIAS.

verſ.1. Cap.3. *Ecce ego mitto Angelum meum,* Ioannem Baptiſtam.pag.637.1.c,d

Ibid.eodem. *Et ſtatim veniet ad templum ſanctum ſuum Dominator, quem vos quæritis,* id eſt, filius incarnatus. ibid.

MATTHÆVS.

verſ.20. Cap.5. *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, &c.* id eſt, niſi legem meliùs obſeruaueritis. pag.646.1.d

Ibid.v.22. *Ego autem dico vobis, &c.* perfectiùs declarat naturalem legem. pag.718.2.a

12.v.5. *Non legiſtis, quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant, &c. violant*, vtique in exteriori ſpecie. pag.666.1.d

19.v.18. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam,* intelligitur de vnitate Eccleſiæ ſub paſtore vno. pag.718.2.d

17.v.25. *Ergo liberi ſunt filij.* nomine filiorum non intelliguntur omnes Chriſtiani, vt hæretici interpretantur. pag.127.1.e

18.v.18. *Quæcunque alligaueritis, &c.* pag.226.1.e

19 v.8. *Ad duritiem cordis veſtri, permiſit vobis Moyſes, dimittere vxores veſtras* : ponitur duplex expoſitio. 44.1.c & ſequentibus.

verſ.14. *Prædicabitur Euangelium hoc, &c. & tum veniet conſummatio,* id eſt, deſtructio Hieruſalem, iuxta ſententiam D.Hieronymi. pag.733.1.b

vlt.v.19. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis*, præceptum generale de tota lege noua,& præcipuè de Baptiſmo, qui eſt ianua. pag.718.2.b

Ibid.eod. *Docentes eos ſeruare omnia, &c.* dupliciter exponitur contra hæreticos. pag.127.2.a

MARCVS.

vlt.v.16. *Qui non crediderit, condemnabitur*, intelligitur de viua fide. pag.719.1.c

LVCAS.

22.v.19. *Hoc facite in meam commemorationem* : hîc datur præceptum noui ſacrificij. pag.718.2.b

Ibidem.25. & 26. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem, &c.* monet diſcipulos ne principatum ambiant, & vt ad principatum aſſumpti, ſe vt miniſtrantes, non vt dominantes gerant. pag. 127. 2. a vel non in veſtram vtilitatem. pag.244.1.d,e

24.v.44. *Omnia verba quæ ſcripta ſunt in lege, &c.* lex etiam pro collectione præceptorum ſumitur. pag.634.2.d

Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem, varie exponitur pag.679.2.c

IOANNES.

Cap. 1. *Lex per Moyſem data eſt* : vox lex collectiuè ſumenda. pag.634.2.b *verſ.17.*

Niſi quis renatus fuerit:ponitur præceptum Baptiſmatis. pag. 718.2.a *3.verſ.5.*

Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c. præceptum Euchariſtiæ. ibid.2.b *6.v.54.*

Nondum erat ſpiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus, intelligitur de aduentu Spiritus ſancti, in die Pentecoſtes. pag. 734.1.d *7.v 39.*

Alias oues habeo, &c. intelligitur de vnitate Eccleſiæ ſub vno Paſtore. pag. 713.2.c *10.v.16.*

Mandatum nouum do vobis; &, *hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem.* datur præceptum charitatis. ibid.1.b *13.v 34.*

Vos amici mei eſtis, ſi feceritis, &c. illa conditionalis *Si*, habet vim comminationis,& neceſſitatem indicat ſeruandi mandata ad conſeruandam charitatem. pag.49.2.e & ſequentibus. *15.v.14.*

Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt, præceptum confeſſionis.ibid. *20.v.23.*

ACTA APOSTOLORVM.

Cap.1. *Eritis mihi teſtes, vſque ad vltimum terræ*; quomodo ab Apoſtolis impletum. pag.733.1.b *v.verſ 8. 7.verſ.38.*

Qui accepit verba vitæ dare nobis ; id eſt, legem. pag. 641.2.c

Sic enim præcepit nobis Dominus, Poſui te, &c. nomine præceptum decretum, & præordinatio diuina intelligitur, vel de præcepto promulgandi Euangelium gentibus ſuo tempore. pag.732.2.a vbi per errorem legitur Rom. 3. *13.v.47.*

Vt abſtineatis à ſanguine, & à ſuffocato : dupliciter exponitur pag. 706. 2. c & ponitur vera expoſitio de præcepto illi tempori conuenienti, pag. 708.1.a *15.v.29.*

EPISTOLA AD Romanos.

Cap. 1. *Tradidit eos Deus in reprobum ſenſum*, id eſt, permiſit eos labi. pag.644.2.c,d *verſ.28.*

Deus reddet vnicuique ſecundùm opera ſua, neceſſitas bonorum operum hîc oſtenditur contra hæreticos. pag.719.1.c *2.verſ 6.*

Cùm Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciant, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex. intelligitur de lege naturali, vt eſt in ſubdito. pag.26.2.c *Ibid v.14.*

Lex factorum, quomodo intelligenda. pag.646.1.b,c *3.v 27.*

Lex ſubintrauit vt abundaret delictum; particula, *vt*, non ſignificat finem, ſed conſequutionem. pag.39.2.c & 641.2.b *5.v.20.*

Non eſtis ſub lege; vtique ſcripta, quoad eius obligationem, vt talis erat. 54.1.b *6.v.14.*

Cùm eſſemus in carne, id eſt, ſub ſtatu legis carnalis. pag.682.2.c *Ibid 20.*

Itaque & vos fratres mortificati eſtis legi, per corpus Chriſti; variè exponitur 682. 1.a & ſequentib. *7.verſ.4.*

Si autem mortuus fuerit vir eius, ſoluta eſt a lege, exponitur latè, pag.682.1.d,e *Ibid v 2.*

Lex ſpiritus vitæ; de lege collectiuè ſumpta.pag. 624.2.b *8 verſ.2.*

In omnem terram exiuit ſonus eorum ; quomodo impletum in tempore Apoſtolorum. pag.733.1.b *10.v.18.*

Miniſter enim Dei eſt pag.124.1.a

EPISTOLA AD
Corinthios.

1. Cor. 7. vers. 23. *Nolite servi fieri hominum*; de seruitute spirituali intelligit. pag. 127. 2. e

1. Cor. 10. vers 31. *Omnia ad gloriam Dei facite*, de consilio dicitur, potest etiam de præcepto dupliciter intelligi. pag. 87. 1. e

1. 16. vers. 14. *Omnia vestra in charitate fiant.* ibid.

2. Cor. 3. vers. 17. *Vbi spiritus Domini, ibi libertas*, variè exponitur. pag. 54. 2. d

Ibid. vers. 6. *Littera occidit, spiritus autem viuificat*; variè exponitur. pag. 659. 1. b

2. Cor. 5. vers. 12. *Qui in facie gloriantur, & non in corde*, id est, in externa specie operum, non in veritate. pag. 709. 1. *b.* iuxta Hieronym. vera expositio. ibid. 2. d

EPISTOLA AD
Galatas.

vers. 4. Cap. 2. *Subintroierunt explorare libertatem, &c.* scilicet, à lege Moysis. pag. 54. 2. c

Ibid. vers. 11. *In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.* latè exponitur. pag. 689. 2. c

Ibid. 14. *Gentes cogis iudaizare:* variè exponitur. ibid.

3. vers. 19. *Quid igitur lex? propter transgressionem addita est*, id est, occasione transgressionum ad coercenda vitia posita est. pag. 15. 2. c

Ibid. 19. *Ordinata per Angelos in manu Mediatoris*; id est, Moysi. pag. 638. 2. b

4. vers. 31. *Itaque fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit*; vtique à lege veteri. ibid.

5. vers. 13. *Vos in libertatem vocati estis fratres*, ibidem de veteri exponitur.

Ibid. vers. 18. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*, de lege veteri exponitur. 52. 1. e Non esse autem sub lege, idem esse dicitur, ac non obligari scripta, vt talis erat. pag. 53. 1. d

EPISTOLA AD
Ephesios.

vers. 15. Cap. 2. *Lex mandatorum decretis euacuans*, id est, Euangelicis præceptis. pag. 667. 1. e & iterum pag. 670. 1. b

6. vers. 2. *Honora patrem, &c.* Vide Exod. 20. suprà.

EPISTOLA AD
Colossenses.

3. vers 17. *Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu Christi, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum:* dupliciter exponitur. pag. 87. 1. c

EPISTOLA AD
Timotheum.

1. Tim. 1. vers. 9. Cap. 1. *Iusto non est lex posita*, id est, quoad coactionem. pag. 50. 2. a

2. Tim. 2. vers. 4. *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*, expenditur verbum *implicat*, quia non excludit prudentem vsum, vbi etiam *negotiis sæcularibus* ponderatur. pag. 243. 1. b

EPISTOLA AD
Titum.

vers. 1. Cap. 3. *Admone illos Principibus, & potestatibus subditos esse*, id est, omni homini, qui vicem Dei gerit in terris, siue Regi, &c. pag. 126. 2. b

EPISTOLA AD
Hebræos.

8. vers. 7. 9. *Si prius illud culpa vacasset, &c.* dupliciter exponitur. pag. 644. 2. d &c. *vsque ad tempus correctionis impositæ*, id est, per legem nouam. pag. 68. 2. c

EPISTOLA IACOBI.

2. vers. 8. *Si tamen legem perficitis regalem*, id est, charitatis. pag. 677. 1. b

Ibid. 12. *Sic facite, sicut per legem libertatis, &c.* de lege Euangelica loquitur. pag. 677. 1. b

EPISTOLA S.
Petri.

1. Petr. 2. vers. 13. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum.* pag. 126. 2. b

2. Petr. vers. 10. *Satagite vt per bona opera, &c.* ostenditur necessitas bonorum operum. pag. 719. 1. d

FINIS.

INDEX

INDEX
CAPITVLORVM, ET IVRIVM OMNIVM,
quæ in hoc volumine explicantur.

EX DECRETO.

*A P.*erit autem lex. *d.* 4. *pag.* 19. *col.* 2. *a*
*Cap.*contra mores. *d.* 100. *pag.* 514. 1. *e.* & 531. 2. d
*Cap.*quicumque. 6. *q.* 1. 291. 2. *e*
Cap. cùm renunciatur. 32. *q.* 1. 619. 2. *e*
Cap. Anastasius, *d.* 19. 223. 2. c *vbi apocryphum esse dicitur.*
*Cap.*siquis. 30. *d.* 255. 1. *a*
*Cap.*nulli. *d.* 19. 249. 1. *d*
*Cap.*placuit. §. præscriptionem. 16. *q.* 3 143. 2. *a*

EX DECRETALIBVS.

Cap. 1. *de constit.* 36. 1. *b*
*Cap.*cùm accessissent, *de constit.* 617. 1. *a*
Cap. vlt. de consuetud. 499. 2. *c*
*Cap.*gratum, *de offic. delegat.* 601. 1. *b*
*Cap.*relatum, *eod.* *ibid.*
*Cap.*vigilanti, *de præscript.* 143. 2. *a*
Cap. vlt. de præscript. *ibid.*
*Cap.*nonne, *de præsumpt.* 278. 1. *a*
*Cap.*licèt vniuersis, *de testib.* 537. 1. *e*
*Cap.*cùm dilecta, *de confirmat. vtil. vel inutil.* 589. 1. *a*
*Cap.*dolentes, *de celebration. Missar.* 253. 2. *a*
Cap. vlt. ne clerici, vel monach. 259. 1. *b*
*Cap.*vt mensuræ, *de emptione, & vendit.* 291. 2. *e*
*Cap.*quamquam, *de censib.* 320. 1. *a*
*Cap.*super eo, *de cognat. spirit.* 493. 2. *d*
*Cap.*si de terra, *de decim.* 618. 1. *a*
*Cap.*accedentibus, *eodem.* *ibid.*
*Cap.*per venerabilem, *qui filij sint legitimi.* 223. 2. *c*
*Cap.*tuæ, *de sponsalib.* 255. 2. *b*
*Cap.*licèt, *de sponsa duorum.* 256. 2. *b*
*Cap.*accepisti, *de sponsa duorum.* 291. 2. *e*
Cap. vlt. de simonia. 253. 1. *e*
*Cap.*tua nos, *eodem.* *ibid.*
*Cap.*omnis vtriusque, *de pœnit. & remiss.* *ibid.* 2. *b*
*Cap.*venerabilem, §. *vlt de sentent. excommunic.* *ibid.* 1. *e*
*Cap.*nouerit, *de sentent. excom.* 257. 2. *d* 259. 1. *b, c*
*Cap.*suam, *de pœnis.* 304. 2. *a*
Cap. super quibusdam, *de verbor. signific.* 314. 2. *a.* & 320. 1. *a*
*Cap.*nuper, *de sentent. excommunic.* 411. 2. *d*
*Cap.*Abbate, *de verbor. significatione.* 282. 1. *b*
*Cap.*à nobis. 1. *de sentent. excom.* 199. 1. *e* & 201. 2. *e*

EX LIBRO SEXTO.

Cap. 1. *de constit. in* 6. 508. 1. *e*
*Cap.*commissa, *de elect. in* 6. *varie exponitur.* 253. 2. *b*
Cap. 1. *de conces. præbend. in* 6. 259. 1. *c*
*Cap.*si cui nulla, *de præben. in* 6. 419. 1. *e* & 601. 1. *a*
*Cap.*si super gratia, *eodem.* *ibid.*
*Cap.*exiit, *de verbor. signific. in* 6. *circa vim verbi* Præcipimus. 183. 1. *b*

EX CLEMENTINIS, &c.

Clementin. 1. & 5. *de statu monach.* 254. 2. *e cum seq.*
Clementina exiuit, *de verbor. significat. verbo* Præcipimus. 183. 1. *b*
*Extrauag.*ad regimen, *de præbend.* 36. 1. *c*

EX IVRE CIVILI.

Lex 1. *Codic. de legibus, dupliciter exponitur.* 393. 1. *e*
Lex non dubium, *C. de legib.* 350. 1. *d*
Lex 2. *quæ sit longa consuetud.* 500. 1. *d*
Lex dolo, *eod. de inutil. stipul.* 144. 1. *e*
Lex ea quidem, *C. si mancipium ita fuerit*, &c. 365. 1. *a*
Lex mandatum, *C. mandati.* 600. 2. *c*
Lex 1. *ff. de legib.* 19. 1. *e*
Lex legis virtus, *ff. de legib.* 41. 2. *d*
Lex in causæ, §. idem Pomponius, *ff. de minor. dupliciter exponitur.* 114. 1. *e*
Lex paciſci. *ff. de pactis.* 144. 1. *e*
Lex princeps, *ff. de legib.* 213. 1. *b*
Lex ex imperfecta, *ff. de legat.* 3. 213. 2. *c*
Lex sanctio, *ff. de pœnis.* 343. 1. *c*
Lex non omnium, *ff. de legibus.* 384. 1. *e*
Lex 1. §. secundo loco, *verbo* Sexus, *ff. de popular.* *ibid.*
Lex prospexit, *ff. quis, & à quibus.* *ibid.* 2. *d*
Lex siquis alia, *ff. quemadm. seruitus amitt.* 481. 2. *a* & 482. 1. *d*
Lex quod non ratione, *ff. de legip.* 485. 2. *e*
Lex de quibus, *ff. de legib.* 488. 1. *e*
Lex 1. *ff. de constit. Princip.* 250. 2. *c*
Lex & quia, *ff. de iurisdict. omnium iudic.* 600. 2. *c*

FINIS.

CAPTIVORUM ET

IVRIS OMNIVM

INDEX RERVM QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Prior numerus paginam, posterior columnam designat.

A.

ABSOLVTIO.

Absolutio à peccatis spectat ad iurisdictionem fori sacramentalis. 248.1.b
Absolutio data priuilegiato nescienti priuilegium, an valeat. 577.2.d

Abraham

Abrahæ præceptum, non fuit lex. 20.2.d
Abrahamo quomodo præcepit Deus filiũ interficere. 100.1.c

Abrogatio.

Abrogatio legis quid significet. 56.1.a. Vide verb. Consuetudo.
Abrogatio supponit veram legem. 444.1.a
Abrogatio, vt iusta sit, quid requirat. ibid.b
Abrogatio legis, quam mutationem expectat. ibid.2.c
Abrogatio legis à supremo Principe facta sine causa legitima, valida esse potest, licèt iniustè fiat. 445.2.a
Abrogandi potestas in quo residet. ibid.d
Abrogatio legis inferioris à superiore fieri potest. ibid.c. & non è contra 446.1.c
Abrogatio legis duplex. 449.2.c
Abrogatio quando restringenda. 450.1.c
Abrogatio quam promulgationem requirat. 453.1.c
Abrogationis effectus vnde colligendi. ibid.2.b
Abrogatio legis per consuetudinem. 496.1.d
Abrogatio per consuetudinem, quam extensionem admittat. 501.1.b

Acceptatio.

Acceptatio subditorum non est de ratione legis. 37.2.b

Accessus.

Accessus ad menstruatam in lege veteri mortale; in nouo veniale. 666.2.c

Actus.

Actus iudicis aliquando nomine iuris appellatur. 8.1.d
Actus ad legem ferendam necessarij. Vide Lex.
Actus præceptus per legem quomodo habeat honestatem positiuam. 29.2.a
Actus dupliciter consideratur vt malus, & vt permissibilis. ibid.d
Qui actus diuini regulentur à lege: vide Lex æterna.
Actus moralis aliunde haber, vt sit moraliter malus, vel vt sit theologicè peccatum. 75.1.c
Actus moralis tres conditiones requirit vt sit bonus. 82.2.c
Actus præcepti cognitio, quomodo necessaria, vt per illum impleatur præceptum 84.1.c & vide Præceptum.
Actus nullus est iure naturæ, quoties eodem iure prohibetur, ob defectum potestatis, vel ob materiæ incapacitatem. 88.2.b
Actus prohibitus ob materiæ turpitudinem, quando irritus iure naturæ. 89.1.a
Actus humanus duplex; exterior, interior. 147.2.c
Actus occultus per se, & per accidens. 148.1.c
Actus occultus, quomodo sit materia legis merè humanę. ibid.
Actus internus duobus modis cadit sub præceptum indirectè. 249.1.c.
Actus interni per accidens quomodo præcipiantur 250.1.c.d
Actus internus non necessarius ad esse physicum, vel morale, actus exterioris, quomodo cadat sub lege Ecclesiast. 251.2.c
Quos actus punire possit Ecclesia. 252.2.c
Actus externus cum dependentia ab interiori, quomodo subiectus potestati Ecclesiæ. 253.1.a
Actus quando declarandus sit nullus. 355.2.d
Actus contra legem licèt sit nullus, malus est, & pœna dignus, & iustè potest à iudice puniri. 564.1.c
Actus licèt nullus, aliquando inducit pœnam legis, non tamen semper. ibid.2.a
Qui actus sunt secundùm legem naturalem, qui contra eam. 462.1.a
Actus publicus dicitur dupliciter: iure, & facto. 481.1.d
Actus publici notorietate facti possunt consuetudinem inducere. ibid.c
Actus iudicialis non requiritur ad consuetudinem. ibid.2.c
Actus inducentes consuetudinem debent esse voluntarij. 484.1.d,e
Actus ignorantia, & errore facti, non inducunt consuetudinem. ibid.2.a
Actus interni dupliciter præcipiuntur in lege noua. 714.1.c

Adam.

Adæ inobedientia, quomodo fuit grauis. 180.1.c
Adæ præceptum: vide Præceptum. vide Potestas.

Ædificatio.

Ædificatio ad ius gentium pertinere. 110.1.c,d

Amphibologia.

Amphibologia an vti possint scholares in ferendo suffragio interrogati, &c. 301.1.a

Angeli.

Angeli vide Præceptum.
Angeli nomen non rectè accommodatur Verbo, vt Deus est. 637.1.c
Angelorum ministeria in legis veteris traditione quæ. ibid.2.c

Appetitus.

Appetitus inclinatio merè naturalis quo sensu lex sit appellandus. 5.2.d

Apostolus.

Apostolis postmortem Christi nunquam fuisse prohibitum Euangelium gentibus prædicare. 732.1.b
Apostolis non fuisse præceptum Iudæis prius quàm gentibus prædicare. ibid.
Apostolos nunquam ignorasse legem gratiæ esse vniuersalem. ibid.c

Archiepiscopus.

Archiepiscopus quam potestatem legislatiuã habeat. 230.2.a
Archiepiscopus non aliter dispensat in lege Concilij prouincialis, quam Episcopus 413.2.c
Archiepiscopus quomodo ligatur legibus Concilij prouincialis. ibid.c

B.

BAPTISMVS.

Baptismus quomodo superat remedia antiqua. 660.2.d
Baptismum non obligasse ante Christi mortem 728.2.c

Beatitudo

Beatitudo simpliciter non est visio Dei, quæ citò transeat. 35.2.c

Bellum.

Bellum ad ius gentium spectare. 640.2.a

Beneficiatus, Beneficium.

Beneficiatus quando peccat contra legem Ecclesiæ, sine intentione recitandi licèt non manifestata. 251.2.c
Priuatio beneficij ante omnem sententiam imponi potest. 282.2.c
Beneficiatus non recitans pro rata restituere tenetur. 291.1.c
Beneficium parochiale recipiens quomodo obligatur ad ordines. 294.1.c
Beneficiorum suorum bona alienantes priuantur suis beneficiis ipso facto. 295.1.a

Bonum.

Bonum commune aliis omnibus præferendum. 207.2.b
Bonum commune reipublicæ duplex. 24.2.d,e
Bonum honestum propter se amabile. 86.1.d

Bulla.

Bullæ Cœnæ, præcepta, & censuræ olim ab homine, nunc autem à iure. 35.2.b
Bulla Cruciatæ quomodo dat Hispanis licentiam vescendi lacticiniis. 581.2.c

C.

CAPITVLVM.

Capitulum nihil statuere potest viuente Episcopo de his quæ ad alios spectant. 233.2.a

Cap.t.

Capitulum quid possit statuere circa seipsum, & capitulares suos. ibid.b
Statutum sine iurisdictione ab aliqua congregatione factum non obligat ex vi legis, sed cuiusdam pacti. ibid.d
Capitulum sede vacante potest leges Episcopales ferre, & obligant donec reuocentur. 234.1 a,b

Cardinalis.

Cardinalis potestas legislatiua quæ. 230.2.b,c
Collegium Cardinalium sede vacante, quas leges ferre queat. 232.1.d

Captiuitas.

Captiuitas, & seruitus iure Gentium introductæ. 110.1.e

Celebrare.

Celebrare sine vestibus sacris, an liceat. 196.1.e
Prohibitus ne celebret, si infamia grauis sequatur non obligatur obedire. 283.1.c

Censura.

Censuræ latæ eum particulis ipso iure, ipso facto, &c. significant sententiam latam. 292.1.e
Censuræ incurri possunt, ob defectum alicuius actus interioris, non tamen sine exteriori. 251.1.c

Caremoniæ.

Cæremoniæ Missæ de iure humano. 227.1.c
Cæremoniæ legis veteris, vide Lex vetus.
Cæremoniæ veteris legis, an possint ab Ecclesia seruari. 688. 2.a & quæ. ibid.d
Cæremoniæ legis naturæ, quando & quomodo nunc mortiferæ. ibid.b
Cæremoniæ legis veteris non fuerunt à principio Euangelij mortiferæ. 696.1.c post aliquod verò tempus fuerunt. ibid.
Cæremonias legales viuentibus Apostolis declaratas esse perniciosas, & mortiferas. 698.2.b
Cæremoniæ legales quo iure factæ sunt mortiferæ. 699.1.c & ibid.2.c.
Charitas, vide Præceptum.

Cephas.

Cephas à Paulo reprehensus, ad Galat. 2. Petrus Apostolus fuit. 689.2.c.d

Christiani

Mali Christiani lege Euangelica obligantur. 49 1.c
Christiani legibus ciuilibus subduntur. 126.1.d
Christiani grauiùs peccant quàm Gentiles cæteris paribus, & cur hoc. 723.2.a

Christus.

Christus Dominus non solùm fuit Redemptor, sed etiam verus, & proprius legislator. 717.2.e
Christus nullum præceptum morale addidit positiuum in lege noua. 721.1.a nisi in materia priùs præcepta 723 1.e
Christus aliqua præcepta cæremonialia tradidit. ibid.2.b
data autem sunt perfecto modo libertati, & perfectioni huius legis accommodata. ibid.e
Christus redemptor omnium hominum vniuersalis. 728.1.c

Circumcisio.

Circumcisio quam vim habuit. 660.1 e
Nec circumcisio, nec remedium legis naturalis, contulit gratiam ex opere operato. ibid.2 e
Circumcisio assumpta sine spiritu saltem legis veteris an liceat. 987.1 c
Circumcisio quando amisit vim suam. 715.1.d
Circumsio sicut & remedium legis naturæ per Baptismum exclusa. ibid.2.d

Ciuitas.

Ciuitas appellatur maxima, maior, aut minima in iure. 137.1.e

Clementina.

Clementinæ vnde dictæ. 272.1.b

Coactio, Cogere.

Coactio ad iudaizandum tripliciter sumi potest. 705.1.a
Cogere gentes iudaizare, per coactionem non fuisse licitum. ibid. b
Cogi non poterant gentes ad legalia etiam ante Concilium Hierosolymitanum. Actor. 5. ibid. 2.d
Nunquam Gentiles ad fidem conuersos fuisse coactos ad legalia seruanda. 706.2.a
Cogere gentes laro modo, quando liceat. 708.2.c

Comminatio.

Comminatio primis parentibus facta in paradiso cut. 51.2.e

Communitas.

Communitas legis capax qualis. 38.1.a
Communitas perfecta inducit consuetudinem. 477 2.e
Communitas humanitus congregata quæ. 22.2.b
Communitas perfecta, & imperfecta. ibid.c.e
Communitas perfecta est subiectum legis. 23. 1.a
Communitates Ecclesiasticæ inferiores quas leges ferre queant. 235.1.d
Communitates religiosæ, an propria statuta, & leges condere queant. ibid.2.b

Commutatio.

Commutatio quid, & compensatio. 56.2.d

Concilium generale.

Concilium generale tribus modis consideratur. 231.2.a
Concilium per leges obligare nequit sine confirmatione Papæ. ibid.c
Concilium sine Papa, aut eius legatis, an sit legitimũ. 232.2.b
Concilium sede vacante, quam potestatem habeat. ibid.1.b

Concilia minora

Concilia minora ferre possunt leges proportionatas iurisdictioni suæ. ibid.2. e
Concilia minora obligant suis legibus ante confirmationem Papæ. 233.1.c

Confessio.

Confessio, vide Præceptum.

Confiscatio.

Confiscatio ipso facto imponitur. 282.1.e
Confiscatio, quando expectat iudicis sententiam. ibid. Vide Pœna.
Confiscatio impedit dilapidationem bonorum confiscatorum. ibid.2.a

Connubium.

Connubia inter alienigenas prohibita iure gentium. 111.1.b

Consilium.

Consilium non esse veram legem. 41.2.d,e
Consilium latè sumptum, latiùs patet quàm consilium perfectionis. 649.2.b

Consuetudo.

Cõsuetudo à maiori parte cõmunitatis introducitur. 261.2.e
Consuetudo nullum tempus determinatum requirit, vt inducatur. 262.1.c,d
Consuetudo definita ab Isidoro, & aliis. 455.1.d
Consuetudo iuris, & facti. 456.2.b
Consuetudinis, & præscriptionis differentiæ.
Consuetudo verissimè dicitur ius non scriptum. 457.2.a
Consuetudo, quomodo legem supponat. 458.2.c
Consuetudo variè diuiditur. 459.1.c *Consuetudinis diuisio.*
Consuetudo priuata, de quibus intelligenda. 461.1.a
Quæ consuetudo legem inducit. ibid.e
Consuetudo, secundùm ius, præter ius, contra ius. ibid.2.e
Consuetudo contra legem naturæ, nullum effectum habet. 462.1.c
Consuetudo contra ius gentium in aliquibus præualere potest. ibid.2.a
Consuetudo, & traditio in rigore differunt. 463.1.c,d
Quæ consuetudo Ecclesiastica sit præter ius diuinum. ibid 2.d
Consuetudo contra ius diuinum nullum effectum habet. 464.1.a
Consuetudo canonica, & ciuilis. 465.1.c
Consuetudo circa ius diuinum potest esse interpres eius. ibid.e
Consuetudo secundùm legem humanam est facti, non iuris. 464.1 e
Consuetudo diuiditur in morem strictè sumptum, stylum, ritum, & forum. 465.2.a,b
Consuetudo positiua & negatiua. 467.1.e
Consuetudo bona, vel mala ibid.2.e
Consuetudo mala in facto esse potest, in iure nunquã. 468.1.a
Consuetudo bona duplex. ibid.b
Consuetudo rationabilis, & irrationabilis, & vnde dignoscenda. 471 1.b
Consuetudo vt sit irrationabilis quid requirat. 470 1.a,e
Consuetudo mala esse potest, licèt materia ex se mala non sit. ibid.e
Consuetudo præscripta, & non præscripta. 473.2.a,b *Consuetudo præscripta.*
Consuetudo præscripta quomodo approbatur. ibid d
Consuetudo præscripta definitum tempus requirit. 474.2 e
Consuetudo præscripta requirit saltem tempus decem annorum. 475.1.a
Consuetudo absolutè quid significet. 477.1.b
Consuetudinis causæ explicantur. ibid.2.a
Consuetudinis, duplex causa efficiens. ibid.c *Consuetudinis causa efficiens.*
Cõsuetudo priuata dupliciter excusat à lege cõmuni. 478 1.b
Consuetudinis causa efficiens explicatur. 486.1.d
Consuetudo requirit Principis consensum. 487.1.d
Consuetudo quando requirit consensum personalem Principis. 488.1.b
Consuetudo quam voluntatem requirit. 489. 1. e & quid signum eius. 490.1.a
Consuetudo quantum temporis requirit vt inducatur. ibid.b
Consuetudo præscripta de se sufficiens, ad introducendam consuetudinem. ibid.c
Modus, & animus, quibus consuetudo introducitur, viro prudenti relinquuntur. 492.1.e
Consuetudo se ipsa promulgatur, cùm vsum publicum requirat. ibid 2.c
Consuetudo iuris à qua cõmunitate introduci possit. 478.2.b
Consuetudo à maiori parte communitatis obseruari debet. 479.2.b *Consuetudo Iuris.*
Consuetudo quam actuum frequentiam requirat. 480.1.d & ibid.2.d
Consuetudo requirit obseruantiam publicam. 481.1.d Vide Actus.

Consuetudo non inducitur per actus vi, vel metu factos. 486.1.a

Consuetudinis effectus.

Consuetudinis effectus. 488.2.b
Consuetudinis effectus vnde colligendi. 492.2.c
Consuetudo potest legem pœnalem inducere. ibid.
Consuetudinis vis circa contractus validitatem explicatur. 493.1.c
Consuetudo quomodo legi æquiparatur. ibid 2.b
Consuetudo quas personas obliget. 494.1.b
Consuetudo laicorum non obligat clericos ibid.c.
Consuetudo mixta obligat tam clericos, quàm laicos. ibid.
Consuetudinis extensio ab vno casu ad alium similem. 495.1.a
Consuetudo quomodo legem interpretatur. ibid.d
Consuetudinis efficacia in legibus interpretandis. ibid.2.c
Consuetudo seipsam interpretari potest. 496.1.c
Consuetudo legem humanam tam ciuilem, quam canonicam abrogat. ibid 2.a
Consuetudo quadraginta annorum, an præualeat contra legem Ecclesiasticam. 498.1 c.
Consuetudo contra leges ciuiles, quando præualeat. ibid.
Consuetudo aliquando legem abrogat ignorante Principe. ibid.2 c
Consuetudo non præscripta, quam vim habeat. ibid. c, & 499.1.b
Consuetudo incipiens per actus malos quia prohibitos, potest legi derogare. 500.2.b
Consuetudo irrationabilis quam vim habeat. 502.1.c
Consuetudo irrationabilis in conuenientia pœnæ, rationem habere potest quod ad hanc partem legi derogare. ibid.d
Consuetudo irrationabilis quoad vtranque partem, quam excusationem potest afferre. ibid.e
Consuetudinis reuocatio, quid operatur. 504.1 c
Consuetudinis prohibitio quem effectum habet. ib.d,&2.b
Consuetudo contra ius quid operatur. 505.2.c,& seq.

Consuetudinis mutatio.

Consuetudinis mutatio, quibus modis contingit. 506.2 c
Consuetudo per legem interdum abrogata. 471.1.d
Consuetudinis pura abrogatio, & non est illius reprobatio ibid 2.c
Consuetudo quando intelligatur reprobata. 473.1 d
Consuetudo dupliciter reprobatur. 473.2.a
Consuetudo vniuersalis abrogatur per legem vniuersalem. 507.2.b
Consuetudo per quæ verba abrogatur. 509.2 b
Consuetudo immemorabilis, quando abrogatur. ibid.
Consuetudo, an inducat priuilegium, sine Principis expressa concessione 528.2.d
Consuetudo quàm antiqua debet esse vt priuilegium inducat. 531.2.c

Contemptus.

Contemptus an sit superbia, inobedientia, aut iniustitia. 188.2 c Vide Peccatum.
Contemptus in intellectu, voluntate, & opere externo reperitur. ibid.
Contemptus ad personas, vel res potest referri. 189.1.c
Contemptus personæ ad iniustitiam spectat. ibid.d
Contemptus materialis, & formalis. ibid. c, & quis vterque sit. ibid.2 a
Contemptus duplex, simpliciter, & secundùm quid. ibid.e
Alia distinctio. 190.1 c
Contemptus an sit semper peccatum mortale. Vide legis ciuilis transgressio.

Contractus.

Contractus per dolum, aut metum graué, an sit nullus. 88.2.a
Contrahentium obligatio, vnde colligenda. 285.2.a

Cornelius.

Cornelius primus ex Gentilibus baptizatus 705 2.d

Correctio fraterna.

Correctionis fraternæ obligatio quando cessat. 396.2.c

Custodia.

Custodia ciuitatis per vigilias distributa, quo iure fit. 101.2.a

D.

DAMNATVS.

Damnatus ad mortem vt fame pereat, non obligatur ad non comedendum. 283.1.b

Deceptio.

Deceptio vndecunque proueniat, causat inuoluntarium. 542.2.c

Decimæ.

Decimarum distributio humano iure inducta. 96.1.d
Decimæ soluendæ erant à Iudæis tempore, quo lex vetus mortua, & non mortifera fuit. 704.2 a

Depositum.

Depositum non reddere aliquando non repugnat iuri naturæ 90.2.d
Depositum non reddere in casu necessitatis, non est ex dispensatione. 101.2.c

Desiderium.

Desiderium simplex, seu complacentia, an cadat sub lege. 149.1.c,d

Deus.

Deus an possit non prohibere ea, quæ fiant contra rationem naturalem. 7 2.a
An Deus possit alicui concedere, vt licite possit nullus vnquam motum bonum circa ipsum exercere. 100 2.c
Dilectio Dei, vide Lex naturalis.

Dispensatio.

An Pontifex possit dispensare in residentia Episcopi 95 2.b c
Dispensare in præceptis Decalogi nec Deus potest 99 2.c. & 106.1.c potest tamen eorum materiam mutare. 101 1 d
Dispensare in voto, an sit dispensare in iure naturæ. ibid.
Dispensare potest superior cum certa persona, relicta lege in sua vi circa alias. 39 .1.b

Dispensatio quid.

Dispensatio quid proprie significet. ibid.2.c
Dispensatio est propriè actus iurisdictionis. ibid e
Dispensationis definitio. ibid.
Dispensatio ab absolutione distinguitur. 399.2.b
Dispensatio a simplici licentia differt. 4 1.a

Dispensationis materia.

Dispensationis materia quænam sit 403 1 a
Dispensatio non vertatur necessariò circa personam. 4 4 1.d

Dispensationis forma.

Dispensatio tacita, & expressa. 405 2.c
Dispensatio expressa nulla determinata verba requirit. ibid.
Dispensatio ad suum valorem non requirit scripturam. 406.1.b
Dispensatio à quo sit impetranda. ibid.e

Dispensationis effectus.

Dispensatio potest à Prælato motu proprio concedi. 4 6.2.c
Dispensatio regulariter conceditur ad petitionem alicuius. 407.1.b
Dispensatio tacita in quibus admittenda. ibid.c.d
Dispensatio tacita quibus modis colligenda. 408.1.d

Dispensandi potestas.

Dispensandi potestas ordinaria, & delegata. 410 1.d
Dispensandi potestas ordinatia apud què restat. ibid 2 & seq.
Dispensandi potestas includit commutandi potestatem. Vide Potestas.
Dispensandi facultas media supplicatione obtenta, est odiosa. 418.1.d
Dispensatio concessa ad petitionem supplicantis, quomodo datur. ibid.2.d
Dispensandi facultas pro persona certa, vel pro personis certis est stricti iuris. 119 .a,b
Dispensandi facultas generalis in aliqua lege, sine expressione personarum est fauorabilis. 419.2.c

Causa finalis.

Dispensationis causa finalis. 420.1 d
Dispensare sine causa an sit licitum 420.2.d.& 42 .1.b
Dispensare sine causa quodnam peccatum in supremo principe. 421.2.c
Dispensationis licitæ qualis causa esse debet. 423 1.c

Dispensat. diuisio.

Dispensatio iuris publici, & priuati, quando dicitur. ibid 2.d
Dispensatio respicit bonum commune. 423.2.c
Dispensatio voluntaria, & necessaria, quando. 424.1.b
Dispensatio quæ tacitè concedi potest, aliquando dicitur ex iustitia. ibid c
Dispensatio debita ex præcepto, ex officio, ex misericordia. ibid.& 2.b,c
Dispensatio ex causa extrinseca, & intrinseca. 325.1 b
Dispensatio iusta semper requirit aliquam causam. ibid 2 b
Dispensans inferior in lege superioris sine causa, non validè dispensat. ibid.
Dispensatio in lege sua est valida sine causa. 426.1.c
Dispensationis vis ab Authore legis pendet. ibid.2 b
Dispensatio quam legislator sibi concedit sine iusta causa nulla est. 429 1.d
Quomodo superior in lege inferioris dispensare potest sine causa. ibid.2.c
Dispensatio quot modis sit irrita 430.2.d, tribus. 434.1.c
Dispensatio ex taciturnitate veri, vel narratione falsi inualida sit. 435.1.c
Dispensans in lege superioris quem scit dispensationem negasse, an validè dispensat. 436.1.c
An taciturnitas prioris dispensationis obtentæ reddat posteriorem inualidam. 436.2.c
Dispensatio super irregularitate, quando valet 439 2 d
Dispensatio in vno vinculo, tacitis aliis an sit valida. 441.1.d
In habente simul votum castitatis & religionis, quomodo valeat circa vnum dispensatio, tacito alio. 442.2.c
Dispensatio in matrimonio ante notitiam eius an operetur. 579.2 c
Dispensatio in præceptis Ecclesiæ, quando valeat vbique. 584.1.b
Dispensatio data pro tempore finito, quando possit reuocari. 627.2 d
Dispensatio in votis, iuramentis, & matrimonio rato, an relaxet aliquod ius diuinum 740.1.c
Dispensatio in consecrando pane sine calice, an admittenda. ibid.2.d
Dispensationis effectus quis. 400.2 d

Dispensat. effectus.

Dispensationis præcipuus effectus vinculum tollere in conscientia. 401 1 b
Dispensatio formaliter non potest obligare ad actum contrarium

rium legi, qua fit dispensatio. ibid.e
Dispensatio plena, seu totalis, semiplena, seu partialis. 401.2.e
Dispensatio an habet effectũ ante notitiã dispensati. 401.1.d
Dispensationis effectus per se, & per accidens. ibid e
Dispensatio, an strictè intelligenda sit. ibid.2 c

Dissuetudo.

Vt dissuetudo sit quid requiratur. 497.1.e

Doctores.

Doctorum consensus magnam habet authoritatem. 370.2.a,b

Donatio.

Donatio eiusdem rei, post primam validam donationem, & traditionem nulla est iure naturæ. 88.2.b

Dubium.

In dubio de honestate legis præsumendam esse honestatem. 30.2.d
In dubio, an lex sit lata, vel ferendæ sententiæ, de ferenda intelligi debet. 284.2.b
In dubio non probabili ad superiorem recurrendum est. 392.2.b,c
In dubio vergente, quo superior consuli non potest, quid faciendum. 393.1.a
In dubio potius dicendum, consuetudinem esse deuotionis, quàm obligationis. 492.1.d,e

E.

ÆQVITAS.

ÆQuitas duplex, naturalis, & legalis. 81.2.e

Eleemosyna.

Eleemosyna data ab ebrio, quomodo tollat obligationẽ. 84.1.c

Electus.

Electus ad cathedram per suffragantem inhabilem, quomodo tutus potest esse in conscientia. 298.2.c

Epiikia.

Epiikia quæ. 386.2.d
Epiikia circa legem naturalem an locum habeat. 102.2.c propriè non habere. 104.1.b
Epiikia differt ab interpretatione. 103.2.a
Epiikia circa leges irritantes quam vim habeat 339.1.d
Epiikia circa formas sacramentorum non admittitur ibid.2.a
Epiikia tam in præceptis affirmatiuis, quàm negatiuis locum habet 387.1.e
Epiikia interdum habet locum etiamsi posset lex iustè seruari. 389.1.a
Epiikiæ proprium munus ostenditur. ibid d
Epiikia non solùm iniquum, sed valde difficile corrigit. ib 2 c
Epiikia tripliciter vti liceat. ibd.2.e
Epiikiæ duplex modus. 391.1.c
Epiikia vtendum quando non potest conueniri superior. ibid.2.c
Epiikia non semper est actus iurisdictionis, sed prudentiæ, & doctrinæ. 398.1.a

Episcopus

Episcopus habet potestatem legislatiuam in sua diœcesi, & quo iure 224.1.b
Episcopus. Vide Dispensatio.
Episcopus electus, & confirmatus non consecratus quid possit efficere 225.2.e
Episcopalis iurisdictio potest cõmitti non Episcopo. 226.1.b
Episcopi potestatem legislatiuam à quo accipiant. 228.2.d
Episcopi Apostolorum successores, & quomodo. ibid.
Episcopos ab Apostolis creatos habuisse successores, media authoritate Petri. 229.2.a
Episcopus quas leges condere possit sine voluntate Papæ. 229.2.e & 230.1.b,c
Episcopus quid possit sine consilio, vel consensu Capituli. ibi.
Episcopotum epistolæ, vel sententiæ, quando, & quomodo habeant vim legum 257.1.c & vide Epistola.
Episcopus intra sex menses à confirmatione, non consecratus, priuatur Episcopatu per Concilium Trid. 294.2.e vbi hoc declaratur.
Episcopi in quibus secum possint dispensare. 405.1.b,c
Episcopi habent iurisdict. immediatè à sum. Põtifice. 411.1.a
Episcopus quando potest dispensare in lege superioris. ibid e
Episcopus in aliquibus casibus non tenetur ad recursum superioris. 412.2.a
Episcopi an dispensent in legibus Concilij prouincialis? & quomodo. 413.1.d
Episcopus est non inferior respectu legum Synodaliũ. 414.1.d
Episcopi potestas in legibus canonicis. ib.d.2.b
Episcopus in suis legibus, & constitutionibus dispensat ibid.
Episcopus dispensare potest in lege superioris per modum compensationis. 415.2.e
Episcopi, & ali. inferiores legislatores possunt in legibus suis dispensare per modum commutationis ibid.a

Epistola.

Epistolæ Pontificum leges canonicas inducunt. 255.1.e
Epistolæ Pontificum ordinariè potius sunt declaratiuę, quàm constitutiuæ Iuris. 157.1.a
Epistolæ scriptæ non ad consultationem respondendam, sed ad gubernationem quando habeant vim legum 256.1.a & quibus circunstantiis cognoscendæ ibid.

Exceptio, Exemptus.

Exceptio à lege per priuilegium non est Epiikia. 104.1.e
in loco exempto non obligant leges territorij. 199.2.d

Eunuchus.

Eunuchus à Philippo baptizatus an Iudæus fuerit 706.1.b & 731.1.e

Excommunicatio

Excommunicatio lata per generalem sententiam, & per statutum quomodo differant. 35.1.c,d
Excommunicatio minor non est sufficiens signum obligationis grauis. 265.2.e
Excommunicatio iure lata, indicat obligationem grauẽ ibid.
Excommunicatio per hominem ferenda, quando indicat grauem obligationem. 266.1.a,b
Excommunicatio sæpe imponitur ipso facto, & incurritur. 281.2.b
Excommunicatus occultus quando possit communicare licitè. 283.1.d
Excommunicatus existens in Ecclesia, inchoante diuino officio tenetur egredi. ibid.2.c
Excommunicatus si ei detur beneficium tenetur non acceptare. ibid.

F.

FAS.

FAs à lege, quomodo distinguitur. Vide Lex.

Fauores.

Fauores, & præmia, ad quem legis effectum reducũtur. 48.1.e,

Fœdera.

Fœdera pacis ad ius gentium referuntur. 110.2.a

Fœlicitas.

Fœlicitas, Vide Homo

Fides, Fidelis.

Fides an requiratur ad potestatem legis canonicæ ferendæ, & quomodo 237.1.b & vide Potestas.
Fideles baptizati, siue in voto, siue in re, quomodo legibus tenentur. 49.2.b

Finis.

Finis, vide Philosophi, & vide Lex naturalis.

Forus, Forum.

Forus quid significet. 170.1.b
Forum duplex. Ecclesiasticum, & ciuile. ibid.c
Fori mixti quæ dicuntur. 245.1.e
Forum quid. 466.2.d
Forum, & stylus quomodo differunt. 467.1.a
Forum an comprehendat leges scriptas & non scriptas. ib.b
Forum internum conscientiæ, & pœnitentiæ, an coincidunt. 526.2.e
Forum pœnitentiale, & contentiosum quomodo differunt. 527.1.c
Furtum, vide Spolia.

G.

GENTILES.

GEntiles, vide Coactio.

Gubernatio.

Gubernatio politica triplex, Monarchia, Aristocratia, Democratia 123.1.b
Gubernationes ex his variæ conficiuntur. ibid c
Gubernatio moralis triplex, Politica Oeconomica, Monastica. 142.1.c

H

HABITVS.

HAbituum naturalium, & supernaturalium differentia. 4.1.c

Hæresis, Hæreticus.

Hæresis solùm interior, an tollat iurisdictionem Ecclesiasticam. 247.1.c
Hæresis exterior occulta, Ecclesiæ censuris quid efficiat. ibi.e
Hæresis publica an tollat potestatem Ecclesiasticam. ib.2.c
Hæreticus externus, sine interno animo non incurrit censuras contra hæreticos. 253.1.c

Homicidium.

Occidentes per Assasinos priuantur beneficiis, ipso facto. 295.1.c

Homo, Humanus.

Homo secundùm duplicem naturam consideratus. 11.1.b
Hominis felicitas duplex, vitæ scilicet præsentis, & futuræ, & vtraque in naturalẽ, & supernaturalem distinguitur. 141.1.b
Solus homo legum capax, quomodo intelligitur; Vide Legis subiectum.
Omnes homines viatores legibus subiiciuntur. 49.1.b
Humanæ multitudinis duplex consideratio. 121.1.b

I.

IDÆÆ.

IDæa quomodo differt ab exemplari. 94.2.b

Ieiunium.

Ieiunium inuoluntariè an impleat præceptum. 84.1.c

Ignorantia.

Ignorantiæ multiplex diuisio. 307.1.c,d

Ignorantia excusans factum,ne sit peccatum, excusat debitum pœnæ in vtroque foro. 307.2.a
Ignorantia non excusans à culpa graui,ob quam pœna legis lata est,non excusat simpliciter à pœna, nisi in lege ita sit expressum. 308.2.c
Ignorantia crassa an diminuat pœnam. ibid.e
Ignorantia solius pœnæ regulariter non excusat pœnæ reatum. 309.1.b
Ignorantia excusans à culpa mortali,excusat à pœna grauis legis. 310.1.c,d
Ignorantia irritationis,aut prohibitionis,an impediat effectum irritandi. 335.2.c
Vide Lex naturalis.

Immunitas Clericorum.

Ecclesiasticæ personæ à qua potestate ciuili exemptæ. 202.2.e.& seq.

Imperfectio.

Imperfectio duplex:negatiua,& priuatiua. 723.1.e

Imperator.

Imperator quam potestatem habeat?vide Potestas Ecclesiast.
Imperator quid habeat,ex translatione imperij. 132.2.b,c
Imperator per suas leges obligare potest terras Romano Imperio subiectas. ibid.e

Imperium.

Prouincias Imperio subiectas in duplici differentia. 133.1.b

Impetratio.

Impetratio,vide Iustus.

Indulgentiæ.

Indulgentiæ non comprehendantur sub nomine priuilegij. 535.2.e
Indulgentias sibi concedit Pontifex. 536.1.a

Inhabilitas.

Inhabilitas,vide Suffragium.

Iniustitia.

Iniustitia in materia vel in modo legis. 32.2.b

Interdictum.

Interdictum quando indicat grauem obligationem. 266.1.e & seq.

Interpretatio.

Interpretatio,vt Authentica dicatur,quæ requirũtur. 370.1.c,d
Interpretationem ex vsu sumptam,interdum posse esse authẽticam. 387.2.c
Interpretatio doctrinalis,quomodo in legibus humanis necessaria. ibid.
Interpretatio doctrinalis à triplici pendet principio. ibid.e

Irrationabilis.

Irrationabilis,vide Consuetudo.

Irregularitas.

Irregularitas ob homicidium voluntarium,vel casuale quæ restrictior. 253.1.c
Irregularitas imposita rebaptizanti, si fictè rebaptizat non incurritur. ibid.d
Irregularitas quando pœnalis est, denotat grauem obligationem. 266.2.b,c
Irregularitas cur incurritur ante sententiam iudicis. 282.1.b
Irregularitas incurritur licèt lex feratur per verbum de futuro. 287.2.c
Irregularitas talis pœna est, vt nunquam nisi ipso facto incurratur. 292.1.d,e

Irritatio.

Irritatio aliquando est purè pœnalis,sæpius verò per se intenta ad honestatem morum Reipublicæ. 212.2.c
Irritatio vinculi indissolubilis quando incurratur ipso facto. 287.2.e
Irritatio actus in proprio conceptu,non includit quòd sit pœna. 329.1.a,b
Irritatio dupliciter fit, per legem, vel per iudicis sententiam. 334.1.a
Irritatio actus dependentis à sententia iudicis,multipliciter impediri potest. ibid.c
Irritatio tantùm in pœnam imposita,per ignorãtiam,vel aliam causam,quæ à culpa excuset, impeditur. 335.2.c
Irritatio non cessat, licèt is in cuius fauorem detur, cedat iuri suo. 338.1.b
Irritatio non pœnalis quomodo inducitur. 347.2.e
Irritatio non pœnalis non requirit sententiam, vt actus sint nulli. 360.2.a
Irritatio pœnalis an expectet sententiam. ibid.b

Iudas.

Iudas Galilæus quis?quo tempore vixerit? & quos errores habuerit. 125.2.b

Iudex.

Iudex,vide Actus.
Iudex tenetur secundùm legem iudicare,& punire reũ. 305.1.c
Iudex,quomodo potest pœnas augere, vel minuere. ibid. 2.a. & seq.
Iudices supremi quomodo possint pœnas remittere. 306.1.b

Iuramentum.

Iutamentum,vide Suffragium.
In iuramento potest stare intentio iurandi cum intẽtione non se obligandi. 272.1.d e

Iurisdictio.

Iurisdictio Episcopalis,vide Episcopus.

Ius.

Iuris multiplex Etymologia. 7.1.a
Iuris duplex significatio. 7.1.a
Propria nominis Ius,appellatio. ibid.c
Ius a iubendo dictum,quid propriè significet. ibid.& seq.
Ius ad legem comparari, vt genus ad speciem. 8.1.c
Ius ab æquo,& bono,quomodo distinguatur. ibid.2.a
Ius humanum ita materiam iuris naturæ potest mutare,vt eius obligatio cesser. 93.2.c
Iuris variæ exceptiones. 107.1.b,c
Ius vtile,honestum,seu regale,& legale quid. ibid.
Ius naturale gentium,& ciuile quid. idid.d
Ius ciuile ex vi sua non obligat in Lusitania. 133.2.b
Ius ciuile,in Hispania an seruandum necessariò, deficientibus propriis. 134.1.a
Ius Pontificium vel Impetiale,an sequendum in terris nec Papæ,nec Impetio subditis. ibid.c
Ius seruitutis quando amittitur. 1040.2.C.
Ius impediendo valorem actus impedit etiam obligationem, 202.2.b
Ius Prætorium, Honorarium, & Tribunitium cur ita dicta. 272.1.a

Iuris diuisio.

Iuri canonico applicantur hæc omnia. Constitutiones Principum:Ius Prætorium; vel Honorariũ;Senatus consulta. ibid.d
Ius municipale,Ius Magistratum,Ius Sacerdotale, Ius Monachale,&c.quid sint. ibid.d
Ius naturale negatiuum,& positiuum. 94.1.d
Differentia eorum. 95.1.b
Ius naturæ dominatiuum posse per homines mutari, non tamen præceptiuum. ibid.a
Ius naturale per dispensationem in votis,&c. quomodo cessat. ibid.2.a
Impedimenta iure naturæ matrimonium impedientia non posse à Papa per dispensationem tolli. 96.1.c
Ius,& fas quomodo distinguuntur. 9.1.a,b
Ius legale ab Aristotele descriptum. 10.2.e

Ius gentium.

Ius gentium dari,omnes vt certum supponunt. 107.1.a
Ius gentium in quo sensu tradatur. ibid. b
Ius gentium à naturali,quomodo distinguatur. 109.1.c
Ius gentium non sufficienter à naturali distingui, quòd illud concessiuum tantùm sit,hoc verò præceptiuum. 111.1.c
Ius gentium proprium non comprehendi sub naturali. ibid.d
Sed ab illo differt. 114.1.c,d
In quo conueniat ius gentium cum naturali. ibid.
In quo præcipuè differat ius gentium à naturali. ibid.2.b
Ius gentium simpliciter esse dicendum positiuum humanum. 111.2.b
Ius gentium,& ciuile in quo differunt. 112.1.b 115.1.b
Iuris gentium duplex modus. 112.2.e
Ius gentium omnibus commune. 113.2.a
In iure gentium æquitatem & iustitiam seruãdam esse. 114.1.c
Ius gentium esse mutabile ex hominum consensu. ibid.2.b
Ius gentium à quo & quomodo mutabile. ibid. c
Ius gentium de seruitute captiuorum in bello iusto mutatum est,& inter Christianos non seruatur ex antiqua consuetudine. 115.1,a
Ius gentium motaliter loquendo non potest totũ tolli. 462.2.d

Iustificatio.

Iustificatio ex opere operantis duplex. 661.1.b

Iustitia.

Iustitia duplex,carnis,& spiritus. 659.2.a
Iustitia carnis quæ. ibid.
Iustitia animæ duplex,naturalis,& supernaturalis. ibid.
Iustitia naturalis & legalis. 8.2.d

Iustum.

Iustum duplex,naturale,& legale. ibid.

Iustus.

Iusti in tempore legis veteris mereri potuerunt ex condigno augmentum iustitiæ,& coronam gloriæ. 662.2.c
Iusti in tempore legis veteris quomodo, & quid impetrare vel satisfacere poterant. 663.1.c

L.

LAICVS.

LAicus an possit eligi in Papã,& iurisdictione vti. 240.1.c
Laici nihil contra canones statuere possunt. 246.2.c

Legatus.

Legatorum non violandorum religio ad ius gentium spectat. 110.2.a
Legatus quas leges ferre potest,& vbi. 230.2.d
Leges à legato latæ durant finito munere, donec reuocentur. ibid.

Legislator.

Legislatoris voluntas dupliciter considerari potest. 168.1.a
Legislatoris scientia,non requiritur vt consuetudo contra legem inducatur. 262.1.d

Legislatoris sententia quando præsumenda. 168. 2. a & quotuplex. 183.1.c

Lex.

Legis definitio latè. 5.1.b Exponitur, ibid.d
Variæ traduntur. 38.1.c,d,e
Lex est commune præceptum iustum, ac stabile sufficienter promulgatum. 39.1.a
Lex Artis solum secundùm quid. 6.1.b
Legis Appellatio propriè ad mores pertinet. ibid.
Lex,& Concilium differunt. ibid.2.b
Legis Etymologia varia. ibid.1.e
Legis necessitas. Legis necessitas duplex,absoluta,& respectiua. 9.1.c
Lex,qualis,non fuit necessaria necessitate absoluta. ibid.d
Lex creaturæ rationalis necessaria ratione finis,tum simpliciter, tum ad melius esse. ibid.2.a
Lex ad naturam intellectualem pertinet. 13.1.d
Lex quatenus in legislatore, non in habitu, sed in actu posita est. ibid.2.a
Ad legem ferendam,necessarij sunt actus intellectus,& voluntatis in legislatore. 14.1.a & qui. ibid.b.& seq.
Voluntas obligandi subditos necessaria. 14.1.e
Quæ loquutio ad legem intimandam necessaria. 15.1.c
Lex an consistat in actu intellectus. ibid.c.16.1.b.& 18.2.c cum seq.
Lex ex impositione priùs significat externum Imperium, & signum præcipientis. 19.1.a
Lex per Actum malum,quomodo seruari possit. 40.1.d
Legis diuisio. Legis quadruplex diuisio à Platone tradita. 9.2.e
Legis diuisio ex Platone,in Artis,& morum legem. 5.1.d
Lex diuina apud Platonem quæ. 10.1.a
Legis diuisio in æternam,& temporalem, & quæ vtilitas diuinæ legis. ibid.b
Legis diuisio in naturalem,& positiuam. ibid.d
Lex positiua quæ. 11.1.c
Diuisio legis positiuæ in diuinam,& humanam. ibid.2.a
Legis diuisio,in ciuilem,& Ecclesiasticam, & quæ sint. 12.2.d
eatúmque necessitas. 13.1.a
Lex ostendens,& præcipiẽs,item affirmatiua,& negatiua, item pœnalis,prohibens,irritans,&c. ibid.b
Lex potest versari circa duplicem materiam boni communis. 25.1.b.
legis materia ex se debet esse vtilis communi bono. ibid.c
lex in nocumentum alicuius priuatæ personæ ob commune bonum ferri potest. 26.1.b,d,e
Legis subiectum. lex in triplici subiecto inueniri potest. 13.2.6
lex in subdito sola residet in actu mentis. ibid.d.
lex pro aliquibus ferri debet. 19.1.d
Quomodo solum homines sunt legis capaces. ibid.
De ratione legis esse,vt pro communitate feratur. 20.2.b
lex ordinariè fertur ad communitatem. 22.2.b
& quæ illa sit. Vide communitas.
lex data ad obligandum vnam partem ciuitatis,& non aliam an sit vera lex. 23.1.d,e
Legis efficiens. lex publica authoritate ferenda. 26.2.e
An lex à potestate iurisdictionis procedere debeat.
Legis iustitia. De ratione legis est,vt præcipiat iusta. 28.2.c
lex iniusta non est lex. 167.1.a
lex permittens mala,est iusta. 29.2.d
lex præcipere debet honesta,& religioni congrua. ibid.e
lex non debet à præceptis legis naturæ deuiare. 30.1.e
lex sine honestate nulla est. ibid.2.c
lex iustè ferenda,aliter nulla. ibid.b
Tres virtutes Iustitiæ. 327.1.b In lege iusta cernuntur. ibid.
De ratione legis est vt sit possibilis. 31.2.e
lex ob commune bonum ferri debet. 23.2.c & sequent.
Legis finis. legis finis est facere subditos bonos. 56.2.c,d
Legis effectus, & obligatio. legis proximus effectus quis?& quis adæquatus. 40.2.b
legis effectus quadruplex,præcipere,prohibere,&c. 5.1.d
Omnis lex propria obligationem inducit. 40.2.e
lex permissiua quo sensu obligat 41.1.c
lex pœnalis quo sensu obigat. ibid.d
In quo sensu obligatio sit effectus adæquatus legis. 5.1.c
lex sortitur effectum, post debitum tempus, licèt ignoretur. 631.1.c
lex negatiua pro semper obligat,affirmatiua non ita. 43.1.d
permissionem negatiuam non esse proprium effectum legis. ibid.2.e.
punitio,quomodo sit effectus legis. 44.2.d
legis duo sunt primarij effectus,duo secundarij. 45.1.e
Non singulis legibus omnes legis effectus conuenire. ibid d
Effectus puniendi quomodo semper coniungitur omni legi. ibid.2.a.
legi sumpræ collectiuè,omnes effectus legis conueniunt.ibid.b
Statuere medium in materia virtutis ad quem effectum legis reducitur. 47.2.a
Effectus irritandi,vel inhabilitandi ad legem prohibentem,vel præcipientem reducitur. ibid.d
Legis perpetuitas. Duplex perpetuitas.32.2.d Vide Perpetuitas.
Quam perpetuitatem diuina lex requirat. 33.1.a
lex vetus,& noua,quomodo perpetua. ibid.c.
legem humanam triplicem habere perpetuitatem. 33.2.c
legem humanam non esse ita perpetuam vt reuocari nequeat. 33.1.e
Diuersam promulgationem requiri in lege naturali,& positiua. *Legis promulgatio.* 36.2.e
Quæ promulgatio legis sit necessaria. 37.1.d
An promulgatio sit conditio ex parte legis,an subditorum.ibid. & an essentialiter includat Scripturam. ibid.2.d
lex per actum malum quomodo seruari possit. 40.1.d
lex indefinitè posita non mutatur ob solam temporis diuturnitatem. 55.1.c
legis mutatio dupliciter contingit. ibid.d *Legis mutatio.*
legem posse mutari per solam ablationem,vel per additionem alterius,quæ illam extinguat. ibid.2.c
legis mutatio vniuersalis, particularis, simpliciter, secundùm quid. ibid.e
Mutatio legis particularis per dispẽsationem significata.57.2.b
Dispensatio propriè in lege,quando exercetur. ibid.d
De legis mutatione per commutationem, vel compẽsationem. ibid.e
legis interpretatio quid vult. ibid.1.b
Variatio quæ fit in obligatione,ob mutationem materiæ, non est dispensatio. ibid.e
De mutatione legis secundùm quid, quæ fit per suspensionem. ibid.2.d
Quando suspensio coincidit cum dispensatione, Epiikia, &c. ibid.e
legis duplex status. 60.1.c
lex & præceptum differunt. 202.1.c.& 395.2.a
legum variæ distinctiones, denominationes, & diuisiones. 271.1.c.
lex odiosa,& fauorabilis.273.1.a & vnde distinguendæ. 273. 2.b.274.1.c & an aliquando diuersæ. 28.1.c
lex à populo in aliquibus casibus nõ acceptatur. 167.1.a.cum seq. Vide plura de legis mutatione in sequentibus titulis, præcipuè vide mutatio legis humanæ.
lex aliqua probabiliter data fuit à Deo,ante legem Moysi, opportuna pro illo tempore. 635.1.c

Lex æterna.

Lex æterna tantùm dicit legem in mente Dei cõceptam.36.2.c
legem æternam dari in Deo. 59.2.b
De ratione legis æternæ nõ esse promulgationem actu factam. 61.1.c.
Actus diuini ad intra, non regulantur per legem æternam. ibid.2.6
An lex æterna sit regula actuũ liberorum Dei ad extra.ibid.d.e
lex æterna vt regula actionis honestatis liberæ,quomodo Deo tribuenda. 62.1.c
lex æterna potest dici lex operandi, respectu rerum gubernandarum,non verò ipsius Dei. ibid.2.e
lex æterna quo sensu comprehendat irrationabiles creaturas. 63.2.a
lex æterna etiam vt præcipiens omnes actiones morales aliquo modo complectitur. ibid.b
lex æterna non dicit actum in Deo necessarium, sed liberum. 64.1.d,e
Quo sensu lex æterna Idea dicit possit, & quomodo differunt. ibid.2.a.65.2.c.Vbi de distinctione à prouidentia.
lex æterna necessariò includit actum diuinæ voluntatis.64.2.b & quem. ibid.e
lex non est in actibus diuini intellectus, ante decreta libera. ibid.e.
In quo actu intellectus collocanda sit lex æterna,si in illis actibus formaliter consistat. 65.1.d
lex æterna quos effectus habeat. 66.1.a *Effectus legis æterna.*
Quomodo omnes effectus prouidentiæ possint legi æternæ attribui. ibid.d
An lex æterna sit vna,vel multiplex. ibid.e & ibid.2.b
lex æterna præceptiua sufficienter promulgata vim obligandi habet. 67.1.a
A lege æterna omnis lex aliquo modo descendit, & ab illa habet vim obligandi. ibid.2.a *Obligatio legis æterna.*
Differentia inter legem æternam humanam,& diuinam.68.1,b
lex æterna non est per se ipsam nota hominibus viatoribus,sed per alias leges. ibid.c
Quo sensu omnes habent notitiam legis æternæ. ibid.d

Lex diuina.

lex diuina apud Platonẽ,quæ.9.2.d & eiusdem vtilitas. 10.1.d
lex Diuina naturalis,& simpliciter,& per ordinem ad gratiam. 11.1.c
Lex positiua quæ. ibid.2.b
Diuisio legis positiuæ in diuinam,& humanam. ibid.
legis positiuæ à diuina,& naturali discrimen. ibid.

Lex naturalis.

lex naturalis.Vide Præceptum quænam sit propria. 10.2.b
lex naturalis variè explicatur. 68.2.c
An lex naturalis consistat in actu vel habitu mentis. 70.2.d
lex naturalis distinguitur à conscientia. 71.1.b
lex naturalis non solùm est iudicatiui boni,& mali, sed etiam continet præceptum & prohibitionem. 72.1.c

lex naturalis est vera, & propria lex diuina, cuius legislator est Deus. 74.1.c
lex naturalis in quo differt ab aliis legibus. 76.2.c
lex naturalis amplectitur omnia præcepta, seu principia moralia, quæ euidentem habeant honestatem necessariam, ad rectitudinem morum. 77.1.b
An omnes actus virtutum cadant sub legem naturalem. 79.1.b
Quibus modis potest aliquid cadere sub lege naturali. 92.2.b
lex naturalis in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam sumitur. 79.1.b
Vnitas legis naturalis. lex naturalis in vnoquoque homine vna, ex plurib⁹ præceptis naturalibus composita. ibid c
lex naturalis vna in omnibus hominibus, & vbique. ibid.2.c
Et omni tempore, ac statu. 80.1.c
legis naturalis, & positiuæ duplex differentia. 105.2.a,c
lex naturalis perficit hominem, secundùm triplicem inclinationem suam. 74.1.c
Quomodo legis naturalis ignorantia inuincibilis esse possit. 80.1.a
Obligatio legis naturalis, & effectus. Quo sensu lex naturalis obligat ad exercitium omnium virtutum. 78.1.b
lex naturalis semper obligat in conscientia. 80.1.c.81.1.a
An omnis obligatio moralis sit obligatio in conscientia. ibid.d
Non omnis obligatio in conscientia est immediatus effectus legis naturæ. ibid.2.d
Nulla est obligatio in conscientia, quæ non sit aliquo modo effectus naturalis. ibid.e
lex naturalis obligat ad modum operandi voluntariè. 83.1.b
lex naturalis obligat vt opus ex scientia aliquomodo fiat. 84.1.a
lex naturalis obligat ad modum virtutis. ibid.2.d
lex naturalis collectiuè sumpta, obligat hominem in pura natura spectatum, vt se suáque omnia referat in Deum, vt in vltimum finem. 85.2.c
Omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendit in Deum, vt in finem vltimum. ibid.e
lex naturalis quæ obligat ad diligendum Deum, etiam in ipsum vt vltimum finem referendum. ibid.d.86.1.b
lex naturalis non obligat ad operandum ex charitate infusa. ibid.
lex naturalis permissionem non admittit proprie loquendo. 88.1.b
lex naturalis vim habet aliquos actus irritandi. ibid.e
lex naturalis variè accepta. 10.1.e
Mutatio legis naturalis. lex naturalis an mutari possit ab intrinseco, vel extrinseco. 89.2.a
lex naturalis mutari non potest per se ipsam, nec in vniuersali, nec in particulari. ibid.2.b
lex naturalis quo sensu dici potest mutari quoad aliqua. ibid.
lex naturalis de mentibus hominum deleri non potest. 97.1.c
lex naturalis in quo sensu indispensabilis per humanam potestatem. 96. 2.c
lex naturalis vt per legem positiuam constituta admittit epiikiam. 10ǒ.2.c
Trãsgressio legis naturalis. legis naturalis transgressio in quo consistat. 76 2.c
legis naturalis transgressio sufficit ad æternam damnationem. 80.2.e
lex naturalis quomodo mentibus hominum scripta sit. 727.2.a

Lex humana, quæ & ciuilis dicitur.

legis Ciuilis potestas, ex sola rei natura in nullo singulari homine existit, sed in hominum collectione. 122.2.e
lex indifinitè lata quo se extendat. ibid.1.e
lex ciuilis in genere signi indicantis Principis voluntate constituitur. 152.2.d
lex ciuilis formaliter vnde sit. 153.1.a
Vt lex prudenter feratur quomodo requirit multorum consilium. ibid.c
lex non requirit suffragium multorum. 153.1.c
lex Ciuilis non requirit essentialiter Scripturam. ibid.2.d
lex Ciuilis quam formam verborum requirit. 154.1.b
legi regulariter adhibenda sunt verba præceptiua. ibid.e
lex quomodo ferenda. 154.2.c, cum seq.
lex interdum per sententiam sufficienter lata. ibid.
An vim legis habeat rescriptum siue Epistola Principis. 157.1.b
legis anima, mens legislatoris. 167.2.b
legis intrinseca forma voluntas legislatoris. ibid.d
Ratio legis non est forma intrinseca, sed mensura extrinseca. 169.1.c,d
lex non postulat acceptationem ad vim obligandi. 165.2.d & 166.2.d
lex humana diuiditur in eam, quæ est iuris communis, & iuris proprij. 117.1.c
lex humana, Ciuilis, & Canonica. ibid.
lex alia declaratiua, alia constitutiua. 150.1.a
lex declaratiua, quantum est ex se, tam futura, quàm præterita comptehendit. ibid.b
lex declaratiua de se, non est regula actionis, sed supponit eã. ib.
lex aliquo modo partim constitutiua, partim declaratiua. ib.2.b
leges aliæ inferiorum communitatũ, aliæ amplissimarũ. 158.1.c
legem ciuilem solùm versari in materia honesta. 141.2.d
leges Ciuiles posse præcipere recta in omnibus virtutibus, & opposita vetare. 144.2.c
lex humana potest præcipere omnes virtutes, vt sunt ad alterum, vel ad se, vel ad Deum. ibid.
lex ciuilis prohibens, an in regnis non subditis Imperio, vim habeat. 156.1.b
Quo sensu liberalitas, magnificentia, &c. sunt materia legis ciuilis. 148.1.c.& seq.
leges ciuiles non posse ferri de omnibus Actibus omnium, & singulatum virtutum. ibid.2.b
leges ciuiles non possunt prohibere omnia vitia, contra omnes virtutes. ibid.c
Qui actus virtutis sit materia legis ciuilis. 146.1.d,e
lex ciuilis quo sensu præcipit actus indifferentes. ibid.d & 147.1.a
lex humana quo sensu dicitur constituere medium in materia virtutum. ibid.c
lex merè humana non potest præcipere actum purè internum directè, & secundùm se. ibid.2.e
lex purè humana, præcipit actum interiorem indirectè. 149.1.a
lex dupliciter prohibet, & præcipit actum internum. ibid.2.a
legis effectus triplex. Obligatio in conscientia, pœna, & irritatio actus. 150.1.e
lex constitutiua iuris, per se, & ex natura sua, de futuris tantùm datur. 151.2.a
lex quoad effectum pœnæ extendi potest ad actum præteritum. ibid. e
lex de nouo irritans rarò ad actus iam factos extenditur. 252.1.c
legem loquentem de præterito regulariter totum tempus comprehendere. ibid.2.b
leges ciuiles, non solùm bonos ciuiliter, sed etiam moraliter efficiunt. 40.1.a *Obligatio legis Ciuil.*
leges ciuiles vniuersaliter latæ pro toto Orbe, & quæ omnes homines obligent, non dantur, si ex natura rei loquamur. 124.1.d,e
leges Ciuiles iuris communis, quibus in terris obligent. 133.1.e
lex sufficienter promulgata in loco debito absque limitatione temporis, statim incipit obligare ex natura sua. 161.1.b
Non tamen in toto territorio. ibid.d,e
lex incipit obligare pro toto territorio infra tempus moraliter necessarium, vt notitia legis vbique haberi possit iuxta prudentis arbitrium. ibid.2.b
lex dicens ex nunc, quando obliget. ibid.d,e
quid si dicat ex tunc. 162.1.a
lex indifinitè lata non obligat simul omnes subditos. ibid.c
lex post lapsum sufficiens tempus à promulgatione omnes obligat. ibid.d
lex non obligat ante tempus sufficiens, licèt ab Angelo reuelerur. ibid.& seq.
lex quo tempore incipiat obligare, iuxta ius Ciuile. 163.1.a
lex Imperatoris non obligat ante duos menses, licèt notitia eius habeatur. ibid.2.d
lex Regia quando incipit obligare. 164.1.c
leges latæ ab inferioribus Magistratibus quando obligant. ibid.2.a
An, & quomodo lex obliget ignorantes. ibid.c 165.1.b
lex Ciuilis obligat in conscientia. 170.2.c
lex, quomodo obligat ad pœnam, non ad culpam. 173.2.d
leges omnes veræ humanæ aliquam conscientiæ obligationem inducunt. 174.2.a
lex fundata in præsumptione, quomodo obligat in conscientia. 176.1.a
legis præsumptio duplex. ibid.d,e
Quæ leges fundatæ in præsumptione, obligant in conscientia. ibid.2.d quæ non. 177.1.d
legis verba, vsus & interpretatio Doctorum, ostendunt quando lex fundatur in præiudicio periculi, vel in præsumptione facti. ibid.2.b,c
lex ciuilis ex genere suo obligat sub mortali. 178.1.a
lex non obligat vltra intentionem legislatoris. 185.1.c
lex in materia graui ex intentione legislatoris potest obligare sub veniali tantùm. ibid.2.a
legis obligatio grauis ex matetia colligenda. 179.1.c
legis finis ad virtutem aliquam ex grauioribus pertinere debet, vt grauis obligatio oriatur. 180.2.d
legis obligatio circa medium, ex fine colligenda. 181.1.c
legis finis, & materia intrinseca, cadunt sub lege. ibid.e
lex licèt adiiciat pœnam, obligat in conscientia. ibid.2.d
lex humana potest obligare cum periculo vitæ, si necesse sit. 193.2.c
lex humana quando obligat cum periculo vitæ. 194.1.a
leges humanæ obligãt omnes subditos ad quos loquũt. 197.1.d
Quas partes communitatis obliget lex humana. ibid.2.a
Ad quos extenditur lex humana. ibid e
lex humana non obligat extra territorium ferentis, etiam proprios subditos. 198.1.e

lex lata à communitate, obligat omnes de eadem cõmunitate. 208.1.d
lex obligat ipsum legislatorem, quando materia communis est, & eiusdem rationis ibid.2.c
lex, an obliget Principem, quoad vim coactiuam. Vide Princeps.
lex territorij obligat aduenas, & hospites quandiu illic commorantur, eo modo quo obligat incolas. 200.1.d per se, & non tantùm ratione scandali. ibid.2.e
lex ferri potest solos aduenas obligans. 201.1.c
lex ciuilis comprehendit peregrinos, etiam quoad vim coactiuam. ibid.2.a
lex dans formam contractibus etiam aduenas comprehendit. 202.1.c
lex secum affert vim cogendi. 203.1.a
lex ciuilis, quando indirectè contra immunitatem Ecclesiasticam. ibid.b
leges ciuiles iustæ à Clericis seruari debent. ibid.e ob vim directiuam, non verò propter coactiuam. 206.2.a
legis editio non habet solemnitatem requisitam sine promulgatione, nec promulgatio est sine solemnitate. 157.1.c
Promulgatio legis Ciuilis. legis promulgatio, & diuulgatio distincta. ibid.d
In legum ciuilium promulgatione nulla certa solemnitas determinatur. 258.1.a
legis promulgatio in quot locis fieri, debeat. ibid.d,e
In quibus legibus vnica promulgatio solemnis sufficiat. ib.2.b
legis promulgatio in ciuitatibus prouinciarum aut Regnorum capitibus, quomodo necessaria ex vi iuris Imperialis. 159.2.e
lex Ciuilis, quomodo grauiter violetur. 178.2.c
Trãsgressio legis Ciuilis. legis transgressio ob contemptum est mortalis in materia minima. 186.2.a
legem transgredi ex contemptu rei præceptæ non semper est mortale. 190.1.d
legem transgredi ex contemptu Dei legislatoris, semper est mortale. ibid.e
legem transgredi ex contemptu superioris, quatenus Prælatus est, mortale. ibid.2.b
legis transgressio ex contemptu legislatoris, quatenus homo, potest esse tantùm veniale, ex leuitate materiæ. ibid.c
lex humana impletur per actum præceptum secundùm substantiam illius. 192.1.b
lex humana solùm impetat, vt actus fiat. ibid.2.c
Leges Ciuiles quando obseruandæ in foro Canonico. 245.2.b
Lex ciuilis prohibens actum non semper irritat actum contra ipsam factum. 346.1.d
Lex ciuilis prohibens actum purè, & quæ clausulam irritantem non adiiciat, an irritat illum. 350.1.d & quando. 351.1.e

Lex Canonica.

Causa efficiẽs. Leges Romani Pontificis non pendere à Conciliis, sed è contra, 222.2.b
Leges ferre posse Romanum Pontificem sine consensu Cardinum. 223.1.b
Lex iurisdictionis & lex Diœcesana, quæ. 268.1.c
Diuisio legis Canonica. Lex Canonicæ vocãtur Canones, decreta & aliis modis. 172.2.c
lex Canonica à Ciuili in multis differt ex parte materię 244.1.b
Lex Canonica excellentior, & vniuersalior lege Ciuili. ibid.2.b
Legis canonicæ à ciuili, alia differentia. ibid.c
Materia legis Canonica. Lex canonica circa solam materiam honestam versatur, sicut & ciuilis. 243.1.d
Lex canonica præcipit in materia cuiuscunque virtutis. ibid.e
Lex canonica præcipit actus omnium virtutum, sed nõ omnes. ibid.
Lex canonica non prohibet omnia vitia, & peccata absolutè. ibid.2.b Legis canonicæ primaria materia, est materia Religionis. 244.2.e
Forma legis Canonicæ. Lex canonica nullã certam verborum formã requirit. 255.1.b
Lex canonica non requirit scripturam. ibid.c
Promulgatio legis Canonicæ. Lex canonica quam promulgationem requirit. 257.2.b
Leges Concilij generalis, quomodo promulgandæ. 258.2.b
Leges canonicæ, an obligent statim post promulgationem Romæ factam. 259.1.d
Legis Canon. effectus, & obligatio. Leges Pontificias statim obligare, diffundere autem obligationem successiuè. 259.2.e.
Lex canonica iusta, per se infert obligationem, vt acceptetur 260.2.b
Lex Pontificia admittit supplicationem ex causa iusta. 261.1.a
Lex canonica, dum ad Pontificem recurratur, quomodo obliget. ibid.2.c
Legem canonicam per consuetudinem toleratam non acceptatam tandem non obligare. ibid.d
Lex, quomodo obliget scientes, & ignorantes. 262.2.c
Lex canonica ignorata ab aliquo corpore politico integro, obligat cessante ignotantia. ibid.d
Lex canonica obligat in conscientia. 263.1.b
Lex Ecclesiastica per se obligat sub culpa mortali, si absolutè feratur. ibid.e
Legis canonicæ obligatio in conscientia grauis aut leuis, vnde colligenda. 565.1.a
Lex canonica obligat omnes baptizatos etiã hæreticos. 266.2.c
Leges Pontificias de se obligare omnes Christianos adultos vbicunque degentes. 267.1.c
Leges Episcoporum intra territorium, quomodo obligent. ibid.2.b
Leges Conciliorum Prouincialium, quomodo obligent, & quos. ibid.d
Leges canonicæ faciunt subditos bonos simpliciter. 40.1.c *Finis legis Canonica.*
vt Lex canonica derogata censeatur per consuetudinem quodnam tempus necessarium. 262.1.b *Abrogatio legis Can.*
Lex per consuetudinem non recepta, non censetur simpliciter reuocata. ibid.2.e

Lex odiosa.

Lex odiosa, & fauorabilis. 273.1.a & vnde distinguendæ. ibid.2.a
Lex eadem fauorabilis, & odiosa secundùm diuersa. 274.2.c & hæc, quomodo interpreranda. 275.1.c
Lex excludens fœminas à hæreditate est odiosa simpliciter. ibid.e
In dubio legis, fauorabilis ne sit, an odiosa, in fauorem interpretanda. ibid.
Legis odiosæ quatuor sunt species. ibid.2.d
Legem esse odiosam vnde colligendum. 450.2.b & vnde extendenda lex odiosa. 374.1.b

Lex pœnalis.

Lex imponens pœnam spiritualem, & censuras, &c. ordinariè supponit culpam, 276.1.a
Lex pœnalis pura ex intentione legislatoris colligenda. 279.2.c
Regula generalis ad legem purè pœnalem dignoscendam. ib.e
Lex pœnalis duplici modo fertur per verba simplicia, vel composita. 284.1.d
Vterque modus multiplex. ibid.
Lex lata per verba, fiat, subiaceat, incurrat, &c. quando significet sententiam latam. 288.2.a
Lex per quæ verba intelligatur, sententiam latam significare. ib.b,& 290.1.b
Lex pœnalis cum particula, ipso facto, &c. significat sententiam latam. 292.2 a,b
Lex purè moralis, purè pœnalis, & mixta quæ. 278.2.b
Legem pœnalem obligare posse in conscientia. 276.1.a *Obligatio & effectus legis pœnalis.*
Legem pœnalem de facto obligationem in conscientia inducere. 277.1.b
Lex pœnalis non obligans ad culpam dari potest. 278.2.a
& aliquæ de facto dantur. 279.2.b
Lex humana potest obligare in conscientia ad pœnam, tam actiuam, quàm passiuam ante omnem sententiam. 283.2.e
& quando. 284.1.a
Lex pœnalis vtens verbis simplicibus comminantibus pœnam, non obligat statim ad talem pœnam in conscientia. 284.2.c
Lex quæ fertur simpliciter, per verba futuri temporis tantùm, non obligat in conscientia ante sententiam. 286.1.d etiamsi verbum geminetur. ibid.2.a vel per duas leges imponatur. ibid.2.d
Lex præcipiens ad pœnam periurij, quomodo obligat. 287.2.e
lex lata per modum imperandi, quam inducit obligationem, & vnde colligenda. 288.1.a
lex imponens pœnam exequendam per actionem ipsius rei, quando obliget. 290.1.d
lex pœnalis cum particula ipso facto, quam obligationem inducit. 294.1.b
lex pœnalis priuans re propria, quæ sine executione hominis exerceri nequeat, quem effectum habeat. 293.1.b
lex pœnalis cum additione ipso facto, licèt nondicat absque alia declaratione, inhabilitat, & infert pœnas quæ sine actione propria exercentur. 298.1.e
lex pœnalis post sententiam latam, quomodo obligat. 301.1.d
lex pœnalis, quomodo obligat Iudicem. Vide Iudex.
lex pœnalis potest per consuetudinem abrogari. ibid.d,e

Lex tributorum.

leges tributorum inter odiosas computandæ. 310.1.e
leges tributorum, quando purè pœnales intelligantur. 311.2.b
leges tributorum esse veras leges morales obligantes in conscientia. 312.1.b
leges tributorum imponentes pœnas cum tributis esse mixtas. 313.1.a
leges iustæ simpliciter imponentes tributa obligant in conscientia ante petitionem. 324.1.e
leges iniustæ tributorum, nec ante, nec post petitionem obligant. ibid.2.d possunt tamen aliquando ad aliquid obligare. 325.1.a Vide tributum.

Lex purè irritans.

lex purè irritans, vnde dignoscenda. 333.1.b
lex irritans actum indirectè, seu dans formam substantialem contractui, non est pœnalis. 329.1.e & seq.
leges aliquas irritantes, pœnales esse. ibid.2.c
legem irritantem posse ferri in commune bonum, simul & in pœnam. 330.2.b
lex purè irritans, non obligat ad præscriptam formam seruandam. 332.1.c
lex dans formam contractui, quam obligationem inducit. 331.2.c

Lex

lex simpliciter irritans actum,si fiat,quomodo obliget. 333.1.a
lex non irritans actum ipso facto,sed irritare præcipiens, quomodo obliget. ibid.d
lex irritans ipso facto si suum habeat effectum obligat in conscientia. ibid.b
lex constituens formam substantialem in actu seruandam irritat factum sine illa. 336.1.b & quando talis censeatur. 39.2.a,b & 41.1.c
lex irritans in præsumptione fundata,an semper habeat effectũ. 340.2.a 341.1.b
leges irritantes posse consuetudines abrogare. 353.1.c
leges irritantes,an in vtroque foro procedant,& vnde hoc colligatur. 363.2.a
legis forma corrupta,an irritetur Actus, & quanta corruptio sufficiat. 361.2.b
lex irritans,non annullat Actum,ante solemnem promulgationem. ibid.c
lex irritans post promulgationem in Curia, expectat bimestre. 362.1.e
leges irritantes canonicè,quando habent effectum. ibid.2.b
lex irritans, differens effectum, ante tempus à lege limitatum, non operatur effectum,licèt subditi consentiant. 663.2.a
lex irritans non priùs circa volentem,quàm nolentem operatur. ibid.e Vide lex prohibens per totum.

Lex prohibens.

Lex prohibens actum & irritans respectu boni communis, aut priuatorum,non est pœnalis. 335.1.d
leges directè prohibentes actum,si ad maiorem firmitatem irritant illum obligent in conscientia. 332.2.b
lex simpliciter prohibens,& irritans actum,an interdum impediatur. 336.1.d
lex purè prohibens non semper irritat actum, contra ipsam factum,nisi aliunde constet mens legislatoris. 346.1.d,e
lex prohibens,vt irritet actum,quibus verbis vti debeat.347.2.c
lex purè prohibens, quando irritat actus, & quibus circunstantiis. 349.1.d
lex Ciuilis prohibens. Vide lex Ciuilis.
lex Canonica prohibens.Vide lex Canonica.
lex prohibens contrariam consuetudinem præteritam , an futuram complectatur. 472.1.b
lex prohibens futuram consuetudinem non ideo eam reprobat. ibid.2.a

Lex reprobãs. lex reprobãs cõsuetudinẽ,quomodo vinci potest ab ea. 505.1.d
Lex exorbitãs. lex exorbitans,quomodo intelligenda. 589.2.b,c
Lex reuocans. lex reuocans priuilegium,quomodo habeat suum effectum , & quando. 102.1.b
Lex fauorabilis. lex fauorabilis,ad omnem proprietatem verborum extendenda. 374.2.d
Legis extensio. legis extensio aliquando vltra proprietatem verborum intelligenda,imò tam naturalem,quàm ciuilem. ibid.c
legis extensio quadruplex. 373.2.c
lex non est regula indiuisibilis,sed extensionem habet.427.1.a
lex an extendenda solùm ob rationis similitudinem ad alium casum. 376.1.c
lex non inducit vinculum in conscientia , ob similitudinem rationis. 377.1.c
legis extensio comprehensiua ob rationis identitatem,ad legem etiam pœnalem extendi potest. 380.2.b
lex an extendatur ab vno casu ad alium ob idẽtitatem rationis. 379.1.b
legis extensio ad personas,loca,& tempus extenditur. 382.2.c
Legis restrictio. legis restrictio,quomodo accipienda. 383.1.c
legis restrictio,quando illicita. ibid.2.b
legis restrictio ad aliquod incommodum euitãdum fieri debet. ibid.c
legis restrictio ex alia regula colligenda. 384.1.b
lex aliquando restringitur ex subiecta materia. 385.1.b

Legis humanæ mutatio.

legis interpretatio triplex ; Authentica, vsualis , & doctrinalis. 369.1.d
legis interpretatio,vide Intetpretatio.
legis mutatio ab extrinseco,& intrinseco. ibid.b
& vtrumque dupliciter. ibid.c
legis obligationem interdum cessare. 686.2.a
Vt legis obligatio cesset,requiritur,vt deficiat ratio aliquo modo contrariè. 388.1.a
legis obligatio aliquando cessat propter bonum personæ particularis. 390.1.b
lex ex aliqua circunstantia facta iniqua,an requirat recursum ad Principem,vt eius obligatio cessare intelligatur. ibid.2.b
legis obligatio aliquando tollitur sine recursu ad Principem per iudicium probabile. 391.a
legis cessatio contraria,& negatiua. 393.2.c
legis vigor extinguitur per mutationem contrariam. 394.1.a
Vt lex vigotem suum perdat necessaria est euidentia. ibid.c
legem cessare,cessante legis ratione generaliter. ibid.2.e
lex præcipiens actum virtutis,non cessat , cessante quocunque fine extrinseco. 395.1.d
lex cessat,cessante adæquato fine extrinseco,& intrinseco.ib.2.a
lex præcipiens actum indifferentem,quando cessat. ibid.d
legis cessatio in vniuersali & in particulari , quomodo differat. 397.1.c
lex,quoad vnam partẽ inutilis,nõ quoad alias cessat.ib.2.c
lex aliquando suspenditur,sed non extinguitur. ibid.e
legem humanam valide,& iuste abrogari posse 442.1.b
legis mutatio iusta erit,quando causa iusta fuerit. 442.1.d
lex generalis posterior abrogat priorem. 442.1.a
lex generalis contra specialem,quam vim habeat,& è contra.ib.b
lex potest per consuetudinem derogari, quoad obligationem sub culpa,relicta obligatione quoad pœnam. 502.2.c
lex posterior contraria reuocat consuetudinem. 507.1.b
Vt lex consuetudinem reuocet,quid requiratur. ibid.2.b
lex particularis Papæ,an reuocet consuetudinem. 506.1.b
lex reuocans priuilegiũ non statim habet suum effectũ. 631.1.a

Lex diuina positiua vetus.

lex diuina positiua,an data fuerante Moysem. 634.2.c
lex diuina. Vide Angeli.
lex diuina collectiuè sumpta significat multitudinem plurium legum. ibid.b
legem scriptam in quinque libris Moysis fuisse verè diuinã & Deum ipsum fuisse principalem,& proximum eius authorẽ. 636.2.d
lex vetus per Moysem data tanquam per proximum promulgatorem,non vero per authorem. 638.1.d
legis veteris finis bonus,honestus, spiritualis, & supernaturalis fuit. 641.1.c *Finis legis veteris.*
Finis vltimus à Deo intentus per illam legem fuit spiritualis felicitas illius populi,vel in hac vita vel in futura. ibid.2.a
lex vetus in peculiarem Christi honorem data, ad augendam fidem explicitam Christi venturi. ibid.2.e
Finis adæquatus legis veteris institutio fuit populi Iudaici. 641.1.c
Singula præcepta legis veteris habuisse proprios fines materiis accommodatos. 642.1.b
Finis legis duplex,moralis,& spiritualis. ibid.e
Materia legis veteris non potuit esse nisi honesta, & sancta. 943.2.b *Materia legis veteris.*
lex vetus etiam actus internos pro materia habebat. 645.1.c
Materia legis veteris cõprehendebat omnes actus externos necessarios ad honestatẽ morũ,tam naturalẽ,quã cæremonialem, seu religiosam,quam etiã politicam,seu ciuilẽ.647.1.b
Materia legis veteris quatuor complectebatur , vt cæremonialis erat,vt autem iudicialis alia quatuor. 648.1.c & 2.c,d
Materia legis veteris generaliter sumpta aliqua cõprehẽdebat, quæ nõ cadebant sub rigoroso præcepto, sed sub cõsilio.ib.e
lex vetus præcipit Actus pœnitentiæ,& theologalium virtutum. 660.2.c
Formam illius legis fuisse verbum sensibile ipsius Dei hominibus sufficienter significantem ipsius voluntatem. 649.1.c *Legis forma.*
lex Decalogi priùs voce prolata est , postea Dei digito scripta. 650.1.c
lex vetus pro solo populo Israelitico data. 651.1.d
lex vetus data ministerio Angelorum. 636.2.c & sequent. Vide Angeli.
lex vetus in quo loco promulgata fuit. 652.1.c
lex vetus data anno à creatione mundi bis millesimo quingentesimo decimo tertio. ibid.2.d
lex repudij quo sensu permissa. 640.1.d.645.1.c *Lex repudii.*
lex de Vsura,quomodo intelligenda. ibid.c *Lex vsurę.*
legis effectus proximus,& remotus. 653.1.b *Legis veteris effectus.*
lex vetus habuit pro effectu opus præmio dignum & ipsum præmium. 656.2.d
lex illa obligabat in conscientia. 653.1.b *Legis obligatio*
Grauitas huius obligationis,vnde colligenda. ibid.c
lex illa etiam vi præceptorum moralium obligabat in conscientia. ibid.2.b
hæc lex ratione præceptorum cæremonialiũ,quomodo obligabat. 654.1.b
lex vetus,quomodo obligabat cum periculo vitæ. ibid.2.b
lex vetus effectus aliquos permittebat. 656.1.b
lex vetus habuit effectus pœnales. 656.1.a & quos.ib.d.c
lex vetus quas permissiones habuit.Vide Permissio.
lex vetus,quæ præmia promittebat, temporalia ne, an æterna. 658.1.c
lex vetus non obligat gentes,in Christũ non credẽtes. 667.1.c *Legis veteris imperfectio.*
legis opera de condigno,quid meruerint. 658.1.c
lex vetus non habuit ex se virtutem iustificandi. 659.2.c
lex vetus cur dicitur imperfecta. 647.1.b
legis veteris Sacramenta non habuerunt vim iustificandi , nec in eis extra circuncisionem dabatur gratia extra meritum operantis. 661.2.b
In quo sensu dicitur lex vetus non iustificare. 662.2.b
lex illa non dabat vires ad Actus disponentes ad iustitiam.ib.c
lex vetus imperfecta fuit propter negationem plurimum perfectionum,quibus caruit. 663.2.c
lex vetus magnum pondus imponebat. 664.1.b
lex vetus grauissimas pœnas temporales minitabatur. ibid.e
lex vetus in suo ordine,& gradu perfecta fuit. ibid.2.c
lex vetus in sua specie propria,erat perfecta. ibid.d,e
lex vetus à solo Deo mutabilis. 665.1.d,ibid.2.d

Lex vetus à solo Deo abrogari,& dispensati potuit. ibid.1.e
Lex à Deo variis modis fieri potuit. 666.2.a
Lex vetus non est lex ad intra,in Deo ipso existens. ibid.d
Legem veterem nunquam comprehendisse gentes conuersas ad fidem. 668.1.b
Lex vetus non comprehendit Iudæos baptizatos. ibid.2.b
Legis veteris perpetuitas. Lex vetus quo sensu dici potuit perpetua. 670.1.e
Legis cessatio. Legis cessatio,quoad præcepta cæremonialia. 671.1.b Item, quoad iudicialia. ibid.2.b quid verò quoad moralia? 669.1.b & 677.1.a
Lex vetus cessauit non solem quoad obligationem, sed etiam quoad comminationes,& promissiones obseruantibus eã,&c. ibid.d
Lex vetus quando mortua. Lex vetus ante Christi aduentum non fuit mortua. 678.1.a
Lex vetus ante Christi mortem non fuit mortua. 678.2.a sed eius præcepta omnia durarunt vsque ad mortem Christi. 679.1.a
Lex vetus non fuit mortua quoad obligationem in instanti mortis Christi. 680.2.d Sed aliquo tempore postea obligauit. 684.2.d nec abrogata fuit toto tempore vsque ad Pentecostem. 685.1.c
Legem soluendi decimas non fuisse cæremonialem, sed iudicialem. 704.2.c
Lex vetus post Christi aduentum,quando ablata. 667.1.c,d
Lex vetus etiam pro Iudæis,qui Euangelium non susceperunt, abrogata est. 670.1.b,c
Lex vetus cœpit abrogari in die Pentecostes, non tamen simul pro toto orbe,sed successiuè,crescente promulgatione legis nouæ. 685.2.b
Legis veteris præcepta moralia,& iudicialia,quomodo non sint mortifera,licèt sint mortua. ibid.d
Legis veteris præcepta cæremonialia mortifera esse. 686.1.b
Legis veteris cæremoniis vti nulla ratione licet. 687.2.d
Lex vetus an priùs mortua fuerit quàm mortifera respectu gentium. 700.2.c
Legem veterem cœpisse abrogari,& mortuam esse,quoad obligationem,simul ac lex noua cœpit obligare. 701.2.d
Legem veterem non simul pro toto mundo,sed successiuè mortuam fuisse. 702.1.c
Lex vetus quo tempore pro toto mundo mortua, & mortifera. ibid.e
Lex vetus non priùs fuit mortua, quoad institutionem quàm mortifera. ibid.2.c
Lex vetus quando extincta,quoad institutionem. 703.1.c
Inutilitas legis vet. Lex vetus quo tempore cœpent esse inutilis. 712.1.c
Lex vetus non amisit vim suam in morte Christi,nec ante Pentecostem. ibid.d
Lex vetus quandiu durauit,quoad obligationem,durauit etiam quoad effectus pœnales & irritandi. ibid.2.a
Lex vetus amisit suam efficaciam successiuè, à die Pentecostes respectu præceptorum cæremonialium. ibid.d
Lex vetus, quam vim habuerit vsque ad diem Pentecostes. 713.1.e
Lex Moysis vsque ad diem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter,seu iustificandi carnaliter. ibid.2.e
Lex illa quamdiu mortifera non fuit,ad quid vtilis erat. 714.1.c

Lex noua diuina.

Legis nouæ causa finalis,& efficiens. 720.1.a
Legis nouæ varia nomina. 717.1.a
Lex noua est vera,& propriissima lex præceptiua. 718.1.c
Lex fidei, quid significet. 719.1.b
Lex gratiæ cur dicitur infundi cordibus hominum. 725.2.a
Lex noua cur à principio mundi non data. 727.1.d
in Lege noua nulla esse diuina præcepta,nisi fidei,& Sacramentorum,quomodo intelligendum. 724.1.b
Diuisio legis noua. Lex gratiæ imperans,seu impellens &adiuuans dicitur. 725.2.c
Legem nouam etiam imperantem esse per se non scriptam exteriùs,sed mentibus & cordibus impressam. 726.1.d,e
Legis nouæ,& veteris differentia. 727.1.a,b
Materia legis noua. Legis nouæ materialis causa partim moralis, partim cæremonialis 660.1.d
Lex gratiæ mysteria plura explicitè credenda proponit quàm lex vetus. 721.1.d
Legis nouæ materia,actus tam internos, quàm externos complectitur. 724.1.b
Legem nouam amplecti non solùm propria præcepta,sed etiam Spiritum gratiæ,dantem vires, & inclinantem ad obseruandam legem. 725.1.e
Legem nouam latam pro vniuersis viatoribus. 727.2.e
Forma legis noua. forma Legis nouæ consistit in aliquo signo sufficienter promulgantem hominibus ralem diuinam voluntatem. 725.1.a
Lex gratiæ ita impressa cordibus,vt det eriam vires. 727.2.e
Promulgatio legis noua. Legis promulgatio,& diuulgatio distinguenda. 733.1.b
Obligatio legis noua. Legis nouæ obligatio cœpit à Iudæis. 728.1.a
Lex noua non obligat in conscientia in morte vel resurrectione Christi,imò nec ante diẽ Pentecostes. 729.2.e & 730.1.c
Lex noua cœpit obligare in die Pentecostes. ibid.e
Lex noua cui postea scripta sit. 726.2.c
Legem nouam non simul obligasse Iudæos vbique existentes, sed obligationem eius fuisse successiuè diffusam. 730.2.c,d
Legem nouam nec Gentiles obligasse ante diem Pentecostes. 730.2.e
Legem nouam non incepisse obligare Gentiles per se, vsque ad reuelationem factam Petro Actor. 10. 732.2.e ex tunc verò obligasse non simul totum Orbem,sed successiue. ibid.d
Lex noua iustificat,& in hoc superat legem veterem. 733.1.c
Effectus legis noua. Lex noua,quomodo dicatur iustificare. ibid.2.d
Lex Gratiæ cur dicatur iustificare. 734.1.a
Legem nouam abundantiùs dare gratiam,quàm antea daretur. ibid.d
Lex noua quo sensu per præcepta dici potest iustificare. ibid.2.d
Lex noua quos effectus spirituales habeat. 735.1.d
Legem nouam quo sensu perpetuam esse affirmemus. 741.1.e *Perpetuitas legis noua.*
in Lege noua Deus potest dispensare. 736.1.a
in Lege noua nullus Princeps temporalis dispẽsare potest. ibid. *Dispensatio legis noua.*
in Lege noua Diuina nec summus Pontifex dispensat. 737.1.d
Legis nouæ præcepta positiua nullam dispensationem, aut interpretationem per modum epiikiæ admittere. 738.1.c
Lex Christi quo sensu indispensabilis ab homine. 735.2.d
Lex noua, quomodo admittat interpretationem doctrinalem. 740.1.d,e
Lex noua nullam patitur diminutionem. 742.2.a
Lex noua nullum augmentum recipit. ibid.d
contra Legem nouam nulla consuetudo hominum præualere potest. ibid.2.c
Legis gratiæ variæ excellentiæ. 743.2.a
Lex noua etiam, quoad præcepta, & documenta, longè perfectior est lege veteri. 745.1.e *Perfectio legis noua.*
Lex noua in quibus excessit legem veterem. ibid.2.b

Lumen.

Lumen fidei nunquam in tota Ecclesia defuisse. 11.1.d

Lutherus.

Lutherus vim legum humanarum extinguere conatur. 126.1.a

M.

MAGISTRATVS.

MAgistratum ciuilem cum potestate temporali ad regendos homines iustum esse, & naturæ humanæ valde consentaneum. 118.1.b
Magistratus humanus,potestatem habet leges ferendi. 119.1.a
Magistratus ciuilis, an contra ius commune statuere possit. 447.1.b

Magnificentia.

Magnificentia,vide Legis ciuilis materia.

Mandatum, Mando.

Mandatum spirat morte mandantis. 35.1.a
verbum Mando variè explicatur,& vis eius declaratur. 154.2.b

Materia.

Materiæ grauitas sufficiens ad obligationem grauem vnde colligenda. 196.1.a
Materia nudè spectata leuis,potest ex circunstantia fieri grauis. 180.1.b
Materiæ grauitas ad legem ciuilem. Vide Legis ciuilis obligatio.
Materiam legis positiuæ posse esse grauem in omnibus virtutibus,præsertim principalibus, & cardinalibus. 181.1.b
Materia temporalis,& spiritualis quæ. 244.1.c

Matrimonium.

Matrimonium secundum contractum, viuente priori coniuge, esse nullum,iure naturæ. 88.2.a Vide ius.
Matrimonium inter fratres,vel inter patrem, & filiam, nullum esse iure naturæ. ibid.
Et nihilominus valet ob necessitatem propagationis. 106.1.e
Matrimonium metu graui contractum esse nullum. 737.1.a
Matrimonia prohibita in lege veteri nunc valere quando legi naturæ non repugnent. 712.2.e
Matrimonia nunc non dissoluuntur per repudium. ibid.2.c
Matrimonium vnde habeat indissolubilitatem. 740.2.a
Matrimonium peccaminosum. Vide Accessus.

Mendacium.

Mendacium esse intrinsecè malum. 105.2.c

Meritum.

Meritum, vide Iustus.

Metus.

Metus minuit libertatem,sed nõ impedit irritationem. 337.1.d
per errorem. ibid.
Metus quando causat inuoluntarium. 486.1.c

Missa.

Missa, vide Celebrare.
Missam audiens coactus,an impleat præceptum. 84.1.c
Missæ cæremoniæ. Vide Cæremoniæ.

Monarchia.

Monarchia,vide Gubernatio.
Monarchicum optimum regimen. 123.1.c

Mons.

Mons Synay,& Horeb,idem. 652.1.c

Mos.

Mos,quid propriè significet. 455.2.c
Mos propriè in liberis tantùm actibus reperitur. 456.1.a

Motus proprius.

Motus proprius,vide Priuilegium.

Moyses.

Moyses non fuit author legis veteris, sed promulgator. 638.1.d
Moyses nullius partis legis in veteri Scriptura contentæ, legislator, sed promulgator fuit. 639.2.d
Moyses iratus tabulas legis confregit. 651.1.b
Moyses iterum iussu Dei eadem præcepta scripsit. ibid.
Moyses tabulas intra arcam Dei reposuit. ibid.
Moyses reliqua præcepta promulgauit, legẽdo corã populo. ib.c

Munitio.

Munitio ad Ius Gentium spectat. 110.1.d

Mutare.

Mutare, vide Consuetudo. &, Pontifex.
Mutare dominia rerum, ad quem legis effectũ spectat. 48.1.a
Mutatio duplex. 89.1.d vide, Legis mutatio.

Mutilatio.

Mutilatio proprij corporis, in quo casu licita, & quare. 76.2.c

N.

NOVITII.

NOuitij non tenentur ex vi præcepti ad seruanda statuta religionis. 269.2.c

O.

OBLIGATIO.

OBligatio. Vide, Legis ciuilis obligatio. &, Excommunicatio.
Obligatio grauis, ex quibus verbis legislatoris colligenda. 265.2.b
Obligatus ad non fugiendum è carcere, si timeat graue nocumentum non tenetur illa lege, licèt illi pœna non requirat actionem. 283.1.d

Oportet.

Verbum *oportet*, an habeat vim præcepti. 154.2.c

Ordo, Ordinare.

Ordo Ecclesiæ Hierarchicus totus à Petro dependens. 229.2.a
Verbum *ordinare*, an habeat vim præcepti. 155.1.c

P.

POENAE.

POenæ grauitas in lege ciuili signum est grauis obligationis. 181.1.c
omnis Pœna pertinet ad vim coactiuam. 111.2.c
Pœna generaliter est omne incommodum naturæ, vel afflictio. 279.1.& seq.
Pœnam in actione, & passione consistere posse. 301.1.a
Diuisio pœnæ. Pœna duplex, vna in actione cõsistẽs, altera in passione. 282.2.c
Pœna legalis, & conuentionalis. 285.1.b
Pœnæ, aliæ requirentes ministerium hominis, aliæ ipsa lege inferuntur. 289.1.c
Pœnarum earundem alia diuisio. ibid.2.b
Pœnarum priuatarum triplex ordo. 292.1.c
Pœnarum remissio per indulgẽtias per quam potestatem sit. 248.2.c
Mulctæ pœnæ ipso facto imponuntur. 340.1.d
Pœna infamiæ, quando incurritur ipso iure. 287.1.c
Pœna flagellationis seu exilij potest homo in se sine peccato exercere. 290.2.a
quæ Pœna imponi potest religiosis transgredientibus regulam, quæ non obligat ad culpam, sed ad pœnam tantùm. ibid.b
Pœnæ pecuniariæ, quomodo à reo exequendæ. ibid.
Pœnæ priuantes actione humana, vt reinnium, potest ab ipso reo fieri. 291.2.c
Pœnæ diuersæ positæ per varias leges, dicentes ipso facto, omnes incurrunrur per idem delictum, vel ante, vel post declarationem. 306.2.c.& seq.
Obligatio pœnæ. Pœna famis vsque ad mortem, quomodo obligei. 292.1.b
Pœna manendi in carcere, quomodo obliget. ibid.
Pœna quæ per solam actionem Iudicis infertur non obligat reum. 101.2.b
Pœna confiscationis omnium bonorũ, an obliget reũ post sententiam criminis declaratoriã, ad illam exequendã. 302.2.d
Pœnæ remissio, in detrimentum tertij, cauenda. 306.2.b
Pœna simoniaci. Vide Simonia.
Pœna à testatore adiecta, an sit vera pœna. 286.1.b

Papa Pontifex.

Papalis dignitatis, & officij, Episcopalis differentia. 227.2.c
Papa hæreticus non deponitur ipso facto, ante Ecclesiæ declarationem. 238.1.b
Papa, an habeat priuilegium ne erret in fide. 237.2.c
Papa quomodo potest materiam aliquam determinare, vt tantùm canonica sit. 245.1.b
Papa potest sibi indulgentias concedere, & secum dispensare. 404.2.a Vide Indulgentiæ.
Papa, & alij Principes supremi possunt leges suas commutare, & in illis dispensare. 415.1.d Vide Dispensatio.
an Papa absoluens defunctum à censura, operatur extra suum territorium. 584.2.d,e
Papa non potest dispensationem in voto reuocare. 626.2.b Vide Dispensatio.
Pontifex non potest pro suo arbitrio regna mutare. 132.2.c
Pontificis sententia an habeat vim legis, & qualis debeat esse. 256.1.d
Pontificis Epistolæ, vide Epistolæ.
Pontifex potest obligare Ecclesiam ad acceptandas suas leges. 260.1.d
Pontifex pro omni loco priuilegia concedere potest. ibid.e
Pontifex circa tributa imponenda. Vide Tributum.

Parochus.

Parochus non de iure, sed de consuetudine, dispẽsat interdum in lege superioris. 412.2.c

Paulus.

Paulus bis Hierosolymam ascendit. 709.1.c alias quater. ibid.d
Paulus an Petrum reprehenderit post Concilium Hierosolymitanum. ibid 2.b
Paulus non ex compositio, sed verè Petrum reprehẽdit. 709.1.d

Peccatum.

Peccare ex contemptu, non est peccare ex certa scientia, &c. 187.1.b
Peccare ex cõsuetudine nõ est peccare ex contemptu. 188.1.b
Peccare ex contemptu quid sit formaliter. ibid 2.c
Peccatum graue committi posse contra legem Ecclesiasticam, ex defectu aliquo in actu mentis, licèt in actione exteriori non appareat defectus. 250.2.c

Permissio.

Permissio quid significet. 56.2.c
Permissio duplex, iuris & facti. 43.2.c. affirmatiua, & negatiua. 44.1.b
Permissio propria, quæ. 655.1.a
Permissio iuris, & facti quæ. ibid.
Permissio libelli repudij, an concessiua, an dispensatiua. ibid.d
Permissio pluralitatis vxorum, qualis. ibid.b
Permissio vsurarum in lege veteri concessiua. ibid.c
Permissio ingrediendi vineam alienam qualis. ibid 2.a
Permissio simpliciter dicta regulariter, solũ versatur circa malos actus. 44.1.b

Perpetuitas.

Perpetuitas simpliciter & secundùm quid. 32.2.c
Perpetuitas positiua, & negatiua. ibid.

Petrus.

Petrus non peccauit mortaliter in eo facto, pro quo à Paulo fuit reprehensus. 710.1.c
Peccatum nec veniale Petrum cõmisisse est probabile. 709.2.c
Petrum dupliciter ab omni peccato excusari posset. ibid. 710.2.c. 711.2.c

Philosophi.

Philosophi supernaturalẽ hominũ finẽ non cognouere. 11.1.b

Possibile.

Possibile dupliciter sumitur. 31.2.c

Potestas.

Potestas præceptiua diuisa in dominatiuam, & iurisdictionis. *Diuisio potestatis.* 27.1.d
Potestatis Dominatiuæ, & legislatiuæ variæ differentiæ. ibid.e
Potestas ordinaria, & delegata. 124.2.c
Potestas coactiua, & directiua. 74.1.a
Potestas iurisdictionis ad leges ferendas necessaria. 27.2.c
Potestas hæc non quælibet sufficit. 28.1.b
Potestas aliqua suprema in omni cõmunitate reperitur. ibid.d
Potestas in cõmunitate perfecta necessaria ad gubernationem. 118.2.b
Potestas humani Magistratus, vide Magistratus
Potestas Adæ in posteros, qualis fuit. 120.2.c
Potestas immediatè à Deo, vel vt Authore Naturæ, vel vt Auctore Gratiæ. 124.2.c
quæ Potestas delegabilis, & quibus modis. ibid.
quæ Potestas indelegabilis, & quibus personis. 120.1.d
Potestas legislatiua non assequitur suum finem nisi in materia omnium virtuum præcipiendo. 147.2.c
Potestas humana non comprehendit actus merè interiores. 246.1.a
Potestas inferioris, ad dispensandum in lege superioris, an ordinata sit. 412.2.d vide Dispensatio.
Potestas dispẽsandi includit potestatem cõmutandi. 416.2.a

Potestas ciuilis.

Potestas ciuilis, quando manat à communitate. 123.1.c
Potestatis Regiæ varij tituli ibid.2.a per totum.
Potestas Regia, formaliter vt talis, est de iure humano. 124.1.a
Potestas ciuilis absolutè considerata est de iure diuino. ibid.b
Potestas ferẽdi leges humanas quib. modis participetur. ib.2.b
quæ Potestas in Imperatoribus, & Regib. sit ordinaria. 125.1.c
Potestas ferendi leges ciuiles in lege Gratiæ & inter Christianos permanet cum moderatione tali Statui accommodata. 126.1.d
nullum hominem habuisse potestatem vniuersalem, ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersum Orbem. 131.1.a
Potestas condendi leges ciuiles est in omnibus Regnis supremis. 134.1.c & seq.
Potestatem hanc esse in Principe supremo. ibid.c
Potestas condendi leges ciuiles in Magistratibus, &c. 135.1.a
Potestas hæc est in communitatibus perfectis, quæ sine Regibus gubernantur. 135.1.c non verò in subiectis alicui supremo Principi. 118.1.d
Potestas hæc in Regina Domina Regni reperitur. 152.b

potestatem ciuilem nunquam fuisse eandem in tota hominum Vniuersitate. 121.1.d & seq. hanc potestatem ante Christi Aduentum non fuisse in vno particulari homine respectu totius vniuersitatis. ibid.2.a
potestas hæc resultat post politicam vnionem hominũ. 12.2.b
Quadruplex actus huius potestatis. 122.1.c
potestas hæc mutabilis est. 122.1.d
potestas hæc non est in ciuitatibus minoribus. 137.2.a
potestas condendi leges municipales non est in omnibus propriis ciuitatibus. ibid.d
potestas condendi leges ciuiles neque fidẽ, neque aliud donum supernaturale postulat in subiecto, in quo exitit. 158.2.c
potestas cõdẽdi leges in hominibus iniustis permanet. 159.2.a
potestas ciuilis, an respiciat felicitatem æternam vitæ futuræ. 141.2.b
potestas ciuilis in pura natura spectata quem finem intrinsecum haberet. 141.2.e
potestas ciuilis non multum curat de actibus internis. 142.1.e
potestas ciuilis (vt est in Principibus Christianis fidei cõiuncta) non extenditur in materia, vel actibus suis ad finem supernaturalem. ibid.
Asserere licitum esse ratione politici status, leges ferre veræ Religioni contrarias, hæreticum est. 144.1.b c
potestas ciuilis, vide Potestas Ecclesiastica.
potestas obligandi sub mortali in lege ciuili, non ex speciali Christi concessione, sed ex natura rei consequitur. 178.1.c
potestas Imperatoris quo se extendat in priuilegiis concedendis. 582.2.b & vide Priuilegium.
potestas temporalis quomodo subiecta spirituali. 128.2.e

Potestas Ecclesiastica.

Potestas temporalis in vniuersum Orbem an sit in summo Pontifice. ibid.b
potestas ferendi leges obligantes totam Ecclesiam, vel omnes prouincias Ecclesiæ subiectas, nõ est in Imperatore. 131.2.b
potestas Ecclesiæ in hæreticos, & infideles, quæ. 139.1.e
Esse in Ecclesia potestatem peculiarem ad regendam illam. 216.1.a
potestas hæc verè, & propriè legislatiua est. 216.1.e
potestas hæc spiritualis, & supernaturalis est. 217.1.a. & quomodo. 220.1.e
potestas hæc perfecta prout nunc in Ecclesia, quomodo sit propria legis gratiæ. 218.1.c
potestas Regalis, & sacerdotalis in lege scripta distincta. 219.1.d
potestatem legislatiuam in Hebræo populo fuisse. ibid.2.c
potestas sacerdotalis in lege veteri inferioris ordinis ab ea, quæ nunc est in Ecclesia. 219.1.e
potestas vt nunc est in Ecclesia in multis superat potestatem legis veteris. 220.1.b
potestas hæc data fuit Petro immediatè à Christo Domino, & speciali modo. ibid.2.a
potestas hæc quomodo aliis Apostolis data fuerit, & à quo. 221.1.b
potestatis Petri, & reliquorum Apostolorum diuersitas. 221.2.c & 222.1.c
potestatem legislatiuam in vniuersam Ecclesiam à Christo immediatè summo Pontifici dari, ex vi institutionis eius. ibid.e & quomodo. 226.1.c
potestatem hanc solis Apostolis immediatè à Christo datam. 223.2.d
potestas iurisdictionis sine consecratione datur. 226.1.e
potestas ferendi leges, non est de ratione intrinseca muneris Episcopalis. 229.1.c,d
potestas Ecclesiastica ferendi leges, quibus delegabilis. 235.2.e
potestas hæc non pendet ex moribus hominum. 236.1.c nec ex fide. 237.1.a
potestas Ecclesiastica legislatiua in lege Euangelica est præstantior potestate ciuili. 238.1.c
potestas Ecclesiastica etiam vt legislatiua, est supernaturalis. ibid.2.c
potestatis Ecclesiasticæ excellentia ex fine desumpta. ibid. ex efficiente. 239.1.c. ex subiecto. ibid.e
potestas Ecclesiastica in fœminis esse nequit iure ordinario. 240.1.b
potestatis Ecclesiasticæ aliæ excellentiæ tanguntur. ibid.2.a
potestati Ecclesiasticæ potestas ciuilis subordinata, & subiecta. ibid.2.d
potestas Canonica, & ciuilis, nec necessariò coniunctæ, nec necessariò separatæ. 242.1.c

Postliminia.

Postliminia ad ius gentium pertinere. 110.1.e

Præceptum.

Præceptum, vide Ieiunium.
præceptum impositum Adæ in statu innocẽtiæ, quomodo alios comprehendebat. 20.2.d
præceptum requirit aliquam supremam potestatem in præcipiente. 27.1.b
Differentia inter præceptum purum, & statutum, seu constitutionem. 34.1.c
præceptum superioris ad limitatum tempus, per se loquendo, non est lex. 35.2.c
præceptum implere, & non transgredi diuersum. 82.2.c
Quæ diffinitia operis præcepti, impediat eius adimpletionem. 84.1.d Cognitio actus præcepti, vt præceptum est, quomodo requisita. 84.1.d
præceptum Abrahæ quomodo intelligendum. 100.1.c
præceptum non ducendi plures vxores quomodo intelligendum. 102.1.a
præceptum, vt tale, non datur, nisi de futuro. 151.2.c
præceptum annuæ confessionis, quomodo, & per quam confessionem violetur. 251.1.d
præceptũ fidei, spei, & charitatis in lege veteri extitisse. 646.1.c
præcepta legis veteris, sexcenta, & tredecim fuisse. 648.2.d
præcepta credendi plura mysteria in lege noua, quàm in veteri, quo iure sit inductum. 721.1.e
præceptum credendi explicitè in lege noua, quo sensu potest dici positiuum. 722.1.b
præceptum spei in lege noua, quomodo intelligendum. ibid.d
præceptum charitatis in lege noua, quale. ibid.e
præceptum Christi de charitate, ad infideles se extendit. ib.2.c
præceptum prædicandi datum pastoribus Ecclesiæ, quo iure introductum. 721.2.d
præceptum affirmatiuũ, & negatiuũ, & eorũ differentia. 82.2.b *Præcepti diuisio.*
præceptorum naturalium triplex ordo. 96.2.d *sio.*
præcepta erga proximum, septem, erga Deum tria. 646.2.c
præcepta Decalogi, vide Legis veteris forma.
præceptorum Decalogi, & aliorum differentia. 650.2.a *Præcepta Decalogi.*
præceptorum ordo in tabulis scriptorum. ibid.d *calogi.*
præcepta in tabulis descripta, & cur hoc. 651.1.b
præcepta Decalogi, quando sufficienter promulgata. 650.2.e
præcepta tam cæremonialia, quàm iudicialia habuerunt rationem figuralem ex institutione diuina. 643.1.c
præceptum aliquod Angelis datum ab initio creationis, & cur hoc. 635.1.c,d
præceptum positum sub mortali, in materia leui, obligat sub veniali. 180.2.a *Præcepti obligatio.*
præceptum Apostolicum abstinendi à sanguine, &c. Actor. 15. obligabat sub mortali. 263.2.b
præcepta Ieiunij, Missæ, Communionis, &c. sine formali contemptu frangi posse. 264.2.c *Præcepti trãsgressio.*
præcepta huiusmodi transgrediendo, quis grauiter peccat, licèt non habeat consuetudinem peccandi. 265.1.a
Nulla potestate humana posse proprium præceptum naturale mutari. 93.1.a *Præcepti mutatio.*
præcepta naturalia possintne aliqua potestate humana mutari. ibid.d Quæ præcepta immutabilia omnino, etiam à Deo. 100.2.a,b
præceptum recitandi horas Canonicas obligat in conscientia, licèt pœnam imponat beneficiatis restituendi. 277.2.c

Præcipio, Prohibeo.

Verbum præcipio, vel prohibeo quando indicet obligationem sub mortali. 182.2.c.& 183.1.a

Prædestinatio.

Prædestinatio non intelligitur in intellectu diuino, ante omne decretum liberum. 64.2.c

Prælatus.

Prælati inferiores quas leges condere valeant. 230.2.c
prælati Papæ inferiores, an per hæresim potestatem amittant. 237.2.d
prælatus an possit præcipere actus merè internos, ratione voti subditorum. 248.2.d
prælati Religionum, & Ecclesiastici possunt condere leges suo fini proportionatas. 263.1.d
prælati inferiores pro quibus locis priuilegia concedunt. 581.2.d Vide Priuilegium.
prælati quomodo dispensent in legibus, quas ipsi non tulerint. 405.1.e

Plebiscita.

Plebiscita cur ita dicta. 271.2.e
plebiscita applicari non possunt iuri Canonico. 272.1.b

Præscriptio.

Præscriptio cum possessione malæ fidei reprobatur per leges canonicas. 129.2.b
præscriptio regulariter petit decennium inter præsentes, & vicennium inter absentes. 621.1.c

Princeps, Principatus.

Princeps imperio subiectus, an suis legibus possit derogare Imperatoriis. 132.2.e
Quando potest princeps punire subditum extra territorium delinquentem. 199.1.b
principem obligari ad suã legẽ ex efficacia ipsius legis. 209.2.b
princeps quomodo lege sua obligetur. ibid.d
Hæc principis obligatio, quo sensu dici potest naturalis, diuina, vel humana. 210.1.a
princeps non tenetur seruare leges municipales prouinciarum sibi subiectarum licèt in eis moretur, vel peregrinetur. ibid.b
princeps non obligatur lege sua, quoad vim coactiuam. ibid.d
An princeps obligetur ciuiliter ratione suæ legis. 212.1.c
Quæ leges irritantes, Principem comprehendant. ib.2.d
principatus humanus neque est congenitus naturæ, neque est contra illam. 120.1.a

Priuilegij nomen.
Priuilegij nomen æquiuocè sumi posse.
priuilegium quid. 562.2.c
priuilegij definitio. 517.1.d
Non omne priuilegium esse legem propriè sumptam. ibid.2.b
priuilegium, vide Consuetudo. ibid.a
priuilegium aliud esse purum beneficium, aliud iuri contrariũ. 585.1.c

Priuilegij diuisio.
priuilegium diuinum,& humanum. 554.2.d
priuilegium humanum reale,& personale. 555.1.c
priuilegium adhærens rei,aut personæ, & vnde dignoscendum. 517.1.e
priuilegium conuentionale,& purum 522.1.b
priuilegium reale per se indifferens,vt sit personale. ibid.e
priuilegium perpetuum,& temporale. 523.1.a
priuilegij altera diuisio. 518.2.d
priuilegium odiosum,& fauorabile. 525.1.e
priuilegium affirmatiuum,& negatiuum. 526.1.a
priuilegium aliud pro foro externo,aliud pro interno. ibid.e
priuilegium scriptum,& non scriptum. 527.2.e & eius subdiuisio. ibid.c,d

Priuilegij forma.
priuilegij forma vsque ad beneplacitum meum, quomodo intelligendum. 709.2.d
priuilegij forma,externa,& interna. 539.2.d
priuilegij forma maximè includit significationem verborum. 540.1.a
In priuilegio tria maximè consideranda. ibid.d
priuilegij forma substantialis vnde cognoscatur. 543.1.d

Priuilegij subiectum.
priuilegij subiectum quod. 534.1.c
priuilegium accipiens, semper supponitur aliquo modo inferior. 535.1.c
priuilegium quibus personis conceditur de facto, vel concedi possit. 536.1.c.ibid.2.c
priuilegium,an idem sibi concedere queat. 535.2.b

Priuilegij causa.
priuilegiorum causa,qualis esse debeat. 565.1.e
priuilegium concedi quicunque legem condere possit, & hic solus. 532.1.c & dari potest à supremo principe, vt suum effectum habeat,ante notitiam priuilegiati. 556.1.d
priuilegium non requirit necessariò scripturam. 514.2.a

Priuilegij valor.
priuilegium à Pontifice concessum vbique valet, si absolutè concedatur. 581.1.b
priuilegium pro certo loco concessum,ibi solum valet. ibid.d
priuilegij extra territorium concedentis quis valor. 582.1.b,e
priuilegium vbique valet,pro dispensato in iure communi, nisi prohibeatur statuto alterius territorij. 583.1.e
priuilegio, in alieno territorio quando quis licitè vti possit. ibid.a

Priuilegij notitia.
priuilegij notitia quomodo necessaria priuilegiato. 573.2.b
priuilegiorum notificatio non spectat ad principem. ib.1.b

Priuilegij notificatio.
priuilegij ostensio vel alia probatio necessaria,vt contra alium admittatur. ibid.c
priuilegium esse vetam legem. 25.1.d & 41.2.a
priuilegium à rescripto quomodo differt. 515.1.e
priuilegium odiosum in dubio, quando censendum personale. 520.1.a
priuilegium gratiosum quid. ibid.c,d
priuilegium remuneratiuum quid. ibid.
priuilegium eligendi Confessorem in rigore neminem grauat. 613.2.b
priuilegium remuneratiuum,an sit reale,vel personale. 521.2.d
priuilegium conuentionale non semper transit ad hæredes. 522.2.d
priuilegium esse perpetuum, & esse reuocabile, diuersum. 523.1.a
priuilegium perpetuum rei perpetuæ adhærere debet. ibid.2.b
Nullum priuilegium suo fundamento durabilius est. ibid.c
priuilegium negatiuum non perditur per non vsum. 526.1.e
priuilegia data pro foro pœnitentiæ non sunt limitanda ad iudicium sacramentale. 527.1.e neque extendenda ad forum contentiosum. ibid.2.b
priuilegia an sine expressa Principis concessione compatentur. 527.2.e
priuilegium an sit consuetudine potentius. 530.2.d
priuilegium duobus modis concedi solet. 540.2.a
priuilegium dari ad instantiam petentis,aut motu proprio vnde dignoscendum. 540.2.b
priuilegium motu proprio concessum non retorqueri contra eum cui conceditur, sicut concessum ad petitionem cuiusdam. 541.2.b
priuilegium per surreptionem impetratum ad puram instãtiam petentis non valere,secus si motu proprio concedatur.ib.c,d
priuilegium conceditur absolutè,vel sub conditione. 543.1.b

Priuilegij effectus.
priuilegiorum tres effectus generales. 566.2.c
priuilegium aliquando datur ad tollendum scrupulum, vel dubium. 567.2.e
priuilegium quando habet effectum vltra ius commune. ibid.
priuilegij effectus per se esse aliquando morale ius,&c. 568.2.d
priuilegij effectus,vt lex est. 569.2.e
priuilegium contra pariter priuilegiatum, quem effectum habeat. 570.1.a
priuilegium per modum præmij, quando habeat effectum. 578.1.b
priuilegij,ad remunerandum opus factum, vel faciendum, cadem ratio. 579.1.a

Priuilegij acceptatio.
priuilegium dans ius, non acquiritur ante acceptationem per se,aut per alium, ante notitiam autem acquiritur per alium, non per se. ibid.c
priuilegij acceptatio ad alium effectum necessaria, ad alium non. 576.1.b,c
priuilegia regulariter non conceduntur ad operandum ante notitiam priuilegiarij. 577.1.c

Priuilegij vtilitas.
priuilegij vtilitas ante acceptationem quæ nam sit. 580.2.c
priuilegio,in quo loco quis vti possit. ibid.d

Priuilegia vtilia.
priuilegia secundùm proprietatem verborum seruanda. 582.1.a
Priuilegium iniustum,quoad vsum quale, & quem effectum habeat. ibid.c
priuilegium iniustum quoad concessionẽ quid operetur. ib.2.b
priuilegij iniusta concessio non semper reddit iniustum vsum eius. ibid.d
priuilegij vis magis ex intentione concedentis quàm ex verbis petenda. 588.1.d
priuilegium non in omnibus æquiparatur actuali dispensationi. 596.2.c
priuilegio vsus contrarius quis. 616.2.d.& 617.1.b
priuilegium gratuitum duplex. 625.2.e
priuilegium quomodo inducit obligationem. 41.2.c,d

Priuilegij obligatio.
priuilegiarius in duobus casibus obligatur vti suo priuilegio. 571.1.b
priuilegiorum promulgatio quæ necessaria. 572.2.c

Priuilegij promulgatio.
priuilegium quando amplè intelligendum. 536.2.e

Priuilegij extensio.
priuilegium sub masculino nomine quando fœminas comprehendat. 537.2.a
priuilegia quomodo ad coniuncta, siue correlatiua extendantur. ibid. per totum.
priuilegium alicui concessum post meridiem recitandi Matutinas preces,extenditur ad socium. 539.1.c
priuilegiorum extensio non fiat in damnum tertij. 569.2.b
priuilegium motu proprio concessum ampliandum. 586.1.e
priuilegium ob similitudinem rationis nõ extendendũ. 588.2.e
priuilegij ampla interpretatio,quomodo facienda. 589.2.d
priuilegium à die concessionis,quomodo fructuosum. 579.1.d
priuilegium ablatiuum oneris quomodo operetur. ibid.e
priuilegium exemptionis,quid operetur. ibid.d

Priuilegij restrictio.
priuilegij restrictio triplex. 553.1.b
priuilegij restrictio quoad communicabilitatem. 514.1.d

Priuilegij restrictio.
priuilegium limitatur ex parte subiecti,obiecti, & mente concedentis. 581.1.e
priuilegium derogans iuri communi restringendum. 585.2.d
priuilegium quando restringendum. ibid.1.b.& 586.2.d
priuilegium inferens damnum tertiæ personæ, quomodo restringendum,& intelligendum. 587.1.a & 588.2.a
priuilegij restrictio non debet illud reddere inutile. 175.2.b

Priuilegio mutatio.
priuilegij mutatio respectu prioris priuilegiarij non extenditur ad posteriorem. 552.2.b
priuilegium multipliciter mutari solet. 590.2.d
priuilegiorum propria mutatio partialis,vel totalis. 591.1.a
priuilegiorum aliæ mutationes ex parte materiæ tanguntur. 597.2.a

Priuilegij derogatio.
priuilegium insertum in corpore Iuris, quando censeatur derogari. 545.2.d
priuilegium quando censeatur deregare iuri cõmuni. 544.2.e
priuilegium derogans iuri communi duplex. 545.1.c
priuilegium in corpore iuris contentum non derogatur tacitè per legem vniuersalem non derogantem priuilegiis expressè. 629.1.d
priuilegium quatuor modis tacitè derogari censetur. ibid.c
priuilegium speciale derogat generali. 630.1.d
Inter priuilegia,si sint generalia contraria, prævalet antiquius. ibid.b

Priuilegium ad instar.
priuilegium ad instar in quo consistit. 546.1.e
priuilegium ad instar,quando censeatur augeri. ibid.2.e
priuilegium ad instar,an potest valere, contra illud ad cuius instar concessum est. 548.1.d
priuilegij ad instar quænam forma concedendi. ibid.e
priuilegij ad instar,& per communicationem cõparatio. 552.1.d & eorundem differentia. ibid.b
priuilegiũ an destruatur,destructo loco cui cõceditur. 524.1.b

Priuilegij cessatio.
priuilegium non cessat cessante causa negatiuè, sed contrariè. 593.2.b.& 594.2.e
priuilegium cessare negatiuè quid,& quid contrariè. 593.2.c
priuilegium cessat cessante finali dupliciter. 597.1.b
priuilegium cessat, cessante causa perpetuò. ibid.2.a
priuilegium conditionale quomodo cessat. 591.2.a
priuilegium ritè comparatum non cessat per mortem concedentis. 597.2.c
priuilegium quando expirat morte concedentis. 509.1.e
priuilegium vt remaneat post mortem concedentis, quid requirat. 602.1.c

Priuilegij reuocatio.
priuilegia contra Concilium Tridentinum, quæ reuocata censeantur. 558.2.d

priuilegia reuocata ab homine, vel à iure communi. 559.2.c
priuilegium post mortem concedentis, à successore reuocari potest. 603.1.e
priuilegiorum reuocatio, seu abrogatio. 95.1.e
priuilegium datum non subdito, & ab eo acceptatum irreuocabile. 624.2.d
priuilegium concessum subdito reuocabile. 625.1.d
priuilegium remuneratiuum, & per contractum onerosum, irreuocabile. ibid.e.& 2.e
priuilegium concessum ab inferiori in lege superioris, an possit ab inferiori reuocari. 627.2.a
priuilegium concessum ab inferiori potest à superiori reuocari. ibid.d
priuilegium ex causa legitima reuocabile. 626.1.d
priuilegium gratuitum, quomodo reuocabile. ibid.e.& seq.
priuilegium quibus modis reuocari soleat. 628.1.b
priuilegij reuocatio expressa, & tacita, & illa duplex. ibid.c
priuilegium ignoratum non impeditur per contrariam voluntatem. ibid.2.c
priuilegia per publicam legem reuocata, promulgationem sufficientem expectant. 630.2.c
Quæ promulgatio sufficiat. ibid.
priuilegij reuocatio ab homine facta, quando sortitur effectũ. 630.2.d
priuilegij reuocatio per legem, & ad hominem facta diuersa est. ibid.e
priuilegij reuocatio quomodo priuilegiario notificari debeat. 632.2.a

Priuilegij renunciatio.

Priuilegium ob bonum commune, an possit à priuato renũciari. 515.1.a
priuilegium ob bonum priuatum, quando renunciari potest. ibid.c
priuilegium quod momentaneum est, non est reuocabile. 605.2.b
priuilegium per se loquendo renunciabile est. ibid.d
priuilegium fit irrenuntiabile ex duplici cap. ib.1.c
priuilegium Clericale, cur non possit à persona particulari renunciari. ibid.e
priuilegij renunciatio propria, & impropria. 606.1.a
priuilegij renunciatio tacita, & expressa. ibid.2.a
priuilegij proprij renunciatio quid requirat. ibid.b
priuilegium vt renuncietur, petit voluntatem expressam. 609.2.c
priuilegij renunciatio multipliciter contingit. 610.1.a
priuilegium aliquod dici posse dispensationem. 400.1.e

Priuilegij amissio.

priuilegium amittitur per aliquem non vsum. 610.2.b.& 611.1.c
priuilegium non destruitur per vsum merè negatiuũ. 610.2.e
priuilegium per vsum priuatiuum, quomodo destruatur. 611.1.c
priuilegium dupliciter amittitur per non vsum. ibid.e
priuilegia quæ non amittuntur per non vsum qualia. 614.1.a
priuilegium, vt per non vsum amittatur, an decennium requirat. ibid.2.a
priuilegiis absolutis nullum tempus iure definitum, vt amittantur. ibid.c
priuilegium per non vsum amitti, de quo foro intelligendum. 615.2.c
priuilegia quæ non amittantur in foro conscientiæ quænam. 916.1.c & 622.1.b
priuilegia quæ per non vsum ex dispositione Iuris per decennium amittuntur, quomodo sunt intelligenda. 616.2.a
priuilegium amittitur per contrarium vsum, si cætera adsint. ibid.e
priuilegium an per vnum actum amittatur. 592.1.b
priuilegium non amittitur simpliciter per vnam contrauentionem, sed solùm secundùm quid. 619.1.a & ibid.2.c
priuilegiorum amissio per contrarium vsum in priuilegiis absolutis non habet locum. 621.2.b
priuilegij abusus multiplex. 622.2.e
priuilegium amittitur per abusum. ibid.b
priuilegij amissio per abusum, quando requirat sententiam Iudicis 624.2.b

Priuilegij limitatio.

priuilegium ratione formæ limitatur ad vitam concedentis. 602.2.c

Priuilegij cõmunicatio.

priuilegiorum communicatio est quædam forma concedendi. 549.1.c

Priuilegij innouatio.

priuilegij communicatio cum restrictione, vnde extendenda. 552.2.e
priuilegiorum innouatio quid significet. 562.1.c
priuilegiorum innouatio in forma communi, quid operetur. ibid.e.& seq.
priuilegiorum innouatio quos effectus habeat. 563.1.c
priuilegium consideratur, vt lex est, vel vt exemptio à lege. 565.1.d
priuilegiorum confirmatio, an sit noua concessio. 555.1.c

Priuilegij confirmatio.

priuilegiorum confirmatio in forma communi, vel ex certa scientia. ibid.2.d
priuilegiorum confirmatio in forma communi explicatur. 656.2.b
priuilegiorum confirmatio ex certa scientia, quam vim habeat. 557.2.c
priuilegiorum confirmatio ex certa scientia vni Religioni data, an aliis etiam Religionibus dari censeatur. 560.2.c

Priuilegij interpretatio.

priuilegia confirmata pro vna Religione, quomodo ad alias Religiones extendenda. 550.1.c

Vsus illicitus priuilegij.

priuilegium interpretandi, quænam praxis obseruanda. 590.1.c
priuilegij vsus illicitus duplex. 594.2.a

Prohibitio.

Prohibitio, vide Præcipio.
Prohibitio quid significet circa legem. 56.1.b

R.

RECITARE.

REcitare, vide Priuilegium, & Præceptum.

Religiosus.

Religiosis quæ pœna imponi possit. vide Pœna.
Religiosi quando legibus Synodalibus obligentur. 267.2.e & 268.2.d
Religiosi exempti, an obligentur legibus Episcoporũ. 269.1.b
Religiosi exempti, an obligentur, saltem iure naturæ legibus Episcoporum. ibid.d
Religiosi exempti, solùm ratione scandali, tenentur legibus Episcoporum. ibid.e
Religiosorum regulæ sæpe obligant ad pœnam, non ad culpã. 278.2.c
Religiosorum Regulæ quo sensu obligent in conscientia. 229.1.b
Religiosi in voto obedienti habent virtuale pactum acceptandi pœnitentias. ibid.2.a
Religiosi peregrinantes, quomodo subsint legibus illius territorij, vbi peregrinantur. 200.2.d
Solemnis Religionis professio, vnde habeat suum vinculum. 740.2.b
Religiosorum vota, vide Votum.

Rescriptum.

Rescriptum, seu Epistola interpretans dubium, legem cõstituit, sicut sententia. 157.1.c
Rescriptum requirit intrinsecè scripturam. 515.1.e
Rescriptum Iustitiæ, & rescriptum gratiæ. ibid.c
Rescripti alia diuisio. ibid.d

Restitutio.

Restitutio facta debitori inuito, quomodo sufficiat. 84.1.c

Reuelatio.

Reuelatio facta Petro Actor. 10. contigit Anno Christi quadragesimo primo. 705.2.d

Reus.

Reus ad executionem aliquarũ pœnarum non tenetur. 302.2.e Vide Sententia.
Reus data sententia, qua ad mortem damnatur, potest ascendere scalam, extendere collum, &c. 303.1.c
Reus tenetur pœnam iustam Exilij, & similes per se exercere. ibid.e
Reus ad quas pœnas pecuniarias obligari possit. 304.1.c

Rex.

Rex duorum Regnorum diuersorum non potest eisdem legibus obligare vtrumque si vni essent vtiles, non alteri. 26.1.c
Regia potestas, vide Potestas ciuilis.
Rex aliquando Reginæ subditus esse potest. 137.1.b

Ritus.

Ritus quid significet. 466.1.d ritus iuris, & facti. ibid.2

S.

SANCTI.

SAnctorum sententiæ etiam quæ in Decreto habentur, non habent vim legis. 463.2.c
Sanctorum dicta, quando vim legis habere queant. ibid.e

Satisfactio.

Satisfactio, vide Iustus.

Scandalum.

Scandalum euitandum etiam cum detrimento tẽporali. 32.2.b

Scriptura.

Scripturam non esse de essentia legis. 153.2.b
Scriptura requisita in statutis inferiorum. 255.1.d
Sensus Scripturæ duplex literalis, & figuralis, & hic triplex: Tropologicus, seu moralis, Allegoricus, & Anagogicus. 642.2.b

Secretum.

Secretum naturale non seruare, non repugnare interdum iuri naturæ. 91.1.c

Sedes.

Sedium occupatio, quomodo spectat ad ius gentium. 110.1.c

Senatusconsulta.

Senatusconsulta, cur ita dicta. 271.2.e

Sententia.

Sententia iusta, secundùm allegata, & probata (re tamen vera) falsa, ad quid obliget. 301.1.e Vide Suffragium.

Senten

Sententia declaratoria criminis, non obligat reum ad executionem pœnæ. 302.1.c nisi lex dicat ipso facto. ibid.e Vide Simonia.

Simonia.

Simoniacus confidentialis ipso facto, priuatur beneficio, non expectata sententia declaratoria. 295.2.a
Simoniaci examinatores, quam pœnam incurrant. ibid.d
Simoniaci Cardinales in electione Papæ, priuantur beneficiis ipso facto. 296.1.b

Simulatio.

Simulatio Christi, Luc. 24. quomodo licita fuerit. 695.1.c
Simulatio Iehu 4. Reg. 10. peccaminosum fuit. ibid.2.a
Simulatio Iosuæ, Ios. 8. an licita fuerit. ibid.1.c
Simulatio Elizæ Naumam Syro, de adorando Remmon. 4. Reg. 5. quomodo intelligenda. ibid.b

Spes

Spes, vide Præceptum.

Spolia.

Spolia Ægyptiorum, quomodo Iudæis concessa. 100.1.c

Statutum.

Statuta, quæ videntur contra ius commune, quomodo intelligenda. 447.1.e
Statutum inferioris à superiore non confirmatum, quam vim habeat. ibid.2.d
Statutum sine iurisdictione ab aliqua congregatione factum, non obligat ex vi legis, sed cuiusdam pacti. 234.1.b

Stylus.

Stylus quid significet. 465.2.d
Stylus Iuris, & facti. ibid.e
Styli varij effectus insinuantur. 466.1.c
Styli leges, quæ, & quales. ibid.d

Subditus.

Subditus petens dispensationem sine causa, quomodo peccet. 422.2.c
Subditus non peccat, vtendo dispensatione, sine causa. 428.1.d

Suffragium.

Suffragandi inhabilitas, quando incurritur. 298.2.a
Suffragandi inhabilitas non expectat sententiam declaratoriam. ibid.c
Suffragij inhabilitas actiua, quædam obstat valori suffragij, quædam non. 299.1.b
Suffragij valori non semper obstat inhabilitas Iuris actiua, secùs de passiua. ibid.1
Suffragium omnino nullum, quando. ibid.c
Suffragij inhabilitas quando pœnalis, & quando substantialis. ibid.d
Suffragandi inhabilitates, quæ dicuntur facti, incurri ante sententiam declaratoriam, nisi obstat consuetudo fortasse probabilius. ibid.2.b
Suffragantes scholares, an teneantur veritatem respondere, de inhabilitate facti, à Superiore, sub iuramento interrogati. ibid.c
Suffragantes post negatam veritatem, an peccent contra iustitiam. 300.1.c
Suffragantes, se offerentes ad suffragia, tenentur veritatem fateri. ibid.2.b
Suffragantes malè, quomodo puniendi. ibid.2.e
Suffragantes malè, an consuetudo excuset. ibid.

Superior.

Superior, & subditus correlatiua, & ita vnus sine alio esse nequit. 225.2.b

Suspensio.

Suspensio. Vide Legis mutatio.
Suspensio maior, & minor. 266.1.c
Suspensio maior denotat grauem obligationem. ibid.2.b

T.

TAXARE.

TAxare rerum pretia ad quem effectum legis pertineat. 47.1.d

Tempus.

Tempus ad legem aliquam derogandam, quantum esse debeat. 262.1.c
Tempus longum saltem decem annorum esse debeat. 475.1.d
Temporis continuatio ad præscriptam consuetudinem necessaria. 474.2.e
Tempus decennij sufficiens vt consuetudo inducatur. 490.2.b
Tempus ad legem abrogandam per consuetudinem ignorante Principe quantum esse debeat. 499.1.d
Tempus requisitum vt vna consuetudo deroget alteri. 510.2.b
Tempus decennii quando sufficiat. ibid.c
Tempus quadraginta annorum, quando requisitum, & pro omnibus his. Vide Consuetudo.

Traditio.

Traditiones Ecclesiasticæ, quomodo ius non scriptum contineant. 461.1.a
Quæ traditiones ex Apostolorum præceptis promanarunt 463.2.b
Traditio Ecclesiastica sine vllo præcepto inchoare potest. ibid.c

Tributum.

Tributum à verbo tribuo deriuatum. 310. 2.b aliæ detiuationes. ibid.a
Tributum diuiditur in reale, personale, & mixtum. ibid.c
Tributorum varia nomina vt Census; Angaria; Pedagia; Guidagia, &c. ibid.
Tributa realia soluenda licèt non petantur. 311.1.c
Tributum imponi potest de rebus, quæ ad proprium vsum vendantur, &c. 19.2.c *Tributorum materia.*
Tributa propria, & generalia extenos etiam comprehendunt. 320.2.e
Tributorum forma est proportio inter personas seruanda, & tributum. 319.1.c
Tributa per se non dependunt ab acceptatione subditorum. 321.2.a *Tributorum forma.*
Tributa ab habente potestatem imponenda. 313. 1.e & quis hanc habeat potestatem. ibid.2.a *Tributorum efficiens.*
Quæ tributa summus Pontifex imponere potest, & vbi. 313.2.e & seq.
Tributa imponere de nouo non potest, qui non sit supremus. 316.2.a
Tributorum duplex causa consideranda. 317.1.c *Tributorum finis.*
Tributa in commune bonum ordinantur. 26.1.a & 317.1.d
Tributorum iusta quantitas ex causa tributi sumenda. ibid.
Tributa quomodo ad vsus ad quos dantur, expendenda. ibid. 2.d,e
Tributa pendere à causa in fieri, & conseruari. ibid.e
Tributum ratione consuetudinis, quomodo exigendum, cessante causa. 318.2.d *Tributorum obligatio.*
Non obligantur subditi soluere tributum nouum, si non constet de potestate imponentis, quamuis non constet illum tali carere potestate. 325.1.d
Tributarius, quando potest se occultare ne soluat tributum. 327 1.b
Tributa, vt in praxi bene soluantur, quæ sunt obseruanda. 327.2.c
Tributum quomodo teneantur soluere Aduenæ. 320.2.c Vide Lex Tributorum per totum.

Timotheus.

Timotheus cur circumcisus à Paulo. 694.2.b

Tyrannus.

Quando liceat seruare præcepta Tyranni, quãdo non. 139.2.c

V.

VNIVERSITAS.

VNiuersitas, quomodo statuta facere possit. 234.1.a

Volo, Voluntas.

An verbum Volumus habeat vim præcepti. 155.1.b
Velle præcipere, & velle non obligare repugnant, secluſa ignorantia. 18. 1.a
Voluntas diuina libera ex suppositione vnius actus potest necessitari ad alium. 76.1.b
Voluntas interior priuandi se priuilegio, quam vim habeat. 607.1.c
Voluntas exterior ad renunciandum priuilegium necessaria. 609 2.c.

Votum.

Votum solemne, vide Religiosus.
Votum, vide Prælatus.
Vouendi intentio, cum non se obligandi intentione repugnat. 18.1.a
Votum non potest esse sine voluntate se obligandi. 14.2.a
Voti dispensatio non est potestatis coactiuæ, seu iurisdictionis voluntariæ. 248.1.c & vide Dispensatio.
Voti commutatio, quam potestatem requirat. ibid.e
Voti Irritatio potestatem dominatiuam petit. ibid.2.a
Vota Religiosorum iuxta regulam, quam profitentur, intelligenda. 249.1.a

Vsura.

Vsurarius contractus iure naturæ nullus, seu irritus, quomodo 88.2.a

Vsus.

Vsus quid propriè significet, 455.2.c

Vtilitas.

Vtilitas, Vide Lex.

LAVS DEO,

Virginique Matri Mariæ.

ALGH 1785390 02-28539

99708